KOCAELİ ANSİKLOPEDİSİ

CİLT 2

2023 Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşleri
Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 59

@ Copyright 2023 Kocaeli Metropolitan Municipality,
Department of Culture and Social No: 59

Bu kitabın her türlü basım, yayın ve telif hakları
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi
Başkanlığı'na aittir. Başkanlığın yazılı izni olmadan elektronik,
mekanik ya da diğer yollarla basılamaz, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.
Para ile satılamaz.

All rights reserved. No part of this book may be printed,
reproduced or distributed by any electronic, optical, mechanical
or other means without the written permission of the Kocaeli
Metropolitan Municipality, Department of Culture and Social Affairs.

Tasarım ve Uygulama
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş.

Baskı
Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Kayaşehir Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Blok 2H Kapı No: 19
34494 Başakşehir / İstanbul
Tel: (0212) 613 79 55
Sertifika No: 40619

ISBN: 978-605-72931-8-3
Takım ISBN: 978-605-72931-6-9

KOCAELİ ANSİKLOPEDİSİ

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Prof. Dr. Levent ATALI

2023

Sahibi
Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Adına
Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

Genel Koordinatör
Balamir GÜNDOĞDU

Ansiklopedi Yürütme Kurulu
Prof. Dr. Haluk SELVİ
Prof. Dr. Muhammed Bilal ÇELİK
Prof. Dr. İbrahim ŞİRİN
Prof. Dr. Levent ATALI
Volkan ŞENEL
Raşit FİDAN
Hayriye SÖZER
Adil YILDIRIM

Sekreterya
Nesrin DURAN
Şükriye Göksu HÜLAGÜ

Ansiklopedide yer alan maddelerin bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bilim ve Danışma Kurulu
Prof. Dr. Azmi ÖZCAN
Prof. Dr. Feridun M. EMECEN
Prof. Dr. Gülfettin ÇELİK
Prof. Dr. Hamza GÜNDOĞDU
Prof. Dr. İdris BOSTAN
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN
Prof. Dr. Kemalettin KUZUCU
Prof. Dr. Metin TUNCEL
Prof. Dr. Nermin ERSOY
Prof. Dr. Nevnihal ERDOĞAN
Prof. Dr. Numan AKDOĞAN
Doç. Dr. Fikrettin YAVUZ
Doç. Dr. Gülşen ERDAL
Doç. Dr. Mustafa SARI
Doç. Dr. Şennur KAYA
Dr. Metin ŞENTÜRK
Erdoğan ÖZDEMİR
Feyzullah Yavuz ULUGÜN
Müzeyyen ÜNAL
Recep KANKAL

İçindekiler

TAKDİM • XIII
ÖN SÖZ • XV
HACET BAYRAMLARI • 695
HACI AHMET ÇELEBİ • 695
HACI AHMET EFENDİ MESCİDİ • 696
HACI AKİF BEY MAHALLESİ • 697
HACI ALİ PAŞA CAMİİ • 698
HACI AYVAZ CAMİİ • 700
HACI DAVUT AĞA CAMİİ • 700
HACI HALİL MAHALLESİ • 702
HACI HAMZA BEY VAKIFLARI • 703
HACI HAMZA MAHALLESİ • 704
HACI HASAN BEY • 705
HACI HASAN MAHALLESİ / YOKUŞU • 706
HACIHIZIR MAHALLESİ • 707
HACI SELİM EFENDİ • 709
HAÇLI SEFERLERİ • 710
HADİ ARSLAN • 712
HAFIZ ABDULLAH EFENDİ (TEZEMİR) • 713
HAFIZ ALİ EFENDİ • 714
HAFIZ HAŞİM EFENDİ • 714
HAKAN ORUÇKAPTAN • 714
HAL BİNALARI • 715
HALDUN ALAGAŞ • 718
HALİL ÇALIK • 719
HALİL İBRAHİM ARTVİNLİ • 719
HALİL İBRAHİM ATMACA (FOTO ATMACA) • 720
HALİL İBRAHİM EFENDİ (GÜRSOY) • 721
HALİL PAŞA • 721
HALİL TÜRKMEN • 722
HALİT MOLLA (AKIN) • 723
HALİT PEHLİVAN • 724
HALİT ULUSOY • 725
HALK EDEBİYATI • 726
HALK EĞİTİM MERKEZİ VE AKŞAM SANAT OKULU • 729
HALKEVİ • 731
HALK İNANIŞLARI VE UYGULAMALARI • 735
HALK ODALARI • 738
HALK OYUNLARI • 740
HALUK EVİTAN • 743
HALUK GÖRGÜN • 743
HALUK SAYIN • 744
HAMDİ AÇAN • 745
HAMDİ BAŞAK • 745
HAMDİ NAMIK GÖR • 746
HAMİD B. MUHAMMED B. VELİYYÜDDİN EL-KOCEVÎ • 747
HAMİD EFENDİ KONEVÎ • 747
HAMİDİYE BULVARI – CADDESİ • 748
HAMİT OSKAY / İSMAİL HAMİT OKTAY • 749
HAMZA OSMAN ERKAN • 751
HANDAN KARAADAM • 751
HANNİBAL (ANNİBAL) • 752
HARALAR • 753
HARİKALAR SAHİLİ • 754
HASAN BASRİ GÜZELOĞLU • 755
HASAN BEHÇET DİKER • 756
HASAN EYLEN • 757
HASAN FAİK TÜREL • 758
HASAN FEHMİ ATAKAN • 759
HASAN FEHMİ EFENDİ (MORALI) • 759
HASAN GEMİCİ • 760
HASAN HAYRİ TAN • 761
HASAN KÂMİL YILMAZ • 762
HASAN PAŞA • 763
HASAN SERT • 764
HASAN ŞEMİ ERGİN • 765
HASAN TAHSİN ELBEYOĞLU • 766
HASAN TAHSİN PAŞA • 768
HATİCE ÖZGENER • 770
HAYAT KİMYA AŞ • 771
HAYDAR AKAR • 772
HAYRETTİN ULUSOY • 773
HAYRETTİN UYSAL • 774
HAYRETTİN UZUN • 775
HAYRİ AKDUMAN • 775
HEDEF • 776
HELENA • 777
HEREKE • 778
HEREKE ÇOCUK KAMPI • 780
HEREKE FABRİKA-İ HÜMAYUNU HAMİDİYE RÜŞTİYE MEKTEBİ • 781
HEREKE FABRİKA-YI HÜMAYÛNU HASTANESİ • 782
HEREKE HALI FABRİKASI • 783
HEREKE HALISI • 786
HEREKE İDMAN YURDU • 787
HEREKE KALESİ • 788
HEREKE MERKEZ SÜMER CAMİİ • 790
HEREKE PUDİNGİ • 791
HERGELECİ İBRAHİM • 792
HERGELECİ İBRAHİM YAĞLI GÜREŞLERİ (SARIMEŞE) • 792
HERMANN JANSEN • 793
HERSEK / DİL MENZİLİ • 795
HERSEKZÂDE AHMED PAŞA • 796
HIDIRELLEZ • 797
HİKMET BİL • 799
HİKMET DEMİRBAYRAK • 800
HİKMET ERENKAYA • 800
HİKMET KIRLI • 801
HİKMETİYE CAMİİ • 802
HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ (KIZILAY) • 803
HİLMİ EGE • 806
HİPODROM • 806
HOŞGÖR PASTANESİ VE İSMAİL KALKANDELEN • 808
HOŞGÖRÜ FERMANI • 809

HOŞGÖRÜ YOLU • 810
HRACHIA NERSISYAN • 811
HULUSİ KENTMEN • 811
HURŞİT GÜNEŞ • 812
HUZUREVLERİ • 813
HÜKÜMET KONAKLARI / VALİLİK BİNALARI • 816
HÜNKÂR ÇAYIRI/OTAĞI • 819
HÜNKÂR ÇEŞMESİ • 820
HÜNKÂR (DİL İSKELESİ) KÖPRÜSÜ • 822
HÜR FİKİR • 823
HÜR KOCAELİ • 824
HÜRRİYET / CUMHURİYET CADDELERİ • 824
HÜRSÖZ • 827
HÜSEYİN AKSOY • 828
HÜSEYİN AVNİ AYNAGÖZ • 829
HÜSEYİN ÇAĞLAYAN • 830
HÜSEYİN FİKRİ PAŞA / HACI HASAN ÇEŞMESİ • 830
HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ • 831
HÜSEYİN HÜSNÜ IŞIK • 831
HÜSEYİN HÜSNÜ TÜRKANT • 832
HÜSEYİN KOLAYLI • 832
HÜSEYİN KOZLUCA • 833
HÜSEYİN (ALAN) MEYDANOĞLU • 834
HÜSEYİN NİHAT DURAK • 834
HÜSEYİN NÜZHET AKIN • 835
HÜSEYİN ÖĞÜTÇEN • 836
HÜSEYİN PAŞA CAMİİ VE HAZİRESİ • 837
HÜSEYİN REMZİ PAŞA • 838
HÜSEYİN SIRRI BELLİOĞLU • 839
HÜSEYİN YALAZ • 841
HYUNDAI ASSAN OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş. • 841
ILONA ZRÍNYİ • 845
IMRE THÖKÖLY (KONT KÉSMÁRKLI) • 846
IŞIK • 848
IŞIKLI CAMİİ • 848
İBRAHİM AKDOĞAN • 853
İBRAHİM DIBLAN • 854
İBRAHİM EDHEM İZMÎDÎ • 855
İBRAHİM HAKKI TOLON • 856
İBRAHİM HALİL URAL • 857
İBRAHİM KARAOSMANOĞLU • 858
İBRAHİM KEMAL ÖNAL • 859
İBRAHİM KOLCUOĞLU • 860
İBRAHİM PAŞA (ESKİ ÇARŞI) ÇEŞMESİ • 860
İBRAHİM RÜKNEDDİN NASUHİOĞLU • 862
İBRAHİM SÜREYYA YİĞİT • 863
İBRAHİM TOPUZ • 864
İBRAHİM ÜZÜLMEZ • 864
İDRİS BOSTAN • 865
İHSAN DEDE • 866
İHSAN ONAT • 867
İHSAN TOPÇU • 867
İHSANİYE ELMASI • 868
İHTİFÂLCİ MEHMED ZİYÂ BEY • 869
İKİNCİ İZMİT İMAR PLANI • 869
İL HALK KÜTÜPHANESİ • 871
İLHAN ÇINAR • 874
İLHAN HAFTACI • 875
İLİMTEPE KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI • 875
İLKER KUMRAL • 877
İLYAS BEY CAMİİ • 877
İLYAS ŞEKER • 878
İLYASZADE HASİB EFENDİ • 879
İMAR PLANLARI • 879
İMARET (ABDÜSSELAM) CAMİİ • 881
İN ÖNÜ YAYLASI • 882
İNBAYIRI SARNICI • 883
İPEK PİŞMANİYE • 884
İPEK YOLU • 884
İPEKBÖCEKÇİLİĞİ • 886
İPRAGAZ A.Ş. • 887
İPSİZ RECEP • 888
İRFAN ATAN • 890
İSMAİL AKYILDIZ • 890
İSMAİL ALTAY • 891
İSMAİL HAKKI AMASYALI • 891
İSMAİL HAKKI ARAR • 893
İSMAİL HAKKI CANBOLAT • 894
İSMAİL HAKKI İZMİDÎ • 894
İSMAİL KALKANDELEN • 895
İSMAİL KANDIRALI • 895
İSMAİL MAŞUK PAŞA • 895
İSMAİL RÜŞTÜ AKSAL • 897
İSMAİL ZİYA BERSİS (ZİYA BEY) • 898
İSMET EFE • 899
İSMET YELKENCİOĞLU • 899
İSMETPAŞA STADI • 900
İSTANBUL CADDESİ • 901
İSTASYON BİNALARI • 902
İSTİKLAL CADDESİ • 906
İSTİKLÂL • 907
İSTİKLAL İLKOKULU • 908
İSTİKLAL MADALYASI VE KOCAELİ • 909
İŞTE KOCAELİ GAZETESİ • 910
İTFAİYE • 910
İTTİHAT SPOR KULÜBÜ • 912
İTTİHATSPOR • 912
İZEYAP • 913
İZMİD-DÜZCE TÜTÜN MÜSTAHSILLARI TİCARET ANONİM ŞİRKET-İ OSMÂNÎYESİ • 914
İZMİT • 915
İZMİT AMERİKAN HASTANESİ • 924
İZMİT ASKERİ HAT KOMİSERLİĞİ • 926
İZMİT BELEDİYE VE OTEL BİNASI PROJE YARIŞMASI • 928
İZMİT BELEDİYESİ VE BELEDİYE BAŞKANLARI • 930
İZMİT BİLİM VE SANAT MERKEZİ • 932
İZMİT CAMİLERİ • 933
İZMİT ÇEŞMELERİ • 936
İZMİT ÇINARLARI • 945
İZMİT DARÜLMUALLİMİN-İ İBTİDÂÎSİ • 946
İZMİT ELEKTRONİK KENT MÜZESİ • 947
İZMİT ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ • 948
İZMİT GENÇLİK KULÜBÜ • 950
İZMİT GÜMRÜĞÜ • 951
İZMİT HAMAMLARI • 954

İZMİT HAPİSHANESİ • 955
İZMİT İDADİSİ/SULTANİSİ/ERKEK İBTİDÂÎ MEKTEBİ • 957
İZMİT İMARET ERKEK İBTİDÂÎ MEKTEBİ • 958
İZMİT KAFASI • 960
İZMİT KALESİ • 960
İZMİT KAZASI KÖYLERİNDEKİ İBTİDÂÎ MEKTEPLER • 963
İZMİT KIZ İBTİDÂÎ MEKTEBİ • 965
İZMİT KIZ RÜŞDİYE MEKTEBİ • 968
İZMİT KÖRFEZİ • 970
İZMİT KÖRFEZ PİSTİ • 972
İZMİT MEZARLIKLARI • 973
İZMİT NUMUNE TARLASI • 975
İZMİT ORMAN ŞİRKETİ • 976
İZMİT OTOBÜS TERMİNALİ • 978
İZMİT PİRİNÇ FABRİKASI • 979
İZMİT PİŞMANİYESİ • 980
İZMİT POSTASI • 980
İZMİT PUSULA • 981
İZMİT RIHTIMI • 982
İZMİT SİMİDİ • 983
İZMİT TERSANESİ • 984
İZMİT TİCARET GAZETESİ • 987
İZMİT TİCARET VE SANAYİ ODASI GAZETESİ • 987
İZMİT TRENİ • 988
İZMİT TÜRBELERİ • 990
İZMİT ULUSLARARASI KISA FİLM FESTİVALİ (IISFF) • 992
İZMİT-EREĞLİ DEMİRYOLU PROJESİ • 993
İZMİT / İZNİKMİD MENZİLİ • 995
İZZET ÇETİN • 996
İZZET KAMIŞ • 998
İZZET ORHON • 998
JEOLOJİ VE MADENLER • 1001
KABARAN ÇEŞME • 1007
KAÇAMAK / MALAK • 1007
KADİR GÜVEN (BABALİGO) • 1008
KADIRGA YAYLASI VE ŞENLİKLERİ • 1009
KÂĞITSPOR KULÜBÜ • 1010
KALKINMA/GAYRİSAFİ YURT İÇİ HASILASI • 1012
KANDIRA • 1017
KANDIRA BELEDİYESİ • 1021
KANDIRA BEZİ • 1022
KANDIRA BİBERİ • 1023
KANDIRA DARTISI • 1024
KANDIRA ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ • 1025
KANDIRA HAMAMLARI • 1026
KANDIRA HAPİSHANESİ • 1028
KANDIRA HİNDİSİ • 1029
KANDIRA KAZASI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ • 1030
KANDIRA KİLİMLERİ • 1034
KANDIRA MEDRESELERİ • 1036
KANDIRA MEDYASI • 1037
KANDIRA MEZARLIKLARI • 1040
KANDIRA NAMAZGÂHI • 1042
KANDIRA TAŞI (AKÇAOVA TAŞI) • 1043
KANDIRA YOĞURDU • 1044
KANDIRALI EMİN AĞA • 1045
KANDIRALI MEHMET PAŞA • 1045
KAPANCA SOKAĞI • 1046
KAPAN-I DAKİK • 1047
KARA BALİ MEHMET BEY • 1048
KARA BALİ VAKFI • 1050
KARA DAVUD B. KEMAL KOCAVÎ • 1052
KARA MÜRSEL ALP • 1053
KARAMÜRSEL ALP ANIT MEZARI • 1054
KARA OSMAN AĞA • 1055
KARA YAHYAZADE AHMED EFENDİ • 1056
KARABAŞ MAHALLESİ • 1056
KARACA AHMET MEZARI (TÜRBESİ) • 1058
KARAMÜRSEL • 1058
KARAMÜRSEL BAĞCILAR CEMİYETİ • 1063
KARAMÜRSEL BELEDİYE MÜZESİ • 1064
KARAMÜRSEL BELEDİYESİ • 1065
KARAMÜRSEL CAMİLERİ • 1067
KARAMÜRSEL ÇEŞMELERİ • 1069
KARAMÜRSEL EKSPRES • 1070
KARAMÜRSEL EREĞLİLERİ • 1071
KARAMÜRSEL ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ • 1071
KARAMÜRSEL HAMAMLARI • 1074
KARAMÜRSEL İSKELELERİ • 1075
KARAMÜRSEL KAZASI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ • 1077
KARAMÜRSEL'DEKİ MANEVİ ŞAHSİYETLER VE TÜRBELERİ • 1086
KARAMÜRSEL MEDYASI • 1088
KARAMÜRSEL MENSUCAT FABRİKASI • 1089
KARAMÜRSEL SEPETİ • 1092
KARATEPE KÖYÜ • 1093
KARAVEYS EL-KOCEVÎ • 1095
KARAYAKUPLU KÖYÜ OSMANLI MEZARLARI • 1096
KARAYLAR (KARAİTLER) • 1098
KARDEŞ ŞEHİRLER • 1098
KARŞIYAKA • 1100
KARTAL KAYALARI VE MİÇO CENNET KOYU • 1101
KARTEPE • 1103
KARTEPE BELEDİYESİ • 1107
KARTEPE ÇEŞMELERİ • 1108
KARTEPE / KARTEPE DAĞI • 1110
KARTEPE KAYAK MERKEZİ/ KARTEPE TERAS • 1114
KARTEPE MEDYASI • 1115
KARTEPE MEZARLIKLARI • 1117
KARTEPE SU DEĞİRMENİ • 1118
KARTEPE ZİRVESİ • 1119
KASR-I HÜMAYUN • 1120
KÂTİB ÇELEBİ • 1123
KAVAKÇILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ (KOCAELİ) • 1125
KAYAÜSTÜ YAYLASI • 1126
KAYSERİLİ RESMÎ VE SEYAHATNAMESİ • 1127
KAZ BAYRAMI • 1128
KAZIKLI KERVANSARAYI • 1129
KAZIM DEMİRER • 1133
KAZIM ERTEK • 1134
KAZIM FİKRİ ÖZALP • 1135
KAZIM MERİÇ • 1136
KEÇECİBABA TÜRBESİ (BALÖREN KÖYÜ) • 1137
KEFKEN • 1138

KEFKEN ADASI • 1142
KEFKEN KÖYÜ CAMİSİ • 1143
KEFKEN TAŞ OCAĞI • 1144
KEFKEN TERSANESİ • 1145
KEMAL KÖSE • 1146
KEMAL NEHROZOĞLU • 1147
KEMAL ÖZ • 1148
KEMALETTİN OLPAK • 1150
KENAN AKMAN • 1150
KENT ÇARŞISI / PAZARI • 1152
KENT ORMANI • 1153
KENT PARKLARI • 1154
KERESTE EMİNLİĞİ • 1157
KERPE (CALPE) LİMANI • 1158
KERTİL TEKKE ÇEŞMESİ • 1159
KEŞKEK (TAVUKLU, HİNDİLİ, DARTILI) • 1159
KETEN • 1161
KETEN DOKUMA FABRİKASI • 1163
KETEN HELVASI • 1163
KIBRIS ŞEHİTLERİ VE GAZİLERİ • 1164
KİLEZDERE KÖPRÜSÜ • 1165
KILIÇZADE HAKKI (İSMAİL HAKKI KILIÇOĞLU) • 1166
KINALI ASKER PARKI • 1167
KİRAZLI YAYLASI • 1168
KISMET KANDIRALI • 1169
KIZILAY İŞHANI • 1169
KOBİS • 1171
KOCAELİ ADALET • 1172
KOCAELİ AĞIZLARI-DİL ÖZELLİKLERİ • 1173
KOCAELİ BARIŞ • 1176
KOCAELİ BAYRAM GAZETESİ • 1176
KOCAELİ BİLİM MERKEZİ • 1176
KOCAELİ BÖLGE TİYATROSU • 1179
KOCAELİ BURADA DERGİSİ • 1181
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ • 1181
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ HALK KÜTÜPHANESİ • 1184
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KONSERVATUVARI • 1186
KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MEHTERAN TAKIMI • 1187
KOCAELİ DENGE • 1188
KOCAELİ DOKÜMANTASYON MERKEZİ • 1188
KOCAELİ EKONOMİ DERGİSİ • 1191
KOCAELİ FİKİR • 1191
KOCAELİ FUARI • 1191
KOCAELİ GAZETECİLER CEMİYETİ • 1193
KOCAELİ GAZETESİ VE VİLAYET MATBAASI • 1194
KOCAELİ (1975) • 1195
KOCAELİ HABER VE FOTO AJANSI • 1196
KOCAELİ HABERCİ • 1196
KOCAELİ HALK BANKASI • 1196
KOCAELİ İDMAN YURDU • 1198
KOCAELİ İLİ • 1199
KOCAELİ KENT KONSEYİ • 1224
KOCAELİ KİTAP FUARI • 1225
KOCAELİ KOZ • 1226
KOCAELİ MEYDAN GAZETESİ • 1227
KOCAELI OLAY • 1227
KOCAELİ ÖNCÜ • 1227
KOCAELİ PANORAMA DERGİSİ • 1228
KOCAELI PARAF • 1228
KOCAELİ PUSULA GAZETESİ • 1228
KOCAELİ SAĞLIK VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ • 1229
KOCAELİ SANAYİ GAZETESİ • 1230
KOCAELİ SANAYİ ODASI • 1231
KOCAELİ SANAYİ ODASI (KSO) ODA ORKESTRASI • 1233
KOCAELİ SANAYİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ (KOSİAD) • 1234
KOCAELİ SERBEST BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ • 1234
KOCAELİ SERBEST BÖLGESİ (KOSBAŞ) • 1235
SPOR YAYINLARI • 1236
KOCAELİ STADYUMU • 1238
KOCAELİ ŞEHİR PORTALI • 1239
KOCAELİ ŞEHİR TİYATROLARI • 1240
KOCAELİ TİCARET ODASI • 1241
KOCAELİ TV • 1243
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ (KOU) • 1244
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ KÜLTÜR EVİ • 1247
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SÜRELİ YAYINLARI • 1249
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TEKNOPARK A.Ş. • 1250
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ VE HASTANESİ • 1251
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK YÜKSEKOKULU ANIT ÇINARI • 1253
KOCAELİ VAPUR ŞİRKETİ • 1254
KOCAELİ YARIMADASI • 1255
KOCAELİ YÜKSEK ÖĞRENİM DERNEĞİ • 1257
KOCAELİ YÜKSEKÖĞRENİM DERNEĞİ ÇOK SESLİ KOROSU • 1260
KOCAELİ ZİRVE • 1261
KOCAELİSPOR • 1262
KO-MEK • 1263
KONCA LAHDİ • 1265
KONSOLOSLUKLAR • 1266
KONUT MİMARİSİ • 1268
KORE ŞEHİTLERİ VE GAZİLERİ • 1271
KOSGEB KOCAELİ DOĞU VE BATI MÜDÜRLÜKLERİ • 1272
KOZLUK MAHALLESİ • 1273
KÖFTELİ MERCİMEK ÇORBASI • 1275
KÖRFEZ (İLÇE) • 1275
KÖRFEZ (1938) • 1278
KÖRFEZ (1966) • 1278
KÖRFEZ • 1280
KÖRFEZ BELEDİYESİ • 1280
KÖRFEZ BELEN ANTİK MEZARLIK VE KÜLT ALANI • 1282
KÖRFEZ CAMİLERİ • 1283
KÖRFEZ ÇEŞMELERİ • 1284
KÖRFEZ HAMAMLARI • 1285
KÖRFEZ TÜRBELERİ-TARİHİ MEZARLIKLARI • 1286

KULLAR • 1287
KURT BABA TÜRBESİ • 1288
KURUÇEŞME • 1289
KUŞÇALI / KUTLUCA TELGRAFHANESİ • 1290
KUTBEDDİN ÇELEBİ TÜRBESİ/VAKFI • 1292
KUTLUCA KİREÇTAŞI • 1293
KUTLUCA KÖPRÜSÜ • 1293
KUZEY KAFKAS DOSTLUK VE KÜLTÜR EVİ • 1295
KUZU YAYLASI • 1296
KÜÇÜK SANAYİ BÖLGELERİ/SİTELERİ • 1297
KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜ • 1298
KÜLTÜR VE TURİZM İL MÜDÜRLÜĞÜ • 1299
KÜLTÜR-SANAT VE EĞLENCE FUARI • 1300
KÜTÜPHANELER • 1302
KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI • 1305
LACTANTIUS • 1309
LASSA • 1309
LEMİ ATLI • 1310
LEYLA ATAKAN • 1311
LALE AYTAMAN • 1313
LİBANİUS • 1314
LİMAN BAŞKANLIĞI • 1315
LİMANLAR • 1316
LÜTFÜ DEVECİ VE DEVECİ ARMUDU • 1319
LÜTFÜ TOKOĞLU • 1320
LÜTFÜ TÜRKKAN • 1321
MAARİF KONGRESİ • 1325
MAARİF SALNÂMELERİ • 1326
MABEL EVELYN ELLIOTT • 1327
MADEN TEKNİK ARAMA ENSTİTÜSÜ (MTA) MARMARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (KOCAELİ) • 1328
MAHİR CANOVA • 1329
MAHMUD II • 1329
MAHMUT CİVELEK • 1331
MAHMUT NEDİM BOZATIK • 1331
MAHMUT NEDİM ERDEM • 1332
MAKSIMUS PLANUDES (MAXIMIANUS) • 1333
MALİKÂNE SİSTEMİ • 1334
MALKAYA ADASI • 1336
MALKOÇOĞLU MEHMED BEY/TÜRBESİ • 1337
MANAVLAR • 1338
MANCAR YEMEĞİ (ÇİÇEKLİ MANCAR) • 1341
MANNESMANN-SÜMERBANK BORU FABRİKASI • 1341
MANTAR YEMEKLERİ • 1343
MARMARA • 1344
MARMARA DENİZİ • 1345
MAŞUKİYE • 1346
MATRAKÇI NASUH • 1347
MAVİ KOCAELİ • 1349
MAVYAN MATBAASI • 1349
MAZHAR MÜFİT KANSU • 1350
MEDİHA ELDEM • 1352
MEDRESELER • 1353
MEHMED ALİ KÂĞITÇI • 1354
MEHMED HAŞİM VE SEYAHATNAMESİ • 1356
MEHMED REŞAD, MEHMED V • 1357
MEHMED SUPHİ • 1358
MEHMET AKİF YILMAZ • 1359
MEHMET ALÂEDDİN ERİŞ • 1361
MEHMET ALİ OKUR • 1361
MEHMET ALİ ÜLGEN • 1362
MEHMET ARİF BEY • 1363
MEHMET ÂRİF EFENDİ • 1364
MEHMET BATUK • 1364
MEHMET CEVDET SELVİ • 1365
MEHMET ÇEVİK • 1366
MEHMET EŞREF EFENDİ • 1367
MEHMET EŞREF SAYİT BEY • 1367
MEHMET FAZLI GÜLEÇ • 1368
MEHMET FEHMİ TOKAY • 1370
MEHMET FUAT CARIM • 1370
MEHMET HİKMET BAYAR • 1372
MEHMET HİLAL KAPLAN • 1372
MEHMET HİLMİ ARIKAN • 1373
MEHMET KAZIM DİNÇ • 1375
MEHMET NAZİF TÜYSÜZ • 1375
MEHMET NEVHER YILMAZ • 1376
MEHMET RAGIP AKÇA • 1377
MEHMET REFİK FENMEN • 1377
MEHMET REVNAK YENGİ • 1378
MEHMET SADIK EFE • 1379
MEHMET SEFA SİRMEN • 1380
MEHMET SELAHATTİN YARGI (SALÂH YARGI, SELAHADDİN YARGI, MEHMET SELAHATTİN ORER) • 1381
MEHMET SUPHİ ARTEL • 1382
MEHMET ŞEFİK POSTALCIOĞLU • 1383
MEHMET TÖREN • 1383
MEHMET TUĞRUL ARSEVER • 1384
MEHMET ULUSOY • 1384
MEHMET VECDİ GÖNÜL • 1385
MEHMET VEHBİ DEMİREL • 1386
MEMDUH AYTUĞAR • 1387
MEMLEKET HASTANESİ • 1388
MENEKŞE YAYLASI • 1389
MENODOTOS • 1390
MENZİLHANE HAMAMI • 1390
MERAL AKŞENER • 1392
MESUT CENGİZ • 1393
METEOROLOJİ İSTASYON MÜDÜRLÜĞÜ • 1394
METİN KARAN • 1395
METİN KOZLUCA • 1395
METİN TEKİN • 1396
METİN TUNCEL • 1397
METİN YÜCE • 1398
MEVLEVÎ EVİ • 1398
MEVLEVÎHÂNE • 1399
M. HİKMET GÜLŞEN • 1400
MİLLET BAHÇELERİ • 1401
MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ • 1405
MİMAR SİNAN • 1405
MİSYONERLER • 1406
MUAZZEZ ARUOBA • 1409
MUHAMMET ŞENGÖZ • 1410
MUHAMMET TURHAN İMAMOĞLU • 1411

MUHİDDİN MEHMED İZMİDİ • 1412
HACI MUHİTTİN EREN • 1413
MUHYİDDİN KOCEVİ / MUALLİMHANESİ • 1414
MUKATAALAR • 1414
MURAD III • 1417
MURAD IV • 1418
MURAT CANKAT • 1420
MUSA HİLMİ EFENDİ • 1421
MUSA KAZIM • 1422
MUSİKİ DERNEĞİ • 1424
MUSİKİ HEVESKARAN CEMİYETİ (İZMİT) • 1425
MUSLİHÜDDİN MUSTAFA EVKÂFI • 1426
MUSTAFA ASIM EFENDİ • 1429
MUSTAFA BATGÜN • 1429
MUSTAFA CEMAL BABAÇ • 1430
MUSTAFA ÇULCU • 1431
MUSTAFA DEDE TÜRBESİ, KARAYAKUPLU-MARTILAR KÖYÜ • 1432
MUSTAFA ENÜL • 1432
MUSTAFA KANDIRALI • 1433
MUSTAFA KEBENÇ • 1435
MUSTAFA KEMAL ATATÜRK • 1435
MUSTAFA KEREM • 1441
MUSTAFA MAHFİ EFENDİ • 1442
MUSTAFA SABRİ YALIM • 1442
MUSTAFA SİRMEN • 1443
MUTASARRIF PAŞALAR • 1444
MUZAFFER BAŞTOPÇU • 1448
MUZAFFER ELMAS • 1449
MUZAFFER OKUMUŞ • 1450
MUZAFFER UYGUNER • 1450
MÜEYYET AKARSU • 1451
MÜFİT SANER • 1452
MÜFLİZDERE KANYONU • 1453
MÜFTÜLÜK ve MÜFTÜLER • 1454
MÜHİMME DEFTERLERİNDE KOCAELİ • 1456
MÜJDAT AFŞİN • 1459
MÜLKÎ YAPILANMA • 1459
MÜLTECİLER • 1473
SEZAİ MÜMTAZ KAVALCIOĞLU • 1475
MÜNECCİMBAŞI ARİF EFENDİ/SEYYİD MEHMED ARİF EFENDİ • 1476
MÜRSEL BAKÜ • 1477
MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ • 1478
MÜTESELLİMLER • 1479
MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ • 1481
MÜZEYYEN ÜNAL • 1483
MÜZİK EĞİTİMİ • 1485

Takdim

Kocaeli, Anadolu coğrafyasının önemli bir bölgesinde yer almaktadır. Bu konumu dolayısıyla şehir ve vilayet hem doğudan batıya hem kuzeyden güneye giden yolların kesişme noktasındadır. Yollar neredeyse şehir oradadır. Coğrafyanın sunduğu bu olağanüstü özellik dolayısıyla Kocaeli tarihin her döneminde önemli bir şehir merkezi olarak öne çıkmış ve hiçbir uygarlık da onu göz ardı edememiştir. Yapılan arkeolojik araştırmalar açıkça ortaya koymaktadır ki şehir hem Anadolu'nun hem de dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Bu özellikleri dolayısıyla zaman zaman birçok siyasi teşekküllere başkentlik etmiştir. Kocaeli varoluşu dolayısıyla başta ekonomi olmak üzere pek çok alanda kendi bölgesinin itici gücü olma özelliğini her dönemde sürdürmüştür.

Köklü ve büyük medeniyetlere ev sahipliği yapan şehrimiz, Arkeoloji ve Tarih Bilimleri açısından da zengin bir kaynaktır. Kurulduğu günden günümüze kadar oluşturduğu birikim Kocaeli'ni tarih, kültür ve sanat açısından da ayrı bir değer haline getirmektedir. Sahip olduğumuz zenginlikleri belgeleyen mimari eserler günümüzde ayakta ve gündelik hayatımızın içindedir. Geleneklerine sahip çıkan bir şehir olarak kültür değerlerimizi gündelik hayatıyla sürdüren bir sosyal yapımız var; fakat kurulduğu günden beri binlerce yıldır oluşan birikim sözlü kültürle taşınmayacak bir yoğunluktadır. Kocaeli temsil ettiği bütün değerler nedeniyle geçmişten beri seyyahların, tarihçilerin, coğrafyacıların ve edebiyatçıların da ilgisini çeken, hakkında birçok eser yazılan şehirdir.

Kültürden ekonomiye tarihten ticarete kadar çok çeşitli alanlarda katmanlar halinde büyük bir medeniyet mirasına sahip olan şehrimizi gelecek nesillere aktarmayı kendimize bir görev olarak görüyoruz. Bu sebeple şehrimizin geniş bir yelpazeye yayılan tüm değerlerini tarihten başlayarak ve günümüze de kapsayacak şekilde bir ansiklopedi çalışmasıyla kayıt altına alıyoruz. Kocaeli'nin zengin birikiminin ortaya konulup yeni nesillere örnek olarak sunulmasından ve hemen hemen her alanda uzman değerli yazarların böyle bir çalışma ile bir araya gelmesi şehrimiz açısından çok değerlidir. Kocaeli'nin lokomotif gücünü oluşturan kültür ve tarih verilerinin zenginliğini ve "Bilge Şehir Kocaeli" tanımının ne kadar isabetli olduğunu ortaya koyan bu değerli çalışmaya emeği geçen herkesi kutluyorum.

Kocaeli'nin şehir hafızasını derli toplu bir şekilde bir araya getirmek bakımından böyle bir eser kuşkusuz birçok işlevi üstlenecektir. Kocaeli Ansiklopedisi bilimsel araştırmalar için bir kaynak olacaktır. Kaybolup giden veya unutulan sosyal ve kültürel birikimlerimizi gelecek nesillere aktaran belge niteliği taşıyacaktır; belki de en önemlisi bundan sonra yapılacak çalışmaların öncülüğünü üstlenecektir.

Kocaeli Ansiklopedisi, bir taraftan geçmişi ve tarihi aydınlatırken diğer taraftan da bugünün imkânlarına işaret etmekte, tespitler yapmakta ve geleceği daha doğru bir şekilde kurmak için sağlam bir zemin oluşturmaktadır.

Şüphesiz ki bu tür eserlerde gözden kaçan, sonradan ulaşılan bilgilere rastlanabilir. Baskı aşamasından sonra eserde yer alması gereken yeni ve güncel gelişmeler ortaya çıkabilir. Bunlar bir eksiklik olarak görülmemelidir. Bilakis sonradan ortaya çıkan her bilginin ya da eksikliklerin fark edilmesi için fırsattır. Çünkü bu tür eserler gelişmeye açık eserlerdir. Araştırma ve titizlikle hazırlanma aşaması yıllarca süren bu esere emeği geçen Ansiklopedi Yürütme Kurulu, Editörler Kurulu, Bilim ve Danışma Kurulu ile yazarlara teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN
Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı

Ön Söz

Ansiklopedi, birçok bilginin sistematik ve çoğu zaman alfabetik bir sıra ile düzenlenmesinden elde edilen tarafsız bir başvuru kaynağıdır. Ansiklopedi maddelerine, çoğunlukla başlığına göre düzenlenen alfabetik sırayla erişilir. Ansiklopedilerin iki önemli özelliği, konuların yöntemli düzenlenmesi ve her şeyi içine almasıdır. Ansiklopediler hazırlandıkları devirlerdeki ilim, kültür, sanat ve teknik gibi çeşitli dalların tamamı veya belli bir bölümüyle ilgili şahıs, eser, coğrafî bölge ve müesseselerin tanıtımı veya kelime, kavram, olay ve konuların izahı gibi her türden bilgiye belli bir sistem içinde yer verirler. Alfabetik veya sistematik düzenlemeleriyle farklı konulara ait bilgileri kısa zamanda bulmaya yarayan ve konular arasındaki bağıntıları da belirten ansiklopediler özellikle günümüzde, çok defa birden fazla ilim adamının sistemli ve uzun süren çalışmaları sonucunda ortaya çıkan hacimli ve kuşatıcı mahiyetteki büyük eserlerdir.

Bugün bütün dünyada ve ülkemizde hızlı bir artış gösteren ansiklopedik eser telifi ve yayımı çalışmalarının XIX. yüzyıldan itibaren daha çok millî bir yapı kazandığı dikkati çekmektedir. Son yüzyılda ansiklopedileri önemli ölçüde etkileyen gelişmelerden biri, çeşitli alanlarda elde edilen bilgilerin ve yayın sayısının ölçüsüz denilecek kadar çoğalması, yeni bilim şubelerinin kurulması, bir bilim dalında elde edilen bilgilerin diğer bilimleri de ilgilendirmeye başlamasıdır. Bu yönüyle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin öncülüğünde "Bilge Şehir" logosuyla 2014 yılından beri sürdürülen kültür, tarih ve edebiyat çalışmaları önemli bir birikim sağlamıştır. Bu bilgi birikiminin genel okuyucuya ulaştırılması açısından internet üzerinden de ulaşılabilecek bir ansiklopediye duyulan ihtiyaç her geçen gün eksikliğini daha çok hissettirmiştir.

Kocaeli vilayeti ve belediye teşkilatı da bu bakımdan başarılı ve şanslı yönetimler arasındadır. Anadolu medeniyetleri ve kültürel zenginlikleri açısından uzun bir tarihi geçmişe ve büyük bir birikime sahip olan Kocaeli, eski çağlardan itibaren önemli bir yerleşim ve ticaret merkezidir. Özellikle Osmanlılar döneminde giderek daha fazla kültürel zenginliğe kavuşmuş, buna paralel olarak büyük ilim ve irfan yapılarına, medeniyet ve bayındırlık unsurlarına, kültürel, siyasi, sosyal, ticari gelişmelere ve zenginliklere sahip olmuştur. Şehrin bu özellikleri Cumhuriyet devrinde de artarak devam etmiştir.

Öte yandan şehirlere ait olmak üzere ansiklopedi çalışmalarında son yıllarda artış görülmektedir. Şehirlerle ilgili ansiklopedi çalışmaları kendisinden önceki çalışmalardan beslendiği gibi bu tür çalışmaların kendisinden sonraki çalışmalara da temel bir kaynak vazifesi görmesi beklenmektedir. *Kocaeli Ansiklopedisi*'nin hazırlanma amacı, Kocaeli vilayetini incelemek, Kocaeli ile ilgili çalışma yapmış nitelikli araştırmacılar tarafından açık bir dille, görsel verilerle desteklenmiş bir düzen içinde, Kocaeli'nin kültürünü, sosyal tarihini, doğal zenginliklerini, müesseselerini, yapılarını, yetişmiş önemli simalarını araştırarak geleceğe aktarmaktır.

Geniş bir muhtevaya sahip olan bu çalışma, maddelerin belirlenmesi, bu maddeleri yazabilecek uzman kişilerin tespiti, kaleme alınan maddelerin kontrolü ve görsellerin temini aşamalarından geçmiştir. Bu bağlamda Kocaeli ile ilgili farklı içeriklerdeki yayınlar, tarih, coğrafya, edebiyat, biyografi, sanat, biyoloji, ziraat, din, kültür yayınları, alanında uzman akademisyenler ve araştırmacılar tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenerek maddeler belirlendi.

Madde başlıklarının belirlenmesinde şu kriterler ön planda tutuldu: Şehrin tarihi, çağdaş yerel yöneticileri, yazar ve sanatçıları, Kocaeli ile ilgili çalışması olanlar, bürokraside önemli yere gelmiş olan Kocaelililer, milli sporcular, resmî kurum, kuruluş ve yayın organları, sanatçılar, iş adamları, iş dünyasında önemli bir yere sahip olan şirketler, ilçe, mahalle, belde, köyler ve buraların tarihi yapıları ile mekânları, şehrin önemli kültürel alanları, endemik bitki türleri, yöresel yemekler.

Ansiklopedi maddelerinin yazımında gerekli görülen yerlerde, ulaşılabilen görsellere de yer verildi. *Kocaeli Ansiklopedisi*'nin yazım özellikleri alfabetik, isim sırası iledir. Her madde için bir kaynakça bölümünün oluşturulması çalışmanın bir rehber olma özelliğini de göstermektedir.

Ansiklopedi, Kocaeli'ne ait bütün değerleri ve isimleri bünyesinde barındırmış olma iddiasında olmamakla birlikte, devamlı değişebilecek ve ilavelerle güçlendirilebilecek bir yapıdadır. Dünyaca meşhur ansiklopedilerin ekler yayınlayarak yeni ciltler çıkardığını, ansiklopedilerin devamlı canlı olduğunu da unutmamak gerekir. *Kocaeli Ansiklopedisi*, özel konulu, alfabetik sıralı, herhangi bir ayırım gözetmeden herkese hitap eden genel bir ansiklopedidir. Hazırlanış biçimi itibariyle de tamamı ilk defa kaleme alınmış telif ansiklopedidir.

Kocaeli'nin ekonomik, siyasal ve kültürel dokusuna dair bir bilgi hazinesi niteliğinde olan *Kocaeli Ansiklopedisi*'ni şehrimize kazandıran başta Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Başkanı Doç. Dr. Tahir Büyükakın olmak üzere, çalışmanın tüm aşamalarında her türlü desteği veren Bilim ve Danışma Kurulu'nda yer alan değerli araştırmacılarımıza, madde yazarlarına, ansiklopedi sekretaryasına şükranlarımızı sunuyoruz.

Ansiklopedinin, dünden bugüne ve bugünden geleceğe tarih, kültür ve bilgi kaynağı olarak yerini alacağı inancıyla, hazırlanmasında emeği geçenlere ayrı ayrı teşekkür eder, şehrin kültür dünyasına kazandırdığımız bu güzel eserin hayırlı olmasını dileriz.

Editörler Kurulu

H

HACET BAYRAMLARI • HACI AHMET ÇELEBİ • HACI AHMET EFENDİ MESCİDİ • HACI AKİF BEY MAHALLESİ • HACI ALİ PAŞA CAMİİ • HACI AYVAZ CAMİİ • HACI DAVUT AĞA CAMİİ • HACI HALİL MAHALLESİ • HACI HAMZA BEY VAKIFLARI • HACI HAMZA MAHALLESİ • HACI HASAN BEY • HACI HASAN MAHALLESİ / YOKUŞU • HACIHIZIR MAHALLESİ • HACI SELİM EFENDİ • HAÇLI SEFERLERİ • HADİ ARSLAN • HAFIZ ABDULLAH EFENDİ (TEZEMİR • HAFIZ ALİ EFENDİ • HAFIZ HAŞİM EFENDİ • HAKAN ORUÇKAPTAN • HAL BİNALARI • HALDUN ALAGAŞ • HALİL ÇALIK • HALİL İBRAHİM ARTVİNLİ • HALİL İBRAHİM ATMACA (FOTO ATMACA) • HALİL İBRAHİM EFENDİ (GÜRSOY) • HALİL PAŞA • HALİL TÜRKMEN • HALİT MOLLA (AKIN) • HALİT PEHLİVAN • HALİT ULUSOY • HALK EDEBİYATI • HALK EĞİTİM MERKEZİ VE AKŞAM SANAT OKULU • HALKEVİ • HALK İNANIŞLARI VE UYGULAMALARI • HALK ODALARI • HALK OYUNLARI • HALUK EVİTAN • HALUK GÖRGÜN • HALUK SAYIN • HAMDİ AÇAN • HAMDİ BAŞAK • HAMDİ NAMIK GÖR • HAMİD B. MUHAMMED B. VELİYYÜDDİN EL-KOCEVÎ • HAMİD EFENDİ KONEVÎ • HAMİDİYE BULVARI – CADDESİ • HAMİT OSKAY / İSMAİL HAMİT OKTAY • HAMZA OSMAN ERKAN • HANDAN KARAADAM • HANNİBAL (ANNİBAL) • HARALAR • HARİKALAR SAHİLİ • HASAN BASRİ GÜZELOĞLU • HASAN BEHÇET DİKER • HASAN EYLEN • HASAN FAİK TÜREL • HASAN FEHMİ ATAKAN • HASAN FEHMİ EFENDİ (MORALI) • HASAN GEMİCİ • HASAN HAYRİ TAN • HASAN KÂMİL YILMAZ • HASAN PAŞA • HASAN SERT • HASAN ŞEMİ ERGİN • HASAN TAHSİN ELBEYOĞLU • HASAN TAHSİN PAŞA • HATİCE ÖZGENER • HAYAT KİMYA AŞ • HAYDAR AKAR • HAYRETTİN ULUSOY • HAYRETTİN UYSAL • HAYRETTİN UZUN • HAYRİ AKDUMAN • HEDEF • HELENA • HEREKE • HEREKE ÇOCUK KAMPI • HEREKE FABRİKA-İ HÜMAYUNU HAMİDİYE RÜŞTİYE MEKTEBİ • HEREKE FABRİKA-YI HÜMAYÛNU HASTANESİ • HEREKE HALI FABRİKASI • HEREKE HALISI • HEREKE İDMAN YURDU • HEREKE KALESİ • HEREKE MERKEZ SÜMER CAMİİ • HEREKE PUDİNGİ • HERGELECİ İBRAHİM • HERGELECİ İBRAHİM YAĞLI GÜREŞLERİ (SARIMEŞE) • HERMANN JANSEN • HERSEK / DİL MENZİLİ • HERSEKZÂDE AHMED PAŞA • HIDIRELLEZ • HİKMET BİL • HİKMET DEMİRBAYRAK • HİKMET ERENKAYA • HİKMET KIRLI • HİKMETİYE CAMİİ • HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ (KIZILAY) • HİLMİ EGE • HİPODROM • HOŞGÖR PASTANESİ VE İSMAİL KALKANDELEN • HOŞGÖRÜ FERMANI • HOŞGÖRÜ YOLU • HRACHIA NERSISYAN • HULUSİ KENTMEN • HURŞİT GÜNEŞ • HUZUREVLERİ • HÜKÜMET KONAKLARI / VALİLİK BİNALARI • HÜNKÂR ÇAYIRI/OTAĞI • HÜNKÂR ÇEŞMESİ • HÜNKÂR (DİL İSKELESİ) KÖPRÜSÜ • HÜR FİKİR • HÜR KOCAELİ • HÜRRİYET / CUMHURİYET CADDELERİ • HÜRSÖZ • HÜSEYİN AKSOY • HÜSEYİN AVNİ AYNAGÖZ • HÜSEYİN ÇAĞLAYAN • HÜSEYİN FİKRİ PAŞA / HACI HASAN ÇEŞMESİ • HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ • HÜSEYİN HÜSNÜ IŞIK • HÜSEYİN HÜSNÜ TÜRKANT • HÜSEYİN KOLAYLI • HÜSEYİN KOZLUCA • HÜSEYİN (ALAN) MEYDANOĞLU • HÜSEYİN NİHAT DURAK • HÜSEYİN NÜZHET AKIN • HÜSEYİN ÖĞÜTÇEN • HÜSEYİN PAŞA CAMİİ VE HAZİRESİ • HÜSEYİN REMZİ PAŞA • HÜSEYİN SIRRI BELLİOĞLU • HÜSEYİN YALAZ • HYUNDAI ASSAN OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.

HACET BAYRAMLARI

Hacet Bayramı, Anadolu köylerinde tarımla uğraşan halkın, o yılın bol yağışlı ve bol mahsullü geçmesi için Allah'a yağmur ve bereket dualarını yaptığı etkinlikler ve şenliklerdir. Bayramın ismindeki "hacet", "dilek, istek" anlamı taşır. Katılımın daha geniş olabilmesi için belli bir yörede yaşayan köyler bir araya gelerek bu gibi etkinlikleri gerçekleştirebilir. Etkinlikte mevlid okunur, toplu namaz kılınır ve imece usulü yapılan yemekler halk tarafından yenir

19 Mayıs'ta, Yukarı Hereke'de kutlanan bir etkinlik olan Hacet Bayramı, kimine göre 200, kimine göre ise 700 yıllık bir geçmişi olduğu söylenen bir gelenektir. Hacet namazı ve yağmur duası için yaylalara çıkılmaktadır. Alınan koyunlar kesilip, pilavlar yapılır. Bu etkinlikte yemek yenir ve güreş, at yarışları yapılır. Eğlenceli oyunlarla vakit geçirilir. Bu önemli gelenek, kısa bir süre önce tekrardan yerine getirilmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

"21 Yıl Sonra Hacet Bayramı Yapıldı", https://www.korfez.bel.tr/haber/1/2947/21-yil-sonra-hacet-bayrami-yapildi, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2021; Tülin B. Cengiz, *Kıtaları Buluşturan Tarihsel Geçiş Hattı Üzerinde Bir Kent: Gebze*, İstanbul: Gebze Belediyesi, 2018; "Hereke'nin Kocaeli-Kültür Tarihindeki Yeri ve Önemi", Son Güncelleme 7 Eylül 2020, http://www.gebzegazetesi.com/gundem/herekenin-kocaeli-kultur-tarihindeki-yeri-ve-onemi-h33358.html, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hacet_Bayram%C4%B1 Erişim Tarihi: 01 Mart 2022.

İsmail KAHRAMAN

HACI AHMET ÇELEBİ (ö. 1542'den sonra)

İzmitli, "Ravzatü't-Tevhîd" ve "Ser-güzeşt-i Hâcî Ahmed Efendi" İsimli Eserlerin Yazarı

İzmitli Hacı Ahmet Çelebi adıyla bilinen yazarın 1542 yılından sonra vefat ettiği, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. XV. yüzyılda Anadolu'da etkin olan tarikatlardan Zeyniyye'ye mensuptur. Zeyni Şeyhlerinden meşhur Muallimzade'nin müritlerindendir. Hacı Ahmet Çelebi, *Ser-güzeşt-i Hâcî Ahmed Efendi* ve *Ravzatü't-Tevhîd* isimli iki önemli eseri ile tanınmıştır.

Ravzatü't-Tevhîd adlı eserini 1526-1537 yılları arasında kaleme almıştır. Tasavvuf konulu, sembolik anlatımlı manzum bir eser olan *Ravzatü't-Tevhîd*, altı bini aşkın beyitle şekillenmiştir. Dili, kaleme alınış şekli ve muhteviyatı açısından edebiyat tarihimizde çok önemli bir yere sahiptir. Eserin dört yazma nüshası bulunmaktadır; biri Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kitaplığı'nda, ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde, biri Millet Genel Kütüphanesi'ndedir.

1542 yılında tamamlanmış olan *Ser-güzeşt-i Hâcî Ahmed Efendi* isimli eser, edebiyat tarihimizde ilk defa bir yazarın kendi elinden çıkmış bir otobiyografidir. Yazarının manzum eseri *Ravzatü't-Tevhîd*'i açıklayan bir nitelik taşımasıyla da edebiyat tarihimizin envanterinde bir ilktir. İzmitli Hacı Ahmet Çelebi bu otobiyografisinde yaşadığı dönemin tasavvuf hayatına, medrese eğitimine, manevî eğitim yolundaki arayışlarına, çağının öne çıkmış aydın kimliğine, biz-

Hacet Bayramı

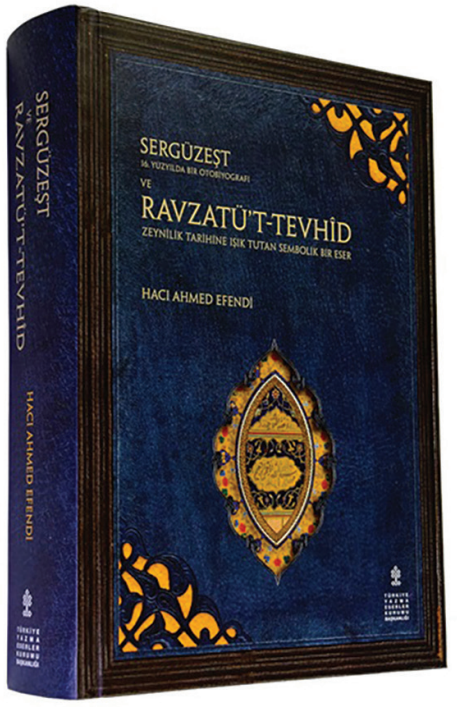

zat görüştüğü şeyhler hakkında bilgilere yer vermiştir. Mensubu olduğu Zeynilik hakkında da geniş bilgiler bulunan bu eser, bu tarikatı ayrıntılı bir şekilde tanıtması açısından da eşsizdir. Eserin bugün için bilinen tek nüshası Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kitaplığı'nda bulunan *Ravzatü't-Tevhîd* sonunda 166-182. yapraklar arasındadır. *Ser-güzeşt-i Hâcî Ahmed Efendi*, Prof. Dr. Mertol Tulum tarafından 2014 yılında yayımlanmıştır.

KAYNAKÇA
Tulum, Mertol, *Sergüzeşt (16. Yüzyılda Bir Otobiyografi) ve Ravzatü't-Tevhîd (Zeynîlik Tarihine Işık Tutan Sembolik Bir Eser)-Hacı Ahmed Efendi (ö. 1542'den sonra)*, *İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2014; Tulum, Mertol, "Sergüzeşt-İ Hacı Ahmed Efendi (İzmitli Hacı Ahmed Çelebi)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/serguzest-i-haci-ahmed-efendi-izmitli-haci-ahmed-celebi-tees-1838, [Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022]; Tulum, Mertol, "Ravzatü't-Tevhîd (İzmitli Hacı Ahmed Çelebi)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*, http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/ravzatu-t-tevhid-izmitli-haci-ahmed-celebi, [Erişim Tarihi: 25 Temmuz 2022].

Haluk SELVİ

HACI AHMET EFENDİ MESCİDİ

İzmit Merkez Camilerinden

İzmit, Veli Ahmet Mahallesi, Devran Caddesi'nde şehitlik girişinde yer almaktadır. Mescidin inşa kitabesi mevcut değildir. Günümüzde orijinalliğini tümüyle kaybetmiştir. Süheyl Ünver'in "Büyük mezarlık yanında Hacı Ahmed Efendi Hoca Türbesi" diye bahsettiği yapı bu mescid olmalıdır. Günümüzdeki mevcut yapı betonarmedir. Kare planlı mescidin üzeri geniş saçaklı bir kırma çatıyla örtülmüştür. Yapının eski halinin ahşap malzemeli olduğu ifade edilir. Mescidin bulunduğu mezarlık içerisinde H.1330/M.1911-1912, H.1333/M.1914-1915 tarihli mezar taşları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2007, s. 184; Süheyl Ünver, *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında (Kocaeli) İzmit-Gebze*, (haz. Ahmed Nezih Galitekin), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 219.

Erkan ATAK

Hacı Ahmed Efendi Mescidi

HACI AKİF BEY MAHALLESİ

Hereke'nin İki Mahallesinden Biri

Hereke İzmit ile İstanbul arasında, Körfez ilçesinde, Dilova'sından önce yer alan; tarihsel özellikleri ile ilgi gören iki muhtarlıktan oluşmaktadır. Tarihsel önemine mütenasip olarak önceleri bir nahiye iken, zaman içerisinde nüfus yoğunluğunu ve endüstriyel aktivitesini kaybetmesi dolayısıyla 2009 yılından itibaren Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi'ne bağlı Körfez ilçesine bağlanmıştır. Hereke iki mahalleden meydana gelir: Hacı Akif Bey Mahallesi ve Agah Ateş Mahallesi. Bu mahallelerden tarihselliği ile öne çıkanı, adını 1890 yılında Hereke Dokuma Fabrikası'na gelerek uzun yıllar müdürlük yapmış olan Hacı Akif Bey'den alır.

Hereke'nin özgün topoğrafik ve coğrafi konumundan dolayı sınırları kuzeyinden bir yay gibi geçen ve kimi yerlerde viyadüklerle ilerleyen İstanbul-Ankara transit karayolları ve otobanları; E-5 ve TEM ile başlar. Sözkonusu kesif karayolları Hereke'yi adeta dış dünyaya karşı sınırlamış bir yarım ay teşkil eder. Bu yarım ay ile güneydeki İzmit Körfezi'nin sahilleri arasında bir zamanların özellikli sanayi kenti iken bugün giderek bir sayfiye kasabası ve tarihi / turistik bölge havasına bürünen Hereke yer alır.

Hereke'nin son bulduğu batı tarafında Kamahane Mahallesi ve ülkenin güçlü çimento fabrikalarından olan Nuh Çimento tesisleri adeta doğal bir sınır teşkil eder. Doğusunda ise Hereke üçgen bir şekilde daralarak ve İzmit karayoluna bağlanarak şehirlerarası güzergahta son bulur. Hereke'nin iki mahallesi, Hacı Akif Bey Mahallesi ile Agah Ateş Mahallesi'ni Cumhuriyet Caddesi ve devamında yer alan Köyyolu Caddesi ayırır. Bu ayırımın batı tarafında kalan Hacı Akif Bey Mahallesi ikametgah alanları ile birlikte daha çok tarihsel mirası barındırırken, İzmit tarafında kalan doğu kısmı Agah Ateş Mahallesi ise daha çok sahildeki rekreasyon alanlarını ve diğer ikametgah bölgelerini içerir.

Hereke'nin yazgısında 1871 yılında yapımına başlanan ve 1873 yılında İzmit'e ulaşan demiryolu büyük rol oynar. Nitekim; bugün de aynı hattan trenden inerek Hereke'ye ulaştığınızda restore edilmiş olarak eski demiryolu binası, tarihsel özellikleri saklı olarak bizi karşılar. Bu noktadan itibaren Hereke'nin tarihi mahallesi olan Hacı Akif Bey Mahallesi'nin mimari mirası ile karşı karşıya kalırız. Demiryolunun hemen arkasında Birinci Cumhuriyet Dönemi Mimarisi yapı karakteristiğini yansıtan, bakımlı bir bina olan Hereke Sümer İlkokulu'nu görürüz. Mahallede benzer karakteristiğe sahip kimi henüz restore edilmemiş binalar varsa da sahil tarafından batıya doğru yürüdüğümüzde deniz kenarında II. Wilhelm Köşkü ve şimdi Milli Saraylar'a bağlanmış bir müze olan ünlü Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası'nı görürüz. Yine aynı bölgede yer alan Hereke Merkez Sümer Camii'nin de 1845 tarihini taşıdığını belirtelim. Hacı Akif Mahallesi'nin batı

Haci Akif Bey Mahallesi Milli Saraylar Hereke Halı ve İpek Dokuma Fabrikası

yönünde ilerlediğimizde ise sağdaki tepelerde; denize nazır bir mevkide bugün son derecede kuvvetli bir restorasyon geçirmiş olarak ziyarete açılmaya hazır bekleyen MS 640 tarihli görkemli Bizans Kalesi'ni görürüz.

Hereke'nin tarihi bir yer olmasını sağlayan ve tamamı Hacı Akif Bey Mahallesi'nde yer alan bu tarihsel yapılar zincirleme bir şekilde birbirlerini tetiklemiş ve oluşturmuştur. Şöyle ki Osmanlı dokuma sanayisinin en büyük girişimi olan Hereke Fabrika-yı Hümayu'nu 1843 yılında burada Barutçubaşı Ohannes ve eski Seraskerlerden Rıza Paşa tarafından kurulmuştur. Mimarisi Balyan Kardeşler'e ait olan yapı 50 pamuklu ve 25 ipekli tezgahla üretime başlamış daha sonra 1902 senesinden itibaren çuha, şayak ve iplik imalatına, 1918 yılından sonra da yünlü dokumaya girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun prestij kurumlarından biri olan fabrika Türkiye'nin de ilk endüstriyel hamlelerinden biri olarak tarihselliğe adını yazdırmış; onun sayesinde de Hereke büyük önem kazanmıştır.

1873 yılında açılan demiryolu güzergâhı da ilçenin önemini arttırmış; Osmanlı-Alman yakınlaşmaları sırasında İstanbul'u ziyaret eden Alman İmparatoru II. Wilhelm ve refakatindeki diplomatik heyeti demiryoluyla gelerek Fabrika-yı Hümayu'nu ziyaret etmiştir. II. Wilhelm ve taifesinin Hereke'yi ziyareti sırasında konaklamaları için kısa sürede İstanbul'da imal edilerek Hereke'de birkaç gün içinde kurulan II. Wilhelm Köşkü bugün Hereke'nin sembolü olup, Körfez kıyısındaki asude yerinde bir estetik abidesi olarak mıntıkaya ruh katmaktadır. II. Wilhelm Köşkü halihazırda Hereke'nin ve İzmit'in en önemli turistik ziyaret noktalarından birini teşkil etmektedir. Yapının mimarının Sarkis Balyan olduğu düşünülmektedir. Tamamen ahşap bir yapı olup her bir tarafından denize açılan kapılara sahiptir. Bembeyaz renkte olup eğimli bir çatı ve iki tarafındaki kubbeleriyle beraber simetrik bir plan oluştur. II. Wilhelm'in Hereke ziyaretinin 1898 yılında gerçekleştiğini ve daha sonraki dönemlerde bu köşkte dört devlet başkanının daha konuk edildiğini bu arada belirtelim.

Hereke Dokuma Fabrikası'nın hemen yanında yapımına 1845 tarihinde başlanan ve 1851 tarihinde bitirilen Hereke Hümayun Camii bulunmaktadır. Hereke Fabrikası'ndaki işçilerin ibadet ihtiyacı için yapılan cami bugün Hereke Merkez Sümer Camii adını taşımaktadır. Cami dikdörtgen plan üzerine düz tavanlı olup orijinal haline nazaran bazı dönüşümler geçirdiği gözlemlenmektedir.

Hereke'nin Hacı Akif Bey Mahallesi'nin kuzey-batısındaki tepelerde kurulu olan ve kapsamlı bir restorasyonla ziyarete hazırlanan Bizans döneminden kalma görkemli kale ise gelecekte Hereke'nin önemli bir turistik destinasyon olmasını sağlayacak düzeydedir.

Hereke'nin endüstriyel özelliklerini giderek yitirdiği ve tarihi dokuma fabrikalarının giderek hatıra mahiyetine indirgendiği günümüzde, pek çok eğitim kuruluşunun bölgede yer almaya başladığı (Hereke Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Kocaeli Üniversitesi Hereke Kampüsü, Nuh Çimento Endüstri Meslek Lisesi, Nuh Çimento Teknik Lisesi, Ömer İsmet Uzunyol MYO vs.) geniş rekreasyon tesisleri ve marina yapıldığı ve mıntıkanın giderek nezih bir turizm bölgesine evrildiği görülmektedir.

KAYNAKLAR

Abdülkadir Buluş, *Osmanlı Tekstil Sanayii Hereke Fabrikası*, Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2000; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli Körfez İlçesi Tarih ve Kültür Mirası Eserler*, C. 2, İstanbul: Seçil Ofset, 2008; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli'nin Dünyaca Ünlü Beldesi Hereke*, İstanbul: Körfez Belediyesi Kültür Yay., 2015; Elif Özlem Aydın Oral ve Yusuf Utkaner, "Hereke Fabrika-i Hümayun'un Mimari Analizi ve Koruma Önerileri, *Mimarlık*, Sayı: 350, Kasım-Aralık 2009, Ankara, s. 46-51; Elif Özlem Aydın Oral, "Osmanlı Devleti'nin Kocaeli'ndeki Sanayi Mirası: Hereke ve İzmit Fabrika-i Hümayunları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri II*, C, 2.2016, s. 733-746; Hilal Karavar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmit Çuha Fabrikası 1844-1920*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir, Büyükşehir Belediyesi Yay., 2007; Nevra Ertürk, *19.Yüzyıl Osmanlı Sanayi Hareketleri İçinde Fabrika-i Hümâyûnlar*. Doktora Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 2008; Saliha Tanık, Kocaeli Hereke Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'ndeki Hümâyûn Cami, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 54, Aralık 2020, İstanbul s. 235-255; *Ö.* Kürşad Karacagil, "Alman İmparatoru II.Wilhelm'in Hereke Fabrika'yı Hümayunu'nu Ziyareti (1898)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri II*, C. 2.2016, s. 913-924; Yusuf Utkuner, *Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun Mimari Analizi ve Koruma Önerileri*, Yüksek LisansTezi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, 2005.

Nevnihal ERDOĞAN

HACI ALİ PAŞA CAMİİ

Nüzhetiye'de Ahşap Dini Yapı

Nüzhetiye köyü (Mahallesi) Gölcük merkezinin 11,5 km güneyinde yer almaktadır. Yerleşim yeri kuzeyde Hasaneyn, doğuda ormanlık alanlar ve Yeni Ferhadiye, batıda Ümmiye, Sıyretiye ve Mamuriye köyleri, güneyde ise Samanlı Dağları ile çevrilmiştir. Dağ köyü olarak nitelendirilebilecek fakat Büyükşehir yasasıyla beraber mahalle statüsü kazanan Nüzhetiye'de, Gölcük ilçesi sınırları içerisinde bulunan ve günümüze kadar korunarak gelmiş bir ahşap cami bulunmaktadır.

Ahmet Nezih Galitekin tarafından yapılan araştırmalarda, caminin Osmanlı arşivlerinde II. Abdülhamid Hanın Başmabeyncisi Hacı Ali Paşa tarafından yaptırıldığı ve cami adına bir vakıf kurulduğu geçmektedir. Latin harfleriyle yazılmış kitabesinde caminin yapımına 1878 yılında başlandığı ve iki yıl sonra tamamlandığı belirtilmiştir. Galitekin, caminin 1927 yılında kapsamlı bir onarım gördüğünü ifade etmektedir. Bu müdahalede yapının genişletildiğini de eklemektedir. Ayrıca, caminin bahçesinde Hafız Süleyman Efendi'nin müderrislik yaptığı bir medresenin kurulduğu ve bir vakıfla bu medresenin ihtiyaçlarının karşılandığını araştırmalarıyla desteklemektedir.

Nüzhetiye Hacı Ali Paşa Camii, Kocaeli ili, Gölcük ilçesi, Nüzhetiye köyü 180 ada 1 parsel üzerinde yer almaktadır ve Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun (KKVKBK) 12.06.2012 tarih ve 429 sayılı kararı ile 2. grup yapı olarak tescillenmiştir. Eğimli bir araziye oturmasından dolayı kısmi bodrum kat bulunmaktadır. Yapının güneybatısında lojman olarak kullanılan betonarme bir yapı vardır. Batısında güneş saati, yeşil alan ve Nüzhetiye Köy İçi Yolu diye adlan-

Hacı Ali Paşa Camii

dırılan sokak, kuzeyinde ise betonarme sistem ile inşa edilmiş eski sağlık ocağı yer almaktadır. Doğusunda ise iki adet tescilli çınar ağacı ve caminin bulunduğu parselin dışında geleneksel yöntemler ile inşa edilmiş ve kısmen yıkılmış sivil mimarlık örneği yer almaktadır. 2011 yılında pencere ve kapı kasalarının değişimi ile restorasyon çalışması devam etmiştir.

Bodrum, zemin ve asma kattan oluşan cami taş yığma temel üzerine ahşap karkas sistem ile inşa edilmiştir. Ahşap karkasın üstü ahşap kaplamalar ile kapatılmıştır. Caminin girişi toprak seviyesine göre yükseltmiştir. Kuzey cephesinde bulunan girişe çift taraflı ortada sahanlıklı ve iki tarafında da 14 basamağın bulunduğu taş merdiven ile erişilmektedir. Girişin üstünü örten ahşap bir örtü bulunmaktadır. Zemin katta kapının iki yanında demir parmaklıklar ile kapatılmış tek kanatlı iki pencere, üst katta ise tek kanatlı üç pencere yer almaktadır. Pencereler yatay ve düşey kanatlar ile bölünmüş olup dört boşluktan oluşmaktadır. Ancak 2011 yılına ait görsellerde pencerelerin giyotin pencere olduğu ve günümüzde özgün karakterini yitirdiği görülmektedir. Ahşap ve profilli kat silmeleri, pencere boşluklarının aralarında görülen düşey ahşap profiller süsleme elemanı olarak göze çarpmaktadır.

Caminin doğu cephesinde zemin katta demir parmaklı dört, kadınlar mahfiline denk gelen asma katta dört ve bodrum katta tel ile kapatılmış iki adet pencere bulunmaktadır. Eğimden kaynaklanan bodrum kat cepheden okunabilmektedir. Kuzey ve doğu cephelerindeki kat silmeleri köşelerde dışarıya doğru taşırılarak süsleme öğesi olarak kullanılmıştır. Pencere boşlukları aralarında veya kenarlarında düşey ahşap profiller bulunmaktadır. Güney cephesi duvarı ve kadın mahfili mekânın başladığı alanlarda dışarıya doğru taşırılmış ahşap elemanlar dikkat çekmektedir. Güney cephesi zemin katta herhangi bir pencere açıklığı bulunmamaktadır. Üst kotta iki adet ahşap tek kanatlı pencere yer almaktadır. Diğer cephelerde olduğu gibi ahşap kat silmesi ve düşey profil detayları bulunmaktadır. Batı cephesinde ise doğu cephesine benzer bir düzende zemin katta demir parmaklıklı dört, asma katta dört ve bodrum katta tel ile kapatılmış iki adet pencere bulunmaktadır. Bu cephede betonarme sistem ile inşa edilmiş minarenin yapıdan ayrı olarak inşa edildiği görülmektedir. Zeminden asma kat mahfiline çıkan demir bir merdiven yapıya sonradan eklenmiştir.

Camide giriş mekânı olarak kullanılan kapalı son cemaat, harim (minber, mihrap, vaaz kürsüsü ve müezzin mahfili) ve kadınlar mahfili bulunmaktadır. Girişin batısında yer alan ahşap bir merdiven ile kadınlar mahfiline çıkılmaktadır. U şeklinde plana sahip olan kadınlar mahfilinin yan mekânları, doğu ve batı kenarlardan mihraba doğru uzanmaktadır. Üst katı taşıyan altı adet ahşap direk bulunmaktadır. Mahfili ve çatı döşemesini taşıyan ve girişe yakın olan ahşap dikmelerin üstünde profilli ahşap başlıkları bulunmaktadır. Ayrıca harim bölümünden başlayan ve kadınlar mahfiline kadar uzanarak çatı döşemesini taşıyan ahşap direklerin arasında mahfil korkuluğunda bulunan taş sütun taklidi profilli ahşap süsleme elemanları yer almaktadır. Kadınlar mahfili ve son cemaat alanı ahşap çıtalıdır. Camide kubbe bulunmamaktadır. Bununla birlikte, tavanda ahşap direklere

oturan kirişlerin çerçevelediği kare bölüm ve bu bölümün ortasında çatı arası mekânına doğru derinliği olan dairesel bir süsleme yer almaktadır. Dairesel bölümün içinde sekizgen bir yıldız motifi dikkat çekmektedir. Ayrıca kare ve dairesel süsleme elemanlarının kenarlarında da sade süsleme motifleri bulunmaktadır.

Güney cephesinde doğudan batıya ahşap vaaz kürsüsü, mihrap ve minber yer almaktadır. Ahşap minber güney cephesinden dışarıya taşırılmamıştır. İçeriye doğru yerleştirilen minberin üstünde ahşap üçgen bir alınlık vardır. Mihrabın vaaz kürsüsü ve minber ile arasında bulunan bölüme ahşap oturma elemanı yapılmıştır. Vaaz kürsüsüne ahşap oturma elemanından dört basamaklı bir merdiven ile ulaşılmaktadır. Minberde ahşap alem detayı, motifler ve süslemeler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
A.N. Galitekin, *Gölcük Tarihçe ve Kültür Mirası Eserler*, Gölcük, 2005, Gölcük Belediyesi Kültür Yayınları No :6; G. Köksal, *Gölcük Mimari Miras, Gölcük Vizyon 2023*, Kocaeli, 2012 Kültür Vizyon Serisi 3.

Emre KİSHALİ

HACI AYVAZ CAMİİ

İzmit'te Yamaçta Yer Alan Harap Cami

İzmit'in yüksek kesiminde, Veliahmet Mahallesi, Gümüşlü Bayırı Sokak'ta, Orhan Camii'nin doğusunda, şehrin yoğun eski dokusu içinde yer almaktadır.

1857 yılında yaptırıldığı anlaşılan caminin, banisi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Caminin yanında yer alan çeşmenin BOA'de vakıf kaydı bulunmaktadır.

XIX. yüzyıl özellikleri taşıyan cami, kuzey-güney ekseninde, dikdörtgen bir plana sahiptir. Üzeri, dört yöne meyilli ahşap çatıyla örtülü olup dıştan kiremit kaplamalıdır.

Eğimli arazide bulunan caminin altında, yüksek bodrum kat bulunmaktadır. Kuzeydeki düz zemine açılan iki kanatlı, hiçbir özelliği olmayan ahşap kapı ile ibadet alanına girilmektedir. Duvar yüzeylerinde açılmış dikdörtgen çerçeveli pencereler de hiçbir sanat değeri taşımaz.

İbadet alanındaki kıbleyi gösteren mihrap nişi, yarım yuvarlak, oldukça sade bir uygulamadır. İki yanda ve üstte, dikdörtgen açıklıklı, iki katlı, beş pencereden ışık alan mihrap duvarı dışında, yan duvarlarda açılmış dikdörtgen çerçeveli ahşap pencerelerden gelen ışıkla aydınlık ve ferah bir iç mekâna sahiptir.

Mihrabın batısında duvara bitişik ahşap minber ile doğu köşeye yerleştirilmiş korkulukla ahşap vaaz kürsüsü, sade ve basit marangozluk ürünleridir.

İbadet alanının üzeri sade, basit, iddiasız, düz ahşap bir tavana sahiptir. İçerde, ahşap desteklere oturan kadınlar mahfilinin de fazla bir özelliği yoktur.

Minare, batı duvara bitişik olup içerden girilen bir kapı ile son cemaat yerine açılır. Çok kısa gövde üzerinde yer alan sade şerefe altlığı, şerefe kısmı, gövde kadar yüksek tutulmuş, petek kısmı ve kısa külahın da hiçbir sanat değeri yoktur. 1999 yılı depreminde zarar görmüş olan yapı, son zamanlarda daha da bakımsız durumdadır. Caminin, yakın tarihlerde restorasyon programına alınacağı ifade edilmiştir.

Hacı Ayvaz Camii

KAYNAKÇA
N.-S. Erdoğan, Ayyıldız-M. Özbayraktar, *Tarihi İzmit Kent Merkezi, Mahalleler, Sokaklar, Mimari Eserler* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını), İstanbul 2011, s. 68; T. Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları), Kocaeli 2007, s. 180-182; A.N., Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını), İstanbul 2006, s. 135.

Hamza GÜNDOĞDU

HACI DAVUT AĞA CAMİİ

Yukarı Değirmendere'de Tarihî Cami

Yukarı Değirmendere köyünde bulunmaktadır. Yazılı kaynaklara göre 10 Aralık 1699 (H. 17 C 1111) tarihinde Değirmendere köyüne tayin edilen Bâb'üs-Sa'âde Ağası Hacı Davut Ağa tarafından 1863 (H 1280) yılında yaptırılmıştır. Ancak 1920-1921 yılları arasında Kocaeli ve çevresinin Yunan işgaline maruz kalmasıyla köy ve kazalarda pek çok yapı yakılıp yıkılmıştır. Yıkılan yapılardan biri olan cami 1929 yılında Hacı Davut Ağa Vakfı tarafından eski yerinde yeniden inşa edilmiştir. Caminin ilk yapım ve mimari özellikleriyle ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nin özelliklerini yansıtmaktadır.

1999 Marmara depreminde caminin minaresi hasar görmüştür. Bunun ardından cami 16 Eylül 1999 tarihinde İstanbul II nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu Başkanlığı'nın 5270 sayılı kararı ile tescillenmiştir. 1.dereceden korunması gereken anıt niteliğindeki yapının bakımının sorumluluğu Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Caminin 2001 yılına ait görselinde, minarenin taş yığma kaidesinin sağlam olduğu ama gövdenin yıkıldığı görülmektedir.

Hacı Davut Ağa Camii

Gölcük ilçesinin Yukarı Değirmendere Mahallesi'nde bulunan Hacı Davut Ağa Camii köy meydanında güneydoğuya doğru eğimli bir araziye oturmaktadır. Caminin kuzeyinde köy meydanı, kuzeydoğusunda Seki Sokak, güneyinde Değirmendere Caddesi ve doğusunda eğimden kaynaklanan kot farkını bağlayan merdivenler bulunmaktadır. Yapı kuzeybatı-güneydoğu yönünde konumlandırılmıştır. Caminin kuzeybatısında alanın simgesi haline gelmiş mavi ahşap sivil mimarlık örneği yer almaktadır. Yapı 185 m^2 taban alanına sahiptir ve toplamda 356m^2lik bir arsaya inşa edilmiştir. Camiye ana giriş kuzeybatı yönündeki cepheden sağlanmaktadır. Mihrap ekseninde bulunan giriş kapısı son cemaat yerine açılmaktadır. Ana girişin batısında, yapıya bitişik nizamda, dikdörtgen kaide üzerine yükselen silindir gövdeli minaresi yer almaktadır. Kaide mahfil kotuna kadar yükselmektedir. Tek şerefeli kesme taş minare, sivri külah formuyla bitirilmiştir. Geniş çatı saçağının altı ahşap kaplamadır. Arazinin eğiminden dolayı güneye bakan kısımda alt kotta bir mekân daha oluşturulmuştur. Seki Sokağı'na bakan giriş kapısı ise camiden bağımsız olan şadırvan bir bölüme açılmaktadır.

Dikdörtgen planlı yapı son cemaat alanı, harim ve kadınlar mahfili bölümünden oluşmaktadır. Kadınlar mahfili altı adet süsleme detayları olmayan ahşap direk ile taşınmaktadır ve üst katta mahfilin ortası dışarıya doğru dairesel çıkma yapmaktadır. Mahfile çıkan merdiven, yapının kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Harim bölümü yüksek ve dikdörtgen ahşap bir kasnak üzerine oturan sekiz dilimli kubbeyle örtülmüştür. Ana hacim iki sıralı pencere dizisiyle aydınlatılmaktadır. Alt sıradaki pencereler uzun dikdörtgen formdayken mahfil katındaki pencereler kemerlidir. Ana mekânı gören alt pencereler kayıtlar ile düşeyde 1:2:1 oranında üç bölüme, yatayda ortadan iki bölüme ayrılmıştır ve tek kanatlıdır. Üstte mahfil kısmındaki pencereler ile zemin katta bulunan pencereler benzerdir. Aynı sırada devam eden ve harim kısmına bakan pencerelerin üstü yuvarlak kemerlidir. Bu pencerelerin dikdörtgen kısmı ahşap kayıtlar ile düşeyde 1:3 oranında üç bölüme, yatayda eşit iki bölüme ayrılmıştır. Sadece aydınlatma amacıyla yapılan bu pencerelerin kemerli kısımları da merkezden dört eşit dilime ayrılmıştır. Mihrap, cami cephesinden dışarı doğru taşma yapmaktadır. Kot farkından dolayı zemine oturmamaktadır ve bodrum kat cephesi kısmi olarak görülmektedir. Mihrabın üzerinde küçük bir renkli gül pencere detayı bulunmaktadır. Sekizgen gül pencere, ortasındaki dairesel bir merkezden sekiz bölmeye ayrılmıştır.

Yapım sistemi taş yığma üstüne ahşap karkas arası dolu tuğla olarak inşa edilmiştir. Yapının minber ve vaaz kürsüsü ahşaptan yapılmıştır. Minberin korkulukları ferforje olup yan duvarlarında ahşap oyma süslemeler yer almaktadır. Minber, vaaz kürsüsü, mihrap ile kadınlar mahfilini taşıyan ve son cemaat yerini ayıran ahşap sütunlar yağlı boyayla boyanmıştır. Mihrabın ise iki yanında beyaz alçı süsleme kalıpları bulunmaktadır. Ana mekânı örten kubbe, kırma çatının içine gizlenmiştir. Caminin kubbesi kerpiçten yapılmış olup üzeri killi çamurla sıvanmıştır. Harim döşemeleri ahşap olup üzeri halıyla örtülmüştür. Pencereleri ahşap olan yapının ana mekâna giriş kapısı özgün halinde çift kanatlı ahşap doğrama olup demir doğrama ile

sonradan değiştirilmiştir. Zemin katın harim bölümü ile kadınlar mahfili 75 cm yüksekliğinde lambri ile çevrilmiştir. Günümüzde aktif olarak kullanılan yapıyı ısıtmak için doğalgaz kullanılmaktadır. Yapıya ayrıca kaloriferle birlikte dört adet klima eklenmiştir. Klima üniteleri dış cephelerden görülmektedir. Ayrıca giriş kapısının üzerine ahşap bir giriş saçağı eklenmiştir. Yapının kuzeyine çelik bir konstrüksiyon yapılarak giriş kapısının açıldığı alanın üstü kapatılmıştır. Yapı özgün kullanımına devam etmektedir, meydan ve çevre düzenlemesi ile etrafı yeni bir görünüm kazanmıştır.

KAYNAKÇA

M. Çapa, "Kocaeli ve Çevresinde Yunan İşgali ve Göç: Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti'nin Yardımları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Cilt III*, Kocaeli, Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 1679-1697; A. N. Galitekin, *Gölcük Tarihçe ve Kültür Mirası Eserler*, Gölcük, 2005, Gölcük Belediyesi Kültür Yayınları No: 6; Ş. Kaya, *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediye Yayınları, İstanbul; G. Köksal, *Gölcük Mimari Miras*, Gölcük Vizyon 2023, Kocaeli: Kültür Vizyon Serisi 3; *Türkiye Kültür Portalı*, *Kocaeli Kültür Envanteri*, *Yukarı Değirmendere Hacı Davutağa Cami*, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturenvanteri/yukari-degirmendere-mahallesi-haci-davut-aga-camii Erişim tarihi: 14.11.2021; URL – 1 Feyzullah Yavuz Ulugün Arşivi, Değirmendere – Gölcük fotoğraf albümü; https://www.facebook.com/photo/?fbid=145450105577302&set=a.145447308910915 (Erişim Tarihi 19.11.2021).

Emre KİSHALİ; Dilara BAHÇALI

HACI HALİL MAHALLESİ

Gebze Ayanından İsmini Alan Mahalle

Kocaeli'nin tarihi ilçelerinin en önemlilerinden biri olan ve İstanbul'la sınır teşkil eden Gebze, neredeyse Roma'ya diz çöktürmek üzere olan ünlü komutan Hannibal'in mezarını sınırları içinde bulundurması, Fatih Sultan Mehmet'in vefat ettiği bir yer olması, TÜBİTAK gibi Türkiye'nin en önemli resmi bilim kuruluşuna ev sahipliği yapması gibi çok önemli nedensellikler dolayısıyla çok tanınmış bir ilçe olsa ve Osmanlı İmparatorluğu'nun sefer yolları üzerinde bulunsa da geçirmiş olduğu baş döndürücü sanayileşme süreci sonucunda tarihsel mirasının büyük bölümünü kaybetmiş; fakat ülke çapında son derecede etkili bir endüstri ilçesi haline gelmiştir. Gebze'nin geçirmiş olduğu bu hummalı gelişme sürecinde tarihselliğini bir oranda korumayı başarmış en önemli mahalle, merkez ilçe sınırlarının tam ortasındaki Hacı Halil Mahallesi olmuştur

Gebze Hacı Halil Mahallesi adını Gebze ayanlarından Hacı Halil'den almaktadır. Kuzeyden, Bağdat Caddesi sınır olmak üzere Mustafa Paşa Mahallesi ve Güzeller Mahallesi ile komşudur. Batısındaki Osmangazi Mahallesi'nden 1203 nolu sokak ile ayrılır. Güneyinden İstanbul Caddesi ve E-5 ile Tatlıkuyu Mahallesi'nde ayrılır ki Tatlıkuyu Mahallesi aynı zamanda Gebze'nin Marmara Denizi'ne birleştiği sahil bölgesine kadar ulaşır. Hacı Halil Mahallesi'nin doğusunda Sultan Orhan Mahallesi yer alır. Bu mahalle ile sınır oluşturan caddeler ise Menzilhane Caddesi, Hürriyet Caddesi ve Hükümet Caddesi'dir.

Tarihi bir ilçe olmasına rağmen aynı zamanda yoğun bir sanayi bölgesi olan ve ikametgâh bölgeleri de gitgide betonlaşan Gebze'de Hacı Halil Mahallesi'nde çok önemli bir mimari yapı olan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi yer alır. Çoban Mustafa Paşa Külliyesi son derecede kapsamlı ve özenli bir restorasyon geçirmiş olarak bugün ayaktadır.

Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin çevresinde geniş bir çevre düzenlemesi yapılmış, aynı zamanda Gebze'nin yaya alışveriş merkezi olan Hacı Halil Mahalle-

Hacı Halil Mahallesi Çoban Mustafa Paşa Külliyesi

si'ne inen yolda çağdaş kent anlayışına uygun bir planlama gerçekleştirilmiştir. Bu yol üzerinde ilerlendiğinde Gebze'nin iki önemli mimari mirasına rastlarız. Bunlardan biri İbrahim Paşa Çeşmesi; diğeri ise yine Çoban Mustafa Paşa tarafından yaptırılmış olan ve onun adını taşıyan Çoban Mustafa Paşa Hamamı'dır.

Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kethüdası İbrahim Paşa tarafında 1665-1666 yıllarında yaptırılan dört gözlü çeşme, yine menzil teşkilatlanmasının bir destek unsuru olarak ordunun sefer güzergâhında yer almıştır.

Çoban Mustafa Paşa Hamamı ise kuvvetli bir restorasyona ihtiyaç duysa da bugün hamam olarak işlev görmeye devam etmektedir. Çifte hamam olup, çift kubbelidir. Yanında bir tarihi sarnıç yer alır ve Osmanlı hamam mimarisinin tipik özelliklerini yansıtır.

20. yüzyılda geçirmiş olduğu hummalı devinimle tarihselliğini büyük oranda yitiren Gebze'de; Hacı Halil Mahallesi, Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, Hamamı, İbrahim Paşa Çeşmesi ve sarnıç sayesinde güçlü bir tarihsel kesit diri kalmayı başarmıştır. Bilhassa Çoban Mustafa Paşa Külliyesi, menzil külliyelerinin karakteristik bir örneği olarak dikkatle incelenmesi ve özenle korunması gereken çok değerli bir mimari eserdir.

KAYNAKLAR

Ahmet Yavuzyılmaz, "Gebze Çeşmeleri", *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 25, s. 577-593; Hamza Gündoğdu, "Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesinin Osmanlı Külliyeler İçindeki Yeri ve Önemi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültür Sempozyumu* IV, Cilt 3, s. 2781-2808; İlknur Aktuğ, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989; Rıdvan Gölcük, Esra Kahraman, "Gebze Sarnıcı", *Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültür Sempozyumu* IV, Cilt 1, s. 321-334; Zeynep Demircan Aksoy, "Gebze Çoban Mustafa Paşa Camii Müezzin Mahfilinin Osmanlı Sanatındaki yeri", *Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültür Sempozyumu* IV, Cilt 3, s. 1737-1763.

Nevnihal ERDOĞAN

HACI HAMZA BEY VAKIFLARI

Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemine Ait Yapılardan Biri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine ait yapılardan biri, Cumhuriyet dönemine kadar ayakta kalan fakat günümüzde yerine İznik Belediye binası yapılan Hacı Hamza Camii ve Türbesi'dir. İznik Müzesi'nde bulunan kitabesine göre Hacı Hamza Mescidi H. 746 (1345) yılında a'yânın ileri gelenlerinden Hacı Hamza bin Erdemşah tarafından yaptırılmıştır. Caminin bânisi Erdem Şah oğlu Hacı Hamza, mimarı ise Hacı Ali'dir. Erdem Şah, Alaüddin Keykubad döneminde, Konya merkezindeki mahallelerden birine ismini veren bir mescid bina ettirmiştir. Erdemşah Mescidi Konya merkez Meram ilçesi sınırları içerisinde Kale-i Cerp Mahallesi'nde, Eşrefoğlu, Sakarya ve Olgun sokakları arasında kalan alanda yer alır. Kale-i Cerp ve Server Ağa Mescidi olarak da tanınan Erdem Şah Mescidi, H. 617/M. 1220 yılında Alaaddin Keykubad döneminde Hacı İsmail oğlu Şemsüddin Erdemşah tarafından yaptırılmıştır. Erdem Şah'ın unvanı, gerçek adının "Ahmed" olabileceğini, babasının adının İsmail oluşu da Dede Garkın ya da Emirce Sultan ile bir akrabalık bağının olduğunu düşündürür. Hacı Hamza'nın atası Erdem Şah, II. Kılıçarslan'ın oğullarından Mugisüddin Tuğrul Şah'ın Erzurum'daki yöneticiliği döneminde, oğlu Cihanşah'ın lalalığını üstlenmiştir. Onun bu görevi sırasında Tuğrul Şah'ın adıyla anılan bir mescid bina ettirdiği anlaşılmaktadır.

Hacı Hamza Bey'in İznik'teki türbe ile mescidi arasında bir çeşme ile çok sayıda mezar taşı bulunur. Bu kabirlerden ikisinin Hacı Hamza'nın torunları Sinan(üddin Yusuf) b. Ahmed (ö. H. C. ahir 793/M. Mayıs 1391) ve Hadice'ye (ö. H. C. ahir 805/M. Ocak 1403) ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca kırık ve eksik bir şâhidede H. 821/M. 1418'de vefat eden Şeyh Kutbüddin b. Muhammed'e ait bir kitâbe görülmüştür.

Hamza Bey, Araman'da "Ede Han" adıyla ma'ruf bir mescid ile bir zaviye bina ettirmiştir. Onun 1350'de vefat etmesinden sonra, veziriazam Hacı Bey/Paşa, çocukları için Nilüfer Hatun'dan satın aldığı köyü vakfetmiştir. Hamza Bey ve ailesinin İznik ve Kandıra civarlarının fethinde hazır bulundukları, buradaki vakıf ve mülk kayıtlarından anlaşılır. Hamza Bey, Araman'da bina ettirdiği zaviyesi için Hacı Fakih Çiftliği köyünü vakfetmiştir. Zaviyenin meşihâti, Hamza evlâdından Yusuf Çelebi ve sonra Yusuf oğlu Şehsuvar'a ve Hacı Mustafa oğlu Aydoğdu'ya sadaka olunmuştur. Köyde 14'ü hariçten gelen toplam 50 nefer vergi nüfusu mütemekkin olarak kaydedilmiş olup, köyün hâsılı 3237 akçedir. Hamza Bey, Araman'daki "Ede-Han" Mescidi'ne de imametlik ciheti için bir değirmen vakfetmiştir. Değirmenin tamire muhtaç olup, harab durumda olduğuna değinilmektedir.

Hamza Bey Adapazarı'ndaki Küçükdepecik köyünü de evlatlık olarak vakfetmiştir. Köyün Hamza Bey'e temlik edildikten sonra, "tarik-i ırsle" oğlu Yusuf Çelebi'ye müntakil olduğu, daha sonra ise kızı Sultan Hatun'a geçtiğine değinilmiştir. Sultan Hatun'un fevtiyle oğlu Bahtiyar'a intikal eden köy, son tahlilde Bahtiyar'ın oğulları Hüsrev, Ahmed ve Veli'nin tasarrufuna geçmiştir. Dördü hariçten gelen 26 vergi nüfusunun meskûn bulunduğu köyün hâsılı 3207 akçedir. Burada adı geçen Yusuf Çelebi'nin mezar taşında adı geçen kişi olduğu söylenebilir. Kandıra'da Segid Şeyh Zaviyesi için de bir çiftlik yeri vakfeden Hamza Bey'in vakfettiği bu yerleri, Segid Şeyh oğlu Davud Şeyh'ten sonra sırasıyla oğlu Yusuf, Yusuf oğlu Durmuş ve Seydi Fakih tasarruf etmişlerdir. Vakfın tahrir defterlerinde mukayyed son mutasarrıfı Davud adlı biridir.

Vakıf kayıtlarından, Hamza Bey'in Ömer, Ali, Bali, Mehmed, İskender ve Yusuf (Sinanüddin) adında altı oğlu tespit edilmiştir. Bunlardan Yusuf, Ali ve Mehmed'in çocuklarının isimleri de vakıf kayıtlarında mevcuttur. Hacı Bey'in de Nilüfer Hatun'dan satın aldığı Şile'ye bağlı Gürcivan köyünü, Hamza Bey'in evlâdı için evlatlık olarak vakfettiği görülür. Hamza Bey oğulları Bali, Ali ve Mehmed'in tasarrufundaki köyün, Ali oğlu Ahmed ve sonra Ahmed oğulları Hamza ve Mustafa'nın tasarrufuna geçtiği, Hamza'nın fevtiyle de oğulları Hüsrev, Mehmed ve Mustafa'ya intikal ettiği anlaşılmaktadır. Köyde 16'sı hariçten ge-

len toplam 98 vergi nüfusundan hâsıl olan 4441 akçe gelir kayıtlıdır. Hamza oğlu Ömer Bey'in, Ahmed Bey oğlu Süleyman Bey'in kızkardeşi Aslı Paşa Hatun ile evli olduğu tespit edilmiştir. Bu ailenin Orhan Gazi dönemi ricâli arasında önemli bir yeri bulunan Aslıhan Bey ahfadından olduğu anlaşılmaktadır.

Hamza Bey oğullarının, iki önemli satış işleminden dolayı Balaban Paşa ailesi ve Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın Kosova'da boğdurulan oğlu Yakub Paşa ile de bağlantılı oldukları görülür. İznik'e bağlı Akköy'ün Balaban Paşa'nın kızı Hundi Hatun tarafından, Hamza Bey oğulları İskender ve Mehmed'den satın alındığı tespit edilmiştir. Kandıra'ya tâbi Salihköy ise, Murad Hüdâvendigâr'ın oğlu Yakub Paşa/Yakub Çelebi tarafından Hamza Bey oğlu Ali Bey'den satın alındıktan sonra, İznik'teki zaviyesine vakfedilmiştir. Vakıf köyde, hariçten gelenlerle beraber 45 neferin mütemekkin olarak kaydedildiği anlaşılmakla beraber, köyün hâsılı mukayyed değildir. Bu kayıt, Kosova Savaşı'nda boğdurulan Şehzâde Yakub'a dair ender kayıtlardan biri olup, "Şehzâde"nin "Paşa" olarak kaydedilmiş olması oldukça önemlidir.

Kocaeli sancağının merkez İzmit nahiyesine bağlı Kalkanlu köyünün diğer adı da Hacı Hamza şeklinde kayıtlıdır. Kandıra'ya bağlı Ar(a)man köyü de Hamza Bey evladının eşkincilü mülkü olarak kaydedilmiştir. Mirliva hassı olarak mukayyed köyde Hamza Bey evladından Dündar ve Sinanüddin Yusuf'un isimleri zikredilir. Aynı yerdeki Durak köyünde ise Hamza Bey'in evladından Ali'nin adı zikredilir.

KAYNAKÇA

TADB. TTD. EV. 565, v. 228b; TADB. TTD. EV. 579, v. 32a, 81a, 91a, 96a-b, 103b, 123a-b, 127b, 136a-b; TADB. TTD. 49, v. 24a, 89b-90a; Vedat Turgut, "Orhan Gazi Dönemi ve Vakıfları", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V*, C. I, Kocaeli 2019, s. 420-422; Vedat Turgut, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik ve İktisadi Vaziyet", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, I, (Kocaeli: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016), s. 379; A. Koyunluoğlu, Memduh Turgut, *İznik ve Bursa Tarihi*, Bursa 1937, s. 161-162; K. Otto-Dorn, *Das Islamische İznik*, Berlin 1941, s. 18-20, 89-95, plan 6, lv. V/3 (kitâbe), VI/1, 2 (genel); E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 162-163 (mescid), rs. 219-221 (kitâbesiyle), s. 179 (türbe); E. Hakkı Ayveri, "Orhan Gazî Devrinde Mi'mârî", *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I, Ankara 1956, s. 121-122, rs. 12-15; Semavi Eyice, *İznik: Tarihçesi ve Eski Eserleri*, İstanbul 1988, s. 35, 45-47; Semavi Eyice, "Hacı Hamza Bey Mescidi ve Türbesi, *DİA*, C. XIV, İstanbul 1996, s. 479-480; Semavi Eyice, "İznik'de Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *TD*, S. 15 (1960), s. 99-120; Franz Taeschner, "Beiträge zur frühosmanischen Epigraphik und Archäologie, Die Baugruppe Hamza Beg in Iznik und İhre İnschriften, Die Ältesten Sicher Datierbaren Baudenkmäler der Osmanen", *İsl.*, XX/2 (1932), s. 109-116; K. Klinghardt, *Türkische Bäder*, Stuttgart 1927, s. 50-52, rs. 57-59; Kemal Ahmet Aru, *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul 1949, s. 132-134; S. Yıldız Ötüken, vd., *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler*, Ankara 1986, IV, s. 202-204, 281-282, rs. 117-119; A. Sâim Ülgen, "İznik'te Türk Eserleri", *VD*, I (1938), s. 68-69, rs. 85A-B, s. 86-87; Ayverdi, *Osmanlı Mimarisi'nin İlk Devri*, İstanbul 1966, s. 162; İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s. 354; Mehmet Önder, *Mevlana* Şehri *Konya*, İstanbul 1971, s. 125; Remzi Duran, *Selçuklu Devri Konya Yapı Kitabeleri (İnşa ve Ta'mir)*, Ankara 2001, s. 70-71; İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*, İstanbul 1960, s. 509.

Vedat TURGUT, Hasan YILMAZYAŞAR

HACI HAMZA MAHALLESİ

İzmit'in Tarihi Mahallelerinden

İzmit'in tarihi mahalleleri zaman içinde farklı bölümleriyle birleşerek bugünkü mahalleler olarak şekil almıştır. Hacı Hamza Mahallesi 1523 tarihli arşiv belgelerinde var olmasına rağmen daha sonraki arşiv belgelerinde hiç zikredilmemiştir. Hamza Fakih Mahallesi ise bütün arşivlerde yer almıştır. Tarihte Hamza Fakıh Mahallesi olarak anılan mahalle daha sonra İzmit'in önemli tarihsel sit alanlarını içeren Turgut Mahallesi ile birleşerek onun bir parçası olmuştur. Bugünkü mahalle düzeninde Hacı Hamza Mahallesi adı altında bir mahalle bulunmasa da Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, 550, s. 12, Gurre-i Zilhicce 929 (M. 11.10.1523) tarihli Tahrir Defteri'ne göre İzmit'in mahalleleri şu şekilde sıralanmaktadır: Turudoğlu - Sünküd - Hamza Fakih - Çansu - Çeşme - Kadı nam-ı diğer Nureddin Şeyhlar - Hacı Hurma - Hacı Hamza - Yenice Mescid nam-ı diğer Akmescid - Kerti - Hacı Ebri - Cami - Hacı Hasan - İskele (kâfirler şehrin alt kısmında otururdu.) - Depecik.

Başbakanlık Osmanlı arşivleri, d.mkf., no 27466, s. 6-21, 1054-1060 (m.1644-1650) tarihine ait Avarız (vergi) Defterleri'ne göre de Hamza Fakıh Mahallesi İzmit'in tarihi mahalleleri arasında gösterilmektedir: Ruslar - Kertil - Hamza Fakıh - Baş Çeşme - Turgud - Hacı Hürrem - Talkuk - Akça Mescid - Velihoca - Şeyhler - Hacı Hasan - Ahmetçik - Çarşu - Karaburç - Cami -Depecik - Kefere-i Rum.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, 1261(M 1844) İzmit Temettuat Defterlerine göre ise: İzmit'in mahalleleri şu şekilde sıralanmaktadır: Hamza Fakıh - Ahmedcik - Ömerağa - Hacı Hızır - Akça Mescid - Karabaş - Velihoca - Başçeşme - Turgut - Çarşı-yı Müslüm - Karabaş - Çukurbağ - Tepecik - Camii Şerif - Hacı Hasan - Hacı Hürrem - Yeni Mahalle.

İller Bankası İzmit analitik etüdler arşivlerine göre ise 1914 yılında 15 hane ve 60 kişiden oluşan Turgut Mahallesi, 30 hane 120 kişiden oluşan Hamza Fakıh Mahallesi, 15 hane 60 kişiden oluşan Karaburç Mahallesi ve 55 hane 200 kişiden oluşan Tabakhane Mahallesi olmak üzere dört mahalle 1927 yılında "Turgut Mahallesi" adı atında birleştirilmiştir.

Yukarıdaki arşiv taramalarından da görülebileceği gibi sadece 1523 tarihli Tahrir Defteri'nde Hacı Hamza Mahallesi ve Hamza Fakih Mahallesi zikredilmekteyse de daha sonraki tarihsel belgelerde (1650 tarihli Avariz Defteri ve 1844 tarihli İzmit Temettuat Defteri, 1914 tarihli arşive göre) mahalle sadece Hamza Fakih adıyla zikredilmektedir. Bu nedenle Hacı Hamza Mahallesi'ne dair bugün herhangi bir somut iz bulunamasa da tarihi Hamza Fakih Mahallesi'nin bugünkü Turgut Mahallesi içinde izleri tespit edilmiştir.

Tarihi Hamza Fakıh Mahallesi'ni içine alan Turgut Mahallesi, İzmit'in tarihi mahallelerinin bulunduğu yamaç üzerinde yer alır. Batıda Gültepe Mahallesi, doğuda ise Orhan ve Akçakoca Mahalleleri; güneyde ise Kozluk Mahallesi ile sınır oluşturur. Söz konusu mahalle tarihi Orhan ve Akçakoca mahalleleri gibi çok

önemli ve korunabilmiş; bugüne erişebilmiş sivil mimari örneklerine sahip olmasa da Osmanlı dönemine ait sivil mahalle düzenine dair karakteristiklerden izler taşır. Bu bölge İzmit kentinin tarihsel olarak geliştiği bölge olup Osmanlı yaşam tarzına uygun bir yaşam mozaiği çizse de içinde Hellenistik dönem ve Bizans dönemine ait bazı önemli kalıntıları (Nekropol, dış surlar) bulundurması dolayısıyla üçüncü derecede arkeolojik sit alanı olarak önem taşır. Günümüzde Hacı Fakih (Hacı Hamza) Mahallesi'ni içine alan Turgut Mahallesi ansiklopedinin bir başka maddesi olup; içindeki işbu tarihi kalıntılar ilgili maddede ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

KAYNAKÇA

F.Yavuz Ulugün, *Kocaeli Tarihi Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları N:1, Atmaca Panajans, İzmit, 2002; *İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairesi Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü, İzmit Analitik Etüdler*, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Döner Sermayesi, Ankara, 1970; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler- Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 20, İse Reklam, İstanbul 2011; Nevnihal Erdoğan, Mehtap Özbayraktar, Sonay Ayyıldız, *Tarihi İzmit Kent Merkezi Geleneksel Konutları*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 21, İse Reklam, İstanbul, 2011; Tuğba Okuyan, *İzmit Temettuât Defterleri*, SAÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, 2004

Nevnihal ERDOĞAN

HACI HASAN BEY

İzmitli Tütün Tüccarı

Tütünün İzmit yöresinde ilk defa ne zaman, kimler tarafından ekildiği hakkında elimizde net bilgiler bulunmamaktadır. Ancak, tarihi kayıtlara bakıldığı zaman tütüncülüğün bu yörede çok eski zamanlardan beri önemli bir uğraşı alanı olduğu görülmektedir. Tarihi kayıtlar İzmit ve çevresinde iki önemli tütün üretim merkezinden bahsetmektedir. Bunlardan birinci Eşme, diğeri ise Hendek'tir. Eşme ve Hendek tütünleri her dönem hatırı sayılır değerleriyle hep ön planda olmuşlar, beğenilmişlerdir.

İzmit yöresi için önemli bir geçim kaynağı olan tütüncülük, ekonomik olarak da ticaret hayatında her dönem yerini almıştır. Zira, İzmitli birçok tüccar tütün ticareti yapmış, yine birçok insan tütüncülükten geçimlerini sağlamışlardır. Osmanlının son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yıllarında hareketli bir tütün piyasasına sahip olan İzmit, meşhur tütünleriyle de tanınmaktaydı. Tütün piyasasını yönlendiren İzmitli tüccarların kentin ticaret yaşamında önemli bir yeri vardı. 1920'li yıllarda; İstiklal Caddesi'nde Kavalalı Zühtü Bey, Orta Han'da Kavalalı İsmail Hakkı Bey, Ankara Caddesi'nde Ahmetzâde Muhittin Bey, Sefazâde Ahmet Muhtar Bey, Şerif Bey, Muratzâde İshak Bey, Herman Espirer, Hürriyet Caddesi'nde Kozlucalı Hacı Hasan Bey, Hacı Hüsnüzâde Mehmet Bey, Saraçzâde Hüseyin Bey, Kapanönü'de Hacı Osmanbeyzâde İhsan Bey, Acı Çeşme'de Hakkı Selçuk Bey, Adalılar Çarşısı'nda Rifat Bey ve Mahdumu Kemal Bey, Arabacı Meydanında İskender Mehmet

Hacı Hasan Bey

Bey, Ekspertiz Mehmet Efendi, Zobuoğlu Hasan Bey gibi isimler büyük tütün tüccarlarının başında gelmekteydi. Tütüncü Hacı Hasan (Kozluca) Bey de İzmit'in meşhur tütün tüccarlarından olup, Lozan Mübadelesi sonucu Drama Vilayeti'nin Kozluca köyünden İzmit'e göç eden mübadil ailelerdendir. Tütüncü Hacı Hasan Bey, 1881 yılında Drama'ya bağlı Kozluca köyünde doğdu. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı Havva'dır. Babasını küçük yaşta kaybetti. İlk iş olarak Kozluca köyünde kosacılık (çayır biçme işi) yaptı. Bu arada bölgede yaygın bir iş kolu olan, tütün işine de başladı. Tütün tüccarlığından kazandığı parayla köyü Kozluca'da çeşitli hayır işleri yaptı. 1910 yılında hacca gidip, hacı oldu. Kozluca' da 1924 yılına kadar tütün işine devam etti. İstiklâl Harbi sonrasında imzalanan Lozan Barış Antlaşması'na göre yapılan mübadele ile birlikte, 1924 yılında Drama mübadili olarak Türkiye'ye gelip İzmit'in Yeniköy köyüne yerleşti. Tütüncü Hacı Hasan Bey, Türkiye'ye zengin bir tütün tüccarı olarak geldiğinden bu işini sürdürmek için, İzmit Salim Efendi Sokak'ta kiralık bir yer tutarak tütün ticaretine devam etti. İzmitli bir tütün tüccarı olarak ticari ilişkilerini daha çok İstanbul'la sürdürdü. 1927 yılında ise, İstanbul'a taşındı. İstanbul, Galata Rıhtım Caddesi'nde İtalyan mimarlara Kozluca İşhanı'nı yaptırıp yanındaki Felemenk Deposu'nu aldı. Kantarcılar'da 1945'te Ethem Paşa Konağı'nı alıp bahçesine 1951'de Yeni Kozluca Hanı'nı, 1953'te Yaprak İş Hanı'nı yaptırdı. İzmir'de

de tütün işi yaptı; Alsancak'ta arsa alıp muazzam bir tütün deposu inşa ettirdi.

İstanbul'da tütün ticaretine devam ederken, İzmit'te de çeşitli mülkler alarak tütüncülük faaliyetlerini sürdürdü. (Gökseller İş Hanı altındaki Yapı Kredi Bankası'ndan Hürriyet Caddesi'nde Efelerin Apartmanı'na kadar olan aradaki bazı binaları, İzmit'in deniz kenarında eski hapishane civarında, bir ara tütün tüccarı Halit Ulusoy'un da depo olarak kullandığı binayı, İstasyon Oteli, İstiklal Caddesi'nde Gebeşler Mağazası'nın yerindeki binayı, Kertil Tekke Sokak'taki Mehmet Yılman'a ait bugünkü bina satın alıp, tütün deposu yaptı.)

Tütüncü Hacı Hasan Bey, İstanbul, İzmir ve İzmit'te tütün ticaretine devam ederken, İzmit'in 1948 senesi mahsulünden 450 ton tütünü Çekoslovaklara satarak, büyük bir ihracat yaptı. Ticari hayatındaki başarıları nedeniyle kendisine birçok ortaklık teklifi yapıldı. Ünlü Amerikalı sigara fabrikatörü Rum asıllı Mister Kahya'nın kendisine yapmış olduğu ortaklık teklifini de kabul etmedi. Son senelerini ticareti bırakıp Kadıköy Feneryolu Konak Durağı'nda 1933 yılında aldığı evinde huzur içinde geçirdi. Kocaeli Yeniköy ve Akmeşe'de halen çok yakın akrabaları olan Hacı Hasan Kozluca'nın 3 kızı, 2 oğlu vardır. Tütüncü Hacı Hasan Bey'in, milli mücadele yıllarında bir uçak alıp Mustafa Kemal Paşa'ya hediye ettiği rivayet edilse de bu doğru olmayıp, Cumhuriyet döneminde Türk Hava Kurumu'nun kurulmasına müteakiben Türk havacılığını destekleme çalışmaları vesilesiyle uçak alınması için para yardımında bulunduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

Nihat Durak, "İzmit'in İlk Tütün Tüccarı Hacı Hasan Kozluca", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Bülteni*, S. 57, Kocaeli, 2002, s. 4, Volkan Şenel, *Geçmişte ve Günümüzde Yeniköy*, Kocaeli, 2009, s. 93-95, Numan Ayaz-Fikret Ayaz-Fahri Ayaz, *Drama'dan Yeniköy'e*, Kocaeli, Tarihsiz, s. 3; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi* (haz. Atilla Oral), İstanbul, 2007; Egemen Yılgür, *Tütüncülerin Tarihi*, İstanbul, 2020; İsmail Yavuz, *Mustafa Kemal'in Uçakları*, İstanbul, 2017; Müfide Pekin, *Yeniden Kurulan Yaşamlar/1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, İstanbul, 2005; Kevser Öğütçen-Hüseyin Öğütçen, *Akmeşe Tarihi ve İzmit Çevresine Yerleşen Drama Havalisi Köyleriyle İlgili Araştırma Notları*, Kocaeli, 2000.

Volkan ŞENEL

HACI HASAN MAHALLESİ / YOKUŞU

İzmit'in Tarihi Mahallelerinden

İzmit'in tarihi mahalleleri belli bir alana yoğunlaşmış, tarihsel yaşanmışlıkları ve kalıntıları barındıran bir bölge olarak ele alınırsa, bu bölgenin odak noktasının Hacı Hasan Mahallesi/Yokuşu'nun olduğu söylenmelidir. İzmit Tarihi Koridoru'nda yer alan mahalle batı tarafından Akçakoca Mahallesi'nde Sırrı Paşa Caddesi ile; kuzeyde yine Akçakoca Mahallesi ve Veliahmet Mahallesi'nden Çukurçeşme Sokak ile; doğuda Veliahmet Mahallesi'nden Günlük, eski adıyla Hacı Kasım Sokak ile; güneyde Tepecik ve Kemal Paşa Mahallelerinden İzmit'in ana ticaret akslarından biri olan İnönü Caddesi ile sınır oluşturmaktadır.

Büyük bölümü kentsel sit alanı içinde olan ve İller Bankası İzmit Analitik Etüdleri'ne göre 1914 yılında 400 hane ile 1200 kişiden oluşan Hacı Hasan Mahallesi, yine 1914 yılında 20 hane ve 100 kişiden oluşan Çarşı-yi Müslim Mahallesi'yle 1927 yılında birleşerek bugünkü şeklini oluşturmuştur. İzmit'in önemli tarihi mahallelerinden biri olan Akçakoca Mahallesi Hacı Hasan Mahallesi'ni bir ana rahmi gibi sarar. Hemen alt sınırındaki İnönü Caddesi ise İzmit'in en hareketli caddelerinden biri olarak büyük bir ticari devinime kaynaklık eder. Kuşkusuz İnönü Caddesi'ndeki ticari aktivite ve bölgenin merkezi olma özellikleri tarihsel dokunun büyük oranda yerini modern karkas binalara ve niteliksiz betonarme apartmanlara bırakmasına sebep olmuştur ama yine de İzmit Tarihi Koridoru'nun modern kentsel oluşumlara temas ettiği bu bölümün yukarısında çok sayıda tarihi eseri restore ve reinstüte ederek kente kazandırmak mümkün olabilmiştir.

Bunlardan en önemlisi olan Sırrı Paşa Konağı, tarihi İzmit'i oluşturan yamaçların eteklerinde deniz ve havza manzarasına haiz, havadar ve bir o kadar da ilham verici bir yerde kurulmuş muhteşem bir 19. Yüzyıl Osmanlı konağıdır. Günümüzde son derecede başarılı ve özenli bir restorasyon geçirmekle kalmamış, bir de son derecede nitelikli bir müze işletmeciliği ile İzmit'e geri kazandırılmış bir değer; İzmit'in iftihar ettiği sivil mimari miraslardan biridir. Konağın banisi Sırrı Paşa'nın asıl adı Selim olup 1851 Bulgaristan Vidin doğumludur. İmparatorluğun uzak bölgelerinde yol yapım çalışmalarında gösterdiği başarılar ile dikkat çekmiş 1888 senesinde İzmit'e mutasarrıf olarak atanmıştır. Benzer başarıyı İzmit'te de tekrarlayan Sırrı Paşa, 35 binden fazla köyün yolunu yapan ve demiryolu boyunca dikilerek bugünkü İzmit'in simgesi olan çınar ağaçlarını da yetiştiren, büyüten uz görüşlü devlet adamıdır.

Konak 2009 yılında Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi tarafından kamulaştırılarak restore edilmiş ve müze haline getirilmiştir. Büyükçe bir bahçesi, çepeçevre balkonla çevrili büyük bir seyir terası yani cihannüması vardır. Üç katlıdır. Ahşap çatkı üzerine tuğla dolgu şeklinde yapılmış olup cihannümayı da içeren çatı bölümü ahşaptır. Yapının iç tefrişat ve bezemeleri dikkat çeker. Ahşap kalem işi bezemeler ve tablolar göz alıcıdır. Bugün için sadece müze olarak kullanılmamakta, seçkin sosyal ve resmi etkinlikler ve kimi sanat faaliyetleri için de devreye sokulmaktadır.

Hacı Hasan Mahallesi'nde kaliteli restorasyon geçirerek "revitalize" edilen köşklerden önemli birisi daha bulunmaktadır: Pembe Köşk. Yeşil Köşk, Yumurtacı Mescidi, Kapanca Sokak, İçkale surları gibi tarihi unsurların tam ortasında yer alan Pembe Köşk, Manastır muhacirlerinden Mehmet Efendi mahdumu Avukat Tevfik Bey'e tahsis edilmiştir. Renginden dolayı bu ismi almakta olup 19. yüzyıl mimari özelliklerini taşıyan, ahşap üstüne bağdadi sıvalı, üç katlı, giyotin pencereli bir tarihi köşktür. Biraz yüksekçe bir konumda olduğu için merdivenlerle çıkılır ve mahalleye hâkim bir konum oluşturur. Geçirdiği restorasyonların ardından en son olarak bir sivil toplum kuruluşuna tahsis edilmiştir.

Hacı Hasan Mahallesi Sırrı Paşa Konağı

Aynı oymaktaki Tezer Sokak'ta yer alan Yeşil Konak da ahşap bağdadi yapım tekniği ile yapılmıştır. Bodrum, zemin ve birinci kat üzerinde cihannüma katı mevcuttur. T şeklinde iç sofalı bir düzene sahiptir. Haç planlı kırma bir çatısı vardır. Ahşap süslemeleri dikkate değerdir. Günümüzde İzmit Belediyesi tarafından Atatürk Evi (Müzesi) olarak işlevlendirilmiştir. Son derecede özenli bir müzecilik faaliyetinin yürüdüğü, bakımlı ve iddialı bir müze olarak dikkat çekmektedir. Her ne kadar Atatürk ile doğrudan ilintili olmasa da ve Gazi Paşa burada kalmış değilse de bir anı müzesi olarak mahalleye bir özellik kattığı açıktır.

Mahallenin dikkate değer tarihi eserlerinden biri de Yumurtacı Camii'dir. 1631 tarihli yapı kare planlı bir harim ve bodur bir minareye sahip küçük bir ibadethane olsa da çeşitli dönemlerde geçirdiği tadilatlar neticesinde günümüze bakımlı bir şekilde gelebilmiştir. Yapımında kaba yontu taş kullanılan caminin son cemaat yeri sonradan eklenmiştir. Güneyinde ve batısında bir hazire yer alır.

Mahallenin önemli tarihsel mirasları arasında Yeni Hamam, Hellenistik dönem Nymphaion Çeşmesi (Anıtsal Çeşme), Tüysüz (Emine Hanım) Çeşmesi ve Yeni Turan İlkokulu'nu saymak mümkündür ki bunlardan Nymphaion Çeşmesi İzmit Arkeoloji Müzesi'nin bahçesine kaldırılmış olup bugün mahallede sadece anısı saklıdır. Yeni Hamam ise güncel kullanımda olmamakla beraber kubbeleri restore edilmiş vaziyette bir işhanının kapı aralığından sağlanan girişi ile beraber sergi mekânı olarak kullanılmakta ve tarihselliğini yansıtmaktan oldukça uzak gözükmektedir. Yeni Turan İlkokulu ise İnönü Caddesinde Birinci Ulusal Mimari dönemi yapılarının tipik bir modeli olarak hâlâ eğitime hizmet görmektedir.

Hacı Hasan Mahallesi gelecekteki özenli çalışmalarla İzmit'in tarihini insanlığa aktaracak yapılarla doludur. Lakin bu eserlerin bugün için bütünlüklü bir tarihi çevre olarak var olabildiklerini söylemek zordur.

KAYNNAKÇA

Arsen Yarman, *Osmanlı Sağlık Hizmetinde Ermeniler Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Tarihi*, Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı, İstanbul.2001; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Çeltür Matbaası, İstanbul, 1981; Candan Nemlioğlu, "Kocaeli İli'nin Zarif Yapısı Sırrı Paşa Konağı'nın Osmanlı Konak Mimarisindeki Yeri ve Önemi", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayın:35, Pelikan Basım, İzmit, 2016, sf. 1731-1737; Cemal Turgay, *İzmit'i Aramak*, Kocaeli Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Kocaeli, 1998; Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2007; Fatmanur Kesikbaş, *Kocaeli'nde Osmanlı Dönemi Binalarında Mimari ve Dış Mekân Tasarımı Üzerine Değerlendirme*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Bölümü Anabilim Dalı, Yüksek Lisan Projesi (Tezsiz), 2019, Kocaeli; F.Yavuz Ulugün, *Kocaeli Tarihi Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları N:1, Atmaca Panajans, İzmit, 2002; F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulübü, İzmit, 2008; *İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairesi Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü*,, *İzmit Analitik Etüdler*, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Döner Sermayesi, Ankara,1970; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler- Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 20, İse Reklam, İstanbul 2011; Nevnihal Erdoğan, Mehtap Özbayraktar, Sonay Ayyıldız, *Tarihi İzmit Kent Merkezi Geleneksel Konutları*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 21, İse Reklam, İstanbul, 2011; Nevnihal Erdoğan, *How is Social Values and Norms Affect Architecture of Turkish House?*, Socialization-A Multidimensional Perspective (Edit. Rosalba Morese), IntechOpen, 2018, pp.171-191; Nezih Fıratlı, *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*, MEB Yayınevi, İstanbul, 1971; Rıfat Yüce, Kocaeli Tarih ve Rehberi,Türk Yolu Matbaası, İzmit, 1945; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 13, Düzey Matbaa Ltd Şti, İstanbul.2009; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2011; Tülay Tanyol, İzmit'teki Sivil Mimari Yapıların Duvar ve Tavan Resimleri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001; https://yenitururananaokulu.meb.k12.tr/icerikler/izmit-yeni-turan-anaokulu_3917333.html (27.06.2021).

Nevnihal ERDOĞAN

HACIHIZIR MAHALLESİ

İzmit'in Tarihi Mahallelerinden

Hacıhızır Mahallesi İzmit'in tarihi mahalleleri arasında simgesel iki çevre düzenlemesiyle dikkat çeken; sivil tarihsel mimari mirasını büyük oranda yitirmiş, betonarme karkas konut yapılarının ağırlıkta olduğu bir mahalledir. İzmit'in tarihsel olarak kurulmuş olduğu en eski mahalle olan Orhan Mahallesi'nden ve Bayraktar Burcu'ndan itibaren kuvvetli bir eğimle Cumhuriyet Meydanı'na kadar iner ve burada kentin sosyal ve siyasal aktivitelerinin en yoğun olduğu mekânları oluşturarak sona erer. Batıda Veliahmet Mahallesi (Alemdar Caddesi ile); kuzeyde Orhan Mahallesi (Şehitlik Korusu Parkı ile), doğuda kuzeye doğru Terzibayırı ve Çukurbağ Mahalleleri; güneyde Ömerağa Mahallesi (İnönü Caddesi'nin bir kısmı ile) sınırlıdır.

Hacı Hızır Mahallesi

İller Bankası İzmit Analitik Etüdleri'ne göre Hacıhızır Mahallesi 1914 yılında 300 hane, 1150 kişiden oluşan bir mahalleydi. Mahallenin doğu sınırında (Terzibayırı Mahallesi).1.derece arkeolojik sit alanı bulunmaktadır. Söz konusu 1.derece arkeolojik sit alanı içinde dış sur kalıntısı mevcuttur.

En önemli tarihsel yapısı; Osmanlı döneminden kalan Bayrak Burcu ve dış sur kalıntılarıdır. İzmit'e yukarıdan hâkim tepedeki Bayraktar Burcu'na, tarihi Orhan Mahallesi ve Bağçeşme Camii'in oluşturduğu meydandan mezarlıklar bölgesine ilerleyerek de ulaşılabilir. Bayraktar Burcu İzmit'e hangi yönden girilirse girilsin görüntüye giren, bölgenin fütuhatı sırasında kurulmuş, bitişiğindeki Orhan Mahallesi'ndeki Orhan Camii ile birlikte simgesel mesajları yansıtan, ülkemiz bayrağının her daim dalgalandığı bir yüce tepedir. Tepedeki düzenlemeler işbu simgeselliğe uygun bir şekilde yapılmıştır. Burç çevresinde düzenlenen Şehitlik Korusu Parkı hem özenli bir şehircilik çabasını yansıtır hem de kentin yeşil alan ihtiyacına yanıt verir. Hemen ilerisindeki Bağçeşme Mezarlığı ile birlikte kentin mazisine atıf yapan bütünsel bir çevre oluşturur. Bayraktar Burcu'ndaki eski Nikonedya surlarından pek azı bugün ayakta kalabilmiştir. Ancak demir basamaklarla çıkılabilen ve tüm çevreye haiz burç, dikkatli bir korumacılık örneği olarak göze çarpar. Üzerine çıkıldığında bölgenin savunması ve korunmasında, gözetleme ve idaresinde bu tepenin nasıl önemli bir yer tuttuğu daha iyi anlaşılır. Bayraktar Burcu çevresindeki yeşil alan düzenlemeleri aynı zamanda rekreasyon için kullanılmakta, piknik ve mesire yeri olarak kentliler için cazibe merkezi oluşturmaktadır.

Hacıhızır Mahallesi İzmit'teki hummalı kentleşme, dinamizm ve sanayileşme esnasında tarihsel yapı stoğunu en çok kaybetmiş mahallelerden biridir. Kartepe Sokak'ta Antik Su Kanalı; Hacı Hızır Sokak'ta Osmanlı döneminden kalma anıtsal kalıntılar (çeşme vs.) ve 19. yüzyıla ait bazı sivil mimari eserleri (konut vs.) bulunsa da bunlar ne yazık ki iyi korunamamış ve giderek yok olma sürecine girmiştir.

Mahallenin güney sınırını oluşturan İnönü Caddesi esas olarak eski İstanbul Caddesi'dir. Bir alt paralelindeki Hürriyet (İstiklal) Caddesi ve iki alt paralelinde yer alan İzmit-İstanbul karayolu ile birlikte kentin üç önemli ana arterini oluştururlar. İnönü Caddesi'nin Hacıhızır Mahalles'ine temas ettiği bölüm genişçe bir meydan halini alır. Cumhuriyet Meydanı adını alan bu geniş açıklıklı meydan, İzmit'teki sosyal ve siyasal aktivitenin de odak noktasıdır. Parti mitingleri, siyasal toplantılar ve sosyo-kültürel buluşmalar için bu meydan kullanıldığı gibi aynı zamanda bayram, anlamlı ve özel günler ve resmi anmalar gibi etkinlikler de bu meydanda yapılır. Meydanın İnönü Caddesi'ne temas eden bölümünde İzmit şehir içi ulaşımı için hizmet veren toplu taşıma vasıtalarının yoğun bir şekilde yer aldığı duraklar bulunur. Bu bölümün kuzeyi tarafı ise Cumhuriyet Parkı olarak düzenlenmiştir.

Cumhuriyet Parkı'nın güney bölümünde otobüs, minibus ve taksi erişiminin çok kolay ve yoğun olması sebebiyle park, kentli için bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Cumhuriyet Parkı; kentin prestij meydanı olmasının ötesinde herkesin bildiği ve benimsediği bir buluşma noktası olarak da işlev kazanmıştır. 25.01.2019 tarihinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından "Doğal Sit-Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı" ilan edilmiştir. Parkta modern amfiteatrlar, pergolalar, süs havuzları, çocuk bahçeleri, kafeteryalar ve sergi salonları bulunmaktadır.

Cumhuriyet Parkı, yoğun bir kentleşme serüveni geçirerek yeşil alanlarını büyük oranda kaybeden İzmit merkezî yerleşim alanının nefes aldığı oldukça geniş bir yeşil alan olarak dinlence ve rekreasyon ihtiyacını giderir.

Geçmişte büyük tarihsel olaylara tanıklık etmiş İzmit; antik adıyla Nikomedya'da MS 30 Nisan 311 tari-

hinde Hıristiyanların ibadetlerini özgürce yapabilmelerine olanak sağlamak üzere "Nikomedya 311-Hoşgörü Fermanı" yayınlanmıştır. Bugünkü kültürel ortamda çok fazla bilinirliği olmasa da bu son derecede insani ve uygar gelişme bugünkü İzmit'in yöneticileri tarafından hoş bir hatıra olarak ele alınmış ve bu minval üzere bir dizi etkinlikler düzenlenmiştir. "Nikomedya 311-Hoşgörü Fermanı" Viyana'da başlatılan ve İzmit'in de içinde olduğu 12 kenti kapsayan Art Carnuntum Projesi'nde konu edinilmiştir. İzmit Belediyesi de "Pişmaniye ve Hoşgörü Festivali" adı altında Temmuz 2011'de Cumhuriyet Parkı içerisinde İzmit Hoşgörü Anıtı'nın açılışını gerçekleştirmiştir. Etkinlik kapsamında kültür turları, paneller, konserler ve çeşitli sergiler düzenlenmiştir. Türkiye'yi ziyaret eden yabancılara ve turistlere "Hemşehrilik Beratı ve Hoşgörü Fermanı" verilmiştir. İzmit Art Nikomedya Derneği, "Hoşgörü Kenti İzmit" temalı etkinliklerine devam etmektedir.

Cumhuriyet Parkı ve meydanı bu nevi simgeselliklerle kentin belleği ve geleceği olan etkinliklerde öne çıkan ve kent üzerindeki kültürel ve rekreatif etkisini gitgide artırarak çağdaş, modern, başarılı düzenlenmiş bir meydan, nitelikli bir peyzaj çalışması olarak dikkat çekmekte ve İzmit'in aidiyet sembollerini çoğaltmaktadır.

KAYNAKÇA

Ayşe Çalık Ross, *Antik İzmit-Nicomedia*, Delta Yayınları, İstanbul, 2007; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Çeltür Matbaası, İstanbul, 1981; Clive Foss, *Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi: Nikomedya*, 1.B., çev. F. Yavuz Ulugün, Kocaeli Gazetecilik ve Yayın Aş., Kocaeli, 2002; *İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairei Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü, İzmit Analitik Etüdler*, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Döner Sermayesi, Ankara, 1970; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler-Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İse Reklam, İstanbul 2011; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2011; Turgut H.Zeyrek, *Nikomedia (İÖ264/263-İS 358) Arkeolojik Açıdan Genel Bir Değerlendirme*, Ege Yayınları, İstanbul, 2005; Zeynep Gamze Mert, Filiz Ertürk, "Nikomedya -311 Hoşgörü Fermanı ve Art Carnuntum Projesinin Kollektif Bellek Açısından Değerlendirilmesi," *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 1(1), 2016,s, 23-35; Ziynet Yiğit, *Kocaeli Kent Parklarında Peyzaj Tasarımı Kapsamında Su kullanım Olanaklarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2019.

Nevnihal ERDOĞAN

HACI SELİM EFENDİ

İzmit Belediye Reisi (1915-1917; 1923-1927)

Hacı Selim Efendi, Osmanlı Dönemi'nde 1915-1917 yıllarında, Cumhuriyet döneminde 1923-1927 yılları arasında İzmit belediye reisliğini (başkanlığı) yaptı.* Belediye başkanlığı kentin sağlık, eğitim, imar, bayındır vb. gibi hizmetlerini uygulayan mercidir. Başkanlık her ne kadar resmi statüsü olsa da asıl karar mercii mutasarrıflıktır. (Valilik) Bu bakımdan Hacı Selim Bey'in Belediye reisi olduğu dönemler mutasarrıfların hizmetleri kapsamında değerlendirilebilir. Hacı Selim Efendi'nin belediye reisliğinin ilk döneminde İzmit mutasarrıfı Mazhar Müfit Kansu, milletvekilleri ise Anastas Efendi ile Hafız Rüştü Efendi'ydi. Birinci Dünya Savaşı'na rastlayan bu dönemde İzmit'in bayındırlık, imar, eğitim, sağlık ve tarım alanlarında gelişmeler kaydedildi. 1915 yılında İzmit merkezine yarım saat mesafede yataklı hastane ile yakınında bir akıl hastanesi açıldı. Aynı yılda Leyli Darülmuallimin-İbtidai Okulu (Yatılı Öğretmen Okulu) açıldı. Tarım faaliyetlerinde kullanılmak üzere gerekli aletlerin kullanımı, dağıtımı hakkında uygulamalar başlatıldı. Bu dönemin önemli bir özelliği Ermeni tehcirinin yapıl-

İzmit 1920'ler

masıdır. İzmit'te bulunan Ermeniler, Zor, Kütahya ve Konya mutasarrıflıklarına yerleştirildi. Bazı Ermeni ve Rumlar tehcir kapsamında kalmazken, bazılarının geri dönmelerine izin verilmiştir.

Hacı Selim Efendi'nin Belediye Başkanlığı yaptığı ikinci dönem, 1924 yılında İzmit, mutasarrıflıktan vilayet statüsüne döndürülerek, "Kocaeli" adını almıştır. Bu dönemde İzmit Mutasarrıfı (valisi) Vehbi Demirel'dir. Mecliste ise "1923-1927 İkinci Dönem" milletvekillerinden Kocaeli'yi temsil edenlerin isimleri; Ahmet Şükrü Bayındır, İbrahim Hakkı Tolon, İbrahim Süreyya Yiğit, Mustafa Kerem, Mehmet Ragıb Akça ve Saffet Arıkan'dır. Bu dönemde savaşın olumsuz izleri olarak kalan tahribatı gidermek için belediye başkanı ve eşrafı harekete geçti. Bu bağlamda şehrin doğal gereksinimlerinden su, elektrik ve yol yapımına öncelik verildi. 1926 yılında ilk elektrik tesisatı kuruldu. Bu dönemde mübadele gereği genelde Drama'dan sevk edilenlerin gönderimi ile İzmit'e yerleşen muhacirlerin barınma ve yerleşmeleri sağlandı. Hacı Salim Bey'den sonra 1927'de Abidin Aral belediye başkanı oldu.

KAYNAKÇA

* Hacı Selim Efendi'nin Belediye başkanlığı yaptığı dönemleri belirten kaynaklardan 1967 ve 1973 Kocaeli yıllığında tarihlendirmede farklılıklar vardır. Salname kayıtlarında bazı belediye reislerinin ismi geçmemekle birlikte 1967 ve 1973 katalogunda 1903 yılından itibaren görev alan reislerin adı geçmektedir. Bu metindeki tarihlendirmede 1973 yıllığı esas alınmıştır.

BCA. 272-0-0-11/İskân, 17-73-15; BCA. 272-0-0-2 /Sevkiyat-, 76-31-9; BCA.272-0-080 / Heyet-i Fenniye, 3-6-9; BOA. BEO. 4373-327934; BOA. DH. UMVM. 26-9; BOA. DH. UMVM. 140-62; BOA. İ.UM. 29-48; BOA. İ.UM. 29-38; BOA. İ.UM. 59-1; BOA. MF. MKT. 1213-14; Feyzullah Yavuz Ulugün, "Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Dönemi", *Kocaeli Tarihi; Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, yay. haz. Feyzullah Yavuz Ulugün, KYÖD Tarih Yay., Kocaeli,2002, s. 52, 53, 82; *Cumhuriyet'in 50. Yılında Kocaeli 1973 Yıllığı*, Kocaeli,1973, s. 25, 421; *Kocaeli İl Yıllığı*, 1967, s. 16; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Demkar Yay., İstanbul, 2007, s. 121, 122.

Ayşegül YILMAZ

HAÇLI SEFERLERİ

İzmit'e Etkileri

Orta Çağ'ın en önemli olaylarından biri olarak kabul edilen Haçlı Seferleri, 1096-1291 tarihleri arasında yaklaşık iki yüzyıllık dönemi içine alır. Doğuya dokuz büyük sefer yapılmıştır. Bazı seferlerin birkaç safhası da vardır. İlk iki Haçlı Seferi ile İstanbul'un Latinler tarafından işgal edildiği dördüncü sefer doğrudan İzmit' (Nikomedia) ilgilendirmektedir. Haçlı Seferlerinin başlamasının sebepleri çeşitlidir ve tarihçiler tarafından tartışılmaktadır ancak amacı ve hedefi nettir: Kudüs'ü kurtarmak ve Türkler'i Anadolu'dan atmak.

Malazgirt zaferinden (1071) sonra Türkler'in Anadolu'ya hakim olma gayretlerinin hızlanması Bizans İmparatoru VII. Mikhail Dukas'ı (1071-1078) endişelendirdi. Dukas, "Hristiyanlığın doğu sınırının muhafızı" olarak Papa VII. Gregorius'a (1073-1085) müracaat ederek batıdan ücretli asker talebinde bulundu. Papa, doğuya sefer düzenleme fikrini olgunlaştırmak için epeyce katkı sağlamışsa da bu hedefini gerçekleştirme imkanı bulamadı. Türkler ise Anadolu'da ilerleyişlerini 1075 yılında İznik merkezli Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurarak taçlandırdılar. Kutalmışoğlu Süleymanşah (ö. 1086) Kocaeli yarımadasına hakim olduğu gibi onun süvarilerinin akınları Boğaziçi kıyılarına kadar ulaştı. İzmit bu hareketlilik sırasında bir yol güzergahı olarak Türkler tarafından kullanıldı. Hatta İmparator Dukas, Süleymanşah tarafından askeri kuvvetle desteklenen Nikephoros Botaniates'in isyanına karşı koyamayarak tahtını kaybetti (1078). Yeni imparator bu yardımların bir karşılığı olarak Türk askerlerini Üsküdar'da kurduğu çadırlara yerleştirdi.

Selçuklu Türklerinin bölgedeki faaliyetleri daha sonraki yıllarda da devam etti. 1081 yılında onları yeniden İzmit'ten geçerek Kadıköy'e ulaşmış olarak görmekteyiz. Türkler bir kez daha Bizans taht mücadelesine karışarak bu kez de Nikephoros Botaniates'i desteklediler. Ancak I. Aleksios Komnenos (1081-1118) tahtı elde etmeyi başardı. İmparatorun kızı Anna Komnena eserinde Türklerin bu ilerleyişinden dert yanarak bu durumun "kentlerin kraliçesi"ni tehdit ettiğini kaydetmektedir. Gene Anna'ya göre babası, İmparator Alekios, tahtının merkezine kadar sokulan bu Türkleri öncelikle başkentine yakın bu bölgeden, Kocaeli yarımadasından atmak için çareler düşünmüştü. Konunun aciliyeti Türklerin bölgeyi yağmalamaları sebebiyle verdikleri rahatsızlıktan çok Anna Komnena'nın kaydettiği gibi "denizi (Boğazı) aşmaya kalkışmaları ihtimalinden" kaynaklanmaktadır. Bir süre sonra yapılan anlaşmaya göre Dragos Suyu sınır olarak kabul edildi ve böylece İzmit de iki devlet arasında paylaşılmış oldu. Süleymanşah'ın ölümü ile (1086) anlaşma geçerliliğini kaybetti ve Türkler yeniden İstanbul Boğazı'na ulaşan akınlar yapmaya başladılar.

Yukarıda bahsi geçen Bizans'ın Türkler'i Anadolu'dan atmak üzere batıdan askeri yardım istemesi konusu Aleksios Komnenos zamanında yeniden gündeme geldi. Bu kez Papa II. Urbanus (1088-1099) doğuya sefer fikrinin sadece savunucusu olmakla kalmadı bu tarihi olayın fiiliyata geçmesinin de baş aktörü oldu. Haçlı Seferlerinin başladığının resmi ilanı kabul edilen Clermont Konsili'ndeki tarihi konuşmasında o, şöyle diyordu: "Bildiğiniz gibi Türkler Marmara Denizi kıyısındaki Roma topraklarına kadar ilerlediler...Eğer onlara müsaade ederseniz, Tanrının müminlerini yenip topraklarını fethetmeye devam edecekler".

Haçı ilk kabul edip hızla harekete geçen grup Pirre I'Ermite idaresinde toplanan ve savaşçılıkla ilgisi olmayan bir gruptu. Halkın Haçlı Seferi olarak adlandırılan bu harekette Pierre ve beraberindekiler Balkanlardaki Bizans arazisinde türlü olaylar çıkararak İstanbul'a ulaştılar. İstanbul'da soygun ve yağmaya girişen bu grup imparator tarafından 6 Ağustos 1096 tarihinde Anadolu yakasına geçirildi. Marmara Denizi kıyısından, İzmit Körfezi boyunca yol alan Haçlılar Kibotos'ta (Hersek) bulunan Bizans karargahına vardılar. İzmit'ten geçen ilk Haçlı kuvvetleri bu grup-

tu. İzmit, daha sonra gelecek Haçlı birlikleri için de Anadolu'ya geçme güzergahında bir yol ve toplanmak için bir ordugâh oldu. Pierre l'Ermite idaresindekiler Türkler ile ilk temas kuran Haçlılardır. Bölgede yaptıkları ise Haçlı gerçeğini gözler önüne serdi. Müslümanlardan öc almak ve doğu Hristiyanlarını kurtarmak gibi idealler ile yola çıktıklarını iddia eden Haçlılar Ortodoksları da kendilerinden görmüyor ve onlara karşı düşmanca hisler besliyorlardı. Nitekim İzmit'ten geçen bu ilk Haçlı grubu ilerledikleri bölgelerde yerli halka saldırdılar, hırsızlık yaptılar, kiliseleri bile yakıp yıktılar. Öyle ki *Alexiad*'da yazılanlara göre "korkunç bir katliama girişerek, bebekleri bile mızraklarına geçirip ateşte kızarttılar". Bu sefer, Haçlıların 21 Ekim 1096 tarihindeki Drakon Savaşı'nda Türklere yenilmeleri ile son buldu.

Birinci Haçlı Seferi'ne katılan asıl ordular 1096 sonbaharında İstanbul'a ulaşmaya başladılar. İlk gelen grup Dük Hugue de Vermandois idaresindeki Fransızlardı. Daha sonra 23 Aralık'ta Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Bouillon kumandasındaki Fransızlar geldi. Ünlü şövalyelerin yer aldığı bu orduda Boulogne Kontu III. Eustache ve Baudouin de Bouillon yer almıştı. Ordu İstanbul'da imparator ile vassallik yemini hususunda sorun yaşadıysa da bir süre sonra Anadolu'ya geçirildi. Daha sonra Güney İtalya Normanlarının reisi Bohemund, Nisan başında İstanbul'a ulaştı ve fazla oyalanmadan Palekanon karargahına geçti. Birinci Haçlı seferine katılan en büyük grubu oluşturan Güney Fransızlar Toulouse Kontu Raymond de Saint Gilles idaresinde İstanbul'a ulaştı. Bu orduda ilk seferin etkili simalarından Le Guy piskoposu Adhemar da Papa'nın temsilcisi sıfatıyla yer aldı. Son büyük ordu Normandia Dükü Robert, Blois Kontu Etienne ve Flandre Kontu II. Robert idaresinde Mayıs 1097'de İstanbul'a ulaştı. Haçlı ordularının hepsi geliş sıralarına göre Anadolu'ya geçirilip Palekanon karargahına yerleştirildi. Palekanon'un yeri hakkında farklı görüşler vardır. Bugünkü Maltepe olduğu görüşünü ileri süren araştırmacılar olduğu gibi Anna'nın kaydından hareketle Kibotos'a kalkan gemilerin iskelesinin de bulunduğu Hereke veya Gebze ile Hereke'nin ortasında yer aldığını kabul edenler de vardır.

Palekanon'da toplanmış bulunan Haçlı orduları buradan harekete geçip İzmit Körfezi'ni dolaşarak 6 Mayıs 1097 tarihinde İznik önlerine geldiler. Körfezi dolaşan bu tarihi yol Altınova-Soğuksu-Yalakdere güzergahından ilerleyerek Boyalıca'da İznik Gölü'ne kavuşur. Anadolu içlerine giden ve Haçlılar tarafından da kullanılan güzergahta İzmit ve İznik'ten gelen yollar Sakarya Nehri kenarında birleşir ve buradan bugünkü Bilecik yanından geçerek Eskişehir'e (Dorlion) ilerler. Birinci sefer sonucunda Kudüs, Haçlılar tarafından zapt edilir (15 Temmuz 1099). Ayrıca Urfa ve Antakya'da Haçlı devletleri kuruldu. İzmit açısından bu seferin bir sonucu da Türkiye Selçuklu Devleti başkenti İznik'in Haçlı kuşatması sırasında Bizans'a teslimi sebebiyle bölgedeki Türk varlığının Sakarya ötesine çekilmek zorunda kalmasıdır.

Kudüs'ün ele geçirilmesi Avrupa'da kuvvetlenen Haçlı heyecanını körükledi. Doğudaki Haçlıların insan ihtiyacının karşılanabilmesi düşüncesiyle yeni bir sefer düzenlemek üzere harekete geçildi. Yeniden konsiller düzenlendi ve çağrı yapıldı. 1101 yılında üç büyük ordu dükler, kontlar ve ileri gelen din adamlarının katılımıyla harekete geçti. İlk seferde olduğu gibi krallar ve imparatorların bu sefere de katılmaması onların ülkelerindeki uğraşmak zorunda kaldıkları durumla açıklanabilir. Bahar başında ordular İstanbul'a ulaşmaya başladı. İlk önce Lombardlar, İzmit karargahına geldiler (1101 Nisan sonu), ardından Almanlar şehre ulaştı. Son olarak Fransızlar, imparatorun rehber olarak yanlarına verdiği Tzitas kumandasındaki Bizans birliği ile İzmit'e geldiler (Mayıs sonu).

İzmit aynı zamanda bu toplanan Haçlı kuvvetlerinin harekat planlarının yapıldığı ordugah şehirdir. Haçlılar Amasya ve Niksar üzerine yürümek üzere 3 Haziran'da İzmit'ten ayrıldılar. Anadolu içlerine ilerlemek üzere İznik-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş yolunu kullandılar. Sultan I. Kılıçarslan ve Türk beyleri 1101 seferine katılan Haçlılar'ı mağlup ettiler ve sefer amacına ulaşamadı.

II. Haçlı Seferi sırasında da İzmit bir karargâh ve yol güzergâhı olma özelliğini sürdürdü. 24 Aralık 1144'te Musul Atabeği İmadeddin Zengi'nin (1127-1146) Urfa'yı ele geçirmesi üzerine tertip edilen bu sefere katılan ordulardan ilk önce Alman Kralı III. Konrad İstanbul'a ulaştı (10 Eylül 1147). Fransız Kralı VII. Louis ile birlikle sefere katılan vaiz Deuilli Odo, eserinde birçok şehri tasvir etmiştir. Bunlar arasında İzmit de vardır. O, şehrin harebe halinde bulunduğunu ancak eskiden görkemli olduğunun fark edildiğini kaydetmiştir. Gene onun yazdığına göre sefere katılan Almanlar arasında İzmit'te bulundukları sırada anlaşmazlıklar baş göstermiş ve ordu burada ikiye ayrılmıştır. Almanlar, Selçuklu kuvvetleri tarafından Dorylaion'da mağlup edildi. Fransızlar ise birçok kayıplar vererek Kudüs'e ulaşabildi. Büyük beklentiler ile yola çıkan ve doğudaki Haçlı devletlerine yardım amacıyla hazırlanan İkinci Haçlı seferi başarısız oldu.

İzmit'i ilgilendiren son sefer, Papa III. Innocentis'un çağrısı ile toplanan IV. Haçlı Seferi'dir. Amaç, Mısır'ı ele geçirerek Kudüs'ü kurtarmaktı. Ancak sefer, Venedik Doge'u Enrico Dandola'nınn faaliyetleri ile yolundan saptı ve İstanbul'a yöneldi. 13 Nisan 1204 tarihinde İstanbul zapt edildi. Haçlılar şehri ele geçirince bir imparator seçerek Bizans arazisini paylaşmak üzere anlaşma yaptılar. Buna göre İmparator Baldwin'e verilen topraklar arasında Nikomedia da bulunuyordu. Sakarya Nehri'ne kadar uzanan ve İzmit merkez şehir olmak üzere Körfez'in her iki yanını içine alan bu bölge Optimato Theması'dır. İşgalden sonra İstanbul'u terk etmek zorunda kalan Bizans ileri gelenleri İznik merkezli bir devlet kurdular. İzmit iki devletin hakimiyet mücadelesi sebebiyle tahrip oldu. 1228 yılında Bizans idaresine geçti.

KAYNAKÇA
Abdurrahman Onur Çalışır, *Latin Kaynaklarına Göre Dördüncü Haçlı Seferi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 177-178; Anna Kommena, *Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Kommenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt Sonrası*, çev. Bilge Umar, İstanbul 1996; Deuilli Odo, *II. Haçlı Seferi VII. Louis'in Doğuya Seyahati*, çev. Caner Togaç, İstanbul 2021, s. 98, 99; Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2000, s. 118-140; Ebru Altan, *İkinci Haçlı Seferi (1147-1148)*, Ankara 2003, s. 60, 73; *Geoffroi de Villehardouin ve Henri de Valenciennes*, *IV.Haçlı Seferi Kronikleri*, çev. Ali Berktay, İstanbul 2008, s. 92; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Prof. Dr. Fikret Işıltan, Ankara 2017, s. 336; Işın Demirkent, "1101 Yılı Haçlı Seferleri", *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, haz. İ. Ü. Edb. Fak. Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 1995, s. 17-56; Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1997, s. 15, 23, 27, 29, 63-65, 262; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 1996, s. 11-39; İdris Bostan, "İzmit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, c. XXIII, s. 536; Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 80, 92; *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Işın Demirkent, İstanbul 2004, s. 211, 228, 229; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1989, C. I, s. 60, 100, 117, 130, 140.

Meryem GÜRBÜZ

HADİ ARSLAN (1949-...)

Fotoğraf Sanatçısı

1949 yılında Saraylı doğumlu olan Hadi Arslan Kocaeli kentinin sayılı fotoğraf sanatçılarından biridir. Eğitim hayatında elektrik mühendisliği bölümünü bırakıp fotoğraf ile ilgilenmiştir. Kocaeli ilinin Değirmendere ilçesinde yaşamıştır. Gölcük Fotoğraf Sinema Sanatı Derneği yönetim kurulu eski başkanı ve kurucularındandır. Aynı zamanda Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fotoğraf Bölümü kurucularından ve ilk öğretim görevlisidir. Renkli fotoğraf, karanlık oda, belgesel fotoğraf dersleri vermiştir. Kocaeli su medeniyeti ile ilgili belgesel çalışması, Körfez ilçesi ve köyleri tarihiyle ilgili belgesel fotoğraf çalışması, Beykoz mezar taşları, kitabeleri ile ilgili belgesel çalışması yapmıştır. Uluslararası ve ulusal fotoğraf yarışmalarında birincilik ödülünün yanı sıra birçok ödül almıştır. 1999 yılında Gölcük depreminin fotoğraf sergisini Değirmendere, Gölcük ve İstanbul'da açmıştır. GFSSD (Gölcük Fotoğraf Sinema Sanatı Derneği) temel fotoğraf seminerlerinde eğitmenlik görevini yürütmektedir. Ayrıca Kocaeli Kent Konseyi Fotoğrafçılık Kulübü ve Gölcük Fotoğraf ve Sinema Sanatı Derneği (GFSSD) iş birliğiyle gerçekleşen "Temel Fotoğraf ve Photoshop Eğitimi" başlığı adı altındaki eğitime katkısı çok fazla olmuştur. Bu fotoğraf kursunu fotoğraf sanatçısı Hadi Arslan ve Gölcük Fotoğraf ve Sinema Sanatı Derneği (GFSSD) Başkanı İsmail İkiz birlikte başlatmışlardır. Fotoğraf sanatçısı Hadi Arslan kurs boyunca "Fotoğrafçılığa Giriş" dersinde fotoğraf makineleri türleri, fotoğraf makinesinin çalışma prensipleri, objektifler, objektif türleri, filtreler, fotoğrafçının diğer yardımcı araçları, makine satın alırken dikkat edilmesi gerekenler, diyafram, enstantane ilişkisi, enstantane ve diyafram seçimi örnekleri, net alan derinliği hesapları gibi konuları işlemiştir. Vermiş olduğu eğitim sonrasında ise öğrenilenleri pekiştirmek adına fotoğraf çekim gezileri düzenlemiştir. Aldığı fotoğraf ödüllerinin en önemlilerinden biri Ford Trucks 4. Uluslararası Fotoğraf Yarışması'nda aldığı birincilik ödülüdür. Ford Otosan'ın ağır ticari araç markası Ford Trucks tarafından 4'üncüsü düzenlenen Uluslararası Fotoğraf Yarışması'nda 202 katılımcının 625 eseri, aralarında Coşkun Aral'ın da bulunduğu profesyonel fotoğrafçı ve akademisyenlerden oluşan jüri üyeleri tarafından yaratıcılık ve teknik açılardan değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda "Kamyoncunun Hayatı/ Yollar Sizin Gözünüzle Daha Çekilir Olsun" temalı yarışmada dereceye girenlerin ödülleri, Logitrans Uluslararası Transport Lojistik Fuarı'nda verilmiştir. Fuarın açılışında düzenlenen törende, Hadi Arslan'a, "Traş" isimli eseriyle birincilik ödülü verilmiştir. Bir diğer ödülü ise Altınova Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu "4 Mevsim Altınova Fotoğraf Yarışması"nda almış olduğu üçüncülük ödülüdür.

Hadi Arslan

Fotoğraf sanatında etkisi ve emeği çok fazla olan Hadi Arslan 13 Aralık 2017 yılında hayata gözlerini kapamıştır. Gölcük'ün en eski fotoğrafçılarından olan ve bu fotoğraf birikimini 2008 yılında kurmuş olduğu Gölcük Fotoğraf ve Sinema Sanatı Derneği (GFSD) çatısı altında devam ettiren Hadi Arslan adına vefatından sonra ismini yaşatmak için fotoğraf yarışması düzenlenmiş olup kazanan kişiye ise "Hadi Arslan Özel Ödülü" verilmiştir. Ayrıca kendi fotoğraflarından oluşan fotoğraf sergileri tertip edilip kamu kuruluşlarına bağışlar düzenlenmiştir. Hadi Arslan evli iki çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
https://www.enkocaeli.com/haber/2660224/unlu-fotografci-hayatini-kaybetti; https://golcukhaber.com.tr/2018/12/hadi-hocamizi-saygiyla-aniyoruz/; https://www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/genel/ford-trucks-fotograf-yarismasinin-kazananlari-odullendirildi/632683; https://kocaelihaberdunyasi.com/fotograf-ve-photoshop-egitimi-basladi/.

Haluk Arda OSKAY

HAFIZ ABDULLAH EFENDİ (TEZEMİR, 1871-1940)

Milletvekili

Hafız Abdullah Efendi 1871 (R. 1287) yılında Adapazarı'nda doğmuştur. Babası eşraftan Emir Ali Efendi, annesi ise Nefiye Hanımdır. İlk ve orta öğrenimini Adapazarı'nda tamamladıktan sonra yükseköğrenimi için İstanbul'a gitmiş, Fatih Medresesi'nden mezun olarak müderrislik icazeti almıştır. Abdullah Efendi, bir süre müderrislik yaptıktan sonra Adapazarı'na dönerek baba mesleği olan ticaretle meşgul olmuştur. 1919 yılında Adapazarı'nda kurulan Emniyet Bankası Müdürlüğü görevinde iken Millî Mücadeleye katılmıştır.

Hafız Abdullah Efendi, TBMM'nin I. Dönemi için yapılan seçimlerde İzmit milletvekili seçilmiştir. 28 Haziran 1920'de Meclis'e katılmış ve 6 Temmuz 1920 tarihinde mazbatası onaylanmıştır. TBMM'de Şer'iye-Evkaf, Malî Kanunlar, Tapu Kadastro ve İktisat komisyonlarında çalışan Hafız Abdullah Efendi, I. Dönemde en faal milletvekilleri arasında yer almıştır. Bu dönem içinde 2 takrir vermiş, 6'sı gizli oturumlarda olmak üzere kürsüde 54 konuşma yapmıştır.

Hafız Abdullah Efendi'nin TBMM'de verdiği ilk takrir 16 Ekim 1920 tarihinde Ankara'da İstanbul'daki gibi şehremaneti teşkil edilmesine dairdir. Ancak bu takrir kabul edilmemiştir. Abdullah Efendi'nin verdiği diğer bir takrir ise Aralık 1920 tarihli olup İznik ahalisine yardım edilmesi üzerindedir. Bu takrir ise Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilmiştir.

Abdullah Efendi TBMM'de gizli oturumlarda, Jandarma Teşkilâtının Islahı ve Teşkilatı Esasiye Kanununun bazı maddelerinin yeniden düzenlenmesi, Karadeniz limanlarına ithal olunacak mısır ve mısır unları ile İzmit sancağına gelecek buğday, arpa, mısır ve bunların unlarının gümrük resminden istisnası hakkındaki mazbata, Bütçe Kanunu layihası, Müdafaa-i Milliye Vekâleti Bütçesi ve Lozan Konferansında takip olunacak iktisadi ve malî esaslar gibi bazı konularda söz alarak görüşlerini ifade etmiştir.

Hafız Abdullah Efendi, Umur-ı Maarifin Esbabı Terakkisi (Eğitimin İlerlemesinin Sebepleri) hakkındaki teklifi, casusluk ve hıyanet-i vataniye hakkında Ankara İstiklâl Mahkemesi tezkeresi, Müdafaa-i Milliye bütçesine üç milyon lira ilâvesine dair kanun, yol nakit bedelleri, 1336 senesi Defterihakani bütçesi, gümrük tarifesi, işgal altındaki arazide Yunanlıların yaptıkları mezalimin önüne geçmek için alınacak tedbirler, Tuz Kanunu'nun tadili, aşar mültezimlerinin taksit bedellerinin üç ay tecillerine dair kanun lâyihası, sivil etıbbanın ordudan terhis edilmelerine dair takrir, istilazedelere dağıtılacak tohumluk hakkındaki kanun, idare-i kura ve nevahi (köylerin ve nahiyelerin idaresi) kanun lâyihası, Samsun'da İdare-i Örfiye (sıkıyönetim) ilânına dair tezkere, Elviye-i Selâse'de vergilerin nasıl toplanacağı hakkında olmak üzere 50 değişik konu ile ilgili görüşlerini dile getirmiştir.

Abdullah Efendi'nin TBMM'de diğer İzmit vekillerine göre daha etkin bir rol oynadığı görülmektedir.

Hafız Abdullah Efendi

Hafız Abdullah Efendi TBMM'de özellikle eğitim, askerlik, güvenlik, İstiklal Mahkemeleri, vergi, ulaşım, posta-telgraf, sağlık, mülki idare, tarım ve muhacirlere yardım edilmesi gibi çeşitli siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal konularda söz alarak yeni bir devlet inşa edilirken meselelerinin çözülmesine katkıda bulunmuştur. Abdullah Efendi'nin söz aldığı konulara bakıldığında çok azının İzmit ile alakalı olduğunu, diğerlerinin ise memleketin tamamını ilgilendiren meseleler olduğu görülmektedir. Diğer bir açıdan bakıldığında ise Hafız Abdullah Efendi (Tezemir), çok söz alan, konuşan ve tartışan milletvekillerinden birisi olması nedeniyle I. Meclis'in çok sesli ve demokratik yönünü göstermektedir.

TBMM Nisan 1923'te seçim kararı almış ve II. Dönem TBMM için 1923 yaz aylarında seçimler yapılmıştır. Hafız Abdullah Efendi, bu seçimlerde aday olarak gösterilmemiş ve dolayısıyla II. Dönem TBMM'ye girmemiştir. Hafız Abdullah Efendi milletvekillik görevi sona erince Adapazarı'na geri dönerek ticaret ile uğraşmaya devam etmiştir. 1934 yılındaki Soyadı Kanunu gereği "Temizer" soyadını almıştır. Evli ve yedi çocuk babası olan Hafız Abdullah Efendi, Arapça, Farsça ve Rusça dillerini bilmekteydi. Hafız Abdullah Temizer, 17 Kasım 1940 tarihinde vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 535; *İzmit Milletvekilleri 1920-1927*, haz. Esma Torun, v.d., Kocaeli Üniversitesi, Fen-edebiyat Fak. Tarih Böl. ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Kocaeli 2006, s. 69; Selda Kılıç, "1920 Meclisinde Hafız Abdullah Efendi (Tezemir)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-IV*, Kocaeli 2017, ss. 1113- 1133;

TBMM Arşivi, Hafız Abdullah Efendi (Tezemir)'nin Mazbatası; TBMM Zabıt Tutanakları (https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani), *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, 1. Cilt 1920-1950, 2010 Ankara, s. 36.

Mustafa SARI

HAFIZ ALİ EFENDİ (1877-?)

Zabıt Kâtibi

Kaynaklarda İzmitli Hafız Ali Efendi ve ailesiyle ilgili bilgiler son derece sınırlıdır. Hafız Ali Efendi Ahmet Ağa'nın oğlu olup h. 1294/m. 1877 yılında İzmit'te doğmuştur. Babası Ahmet Ağa'nın lakabından dolayı maddi durumlarının iyi olduğu tahmin edilmektedir. Ancak babasının tahsili ve mesleğiyle ilgili elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Keza Hafız Ali Efendi'nin diğer aile fertleriyle ilgili de herhangi bir malumata rastlanmamıştır.

İzmit'te İbtidaî Mektebinde (İlkokul) tahsiline başlayan Hafız Ali Efendi sonrasında İzmit Rüştiyesine (ortaokul) devam etmiştir. Ardından İzmit Fevziye Medresesi'nde bir miktar tahsil gördükten sonra Dersaadet'e gelmiştir. Eğitimine Fatih Dersiâmlarından Şehrî Hacı Ahmet Efendi'nin yanında devam etmiştir. Arap edebi sanatlarından bahseden Meânî ilmine kadar tahsilini sürdürmüştür. Kur'ân hafızı olan Ali Efendi'nin hıfzını ne zaman ve nerede tamamladığı bilinmemektedir.

Hafız Ali Efendi tahsilini tamamladıktan sonra 23 Şevval 1327/7 Kasım 1909 yılında İzmit Livâsı (Sancak) Mahkeme-i Şer'iyyesi zabıt kâtipliğine tayin edilmiştir. 6 Recep 1328/ 14 Temmuz 1910 yılında bütçe gereği maaşı artırılmıştır. Yazı ve notlarını Osmanlı Türkçesiyle kaleme alan Hafız Ali Efendi'nin herhangi bir eseri bilinmemektedir.

KAYNAKLAR

İlmiyye Salnamesi: Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar, ed. Ahmet Nezih Galitekin, yay. haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmet Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş, İstanbul: İşaret Yayınları, 1998; Mehmet İpşirli, "Dersiâm, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Erişim: 25 Ağustos 2021; https://islamansiklopedisi.org.tr/dersiam; Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli: Pelikan Basım, 2015, 3/1451; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması: (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996. 1/305.

Mehmet AYHAN

HAFIZ HAŞİM EFENDİ (1864-?)

Müderris

Osmanlı'nın son devir alimlerinden olan ve kaynaklarda hakkında az bilgi bulunan Hafız Haşim Efendi'nin tam İsmi Mehmed Haşim olup daha çok Hafız Haşim Efendi olarak bilinmektedir 1 Cemazeyilevvel 1281 /22 Eylül 1864 tarihinde İzmit'in Kandıra kazasına bağlı o dönem nahiye olan Kaymas'ın Muharremler köyünde doğmuştur. Babası Hafız Recep Efendi herhangi bir memuriyet görevi olmamasına rağmen kendi gayretiyle imamet ve hatiplik yapmıştır. Aile soy itibariyle meşhur bir soya dayanmamaktadır.

İlk eğitim ve öğretimini Kaymas nahiyesi Muharremler köyünde babasından almıştır. Başlangıç seviyesinde Arapça grameri ve matematik gibi dersleri aldıktan sonra h.1295/m. 1878 senesinde ilim tahsili için İstanbul'a gitmiş, Fatih semtinde Otlukçu yokuşunda bulunan Cedid Abdurrahman Medresesi'nde dini ilimlere dair Arapça derslerini tamamlamıştır.

H.1312/M.1895 senesinde icazetnamesini alarak yaklaşık yedi sene eğitim gördüğü medresede hadis ve Buhâri-i Şerîf dersleri vermiştir. 1902 senesinde aylık yüz elli kuruş maaşla Kandıra köylerinden Sarıca Ali Camii'nde vaiz olarak çalışmaya başlamıştır. Son olarak 1909 senesinde Kandıra'da bulunan Hoca Dursun Medresesi'ne aylık iki yüz kuruş maaşla müderris olarak atanmıştır. Ulema Sicil Dosyasının 1915 yılında tutulan kaydına göre de, bu medresede görevine devam ettiği anlaşılmaktadır.

Kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla herhangi bir eser kaleme almamış olan Hafız Haşim Efendi, babası gibi vaizlik ve müderrisliğin dışında başka bir memuriyet görevi üstlenmemiştir. Çalkantılı bir dönemin alimi olmasına rağmen herhangi bir adli olayla karşılaşmamıştır.

KAYNAKÇA

Meşihat Arşivi Ulema Sicil Dosyası, http://isamveri.org/?url=salname erşim: 08/09/2021; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması: (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996. 1/305; Mehmet İpşirli, "Müderris", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/muderris#2-osmanlilarda (10.09.2021); Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, ed. Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli: Pelikan Basım, 2015, 3/1451.

Nevzat ERKAN

HAKAN ORUÇKAPTAN (1959-2017)

Hekim, Beyin Cerrahı

10 Şubat 1959 tarihinde Kocaeli'nin Gölcük ilçesinde dünyaya geldi. Sürekli öğrenme azmi içinde olan ve eğitime çok önem veren babası Ünal Oruçkaptan, o yıllarda astsubay olarak görev yapmaktaydı. Annesi Yurdanur Oruçkaptan, üretken ve yaşamını eşi ile çocuklarına adayan bir kadındır. Günümüzde spiker, seslendirme sanatçısı ve köşe yazarı olarak adından söz ettiren Müge Oruçkaptan ise ablasıdır. Aile üyelerinin birbirine çok bağlı olduğu, eğitim ve sanatı önemseyen bir aile ortamı içinde büyüdü. Sekiz yaşında ameliyat olmak zorunda kaldığı sağ kulağı, duyma yetisinin %80 kaybetmişti. Bu nedenle genellikle karşısındaki kişileri dinlerken başını hafif sola doğru çevirirdi. Bununla birlikte müzik, onun en önemli uğraşıydı. Sanatçı yönünü ortaya çıkaran gitarı ve vazgeçemediği kitapları ile geçen çocukluk ve gençlik yılları onun çok neşeli, duyarlı sanatçı yönü zengin bir yetişkin olmasını sağladı.

İlkokulda gösterdiği başarıyı tüm eğitim hayatında göstererek ortaokul ve liseyi birincilikle bitirdi. Üniversite sınavında yüksek puan almış ve matematiğe olan düşkünlüğü nedeniyle mühendislik eğitimi almak isteyerek İstanbul Teknik Üniversitesi Makine Mü-

Hakan Oruçkaptan

hendisliği bölümüne kaydolmuştu. Ancak yirmi gün sonra sınav puanları yüksek olan lise birincilerine özel davet mektubu gönderen Hacettepe Üniversitesi'nin davet mektubunun gelmesiyle yeni bir kararın eşiğinde buldu kendisini. Babası kendisinin en büyük hayali olan hekimlik mesleğini seçmesi için oğlunu yıllardır ikna etmeye çalışıyordu. Bu nedenle Hacettepe'den gelen bu davet evde uzun süre tartışıldı. Babasının ısrarı ve birkaç tanıdığın önerileri ile mühendislik eğitiminden vazgeçip tıp eğitimi almaya karar verdi. Bu karar onu gelecekte ülkesinin en önemli ve başarılı cerrahlarından birisi yapacaktı.

Başarılı lisans eğitiminin ardından uzmanlık eğitimini de 1995 yılında Hacettepe Üniversitesi nöroşirürji anabilim dalında tamamladı. Tıpta uzmanlık unvanının ardından 1997-2002 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü Mikronöroşirürji alanında doktora eğitimi aldı. Ayrıca bu süreçte Amerika Birleşik Devletleri'nde Baylor Tıp Fakültesi Methodist Hastanesi, Hollanda'da Amsterdam Üniversitesi Akademik Tıp Merkezi ve Fransa'da Grenoble Üniversitesi Tıp Merkezinde alanıyla ilgili çalışmalar yaptı. Başlıca ilgi alanları arasında stereotaksik biyopsi, ağrı ve hareket bozukluğu hastalıklarının cerrahi tedavisi, hipofiz bezinin transsfenoidal cerrahisi ve ekstrakranyal-intrakranyal by-pass cerrahisi bulunmaktaydı. Kendisine Amerika'dan gelen iş tekliflerini ülkesine hizmet etmek istediğini belirterek reddetti. Doçentlik ve profesörlük unvanını aldığı Hacettepe Üniversitesinde oldukça başarılı cerrahi müdahaleler gerçekleştirdi. 2009 yılında İsveç'te yaşayan ve Tourette Sendromu olan 22 yaşındaki hastayı dünyada çok az sayıda yapılan bir yöntem uygulayarak sağlığına kavuşturdu. Bu başarısı tıp otoriteleri tarafından takdirle karşılandı. Hatta bu konu hakkında İsveç'te bir televizyonda belgesel programı yayınlandı. Hekimlik becerilerinin yanı sıra araştırmacı kimliğiyle çok sayıda eser üretmiştir. Alanın önde gelen dergilerinde çok sayıda araştırma makalesi bulunmaktadır. Genç meslektaşları için önemli bir referans olan *Greenberg Nöroşiriji El Kitabı*'nın çeviri editörlüğünü de yapmıştır.

Erken yaşta yakalandığı lösemi ile mücadelesini o kazanmıştı. Bu hastalığı hem hasta hem de hekim yönünden değerlendirme yapabilme fırsatı olarak gördü. Bu süreci yaşamı ve mesleğine ilişkin bir öğreti olarak görmekteydi. Hastalığın, hekimlik bakış açısına yeni bir değer kattığı inancındaydı. Ne yazık ki yıllar sonra kanserle ikinci kez mücadele etmek zorunda kalacaktı. Son hastalığında kötü prognozun farkındaydı, annesine "Bu hastalık bu kez beni bırakmayacak Nisan ayında sizinle vedalaşmak zorunda kalacağım demişti. Dediği gibi 2 Nisan 2017 tarihinde 58 yaşında yaşamını yitirdi.

KAYNAKÇA

Müesser Özcan, Müge Oruçkaptan ile 4 Mayıs 2021 Tarihinde Yapılan Görüşme; Müesser Özcan, Yurdanur Oruçkaptan ile 29 Mayıs 2021 Tarihinde Yapılan Görüşme.

Müesser ÖZCAN

HAL BİNALARI

İzmit

1930'lu yıllarda kullanılan Hal Binası Hürriyet Caddesi ile İstiklal Caddesi arasında yer almaktadır. 1950'lerin sonlarında, nüfusun hızlı artışıyla ve kentin gelişme göstermesiyle kapsamlı bir hal binasına ihtiyaç duyulmuştur. Eski pazar yerinin (İstiklal Caddesi üzerinde kurulan) darlığı nedeniyle, aileler güvenle ve rahatlıkla alışveriş yapamamaktadır. Yapılması düşünülen yeni Hal Binası'nın çevresinde daire veya kare şeklinde yapılacak bir meydanın etrafında pazar yerlerinin konumlanması, meydanın ortasında geniş bir lağım kuyusunun ve meydanı yıkayabilecek yangın vanasının bulunması düşünülmektedir.

İzmit Belediyesi tarafından 1951 yılında istimlâk edilen yere (bugünkü İzmit Belediyesi ve Belsa Plaza binası) Hal Binası'nın temeli 21 Eylül 1953 yılında atılmıştır. İlerlemekte olan Hal Binası inşaatında bazı teknik problemlerin olduğu göze çarpmaktadır. Bazı duvarların temellerine yapılan sömellerin duvardan daha geniş olması gerekirken genişliği duvar hizasında olmuştur. Tuğla duvarlar deprem talimatnamesine aykırı olarak kuşaksız yapılmıştır. Beton işlerinde kullanılan çakıl dereden alındığı gibi kullanılmakta olup içinde gerekli çakıl büyüklüğünden daha büyük taşlar mevcuttur. Hatalı yöntemlerle inşa edilen yapının teknik çalışanları basın yoluyla ikaz edilmiştir. 1955 yılında Hal Binası'nın ikmal edilen birinci büyük kısmı hal olarak kullanılması, gerekirken belediye binası olarak kullanılmaya başlamıştır. Hal Binası'nda yapılan yazıhanelerin belediye tarafından kullanılması belediyeye gelir getirmesini önlemekte ve buralara yerleşecek olan esnafı engellemekte ve halk tarafından iyi karşılanmamaktadır. 19 Nisan 1956'da 1.130.912 liraya mal olan bina bazı eksiklikleri olmasına rağmen törenle açılmıştır. İkili blok halinde inşa edilen bu yapının her iki bloğunda da perakendeci esnaf için dükkânlar bulunmaktadır. Binanın cepheleri sundurmasız olup açık alanları kullanışsızdır. En çok kullanılacak olan meydan kısmında toptancıların tezgâhlarını koyacak yerleri bulunmamaktadır. Be-

Hürriyet Caddesi ile İstiklal Caddesi arasında bulunan eski Hal Binası, 1932 (Cemal Turgay Arşivi)

lediye başlangıçta bir kısım esnafın çarşı içerisindeki dükkânlarını terk ederek buraya nakletmelerinde ısrar etmiş olsa da, bu bina ne yazık ki rağbet görmemiş ve esnaflar eski dükkânlarını terk etmemiştir. Buraya taşınan dükkân sahipleri de müşterisizlik yüzünden zarar etmiş ve binayı terk etmiştir. Böylelikle yeni Hal Binası kapanmıştır. Ucuz bedellerle kiralanmasına rağmen, eski dükkânlarını bırakamayan esnaflar, yeni binayı ardiye olarak kullanmaya başlamıştır. Sonuç olarak; şehir merkezindeki pazar karışıklığı engellenememiştir.

İlerleyen günlerde Hal Binası'nda, şehir merkezindeki dükkânlardan daha ucuz sebze meyve satılmaya başlamasıyla binaya ilgi artmıştır. Bu gelişmenin ardından İzmit Belediyesi 1957 yılında pazarın İstiklal Caddesi yerine Hal Binası etrafında kurulması kararını almıştır. Çevresi açık olan binanın muhafazalı olması için belediye buraya üç büyük demir kapı yapılmasını kararlaştırmış ve işi ihaleye çıkarmıştır. Ayrıca haldeki esnafla birlikte İstiklal Caddesindeki esnafın kullanması için Hal Binası yanına tuvalet inşaatı yapılmaktadır. 23 Aralık 1958 tarihinde bu tuvaletin açılması esnafta büyük bir mutluluk uyandırmıştır.

Gazetecileri ziyaret ederek şehir ve vilayet işleri hakkında bilgi veren Vali ve Belediye Başkanı Alaeddin Eriş, yapılan Hal Binası'nın ihtiyaçlara karşılık vermediğinden dolayı kapalı çarşıya dönüştürüleceğini, etrafını da açık pazar yapmayı planladıklarını söylemiş ve bu sebeple İzmit'in imar planını çizen mimar Kemal Ahmet Aru'yla görüşme yaptıklarını vurgulamıştır. Buranın elverişsizliği göz önünde bulundurularak İstasyon civarında yeni bir hal binası inşasından dahi bahsedilmektedir. Bu iş için İstanbul'dan bir fen heyeti davet edilip incelemelere başlanmıştır. İstasyon civarında bir hal binası tesisi düşünülürken, buradan ürünlerin deniz, demir ve karayolları ile nakledilebilme kolaylığı dikkate alınmıştır. Ancak kente deniz yolu ile sebze ve meyve gelmediğinden dolayı, sahildeki arazilerin bu amaç için kullanılması düşüncesi gereksiz bulunmuştur. Ayrıca belediyenin tekrar böyle bir masrafın altına giremeyeceği çok açıktır. Tüm bu olumsuz düşüncelere rağmen, Hal Binası'nın doğusunda ve batısında dükkânlar ve pasajlar inşa edilmektedir. Kısa bir süre sonra hal civarının hareketli bir çarşı durumuna gelmesi beklenmektedir.

İlerleyen yıllarda Hal Binası B Bloğu'nun arka kısmında kararlaştırılan açık pazar yeri inşaatına başlanmıştır. Araziye beton yollar ile küçük esnafın kullanması için barakalar inşa edilmektedir. Satış yerleri ve vatandaşların gezebilecekleri alanlar düzenlenmiştir. Bu alanın modern hale getirilmesi ve esnafın kötü havalarda açıkta kalmaması için belediye büyük gayret sarf etmektedir. Pazar yerinin satıcılara ait olan kısımlarının üzerinin örtülmesi için hazırlıklar yapılmıştır. Bu iş için belediyenin talebi üzerine Dikişli Boru Fabrikası'ndan (Mannesmann Boru Fabrikası) ayaklar getirilmiştir. Bu örtüler demir ayaklar üzerine konularak set haline getirilmektedir. Bu iş için belediye 31.000 lira bedelinde 1000 adet eternit levha temin etmiştir. 1960 yılında aık pazar yerinin kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir.

Hürriyet ve İstiklal Caddeleri arasında bulunan eski Hal Binası, yeni Hal Binası'nın yapılışından bu

yana kendi haline terk edilmiş bir durumdadır. Belediyeye ait olan bu binanın ortasındaki alan sinema olarak kiraya verilmiştir. Bu yerin önemini dikkate alan İzmit Belediyesi, Hürriyet Caddesi ile irtibatını sağlayabilmek için Vakıflardan cadde üzerindeki bir dükkânı satın almıştır. Fakat mevcut durumu ile belediyeye gelir getirmesine imkân olmayan eski Hal Binası'nın yerine tek sıralı dükkânlar, otel, sinema veya işhanı inşası düşünülmektedir. Şehrin en merkezi ve işlek yerinde olan eski Halin yerine yeni bir yapı yapılana kadar seyyar satıcılara tahsis edilmesine karar verilmiştir. Fakat ilerleyen günlerde, belediye bu alanda yeni kararından vazgeçip, buradaki dükkân kiracılarını çıkaramadıkları gerekçesiyle eski Hal Binası'nı satmaya karar vermiştir. İzmit halkı buranın satışına karşı çıkmakta, belediye seçimleri yapılana kadar sürenin uzatılmasını istemektedir. Satışın durdurulması için, Ticaret Odası Meclisi, başbakana telgraf çekmiştir. Buna rağmen İzmit Belediyesi 3 parçaya bölünmüş olan parselleri satışa çıkarmıştır. Fakat hiçbir alıcı bulunamamış, bu durum halk arasında büyük memnunluk yaratmıştır. 1964 yılında eski Hal Binası yıkılıp balıkçılara ve sakatatçılara verilmek üzere 19 adet dükkân inşa edilmeye başlanmıştır. 4 ayın sonunda inşaat tamamlanmış, dükkânlar kahvehane, büfe, lokanta, tuvalet olarak kiraya verilmeye başlanmıştır. Belediyenin kararıyla Balık Pazarı da yeni düzenlenen bu dükkânlara taşınmıştır.

Belediye binasının birinci katında çalışmakta olan Fen İşleri Müdürlüğü, Hal Binası'nın B Bloğu'nda Kadastro Müdürlüğünün tahliye ettiği yerde çalışmaya başlamıştır. Fakat insanların sürekli Belediye ile Hal Binası arasında gidip gelmesinden dolayı, ilerleyen günlerde Fen İşleri, Belediye'nin üst katına nakledilmiştir.

1969 yılında nüfusun 150 bine çıkmasıyla, şehir dışından ihtiyaca yetecek miktarda gelen yükler Hal Binası'na sığmamakta ve yer darlığı çekilmektedir. Bu nedenle Hal Binası'nın şehir dışında, geniş bir alanda yeniden düzenlenmesi zorunlu halde gelmiştir.

1976 yılında merkezden uzak bir alanda yüksek kapasiteli olarak düşünülen yeni Hal Tesisleri'nin temeli 42 Evler mevkiinde atılmıştır. Bünyesinde 28 adet büyük toptancı dükkânı, 56 adet küçük toptancı dükkânı, perakende satış birimleri bulunmaktadır. 4 ana bloktan oluşan tesisin her dükkânı 75 metrekaredir. Sosyal birimler olarak, içinde idare, PTT, banka şubeleri, lokantalar, çayhaneler ve ibadethane bulunmaktadır. Bu tesis deposunda 3 bin ton kadar sebze ve meyve muhafaza edebilmektedir. Yapımı 7 yıl süren yeni Hal Kompleksi 1982 yılının sonunda açılmıştır.

Bünyesinde Hal Binası'nın sosyal tesislerini bulunduran inşaatın ikinci kısmı Güngör Çakı inşaat firmasına ihale edilmiştir. Tesislerin tamamlanmakta olan son halinde, 56 adet dükkân, 4 adet bekleme salonu, 1 adet tuvalet, 4 adet büro, 4 adet satış yeri, 3 adet banka şubesi, 1 adet mescit, 1 adet abdest alma yeri, 1 adet mutfak, 1 adet bulaşıkhane, 1 adet lokanta, 1 adet PTT şubesi, 1 adet çay ocağı, 1 adet emanetçi, 2 adet depo, 1 adet revir, 1 adet polis karakolu, 1 adet ısı santralı bulunmaktadır. 9 yıl inşaatı devam eden Hal Binası 17 Ocak 1984 tarihinde açılmıştır. 2017 yılına gelindiğinde Körfez Mahallesi 42 Evler semtinde bulunan bu kompleksin yıkıldığı görülmektedir. Yaklaşık 4 dönüm büyüklüğündeki alanın nasıl değerlendirileceği konusu bugün karar aşamasındadır. Komşu parselinde yıkılması konu olan İtfaiye binası ve Carrefour Alışveriş Merkezi'nin arazileriyle birleşince büyük bir proje alanı meydana gelmektedir.

Merkezdeki Hal Binası'nın ise yer darlığı nedeniyle kullanılamadığı, araçların giriş çıkış zorluğu yaşadığı ve yükleri boşaltmakta zorluk çekildiği anlaşılmaktadır. Kabzımalların yeni Hale taşınmasıyla birlikte merkez halin bazı kısımları yıkılıp yeniden düzenlenmiştir. Uzun yıllar dağınık bir vaziyette bekleyen kentin merkezindeki bu büyük boşluk için 1990 yılında önemli bir ihale yapılmıştır. "Kentsel Kompleks Projesi" adıyla bu iş, Vefa Küçük'ün sahibi olduğu Cenk AŞ'ye kat karşılığı olarak verilmiştir. Maketlerle sunulan projede, 10 ve 7 katlı iki ayrı büro merkezi, yer altında da 3 katlı 814 araçlık otopark bulunmaktadır. Yapılan ihalenin bedeli 10 milyar 403 milyon lira olarak belirlenmiştir. İlerleyen günlerde yeni yapılacak inşaat için, merkez haldeki yerler yıkılmaya başlanmıştır. Merkez hal esnafı için Halkevi binasının karşısına 75 adet dükkân yaptırılmıştır.

Merkez hal arazisinde "Kentsel Kompleks Projesi"ne başlanmış fakat temel kazısı sırasında ortaya çıkan sur kalıntıları nedeniyle inşaat durdurulmuştur. 1992 yılında inşaata tekrar başlandığı görülmüştür. 14 bin metrekarelik alan üzerine kurulan inşaatın toplam alanı 65 bin metrekareyi bulmaktadır. Başta Cenk laza' olarak planlanan binanın ismi Belsa Plaza olarak değiştirilmiştir. Belsa Plaza'nın bugün, iki katlı olarak tasarlanan kısmı, sinemanın ve mağazaların olduğu sosyal aktivite alanı olarak, çok katlı olan bölümü ise "İzmit Belediyesi" olarak kullanılmaktadır.

Kentin bugün kullanılan Sebze Meyve Hal Binası ise 2015 yılında Başiskele ilçesi Kullar mevkiinde açılmıştır. Eski halin yaklaşık iki katı büyüklüğündeki 56 bin metrekare kullanım alanı olan yeni Hal Binası'nda 62 adet 100 metrekare büyüklüğünde işyeri, 760 metrekare sosyal tesis ve 700 metrekarelik idari bina bulunmaktadır. İdari bina içerisinde sebze ve meyvelerin tahlilinin yapılacağı laboratuvar, çok amaçlı toplantı salonu, mescit, postane, ATM kabinleri, ofisler bulunmaktadır. Sosyal tesis içerisinde misafirhane, 3 adet restoran, kuaför salonu, büfe ve kafeterya yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Azim gazetesi; *Bizimşehir* gazetesi; *Hürsöz* gazetesi; *Kocaeli* gazetesi; Özden Senem Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2012; *Özgür Kocaeli* gazetesi; Oya Şenyurt, *1923-1960/ İzmit Cumhuriyet'in Tanıkları Binalar ve Kentten Haberler*, TMMOB Mimarlar Odası Kocaeli; Şubesi, İstanbul, 2010, s. 66; *Türkyolu-Bizimşehir* gazetesi; *Türkyolu* gazetesi.

Özden Senem EROL

HALDUN ALAGAŞ (1970-...)

Milli Sporcu, Karate

Haldun Alagaş, 16 Kasım 1970'te Kocaeli'nin İzmit ilçesinde doğdu. Babası Feridun Bey yüksek makine mühendisidir, annesi Nevin Hanım ev hanımıdır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Babasının işinden dolayı doğduğu zamandan itibaren farklı yerlerde yaşadı. Bu nedenle öğrenim hayatını yurdun birçok köşesinde sürdürdü. Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu mezunudur. Karate sporuna başlarken Cüneyt Arkın'ın Battal Gazi filmleri ve Çin kökenli oyuncu Bruce Lee'nin filmlerinden etkilenmiştir. Spora fiili olarak başlaması 11 yaşındayken İzmit'te bulunan Atatürk Spor Salonu'nun önünde spor çantalı iki çocuğa hangi spora gittiklerini sorması ve bunun sonucunda karate sporu ile tanışması şeklinde gerçekleşmiştir. İlk antrenörü Muzaffer Yoldaş'tır.

Türk karate tarihinde: Büyükler Dünya Kupası Şampiyonluğu, Büyükler Dünya Şampiyonluğu, Büyükler Avrupa Şampiyonluğu, Büyükler Akdeniz Oyunları Şampiyonluğu, Büyükler Dünya Kulüplerarası Takım Şampiyonluğu, Büyükler Avrupa Kulüplerarası Takım Şampiyonluğu ve Büyükler Avrupa Bölgelerarası Takım Şampiyonluğunu ilk kazanan sporcu olmuştur. Haldun Alagaş'ın ulusal ve uluslararası arenada birçok başarısı bulunmaktadır. Aşağıda tablo 1'de kazandığı uluslararası başarılar belirtilmektedir.

Uluslararası Başarılar			
Yılı	**Turnuva Adı**	**Yapıldığı Yer**	**Madalya**
1988	Ümit-Gençler Avrupa Şampiyonası	Sopron/ Macaristan	Gümüş
1989	Büyükler Dünya Kupası	Budapeşte/ Macaristan	Altın
1989	Ümit-Gençler Avrupa Şampiyonası	Paris/ Fransa	Bronz
1989	Büyükler Avrupa Şampiyonası	Titograd/ Yugoslava	Gümüş
1989	Büyükler Akdeniz Kupası	Bejaija/ Cezayir	Altın
1990	Ümit-Genç Avrupa Şampiyonası	Hannover/ Almanya	Altın
1990	Büyükler Avrupa Şampiyonası	Viyana/ Avusturya	Bronz
1990	Büyükler Dünya Şampiyonası-Kumite	Mexico City/ Meksika	Altın
1991	Ümit-Genç Avrupa Şampiyonası	Glasgow/ İskoçya	Altın
1991	Büyükler Avrupa Şampiyonası-Kumite	Hannover/ Almanya	Altın
1992	Büyükler Avrupa Şampiyonası	Den Bosch/ Hollanda	Bronz
1993	Akdeniz Oyunları	Languedoc-Roussillon/ Fransa	Altın
1993	Büyükler Dünya Kupası	Cezayir/ Cezayir	Bronz
1994	Büyükler Dünya Kulüplerarası Takım Şampiyonası	Kahire/Mısır	Altın
1994	Büyükler Akdeniz Kupası	Antalya/ Türkiye	Gümüş
1995	Büyükler Akdeniz Kupası	Bari İtalya	Gümüş
1996	Büyükler Avrupa Şampiyonası-Kumite	Paris/Fransa	Bronz
1996	Büyükler Avrupa Kulüpler Takım Şampiyonluğu	Braşov/ Romanya	Altın
1997	Büyükler Avrupa Kulüpler Takım Şampiyonluğu	Amstelveen/ Hollanda	Altın
1997	Büyükler Dünya Kulüplerarası Takım Şampiyonası	Budapeşte/ Macaristan	Altın
1997	Büyükler Avrupa Şampiyonası-Kumite	Tenerife/ İspanya	Altın
1997	Akdeniz Oyunları	Bari/İtalya	Bronz
1998	Akdeniz Kupası	Antalya/ Türkiye	Altın
1998	Büyükler Dünya Şampiyonası-Kumite	Rio de Janeiro/ Brezilya	Altın
1998	Büyükler Avrupa Şampiyonası-Kumite	Belgrad/ Sırbistan	Bronz
1998	Büyükler Avrupa Kulüpler Takım Şampiyonası	Zlin/ Çekoslavakya	Gümüş
2000	Büyükler Avrupa Şampiyonası-Kumite	İstanbul/ Türkiye	Altın
2001	Büyükler Avrupa Şampiyonası-Kumite	Sofya/ Bulgaristan	Bronz
2005	Dutch Open-Kumite	Rotterdam/ Hollanda	Gümüş
2007	Avrupa Bölgeler Şampiyonası	Novi Sad/ Sırbistan	Altın
2009	Avrupa Bölgeler Şampiyonası	Madrid/ İspanya	Gümüş
2010	Avrupa Bölgeler Şampiyonası	Varşova/ Polonya	Gümüş
2011	Avrupa Bölgeler Şampiyonası	Ankara/ Türkiye	Altın

Tablo 1. Haldun Alagaş'ın uluslararası başarıları (Wikipedia, Olimpiyat Komitesi, Karaterec)

Milli takımlarda 1988-2006 yılları arasında ve o tarihten sonra da 2015 yılına kadar bireysel ve takım kategorilerinde ulusal ve uluslararası müsabakalarda 45 yaşına kadar yarışmıştır. Aktif sporculuk zamanlarında ve sonrasında karate branşında uluslararası platformlarda uygulamalı eğitim seminerleri vermektedir. Karate branşında siyah kuşak 6. Dan 5. Kademe antrenörlük belgesine sahiptir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin sporcusuyken şampiyon olunca o zamanki uluslararası başarı sahibi sporcuların adlarının spor tesislerine verilmesi gündeme gelmiş ve 2001 yılında İstanbul Ümraniye'de bulunan spor kompleksine, kompleksin

Haldun Alagaş Meksika'da 1990 yılında yapılan Büyükler Dünya Şampiyonası dönüşünde İstanbul Atatürk Havalimanı'nda karşılanırken, 1990

bulunduğu caddeye, bulvara ve oradaki otobüs durağına adı verilmiştir. Ayrıca İstanbul 4. Levent'te bulunan sporcular parkında büstü bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Haldun Alagaş kişisel arşivi, Kocaeli; H.Alagaş, Duman, M., Aydın C. tarafından gerçekleştirilen röportaj (2018); Dünya Büyükler Karate Şampiyonu Haldun Alagaş ile gerçekleştirilen röportaj, Kocaeli; H. Alagaş, Duman, M. tarafından gerçekleştirilen röportaj (2021); Haldun Alagaş ile gerçekleştirilen röportaj, Kocaeli, http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari/7/2 (Erişim: 21 Nisan 2018); http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari/7/2(Erişim:23 Nisan 2018); http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/58 (Erişim:22 Nisan 2018); http://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari-Sporcu-Listesi/57 (Erişim: 21 Nisan 2018); https://tr.wikipedia.org/wiki/Bruce_Lee (Erişim: 31 Temmuz 2021); https://www.karaterec.com/en/contests/dutch-open-2005/ (Erişim: 23 Nisan 2018); https://www.karaterec.com/en/contests/european-championships-1996/ (Erişim: 22 Nisan 2018); https://www.karaterec.com/en/contests/european-championships-1997/ (Erişim: 22 Nisan 2018); https://www.karaterec.com/en/contests/european-championships-1998/ Erişim 23 Nisan 2018); https://www.karaterec.com/en/contests/european-championships-2000/ (Erişim: 23 Nisan 2018); https://www.karaterec.com/en/contests/european-championships-2001/ (Erişim: 23 Nisan 2018).

Mehmet DUMAN

HALİL ÇALIK (1959-...)

Siyasetçi ve Öğretmen

Halil Çalık, 5 Ağustos 1959 tarihinde Giresun'un Eynesil ilçesinde doğdu. Babasının adı Mehmet, annesinin adı Fatma'dır. İlk, orta ve lise öğrenimini Eynesil'de tamamladıktan sonra, İstanbul'daki Atatürk Eğitim Enstitüsü İngilizce Bölümüne girdi.

Atatürk Eğitim Enstitüsü'nden mezun olmasının ardından bir süre Tokat'ta İngilizce öğretmenliği yapan Halil Çalık, 1984–1985 öğretim yılında Kocaeli iline tayin oldu. Kocaeli'de de çeşitli ortaokul ve lisede

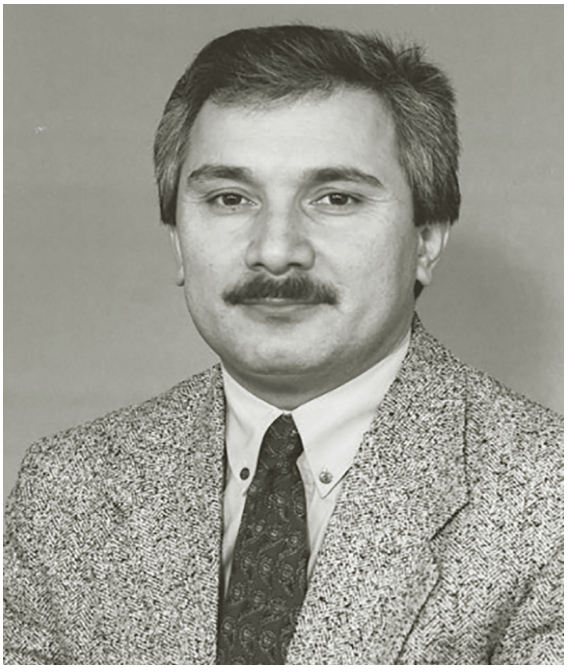

Halil Çalık

İngilizce öğretmenliği yaptıktan sonra, görevinden istifa etti ve aktif siyasete girdi. İlk olarak 27 Mart 1994 tarihindeki yerel seçimlerde Derince'de Demokratik Sol Parti'den belediye başkanlığına aday oldu. Ancak seçimi kazanamadı. Belediye başkanı seçilemeyince, eski görev yeri olan Gazi Lisesi İngilizce öğretmenliğine geri döndü.

Halil Çalık, 20. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi için 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçimlerde, milletvekili adayı oldu ve bu kez Demokratik Sol Parti'den Kocaeli milletvekili seçilerek, parlamentoya girdi. Halil Çalık, 21. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de Demokratik Sol Parti Kocaeli milletvekili olarak yer aldı. Ancak 2002 yılında Demokratik Sol Parti'den istifa etti.

İngilizce bilen Halil Çalık, evli ve iki çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

Temuçin Faik Ertan, *Türk Parlamento Tarihi. TBMM XX. Dönem (1995-1999) Biyografi*, III. Cilt, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, Ankara, 2012, s. 740; *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. Cilt (1983-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 1352.

Timuçin Faik ERTAN

HALİL İBRAHİM ARTVİNLİ (1953-...)

Milletvekili

TBMM 19. dönem İzmit milletvekili olan Halil İbrahim Artvinli 1953 yılında İzmit'in Başiskele, Bahçecik semtinde doğdu. Babası Ahmet Bey annesi ise Zehra Hanımdır. İlkokul eğitimini Bahçecik'te alan Artvinli ortaokula Gölcük'te devam etti. Daha sonra Artvin'de Endüstri Meslek Lisesi'ni bitirdi. 1975 yılında Sakarya DMA İnşaat Bölümü'nden mezun oldu. Mezuniyetinden bir yıl sonra Petrol Ofisi Madeni Yağlar Tesisleri'nde işe başladı. Sanayicilik mesleği

Halil İbrahim Artvinli

ile uğraştı. Aynı yıl (1976) dönemin en önemli siyasal oluşumlarından biri olan Adalet Partisi'nde Gölcük İlçe Gençlik Kolları Başkanı olarak siyaset hayatına atıldı. İlçesinde gösterdiği başarının ardından Adalet Partisi İl Gençlik Kolu Başkanı oldu. 1980 senesinde yeniden aday olduğu il gençlik kolları genel başkanlığı için girdiği yarışta seçimi 14 oy farkla kaybetti. Aynı yıl vatani görevini yerine getirmek üzere Türk Silahlı Kuvvetleri'ne katıldı. 12 Eylül 1980 sonrasında kurulan Doğru Yol Partisi'nin kurucu kadrosunda yer aldı.

1985 senesinde DYP Kocaeli Merkez İlçe Başkanlığı ile görevlendirildi. 1987 senesine kadar bu görevi sürdü. 1987'de üçüncü sıradan milletvekilliği seçimlerine katıldı fakat kazanamadı. 1991 senesindeki seçimlerde DYP listesinde birinci sıradan aday olan Artvinli Ankara'ya DYP milletvekili olarak gitti. Böylece 19. dönem Kocaeli milletvekili olarak parlamentoya girdi ve görevini bir dönem sürdürdü. O aslında İstanbul milletvekili olmak istiyordu fakat Süleyman Demirel onun için Kocaeli bölgesi mebusluğunu uygun görmüştü. Milletvekilliği görevini icra ederken meclise sunduğu kanun teklifleri şunlardır; Suadiye Kasabasının İlçe Olması Hakkında Kanun Teklifi, Turizmi Teşvik Kanununun Yurtdışında Bulunan Türk Vatandaşları Konusu, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Gelir Vergisi Kanunu, 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanununa Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi, Taşköprü Adıyla Bir İlçe Kurulması Hakkında Kanun Teklifi. Parlamento içinde 30'lu yaşlarında genç bir üye olarak aktif bir dönem geçirdi. Milletvekilliği sırasında hizmet verdiği diğer görevleri de şu şekilde sıralayabiliriz; Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı Kâtip Üyeliği, Milli Savunma Komisyonu Üyeliği ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Başkanlığı. 1993 senesinde emekliliğe hak kazandı. Parlamento dışında olduğu yıllarda da siyasetten uzak kalmadı. 2002 yılına gelindiğinde ise yeniden DYP'den genel seçimlere katıldı, dördüncü sıradan mebus adayı olduysa da kazanamadı. 2007'de Doğru Yol Partisi'nin siyasal ömrünü tamamlaması üzerine kurulan Demokrat Parti yönetimi ile anlaşamadı ve bu partide yer almadı. 17 Ağustos 1999'da Marmara Bölgesi'nde meydana gelen ve yaklaşık 20 bine yakın can alan depremde müteahhitlik yaptığı dönemde inşa ettiği binanın çökmesi sonucu altı kişinin ölmesi sebebiyle 15 ay hapis cezası istemiyle yargılandı. Ancak görülen davalar neticesinde kısa bir süre tutuklu kaldıysa da herhangi bir cezaya çarptırılmadı. 2018'de Meral Akşener ile yaptığı görüşmeler sonucunda İyi Parti'ye katıldı. İyi Parti içerisinde Yüksek İstişare Kurulu Heyeti'nde görev aldı. 6 Nisan 2018'de kalp krizi geçiren Artvinli hastaneye kaldırıldı ve bir süre tedavi gördü. 4 Ağustos 1977'de dünya evine girdiği Semra Hanım'dan 2 kızı ve 1 oğlu oldu.

KAYNAKÇA

Türk Parlamento Tarihi, *TBMM XIX. Dönem*, Cilt III, haz. Burhanettin Duran, Ankara 2012; *TBMM Albümü*, *1920-2010*, Cilt III, Ankara 2010; Nurettin Gülmez, "Çok Partili Hayat Döneminde TBMM'deki Kocaeli Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz (1946-2015)", *Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, No: 38, 2017; *TBMM Tutanak Dergisi*; T.C. *Resmî Gazete*.

Serkan YAZICI

HALİL İBRAHİM ATMACA (FOTO ATMACA, 1922-1996)

Fotoğrafçı

1922'de Silistre'de doğdu. Babası İbrahim Efendi, annesi Mencar Hanım'dır. Babası İbrahim Efendi'nin Hereke Sümerbank Fabrikası'nda çalışmaya başlamasıyla birlikte göç ederek yerleştikleri Adapazarı'ndan Hereke'ye taşındılar. Eğitim hayatını İzmit Merkez Okulu ve ardından İzmit Lisesi'nde tamamladı.

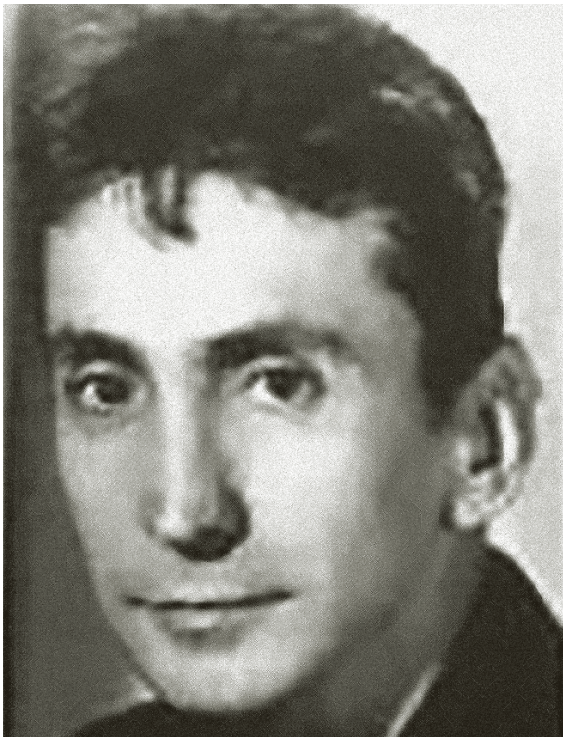

Halil İbrahim Atmaca

Fotoğrafçılığa okul yıllarında Foto Fahri Seyrek'in yanında çıraklığa başlayarak adım attı. Okula devam ederken bir yandan da fotoğraf çekiyordu. Sonraki yıllarda İstanbul'da Rami Kışlası'ndaki askerliğini de fotoğrafçı olarak yaptı.

Seyyar fotoğrafçılık yaptıktan sonra 1948'de Cemal Turgay ile birlikte bir fotoğrafçı dükkânı açtı. 1957 yılında ortaklıklarına son verdiler ve kendi fotoğrafçı dükkânı "Foto Atmaca"yı açtı. 1960'ta Sevim Hanım ile evlendi. Ertesi yıl büyük oğlu Hakan, 1963 yılında da küçük oğlu Uğur dünyaya geldi.

1961 yılında Yarımca'da İpraş Rafinerisi'nin inşasının başlamasıyla birlikte inşaat fotoğrafları çekmeye başladı. Bu süreçte tanıştığı Amerikalı yöneticiler vasıtasıyla tanıştığı endüstriyel fotoğrafçılığına yöneldi. Dükkanının adını "Atmaca Endüstri Fotoğraf Stüdyosu" olarak değiştirdi.

1970-1990 arasındaki yıllarda İzmit civarındaki fabrikaların tümünde fotoğraf çekti. SEKA AŞ'nin (Türkiye Selüloz ve Kâğıt Fabrikaları) yurtiçindeki tesislerinin yapım aşamalarının tüm sürecini görüntüleyerek belgeledi. 1996 yılında vefat etti.

KAYNAKÇA
Hüseyin Erol (der.), *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit 2013, s. 273-276.

Harun Mustafa TÖLE

HALİL İBRAHİM EFENDİ (GÜRSOY, 1859-1926)

Milletvekili

1859 tarihinde İznik'te dünyaya gelen Halil İbrahim Efendi'nin annesi Ayşe Hanım, babası ise eşraftan Ali Efendi'dir. İlk ve orta tahsilini İznik Rüştiyesi'nde bitirdikten sonra serbest çalışmaya başladı. Bunu müteakiben belediye başkanlığı ve encümen üyeliği görevlerinde bulundu.

Halil İbrahim Efendi

İzmit Livası Genel Meclis Üyesi olduğu sırada milli mücdele'ye katıldı. TBMM'nin Birinci Dönemi'nde İzmit milletvekili olarak görev aldı. Ancak 25 Nisan'da Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın emri doğrultusunda İznik'te oluşturulan taburun teçhizat ve iaşesinin temini için meclisten ayrıldı. Vazifesini tamamlayarak 21 Ağustos'ta meclise döndü.

Mecliste İktisat, Bayındırlık ve Tapu Kadastro komisyonlarında görev yaptı. Müdafaa-i Hukuk Grubunun kurulmasından sonra ikinci grupta yer alarak muhalefette kaldı.

Mebusluğunun sona ermesi üzerine İznik'e dönerek yeniden tarım ve ticaretle uğraşmaya başladı. Evli ve üç çocuk babası olan Halil İbrahim Efendi 1926'da vefat etti.

KAYNAKÇA
Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C. III, TBMM Vakfı Yayınları; *TBMM Albümü 1920-2010*, C. I, (ed. Selma Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel), Ankara 2010; Esma Torun, Sıdıka Cebeci, Vasfi Korkmaz, Emin Çaycı, *İzmit Milletvekilleri (19020-1927)*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2006.

Halim DEMİRYÜREK

HALİL PAŞA

Vezir

Doğum ve ölüm tarihleri hakkında kesin bilgi bulunmayan İzmitli Halil Paşa'nın, belgelerde İzmitli olması ve emekliliğinde memleketine dönmüş olduğuna dair bilgiler mevcuttur. Muhtemelen 18. yüzyılın ikinci yarısında İzmit'te doğmuş olan Halil Paşa asker ocağında yetişmiştir. Yeniçeri Ocağı'na katılan Halil Paşa, zaman içinde burada yükselerek bölük yoldaşlığından zağarcıbaşılığa terfi etmiş; sonrasında kul kethüdası olarak görevlendirilmiş ve nihayetinde 1807 yılının Şubat ayında "Yeniçeri Ağası" olmuştur. Dönemin şartlarının ağırlığı, siyasi olarak devam eden karışıklıklar gibi sebeplerle bu görevde çok fazla kalmamış ve 1808 yılında emekliye ayrılarak memleketi İzmit'e dönmüştür. 3 yıl kadar İzmit'te kalabilen Halil Paşa sadaret kaymakamı olarak göreve çağrılmış ve tekrar devlet hizmetine girmiştir.

Sadaret Kaymakamı Osman Paşa, hanımının Bâbıalî'de çengi oynatması ve çalınan müziğin çevrede rahatsızlık oluşturması ile azledilip Limni Adası'na sürgüne gönderilmiş ve yerine Halil Paşa atanmıştır. Bu göreve getirilirken Esbak Yeniçeri Ağası Halil'e vezâret verilmiştir. Sultan II. Mahmud'un atamayı içeren hatt-ı hümayununda Halil Paşa ile ilgili oldukça sitayişkâr sözler bulunmaktadır: "... Sadık ve mütedeyyin, nefsine galip, sahib-i liyakat, nan ve nemek-i Devlet-i Muhammediye'nin şükrünü bilir... emektar-ı saltanat-ı seniyyemden olduğuna binaen seni getirip Kaymakam nasb ve tayin eyledim..."

Halil Paşa'nın sadaret kaymakamlığı da çok uzun sürmemiş ve 12 Ağustos 1810 tarihinde azledilerek

yerine Darphane Emini Ahmet Şakir Efendi getirilmiştir. Bu arada eski Sadaret Kaymakamı Hasan Paşa'nın ölümüyle münhal kalan 1000 kuruşluk maaşı Halil Paşa'ya tahsis edilerek emekli edilmiştir. Halil Paşa tekrar İzmit'e dönüp iki yıla yakın burada ikamet etmiş ve İzmit'te bulunduğu süre zarfında maaşını İzmit gümrüğünden almıştır.

1806-1812 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus Savaşı, mütareke ile sona erdiği ve barış görüşmelerinin sürdüğü dönemde; Rusların tavırlarından savaşın tekrar başlama tehlikesi belirmiş ve bu sebeple Halil Paşa Rumeli'de önemli bir nokta olan Varna muhafızlığına tayin edilmiştir. Bu tayin ile birlikte Halil Paşa'nın emekliliği bir kez daha kesintiye uğrasa da; böyle kritik bir zamanda stratejik bir mevkide görevlendirilmesi devlet kademesinde kendisine karşı duyulan güvenin göstergesidir. Halil Paşa, Varna'ya gitmek üzere İzmit'ten ayrılmış ve İstanbul'a gelmiştir. Bu sırada arşiv belgelerinden Halil Paşa'nın Beykoz'da bir yalısı olduğu anlaşılmaktadır. Halil Paşa 17 Mayıs 1812'den 10 Ekim 1812'ye kadar bu görevi yürütmüş ve ardından Çorum sancağı mutasarrıflığı kendisine tevdi edilmiştir. Oğlu Hüseyin Bey de iki kez Kocaeli sancağı mütesellimi olarak görev yapmıştır. Kendisi hakkında Sultan II. Mahmud'un hatt-ı hümayunundaki övgü dolu sözler dışında; Ahmet Şakir Paşa da Halil Paşa'yı "garazsız ve mevsûkü'l-kelâm" olarak nitelendirmiştir. Varna muhafızı olarak atanmasına dair belgede de ocaktan neşet etmiş, asker perver ve dindar biri olarak tanımlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), C.DH., 60/2971; 69/3403; 88/4361; 140/6963; BOA, HAT, 244/13729; Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, C. 9, İstanbul 1309 (M.1897); Atilla Çetin, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 3, Kocaeli 2015; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996; Şâni-zâde Mehmed Atâ'ullah Efendi, *Şâni-zâde Târihi I*, yay. haz. Ziya Yılmazer, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.

Refik ARIKAN

HALİL TÜRKMEN (1883-1943)

Mutasarrıf

18 Nisan 1923-22 Temmuz 1923 tarihleri arasında Kocaeli mutasarrıflığı yapan Halil Bey, 1883'te Sivas'ta doğdu. Sivas ilinin Gürün kazasının Gübün/Çayboyu köyü ahalisinden ve Tavsuoğullarından Hacı Ahmed Bey ile Emine Hanım'ın oğludur. Babasının görevi dolayısıyla ilk tahsilini çeşitli yerlerde tamamladı. Askeri Rüştüye'yi Halep'te ve Askeri İdadi'yi Şam'da bitirdi. 2 Ocak 1902'de Harp Okulu'na girdi, buradan 6 Nisan 1904'te mülazım-ı sanilikle mezun olarak Erkânıharbiye sınıfına ayrıldı. Sultan II. Abdülhamid'e muhalefetinden dolayı 7 Şubat 1908'de V. Ordu'ya tayin edildi. 1914 yılına kadar Bağdat Polis Mektebi Müdürlüğü yaptı. Birinci Dünya Savaşı'nda çeşitli cephelerde görev aldı. 1917 yılında ordudan ayrıldı. Mütarekeye kadar Suriye Vilayeti Polis Müdürlüğü ve İaşe Nezareti İhtiyacat-ı Askerîye Müdür

Halil Türkmen

Muavinliği, İstanbul Polis Umûm Müdürlüğü Siyasi I. Şube Müdür Muavinliği görevini ifa etti. Mütarekeden sonra resmi görevinden istifa etti.

21 Haziran 1920'de TBMM tarafından Bolu mutasarrıflığına tayin edildi. Bir yıl kadar bu görevde kaldı ve bölgedeki ayaklanmaların bastırılmasında önemli başarılar elde etti. Halkın Kuvayımilliye'ye önemli ölçüde eğilim göstermesinde emekleri büyüktür. Zamanında Bolu Hanımlar Birliği kuruldu, sosyal ve kültürel alanda çalışmaları oldu. milli mücadeleyi destekleyici toplantıları, bildirileri, açık mektupları gazetelerde yayınlandı. Bolu Müdafaa-i Vatan Gazi Kadınlar Cemiyeti Reiseliği onun zamanında faaliyete geçti. Mutasarrıf Halil Bey zamanında Müstakil Zonguldak Mutasarrıflığı kurulmuş ve Bolu'dan ayrılmıştır. Bolu mutasarrıflığı görevi 15 Haziran 1921'de sona erdi. 8 Ağustos 1921-15 Ağustos 1922 tarihleri arasında Aydın mutasarrıflığı yaptı. Yunan işgali altındaki bölgenin yönetimini dışarıdan sağlamaya çalıştı. 27 Kasım 1922-17 Nisan 1923 tarihleri arasında Üsküdar mutasarrıflığı yaptı.

10 Nisan 1923'te kendi talebi üzerine, Mustafa Kemal Paşa'nın da bulunduğu Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile Kocaeli Mutasarrıflığına tayin edilmiştir. 18 Nisan 1923'te başladığı Kocaeli mutasarrıflığı görevini üç ay devam ettirmiştir. Kocaeli mutasarrıflığında daha çok Balkanlardan ve Kafkasya'dan gelen muhacirlerin iskânı ve Rumlardan ve Ermenilerden kalan emval-i metruke konuları ile meşgul olmuştur. İkinci Dönem TBMM'ye Zonguldak'tan milletvekili seçilmesi üzerine Kocaeli mutasarrıflığı görevinden ayrılarak Ankara'ya geçmiştir. 2. 3. 4. 5. 6. ve 7. dönem TBMM'ye Zonguldak milletvekili olarak katılmıştır.

Zonguldak mebusluğu sırasında ülkenin genel sorunları üzerine aktif bir siyaset takip etmiştir. Bu çalışmalarından dikkat çeken bir konu 5 Nisan 1924 tarihinde onun tarafından meclis gündemine taşınmıştır. Meclis başkanlığına verdiği bir takrirle, İstanbul basınında gündeme taşınan, yurt dışından dönen Ermenilerin malları hakkında Ankara'da da bir kumpanya kurulduğu ve bu konuda büyük paraların döndüğü meselesi ele alınmıştır. Takrirde yurt dışına kaçıp daha sonra dönen Ermenilerle ilgili bazı suiistimallerin olduğu ifade edilmiştir. Takrire cevap veren Dahiliye Vekili Ferit Bey, bu muamelenin kanuni olduğunu, gazetede yayınlanan Ankara ve İstanbul merkezli yolsuzluk haberlerinin araştırıldığını söylemiştir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında TBMM'de milletvekili olarak bulunan Halil Bey, 19 Aralık 1943'te Zonguldak milletvekili iken Ankara'da vefat etmiş, Ankara Cebeci Mezarlığı'na defnedilmiştir. 1914 yılında evlendiği İnayet Hanım'dan biri kız, üçü erkek dört çocuğu vardır. Büyükelçi Mehmet Doğan Türkmen'in babası, Büyükelçi Kaya Türkmen'in dedesidir. Fransızca ve Farsça bilen Halil Bey'in *İttihad-ı İslam ve Avrupa* adında yayınlanmış bir eseri vardır.

KAYNAKÇA

TBMM, Zabıt Ceridesi, II. Dönem, Cilt 8, İ: 37, C: 1 (14. 4. 1340/1924); Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi; Günay Çağlar, *Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen) (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1990, s. 1-5; https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/Cilt1.pdf; https://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=7168.

Haluk SELVİ

HALİT MOLLA (AKIN, 1883-1961)

Milli Mücadele Kahramanı

Halit Molla, 1 Temmuz 1887'de Kandıra'nın Şeyhler nahiyesinin Kızılcaali Divanı Sıraköyü'nde dünyaya geldi. Babası Salih Efendioğlu Ali, annesi Emine Hanım'dır. Çocukluğu ve gençliği Kızılca Ali Divanı Sıraköyü'nde geçmiştir. Bazı kaynaklarda İstanbul'da medrese eğitimi aldığı kayıtlıdır. Birinci Dünya Savaşı sırasında Bağdat-Felahiye Cephesi'nde bulunmuş, burada sağ ayağından yaralanarak İngilizlere esir düşmüş bugünkü Myanmar olarak bilinen Hindiçini'nin Thatmyo kasabasındaki esir kampına götürülmüştür. İki yıl esaretten sonra, İngilizlerle yapılan esir mübadelesinden sonra Bağdat'a dönmüştür. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra tezkeresini alarak köyüne dönmüştür. Bu sırada İzmit, Kandıra, Hocaköy, Fındıklı, Ferizli ve Adapazarı'nda Rumlar ve birtakım yerli işbirlikçileri çeteler kurarak bölgede Müslümanlara karşı saldırılara başlamıştır. 1919 yılı başlarında köyleri Rumlar tarafından baskın uğrayarak iki defa soyulmuştur. Kandıra'ya gitmekte iken Balcı köyü yakınlarında Tekneci Rumlarının kurdukları bir çete tarafından yakalanıp esir edilmiştir. Ütük köyü civarında Kandıra Milisleri tarafından kurtarılınca, çevresini silahlanmak ve teşkilatlanmak konusunda harekete geçirmiştir. Kardeşleri Aşır Ali

Halit Molla

ve Zekeriya çete kurma konusunda kendisine yardım etmişlerdir. İlk kurduğu teşkilat Rumların baskınına uğrayınca Karasu'ya bağlı Sinanoğlu köyünde bulunan Milli Teşkilata memur Lazistan eski mebusu Necati Bey'den yardım istemiş, 20 kişilik silahlı bir destek almıştır.

3 Ocak 1920'de Doğancı köyünde bir toplantı yaparak Seyifler köyünde bulunan Rum çetelerine saldırı düzenledi. Seyifler işgalden kurtarıldı, ancak kardeşi Aşır Ali şehit oldu. Bu başarılı çatışmalardan sonra Kızılca Divanı'nda İsmail Efendi başkanlığında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Hem bu cemiyet hem de Necati Bey Ankara ile irtibatı sağlamak konusunda önemli işler gerçekleştirdi. Yunan kuvvetlerinin İzmit ve Kandıra'yı işgal etmesi üzerine Akyazı'da bulunan düzenli kuvvetlerin komutanı Nazım Bey'in emri ile İpsiz Recep'in çetesi ile irtibata geçti. 1921 Mart ayından itibaren Yunanlılar Adapazarı da dâhil bütün bölgeyi işgal etmiştir. Adapazarı ve Kandıra'da bulunan Yunan kuvvetleri Seyifler köyünü karargâh olarak seçmişlerdir. Nazım Bey'in gönderdiği Yüzbaşı Hüseyin Bey idaresindeki 150 kişilik kuvvetle birlikte hareket eden Halit Molla, Seyifler'deki Yunan kuvvetlerine baskın yaparak büyük zayiat verdirmişlerdir. Yunanlılar Ferizli'ye çekilmişlerdir. Bu başarılardan sonra kuvvetler üçe bölünerek Birinci Kol Halit Molla'nın, İkinci Kol Kaymas'ın Davulcular köyünden Halit Pehlivan'ın, Üçüncü Kol Beşdivan'ın Davulcular köyünden Rıza Bey'in idaresine verilmiştir. Kandıra ve Ferizli'de Yunan kuvvetlerine yapılan saldırılar üzerine Yunan kuvvetleri Adapazarı'nı 21 Haziran 1921'de boşaltmak zorunda kalırlar. Şehre ilk girenlerden olan Halit Molla, Serdivan'a kadar olan bölgeyi kontrol altına alarak halkın güvende olduğunu duyurdu. Bu

başarılardan sonra köyüne döndüyse de Mürettep Kolordu Kumandanı Kazım (Özalp) Bey'den aldığı emir üzerine dört yüz mevcudu ile Mekece'ye giderek kolordu emrine girdi, buradan İznik'te bulunan Avdan Cephesi'ne gönderildi. 1922 Ocak ayında bu bölgedeki görevi sona ererek köyüne döndü.

Adapazarı ve İzmit'in kurtarılmasındaki önemli başarılarından, milli mücadeleye katkılarından dolayı kendisine TBMM tarafından 3574 madalya numarası ile İstiklal Harbi Gazisi unvanı verildi. Vefat edeceği tarih olan 27 Mart 1961 tarihine kadar köyünde çiftçilikle meşgul oldu. Kendisine yapılan farklı iş tekliflerini kabul etmedi. Naaşı Kızılca Ali Sıraköy'de mütevazı bir kabre defnedildi.

Milli mücadele dönemine ait anıları, Rifat Yüce tarafından *Türk Yolu* gazetesinin 8 Mart 1940-21 Mayıs 1940 tarihli nüshalarında yayınlanmıştır. Bu önemli anıların sonunda Rifat Yüce şu cümlelere yer vermiştir: "Halit Molla vatan hizmetlerini gördükten sonra köyünde halen çiftçilikle meşgul olmaktadır. Kendisi bununla iftihar ediyor ve yurt vazifesini ifa etmesi dolayısıyla bir kıta İstiklal Madalyası aldığından ötürü sevinç duymaktadır. Halit Akıncı'nın bu hareketi Türk köylüsüne ve Türk gençliğine örnek olmalıdır."

KAYNAKÇA

Osman Akandere, "Millî Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren, Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918–1922)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2008, sayı: 19, ss. 507-542; Mehmet Özdemir, *Türk Yolu'nun Aydınlığında Halit Molla*, Adapazarı, 2021; Sabahattin Özel, *Millî Mücadele İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul, 2005; Adnan Sofuoğlu, *Millî Mücadele Dönemi'nde Kocaeli*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2006; İbrahim Şirin, "Yerelden Vatana: Kandıra'da Milli Mücadele", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli, 23 - 25 Nisan 2015, Cilt. 2, ss. 1493-1500; *Türk Yolu*, 8 Mart-21 Mayıs 1940 (Sayı: 716-737); Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türk Yolu Matbaası, İzmit, 1945.

Haluk SELVİ

HALİT PEHLİVAN

Kandıra/Kaymas Milli Mücadele Kahramanlarından

Kandıra'nın Kaymas nahiyesinin Davutlar köyünde doğdu. Milli mücadele sırasında Kandıra ve çevresinde yaşanan işgallere karşı Kaymas nahiyesi Kuvayımilliye liderliği yaptı. Kandıra, Kurtuluş Savaşı esnasında İngilizlerin ve Yunanlıların işgalini yaşadı. Bir takım Rum ve Ermeni çetelerinin saldırı ve tecavüzleri ile yağmalar gördü. Bütün bunlara rağmen Kandıra halkı ve köyleri başlangıçtan itibaren Kuvayımilliyeyi desteklediler, dışarıdan hiçbir etkiye gerek kalmadan kendiliğinden harekete geçerek silahlandılar. Kendilerine birer lider seçerek köy ve nahiye olarak milis kuvvetleri kurup mücadeleye başladılar. Kaymas nahiyesinden Halit Pehlivan da bu milis kuvveti liderlerinden birisidir.

Halit Pehlivan bir taraftan arkadaşlarıyla birlikte bölgede Müslüman köylerine saldırılar düzenleyen Rum ve Ermeni çeteleriyle mücadele etmiş, bir taraftan da kendi silah arkadaşlarının cephane ve silahlarını temin etmeye çalışmış ve önemli görevler üslenmiştir. Halit Pehlivan ve Akçaova nahiyesinden Rıfat Molla 50 kişilik bir kuvvet kurarak önce kendi nahiyeleri çevresindeki Rum çetelerini temizlemiş, İstanbul yolunu açmak için halkı soyarak gelmekte olan 300 atlı çeteye karşı, Rıza Bey ve grubuna yardım ederek başarılı olmalarına imkân sağlamıştır. Halit Pehlivan, İncili'de bulunan Kuvayımilliye temsilcisi Necati Bey'in de direktifleriyle Halit Molla ve Karasu'da bulunan İpsiz Recep'le ortak bir çalışma içerisinde bulunmuş, bölgedeki Rum ve Ermeni çetecilerine karşı amansız bir takip uygulamıştır. 28 Nisan 1921'de Kandıra 400 kişilik çetelerden mürekkep Yunanlılar tarafından işgal edilince, Kuvayımilliye'ye mensup olan bu milis kuvvet ve müfrezeleri, Şabanlı ve Kızıl Ali cihetlerinde çetelerle çarpışmaya girişmiş, Kandıra'yı işgal çetecilerinin elinden kurtarmıştır. Kandıra'dan Çubuklu'ya çekilen Yunan müfrezesiyle Halit Pehlivan'ın kumanda ettiği Kuvayımilliye müfrezesi müsademe ederek Yunanlılara pek çok kayıp verdirip, gasp edilmiş hayvanlardan bir kısmını geri almışlardır. Yunan kuvvetlerinin bölgeden çekilmesi üzerine köyüne dönen Halit Pehlivan, buradaki müdafaa-i hukuk çalışmalarına katılmış, Batı Cephesi'nde devam eden savaşa elinden gelen desteği sağlamıştır. Halit Pehlivan, Sakarya Savaşı günlerinde, 25 Ağustos 1921'de Kandıra Belediyesi ve Müdafaa-i Hukuk Reisi Ahmed, Kandıra Müftüsü Ali Rıza, eşraftan Niyazizade İsmet, Mehmet, Nuri, Halil, Hüseyin Hüsnü, Bekir, Şeyhler nahiyesi namına Mehmet Münif, Akşaova nahiyesi namına Eşref, eşraftan Hurşitbeyzade Hurşit ile birlikte Kandıra'da büyük bir miting yaparak hep birlikte TBMM Başkanlığı'na şu telgrafı göndermişlerdir:

"Bugün on bin kişilik büyük bir topluluk belediye dairesi önünde toplanarak kahraman ordumuzun başarılarının devamı uğrunda her türlü fedakârlığa amade ve hazır olduğumuzu arz ederiz. Hürriyet ve istiklalimizi mahvetmek maksadıyla Anadolu'daki topraklarımıza hücum eden katil ordu ile milli davamızın zaferine kadar son damla kanımıza kadar harbe devam edileceği ve Misak-ı Milli yolunda her bir fedakârlığı yapmak azminde olduğumuza bir defa daha ahd ve peyman ettikten sonra şurasını insanlığın nazarına koyarız ki genç ve cengâver ordumuzu tam bir hürmetle selamlar ve başarılarının devamını Cenab-ı Hakk'tan niyaz ederiz."

Kandıra ve çevresinin kurtuluşunda ve işgalcilere karşı halkın korunmasında önemli bir yeri olan Halit Pehlivan bugün köyünde medfundur.

KAYNAKÇA

Osman Akandere, "Millî Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren, Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler(1918–1922)", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2008, Sayı: 19, ss. 507-542; Mehmet Özdemir, *Türk Yolu'nun Aydınlığında Halit Molla*, Adapazarı, 2021; İbrahim Şirin, "Yerelden Vatana: Kandıra'da Milli Mücadele", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli, 23 - 25 Nisan 2015, Cilt. 2, ss. 1493-1500; Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türk Yolu Matbaası, İzmit, 1945; *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Ağustos 1921, No: 274.

Haluk SELVİ

HALİT ULUSOY (1905-2002)

İş Adamı

Halit Ulusoy, 1905 yılında İzmit'te doğdu. Babası Batum kökenli olup, Sultan Abdülhamit'in bayraktarlarındandır. 1877'de emekli olunca Gölcük'e, buradan da Nüzhetiye köyüne yerleşen babası ipekböceği ticareti ile uğraştı. Halit Ulusoy, 16 yaşında iken Kurtuluş Savaşı'na katıldı, Münire Hanım ile evlenerek, Hayrettin, Melahat ve Leyla adlarında üç çocuğu oldu. 1930'lu yıllarda yaprak tütün ticaretine başlayan Ulusoy, Alemdar Caddesi ve Fevziye Camii'nin bodrum katındaki birinci bloğu depo olarak kullandı. İkinci blok ise tütün eksperi olan Mehmet Giray'ındı. Bu dönemde Halit Bey'e oğlu da yardım ediyordu. Ulusoylardan başka, Hacı Hasan Kozluca, Mehmet Kavala ve Harman Şirketi tütün tüccarlığı yapıyordu. Tütün ticaretinde köyden toplanan tütünler, depolara konularak bakıma alınır ve cinslerine göre ayrılır, sonradan ihraç edilirdi. Ulusoylar da köyden topladıkları tütünü işlettikten sonra ihraç ettiler. En son ihraç ülkesi ise Rusya'dır. 1946-1947 yılları arasında sigorta uygulaması yapıldığında ilk uygulayan işyerlerinden biri, Ulusoyların işletmesiydi.

1950 yılında ucuz Amerikan tütününün Türkiye piyasalarına girmesiyle, yerli tütüncülük ticareti krize girdi. Ucuz olduğu için Amerikan tütününün tercih edilmesiyle satış yapamayan yerli tütün satıcıları piyasadan çekildi. Bu sıkıntılı süreçte Halit Ulusoy da Alemdar Caddesi'nde, günümüzde Otel Altınnal'ın olduğu alanda kereste dükkânı açarak, dört sene bu işi yaptı. Ulusoy, Orman İşletmesi'nden, Balıkesir ve Bolu'dan kereste aldı. Ancak 1955 ile 1960 yılları arasında Demokrat Parti'nin uygulamaya koyduğu sıfır kârla ve sıfır bedelle satış çıkınca, kereste ticaretini bıraktı. Halit Bey'in oğlu Hayrettin Ulusoy bu dönemi şöyle anlatır:

Garip yasalar var. "Kâr sıfır, bedel sıfır" gibi bir yasa çıktı. Kaçakçılık oluyor diye "Bedel sıfır, kâr sıfır" şeklinde alışveriş olacak dediler. Kimse malını bedeli sıfır lira olarak satar mı? "Nedir dedik bu"; "Kârsız satış" dediler. Kârsız satamayacağımıza göre işi bıraktık. Keresteciliği devlet önledi.

Halit Ulusoy, 1961 yılında, İzmit'te kurulmakta olan Goodyear Lastik Fabrikası'na, ham madde deposu olarak kullanmak üzere eski Kandıra Sapağı mevkiinde beş bin metrekarelik bir depo binası inşa etti. 1963- 1969 yılları arasında ise tekrar tütün işine geri döndü. Ancak tütün işi yine tutmadı.

Halit Ulusoy ve oğlu, 1967 yılında büyük zorluklarla önemli bir atılım yaparak, Alman kâğıt peçete ve baskılı ambalaj kâğıdı üretimi yapan makineleri satın aldılar. Böylece İzmit'in ilk sanayicilerinden biri olmakla beraber Türkiye'nin ilk temizlik kâğıdı üreticisi oldular. Ayrıca yurt dışına da ihraç ettiler. Aylık on beş ton civarında kâğıt işleme kapasitesi olan işletme, İzmit'te pek çok kişiye iş imkânı sağlamakla birlikte giderek büyüdüler. 1973 yılında Ulusoylar, İzmitlilerin 1973 yılında kurduğu İspak Sıvı Paketleme Sanayi'nin kurucuları arasında yer aldı. Dört ortağı ile Gaziantep'te Adsan Defter Fabrikası'nı kurdu. Bu işletmeler 1983 yılında ticari faaliyetlerine son verdi. Halit Ulusoy, 2002 yılında vefat etti. Hayrettin Ulusoy, şirketin adını 2011 yılında "Ulusoy Kağıt Sanayi AŞ" olarak değiştirdi. Ulusoy ailesinin bugün önemli yatırımlarından birisi de beş yıldızlı Wellborn Luxury Otelleri'dir. Hayrettin Ulusoy, babası hakkında şunları söyledi:

Babam "16 yaşından sonra, evlenene kadar yatak yüzü görmedim. Hep toprağın üzerinde yattım" derdi. Çok eziyet çekmişti. "İyi ismimizi koruyalım. Dürüst ol. Devletle iş yapma. Halkın gözünün kalacağı bir iş yapma" diye öğüt verirdi. Bir kere market açmak istemiştim, izin vermemişti. Gezmeyi çok severdi. Doksan yaşında, tek başına, İstanbul Boğazı'na yemek yemeğe giderdi.

KAYNAKÇA

Levent Akbay, "Ulusoy Kâğıt Kurucusu Hayrettin Ulusoy", *Oda-vizyon*, Kocaeli Sanayi Odası Resmi Yayın Organı, Sayı: 96, Eylül 2014, Kocaeli, s. 14-18; Hayrettin Ulusoy ile Ocak 2015 de KDM'de yapılan Mülakat, Hüseyin Erol-Yavuz Ulugün; *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, 2013, s. 193.

Ayşegül YILMAZ

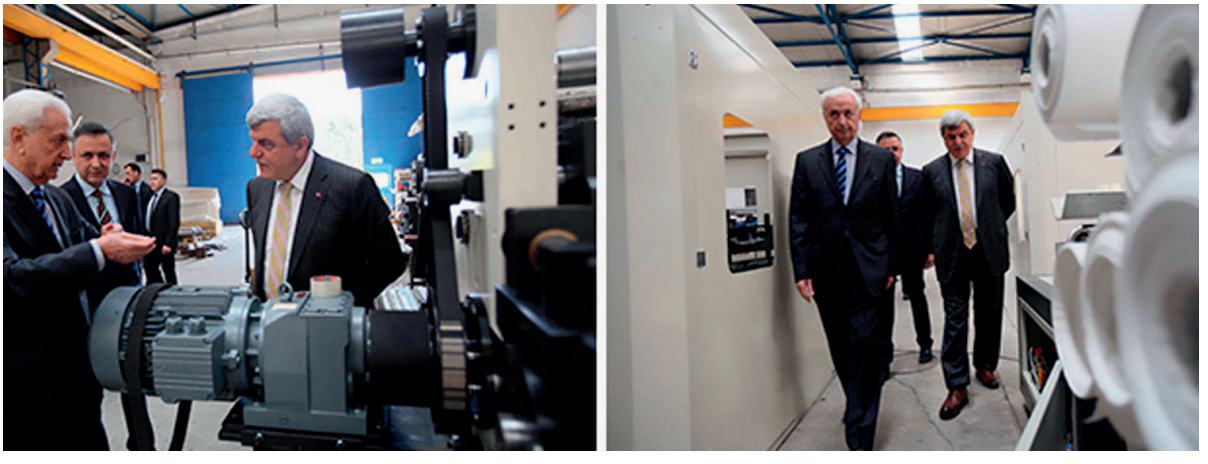

Halit Ulusoy ve Koceli Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu, Ulusoy Kağıdı ziyaretinde Hayretin Ulusoy ile birlikte, Nisan 2016

HALK EDEBİYATI

Kocaeli'de Halk Kültürü

Anadolu kültürünün bir parçası olarak Kocaeli ve çevresinde halk kültürü ve edebiyatı çeşitlilik göstermektedir. Balkanlardan ve Kafkaslardan da örnekler barındıran Kocaeli halk kültürü, efsaneler, maniler, türküler, ağıtlar, ninniler, atasözleri ve bilmeceler etrafında şekillenmiştir. Bu kültür unsurlarından bazı seçmeleri şu şekilde verebiliriz:

1. Efsaneler

İzmit Efsanesi

Mehmet Önder, *Şehirden Şehire Anadolu* isimli eserinde İzmit'in fethi ile ilgili şu efsaneye yer verir:

"Bursa'nın fethinden sonra Osmanlı Sultanı Orhan Gazi'nin gözleri İznik'le İzmit'e çevrilmişti. İznik o devirde bir zanaat şehri, İzmit de bir ticaret limanıydı. Bu şehirler alınırsa Bizans'ın Marmara bölgesinde iki önemli desteği koparılmış olacaktı. Çok geçmeden İznik alındı. İzmit'in fethi de Emir Akçakoca'ya verildi. O, bu bölgeyi çok iyi biliyor, tecrübesi ve cesareti ile yiğitlere güç katıyordu. Derken, İzmit Kalesi kuşatıldı. Akçakoca, ömründe böyle çetin kale görmemişti. Aylar geçtiği, ağır kayıplar verildiği halde kale düşmüyordu. Üzüntüsünden hastalandı. Sonunda silah arkadaşlarına vasiyeti şu oldu:

– İzmit bana nasip olmadı; Tanrı sizlere nasip eylesin. İzmit'i fethetmezseniz hakkımı helâl edemem.

Akçakoca'nın ölümünden sonra Orhan Gazi, İzmit fethini kendi üzerine aldı. Kumandanlarından Aygutalp'ı da bu civardaki Koyunhisar'ın zaptına gönderdi. İzmit Kalesi'nin tekfuru, aynı zamanda bir Bizans prensi olan Kalo Yuannis, İzmit'te kız kardeşi Prenses Marika'yı bırakarak, Koyunhisar Kalesi'nin yardımına koşmuştu. Orhan Gazi, İzmit'i kuşattığı zaman, kaleyi bir kadının savunduğunu işitince üzüldü:

– Biz hatun kişiyle savaşamayız. Bu, mertliğimize yakışmaz. Biz karşımızda şanımıza lâyık er kişi isteriz. Söyleyin bu kadına, bizi üzmesin, teslim olsun. Kılına bile dokunmayız. Biz kale halkına kan değil, adalet getiriyoruz. İsteyen şehirde kalır, isteyen malını mülkünü toplar, taşraya çıkar.

Kadın teslim olmak şöyle dursun, üstelik meydan okuyor, Osmanlıları ok yağmuruna tutuyordu. Orhan Gazi kararsız, kadına silah çekmeyi gururuna yediremiyordu. Karşısındaki erkek olsaydı İzmit'in fethi içten bile değildi. Tekrar elçi gönderdi. Prenses Marika ve kardeşi Prens Kalo, Yuannis'e güveniyor, teslim olmuyordu. Orhan Gazi, çaresizlik içerisinde kıvranırken bir atlının toz duman içinde kendisine doğru gelmekte olduğunu gördü. Süvari, genç sultana yaklaşır yaklaşmaz atından indi, kucağındaki bohçayı önüne bıraktı.

– Nereden geliyorsun? Ne var bu bohçanın içinde?

– Koyunhisar'dan geliyorum sultanım. Aygutalp gönderdi beni. Bohçanın içerisinde de Koyunhisar tekfurunun başı var.

Mesele anlaşıldı. Koyunhisar Kalesi savaşta fethedilmişti. Aygutalp, bir türlü teslim olmayan inatçı Prens Yuannis'in başını Orhan Gazi'ye gönderiyordu. Orhan Gazi derin bir nefes aldı. Prenses Marika'nın umutlarını kırmak lâzımdı. Emir verdi:

– Tiz bu başı İzmit'in kapısı önünde bir sırığa dikin. Kaleye haber salın Marika fazla ümitlenmesin. Şartlarımızda değişiklik yok. Asla kan dökmeyeceğiz.

Kesik başı kale kapısının önüne diktiler. Aradan iki saat ya geçti, ya geçmedi. Kaleden haber geldi:

– Prenses Marika teslim oluyor, yalnız bir şartla: Bir gemiyle Bizans'a gitmesine müsaade ediniz.

Şartlar kabul edildi. İsteyen İzmit'te kalacak, isteyen Bizans'a gidecek, herkes dilediği gibi yaşayacak, mal mülk emniyeti olacak...

Yıl 1328. İzmit, artık Osmanlının elindedir.

Kocaeli ilimiz merkezi İzmit'le birlikte Gebze, Gölcük, Kandıra, Karamürsel, Kaynarca gibi ilçeleriyle omuz omuza müşterek bir tarihin kaderini yaşadılar. Güzel günler gördüler."

İzmit Kalesi'nin Fethi

Tarihçi Hoca Sadettin Efendi'nin XVI. yüzyılda yazdığı *Tacü't-Tevarih* isimli eserinde İzmit Kalesi'nin fethi şu şekilde anlatılır: "İznikmid (İzmit) şehri eski çağlardan beri bakımlı ve gayet büyük bir şehir olup, Makedon adıyla da tanınmaktadır. Makedonyalı İskender'in babası Filikos'un tahtkenti ve İskender'in doğum yeri olduğu için, İskender-i Makedonî şehri diye de bilenen güzel bir belde olup, havası çok iyi, çevresi de pek sevimlidir. Bunun ortasında büyük bir kuyu vardır. Anlatılmaya kalkışılsa yine bir destan olacak kadar renkli, ağaç denizi denilen ormanı ise, şehrin hemen yanı başında bulunmaktadır. Burasını bahr-i Firenk ve Rum'a bağlayan körfeze Dil adı verilir ki, güzel eserlerle süslü İzmit Kalesi, onun kenarındadır. Bu şehir en sonunda, miras yoluyla Kayserlerin torunlarından Belakonya adındaki bir prensese geçmiş ve onun yönetiminde kalmıştı. Akça Koca, ülkeler açan padişahın buyruğu ile ve kılıç zoruyla bu ilin kalelerini bir bir ele geçirince, gazilerin himmeti bereketi İslâm topluluğunun gücü, kudreti söz konusu bölgede iyice duyulmuş, İslâm askerlerinin yürüdükleri haberi, her gün birbiri ardına kökleri kuruyasıca kâfirlerin kulaklarını doldurmuş bulunuyordu. Bu yüzden İstanbul tekürü sözü edilen hisarı bir güzelce berkitmiş, top gibi, tüfek gibi daha nice savaş araçlarını, silâhları buraya yığmış, imdad gönderme yolunda beklenen bütün gayreti göstermişti. İzmit Kalesi, özünden sağlam yapılı ve dayanıklı bir kale olduğu gibi, kaleyi savunmak için dilediğin kadar askeri hem karadan, hem de denizden çekmek imkânı ortada bulunduğundan burayı ele geçirmek, zamanın ileri gelenleri gözünde zor sayılmaktaydı. Bütün bunlarla beraber şehri almak niyetiyle yüce gayret sahibi padişahın, kendisini zafere iletecek hazırlıkları yapmakta olduğu bir sırada Akça Koca öldü. Onun cenazesinin, dilek sahiplerinin hâlâ başvurdukları, halden anlayanların ziyaretinde kusur etmedikleri Kandıra'daki türbesine gömüldüğü haberi, keremli padişahın katına ulaştırıldı. Bu arada, Tanrının rahmetine ulaşan bu kutlu

kişinin, açılışı zor olan söz konusu kalenin ele geçirilmesi için vasiyette bulunduğu sözü de, kudret sahibi padişaha duyurulmuştu. Bu vasiyet de yola çıkmak ve işi sıkıca tutmak için bir gerek oldu. Kocaeli sancağının yönetimi Gazi Süleyman Paşa'ya verildi. Öte yandan Konarpa (Konrapa) ilinin fâtihi ve bu ile kendi adını veren Konur Alp'ın, Tanrının rahmet diyarına yönelmiş olduğu haberi de devlet merkezine gelmiş bulunuyordu. Bu haber alınınca, sadece bu yöredeki bahadırların gayretiyle İzmit'in ele geçirilmesi ihtimali olmayacağı, başarılı padişahın katında iyice anlaşılmış ve kendisinin bu seferi yürütmesi gereği belli olmuştu. Padişah, Sultanönü (Üyüğü) ile aynı serhadde bulunan Konrapa ilinin gözetimini, oğlu Gazi Murad Han'a ısmarladıktan sonra, mecit Tanrının başarı destekleri ve uğurlu bahtının rehberliğiyle 728 (M. 1327/28) yılında İzmit üzerine doğruldu. Sakarya Köprüsü çökmüş ve tamire muhtaç olduğundan, burada bir süre bekledi. 100 evden fazla bir obayı köprü çevresine yerleştirerek, köprünün bakımı ve korunması karşılığı her türlü vergiden onları beri kıldı.

Güçlü ordusuyla genç padişah, köprüyü geçtiği sırada, Abdurrahman Gazi'yi, daha önce Samandıra tekürünün fidyesi bahanesiyle İzmit'e girmiş, kaleyi incelemiş, savaş yerlerini görmüş ve çevreyi tanımış olduğundan, orduya rehber ve öncü tayin etmişti. Böylece İzmit bölgesi İslam ordusunun sancakları için durak oldu. Kuşatma için gerekli donanmanın sağlanmasına çalışıldığı gibi, düşmana gelecek yardım yolları da tamamen kesildi. İzmit yöresinde, halâ Koyunhisarı adıyle anılan kalede ise, Belakonya'nın Kalayun adındaki kardeşi yerleşmiş bulunuyor ve eli altındaki kuvvetli ordu ile bu yörede İslam askerinin yönetiminde olan köylere saldırıyor, çevrede dolaşan Türk sipahileriyle çarpışmaya kalkışıyordu. Bunun zararını ortadan kaldırmak ve tehlikeli olmasını önlemek için, ilk iş olarak, bir kısım birliklerle Kara Ali ile Aygut Alp onun üzerine gönderildiler. Kalayun kendine güvenle karşı çıkmaya, direnmeye kalkışmıştı. Savaşın başında, ciğeri delen, can alıcı bir ok, ansızın bu dinsiz lanetlenesicenin kindar göğsüne saplandı ve temreni, edebsizin tam can yerine ulaşarak onun kale burcundan düşmesine sebep oldu. Kaledekiler, gökten inen bu kazadan, beklenmedik okun ettiği işten şaşkına döndüler ve can korkusuyla aman dilediler. Böylece sözü edilen hisar, sayısız ganimet ve mallarla birlikte gazilerin eline düşmüş oldu. Kalayun'un başını pis bedeninden ayırıp padişahın katına götürdüler. Cihan padişahı bu kelleyi bir mızrak ucuna taktırarak İzmit önüne dikti. Kız kardeşi durumu haber alınca, yanık ahlarla cihan kal'asının kubbesini tutuşturdu ve o kırgınlık, o çaresizlik içinde İzmit Kalesi'ni teslim etmek zorunda kaldı. Çeşitli hediye ve armağanlarla vezirini devletli padişahın yanına göndererek, yalvarıp yakarmalar arasında, mal ve can güvenliğiyle gemilere gönderilmelerinin sağlanmasını diledi.

Beyt:

Bir zaman olur düşerse aczile düşman kapına
Başka gelecekler için onları zinhâr korkutma

Denildiği gibi istekleri, padişah katında kabul gördü ve yenilmiş, ezilmiş bu topluluk gemilere doluşarak, İstanbul yoluna dökülüp gitti.

Ülkeler açan padişah, kudret sahibi Tanrının desteği ile bu güzel hisarı rahatlık ve kolaylık içinde ele geçirince, buraya pek yakın bulunan Aydos Kalesine artık gerek kalmadığından onu yıktırmış, oradaki bekçileri de İzmit'e getirterek, bu kalenin korunmasında görevli kılmıştı. Kaledeki kilise ve manastırlar hayırlı dualarda bulunanlar, dindarlar için mescit ve medreseler haline kondu. Bu kiliselerden birinde öğrenciler için hücreler yaptırıldı. Burada görev alanların ücretlerini, ihtiyaçlarını karşılamak üzere köyler ayrıldı. Bu medrese, şimdiye kadar kurulan medreselerin en güzeli olacak biçimde düzenlendi. Bu tarihlerde İzmit ve çevresinin diğer bölgelere daha zengin ve bakımlı oluşunun bir sebebi şudur: Osmanoğulları kendilerini göstermeye başladıkları zaman, mal ve mülk sahibi kâfirlerin bir kısmı asıl yurtlarını bırakıp, bu yöreyi daha güvenli, korunması öngörülen bir bölge olarak tanımışlar ve buraya göç etmişlerdi. Aynı zamanda burası, dara gelindiği vakit, deniz yoluyla kaçma kolaylığına da sahip bulunuyordu. Böylece birbirini destekleyerek burada yurt tutmuşlardı. Bir başka sebep de, Belakonya'ya ait olduğu Belako adıyla tanınan yörede birçok imkânların varlığıdır. Sıcak kaynak suları, bütün uyuz ve benzeri deri hastalıkları ile sinir ve bünye marazlarına iyi gelmekte olduğu tecrübelerle bellendiğinden, çevreden gelen halkla dolup taşmakta ve tutulmaktadır."

İzmit'te Bir Ilıca Efsanesi

Hoca Sadettin Efendi'nin *Tacü't-Tevarih*'inde anlatılan bir diğer efsane ise, İzmit'in bakımlı ve zengin olmasının nedenlerinden biri sıralanırken, bu çevrede bulunan bir ılıcanın ortaya çıkışının anlatılmasıdır. Rivayet şöyledir: "Geçmiş yıllarda İstanbul tekürünün güzelliğinin eşsizliği, alımının üstünlüğüyle öğülmüş, gönül alıcı bir kızı vardı. Fakat zamanla bir gün, gönül dinlendirici güzel, sözü işitenlerden uzak olsun, cüzzam illetine tutuldu. Vaktin hekimleri, ne deva ettilerse çare bulunmadı. Bunun üzerine kızcağız, kimsenin gelmeyeceği tenha bir yere çekilmek istediğini babasına söyledi. Hekimlerin de görüşleri alınarak, hava değişikliğine elverişli, gönül çekici bir yer araştırıldı. Deniz kıyısında, bu ılıcanın yapıldığı yer uygun görülerek orada şen, güzel, büyük bir saray kuruldu. Hasta kızcağız buraya yerleşti, babasıyla anası da gemiyle zaman zaman gelip, onu yoklamakta idiler. Vakit böylece geçerken, günlerden bir gün, sözü edilen prenses kederler içinde, bahçeye bakarken, uyuz ve kaşıntıdan halsiz kalmış bir domuz gördü. Hayvan o hale gelmişti ki, adının tersi gibi zırnıktan çıkmış, çıplak ışıklar misali vücudunda değil kıl, iz bile kalmamıştı. Domuz o gün, akan sıcak suya daldı, bir süre çamurda yuvarlanıp yuvasına gitti. Sonra hayvanın her gün bu işi yaptığı anlaşıldı ve kırk gün tamam olunca hastalıktan kurtulduğu görüldü. Bunu izleyen prenses, suyun taşıdığı hâsiyeti anladı ve aynı şekilde kırk gün, kendi kendini tedavi ederek, ulu Tanrının izniyle sağ-

lığını kazandı. Tekür, bu gelişmeden haberdar olunca, söz konusu alanın onarılmasını buyurarak, bazı kişileri de buraya yerleştirip görevlendirdi. O günden beri bu yöre, bakımlı olarak kalmış bulunmaktadır.

Şimdi bu ılıca, çevresiyle birlikte Osmanoğulları ülkesine katılınca tımar haline kondu. Deniz boyu ise, Akça Koca'nın yetiştirdiği yiğitlerden Kara Mürsel'e verildi ve düşmanın gemilerle denizden saldırılarına karşı korucu tayin edildi. Bu yüzdendir ki çevredeki köyler, Kara Mürsellü diye, bu gazinin adıyla anılmaktadırlar."

2. Mâniler

Fasulye fasıl olur
Ye de bak nasıl olur.
Ver anne sevdiğime
Bak nasıl geçim olur.
***
Dere baştan bulanır.
Yar nerede dolanır.
Al başımdan sevdayı
Buna can mı dayanır.
***
Yaslan kardeşim yaslan
Olduğun yerde paslan
Dışarıda of çekiyor
Senin gibi bir aslan. (K1)

Ey anneler anneler
Başın tartıp bağlarlar
Oğlu askere gidince
Koşa koşa ağlarlar.

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Cennet yüzü görmesin
Aramızı bozanlar.

Sıra sıra söğütler
Sıralanmış yiğitler
Ben askere gidiyom
Kayırmasın büyükler. (K2)

3. Türküler

Üç Güzel Oturmuş (Kandıra Türküsü):
Üç güzel oturmuş gergefin işler,
Gergefin üstüne dökülür yaşlar.
Herkes sevdiğine çevre bağışlar.

Kalmadı sabr u kararım her gün ağlarım,
Ağlarım da ay efendim, bir bir söylerim.

Üç güzel oturmuş çevresin işler,
Çevrenin üstüne dökülür yaşlar.
Herkes sevdiğine çevre bağışlar.

Kalmadı sabr u kararım her gün ağlarım,
Ağlarım da ay efendim, bir bir söylerim.

Fahri KARAOĞLAN

Elmayı Top Top Yapalım (İzmit Türküsü):
Elmayı top tap yapalım
Kızlara bahşiş atalım
Kadife de ceketini dar yapalım
Ne güzel yakışır ince bele

Eğlenelim tâze ilen
Altında yelpaze ilen
Ölçelim de o güzelin ince belin
Bir gümüş endâze ilen

Münire TARABUŞ

Üzüm Türküsü (Kocaeli Türküsü):
Hoş geldiniz üzüm bayramımıza
Ün olun bu güzel seyranımıza,
Bugün can katalım canlarımıza
Kocaeli'deki tatlı membadan

Özgürlük içinde her gün gülelim,
Yurdun her yerini görüp bilelim,
Her güzel parçadan neşe alalım
Denizden, havadan, meyveden bağdan.

Tavşancıl anılsın bugün dillerde
Çavuşu yetişmez başka ellerde
Bir ece gerekli ise hep güzellerde
Tavşancıl çavuşu buna haklıdır.

Söyleyin bu üzüm başka nerde var,
Danesi bir inci, salkımı bahar,
Bunun değerini yiyenler anlar
İçinde sağlığın özü saklıdır.

Değirmendere'nin siyahi şanlı
Geyve'den müşküle adıyla ünlü,
İki nur çehreli bir siyah benli
Bunlar vilayetin üç güzelidir.

Eşsizdir Körfez'in güzel baharı,
Kocaeli yurdun meyve diyarı,
Zinde bir genç yapar en ihtiyarı
Bu güzel üzümden bol yemelidir.

Yunus Nüzhet UNAT

Heyamol (Hereke Türküsü):
-Kına sonrası genç kızların damadın evine giderken söyledikleri türkü-
Heyamoldan başlayalım, heyamol heyamol.
Oğlan evini taşlayalım, heyamol heyamol.
Heyamola diyecek sesiniz mi yok, heyamol heyamol.
Başınıza giyecek fesiniz mi yok, heyamol heyamol.

Bizim bağlar belleniyor, heyamol, heyamol.
Ayşe ile Ahmet evleniyor, heyamol,heyamol.
Heyamola diyecek sesiniz mi yok, heyamol heyamol.
Başınıza giyecek fesiniz mi yok, heyamol, heyamol.

Bizim bağlar çapa ister, heyamol, heyamol.
Oğlan evi sopa ister, heyamol heyamol.
Heyamola diyecek sesiniz mi yok, heyamol, heyamol.
Başınıza giyecek fesiniz mi yok, heyamol heyamol.

Bizim çeşme sel gibi akıyor, heyamol, heyamol.
Oğlan evinin salyası akıyor, heyamol heyamol.
Heyamola diyecek sesiniz mi yok, heyamol, heyamol.
Başınıza giyecek fesiniz mi yok, heyamol, heyamol.

Pabucumun üstü de telli, heyamol, heyamol.
Oğlan evi hep terelelli, heyamol heyamol.
Heyamola diyecek sesiniz mi yok, heyamol heyamol.
Başınıza giyecek fesiniz mi yok heyamol, heyamol. (K3, K4)

5 .Ağıtlar

Evlenmesinden bir hafta sonra ölen biri için söylenen bir ağıt:

Teneşirim kapı önüne dayandı
Nuri babam uykulardan uyandı
Garip ana buna nasıl dayandı

Ağlama sen ağlama Fehmi Beyim
İzmit'teki hanımın yeni gelin

Al kınamı altın tasta ezdiler
Sırma saçım teneşirde çözdüler
Yarım saatte musallaya göttüler

Ağlama sen ağlama Fehmi Beyim
İzmit'teki hanımın yeni gelin

Yüksek merdivenlerden inemedim
Telli pabuçlarımı giyemedim
Kız mıyım, gelin miyim bilemedim

Ağlama sen ağlama Fehmi Beyim
İzmit'teki hanımın yeni gelin

6. Ninniler

Akşam oldu yakamadım gazımı
Kadir Mevlam böyle yazmış yazımı
Kucağıma alamadım kuzumu
Uyu hey derdime dermanım uyu
Uyu hey anasız yavrum uyu

Suyum kaynak kazan hâlâ ocakta
Yetim yavru feryat eder salıncakta
Anası yok meme versin kucakta
Uyu hey derdime dermanım uyu
Uyu hey anasız evladım uyu

Uyumazsan büyümezsin meleğim
Sen uyu ben sana ninni söyleyeyim
Uyu da gör sen anneni rüyanda
Gör bak neler vardır yakın dünyada
Uyu hey derdime dermanım uyu
Uyu hey anasız evladım uyu.

7. Atasözleri

Koyma pınarda su durmaz.
Tuzsuz pişme, kapaksız kaynama.
Açma sırrını dostuna ot tıkarlar postuna.
Söz var tilkiyi ininden çıkarır, söz var insanı dinden çıkarır.
Derede bez beğenme, sırada kız beğenme.

8. Bilmeceler

Çat oraya çat buraya bir de baktım kapının ardında. (süpürge)
Ben giderim o gider yanımda tın tın eder. (değnek, baston)
Kat kat eşek, bunu bilmeyen eşek. (lahana)
Dağdan gelir sekerek, kuru üzüm dökerek. (keçi)

KAYNAKÇA
Gebze 2000, haz. Y. Uçar, A. Ceylan, A. Akpınar vd., Gebze Eğitim Vakfı, Gebze 2001, s. 115-125; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, haz. İsmet Parmaksız, Cilt I., Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 58-63; Mehmet Önder, *Şehirden Şehire Anadolu*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 1997, s. 240-241; Mehmet Özbek, *Folklor ve Türkülerimiz*, Ötüken, İstanbul 1981, s. 158, 428; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, haz. Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2007, s. 151; Kaynak Kişi: K1: Hanife Altun, 1962, Suadiye; K2: Emine Aras, 1950, Gebze; K3: Seda Avcı, 1981, Hereke; K4: Mukadder Çaybaşı, 1961, Hereke; https://kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturatlasi [21.07.2021].

Meriç HARMANCI

HALK EĞİTİM MERKEZİ VE AKŞAM SANAT OKULU

Halkevleri, özellikle 1930'lu yıllarda ortaya çıkmış, Türk Ocakları modelinin deneyimi ve birikimi bu yeni yapılanmada önemli bir etkiye sahip olmuştu. Halkevleri, partinin halkçılık ilkesinin uygulanması ve halkla bütünleşmenin kuruluşları olarak tasarlandı. Dr. Reşit Galip Halkevlerini kurma görevini üstlenmiş ve 1932 yılı başında Halkevlerinin kuruluşuyla ilgili hazırlıklar tamamlanarak 19 Şubat 1932 günü başta Ankara olmak üzere 14 il merkezinde Halkevleri açılmıştı.

İzmit Halkevi, Müze ve Sergi Şubesi hariç olmak üzere diğer sekiz şubesi (1-Dil, Edebiyat, Tarih, 2-Güzel Sanatlar, 3-Temsil, 4-Spor, 5-İçtimai Yardım, 6-Halk Dershaneleri ve Kurslar, 7-Kütüphane ve Neşriyat, 8-Köycüler) ile birlikte 24 Haziran 1932 tarihinde açıldı. İzmit Halkevi kendisine ait bir binası olmadığı için başlangıçta CHP binasına yerleşmişti. Bu binanın da yetersizliği nedeniyle Temsil Şubesi çalışmalarını kendisine geçici olarak tahsis edilen Necatibey Okulu'nda sürdürdü. İzmit Halkevi kısıtlı bir bütçe ve bina bakımından da elverişsiz konumda olmasına rağmen ilk yıl üye sayısı 42'si kadın olmak üzere 434'e çıkarmayı başarmış, oluşturulan kütüphanedeki kitap sayısını 1496 cilde ulaşmıştı. 1933 yılında yapılan ilk teftişte İzmit Halkevi için acil olarak bir halkevi binasının yapılmasının gerekli olduğu vurgulanmıştı.

Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu

İzmit'te bir halkevi binası yapılması fikri ciddi anlamda ilk defa 11 Şubat 1935 tarihinde toplanan CHP İl Kongresi'nde ele alındı. Halkevi binasının İzmit kıyı şeridine konumlandırılması, bu suretle yeni imar edilecek olan yollara ve yapılara yön vererek şehrin gelişiminde öncü bir rol oynaması hedeflenmişti. Halkevi binasının plan ve projesinin hazırlanması ile inşaatın koordinatörlüğü mimar Seyfi Arkan tarafından yürütüldü. İzmit sahilinde yapılacak Halkevi binasının temeli 10 Ağustos 1938 tarihinde mülki erkanın katılımıyla atıldı. Bir yıl içinde tamamlanması planlanan halkevi binasının inşaatı çeşitli aksaklıklardan ötürü ancak 3 yıl, 7 ay, 15 günlük bir sürede tamamlanabildi.

Yapı, idari ve eğitim birimlerini barındıran ana bina ve kültür salonu olarak iki ayrı binadan oluşmaktaydı. Yapıyı hem ikiye bölen hem de çatı katında birleştiren yarı açık koridor, dönem mimarisinin ilginç bir örneği idi. Ayrıca kuzey batı köşesinde deniz feneri olarak tasarlanmış olan kule oldukça dikkat çekiciydi. Halkevi binası gerek modern mimari yorumu gerekse mimarının tanınmışlığı nedeniyle; kentte Cumhuriyet'in simgesi haline gelmişti. Halkevi bahçesinin tanzim edilmesi ve park haline getirilmesi için peyzaj mimarı Mevlüt Baysal'ın hazırladığı proje uygulandı. Oldukça büyük bir bahçeye sahip ve denize sınır duvarları bulunan bina bahçesinin ilk peyzajında süs bitkileri, çam ve çınar ağaçlarının kullanıldığı, denize inen merdivenlerinin bulunduğu görülmektedir. Binanın açılış töreni için halkevlerinin resmi kuruluş tarihi olan 19 Şubat 1932 tarihinin 10. yılına rastlayan 22 Şubat 1942 yılı pazar günü seçildi. İzmit'te yeni yapılan Halkevi'nin açılış töreni için cumartesi gününden başlayan bir program hazırlandı. Sivil ve askeri erkân ile İzmit halkı büyük ilgi göstererek açılış töreninde hazır bulunmuşlardı.

1940'lı yıllarda İzmit Halkevi sadece İzmitlilere değil çevre il ve ilçelerden gelen katılımcılara da hizmet etti. *Türk Yolu* gazetesindeki haberlere göre 1942 – 1943 yılları arasındaki süreçte, binada verilen konserler, temsil ve tiyatrolar, şiir dinletileri, toplantılar ve sergiler binlerce kişi tarafından izlenmiş ve ziyaret edilmişti. Halkevi polikliniğinde pek çok hasta tedavi edilmiş, ihtiyaç sahibi öğrencilere giysi ve kırtasiye yardımı yapılmıştı. Kocaeli Halkevi'nin 1949 yılında iyice yavaşlayan çalışmaları *Türk Yolu* gazetesinde "Halkevi ne âlemde?" başlıklarının atılmasına neden olmuştur. Ancak dönemin şartlarından ötürü Halkevi bir daha eskisi gibi faaliyet gösteremeyecektir. Temsiller, konferanslar iyice azalınca sinema salonunun kiraya verilmesi düşünülmüş, bu tarihe kadar Hendek, Eskişehir, Kandıra, Adapazarı, Bursa ve diğer birçok Halkevi salonları da temsillerin azlığı sebebiyle kiraya verilmişti.

Halkevlerini kapatan kanun olarak bilinen 5830 sayılı kanun 11 Ağustos 1951 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte Halkevi binaları boşaltılmaya başlandı. Kocaeli Halkevi binası da CHP tarafından kanunun yürürlüğe girmesini takiben boşaltıldı, tahliye edilen binaya 19 Eylül 1951 tarihinde Özel İdare ve Tapu İşleri taşındı. Daha sonra Halkevi binası Defterdarlık olarak hizmet vermeye başladı. Halkevi Kütüphanesi de Kocaeli Yüksek Tahsil Derneği İdare Heyeti'ne bırakıldı.

Cumhuriyet tarihine tanıklık ederek günümüze kadar ayakta kalmayı başaran, geçmişte halkevi, kütüphane, şehir lokantası, turizm müdürlüğü, kültür müdürlüğü, öğretmenler lokali, musiki cemiyeti, ilköğretim

müdürlüğü, şehir tiyatrosu gibi kurum ve kuruluşlara mekân olma özelliğini taşıyan, şehrin siluetinde vazgeçilmez bir yeri olan tarihi bina, 1980 yılından bu yana İzmit Halk Eğitimi Merkezi ve Akşam Sanat Okulu olarak hizmet vermektedir. İstanbul 2 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 02.03.1993 tarih ve 3028 sayılı kararı ile "Atatürk'ün fikir ve düşüncelerinin halka ulaştırılmasında *önemli* bir işlev üstlenmesi, yapının kuzey batı köşesindeki deniz feneri, ahşap döşemesi, mimari üslup ve yapı tarzı ile devrinin tarihi özelliklerini yansıtan kültür varlığı" olarak birinci derecede tarihi eser olarak tescili yapılmıştır.

KAYNAKÇA

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942), Ankara, 1942; "CHF Halkevleri Talimatnamesi", *Hakimiyeti Milliye*, Ankara, 1932; "Halkevi Binasının Tarihçesi", https://izmithem.meb.k12.tr/icerikler/tarihce_307998.html; Kenan Olgun, *Türkiye'de Halkevleri Gerçeği: Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Halkevi Örneği)*, Ankara, 2019, s. 125-140; Berna Kaya, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1923-1951)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008; Oya Şenyurt, "1923-1960 Yılları Arasında İzmit'te İnşa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 2015, s. 1667-1683; Ahmet Akter, "Kocaeli'nde Halkevleri ve Halk Odalarının Kurulması", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, s. 1317-1328.

Zeynep İSKEFİYELİ

HALKEVİ (1932-1951)

Cumhuriyet Dönemi Kurumu İzmit Şubesi

Halkevleri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye Cumhuriyeti'nde toplumsal ve kültürel yapının gelişme göstermesinde ve demokrasi rejiminin getirmiş olduğu kazançların büyük halk topluluklarına ulaştırılmasında önemli bir vazifeyi yerine getirmiştir. 1932 yılında kurulan halkevleri başkanlıkları ve sonrasında tesis edilen halkodaları sayesinde ilçe, bucak ve köylere kadar eğitim hizmetleri götürülmüş ve uygulanmıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde birçok ilde görüldüğü gibi Kocaeli merkez ve ilçelerinde de eğitim ve kültür gibi çok sayıda alanın gelişme göstermesinde önemli bir yer tutan halkevleri, en başta Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisi tarafından, Türk halkının geleceğini güvence altına almak ve ülke toprağını muhafaza etmek için tesis edilmiş bir kültür ve eğitim kurumudur. Bu yönüyle de halkevleri, Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutmaktadır.

Kocaeli merkezde halkevi faaliyetleri İzmit Halkevi Başkanlığı tarafından yürütülmüştür. İzmit Halkevi dışında Kocaeli'ne bağlı ilçe, bucak ve köylerde de halkevi ya da halkodaları yer almıştır. Bunların geneli Kocaeli Halkevleri olarak adlandırılabilir. Ancak bunlar içerisinde en bilineni ve etkin olanı İzmit Halkevi olmuştur.

İzmit Halkevi Başkanlığı, 24 Haziran 1932 tarihinde farklı alanlarda faaliyet göstermek üzere toplamda 8 şube ile açılmış ve çalışmalarına başlamıştır. Açıldığı ilk tarihlerde halkevinin birçok şubesinin mevcudiyetine rağmen; bazı eksiklikleri de bulunmaktaydı. Bu bakımdan halkevinin kurulduğu tarihlerde eksik olan müze ve sergi şubeleri en başta gelmek üzere birkaç tane daha şube 1933 yılında açılmıştır. Yani bu eksik olan şubeler Kocaeli Halkevi'nin kurulmasından bir yıl sonra açılabilmiştir. İzmit Halkevi'nin kuruluş tarihi olan 1932 yılı itibarıyla üye sayısı 434'tür. Bunların 42'si kadın ve 392'si erkeklerden oluşmaktaydı. Ancak bu sayı kısa zamanda artmış ve yılsonunda Kocaeli Halkevi'nin üye sayısı 1221'e yükselmiştir. Bu arada Kocaeli Halkevleri başkanlığını ve yönetim kurulu üyeliğini uzun yıllar boyunca yapan kişi Mehmet Ali Kâğıtçı'dır. Bunun dışında Rifat Yüce ile Sedat Pek de başkanlık görevini ifa etmişlerdir.

Kocaeli Valisi ve CHP İl Başkanı Eşref Seyyit Bey'in görev yaptığı dönemde İzmit merkezde halkevi binası inşa edilmediği için; halkevinde yapılması gereken faaliyetlerin CHP Kocaeli İl Başkanlığı binasında yapılmasına karar verilmiştir. Özellikle halkevi binasının olmamasından dolayı CHP Kocaeli İdare Heyeti tarafından Necati Bey Okulu İzmit Halkevi Başkanlığı'na verilmiş ve sonrasında bu okulun bütün arazisinin ve eklentilerinin Halkevi'ne tahsis edildiğini belirten firka emir kararı yayınlanmıştır. Böylece İzmit Halkevi Başkanlığı için yeni bir bina yapılana kadar tiyatrolar, sergiler, konferanslar, şiir dinletileri ve balolar Necati Bey İlkokulu salonunda gerçekleştirilmiştir. Bunun gibi adı geçen halkevine ait bir spor salonu yeri tesis edilemediğinden; sporsal etkinlikler de İzmit İdman Yurdu tarafından kullanılan spor salonunda yapılmıştır.

Kocaeli Valisi Hasan Faik Türel'in görev yaptığı dönemde tesis edilen CHP Kocaeli İl Başkanlığı binasında da İzmit Halkevi Başkanlığı'nın bazı faaliyetleri yürütülmüştür. Ancak burası yapılması gereken etkinlikler için hiç de uygun bir yer değildi. Özellikle ciddi bir sorun arz eden yer sorunu, Kocaeli'de halkevinde çalışmak isteyen çok sayıda gönüllü gencin de başarılı neticeler elde etmesine engel olmuştur. Zira uygun bir alan mevcut olmadığından İzmitli gençler bir araya gelerek düzenli bir şekilde çalışama yapamaz duruma gelmişlerdir. Bu sorunu çözmek amacıyla, aşağıda da izah edileceği üzere İzmit'te bir halkevi binası inşa edilmiştir.

İzmit'te halkevi binasının olmaması büyük sorun oluşturmakta ve faaliyetlerin yürütülmesini engellemekteydi. Bu sorunu çözmek amacıyla İzmit'te halkevi inşa etmek için 10 Ağustos 1938'de temel atma töreni yapılmıştır. Temel atma töreninde Kocaeli Valisi Hamit Toskay, Tümgeneral unvanına sahip Mürsel Bakü, Gölcük Donanma Komutanı Fahri Ergin, Kocaeli milletvekillerinden birisi olan İbrahim Dıblan, İçişleri Bakanlığı'nda Mülkiye Başmüfettişi olarak görev yapan Nedim Nazmi, memurlar, CHP'li üyeler, İzmit Halkevi Başkanlığı'na kayıtlı üyeler ve çok sayıda vatandaş katılmıştır.

İzmit merkezde yer alan Yeni Rıhtım'da halkevi binasının inşa edildiği yer bayraklarla donatılmıştır. Tören yerinde Halkevi Başkanlığı'na ait bando tarafından İstiklal Marşı çalınmasından sonra Kocaeli Valisi ve aynı zamanda CHP İl Başkanı olan Hamit Toskay açılış konuşmasını yapmıştır. Valinin konuşmasından

sonra temel yerine gidilmiştir. Halkevi Başkanı Mehmet Ali Kağıtçı imzalanan kağıdı yerine koyduktan sonra Vali Hamit Toskay, ilk harcı atmıştır. Böylece hemen binanın yapımına başlanmıştır. 1938 yılından itibaren açılması için ciddi hazırlıklar yapılmış ancak ekonomik sorunlardan dolayı inşaatın yapımı çok yavaş ilerlemiştir. Bu nedenle ancak dört yılda yapımı tamamlanan İzmit Halkevi binası, 22 Şubat 1942 tarihinde faaliyete geçebilmiştir. Bu bina, halen İzmit'in sembol yapılarından birisi konumundadır.

Kocaeli Valisi Ziya Tekelli döneminde faaliyete geçen Kocaeli (İzmit) Halkevi Başkanlığı binasının içinde yer aldığı arazi, CHP Kocaeli İl Başkanlığı adına kayıt edilmiştir. Yani burası CHP İl Başkanlığının yeri olarak kabul edilmiştir. Bu arada binanın doğu kısmında bulunan iki arsanın daha İzmit Belediye Başkanlığı tarafından satın alınarak Kocaeli İl Başkanlığına uygun bir biçimde satılması için de gerekli planlamalar yapılmıştır. Bu arada yeni binasına taşınan Kocaeli Halkevi Başkanlığı tarafından kullanılan yer de İzmit'in spor kulüplerinden birisi olan Akyeşilspor'a tahsis edilmiştir.

Kocaeli il ve ilçelerde bulunan halkevlerinde farklı alanlarda uzman çok sayıda kişi tarafından konferanslar verilmiştir. Bu konferanslardan İzmit'te 11 Şubat 1936 Baha Pars, 15 Şubat 1936 İhsan Sökmen, Dr. Reşat İzbırak, 21 Mart 1941'de Feridun Fikri, 13 Haziran 1940 Mümtaz Ökmen tarafından sunum olmuştur. Bunun dışında 21 Mart 1941'de Geyve'de Atuf Ersayan, Gebze ve Darıca'da Mustafa Atabek, Karamürsel'de Enver Balkan, Gölcük'te Asım Ardamar, Kandıra'da Bedri Ahıskalı, Hendek'te Murtaza Erdoğan ve Derbent'te Şevki Güçlü İnkılap Hareketi konusunda halkı bilinçlendirmişlerdir. Bu verilenler sadece birer örnektir. Zira Kocaeli Halkevlerinde kuruluş tarihi olan 1932'den kapanma tarihi olan 1951'e kadar çok sayıda konferanslar verilmiştir.

Kocaeli Halkevi Resim Şubesi tarafından bazı tarihlerde resim sergileri düzenlenmiştir. Bu bağlamda, 1941 yılında Halkevi Başkanı Mehmet Ali Kağıtçı başkanlığında halkevi binasında 56 parça resim ve 131 adet fotoğraf gösterilmiştir. Bu resim ve fotoğraflar, ciddi bir hakem denetiminden geçirildikten sonra belirlenmiş ve halkın gösterimine sunulmuştur. Halkevinde çeşitli tarihlerde bu tür resim sergileri yapılmış ve halkın bunlara katılımı sağlanmıştı. Bu türdeki resim ve fotoğraf sergileri aynı yıl içerisinde birkaç defa yapılabilmekteydi. Halkın, bu tür etkinliklere katılımı son derece yüksek olmuştur.

Kocaeli Halkevi'nin en etkin şubelerinden birisi Temsil Şubesidir. Dönemin önemli tiyatro eserlerinin çok önemli bir kısmı Temsil Heyeti tarafından belirlenir ve halkevi tiyatro sahnesinde gösterilirdi. Bunun dışında Gölcük, Adapazarı, Gebze, Kandıra, Geyve ve Karamürsel Halkevlerinde de tiyatrolar sahnelenirdi. İlçelerde oynatılan oyunların büyük bir bölümü Kocaeli Halkevi tarafından belirlenirdi. Ayrıca Kocaeli'deki tiyatro oyuncuları başka illere de giderek oyun sergilerlerdi.

Dönem itibarıyla CHP Genel Sekreterliği tarafından halkevlerinin sinemalarında gösterilmek üzere filmler gönderilirdi. 1943 yılında Kocaeli Halkevi'ne altı adet film gönderilmiş ve bu filmler Kocaeli Halkevi sinema salonunda halka ücretsiz olarak izletilmiştir. Bu filmler şunlardır: 1940 Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Bayramı, 1940 Yılı Zaferleri, Yeni Türkiye, Askeri Okullar Spor Bayramı ve Donanmamızın Başarıları. Bunlardan anlaşılacağı üzere filmlerin konusu genel olarak Cumhuriyet ve kutlama bayramlarıyla alakalı olmuştur.

Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi'nden elde edilen belgelere göre Kocaeli Halkevleri Müzik Şubesi'nin diğer şubelere oranla daha kötü durumda olduğu ve aktif bir durumda bulunmadığı anlaşılmaktadır. Müzik Şubesi'nde 60 civarında üye bulunmuştur. Bunların çoğunluğu da fabrikalarda çalışan kişilerden oluşmuştur. Müzik Şubesi'nin üyeleri önemli gün ve haftalarda konserler düzenlerdi. Ancak bunların sayısı son derece sınırlı olmuştur. Zira bu şube hem maddiyat hem de müzik aletleri bakımından son derece fakir durumdaydı. Bu nedenle bu şubede istenilen faaliyetler gerçekleştirilememiştir.

Kocaeli merkez ve ilçelerde etkin olarak faaliyet gösteren Kütüphanecilik Şubesi aktif olarak çalışmakta ve halkevlerinin kütüphaneleri sürekli olarak zenginleştirilmekteydi. Kurulduğu tarihten itibaren sürekli olarak kitap sayılarını arttıran halkevleri, eksik olan yayınları da CHP Genel Sekreterliği'nden temin etmekteydi. Örneğin 1947 yılında Kocaeli Halkevlerine yeni kitaplar gönderilmiş ve halkın bunlardan istifade etmesi sağlanmıştır. Söz konusu kitaplardan bazıları şunlardır: Gazi Erkut: *Teknik Resim Dersleri*, Metot Akçit: *Teleffuzlu Esas İngilizce*, İbrahim Oral, *Pratik Otomobilcilik*, Cevdet Pamir: *Demircilik*, Fevzi Bulman: *Pratik Torna Freze Tesviye ve Dökümcülük*, Kemal Sünnetçioğlu: *Dizel Motoru ve Fabrika Teknolojisi*, Kemal Şenel: *Demir İşleri Meslek Teknolojisi*, Raik Üstin: *Pratik Elektrik*, Vehip İ. Engin: *Pratik Elektrik Tekniği*. Söz konusu kitapların, dönem itibarıyla çalışan insanlar için pratik bilgiler içeren eserlerden oluştuğu açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Kocaeli Halkevleri Dil ve Edebiyat Şubesi, alanında ciddi çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda Dil ve Edebiyat Şubesi, Kocaeli genelinde özellikle de İzmit'e bağlı köylerdeki maniler, türküler, fıkralar ve ananeleri toplayarak derlemiştir. Bunlar yapılırken özellikle eski Türkçe eserlerde yer alan öz Türkçe olduğu değerlendirilen Türkçe söz ve düşünceler toplanmıştır. Özellikle öz Türkçe olan eserlerin toplanmasına itina edilmiş ve İzmit'te kullanılan şivelerin kökenleri araştırılmıştır. Bu araştırmalar sonunda derleme niteliğinde bir lügat yayınlanmıştır. 2.400 adet kelime toplanmış ve bunlar fişlenerek Kocaeli Halkevi Başkanlığı yetkililerine verilmiştir.

Kocaeli'deki halkevi ve halkodalarında okuma yazma bilmeyenler için çeşitli tarihlerde Türkçe okuma ve yazma kursları düzenlenmiştir. Türkçe okuyup yazma kurslarını başarı ile bitirenlere bitirme vesikası verilmekteydi. Bu kurslar belirli tarihler arasında ve haftanın belirlenen günlerinde yapılmaktaydı. Bu eğitimlere genel olarak okuma ve yazma bilmeyenler katılmaktaydı. Yukarıda izah edildiği üzere eğitimleri bitirenlere başarı belgeleri verilirdi. Kocaeli genelinde çok sayıda vatandaş, bu eğitimler sayesinde okuryazar durumuna gelmiştir.

Dönem itibarıyla önemli gün ve haftalardaki kutlamalar Kocaeli merkez ve ilçelerde bulunan Halkevi ile Halkodası Başkanları tarafından organize edilmiştir. Bu başkanlıklara bağlı dil ve edebiyat şubeleri, ulusal bayram, tören ve etkinliklerin yapılmasında etkili olmuştur. Törenlerde yapılacak kutlama programlarının tamamı, söz konusu şubeler tarafından belirlenirdi. Bu belirli gün ve haftalar arasında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Spor Bayramı, 18 Mart Çanakkale Bayramı, 1 Temmuz Denizcilik Bayramı, Kiraz Bayramı, Dil Bayramı, İzmit'in Kurtuluş Bayramı ve Atatürk'ün İzmit'e İlk Ziyaretini Anma Töreni yer almaktadır. Söz konusu etkinlikler ve programlar, Kocaeli'nin tarihinde son derece önemli bir yer tutmaktadır.

Yukarıda ifade olunduğu üzere, Kocaeli Halkevi Başkanlığı, merkez ilçe olan İzmit'te faaliyet yürütmüştür. Bunun dışında Kocaeli'nin diğer ilçeleri olan Adapazarı, Gebze, Gölcük, Kandıra ve Karamürsel'de de halkevi veya halkodaları yer almaktaydı. Ayrıca bucak ve köylerde de halkodaları mevcuttu. Bu çerçevede, Adapazarı'nın 1935 yılı itibarıyla halkevi başkanı olan kişi Dr. Nuri Abdi Rona'dır. Bu kişiyle birlikte

Adapazarı Halkevi'nde görevli olan diğer kişiler Hatip Sipahi, Rasih Genç, Hüsnü Saka, Dr. Ruhi Refik, Dr. Necati Erim, Muammer Uz, Osman Çakar ve Yüzbaşı Kazım'dır. Bunun dışında Karamürsel Halkevi Başkanı Enver Balkan, Gölcük Halkevi Başkanı Ahmet Kayınbay, Hendek Halkevi Başkanı Eczacı Kamil Cerrahoğlu, Hendek Halkevi Başkanı Mehmet Taner, Geyve Halkevi Başkanı İsmail Vural ve Hereke Halkevi Başkanı Müeyyet Kerimol'dur. Adı geçen halkevleri ve halkodaları, merkez ilçe olan İzmit Halkevi kadar çok fazla etkinlik gerçekleştirememişlerdir. Ancak Adapazarı Halkevi Başkanlığı için de farklı bir parantez açmak gerekir. Zira burası da etkin bir biçimde varlık gösterebilen yerlerden birisi olmuştur.

Bu arada CHP İl İdare Kurulu Başkanı Hilmi Ege'nin öncülüğünde halkodası açılmayan yerlere halkodası açılmış ve faaliyete geçmeleri sağlanmıştır. Ayrıca bazı ilçelerde halkodası olan yapılar halkevine dönüştürülmüştür. Bu bağlamda, 20 Temmuz 1945'te Akyazı ve Karasu ilçelerindeki halkodaları halkevine çevrilmiştir. Bunun dışında bazı ilçelere bağlı köy ve bucaklarda halkodaları kurulmuştur. Halkodası kurulan ilçe ve bağlı köyler şunlardır: Akyazı ilçesinde Karapurçak bucağı merkezi ve Kabakulak köyü; Hendek ilçesinde Soğuksu köyü; Kandıra ilçesinde Şeyhler bucağı merkezi; Adapazarı ilçesinde Kazımpaşa bucağı ve Budaklar ile Kayalar köyü; Karasu ilçesinde Açmabaşı, İhsaniye ve Lahna köyleri; Gölcük ilçesinde Hamidiye köyü; Karamürsel ilçesinde Yalakdere köyü ve Geyve ilçesinde Eşme köyü. 15 Kasım 1945'te ise Geyve ve Gölcük ilçeleri halkodası başkanlığıdır.

Demokrat Parti iktidarının ilk yıllarında halkevleri eski önemini kaybetmeye başlamış ve kapatılmaları için süreç başlatılmıştı. Bu kapsamda, 1951'de halkevlerinin tamamıyla kapatılma kararı alındıktan sonra Kocaeli merkez ve ilçelerindeki halkevi ve halkodalarına ait bütün mallar tespit edilmiştir. Tespit edilen mallar bir yere toplanmış ve İzmit Halkevi Başkanlığı'na ait olan sinema salonu mühürlenmiştir. Bu salon daha sonraki süreçte farklı kamu kuruluşları tarafından kullanılmıştır.

Halkevleri kapatıldıktan sonra İzmit Halkevi Başkanlığına ait taşınmazların nasıl değerlendirileceği düşünülmüş ve bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak İzmit Halkevi binasının ne yapılacağı konusu tartışılmıştır. Burasının ilk önce İzmit Kız Enstitüsü tarafından kullanılması için buranın oraya verilmesi planlanmıştır. Yani burası bir eğitim kurumu olarak kullanılacaktı. Daha sonra buraya İzmit PTT Müdürlüğü de talip olmuş ve çalışmalarını burada yürütmek istemiştir. Ancak yapılan tartışmalar neticesinde halkevi binasının her iki yere de verilmemesine karar verilmiştir. Yapılan tüm tartışmalar ve çalışmalar neticesinde halkevi binasının ne olacağı üzerindeki belirsizlikler ortadan kalkmıştır. CHP tarafından tahliye edilen halkevi binasına ilk önce İl Özel İdare Müdürlüğü Tapu İşleri Şube Müdürlüğü taşınmıştır ve buradaki faaliyetlerine 19 Eylül 1951'de başlamıştır. Müteakiben halkevi binasının diğer kısmına 15 Haziran 1952'de Defterdarlık taşınmış ve Kocaeli maliye işleri burada yürütülmeye başlanmıştır.

1952 yılında Kocaeli merkez ve ilçelerdeki halkevlerine ait menkul eşyaları tespit etmek için maliye ve milli eğitim müdürlükleri görevlilerinin yer aldığı bir komisyon oluşturulmuştur. Konu ile alakalı olarak bu komisyon çok kapsamlı bir çalışma yapmış ve bu yerin daha başka alanlar için kullanılabileceği kararları alınmıştır. Bu hususta buranın Kocaeli Yüksek Tahsil Derneği Heyeti tarafından kullanılması kararlaştırılmıştır. İzmit Halkevi gibi Adapazarı, Gölcük, Kandıra, Gebze, Karasu, Akyazı ve Karamürsel'de bulunan halkevleri de kapatılmış ve bu yapılar çeşitli amaçlarla kullanılmıştır. Dönem itibarıyla kapatılan halkevlerine ait binaların büyük bölümü kamu kurumlarına tahsis edilmiştir.

Netice itibarıyla Atatürk ilkelerinin ışığı altında Türk kültürüne ve sanatına hizmet etmek, inkılâpları yaymak, kökleştirmek, halkı toplumsal ve kültürel alanlarda yetiştirmek amacıyla 19 Şubat 1932 tarihinde açılan halkevleri kapatıldıkları 8 Ağustos 1951 tarihine kadar toplum hayatında önemli bir yer edinmiş ve yaygın bir eğitim kurumu durumunda bulunmuşlardır. Aynı şekilde İzmit Halkevi de belirtilen tarihlerde aktif şekilde yer almış, ancak 1942'den sonra İzmit Halkevi çalışmalarında bir azalma bazen de kısa duraklama dönemleri görülmüş ve bu durum İzmit'in yerel gazetesi olan *Türk Yol*u'nda zaman zaman eleştirilere neden olmuştur.

1950'li yıllara gelindiğine iç ve dış politikadaki değişen şartlar sonucunda Halkevlerinin kapatılması kararlaştırılmıştır. Diğer Halkevleri gibi İzmit Halkevi de TBMM'de 8 Ağustos 1951 tarihinde 5830 Sayılı Kanun ile kabul edilen ve 11 Ağustos 1951 tarihinde 7882 sayılı *Resmî Gazete* ile ilan edilerek yürürlüğe giren yasa ile kapatılarak mallarına el konulmuştur. İzmit Halkevi, halkın aydınlatılmasına yardımcı olduğu gibi Cumhuriyete ve Cumhuriyetle gelen düşünce yapısının halk tabanına yayılmasına değerli katkılar sağlamıştır. Eğitim ve sanat kurumlarının tam olarak örgütlenemediği bir dönemde İzmit Halkevi yaptığı çalışmalar, açtığı kurslar, sergiler, verdiği temsiller ve daha birçok çalışması ile bir döneme damgasını vurmuştur.

KAYNAKÇA

Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 1011.903.1.; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 976.782.2; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 1024.941.2; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 1035.981.4; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 967.742.3; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 1048.1024.1; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 1056.1056.2; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 972.763.1; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 1037.990.1; Fon Kodu: 490.1.0.0; Yer No: 958.709.1; Atilla Oral, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 2007, s. 520; Berna Kaya, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2008, s. 42, 51,193; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Dönemi Kocaeli (1950-1960)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s. 473-478; Neşe Gurallar Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İstanbul 1999, s. 45; Nurcan Toksoy, "Türk İnkılâbında Milli Kültürün Yeri ve Halkevi Çalışmaları", *Turkish Studies*, I/3 (2010), s. 124-125; Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Yolu Dergisi*, VI/33 (1999), s. 261-262.

Bilal TUNÇ

HALK İNANIŞLARI VE UYGULAMALARI

Kocaeli'de Halk Kültürü

1. Doğum

Doğum Öncesi

Kız olsun diye turşu, erkek olsun diye baklava yedirilir. Hamile kadının canı ekşi istediği zaman kız olur derler. Ye ekşiyi doğur Ayşe'yi; ye tatlıyı doğur atlıyı. Hamile kadının karnı genişse kız, sivriyse erkek olur. Hamile kadının önünde tespih sallandırırlar.

Hamile kadın için örtünün altına bir tarafa makas bir tarafa bıçak konur. Kadın neyin üstüne otururşa ona göre tahmin yapılır. Bıçak üstüne otururşa erkek, makas üstüne otururşa kız olur.

Bebek doğmadan anneannesi ve dedesi beşiğini alır, hazırlığını yapar. Gebe, rüyasında boynuna altın takıldığını görürse kızı olurmuş. Anne aşerdiğini yemez, içmezse çocuk sakat kalır, derler. Hamile kadın cenazeye götürülmez. Ölüye baktırılmaz. Ölü görürse çocuğu da ölür sanırlar.

Lohusalık

Doğum sonrası lohusa kadına bol bol tatlı yapılır, yedirilir. Lohusa kadın yalnız bırakılmaz, allanır. Şerbet verilir, sütü bol olsun diye çay kaynatılır, özellikle de papatya çayı içirilir.

Şirinsulhiye köyünde doğum yapmış kadına yakınları hemen papara adlı bir tatlı yaparlar. Koyu kıvamlı hazırlanan muhallebi tepsiye dökülür, diğer tarafta da tereyağlı, şekerli su hazırlanır ve üzerinde bıçakla çentikler açılan muhallebiye dökülür. Bu tatlının mideye ve bağırsaklara sıkıntı vermediği, rahatlattığı düşünülür. (K1)

Doğum olduğu zaman komşular, akrabalar ziyarete gider. Bebek eşyası hediye alır veya yelek örer. Köylü hediyesiyle bebeği görmeye gelince, misafirlere lokum verilir. Âdetliye çocuk gösterilmez. Lohusa kadın çok dışarı çıkartılmaz, bereketi üstüne çekmesin diye ambar yanına konmaz.

Lohusanın sütü kesilmesin diye yanında başkası süt emdirmez. Sütü bol gelsin diye şerbet içirilir, ciğer yedirilir. Banyo yaptırma ve tırnak kesme işlemi bebeğin kırkı çıkmadan yapılmaz. Bebek sarılık olursa sarı battaniyeye ve sarı tülbente sarılır.

Bebeğe İsim Verme

Çocuğa isim verilirken aile büyüklerinden biri ya da hoca sağ kulağına ezan okur, üç kere ismini kulağına söyler. Çocuk doğduktan sonra bebek aile büyüklerinden ya da saygı duyulan birinin kucağına verilir. "Buyur çocuğun adını sen koy." denir o da adını koyar. Çocuğun adını evin, ailenin en büyük kadın veya erkeği koyar. Bebeğin adını imam okur. Bebeğin kulağına ezan okunur, adı söylenir.

Kırklama

Bebek kırk günlük olunca kırklarlar. İki tasa kırk kaşık su koyup biriyle bebeği yıkarlardı biriyle de lohusa anneyi yıkarlardı. Suyun içine de altın yüzük atarlardı. Kırk maşrapa su hazırlanır, içine tespihle altın yüzük atılır. Suyla bebek de anası da yıkanır, anne abdest alır.

Yarı kırkının dolmasına üç gün kala, 20 tane temiz taş toplanır, banyo suyuna atılır bu suyla doğum yapan kadın yıkanır ardından çocuğu yıkanır. Çocuk ayrı, anne ayrı yıkanır. Kırk basmasın diye ikisini sonra görüştürürler.

Evde kırklı bebek varsa ve eve başka bir kırklı bebek geldiyse iki kadın bebeklerini kucaklarına alır onları sırt sırta verip kapıdan geçirirlerdi, görüştürürlerdi. Bu uygulama bebeklere kırk basmasını engellemek için ve yürüsün diye yapılır. Eğer böyle yapılmazsa o bebeğin basmayacağına inanılır. (K2)

Kırk basan çocuk, kırk çıkmadık mezarın üstünde yıkanır ve mezarın üstüne de okunmuş su dökülür. Kırk gün evde kalan bebek ve kadın kırk uçurmak için misafirliğe gider. Dönüşte ev sahibi bebeğe bir iki yumurta, bir dilim ekmek verir ve bir çimdik un serper. Yumurta gibi güzel olsun, ekmek gibi bereketli olsun, saçı un gibi beyaz olana kadar yaşasın diye. (K3)

Çocuklarla ilgili inanış ve uygulamalar

Göbek bağı kopunca anne, kaynana ya da yakın akrabalardan bir kadın göbek bağını caminin avlusuna gömer. Çocuk iyi okusun diye göbek bağı okula, camiye gömülür. Uyuyan çocuk uyandırılmaz, günah olduğuna inanılır. Konuşmayan çocuğa bulaşık suyu içirince konuşacağına inanılır. Konuşamayan çocuğa kurbanda kesilen yedi hayvanın dilinden (ucundan pişirilip) yedirilir. Çocuğun yıkanan çamaşırları ikindiye kalmadan toplanır, günah olduğuna inanılır.

2. Evlenme

Kısmet Açma

Kısmet açma için hocaya, imama gidip dua istenir. Hocalar okuyup üflerse kısmetin açılacağına inanılır. Evlenmek isteyen kızlar gelinin telinden parça alır. Kızlar Telli Baba'dan kısmet açılsın diye tel alır ve kısmet açılınca o tel geri götürülür. Kısmet açılsın diye gelinin ayakkabısının altına kızların ismi yazılır. Söküğü ya da düğmesi üstünde dikilen kişi konuşursa, kısmeti kapanır.

Evlenme Öncesi

Genç kızlar ve delikanlılar köyün ya da mahallenin uygun yerinde, parkında, dere ya da deniz kenarında gezerken birbirlerini görüp beğenirler. Hereke'de gençlerin gezdikleri pınar yolu denilen mevkide, köy düğünü sonrası ve sırasında birbirleri ile kaçamak da olsa görüşme imkânları olurdu. Kızlar ve erkekler yol boyunca gruplar halinde yürürlerdi. Sevdalar ve aşklar böyle ilerlerdi. (K4, K5)

Akşam kızlar, arkadaşları ile birbirlerinin evlerinde darbuka çalarak eğlenirlerdi. Darbuka sesi hangi evden geliyorsa onları isteyen delikanlılar o mahallelerde volta atarlardı. Onlara çerez, fıstık gibi gizliden de olsa hediyeler yollarlardı. (K4, K5)

Kız istemeye ailenin büyükleri gider. Köyün ya da mahallenin ileri gelenleri, yaşlıları da kız istemeye giderler. Kızın ailesi damadı ve ailesini araştırmak için

zaman ister, sonra uygun bulunursa erkek tarafına tekrar gelmeleri için haber gönderilir. Kız, damada tuzlu kahve ikram eder; damat bunu içerse kızı çok istediği düşünülür. Kızın evinde söz kesme olur. Sonra daha kalabalık bir toplulukla yine kızın evinde nişan yapılır. Nişandan önce kıza; kız için yüzük, bilezik, küpe gibi takı ve giysiler alınır.

Kına

Kına düğünden bir gün önce genellikle de cuma akşamı yapılır. Kınayı kızın arkadaşları yakar, kaynanadan kına yapışmıyor diye altın isterler. Kına gelin yakıldıktan sonra az az orada bulunan misafirlere dağıtılır. Kaynana, gelin oynarken testi getirir; gelin testiyi yere atıp önünde kırar.

Hereke ve çevresinde kına, kadınların kendi çaldıkları darbukalarla yapılır. Kına sonunda heyemola denilen bir gelenek vardır. Heyemola; kına bitiminden sonra, önce damat evine darbuka çala çala giden kızlarla yapılır. Giderken "Heyamoldan başlayalım, heyamol heyamol / Oğlan evini taşlayalım, heyamol heyamol / Heyamola diyecek sesiniz mi yok, heyamol heyamol./ Başınıza giyecek fesiniz mi yok, heyamol heyamol." şeklinde başlayan türkü söylenir. Bu uygulama damat evinde, damattan bahşiş alma amaçlı bir eğlencedir. Damat evinde kavurma yenir. Sonra gelin evine aynı şekilde gidilir. Orada da baklava yenir ve kına sonlanır. (K4, K5)

Düğün

Düğün hazırlıklarına akrabalar, komşular yardım eder. Hereke ve çevresinde düğüne kadar her gün bir imece çalışması vardır. Düğün demek dirlik demektir. Geleneksel düğünden 2-3 gün önce bayanlar toplanıp köy ekmeği yaparlar. Ekmekten sonra düğün evinde toplanıp etli dolma sararlar. Dolmalar çok küçük sarılır. Dolma sarma işi bitince kadınlar kendi aralarında eğlenirler. (K4, K5)

Düğün evinde yemek yenir. Lokum çok yapılır. Düğünlerde klarnet, darbuka ve cümbüş çalan müzisyenlerle eğlenilir. Köy içinde delikanlılar mahalle mahalle gezerek eğlenirler. Gelin kız da düğün boyunca bu eğlencelerde köyü gezerek delikanlılara eşlik eder.

Gelin alma günü yine köyde yemek verilir. Damat tıraşı çalgılar eşliğinde yapılır. Gelin arabaya binerken para atılır. Gelin eve gelince şeker atarlar, millet tatlılık olsun diye şekeri toplar. Gelin eve gelince buğday serpilir bereketli olsun diye, ağzına bal sürülür tatlı dilli olsun diye. Gelin, kırmızı çömleği devirir. Kırmızı boya dolu çanağın içine gelin, ayağını sokar ve yürür. Yerde ayağı ne kadar çok iz yaparsa o kadar kıymetlidir.

Geline; ocağa, kapıya, evin bir yerine çivi çaktırırlar. Bu, ben buraya geldim, burada ihtiyarlayacağım anlamındadır. Kaçarak evlenenlere düğün yapılmaz.

Evlenme Sonrası

Kartepe çevresinde düğünde damatla geline, güvey akşamı tatlılık olsun diye şerbet yaparlar. Damat ve geline tavuk, gözleme getirirler.

Kartepe çevresinde düğünden sonra çift, evine gittiğinde damadın arkadaşları hemen arkalarından gelir. Erkeğe "Biz açız, bize bir sucuklu yumurta yap da karnımız doysun gidelim" derler. Yapılır. "Bir tatlı yok mu?" denir. Tatlıyı bazen damadın sırtında yerler. Damat arkadaşlarının istediklerini yapıp onları göndermeye çalışır arkadaşları da damada gitmeyi vaad ederek istediklerini yaptırır. Genellikle damadın arkadaşları mutlu günümüz diyerek evde davul çalar, oyun oynar. (K6)

Gelinin duvağı yüz görümlüğü ile açılır. Gelin yedi gün evinden çıkmaz. Gelin kırklanmadan başkasının evine gitmez. Damadı yedi gün her sabah sağdıcı evden alır ve akşam eve bırakır.

El Öpme

Hereke'de düğün sonrası gelin, bir hafta sonra anne evine el öpmeye gider. Giderken kayınvalide, kayınpeder ve arzu eden akrabalar da eşlik eder. Kız tarafı börek pişirir. Başka yemekler de yapılır. Börek tepsisi, kesmesi için damada gelir. Damat, "bıçak kesmiyor" diye bağırır. Bahşiş olarak kayınpeder varsa arsa, bağ verir ya da takı takar. Bu da damadın nazıdır. (K4, K5)

Kartepe çevresinde ise gelin ve damat düğünden bir hafta sonra gelinin ailesinin evine yemeğe davet edilir. Damadın ayakkabısını, kız tarafından genç biri saklar. Damat evden çıkarken ayakkabısını bulamaz ancak bir hediye vererek ayakkabısını alır. Bazen de damadın ayakkabısının içine yumurta konulur; eğer silkelemeden giyerse öylece eve girer. Gelin ve damat, düğünden bir süre sonra damadın ailesini ziyarete giderler. Gelin, damadın yakın akrabalarına, çeyizinden hediyeler götürür. Yeni gelin, misafirliğe gittiği evden boş çıkarılmaz. Hayırlı, bereketli olsun diye.

3. Ölüm

Hasta yatan ölecek gibiyse dudaklarına zemzem suyu verilir. Başında Kuran okunur, böylece şeytanın yaklaşmayacağına inanılır. Ölenin yakını "öldü" demek istemez, bunu yakıştırmaz.

Ölüm Sonrası

Bir kişi öldükten sonra ayakkabıları hemen kapının dışına çıkarılır ve birine verilir. Evden çıkması iyidir düşüncesiyle giysileri, ayakkabıları dağıtılır. Ölene de rahatlık getireceğine inanılır. Ölenin arkasından çok ağlandığı zaman mevtanın su içinde kalacağına inanılır. O nedenle çok ağlamanın iyi olmadığına inanılır. Cenaze evine akrabalar, komşular yemek getirir. Sevap diye yemek verilir, helva dağıtılır; bunların ölenin ruhuna iyi geleceğine inanılır. Ölen kişinin resmi odaya konulmaz, ruhunun böyle daha kolay gittiğine inanılır. Ölenin yattığı odaya hemen badana yapılırdı. Ölenin çok terlediğine ve kan sıçrattığına inanılır.

Şişmesin diye ölünün üzerine bıçak konur. Yedisinde, kırkında dua okunur; lokum dağıtılır. Bayram arifesi Yasin okunur, güzelce giyilerek ziyarete gidilir. Mezar başında gülünmez, muhabbet edilmez. Çocuk da götürülse abdest aldırılır, güzelce giydirilir. Top-

rağı temizlenir. Başında ağlanmaz. Mezarının başına fidan, çiçek dikilir.

Pervin Ergun, mezar başlarına dikilen ağaçların büyüyüp gölge vermesiyle ölünün ağacın gölgesinde daha rahat ve huzur içinde olacağına dair inanıştan bahseder. Mezarlıklara ağaç dikmek Türklerdeki ağaç kültü ile ilgilidir. Ergun, birçok mezarlıkta olduğu gibi İzmit ve Adapazarı'ndan Kandıra'ya doğru yol alırken tepelerde görünen büyük ağaçlar köylerin mezarlıklarıdır ve çoğunlukla meşedir der. Kandıra'daki eski mezarlıkta ise dişbudak ve karaağaç olduğunu söyler.

4. Bitkiler

Soğan, sarımsağın sapı örülerek kapı girişine asılır. Kötülüklerden koruyacağına inanılır. Sarımsak ve çörek otu nazar girmesin diye eve asılır. Sarımsağın hastalığı kovacağı inancıyla evlere sarımsak asılır. Isırganın şifalı olduğuna inanılır. Beli ağrıyana ısırgan vurulur ertesi güne ağrısı geçer.

5. Hayvanlar

Karınca öldürülmez, berekettir. Köpeklerin çok uluduğu gecenin sabahında kötü bir şey olursa "Dün gece tüm mahlukatlar uludu" denir. Örümcek asıldığı zaman misafir geleceğine inanılır. Kara kedi uğursuzluktur; saç çekilir, baş tutulur, çocuğa gösterilmez. Kuş pislerse, güvercin gelirse iyidir; onların bereket getireceğine inanılır. İnek buzağılayınca ilk sütü dağıtılır, ilk süt dağıtılırsa sütünün daha bereketli olacağına inanılır. Defnedilmedik ölünün üzerinden kedi atlarsa ölünün hortlayacağına inanılır.

6. Su- Toprak-Ateş

Suyun ağzı açık bırakılmaz, ağzı açık bırakılan su artık içilmez. Hacdan gelen zemzem suyu evde bulundurulmaya çalışılır, biri hastalandığında bu sudan verilir. Suya tükürülmez, iyi olmadığına inanılır. Hıdırellez'de ateşin üstünden atlanarak dertlerden kurtulacağına inanılır.

7. Gece -Gündüz- Gök-Güneş-Ay

Yıldıza, aya parmak uzatılmaz; siğil çıkar. Güneş tutulması depreme sebeptir. Yıldız çoksa hava iyi olur, azsa yağmur olur. Gökte çok yıldız varsa ertesi gün hava güzel olacak demektir.

8. Cin Peri- Cin çarpması, Şeytan:

Çocuğun gece küçük abdesti gelirse, besmele çekilir üç kere tükürülür. Akşam ezanı okunduktan sonra dışarı çıkılmaz. Gidilse de besmele çekilip çıkılır. Üç harflilerin ezandan sonra çıkacağına ve su kenarlarında olacağına inanılır. Ücra yerlere gidilirse, akşam vaktinden sonra çöp atılırsa üç harflilerin geleceğine inanılır. Üç harfliler su kenarında, ücra yerlerde dolaştığı için gitmeyin, denir.

Üç harfliler konuşulmaz, söylenmez, adı anılmaz. Üç harfliler ateş yanan yere gelmez. Islak yere, kuytuya köşeye gelirler. Ceviz ağacının altında uyunursa üç harfliler gelir. Külden atlanmaz, şeytanın geleceğine inanılır. Sıcak su dökerken besmele çekilir, aksi takdirde cinlerin musallat olacağına inanılır.

9. Uğur Uğursuzluk

Yuvada ölümden çok bahsedilmez, çağrılmaz. Mezarlığa parmak uzatılmaz, mezar taşındaki isimler okunmaz, uğursuzluk olacağına inanılır. Yaşayan biri rüyasında ölen birinin koluna girdiğini, elini tuttuğunu görürse öleceğine inanılır. Akşam vakti tırnak kesilmez, dışarı sofra bezi silkilmez, ıslık hiçbir zaman çalınmaz, aynaya bakılmaz. Uğursuzluk geleceğine inanılır.

Gece sakız çiğnenmez, ölü eti çiğnendiğine inanılır. Evde kılıç çiçeği bulundurmak iyidir, uzayınca ev sahibi olunacağına inanılır.

10. Nazar

Nazar değen kişiye kurşun dökülür, kurşun dökülünce kişinin rahatladığına, nazarın çıktığına inanılır. Nazar duası okunur ya da yedi sefer Tebbet, Nas, Felak okunarak nazardan korunulacağına inanılır. Nazar için ot yakılır.

En çok çakır gözlülerin nazarının değdiğine inanılır. Yıldızı alçak olan insanlara, özellikle çocuklara, daha çabuk göz değeceğine inanılır. Yabani elma ağacının dalını, okunmuş çörek otunu bir de köpeğin pisliğini küçük küçük yapıp çocuğun omzuna iliştirirler. Bunları küçük muska yapıp nazarlık yaparlar, bunun nazara iyi geleceğine inanılır. (K1)

Çocukları nazardan korumak için cevşen takılır. Kötü gözlünün nazarı değdiğine, okuyup üfleyince nazarın geçtiğine inanılır.

11. Dua Beddua

Yaşlının, hacca gidenin duasının tutacağına inanılır. Babanın bedduasının, ananın duasının tutacağına inanılır.Beddua yapanın daha duası bitmeden kendine döneceğine inanılır.

12. Bereket

Kartepe çevresinde gelin, erkeğin ailesinin evine gittiğinde geline eve girmeden küçük bir hamur yoğurtturulur. Bu hem bereket olsun hem de gelinin hamaratlığı ortaya çıksın diye yapılan bir uygulamadır. (K6)

Gelinin başından buğday saçılır, bereket getireceğine inanılır. Lohusa kadın çok dışarı çıkartılmaz, bereketi üstüne çekmesin diye ambar yanına konulmaz. Bereket olsun diye, aşure ayında aşure dağıtılır. Cüzdana bereket getirmesi için Kâbe'den gelen bir hurma çekirdeği konur. İlk Hacca gidip gelenin hurmasının da çekirdeğini cüzdana koymak bereketi artırır.

Karınca öldürülmez, bereketin kaçacağına inanılır. Tuz, arpa berekettir. Ekmek, yemek atılmaz bereket kaçar.

13. Misafir

Çayın üstünde çöp görünürse misafir geleceğine inanılır. Çöpün uzunluğuna, kısalığına göre misafir

tarif edilir. Çocuk bacağının arasından dönüp ters bakarsa misafir geleceğine inanılır. Biri dalınca misafir geleceğine inanılır.

14. Günler

Salı ve cuma günü başlanan işler bitmez, sallanır.

15. Renkler

Rüyada birisi beyaz kıyafetler içinde görülürse öleceğine inanılır. Vefat eden kişi kadınsa, yeşil örtü serilir. Sarılık geçiren bebeğin yüzüne sarı örtü örtülür. Bilek ağrıyınca siyah kuşak sararlar, böylece daha çabuk iyileşeceğine inanılır.

KAYNAKÇA

İsmail Sevinç, *Gebze Tarih Ansiklopedisi*, Özel Gebze Eğitim Matbaası, Gebze 2005, s. 364-367; Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2004, s. 856; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Hazırlayan: Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2007, s. 481-487; Kaynak Kişiler: K1: Sabahat Gönenç, 1949, Şirinsulhiye; K2: Halise Tarcan, 1945, Kartepe; K3: Emine Aras, 1950, Gebze; K4: Seda Avcı, 1981, Hereke; K5: Mukadder Çaybaşı, 1961, Hereke; K6: Hanife Altun, 1962, Derbent; K7: Ümmü Yılmaz, 1939, Uzunbey / Kartepe; K8: Melek Kundak, 1985, Gebze; K9: Melek Kılıçkan, 1950, Başiskele; K10: Elmas Yiğiter, 1947, Acısu.

Meriç HARMANCI

HALK ODALARI

Kocaeli'de

Sapanca bucağı ve Hereke köyünde halkevi olmasıyla birlikte Karasu ve Akyazı ilçesi hariç tüm ilçe merkezleri olmak üzere 1932- 1946 yılları arasında dönemin Kocaeli sınırları dahilinde (Adapazarı ilçesi şehir olmadan önce Kocaeli'nin ilçeleri; İzmit, Adapazarı, Geyve, Kandıra, Hendek, Karamürsel, Gebze, Karasu, Gölcük ve Akyazı'dır.) 10 halkevi ve 21 halk odası olduğu anlaşılmaktadır. Geneli yeni binalarda faaliyetlerine başlayamamış olsa da 1932 yılından 1950 yılına kadar kentte 40 adet halk odası açılmıştır.

Bugünün Kocaeli sınırları dahilinde 1946 yılına kadar açılan halk odaları; İzmit ilçesinde; Akmeşe, Bahçecik, Suadiye, Büyükderbent, Derince'de, Kandıra ilçesinde; Akçaova'da, Gebze ilçesinde; Darıca, Tavşancıl, Gölcük ilçesinde; İhsaniye'de, Karamürsel ilçesinde; Merdigöz ve Ereğli Halk Odasıdır. Diğer bucaklardan da halk odası açılması talepleri gelse de ilin idare heyeti buna uygun yer bulamamaktadır. 1946 yılından itibaren köylerden gelen halk odası talepleri artmaya başlamış ve 1946- 1950 yılları arasında birçok köyde halk odası açıldığı tespit edilmiştir. Bu yıl aralığında halk odası açılan köy ve bucaklar ise; Kandıra ilçesinde; Şehler bucağı, Gölcük ilçesinde; Hamidiye köyü, Karamürsel ilçesinde; Yalakdere köyüdür.

Bugünkü Kocaeli sınırları dahilinde bulunan halk odalarının bir kısmına ait bilgiye arşiv belgelerinden ulaşılabilmiştir.

Derince Halk Odası

Derince'de ayrıca bir halk odası bulunmamakla birlikte parti binası olarak kullanılan eski İstasyon otelinin zemin katı partinin kültür hizmetlerini yürütmektedir. Fakat 1944 yılında binanın sahibi olan Devlet Demiryolları, partinin olduğu mekânın boşaltılmasına, Transit ve Tesellüm Depolar Komutanlığının yerleşmesine karar vermiştir. CHP Merkez Nahiye Reisliği ise Derince'nin göçmenleri ve kalabalık bir işçi kesimini barındırması nedeniyle nüfus açısından yoğun bir bölge olması neticesinde kültürel faaliyetlere fazlasıyla ihtiyaç olduğunu, taşınabilecekleri başka bir yer olmadığını ve salonun boşaltılmasının mümkün olmayacağını söylemiştir. Bu gelişmelerin üzerine Devlet Demiryolları, partiye 1950'de dava açarak mekânı kullandıkları süre boyunca biriken kira bedelini istemiştir.

Bahçecik Halk Odası

İzmit Bahçecik bucağında halk odası açılması için parti adına 1944 yılında ahşap bina satın alınmıştır. Bina tamir edilerek okuma salonu ve idari bölümler yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat mevcut binanın salonu olmadığı için yeni bir 3. tip halk odası salonu inşa edilmesi istenmektedir. İşgalden önce gelişmiş bir yerken harap bir bucak halini almaya başlayan Bahçecik'te halk odası açılmasının bucağın gelişmesine ön ayak olacağı düşünülmektedir. Fakat yeni bina inşasının gerçekleştiğine dair bir veri bulunmamaktadır.

Akmeşe Halk Odası

1936 yılında hazineye ait bir arsa üzerine parti binası yapılmıştır. İlerleyen yıllarda binanın tamiri mümkün görülmediğinden yapının yıkılıp eski temeli üzerine yeni bina yapımına karar verilmiştir. Parti binası ve halk odası işlevinin yürütüleceği yapı inşaatının 1944 yılında devam ettiği tespit edilmiştir.

Gölcük Halk Odası

Bucakların halkevine, ilçelerin halk odasına sahip olması bulundukları mevkilerin gelişim düzeyini göstermektedir. Bir bucağın veya bir köyün halk odası yerine halkevine sahip olması yoğun bir nüfusa sahip olduğu ve kültürel faaliyetlere ilgi duyulduğu ipucunu vermektedir. Ya da tam tersi kentte her ilçe merkezinde halkevi olması beklenirken halk odası bulunan ilçenin daha az geliştiği düşünülmektedir. İlçeler arası yaşanan bu rekabet bir prestij meselesine dönüşmüştür. Örneğin Gölcük ilçesi halkevine sahip olabilmek için büyük çabalar sarf etmiştir. 1940'ta ilçe merkezinde yeni bir halk odası inşasını Gölcük İlçe İdare Heyeti kabul etmemektedir. Çünkü deniz ordusunun ve ileri bir sanayinin merkezi olan ve yüksek işçi ve memur popülâsyonu barındıran Gölcük'ün halkevi binasını hak ettiği düşünülmektedir. Kocaeli Vilayeti İdare Heyeti'ne yazılan yazıda ilçeye yapılan bina, eleman ve mahalli yardım niteliklerinin yeterince iyi olduğu gösterilmiştir. Belediye binasında bulunan mekânlarının geniş bir yerde olduğu, elemanlarının çeşitli iş ve sanatlarda yetişmiş olduğu, Donanma, Denizaltı Komutanlıkları ve Fabrikalar Umum Müdürlüğünün maddi yardımda bulundu-

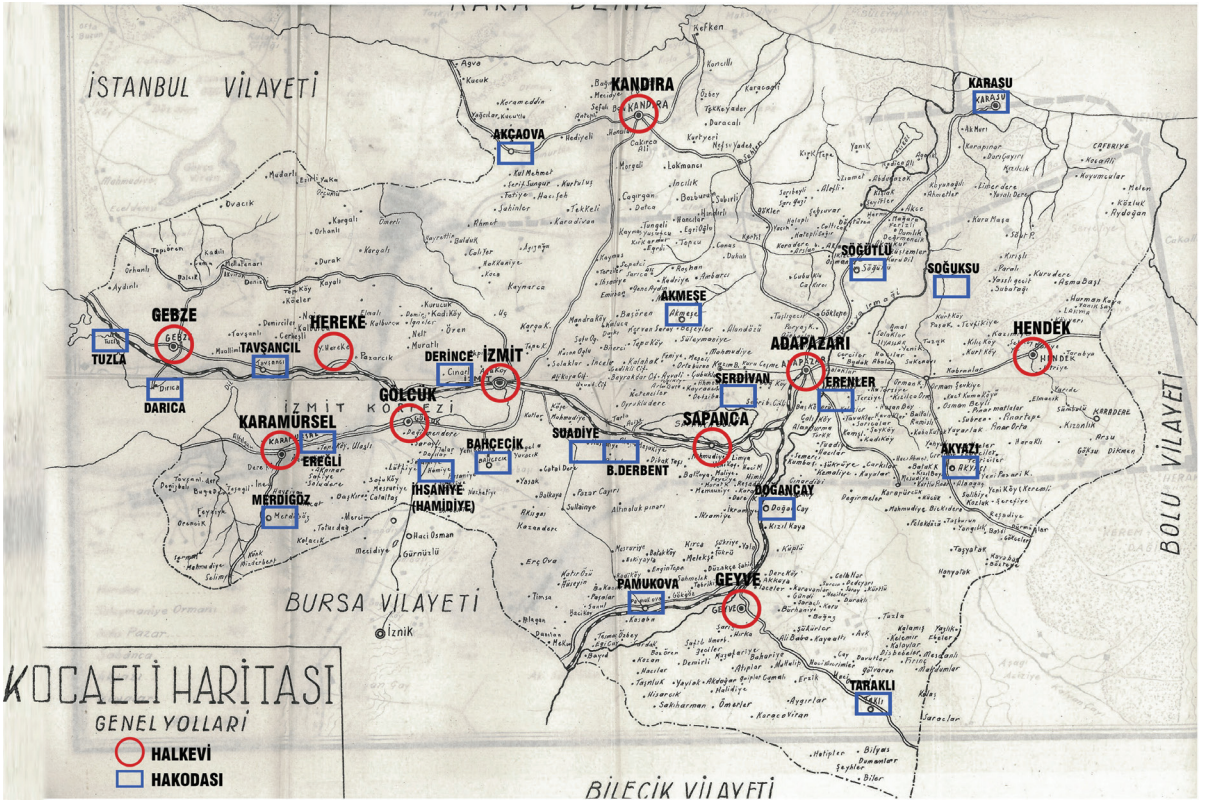

ğu belirtilmekte, bu gerekçeler sonucunda mevcut kurumun orta tip bir halkevine çevrilmesi ve buna uygun bir proje tasarlanması istenmektedir. Fakat belirtilen sebeplere rağmen istenen koşulların sağlanamaması gerekçesiyle genel sekreterlikten ret cevabı gelmiştir.

Bu kararın ardından yoğun inşa faaliyetlerinin sürdüğü, hükümet konağı ve belediye binasının yapılmakta olduğu Gölcük'te, İlçe Yönetim Kurulu tarafından 1939 yılında yeni bir halkevi projesi hazırlatılmıştır. Projenin eksikleri partinin müşavir mimarı Selim Sayar tarafından düzenlenmekte olup binanın yapımı için başta belediye olmak üzere mahalli idarelerin yardım ettiği ve arsa sahibinin yeri hibe ettiği anlaşılmaktadır. Fakat bütçenin el vermemesi ve demir buhranı nedeniyle genel sekreterlik bu inşaatı da mümkün görmemiştir.

İlerleyen günlerde Gölcük Halk Odası'nın kullandığı mekâna fabrikaların inşası nedeniyle garnizon dahilindeki ilkokulun getirilmesi gerekmiştir. Bu bina haricinde halk odası için elverişli sivil veya resmi yapı bulunamamış, bu nedenle faaliyetlerine ara verecek olan halk odasına acilen yeni bina inşa edilmesi genel sekreterliğe bildirilmiştir.

Tüm bu uğraşların yanında Değirmendere'nin Gölcük merkezle yarışır vaziyette olması ikircikli bir duruma neden olmaktadır. Değirmendere ve Gölcük arasında hangisinde ve nerede halkevi inşa edileceği konusunda kararsızlık yaşanmaktadır. İlçe merkezinin yanında gittikçe gelişen bir belde meydana gelmekte ve burada kültür hareketlerine sahne olacak bir mekâna ihtiyaç duyulmaktadır. Hatta 1944 yılında Gölcük ilçe merkezi Değirmendere'ye nakledilmiş ve bu nedenle partinin ilçe idare heyeti teşkilâtının Değirmendere'ye nakline karar verilmiştir. Gölcük belediye binasında kiracı olan halk odası ise işçi kitlesinin ihtiyacına karşılık vermek için Gölcük'te bırakılmıştır. Nihayet 1944 yılında Gölcük Halk Odası'nın halkevine çevrilmesi genel sekreterlik tarafından uygun görülmüş, oda binasının halkevi için istenen elverişli şartlara sokulmasının ardından 1945 yılında Gölcük Halkevi'nin açılışı yapılmıştır. Diğer yandan 1946 yılında yeni Gölcük Halkevi inşası için arsa arayışı devam etmekte, belediye binası yanında olan mevcut boş yer kamusal yapı birlikteliği nedeniyle uygun görülmektedir. İzmit Belediyesinde müşavir mimar olarak görev alan şehircilik uzmanı Hollandalı Ludvig Marius Vandenberg'in de belirlenen arsayı uygun bulduğunu bildirmiştir. İlerleyen günlerde belediyenin partiye halkevi binası için bu arsayı hibe ettiği görülmektedir. Fakat parti, arsanın belediye binası ile birlikte alınmasının daha verimli olacağını düşünmekte ve binayı satın almak istemektedir. Gösterilen tüm bu uğraşların sonucunda Gölcük Halkevi eski binada faaliyetlerine devam etmiştir. Bağışlanan arsalar, çizilen projeler, yapılması planlanan tadilatlar hep düşüncede kalmıştır. Genel sekreterlikten Gölcük sürekli ret cevabı almış, gerekçe olarak da bütçenin yarım kalmış inşaatlara ayrılmakta olduğu söylenmiştir.

Gölcük'te bırakılmasına karar verilen halk odasından sonra Değirmendere'ye nüfusu dolayısıyla belirlenen küçük tip halkevi binası inşa edilmesi düşünülmektedir. Nitekim 1949 yılında Değirmendere'de halkevi olduğu anlaşılmakla birlikte, yeni bina olup olmadığı tespit edilememiştir.

Tavşancıl Halk Odası

Arşiv belgelerine bakıldığında halk odaları ve halkevleri için CHP Vilayet Reisliği tarafından tahsis edilen arsalar veya genel sekreterlikten gönderilen projelerle ilgili uygunsuz durumlar oluşabilmektedir. Tavşancıl Halk Odası için genel sekreterlik tarafından çalışılan planın inşa edileceği arsa genişlik olarak yetersiz kalmakta ve il reisliğinden yeni bir arsa tedarik etmesi istenmektedir. Tasarlanan projenin yapıldığına dair bir veriye ulaşılamamış olsa da halk odasının mevcut bir binada faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir.

Darıca Halk Odası

Halkevi ve halk odası girişimlerine bakıldığında; ilçelerde belediyeden partiye arsa, bina hibesi veya desteği sağlandığı, yeni bina yapımında veya kiralama usulünde bu iki idare yapısının yan yana konumlandırılmak istendiği görülür. Arşiv belgelerinde yer alan krokilerde görüldüğü gibi CHP Genel Sekreterliğine sunulan arsalar, Cumhuriyet alanı veya meydanı dahilinde belediye veya hükümet binası yakınında olmaktadır. 1940'ta Darıca Halk Odası için belediyeden bina satın alınmıştır. Fakat 1944 yılında binanın harap halde olması nedeniyle satılması gerekmiş ve paraya Arifiye Köy Enstitüsü öğretmen ihtiyaçlarını karşılamak için hükümetçe el konulmuştur. Odanın mevcutta bulunan başka bir mekânda faaliyetlerini sürdürdüğü düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Belediyeler Yıllığı, İller Bankası, Ankara, 1949; BCA, 490-1-0-0/958-709-1; BCA, 490-01-1750-1108-1; BCA, 490-01-1747-1094-1-1; BCA, 490-01-1747-1095-1; BCA, 490-1-0-0/958-709-1; BCA, 490-01-1747-1097-1; Özden Senem Erol, "İzmit ve Çevresinde SEKA'ya Bağlı Sanayi Dışı Yapılar", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, 2019, s. 129-175; *Türkyolu* gazetesi.

Özden Senem EROL

HALK OYUNLARI

Halk kültüründe önemli bir yer tutan halk müziği toplumların yaşanmışlıklarının ve tecrübelerinin sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlar. Dolayısıyla kültürel yapının yansıtıcısı olarak "halk müziği"/"-halk şarkıları" tarihsel süreçten gelen binlerce yıllık geleneği ve göreneği bünyesinde barındırır. Kültürel bir olgu olarak tanımlanan müzik, her etnisitenin kendine ait kültürel kimliğini temsil etme yeteneğine sahip somut olmayan kültürel miras ürünü olarak kabul görür. Halk şarkılarının toplumlar için önem kazanması esasen XIX. yüzyılda yayılmaya başlayan "Ulusalcılık Akımı"nın müzikteki yansımasıyla olur. Halkların kendi kültürleri içinde yer alan kendi müziklerini toplaması ve kayıt altına alması ulus kimliğinin oluşumunda önem kazanır. XIX. yüzyıl sonlarında fonografın icadıyla halk şarkılarının derlenmesinde yeni bir dönem başlar. Halk türkülerinin kayıt altına alınmasının ardından, halk oyunları da kayıt altına alınmaya başlar.

Halk oyunları ve türküleri, halkın geçiş dönemlerindeki (doğum-evlenme-ölüm gibi) dünyasını doğumdan ölüme tüm yaşam dönemlerini de kapsayan edebi ürünler olarak karşımıza çıkar. Kısaca düzenleyicisi bilinmeyen halkın sözlü geleneğinde oluşup gelişen, çağdan çağa ve yöreden yöreye içeriğinde ya da biçiminde değişikliğe uğrayan ve her zaman bir sözlü ve sözsüz ezgiyle oynanan formlara "*Halk Oyunu*" denmektedir. Halk ezgisinin yayılması ve nesillere aktarımı esnasında bazı değişimlere uğraması olağan bir durumdur. Bir masalın, bir türkünün, halk oyunun yüzlerce çeşidinin ortaya çıkmasının varyantlarının olmasının temel nedeni bu duruma dayanmaktadır. Doğduğu kültür merkezinden uzaklaştıkça varyantlar ortaya çıkmaktadır. Varyantların her biri farklı kültür ürünü haline dönüşerek, halk kültürünün zenginleşmesini sağlamaktadır. Halk kültüründeki geçiş dönemlerindeki (doğum, evlenme, ölüm) tüm doğaya ve toplum yaşantısına ilişkin olayların yer verildiği türküler olaya, olayın geçtiği coğrafyaya, mekâna ve konulara göre farklılaşırlar. Bu farklılaşma kendini müzikal yapıdan kültürel yapıya dek her alanda hissettirir. Sözgelimi Kocaeli'de denize kıyısı olan yerleşim yerlerinde "*balıkçılık*" mesleği türkülerde geçmekle beraber, artık evlilik tercihlerinde yöredeki hızlı sanayileşmenin getirdiği fabrikalarda "*aylıkçı*" olarak çalışan bir eş adayının kadınlar tarafından öne çıkarıldığı türkü sözleri yörenin sosyoekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir. Yine maddi kültür ögelerinden olan giyim-kuşam örneklerinden üç eşarp bağlama geleneğinin evlilik ritüelinde gelinin başına üst üste bağlanan üç eşarba göndermede bulunduğu ve bunun bir sabır göstergesi olarak yansıtıldığı görülmektedir. Türkü sözcüğü yerine "*Şarkı*", "*Deme*", "*Deyiş*", "*Hava*", "*Gayide-Gayda*", "*Ninni*", "*Ağıt*" adları da kullanılmaktadır." Geçekten Kandıra bölgesinde "*Havalı Söylemek*", Gölcük bölgesinde "*Gayideli Söylemek*" kavramları "ezgili söylemek" anlamında kullanılmaktadır. Kocaeli türkülerinin sözlerinde bölgenin sosyo-kültürel yapısını yansıtan/anlatan eşya, yöre kültürüne atıfta bulunan aksesuar, coğrafi öge, yer adları, yiyecek, bitki ve hayvan adları ile mekân adlarının kullanım durumu ve yaygınlığı önem taşımaktadır.

Kocaeli gerek coğrafi konumu gerekse de toplumsal, ekonomik ve kültürel unsurları ile öne çıkan bir ildir. Kocaeli'nin kültür mozaiğinde müzik ve halk oyunları önemli bir yer tutmaktadır. Kocaeli müzik ve halk oyunları içinde öne çıkan unsur yerli halkın kullandığı halk ezgileridir. Kocaeli'nin yerli ahalisi olan Türk boyuna mensup kişilere yörede Manav denmektedir. Bu topluluk bölgede uzun süredir yerleşik olarak yaşayan Türklerdir. Bu topluluğa ait türkülerin çoğu kadın ağzı türkülerdir. Kadın ağzı türkü, "*duygu, düşünce bakımından kadına ve yaşantısına ait bir hava taşıyan ve kadınlar tarafından seslendirilen türkülerdir.*" Yörede "*Kocaeli yerli-yerleşik kültürünü oluşturan Manavlar arasında cemiyet olarak adlandırılan nişan, kına, düğün, sünnet vb. etkinliklerde kadın-erkek ayrı ayrı eğlenirler. Bundan dolayı da bazı türküler Kocaeli yöresinde bu topluluk arasında yalnız kadınlara yönelik cemiyetlerde söylenirler*" ve bu türkülere de kadın ağzı

türküler demek daha doğrudur. Bu türküler; kına türküleri (gelin ağlatma, gelin alma, kına yakma, gelin-görümce-gelin kaynana vb.), iş türküleri (gergef işleme, gergef dokuma, çıkım açma gibi işe yönelik terimlerin yer aldığı türküler), ninniler ve ağıtlar biçimindedir. Türkülerde bölgenin coğrafi özelliklerinden deniz ve dere kavramları öne çıkmaktadır. Su alanlarının öne çıktığı türkülerde deniz, göl, sahil, kum, dere gibi kavramlara rastlanılır. Türkülerde ilgi çeken bir durum olarak sanayileşen bir kentin kimliğine ışık tutacak biçimde geleneksel/yöresel meslekler değil, fabrikalaşma ve düzenli geliri ifade eden aylıkçı olarak çalışma kavramı karşımıza çıkar. Bu söylem yörenin hızla sosyo-ekonomik yapısındaki değişmelerin yöre türkülerine yansıdığının göstergesidir. Yine bir statü belirteci olarak araba markasının türküde yer alması dikkat çekicidir. Bu özellikteki türküler, daha çok Kocaeli'nin önemli sanayi bölgesi Gebze'de yer alır. Gölcük ve İzmit'ten derlenen türkülerde ise kına, gelin ağlatma, gelin alma vb. törenlerinde söylenen türkülerin derlenmesi, Gebze'ye göre daha korunaklı olmalarından kaynaklanmaktadır. Türkü sözleri çoğunlukla dörtlük şeklindedir. Dörtlüklerde yörenin coğrafi özelliklerine ilişkin göndermeler yapılır. Örneğin "*Sahil Boyu*" "*Denize Attım Elma*" "*Görünüyor Sapanca*" gibi söylemler yöre halkının su kenarında kurduğu yerleşimlerin gündelik yaşama yansımasıdır. Yine yoğun göç alan ve sanayileşen Gebze ilçesinde, maddi statü belirtisi olarak otomobil markasına gönderme yapılması, geçim düzeyine ilişkin tespitlerin müzik yoluyla karşı tarafa aktarımıdır. Fabrikaların yaşamı etkilediğinin bir diğer örneğini "*köylü oğlu balıkçı, ben isterim aylıkçı*" biçiminde söylenen dörtlükle örneklemek olanaklıdır. Bunun yanı sıra yörede, daha önce başka illerden derlendiği ve repertuvara alındığı tespit edilen ezgilerin varyantlarına da sıkça rastlanır. Bu durum, ezgilerin farklı coğrafyada dolaştığını ve aynı kültürün müzikal ifadesinde kendini başka bir anlatımla ifade ettiği görülür. Kısaca bu varyantlarda yöreye özgü sözcükler ve anlatımlar yer almaktadır. Gölcük ilçesinin eski yerleşim birimlerinden olan Ulaşlı beldesinden derlenen ezgilerde ise kına, evlenme, gelin alma gibi ritüelleri konu alan türküler ve halk oyunları çoğunluktadır. Kocaeli yerli yerleşik halkı olan Manavların yoğun olduğu Kandıra ilçesinde daha eski ve köklü tarihi olayları anlatan, halk arasında efsaneleşen kişi ve olaylara atıfta bulunan türküler yer almaktadır.

Kocaeli'de halk oyunları ve müziğinde göçlerin etkisinde çeşitlilik izlemektedir. Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu, Trakya ve Ege Bölgeleriyle Kuzey Kafkaslardan gelen topluluklar farklı oyun ve müzikler sergilemektedirler. Karadenizliler kemençe eşliğinde horon; Çerkez ve Abhazlar armonika eşliğinde kızlı-erkekli Kafkas oyunları; Kandıra, Taşköprü nahiyesi, Gölcük ve Karamürsel ilçesinde "*def*", "*bakır bakraç*", "*sini*", "*bakır tirki*", "*kaşık*", "*düz kaval*", "*klarnet*", "*keman*" vb. geleneksel çalgılar olarak karşılama oyunu, kasap oyunu, zeybek oyunu gibi oyunlar oynanmaktadır. Halk oyunlarını icra eden elemanların hiçbiri, icra ettikleri oyun müziklerini notaya bakarak veya notadan öğrenerek çalmamaktadırlar. Yörede halk oyunlarının müzikleri, usta-çırak ilişkisi ile kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Kocaeli yerleşik kültürü olan Manavlarda düğün ve eğlencelerde üç veya dört çalgı eşliğinde müzik yapmaktadır. "*Klarnet*", "*kaval*", "*cümbüş*", "*bağlama*", "*keman*" ve "*ritm*" ("*davul*" veya "*darbuka*") ana sazlardır. Zaman zaman "*ritm*" olarak "*davul*" veya "*darbuka*" ayrı ayrı çalınmaktadır. Halk oyunları veya müzikli eğlencelerde her zaman "*keman*" yer almamaktadır. "*Keman*"ın da yer aldığı dörtlü takıma yörede "İnce Takım" denmektedir. Bu çalgıların bir bölümünün özellikle "*cümbüş*", "*keman*"ın yaklaşık 80-100 yüzyıllık geçmişi olduğu sanılmaktadır.Tüm bu bilgilere, kullanılan geleneksel halk çalgılarını; cümbüş, keman, klarnet, darbuka, bağlama, davul, zurna ve kavalı ekleyebiliriz sıralayabiliriz. Bu topluluk, düğünlerinde bu yerel çalgıları icra eden gerek amatör gerekse profesyonel anlamda ilgilenen kişileri kullanır. Yerli-yerleşikler için müzik, yaşamdaki eğlencenin ve hüznün, bunun yanında da mistisizmin en önemli unsurudur. Köy-

lerdeki düğün eğlencelerinde kadınlar ve erkekler ayrı ayrı eğlenmektedirler. Bu eğlencelerde kadınlar genellikle kına gecelerinde, evin bir odasında ya da odalara açılan geniş salonda toplanarak; darbuka, def ya da bunları bulamadıkları yerde ses çıkartabilen yuvarlak herhangi bir eşyayı çalgı aleti yerine kullanırlar. Darbuka çalınacaksa eğer, darbukayı bir kişi tutar bir kişi de çalar. Çoğunlukla köyde sesi güzel olan kadınlar türküleri söylemeye başlar ve diğerleri de sırayla katılır. Kına gecesinin ardından düğün günü yapılan eğlencede kadınlar bir duvar kenarına dizilir ve erkekleri izler. İlde yaşayan Manav toplulukları türkülerde kadınların müzik yaparken genellikle ritim çalgısı olabilecek materyaller kullanırlar. Bu ritim sazı kimi zaman gerçek bir darbuka (evlerde darbuka bulunması, sıklıkla kullanılan bir mutfak eşyasının bulunması kadar doğal bir durum olarak gözlemlenir), darbukanın olmadığı durumlarda ise sini, tepsi, güğüm ve metal alaşımlı bir ritim materyali ve nihayetinde bunlar yoksa plastik bir leğen ritim sazı görevini üstlenmektedir. Şehre yeni göçün başladığı dönemlerde ise, mahallelerde yaptıkları düğünlerde evin bahçesinin ortasından bir ip geçirilir, ipin üzeri çarşaflarla bölünür ve çalan müzikle çarşafın bir tarafında kadınlar diğer tarafında ise erkekler eğlenirler. Artık bu tür adetlerin kalmamasıyla birlikte, kadınlar ve erkekler birlikte eğlenmektedirler. Erkekler için köy eğlencesine, eğer varsa köyde çalgı çalanlardan bazıları gelir eşlik ederler. Bazı köy düğünlerine keman, klarnet, cümbüş, darbuka az da olsa davul zurna, bağlama ve kaval eşlik etmektedir. Bazı köylerdeki düğünlere ise profesyonel çalgıcı getirtilmektedir. Bazen de köyde birkaç çalgıyı çalmayı bilen birine rica edildiğinde kendisi gelmektedir. Bu bazen "*Sen benim düğünüme gel çal ben de bağ bozumu zamanı sana yardıma geleyim*" biçiminde imece usulü yapılmaktadır. Manavlarla yapılan görüşmelerde, icra ettikleri ezgilere değişik isimler verdikleri dikkati çekmektedir. "*Klarnet Havaları*", "*Karşılama*", "*Sallama*", "*Düz Oyun*" gibi isimleri, söyledikleri türkünün özelliğine, oynadıkları oyunlara göre verdiklerini belirtirler.

Yörede oynanan halk oyunlarını iki ana grupta incelemek olanaklıdır: *Manav Halk Oyunları* ile *Göçmen Halk Oyunları ve Dansları* [Karadeniz Oyunları (Trabzon, Artvin yöreleri ağırlıklı oynanmaktadır), Kafkas Oyunları ve Dansları (Gürcü, Abhaz ve Çerkes oyunları ve dansları), Balkan ve Rumeli Oyunları ile Dansları (Üsküp ile Trakya ağırlıklı) ve Doğu Anadolu Oyunları (Erzurum ve Sivas ağırlıklı)]. Kocaeli'de Manavlar tarafından oynanan oyunlar: Yarımca/Halıdere Kasabı, Bahriye Çiftetellisi, Kandıra Çiftetellisi, Kandıra Zeybeği, Develi/Daylak, Konak Getirme, Taşköprü Karşılaması, Helvacı, Çipiden, Kaşıklı, Sarhoş Zeybeği, Gelin Bindirme, Kaynanama Karşı (Bahçede Üzüm Kaynana), Entarisi Moruna (Elmalı Dağlar), Gümbürdesin Evimizin Kuyusu (Eşarbımın Uçları Sarı Olsun), Yalel (Halıdere Yolları/Bizim Evin Yanına), Kadın Zeybeği (Salkım Saçak Çıkmış Geliyor), Vurun da Davulları (Ulaşlının İçinde),

Yöre oyunlarında kadın ve erkekler birbirlerinden farklı yerlerde ve ayrı olarak oynarlar. Yani kadın ve erkeğin aynı oyunda birlikte yer alması ya da aynı yerde bile oyunları sergilemesi yörede halen hoş karşılanmamaktadır. Oynanma Biçimleri: "*Konak Getirme*" ve "*Halıdere /Yarımca Kasabı*" oyunları düz sıralı; "*Taşköprü Karşılaması*", "*Çipiden*" oyunu karşı karşıya; "*Helvacı*", "*Kaşıklı*", "*Kandıra Zeybeği*", "*Sarhoş Zeybeği*", "*Bahriye Çiftetellisi*", "*Kandıra Çiftetellisi*" ve "*Develi/Daylak*" oyunları daire halinde oynanmaktadır. Ayrıca "*Konak Getirme*" oyunu el ele tutuşarak; "*Helvacı*", "*Kaşıklı*" oyunu da daire halinde oynanırken, sözlü kısmına gelindiğinde kollar omuza atılır ve müziğin ritmine uygun olarak sağa-sola ayaklar yaylanarak sallanma yapılmaktadır. "*Halıdere /Yarımca Kasabı*" omuzlardan tutularak tek sıra halinde oynanır. Yörede oynanan oyunlarda komut verilmemekte ve istenilen sayıda kişi ile oyunlar oynanmaktadır. Kısaca yöre oyunları, evlenme geleneği ve düğün orijinli bir özellik arz etmektedir. "*Karşılama*" kadınların kendi aralarında kına gecelerinde oynanmaktadır. "*Konak Getirme*", düğüne gelen konakların (konukların) misafir olarak inecekleri eve, oradan da düğün evine gelirken yolda oynadıkları oyundur. Gelen misafirler çalgıyla ve oyunla karşılanır ve kalacakları ya da oturacakları yere kadar götürülürken oynanan bu oyun, bir erkek oyunudur. Yerli-yerleşik köylerde yapılan düğünlerde birden fazla çalgı takımı, birkaç ayrı yerde misafir karşılarken, köyün gençleri de konak getirme oyununa eşlik eder ve gelen misafirler bu oyuna katılarır, coşkuyla oynarlar. "*Gelin Bindirme*" oyunu, seyirlik bir yapıda gerçekleştirilir ve düğün sırasında bir kez çalınan, gelinin baba evinden ayrılışını anlatan hüzünlü müziği ve düğün merasimini içermektedir. "*Gelin İndirme*" oyunu ise, gelinin damat evine geldiğinde getirilen taşıttan (eskiden öküz arabası, günümüzde otomobilden) inip eve girişine kadar çalınan ve seyirlik bir özellik arz eden yapıda gerçekleştirilmektedir. Bu iki oyun da figürsel özelliklerden çok, merasimsel yapıdır. "*Helvacı*" oyunu, sözlü ve yörede erkekler arasında eğlenme ve şakalaşma amacıyla oynanan manili bir oyundur. "*Sarhoş Zeybeği*" erkekler arasında sarhoş taklidinin yapıldığı bir oyun biçimidir. Yani alkol alıp sarhoş olan kimsenin müzik eşliğinde taklit edilmesidir. Bu oyunların dışında kalan halk oyunları yine başta düğün olmak üzere, eğlencelerde istendiği kadar ve değişimli olarak oynanmaktadır. Tüm oyunlarda kaşık kullanılmaktadır. Ancak oyunları kimileri kaşıksız da oynamaktadır.

Manavlar arasında "*Kandıra Zeybeği*" tahta kaşıklarla ve belli bir sayı oyuncuya dayalı olmaksızın daire biçimde oynanmaktadır. Yörenin Osmanlılar Dönemi'nde ilk alınan ve ilk yerleşilen yerleşim alanları arasında olmasının ve daha çok uç bir karakol özelliği arz etmesinin, "*zeybek*" oynanmasında etkili olduğu yaşlılarca söylenmektedir. Zeybek yöre insanına göre, Osmanlı öncü karakol mıntıkalarındaki köylerde Osmanlı akıncılarının cenk yapmasını tem-

sil etmektedir. Oyunun girişi, yapılacak olan hücum hazırlığını; oyundaki sıçramalar, at üstünde ve yaya olarak çarpışmayı, ok atma, kılıç çalma işini; sona doğru olan bölümde ise kazanılan zaferdeki gurur ile birlikte komutanın huzuruna dönüşteki mağrurluk ve saygı anlatılmaktadır.

KAYNAKÇA
Ali Aktaş, *Adapazarı'ndan Sakarya'ya Tarihten Günümüze Yaşam*, Bizim Sakarya Gazetesi Yayını, Ankara, 2017; Ali Aktaş, *İzmit Sancağında Manavların Etnik ve Kültürel Yapısı*, Cinius Yayınları/Kocaeli Yüksek Öğrenim Vakfı Yayını, İstanbul, 2016, Ayfer Yılmaz, *Türk Kültüründe Kadın ve Kadın Ağzı Türküler*, Bizim Büro Basımevi. Ankara, 2003, Aysun Yılmaz vd., *Şehrimiz Kocaeli*, ed. Ceylan Gazi Uçkun, Levent Atalı, Oğuz Polatel, Ali Aktaş, Volkan Şenel, Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü Yayını, Güngörler Matbaacılık, Ankara, 2019; Feyzan Göher Vural & Serenat İstanbullu, *Sayısal Veriler Işığında Türkülerde Kadın*. Eğitim Kitabevi Yayınevi, Konya, 2017; Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1978.

Metin ŞENTÜRK

HALUK EVİTAN (1952-...)

Ressam

İzmit'te doğmuş olan Evitan, 1 yıl kadar kısa bir süre sonra ailesinin görevi nedeniyle taşındıkları Ankara'da hayatını sürdürmüştür. İlerleyen yıllarda Tütünçiftlik ve Derince gibi semtlere çeşitli zamanlarda yaptığı yolculuklar neticesinde, İzmit'e dair pek çok izlenim edinmiştir. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde yüksek lisans derecesi mevcuttur.

Antik medeniyetlere ev sahipliği yapmış, bu medeniyetlerin kültür mirasını korumuş olan İzmit'in zengin dokusu belleği ve sanatı ile bağlantı içinde olmuştur. Kültürel, folklorik doku denemeleri ile renkçi figüratif uygulamalar yapan Evitan'ın sanat anlayışı tıpkı müzikte olduğu gibi ritim esasına dayanmaktadır. Tasarım sürecinde duygu ve düşüncelerini yüzeye aktarırken birtakım sembollerden faydalanmaktadır. Bu sembollerin kullanımıyla şekillendirdiği tasarımı, form, biçim, kompozisyon, renk, ton, valör gibi teknik öğelerin yardımıyla tamamlar. Rastlantısal ve sezgisel çözümlemelerden yararlanarak ve içeriğe dair özgün, soyut formlar ve geometrik unsurları kullanarak kompozisyonu zenginleştirmektedir. Figuratif ve non-objective ifadelerle ritm-hareket prensibini uygulayan Evitan, sanatsal çalışmaları ile müziğin etkileşimine önem vermektedir. Sanat yaşamı boyunca 42 kişisel sergi gerçekleştirmiş, pek çok karma sergide eserleri yer almıştır.

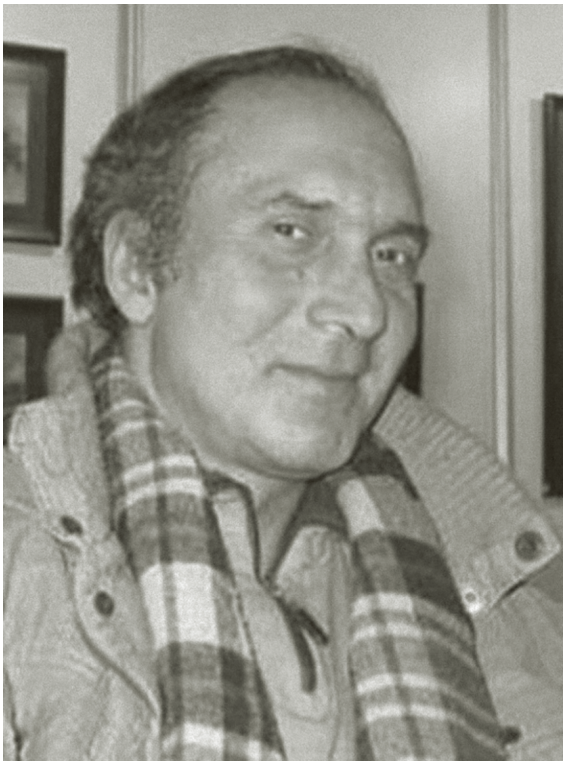

Haluk Evitan

Yaşamını Ankara'da sürdürmekte ve sanatsal çalışmalarını kişisel atölyesinde devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA
Neslihan Kıyar, (Kişisel İletişim, 02 Temmuz 2021)

NESLİHAN KIYAR

HALUK GÖRGÜN (1973-...)

Akademisyen

1973 yılında İstanbul'da doğmuştur. Lisans ve yüksek lisans eğitimlerini Yıldız Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Bölümü'nde, doktora eğitimini ise New York ABD'de Rensselaer Polytechnic Institute'da 2003 yılında tamamlamıştır. Doktora mezuniyetinin ardından University of Connecticut'ta 2004-2005 yılları arasında doktora sonrası bilimsel çalışmalarda bulunmuştur.

2005-2008 yılları arasında yardımcı doçent olarak görev yaptığı Yıldız Teknik Üniversitesi'nde, 2008 yılında doçent, 2013 yılında profesör olmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesi, Kontrol ve Otomasyon Mühendisliği kurucu bölüm başkanı olan Prof. Dr. Haluk Görgün, 2009-2013 yılları arasında Kontrol ve Otomasyon Mühendisliği bölüm başkanlığı görevini sürdürmüştür. Bölüm başkanlığı süresince birçok yüksek lisans programının kuruculuğunu yapmıştır.

2007-2010 yılları arasında Avrupa Birliği 7. Çerçeve Programı Enerji Alanı Türkiye Delegeliği görevinde bulunmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesi Teknopark, BAP Koordinatörlüğü, Bilim Uygulama ve Araştırma Merkezi yönetim kurulu üyeliklerinde bulunan Prof. Dr. Haluk Görgün 2010-2013 yılları arasında *YTÜ Sigma Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi* editörlüğü görevini yürütmüştür. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Müdür Yardımcılığı, Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü ve Rektör Yardımcılığı görevlerinde bulunmuştur.

2013 yılında Türkiye Bilimler Akademisi Asoşiye üyesi olarak seçilmiştir. Kasım 2014-Nisan 2018 tarihleri arasında Gebze Teknik Üniversitesi Rektörü olarak görev yapmış olan Prof. Dr. Haluk Görgün'ün çok sayıda ulusal ve uluslararası makale/bildirisi, yayın editörlüğü ve projeleri bulunmaktadır.

Haluk Görgün

2014 yılından bu yana Bilişim Vadisi Yönetim Kurulu üyesi olmasının yanı sıra TÜBİTAK ve YÖK'te birçok komisyon ve kurulda görev almaktadır.

2 Nisan 2018 tarihinde yapılan ASELSAN Olağan Genel Kurul Toplantısında Yönetim Kurulu Üyesi olarak ve aynı gün yapılan Yönetim Kurulu Toplantısında Yönetim Kurulu Başkanı olarak atanan Prof. Dr. Haluk Görgün 26 Nisan 2019 tarihinde yapılan ASELSAN Olağan Genel Kurul ve Yönetim Kurulu toplantılarında aynı görevlere tekrar seçilmiştir. Prof. Dr. Haluk Görgün'ün, Yönetim Kurulu Başkanlığı görevinin yanında 27 Nisan 2018 tarihinden itibaren ASELSAN Genel Müdürü olarak da görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Haluk Görgün, evli ve 2 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

https://www.aselsan.com.tr/09cf19d1-5185-48dc-b58d-2eb-275c412ee.pdf

Burhan SAYILIR

HALUK SAYIN (1942-...)

İzmitli Denizci, Tümamiral

1942 yılında İzmit merkezde doğan Haluk Sayın, ilk ve orta öğrenimini İzmit'te tamamlamıştır. İlköğretimi müteakip Deniz Lisesi'nde eğitimini sürdürmüş; 1960 yılında girdiği Deniz Harp Okulu'ndan 30 Ağustos 1964 tarihinde Deniz Teğmeni rütbesiyle mezun olup donanma saflarına katılmıştır.

Deniz Sınıf Okulu'ndaki Eğitimi müteakip Deniz Kuvvetleri'nin çeşitli tip gemilerinde branş subaylığı görevlerinde bulunmuştur. 1967 yılında Üsteğmen rütbesine terfi etmiştir. Haluk Sayın, Türkiye'nin NATO ittifakına girişinden bir süre sonra Deniz Kuvvetleri'nde kurulması düşünülen Deniz Havacılığı konusunda 1969 yılında açılan sınava girerek havacılık eğitimi alacak 9 kişilik subay grubu arasında yer almış, gruptan 6 kişi pilotaj eğitiminde başarılı olmuştur. Bunlara ilaveten 10 astsubay da uçuş teknisyenliği kursuna katılmıştır. Üsteğmen Haluk Sayın, havacılık eğitim için Kara Havacılık Okulunda 1969 yılında açılan uçuş kurslarına katılarak Mart 1970'da pilotaj eğitimini başarıyla tamamlamış ve deniz uçağı pilotu olarak donanmada göreve başlamıştır.

Deniz Pilot Üsteğmen Haluk Sayın'ın da dahil olduğu pilotlar, Türkiye'de modern anlamda deniz havacılık teşkilatının ilk nüvesini oluşturmuştur. 18 Ekim 1971'de Ankara Etimesgut'a 301. Deniz Hava Filo Komutanlığı kurulmuş, Hollanda'dan 4 adet S-2A deniz uçağı alınmış, Haluk Sayın da bunlarla uçuş tecrübesi kazanmıştır. 15 Ağustos 1972'de Ankara Güvercinlik'teki 351. Deniz Helikopter Skadron Komutanlığı'nın kuruluşunda da görev alan Üsteğmen Sayın, 1972 yılında Deniz Harp Akademisi'nde eğitime başlamış, 30 Ağustos 1973 tarihinde Deniz Pilot Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle akademiden mezun olmuştur. 1973 yılında yapılan düzenlemeyle Deniz Havacılığının Hava Kuvvetlerinden ayrı bir şekilde teşkilatlanması karara bağlanmış ve İzmit'teki Cengiz Topel Havalimanı deniz havacılarına tahsis edilmiştir. Bu düzenlemeyi müteakip Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Harekat Başkanlığına bağlı Deniz Helikopter Birlik Komutanlığı teşkil edilerek karargahı ve personeliyle birlikte İzmit'teki Cengiz Topel Havalimanı'na taşınmış, 19 Mayıs 1973'ten itibaren günümüze kadar faaliyetlerini burada yürütmeye başlamıştır. Deniz Harp Akademisi'nden başarıyla mezun olan Kurmay Yüzbaşı Sayın, 1974-1975 yıllarında Donatan Gemisi Harekât Subaylığı, Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Karargahında Destek Harekat Merkezinde Deniz Harekat Subaylığı görevlerinde bulunmuştur.

Kurmay Yüzbaşı Haluk Sayın, 1975 yılında İzmit Cengiz Topel Havalimanı'nda konuşlanmış bulunan Deniz Helikopter Filosu Harekât Kısım Amirliğine atanmıştır. Deniz Helikopter Birlik Komutanlığı 4 Ağustos 1976'da Deniz Hava Üs Komutanlığı adını almıştır. Yüzbaşı Sayın daha sonra bu birimde Deniz Hava Üssünde havacılıkla ilgili çeşitli önemli görevlerde bulunmuştur. Cengiz Topel Havalimanı'ndaki Deniz Hava Üs Komutanlığı görevi esnasında sabit kanat ve helikopter uçuşlarını sürdüren Sayın, 30 Ağustos 1978'de Binbaşı rütbesine terfi etmiştir. Bu arada Silahlı Kuvvetler Akademisi'ni bitiren Haluk Sayın, 30 Ağustos 1980'de Yarbay olmuştur. 1980-1983 tarihlerinde İtalya-Napoli'de Güney Avrupa Müttefik Deniz Kuvveti Karargahında hava harekât subayı olarak görevlendirilmiş, 30 Ağustos 1983 tarihinde Albay rütbesine terfi etmiştir. Bu arada 28 Ekim 1981'de İzmit Cengiz Topel Havaalanı NATO Deniz Hava Üssü olarak kabul edilmiştir.

Kurmay Albay Haluk Sayın, 9 Eylül 1983 tarihinde Deniz Hava Üs Komutanlığına atanmıştır, daha sonra bu görevi Tuğamiral ve Tümamiral rütbelerinde olacak şekilde 15 yıl aralıksız olarak sürdürmüş; 30 Ağustos 1998 tarihinde kadrosuzluktan emekliye ayrılmıştır.

İyi derecede İngilizce bilen Haluk Sayın, evli ve iki çocuk babası olup İstanbul'da hayatını sürdürmekte, denizcilik ve deniz havacılığı konularında çalışmalarını devam ettirip, konferanslar vermektedir.

KAYNAKÇA
Türk Denizcilik Tarihi, C. II, ed. Zeki Arıkan-Lütfi Sancar, Deniz Basımevi, İstanbul 2009, s. 195-297; F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli ve Çevresi Denizcilik Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü Yay., İzmit 2009, s. 72-95; *Savunma ve Havacılık Dergisi*, Cilt 14, Sayı 80.

Zekeriya TÜRKMEN

HAMDİ AÇAN (1915-1989)

TBMM Danışma Meclisi Üyesi

Şaban Hamdi Açan 1915'te İstanbul Sahrayıcedit'te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Trabzon'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1940 yılında mezun oldu. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle üç yıl askerlik yaptı. 1943'te Hendek'te Sıtma Savaşı Tabibi olarak göreve başladı. 1945'te atandığı Bolu ve Kocaeli Sıtma Mücadele Başkanlığı görevini 1952'ye kadar sürdürdü. Bu görevi sırasında Sağlık Bakanlığı tarafından ABD'nin Maryland-Baltimore kentine gönderildi ve ABD'nin ilk araştırma hastanesi olan Johns Hopkins Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde lisansüstü eğitimini tamamladı. Yurda dönüşünde Refik Saydam Hıfzıssıhha Enstitüsü bünyesinde kurulan Türkiye BCG Kampanyası Teşkilatı'nın başkan yardımcılığına getirildi. BCG aşısının yaygın hale getirilmesi konusunda çok önemli adımlar atan yönetimin bir parçası oldu. Bu başarılarından dolayı 1957'de BCG Kampanyası'nın Hıfzıssıhha Enstitüsü'nden ayrılmasının ardından kampanya başkanı oldu. 1960'da da ihdas edilen Verem Savaşı Genel Müdürlüğü'ne ilk genel müdür olarak atandı. 1968'de Uluslararası Verem Savaşı Birliği (IUAT) Profilaksi Komisyonuna asil üye olarak seçildi, bu üyeliği iki kez uzatıldı. 1969'da da Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) Verem Savaşı Uzmanlar Komitesi üyeliğine getirildi, bu üyeliği de beş kez uzatıldı. Hamdi Açan'ın uluslararası örgütlerdeki bir diğer görevi Uluslararası Verem Savaşı Birliği'nde oldu, 1978 yılında birliğin Orta Doğu Bölgesi şeref üyeliğine seçildi. Açan, son yirmi yılı Verem Savaşı Genel Müdürlüğü olmak üzere, toplam kırk yıllık kamu hizmetinden sonra 1980'de emekli oldu. Emeklilik döneminde verem savaş konusundaki tecrübelerini paylaşmaktan geri durmadı. Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği'nde Müşavir Koordinatör olarak görev aldı. Bu arada 1982 Anayasasını hazırlamak üzere Millî Güvenlik Konseyince oluşturulan Danışma Meclisine Kocaeli üyesi olarak seçildi. 23 Ekim 1981'de başlayan bu görevi, 1983 milletvekili genel seçimleriyle yeni parlamentonun oluşmasına kadar (6 Aralık 1983) devam etti. Hamdi Açan, sıtma, verem, kolera, çiçek ve çocuk felcine karşı verdiği mücadele göz önünde bulundurularak TÜBİTAK tarafından 1983'te "Hizmet Ödülü" ile onurlandırıldı. 1984'te Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği Genel Başkanlığına, 1986'da da yeni kurulan Verem Savaşı Dernekleri Federasyonu Genel Başkanlığına seçildi. 5 Mayıs 1989'da 74 yaşında vefat eden Hamdi Açan'ın adı, İzmit Tepecik Mahallesinde Verem Savaş Dispanserinin yanından Acısu Parkı'na inen sokağa verilmiştir. Hamdi Açan evli ve 2 çocuk babasıydı.

KAYNAKÇA
TBMM Albümü 1920-2010 (2010), IV. Cilt, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara Danışma Meclisi Tutanak Dergisi, https://www5.tbmm.gov.tr// develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.birlesimler_diger_meclisler?v_meclis=5&meclis_kisa_adi=DM&diger_donem_adi=d00

Mustafa Serhan YÜCEL

HAMDİ BAŞAK (1913-1979)

Siyasetçi, Milletvekili

27 Ocak 1913 tarihinde Rize'nin Derepazarı ilçesinin Maltepe köyünde doğdu. Babası Yakup Efendi, annesi Fatma Hanım'dır. Ailesi sonradan Sakarya'nın Kurtuluş Mahallesi'ne yerleşti ve kendisi de burada büyüdü. Nüfus kaydı da Sakarya'nın Kurtuluş Mahallesi'nde bulunmaktadır. İlk ve ortaokulu Adapazarı'nda tamamlayan Ahmet Hamdi Başak, liseyi 1934/1935 ders yılında İstanbul Hayriye Lisesi'nde tamamladı. Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi'ne girdi ve 1940 yılında bankacılık bölümünden mezun oldu. Askerlik vazifesini yaptıktan sonra Kocaeli'ne döndü ve Kocaeli'de taahhüt ve ticaret işleriyle uğraştı. Bu sırada siyasete de giren Başak, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara geldiği TBMM IX. dönem seçimlerinde Demokrat Parti'den Kocaeli milletvekili olarak seçilerek meclise girdi. Aynı şekilde, 1954 yılında yapılan X. dönem TBMM seçimlerinde de yeniden Kocaeli milletvekili, 1957 yılındaki XI. dönem seçimlerinde de Sakarya milletvekili olarak seçildi. Böylece iki dönem Kocaeli, bir dönem de Sakarya olmak üzere toplamda üç dönem milletvekilliği yaptı. 1958 yılında Halide Aysen Hanım'la evlendi ancak çocukları olmadı. Ahmet Hamdi Başak çok partili hayata geçiş sonrası TBMM'de siyasi polemiklerin yoğun olduğu bir dönemde Meclis'te yer almış olmasına rağmen, Meclis'teki bu tür siyasi tartışmaların içerisinde pek yer almamıştı. Daha çok, uzmanlık alanıyla ilgili encümen ve komisyonlarda görevler yapmış, Meclis'teki konuşmaları da ağırlıklı olarak görev yaptığı encümen ve komisyonların faaliyetleri hakkında olmuştu. Bu açıdan Meclis'in çalışkan ve aktif vekilleri arasında ismi zikredilmektedir. Görev yaptığı dönemlerin ticaret ve ekonomi komisyonlarında çoğunlukla görevli olan Başak, Ticaret Komisyonu Kâtipliği de yaptı. Şeker ve istihlâk muamele vergisi, belediye gelirleri, Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası'nın açacağı krediler hakkındaki çalışmalarla birlikte Gelir, Kurumlar ve Vergi Usûl Kanunu değişiklikleri ve yabancı sermaye hakkında kurulan geçici komisyonlarda görevler aldı. Aynı zamanda Şeker ve İstihlâk Vergisi ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma konusunda kurulan komisyonların kâtipliklerini de kendisi yaptı. XI. TBMM döneminde yer aldığı Tarım Encümeni tarafından köylerdeki ahalinin yapacağı içme suyu işlerine yapılacak yardıma dair çalışmalar yürütüldü ve kendisi de aktif olarak bu çalışmalarda yer aldı. Aynı komisyon tarafından Türkiye ile Mısır arasında 1953 yılında imzalanan Ticaret ve Tediye Anlaşma-

sı'na ek bir kanun hazırlanarak Meclis'te onaylandı. 15 Kasım 1958 tarihine kadar görev yaptığı Tarım Encümeni'nden bu tarihte ayrılan Başak, ardından İmar ve İskân Encümeni'ne seçildi. 1959 yılında bu komisyondan da ayrılarak Ticaret Encümeni'ne dâhil oldu. Bu yoğun komisyon görevlerine rağmen Ahmet Hamdi Başak'ın Meclis Genel Kurulu'nda sadece bir konuşması vardır. Meclis oylamalarına katılan ve tutanaklarda ismi bulunan Başak, Meclis içinde konuşma ve tartışmalardan uzak durmuştur. Bu durum da kendisinin çoğunlukla görev aldığı encümen ve komisyonların işlerine odaklandığını göstermektedir. 1959 yılında ilginç bir hadiseden dolayı Meclis'e Başak'ın milletvekilliğinin düşürülmesi önerisi getirilmiştir. Arabasını ehliyetsiz bir tanıdığının kullandığı ve bu kişinin bu şekilde yakalanarak Karayolları Trafik Kanunu'na muhalefet nedeniyle ceza aldığı tespit edildiği gerekçesiyle Meclis'e verilen öneri kabul edilmediği gibi Başak da herhangi bir ceza almamıştır. Ancak siyasi suçlamalarla karşılaşması birçok Demokrat Parti milletvekili gibi 1960 sonrası olmuştur. 1960 askerî darbesinden sonra tutuklanıp yargılanan siyasetçiler arasında yer alan Ahmet Hamdi Başak, Yassıada Yüksek Adalet Divanı tarafından anayasayı ihlal suçlamasıyla beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Hapis cezası sonrası aktif siyasi hayattan çekilen Başak, 10 Ekim 1979 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi Adapazarı'nda, Yorgalar Mezarlığı'na defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Taribi TBMM IX. Dönem 1950-1954*, Cilt: VII (Özgeçmiş), Ankara 1998, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s. 696-697.Bilal Tunç, "1957 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sakarya'daki Yansımaları ve Sakarya Milletvekilleri", *Vakanüvis – Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı, Yıl: 5, Kasım 2020, s. 180-219.

Ramazan Erhan GÜLLÜ

HAMDİ NAMIK GÖR (1881-1957)

Bürokrat, Siyasetçi, Milletvekili

1881 yılında bugünkü Makedonya'nın Debre (o zamanki adıyla Debre-i Bâlâ) şehrinde doğmuştur. Babası Körpaşazâde İbrahim Hulusi Efendi'dir. Doğduğu bölge Balkan Savaşları'nda Osmanlı idaresinden çıkmıştır. Ancak Hamdi Namık Gör'ün ailesi Balkan Savaşları'ndan önce bölgeden göç ederek Edirne'ye gelmiştir. İlk öğrenimini Edirne İbtidaisi'nde ve Edirne İdadisi'nde tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul'a gelerek Mülkiye Mektebi'ne girmiş ve 1900 yılında Mülkiye'nin yüksek mektebinden mezun olmuştur. Türkçe dışında Arnavutça, Bulgarca ve Farsça bilmekteydi. Hem eğitimi hem de dil bilgisi sayesinde Osmanlı bürokrasisinde birçok görev almıştır. Mülkiye'den mezuniyeti sonrası öncelikle Edirne Ziraat Bankası Şubesi'nde bankacı olarak çalışmaya başlamış, 1902 yılında Mürefte ilçesi Tahrirat Kâtipliği'ne atanmıştır. Kendisi de bit İttihatçı olan Hamdi Namık Bey, 1908 yılında Meşrutiyet'in ilânından sonra İskeçe, Dimetoka, Dedeağaç, İpek, Sinop, Humus gibi ülkenin birçok farklı yerinde tahrirat müdürlüğü ve mutasarrıflık gibi görevlerde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı yıllarında da Menteşe (Aydın) ve Karesi (Balıkesir) vilayetlerinde benzer görevler yapmıştır. Savaşın sonlarında Halep-Mumbuç kaymakamlığına atanmış, aynı sıralarda Bab ve Çeşme kaymakamlıklarını da vekâleten yürütmüştür. Savaşın sonra ermesi ve mütareke döneminin başlaması sonrası da Hamdi Namık Bey, "İttihatçı" olmasına rağmen bürokraside görev almayı başaran nadir kişilerdendi. 1919 yılı Haziran ayında Ayancık Kaymakamı, aynı yılın Ekim ayında da Geyve Kaymakamı olarak atanmıştı. Millî Mücadele yanlısı bir bürokrat olduğu için bu yıllarda İstanbul Hükümeti'nin direktiflerini yerine getirmekten ziyade Millî Mücadele lehine gösterdiği tavırları ile tanınmıştı.

Hamdi Namık Bey'in Geyve Kaymakamı olarak göreve başladığı sırada İzmit bölgesinde Millî Mücadele çalışmaları zaten başlamış durumdadır. Kendisi de vazifesinde başladıktan sonra bu çalışmalara destek vermiştir. Bölgedeki milis kuvvetleriyle birlikte hayata geçirdiği önemli faaliyetlerden birisi, Mustafa Kemal Paşa'nın direktifiyle Yüzbaşı Rıfat Bey'in kuvvetlerine yardım edip Mekece'de bulunan İngiliz askerlerine yaptıkları baskındır. Baskın sonrası İstanbul Hükümeti'nin oluşturduğu Divan-ı Harp, Hamdi Namık Bey'i görevinden azlettiği gibi idam cezasına çarptırıldığını ilan etmiştir. Ancak bölge büyük oranda Kuvayımilliye'nin kontrolünde olduğu için Mustafa Kemal Paşa Hamdi Namık Bey'in kaymakamlık vazifesine devamını istemiş, İstanbul Hükümeti'nin kararı uygulanmamıştır. Bölgedeki vazifesi boyunca da Hamdi Namık Bey, İstanbul ile Ankara arasında kendi ifadesiyle "kapıcılık ve bekçilik" yapmıştır. Hamdi Namık Bey Ankara'da Meclis'in açılması sonrası teşkil edilen I. TBMM'ye de İzmit mebusu olarak katılmıştır. Mebusluğu döneminde Meclis'te Bayındırlık, Mali Konular, İçişleri, PTT ve Anayasa komisyonlarında görev almış, bu komisyonlardan bazılarının başkanlığını ve sözcülüğünü yapmıştır. Ayrıca Meclis'e sunulan ve sonradan kabul edilen, Damat Ferit Paşa ve kabinesinin yargılanmalarına dair kanun teklifini veren grubun içinde yer almıştır. Hatta kendisi hatıralarında bu teklifi hazırlayanın bizzat kendisi olduğunu ifade etmektedir. Bu kanunla ilgili Meclis'te yaşanan tartışmalarda da sık sık söz alarak kanunun savunusunu yapmıştır. Aktif çalışmalarıyla birlikte Meclis içinde muhalif tutumu da dikkat çekmiştir. Baştan beri birçok konuda gösterdiği muhalefete bağlı olarak Müdafaa-i Hukuk grubunun kurulmasından sonra da muhalif ikinci grup içinde yer almıştır. Bu yüzden yenilenen ikinci meclise aday gösterilmemiştir. Milletvekilliği sona erdikten sonra, 1924 yılında memurluk talebinde bulunmuş, bunun üzerine önce Kastamonu sonra da Karesi İskân Bölgesi Müdürü olarak atanmıştır. Daha sonra Mülkiye Müfettişliği'ne geçmiş, 1927 yılında da emekli olarak memuriyet hayatından ayrılmıştır.

Evli ve dört çocuk babası olan Hamdi Namık Bey emekliliği sonrası Ankara'ya yerleşmiş, 1957 yılında Ankara'da vefat etmiştir.

KAYNAKÇA
Hamdi Namık Gör, *İstiklal Mucizesi*, Ankara 1956, Ege Matbaası; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, III. Cilt – I. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Ankara 1993, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, s. 537-538; Hatice Kalyoncu, *1. Dönem İzmit Milletvekili Hamdi Namık (Gör) Bey (1920-1923)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2003; Selda Kılıç, "1920 Meclisinde İzmit Milletvekili Hamdi Namık Bey", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu* – III, Cilt: II, Kocaeli 2017, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, s. 1161-1182.

Ramazan Erhan GÜLLÜ

HAMİD B. MUHAMMED B. VELİYYÜDDİN EL-KOCEVÎ

Osmanlı Âlimi, Müderris

Kocaeli'de doğduğu veya burada yaşadığı için "Kocevî" nisbesiyle anılmıştır. Hakkında fazla bir malumat bulunmamaktadır. Doğum ve ölüm tarihleri tespit edilememiştir. Ancak yazdığı eserden hareketle onun 9/15. asrın ikinci yarısında yaşadığı düşünülmektedir. Zamanının müderrislerindendir.

Veliyyüddin el-Kocevî'nin günümüze ulaşabilen tek eseri, Hanefî hukukunun en tanınmış ve muteber metinlerinden biri olan ve Burhâneddin el-Mergînânî (ö. 593/1197) tarafından telif edilen *el-Hidâye* adlı eser üzerine kaleme aldığı *Talikât 'alâ ba'zı mevâdii'l-Hidâye* adlı risaledir. Osmanlı yazım geleneğinde sıklıkla karşılaşılan bu yazım türüyle, bir eserin anlaşılmayan yerlerinin açıklığa kavuşturulması ve konunun daha ayrıntılı bir biçimde ortaya konulması hedeflenmiştir.

Veliyyüddin el-Kocevî'nin bu çalışması, Süleymaniye Kütüphanesinin Laleli bölümünde 002433 numarayla kayıtlı mecmuanın 151a-155b varakları arasında bulunmaktadır ve tespitimize göre risalenin elimize ulaşan tek nüshasıdır. Risale, el-Hidâye ve borçlar hukukunun önemli konularından biri olan "Şart Muhayyerliği" konusu üzerine düşülmüş notlar niteliğinde bir talikattır. Gelenekte talikatlar sayfa kenarına konulurken Veliyyüddin el-Kocevî bu çalışmasını iki sayfa halinde yazmayı tercih etmiştir. Risalenin çok detaylı bir araştırma yapılmadan konunun sadece küçük bir kısmına dair mütevazı bir katkıdan ibaret olduğu bizzat müellif tarafından ifade edilmektedir. Bu risale Ahmet Ekşi tarafından günümüze kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA
Ahmet Ekşi, "Hamid b. Muhammed b. Veliyüddin el-Kocevî'nin Talikat Ala Bazı Mevadii'l-Hidaye Adlı Risalesinin Tahlili ve Tam Metin Neşri", *Kocaelili Âlimler*, 2019, s. 215-224; Kocevî, Hamid b. Muhammed b. Veliyyüddin, *Talikat ala bazı mevadii'l-Hidaye.*, Laleli, 002433: 151a -155b, Süleymaniye Kütüphanesi; Merginani, "Ebü'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr", *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*. 4 Cilt, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990; Şensoy, Sedat, "Ta'lîkât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 39: 508-510, İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Hüseyin OKUR

HAMİD EFENDİ KONEVÎ (1494-1577)

İlmiye Mensubu, Şeyhülislam

Hamid Efendi, 1494 yılında Konya'da doğdu. Dedesi, Konya'da bir tekke şeyhi olan Şeyh Turun (Duruz) Efendi, babası ise Beyşehir Kadısı, Mehmed Efendi'dir. Hamid Efendi, ilk eğitimini Konya'da yaptıktan sonra yirmi iki yaşında İstanbul'a geldi. Burada Çivizâde Muhyiddin Mehmed, Sa'di Efendi ve Aşçızâde Hasan Çelebi Efendi'den ders aldı. 1516'da Kadri Efendi'nin hizmetine girerek tezkirecilik yaptı. 1533-41 yılları arasında sırasıyla Bursa'da Molla Hüsrev, Bayezid Paşa, Kütahya'da Germiyanoğlu, Bursa'da Ahmed Paşa, İstanbul'da Dâvud Paşa Medresesi müderrisliğine getirildi. 1541'de Şeyhülislâm Çivizâde Muhyiddin Efendi'nin damadı oldu. Böylece "Çivizâde Damadı" unvanıyla tanındı. 1545'te Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Medresesi müderrisliğine, iki yıl sonra Manisa müftülüğüne tayin edildi. 1548'de ise İstanbul'da Şehzade Medresesi'ne müderris oldu. 1549'da Şam, bir yıl sonra da Mısır kadısı oldu. İki yıl sonra azledildi. Bu dönemde hacca gitti. 1553'te Ayasofya Medresesi'ne müderris tayin edildi. 1554'te Bursa, 1556'da İstanbul kadılığına getirildi. 1557'de ise ilmiye sınıfının en üst seviyelerinden olan Rumeli Kazaskerliğine getirildi. Kanuni Dönemi'nde geldiği bu görevde on yıla yakın kaldı. Hâmid Efendi'nin kazaskerliği döneminde ilmiye mesleği kademelerinde bazı yenilikler yapıldı. Bunlardan biri 1561'de medrese mezunlarının rûznâmçe (günlük) defterine kaydedilerek atanmak için sıra beklemeleri usulünün getirilmesidir. Ancak nöbet usulüne uyulmayınca 1566'da ikinci defa mülâzemet (stajyerlik) sistemine riayet edilmesi hakkında emir çıktı. Kanuni ile çakıştığı konulardan biri Kanuni'nin Şair Baki'yi medrese eğitimciliğine getirmesine karşı durmasıdır. Ancak Kanuni çıkardığı ferman ile atamayı yapmıştır. Buna nazaran Kanuni, Hamid Efendi'nin ciddiyet ve ahlakını sevmiş, ona hürmet etmiştir.

Hamid Efendi, Kanuni'nin vefatından sonra 1566'da Zigetvar Seferi'nden dönüldüğü sırada içki yasağının devamını talep etmesi üzerine II.Selim tarafından görevden alındı. Yedi-sekiz yıl süren azil döneminden sonra, 1574'te Ebüssuûd Efendi'nin vefa-

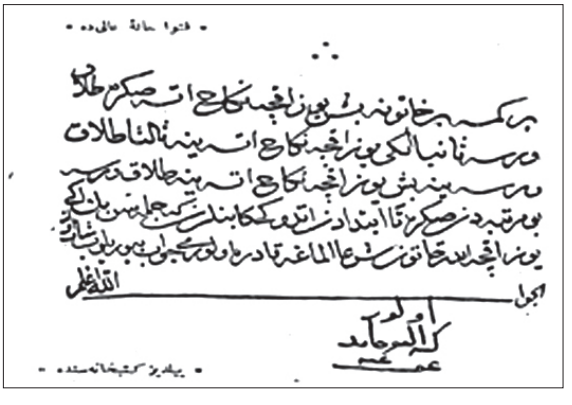

Şeyhülislam Hamid Efendi'nin fetvalarından biri (Nikah akdinde kadına verilen mehir parası hakkında)

tından sonra şeyhülislâmlığa getirildi. Şeyhülislamlık, Rumeli Kazaskerliğinden üstün olmakla birlikte Osmanlı yönetim alanında birbiri ile rekabet halindeydi. Hamid Efendi aynı yıl içinde, III. Murat tahta çıktığında görevinde kaldı. İlmiye sınıfının sözünün geçtiği ve Sünni İslam doktrinin uygulandığı bu dönemde Hamid Efendi, Ebussuud'un çıkardığı fetvaları derleyerek II. Selim'e sundu. Ayrıca "*Fetava-yı Hamidiye*" adlı Arapça kitaplardan derleme ve kendisine ait fetva kitabı vardır. Fetvaların içerikleri ibadetler, vakıflar ve hukuki konularla ilgilidir. Hamid Efendi'nin, bunun dışında sahabe Ubeyde b. Cerrah ile ilgili "*Za"us-sabah fi tercümeti Seyyidina Ebi Ubeydetü'bnül-Cerrah*" adıyla biyografik bir eseri vardır.

Hamid Efendi, İstanbul'da Zeyrek'teki Filyokuşu, Timurhan Mahallesi'nde mülâzımlar için odaları bulunan ve medrese olarak da kullanılan bir mescid yaptırdı ve vakfetti. Arşiv kayıtlarında vakıf, görevlileri, onarımları hakkında bilgi bulunmakla birlikte Evliya Çelebi seyahatnamesi ve diğer kronik kaynaklarda da bahsedilmiştir. 1918 yılına kadar kullanılan medrese günümüze ulaşmamıştır. Hamid Efendi, Konya'da da bir muallimhane yaptırmış, ancak günümüze ulaşmamıştır. Hamid Efendi şeyhülislamlık görevinde iken 1577 yılında vefat etti. Eyyüp'te Mihrişah Vâlide Sultan Türbesi'nin karşısında defnedildi. Hamid Efendi'nin kardeşi Muhyiddin Efendi ve onun oğlu Abdullah Efendi'dir. Bu silsile sonradan "Martoloszadeler" unvanıyla devam etmiştir. Hamid Efendi'nin Kocaeli tarihi için önemi Gebze'de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi'nin medresesinde Ebussuud Efendi ile birlikte müderrislik yapmış olmasıdır. Külliyeyi, 1522 yılında Çoban Mustafa Paşa yaptırmıştır. Ellili grubundaki medresede Fıkıh, Hadis ve Tefsir gibi dersler yanında Hesap, Mantık, Felsefe gibi dersler de okutuluyordu. Hamid Efendi de Ebussuud gibi müderrislikten Şeyhülislamlığa yükselmiş ve ilmiye sınıfının önemli isimlerinden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

BOA. A.DVNSMHM. d. 1-80; 25-342; 93-232; BOA. A.MKT. MHM. 106-87; BOA. AE. SAMD. III. 41-4084; BOA. AE. SMST. III. 187-14774-0;68-5008; BOA. EV. d. 20466;10001; BOA. EV. HMH. d. 3889;3959;3991;4059;4130;7307; BOA. CMF.104-5160; 102-5099; 48-2380;182-9095; BOA. C.ADL. 10-661; BOA. C.EV.458-231172; 250-12508; BOA. İ.EV. 3-55; BOA. BEO. 225-16804; Atâî, *Zeyl-i Şekāik*ü'l *Ata*i, İstanbul Matbaa-ı Amire, 1851, İstanbul, s. 242-243; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, yay. haz. A. Fikri Yavuz- İsmail Özen, Meral Yay., İstanbul,1972, C. I., s. 251, 294, 477; C. III, s. 188; Evliya Çelebi, *Seyahatname*, haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Robert Dankoff, YKY, İstanbul, 2003, C. I, s. 78a, 90b-91b,121b; Hüseyin Ayvansarâyî, (Ali Sati Efendi İlavesiyle), *Hadîkatü'l-Cevâmi*, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1864, C. I, s. 94; *İlmiye Salnamesi*, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1918, s. 386-392; Katip Çelebi, *Keşf'el -zunun*, TTK, Ankara, 2014, C. II, s. 1222; Müstakimzade Süleyman Efendi, *Devhatü'l Meşayih*, Matbaa-ı Amire, 1878, İstanbul, s. 26-28; Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmani*, C. II, yay. haz. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s. 596; Peçevi İbrahim, *Tarih-i Peçevi*, Matbaa-ı Amire, İstanbul, 1866, C. I, s. 413, 504; C. II, s. 32; Selaniki Mustafa Efendi, *Selaniki Tarihi*, yay. haz., Mehmet İpşirli, C. I, TTK. Yay., Ankara, 1999, s. 52,101

Ayşegül YILMAZ

HAMİDİYE BULVARI – CADDESİ

Bugünkü Yürüyüş Yolu

İzmit'in en önem tarihsel arterlerinden biri, başlangıçtaki adı İmre Tökeli Bulvarı olan Hamidiye Caddesi; bugün halk arasındaki yaygın adıyla Yürüyüş Yolu ya da Demiryolu Caddesi'dir. 19. yüzyılda İzmit'in en hareketli caddesi, bu caddenin kuzey paralelinde bulunan Bağdat Yolu (bugünkü İnönü Caddesi) iken Sultan Hamit Dönemi'nde; 19. yüzyılın sonlarına doğru Haydarpaşa – İzmit demiryolunun yapılması ile birlikte İmre Tökeli Bulvarı, 1902 yılında Hamidiye Bulvarı adını almış ve kentin yek diğer ana arteri haline gelmiştir.

Bulvarın adı Cumhuriyet döneminde valinin adına izafen Ziya Tekeli Caddesi olarak değiştirilmiş buna mukabil halk arasında ekseriyetle Demiryolu Caddesi olarak anılmıştır.

Anadolu'ya uzanan demiryolu hattının en önemli kısmını oluşturan Haydarpaşa-İzmit arasının 89 kilometrelik hattı 1873'te, daha sonra ilave edilen Adapazarı hattı 1890 yılında, Ankara hattı ise 1892'de işletmeye açılmıştır. 1999 yılında demiryolu hattının kaldırılıp sahile taşınması ile birlikte caddenin işlevi, kaderi ve fonksiyonu değişmiş; halk arasında yürüyüş yolu olarak anılmaya başlanmıştır. Cadde üzerinde demiryolu mevcut iken kurulmuş olan düzen dolayısıyla geniş bir açıklık olması, çağdaş şehircilik açısından İzmit için bir şans olmuş; demiryolunun kaldırılmasının ardından rayların döşeli olduğu bölüm yeşil alan ve yürüyüş yolu olarak tanzim edilirken yürüyüş parkurunun iki tarafında cadde taşıt trafiğine tahsis edilmiştir. Bu trafik arterlerinden kuzeyde olanı batıdan doğuya sırasıyla Hürriyet Caddesi ve Atatürk Caddesi olarak adlandırılırken, güneyde olanı ise Cumhuriyet Caddesi ve devamında Cengiz Topel Caddesi olarak adlandırılmıştır. Demiryolu Caddesi ya da diğer adıyla Yürüyüş Yolu üzerindeki imar ve tanzim çalışmaları günümüzde de farklı dönemlerde, farklı projelerle ele alınmakta ve bir cazibe arteri olarak değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

İzmit'in en eski ticaret merkezi olan Hanlariçi'nden bugünkü Anıtpark Meydanı'na kadar uzanan cadde bugün için modern betonarme apartmanlarla kaplanmış; söz konusu yapıların giriş katları mağaza ve dükkân olarak kullanılırken üst katları çoğunlukla ikametgâh; yer yer ise büro ve ofis olarak kullanılmaktadır. Uzunluğu bir buçuk kilometreyi bulan cadde ticari bir merkez olmasının yanı sıra restoran, kafeterya, pub gibi rekreasyona ve eğlenceye yönelik iş yerleri ile de kaplıdır. Caddenin muhtelif kesimlerinde İzmit'in önemli çekim merkezleri yer alır. Anıtpark'a yakın bölgesinde, sahil tarafında yer alan Yeni Cuma Camii ve külliyesi (Pertev Paşa Camii) gerek çok eski ve değerli bir mimari eser olması gerekse de kent hayatına ve ritüellerine dair önemli hassasiyetleri taşıması açısından bir merkez haline gelmiş; çevresi de çayhaneler, dinlence yerleri, parklarla donatılmıştır. Benzer şekilde caddenin Hanlariçi mevkiine yakın bölgesinde, deniz tarafında yer alan

Hamidiye Bulvarı - Caddesi

Fevziye Camii de ikinci bir çekim merkezi oluşturmuştur. Son derecede özenli restorasyonlar geçiren ve 16. yüzyıla tarihlenen bu iki cami İzmit'in sosyal hayatında önemli bir yer tutar.

Yürüyüş yolunun Anıtpark başlangıcında Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi ile Güzel Sanatlar Fakültesi'nin yer alması caddeye farklı bir hareketlilik ve entelektüel bir boyut katar. Söz konusu fakültelerin hemen ilerisinde yer alan eskinin Ulugazi İlkokulu; şimdinin İzmit Teknik ve Meslek Lisesi ise Birinci Ulusal Mimari Dönemi karakterini yansıtan bir mimari miras olarak değer arz eder.

Demiryolu Caddesi ya da Yürüyüş Yolu adıyla anılan caddede, 19. yüzyıl son çeyreğinde demiryolu inşa faaliyeti sırasında ilk İzmit mutasarrıfı olarak görev yapan ve bugün restore edilmiş önemli bir İzmit konağına adını veren Sırrı Paşa, görevde olduğu dönemde hat boyunca çınar ağaçları diktirmiş ve bu çınarlar bugüne kadar gelerek asırlık çınarlar halini almıştır. Bundan dolayı çınar ağacı İzmit'in sembolü olarak benimsenmiştir.

KAYNAKÇA

Deniz Demirarslan, "Batılılaşma/Modernleşme Dönemi Demiryolu Politikası ve İstasyon Bina Mimarisi: İzmit ve Hereke Tren İstasyonları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri*, ed. Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları No.30, s. 1635-1649; Hamza Gündoğdu, Rümeysa Işık, "İzmit Pertev Paşa Külliyesi'nin Klasik Osmanlı Mimarisindeki Yeri ve Önemi", *Uluslararsı Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri*, ed. Hâluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, s. 1587-1607; Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, Sesim Ofset, Kocaeli, 2013; İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairesi Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü, *İzmit Analitik Etüdler*, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Döner Sermayesi, Ankara,1971; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, *Mehtap Özbayraktar*, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler- Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İse Reklam, İstanbul 2011; Nezih Fıratlı, *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*, MEB Yayınevi, İstanbul 1971; Sanem Müştak, *Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Apartman Tasarımında Geleneksel Mimarinin İzleri: İzmit Demiryolu Caddesi Örneği*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Mimarlık Bölümü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016, Kocaeli; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları , Düzey Matbaa Ltd Şti, İstanbul, 2009; Tan Serimer, "Tarihi İzmit Garı Restorasyonu", *KYÖD Dergi*, Mayıs, Kocaeli, 2005,102-103; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2011.

Nevnihal ERDOĞAN

HAMİT OSKAY / İSMAİL HAMİT OKTAY (1887-1970)

Emniyet Genel Müdürü, Devlet Adamı, Vali

Hamit Oskay, 1887 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Ortaokul ve lise eğitimini Fatih Askeri Rüştiyesi ve Vefa İdadi Mülkiyesinde ve yükseköğrenimini Hukuk Mektebi'nde tamamlamıştır. 1905 yılında Dahiliye Nezareti Muhasebe Kalemi Mülazımlığı'nda yaptığı stajın ardından 25 Nisan 1322 (1906) tarihinde ilk memuriyeti olan Rumeli Vilayeti Birinci Şube Mukayyitliği'ne başlamıştır. 1909-1913 tarihleri arasında önce İkinci Sınıf daha sonra da Birinci Sınıf Hülefalığı görevlerini üstlenmiştir. 1913 yılında Dahiliye Nezareti Mümeyyizliği'ne tayin edilmiştir. Aynı yıl Umum-u Mahalliye-i Vilayet Mümeyyizliği'ne atanmıştır. İki yıl süren bu görevinin ardından 1915-1923 yılları arasında Emniyet-i Umumiye Muhasebe Müdürlüğü'ne tayin olunmuştur. 1923 yılında önce Emniyet-i Umumiye Müdür Muavinliği'ne, daha sonra da aynı yıl içerisinde Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'ne getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Emniyet-i Umumiye Müdürü, Hamit Oskay olmuştur. Oskay, 24 Ekim 1923 tarihinden 6 Şubat 1924 tarihine kadar kısa bir süre için bu görevi ifa etmiştir. Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nden

Hamit Oskay

ayrılmasının ardından 1924 yılında Beyoğlu Şube-i İdariyesi Müdürlüğü'ne tayin olunmuştur. Üç yıllık bu görevinin ardından 1927'de Kocaeli Valisi olmadan önceki son görevi olan İstanbul Şehremaneti Muavinliği'ne naklen atanmıştır.

Oskay, 31 Ağustos 1935 yılında Kocaeli Valiliği'ne tayin edilmiştir. 1935 yılı Ağustos ayı sonunda Kocaeli Valiliği görevine başlayan Oskay, tarım, hayvancılık ve balıkçılık faaliyetlerini geliştirmek ve şehrin su ihtiyacını karşılamak için çalışmalara başlamıştır. Köylerin kalkınmasının sağlanabilmesi amacıyla Köy Birlikleri'nin kurulmasını teşvik etmiştir. Onun çalışmaları neticesinde Kocaeli köylüleri tarafından Bayındırlık ve Kültür Birliği oluşturuldu. Birliğin açılış töreni 12 Şubat 1936 tarihinde Oskay'ın nezaretinde Necatibey Okulu'nda gerçekleştirildi. Oskay, Kocaeli'de imar faaliyetlerine de önem vermiştir. Onun döneminde şehirde yeni yollar yapılmış ve bozuk olan bazı yollar tamir ettirilmiştir. Sapanca'da yapılmış olan gazinonun işletilmesi için anonim bir şirket kurduran Vali Oskay, aynı zamanda burayı bir mesire yeri haline getirmiştir. Valiliği sırasında Kocaeli'de keten ve keten bezi üretiminin iyileştirilmesi ve arttırılmasına yönelik girişimlerde bulunmuş ve şehirdeki ziyaretleri sırasında köylülere de bu konunun önemini aktarmıştır. Selefleri döneminde de devam eden bataklık kurutma çalışmalarını da sürdüren Oskay, kültür alanında da Kocaeli şehrine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Oskay'ın kültürel faaliyetlerinin en önemlisi 1932 yılından beri şehir halkı tarafından talep edilen ancak bir türlü inşa edilemeyen halkevi binasının inşaatını başlatması olmuştur. Oskay'ın çalışmaları sonucunda 10 Ağustos 1938 tarihinde Kocaeli halkı için sosyal ve kültürel faaliyetler sağlaması ve idarî bir merkez olması hedeflenen Halkevi'nin temeli atılmıştır. Oskay, temel atma töreninde yaptığı konuşmada, Halkevi'nin Kocaeli halkının eğitim seviyesini yükselteceğini, sosyal hayatı canlandıracağını ve yeniliklerin kökleşmesini sağlayacağını ifade etmiştir. Temelini Vali Oskay'ın attığı İzmit Halkevi'nin tamamlanması 4 yıla yakın sürmüş ve açılışı Ziya Tekeli'nin valiliği döneminde tamamlanmıştır. Oskay'ın diğer bir çalışması ise köylere elektrik getirilmesini sağlamak olmuştur. Onun döneminde Kocaeli vilayetinin bazı köylerine elektrik tesisatı çekilmiş ve elektrik verilmiştir. Temeli 14 Ağustos 1934'te atılan İzmit Sümerbank Selüloz ve Kâğıt Fabrikası, ilk kâğıt üretimini Oskay'ın valiliği sürecinde 18 Nisan 1936 tarihinde gerçekleştirmiştir. Oskay, Kocaeli Valiliği sırasında CHP İl Başkanlığı görevini de kendi uhdesine almıştır. Başarılı çalışmaları nedeniyle, 1938 yılında münhal bulunan 11 mebusluk için de adı geçenlerden biri olmuş ancak kendisi CHP yönetimi tarafından aday gösterilmemiştir.

Hamit Oskay, 28 Aralık 1938 tarihli kararname ile Kütahya Valiliği'ne naklen tayin olunana kadar yaklaşık 3 yıl bu görevini sürdürmüştür. Oskay'ın Kütahya Valiliği de yaklaşık 3 yıl sürmüş ve 10 Kasım 1941 tarihinde Eskişehir Valiliği'ne naklen ataması yapılmıştır. 26 Kasım 1943 tarihinde Trakya Umumî Müfettişliği Başmüşavirinin Edirne Valiliği'ne atanması dolayısıyla boşalan başmüşavirlik makamına, Eskişehir Valisi Hamid Oskay naklen tayin edilmiştir. Oskay, 8 Nisan 1948 tarihinde ise münhal bulunan Çoruh (Artvin) Valiliği'ne naklen tayin olunmuştur. Oskay'ın son memuriyeti Çoruh Valiliği olmuş ve 1949 yılında emekliye ayrılmıştır. Valilik yaptığı süre içerisinde gösterdiği üstün başarıları ve gayreti dolayısıyla takdirname ile ödüllendirilen Oskay, emekli olduktan sonra hayatının geri kalanını İstanbul Kadıköy'de geçirmiş ve 1970 yılında vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

"Genel Müdürlerimiz", https://www.egm.gov.tr/genel-mudurlerimiz-2019, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021; "İzmit O Günden Sonra Bir Daha Aynı İzmit Olmadı...", Kocaeli *KOZ*, 18 Nisan 2018; "Kocaeli Köylüleri Bayındırlık ve Kültür Birliği Kuruldu", *Ulus*, 13 Şubat 1936; "SEKA", http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/cb929eae7a499e5_ek.pdf?dergi=101, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021; "Yeni Seçim Cumartesiye Yapılıyor", *Tan*, 28 İlkkânun 1928; Özlem Senem Binici, *İzmit'te 1936–1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık ABD, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, Kocaeli, 2012; Abdülhalim Durma, *Cumhuriyetin Eskişehir Valileri*, https://www.academia.edu/50853749/Cumhuriyetin_Eskisehir_Valileri, Erişim Tarihi: 22 Eylül 2021; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 85/108/10, 28 Aralık 1938; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 96/92/14, 10 Kasım 1941; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 104/2/41, 26 Kasım 1943; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 116/25/7, 8 Nisan 1948; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945.

Esin TÜYLÜ TURAN

HAMZA OSMAN ERKAN (1897-1968)

Siyasetçi, Milletvekili

1897 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Sultan Abdülaziz'in yaverliğini de yapmış olan Osmanlı feriklerinden Çerkes kökenli Şhaplı Osman Ferit Paşa'dır. Ailesi Rusya'dan yapılan 1864 Çerkes sürgününde Osmanlı topraklarına gelerek İstanbul'a yerleşmiştir. Babası Osman Ferit Paşa, Sultan Abdülaziz'in düzenlediği bir müsabakada birinci gelerek orduya dâhil olmuş ve kısa sürede yükselerek önemli görevlere gelmiştir. Çocuklarının da iyi eğitim almasını sağlamıştır. Osman Ferit Paşa'nın oğlu Hamza Osman Erkan'ın nüfus kaydında ismi "Hamza Cemalettin" olarak geçmekle birlikte kendisi ismini Hamza Osman olarak kullanmıştır. Annesi Nefise Hanım'dır. İstanbul'daki ilk eğitiminin ardından Hamza Osman, Cenevre Koleji'ne gitmiştir. Eğitimi esnasında Birinci Dünya Savaşı başlayınca, okulunu yarıda bırakarak İstanbul'a dönmüş ve gönüllü olarak Irak Cephesi'nde savaşa katılmıştır. Savaş esnasındaki faaliyetleri dolayısıyla madalya ile ödüllendirilmiştir. Bu yıllardaki hatıralarını *Bir Avuç Kahraman* başlığıyla kitap olarak yayınlamıştır. Savaş sonrası Avrupa'ya tekrar dönerek Cenevre Üniversitesi ve Paris Ulûm-ı Âliye-i İktisadiye Mektebi'nde yüksek öğrenimini tamamlamıştır. Ağırlıklı olarak iktisat ve bankacılık üzerine eğitim almış, ayrıca Paris Osmanlı Bankası'nda uzmanlık eğitimi görmüştür. Türkiye'ye dönünce bankacılık alanında çalışmaya başlamış, Osmanlı Bankası ve İş Bankası'nda şube müdürlükleri yapmıştır. Daha sonra "Uyuşturucu Maddeler İnhisarı Umum Müdürlüğü"ne atanmıştır. Yabancı dil bilgisi ve Avrupa tecrübesi nedeniyle uluslararası çeşitli konferanslara da katılmıştır. 1938'de "Cenevre Beynelmilel Afyon Tahdidi İhzarî Konferansı" ile Belgrad'taki "Türk-Yugoslav Ham Afyon Satışı Müzakereleri"ne Türk heyeti başkanı olarak katılmıştır. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kuruluş çalışmalarını yaparak ilk genel müdürlüğünü de kendisi yapmıştır. 10 Şubat 1939'da Afyonkarahisar Şehir Meclisi'nin aldığı kararla şehrin fahrî hemşehriliğine kabul edilmiş, aynı tarihlerde yapılan seçimlerde de Afyonkarahisar milletvekili seçilmiştir. 694 oyla ilk defa milletvekili seçilen Hamza Osman Erkan, 26 Mart 1939 tarihli mazbatasını alarak, 10 Nisan 1939'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılmıştır. Aynı tarihte başlayan fevkalâde ictimâ yılında üye olarak seçildiği İktisat Encümeni'ndeki görevini dört toplantı yılında da sürdürmüştür. İlk ictimâ yılında, aynı zamanda encümen kâtibi olarak görev yapmıştır. Sonraki iki dönemde Meclis dışında kalarak Türk Tütün Limited Şirketi Meclis Üyeliği yapmıştır. X. dönemde 126.459 oyla Demokrat Parti'den Kocaeli milletvekili seçilerek yeniden Meclis'e girmiştir. İyi derecede Fransızca bilgisi yanında önceki tecrübelerinin de etkisiyle bu dönem boyunca Hariciye Encümeni'nde görev yapmıştır. Dış ilişkilerle ilgili Meclis'teki neredeyse bütün çalışmalara dâhil olmuştur. Bir kez de uzmanlık alanı olan Ticaret Encümeni'nde görev almıştır. Sonraki dönemde de yine Demokrat Parti adayı olmakla birlikte Kocaeli'den değil Sakarya'dan aday olarak Meclis'e girmiştir. 1960 askerî

Hamza Osman Erkan

darbesi üzerine milletvekilliği ile birlikte aktif siyasi hayatı da son bulmuştur. Yassıada'da kurulan Yüksek Adalet Divanı tarafından anayasayı ihlal suçlamasıyla beş yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Cezasını Kayseri ve İstanbul'daki cezaevlerinde çektikten sonra, ölümüne kadar siyasetten uzak bir emeklilik hayatı yaşamıştır. Beden Terbiyesi Yüksek İstişare Heyeti üyeliği ile birlikte Türkiye Millî Olimpiyat Komitesi Genel Sekreterliği görevlerinde de bulunmuştur. Melike Hanım'la evli olan ve dört çocuk babası olan Hamza Osman Erkan, 30 Ocak 1968 günü İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarı İstanbul'da, Zincirlikuyu Mezarlığı'nda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. X. Dönem (1954-1957)*, - II. Cilt, Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 568-569; Ş. Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. VI. Dönem (1939-1943)*, - V. Cilt – VI. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 6; Zühtü Arslan, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. XI. Dönem (1957-1960)* – III. Cilt, Biyografiler, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2011, s. 819.

Ramazan Erhan GÜLLÜ

HANDAN KARAADAM (1946-...)

Tiyatrocu, Eğitimci, Akademisyen

Handan Karaadam 6 Eylül 1946 tarihinde Kocaeli'de doğmuştur. İlk ve ortaöğreniminin ardından İstanbul Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde gördüğü lisans öğrenimini Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu danışmanlığında hazırladığı "Bursa Ağızlarına Toplu Bir Bakış" (1975) teziyle tamamlamış; ardından Mimar Sinan Üniversitesi'nde (İstanbul) Sahne ve Görüntü Sanatları Ana Sanat Dalı'nda, Prof. Dr.

Cevat Çapan danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans öğrenimini "Kocaeli Bölge Tiyatrosu" (1985) teziyle; Doç. Dr. Ayşın Candan danışmanlığında yine aynı üniversitede sürdürdüğü doktora öğrenimini ise, "Eugene Ionesco'nun 'Sandalyeler' Oyununun Yorumu, Tasarımı ve Sahneye Uygulanması" (1989) başlıklı sanatta yeterlilik teziyle tamamlamıştır.

Yaşamı boyunca tiyatrodan haricen başka alanlarda da muhtelif görevler alan Karaadam, 1967-1968 yılları arasında İstanbul Şehirlerarası Telefon Başmüdürlüğü'nde ve 1968-1970 yıllarında İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü'nde çalışmıştır. Lisans öğrenimini gördüğü alanda çalışan Karaadam, 1970-1971 yıllarında Ortaköy İlköğretmen Okulu'nda (İstanbul), 1971-1979 yılları arasında Kocaeli Kız İlköğretmen Okulu'nda, 1979-1982 yılları arasında Kocaeli Endüstri Meslek ve Teknik Lisesi'nde ve 1982-1983 yıllarında Kocaeli Anadolu Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

Mesleki yaşamının bu safhasının ötesinde, uzmanlığını kazandığı sahne sanatları alanındaki faaliyetleri ise özellikle Kocaeli kültür-sanat tarihi açısından önem taşımaktadır. Tiyatro eğitmenliğine Edebiyat öğretmenliği de yaptığı 1977-1979 yılları arasında başlayan Karaadam, o yıllarda çalıştığı İzmit Öğretmen Lisesi'nde tiyatro kol ve kulüp faaliyetleri yürütmüş; burada "Tiyatro Tarihi, Bilgileri ve Kuramları", "Mitoloji", "Oyunculuk ve Pantomim" dersleri vermiş ve her yıl bir oyun sahneye koymuştur. 1979 yılında Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nu kurarak tiyatronun yönetim kurulunda yer almış, ayrıca bu tiyatroya bağlı olarak bir Çocuk Tiyatrosu birimi de kurmuştur. Genel Sanat Yönetmeni unvanıyla, 1979-1996 yılları arasında her yıl yetişkinlere ve çocuklara hitap eden çok sayıda oyun sahneye koyan Karaadam; aynı dönemde Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nda "Mimik", "Rol", "Sahne", "Diksiyon", "Hareket", "Tiyatro Kuramları", "Dramaturji" ve "Mitoloji" dersleri de vermiştir. 1991 yılında *International Association of Theatre for Children and Young People (ASSITEJ)* [Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Birliği] üyeliğine seçilmiş, 1993 yılında da uzun yıllar devam ettirdiği edebiyat öğretmenliğinden emekli olmuştur.

Öğretmenlikten emekliye ayrılmasının ardından tiyatro eğitimi faaliyetlerini sürdüren Karaadam, 1994-1996 yılları arasında Kocaeli Kız Meslek Lisesi Çocuk Gelişimi Bölümü'nde "Drama" dersleri vermiş, aynı dönemde çocuk oyunları sahneye koyacak yetişkin oyunculardan oluşan *Karçiçekleri* grubunu çalıştırmıştır. 1996-1998 yılları arasında bu kez İzmit Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı tarafından Şehir Tiyatrosu'nun kuruluşunda görevlendirilmiş ve burada "Şehir Tiyatrosu Müdürü" unvanı ile görev almıştır.

Kurumsal tiyatro faaliyetlerinin yanında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul ve sanat kurslarında da eğitimcilik yapmaya devam etmiş ve bu kurumlarda tiyatro, pantomim, drama, oyunculuk dersleri vermiştir. Tiyatroda *Yaşadığımız Devir (1979)*, *Sular Aydınlanıyordu (1980)*, *Kanlı Düğün (1983)*, *Barış Gezegeni (1984)*, *Atatürk ve İstiklâl Savaşı (1984)*, *Mavi Kuş (1985)* ve *Sandalyeler (1989)* oyunlarının da aralarında bulunduğu çok sayıda oyun sahneye koymuş; ayrıca sinemada *Ömerçip (Zeki Alasya, 2003)*, *Hayat Var (Reha Erdem, 2008)*, *Memleket Hikayeleri: Oy Oy Eminem (Özgür Yelence & Yalçın Yelence, 2005)* filmlerinde çeşitli rollerde oynamıştır.

Handan Karaadam yaşamı boyunca sürdürdüğü eğitimcilik ve tiyatroculuk faaliyetleri ile başta Kocaeli kültür-sanat dünyası olmak üzere, ülkemizin sanat tarihine, yetiştirdiği tiyatrocular, sahneye koyduğu oyunlar, kaleme aldığı tiyatro incelemeleri ve tiyatronun gelişimi adına ortaya koyduğu girişimler ile büyük katkılarda bulunmuştur.

KAYNAKÇA

"Bir Ömrü Tiyatroya Adadı: Burhan Akçin", *https://www.kocaelilife.com/bir-omru-tiyatroya-adadi-burhan-akcin/*, 11.09.2020 (Erişim Tarihi: 19.08.2021); "Bir Söyleşi – Tiyatro ve Oyun İstasyonu Üzerine (Kadir Yüksel'le Söyleşi)", *http://faytonoyunoyku.blogspot.com/2014/07/bir-soylesi-tiyatro-ve-oyun-istasyonu.html*, 11.07.2014 (Erişim Tarihi: 19.08.2021); "Handan Karaadam", *https://www.imdb.com/name/nm3314528/bio?ref_=nm_ov_bio_sm* (Erişim Tarihi: 19.08.2021); "Hayat Var (My Only Sunshine)", *28. Uluslararası İstanbul Film Festivali – 4-19 Nisan 2019*, İstanbul: İstanbul Kültür Sanat Vakfı, 2019, ss. 70; "İstanbul Modern'de Yeni Bir Dizi Başlıyor: Yönetmenlerle Buluşma", *https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/istanbul-modernde-yeni-bir-dizi-basliyor-yonetmenlerle-bulusma_1078.html* (Erişim Tarihi: 19.08.2021); "Yeni Tiyatro Dergisi 21. Sayı Bayilerde ve Kitapçılarda", *https://www.yenitiyatrodergisi.com/haberler/yeni-tiyatro-dergisi-21-sayi-bayilerde-ve-kitapcilarda* (Erişim Tarihi: 19.08.2021); "Yeni Tiyatro Dergisi Emek Ve Başarı Ödülleri Görkemli Bir Törenle Sahiplerini Buldu", *https://www.yenitiyatrodergisi.com/haberler/yeni-tiyatro-dergisi-emek-ve-basari-odulleri-2013* (Erişim Tarihi: 19.08.2021); "Yeni Tiyatro Dergisi Emek ve Başarı Ödülleri Verildi", *https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yeni-tiyatro-dergisi-emek-ve-basari-odulleri-verildi-421786*, 15.05.2013 (Erişim Tarihi: 19.08.2021); Burhan Akçin, "Mehmet Faik Serimer'e Mektup", *http://www.kocaelibolgetiyatrosu.com/detaygoster.aspx?cat=MAKALE&ID=6*, 24.01.2012 (Erişim Tarihi: 19.08.2021); Handan Karaadam, "Özgeçmiş", *http://docplayer.biz.tr/3993479-Mimar-sinan-universitesi-mimar-sinan-universitesi.html* (Erişim Tarihi: 19.08.2021).

Sinan VARDAR

HANNİBAL (ANNİBAL)

Anıt Mezar

Antik dünyanın önemli askeri dehalarından biri olarak kabul edilen Hannibal MÖ.247-MÖ 183/181 yılları arasında yaşamıştır. Ünlü Kartacalı komutan, Roma ordularını defalarca yenerek dönemin süper gücüne korku salmıştır. Antik kaynaklar tarafından, ömrünün son yıllarında Gebze yakınlarındaki Libyssa'da geçirdiği ve Romalıların eline geçeceğini anladığı zaman yüzüğündeki zehri içerek öldüğü anlatılmaktadır. Dünyaca ünlü komutanın mezarının yeri konusu 16. yüzyılda yazılan seyahatnamelerde bile Gebze ve çevresi olarak belirtilmektedir. 19. yüzyıl başlarında Lechevalier, mezarı Gebze'nin kuzeyinde, Graf Karl von Rechberg ise 1804/05 ressamlara yaptırdığı görünümde Gebze'den yarım saatlik mesafede görülen Hannibal'in mezarı notunu eklemiştir. Çeşitli araştırmacılar tarafından Hannibal'ın mezarının yeri konusunda araştırmalar yapılmış, bunlardan kazı ile desteklenen en kapsamlısı Th. Wiegand tarafından yapılmıştır. Gebleztepe'de yapılan kazılarda beşgen planlı kale ve kayaya oyma sarnıç, Yılanca bayırında ise üç apsis ve iki narteksli kilise

kalıntılarına rastlanmıştır. Wiegard bu yapıyı 9. Yüzyıla ait manastır kilisesi olarak tespit etmiştir. 1934 yılından sonra Atatürk'ün Hannibal'ın mezarının bulunarak üzerine anıt yapılması direktifi üzerine, 1935 yılında bir komisyon kurulmuştur. Gebze'nin güneydoğundaki Anibal Tepe'de mezarın kesin olarak yerinin burası olduğu bilinmese de çevre düzenlemesi ile birlikte bir anıt yapılması kararlaştırılmıştı. Bunun için gerekli olan ödeneğin ise Kocaeli Vilayeti tarafından toplanacak yardımlarla yapılması düşüncesi, gerekli olan bütçenin toplanamaması üzerine gerçekleşememişti. Daha sonra 1951 yılında ve 1960'lı yıllarda defalarca anıt mezar yapımı gündeme gelse de bu süreçte proje gerçekleşememişti. Anibal'ın mezarı konusunda ayrıntılı bir çalışma yapan Arif Müfid Mansel yayınladığı makalesinde tüm araştırma ve ileri sürülen görüşleri etraflıca inceledikten sonra mezarın Geblez Tepe'de olabileceğini ve anıt mezar yapılacaksa bu tepe üzerinde yapılmasının daha doğru olacağını ileri sürmektedir.

Bölgeyle ilgili olarak Sencer Şahin tarafından da yakın tarihlerde yapılan bir araştırma yayınlanmıştır. Buna göre 1982 yılında dere yatağının genişletilmesi sırasında ortaya çıkan sekiz miltaşı, bir mezar ve blok taşları incelenmiştir. Derenin Marmara Denizi'ne döküldüğü yerden 1 km kuzeyde Romalılara ait askeri yolun üzerine, bir miltaşı üzerinde "Nicomedia'dan 22 Roma mili" yazısı okunmuştur. Bu mesafenin Roma dünyasını gösteren mesafe anlatımlarında Libyssa'yı nitelemesi antik kentin burası olduğunu ortaya koymuştur.

Atatürk'ün Hanibal'ın mezarının bulunarak anıt mezarının yapılması isteği, projesi hazır olmasına rağmen 1981 yılına kadar gerçekleştirilememiştir. Atatürk'ün ölümünün 100. Yılı anısına, Gebze'deki TÜBİTAK arazisi içerisinde Anibal Tepe olarak bilinen tepe üzerine yapılan anıt, 900 m^2'lik bir alanı kaplamaktadır. Hereke'den getirilen 25 ton ağırlığındaki taşın ortasına İstanbul Arkeoloji Müzesi heykeltraşlarından Nejat Özatay tarafından yapılan Hannibal portresi yerleştirilmiştir. 1936 yılında çizimi yapılan projede dairesel plan içerisinde dört yolun kesiştiği noktada, ortada basamaklarla çıkılan taş bir lahit yer almıştır. Uygulanan projede ise dairesel plan fikri korunmuş, alan beş bölüme ayrıldıktan sonra ortasında yer alan ve yükseltilmiş dairesel planlı alanın ortasına anıt yerleştirilmiştir. 1980 yılının sonlarında başlanılan anıtın yapımı, Kocaeli Valiliği, Karayolları Genel Müdürlüğü, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile TÜBİTAK'ın ortak çalışması olarak tamamlanmıştır. 24 Temmuz 1981 tarihinde Kültür Bakanı Cihat Baban tarafından anıtın açılışı gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Arif Müfid Mansel, "Anibal'ın Mezarı", *Belleten*, C. XXXII, S. 128, Ankara 1968, s. 527-551; Enis Karakaya, "Bizans Döneminde Bağdat Yolu (Üsküdar-İzmit Arası), *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. 20, İstanbul 2012, s. 87-122; Onur Günday, "Hannibal'ın Anadolu'daki Faaliyetleri ve Libyssa (Gebze?) Üzerine Bir İncaleme", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, III*, Kocaeli 2016, s. 167-183; Sencer Şahin, "1982 Yılında Bithynia, Pamphylia ve Lykia'da Epigrafik ve Tarihi-Topografik Araştırmalar", *I. Araştırma Sonuçları Toplantısı (İstanbul 23–26 Mayıs 1983)*, Ankara 1984, 83–86; Th. Wiegand, "Zur Lage des Hannibalgrabes", *Attenische Mitteilungen*, 27 (1902), s. 321- 326; https://www.kenthaber.com/marmara/kocaeli/gebze/Rehber/anit-ve-heykeller/hannibal-aniti (Erişim Tarihi 19.09.2021)

Selçuk SEÇKİN

HARALAR

At yetiştiriciliği, Akmeşe

Hara at yetiştirilen çiftliklerdir. Haraların damızlık hayvanların rahatça gezebildiği geniş alanları içermesi gerekmektedir. Kocaeli de mukim en önemli haralar, Akmeşe Haraları ve Dilovası at çiftlikleridir. Kocaeli haraları, 1990lı yıllarla birlikte kurulmaya başlanmış bugün sayıları onlarca olmuştur. At haracılığı kuruldu-

Akmeşe Harası

ğu bölgelerde ekonomik olarak bölgeyi kalkındıran bir dönüm noktası olmuştur. At haralarıkendi ekonomik sistemini oluşturması yanında harada direkt veya endirekt çalışanları sayesinde, sadece işçi istihdamı değil, aynı zamanda çarşı esnafının da oluşan ekonomiye katılmasını sağlamaktadır. Haraların bölgede kurulmasının en büyük sebebi haranın ihtiyaç duyduğu boş ve büyük alanların bölgenin arazilerinin ucuzluğu nedeniyle maliyetleri düşürmesidir. Yine bölgenin coğrafi ve iklim yapısı sık yağış ile toprakta bulunan yüksek azotlar sayesinde elverişlilik sağlamakta yazın en kurak zamanlarda dahi atların yiyebileceği yeşil otları sağlamaktadır. Bu kısa süre içerisinde gelişen yapısıyla Kocaeli'de 2021 yılı itibariyle 1 adet at hastanesi, 1 adet Kartepe'de hipodrom ve 54 adet özel hara bulunmaktadır. İleride bu ilginin artarak devam edeceği ve kendi ekolünü oluşturabileceği zannı oluşmaktadır.

KAYNAKÇA

"At Haraları" (2021, 28 Eylül), Erişim adresi https://tuncayakyuz.wordpress.com/tag/akmese/; Kocaeli'nde Tarım ve Hayvancılık (2021, 28 Eylül). Erişim adresi: http://www.kocaeli.gov.tr/kocaelinde-tarim-ve-hayvancilik

Ayhan ORHAN

HARİKALAR SAHİLİ

Derince 60 Evler'de Park

Derince ilçesi 60 Evler sahilinde bulunan Harikalar Sahili, dönemin Derince Belediye Başkanı Ali Haydar Bulut'un girişimi sonucu ilçeye kazandırılmıştır. Harikalar Sahili projesi Ankara Sincan'da bulunan "Harikalar Diyarı" diğer adıyla "Sincan Harikalar Diyarı" örnek alınarak yapılmıştır. Ankara'da bulunan Harikalar Diyarı teması "Alice Harikalar Diyarında" hikâyesinden esinlenilmesiyle ortaya çıkmıştır. Belediye başkanı projeyi hazırlama ve hayata geçirme sürecinde Derince Belediyesi eski çalışanı Mehmet Yaşar Öztürk ve Heykeltıraş Rakıp Çeçen'den destek almıştır. Harikalar Sahili'nin mimarı ise Ankara'da bulunan Harikalar Diyarı'nın da mimarı olan Ragıp Bey'dir. Derince 60 Evler sahilini güzelleştirmek, halkın ilgisini çekmek ve ilçeye farklı bir görünüm kazandırmak amacıyla Harikalar Sahili projesi hayata geçirilmiştir. 2005 yılında Türkiye'de sadece iki belediyenin devletten kredi desteği alarak uygulamaya koydukları projeden biri olan Derince Harikalar Sahili'nin yapımına aynı yıl başlanmıştır. 2006 yılında bitirilen proje Kocaeli halkının ve Türkiye'den gelecek bütün ziyaretçilerin hizmetine açılmıştır. Harikalar Sahili'nin resmî açılış töreni ise dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 2007 yılında yapılmıştır. Aynı tarihte projeye Recep Tayyip Erdoğan tarafından "Proje Takdir Çevre Ödülü" verilmiştir.

Harikalar Sahili bir yıl gibi kısa bir sürede bitirilmiştir fakat projeye ve projenin bulunduğu alana eklemeler yapılmaya devam edilmiştir. Halkın istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda daha sonraki yıllarda sahil alanına alanlar, ek binalar ve çeşmeler yaptırılmıştır. Bu hizmetlerden ilki Harikalar Sahili alanına çocuklar için yapılan lunapark olmuştur. "Çenesuyu AŞ Çocuk Eğlence Parkı" 2011 yılında hizmete açılmıştır. Haftanın yedi günü açık olan lunapark ziyaretçilerin yoğun ilgisini çekmektedir. 2014 yılında ise Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından sahil alanı yeşillendirme, ağaç dikimi, oyun alanları, yürüyüş parkurları, piknik alanları ve kamelyalar yapılarak halkın hizmetine sunulmuştur. Harikalar Sahili alanına halkın talepleri doğrultusunda 2016 yılında kadın ve erkek mescidi de inşa edilmiştir. İki yüz elli metre karelik bir alan üzerine inşa edilen mescit, elli kişinin aynı anda namaz kılmasına olanak sağlamaktadır. 2016 yılında ayrıca sahil alanına kaynak suyu kullanılarak bir çeşme yaptırılmış ve üç ayrı noktadan halkın hizmetine sunulmuştur. Harikalar Sahili'ne yapılan en son ekleme ise 2017 yılında yapımına başlanan görünümü ile yelkeni andıran Piri Reis Kültür Merkezi ve Yelken Kafe Restoran olmuştur. Piri Reis Kültür Merkezi ve Yelken Kafe Restoran 14 Şubat 2018 tarihinde açılmıştır. Yelken şeklindeki görünümüyle Körfez manzarası ve Harikalar Sahili ile bütünlük oluşturan Piri Reis Kültür Merkezi ve Yelken Kafe Restoran projesi vatandaşlara her katında ayrı bir güzellik sunmakta, halkın ve ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir.

Derince 60 Evler sahili, doksan beş bin metre karelik bir dolgu alanı üzerinde bulunmaktadır. Harikalar Sahili'nin kapladığı alan otuz bin metre karelik bir bölümü oluşturmaktadır. 2018 yılına kadar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı olan Harikalar Sahili tesisi bu tarihten itibaren dönemin bakanının imzası ve alınan karar esasınca tesisin içinde bulunduğu alanın tasarruf hakları Derince Belediye Başkanlığı'na devredilmiştir. Harikalar Sahili günümüzde Derince Belediyesi'nin kiracısı (belediyenin iştirak firması) olan Yelken AŞ'ye bağlı bulunmaktadır.

Her yaştan ziyaretçiyi kendine çeken Harikalar Sahili, içinde masal kahramanlarını barındırmaktadır ve büyük bir ilgi görmektedir. Keloğlan ve Annesi, Rapunzel, Gargamel ve Şirinler, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Nasreddin Hoca, Çakmak Taşlar ve Külkedisi heykelleri sahili süslemektedir ve gerçek boyutlarına uygun olarak yapılmışlardır. Sahil alanı içinde çay bahçesi, büfe, kafe ve restoranların olduğu yirmi bir işyeri çeşitli yapılarda hizmet vermektedir. Bu ilgi çekici yapılar yel değirmeni, gemi, korsan gemisi ve dinozor şeklinde sahilde yer almakta ve ziyaretçilere hizmet vermektedir. Oyun ve eğlence alanları, büyük havuzlarda çarpışan botlar, kiralanan bisikletler ve uzaktan kumanda ile kontrol edilen yatların kullanıldığı küçük marina da ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Harikalar Sahili mekânlarında doğum günü kutlamaları, düğün gibi organizasyonlar ve canlı müzik etkinlikleri de yapılmaktadır. Derince Belediyesi Gösteri Merkezi'nde (60 Evler Harikalar Diyarı Sahili Amfi Tiyatrosu) konserler verilmekte, farklı etkinlikler düzenlemekte, dernek faaliyetleri yapılmakta ve çeşitli eğlence organizasyonları düzenlenmektedir. Amfi tiyatro yanında bulunan Derince Yelken Kulübü ve Sosyal Tesisleri'nde ise açılışlar, bayi toplantıları, kır düğünleri yapılmaktadır. Harikalar Sahili'ne en son

Harikalar Sahili

kazandırılan Yelken Tesis binası da kafe, restoran, bir düğün ve üç konferans salonu ile halka hizmet vermektedir. Harikalar Sahili ve 60 Evler Sahil yeşil alan ve piknik alanları halkın ve ziyaretçilerin kullanımına açık alanlar olarak hizmet vermektedir.

Harikalar Sahili haftanın yedi günü, yirmi dört saat halkın hizmetine açıktır. Sahilde ziyaretçilerin güvenliği için güvenlik kameraları ile yedi gün yirmi dört saat görüntü ve ses kaydı alınmaktadır. Sekiz güvenlik personeli de sahilin güvenliğine katkı sağlamaktadır. Harikalar Sahili'nin temizliğinden Derince Belediyesi Temizlik İşleri Müdürlüğü sorumludur. Harikalar Sahili'nin çim alanları bakımı ve peyzaj işleriyle ise Derince Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü ilgilenmektedir.

Harikalar Sahili şehir merkezine on iki kilometre uzaklıktadır. Yerli ve yabancı ziyaretçileri hem turlar hem de bireysel seyahatler ile kendine çeken Harikalar Sahili'nin ücretsiz otoparkı bulunmaktadır. Kocaeli'den Harikalar Sahili'ne gelmek isteyen ziyaretçiler 142B, 142T, 146, 147, 76D ve HS2 numaralı şehir içi belediye otobüsleri ile seyahatlerini gerçekleştirebilirler. Harikalar Sahili'ne deniz yolu ile ulaşmak da mümkündür. Karamürsel'den düzenli olarak kalkış yapan vapur seferleri ile sahile deniz yolculuğunun keyfine vararak da ulaşılabilir.

Harikalar Sahili sosyal medya hesaplarının hemen hepsinden (facebook, twitter, instagram) takip edilebilir. Sosyal medya hesaplarından sahilde yapılacak etkinliklerden haberdar olunabilir ve Harikalar Sahili'nin birbirinden güzel paylaşım fotoğrafları görülebilir. Harikalar Sahili ayrıca Derince Belediyesi sitesi içinde turizm linkinden, Harikalar Sahili bilgilendirme sitesinden ve Harikalar Sahili Kültür Portalı hesaplarından ziyaretçilerin erişimine açıktır. Harikalar Sahili'ni ziyaret eden ziyaretçiler tarafından sahil hakkında birçok gezi ve kültür yazıları sosyal medya hesaplarında yayınlanmaktadır. Bu yazılarda Harikalar Sahili hakkında bilgi verilmekte, şehir dışından ziyaretçiler için yol tarifi yapılmakta, aileleri ve çocuklarıyla yapacakları aktiviteler için öneriler bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Derince Belediyesi Fen İşlerinden Sorumlu Belediye Başkan Yardımcısı Abbas Bayrak ile Görüşme (20.04.2021); http://www.derince.bel.tr/Default; http://www.harikalarsahili.com/; https://www.astakosha-ber.com/haber/guncel/iste-fiyati-harikalar-sahilinin-tamami-kiralaniyor/24369.html; https://www.bagimsizkocaeli.com.tr/gundem/derince-harikalar-sahiline-hancer-h10851.html; https://www.enkocaeli.com/haber/2658799/derinceye-yeni-sirket-yelken-as; https://www.enkocaeli.com/haberleri/harikalar-sahili; https://www.hurriyet.com.tr/korfezin-yelken-i-acilisa-hazirlaniyor-40516834; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/derince-harikalar-sahili- derince; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4493427/harikalar-sahiline-yeni-dokunuslar; Derince Belediyesi Mimar Tüt Proje Müdürü Kübra Özyiğit ile Görüşme (20.04.2021); Derince Belediyesi Harita Mühendisi Osman Ergin ile Görüşme (20.04.2021).

Muhammed Bilal ÇELİK

HASAN BASRİ GÜZELOĞLU (1964-...)

Bürokrat, Kocaeli Valisi

Hasan Basri Güzeloğlu, 22 Eylül 1964'te Ankara'da doğdu. İdareci bir aileden gelen Güzeloğlu'nun babası 44 yıl değişik illerde kaymakamlık ve vali yardımcılığı yapmış, 1990-91 yılları arasında da Gebze'de kaymakamlık yapmış olan Abdülkadir Güzeloğlu'dur. Baba tarafından aslen Şanlıurfalıdır. İlk ve ortaöğrenimini babasının görevi nedeniyle değişik illerde tamamladı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden 1985 yılında birincilikle mezun oldu. Aynı yıl İçişleri Bakanlığı'nın açmış olduğu Kaymakam Adaylığı sınavını da birincilikle kazanarak meslek hayatına başladı. Şanlıurfa-Siverek ve Kütahya-Simav İlçeleri Kaymakam Vekilliği yapan Güzeloğlu, 1987 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından 1 yıllık süre için İngiltere'ye mesleki inceleme ve staj programı için gönderildi. 1989-1991 yılları arasında Kahramanmaraş/

Hasan Basri Güzeloğlu

Türkoğlu ilçesinde kaymakam olarak görev yaptı. Bu tarihlerde Güzeloğlu, Gebze'de kaymakam olan babası Abdülkadir Bey ile meslektaş da oldu. 1991-2003 yılları arasında sırası ile Elazığ/Baskil, Bitlis/Güroymak, Niğde/Ulukışla, İzmir/Menderes ilçelerinde Kaymakam olarak görev yaptı. 2003 yılında Gümüşhane valiliğine atandı. 2004 yılında Karaman, 2006'da Samsun, 2010'da Mersin, 2014'te Kocaeli valiliği yapan Güzeloğlu, 2017'de Diyarbakır valiliğine atanmıştır. 9 Haziran 2020 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayımlanan valiler kararnamesi ile Mülkiye başmüfettişi olarak atanmıştır.

KAYNAKÇA

Emre Şeyda, *Türkiye'nin Valileri (1920-2019)*, 2019 (E-kitap), s. 7583; https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140916 81.pdf; https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200610 7.pdf; https://kocaelifikir.com/haber/6117395/hasan-basri-guzeloglu-artik-vali-degil; http://www.gumushane.gov.tr/eski-valiler; http://www.tekirdagsaray.gov.tr/gorev-yapmiskaymakamlarimiz; https://web.archive.org/web/20141106075225/http://www.kocaeli.gov.tr/default_B0.aspx?content=53; http://www.siverekhaber.net/guncel/urfa-sevdalisi-mulkiyeli-abdulkadir-guzeloglu-h4641.html

Funda SELÇUK ŞİRİN

HASAN BEHÇET DİKER (1895-1957)

Eczacı

İzmit'te Türkler tarafından açılan ikinci eczanenin sahibidir. Naci Girginsoy'un *Sesim Dergisi*'nde (20 Mart 1972) "Sessiz, ağırbaşlı bir beydi" diye tarif ettiği Hasan Behçet Diker, Malazgirt Muharebesi sırasında Alparslan'a eşlik eden bir Avşar Türk Boyu'ndan gelmektedir. Mursal/Mürsel Boyu olarak anılan bu topluluğun bir kısmı Amik Ovası'na, bir kısmı Sivas'a yerleşmiştir. Hasan Behçet Diker'in babası Mustafa Bey, 1800'lü yılların ortalarında Sivas'ta Tekel Baş Tütün Eksperi olarak çalışmaktayken İzmit'e tayin edilmiştir. İzmit'te ikinci eşi olan Vecihe Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten üç çocuğu dünyaya gelmiştir: Behçet, Osman, Edip Kaya. Hasan Behçet Bey bir Ermeni vatandaşımızın yürüttüğü Merkez Eczanesi'ni devralmış, Sahire Hanım ile evlenmiş ve iki çocukları olmuştur: Tuğrul ve Türkan.

1924 tarihinde belirlenen Kocaeli Hilal-i Ahmer Şubesi'nin yeni yönetiminde Eczacı Hasan Behçet Bey de yer almıştır.

Hasan Behçet Diker İzmit Türk Ocağı başkanlığını yapmış aynı zamanda Kocaeli vilayetinde faaliyet gösteren Türk Ocaklarının yayın organı olmak üzere çıkarılan *Türk Yolu* gazetesinin kuruluşunda rol oynamıştır. Kandıra ve Adapazarı'nda Türk Ocakları kuran Eski Kandıra Kaymakamı Ispartalı Tevfik Bey, Kandıra Türk Ocağı Başkanı Raif Bey, Adapazarı Türk Ocağı Başkanı Doktor Kemal Bey, İzmit Türk Ocağı Başkanı Eczacı Hasan Behçet Bey birlikte Kocaeli vilayetinde Türk Ocaklarının yayın organı olmak üzere bir gazete çıkarmaya karar vermişlerdir. Bu kararı uygulamak üzere 1925 yılı eylül başlarında Rıfat Yüce'den kendilerine katılmasını istemişlerdir. Rıfat Yüce'nin de kabulü ile gazetenin bir şirket hâlinde çıkması konusunda anlaşılmıştır. 13 Eylül 1925'te İzmit'te çıkmaya başlayan ve *Türk Yolu* adı verilen gazetenin mesul müdürlüğü Türk Ocağı kâtibi, binbaşılıktan emekli Ahsen'e; başmuharrirliği (başyazar) Eczacı Hasan Behçet Bey'e; yazı ve idare işleri de Sıtkı Hamit Bey'e verilmiştir. Özel İdare Matbaası'nda basılan gazete ilk çıktığında *Hür Fikir* gazetesinden Kılıçoğlu Hakkı Bey ile *Türk Yolu*'ndan Hasan Behçet Bey arasında gazete yazıları ile tartışma başlamış ve bir hayli devam etmiştir. 1926 yılı sonlarında Hasan Behçet Bey'in vilayette verdiği bir dilekçede *Türk Yolu* gazetesiyle hiçbir ilgisi kalmadığını ve bütün haklarından vazgeçtiğini bildirmesinden sonra gazetenin mesul müdürlüğü ve başyazarlığını Rıfat Yüce üzerine almıştır. *Türk Yolu*, Türk Ocaklarının 1931 yılında kapatılmasından sonra da yayın hayatına devam etmiştir.

Hasan Behçet Diker 1927'de kurulan Kocaeli Halk Bankası'nın (şimdiki adıyla Türk Ekonomi Bankası/TEB) kurucuları arasında yer almıştır. Rıza Oruç'un *Hür Fikir* gazetesinde yer alan "Görüşler Düşünüşler" köşesindeki yazısından, Hasan Behçet Bey'in "Perçin Mürekkebi" imal ettiği de öğrenilmektedir: "Mütemadi sayi ve faaliyetleri ile şehrimizde daha bir sene evvel mürekkep imal eden ve ismini *Perçin Mürekkebi* koyan kimyager ve eczacı Behçet Bey'in kıymetli sayinin pek yakında mükâfatını göreceğini ümit ediyoruz.".

Türk sinemasının ünlü aktörlerinden İzmitli Atıf Kaptan (Terzioğlu) anılarında şöyle yazmaktadır: "Mektepten boş kalan zamanlarımda Kimyager Hasan Behçet'in eczanesinde rasinler, tentürler hakkında bilgi edinmeye çalışıyor, pilül ve kaşeler hazırlıyordum."

Tıbbi müstahzarların eczane laboratuvarlarında yapıldığı dönemde Merkez Eczanesi'nde Hasan Behçet Diker tarafından *Kinotarsin komprime* ve *Pürganol Yeni Müshil Gazozu* üretilmekteydi.

Hasan Behçet Diker

Kocaeli Yüksek Talebe Derneği'nin *Pişmaniye İmalatçıları* adlı tarihsiz dergisinin (1949 olabilir) ilk sayısında (s. 11), "Bilinmeyen Sırlar" başlıklı mizahi yazıda Behçet Diker'in mizacı ve sahibi olduğu Merkez Eczanesi'nde o dönemde nelerin satışta olduğuyla ilgili ipuçları yer almaktadır: "Asrımızın son moda ilaçlarından dudak rujları, pudralar, saç fırçaları, kolonyalar, zehirli zehirsiz, paralı-parasız, bütün müstahzarlar emrinize amadedir. Kendi icadım olan tahtakurusu ilacını bilhassa nazarı dikkatinize arz ederim. Oğlum ve kızım tatlı konuşmaları ile en ağır hastaları dahi iyi edecek komprime ilaçlardır."

Eczacı Hasan Behçet Bey'in oğlu Tuğrul Diker ve kızı Türkan Diker Alan da eczacıdır. Tuğrul Bey, Türkan Hanım'dan büyüktür. Hasan Behçet Bey'in vefatından sonra Merkez Eczanesi'nin başına oğlu Tuğrul Diker geçmiştir. Kızı Türkan Hanım ise Alemdar Caddesi'nde İstanbul Eczanesi'ni açmıştır.

İzmit'te geniş bir kesim tarafından tanınan Hasan Andaç, Merkez Eczanesi ile özdeşleşmiş bir eczacı kalfasıdır ve İzmit Cedit Mahallesi'nde Hasan Andaç adında bir sokak bulunmaktadır. Mehmet Naci Özdil de (1930-14 Kasım 2016) Hasan Behçet Diker'in sahibi olduğu Merkez Eczanesi'nde kalfa olarak çalışmıştır.

KAYNAKÇA
Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, İzmit, 2013, 292; Mehmet Naci Özdil ile söyleşi, 11 Nisan 2014; Mert Sandalcı, Eyüp Talha Kocacık, "Yolu İzmit'ten Geçen Eczacılar", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt III, s. 1488; Mustafa Sarı, *İzmit'te Hilal-i Ahmer Cemiyeti (1911-1925)*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2016, s. 280; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarihi ve Rehberi*, haz. Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul, Eylül 2007, s. 413-415; Turhan Baytop, *Laboratuvar'dan Fabrika'ya Türkiye'de İlaç Sanayii (1833-1954)*, Bayer, İstanbul, 1997, s. 68, 72.

Dilek AYRIBAŞ

HASAN EYLEN

Koro Şefi/Ses Sanatçısı

Ses sanatçısı ve koro şefi Hasan Eylen, Ankara'da dünyaya geldi. Babası halk ozanı Hasan Eylen'dir. Kendine daha doğmadan babasının vefatı üzerine Hasan adı verilir. İlk ve ortaokulu Ankara'da, lise ve yüksekokulu İzmit'te okudu. Musikiye, İzmit'te İzmit Musiki Cemiyeti'nde lise yıllarında başladı. 13 Kasım 1977'de İzmit Türk Musikisi Derneği'ne girdi. Daha sonraki yıllarda kendini yetiştirmek için değişik topluluklarda çalıştı.

Askerliğini 1982 yılında kısa dönem yaptı. 1983-84-85 yıllarında TRT Ankara Radyosu'nun açtığı ön dinleme sınavlarında başarılı oldu. 1986 yılında Erzurum radyosunun açtığı yetişmiş ses sanatçısı sınavını kazanarak profesyonel sanat yaşamına başladı. Erzurum radyosunda kaldığı beş yıl içerisinde açılan TSM şefliği sınavını kazanıp, 1989-91 yılları arasında koro şefliği görevini ve ses sanatçılığını birlikte sürdürdü. 1991 yılında Ankara Radyosu'na Ses Sanatçısı olarak tayin oldu. 1995 yılında "*Gençlerle Türk Sanat Müziği*" programında, 1996 yılında "*Dilek Pınarı*" adında televizyon programında şeflik görevinde bulundu. Halen çeşitli radyo ve televizyon programlarında ses sanatçılığının yanı sıra, şeflik görevini de sürdürmektedir. Radyoda beraber ve solo şarkılar - Fasıl gibi programlarda şeflik yapan Hasan Eylen, yakın zamana kadar televizyonda "*Yıldızların Altında*" ve "*Bir Sevdâdır Şarkılar*" adlı Türk Sanat Müziği programlarında şeflik yaptı. Ayrıca amatör korolardaki Türk musikisine gönül veren musiki sevdalılarına bu müziği öğretmek, sevdirmek ve tanıtmak amacıyla hizmet vermeye devam eden Hasan Eylen'in, Gözde ve Özhan adlarında iki çocuğu vardır.

KAYNAKÇA
Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; https://www.salihbora.com/sanatcilarimiz/ses-sanatcilarimiz/hasan-eylen/

Gülşen ERDAL

Hasan Eylen

HASAN FAİK TÜREL (1888-1968)

Devlet Adamı, Vali

1888 yılında Selanik'te dünyaya geldi. Rüsumat Memuru Ahmet Lütfi Bey'in oğludur. 1911 yılında Mekteb-i Mülkiye Hukuk Şubesi'nden (Selanik) pekiyi derece ile mezun olmuştur. Kocaeli Valisi olarak tayin edildiği 1934 yılına kadar pek çok farklı memuriyetlerde bulundu. Bunlar arasında Selanik Mekteb-i İdadisi Kâtipliği, Edirne Karıştıran Nahiyesi Müdürlüğü, Gerze, Tosya, Beyşehir, Adapazarı Kaymakamlıkları, Ziraat Vekaleti Hukuk Müşavirliği gibi görevler bulunmaktadır. Türel, 5 Eylül 1934- 11 Ağustos 1935 tarihleri arasında Kocaeli Valiliği yapmıştır. Eski Vali Eşref Sayit'in yerine tayin edilen Türel, görevine 5 Eylül tarihinde vekâleten başlamıştır. Türel'in asaleten ataması İcra Vekilleri Heyeti'nin 4 Aralık 1934 tarihli toplantısında alınan kararla gerçekleşmiştir.

Kocaeli'deki görevine başlar başlamaz şehrin sorunları ile ilgilenmeye başlayan Türel'in ilk çalışmaları, seleflerinin de üzerinde durduğu yol ve bataklık kurutma meseleleri olmuştur. Türel'in valiliği sırasında Kocaeli'nin farklı kaza ve köylerinde yol yapımı ve tamiratı işleri yürütülmüştür. Bu konuda yaptığı çalışmalar nedeniyle halk tarafından *yolcu vali* olarak anılmıştır. Valilik adına ilk ekskavatörü almayı başaran Türel, İzmit'teki Dipsiz ve Adapazarı'ndaki Gökçeviran bataklıklarının kurutulması çalışmalarını başlatmıştır. Onun döneminde İzmit Halkevi'nin esası kurulmuş ve halkevine yardım tahsisatı koymuştur. Türel, köylerin gelişmesi için de faaliyetlerde bulunmuştur. Türel'in valiliği sırasında 1935 yılı yazında İzmit memur ve öğretmenleri için kasabanın güzel havasından, sahilinden, plajından ve Akpınar suyundan faydalanılması amacıyla Karamürsel'de her devresi 20 gün sürecek dört devrelik bir kamp kurulmuştur. Kampta başlangıç olarak her devrede yüzer aile misafir edilmiş ancak ilerleyen yıllarda bu sayının artırılması planlanmıştır. Hasan Faik Türel'in ilk valilik görevi kısa sürmüş ve valilik döneminin kısalığı nedeniyle hazırladığı programları uygulayamamıştır. 1 Temmuz 1935 tarihinde Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'ne tayin olunan Türel, Kocaeli'deki görevini 11 Ağustos 1935 tarihine kadar sürdürmüş ve ardından yeni görevine başlamıştır. Türel'in Nüfus Umum Müdürlüğü de bir yıl sürmüş ve 28 Temmuz 1936 tarihinde bu sefer münhal bulunan Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü'ne naklen tayin edilmiştir.

Türel'in ikinci valilik görevi, 27 Haziran 1939 tarihinde başladığı Manisa Valiliği olmuştur. Bu tarihte Manisa'ya gelen ve istasyonda belediye reisi, hükümet ve parti yetkilileri tarafından karşılanan Türel, Manisa Valiliği görevini 16 Nisan 1942 tarihine kadar sürdürmüştür. Valiliği süresince, Manisa'da sıtma hastalığı ile mücadele etmiş, şehir ve köylerdeki bataklıkların kurutulması için çaba göstermiştir. Tarımsal üretimin arttırılabilmesi amacıyla köylüye tohum dağıtımı yapılmış ve Orta Anadolu'dan ziraat makineleri getirilerek ekim işleri kolaylaştırılmıştır. İcra Vekilleri Heyetinin 2 Nisan 1942 tarihli toplantısında alınan kararla Manisa Valiliğinden Samsun Valiliğine naklen atanmıştır. Türel, yeni görevine 24 Nisan 1942 tarihinde başlamıştır. Samsun Valiliği sırasında şehrin en önemli sorunlarından olan lağımların ıslahı ve şehre yeni plajlar kazandırılması meselelerini gündeme almıştır. Samsun'da bulunduğu süre içerisinde Gıda Maddeleri İstihlak Kooperatifi kurulmasına ve fakir halka yardımlar yapılmasına da önayak olmuştur.

Hasan Faik Türel

Türel, İdare Vekilleri Heyeti'nin 23 Mart 1943 tarihli toplantısında alınan karar uyarınca ise Samsun Valiliğinden naklen Balıkesir Valiliğine tayin olunmuştur. 12 Nisan 1943 tarihine kadar Samsun Valiliği görevi devam etmiş ve yeni görevine 26 Nisan 1943 tarihinde başlamıştır. Türel, 31 Aralık 1943 tarihinde ise Dahiliye Vekâleti Müsteşarlığı'na tayin edilmiştir. 17 Ocak 1944 tarihinde başladığı Müsteşarlık görevi, 22 Haziran 1945 tarihinde emekliye ayrılması ile son bulmuştur. Emekliliğini müteakiben Türel, 2 Temmuz 1945 tarihinde İller Bankası İdare Meclisi Başkanlığı görevine getirilmiş ve 8 Temmuz 1949 tarihine kadar bu görevi sürdürmüştür. 1945 yılında kurulan Türk Belediyecilik Derneği'nin İkinci Fahri Reisliğini de Türel üstlenmiştir. Hasan Faik Türel, 1968 yılı Ocak ayında Ankara'da vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

"Balıkesir Valisi Etem İzmir Valisi Oldu", *Halkın Sesi*, 16 Mayıs 1939; "Emekliye Ayrılan Valiler", *Yeni Sabah*, 9 Temmuz 1949; "Faik Türel 600 Lira Ücretle İller Bankası İdare Meclisi Başkanı Oldu", *Vakit*, 3 Temmuz 1945; "Karamürsel'de Kamp", *Akşam*, 16 Temmuz 1935; "Manisa Valisi Vazifesine Başladı", *Yeni Asır*, 28 Haziran 1939; "Manisa Valisi'nin Beyanatı", *Yeni Sabah*, 6 Mart 1941; Samsun ve Yeni Dahiliye Müsteşarı Faik Türel", *Son Posta*, 29 Şubat 1944; "Samsun'da", *Son Posta*, 2 Ekim 1942; "Türk Belediyecilik Derneği", *İller ve Belediyeler Dergisi*, Ankara, Mayıs 1956; Ali Galip Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri (29 Ekim 1923-10 Kasım 1938)*, Ocak Yayınları, Ankara, 1998; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 50/82/13,

4 Aralık 1934; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-11-1-0/ 96/19/19, 1 Temmuz 1935; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-11-1-0/ 106/26/19, 28 Temmuz 1936; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 98/28/1, 2 Nisan 1942; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 101/17/15, 23 Mart 1943; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-11-1-0/ 164/28/22, 31 Aralık 1943; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945.

Esin TÜYLÜ TURAN

HASAN FEHMİ ATAKAN (1889-1979)

Orgeneral, Siyasetçi

1889 yılında Maşukiye'de doğan Hasan Fehmi Atakan'ın ailesi, 1856 Paris Anlaşması'nın ardından Rusların baskıları sonucu Kafkasya'dan Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı. Atakan ailesi, bugünkü Maşukiye köyünün yer aldığı bölgeye ilk yerleşenlerdendir. Babası Pişmav Bey ve Annesi Habibe Hanım'dır. Harp Okulu ve Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra sırasıyla şu görevleri almıştır: 13. Tümen Nişancı Taburu, 29. Tümen 87. Alay, Genelkurmay Harekât Kurulu Topografya Kısmı, Eskişehir Seferi Sevk Komisyonu, Afgan Sefer Kuvveti Subayı, Tahran Askerî Ataşeliği Refakat Subayı, 13. Kolordu Komutanlığı Subayı, 6. Kolordu Komutanlığı Emir Subayı, 6. Ordu Komutan Yaveri, Harp Okulu Alay Komutan Yaveri, Batı Cephesi 1. Şube, 1. Ordu 1. Şube Mülhakı, Mürettep 3. Levazım Tümeni Kurmay Başkanı, 7. Tümen Kurmay Başkanı, 7. Kolordu 1. Şube Müdürü, 1. Tümen 5. Alay Tabur Komutanı, 1. Ordu Müfettişliği Kurmay Subayı, 1. Tümen 5. Alay Komutan Yardımcısı, 4. Kolordu Kurmay Komutanlığı Kurmay Başkanı, 3. Tümen 11. Piyade Alayı Komutanı, 8. Tümen Piyade Tugayı, 9. Kolordu Trabzon Bölge, 48. Tümen ve Kars Müstahkem Mevki Komutanı, 2. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı, 5. Kolordu ve 3. Ordu Komutanı, Millî Savunma Bakanlığı İstanbul Tetkik Kurulu Üyesi.

Hasan Atakan İstiklal Savaşı'nın önemli kahramanlarından biridir. 9. Kolordu 3. Tümen 2. Alay Komutanı iken Albaylık rütbesi 30 Ağustos 1933 tarihine düzeltilmesi ile onaylanmıştı. 20 Nisan 1945 tarihinde 2. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanı olan Tümgeneral Hasan Fehmi Atakan, 5. Kolordu Komutan vekâletine tayin edilmişti. 4273 sayılı Türkiye Cumhuriyeti subaylar heyetine mahsus terfi kanununun 10. maddesi gereğince 30 Ağustos 1950 tarihinde Orgeneralliğe yükseltilmiştir. 22 Ocak 1964-05 Haziran 1966 tarihleri arasında Cumhuriyet Senatosu'na Cumhurbaşkanı tarafından üye olarak seçilmiştir. Takdirname ve İstiklal Madalyası sahibidir.

Akyazı'ya bağlı Kuzuluk köyünden olan Emel Behice Hanım ile evlenmiş bu evlilikten iki çocuğu dünyaya gelmiştir. Nihat Atakan ve 2 Haziran 1968 tarihinde yapılan yerel seçimlerde İzmit belediye başkanı seçilen Leyla Atakan'ın babasıdır.

Milli Savunma Bakanlığı'nın İstanbul'daki Tetkik Kurulunda görevliyken 12 Aralık 1951 tarihinde emekli olmuştur. Emekliye ayrıldığında, ailesiyle birlikte Maşukiye köyüne dönmüş, İstanbul-Ankara karayolu üzerinde petrol istasyonu ve lokanta açmıştı. 12 Ağustos 1979 tarihinde vefat etmiştir.

Org. Hasan Fehmi Atakan ve Ailesi (eşi Emel Behice, oğlu Nihat ve kızı Leyla Atakan ile)

KAYNAKÇA

TBMM Albümü 1920-2010, Cilt: 4, Ankara, 2010; Selma Göktük Çetinkaya, "Halkın Seçtiği İlk Kadın İl Belediye Başkanı: Leyla Atakan", *Uluslararası Milli* Mücadele'de *Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI*, Cilt: 3, Kocaeli, 2020, s. 1218; Hikmet Özdemir, *Leyla Atakan 1925-1971*, Ankara, 2002; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.), 30.11.1.0/125.40.20; 30.18.1.2/127.88.12; 30.11.1.0/174.9.19; 30.11.1.0/177.24.4; 30.11.1.0/226.33.15.

Resül NARİN

HASAN FEHMİ EFENDİ (MORALI) (1866-1940)

1912-1930 Yılları Arasında İzmit Müftüsü

1283/1866 yılında İzmit'te doğan Hasan Fehmi Efendi'nin babası ticaretle uğraşan Hacı Süleyman Efendi'dir. İzmit Mekteb-i Rüştiyesini bitirdikten sonra 1882 yılında İzmit Fevziye Camii avlusundaki Yusuf b. Abdülkerim Medresesi'nde bir müddet okuduktan sonra İstanbul'a giderek Fatih Camii müderrislerinden Kazasker Nasuhizade Hacı İbrahim Efendi'den icazetname almıştır. 1885'te Rüştiye'de Hüsn-ü Hat muallimliğine başlayan Fehmi Efendi, 1887'de İdadi Mektebi Edebiyat-ı Lisan-i Osmanî hocalığına tayin edilmiştir. Moralzâde şöhretiyle de tanınan Hasan Fehmi Efendi 1892 yılından itibaren aynı mektebin tarih öğretmenliği görevini de üstlenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü'ndeki kayıtlara göre medrese tahsili almış olan Moralı Hasan Fehmi Efendi 1923-1421 sicil numarasıyla 1912-1930 tarihleri arasında 18 yıl süreyle İzmit Müftülüğü yapmıştır. Müftülüğe atanınca diğer görevlerinden istifa etmiştir. İzmit'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine siyasi zorunluluk neticesi İstanbul'a göç eden Moralı, Kurtuluş Savaşı sonunda İzmit'e dönerek eski görevine devam etmiştir. Medreselerin kapatılması üzerine sadece Müftülük görevini yürütmüştür. 1930 yılında müftülükten emekli olan Hasan Fehmi Efendi, soyadı kanunu ile Moralı soyadını almıştır. Fehmi Efendi, 22.03.1940'ta İzmit'te vefat etmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın arşivinde bulunan 1923-1421 nolu sicil dosyasında Hasan Fehmi Moralı'yla ilgili olarak müftülüğe tayini, maaş bordrosu, emeklilik maaşı bilgileri, vilayet ve Diyanet İşleri Başkanlığı makamlarına kendi el yazısıyla yazdığı izin talep yazılarıyla bu yazılara verilen cevapların da yer aldığı pek çok malumat bulunmaktadır.

1317'de Bursa'da müderris olmuş ve 1318'de İzmir Pâye-i Mücerredi ile taltif olunmuştur. 1326'da Edirne Pâyesine terfi etmiştir. 1317'de 4. rütbeden Mecidi ve 1322'de yine 4. rütbeden Osmanlı Nişanları bu zata verilmiştir. Hicaz Demiryolu Nikel Madalyasına sahipti.

Osmanlıca gramerine dair *Bedâyi'ul-Kavâid* adlı matbu bir eseri vardır. Bu eser gramerin sadece "Sarf" kısmını içermekte olup İstanbul İstepan Matbaasında basılmış 120 sayfadan müteşekkil bir eserdir. Türkçenin söylendiği gibi yazıldığı fikrini savunan Hasan Fehmi, bu fikrini genel gramer kaideleri altında herkesin anlayabileceği şekilde anlatmak için bu kitabı yazdığını söz konusu kitabın giriş kısmında dile getirmektedir. Ancak "ileride daha iyileri yazılacaktır" diyerek çok çalışmasına rağmen bu fikri tam olarak ifade etmeye gücünün yetmediğini ifade etmektedir. Kitap, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesinde "492.7 HAS.B" numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivi, Dosya No: 1923-1421; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, Medrese Yayınevi, İstanbul, 1980, 2/81; Ahmed Nezih Galitekin, *İzmit Mehmed Bey Nâm-ı Diğer Fevziye Câmi-i Şerîfi*, İzmit Saraybahçe Belediyesi Kültür Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul, 2007, s. 107-109; *Kuruluşundan Bugüne Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Albümü (1924-2009)*, C. 3, Ankara, 2010, s. 95-96; Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Alim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, 2015, Cilt: III, s. 1452; Ali Sarıkoyuncu, Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Millî Mücadele'de İzmit Mutasarrıflığı Din Adamları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli, 2016, 2/1349-1350; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=92&MenuCategory=Kurumsal (Erişim: 23.05.2021).

Ahmet EKŞİ

HASAN GEMİCİ (1927-2001)

Milli Güreşçi

1927 yılında Samsun'un Terme ilçesinin Eğercili köyünde doğmuştur. Hasan Gemici iki erkek ve bir kız kardeşi ile birlikte dört kardeştir. İlk ve ortaokul hayatını Terme'de tamamlamıştır. İlkokula devam

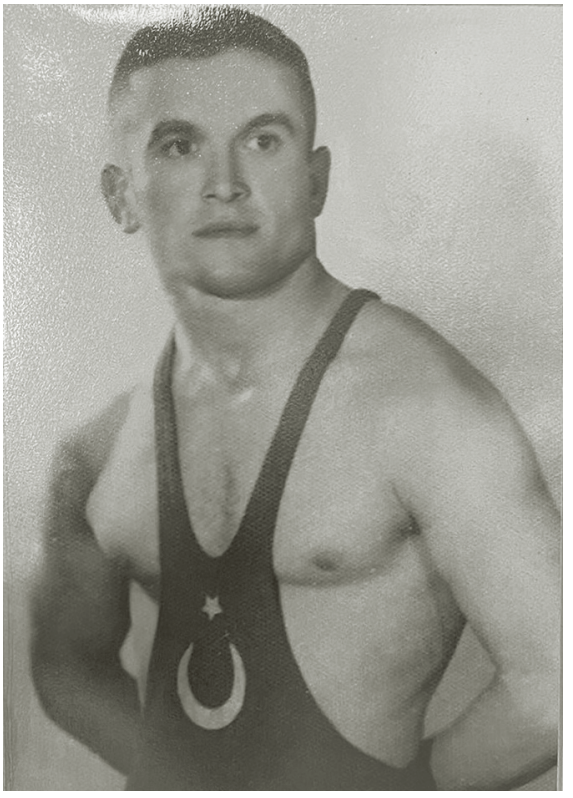

Hasan Gemici

ettiği yıllarda karakucak ve yağlı güreşe ilgi duymuş ve köylerde bu güreşleri yapmıştır. 1947 yılında vatani görevi olan askerliğini yapmak üzere İzmit'e gelmiştir. Şu anki İzmit askerlik şubesinin olduğu yerde 46. Piyade alayında vatani görevini tamamlamıştır. Askerlik görevini yaparken şu anki Seka Devlet Hastanesi'nin olduğu bölgede bulunan ve İzmit'in tek olan spor salonunda Seka Kâğıtspor ve diğer bölge sporcuları ile birlikte antrenmanlarını gerçekleştirmiştir. İzmit'te yapılan karakucak güreşlerine katılmıştır. 1948 yılında İzmit Seka Kâğıtspor kulübünde lisanslı olarak güreş hayatına başlamıştır. İlk hocası itfaiye on başı Yusuf Hoca idi. Hasan Gemici o yıllarda Osman Kanbur, Kadir Günister, Burhan Gürkan, Necati Morgül, Orhan Çakan, Selahattin Demirtop ve Mehmet Birar gibi güreşçilerle birlikte antrenman yapmıştır. Hasan Gemici katıldığı Türkiye şampiyonalarında dereceler elde etmiş sonra milli takıma seçilmiştir. Aynı zamanda Seka Kağıt Fabrikası'nda gıda dağıtım bölümünde memur olarak işe başlamıştır. 1950 yılında İzmit'te Nezahat Hanım'la tanışmış ve evlenmiştir. 1951 yılında Mısır'ın İskenderiye şehrinde yapılan o zamanki adıyla Akdeniz Olimpiyatları olan Akdeniz oyunlarına katılmıştır. Burada 52 kg'da karşılaştığı rakiplerini mağlup etmiş ve altın madalyanın sahibi olmuştur. Bu başarısı onun güreşte daha iyi yerlere geleceğinin göstergesi olmuştur. Nitekim bir yıl sonra Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de yapılacak olan 15. Yaz Olimpiyat Oyunları için milli takıma seçilmiştir. 1952 yılında Helsinki'de 52 kg serbest stilde rakiplerini yenerek olimpiyat şampiyonu olmuştur. Hasan Gemici olimpiyat şampiyonluğunun yanında

nice şampiyonluklar kazanmıştır. Her zaman saygılı güler yüzlü ve tevazu sahibi, olimpiyat şampiyonluğunu arkasına alarak çıkar peşinde koşmayan olgun bir kişilik sahibi olarak anılmıştır. Yine o yıllarda olimpiyat şampiyonu ve nice şampiyon sporcular yetiştirmiş Yaşar Doğu tarafından Ankara'ya davet edilse de o İzmit'i bırakıp gitmemiştir. Yine bir başka uluslararası güreş organizasyonu olan Türkiye Japonya takım karşılaşmasında ülkemizi temsil etmiş ve çıktığı karşılaşmalarda rakiplerini yenmiştir. Bu ülkeler arası takım karşılaşmalarından bazıları da Almanya-Türkiye ve İsveç-Türkiye karşılaşmaları olmuştur. Bu karşılaşmaların bazıları Seka Sineması'nda yapılmıştır. Bu karşılaşmalarda Hasan Gemici Kocaeli'yi ve ülkemizi en iyi şekilde temsil etmiş ve bu karşılaşmalarda hiç mağlubiyet yaşamamıştır. Hasan Gemici yılan dolaması ve ters sarma oyunlarını çok iyi uygulayan bir sporcu olmuştur.

Hasan Gemici 1955 yılında güreşi bırakmıştır. Ancak hiçbir zaman güreşten kopmamıştır. Bir dönem Romanya'ya antrenörlük için davet edilip gitse de bu çok uzun sürmemiş ve 3 ay sonra geri dönmüştür. Daha sonra Seka Kâğıtspor'da antrenörlük yapmıştır. 1997 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından devlet üstün hizmet madalyası verilmiştir. Hüseyin, Bülent, Sadun Faruk adlarında erkek, Nurcan adında bir kız evladı olan Hasan Gemici 25 Haziran 2001 tarihinde kronik böbrek yetmezliğinden dolayı vefat etmiştir. İzmit'te yaptırılan bir spor salonuna şampiyon Hasan Gemici adı verilmiştir.

KAYNAKÇA
Faruk Gemici, Röportaj, 2021; Ziya Ürük, Röportaj, 2021.

Alparslan ARSLAN

HASAN HAYRİ TAN (1880-1942)

Milletvekili

Hasan Hayri Bey, 1880 yılında İstanbul-Süleymaniye Sekbanbaşı İbrahim Ağa Mahallesi'nde doğmuştur. Babası, Sandıkçızade unvanıyla anılan Tüccar Mustafa Saffet Efendi'dir. Annesinin adı ise Seniha'dır. İlköğrenimini Numûne-i Terâkki Mektebi'nde orta öğrenimini ise Vefa İdâdisi'nde tamamlanmıştır. Yükseköğrenimine 1898 yılında İstanbul Hukuk Mektebi'nde başlamıştır. 1903 yılında buradan mezun olmuş, bundan yaklaşık bir yıl sonra da İstanbul Barosu'na kaydolarak 1904'te avukatlığa başlamıştır. Bir süre avukatlık yapan Hasan Hayri Bey, II. Meşrutiyet'in ilanını müteakiben 3 Kasım 1908 tarihinde Baro kaydını yenileyerek 41 sicil numarasıyla mesleki çalışmalarına devam etmiştir. I. Dünya Savaşı, Mütareke ve milli mücadele dönemlerinde de avukatlık yapmış, Cumhuriyet'in ilanından önce 26 Haziran 1923 tarihinde İstanbul Barosu'nun Daimi Heyeti Üyeliğine, 28 Ağustos 1924 tarihinde ise baronun İnzibat Meclisi'ne seçilmiştir. Baro içerisindeki yükselişini sürdüren Hasan Hayri Bey, 5 Kasım 1924'te Baro İkinci Başkanlığı'na getirilmiş bu vazifesini 1935 yılına kadar devam ettirmiştir. 2 Nisan 1935 tarihinde İstanbul

Hasan Hayri Tan

Barosu Başkanlığı'na seçilen Hasan Hayri Bey, 20 Mart 1937 tarihinde yapılan seçimlerde ikinci kez, 17 Aralık 1938 tarihinde yapılan seçimlerde ise üçüncü kez İstanbul Baro Başkanlığı'na seçilerek bu görevini 1940 yılı sonlarına kadar devam ettirmiştir. Hasan Hayri Bey, Baro Başkanlığı yaptığı süre boyunca İhzar, Tadil-i Kavânin ve Ticaret Kanunu Komisyonları ile İstanbul İl Genel Meclisi üyeliklerinde bulunmuştur. Yine mesleğini icra ettiği sırada 1927 yılında yapılan III. Dönem seçimlerinde aday olmuş ve seçimler sonucunda 372 oy alarak Edirne'den Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne mebus seçilmiştir.

3. Dönem TBMM'de Adliye Encümeni asil üyesi seçilen Hasan Hayri Bey, buradaki görevi boyunca önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki; 1928 yılındaki "Yavuz-Havuz Davası"ndaki faaliyetidir. Cumhuriyet tarihinin ilk "Yüce Divan" yargılaması olan ve dönemin Bahriye Vekili İhsan Eryavuz'un Yavuz zırhlısının tamirinde yolsuzluk yaptığı iddiasıyla yargılandığı bu davada Tahkikat Encümeni üyesi olarak görev yapmıştır. 1928 yılında Eski Ticaret Vekili Gaziantep Mebusu Ali Cenani Bey'in; 1924 yılı bütçesine ait 500.000 liralık bir tahsisatın harcanmasında usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle yargılandığı Yüce Divan soruşturmasını yürütmekle görevli Adliye ve Teşkilât-ı Esâsiye Encümenlerinden kurulu Muhtelit (Karma) komisyonda da görev yapmıştır. Hasan Hayri Bey, Adliye Encümeni üyesi olarak 1929 yılında kabul edilen Ticaret, Deniz Ticareti Kanunları ve Ceza Muhakemeleri Kanunlarının oluşturulmasında aktif bir şekilde görev yapmıştır. Bu dönemde 1929 yılında TBMM gündemine bir kanun teklifi de getirmiştir. 8 arkadaşıyla birlikte hazırladığı

ve İktisat, Dâhiliye ve Bütçe Encümenlerine sunulan bu teklifle; 1926 yılında yürürlüğe giren İskân kanununda değişikliğe gidilmiştir. Bu kapsamda milli sınırlar dışında kalan yerlerden kalıcı olarak yerleşmek üzere Anavatan'a gelen göçmenlerin yanlarında getirdikleri malları ve hayvanatı için alınan vergiler kaldırılmıştır.

Hasan Hayri Bey, 25 Nisan 1931 tarihinde yapılan genel seçimlerde yeniden Edirne'den aday olmuş ve milletvekili seçilmiştir. 4. Dönem olarak adlandırılan bu dönem milletvekilliği süresinde de Adliye Encümeni üyeliğine devamla TBMM çatısı altında yapılan önemli çalışmalara katkı sağlamıştır. Mesela 1932 yılında İcra ve İflas Kanunu'nun değiştirilmesi ve son şeklini alması kapsamında yapılan çalışmalarda aktif görev almıştır. 1933 yılında ise Edirne milletvekili arkadaşı Şeref Bey ile birlikte TBMM gündemine; elektrik tesisatı için getirilen malzemeden gümrük ve muamele vergilerinin alınmamasını içeren bir kanun teklifi sunmuştur. İktisat ve Bütçe Encümenliklerine sunulan bu teklif, genel kurulda kabul edildikten sonra bahse konu vergiler kaldırılmıştır.

1934 yılında çıkarılan soyadı kanunu ile "Tan" soyadını alan Hasan Hayri Bey, 1935 yılı genel seçimlerinde Kocaeli'den aday olmuştur. Seçimlerin sonucunda Kocaeli milletvekili seçilmiştir. 8 Şubat 1935'te seçim tutanağını alan Hayri Bey, 1 Mart 1935'te TBMM'ye katılmıştır. 5. Dönem olarak adlandırılan bu dönemde de Adliye Encümeni üyeliğine devam etmiştir. Hasan Hayri Bey, bu dönem meclis çalışmaları kapsamında 1935 yılında Türkiye Ziraat Bankası'nın ipotekli ve silsile halindeki ziraî alacaklarının taksitlendirilmesi hakkındaki kanun layihası ile İktisat, Ziraat ve Bütçe Encümenlerinin mazbatalarına dair görüşlerini ifade ettiği konuşmalarının dışında bir faaliyette bulunmamıştır. Fakat İstanbul Baro Başkanlığı döneminden itibaren yayımlanan *Baro Mecmuası*'nı bir süre daha çıkarmıştır.

Evli ve 4 çocuk babası olan Hasan Hayri Tan'ın, 5. Dönem Kocaeli milletvekilliği 1939 yılında son bulmuştur. Bundan sonra aktif siyasi hayatı son bulan Hasan Hayri Tan, İstanbul Baro Başkanlığı görevine devam etmiştir. Hakkındaki bir takım yolsuzluk iddialarından dolayı 1939 yılı Şubat ayında başkanlıktan istifa etmiştir. Fakat bu iddiaların asılsız olduğu anlaşılınca başkanlığa yeniden seçilmiş ve bir yıl kadar daha bu görevde kalmıştır. 23 Mayıs 1942 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi Teşvikiye Cami'nde kılınan cenaze namazı ve düzenlenen törenin ardından Zincirlikuyu Asri Mezarlığında toprağa verilmiştir.

KAYNAKÇA

Akşam, 24 Mayıs 1942; Kanun-ı Sânî 1935; *Kurun*, İkinci Kanûn 1935; *Ulus*, 19 Şubat 1939; *Ulus*, 24 Mayıs 1942; *Vakit*, 26 Mayıs 1942; *TBMM Albümü 1920-2010*, 1. Cilt (1920-1950), TBMM Yayınları, Ankara 2010; *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem (1927-1931)*, I. Cilt, (haz. İhsan Güneş), TBMM Yayınları. Ankara (Tarihsiz); *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem (1927-1931)*, III. Cilt (Üyelerin Özgeçmişleri), (haz. Kazım Öztürk), TBMM Yayınları. Ankara (Tarihsiz); *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-1939)*, II. Cilt (Özgeçmişler), (haz. İhsan Güneş), TBMM Yayınları. Ankara 2000; *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem, (1935-1939)*, I. Cilt, (haz. İhsan Güneş), TBMM Yayınları. Ankara 2003; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 3, Cilt: 14, İçtima: 3, 10. İnikad (05.12.1929); Devre: 4, Cilt: 8, İçtima: 1, 56. İnikad (31.05.1932); Devre: 4, Cilt: 9, İçtima: 1, 58. İnikad (02.06.1932); Devre: 4, Cilt: 15, İçtima: 8, 57. İnikad (23.05.1933); Devre: 5, Cilt: 4, İçtima: F, 38. İnikad (14.06.1935).

Mevlüt YÜKSEL

HASAN KÂMİL YILMAZ (1952-...)

Akademisyen

Hasan Kâmil Yılmaz 1952 yılında İzmit'te doğmuştur. 1963 yılında Akmeşe Bölge Okulu'nda ilköğretim eğitimini tamamlamasının ardından Adapazarı İmam Hatip Lisesi'nde lise eğitimine başlamıştır. Liseden mezun olduğu 1970 yılında, Kocaeli'de bulunan Sarımeşe köyünde 3 ay imam-hatiplik yapmıştır. İmam-hatiplik görevinin ardından İstanbul'a giden Hasan Kâmil Yılmaz, 1974'te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olmuş ve ardından 1974-1977 yılları arasında Bakırköy Şenlikköy Ortaokulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, Gaziosmanpaşa İmam Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni ve müdür yardımcısı olarak görev yapmıştır.

1 Şubat 1976 tarihinde İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Tasavvuf ve Tarihi Kürsüsü tarafından açılan asistanlık kadrosunu kazanarak 1977 yılında akademik kariyerine başlamıştır. Askerliğini tamamlamasının ardından 1983'te Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Doktor" ve yine aynı yıl Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde "Yardımcı Doçent" unvanı almıştır. 1986-1987 yılında saha araştırması yapmak üzere Mısır'a gitmiştir. 1989 yılında "Doçent", 1996 yılında ise "Profesör" olmuştur. Hasan Kamil Yılmaz, 19 yüksek lisans ve 1 doktora tezi tamamlatmıştır.

34 yıl görev yaptığı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeliğinden 30 Aralık 2010 tarihinde emekli olmuş ve emekli olmasının ardından T.C. Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığına atanarak 6 yıl başkan yardımcılığı görevini sürdürmüştür. 12 Ocak 2017 tarihinde devir teslim töreni ile görevlendirildiği İstanbul Müftüsü olarak 3 yıl hizmet etmiş ve 5 Temmuz 2019 tarihinde emekli olmuştur. Emekliliğinin ardından Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi'ne ilk olarak öğretim üyesi, daha sonra ise dekan olarak atanmıştır. Bu görevini günümüzde de sürdürmektedir.

Hasan Kâmil Yılmaz'ın pek çok kitabı, tercümesi, makalesi, ansiklopedi maddesi ve ulusal ve uluslararası tebliği bulunmaktadır. Eserleri genel olarak Erkam Yayınları, Kopernik Kitap, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı aracılığıyla yayınlanmıştır. Çalışmaları daha çok araştırma, inceleme ve biyografi alanlarındadır. Bu eserlerden bir kısmı, İngilizce, Rusça, İtalyanca, Arnavutça ve Macarcaya da tercüme edilmiştir. *Aziz Mahmud Hüdayi*, *Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikatı*, *Tasavvufî Hadis Şerhleri*, *Peygamberimiz ve Günlük Hayatı*, *Nefs Terbiyesinde Açlık ve*

Hasan Kâmil Yılmaz

Az Yemek, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, *Gönül Erleri 1-2*, *Altın Silsile*, *Tasavvuf Meseleleri*, *Rûhânî Hayat*, *Tasavvufî Bakış*, *Gönül Penceresinden*, *Dinle Neyden-Mesnevî Sohbetleri*, *Çağları Aşan Mevlânâ Çağrısı*, *Marifetullah*, *300 Soruda Tasavvufi Hayat* gibi otuzu aşkın telif eseri vardır. Ayrıca tasavvuf ve tarikatlar başta olmak üzere uzmanlık alanlarını ihtiva eden konularda başta *Diyanet İslam Ansiklopedisi* olmak üzere çeşitli ansiklopedilerde ve yine *Altınoluk* olmak üzere çeşitli dergilerde, ulusal ve uluslararası kitaplarda madde/bölümleri vardır. Bunların yanı sıra Hasan Kamil Yılmaz'ın çok sayıda konferans, röportaj, tebliğ, makalesi vardır. Hasan Kâmil Yılmaz evli olup 5 çocuk babasıdır.

Hasan Kamil Yılmaz'ın kendisine ait bir web sayfası (http://hasankamilyilmaz.com/) ve sosyal medya hesapları (https://twitter.com/hkamilyilmaz ve https://www.instagram.com/yilmazhasankamil/) mevcuttur.

KAYNAKÇA

http://hasankamilyilmaz.com (28 Mayıs 2021); https://www.yeniakit.com.tr/biyografi/hasan-kamil-yilmaz (28 Mayıs 2021); https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/hasan-kamil-yilmaz (28 Mayıs 2021); https://kidega.com/arama/hasan%20kamil%20y%c4%b1lmaz/?srt=YE (28 Mayıs 2021)

Muhammed Bilal ÇELİK

HASAN PAŞA (ö. 1872)

Kaymakam ve Mutasarrıf

İzmit doğumlu ve yörenin ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. Tam adı Hasan Hüseyin olmakla birlikte birinci ismiyle tanınmış, resmî yazışmalara da bu şekliyle geçmiştir. Hasan Efendi 18 Ağustos 1861'de kaymakamlığa atandığında Kocaeli beş yıldan beri Hudâvendigâr eyaletine bağlı bir sancak statüsündeydi. Eylül'ün sonlarında buradan ayrılarak yeniden müstakil sancak haline getirilince kaymakam unvanı da mutasarrıfa dönüştürüldü. Bâbıâli, yönetici değişikliğine gitmeyip Hasan'ın mutasarrıf unvanıyla göreve devam etmesini uygun gördü. Kendisine Rumeli Beylerbeyliği payesi verilerek paşalığa yükseltildi, ayrıca ikinci rütbeden mecidî nişanı ile taltif edildi. Bölgeyi tanıyan ve sorunlarını yakinen bilen biri olarak Hasan'ın göreve getirilmesi sevinçle karşılandı. Muhtarlar, imamlar, eşraf, liva meclisi üyeleri ve gayrimüslim temsilcileri Bâbıâli'ye gönderdikleri teşekkür mahzarlarında, onun "*sadâkat dirâyet ve hakkaniyet erbâbından*" olduğunu, Tanzimat'ın ruhuna uygun biçimde bütün tebaaya eşit ve adil yaklaştığını dile getirdiler. Hasan Paşa hakkındaki olumlu tepkiler Bâbıâli nezdinde memnuniyetle karşılanmış, kendisine gönderilen 9 Ekim 1861 tarihli şukkada, bilgeliğini ve zekâsını devlet ve millet uğrunda kullanması istenmişti.

Vakanüvis Ahmed Lütfi Efendi, Hasan Paşa'yı "*erbâb-ı cerbezeden*" biri olarak tanıtmış; kariyerinde ilerleyişini, II. Mahmud'un damadı olup sadrazamlığa kadar yükselen Mehmed Ali Paşa ile olan yakınlığıyla ilişkilendirmiştir. Cerbeze, beceriklilik ve girişkenlik manasına geldiği gibi, kurnazlık ve hilekârlık anlamlarını da taşır. Hasan Paşa Bâbıâli'ye gönderdiği yazılarda kendisine verilen paye ve nişanı hak etmediği, bunun padişahın lütfu olduğunu söyleyecek kadar tevazu sahibi biridir. Fakat icraatları masum ve mütevazı olmadığını ortaya serecek, cerbezeli sıfatının olumlu ve olumsuz bütün çağrışımlarını bihakkın taşıdığı kısa sürede anlaşılacaktır.

Hasan Paşa zamanı bayındırlık yatırımları açısından kendinden önceki ve sonraki dönemlere nispetle sönüktür. İnşa faaliyetleri, II. Mahmud'un yaptırıp sonradan yanan kasrın yerinde 1855'te temeli atılan Kasr-ı Hümâyûn'un inşaatı 1862'de tamamlanması, aynı tarihte İzmit redif dairesinin inşası ve Geyve kazasında Sakarya nehri üzerindeki yıkılan kârgir köprünün yeniden yapılmasıyla sınırlıdır. Hasan Paşa'nın asıl önem verdiği proje hükümet konağı inşasıydı. Ancak bunun üzerinden yaptığı vurgun, azline ve hapsine yol açan yolsuzluk suçları zincirinin önemli bir halkasını teşkil edecektir. Aslında Bâbıâli, mali yükünden dolayı yeni bir konak inşası yerine, şehrin merkezî yerindeki bir yapının kamulaştırılıp mutasarrıflık dairesine dönüştürülmesini önermişti. Ancak Hasan Paşa eski konağın yıkılıp yerinde yenisinin inşası konusunda hükümeti razı etmeyi başarmıştı. Fakat yıkılan konağın mefruşatına el koyması ve isnat edilen diğer suçlar nedeniyle 1863 Mart'ında görevden uzaklaştırıldı. Dosyası oldukça kabarıktı. Kendisi 500 kilelik bir gemiye sahip olduğu halde, Karasu sahilinde 10.000 kilelik yeni bir gemi yaptırmaya başlamıştı. Muhacir fonunu dahi istismar etmiş, Geyve'ye yerleştirilen Çerkez muhacirlerin ekmek ve diğer ihtiyaçları için ayrılan paranın bir bölümünü zimmetine geçirmiş, Geyve'deki fabrikasında üretilen ipeği Hereke Fabrikası'na yüksek fiyatla satmıştı. Kendisini İstanbul'a şikâyet etmeyi düşünenleri engelleyip cezalandırmış; yolsuzluğa bulaşan maiyetinden pek çoğu ondan korktuğu için suç işlemişti.

İzmit'teki Tanzimat uygulamalarını denetlemek üzere bölgeye gelen Ahmed Vefik Efendi, Hasan Paşa'yla ilgili suçlamaları da inceledi. Ahmed Vefik'in müfettiş olarak İzmit'e gelişi, Hasan'ın atanması sı-

Hasan Paşa'nın kabri (Resul Narin Arşivi)

rasında oluşan büyük heyecanın birdenbire aleyhine dönmesiyle sonuçlandı. Cemaat önderleri, müderrisler, şeyhler, rüştiye hocaları, imamlar, muhtarlar ve eşraf, bu defa Hasan'ın üzerine gidilmesinden dolayı hükümete şükran sundular. Hasan Paşa rüşvet, kamu malını ve parasını zimmete geçirme, nepotizm, haksız yere vergi toplama, ihaleye fesat karıştırma, memurları suça teşvik edip buna uymayanları cezalandırma, evrakta sahtecilik gibi suçlardan yargılandı. Neticede Sinop'ta altı sene kalebentliğe mahkûm edildi. Türlü yollarla aşırdığı paranın kendisinden tazmin edilmesine, rütbe ve nişanının kaldırılmasına karar verildi. Hasan'ın oğlu ve damadı da çeşitli cezalara çarptırıldılar. Sahip oldukları çiftlik, fabrika ve diğer gayrimenkuller satışa çıkarıldı. Hasan sürekli itirazda bulundu. Yıllarca devlete hizmet ettiği halde, birkaç müfterinin iddiasıyla görevden alındığını, başına gelenlerin Ahmed Vefik'in kendisine olan kişisel kininden ve liva meclisi azalarının geçmişe dayalı husumetlerinden kaynaklandığını ileri sürdü. Hapse konulmaktan rencide olduğunu dile getirdi. Hasan'ın eşi, kızı, gelini ve torunu da Bâbıâli'ye verdikleri arzuhallerde, yakınlarının sürgünde bulunmaları ve mülklerinin haczedilmesinden dolayı fakruzaruret çektiklerini, dilenci durumuna düştüklerini belirtip onların affedilmesini istediler. Hasan 1866 başlarında Sultan Abdülaziz'in affıyla salıverildi. Böylece hak ettiği cezanın yarısını çekmiş oldu. Doğruca sancak meclisine giderek mallarının iadesini talep etti. Davasının yeni baştan görülmesi için Meclis-i Vâlâ'ya başvurdu. Hasan'ın dosyası yeniden görüldü, bazı suçlarından beraat etti. Müzayedeye konulmuş mülkünden henüz satılmamış olanlar iade edildi. Hasan 25 Şubat 1872 tarihinde öldü. İzmit'te Hüseyin Paşa Camii haziresinde defnedildi. Ailesinin iade talepleri ile Hasan'ın alacaklılarının davaları yıllarca sürüp gitti. Ahmed Vefik Efendi'nin hem yolsuzluğun üzerine gidip hem de birtakım yatırımları başlatması ahaliye güven aşılamakla birlikte, Kocaeli'de alt üst olan kurumsal yapıyı onarmak ve güçlü bir bürokrasi tesis etmek kolay olmadı.

KAYNAKÇA

Erkan Tural, "Kuzeybatı Anadolu Kentlerinde İki Osmanlı Aydını ve Ahmed Vefik Paşa Raporu", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 16/2, Nisan 2007, s. 95-119; İbnülemin M. Kemal İnal, *Son Sadrazamlar*, C. I, 3. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 1982; Kemalettin Kuzucu, "19. Yüzyıl Ortalarında Kocaeli Sancağı ve Bir Tanzimat Bürokratının Yolsuzluğu", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2016, I, 655-673; M. Murat Öntuğ, *Ahmed Vefik Paşa'nın Anadolu Sağ Kol Müfettişliği*, Palet Yayınları, Konya 2009; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, KBB, Kocaeli 2009.

Kemalettin KUZUCU

HASAN SERT (1946-2010)

Türkiye Şampiyonu Bisikletçi, Antrenör

15.08.1946'da Kandıra'nın Pirceler köyünde doğdu. 1957 yılında ailesiyle İzmit'e taşındı. Okumayı bildiği için okula ikinci sınıftan başladı. 1962'de yaz tatilinde, sebze meyve halinde kabzımal Cemal Balcı'nın dükkânında üç ay çalıştı. Yaz tatili sonunda Cemal Balcı kendisine ücretini ödedikten sonra fazladan bir takım öğrenci kıyafeti ile bir de bisiklet hediye etmiştir. İşte bu bisiklet Hasan Sert'in yaşamında dönüm noktası oldu. 1962'nin sonbaharında resmen bisiklet yarışçısı, lisanslı sporcu oldu. Dönemin Kocaeli il bisiklet ajanı Tahir Düzgören hoca nezaretinde yarışmalara hazırlandı. 4-5 ay sonra Marmara Bisiklet Turuna katıldı ve İstanbul'dan Bursa'ya kadar yarıştı. Bir yıl sonra, yarışta iddialı sporculardan birisi olarak yine Marmara Bisiklet turuna katıldı. Bundan sonra Hasan Sert ismi bisiklette bir marka ve bir ekol oldu. İçlerinde Hasan Sert'in de bulunduğu, Rıfat Çalışkan, Nusret Ergül, Sadık Keleş, Cengiz Özdoğan, Hasan Can ve Ali Hüryılmaz o dönemin milli bisikletçileriydiler.

Rıfat Çalışkan ve Hasan Sert yaşadıkları sürece bisiklet camiası içerisinde sürekli görevler ve hizmetler üstlenmişlerdir. Spor, Hasan Sert'in hayatında öncelikli hale gelince, babasının spora karşı eleştirel bakışından da etkilenerek, o dönemde Bisiklet Federasyonu Başkanı olan Orhan Suda'nın daveti ile İzmir'e giderek Altay Spor Kulübünde spor yaşamına devam etti. Askerliğini Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Muhafız Alayı bisiklet takımında sporcu olarak, Sadık Keleş ve o dönemin önemli sporcuları ile birlikte yaptı. Askerliği esnasındaki yarışmalarda takım halinde sürat şampiyonu oldular. O rekor halen kırılamamıştır.

1968 yılında Türkiye Bisiklet Şampiyonası İstanbul'da yapıldı. Yol mukavemet yarışına 82 sporcu katıldı. Bu yarışmada Hasan Sert, Türkiye ikincisi oldu. 1969 yılında Konya'da yapılan Türkiye Bisiklet Şampiyonası'nda Türkiye şampiyonu oldu. Uluslararası 53 organizasyonda milli oldu, yarışmalar en az 3-5 etaplı olduğundan ortalama 200 defa milli sporcu olarak ül-

Hasan Sert

kesine hizmet etti. Aynı zamanda idarecilik, yöneticilik, antrenörlük ve teknik direktörlükler de yaptı. 1981 yılında, önce bisiklet hakemliği kursu ve devamında, 100. Yıl Yarışlarının Kocaeli'de yapılmasını organize etmiştir. Lassaspor Kulübü'nün ve bisiklet takımının kurulmasına öncülük yapmış ve uzun yıllar bu görevi devam ettirmiştir. Yetiştirdiği yüzlerce öğrencisi içerisinden, milli sporcular, şampiyonlar ve yurtdışında yarış kazanan şampiyonlar ile ülkemizi olimpiyatlarda başarı ile temsil eden sporcular bulunmaktadır. Sanayi kenti olan Kocaeli'nin aynı zamanda bir spor kenti olmasında Hasan Sert'in katkıları çoktur. Bisiklet Federasyonunda yıllarca görev yapmıştır. Milli Takımlarımızda antrenörlük, teknik direktörlük ve yöneticilik yapmıştır, Milli Takımlarımızın yurtdışındaki organizasyonlarında kafile başkanlıkları ve Türk Delegasyonu başkanlıkları yapmıştır. 1992 yılında Romanya'ya yerleşerek iş hayatına atılmıştır. Balkan Bisiklet Federasyonu Teknik Komite Başkanlığı ve daha sonra Asbaşkanlık görevine getirilmiştir.

Hasan Sert'in "Medeniyetler Turu" adı altında uluslararası yarış organizasyonu hedefleri vardı. Önce İstanbul'dan Atina'ya, daha sonraları Konya'dan Roma'ya kadar devam edecek ve en son, Antakya'dan başlayıp, İspanya'da bitecek bir "Uluslararası Medeniyetler Turu Bisiklet Yarışı" için projeler, dosyalar hazırlayıp, ilgili ülkelerin büyükelçilikleri ve konsoloslukları nezdindeki görüşmeleri ve çalışmaları tamamlanamamış ve gerçekleştirilememiştir.

İlerleyen yaşına rağmen bisiklet antrenmanlarını aksatmadan devam ettiren Hasan Sert, 12.09.2010 pazar günü Romanya'nın Bükreş kentinde bisikleti ile antrenman yaparken, kendisine arkadan bir aracın çarpması sonucunda yaralanmış ve 14.09.2010 tarihinde vefat etmiştir. Cenazesi 16.09.2010 tarihinde Kandıra Pirceler köyündeki aile kabristanında toprağa verilmiştir.

Süleyman DURAK

HASAN ŞEMİ ERGİN (1913-1996)

Milletvekili, Bakan

8 Eylül 1913 (1329) tarihinde Kocaeli-Gebze'de dünyaya gelmiştir. Rize'nin Mermerdelen Mahallesi nüfusuna 027/01, 21, 12 numarayla kayıtlıdır. Babası Hüseyin Rahmi Efendi, annesi Fatma İsmet Hanım'dır. Mustafa-Zeliha Kızı Gilman (1914) Hanımla evli olan Hasan Şemi Bey'in bu evliliğinden Gülten (1939), Nurten (1941), Özden (1945), Yıldız (1951) ve Ümit (1953) adlarında beş çocuğu olmuştur. İlk ve orta öğreniminin ardından Kastamonu'da başladığı lise öğrenimini 1933 yılında tamamladıktan sonra ara vermeden yükseköğrenim hayatına başlamıştır. Ankara Hukuk Fakültesi'nde aldığı eğitimini 1935-1936 eğitim-öğretim yılında tamamlayarak mezun olmuştur. Soyadı Kanunu uygulamaları dâhilinde Ergin soy ismini alan Şemi Bey, üniversiteden mezun olduktan hemen sonra 1 Eylül 1936 tarihinde vatani görevi için silahaltına alınmıştır. Bir süre hazırlık kıtasında bulunan Şemi Ergin, 1 Kasım 1936 tarihinde Yedek Subay Okulu'ndan mezun olmuş, askerlik vazifesinin son 6 aylık bölümünü subay vekili olarak 15. Topçu Alayı 2. Dağ Taburu, 5. Batarya kıtasında ifa etmiştir. Ergin, 1 Kasım 1937 tarihinde de terhis olmuştur.

Şemi Ergin, terhis olduktan 1 gün sonra yani 2 Kasım 1937 tarihinde önce Ankara Asliye Mahkemesi kâtip adaylığına, daha sonra 17 Kasım 1937 tarihinde ise Eskişehir hâkim muavinliğine atanmıştır. Yaklaşık iki yıl burada görev yaptıktan sonra 20 Kasım 1939 tarihinde Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcılığına getirilmiştir. Bir müddet burada görev yapan Hasan Şemi Ergin, 30 Nisan 1943 tarihinde Malkara Cumhuriyet Savcılığına tayin olmuştur. Yaklaşık 16 yıl kadar Manisa Barosu'na bağlı serbest avukatlık yaptıktan sonra 19 Aralık 1963'te kaydını İstanbul Barosu'na nakletmiştir. Ergin, İstanbul Barosu'nda ise 29 Ocak 1981 tarihine kadar çalışmıştır. Avukatlığını sürdürürken Demokrat Parti (DP) içerisinde siyasi çalışmalara başlamıştır. 1950 yılında yapılan Genel Seçimlerde DP'den Manisa milletvekili adayı olmuştur. Yapılan seçimlerde 128.216 oy alarak Manisa'dan 9. dönem milletvekili seçilen Şemi Ergin, seçim tutanağını 16 Mayıs 1950 tarihinde almış ve 22 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'ye iştirak etmiştir. Tutanağı 5 Haziran 1950'de onaylanan Ergin, 9. dönem boyunca TBMM'de Bütçe ve Adalet Komisyonlarında çalışmıştır. Kâtip üyesi olarak Adalet Komisyonu'nun sözcülüğünü de yapan Ergin, bu dönemde Genel Kurul'da 21 farklı konuda toplam 172 konuşma yapmıştır.

Hasan Şemi Ergin, 1954 yılı genel seçimlerinde de 152.465 oy alarak DP'den ikinci defa Manisa millet-

Hasan Şemi Ergin

vekili olmuştur. 4 Mayıs 1954'te aldığı seçim tutanağı ile 14 Mayıs 1954 tarihinde TBMM'ye katılmıştır. 10. dönem olarak da adlandırılan bu süreçte önce Adliye Encümeni'nde mazbata muharriri olan Ergin, 9 Aralık 1955 tarihinde kabinede Devlet Bakanı olarak yer almıştır. Başbakan Adnan Menderes ile birlikte 1956 yılında NATO Konseyi toplantısına katılan ve 28 Temmuz 1957 tarihine kadar bu görevi yürüten Ergin, bu tarihte Millî Müdafaa Vekâleti'ne (Milli Savunma Bakanlığı) atanmıştır. Bakan olmadan önceki dönem de dâhil olmak üzere Ergin, 10. dönemde Meclis Genel Kurulu'na toplam dört önerge ve bir teklif sunmuş, 22 konuşma yapmıştır. Ergin, söz konusu dönemde Meclis Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmalarının birçoğunu daha ziyade kendi bakanlığına veya bakanlığını ilgili olarak hükümete sunulan soru önergelerine cevap vermek suretiyle yapmıştır. Bunlardan başka Ergin 1956 yılında; Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü ile Millî Müdafaa Vekâletinin 1956 yılı bütçeleri, Jet Tayyareciliği Uçuş Hizmetleri (1956), Millî Müdafaa Vekâletine ait olup kullanılmayan gayrimenkullerin satılması (1956) ve Avrupa Müttefik Yüksek Kumandanlığa ait karargâhların Türkiye'de tesisleri (1956) gibi konularda yapılan kanun çalışmalarında da konuşmalar yapmıştır. Hasan Şemi Ergin 1957 yılında ise; İskân kanunu lâyihası, Tapu ve Kadastro, Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlükleri ile Milli Müdafaa Vekâletinin 1957 yılı bütçeleri ve İstimlâk Kanunu'nda değişiklikler yapılması ile ilgili konuşmalar yapmıştır.

1957 yılındaki genel seçimlerde yeniden DP'den Manisa Milletvekili adayı olmuş ve aldığı 140.218 oyla üçüncü kere milletvekili seçilmiştir. 11. Dönemin başlangıcı olan bu seçimlerinden sonra TBMM'de Hariciye Encümeni'nde görev almıştır. Bu görevdeyken Arzuhal Encümeni'nin 9 Eylül 1957 tarihli Haftalık Karar Cetvelindeki 5559 sayılı Kararın Umumi Heyette görüşülmesi hususunda söz alarak Genel Kurul'da bir konuşma yapmıştır. Yine bu dönemde bir müddet Adalet Bakanlığına vekâlet eden Ergin, Milli Savunma Bakanlığı görevini 1958 yılı başlarına kadar devam ettirmiş, 19 Ocak 1958 tarihinde ise bu görevinden istifa etmiştir. Ergin, 9 Aralık 1959 tarihinde Münakalat Vekâleti'ne (Ulaştırma Bakanlığı) getirilmiştir. Bakan iken Genel Kurul'da; bazı konularda bakanlığı ile ilgili olup, kendisine yöneltilen bazı soru önergeleri ve bakanlığına bağlı Devlet Hava Meydanları İşletmesi Umum Müdürlüğü'nün 1960 yılı bütçeleri ile Posta Tasarruf Sandıkları kanunu lâyihasının kurulacak muvakkat bir encümende müzakeresi hakkında görüşlerini beyan eden konuşmalar yapmıştır.

Münakalat Vekilliği görevine 27 Mayıs 1960'a kadar sürdüren Hasan Şemi Ergin, 28 Nisan 1956-27 Nisan 1958 ve 30 Nisan 1960-16 Haziran 1960 tarihleri arasında Kızılay Genel Başkanlığı da yapmıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleşen askeri darbe sonrasında Yassıada Yüksek Adalet Divanınca, Anayasayı çiğnediği gerekçesiyle 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Daha sonra çıkarılan af yasasından yararlanarak özgürlüğüne kavuşan Ergin, yaşadığı ekonomik sıkıntılarını 1 Ocak 1964 tarihinde Türkiye İş Bankası İstanbul Hukuk Müşavirliğinde sözleşmeli avukat olarak çalışmak suretiyle gidermeye çalışmıştır. Adı geçen kurumda 28 Şubat 1978 tarihine kadar avukatlık yapan Hasan Şemi Ergin, avukatlık yaptığı bu süreyi devlet memurluğu süresine eklettirerek emekli olmuştur. 18 Ocak 1996 tarihinde hayatını kaybeden Ergin, Ankara Karşıyaka Mezarlığında toprağa verilmiştir.

KAYNAKÇA

Türk Parlamento Tarihi TBMM-IX. Dönem (1950-1954), III. Cilt ve VII. Cilt (haz. Kazım Öztürk), TBMM Yayınları, Ankara 1988; *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957)*, I. Cilt (haz. İsmet Binark), TBMM Yayınları, Ankara 2010; *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957)*, II. Cilt (Milletvekillerinin Özgeçmişleri), (haz. Kazım Öztürk), TBMM Yayınları, Ankara 2010; *Türk Parlamento Tarihi TBMM-X. Dönem (14 Mayıs 1954-1 Kasım 1957)*, IV. Cilt, (haz. İsmet Binark), TBMM Yayınları, Ankara 2010; *Türk Parlamento Tarihi TBMM-XI. Dönem (1957-1960)*, I. Cilt (Yasama Faaliyetleri), (haz. Zühtü Arslan), TBMM Yayınları, Ankara 2009; *Türk Parlamento Tarihi TBMM-XI. Dönem (1957-1960)*, III. Cilt (Biyografiler), (haz. Zühtü Arslan), TBMM Yayınları, Ankara 2009; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 9, Cilt: 12, 14, 18, 19, 20; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Dönem: 10, Cilt: 5, 6, 8, 10, 111, 13, 15, 17, 20; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 11, Cilt: 1, 10, 11, 12, 13

Mevlüt YÜKSEL

HASAN TAHSİN ELBEYOĞLU (1893-1979)

Kurtuluş Savaşı'nda Asker Günlüğü Tutan İzmitli

Hasan Tahsin Elbeyoğu, 1309'da (1893-1894) İzmit'te Akça Mescit Mahallesi'nde (Akçakoca) dünyaya gelmiştir. Babası Latif Efendi, annesi ise Şerife Hanım'dır. Rüştiye mezunu olup spor olarak da tulumbacılıkla ilgilenmiştir. Balkan Harbinden az evvel, 23

Eylül 1328'de [6 Ekim 1912] gönüllü olarak askere gitmiş ve bu ilk vatani hizmetini İstanbul'da Harbiye Nezareti Süleymaniye Kışlası'nda İtfaiye Alayı'nda Birinci Dünya Savaşı'nın da içinde olduğu 6 sene üç ay gibi uzunca bir sürede tamamlamıştır. Askerliğinin son yılında İzmit'e izinli geldiğinde [15-16 Eylül 1918] Şükriye Hanımla evlenerek görevine dönmüştür. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra 24 Kanun-u Evvel 1334'te (24 Aralık 1918) terhis edilince İzmit'e gelmiştir. İtilaf devletleri işgalinde bulunan İzmit'te Belediye'de ve Çuhane Mensucat Fabrikası ambarında kısa sürelerle çalıştıktan sonra Akça Mescit [Akçakoca Camii] yanında bulunan evlerinin giriş katındaki bakkal dükkânında babası ile çalışarak İzmit'in kurtuluşuna kadar olan dönemi burada geçirmiştir. Ancak Kurtuluştan pek kısa bir süre sonra 9 Temmuz 1337'de (1921) Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Sakarya Savaşı'ndan az önce beş-altı kurayı askere alınca Hasan Tahsin de çağırılanlar arasında bulunduğundan, bu kez de Anadolu da vatan hizmetine gitmiştir.

İzmit'ten yürüyerek başlayan bu hizmet, Sakarya Savaşı ve ondan sonraki Büyük Taaruz ve zaferiyle de sona ermemiş, yine bazen yaya, bazen mekkareli, birliğin Kocaeli Bölgesi'ne gelmesine kadar devam etmiştir. Terhisi Mudanya Mütarekesi döneminde (11 Ekim 1922-24 Temmuz 1923), birliğin Derince'de bulunduğu sırada (1 Mayıs 1923) olmuştur. Terhisten sonra dükkânda çalışırken yaptığı bir başvuruya 15 Nisan 1340'ta (1924) olumlu yanıt almış ve Orhan Camii şerifi müezzin, kayyûm-i ferraş ve cüzhanlığa atanmıştır. Yeni görev yerine yakın olmak için hem dükkanını hem de evini Bağçeşme'ye naklederek, baba evinden ayrılmıştır. Akçakoca Mahallesi, İhtiyar Heyeti Üyeliği'ne ilk mahalli seçimlerde seçilir. Muhtara vekalet eder. Babasının vefatından sonra hanesini Bağçeşme'den baba evine, babasının dükkân eşyasını da yukarıya kendi dükkânına nakleder. Müftü tarafından teklif edilen Fevziye (Orta) Camii'deki görevi de istemez. Bir müddet sonra evi yanındaki Akçakoca (Dere) Camii'nde vazife açılınca oraya geçerek Başçeşme'deki dükkânını baba evinin altındaki bir zamanlar çalıştığı dükkâna nakleder. Akçakoca Mahallesi Muhtarlığı'na seçilir. Terekesi arasında muhtarlık dönemine ait mahalle sakinlerini sokak sokak ve kapı numaraları ve hane halkının isimleri ile eski yazı [Osmanlıca] tutulmuş görülmeye değer bir mini defter de vardır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında 1943 - 44 yıllarında ihtiyat askerliğini İzmit Hava Haber Alma Komutanlığı'nda yaparak böylece üçüncü kez vatani hizmette bulunmuştur. 1946 seçimlerinde CHP'den Meclis Üyeliği'ne seçilmiş, 1950 yılına kadar bu görevi yapmıştır. İzmitli Yusuf Karaduman'a göre Elbeyoğlu, "Müezzin ve imam olarak usul ve makam membaı idi. Zamanınızı şaşırmış olsanız da vaktin öğle veya ikindi olduğunu anlayacağınız şekilde, ezanı farklı okurdu. Her perdeye intibak edebilen gayet tiz bir sesi vardı. Herkes onun ezan okumasını aşkla, şevkle dinlerdi. Ramazan geldiğinde kendisinin gönüllü korosu vardı. Kimler yoktu ki bu koroda: Emin Terzioğlu, belediye tellalı Faik, zaman zaman özel gecelerde

Hasan Tahsin'in evi, 1989

mesela Kadir Gecesi veya Sakal-ı Şerif ziyaretinde Ali Koç 'kasap' lakabı ile maruf Mustafa ve her akşamki müdavimi Vedat Başak, fırıncı Hakkı Karakuzu, keresteci Sabri..."

1977 yılında evinin arkasındaki "İnciraltı" Sokağı'na "Elbeyoğlu" adı verilmiştir. Sanuber Temuçin "*Dere Camii'nden Veli Ahmet'e uzanan sokak, bizim sokağımızdı. Bahçemizdeki incir ağaçları uzanarak sokağı gölgelerdi. Onun için İnciraltı Sokağı denirdi. Fakat sonra ismi değiştirildi. Mahallenin saygın kişisi Hasan Elbeyoğlu'nun ismini alarak Elbeyoğlu Sokağı oldu." demektedir...*

Hasan Tahsin Elbeyoğlu, dört oğul, iki kız çocuk sahibi olmuştur: 1919 yılında doğan Ali sekiz yaşında, 1920'de doğan Ahmet Refik 6 aylıkken ölmüştür. Mehmet Nazmi (1923-31 Mayıs 2011), Lütfü (1928-1992), Şerife Şadan (1930-17 Ağustos 1999) ve Gül Reyhan Köksal (1933-2004).

Akçakoca Camii'indeki işini emekli olduktan sonra fahri olarak devam ettirmiş zamanı gelince bakkallığı da bırakarak dinlenmeye çekilmiştir. 27 Kasım 1979'da vefat ettiğinde Bağçeşme Mezarlığı'nda babasının yanına defnedildi. *Bir İzmitli'nin Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun Milli Mücadele Anıları* Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin dördüncü kitabı olarak 2005 yılında İzmit Rotary Kulübü'nün katkıları ile yayımlandı. Mehmet Nazmi Elbeyoğlu, babasının eski Türkçe ile günlük notlarını yazdığı defterinin okunması ve yayınlanması için son senelerde uğraşlarını Kocaeli Dokümantasyon Merkezi çatısı altında sürdüren tarihçi Nail İnal'a teslim etti. Defterle birlikte verdikleri aile albümünden hayli fotoğraf ile yine Hasan Tahsin Elbeyoğlu'na ait hem Osmanlı, hem de TBMM dönemlerine ait terhis teskereleri ve benzeri birkaç belge, kitabı daha da zenginleştirdi. Elbeyoğlu'nun günlük notlarını ve belgeleri hazırlayan Tarihçi Nail İnal, 18 Nisan 2005 günü vefat ettiğinde kitap çalışmasını tamamlamış bulunuyordu.

Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun evi, günümüzde Akçakoca Mahallesi muhtarlık binası olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Nail İnal, *Bir İzmitli Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun Milli Mücadele Anıları*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi, İzmit, 2005; Sanuber Temuçin, "Elbeyoğlu Sokağı", *Nail İnal Armağanı*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi, İzmit, 2019; Yusuf Karaduman, "Altınlıların Hadi'nin Kahvesi Nam-ı diğer Havuzlu Kahve", *Nail İnal Armağanı*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi, İzmit, 2019.

Müzeyyen ÜNAL

HASAN TAHSİN PAŞA

İzmit Mutasarrıfı

Hasan Tahsin Paşa'nın II. Abdülhamid devrinden itibaren Osmanlı memurları için tutulan sicil kaydına tesadüf edilememiştir. Mehmed Süreyya'nın *Sicil-i Umumi* adlı eserinde ise İzmit'te mutasarrıflık yapmış bir Tahsin Hasan Paşa geçmektedir. Kendisi Gerzelidir. Üç defa Zaptiye Müşiriyeti vazifesinde bulunmuş olan Pepe Mehmed Paşa'nın dairesinde yetişip zaptiyede görev almış, sonrasında mirimiranlığa terfi etmiştir. 1859-1862 yılları arasında Beyoğlu, daha sonra beylerbeylik payesiyle İzmit ve Tırhala mutasarrıflıklarında bulunmuştur. 1868 veya 1869 senesinde taşrada vefat etmiştir. İsmi gibi İzmit ve Tırhala ile ilgili memuriyet sıralamasının yanlış aktarılmış olabileceği hesaba katılınca bu şahsın Hasan Tahsin Paşa olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı şekilde ölüm tarihi de sicil kaydına neden ulaşılamamış olduğunu kanıtlar niteliktedir.

1860'lı yılların ortasında Kocaeli ve havalisinde artış gösteren eşkıyalık olayları Hasan Tahsin Paşa'ya kariyerindeki İzmit macerasının zeminini hazırlamıştır. Resmî yazışmalara yansıdığı üzere, bölgede türeyen eşkıya grupları halka ve yolculara musallat olmuşlardı. Bölge emniyetinin sağlanması, eşkıyanın zararının yok edilmesine bağlıydı. Bunun için birçok tedbir alınmıştı, ancak İzmit Mutasarrıfı Maşuk Paşa zabıta işlerinde ağır hareket ettiğinden o tedbirler bir türlü uygulama sahasına aktarılamamış ve eşkıyanın kökü kurutulamamıştı. İzmit gibi, hilafet ve saltanatın merkezi olan İstanbul'a yakın bir birimde sürekli cinayet ve gasp suçlarının işlenmesi mahallî hükümetin dikkatsizliğine yorularak Maşuk Paşa'nın azledilmesine karar verildi. Yerine zabıta işlerini *(belediye-i zabıta)* kusursuz surette yürütmeye ve eşkıyanın zararını defetmeye muktedir bir idarecinin tayin edilmesi yönünde arayışlar başladı. Nihayet Tırhala eski mutasarrıfı Hasan Tahsin Paşa'da karar kılındı. Sadrazamın ifadesiyle kendisi Tırhala gibi nazik bir mevkide görev aldığı zaman zarfında o tarz eşkıya fesatlıklarına meydan vermemiş ve zabıta işlerinin pürüzsüzce görülmesini başarmış bir isimdi. Kendisi tercih edildikten hemen sonra Sultan Abdülaziz'in 23 Ekim 1866 tarihli emri uyarınca bölgeye gönderilmiş, ayrıca oraya vardığında devir teslim törenini usulünce icra etmesi selefi Maşuk Paşa'ya İstanbul'dan bildirilmişti.

Hasan Tahsin Paşa, Osmanlı merkez bürokrasisinin kendisini tercih etmekle ne denli doğru bir karar vermiş olduğunu kısa süre içerisinde yürüttüğü faaliyetlerle ispatlamıştır. Gerçekten de Paşa hem vesikalarla hem de kendi ifadesiyle sabit olduğu üzere İzmit ve havalisinin eşkıyadan arındırılması noktasında az zamanda hayli mesafe kat etmiştir. Onun zamanında imza atılan dikkat çekici daha başka gelişmeler de yaşanmıştır. Mesela Kocaeli sancağında evliliği zorlaştırıcı bazı uygulamaların sona erdirilmesi yolunda Hasan Tahsin Paşa bazı tedbirler almıştı. Kendisi tarafından 28 Şubat 1867 tarihinde Sadrazama arz edildiği üzere Kocaeli sancağına bağlı kazalarda yaşayan Müslüman ahalinin çoğu evlilik çağına erişmiş kızları için küfüv [dini, ekonomik ve sosyal denklik] aramak, ağır ve kıymetli düğün elbiseleri talep etmek gibi anlamsız engellemeler yüzünden nikah gibi hayırlı bir işin ertelenmesine sebebiyet veriyorlardı. Bu tavır çeşitli uygunsuzlukların yaşanmasına ve daha önemlisi neslin çoğalmamasına yol açıyordu. Hasan Tahsin Paşa durumdan haberdar edilince bahsedilen geleneğin terk edilip evlenmeye müsait kızların talipliliyle nikahlarının kıyılmasını teşvik edici mektuplar

yazdırdı. Bunları sancağın tüm kazalarına dağıttırdı. Sarf edilen çabanın kısa bir süre içerisinde semere vermeye başladığı yönünde mutasarrıflık merkezine ulaşan haberler kendisini çok sevindirmişti. Bu haberleri Kocaeli havalisinde bir geleneğe dönüşmüş olan söz konusu alışkanlığın yok olmaya yüz tutması şeklinde değerlendirdi. Onun bütün bu çabası Sadrazam tarafından yerinde bulunup takdir edilmekte birlikte o hususta halka herhangi bir zorlamada bulunulmamasına özen gösterilmesi gerektiği de 11 Mart 1867 tarihli bir yazıyla hatırlatılmıştı.

Hasan Tahsin Paşa'nın mutasarrıflık döneminde yürüttüğü kayda değer çalışmalarından bir diğeri Kocaeli sancağındaki ziraî üretimi artırmaya yönelik gayreti olmuştu. Sadarete sunduğu 3 Mart 1867 tarihli yazısında ifade ettiği üzere ziraat; mamur ve servet sahibi olabilmenin temel vasıtasıydı. Üretimi artırmak için halkı en üst seviyede gayrete getirmek gerekiyordu. Bütün kazalara birbiri ardına gönderdiği teşvik edici ilanlar bunun içindi. Gayretleri yine sonuçsuz kalmadı. Çiftçiler ziraî üretimi artırma yolunda daha rağbet ve özen gösterir bir tutum takınmışlardı. Sadece tütün ziraatına pek heves etmediklerinden o mahsulün bölgede üretimini artırabilmek pek mümkün olamamıştı.

Hasan Tahsin Paşa her ne kadar söz konusu faaliyetleriyle kent ve halkıyla bütünleşmiş bir görüntü vermişse de o günlerde perde arkasında daha farklı gelişmeler yaşanmaktaydı. İzmit halkının ileri gelenleri tarafından mühürlenip liva meclisi tarafından 11 Haziran 1867 tarihinde Sadarete sunulan bir arzuhal, Hasan Tahsin Paşa'dan duyulan hoşnutsuzluğu yansıtmaktaydı. Arzuhalde ifade edildiği biçimiyle Hasan Tahsin Paşa halka karşı selefi Maşuk Paşa zamanında görülmemiş bir hiddet ve şiddet sergiliyordu. Bir dava veya başka bir meseleyle ilgili olarak huzuruna çıkanlara sadece hakaret etmekle kalmıyor, oturduğu yerden fırlayıp üzerlerine hücum ediyor, adeta boğaz boğaza kavga eder gibi hiddetli hareketleri görülüyordu. Dahası mecliste görüşülen meseleler hakkında kimse ağzını açamaz olmuştu. Paşa her işi dilediği gibi görmekteydi. Onun aşırı hiddet ve şiddetinden şehirdeki tüm dükkânlar iki defa kapatılmış, esnafın alışveriş yapmaları yasaklanmıştı. İzmit liva meclis üyeleri kendisini birkaç kez uyarmış olmasına karşın paşanın tavrında herhangi bir değişiklik yaşanmamıştı. Halk temsilcileri ve meclis üyeleri şayet kendilerine inanılmazsa bütün bu hususların İzmit naibinden teyit edilebileceğini belirtmişlerdi. Sözün özü paşanın hal ve hareketleri artık tahammül sınırını aşmış olduğundan onun şiddetinden kurtulmayı ve yerine insaf ve adalet sahibi bir mutasarrıfın tayin edilmesini istiyorlardı.

Bu aşamada daha ilginç olansa dört gün sonra, 15 Haziran 1867 tarihinde Kocaeli Mutasarrıfı Hasan Tahsin Paşa imzasıyla Sadaret'e ulaşan istektir. Paşa, İzmit'in su ve havasının kendisine iyi gelmediği ve gözlerindeki rahatsızlıktan dolayı muzdarib olduğu gerekçesiyle affını istemiştir. İzmit'te görevlendirilme sebebi olan eşkıyalık olaylarından geriye herhangi bir iz kalmamış ve bölgedeki asayiş işinin sağlanmış olması münasebetiyle İstanbul'da başka bir memuriyete atanma niyetindedir. Gerekirse maaşında azaltmaya gidilmesine de razıdır. Bu hususta Sadaret'ten kendisine gereken kolaylığın sağlanmasını rica etmiştir. İzmit halkı ve meclisinden İstanbul'a ulaşan şikayetlerin hemen akabinde böyle bir ricada bulunmuş olması Hasan Tahsin Paşa'nın durumdan haberdar olduğunu ve en azından vaziyeti kurtarmak niyetiyle vazifesinden ayrılma isteğinde bulunduğunu düşündürmektedir. Aynı şekilde halk ile arasının iyi olmadığını da bir bakıma açığa vurmuştur.

Sadrazam, İzmit halkının şikâyetlerine herhangi bir atıfta bulunmadan Hasan Tahsin Paşa'nın talebini ileri sürdüğü gerekçenin meşru olduğu açıklaması ve yerine Bosnalı Fazıl Paşa'nın tayin edilmesinin uygun olduğu teklifiyle 20 Haziran'da Saray'a takdim etmiştir. Sultan Abdülaziz de bir gün sonra Hasan Tahsin Paşa'nın görevinden affına ve yerine Fazıl Paşa'nın tayin edilmesine onay vermiştir. Ancak bu karar kendisine ulaşmadığından Hasan Tahsin Paşa talebini 25 Haziran'da tekrar Sadaret'e iletmiştir. Bunun üzerine kendisine "Kocaeli sancağı eski mutasarrıfı" şeklinde hitap ederek başlayan 30 Haziran tarihli yeni bir cevap gönderilmiştir. Burada istifasının padişah onayıyla [irade] kabul edildiği ve yerine Fazıl Paşa'nın tayin edildiği hususlarının Sadaret tarafından kendisine evvelce bildirilmiş olduğuna dikkat çekilmiştir. Ancak merkez bürokrasisinde bir aksama olduğu aşikardır. Çünkü Sadaret, Hasan Tahsin Paşa'dan gelen 25 Haziran tarihli ikinci talepten üç gün sonra birbiri ardına aldığı emirlerle bürokrasideki aksamayı doğrulamıştır. Nitekim 28 Haziran'da Maliye Nezareti'ne Kocaeli mutasarrıflığındaki değişim nedeniyle hazine tarafından gerekli işlemlerin yapılmasını emrettiği gibi durumun Hüdavendigar Valiliği'ne de bildirildiğini ifade etmiştir. Üstelik Hasan Tahsin Paşa'ya da bir emir gönderilerek halefi Fazıl Paşa İzmit'e vardığında devir teslim töreninin kuralına uygun olarak icra edilmesi ve törenin hemen ardından İstanbul'a hareket etmesi bildirilmiştir. Böylelikle bürokratik pürüzün aşılmasıyla Hasan Tahsin Paşa'nın yaklaşık sekiz ay süren Kocaeli mutasarrıflığı vazifesi resmen sona ermiştir. Sürenin kısıtlılığı paşanın yukarıda aktarılanlar dışında sancakta yürüttüğü faaliyetler için de benzer bir netice doğurmuştur.

KAYNAKÇA

BOA, *A. MKT. MHM*, 365/88; 376/52; 386/33; 386/87; *BOA*, *MVL*., 732/40; *BOA*., *İ.MMS*., 33/1336; 35/1422; Gürkan Yavaş, "İzmit Mutasarrıfı Bosnalı Mehmet Fâzıl Paşa ve Türk Hiciv Edebiyatındaki Yeri", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu*, C. II, (ed. Işıl Altun), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2007, ss. 1250-1257; İlkay Erkan, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Kocaeli Sancağının İdari Yapısı", *Türkiyat Mecmuası*, C. 25, 2015, ss. 193-236; Kemalettin Kuzucu, "19. Yüzyıl Ortalarında Kocaeli Sancağı ve Bir Tanzimat Bürokratının Yolsuzluğu", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, C. I, (ed. Haluk Selvi-Bilal Çelik-Ali Yeşildal), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2016, s. 655-674; Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C. 5, (yay. haz. Nuri Akbayar), Tarih Vakıf Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1620; Mustafa Keskin, "Sicill-i Osmânî Yahâd Tezkire-i Meşahîr-i Osmaniyye'de Yer Bulan İzmit (Kocaeli) Yöneticileri", *Uluslararası Milli Müca-*

delede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu VI, C. 2, (ed. Haluk Selvi-İbrahim Şirin-M.Bilal Çelik-Resül Narin), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2020, ss. 1065-1069; *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, (ed. Şennur Kaya), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 2017, s. 144-145, 566; Serdar Ösen, "Tanzimat Bürokratları Arasında Yaşanan Çekişmeler: Kocaeli Mutasarrıfı ve Bolu Kaymakamı Örneği", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu V*, C. 2, (ed. Haluk Selvi-İbrahim Şirin-Bilal Çelik-Ali Yeşildal-Resül Narin), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2019, ss. 689-695.

Ahmet YÜKSEL

HATİCE ÖZGENER (1865-1940)

İlk Kadın Milletvekillerimizden

Hatice Özgener 1865 yılında Selanik'te doğdu. Milletvekili olarak önerildiğinde İzmit'te oturmaktaydı, vefatında İzmit'te toprağa verildi. Selanik eşrafından Mustafa Efendi ve Fatma Hanım'ın kızıdır. Selanik Gümrük Müdürü, 1853 doğumlu Cemal Bey'le evli olup üçü kız biri erkek dört çocuk annesidir: Mevhibe Uçgun (1896), Mahmut Özgener (1898-1943), Fatimatüzzehra Resneli (1901-1986) ve Zeynep Bakan. Rumca bilir, Darüleytam Müdürlüğü'nden emeklidir.

İlkokulu Selânik'te Kırmızı Mektep'te okudu, ortaokulu İnâs Rüştiyesi'nin açılması üzerine bu okulda devam ederek tamamladı. 14 Ekim 1878'de Selânik İnâs Rüşdiye Mektebi öğretmen yardımcılığına atandıktan sonra bu görevi 1885 yılı eylül ayı sonuna kadar sürdürdü. Bebek İnâs Rüşdîsi öğretmen yardımcılığı yaparken 1894 yılı eylül ayı sonunda istifa etti. Aynı okulda 14 Ağustos 1900'de muallim-i ulâ olarak yeniden öğretmenliğe başladı. 14 Ağustos 1911'de resim öğretmenliğini de ekleyerek kasım sonuna kadar bu görevde kaldı. Selânik'in Yunanlar tarafından işgal edilmesi üzerine 14 Aralık 1912-19 Mart 1913 tarihleri arasında Menâtık-ı Harbiye maaşı aldı. 20 Mart 1913'te İstanbul Dârülmuallimât (Kız Öğretmen Okulu) tarih öğretmenliğine tayin edildi. 22 Mart 1914'te Süleymaniye İnâs Rüşdiyesi, 9 Aralık 1914'te İstanbul Kız Sanayi Mektebi'nde göreve devam etti. 30 Mart 1915'te Kadıköy İnâs Dârüleytâm Müdür Yardımcılığına, Eylül 1916'da Bebek Darüleytam, 1 Şubat 1919'da Çağlayan Dârüleytâm Müdürlüğü'ne, 1 Temmuz 1924'te Beykoz Dârüleytâm öğretmenliğine atandı ve bu görevden 24 Ağustos 1924'te emekliye ayrıldı.

Hatice Hanım ve eşi Cemal Bey emekli olduklarında tek oğlu Mahmut Özgener'in Hermann Spierer Tütün Şirketi muhasebecisi olarak görevlendirildiği İzmit'e yerleştiler. Selanik mübadillerinin yoğun olduğu İzmit'te pek yabancılık çekmediler. Kocaeli Vilayeti'ne Maarif Müdürü atanan Münir Hayri (Egeli) Bey İzmit'teki komşusu Hatice Özgener'i *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar* kitabında konu etmiştir.

Atatürk İzmit'ten geçerken buradaki Selaniklilerle de görüştüğü söylenceleri yaygınsa da Selanik'ten komşusu Hatice Özgener ile görüşüp görüşmediği bilinmemektedir.

Hatice Özgener'in oğlu Mahmut Özgener, Macar Krallığı Ziraat Akademisi 1921 yılı mezunu bir ziraat

Hatice Özgener

mühendisiydi. İleri düzeyde Macarca ve Fransızca bilmekte idi. Hermann Tütün Şirketi'nden sonra bir süre Turhal Şeker Fabrikası'nda çalışıp İzmit'e döndüğünde ziraatle uğraştı. CHP Kocaeli İl İdare Heyeti Azası, İzmit Belediye Meclisi Üyesi, İzmit Belediyesi Reis Vekili, Türk Hava Kurumu Başkanı, Ziraat Bankası azası ve Kocaeli Halk Bankası azası olarak vilayetin kalburüstü kişileri arasındaydı. Mahmut Özgener ve eşi Zeynep Hanım'ın oğlu Elhan 1933 yılında, ikinci oğlu Esin 12 Mart 1937'de İzmit'te dünyaya geldiler.

8 Şubat 1935 tarihinde yapılan TBMM V. Dönem Seçimleri ile 17 kadın milletvekili ilk kez meclise girdi. Cumhuriyet Halk Partisi, açık milletvekillikleri için yapılacak ara seçimlere; ortaokul, öğretmen okulu ve yetimler yurdunda öğretmen ve idareci olarak 45 yıl hizmet eden emekli eğitimci Hatice Özgener'i Çankırı adayı olarak önerdi. Hatice Özgener'in, milletvekili adayı olarak gösterilmesi ile ilgili haber 11 Ocak günlü *Yeni Yol* gazetesinde yayımlandı. 12 Ocak 1936 günlü *Kurun* gazetesinde fotoğraflı olarak ilan edildi. "Yeni saylav namzedi Bayan Hatice Özgener uzun müddet tedris hayatında bulunmuş, Darüleytam Müdürü Merhum İsmail Mahir Bey'e muavinlik etmiş, değerli ve emekli öğretmenlerimizdendir" deniliyordu. 13 Ocak günlü gazetelerden, açık Çankırı milletvekilliğine Hatice Özgener'in seçildiği ve V. Dönem'in 18. kadın milletvekili olduğu açıklanıyordu. Hatice Hanım, milletvekilliği süresince Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Encümeni'nde çalıştı.

Hatice Özgener 21 Şubat 1940'ta İzmit'te öldüğünde eşi Cemal Bey'in 1928 yılında toprağa verildi-

ği Paç Mezarlığı'na defnedildi. Mahmut Özgener 30 Mart 1943'te dünyaya veda ettiğinde annesi Hatice Özgener ve babası Cemal Özgener'in bulunduğu Paç Mezarlığı'na defnedildi. Paç Mezarlığı'nın kaldırılması ile anne, baba ve oğulun kabirleri İzmit Bağçeşme Mezarlığı'na nakledildi.

Zeynep Hanım, oğulları Elhan ve Esin'le birlikte ailesinin ve Selanik mübadillerinin yoğun olduğu bir başka kente, İzmir'e taşındı. Şimdi Küçükyalı, o zamanlar "Karantina" adı verilen semtte yerleşti. 1960 yılında ağabeyi Elhan ile birlikte Özgener Tütün'ü, 1996 yılında da Aliberti Ailesi ile ortak Öz-Ege Tütün'ü kuran Esin Özgener, Ege Tütün İhracatçıları Birliği'nin 1970-1999 yılları arasında 25 yıl başkanlığını yaptı. İzmir belediye başkanlarından Osman Kibar'ın kızı Bige Hanım ile 1960 yılında evlenen Esin Özgener, çocuklarına anne ve babasının adını verdi: Zeynep (Baykal) ve Mahmut Özgener (Şimdiki İzmir Ticaret Odası Başkanı).

KAYNAKÇA

TBMM Arşivi; TBMM Albümü, I. Cild, 1920-1950, Ankara, Nisan 2010; İhsan Güneş, *Türk Parlemento Tarihi*, TBMM V. Dönem 1935-1939, Cilt 2, No 26, Ankara, 2001, s. 163-164; *Yeni Yol*, 11 Ocak 1936, "Yeni Saylavlıklar"; *Cumhuriyet*, 13 Ocak 1936, "Yeni Saylavlar"; *Kurun*, 12 Ocak 1936 "Yeni Saylav Namzetleri"; *Ulus*, 13 Ocak 1936, "Dün Altı Vilayette Saylav Seçimi Yapıldı"; *Kurun*, 10 Kasım 1936, Büyük Millet Meclisi Encümen Seçimleri Yapıldı; *Ulus*, 08 Kasım 1938, "Kamutay'ın Dünkü İçtimaında Encümen Seçimi Yapıldı"; *Türkyolu*, 30.04.1943, "Mahmut Özgener'in Tercümei Hali"; *Milliyet*, 20.08.1986, Fatma Resneli'nin Vefat Haberi; Sancar Maruflu, *Karşıyakahaber*, 07 Mart 2021, Pazar 18.42; Sibel Duroğlu, *Türkiye'de ilk Kadın Milletvekilleri*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Türkiye Cumhuriyeti Tarihi) Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 79-80; *Milli Mücadele'de ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kadınlarımız*, Milli Savunma Bakanlığı, 1998, Ankara.

Müzeyyen ÜNAL

HAYAT KİMYA AŞ

Deterjan, Hijyen, Temizlik Kâğıdı Üretim Tesisi

1937 yılında Fahri ve Avni Kiğılı kardeşler, Sultanhamam'da kumaş toptancılığı ticaretine başlaması ile Hayat Holding'in temelleri atıldı. 1950'li yıllarda hazır giyime yönelmelerinin ardından 1961 yılında Ahmet Yahya Kiğılı şirketin yönetimine geçti. 1965 yılında kumaş üretimine başladıktan hemen sonra ilk parekende mağazasını 1969'da İstanbul Beyoğlu'nda açtı. Uzun yıllar tekstil sektöründe faaliyet gösteren firma 1969 yılında Türkiye'nin en büyük yonga levha üretim tesislerinden biri olan Kastamonu Entegre Ağaç Sanayi ve Ticaret AŞ'yi kurarak ağaç grubunda da faaliyet göstermeye başladı. 1994 yılına kadar Kastamonu'da faaliyet gösteren bu fabrikanın ardından Kocaeli'nin Gebze ilçesinde Türkiye'nin ilk kontinü MDF tesisi kuruldu.

Hayat Holding'in hızlı tüketim sektörüne girişi, 1987 yılında Savaş Kimya isimli bir deterjan fabrikasının satın alınması ile gerçekleşti. Aynı yıllarda Hayat Kimya Anonim Şirketi de kuruldu. 1998 yılına kadar yalnızca deterjan üretildi. Yenibosna'daki tesislerinde üretimi yapılan deterjan Bingo ve Test markalarını kapsamaktaydı. O yıllarda Rusya ve Irak ülkelerine de deterjan ihracatını gerçekleştirdi. 1998 sonrasında ilk çocuk bezi üretim tesisi de kurularak Molfix ve Bebem markaları ortaya çıkarıldı. İhracatı gerçekleştirilen bu ürünler özellikle Bulgaristan, Rusya ve Ukrayna'da ciddi talep gördü.

2001 yılında Hayat Kimya oldukça zor bir döneme girmişti. İkitelli tesislerinde çocuk ve hijyenik ped tesisi tümüyle yandı. Bir buçuk yıl boyunca Hayat Kimya'nın ürünleri üretilemedi. 2002 yılında şirket, günümüzde Kocaeli Yeniköy'de bulunan tesisleri

Hayat Kimya Kocaeli Tesisleri

kurdu ve üretim faaliyetlerini buraya taşıdı. Yeni fabrikanın bu bölgeye kurulmasındaki temel yaklaşım, limana yakın olması ve ham maddelerin doğrudan fabrikaya girişini sağlamaktı. Öte yandan ihracatın yapılabilmesi de aynı limanlar üzerinden gerçekleştirilecek ve bu da ciddi bir avantaj sağlayacaktı. 600 kişinin istihdam edildiği bu fabrika 2000'li yıllardan günümüze oldukça büyüdü. Öte yandan 2005'te Bosna Hersek'te 2007'de Cezayir'de bebek bezi fabrikaları kuruldu. Bu yatırımlara sırasıyla İran ve Mısır ülkelerindeki tesisler de eklendi. 2010 yılında temizlik kâğıdı üretim kapasitesi yıllık 130 bin tona ulaşmıştı. 2015'te Kocaeli'de ARGE Merkezi kuruldu ve esnek ambalaj tesisi devreye alındı. Bir yıl sonra Nijerya fabrikası kurulurken Pakistan'a da ihracat başlamıştı.

2019 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinden korunmak amacı ile üretilen maskelerde de Türkiye'deki ihtiyacın önemli bir bölümünü karşıladı. İstanbul merkezli firmaların esas alındığı Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu (İSO500) sıralamasında 2019 verilerine göre 39.sırada yerini aldı. Aynı yıllara ait net satış miktarı 4.865.249.347 TL'dir. 600.000.000 TL ödenmiş sermaye miktarına sahip şirketin günümüzdeki Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Yahya Kiğılı'dır. Bütün tesislerinde istihdam edilen toplam personel sayısı ise 7000'i geçmektedir. Şirketin ilk faaliyet alanları olan temizlik ve ağaç grubu dışında günümüzde gayrimenkul, enerji, havacılık ve liman işletmeciliği gibi birçok farklı sektörde de faaliyet gösterdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

https://hayatkblog.wordpress.com/tarihce/ (Erişim Tar. 15.5.2021); https://www.hayat.com.tr/tr/Kurumsal/Bilgiler/3 (Erişim Tar. 15.5.2021); https://blog.ofix.com/hayat-kimya/ (Erişim Tar. 15.5.2021); http://www.iso500.org.tr/marka-detay/birinci500/2019/Hayat-Kimya-Sanayi-As_39/1 (Erişim Tar. 15.5.2021); https://mths.ttr.com.tr/firmabilgileri.aspx?mersis=0460001047200015 (Erişim Tar. 15.5.2021).

Ekrem Mücahit SARI

HAYDAR AKAR (1963-...)

Milletvekili

21 Aralık 1963 tarihinde İzmit'te dünyaya gelen ve doğma büyüme Derbentli olan Haydar Akar'ın ailesi önce Batum'dan Sinop'a ve oradan da bugün Kartepe'ye bağlı olan Şirinsulhiye köyüne yerleşmiştir. Babası Kocaeli Adliyesi Başkatiplerinden Celal Bey, annesi Emine Hanım, kardeşleri Hakan Akar, Nermin Çavuş ve Şermin Süer'dir. Haydar Akar, ilköğretimini Derbent İlkokulu ve Derbent Ortaokulu'nda tamamlamış, ardından İzmit Lisesi'nde okumuştur. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü mezunu olan Akar, Sistem Analistidir. Haydar Akar, mezuniyetinin ardından önce İstanbul'da sekiz ay matematik öğretmenliği yapmış, akabinde askerlik vazifesini yerine getirmiştir. Askerden izinli geldiği zaman başvurduğu Türk Pirelli Lastikleri Anonim Şirketi'nde göreve başlayan Akar, 23 yıl burada Bilgisayar Sistemleri Yöneticiliği görevini

Haydar Akar

yürütmüştür. Haydar Akar'ın siyasete ilgisi üniversite yıllarında başlamış; öğrenciliği sürecinde yaz aylarında Kocaeli'de belde teşkilatlarında siyasetle uğraşmış, ODTÜ'den mezun olmasının sonrasında da SHP'ye üye olmuştur. 1994'te Kocaeli İl Teşkilatı'na giren Haydar Akar, 2009'da Kartepe Belediye Başkanlığı'na aday adaylığını koymuşsa da aday gösterilmemiştir. 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerinde ise Kocaeli'den CHP milletvekili adayı olan Akar, bu seçimleri kazanan üç CHP milletvekilinden biridir. Akar, 2011'de 24. dönem CHP Kocaeli milletvekili olarak girdiği TBMM'de 25 ve 26. dönemlerde aynı görevini sürdürmüş olup 27. dönemde de Kocaeli milletvekilliğine CHP'de devam etmektedir. TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu üyesi ve CHP Komisyon Grup Başkanı, AGİTPA Komisyonu üyesi de olan Haydar Akar, 2020'den beri TBMM Başkanvekilliği vazifesini yürütmektedir. İyi derecede İngilizce bilen, Ankara'da olmadığı zamanlarda Derbent'te yaşamını sürdüren Akar, lise yıllarında tanıştığı ve ana okulu öğretmenliği yapan Esma Hanım ile 31 yıldır evlidir. Akar çiftinin Dila ve Ece isminde iki çocuğu olup büyük kızları kimya mühendisi, küçük kızları ise avukattır. Gençliğinde futbol ile ilgilenen Haydar Akar, yöresel yemeklere düşkün olup boş zamanlarını kitap okuyarak yahut Derbent'te kahvehaneye gidip halkla iletişim halinde bulunarak değerlendirmektedir.

Oldukça aktif şekilde görevini sürdüren Kocaeli Milletvekili Haydar Akar, 24. dönemde 34 ayrı oturumda söz almış, 20 önerge sunmuştur. 26. dönemde 92 oturumda söz alan Akar, 21 açıklamada bulunmuş, 5 kez gündem dışı konuşma yapmış, 18 denetim ve yazılı soru önergesi ve cevapları, 1 kez denetim ve sözlü soru önergesi ve cevapları, 3 kez de denetim ve Meclis Araştırması önergesi ile ilgili konuşmuştur. Bu dönemde 2 teklifte bulunan Haydar Akar, sataşmalar karşısında da 10 kez söz almıştır. 27. dönemde ise (mevcut basılı tutanaklar 28 Temmuz 2020'ye kadardır) 26 kere söz aldığı görülen Akar'ın 18 açıklamada bulunduğu, 1 kere gündem dışı konuşma yaptığı, 4 kere denetim ve yazılı soru önergesi ve cevapları kapsamında konuştuğu, sataşmalar karşısında 2 defa cevap verdiği, 2 kez yazılı soru önergesi ve cevapları ile ve 6

kez de oturum başkanlarının konuşması kapsamında söz aldığı görülmüştür.

Konuşmaları ve önergeleri arasında sıklıkla Kocaeli ve ilçelerine yer veren Haydar Akar, bu konuşmalarından ilkini 5 Ocak 2012'de gerçekleştirmiş; Kocaeli, İstanbul ve Sakarya'nın en mühim sorununun 33 aylığına durdurulan tren ulaşımı nedeniyle öğrenci, işçi ve memurlardan oluşan 23 bin abonenin ekonomik mağduriyetinin giderilmesi olduğunu belirtmiştir. Benzeri konuları sonraki konuşmalarında da dile getiren Akar, Hızlı Tren Projesinin Kocaeli'deki güzergâhına yönelik olarak Kocaeli'de hattın geçeceği yerin iyi belirlenip sonrasında değiştirilerek mali zarar yaşanmaması, Derince-Köseköy Hattı çift hat olabiliyorsa diğer hatların da bu şekilde yapılıp ekonomi ve zaman kayıplarının önlenmesinden bahsetmiş, Şirinsulhiye'den Maltepe ve Pendik'e tersanelerde çalışmaya trenle giden gençlerin gidiş saatlerinin daha erken, dönüşlerinin daha geçe kalmasından söz etmiştir. Neredeyse her konuşmasında Kocaeli'ne değinen Haydar Akar'ın sözünü ettiği hususlar arasında İzmit'in merkezinde kalan cezaevinin buradan kaldırılması, İzmit'teki mevcut 25 taksi durağında çalışan emekli şoförlerin durumu, Kocaeli'deki Ford ve Hyundai Fabrikalarında çalışanların sıkıntıları gibi hususlar yer almıştır.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet gazetesi; Eylem Selvi Arı, "En Büyük Destekçim Eşim", *Kocaeli Life*, 2017; http://www.gebzegazetesi.com/siyaset/akar-artvine-cikarma-yapti-h9003.html (Erişim: 16 Eylül 2021); https://www.chp.org.tr/ozgecmis/haydar-akar (Erişim: 16 Eylül 2021); https://www.kartepegazetesi.com.tr/haber/1426258/akar-ve-karakadilar-ogretmenler-gununu-mezun-olduklari-okullarda-kutladilar (Erişim: 22 Eylül 2021); Tanzer Ünal, "Haydar Akar'ın Söyledikleri", *Kocaeli*, 26 Temmuz 2011; TBMM Tutanak Dergileri

Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

HAYRETTİN ULUSOY (1930-...)

Sanayi Erbabı, Tüccar

1930 yılında Gölcük'e bağlı Nüzhetiye köyünde dünyaya gelen Hayrettin Bey, 1877-1878 yıllarında yaşanan Osmanlı Rus Savaşı sırasında Batum'dan Nüzhetiye köyüne göç eden İzmit'in ünlü tütün tüccarlarından Halit Ulusoy Bey'in oğludur. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmit'te tamamlamıştır. İstanbul Sultanahmet Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'ndaki eğitimini sağlık sorunları nedeniyle yarıda bırakmak durumunda kalmıştır. 1953-1955 yıllarında Adana'da askerlik vazifesini yaptıktan sonra babası Halit Ulusoy ile birlikte tütün işine girerek iş hayatına atılmıştır. Ancak ucuz Amerikan tütününün Türk piyasasına hâkim olması ve yerli tütünün satılamaz hale gelmesi üzerine Hayrettin Ulusoy Bey de farklı sektörlere yönelmiştir. Kısa bir süre kereste ticareti yapmış, bölgede kurulan Goodyear Lastik Fabrikasına hammadde deposu olarak kullanılmak üzere büyük bir bina inşa etmiştir. Kerestecilik bırakması, depo inşaatının da tamamlanması üzerine 1963-1969 yıllarında ata mesleği olan tütün ticaretine tekrar yönelmiştir. 1966'da gittiği Almanya'da kurulan kâğıt makinaları fuarından ilham

Hayrettin Ulusoy

alarak kâğıt peçete ve baskılı ambalaj kâğıdı üretimine başlaması önemli bir adımdır. Böylece hem İzmit'in ilk sanayicilerinden hem de Türkiye'nin ilk temizlik kâğıdı üreticilerinden biri olmuştur. 1967 yılında Almanya'dan Türkiye'ye kâğıt peçete makinası ithal ederek bu işin öncülüğünü üstlenmiştir. Aynı zamanda bir başka işletme olan İspak İzmit Sıvı Paketleme Sanayinin kurucuları arasında yer aldı. Dört ortağıyla birlikte Gaziantep'te de Adsan Defter Fabrikası'nı kurdu. Ancak bu işletmeler 1983'te faaliyetlerine son verdi.

1967 yılında Hayrettin Bey tarafından kurulan, Hayrettin Ulusoy ve Ortakları Kolektif Şirketi adını taşıyan işletme 1995 yılında bünyelerine ICM Makina'yı da katarak dünya pazarlarına açılmış bir şirket konumuna ulaştı. Temizlik kâğıdı makinaları üretiminde dünyada ilk beş ülke içerisinde yer alırken otuzun üzerinde ülkeye ihracat yapmasıyla da dikkat çekmektedir. Bu şirket 2011 yılında Ulusoy Kâğıt Sanayi AŞ adını almıştır. Günümüzde Hayrettin Ulusoy Bey'in çocukları Haluk Ulusoy ve Çınar Ulusoy Beyler tarafından faaliyetlerini sürdürmektedir.

İzmit Ticaret Odası üyesi de olan Hayrettin Ulusoy Bey yönetim kurulu üyeliğini 16 yıl üstlenmiş ve meclis divanı seçimleri sonucunda meclis başkanlığı vazifesini merhum Sakıp Sabancı'dan devralmıştır. Vakıf ve dernek çalışmalarında da aktif rol almış, İzmit Devlet Hastanesi Koruma Derneğindeki faaliyetleri neticesinde hastaneye bir de yoğun bakım ünitesi kazandırılmasına öncülük etmiştir. Otuz yıl kadar İzmit Rotary Kulübü üyeliğini sürdürdü. Türk Eğitim Vakfı Kocaeli şubesi kurucu başkanlığını yaptı. Ulusoy ailesi olarak üç kuşaktır hem bölge hem ülke ekonomisine önemli katkılar sunan ticaret ve sanayi üretimi yapan bu aile, hizmetlerine devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Hüseyin Erol-F.Yavuz Ulugün, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, 2013.Enise Gökçe, *Kocaeli/Gölcük Nüzhetiye (Döşeme) Köyü Monografisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2018; *Cumhuriyet*, 3 Mart 1986, s. 11; www.tev.org.tr, Erişim tarihi: 23 Eylül 2021; www.kocaeli.bel.tr/main/news/haberler/3/baskan-karaosmanoglu-ulusoy-kagit-ve-icm- maki/26636 Erişim tarihi: 24 Eylül 2021; www.derinceekspres.org/m/?id=1495, Erişim tarihi: 24 Eylül 2021; www.kocaeligazetesi.com.tr Erişim tarihi: 15 Kasım 2021.

Hatice AKAN

HAYRETTİN UYSAL (1928-2021)

Eğitimci, Yazar, Milletvekili

1928'de Kocaeli'ne bağlı Gündoğdu köyünde doğan Hayrettin Uysal, evli ve bir çocuk babasıdır. Babasının adı Ahmet'tir. Hayrettin Uysal çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. Uysal'ı eğitimci, yazar ve siyasetçi olmak üzere üç boyutlu olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Eğitim Hayatı: İlkokul öğreniminden sonra 1947 yılında Arifiye Köy Enstitüsü'nü bitirdi. 1947-1951 yılları arasında çeşitli köylerde başöğretmen olarak görev yaptı. Daha sonra sınava girerek yüksek öğrenim hakkı kazandı. O zamanki sisteme göre, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nun yanı sıra Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. 1963'te Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nden mezun oldu. Çeşitli ortaokul ve liselerde Türkçe-Edebiyat öğretmeni olarak çalıştı. 1960 yılında Bingöl Milli Eğitim Müdürlüğü görevine getirildi. Milli Eğitim Bakanlığı'nda Test ve Araştırma Bürosu Test ve Araştırma Uzmanı olarak çalıştı. 1963-1965 yılları arasında bir yandan Milli Eğitim Bakanlığı'nda Talim ve Terbiye Dairesi Kanunlar Raportörlüğü görevini yürütürken bir yandan da Dikmen Ortaokulu'nda Türkçe öğretmenliği yaptı. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve Türk Dil Kurumu üyeliği görevlerini üstlendi. 1965'te Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu Genel Başkanı seçildi. Aynı yıl Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın kurulmasında rol oynadı ve söz konusu sendikanın genel sekreterliğine getirildi.

Yazarlık Hayatı: Hayrettin Uysal ilk gençlik yıllarından itibaren edebiyata merak sarmıştır. İlk şiirlerini daha Arifiye Köy Enstitüsü'nde öğrenci iken yazmaya başlamıştır. Uzun yıllar sonra, 1946 ile 2011 yılları arasında yazdığı şiirleri *Öf Be!* adlı şiir kitabında bir araya getirmiştir. Uysal sadece şiirle yetinmemiş edebiyatın farklı alanlarında da kalem oynatmış, öykü ve deneme tarzında yazılar yazmıştır. Toplum sorunlarını ele alan bir edebiyat anlayışına sahip olan Hayrettin Uysal, eserlerinde çoğunlukla toplumcu gerçekçiliği ön plana çıkarmıştır. "Doğu Notları", "Memleket Meseleleri", "Taşradan Merhaba" gibi adlar altında yayımladığı yazılar okuyucular tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Ayrıca "Şerfattinler Dramı" başlıklı röportaj dizisi de benzer şekilde büyük bir beğeniyle okunmuştur.

Yazıları, *Ulus*, *Dünya*, *Vatan*, *Milliyet*, *İzmit Türkyolu*, *Sakarya*, *Demokrat*, *Akşam Haberleri* gibi gazetelerin yanı sıra *Varlık*, *Yeni Ufuklar*, *Köy ve Eğitim*, *Yelken*, *Gayret* gibi sanat ve fikir dergilerinde yayımlandı. Dönemi anlayışına uygun olarak O da köy ve köylülerin sorunlarıyla ilgilendi ve bu alanda ürünler verdi. Hatta bir ara *Demet* adlı köycü bir derginin başyazarlığını üstlendi. *Sırça Köşkün Beyleri* adlı kendi ağzından kaleme aldığı çalışmasında 1950 ve 1960'lı yılların Türkiye'sini ele alarak Doğu illerinde yaşam biçimini ve insan ilişkilerini okuyuculara aktardı. *Sapanca* (Coğrafya ve Tarih 1957), *Yollar Çamur* (Hikâye 1960), *Kartal Çetesi*, *Mustafa Kemal Sabahları* (1998)

Hayrettin Uysal

adlı kitapları basıldı. Bunların dışında, eğitim hakkındaki makaleleri *Birlik*, *Eğitim Hareketleri*, *Öğreten Dünyası* gibi dergilerde yayımlanmıştır.

Siyasi Hayatı: 1964 yılında öğretmenlikten ayrılan Hayrettin Uysal, 1965 genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Sakarya milletvekili seçilerek TBMM'ye girdi. 1966-1971 yılları arasında CHP'de Merkez Yönetim Kurulu ve Parti Meclisi üyeliklerinde bulundu. 1975-1979 arasında da CHP Millet Meclisi Grup Başkanvekilliği görevini yürüttü. 1980'de ise Genel Sekreter Yardımcılığına getirildi. Bülent Ecevit tarafından kurulan 40. Cumhuriyet hükümetinde 16 Haziran 1977 ile 21 Temmuz 1977 tarihleri arasında kısa bir süre Sosyal Güvenlik Bakanlığı yaptı. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra parti yöneticisi olduğu için on yıl siyasi yasaklılar listesine girdi. Ancak 1987 yılında yapılan referandum ile yasaklar kalkınca CHP'nin devamı olarak gördüğü SHP'ye katıldı ve bu partide siyasi çalışmalarını devam ettirdi. 1997-1999 yılları arasında TBMM Başkanı Siyasi Danışmanı ve Başkanlık müşavirliği görevlerini yürüttü.

Hayrettin Uysal, milletvekili olduğu dönemde, özellikle eğitim gibi ülkenin genelini ilgilendiren sorunların çözümü için girişimlerde bulunarak aktif bir siyasetçi profili çizmiştir. Uysal, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tartışılan 657 sayılı devlet memurları yasası, özel yüksekokulların resmi devlet okulları haline getirilmesine ilişkin yasa tasarısı, 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi, Kıbrıs'ta şehit düşenlerin ailelerine ve Kıbrıs savaşında yaralanıp çalışamayacak durumda bulunan kahramanlara aylık bağlanması hakkında kanun teklifi gibi çeşitli konularda söz alarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Ayrıca, Sakarya milletvekili olarak

yerel sorunlarla da ilgilenmiş, bu sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik yasal düzenlemeleri gündeme getirmekten de geri kalmamıştır. 1965'te Sakarya'da gerçekleşen afet ve sel baskınlarında maddi zararın ve ne çeşit bir yardımın yapılacağının tespit edilmesi, yine 1967'de Sakarya'da meydana gelen deprem nedeniyle alınacak tedbirler, Sakarya bölgesindeki fındık üreticilerinin sorunları, pancar paralarını alamayan çiftçilerin durumu, Hayrettin Uysal'ın meclise taşıdığı konu başlıklarından bazılarıdır.

Eğitim ve siyaset alanlarında uzun yıllar hizmet etmiş olan Hayrettin Uysal, Fransızca ve orta derecede İngilizce bilmektedir. 26 Kasım 2021 tarihinde Ankara'da vefat etmiştir.

KAYNAKÇA
Menderes Çınar, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM-XIII. Dönem (1965-1969)*, C. I, ve IV, Ankara 2011; http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hayrettin-uysal, Erişim Tarihi: 28.09.2021; https://www.turkedebiyatcilar.net/hayrettin-uysal-kimdir-hayati-ve-eserleri, Erişim Tarihi: 28.09.2021.

Ümit EKİN

HAYRETTİN UZUN (1945-2000)

Siyasetçi ve Maliye Uzmanı

21 Ocak 1945 tarihinde İzmit- Çubuklu'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İzmit'te tamamladıktan sonra, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdi.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun olduğu yıl Maliye Bakanlığına Stajyer Kontrolör olarak girdi. Maliye Bakanlığında bir süre Muhasebat Kontrolörü olarak çalıştıktan sonra, sırasıyla Denetim Birim Amiri, Personel Genel Müdürlüğü Daire Başkanı, Genel Müdür Yardımcısı ve Genel Müdür Vekili olarak görev yaptı.

Hayrettin Uzun

1985 yılında Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği nezdinde Maliye ve Gümrük Müşaviri olarak atandı ve 1989 yılına değin bu görevini sürdürdü. Hayrettin Uzun yurda döndükten sonra, Maliye Bakanlığı'nda Müşavir olarak çalışmaya başladı. Bu görevde iken Türkiye Büyük Millet Meclisi Danışmanlığı görevine getirildi ve kısa bir süre sonra da Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Sekreter Yardımcılığına atandı.

Maliye ve Yönetim Bilim üzerine mesleki çalışmalar ve araştırmalar yapan Hayrettin Uzun, Kasım 1993 tarihinde BOTAŞ Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi Yönetim Kurulu Başkanlığı ve Genel Müdürlüğü görevine getirildi.

Hayrettin Uzun, 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde Anavatan Partisi'nden Kocaeli Milletvekili seçildi ve 20. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisine girdi. 1999 yılı başında Anavatan Partisi'nden istifa eden Hayrettin Uzun, kısa bir süre sonra Doğru Yol Partisi'ne katıldı. Mart 1999'da Doğru Yol Partisi'nden Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığ'ına aday oldu. Ancak seçimi kazanamadı.

2000 yılında İstanbul'da kalp krizi geçirerek vefat eden Hayrettin Uzun, evli ve iki çocuk babası idi.

KAYNAKÇA
Timuçin Faik Ertan, *Türk Parlamento Tarihi. TBMM XX. Dönem (1995-1999) Biyografi*, III. Cilt, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, Ankara, 2012, s. 750-751; *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. Cilt (1983-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 1353.

Timuçin Faik ERTAN

HAYRİ AKDUMAN

Modacı, Stilist

Aslen Selanik İskeçeli olan Hayri Akduman İzmit Akmeşe'de doğdu. Annesi Saliha Hanım, babası Sadık Akduman'dır. Çocukluğunu, İzmit'te yaşayan ve ünlü kadın terzilerinden biri olan halasının yanında geçirdi. Halasından terzilik ile ilgili tüm incelikleri öğrendi. Ortaokul ve liseyi İzmit'te okuduktan sonra askere gitti. Denizli'de askerlik görevini yerine getirirken özel bir emirle Cumhurbaşkanlığı köşküne sevkine karar verildi. Muhafız alayının terzihanesinde terzilik yaptı. Kadın dikimi konusundaki tecrübesi sayesinde birçok üst rütbeli subay eşi için elbise dikti.

Vatani görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a yerleşti. İstanbul'un ünlü terzilerinden Madam Gisella'nın yanında çalışmaya başladı. Akduman, Alman asıllı olan Madam Gisella'den disiplin ve terbiye adına çok şey öğrendiğini belirtir. İlk atölyesini İstanbul Harbiye'de açtı. Aynı dönemde yarım gün Madam Gisella'nın yanında çalışmaya devam etti. Avrupa modasını yakından takip eden Akduman, Paris'te üç ay kalarak farklı atölyeleri ziyaret etti. 1980'lerde modada markalaşma hareketi içinde önemli moda tasarımcıları olan Yıldırım Mayruk, Vural Gökçaylı, Rıfat Özbek, Cemil İpekçi, Canan Yaka ve Zühal Yorgancıoğlu gibi isimler ile birlikte yer aldı.

Hayri Akduman'a göre; modanın en güzel yılları 1940-1975 yılları arasıdır. Bu yılların ardından yaşa-

Hayri Akduman, © Filiz Dibi, Yüz Kumbarası Projesi

nan hazır giyim sektörünün yükselişinin Haute Couture (ısmarlama giyim) tarzını öldürdüğünü, terzilik mesleğine kan kaybettirdiğini belirtir. Ona göre sadelik içerisinde şıklık yaratmak her zaman önemlidir. Bir kadın gideceği bir davete veya ortama uygun giyinmeli ve abartıdan kaçınmalıdır. Sade bir etek ve bluz ile de çok şık olabilecek olan bir kadın isterse dekolte bir bluzu da tercih edebilir.

Akduman, tasarlanan bir elbise mankene kumaş ile uygulanırken (tualistik) ustaca davranılması gerektiğini belirtir. Bir sanatkâr, tafta, emprime, krep gibi kumaş türlerine hangi modellerin uygulanabileceği ayrıntısına hakim olmalı, kumaş türlerini ve detaylarını iyi tanımalıdır. Esinlenmenin yaratıcılık sürecinde değerli bir ivme olabileceğini belirten Hayri Akduman'ı etkileyen modacılar; Yves Saint Laurent, Cristóbal Balenciaga, Pierre Cardin, Christian Dior, Valentino Garavani ve Coco Chanel'dir.

KAYNAKÇA
Cemile Doğan, *1950 – 1990 Arası Türkiye'de Kadın Kimliği ve Moda*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016, s. 58-59; Nur Onur, *Moda Bulaşıcıdır*, İstanbul: Epsilon Yay., 2004, s. 112; *1980-1990 Arası Moda*, https://slidetodoc.com/1980-1990-arasi-moda-80ler-de-trkyede-sosyal-ve/

Çiğdem KÜLÇÜR

HEDEF

Yerel Gazete

Kocaeli gazeteleri arasında yer alan *Hedef* gazetesinin ilk yayını 18 Ağustos 1955 tarihlidir. Bu gazetenin yayın sahibi olan kişi Ahmet Fevzi Basım'dır. Daha sonra İhsan Basım gazeteyi basmıştır. İzmit'te ilk özel Türk matbaasını kuran Ahmet Fevzi Basım'ın oğludur. Yani *Hedef* gazetesinin sahibi olan Basımlar, Kocaeli'nin ilk özel matbaasını kurmuşlardır. Ahmet Fevzi Basım Matbaası'nda uzun yıllar boyunca sallamalı Frankhental marka baskı makinası kullanılmıştır ve bu makinede Kocaeli'nin ilk Türk gazetesi olan ve 1918 tarihinde yayın hayatına başlayan *Kocaeli* gazetesi de basılmıştır.

Demokrat Parti (1950-1960) döneminde yayınlanan *Hedef* gazetesi "Demokrasi"nindir sloganıyla 1955 yılında yayın hayatına başlamıştır. 1955 yılında yayınlanmaya başlanan gazete, pazar günleri hariç haftanın altı günü yayımlanmıştır. Yukarıda ifade edildiği üzere, gazetenin ilk yayın sahibi olan kişi Ahmet Fevzi Basım'dır. Ancak yayınlandıktan çok kısa bir süre sonra *Hedef* gazetesinin sahibi değişmiştir. Gazeteyi İhsan Basım'dan satın alarak yayın hayatını sürdüren kişi, Bozkurt Yılmaz Dalay olmuştur.

Haftanın altı günü çıkan *Hedef* gazetesi 40x56 ölçüsünde olmuştur. Gazete toplamda dört sayfa ve beş sütundan oluşmuştur. Gazetenin ilk üç sayfasında genel haberler yer alıyorken, son sayfasında reklam ve kayıplara yer verilmiştir. *Hedef* gazetesinin düzenleme işleri İzmit merkezde yer alan Ankara Caddesi'nde faaliyet yürüten İhsan Basımevinde yapılmıştır. Ancak gazetenin basımı farklı bir yerde yapılmaktaydı. Dönem itibarıyla *Hedef* gazetesinin basımının yapıldığı yer İzmit Hükümet Bahçesi'nde yer alan Ahmet Fevzi Matbaası'ydı.

Hedef gazetesine hem aylık hem de yıllık abone olmak mümkündü. Gazetenin aylığı 4,5 lira, altı aylığı 9 lira ve seneliği de 18 liraydı. Bunun dışında gazeteye abone olmadan gazeteyi her gün alanlar da vardı. Yukarıda ifade olunduğu üzere gazetenin son sayfası reklamlara ayrılmıştı. Gazeteden reklamlarla ilgili olarak alınan bilgilere göre, resmi ilanların sütun olarak santimi 300 kuruş, hariçten gelen ilanların sütunu 350 kuruştu. Ayrıca özel ilanlar için yetkililer tarafından ilan vermek isteyen kişilerle pazarlık yapmak da imkânlar dâhilindeydi.

Hedef gazetesi dört sayfa ve beş sütun olan bölümlerinde yoğun haberler içermekteydi. *Hedef* gazetesinde sadece Kocaeli'ni ilgilendiren haberler yer almazdı. Kocaeli ve genelini ilgilendiren yerel haberler dışında; burada ülkede gündemde olan önemli haberler de yer almıştır. Özellikle İzmit ve ülkeyle ilgili önemli haberler gazetenin ilk sayfasında bulunurdu. Buradaki

Hedef
25 Nisan 1959
Vali ve Belediye Reisi Ekmal Çetiner
şehrin unutulan dert ve davaları ile yakından ilgileniyor
Asrî Mezarlık da Hizmete Açıldı
Vali ve Belediye Reisliğinden
Demiryolcular Tekaüt olunca dahi tam maaş alacaklar
ölenlerin ailelerine yardım şekli değişiyor
Endonezya Reisicumhuru yarın şehrimizden geçecek
Misafir Devlet Reisine Bayar
San'at mektebi mezunlarının toplantısı
HAVALAR Soğudu
C.H.P. Devrisabık Yaratacak
CHP. Meb'usu Kemal Satır bunu teyit etti
Ara-Sıra
AVUKAT
İnkilâpları Korumak

haberlerin devamı genellikle üçüncü sayfada yazılırdı. Gazetenin ikinci sayfasında ise dünya haberleri, edebiyat alanında yazılmış yazılar ve köşe yazarlarının yazıları olurdu. Köşe yazarlarının yazıları çok uzun olmaz, genellikle sütunun yarısını oluştururdu.

Gazetenin üçüncü sayfasında spor haberleri bulunurdu. Burada İzmit'teki futbol takımlarıyla diğer spor alanlarıyla ilgili haberler vardı. *Hedef* gazetesinin dördüncü sayfasında reklamlar dışında ilanlara da yer verilirdi. Bunların haricinde önemli telefon numaraları, vapur saatleri, spor haberleri, köşe yazıları da dördüncü sayfada bulunmaktaydı. Genel olarak Demokrat Parti yanlısı yazılar ele alan *Hedef* gazetesinin köşe yazılarında da muhalefeti eleştiren yazılar da görmek mümkündü.

Hedef gazetesinin 1961 tarihli sayısında İhsan Basım'ın yeniden yönetimde yer aldığı ve gazetede aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir. Bu arada 1957'de derginin yazı işleri ve mesul müdürlüğünde görev değişikliği olmuş ve bu göreve İzmit'in tanınmış simalarından birisi olan Av. Müeyyet Akarsu gelmiştir. Müeyyet Akarsu, *Hedef* gazetesinde daha çok Demokrat Partisi yanlısı yazılar kaleme almıştır. Bu dönemde avukatlığının yanı sıra aktif bir gazeteci olarak ön plana çıkan Müeyyet Akarsu, gazetenin en bilinen köşe yazarı olmuştur. *Hedef* gazetesi bir süre sonra kendi matbaasını kurmuş ve burada baskı yapmaya başlamıştı. Bu arada gazetenin yazarları arasında Müeyyet Akarsu dışında Ali Vedat Bahar, Bozkurt Yılmaz ve Cevdet Yakup Baykal da yer almıştı.

KAYNAKÇA

Hedef gazetesi, 25 Nisan 1959, Sayı: 1126; Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak 2017, s. 31; Bayram Çağlar, *Kocaeli'deki Yerel Gazetelerin Tarihsel ve Teknolojik Gelişimi*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2007, s. 14; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Dönemi Kocaeli (1950-1960)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s. 543; Hülya Koç, *Hür Söz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2010, s. 7; Müzeyyen Ünal, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında İzmit'te Ticaret Hayatı", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, (Cilt II), Kocaeli 2016, s. 1056; Sedat Şimşek, *Başlangıcından Bugüne Kocaeli Basın Tarihi (1848-2001)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 98. http://www.gebzegazetesi.com/turk-basin-tarihinin-46-yillik-canli-sahidi- akale,4639.html (E.T. 15.06.2021).

Bilal TUNÇ

HELENA (246-330)

Roma İmparatoru Konstantius Chlorus'un Eşi, I. Konstantin'in Annesi, Azize

Azize Helena, Azize Helen, Helena Augusta, Havarilere Eşit Helena veya Konstantinopolisli Helena lakaplarıyla anılan Helena, Antik dünyanın son büyük tarihçisi olarak kabul edilen Bizanslı Prokopius'a göre, MS 246 yılı civarında antik Astakos (günümüz İzmit) Körfezi'nin güneyinde konumlanan Drepanon'da (Drepana) (bugünkü Yalova ili sınırları içinde kalan Hersek'te) dünyaya gelmiştir. Bazı kaynaklar İngiliz prensesi olduğunu iddia etse de, kökeni hakkında kaynakların genel itibariyle suskun kalması onun asil sınıfa mensup olmadığını gösterir. Gençliğinde hanlarda çalışmıştır. İleride hem eşi hem de Roma İmparatoru olacak Konstantius Chlorus (Gaius Flavius Valerius Constantius) ile, Palmira İmparatoriçesi Zenobia'ya karşı düzenlenen sefer sırasında tanışmışlardır. Ancak Helena'dan kaynaklarda 'eş' olarak söz edildiği gibi 'cariye' olarak da bahsedilmektedir. Bu birliktelikten 272 yılında bugünkü Sırbistan'ın Niş kentinde, geleceğin imparatoru ve Hristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun devlet dini yapacak olan I. Konstantin dünyaya geldi. Ancak Konstantius yükselebilmek için daha güçlü bir evlilik yapması gerektiğini anlayınca 293 yılında Helena'dan ayrılarak İmparator Maximian'ın üvey kızı Theodora ile evlendi. Bunun üzerine Helena Nikomedia'daki (günümüz İzmit) Diocletianus'un sarayına gönderildi. Burada oğluyla yaşamaya başlayan Helena bir daha hiç evlenmedi.

Konstantius 306 yılında ölünce oğlu, I. Konstantin unvanıyla Roma imparatoru oldu. Bunun üzerine Valide Sultan Helena da 312 yılında İzmit'ten başkente gelerek aktif hayata katıldı. Bu dönemde Hıristiyanlığı kabul eden Helena 60'lı yaşlarındaydı. 325 yılına gelindiğinde kendisine oğlu tarafından 'Augusta' unvanı verildi. Roma'da hükümdarlık onur unvanı olan Augusta, imparatoriçelere ve hanedanın kadın üyelerine verilirdi. Bu unvana sahip olanlar kendi adına para darp ettirebildikleri gibi kraliyet kıyafetleri giyebilir, kendi saraylarını yönetebilirlerdi.

326-328 yılları arasında, artık 80'li yaşlarında olan Helena, oğlunun kendisine geniş imkanlar tanıması üzerine Kudüs'ü ziyaret etmiştir. Bu ziyaretinde Kutsal Emanetleri (Boş Mezar, Gerçek Haç/Hayat Veren Haç/Rabbin Haçı/Hayat Veren Ağaç, Çile Kalıntıları, Kutsal Çiviler) bulması ve Hıristiyanlığı yayma girişimleri onun 'Havarilere Eşit Azize' olarak saygı görmesine sebebiyet vermiştir. Oğlu Konstantin Gerçek Haç'ın bulunduğu sahaya Yeniden Diriliş Kilisesi olarak da bilinen Kutsal Kabir Kilisesi'ni inşa ettirmiştir.

Onun bu seyahati Kilise tarihçiliğinin ilk temsilcisi olarak kabul edilen Caesarealı Eusebius (263-339) tarafından ayrıntılı şekilde tasvir edilmiştir. Onun ifadelerine göre, Helena Küdüs ziyareti sırasında ayrıca Beytüllahim'de bir bazilika olan Doğuş Kilisesi ile Zeytin Dağı'ndaki Eleona Kilisesi'nin yanı sıra, Hz. İsa'nın doğduğu ve Peygamber olduğu mekanların inşası ve tezyini ile de meşgul olmuştur. Dönüş yolunda Kıbrıs'a uğramış, burada da Hz. İsa'nın gömleğine ait parçalar ile onun çarmıha gerildiği ip parçalarını bulmuştur. Müteakiben yanında Kutsal Emanetler olduğu halde Roma'ya dönen Helena sarayının şapeline bunları koydu. Bu parçaların bir kısmı bugün hâlâ oradadır. 330 yılında vefat eden Helena, Roma dışında kendi adıyla anılan kabristana gömülmüştür.

Helena, bugün, Lütercilik de dahil olmak üzere, Hıristiyanlığın pek çok mezhebi tarafından azize olarak kabul edilmekte ve saygı görmektedir. Ayrıca o, yeni keşiflerin koruyucu azizesi olarak da kabul edilir.

Altobello Melone'a (1491-1543) ait "Aziz Helen'in Gerçek Haçı Aramak İçin Yaptığı Kudüs Yolculuğu" isimli 16. yüzyıla tarihlenen tablodur

Yine bütün mezheplerde aynı gün olmasa da onun ve oğlu I. Konstantin adına ithafen 21 Mayıs bayram günü ilan edilmiştir.

I. Konstantin, Helena'nın takriben 330 yılında ölümü üzerine hatırasına nispeten eski adı 'Drepana' veya 'Drepanon' olan doğduğu yeri 'Helenopolis' olarak isimlendirmiştir. I. Konstantin şehre sadece Helenopolis adını vermekle yetinmemiş, burada büyük bir kilise inşa ettirdiği gibi yakınındaki termal kaynaklara da işlerlik kazandırmıştır. İlerleyen süreçte İmparator I. Justinianus (482-565) tarafından da burada bir su kemeri, hamam gibi diğer birtakım yapılar hizmete sunulmuştur.

Burasının bugün Yalova'nın Altınova ilçesine bağlı Hersek köyü olduğu kabul edilir. II. Bayezid'in Gelibolu Sancakbeyi ve Kaptan-ı Deryası olan Hersekzade Ahmed Paşa'nın (1459-1517) 1508'de burada vakfettiği topraklar ve yaptırdığı camiden dolayı Helenopolis, Hersek adını almıştır. Zaten Ahmed Paşa da vefat edince buraya defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

Antonina Harbus, *Helena of Britain in Medieval Legend*, D.S. Brewer, Suffolk, UK; Rochester, NY 2002; Barbara Baert, *A Heritage of Holy Wood: The Legend of the True Cross in Text and Image (Cultures, Beliefs and Traditions Medieval and Early Modern Peoples)*, tr: Lee Preedy, Brill, Leiden; Boston 2004; Esra Keskin, "Doğu Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Anadolu'dan Kudüse Uzanan İnanç Yolculuğu", *Turkish Studies*, C: 13/18, Yaz 2018, ss. 883-900; Eusebius, *The History of the Church from Christ to Constantine*, tr. G. A. Williamson, Penguin Books, London-New York 1989; Holger Klein, "Constantine, Helena, and the Cult of the True Cross in Constantinople", *Byzance et les reliques du Christ*, ed: Jannic Durand, Bernard Flusin, Paris 2004, ss. 31-59; https://www.sabah.com.tr/yalova/2020/11/22/helenopolis-antik-kenti-gun-yuzune-cikarilacak (15.06.2022); https://en.wikipedia.org/wiki/Helena,_mother_of_Constantine_I (15.06.2022); https://www.star.com.tr/kultur-sanat/helenopolis-antik-kentinde-bulgular-milattan-once-7-yuzyila-kadar-ulasti-haber-1714556/ (15.06.2022); Jan Willem Drijvers, *Helena Augusta: The Mother of Constantine the Great and her Finding of the True Cross*, Brill Publishers, Leiden & New York 1992; Joseph Vogt, "Helena Augusta, the Cross and the Jews: Some Enquiries about the Mother of Constantine the Great", *Classical Folia*, C: 31, Worcester (Mass.), 1977, ss. 135-151; Mark J. Johnson, "Where were Constantius I and Helena Buried?", *Latomus*, C: 51/1, 1992, ss. 145-150; Mika Kajava, "Some Remarks on the Name and the Origin of Helena Augusta", *Arctos: Acta Philologica Fennica*, C: XIX, Helsinki 1985, ss. 41-54; Sławomir Bralewski, "The Pious Life of Empress Helena, Constantine the Great's Mother, in the Light of Socrates of Constantinople and Sozomen", *Studia Ceranea: Journal of the Waldemar Ceran Research Centre for the History and Culture of the Mediterranean Area and South-East Europe*, C: 7, 2017, ss. 27-39; Timothy D. Barnes, *The New Empire of Diocletian and Constantine*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts 1982.

Muhammed Bilal ÇELİK

HEREKE

Körfez İlçesine Bağlı Bir Semt

Hereke, Kocaeli'ne bağlı Körfez ilçesinin bir beldesidir. Marmara Bölgesi'nin doğusunda, İzmit Körfezi'nin kuzey kıyısında kalır. Doğusunda Şirinyalı, batısında Tavşancıl, kuzeyinde Gebze, güneyinde İzmit Körfezi yer alır. D-100 karayolu ve TEM otoyolu üzerinden İstanbul'a 65 km, İzmit'e 27 km mesafededir. Ayrıca demiryolu hattı üzerinde bulunan Hereke uzun yıllar şehrin en işlek istasyonlarından biriydi. Akdeniz makro klima ikliminin tipik bir örneği olan Hereke bölgesinde geçiş iklimi görülmektedir. Yazları ılık ve yağışlıdır. Ortalama yıllık yağışı 819.3 mm dir. Ortalama sıcaklığı 14,4 derece olup Ocak ayı baz alındığında en düşük sıcaklık 0.8 derece (-8), Ağustos ayında ise en yüksek sıcaklık 24.2 derece civarındadır. Bu iklim koşullarında çeşitli meyve ve sebze yetiştirilmesi mümkündür. Alçak kesimlerde daha çok kısa çalılıklar ve zeytinlikler görülmektedir. Kiraz yetiştiriciliği de bölge için önemli bir üretim kaynağıdır. Bilinen en eski adı Ankyrondur. Ankyroni denilen yerin daha çok Yukarı Hereke'yi ifade ettiği düşünülür. Bir rivayete göre Ankyron ifadesi "Ank(a) ura(wa) na lup" Luwi dilinde "Yüce Anka Ülkesi" demektir. Roma döneminde Charax adını almıştır. Tarihi miras

olarak da önemli bir coğrafyaya sahip olan Hereke, Roma İmparatoru Konstantinus'in öldüğü yer olarak bilinmektedir. Guillaume Grelot, 17. yüzyılın ikinci yarısında İzmit'i ziyaret etmiş ve ziyaret dönüşü yazdığı kitabını Fransa kralına hediye etmiştir. Krala sunduğu bu kitabında Konstantinus'un 340 yılında, 60 yaşındayken Akiron'da (Yukarı Hereke) yüksek ateşten öldüğünü yazmaktadır. Bölgeyi ziyaret eden bir diğer seyyah Hollandalı Le Bruyn'dir. Le Bruyn de 1678-1685 yıları arasında çıktığı bu seyahat ile ilgili notlarında Konstantinus'un bölgede ölümünden söz etmiştir. Hereke, bugünkü adını ise Bizans imparatoru Heraklios'tan almıştır. Bölge Türk hakimiyetine Orhan Bey döneminde girmiştir. Orhan Bey'in askerleri İzmit'i hakimiyet altına aldıkları sırada bölge halkı Hereke Kalesi'ne sığınarak kaleyi korudular. Bunun üzerine Orhan Bey, komutan olarak Ali Bey'i Hereke üzerine gönderdi. Ali Bey muhasara sırasında yaralandıysa da kısa sürede kaleyi teslim almayı başardı. Böylelikle 640'ta yapılan Hereke Kalesi 1326'da Osmanlı Devleti'nin eline geçmiş oldu. Kalenin ele geçirilmesiyle birlikte İzmit bölgesinin fethi tamamlandı. Sultan II. Beyazıt zamanında bölgede yaşanan deprem sonucunda Hereke Kalesi yıkıldı. Bu afet sebebiyle bölge halkı maddi ve manevi olarak büyük kayıplar yaşadı, bölgenin geçim kaynağı olan dokumacılık üretimi durma noktasına geldi. 1400 yıllık tarihi geçmişi olan kalenin 2016 yılında başlayan restorasyonu beş yılda tamamlanarak 2021 yılında kültür varlıklarına yeniden kazandırıldı. XIX. yüzyılda Avrupa'da gerçekleşen sanayi inkılabının ardından 1840'larda Hereke bölgesinde endüstri faaliyetleri başladı. Osmanlı Devleti'nin endüstriyel gelişim ve üretim için seçtiği alanlardan biri olan Hereke'de Avrupa'dan usta ve mühendis getirilerek nitelikli işçi yetiştirildi. 1843 senesinde İzmit Çuha Fabrikası'nın inşası için Ermeni asıllı Ohannes ve Bogos Dadyan adında iki kardeş görevlendirildi. Hereke'nin doğal güzelliklerinden etkilenen iki kardeş bu bölgede bir dokuma fabrikası kurmaya karar verdiler. Fabrika için Rıza Paşa'dan izin alan kardeşler Osmanlı'nın ilk özel dokuma fabrikasını kurdular. Böylelikle 50 pamuklu, 25 ipekli kumaş tezgâhtan oluşan fabrika üretime başladı. Sultan Abdülmecit kuruluşundan iki yıl sonra fabrikayı ziyaret etti, bu ziyaretin ardından fabrika "Hereke Fabrika-i Hümayun" adını aldı. 1843 yılı itibariyle Hereke Fabrika-i Hümayunu, Fransa'dan getirilen jager tezgâhları ve desen ustalarıyla Osmanlı saraylarının, her türlü kumaş ihtiyaçlarını karşılamak için üretime başladı. Bursa kemhası, dolabi, gülgüni, eğin kemhası, gülüstami, marahuri vb. isimlerle anılan Osmanlı kemhalarına (üzeri hafifçe tüylü bir ipek kumaş türü), bu dönemde Batı'nın etkisiyle geniş dal ve çiçek figürleri işlendi. 1891 senesine gelindiğinde ise fabrikaya 100 tane yeni tezgâh getirtildi ve halı dokuma bölümü eklendi. Böylece kendine has stiliyle işlenen ve dünyada ün kazanan Hereke halıları üretilmeye başladı. II. Abdülhamit, Hereke Fabrika-i Hümayun'un üretimini destekledi ve Sivas Ladik ve Manisa'dan ustalar getirterek halı motiflerinin gelişimine destek oldu, bu sayede özgün Hereke üslubu doğdu. Osmanlı Devleti'nin Hereke Fabrika-i Hümayun'da üretilen ürünlerden diğer devletlere hediyeler göndermesi Hereke üslubunun Avrupa saraylarında da ünlenmesini sağladı. Fabrikada halı ile beraber aynı zamanda ipek mendil, iç çamaşırı ve ipekli çuhalar üretilmekteydi. Hereke Fabrika-i Hümayunu, Osmanlı Devleti'nin o dönem için teknolojik anlamda en gelişmiş makinelerine sahip üretim merkeziydi. Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun bu derece öneme haiz olması bölgenin gelişmesini sağladı. Hereke Fabrika-i Hümayunu sayesinde bölgeye rüştiye, hastane, köşk, cami, duyun-u umumiye telgraf ve halıhane binaları yapıldı. Hem yurt içinde hem yurt dışında çok beğenilen Hereke Fabrika-i Hümayunu ürünlerinin satışı için İstanbul'da Zaptiye Caddesi'nde mağaza açıldı. Cumhuriyet'in ilanına kadar varlığını sürdüren bu mağaza Cumhuriyet'in ilanından sonra Maadin Bankasına devredildi. 1902'de Hazine-i Hassa Nazırı Sakız Ohannes Efendi Hereke Fabrika-i Hümayunu ürünleri için iplik, çuha ve şayak dairesi gibi yeni imalathaneler kurdurdu. Üretim I. Dünya Savaşı'na kadar etkili bir şekilde devam etti. Savaşın etkileriyle bir dönem kesintiye uğradı. 1932 senesinde ise fabrika yangın felaketi yaşadı, yangından sonra yenilenerek üretime devam etti. 1938 yılında Sanayi Ofisi'ne ardından da Sümerbank'a bağlandı. Sonrasında ise Başbakanlık özelleştirme kurulunun kararıyla Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlandı. Hereke, yüz yılı aşkın bir süre ev tekstilleri için önemli bir merkez oldu. Dünyaca ünlü Hereke halılarını görmek için bölgeye gelen yabancı ziyaretçilerin misafir edilmesi amacıyla II. Abdülhamit döneminde, Alman imparatoru Kaiser II. Wilhelm'in ziyareti öncesi 1898 yılında Hereke Köşkü (Wilhelm Köşkü) inşa edildi. Köşk, Anadolu'nun ilk prefabrik inşası olma özelliğini de taşımaktadır. Yıldız Sarayı'nda iki günde yapılan köşk, deniz yoluyla parça parça bölgeye taşındı ve bir günde yerine inşa edildi. İmparator Wilhelm dışında köşkte ağırlanan diğer misafirler; Baron Marshall, İngiliz Sefiri, Bulgaristan ve Alman Prensi, İbn Reşit'dir. I. Baldasar'ın çizdiği ve sulu boya ile renklendirdiği resim köşkün orijinal görünümüne dair önemli bir belgedir. Tablo bugün Milli Saraylar Tablo Koleksiyonu'nda 52/194 envanter numarasıyla bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı sonunda Hereke, İngiliz işgal bölgesi içinde yer aldı. Mudanya Mütarekesi'nden sonra III. Ordu bölgeye yerleşerek işgale son verdi. Mustafa Kemal Paşa da Hereke'yi iki kez ziyaret etti. Milli mücadeleye destek veren yerel çete liderlerinden Yahya Kaptan da burada şehit edilmişti. 1948 yılında Hereke'de bir belediyenin kurulması karar verildi. Belde 2008 yılında Körfez ilçesine bağlandı.

KAYNAKÇA

İdris Bostan, "İzmit", *DİA*, Cilt 23, s. 541-542; Serkan Yazıcı, "Osmanlı Devleti'nde Bir Sanayi Merkezi Olarak Hereke", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: II, Kocaeli 2015, s. 707-725; Mustafa Hergüner, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hereke", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II., s. 689-705; Ahmed Nezih, Galite-

kin, *Kocaeli'nin Dünyaca Ünlü Beldesi Hereke*, Kocaeli 2015; Zeynep Çavdar Kaleli, "Hereke Halı Fabrikası ve Hereke Halıları", *I. Uluslararası Türk El Dokumaları Kongresi Bildirileri 01-02 Kasım 2007*, Konya 2007, s. 250-256; Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) *D.DRB.* İ. 16/31; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.) 30-11-1-0-198-13-9.

Serkan YAZICI

HEREKE ÇOCUK KAMPI

Gürbüz Türk Çocuğu Projesi

Türkiye Cumhuriyeti uzun süren savaşlar, olumsuz ekonomik koşullar ve hastalıklar nedeniyle Osmanlı'dan hem nicelik hem de nitelik bakımından sorunlu bir nüfus devralmıştı. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere genç Cumhuriyet'in kurucuları bu gerçeğin farkında olmuşlar ve daha ilk günlerden genel sağlık tedbirleri ile birlikte "sağlıklı ve gürbüz çocuk" yetiştirmeyi milli bir "dava" olarak kabul etmişlerdir. Bu kapsamda "Gürbüz Türk Çocuğu" adıyla nitelenebilecek bir proje hayata geçirilmiş olup, bu projenin Kocaeli yereline izdüşümü 1936-1939 yılları arasında Hereke'de açılmış olan çocuk kampıdır.

1934 ve 1935 yıllarında başka yerlerdeki çocuk kamplarının oldukça faydalı sonuçlar doğurduğu görülünce, 1936'da Kocaeli valiliği de bir çocuk kampı kurulması için çalışmalara başladı. Vali Hamdi Oskay öncülüğünde yürütülen çalışmalar sonunda gezi ve yürüyüşlere uygun arazi yapısı ve deniz kıyısındaki mevkii nedeniyle Hereke, kamp yeri olarak belirlendi. Kamp yeri belirlendikten sonra kampın teşkilat kadrosu teşkil edildi. Buna göre kültür direktörü genel başkanlığında olmak üzere kamp yönetiminde sorumlu dört müfettiş, öğretmenlerden seçilecek dört "yönetim memuru", 15 çocuğa bir öğretmen düşecek şekilde yeteri kadar öğretmen, bir veznedar, bir ambar memuru, bir ayniyat muhasibi ve bir doktordan oluşan kamp teşkilat kadrosu oluşturuldu. Tüm bu çalışmalar ile birlikte bir de kamp programı belirlendi. Program ile çocukların iyi bir şekilde beslenmesi ve eğitim-öğretim süreci ile birlikte deniz, gezi ve eğlencenin içinde bulunduğu bir tatil deneyimi geçirmeleri hedeflenmekteydi. Çocuklar güne saat 7'de başlayacaklar ve etkinlikler gece 22'ye kadar devam edecekti.

Tüm bu hazırlıklar Haziran ayı içinde tamamlandıktan sonra il kültür direktörlüğü vasıtasıyla hasta, çoğunluğu köylerde oturan yoksul ve bakıma muhtaç 140 çocuk tespit edilerek kampa çağrıldı. Bunlara ücretini ödeyen 20 öğrenci daha katıldı ve kampa dahil olan çocuk sayısı 160'a yükseldi. Bunlardan 44'ü kız çocuğuydu. Bu çocuklar 15 Temmuz 1936 Çarşamba günü valinin de hazır bulunduğu bir törenle İzmit Deniz Üs Komutanlığına ait bir gemiyle Hereke'ye doğru yola çıkarıldılar ve böylelikle bir buçuk ay sürecek olan kamp hayatı başladı. Kamp yukarıda anlatılan plan ve program dahilinde yürütüldü. "*Sarı benzi, uçuk rengi ve boş midesi ile*" kampa katılan köy çocuklarının bilhassa beslenme işine önem verildi. Onlardan hiçbir şey esirgenmedi. Üstü çınar dalları ile örtülmüş bir çardak altında kurulan sofrada çocuklara verilen örnek bir günlük öğünü şu şekildeydi: Sabah: Çay, peynir, zeytin vs., Öğle: Mercimek çorbası, kıymalı makarna, karpuz, Akşam: Et, pirinç pilavı, yoğurt, üzüm hoşafı.

Kampta çocuklar yarımşar saatlik günde iki ders görürken, öğleden sonralarını genellikle oyun ve gezinti ile geçirmekteydiler. Gezintiler çoğunlukla yakın çevredeki ormanlık alana yapıldığı gibi, ayrıca çocukların Hereke Mensucat Fabrikası'nı ve Karamürsel'i görmeleri sağlandı. Eylül 1936 başına kadar devam eden bu ilk Hereke kampı tüm beklentileri karşılamış olsa gerek, 1937 yılı içinde de yine aynı yerde çocuk kampı kurulması için çalışmalara başlandı. 1937 Haziran ayı ortalarında yine Vali Hamdi Oskay'ın koordinasyonunda başlayan hazırlık çalışmalarına, Kültür Direktörü, Sağlık Müdürü ve Nafia Müdürü katıldı ve çalışmalar ay sonuna doğru tamamlandı. Önceki yılda olduğu gibi çoğunlukla hastalıklı ve bakımsız köy çocuklarının katılımı sağlanan kamp, 1 Temmuz itibariyle açıldı. Kültür Direktörü Kemal Ermat yönetiminde bir buçuk ay devam eden kampa 164 çocuğun katılımı sağlandı. Kampın sonunda bilhassa zayıf ve çelimsiz çocuklardaki kilo artışları dikkati çekiyordu. Çocukların sağlık karnelerine bakıldığında 141'inin kamp sonunda 1-6 arasında değişen miktarlarda kilo aldıkları gözlenmişti.

1938 yılı için kampa dair hazırlıklara yine Haziran ayı içinde başlanmış olup, önceki senelerden farklı olarak Valilik, vilayet sınırları dışından, Trakya ve Ankara gibi yerlerden de sayıları az da olsa çocukların buradaki kampa katılımını sağlamak istiyordu. Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla Valilik, Trakya ve Ankara'dan 10'ar çocuğu Hereke kampında misafir etmek niyetindeydi. Kocaeli Valiliği bu niyet kapsamında Trakya Umumi Müfettişliğine ve Ankara Valiliğine yazılar yazarak, oralardan çocukların kampa katılımının sağlanmasını istedi. Valiliğin bu girişimleri sonrasında Ankara'dan bir miktar çocuğun katılımı sağlanırken, Trakya'dan iştirak mümkün olmadı. Bunun temel nedeni ise Trakya Umumi Müfettişliğinin kendi müfettişlik bölgesi dahilinde zaten Azat Obaları adı altında kamplar açmış olmasıydı.

1938 yılı kamp hazırlıkları kapsamında önceki yıllardan farklı olarak yeni bir uygulama hayata geçirildi. Nitekim bu yıl kamp başlamadan iki hafta önce kampa katılacak öğretmenlere bir hafta boyunca bir çocuk gelişimi uzmanı tarafından eğitim verildi. Bu ve benzeri tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra 1 Temmuz'da açılan kampa 190 çocuğun katılımı sağlandı. Bir buçuk ay devam eden kampın sonunda kilo almayan çocuk neredeyse yok gibiydi. Hereke çocuk kampı 1939 yılında bu kez 140 çocuğun katılımı ile 3 Temmuz'da açılırken, kamp yine bir buçuk ay sürdü. Bu kampta da yine hastalıklı ve bakımsız çocukların sağlıklarına kavuştukları ve hepsinde belli miktarlarda kilo kazancı olduğu tespit edildi. Kocaeli Hereke çocuk kampı 1939'dan sonra, İzmir ve Trakya'daki örneklerinde olduğu gibi, muhtemelen savaşın getirdiği bütçe imkânsızlıkları nedeniyle açılmadı. Savaş yıllarında kamp açılamadı. Savaş sonrasındaki yıllarda

ise kamp Kızılay'ın denetiminde olmak üzere uzun yıllar çocuk ve gençlere hizmet verdi.

KAYNAKÇA
Akın Veysi, *Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000; Bulut Taner, "Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları", *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, VI/14 (2007/Bahar); Burgaç Murat, "Cumhuriyet Döneminde Trakya'da Örnek Bir Sağlık Kampı Uygulaması: Azat Obaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S: 81(Mart 2011); Çılgın Alev Sınar, "Genç Cumhuriyetin Ütopyası: Gürbüz Türk Çocuğu", *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 6 (2004/1); *Kocaeli Çocuk Kampı Talimat ve Program*, İstanbul Ülkü Basımevi, 1936; *Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1973; Sarıkaya Makbule, "Gürbüz Türk Çocuğu Dergisinde Çocuk Sağlığı Sorunu", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S: 9 (Bahar 2009).

Önder DUMAN

HEREKE FABRİKA-İ HÜMAYUNU HAMİDİYE RÜŞTİYE MEKTEBİ

Hereke Fabrika-i Hümayunu Mektebi, öncelikle personel çocukları için açılmış bir okuldu. Buradan mezun olanların başarı ve yeteneklerine göre fabrikada istihdam edilmeleri veya üst bir okula yönlendirilmeleri amaçlanmıştı. Hereke Fabrika-i Hümayunu Mektebi'nden ilk kez, 1888 yılına ait bir arşiv belgesinde iptidaiye kısmı için alınan kitap ve eşya bedellerinin ödenmesi vesilesi ile bahsedilmektedir. Gerek ihtiyaç gerekse de imtihandaki başarıları sebebiyle öğrencilere kitap ve eğitim materyalleri temin edilmesi, durumu iyi olmayanlara elbise alınması bundan sonraki yıllarda da tekrarlanmıştı.

1898 yılına gelindiğinde okulun iptidai kısmının artık harap bir halde bulunduğu bu sebeple tamirata ihtiyaç duyulduğu bildirildi. Üstelik o civarlarda çocukların okuyabilecekleri rüştiye mektebi olmadığı için okulun tamiratıyla birlikte bir de rüştiye mektebi yapılması talep edilmiş, bu talep çocukların talim ve terbiyelerini geliştireceği düşüncesiyle kabul edilmişti. Rüştiye okulu kargir bir bina olarak İtalyan Mimar Rossi tarafından yapıldı. İnşa edilen ve açılışı yapılacak olan rüştiye mektebinin kapısı üzerine vaz olunacak bir kitabe imal edilmesi istendi. 1900 yılında inşaatın tamamlandığı, rüştiyenin teşrif masraflarının ödenmesinden ve keşf-i sanisi için Sermühendis Arif Paşa'ya harcırah verilmesinden anlaşılmaktadır. Sultan II. Abdülhamid'in 1900 yılına tesadüf eden 25. Cülus yıldönümü, aynı zamanda onun tahttaki çeyrek yüzyılını tamamlaması anlamına geliyordu. XIX. yüzyıl Avrupa hükümdarları için kullanılan tabirle, "gümüş jübile" için yapılan faaliyetler önceki yıllardakinden çok daha geniş kapsamlı oldu. Bu vesileyle çeşitli yerlerde çeşmeler, saat kuleleri, hükümet binaları, hastaneler, depolar, kışlalar, mektepler inşa ve tamir edildi. Hereke Fabrika-i Hümayunu Rüşdiye Mektebi'nin inşaatı da bu çerçevede değerlendirilebilir. Zira Osmanlı Arşiv belgelerinde okulun adı "*Hereke Fabrika-i Hümayunu Hamidiye Rüştiye Mektebi*" olarak zikredilmektedir. Padişahın 25. Cülus yıldönümü münasebetiyle rüştiye mektebinin açılış töreni düzenlemiş, bu vesile ile okulda okuyan bazı çocukların sünnet merasimleri yapılarak, sünnet edilen çocuklara elbise, ayakkabı, fes, kitap ve risaleler ile atiyyeler dağıtılmıştı. Bundan sonra da cülus-ı hümayuna tesadüf eden günlerde okulda merasimler düzenlenmeye devam etti. Başarılı öğrencilere mükafat olarak saat, yazı takımı ve kitap gibi hediyeler verilirdi.

Hereke Fabrika-i Hümayunu Hamidiye Rüştiye Mektebi, öncelikle personel çocuklarını ve fabrika çevresinde ikamet edenlerin çocuklarını kabul etmiş, buradan mezun olanlar başarı ve yeteneklerine göre fabrikada istihdam edilmişler veya üst bir okula yönlendirilmişlerdi. Nitekim çok sayıda personel çocuğu işe alınmış, hatta bazıları baba mesleğini devam ettirmek üzere aynı birimde görevlendirilmişlerdi. Boya muallimi Feyzullah Efendi'nin oğlu Salim Efendi'nin boya muallimi muavini olması böylesi bir örnektir. Okuldan mezun olan Emin Naci, Abdullah Müfid, Hüseyin Kemal'in Darüşşafaka'ya kaydettirilmeleri, öğrencilerden fakir olanların yatılı okullara yerleştirilmeleri, isteyenlerin bir üst okula devam etmelerine imkân tanındığını gösterir. Hamidiye Rüştiye Mektebi öğrencileri mezuniyetlerinin ardından Mekteb-i Sultani ve Darüşşafaka gibi, imparatorluğun itibarlı ve gözde eğitim kurumlarına kabul edilmişlerdir.

Öğrencilerin sene sonu imtihanlarını yapmak için İstanbul'dan değişik görev ve mevkilerden memurlar okulu ziyaret etmiştir. Hamidiye Mekteb-i Rüştiyesi'nde yapılacak imtihan mümeyyizliğine Maarif müfettişliğinden Memduh Efendi, Maarif Meclisi Kalemi hulefasıdan Kemal Efendi, Emlak-ı Hümayun Komisyonu azalarından Başkatip Haşim Bey, Mekatib-i Rüştiye Müffettişlerinden Hulusi Bey, Hazine-i Hassa-i Şahane Tahrirat Kalemi Mümeyyizi Seydi Bey bu görev için Hereke'ye gelen görevlilerdendi. Bu imtihanları başarı ile tamamlayan öğrencilere yine çeşitli hediyelerle birlikte mezun olanlara şehadetname ve diplomaları verilirken, sınavlarda başarı olanlara ise mükafat ve zikr-i cemil varakaları takdim edilirdi. Okulun hem iptidai ve hem de rüşti kısımlarında görev alan öğretmenleri de eğitimdeki başarılarından dolayı pek çok kez taltif edilmiş, kendilerine çeşitli derecelerden mecidi nişan ve rütbeleri tevcih edilmişti. Muallim-i Evvel Muharrem, iptidai kısmı Muallimi Raşid, Fransızca ve Coğrafya Muallimi Fuad Efendiler ile Hesap ve Hendese Muallimi Vasıf, İlm-i Eşya ve Usul-i Defteri Muallimi Ruhi ve Müfettiş Rüştü Beylerin taltifleri, Muallim Mahmud Efendi'ye rütbe-i salise tevcihi bu minvaldendir.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti ile İtilâf devletleri arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Kasım 1918'den itibaren İtilâf devletleri, 7. ve 24. maddeleri istismar ve ihlâl ederek ülkenin her yanında işgal hareketlerine giriştiler. İngiltere İzmit Körfezi'nin stratejik değerini bildiğinden savaş ve yardımcı sınıf gemilerinden oluşan 48 parçalık donanmasıyla İzmit Körfezi'ni kontrol altına almıştı. İngiliz kara birlikleri Körfez'in kıyı kesimini kontrol edecek biçimde konuşlanmış-

Hereke Fabrika-i Hümayunu Hamidiye Rüştiye Mektebi

tı. Bu bağlamda 28. Tümen İzmit'te, 242. Tugay Hereke'de bulunuyordu. Hereke'deki İngiliz Tugayının karargâh binası Hamidiye Rüştiye Mektebi olarak belirlendi. İki kattan oluşan okulun üst katı tugayın karargâhı, alt katı tutuk evi olarak kullanıldı. Hereke'nin 15 Ekim 1922'de düşman işgalinden kurtarılmasının ardından III. Kolordu Hereke'de konuşlanmış ve bir yıl boyunca burada kalmıştı. Bu süre boyunca İngilizlerin terk ettiği okul binası kolordu karargâhı olarak kullanıldı. Bu bina daha sonra bir taraftan eğitim verirken diğer taraftan da Hereke Nahiye Müdürlüğü'nün makam odalarını da bünyesinde bulundurmuştu. 17 Ocak 1923'te Gazi Mustafa Kemal'in Hereke'yi ziyareti sırasında istasyonda coşkulu bir karşılama töreni hazırlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'yı karşılayan kalabalık topluluğun arasında Hereke Fabrika-ı Hümayunu Rüştiye Mektebi öğrencileri de vardı. Karşılama töreninden sonra beraberindekilerle, fabrikanın deniz kenarında bulunan misafirhanesinde öğle yemeği yiyen Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha sonra fabrikayı gezdi. Müdüriyet binasının önündeki meydanda toplanan halka konuşma yaptı. Konuşmasından sonra III. Kolordu karargahına Hereke Fabrika-i Hümayunu Rüştiye Mektebi'ne giden Mustafa Kemal burada bir müddet dinlendi.

Cumhuriyet'in ilanıyla beraber 1925'te Sanayi ve Maadin Bakanlığı'na bağlanan Hereke Fabrika-i Hümayunu, 1938'de Sanayi Ofisi'ne ve ardından Sümerbank'a bağlandı. Hereke Fabrika-i Hümayunu Hamidiye Rüştiye Mektebi, 1923-2000 yılları arasında Hereke Sümer İlkokulu, 2000'li yıllarda Hereke İmam Hatip Ortaokulu ve günümüzde Hereke Sümer İlkokulu olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA), ML. EEM. 104/35; 106/50; 135/74; 141/3; 197/96; 215/22; 348/3; 348/7; ML. EEM. 349/57; ML. EEM. 353/12; ML. EEM. 365/24; ML. EEM. 379/8; ML. EEM. 446/2; ML. EEM. 452/44; ML. EEM. 516/47; HH. İ. 130/45; HH.İ. 161/56; HH. İ. 171/6; HH.İ. 175/77; HH. İ. 120/4; İ. TAL. 258/88; İ. TAL. 429/28; MF. MKT. 412/5; MF. MKT. 797/75; MF. MKT. 950/14; MF. İBT. 124/8; MF. İBT. 124/34; MF. İBT. 334/9; MF. İBT. 137/97; MB. İ. 147/57; MB. İ. 163/34; MB. İ. 178/55; Ali Ata Yiğit, "19. Yüzyıl Osmanlı Halıcılık Eğitiminde Hereke Fabrika-i Hümayunu Modeli", *Arış Dergisi*, Yıl 2011, Sayı: 5. s. 136-143; Mustafa Hergüner, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hereke", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II, Kocaeli, 2015, s. 689-705; Abdülkadir Buluş, *Osmanlı Tekstil Sanayii Hereke Fabrikası*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2000; Tamer Güven, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Devleti Tekstil Fabrikaları İşçilerin Ücretleri ve Yaşam Standartları*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2021.

Zeynep İSKEFİYELİ

HEREKE FABRİKA-YI HÜMAYÛNU HASTANESİ

XIX. yüzyıl başta Avrupa olmak üzere sanayileşme büyük bir hız kazandı. Sanayi tipi üretimin getirdiği ekonomik zenginlik birçok ülke gibi Osmanlı Devleti'ni cezbediyordu. Bu yarışın gerisinde kalmanın ekonomik bağımlık anlamına geldiğini bilen Osmanlı

idaresi Sultan II. Mahmut döneminden başlayarak bir sanayi hamlesini başlattı. Bu çerçevede Sultan Abdülmecid'in saltanatının hemen başında İzmit'te bir çuha fabrikası kuruldu. Devrin sanayi girişimlerinde öncü bir rol oynayan bir ailenin mensupları olan Ohannes ve Bogos Dadyan kardeşler iddialara göre 1843 yılında Serasker Ali Rıza Paşa'yı ortak ederek İzmit Çuha Fabrikası'nın masrafı gibi göstermek suretiyle Hereke Fabrika-yı Hümayunu'nu ortaya çıkarmışlardı. Bir deniz seyahati esnasında tesadüfen fabrikadan haberdar olan Sultan Abdülmecid 1845 yılında tesisi tapulu mülkü haline getirdi ve kamulaştırdı. Böylelikle Hereke'de başlayan bu sanayi girişimi etrafında zaman içinde ipekli kumaşlar ve halı üretildi. Küçük bir yerleşim olan Hereke bu fabrika sayesinde yüz yılı aşkın bir süre gözde bir sanayi merkezi haline geldi ve nüfuslandı. Fabrika etrafında gerek halkın gerekse fabrika çalışanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere çok sayıda yapı belirdi. Bunlar arasında dutluk, lojman, değirmen, fırın, kahvehane, dükkân, lokanta, hamam, mektep binaları vardı. Fabrika, Osmanlı Devleti'nin sanayi atılımları içinde başta halı ve kumaş üretiminin büyük ilgi görmesiyle dikkat çekti. Devletin saygınlığının artacağı düşüncesiyle yurt dışından gelen pek çok konuk burada ağırlandı. Bunlardan biri olan Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898'deki ziyareti öncesi bölgedeki tesislerde pek çok düzenleme yapıldı ve yenileri eklendi. Bunlardan biri de imparatorun ağırlandığı Wilhelm köşküydü. Bu binalara Sultan II. Abdülhamid'in hayratı olarak 1898 yılında inşaatına başlanan hastane binası eklendi. Hastane masraflarının bir kısmının da devlet hazinesinden karşılandığı anlaşılmaktadır. İmparatorun ziyareti esnasında inşaatı süren bina 1899 Nisan'ında tamamlandı. Kurban kesilerek yapılan merasimin ardından takip eden aylarda birçok tayin gerçekleşti. Bunlardan biri Bahriye Hastanesi tabiplerinden Kolağası Mehmed Efendi'ydi. Hastanede çalışan hekimlerin hepsi burada ikamet etmiyor haftanın belli günlerinde Hereke'ye gelerek hasta bakıyordu. Burada periyodik muayene yapan Haydarpaşa Hastanesi Tabibi Kolağası Diran Simon Efendi'nin bu hastanede uygulanan karantina nedeniyle hastane dışına çıkamaması üzerine Beşiktaş Eczahanesi Tabibi Binbaşı Mustafa Efendi görevlendirilmişti. Hastane binasının ısınması için sobalar satın alınmış yakıt olarak düzenli şekilde mangal kömürü satın alınmıştı. Sultan II. Abdülhamid sonraki yıllarda da hastane ile ilgilendi ve yatan hastaların tedavisi için maden suyu gönderdi. 1902 yılında parmaklarını makineye kaptıran fabrika makinistlerinden İsmail Efendi bu hastanede tedavi görmüş kendisine padişah tarafından sadaka olarak bir miktar para verilmişti. Sultanın tahta çıkışı münasebetiyle 1907 yılında yapılan Cülüs-u Hümayun merasimleri kapsamında Hereke Hastanesi'nde çok sayıda çocuk sünnet ettirildi ve çalışanların alacakları ödendi. Yüz yataklı hastanede kadınlar ve erkekler için ayrı bölümler oluşturulmuştu. Hastane, fabrika mamulatı olan kumaş, perde ve halılarla donatılmıştı. Müştemilatı içinde bir eczane ve gasilhane de mevcuttu. Hastanede görev yapanlar arasında ayrıca Miralay Doktor Vahit Bey, Psikiyatri Binbaşı Doktor Mehmet Bey, Binbaşı Doktor Ali Bey, Binbaşı Doktor Galip Bey, Cerrah Kolağası Doktor Nuri Bey, Kolağası Doktor Ahmet Bey, Eczacı Yaver Bey bulunuyordu. Hastanenin 1934 yılında çekilmiş bir fotoğrafı bulunmaktadır. 1940'lı yıllarda Sümerbank bünyesindeki fabrika tesisi içinde Sıhhi Teşkilat Sağlık İşleri Ocağı'nın sağlık hizmetini yürüttüğü göz önünde bulundurulursa bu yıllar itibariyle hastanenin işlevinin son bulduğu öne sürülebilir.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) HH. İ. 123/5; 148/50; 86/48; ML. EEM. 472/59; Ökkeş Kürşad Karacagil, "Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Hereke Fabrika-yı Hümayununu Ziyareti (1898)", *Uluslararası Karamürselalp ve Kocaeli Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 913; Serkan Yazıcı, "Osmanlı Devleti'nde Bir Sanayi Merkezi Olarak Hereke", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: II, Kocaeli 2015, s. 707-725; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1410356/demirtas-herekenin-saglik-tarihini-anlatti (21.09.2021).

Serkan YAZICI

HEREKE HALI FABRİKASI

Hereke Fabrika-i Hümayunu

Osmanlı dokuma sanayinin ilk büyük fabrikalarından biri olan Hereke Fabrika-i Hümayunu Türkiye'de İzmit Körfezi'nin kuzey kıyısında Hereke beldesinde kurulmuştur. Fabrika, İstanbul – İzmit karayolunun güneyi ile Marmara Denizi arasında kalan, Ulupınar Deresi'nin izlediği hattın her iki yanındaki yaklaşık 196.000 m² alana yerleşmiştir. Bu alanda doğu-batı doğrultusunda uzanan demiryolu tesisi ikiye ayırmaktadır (Şekil 1).

1843 yılında Ohannes ve Bogos Dadyan kardeşler tarafından Hereke'de kurulan fabrika aynı yıl 50 pamuklu ve 25 ipekli tezgâhla faaliyete geçmiştir. 1902 yılında Hazine-i Hassa Nazırı Sakız Ohannes Efendi tarafından Çuha, Şayak ve İplik Dairesi açılmıştır. Bu tarihten itibaren tesiste ipekli dışında da üretime geçildiği bilinmektedir. 1918 yılında Hereke Fabrika-i Hümayunu giderek bir yünlü dokuma fabrikasına dönüşmüştür. Kurulduğu 1843 yılından beri Osmanlı dokuma sanayinin en önemli kurumu olarak faaliyet gösteren ve ürünleriyle imparatorluk yaşantısını renklendiren Hereke Fabrika-i Hümayunu, kuruluşundan kısa bir süre sonra Avrupa'da prestijli bir markaya dönüşmüştür.

1913-1915 sanayi istatistiğinin sair dokuma imalatı bölümünde, iplik ve dokuma fabrikaları dışındaki dokuma sanayine ait bütün kuruluşlar değerlendirilmiştir. Bu amaçla yapılan incelemede 9'u asli, 2'si tali olmak üzere 11 kuruluşun sayımı yapılmıştır. Tali kuruluşlardan biri olan Hereke Fabrika-i Hümayunu'nda çorap, fanila, yün ve ipek halı ile fes atölyeleri bulunmaktadır. O yıllarda ülke genelinde fes üretimi sınırlıdır ve sadece Hereke Fabrikası'nda üretilmektedir. 1913-1915 yılı istatistiklerinin ipek dokumacılığı ile ilgili bölümünde muharrik güç kullanan 6 kuruluştan bahsedilmektedir. Bunlardan 5'i Bursa'dadır. Diğeri

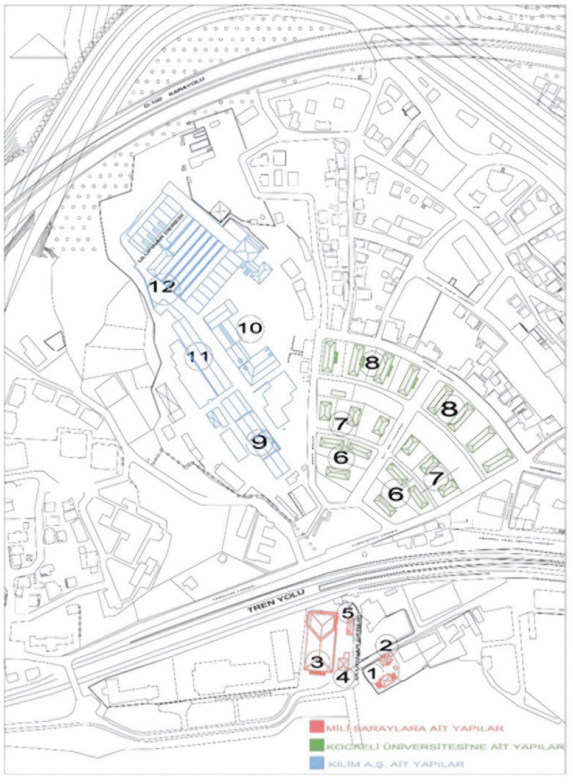

Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun vaziyet planı

ise Hereke Fabrika-i Hümayunu'dur. İstatistikte bu fabrikaların kullandıkları güçle ilgili olan bölümde şu bilgiler bulunmaktadır: Tesisat bakımından belirtilen 6 fabrikada 12 beygir gücünde 1 buhar makinesi, 100 beygir gücünde 3 su türbini, 229 beygir gücünde 12 hareketli güç vardır. Bunun %65,4'ünün Hereke Fabrikası'na ait olduğu belirtilmektedir. Diğer donanımlar bakımından da tüm kuruluşların içinde Hereke Fabrika-i Hümayunu önemli bir konumdadır. Ayrıca boyahane ve kumaş perdahı için gerekli aletlerde fabrikada mevcuttur.

1845 yılından itibaren, Kapalıçarşı ve Zaptiye Caddesi'nde açılan iki satış mağazası deneyimi dışında bir yan Saray kuruluşu olarak faaliyet gösteren Hereke Fabrika-i Hümayunu, Cumhuriyet'in ilanından sonra bir süre Maliye Vekâleti'ne bağlı olarak çalışmış ve 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası'na devredilmiştir. 1931 yılında geçirdiği yangın sonrası aynı yıl içerisinde onarılarak yeniden faaliyete geçmiştir. Tezgâh sayısının 101'e yükseltildiği bu onarım sırasında fabrikada yıkama, boyama ve terbiye dairelerinin modern bir sisteme kavuşturulduğu bilinmektedir.

Hereke Fabrikası 1933 yılında 2262 sayılı kanunla kurulan Sümerbank'a devredilmiş ve Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma Fabrikası olarak anılmaya başlanmıştır. Hereke Fabrikası 1937 yılından itibaren Türkiye Yünlü Dokuma ve Yün İpliği Fabrikaları T.A.Ş. adıyla faaliyet göstermeye başlamıştır. 1939 yılında Sümerbank Birleşik Yün İpliği ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi'ne bağlanan Hereke fabrikası, 1946 yılında Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi'ne devredilmiştir. Bu yıllarda yayınlanan Sümerbank'a ait yıllıklarda Hereke Fabrikası'nın yünlü dokuma üretim miktarlarının 1939 yılında 687.946 m, 1940 yılında 862.289 m ve 1941 yılında 873.538 m olduğu görülmektedir.

1949 yılında Sümerbank İplik ve Dokuma Fabrikaları Müessesesi dağıtılarak, on dört ayrı kuruluşa bölünmüştür. Bu kuruluşlardan birisi Hereke Yünlü ve Halı Dokuma Sanayi Müessesesi'dir. 1959 tarihinde Hereke Fabrikası Merinos Yünlü Sanayi Müessesesi'ne katılmıştır.

Hereke Fabrikası'ndaki halı üretimi ise, 1966 yılında Ankara'da kurularak 1967'de Isparta'ya nakledilen Sümerbank Halıcılık Müessesesi'ne bağlı Hereke Halı Eğitim Merkezi atölyesinde sürdürülmeye çalışılmıştır. Hereke'deki halı ve yünlü dokuma bölümleri ise uzun yıllar boyunca Merinos Yünlü Sanayi Müessesesi İşletme Müdürlüğü'ne bağlı çalışan birer şeflik olarak kalmıştır.

Hereke Fabrikası'na ait yapıların bir kısmı Başbakanlık Özelleştirme Kurulu'nun 14.06.1995 tarih ve 95/45 sayılı kararıyla özelleştirilmişlerdir. Haydarpaşa-Ankara demiryolunun güneyi ile Marmara Denizi arasındaki alanda bulunan 5 adet yapı (1, 2, 3, 4 ve 5 no'lu üniteler) Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na, demiryolu hattının kuzeyindeki yünlü dokuma atölyeleri ve bunlara ait depo, makine ve kazan dairesi (9, 10,11 ve 12 no'lu üniteler) ise özel sektöre devredilmiştir. Hereke Fabrikası memur lojmanları (6, 7 ve 8 no'lu üniteler) ise 1999 depreminden sonra Kocaeli Üniversitesi'nin kullanımına verilmiştir (Şekil 1).

Avrupa'da 19. yüzyılda tekstil fabrikaları genellikle tek bir fabrika yapısı içinde toplanırken, Osmanlı Devleti'ndeki tekstil fabrikaları ise genellikle pavyonlardan oluşan yaygın yerleşimler şeklinde gelişmiştir. Hereke Fabrika-i Hümayunu da üretim, servis ve sosyal amaçlı kullanılan 31 üniteden oluşmaktadır. Farklı dönemlerde inşa edilen bu ünitelerden dördü üretim, dördü servis ünitesidir. Diğerleri ise sosyal amaçlı kullanılmıştır.

Tesisi doğu-batı doğrultusunda ayıran demiryolu hattının güneyinde yer alan 3 no'lu ünite, demiryolu hattının kuzeyinde yer alan 9, 11 ve 12 no'lu üniteler tesisin üretim üniteleridir (Şekil 1). 3 no'lu ünitenin ipekli üretiminde, 9, 11 ve 12 no'lu ünitelerin ise çuha, sayak ve iplik üretiminde kullanıldığı düşünülmektedir.

Özgün işlevi ipek iplik çekimi olan filatur dairesi olarak adlandırılan 3 no'lu ünite, geçirdiği yangın ve onarımlar sonucunda ipek üretimiyle ilgili mekânsal özelliklerini kısmen kaybetmiştir. Günümüzde Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na bağlı halı ve ipekli dokuma atölyesi olarak kullanılmaktadır. Dikdörtgen planlı 2 katlı ana yapı (Şekil 2) ile bu yapıya kuzey yönünden bitişik yine dikdörtgen planlı, 3 katlı betonarme ekten oluşmaktadır. 19. yüzyıl yapısı olan ana yapıya eklenen betonarme bölüm ise 1970'li yıllarda inşa edilmiştir. Ana yapı 10,42 m yüksekliğinde kagir olarak inşa edilmiştir. Yapının kat döşemeleri zemin katta çelik dikmeler, 1.katta ise ahşap dikmeler ve beden duvar-

1 nolu ünitenin güneybatı cephesi, 2009

3 nolu ünite, 2009

larına mesnetlenen ahşap kirişlerden oluşmaktadır. Yapının üst katında yer alan yaklaşık 6.00 x 27,40 m boyutlarındaki ipekli dokuma atölyesinde orijinal jakar tezgahlar bulunmaktadır.

Günümüzde kumaş deposu olarak kullanılan 9 no'lu ünitenin ise 1918 yılındaki inşaat faaliyetleri sırasında inşa edildiği düşünülmektedir. 16,00 x 92,00 m boyutlarındaki yapı kagir olarak inşa edilmiştir. Dört farklı kota oturmakta ve dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Dört farklı bölümün her birinde sonradan eklenildiği düşünülen birer asma kat bulunmaktadır. Asma katların döşemesi zemin katlardaki çelik taşıyıcılarla taşınmaktadır. Yapının beden duvarları 65 cm kalınlığında taş duvardır. Cepheleri ise mozaik örgü taş kaplamadır. Her bölüm beşik çatılıdır. Bu betonarme çatılar asma katlardan yükselen, sonradan eklenmiş betonarme kolonlar üzerine oturmaktadır.

11 no'lu ünitenin de 1918 yılında fabrikanın yünlü dokuma kapasitesini arttırmak için başlatılan yapım faaliyetleri sırasında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapı 16,00 x 80,60 m boyutlarındadır. Saçak kotuna kadar 5,80 m yüksekliğindeki kagir yapıya sonradan betonarme kat ilave edilmiştir. Yapının beden duvarları 1. kat döşeme kotuna kadar 65 cm kalınlığında taş duvardır. İlave olan 1. kat beden duvarları ise 20 cm kalınlığında tuğla duvardır. Yapının betonarme beşik çatısı yapıya sonradan yerleştirilen betonarme

12 nolu ünite (Y. Utkaner 2009)

elemanlarla taşınmaktadır. Cephe zemin kat beden duvarlarının bitimine kadar mozaik örgü taş kaplamadır. Bu kottan çatıya kadar ise sıvalıdır.

Özgün durumunda çuha, fes dairesi ve boyahane olarak kullanılan 12 no'lu ünite 11 farklı yapıdan oluşan bir yapı topluluğudur (Şekil 3). 1931 yılında büyük bir yangın geçiren yapının 1933 yılında Sümerbank'a devredildikten sonra eklenen yapılarla bugünkü halini aldığı eski çalışanlarından öğrenilmiştir. Yaklaşık 89,45 x 128,70 m boyutlarında bir alana oturan yapı topluluğunun arasından Ulupınar Deresi akmaktadır. Üretimde bu akarsudan yararlanılmaktadır. Üniteyi oluşturan yapıların büyük bölümü kagir olarak inşa edilmiştir. Onarım geçiren bu yapılara sonradan betonarme elemanlar eklenmiştir.

Demiryolu hattının güneyinde yer alan 5 no'lu ünitenin yapım tarihi ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamamıştır. IRCICA (İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi) fotoğraf arşivinde bulunan 90607/19 fon kodlu fotoğraftan yapının fabrikanın kimyahanesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredilen yapı yaklaşık 5,00 x 15,00 m boyutlarında ve tek katlıdır. Giriş mekânı ve bu mekânın her iki yanında yer alan odalardan oluşan yapı ahşap karkas olarak inşa edilmiştir. Yapı ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır.

Mekanik-Elektrik Atölyesi ve Kazan Dairesi olarak kullanılan 10 no'lu ünitenin yapım tarihinin, kuzeybatı cephesinde yer alan pencere kemerindeki tarih kaydından, 1916 (1332) olduğu anlaşılmaktadır. İnşa edildiği yıllarda şifonez dairesi, kazan dairesi, mekanik atölye gibi farklı işlevleri bir arada bulunduran yapıya, Sümerbank'a devredildiği 1933 yılından sonra kaynak atölyesi ve sachane bölümleri eklenmiştir. 1995 yılında özelleştirilerek özel sektöre devredilen yapı, 1999 Gölcük depreminde büyük hasar görmüştür. Ünite farklı mekânsal özelikler taşıyan, farklı işlevli birimleri bünyesinde toplamış bir yapı topluluğudur. Bu yapı topluluğu yaklaşık 34,00 x 80,00 m boyutlarındaki bir alana oturmaktadır.

Hereke dokumalarının 19. yüzyılın sonlarına doğru uluslararası bir ün kazanmasından sonra, Hereke'ye gelen yabancı misafirlerin ağırlanması amacıyla bir

yapıya gerek duyulmuştur. Bu amaçla 1898 yılında Hereke'de kurulduğu bilinen 1 no'lu ünitenin, yani köşkün Yıldız Sarayı'nda parçalar halinde hazırlandığı ve deniz yoluyla Hereke'ye getirilerek mevcut yerinde monte edildiği düşünülmektedir. Hereke'de kurulan köşkte Alman II. Wilhelm'in ağırlandığı IRCICA fotoğraf albümünde 90483/5 fon koduyla kayıtlı fotoğraftan anlaşılmaktadır. Mimar Sarkis Balyan tasarımı olan köşk (Şekil 4) dikdörtgen planlı bir ana yapı ile bu yapının kuzeydoğu ve güneybatı yönlerine kare planlı iki mekândan oluşmaktadır. Tek katlı köşkün dikdörtgen planlı ana mekânı, yan kanatlarındaki diğer mekânlarından daha yüksektir (Şekil 4). Kırma çatılı ana mekânın her iki yanındaki tali mekânların çatıları kubbelidir. Yapının çatı örtüsü ise kurşun kaplamadır. Hereke köşkünün iç mekanlarının tefrişinde Hereke dokuması halılar, ipekli döşemelik ve perdelikler kullanılmıştır.

Yapım tarihi ve özgün işlevi ile ilgili herhangi bir belgeye ulaşılamayan 2 no'lu ünitenin 1890 yılında fabrika yakınlarında başlayan inşaat faaliyetleri sırasında yapıldığı düşünülmektedir. Sümerbank'a devredildikten sonra misafirhane olarak kullanılan yapının 1990'lı yıllarda kapsamlı bir onarım geçirdiği bilinmektedir. Yaklaşık 9,00 x 11,00 m boyutlarındaki misafirhane dikdörtgen planlı ve iki katlıdır. Ahşap karkas sistemdeki yapı 6,55 m yüksekliğindedir ve kırma çatı ile sonlanmaktadır.

4 no'lu ünitenin inşa tarihi ve özgün işlevi ile ilgili herhangi yazılı bir belgeye ulaşılamamıştır. Bu yapının 1890'lı yıllarda fabrika civarında süren inşaat faaliyetleri sırasında inşa edildiği düşünülmektedir. Yapıya ilişkin en eski belge, 1910 yılında Sultan Reşat'ın fabrikayı ziyareti sırasında çekilmiş olan fotoğrafıdır (Şekil 5). 19. yüzyıl sonlarında inşa edildiği düşünülen yapı, iki katlı ve dikdörtgen planlıdır. 10,00 x 11,00 m. boyutlarındaki yapı, 7,30 m. yüksekliğindedir. Zemin katı kagir, 1. katı ahşap karkas olan yapı ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır.

1938-1941 yılı Sümerbank yıllıklarının Sümerbank yatırımları ile ilgili bölümünde Hereke Fabrikası'nda 96 ailelik apartman inşaatlarının devam ettiği belirtilmektedir. Bu lojmanlar tek katlı, iki katlı ve üç katlı olmak üzere üç tiptedir. Altı adet tek katlı, altı adet iki katlı, sekiz adet üç katlı olmak üzere 20 bloktan oluşmaktadır. Bu yapılar günümüzde Kocaeli Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır. 7,60 x 18,95 m boyutlarındaki tek katlı lojmanlar, yaklaşık 3,65 m yüksekliğindedir. Kagir olarak inşa edilen bu yapılar ahşap kırma çatı ile sonlanmaktadır. Beden duvarlarının kalınlığı yaklaşık 65 cm'dir. Bodrum ve zemin kattan oluşan iki katlı lojmanlar, yaklaşık 8,55 x 16,45 m boyutlarındadır. Kagir olarak inşa edilen yapının zemin kotundan saçak kotuna olan yüksekliği 3,70 m.'dir. Ahşap kırma çatı ile sonlanan yapının beden duvarları diğer tipte olduğu gibi 65 cm'dir. Üç katlı lojmanlar 8,75 x 28,40 m boyutlarında dikdörtgen planlıdır. Kagir olan bu yapıların yüksekliği yaklaşık 8,20 m'dir. Özgün plan şeması değişen yapının orta bölümünde katlararası sirkülasyonu sağlayan bir merdiven ile bu merdivenin kuzeydoğu ve güneybatı yönlerinde derslikler yer almaktadır.

KAYNAKÇA

E. Ö. Aydın, Y. Utkaner, "Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun Mimari Analizi ve Koruma Önerileri", *Mimarlık*, 350, 2009, s. 46-51; *Cumhuriyet'in 50. yılında Sümerbank*, Sümerbank Yayını, Ankara, 1973; G. Durand ve M. Wienin, *Architectures d'une Industrie en Cevennes: Au fil de la soie*, General en Languedoc-Roussillon, Montpellier 1991; A. Erbil, Kişisel Görüşme, 2004; M. K. Kaya, *Milli Saraylar Kolleksiyonu'nda Hereke Dokumaları ve Halıları*, Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul 1999; Ö. Küçükerman, "Sarayda Yaratılan Gelenek: Hereke Halıcılığı", *TBMM Milli Saraylar Dergisi*, Sayı 1, İstanbul, 1987b, s. 78-85; Ö. Küçükerman, *Anadolu'nun Geleneksel Halı ve Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası - Saraydan Hereke'ye Giden Yol*, Sümerbank Yayını, İstanbul 1987; E. Ö. Oral, ve Z. Ahunbay, "Bursa'nın İpekçilikle ilgili Endüstri Mirasının Korunması", *İTU dergisi*, Cilt 4, sayı 2, 2005, s. 37-46; A. G. Ökçün, *Osmanlı Sanayii 1913, 1915 Yılları Sanayi İstatistiki, Tarihi İstatistikler Dizisi*, 4, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 1997; *Sümerbank Cumhuriyet'in 25. yılı*, Sümerbank Yayını, Kulen Basımevi, İstanbul, 1948; Z. Toprak, "İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı Sanayi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt V, İstanbul 1985, s. 1348-1359; Z. Toprak, "Osmanlı Devleti ve Sanayileşme Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt V, İstanbul 1985, s. 1340-1347; P. Tuğlacı, *Osmanlı Mimarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü*, Çığır Yayınları, İstanbul 1993; Y. Yılmaz, *Hereke Jakarlı Dokumaları ve Milli Saraylar Mobilyasında Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1998.

Elif Özlem AYDIN

HEREKE HALISI

Bir Dünya Markası

Hereke, Kocaeli ilinin Körfez ilçesine bağlı halı ve kumaş dokumaları ile ünlü bir kasabadır. Hereke'nin dünya çapında tanınmasında önemli rolü olan ve 1843 yılında üretime başlayan dokuma fabrikası günümüzde de Millî Saraylar Dairesi Başkanlığı bünyesinde Millî Saraylar Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası adı ile müze-fabrika olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Hereke'deki fabrikanın açılışı ve devredilişi ile ilgili Küçükerman'in *Hereke Fabrikası* adlı kitabında verdiği bilgilere göre İzmit'teki çuha fabrikasını kurmakla görevli Ohannes ve Boğos Dadyan kardeşler bu süreçte İstanbul-İzmit arasında seyahat ederken bir gün Hereke'de yemek molası verirler ve Hereke'nin doğal güzelliklerinden, akarsuyundan çok etkilenirler. Burada kendi adlarına bir fabrika kurmak için çalışmalara başlarlar ve Serasker Rıza Paşa'nın bilgisi dahilinde bir dokuma fabrikası kurarak 1843 yılında işletmeye açarlar. Küçükerman, fabrikadan iki yıl sonra haberi olan padişah Abdülmecit'in bu duruma kızmış olabileceği ve belki de Rıza Paşa'yı denemek için İzmit'e deniz yoluyla bir gezi düzenlediği ve bu gezi sırasında fabrikayı tesadüfen görmüş gibi Rıza Paşa'ya fabrikayı sorduğu bilgisini aktarır. Bu soru karşısında Rıza Paşa, fabrikanın padişah için sürpriz olarak yapıldığını söylemek zorunda kalır ve fabrika 1845 yılında sahipleri tarafından Sultan Abdülmecit adına ferağ olunur. Fabrika bundan sonra Hereke Fabrika-i Hümayunu adını alır.

Başlangıçta pamuklu ve ipekli dokumalar yapmak üzere kurulan fabrikada bulunan pamuklu dokuma tezgâhları 1850 yılında Zeytinburnu'ndaki başka bir fabrikaya gönderilir ve Hereke Fabrikası'nda ipekli kumaş tezgâhlarının sayısı arttırılır. Kaynaklar, başlangıçta yirmi beş olan ipekli tezgâh sayısının yüze çıkarıldığını ifade eder. Özellikle Batılı anlayışla yapılan saraylara, ipekli canfes, döşemelik ve perdelik kumaş buradaki jakarlı el tezgâhlarında üretilir. 1878 yılında fabrikada bir yangın çıkar ve tadilatı beş yıl sürer.

Hereke Fabrikası'nda halı üretimi 1891 yılında başlar. Fabrikada 1892 yılından sonra makine halıları da üretilmeye başlar. 1902 yılında Hereke Fabrikasında çuha, şayak ve iplik dairesi açılır, 1905'te fes üretimi için fes dairesi fabrikaya eklenir. Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra fabrika, Sanayi ve Maddin Bankası'na devredilir. 1932 yılında fabrikada büyük bir yangın meydana gelir. Onarım sonrasında tezgâh sayısı da arttırılır. 1933 yılında Sümerbank'a bağlanır. 1995 yılında da Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredilir.

Hereke Fabrikası'nda dokunan halılar ve kumaşlar özellikle Sultan Abdülhamit döneminde başta Yıldız Sarayı olmak üzere birçok saray ve köşkün tefrişatında kullanılmış, yenilenmesi gereken halılar ve döşemeler Hereke Fabrikası'nda üretilenlerle değiştirilmiştir. Hereke dokumaları, geleneksel motifler ile Barok, Ampir, Rokoko, Neoklasik gibi Batılı akımlara has form ve motiflere yer vererek Doğu ile Batı'yı harmanlamış ve kendine özgü bir tarz oluşturmuştur. Hereke Fabrikası'nda üretilen kumaş ve halılar pek çok ödüle layık görülmüştür. 1855 Paris Uluslararası Sergisi'nde mansiyon, 1862 Londra II. Uluslararası Sergisi'nde ipekli dokumalar ile madalya, 1892 Viyana, 1894 Lyon, 1910 Brüksel ve 1911 Torino sergilerinde alınan ödüller bunlardan bazılarıdır.

Hereke Fabrikası günümüzde Millî Saraylar Dairesi Başkanlığı bünyesinde Millî Saraylar Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası adı ile müze-fabrika olarak hizmet vermeye devam etmektedir. Uzman araştırmacılar eşliğinde özgün Hereke kumaş desenleri üretilerek Millî Saraylar Dairesi'ne bağlı saray, köşk, kasır gibi yapıların kumaş ihtiyaçları üretilmektedir. Hereke halıları da özgün tasarım ve yöntemleri ile üretilmeye devam edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kenan Mehmet Kaya, Yaşar Yılmaz, Sara Boynak, Vahide Gezgör, *Milli Saraylar Koleksiyonu'nda Hereke Dokumaları ve Halıları*, TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 1999, s. 11-20; Kocaeli Valiliği, *Kocaeli İl Yıllığı 1967*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii, İstanbul 1970; Önder Küçükerman, *Hereke Fabrikası*, Sümerbank Yayınları, s. 45-55, 63-70; https://www.millisaraylar.gov.tr/fabrikalar/hereke-hali-ve-ipekli-dokuma-fabrikasi [10.10.2021]; https://www.millisaraylar.gov.tr/blog/dokumanin-saltanati-hereke-fabrika-i-humayunu [10.10.2021]

Meriç HARMANCI

HEREKE İDMAN YURDU

Yerel Spor Kulübü

Hereke İdman Yurdu Spor Kulübü, Kocaeli Bölgesi'nde kurulan en eski spor kulüplerinden birisidir. 1917 yılında kurulmuş, 1925 yılında Mensucat Spor, daha sonraki yıllarda Hereke Gençlik ve Sümer Spor adlarını almıştır. Hereke Kumaş Fabrikasında çalışan ve Hereke'de yaşayan gençlerin kurmuş olduğu bu spor kulübü, 1923-1924 yıllarındaki spor haber-

Kocaeli Bölgesi'nin efsane futbol takımlarından Hereke İdman Yurdu birinci takımı ilk onbiri. Hereke'deki futbol sahasında çekilmiş bir fotoğrafı. Fotoğraf 1924-1928 yıllarında çeşitli İstanbul gazetelerinde yayınlanmıştır. (Hereke İdman Yurdu'nun bu en eski fotoğrafı Altınordu kulübünün arşivinden çıkmıştır. Sol tarafta Altınordu'nun mühürü Arap harfli Türkçe)

lerinde başarılı bir spor kulübü olarak geçmektedir. 1924 yılında İzmit'te yapmış olduğu futbol karşılaşması *Cumhuriyet* gazetesi'in 20 Temmuz 1924 tarihli nüshasında haber olmuştur. Yayınlanan bu haberin içeriğinde Hereke İdman Yurdu takımının Ömer, Ali Rıza, Tevfik, Müşfik, Halil, Mehmet, Ata, Nazmi ve Fikri Beylerden oluştuğu yer almaktadır. 1924 yılında Kocaeli Mıntıkası Şampiyonluğu için yapılan final müsabakasında Hereke İdman Yurdu ile Adapazarı karşılaşmış ve maçı Adapazarı kazanmıştır.

Hereke İdman Yurdu, Mensucat Spor ve Hereke Gençlik ve Sümer Spor kulüplerinin bünyesinde sadece futbol değil kürek, yüzme ve yelken branşlarında da faaliyet göstermiştir.

KAYNAKÇA
Atila Oral, "İttihat Spor Kulübü, İzmit Körfezi Tarihinden Bir Sayfa", *Özgür Kocaeli Pazar Eki*, 21 Kasım 2004; https://herekeli.com/hereke/hereke-spor-tarihi/hereke-futbol-tarihi/

Levent ATALI

HEREKE KALESİ

Hereke Kalesi, Kocaeli İlinin Körfez ilçesi, Hereke beldesinde, Hacı Arif Mahallesi, Kamahane mevkiinde (Gülizar Sokak ve Kale Sokak arasında 8000 m² alan üzerinde) yer almaktadır.

Hereke Kalesi, konumu itibarıyla geniş bir alana hakimdir. Kale vasıtasıyla karadan İzmit yönünde Mağaraburnu'na kadar olan bölgeyi, İstanbul yönünde de neredeyse Tavşancıl'a kadar olan bölgeyi kontrol etmek mümkündür. Konumu, kaleye Hereke beldesinin tam anlamıyla kontrolünü sağlamaktadır. Kale deniz tarafında ise İzmit Körfezi'ne hâkim bir konuma sahiptir. Hatta halk rivayetlerine göre geçmişte deniz Hereke Kalesi'nin güney bölümüne kadar ulaşmaktaymış.

Hereke Kalesi; çok fazla yükseltiye sahip olmayan bir alanda ve sahile çok yakın bir tepeye inşa edilmiştir. Kurulduğu tepe yaklaşık 30 metre yükseklikte olup çok sağlam gözükmeyen bir kayalıktır. Muhtemelen elips planlı kalenin deniz tarafındaki burçları kare ve daire planlıydı. Kaleden günümüze ulaşan çok az kalıntı da harap haldedir. Kalenin kuzey kısmında (D–100 Karayolu) İzmit-İstanbul karayolu tarafında yer alan duvar da çevresinde yapılan konutlar dolayısıyla zarar görmüştür. Kalenin doğu, batı ve güney kısımları yüksek yamaçlara sahipken kuzey kesimi D–100 Karayolu (İzmit-İstanbul karayolu) ile hemen hemen aynı kottadır.

Kale, yakın zamana kadar Hereke'nin ve Sümerbank Fabrikası'nın su ihtiyacını karşılayan Ulupınar Deresi'nin çok yakınında yer almaktadır. Dolayısıyla kalenin su ihtiyacının Ulupınar'dan sağlandığını söyleyebiliriz. Zaten kaleden Ulupınar'a kadar ulaşan dehlizler olduğu da bilinmektedir.

Hereke Kalesi neden kurulmuş olabilir sorusuna bir cevap aradığımızda şu ihtimaller düşünülebilir:

Hereke Roma İmparatorluğu'nun ve Bizans İmparatorluğu'nun doğu seferlerinin güzergâhı üzerinde yer almaktadır. Tabii ki sadece onların değil aynı zamanda Osmanlı ordularının da doğu seferlerinde yolu Hereke'den geçmekteydi. Büyük Konstantin 337 yılında çıktığı Sasani seferi sırasında Hereke'de rahatsızlanmış ve daha sonrada burada hayatını kaybetmiştir. Kale bu yolun güvenliğini sağlamak ya

Hereke Kalesi

da orduların burada kısa süre dinlenmesi sırasında krallara komutanlara güvenli bir karargâh sağlamak amacıyla kurulmuş karakollardan biri olabilir.

Hereke sadece orduların geçiş güzergâhı üzerinde yer almıyordu. Yani sadece askeri açıdan önem taşımıyordu. Aynı zamanda Milattan öncelere uzanan tarihi boyunca yük taşıyan kervanlar için de uğrak yeri olmuştu. Hereke de bulunan Bağdat Caddesi doğudan gelen ticaret yolu üzerinde yer aldığına bir kanıt olarak gösterilebilir. Yine kaynaklarda Hereke Han'ından bahsediliyor. Bu durum da Hereke'nin ticaret yolu üzerinde yer aldığına işaret etmektedir. Kale, korsanlar ve benzeri tehditler dolayısıyla ticaret yolunun bu bölümünde kervanların güvenliğini sağlamak amacıyla inşa edilmiş bir ticari karakol da olabilir.

Bu konuda söylenebilecek bir başka iddia da korsanların varlığıdır. Hereke coğrafyasının özellikleri korsanlara sığınma alanı sağlamıştır. Sayfiyeleri ve yerleşik ahaliyi korsanlardan korumak amacıyla yapılmış bir kale de olabilir.

I. Constantinus devrinde Nikomedia'nın (İzmit) bir sayfiye yeri haline gelen Hereke, Bizans devrinde ise bir karakol kalesine dönüşmüştür. Hereke Kalesi'nin ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemekte ve çok geniş bir zaman aralığı içinde tahminler yapılmaktadır. Bu tahminlerden biri de 600'lü yıllarda gerçekleştirilen Arap istilaları sırasında inşa edilmiş olabileceğidir -yakınlarında yer alan Arap Kalesi mevkii de bu tahmine destek olabilir-. 1207 yılında Latin istilası sırasında yapıldığına dair de görüşler vardır. Hereke Kalesi, Osmanlı Devletinin İzmit'i fethi sırasında, İzmit'ten kaçanlara sığınak olmuştur. Bu kaçakların Hereke Kalesine gelerek, kaleyi tahkim etmeleri üzerine Orhan Gazi, Kara Ali Bey'i (Emir Ali) Hereke üzerine göndermiştir. Ali Bey kuşatma sırasında ok darbesi sonucunda bir gözünü kaybetmesine rağmen kaleyi teslim almıştır. 1337- 1338'de savaşarak alınan kale Orhan Gazi'nin emriyle yıktırılmış olmasına rağmen yerli halk burada kalmaya devam etmiştir. Hereke Kalesi'nin fethi İzmit bölgesinin fetihlerinin tamamlayıcısı olmuştur. Kuzey Anadolu fay hattı üzerinde yer alan Hereke, II. Beyazıt döneminde meydana gelen büyük depremle sarsılmış ve bu deprem sırasında Hereke Kalesi çok ağır hasar almıştır. Deprem sadece Hereke Kalesi'ni değil Hereke halkını da etkilemiştir. Hereke halkı uzun süre kendini toparlayamamıştır.

Günümüze ancak küçük bir kalıntısı ulaşabilen Hereke Kalesi'yle ilgili, Matrakçı Nasuh'un *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn* adlı eserinde kaleye yakın çevresini tasvir eden bir minyatür bulunmaktadır. Matrakçı Nasuh'un minyatürüne uygun olarak 2014 yılında başlayan yenileme çalışmaları 2020 yılında tamamlanarak Hereke Kalesi yeniden turizme kazandırılmıştır.

Hereke Kalesinin turistik açıdan değerini artırmak için Hereke'nin ve kalenin tanıtımını iyi yapmak gerekir. Hereke'nin İstanbul'a ve İzmit'e yakınlığı önemli bir avantaja dönüştürülebilir. Hereke'de konaklama ve dinlenme imkânlarının artırılması Hereke'nin diğer değerleriyle kalenin kaynaştırılması turizm açısından Hereke'yi daha tercih edilir bir yapıya kavuşturabilir.

KAYNAKÇA

Rıdvan Gölcük, "Hereke Kalesi Kazısı ve Kocaeli'de Bir Sualtı Keşfine Dair", *Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu-II*, Kocaeli, 2015, ss. 131-147; Enis Karakaya, "Bizans Döneminde Bağdat Yolu (Üsküdar- İzmit Arası)", *Sanat Tarihi Yıllığı*, Yıl 2012, Sayı 20, ss. 87-122; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli'nin Dünyaca Ünlü Beldesi Hereke*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2015; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarihi ve Rehberi*, İstanbul, 2007.

Mehmet YUMAK

HEREKE MERKEZ SÜMER CAMİİ

Hereke Fabrika-i Hümâyûn ve Sümer Camii Olarak da İsimlendirilen Körfez İlçesi Camilerinden

Fabrika-i Hümâyûn Camii, Kocaeli'nin Körfez ilçesine bağlı Hereke beldesinde yer almaktadır. Hereke, Körfez ilçesinin batısında Yarımca ile Tavşancıl'ın arasında yer alan önemli bir yerleşim yeridir. Bulunduğu konum itibariyle her dönem önemini koruyan Hereke'nin, Osmanlılarca fethinin 1329 Pelekanon Savaşı sonrası gerçekleştirildiği söylenmektedir. Hereke günümüzde "Aşağı Hereke" ve "Yukarı Hereke" olmak üzere iki yerleşim yerinden ibarettir. Osmanlı döneminde ise günümüzde "Yukarı Hereke" olarak anılan yerleşimin sadece "Hereke" olarak anıldığı görülür. Buna karşın günümüzde Aşağı Hereke olarak anılan yerleşimin, Osmanlı döneminde sahilde bir iskele ile birkaç dükkân ve hamamdan müteşekkil bir yerleşim yeri olduğu görülmektedir. Bu durum XIX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Kesin inşa tarihi bilinmese de XIX. yüzyıl içerisinde yapıldığı anlaşılan ipek fabrikasının, günümüzde "Aşağı Hereke" olarak anılan bölgenin gelişmesine vesile olduğu görülür. Fabrika-i Hümâyûn Camii, Aşağı Hereke'de nüfusun artmasından ötürü ihtiyaç üzerine inşa edilmiştir. Caminin inşa kitabesi mevcut değildir. Buna karşın Ziver Paşa'nın bir şiirinde yapının banisi ve inşa tarihi verilmiştir. Tarih ebced hesabıyla düşülmüştür. Şiir şu şekildedir:

İzmid sancağına tâbi' Hereke Fabrika-i Hümâyûnu kurbünde inşâ ve ihyâ buyurulan câmi'-i şerîfin târihi

Şâh-ı devrân ki odur mihr-i sabah-ı hasenât
Oldu hayrâtın envârı cihânı lâmi'
Didi târihini Ziver kulu mânend-i Güher
Fabrika halkına yapdı şeh-*i âlem câmi' 1276*

Şiire göre cami, H.1276/M. 1859-60 yılında inşa edilmiştir. Cami, 1894 İstanbul depreminde zarar görmüş olmalı ki Sultan II. Abdülhamid Hân tarafından 26004 kuruş harcanarak onarılmıştır. Bu onarımlar esnasında iç mekânın genişletildiği görülmektedir. Günümüzdeki caminin doğu cephesinin giriş mekânında, Hereke Fabrika-i Hümâyûnu Muallim-i Evveli Musa Efendi'ye (ö. H.1319/M.1902) ait bir kabir bulunmaktadır. Musa Efendi'nin, camiye kadınlar mahfili eklettiği söylenmektedir.

Fabrika-i Hümâyûn (Sümer) Camii, zaman içerisinde yapılan müdahale ve eklemelerle orijinal dokusunu kısmen kaybetmiştir. Yapının ilk inşasında kuzey-güney doğrultulu yamuk dikdörtgen plan şemasına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Batı cephenin güney ucunun, doğu cepheye nazaran uzatılmış olduğu görülür. Böylece caminin güney cephesinde doğu ve batı yönler arasında uzunluk farkı ortaya çıkmıştır. Minare, doğu cephenin ortasında yer almaktadır. Yapının kuzeybatı cephesi ise pahlanmıştır. Caminin kuzey ve doğu cephelerine, 20. yüzyıl içerisinde bazı bölümlerin eklendiği görülmektedir. Doğu cephe önünde, cepheyi tümüyle kapatan dikine dikdörtgen bir mekân yer almaktadır. Söz konusu mekân, kuzeyde kare planlı bir giriş mekânıyla birleşmektedir. Kuzeyde ise esas son cemaat yerinin önüne (kuzeyine) ikinci bir bölüm daha eklenmiştir. Pahlanan kuzeybatı köşenin önü, günümüzde abdestlik olarak düzenlenmiştir. Caminin kuzey ve doğu cephelerinin bütünüyle sonradan eklenen bölümler vasıtasıyla kapatıldığı görülmektedir.

Hereke Merkez Sümer Camii

Camiye giriş doğu cephenin kuzeyine eklenen bir kapı vasıtasıyla sağlanmaktadır. Söz konusu kapıdan, sonradan eklenen kare planlı giriş mekânına geçilmektedir. Bu mekânın güneybatı köşesinde Hereke Fabrika-i Hümâyûnu Muallim-i Evveli Musa Efendi'ye (ö. H.1319/M.1902) ait bir kabir bulunmaktadır. Harime giriş ise kuzey cephenin hafif doğusuna kaydırılmış olan sade bir kapıyla sağlanmaktadır. Kuzey-güney doğrultulu harimin güney cephesi, doğudan batıya doğru genişleyen duvar vasıtasıyla asimetrik bir görünüme kavuşmuştur. Harimin üzeri, mihrap önünde bağdadi bir kubbe, diğer bölümlerde düz ahşap tavanla örtülüdür. Kubbe yüzeyi sıvalı olup üzerinde kalemişi süslemeler bulunmaktadır. Tavan malzemesinin son yıllarda yenilendiği anlaşılmaktadır. Güney cephenin ortasındaki mihrap, yuvarlak kemerlidir. Mihrap nişi son yıllara ait olduğu anlaşılan kalemişleriyle bezenmiştir. Harimin güneybatı köşesindeki ahşap minberin korkuluklarında, köşk kısmında ve giriş kapısında geometrik süslemelere yer verilmiştir. Giriş kapısı kemerinin üzerinde, içerisine kûfi hat yazılı bir levha bulunmaktadır. Harimin güneydoğu köşesindeki vaaz kürsüsü, son yıllarda eklenmiş olmalıdır. Kuzey cephede yer alan kadınlar mahfili ortada ahşap ayaklara, doğu ve batı yönlerde ise beden duvarlarına bindirilmiştir. Mahfilin üst katı, güneyde ahşap korkuluklarla sınırlandırılmıştır.

Cami kuzey ve güney cephelerde ikişer, doğu ve batı cephelerde ise üçer olmak üzere toplam on pencere ile aydınlatılmaktadır. Pencereler cephelere karşılıklı olarak yerleştirilmiştir. Her biri kemersiz olan pencereler, dış taraftan hafif çıkıntı yapan sövelerle çevrelenmiştir. Yapıya sonradan eklenen bölümlerin pencereleri ise yuvarlak kemerli formlarıyla orijinal açıklıklardan ayrılmaktadırlar.

Yapının cepheleri içten ve dıştan tümüyle sıvalı vaziyettedir. Bu suretle inşa malzemesi seçilememektedir. Buna karşın restitüsyon raporundan yola çıkılarak moloz taş malzemeli olduğu ifade edilir. Camiye ait eski fotoğraflarda, kuzey cephenin önünde altıgen bir şadırvanın mevcut olduğu görülmektedir. Günümüzde şadırvandan herhangi bir iz kalmamıştır. Doğu cephenin ortasında yer alan minare, kare bir kaide üzerinde yükselmektedir. Gövde silindirik formdadır. Tek şerefeli minare günümüzde tümüyle sıvalıdır. Gövde, altta ve üstte birer bilezikle hareketlendirilmiştir. Minareye giriş, cami hariminin batı cephesindeki sade bir kapıyla sağlanmaktadır. Camideki süsleme unsurlarının büyük bir bölümü son yıllarda yapılan eklemelerden ibarettir. Harimde cepheler, mihrap, kubbe ve pencere çevrelerinde bu doğrultuda kalemişi süslemeler mevcuttur. Ahşap minberin ise orijinal süslemelere sahip olduğu söylenebilir. Fabrika-i Hümâyûn (Sümer) Câmii, 20. yüzyıl içerisinde yapılan bir takım müdahale ve eklemelerle orijinal dokusunu kısmen kaybetse de bulunduğu konum ve yapılış amacı ile dikkat çeken camilerden birisidir.

KAYNAKÇA
Ahmed, Nezih Galitekin, *Kocaeli'nin Dünyaca Ünlü Beldesi Hereke*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 215-219; Ahmed Nezih Galitekin, *Tarih ve Kültür Mirası Eserler II*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2008, s. 114-116; Halil İnalcık, *Kurtuluş Döneminde Osmanlı Sultanları, (1302-1481)*, İsam Yayınları, İstanbul, 2010, s. 49-50; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: I, 5. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basınmevi, Ankara, 1988, s. 173-174; Saliha Tanık, "Kocaeli Hereke Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'ndeki Hümâyûn Camii", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 54, Ankara, 2020, s. 235-255.

Erkan ATAK

HEREKE PUDİNGİ

Hereke civarından çıkarılan gri çakıllı dekoratif taşlar İstanbul ve çevresinde yüzyıllar boyu sevilerek kullanılmıştır. Jeolojik oluşumu dolayısıyla *puding* veya *konglomera* olarak anılan taş, rengi ve dokusuyla Roma döneminden bu yana birçok anıtsal yapının bezenmesinde kullanılmıştır.

Hereke pudinginin erken dönem kullanımlarından biri beşinci yüzyılda yapılmış olan II. Ayasofya'dır. Bugünkü Ayasofya aynı yerde yapılan üçüncü kilisedir ve 6. yüzyılda Nike isyanında yakılan II. Ayasofya'dan sonra inşa edilmiştir. II. Ayasofya'nın kalıntıları 1930'larda yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır. Ayasofya'nın batı yönündeki atriumundaki kazıda, kilisenin batı cephesine ait mermer mimari parçalar arasında, yıkılmış olan kapısına ait Hereke pudinginden yapılmış profilli söve ve lento parçaları bulunmuştur. Günümüzde Ayasofya'nın içinde Hereke pudingi öge bulunmamaktadır; yalnız dış narteksinde sergilenen büyük bir phiale vardır.

Osmanlılar Hereke taşını cami, medrese, türbe, çeşme, sebil gibi yapılarda kullanmışlardır. 16. yüzyılda İstanbul, Edirne, Babaeski'de yapılan camilerde avlu çevresindeki kemerlerde, kapı kemerlerinde, Marmara mermeriyle almaşık olarak Hereke pudinginin kullanıldığı gözlenmektedir. Amaca uygun boyut ve sayıda taş hazırlanması için Hereke'deki ocaklar işletilmiş ve Darıca İskelesi'nden İstanbul'a nakledilmiştir. Tarihi belgelerde yöreden çıkarılan taş '*mermer-i surh-i Darıca*'- yani "Darıca kırmızı mermeri" olarak anılmaktadır. Mimar Sinan'ın Üsküdar'daki eserlerinden Mihrimah Sultan Camii'nin son cemaat yeri kemerleri, giriş kapısı ve pencere söveleri Hereke pudingindendir. Atik Valide Cami-

i'nin pencere sövelerinde de Hereke pudingi kullanılmıştır. Sultan Ahmet Külliyesinin dış avlusuna girişlerde ve türbenin giriş revağı kemerlerinde Hereke pudingi Marmara mermeri ile almaşık düzende yer almaktadır.

17. yüzyılda Turhan Valide Sultan tarafından yaptırılan Yeni Cami'nin avlusunda Hereke pudingi sütun olarak kullanılmıştır. Dış etkenlere maruz kaldığında, taşı oluşturan çakıllar arasındaki bağlayıcı çimento aşınmakta ve yüzeyde boşluklar oluşmaktadır.

Hereke pudinginden 19. yüzyılda yapılan bazı Ulusal Mimarlık üslubunda binaların cephelerinin bezenmesinde de yararlanılmıştır. A. Vallaury ve R. D'Aronco tarafından tasarlanan ve 1895- 1900 yılları arasında inşa edilen Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane (Haydarpaşa Lisesi) binası için Hereke'den 1897'de taş çıkarılmıştır. Mimar Vedat Tek de eserlerinin cephelerinde Hereke taşından yararlanmıştır. 1900- 1904 yılları arasında yapılan Erenköy Zihni Paşa Camii ve 1905-1909 yılları arasında yapılan Posta ve Telgraf Nezareti Binası'nın (Büyük Postahane) giriş cephesinin revak kemerlerinde, ayrıca kaldırımında da Hereke pudingleri yer almaktadır.

20. yüzyıl ortalarına kadar işletilen Hereke taş ocaklarından alınan malzeme Ankara'da 1936'da yapılan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nin giriş holünde, İstanbul'da Beşiktaş ve Galata Maliye Şubelerinin cephelerinde kullanılmıştır. Hereke İstasyonu civarında, demiryolunun 50-60 m üstünde yamaçta bulunan Hereke pudingi ocakları, günümüzde yerleşim alanı içinde kaldığından işletilmemektedir.

KAYNAKÇA
Malik Sayar, Kemal Erguvanlı, *Türkiye Mermerleri ve İnşaat Taşları*, İTÜ Maden Fakültesi 1962, s. 65-71; Kemal Erguvanlı, Metin Ahunbay, Zeynep Ahunbay, *Marmara Bölgesi Eski Taş Ocakları (TÜBİTAK MAG 681 Projesi)*, İstanbul 1989, s. 67-77.

Zeynep AHUNBAY

HERGELECİ İBRAHİM (1862-1917)

Güreşçi

Baba adı Halil olan Hergeleci İbrahim'in doğum yeri Bulgaristan'ın Ragrat şehrinin Şumlu (Deliorman) Ezerce köyüdür. H. 1278/M. 1862 yılında doğmuştur. 1901 yılında İzmit'in Sarımeşe köyüne gelerek yerleşmiştir. İlk güreş ustası, anne tarafından dedesidir. Güreşlerde iyi sonuçlar almaya başladıktan sonra o dönemin usta pehlivanlarından Deli Hafıza çırak olmuştur. Hergeleci İbrahim'in boyu 1,85 m., kilosu 90 kg, göğüs 124, pazu 42,5 cm'dir. Hergeleci İbrahim kendinden sonra cihan şampiyonu namı alan çırağı Ahmet Pehlivan'ı yetiştirmiştir. Mısırlı Abbas Halim Paşa'nın Başpehlivanı Arap Sait'i yenerek namını İstanbul'da duyurmuş ve Paşa'nın Başpehlivanı olmuştur. Edirne ve Hayranbolu'da Adalı Halil'i güreş meydanından kaçırmıştır. Kartal Soğanlık'ta yapılan güreşlerde Kurtdereli ile berabere kalmıştır. Dönemin ünlü pehlivanları ile birçok güreşler yapmış ve çoğunu kazanmıştır. Hergeleci İbrahim, güreşte kendi icadı olan birçok oyunu bulmuştur. Kırkpınar Yağlı Güreş-

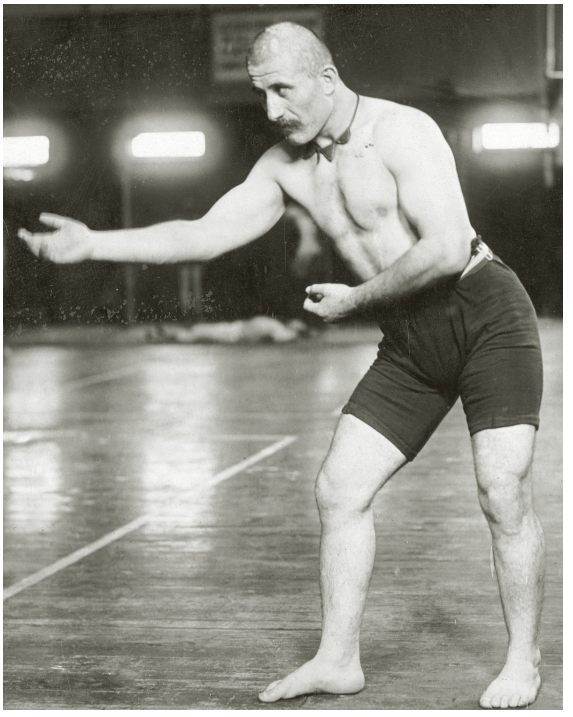

Hergeleci İbrahim

lerinde Cumhuriyet öncesinde başpehlivan olmuştur. Bir erkek, iki kız sahibi olan güreşçi H. 1313/M. 1917 yılında kalp yetmezliğinden vefat etmiştir. Kabri Sarımeşe Mezarlığı'ndadır.

KAYNAKÇA
http://www.kartepe.gov.tr/

Levent ATALI

HERGELECİ İBRAHİM YAĞLI GÜREŞLERİ (SARIMEŞE)

Hergeleci İbrahim, güreş sporundaki başarıları ve örnek sporculuğundan dolayı tanınan ve Kartepe ilçesi Sarımeşe bölgesinde adına güreş festivali düzenlenen bir spor adamıdır. Tarihte yer edinmiş ve özellikle spor tarihinde yer alan kişilerin spor seyircisi gibi büyük bir kitleye hitap etmesinden dolayı bilinirlikleri daha çok olmaktadır. Bu bilinirlik ulusal düzeyde, zaman zaman da uluslararası düzeyde olmaktadır. Türk spor tarihinde özellikle güreş sporunda birçok sporcu adına bu tür festival ve organizasyonlar düzenlenmekte ve adları spor tesislerine verilmektedir. Adının verildiği organizasyonun yapıldığı bölgenin tanıtımına, yerel ve ulusal düzeyde ilgi görmesine sebep olmaktadır.

Hergeleci İbrahim Kültür, Sanat ve Spor Şenliği ve Güreşlerinin tarihi, 1964 yılında kurulan Sarımeşe Köyü Güzelleştirme ve Kalkındırma Cemiyeti tarafından Hergeleci İbrahim anısına düzenlenen yağlı güreşlere dayanmaktadır. O yıllarda yapılan güreşler merhum Hergeleci İbrahim adına düzenlenmekteydi ve para ödülleri verilmekteydi. 1968 yılında yapılan güreşlerin jüri heyetinde Gazanfer Bilge ve İrfan Atan gibi güreşte önde gelen kişiler de yer almıştır.

Bir ara yapılmayan bu güreşler 2004 yılında dönemin belde belediyesi tarafından tekrar düzenlenmeye

başlamıştır. Belediye tarafından düzenlenen organizasyonun adı Geleneksel Hergeleci İbrahim Kültür Sanat ve Spor Şenliği'dir. Organizasyon bir festival içeriğine sahip olmuştur. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi şenliğin birçok boyutunda belde belediyesi olan Sarımeşe Belediyesi'ne destek vermiştir. Organizasyon içeriği bazen sadece güreşle sınırlı kalmış, bazı yıllar sünnet, konser gibi etkinlikler ilave edilmiştir.

Sarımeşe bölgesinde yapılan güreşler Sarımeşe Belediyesi Mazlum Osman Çayırı olarak adlandırılan alanda yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra bu alan belediyenin düzenlemesi ile yağlı güreşlerin yapıldığı bir alan olarak özel inşa edilmiştir. Daha önceleri bu alan At İdman Merkezi olarak da kullanılmıştır.

Sarımeşe'de 2004 yılından itibaren yapılan güreşlere halk yoğun ilgi göstermekte ve birçok sporcu farklı yaş kategorisinde mücadele etmektedir. Halkın ve sporcuların yoğun ilgisi sonucu yerel ve ulusal basında daha çok ilgi görerek bölgenin tanınırlığına ve organizasyonun bölge tanıtımına katkısı olmaktadır. Uzun yıllardır düzenlenen bu etkinliğin birçok yönü ile ilçeye katkı sağladığı söylenebilir. Bu katkılar spor tarihinde yer edinen bir büyüğümüzün yeni nesillere tanıtılması, yağlı güreş sporuna ilginin arttırılması, spor ve sosyal hayata değer katması ile birlikte ilçenin tanıtımı ve markalaşması için de büyük önem taşımaktadır.

Hergeleci İbrahim Güreşlerinin bir festival etkinliği kapsamında gerçekleşmesi, yerel halkın ve il dışından gelebilecek olan turistlerin ilgisini çekmektedir. Geçmişten günümüze bu güreşlere katılan her sporcu, güreş ağaları ve ödül alan başpehlivanlar artık bölgenin ve özellikle Kartepe'nin tanıtım elçisi olmuştur. Kocaeli ilinde düzenlenen diğer etkinliklerle beraber özellikle spor özelinde yağlı güreş organizasyonları ile bölgenin turizm potansiyeline önemli bir katkı sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Levent Atalı, Bayazıt, B., Atalı, E, "Kartepe İlçesinde Gerçekleştirilen Hergeleci İbrahim Yağlı Güreşleri Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Turizm*, *İşletme*, *Ekonomi Dergisi*, Yıl 2018, Cilt 2, Sayı 2, 509-515.

Levent ATALI

HERMANN JANSEN (1869-1945)

Alman Mimar ve Şehir Planlamacısı

28 Mayıs 1869 tarihinde Franz Xavier Jansen ve Maria Anna Catharina Jansen née Arnoldi'nin oğlu olarak o yıllarda Prusya Krallığı sınırlarında olan Aachen'da doğmuş, 20 Şubat 1945'te Berlin'de ölmüştür. Jansen, Aachen'daki kraliyet lisesi olan Kaiser-Karl-Gymnasium'dan mezun olduktan sonra Aachen Teknik Üniversitesi'nde *(Rheinisch Westfalische Technische Hochschule Aachen)* mimarlık ve şehir planlaması eğitimi almıştır. Mezun olduktan sonra 1893 yılında Aachen'da özel büro açmış, 1897 yılından sonra mesleki ve akademik çalışmalarına Berlin'de devam etmiştir. Şehir planlaması alanında doktorasını Stuttgart Teknik Üniversitesi'nde (*Technische Hochschule Stuttgart)* 1919 yılında tamamlamış, 1920' de Berlin Charlottenburg Teknik Üniversitesi'nde *(Technische Hochschule Charlottenburg*) ders vermeye

Hermann Jansen

başlamış, 1930 yılında Profesör olmuştur. Jansen'in mesleki kariyerinde, 1904-1930 yılları arasında Almanya'nın mimarlık alanında etkili dergilerinden *Der Baumeister*'te editörlük yapması da önemli bir yere sahiptir. Burada yalnızca editöryal metinler değil dönemin mimarları ve mimarlığı hakkında eleştiri yazıları da yazmıştır. Berlin Mimarlar Derneği ve Alman Mimarlar Birliği üyesi olan Jansen, Prusya Şehircilik Danışma Kurulu'nda da yer almıştır. Jansen, 1945 yılında Berlin'de ölmüştür.

Jansen'in Türkiye'deki Çalışmaları ve İzmit İmar Planı

Jansen'in özetlenen bu mesleki kariyerinde çeşitli yarışmalarda aldığı birincilik derecelerinin büyük önemi olduğu görülmektedir. Mesleki kariyerinin başlarında, 1897'de, Remscheid'daki (Düsseldorf) Bismarck Kulesi yarışması için Friedrich Pützer ile ortak hazırladıkları proje, birincilik ödülü almıştır. Jansen'in şehir planlaması alanında tanınırlığının artması da 1910 yılında Berlin şehir planı yarışmasını kazanmasıyla başlamıştır. Jansen, Berlin dışında Almanya'da Köln, Nürnberg, Trier; Norveç'te Bergen; Polonya'da Bielitz; İspanya'da Madrid gibi şehirlerin imar planlarını ya da yarışma projelerini hazırlamıştır.

Türkiye'de kent planlaması pratiği, 19. yüzyılda çıkarılan imar kanunları çerçevesinde dar bir çerçevede başlamış, tüm kenti kapsayan imar planları Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlüğe giren yeni yasal mevzutalar çerçevesinde Batı kentleri modelinde hazırlanmıştır. Ancak henüz bunları yapabilecek yeterlilikte kent planlamacısı Türkiye'de olmadığından ilk etapta bu alanda yine Batılı uzmanlardan faydalanılmıştır. Bunlardan biri olan Jansen'in Türkiye'de on yılı aşkın süreye yayılan kent planlaması çalışmaları da 1927 yılında Ankara imar planı yarışmasını kazanmasıyla başlamıştır. Ankara planı dışında Jansen, 1930'lu yıllarda eş zamanlı olarak İzmir, İzmit, Mersin, Gaziantep, Ceyhan, Tarsus imar planları üzerinde çalışmıştır. Ayrıca Berlin Teknik Üniversitesi arşivinde bulunan planlarından Jansen'in Türkiye'de aralarında İstanbul'un da olduğu başka kentleri ilgilendiren mimari ve kentsel tasarım projeleri hazırladığı anlaşılmaktadır.

Jansen, bu planlarını kent planlaması konusunda desteklediği iki görüşe göre hazırlamıştır. Bunlardan biri, kent planlamasında topografyaya uygun kıvrımlı yolların yapılması, büyük meydanları süsleyen anıtların trafiği aksatmayacak şekilde kenarlara yerleştirilmesi, ağaçların cadde yerine parklarda toplaması gibi önerileri savunan hocası Camilo Sitte'nin görüşüdür. Diğeri de Abenezer Howard ve Thedor Fritsch'in büyük kentlere karşı küçük kentlerin oluşturulmasının gerekliliğini savunan "*Bahçe Kent*" görüşüdür.

Jansen'in hazırlamış olduğu İzmit imar planının ön çalışmalarına, 1930 ve 1933 yıllarında yürürlüğe giren ve Belediyelere imar planları hususunda getirilen yasal yaptırımlar çerçevesinde başlanılmıştır. Dönemin Belediye Başkanı Kemal Öz'ün beyanına göre İçişleri Bakanlığı izniyle bu iş için Hermann Jansen uygun bulunmuştur. İzmit Belediyesi ile Jansen arasında 24 Ekim 1934 tarihinde anlaşma yapılmış, bu esnada Jansen de İzmit'in imarı hakkında düşüncelerini bildiren ilk raporunu hazırlamıştır.

Jansen'e göre özellikle demiryolu ve sahil kesiminin yeniden ele alındığı bu planın uygulanması halinde geniş bir sahile kavuşacak olan İzmit, bu sayede Türkiye'nin önemli sahil kentleri arasında yer bulacaktır. Hazırladığı planda Jansen'in ele aldığı bir diğer başlık ise kentten geçen İstanbul-Ankara yoludur. Jansen, planında bu yolu, Demiryolu Caddesi'nin kuzeyinden geçirmeyi planlamış, yayaların karşıya geçmeleri için de iki alt geçit önerisi getirmiştir. Jansen'in hazırladığı İzmit imar planına bazı eleştiriler de gelmiştir. Ancak İzmit Belediyesi tarafından bu plan, bazı düzeltilmesi gerekli hususlar dışında genel anlamda olumlu karşılanmıştır.

Jansen, İzmit'i modern bir yapıya kavuşturmayı hedeflediği İzmit imar planının yanı sıra 1936 yılında, kentin kuzeydeki tarihi dokusunun korunmasına yönelik on maddeden oluşan İzmit Eski Şehir Kanunu'nu da hazırlamıştır. Aynı yıl, modern bir mahalle kurulması amacıyla İzmit Belediyesi tarafından satın alınan Kozluk'taki yangın arazisi için de yine Jansen tarafından *Kozluk Mahallesi Planı* hazırlanmıştır.

Jansen'e Türkiye'de hazırladığı imar planlarında yardımcı olan Cuda, İzmit'te yeni planlamanın sahil kesiminde yapıldığını, planı yapılan bu alanın da batıda tren garı ile doğuda Pertev Paşa Camii'ne kadar olan yaklaşık 1.400 metre uzunluğundaki kesimi kapsadığını ifade etmiştir. Ayrıca Cuda planlanan kesime ilişkin, burada daha çok açık alanların tasarlandığını, sahildeki ticaret yapılarının kent dışına çıkarılarak bir yürüyüş

yolunun düzenlendiğini, körfeze yakın binaların alçak tutulmak suretiyle gerideki binaları etkilememelerine dikkat edildiğini de belirtmiştir.

Jansen hazırlamış olduğu planları, istenilen revizyonlara göre yeniden düzenleyerek 4 Mayıs 1938 ve 11 Mayıs 1938 tarihlerinde İzmit Belediyesi'ne teslim etmiş, Nafia Nezareti'nde bir kez daha incelenen planlar, İzmit Belediyesi tarafından 3 Mayıs 1939 tarihinde onaylanmıştır. 1940'lı yılların başlarında uygulanmaya başlamış olmakla birlikte Jansen'in İzmit planı da, diğer kentler için hazırladığı planlar gibi tam manasıyla hayata geçirilememiştir. Planın uygulanamamasındaki en büyük engelleri, sürecin II. Dünya Savaşı yıllarına denk gelmesi ve arazi istimlakleri sırasında yaşanan sıkıntılar oluşturmuştur. Buna karşılık İzmit'te 1931–1950 yılları arasında Belediye Başkanlığı yapmış olan Kemal Öz döneminde yapılan Kozluk Mahallesi'nin bahçeli kısmı, Halkevi ve çevresi, Saray Parkı, Çocuk Parkı, Fevziye Camii Parkı, Halkevi Parkı, Çarşıbaşı Parkı, Koca Sinan Parkı gibi düzenlemelerin Jansen planıyla örtüştüğü görülmektedir. Plan uyarınca yapılan Halkevi dışında İnönü Caddesi'nde Çocuk Parkı'nın yanında tasarlanan lise binası, 1945 yılında tamamlanmıştır.

KAYNAKÇA

E. Akcan, *Çeviride Modern Olan, Şehir ve Konutta Türk Alman İlişkileri*, İstanbul 2009; F. Avdan, *Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Sürecinde Planlama Deneyimi: 1930-1980 İzmit Planları*, (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2009; A. Cuda, *Stadtaufbau in der Türkei*, byy, 1939; H. Jansen, "Prof. Hermann Yansen'nin İzmit Planına Dair Raporu", *Belediyeler Dergisi*, Ankara 1936, ss. 32-36; Ayalp E Karakaya, "Policy-Oriented Urban Planning in 1930s in Turkey: İzmit Urban Plan", *ITU A|Z* , Vol 14, No 2, July 2017, ss. 9-20; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; B. A. Ongun, "İzmit İmar Planı", *Arkitekt*, 1, İstanbul 1936, s. 14-15. D. S. Ökesli, "Hermann Jansen's Planning Principles and His Urban Legacy in Adana," *METU Journal of the Faculty of Architecture* , 26/2, 2009, ss. 45-67; K. Öz, "İzmit Planı-İzmit Urbayı Kemal Öz'ün İzmit Planına Dair İzahı", *Belediyeler Dergisi*, 6, Ankara 1936, ss. 28-31; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, İstanbul 1981; https://de.wikipedia.org/wiki/Hermann_Jansen_(Architekt) (Erişim: Ağustos 2021); https://www.tu.berlin/en/ub/about-us/special-departments-and-collections/university-archives/using-the-university-archives/ (Erişim: Ağustos 2021); https://www.deutsche-biographie.de/sfz36974.html#ndbcontent (Erişim: Ağustos 2021).

Şennur KAYA

HERSEK / DİL MENZİLİ

Yol, Haberleşme

Hersek (Dil) menzili, Anadolu canibinde, İzmit Körfezi'nin güneyinde sağ kol üzerinde yer alır. Hersek kazasındadır. Diliskelesi gibi "Dil menzili" olarak da geçmektedir. Gebze Dil İskelesi'nden Hersek Dili arası körfezin en dar yeridir. Bugün iki Dil arasına Osmangazi Köprüsü yapılmıştır.

Üsküdar ve Gebze menzilinden sonra gelen Hersek menzilinin karadan ve denizden bağlantısı vardır. Hersek menzili Üsküdar'a 13, Gebze'ye 4 saat (at hızı) mesafededir. Hersek Evliya Çelebi'nin ifadesine göre Bursa'ya 4, Yalova'ya 3, Karakilise'ye 7 saat uzaklıktadır. Bursa-İstanbul arasındaki karayol güzergahı da yine Hersek deniz yolunu kullanma suretiyle kısalırdı. Bursa'ya gitmek için Hersek'ten sonra Gemlik Körfezi ve İznik Gölü arasındaki dar geçit kullanılırdı.

Diliskelesi'nden Hersek Dil'ine kayık veya gemilerle geçilmekteydi. Söz konusu hizmeti gemici esnafı vermekteydi. Ayrıca at kayıklarıyla atların da karşıya geçirilmesi mümkündü. Ancak bu güzergahı hafif yükü olan küçük gruplar kullanabiliyordu. Özellikle haber taşıyan ulaklar için bu yol çok değerliydi. Ulaklar bekletilmeden ve ücret talep edilmeden iki dil arasında kayıklarla seyahat ederlerdi. Hacılar, seyyahlar ve tüccarlar da bu yolun müdavimi idi. Genellikle Konya, Halep, Şam ve Mısır'a gidenler söz konusu olan iki dil arasındaki deniz yolunu tercih ederlerdi. Böylece yollarını üç gün kadar kısaltıyorlardı. Bununla birlikte deniz yolu kalabalık bir ordunun geçişini sağlayacak imkanlara sahip değildi. Yine çok ağır yükü olan kervanlar da bu yolu kullanamıyordu.

Sağ kol aynı zamanda Hac yolu olarak da bilinmektedir. Belirtildiği gibi Dil iskelesi ve Hersek menzilinin en önemli kullanıcıları hacılardı. İstanbul'a yakınlığı nedeniyle bir şekilde hac kafilesine katılamayanlar Gebze, Hersek veya Derbend menzilinde buluşurdu. Öte taraftan Mekke ve Medine'nin fakirlerine giden surre, bu yol üzerinden gitmekteydi. "Hâdimü'l-Haremeyni-ş-Şerifeyn" olarak padişah, hacıların güvenli bir şekilde seyahat etmeleri için yol üzerinde gereken tedbirlerin alınmasını sağlardı. Bu meyanda Hac kafilesi bazı ayrıcalıklara sahip olurdu. Örneğin surre eminleri menzillerde bekletilmezlerdi. Ayrıca Üsküdar'dan hareket eden hacıların güvenli bir şekilde Eskişehir üzerinden Akşehir'e ulaştırılmaları ve dönüşlerinde, Kocaeli sancağının başlangıç hududundan itibaren yine Üsküdar'a kadar salimen seyr-i seferleri Kocaeli sancak yöneticilerinin sorumluluğundaydı. Hacıların dönüş müjdesi yine bu yol üzerinden gelirdi.

17. yüzyılda Hersek menzilinde 3 beygir bulunmaktaydı. 1692 yılına ait verilere göre menzildeki beygir bahasının 60 kuruş, diğer masraflar 292 kuruş olmak üzere toplam 352 kuruş (42.246 akçe) olduğu belirlenmişti. Menzilin masrafları menzilci tayin edilenlerden karşılanırdı. 1643 yılında Hersek menzilinin masrafları için Hersek kazası, Dolaboya, Çamkuru ve Hoşkadem köylülerinin avarızları tayin edilmişti.1661 yılında adı geçen köylülerin avarızları, giderleri karşılamayınca çevre köylerin imdadiyeleri eklendi. Alınan tedbirlere rağmen 1685 ve 1691 senelerinde köylülerin kudreti yetmediğinden menzilhanenin işletilemediği anlaşılmaktadır. Nitekim 1692 yılından itibaren menzilde beygir beslenmemekteydi.

Evliya Çelebi, Hersek kazasının verimli arazi üzerinde olduğunu bildirmektedir. Burada Hersekzade Ahmet Paşa'nın gelip geçen yolculara ibadethane olması için bir cami yaptırdığını söyler. Bir minareli, geniş avlulu, dört tarafına sütunlar üzerine oturtulmuş kubbeleriyle, mihrap ve minderi olan camiyi eski tarz süslü olarak betimler. Bir mescit, bir med-

rese, bir mektep, bir tekke, iki han, bir hamam ve bir aşevi olduğunu da ekler. Kervansarayın yolcu ve konuklarına bir sini yemek çorba, adam başına birer ekmek ve zeytinyağı ikram edildiğini aktarır. Burayı her at ve deve için birer torba arpa getirilen büyük bir vakıf olarak tanımlar. Tamamı 70 dükkandır. Sonradan yapılmış hanların hepsinin kiremitli, cami ve imaretlerin de kurşunlu yapılar olduğunu vurgular. Adı geçen kervansaray günümüze ulaşmamıştır. Nitekim 1780 yılında gemiyle Hersek'e geçen hacılar cami dışında bir şey bulamadıkları için Hersek'te konaklamayıp yollarına devam ettiler. Tarihi belli olmayan Anonim *Menâzilü'l-Hâcc*'da da Hersek, ıssız ve hiçbir şey bulunmayan yer olarak tarif edilmekteydi. Bununla birlikte 19. yüzyılın başlarında Hersek'e uğrayan Graf Istvan Szechenyi, burayı her zaman kahve bazen de pilav ve kebabın bulunabileceği yer olarak tasvir etmektedir. 2-3 kişilik konaklayabileceği bir evin bulunduğunu yazar. Bu bilgilerden anlaşıldığına göre Hersekzade Ahmet Paşa'nın kervansarayı muhtemelen vakıf kaynaklarının yetersizliği nedeniyle uzun ömürlü olmamıştır. Ancak arşiv belgeleri caminin faaliyet halinde olduğunu doğrulamaktadır. 1727 yılına ait bir belgede günlük beş akçe yevmiye ile hizmet veren duagunun (duacı) feragat etmesiyle yeni birinin atandığına dair bir kayıt vardır. Günümüzde Hersekzade Ahmet Camii bazı hasarlara rağmen ayaktadır. Kendisi de buradaki türbede yatmaktadır. Evliya Çelebi'nin Hersek ile ilgili söylediği kötü şey, havasının ve suyunun ağır olduğu, serçeyi dahi sıtma tuttuğudur. Ancak gelen birçok yolcu, özellikle kalacak yer ve yiyecek yetersizliğini ön plana çıkarırlar. Köyün yoksulluğunu özellikle dile getirirler. Mehmed Haşim'in kaleme aldığı seyahatnamede Hersek "Dilbaşı" olarak anılmaktadır. 19. yüzyılın başındaki arşiv belgelerinde de Hersek için "Dilbaşı" ifadesi geçmektedir. Söz konusu dönemde Üsküdar Gebze ve Dilbaşı menzillerinin masrafları bir arada tutulmuştur.

KAYNAKÇA

BOA, 57 Numaralı Mühimme Defteri; BOA, C. NF, 8/365; C. EV. 556/28091; Franz Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2010, s. 116-117, 122, 143; Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002, s. 53; Latif Armağan, " XVIII. Yüzyılda Hac Yolu Güzergâhı ve Menziller (=Menâzilü'l-Hacc)", *Osmanlı Araştırmaları*, XX, (2000), s. 73-118; *Belgelerle Osmanlı Devrinde Hicaz*, C. I, (ed. Faruk Yılmaz), İstanbul 2000, s. 96; Seyit Ali Kahraman, "Surre-i Hümâyûn", *Surre-i Hümâyûn*, İstanbul 2008, s. 15-27; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, İstanbul 2013, s. 98-99; Feridun M. Emecen, İlhan Şahin, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Bir Osmanlı Seyyahının Kocaeli ve Yöresi ile İlgili Tespit ve Gözlemleri", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 511-115; *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, C. 3/1, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2006, s. 2-3; Şerafettin Turan, "Hersekzâde Ahmed Paşa", *DİA*, C. 17, İstanbul 1998, s. 235-237; Tahsin Hazırbulan, "Anonim Bir Menazil-i Hacca Göre Kutsal Yolculuğun Durak Noktaları: Menazil-i Gökbuze ve Menazil-i Hersek ma' Derbend-i Yeni Köy", *Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi ve Kültürü Sempozyumu IV*, Kocaeli 2018, s. 1957-1973; F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit 2008, s. 130.

Emine DİNGEÇ

HERSEKZÂDE AHMED PAŞA (ö. 923/1517)

Veziriazam, Kaptan-ı Derya

Aslen Sityepan adlı bir Boşnak olan Hersekzade Ahmed Paşa, Hersek Beyi Sityepan Vukçiç Kosaça'nın oğluydu ve muhtemelen 1456'da Adriyatik kıyısındaki Hersek-Nova'da doğdu. Annesi Barbara, Alman asıllı soylu bir aileden geliyordu. Babasının kendi mevkiini korumak ve bir kısım topraklarını elde tutmak için küçük oğlu Sityepan'ı Fatih Sultan Mehmed'e hediyelerle gönderdiği ve padişahın teveccühünü kazanmak istediği iddia edilmiştir.

İstanbul'a gelen ve Enderun'da eğitilen Ahmed Bey için bizzat Fatih Sultan Mehmed, 21 Mayıs 1474'te Dubrovnik Beylerine bir ferman göndererek babasından kalan miras hakkının ödenmesini istedi. Kısa sürede temayüz ederek 1478'de Fatih'in bizzat katıldığı İşkodra seferinde miralem (sancaktar) olarak hazır bulundu ve o sırada padişahın güvenini kazanarak hapiste bulunan Gedik Ahmed Paşa'nın affedilmesinde ve yeni bir göreve tayininde etkili oldu.

Önce Hüdavendigar, sonra 1481'den itibaren Hamidili sancakbeyliklerinde bulunan Hersekzâde, 1483'te Anadolu beylerbeyliğine getirildi. Ertesi yıl II. Bayezid'in kızlarından Hundi Hatun ile evlenerek saraydaki itibarını yükseltti.

1484'te Akkirman ve Kili'nin fethi için yapılan sefere Anadolu askerleri ile katıldı. Hersekzâde Osmanlı-Memlük savaşları sırasında (1485-1488) önemli görevlerde bulundu. Osmanlı ordularının 1486 baharında Çukurova'da yenilmesi üzerine II. Bayezid'in emriyle donanma yeniden takviye edildi. Hersekzâde'nin serdar olduğu bu seferde Adana civarındaki savaşta Memlüklere karşı ikinci defa yenildi ve esir edildi. Edirne'den İstanbul'a dönen II. Bayezid, Memlüklere karşı daha geniş çaplı bir sefer için ordu ve donanmanın hazırlanması maksadıyla Divan'a emir vererek yeni bir sefer başlattı. İstanbul'dan 17 Mart 1488'de hareket eden orduya denizden de Memlüklerin 1487'de serbest bıraktığı kaptanıderya ve Gelibolu sancakbeyi Hersekzâde Ahmed Paşa komutasındaki donanma destek verdi. Donanmanın görevi Memlüklerin denizden göndereceği yardımın önünü kesmek ve Bagras Geçidi'ni denizden tutarak kıyıları abluka altına almaktı. Bu donanmada yüz kadırga bulunuyordu ve her kadırgaya büyük bir top yerleştirilmişti. Ayrıca barça, ağribar, kalyata, mavna, büyük kayık ve top gemileri de bulunan bu donanmanın vurucu gücü yüksekti.

28 Mayıs 1488'de Rodos açıklarında görünen ve Finike, Antalya, Alanya ve Anamur sahillerinden geçerek İskenderun sahillerine ulaşan Osmanlı donanması Ceyhun nehrinin ağzında demirledi. Hersekzade, Adana'da karargâh kuran kara ordusuyla yakın irtibatı sağlamak ve vezir Hadım Ali Paşa'ya donanma desteği vermek için burayı seçmişti. Memlük ordusunun bölgeye deniz yoluyla sevk edilme kararı üzerine Osmanlı donanması Ayas ve Trablusşam'a hücum etti ve bu bölgeye Memlüklerin asker çıkarmalarını engelledi. Ayrıca Osmanlı donanmasından ayrılan on

kadırga Suriye sahillerini yağmalamak üzere gönderildi. Böylece Hersekzâde'nin planına göre donanmanın bir kısmı Ayas Körfezi'nin güvenliği için geride bırakılırken önemli kısmı İskenderun Körfezi'nin doğu kıyılarına yöneldi. Amacı Memlükleri Suriye geçidini kullanmaya yöneltmek ve onları burada engellemekti. Osmanlı donanmasındaki büyük gemilerin Bagras dağlarına yanaşması ve tek geçit yerini denizden top ve tüfek ateşine tutması, ayrıca karaya asker çıkarması Osmanlıların işini kolaylaştırmıştı. Ancak Ağustos 1488'de çıkan ve bir gün-bir gece süren fırtına, donanmanın bir kısmının batmasına ve bir kısmının kayalıklara çarparak dağılmasına yol açtı. Bu sırada en az yirmi beş gemi Memlüklerin eline geçti. Bu gelişme üzerine Memlük orduları dağları aşarak Tarsus-Adana arasındaki Ağa Çayırı'na ulaştı. Osmanlı ordularının yenilmesi üzerine Hersekzâde Ahmed Paşa, donanmadan geri kalan gemilerle Gelibolu'ya geri döndü. Bu savaş, donanmanın öneminin daha da anlaşılmasını sağlamış oldu.

Bundan sonra ikinci defa Anadolu Beylerbeyliğine getirilen Hersekzâde, ertesi yıl yine Memlüklerle savaşmak üzere görevlendirildi. 1492'de Arnavutluk seferine katıldı ve aynı yıl rütbesi vezirliğe yükseltildi. 1497'de veziriazam olduysa da bir yıl sonra bu görevinden ayrıldı. 1499'da İnebahtı üzerine düzenlenen seferde yer aldı. II. Bayezid'in Mora seferinden sonra 1501'de Midilli'nin Haçlı ittifakı tarafından işgali üzerine yeniden veziriazam olan Hersekzâde, donanmayı da emrine alarak Midilli'yi geri aldı.

Bu başarı sonunda kendi isteğiyle görevini bırakan ve 10 Mart 1504'te tekrar Gelibolu sancakbeyi ve donanma komutanı olan Hersekzâde, Haziran 1510'a kadar bu görevde kaldı. Bu dönemde denizlerde pek bir faaliyet olmadığı, sadece yıkık bazı kalelerin tamir edildiği dikkat çekmektedir. Hersekzâde daha sonra 1511'de üçüncü ve Yavuz Sultan Selim devrinde 1512'de dördüncü defa veziriazam oldu. İran seferine katılarak Çaldıran'da padişahın yanında savaşı yönettiği halde seferden dönerken azledildi. 1515'te beşinci defa veziriazam olduysa da tekrar azledildi. Bursa muhafızı iken Kahire'de bulunan Yavuz Sultan Selim tarafından çağrılarak seraskerlik görevi verildi. Kahire'den ayrıldıktan sonra dönüş yolunda Maraş yakınlarında 21 Temmuz 1517'de vefat etti. Cenazesi getirilerek kendi adını taşıyan İzmit Körfezi'ndeki Hersek'te yaptırdığı cami yakınında bulunan türbesine defnedildi.

Hersekzâde Ahmed Paşa'nın Ali, Mustafa, Aynişah, Kamerşah ve Mahdumzade adında beş oğlu vardı. Hersekzâde bugün Karamürsel ile Yalova arasında bulunan, Gebze'deki Dil'in karşısına önemli bir geçit yeri olan Hersek kasabasını kurmuş, yaptırdığı iskele ile İzmit Körfezi üzerinde karşılıklı deniz ulaşımının sandallarla yapılmasını sağlamıştır. Hersek'te yaptırdığı cami, imaret, han ve hamam sayesinde bölgeyi şenlendirmiştir. Ayrıca Keşan'da bir cami, İzmir ve Kütahya'da başka hayır eserleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Şerafettin Turan, "Hersekzâde Ahmed Paşa", *DİA*, İstanbul, 1998, Cilt 17, s. 235-237, Salmir Kaplan, *Hersekzâde Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010; İdris Bostan, *İstanbul'un 100 Denizcisi*, İstanbul 2014, s. 28-29.

İdris BOSTAN

HIDIRELLEZ

Kocaeli'de Türk Kültürünün İzleri

Hızır ve İlyas peygamberlerin isimlerinin birleşmesinden meydana gelen Hıdırellez, Hızır ve İlyas peygamberlerin senede bir kere buluştuklarına inanılan 6 Mayıs'ta kutlanır. Halk arasında Hızır, karada zor durumda olanlara yardım ederken İlyas da denizde dara düşenlerin imdadına yetişir. Hıdırellez'in kutlandığı 6 Mayıs aynı zamanda kışın sona erip yazın başladığı tarih olarak kabul edilir. Türk dünyasının pek çok yerinde olduğu gibi Anadolu'da da Hıdırellez bir bayram havasında kutlanır. Hıdırellez için hazırlıklar bir gün öncesinden başlar, Hıdırellez günü ve gecesinde de çeşitli eğlenceler tertip edilir.

İzmit ve çevresinde düzenlenen geleneksel Hıdırellez eğlencelerinde, Hıdırellez'den bir gün önce bir genç kız; eline bir çömlek alarak köyündeki, mahallesindeki kızların evlerini dolaşır, her kızdan bir yüzük bir de üzerinde mâni yazılı bir takvim yaprağı toplardı. Kızlar bu geleneği bildikleri için Hıdırellez gelmeden arkasında mâni yazılı takvim yaprakları biriktirilirdi. Gece olunca çömleği kimsenin görmediği bir zamanda bir örtüyle sarar ve dua ederek çömleği bir gül ağacının dibine gömerlerdi. Sabah olunca genç kızlar toplanırdı. Erken kalkmayanların kapılarına ısırgan otu

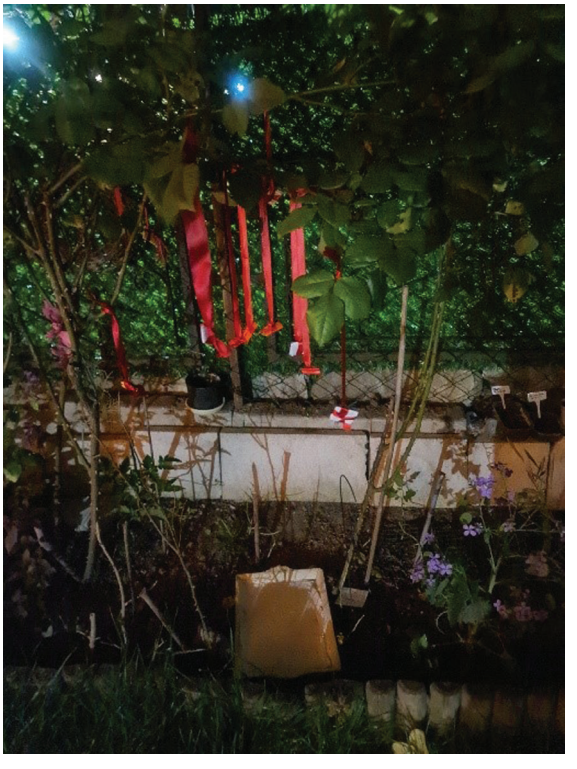

Hıdırellez'de Gül Dalına bağlanmış dilekler

bağlanırdı; "Bu senin dileğin olsun ama biraz ısırgan cinsinden olsun" demekti. Çömlek çıkarılır ve yaşça en büyük kızın başı üzerinde döndürülerek açılırdı. Bu uygulama "Çömleğin kapağı gibi kısmetin açılsın" anlamında bir ritüeldi. Sonra kızlardan biri, herkesin yüzüğünü bir takvim yaprağı ile birlikte çıkarırdı ve okunan mâninin yüzük sahibi kızın, o seneki kaderi olduğuna inanılırdı.

Hereke'de de benzer eğlenceler düzenlenirdi. 5 Mayıs akşamı kızlar kendi aralarında toplanıp kendilerine ait küpe, boncuk, yüzük gibi ufak eşyalarını su dolu toprak testinin içine atarlardı. Bu testiyi bahçede bir gül ağacının dibine saklarlardı. Köyün delikanlıları bu testiyi bulmak için arayışa girerlerdi. Eğer bulurlarsa ertesi gün kızlara vermek için bahşiş isterlerdi. Hıdırellez günü kızlar gelin gibi süslenir, önlerine testiyi koyup darbukalar eşliğinde mâniler söylerlerdi. Suyun içinden yüzük, küpe gibi eşyalar çekilir, kimin eşyası çıkarsa o mâni onun kısmeti olurdu. Hereke'de bu eğlence sırasında okunan mânilerden bazıları şöyleydi:

Bahçede koca yemiş,
Dalları yere eğmiş,
Oğlan kıza bakarken
Bıyığını sıçan yemiş.

Hereke'nin üstünden
Uçak geçiyor uçak
Yârim beni görmeye
Kaçak geliyor kaçak.

Masa üstünde pekmez
Bu pekmez bana yetmez
Senin aldığın aylık
Benim süsüme yetmez.

Kahve önünde şimşir
Kahveci kahve pişir
Beni eller alacak
Aklını başına devşir. (K1)

Gebze ve çevresinde Hıdırellez'den bir gün önce genç kızlar bir araya gelerek arkasında mâni bulunan takvim yapraklarını bir çömleğe koyar ve çömleği de gül ağacının altına bırakırlardı. 6 Mayıs günü toplanan genç kızlar kendilerine bir sayı belirler; çömlekten çıkan takvim yaprağının önce tarihine bakılır; o tarihli takvim yaprağının arkasındaki mâni, o sayıyı tutan kız için okunurdu ve o mâni, o kızın olurdu. Hıdırellez akşamı meydanda ateş yakılır ve gençler ateşin üstünden atlardı. (K2)

Kocaeli'nin birçok yerinde 5 Mayıs akşamı ateş yakılır ve gençler ateşin üstünden üç kez atlarlar, böylece kötülüklerden arınacaklarını ve korunacaklarını düşünürler. Bazı gençler yoldan geçen yaya ya da arabaların önlerini keserek onlardan bahşiş alırlar. 5 Mayıs akşamı dilekler yazılır gül ağacına asılır, dilekleri kırmızı kurdele ile bağlamanın daha etkili olduğu düşünülür. Gül ağacının altına taşlarla istekler çizilir. 6 Mayıs günü birlikte pikniğe gidilir, yemek yenir, oyunlar oynanır ve mâniler söylenir. Son yıllarda Kocaeli'deki belediyeler Hıdırellez Bayramı etkinlikleri düzenlemekte ve halk bu etkinliklerde geçmişteki ritüelleri tanıma ve uygulama fırsatı bulmaktadır.

KAYNAKÇA

Alaattin Uca, "Türk Toplumunda Hıdırellez- II", *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı 35, Erzurum 2007, s. 251-284; Ali Rıza Balaman, *Gelenekler Töre ve Törenler*, Betim Yayınları, Halk Bilimi-Folklor Dizisi:1, İzmir 1983; İsmail Sevinç, *Gebze Tarih Ansiklopedisi*, Özel Gebze Eğitim Matbaası, Gebze 2005; Kocaeli Valiliği, *Kocaeli İl Yıllığı 1967*, Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayii, İstanbul 1970; Kaynak Kişi: K1: Seda Avcı, 1981, Hereke. K2: Emine Aras, 1950, Gebze.

Meriç HARMANCI

Darıca'da Hıdırellez

Hıdırellez baharın müjdesiydi bir zamanlar Darıca kasabasında. Bir telaş bir koşmaca. Bu mevsimde Kamara Tepesi'nde türlü türlü çiçekler açar, bülbüller ötmeye başlar, kirazlar olmaya başlar, güller açmaya başlar, her yer canlanır, şarkılar söylenir, herkes eğlenirdi. Bugün kırlar çocuklarındır, neşeyle oynanır. Hıdırellez kutlamaları 5 Mayıs günü akşam üzeri saatlerinde başlardı. Yöre yöre küçük değişiklikler gösterse de genelde eskiden Darıca yerlilerinin kutsal bir bayramı olarak bilinmekteydi.

Darıca'da kutlamalar birbirine benzemektedir. Mahalle aralarındaki meydanlarda halk bir araya gelir. Darıca halkı akşamüstü deniz kenarına giderek dileklerini "arabaları", "evleri" deniz kenarına çizer veya bir şişenin içine koydukları dileklerini denize atarlardı. Sıra Hıdırellez ateşi yakmaya gelirdi. Hıdırellez ateşinin yakılması her yerde esastır. Varsa bahçelerden getirilen odunlar, yoksa çocukların evlerden yürüttükleri odun öbeklerinin tutuşturulması esastır.

Darıca'da Hıdırellez

Hatta eski senelerde yakılan ateşin etrafında maniler, şarkılar söylenir, oyunlar oynanırdı. Meydanda toplanan kişiler sırayla ateşin üzerinden atlarlar. Böylelikle eski simgelenen evlere sinmiş hastalıklardan, hastalık taşıyan haşere ve böceklerden, fenalıklardan, kemlikten kurtulacağına, tüm bu olumsuzlukların ateşin gücüyle def olunacağına inanılırdı.

Çayırlardan bahar çiçekleri, otlar toplanılır, bu otlar akşam küçük çocukların yıkanma suyuna katılırdı. En çok taze kekik ve gelincik çiçekleri konulurdu. Bu suyla yıkanan küçük çocukların "A benim kekik kokulu kuzum, a benim gelincikten güzel kızım" diye övülmesi Hıdırellez kültürünün halk diline düşmüş bir başka tatlı yansımasıdır. O gece ateşin etrafına toplananlar ev ev gezip toplanan yüzük, küpe, iğne, düğme, gül, para veya tokayı derin bir testinin içine atıp üstüne gül ve su konup ağzı kapatılıp gece gizlice bir gülün dibine saklanırdı. Gece kızların sakladıkları küpleri delikanlılar bulup muziplik olsun diye içine hayvan pisliği koyarlar, aynı yere saklarlardı.

Hıdırellez sabahı herkes toplanır, Kamara Tepe'ye çıkılarak salıncaklar kurulur, ızgaralar yakılır, evlerde sarılan dolmalar, zeytinyağlı soğuk mezeler hazırlanırdı. Kır sofrasında sıra testiyi açmaya gelince maniler eşliğinde testi açılırdı. Kız çocuklarından bir kişi tülbent ile kafası örtülüp küp içinden atılan şeylerden birini çeker ve yanındaki kız çocukları maniler okuyarak çekilen hediyeyi sahibine teslim ederlerdi. Daha sonra ip atlar, top oynarlar, şarkılar eşliğinde eğlenirlerdi.

Kamil UYSAL

HİKMET BİL (1928-2003)

Gazeteci, Yazar Hukukçu

Gazeteci, yazar ve hukuk müşaviri olan Hikmet Bil, 1928 yılında Kocaeli'nin İzmit ilçesinde doğmuştur. Lise öğrenimini İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde tamamlamış sonrasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde lisans eğitimi almıştır. Üniversiteden mezun olduktan sonra bir dönem avukatlık yapan Hikmet Bil, sonrasında gazetecilik mesleğini tercih etmiştir. *Hürriyet* gazetesinin 1 Mayıs 1948 tarihinde kurulmasıyla birlikte bu gazetede hem hukuk müşavirliği yapmış hem de gazeteci olarak görev almıştır. 1957 yılında Lübnan Beyrut Basın Ataşeliğine (Ataşe: Bir ülkenin başka bir ülkedeki diplomatik görevlerinde belirli bir uzmanlık alanı ile ilgili olarak temsil ve bilgi toplama vazifelerini icra eden elçilik görevlisidir. Siyasal bir memur olan bu görevli, bulunduğu yabancı devletin durumu ve davranışlarını yetki alanı dâhilinde gözlem yapar ve hükümetine bildirir. Basın Ataşesi: Yazılı, görsel ve işitsel medya alanlarında uzmanlaşmış elçilik görevlisi ve danışmanıdır) atanmıştır. Lübnan'daki görevinin bitiminden sonra 1961 yılında *Hürriyet* gazetesine geri dönmüştür. 2000'li yıllara kadar *Hürriyet* gazetesinin Avrupa baskılarında köşe yazarlığını sürdürmüştür. Hikmet Bil, 1989 yılında Burhan Felek Basın Hizmet Ödülüne (*Burhan Felek Basın Hizmet Ödülü*, *Türkiye'de gazetecilik alanında 50 yılını dolduran aktif gazetecilere verilen ödüldür. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti tarafından verilmektedir*) layık görülmüştür. Basın Şeref Kartına (*Türkiye'de Basın Kartları Yönetmeliği hükümleri gereğince, gazeteciliğe başladıktan sonra, mezun olduğu okula göre 1-3 yıl sonra alınan sarı basın kartını, aralıksız olarak 20 yıl fiilen gazetecilik yaparak taşıyan gazetecilere, bu tarihten sonra fiilen gazetecilik yapmasalar bile ömür boyu taşıma hakkı veren karttır*) sahip olan ve Gazeteciler Cemiyeti'nin 17 numaralı üyesi olan Hikmet Bil, Ağustos 1954 tarihinde "Kıbrıs Türk'tür" derneğini kurmuş ve genel başkanlığını yapmıştır. Dernek, 29 Ağustos 1955 tarihindeki Kıbrıs Sorunu ile ilgili ABD ile Birleşik Krallık tarafından Türkiye ve Yunanistan'ın Londra'da yapılacak konferansa davet edilmesi öncesinde Türkiye'de "Kıbrıs konusunda Türkiye'nin pozisyonunu desteklemek ve kamuoyu yaratmak" amacıyla kurulmuştur ancak 6-7 Eylül Olayları'ndan (*İstanbul'da yaşayan Rum azınlığa karşı 6-7 Eylül 1955'te gerçekleşen organize toplu saldırı*) sorumlu tutulmasından dolayı 7 Eylül 1955 tarihinde kapatılmıştır. *Atatürk'ün Sofrası*, *Kur'an dan Hikâyeler*, *Kader Otobüsü*, *Kıbrıs Olaylarının İç Yüzü* kitaplarının yazarı olan Hikmet Bil, pankreas teşhisiyle hastanede tedavi görürken 8 Nisan 2003 tarihinde, 85 yaşında vefat etmiştir. 9 Nisan 2003'te Türkiye Gazeteciler Cemiyeti'nin önünde düzenlenen tören ve Sultanahmet Camii'nde kılınan öğle namazından sonra İstanbul Güngören'de bulunan Merkezefendi Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

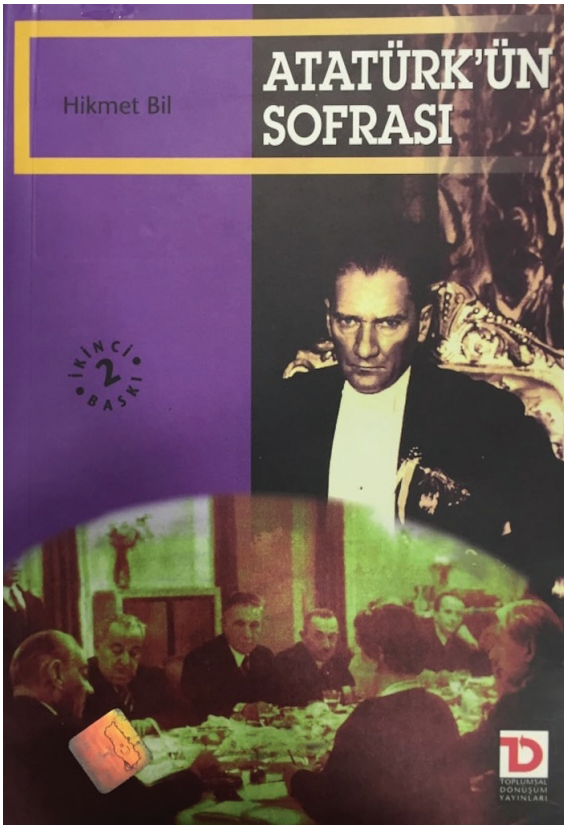

KAYNAKÇA

https://tr.euronews.com/2020/09/06/6-7-eylul-olaylar-65-y-l-donumu-neler-yasand-nas-l-hat-rlan-yor-, Erişim Tarihi 3 Eylül, 2021; https://www.turkcebilgi.com/bas%C4%B1n_%C5%9Fe-

ref_kart%C4%B1#post, Erişim Tarihi 3 Eylül 2021; https://www.hurriyet.com.tr/gundem/olum-ilanini-kendi-yazdi-38450289, Erişim Tarihi 3 Eylül 2021; http://www.oktayaras.com/hikmet-bil/tr/29100, Erişim Tarihi 3 Eylül 2021; https://www.hurriyet.com.tr/gundem/atase-ne-demek-40995412, Erişim Tarihi 3 Eylül, 2021; Umut Gürses, (2014), "Kıbrıs Türk'tür Cemiyeti ve Faaliyetleri" Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. https://1000kitap.com/yazar/Hikmet-Bil/alintilar, Erişim Tarihi 3 Eylül 2021 (Görsel)

Aybike ÖZEL

HİKMET DEMİRBAYRAK (1945-...)

Milli Boksör, Antrenör

03.03.1945 tarihinde Kasımpaşa'da doğmuştur. Spor hayatına, 1962 yılında İstanbul Kadırga'da Boks İhtisas Kulübünde başlamıştır. 19 yaşında arkadaşlarının kendisine boks branşını yakıştırması üzerine boksa başlamıştır. Antrenörü eski boksörlerden Halit Ergönül'dür. Hikmet Demirbayrak, 1964 yılında İstanbul şampiyonu olmuştur. 1965 yılında askerliğe başlamış ve aynı yıl içinde silahlı kuvvetler şampiyonu olmuştur. 1967 yılında Almanya Münih'te düzenlenen Dünya Ordular Şampiyonasına gitmiştir. İtalya'yı yenmiş, Monako'yu da yenmesine rağmen madalya Hikmet Demirbayrak' a verilmemiştir. İtirazlar da sonuç vermemiştir. 1967 yılında Akdeniz Oyunları'na (Tunus) gitmiştir. Akdeniz Oyunlarında önce Monakoyu ve İspanya'yı yenmiştir. 3. Finalde İtalyan'la oynadığı maçı kendisine verilmemiştir. Bu sebepten dolayı boksu bırakma kararı almıştır. Daha sonra 1968 yılında Kâğıtspor'da antrenör olarak göreve başlamıştır. Spor hayatında unutamadığı anılarda; rakiplerini yendiği halde 2 adet altın madalyasının verilmeyişi kendisini çok üzmüştür. Spor yaşantısı boyunca kazandığı madalyalar 20-25 civarındadır. Madalyaları Eyüp Sevenler Derneği'nde saklanmaktadır. Unutamadığı antrenörü Halit Ergönül'dür. Hikmet Demirbayrak evli ve 4 çocuk babasıdır. Kâğıtspor'dan emekli olmuştur.

KAYNAKÇA
Hikmet Demirbayrak ile gerçekleştirilen röportaj, Kocaeli 2021.

Nagehan MALKOÇ

HİKMET ERENKAYA (1953-...)

Mimar, Siyasetçi, Belediye Başkanı, Milletvekili

Hikmet Erenkaya, 10 Ekim 1953 tarihinde Cemal Bey ve Hatice Hanım'ın oğlu olarak Kandıra/Kocaeli'de dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü kazanmış ve buradan mezun olduktan sonra serbest mimarlık yapmaya başlamıştır. 1984 yılında İzmit'te Eski Kandıra Kavşağı'nda bulunan Erenkaya İnşaat adlı şirketi kurmuş ve bu şirket aracılığı ile günümüze kadar şehirde pek çok projeye imza atmıştır. Mimarlık kariyeri içerisinde bir dönem Kocaeli Mimarlar Odası Başkanlığı görevini de sürdürdü. Erenkaya, 1989 yılı yerel seçimlerinde Sefa Sirmen'in ekibinde yer alarak İzmit Belediye Meclis Üyesi seçilerek siyaset hayatına girmiştir. 1994 yerel

Hikmet Erenkaya

seçimlerinde Sosyaldemokrat Halkçı Parti'nin Saraybahçe adayı olmuş ve 27 Mart 1994 tarihli seçimde geçerli sayılan 63.138 oyun 19.246'sını (%30,48) alarak Saraybahçe Belediye Başkanı seçilmiştir. Bir sonraki dönemde bu sefer Cumhuriyet Halk Partisi adına Saraybahçe Belediye Başkanlığı'na adaylığını koyan Erenkaya, 18 Nisan 1999 tarihli seçimde geçerli sayılan 65.480 oyun 23.051'ini (%35,20) alarak yeniden belediye başkanı seçilme başarısı göstermiştir. Erenkaya, Saraybahçe'deki görevi sırasında pek çok önemli işe imza atmıştır. İzmit'in önemli ticari merkezlerinden biri olan Fethiye Caddesi'nin altyapısı, zemini, yan yolları, kaldırımları ve üst yapısı onun döneminde tamamlanmıştır. Yine İzmit şehir merkezinin ortasından geçen ve eski demiryolu güzergâhında, Merkez Bankası binasından Anıtpark'a kadar uzanan Yürüyüş Yolu, Erenkaya'nın döneminde yapılmıştır. 17 Ağustos 1999 depreminin yaralarının sarılması ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması için büyük bir çaba göstermiştir.

İzmit Büyükşehir Belediye Başkanı Sefa Sirmen'in 3 Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimlerine katılmak için belediye başkanlığından istifa etmesinin ardından Saraybahçe Belediye Başkanı Erenkaya ile Bekirpaşa Belediye Başkanı Fikret Toker arasında büyükşehir belediye başkanlığı için bir rekabet başlamıştır. Birkaç oylamada sonuç çıkmamış ancak neticede Erenkaya, oylamayı kazanarak İzmit Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevine gelmiştir. Sefa Sirmen'in Kocaelispor'un başkanlığından çekilmesi üzerine, 15 Aralık 2002 tarihinde gerçekleşen kulüp genel kurulunda oy birliği ile Hikmet Erenkaya yeni başkan seçilmiştir. Erenkaya, Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevini 28 Mart 2004 tarihli yerel seçimlere kadar sürdürmüştür. 2004 seçimlerinde yeniden aday olsa da seçimi Ak Parti adayı İbrahim Karaosmanoğlu kazanmış ve Erenkaya'nın belediye başkanlığı

kariyeri sona ermiştir. Sefa Sirmen'in yerine Büyükşehir Belediye Başkanlığı görevine gelen Erenkaya, bu süreçte İzgaz şebekesinin yapımı sırasında görevin kötüye kullanılması iddiasıyla 2006 yılında açılan davanın sanıklarından biri olmuştur. Erenkaya, Mayıs 2017'de kendisiyle ilgili tüm suçlamalardan aklanmış ve beraat etmiştir.

22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan 23. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kocaeli adayı gösterilen Erenkaya, seçimi kazanarak Kocaeli milletvekili seçilmiştir. Erenkaya, mazbatasını aldıktan sonra TBMM'nin 4 Ağustos 2007 tarihli oturumunda ant içerek milletvekilliği görevine başlamıştır. Meclisteki çalışmaları sırasında, tütün mamullerinin zararlarının önlenmesi, büyükşehir belediyesi, sosyal sigortalar, bankacılık, KDV ve yükseköğretim kanunlarında değişiklik yapılması, uyuşturucu ile mücadele gibi konularda 9 kanun teklifinin ve farklı konularda 40 yazılı soru önergesinin imzacısı olmuştur. Sulama sorunları ve kuraklık ile ilgili iki meclis genel görüşme önergesinde de imzası bulunan Erenkaya, 3 farklı konuda meclis soruşturma önergesi sunmuştur. Erenkaya, ayrıca Kocaeli'de olası bir afet durumunda sanayi kuruluşlarının çevreye verebileceği zararların ve Kocaeli Körfezi'nde özelleştirilen limanların hukuki durumlarının araştırılmasına ilişkin meclise önerge sunmuş ve farklı konularda 75 araştırma önergesinde de imzacı olmuştur. Oldukça aktif bir milletvekilliği dönemi geçiren Erenkaya, 24. dönem milletvekili adayları arasında yer almamıştır.

Bununla birlikte, 2014 yılında İzmit Belediye Başkanlığı için Cumhuriyet Halk Partisi'nden aday adaylığını ilan etmiş ve ön seçim çalışmalarına başlamıştır. Ancak bu çalışmalar yeterli olmamış ve CHP, Sefa Sirmen'i belediye başkan adayı olarak belirlemiştir. Erenkaya, siyasî faaliyetlerine şehirdeki temasları ile devam etmiş ve uzun bir süre sonra bu kez CHP Kocaeli İl Başkanlığı'na adaylığını koymuştur. 1 Mart 2020 tarihinde yapılan seçimde, 256 oy almasına rağmen 322 oyla kendisini geçen Harun Yıldızlı, CHP Kocaeli İl Başkanı seçilmiştir. Erenkaya, seçimi kaybetmesinin ardından siyaseti bıraktığını açıklamış olsa da sonradan yaptığı açıklamalardan halen aktif olarak siyasetle uğraştığı anlaşılmaktadır. Erenkaya, kaybettiği seçimlere rağmen halktan hiç kopmamış ve onların sorunlarını kendi sorunları gibi çözmeye çalışmıştır. Gerek kendi partisinden gerekse rakip partilerden milletvekilleri ve siyasetçiler başta olmak üzere pek çok seveni ve ziyaretçisi bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olan Erenkaya, orta düzeyde Almanca bilmektedir.

KAYNAKÇA

"Hakkımızda", http://www.erenkayainsaat.com.tr/hakkimizda.php, Son Erişim Tarihi: 4 Mart 2022; Volkan Eralp, "Hikmet Erenkaya'yı Sevmeyebilirsiniz...", *İzmit Pusula* gazetesi, 26 Şubat 2020; "15 Yıl Aradan Sonra İzmit'te CHP Dönemi Başladı!", *Kocaeli* gazetesi, 16 Nisan 2019; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem: 23, Yasama Yılı: 1, C. 1, 4 Ağustos 2007; "Hikmet Erenkaya: Adalet Yerini Buldu", *Demokrat Kocaeli*, 26 Mayıs 2017; "Hikmet Erenkaya", https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=23&p_sicil=6533, Son Erişim Tarihi: 4 Mart 2022; "Hikmet Erenkaya, 2024 Diyor!..", *Kocaeli Denge*, 8 Haziran 2020; Sefa Sözer, "CHP Kocaeli'nin Son 30 Yılına Damga Vuran İsimlerinden Biri: Hikmet Erenkaya", *En Kocaeli*, 3 Temmuz 2020; "27 Mart 1994 Mahalli İdareler Yerel Seçimi Belediye Başkanlığı Seçimi Sonuçları", https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Mahalli/1994/BelediyeBaskanligi/Pdf/1994Mahalli-BelediyeBsk-Kocaeli.pdf, Son Erişim Tarihi: 4 Mart 2022; "18 Nisan 1999 Mahalli İdareler Yerel Seçimi Belediye Başkanlığı Seçimi Sonuçları", https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Mahalli/1999/BelediyeBaskanligi/Pdf/1999Mahalli-BelediyeBsk-Kocaeli.pdf; "Körfez'de Hikmet Erenkaya Dönemi", *NTV MSNBC*, 15 Aralık 2002; "Hikmet Erenkaya'ya Taze Kan", *Kocaeli Haberci*, 20 Ekim 2013; "Yürüyüş Yolu Yenileniyor!", *Büyük Kocaeli*, 12 Eylül 2018; "Erenkaya'nın Kerameti Nedir?", *Ses Kocaeli*, 6 Kasım 2021; "Hikmet Erenkaya İl Başkanlığına Aday", *Kocaeli Son Nokta*, 31 Ocak 2020; "CHP Kocaeli'yi Bu İsimler Yönetecek", *Kocaeli* gazetesi, 11 Mart 2020; "Fethiye Caddesi 25 Yıl Sonra Yenilenecek", *Mavi Kocaeli*, 8 Kasım 2021.

Tufan TURAN

HİKMET KIRLI (1919-2010)

Esnaf, Hikmet Kolonyaları

Hikmet Kırlı, 1919 yılında Adana'nın Dörtyol ilçesinde doğdu. Babası Yunus Bey, annesi Hasbiye Hanım'dır. Rumeli, Debre göçmeni olan Yunus Bey, din görevlisi olarak Adana ve Ankara'da görev aldı. Altı yaşında annesini kaybeden Hikmet Kırlı'nın, Arif, Şaziye, Cemal ve Meliha adlarında dört kardeşi vardı. Çocukluğu Ankara'da geçen Kırlı, 1939'da İstanbul Anadolu Kavağı'nda askerliğini yaptı. Bu dönemde babasını kaybetti. Askerliğini bitirdiği 1942 yılından sonra, daha önce (1933) İzmit'e yerleşen abisi Arif Kırlı'nın yanına geldi. Kırlı, bisiklet tamirciliği yapan abisinin desteği ile balıkçılık yapmaya başladı. Sermayesi ile seyyar bir araba satın alarak çorap, mendil gibi ürünler satarak geçimini kazandı. 1947 yılında İstiklal Caddesi'nde bir binanın altında satış yapmaya başlayan Kırlı, aynı binanın üst katında kaldı. 1948 yılında İzmit Ticaret Odası'na üye oldu ve odanın yaşayan en eski üyesi olarak plaket aldı. Kırlı aynı zamanda Batı Trakya Türkleri Derneği üyesiydi.

1952 yılında, Yahudi bir tüccardan aldığı kokulara rağbet edilince, sadece esans ve limon kolonyaları satmaya başladı. Kırlı, aynı yıl içinde Kandıralı Firdevs Hanım ile evlendi. Bu evliliğinden; Letafet, Melike ve Emine (Olguntürk) adlarında üç kızı dünyaya geldi. Kolonya yapımını öğrenen Kırlı, birçok esansı kullanarak değişik kokular yaptı. Böylece esans ustası oldu. 1960 yılında bitişiğindeki dükkânı kiraladı ve iki dükkânı birleştirerek tabelasına "Kolonyacı Hikmet" yazdırdı. İşini genişleterek, imalata başlayan Kırlı, kendi kurduğu hortum sistemi ile üst katta imal ettiği limon ve kokulu kolonyaları alt katta şişeleyerek müşterisine satmaya başladı. Yedi çeşit esansı karıştırarak elde ettiği "Gizli Çiçek" adlı kokulu kolonya çok satış yaptı. Fransa'ya yaptığı seyahat sırasında imalatçılardan esans alıp getirdi. Kırlı, mesleğini kızlarına da öğretti. 1980'li yıllarda kızları dükkânda çalışmaya başlayınca, Rusya, Almanya, Hollanda, İngiltere, İtalya ve daha birçok ülkelere seyahat etti. Hikmet Kırlı, altmış yıllık bir esnaflıktan sonra

Hikmet Kırlı Kolonyaları

2010 yılında, 92 yaşında vefat etti. Kolonyacı dükkânını, kızları Emine Olguntürk ve Letafet Sertçetin devraldı. Emine Olguntürk, babasının mesleğini devam ettirdi. 2020 yılından itibaren Alemdar Caddesi'nde yeni açtığı dükkânda hizmet vermektedir.

KAYNAKÇA

Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, ed. F. Yavuz Ulugün, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit, 2013, s. 75-76; https://lafemmenicomedia.com/hikmet-amcanin-kokulari-yeni-yerinde/; https://www.kocaeliparaf.com/73-yillik-hikmet-kolonyalarina-gorkemli-acilis.html; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/video/1901155/iki-kiz-kardes-baba-mirasi-tarihi-kolonyacida-tarihi-kokulari-yasatiyorlar.

Ayşegül YILMAZ

HİKMETİYE CAMİİ

Kartepe İlçesi Derbent Camilerinden

Hikmetiye Camii, Kocaeli'nin Kartepe ilçesine bağlı Derbent Mahallesi'ndedir. Cami ismini Hikmetiye köyünden almaktadır. Buna karşın 2005 yılında Büyük Derbent belde statüsüne geçince bağlı bulunduğu Hikmetiye köyü bu beldeye bağlı bir mahalle olmuştur. Hikmetiye köyü İzmit ilçe merkezinin 28 km. güneydoğusunda yer alır. Köy nüfusunun çoğunluğunu 19. yüzyılın sonlarında Karadeniz sahilini takiben Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleştirilen Abhaz göçmenlerinin bir kısmı oluşturmaktadır. Hikmetiye köyü bu göçmenlerden birisi olan Süleyman Bey tarafından 26 Temmuz 1899 yılında "Abbas" adıyla kurulmuştur. Köyün adı 1928 tarihinde Kocaeli vilayetine bağlı İznikmid (İzmit) kazası köy ve mezraları listesinde "Hikmetiye" olarak geçmektedir.

Hikmetiye Camii'nin inşa kitabesi mevcut değildir. Buna karşın avlu giriş kapısı üzerindeki panoda caminin H.1317/M.1899-1900 yılında Sultan II. Abdülhamit tarafından inşa ettirildiği yazılıdır. Caminin bulunduğu alanın II. Abdülhamid'in saraydaki görevlilerinden birisi olan Habibe Hanım tarafından hibe edildiği, Habibe Hanım'ın M.1898'deki vefatının akabinde padişah fermanı ile saraydan nakit para verilerek inşaatın gerçekleştirildiği mevcut bilgiler arasındadır. Bu tarihin, caminin onarımına ait olduğu ve yapının M.1894 yılında inşa edildiği yönünde görüşler de mevcuttur. Cami arsasını hibe eden Habibe Hanım Hikmetiye köyünün kurucusu Süleyman Bey'in kız kardeşidir. Yapı, 1967 Adapazarı depreminde büyük hasar görmüş, 1999 Marmara depreminde ise minaresi yıkılmıştır. 2014 senesinde restore edilmiştir.

Hikmetiye Camii, kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen bir avlunun güneybatısına yakın konumda yer almaktadır. Avlunun girişi kuzey cephede bulunur. Cami güneyden kuzeye meyilli bir alan üzerinde yer almaktadır. Bu suretle cepheler arasında kot farkı meydana gelmiştir. Bu kot farkının eşitlenmesi için subasman seviyesi kuzey cephede daha yüksek tutulmuştur. Minare, kuzeybatı köşeye yakın konumlandırılmıştır. Cami, kuzey-güney doğrultulu dikdörtgen planlıdır. Harim, dıştan kiremit kaplı kırma bir çatıyla, içten ahşap tavanla örtülmüştür. Harimin kuzeyinde bir giriş mekânı yer almaktadır. Yapının kuzey cephesinde alt sırada ortada giriş kapısı, iki yanında iki pencere, üst sırada üç pencere yer almaktadır. Doğu cephede altta üç, üstte bir, batıda üç, güneyde ise iki pencere yer alır. Alt sıradaki pencereler büyük boyutludur. Cephelerdeki her bir pencere yuvarlak kemerlidir.

Kuzeydeki kapıdan giriş mekânına geçilir. Bu mekânın üstünde kadınlar mahfilinin üst katı yer almaktadır. Mahfile çıkış batıdaki merdivenlerle sağlanır. Giriş bölümünden açılan bir kapıyla harime geçiş sağlanır. Kareye yakın dikdörtgen planlı harimin üzerinde ahşap bir tavan bulunmaktadır. Tavanın ortasında kare bir göbek meydana getirilmiştir. Tavanın diğer kısımlarından hafif içerlek tutulan göbeğin yüzeyi, ince çıtalarla karelere bölünmüştür. Göbeğin etrafını baklava dilimleriyle süslenmiş bir bordür çevreler. Tavandaki ikinci bir kare, göbeğin etrafını dik bir açıyla kuşatmaktadır. Böylece iki kademeli bir kırlangıç örtü elde edilmiştir.

Harimin güneyinde ahşap mihrap bulunur. Çokgen mihrap sonradan yenilenmiştir. Eski fotoğraflarda mihrabın mermer kaplı olduğu görülmektedir. Mihrabın sağında ahşap minber, harimin güneydoğusunda vaaz kürsüsü yer alır. Kuzey cephede iki katlı kadınlar mahfili yer alır. Mahfilin üst katının ortasında güneye doğru uzanan bir balkon görülür. Mahfil ahşap ayaklar vasıtasıyla taşınmaktadır. Üst kat, giriş mekânının üzerine konumlandırılmıştır. Caminin silindirik gövdeli, tek şerefeli minaresi kuzeybatı köşeye bitişik vaziyettedir. Minare gövdesi kare bir kaide üzerine bindirilmiştir. Gövde ile kaide arasında prizmatik pabuç bulunur. Ka-

Derbent Hikmetiye Camii

idede taş, gövdede tuğla malzeme kullanılmıştır. Minareye harimin batısındaki basık kemerli bir kapıdan giriş sağlanmaktadır. Mevcut minare 1999 Marmara depreminde yıkılan minarenin yerine inşa edilmiştir.

Hikmetiye Camii, kaba yonutaş ve tuğla kullanılarak almaşık teknikte inşa edilmiştir. Dış cepheler sıvasızdır. Köşeler ve pencere etrafları tuğla dizileriyle hareketlendirilmiştir. Kuzey cephede pencerelerin üstünde üçgen bir alınlık bulunmaktadır. Böylece bu cephe anıtsal bir görünüme kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

F. Yavuz Ulugün, "Kocaeli'de Tarihsel Göçler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 3, Kocaeli, 2015, s. 1269-1311; *Kocaeli Kültür Envanteri*, (haz. Taner Aksoy vd.), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2011, s. 340; Mahmut Bi, "XIX. Yüzyılda Kocaeli Vilayetine İskân Edilen Kafkas Göçmenleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 3, Kocaeli, 2015, s. 1313-1359; Mehmet Salih Erpolat, "XVI. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Kocaeli'nde Yer Adlarında Meydana Gelen Değişmeler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 1, Kocaeli, 2015, s. 497-535.

Erkan ATAK

HİLÂL-İ AHMER CEMİYETİ (KIZILAY)

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e En Büyük Sivil Toplum Kuruluşunun Kocaeli Faaliyetleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı Devleti'nden miras aldığı en önemli sivil toplum kuruluşlarından birisi olan Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, savaş alanında yaralanan ya da hastalanan askerlere hiçbir ayırım gözetmeksizin yardım etmek amacıyla Dr. Miralay Abdullah Bey ve Marko Paşa gibi idealist şahısların öncülüğünde 1868 yılında kurulmuştur. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda önemli vazifeler gerçekleştirmesine rağmen, genel olarak II. Abdülhamit dönemi boyunca atıl bir vaziyette kalmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1911 yılında yeniden canlandırılan Cemiyet, kısa zaman içerisinde Osmanlı ülkesinin bütün vilayet, sancak, kaza ve nahiyelerinde şubelerini açmaya başlamıştır.

Hilâl-i Ahmer İzmit Şubesi, Mutasarrıf Mehmet Nüzhet Paşa'nın gayretleriyle Ekim 1911'de açılmıştır. Şube kısa sürede üye sayısını 154'e çıkarmıştır. 1912 yılında İzmit Şubesi Başkanı Emekli Kaymakam Rüştü Bey olmuştur. İzmit Merkez Şubesi'nin yanında Cemiyet, çok kısa zaman içerisinde Mutasarrıflığın Karamürsel, İznik ve Adapazarı kazaları ile Kaymas, Bahçecik, Taraklı, Yalova, Geyve Akhisar (Pamukova) ve Hendek nahiyelerinde şubeler kurmuş ve faaliyetlere başlamıştır. Bunun dışında İzmit'te Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi de kurulmuştur. Kaza ve nahiyelerde de kaymakam ve müdürler şubelerin kurulmasına öncülük ederken, eşraf, esnaf ve halkın katkıları da bulunmaktaydı. Ancak bu şubelerin hem idareci hem de üyeliklerinde Ermeni ve Rumlara da rastlanılmaktaydı.

1911-1914 yılları arasında İzmit merkez şubesinin ve mutasarrıflıktaki diğer şubelerin en önemli faaliyeti, yardım ya da çeşitli yollardan gelir elde edilerek bunların Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne gönderilmesidir. Bu şekilde İzmit Mutasarrıflığı'ndaki diğer şubeler de dâhil olmak üzere halktan yardım olarak yaklaşık 50.000 kuruş, bilet satışlarından da yaklaşık 14.000 kuruş toplanmıştı. Bu miktarın büyük bir çoğunluğu Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne gönderilmiştir. Bu

faaliyetlerin dışında Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Balkan Savaşları sırasında Derince ve Karamürsel'de birer hastane açarak ordunun hizmetine sunmuştur. 100 yatak kapasiteli Karamürsel Hastanesi için Cemiyet, yaklaşık 40.000 kuruş harcamıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında İzmit Mutasarrıflığı'ndaki Hilâl-i Ahmer Şubeleri'nin daha faal bir duruma geldikleri görülmektedir. Savaş başlarında İzmit Şubesi'nin başkanı İzmit Mutasarrıfı Mahzar Müfit (Kansu) Bey'dir. Bu dönemde de şubeler halktan topladıkları yardım ve çeşitli yollarla elde ettikleri gelirleri Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne göndermişlerdir. Bu dönemde gelir çeşitleri daha fazla artmıştır. Gelirler artık kurban derileri, çiçek günleri, bayramlardaki rozet satışı, kurumun kendi süs eşyalarının satışı, müsamereler, pul satışı gibi yollarla elde edilmekteydi. Bu şekilde I. Dünya Savaşı boyunca İzmit merkez ve diğer şubelerinden yaklaşık 240.000 kuruş gelir elde edilmişti. Bu miktarın yine büyük kısmı Cemiyetin Genel Merkezi'ne gönderilirken, kalan kısmı şubelerin masraflarına, yardım olarak fakir halka ve kurulan hastanelerin ihtiyaçlarına sarf edilmiştir.

Bu faaliyetlerin dışında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti I. Dünya Savaşı sırasında Adapazarı'nda 1.000 yataklık büyük bir hastane açarak cephelerdeki yaralı ve sakat askerleri burada tedavi altına almıştır. Bu hastane için Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 3 tabip ve 14 hastabakıcıdan oluşan bir heyet görevlendirmişti. Cemiyet 1915-1919 yılları arasında hastanenin ihtiyaçları için yaklaşık 330.000 kuruş harcamıştı. Bunun yanında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İzmit, Adapazarı, Darıca, Eskişehir ve Derince'de bulunan Üsera Garnizonları'nın (Esir Kampları) sağlık ve iaşe meselelerini üstlenmişti.

I. Dünya Savaşı sırasında Kocaeli bölgesinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin diğer bir faaliyeti ise Adapazarı'nda bir Zeriyyat İdaresi'nin kurulmasıydı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Adapazarı'nın dışında ülkenin diğer yerlerinde de bu şekilde idareler kurarak kendi kurumları için tarım ürünleri elde etmeye çalışmasının nedeni, tarım ile uğraşan genç şahısların seferberlik emri nedeniyle silahaltına alınmalarıyla tarım üretiminin oldukça düşmesi ve savaş ortamından dolayı diğer ülkelerden gıda maddelerinin ithalatının yapılamamasıydı. Adapazarı Zeriyyat İdaresi, Ferizli ve civarında yaklaşık 5.000 dönümlük bir arazide 1916-1919 yılları arasında buğday, mısır, arpa, yulaf, fasulye ve sebze gibi tarım ürünleri yetiştirdi, bunlardan yıllık ortalama 100.000 kilo civarında mahsul alındı. Bunun dışında Zeriyyat İdaresi, Adapazarı civarındaki köylerde bulunan muhtaç 665 kişiye, 9.591 kıyye mısır tohumu dağıtmıştır. Bu tohumlar sadece Müslümanlara değil aynı zamanda Rum mahallelerinde yaşayan kişilere de verilmiştir.

Milli mücadele döneminde İzmit ve civarı Ekim 1920'den itibaren Yunan işgali altına girmişti. Yaklaşık bir senelik bu işgal sürecinde Yunanlılar İzmit, Adapazarı, Karamürsel ve Yalova'daki Müslüman köyleri yakıp yıkmışlardı. Bölge ahalisi ise aç, perişan bir halde dağlara doğru kaçmaya çalışmışlardı. Özellikle Karamürsel ve civarındaki durum içler açısı bir hal alınca, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti buraya bir İmdat Heyeti göndermişti. Kenan Bey başkanlığında ve 13 kişiden oluşan heyet, 12 Kasım 1920 tarihinde göreve başlamıştı. Heyet, Kasım ayı sonunda kadar 60.000'den fazla kişiye ekmek ve yemek dağıtmış, Aralık 1920 ve Ocak-Şubat-Mart 1921 aylarında dağıtım devam etmişti. Hilâl-i Ahmer faaliyetleri neticesinde bölge halkının yaraları sarılmaya çalışılmıştır.

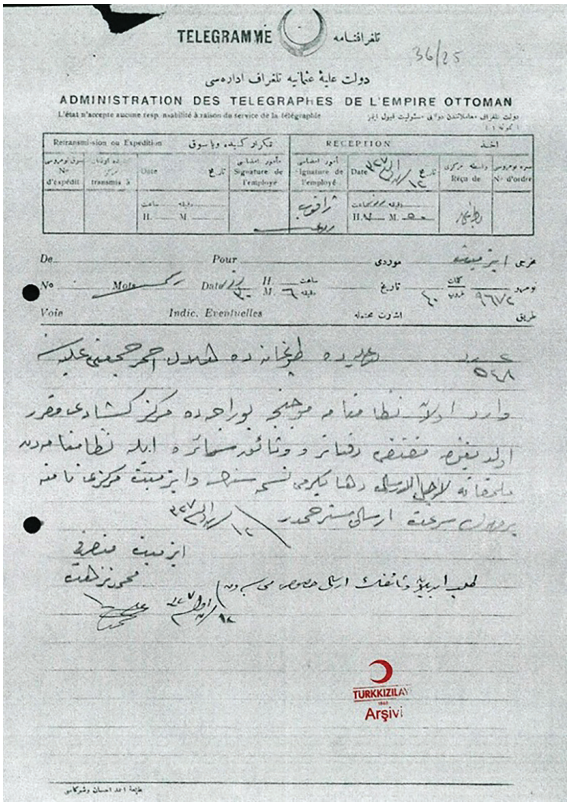

İzmit'te Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin kuruluşu, Ekim 1911*

Türk kuvvetlerinin Haziran 1921'de İzmit ve çevresindeki işgale son vermek için gerçekleştirdiği taarruz sırasında Yunanlılar, çekildikleri tüm kasaba ve köyleri yakmışlar, yıkmışlar ve binlerce insanı öldürmüşlerdi. Ayrıca bu bölgede on binlerce insan aç ve açıkta perişan bir haldeydi. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti İzmit, Karamürsel, Yalova ve diğer bölgelere imdat heyetleri göndererek, ahalinin iaşe, sağlık ve mesken sorunlarını gidermeye çalışmıştır. Bunlardan en önemlisi Ali Macit Bey başkanlığında Mayıs 1921'de Gemlik ve Yalova bölgesine gönderilen heyet idi. Bunun dışında Cemiyet, İzmit bölgesinde Yunan askerlerinden kaçan 10.000'e yakın insanı İstanbul'a getirmiş ve orada misafirhanelere yerleştirerek onlara iaşe ve sağlık hizmeti vermiştir. Yunan işgali sonlanınca bu kişiler daha sonra Cemiyet vasıtasıyla tekrar memleketlerine getirilmişlerdir. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin milli mücadele döneminde İzmit bölgesindeki bir diğer faaliyeti ise Yunanlıların İzmit'i tahliyesi sırasında yanlarında götürdükleri ve sayıları 750 civarında olan İzmit muhacirlerini Yunanistan'ın değişik yerlerinden alarak tekrar şehre getirilmesiydi.

Milli mücadeleden sonra Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ni yine zorlu bir vazife bekliyordu: Lozan görüşmeleri sırasında 30 Ocak 1923 tarihinde imzalanan bir protokol ile Türkiye'deki Rum Ortodoks tebaa ile Yunanistan'daki Türk-Müslüman tebaa mübadele edileceklerdi. Türk Hükümeti ile Hilâl-i Ahmer Cemiyeti arasında mübadele işlerini düzenlemek için 5 Haziran 1923'te bir çalışma programı belirlendi. Yunanistan'dan getirilecek mübadillerin iskân edilecekleri yerler arasında İzmit de bulunmaktaydı. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, İzmit ve civarındaki mübadele işlerini organize etmek için Dr. İsmail Hikmet Bey'in başkanlığında 17 kişiden oluşan bir İmdat Heyeti oluşturmuştu. İmdat Heyeti, Ocak 1924 başlarında İzmit'e gelerek hemen birer misafirhane ve hastane kurarak işe koyulmuştu. Misafirhanenin kapasitesi ihtiyaç nispetinde zamanla 2.000'e kadar çıkmıştır. Ocak-Haziran 1924 arasında mübadillerin gemilerden karaya çıkarılması, aşıları, iskânları, iaşeleri, gerekiyorsa karantina altına alınmaları, eşyalarının dezenfekte edilmesi gibi işlerde yoğun bir mesai sarf eden İmdat Heyeti, hastanede dizanteri, tifo, bronşit, zatürre, kızamık gibi bulaşıcı hastalıklara yakalanan 2.500 mübadili tedavi etmiştir. İzmit'e bu belirtilen süre içerisinde yaklaşık 30.000 mübadil gelmiş, bunların büyük bir kısmı İzmit ve civarına yerleştirilirken kalanları ise Bilecik, Osmaneli, Eskişehir, Alaşehir gibi yerlere sevk edilmişlerdir.

Cumhuriyet ile birlikte Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin İzmit ve civarındaki şubeleri yeniden teşkilatlanmış, hemen hemen her kaza ve nahiyede birer şube kurulmuştur. 1923 yılında Kocaeli Merkez Şubesi Başkanı Nuri Bey iken, 1924 yılında Hoca Rıfat Efendi, 1926 yılında Ali Galip Bey, 1927 yılında ise Hakkı Selçuk Bey olmuştur. 1923-1930 yıllarında arasında Kocaeli merkez ve vilayet dâhilindeki diğer Hilâl-i Ahmer Şubelerinden yardım ve diğer yollarla yaklaşık 2.000.000 kuruş kadar gelir elde edilmiştir. Bu gelirin yaklaşık 1.200.000 kuruşu Hilâl-i Ahmer Genel Merkezi'ne gönderilirken, kalan meblağ başta fakir halka olmak üzere çeşitli yardımlara ve şubelerin masraflarına harcanmıştır. Bunların dışında 1928 yılında İzmir'de meydana gelen deprem için Kocaeli dâhilindeki şubelerden yaklaşık 120.000 kuruş kadar yardım toplanmıştır.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'ne Kızılay ismi bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1935 yılında verilmiştir. Böylece bu kuruluş "Türkiye Kızılay Cemiyeti" adını almıştır. Kuruluşun adı 1945'te "Türkiye Kızılay Derneği", 2014 yılında ise "Türk Kızılayı" olarak değiştirilmiştir.

Kocaeli Kızılay Şubesi'nin 1940-1972 yılları arasındaki üye sayısı ise şu şekildedir: 1940 yılında 135 kişi, 1950 yılında 210 kişi, 1960 yılında 307 kişi, 1970 yılında 520 kişi ve 1972 yılında 542 kişidir. 1930-1972 yılları arasında Kocaeli Kızılay Şubesi tarafından yapılan sosyal sosyal yardımlar ise şu şekildedir: 1930-1937 yılları arasında 1.000 TL, 1943-1950 yılları arasında 4.000 TL, 1950-1955 yılları arasında 10.000 TL, 1965-1970 yılları arasında 36.000 TL ve 1970-1972 yılları arasında 25.000 TL.

Bu yardımların dışında 1935 yılı Aralık ayında Hilâl-i Ahmer Cemiyeti tarafından bir aş evi kurulmuştur. Bu aşevinde Şubat 1936'ya başta Romanya'dan gelen muhacirler olmak üzere 3.945 muhacir ve 53.690 kişiye yemek verilmiştir. Ayrıca 1939 Erzincan depremi felaketzedeleri için 27 Aralık 1939-18 Mart 1940 tarihleri arasında Kocaeli şubesi tarafından 1.566.177 TL yardım gönderilmiştir.

Kocaeli Kızılay Şubesi, 1968 yılında 143.935 TL, 1969 yılında 182.172 TL, 1970 yılında 898.833 TL, 1971 yılında 557.728 TL ve 1972 yılında ise 627.057 TL bilançoya sahiptir. Kocaeli Şubesine ait gayrimenkullerin 1973 yılında piyasa değeri 2.500.000 TL'dir. Şubeye ait binada 28 dükkân ve 13 yazıhane bulunmaktaydı. Bu bina 1962 yılında Kızılay İzmit Şubesi Başkanı Hilmi Ege'nin gayretleriyle açılmıştı. Binanın yapımı için 300.000 lira masraf edilmişi.

1930'lu yıllardan 2000'li yıllara kadar Kocaeli Kızılay Şubesi başkanları şu şekildedir: 1932-1936 yılları arasında Nuri Necati Bey, 1936-1939 yılları arasında Nuri Şark, 1939-1942 yılları arasında Dr. Sadi Arif, 1942 yılında Ali Yörük Bey, 1943 yılında Süleyman Şirin, 1944-1967 yılları arasında Hilmi Ege, 1967-1970 yılları arasında İsmail Kolaylı, 1971-1985 yılları arasında Adem Gül, 1985 yılında Osman Sinanoğlu, 1987 yılında Özcan Hun, 1988-1990 yılları arasında İsmet Genç, 1991-1997 yılları arasında Kemal Cebeci ve 1997-2005 yılları arasında Ersin Zaralıoğlu.

Son söz olarak, Osmanlı Devleti'nin Cumhuriyet'e kazandırdığı en güçlü sivil toplum kuruluşlarından birisi olan Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin (Kızılay) 1911-2000 yılları arasında, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, milli mücadele, mübadele ve Cumhuriyet döneminde Kocaeli ve çevresinde elindeki imkânları da aşarak çok önemli faaliyetler gerçekleştirdiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

ATASE Arşivi, İSH *(Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı Arşivi İstiklal Harbi Kataloğu)*, 111/ 61; *BCA (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi)*, 272.79.72.2.4, lef: 1; *BOA*, *DH.SYS (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Siyasi Kısım)* 123-5/ 5-6, lef: 4; *Cumhuriyetin 50. Yılında Kocaeli 1973 İl Yıllığı*, Kardeşler Matbaası, İzmit, s. 210-211; Ersin Çelik, *Bir Kurum Mitolojisi: Türk Kızılayı Kocaeli Şubesi Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli 2015, s. 86-88, 98-99; Hüsnü Ada, *Osmanlı Devletinin Hizmetinde İlk Modern Osmanlı Sivil Toplum Örgütü: Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (1868-1911)*, Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 11-15; *Kızılay Arşivi*, 1082/ 52; *Kızılay Arşivi*, 1082/ 8; *Kızılay Arşivi*, 1275/ 7, lef: 1; *Kızılay Arşivi*, 14/ 271; *Kızılay Arşivi*, 208/ 19; *Kızılay Arşivi*, 266/ 23; *Kızılay Arşivi*, 27/ 20; *Kızılay Arşivi*, 28/ 85, lef: 9; *Kızılay Arşivi*, 36/ 25; *Kızılay Arşivi*, 79/ 167; *Kızılay Arşivi*, 847/ 18; *Kızılay Arşivi*, 850/ 35; Mesut Çapa, *Kızılay (Hilâl-i Ahmer) Cemiyeti*, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara 2009, s. 149-151, 165-166; Mustafa Sarı, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kocaeli'nde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Şubelerinin Faaliyetleri (1923-1930)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu V*, 9-11 Mart 2018, C. II, Kocaeli 2019, ss. 995-1023; Mustafa Sarı, "Milli Mücadele Döneminde İzmit ve Çevresinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli*

Tarihi Sempozyumu 2-3 Mayıs, 2014, C. II, Kocaeli 2015, s. 965-986; Mustafa Sarı, "Mübadele'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri: Kocaeli Örneği (Ocak-Haziran 1924)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 03-05 Nisan 2015, C. I, Kocaeli, 2016, s. 481-496; Mustafa Sarı, *İzmit'te Hilâl-i Ahmer (1911-1925)*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2016, s. 17-292; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, 15 Eylül 1337/1921, Sayı: 1, s. 7-8, s. 13-16.; *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, 15 Teşrin-i evvel 1337/Ekim 1921, Sayı: 2, s. 30-35; Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, C. I, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2020, s. 420; Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den* Kızılay'a, C. II, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2020, s. 22; *Türk Yolu*, 2 Şubat 1962, s. 1; *Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, 15 Ağustos 1340/1924, Sayı: 36, s. 406; *Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası*, 15 Mart 1340/1924, Sayı: 31, s. 223-224.

Mustafa SARI

HİLMİ EGE (1909-1979)

Nalbur, İş İnsanı

Hilmi Ege, 1909 yılında İzmit'te doğmuştur. Babası Hacı Mehmet Bey annesi ise Rahile Hanımdır. Hilmi Ege'nin babası da bir nalbur olup dükkânı Fevziye Camii karşısındaki Demiryolu Caddesi'nde bulunmaktaydı. Hatice Feriser ve Ali isminde iki kardeşi bulunan Hilmi Ege ilkokulu Yeni Turan İlkokulu'nda okumuş ardından Fransız okuluna gitmiş ancak savaş nedeniyle buradaki eğitimi yarım kalmıştır. Bu okuldaki sınıf arkadaşları arasında daha sonra Türk sinemasının da önemli isimleri arasında yer alacak olan Hulusi Kentmen de bulunmaktaydı. Savaş nedeniyle eğitimi yarım kalan Hilmi Ege babasına ait Nalbur dükkânında çalışmaya başlamıştır. Bu dükkânda küçük el aletleri, boya, zücaciye, tel, çivi ve o dönemde kullanılan her türlü metal malzeme bulunmaktaydı.

1930 yılında İznik Müftüsünün kızı Hayriye Hanım'la evlenen Ege'nin bu evlilikten Makbule, Mesrure ve Cahit isminde üç çocuğu olmuştur. O yıllarda bu nalbur dükkânı dışında Kapanönü'nde Nalbur Kamil'in, İstiklal Caddesi'nde de Hilmi Ege'nin amcasının oğlu olan Ali Ege'nin nalbur dükkânları bulunmaktaydı. Hilmi Ege'nin dükkân komşuları arasında ise Zücaciyeci Nihat Öz, Kırtasiyeci Sadettin Yalım, Kırtasiyeci Edip Kaya Morsallıoğlu, Ayakkabıcı Tüysüzler, Köfteci Behçet Karan bulunmaktaydı. Sosyal yönü kuvvetli bir kişi olan ve aynı zamanda Kızılay İzmit Şube Başkanlığı görevini yürüten Hilmi Ege'nin Nalbur dükkânı aynı zamanda İzmit esnafının da toplanma yerleri halindeydi. 1940 yılında başladığı Kızılay İzmit Şube Başkanlığı görevini otuz yıl gibi uzun bir süre yaptıktan sonra, 1970 yılında dönerci Adem Gül'e devretmiştir. Görevde kaldığı sürece Kızılay'a hizmete önemli önemli hizmetlerde bulunmuş olan Hilmi Ege, İstiklal Caddesi'ndeki Kızılay İşhanı arkasındaki boş arsaya dükkânlar yaptırmış ve buraları kiraya vererek Kızılay'a gelir temin etmiştir.

1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin il Başkanlığı görevini de üstlenen Hilmi Ege'nin dükkân ziyaretçileri arasında dönemin aktif politikacılarından Turan Güneş, Nihat Erim, Nazmi Oğuz, Hasan Korucuoğlu ve Şahabettin Bilgisu gibi isimler de bulunmaktaydı. 1979 yılında dostu Prof. Dr. Sabahattin Kerimoğlu'nun Balaban'daki evinde kalp krizi geçiren Hilmi Ege, Fethiye Caddesi'ndeki özel bir hastaneye kaldırılmış ancak burada yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtarılamayarak 70 yaşında hayatını kaybetmiştir. Babasının ölümü ardından oğlu Cahit Ege tarafından faaliyetine devam eden ve Hilmi Ege'nin babasından kalan bu nalbur dükkânı 1986 yılında ticaret hayatından çekilmiştir.

Cahit Ege, babası Hilmi Ege'nin kendisinin eğitimi için çok çaba harcadığını ve onu İstanbul'da Fransızca eğitim veren Saint Joseph Lisesi'ne gönderdiğini belirtmektedir. Buradaki eğitiminin okuldaki Türkçe öğretmeni ile düştüğü anlaşmazlık yüzünden yarıda kaldığını ve eğitimine Şişli Koleji'nde devam etmek zorunda kaldığını söylerken babasının kişiliği ve insanlarla ilişkisini şu sözlerle özetlemektedir: Babam işine çok sadık bir insandı. Dükkânını sabah çok erken açardı. Civar köylerden çok müşterimiz gelirdi. Müşteriler babamı çok sever, ona güvenirlerdi. Alışverişe gelen müşterilerimiz, her konuda babama akıl danışırlardı. Dükkânda veresiye satış da yapılırdı. Babam sözle mal verirdi. Senet yoktu. Ama itimat vardı. Herkes borcunu öderdi. "*Müşteri her zaman haklıdır*" derdi. Babamın İstanbul tüccarları ile çok iyi ilişkileri vardı. Onu sever ve güvenirlerdi. Ailesine ve dostlarına çok düşkün birisiydi...

KAYNAKÇA
F. Yavuz Ulugün, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, 2013, Ayten Gül, Dönerci Adem Baba, *KYÖD Dergisi*, İzmit 2002, s. 106–107; Müzeyyen Ünal, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında İzmit'te Ticaret Hayatı", *Uluslararası Karamürselalp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli 2016, s 1001,1069.

Turgut KARAÇOBAN

HİPODROM

Kartepe İlçesi'ndeki At Yarışları Yeri

Türk Dil Kurumu'na göre hipodrom kelimesinin anlamı "at yarışları yapılan alan, koşu alanı" ve "Yunanistan ve Roma'da at ve araba yarışlarının yapıldığı yer" olarak iki şekilde tanımlanmaktadır. Günümüzde sadece at yarışları için kullanılan bu alanlar, Antik Yunan ve Roma dönemlerinde hem at hem de araba yarışları için kullanılmışlardır. Günümüzde ise hipodrom kelimesi yalnızca yarış alanı için değil ayrıca atların ahırlarını da içeren spor tesisinin tümü için kullanılmaktadır.

Türkiye'de bugün kullandığımız anlamı ile hipodrom yarışları ilk kez 23 Eylül 1856 tarihinde İzmir Yarış Kulübü'nde gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Padişahı Sultan Abdülaziz döneminde ise İstanbul'da, İzmir'dekine benzer at yarışları gerçekleştirilmiştir. 1913 yılında Sadrazam Sait Halim Paşa'nın müdürlüğünü yaptığı Osmanlı Jokey Kulübü kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ise yarışların düzenli bir hale getirilmesi amaçlanarak Enver Paşa'nın da desteği ile Sipahi Ocağı Binicilik Kulübü ve Islahi Nefsi Feres Cemiyeti kurulmuştur. 1922 yılında Sir Loftus Bates'in öncülüğünde Bakırköy Yarışçılık Sendikası ku-

Hipodrom

rulmuş ve yarışlar yaklaşık 1 yıl çağdaş kurallara göre düzenlenmiştir. 1923 yılında TBMM Başkanlığı'na verilen "Islah ve Teksir-i Hayvanat-ı Ehliye ve Koşu Cemiyetlerine, Koşu Müsabaka ve Sergilere Dair Kanun" ile yarışlar uzman kuruluşlarca düzenlenmeye başlamıştır. 1925 yılında Baron Hepes, Akif Akson ve Sabri Tulca bir şirket kurup İstanbul yarışlarını gerçekleştirmeye karar verdilerse de maddi sıkıntılar nedeniyle gerçekleştirememişlerdir. Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasında gerçekleştirilen bu gibi girişimlerin çoğu maddi sıkıntılar nedeniyle hayata geçirilememiştir. 1926 yılında çıkarılan 904. sayılı Islah-ı Hayvanat Kanunu Türkiye için bir dönüm noktasıdır. Bunun sebebi bu yasaya dayandırılarak kurulan Yüksek Yarış ve Islah Encümeni'nin Türk yarışçılığına modern bir yapı kazandırmasıdır. İlk yıllık program bu dönemde yapılmış ve 1927 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir, Bursa, Adana, Samsun, Sivas ve Konya'da yarışlar düzenlenmiştir. 1941 yılında uzman kuruluş fikri yeniden ortaya atılmış ve Yarış Atları Yetiştiricileri ve Sahipleri Derneği kurulmuştur. Günümüzde hâlâ güncelliğini koruyan ve faaliyetlerini sürdüren Jokey Kulüp ise 23 Ekim 1950 tarihinde kurulmuştur. Kulüp, Bakanlar Kurulu tarafından kamu yararına hizmet veren dernek olarak kabul edilerek isminin başına Türk kelimesini almıştır. Türkiye Jokey Kulübü, 3 Ekim 1953'ten beri 6132. Sayılı Yasanın 5. Maddesi'ne bağlı olarak, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan aldığı yetki ile at yarışları düzenlemektedir. Şu an Türkiye'de İstanbul Veliefendi, Adana Yeşiloba, Ankara 75.Yıl, Bursa Osmangazi, Diyarbakır, Elazığ, İzmir Şirinyer, Şanlıurfa ve Kocaeli Kartepe olmak üzere toplam 9 Hipodrom bulunmaktadır.

Türkiye'de yarış atı yetiştiriciliğinin en önemli merkezlerinden biri olan Kocaeli Kartepe Hipodromu, Türkiye'nin 9. Hipodromu olarak 1 Nisan 2006 tarihinde açılmıştır. Kocaeli'nin Kartepe ilçesi Fatih Sultan Mehmet Mahallesi Asiller Caddesi'ne konumlandırılmıştır. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 215 ve 220 hatlı otobüsleri ile hipodroma ulaşım kolaylıkla sağlanmaktadır. Kocaeli bölgesinde kurulan ilk hipodromdur. Kuruluşundan itibaren 7 sene yalnızca idman merkezi olarak kullanılan hipodrom, 17 Aralık 2013 tarihinde yapılan yarış ile hizmete başlamış ve ulusal yarışlara ev sahipliği yapmıştır. Toplam 432 dönüm arazi üzerinde kurulmuş olan hipodromda yarış pisti dışında ahır, lokanta, büfe, çocuk parkı, asil üyeler için bir salon, seyyar tuvaletler, çardaklar, kır kahvesi ve oturma grupları bulunmaktadır. Yarışların yapıldığı sentetik pist kumdan oluşmakta ve 1600 metre uzunluğunda 20 metre genişliğindedir. Pist, son zamanlarda 10 milyon TL'lik bir harcama ile tamamen yenilenmiştir. Sentetik kum pist elyaf karışımı, stabilizer ve silis kumu karışımından meydana gelmektedir ve Ankara, Adana ve Bursa hipodromlarındaki kum pistler ile aynı kalitededir. Kocaeli Kartepe Hipodromu pistinde yapılan yarışlar saat yönünün tersine gerçekleştirilmektedir. 1000 kişilik izleyici kapasitesi olan pistlerde seyircilerin yarışı daha iyi takip edebilmesi için 100 m^2 LED ekranlar bulunmaktadır. Pansiyonlar bölgesinde toplam 490 box ahır kapasitesi vardır ve bu ahırlar genellikle tam kapasite kullanılmaktadırlar. Burada seyis ve jokeylere atlarını yarışlara hazırlayabilmeleri için idman yapacak alan sağlanmaktadır. 2 Temmuz 2015 tarihinde yapılan ışıklandırmalar ile gece yarışları da düzenlenmeye başlanmıştır. Aydınlatma için 2 adet 45 metrelik, 5 adet 30 metrelik, 1 adet 20 metrelik ve 32 adet de 24 metrelik olmak üzere toplam 40 adet direk inşa edilmiştir. Hipodromun ışıklandırması şebeke bağlantısından sağlanacak enerjiyle yapılmış ve elektrik kesintisi durumunda kullanılacak yüksek kapasiteli kesintisiz güç kaynağı ve dizel jeneratör grupları ile karşılaşılabilecek olası kesintilerin önüne geçilmiştir. Gece yarışlarının başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi adına kontroller düzenli olarak yapılmaktadır.

Kocaeli Kartepe Hipodromu şehrin istihdam ve ekonomisi bakımından oldukça önemli bir yere sahip-

tir. Senede (her sene değişmekle birlikte) 60-70 ulusal yarışın yapıldığı bu hipodroma günde yaklaşık 300 kişi gelmektedir. Hipodrom Müdürlüğü için toplam 120 kişi çalışmaktadır. Ahırlarda at sahiplerinin istihdam ettiği personel sayısı ile birlikte burada çalışan sayısı 500'ü geçmektedir. Kartepe Hipodromunda Valilik Kupası, Büyükşehir Belediyesi Kupası gibi yarışlar düzenlenmekte ve bu yarışlardan da kazanç sağlanmaktadır. Öte yandan, hipodrom müdürü Özertaş, Kocaeli'de bulunan büyük kuruluşlar ile temasa geçilerek, sanayi kuruluşlarının, büyük firmaların, özel günlerin adını taşıyan yarışlar düzenlenmesinin de planlandığını ifade etmiştir. Kartepe Hipodromu Büyükşehir Belediyesi'ne yılda 30 milyon TL'lik gelir aktarmaktadır.

Pandemi sürecinde alınan önlemler kapsamında 3 ay boyunca yarışlar iptal edilmiş daha sonrasında ise belli bir süre seyircisiz gerçekleştirilmiştir. Seyirci yasağının kalkmasıyla birlikte tribünler ve oturma grupları sosyal mesafeye göre düzenlenmiştir. Bunların yanı sıra hem hipodromun girişinde hem de tribünlerde maske dağıtımı yapılmış, ahırlar da dahil olmak üzere hipodromun çeşitli bölgelerinde dezenfektan noktaları kurulmuş ve uyarı levhaları asılmıştır. Hipodrom Müdürü Özertaş, pandemi döneminin ardından Hipodroma ilave tribün ve yeme içme tesislerinin de yapılmasının planlandığını ve hipodrom alanının yarış olmayan günlerde de halka açılacağını böylece ailelerin piknik için de buraya gelebileceğini söylemiştir. Henüz herhangi bir sosyal sorumluluk projesinde yer almamış olan Kocaeli Kartepe Hipodromu'nun ilerleyen süreçte çeşitli sosyal sorumluluk projelerinde yer alması planlanmaktadır.

KAYNAKÇA

"Kartepe Hipodromu Yeni Sezona Hazır", *Ses Kocaeli* gazetesi, (11 Haziran 2021), https://www.seskocaeli.com/haber/7282816/kartepe-hipodromu-yeni-sezona-hazir (Erişim Tarihi: 25 Ağustos 2021); "Kocaeli Kartepe Hipodromu Gece Yarışlarına Hazırlanıyor", *Türk Jokey Kulübü*, https://www.tjk.org/TR/map/News/Data/13395 (Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2021); "Hipodromlar", *Türk Jokey Kulübü*, (21 Eylül 2012) https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Hipodromlar (Erişim tarihi: 26 Ağustos 2021); "Kartepe Hipodromu 2 Temmuz'da Açılıyor", *Özgür Kocaeli* gazetesi (9 Mayıs 2020); https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4402711/kartepe-hipodromu-2-temmuzda-aciliyor (Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2021); "Hipodrom", *Türk Dil Kurumu*, Erişim Tarihi: 26 Ağustos 2021. https://sozluk.gov.tr; Kocaeli Kartepe Hipodromu İdari Hizmetler Şefi Murat. Özeren ile görüşme (26 Ağustos 2021); "Tarihçe", *Türk Jokey Kulübü*, https://www.tjk.org/TR/Kurumsal/Static/Page/Tarihce (Erişim Tarihi: 28 Ağustos 2021).

Muhammed Bilal ÇELİK

HOŞGÖR PASTANESİ VE İSMAİL KALKANDELEN

İzmit'te Tarihi Bir Pastane

Makedonya'nın Kalkandelen kazasında yaşayan Himmet Kalkandelen 1937 yılında Türkiye'ye göç etmiştir. İlk olarak Manisa'nın Akhisar ilçesine yerleşen aile burada meslekleri olan tatlıcılığı icra etseler de muvaffak olamayarak dükkânlarını kapatmak durumunda kalmışlardır. Devam eden süreçte Himmet Kalkandelen İzmit'i çok beğendiği için Çukurbağ Mahallesi'nde yer alan Hüseyin Paşa Camii'nin karşısındaki daha önce tekke olan tarihi bir binaya yerleşmiştir. İzmit'te tel kadayıf tatlısının bulunmaması nedeni ile evinin bir odasını kadayıf imalathanesine çevirerek tatlı üretmeye başlamıştır. Tatlının İzmitliler tarafından ilgi görmesinin ardından mekân keşfine çıkan Kalkandelen, araştırmalarının neticesinde İzmit'teki ilk dükkânını 1942 yılında Çarşıbaşı, Kemaliye Cad-

Hoşgör Pastanesi

desi'nde açmıştır. Önceleri tatlı satışı yapan bu küçük dükkân daha sonraları yemek hizmetine de başlamıştır. Bunun nedeni ise İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik buhran nedeni ile un, şeker, yağ gibi ürünlerin bulunmasının zorlaşmasından dolayı tatlı yapılacak imkânların kısıtlanması olmuştur. Himmet Bey bu yaşanan olumsuz durumdan etkilenmemek adına dükkânda yemek satışı da yapmaya başlamış ancak mekân fiziksel olarak yetersiz kalmıştır. Müşterilerinden bu durumu hoş görmesini rica eden Himmet Usta, dükkânına "*Hoşgör*" ismini vermiştir. Himmet Kalkandelen oğlu olan İsmail Kalkandelen'i usta-çırak anlayışı ile yetiştirmiş, 1958 yılında vefatının ardından dükkânın işletmesine İsmail Bey devam etmiştir.

İsmail Bey Kemaliye Caddesi'nde bulunan dükkânda 3 yıl daha devam etmiş, 1963 yılına gelindiğinde Kapanönü'nde yeni bir şube açmıştır. Aynı yıl yeni bir imalathane açan İsmail Kalkandelen, menüsüne börek, dondurma, meşrubat, sütlü tatlı gibi yeni çeşitler eklemiştir. Babasından öğrendiği tatlıcılık mesleğinin yanı sıra pastacılığı da öğrenerek 1972 yılında İnönü Caddesi'nde yer alan "*Hoşgör Pastanesi*"ni faaliyete geçirmiştir. Tatlıcı olarak tanınan "*Hoşgör Tatlıcısı*" artık "*Hoşgör Pastanesi*" olarak şehrin bir markası haline gelmiştir. Bu pastane için İstanbul'dan önemli ustalar getirmiştir. Markalaşmaya giden süreçte İsmail Bey'in işletme ve reklam politikalarının büyük katkısı olmuştur. Dönem için yeni sayılabilecek bir pazarlama politikası olarak küçük tepsilerde hazırladığı tatlıları İzmitlilere küfeler ile yollayarak kendi reklam kampanyasını yapmış ve sonucunda önemli geri dönüşler almıştır. Hoşgör Pastanesi'nin ivme ile büyümesinde bu ve bunun gibi girişimler etkili olmuştur. İsmail Kalkandelen tarafından bir İzmit markası haline getirilen Hoşgör Pastanesi 2006 tarihinde el değiştirmiştir ve bugün hâlâ faaliyetlerine devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Hüseyin Erol, F. Yavuz Ulugün, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit 2013, s. 113; İsmail Kalkandelen ile İzmit'te Yapılan 03.06.2021 Tarihli Röportaj

Ali İhsan ENGÜR

HOŞGÖRÜ FERMANI

Roma İmparatorluğu içinde MS II. yüzyıldan itibaren Hıristiyanların sayısı büyük bir artış göstermiş; Hıristiyanlık, asiller, memurlar ve askerler arasından da her geçen gün daha fazla inanan toplamıştır. Hıristiyan sayısı bakımından Doğu eyaletleri başı çekmekle birlikte; Makedonya, Güney İtalya ve İspanya eyaletleri de Hıristiyanlarla dolmuştur. Hıristiyanlığın tarihte eşi olmayan hızlı ve geniş yayılımının en önemli sebebi insanların bu dini bir kurtuluş olarak görmeleridir. Roma İmparatorluğu'nun dönülmez bir kriz içinde bulunduğu MS IV. yüzyılda, 50 milyon nüfuslu Roma İmparatorluğu'nun 7 milyonunun Hıristiyan olması da Hıristiyanlığın yayılımının halkın içinde bulunduğu kötü şartlarla bağlantılı olduğunun açık bir göstergesidir.

İmparator Diocletianus (MS 284-305), Hıristiyanları uzun süre rahat bırakmıştır. Gallienus'tan bu yana, Aurelianus'un yapmış olduğu kısa süreli takibat bir kenara bırakılacak olursa, yaşanan huzur dönemi Hıristiyanlığın daha da yaygınlaşmasına neden olmuştu. Birçok Hıristiyan, orduda ve sarayda yüksek mevkiler işgal etmekteydi. Yeni Platonculuk taraftarları idaresi altında bulunan paganlar, önce aşırı tutucu olan *Caesar* Galerius'u daha sonra da Galerius vasıtasıyla *Augustus* Diocletianus'u Roma'nın mutluluğu ve kalkınması için Hıristiyanların takip edilmesine kışkırtmışlardır. Önce, ordudaki Hıristiyan askerlerden pagan tanrılara sunu sunmaları istenmiş, bunu yapan askerler orduda kalmış; yapmayanlar ise, ordudan atılıp öldürülmüşlerdir. Daha sonra, çıkarılan bir bildiride; kiliselerin yıkılması ve kutsal kitapların yakılması emri verilmiştir: Bu emre istinaden Nikomedeia'daki sarayın yakınlarındaki kilise yakılmış, kilisenin yakılmasından çok az bir süre sonra, Nikomedeia'daki İmparatorluk Sarayı'nda yangın çıkmıştır. Bu olayın failleri olarak misilleme yapmak isteyen Hıristiyanlar görülmüştür. Diocletianus'un takibatı sırasında, Hıristiyanların tamamı vatandaşlık haklarını kaybetmişler ve pagan tanrılara kurban kesmeye mecbur bırakılmışlardır. Pagan tanrılara kurban kesmemekte özellikle Doğu'da direnen birçok Hıristiyan öldürülmüştür. Kilise tarihçisi Eusebios'a göre, Filistin'de öldürülen seksen dört Hıristiyan'ın adı bilinmekte olup, sayıları on ile yüz arasında değişen Hıristiyanlar toplu bir şekilde öldürülmüştür.

1 Mayıs 305 tarihinde Nikomedeia'da *augustus*'luğa yükseltilen Galerius yukarıda da söylendiği üzere Hıristiyanlara çok zulmeden Roma imparatorlarından birisidir. Galerius, ölümünden bir yıl önce tedavisi olmayan ve çok acı çektiren bir hastalığa yakalanmıştır. Lactantius'un anlatımına göre, bu hastalık için imparatorluğun en iyi doktorları getirilmiş, pagan tanrılarına dualar edilmiş; ancak tüm bunlara rağmen iç organları daha çok çürümeye ve acılar çekmeye devam etmiştir. Ölümünden çok kısa bir süre önce Tanrı'nın varlığını kabul etmiş; ona bir tapınak yaptırma sözü ile günahlarını telafi etme söz vermiştir. Ölüme yakınken, 30 Nisan 311'de ünlü "Hoşgörü Fermanı"nı Nikomedeia'da yayınlatmış ve Mayıs ayının başında da vefat etmiştir. Ölümünden sonra ise tanrısallaştırılan Galerius'un bu fermanı Lactantius'un *de mortibus persecutorum* adlı kitabının XXXIV. bölümünde Latince, Kilise yazarı olan Eusebios'un Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία eserinin VIII 7. kısmında Helence olarak günümüze ulaşmıştır. Lactantius'ta yer alan fermanın Türkçesi şu şekildedir:

"*Her zaman devletin menfaati ve yararı için düzenlediğimiz diğer* şeylerin *içinde*, *hakikaten* önceleri *her* şeyi *eski yasalara ve Romalıların devlet disiplinine uygun olarak düzeltmeyi ve atalarının (dinsel) yaşam biçimini terk eden Hıristiyanların da iyi düşüncelere geri dönmelerini sağlamayı amaçlamıştık. Zira bir* şekilde *aynı Hıristiyanları* öyle *bir arzu esir almış*, öyle *bir budalalık ele geçirmişti ki; muhtemelen ilk kez atalarının oluşturdukları eski ilkeleri*

takip etmektense kendileri için tamamen hür iradelerince ve keyiflerine göre, farklı yerlerdeki çeşitli *halkları bir araya getiren yasalar uydurmuşlardı. Sonunda onları atalarının eski âdetlerini uygulamaya zorlayan emirlerimiz yayınlandığı zaman, Hıristiyanların birçoğu tehlikeye maruz kaldı ve birçoğu da* öldürüldü. *Ancak birçoğunun kararlarında* ısrar *ettiklerini ve yine aynı kişilerin ne tanrılar kültünü bağış sunup dini gereklilikleri yerine getirdiğini ne de Hıristiyanların Tanrısı'na ibadet ettiklerini gördük. Bu yüzen bizim nezaketimizi, merhametimizi ve tüm insanlığı sonsuz bağışlama alışkanlığımızı* ön *planda tutarak, bu insanların düzeni bozacak herhangi bir* şey *yapmamalarını sağlayarak, yeniden Hıristiyan olmaları ve toplantı yerlerini bir araya getirmeleri için hoşgörümüzü sürdürmemiz gerektiğine karar verdik. Dahası, başka bir mektupla valilere neye itaat etmeleri gerektiğini bildirmek niyetindeyiz. Bu durumda, hoşgörümüzün bir gereği olarak, Tanrılarına bizim sıhhatimiz, devletin ve kendilerinin iyiliği için dua etmek zorunda olacaklardır, böylelikle devletin her tarafının güvenliği sağlanacak ve onlar kendi evlerinde kaygısızca yaşayabilecekler*. [çev.: T. Ünver]."

Galerius'un bu fermanıyla birlikte hapishanelerdeki Hıristiyanlar ve itirafçılar azledildiler. Ancak bu durum çok uzun sürmedi ve yine imparatorluk içinde tekrar yoğun bir Hıristiyan takibatı başladı. Galerius'un Mayıs 311 yılındaki ölümü üzerine Doğu'daki yönetimi ele geçiren Maximinus Daia, Galerius'un Hıristiyanlara bahşettiği "Hoşgörü Fermanı"nı kaldırarak, Hıristiyanların öldürülmeleri ve sakat bırakılmalarını emreden yeni bir karar çıkarttı. Bu durum ta ki Constantinus ile ortaklaşa hükümdarlık yaptığı Licinius'un MS 313 yılı Şubat ayında Milano'da ilan edilen bir ferman ile hem Hıristiyanlığa hem de eski Pagan kültlere din özgürlüğü tanımasına kadar devam etmiştir.

KAYNAKÇA

D. Kienast – W. Eck – M. Heil, *Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*, Darmstadt 2017; Eusebius, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. *Ecclesiastical History*, Translated by K. Lake, Cambridge (MA) 1926 [The Loeb Classical Library]; Lactantius, *De Mortibus Persecutorum. Zalimlerin Ölümü Üzerine*, çev. T. Ünver, İstanbul 2021.

Hüseyin Sami ÖZTÜRK

HOŞGÖRÜ YOLU

İzmit - İznik, Başiskele Hattında Yürüyüş ve Bisiklet Yolu

İzmit'ten başlayıp Başiskele - Bahçecik üzerinden İznik'e uzanan ve Kültür Rotaları Derneğince 21. Kültür Rotası olarak tescillenmiş yürüyüş ve bisiklet yoludur. Bir kültür ve turizm parkuru olan Hoşgörü Yolu, aynı zamanda İtalya'daki Roma'dan Bari'ye, Arnavutluk Dıraç'tan (Durres) İstanbul'a, oradan da farklı adlar ve bağlantılar üzerinden Antalya Demre'ye (Myra) dek uzanan ve uluslararası kültür rotaları ağı olan Avrasya Yolu'nun (Via Eurasia) da bir parçasıdır. Hoşgörü Yolu da dâhil yaklaşık 3.900 kilometrelik tüm bu rota ve parkurlarda antik yol ağları, inanç güzergâhları, Roma - Bizans ve Osmanlı İmparatorluklarının kültür mirası ile doğal zenginlikler temel takip noktaları olarak kabul edilmektedir.

Hoşgörü Yolu, Roma İmparatoru Galerius'un 311 yılında o zamanki başkent Nikomedia'da (İzmit) yayınladığı Hoşgörü Fermanı'ndan isim almaktadır. Hristiyanlara inanç özgürlüğü getiren ki Fermanın 1700. Yıldönümü anısına İzmit'te bir parka Hoşgörü Fermanı Anıtı dikilmiştir (2011) ve yayınlandığı tarihte Roma Başkenti olan İzmit (Nicomedia) üzerinden Hristiyanlık için önemli bir şehir olan İznik'e (Nikaia) yürüyüş istikametini 'hoşgörü' kavramı olarak belirleyen simgesel bir yoldur. İzmit merkezdeki Roma İmparatorluk Sarayı kalıntıları (Çukurbağ) kısmında başlayan ve İznik merkezdeki Ayasofya Camii'ne (Azize Sofya Kilisesi) kadar devam eden 126 km'lik Hoşgörü Yolu, 7 etaptan oluşmakta ve son 8 kilometresinde Evliya Çelebi Yolu ile birleşmektedir.

"Nicomedia'dan Astakos'a" adlı 10 km'lik ilk etapta Pertev Mehmet Paşa (Yenicuma) Külliyesi, İzmit Körfezi Sulak Alanı, Kuş Gözlem İstasyonu, Başiskele Sahili ve antik kent Astakos'un tespit yeri gezilip görülebilmekte; 12 km'lik Başiskele-Bahçecik-Servetiye Karşı etabında ise Seymen, Bahçecik ve Bahçecik Amerikan Koleji, Soğuksu sırtlarından Samanlı Dağları, Servetiye Karşı köyü/Mahallesi sınırlarındaki Kurtuluş Savaşı Siperleri ziyaret kapsamında değerlendirilmektedir. Üçüncü etap Servetiye Karşı ile Beşkayalar Tabiat Parkı arasındaki 13 km'lik bölüm ve bu etapta dere vadisi boyunca Tabiat Parkı'nın doğal güzellikleri gezilmekte; Soğukpınar'dan (Karakaya Su Deposu) başlayan dördüncü etapta Beşkayalar'ın tepe noktasına varıldıktan sonra Me-

nekşe Yaylası, 1075 rakımlı Bayraktepe ve Bursa'nın İznik ilçesinin Kırıntı köyü gezip görülebilmektedir. Sonraki etaplardan beşinci etap (Kırıntı-Kutluca-Hacıosman-Gürmüzlü) ile altıncı etap (Gürmüzlü-Elbeyli-Dikilitaş) İznik köylerinin ziyaret edildiği ve geçildiği etaplardır. Son etaptaysa Roma dönemine (1. yy) ait anıt eser (Dikilitaş), bin yıllık anıt ağaçlar ve İznik merkezdeki Ayasofya Camii/Kilisesi, Bizans ve Osmanlı Surları ile göl manzaraları gezilmekte ve görülmektedir.

Hoşgörü Yolu güzergâhı, Fransız diplomat ve gezgin Charles de Peyssonnel'in 1745 yılındaki yolculuğu ile Kuzey Amerikalı biyolog Robert Chambers'ın 1902-1905 yılları arasındaki yöresel seyahatlerinden de ilham almıştır. İznik Gölü çevresindeki tarımsal ürünleri İzmit Körfezi çevresindeki yerleşimlerle buluşturma adına 1955 yılında yapımına başlanan Bahçecik-İznik Yolu çeşitli nedenlerden ötürü nihayete erdirilememişti; Hoşgörü Yolu bu gereksinimin güncel ve zengin içerikli uyarıcılarından biri haline gelmiştir. Kültür Rotaları Derneği (KRD), Avrupa Via Francigena Yolları Birliği (EAVF) ve İzmit Belediyesi işbirliğiyle belirlenen Hoşgörü Yolu, Avrupa Birliği projesi olarak Sivil Toplum Diyaloğu adlı hibe programı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Proje, antik yolların gün ışığına çıkarılmasından ziyade mevcut tarihsel mirasımızın korunması ve tanıtılması amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaçla oluşturulan site (https://www.toleranceway.com), rehber kitap ve beraberinde verilen Hoşgörü Yolu Haritası'nda tarihî eserler, kamp ve konaklama alanları, tabiî ve turistik mekânlar ile görülmesi gereken kültürel öğeler, tedbirler ve tavsiyeler eşliğinde takipçiler için işaretlenmiştir.

KAYNAKÇA
Deniz Badem - Kadem Duran ve KRD, *(Nicomedia'dan Nikaia'ya) Hoşgörü Yolu İzmit*, Rehber Kitap 2020, s. 5-6, 16-19 ve 29-43; Süleyman Pekin - Murat Bayram, *Bahçecik Tarihi*, Ankara 2011, s. 116-120; Akın Ü. Sevinç, "Başkent Nikomedia", (https://www.timekocaeli.com); "Avrasya Yolu" (http://www.viaeurasia.org); "Hoşgörü Yolu" (https://cultureroutesinturkey)

Süleyman PEKİN

HRACHIA NERSISYAN (1895-1961)

Sinema ve Tiyatro Oyuncusu

1895 yılında İzmit'te doğdu. İstanbul'da bulunan Fransız ve Amerikan kolejlerinde eğitim aldı. 1915 yılından itibaren birçok Ermeni tiyatro topluluğunun sergilediği oyunlarda sahne aldı. 1922 yılında Ermenistan'a taşındı. Batum'da bulunan "Demir Tiyatrosu"nda (Batum Tiyatrosu) sahnelenen oyunlarda yer aldı. 1923'ten itibaren Erivan'daki Ermenistan Birinci Devlet Tiyatrosu'nun (Sundukyan Devlet Akademik Tiyatrosu) sanatçılarından biri oldu.

Sinema oyunculuğuna başlamasının ardından adının geçtiği ilk sinema filmi "Namus" isimli 1925 yapımı sessiz film oldu. 1961'de Erivan'da vefat etti.

Başlıca Filmleri: Gikor (1934), Pepo (1935), Zengezur (1938), David Bek (1944), Anahit (1947).

Hrachia Nersisyan

KAYNAKÇA
Jane Watson, "Hrachya Nersisyan - Biography, Date Of Birth, Place Of Birth, Filmography", *Biographies Of Actors*, https://biographiesofactors.com/39501-hrachya-nersisyan-biography-date-of-birth-place-of-birth-filmography.html; "Hrachia Nersisyan", Academic, https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/4539443; "Hrachia Nersisyan", IMDb (Internet Movie Datebase), https://www.imdb.com/name/nm0626287/bio?ref_=nm_ov_bio_sm.

Harun Mustafa TÖLE

HULUSİ KENTMEN (1912-1993)

Sinema ve Tiyatro Oyuncusu

1912 yılında Bulgaristan'ın Tırnova kentinde dünyaya geldi. Çocukluğu küçük yaşta ailesiyle birlikte göç ettikleri İzmit'te geçti.

Akçakoca İlkokulu'nda eğitim aldığı yıllarda bir üst sınıfta okuyan arkadaşı Atıf Kaptan'la birlikte tiyatro kulübü kurarak ilk tiyatro denemelerini yaptı.

Askeri liseye kaydolarak Deniz Astsubay Okulu'ndan mezun oldu. Deniz Kuvvetleri'nde denizaltıcı Astsubay olarak görev aldı. Ardından İstanbul'da bulunan Deniz Dikimevi'ne tayin oldu.

Deniz Dikimevi'nde görev yaptığı yıllarda sahnelenen tiyatro oyunlarını izlemek için gittiği Kadıköy'deki Halkevi'nde oyunculuğa başladı. İlk kez 30 Ağustos Zafer Bayramı kapsamında Kadıköy İskele Meydanı'nda kurulan sahnede sergilenen oyunla sahneye çıktı. "Hisse-i Şaiya" ile Halkevi sahnelerindeki oyunlarda rol almaya devam etti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Burhanettin Tepsi'nin kurduğu tiyatro topluluğunun sergilediği oyunlarda yer aldı. Daha sonra Ses Opereti'nde (Ses Tiyatrosu) çalıştı.

Tiyatro oyunculuğuna devam ederken 1942 yapımı "Sürtük" filmi ile sinema oyunculuğuna başladı. Ferdi Tayfur'un yönettiği 1946 yapımı "Senede Bir Gün" filmiyle sinema kariyeri yükselişe geçti.

1961 yılında emekli olduktan sonra kendisini sanat yaşamına adadı.

1967'de Hüseyin Baradan ve Şahin Tek'le, ardından da Atıf Kaptan ile tiyatro topluluğu kurarak Anadolu'nun birçok yerinde oyunlar sahneledi.

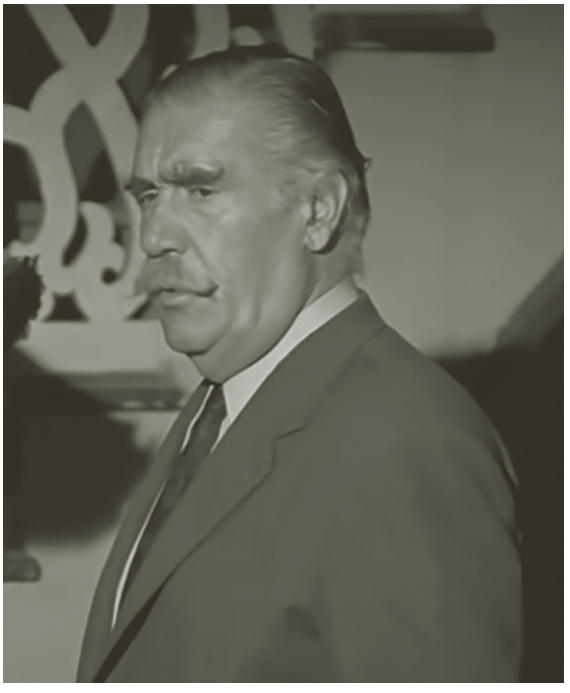

Hulusi Kentmen

1980'de İzmir Fuarı'nda Hülya Koçyiğit'in kadrosunda yer alarak sahnede keman çalıp fıkralar anlattı.

Tiyatro ve sinema oyunculuğunun yanı sıra birçok televizyon reklamında ve 1978'de "Yorgun Savaşçı", 1984'te "Parkta Bir Sonbahar Günüydü", 1985'te "Acımak" gibi televizyon dizilerinde rol aldı.

1938 yılında Refika Hanım'la evlenen ve Volkan adında oğlu olan sanatçı 1993 yılında vefat etti.

Başlıca Filmleri: Kerim'in Çilesi (1947), İstiklal Madalyası (1948), Lüküs Hayat (1950), Çete (1950), Barbaros Hayrettin Paşa (1951), İki Kafadar Deliler Pansiyonunda (1952), Kanlı Pınar (1955), Yörük Ali (1955), Aşıklar Kabesi Mevlana'nın Hayatı (1956), Gelinin Muradı (1957), Beni Şafakta Vurdular (1957), Dertli Irmak (1958), Meçhul Kahramanlar (1958), Fedakar Kaptan (1959), İzmir Ateşler İçinde (1959), Cilalı İbo'nun Çilesi (1960), Ayşecik (1960), Aşktan da Üstün (1960), Mahalleye Gelen Gelin (1961), Melekler Şahidimdir (1961), Karanlıkta Yaşayanlar (1961), Küçük Hanım Avrupaıda (1962), Gönül Avcısı (1962), Ayşecik Ateş Parçası (1962), Şaşkın Baba (1963), Beni Osman Öldürdü (1963), Badem Şekeri (1963), Hızır Dede (1964), Yalnız Efe (1964), Muhteşem Serseri (1964), Şaka ile Karışık (1965), Senede Bir Gün (1965), Kumarbaz (1965), Efkarlıyım Abiler (1966), Akıncıların İntikamı (1966), Ringo Kazım (1967), Ağlayan Kadın (1967), Yuvana Dön Baba (1968), Kadın Asla Unutmaz (1968), Bağdat Hırsızı (1968), Melikşah (1969), Yumurcak (1969), Kınalı Yapıncak (1969), Yumurcak Köpüraltı Çocuğu (1970), Küçük Hanımefendi (1970), Keloğlan (1971), Ali Baba ve Kırk Haramiler (1971), Gülüm Dalım Çiçeğim (1971), Kezban Paris'te (1972), Sev Kardeşim (1972), Ekmekçi Kadın (1973), Bitirimler Sosyetede (1973), Hayat Bayram Olsa (1973), Bir Yabancı (1974), Salak Milyoner (1974), Veda (1975), Delisin (1975), Ah Nerede (1975), Üçkağıtçılar (1976), Meraklı Köfteci (1976), Her Gönülde Bir Aslan Yatar (1976), Evlilik Şirketi (1977), Kara Murat: Devler Savaşıyor (1978), Minik Serçe (1978), Taşı Toprağı Altın Şehir (1979), Tanrıya Feryat (1980), İntikam Yemini (1981), Adile Teyze (1982), Şıngırdak Şadiye (1983), Alev Alev (1984), Donanmanın Gülü (1987), Acı Su (1988).

KAYNAKÇA

Burçak Evren, *Türk Sinema Sanatçıları Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, s. 96; Hilal Uştuk, "Yeşilçam'ın pala bıyıklı yufka yüreklisi: Hulusi Kentmen", *Anadolu Ajansı (AA)*, 19 Aralık 2020, https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/yesilcamin-pala-biyikli-yufka-yureklisi-hulusi-kentmen/2082425; "Hulusi Kentmen", *Biyografya*, https://www.biyografi.info/kisi/hulusi-kentmen; "Hulusi Kentmen kimdir? Hulusi Kentmen aslen nereli ve kaç yaşında vefat etti? İşte Hulusi Kentmen filmleri...", *Habertürk*, https://www.haberturk.com/hulusi-kentmen-kimdir-hulusi-kentmen-aslen-nereli-ve-kac-yasinda-vefat-etti-iste-hulusi-kentmen-filmleri-2909865; "Hulusi Kentmen", *IMDb (Internet Movie Datebase)*, https://www.imdb.com/name/nm0448906/; "Sinema Konuşmaları – Dedem Hulusi Kentmen", *Ataşehir Kültür*, 20 Ocak 2021, https://www.youtube.com/watch?v=TvdhjCQl0Dk; "13 maddeyle Türk sinemasının unutulmaz aktörü Hulusi Kentmen", *CNN Türk*, 20 Aralık 2017, https://www.cnnturk.com/kultur-sanat/sinema/13-maddeyle-turka-sinemasinin-unutulmaz-aktoru-hulusi-kentmen?page=1; M. Nihat Özön, Baha Dürder, *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi*, İstanbul 1967, s. 253.

Harun Mustafa TÖLE

HURŞİT GÜNEŞ (1957-...)

Milletvekili

23 Nisan 1957'de Ankara'da doğdu. Annesi Nermin Hanım, babası Türk siyasetinin önemli simalarından biri olan Turan Bey'dir. İlkokul, ortaokul ve lise öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamladı. 1974-1976 yılları arasında Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nden (TODAİE) ön lisans derecesini aldı. Lisans öğrenimini, İngiltere'de (University of Kent at Canterbury) 1980 yılında ekonomi ve politika dalında tamamladı. 1983 yılında Galler Üniversitesi'nden (University of Wales, Cardiff) Magister in Scientia Economica derecesini aldı. Doktorasını ise Boğaziçi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü'nde "Türkiye'de Para Arzının Belirlenmesi ve Kontrolü" konulu teziyle bitirdi. 1984 yılında Marmara Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak girdi. Aynı üniversitede 1990 yılında Doçent, 1996 yılında da Profesörlük kadrosuna atandı.

Hurşit Güneş, 1986 yılında Belçika'da kurulan European Economic Association'ın kurucu üyesi oldu. 1990 yılında iki meslektaşıyla Avrupa Birliği'nin Avrupa Entegrasyonu Proje ödülünü kazandı. 1991'de kurulan DYP-SHP koalisyon hükümetinde, Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü'ye ekonomik konularda başdanışmanlık yaptı. Söz konusu görevi sırasında, Rekabet ve Tüketici Yasa Tasarıları Komisyonu Başkanlığını yaparak konuyla ilgili yasaları hazırlattı.

1994 yılında Manchester Üniversitesi'nde (İngiltere) misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 1997-2002

Hurşit Güneş

yılları arasında yurt içinde ve yurt dışında çeşitli finansal kuruluşlara danışmanlık hizmeti verdi. 2002-2007 yılları arasında da uluslararası bir şirketin Türkiye'deki Yönetim Kurulu Başkalığını yürüttü. 2001-2010 yılları arasında ise *Milliyet* gazetesinde ekonomik konularda köşe yazarlığı yaptı. Marmara Üniversitesi İngilizce İktisat Bölümü'nde 25 yıl boyunca Para Teorisi, Para Politikası ve Bankacılık ile lisansüstü düzeydeki Yüksek Makro Teorisi ve doktora düzeyindeki Seçilmiş Para Teorisi Konuları derslerini verdi. 2010 yılı başında emekliye ayrıldı ve Bahçeşehir Üniversitesi'ne geçti.

Güneş, 2010 yılında önce Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Parti Meclisi'ne seçildi, ardından CHP Genel Başkan Yardımcısı oldu. 12.06.2011'de yapılan milletvekili genel seçiminde CHP Kocaeli milletvekili seçildi. 24. Yasama Dönemi'nde, 1889'da kurulmuş ve Genel Merkezi Cenevre'de bulunan, bağımsız devlet parlamentolarının temsilcilerinden oluşan Parlamentolar Arası Birlik (PAB) üyeliği görevinde bulundu. Ayrıca yasal mevzuatta engellileri inciten tüm tabirlerin arındırılması konusunda öncülük yaptı ve bu sayede yasa değişiklikleri gerçekleşti. Suriye'de başlayan iç karışıklık sonrası ülkedeki sığınmacı kamplarının rolü üzerine eğildi. 2013 yılında, henüz CHP milletvekiliyken, eleştirel bir yaklaşımla kaleme aldığı *Adalet Çağrısı* kitabıyla CHP'nin ancak adalet ve özgürlük eksenlerinin bileşimiyle iktidara gelebileceğini savundu. 2017 yılında tekrar Marmara Üniversitesi'ne döndü. Halen Ekonomi Felsefesi, Ekonomi Ontolojisi, Küresel Politik Ekonomi ve Türkiye Ekonomisi dersleri vermektedir. Çok iyi düzeyde İngilizce, orta düzeyde Fransızca bilen Güneş, iki çocuk babasıdır.

Basılı Bazı Yapıtları: *Türkiye'de İnşaat Sektörünün Yapısı ve İstanbul Ticaret Odası Müteahhitlerinin Sorunları*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul, 1990; *Türkiye'de Para Arzını Kontrol Araçlarının Etkinliği*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul,1990; *Türkiye'de Para Arzını Artıran Nedenler*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul,1990; *Enflasyonun Kontrolünde Alternatif Para Programı*, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul,1992; *Adalet Çağrısı*, *CHP İçin Sosyal Demokrasi Seçeneği*, Doğan Kitap, 2014; *Adalet Çağrısı*, *Türkiye İçin Yeni Siyaset*, Doğan Kitap, 2018.

KAYNAKÇA

Milletvekili Tanıtma Formu; *24. Dönem TBMM Albümü 2011*, 2. Basım, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı Yayınları No: 2, Ankara, 2012, s. 193; https://www.tbmm.gov.tr (Erişim Tarihi: 02.08.2021); https://avesis.marmara.edu.tr/hursit (Erişim Tarihi 03.08.2021); Prof. Dr. Hurşit Güneş ile e-posta yoluyla yapılan yazışmadan elde edilen bilgiler (Erişim Tarihi: 12.08.2021).

Hakan UZUN

HUZUREVLERİ

Yatılı Hizmet Kuruluşu

Kocaeli şehrinde bulunan huzurevleri T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı olup gerekli denetim ve izinler huzurevlerinin bulundukları ilçe kaymakamlıkları, Kocaeli Valiliği ve Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Kocaeli şehrinde bulunan huzurevleri üst kurum olarak Kocaeli Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı bulunmaktadır. Kocaeli şehrinde dört tane huzurevi bulunmaktadır. Bu huzurevleri Kocaeli'nin ilçeleri olan İzmit, Gölcük, Gebze ve Dilovası'nda bulunmaktadır ve 60 yaş üstü sosyal ve ekonomik yoksunluğu olan vatandaşlarımıza hizmet vermektedir.

Huzurevine yaşlı yatağa bağlı, alzheimerlı veya nörolojik rahatsızlığı olan insanlar da kabul edilmektedir. Huzurevleri yaşlı bakım evleri ve özel bakım üniteleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Yaşlı huzurevine müracaat edildiği zaman önce uzmanlar tarafından huzur evinin hangi kısmına uygun olduğu araştırılmaktadır ve araştırma sonucuna göre normal huzurevi ya da özel bakım ünitesine yerleştirilmektedir. Sosyal Hizmetler uzmanları, başvuru neticesinde yaşlının evine giderek, bakılabilecek durumda olup olmadığını, aile bireyleri ile ilişkisini, tüm sosyal durumunu kapsayan inceleme yaparak rapor hazırlamaktadır ve rapor sonrasında kişinin işlemleri yapılmaktadır. Huzurevi başvuruları kısıtlama olmaksızın herhangi bir huzurevine yapılmaktadır. Huzurevlerinde tek ölçüt, boş kontenjanın olmasıdır. Hiçbir geliri olmayan yaşlılar ise ücretsiz hizmet veren huzurevlerine yerleştirilmektedir. Sosyal Hizmetler bünyesindeki Huzurevlerine girmenin ise birtakım şartları bulunmaktadır.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerine kabul edilecek yaşlılarda aranan nitelikler şunlardır:

a) Huzurevlerine Kabul Koşulları

1. 60 yaş ve üzeri yaşlarda olmak; 2. Kendi gereksinimlerini karşılamasını engelleyici bir rahatsızlığı bulunmamak, yeme, içme, banyo, tuvalet ve bunun gibi günlük yaşam etkinliklerini bağımsız olarak yapabilecek durumda olmak; 3. Ruh sağlığı yerinde olmak; 4. Bulaşıcı hastalığı olmamak; 5. Uyuşturucu madde ya da alkol bağımlısı olmamak, 6. Sosyal ve/veya eko-

nomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak.

b) Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerine kabul koşulları

1. 60 yaş ve üzeri yaşlarda olmak; 2. Bedensel ve zihinsel gerilemeleri nedeniyle süreli ya da sürekli olarak özel ilgi desteğe, korunmaya ve rehabilitasyona gereksinimi olmak; 3. Ruh sağlığı yerinde olmak; 4. Bulaşıcı hastalığı olmamak; 5. Uyuşturucu madde ya da alkol bağımlısı olmamak; 6. Sosyal ve/veya ekonomik yoksunluk içinde bulunduğu sosyal inceleme raporu ile saptanmış olmak.

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerine kabul edilecek kişilerden (yaşlılardan) istenen belgeler ise şunlardır:

1. Dilekçe; 2. T.C Kimlik No Beyanı; 3. Gelir Durumunu Gösterir Belge Örnekleri; 4. Sağlık Raporu (Sağlık Raporunun karar bölümünde "Huzurevine girmesinde sakınca yoktur" ya da "Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezinde bakım görmesinde sakınca yoktur" ibaresi yer alan rapor).

Kuruluşa kabul edilecek yaşlılarda, ırk, renk, cinsiyet, dil, uyruk, din, siyasi düşünce, felsefi inanç ve eğitim yönünden hiçbir ayrım yapılmamaktadır ve geçmişteki mahkûmiyetleri göz önüne alınmamaktadır.

Pandemi dönemi öncesi huzurevlerine ziyaretçi kabulü yapılmaktaydı. Fakat bu ziyaretler huzurevi sakinlerinin kabul etmesi şartıyla gerçekleştirilmekteydi. Pandemi sürecinde ise huzurevi sakinlerinin sağlığını korumak adına ziyaretçi kabul edilmemektedir. Huzurevi sakinleri istedikleri takdirde evlerine gidip kalabilmektedirler. Pandemi döneminde huzurevleri çalışma sistemi "kapalı vardiya sistemine" geçmiştir. Kurum çalışanları 3 ekibe bölünmüştür. Kurum çalışanları kurumda yatılı kalarak çalışmalarına devam etmektedirler. 10 gün huzurevinde izole çalışan kurum çalışanları 10 gün de evlerinde izole kalmaktadırlar. İş başı yaparken kurum çalışanlarından PCR testi yaptırmaları istenmektedir.

Huzurevlerinin sosyal medya hesapları bulunmamaktadır. Huzurevi sakinleri devlet koruması altında oldukları için kurum içinden herhangi bir paylaşım yapılmamaktadır. Huzurevleri ile ilgili paylaşımlar sadece T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Kocaeli Valiliği Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü sosyal medya hesaplarından yapılmaktadır.

Kocaeli Huzurevi

1994 yılında, 60 yaş ve üzeri muhtaç yaşlıları korumak, bakmak, sosyal, psikolojik ve fiziksel gereksinimlerini karşılamak, sürekli bakıma gereksinim duyanlara bakım hizmeti vermek amacıyla faaliyete geçmiştir. Yaşlı bireylerimize huzurevinde konaklama ve yemek hizmeti, psikolojik rehberlik ve destek, çamaşırhane hizmeti, sosyal servis, spor odası, hobi odası, kütüphane, dinlenme salonları, kapalı teras, kuaför salonu, etkinlik salonu, geziler, sosyal ve kültürel faaliyetler gibi imkânlar sunulmaktadır. Kocaeli huzurevi hizmet özelliği ÖBH, ücret grubu D, normal bakım: 64 kişi,

Kocaeli Huzurevi

özel bakım: 27 kişi, kapasite: 91 kişi, kalan yaşlı sayısı: 83 kişidir. Huzurevine kadın ve erkek yaşlılar kabul edilmekte ve yatılı yaşlı hasta alımı da yapılmaktadır. Adresi Turgut Mahallesi, Huzurevi Sokak, No: 2, İzmit/Kocaeli'dir.

Temeli 1990'lı yıllarda atılan, 1994 yılında hizmete açılan Turgut Mahallesi'ndeki Kocaeli Huzurevi binası, 2016 yılında bölgede yaşanan toprak kayması sonrası boşaltılmıştır. Bina 2017 yılı ortalarında yıkılmıştır. Yeni huzurevi binasının teslim tarihi 2022 yılı mart veya nisan ayı olarak planlanmaktadır. Kocaeli Valiliği, huzurevi binasını yıktıktan sonra burada kalan 80 kadar huzurevi sakinini, İzmit Yenişehir Mahallesi'nde bulunan 2016 yılında kapatılan eski bir kız öğrenci yurdu binasına yerleştirmiştir. Geçici huzurevi binası 5 katlı, 89 kişi kapasitelidir. Sosyal ve kültürel odası bulunan huzurevinin bu odası spor faaliyetleri yapma, film izleme, misafir ağırlama ve toplantı yapmak için kullanılmaktadır. Huzurevinde ayrıca mescit de bulunmaktadır.

Pandemi dönemi öncesi sosyal etkinliklere katılan huzurevi sakinleri risk grubunda yer aldığı için pandemi döneminde sosyal etkinliklere ara verilmiştir. Normalleşme süresince sokağa çıkma kısıtlamalarının kaldırılmasıyla gerekli izinler alınarak huzurevi sakinleri açık alanda yürüyüşlere götürülmüştür. Bu yürüyüşler sosyal mesafe kurallarına uygun olarak yapılmıştır ve sakin yerler tercih edilmiştir. Bu geziler Ormanya ve SEKA Park'ta yapılmıştır. En son yapılan gezi ise Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Kocaeli'de bulunan bütün huzurevleri sakinleri için farklı günlerde yapmış olduğu Körfez vapur turu olmuştur.

Kocaeli Huzurevi müdiresi Belma Anık Aksu'dur. Kurumun 10 kadrolu memuru bulunmaktadır. Kurumun 44 işçisi (temizlik, güvenlik, teknik hizmet ve veri işletim) ve 1 hemşiresi bulunmaktadır. Kurumun yemekleri dışarıdan yemek şirketi tarafından getirilmektedir ve yemek şirketi bu alanda kendi elemanlarını kullanmaktadır.

Huzurevine ulaşım: Kocaeli merkezinde Kocaeli Huzurevi konumuna en yakın duraklar ile Otobüs hatları; 133. Sopalı-Umuttepe, 600. Kullar-İzmit, 630. Yuvacık Merkez-Aydınkent-İzmit-Umuttepe (eski Yol), 635. Bahçecik-Yeşilkent-İzmit-Umuttepe (eski Yol), 650. Havuzlubahçe-Yeniköy-İzmit-Umuttepe (Eski Yol) şeklindedir.

Gebze Huzurevi

Tavşancıl Huzurevi

Gebze Huzurevi

2016 yılında bakanlık onayı alınan huzurevi 2018 tarihinde yaşlı kabulüne başlamıştır. Hizmet özelliği: H, ücret grubu: D, Normal bakım: 51 kişi, özel bakım: 8 kişi, kapasite: 59 kişi, kalan yaşlı sayısı: 47 kişidir. Adresi Barış Mahallesi, 1849. Sokak, No: 17, Gebze/Kocaeli'dir.

Gebze Huzurevi 7 katlıdır. Otoparkı ve bahçesi bulunan huzurevinin her katında huzurevi sakinlerinin kullandığı sosyal faaliyet odası bulunmaktadır. Huzurevinin en üst teras katında 2 sosyal ve kültürel faaliyet odası daha bulunmaktadır. Bu odalarda televizyon izlenmekte ve toplantılar düzenlenmektedir. Huzurevini günü birlik ziyaret eden kişiler yine bu odalarda kabul edilmektedirler (Pandemi öncesi kuruma haftada bir gün ziyaretçi kabul edilmekteydi). Huzurevine yatılı ziyaretçi kabul edilmemektedir. Fakat farklı bir huzurevinden yaşlı misafir, huzurevinin yapısı uygunsa kabul edilmektedir.

Pandemi dönemi öncesi her yıl Tarım İl Müdürlüğü'nün desteği ile huzurevi sakinlerine "Orman Haftası" kapsamında fidan dikme etkinliği yaptırılmaktadır. Tarım İl Müdürlüğü'nün uygun gördüğü fidan dikim alanı huzurevine bildirilmekte ve isteyen huzurevi sakinleri fidan dikimi etkinliğine katılmaktadırlar. Gebze Teknik Üniversitesi GTÜ ile Gebze Huzurevi arasında huzurevi sakinlerinin bedensel ve ruhsal sağlığı için başlatılan Ahde Vefa "Esnek Omurga Sağlıklı Beden Projesi" yapılmaktadır. GTÜ Sağlık Kültür ve Spor Dairesi Başkanlığı (SKS) tarafından planlanan Ahde Vefa "Esnek Omurga Sağlıklı Beden Projesi" kapsamında huzurevi sakinleri yoga yapmaktadırlar. GTÜ kampüsünün muhteşem doğasında huzurevi sakinlerini ağırlayan projede, bedensel hareketleri doğru şekilde uygulamak, yaşamsal önem taşıyan solunum organlarımızı doğru nefes teknikleriyle kullanmak ve güçlendirmek, günlük yaşanılan stres ve gerginlikleri gevşeme teknikleriyle dönüştürmek amacı ile uzman eğitmenler tarafından bir program uygulanmaktadır. Huzurevinde ayrıca "sıfır atık projesi" uygulanmaktadır.

Pandemi döneminde sokağa çıkma kısıtlamasının olduğu zaman, huzurevinin kendi alanı içerisinde huzurevi sakinleri yürüyüş yapmıştır. Sokağa çıkma kısıtlamasının bitmesiyle gerekli izinler alınarak sakin alanlarda, sosyal mesafe kurallarına uyularak piknikler yapılmıştır. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu Körfez vapur turuna isteyen huzurevi sakinleri katılmıştır.

Huzurevi müdiresi Yıldız Özer'dir. Kurumun 1 kuruluş müdiresi, 1 psikoloğu, 1 fizyoterapisti, 6 sağlık personeli, 1 diyetisyeni, 3 hizmetli personeli, 11 bakım personeli, 4 güvenlik görevlisi, 6 temizlik personeli, 1 kalorifer bakımcısı ve 1 teknisyen yardımcısı bulunmaktadır. Kurumun ayrıca bir yemekhanesi bulunmakta ve yemekhanede 9 hizmet elamanı (1 şoför ve 8 kişi) çalışmaktadır.

Gebze Huzurevi'ne otobüs, minibüs/dolmuş veya tren ile ulaşabilirsiniz. Yakında duran hatlar; Otobüs: 409, Tren: MARMARAY.

Tavşancıl Huzurevi

2008 yılında açılmıştır. Huzurevi binası daha önce farklı bir amaç için yapılmıştır fakat daha sonra huzurevine dönüştürülmüştür. Yaşlı bireylerimize huzurevinde konaklama ve yemek hizmeti, psikolojik rehberlik ve destek, deniz manzarası, çevre düzenlemesi, geziler, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmektedir. İzmit Körfezi kıyısında şehir gürültüsünden uzak huzur içinde dinlenilebilecek bir yaşam alanına sahip olan huzurevi, Osmangazi Köprüsü manzarası eşliğinde ziyaretçilerine hizmet vermektedir. Hizmet özelliği: H, ücret grubu: D, normal bakım: 30 kişi, kapasite: 30 kişi, kalan yaşlı sayısı: 28 kişidir. Adresi Tavşancıl Mahallesi, Muharrem Tetik Caddesi, No: 34, Dilovası/Kocaeli'dir.

Huzurevi 3 katlıdır. Bahçesinde bulunan huzurevinin görüşme odası, 1 adet çok amaçlı odası, mescit ve kütüphanesi bulunmaktadır. Huzurevine yatılı misafir kabul edilmemektedir. Huzurevine 60 yaş üstü, kendine bakabilen, sosyal yoksunluğu olan erkek yaşlılar kabul edilmektedir. Türkiye'nin her yerinden yaşlıları kabul eden huzurevine farklı huzurevlerinden nakil olan yaşlılar da kabul edilmektedir.

Körfez Kent Konseyi ve Kocaeli Üniversitesi Hereke MYO'nun her yıl düzenlediği ve geleneksel hale

gelen "Geçmişten Geleceğe Uzanan Eller" programı yapılmaktadır. Bu program kapsamında gençler ve huzurevi sakinleri bir araya gelmektedirler. Fakat pandemi döneminde bu program yapılamamıştır. Pandemi döneminde huzurevi sakinleri gerekli izinler alınarak ve kurum gözetiminde, sosyal mesafe kurallarına uyarak sahil gezisi yapmışlardır.

Huzurevi müdiresi Dilek Gündüz Öztürk'tür. Huzurevinin 1 müdiresi, 2 memuru, sosyal çalışmacısı, 1 hemşiresi, 3 güvenlik görevlisi, 1 tekniksen yardımcısı, 1 kalorifer elamanı, 4 kadrolu işçisi ve 9 bakım personeli bulunmaktadır. Kurumun yemekleri dışardan gelmektedir. Yemek şirketinin kendine ait şirket personeli ve mutfak personeli bulunmaktadır.

Tavşancıl Huzurevine ulaşım otobüs veya minibüs/dolmuş ile mümkündür. Yakında duran hatlar; otobüs: 192, 304, 500.

SHÇEK Gölcük Belediyesi Huzurevi

20.03.2001 tarihinde açılmıştır. Açıldığı günden bu yana Gözlementepe Mevkii Altı Şehitler Mahallesi'nde faaliyet göstermektedir. Gölcük Belediyesi Huzurevi, Gölcük Belediyesi tarafından yaptırılmıştır. Hizmet özelliği: H (hizmet), ücret grubu: D, normal bakım: 40 kişi, özel bakım: 2 kişi, kapasite: 42, kalan yaşlı sayısı: 42 kişidir. Adresi Gözlementepe Mevkii Altı Şehitler Mahallesi, 478/1. Sokak, No: 2, Gölcük/Kocaeli'dir.

Huzurevi 3000 metre kare alan üzerine 5 katlı olarak inşa edilmiştir. Bahçe, otopark, bahçe ve misafir odası bulunmaktadır. En alt katta çamaşırhane, ambar ve oturma odaları vardır. Zemin katta yemekhane ve oturma odaları bulunmaktadır. Giriş katta revir, idari personel odaları, misafir odası vardır. 1. katta erkek yaşlı odaları, televizyon odası ve etkinlik odası bulunmaktadır. 2. katta kadın yaşlı odaları, televizyon odası ve etkinlik odası bulunmaktadır. Kurumun bahçede bir çay ocağı, kurum içinde küçük bir spor salonu ve mescit bulunmaktadır. Huzurevi 10 tek kişilik, 16 çift kişilik olmak üzere 26 odada 42 yaşlı kapasitesi ile 24 saat 3 vardiya şeklinde hizmet vermektedir.

Kurum 60 yaş ve üzerindeki yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak, bakmak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı bir hizmet kuruluşu olarak görev yapmaktadır.

Kurumda pandemi öncesi yapılan sosyal projeler şunlardır; zaman zaman kurum personeli ve kurumda kalan sakinlerin birlik ve beraberliğini arttırmak için kurum içi Dart, Bocce ve Tavla turnuvaları düzenlenmektedir. Kurum ayrıca belediyenin yapmış olduğu etkinliklere de katılmaktadır ve bazı etkinlikler ortaklaşa yapılmaktadır. Kurum sakinlerinin katıldığı en son sosyal aktivite Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi'nin düzenlemiş olduğu Körfez vapur turu olmuştur. Pandemi öncesi huzurevi sakinleri dışarı çıkmakta ve kendi alışverişlerini yapmaktadırlar. Fakat pandemi döneminde kurumun sakinleri dışarı çıkmamaktadır, alışveriş ihtiyaçları kurum personeli tarafından yapılmaktadır. Kuruma pandemi döneminde ziyaretçi kabul edilmemektedir.

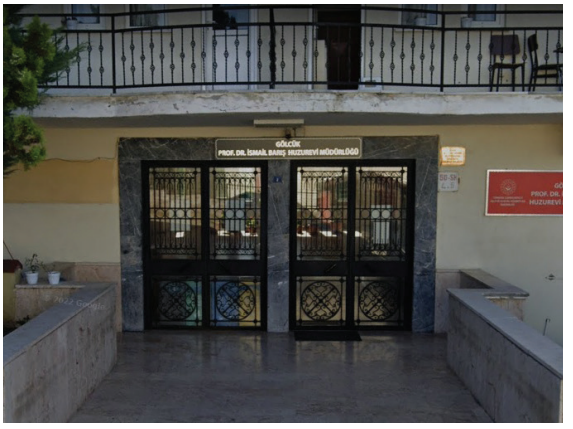

Gölcük Huzurevi

Kurum müdiresi Sema Taşdemir Yıldız'dır. Kurumda 1 kuruluş müdiresi, 1 V.H.K.İ, 1 tabip, 4 hemşire, 10 bakım personeli, 9 temizlik personeli, 4 güvenlik personeli, 1 veri işletim ve otomasyon, 1 teknisyen yardımcısı, 7 memur, 2 geçici personel ve 2 ek ders karşılığı çalışan personel hizmet vermektedir.

Gölcük Belediyesi Huzurevi'ne ulaşım otobüs veya minibüs/dolmuş ile mümkündür. Yakında duran hatlar; otobüs: 715, 716'dır.

KAYNAKÇA

https://www.aile.gov.tr/eyhgm/kuruluslar/yasli/; https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/anayasa/; https://www.gtu.edu.tr/icerik/8/8283/display.aspx; https://www.istekocaeli.com/haber/2946395/gecmisten-gelecege-uzanan-eller; https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/yaslilar-huzura-ne-kadar-oduyor-1221361; Huzurevi Müdiresi Yıldız Özer ile görüşme; Kocaeli Huzurevi Döner Sermaye Saymanı Murat Silahtaroğlu ile görüşme; Kurum Psikoloğu Sıla Özdemir ile görüşme; Sosyal Çalışmacı Erhan Karabacak ile görüşme.

Muhammed Bilal ÇELİK

HÜKÜMET KONAKLARI / VALİLİK BİNALARI

İzmit Mülki İdare Binaları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat'ın ilanına kadar doğrudan kamusal yönetim işleri için özel binalardan bahsetmek mümkün değildir. Kent yönetiminden sorumlu kişiler, kendilerinin de oturdukları konakların bir bölümünü - genellikle de selâmlık kısmını- resmi işler için kullanmışlardır. Ancak, tek bir konağın yetmediği durumlarda başka bir konağın kiralandığı da olmuştur. Tanzimat öncesinde İzmit'te görevlendirilen kent yöneticilerinin kullandığı Paşa Sarayı, Paşa Kapısı, Paşa Konağı olarak adlandırılan konağın ise Bağdat Caddesi (İnönü Caddesi) üzerindeki eski Redif Binası'nın yerinde olduğu bilinmektedir.

Tanzimat dönemi reformları sonrasında kentlerin fiziki yapılarında Hükümet Konağı merkezli yeni kamusal alanlar yaratılmıştır. İzmit'in ilk kamusal alanı da kentin batı sahilinde bulunan İzmit Tersanesi'nin hemen bitişiğinde oluşturulmuştur. 1906 tarihli yerleşim planına göre duvarlarla çevrili olan bu alana, halk

İzmit Hükümet Konağı, (İ.Ü.N.E.K., Albüm No 907676)

arasında *kapı altı* denilen Zabıta Dairesi ve Telgrafhane arasındaki açıklıktan girilmektedir. Düzgün olmayan dikdörtgen planlı avlunun kenarlarında Nüfus Dairesi, Polis Dairesi, Evkaf Dairesi, Tevkifhane ve avlusu, Jandarma Koğuşu, Adliye, Evrak Mahzenleri, Orman İdaresi binaları sıralanmakta, kapı altının karşısında kıyıya paralel dikdörtgen planlı Hükümet Konağı bulunmaktadır.

Günümüzde mevcut olamayan bu alanı ve İzmit'in ilk hükümet konağını, 19. yüzyıl sonlarına ait Yıldız Fotoğraf Albümlerinde bulunan fotoğraflarından somut olarak tanımak mümkündür. Burada yer alan fotoğrafından, konağın güney cephesinin ortası üç açıklıklı düzenlenmiş kademeli bir tasarıma sahip olduğu anlaşılmaktadır. İki katlı olan Hükümet Konağı'nın alt katında Maliye Muhasebecisi, Muhasebe Kalemi, Sandık Emini, Vergi Dairesi ve Şerr-i Mahkeme Kalemi; üst katında Mutasarrıflık Makamı, Meclisi İdare Odası, Tahrirat Müdürü, Tahrirat Kalemi ile Kadı Odası olduğu kaydedilir.

Yapının inşa tarihi konusunda net bir bilgi yoktur. 1861 yılına ait arşiv belgesinde harap durumda olan konağın İzmit Tersanesi'nde görevli kereste memurlarına ayrılmışken Hükümet'e tahsis edildiği belirtilmektedir. 1862 yılında denizyoluyla İzmit'e gelen A. de Moustier, Kaymakam'ın konağının tadilatta olduğunu yazmıştır. 19. yüzyılın sonlarında konağın tamiri veya yenilenmesi konusunda çeşitli gelişmeler olmuştur. İzmit Mutasarrıfı Musa Kasım döneminde (1895-1908) 1898 yılında konağın onarımı için 1200 lira havale gönderilmiştir. Mutasarrıf Nüzhet Paşa (1911-1912) ise konağın tamiri için gelen 1000 lira ile Tersane ile konak arasına rıhtım inşa ettirmiş, Hükümet Konağı'nı da eski Kastamonu Defterdarı Kerim Bey'in evine naklettirmiştir. Aynı dönemde İzmit'te yeni yapılacak hükümet konağı için gönderilen iki katlı konak projesi uygulanmamıştır. Nüzhet Paşa'nın yerine atanan Muhiddin Paşa, eski hükümet konağını tamir ettirerek kamu dairelerini tekrar buraya taşıtmıştır. Uzun yıllar İzmit'in idari yapısı olarak kalan bu konak, 3 Şubat 1918 tarihinde soba borusundan çıkan yangın sonucunda tamamen yanmıştır. Yangından sonra Kasr-ı Hümayun, hükümet konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Milli mücadele yıllarında İzmit Hükümet Konağı olarak farklı yapılar kullanılmıştır. 1919 yılı sonlarında İngilizlerin Kasr-ı Hümayun'u kendilerine tahsis etmesiyle hükümet konağı, İdadi binasına nakledilmiştir. Eğitimin aksamaması için İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey (1919-1920), inşaat halindeki İttihat ve Terakki Binası'nı (daha sonra Akçakoca Mektebi) tamamlatarak hükümet konağını buraya naklemiş, resmi dairelerin bir kısmı ise han ve dükkanlarda faa-

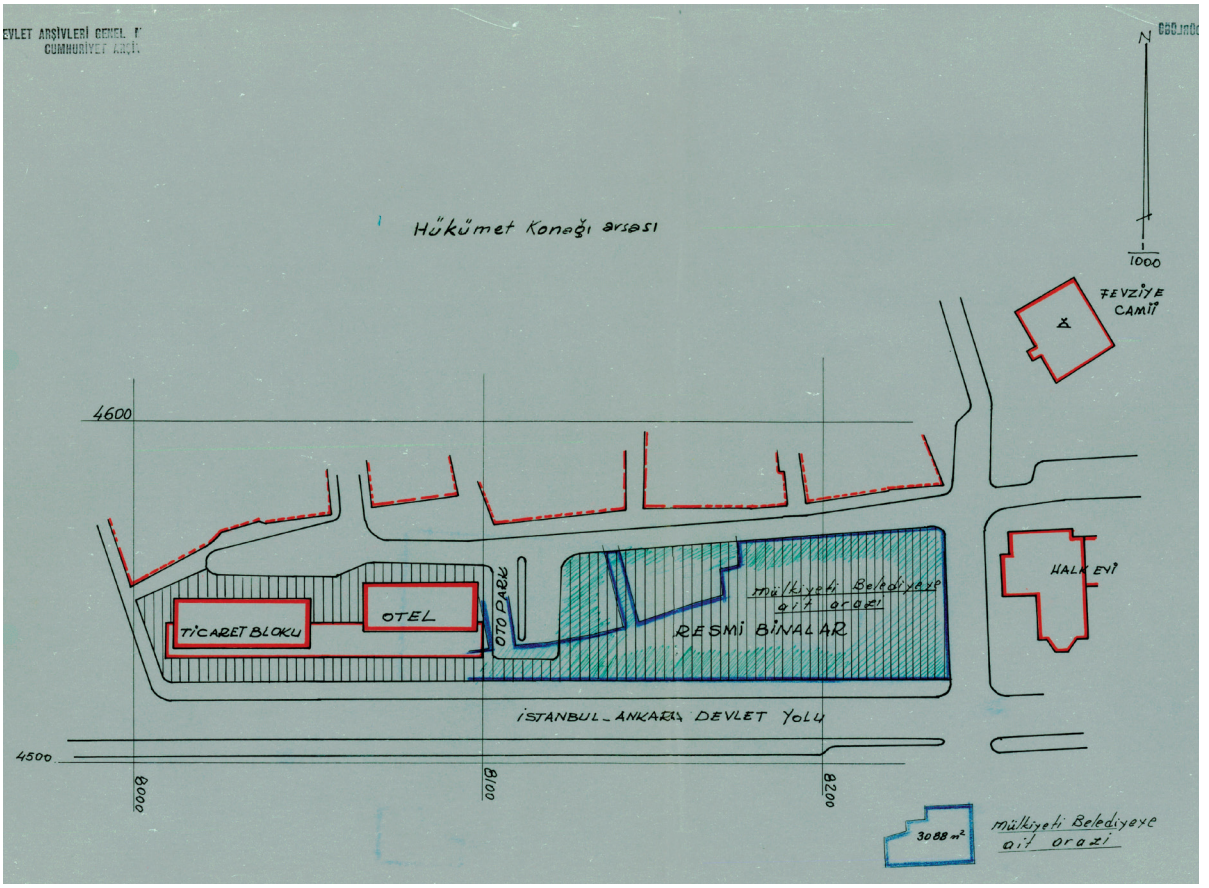

Hükümet Konağı yapılması düşünülen Halkevi bitişiğindeki arsa (BCA 30-1-0-075-476-13)

liyetlerini yürütmüşlerdir. 28 Haziran 1921 tarihinde işgalin sona ermesinden sonra Kasr-ı Hümayun tekrar hükümet konağı yapılmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından sonra uzun bir süre İzmit'te modern bit hükümet/valilik binası inşa edilememiştir. Bu nedenle de 1930'lardan 1970'lere kadar süreçte hazırlanan imar planlarında İzmit'in yeni kamusal alanı için farklı yer önerileri getirilmiştir. 1935-1938 yılları arasında İzmit imar planlarını hazırlayan Jansen, kentin kamusal alanını ilk olduğu yere, eski tersane bölgesine yerleştirmiştir. A. Kemal Aru 1952 tarihli imar planında idari merkezi Kasr-ı Hümayun'la aynı bölgede konumlandırmışken, 1959 tarihli revizyon planında bunu Halkevi'nin oraya taşımıştır. 1970'lerde Polat Sökmen'in hazırladığı planda bunun için Pertev Paşa (Yeni Cuma) Camii'nin civarı uygun bulunmuştur.

İzmit'te yeni inşa edilecek hükümet/valilik binası için arazi arayışı ve proje çalışmaları da 1940 yılların sonlarından itibaren hız kazanmıştır. Nihat Erim'in Bayındırlık Bakanı olduğu 1948-49 yıllarında İzmit Hükümet Konağı için bir proje hazırlanmış ancak uygulanmamıştır. Bu proje, 1948 yılında İzmit Belediye ve Otel Binası için açılan yarışma ile belirlenen proje olmalıdır. Çünkü yarışma jürisinin açıklamalarından, proje kapsamında hükümet konağı ve adliye binasının da yer almasının istendiği anlaşılmaktadır. Yarışmayı kazanan A. Kemal Aru, H. Kemali Söylemezoğlu, Gündüz Özdeş projesine göre Halkevi'nin bitişiğinde oluşturulacak U planlı bu kamusal merkeze, bitişiğindeki Halkevi'nde olduğu gibi bir kule ile vurgu kazandırılmıştır. Plan ve genel görünüş çizimlerinde dikkat çeken orta avlu, anıtsallık gibi tasarım detaylarından bu alanın, 1940'lı yılların Milli Mimari üslubunda inşa edilmek istendiği kanısı uyanmaktadır.

1963 yılına gelindiğinde yeni hükümet konağının Halkevi'nin bitişiğindeki arsada inşa edilmesi için girişimlerin devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu yıllarda İzmit Valisi ve Belediye Başkanlığı görevini birlikte yürüten Muhlis Babaoğlu tarafından hazırlanan raporda yeni hükümet konağının Halkevi yanındaki meydanda yapılacağı, bunun için de Belediye'ye ait olan arazinin Hazine'ye devredileceği açıklanmıştır. 1965 yılında dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'e iletilen İzmit'in çözülmesi gereken öncelikli konuları arasında hükümet konağının inşası da bulunmaktadır. Buna dair izahatlardan ayrıca bu yıllarda İzmit'in hükümet konağı olmayan tek il merkezi olduğu, Hükümet teşkilatının çoğu kirada bulunan 16 ayrı yerde dağınık olarak faaliyet gösterdiği, yeni hükümet konağının da Halkevi'nin bitişiğindeki arsada yapılmak istenildiği öğrenilmektedir.

Kocaeli Hükümet Konağı'nın inşası, 1967 yılında hazırlanan ikinci beş yıllık kalkınma planında, bu planlama döneminde yapılacak 13 hükümet konağı arasında 8. sırada bulunmaktadır. Yeni hükümet konağı için arayışlar sürerken Kasr-ı Hümayun'da da bazı düzenlemelere gidilmesine ihtiyaç duyulmuştur.

19 Temmuz 1961 tarihli *Türkyolu* gazetesi haberinde, önemli kamu dairelerinin bir araya toplanması amacıyla Kasr-ı Hümayun'un tamir edilmesinin ve ek yapılarla genişletilmesinin planlandığı belirtilmiştir. Burasının müzeye çevrilmesinden sonra, 1967-1975 yılları arasında, Kocaeli Valiliği olarak bugün mevcut olmayan Tepecik Mahallesi'nde Eski Fransız Okulu civarında bulunan iki katlı betonarme bina kullanılmıştır.

1970 yılına gelindiğinde Valilik binasının Pertev Paşa Camii'nin karşı parseline yapılmasına karar verilmiş, mimari ve mühendislik projelerinin hazırlanması için de Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü tarafından 1973 yılında proje yarışması açılmıştır. Yarışma sonucunda birinci seçilen Alpay Aşkun, Emin N. Uzman, Işık Aydemir ve İlgi Yüce'nin hazırladıkları proje doğrultusunda Ankara Caddesi üzerinde temelleri 29 Kasım 1974 tarihinde atılan yeni Kocaeli Valiliği, 1976 yılında hizmete girmiştir. Yapının hizmete girmesiyle İzmit kentinin kamusal merkezi de batıdan doğuya taşınmıştır.

Cumhuriyet dönemi mimarlığında 1950'li yıllardan sonra tekrar gündeme gelen modern mimarlık çizgisinde yalın betonarme tasarım örneğini oluşturan bu bina, arşiv depoları, toplantı salonları ve 242 odanın dağıldığı dördü üç katlı, biri iki katlı olan beş bloğun birleştirilmesiyle kurgulanmıştır. Kare bloklardan her biri farklı müdürlükler için düşünülmüşse de bunlar arasındaki ilişkilendirme plana çok iyi yansıtılamamıştır. İdari merkez olarak İzmit'te inşa edilmiş olan bu ilk bina, hizmete girdikten kısa süre sonra gerek planlama sorunları, gerekse fiziki koşulları nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır. 1981, 1986, 1988 yılları arasında çeşitli tadilat ve onarımlar geçirmiş, 2012 yılında inşasına başlanan Kocaeli Valiliği Hizmet Binası'nın 2015 yılında hizmete girmesinden sonra da yıkılmıştır.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) A. MKT. UM. 462/16; DH. MB. HPS. 22/23; Y. MTV. 284/105; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.) 30-1-0-0/75-476-13; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli, 2011; Anonim, Gazi Heykeli ve Hükümet Meydanı-İzmit, *Mimar*, 2, İstanbul 1933, s. 47; Anonim, *1967 Kocaeli İl Yıllığı*, İstanbul 1970; A. K. Aru, "İzmit Şehri İmar Planı", *Arkitekt*, 9-12, İstanbul 1953, s. 211-212; Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, Kocaeli 2000; Atilla Çetin, *Kocaeli – Sakarya Tarihinden*, Kocaeli 2004, s. 21; Atilla Çetin, "İzmit Hükümet Konağı", *Kocaeli Şehiriçi*, 25, Kocaeli 2005, 31-33; *Özden Senem Erol*, "Kolektif Bellekteki Değişkenleriyle İzmit'te Kamusal Mekân Algısı", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi / Journal of Architecture and Life*, 2(1), 2017, 89-103; Özden Senem Erol, "Tarihsel Süreçte İzmit Hükümet (Vilayet) Konakları ve İktidarın Temsiliyetindeki Değişim", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, 6, İstanbul 2014, 143-161; İller Bankası, İzmit Analitik Etütleri, Ankara 1970; Nail İnal, "İzmit İdadisi'nden Gazi Lisesi'ne", *M. Sabri Yalım'a Armağan*, İzmit 2001, ss. 40-59; H. Jansen, "Prof. Hermann Yansen'nin İzmit Planına Dair Raporu", *Belediyeler Dergisi*, Ankara 1936, ss. 32-36; Şennur Kaya, Ş., *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2008; Şennur Kaya, (ed.), *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, (haz. D. A Kılıç, A. Sağlamçubukçu, N. Koltuk, E. Şahin, H.F. Yılmaz), İstanbul 2017; Atila Oral, (haz.), *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 2007; Şaban Ortak, *İzmit Mutasarrıfı Ali Suad Bey ve Faaliyetleri*, (Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1998; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, İstanbul 1981; F. Y. Ulugün, (çev.) "A. De Moustier'nin Seyahatnamesi'nde Kocaeli", *Kocaeli Tarihi Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, İzmit 2002, ss. 98-108; http://www.kocaeli.gov.tr/hukumet-konagi-tarihcesi) (Erişim: Ağustos 2021); https://www.arkitera.com/gorus/kocaelinin-cumhuriyet-donemi-kayiplari/ (Erişim Ağustos 2021).

Şennur KAYA

HÜNKÂR ÇAYIRI/OTAĞI

27 Nisan 1481 tarihinde, Fatih Sultan Mehmet'in İtalya'ya yaptığı sefer sırasında üç yüz bin kişilik ordusuyla mola vermek için konakladığı yerdir. Orada bulunan çayıra otağını kurduğu için Hünkâr Çayırı denilmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in burada, 3 Mayıs

Hünkar Çayırı Otağı (Fatih'in Otağı)

1481 tarihinde özel doktoru tarafından zehirlenerek vefat ettiği rivayet edilse de ölüm nedeni nikris hastalığından dolayıdır. Burada 4. Mehmet Dönemi'nde, 1659 yılında Sadrazam İbrahim Paşa tarafından anısına yapılmış bir çeşme bulunmaktadır. Ayrıca Fatih Sultan Mehmet'in bir anıtı da çeşmenin önünde yer almaktadır. 1995 yılından itibaren İstanbul'un fethi adına güreş şenlikleri yapılmaktadır.

KAYNAKÇA
"Hünkâr Çayırı", Erişim 1 Ekim 2021, https://www.gebze.bel.tr/gebze/hunkar-cayiri_5.html; "Tarihi Mekân Hünkâr Çayırı", Son Güncelleme 9 Ocak, 2018, http://www.gebzegazetesi.com/gundem/tarihi-mekan-hunkar-cayiri-h20665.html; Halil İnalcık, "Mehmed II", *DİA*, Cilt: 28, Ankara, 2013, s. 395-407.

İsmail KAHRAMAN

HÜNKÂR ÇEŞMESİ

Çayırova'da Yer Alan Bir Osmanlı Çeşme ve Namazgâhı

Hünkâr Çeşmesi Kocaeli ili, Gebze ilçesi, Çayırova kasabasında, İstanbul-İzmit karayolunun Tuzla yol ayrımında 2257. Sokak'ta, yolun sonunda bulunmaktadır. Fatih'in otağını kurduğu yer ile karşısındaki çeşme, ona arkadan birleştirilmiş namazgâh, Bağdat Yolu'nun bir bölümü ile küçük, tek kemerli köprüden oluşan bir yapılar topluluğudur. Osmanlı döneminde "Hünkârçayırı/Sultançayırı/Tekfurçayırı", "Tekür", "Tekirçayırı", Cumhuriyet Dönemi'nde "Çayırova" olarak anılan yerde bulunan çeşme, burada vefat eden Fatih Sultan Mehmed Hân'ın hâtırasına yaptırılmıştır. Bu bölge Anadolu'ya ve Ortadoğu'ya yapılan tüm seferlerde ordunun toplanma bölgesi olarak kullanılmıştır. Ayrıca, Yavuz Sultan Selim'in de İran seferinden dönüşte uğradığı bir yerdir.

Yapıya ait, günümüzde mevcut olmayan ancak yeri belli olan bir kitabenin varlığı anlaşılmaktadır. Ancak kitabenin çalındığı ya da kırıldığı konusunda bir bilgimiz de bulunmamaktadır. Bazı yazılı kaynaklarda çeşmenin 1069-1070/1659 yılında yapıldığı yazılıdır. Bölgede yapılan çalışmalarda ve kaynak taramalarında, Belediye ve Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivinde yapının inşa tarihi hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Çeşmenin kitabesinin sökülmüş olması ve çeşmeden bahseden kitaplarda kaynak gösterilmeden verilen çelişkili ve yanlış bilgiler yüzünden sağlıklı bir veri de bulunmamaktadır. Çeşmenin yapım yılı olarak 1659 tarihi veriliyorsa da kitabesinin günümüze ulaşmaması, fotoğrafı ve kitabe transkripsiyonu olmaması bu düşüncenin doğruluğunu azaltmaktadır.

Fatih Sultan Mehmed'in otağını kurduğu ve günümüzde Hünkâr Çayırı olarak anılan alanda, vefatı üzerine, kim tarafından yaptırıldığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İlk görüş Kanuni Sultan Süleyman tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldığı, diğeri ise IV. Mehmed döneminde Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yaptırılmış olduğu şeklindedir.

Fatih Sultan Mehmed'in 27 Nisan 1481/27 Safer 886 Cuma günü nereye olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Memlüklüler'e karşı yapılacak sefer için üç yüz bin kişilik ordusuyla Üsküdar'dan İzmit'e doğru yola çıktığında, ordusuna mola verdiği veya otağını kurdurduğu çayırlık alana Hünkâr Çayırı denilmektedir. 3 Mayıs 1481 tarihinde 52 yaşında ölen Fatih Sultan Mehmed'in anısına kitabeli bir çeşme yapılmıştır.

Kesme taş malzemeden inşa edilen yapı, tek cepheli, sivri kemerli, bağımsız bir sokak çeşmesidir. Çeşmenin güneybatıya bakan ana cephesi, 2.94 m genişliğinde, 4,02 m yüksekliğinde ve 1,46 m derinliğindedir. Güneybatı cephe, çeşme yüzeyinde 0,07 m girinti oluşturacak şekilde, üç yönden "U" biçimli, içbükey profilli, iki sıra silme ile kuşatılmıştır. Bu silme kuşağı içerisinde yer alan, 1,72 m genişliğindeki sivri formlu çeşme kemeri, 0,48 m derinliğinde bir niş meydana getirmektedir.

Çeşme nişi, üzeri renkli taşlarla birbirine geçmeli ve dönüşümlü olarak bir beyaz bir kırmızı olmak üzere, otuz üç adet renkli taşla oluşturulan sivri kemerle belirtilmiştir. Çeşmenin 0,24 m ölçülerindeki kemer yüzeyi, silmelerle kuşatılmıştır. Bu silmeler kemer yüzeyine göre yüzeyden çıkıntı teşkil etmektedir. Kemer alınlarında ise yine silmelerle kuşatılmış ve yanlarda kırmızı zeminli üçgen alınlıklar oluşturulmuştur. Sivri kemeri oluşturan renkli taşlar ağız kısımları 0,10 m genişliğinde, orta bölüme doğru hafif daralarak, 0,08 m ölçülerine düşmekte ve ortada da bir elips oluşturacak şekilde düzenlenmiştir.

Çeşmenin sivri kemeri yanlarda bulunan yığma ayaklar üzerine oturmaktadır. Çeşme kemerinin ayakları üzerinde büyük bir bölümü tahrip olan ve zeminin oyulması suretiyle oluşturulmuş, sonsuzluk arz eden sivri kemerlerle, yüzeye alçak kabartma olarak işlenmiş bir süsleme kompozisyonu dikkati çekmektedir. Sivri kemerin üzerinde yer alan silme kuşağı, çeşme nişini de içine alacak şekilde dikdörtgen bir alanı kuşatmaktadır.

Kemer nişiyle eş genişlikte olan çeşme yalağı, niş yüzeyinden 0,38 m'lik bir çıkıntı yapmaktadır. Çeşme yalağının iki tarafında, gene taş malzemeden, yüzeyden 0,20 m'lik çıkıntı yapan, iki adet çeşme sekisi yer almaktadır. Cephe duvarında ayna taşının tam üzerine, eni 0,55 m, boyu 0,95 m ölçülerinde aşağıdan yukarıya doğru daralan bir niş açılmıştır. Çeşmenin kemer nişi, kemer başlığı seviyesinde, yatay doğrultuda profillendirilmiş ve silmelerle iki bölüme ayrılmıştır. Ayna taşının bulunduğu alt kısım 1,70x1,11m. ölçülerindedir. Çeşme ayna taşı beyaz renkli mermer malzemeden yapılmış ve 0,91x0,45 m ölçülerindedir. Ayna taşının üzerinde, 0,14 m genişliğinde, 0,10 m derinliğinde sivri kemerli taslık yer alır. Çeşme ayna taşı ile sivri kemerli çeşme nişi birbirlerinden 0,17 m kalınlığında olan ve içbükey-dışbükey silmelerle hareketlendirilmiş, sarımtırak renkli kalın bir silmeyle ayrılarak, vurgulanmıştır.

Ayna taşının yanlarında, ayna taşını dikdörtgen bir alan içerisine kuşatan ve her iki yana dikey olarak yerleştirilen, 0,14 m eninde ve 1,15 m uzunluğunda iki adet yekpare taş görülmektedir. Kemer nişinin üst

Hünkâr Çeşmesi

kısmında, bugün mevcut olmayan ancak yeri belli olan 0,67x0,41 m ölçülerinde kitabelik bölümü bulunmaktadır.

Çeşmenin önünde 0,47 m genişliğinde, 1,71 m uzunluğunda ve 0,47 m derinliğinde taş malzemeden yapılmış bir yalak konulmuştur. Çeşmenin saçak kısmı, iç bükey profilli bir silme ile hareketlendirilmiş olup, yüzeyden 0,10 m'lik bir çıkıntı oluşturacak şekilde biçimlendirilmiştir. Yol kotunun zaman içerisinde yükselmesinden dolayı yanlarda yer alan iki sekiden batı tarafta bulunan, yarıya kadar zemine gömülü vaziyettedir.

Şehir içlerinde veya şehirlerarası yollarda, açık havada ibadet etmek maksadıyla yapılmış olan namazgâhlarda abdest almak için gereken temiz su, kuyu, sarnıç ya da çeşmeden sağlanmıştır. Normal namazgâhlar dışında Türk sanatkârları namazgâh sofrası ile çeşmeyi veya namazgâhın mihrabı ile çeşmeyi birleştirmek suretiyle iki değişik namazgâh çeşidi meydana getirmişlerdir. Sultan veya Hünkâr Çayırı'nda Fatih Sultan Mehmed'in vefat ettiği yerde inşa edilen bu çeşme de ön yüzünde çeşme, arka yüzünde mihrap olan namazgâhlar grubuna girmektedir.

Çeşmenin arka cephesi olan namazgâh olarak kullanılan bölümün etrafı, farklı yükseklikte olan yer yer 0,60 m bulan ve kesme taş malzemeyle örülmüş bir cephe duvarıyla çevrilmiştir. Namazgâh bölümüne, çeşmenin güneydoğusuna yerleştirilmiş iki basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Dikdörtgen bir alan oluşturan bu bölümün zemini, topraktır.

Çeşmenin arka cephesinin kuzeydoğu köşesinde, yüzeye çapraz olarak yerleştirilen, çeşme yüzeyinden 0,26 m çıkıntı yapacak şekilde, üçgen formda programlanmış bir mihrap yer almaktadır. Bu mihrap konumu itibariyle kıble yönünün baz alınması neticesinde çeşme duvarına kıbleye uygun yerleştirilmiştir. Taş mihrap, 1,05 m genişliğinde ve 3,14 m yüksekliğinde olup sivri kemerli kavsara kısmı, yekpare beyaz mermerden yapılmıştır. Mihrap nişi dikdörtgen formlu olup iç bükey ve düz silmelerle hareketlendirilmiştir. Mukarnassız bir kavsaraya sahip olan mihrabın sivri kemerli kuşatma kemeri kenarlarındaki alınlıklara birer madalyon yerleştirilmiştir.

Çeşme kemerindeki renkli taş işçiliği ve sivri kemerin oturduğu ayaklar üzerindeki alçak kabartma olarak işlenen sivri kemer formlu süsleme dışında, herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

Çeşme, İstanbul II. Nolu K.T.V.K.K.'nın 12.03.1991 tarih ve 2637 sayılı kararı ile tescil edilmiştir. 1967'de Vakıflar Genel Müdürlüğü, Gebze Kaymakamlık ve Belediyesinin girişimleriyle 1983-84'te ve en son olarak da 2000 yılında Gebze Belediyesi tarafından restore edilen çeşme, günümüzde kullanılmaktadır. 2000'li yıllarda Gebze Belediyesi tarafından Hilmi Güner'e restore ettirilen yapının, herhangi bir belge olmamasından ötürü tarihlendirme konusunda sıkıntı çekilmektedir. Ancak kaynaklarda bu kadar net

bir tarihin verilmesi kitabenin daha önceki dönemlerde okunmuş ya da fotoğrafının çekilmiş olduğunu düşündürür. Yapılan araştırmalarda, Gebze Belediyesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli Koruma Kurulunda, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü, yapı ile ilgili eski bir resim ve dokümana ulaşılamamıştır.

KAYNAKÇA

Affan Egemen, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul 1993, s. 240; Anonim, *1988 Kocaeli İl Kültür ve Turizm Envanteri*, Kocaeli 1988, s. 7; Anonim, *İstanbul Tarihi Çeşmeler Külliyatı*, C. I, İstanbul 2006, s. 31; A de Lamartine, *Aşiretten Devlete*, (çev. M.R. Uzman), C. III, s. 56; Ahmet Yavuzyılmaz, *Gebze ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, Atatürk Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2012, s. 196-201; B. Çetinor, "Fatih Sultan Mehmet'in Otağ Yeri ve Hünkâr Çeşmesi", *İlgi*, Yıl: 22, S. 53, İstanbul 1988, s. 18-20; C. Ulunay, "Takvimden Bir Yaprak: Fatih'in Çeşmesi", *Milliyet* gazetesi, 18 Mayıs 1967; C. Ulunay, "Gebze'de Fatih Çeşmesi Açıldı", *Yıllarboyu Tarih*, S. 5, Mayıs 1984, s. 74; E. Yücel, "İstanbul Namazgahları", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. I, İstanbul 1972, s. 51-61; F. Sümer, "Fatih'in Son Seferi Hangi Devlete Karşı İdi?", *Ekrem Hakkı Ayverdi Hatıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 369-372; Koçu, 2003, s. 240; F. N. Uzluk, *Fatih Sultan Mehmed Zehirlendi mi Eceli İle mi Öldü?*, Ankara 1945, s. 11; Hoca Sadettin, *Tac'üt Tevarih*, (çev. İsmail Parmaksızoğlu), C. III, Ankara 1999, s. 177; H. Akmaydalı, "Mihraplı ve Minberli Namazgahlarımız", *Vakıflar Dergisi*, S. XXIII, Ankara 1994, s. 123-145; M. S. Genim, "Mihraplı ve Minberli Namazgahlara Bir Örnek", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. VII, İstanbul 1976, s. 147-155; Mehmed Neşri Efendi, *Kitab-ı Cihannümâ*, (haz. F.R.Unat-M.A. Köymen), C. II, Ankara 1957, s. 840-843; M. Özdamar, "Namazgahlar", *Vakıflar Dergisi*, S. XX, Ankara 1988, s. 221-248; M. U. Derman, "Osmanlı Devri Şehir ve Menzil Yollarında İstirahat ve İbadet Yerleri (Namazgahlar)", *Atatürk Konferansları 1971-1972*, S. V, Ankara 1975, s. 281-289; Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi*, (çev. İsmail Erünsel), C. II, s. 363; R.E. Koçu, *Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul 2003, s. 240; Y. Önge, "İstanbul'un Namazgâhlı Çeşmelerinden Vezir Mehmed Paşa Çeşmesi", *Semavi Eyice Armağanı İstanbul Yazıları*, İstanbul 1992, s. 189-199.

Ahmet YAVUZYILMAZ

HÜNKÂR (DİL İSKELESİ) KÖPRÜSÜ

Gebze Yakınlarında Dilovası'ndaki Osmanlı Köprüsü

Gebze'nin doğusunda, ilçeye 20 km. uzaklıkta, Dilovası kasabasında, Dil Deresi üzerinde inşa edilmiş olup Eski Bağdat yolu güzergâhında, günümüz İstanbul-Ankara yolunun güneybatısında yer almaktadır.

Köprünün üzerinde yapımı ile ilgili herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Ancak Mimar Sinan'ın hayatı ve eserlerini konu alan belgelerde, Kanuni zamanında, 1553-1554 yıllarında, Sinan tarafından yapılan bir eser olduğu belirtilmiştir. Sinan'a ait eserlerden sadece *Tufetü'l-Mimarin*'de "Geğbüze Yolunda Sultan Süleyman Han Köprüsü" kaydına rastlanmakta, bundan dolayı da Hünkâr Köprüsü adını taşımaktadır. Bir bakıma köprünün, Kanuni Sultan Süleyman'ın 1553 yılında İran'a yapacağı sefer sırasında yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Dil Deresi, Mimar Sinan Köprüsü, Kanuni Köprüsü gibi isimlerle de anılmaktadır.

Köprünün uzunluğu 45,59 m'yi bulmakta, eni ise 6,29 m kadardır. Köprü, üç kemer gözüne sahip olup geniş kemer ile yan kemerler arasında tahliye gözleri de bulunmaktadır. Hünkâr Köprüsü, yüksekliğinden dolayı, "dik köprüler" grubuna dâhil edilir. Köprünün geniş orta gözünün kemer açıklığı 11,00 m'ye yaklaşmakta, yanlardaki iki gözün açıklığı ise 6,60 m kadardır. Birçok köprüde olduğu gibi bu köprünün kemerleri de sivridir. Ortada geniş açıklığa sahip kemerin yüksekliği 2,5 metre kadardır. Kemerlerin iç yüzeyleri de tempan duvarları gibi sağlam, kesme taştan inşa edilmiştir.

Hünkâr (Dil İskelesi) Köprüsü

Köprünün kemer ayakları üzerinde kaynak (menba) yönündeki selyaranlar, üçgen prizma şeklinde ileriye taşırılmıştır. Suyun akış (mansap) yönünde olan topuklar, dikdörtgen prizması şeklindedirler. Gerek selyaranlar gerekse topuklar, suyun kuvvetli aktığı geniş orta kemer ile yan kemerler arasında, tahliye gözlerinin altında yer almaktadırlar. Kemerlerin yerleştirilişinde bataklık zemine karşı direnç sağlamak amacıyla tabanda (su içerisinde) üç kademeli bir alt yapı oluşturulmuştur.

Köprünün üzerinde taban döşemesi, yatay taşlardan ibarettir. Kesme taşlardan yapılmış iki yandaki korkuluklar 0,72 m yükseklikte ve 0,15 m kalınlıktadır. Korkuluklar tempan duvarına birleştiği kısımlarda, hafif dışa taşırılmıştır. Zamanla köprünün geçirmiş olduğu onarımlarda bunların değiştirilmiş olduğu görülmektedir.

Köprünün girişinde iki, çıkışında da iki adet olmak üzere dört adet yekpare baba taşı kullanılmıştır. Köprünün korkuluk başlangıcına yerleştirilen baba taşları, 1,17 m yükseklikte, 0,22 x 2,44 m taban ölçülerine sahiptir. Günümüzde geçişe izin vermemek amacıyla baba taşları arasına beton tabliyeler konulmuştur.

1972 yılında Karayolları tarafından esaslı bir onarıma tabi tutulmuş olan köprünün, tabliye taşları yerine beton kaplama yapılmış, korkuluklar, selyaran ve topukları yenilenmiştir.

KAYNAKÇA

O. Bozkurt, *Koca Sinan Köprüleri*, İstanbul 1952; G. Tunç, *Taş Köprülerimiz*, Ankara 1978, s. 176; C. Çulpan , *Türk Taş Köprüleri Ortaçağdan Osmanlı Devleti Sonuna Kadar*, Ankara 1975; K. Çeçen, *Osmanlı İmparatorluğunun Doruğu, 16. Yüzyıl Teknolojisi*, İstanbul 1999, s. 199; M. Erdoğan, "Devletin Askeri Bünyesi İçinde Mimar Sinan'ın Eserlerinin Stratejik Önemi", *VI. Vakıflar Haftası*, İstanbul 1989, s. 80; M. Alaboz, *Mimar Sinan Köprülerinin Güncel Durum Değerlendirilmesi ve Kapuağası Köprüsü Restorasyon Projesi*, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008; K. Çeçen, "Sinan'ın Köprü ve Su Kemerleri", *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, İstanbul 1988; Y. Özdemir,- A. Atalay, "Sinan Dönemi Türk Taşköprüleri", *İzmir İnşaat Mühendisleri Odası, Türkiye İnşaat Mühendisliği 14. Teknik Kongresi*, İzmir 1997; F. İlter, *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri*, Ankara 1978; A. Yavuzyılmaz, *Gebze ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012; R. M. Meriç, *Mimar Sinan Hayatı Eseri*, Ankara 1965, s. 43; *Açıkhava Müzesi Kocaeli (Open-Air Museum)* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli 2008, s. 126-127.

Hamza GÜNDOĞDU

HÜR FİKİR

Yerel Gazete

Hür Fikir gazetesi, *Kocaeli* gazetesinden sonra İzmit'te yayınlanan ilk gazetelerden birisidir. Her ne kadar 1924 tarihinde ilk basımını yapmış olsa da gazetenin ilk sayılarına çeşitli nedenlerden dolayı ulaşılamamaktadır. Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde hiçbir sayısı bulunmayan *Hür Fikir*'in 1925'ten sonraki bazı sayılarına TBMM Arşivi'nden ulaşmak mümkündür. Gazetenin ilk sahibi ve mesul müdürü olan kişi Kılıçzade İsmail Hakkı Bey'dir.

Hür Fikir gazetesinin sahibi olan Kılıçzade İsmail Hakkı Bey (Hakkıoğlu) İkinci Meşrutiyet döneminden

Hürfikir gazetesi, 19 Kanun-i Sani 1925

itibaren Türk basın tarihinin önemli aktörlerinden birisi durumuna gelmiş ve çalıştığı gazetelerde ele almış olduğu konular, savunduğu fikirler ve Atatürkçü düşünce anlayışıyla Türk devrimini etkileyen kişilerden birisi olmuştur. TBMM'nin 3. Dönemi'nde İzmit Milletvekili olarak Meclis'te yer alan Kılıçzade Hakkı Bey, gazetelerde ele aldığı konularda büyük bir sosyal reform ve uygarlık programının esaslarını dile getirmiş, on yıl sonrasında yeni sorunlar gibi algılanan Türk Devrimi'nin gündemindeki tüm sorunlara ışık tutmuştur. Bu bağlamda *Hür Fikir* gazetesinin Kocaeli özelinde yeni rejimi ve politikalarını hararetle savunduğu yayınları ve Kılıçzâde Hakkı'nın bu gazetede yazdığı yazılar, inkılâbın gerçekleştirilmesinden önceki fikri hazırlıkların bir parçası niteliğinde olmuştur.

Kılıçzade İsmail Hakkı Bey tarafından yayınlanan *Hür Fikir* gazetesi 1924 yılında ilk olarak yayınladığında haftada sadece bir kez yayınlanmaktaydı. Dönem itibarıyla gazetenin fiyatı 3 kuruştur. Gazeteye aylık ve yıllık olarak abonelik yapmak mümkündü. Gazetede yazı işleri müdürlüğünü Kumandanoğlu Kasım Tevfik, mesul müdürlüğünü Avukat Hilmi ve matbaa müdürlüğünü de Haydar Bey yapmıştır. Kumandanoğlu Kasım Tevfik, aynı zamanda *Genç Düşünceler*'de de yazılar yazmıştır. Kumandanoğlu Kasım Tevfik, *Genç Düşünceler* adlı kendi gazetesinde, tıpkı *Hür Fikir* gazetesinin çizgisinde yazılar yazmış, üstelik "Mürşidim" diyerek selamladığı Kılıçzâde'ye olan hayranlık ve muhabbetini açıkça ortaya koyan yazılar da kaleme almıştır.

Haftada bir gün yayınlanmaya başlanan *Hür Fikir* gazetesi toplamda üç sayfa ve dört sütun olarak çıkmıştır. Gazetenin ilk sayfasının sağ köşesinde bulunan HF logosunun hizasında adres olarak İzmit Merkez gösterilmiştir. Adresin hemen altında ise "Cumhuriyete hâkim olan kanundur" ibaresi geçmektedir. Dönem itibarıyla müstakil fikir, siyasi, ilmi ve edebi bir gazete olan *Hür Fikir*, kendisini cumhuriyetçi bir gazete olarak tarif etmektedir.

Hür Fikir gazetesinde çok önemli kişilerin yazılar kaleme aldığı ve önemli konuları irdeledikleri anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi olan Rıza Oruç'un dilde sa-

deleşme konusunda yazılar kaleme aldığı anlaşılmaktadır. Örneğin gazetenin 15 Kasım 1928 tarihli yazısında adı geçen yazarın makalesinin adı "Lisanda İstiklaliyet" adını taşımaktadır. Bunun dışında *Hür Fikir*'de yazılar kaleme alan kişiler Av. Hilmi Bey, Mehmet Emin Bey, Cevdet Yakup, Adalet Habip, Mehmet Emin (Adapazarı Mektubu), Oğuz Altay, Raşit Recai (Geyve Mektubu), İbrahim Alaattin (Şiir) ve Hırpani Bey'dir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere *Hür Fikir* gazetesi, cumhuriyetçi ve devrimleri savunan nitelikte yazılar kaleme almıştır. Bu kapsamda 30 Kasım 1930 tarihli sayısında gazetenin hedefinin ne olduğu açıkça ifade edilmiştir. Bu sayıda gazetenin hedefi şöyle ifade edilmiştir: "Hürriyet aşkını ve fazilet tamim, fikir hürriyetini ve cumhuriyet akidesini tahkimdir". Böylece bu gazete için cumhuriyet ve hürriyet fikirlerinin ne olduğu açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyeti ve hürriyeti temel alarak yayın yapan *Hür Fikir* gazetesinin doğal olarak Cumhuriyet Halk Fırkası ile alakalı çok sayıda yazı yer almıştır. Bunun dışında gazetede şehir ve ülkeyi ilgilendiren önemli haberler, edebi yazılar, siyasi liderler, teşekkür, ilan, magazin, eleştiri, dış haberler vs. gibi konularda haberler bulunmuştur. Bu şekildeki yazılarla 1931 yılına kadar yayınlarını sürdüren Hür Fikir gazetesi, sahibi olan Kılıçzade Hakkı Bey'in 1931 yılında milletvekili seçilmesiyle birlikte kapanmıştır.

KAYNAKÇA

Hür Fikir gazetesi, 19 Kanun-i Sani 1925; Bahar Çimen, "Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)", *Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Zonguldak 2017, s. 19; Bayram Çağlar, "Kocaeli'deki Yerel Gazetelerin Tarihsel Ve Teknolojik Gelişim", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Kocaeli 2007, s. 14; Ekrem Saltık, "Harf İnkılabının Kocaeli Basınına Yansımaları", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV*, (Cilt 2), Kocaeli 2017, s. 1216; Ekrem Saltık, "Kocaeli'nde Garip Bir Casus: Kumandan Oğlu Kasım Tevfik'in 'Genç Düşünceler' ile Tevkifi", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli - Tarihi Kültürü Sempozyumu*-V, Kocaeli 2018, s. 1074; Sabahattin Özel, "Yazdıklarının Işığında Kılıçzade Hakkı Bey'in Fikirleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu- Bildirileri*, (Cilt III), Kocaeli 2019, s. 1499; Taner Bilgin ve Mesut Önal, "İzmit Hürfikir Gazetesinde Cumhuriyet Devri İnkılapları (1925-1931)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V Bildirileri*, (Cilt II), Kocaeli 2019, s. 1053; Sedat Şimşek, *Başlangıcından Bugüne Kocaeli Basın Tarihi (1848-2001)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2001, s. 85.

Bilal TUNÇ

HÜR KOCAELİ

Yerel Gazete

Hür Kocaeli gazetesi web üzerinden yayın yapmakta olan çevrimiçi bir gazetedir. Ömer Ağa Mahallesi, Alemdar Caddesi No: 46 Şen İş Merkezi Kat:2 Daire: 92 İzmit/Kocaeli adresinden idare edilen gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Mustafa Göksel, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü Ufuk Bağan, Haber Koordinatörü Lerzan Göremen, Haber Müdürü İlhan Kalpakçı'dır (Eylül 2021). *Hür Kocaeli* gazetesi Sosyal Danışmanlık Müşavirlik Turizm Medya Ticaret Ltd. Şti. adına çıkartılan çevrimiçi gazete "https://hurkocaeli.net/" adresinden yayın yapmaktadır.

"Hür doğduk, hür yaşarız" mottosuyla, kırmızı rengi kurumsal olarak benimseyen gazete Promedyanet tarafından hazırlanmaktadır. 0543 270 69 38 no'lu telefondan ulaşılabilen gazeteye aynı zamanda sorumlu yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenen Ufuk Bağan'a ait "ufukbagan@gmail.com" elektronik posta adresinden erişilebilmektedir. Kocaeli yerel gazeteleri içerisinde kurumsal e-posta kullanmayan nadir yayın kurumlarından olan *Hür Kocaeli*, Mustafa Göksel, Rüstem Özata ve Ufuk Bağan'ı bünyesinde yazar olarak bulundurmaktadır.

Gazetenin tasarımında flaş haberlerin yer aldığı hareketli bir bar ile birlikte güncel haberlerin yer aldığı bir ana sayfa yapısı bulunmaktadır. Haberleri; güncel, siyaset, ekonomi, eğitim, magazin, moda, sağlık, kültür, sanat, spor, turizm, yaşam, yeme ve içme ana başlıkları altında ele alan gazete siyasi yazılara yer vermekle beraber kültür-sanata önemli bir yer ayırmaktadır. Sosyal mecralardan da erişilebilme iddiasını barındırmasına rağmen, *Hür Kocaeli* gazetesi facebook, twitter, instagram gibi mecralarda aktif olarak yer almamakta, site içerisinden ilgili mecralara verilen bağlantılar çalışmamaktadır (Eylül 2021).

KAYNAKÇA

https://hurkocaeli.net/ 16.09.2021.

Akın DEVECİ

HÜRRİYET / CUMHURİYET CADDELERİ

İzmit'in Ana Caddeleri

Körfeze paralel doğu-batı aksında uzanan Hürriyet ve Cumhuriyet Caddelerini 1999 yılına kadar demiryolu hattı bölmekteydi. Demiryolunun sahile alınmasıyla bu caddeden geçen hat alanı, yürüyüş yoluna dönüştürülmüştür. İki caddenin ortasında, eski demiryolu hattının iki yanında bulunan çınar ağaçlarının anıt ağaç tescilleri, 2003 yılında yapılmıştır.

İzmit'in sembol caddelerinden olan Hürriyet ve Cumhuriyet Caddelerinin toplam uzunluğu 1370 metredir. Hürriyet Caddesi batıda Saray Yokuşu Caddesi ile Hürriyet Caddesi de İstasyon Caddesi ile birleşmekte, her iki cadde doğu yönünde Leyla Atakan Caddesi ile son bulmaktadır. Caddenin güzergâhı, Kemalpaşa, Tepecik, Ömerağa ve Karabaş Mahallelerini kat etmektedir. Tepecik, Ömerağa, Karabaş Mahalleleri, İzmit'in en eski mahalleleri arasındadır. Kemalpaşa Mahallesi ise mübadeleden önce Rum nüfusunun yaşadığı mahalledir.

İzmit'in eski kıyı çizgisini oluşturan bu caddelerin zemini dolgudur. 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın Osmanlı topraklarında gerçekleştirdi-

Hürriyet Caddesi

ği imar faaliyetleri sırasında İzmit'ten geçen Bağdat Yolu (bugünkü İnönü Caddesi) uzun yıllar kentin ana yol güzergâhı olarak kalmış, bu yol ile kıyı arasında inşa edilen ticaret yapıları da kentin çarşı kesimini şekillendirmiştir. 16. yüzyılda burada inşa edilen iki anıtsal külliye, bölgenin imarı açısından önemli diğer faktörleri oluşturmaktadır. Bunlardan biri, Kanuni Sultan Süleyman'ın damadı Rüstem Paşa'nın Kethüdası Mehmet Bey adına ölümünden sonra 16. yüzyılın ikinci yarısında yapılan külliyedir. Külliye'nin camisi, II. Mahmut döneminde yenilenerek Fevziye Camii adını almıştır. Padişah ve vezirler tarafından inşa ettirilen menzil külliyelerinin bir örneği olan Pertev Paşa Külliyesi ise II. Selim'in vezirlerinden Pertev Mehmet Paşa adına 1579 yılında yaptırılmıştır. Demiryolunun geçmediği yıllarda burada -eski Tekel binasının bulunduğu yerde- Anadolu'dan yük taşıyan develerin çöktürüldüğü Miskinler Meydanı olduğundan da bahsedilmektedir.

1888 yılında Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattının Ankara'ya kadar uzatılmasına karar verilmesi, caddenin kaderini etkileyen önemli bir başka gelişmedir. Çünkü körfezin doğusunun bataklık olması nedeniyle demiryolu hattının kent içerisinden geçirilmesi uygun bulunmuştur. Demiryolunun döşendiği yıllarda İzmit Mutasarrıfı olan Selim Sırrı Paşa'nın caddenin düzenlenmesinde önemli katkıları olmuştur. Bu esnada demiryolunun iki tarafı genişletilmiş, demiryolu hattı boyunca da çınar ağaçları dikilmiştir.

1882 tarihli Ebniye Nizamnamesi çerçevesinde, II. Abdülhamit'in saltanat yıllarında, Batı kentlerinde olduğu gibi Osmanlı kentlerinde de geniş bulvarların açıldığı faaliyetler kapsamında ele alınabilecek bu cadde düzenlemesi neticesinde, buraya Hamidiye Caddesi adı verilmiştir. Osmanlı Arşivi'nde yer alan 15 Eylül 1887 tarihi bir belgede "*Nefs-i İzmit'te inşâ edilmekte olan şose tarîkinin ve serâpâ (baştan aşağı) mermerden yapılan çeşmenin nâmî-i cenab-ı Hilâfet-penahî'ye izafetle yad olunması...*" şeklinde bahsi geçen cadde, bu olmalıdır. Demiryolu inşaatından bahsedilmediği bu belgede, caddenin bu dönemin en modern yol yapım tekniği doğrultusunda düzenlendiği öğrenilmektedir. 1891 yılına ait Şark Ticaret Yıllığı'nda burası Hamidiye Bulvarı şeklinde kaydedilmiştir. 1913 yılında İzmit Mutasarrıfı olan Mazhar Müfit Bey döneminde caddeye parke döşenmiştir.

Demiryolunun ikiye böldüğü kuzey ve güney caddelerinin adları, hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerinde kentin ideolojik araçlarından biri olmuştur. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra H. 1328 / M. 1910–1911 tarihinde caddenin adının Hürriyet Caddesi olarak değiştirilmesine karar verilmiştir. Ancak caddenin deniz tarafının Demiryolu Caddesi, kara tarafının Hürriyet Caddesi olarak adlandırıldığı da kaynaklarda geçmektedir. 1920'li yıllarda hazırlanan Osmanlıca istikamet planlarında her iki caddeye Hürriyet Caddesi yazılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra caddenin güneyine Cumhuriyet, kuzeyine Hürriyet Caddesi adı verilmiştir. İsmet İnönü döneminde Hürriyet Caddesi'ne Kocaeli Valisi Ziya Tekeli'den dolayı Tekeli Caddesi adının verilmesi uygun bulunmuştur. 1950 yılında Belediye Meclisi'nin aldığı karar doğrultusunda caddenin adı tekrar Hürriyet Caddesi yapılmış, 1967 onay tarihli planlarda burası Tekeli Caddesi olarak kalmıştır.

Bu caddelerin düzenlenmesi ve yenilenmesi çalışmalarına Cumhuriyet döneminde de devam edilmiştir. Yerel gazete haberlerinden öğrenildiğine göre 1966 yılına kadar devam eden imar planı tadilatları kapsamında şehir içinden geçen demiryolunun kaldırılarak Demiryolu ve Hürriyet Caddelerinin yeşil sahalı bulvara dönüştürülmesine karar verilmiştir. Ancak alınan bu karar, o yıllarda uygulanmamıştır.

Hürriyet ve Cumhuriyet Caddeleri (19. Yüzyılın Sonları), (İ.Ü.N.E.K., Albüm No 904906)

Her iki caddenin yaklaşık 150 yıllık değişimini eski fotoğraflarından ve çeşitli hatıratlardan anlamak mümkündür. 1912 yılında Abdülbaki Fevzi, "*...şimendiferin geçtiği mahallin iki tarafına açılmış olan caddeleri payitahtımızda bile yok denilecek derecede geniş, bir ucundan öbür ucuna kadar düz, gözün görebildiği kadar da uzundur. Her iki caddenin iki taraflarına sırasıyla çınar ağaçları dikilmiş, onlar da yetişmiş olduğundan yukarıdan dalları birbirleriyle kucaklaşmıştır. İnsan adeta yeşil bir tünelden geçiyorum zanneder. Yolun sağında solunda göze çarpacak güzel binalar görülür...*" sözleriyle tarif etmiştir.

Eski fotoğraflarından tespit edilebildiğine göre 19. yüzyılın sonlarında cadde üzerinde dört kata kadar çıkabilen konut+ticaret yapıları bulunmaktadır. Cadde üzerinde bulunan iki katlı kâgir / ahşap ticaret yapılarının zemin katlarının camekânlı, birinci katlarının genel olarak balkonlu, üst örtülerinin ise üçgen alınlıklı kırma çatıdan meydana geldiği görülmektedir.

Her iki cadde üzerindeki çok katlı yapılaşma 1950'li yıllardan sonra giderek artmaya başlamıştır. Nahid Sırrı Örik, bu caddeleri "...Şimdi budanmış yüksek ağaçlarıyla burası İzmit'in en geniş ve işlek caddesi. Buralarda birkaç da yeni yapılmış apartman gördüm. Fakat yaptıranlar ve içinde oturanlar affetsinler, hiçbiri de güzel *değil..*" sözleriyle tanımlamıştır. İlk önce her iki cadde boyunca kübik tarzda apartman yapıları inşa edilmiş ancak bunlar da birkaçı dışında günümüze ulaşmamıştır. 1960'lı yıllardan başlayarak kat mülkiyetinde yapılan düzenlemeler paralelinde bu güzergâh boyunca kat sayısı zemin + yedi kata kadar çıkmıştır. Genel olarak buradaki yapı stoğunun büyük bölümünü zemin+dört katlı yapılar meydana getirmektedir.

İnönü Caddesi'nden başlayarak D100 karayoluna kadar uzanan İzmit merkezdeki ticaret bölgesini ikiye bölen bu caddeler üzerinde, eskiden aynı işi yapan esnaflara ayrılan çarşı oluşumlarından da bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri, *Kapanönü Çarşısı*'dır. İstiklal ve Hürriyet Caddeleri arasında kalan bu çarşıdaki ticaret yapıları, ortasında çeşme bulunan meydanla kesişen düzgün sokaklar üzerinde sıralanmaktadır. Orijinalinde iki katlı yapıların bulunduğu çarşı dükkânları, zamanla ilave katlarla yükseltilmiştir. Özgün şekli bozulan bir diğer tarihi çarşı, Fevziye Camii'nin batısında bulunan *Yemeniciler Çarşısı*' dır. Bunlar dışında kuşkusuz şimdi olduğu gibi geçmişte de cadde üzerinde çok sayıda ticaret yapıları ve alanları yer almıştır. Mesela, 20. yüzyılın başlarında Fevziye Camii çevresinde evkaf dükkânları ve bir Kapalı Çarşı bulunmaktaydı. Buradan Pertev Paşa Camii'ne kadar olan kısım ise Açık Pazar Sahası'ydı.

Günümüzde modern bir mimari dokunun hâkim olduğu caddede, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait önemli anıt eserler de söz konusudur. Bunlar, yukarıda da bahsi geçen Fevziye Camii ve Pertev Paşa (Yeni Cuma) Camii'dir.

İzmit'te erken Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen kentsel düzenlemelerin uygulama alanları arasında bu caddeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda güneydeki caddeye Cumhuriyet Caddesi adı verilmiş, Hürriyet Caddesi tarafında da Cumhuriyet'in 10. yılında açılışı yapılan Ulugazi İlkokulu inşa edilmiştir. Bu okul binası, Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaygın olan Selçuklu ve Osmanlı mimari ve süsleme öğelerinin yeni yapı tiplerine uyarlandığı I. Ulusal Mimarlık üslubunun İzmit'teki az sayıdaki örneğinden biridir.

Burada kentin önemli kamu ve idari yapıları da yer almıştır. 1950'li yıllara kadar cadde üzerinde bulunan ahşap bir binada hizmet veren İzmit Belediyesi, 1957-2009 yılları arasında bunun yerine yapılan betonarme binada faaliyet göstermiştir. Hürriyet Caddesi ile

Fethiye Caddesi'nin kesiştiği köşe parseli kaplayan eski Tekel Baş Müdürlüğü binası da gerek caddeyi çirkinleştirdiği, gerekse imar planlarının tatbikini zorlaştırdığı gerekçesiyle 1960'lı yıllarda yıktırılarak yerine Belediye İşhanı yapılmıştır. Aynı cadde üzerinde bulunan Tekel Baş Müdürlüğü'ne bağlı bakımevi ve depoları, 1994 yılında yanmıştır. Daha sonra bu alan yangından kalan yapı duvarları korunarak parka dönüştürülmüştür.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.,) DH. MKT. 1447/1; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA.), F.K: 272. 11. 0. 0; Y.N: 16. 68. 17; Abdülbaki Fevzi, "Yurdumuzda Gördüklerim: İzmit", *Türk Yurdu*, 27 / 2, İstanbul 1912, 57–60; Ö. S. Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, (KOÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2012; İdris Bostan, "İzmit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, 536-542; A. Cuda, *Stadtaufbau in der Türkei*, byy, 1939; Çetin, A., "İzmit Sancağı'nda Bazı Yer Adlarının Değiştirilmesi", *Kocaeli Şehiriçi*, 24, Kocaeli 2005, 44-45; Erdoğan, N.- Ayyıldız, S.- Özbayraktar, M., *Geleneksel İzmit Kent Merkezi*, *Mahalleler*, *Sokaklar*, *Mimari Eserler*, İstanbul 2011; A. N. Galitekin, *İzmit Mehmed Bey Nam-ı Diğer Fevziye Câmi'-i Şerîfi*, İstanbul 2002; F. Y. Gülser, *Metropol Kentlerde Rekreasyon Sunumu ve Kullanım Sorunları*, *İzmit Kenti Örneği*, (Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2017; İller Bankası, İzmit Analitik Etütleri, Ankara 1970; Turgut Karaçoban, "Yüzyıllık Çınarların İzinden: Selim Sırrı Paşa ve İzmit- Ankara Demiryolu Serüveni", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, 739- 752; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; B. A. Ongun, "İzmit İmar Planı", *Arkitekt*, 1, İstanbul 1936, 14-15; Atilla Oral, (haz.), *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 2007; N. S. Örik, "İzmit 1956, 1957", *Türk Yurdu*, 264, İstanbul 1957, 689-695; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, İstanbul 1981; M. Özbayraktar, "Revitalization of One of the Main Streets of İzmit", *3. International Congress Livenarch III Proceedings*, II, (Ed. Şengül Öymen Gür), İstanbul 2007, 427-437; M. Özbayraktar, M. Pekdemir, G. Mırzaliyeva, "Spatial Character Analysis of Streets as Public Spaces: The Case of Izmit Hurriyet and Cumhuriyet Street, Turkey", *IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering*, 245, 2017; M. Özbayraktar, "Evaluation of Traditional Çarşıs (Bazaar) in Urban Cores within the Context of Spatial Quality: The Case of Kapanönü Çarşı (İzmit/Turkey)", *Online Journal of Art and Design*, 6/ 4, October 2018; O. Şenyurt, "1923-1960 Yılları Arasında İzmit'te İnşa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, 1667-1683; F. Y. Ulugün, "1891 Şark Ticaret Yıllığı'nda İzmit Sancağı Üzerine", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2017, 1966-2015; R. Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945; https://www.arkitera.com/haber/izmit-hurriyet-ile-cumhuriyet-caddesi-ortasindaki-yuruyus-yolunun-yeni-projesi-ozerurger-mimarliktan/ (Erişim Ağustos 2021)

Şennur KAYA

HÜRSÖZ

Yerel Medya

Hürsöz gazetesi 22 Eylül 1949 tarihinden itibaren İzmit'te yayınlanmaya başladı. Gazetenin sahibi Selahattin Telser'dir. Muharebe çavuşu olan Telser, ordudan ayrıldıktan sonra radyo alım satımı ve tamir işi yapmak için memleketi olan İzmit'te bir dükkân açmıştı. Ancak bir süre sonra işyeri istimlak edilince yer değişikliği yapmak zorunda kaldı. Telser, *Hürsöz* gazetesini çıkarma hazırlıklarına işte bu yeni dükkânında başladı. Arkadaşı ile birlikte bir matbaa makinesi yaparak İstanbul'dan getirdikleri harfler ile dizgi oluşturdu. Nihayetinde 1949 yılında yayına başlayan *Hürsöz*, muhalif bir gazete olarak büyük zorluklarla yayın hayatına merhaba dedi. Türk siyasi hayatının çalkantılı yıllarında ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) politikalarına karşı hoşnutsuzluğun üst seviyede olduğu bir dönemde Hürsöz gazetesi, demokratların ve Demokrat Parti'yi (DP) destekleyenlerin sesi olarak ortaya çıktı. Selahattin Telser, 22 Eylül 1949 tarihli ilk sayıda "Nasıl Çıkıyoruz" başlıklı yazısında gazetenin kurulma amacını da açıklıyordu.

HürSöz

Yıl 2 Sayı 234 Fiatı (5) Kuruş 31-Mayıs 1951 Perşembe

Halkın, Hakkın, Demokrasinin, Kuvvetli Müdafii Gündelik Siyasi Gazete

Yeni Valimiz Yakında tetkiklere ‖Başlıyor‖

Akmeşe Yolu Ön Plâna Alınacak

Hastahane iki aya kadar yeni yerine geçecek

Sırası Gelmişken

Belediyenin nazarı dikkatini çekeriz

D.P den istifalar

Bir Çocuk Ezildi

Telser'in deyimiyle *Hürsöz*, hiçbir siyasi partiyi kendisine alet etmemeyi hedeflemişti. Gazetenin kuruluş amacının memlekete hizmet etmek olduğunu sık sık vurgulayan Telser, bir yazısında kâr amacı taşımayan gazetenin şehrin ileri gelenlerinin abone olarak verdikleri destek ile ayakta durabildiklerini söylüyordu. Gazetenin ilk aylarda çıkan sayılarında "*şimdilik haftada bir perşembe günleri çıkar siyasi edebi gazete*" ibaresi yer alıyordu. Sahibi ve yazı işlerinin fiilen idarecisi olarak ise Selahattin Telser'in adı vardı. *Hürsöz*, ilk yıllarında iki sayfa olarak yayınlandı. Gazetenin satış fiyatı 5 kuruş olup Hürsöz Matbaası'nda basıldı. *Hürsöz* gazetesi yayına başladığı ilk aylarda pek ilan alamadı. Gazete 37. sayısı ile gündelik olarak çıkmaya başlarken, 25 Temmuz 1950 günü bu durumu okuyucularına "*Gazetemize ilan almak için kanunen her gün çıkmamız lazımdır*" sözleriyle duyurmuştu.

Yayın hayatına girdiği andan itibaren Telser ve arkadaşlarının yapmış olduğu -ve sık sık arızalanan- matbaa makinesi ile çıkartılan *Hürsöz*, 1951'den itiba-

ren yeni makine ile basıldı. 1955'te ise İstanbul Hüsnü Tabiat Matbaasından alınan makine ile birlikte gazete dört sayfa olarak çıkartılmaya başlandı. Gazetenin başlığı genellikle baş harf büyük olmak üzere küçük harflerle birleşik yazılmıştı. Esas rengi kırmızı olmakla beraber, siyah, yeşil ve az da olsa mavi logo kullanılmıştı. Logonun altında zaman içerisinde. "*Halkın, Hakkın, Demokrasinin Kuvvetli Müdafii Gündelik Siyasi Gazete*", "*demokrasinindir*", "*Adımız Andımız Demokrasidir Yolumuz*", "*Atanın - halkın - Hakk'ın ve doğrunun yolundayız*" gibi farklı ibareler görülmekteydi.

Hürsöz gazetesi öncelikli olarak İzmit'in ekonomik, siyasi ve sosyal hayatı ile ilgili haberlere geniş yer verdi. Bununla birlikte yerel bir gazete olmasına rağmen ulusal haberlere ve ülkedeki siyasi gelişmelere de değinerek okuyucusunu bilgilendirmek gibi bir misyon üstlendi. Dış ülkelerde meydana gelen olaylar ve gelişmelere de bigâne kalmayan *Hürsöz* gazetesinin ikinci sayfasında kısa kısa da olsa dünyadan haberlere yer verildi. Gazetenin baş yazarı olan Selahattin Telser'in köşesinde, sık sık İzmit'in köylerinde yaşanan ulaşım, su, elektrik vb. sorunlarla ilgili konulara dikkat çekilmekteydi. Gazetede ayrıca işçilerin sorunları ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi ile ilgili konulara ve sendikaların faaliyetlerine değinildi. Bununla birlikte güncel olaylara, roman tefrikaları ve şiirlere de yer verildi.

Selahattin Telser ailesi ile birlikte gazeteyi uzun yıllar boyunca ayakta tutmaya çalıştı. 1992 yılında vefat edince oğlu Aytol Telser'in öncülüğünde gazete yayın hayatına devam etti. Gazetenin mali işleri ise İlkan Telser tarafından yürütüldü. Her türlü güçlüğe rağmen çıkartılmaya devam edilen *Hürsöz* gazetesi için 17 Ağustos 1999 depremi bir dönüm noktası oldu. Tüm İzmit büyük bir yıkım yaşarken gazete de ekonomik ve teknik güçlükler nedeniyle varlığını sürdüremedi. Netice itibariyle 22 Eylül 1999'da sahipleri tarafından *Hürsöz* gazetesinin yayın hayatına son verildi. 50 yıllık mazisi ile İzmit'in geçmişine ışık tutan gazete, bugün araştırmacılar için önemli bir arşiv niteliğini taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Hürsöz, (22 Eylül 1949, 5 Ocak 1950; 19 Ocak 1950; 29 Mayıs 1951, 22 Eylül 1999); Hülya Koç, *Hürsöz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Konya, 2010, s. 9-16. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi); Müzeyyen Ünal, "Kocaeli Basın Tarihinde Selahattin Telser ve Hürsöz Gazetesi", *Milli Mücadele'de Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi ve Kültürü Sempozyumu VI*, Kocaeli, 2020.

Sedef BULUT

HÜSEYİN AKSOY (1963-...)

Mülkiye Başmüfettişi, Vali

Hüseyin Aksoy, 1963 yılında Trabzon'un Köprübaşı ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğreniminin ardından Trabzon Lisesi'ne kaydolmuş ve 1980 yılında buradan mezun olmuştur. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü kazanmış ve 4 yıllık eğitiminin ardından 1984 yılında mezun olmuştur. Çalışma hayatına 1985

Hüseyin Aksoy

yılında 73. Dönem Trabzon Kaymakam Adayı olarak başlayan Aksoy, Kaymakamlık Kursunu üstün başarı ile bitirdiği 1988 yılına kadar Vakfıkebir, Alucra ve Arsin kaymakam vekilliği görevlerinde bulunmuştur. Kaymakamlık kursunu bitirdikten sonra Isparta'nın yeni kurulan Aksu ilçesinin kurucu kaymakamı olarak tayin edilmiştir. Aksu'daki görevi sırasında 1990 yılında bir yıl süre ile yabancı dil eğitimi almak ve yönetim yapısı üzerine incelemelerde bulunmak amaçlarıyla ABD'ye gitmiştir. 1991 yılında yurda dönüşünün ardından Rize'nin yeni kurulan ilçesi Hemşin'e yine kurucu kaymakam olarak atanmıştır. Buradaki görevi sırasında eş zamanlı olarak yaklaşık bir yıl Pazar ilçesinin kaymakamlığını da vekâleten yürütmüştür. Kaymakam olarak son görev yeri 1993 yılında atandığı Malatya'nın Yeşilyurt ilçesi olmuştur.

Aksoy, Yeşilyurt'taki yaklaşık iki yıllık görevinin ardından 1995 yılında İçişleri Bakanlığı Mülkiye Müfettişliği görevine tayin olunmuştur. Ertesi yıl Mülkiye Başmüfettişi olan Aksoy, İçişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevine getirildiği 2000 yılına kadar bu görevini sürdürmüştür. Bu süreçte, farklı kurum ve kuruluşlarda teftiş, inceleme, araştırma ve özel denetim gibi faaliyetlerde bulunmuştur. Bunların yanı sıra 1997 yılında İçişleri Bakanlığı'nın Başbakanlık İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu Sekreteryası'ndaki temsilcilik görevini de yerine getiren Aksoy, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konularında pek çok çalışmaya katılmış ve bazı kanun tasarı taslaklarının hazırlanmasına katkıda bulunmuştur.

2000 yılında atandığı İçişleri Bakanlığı Genel Sekreterliği görevinde yaklaşık 1,5 yıl kalan Aksoy, 2001

yılında ilk valilik görevi olarak Muğla Valiliği'ne tayin olunmuştur. Muğla'daki 4 yıl 3 aylık görev süresi içerisinde şehrin kültür ve turizmini geliştirmek için önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çerçevede 2002 yılında restorasyonunu yaptırdığı Belen Kahvesi, yerli ve yabancı turist akınına uğramaktadır. Muğla ve yöresinde yaptırdığı duble yol çalışmaları ile ülke turizmine destek vermek isteyen Aksoy, halk ve kamuoyu ile iyi ilişkiler kurmuştur. Aksoy, 30 Aralık 2005 tarihli ve 2005/9864 sayılı Valiler Kararnamesi ile bir sonraki görev yeri olan Mersin Valiliği'ne tayin olunmuştur. 26 Ocak 2006 tarihinde Mersin'deki görevine başlayan Aksoy, 31 Mayıs 2010 tarihine kadar bu görevinde kalmıştır. Bu süreçte Akdeniz sahil yolu ve 2013 Akdeniz olimpiyatlarını şehre kazandıran Aksoy, çok sayıda spor tesisini de Mersin'e kazandırmış ve şehrin geleceğine yön verecek projelere imza atmıştır.

Aksoy, 11 Mayıs 2010 tarihli ve 2010/407 sayılı kararname ile Samsun Valiliği'ne tayin olunmuş ve bir sonraki görev yeri olan Diyarbakır'a atandığı 15 Eylül 2014 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Aksoy, 4 Haziran 2010 tarihinde görevine başlamış ve önceki görev yerlerinde olduğu gibi kurumsal iş birliğini Samsun'da da geliştirmiştir. Samsun'u tarım, turizm ve lojistik merkezi haline getirmek için faaliyetlerde bulunan Aksoy, Samsun Lojistik köyü, fuar ve kongre merkezi, gemi inşa sanayi bölgesi ve sağlık kenti Samsun gibi önemli projelere imza atmıştır. Ayrıca termal turizm ve kış turizmini geliştirmek için de adımlar atılmıştır. 15 Eylül 2014 tarihinde Diyarbakır Valiliği'ne atanan Aksoy, yeni görevine başlar başlamaz hemen çalışmalarına başlamış ve şehri ve ilçelerini tanımak amacıyla inceleme gezileri yapmıştır. Bölgenin sanayi ve turizmini geliştirmek amacıyla faaliyetlerde bulunmuş ve bu amaçla kurulan Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı da yürütmüştür. Aksoy, şehir merkezi ve ilçelerdeki spor komplekslerinin yenilenmesine ilişkin bir çalışma da başlatmıştır.

Aksoy, 13 Haziran 2017 tarih ve 2017/10458 sayılı kararname ile Kocaeli Valiliğine tayin olunmuştur. 30 Haziran'da Kocaeli'deki görevine başlayan Aksoy, 17 Haziran 2020 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Kocaeli'deki görev sürecinde, Açık Kapı Projesi ile vatandaşların sorunlarının hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulmasını sağlayan Aksoy, evde sağlık hizmetinin gelişmesini sağlamış, engelli, çocuk, kadın, yaşlı ve ihtiyaç sahiplerine yönelik pek çok sosyal hizmet projesi yürütmüştür. Bunların yanı sıra, Aksoy'un valiliği süresince şehrin sanayi, tarım, kültür ve turizminin geliştirilmesi için çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Aksoy döneminde, Sürekli Baca Gazı Projesi, Sıfır Atık Projesi, Kimyasal Depolama tesisleri gibi çalışmalarla Kocaeli şehri çevre duyarlılığı konusunda Türkiye'nin öncü şehirlerinden biri olmuştur. Aksoy'un görev yaptığı dönem aynı zamanda Covid-19 pandemisinin de yaşandığı dönem olmuştur. Aksoy, valiliği süresince, pandemi tedbirlerine uyulmasını sağlamış ve bu süreçte bir taraftan da şehrin sanayi ve ekonomisini güçlü tutmak için çaba göstermiştir. Halkla iç içe olması nedeniyle Kocaeli halkının da takdirini ve sevgisini kazanan Aksoy, 9 Haziran 2020 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aydın'a tayin edilmiş olup halen Aydın Valiliği görevini sürdürmektedir. Görev yaptığı her şehri kendi memleketi gibi gören Vali Hüseyin Aksoy, Aydın'ın turizm, sağlık, spor, kültür ve sanayi alanlarında gelişimi için çalışmalarını sürdürmektedir. Ayrıca, Aydın, Denizli ve Muğla illerinin kalkınmasına katkı sağlamak amacıyla kurulmuş olan Güney Ege Kalkınma Ajansı'nın (GEKA) Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini de yürütmektedir.

Muğla Valiliği görevine atandığı 2001 yılından beri 21 yıldır aralıksız olarak valilik görevini sürdürerek bu alanda rekor kıran Vali Hüseyin Aksoy, görev yaptığı ilçe ve illerdeki çalışmalarından dolayı çok sayıda takdirname ve teşekkür belgesi almıştır. Aksoy, evli ve bir çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

"Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, 10 Haziran 2020; "Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, 13 Mayıs 2010; "Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, 21 Haziran 2017; "Görev Yapmış Valilerimiz", http://www.mersin.gov.tr/gorev-yapmis-valilerimiz, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Vali Aksoy Çermik ve Çüngüş'te İncelemelerde Bulundu", *Mersin Haber*, 3 Şubat 2015; "Karacadağ Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulu Toplandı", *Mersin Haber*, 11 Mart 2015; "Mersin'in Efsane Valisi Hüseyin Aksoy, Aydın'a Atandı", *Olay Mersin*, 10 Haziran 2020; "Trabzonlu Vali Aksoy'a Vefa", *Haber61*, 26 Mayıs 2015; "Karadeniz'in Öncüsü Samsun / Samsun Valisi Hüseyin Aksoy", *Gönül Dergisi*, *https://www.gonuldergisi.com/karadenizin-oncusu-samsun-samsun-valisi-huseyin-aksoy.html*, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "İlimizde Görev Yapmış Valiler", http://kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Valimiz Sayın Hüseyin Aksoy İlimizden Ayrıldı", http://www.kocaeli.gov.tr/valimiz-sayin-huseyin-aksoy-ilimizden-ayrildi, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Hüseyin Aksoy", *Siyaset*, https://siyasetdergisi.com.tr/huseyin-aksoy/, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Yönetim Kurulu", https://geka.gov.tr/tr/yonetim-kurulu, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Muğla'da Duble Yol Atağı", *NTV MSNBC*, 26 Nisan 2005; "Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, 30 Aralık 2005; "Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, 16 Eylül 2014; "Muğla'da 'Alternatif Turizm'", *Muğla* gazetesi, 16 Eylül 2016; "Vali", http://www.aydin.gov.tr/vali, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Diyarbakır'a 16,5 Milyonluk Spor Yatırımı", *Mersin Haber*, 6 Nisan 2015.

Tufan TURAN

HÜSEYİN AVNİ AYNAGÖZ

Tümgeneral

Tümgeneral Hüseyin Avni Aynagöz, İzmit eşrafından Osman Aynagöz'ün oğludur. İki erkek iki kız kardeşi vardır. Hüseyin Avni Bey askerliği, kardeşleri Hafız Sait ve Ahmet Aynagöz, ticareti seçmişlerdir.

İzmit'te Hacı Hasan Mahallesi'nde Yeni Turan Okulu yanından yukarı çıkan yokuşta Aynagöz Konağı'nda doğdu. Bu konağın yerinde halen 1953 yılında Nihat Durak'ın inşa ettirdiği Yeşilay Apartmanı vardır.

H. Avni Aynagöz, askeri kaynaklara göre Ankara Çeşitli Sınıflar Talimgahı'nda, 57'nci Tümen Hü-

cum Taburu Bölük Komutanlığı yapmıştır. Bursa, Uşak ve Gediz'de düşmanla çarpışan, İnönü, Kütahya-Eskişehir ve Sakarya muharebelerine katılan piyade subaylarımızdan olması nedeniyle Türk İstiklal Harbi'nde takdirname almıştır. 29 Ağustos 1940 tarihinde kurmay albaylığa terfi etti. II. Dünya Savaşı sırasında Trakya'da Türkiye-Bulgaristan sınırında askeri birliklere komuta etti. 29 Ağustos 1947 tarihinde tuğgeneralliğe yükseldi. Komutası altındaki askerler tarafından çok değerli bir insan olarak anıldı.

1948 yılında *Yeni Mersin* gazetesinde Mersin Halkevi'nde İçel ve Seyhan Valileri ile birlikte boks müsabakası izleyen devlet erkanından biri olarak yer almıştı.

Bilge Aynagöz Sürel ve Hale Aynagöz Keyman adlı iki kızı olan H.Avni Aynagöz'ün eşi Raika Aynagöz 1942 yılında öldü.

H. Avni Aynagöz, 1954 yılında emekli olduğunda tümgeneral rütbesinde idi.

KAYNAKÇA

Türk İstiklâl Harbînde Takdirname Alan Piyade Subayları (Gnkur. Ataşe Bşk.lığı Arşivi, Dos. No. 2, 1320-P.3: 1325-P.1587); *Tasviri Efkar* gazetesi, 29.08.1940, "Kurmay Albaylığa Terfi Eden Yarbaylar"; *Tan*, 29.10.1942, Raika Aynagöz'ün ölüm ilanı; H.Nihat Durak'la Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nde söyleşi, 25 Nisan 2005; *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 1947, s. 4, "Ordu Terfi Listeleri"; *Yeni Mersin* gazetesi, 05.06.1948

Müzeyyen ÜNAL

HÜSEYİN ÇAĞLAYAN (1939-...)

Askeri Bando Majörü

8 Şubat 1939'da Mersin ili Tarsus ilçesinde doğdu. Astsubay olan babasının tayini sebebiyle ailesiyle birlikte birkaç aylıkken Sakarya'ya bağlı Yanık köyüne yerleşti. İlkokula kadar burada yaşadı. Babasının İstanbul'a tayin olması sebebiyle ilkokulu Çamlıca'da, ortaokulu Sarıyer Ortaokulu'nda okudu. Ortaokul son sınıfta, o zamanki adıyla Mithatpaşa Stadı'nda yapılan 19 Mayıs gösterilerinde Boru-Trampet Takımı'nın tören geçişinde, önde yürüyen ve süslü bir değneği tempolu şekilde sallayarak arkasındaki takımı yöneten ve arada bir o değneği havaya atıp tutan kişiyi hayranlıkla izledi ve bu işi yapmaya karar verdi.

Eve dönüp babasına gördüklerini anlatınca babasının tavsiyesiyle Kuleli Askerî Lisesi sınavlarına girdi. 1955 yılında Kuleli Askerî Lisesi'ni kazandı. Fakat o dönem Erzincan Askeri Lisesinin açılması dolayısıyla, birçok arkadaşıyla birlikte Erzincan'a gönderildi. Burada Yaşar Büyükanıt, İlker Başbuğ ve Hurşit Tolon olmak üzere birçok asker arkadaşıyla öğrenim gördü.

İlk kez Erzincan'da, o süslü asayı eline almış ve bir daha da bırakmamıştır. Aslında, henüz asayı kullanmakta acemidir. Kuleli Askerî Lisesi'nden gelen ve Majör olan "Metin Ağabeyi" ona elini uzatır; "Gel, ben yaparken izle, ben de sana yardımcı olayım, benden sonra sen Majör olursun" der. Öyle de olur ve ilk kez Erzincan'da "Majör" olur (*Kocaeli* gazetesi, 2015). Okulda kurduğu boru trampet takımına 1959 yılına kadar majörlük yapar.

Daha sonra Kara Harp Okulu'nun boru ve trampet takımına majörlük yapar. O sırada rütbesi asteğmendir. Asteğmen olarak Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda majörlük yapan ilk ve son kişi olmuştur (*Özgür Kocaeli*, 2015). 1961 Haziran ayında tabur komutanının talimatıyla Bölük Flaması'nı taşımakla görevlendirilir ve İtalya - Napoli'de boru trampet gösterisinde en öndedir. Buradaki başarılı gösteri üzerine zamanın Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in talimatıyla aynı ekip Hollanda'ya da gider ve gösteriler yapar.

Harp Okulu'nda 80 kişilik Boru Trampet takımı kurar ve majörlüğünü yapar. Kurulan takım, Harbiye tarihinde bir ilktir. Takım üyelerinden birisi de Rıza Küçükoğlu'dur. Çorlu'da 61. Tümen-176. Piyade Alayı'nda Majörlük ve Babaeski'de Müstakil Keşif Bölük Komutanlığı görevleri sonrasında, 1968 yılında sıhhi sebeplerle, kıdemli üsteğmen rütbesinde iken kendi isteğiyle kolordu şilti ile ödüllendirilerek ordudan ayrıldı. 1968 Eylül'ünde İzmit'e yerleşti ve özel istekle Kolordu Bandosu'na iki defa misafir olarak Majörlük yaptı.

İzmit Musiki Cemiyeti'nde (Derneği) 20.01.1980 - 10.01.1988 ve 30.01.1990 - 05.05.2004 tarihleri arasında olmak üzere yaklaşık 25 yıl kadar başkanlık görevi yaptı. İzmit Musiki Derneği'ne Sadun Aksüt, Mithat Özyılmazel, Erdinç Çelikkol, Mustafa Sağyaşar ve Murat Büyükkaya gibi hocaların gelmesine vesile olmuştur. Başkanlığı döneminde Dernek, dönemin 1. Kolordu Komutanı Yaşar Büyükanıt'ın davetiyle Diyarbakır ve Şırnak illerinde konserler vermiştir. Dernek, çevre illerde, Yalova, Kocaeli'nin bütün ilçelerinde, İstanbul'da Yapı Kredi Bankası Salonu'nda çeşitli konserler vermiştir. Majörlük ve askerlik görevinde kazandığı şiltleri ve ödülleri İzmit Musiki Derneği'ne hibe etmiştir. Halen Kocaeli'nin Gölcük ilçesinde yaşamaktadır. 1966 yılından bu yana eşi İnci Hanım ile beraberlikleri sürmektedir ve 2 erkek evlatları ve 1 erkek torunları vardır.

KAYNAKÇA

Hakan Bağcı, Hüseyin Çağlayan ile Röportaj, Kocaeli 22.09.2021; "Majör Bir Yaşam Örneği; Hüseyin Çağlayan", *Kocaeli* gazetesi, Kocaeli 13.06.2015, Kocaeli Gazetecilik ve Yayın AŞ, Erişim tarihi: 22.09.2021, https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1287294/major-bir-yasam-ornegi-huseyin-caglayan; "Yaşayan Tarih; Hüseyin Çağlayan", *Özgür Kocaeli* gazetesi, Kocaeli 09.05.2015, KOGA Kocaeli Gazetecilik Matbaacılık Tic. AŞ, Erişim tarihi: 22.09.2021, https://www.ozgurkocaeli.com.tr/yazdir/4477289; Bülent Ekinci, "Büyükşehir Musiki Derneği 70 yaşında", *Kocaeli* gazetesi *Kültür-Sanat Bölümü*, Kocaeli 15.05.2017, Erişim tarihi: 02.10.2021, https://www.kocaeligazetesi.com.tr/yazdir/1391590

Hakan BAĞCI

HÜSEYİN FİKRİ PAŞA / HACI HASAN ÇEŞMESİ

Gölcük Hamidiye Mahallesi'nde Vakıf Eser Sahibi Osmanlı Paşası

Öncelikle Kocaeli ili Gölcük ilçesinin Hamidiye Mahallesi'nde (eski köyünde), Hicri 1304, Miladi 1888 yılında vakfedilerek hizmete sokulan bu tarihi çeşmeyi yaptıran ve ona adını veren Hüseyin Fik-

ri Paşa, Batum Hanedanı'ndan Gürcüzade Osman Ağa'nın oğlu olarak 1837 yılında Batum'da doğdu. Sıbyan mektebinden sonra Mekteb-i Maarif-i Adliye'den mezun olan Hüseyin Fikri, 1861 senesinde Serasker Süleyman Paşa'nın mahiyetinde mektupçuluk görevlerinde bulundu. Edirne ve Vidin şehirlerinde bazı görevler aldıktan sonra 1863'te başkent İstanbul'a döndü. 1869 senesinde Tuna Vilayeti Tahrir Nüfus ve Emlak Komisyonu Başkâtipliğine getirildi. Bir müddet sonra bu komisyonun başkanlığına atandı. Plevne Kaymakamlığı'ndan sonra 1870'te Ticaret Mahkemesi Birinci Mümeyyizliğine, akabinde de ikinci mümeyyizliğe geçti. 1886'da Surre-i Hümayun Eminliğine terfi ettirilerek buradan Emlak-ı Hümayun Komisyon Başkanlığına tayin oldu. 1895 yılında rütbesi 'Rütbe-i balaya'a yükseltildi ve paşa unvanıyla taltif edildi. Bu arada Mecidi nişanı sahipliğine ulaşarak önemli devlet ricalinden biri olma ayrıcalığına erişti.

1899 senesinde, başarılarından dolayı gümüş liyakat madalyasıyla ödüllendirilen Hüseyin Fikri Paşa, son olarak Heyet-i İdare azalığına getirildi.

Hüseyin Fikri Paşa, 1877 yılındaki Rus-Osmanlı Savaşından sonra Batum ve civarından, yakın akrabalarının da içinde yer aldığı Gürcü kökenli göçmenlerin gelip yerleşmiş olduğu Gölcük Hamidiye köyünün gelişimine katkı sağladı. Ayrıca kendi adıyla anılan bir cami ve 2 çeşme yaptırarak onları köye vakfetti. Köy caminin şadırvanı da, aynı vakıf adına, Hüseyin Fikri Paşa'nın hanımı tarafından yaptırılmıştır.

Yer altındaki dip pınarlardan özel künklerle sıkıştırılarak getirilen suyu, kurnalarla akıtan çeşmeler, aynı zamanda doğal basınç otomatiğine sahip hayratlardır. Bundan ötürü aktif ömürleri asırlarca sürebilmektedir.

Gürcüzade Hüseyin Fikri Paşa'nın yaptırarak vakfettiği tarihi çeşmelerin birinin kitabesinde şunlar yazılıdır: 'Surre-i Hümayun Emini Hüseyin Fikri Efendi'nin hayratıdır. Hicri 1304 (M 1888).

Yine aynı paşanın (H 1305) 1889 senesinde inşa ettiği aynı köy merkezindeki ikinci kadim çeşmeye, Kadıoğlu Çeşmesi de denilmektedir.

Üzerlerinden asırlar geçmesine rağmen doğal ortamın olumsuz etkilerine karşı direnen çeşmelerin yeniden ihya edilmesi için Gölcük Belediyesince çalışmalar sürdürülmektedir.

Osmanlı Devleti'ne yaptığı yüksek hizmetleri yanında, yakınlarının bulunduğu Gölcük Hamidiye karyesine dini ve hayır müesseseleri vakfeden Hüseyin Fikri Paşa'nın vefat ettiği yıl 1904'tür.

KAYNAKÇA

m.facebook.com/hamidiyeee/photos; Ahmed Nezih Galitekin, *Su Medeniyeti Tarihinden Damlalar*, KBB, İSU Gn.Md. Kültür Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, Seçil Ofset, Nisan 2015- İstanbul, s. 248-312; İlyada Akyol, 'Gölcük Sanatla Kimlik Kazanıyor', Röportaj, *Demokrat Kocaeli* gazetesinin 10 Nisan 2022 Tarihli Nüshası; golcukvizyon gazetesi.com

Erdoğan ÖZDEMİR

HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ

Ulema, Kâtip

Hüseyin Hüsnü Efendi, 1880 yılında Kandıra'da doğmuştur. Babası ulemadan Mehmet Said Efendi'dir. Annesinin adı Aişe Hanım'dır. Babası 1895 senesinde vefat etmiştir. Hüseyin Hüsnü Efendi, Kandıra'da Sübyan Mektebi'nde hafızlık okudu. Daha sonra Kandıra Medresesi'nde Arapça, Farsça ve hesap tahsil etti. Hüseyin Hüsnü Efendi, "Semercizâde" ve "Karadurak Camii Hatibi Mehmet Said Efendizâde" unvanlarıyla tanınmıştır. 1899 senesinde Kandıra kazası, Şer'iye Mahkemesi Başkâtipliği'ne tayin olundu. Hüseyin Hüsnü Efendi, vefat ettiği 1917 yılına kadar Kandıra'da başkâtiplik görevine devam etti.

KAYNAKÇA

Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, *İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali*, C. II, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul 1996, s. 132.

Ayşegül YILMAZ

HÜSEYİN HÜSNÜ IŞIK (1879-1961)

Müftü, Milletvekili

Hüseyin Hüsnü Işık 1879 yılında İzmit'in Gebze ilçesinde doğdu. Kemahlı Selim Ağa'nın oğludur. İlk ve orta öğrenimini Gebze'de tamamladı. 1900 yılında İstanbul'da Fatih Medresesi'nde, Tokatlı Şakir Efendi'den ders görerek, müderrislik icazeti aldı. Meşrutiyet Dönemi'nde, 8 Şubat 1910'da Gebze Müftülüğüne atandı. 1912 yılında dini hizmeti ifa ettiğinden askerlikten muaf tutuldu. Hüseyin Hüsnü Efendi, İttihat ve Terakki Fırkasına yakınlığından dolayı Kamil Paşa hükümeti döneminde 20 Aralık 1912'de görevinden alınsa da 23 Temmuz 1913'te tekrar aynı göreve getirildi. 17 Mart 1919'da ise bu kez Damat Ferit Hükümeti tarafından görevinden alındı. Milli mücadele döneminde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşundan sonra Gebze'de açılan şubenin başkanlığına seçildi. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışından sonra, 28 Haziran 1920'de

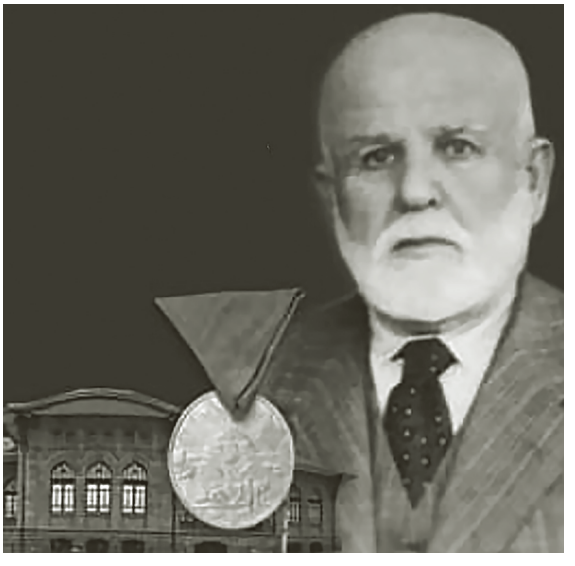

Hüseyin Hüsnü Işık

Üsküdar livası adına Gebze'de yapılan seçime İstanbul milletvekili olarak katıldı ve 7 Temmuz 1920'de Meclise girdi. Hüseyin Hüsnü Efendi, Meclis içinde 1921'de kurulan "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Grubu", 1922'de ise "İkinci Grup" üyeleri arasında yer aldı. Mecliste önce İrşad, sonra da Şer'iye, Evkaf ve Tapu Kadastro komisyonlarında çalıştı. Bir süre, İçtüzük Komisyonu'nun çalışmalarına katıldı. Hüseyin Hüsnü Efendi, Lozan Konferansı'nda itilaf devletlerinin aldığı kararı reddeden ve Musul meselesinin geçici çözümüne dair takrir veren üyeler arasındaydı. Milletvekilliği 1923'te sona erince, Gebze'ye dönerek 1935 yılına kadar ticaretle meşgul oldu. Kendi talebi üzerine 28 Kasım 1935'te Çatalca Müftülüğü'ne atandı. Çocuklarının eğitiminden dolayı tayinini İstanbul'a aldırmak isteyince, 25 Aralık 1943'te Kartal Müftülüğüne getirildi. 31 Mart 1949'da emekliye ayrılarak Gebze'ye döndü. Evli ve dört çocuğu olan Hüseyin Hüsnü Efendi, 24 Şubat 1961 tarihinde vefat etti.

KAYNAKÇA
BOA.ŞD., 2818-24; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, *Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, TBMM Vakfı Yay., Ankara, C. I, s. 303,307; C. II, s. 808-810; C. III, s. 508; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, C. III, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay., İstanbul 1996, s. 124.

Ayşegül YILMAZ

HÜSEYİN HÜSNÜ TÜRKANT (1909-1990)

Milletvekili

14 Temmuz 1909'da Selanik'e bağlı Serez sancağının Kormişta (Kırmışte) köyünde dünyaya geldi. Babasının adı Rasim Efendi, annesinin adı ise Esma Hanım'dır. Doğumundan kısa bir süre sonra Balkan Savaşı'nın başlaması nedeniyle göç etmek zorunda kalan ailesi, Geyve'nin Pamukova nahiyesine yerleşti. Bununla birlikte nüfusa kayıtlı olduğu yer, İzmit'in Ömerağa Mahallesi'dir. İlkokulu Pamukova'da bitiren Hüsnü Türkant, ortaöğrenimini Fevziye (Işık) Lisesi'nde tamamladı. 1930 yılında İstanbul Tıp Fakültesine girdi ve 1936'da tabip olarak mezun oldu. Aynı yıl askere alındı ve Gülhane Hastanesi Tatbikat Yedek Subay Okulu'nda eğitim görmeye başladı. Ertesi yılın Nisan ayında buradaki eğitimini tamamlayarak Tabip Asteğmen rütbesiyle Süvari Tümeni Müstakil Topçu Taburu hekimliğine tayin olundu. 31 Ekim 1937'de Tabip Teğmen rütbesi ile terhis oldu.1937'de kendinden sekiz yaş küçük olan Nebahat Hanım ile evlendi. Bu evlilikten 1939'da Hikmet Cengiz ve 1943'te de Mehmet Yavuz adlarını verdikleri iki oğulları oldu. Ancak küçük oğulları 1962'de vefat etti. Evlendiği yıl Tıp Fakültesi II. Dahiliye Kliniği asistanlığına atandı. 1940'ta ihtisasını tamamladı ve birinci sınıf iç hastalıkları mütehassısı oldu. 1941 yılında İzmit'te serbest hekim olarak çalışmaya başladı. 2. Dünya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler nedeniyle 19 Eylül 1941'de yeniden askere alındı. 4 Nisan 1942'de rütbesi yükseltildi ve Yedek Tabip Üsteğmen oldu. İkinci askerlik hizmetini 27 Şubat 1943'te tamamlayarak terhis oldu ve memleketi İzmit'e dönerek serbest hekim olarak çalışmaya devam etti.

1946'da siyasete atılarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne kaydını yaptırdı. Üç yıl sonra 1949'da Demokrat Parti'ye geçti. 14 Mayıs 1950'de yapılan IX. dönem seçimlerinde Demokrat Parti'den aday oldu. Yapılan seçimde Kocaeli milletvekili olmaya yetecek kadar oy almayı başardı. Sadece IX. dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili olarak bulunan Hüsnü Türkant, Çalışma, Sağlık ve Sosyal Yardım komisyonlarında görev almıştır. Genel Kurulda farklı zamanlarda birbirinden farklı 20 konu hakkında söz alarak 34 kez konuşma yapmıştır. Bu konuşmalarda çeşitli ülke sorunlarını gündeme getirdiği gibi, doğrudan doğruya seçim bölgesi olan Kocaeli'ni ilgilendiren konulara da değinmiştir. Milletvekilliği sona erdikten sonra memleketi İzmit'e dönerek serbest hekimliğe devam etmiştir. 16 Kasım 1990'da vefat eden Hüsnü Türkant, İzmit Bağçeşme Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Meclis kayıtlarında İngilizce ve Almanca bildiği yazmaktadır. Tıp alanında Türkçe, Almanca ve İngilizce dillerinde yayımlanmış *Böbrek Fonksiyonlarının Tayini* adlı bir eseri bulunduğu belirtilmektedir.

KAYNAKÇA
Nurettin Gülmez, "Çok Partili Hayat Döneminde TBMM'deki Kocaeli Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz (1946-2015)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, C. III, Kocaeli 2019, ss. 1263-1306; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM-IX Dönem 1950-1954*, C. VII, Ankara 1998.

Ümit EKİN

HÜSEYİN KOLAYLI (1933-2006)

İzmit Eşrafından, İş Adamı

1933 yılında doğan Hüseyin Kolaylı'nın babası Zekeriya Bey, annesi Cevahir Hanım'dır. Nüfusta Trabzon Akçaabat İskefiye köyü ve 1933 doğumlu gözüküyordu ama muhtemelen, bir yıl önce doğmuştu. Aile tütüncülükle geçiniyordu. 1940 yılında her şeylerini sattıktan sonra İzmit'e gelerek Turgut Mahallesi'ne yerleştiler. Babası Zekeriya Kolaylı 1946 yılında bugünkü Gima'nın bulunduğu yerde Yıldız Kahvehanesini açtı. Oğullarından ortancası olan Hüseyin Kolaylı da gündüz ayakkabıcı dükkânında çalışır, akşamları babasına yardım ederdi. Zekeriya Kolaylı 1973 yılında, eşi Cevahir Hanım 1990 yılında vefat etti. Büyük oğlu İsmail Kolaylı'nın adı bugün Turgut Mahallesi'ndeki ana caddede yaşatılıyor.

Hüseyin, Kolaylı ailesinin beş erkek çocuğunun üçüncü sırasında yer almaktaydı. Ağabeyi İsmail Kolaylı'nın ve de İlyas Kolaylı'nın ölümlerinden sonra kurulu iş düzenlerini yönetmek zorunda kaldı. Çocukluk ve gençlik günlerinde Tevfik Usta'nın yanında çırak olarak ayakkabı tamirciliği yaptı.

Kolaylı ailesinin İzmit'e göçünden daha önce gelip, özellikle Turgut Mahallesi'ne yerleşen köylüleri, akrabaları vardı. Bu nedenle dedeleri, amca çocukları olan sonradan eşi olacak Nigar Kolaylı ile daha 7 yaşında iken tanıştılar. Zorunlu olduğu için 10 yaşında okula gitti ancak sonra devam etmedi. Gültepe'de Kelle Dere denen viyadük altındaki çayırlarda dolaştı, Hayat Şekeri sattı. O zamanlar Turgut Mahallesi'nde yol

Hüseyin Kolaylı

ve elektrik yoktu. Su için çeşmede kuyruğa girilir, sıra beklenirdi. Hüseyin ve ağabeyi İsmail Kolaylı ile Enver ve ağabeyi Hasan Bozdağ 40 kuruş yevmiye ile tuğla ocağında çalışmaya başlamış ve 1947 yılına kadar bu işe devam etmişlerdi. Daha sonra baba Zekeriya Kolaylı, oğulları İsmail ve Hüseyin ile sonradan enişteleri olan Enver Bozdağ, Klor Fabrikası inşaatında duvar işçisi olarak çalıştılar. İsmail Kolaylı, efendi tavırları ile kısa zamanda ustabaşı oldu. Klor Fabrikası inşaatı 1944'te bitti. Bozdağ Kardeşlerle birlikte inşaat işleri almaya devam ettiler.

Hüseyin Kolaylı, 1953 yılında askere gidene kadar Ayakkabıcı Nusret'in yanında çalıştı. Daha sonra kendine ait "Şık Kundura Yapım Evi"ni hayata geçirdi. Askerde de ayakkabıcılık yaptı. 1955 yılında askerden döndükten sonra oğulları Erol dünyaya geldi ve inşaat malzemeleri dükkânını hayata geçirdiler. 1954-1958 yılları arasında müteahhit İbrahim Yolan'ın taşeronu olarak SEKA 3. ve 4. Kağıt Fabrikaları inşaatını gerçekleştirdiler. 1956-1958 yılları arasında da İsmail Pekdemir ile ortak SEKA Ambarının yapımını üstlendiler. 1959-1961 arasında ise tek başlarına DMO inşaatını yaptılar. Hüseyin Kolaylı çimento, kireç, mozaik satarken, İsmail Kolaylı da dışa dönük karakteri ile taahhüt işleri alıyordu.

1962'de İstanbul'da Akbank şubesi, 1961-1970 arası Ulugazi İlkokulu yanında Hürriyet Caddesi'ne cepheli, daire başı 25,000 TL karşılığı Petrol Ofisi Lojmanları, ardından 4. Yol Bayındır Kooperatif Evleri, Yeni Doğan Kooperatif Evleri, Körfez DSİ Kooperatif Evleri, sonrasında da aileden herkesin yerleştiği Alemdar Caddesi'ndeki Kolaylı Apartmanı'nı yaptılar. Bir başka ileri görüşlü projeleri, Soğucak'ta aldıkları 36 dönümlük arsa idi. Daha sonra Otel Altınnal inşaatını devralarak tamamladılar. Renault Bayii ve 42 Evler Servisi açıldı. Kocaelispor Başkanı ve İzmit Rotary Kulübü üyesi oldu. Demiryolu Caddesi Şafak Apartmanı, Kozluk Bengü ve Bakır Apartmanı, Plaj Yolu Hakimler ve Polis Lojmanları, Değirmendere Albatros Apartmanları, 1980-1993 arası Kolaylı Yazlık Siteleri inşa edildi.

Hüseyin, Mikdat ve Mustafa Kolaylı kardeşlerin oluşturduğu Kolaylı Ticaret'in her alana el attığı günlerde Hüseyin Kolaylı'nın masasında oturduğu bölüm bir dergâh haline gelivermişti. O günlerin İzmit'te iz bırakanları Şahabettin Bilgisu, Alpaslan Akman, Alaattin Özkurt, Ağır Ceza Başkanı Hakim Necmettin Dicleli, Hayrettin Ulusoy, Kemal Süzer, Ertuğrul Ünlüer, Dündar Çiğit, Faruk Demirer, Turan Tığ, İrfan Çepni, Hatay Can, Ferit Ataman, siyaset ve iş adamı kimliğinde olanlar sohbetin koyusunda Hüseyin Kolaylı'nın bu dergahının müdavimleri idi. İş yerlerinin hemen karşısında yaptırdıkları Altınnal Oteli bu toplantıların devam ettiği bir başka nokta idi.

2005 yılında şirketlerin yönetim kurulu başkanlığından çekilmişti. Ortaklar yerine Erol Kolaylı'yı seçtiler. 4 Mart 2006 tarihinde aniden rahatsızlandı. Önce Konak, daha sonra Kocaeli Üniversitesi Hastanesi'ne kaldırıldı. 6 Mart 2006 günü hayata gözlerini yumdu. Ertesi gün büyük bir kalabalığın katılımı ile defnedildi.

Hüseyin Kolaylı, gündemdeki olayları çok iyi takip ederdi. Sosyal yaşamın cemiyetçilik akımında derneklerde başkanlık yapmış en son Kocaelispor'da üstlendiği başkanlık döneminde çok başarılı günleri, Kocaeli futbolseverlerine tattırmıştı. Kocaelispor Yönetim Kurulu üyeliği ve başkanlığında da çok başarılı idi.

Ertuğrul BAHAN

HÜSEYİN KOZLUCA (1938-...)

1938 yılında İzmit'te dünyaya geldi. Basketbola Fenerbahçe'de başladı. 3 yıl Fenerbahçe Genç Takımı'nda oynadı. 1956 yılında Galatasaray'a transfer oldu. 1963 yılında tekrar Fenerbahçe'ye geri döndü. 9 yıl Fenerbahçe formasını giydi. 1972 yılında basketbol jübilesini yaptı. 86 kez milli forma giyerek ülkemizi temsil etti. Milli takımda 4 kez kaptanlık görevinde bulundu. Milli takımda yer aldığı maçlarda 751 sayı kazandırdı. 1969 yılında Türkiye liginde 736 sayı ile sayı kralı oldu. Bir dönem *Hürriyet* gazetesinde spor yazarlığı yaptı.

KAYNAKÇA

E. Hiçyılmaz (1986), *Sporda Ünlüler Ansiklopedisi*, Ekol Basın Yayın, s. 205, İstanbul.

Levent ATALI

Hüseyin Kozluca

HÜSEYİN (ALAN) MEYDANOĞLU (1915-1981)

Bürokrat, Kocaeli Valisi

Hüseyin Meydanoğlu, 1915 yılında Senirkent'te dünyaya geldi. İlkokulu Senirkent'te ortaokulu Yalvaç'ta okudu. 1935'te Afyon Lisesi'nden mezun oldu. 1938'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Ardından Sivas Maiyyet memurluğuna atandı. 9 Kasım 1938'de yedek subay olarak askere alındı. Terhis olduktan sonra Denizli Maiyet Memurluğuna tayin edildi. 1941'de Denizli-Çivril-Işıklı Bucak Müdürü oldu. İkinci Dönem Kaymakamlık kursunu bitirdikten sonra 1942 yılı sonunda Yozgat-Sorgun Kaymakamı olarak atandı. Ardından sırasıyla Siirt-Baykan, Sinop-Ayancık, Denizli-Tavas ve Kütahya-Uşak Kaymakamlığı yaptı. 1952'de Mülkiye Müfettişi oldu. 1954'de Sinop ve 1956 yılında da Niğde Vali Vekilli olarak görev yaptı. 1957'de vekaleten tayin edildiği Afyonkarahisar Valiliği'ne 31 Temmuz 1958'de asaleten atandı. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra valilikten alınarak, tekrar Mülkiye müfettişi olarak atandı. Mülkiye Müfettişliği esnasında, bir süre Viyana Uluslararası İdarî İlimler Enstitüsünde müşahit olarak bulundu. 1963-1964 yılları arasında Erzurum, 1964-1966 yılları arasında da Erzincan Valisi olarak görev yaptı. İşçi olay ve gösterilerin yoğun olarak yaşandığı yıllarda Kocaeli Valiliği yaptı. 27.01.1966 yılında Kocaeli valisi olarak atanan Meydanoğlu 13.09.1970 tarihine kadar bu görevi yürüttü. Son olarak da 1970-1971 yılları arasında Samsun valiliği yapan Meydanoğlu, 17 Kasım 1981 tarihinde öldü.

KAYNAKÇA

Emre Şeyda, *Türkiye'nin Valileri (1920-2019)*, 2019 (E-Kitap), s. 130; Ahmet Gülen, "15-16 Haziran İşçi Olaylarının Kocaeli Basınındaki Yansımaları", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 12(2) 2012, s. 2-13.http://www.kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler; http://www.afyonkarahisar.gov.tr/gorev-yapmis-valiler; https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM__/d02/c002/mm__02002042.pdf

Funda SELÇUK ŞİRİN

Hüseyin (Alan) Meydanoğlu

HÜSEYİN NİHAT DURAK (1919-2008)

Kent Tarihi Tanıklarından, Yüksek Ticaret Mezunu

Kızılay, Yeşilay, Verem Savaş Derneği, Türk Hava Kurumu ve Kocaeli Dokümantasyon Merkezi üyesi Hüseyin Nihat Durak, yaşadığı sürece kendisini toplum hizmetlerine adamış bir kişidir. 19 Mayıs 1919'da İzmit'te doğdu. Esma Hanım ile Mehmet Arif Efendi'nin oğludur. 93 Harbi'nden sonra İzmit'e yerleşen Kırım Türklerinden Mehmet Arif Efendi (1882-1948), İzmit Postanesi'nde uzun yıllar çalıştığından Postacı Mehmet Efendi olarak tanınırdı.

H. Nihat Durak'ın doğduğu ev Tahtalı Sokak'ta İzmit Mutasarrıfı İbrahim Hakkı Bey'in Konağı ile karşı karşıya idi. Daha sonraki evleri Kertil Mahallesi'ndedir. Ablası Ferdane (Tanman), ağabeyi Cihat (1916-1974), kardeşi Fehmi ile birlikte dört çocuklu bir ailede büyüdü. 1924 yılında mahalle mektebinde Kur'an dersi ile eğitimi başladı. 1926 yılında Dairei Askeriye karşısında taş binadaki Akçakoca İlkokulu'na gitti. Annesi Esma Hanım'ın vefatı üzerine bir süre İstanbul'da ablasının yanında ilkokula devam etse de İzmit'te mezun oldu. 05 Haziran 1928 günü Atatürk'ü İstasyon'da karşılamaya giden Akçakoca İlkokulu V. sınıf öğrencileri arasında H. Nihat Durak da vardı. İzmit Ortaokulu ve Adana Lisesi mezunudur (1939). Olgunluk imtihanını verip İstanbul Askeri Tıp Fakültesi'ne girmeye hazırlanırken yedek subay olarak askere alındı. Otuz dokuz ay askerlik yaptı. Bu süre içinde komutanın izni ile kayıt yaptırdığı ve devam ettiği İstanbul Sultanahmet Yüksek Ticaret Mektebi'nden mezun oldu.

İzmit'te 1943'te inşaat müteahhitleri yanında muhasebeci olarak başladı. 1946 yılında bir yıllığına tekrar askere alındı. Yürürlüğe giren yeni Gelir Vergisi Yasası'na göre herkese defter tutma zorunluluğu getirilince 1956 yılının ilk günü Kocaeli Halk Bankası bitişiğinde Raşit Günbüz Tuhafiye Mağazası'nın üst katında 'Durak Muhasebe ve İşçi Sigortaları İşleri Bürosu' namı altında bir büro açıp İzmitli tüccar ve hemşehrilerine hizmete başladı. Yirmi yıl aynı yerde çalıştıktan sonra bürosunu Alemdar Caddesi'ne taşıdı. Sigortacılık yaptı. Emekli olduktan sonra Kızı Tülay Filiz ile birlikte çalıştı. onun mali müşavirliğini yaparak mesleğe devam etti.

1943 yılında öğretmen Lütfiye Tezcan (1920-1999) ile evlendi. Tülay (Filiz), Nuray (Özcan) adlarında iki kızı, dört torunu vardır. İkinci kez askere alındığında evliydi. 1953'te Hacı Hasan Mahallesi'nde inşa ettirip yaşadıkları üç katlı eve 'Yeşilay Apartmanı' adını verdi. İzmit'teki apartmanın bahçesi ile Tütünçiftlik sahilinde Zeytinburnu Feneri'ne yakın yazlığının bahçesindeki ağaçların bakımı ve çiçek yetiştirmekle uğraşır, şakayıkları ile övünürdü. Mandolin çalmayı severdi, Adana Lisesi'nde öğrenmişti. 1960 yılında İzmit Kızılay Şubesi Başkanı Hilmi Ege'nin daveti ile Kızılay üyesi oldu ve şube yönetim kurulunda görevlendirildi. 30 Mayıs 1971'de Kızılay Genel Kongresi'nde serbest görüşlerin müzakeresi sırasında yaptığı konuşma ve konuşma metninin dikkate

Türkiye Kızılay Derneği

Altın Madalya Beratı

Sayın Nihat Durak
25 yıl Derneğimiz Kurullarında
muvaffakiyetle vazife görmek
Suretiyle göstermiş olduğu insancıl çalışma
ve hayırseverlikten dolayı 1986 yılı
Kızılay Genel Kongresi
kararıyle Altın Madalya ile taltif
olunduğuna dair berattır.

Türkiye Kızılay Derneği
Genel Başkanı

Dr. Kemal Demir

Nihat Durak 4. Altın Madalya Beratı 1986

alınmasıyla bakanlıkla birlikte uygulamaya geçilmesi sonucu Kocaeli'de "Kızılay Acil Yardım Servisi ile Kan Merkezi" kurulmuştur.

01 Nisan 1972'de Türkiye Kızılay Derneği Genel Merkezi tarafından Onursal Üye unvanı verildi. 1986 yılında da Kızılay Genel Kongresi kararı ile 25 yıl derneğin kurullarında muvaffakiyetle vazife görmek suretiyle göstermiş olduğu insancıl çalışma ve hayırseverlikten dolayı Altın Madalya ile taltif olundu ve beratı verildi. Tütünçiftlik'te denizin kirlenmesini endişeyle yakından izledi. Gazetelere deniz ve hava kirliliği, eski eserlerin korunması, Yeşilay ile ilgili dikkat çekici yazılar yazmaktan usanmadı.

Yeşilay Derneği'nin İzmit temsilcisi olarak, okullarda konferans vermeyi görev saydı. Yeşilay Yüksek Şura Üyesi olduğunda 14 Ekim 1990 tarihinde İstanbul'da şilt verildi.

Verem Savaş Derneği'ne uzun yıllar hizmet verenlerden biriydi. 1984 yılında onuncu yılını doldurmuştu. Türk Hava Kurumu İzmit Şubesi'nin temsilcisi olarak XXIII. ve XXIV. Büyük Kongre'ye delege olarak katıldı. İzmit yerel tarihi ile ilgili çalışmalar yaptı. Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin kurucularından olup 'Onur Üyesi'ydi. Merkezin bültenlerinde 'İzmitli Meşhurlar' başlığı ile pek çok ilginç kişiyi tanıttı. Çocukluğu ve gençliğinin İzmit'ini bıkmadan ilgi çekici bir üslupla anlattı ve yazdı. İzmitli gazetecilerin en çok röpotaj yaptıkları kişilerden biriydi. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı'nın düzenlediği 'Tarihe 1000 Canlı Tanık' Projesi'nde yer aldı. Nihat Durak'la yapılan söyleşi 'Yaşayan Tarih, İçimizden Biri' başlığı ile 2004'te *Milliyet Pazar*'da, yer aldı. 15.11.2008'de 89 yaşında vefatına kadar yerel tarih, ilginç kişiler, mimari doku ile 'Cumhuriyet'in ilanını izleyen yıllarda değişen sosyal hayatın ritmine ilişkin gözlemlerini' kaynak kişi olarak aktarmayı sürdürdü.

KAYNAKÇA

Azim gazetesi, 07.12.1955; *Işık* gazetesi, 29. 04.1973; *Sesim Dergisi*, 20.02.1969, Cilt 1, Sayı 12; *Kocaeli* gazetesi (19.09.1976), (29.05, 1983), (18.09.1984), (01.01.1989), (03.10.1990), (01.03.1998); Bihter Gördü, "Bir Başka olur İzmit'te Ramazanlar", *Kocaeli Pişmaniye*, 02.10.2005; Mustafa Küpçü, "80 Yıl Sonra Aynı Okulda Buluştular", *Kocaeli* gazetesi, 12.10, 2003; Yaşar Akkamış," Yemeklerin Bir Başka Güzeldi", *Kocaeli*, 18.01.1998; "Tarihe 1000 Canlı Tanık, İçimizden Biri Nihat Durak", *Milliyet Pazar*, 22 . 02. 2004; Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü Yayınları, İzmit, 2013; *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Bültenleri*.

Müzeyyen ÜNAL

HÜSEYİN NÜZHET AKIN (1918-2001)

Milletvekili

Hüseyin Nüzhet Akın, 1 Ocak 1918'de Kocaeli'ne bağlı Gölcük ilçesinin Nimetiye köyünde doğdu. Babası Kamil Efendi, annesi Münevver Hanım'dır. İlk ve ortaokulu İzmit'te tamamladı. 1937 yılında İstanbul Kabataş Lisesi fen bölümünden mezun oldu. Liseden mezun olduktan sonra İzmit'te bulunan Ziraat Bankası'nda çalışmaya başladı. 1942 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Mezuniyetinden sonra Ziraat Bankası'nda çalışmaya devam etti ve banka müdür muavinliğine kadar yükseldi. 1954 seçimlerinde Demokrat Parti'den Kocaeli milletvekili, 1957 seçimlerinde Demokrat Parti'den Sakarya milletvekili seçildi ve bu görevini 27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar devam ettirdi.

Hem 10. dönemde hem de 11. dönemde TBMM'de İdare Amirliği yaptı. İdare Amiri olarak, Meclisin bütçe konuları ile ilgilendi. 23 Şubat 1956 tarihinde Meclis adına Meclis Genel Kurulu'nda İdare Amiri olarak yaptığı konuşmada, hükümetçe hazırlanan bütçeye değinerek, Riyaset Divanı olarak meclis odacılarının kadrolarının iki sınıfta mütalâa etmeyi uygun bulduklarını, Bütçe Komisyonu'nun bu tekliflerinin bir kısmını kabul ettiğini ifade etmiştir. Bu dönemde yeni meclis binasının teşrifatı işiyle de ilgilenen H. Nüzhet Bey, milletvekilleri odalarının ve meclisin teşrifi için gerekli olan tabloların seçimini ve teşrifini sağlamıştır.

Nüzhet Akın, hükümetlerin bütçe teklifleri üzerine Meclis için ayrılan miktarların artırılması için tekliflerde bulunmuştur. İdare Amir olarak, 1957 ve 1958 Mali Yılı Muvazene-i Umumiye Kanununa bağlı Büyük Millet Meclisi kısmında değişiklik yapılması hakkında kanun teklifleri vermiştir. Nüzhet Akın tarafından verilmiş en önemli kanun önergesi, Cumhurbaşkanlığı Teşkilat Sistemlerinde bir değişiklik yapılması hakkında olmuştur. 16 Mayıs 1958'de Meclis gündeminde seçimlerden önce milletvekillerine verilen 25.000 lira tahsisatın geri alınması söz konusu olmuş, bu durum şiddetli tartışmalara sebep olmuştur. Aynı gün CHP, DP'nin nüfuz ve suiistimalleri hakkında bir gensoru önergesi vermiş bu durum meclisteki görüşmeleri

gerginleştirmiştir. Sert tartışmaların olduğu sırada Meclis İdare Amiri Nüzhet Akın açıklamalarıyla ortamı yatıştırmaya çalışmış, ödeneklerin geri alınacağı hakkında izahat vermiştir.

27 Mayıs 1960 askeri darbesine kadar geçen dönemde TBMM İdare Amiri olarak görev yapan Akın, darbeden sonra gözaltına alındı ve yargılandı. Anayasayı İhlal Davası bağlamında yargılanan Akın, her ne kadar anayasayı ihlal ettiğine dair bir suçu tespit edilmemiş olsa da mahkeme tarafından 5 yıl ağır hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Ekim 1962'de çıkarılan aftan yararlanarak serbest bırakılmış, siyasi hakların iadesi kanunu ile 15 Nisan 1974'te siyasi haklarını tekrar kazanmıştır. Bu kanundan on yıl sonra, 1984 yılında siyasete dönmüş, Anavatan Partisi'ne katılmıştır.

Fransızca bilen, evli ve beş çocuk babası olan Akın 14 Şubat 2001 tarihinde 83 yaşında vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr; https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt2/Cilt2.pdf; https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/td_v2.tutanak; Bilal Tunç, "1957 Milletvekili Genel Seçimlerinin Sakarya'daki Yansımaları ve Sakarya Milletvekilleri" *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 5, TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı, Kasım/ 2020, ss. 180-218.

Haluk SELVİ

HÜSEYİN ÖĞÜTÇEN (1923-2012)

Vali

18 Nisan 1923 tarihinde Edirne'nin İpsala ilçesinde doğmuştur. İlk ve ortaöğrenimini tamamlamasının ardından Edirne Lisesi'ne kaydolmuş ve buradan 1943 yılında "iyi" derece ile mezun olmuştur. Daha sonra dört yıllık Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydolan Öğütçen, 1947 yılında buradan da mezun olarak stajına başlamıştır. 1948 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde fark sınavlarını vererek sertifika almıştır. 19 Temmuz 1948'e kadar İçişleri Bakanlığı'nda stajını tamamlamasının ardından bir süre Ankara Vilayet Maiyet memuru olarak görev yapmıştır. Kaymakamlık Kursunu tamamladığı 1950 yılına kadar, Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesinde Kaymakam Vekilliği ve Dikmen (Ankara) Bucak Müdürlüğü'ne atanmıştır. Kursu tamamlamasının ardından 20 Nisan 1951 tarihinde Meriç Kaymakamlığı'na tayin olunmuştur. Ancak kısa bir süre sonra 20 Kasım 1951'de silahaltına alınmıştır. Askerlik görevini 30 Ekim 1952'de yedek teğmen olarak terhis edilmesiyle tamamlayan Öğütçen, 29 Aralık 1952'de Bigadiç Kaymakamlığı'na atanmıştır. Öğütçen, Bigadiç'teki görevi sırasında, yerel yöneticilerle toplantılar yaparak faaliyet planı hazırlamış ve ortaokul bulunmayan ilçeye bir ortaokul açılmasını sağlamıştır. Köylerin tamamına telefon hattı çektiren Öğütçen, ilçedeki caddeleri de ağaçlandırmıştır. Yaklaşık iki yıllık bu görevinin ardından 8 Eylül 1954'te Burhaniye Kaymakamlığı'na tayin olunmuştur.

Öğütçen, Burhaniye'deki görevinde de hemen eksiklikleri tespit ederek bir faaliyet planı hazırlamış, köy gelirlerini arttırmak için ortak ve boş alanlara zeytin ağaçları dikilmesini teşvik etmiş, "Nüfus Başına

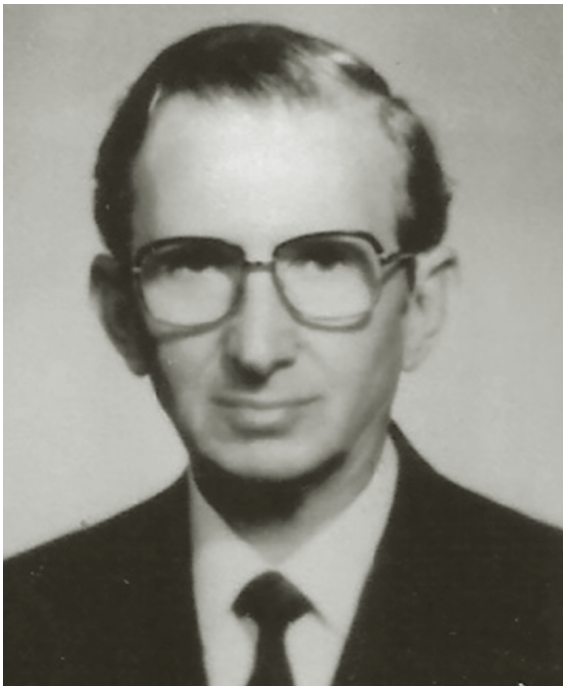

Hüseyin Öğütçen

Bir Karış Yol" projesi sayesinde görev süresince 100 km'den fazla yol ve kaldırım yapılmasını sağlamıştır. Suyu olmayan köylere su getiren ve bütün köylere telefon hattı çektiren Öğütçen, turizm merkezi olan Ören Mahallesi'nin kuruluşunda da önemli bir rol oynamıştır. Burhaniye'deki 6 yıllık uzun görev süresinin ardından sırasıyla 25 Temmuz 1960'ta Gönen ve 21 Ağustos 1964'te ise Pasinler Kaymakamlığı'na getirilmiştir. Gönen'deki görevi sırasında Gönen Kaplıcaları işletmesi adına incelemelerde bulunmak amacıyla Avusturya ve Almanya'da incelemelerde bulunmuştur. Yine bu görevi sırasında Gönen-Bandırma yolunun yenilenmesini ve genişletilmesini sağlamıştır. Gönen'deki hizmetleri nedeniyle, kendisine 30 Temmuz 1965 tarihinde Gönen Belediye Meclisi tarafından "fahri hemşehri" unvanı verilmiştir.

Öğütçen, ilk valilik görevine 8 Temmuz 1967 tarihinde atandığı Hakkari Valiliği'nde başlamıştır. Hakkari'de karşılaştığı ilk sorun eğitim sorunu olmuştur. Öğütçen, 6 ilçeye okul, her ilçeye 8'er daireli öğretmen lojmanı ve ilçelere hükümet konakları inşa ettirmiş, öğretmen sorununu büyük oranda çözmüş, Türkçe öğrenme kursları açmış ve şehirdeki eksiklikleri gidermiştir. Öğütçen, Hakkari'deki 4 yıllık görev süresinin ardından 8 Temmuz 1971 tarihinde Antalya Valiliği'ne tayin olunmuştur. Antalya'daki görevi sırasında, 16 katlı Özel İdare Çarşı ve İşhanı inşaatının temelini atmış, Tümektepe'de 50 dönümlük bir alana döner gazino, teras gazinolar ve gece kulübü projesinin yapımını başlatmış ve Antalya'ya 2 milyon m²'lik Saklıkent Yayla ve Kış Sporları Merkezi'ni kazandırmıştır. Ayrıca 1973 yılında Öğütçen'in gayretleri ve 53 Antalyalı hayırseverin teşebbüsüyle Akdeniz Üniversitesi Kurulmasına Yardım ve Destekleme Vakfı kurulmuş ve bu vakıf 1982 yılında hizmet vermeye başlayan

Akdeniz Üniversitesi'nin kurulması için çalışmalara başlamıştır. 28 Temmuz 1975 tarihine kadar Antalya Valiliği'ni sürdüren Öğütçen, bu tarihe kadar vakfın yönetim kurulu başkanlığı görevini sürdürmüştür.

8 Ocak 1981 tarihinde "Efsane Vali" unvanı kazandığı İzmir Valiliği'ne tayin olunan Öğütçen, bu görevi sırasında da pek çok önemli projeye imzasını atmıştır. İzmir Körfezi'ni kurtarma projesini gündeme getiren ve cumhurbaşkanlığından bu amaçla 13 milyar TL destek çıkararak projeyle ilgili ilk ihalelerin yapılmasını sağlayan Öğütçen, Balçova Termal Tesislerini de İzmir'e kazandırmıştır. Onun döneminde bölgede açılan 9 işletme kuyusundan sağlanan jeotermal enerji ile hem bölgedeki tesislerin hem de 9 Eylül Üniversitesi Hastanesi ile çevresinin ısınma sorunları giderilmiştir. İzmir'e katkıları nedeniyle Balçova Termal Oteli'nin bahçesine anıtı dikilen Öğütçen, Türkiye'de heykeli dikilen ilk ve tek vali unvanına sahip olmuştur. Öğütçen, İzmir'deki 3 yıllık görev süresinin ardından 10 Ocak 1984 tarihinde Kocaeli Valiliği'ne atanmıştır. 17 Haziran 1985 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Yeni Valiler Kararnamesi ile merkeze çekilen Öğütçen, kendi isteği ile emekliye ayrılmıştır. Kocaeli'deki kısa görevi sırasında da önemli işlere imza atan Öğütçen, Kartepe Kış Sporları Merkezi Projesini başlatan kişi olmuştur. Dağın yerleşim planını yaptırmış ve otel projesini hazırlatmıştır.

Hüseyin Öğütçen, kaymakamlık ve valilik dönemleri boyunca görev yaptığı yerlerde üstün bir gayretle çalışmıştır. Bu süreçte sayısız takdirname ve ödüle de sahip olmuştur. İlerlemiş yaşına rağmen toplu taşıma araçlarını kullanan Öğütçen, Türk Eğitim Vakfı'nda bir dönem genel müdür olarak görev almış ve uzun yıllar da vakfın onursal başkanı olarak çalışmalara iştirak etmiştir. Hüseyin Öğütçen, 23 Ağustos 2012 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Vefatının ardından Türk İdareciler Derneği, her yıl onun anısına Türkiye'nin en başarılı kaymakamına "Vali Hüseyin Öğütçen Başarı Ödülü" vermeye başlamıştır.

Eserleri: Kevser Öğütçen - Hüseyin Öğütçen, *Kocaeli'ye Yerleşen Mübadil Muhacirler ve Akmeşe Tarihi*, Bahar Yayınları, İstanbul, 2006; Hüseyin Öğütçen, *Bir İdarecinin Zamanla Yarışı*, Türk İdareciler Derneği Yayını, Ankara, 1994.

KAYNAKÇA

"Efsane Vali Son Yolculuğuna Uğurlandı", https://www.izmir.bel.tr/HaberDetay/8718/tr, 27 Ağustos 2012; "İlimizde Görev Yapmış Valiler", http://www.kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler, Son Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022; "İzmir'in Efsane Valisi Hüseyin Öğütçen Hayatını Kaybetti", *Hürriyet*, 23 Ağustos 2012; "Unutulmaz Vali Hüseyin Öğütçen Vefat Etti", *Posta*, 23 Ağustos 2012; "Vakfın Tarihçesi", http://auv.org.tr/tarihcemiz.html, Son Erişim Tarihi: 15 Şubat 2022; "Vefat İlanını Bile Kendi Eliyle Yazdı", *Milliyet*, 25 Ağustos 2012; Çankaya, Mücellidoğlu Ali, *Son Asır Türk Târihinin Önemli Olayları ile Birlikde Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, C. V, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969; Özer Küpeli, "Zamanla Yarışan Bir İdareci: Hüseyin Ögütçen (1923-2012)", *Uluslararası Balıkesir'e Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu (7-8 Kasım 2013, Balıkesir) Bildirileri*, ed. Şenol Çelik-Serdar Genç, Balıkesir, 2014, s. 359-365; M. Tanzer Ünal, "Kartepe, Teleferik ve Heykeli Dikilen Vali Hüseyin Öğütçen", *Kocaeli*, 12 Mart 2021.

Tufan TURAN

HÜSEYİN PAŞA CAMİİ VE HAZİRESİ

İzmit Merkezde, Yamaçta Bir Cami

İzmit Çukurbağ Mahallesi'nde, Kayabaşı Sokak'ta, evler arasında, yanındaki hazire ile birlikte yer almaktadır. Kitabesi günümüze ulaşmadığından yapım tarihi ve mimarı bilinmemektedir. Ancak XVIII. yüzyıl sonlarında, Sultan III. Selim'in sütkardeşi, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. II. Dünya Savaşı yıllarında bir süre askerlere tahsis edilen cami, savaş sonrasında halk tarafından onarılarak ibadete açılmıştır. İlk yapımından sonra farklı tarihlerde onarılan cami, son olarak da 17 Ağustos 1999 depreminde zarar görmüş, 2011 yılında, haziredeki 22 kabirle birlikte onarılmıştır.

Hüseyin Paşa Camii, kareye yakın iç mekânın önünde, enine düzenlenmiş son cemaat yeri ile dikkat çeker. 1894'te vuku bulan depremde yıkılma tehlikesi baş gösteren kubbe, yıktırılarak ahşap çatılı hale dönüştürülmüştür. Kıblede yer alan ana yapı duvarları ile minare, fazla değişime uğramamıştır.

Giriş kapısının yer aldığı kuzey cephede, çok sayıda pencere açıklığına da yer verilmiştir. 2011 yılı onarımında cephe, rustik taşlarla kaplanarak dikdörtgen çerçeveli, geniş açıklıklarla hareketlendirilmiş, kapı çerçevesi de yenilenmiştir.

İçeride, eskiden kubbenin oturduğu kare alt yapılı kısmın sağında yer alan minare kaidesiyle iç mekan bütünlüğü bozulmuştur. Üzeri, ahşap lambri kaplamalı düz tavanın ortasında, köşe boşlukları ve içerisi, kalem işleriyle süslü, sade, küçük bir kubbe bulunmaktadır. Piramidal ahşap çatı altında kalan kubbe, dıştan fark edilmez. İçeriyi hareketlendiren unsurlar, alttaki müezzin mahfili ile üstteki kadınlar mahfilidir.

Mihrap; kıble duvar ortasında, etrafı silmelerle sınırlı, üzeri çini ile kaplı, yarım yuvarlak niş şeklinde, sade bir unsurdur. Bunun batısındaki ahşap minber, alışılmışın aksine, dikdörtgen çerçeveli kapıdan, köşke kadar yükselen merdivenlerin altında, kavisli düzenlemesiyle dikkat çeken, ahşaptan yapılmış bir elemandır. Korkuluklar ve köşk kısmı, geniş ahşap parçalardan oluşan korkuluğa sahiptir.

Hüseyin Paşa Camii

Harime açılan kapısıyla minare kaidesi, taştan olup kısa bir pabuçluktan sonra, köşeli bilezikle gövdeye geçilmektedir. Gövde, tamamen kırmızı pişmiş tuğladan örülmüştür. Gövdede, yine bir taş bilezik ile yatay dikey panolar üzerinde, dört sıra kirpi saçakla dolgulanan şerefe altı yer alır. Yukarıya incelerek devam eden petek kısmının üzeri, XIX. yüzyıl başlarına özgü, küçük, kurşun kaplı bir kubbe ile son bulur. Şerefe kısmındaki plastik unsurlar da mimariyi benzerlerinden farklı kılar.

Camiinin haziresinde yer alan 22 adet mezartaşı da son restorasyonda elden geçirilerek güzel bir çevre düzenine kavuşturulmuştur. Caminin banisi olan Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'ya ait mezar da bu hazirede bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

E. Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını), Kocaeli, 2007, s. 155-161; N.-S. Erdoğan, Ayyıldız - M. Özbayraktar, *Tarihi İzmit Kent Merkezi*, *Mahalleler*, *Sokaklar*, *Mimari Eserler*, (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları), İstanbul 2011, s. 179; *Kocaeli Kültür Envanteri* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları), Kocaeli 2011, s. 61.

Hamza GÜNDOĞDU

HÜSEYİN REMZİ PAŞA

İzmit Kaymakamı

Hüseyin Remzi Paşa İzmit'e atanmadan evvel çeşitli devlet memuriyetlerinde bulunduktan sonra Niş (..-1850), Biga (1850-1851) ve Amasya (1851-1853) sancaklarında mutasarrıflık, Sinop'ta ise (1853-1854) kaymakamlık yapmıştır. 1854 senesinde Paşa ile İzmit'i buluşturan gelişme mevcut Kaymakam Edhem Paşa'dan halkın duyduğu memnuniyetsizlik olmuştur. Çünkü *son iki aydır* [Temmuz-Ağustos 1854] merkez kaza İzmit başta olmak üzere sancağa bağlı diğer birimlerde yol kesme, hırsızlık ve cinayet türünden pek çok suç işlenmektedir. İzmit liva meclisinde, suçluların yakalanıp yol açtıkları zararın engellenmesi yönünde varılan karar doğrultusunda Edhem Paşa'dan hemen yeterli miktarda muvazzaf asker görevlendirmesi istenmiştir. Ancak kendisi o isteğe kulak asmadığı gibi güvenlik probleminin giderilmesi yönünde gerekli hassasiyeti de göstermemiştir. Öyle olunca meclis üyelerinin, durumu 4 Eylül 1854 tarihinde Sadaret'e aktarmaktan başka çareleri kalmamıştır. Kısa bir süre sonra İzmit naibinden de meclisin şikayetçi olduğu hususların gerçeği yansıttığını destekler tarzda İstanbul'a ulaşan bilgiler üzerine Edhem Paşa'nın İzmit'teki geleceği tartışmaya açılmış ve onun mevcut tavrının bölgenin asayişini ihlal ettiğine kanaat getirilerek azline hükmedilmiştir. Yerine, işin ehil ve erbabı olduğu açıklamasıyla Sinop eski kaymakamı Hüseyin Remzi Paşa, Sultan Abdülmecid'in 21 Eylül 1854 tarihli iradesiyle atanmıştır.

Halkın güvenliği gibi devletin en hassas olduğu meselelerden birisinin yol açtığı kaotik bir atmosferde işbaşı yapan Hüseyin Remzi Paşa'nın İzmit'te nasıl bir yöneticilik sergilemekte olduğu ve özellikle halka karşı ne şekilde davrandığı hükümet tarafından haliyle bilinmek istenmiştir. Bunun için Hüseyin Remzi Paşa'nın göreve başlamasından bir buçuk ay kadar sonra Sadrazam gizli bir tahkikat yürütmüştür. Haber kaynağı ise İzmit naibidir. Sadrazamdan gelen istek üzerine naip efendi, Hüseyin Remzi Paşa ile ilgili gözlemlerini 9 Kasım 1854 tarihli yazısıyla İstanbul'a aktarmıştır. Onun deyimiyle, kendisiyle henüz bir tanışıklığı olmamışsa da Hüseyin Remzi Paşa İzmit'e gönderildiği günden itibaren dirayetli, herkese iyi muamelede bulunan, tarafsız ve hakkaniyete riayet eder bir tavır içerisinde bulunmuştur. Herkesin işinin güzel ve kolay bir biçimde görülmesine çaba sarf etmektedir. Osmanlı saltanat ve nizamına ilişkin hemen bütün mühim meselelere mutlak surette vakıf olduğunu ispatlamış, halkın hoşnutluğunu kazanmasını bilmiştir. Bu bilgiler kendisine ulaşınca Sadrazam tarafından naip efendiye cevaben kaleme alınan yazıda Hüseyin Remzi hakkında aktarılanların sevindirici olduğu ifade edilmiştir.

Hakkında yürütülen gizli bilgi edinme çalışmalarından habersiz olan Hüseyin Remzi Paşa da 20 Ocak 1855 tarihinde Sadrazam'a şahsı, İzmit'teki çalışmaları ve karşılaştığı bazı sorunlar hakkında kısa bir bilgilendirmede bulunmuştur. Kendi ifadesiyle bu tarihe gelinceye kadar daima hak ederek bulunduğu vazifelerinde Osmanlı saltanatına ilişkin en mühim işleri özenle görmüştür. Herhangi bir ayrım yapmaksızın bütün halkın emniyet ve huzurunu sağlamaya çalışmıştır. İzmit'e vardığı andan itibaren de aynı çizgide hareket etme gayreti içerisinde olmuştur. Özellikle selefini koltuğundan eden güvenlik zafiyetini gidermek için ayağının tozuyla işe koyulmuş ve bu çabası sonuçsuz kalmamıştır. O sayede İzmit halkı şimdi büyük bir huzur ve güven ortamına kavuşmuştur. Bununla birlikte devam etmekte olan başkaca problemler vardır. Mesela bir süredir, özellikle de o günlerde İzmit sancağında oturan Ermenilerden bazıları İran himayesine bazılarıysa İngiltere ve Avusturya tabiiyetine girmektedirler. Hüseyin Remzi Paşa bunun önünün alınmaması durumunda vergiler başta olmak üzere bazı hususlarda problem yaşanacağını düşünmektedir. Bu aşamada nasıl bir yol izlemesi gerektiğini İstanbul'dan sormuştur. Sorusuna cevap olarak, bahsedilen devletlerin himayesine girenlerin kimler olduğu ve aslen Osmanlı tebaası olup olmadıkları hususlarının etraflıca bildirilmesi gerektiği yönünde kendisine 27 Ocak'ta Hariciye Nezareti'nden bir yazı ulaşmıştır.

İzmit ve tersanesinin Osmanlı devlet ve donanması açısından arz ettiği önem Hüseyin Remzi Paşa'nın kaymakamlık döneminde her zamankinden daha fazla olmuştu. Çünkü Osmanlı Devleti müttefik İngiltere ve Fransa ile birlikte Rusya'ya karşı Kırım Savaşı'nı (1853-1856) yürütüyordu. Donanmanın ihtiyaçlarının karşılanması noktasında haliyle İzmit Tersanesi'ne önemli sorumluluklar düşmüştü. Bir örnek olmak üzere 1854 yılında Karadeniz'de yaşanan bir fırtına nedeniyle Osmanlı ve müttefiklerinin gemilerinden bazıları hasar görmüştü. Tamir edilmeleri için ihtiyaç duyulan 24 parça dümen ağacının temin edilmesi vazifesi İzmit'e verilmişti. Bu ağaçların İzmit sancağı dahi-

lindeki dağlardan kesilip devlet tersanesine [Tersane-i Amire] gönderilmesi için Hüseyin Remzi Paşa'ya bir emir gönderildi. Paşa, "kış mevsiminin girmiş olmasına aldırış etmeksizin" bütün sancağı harekete geçirdi. Sadece ahali değil kaza müdürleri ve meclis üyeleri de dağlara çıkartıldı. Ayrıca kendisi tarafından da bizzat adamlar görevlendirildi. Böylelikle istenen malzemenin hazırlanıp süratle İstanbul'a sevk edilmesi yolunda İzmit'te çok hareketli günler yaşanmıştı. Benzer bir hareketlilik de saraydaki fırınlarda kullanılmak üzere İzmit'ten kesilip İstanbul'a naklettirilmekte olan 20 bin çeki odunun hazırlanmasıyla ilgili olarak Hüseyin Remzi Paşa'ya gönderilen emir üzerine söz konusu olmuştu.

Devlet merkezinden her yıl Hicaz tarafına gönderilmekte olan surre alayı da İzmit'te yukarıdaki gibi hareketli günler yaşanmasına sebep olan bir diğer gelişmeydi. Çünkü İzmit hem alayın organize edilmesinde önemli bir sorumluluğa sahipti hem de Üsküdar'dan sonraki durak noktasıydı. Surre alayı ve maiyetinde bulunan hacıların yüklerini taşıyacak kiracı ve katırcı gibi Anadolu'dan çağrılan nakliyeciler İzmit, Gebze ve Karamürsel taraflarında toplanırdı. Bunlar İzmit'te var olan meslektaşlarıyla birlikte surre alayının hareket edeceği Üsküdar'a sevk edilirdi. Bu aşamada İzmit kaymakamının önemli sorumluluğu vardı. Ancak Hüseyin Remzi Paşa o sorumluluğun yerine getirilmesi aşamasında sürekli engellerle karşılaşmıştır. Nitekim 1855 ve 1856 yıllarında nakliye hayvanı temin etme işinde güçlük yaşamıştı. Çünkü Kırım Savaşı münasebetiyle Osmanlı topraklarında bulunan İngiliz süvari askerleri kışlamak için İzmit'e gönderilmişti. Kentteki hanların tümü onların hayvanlarına tahsis edilmişti. Ayrıca bölgede işlemekte olan kiracı ve katırcı taifeleri mühimmat ve iaşe nakletmek üzere Samsun ve diğer yerlere gitmişlerdi. Bütün bu nedenlerle Hüseyin Remzi Paşa bir önceki yıl olduğu gibi 1856 senesinde de kiracı hayvanlarının çokça var olduğu bilinen Ankara, Çankırı ve Kastamonu taraflarından temin edilmesini 13 Ocak'ta İstanbul'dan rica etmişti. Ancak ricası devlet merkezinde herhangi bir etki uyandırmamıştır. Çünkü 23 Mart Pazar günü Sadaret'ten kendisine ulaşan emirde surre alayının gelecek perşembe Üsküdar'dan hareket edeceği, o nedenle ihtiyaç duyulan nakliye hayvanlarının hemen Üsküdar'a gönderilmesi gerektiği bildirilmişti. Bunun üzerine Hüseyin Remzi Paşa kiracı ve katırcı hayvanı bulamadığından İzmit yerlilerinin kömürcü ve oduncu hayvanlarını hazırlayıp göndermek şeklinde bir çözüm üretmişti. Sonraki sene benzer bir problem yaşanmaması için Sultan Abdülmecid Şubat 1857 tarihinde Hüseyin Remzi Paşa'ya bir ferman göndermiştir. Bu fermanda gerek Anadolu'dan gelen gerekse İzmit havalisinde bulunan kiracıların surre mevsiminde hayvanlarını diğer mahallere göndermemeleri ve tam vaktinde Üsküdar'da hazır olmaları hususlarına dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştı.

Görüldüğü üzere Hüseyin Remzi Paşa İzmit'te görev yaptığı sürece devlet merkezinin taleplerini karşılama gayreti içerisinde olmuş, o noktada herhangi bir tıkanma söz konusu olduğunda kendince çözüm yolları üretmekten geri durmamıştır. Yönetmekteki bu anlayış ve becerisi Sultan Abdülmecid tarafından daima takdir ve taltif edilmesini sağlamıştır. Mesela 1857 Mayıs'ında kendisine Rumeli beylerbeyi payesi tevcih edilmişti. Birkaç ay sonra sahip olduğu "hamiyet, sadakat ve istikamet" ile memuriyet işlerini görmekte apaçık tanıklık edilen gayreti münasebetiyle de üçüncü rütbeden bir kıta Mecidiye nişanını hak etmişti (22 Temmuz 1857).

Hüseyin Remzi Paşa İzmit'te vazifesine dört elle sarılmış bir idareci olarak rütbe ve nişanları peş peşe topladığı 1857 yılının Kasım ayında vefat etmiştir. Onun ardından İzmit'in idarî durumunda bir değişikliğe gidilmiş, Hüdavendigar Eyaleti'ne bağlılığı devam etmekle birlikte İzmit bir mutasarrıflığa çevrilmiştir. İlk mutasarrıf olarak da Zaptiye Meclisi azasından Tekfurdağı eski kaymakamı Vahid Paşa atanmıştır.

KAYNAKÇA

BOA, *A. DVN. MHM.*, 20/83; 22/72; *BOA*, *A. DVN.*, 61/26; *BOA*, *A. MKT. MHM*, 54/41; 64/91; 116/15; 120/49; *BOA*, *A. MKT. MVL.*, 68/1; *BOA*, *A. MKT. NZD.*, 75/58; *BOA*, *A. MKT. UM.*, 20/91; 230/39; 297/13; *BOA*, *A. TŞF.*, 15/33; 19/12; *BOA*, *HR. MKT.*, 40/94; 93/55; 100/37; *BOA*, *HR. SYS.*, 2936/3; *BOA*, *İ. DH.*, 382/25210; *BOA*, *İ. MVL.*, 315/13219; *BOA*, *MB. İ.*, 13/107; *BOA*, *MVL.*, 300/80; *BOA*, *TSMA.E.*, 1323/31; Emrah Çetin, "Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e İzmit Mutasarrıflığı'nda Karayolu Yapım Çalışmaları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, C. III, (ed. Haluk Selvi-M. Bilal Çelik), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2015, ss. 1173-1184; Kemalettin Kuzucu, "19. Yüzyıl Ortalarında Kocaeli Sancağı ve Bir Tanzimat Bürokratının Yolsuzluğu", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, C. I, (ed. Haluk Selvi-Bilal Çelik-Ali Yeşildal), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., 2016, s. 655-674; *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, (ed. Şennur Kaya), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 2017, s. s. 876-877; Ş. Tufan Buzpınar, "Surre", *TDV. İA.*, C. 37, İstanbul 2009, ss. 567-569.

Ahmet YÜKSEL

HÜSEYİN SIRRI BELLİOĞLU (1876-1958)

Tacir, Milletvekili, İktisat Vekili

1876 yılında Lefkoşa'da dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğretimini Kıbrıs'ta tamamlamış ve ardından Sadrazam Kâmil Paşa'nın teşvikiyle İstanbul'a gelerek Mülkiye Mektebi'ne kaydolmuştur. Sultan II. Abdülhamid aleyhine yapılan bir gösteriye katılması nedeniyle 1897'de tutuklanmış ve Taşkışla'da 11 ay tutuklu kalmıştır. 22 Temmuz 1898 tarihinde Nafia Kâtibi olarak Kastamonu'ya sürgüne gönderilmiştir. 3 Mayıs 1902'de çarptırıldığı süresiz kalebentlik cezası 2 yıl hapis cezasına çevrilmiş ve cezasını çektikten sonra 13 Mart 1905'te Kastamonu Belediyesi Sandık Eminliği görevine başlamıştır. 18 Temmuz 1906'da belediyenin başkâtipliğine getirilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanını müteakiben 20 Aralık 1908'de Zonguldak Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir. 1912 yılına kadar Mudurnu, Düzce ve Adapazarı kaymakamlıklarını yürüten Sırrı Bey, 19 Haziran 1912'de Amare Mutasarrıflığına ve 25 Eylül 1913'te Kerbela Mutasarrıflığına atanmıştır.

Hüseyin Sırrı Bellioğlu

30 Aralık 1916'da Amasya Mutasarrıflığına naklen atanan Sırrı Bey'e, mütareke sonrasında Amasya'ya gelen İngiliz komutanın isteklerini yerine getirmediği için 16 Mart 1919'da İstanbul Hükümeti tarafından işten el çektirilmiş ve kendisi bir süre hapsedilmiştir. Sırrı Bey, daha sonra Adapazarı'na dönerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olmuş ve cemiyetin faaliyetlerine katılmıştır.

Meclis-i Mebusan'ın son seçimlerinde İzmit'ten adaylığını koyan Sırrı Bey, Ali ve Hakkı Beylerle birlikte İzmit mebusları olarak seçilmiştir. Mecliste Felâh-ı Vatan grubunda bulunan Sırrı Bey, bir taraftan da Heyet-i Temsiliye ile İzmit Livası arasındaki haberleşmeyi de yürütmüştür. Kuvayımilliye'nin İzmit teşkilatlanmasında da pay sahibi olan Sırrı Bey, İstanbul'un itilaf devletleri tarafından kontrol altına alınması ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasının ardından Mustafa Kemal Paşa'nın talebi üzerine Ankara'ya gitmek için İstanbul'dan ayrılmıştır.

1920 yılı Nisan ayı başlarında Ankara'ya ulaşan Sırrı Bey, 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'ye İzmit milletvekili olarak katılmıştır. 25 Nisan 1920'de Layiha Encümeni'ne seçilen ve daha sonra İçişleri komisyonu sözcülüğü ve dışişleri komisyonu başkanlığı, milli savunma ve PTT komisyonları üyeliği görevlerini üstlenen Sırrı Bey, 5 Şubat 1921 tarihinde Bekir Sami Bey'in başkanlığında Londra Konferansı'na katılan heyette yer almıştır. İlk dönem milletvekilliği sırasında 1920 yılında kurulan Yeşilordu Cemiyeti'ne de üye olan Sırrı Bey, 10 Eylül 1920'de özel bir görevle Tokat'a gönderilmiş ve bu görevi tamamlayarak 27 Kasım'da Ankara'ya dönmüştür. 19 Ocak 1922 tarihinde İktisat Vekilliği'ne seçilmiş ancak 11 konu üzerine gensoru açılması ve 27 Nisan 1922'de meclisin güvensizlik oyu vermesi üzerine bu görevinden istifa etmiştir. Müdafaa-yı Hukuk Grubu'nun kuruluşunda da etkili olan Sırrı Bey, ilk mecliste gizli oturumlar da dâhil 151konuşma yapmış, 24 soru önergesi vermiş ve 4 kanun önerisi sunmuştur. Milletvekilliği görevi sona erdikten sonra ticaretle meşgul olmaya başlamıştır.

TBMM'nin IV. dönem seçimlerine bağımsız aday katılarak 1931'de İzmit milletvekili seçilen Sırrı Bey, 4 Mayıs 1931'de meclise katılarak çalışmalarına başlamıştır. Meclis'teki bu döneminde Sayıştay komisyonunda çalışmış ve bu görevi nedeniyle meclis genel oturumlarında bütçe, dış ilişkiler, malî ve ekonomik konular üzerine 83 konuşma yapmıştır. İkinci milletvekilliği döneminde Maliye Bakanlığı tarafından milli mücadele sırasında savaş masraflarında yapılan sahtekârlıklarla ilgili bir soruşturma başlatılmış ve o süreçte Kocaeli mebusu bulunan Sırrı Bey'in de soruşturma kapsamında sorgulanabilmesi amacıyla 5 Eylül 1932 tarihinde dokunulmazlığının kaldırılması talep edilmiştir. Bununla birlikte sonraki yazışmalardan anlaşıldığına göre dokunulmazlığı kaldırılmamış ve 13 Nisan 1935 tarihinde de artık milletvekili olmadığı için dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek kalmadığı TBMM başkanlığına bildirilmiştir.

Sırrı Bey, Meclis'teki muhalif tutumu nedeniyle V. dönem milletvekili adayları arasına alınmamıştır. Muhalif tutumlarını meclis dışında devam ettiren Sırrı Bey, 1940 yılında cumhurbaşkanına, genelkurmay başkanına, Yüksek Askerî Şura üyelerine, gazetelere ve üniversite hocalarına gönderdiği mektuplar nedeniyle hükümet aleyhine tahrik ve hükümetin manevî kişiliğine hakaret suçlamaları ile İstanbul 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmış ve 9 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırılmıştır. 31 Temmuz 1949'da cezasını tamamlamış ve bir süre sonra 16 Mayıs 1951 tarihinde 5765 sayılı kanunla cezası affedilmiştir. Hayatının geri kalanını sakin bir şekilde sürdüren Sırrı Bey, 28 Eylül 1958 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmet An, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler (1782-1899)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-10-0-0/ 9-52-7, 21 Nisan 1935; "Hüseyin Sırrı Bellioğlu", *TBMM Tutanak Dergisi*, https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=000&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=h%20seyin%20s%20rr%20&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=234&v_gelecek_sayfa=201&v_kullanici_id=17679647; Mehmet Kaya, "Meclis-i Mebusan'dan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne: Hüseyin Sırrı Bey ve Meclis Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 2, Kocaeli, 2014, s. 1131-1140; Enver Konukçu, "Adapazarı Kaymakamı Tahir (1919-1920)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8/38 (1997), s. 521-538; Hıfzı Topuz, *Atatürk Sesleniyor*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016; Esma Torun, S. Cebeci, V. Korkmaz, E. Çaycı, *İzmit Milletvekilleri (1920-1927)*, Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Kocaeli, 2006; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM- I. Dönem (1919-1923)*, C. I-III. haz. Fahri Çoker, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM- IV. Dönem (1931-1935)*, C. I-II. haz. Fahri Çoker, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945.

Tufan TURAN

HÜSEYİN YALAZ (1903-1984)

Gazozcu

Hüseyin Yalaz, 1880'lerin başlarında Drama Kubalişta'da evlenen tütün tüccarı Şah Mehmet Ağa ve Habibe Hanım'ın on bir çocuğundan biridir. 1903 doğumlu Hüseyin Yalaz, Lozan Antlaşması sonrasında imzalanan Mübadele Antlaşması'nın ardından, ailesi ile birlikte İzmir'e gelmiş, Buca'da Rumlardan kalan bir konağa yerleştirilmiştir. Selanik'te tütün ticareti ile uğraşan ve ekonomik durumu oldukça iyi olan ailenin İzmir'e yerleştikten sonra oğullarından ikisi tütün eksperliğini sürdürürken, kardeşlerin biri kadın terzisi, bir diğeri kadın doğum mütehassısı olmuş, Hüseyin Yalaz ise 20'li yaşlarında İzmir'den ayrılarak, İzmit'te yaşayan ablasının yanına gelmiş ve burada Merkez Bankası'nın köşesinde eniştesine ait olan bir apartmanın alt katında kahvehane işletmeye başlamıştır. Hüseyin Yalaz 1937 yılında Selanik göçmeni bir ailenin kızı olan Necmiye Hanım ile hayatını birleştirmiş, bu evlilikten 1938 yılında Ayla Yalaz, 1940 yılında Mehmet Yalaz ve 1946 yılında Yıldız Yalaz isimli çocukları dünyaya gelmiştir. Belli bir süre kahvehane işleterek hayatını idame ettiren Hüseyin Yalaz, Bursalı Uludağ gazozlarının sahipleri ile tanışmasının ardından "Eren" marka adı altında kendi gazozunun üretim serüvenini başlatmıştır. Hüseyin Yalaz ortağı Mustafa Eren ile başladığı gazoz üretimini tek başına devam ettirmiştir. Mevcut üretim koşullarının yetersizliği sebebiyle bir fabrikadan çok imalathane olarak nitelendirilebilecek 70-80 metrekarelik bir dükkan içinde gazoz üretimini tamamen el işçiliği ile gerçekleştirmiştir. Bu üretim sürecinde özel olarak hazırlanmış gazoz şerbetinin şişelere doldurulması, sonrasında silikon önlüklü bir diğer şahıs tarafından dolan şişelerin makineye yerleştirilmesi ve hava ile kapak basılması şeklinde üretim sağlanmıştır. Üretim süreci o günkü koşullar sebebiyle tamamen el işçiliği ile yapılmıştır. Zehirli olmayan karbondioksit gazı basılarak kapatılan gazoz şişeleri tahta kasalara dizilerek satışa hazır hale getirilmiştir. Bu dönemde motorlu dağıtım araçları olmaması sebebiyle dağıtım at arabaları ile yapılmıştır. Mahalle bakkallarının yanı sıra sinema ve sahildeki kahvehanelere verilmek suretiyle gerçekleştirilen satış süreci şişelerin geri dönüşümünü sağlamak gerekliliği nedeniyle depozito usulü ile yapılmıştır. 1964 yılına gelindiğinde Hüseyin Yalaz, oğlu Mehmet Yalaz'ın askerden gelmesinden sonra gazoz işini oğluna devretmiştir. Mehmet Yalaz, gelişen koşullar sonrasında at arabası ile gerçekleştirilen dağıtım aşamasını motorlu araçlarla yapmaya başlamıştır. 1966 senesinde piyasaya yeni aktörler olarak Coca Cola ve Fanta'nın girmesiyle tamamen yerli imkânlarla üretilen "Eren" marka gazoza olan talep giderek azalmıştır. Mehmet Yalaz piyasadaki bölünme nedeniyle bir süre sonra üretim sürecini sonlandırma kararı almıştır. Hüseyin Yalaz gazoz imalathanesini oğluna devrettikten sonra, emekli hayatı yaşamıştır. 1984 yılında geçirmiş olduğu bir kalp krizi sonrasında hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

Zeynep Öziş, *Sıradışı Bir Aile Öyküsü*, İzmir 2021, Vicdan Öztürk, Hüseyin Yalaz'ın Kızı Yıldız Konuray ile Yapılan Görüşme.

Vicdan ÖZTÜRK

HYUNDAI ASSAN OTOMOTİV SAN. VE TİC. A.Ş.

Otomobil Üretim Fabrikası

1984 yılında kurulan Kibar Holding, aslında sanayiciliğe ilk adımını 1972 yılında Kartal Sac İşleme Ünitesi ile attı. Aynı yıl içerisinde esnek ambalaj sektörü içinde faaliyet gösteren, İspak AŞ'yi kurarak yatırımlarına devam etti. 1980 yılında İstanbul ilinin Kartal ilçesinde Galvaniz Üretim Tesisleri'nin kurdu. Gösterdiği faaliyet alanlarının dış ticaretini sağlayabilmek amacı ile 1985 yılında Kibar Dış Ticaret AŞ kuruldu. 1988 yılında kurulan Assan Alüminyum yassı haddelenmiş alüminyum (rulo, levha ve folyo) üretimini ve ticaretini yapmak amacıyla kuruldu. 1992 yılında Assan Çelik Ürünleri Sanayi Ticaret AŞ ticari faaliyetlerine başlamış ve 1993 yılında kurulan Assan Panel AŞ, poliüretan dolgulu sandviç panel, tek kat trapez kaplamaları ile aksesuar ve tamamlama elemanlarının üretimini gerçekleştirdi. Kibar Dış Ticaret AŞ ve 1995 yılında kurulan Bareks Dış Ticaret AŞ,

Hyundai Kocaeli Fabrikası

Kibar Holding'in ürettiği ürünlerin ihracatının yanında, ağırlıklı olarak demir-çelik ürünlerinin ihracatı, ithalatı ve transit ticareti konusunda etkinlik gösterdi.

1997 yılında Kocaeli'de temeli atılan ve rekor bir sürede tamamlanan Hyundai Assan Otomotiv Sanayi ve Ticaret AŞ seri üretime geçti. 1998 yılında kurulan Assan Gıda AŞ faaliyetlerine salça ve ketçap üretimi ile başlamıştır. 2005 yılında Assan Alüminyum AŞ bünyesinde Dilovası Tesisleri ve 2006 yılında Assan Panel AŞ bünyesinde İskenderun Tesisleri faaliyete geçirildi. 2007 yılında inşaat sektöründe hizmet vermek amacıyla Assan Yapı AŞ kuruldu. Assan Panel AŞ bünyesinde 2009 yılında Balıkesir Tesisleri, 2010 yılında ise metal ve sac boyama işleminin yapıldığı Dilovası Tesisleri hizmete başladı. Assan, sandviç panel üretiminde kullanılan ve atmosferdeki ozon tabakasını delen freon gazı yerine, TÜBİTAK'ın katkılarıyla yürüttüğü bir proje kapsamında çevre dostu olan pentan gazının kullanımını panel üretiminde kullandı.

Aslen Güney Kore ülkesine ait olan Hyundai Motor Company ile kurduğu ortaklıkla Hyundai marka otomobil ve ticari oto üretimine başlayan Kibar Holding, bu proje ile ilgili olarak üretimde paralel yerlileştirme yatırımlarına başlayarak otomotiv yan sanayinin gelişmesine katkıları olan ve oto dekorasyonu konusunda faaliyete geçen Assan Hanil Otomotiv Sanayi ve Ticaret AŞ'yi kurmuştur. Posco Assan TST Çelik San. AŞ, 2011 yılında Kibar Holding, Posco ve Daewoo International firmalarının ortaklığı ile kuruldu. Kibar Holding'in ilk yurtdışı üretim tesisi Kibar Industry Company, Ürdün'de sandviç panel üretimi amacıyla faaliyetlerine başladı. 2011 yılında Türkiye Enerji Piyasası'nda doğalgazın ithalat ve toptan satışını yapmak üzere Kibar Holding'in enerji sektöründeki ilk yatırımı olan Kibar Enerji Dağıtım San. AŞ kuruldu. 2012 yılında Assanhanil Otomotiv San. AŞ ve Türk Hava Yolları (THY) eşit ortaklığı ile Uçak Koltuk Üretim AŞ kuruldu.

Hyundai Assan, Kibar Holding'in faaliyet gösterdiği metal, ambalaj, yapı malzemeleri, gayrimenkul, lojistik, enerji gıda ve hizmet sektörü gibi alanların otomotiv bölümünü kapsamaktadır. Ekonomik faaliyet kodu (NACE Rev.2) 29.dur. 1990 yılında Türkiye piyasasına Kibar Holding'in girişimleri ile katılan Hyundai markası yüzde 70 Hyundai Motor Company ve yüzde 30 Kibar Holding ortaklığıyla kuruldu. Kocaeli ilinin İzmit ilçesinde yer alan otomobil fabrikasında 2500 çalışan istihdam edilirken yıllık araç üretim kapasitesi ise 245 bine ulaştı. Hyundai Assan İzmit Fabrikası, 1 milyon m²'lik bir fabrika alanına sahiptir. Ayrıca Asım Kibar Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasında da Hyundai markasının önemi dikkat çekicidir. İzmit fabrikası, Hyundai markasının denizaşırı ülkelerde kurduğu ilk fabrika olma özelliğine de sahiptir. Bu fabrikanın bir diğer önemli özelliği ise saatte 36 adet araç üretim kapasitesi sayesinde yurtiçi ve yurtdışı talebe büyük oranda karşılayabilmesidir. 2019 verilerine göre bu fabrikada Hyundai i20 ve i30 modelleri üretilmektedir.

İzmit fabrikasında üretilen araçlar dünya üzerinde 40 tan fazla ülkeye ihraç edilirken en yoğun alıcısı olan ülkeler Almanya, İngiltere ve İtalya'dır. *Capital 500* dergisinin yapmış olduğu listeye 34. sıradan katılan Hyundai Assan şirketinin 2019 yılı cirosu 13.399.329.522 TL iken ihracat miktarı 1.889.304.063 ABD dolarıdır. İstanbul Sanayi Odası'nın ISO500 listesinde ise 12.nci sırada yer almaktadır. 2021 yılının Ocak ayında Kibar Holding'in girişimleri neticesinde Kibar Holding'in hisselerinin bir bölümünü iç piyasadaki talep daralması nedeniyle Hyundai Motor Company şirketine devrederek fabrika yönetimini yabancı ortağına bırakmıştır.

KAYNAKÇA

https://e-sirket.mkk.com.tr/esir/Dashboard.jsp#/sirketbilgileri/12102 (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.capital.com.tr/listeler/capital-500 (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.haberturk.com/hyundai-kibar-holding-hisseleri-icin-rekabet-e-basvurdu-otomobil-haberleri-2906454-ekonomi (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.hyundai.com/tr/tr/hakkimizda/local-company/hyundai-assan-hakkinda (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2019/ (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.kibar.com/tr-tr/holding/tarihce (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.kibar.com/tr-tr/holding/tarihce (Erişim Tar. 13.5.2021); https://www.kibar.com/tr-tr/holding/tarihce (Erişim Tar. 13.5.2021)

Ekrem Mücahit SARI

I

ILONA ZRÍNYİ • IMRE THÖKÖLY (KONT KÉSMÁRKLI) • IŞIK • IŞIKLI CAMİİ

ILONA ZRÍNYİ (1643-1703)

Kontes, Hırvatistan Kral Naibi Péter Zrínyi'nin Kızı, Imre Thököly'nin Eşi

"*Hakikî sevgi her daim yücedir. Sen sadece yılmadan öğren ve şerefli amellerinin tacını giymek için, itilâf etmeyi idrake çalış. Dünyada hiçbir şey temiz bir ad ve saygıdeğer bir şöhretten daha onurlu değildir. O ki, asla yok olmaz, sonsuza dek sürer. Maldan mahrum kalmak hiçbir şeydir. Fakat itibarını kaybeden, her şeyini kaybetmiştir.*"

Ilona Zrínyi'nin, oğlu II. Ferenc Rákóczi'ye yazdığı veda mektubundan. Pozsony (Bratislava, bugün Slovakya'da), 8 Ocak 1692.

Kaynakların pek çoğu Ilona Zrínyi'nin doğum tarihini 1643 senesi olarak gösterse de kesin bir tarih saptanamamıştır. Doğum yeri, bugün Hırvatistan'da bulunan Óz-Alvár'dır (Ozalj). Kral Naibi Kont Péter Zrínyi (Petar Zrinski) ve Anna Katalin Frangepán'ın kızıdır. Büyük dedesi Zigetvar (Szigetvár) kahramanı Miklós Zrínyi olup, abisi General Ferenc Kristóf Frangepán (Fran Krsto Frankopan), ilk eşi ise 1 Mart 1666'da evlendiği Erdel Hükümdarı I. Ferenc Rákóczi'dir. Bu evlilikten II. Ferenc Rákóczi dünyaya gelecektir. Dolayısıyla Ilona Zrínyi, Hırvat ve Macar topraklarının siyasî ve beşerî hayatında belirleyici role sahip bir sülalenin mensubudur.

Macaristan'daki Habsburg otoritesine karşı Kral Naibi Ferenc Wesselény'in önderlik ettiği gizli örgütlenmeye, diğer Macar aristokratları ile birlikte katıldıkları için Ilona Zrínyi'nin babası ve abisi idam edilmiştir. Ayrıca annesi ve kız kardeşleri esir alınmış, mallarına el konmuştur. Adı geçen teşkilatlanmaya Hükümdar I. Ferenc Rákóczi de iştirak etmiş, ağır bir fidye karşılığında serbest bırakılmıştır. Bâdehû kendisi Habsburg baskılarına karşı sessiz kalmaya çalışmış; lakin bu olaydan kısa süre sonra, 8 Temmuz 1676'da bilinmeyen bir hastalıktan ötürü hayatını kaybetmiştir.

23 yaşındaki Ilona Zrínyi, kızı Julianna Rákóczi ve oğlu Ferenc Rákóczi ile birlikte dul kaldı. Öte yandan kayınvalidesi Zsófia Báthory öldükten sonra Rákóczi hanesinin devasa mirası kendisine geçti. Öyle ki, dönemin en geniş toprakları artık hanımın idaresine intikal ettiğinden Beç Sarayı'nın, oğul Ferenc Rákóczi'yi öldürme ihtimali dahi belirdi. Kontes 1678'de, artık kuruz ordularına finansman sağlamaktaydı. 1679 yazında, dul kaldıktan üç yıl sonra mektuplaşmaya başladığı, kendisinden beş yaş küçük Kont Imre Thököly ile 15 Haziran 1682'de, 39 yaşındayken evlendi. Ilona Zrínyi, Thököly'nin yanında Habsburg idaresine karşı baş gösteren kuruz direnişinin bir diğer lideri haline geldi.

II. Viyana Kuşatması'nın ardından Macar Kaleleri hızla Habsburg idaresine geçmeye başladı. 1685'te yardıma gelen Thököly, Serdar İbrahim Paşa'nın emriyle Varadin (Várad) Beylerbeyi Ahmed Paşa tarafından yakalatılıp Belgrad'da zindana kapatılınca komutanlarını yitiren kuruzların bir kısmı Habsburg tarafına katıldı, bir kısmı kaçtı. Ilona Zrínyi ise iki çocuğu ile birlikte Mukaçeve (Munkács) Kalesi'ne çekildi. Kaleyi Aralık 1685'te, General Aeneas Sylvius de Caprara kuşatma altına aldı. Hanım üç yıl boyunca kaleyi savunmayı başarmıştı. Lakin Budin'in Habsburg idaresine geçmesi karşısında, 17 Haziran 1688'de kendisi de silah bıraktı. Kontes, bir süreliğine kızı Julianna Rákóczi ile aynı kaderi yaşamak zorunda kalacaktı; Julianna'nın yetiştirildiği Orsolya-Szűzek Manastırı'na kapatılarak, 1691'e kadar tutsak alındı. Oğlu Ferenc Rákóczi ise Neuhaus'taki (Jindřichův Hradec, bugün Çekya'da) Cizvit okuluna gönderildi. Bu ayrılık anne ve oğulun son görüşmesi oldu.

Ilona Zrínyi

13 Mayıs 1693'te Imre Thököly ve Ilona Zrínyi tekrar bir araya geldi. Bundan sonra Ilona Zrínyi, Thököly'nin mülteci kaderini de paylaşacaktı. 26 Ocak 1699 Karlofça Antlaşması ile anayurttan ayrıldı. Bey'le birlikte Tuna'dan geçerek İstanbul'a vardı. Ardından İzmit'teki son ikametgâhlarına geçtiler. Oğlu Rákóczi Macaristan'da bağımsızlık savaşı başlatmasından hemen önce, 18 Şubat 1703'te akciğer yetmezliği nedeniyle hayata gözlerini yumdu. Cenazesi 10 Mart'ta Galata'ya ulaştırılıp, aynı günün akşamında St. Benoit Cizvit Kilisesi'nde defnedildi. Kemikleri 1906'da Macaristan'a nakledildi.

KAYNAKÇA

Ágnes Várkonyi, "Zrínyi Ilona és A Korabeli Magyar Politika", *Thököly Emlékünnepség. A Fejedelem Halálának 270. Évfordulója Alkalmából*, (Szerkesztette: Molnár Mátyás), Vaja 1975, s. 79-90; Ágnes Várkonyi, "Zrínyi Ilona", *Nők A Magyar Történelemben*, (Szerkesztette: Várkonyi Ágnes), Budapest 1997, s. 131-170; Ágnes Várkonyi, *Zrínyi Ilona*, *Európa Legbátrabb Asszonya*, Budapest 2008; Archiv Ungarn Hungarica, Bécs, Zrínyi Ilona búcsúlevele fiához, II. Rákóczi Ferenchez. Pozsony, 1692. Január 8; Endre Kolozsvári Grandpierre, *Gróf Zrínyi Miklós Meggyilkoltatása*, Budapest 1997, s. 109-111; Éva Beiczer, "Megbúsult Elmével: Zrínyi Ilona Személyiségképe", *Nemzetközi Grafológiai Szemle*, Sayı 1, Budapest 1997, s. 63-75; György Csatáry, *Zrínyi Ilona Levelei Kárpátalján*, Beregszász-Ungvár 2018, s. 65-67, 76, 88-89; Jenő Temesvári, "Felnőtté Válás és Házasságkötés A XVI-XVII. Században, avagy Mikor Született Zrínyi Ilona?",

Irodalomismeret, Sayı 1-2, Budapest 1996, s. 51-56; Judit Zágorec-Csuka, *A Zrínyiek Nyomában*, Pilisvörösvár 2003, s. 9-11; Kálmán Mészáros-István Seres, "Zrínyi Ilona", *Rubicon*, Sayı 2, Budapest 2014, s. 20-29; Sándor Szilágyi, *A Rákóczyak Kora Erdélyben*, K. 1, Pest 1868, s. 152-159, 187-192, 216-226, 239-256; Kálmán Thaly, *II. Rákóczi Ferencz Ifjúsága. 1676-1701*, Pozsony 1881, s. 46.

Hüseyin Şevket Çağatay ÇAPRAZ

IMRE THÖKÖLY (KONT KÉSMÁRKLI) (1657-1705)

Macar Soylusu, Kuruz Generali, Orta Macar Kralı, "Yukarı Macaristan Beyi"

"*Her ne zaman ki, talihiniz büyük sanırsanız, o zaman korkun talihsizlikten. Zira silah kimseye yaramaz. Hainlerden korkun, korunun ve benim halimden ibret alın: Almanın imanına, merhametine asla güvenmeyin çünkü dünya dönektir; faydalandığı kadar insanı sever ve ona değer verir.*"

Imre Thököly'nin İzmit'teyken, üvey oğlu II. Ferenc Rákóczi'ye yazdığı mektuptan.

1526 Mohaç Muharebesi sonucunda, Habsburg egemenliğindeki Macar Krallığı, Osmanlı idaresindeki Orta Macaristan ve Erdel Hükümdarlığı olmak üzere üçe ayrılan Macaristan'ın birleşmesi için Imre Thököly yeni bir umut olarak belirdi. Thököly Macar aristokratı bir ailenin beşinci çocuğu olarak 25 Eylül 1657'de, Késmárk'ta (Kežmarok, bugün Slovakya'da) doğdu. Nagyszombat (Trnava, bugün Slovakya'da) şehrinde bankerlik yapan büyük dedesi Sebestjén Thököly, at ve inek ticareti sayesinde servet sahibi olmuş, Habsburg Çasarlığı sarayına da sıkça borç vermiştir. Hizmetlerinin karşılığında 1572'de soylu, 1598'de baron unvanını almış ve Késmárk Kalesi'ne derebeyi olmuştur. Imre Thököly'nin babası, István Thököly gerçekleştirdiği evlilik vasıtasıyla Yukarı Macaristan'ın en büyük feodal beyi haline gelmiş ve III. Ferdinand'dan kont unvanı almıştır. Erdel Hükümdarı Mihály Apafi, István Thököly'nin oğlu Imre'yi henüz sekiz yaşındayken Máramaros (Maramureş, bugün Ukrayna ve Romanya arasında) başkatibi olarak atamıştır. Bu süreçte işleri doğal olarak Şansölye Mihály Teleki idare etmiştir. Thököly'nin iki abisi henüz bebekken ölmüştür. Kız kardeşleri Katalin, Ferenc Esterházy ile Mária, István Nádasdy ile Éva, Pál Esterházy ile evlenmiştir. Böylece dönemin en önemli feodal beyleri ile hayatlarını birleştirmişlerdir.

Bütün bunlara rağmen Imre Thököly'nin çocukluk dönemi cefalı geçti. Henüz iki yaşında iken annesini kaybetti. Babası István Thököly ise 1664'ten itibaren Habsburg Çasarlığı'nın Macaristan'daki hegemonyasına karşı, Kral Naibi Ferenc Wesselényi'nin önderlik ettiği ve toprak beylerinin büyük katılım gösterdiği teşkilatlanmada yer aldı. István Thököly kalkışmaya önemli miktarda maddî yardımda bulunmuş, ayrıca Macaristan ve Erdel arasındaki görüşmelerde arabuluculuk rolü üstlenmiştir. I. Leopold, István Thököly'ye karşı devlete ihanet davası açmış ve Árva (Oravský Hrad, bugün Slovakya'da) Kalesi'ni kuşatma altına aldırmıştır. István Thököly kuşatma esnasında eceli ile ölürken, muhafızları kaleyi teslim etmiştir. Baba Thököly ölmeden önce, henüz 13 yaşındaki oğlunu Liptó (Liptov, bugün Slovakya'da) Eyaleti'ndeki Likava (Likavka, bugün Slovakya'da) Kalesi'ne göndermiştir. Imre Thököly buradan Lehistan'a geçirilmiş, daha sonra Erdel Hükümdarlığı'ndaki Huszt Kalesi'ne (Khust, bugün Ukrayna'da) kaçırılmıştır.

Habsburg idaresine karşı erken yaşlarda hissettiği kin ile genç Thököly önce Eperjes (Prešov, bugün Slovakya'da), daha sonra Nagyenyed (Aiud, bugün Romanya'da) mekteplerinde öğrenim gördü. 27 Kasım 1677'de, yirmi yaşına gelir gelmez Erdel Hükümdarı Mihály Apafi'nin desteği ile, Habsburg yönetimine karşı mücadelelerinde başarısızlığa uğramış ve kaçarak mülteci konumuna düşmüş askerlerin başına geçti. Kuruz adı verilen bu birliklerle Yukarı Macaristan'da verdiği mücadelelerde, çasar birliklerine karşı önemli başarılar elde etti. Askerî muvaffakiyetin siyasî ve iktisadî başarıyı da beraberinde getirmesi sonucunda 21 yaşındaki Thököly, 1678'de kuruz komutanı olarak tanındı.

Aynı yılın mayıs ayında, Yukarı Macaristan'daki toprakların geri alınması maksadıyla Habsburg yönetimindeki Macar Krallığı'na karşı kuruz seferi başlatıldı. Fransız ve Leh askerlerinin de desteğe geldiği mücadelelerde, Thököly, Sendrö (Szenrő) ve Murány'yi (Muránsky, bugün Slovakya'da) ele geçirerek, Besztercebánya (Banská Bystrica, bugün Slovakya'da) da dahil olmak üzere maden kentlerine kadar hakimiyetini sağladı. Ancak Barsszentkereszt'te (Žiar nad Hronom, bugün Slovakya'da) yenilgiye uğradı. Başarılarından dolayı 1679 yazına gelindiğinde Mihály Apafi, Thököly'yi hükümdar naibi olarak tayin etti. 8 Ocak 1680'de Soboslo (Szoboszló) kentinde düzenlenen kuruz toplantısında ise generalliğe atandı. 1679-1680 arasındaki seferlerde Thököly'nin ordusu, Avusturya kuvvetlerini yenilgiye uğratarak, Vág Vadisi (Považie, bugün Slovakya'da) üzerinden Moravya'ya kadar ulaştı, Késmárk ele geçirildi.

Kuruz ordularının başarıları üzerine Beç, Macaristan politikasını değiştirmek zorunda kaldı. I. Leopold artık bazı imtiyazlar vermeye hazırdı. Bu vasıtayla 28 Nisan 1681'de Şopron'da (Sopron) meclis toplandı. Toplantıya Thököly'nin elçileri de çağırıldı. Ancak Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın telkini ile kuruzlar daveti reddetti. İmparator mecliste üç önemli vaatte bulunmaktaydı: Macar kamarası, saray kamarasına denk olacaktı. 1671'de yürürlüğe konan ağır vergilerden vazgeçilecekti. Protestanlara özgür ibadet hakkı verilip, Avusturya egemenliğindeki topraklarda Protestan kiliseleri kurulacaktı.

Verilen sözlere karşılık savaşlarda kesinti mümkün olmadı. Nihayet 30 Mayıs 1681'de Sadrazam, Thököly'ye destek sağlanacağını; bu maksatla Erdel, kuruz ve Osmanlı kuvvetlerinden oluşan, Apafi Mihály idaresindeki bir ordunun tesis edileceğini bildirdi. Böylece kuruz mücadelesinde yeni bir dönem başladı. Zira bu andan itibaren Bâb-ı Âlî, Erdel Hükümdarlığı ve Thököly kontrolündeki kuruzlar olmak üzere, Macaristan'daki Habsburg varlığına karşı üçlü bir cephe teşkil oldu.

Imre Thököly

Birleşik ordular 8 Eylül 1681'de harekete geçti. Varadin'den (Várad) gelen yedi bin Osmanlıyla Apafi'nin sekiz bin ve Thököly'nin beş bin kişilik kuvveti Poçay'da (Pocsaj) birleşti. Bösörmeny (Böszörmény) ve Kallo (Kálló) kentleri ele geçirildi. 1681 yılının sonuna gelindiğinde I. Leopold ve Thököly arasında geçici ateşkes antlaşması kabul edildi. Apafi ise Bâb-ı Âlî'nin emriyle Macar Krallığı'na karşı 1682 yazında savaş ilan etti. Desteğe gelen Thököly, Kassa (Košice, bugün Slovakya'da) kentini ele geçirdikten sonra, Yukarı Macaristan'daki maden şehirlerini aldı. Diğer kanattan Budin Paşası İbrahim Paşa Filek'i (Fülek) zaptetti. Sefer devam ederken 15 Haziran 1682'de Thököly, Mukaçeve'de (Munkács) Ilona Zrínyi ile evlendi. Bu vasıtasıyla Ilona Zrinyi'nin merhum ilk eşi I. Ferenc Rákóczi'den kalan mirası, Thököly'nin tasarrufuna geçti. Velhasıl İbrahim Paşa 16 Eylül 1682'de, Filek Kalesi'nde ve Apafi'nin huzurunda, Imre Thököly'yi Orta Macar Kralı ilan etti. İbrahim Paşa kendisine hükümdarlık alametleri olan tuğ, sancak ve ahdnameyi teslim etti. Ancak general bu unvanı kabul etmeyerek, "Yukarı Macaristan Beyi" sıfatını talep etti.

İki ay sonra imzalanan resmî ateşkes antlaşmasında çasar idaresi, Yukarı Macaristan'ın Garam Nehri'ne kadar olan kısmını kuruz ordularına bıraktı. Yeni kurulan idarenin sınırları Leva (Léva) Kalesi'nden Nagybánya'ya (Baia Mare, bugün Romanya'da) kadar uzanmaktaydı. Böylelikle Thököly'nin ömrü üç yıl olacak vasal hükümdarlığı kurulurken, Macaristan da dört parçaya bölünmüş olacaktı. Thököly konumunu güçlendirmek maksadıyla başta Fransa olmak üzere batılı güçlerden destek sağlamaya çalıştı; ancak başarılı olamadı. Yardım gördüğü tek taraf Osmanlı İmparatorluğu idi. Thököly, Osmanlıların muavenetiyle Avusturya egemenliğinin ortadan kaldırılabileceğine güvense de 1683 tarihli II. Viyana kuşatması, beklentisini boşa çıkardı.

Bâb-ı Âlî, Beç'e karşı son seferini 1683 senesinde başlatmış, Apafi ve Thököly'ye de Sadrazam Kara Mustafa Paşa'ya katılmaları emri verilmişti. Ayrıca general, sadrazamın emri ile Ösek'teki (Eszék) Leh Kralı Jan Sobieski'nin ordusunun, Viyana'ya yardıma gitmesini engellemekle görevlendirilmişti. Ancak Osmanlı kuvvetlerinin Almandağı (Kahlenberg) Muharebesi'nde yenilgiye uğraması, Kutsal İttifak'ın karşı taarruzunu beraberinde getirdi. Osmanlı ordusu geri çekilirken kendisini tamamen Osmanlı merhametine bağlamak istemeyen Thököly'nin görüşme taleplerini ise I. Leopold reddetmekteydi. Dahası savaşın ilerleyen safhalarında, Eylül 1685'te Serdar İbrahim Paşa'nın emriyle Varadin Beylerbeyi Ahmed Paşa, yardıma gelen Thököly'yi yakalattı ve Belgrad'da zindana kapattırdı. Bâb-ı Âlî, generali Beç'e teslim ederek daha makul bir antlaşma yapmak niyetindeydi. Böylece büyük bir taktik hata yapılmış oldu. Zira generalin esareti duyulduğunda, eşi Ilona Zrínyi'nin savunduğu Mukaçeve Kalesi hariç, bütün kuruz kaleleri teslim oldu.

15 Nisan 1690'da Erdel Hükümdarı Mihály Apafi ölünce II. Süleyman bu makama Thököly'yi tayin etti. General idaresi altındaki 15.000 kişilik Osmanlı, Eflak ve kuruz birlikleriyle 21 Ağustos'ta, Erdel'deki Habsburg ordusunu Zernyest'te (Zărnești, bugün Romanya'da) yenilgiye uğrattı. 1697 yazında, II. Mustafa'nın Macaristan seferinde, Yukarı Tisa'da (Tisza) Habsburglara karşı isyan çıkartmakla görevlendirildi. 11 Eylül 1697 tarihli, Elmas Mehmed Paşa'nın hayatını kaybettiği Zenta Savaşı'nda ise Thököly, Osmanlı ordusunda savaşmaktaydı.

1699 Karlofça Antlaşması'yla Thököly, eşi ile birlikte topraklarından sürgün edildi. Bey maiyetiyle birlikte bir süre Belgrat ve Temeşvar'da yaşadı. Ardından İstanbul'a geçerek önce Duka Voyvodalığı sarayında, sonra Erdel Evi'nde konakladı. Bilahare İzmit, Karatepe'ye, Macarların Çiçekli Çayır dediği yerdeki çiftlik evine nakledildi.

Bey kalan ömrünü burada sürdürürken, üvey oğlu II. Ferenc Rákóczi'nin kuruzların başına geçip, Habsburglara karşı tekrar bağımsızlık mücadelesine giriştiğini de haber alacaktır. Macaristan'a dönme girişimleri olduysa da II. Rákóczi'nin önderliğine şahsen tanıklık edememiş, 13 Eylül 1705'te, 48 yaşında hayata gözlerini yummuştur. İzmit Ermeni Mezarlığı'nda bulunan cenazesi 1906'da Macaristan'a nakledilmiş, vasiyeti gereği memleketi Késmárk'taki Evanjelik kilisesine defnedilmiştir.

1908 senesinde Macar devleti tarafından, İzmit'teki mezarına dikilitaş koydurulmuştur. Ancak I. Dünya Savaşı ve depremler sonucunda bu anıt çökmüş, mezar da kaldırılmıştır. 2003 yılına gelindiğinde, Macar-Türk Dostluk Derneği [Magyar-Török Baráti Társaság] ile Ordu ve Toplum Dostluk Derneği'nin [Honvédség és Társadalom Baráti Kör] üyesi András Gamauf tarafından Çiçekli Çayır'ın ve artık bir izi kalmayan çiftlik evinin yeri tespit edilmiştir. 2005'te Macar Konsolosluğu, Kocaeli Valiliği, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve

Macar-Türk Dostluk Derneği nezdinde Thököly'nin eski mezarının bulunduğu yerde, Thököly anıtının açılışı yapılmıştır. 2008'de ise SEKA Park içinde, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin teşebbüsüyle Imre Thököly ve Ilona Zrínyi Anı Evi açılmıştır. Yine aynı tarihte, İzmit İmre Thököly Dostluk Derneği tarafından Kartepe'de bir anıt hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Ágnes Várkonyi, "Az Életpálya Választjai", *Thököly Imre Gróf és Felkelése (Gróf Imrich Thököly A Jeho Povstanie)*, (Szerkesztette: Kónya Péter), Prešov 2009, s. 11-38; Ahmed Refik [Altınay], *Türk Hizmetinde Kral Tököli İmre (1683-1705)*, İstanbul 1932; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul, Nâme-i Hümâyûn Defteri, Nr. 5 (1092H./1682M.), s. 101-104, 347-352; Béla Köpeczi, "Thököly-Felkelés és A Külföldi Szövetség", *A Thököly-Felkelés és Kora*, (Szerkesztette: Benczédi László), Budapest 1983, s. 89-102; Dávid Angyal, *Késmárki Thököly Imre (1657-1705)*, Első / Második Rész, Budapest 1888-1889; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât, Tahlil ve Metin, (1066-1116/1656-1704)*, (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 124-126, 134-135, 141, 151, 381-384, 423, 720; István Iványi, "Tököly-féle Oklevelek", *Történelmi Tár*, Sayı 9, Budapest 1886, s. 127-136; István Seres, *Thököly Imre és Törökország / İmre Thököly ve Türkiye*, Budapest 2006, s. 40-51, 278-289; János Varga, *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682-1684-ben*, Budapest 2007, s. 137-196; László Makkai, *I. Rákóczi György Birtokainak Gazdasági Iratai*, Budapest 1954, s. 665-669; Sándor Papp, "Magyar Rendi Mozgalmak és Az Oszmán Birodalom A 17-18. Század Fordulóján", *Acta Universitatis Szegediensis, Acta Historica Tomus*, Sayı 116, Szeged 2002, s. 129-136; Sándor Papp, "Ottoman Accounts of the Hungarian Movements against the Habsburgs at the Turn of the Seventeenth and the Eighteenth Centuries", *Frontiers of Ottoman Studies: State, Province, and the West*, (Edited by: Colin Imber - Keiko Kiyotaki), Library of Ottoman Studies; 6, vol. II., I. B., London 2005, s. 37-48; Kálmán Thaly, *Késmárki Thököly Imre Naplói, Leveleskönyvei, és Egyéb Emlékezetes Írásai*, K. 2, Budapest 1873, s. 529-530.

Hüseyin Şevket Çağatay ÇAPRAZ

IŞIK

Günlük Siyasi Gazete

İlk sayısı Sesim şirketi tarafından 29 Ekim 1971'de yayımlanan günlük siyasi bir gazetedir. Gazetenin kurucuları; Şefik Güler, İbrahim Küçükörs, Turgut Kayı, Dündar Çiğit ve Dr. Rıdvan Atay'dır. Gazetenin adı, mavi çerçeve içinde sarı dolgu üzerine kırmızı renkte "Işık" yazısı şeklinde tasarlanmıştır. Fiyatı 50 kuruştan satışa çıkarılan gazetenin yazarları arasında; Dündar Çiğit, Naci Girginsoy, Necmettin Girit, Rıdvan Atay ve Mete Baturer yer almıştır. Dört sayfa çıkarılan gazetede ilk sayfa yerel gündem konularını oluştururken, ikinci sayfada köşe yazılarına, reklama, üçüncü sayfada hikâyelere, önemli telefon numaralarına, dördüncü sayfada ise spora ve yine reklama yer verilmiştir.

Gazetenin yayın ilkesi, ilk sayısının çıkış tarihiyle ilintilidir. Cumhuriyet Bayramı'nda yayın hayatına başlayan gazetenin en temel amacı Cumhuriyet'in değerlerini korumak ve yaşatmaktır; "*Madde olanın sesi varsa hepsini yitirmiş olan bir ulusun kurtuluşu Hürriyet yönünden geçişi hemen hemen imkansızdır. Atatürk, işte bu derece imkânsız durumda ulusumuzun başına geçmiş, ona yeni bir şans vermiş ve İstiklal Savaşı mucizesini gerçekleştirmiştir. Yurdun düşman istilasından kurtulmasından hemen sonra, aynı Atatürk, millet iradesine dayalı bir rejim kurarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşekkülünü sağ-*

Perşembe 21 Şubat 1974 — SESİM — IŞIK — GÜNLÜK BAĞIMSIZ SİYASİ GAZETE

M. Vekillerinin haketmeden aldıkları paraların hazineye iadesi şarttır!,

2 Trafik kazasında iki kişi daha öldü

Kazalardan biri şehir içinde diğeri Eşme'de meydana gel

SAHTE HÜVİYET VE CÜZDAN KULLANARAK

Gebze Ziraat Bankasından para çekmek isteyen bir Akademi öğrencisi ele geçti

HERKES GİDER MERSİN'E BİZ GİDERİZ TERSİNE..

Bu akşam Türk Halk Müziği, Tiyatro gösterileri sunulacak

Halkevlerinin Kuruluş yıldönümü dolayısiyle

Öğrencilerin "sepetler dolusu,, dilekçeleri

Halk Eğitim Merkezi Başkanı H. Erdoğan'ı Milli Eğitim Bakanına şikâyet ettiler

lamıştır. İlk meclisin göreve başlamasından kısa süre sonra da 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Bugün bu olayın 48. Yıl dönümünü kutlarken Ata'ya hep birlikte söz veriyoruz. Cumhuriyet'i yaşatacağız!"

Basın ve ilan kanunnamesine getirilen birtakım değişikliklerden ötürü gazete bir yıl resmi ilan alamayacaktır. Gazetenin ayakta kalabilmesi için, kurucularından Dündar Çiğit, İzmit halkından destek beklediklerini ilk sayıda ifade etmiştir; "*Bir gazetenin özellikle Anadolu gazetesinin resmi ilan almadan yaşamasını devam ettirmesi hemen hemen imkansızdır. Mevcut yasalara göre bir yıl süre ile resmi ilan almayacak olan Işık, Türkiye'nin en aydın kenti olan İzmit'te sadece halkın desteğiyle bu imkansızlığı bertaraf etmek ve yaşamak azmindedir. Işık'ı her geçen gün biraz daha cazip hale koymak, bizim için hem şerefli hem de zevkli bir görev olacaktır. Bu görevimizi yeterince yerine getirebilirsek, aydın halkımızdan ve dostlarımızdan gereken ilgiyi ve yardımı beklemek hakkımız olacaktır.*"

Feridun Özbay Caddesi, No: 7/A İzmit adresinden yönetilen gazete, 29 Ekim 1978 yılında *Barış* gazetesine devredilmiştir.

KAYNAKÇA

Işık gazetesi, 1971, 1974; Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2007; Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2017.

Gülten MADENDAĞ

IŞIKLI CAMİİ

Orhan Gazi Dönemi Cuma Camilerinden

Işıklı Camii; Kocaeli'nin İzmit ilçesinin Bağlıca köyünde bulunmaktadır. Bağlıca köyü Oruçhanlı, Toramanlar ve Ortaköy birimlerinden meydana gelmektedir. Oruçhanlı, Bağlıca köyüne 3,5 km mesafede İzmit'e en yakın birimidir. Köy, bulunduğu tepenin güneye bakan yamaçları üzerindedir. Toramanlar Oruçhanlı'nın bulunduğu tepenin gü-

Işıklı Camii restorasyon sonrası

neyindedir. Ortaköy Bağlıca tepesinin doğusundaki tepe üzerindedir. Köy batıdan Kandıra'nın Kaymaz Erikli, kuzeyden Tahtacılar köylerine, doğudan Düğmeciler, Güneyden Güvercinlik köylerine komşudur. Köyün güneyinde Tokat deresi, kuzeybatısında Erikli deresi vardır. Oruçhanlı halkı Orhan Gazi'nin bölgeyi fethinden sonra ilk yerleştirilen Türkmenlerden oluşmaktadır. 732 numaralı Osmanlı tapu tahrir defterinde ilk defa Oruçhanlı adıyla geçmektedir. 19. yüzyıl nüfus defterlerinde Roçkan olarak yazılmıştır. Oruçhanlı bir Türkmen Yörük boyunun ismidir. Aynı isimli köylere Maraş civarında da rastlanmaktadır.

Işıklı Camii, Orhan Gazi (1324-1362) döneminde bölgenin fatihi Gazi Akçakoca tarafından yaptırılmıştır. Günümüze dek "Cuma camisi" olarak adlandırıla gelmiştir. Bu camilerin etrafındaki kamusal alan zamanla mezarlığa dönüştüğünden günümüzde bu camilere "mezarlığı camisi" de denmektedir. Cami, Ortaköy'ün güneyinde köy mezarlığının da bulunduğu yaklaşık 33 dönümlük arazi içinde yer almaktadır. İzmit Belediyesince camiyle birlikte şadırvanı da yeniden yapılmıştır. Mezarlıkta bir tane (H 1266-M 1850) yılı tarihli Osmanlıca yazılmış bir mezar taşına rastlanmıştır.

Kadir gecesi ve diğer mübarek gecelerde ışık süzüldüğü rivayet edildiği için Işıklı Camii adıyla anılagelmiştir. Işık, hem doğu hem batı mitolojilerinde çokça karşımıza çıkan kutlu motiflerden biridir. Işık Türk mitolojisinde tanrıyı temsil eden kutsal bir boyut taşır. Etnolog, sosyolog, tarihçi ve din adamlarına göre ise, "kutsal gelenekler, ilkel inanışlar, örnek modeller" anlamını taşır.

Tekkelerde çile çekme sırasında ışıkla ilgili inançlarla karşılaşılır. Sultan Veled halvete girip kırk gün sonra çileden çıktığında, Mevlânâ oğlunun nura gark olduğunu görür. Evliya Çelebi de seyahatlerini Peygamber Efendimizi bir ışık motifi içinde gördüğü rüyasına bağlar.

Cuma camileri; çevre köylerde yaşayanların haftada bir kez de olsa kalabalık gruplar halinde toplanarak, sosyal dayanışmanın önemli bir göstergesinin zeminini oluşturdukları Cuma ve bayram namazlarının eda edildiği camilerdir. Buralarda çok sayıda yerleşim yeri sakininin bir araya gelerek ibadet ettiği, katılımın mevsimine göre çok geniş olduğu, bazen yemekli yapıldığı ve ibadetlerin bir şölen havasında eda edildiği anlatılmaktadır. Bugün bu camilerin bulunduğu mezarlıklarda köylüler geleneksel haline gelen "ahde vefa" programları düzenlemektedir.

Kandıra'da İncecik ve Kütükçüler köylerinde bulunan Orhan Camileri etrafında hıdrellez özel gün ve şenliklerin yapıldığı ifade edilmektedir. Aynı zamanda bu yapılar "ayende ve ravende"ye (gelene-gidene) de hizmet vermektedir. Işıklı Camii de bugün Kaymaz-Kandıra Cezaevi bağlantılı Kaymaz-Ağva Karayolu Proje yolunun 100 metre kuzeyinde bulunmaktadır. Işıklı Camii'nin köy ve çevresindeki Kışlalar mevkii, Hasan-Hüseyin geçidi gibi mevki adlarından geçiş güzergâhı üzerinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

Cuma camileri, Orhan Gazi döneminin karakteristik uygulamalarındandır. Osman-Orhan Gaziler döneminde Kuzeybatı Anadolu'yu fetheden Osmanlı

kumandanı Gazi Akçakoca Bey'in fetih alanında çandı tarzında inşa edilmiş camiler vardır. Akçakoca Bey, bir imar programı kapsamında Selçuklu Türklerinin Cuma camileri geleneğini yeni fethettiği bölgede de sürdürmüştür. Diğer Cuma camileri gibi Işıklı Camii de "çandı" tekniği ile inşa edilmiştir. Osmanlı Türkleri, yeni yerleştiği coğrafyada Bizanslı unsurların kiliselerine dokunmadan ve onların taş mimarilerini taklit etmeden kendilerine özgü ahşap mimari geleneği oluşturmuş, böylelikle manevi dünyadaki hoşgörülerini, maddi âlemde de gösterme inceliği sergilemişlerdir. Çandı, kertilip birbirine geçirilen uzun kütüklerle, çivisiz olarak yapılmış binalara verilen addır. Kuzey Anadolu'da kırsal alanlarda meskenlerde yaygın olarak görülen bu sistem, ormanlık yerleşimlerde mescit, cami ve türbe gibi dinî yapıların inşasında da kullanılmıştır.

Işıklı Camii'nde olduğu gibi planı bilinen diğer çevre camilerinden Kütükçüler, İncecik, Emirler, Üğümce cami planları, ortada harim, iki yanda ve arkada son cemaat yeri olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Üğümce Camii hariç diğer cami planlarında doğu ve batı koridorları ve son cemaat yerleri simetriktir. Üğümce Camii'nin doğu son cemaat yeri genişliği 200 metre iken batı son cemaat yeri 100 metre civarındadır. Ancak her ne şekilde olursa olsun güney cephesi dış duvar olan harimin üç duvarı, son cemaat yeri duvarları ile ortaktır. Böylelikle ortada sıcak ve soğuktan etkilenmeyen dört duvarı çandı sistemi ile yapılmış bir harim kısmı ortaya çıkmıştır. Aynı durum çandı evler için de geçerlidir.

Bir ara Işıklı Camii'nin mezarlıktaki şimdiki yerinden kaldırılıp malzemesi ile Ortaköy'de eski caminin yerine yapılması düşünülmüş. Ortaköy'de Tıngıroğlu bu işin öncülüğünü yapıyormuş. Odunların bir kısmını getirmişler ancak o ara camiyi yaptıracak Koca Hoca'nın mandaları pınara düşüp ölmüş. Hayvanları ölünce Koca Hoca'nın aklı başına gelmiş "biz bu belayı buradan bulduk" demiş ve getirdikleri ağaçları da gerisin geri götürmüşler. Yaptıkları hata karşılığında Işıklı Cuma Camii'nin tavanını yenileyerek camiye esaslı bir tamir yapmışlar.

Cami temeli yaklaşık 0,35-0,40 metre kalaslar üzerine 2,00 metre kalınlığındaki döşeme altı kirişleri ızgara şeklinde döşenmiş ve cami bu temel üzerine oturtulmuştur. Böylelikle cami tabanı kalaslarla yukarı kaldırılmak suretiyle alttan hava akımı sağlanmış ve yağışların yapıya temas etmeden akıp gitmesini sağlayan bir temel sistemi inşa edilmiştir. Cami harim ve son cemaat yeri ile birlikte 4 bölümden oluşmaktadır. Düz tavan iki yanlarda geniş revak ve arkada ferah son cemaat yeri Orhan Gazi camilerinde uygulanan plandır. Güney cephesi dış duvar, diğer üç cephesi içte 3 son cemaat yeri koridor duvarı ile çevrilidir. Uzun kenarları kuzey-güney doğrultuda dikdörtgen planlıdır. Kuzey duvarının ortasından eşit iki kanatlı kapı ile girilir. Duvarlarda küçük hava alma delikleri bulunmaktadır. Kuzey cephesi boyunca devam eden son cemaat yerinin bitiminden güney cephe duvarına kadar devam eden kuzey-güney doğrultusunda derin dikdörtgen planlıdır. Kuzey cephesi boyunca devam eden son cemaat yerinin bitiminden güney cephe duvarına kadar devam eden kuzey-güney doğrultusunda derin dikdörtgen plana sahiptir. Çatı; beşik örtü sistemiyle inşa edilmiştir. Çatının mimari özellikleri de son cemaat yerlerinin sonradan ilave olmadığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Mehmet Naci Önal, "Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü", *Journal of Turkish Studies*, Şinasi *Tekin Hatıra Sayısı II*, 2007, s. 145-158; Ahmet Ali Bayhan, "Ordu'da Yeni Tesbit Edilen Ahşap Camiler", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2006, S. 18, s. 33-48; Alaattin Dikmen, "Sosyal ve Geleneksel Boyutlarıyla Bursa Dağ Yöresi Cuma Camileri", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, C.12, S.1; Yusuf Burak Dolu, "Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler", *Akçakoca Sempozyumu*, *Bildiriler*, s. 1685-1701; Ekrem Hakkı Ayverdi, İstanbul *Mi'mârî* Çağının *Menşe'i Osmanlı Mi'mârîsinin* İlk *Devri 630-805 (1230- 1402)*, İstanbul 1966, s. 120-133; Rahime Yiş, İzmit ve Kandıra Yöresi Çandı Evleri", *I. Uluslararası Kocaeli ve* Çevresi *Kültür Sempozyumu" 20,21, 22 Nisan 2006 Kocaeli*, *Bildiriler*, C. III. Kocaeli, 2007, s. 1315-1322; N. Tezcan, "Evliya Çelebi'nin Rüyasındaki Cami", *Doğumunun 400. Yılında Evliya* Çelebi, Ankara 2011, s. 54-57; Selahaddin Bekki, "Türk Mitolojisi'nde Kurban," *Akademik Araştırmalar*, 1996, Sayı 3, s. 16-28; Besim Atalay (trc), *Divan-u Lügati't-Türk*, TDK Yayınları, 4 Cilt, Ankara 2000, s. 15; Hüseyin Doğan, "Kars Caferilerinde Dini İnanç ve Sosyal Pratikler", *Mezhep Araştırmaları Dergisi 2017*, S. 10, s. 113-147; Adem Arı, "*Tarihi ve Kültürel Yönleriyle Köylerimiz*, *Bağlıca*", İzmit 2015; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Mimarisi*, İş Bankası Yayınları, Eylül 1996. s. 2.

Adem ARI

İBRAHİM AKDOĞAN • İBRAHİM DIBLAN • İBRAHİM EDHEM İZMÎDÎ • İBRAHİM HAKKI TOLON • İBRAHİM HALİL URAL • İBRAHİM KARAOSMANOĞLU • İBRAHİM KEMAL ÖNAL • İBRAHİM KOLCUOĞLU • İBRAHİM PAŞA (ESKİ ÇARŞI) ÇEŞMESİ • İBRAHİM RÜKNEDDİN NASUHİOĞLU • İBRAHİM SÜREYYA YİĞİT • İBRAHİM TOPUZ • İBRAHİM ÜZÜLMEZ • İDRİS BOSTAN • İHSAN DEDE • İHSAN ONAT • İHSAN TOPÇU • İHSANİYE ELMASI • İHTİFÂLCİ MEHMED ZİYÂ BEY • İKİNCİ İZMİT İMAR PLANI • İL HALK KÜTÜPHANESİ • İLHAN ÇINAR • İLHAN HAFTACI • İLİMTEPE KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI • İLKER KUMRAL • İLYAS BEY CAMİİ • İLYAS ŞEKER • İLYASZADE HASİB EFENDİ • İMAR PLANLARI • İMARET (ABDÜSSELAM) CAMİİ • İN ÖNÜ YAYLASI • İNBAYIRI SARNICI • İPEK PİŞMANİYE • İPEK YOLU • İPEKBÖCEKÇİLİĞİ • İPRAGAZ A.Ş. • İPSİZ RECEP • İRFAN ATAN • İSMAİL AKYILDIZ • İSMAİL ALTAY • İSMAİL HAKKI AMASYALI • İSMAİL HAKKI ARAR • İSMAİL HAKKI CANBOLAT • İSMAİL HAKKI İZMİDÎ • İSMAİL KALKANDELEN • İSMAİL KANDIRALI • İSMAİL MAŞUK PAŞA • İSMAİL RÜŞTÜ AKSAL • İSMAİL ZİYA BERSİS (ZİYA BEY) • İSMET EFE • İSMET YELKENCİOĞLU • İSMETPAŞA STADI • İSTANBUL CADDESİ • İSTASYON BİNALARI • İSTİKLAL CADDESİ • İSTİKLÂL • İSTİKLAL İLKOKULU • İSTİKLAL MADALYASI VE KOCAELİ • İŞTE KOCAELİ GAZETESİ • İTFAİYE • İTTİHAT SPOR KULÜBÜ • İTTİHATSPOR • İZEYAP • İZMİD-DÜZCE TÜTÜN MÜSTAHSILLARI TİCARET ANONİM ŞİRKET-İ OSMÂNÎYESİ • İZMİT • İZMİT AMERİKAN HASTANESİ • İZMİT ASKERİ HAT KOMİSERLİĞİ • İZMİT BELEDİYE VE OTEL BİNASI PROJE YARIŞMASI • İZMİT BELEDİYESİ VE BELEDİYE BAŞKANLARI • İZMİT BİLİM VE SANAT MERKEZİ • İZMİT CAMİLERİ • İZMİT ÇEŞMELERİ • İZMİT ÇINARLARI • İZMİT DARÜLMUALLİMİN-İ İBTİDÂİSİ • İZMİT ELEKTRONİK KENT MÜZESİ • İZMİT ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ • İZMİT GENÇLİK KULÜBÜ • İZMİT GÜMRÜĞÜ • İZMİT HAMAMLARI • İZMİT HAPİSHANESİ • İZMİT İDADİSİ/SULTANİSİ/ ERKEK İBTİDÂİ MEKTEBİ • İZMİT İMARET ERKEK İBTİDÂİ MEKTEBİ • İZMİT KAFASI • İZMİT KALESİ • İZMİT KAZASI KÖYLERİNDEKİ İBTİDÂİ MEKTEPLER • İZMİT KIZ İBTİDÂİ MEKTEBİ • İZMİT KIZ RÜŞDİYE MEKTEBİ • İZMİT KÖRFEZİ • İZMİT KÖRFEZ PİSTİ • İZMİT MEZARLIKLARI • İZMİT NUMUNE TARLASI • İZMİT ORMAN ŞİRKETİ • İZMİT OTOBÜS TERMİNALİ • İZMİT PİRİNÇ FABRİKASI • İZMİT PİŞMANİYESİ • İZMİT POSTASI • İZMİT PUSULA • İZMİT RIHTIMI • İZMİT SİMİDİ • İZMİT TERSANESİ • İZMİT TİCARET GAZETESİ • İZMİT TİCARET VE SANAYİ ODASI GAZETESİ • İZMİT TRENİ • İZMİT TÜRBELERİ • İZMİT ULUSLARARASI KISA FİLM FESTİVALİ (IISFF) • İZMİT-EREĞLİ DEMİRYOLU PROJESİ • İZMİT / İZNİKMİD MENZİLİ • İZZET ÇETİN • İZZET KAMIŞ • İZZET ORHON

İBRAHİM AKDOĞAN (1940-1994)

Elektrik Mühendisi, Siyasetçi, Milletvekili

İbrahim Akdoğan, Mehmet Bey ve Emine Hanım'ın oğlu olarak 1940 yılında Sapanca'da (Sakarya) dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini Sapanca'da ve lise eğitimini İzmit'te tamamlamasının ardından 1960 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi Elektrik Mühendisliği Bölümü'nü kazanmış ve 1964 yılında buradan elektrik mühendisi unvanıyla mezun olmuştur. Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Kırıkkale Mühimmat Fabrikası'nda çeşitli görevlerde bulunmuştur. Askerlik vazifesini yerine getirmesinin ardından bir süre serbest mühendis olarak çalışmıştır.

Akdoğan, siyasi hayata 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimi ile giriş yapmıştır. Seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi'nin Kocaeli'den ikinci sıra milletvekili adayı olarak katılmıştır. Seçimden CHP, Kocaeli'de kullanılan oyların %33'ünü alarak birinci parti çıkmış ve Akdoğan, CHP'den Millet Meclisi'nin IV. dönemine (TBMM XV. dönem) seçilen iki milletvekilinden biri olmuştur. Akdoğan, 24 Ekim 1973 tarihinde mecliste düzenlenen yemin töreninin ardından çalışmalarına başlamıştır. Meclisteki ilk döneminde Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonu'na üye olarak dahil olan Akdoğan, kaçak silah tüccarları, yabancı ülkelerdeki Türk elçiliklerine yapılan saldırılar ve hazineyi zarara uğratanlardan hesap sorulup sorulmayacağına ilişkin üç sözlü soru önergesi vermiştir. Akdoğan, gübre fiyatlarında indirim yapılması, ham petrol fiyat artışları, hazineyi zarara uğratanlardan hesap sorulup sorulmayacağı İpraş ve Aliağa rafinerilerinin tam kapasite ile çalışmama sebebi olmak üzere 4 adet de yazılı soru önergesi sunmuştur. Soru önergeleri dışında, 1976 yılı bütçesi, emlak vergisi kanunu, gübre dağılımındaki adaletsizlikler, Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin yargılama usulleri, ortaokullarda okutulan ahlak kitabı ve seçimlerin yenilenmesi konularında 6 kez söz alarak meclis çalışmalarına katılmıştır. Akdoğan, 5 Haziran 1977 tarihine kadar yürüttüğü çalışmalarla mecliste aktif bir milletvekili olmuştur.

Akdoğan, Millet Meclisi'nin 13 Haziran 1977 tarihinde açılan ve 12 Eylül 1980 askerî darbesi ile çalışmasına son verilen V.dDönem (TBMM XVI. dönem) milletvekilleri arasında da bulunmaktadır. Akdoğan, 5 Haziran'da yapılan seçimlerde yine Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kocaeli ikinci sıra milletvekili adayı olmuştur. CHP, 1977 seçimlerinde Kocaeli'de %43,79 oy oranı ile birinci parti çıkmış ve Akdoğan, Kocaeli'den seçilen 3 milletvekilinden biri olmuştur. Meclisin 13 Haziran tarihli toplantısında yemin ederek görevine başlayan Akdoğan'ın meclisteki ikinci dönemi daha sakin geçmiştir. Akdoğan, resmi ilan alamayan yayın organlarına indirimli gazete kâğıdı verilmesi konusunda bir yazılı soru önergesi vermiştir. Bunun yanı sıra 1973 yılı Kültür Bakanlığı bütçesi, devletin işleteceği madenler, kamuda yapılacak tasarruf tedbirleri, kamu güvenliği ve askerlik kanunu konularında 5 kez

İbrahim Akdoğan

mecliste söz almıştır. Meclisteki bu dönemi sırasında 1 Kasım 1977 tarihinde, bir basın toplantısı düzenleyen Akdoğan, partisinin Kocaeli il teşkilatındaki bazı uygulamaları gerekçe göstererek CHP'den istifa ettiğini açıklamıştır. Ancak aynı gün devreye parti genel başkanı Bülent Ecevit girmiş ve ikilinin yaptığı görüşmenin ardından Akdoğan bu kararından vazgeçtiğini bildirmiştir. 12 Eylül 1980 darbesi ile meclisin işlevini yitirmesi üzerine meclisteki ikinci dönemi sonlanan Akdoğan, sonraki dönemlerde milletvekili adayı olmamıştır. Milletvekilliği yaptığı dönemde halkla iç içe olan ve onların sorunlarını çözmeye çalışan İbrahim Akdoğan, 19 Temmuz 1994 tarihinde Yalova'dan İzmit'e seyahat ederken Karamürsel'de geçirdiği trafik kazası sonucunda hayatını kaybetmiştir. İngilizce bilen Akdoğan'ın bir çocuğu vardır.

KAYNAKÇA

"CHP'li Akdoğan Ecevit'le Görüştü ve İstifasını Geri Aldı", *Cumhuriyet*, 2 Kasım 1977; "CHP'li Akdoğan Vefat Etti", *Cumhuriyet*, 20 Temmuz 1994; "İbrahim Akdoğan", https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.tutanak_sonuc?v_meclis=&v_donem=&v_yasama_yili=0&v_cilt=&v_birlesim=&v_sayfa=&v_anabaslik=&v_altbaslik=&v_mv=ibrahim%20akdo%20an&v_sb=&v_ozet=&v_bastarih=&v_bittarih=&v_kayit_sayisi=20&v_kullanici_id=17796705&v_gelecek_sayfa=1, Son Erişim Tarihi: 14 Mart 2022; "Yüksek Seçim Kurulu Kararı", *T.C. Resmî Gazete*, 17 Eylül 1973; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, IV. Dönem, c. I., 1. Birleşim, 24 Ekim 1973; *TBMM Albümü-1920-2010*, 2. Cilt (1950-1980), Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM XV. Dönem (1973-1977)*, c. I-III. haz. H. Emre Bağçe, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM XVI. Dönem (1977-1980)*, c. I-III. haz. Esat Arslan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.

Tufan TURAN

İBRAHİM DIBLAN (1892-1947)

Milletvekili

1892 yılında Adana'da doğmuştur. Babasının adı Süleyman, annesinin adı Hamide'dir. İbrahim Bey, Zehra Hanım (1892-1970) ile evlenmiş, bu evlilikten Sevinç (Carlson-1922/1924) adında bir kızları olmuştur. İlköğrenimini Adana Rüştiyesi'nde tamamladıktan sonra Cebel-i Lübnan Ziraat Mektebi'ne kaydolan İbrahim Bey, buradan mezun olduktan sonra 1914 yılı Mart ayında Adana'ya dönmüştür. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girmeden önce ilan ettiği seferberlik sonrasında 28 Ağustos 1914 tarihinde yedek subay adayı olarak Harbiye Mektebi talimgâhında görevlendirilmiştir. Aralık ayına kadar burada bulunan İbrahim Bey, daha sonra mühendis unvanıyla Kayseri-Sivas arasındaki askeri yolların yapımı, tamiri ve bakımı ile ilgili işlerde görevlendirilmiştir. Bir yıl kadar burada görev yaptıktan sonra 1916'da Çumra Ziraat Taburu fen memurluğuna atanmıştır.

Mondros Mütarekesi'ni takiben Adana'nın Fransızlar tarafından işgali üzerine milli mücadele hareketine katılmak üzere ailesiyle birlikte Adana'nın Gülek nahiyesine yerleşen İbrahim Bey burada kısa bir süre kaldıktan sonra Konya'ya göç etmiştir. Konya'da Garbî Anadolu Müfettişliği emrinde bir süre görev yaptıktan sonra sırasıyla Konya Hayvan Hastanesi, Hayvan Deposu ve Nalbant Mektebi inzibat zabitliklerinde bulunmuştur. Adana'nın düşman işgalinden kurtuluşunun ardından bu defa da Adana Hayvan Hastanesi ve Hayvan Deposu inzibat zabitliklerini yürütmüştür. İbrahim Bey bu görevine ek olarak Menzil Müfettişliği karargâh kumandanlığı vazifesini de üstlenmiştir. Terhis olduktan sonra bir müddet tarımla uğraşmış, daha sonra Kütahya'ya gitmiş, burada Keramik Fabrikasında irtibat memurluğu yapmıştır.

1934 yılında kabul edilen soyadı kanunuyla Dıblan soyadını alan İbrahim Bey, 1935 yılı genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan Kocaeli milletvekili seçilmiştir. Dıblan'ın 17 Ocak 1937 tarihli seçim tutanağı, 3 Şubat 1937 tarihinde onaylanmış, aynı gün ant içerek TBMM'ye iştirak etmiştir. İbrahim Dıblan, 5. dönem olarak da bilinen bu dönemde TBMM'de İktisat Encümeni üyesi seçilmiştir. Bunun yanında, Vilayetler Hususi İdareleri kanun layihasının müzakeresi içi teşkil edilen geçici encümenlerde de üye olarak görev alan Dıblan, adı geçen üyelikleri dahilinde önemli çalışmalar yapmıştır. Bu dönemde ayrıca; Genel Kurul'da Hatay (sancak)'ın mülkî tamamiyetini ile Türkiye-Suriye sınırının belirlenmesine ait olan muahede ve anlaşma ile beyanname ve protokollerin tasdiki hakkındaki kanun layihası ve buna dair Hariciye Encümeni'nce hazırlanan mazbata hakkında oldukça dikkat çekici bir konuşma yapmıştır. Dıblan, konuşmasında, layihanın Hatay'ın tamamiyeti bahsinde geçen ifadelerde yer alan kendisinin de mensubu olduğu Alevilik kavramının bir millet olarak gösterilmesine itiraz ederek, Aleviliğin bir mezhep olduğunu, Alevilerin hiçbir zaman Türklükten ayrılmadıklarını ve halis Türk olduklarını söylemiştir.

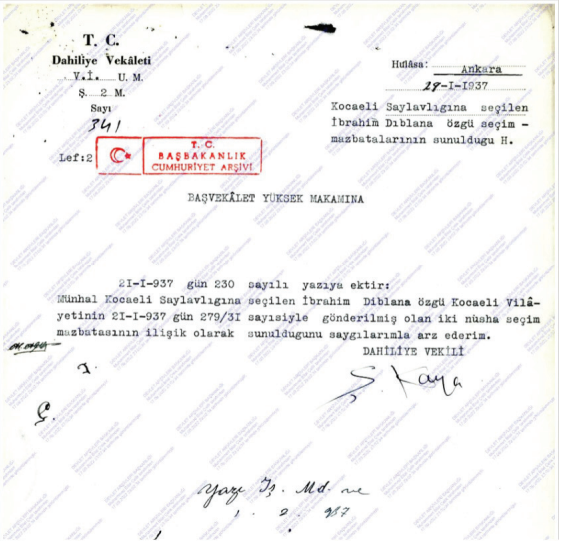

T. C.
Dahiliye Vekâleti
V.İ. U. M.
Ş. 2. M.
Sayı
341

Hulâsa: Ankara
29-I-1937
Kocaeli Saylavlığına seçilen İbrahim Dıblana özgü seçim mazbatalarının sunulduğu H.

Lef:2

T.C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

BAŞVEKÂLET YÜKSEK MAKAMINA

21-I-937 gün 230 sayılı yazıya ektir:
Münhal Kocaeli Saylavlığına seçilen İbrahim Dıblana özgü Kocaeli Vilâyetinin 21-I-937 gün 279/31 sayısıyle gönderilmiş olan iki nüsha seçim mazbatasının ilişik olarak sunulduğunu saygılarımla arz ederim.
DAHİLİYE VEKİLİ

Kocaeli milletvekili seçilen İbrahim Dıblan

Yine Dıblan bu dönemde Meclis Genel Kurulu'nda Hariciye Vekâleti Bütçesi ile mektep talebelerinin spor faaliyetlerinin belirlenmesi amacıyla hazırlanan Beden Terbiyesi Kanunu hakkında da görüşlerini bildiren konuşmalar yapmıştır.

1939 genel seçimlerinde yeniden aday olduğu Kocaeli'den 813 rey alarak ikinci kez milletvekili seçilmiştir. 3 Nisan 1939'da yemin ederek resmen TBMM üyesi olduktan sonra Ziraat Encümeni'ne seçilmiştir. Bundan başka Hatay halkının askerlik işlerine ve Hatay'da vilayet kurulmasına dair kanun layihasını, Orman Kanunu'nu ve Millî Korunma Kanunu'nun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasını müzakere etmek için kurulan muvakkat encümenlere de üye seçilmiştir. Bir önceki milletvekilliği dönemine nazaran 6. Dönem olarak da adlandırılan ikinci milletvekilliği döneminde Meclis Genel Kurulu'nda daha aktif olduğu görülen Dıblan birçok kere isminden bahsettirmiştir. Mesela; 1939 yılında, devlet memurları maaşlarının eşit ve denk olması ile Hatay meselesi kapsamında Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Suriye arazisine dair mukavelenin tasdikine ait kanun hakkında görüşlerini bildiren konuşmalar yapmıştır. 1940 yılında da, Milli Korunma Kanunu Layihası ve bununla ilgili teşkil edilen muvakkat encümen mazbatası, Bina Vergisi Kanunu'na ait mazbata ve İzmit-Derince Travers Fabrikası'nın Devlet Demiryolları ile Limanları İşletme Genel Müdürlüğü'ne devri hakkındaki kanun üzerine yapılan müzakereler esnasında genel kurulda görüşlerini açıklayan konuşmalar yapmıştır. 1941 yılında Antakya ve İskenderun elektrik müesseselerinin mahalli belediyelere devri hakkındaki kanun ile Gümrük ve İnhisarlar, Dahiliye, Nafıa ve Ziraat Vekâletleri bütçeleri hakkındaki müzakerelere katılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan ötürü ortaya çıkan ekonomik durum nedeniyle bazı vergilere zam yapılması, iskân kanununda değişiklik, çiftçi mallarının korunması ve yeniden yapılacak su işlerine 31 milyon lira aktarılması hakkındaki kanun

çalışmalarında görüş bildiren konuşmalar yapmıştır. 1942 yılında Beden Terbiyesi kanunu ile Nafia ve Ziraat Vekâletleri, Orman Genel Müdürlüğü ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçeleri hakkındaki kanun çalışmaları dahilinde Meclis Genel Kurulu'nda görüş bildirmiştir. 6. TBMM'nin 6. dönemindeki son faaliyeti ise taşkın sular ve su baskınlarına karşı korunma üzerine çıkarılacak kanunu münasebetiyle yaptığı genel kurul konuşması olmuştur.

7. dönemde de Kocaeli'den aday listesinde ismi yer almasına rağmen seçimi kazanamayan böylelikle 6. Dönem milletvekilliği ile birlikte aktif siyasi hayatı son bulan İbrahim Dıblan, 2 Ekim 1947 tarihinde Fransa'da hayata gözlerini yummuştur. Cenazesi 15 Ocak 1948 tarihinde İstanbul Vapuru ile Türkiye'ye getirilmiş, Adana Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

KAYNAKÇA

Akşam, 14 Haziran 1939; 22 Haziran 1939; 1 Temmuz 1939; 1 Mart 1943; *Ulus*, 29 Mayıs 1942; 4 Haziran 1941; 8 Ocak 1939; 30 Kasım 1940; 9 Ağustos 1941; 24 Şubat 1943; 15 Ocak 1948; *Vakit*, 18 Mayıs 1942; 30 Mayıs 1942; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre: 5, Cilt: 16, İçtima: 2, 32. İnikad (03.02.1937); 5, Cilt: 19, İçtima: 2, 76. İnikad (14.06.1937); Cilt: 25, İçtima: 3, 68. İnikad (27.05.1938); Cilt: 26, İçtima: 3, 83. İnikad (26.06.1938); Devre: 6, Cilt: 3, İçtima: F, 29. İnikad (21.06.1939); Cilt: 3, İçtima: F, 33. İnikad (30.06.1939); Cilt: 8, İçtima: 1, 27. İnikad (18.01.1940); Cilt: 14, İçtima: 2, 10. İnikad (29.11.1940); Cilt: 15, İçtima: 2, 16. İnikad (13.12.1940); Cilt: 17, İçtima: 2, 43. İnikad (21.04.1941); Cilt: 18, İçtima: 2, 56. İnikad (26.06.1941); Cilt: 18, İçtima: 2, 57. İnikad (27.05.1941); Cilt: 18, İçtima: 2, 58. İnikad (28.05.1941); Cilt: 18, İçtima: 2, 59. İnikad (29.05.1941); Cilt: 19, İçtima: 2, 62. İnikad (04.06.1941); Cilt: 19, İçtima: 2, 67. İnikad (20.06.1941); Cilt: 20, İçtima: 2, 76. İnikad (08.08.1941); Cilt: 25, İçtima: 3, 63. İnikad (26.05.1942); Cilt: 25, İçtima: 3, 64. İnikad (27.05.1942); Cilt: 25, İçtima: 3, 65. İnikad (28.05.1942); Cilt: 25, İçtima: 3, 66. İnikad (29.05.1942); Cilt: 30, İçtima: 4, 28. İnikad (14.01.1943); *TBMM Albümü 1920-2010*, 1. Cilt (1920-1950), TBMM Yayınları, Ankara 2010; *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem, (1935-1939)*, I. Cilt, (Hazırlayan: İhsan Güneş), TBMM Yayınları. Ankara 2003; *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-1939)*, II. Cilt (Özgeçmişler), (Hazırlayan: İhsan Güneş), TBMM Yayınları. Ankara 2000; *Türk Parlamento Tarihi TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*, V. Cilt *VI. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, (Hazırlayan: Ş. Şenal Günay), TBMM Yayınları. Ankara (Tarihsiz).

Mevlüt YÜKSEL

İBRAHİM EDHEM İZMÎDÎ

Kandiye Nâibi

İzmit'in yetiştirip "İzmîdî" nisbesini kullanan âlimlerinden biri de İbrahim Edhem Efendi'dir. Osmanlı döneminde Kandiye livasında (sancak) nâib olarak görev yapmıştır. Kandiye, Girit adasında bir şehir olup 1669 yılında Osmanlı tarafından fethedilmiştir. Şimdiki adı ise Heraklion'dur. Fetihten hemen sonra tutulan resmi kayıtlara göre o gün Kandiye'de 1051 ev ve 313 dükkân bulunmaktadır.

Nâib, Arapça kökenli bir kelime olup vekil anlamına gelmektedir. Birinin üstlenmiş olduğu görevi bu kişi adına fiilen yürüten kişi demektir. Nâiblik uygulamasının kökeninin İslâmın ilk asırlarına kadar uzandığı bilinmektedir. Osmanlıda ise nâiblik, yargı sisteminde bir makam olup medrese eğitimi almış, özellikle fıkıh alanında uzman olan ve yargıçlık donanımına sahip taşradaki kadı yardımcılarına verilen isimdir.

Osmanlı yargı teşkilatında kadılar nüfusun kalabalık ve işlerinin de yoğun oldukları bölgelerde kadılık vasıflarına haiz olan, kendilerine yardımcı olabilecek nâib denen bu vekilleri görevlendirirlerdi. Kimi zaman uzak bölgelere tayin edilen kadılar görev yerlerine gitmeyip merkezde kalarak kendi yerlerine nâib tayin ederler ve bu nâiblerin maaşlarını da kendi gelirlerinden öderlerdi. Bu gelirler ise mahkeme harçlarından elde edilirdi.

Hayatı hakkında fazla malumat bulunmayan ancak İzmit için önemli bir değer olan İbrahim Edhem'in şahsiyeti, ilmi kapasitesi ve üstlenmiş olduğu bu önemli görevi hakkındaki bilgilere, kurban ibadetinin ahkâmına dair yazmış olduğu *Kitâbü'z-zebâih* adlı eserindeki bilgilerden öğrenmekteyiz. Adı geçen eserde İbrahim Edhem, eseri 1315/1897 (h/m) yılında yazdığını ifade etmektedir. Bu tarih, yazarın yaşadığı yılları tespite imkân vermektedir. Eserin girişinde dönemin padişahı Sultan Abdülhamit Hân'a saltanatının devamı için dua edilmiştir. Bu bilgi de eserin yazıldığı tarihi ve merhum âlimin yaşadığı dönemi ortaya koymaktadır.

Bu bilgiler dışında söz konusu âlim hakkında bilgi edinebilme imkânı hasıl olmamıştır. Hayatı hakkında yeteri kadar bilgiye henüz ulaşılamamış olsa da İbrahim Edhem İzmîdî'nin önemli bir eser bıraktığı söylenebilir. Kurbanla ilgili bu özlü, faydalı kitapçık boyutundaki eserinde konuyla ilgili söylenmesi gereken hemen hemen bütün hususları söylemiştir.

İbrahim Edhem İzmîdî, kişisel kütüphanesindeki eserlerden istifade ederek bu eseri yazdığını söylemektedir. Eserindeki kaynak bilgilerinden anlaşıldığı üzere kişisel kütüphanesinin çok önemli eserleri ihtiva etmesi, bu mütevazı eserde meseleleri izah tarzı ve en önemlisi de Osmanlı döneminde kadılık görevini yapabilecek bir ilmi birikim ve donanıma sahip olması merhum İzmîdî'nin ilmi derinliği hakkında önemli ipuçları sayılabilir.

Eserin muhtevası: Kurban ibadeti ve İslâma göre hayvan kesimi usulüne ilişkin hükümleri 112 madde hâlinde ele almış, kurbanla ilgili muhtemel her duruma bir açıklama getirilmiştir.

Eserin içerdiği 112 maddeden biri: Konu 78: İbadet niyetiyle kesilen kurbanın hükmü, dünyada vacip sorumluluğundan çıkış, ahirette ise Allahü Taâlânın lütfuyla sevaba ulaşmaktır. Niyetsiz sevap ve mükâfat yoktur. Çünkü amellerin mükâfat ve sevabına ulaşmak niyetledir.

KAYNAKÇA

İbrahim Edhem İzmîdî, *Kitabü'z-Zebâih ve'l-Udhiyye*, Derseâdet: Mahmud Bey Matbaası, 1316, s. 32; İzmîdî, *Kitabü'z-Zebâih*, s. 28; Şeniz Anbarlı Bozatay, Konur Alp Demir, Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 10 2014-Haziran (s. 71-89); Muhammed b. Mükrim b. Ali Cemâlüddin b. Menzûr el-Ensârî, *Lisânü'-l Arab*; Beyrût: Dâr'u Sâdır, 1414, "*nvb*" md; Casim Avcı, "Nâib", *DİA*, XXXII, 311; Mehmet İpşirli, "Nâib", *DİA*, XXXII, 312; Ersin Gülsoy, "Kandiye", *DİA*, XXIV, 303-304.

Salih ŞİRİN

İBRAHİM HAKKI TOLON (1878-1956)

Emekli Yarbay, Siyasetçi, Milletvekili

1878 yılında Karadeniz Ereğlisi'nde (TBMM albümünde 1880 yılında İstanbul'da doğduğu belirtilmektedir) dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğreniminin ardından Harb Okulu'na devam etmiş ve 18 Ocak 1900 tarihinde asteğmen olarak mezun olmuştur. 1 Ağustos 1900'de 1. Nizamiye Alayı, 3. Tabur, 3. Bölük'e, 29 Aralık 1903'te teğmen olarak 118. Piyade Alayı'na ve 1 Mart 1904'te de Selanik Askeri Rüştiyesi öğretmenliğine tayin edilmiştir. Kasım 1908'de yüzbaşılığa terfi etmiştir. Aralık 1908'de geçici olarak İstanbul Jandarma Efrat Okulu'na atanmıştır. Temmuz 1908'de ise İstanbul Jandarma Subay Okulu'nda öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Bu görevinin ardından Nisan 1910'da Umum Jandarma Komutanlığı, İkinci Şube mülhaklığı görevine getirilmiştir. Şark ordusuna katılmak amacıyla Ekim 1912'de Çerkezköy'e gönderilen Tolon, 1913-1915 yılları arasında Umum Jandarma Komutanlığı, Birinci Şube, Üçüncü Kısım komutanlığına getirilmiştir. Şubat 1915'te Edirne Merkez Jandarma tabur komutanlığı görevine tayin edilen Tolon, Temmuz 1905'te kıdemli yüzbaşı ve 1916 yılı Kasım ayında ise binbaşı olmuştur. Tolon, 1918 yılı Aralık ayında Jandarma Subay Okulu müdür yardımcılığına naklen atanmıştır. İstanbul Hükümeti'nin kendisini 1920 yılı Nisan ayında emekliye ayırması üzerine Haziran ayında İstanbul'dan kaçarak Anadolu'ya geçmiş ve Bolu Jandarma Tabur Komutanlığı'na atanmıştır. Tolon, aynı yılın Temmuz ayında Jandarma Komutanlığı Birinci Şube müdür yardımcılığına ve 1921 yılı Kasım ayında ise Subay Okulu müdürlüğüne getirilmiştir. 1923 yılı Mart ayında yarbaylık rütbesine yükselen Tolon, 18 Temmuz 1927 tarihinde emekliye ayrılmıştır.

Tolon, TBMM'nin II. dönem seçimlerine katılarak Kocaeli milletvekili seçilmiştir. 10 Temmuz 1923 tarihli seçimde 454 oy almıştır. 12 Ağustos 1923'te mazbatası onaylanan ve çalışmalarına başlayan Tolon, TBMM II. dönem milletvekilliği sırasında mecliste Nafıa, Dahiliye, Müdafaa-i Milliye ve Memurin Muhakemat komisyonlarında görev almıştır. Müdafaa-i Milliye komisyonunun kâtipliğine de getirilen Tolon, 21 Mart 1927 tarihinde Elazığ'da bulunan Şark İstiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir.

Tolon, TBMM'nin üçüncü dönem seçimlerine de katılmış ve 746 oy alarak yeniden Kocaeli milletvekilliğine seçilmiştir. 6 Eylül 1927'de mazbatasını alarak görevine başlayan Tolon, 1 Kasım'da meclise katılarak çalışmalarına başlamıştır. Tolon, meclisin üçüncü döneminde Dilekçe Komisyonu'nda görev yapmıştır. 26 Mart 1939'da TBMM'nin VI. Dönem seçimlerine de katılan Tolon, bu seçimde 813 oy alarak Kocaeli milletvekili seçilmiştir. 3 Nisan 1939'da mazbatasını alarak meclise katılmış ve çalışmalarına başlamıştır. Meclisin altıncı döneminde Arzuhal ve Maliye encümenlerinin üyeliğine seçilmiş ve bu komisyonlarda görev almıştır. Meclisin VII. döneminde de yine Kocaeli milletvekili olarak yer almıştır. Tolon,

İbrahim Hakkı Tolon

meclisin VII. döneminde Mart 1943'te yapılan meclis encümen seçimlerinde yeniden Arzuhal Encümeni üyesi seçilmiş ve aynı zamanda da Dilekçe Komisyonu'nda görev almıştır. İbrahim Tolon, TBMM'de görev yaptığı dört dönem içerisinde genellikle askeri ve mali konulardaki sorunlar üzerine toplam 10 önerge ve kanun teklifi sunmuş ve pek çok kez söz alarak oturumlara dahil olmuştur. Tolon seçim önergelerinden birinde Kocaeli milletvekili olması hasebiyle, Kocaeli şehrinin isminin esami defterlerinde sehven İzmit olarak geçtiğini ve bunun Kocaeli olarak düzeltilmesi gerektiğini belirtmiş ve kendisinin bu talebi encümene havale olunmaksızın defterlerde düzeltilmiştir. Kocaeli ile ilgili diğer bir önergesi de şehre Ziraat Bankası şubesi açılması ile ilgili olmuştur. Tolon milletvekilliği görevleri sırasında seçim bölgesinde pek çok ziyaret yapmış, halkla bir araya gelerek onların sorunlarını dinlemiş ve çözümler üretmeye çalışmıştır. milli mücadele dönemindeki çalışmaları nedeniyle kırmızı şeritli İstiklal madalyası ile ödüllendirilen İbrahim Tolon, 78 yaşındayken 2 Aralık 1956 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

"Kocaeli Meb'usları Kandırada", *Son Posta*, 7 Eylül 1939, s. 5; "Meclis İhtisas Encümenleri için Seçim Yapıldı", *Tan*, 11 Nisan 1939, s. 7; "Meclise Yapılan Teklifler", *Cumhuriyet*, 3 Temmuz 1941, s. 3; "Mecliste İhtisas Encümenlerine Seçim Yapıldı", *Haber*, 11 Nisan 1939, s. 11; Yeni Mebus Namzedlerinden Simalar", *Ulus*, 25 Mart 1939, s. 7; Cengiz Atlı, "Cumhuriyetin İlk Döneminde (1923-1931) Kocaeli Milletvekili Seçimleri ve Seçilen Milletvekillerinin Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, c. 2, Kocaeli, 2017, s. 1245-1260; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-10-0-0/ 10-51-1, 2 Ocak 1927; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-10-0-0/ 6-31-23, 6 Ekim 1923; *TBMM Al-*

bümü- 1920-2010, C: I (1920-1950), Ed: Sema Yıldırım – Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010.; *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – II. Dönem (1923-1927)*, I-III, Hazırlayan: Kazım Öztürk, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994; *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – III. Dönem (1927-1931)*, I-III, Hazırlayan: Kazım Öztürk, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994; *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*, I-V, Hazırlayan: İsmet Binark, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2004; *Türk Parlamento Tarihi, TBMM – VII. Dönem (8 Mart 1943—5 Ağustos 1946)*, I-IV, Hazırlayan: İsmet Binark, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2009.

Esin TÜYLÜ TURAN

İBRAHİM HALİL URAL (1929-...)

Emniyet Amiri, Parlamenter, Vali

Mehmet Bey ile Adile Hanım'ın oğlu olarak 1929'da Urfa'nın Bozova ilçesinde dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Urfa'da okudu. 1948'de Diyarbakır Lisesi'nden, 1952'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. 29 Temmuz 1952 tarihinde İstanbul maiyet memurluğuna atandı. Burada Sinekli (Silivri) bucak müdürlüğünde, Beyoğlu ve Şile kaymakam refikliklerinde, Sarıyer ve Bakırköy kaymakam vekilliklerinde bulunarak staj süresini doldurdu. 4 Nisan 1954 tarihinde silahaltına alındı, 30 Nisan 1956'da yedek teğmen rütbesiyle terhis edildi. 31 Mayıs 1956 tarihinde Samandağı kaymakamlığına atandı. 1957 yılının başında yeniden İstanbul'da görevlendirilerek yedi yıl boyunca belediye bünyesinde birtakım vazifeleri yürüttü. Önce 31 Ocak'ta Beykoz Belediyesi başkâtipliğine getirildi; 23 Aralık'ta İstanbul Belediyesi'nde müfettiş muavini, bir hafta sonra da müfettiş yapıldı. 23 Aralık 1960 tarihinde müfettişlik uhdesinde kalmak üzere Sarıyer Belediye şube müdürü olarak atandı. 1962 yılında Paris'te L'Ecole Nationale d'Administration'da eğitim gördü. 29 Şubat 1964 tarihinde ikinci sınıf emniyet müdürü kadrosuyla Ankara Emniyet Müdürlüğü 1. şube müdürlüğüne, 31 Aralık 1967'de İstanbul Emniyet müdür muavinliğine, nihayet 28 Aralık 1968'de de Ankara emniyet müdürlüğüne tayin edildi. 1970 yılında görevden el çektirilerek İçişleri Bakanlığı emrine alındı. Yaptığı itiraz neticesinde Danıştay yürütmeyi durdurma kararı verdiyse de bakanlık kararı uygulamadı. 20 Şubat 1978 tarihinde Kocaeli valiliğine atandı. Burada da bazı çıkar çevrelerinin üzerine gittiği için 1979 Aralık'ında azledildi. 1980 yılında kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. İstanbul'da iki yıl Türkiye Öğretmenler Bankası genel müdür yardımcısı olarak görev yaptı. 1983 seçimlerinde Halkçı Parti listesinden İstanbul milletvekili seçildi. Daha sonra parlamenterliğe de veda ederek, mücadelesini fikri yolla devam ettirmek üzere kitaplar yazmaya karar verdi. Hâlen hayatta olan Ural, evli ve üç çocuk babasıdır.

Daha ziyade iç güvenliği tehdit eden yasadışı faaliyetlerle ve kaçakçılıkla mücadele etti. İstanbul ve Ankara emniyetlerindeki görevi sırasında kumarın üzerine gitti, bazı politikacıların ve bakanların da devam ettikleri ünlü kumarhaneleri bastırıp kapattırdı, başkentin ünlü randevucularına savaş açtı. Ancak bu

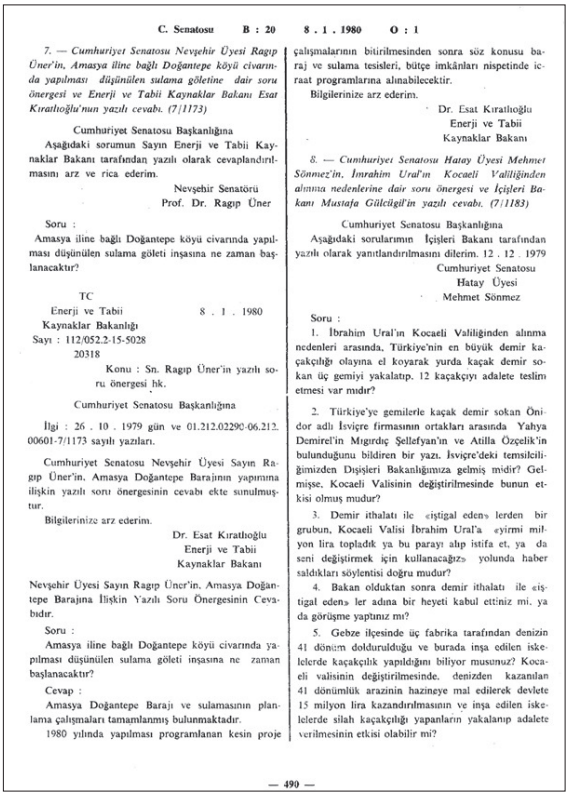

C. Senatosu B : 20 8 . 1 . 1980 O : 1

7. — Cumhuriyet Senatosu Nevşehir Üyesi Ragıp Üner'in, Amasya iline bağlı Doğantepe köyü civarında yapılması düşünülen sulama göletine dair soru önergesi ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Esat Kıratlıoğlu'nun yazılı cevabı. (7/1173)

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

Aşağıdaki sorumun Sayın Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını arz ve rica ederim.

Nevşehir Senatörü
Prof. Dr. Ragıp Üner

Soru :

Amasya iline bağlı Doğantepe köyü civarında yapılması düşünülen sulama göleti inşasına ne zaman başlanacaktır?

TC
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Sayı : 112/052.2-15-5028
20318

8 . 1 . 1980

Konu : Sn. Ragıp Üner'in yazılı soru önergesi hk.

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

İlgi : 26 . 10 . 1979 gün ve 01.212.02290-06.212.00601-7/1173 sayılı yazıları.

Cumhuriyet Senatosu Nevşehir Üyesi Sayın Ragıp Üner'in, Amasya Doğantepe Barajının yapımına ilişkin yazılı soru önergesinin cevabı ekte sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Dr. Esat Kıratlıoğlu
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

Nevşehir Üyesi Sayın Ragıp Üner'in, Amasya Doğantepe Barajına İlişkin Yazılı Soru Önergesinin Cevabıdır.

Soru :

Amasya iline bağlı Doğantepe köyü civarında yapılması düşünülen sulama göleti inşasına ne zaman başlanacaktır?

Cevap :

Amasya Doğantepe Barajı ve sulamasının planlama çalışmaları tamamlanmış bulunmaktadır.

1980 yılında yapılması programlanan kesin proje çalışmalarının bitirilmesinden sonra söz konusu baraj ve sulama tesisleri, bütçe imkânları nispetinde icraat programlarına alınabilecektir.

Bilgilerinize arz ederim.

Dr. Esat Kıratlıoğlu
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

8. — Cumhuriyet Senatosu Hatay Üyesi Mehmet Sönmez'in, İmrahim Ural'ın Kocaeli Valiliğinden alınma nedenlerine dair soru önergesi ve İçişleri Bakanı Mustafa Gölcügil'in yazılı cevabı. (7/1183)

Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına

Aşağıdaki sorularımın İçişleri Bakanı tarafından yazılı olarak yanıtlandırılmasını dilerim. 12 . 12 . 1979

Cumhuriyet Senatosu
Hatay Üyesi
Mehmet Sönmez

Soru :

1. İbrahim Ural'ın Kocaeli Valiliğinden alınma nedenleri arasında, Türkiye'nin en büyük demir kaçakçılığı olayına el koyarak yurda kaçak demir sokan üç gemiyi yakalatıp, 12 kaçakçıyı adalete teslim etmesi var mıdır?

2. Türkiye'ye gemilerle kaçak demir sokan Önidor adlı İsviçre firmasının ortakları arasında Yahya Demirel'in Mısırdıç Şellefyan'ın ve Atilla Özçelik'in bulunduğunu bildiren bir yazı, İsviçre'deki temsilciliğimizden Dışişleri Bakanlığımıza gelmiş midir? Gelmişse, Kocaeli Valisinin değiştirilmesinde bunun etkisi olmuş mudur?

3. Demir ithalatı ile «iştigal eden» lerden bir grubun, Kocaeli Valisi İbrahim Ural'a «yirmi milyon lira topladık ya bu parayı alıp istifa et, ya da seni değiştirmek için kullanacağız» yolunda haber saldıkları söylentisi doğru mudur?

4. Bakan olduktan sonra demir ithalatı ile «iştigal eden» ler adına bir heyeti kabul ettiniz mi, ya da görüşme yaptınız mı?

5. Gebze ilçesinde üç fabrika tarafından denizin 41 dönüm doldurulduğu ve burada inşa edilen iskelelerde kaçakçılık yapıldığını biliyor musunuz? Kocaeli valisinin değiştirilmesinde, denizden kazanılan 41 dönümlük arazinin hazineye mal edilerek devlete 15 milyon lira kazandırılmasının ve inşa edilen iskelelerde silah kaçakçılığı yapanların yakalanıp adalete verilmesinin etkisi olabilir mi?

— 490 —

İbrahim H. Ural-Kocaeli valisi İbrahim Ural'ın görevden alınmasıyla ilgili soru önergesi (*Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, c. 44, s. 490)

uğraşları azlini getirdi. Milletvekilliği sırasında millî çıkarların korunmasıyla ilgili tedbirler ve düzenlemeler üzerinde çalışmaya devam etti. Soru önergeleri ve konuşmalarının içeriğini genel ahlaka ve adaba aykırı film ve yayınların denetlenmesi, kamu yatırımlarının hızlandırılması ve tasarrufun teşviki, gümrük kapılarındaki kaçakçılık ve rüşvet olaylarının kapsamı ve niteliği ile bu olayların terör örgütleriyle ilişkisinin incelenmesi, Bulgaristan hükümetinin Türklere uyguladığı baskılara yönelik tedbirler alınması gibi konular teşkil etmekteydi.

Kocaeli valiliği sırasında da aynı anlayışla çalıştı. İl sınırları içinde faaliyet gösteren derneklerin yasa dışına çıkmamaları için çalışmalarını sık sık denetledi. Siyasal içerikli bildiri dağıttıkları gerekçesiyle 1979 yılında altı öğretmeni açığa aldırdı. Asıl icraatı, Türkiye'nin en büyük yolsuzluklarından birinin üzerine gitmesidir. Kendisi, tarihe Güneş Motel Olayı olarak geçen ve Adalet Partisi'ne mensup 11 milletvekilinin bakanlık karşılığında buradan istifa edip CHP'ye katılmasıyla kurulan 42. hükümetin başbakanı Bülent Ecevit'in önerisiyle Kocaeli valiliğine atanmıştı. Aynı hükümetin Gümrük ve Ticaret Bakanı Tuncay Mataracı'nın yönettiği kanunsuz ithalatı durdurdu. İsviçreli bir demir firmasının ürünlerini kaçak yollarla Türkiye'ye sokmaya çalışan gemileri yakalattı, kaçakçıları adalete teslim ederek tutuklattı. Olay, İsviçre firmasının Türkiye'deki siyaset ve iş çevreleriyle ilginç bağlantılarını ortaya çıkardı. Tutumundan vazgeçmesi için yapılan yüklü miktarda rüşvet teklifini reddettiği gibi, azledileceği tehdidine de boyun eğmedi. Ayrıca Gebze'de

üç fabrikanın denizi doldurup iskele inşa ederek kaçakçılık yaptığı 41 dönümlük araziyi yeniden hazineye kazandırdı. Ecevit kabinesinin 12 Kasım 1979'da istifa etmesiyle Mataracı'nın bakanlığının düşmesinden üç hafta sonra vali de görevden alındı. Hatay senatörü Mehmet Sönmez, azlin nedenlerine dair beş başlıktan oluşan bir soru önergesi verdi. İçişleri bakanı Mustafa Gülcügil 2 Ocak 1980 tarihli yazılı cevabında, vali Ural'ın genel icraatının iki mülkiye müfettişi tarafından incelendiğini, inceleme raporuna göre ve yapılan değerlendirme sonucunda kamu hizmetinin gerekleri dikkate alınarak onun merkezde görevlendirilmesinin uygun görüldüğünü bildirmekle yetindi.

Otuz yıla yaklaşan hizmeti sonunda, Şile kaymakam vekâletinde iken üzerine gittiği kanunsuz bir olay dolayısıyla tecrübeli cumhuriyet savcısının söylediği "Kötülükle mücadelede daima yalnız kalacaksınız" sözünün hakikatini üzülerek tecrübe etmiş oldu. Esasen en verimli çağında emekliliğe karar vermesinin nedeni de, yasadışı olayların üzerine gitmesine rağmen bürokraside tutunamamasıydı. Emekli olduktan sonra yazın yoluyla toplumu aydınlatmayı tercih etti. İç politika ve güncel sorunlar üzerine yazdığı *Gençlik Pazarı* (1976), *Yıkılan Değerler* (1987), *Bu Da Bilmediklerimiz: Hakikati Arayan Adam* (2009), *Bir Emniyet Müdürünün Kaleminden Oslo Görüşmeleri* (2014), *Bir Emniyet Müdürünün Kaleminden İmralı Zabıtları* (2016), *Bir Emniyet Müdürünün Kaleminden PKK'nın Şehir Savaşı ve PYD/YPG Tarihi* (2018) adlı kitapları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. V, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969; *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, c. 44, TBMM Basımevi 1980, s. 490-491; İbrahim Ural, *Yıkılan Değerler*, Sevilay Matbaası, Ankara 1987; Mahmut Koca, *Türk Siyasal Hayatında Bağımsız Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri (1923-2002)*, ed. Mehmet Biçici, Gaziantep 2020; Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1981.

Kemalettin KUZUCU

İBRAHİM KARAOSMANOĞLU (1952-...)

Eğitimci, Siyasetçi, Belediye Başkanı

İbrahim Karaosmanoğlu, Necmettin ve Safiye Hanım'ın oğlu olarak 1952 yılında İzmit Yuvacık'ta doğdu. 1977 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1978-1989 yılları arasında Kırıkkale Lisesi, İzmit Endüstri Meslek Lisesi ve İzmit Ortaokulu'nda din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni ve yönetici olarak görev yaptı.

Karaosmanoğlu siyasi hayata 1989-99 yılları arasında İzmit'te 10 yıl Yuvacık belediye başkanlığı yaparak başladı. Ak Parti'nin kuruluşunda aktif olarak görev aldı. Ak Parti Kocaeli teşkilatında kurucu il başkan yardımcılığı ve il başkanlığı görevlerinde bulundu. Daha sonra başbakan danışmanı olarak Ankara'da görev yaptı. 8 Mart 2004 tarihinde yapılan yerel seçimlerde İzmit büyükşehir belediye başkanı seçildi. Aynı yıl içinde yapılan büyükşehir kanunu ile İzmit Büyükşehir Belediyesi'nin adı Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak değiştirildiği için ilk Kocaeli büyükşehir belediye

İbrahim Karaosmanoğlu

başkanı oldu. 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde aday olmamış ve yerini Tahir Büyükakın'a bırakmıştır.

Karaosmanoğlu,15 yıllık Kocaeli büyükşehir belediye başkanlığı sırasında Kocaeli'nin marka şehir olması amacıyla pek çok projeye imza attı. 1999 depremi sonrası Kocaeli Üniversitesi'nin Umuttepe yerleşkesine taşınması sürecinde Üniversite Kent işbirliği kapsamında birlikte projeler üretilmesine katkı sağladı. Özellikle Kocaeli kentinin tarihi ve kültürel değerlerinin araştırılması için Kocaeli Şehir Tarihi sempozyumlarının sürdürülmesine önemli destek vermiştir. SEKA fabrika alanının park ve kültür alanlarına dönüştürülmesi, Ormanya park projesi döneminde hayata geçirilen projelerdir.

Karaosmanoğlu, birçok sivil toplum kuruluşu, ulusal ve uluslar arası yayın organı tarafından çeşitli defalar "yılın büyükşehir belediye başkanı" seçilmiş ve bir çok kent ödülüne layık görülmüştür. Kırgızistan Cumhuriyetinin köklü üniversitelerinden Mahmud Kaşgarî Barskanî Doğu Üniversitesi tarafından fahri profesörlük unvanı ile Kazakistan Cumhuriyeti Kainar Üniversitesi'den fahri doktora unvanına layık görülen Karaosmanoğlu, COPPEM-Avrupa-Akdeniz İşbirliği Komitesi asli üyesidir. UCLG-MEWA Dünya Konseyi üyesi ve aynı organizasyonda üç farklı komitede başkan ve yönetim kurulu üyelikleri görevlerini de yürütmektedir. Türk-Macar dostluğunun geliştirilmesi ve Macar tarihinin önemli ismi "Kral Thököly İmre" anısının Kocaeli'de yaşatılması maksadıyla göstermiş olduğu üstün katkılarından ötürü, Macaristan devleti tarafından devlet liyakat nişanı ile ödüllendirilmiştir. Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB)'nin 09 Mart 2012 tarihinde yapılan genel kurul toplantısında, oybirliğiyle birlik başkanlığına seçilmiştir.

İbrahim Karaosmanoğlu, 25/5/2004 tarihli ve 5176 sayılı Kanunla kurulan, kamu görevlilerinin uymaları gereken saydamlık, tarafsızlık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme gibi etik davranış

ilkelerini yönetmeliklerle belirlemek ve uygulamayı gözetmek, etik davranış ilkelerinin ihlâl edildiği iddiasıyla re'sen veya yapılacak başvurular üzerine gerekli inceleme ve araştırmayı yaparak sonucu ilgili makamlara bildirmek, kamuda etik kültürü yerleştirmek üzere çalışmalar yapmak veya yaptırmak ve bu konuda yapılacak çalışmalara destek olmak, 3628 sayılı Kanuna göre verilen mal bildirimlerini gerektiğinde incelemek, Kamu görevlileri için hediye alma yasağının kapsamını belirlemek ve en az genel müdür veya eşiti seviyedeki üst düzey kamu görevlilerince alınan hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda bu görevlilerden istemekle, görevli ve yetkili olan 11 kişiden oluşan T.C Kamu Görevlileri Etik Kurulu 09.07.2021 tarih ve 2021/309 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı gereği Etik Kurulu üyeliğine atanmıştır.

İbrahim Karaosmanoğlu evli ve beş çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
https://web.archive.org/web/20100331021401/http://www.kocaeli.bel.tr/content.asp?categoryID=39&contentID=9395; http://www.etik.gov.tr/kurul-hakkinda/; https://www.haberler.com/ibrahim-karaosmanoglu/biyografisi/

İbrahim ŞİRİN

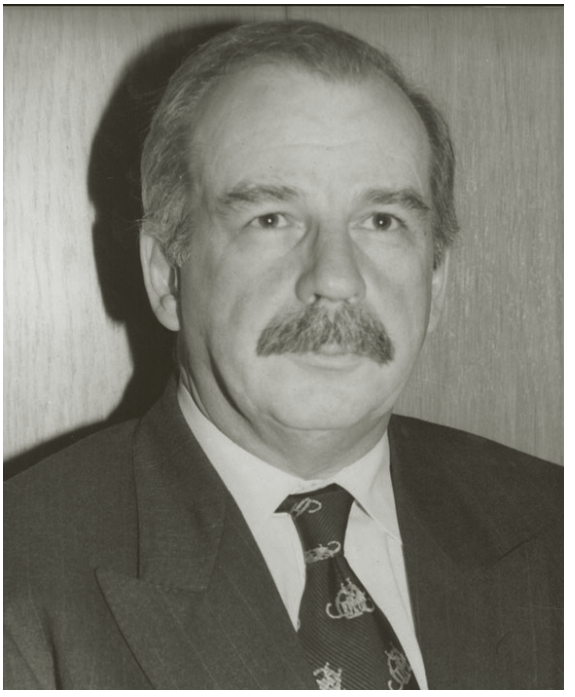

İbrahim Kemal Önal

İBRAHİM KEMAL ÖNAL (1946-...)

Vali

Menemen'de 17 Şubat 1946'da doğdu, babası Cemal Bey, annesi Faika Hanım'dır. İlköğrenimini Menemen'de tamamladı. Liseyi İzmir Karşıyaka Koleji'nde bitirdikten sonra 1963 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde eğitime başladı. 1968 yılında fakülteyi bitirerek avukatlık stajı yaptı. 97. dönem yedek subay olarak Polatlı Topçu Okulu'nda altı ay süreli eğitim aldı. Eğitimden sonra Bornova 57. Topçu Tugayı'nda subaylığa başladı. Askerlik sonrası stajına kaldığı yerden devam ederken Bornova Lisesi'nde vekil müzik öğretmenliği, Namık Kemal Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yaptı.

1971'de ilk resmi görevi olan İzmir Valiliği Maiyet Memurluğuna başladı. Valilikteki stajlarının bitmesinden sonra 1974 yılına kadar Gümüldür (Gümüşsuyu) nahiye müdürlüğü, Bornova, Dikili, Burdur Gölhisar kaymakam vekillikleri ve Kadınhanı kaymakamlığı yaptı. 1974-1978 yıllarında Kütahya, Altıntaş kaymakamlığı yaptı. Burada ilçenin elektrik hattı ve su kaynakları üzerine önemli çalışmalar yaptı. 1978'de başladığı Erzincan, Çayırlı kaymakamlığı iki yıl sürdü. 1980 yılı başında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nde Belediyeler Şube Müdürü olarak göreve başladı. 1980 askeri oarbesi üzerine belediye başkanlarının tümüne işten el çektirilince bütün atamalar, soruşturmalar, görevden almalar onun şubesi tarafından yürütüldü. Kendi isteğiyle 1981 yılında Manisa, Saruhanlı kaymakamlığına atandı. Darbe dolayısıyla aynı zamanda belediye başkanlığı görevini de sürdürdü. Sabahtan öğleye kadar kaymakamlık, öğleden sonra belediye başkanlığı yapıyordu. Saruhanlı'nın imar planını yeniledi, Saruhanlı Sanayi Sitesi'ni kurdu. 1982'de içişleri bakanlığı mülkiye müfettişliği için girdiği sınavı kazanarak teftiş kurulunda göreve başladı. Çok zor olan müfettişlik görevini yaklaşık on yıl yaptı. 1991-1995 yılları arasında içişleri bakan danışmanı, personel genel müdürlüğü, müsteşar yardımcılığı yaptı. 1996-1999 yılları arasında, kendi ifadesiyle, "meslek hayatının en verimli ve keyifli unutulmaz yıllarını" geçirdiği Kırklareli valiliği görevinde bulundu. Kırklareli Organize Sanayi Bölgesi önemli projelerindedir. Bu görevi sırasında, Bosna ve Kosova savaşlarında Sırpların saldırılarından kaçan yaklaşık 7000 mülteci için çadır kent kurarak onların her türlü ihtiyaçlarının karşılanması için önemli gayretleri oldu ve bu konuda başarılar elde etti.

17Ağustos 1999 depreminin az etkilendiği illerden birisi de Kırklareli idi. Vali Önal, bu ilden topladığı jeneratörler ve yardım malzemelerini deprem bölgesine gönderdi. Depremden sonra 30 Eylül 1999'da Kocaeli valiliğine atandı. İlk iş olarak çadır kentleri kontrol etti ve şehre elektrik verilmesini sağladı. Bu sırada Kocaeli'de 34 çadır kent bulunuyordu. Ayrıca depremden sonra Kocaeli'de 32 vali yardımcısı vardı. Yardımcılarını organize ederek çadır kentlerin yönetimini sağladı. Halk arasında depremin hasarını ortadan kaldırmak için gayret etti. Bu görevdeki başarılarından sonra emniyet genel müdürlüğüne atandı. Yaklaşık üç yıl yaptığı bu görevden sonra, 2002'de Adana valisi olarak görevlendirildi. Bu vilayette eğitim işleri ile ilgilendi. 2004 yılında Ankara valisi oldu. 17 Mayıs 2006 danıştay baskını, 22 Mayıs 2007 Anafartalar çarşısı patlaması, valiliği sırasında meydana gelen üzücü olaylardandır. Onun döneminde Ankara'nın ilçeleri turizm açısından gelişme göstermiştir. Turizm müdürü Doğan Acar'ın editörlüğünü yaptığı beş kitap yazılmıştır (Ankara'da Sanat, Ankara'da Termal Turizm, Tarihi İpek Yolu'nda Ankara, Ankara Müzeleri, İşte Anka-

ra). Ankara'nın mekânlarını öne çıkaran Önal, Ankara ilinin vizyonunun belirlenmesine, önceliklerinin tanımlanmasına, geleceğinin planlanmasına yönelik hazırlattığı "Ankara İli Stratejik Planı" adlı kitabıyla hem diğer illere örnek teşkil etti, hem de uygulanabilir özellikler taşıyan bu eserle kente yararlı oldu.

Kemal Önal 26 Mayıs 2010'da kendi isteğiyle Ankara valiliğinden emekliye ayrıldı. Emekliliğinden sonra Atılım Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak derslere girmektedir. Evli ve iki çocuk babası olan Önal, halen Ankara'da yaşamaktadır.

KAYNAKÇA
Kemal Önal, *Kırk Yedi Yıl Yedi Ay: Bir Valinin Hatıraları*, Ankara, 2019; http://gazetearsivi.milliyet.com.tr

Haluk SELVİ

İBRAHİM KOLCUOĞLU (1932-2018)

Bürokrat, Siyasetçi

1932 yılında Kocaeli vilayetinin Darıca nahiyesinde (bugünkü Kocaeli ilinin Darıca ilçesi) doğdu. Babası 1924 mübadelesinde Girit'ten Darıca'ya göç eden Kolcuzade Hüseyin Efendi, annesi Naciye Hanım'dır. Çocukluğunda çobanlık ve yoğurt satıcılığı yaptı. Tarihi Darıca İlkokulu'nu bitirdikten sonra İzmir'e dayısının yanına giderek, sırasıyla İzmir Bornova Ortaokulu'na ve Namık Kemal Lisesi'ne devam etti. Lise mezuniyetinden sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne girdi. Üniversitede tahsil gördüğü yıllarda Darıca Aslan Çimento Fabrikası'nda yarı zamanlı yazıcı olarak çalıştı. Üniversiteden mezun olduktan sonra yedek subaylık görevini Ankara'da tamamladı. Daha sonra İstanbul Belediyesi'nde zabıta komiser muavini olarak çalışmaya başladı. Bir yıl sonra komiserliğe ve başkomiserliğe getirildi. 1960 askeri darbesinde Sıkıyönetim Komutanlığı'nın uyguladığı Tekâmül (gelişim), İhtisas (uzmanlık) ve Önderlik eğitimlerinde gösterdiği başarıdan dolayı Adalar İlçesi Belediye Zabıta Amirliği'ne atandı. Türk belediyeciliğinin duayenleri eski İstanbul valisi ve belediye başkanı Ordinaryüs Prof. Fahrettin Kerim Gökay, Mümtaz Tarhan ve Haşim İşcan'la çalıştı. 1973'te İstanbul belediye başkanı Ahmet İsvan`ın tensibi ve dönemin içişleri bakanının onayıyla Adalar ilçesi belediye şube müdür yardımcılığına getirildi. 1977 yılında ise Adalar belediye şube müdürü oldu. Bu görevinin yanı sıra Adalarda kayyumluk ve gönüllü İngilizce öğretmenliği yaptı. Adalardaki başarılı hizmetlerinden dolayı Bakırköy belediye başkanlığına aday gösterildi ve seçildi. 1980 askeri darbesinde sivil belediye başkanlarının görevine son verilmesine rağmen, dönemin İstanbul asker belediye başkanı Korgeneral İsmail Hakkı Akansel'in uygun görüşüyle görevine devam etti. 27 Mayıs 1981 tarihinde İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın aldığı prensip kararı gereği Bakırköy belediye başkanlığı görevinden alınarak kısa adı İSİ olan İstanbul Su İdaresi personel daire başkanlığına atandı. İSİ'nin, İstanbul'un su ihtiyacını karşılayamaması üzerine İstanbul Belediyesi Fen İşleri'ne bağlı bir şube

İbrahim Kolcuoğlu

olan kanalizasyon işleri 23 Kasım 1981 tarihinde *Resmî Gazete*'de yayınlanan ve 2560 sayılı kanunla kurulan Sular İdaresi'ne bağlanarak İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi adını aldı. Kolcuoğlu bu kurumda kurucu daire başkanı olarak görev yaptı. İSKİ'nin hizmet alanının büyükşehir sınırları içinde kalmasına rağmen Kolcuoğlu'nun hazırladığı bahsi geçen kurumun hizmet alanının İstanbul sınırları dışını da kapsaması projesi Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edildi. Böylece Ömerli Barajı'ndan Gebze, Darıca ve Orhanlı'ya da su verilmesini sağladı. Dönemin İstanbul büyükşehir belediye başkanı Recep Tayip Erdoğan'ın uygun görüşüyle 30 kişilik teknik bir heyetle temiz suda ozon teknolojisi üzerine uzmanlaşmak üzere Fransa'ya yollandı. İstanbul'a su sağlayan Istranca baraj projesinde görev aldı. 1997 yılında yaş haddinden emekli olmasına rağmen yerine atanan personele danışmanlık hizmeti vermeye devam etti. Emekliliğinde yerel gazetelerde sosyal ve tarih ağırlıklı makaleler yazdı. 2012 yılında Yunanlı yazar Gregory Oikonomides'in çektiği "Aretsou" (Darıca) belgeseline tarih danışmanlığı yaptı. İngilizce, Almanca ve Yunanca bilen İbrahim Kolcuoğlu Türkiye'de zabıta komiserliğinden belediye başkanlığına kademe kademe yükselen tek şahsiyettir. Kolcuoğlu'nun *Devlet Diye Diye Kırk Yıl* adlı yayınlanmamış hatıratı vardır. 5 Nisan 2018 tarihinde vefat eden İbrahim Kolcuoğlu'nun mezarı İstanbul Edirnekapı Şehitliği'ndedir.

KAYNAKÇA
Mutlu Kerem Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca`dan Darıca İlçesine*, Cinius Yayınları 2013 İstanbul, s. 461; İbrahim Kolcuoğlu, *Devlet Diye Diye Kırk Yıl*, yayınlanmamış hatırat.

Mutlu Kerem KOLCUOĞLU

İBRAHİM PAŞA (ESKİ ÇARŞI) ÇEŞMESİ

Kocaeli'nin En Büyük Çeşmesi

Osmanlı Devleti'nin birçok sultanı, sadrazamı, veziri, valide sultanı, paşası, kethüdası vs çeşitli menzil yolları üzerinde Osmanlı medeniyetinin önemli bir hayrat unsuru ve mimari öğesi olan çeşme yapıları

İbrahim Paşa (Eski Çarşı) Çeşmesi

inşa ettirmişlerdir. Bu çeşme yapılarının bir kısmı da menzil yolları üzerinde bulunan şehirlerin meydanlarına, mahalle aralarına, sokak başlarına yaptırılmıştır. Bu önemli medeniyetin İstanbul-Gebze hattı üzerindeki çeşme yapılarından bir tanesi de Gebze'nin kent merkezinde, Çoban Mustafa Paşa Hamamı yanında bulunan İbrahim Paşa Çeşmesi'dir. Üç cepheli bir meydan çeşmesi olarak inşa edilen İbrahim Paşa Çeşmesi, Eski Çarşı Çeşmesi olarak da tanınmaktadır. Çeşme, aslen Bosnalı olup Hersek sancağının Poçitel kasabasında doğmuş olan İbrahim Paşa (Köprülü Fazıl Ahmet Paşa'nın kethüdası) tarafından 1665 (1666) yılında yaptırılmıştır. Çeşmenin iki kitabesi vardır. Bunlardan birisi 5 satırlık inşa kitabesi olup çeşmenin güney cephesinde, saçak seviyesinde bulunmaktadır. Diğeri ise, yine güney cephesinin ortasında bulunan onarım kitabesidir.

Çeşme Kitabesi:

Kethüdâ-yı sadr-ı âlî-rütbe İbrahim Ağa
Ya'ni hem-nâm-ı Halîlullah ve asrın Hâtemi
Mümtenî ta'dâd-ı ahlâk-ı hamîdî cümleden
Mâil-i hayrâtdır tab'-ı şerîf-i erkemi
Şâd ola rûh-ı Hüseyin-i Kerbelâ Allah içün
Etdi cârî avn-ı Hak'ile bu cûy-ı a'zamı
Habbezâ âb-ı ferâh-bahş-ı hayât-efzâ bu kim
Kevseri mîzân-ı akla ursan olmaz devâmı
Hayliyâ dil teşneler eyler nidâ târihiçün
Ayn-ı İbrahimden kıl nûş mâ-i zemzemi"
1075 (1665/1666)
Tamir Tarihi
1253 (1837/1838)

Güneş saati üzerindeki yazı:

Resm-ı zıl nısfü'n-nehârı/ Eyledi Yusuf Üsküdârî

Hicri 1253 (M. 1837/1838) tarihinde yapılmış olan bu onarımla ilgili, Gebze yöresinde şöyle bir mersiye söylenir:

İbrahim Paşa kuyu kazmış
Dokuz arşın eni boyu
Terazi ile gelir suyu
Çeşmesi var Gebze'nin
Bundan evvel harap oldu
Bir efendi sebep oldu
Elli üçte tamir oldu
Bu çeşmesi Gebze'nin

Çeşmenin su ihtiyacı Serdar İbrahim Paşa tarafından yaptırılmış olan "Gebze Su Dolabı" adıyla tanınan, su sisteminden sağlanmıştır. Gebze'deki önemli su yapılarından birisi olan çeşme yapısı, Sultan II. Mahmut döneminde, 1837 (1838) yılında onarım geçirmiştir. Günümüzdeki mevcut durum II. Mahmut dönemindeki onarım sonrası ortaya çıkan hâlini yansıtmaktadır. Kare planlı olan çeşmenin inşasında küfeki kesme taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Yaklaşık 69 m²'lik bir alan üzerine oturan çeşmenin üzeri taştan pramidal kırma çatı ile örtülmüştür. Üç yüzünde musluklar yer alan çeşmenin kuzeyinde su deposu bulunmaktadır. Çeşmenin, ayna taşları, kitabesi ve üzerindeki güneş saati mermerden yapılmıştır. Çeşme aynaları, sivri uçlu, kaş kemerli, silmeli, gülbezeklidir. Taş kurnaların yanlarında yine taştan yapılmış sekiler bulunmaktadır. Çeşmenin cephe köşelerine kum saati formlu sütunceler yapılarak, yapı cephesi hareketlendirilmiştir. Tarihi ve mimari özellikleriyle dikkat çeken İbrahim Paşa Çeşmesi, 1991 yılında İstanbul II numaralı Kül-

tür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından Taşınmaz Kültür Varlığı olarak tescil edilmiş, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Gebze Belediyesi ve Gebze Esnaf ve İşadamları Derneği (GESİDER) tarafından 2010 yılında restore edilmiştir.

17. yüzyılda yapılmış olan Osmanlı dönemi çeşmelerinden olan İbrahim Paşa Çeşmesi, Kocaeli sınırları içerisindeki en büyük (69 m^2) çeşme olma özelliğine sahiptir. Ayrıca, Kocaeli'de bulunan tarihi çeşmeler içerisindeki güneş saatli tek örnektir.

KAYNAKÇA
Erdem Yücel-Cihat Soyhan, *Gebze ve Eskihisar*, İstanbul, 1976; Mehmet Tütüncü, "İstanbul-Kudüs-Mekke Hac Yolunun İzmit Güzergahı Üzerine", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*., C. 2, Kocaeli, 2016, s. 992; Ahmet Yavuzyılmaz, "Gebze Çeşmeleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı)*, Cilt. 6, Sayı: 25, s. 581-582; *Sorunlarıyla Değerleriyle Gebze'yi Tartışıyoruz III Panel Bildirgesi*, Kocaeli, 2012, s. 16-18; Ahmed Nezih Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla*, İstanbul, 2006; Ahmed Nezih Galitekin, *Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında (Kocaeli) İzmit-Gebze*, İstanbul, 2010, s. 147; *Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Dairesi Tarihi Mekânlar ve Kent Estetiği Şube Müdürlüğü KUDEB Restorasyon Raporu*, Kocaeli, 2010; *İbrahim Paşa Çeşmesi Tanıtım Broşürü*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kocaeli, 2012; Recep Kankal, "Serdar İbrahim Paşa Çeşmesi", *Gebze Hürses* gazetesi, Kocaeli, 8 Aralık 2020, s. 5; Kıtaları Buluşturan Tarihsel Geçiş Hattı Üzerinde Bir Kent: Gebze, (Ed. Tülin Bozkurt Cengiz), *Gebze'de Ata Yadigârı İbrahim Paşa (Eski Çarşı) Çeşmesi*, (Haz. Volkan Şenel), İstanbul, 2018, s. 93-98; *1986 Kocaeli İl Turizm Envanteri*, Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü, Kocaeli, 1986, s. 22.

Volkan ŞENEL

İBRAHİM RÜKNEDDİN NASUHİOĞLU (1891-1973)

Milletvekili, Bakan

1891'de Üsküdar Çakırcı Hasan Paşa Mahallesi'nde doğdu. Babası Üsküdar Nasuhi Dergâhı şeyhi Ahmet Kerameddin Efendi, annesi ise Sultan I. Mahmut'un silahdarbaşısı Bosnalı Hüseyin Ağa'nın torunu Ayşe Lamia Hanım'dır.

İlköğrenimini Üsküdar'da tamamladı. Toptaşı Askeri Rüştiyesi'ni orta, Üsküdar İdadisi'ni ise pekiyi derece ile bitirdi. 1913'te Mülkiye'den de pekiyi derece ile mezun oldu. Askerlik yaptığı yıllarda İstanbul Hukuk Fakültesi'ni de bitirdi. Arapça, Farsça ve Fransızcayı iyi derecede bilen Nasuhioğlu, 1913'te Üsküdar Mutasarrıflığı maiyet memurluğuna atandı. Aynı yıl Sadareti Uzmâ Tahrirat Dairesi 1. Şube kitabetinde, 1914'te de aynı birimin Umur-ı İdariye kalemi kitabetinde görev yaptı.

27 Temmuz 1914'te talimgâha alındı. 1 Ocak 1915'te zabit vekili olarak Çanakkale Muharebesine katıldı. Orduda dört yıl görev yapan Nasuhioğu mülazım-ı sani rütbesiyle 29 Aralık 1918'de terhis oldu. 1919'da Hazine-i Hassa müdürlerinden ve Emir Sultan sülâlesinden Mustafa Mazhar Bey'in kızı Zehra Mediha Hanım'la evlendi. Bu evlilikten İlhami isimli bir çocukları oldu.

8 Mayıs 1919'da Sadaret Mektubi Kalemi hülefalığına tayin edildi. 19 Ağustos 1919'da İstanbul'daki

İbrahim Rükneddin Nasuhioğlu

resmi daireler kaldırılınca 15 Ekim 1923 tarihine kadar açıkta kaldı. 1923'te başvekâlet şifre kalemi memurluğu ve emniyet umum müdürlüğü siyasi şube 1. mümeyyizliği, 1924'te Bakırköy kaymakamlığı ve Beyoğlu mutasarrıf vekilliği, 1925'te Beyoğlu kaymakamlığı ve aynı yıl İstanbul vilayeti mektupçuluğu vazifelerini üstlendi. Bu görevi yaklaşık üç yıl yürüttükten sonra 1928'de Osmanlı Bankası idare meclisi üyeliği yaptı. Bu göreve ilaveten Vefa ve Galatasaray liselerinde tarih dersleri de verdi.

1934 yılında yeniden idare mesleğine dönerek mülkiye müfettişliğine atandı. 1935'de İstanbul vali muavinliği, 1936'da İçel valiliği, 1939'da dahiliye vekâleti mahalli idareler umum müdürlüğü görevlerinde bulundu. Bunu takiben 1943'te Samsun, 1946'da Kocaeli, 1948'de Aydın, 1949'da Edirne valiliği yaptı. Temmuz 1949'da ise Merkez valiliğine getirildi.

Mayıs 1950 seçimlerinde 48.360 oyla Demokrat Parti listesinden Edirne milletvekilliğine seçildi. İçişleri Komisyonu'nda çalıştığı gibi bu komisyona başkanlık da yaptı. 23 Mayıs 1950'de 1. Adnan Menderes Kabinesi'nde içişleri bakanlığı, 10 Mart 1951'de 2. Adnan Menderes Kabinesi'nde adalet bakanlığı sorumluluğunu üstlendi.

Adalet bakanı olduğu dönemde 93, içişleri bakanı olduğu dönemde 68 konuşma yapan Nasuhioğlu, dışişleri bakan vekili olarak da 3 konuşma gerçekleştirdi. 10. ve 11. dönemlerde de Edirne milletvekili olarak mecliste bulundu.

27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonucunda meclis feshedildi, Demokrat Parti'nin yönetici ve milletvekilleri tutuklandı. Nasuhioğlu 5 Haziran 1960'ta gözaltına alındı. 8 Ekim'de ise Yassıada'da anayasayı ihlal suçundan yargılandı. Yassıada Yüksek Adalet Divanı'nca 4 yıl 2 ay ağır hapis cezasına çarptırılarak

Kayseri Cezaevi'ne gönderildi. Fakat 18 Ekim 1962'de yürürlüğe giren 78 sayılı Af Kanunundan faydalanarak serbest bırakıldı.

Cezaevinden çıktıktan sonra bir süre ticaretle uğraştı. 5 Şubat 1973'te vefat ederek Üsküdar Karacaahmet'teki aile kabristanına defnedildi. Tarih ve edebiyata ilgisi olan Nasuhioğlu'nun *Düşüncelerim (Aforizmalar)* adlı bir kitabı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Ali Çetinkaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-69; Işıl Tuna, "Demokrat Parti Edirne Milletvekili Rükneddin Nasuhioğlu'nun Anayasayı İhlal Davasında Yargılanması: Suçlamalar ve Savunma", *History Studies*, C. 9,S. 5, 2017; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi 1950-1954*, C. VII, TBMM Vakfı Yayınları; *TBMM Albümü 1920-2010*, (Editör: Selma Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel), C. II, Ankara 2010.

Halim DEMİRYÜREK

İBRAHİM SÜREYYA YİĞİT (1880-1952)

Mutasarrıf, Milletvekili

1880 yılında İstanbul'un, Üsküdar Doğancılar semtinde doğdu. Babası tabip yarbay Ahmet Servet Bey, annesi ise Emine Hanım'dır. Babasını küçük yaşta kaybettiğinden, dedesi Arif Bey tarafından yetiştirildi. İlk ve orta öğrenimini, ağabeyi Ali Nazima'nın kurduğu Mekteb-i Edep'te tamamladıktan sonra Mülkiye Mektebi İdadi kısmına girdi. İlk memuriyet görevine, 30 Ekim 1900 tarihinde Nezaret-i Mektubî-i Mühimme Kalemi'nde başladı. Siyasi faaliyetleri nedeniyle, bir süre sonra tutuklandı ve üç yıl kalebentlik cezasına çarptırılarak Sinop Cezaevi'ne gönderildi. Cezasını tamamladıktan sonra yabancıların denetimindeki Karantinalar İdaresi'nde çalıştı. İkinci Meşrutiyet'in ilanı sonrasında, İttihatçı olmasının da sağladığı avantajla, siyasi mağdurlardan ve iyi hal sahiplerinden olduğu kanaatiyle hapiste geçirdiği süre memuriyet hayatına eklendi. Eylül 1909 tarihinde Atranos (Orhaneli) kazası kaymakamlığına atandı. 1909 ile 1911 yılları arasında sırasıyla, Selanik'e bağlı Menlik, Cuma-i Bala ve Yenice-i Vardar kaymakamlığı görevlerinde bulundu. Trablusgarp Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. Derne'de, Mustafa Kemal'in emrine girdi ve bu suretle onunla da tanışmış oldu. Savaşa doğrudan katılmasının yanı sıra Divan-ı Harp hukuk müşavirliği görevini de yerine getirdi. 24 Ocak 1912 tarihinde İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi Tahrirat Şubesi müdürlüğüne atandı. 16 Temmuz 1914 tarihinde de söz konusu görevine ek olarak vekâleten Çatalca mutasarrıflığı görevi verildi. 29 Temmuz 1914 tarihinde ise Hakkâri mutasarrıflığına tayin edildi. Ancak Birinci Dünya Savaşı başladığı için seferberlik nedeniyle Çatalca'da kalması uygun görüldü. 8 Eylül 1914 tarihinde vekâleten yürüttüğü Çatalca mutasarrıflığına resmen atanan İbrahim Süreyya Bey, 20 Haziran 1915 tarihinde Gelibolu mutasarrıflığı görevine getirildi. Ardından, 1915'te Kırkkilise (Kırklareli), 1916'da Karesi (Balıkesir), 1917'de de İzmit mutasarrıflıklarına getirildi. İzmit'te görev yaptığı sırada

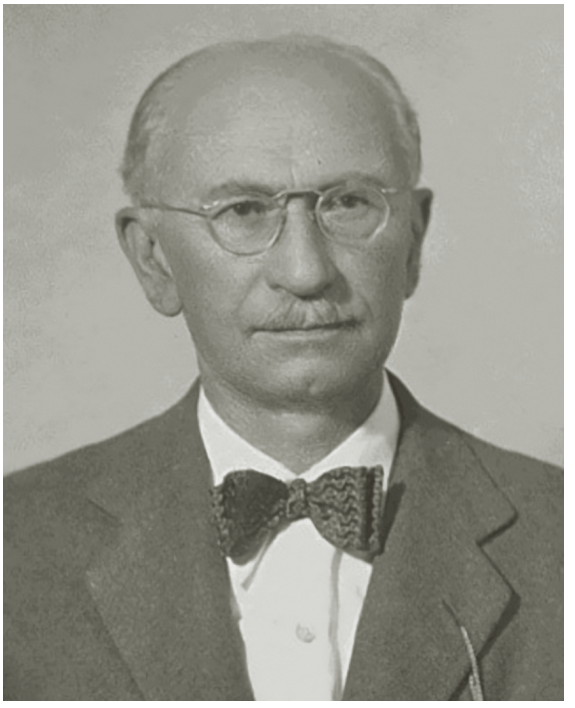

İbrahim Süreyya Yiğit

Mustafa Kemal Paşa ile bir görüşme yaptı. Mustafa Kemal Paşa kendisinden İzmit'i örgütlemesini istedi. İbrahim Süreyya Bey yaptığı çalışmalarla, Düzce ve Hendek arasındaki bölgeyi İstanbul ve Anadolu arasında güvenli bir koridor haline getirdi. Damat Ferit Paşa hükümeti tarafından 9 Mart 1919'da görevinden alındı. Mustafa Kemal Paşa'nın IX. ordu müfettişliği göreviyle Samsun'a gitmesinden hemen sonra Rauf Bey (Orbay) ile birlikte Anadolu'ya geçerek milli mücadele içinde yer aldı. Erzurum Kongresi'ne Amasya, Sivas Kongresi'ne de Balıkesir ve yöresi temsilcisi olarak katıldı. Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Saruhan milletvekili olarak seçildi. Meclisin feshi üzerine Anadolu'ya geçerek, Saruhan milletvekili olarak TBMM'nin açılışına katıldı. Başkanlık divanının oluşturulmasında idare memurluğuna seçildi. Mecliste İçişleri, Dışişleri, Program, İçtüzük ve Defter-i Hâkanî (Tapu Kadastro) komisyonlarında çalıştı. İkinci toplantı yılında Dışişleri komisyonunun sözcülüğünü yaptı.

Milli mücadelenin kazanılmasından sonra II. dönemden VIII. dönemin sonuna kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kocaeli milletvekili olarak TBMM'de görev yaptı. Millî Mücadele sırasındaki fedakârca hizmeti nedeniyle, kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl madalyasıyla ödüllendirildi. "Yiğit" soyadı, kendisine Atatürk tarafından verildi. Ayrıca Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin ilk kurucuları arasında yer aldı, 1936 yılında İş Bankası Yönetim Kurulu tyeliğine seçildi. 4 Kasım 1952'de vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığı'nda toprağa verildi. Evli ve iki çocuk babası idi.

KAYNAKÇA
Hal Tercümesi Kâğıtları; Vicdan Öztürk, "İbrahim Süreyya Bey (Yiğit)'in Hayatı Ve Parlamenter Faaliyetleri", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History*

of Turkish or Turkic, Volume 8/5 Spring 2013, p. 631-643; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, C. III, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 828-830; Nuyan Yiğit, *Atatürk'le 30 Yıl İbrahim Süreyya Yiğit'in* Öyküsü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2006.

Hakan UZUN

İBRAHİM TOPUZ (1926-2021)

Milletvekili

1926 yılında Samsun'da doğmuştur. Annesi Firdevs Hanım, babası Hasan Bey'dir. İlk ve ortaöğrenimini Samsun'da yükseköğrenimini ise İstanbul'da Yıldız Teknik Üniversitesi Mühendislik Fakültesi'nde tamamlamıştır. Topuz, yüksek tahsilinin ardından sırasıyla Edirne, Bilecik, Denizli ve Kocaeli illerinde bayındırlık müdürlüklerinde görev yapmıştır. Daha sonra dönemin önemli kurumlarından olan Yol, Su-Elektrik (YSE) il müdürü olarak önce Edirne'de, akabinde de Kocaeli'de görev yapmıştır. Bununla birlikte İbrahim Topuz, Pamukkale ve Kocaeli'de birçok inşaatın kontrolörlüğünü yaparak mesleğini icra etmiştir. Yine köy kalkınmasına yönelik çalışmalar yapmak amacıyla faaliyet gösteren Köy İşleri Bakanlığı'nda murakabe kurulu üyesi olarak görev yapmıştır. Bu sıralarda siyasi hayata iştirak eden Topuz, 5 Haziran 1977'de yapılan genel seçimlerde Adalet Partisi'nden (AP) Kocaeli milletvekili adayı olmuştur. Seçimlerde yeterli oy alarak 16. dönem TBMM'ne Kocaeli milletvekili olarak iştirak etmiştir.

İbrahim Topuz, milletvekilliği süresince ikisi yazılı/sözlü soru önergelerine cevap vermek suretiyle toplam 24 kere TBMM Genel Kurulu'nda konuşma yapmıştır. Topuz, hükümetin tütün politikası (1978), Ulaştırma ve Köy İşleri bakanlıklarının bütçeleri (1978), dördüncü beş yıllık kalkınma planı (1978), Kocaeli'den geçecek otoyol ve çift hat demiryolu projesi (1979), İdare-i Umumiye-i Vilâyât Kanunu'nda değişiklik yapılması (1979), belediye gelirleri kanununda değişiklik yapılması (1979), 1979 yılı bütçe kanun tasarısı ve başbakanlık, bayındırlık, maliye ve yerel yönetimler bakanlıklarının bütçeleri (1979), organ nakli (transplantasyon) ve böbrek bankası kurulması (1979), limanlar kanununda değişiklik yapılması (1979), gümrük ve tekel ile imar ve iskân milli savunma, köy işleri ve kooperatifler bakanlıklarının 1980 yılı bütçeleri gibi kanun tasarıları hakkında konuşmaları mevcuttur. İbrahim Topuz ayrıca, Adıyaman, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Siirt ve Tunceli illerinde ilan edilen sıkıyönetime ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ile Adana, Ankara, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Sivas ve Urfa illerindeki sıkıyönetimin uzatılmasına ilişkin başbakanlık tezkereleri üzerine de konuşma yapmıştır.

Diğer taraftan milletvekilliği döneminde; İzmit-Maşukiye-Keltepe yolunun onarımı, gazete kâğıdında indirim yapılması, Kocaeli'deki matbaaların kâğıt ihtiyaçlarının giderilmesi ve yasalara aykırı olarak işçi ataması yaptığı gerekçesiyle Gümrük ve Tekel bakanı Tuncay Mataracı'ya soruşturma açılması gibi

İbrahim Topuz

hususlara ilişkin olarak başbakanlık ile ilgili bakanlıklara soru önergeleri de vermiştir.

Orta seviyede İngilizce bilen, evli ve bir çocuk babası olan İbrahim Topuz, milletvekilliği süresinin dolmasının ardından aktif siyasetten uzak sakin bir hayat sürmüştür. 95 yaşında iken, 6 Eylül 2021 tarihinde memleketi Kocaeli'de hayatını kaybetmiştir. Topuz'un cenazesi Erenler Camii'nde kılınan öğle namazının ardından kılınan cenaze namazı sonrasında şehir mezarlığına defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

Türk Parlamento Tarihi TBMM XVI. Dönem (1977-1980), Cilt: I, Cilt: II, Cilt III (Yasama), (Hazırlayan: Esat Arslan), TBMM Yayınları, Ankara 2008; *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: 5, Cilt: 2, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 18.

Mevlüt YÜKSEL

İBRAHİM ÜZÜLMEZ (1974-...)

Milli Futbolcu, Teknik Direktör

1974 yılında Kocaeli'de doğdu. 16 yaşındayken Gönenspor yeteneğini fark edip onu transfer etti. Burada kendini geliştirdikten sonra Kardemir Karabükspor, İskenderun Demir Çelik SK, Gaziantepspor ve Amasyaspor gibi kulüplerde forma giydi. Sol bekte görev alıyordu ve arkadaşları ona Deli İbo lakabını vermişlerdi. Gaziantepspor'da önceki sezonlarına göre istikrarlı maçlar çıkararak büyük hayalini gerçekleştirdi ve 2000-2001 sezonunda Beşiktaş'a transfer oldu. Beşiktaş'ın 100. yılındaki şampiyon kadrosunda yer aldı. 2008-2009 sezonunda Beşiktaş'tan takım arkadaşı olan İbrahim Toraman ile kavga edip kadro dışı kaldı. Daha sonra ikisi de affedildi ancak bu olaydan sonra Beşiktaş'taki kaptanlığını kaybetti. Sezonun son haftasındaki Denizlispor-Beşiktaş mücadelesinde teknik

İbrahim Üzülmez

direktör Mustafa Denizli ona bir jest yaparak oyuna alırken tekrar kaptanlık pazı bandını taktı ve şampiyon takımın kaptanı olarak oyuna dahil etti. Beşiktaş'ın 100. yılında, sağ ayağıyla gol attığı Galatasaray maçı, bu sezon oynanan Fenerbahçe derbileri ve 3-0'lık Barcelona maçı üst düzey performans gösterdiği, kariyerinin en iyi maçlarıdır.

A milli futbol takımına ilk kez 12 Şubat 2003'te Ukrayna ile oynanan maç için çağrıldı ve o maçın ilk yarısında oynayarak milli oldu. 2003 Konfederasyon Kupası'nda 3. olan takımın 4 maçında 90 dakika forma giydi. İlk ve tek golünü ise 2 Haziran 2009 tarihinde Azerbaycan ile oynanan özel maçta attı. Profesyonel kariyeri: Gönenspor (1993-1994), Kardemir Karabükspor (1994-1999), İskenderun DÇSK (1995-1997), Amasyaspor (1997-1998), Gaziantepspor (1999-2000), Beşiktaş (2000-2011).

Teknik direktör olarak Gençlerbirliği SK, Gaziantep SK ve Çaykur Rizespor'u çalıştırmıştır.

KAYNAKÇA
https://www.milliyet.com.tr; https://www.hurriyet.com.tr/; https://www.sabah.com.tr/

Levent ATALI

İDRİS BOSTAN (1955-...)

Osmanlı Tarihçisi

1955'te İzmit'te doğdu. İlk ve ortaöğrenimini İzmit'te tamamladı. 1974-1978 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimini aldı. Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi kürsüsünde Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu danışmanlığında hazırladığı *XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire* başlıklı doktora tezini 1985'te tamamladı.

İlk memuriyetine 1978 yılında İstanbul Üniversitesi Merkez (bugünkü Nadir Eserler) Kütüphanesi'nde eski eserler uzmanı olarak başladı. 1981'de Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde araştırma görevlisi oldu. 1984'te Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne naklen geçti. 1986'da aynı bölüme yardımcı doçent olarak atandı. 1992'de Yeniçağ Tarihi dalında doçent oldu. 1997'de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi anabilim dalında göreve başladı. 1998'de *Adriyatik'te Korsanlık 1575-1620: Osmanlılar*, *Uskoklar*, *Venedikliler* adlı teziyle profesör unvanı aldı. 2009'da İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Akdeniz Dünyası Araştırmaları anabilim dalını kurarak yüksek lisans programında bu alanda pek çok öğrenci yetişmesini ve tezler yazılmasını sağladı.

Türk Tarih Kurumu bilim kurulu üyesidir. Brill Yayınları arasında yer alan *Ottoman Empire and Its Heritage* serisinin danışma kurulu üyesidir. 100 ciltlik *İstanbul Kadı Sicilleri* projesinin bilim kurulunda yer aldı.

Osmanlı denizcilik tarihi, deniz ticaret tarihi, Osmanlı gemi teknolojisi, Ege Adaları, Osmanlı İmparatorluğu'nun güney siyaseti, Ortadoğu ve Afrika'da Osmanlı varlığı konuları temel araştırma alanlarıdır. Osmanlı Denizcilik Tarihi, Akdeniz Dünyası Tarihi, Ahidnameler ve Osmanlı Diplomasisi, Coğrafi Keşifler ve Akdeniz Dünyasındaki Etkileri, Deniz Ticaret Merkezi Olarak İstanbul, Akdeniz'de Korsanlık, 15.-16. Yüzyıllarda Coğrafi Keşifler ve Hind Denizlerinde Osmanlılar konularında dersler vermektedir.

1990-1991 yıllarında İngiltere'de bulundu. İspanya'da Simancas Arşivi ile Madrid Milli Kütüphanesi ve Milli Arşivi, Venedik Devlet Arşivi, Dubrovnik Devlet Arşivi ve ABD'deki kütüphanelerde Akdeniz ve denizcilik tarihi üzerine araştırmalar yaptı. Yurt içindeki sempozyumlar dışında Avusturya, Ar-

İdris Bostan

navutluk, Birleşik Arap Emirlikleri, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Cezayir, Fas, Fransa, Hırvatistan, İngiltere, İtalya, İsrail, Karadağ, Kazakistan, Kırgızistan, Malta, Mısır, Polonya, Portekiz, Romanya, Sudan, Tunus, Ukrayna, Yemen ve Yunanistan gibi ülkelerde sempozyumlara katıldı.

Düzenli olarak yapılan Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu (VI.) ve Türk Deniz Ticaret Tarihi Sempozyumu (XII.) ile Üsküdar Sempozyumu'nun (XI.) da aralarında bulunduğu pek çok ulusal ve uluslararası sempozyumda düzenleme heyeti ve bilim kurulunda yer almış, katılımcı olarak bildiriler sunmuştur.

Çeşitli akademik kitap bölümleri ve dergilerde makaleleri yayımlandı.

İlk cildi 1988 yılında yayımlanan Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinde yazar ve redaktör olarak görev yaptı. Ansiklopediye Türk Tarihi ve Medeniyeti, İslam Ülkeleri Coğrafyası, İslam Tarihi ve Medeniyeti dallarında "İzmit" ve "Pertev Paşa" maddeleri dahil olmak üzere 52 madde ve madde bölümü yazdı. *The Encyclopedia of Islam*'ın 3. edisyonunda maddeleri yayımlanmaktadır. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*, *The [Oxford] Encyclopedia of Islam and Philosophy*, *Science, and Technology* ve *Dictionnaire de l'Empire Ottoman* adlı ansiklopedi ve sözlüklerde maddeleri yayımlandı.

Diğer çalışma alanları yanında İzmit tarihi ile ilgili araştırmalarını sürdürmektedir.

Eserleri

1. *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire* (Ankara 1992), 2. *The 1565 Ottoman Malta Campaign Register* (Arnold Cassola ve Thomas Scheben ile, San Gwann 1998), 3. *Ege Adalarının İdari, Mali ve Sosyal Yapısı* (editör, Ankara 2003), 4. *Trablusgarb ve Balkan Harplerinde İşgal Edilen Ege Adaları ve İşgal Telgrafları* (A. Kurumahmut ile, Ankara 2003), 5. *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri* (İstanbul 2005), 6. *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği* (İstanbul 2006), 7. *Osmanlılar ve Deniz* (İstanbul 2007), 8. Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr* (Ankara 2008, Ankara 2018), 9. Kâtib Çelebi, *The Gift to the Great Ones on Naval Campaigns* (Ankara 2008, Ankara 2018), 10. *Adriyatik'te Korsanlık: Osmanlılar, Uskoklar, Venedikliler, 1575-1620* (İstanbul 2009), 11. *Türk Denizcilik Tarihi I* (editör ve yazar, Salih Özbaran ile, Ankara 2009) 12. *Midilli'nin İşgal Günlüğü, 1912* (İstanbul 2010), 13. *"Stari Most" U Osmanskim Dokumentima* (haz., Mostar 2010), 14. *Piyale Paşa Camii 2005-2007 Restorasyonu* (editör, Baha Tanman ile, İstanbul 2011), 15. *İstanbul'un 100 Denizcisi* (İstanbul 2015), 16. *Osmanlı Akdenizi* (İstanbul 2017), 17. *Osmanlı Deniz Ticareti* (İstanbul 2019), 18. *Türkiye'nin Tarihi Deniz Fenerleri* (editör ve yazar, İstanbul 2021

KAYNAKÇA

https://avesis.istanbul.edu.tr/idbos/yayinlar; https://istanbul.academia.edu/idrisbostan; İdris Bostan, (Söyleşi: Halil Solak) "Osmanlı tarihçiliğinin sınırları Osmanlı'nın sınırlarının ötesine geçmeli", *Dergâh*, Mart 2021, Sayı 373, s. 16-18.

Zeynep BOSTAN

İHSAN DEDE (1931-2009)

Mülkiye Müfettişi, Vali

İhsan Dede, 1931 yılında esnaftan Ali Dede ve Nevber Hanım'ın oğlu olarak Bor'da (Niğde) dünyaya gelmiştir. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Kayseri Lisesi'ne kaydolmuş ve 1951 yılında buradan pekiyi dereceyle mezun olmuştur. Aynı yıl Siyasal Bilimler Fakültesi'ne girmeye hak kazanan İhsan Dede, 1955 yılında fakülteden mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından, 17 Kasım 1955'te Niğde maiyyet memurluğunda stajına başlamıştır. Ancak kısa süre sonra askerlik vazifesini yerine getirmek için 1 Haziran 1956'da silahaltına alınmıştır. Dede, Aralık 1957'de yedek ulaştırma teğmeni rütbesi ile terhis olunmuş ve 11 Ocak 1958'de Ankara maiyyet memurluğunda ve sonrasında atandığı Etimesgut bucak müdürlüğü, Şereflikoçhisar kaymakam refikliği ve Karayazı kaymakam vekilliğinde stajını tamamlamıştır. Staj yaparken diğer taraftan da kaymakamlık kursuna devam eden Dede, kursu bitirmesini müteakiben 1 Kasım 1959'da Yusufeli kaymakamlığına, 17 Kasım 1960'ta Borçka kaymakamlığına ve Eylül 1962'de Sungurlu kaymakamlığına tayin olmuştur.

Dede, 1964 yılı Kasım ayından 30 Temmuz 1965 tarihine kadar Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde eğitim görerek sertifika almaya hak kazanmıştır. 21 Temmuz 1965 tarihli içişleri bakanlığı kararnamesi ile Sungurlu kaymakamlığından naklen 3. sınıf mülkiye müfettişliği görevine atanmıştır. 30 Nisan 1970-29 Şubat 1972 tarihleri arasında 2. sınıf mülkiye müfettişliği ve bu tarihten 23 Temmuz 1975 tarihine kadar da mülkiye maşmüfettişliği görevlerini sürdürmüştür.

Artvin valiliğine tayin olduğu 24 Temmuz 1975 tarihine kadar mülkiye müfettişliği görevini sürdüren Dede, 1970 yılında Afyonkarahisar ilçe ve köylerinde 4 ay süreyle denetlemede bulunmuş ve daha sonra mesleki incelemeler yapmak üzere 6 ay süre ile Fransa, İngiltere, Hollanda ve Belçika'da bulunmuştur. Artvin valiliği görevini 15 Şubat 1978 tarihine kadar sürdüren Dede, bu tarihte Artvin'den ayrılarak yeni görev yeri olan Burdur'a geçmiştir. 15 Şubat 1978'de atandığı Burdur valiliği görevinde oldukça kısa bir süre kalan Dede, 15 Mayıs 1978 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile başka bir göreve atanmak üzere Burdur'daki görevinden alınmış ve merkeze çekilmiştir. Dede, 6 Nisan 1978 tarihinden itibaren Sivil Savunma İdaresi başkan vekilliği görevine getirilmiş ve 16 Haziran 1978 tarihli İçişleri Bakanlığı kararnamesi ile Sivil Savunma İdaresi başkanlığına asaleten tayin olmuştur. Bu görevini 10 Aralık 1979 tarihinde Afyonkarahisar valiliğine atanmasına kadar sürdürmüştür.

Afyonkarahisar valiliğini 5 Ocak 1981 tarihine kadar sürdüren Dede, bu tarihte Diyarbakır valiliğine tayin olmuştur. Dede, Diyarbakır'daki 4,5 yıllık valiliğinin ardından 24 Haziran 1985 tarihinde, en uzun valilik dönemini sürdüreceği Kocaeli valiliğine atanmıştır. Kocaeli'deki valilik döneminde halkla iç

İhsan Dede

içe olan, kamuoyunun nabzını iyi tutan ve şehrin ileri gelenleri ile her fırsatta istişareler yapan Dede'nin valiliği sırasında Kocaeli'ye büyük yatırımlar yapılmış ve Kocaeli gerçek bir sanayi şehri hâline gelmiştir. Dede, şehirde sosyal, kültürel, sportif ve sanatsal etkinlikleri de desteklemiş ve Kocaeli'de derin bir iz bırakmıştır. 17 Ağustos 1991 tarihine kadar Kocaeli'deki valilik görevini sürdüren Dede, bu tarihte Konya valiliğine tayin olmuştur. Konya'daki iki yılı aşkın görevinin ardından 24 Eylül 1993 tarihinde buradaki görevini de bırakmış ve emekliye ayrılmıştır.

İhsan Dede, emekli olduktan sonra daha önce vali olarak bulunduğu Kocaeli'ye yerleşmiştir. Geçirdiği beyin kanaması neticesinde 20 Eylül 2009 tarihinde hayatını kaybeden Dede'nin adı, valilik yaptığı diğer yerlerde olduğu gibi Kocaeli'de de okullar, kültür binaları ve parklara verilmiştir. İhsan Dede'nin 1968 yılında Adnan Darendeliler ile birlikte yazdığı *Arşiv'in Bugünkü Durumu - Hukuk ve İlim Açısından Arşiv İdaresi* adlı kitabı İçişleri Bakanlığı tarafından basılmıştır. Dede, Fransızca bilmekteydi.

KAYNAKÇA
"Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, sayı: 16302, 31 Mayıs 1978; "Eski Vali İhsan Dede Hayatını Kaybetti", *Hürriyet*, 20 Eylül 2009; "İhsan Dede", *Ses Kocaeli*, 9 Haziran 2020; "İlimizde Görev Yapmış Valiler", *http://kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler*, Son Erişim Tarihi: 3 Mart 2022; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-11-1-0/ 313-21-1, 21 Temmuz 1965; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 372-127-19, 15 Mayıs 1978; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-11-1-0/ 478-66-12, 16 Haziran 1978; Çankaya, Mücellidoğlu Ali, *Son Asır Türk Târihinin Önemli Olayları ile Birlikde Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. V, Mars Matbaası, Ankara, 1970.

Tufan TURAN

İHSAN ONAT (1904-1964)

Deniz Kuvvetleri Bando Şefi

Donanma Komutanlığı bando şeflerindendir. 1904 yılında Kanlıca'da doğdu, İhsan Onat ünlü ressam Hikmet Onat'ın kardeşidir. İzmit'te, "Üssü-Bahri" yani "Donanma Komutanlığı" karargâhında çarşamba akşamları Üssü Bahri konserleri yapılır. Donanma Orkestrası orkestra şefi olan İhsan Onat Türkiye'de batı müziğini icra eden, ince yapılı, çok asabi ancak bir o kadar da kibar kişilikli bir sanatçı olmasıyla tanınmıştır. İhsan Onat, Mustafa Kemal Atatürk'ün 4 yıl orkestra şefliğini yapmıştır. 1936 yılında Zafer muhribi ile İngiltere Kralı George V.'in taç giyme töreninde bulunmak üzere İngiltere'ye gitmiştir. Bando ve orkestrası ile dünyayı gezer ve Avrupa'da konserler vererek büyük takdir kazanmıştır. 70. yaş günü, 80. yaş günü ve 85. yaş günü nedeniyle üç kez jübilesi yapılan İhsan Onat'a 15. kolordu komutanı Nurettin Baransel tarafından, Çekoslovakya Cumhurbaşkanlığı Orkestrası'nı yönetmesi için altın bir çubuk verilmiştir. Çarşamba geceleri üssü-bahri salonunu dolduran İzmitlilere batı müziğini tanıtan ve sevdiren, Türk donanmasına ve Türk müziğine büyük katkılarda bulunan İhsan Onat, 10 Nisan 1964 yılında vefat etmiştir. Onat'ın mezarı Derince'dedir.

KAYNAKÇA
Cevdet Yakup Baykal, *Pirelli Dergisi*, Yıl:13, Sayı: 145, 1975; Rıfat Yüce, *İzmit ve Çevresel Tarihi*, Kısaltan ve Özleştiren: Metin Yüce, İzmit Rotary Kulübü, İzmit, 1998.

Gülşen ERDAL

İHSAN TOPÇU (1948-...)

Şair, Hukukçu

30 Ağustos 1948 tarihinde Sürmene'nin Kuşluca köyünde doğdu. İlk ve ortaokulu Trabzon'da, liseyi 1965 yılında Kilis'te bitirdi. Aynı yıl girdiği İÜ Hukuk Fakültesi'nden 1967 yılında kendi isteğiyle ayrılmış ve 1967 yılında girdiği İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girmiştir. 1971 yılında buradan mezun olan İhsan Topçu 13 Ocak 1972 tarihinde Diyarbakır Ziya Gökalp Lisesi edebiyat öğretmenliğine atandı. Değişik liselerde öğretmenlik yaptıktan sonra 7 Mart 1994 tarihinde Kocaeli Üniversitesi'nde Türk dili okutmanı olarak göreve başladı. 30 Mart 1995 tarihinde Kocaeli Üniversitesi Şiir Etkinlikleri birimini, o zamanki adıyla Şiir Okulu'nu kurdu. 22 Ağustos 1996 tarihinde Şiir Okulu müdürlüğüne atandı. Şiir Kitaplığı düşüncesini Aralık 1996'da Kocaeli Üniversitesi Şiir Etkinlikleri biriminde hayata geçirdi. 17 Ocak 2006 tarihinde, meslekte 35. yılında emekli oldu.

İhsan Topçu şiirinin alanı yaşamdır. Toplumsal konular, aşk ve insani olan her şey ilgi alanı olan şair; motif olarak zaman, yol, yarın, özgürlük, şiir, aşk, yenilgi gibi kavramları sıkça kullanır. Şiirlerinde arayış, değişim ve yenileşme barındıran İhsan Topçu'ya göre şiirin kesin bir tanım yoktur. Topçu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Nâzım Hikmet, Behçet Necatigil, Cemal Süreya, Sait Maden, Melih Cevdet Anday, Vasko Popa, Pablo Neruda,

İhsan Topçu

Ömer Hayyam gibi şairleri okuyup etkilenmiştir.Yalın bir dil kullanan Topçu yabancı sözcüklerden elinden geldiğince kaçınır. İmgeyi önemser ancak sadece imge avcılığına dayalı şiiri "beyin kusmuğu" olarak görür.

UNESCO Dünya Şiir Günü kutlama kararını vermeden iki yıl önce, Kocaeli Üniversitesi'nde Şiir Bayramları'nı başlattı ve emekli olana dek bu etkinliği 10 yıl kesintisiz sürdürdü. İlk şiiri 1964 yılında *Kilis Hududeli* gazetesinde yayımlandı. Bugüne dek, *Üçüncü Mevki Duygular* (1969), *Yarınsız Sayfaları Yırtıyorum* (1975), *Arayış Yol Arıyor* (1990), *Gökyüzünü Yitiren Kuş* (1994), *O Yitik Kıpırtı* (1996), *Yaşam Avuçlarımızda Sonsuzveren Gül* (2003), *Hiçliğin Diliyle* (2008) adlı şiir kitapları yayımlandı. *Kocaeli Günümüz Şiiri Antolojisi*'ni hazırladı (2005). 35. sanat yılı, Saraybahçe Belediyesi ve 40. sanat yılı, Kocaeli Üniversitesi tarafından İzmit'te; 45. sanat yılı, *Forum Edebiyat* dergisi tarafından Kadıköy Barış Manço Kültür Merkezi'nde kutlandı. Şiir ve düzyazıları *Cumhuriyet Kitap*, *Kıyı*, *Papirüs*, *Eski*, *Berfin Bahar*, *Düşlem*, *Güney*, *Ilgaz*, *Ozanca*, *Hakimiyet Sanat*, *Güzel Yazılar*, *Çağdaş Türk Dili*, *İnsancıl*, *Karşı*, *Türk Dili Dergisi*, *Poetikus*, *Şiir Ülkesi*, *Yaşasın Edebiyat*, *Pencere*, *Damar*, *Agora*, *Afrodisyas Sanat*, *Akköy*, *Etken*, *Karşın*, *Şehir*, *Eliz*, *Yeni Yazı*, *Temren*, *Üvercinka*, *Yaşam Sanat*, *Sarmal Çevrim* ve daha birçok dergide yayımlandı. İsveç'te 1992 yılında düzenlenen uluslararası bir yarışmada, *Gökyüzünü Yitiren Kuş* adlı şiir dosyasıyla Hümanist Enternasyonal Şiir Onursal Ödülü'nü, ayrıca 2004 yılında *Yaşam Avuçlarımızda Sonsuz Ceren Gül kitabıyla* Ş. Avni Ölez Şiir Emeği Ödülü'nü, *Sesi Kendine Arkadaş* adlı şiir dosyasıyla 2012 M. Sunullah Arısoy Şiir Ödülü'nü, *Kalbinden Kanıyor Zaman* adlı şiir dosyasıyla 2013 Oğuz Tansel Şiir Ödülü'nü aldı.

Kocaeli Üniversitesi Şiir Etkinlikleri biriminin yayın organı olan Gökyüzü adlı şiir dergisinin, çıkış yılı olan 1996'dan 2005 yılına dek yayın yönetmenliğini yaptı. Basılı yerel gazetelerimizden *Özgür Kocaeli*'de (www.ozgurkocaeli.com.tr) "Perşembe Yazıları" başlığı altında 2006-2011 yılları arasında yazdı.

Sözleri ve ezgisi kendisine ait bir de Atatürk Oratoryosu olan şairin 2012 yılında hayatı ve sanatını konu alan, 2012 yılında Kocaeli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Yard. Doç. Dr. Hasan Kolcu danışmanlığında, Handan Karamert tarafından *Edebiyatımızda İhsan Topçu Şiirleriyle İlgili Değerlendirme Yazıları* adlı bir bitirme tezi verilmiştir . Topçu, Türkiye Yazarlar Sendikası ile Cemal Süreya Derneği üyesidir.

KAYNAKÇA
İhsan Topçu ile 10.10. 2021 Tarihinde Yapılan Yazılı Mülakat

Turgut KARAÇOBAN

İHSANİYE ELMASI

Yöresel Ürün

Günümüzde dünyadaki elma çeşitlerinin sayısı 6500'ü aşmaktadır. Bunlardan 460 çeşit elma Türkiye'de yetiştirilebilmektedir. Meyve kalitesi ve verimliliği açısından bakıldığında ticari anlamda yetiştiriciliği yapılan elma sayısı azdır. Marmara Bölgesi'nin en lezzetli elmalarından biri olarak tanımlanan İhsaniye elması, bölgede sahip olduğu ünü dolayısıyla adına festival düzenlenen bir meyvedir. 1976 yılında İhsaniye tarımcılarının gönüllü olarak düzenlemeye başladığı festival daha sonra belediyeler tarafından üstlenilmiş ve 17 Ağustos 1999 depremi ve sonrasında kesintiye uğrasa da bugüne kadar düzenlenegelmiştir.

Kış dinlenmesine ve yeterli soğuklanma saatine ihtiyaç duyan bir meyve çeşidi olan elmanın İhsaniye'de yetişmesi tesadüf değildir. İhsaniye'nin toprak ph derecesi azot ve diğer organik bileşenleri tahlil edildiğinde elma için çok dengeli olduğu görülmüştür. İki kuşak önceki elma yetiştiricilerinin bahçelerinde bulunan Frig, Amasya, Çarşamba gibi türlerinin asimile olması dolayısıyla bugün bu türler İhsaniye'de yetiştirilmiyor olsa da Starking, Red Cliff, Granny Smith, Golden Delicious, Arjantin türündeki elmalar kaliteli bir şekilde yetiştirilebilmektedir. İhsaniye coğrafyasında dalda kalma süresi boyunca güneşi dengeli gören elma ağaçlarının meyveleri sağlıklı olgunlaşmaktadır.

Su kaynakları ve iklimin uygunluğu sayesinde İhsaniye'de ağaç başına üretimin arttığı bu elma türleri tezgâhta kararmamasıyla, sert ve sulu olmalarıyla bilinir. Bölgede elma üretimi 1970'te 336.000 olan elma ağacı sayısı 1997'de 281.505'e gerilemiş ancak üretimde düşüş olmamıştır. Bunun nedeni ağaç başına alınan verimdeki artıştır. İhsaniye'de üretimin ağırlığı-

nı oluşturan elma rekoltesi 5 bin tondur. Günümüzde İhsaniye'den günde 3-4 ton elma İstanbul meyve sebze haline gönderilebilmektedir.

KAYNAKÇA
Çiğdem Külçür, İhsaniye Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Başkan Yardımcısı İhsan Atabaş ile 19.09.2021 Tarihinde Yapılan Röportaj; https://isparta.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Faydal%C4%B1%20Bilgiler/%E2%80%8BBitkisel%20Yeti%C5%9Ftiricilik/Meyve%20Yeti%C5%9Ftiricili%C4%9Fi/Elma%20Yeti%C5%9Ftiricili%C4%9Fi.pdf https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/nealinir/hsaniye-elmasi; https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/39658; Kocaeli, Kocaeli İl Özel İdaresi Basımı, Ed. Atilla Aksel, 2001, s. 46.

Çiğdem KÜLÇÜR

İHTİFÂLCİ MEHMED ZİYÂ BEY (1866-1930)

İstanbul ve Muhtelif Anadolu Kentleri Hakkında Gezi ve Mimari İnceleme Eserleri Kaleme Almış Eğitimci, Araştırmacı

Sicill-i Ahvâl kayıtlarına göre 1283/1866-1867, mezar kitabesindeki bilgilere göre 1282/1866, oğlu Celal Ergun'a göre ise 1871 tarihinde, Süleymaniye'de (İstanbul) dünyaya gelmiştir. Babası Evkaf-ı Hümayun hülefasından Osman Vasfi Efendi'dir. Semavi Eyice'nin verdiği bilgilere göre, Mehmed Ziyâ Bey, Hamidiye Sıbyan Mektebi ve Galatasaray Mekteb-i Sultanisi'nde (1886) öğrenim görmüş, ardından Mekteb-i Sanayi-i Nefise'deki (1890) öğrencilik yıllarında Maliye Nezareti Muhasebe-i Umumiye Defter-i Kebir-i Umumi dairesinde memuriyete başlamıştır. 14 Ağustos 1889'dan itibaren Gümülcine, Edirne, Tekirdağ, Midilli, Gümülcine, Halep, Konya, Bursa ve İstanbul'da eğitmenlik ve okul idareciliği yapmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanının ardından ise İstatistik İdaresi Müdürlüğü'ne atanmıştır. Mehmed Ziyâ Bey bu görevi esnasında Avrupai tarzda ilk rehberi ve yıllığı hazırlamıştır. Daha sonra, İstanbul Şehri Muhipleri Cemiyeti'ne (15 Temmuz 1911'de kurulmuştur) üye olmuş ve bu üyeliği süresince İstanbul ve Boğaziçi hakkında yazdığı yazılar ile bölgenin o yıllardaki doğal ve mimari güzelliklerini kayıt altına almış, okurlarına tanıtmıştır.

Mehmed Ziyâ Bey Osmanlı-Türk tarihinin önemli olayları veya önemli simalarının ölüm yıldönümleri anısına tertiplediği ihtifaller (törenler) sebebiyle "İhtifalci" unvanını almıştır. İhtifalleri özellikle XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında adeta birbirini kovalayan siyasi ve askeri krizler karşısında maneviyatı zedelenen halka umut ve güç aşılamak adına önemsemiştir. Hatta, Mehmet Şahingöz'ün verdiği bilgilere göre, II. Meşrutiyet'in (1908) ilanının ardından, Meclis-i Mebusan başkanlığına bir telgraf çekerek İstiklâl-i Osmânî adıyla ilk resmi bayramın tertip edilmesi başvurusunda bulunmuş ve bu başvurunun akabinde 8 Temmuz 1909 tarihli kanunla, her sene 10 Temmuz günü kutlanmak üzere resmileştirilmiş ve aynı yıldan itibaren kutlanmaya başlanmıştır.

Mehmed Ziyâ Bey'in bir diğer önemli eseri ise eğitimci olarak görev yaptığı Bursa ve Konya'ya dair kaleme aldığı *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat (1328/1910-1911)* isimli eserdir. Bu eserinde yapmış olduğu yolculuğu detaylı tasvirlerle anlatan Mehmed Ziyâ Bey, anlatımlarında Gebze'ye (Gekbuze) yer vermiştir. Mehmed Ziyâ Bey, Eskişehir'de ziyâret ettiği Çoban Mustafa Paşa tarafından 1515 yılında yaptırılmış olan Kurşunlu Camii'ni anlatırken, ona çok benzeyen Gebze'deki Çoban Mustafa Paşa Camii (1510) hakkında da bilgi verir. Ayrıca, annesinin de Gebzeli olduğunu ve anne tarafından akrabalarını ziyaret maksadıyla Gebze'ye gittiğinde bu camiyi ve türbeyi de ziyaret ettiğini belirtir. Gebze'deki caminin iç tarafında âsâr-ı nefîse ve nâdire-i Osmâniyye'den, ceviz üzerine sedef ve altın işlemeli, Mısırlı bir sanatkârın elinden çıkmış iki adet Mushaf-ı Şerif mahfazası bulunduğunu aktarır. Caminin yine iç tarafında, mermer üzerindeki yazıların gayet nefîs bir kûfî hatla oyulup içlerinin siyah renkli tutkal benzeri yapışkan bir madde ile yazıldığını belirtir. Caminin minaresinin minare kapısının üstünde, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde de bulunan, yine kûfî bir Besmele-i Şerîfe'nin bulunduğunu anlatır. Sanatkârane biçimle işlenmiş kapıları olan türbe ile aynı alanda imaret, medrese, tekke, han ve kütüphanenin bulunduğunu ifade eder.

Aralarında *İstanbul ve Boğaziçi: Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Âsâr-ı Bâkıyesi (I. Cilt: 1336/1917-1918; II. Cilt: 1928)*, *İstanbul'daki Âsâr-ı Atîka Hakkında Muhtasar Mâlûmat (1338/1919-1920)*, *Târîh-i Sanâyi' (1309/1891-1892)*, *Vesâik-i Kadîme-i Edebiyye (1313/1895-1896)* gibi önemli eserlerin de bulunduğu çok metin kaleme alan Mehmed Ziyâ Bey 27 Mart 1930 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp'teki (İstanbul) Bahariye Mevlevihanesi Haziresi'nde bulunan Dedeler Mezarlığı'ndaki aile mezarına defnedilmiştir.

KAYNAKÇA
Yavuz Selim Dokumacı, "Mehmet Ziya ve Tarih-i Sanayi", *Dört Öge*, Sayı 11, 2017, ss. 169-181; Semavi Eyice, "İhtifaci Mehmed Ziyâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, ss. 559-560; İhtifalci Mehmed Ziya Bey, *Osmanlı'nın Kanatları Altında Bir Uzakdoğu Devleti: Açe*, haz. Harun Tuncer, İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, 2011.; Muhsin Karabay, "İhtifâlci Mehmed Ziyâ Bey Adında Bir İstanbul Sevdâlısı", *Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi*, Cilt CXVI, Sayı 806, 2019, ss. 82-90; A. Murat Karavelioğlu, "İhtifalci Mehmet Ziya Bey ve İstanbul ve Boğaziçi Adlı Eseri", *İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul*, ed. Feridun M. Emecen, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi & Kitabevi, 2010, ss. 335-349; Mehmed Ziyâ, *İstanbul ve Boğaziçi: Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Âsâr-ı Bâkıyesi (İkinci Kitab)*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928; Mehmed Ziyâ, *K'ariye Cami-i Şerîfî*, İstanbul: Şems Matbaası, 1326; Mehmed Ziyâ, *Târîh-i Sanâyi'*, İstanbul: Karabet Matbaası, 1309; Mehmet Ziya, *Bursa'dan Konya'ya Seyâhat Konya Seyâhatı Hâtırâtından*, haz. Ahmet Çaycı & Bayram Ürekli, Konya: Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, 2010; Köksal Seyhan, "Çoban Mustafa Paşa Külliyesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 8, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1993, ss. 351-354. Mehmet Şahingöz, "Osmânlı'dan Millî Mücadeleye İstiklâl-i Osmânî Günü Kutlamaları", *Osmanlı Ansiklopedisi*, Cilt 1 (Siyaset), Ankara: Yeni Türkiye Yayınevi, 1999, ss. 194-201.

Sinan VARDAR

İKİNCİ İZMİT İMAR PLANI

Kemal Ahmet Aru'nun İzmit Planı, İzmit'in Aru İmar Planı

Jansen'den sonra ikinci İzmit imar planı 1948 yılında Kemal Ahmet Aru ve Gündüz Özdeş tarafından hazırlanmıştır. 1952 yılında bu planların değişeceği,

İkinci İzmit İmar Planı. İzmit'in Kemal Ahmet Aru tarafından çizilen ikinci imar planı (Resul Narin Arşivi)

önceden hazırlanan bu planlarla iyi sonuç alınamayacağı ve bu nedenle yeniden ölçümler yapılarak çizilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ardından Kemal Ahmet Aru'nun 1/5000 ve 1/2000 ölçekli planları, Belediye Kanununun 70. maddesi 9. fıkrası ve 71. maddesine göre şehir meclisi tarafından incelenmiş ve kabul edilmiştir. 1953 yılında ise 1/1000 ölçekli plan yine aynı kontrollerden geçerek kabul edilmiştir. Sonuç olarak 1948 yılında hazırlanan imar planı 1952 ve 1953 yıllarında kademeli olarak onaylanmıştır. Fakat İller Bankası Analitik Etütlerinde planın 1952 yılında ihale edildiği ve 1956 yılında onandığı yazılmaktadır. Fügen Avdan *Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Süresinde Planlama Deneyimi: 1930- 1980 İzmit Planları* adlı yüksek lisans tez çalışmasında bu durumun sebebine ihtimal olarak, belediyenin maliyeti karşılayamaması nedeniyle İller Bankası tarafından proje yapımının tekrar ihaleye çıkarılmasını göstermiştir. Yine Analitik Etütlerde planın müellifi tarafından değiştirildiği söylenmekte ve planın değişiklik geçirdiği hali çalışmada yer almaktadır. Aru tarafından hazırlanan ilk planda Yenicuma Camii'nin güneyinden Halkevinin kuzeyinden geçen İstanbul-Ankara yolu geçişinin sahile alınması ile ilgili plan değişikliğine 1953 yılında dönemin yerel gazetelerinde itiraz edilmiştir. Sahilden geçirilerek düşük maliyetle yapılacak bu işin, kentin kalkınmasına engel olacağı ve şehrin sahille bağlantısını keseceği ifade edilmektedir. Diğer yandan İzmit Belediyesi'nin arşivinde planın Aru tarafından revize edilmiş, 1960 yılı onaylı hâli tespit edilmiştir. Bu bilgilerden yola çıkarak söz konusu olan planın onaylandıktan sonra birtakım değişikliklere uğradığı anlaşılmaktadır.

Kemal Ahmet Aru'nun 1/2000 ölçekli imar planı projesine ait raporuna dönemin mimarlık dergisi olan *Arkitekt*'ten ulaşılmış ve elde edilen planlar bu rapor doğrultusunda yorumlanmaya çalışılmıştır. Fonksiyonlarına göre tanımlanan şehre ait bölgeler ve yapılanmalar şöyle özetlenebilir:

Demiryolu güzergâhı üzerinde ve bu kısmın kuzeyinde, kısmen İstanbul Caddesi'nde bulunan ticaret bölgesi korunmuş ve yeni liman bölgesinde ticaret blokları önerilmiştir. Ayrıca Ömerağa Mahallesi'nde bir pazar yeri ve hal binası düzenlenmiştir. Saat Kulesi'nin bulunduğu tepe üzerinde konumlanan hükümet binası ve askeri kumandanlık binasının yanına yeni adliye binası inşa edilmektedir. Bu nedenle bu alan idare merkezi olarak belirlenmiştir. Şehrin belediyesi ise mevcut gümrük binasının bulunduğu iskele başında bir meydan kenarında uygulanmıştır. Liman ve endüstri bölgesi, mevcut İstasyon Meydanı'nın devlet yolu bağlantıları düşünülerek planlanmıştır. Bu meydan üzerinde yeni bir iskelenin inşası yapılarak deniz ve kara nakliyatı bir meydan üzerine konumlanmıştır. Bahriyeden tersane sahası geri alınarak, şehrin deniz cephesi artırılmış, burada ticaret blokları, antrepolar, tahmil tahliye tesisatı düşünülmüş ve demiryolu da yeniden inşa edilerek 500-600 metre kadar rıhtım kenarına uzatılmıştır. Endüstri, liman ve yeni demiryolu istasyonları için Körfez bataklığı en uygun yer olarak düşünüldüğünden bu saha boş bırakılmıştır. Şehrin batısında bulunan büyük endüstrinin yine batıya doğru ilerlemesi uygun görülmüştür.

İzmit'in eski şehir kısımları Kozluk, Cedit, Hacıhasan, Kemalpaşa, Çukurbağ, Karabaş, Akçakoca, Dabakhane, Tepecik, Orhan, Hacıhızır, Ömerağa mahalleleridir. Bu mahallelerde, dokuya uygun olması nedeniyle evler 2 katlı olmalı, pencere şekilleri, plan tertipleri, çatı meyilleri, saçak gibi detayları mahallenin eski evlerine uymalıdır. Tepe mahallelere çıkan yollar üzerinde incelemeler, istikametleri devamlı olanlar üzerinde hiza düzenlemeleri yapılmış ve bu mahallelere otobüs servisleri sağlanmıştır. Şehrin kuzeydeki imar sınırları tespit edilerek kuzey çevre yolu ile çevrelenmiştir. Eski şehirde değişme imkânlarının zamanla, adım adım olacağı belirtilmiştir. Şehrin cami ve benzeri eski eserlerini başka binalar sarmış ve tesirlerini bozmuştur. İmar planında bu nokta göz önünde bulundurulmuş, camilerin etrafı açılarak düzenlenmiştir.

Şehrin batısındaki yamaçlarda yeni işçi mahalleleri tanzim edilmiştir. Depremin büyük etkisi altında kalabilecek yerlerin, deprem yönetmeliğine uygun inşa edilmesi gerekmektedir. Devlet yolu ile demiryolu arasındaki Numune Mahallesi için ve demiryolunun kuzeyinde, Memleket Hastanesi'nin doğusunda iki katlı bitişik evler planlanmıştır. Kâğıt Fabrikası'nın kuzeyindeki yeni mahallelerde ve stadyum civarındaki adalarda iki katlı ayrı ev, yeni açılacak olan devlet yolunun kuzey kenarında, Tekeli ve Hürriyet caddelerinin

iki tarafında üç veya dört katlı bloklar yapılması düşünülmüştür. Yenicuma civarında bulunan düz arazi, şehre yakınlığı, mühim yollar kenarında bulunması ve topoğrafik önemi bakımından birinci planda imar alanı olarak seçilmiş ve bu kısma ait ev tipleri hazırlanmıştır. İstanbul-Ankara devlet karayolunun geçtiği doğudaki harap şehir yerleri de birinci plandadır.

Yeni şehir kısmında bodrum kat, dükkân, mağazaların nerelere yapılması gerektiği belirtilmiştir. Kozluk, Yenidoğan, Tabakhane, Hacıhızır, Ömerağa ve Cedit mahallelerinde zemin suyu seviyesinin düşük olduğu yerlerde bodrum katı yapılacaktır. Tepecik ve Mehmet Ali Paşa mahallelerinde, su seviyesinin yüksek olduğu yerlerde bodrum katı olmayacaktır. Tepecik Mahallesi'nde Hürriyet ve Tekeli Caddesi, Saat Kulesi'nden Yenicuma Camii'ne kadar 4 katlı ticaret binaları, mağazalar ve dükkânlar düzenlenecektir. Ömerağa Mahallesi'nde ve İstanbul Caddesi hizasında (hükümet binasından İzmit Lisesi'ne kadar), yine 4 katlı ticaret binaları ve dükkânlar yapılacaktır. Şehrin geliştirilen yeni alanları içinde çarşı merkezleri oluşturularak, 12 metreden daha geniş yollarda 3 katlı, diğer kısımlarında 2 katlı yapılar inşa edilecektir. Kozluk Mahallesi'nden gümrük binasına, oradan Yenicuma Camii'ne kadar yine 4 katlı ve kalan kısımlarda 3 katlı yapılaşmaya izin verilecektir.

Yeni belediye binası, eski gümrük binası yerinin bulunduğu bir meydan kenarına ve iskele başına yerleştirilmiştir. İstasyon binası, mevcut binanın 70 metre kadar batısına konmuştur. Şehirde bulunan 7 adet ilkokulun etrafı analiz edilmiş, genişlemesi için alanlar ayrılmış, ayrıca buralar için yeni ilkokullar ilave edilmiştir. Şehrin doğusunda Kilez Köprüsü civarında, yeni mezbaha tesisleri düzenlenmiştir. Şehrin doğusunda, Derince yolu kenarında cezaevi yeri ayrılmıştır. Ömerağa Mahallesi'nde, İstanbul yolu ile Hürriyet Caddesi arasında, belediye tarafından istimlâk edilen saha üzerinde hal ve pazar yeri düzenlenmiştir. Sahilde yeni belediye binası ve halkevi arasına belediye oteli yerleştirilmiştir. Ayrıca sahil şeridi üzerinde, Halkevi ve cami civarında başka otel ve gazinolar konumlandırılmıştır. Yine sahil şeridi üzerinde şehir tiyatrosu ve kitaplığı düşünülmüştür.

Park, yeşil alanlar ve spor tesisleri; mevcut park ve yeşil alanlar korunmuş, ayrıca sahilde eski gümrük binası ve Yenicuma Camii arasında park düşünülmüştür. Mehmet Ali Paşa Mahallesi'nde yeni bir spor sitesi düzenlenmiştir. Yeni iskân alanları içinde ayrıca yeşil alan, park, çocuk bahçesi gibi açık alanlar ayrılmıştır. Şehrin kuzeyindeki yamaçlarda birçok manzara noktaları tesis edilmiştir. Şehrin batısında Seka Kâğıt Fabrikası'na ait bir spor alanı bulunması nedeniyle, doğudaki gelişim alanları için de spor sahası tasarlanmıştır. Tesis edilecek olan spor sahası resmi geçit sahası olarak da kullanılacaktır. Şehrin güneydoğusundaki Körfez bataklıkları, büyük fidanlıkların düzenlenmesi için en elverişli alanlardır.

İzmit'in 1927-1950 yılları arasındaki nüfus sayımlarına bakılarak 1935-1940 yılları arasındaki yaşanan anormal artış, o tarihlerde kurulan Seka Fabrikası ile ilişkilendirilmiştir. Aynı oranın gelecekteki elli seneye uygulanması halinde, İzmit'in Derince'ye kadar uzama olasılığının olduğu belirtilmektedir. Aru, 2000 yılı için yıllık %1,5 artış oranı ile 74.785 kişi sayısı hesaplasa da İzmit'in nüfusu 2000 yılında 195.699'dur.

Kemal Ahmet Aru

Uygulamaları ve akademisyen kimliğiyle Türkiye'de kent planlamasının gelişimine katkıda bulunan mimar ve kent planlayıcısı Kemal Ahmet Aru, 1912 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1937 yılında Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuş, daha sonra Yüksek Mühendis Mektebi'nde (İstanbul Teknik Üniversitesi) şehircilik hocası olarak çalışmaya başlamıştır. 1950 yılında profesör unvanını elde ederek aynı yıl Şehircilik Kürsüsü başkanı seçilmiştir. Öğretim üyesi olarak çalışan Aru, bir yandan kent planlamasıyla ilgili tasarım ve uygulamalar yapmakta, diğer yandan birçok yapı ve tesisin inşasıyla uğraşmaktadır. Aynı zamanda çeşitli kent tasarımı ve mimarlık yarışmalarına katılarak birçok ödül kazanmıştır. Kemal Ahmet Aru, Türkiye'de kent tasarımının ayrı bir konu olarak önemini vurgulayan ve bu alanda çalışmalar yapan ilk mimarlardandır. Berlin'de açmış olduğu Türk Şehirleri Sergisi bu alandaki ilk önemli girişimlerden biridir. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde başta Isparta, Kayseri, İzmit, Söke, Tekirdağ, Kars ve Tokat olmak üzere birçok yerleşim yeri için yaptığı tasarım ve uygulamalarıyla kent planlama girişimlerinin yaygınlaşmasında öncü olmuştur. Kent planlaması sorunları için geliştirdiği çözümler, Aru'nun mimarlık çalışmalarında da etkili olmuştur. Tekil bir yapının tasarımından ayrıca çevreyle olan ilişkileri konu ederek bütüncül bir bakış açısıyla ürettiği projeler, özellikle 1960'lı yıllardan sonra giderek önem kazanmıştır. Aru'nun bu türde yaptığı çalışmalar arasında 1947'de ve 1954'te yaptığı Birinci ve Dördüncü Levent Konut Siteleri bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

F. Avdani, *Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Süresinde Planlama Deneyimi*: 1930- 1980 İzmit Planları, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli, 2009; Hürsöz *gazetesi*, Kemal Ahmet Aru, "İzmit Şehri İmar Planı", *Arkitekt*, 1953, 9-12, 208-216; Kemal Ahmet Aru, *Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı*, YEM Yayınları, 2002; Özden Senem Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2012; https://www.kemalahmetaru.itu.edu.tr.

Özden Senem EROL

İL HALK KÜTÜPHANESİ

Kocaeli Merkez Kütüphanesi

Kocaeli şehrinde kütüphane tecrübesi, ilkin 1932 yılında açılan İzmit Halkevi'nin bir birimi olarak hizmete giren Halkevi Kitaplığı ile başlamıştır. Bir veriye göre Halkevi Kitaplığı'nın 1933 yılındaki kitap sayısı 1081, okuyucu sayısı ise 226 kişi idi (Akbal, 2019: 80). Kitaplık ilk hizmete girdiği dönemde sabah saat 10:00-12:00, öğleden sonra da saat 14:00-18:00 arası açık

İl Halk Kütüphanesi

tutulsa da 1938'den itibaren her gün sabahtan akşama kadar açık kalmıştır. 1936 yılında belli gün ve saatlerde satranç ve bilardo oyunlarıyla da okuyuculara hizmet vermiştir. Aynı yılki sayıma göre ise kitaplıkta 1430 kitap, gazete ve dergi koleksiyonu bulunmaktadır. Dolayısıyla kitaplığa kitabın yanı sıra günlük gazeteler de düzenli olarak gelmiştir. Halkevi Kitaplığı'nın bir hizmeti de radyo dinletisi yapmasıdır. İki radyosu ile kitaplık belli gün ve saatlerde İzmit halkına ulusal müzik ve kültür yayını yapmıştır. 1951'de Halkevi'nin kapatılması üzerine kitaplık, Kocaeli Yüksek Tahsil Derneği İdare Heyeti'ne devredilmiştir.

Bugünkü kütüphanenin esas temelini teşkil eden yapılanma 1953 yılında "Maarif Vekâleti Umumi Kütüphanesi"yle ortaya çıkmıştır. Halk Eğitim Merkezi'nde 1988 yılına kadar hizmet veren kütüphane bu tarihte Sakıp Sabancı tarafından yaptırılarak kullanım hakkı Kültür Bakanlığı'na devredilen Sabancı Kültür Sitesi'nde hizmet vermeye devam etmiştir. İl Halk Kütüphanesi, Sabancı Kültür Sitesi bünyesinde Sabancı Kültür Merkezi ve Güzel Sanatlar Galerisi ile aynı binayı paylaşarak günümüzde hizmet vermeye devam etmektedir. Sabancı Kültür Sitesi, on dört bin metrekarelik bir alana kurulmuş olup, dört bin metrekaresi kapalı alandır. İl Halk Kütüphanesi'nde beş yüz elli metrekarelik üç katlı bir kapalı alana ve bir asma kat vardır.

17 Ağustos 1999 depreminde Sabancı Kültür Sitesi hasar görünce bakım ve onarım çalışmaları başlatılmış, bu süre zarfında İl Halk Kütüphanesi, Nazmi Oğuz ve Zübeyde Hanım şubelerinde hizmet vermiştir. Bakım ve onarım çalışmalarının tamamlanmasıyla 15 Kasım 2001 tarihinde okuyucu hizmetine açılarak hizmet vermeye devam etmiştir.

İl Halk Kütüphanesi müdürleri: Vedat Avcı, Şahin Koyuer ve Adil Öğüten'dir. Adil Öğüten halen görevine devam etmektedir.

İl Halk Kütüphanesi personelinden müdür yardımcısı Gülfem Öztin emekli olmuştur ve yeni bir atama beklenmektedir. Kütüphaneciler, Pınar Türkmen Eken, Levent Belat, Özgür Akgün, Önder Bakan, Saliha Sarı, Meltem Yeşilyurt, memurlar, Gezici Kütüphaneci Nazmi Aydın ve Meltem Demirci, şef Fatma Akpınar, işçiler İrfan İlerisoy, Rafet Okumuş, Murat Eski ve Nermin Utaş'tır.

Günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı olarak hizmet veren İl Halk Kütüphanesi'ndeki kitaplar J. Dewey tasnif sistemine göre sınıflandırılmıştır ve OPAC sistemi ile kitaplar sisteme kaydedilmektedir. KOHA sisteminin kullanıldığı kütüphanede kitapları elektronik ortamdan taramak mümkündür. Üç buçuk katlı kütüphanenin giriş katı danışma, birinci katı müdüriyet, ödünç verme, süreli yayınlar ve çocuk kitapları, 2. katı okuma salonu, Atatürk Kitaplığı ve kaynak kitapların bulunduğu bölümdür. Kütüphanede açık raf sistemi kullanılmakta ve sessiz okuma alanları ile kitaplıklar birlikte hizmet vermektedir. Kütüphanenin terası kapatılarak, sesli çalışma alanı hâline getirilmiştir.

Kütüphanenin giriş katında güzel sanatlar, mimari eserler, bakanlığın özel kitapları ve bilgisayar köşesi bulunmaktadır. Okuyucuların hizmetine sunulmuş sekiz bilgisayar ve internet olanağı ile okuyucular kütüphane bilgisayarlarını kullanabilmektedirler. Ayrıca okuyucular kendi dizüstü bilgisayarlarını getirerek kütüphanenin internetinden de faydalanabilmektedir. Bakanlığın kütüphanede uyguladığı proje ile görme engelli ve ileri derecede görme bozukluğu olan okuyucular için üç programa sahip bilgisayar bulunmaktadır. Altı Nokta Körler Derneği ile iş birliği yapılarak yürütülen bu proje kapsamında görme engelli okuyuculara bu sistemin öğretilmesi için kurs verilmektedir. Bu programlar sayesinde görme engelli okuyucular istedikleri bilgiyi kaydetmektedirler. İleri derecede görme bozukluğu olan okuyucular için program, yazıları

seksen kata kadar büyüterek ve okuyuculara hizmet vermektedir.

Kütüphanenin birinci katında ise üye olma ve ödünç verme işlemleri yapılmaktadır. Bakanlığın satın alıp kütüphaneye gönderdiği süreli yayınlar, günlük gazeteler, yerli ve yabancı yazarların eserlerinin olduğu koleksiyon ile çocuk dergi ve kitaplarının olduğu bölüm buradadır. Bu katta çocuk okuyucular için çocuk okuma köşesi de bulunmaktadır. Burada güncel ve yeni gelen eserler ile en çok okunan kitapların sergilendiği bir bölüm de vardır. Sözlükler, ansiklopediler, kaynak kitaplar ile sessiz çalışma bölümü bulunan bu katta TÜBİTAK yayınları ve TÜBİTAK köşesi de bulunmakta, ayrıca kutsal emanetler ve atlas köşesi yer almaktadır. Kütüphanenin geniş ve güncel koleksiyonundaki siyaset, ekonomi, hukuk, tıp, eğitim bilimleri, gelenekler ve halk bilimleri, Türk dili, teknik ve mühendislik, çocuk yetiştirme ve sağlığı, işletme, muhasebe, sanat tarihi eserleri bu katta okuyucuya hizmet vermektedir. Kocaeli şehri ile ilgili yayınlanmış bütün eserlerin bulunduğu bölüm de bu kattadır.

Kütüphanenin ikinci katında tarih, coğrafya, edebiyat eserleri, kaynak eserler, Atatürk köşesi ve sessiz çalışma alanı bulunmaktadır.

Geniş bir koleksiyona sahip olan kütüphanede 2020 yılı verilerine göre 2848 çocuk kitabı ve 41393 yetişkin kitabı bulunmaktadır. Kütüphanenin 000-Genel kodlu kitap sayısı 726, 100-Felsefe ve Psikoloji kodlu kitap sayısı 2013, 200-Din kodlu kitap sayısı 2890, 300-Toplum Bilimleri kodlu kitap sayısı 6734, 400-Dil ve Dilbilim kodlu kitap sayısı 609, 500-Doğa Bilimleri ve Matematik kodlu kitap sayısı 725, 600-Uygulamalı Bilimler ve Teknoloji kodlu kitap sayısı 1533, 700-Sanatlar kodlu kitap sayısı 2411, 800-Edebiyat ve Retorik kodlu kitap sayısı 20697, 900-Coğrafya, Tarih ve Yardımcı Disiplinler kodlu kitap sayısı 5330'dur. Kütüphane süreli yayınları aylık olarak almakta, iki ulusal ve yedi yerel gazete günlük olarak kütüphanede bulunmaktadır.

Gezici kütüphane ise 1978 kitaba ve 15 süreli yayına sahiptir. Gezici kütüphane sürekli olarak iki ilçe ve üç köyde bulunmaktadır. 2020 yılı içinde altmış durakta hizmet vermiştir. Gezici kütüphanenin çocuk üye sayısı 112, yetişkin üye sayısı ise 181'dir. Kütüphanenin çocuk üye sayısı 649, yetişkin üye sayısı 11497'dir. Kütüphanenin 2020 yılı toplam üye sayısı 12439'dur. Kütüphaneden çocuk okuyuculara verilen ödünç kitap sayısı 875, ödünç verilen süreli yayın sayısı ise 28'dir. Yetişkin okuyuculara verilen ödünç kitap sayısı 4081, ödünç verilen süreli yayın sayısı ise 139'dur. Gezici kütüphanenin çocuklara verdiği ödünç kitap sayısı 382, yetişkin okuyuculara verdiği ödünç kitap sayısı 546'dır.

Kütüphane bir ödünç verme salonu, bir çocuk kitapları salonu, bir internet odası, bir araştırma salonu ve bir adet sesli çalışma alanından meydana gelmektedir. Okuyucuların kitap ödünç alabilmesi için kütüphaneye üye olması gerekmektedir. Kimlik kartları ile kütüphaneye üye olan okuyucular, ilk olarak bir kitap ödünç alabilmektedirler. Daha sonraki alımlarda üç kitap ödünç olarak verilmekte ve on beş gün ödünç alma süresi bulunmaktadır. Okuyucular isterlerse ödünç alma süresini on beş gün daha uzatabilmektedirler. Kütüphanenin kaynak kitapları ödünç verilememektedir, sadece kütüphane içinde okuyucu hizmetine sunulmuştur. Kütüphanenin kafeteryası bulunmakta ve okuyucularına hizmet vermektedir. Ayrıca Kültür Müdürlüğü ile ortak kullanılan bir mescide sahiptir. Kütüphanenin açık bir alanı ve bahçesi bulunmamaktadır.

Teknolojinin son derece geliştiği günümüzde kütüphane de teknolojik gelişmelerden faydalanmaktadır. Kütüphanenin "http://kocaeli.kutuphane.gov.tr/" adıyla bir resmi sitesi bulunmaktadır. Bu sitede kütüphanenin internet kataloğuna ulaşmak ve sadece il kütüphanesi değil ilçe kütüphanelerindeki katalogları da taramak mümkündür. KOHA programının kullanıldığı katalog tarama ile dünyanın her yerinden Türkiye'deki bütün şehirlerde bulunan il ve ilçe kütüphanedeki eserler aranabilmektedir. Sitede e-kitap, konuşan kitaplık, ulusal toplu kataloğu, Milli Kütüphane, Atatürk, Katalog tarama/KOHA, etkinlikler ve kitap fuarları bölümleri bulunmakta ve bilgiler güncellenmektedir.

Kütüphanenin resmi facebook ve instagram sayfaları da bulunmaktadır. Sosyal medyayı güncel olarak kullanan kütüphane, sosyal medya hesaplarından düzenledikleri konferans, yazar söyleşileri, katıldıkları ve düzenledikleri etkinlikleri, yarışmaları ve kütüphane hakkındaki bilgileri güncel olarak paylaşmaktadır.

Kütüphane, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İl Kültür Müdürlüğü ve Valilik ile resmi faaliyetlerini ortak sürdürmektedir. Kütüphane ayrıca bakanlığa bağlı on üç ilçe kütüphanesi, Kocaeli Üniversitesi, belediyeler, bakanlıklar ve derneklerle de kitap alışverişi (Kocaeli şehri içinde herhangi bir halk kütüphanesinden ödünç alınan kitap, farklı bir halk kütüphanesi şubesine teslim edilebilmektedir), toplantılar, belirli gün ve hafta etkinlikleri, söyleşiler ve Kocaeli Kitap Fuarı'na katılım gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Düzenli olarak her yıl "Kütüphane Haftası" etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu faaliyet kapsamında resim, şiir, kompozisyon ve fotoğrafçılık alanlarında yarışmalar düzenlenmektedir. Kütüphane ayrıca her yıl en çok kitap okuyan üyesine ödül vermektedir.

Kütüphaneye düzenli olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı kitap almakta ve dergi abonelikleri de bakanlık tarafından yapılmaktadır. Kitap alımlarında okuyucu isteği olan kitaplar varsa bakanlığa iletilmekte ve alınacak eserler listesine eklenmektedir. Kütüphaneye ayrıca derme eserler toplanmakta ve gönderilmektedir. Kocaeli'de basılan bütün yayınların derlemesi yapılmakta ve bu eserlerden altışar adet kütüphaneye gönderilmektedir. Yayıncılar ve matbaalarla bu faaliyet birlikte yürütülmektedir. Kocaeli'deki bütün gazeteler de kütüphaneye gönderilmektedir. Kütüphanedeki kitapların büyük kısmı Türkçe olsa da içinde İngilizce, Almanca, Fransızca ve Osmanlı Türkçesi eserler de vardır.

Kütüphane hafta içi saat 09:00-22:00 saatlerinde açık olup cumartesi günü 09:00-17:00 saatlerinde hizmet vermektedir. Pazar günü ve resmi tatil günlerinde hizmet vermemektedir. Pandemi şartlarında ise kütüphane hafta içi 09:00-17:00 saatlerinde çalışmıştır. Pandemi sürecinde kütüphanenin internet bölümü ve kütüphane kafeteryası kapatılmıştır. Ayrıca kütüphaneye gelen okuyucu sayısı azaltılmıştır ve okuyucular teker teker kütüphaneye alınmıştır. Kütüphane pandemi sürecinde ödünç kitap vermeye devam etmiştir.

Kocaeli İl Halk Kütüphanesi Oramiral Salim Dervişoğlu Caddesi, Sabancı Kültür Sitesi'nde Büyükşehir Belediyesi yanında, Mimar Sinan Köprüsü çıkışında bulunmaktadır. Şehir içi taşıtları kullanarak kütüphaneye gelmek çok kolaydır.

KAYNAKÇA

Berna Kaya, *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış YLS Tezi, 2008; Kütüphane Memuru Pınar Türkmen Eken ile görüşme; Kütüphane Müdürü Adil Üğüten ile görüşme; Oktay Akbal, *Halkevlerinin Kütüphane ve Yayın Kolu Şubeleri Çalışmaları (1932-1951)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış YLS Tezi, 2019.

Muhammed Bilal ÇELİK

İLHAN ÇINAR (1931-1978)

Karamürsel Belediye Başkanı

Belediye başkanı olarak Karamürsel'in yakın tarihinde iz bırakan İlhan Çınar, 1931 yılında İzmit'te doğdu. Babası, İzmit'in önde gelen pişmaniyecisi Agop Dolmaciyan'ın ustalarından İbrahim Ethem, annesi Kadriye Hanım'dı.

İlhan Çınar'ın çocukluğu, ağabeyleri Tuğrul ve Erdoğan gibi babasının İzmit'teki pişmaniye dükkânında geçti. İlk, ortaokul ve liseyi burada bitirdi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne kaydını yaptırdı ancak kısa bir müddet sonra tahsilini yarıda kesti ve ailesinin taşınmış olduğu Karamürsel'e döndü. Ağabeyi Erdoğan Çınar'la birlikte ilçe merkezindeki, ailesinden intikal eden şekerci dükkânında çalıştı. Daha sonra Tekel'in Karamürsel şubesinde tütün eksperi olarak görev yaptı. Bu dönemde Karamürsel'de yoğun bir kitleyi oluşturan tütün üreticileri ile bire bir temasları olmuştu. Yine bu süreçte sosyal konumu itibariyle gördüğü teşvikler üzerine, öteden beri ilgi duyduğu politikaya atıldı. 1960 ihtilalinden sonra kurulan Adalet Partisi saflarında yer aldı. 1963 yılında yapılan mahalli seçimlerde Adalet Partisi'nden Karamürsel belediye başkanlığına seçildi. 32 yaşında belediye başkanlığına getirilen Çınar, dönemin zor şartlarına rağmen ilçenin son derece yetersiz olan altyapısını güçlendirici hizmetlerde bulundu. 1964-66 yıllarında, jeneratörlerle aydınlanan ilçe elektrik şebekesinin ulusal elektrik hattı olan Çatalağzı'na bağlanmasında, D-130 devlet yolunun ilçe merkezinden çift şeritli olarak geçmesinde katkıları oldu. Su şebekesi ile kanalizasyon hattını yeni baştan inşa etti, evlere kadar döşenen suyolları sayesinde ilçe halkı, sokak çeşmelerinden evlerine su taşımaktan kurtuldu. Bu arada Karamürsel halkı ona, "Koca Reis" unvanını verdi.

İlhan Çınar, Rauf Denktaş ile

İlhan Çınar, 1968 yılındaki seçimlerde ikinci kez belediye başkanlığını kazandı. Kurumun mevcut imkânları çerçevesinde, yatırımlara hiç ara vermeden devam etti. İlçeye yeni eserler kazandırdı. Ortaöğretimin ilçede gelişmesi adına yeni okul arsaları tahsis etti, binaların yapımına fiziki katkılar sağladı.

1969 yılında Latife Hanımla evlenen Çınar, 1973 yılına kadar hizmetlerini aynı yüksek tempoda sürdürdü. Mensubu olduğu parti teşkilatıyla yaşadığı sorunlar sebebiyle 1973 yılında gerçekleştirilen mahalli seçimlerde, bu kez bağımsız aday olarak belediye başkanlığına soyundu ve güçlü rakiplerini geride bırakarak seçimlerin galibi oldu. İlçe halkı, onu, üçüncü defa belediye başkanlığına getirmişti.

İlçe merkez sahilinin mevcut dar şeridini, yeni dolgu ve rıhtım projesiyle genişletmeyi hedefleyen belediye başkanı İlhan Çınar, 1976 yılında, merkezi hükumetten 2 milyon liralık turizm yatırım ödeneği sağlamayı başardı. Turizm ve Tanıtma Bakanlığınca tahsis edilen bu önemli ödenekle başkan İlhan Çınar, 2 kilometre uzunluğunda, 35 metre genişliğinde yeni bir dolgu alanını Karamürsel'e kazandırdı. İlçeye, hareketli ve canlı bir yaşam alanı kazandıran sahil dolgusu projesine, ondan sonraki dönemlerde de devam edildi.

Başkan Çınar, Adalet Partisi listesinden, Kocaeli milletvekili adayı olmak için 14 yıl aralıksız sürdürdüğü görevinden 31 Mart 1977 tarihinde ayrıldı. Ancak ön seçimle yapılan milletvekilliği adaylık yarışında beklediği sıralamayı elde edemeyince seçilme şansını kaybetti.

Karamürsel'in ekonomik ve sosyal gelişmesine önemli katkılar sağlayan belediye başkanı İlhan Çınar, 47 yaşında iken 10 Temmuz 1978 günü geçirdiği bir trafik kazasında hayatını kaybetti.

KAYNAKÇA

Erdoğan Özdemir, "İz Bırakanlar, Belediye Başkanı İlhan Çınar", *Huzurun Başkenti Karamürsel Dergisi*, Sayı 2, İlkbahar 2018, s. 50-51; Erdoğan Çınar'ın 'Özlediğim', adlı Hatıra Risalesi, 30 Ağustos 2008, s. 45-47; Karamürsel Belediye Arşivi; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, İstanbul 2017, s. 251.

Erdoğan ÖZDEMİR

İLHAN HAFTACI (1953-...)

Şenyuva Köftecisi, Siyasetçi, Spor Kulübü Yöneticisi

20 Nisan 1953 tarihinde İzmit-Çınarlı'da doğan İlhan Haftacı, Ulugazi İlköğretim Okulu'nda okudu. İlkokulda okurken, dedesi Hüseyin Haftacı'nın 1946 yılında açtığı dükkânda köfteciliği öğrendi ve burada çalışmaya devam etti.

Hüseyin Haftacı, Bulgaristan'ın Rusçuk şehrinde doğdu. Eşi Ayşe ve oğlu Abidin ile birlikte 1932 yılında İzmit'e geldi ve Baç semtine yerleşti. Değişik işler yaptıktan sonra 1943 yılında Çınarlı Cami karşısında çorba ve köfte yapan Şen Yuva Lokantası'nı açtı. 1926 doğumlu olan oğlu Abidin askere gidene kadar babasına dükkânda yardım etti ve mesleği öğrendi. Eskişehir'de askerliğini yaptıktan sonra tekrar dükkânda çalışmaya başladı. Hüseyin Haftacı vefat ettikten sonra köfte ızgarasının başına oğlu Abidin Haftacı geçti. Abidin Haftacı Fatma Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten dört çocuk sahibi olmuştur. Kızları Elhan, Gülbiye, Nilgün ve oğlu İlhan'dı. Ailenin evi dükkânın üstünde idi. 1989 yılına kadar Abidin Haftacı ile oğlu İlhan dükkânı beraber çalıştırdılar. Baba Abidin Haftacı sabahları dükkânı açar ve köfteyi hazırlardı. İlhan Haftacı geldiğinde köfteleri pişirir ve satardı. 1989 yılında Abidin Haftacı'nın vefat etmesiyle dükkânın nöbetini üçüncü kuşak olan İlhan Haftacı devraldı.

İlhan Haftacı, 1973 yılında bahriye askeri olarak İzmir'de askerlik vazifesini yerine getirdi. Çekirdekten esnaf olarak yetişen İlhan Haftacı, 1975 yılında İzmitli Toprak Emlak'ın sahibi rahmetli Kadir Erenkaya'nın kız kardeşi olan Kamuran Hanım ile evlendi.

Dedesi vefat edince babası Abidin Haftacı ile 1989 tarihine kadar aynı işyerinde çalışan İlhan Haftacı, bu tarihten itibaren 4. kuşak olan oğlu ile beraber dede mesleğini sürdürmektedir. Haftacı, bir dönem Kocaelispor üyeliği, Baçspor Kulübünde yöneticilik ve Demokrat Parti'de İl Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. Kocaeli Lokantacılar Odası yönetim kurulu üyesidir. İyi Parti ilçe yönetimindeki görevi devam etmektedir. Nebiye adında bir kızı ve İlcan adında bir oğlu vardır. İlcan Haftacı günümüzde babası İlhan Haftacı ile 4. Kuşağı temsil etmekte ve dükkânı İzmit, İnönü Caddesi, Numara: 308'de işletmektedir.

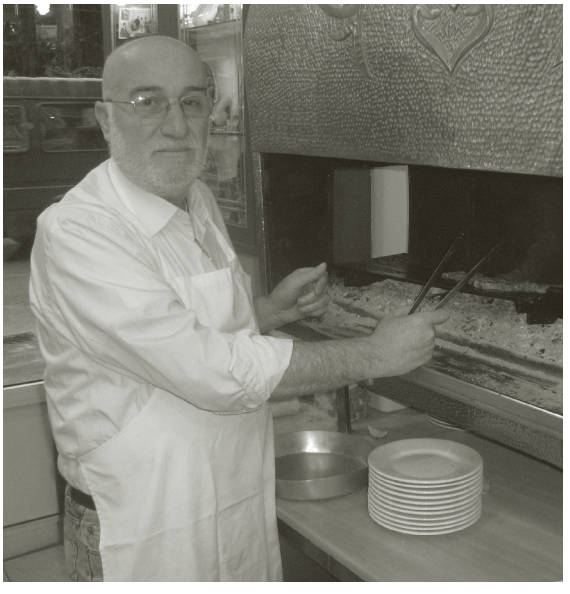

İlhan Haftacı

KAYNAKÇA

Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit, 2013; İlcan Haftacı ile Görüşme (16.08.2021); https://www.kocaeligazetesi.com.tr/roportaj/1425617/ (11.07.2021).

Resül NARİN

İLİMTEPE KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI

Kocaeli İli, Körfez İlçesi, Kaya Mezarları

Kybele (ana tanrıça) kutsal alanlarının bir su kaynağı çevresinde ve doğal arazi yapısına hâkim bir noktada yer aldığı bilinmektedir. Kocaeli ve çevresinde bu tür düzenlemeler oldukça fazladır. Bu tanıma uygun, Bithynia bölgesi sınırları içerisinde, Nikomedia'nın kırsal alanlarında Kybele'ye ait üç adet kutsal alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kocaeli ili Körfez ilçesi İlim Tepe İlimtepe-1 kutsal alanıdır. Alan bir akarsu yatağının kenarından yükselen bir kayalık yamaç üzerine kurulmuştur ve kuzey-batı yönlü bir şekilde düzenlenmiştir. Belirlenen bu yön benzeri çoğu anıtta da aynı şekilde düzenlenmektedir. Yılın en uzun günü olan 21 Haziran'da güneşin battığı yön seçilmiştir. Alanda yapılan incelemeler sonucunda Kybele'nin bölgede bulunan diğer kutsal alanlar ile ortak özellikleri tespit edilmiştir. Örneğin; Bilecik ili Vezirhan ilçesinde bulunan Kybele kutsal alanında da merdiven basamakları yer almakta ve arkeoastronomik (geçmişteki insanların gökyüzü ile ilişkisini inceleyen bilim dalı) bir kompozisyon kullanıldığı görülmektedir. Kybele kutsal alanı olduğu düşünülen İlimtepe-1'de yapılan kült (tapınma, tapma) düzenlemeleri geniş bir alana yayılmıştır. Bu kült düzenlemeleri arasında merdiven basamakları, kayaya oyulmuş akıtma kanalları, güneş diskleri yer almaktadır. Güneş diskleri alanda aynı zamanda güneş kültünün varlığını da kanıtlamaktadır. Thrakia kökenli ve Phryg etkili bu kült alanında, Thrakia bölgesinde olduğu gibi ana tanrıça ile güneş kültünün aynı anda kullanıldığı görülmektedir. Alanın akarsu yatağının hemen üst kısmında yüzeyi oldukça belirgin bir şekilde düzleştirilmiş bir kaya üzerinde yer alan, uzun dikdörtgen biçimli kaya oyma çukuru da mevcuttur. Bu tür düzenlemelerde daha çok kremasyon yapılmaktadır. Alanda aynı zamanda kaya oyma oda oluşumları da mevcuttur. Bu kaya mezarı içerisine karşılıklı iki adet kline (mezar odasındaki ölü yatağı) oyulmuştur. Alan, Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından kaya mezarı olarak tescil edilmiştir. Karayolu tarafından ortadan bölünmüş olan ve yolun karşı tarafında (güney) bulunan Karataşlı Mezarlığı'nın hemen kenarında İlimtepe-1 kült alanının devamı niteliğinde düzenlemeler mevcuttur.

İlimtepe-2 olarak adlandırdığımız ikinci alan ise İlimtepe-1 kutsal alanının yaklaşık olarak 0,334 km güneydoğusundadır. Alan diğer kutsal alanlarda olduğu gibi peyzaja uygun düzenlenmiştir. Körfeze hâkim bir noktada, ana kaya üzerinde yükselen bir konumda yer almaktadır. Alanda ilk olarak göze çarpan düzenleme ana kayaya oyulmuş Khamosorion (ana kayaya oyulan dikdörtgen formlu mezar) tipi mezardır. Mezar doğu-batı yönlü oyulmakla beraber kapağın yerleştirildiği güney kenarı oldukça fazla tahrip olmuştur. Alanın güneybatı yönünden mezar alanına çıkmak üzere oyulmuş merdiven basamakları da bulunmaktadır. Alan yine aynı şekilde kültistik düzenlemelere sahiptir. Sıkça yapılmış güneş diski oyuklarının yanı sıra fazla derin olmayan dikdörtgen formlu oyuk da bulunmaktadır. Günümüzde Belen-İlimtepe sınırının Belen Mahallesi tarafında yer alan kaya mezarın İlimtepe'de yer alan diğer alanlarla birlikte değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

İlimtepe-3 olarak adlandırdığımız bir diğer Kybele kutsal alanı, İlimtepe-1 kutsal alanının 0,947 km doğusunda; İlimtepe-2 kutsal alanının ise 0,977 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Üç kutsal alan da 1 km'lik mesafe içerisinde yer almaktadır. Böylelikle çevresindeki diğer kült oluşumlarıyla da ilişkili olduğu görülmektedir. Alan kıyıya paralel konumlanmış yükseltiler arasında yer almaktadır. Alanın batı kısmında şimdi kurumuş olan akarsu yatağının doğu tarafındaki kayalık kısımdan başlayarak dik bir şekilde yükselen bir yamaç ve bu yamacın üzerinde doğu istikametine doğru yayılan bir düzenleme göstermektedir. İzmit Körfezi'ne hâkim bir konumdadır. Alanda farklı noktalarda temel seviyesinde birkaç adet yapıya ait duvar dizileri tespit edilmiştir. İlimtepe-1 kutsal alanlarında olduğu gibi merdiven basamakları kaya oyma daire, dikdörtgen çukurlar ve güneş diskleri gibi Kybele kutsal alanı olarak tanımlayabileceğimiz düzenlemeler mevcuttur. Bu tür kaya oyma daireler Phrygia, Lydia ve Mysia için çok az rastlanan kültistik düzenlemelerdir. Ancak Thrakia'da çok sık karşılaşılmaktadır. Bu da üç kutsal alanın da Anadolu'dan daha çok Thrakia ile yakın ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca güneş, Thrak kökenli topluluklarda disk biçiminde kendini göstermektedir. Dikdörtgen çukurların derinliği de göz önünde bulundurularak buralarda kremasyon (ölü yakma) törenleri düzenlenmiş olmalıdır. Alanda oldukça fazla ve farklı alanlarda akıtma kanalları bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin kutsal alanlara özgü tören düzeninde bir adım olan kan ya da şarap akıtma esnasında da kullanıldığı bilinmektedir. Bazı kazıma ve çıkarma izlerinden de yola çıkarak alandan zaman zaman taş da çıkarıldığı söylenebilir.

Kurumuş akarsuların kenarında, ana kayaya doğrudan oyulmuş olan üç kutsal alan da doğaya hâkim bir konumda yer almaktadır. Bulunduğu yerin peyzajına uygun olan kültistik düzenlemeler üç alanda da ortak özellikler sergilemektedir. Fazla derin olmayan güneş disklerinin yerleştirildiği yön, kayaya oyulmuş mezar alanlarına olan mesafesi ve üç alanda da merdiven basamaklarının yer alması İlimtepe kutsal alanlarının aynı amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Kutsal alanların körfeze hâkim konumda 1 km'lik mesafe içerisinde yer alması ileride, alanda yapılacak çalışmalar sonucunda benzer birçok alanın keşfedilme ihtimalini yükseltmektedir. MÖ 1200 yılında Anadolu içlerine doğru yapılan göçkerle bölgeye Thrak halkları da yerleşmiştir. Böylelikle bölgede Thrak kültürünün izlerinin takip edileceği alanların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Engin Beksaç, Şule Beksaç Nurengin, "Bithynia'dan Yansıyan Saklı İzler: Kocaeli ve Çevresinde Bulunan Birkaç Kült Alanı", Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No.: 38: 35-41, 2016, s. 36-39; Engin Beksaç, Mustafa Hatipler, Şule Beksaç Nurengen, "Bithynia, Traklar ve Diğer Balkanlı Halklar: Trakoloji Bakış Açısından Genel Bir Kimlik Çalışması", Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No.: 38: 95-127, 2017, s. 120-121; Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

Günay KARAHAN, Onur KAMİLOĞLU

İLKER KUMRAL (1936-2021)

Fotoğrafçı, Yazar

1936 yılında Tekirdağ'da doğdu. Babası Yunanistan'dan, annesi Bulgaristan'dan göç eden muhacirlerdendir. Ailesi 1926 yılında Türkiye'ye gelmiş ve Tekirdağ vilayeti Şarköy kazası Mürefte nahiyesine iskân edilmiş, 1939 yılı sonunda İzmit'e yerleşmiştir. İlker Kumral, İzmit Yeniturân İlkokulu, İzmit Ortaokulu ve İzmit Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni kazandı. Buradaki eğitiminin ardından 1959 yılında Petrol Ofisi Derince Bölge Müdürlüğü muhasebesinde şeflik görevi ile iş hayatına atıldı. 1969 yılı Haziran ayında özel sektöre görev nakli yapmış, Rabak Elektrolitik Bakır ve Mamulleri A. Ş'nin İzmit Köseköy'deki fabrikasında muhasebe ve idari-ticari işler şefliği görevine atanmış, kendi arzusu ile emekli olduğu 1984 yılına kadar bu hizmette kalmıştır.

1984-1994 yılları arasında serbest ticaretle uğraştı, önce çocukları adına açtığı beyaz eşya ticareti (Ulusal Video Bölge Bayiliği) yaptı, ardından da Akın Fotoğraf Stüdyosu adı altında profesyonel fotoğrafçılık alanında hizmet verdi. 70 yılı aşkın bir süre fotoğraf sanatı ile ilgilendi. 1996 yılında Kocaeli Valiliği bünyesinde kurulmuş olan Kocaeli Dokümantasyon Merkezi çalışma grubuna katılmış, çok sayıda araştırma gezisine iştirak etmiştir. İzmit tarihinin önemli detaylarını belgelemek için çalışmalarda bulunan pek çok araştırmacı ve yazara arşivinden verdiği fotoğrafları ile önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

2009 yılında tanıtımını yaparak İzmit kent kültürüne kazandırdığı, *Zaman Aynasında Bir Ulu Şehir Kocaeli* isimli albüm çalışmasında verdiği bilgiler ve 200 civarında eski İzmit fotoğrafı ile başarıda önemli pay sahibi oldu. *Fotoğrafa Adanmış Bir Yaşam: Fahri Seyrek* isimli kitabı 2016 yılında basıldı. Bu kitabından önce baskı aşamasına getirdiği, koleksiyonundaki 2 bini aşkın fotoğraf, makine ve aksesuarının bire bir çekilmiş fotoğrafını teknik bilgilerle zenginleştirdiği *Fotoğraf Makinelerimle - İzmit Fotoğraf Tarihi Müzesine* isimli kaynak, yazıldığı anda basılabilecek konumda olan bir albüm ile *Erken Cumhuriyet Dönemi İzmitli Eski Fotoğraf Ustaları 1925-1960*" isimli 3 ciltten oluşan 900 sayfalık bir kitabı daha bulunmaktadır. Pek çok makaleye yazar olarak katkı sunmuştur. Vefat edene kadar uzun bir dönem Kocaeli Dokümantasyon Merkezi yürütme kurulu üyesi olarak hizmet etmiştir.

Arşivciliği ve koleksiyonerliği haricinde fotoğraf sanatına olan eğilimi sebebiyle, çok sayıda yurtiçi ve yurtdışı fotoğraf yarışmalarına fotoğraf sanatçısı kimliği ile katılarak çeşitli ödüller, mansiyon ve dereceler aldı. 2007 yılı Mayıs ayında KASK (Kocaeli Fotoğraf Sanatı Derneği) onur üyeliğine layık görülerek ödüllendirdi. Kocaeli Ansiklopedisi'nin yayına hazırlandığı dönemde, 5 Ağustos 2021 tarihinde vefat etmiş, Bağçeşme Mezarlığı'na defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

Merzuka Yazıcı, İzmit'te Çocukluğum II. Dünya Savaşı Yılları 1940-1945, Kocaeli, 2004; İlker Kumral, "İzmit'te Fotoğrafçılık", *M. Sabri Yalım'a Armağan*, İzmit, 2001, s. 138-139; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1297553/ilker-kumral-fahri-seyreki-kaleme-aldi# (11.07.2021); https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/4603153/fotografa-adanmis-yasam (11.07.2021)

İlker Kumral

Resül NARİN

İLYAS BEY CAMİİ

İlyas Bey, Orhan Gazi döneminde yaşamış ve Kocaeli topraklarının alınmasında önemli bir yeri olan Akça Koca Gazi'nin oğludur. İlyas Bey, Gebze'de birçok eser bırakmıştır. Tekke, zaviye, cami, sıbyan mektebi gibi halka birçok yararı olan eserlerle anılmaktadır. Kabri İlyas Bey Camii'ndedir.

İlyas Bey Camii, İlyas Bey tarafından yaptırılmıştır. Tarihi bilinmemektedir. Osmanlılardan kalma en eski camilerden biri kabul edilen İlyas Bey Camii, Gebze fethedildiğinde, 1326 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Bazı araştırmacılar, bu görkemli caminin de bulunduğu külliyenin planının Mimar Sinan'a çizdirildiğini, baş kalfası Hüseyin Ağa'ya da inşa ettirildiğini ileri sürmüştür.

Cami kubbesizdir. Caminin giriş kapısı üzerinde, inşa tarihine rastlanmayan sülüs yazılı bir kitabe bulunmaktadır. Söz konusu camii, Osmanlı döneminden kalan en eski cami sayılmaktadır. Ayrıca, 1905 tarihli belgeye göre Gekbuze, yani Gebze'deki İlyas Bey Tekyesi (Tekkesi) mazbut vakıflar arasında gösterilmiştir. Tekke içinde bulunan caminin imamet ve hitabet görevlisi için yevmiye olarak 15 akçe, sıbyan mektebi hocalığı için de 16 akçe, görevlisi olan Mehmed Efendi'nin vefat etmesi nedeniyle oğlu Mustafa Şahin Efendi bahse konu vazife için yetersiz bulunduğundan bu işe uygun olan Hacı Mehmed Rüşdi Efendi atanmıştır. İlyas Bey Camii'nin içinde olduğu belirtilen sıbyan mektebine ulaşılamasa da cami ve türbenin günümüze ulaştığı bilinmektedir.

İlyas Bey Camii

KAYNAKÇA
Kocaeli Tarihine Sahip Çıkıyor. Son Güncelleme 9 Temmuz, 2019, https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/kocaeli-tarihine-sahip-cikiyor/34232; İlyas Bey Camii, https://www.gebze.bel.tr/gebze/ilyas-bey-camii_3.html, Erişim Tarihi: 1 Ekim 2021; İlyas Bey Gebze'de Dualarla Anıldı, Son Güncelleme 15 Mayıs, 2020; http://www.gebzegazetesi.com/gundem/ilyas-bey-gebzede-dualarla-anildi-h31987.html; http://kocaelitarihi.com/places/ilyas-bey-turbesi/, Erişim Tarihi: 5 Mart 2022.

İsmail KAHRAMAN

İLYAS ŞEKER (1960-...)

Milletvekili

1960 yılında Erzurum/Şenkaya'da doğdu. Babasının adı Mustafa, annesinin adı Kibret'tir. Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi Harita Kadastro Mühendisliği Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsü Jeodezi ve Fotogrametri Bölümü'nde yüksek lisans yaptı ve harita kadastro yüksek mühendisi unvanını aldı. Uzmanlık alanları, imar planlaması-uygulaması, kentsel toprak düzenleme ve tapu kadastro konularıdır. 1978-1980 yılları arasında fen memuru olarak Orhaneli Kadastro Müdürlüğü'nde, 1980-1981 yılları arasında Orhaneli Tapu Sicil Müdürlüğü'nde tapu sicil müdür yardımcısı olarak görev yaptı. 1984-1985 yıllarında Yıldız Teknik Üniversitesi döner sermayesinde mühendis olarak çalıştı. 1985 yılında Denge Harita Ltd. Şti'ni kurarak serbest çalışmaya başladı. 2010-2011 yılları arasında lisanslı harita kadastro mühendisi olarak faaliyette bulundu.

1994-2011 yıllarında Saraybahçe, İzmit ve Kocaeli Büyükşehir Belediye meclis üyeliği yaptı. Kocaeli Büyükşehir Belediye başkanvekilliği ve Kocaeli Büyükşehir Belediye Meclisi imar komisyon başkanlığında 7 yıl görev aldı. İZAYDAŞ ve İSAŞ şirketlerinde yönetim kurulu başkanlığı yaptı.

12 Haziran 2011'de yapılan genel seçimlerde Kocaeli milletvekili adayı oldu ve 24. dönem (28 Haziran 2011-23 Nisan 2015) TBMM'ne AK Parti'den milletvekili olarak girdi. Bu mecliste içişleri komisyonunda yer aldı. 31.01.2014 tarihli "Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında" ilk imza sahibi olduğu kanun teklifi yasalaştı. Meclis genel kurulunda gündeme gelen Kocaeli'nin çeşitli sorunları ile ilgili konularda konuşmalar yaptı.

25. dönem TBMM'nde (23 Haziran 2015-1 Ekim 2015) Kocaeli milletvekili olarak bulunan Şeker, erken seçim kararı üzerine yine Kocaeli milletvekili adayı olarak 1 Kasım genel seçimlerine katıldı ve 26. dönem TBMM'nde de (17 Kasım 2015-16 Mayıs 2018) yer aldı. Bu meclis çalışmaları sırasında İzmit Belediyesi tarafından bir vakfa devredilen arazi üzerine yapılan tesislere ilişkin yazılı soru önergelerinde bulundu ve bu önergeler ilgili bakanlıklar tarafından cevaplandırıldı. Bunun dışında 26.01.2016 tarihinde ilk imza sahibi olarak 36 milletvekili ile birlikte "Kadastro Kanunu ve Medeni Kanuna aykırı olarak mülkiyet hakkı elinden alınan tapu sahiplerinin sorunlarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir meclis araştırması açılmasına ilişkin" öneride bulunmuş, önerge gündeme alınarak tartışılmıştır. İlgili önergeye dair kanun yapma çalışmaları ancak bir sonraki dönemde mümkün olacaktır. Şeker, bu dönemde meclis genel kurulunda birçok farklı konuda görüş beyan etmiştir.

27. TBMM'nde (7 Temmuz 2018'den beri) Kocaeli milletvekilliğine devam eden Şeker, mecliste daha yoğun bir çalışma temposu içine girdi; Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm, Çevre ve çeşitli meclis araştırma komisyonlarında yer aldı. 13.11.2018'de sunduğu "Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair" kanun teklifi ve 18.03.2021'de "Lisanslı Harita Kadastro Mühendisleri ve Büroları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair" kanun teklifi yasalaştı. 06.12.2019 tarihli, "Kocaeli'nin İzmit ilçesine bağlı Cedit Mahallesi'nde kentsel dönüşüm yapmak üzere TOKİ ile İzmit Belediye Başkanlığı arasında im-

İlyas Şeker

zalanan protokole ilişkin" yazılı soru önergesi çevre ve şehircilik bakanı Murat Kurum tarafından cevaplandı. Kocaeli Vilayetinin sorunları olan müsilaj ve deprem konularında genel kurulda konuşmalar yaptı. Genel kurul konuşmalarının merkezinde Kocaeli'de yapılan belediye hizmetlerinin takdire şayan olduğunu, muhalefetin eleştirilerinin doğruları yansıtmadığını ifade etti. Yapılan hizmetlerle Kocaeli'nin bir turizm merkezi olduğunu, bu vilayette dört mevsimin yaşandığını, ulaşım imkânlarının her geçen gün modernleştiğini kaydetti.

Aktif siyasi hayatına devam eden Şeker, orta düzeyde İngilizce bilmektedir, evli ve 3 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz; https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_teklifi

Haluk SELVİ

İLYASZADE HASİB EFENDİ

İlmiye Mensubu

İlyaszade Hasib Efendi, XIX. yüzyılda yaşamış, İzmit doğumlu ilmiye mensuplarındandır. İzmit'in tanınan bir ailesinden olan İlyaszade Hasib Efendi'nin kronik kaynaklarda doğum tarihi, eğitimi ve vefatı hakkında bilgiye rastlanmamakla birlikte 1252 (1836) yılında Üsküdar payeliği (rütbe-mertebe) aldığı ve sonradan vefat ettiği yazılıdır. Osmanlı vakanüvislerinden (tarih yazarı) Ahmet Lütfi Efendi, *Târîh-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye* adlı kitabında, İlyaszade Hasib Efendi'nin Üsküdar payeliğini belirtirken "İzmit Hanedanından İlyaszade Hasib Efendi" şeklinde bahseder. Ancak hayatı hakkında bilgi vermez. Mehmet Süreyya'nın, *Sicilli Osmanî* adlı eserinde de aynı bilgi yazılıdır.

KAYNAKÇA
Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi, *Târîh-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, Matbaa-i Âmire, Mahmud Bey Matbaası: Sabah Matbaası, 1290-1306, C. V, s. 72; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmani*, C. II, Yay. Haz. Nuri Akbayar, Çev. Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s. 649.

Ayşegül YILMAZ

İMAR PLANLARI

İzmit Kent Planları

Türkiye'de şehircilik çalışmaları, plansız ve planlı olmak üzere iki evrede gelişme kaydeder. Planlı şehirciliğin ilk uygulamaları, Tanzimat'ın ilanından sonra yürürlüğe sokulan imar nizamnameleri özellikle de 1882 tarihli Ebniye Nizamnamesi çerçevesinde mevzi çapta başlamıştır. Bu nizamnamenin öne çıkan maddelerinden biri, batı kentlerinde olduğu gibi geniş caddelerin açılmasıdır. Diğer kentlerden farklı olarak ortasından demiryolu geçen İzmit'in ana caddesi, 1888 tarihinde İzmit mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa tarafından düzenlenmiş, demiryolunun iki tarafı genişletilerek hat boyunca çınar ağaçları dikilmiştir. Burası, aynı dönemde açılan caddeler gibi Hamidiye Caddesi olarak adlandırılmıştır. Bunun dışında, İzmit'te 19. yüzyılın sonlarından itibaren genişletilecek yollar ve yangın alanları da hazırlanan haritalara uygun olarak düzenlenmeye başlanmıştır.

Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra ilk etapta işgal sırasında yakılan kentlerin yeniden imarına önem verilmiştir. 1919-1921 yıllarını kapsayan işgal yıllarında İzmit'te Hanlar içi, Kozluk, Kadı Bayırı, Çukurbağ Mahallesi'nin güneyi, Karabaş Mahallesi'nin doğu bölümü yakılmıştır. İzmit'in ilk imar planları sayılabilecek istikamet planları da Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin İzmit sancağına atadığı mutasarrıf Sadettin Bey döneminde (1921–1922) Mösyö Merlo'ya yaptırılmıştır. Kentin yangından en çok etkilenen kesimlerinden olan günümüzdeki İstiklal Caddesi'nin yeniden düzenlenmesi çalışmaları için ayrıca 1923 yılında bir harita hazırlanmıştır. Hâlen İzmit Belediyesi arşivinde bulunan Osmanlıca hazırlanmış istikamet planlarının, artık işlevini yitiren tersane ve bunun bitişiğindeki kamusal alan örneğinde olduğu gibi, İzmit'te 1930'larda yapılan düzenlemelere de kaynak teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

1930'lara gelindiğinde Türkiye'deki şehirlerin batı şehirleri örnek alınarak modern bir çehreye kavuşturulması hedeflenmiştir. Aynı dönemde yürürlüğe giren Belediyeler Kanunu (1930), Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (1930) ve Yapı ve Yollar Kanunu (1933) ile belediyelerin imar planı yaptırması zorunlu hale getirilmiştir. İzmit'in tamamına yönelik ilk modern planlama deneyimi, bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. İzmit imar planını hazırlaması için ise İçişleri Bakanlığı izniyle Ankara imar planını da hazırlayan, Alman şehir planlamacısı Hermann Jansen'e görev verilmiştir. 1934 yılında İzmit'e gelerek incelemelerde bulunan Jansen, İzmit imar planının ilk şeklini 1935 yılında tamamlayarak raporuyla birlikte tartışmaya açmıştır. Planın son şekli, belediye tarafından 3 Mayıs 1939 tarihinde onaylanmıştır.

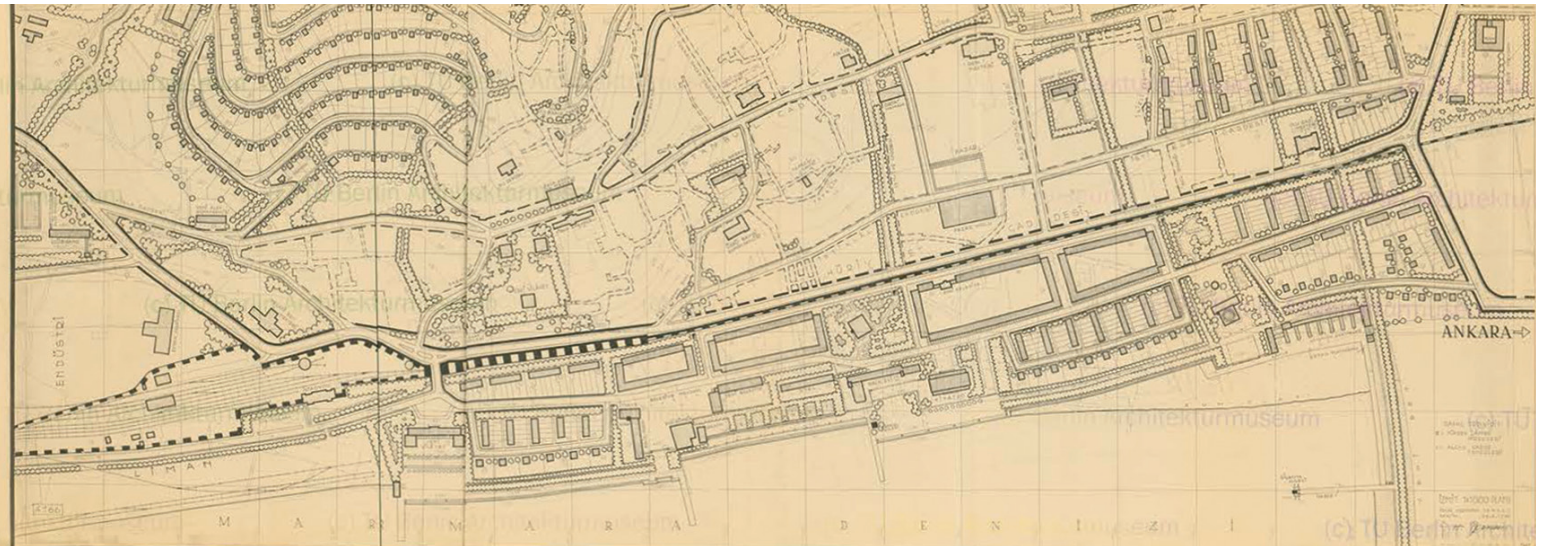

Jansen, İzmit imar planını şehircilik alanında desteklediği iki görüşe göre şekillendirmiştir. Bunlardan biri hocası Camillo Site'nin topografyaya uygun planlama yaklaşımı, diğeri Abenezer Howard ve Thedor Fritsch'in büyük kentlere karşı küçük kentlerin oluşturulmasının gerekliliğini savunan "Bahçe Kent" görüşüdür. Jansen, İzmit imar planı raporunda kuzeydeki geleneksel dokunun korunmasının gerekliliğine vurgu yapmış, bunun için 1936 yılında "Eski Şehir Kanunu" adı altında bir yönetmelik de hazırlamıştır. Jansen'in 1936 yılında İzmit için hazırladığı bir diğer plan, işgal sırasında yakılan belediye tarafından satın alınan arazinin bahçeli evlerden oluşacak modern bir mahalleye dönüştürülmesi öngörüsüyle hazırlanan Kozluk Mahallesi'ne aittir.

Jansen'in İzmit imar planının son şekli hakkında yardımcısı Cuda'nın verdiği bilgilere göre plan, batıda tren garı ile doğuda Pertev Paşa Camii'ne kadar olan yaklaşık 1.400 metre uzunluğundaki alanı kapsamaktadır. Bu planlama alanı içerisinde daha çok açık alanlar tasarlanmış, sahildeki ticaret yapıları kent dışına çıkarılarak buraya yürüyüş yolları yapılmıştır. Önemli kamusal yapıları da sahil şeridinde sıralayan Jansen yaptığı bu planla İzmit'te kamusal bir kıyı oluşturmayı hedeflemiştir.

Bu imar planı, II. Dünya Savaşı ve arazi istimlakleri konusunda yaşanan sorunlar nedeniyle tam olarak uygulanamamıştır. Ancak Kemal Öz dönemine atfedilen Kozluk Mahallesi'nin bahçeli kısmı, Çocuk Parkı, Fevziye Camii Parkı, Halkevi Parkı, Koca Sinan Parkı gibi düzenlemeler planla kısmen de olsa uyumlu gözüken hususlardır. Tüm bunların yanı sıra planla örtüşen kamusal yapıların başında halkevi binası gelmektedir. İnönü Caddesi üzerinde Çocuk Parkı'nın yanında öngörülen lise binası, 1945 yılında tamamlanmıştır.

İzmit'te çalışmalarda bulunmuş bir başka yabancı uzman, Hollandalı mühendis Ludvig Marius Vanderberg'tir. Vanderberg, 1940 yılında 370 metre uzunluğundaki rıhtımın planını yapmıştır.

Türkiye'de yabancı şehir planlamacılarının etkin olduğu 1927-1940 yılları arasında hazırlanan şehir planları ile hedeflenen başarı sağlanamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında şehirleşme oranının artmasına bağlı olarak ise yeni planlara ihtiyaç duyulmuş, "bölgesel planlama" fikri ilk defa bu dönemde gündeme gelmiştir. Belediyelere planlama ve finansman konusunda destek olması amacıyla da 1945 yılında İller Bankası kurulmuştur.

1927 yılında 15. 215 olan nüfusun 1950'de 35.612'ye yükselmiş olmasından da anlaşılacağı üzere II. Dünya Savaşı sonrası şehirleşme oranının hızla artığı yerlerden biri İzmit'tir. Bu çerçeveden bakıldığında yeni imar alanlarının planlanması önceliğinde ihtiyaç duyulduğu anlaşılan İzmit imar planını Prof. Dr. A. Kemal Aru hazırlamıştır. Hazırlanan 1/500 ve 1/2000 ölçekli imar planları, Belediye Kanunu'nun ilgili maddeleri uyarınca Şehir Meclisi tarafından 1952 yılında, 1/1000 ölçekli plan 1953 yılında onaylanmıştır. Planda 1959 yılında ise revizyona gidilmiştir.

A. Kemal Aru, hazırladığı 1952 tarihli İzmit imar planında Jansen gibi eski şehir kısmının korunması gerektiğini vurgulamış, kentin kamusal alanını saat kulesi çevresinde yerleştirmiş, İzmit'in ihtiyacı olan yeni iskân sahalarının planlamasına özel önem vermiştir. Bunları, şehrin batısında yer alacak işçi evleri ve Pertev Paşa (Yeni Cuma) Camii'nin ilerisinde planlanan yeni imar sahaları oluşturmaktadır. 1959 yılında yapılan revizyon sırasında kamusal yapılar, sahil şeridi ve körfezin doğusu yeniden ele alınmıştır.

1960'lı yıllara gelindiğinde kalkınma planları ile fiziki planlamanın birlikte ele alınmasına karar verilmiştir. Yalnızca İzmit şehir merkezinin planlandığı Jansen ve Aru planlarından sonra İzmit'in bölgesel anlamda ele alınacağı imar planına I. ve II. beş yıllık kalkınma planlarında belirlenen hedefler doğrultusunda ihtiyaç duyulmuştur.

Birinci beş yıllık kalkınma planı (1963-1967) kapsamında, Marmara Bölgesi'nde hızlı sanayileşme ve şehirleşmenin yaşandığı Doğu Marmara Bölgesi içerisinde sanayi alanı olarak İzmit ve çevresine yoğunluk kazandırılmıştır. İzmit ve çevresini de ilgilendiren Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı 1963 yılında,

II. beş yıllık kalkınma planı (1968-1972) döneminde Marmara Bölgesi Bölgesel Gelişme ve Şehirleşme ve Yerleşme Düzeni Raporu 1970 yılında hazırlanmıştır.

Kalkınma planlarının beklentilerini karşılayacak İzmit imar planı için İller Bankası tarafından 1970 yılında Türk mimar ve şehir planlamacılarına açık olan bir yarışma açılmıştır. Aynı kurum tarafından yarışmacılara verilmek üzere hazırlanan İzmit Analitik Etütleri, İzmit şehrini çevresel bağlamda Kocaeli, İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi içerisinde ele alan kapsamlı bir çalışma olarak hâlen önemini korumaktadır.

1972 yılında sonuçlanan İzmit imar planı yarışmasını Polat Sökmen kazanmıştır. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Sökmen'in hazıladığı planlardan 1/20000 ölçekli İzmit çevre düzeni planı ile 1/5000 ölçekli nazım planınını 1972 yılında, 1/1000 ölçekli uygulama imar planlarını 1984 yılında onaylamıştır.

Sökmen planları, yukarıda değinildiği üzere, kalkınma planları, özellikle de II. beş yıllık kalkınma döneminin büyük şehirlerin geliştirilmesi hedefine uygun hazırlanmıştır. Sökmen'in planında "Doğu Marmara Bölgesi Ön Planı" doğrultusunda İzmit'in "Sanayi Kenti" imajını destekleyen sanayi bölgeleri üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Ancak İzmit'i bölgesel çaplı ele alan bu planlama yaklaşımından da plan sınırları ile idari sınırların örtüşmemesinden dolayı istenilen başarı sağlanamamıştır. Bunun yanı sıra uygulama imar planlarının tamamlanmasının yaklaşık 12 yıllık bir süreye yayılması da plan önerileri ve gerekli teknik alt yapı gibi önemli unsurların güncelliklerini kaybetmelerine neden olmuştur. Bölgesel planlamada idari alan sorunu ile 1978 yılında açılan yarışmayla belirlenen İzmit sahil şeridi için hazırlanan projenin uygulama safhasında da karşılaşılmıştır. Fatih Gorbon'un hazırladığı bu proje yine İzmit'in idari sınırları dışında kalan geniş bir alanı kapsadığından tam anlamıyla uygulanamamıştır. Kocaeli bölgesini bütüncül yaklaşımla ele alacak planlama çalışmaları için Kocaeli Belediyeler Birliği'nin bu sorunu çözüme kavuşturması öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

Anonim, "Gazi Heykeli ve Hükümet Meydanı-İzmit", Mimar, 2, İstanbul 1933, 47; Anonim, 1967 Kocaeli İl Yıllığı, İstanbul 1970; K. A. Aru, "İzmit Şehri İmar Planı", *Arkitekt*, 9-12, 1953, ss. 211-212; K. A. Aru, Türk Kenti, İstanbul 1998; F. Avdan, *Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Sürecinde Planlama Deneyimi: 1930-1980 İzmit Planları*, (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2009; A. Cengizkan, "Parti ve Halk İçin Evler: Adana ve İzmit Halkevleri", *Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan*, (Ed. A. Cengizkan, N. M. Cengizkan, A. D. İnan), Ankara 2012, ss. 127-136; A. Cengizkan, "Adana ve Kocaeli'de Kentsel Tasarım: Jansen ve Arkan Hem Mimarlık, Hem Kent Düşünüyor", *Modernist Açılımda Bir Öncü: Seyfi Arkan*, (Ed. A. Cengizkan, N. M. Cengizkan, A. D. İnan), Ankara 2012, 137-140; A. Cuda, Stadtaufbau in der Türkei, byy, 1939; İller Bankası, İzmit Analitik Etütleri, Ankara 1970; H. Jansen, "(Prof. Hermann Yansen) nin İzmit Planına Dair Raporu", *Belediyeler Dergisi*, Ankara 1936, ss. 32-36; E. Karakaya Ayalp, "Policy-Oriented Urban Planning in 1930s in Turkey: İzmit Urban Plan", ITU A|Z , Vol 14, No 2, July 2017, 9-20; Ş. Kaya, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti, Kocaeli 2009; B. A. Ongun, "İzmit İmar Planı", *Arkitekt*, 1, İstanbul 1936, 14-15; A. Oral, (Haz.), Kocaeli Tarih ve Rehberi, İstanbul 2007; K. Öz, "İzmit Planı-İzmit Urbayı (Kemal Öz) ün İzmit Planına Dair İzahı", *Belediyeler Dergisi*, 6, Ankara 1936, 28-31; A. Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, İstanbul 1981; A. Sönmez, (Der.), "İzmit Kıyı Kesimi Planlama Yarışması", *Mimarlık*, 15/1, İstanbul 1977, 57-64; M. Tuncel, "İzmit Şehri ve Yayılış Sahası", *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, 18-19, İstanbul 1973, 167-188; Yüce, R., Kocaeli Tarih ve Rehberi, İzmit 1945.

Şennur KAYA

İMARET (ABDÜSSELAM) CAMİİ

İzmit'te İmaret Yokuşu'nda Bir Cami

İzmit'in merkezinde, Kemalpaşa Mahallesi, İmaret Yokuşu Sokağı'nda, Fevziye Camii yakınlarında yer almaktadır. İlkin H. 931 (M. 1524) yılında, Defterdar Abdüsselam tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan cami, 1776 depreminde zarar görmüş, 1872 yılında Altıncıoğlu Hatice Hanım tarafından onartılmıştır. Sinan'ın yaptığı ilk caminin tek kubbeli olduğu, 1872 yılındaki onarımda ise duvarların ve minarenin korunarak üstünün ahşap çatı ile örtüldüğü anlaşılmaktadır. Caminin ilk yapımına ve onarıma ait kitabeler, giriş kapısı üzerinde muhafaza edilmiştir. Kitabede; "İş bu İmaret Cami-i Şerifinin banisi Defterdar-ı Esbak Abdüsselam Bey Efendi Hazretlerinin sülale-i tahirelerinden el-Hac Seyyid İsmail Zülkefil Bey'in halile-i muhteremesi Delail-i Şerif mezunesi merhume ve Mağfurliha Hadice Firdevs Hanım ruhu için rızaen l'illah el-Fatiha. Fi sene-tıs Şerife fi 23 yevm-3 Cuma" ifadeleri, caminin onarımına işaret etmektedir. Yapıyla ilgili olarak Sinan'ın *Tezkiretü'l-Ebniye ve Tezkiretü'l-Bünyan* adlı tezkirelerinde de bu caminin adına rastlanır. Cami, 17 Ağustos 1999 depreminde zarar görmüş, ardından onarılmıştır.

Cami, kuzey-güney ekseninde, dikey bir plana sahiptir. Harimin doğusunda, bir kapı ile yatay düzenlenmiş ek mekân bulunmaktadır. Burasının, ince duvarı ve üslup özelliklerine bakarak sonradan eklendiği anlaşılmaktadır. Kuzeyde, son cemaat yeri olarak kullanılan kısım, yapının enine göre uydurulmuş, sonradan eklenmiş olmalıdır.

Orijinal özelliklerini büyük ölçüde yitirmiş olan caminin, kuzey girişi önünde kolordu binası yer almıştır. Camiye daha çok kuzey kapıdan giriş sağlanmaktadır. Doğu ve batı cephelerindeki açıklıklardan başka cami, düz, sade bir mimariye sahiptir. Onarım kitabesinin bulunduğu doğu kapı, ampir üsluptaki dış çerçeveleri ile yuvarlak kemerli bir alınlığa sahiptir. Doğu kapısından son cemaat yerine, buraya açılan sol kapıdan da harime ulaşılmakta iken, son onarımlarda burada bağlantı sağlayan kapı da kapatılmıştır. Son cemaat yerindeki girişin karşısında, abdest alma yeri ile solunda da bir açıklık bulunmaktadır.

İbadet alanı, ince-uzun dikdörtgen bir plana sahip olup sağda, minare kaidesi ile buna geçit veren merdiven bulunmaktadır. İbadet alanının gerisinde, dört ahşap direkle desteklenen mahfil yer alır. Sağdaki minarenin alternatifi olan soldaki kapı ile yukarda bahsedilen ek mekâna (oda) geçilir. Mihrap; duvar

İmaret (Abdüsselam) Camii

ortasında, sade, basit bir niş teşkil etmekte, dışarıya da biraz taşkınlık göstermektedir. Yanındaki minber ve vaaz kürsüsü de özelliksiz, günümüz marangozluk işleridir. İmaret Camii'nin ibadet alanını örten tavan, basit lambriden oluşmakta, ortasında basık, yuvarlak, ahşap kubbe bulunmaktadır. Mihrabın iki yanı, geniş, ahşaptan ve dikdörtgen çerçeveli iki pencereden ışık almaktadır. İbadet alanının sağında, duvara dayalı basamaklarla, kısmen içe, kısmen de dışa taşırılmış minare kaidesinin üst bölümünde yer alan kapı ile minareye geçilmektedir.

Minare, caminin batı duvarının ortasında (ilk haliyle kuzeybatı köşesindede olmalı) yer alan, taş kaideyi takiben pabuçluktan sonra yuvarlak gövdeye geçişi sağlayan bilezikle, sade bir unsurdur. Şerefeye geçişte de bir taş bilezik yer alır. Şerefe kısmı, gövdenin devamı şeklinde yükselen pabuçluk ve klasik konikal külahla son bulur. Giriş kapısı ve doğu tarafta yer alan eklenti odanın, kapı çerçeve ve alınlıklarından başka camide süs unsuruna rastlanmaz.

KAYNAKÇA

E., Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını), Kocaeeli 2007, s. 131-135; N.- S. Erdoğan, Ayyıldız- M. Özbayraktar, *Tarihi İzmit Kent Merkezi, Mahalleler, Sokaklar, Mimari Eserler* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını), Kocaeli 2011, s. 63; m.facebook.com/kocaelikultureturizm/posts/2711123452463648.

Hamza GÜNDOĞDU

İN ÖNÜ YAYLASI

Başiskele'de Bir Yayla

Kocaeli ili Başiskele ilçesi sınırları içerisinde yer alan İn Önü Yaylası 1050 metre rakımlı olup çam, köknar ve meşe ağaçlarının arasında uzanıp giden bölgedeki en güzel yaylalardan biridir. Adını yaylanın sol tarafında (batı yönünde) bulunan mağaradan alan İn Önü Yaylası, uzun ve geniş çayırları, etrafını çevreleyen ormanları ve temiz su kaynakları ile bölgenin ideal kamp alanları arasında yer almaktadır.

Etrafında irili ufaklı mağaralar ve yürüyüş için patikaların mevcut olduğu yayla, hem mükemmel bir kamp alanı hem de doğa tutkunlarının vazgeçilmez noktalarından biridir. Yaklaşık 500 metre genişliğinde ve 1,5 kilometre uzunluğundaki yaylada dağınık vaziyette az sayıda yapılaşma da mevcuttur.

Yayla kampı yapmak isteyenler için güzel bir alternatif olan İn Önü Yaylası şehrin stresi ve sıkıntısından bunalan insanlar için adeta bir kaçış noktasıdır. Ayrıca ailelerin piknik yapması için de güzel bir ortam sunan yaylada, trekking aktiviteleri ile ormanda günübirlik yürüyüşler yaparak doğayı keşfedebilir, eşsiz doğa manzaralarını fotoğraflayabilir, eğlenceli ve hoşça vakit geçirebilirsiniz. Taptaze havası, tertemiz ve buz gibi soğuk suları, yazın en sıcak günlerinde bile ferahlık veren serinliği, büyüleyici güzellikteki manzaraları ile İn Önü Yaylası ziyaretçilerine harika deneyimler sunmaktadır.

İn Önü Yaylası, esas itibariyle Pamukova, kısmen Tepecik ve Serindere sınırlarında kalır. Yaylaya, Se-

İn Önü Yaylası

rindere'den ve Tepecik'ten orman yolu ile ulaşılabilir. İstanbul'a 140 km, İzmit'e 35 km, Başiskele'ye 20 km ve Pamukova'ya ise 17 kilometrelik mesafede yer alan yaylanın koordinatları ise 40 34' 30" N / 30 00' 48" E şeklindedir.

KAYNAKÇA

Başiskele Kaymakamlığı, Gel Gez Gör Başiskele Projesi, 2019-2021. Ali Üzmez, Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli, 2008, s. 83, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Doğa Kocaeli, https://basiskelegezi.com/inonu-yaylasi/

Emin ÖZTÜRK

İNBAYIRI SARNICI

İzmit'te Tarihi Su Yapısı

Anadolu'da Antik dönemden itibaren su depolama hazneleri olarak kullanılan sarnıçlara Bizans döneminde de büyük önem verilmiştir. İzmit'te bulunduğu mevkiden dolayı İnbayırı olarak adlandırılan sarnıç, şehrin doğusunda kalan Cedid Mahallesi sınırlarında, eski Memleket Hastanesi'nin yerinde olan Saraybahçe İlköğretim Okulu'nun yakınında, İnbayırı (Hastane Bayırı) olarak da adlandırılan Eski Hastane Sokağı'nda bulunmaktadır. Burası aynı zamanda Baç Tepesi'dir. Sarnıç, 1987 yılında kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

Söz konusu sarnıç, İzmit'in eski suyolu sisteminin bir parçasıdır. Roma döneminden itibaren İzmit şehrine su sağlayan suyollarından en önemlisi ise Paşasuyu'dur. Açık suyolu olarak inşa edilen Roma dönemine ait bu su sistemi içerisinde yirmi bir adet kemerle şehre getirilen su, İnbayırı Sarnıcı'nda toplanmaktaydı. Buna karşılık sarnıcın kesin yapım tarihi bilinmemekte, inşa tekniği bakımından geç Roma, erken Bizans dönemi aralığına, 4.-5. yüzyıllara ait olabileceği belirtilmektedir. Kimi kaynaklar buradan Diocletianus Sarayı kalıntısı olarak da bahsetmektedir.

İnbayırı Sarnıcı hakkında İzmit'e gelen seyyah ve araştırmacıların eserlerinde de önemli bilgilerle karşılaşılmaktadır. Sarnıç, bu kaynaklarda "*Imbaher/Imrahor/Imbaba*" da olarak geçmektedir. Bunlardan biri olan Richard Pococke, 1740 tarihli eserinde kentin doğusunda, Yahudi mezarlığı içerisinde bulunan harap sarnıcın tuğladan inşa edildiğini, içerisinde her sırada altı adet sütunun olduğu dört sütun sırasının bulunduğunu yazmıştır. Ayrıca Pococke, sarnıcın Antik dönemlerden itibaren kullanılan muhtemelen Paşasuyu su kemerlerini kastederek bundan daha eski olduğunu belirtmiş, oldukça kesin bir ifade ile de eskiden üzerinde bir yapı bulunduğundan bahsetmiştir.

Sarnıcın 19. yüzyılın ilk yarısındaki durumunu Fransız mimar ve arkeolog olan Charles Texier'nin eserinden tanımak mümkündür. Texier'nin İzmit notları arasında bu sarnıcın planı ve gravürünün olması önemlidir. Texier'ye göre kare planlı sarnıç, 250 metrekare alan içerisinde 1500-1580 metreküp su depolama kapasitesine sahiptir.

Eserde yer verilen gravürdeki gerçekçiliğe karşılık, sarnıç üzerinde yapılan daha geç tarihli araştırmalar, Texier'nin yazdıklarından farklı bilgi ve yorumlar içermektedir. Buna göre zemini kaybolmuş olan sarnıcın kapasitesinin hesaplanması zordur. Tuğladan inşa edilmiş olmakla birlikte sarnıç kare değil, dikdörtgen planlı olup 25x37 metre ölçülerindedir.

Sarnıcın üzeri, altılı dört sıra sütunun taşıdığı basık kubbemsi üst örtü öğesi olan tonozla örtülüdür. Yapı-

İnbayırı Sarnıcı (19. Yüzyıl) (Ch.Texier'den)

nın üst örtüsünde yuvarlak kemerlerle oluşturulan her bir kare mekânın üzerini örten bu tonozlar, pandantif adı verilen üçgenlere oturmaktadır. Kemer açıklıkları 4,80 cm olan sarnıcın zemini dolduğu için sütunlarının 2 metre kadarı ölçülebilmekte olup bunların tahmini yükseklikleri 5 metredir. Sarnıçta kullanılan tuğlaların boyutları 30 x 4 cm, tuğlalar arasındaki harcın kalınlığı ise 5-6 cm arasındadır. Kemerlerin üst kısımlarını, bir su kanalıyla bağlantılı olduğu tahmin edilen ince borular dolanmaktadır.

Kentin büyük bir kısmının ve yakınında bulunan hamamların su ihtiyacını karşılayan sarnıç, bugün tümüyle kurumuş, günümüze yalnızca harap halde beş sütunu ulaşmıştır.

KAYNAKÇA
T. Aksoy, İzmit Su Yolları. İzmit 2000; T. Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli, 2011; N. Fıratlı, *İzmit Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi*, İstanbul 1959; N. Fıratlı, *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*, İstanbul 1971; Ş. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; Ş. Kaya, "Görsel Belgelerde İzmit'in Kentsel Sunumu", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2017, 1609-1624; P. D. Pogodin-Wulff, "Nicomedia", *Bull. İnst. Arch. Russe de Constantibople (İzwestija)*, II, 1897, 104 vdd; F. Y. Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit; Ulugün, *Kocaeli ve Çevresi Tarihi Bithynia*, *Arkeolojik*, *Epigrafik*, *Numizmatik BibliyoF. Y. grafyası*, Kocaeli 2006; C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası*, *Tarihi ve Arkeolojisi*, (Osmanlıcadan Çev. Kâzım Yaşar Kopraman), C. I, Ankara 2002; V. Vural, İzmit Bizans Devri Eserleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü yayınlanmamış Lisans tezi, İstanbul 1977; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturenvanteri/n-bayiri-sarnici (Erişim Ağustos 2021)

Şennur KAYA

İPEK PİŞMANİYE

Yerel Ürün

Gıda üreticisi ve ihracatçısı konumunda yer alan İpek Pişmaniye, Lütfü Canıgeniş tarafından 1954 yılında Kocaeli'de kuruldu. Firma, başta pişmaniye olmak üzere, saray helvası, lokum, çekme helva gibi çeşitli gıda üretiminde faaliyetlerini sürdürmektedir İş hacmi olarak sektörde ilk üçte yer alan firma, yılda 624 ton üretim yapmaktadır. Üretimin %80'i iç pazara, kalanı ise yurtdışı pazarına sunulmaktadır. Yurtiçinde çeşitli satış merkezlerine sahip olan firma, anlaşmalı market zincirleri ve online satış aracılığı ile ürünlerini pazarlamaktadır. Yurtdışında Almanya, Amerika, Hollanda başta olmak üzere 16 ülkeye ihracat yapmaktadır.

KAYNAKÇA
İpekPişmaniye,https://www.ipekpismaniye.com.tr/kategori/pismaniye?gclid=EAIaIQobChMIiIel86am8wIVDtd3Ch04zAsqEAAYASAAEgJR4vD_BwE (Erişim: 02.09.2021); *Kocaeli Bizim Yaka* gazetesi. (2019), https://www.bizimyaka.com/roportaj/3079211/canigenis-pismaniye-daha-da-onemsensin (Erişim: 30.08.2021); Kocaeli Sanayi Odası. (2015). *Odavizyon Dergisi*, sayı: 102.

Ayhan ORHAN

İPEK YOLU

Osmanlı Döneminde Bir Yol Güzergahının "Gebze'den Gölcük'e" İstikameti

Anadolu ile Balkanlar arasındaki geçiş yolu üzerinde en ulaşılabilir konumda bulunması nedeniyle Kocaeli bölgesi kültür tarihi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Dünya siyasi tarihinin gidişatının en belirleyici unsurlarından birisi olan ve bölgemizde binlerce yıldır aktif olarak kullanılan yol güzergâhları sayesinde Asya kıtasını Avrupa kıtasına bağlayan yol

İpek Yolu-Soldan Sağa Gebze, Hereke, İzmit, Kazıklı Derbendi (Gölcük)

güzergâhlarının en dar ağzı olan Kocaeli bu hat üzerinde karayolu ulaşımının tek alternatifi olarak farklı dönemlerde öne çıkmıştır. Kocaeli ve yakın çevresinin bu süreçte öne çıkmasında pek çok etken gösterilebilir. Bunlardan ilki ve en önemlisi bölgenin binlerce yıldır Asya ve Avrupa'yı karayoluyla birbirine bağlıyor olması, yani jeopolitik konumudur. Kocaeli'nin pek çok kez başkentlik yapmış İstanbul gibi büyük bir popülasyona sahip bir merkeze komşu olması, İzmit Körfezi'nin ticareti ve ulaşımı kolaylaştırması ile birlikte ticaretin güvenliğinin ve dolayısıyla kontrolün sağlanabilmesi, Osmanlı İmaparatorluğu'na başkentlik yapmış bir diğer merkez olan Bursa'ya, e yine sınırlarının kesiştiği Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir rol oynayan İznik'e yakınlığı ve bu bölgelerin ortasında yer alması Kocaeli'nin tarih boyunca önemli bir noktada bulunmasını sağlamış ve yol ağının orta noktasında varlığını sürdürmesine etken olmuş unsurlardan bazılarıdır. Yollar bu dönemde sadece ticaret amaçlı değil, ulak teşkilatının posta iletişiminin, ordunun seferlere çıkmasının sağlanması, hac ulaşımının yapılmasıve güvenliğin kontrol altına alınması gibi iç güvenlik amacıyla da kullanılmıştır. Burada çeşitlerinden bahsettiğimiz yol türlerinden ordu güzergâhının (Osmanlı dönemi) Kocaeli sınırları içerisinde yer alan ve günümüze ulaşabilmiş kalıntılarının bulunduğu lokasyonlardan bahsedeceğiz. İstanbul üzerinden doğuya doğru hareketlenildiğinde Kocaeli sınırlarında bahsedeceğimiz ilk nokta, 1481 yılında Fatih Sultan Mehmet'in doğu seferi esnasında vefat ettiğinin rivayet edildiği (Sultan Çayırı) yerdir. Burada anısına çeşme, namazgâh ve köprü 16. yy.'da yapılmış olup bu yapılar günümüzde de ayaktadır. Fatih Otağı olarak bilinen bu mevki aynı zamanda Gebze Yüksek Teknoloji Üniversitesi'nin kampüsünün bulunduğu alana yakın olup kampüs alanı içerisinde büyük ebatlarda iki adet su kuyusu bulunmaktadır. Söz konusu kuyular ordunun bu mevkide konuşlandığını gösteren önemli bir veridir. Bir diğer önemli veri ise Gebze ilçe merkezinde bulunan Çoban Mustafa Paşa Menzil Külliyesi'dir. 1523 yılında banisi Çoban Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilen yapı cami, türbe, medrese, kervansaray, hela, kütüphane, tekke, darüşşifa ve imarethaneden oluşmaktadır. Doğuya giden kervanların, batıdaki topraklardan yola çıkan hacı adaylarının ve doğu yönüne yapılan seferlerde ordunun buradan geçmesi, Gebze'nin kuzeybatısında bir tepe üzerinde bulunan külliyenin bu kalabalık kitlelerin ihtiyacını karşılayacak kapasitede yapıldığını düşündürmekdedir. Bir diğer eser de Diliskelesi Suyu üzerinde yer alan 52,35 metre uzunluğunda, 5,40 metre genişliğinde olan 6 gözlü köplüdür. Ordunun doğuya yapacağı seferler için ordugâhın Fatih Otağı (Sultan Çayırı) denilen yerde kurulduğu bilinmektedir. Bu sebeple köprü kervan ve sefer yolunun üzerindeki önemli mimari tesislerden biri durumundadır. Sonraki durakta yer alan Hereke ise günümüzde restore edilmiş kalesi ve seyyahların metinlerinden edindiğimiz veriler doğrultusunda geçmiş dönemlerde bulunan hanı ile uzun yıllar menzil olarak hizmet vermiş bir lokasyondur. Hereke'den sonra gelinen menzil ise İzmit şehir merkezinde bulunan Pertev Paşa Külliyesi'dir. Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde vezirlik yapmış olan Pertev Paşa'nın isteği üzerine vefatından sonra kethüdası Sinan Ağa tarafından İstanbul-Şam-Bağdat sefer ve kervan yolunun kenarında Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Külliyeden sonra seferler buraya yakın konumda bulunan Kilesdere Köprüsü üzerinden Başiskele-Gölcük güzergâhına doğru ilerlenerek devam etmektedir. Köprü Osmanlı döneminde (16. yy) Kilezdere üzerinde kurulmuş, orijinalinde beş gözlü kesme taş köprüdür. 1998 yılında, İzmit kent içi dört hatlı demiryolu inşaatı yapımı amacıyla Koruma Kurulu kararı sonucu orijinal yerinden sökülüp 50 m aşağıya yeniden inşa edilmiştir. Buradan sonra il sınırları içerisinde son büyük yapı Gölcük ilçesi sınırlarında kalan Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı'dır. Antik belgeler ve seyyahların notlarından öğrenilen bilgilere dikkat edildiğinde Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kazıklu karyesinde yapılmış olan kervansarayın ve yakınlarında bulunan menzilin Osmanlı ticaret yolu ve ordu sefer güzergâhının üzerinde ne kadar önemli bir bağlantı noktasında olduğu görülmektedir. 1534 yılındaki doğu seferinde yer alan ve konaklanan menzilleri resmeden dönemin minyatürcüsü Matrakçı Nasuh'un eserinde Kazıklu Derbendi'nde herhangi bir kervansaraydan söz etmemesi, çiziminde buna yer vermemesi ve ordunun ihtiyaçlarını gidermek için çadırlarıyla birlikte dikilitaş önünde konuşlandığını belirtmesi, kervansarayın bu dönemde ayakta olmadığını ancak Kazıklu Derbendi'nin o dönemde önemli bir menzil olarak kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir.

Kervansaray tarihlendirilmesine ilişkin ulaşabildiğimiz en erken tarihli belge ise 1555 yılında İstanbul üzerinden Anadolu'ya seyahate çıkan Derschwann'ın seyahatnamesidir. Burada yer alan veriler ışığında kervansarayın 1540-1555 tarihleri arasında inşa edildiğini söyleyebiliriz. Kazıklı/Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı doğu-batı doğrultulu 75 mx20 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapıdır. Orta aksta yer alan giriş kısmının açıklığı 3 metredir. Girişin doğu ve batı yönlerinde simetrik ölçülerde 5 m x 4,5 m genişliğinde iki bölüm bulunmaktadır. Kervansaray sonrasında ise Sofular köyü ile Senaiye köyü arasındaki kırsalda farklı dönemlere ait yol kalıntıları görülmekte olup buradan İznik'e doğru güney yönünde ilerlenmektedir.

KAYNAKÇA

Onur "Kamiloğlu, Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı ve Kocaeli Kervan Yolları", *Karamürsel Alp Sempozyumu*, Kocaeli, 2015; Hüseyin Gazi Yurdaydın, Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn Eseri, Matrakçı Nasuh, TTK Yayınları, ANKARA, 2014; *16. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Yollar, Köprüler, Menzilhaneler, Derbent Teşkilatı ve Haberleşme*, İstanbul, İst. B. Yayınları, 1999; Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi.

Onur KAMİLOĞLU

İPEKBÖCEKÇİLİĞİ

İpek ve ipekböcekçiliğine ilişkin ilk bilgilere, ipeğin anavatanı olarak bilinen Çin kaynaklarında rastlanmaktadır. İpeğin ve hammaddesi olan ipek kozasının Çin sınırlarının dışına çıkabilmesi çok uzun yıllar almıştır. Bunun en önemli sebebi Çin'de ipekböceğinin ve ipek dokuma sanatının ülke dışına çıkarılmasına ciddi yaptırımlar konulmasıdır. Yıllar içinde Çin sınırları içinde ipekböcekçiliğinin ve dokumasının gelişmesi ülkeye kazancın yanında ün de sağlamıştır. Bunun yanında ipekçiliği Çin'de saklı bir sanat gibi korunması uzun bir süre almıştır.

İpekböcekçiliğinin Anadolu'ya gelmesi ise dönemin Bizans İmparatoru Jüstinyen'in iki misyoner rahibinin Çin'den böceği ve dut tohumlarını gizlice İstanbul'a getirmesiyle olmuştur. Anadolu ikliminin hem dut ağaçlarının hem de ipekböceğinin yetiştirilmesine uygun olması, 1800'lü yıllarda Anadolu'yu ipekçilik alanında meşhur etmiştir. 1845 yılında ilk sınai üretim tesisi Bursa'da buhar gücü ile çalışan Harir (İpek) Fabrikası'nın kurulumu ile gerçekleştirilmiştir. 1860 yılına kadar Bursa'nın haricinde, İzmit ve Bilecik'te de kurulan ipek çekme fabrikalarının sayısı 85'e yükselmiştir. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Avrupa pazarlarına Çin ve Japonya'dan gelen ucuz ipekler Anadolu'daki ipekböcekçiliği ve ipek üretimini olumsuz etkilemiştir. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Bursa, Bilecik, İzmit civarında toplam 161 fabrika ile ipekböcekçiliği önemli ekonomik faaliyetlerden biri haline gelmiştir.

19. yüzyılın sonlarında, Kocaeli civarında ipekböcekçiliğine yönelik modern endüstriyel yöntemlerin olduğu birçok kaynakta ifade edilmektedir. Kaynaklarda, 19. yüzyılın ikinci yarısında Kocaeli sanayisinin temelinde ipeğin önemli yer tuttuğu bilgisi yer almaktadır. Kocaeli ve çevresinde ipek kozalarının yetiştiriciliği

yaygın olarak görülmüş ve fabrikalarda da bu kozaların işlenmesi ile ipek elde edilmiştir. Fabrikalarda elde edilen ipek başta olmak üzere, ipek içeren çeşitli dokuma ürünleri ve iplikler İstanbul ve Bursa gibi bölgelere satılmasının yanı sıra, Avrupa ülkelerine ve Arabistan'a da ihraç edilmiştir. Elde edilen ipek en çok, mendil, çarşaf ve başörtüsü yapımında kullanılmıştır.

1940 yılında da ülkemizde koza üretimini korumak ve arttırmak amacıyla Bursa, Bilecik ve Adapazarı'nda ilk kooperatifler kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde 1927 yılında yapılan ilk sanayi sayımı sonuçlarına göre yalnızca Kocaeli ilinde 34 ipekböceği işletmesi ve bu müesseselerde çalışan 200 kişi rapor edilmektedir (Karaca, 2008). Cumhuriyet dönemi ile birlikte sanayinin geliştirilmesine yönelik alınan kararlar ve bu kararlar uyarınca açılan yeni fabrikalar ipek üretimine de olumlu etki etmiştir. İlgili tedbirler ile Kocaeli'deki ipek üretiminde de artış yaşanmasına karşın, yaşanan gelişmeler beklentileri karşılayamamıştır. 1929'da meydana gelen Büyük Buhran tüm ekonomik piyasaları olduğu kadar hem dünyadaki hem de Türkiye'deki koza ve ipek pazarlarını da olumsuz etkilemiştir. Yaşanan bu ekonomik kriz ile birlikte, ipek kozası fiyatlarında istikrar sağlanamamış ve devamlı bir düşüş eğimi yaşanmıştır. Bunlara ek olarak ilgili tarihte dut ağaçlarında görülen hastalık da ülkedeki ipek üretimini olumsuz etkilemiştir.

1935-1943 döneminde koza üretiminde bir canlanma yaşansa da etkileri uzun süreli olamamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ipekböcekçiliğinde küresel ölçekte olduğu kadar Türkiye açısından da bir gerileme eğilimi görülmüş, doğal ipeğe dayalı endüstrinin önemi gün geçtikçe azalmaya başlamıştır. 1945 yılında Japonlar tarafından geliştirilen polihibrit tohumlar, yüksek ipek verimliliği, kısa koza örme süreleri ve hastalıklara karşı dayanıklılık gibi gelişmeler ipek üretimini yeniden canlandırmıştır.

2000'li yılların öncesinde Türkiye'de ipekçilik yapılan diğer illerde görülen şekilde, Kocaeli ilinde de konut içerisindeki mekânlar veya konut tipleri, ipekböcekçiliğinin tüm aşamalarına uyumlu olacak biçimde şekillenmiştir. Konut içinde yer alan böcekçilik işlemleri, tırtılların ipek kozalarını örmeleri için gereken ortam şartlarının sağlanmasından, tırtılların ördükleri kozalarını delmelerine fırsat vermeden koza içinde öldürülmelerine kadar ilerleyen süreci kapsamaktadır. Gelecek yıl için yumurtaların sekilerde bekletilmesi işlemi de ev içindeki hayatı doğrudan etkile-

miş ve ev içindeki mekânlar ipekböcekçiliğine uygun olacak şekilde düzenlenmiştir. Evlerin giriş katları, dut yaprakları ve dallarının depolandığı alanlara dönüştürülerek ipekböceği kozalarının yer aldığı katlar veya odalar tamamıyla bu işlem için ayrılmıştır. Bazı büyük konutlarda yaşam katının üzerinde bir başka ikinci katın bulunduğu durumlarda bu katın tamamı böcekçilik faaliyetlerine ayrılmıştır.

Günümüzde ise kırdan kente doğru göçler, genç nüfusun ipekböcekçiliğini sürdürmeye yönelik isteksizliği, konutların tiplerinde ve kullanımında görülen değişimler gibi sosyoekonomik dönüşümler ipekböcekçiliği faaliyetlerinin azalmasına ve dolayısıyla da evlerdeki ipekçiliğe uygun olarak oluşturulan ortamlarda da önemli değişimler gerçekleşmiştir.

İpekböceği tohumları kuluçkasında amaç, tohumlardan istenen zamanda sağlıklı ipekböceklerinin temin edilmesi olması nedeniyle ipekböceklerini hastalıklardan korumak için kuluçka ve besleme odalarındaki sıcaklık ve nemin kontrol edilebilmesi için termometre ve higrometre bulundurulmaktadır. Türkiye'de ipekböceğinden daha sağlıklı tohumlar elde edilebilmesi amacıyla bir ipekböcekçiliği kooperatifi olan tohum üretme merkezi ve kuluçka evlerinde tamamlanan yumurtadan çıkan ipekböceği yavruları yine kooperatif tarafından üreticiye beslenme yapılması üzere teslim edilmektedir. İpekböcekleri nisan ayı sonu veya mayıs ayı başlangıcında yumurtadan çıkmaktadır. Bu aylarda kooperatif tarafından ipekböceği yavruları üreticiye kooperatifin hayvancılık desteklemeleri faaliyetleri dahilinde ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.

Yumurtadan çıktığı zaman toplu iğne başı kadar bir büyüklükte olan ipekböcekleri üreticilere ulaştırıldıktan sonra, besleme odalarında beslemeye alınmakta ve yüksek dikkat ve hassasiyetle beslenmektedir. 20°C'nin altında ve 30°C'nin üzerinde bulunan sıcaklıklarda ipekböceği zayıf kalmakta ve hastalıklara yakalanmaya açık olmaktadır. Bu nedenle sıcaklığın belirli değer aralığında tutulması gerekmektedir. Havanın sıcak olduğu bölgelerde veya durumlarda kapı ve pencereler açılıp mekân havalandırılarak soğutulmaktadır. Soğuk bölgelerde ise sıcaklık, çeşitli ısıtıcılar vasıtasıyla sağlanmaktadır. Nem, ipekböceğinin gelişiminde olduğu kadar kozanın verim ve kalitesinde de doğrudan etkili olması bakımından dikkat edilmesi gereken önemli bir faktördür.

İpekböcekleri uygun koşullarda beslendikleri takdirde 26 veya 27 günde koza örmeye başlamaktadır. Çevre koşulları bakımından besleme şartlarının uygun olmadığı durumlarda bu süre 45-50 güne kadar uzayabilmektedir. İpek böcekleri belli bir olgunluğa erişince yem yemeyi bırakır ve koza örmek için tutunacakları bir yer (askı) ararlar. Türkiye'de olduğu gibi Kocaeli'de de askı olarak kullanılmak amacıyla doğal ortamdan kolaylıkla bulunulabilecek püren, meşe, çam, hardal, katırkuyruğu, funda ve pamucak dallarından yararlanılmaktadır. İpekböceği'nin, yumurtadan koza örmeye kadar geçen süreçte bakımı ihmal edilmemelidir. Bakımına yeterli özen gösterilmediği takdirde kolayca hastalığa yakalanabilmekte ve yaşamını yitirmektedir.

Bir zamanların önemli bir gelir kaynağı olarak ipekböcekçiliği Kocaeli'de yeniden hayata geçirilmektedir. Çeşitli kamu kurumları tarafından yapılan takdire şayan çalışmalardan görülen o ki yakın gelecekte tekrar ipekböcekçiliği faaliyet alanının bölgenin ekonomisi için bir değer ifade etmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Zafer Başkaya, "Gelişimi ve Dağılışı Bakımından Türkiye İpekböcekçiliğinde Bilecik İlinin Yeri, Sorunları ve Çözüm Önerileri." *Doğu Coğrafya Dergisi* 18.30 (2013). S. 257-286; Esra Karaca, "Bursa'da İpekböcekçiliği ve İpek Üretiminde Mevcut Durum, Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri." *Kök Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Vakfı (KÖKSAV), E-Bülten* 27. 2008; https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2458/31326; Kozabirlik, 1989, İpekböcekçiliği. Ajans İletim, Bursa. www.kozabirlik.com, 2019; Aysun Battalgazi Pamir, ve Atilla Yücel "Osmaneli'nde Sosyo-Ekonomik Değişimlerin Konut Tipolojisine Etkileri." İstanbul Teknik Üniversitesi Dergisi (*İTÜDERGİSİ*), Sayı: 4.2. Yıl:2010.

Muhsin HALİS

İPRAGAZ A.Ş.

Tüp Dolum Tesisi

İpragaz Anonim Şirketi, Eureka Metal Anonim Şirketi adı ile aslen metal kilit üretmek amacı ile 1961 yılında kuruldu. Aynı yıl içinde Kocaeli ilinin Yarımca ilçesinde Türkiye'de ilk defa tüp dolum tesisi inşa edilerek 1962 yılında üretime başladı. Açılışa dönemin sanayi bakanı Fethi Çelikbaş da katılmıştı. O güne kadar henüz Türkiye'de rafineri bacasından salınan gazların bu yönde kullanılabileceği bilinmemekteydi. Ancak İpragaz'ın kurucusu Yücel Kurttepeli'nin o günlerde İpraş (İzmit Tüpraş Rafinerisi) bacalarından salınan gazı sıkıştırarak depolama fikri gerçekleşti. Aynı yıllarda Koç Holding tarafından kurulan Aygaz AŞ'nin de sektöre girişi ile İpraş, İpragaz'a gaz vermeyi durdurdu ve çoğunluğunu Aygaz'a sattı. 1966 yılında Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) ile birleştikten sonra İpragaz Anonim Şirketi adını aldı. 1973 yılında dökme gaz hizmetini hayata geçirdi. Uzun yıllar varlığını sürdürmesine rağmen 1992'deki bir özelleştirme ile Fransız Primagaz şirketine katıldı. 1999 yılında Hollanda merkezi SHV Energy şirketinin Primagaz şirketini satın alması ile birlikte İpragaz, SHV Energy bünyesine katıldı. 1996 yılında Türkiye'nin ruhsata tabi ilk otogaz istasyonu Bursa'da açıldı. Bu gelişmelerin ardından yakıtı LPG olan iş makinaları içinde uygun tüp dolumu ve satışı başladı. 2005 yılından itibaren LNG (sıvılaştırılmış doğalgaz) üretimine başlanmasının ardından 2013 yılından itibaren LPG, doğalgaz ve elektrik alanlarını yakıta dönüştürebilen bir marka hâline geldi.

Günümüzde İpragaz, 10 tüplü bölge satış müdürlüğü, 2 tüplü saha ofisi, 8 dökme gaz satış müdürlüğü, 9 otomotiv yakıtları bölge satış müdürlüğü, 13 LPG dolum tesisi, 1 emtia deposu ve 2 tüp üretim ve bakım tesisine sahiptir. İpragaz 4000 satış bayisi ile 1400'den fazla çalışana da istihdam sağlamaktadır. İpragaz, İSO500 2019 listesinde 53. sırada yer almaktadır. Üretimden elde ettiği net satış tutarı

İpragaz-Eureka Metal Tesis açılışı

3.693.349.798 TL'dir. Yabancı sermayeli bir şirkete ait olmasına rağmen İpragaz'ın kurucularından Yücel Kurttepeli, günümüzde de yönetim kurulu başkanlığını sürdürmektedir

KAYNAKÇA

http://www.iso500.org.tr/marka-detay/birinci500/2019/ipragaz-As_53/1 (Erişim Tar. 9.5.2021); https://e-sirket.mkk.com.tr/esir/Dashboard.jsp#/sirketbilgileri/14014 (Erişim Tar. 9.5.2021); https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bacada-yanan-gazi-gorup-tupe-koydu-sirketi-sattigi-yabanci-76-sinda-bile-isin-basinda-tuttu-16645492 (Erişim Tar. 9.5.2021); https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bacada-yanan-gazi-gorup-tupe-koydu-sirketi-sattigi-yabanci-76-sinda-bile-isin-basinda-tuttu-16645492 (Erişim Tar. 9.5.2021); https://www.ipragaz.com.tr/kurumsal/hakkimizda (Erişim Tar. 9.5.2021); https://www.ipragaz.com.tr/kurumsal/hakkimizda (Erişim Tar. 9.5.2021); Kurtepeli, Yücel, *Mavi Devin 40 Yıllık Öyküsü*, İstanbul, 2001.

Ekrem Mücahit SARI

İPSİZ RECEP (1862-1928)

Recep Reis, Emice, Çete Lideri, Kuvayımilliye Kahramanı

Kocaeli ve çevresindeki Kuvayimilliye faaliyetleri içerisinde İpsiz Recep, (Recep Reis) ve hizmetlerinin ayrı bir önemi vardır. 1862 yılında Rize ilinin, eski adı Haldoz olan Portakallık Mahallesi'nde doğan İpsiz Recep'in babası Emiralioğullarından Hüseyin'dir. Recep, gençlik yıllarından beri çevresinde mücadeleci ve kabadayı olarak bilinen bir şahsiyettir. Müfrezesindeki gönüllüler ona "Emice" demiştir. Rıfat Yüce, kendisini "İpsiz Recep cesarette Barbaros ve Turgutlar gibi bir deniz korsanıdır" diye tarif etmiştir.

İpsiz Recep'in 20. yüzyılın başlarında Rize-Batum arasında yaptığı tuz kaçakçılığına onu dönemin şartları zorlamıştı. O yıllar Rizeliler için Batum, Tiflis, Sohum ve çevresi başta olmak üzere, Rusya'nın muhtelif yerleri çalışmak ve para biriktirmek için gidilen gurbet kapısı durumundaydı. Recep de takasıyla buralara Rize'den mandalina, limon ve portakal götürür, oradan da Rize'ye gaz yağı, tuz, mısır, şeker, un gibi gıda maddesi getirirdi. Rusya'ya mal taşıdığı sırada, Ruslar tarafından tutuklanıp Sibirya'ya hapishaneye gönderildi. 1917 yılına kadar burada hapis yattı ve taş ocaklarında çalıştırıldı. Bir yolunu bulup firar etti ve önce Batum'a, sonra da Rize'ye geldi.

Recep Reis, işgal döneminde Rize sahillerinde karaya oturmuş olan 250 tonluk bir Rus yelkenlisini yüzdürerek kendisine mal etti. Bununla Zonguldak'tan İstanbul'a kömür nakliye işleri yapmaya başladı. Bu çalışmaları yelkenlisinin Kefken açıklarında batmasına kadar devam etti. Recep Reis'in Kefken Adası'na geçtiğini haber alan birçok genç, Rize ve İstanbul'dan gelerek çeteye katıldı. Gelenler arasında Rize ve çevresinde suç işlemiş birçok kişi de bulunuyordu. Böylece çete 85 tüfeğe çıkmıştı. Recep Reis çetesiyle birlikte zenginleri soyuyor, koyun ağıllarına girerek istediği koyunu kestiriyordu. Kimse ona karşı koyamıyor; ses dahi çıkaramıyordu. Tutuklanmasına yönelik çalışmalar yapıldıysa da sonuçsuz kalıyordu.

Kefken, milli mücadelede ününü İpsiz Recep Reis'e borçludur. milli mücadele döneminde daha düzenli bir teşkilatlanma için çalışmalar başlayınca İzmit ve Adapazarı yöresinde teşkilat kurmak üzere de bazı kişiler görevlendirildi. Bunlar görevlendirildikleri bölgede ilk iş olarak bölgenin ileri gelenleri ile irtibata geçtikten sonra, Ermeni ve Rum çetelerine karşı milis oluşturma faaliyetlerine giriştiler. Süvari albayı Atıf ile Dr. Yüzbaşı Raif Bey, Karasu-Kefken-Akçakoca taraflarında korsanlık yapmakta olan İpsiz Recep'i ikna etmeyi başardılar. Birinci Dünya Savaşı sonlarındaki eşkıyalık ve korsanlık faaliyetlerinden dolayı ölüm cezasına çarptırılmış bir kaçak olan Recep Reis, milli mücadelenin ilk günlerinde Kuvaymilliye saflarına katılmış ve Karakol Cemiyeti tarafından Kefken'e komutan olarak atanmıştı.

Kuvayimilliye güçleri arasında önemli bir yeri olan Recep Reis müfrezesi, İstanbul'dan Anadolu'ya gerek silah, gerekse insan nakli konusunda da mühim roller üstlenmiştir. Recep Reis'in alanı, Kandıra, Karasu cihetleri, bilhassa Karadeniz kıyıları ve Kefken Adası idi. Kuvayımilliye, Recep Reis'in milli harekete katılmasıyla Batı Karadeniz kıyılarında ve bu kıyılara yakın iç kesimlerde önemli ölçüde söz sahibi olmuştu. Recep Reis Rumların taşkınlıkları karşısında İstanbul'un banliyölerine baskınlar yapmaktan geri kalmadı. Bu durumdan rahatsız olan İstanbul hükümeti, 18 Mayıs 1920'de İstanbul'dan İpsiz Recep ve müfrezesini etkisiz hâle getirmek için Kemal Reis gambotunu göndermişti.

Gambot, Kefken Adası'yla Pazarbaşı arasında demirlemeyi kararlaştırmıştı. Demirledikten sonra filikalarını denize mayna etmişti. Kemal Reis gambotu süvarisi Tahir, Bahriye Nezareti'ne yazdığı raporda, "Saat 3'te Kefken Adası'nda İpsiz Recep ve takriben 100 kişiden ibaret kuvvetleriyle temas edilerek 3 saat boyunca süren çatışma sonucu toplarımızdan ikisi bertaraf olmuş, gece olması sebebiyle mühimmat bulamamaktayız. Bu sebeple topları sağlam bir geminin gönderilmesi eşkıyanın hallini sağlayacaktır" diyordu. Kemal Reis gambotu amacına ulaşamadan geri dönmek zorunda kalmıştı. Recep Reis, Kemal Reis gambotundan sonra bir de Fransız muhribini geri çekilmek zorunda bırakmıştı.

Recep Reis bölgedeki isyancıların da korku unsuruydu. Ekim 1920'de İzmit ve civarıyla Karasu yerlilerinden 1500 Rum, 300 kadar yerli hainle birlikte İzmit'ten Karasu'ya gelerek yağma ve soyguna girişmişler, belediye başkanının evini yakarak 20 kadar masum sivili öldürmüşler, ayrıca halktan 5000 lira istemişlerdi. Recep Reis bu sırada Akçakoca'daydı. Halk arasındaki "İpsiz Recep geliyor" şayiası bile hainlerin henüz parayı alamadan kaçıp gitmeleri için yeterli olmuştu.

Ülkede ünü oldukça yayılmış olan Recep Reis'in adını kullanıp eşkıyalık yapanlar da olmuştur. Örneğin 25 Mayıs 1922'de Recep isimli bir kişi yanında beş arkadaşıyla beraber Çırçır suyuna gidip İpsiz Recep olduğunu söyleyerek su sahibini tehdit etmesi üzerine yakalanmış, yapılan tahkikat sonucu bu kişinin Recep Reis olmadığı anlaşılmıştır.

Recep Reis düzenli ordunun kuruluşundan sonraki dönemde bir ara Orhan Gazi Müfrezesi adıyla çalıştı. Daha sonra kuvvetini 800'e kadar çıkardı. Alay hâline gelen kuvvetleriyle Mekece'ye giderek cephe emrinde görev yaptı. Bu sırada yaşı 60'ın üzerinde olduğundan Amca lakabıyla anılıyordu. Recep Reis düzenli ordunun kuruluşu üzerine Kocaeli grubuna iltihak edince

çete adı kaldırıldı "Kocaeli 1. Taburu" ve "Orhan Gazi Müfrezesi" adını aldı.

1924'te Bursa heyet-i mahsusası azasından Miralay Osman Bey, müfrezesiyle milli mücadeleye katkılarından dolayı, İncili (Karasu) nahiyesinde ikamet eden Recep Reis'e madalya taltifi konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bir önerge verdi. İpsiz Recep'e herkes amca diye hitap ettiği gibi, Ankara'ya gelip Atatürk tarafından kabul edildiğinde, aynı hitapla ve iltifatla karşılaştı. Atatürk, İpsiz Recep'e iki yüz elli lira maaş bağlattı. İpsiz Recep bu maaşını yeni kurulan Teyyare Cemiyeti'ne bağışladı. Karasu'da bir arazi ve bir ev tahsis edildi, ancak o kendisine verilen arazinin 6 dönümü dışında kalanı halka dağıtmıştı. 5 yıl Yenimahalle'deki evinde yaşadıktan sonra 11 Haziran 1928 tarihinde yaptırdığı evde otururken kasığındaki kanser sebebiyle vefat etti. Karasu Ulu Camii yanında bulunan merkez mezarlığına defnedildi.

Cephede bulunduğu süre içinde hangi emri almışsa, muvazzaf bir birlik gibi düzenli ve yerinde hareket etmiştir. milli mücadeledeki hizmetlerinden dolayı yüzbaşı rütbesi ve 23.09.1929 tarih ve 15675 sayılı istiklal madalyası ile taltif edilmiştir. 1957 yılına kadar Sakarya Nehri kıyısında taşsız bir mezarda yatan Recep Reis'e daha sonra hizmetlerine yaraşır bir mezar yapılmıştır.

Günümüzde Karasu Yenimahalle'de bir zamanlar, İpsiz Recep'in evinin de bulunduğu Sakarya Nehri boyunca uzanan caddenin adı İpsiz Recep Caddesi'dir. Yine Kandıra ilçesinde İpsiz Recep adlı bir cadde daha bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Adnan Sofuoğlu, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Ankara, 1994; Celal Dinçer-Ekrem Kaymaz Vd., *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Sakarya*, Sakarya, 1998; Çiğdem Usta, "Rize'nin Kahraman Savaş Çocukları", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 3, Güz 2004, s. 112; Enver Konukçu, "Kefken ve Civarı", *Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı*, Sakarya, 2010, s. 8-11; Ergun Hiçyılmaz, *İpsiz Recep Kaldırım Silahları Şafak Boyu*, İstanbul, 2005; İshak Güven Güvelioğlu, *Kuvâ-yi Milliye'nin Rizeli Emicesi İpsiz Recep*, İstanbul, 2010; Niyazi Yelkencioğlu, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, İstanbul, 2010; Rahmi Apak, *İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Ankara, 1990; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarihi ve Rehberi*, İstanbul, 1945; Sabahattin Özel, *Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, İstanbul, 2009; Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, 94. İctima, 5 Nisan 1341, s. 24; Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) ZB. 627/4; DH. EUM. SSM, 39/38-2; DH. EUM. AYŞ. 41/3, lef:4; DH. KMS: 61-1/51; DH. EUM. AYŞ. 41/3-1.

Resül NARİN

İRFAN ATAN (1928-2004)

Milli Güreşçi

1928 yılında Kocaeli Büyük Derbent Hikmetiye köyünde doğmuştur. Milli güreşçi Adil Atan'ın ağabeyidir. 1944 yılında yağlı güreş yaparak spor hayatına başlamıştır. 1945 yılında Kırkpınar güreşlerine katılmış ve deste boyunda ikinci olmuştur. Bir yıl sonra yine Kırkpınar güreşlerine katılmış, bu sefer küçük orta boyunda ikinci olmuştur. 1950 yılında vatani görevini ifa ederek İstanbul'a gitmiş, orada Kasımpaşa Spor Kulübü'ne uğramıştır. Antrenör Nuri Boytorun'a, "Hocam, beni de deneyin" dediğinde, ağır sıkletlerden Sabri Demiray'la Murat Hersekli, "İrfan acemidir, bizi sakatlar, onunla güreşmeyiz" demişlerdir. Nuri Hoca, İrfan Atan'ı bir kafakolla yere yapıştırdıktan sonra, "İşte korktuğunuz adam bu" demiştir. Bunun üzerine İrfan Atan, "Siz büyüğümüzsünüz diye sıkı tutmadım, isterseniz sıkı güreşelim" diye karşılık vermiştir. Nuri Hoca kabul eder ve hocasını 4-5 kez budayan İrfan Atan, tuşları bulunca, Nuri Hoca, "Sende iş var" diyerek onu milli takıma almıştır. Bir ay sonra İstanbul'da İsveçli Bertil Antonsson'u yendiğinde şehirde büyük bir zafer havası esmiştir. 1950 yılında Kırkpınar başaltı birincisi olduktan sonra 1951 yılında Kırkpınar güreşlerinde başpehlivanlık boyunda birinci olmuştur. İrfan Atan, 1952 Helsinki Olimpiyatlarında serbest stil ağır sıklette güreşmiş ve olimpiyat dördüncüsü olmuştur. 1953 yılında katıldığı Kırkpınar güreşlerinde ikinci kez başpehlivanlık birincisi olmuştur. 1954 yılında Tokyo'da yapılan serbest güreş Dünya şampiyonasında güreşmiş ve üçüncü olmuştur. 1955 yılında Kırkpınar güreşlerinde tekrar başpehlivanlık birincisi olmuştur. İrfan Atan üç kez Kırkpınar başpehlivanlığını kazanarak adını Kırkpınar'ın unutulmazları arasına yazdırmıştır. İrfan Atan 1956 yılında aktif güreş hayatını bırakmıştır. 12.04.2004 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

http://www.abhazyam.com/haber/1230/fethi-atan-vefat-etti.html; https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/4681062/atan-kardesler-mezarlari-basinda-anildi; http://www.duzceabhaz.org/wp/?page_id=130; https://www.guresiyorum.com/guresiyorum-olimpiyatlar-4-bolum-1952-helsinki/

Alparslan ARSLAN

İSMAİL AKYILDIZ (1910-2009)

Fevziye Camii İmamı

İsmail Akyıldız Hoca, H 1328 (M 1910/ 1911) yılında Kocaeli'nin Karamürsel ilçesinin Osmaniye köyünde dünyaya geldi. Babası Recep Efendi, Artvin Hopa'dan Kocaeli'ye 1890'larda göçen ve inşaat işleriyle uğraşan bir zat idi. Annesi ise Nesibe Hanım'dır. 12 yaşında Karamürsel'in Çamçukur Mahallesi'nde Hafız Mustafa Efendi'de hafızlığa başlayan İsmail Akyıldız, iki yıl sonra hafız oldu. Ardından Karamürsel Merkez Camii imamı H. Mehmet Arslanalp Hocaefendi'den talim, tecvid ve tashih-i huruf dersleri aldı.

İsmail Akyıldız Hoca askere gitmeden önce İzmit'te zeytincilik işiyle uğraşmıştır. O vakitlerde sabah namazını kılmak için bir gün Çınarlı Camii'ne gelir. Bir aşr-ı şerif okumasının ardından, o dönemin İzmit müftüsü Mehmet Eren sesini ve okuyuşunu çok beğenir. İsmail Akyıldız Hoca 1934-1937 yıllarında Mardin Nusaybin'de askerlik görevini tamamladıktan sonra 1938'de İzmit'te Mehmed Bey, namıdiğer Fevziye Camii Şerifi'nde İzmit müftüsü Mehmet Eren'in vesilesiyle imamlığa getirilmiştir. Aralıksız 41 yıl bu görevi yaptıktan sonra 1980'de kendi isteği ile emekli olmuştur. İsmail Akyıldız Hocaefendi, Feride Akyıldız (1916-1999) ile evliydi. 5 kız (Nimet, Kıymet, Nezahat, Ayşe, Türkan) ve 2 erkek (Sıtkı, Necati) olmak üzere 7 evlat sahibiydi.

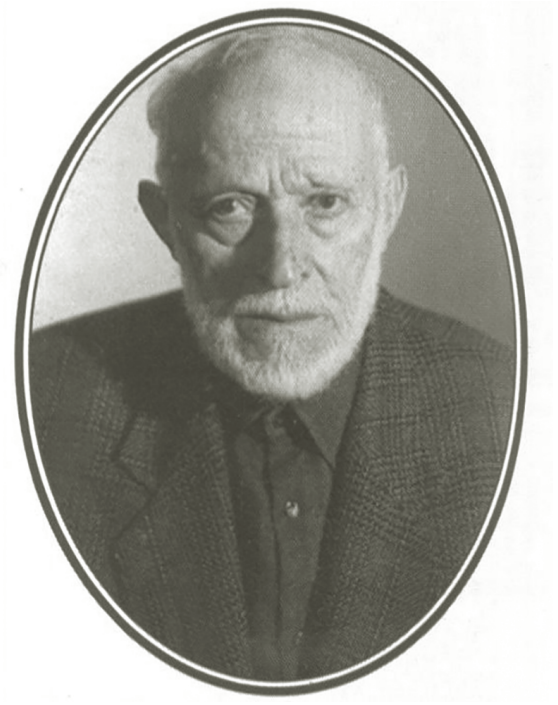

İsmail Akyıldız

Nurlu bir siması olan İsmail Hoca'nın, aynı zamanda, dinleyenleri tesiri altına alan ve kendisini hayranlıkla dinlettiren kadife bir sesinin bulunduğu tüm tanıyanları tarafından anlatılmaktadır. Eski Fevziye Camii imamlarından Hasan Özşentürk Hoca, İsmail Akyıldız Hoca hakkında şu anekdotu aktarır: "30 yıl kadar önce gördüğüm nuranî simasını unutamadığım gibi, kadife gibi sesiyle okuduğu Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı dinlemeye doyamamışımdır. Hocaefendi'nin fakirler ile gariplerin cenazelerine gösterdiği ilgi hâlâ sitayişle anlatılır." Hoca, çevresindeki insanlara, İzmit halkına, tanıdığı veya tanımadığı herkese karşı hayırhah ve yardımsever bir karaktere sahipti. Dua edeninin ve seveninin çok olduğu söylenmektedir. Hac yükümlülüğünü, sağlık ve sair nedenlerle yerine getiremeyenlerin vekâletini alarak hacca gittiği ve ihtiyaç sahibi herkese yardımcı olduğu aktarılmaktadır.

İsmail Hoca'nın, imamlık görevini yaptığı sırada, İzmit'te İstiklal Caddesi'nde bakkal ve manifatura dükkânı işlettiği de bilinmektedir. Oğlu Şaban Sıtkı Akyıldız'ın aktardığı bilgiye göre, 7 çocuk sahibi bir vatandaş için imamlık maaşlarının oldukça düşük olduğu bir dönemde, geçim şartları zor olduğundan hoca esnaflık da yapmıştır. Ömrü boyunca hayır ve dua ile yâd edilen İsmail Hoca, 11 Nisan 2009 tarihinde İstanbul'un Ataşehir ilçesinin Küçükbakkalköy Mahallesi'nde vefat etmiştir. Günümüzde, Kocaeli'nin İzmit ilçesindeki Bağçeşme Mezarlığı'nın şehitlik kısmında bulunan aile kabristanında medfundur.

KAYNAKÇA

Ahmed Nezih Galitekin, *İzmit Mehmed Bey Nâm-ı Diğer Fevziye Câmi-i Şerîfi*, Saraybahçe Belediyesi Kültür Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, 2007; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/6905138/merhum-ismail-akyildiz-mezari-basinda-anilacak (Erişim Tarihi: 05.10.2021); İsmail Akyıldız Hocaefendi'nin oğlu Şaban Sıtkı Akyıldız'dan naklen "Şaban Sıtkı Akyıldız'ın Nüfus Kayıt Örneği", Şaban Sıtkı Akyıldız ile yapılan röportaj sonucu edinilen ses kaydı, bilgi ve dokümanlar.

Mustafa Talha SAVAŞ

İSMAİL ALTAY (1962-...)

Antrenör

İsmail Altay

1962 yılı doğumludur. Spor hayatına 1976 yılında karate, kung fu ile başlamış ve daha sonra taekwondo sporuyla devam etmiştir. 1984 yılında da Kocaeli'nin Gebze ilçesinde özel spor salonunu açmıştır. 1986 yılında Avusturya'nın Viyana kentinde yapılan dünya şampiyonasında 3. olmuştur. 1987 yılında Almanya'nın Augsburg kentinde yapılan dünya şampiyonasında 3. olmuştur. 1993 yılında Gebze spor salonunda uluslararası kickboks organizasyonu düzenlenmesine öncülük etmiştir. 1994 yılında kurulan Kickboks Federasyonu'nda 1995 yılında milli takımlar antrenörlüğüne getirilmiş, yaklaşık 14 yıl bu göreve devam etmiştir. Bu süre içinde birçok kez milli takım başında antrenör olarak görev almıştır.

Yetiştirdiği birçok sporcu, dünya ve Avrupa şampiyonalarında başarılar elde etmiştir. Antrenörlüğün yanında iki yıl kadar Kickboks Federasyonu yönetim kurulu üyeliği ve koordinatörlük görevlerinde bulunmuştur.

2010 yılında Gebze spor salonunda dünya wako kemer maçları organizasyonunun düzenlenmesine öncülük etmiştir.

KAYNAKÇA

İsmail Altay ile görüşülmüştür.

Levent ATALI

İSMAİL HAKKI AMASYALI (1942-...)

Sanayici, Milletvekili

İsmail Hakkı Amasyalı, Salih Bey ve Safiye Hanım'ın oğulları olarak 1942 yılında Adapazarı'nda dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğreniminin ardından Yüksek Tekniker Okulu'na kaydolmuş ve buradan mezun olmuştur. Eğitimini tamamlamasının ardından iş hayatına atılmış ve sanayicilikle uğraşmıştır. 1980 yılında Süleyman

İsmail Hakkı Amasyalı

Demirel'in başkanlığındaki hükümetin devreye aldığı 24 Ocak kararları, Amasyalı'nın sanayicilik konusunda önünü açan bir gelişme olmuştur. Bu dönemde Demirören Holding'in kurucusu Erdoğan Demirören, bir İngiliz soba markasının örneklerinin Türkiye'de üretilmesi konusunda Amasyalı ile anlaşmıştır. Bir süre sonra Demirören Holding soba sektöründen çekildiğinde ise Erdoğan Demirören, kullandıkları kalıpları ve demirbaşları Amasyalı'ya hediye etmiş ve kendisinin sektörde önemli yerlere gelmesini sağlamıştır. Amasyalı Sobaları ile sanayicilik alanında ön plana çıkan İsmail Amasyalı, ilerleyen süreçte Amasyalı Teknik Pres Ltd. Şti., Isıntaş Ltd. Şti., En-Ev Ltd. Şti. gibi şirketleri vasıtası ile otomobil yedek parça ve beyaz eşya sektörlerinde de kendini göstermiştir. Ayrıca Potema adlı temizlik şirketinin de Türkiye temsilciliğini yapmış ve özellikle cami halılarının yıkama yapılmadan kuru temizlemesine yönelik bir yöntem geliştirmiştir.

Amasyalı, 1991 yılında TBMM 19. dönem milletvekili genel seçimlerine Doğru Yol Partisi'nden Kocaeli milletvekili adayı olarak katılmış ve 20 Ekim 1991 tarihli seçimde DYP'nin Kocaeli'den çıkardığı 5 milletvekilinden biri olmuştur. Meclisin 14 Kasım 1991 tarihli oturumunda yemin ederek görevine başlayan Amasyalı, 19. dönemin sona erdiği 4 Aralık 1995 tarihine kadar milletvekilliğini sürdürmüştür. Amasyalı, meclis bünyesinde TBMM Dilekçe Komisyonu, TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu, İnsan Hakları İnceleme Komisyonu ve Türkiye-Avrupa Topluluğu Karma Parlamento Komisyonu üyelikleri yapmıştır. Mecliste Taşköprü adlı yeni bir ilçe kurulmasına ilişkin kanun teklifinde ilk imzacı olarak yer almıştır. Amasyalı, 24 Kasım 1993 tarihinde Türkiye-AT Karma Parlamento Komisyonu üyeliğinden ve 12 Aralık 1993 tarihinde de TBMM Hesaplarını İnceleme Komisyonu üyeliklerinden istifa etmiştir. Milletvekilliği döneminde kendisiyle ilgili karşılıksız çek vermek, resmi evrakta sahtecilik ve sahte senet düzenlemek gibi suçlamalar yapılmış ve 26 Mayıs 1992'de dokunulmazlığının kaldırılmasına yönelik bir başbakanlık tezkeresi hazırlanmış olsa da meclis komisyonunda buna mahal olmadığı belirtilmiştir. Amasyalı, milletvekilliği sona erdikten sonra da isnat edilen suçlardan herhangi bir ceza almamıştır.

Amasyalı, milletvekilliği görevi sona erdikten sonra siyasetten uzaklaşmamıştır. 1999 yılından itibaren sağ kesimde yeni arayışlara girilmesinde öncü isimlerden biri olmuştur. 1999 yılı yaz aylarında DYP'de Tansu Çiller'e muhalif kişilerce başlatılan bu arayışlarla ilgili ilk toplantı, Amasyalı'nın Darıca'daki villasında gerçekleşmiştir. "Sağda Birlik" toplantılarının ilki de yine Amasyalı'nın katılımıyla Maslak Princess Otel'de 7 Kasım'da yapılmıştır. Amasyalı bu toplantıda, Türkiye'nin 2000'li yıllarla ilgili planlarının olmadığını ve Türkiye'nin dinamiklerini harekete geçirebilecek kadrolardan yararlanılmadığını ileri sürmüştür. 20 Kasım'da DYP'nin 6. Olağan Büyük Kongresi'nde Tansu Çiller'in yeniden genel başkan seçilmesinin ardından, başlayan yeniden yapılanmanın ve yeni parti arayışının da öncülerinden olmuştur. Bununla birlikte, 3 Kasım 2002 erken seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçimi 363 milletvekili çıkararak kazanması ve sağ partilerin baraj altında kalarak meclise girememeleri bu çalışmaları askıda bırakmıştır.

İsmail Hakkı Amasyalı, Süleyman Hilmi Tunahan'ın ismine binaen Süleymancılar olarak bilinen cemaatin önde gelen isimlerinden biri olarak tanınmış, ancak kendisi Süleymancı olmadığını ve muhafazakâr, laik ve demokrasiyi benimsemiş olduğunu belirtmiştir. Amasyalı, 22 Temmuz 2007'de düzenlenen erken genel seçim öncesinde, Deniz Baykal'ın teklifini, Süleyman Demirel'in de icazet vermesi üzerine kabul ederek Cumhuriyet Halk Partisi'nden milletvekili adayı olmuş ancak bir süre sonra somut ülke sorunlarını kucaklayacak bir siyasi oluşumun CHP bünyesinde gerçekleşmeyeceği düşüncesiyle bu kararından vazgeçmiş adaylık başvurusunu geri çekmiştir.

Amasyalı, 2014 yılında Kocaeli Valisi Ercan Topaca öncülüğünde başlatılan "Eğitime %100 Destek Kampanyası"'nın bir parçası olmuştur. Amasyalı, Darıca Anadolu Sağlık Meslek Lisesi'nin onarımını üstlenmiş ve onarımı tamamlanan okul 2014-2015 yılında Füsun Erdemir Anadolu Sağlık Meslek Lisesi adıyla hizmete girmiştir. 2015 yılında bu kez Darıca Öğretmen Füsun Erdemir Mesleki Teknik Anadolu Lisesi'nde eşi Özgün Amasyalı tarafından Çok Amaçlı Salon ve Spor Kompleksi yapılmıştır. Son zamanlarda, bankalarla yaşadığı sorunlar nedeniyle, Amasyalı'ya ait 2 fabrika ve 7 şirkete el konulmuştur. Güvenliğinin tehlikede olduğunu ileri süren Amasyalı, bu süreçte Kazakistan'a gitmiştir ve hâlen orada yaşamaktadır. Yabancı dil olarak Almanca ve Sırpça bilen Amasyalı, evli ve üç çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

"Amasyalı, Adaylık Başvurusunu Çekti", *Yeni Asya*, 4 Haziran 2007; "Camiler alkollü deterjanla temizlenebilir mi?", *Kocaeli Koz*, 30 Aralık 2017; "Darıca Anadolu Sağlık Meslek Lisesi Onarılacak", *Kocaeli Ekspres*, 28 Mayıs 2014; "Eski DYP'li Vekil Can Güvenliği Nedeniyle Türkiye'ye Gelemiyor", *Anka Haber*, 26 Ocak 2021; "Eski Milletvekili Amasyalı'nın Okul İsyanı", *Darıca* gazetesi, 22 Ekim 2019; "Genel Seçim 2002", https://www.haberturk.com/secim2002, Son Erişim Tarihi: 15 Mart 2022; "'Hem Ülkeyi, Hem Partiyi Felakete

Götürür'", *Milliyet*, 7 Ağustos 1999; "'İcazet'li Olarak CHP'den Aday", *Milliyet*, 14 Mayıs 2007; "İsmail Amasyalı'dan Eğitime Yüzde Yüz Destek", *Kocaeli* gazetesi, 17 Mayıs 2015; "İsmail Hakkı Amasyalı", https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=19&p_sicil=4643, Son Erişim Tarihi: 15 Mart 2022; "Karma Komisyon, 112 Milletvekilinden Sadece DEP üyesi 4'ü için Aleyhte Karar Verdi", *Cumhuriyet*, 5 Ocak 1994; "Sağda Arayış Toplantısı", *Milliyet*, 8 Kasım 1999; "Sağda Yeni Parti Arayışı", *Yeni Şafak*, 24 Kasım 1999; "'Süleymancı' İsmail Amasyalı CHP'den Aday", *Haberler.com*, 13 Mayıs 2007; "Vekilliği Bitti Hizmeti Bitmiyor", *Hesef* gazetesi, 19 Mayıs 2015; "Yargıtay'ın 28 Nisan 2004 Tarihli ve 2004/242 Numaralı Kararı", https://legalbank.net/belge/y-hgk-e-2004-9-238-k-2004-242-t-28-04-2004-taraf-sifati/621414, Son Erişim Tarihi: 15 Mart 2022; Munyar, Vahap, "Kafa 'saksı' diye verilmedi esas kutsal 'akıl teri'", *Hürriyet*, 11 Haziran 2018; *TBMM Albümü-1920-2010*, 3. Cilt (1983-2010), ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010; *TBMM Tutanak Dergisi*, 19. Dönem, c: 44, 32. Birleşim, s. 179, 24 Kasım 1993; *TBMM Tutanak Dergisi*, 19. Dönem, C: 44, 84. Birleşim, s. 217-218, 31 Mart 1994; *TBMM Tutanak Dergisi*, 19. Dönem, c: 47, 42. Birleşim, s. 387, 12 Aralık 1993; *Türk Parlamento Tarihi, TBMM XIX. Dönem (1991-1995)*, C. I-III. haz. Burhanettin Duran, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.

Tufan TURAN

İSMAİL HAKKI ARAR (1921-1993)

Avukat, Milletvekili

Tanınmış bir ailenin oğlu olarak 1921'de İstanbul Kızıltoprak'ta dünyaya geldi. Babası Atatürk'ün özel doktorluğunu yapmış olan eski büyükelçilerden Asım Arar, annesi ise Refika Naciye Hanım'dır. Dedesi, son devir Osmanlı âlimlerinden Manastırlı İsmail Hakkı Beydir. Anneannesi bestekâr Leyla Saz, dayısı ise Mimar Vedat Tek'tir.

İsmail Hakkı Arar, ilköğrenimini Ankara Mimar Kemal Okulu'nda, ortaöğrenimini Ankara Erkek Lisesi'nde, yüksek tahsilini 1942 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'nde tamamladı. Mezuniyetinden sonra Başbakanlık Koordinasyon Bürosunda bir süre çalıştı. XX. devrede yedek subay okulundan mezun oldu. Askerlik görevini asteğmen ve teğmen olarak Ankara Garnizon Komutanlığı 3. Şube askeri adli hâkimi olarak yaptı. 1946 yılında terhis oldu. 1949-1951 yılları arasında İşçi Sigortalar Kurumu İstanbul Şubesinde ve devlet demir yollarının 1. işletme müdürlüğünde sözleşmeli avukat olarak çalıştı. İki kere İstanbul Barosu idare heyetine seçildi ve 1948-1965 yılları arasında İstanbul Barosu başkan yardımcılığı görevini yaptı. İstanbul'da serbest avukatlık yaptığı sırada Cumhuriyet Halk Partisi'ne girerek aktif olarak siyasete başladı. Bu dönemde mensubu olduğu CHP'de ilçe başkanlığı ve il idare kurulu üyeliği ve yüksek haysiyet divanı üyeliği yaptı. 10 Ekim 1965 seçimlerinde Kocaeli'den milletvekili seçildi. İkinci dönem sürecinde Millet Meclisi başkan vekilliğinde bulundu. 1969 seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili seçildi. 12 Mart döneminde birinci ve ikinci Nihat Erim hükümetlerinde kabinede yer aldı. (26.3.1971-10.12.1971) tarihleri arasında adalet bakanlığı, (13.12.1971-22.05.1972) tarihleri arasında milli eğitim bakanlığı yaptı. Üçüncü partiler üstü hükümet kurulduğunda Ferit Melen hükümeti döneminde (22.5.1972-14.4.1973) devlet bakanlığı

İSMAİL ARAR
Kocaeli Milletvekili

ATATÜRK'ÜN İZMİT BASIN TOPLANTISI .

(16/17 Ocak 1923)

vazifesini yürüttü. 1973'te aktif politikadan çekildikten sonra tarih ve biyografi araştırmalarına yöneldi. Aynı zamanda birçok devlet kurumunda hizmetlerde bulundu. 1982 yılında Türk Tarih Kurumu asıl üyeliğine seçildi. Etibank ve Türk Hava Yolları yönetim kurulu üyeliklerine getirildi. 12 Eylül'den sonra Milli Güvenlik Konseyi'nce Danışma Meclisi üyeliğine seçildi (15.10.1981-6.12.1983). TBMM Başkanlığı tarafından 15 Mayıs 1990'da kurulan "Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu" çalışmalarına katıldı.

Birçok dergi ve gazetede tarih, siyaset ve genel kültür konuları üzerine yazılar kaleme aldı. Ayrıca Türk tarihi ve siyaset tarihi alanlarında ciddi araştırmalarda bulundu. Bu konularla ilgili eserleri şunlardır: *Son Günlerinde Atatürk: Dr. Asım Arar'ın Hatıraları* (1958), Atatürk, Kurtuluş Savaşı, Devrimler ve Cumhuriyet Türkiye'si ile ilgili kitaplar (1960), *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihçesi* (1963), *Hükümet Programları 1920-1965* (1968), *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı* (1969), 1972 maliyılı bütçesinin T.B.M.M. bütçe karma komisyonunda müzakeresi sırasında Milli Eğitim bakanı İsmail Arar ve Ege Üniversitesi rektörü Prof. Dr. Yusuf Vardar tarafından ve Ege Üniversitesi hakkında yapılan konuşmalar (1972), *Büyük Nutuk'un kapsamı, niteliği, amacı* (1980), *Atatürk'ün Amerikan milletine seslenişi* (1981), *Osmanlı Mebusan Meclisi Reisi Halil Menteşe'nin anıları* (1986), *Atatürk'ün Günümüz Olaylarına da Işık Tutan Bazı Konuşmaları* (1989). *Osmanlı Devletinde Meşrutiyete Geçiş Süreci ve Sonrası* (1808-1920) adlı çalışmasını ise sağlığının elvermemesi üzerine tamamlayamadı. 20 Mart 1993'te 72 yaşında vefat etti. Bir çocuk babası olan İsmail Arar, Fransızca ve İngilizce bilmekte idi.

KAYNAKÇA
Cafer Demiral, *Türkiye'nin 42 Hükümeti (25 Nisan 1920 – 15 Nisan 1973)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973, s. 109-113; Menderes Çınar, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM XIII. Dönem (1965-1969)*, C. IV, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012, s. 1982-1983; TBMM Arşivi, *Millet Meclisi Üyelerine Mahsus Hal Tercümesi*, Sicil No: 604; Yavuz, Salih Sabri (2003). "Manastırlı *İsmail* Hakkı", *DİA*, Cilt 27, Ankara 2003, s. 563-564; Kocaeli *İl* Yıllığı 1967, Doğan Kardeş Matbaacılık, *İstanbul* 1970, s. 8; https://www.turkiyehukuk.org/turkiye-cumhuriyeti-adalet-bakanlari-listesi, Erişim tarihi: 15.10 2021.

Taner BİLGİN

İSMAİL HAKKI CANBOLAT (1880-1926)

İzmit Mebusu

1880 senesinde İstanbul'da doğdu. Ailesi 1828-1829'da meydana gelen Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından yaşanan Çerkez sürgünü ile Anadolu'ya gelmiştir. Babası Cemal Bey Osmanlı subayıdır, Hatko İsmail Canbolat olarak bilinir. Canbolat ilköğrenimini Nur-ı Osmaniye Camii civarındaki Mektebi- İptidai'de tamamladı. Daha sonra Gülhane Askeri Rüşdiyesi'ne gitti. Ardından Soğukçeşme Askeri Rüşdiyesi'ne geçti, buradan mezun olduktan sonra Kuleli Askeri İdadisi'ne başladı. 15 Mayıs 1897 senesinde ise Harbiye'ye girdi ve buradan piyade teğmeni olarak 5 Aralık 1899 tarihinde mezun oldu. Harbiye'de okurken Almanca ve Fransızcasını geliştirdi. Eski şehreminlerinden Rıdvan Paşa'nın kızı Fatma Nuriye Hanım ile evlendi. Gönüllü olarak Üçüncü Ordu'ya katıldı ve Manastır'da göreve başladı, buradan yaklaşık dokuz ay sonra Selanik'e gönderildi. Selanik'te yeni bir döneme başlayan Canbolat burada hürriyetçi ve ihtilalci temaslara geçti. İhtilalcı subayların toplanma yeri olan Yonyo Birahanesi'nde Mustafa Kemal, Mustafa Necip, Talat Bey, Doktor Nazım, Cavid Bey, Enver Bey ile bir araya geldi. Canbolat o dönem cemiyetin önde gelen diğer isimleri ile de (Kazım Karabekir, Cavid Bey, Rauf Bey) görüşmekteydi. Özellikle, Mustafa Kemal ile olan samimiyeti dikkat çekiciydi. İstanbul'a döndüklerinde de görüşmeye devam ettiler. Mustafa Kemal'in Şişli'deki evinde Canbolat, Rauf ve Ali Fethi Bey sık sık toplanır görüşmeler yaparlardı. 1906'da yılında Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucuları ve idare heyetinde Talat Bey ve Rahmi Bey ile birlikte yer aldı. Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1907'de birleşmesiyle İttihatçı oldu. II. Meşrutiyet'in ilanından önce Selanik Hukuk Mektebine giren İsmail Canbolat, Sultan II. Abdülhamid'e haber götürdüğü düşünülen Enver Bey'in eniştesi olan Nazım Bey'e düzenledikleri suikast sırasında yanlışlıkla yaralanınca buradaki eğitimini tamamlayamadı. Meşrutiyetin yeniden ilan edilmesinin ardından İstanbul'a gelerek, Harbiye Mektebi'nde tarih dersleri verdi. *Risale-i Askeriye* dergisini çıkarttı. 21 Temmuz 1908 senesinde yüzbaşı oldu. 1909'da Canbolat, Londra, Paris, Berlin ve Viyana'yı ziyaret etti. Ağustos 1909'da Büyükada kaymakamı oldu. Kaymakamlık vazifesinin ardından askerlik mesleğinden istifa etti. Trablusgarb Savaşı'nda görev aldı. 1912 senesinde yapılan seçimlerde İzmit milletvekili seçilerek Meclis-i Mebusan'a girdi. Osmanlı Mebusan Meclisi içerisinde İzmit mebusu olarak 47 kez söz aldı. Genel konular ile ilgili oldukça aktif bir görünüm sergilese de İzmit ile ilgili herhangi bir konuyu meclis gündemine taşımamıştır. Ekim 1912'de Kâmil Paşa'nın emriyle kendisini tutuklamaya gelen inzibat çavuşu Nizamettin Efendi'yi silahla vurarak öldürdü. Kısa bir süre göz altına alındı, ardından önce Romanya'ya, oradan Viyana'ya ve son olarak da İtalya'ya gitti. Bu cinayet sebebiyle gıyaben yargılandı ve idam cezası aldı. Ülkede af çıkması üzerine yeniden yurda dönmek istese de "asker katili" olarak anıldığı için İsviçre'ye gitti. Talat Paşa tarafından önce Beyoğlu Mutasarrıflığı'na ardından Polis Müdürlüğü'ne ve Emniyet Umum Müdürlüğü'ne atandı. 1915'e gelindiğinde İstanbul vali vekili ve şehremini oldu. Ardından Dahiliye Nezareti müsteşarlığı görevini ve Himâye-i Etfâl Cemiyeti reisliğini üstlendi. 1917'de Stockholm Sefareti'ne atandı. 18 Temmuz 1918'de dahiliye nazırı oldu. 1 Kasım 1918'de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin düzenlediği olağanüstü kongrede kongre reisliği yaptı. Bu kongrede İttihat ve Terakki Cemiyeti feshi üzerine cemiyetin devamı olan Teceddüt Fırkası kuruldu. Canbolat'ın kurucu yöneticileri arasında olduğu fırka 5 Mayıs 1919'da kapatıldı. Damat Ferit Paşa hükümetinin İttihat ve Terakki mensuplarını tutuklama kararı üzerine tutuklanan 27 kişiden biri de Canbolat idi. 28 Mayıs 1919'da İngiliz görevlilere teslim edilerek Malta'ya sürüldü. 30 Mayıs 1921'de serbest bırakıldı ve 1922'de yeniden yurda döndü. 1923 II. dönem seçimlerinde İstanbul mebusu oldu. 7 Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nda yer aldı. Fırkanın Şeyh Said ayaklanmasıyla bağlantılı bulunarak kapatılması üzerine bağımsız milletvekili oldu. Mustafa Kemal'e düzenlenmesi planlanan İzmir suikastından sorumlu tutulanlardan biri olarak yeniden gözaltına alındı ve 14 Temmuz 1926'da İzmir'de idam edildi.

KAYNAKÇA
Bayram Ayna, Fuat Kuyucu, "I. Meşrutiyet'in İlanı Sonrasında Sadrazam Kâmil Paşa ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İktidar Mücadelesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Yıl 2021, Cilt 8, Sayı 1, s. 67-82; Nurettin Gülmez, "İsmail Canbolat Bey'in Mebusan Meclisi'ndeki Faaliyetleri", *Uluslararası* Çoban *Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, Cilt II, Kocaeli 2018, s. 1083-110; Süleyman Tekir, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma Kuruluş Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)*, İstanbul 2020; *Türk Parlamento Tarihi*, *Meşrutiyet'e Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, Haz. İhsan Güneş, Ankara 2012; https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismail-hakki-canbulat-1880-1926/ (21.09.2021).

Serkan YAZICI

İSMAİL HAKKI İZMİDÎ

Müderris

Tarihi kaynaklarda yaşamına ilişkin detaylı bir bilgiye rastlamak güçtür. Recep Dikici'nin aktardığı bilgilere göre, İsmail Hakkı İzmidî, Hanefi mezhebine mensup İsmail Efendi'nin oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Tasavvufî konularla da ilgilenen İsmâil Hakkı İzmidî, Nakşibendi ve Celvetiye tarikatlarında yüksek makamlara ulaşmıştır. Müslümanlara nasihat-

lerde bulunmak ve onlara İslam dinine ilişkin bilgiler aktarmak maksadıyla *Tenbîhu'l-mü'minîn* (1298-1880) başlıklı bir eser kaleme almıştır. Eserinde amelî ve itikadi mezhep imamları ve veliler üzerine bilgilerin yanı sıra, ehl-i sünnet inancı, tasavvuf, İslam tarihi, dualar, ahlak bilgisi, fıkıh ve ilmihal bilgileri gibi konulara yer vermiştir.

KAYNAKÇA
Recep Dikici, "Karamürsel Nâibi Abdullah Şevket ve Osmanlı Dönemindeki Diğer Kocaelili (İzmitli) Âlimler", *Uluslararası Kara Mürsel [Karamürsel] Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Cilt 3, haz. Haluk Selvi & M. Bilal Çelik & Ali Yeşildal, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2016, ss. 1941-1961; İsmail Hakkı Efendi, *Tenbîhu'l Mü'minin (Mü'minlere Uyarı)*, çev. Recep Dikici, İstanbul: Kitap Dünyası, 2015.

Sinan VARDAR

İSMAİL KALKANDELEN (1935-)

Siyasetçi, Müteahhit ve Pastaneci

10 Ağustos 1935 tarihinde Üsküp'te (Makedonya) doğdu. Babasının adı Himmet, annesinin adı Latife'dir. İzmit'teki Yenituran İlkokulu'nu ve ardından İzmit Ortaokulu'nu bitirdi. Ortaokulu bitirdikten sonra ticarete atılan İsmail Kalkandelen, inşaat müteahhitliği ve pastanecilik yaptı. Kalkandelen inşaatçılık şirketinin ve Hoşgör pastanelerinin kurucusu oldu. İzmit Sanayi ve Ticaret Odasında meclis üyesi olarak bulundu.

İsmail Kalkandelen, ticaretin yanı sıra sosyal ve kültürel faaliyetlerle de ilgilendi. Dört yıl Kocaelispor Kulübü'nün başkanlığını yaptı. Yine iki yıl boyunca da Eğitim, Gençlik Vakfı'nın başkanlığını yürüttü. 1989 yılındaki yerel seçimlere Doğru Yol Partisi belediye başkanı adayı olarak katıldı, ancak seçimi kazanamadı.

1991 yılındaki genel seçimlerde de aday olan İsmail Kalkandelen, Doğru Yol Partisi'nden Kocaeli Milletvekili seçildi ve Türkiye Büyük Millet Meclisine girdi. Aynı dönemde Doğru Yol Partisi Genel İdare Kurulu üyesi olarak da görev yaptı. İsmail Kalkandelen, 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde de yine Doğru Yol Partisi'nden Kocaeli milletvekili seçildi ve 20. dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki üyeliğini korudu.

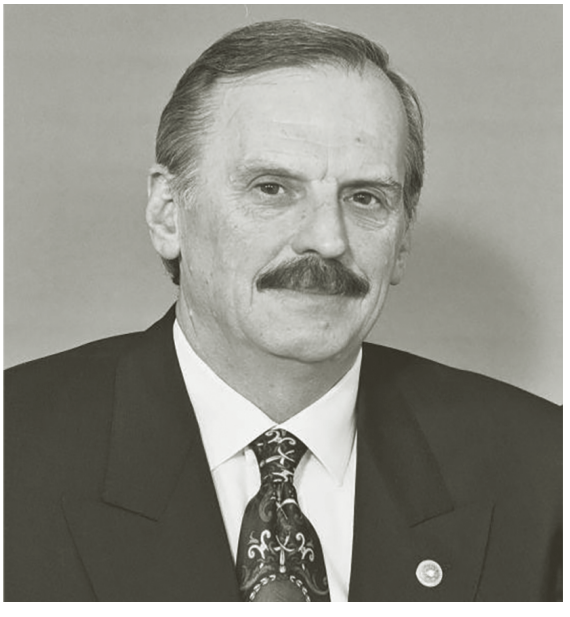

İsmail Kalkandelen

İsmail Kalkandelen, evli ve altı çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
Temuçin Faik Ertan, *Türk Parlamento Tarihi. TBMM XX. Dönem (1995-1999) Biyografi*, III. Cilt, TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 155, Ankara, 2012, s. 743; *TBMM Albümü (1920-2010)*, 3. Cilt (1983-2010), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s. 1352.

Timuçin Faik ERTAN

İSMAİL KANDIRALI (1924-2000)

Klarnetçi

İsmail Kandıralı

İsmail Kandıralı, 29.03.1924 tarihinde Kandıra, Kocaeli de doğdu. Üç nesil müzisyen olan Kandıralı Ailesi Selanik göçmeni olarak Kandıra'ya yerleşti. Soyadı kanunu ile Çalgıcı soyadını alan ailenin soyadı, İsmail Kandıralı'nın kardeşi Mustafa Kandıralı'nın vesilesiyle daha sonraki yıllarda Kandıralı olarak değişti. Ailenin en büyük çocuğu olan İsmail Kandıralı, askerlik dönemi İstanbul'a gitti fakat bir süre sonra ailesinin isteğiyle Kandıra'ya geri döndü. Çocukluk arkadaşı, ritim davul çalan Turan Güneş ile beraber düğün vb. etkinliklerde klarnet çaldı. Geçim kaynağı olarak müzisyenlik yapmasının yanında pazarlarda seyyar konfeksiyon işi de yaptı. Türkiye'nin başka illerinde yaşayan müzisyen klarnetçiler, Marmara Bölgesi'ne geldiklerinde saygılarını göstermek için klarnet üstadı İsmail Kandıralı'ya uğramışlardır. Dört çocuğu olan Kandıralı'nın, çocuklarından Adnan ve Türkan Kandıralı klarnet, Aslan Kandıralı ise ritim çalmıştır. Kendisi gibi klarnet üstadı olan kardeşi Mustafa Kandıralı'nın klarnet öğretmenleri babaları olmuştur. İsmail Kandıralı 10 Şubat 2000 tarihinde yetmiş altı yaşında vefat etti.

KAYNAKÇA
İsmail Kandıralı'nın oğlu Türkan Kandıralı ile röportaj, 28.09.2021.

Ümit Kubilay CAN

İSMAİL MAŞUK PAŞA

Osmanlı Denizcisi, Kocaeli Mutasarrıfı

Yunan isyanı sırasında donanmada çarpışırken şehit düşen Patrona Tönbakzade Ali Bey'in oğludur. Doğum

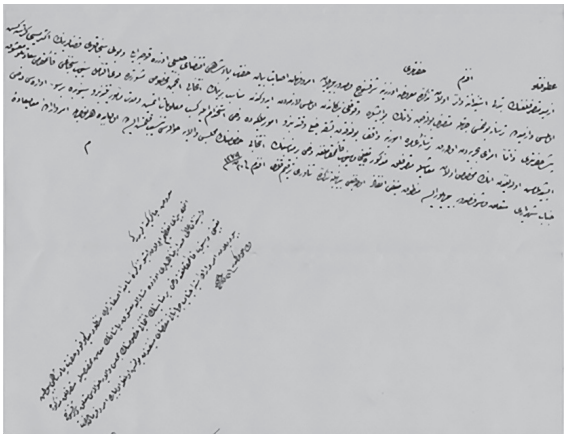

İsmail Maşuk Paşa'nın, denizcilik ve orman işlerindeki birikim ve deneyiminden dolayı İzmit mutasarrıflığına uygun görüldüğüne dair

tarihi bilinmemekle beraber, 1874'te emekli olduğunda yaşının sekseni bulduğunu belirten Ebüzziya Tevfik Bey'in kaydına göre 1790'larda dünyaya gelmiştir. İsmail Maşuk, Mekteb-i Bahriye'de iyi bir denizci olarak yetişti, donanmada uzun yılları kapsayan hizmeti sayesinde uzmanlığını pekiştirdi. Genellikle liman işlerinde ve sahil şehirlerinde yoğun bir memuriyet geçirdi. 1847'de liman reisi oldu. 1848 yılında Rodos muhafızlığına, 1849'un Haziran'ında Basra mutasarrıflığına atandı. Bölgenin iklimiyle uyum sağlayamadığını ve ilerleyen hastalığını gerekçe göstererek Nisan 1852'de bu görevinden istifa etti. 1853 Mayıs'ında Filibe kaymakamlığına atandı. 6 Ağustos 1855 tarihinde feriklik rütbesi verilerek Kaptanıderya Halil Rıfat Paşa'nın tavsiyesiyle ikinci kez liman reisliğine getirildi. 27 Nisan 1862 tarihinde Sinop kaymakamlığına atandı. 1863'te Kocaeli mutasarrıflığına tayin edildiyse de üç yıl sonra azledildi. Haziran 1868'de verdiği dilekçede iki yıldır bir iş yapmadığı için şiddetli geçim sıkıntısı çektiğini belirterek, boşalacak olan İzmit mutasarrıflığına yahut uygun görülen başka bir memuriyete tayinini istedi. Nitekim 5 Kasım 1868 tarihinde Rodos mutasarrıflığına atandı. Bu görevinin altıncı yılında yaşlılığını ileri sürerek Eylül 1874'te emekliye ayrıldı. Surre Emini Hüseyin Paşa'nın göğüs hastalığı nedeniyle istifa etmesi üzerine bu göreve talip olunca Sultan 5. Murad 1 Ağustos 1876 tarihli iradesiyle surre eminliğini ona verdi (İ. DH, 727/50723; *Vakit*, nr. 292, 14 Receb 1293). Hac ziyareti dönüşünde vefat etti. Sadarete yazdığı 21 Şubat 1877 tarihli arizada, hediye ve eşyaların yerlerine ulaştırıldığını, hac kafilesinin sağlıklı ve güvenli biçimde döndüğünü bildirdiğine göre (İ. DH, 743/60777) ölümü bu tarihten biraz sonradır.

Maşuk Paşa'nın Kocaeli'ne atanmasında bahriyeli oluşunun rolü büyüktür. Zira Meclis-i Vâlâ liyakati ve ehliyeti ile kendisini ispatlamış olan Tahsin Paşa'yı önermesine rağmen, Sultan Abdülaziz İzmit'te tersane bulunduğunu, halkının kereste ticaretiyle geçindiğini ve Tersane-i Âmire'nin ahşap ihtiyacının önemli kısmının buradan temin edildiğini hesaba katarak, Tahsin Paşa'ya onay vermemiş, denizcilikteki birikiminden dolayı İsmail Maşuk Paşa'yı tercih etmiştir. Maşuk Paşa, yolsuzluk nedeniyle azledilen selefi Hasan Paşa'nın yargılanmasıyla uğraştı. Dönemindeki en önemli sorun, Kafkasya'dan gelen muhacirlerin iskânı ve bununla ilgili bayındırlık faaliyetleridir. Düzenlemelerin başında bataklıkların kurutulması gelmiştir. Bu sayede önemli bir sağlık riski ortadan kalkacağı gibi, yeni tarım sahaları elde edilmek suretiyle ekonomik girdi sağlanacak ve muhacirlere konut sahası açılacaktır. Bâbıâli iskân sorununun acilen halledilmesi için ardı sıra emirler gönderdiyse de o, planlı hareket edilmesini savundu. Zemin etüdü yaptırdı. Ahaliyle görüşerek mevsim hareketleri ve hava olayları hakkında bilgi aldı. Bunların neticesinde, halk arasında şeftali çiçeği mevsimi diye adlandırılan suların taşma dönemi geçtikten sonra inşaatın başlatılması gerektiğini bildirdi. Nitekim şubatta yağan yağmurlar nedeniyle yükselen nehir sularının setleri yıkması onun haklılığını gösterdi. Muhacir konutlarının planlı ve tektonik hareketlere dayanıklı biçimde inşa edilebilmesi için ayrıca İstanbul'dan uzman mühendisler görevlendirilmesini istedi. İskân sürecinde yerli halk ile muhacirler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümü için Bâbıâli ile uzun yazışmalar yaptı. 1863 yılında Kafkasya'dan gelen Ubuh, Abaza ve Çerkez muhacirleri için kurulan köye onun adından mülhem Maşukiye adı verildi. Maşuk Paşa'nın bölgede hüküm süren eşkıyalığın önlenmesi konusunda arzu edilen başarıyı gösterememesi gevşek yönetimine bağlandığı için Ekim 1866'da görevden uzaklaştırıldı.

Maşuk Paşa eğitime ve aydınlanmaya önem veren biriydi. Darüşşafaka'nın yapılmasına karar verilince Sultanselim'deki arsasını oraya bağışladı. Rodos mutasarrıflığı sırasında adaya sürgün gelen Ahmed Midhat ve Ebüzziya Tevfik'i kollamış, onların kütüphaneyi kullanmalarına, çarşı, tekke, hamam, kahvehane gibi mekânlara gitmelerine izin verdi. Kendisi bir ara İstanbul'a gittiğinde yerine vekâlet eden muhasebecinin durumu valiye ihbar etmesi üzerine Midhat Bey ve Tevfik Bey tekrar zindana konmuş, iki edebiyatçı öldürülecekleri şüphesiyle afyon zehriyle intihar etmeyi bile düşündü. Maşuk Paşa'nın biraz sonra dönüşü onları tekrar hayata bağladı ve eğitim yazı işlerine devam etti. Ahmed Midhat Efendi, geniş bir özgürlüğe ve büyük çalışma odalarına kavuştuklarını, İstanbul'dan yüklü kitap getirttiklerini, mükemmel yataklarda yattıklarını, çamaşırlarının haftada bir kere yıkandığını, adeta dünyanın en bahtiyar mahpusları olduklarını yazmıştır.

KAYNAKÇA

BOA, A. DVN, 179/22; A. MKT, 207/40; A. MKT. MHM, 427/58; İ. DH, 325/21154; İ. DH, 583/40611; İ. DH, 690/48185; İ. ŞD, 11/529; ŞD, 2850/16; Ahmed Midhat, *Menfa*, Kırkanbar Matbaası, İstanbul 1293; Ebüzziya Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi*, c. II, haz. Şemsettin Kutlu, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1973; Kemalettin Kuzucu, "19. Yüzyıl Ortalarında Kocaeli Sancağı ve Bir Tanzimat Bürokratının Yolsuzluğu", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2016, I, 655-673; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniyye*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308, IV, 502; Oğuz Polatel, *19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli Sancağına Göçler ve Göçmenlerin İskânı*, Ankara Üniversitesi SBE Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2016.

Kemalettin KUZUCU

İSMAİL RÜŞTÜ AKSAL (1911-1989)

Milletvekili

Eski adı Akhisar olan Pamukova'da 1911 yılında dünyaya geldi. Babası milli mücadele dönemi Akhisar belediye başkanı ve aynı zamanda Akhisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucularından Müftizade Rüştü Bey, annesi Naciye Hanım'dır. İlkokulu Pamukova'da, ortaokulu ve liseyi İstanbul'da okudu. 1930'da İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirip Mülkiye Mektebi'ne (Siyasal Bilgiler Fakültesi) girdi. Buradan 1933 yılında mezun oldu. Aynı yıl Merkez Bankası'nda göreve başladı ve Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu üyeliğine getirildi. 1934 yılında maliye müfettiş muavini, 1938'de maliye müfettişi oldu. 1939'da staj için Fransa'ya gönderildi. 1941'de Hazine Umum Müdürlüğü'ne müşavir olarak atandı. 1942–1944 arasında Londra Büyükelçiliği nezdinde maliye ataşesi ve ticaret ataşe vekili olarak çalıştı. 1945'te Maliye Bakanlığı Tetkik Kurulu üyeliğine getirildi. Aynı yıl içinde Maliye Bakanlığından ayrılarak önce Ticaret Bakanlığı iç ticaret genel müdür muavinliğine, sonra Ticaret Bakanlığı Teftiş Kurulu başkanlığına tayin edildi. Bu arada CHP Parti Meclisi ve Genel Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. 1946 seçimlerinde Kocaeli milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Başbakan Şemsettin Günaltay kabinesinde 1949-1950 yıllarında maliye bakanı olarak görev yaptı. 1950'de CHP seçimi kaybettiği için milletvekili seçilemeyince mali müşavirlik ve avukatlık mesleğine döndü. 1952 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ndeki denklik sınavını başarıyla geçerek hukuk diploması aldı. 1957 seçimlerinde bu defa Ankara'dan milletvekili seçilerek ikinci kez parlamentoya girdi. 1959-1962 döneminde CHP genel sekreterliğini üstlendi. 6 Ocak-15 Ekim 1961 arasında CHP kontenjanından kurucu meclis üyeliği yaptı. Dönem içinde Bütçe Encümeni'nde görev aldı. 1961'de Ankara'dan, 1965'te Amasya'dan milletvekili seçildi. 1961'de hükümet kuran İsmet İnönü'nün başbakan yardımcılığı teklifini kabul etmedi. Nihayet 1969 yılında politikadan çekildi. Uzun süre Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu başkanlığı yaptı. 1949'da Leyla Alageyik'le evliliğinden bir kızı dünyaya geldi. Bu evliliğin bozulması üzerine 1957'de Fatma Jale Hanım'la evlendi. 13 Eylül 1989'da İstanbul'da öldü. İngilizce ve Fransızca bilmekteydi.

1946 seçimleri öncesinde Kocaeli'nin yerel gazetesi *Türkyolu*, diğer adaylarla beraber Aksal'ı "yüksek kültür sahibi, memleketin iyi tanıdığı, kıymetli vatan çocukları" olarak tanıtmak suretiyle ondan memnuniyeti ve beklentileri ima etmiştir. Aksal seçmenlerden 61.316'sının oyunu aldı. Meclise katılır katılmaz TBMM Maliye Komisyonu üyeliğine seçildi, komisyonun başkan yardımcılığını ve sözcülüğünü yaptı. 1946, 1947 ve 1948 yıllarının Kasım aylarında toplanan TBMM Bütçe Komisyonu'nda üst üste üç yıl üye olarak çalıştı. Mecliste aktif bir portre çizmesine rağmen, maden işçilerinin hakları ve işletme şartlarının iyileştirilmesi konusundaki görüşlerini bildirmesinin dışında Kocaeli hakkında ciddi bir çalışması olmadı. Genel bütçe ve milletvekili maaşları hakkında söz aldı. Maliye Bakanlığı'na getirilmesi Kocaeli kamuoyunu heyecanlandırdı. Bununla beraber, kazanç vergisinin dar gelirli ve yüksek gelirli ayrımı yapılmaksızın herkesten aynı oranda alınması kararından dolayı daha bakanlığının ilk günlerinde Kocaeli basınının eleştirisine uğradı. Bakanlığı II. Dünya Savaşı sonrasındaki Soğuk Savaş dönemine rastladığı için piyasalardaki tedirginlik sürmekteydi. Bu yüzden tasarrufu esas alan istikrarlı bir ekonomi için harp bütçesinin devamını uygun gördü. Gereksiz harcamaları kısıtladı, milletvekili ödeneklerinden, cumhurbaşkanı ve başbakanın örtülü ödeneklerinden tasarrufa gitti. Halkevlerine ve belediyelere yapılan yardımları kaldırdı. Adil ve esnek bir vergi sistemini yerleştirmeye çalıştı. 1950 bütçesinin görüşülmesi sırasında, Marshall yardımı sayesinde üretimin arttığını, dış ticaretin büyüdüğünü, fiyatların kontrol altına alınıp gerilediğini savundu. Emekli sandığı, gelir ve kurumlar vergisi kanunları gibi bazı temel kanunların meclisten çıkmasını sağladı. Bir bakan olarak milletvekili maaşlarına zam yapmak yerine buna ayrılacak payı ülke için harcamayı savunduğu için Kocaeli halkının saygı ve sevgisini kazandı. Bakanlığı döneminde Kocaeli'nin su sorununun üzerine gitti. 1950 seçimlerinde CHP adayları içerisinde en fazla oyu almasına rağmen genel sonuç itibarıyla milletvekili seçilemedi.

İsmail Rüştü Aksal

KAYNAKÇA

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. V, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969; Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – XI. Dönem (1946-1950)*, c. III, Ankara 2012; Selma Göktürk Çetinkaya, "İnönü Döneminin Son Maliye Bakanı: Kocaeli Milletvekili İsmail Rüştü Aksal", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V Bildirileri*, Kocaeli 2018, III, 1309-1323; Zühtü Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM – XI. Dönem (1957-1960)*, c. III, Ankara 2013.

Kemalettin KUZUCU

İSMAİL ZİYA BERSİS (ZİYA BEY, 1884-1954)

Asker, Milletvekili, Gazeteci

1884 yılında Sapanca'da dünyaya gelmiştir. Abhaz kökenlidir. Babası Habib Bey, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Sohum'dan ayrılarak Anadolu'ya göç etmiştir. Ziya Bey, ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamış ve ardından Harbiye Mektebi'ne kabul edilmiş ve buradan 1903 yılında teğmen olarak mezun olmuştur. İlk görev yeri Selanik Redif Taburu olmuştur. 1906'da üsteğmenliğe terfi eden Ziya Bey, 1907'de Siroz, Görice Nişancı taburuna ve 1907 yılında da Bağdat Jandarma Mektebi öğretmenliğine tayin edilmiştir. Ziya Bey, Ağustos 1910'da Kerkük Jandarma Komutanlığı'na atanmış, 1913 yılında ise İstanbul'a dönerek Balkan Savaşı'na katılmıştır. Balkan Savaşı sırasında, Bağdat ve Kerkük görevlerinde takdirini kazandığı Bağdat valisi ve savaş sırasında harbiye nazırı olan Berzeg Nazım Paşa'nın yaverliğini yapmıştır.

Balkan Savaşı'nın ardından 1914 yılı Mayıs ayında İzmit bağımsız sancağı milletvekili seçilerek meclise katılmıştır. 27 Mayıs 1914'te mecliste çalışmalarına başlayan Ziya Bey, mecliste farklı konularda toplam 33 kere söz almıştır. Bu istatistikle mecliste kendi bölgesinden en aktif ikinci İzmit milletvekili olmuştur. Ziya Bey, Times Iron Works adlı İngiliz şirketinden Seyr-i Sefain İdaresi'ne sorulmaksızın Bahriye Nezareti tarafından usulsüz bir şekilde sipariş edilen, parası ödenen ancak teslim alınamayan üç vapurla ilgili soruşturma önergesi vermiştir. Kendisinin ve arkadaşlarının verdiği takririn ardından konuyla ilgili kanuni takibat başlatılmıştır. Ziya Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine 23 Aralık 1914 tarihli meclis toplantısında, savaşa katılmak üzere cihat meydanına gidecekleri için meclis çalışmalarından izinli sayılmış ve milis komutanı olarak yeniden orduya dönmüştür. Süleyman Askeri Bey ile birlikte Irak cephesinde görev yapan Ziya Bey, Musul ve Kerkük'te savaşmıştır. 1946 yılı seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kocaeli'den adaylığını koymuş ve şehir ve ilçelerinde seçim çalışmaları yürütmüştür. Gezdiği ilçelerde halkla uzun konuşmalar yapmış ve Kocaeli'ni sadece Kocaelililerin temsil edebileceğini belirterek dışarıdan gelen adayları eleştirmiştir. Yaptığı çalışmalara rağmen kendisi aday gösterilmemiş ve seçilememiştir.

Ziya Bey, savaşın sona ermesinin ardından sivil hayata geri dönerek gazeteciliğe başlamıştır. Çok sayıda gazetede yazılar yazmıştır. 1950 yılında İstanbul'da kurulan Kafkas Kültür Derneği'nin kurucuları arasında yer alan Ziya Bey, dernek çatısı altında çıkarılan *Kafkas* dergisinin sahibi olmuş ve 1953 yılı sayılarında başmuharrirliğini üstlenmiştir. Ziya Bey'in ölümünün ardından derginin yayın hayatı sona ermiştir. Ziya Bey, İstanbul'da *İstanbul Postası* ve *Ticari Birlik* isimli gazetelerin de sahibi ve başyazarı olmuştur. Bersis, kendisinin başmuharriri olduğu gazeteler dışında diğer gazetelerde de İttihat ve Terakki, vatanseverlik, tütün ve tütün satışı ve sırt hamallığının kaldırılması gibi pek çok konuda yazılar yayınlamıştır. Bu mecmuada kendisi de sigara fiyatları, sigara ile ilgili nizamnameler, Darülaceze, İstanbul berberlerinin tarife sorunu, buğday ihracatı, İnhisarlar İdaresi'nin uygulamaları konularında yazılar neşretmiştir. Ziya Bey, gazeteciliğin yanı sıra tütün tüccarlığı da yapması nedeniyle *Vakit*, *Yeni İstanbul*, *Ulus* ve *Akşam* gazetelerinde, Tütün Bankası, dünyadaki tütün rejimleri, Ankara Tütün Kongresi ve tütün paketlerinin yenilenmesi gibi konularda da yazılar yazmıştır. 1938 yılında *Tütün Mecmuası* adıyla aylık bir dergi neşretmeye başlayan Ziya Bey, bu mecmuada zirai, sınai ve ticari açılardan tütünü inceleyen yazılar yayınlamıştır.

İsmail Ziya Bersis

Ziya Bey, 31 Ocak 1954 tarihinde Ankara'da beyin kanaması geçirerek hayatını kaybetmiştir. Cenaze namazı 1 Şubat'ta Hacıbayram Camii'nde kılınan Ziya Bey, Asri mezarlığa defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

"Acı Bir Kayıp", *Akşam*, 1 Şubat 1954, s. 2; "Bibliyografya: Tütün Mecmuası", *Ulus*, 28 Nisan 1938, s. 5; "Cenevre: Tarafsızmış Gibi Dünyaya Yöne Veren Şehir", https://www.sabahulkesi.com/2015/09/16/cenevre-tarafs%C4%B1zm%C4%B1%C5%9F-gibi-d%C3%BCnyaya-y%C3%B6n-veren-%C5%9Fehir-kadri-akkaya/, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021; "İsmail Ziya Bersis", *http://www.kafkasevi.com/index.php/whoswho/detail/3626*, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021; "Meclis Toplandı: Harbe Giden Vekiller İzinli Sayıldı", *Terciman-ı Hakikat* gazetesi, 23 Aralık 1914; "Yeni Adaylar", *Ulus*, 29 Kasım 1945, s. 1; Erkan Afşar, *Yolsuzluk ve Usulsüzlük Olaylarının Türk Siyasetine Yansımaları (1923-1950)*, Hiper Yayın, İstanbul, 2021; İsmail Ziya Bersis, "İttihat ve Terakki'nin Bir Vatanperverlik Dersi ve Demokratlar", *Ulus*, 10 Nisan 1947, Nu: 9244, s. 3; İsmail Ziya Bersis, "İki Büklüm Sırt Hamallığı Yeniden İhya Edilirken", *Akşam*, 26 Kasım 1952, http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/148117/001502042006.pdf?sequence=2&isAllowed=y, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021; İsmail Ziya Bersis, "Kahraman-ı Hürriyet Niyazi Beyin İlk ve Son Anadolu Seyahatı", *Tarih Orduya Sesleniyor*, sayı: 2, Haziran-Temmuz 1950, s. 24-25; Sefer E. Berzeg, *Kafkasya ve* Çerkesler *Bibliyografyası*, Samsun, 1996, s. 98; Eray Demirli, "Kafkasya'ya Dair Bir Yayın: Kafkasya Birlik Mecmuası (1970-1972)", *TRAD - Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 2 (Kış 2019), s. 101-124; Ersin Gürdamar, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında*

Tütün Politikaları, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Doktora Tezi, Malatya, 2019; Selda Kaya Kılıç, "1908 Osmanlı Mebusan Meclisinde İzmit Mebusları ve Faaliyetleri", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Taribi Sempozyumu II*, c. 2, Kocaeli, 2016, s. 947-958; *Osmanlı Mebusları, Üçüncü Dönem*, Ankara, 1946.

Tufan TURAN

İSMET EFE (1956-...)

Ressam, Karikatürist ve Hukukçu

İlköğrenimini İzmit 27 Mayıs ve 28 Haziran ilkokullarında, ortaöğrenimini İzmit Mimar Sinan Ortaokulu'nda ve İzmit Lisesi'nde tamamlamıştır. 1983 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Sanat yaşamı Kocaeli kentinde filizlenip şekillenmiştir. İlkokul yıllarında ilk yağlıboya çalışmasını resim öğretmeninin satın alması ile resme yönelmiş, kendini keşfetmesi yönünde önemli bir etken olmuştur. İzmit Lisesi'nde okuduğu süreçte karikatür çizmeye yönelmiş olan sanatçı, 1974-1975 yıllarında *Kocaeli* gazetesinde güncel karikatürler çizmeye başlamıştır. Bunu daha sonra *Hürriyet* gazetesi, *Çarşaf* mizah dergisi ve *Bulvar* gazetesi, *Ponpon* mizah dergisi izlemiştir. 1976 yılında Kocaeli Fuarı'nda portre karikatür çizme deneyimleri ve üniversite yılları da dahil olmak üzere 1988'e kadar Ege ve Akdeniz sahil kentlerinde portre karikatür çizerek yaşamını sürdürmüştür. Bu süreç zarfında 12 yıl boyunca yaklaşık 8000 kişinin portre karikatürünü çizmiş olan Efe, 1987 yılında Side ilçesinde 6 saat içerisinde 120 kişinin karikatürünü çizerek bir rekora imza atmıştır. 1988 yılında profesyonel iş hayatına atılarak karikatür çizmeye ara vermiş, cumhuriyet savcılığı görevine başlamıştır. Bu görevi sürdürdüğü 34 yıl boyunca toplumun çeşitli kesimlerinden binlerce kişiyi gözlemlemiş, yüz ifadelerini, duygu durumlarını inceleme fırsatı bulmuştur. Hem portre karikatür çizerken hem de ifade alırken yakından izlemiş olduğu binlerce kişi resimlerinde kullandığı figürlere duygu zenginliği olarak yansımıştır.

İsmet Efe

Efe, sanatını bir aktarım aracı olarak kurgulamıştır. Yaşadığı duyguları, tanık olduğu insan ilişkilerini, insanların ruh hâllerini, toplumsal sorunları, insanın doğayla ilişkilerini bazen küçük detayların oluşturduğu bir bütün olarak, bazen de bir bütünün içine gizlenmiş detaylar olarak resmetmektedir. Eserlerini meydana getirirken kendine özgü bir doku kullanmaktadır. Ona göre bu doku sanat yolculuğunda kendini arayışının hikâyesini anlatmaktadır. Bazı durumlarda doku ve desenin konunun vurgusunu arttırması için renk kullanmaktan kaçınan sanatçı, zaman zaman bir resminin içine pek çok hikâye sığdırmakta ve renklerle plastik yapıyı tamamladığı tasarımlar da üretmektedir. Üretimlerini yaparken kendini her türlü kaygıdan, akımdan ya da herhangi bir geleneğe bağlanmaktan uzak tutmayı amaçlamaktadır. Emekli olduktan sonra İzmit'in Süleymaniye köyündeki kişisel atölyesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Neslihan Kıyar (Kişisel İletişim, 02 Temmuz 2021)

Neslihan KIYAR

İSMET YELKENCİOĞLU (1907-1990)

Kandıra Belediye Başkanı, Siyasetçi, Hayırsever

14 Temmuz 1907 tarihinde Kandıra'da doğdu. milli mücadele kahramanlarından Niyazi Bey ve Eda Yelkencioğlu'nun oğludur. İlköğrenimine Kandıra'da başladı. İşgal yıllarında ailesiyle İstanbul'a yerleşti ve idadi (lise)'yi orada bitirdi. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Kandıra Musiki Cemiyeti, Kandıra İdman Yurdu, Halkevi Sosyal Yardım Kolu başkanlıkları yaptı. Siyasi hayatına, Ocak, Merkez, Bucak başkanlıkları ile 20 sene yönetici olarak Cumhuriyet Halk Partisi ilçe başkanlığı yaparak başladı. 4 Temmuz 1936 tarihinde Kandıra Belediye Başkanı seçildi. 2,5 sene belediye başkanlığı, 6 dönem Belediye Meclisi üyeliği, 3 dönem Vilayet Genel Meclisi ve Daimi Encümen üyeliğinde bulundu. Belediye başkanlığı yaptığı sürece reis maaşı almadı. Maaşını belediye bütçesine bağışladı.

İsmet Yelkencioğlu, İstanbul Hasköy'de oturan Gülnihal ve Gülcemal gemileri kaptanı Celal ile Sıdıka Talay'ın kızı Mürüvvet Hanım ile evlenmiş, Atilla, Teoman, Yiğit, Niyazi isimlerinde 4 erkek ve Belma isminde bir kız çocuğu olmuştur.

8 Ocak 1943 tarihli tebliğ ile hükümet varlık vergisi adı altında ağır bir vergi yükü tahakkuk ettirmişti. Bu dönemde İzmit'teki mükellefler 1.542.000 TL, Kandıralı mükellefler ise 117.000 TL vergi ödemekle mükelleftiler. Yelkencioğlu ailesinin ise 35.000 TL'yi belirli bir zamanda ilave bir vergi yükü olarak ödemesi gerekmekteydi. Bu vergiyi ödemeyenler veya geciktirenler için de ağır yaptırımlar ve Diyarbakır, Bitlis, Van, Aşkale, Kars gibi merkezlerde demiryolu inşaatı, karlı bölgelerde yol ve tünel açma işlerinde çalıştırılmak gibi cezalar verileceği söylenmişti. Bunun üzerine İsmet Yelkencioğlu "Memleketimizin bu gibi paralara

İsmet Yelkencioğlu

ihtiyacı var, harp içerisindeyiz, biz zaten Kandıra'da en fazla gelir vesaire vergileri veren aile olmamıza rağmen bize çok vergi tahakkuku çıkmış… Ziyanı yok, hep beraber çok çalışır, üzüntümüzü çalışmakla telafi ederiz" demişti.

Yelkencioğlu ailesinin Kandıra'ya çok katkıları olmuştur. 1929 yılında Kandıra'ya ilk otomobili (Chevrolet marka), 1943 yılında ilk kamyonu (White), 1943 yılında ilk jeep (Land Rover), ilk yakıt bayiliği (Petrol Ofisi), 1945 yılında Kandıra'nın bir bölümüne ücretsiz elektrik sağlayan ilk elektrik motorunu, 1944 yılında ilk sinemayı, Yelkencioğlu ailesi günümüzde de faaliyette olan Yelken Sineması kanalı ile Kandıra'ya getirmiştir.

İsmet Yelkencioğlu, 21 Temmuz 1990 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Kandıra'daki aile kabristanına defnedilmiştir.

KAYNAKÇA
Milliyet, 22 Ağustos 1990; Teoman Yelkencioğlu-Niyazi Yelkencioğlu, *Kurtuluş Savaşı Anıları ve Kurtuluş Savaşı'nda Kandıra*, İstanbul, 2017; Teoman Yelkencioğlu, *Hayat Kitabım*, İstanbul, 2019.

Resül NARİN

İSMETPAŞA STADI

İsmetpaşa Stadı kapılarını 5 Kasım 1972 tarihinde Kocaelispor- Ankara Demirspor ile açarken, 29 Nisan 2018 yılında Kocaelispor- Büyükçekmece Tepecikspor müsabakasıyla kapılarını kapattı. 46 yıl boyunca Kocaelispor maçlarına ev sahipliği yapan İsmetpaşa Stadyumu 2018 yılında yıkıldı. İlk yapıldığı zaman İsmetpaşa Stadı'nda sadece numaralı A tribününün üstü kapalıydı. Daha sonra 2000'li yılların başında maraton tribününün üstü kapatıldı. 2006-2007 sezonu öncesi İsmetpaşa Stadyumu'nda tel örgülerin kaldırılmasıyla birlikte hem Kocaelispor camiası hem de tribünler için önemli bir karar alındı. Tribünlerin aşağıya çekilmesiyle birlikte 13 bin olan stat kapasitesi 16.500'e çıkarıldı. Ayrıca aynı sezon deniz tarafında bulunan açık kale arkası tribününün üzeri kapatıldı. Daha önceden zaten kapalı olan maraton ve numaralı tribünler ile birlikte böylece stadın %75'inin üzeri kapanmış oldu. Tartan pistin üzerinde bulunan eski yedek kulübeleri söküldü ve numaralı tribünden görüşü engellememek için zemin 1 metre kazılarak yeni yedek kulübeleri monte edildi.

2008-2009 sezonu öncesi İsmetpaşa Stadyumu'nun çimleri sökülerek yeni çimler yerleştirildi. Zeminin yenilenmesinin yanı sıra stada giriş turnikeleri 12'den 15'e çıkarıldı. Ayrıca 80 kişi kapasiteli basın tribünü, 200'e yükseltildi, protokol tribünün koltukları yenilendi, hakem odaları genişletildi ve protokol tribünü üstüne 13 adet yeni loca yapıldı. Misafir takım otoparkı oluşturulurken, stadın iç ve dışındaki bütün demir aksamlar boyandı, basın toplantı odası çelik konstrüksiyondan yeniden yapıldı. UEFA temsilcisi odası, temsilci odası, sağlık odaları ve iki takım soyunma odalarının bakımı yapıldı. Yapılan bu yenileme çalışması sonunda İsmetpaşa Stadı daha modern bir stat görüntüsüne kavuştu. Tarihi zaferlerin yaşandığı İsmetpaşa Stadı'nda Kocaelispor 733 lig ve 9 Avrupa maçı oynadı.

Avrupa'nın ünlü takımı Portekiz temsilcisi Sporting Lizbon, Romanya'nın N. Bükreş ve Lokomotif Moskova takımları İsmetpaşa Stadı'nın çimlerine ayak bastı. 1980-81 sezonunda Kocaelispor ile Trabzonspor arasında oynanan lig maçını yaklaşık 25 bin seyirci izledi. 1994 yılına kadar gündüz maçları oynanan İsmetpaşa Stadı'nda ilk gece maçı 25 Ocak 1995 yılında, Kocaelispor ile Samsunspor arasında oynandı. Bu müsabaka 37. dakikada yarım kaldı. Karşılaşmanın hakemi Serdar Çakman seyircilerin kötü tezahüratı sebebiyle maçı erteleyerek tarihe geçti. 16 Nisan 1997 yılında İsmetapaşa Stadı'nda oynanan Türkiye Kupası final maçında Kocaelispor, Trabzonspor'u 1-0 yendi. 20 Ağustos 2008 yılında Türkiye A Milli Takımı, İsmetpaşa Stadı'nda oynadığı özel maçta 74. dakikada Halil Altıntop'un attığı gol ile Şili'yi 1-0 mağlup etti. Ayrıca 2000 ve 2006 yılında Türkiye Ümit Milli Takımı, İsmetpaşa Stadı'nda özel maçlar oynadı. 8 Şubat Pazar günü, 2015 yılında Kocaelispor'un Büyükçekmecespor'u 1-0 yendiği maçta 20.745 seyirci ile Türk futbol tarihinde amatör taraftar rekoru kırıldı. 26 Mart 2016'da ise Güngören Belediyepor maçı, 19 bin seyirci ile amatör futbol tarihinde en fazla seyircinin izlediği gece maçı olarak kayıtlara geçti.

İsmetpaşa Stadı'nın Künyesi	Tribünlerin Kapasitesi
Stadın Açılış Tarihi: 1972	Maraton Oturma Alanı: 5000
Son Yenileme: 2008	Numaralı Oturma Alanı: 5000
Oyun Alanı Ölçüsü: 68 x 105	Kale Arkası: 3250
Zemin Türü: Çim	Dağ Tarafı Kale Arkası: 3250
Işıklandırma: Var (25/01 1995)	Toplam Oturma Alanı: 16.750
Koltuklandırma: Tamamı Koltuklu	Deplasman Tribünü: 675 (Dağ Tarafı kale arkası)
Kapalı Devre Kamera Sistemi: Yok	Localar: 13 (Protokol Tribünde)
Engelli Tribünü: Yok	Basın Tribünü: 200 (Numaralı Tribünde)

KAYNAKÇA
Kocaeli Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü & Kocaelispor Kulübü

Yiğit ÖZCAN

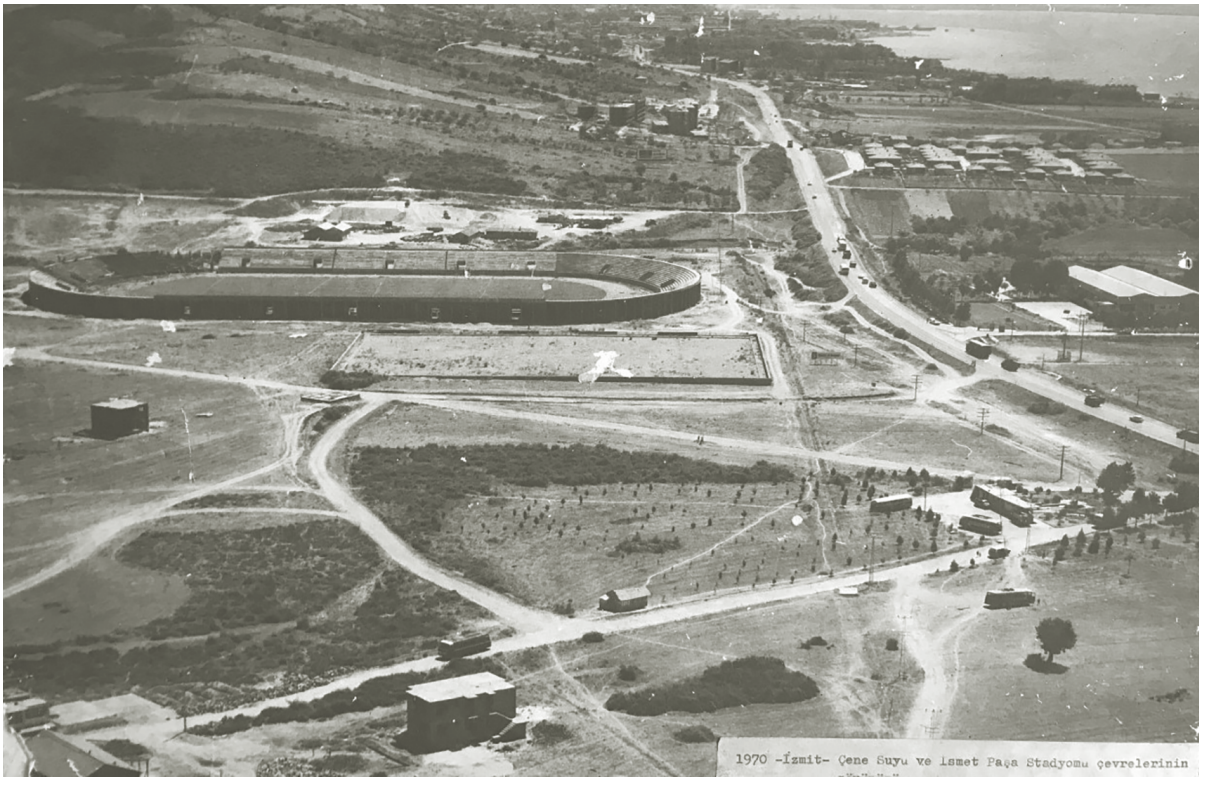

İsmet Paşa Stadyumu

İSTANBUL CADDESİ

Bağdat Yolu (İnönü Caddesi, İstanbul Caddesi, Turan Güneş Caddesi)

İzmit'in tarihi mahalleleri, zaman içerisinde kentin dinamikleri ile birlikte gelişerek ve dönüşerek kimi zaman birleşip kimi zaman ayrılarak yeni mahalle kümeleri oluşturmuş olsalar da bu nevi mahalle tanımının çok ötesine taşan, kente kimliğini, aidiyetini ve kurgusunu veren İnönü Caddesi gibi önemli bazı caddeler, mazileri, aktiviteleri, dinamizmleri ve etkileri ile birlikte bakıldığında bir mahalle bütünselliği taşımaktadır. Bu nevi caddeler, birçok tarihi kentte olduğu gibi İzmit'te de tarihsel dönemler içerisindeki gelişimleri ile kentlerin omurgalarını oluşturmuşlardır. İzmit'in oluşum ve gelişiminde omurga şimdiki adı İnönü Caddesi olan ama aynı zamanda İstanbul Caddesi olarak da adlandırılan ve yine eşzamanlı olarak Turan Güneş Caddesi olarak da bilinen, en eski adı Bağdat Yolu olan caddedir. Yukardaki adlandırmalardan da anlaşılabileceği gibi İnönü Caddesi, İzmit'in tarihselliğinde içerisinde önemli bir yer tutar.

İzmit, tarihi boyunca bir geçiş kenti ya da sefer yolu olmuşsa da ilk defa 16. yüzyılda, Kanuni Sultan Süleyman tarafından doğu sınırlarına giden bir ana güzergâh olarak düzenlenmiş ve bazı tarihsel kaynaklarda görebileceğimiz gibi (Dernschwam) kaldırım döşeli ve yan yana iki araba geçecek genişlikte bir yol olarak tanzim edilmiştir. Kuşkusuz bu yol inşa edilirken yepyeni bir güzergâh ihdas edilmemiş Roma dönemindeki "Sütunlu Cadde" olarak bilinen ana yol üzerinden gidilmiştir. Doğu vilayetlerine giden bu yolun adını en önemli doğu vilayeti olan Bağdat'tan alması da doğaldır. Nitekim İstanbul'da da aynı şekilde Anadolu yakasındaki en önemli ana arter Bağdat Caddesi adını günümüzde de taşımaktadır. Bir tarafı Bağdat'a uzanan yolun diğer tarafının da payitaht İstanbul'a uzanması ona doğal olarak İstanbul Caddesi adını *defakto* getirmişse de daha sonra resmi adı İnönü Caddesi olmuştur. Kıbrıs Barış Harekatı sırasında T.C. dışişleri bakanı olan ve çok sevilip efsanevi bir İzmitli olarak daima şükranla anılan Turan Güneş'in de adı bir dönem caddeye verilmiş fakat esas olarak İnönü Caddesi adı kullanılmıştır.

Bağdat Yolu üzerinde ticaretin gelişmesi, han ve kervansaray sayısının artması, ticaret alanlarının kıyıya doğru yayılması ve sahille Bağdat Yolu arasındaki geniş şeritte ticaret aktivitesinin giderek artması neticesinde 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bugünkü İstiklal Caddesi (Hürriyet Caddesi) ya da eski adıyla Hanlariçi mıntıkasında ihracata yönelik çalışan tüccar sınıfı gelişmiş yepyeni ve güçlü ticaret alanları oluşmuştur. Bu ticaret bölgesinde iki katlı kâgir binaların geliştiğini, bunların birinci katlarının ticarethane, ikinci katlarının ise ikametgâh olarak kullanıldığını biliyoruz.

İnönü Caddesi bir alt paralelinde yer alan tarihi demiryolunun kaldırılması ve caddenin ticari fonksiyonlara tahsis edilmesi sonucunda Hürriyet Caddesi (İstiklal Caddesi) gibi çok güçlü bir alternatif sahibi olmuşsa da günümüzde İzmit'in en hareketli ticaret aksını oluşturur. Bir buçuk kilometre uzunluğuyla kentin merkez bölgesini enine keser ve bir ucunda Pertev Paşa Camii Külliyesi (Yeni Cuma Camii) ile son bulurken gerek kendisini dik kesen Fethiye Caddesi gibi kuvvetli ticaret aksları, gerekse de Hürriyet Caddesi'ne yaklaştığı bölgelerde olağanüstü bir ticari hareketlilik gün boyu sürer.

İstanbul Caddesi

Tarihi çok eski zamanlara dayanmasına rağmen, taşımış olduğu büyük dinamizm, hareketlilik, ticari aktivite ve trafik yoğunluğu dolayısıyla İnönü Caddesi üzerinde tarihsel geçmişi ile mütenasip çok fazla tarihi eser maalesef kalmamıştır. Daha çok betonarme apartmanlarla yeniden inşa edilen caddedeki binaların giriş katları umumiyetle ticarethane, üst katları ise giderek daha fazla ticarethaneye dönüşmekle birlikte ikametgâhtır. Cadde bu yönüyle İstanbul'daki Şişli, Cumhuriyet Caddesi ve Halaskargazi Caddesi'ninkine benzer bir karakter taşır. Bir zamanların en eski semti iken dönüşen dünya ile birlikte betonarmeye meylederek apayrı bir gelişim çizgisine yönelen bir kent parçasıdır. Bu tarihselliğini kaybetmiş kent parçasının hemen kuzeyinden itibaren İzmit'in en yoğun tarihsellik barındıran, önemli mimari mirasa sahip mahalleleri başlar ve Orhan Mahallesi'ne, yani kentin zirvesine kadar uzanır.

Yine de İnönü Caddesi üzerinde Osmanlı/Birinci Ulusal Türk Üslubu'nu yansıtan Yeni Turan İlkokulu gibi bazı mimari değerler restore edilerek korunabilmiştir. 1911 yılında İzmit mutasarrıfı Köse Mihalzade Paşa tarafından inşaatına başlanan ve Mazhar Müftü Bey tarafından bitirilen kâgir bina, sırasıyla Numune Mektebi, I. Cihan Savaşı sırasında hastane, Cumhuriyet döneminde Yeni Turan İlkokulu ve Kız İmam Hatip Lisesi olarak hizmet görmüştür.

İnönü Caddesi üzerinde yer alan restorasyon görmüş, kaydedilmeye değer mimari eserlerden biri de Cumhuriyet Meydanı'na yakın bölgede yer alan İzmit Lisesi'dir. Bu bölge eskiden bayram yeri idi ve "Ambar Bahçesi" olarak adlandırılırdı. Cumhuriyet Meydanı'nda da turistik faytonlar çalışırdı. Zaten 1940'lı yıllarda İzmit'te şehir içi ulaşımda faytonların kullanıldığını bilmekteyiz. Bu faytonların da hareket alanı bugünkü İnönü Caddesi idi.

İnönü Caddesi tüm güzergâhı boyunca kuvvetli bir ticaret bölgesi olsa da Cumhuriyet Parkı ve meydanı ile birleştiği noktada farklı bir hareketliliği yansıtır. Bayram, özel günler, anmalar ve bazı resmi kutlamalar için kullanılan önemli bir odak olan Cumhuriyet Meydanı kentin her tarafına vasıtanın bulunabileceği bir trafik merkezi ve aynı zamanda ketteki rekreatif alanların en çok tercih edilenlerindendir.

KAYNAKÇA

Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, Sesim Ofset, Kocaeli, 2013; İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairesi Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü, İzmit Analitik Etüdler, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Döner Sermayesi, Ankara,1970; Merzuka Yazıcı, *İzmit'te Çocukluğum (II. Dünya Savası Yılları 1940-1945)*, Kocaeli.,Kocaeli Dökümantasyon Yayınları, 2004; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler-Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İse Reklam, İstanbul 2011; Nezih Başgelen, *Bir Zamanlar İzmit*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1998; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul, Demkar Yayınevi, 2007; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları , Düzey Matbaa Ltd Şti, İstanbul 2009; F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit, İzmit Rotary Kulübü, 2008.

Nevnihal ERDOĞAN

İSTASYON BİNALARI

Kocaeli İl Sınırı İçindeki Gar Binaları

Günümüzde Kocaeli il sınırları içerisinde bulunan 312 km'lik demiryolu ağı ile yıllık ortalama 1.082.476 yolcu ve 1.962.895 ton yük taşınmaktadır. 2021 yılı TCDD verilerine göre Kocaeli ili içinde Darıca, Gebze, Dilovası, Tavşancıl, Hereke, Yarımca, Derince İzmit, Köseköy, Büyükderbent istasyonları faal du-

rumdadır. Günümüzde Kocaeli ili sınırlarından geçen hatlar ve uğradıkları istasyon binaları şöyledir:

Yüksek hızlı tren istasyonları: Gebze İstasyonu, İzmit Garı

İstanbul-Haydarpaşa-Ankara demiryolu hattı istasyonları: Gebze İstasyonu, İzmit Garı

Marmaray hattı istasyonları (Gebze-Halkalı hattı): Çayırova, Gebze Teknik Üniversitesi Fatih, Muallimköy, Osmangazi, Darıca, Gebze.

Ada ekspresi hattı: Çayırova, Gebze, Dilovası, Hereke, Yarımca, Derince, İzmit, Köseköy, Büyükderbent.

Binasının mimari özellikleri ve büyüklüğü, yolcu kapasitesi, tarihi önemi gibi özellikler dikkate alındığında Darıca, Gebze, Diliskelesi, Tavşancıl, Hereke, Yarımca, Tütünçiftlik, Derince, İzmit, Köseköy, Büyükderbent istasyonlarının ayrı bir önemi bulunmaktadır.

Darıca İstasyonu

2019 yılında hizmete açılan Darıca İstasyonu 1 ada platformu ve 3 ray ile Marmaray hattında hizmet vermektedir. Gebze İstasyonu'nda olduğu gibi istasyon binası karşılıklı peronları karşılıklı olarak üst kotta birbirine bağlama görevi görecek şekilde planlanmıştır. İstasyonda yolcuların kullandığı mekânlar dışında, idari ve teknik personel ofisleri ile teknik bölümler bulunmaktadır. İstasyon giriş yapısı merdiven üstü kanopi, normal ve yürüyen merdivenler, engelli asansöründen oluşmaktadır. Betonarme yapı sistemi, uluslararası standartlar, Türk yangın yönetmeliklerine ve engellilere uygun inşa edilmiştir.

Gebze İstasyonu

1873 yılında hizmete giren tarihi Gebze İstasyonu 1960 yılına kadar hizmet vermiştir. 17 Ocak 1923'te Atatürk ve Halide Edip Adıvar'ın Gebze'ye gelişinde bulundukları tarihi istasyon binası iki katlı ana kütle yanında tek katlı ek yapıdan oluşmaktaydı. Ana kütlenin katları bir silme ile birbirinden ayrılmıştır. Zemin katta kesme taş söveli-basık kemerli kapı ve pencereler cephenin karakteristik özelliklerini oluşturmaktadır. Üst katta pencereler kemersizdir. Zemin katta taş dokusu görülürken, üst kat ve ek bina sıvalıdır. 1922 yılında işgal döneminde yakılan ve yeniden onarılan yapı günümüzde işlev dışıdır. 1969 yılında tek katlı olarak inşa edilerek hizmete açılan yeni istasyon binası Marmaray projesine kadar hizmet vermiştir.

2013'te yıkılmış olan ve yapının uzun kenarlarından iki yöne genişçe çıkan betonarme saçaklarıyla özellik kazanmış istasyon binası 2019 yılında yeniden inşa edilerek hizmete açılmıştır. Tek katlı, betonarme, basit ve tip proje planlı bir bina olan eski istasyon binasının yerine 2 ada platform, 1 kenar platform ve 5 ray barındıran, peronları birbirine karşılıklı olarak üst kottan bağlayacak ve asansörler ile üst kota ulaşılacak şekilde tasarlanmış engelsiz tasarım anlayışı barındıran modern betonarme sistemde bir istasyon binası inşa edilmiştir. Yakınında bulunan tarihi istasyon binası 1999 depremine dek lojman olarak kullanılmıştır. Uluslararası standartlar, Türk yangın yönetmeliklerine ve engellilere uygun inşa edilen yeni istasyon önemli bir metropol ve banliyö durağıdır. Hızla sanayileşen ve göç alan ilçenin sosyo-kültürel yapısını yansıtmaktadır. Günümüzde ise çağdaş gelişmelere ayak uydurarak raylı ulaşım sistemini kullanan insanların her türlü gereksinimine yanıt vermeye çalışmaktadır. İstanbul-Ankara YHT, İstanbul-Konya YHT, Ankara Ekspresi ve Pendik-Adapazarı trenlerine hizmet vermektedir.

Diliskelesi İstasyonu

Geçmişi 1873 yılındaki demiryolu hattının kuruluşuna dayanan bina, Bostancı İstasyonu ile aynı plan tipinde ve benzer özelliklerdedir. Kâgir ve iki katlı ana yapıya bitişik tek katlı birimden oluşmaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilen diğer istasyon binalarında olduğu gibi katlar cephede silme ile vurgulanmış, kesme taş söveli kemersiz pencere ve kapı dizileri kullanılmıştır. Asimetrik plana sahiptir. 2020 yılında yanmış ve hasar görmüştür.1975 yılına kadar hizmet veren yapının yerine betonarme tek katlı bir yapı olarak yenisi inşa edilmiş; 2012 yılında ise istasyon kullanıma kapatılmıştır. 26 Mart 2021'de Ada Ekspresi için yeniden hizmete açılmıştır.

Tavşancıl İstasyonu

1873 yılında İzmit-Ankara hattının yapımıyla birlikte bu bölgedeki diğer istasyon binaları gibi Almanlar tarafından yapılmış olduğu bilinmektedir. İstasyon neo-klasik üsluptadır. İtalyan taş ustaları tarafından inşa edilen cephesindeki mimari ve sanatsal unsurlar taş işçiliğiyle dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Yapı, gar ana binasıyla bu binaya bitişik şef ofisi ve lojmandan oluşmaktadır. Birinci katın lojman olarak kullanıldığı, diğer yapıların ise tek katlı olarak inşa edildiği tespit edilmiştir. Diliskelesi istasyon binasındaki cephe özellikleri bu yapıda da görülmektedir. 26 Mart 2021'de Ada Ekspresi için yeniden hizmete açılmıştır.

Hereke İstasyonu

İstasyon binasının tuğlaları üzerinde yer alan 1873 tarihi istasyonun yapım tarihi hakkında bilgi vermektedir. Gar binası ve müştemilatlarından oluşan küçük bir komplekstir. İki katlı lojman binası Cumhuriyet döneminde yapılmıştır. Gar binasının yolcu salonunun olduğu bölüm Gebze, Diliskelesi, Tavşancıl ve İzmit tarihi tren istasyonlarında olduğu gibi iki katlı olup üst katı lojman olarak kullanılmaktadır. İki yanında tek katlı bölümler mevcuttur. Bu tek katlı bölümlerden birisi yolcu bagajları için tahsis edilmiştir. Türkiye'deki istasyon binaları plan tipolojisi içinde, giriş bölümü iki katlı, yan bölümleri tek katlı gar binaları grubunda yer almaktadır ve simetrik planlıdır. İstanbul Erenköy gar binası ile plan özellikleri açısından benzerlik göstermektedir. Yolcu salonu bölümünün pencere ve kapı lentoları düz olup kilit taşları pencere ve kapı üzerlerinde vurgulanmıştır. Yanlardaki tek katlı bölümlerin pencereleri ise basık kemerlidir. Binanın yer ile birleştiği noktadan başlayarak çatıya kadar

İzmit yeni ve eski gar binaları

uzanan, yapıyı bir çerçeve gibi saran düşey ve yatay beyaz söveler dikkati çekmektedir. Bu beyaz çizgi iki katlı kısımda katları birbirinden ayıran belirgin bir silmeye dönüşmektedir. Günümüzde TCDD'ye ait yapıya sonradan ilave edilmiş kâgir yapılar mevcuttur. Su deposu olarak kullanılan kâgir yapı da iki katlı olup birinci katı ahşap kaplamadır. Alman imparatoru II. Wilhelm, Mustafa Kemal Atatürk, Ürdün kralı Tallal Bin Abdullah Hereke'yi ziyaretinde bu istasyonu kullanmışlardır.

Tütünçiftlik İstasyonu

Eski Tütünçiftlik İstasyon Binası hattın önemli istasyonları arasında yer almıştır. 1889 tarihli *Anadolu Demiryolları İnşaat Şirketi İzmit-Ankara Hattı Sözleşmesi* adlı kaynak 0 kilometre ve 49.750 kilometre arasındaki binalar ve ekleri ile Tütünçiftlik İstasyonu'nun yapımı için hazırlanmıştır. Bu kaynakta, sözleşme, demiryolu yapılarının nasıl inşa edileceğinin detaylı olarak tarif edildiği teknik şartname ve birim fiyat listesi yer almaktadır. Söz konusu kaynaktan yola çıkarak, Haydarpaşa-Tütünçiftlik arasındaki yolcu binalarının 1889-1892 yılları arasında yapılmış olduğu düşünülmektedir. Beşik çatılı, iki katlı, basık kemerli pencereleri ve giriş kapısıyla kâgir istasyon binasının yakınında tek katlı bir hizmet binası bulunmaktadır. Tütünçiftlik'teki ilk yapı olma özelliğini taşımaktadır. İşgal yıllarında Tavşancıl istasyonu ile birlikte ele geçirilerek işgal edilen eski bina günümüzde hizmete kapanmıştır.

Yarımca (Körfez) İstasyonu

Bu istasyon 1873 tarihinde "Chemins de Fer Ottomans d'Anatolie" / "Osmanlı Anadolu Demiryolları" şirketi tarafından Körfez Tren İstasyonu adıyla inşa edilmiştir. Günümüzde Pendik-Adapazarı hattı için hizmet veren istasyon binası Cumhuriyet döneminde tek katlı olarak yeniden inşa edilmiştir. Yolcu salonu, bilet satış ve ofis bölümleriyle açık bekleme alanlarından oluşmaktadır. İnce uzun istasyon binasının iki ucu kapalı hacimlerden oluşmakta, orta kısım ise sütunlarla taşınan çatının altında açık bir bekleme alanı oluşturmaktadır. 2012 tarihinde Ankara-İstanbul yüksek hızlı tren hattı inşaatı nedeniyle geçici olarak kapatılmış günümüzde tekrar hizmete açılmıştır.

Derince İstasyonu

Derince limanı ile birlikte planlanan İstanbul-Ankara hattı üzerinde bulunan eski istasyon binası, tahmini 1904 yılında Osmanlı Anadolu Demiryolları şirketi tarafından inşa edilmiştir. Derince beldesine inşa edilen ilk yapıdır. Demiryolu ulaşımı ve liman, beldenin sanayileşmesi ve göç almasında büyük rol oynamıştır. Kocaeli Derince beldesinin şekillenmesinde önemli rol oynayan eski istasyon binası iki katlı ana bina, su deposu ve taş lojman binasından oluşmaktadır. Asimetrik plan tipindedir. Basık kemerli, altı bölümden oluşan iki katlı pencereleri, bina köşelerinde taş süslemelerine sahiptir. Cumhuriyet döneminde eski istasyonun yakınına tek katlı betonarme yeni istasyon binası inşa edilmiş ve 1999 depreminde hasar gören eski bina günümüzde restore edilmiştir. İstanbul-Ankara yüksek hızlı tren inşaatı nedeniyle 2012 yılında

hizmete kapatılmış, 2017 yılında yeniden kullanıma açılmıştır. Günümüzde Pendik-Adapazarı bölgesel hattı için hizmet vermektedir.

İzmit İstasyonu

İçinden tren geçen şehir olarak anılan İzmit'in kültürel miras simgelerinden biri olan ve İzmit'in batı girişinde konumlanan eski tren istasyonu, gar binası, hangar binası, ambar binası, su kulesi, lojman, yemekhane binası ve müştemilatlardan oluşan yaklaşık 21 dönümlük büyük bir komplekstir. Yıllarca İstanbul-Ankara ve Anadolu hattı üzerinde hizmet vermiştir. Tarihi eser olarak tescillenmiş olan yapı 1870-1873 yılları arasında ambar binası 1891 yılından sonra, hangar binası 1891 yılından önce, lojman binası 19. yüzyılın sonunda, yemekhane binası 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, su deposu ise 1873 tarihinde inşa edilmiştir. Mimarı, Haydarpaşa gar binasının da mimarı olan Alman Otto Ritter olarak kaynaklarda ifade edilmektedir. O dönemde Otto Ritter'in Helmut Cuno ile birlikte bu hat üzerinde yer alacak istasyon binaları için tip projeler çizdiği bazı kaynaklarda yer almaktadır. Yapı dikdörtgen planlı olup binanın giriş kısmı ortada ve iki katlıdır. Yapının iki kenarında yükselen bölümler bulunmaktadır. Yapının taş söveli kapıları ve pencereleri basık kemerlidir ve kilit taşları ile cephede vurgulandıkları görülmektedir. Yolcu salonunun üst katında yer alan pencereler ise düz lentolu, yan bölümlerin üst kat pencereleri ise yine basık kemerlidir. Garın denize bakan güney cephesinde, yolcu salonunun arka cephesinde, cephenin yukarda bir yuvarlak kemerle ve kısa dikdörtgen kuleler ile vurgulandığı görülmektedir. Bu cephedeki diğer önemli bir öğe de demir korkuluklu yolcu salonu boyunca uzanan metal konstrüksiyonlu balkondur. Yan bölümlerin güney cephesinde ise pencere ve kapı dizisinin cephe boyunca yükselen bir yuvarlak kemerle vurgulandığı görülmektedir. Yapılan bir bilimsel çalışmada binanın fraktal oranları ölçülmüş, altın oran geometrisine yakın oranlar taşıdığı tespit edilmiştir. Başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere birçok önemli devlet adamının karşılama törenlerine ev sahipliği yapmıştır. 2006 yılında restore edilen yapı ve müştemilatları Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve bir bölümü ise müze olarak kullanılmaktadır.

Yakınına yapılan iki katlı büyük gar binası Ankara ve İstanbul'u YHT ile birbirine bağlayacak proje kapsamında geçen yıl tadilata alınmış, yenilenen hâliyle iki katlı garda, altı adet bilet gişesi, yolcu salonu, VIP salonu, erkek ve kadınlar için mescit ve satış birimleri, TCDD çalışan ve emeklileri için de bir lokal bulunmaktadır. Günümüzde 3 platform, 7 ray ve 26 tren seferiyle Ankara-İstanbul YHT ve İstanbul-Konya YHT, Ankara Ekspresi anahat ve Pendik-Adapazarı bölgesel trenlerine hizmet vermektedir.

Köseköy İstasyonu

Kartepe ilçesi sınırları içinde yer alan istasyon Pendik-Adapazarı hattı için hizmet vermektedir. İstasyon 1975 yılında TCDD tarafından İstanbul-Ankara demiryolunun İzmit şehir merkezini bypass edecek şekilde düzenlenmesi sırasında yeniden inşa edilmiştir. Tek katlı yolcu ulaşım eylemlerine hizmet eden bir ana bina önünde direklerle taşıtılan üzeri bir saçak ile kapatılmış yarı kapalı yolcu bekleme alanı bulunmaktadır. Esasen bir yolcu istasyonu olmaktan ziyade 2010 yılı itibariyle bir lojistik merkezidir. TCDD Haydarpaşa Limanı'nın kapanacak olması, tüp geçit projesiyle Asya ve Avrupa tren hattının birleşecek olması dolayısıyla Köseköy Lojistik Merkezi'nin önemi çok hızlı bir şekilde artmıştır. Lojistik merkez bağlamında Köseköy Lojistik Müdürlüğü 2003 yılından itibaren yurtiçi ve yurtdışına yük taşımacılığı yapmaya başlamıştır.

Köseköy eski tren istasyonu ise 1967 tarihli "Ölünceye Kadar" filminde bir sahneye konu olmuştur ve filmde tek katlı basit dikdörtgen planlı hali görülmektedir. Ne yazık ki yıkılmış ve günümüzde bulunduğu alan yürüyüş yolu olmuştur.

Büyükderbent İstasyonu

Osmanlı döneminde yapılmış, dönemin tip planları içinde 3. sınıf istasyon plan tipine sahip, ana kütlesi iki katlı, yanında tek katlı ek yapısı bulunan diğer tarihi istasyonlar ile aynı şekilde neo-klasik üslup özellikleri taşıyan bir yapıdır. İstasyon binasının yakınında tek ve iki katlı lojman binaları bulunmaktadır. Basit kemerli pencere ve zemin kattaki taş söveli kapıları cephenin en belirgin özellikleridir. Yapılar kırma ve beşik çatılıdır. Kat araları bir silme ile ayrılarak cephede belirgin hâle getirilmiştir. Plan tipi, cephe ve mekân özellikleri açısından Sapanca istasyon binası ile aynı özellikleri göstermektedir. Günümüze dek ulaşabilen tarihi istasyon binalarından olması önemini artırmaktadır. Yapılan bir bilimsel çalışmada fraktal oranları ölçülerek altın oran geometrisine yakın oranlar taşıdığı tespit edilmiştir. İstasyon yapıları Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu tarafından 13.05.2008 tarih ve 403 sayılı karar ile kayıt altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

Ulaşımda ve İletişimde Kocaeli, 2003-2019, Kocaeli, https://www.uab.gov.tr/uploads/cities/kocaeli/41-kocaeli.pdf, Erişim Tarihi: 30.6.2021; https://www.milliyet.com.tr/egitim/haritalar/turkiye-demiryollari-haritasi-turkiyede-demiryolu-olan-iller-hangileridir-6311237, 04.03.2021, Erişim Tarihi: 30.6.2021; https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/trenler/anahat-trenleri/, Erişim Tarihi: 29.06.2021; http://kentvedemiryolu.com/anadolu-bagdat-demiryolunda-unutulmus-istasyon-binalarimiz/, erişim tarihi: 27.06.2021; Erkan Kösebay, Zeynep Ahunbay, "Anadolu Demiryolu Mirası ve Korunması", İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, Cilt 7, Sayı 2, İstanbul, 2008, s. 14-25; https://www.gebzeninsesi.com/haber-dilovasIna-tren-mujdesi-13705.html, 20.3.2021, Erişim Tarihi: 30.6.2021; İstanbul II nolu K.T.V.K.K.' nun 03.03.1992 tarih ve 2816 sayılı karar eki; Deniz Demirarslan, "Batılılaşma/ Modernleşme Dönemi Demiryolu Politikası ve İstasyon Binası Mimarisi: İzmit ve Hereke İstasyonları", *Gazi Akçakoca Sempozyumu*, Kocaeli 2015, s. 1635-1649; *İkdam* gazetesi, 20 Haziran 1921, no.110/39-B; İstanbul II nolu K.T.V.K.K. nun 20.01.2000 tarih ve 5482 sayılı karar eki; Rıfat Yüce, *İzmit ve Çevresel Tarihi*, İzmit, 1998, Rotary Kulübü Yay., s. 30; Mehmet Zafer Akdemir, M. Keskin, "Gidilen, Gelinen ve Unutulan İstasyon Yapıları", *Arkitekt Dergisi*, sayı 402, İstanbul 1993, s. 60-75; İlker Erkan, Hasan Ş. Haştemoğlu, "Analyse Of Building Facades With Fractal Method: Railway Station Buildings",

International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCIET), Cilt 6 (9), 2015, ss. 175-188; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/tarihi-tren-stasyonu-zmit, Erişim Tarihi: 30.6.2021; *TCDD Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü 2020 Yılı Faaliyet Raporu*, https://static.tcdd.gov.tr/webfiles/userfiles/files/istrapor/2020faaliyet.pdf, Erişim Tarihi: 30.6.2021; Gül Köksal, Emre Kishalı, "Kartepe: Mimari Doku-Mimari Miras", *Kartepe Kitabı II*, Kocaeli, 2013, Kartepe Kültür Yayınları, s. 655.

Deniz DEMİRARSLAN

İSTİKLAL CADDESİ

İzmit'te Bir Cadde

İzmit kent merkezini doğu-batı doğrultulu kat eden dört önemli caddeden biridir. Cadde, batıda Eski Hamam Sokağı, doğuda Leyla Atakan Caddesi ile kesişmekte, kuzey-güney uzantılı Fethiye Caddesi ve Alemdar Caddesi ile İnönü ve Hürriyet caddelerine bağlanmaktadır. Toplam 996 metre uzunluğunda olan cadde, İzmit'in en eski mahalleleri olan Tepecik, Ömerağa ve Karabaş mahallelerinin sınırlarından geçmektedir.

İstiklal Caddesi'nin de bulunduğu kentin güneyinde kalan ticaret alanı, İzmit'te 16. yüzyılda gerçekleştirilen imar faaliyetleri sonucunda gelişmiştir. Bu yüzyılda genişletilen günümüzdeki İnönü Caddesi'nden geçen eski Bağdat Yolu ile sahil arasında çok sayıda han inşa edildiğinden, kentin bu kesimi, "Hanlar İçi" olarak adlandırılmıştır. Burası çarşı kimliğini halen korumaktadır.

Caddenin tarihsel ve fiziksel gelişiminde dönüm noktalarından biri de İstiklal Savaşı yıllarıdır. İzmit, İstiklal Savaşı sırasında 28 Haziran 1921 tarihinde düşman işgalinden kurtarılmış olmakla birlikte tüm Anadolu kentleriyle ortak bir kaderi paylaşarak işgalci kuvvetler tarafından yakılmıştır. Kentin yangından en çok etkilenen kesimi, tüccar mahzenlerinin bulunduğu Hanlar İçi olmuştur. 1923 tarihli arşiv belgesinde, kentin ortasındaki Müslüman çarşısı olan Hanlar İçi mevkisinde 2 cami, 2 fabrika, 11 hane, 9 otel, 3 fırın, 15 büyük mağaza ve 200'den fazla dükkânın zarar gördüğü belirtilmiştir. Yanan yerlerin yeniden imarı konusunda Büyük Millet Meclisi hükümetinin İzmit sancağına atadığı ilk mutasarrıf olan Sadettin Bey büyük çaba göstermiştir.

Sadettin Bey'in Mösyö Merlo'ya hazırlattığı yol istikamet çalışmalarını da kapsayan Osmanlıca haritaların ilgili paftaları, günümüzdeki İstiklal Caddesi ve Hanlar İçi mevkisinin bu yıllardaki durumunu gösteren önemli belgelerdir. Bunlardan biri, caddenin yangından sonraki düzenlenmesi maksadıyla hazırlanmıştır ve üzerinde *Tevsian Küşat Olunan Nurettin Paşa Caddesi Haritası* yazılıdır. Ancak haritada caddenin batı kesimi *Hanlar Çarşusu Sokağı* olarak nitelendirilmiştir. Haritada verilen lejanttan caddenin genişliğinin 10 zira metreden (7,57 metre) 15 zira metreye (11,36 metre) çıkarılmasının uygun görüldüğü anlaşılmaktadır. Haritanın en altında belediye mühendisinin mührü ve Rumi 6 Ağustos 1339 (M. 1923) tarihi yer almaktadır. İşgalden sonra yapılan imar çalışmalarının sonrasında caddeye, büyük olasılıkla 1922-1923 yıllarında I. ordu komutanı olan Nurettin Paşa'nın adı verilmiştir. 1924-1925 yıllarına ait İzmit ticaret salnamelerinde ve 1926 yılına ait bazı yazılı belgelerde burası Nurettin Paşa Caddesi olarak geçmektedir. Buna göre cadde, "İstiklal" adını daha sonraki bir tarihte almıştır.

1926 tarihi bulunan bir paftada ise caddenin en batısına *Küçük Rum Mahallesi Sokağı*, Bakırcılar Çarşısı'ndan sonrasına, yukarıda değinildiği gibi *Hanlar Çarşusu Sokağı*, eski Musevi Mahallesi olan doğu kesimine *Maraşlı Sokağı*'ndan *Çarşılar Başı Camii Şerifine Giden Yol* ve *Eşref Efendi Sokağı* yazılmıştır.

Caddenin geçtiği üç mahalleden biri olan Karabaş Mahallesi, İzmit'in eski Rum Mahallesi'dir. Yukarıda değinilen Osmanlıca haritalarda cadde güzergâhı üzerinde Küçük Rum Mahallesi Sokağı, Fransız Mektebi, Havra, Musevi Okulu, Maraşlı Camii ve Çarşıbaşı Camii gibi yapı ve sokak adlarına rastlanması, burasının 1920'lerden önce İzmit'in demografik çoğunluğunun yansıdığı alanlardan biri olduğuna işaret etmektedir.

İşgalden sonra burada dönemin ihtiyaca uygun yeni ticaret yapıları inşa edilmiştir. Caddenin doğu yarısında bulunan Çarşıbaşı Camii, işgal sırasında yandığına değinilen iki camiden biri olmalıdır. Çarşıbaşı Camii'nin bulunduğu İstiklal ve Fethiye caddelerinin kesiştiği kuzeydoğu köşedeki parsele 1920'li yıllarda II. vakıf han binası, caddenin doğusuna inşaatı 1926 yılında tamamlanan hal binası yapılmıştır. Öte yandan bu cadde üzerinde bulunan Mehmet Bey Camii Vakfı'na ait taşınmazlar da 1926 yılından itibaren satılmaya başlanmıştır.

Hanlar İçi dışında İstiklal Caddesi'nin ticari kimliğini ortaya koyan kavramlardan bir diğeri Çarşıbaşı/ Çarşılarbaşı' dır. Çarşıbaşı, İstiklal Caddesi ile Bakırcılar Çarşısı'nın kesiştiği alan ile bunun 20-30 metre ilerisinde bulunan tarihi Kapanönü Çarşısı'nı ifade etmektedir.

İzmit'te çarşı kavramının hâlen karşılık bulduğu caddenin mimari kimliğini genel anlamda ticaret yapıları oluşturmaktadır. Burada bulunan çarşı oluşumlu ticaret alanları Kapanönü, Bakırcılar / Kalaycılar, Ciğerciler çarşıları fiziki bakımdan değişime uğramakla birlikte varlıklarını hâlen sürdürmektedir. Ancak burada, az da olsa kâgir tescilli sivil mimarlık örneklerinden söz etmek mümkündür.

Eski yıllarda bu cadde üzerinde perşembe günleri açık pazarın kurulduğu da bilinmektedir. 1940'lı yıllarda buradaki pazar sahası, Kapanönü'nden Ulugazi İlkokulu'na kadar uzanmaktaydı. 1957 yılında belediye tarafından açık pazarın yeni hal binası etrafında kurulmasına karar verilmiştir.

İstiklal Caddesi 1930'lu yıllardan itibaren kent planlarında da ele alınmıştır. 1935-1938 yıllarını kapsayan Jansen planında İstiklal Caddesi, yeşil alanlar, pazar alanı, resmi yapılar ve konutlar gibi farklı amaçlı adalara ayrılmıştır. Jansen'in İzmit planı tam olarak uygulanmamıştır. Dönemin belediye başkanı olan Kemal Öz'ün İzmit'te yaptığı düzenlemeler arasında İstiklal Caddesi de bulunmaktadır.

Önceleri Arnavut kaldırımlı iki katlı ticaret ya da ticaret-konut yapılarının sıralandığı cadde üzerinde, 1950'li yıllardan itibaren dönemin modern çarşı kav-

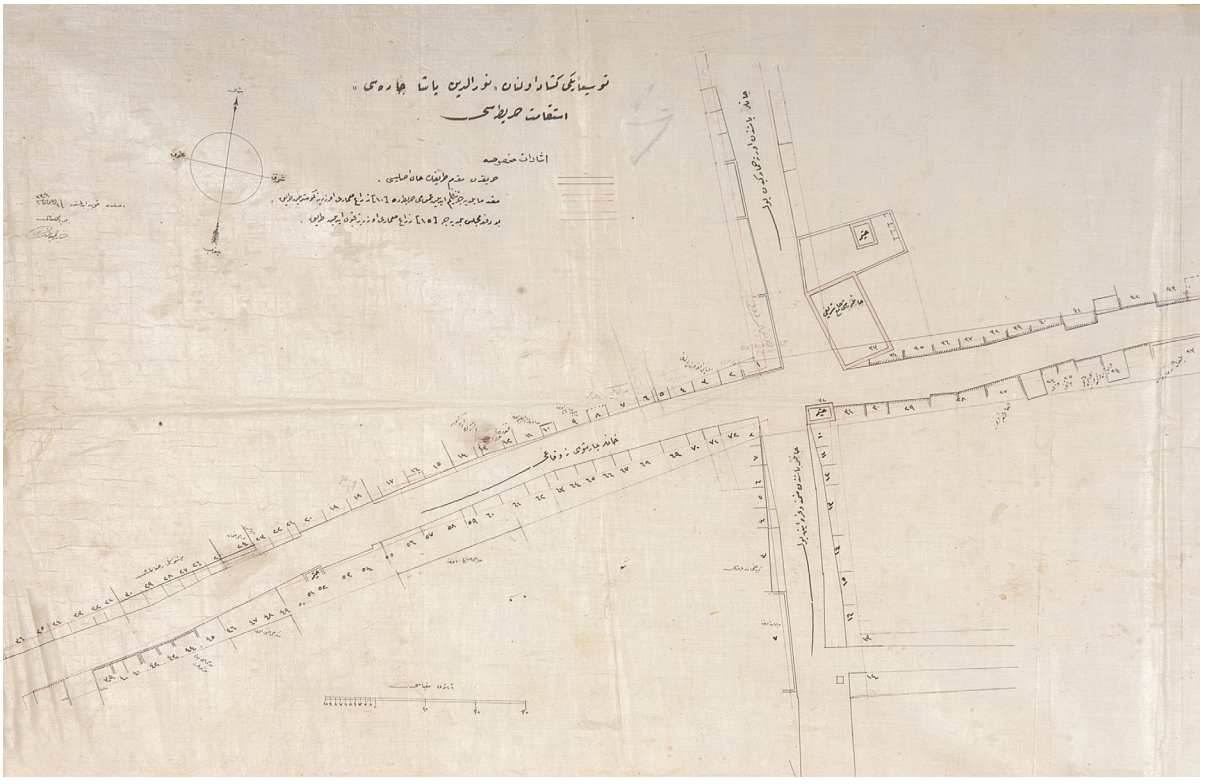

İstiklal (Nurettin Paşa) Caddesi Haritası, (İzmit Belediyesi Arşivi).

ramına uygun işhanları inşa edilmeye başlanmış, çok katlı yapılaşma, özellikle 1970-1990 yılları arasında çoğalmıştır. III. Vakıf Han (1955), Kızılay İşhanı (1960'lı yılların başı), Kaya İşhanı (1965), Ayta İşhanı (1966) ve II. Vakıf Han yerine yapılan Belediye İşhanı (1977-1990) bunların öncü örnekleridir. 1958 yılında caddenin siluetinde PTT binası da yer almıştır. Çok katlı yapılaşmanın artmasında 1965 tarihli Kat Mülkiyeti Kanunu'nun da büyük önemi bulunmaktadır. Burada İşhanları ile aynı yıllarda yapılan apartmanlara Sıvaslıoğlu Apartmanı (1963), Temizel Apartmanı (1966), İstiklal Apartmanı örnek gösterilebilir.

1926 yılında hizmete giren hal binası, 1950'lerde yeni hal binasının yapılmasıyla önemini giderek yitirmiş, bir dönem ortasındaki arsa sinema olarak işletilmiş, 1964 yılında da burası 19 dükkân daha ilave edilerek balık pazarına dönüştürülmüştür. 1980'li yılların sonunda ise tamamen yıkılarak yerine 1992 yılında inşasına başlanan Belsa Plaza yapılmıştır. 2019 yılı tespitlerine göre cadde üzerinde toplam 155 bina bulunmaktadır. Bunların en yükseği 10 katlı olup toplam bina sayısının yaklaşık 1/3'lik kısmı 6 kattan oluşmaktadır. Caddenin bina stokunun yüzdesel yoğunluğunu ticaret-konut binaları oluşturmaktadır.

Cadde üzerinde kalan önemli kamusal yapı ve alanlar da söz konusudur. Caddenin doğu ucunda Belsa Plaza'nın çok katlı bloku olan İzmit Belediyesi binası yer alır. Bunun önünde bulunan Hürriyet Caddesi ve Abdurrahman Yüksel Caddesi'nin kesiştiği parsel, 1994 yılında yanan eski Tekel binalarından kalan mevcut duvarlar korunarak Belediye Parkı olarak düzenlenmiştir. İzmit'teki erken Cumhuriyet dönemi mimarlığının önemli bir örneğini teşkil eden Ulugazi İlkokulu, Hürriyet Caddesi ile İstiklal Caddesi arasında bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

T. Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli, 2011; Ö. S. Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, (Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2012; İ. Bostan, "İzmit", İslam Ansiklopedisi, C. 23, İstanbul 2001, 536-542; N. Erdoğan,- S. Ayyıldız- M. Özbayraktar, *Geleneksel İzmit Kent Merkezi*, *Mahalleler*, *Sokaklar*, *Mimari Eserler*, İstanbul 2011; H. Erol- F. Y. Ulugün, İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi, byy, 2013; A. N. Galitekin, İzmit Mehmed Bey Nam-ı Diğer Fevziye Câmi'-i Şerîfi, İstanbul 2002; İller Bankası, İzmit Analitik Etütleri, Ankara 1970; Ş. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; A. Oral, (Haz.), *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 2007; M. Özbayraktar, Evaluation of Traditional Çarşıs (Bazaar) in Urban Cores within the Context of Spatial Quality: The Case of Kapanönü Çarşı (İzmit/Turkey), *Online Journal of Art and Design*, 6/ 4, October 2018; A. Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, İstanbul 1981; M. Yazıcı, *İzmit'te Çocukluğum (II. Dünya Savaşı Yılları)*, Kocaeli 2004; T. Yinelek, *İzmit Tarihi Kent Merkezinde Ticaretin ve Ticaret Mekanlarının Dönüşümü: İstiklal Caddesi Örneği*, (Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2019; R. Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945.

Şennur KAYA

İSTİKLÂL

Günlük Siyasi Sabah Gazetesi

İlk sayısı 27 Eylül 1954 tarihinde yayınlanan *İstiklal* gazetesi Hereke'de Demiryolu Caddesinde kurulu İstiklal Matbaasında el ile dizilip hazırlanmış ve pedal makinasında basılmış, idare yeri ilçe merkezi olan Gebze, Hükümet Caddesi No: 6 olan gazetedir. Gazetenin ilk sahipleri Fahri Üstündağ, Hasan Başaran, Celal Avci ve Ayşe Özdemir'dir. Gazetenin kurucularından Şükrü Özdemir, Sümerbank Hereke Fabrikasında memur ol-

24 Mart 1955

SAHİPLERİ
Fahri Üstündağ
Hasan Başaran
Celâl Avcı
A. Özdemir

Dizgi ve Baskı
İSTİKLÂL Matbaası
HEREKE

Pazartesi
27
EYLÜL
1954
Sayısı
(5)
Kuruş

İstiklâl

GÜNLÜK SİYASİ SABAH GAZETESİ

SAYI 1 — YIL 1 — İdarehane Hük. cad. No: 6 Gebze tel. 18

İSTİKLÂL MATBAASI BÜTÜN İŞLERİNİZ İÇİN HİZMETİNİZDEDİR. İTİNALI ÇABUK UCUZ İSTİKLÂL Matbaası

Kıbrıs meselesi mühim safhada

Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs işini gündeme alması Ada Rumlarını daha da şımarttı

Bismillahirrahman nirrahim

İki aydanberi hazırlıkları yapılan gazetemiz nihayet çıktı. « Uzaktan duyulun sesi hoş gelir » Ata sözünün ne kadar yerinde söylendiğini bu vesileyle iyice anlamış olduk.

Okuduğunuz, bu küçük, mütevazi gazetenin ne ağır mihnet, üzüntü ve fedakârlıklara mâl olduğunu bilemezsiniz.

Siz sevgili okuyucularımızdan göreceğimiz vefa ve yardımla mümkün olabileceğini biliyoruz.

Başlangıçtayız. İlk gayemiz dört sayfa ve iki renkli çıkmaktır. Bunun ancak siz okuyucularımızdan göreceğimiz vefa ve yardımla mümkün olabileceğini biliyoruz.

Bir küçük kasaba için bir günlük gazeteyi çok görenler olıyor. Değil kazalarda bir çok vilâyetlerde dahi günlük gazetenin çıkmadığı ileri geri sürülüyor. Onlara cevabımız yukarıda «Marifet iltifata tâbidir. İltifatsız marifet zayidir.» Çoksa mesele kendiliğinden hâl olur. Aksi halde iddialar hatalıdır, batıldır. Bu Gebze ve

(Devamı 2. sahifede)

Aylardan beri devam eden bir siyasi dedikodu nihayet Birleşmiş Milletler Genel Kurulu-na aksetti. Birkaç haris Yunanlının Kıbrıs adasının Yunanistana ilhakı hakkında aylardan beri yaptıkları tahrik propogandası neticesinde Yunan Hükûmetince Birleşmiş Milletlere yapılan resmi müracaatla Türkiye ve İngiltere'ye gösterilen bütün dostluk gösterilerinin birer yapmacık ve samimiyetsizlikten ibaret olduğu anlaşıldı.

Türk ve İngiliz hükûmetleri kuru gürültüye pabuç bırakmıyacaklarını alenen ifade ettiler. Ada, İngiliz Domin yonu olabilir. Türkiyeye ilhak edebilir fakat asla Yunanlı olamaz. Beş asırlık Türk yurdu Yeşil ada Yunan emperyalizmine kurban edilemez.

Mektepler açıldı

Fakat maalesef Hereke Ortaokulu açılamadı

Bu sabah ilk okul - orta okul ve liseler de tedrisata başlanmıştır. Bu yıl okullara fazla ta haccüm olduğundan hemen bütün mektepler çift tedrisat yapacaklardır.

Yeni ders yılının, bütün öğrencilere muvaffakiyetler sağlamasını dileriz Türk milletine yarar lı birer eleman olmalarını temenni ederiz.

Hereke orta okulu açılamadı

Bu arada Hereke orta okulunda tedrisata açılacağı ümit edilmekteydi. İki sene evvel kurulan yaptırma derneğinin teşebbüsü ve Sümer bank işçilerinin yardımları ile yeni ve büyük bir bina yapılmağa başlanmıştı. Fakat kâfi derecede alâka gösterilmediğinden tamamlanamamıştır. Hiç olmazsa önü müzdeki bir iki ay için-de bitirilerek derslere başlanmasının mümkün olacağını ümit ederiz.

Gebze'de Belediye Hizmetleri

Marmara bölgesinin belki de en geri kalmış kazası Gebzedir. 500 se nelik bir mazisi olan kasaba türlü sebeplerle ihmal edilmiş, bakımsız bırakılmıştır.

Daha iki sene evvel-line kadar İstanbula 40 kilometre mesafede bulunan bu banliyö kasabası elektrikten mahrumdu. Sokakları yazın toz dan kışın çamurdan geçilmez hâldeydi. Kasabaya uğrayan yabancılar bu gerilik ve ihmal karşısında hayrete düşerlerdi.

Kasabada bulunan Mimar Sinanın eserlerin den Çoban Mustafa Paşa camii harap olmuş bir askeri depo ve ahır haline getirilmişti.

Ancak 1950 den sonraki kasabada bir uyanış ve faaliyet devresi açıldı Kasabaya elektrik

(Devamı 2. sahifede)

Havalar bozdu

Uzun zamandan beri sıcak ve kurak giden hava Cuma günü akşamından beri bozmuştur. Şiddetli bir fırtına ve yağmur yolları tıkamış ağaçlar devirmiştir.

Herekede

Hereke (Hususi) Kasabamızda yağmur ve fırtına hayatı sekteye uğratmıştır. İstanbul Ankara yolu heyelân mıntıkasında toprakların kayma sile tekrar tıkanmıştır.

Büyük çınar ve çam ağaçları devrilmiştir.

Fabrikanın banyo havuzu dalgaların şiddetile tarayarak sahile vurmuştur.

BU GÜN DE BU

Yarınki Türkiye

YAZAN : CEVDET YAKUB

BAŞVEKİL Sayın Adnan Menderes, yurdun muhtelif köşelerinde yer yer fabrika temel atma törenleri yapıyor ve yapılanları açıyor. Samsun, Mersin, İstanbul, İzmir limanları inşa halindedir. İzmit limanında yakında temel atma töreni yapılacaktır. İstanbul—Ankara asfalt yolu bitmek üzeredir. İskenderundan Erzurum ve öteline kadar boylarına asfalt yollar uzayıp gitmektedir. Yapılanlar, yapılacakların yanında pek

(Devamı 2. sahifede)

İstiklal İlkokulu, 1900'ler İzmit Yukarıpazar İlkokulu Açılış Töreni

duğu için gazete sahibi eşi Ayşe Özdemir gösterilmiştir. Gazete sahiplerinden Hasan Başaran ve Celal Avcı daha sonra ayrılmışlar ve iki ortak gazeteyi 1960 yılında, İzmit'e Patır Pasajı'ndaki idare ve matbaasına taşımışlar, daha sonra Fahri Üstündağ'ın vefatı ile gazete tecrübeli gazeteci yazar Cevdet Yakup Baykal'ın idaresinde 1963 yılına kadar yayınlanmaya devam etmiştir. Gazetenin yayımı 1963'te ekonomik sebeplerle durmuş ve yayın, Fahri Üstündağ'ın kardeşi Nafiz Üstündağ tarafından kısa bir süre devam etse de sürdürülememiştir. *İstiklal* gazetesinin yayınlandığı yıllarda İzmit'te *Türkyolu* ve *Bizimşehir* gazeteleri ile (daha sonra bu iki gazete birleşmiştir) *Hürsöz* gazetesi, Gölcük'te *Doğuş* gazetesi ve Karamürsel'de *Karamürsel Ekspres* gazetesi yayınlanmıştır. *İstiklal* gazetesinin tam koleksiyonu Ankara'da Milli Kütüphane'de bulunmaktadır.

İlter ÖZDEMİR

İSTİKLAL İLKOKULU

Protestan Ermeni Okulu

1921 yılında gördüğü çeşitli tadilatlardan sonra "Yukarıpazar (İstiklal) İlkokulu" olarak hizmet veren Kozluk Mahallesi, Kapanca Sokak No. 7'deki bina 18 Ağustos 1997'de sekiz yıllık zorunlu eğitime geçişle birlikte yetersiz kalmış ve 2001 yılından itibaren Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı "Rehberlik ve Araştırma Merkezi" olarak eğitim-öğretim kurumlarındaki rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinin yürütülmesi görevini yerine getirmektedir.

1926 yılında ilkokulların onarımları için, İl Özel idaresince bütçeye konulan 2.800 lira ile köy ve diğer ilçe okulları yanı sıra Özel İdare'ye ait İzmit kazasındaki orta okul ve Yukarı Pazar okullarının tamirleri de gerçekleştirilmiştir.

Yukarıpazar Okulu'na hela yapımı için 1959 yılında bir ihale açılmış olup 8 Nisan 1960 tarihinde Yukarıpazar İlkokulu yanınca, okulun öğrencileri Bağçeşme Okulu'na aktarılmıştır.

Yukarıpazar İlkokulu ve Koruma Derneği'nin 1960 yılında yaptığı toplantıda okulun yeniden yaptırılması ve vilayetin de her türlü desteği vereceğinin açıklanmasının ardından Yukarıpazar İlkokulu'ndan kalan malzemeleri tamir etme işi 1961 yılında 99.476 lira ihale bedeli ile müteahhit İsmail Özdemir'e verilmiştir. Kullanılamaz hâle gelen bu okulun eski adı "İstiklal" olduğu için, yerine yapılan okulun adı da "İstiklal" olarak değiştirilmiştir.

1881-1883 Osmanlı genel nüfus sayımı sonucuna göre "İzmit Özel Bölge"sinin merkez ilçesi İzmit'te toplam 39.789 olan nüfusun içinde 333 kadın, 382 erkek olmak üzere 715 Protestan bulunmaktadır. Fransız coğrafyacı Cuinet'nin verdiği bilgilere göre ise 1894 yılında 25.000 nüfusa sahip İzmit'te 365 mülteci, 12.000 yerli olmak üzere 12.365 Müslüman, 5.875 Ortodoks Rum, 90 Protestan, 310 Katolik ve 3.850 Gregoryen mezhebine dahil toplam 4.250 Ermeni, 2.400 Yahudi ile 100 Fransız bulunmakta olup 60 öğrencisi olan bir Protestan Ermeni Erkek Okulu vardır. Bahçecik'teki Protestan Ermeni sayısı ise 300'dür. 1912 tarihli belgelere göre İzmit'te 55 protestan aile bulunurken Protestan Ermeni Okulu ve Protestan Ermeni Kilisesi döneminde Ermeni Mahallesi olarak bilinen Kozluk Mahallesi'ndeki Kapanca Sokak'tadır.

Protestan Ermeni Okulları, Kilisesi ve Vaiz İkametgâhı

1911 tarihli bir arşiv belgesi, İzmit'te yeniden inşa edilecek Protestan Ermeni Kilisesi, erkek okulu, vaiz ikametgâhı ve kız okulu ile ilgilidir. İzmit'te Akçakoca Mahallesi, Kapanca Sokak'ta bulunan, önceleri İstiklal İlkokulu, günümüzde Kocaeli Rehberlik ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü olarak kullanılan yapının, eski bir kilise binası olduğu bilinmektedir. Arşivden çıkan kilise ve okula ait projenin bu yapıyla aynı tasarım özelliklerini yansıtması, yapının İzmit'teki Protestan

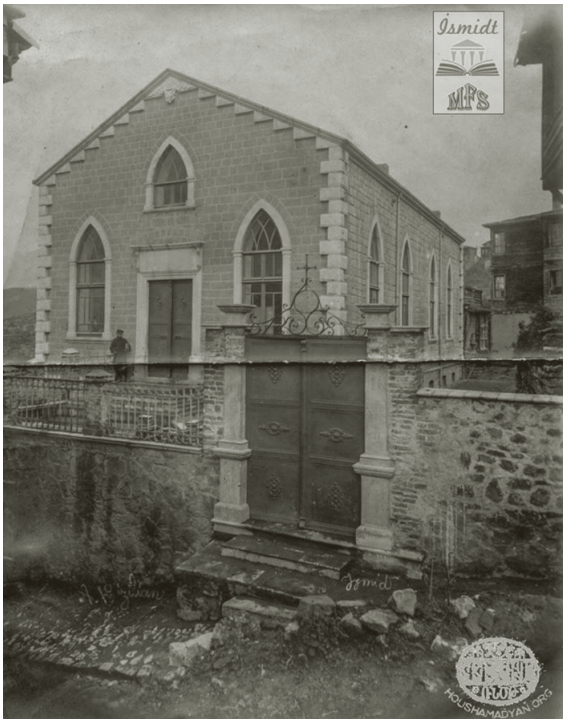

İstiklal İlkokulu, 1910 Protestan Kilisesi

Ermeni Kilisesi ve Erkek Okulu olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Protestan Ermeni Kilisesi-Erkek Okulu ile Vaiz İkametgâhı-Kız Okulu olacak biçimde tasarlanan yapılardan kilise ve erkek okulu, muhtemelen Kapanca Sokak'taki, hâlen mevcut olan tescilli yapıdır. Diğer yapının inşa edilip edilmediği tespit edilememiştir.

Kanada-Toronto'da yerleşik ve 5-6 Eylül 1955 olaylarından sonra Türkiye'den ayrılan Vaughan Osgan, okulun Frankfurt-Main teoloji okulunda Almanca olarak iyi bir eğitim almış olan dedesi Harutyun Karnigian tarafından 1913 yılında açıldığını belirtmektedir. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nda Protestan misyonerlik faaliyetleri Amerikalılar tarafından yürütülmüştür. Bunlardan en bilineni olan ve 1810'da Amerika'nın Boston kentinde kurulan Protestan American Board of Commissioners for Foreign Mission, Osmanlı topraklarında 1820'lerde faaliyet göstermeye başlamıştır. İlk olarak 1846'da kurulan Protestan Ermeni Kilisesi'ni Adapazarı, İzmit ve Trabzon Protestan Ermeni kiliseleri izlemiştir.

İzmit'teki Protestan Ermeni Kilisesi, 20 Temmuz 1846 tarihinde ibadete açılmıştır. İzmit Protestan Kilisesi'yle ilgili 1911 tarihli belge, İzmit Protestan cemaatinin kilise şeklinde kullandığı evin harap olması nedeniyle alt katı erkek okulu olarak düzenlenecek yeni kilise ile ayrı bir kız okulu ve vaiz ikametgâhının inşasına ruhsat verilmesi ile ilgilidir. Belgede kâgir olarak inşa edilecek binaların arsasının Protestan mütevellisi kuyumcu Migirdiç adına kayıtlı olduğu, inşaat için gerekli olan 210.000 kuruştan 160.000 kuruş 10 santiminin mevcut olduğu, geri kalanının ise cemaatten toplanacağı açıklanmıştır. Bu belgede yapılacak yapıların İzmit Belediyesi kalfası Ovannes (ya da Ohannes) Kalfa tarafından hazırlanmış projeleri de mevcuttur. Kapanca Sokak'ta eski bir kilise olduğu bilinen yapı, bazı farklılıklar dışında plandaki tasarım özelliklerine sahiptir.

Belgedeki diğer proje, bitişik tasarlanan kız okulu ve vaiz ikametgâhı binalarına aittir. Kız okulunun bodrum katıyla birlikte iki, vaiz ikametgâhının üç katlı inşa edileceği, projede görülmektedir. Kapanca Sokak'taki yapı ile Protestan Kilisesi ve erkek okulunun planlarının benzer özellikler taşıması, bu planın uygulandığını düşündürmektedir. Vaiz ikametgâhı ve kız okulu olarak tasarlanan yapıların inşa edilip edilmediği tespit edilememiştir.

KAYNAKÇA

Kocaeli Meclisi Umumisi 1927, s. 23; *Hedef*, 01.09.1959; *Azim* gazetesi, 10 Nisan 1960; *Demokrat Kocaeli*, 20 Nisan 1960; *Kocaeli İl Daimi Encümen Kararı*, 20 Haziran 1961; 12 Aralık 1961, Aktaran Özden Senem Binici, İzmit'te 1936–*1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, KOÜ Fen Bil. Ens. Mimarlık ABD YLT, Kocaeli 2012, s. 218; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, İstanbul 2003; F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit 2008; Şennur Kaya, *Tanzimattan Cumhuriyete İzmit Kenti*, ITU-SBF Doktora Tezi, Istanbul 2008, s. 161-165; Tekeli ve İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, s. 38, Ankara.1993; Pars Tuğlacı, *Tarih Boyunca Batı Ermenileri (287-1850)*, C. I, s. 747, İstanbul.2004

F. Yavuz ULUGÜN

İSTİKLAL MADALYASI VE KOCAELİ

Milli Mücadele'de İstiklal Madalyası Verilen Kocaelililer

İstiklal madalyası, Kurtuluş Savaşı'nda cephe ve cephe gerisinde yararlılık gösterenlere verilmiştir. 20 Kasım 1920'den itibaren 1926 yılına kadar istiklal madalyaları verilmiştir. 28 Kasım 1920 tarihinde mecliste istiklal madalyası kanunu görüşmeleri yapılmaya başladı. 11 maddeden oluşan kanunun ilk maddesinde, madalyanın bilfiil cephede savaşan, yararlıklar gösteren kişilere, meclis üyelerine verileceği, madalya alan kişilerin madalyayı sağ göğüslerine takacağı belirtilmiştir. Diğer yandan mecliste olanların madalyasının şeridinin yeşil, cephede olanların madalyasının şeridinin kırmızı, cephe gerisinde olanların beyaz şeritli, zamanında cephede olan ancak ilk maddeye göre madalya verileceklere ise kırmızı-yeşil şeritli istiklal madalyası verilmesi maddesi yer almıştır. Yapılan oylama neticesinde 66 kanun numarasıyla İstiklal Madalyası Kanunu kabul edilmiştir. Kanunun kabul edilmesinin ardından istiklal madalyasının kimlere verileceği ile ilgili meclis görüşmeleri yapılmaya başlamıştır. 28 Ekim 1922 günü meclise, TBMM Vekiller Heyeti reisi Hüseyin Rauf Bey imzasıyla gelen tezkereyle Kocaeli ve bölgesinde yararlık gösteren Geyveli Fuad ve Rıza beylere istiklal madalyası verilmesi konusu görüşülmüştür. Aynı toplantı da Dâhiliye Vekâleti İzmit Sancağı Meclisi İdaresi tarafından gönderilen yazıyla Geyveli Beyzade Hafız Fuad ve Şahin Beyzade Rıza beylere istiklal madalyası verilmesi gerektiği dile getirilmiştir.

KAYNAKÇA

TBMM Zabıt Ceridesi, Yüz Dördüncü İçtima, 28.11.1336, C. 2, İ. 104, s. 110; Yüz Yirmi Sekizinci İçtima, 28.10.1338, C. 24, s. 215.

Süleyman BEYOĞLU

İŞTE KOCAELİ GAZETESİ

Yerel Medya

www.istekocaeli.com adresinde yayınlanmakta olan çevrimiçi haber portalıdır. İmtiyaz sahibi Asosyal Organizasyon adına Enver Everdi'dir. Portal siyaset, spor, ekonomi, magazin gibi farklı konularda güncel haberler barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Zonguldak 2017, s. 162

Alim Alper CESUR

İTFAİYE

Kocaeli'de Yangınlar ve Diğer Afetlerle Mücadele Eden Kurum

Roma İmparatoru Augustus MÖ 23 yılında İstanbul'da askerî bir itfaiye örgütü kurmuştu. Vigiles adı verilen birliğin ekipmanı ağaçtan mamul el pompası, balta, balyoz, demir çubuk, testere ve merdiven gibi araçlardan ibaretti. Yangın ihbarı gece bekçileri tarafından yapılmaktaydı. Teşkilatın ve donanımın taşraya ne ölçüde yansıdığı bilinmemekle beraber, büyük kentlerde de benzer bir yapılanmanın olduğu, söndürme işinin askerlerce ve halkın katılımıyla yapıldığı akla gelmektedir. Ancak II. yüzyılın başında Nikomedia valisi Plinius'un yangınla mücadele konusunda İmparator Traianus'tan istediği şeylere bakılırsa, kentte değil itfaiye örgütü, yangını söndürmeye yarar bir araç bile bulunmuyordu. Vali Plinius öncelikle yangınları önleyecek bir gözcüler ekibinin kurulmasını önermişti. İmparator Traianus, Hıristiyanların gözcülük bahanesiyle gizlice toplanmaları ihtimaline binaen ve eyaletin böyle gruplardan zarar göreceği gerekçesiyle bu önerinin üzerinde hiç durmadı. Kamuya ait ve özel binaları kül edip binlerce insanı evsiz bırakan 110 yılındaki yangından sonra Plinius imparatora gönderdiği raporda, alevlerin genişlemesine rüzgârın ve hareketsiz olarak yangını seyretmekten başka bir şey yapmayan insanların uyuşukluğunun yol açtığını, yangın söndürmek için hiçbir yerde tek bir kamusal araç bulunmadığını bildirdi. Genç Plinius, görevi yalnızca yangın söndürmek olmak üzere 150 kişilik bir itfaiye birliği kurulmasını önerdi. Birliğin ekipmanını kendisi temin edecekti. Bithynialıların grup kavgalarından bıkmış olan Traianus, kurulacak itfaiye örgütünün sonradan muhalif bir siyasal harekete dönüşmesinden ürktüğü için bu teklifi de reddetti. Söndürme araçlarının alınmasına izin verdi, mülk sahiplerine ve ahaliye bunların kullanılmasının öğretilmesinin yerinde olacağını belirtti. Plinius kendi yetkileri dahilinde, yangın ihtimaline karşı bol su rezervi bulundurmak amacıyla depoları doldurttu, bir yandan sarnıç yapımına girişti. Aynı zamanda halkın su ihtiyacını da karşılayacak olan sarnıçların inşası Diokletianus zamanında tamamlandı. Bugünkü Cedit Mahallesi ile İn Bayırı mevkisinde bulunan sarnıçlardan başka, kalıntıları hâlâ duran çeşmeler de bu dönemden kalmadır.

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde şehirlerde bazı camilerin minareleri yangın ilanı için kullanılmıştır. Yavuz Sultan Selim zamanına kadar yangın söndürmekle ilgili bir teşkilat bulunmayıp bu işi ahali gelişigüzel yapardı. Bu dönemde söndürme görevi yeniçerilere verildi. Yangınla mücadelede en geçerli yöntemlerden biri, alevlerin yayılmasını önlemek için etraftaki binaların yıkılmasıydı. Bu yüzden balta, kanca ve halat en popüler itfaiye araçlarıydı. 1720 yılında Tulumbacı Ocağı kurulduktan sonra İstanbul'daki kurumlara ve taşra şehirlerine tulumba gönderilmeye başladı. Tulumba ve diğer aletler cami ve benzeri güvenilir, herkesin rahatlıkla ulaşılabileceği yerlerde saklanmaktaydı. İzmit'te Divzade Hacı Mustafa Ağa (ö. 1756) genişlettirip camiye dönüştürdüğü Süleyman Bey Mescidi'nin vakfiyesinde, yangın çıktığında kullanılmak üzere, bir tulumba, iki büyük matara, yirmi kanca ve yirmi baltanın caminin altında saklanmasını istemiştir. Tulumbayı taşıyan iki kişiye ikişer buçuk kuruş, çalıştıran kişiye beş kuruş, tulumbaya su taşıyan sekiz sakaya birer buçuk kuruş, tulumbanın ve hortumların bakımını yapan ustaya yevmiye iki akçe verilecekti. İzmit'teki tulumba sayısı zamanla artmıştır. 1805 yılında biri çarşıda, biri tersanede, diğeri de Yukarı Mahalle'de olmak üzere üç tulumba takımı bulunmaktaydı. Her takımın balta, kazma, kanca, halat, kova gibi yardımcı gereçleri vardı.

Yangınların büyüklüğüne göre tulumbacılardan başka askerler ve tersane mensupları ile ahali de söndürme çalışmalarına katılmaktaydı. İstanbul'da olduğu gibi Kocaeli'de de, yangını söndürmek için binayı yıkma yöntemi imparatorluğun yıkılışına kadar devam etmiştir. 1872 yılında Rum mahallesiyle çarşı arasında yapılaşmanın yoğun olduğu bölgede Frankoli'nin meyhanesinde meydana gelen yangın, yanındaki meyhaneye sirayet etmiş, alevlerin diğer yapılara sıçramasını önlemek için her iki meyhane de yıkılmak suretiyle yangın söndürülmüştür (İ. DH. 484/32612).

Tanzimattan sonra İstanbul'daki kurumların itfaiye birimlerinde yapıldığı gibi, taşraya gönderilen tulumbaları kullanacak ekiplerin başına da harik müdürü yahut tulumba müdürü unvanlı yöneticiler atandı. Kocaeli sancağındaki tulumbaların başına harik tulumbaları müdürü olarak Mustafa Ağa geçirildi. Mustafa Ağa'ya 1843 yılında aylık 50 kuruş maaş ödenmekteydi. 1854 itibarıyla İzmit şehir merkezinde 4 tulumba bulunmaktaydı. Bunların tamamen yıpranmış olan boru ve hortum gibi aparatları bu yıl içerisinde yenilenmişti. Eskiyen parçalar periyodik olarak beş yılda bir değiştirilmekte, tulumbalar kullanılamaz hâle gelince yenisi

verilmekteydi. Yangın ihbarı ise bekçiler aracılığıyla yapılmaktaydı.

İzmit mutasarrıfı Sırrı Paşa Bâbıâli'ye yazdığı 1 Ekim 1894 tarihli telgrafta, 2.100 küsur hane ve 10 bin nüfusa sahip kentte belediyeye ve ahaliye ait toplam 9 tulumba bulunduğunu, bunların 130 tulumbacı tarafından idare edildiğini yazmıştır. Tulumbacılar muvazzaf olmayıp fahri çalışmakta idiler. Kendilerine yılda bir defa bir çift ayakkabı, belediyede dönüşümlü olarak nöbet bekleyen beş tulumbacıya günlük 1 kıyye ekmek verilmekteydi. Tulumbacıların hepsine bir yılda belediye sandığından 2.500 kuruş ödenmekteydi. Bu para oldukça düşüktü. Tulumbacıların belediyece istihdamı hâlinde her birine ayda 100 kuruş olmak üzere yıllık yaklaşık 15 bin kuruş ödeme yapılması gerektiğini belirten Sırrı Paşa, belediye bütçesinin yetersizliğinden dolayı buna yanaşılamadığını dile getirmiş, nüfusu büyük olan köyler için tulumba istemiştir (ŞD, 1561/22). Darıca'da 1910'da görüldüğü üzere, büyük yangınlar sırasında Üsküdar ve Gebze'den tulumba gücü talep edilmekteydi.

İşgal döneminde yangın ilanı silahla yapılmaktaydı. Ancak bu şekilde duyuru isyan veya çatışma çıktığı şeklinde yanlış anlamaya sebebiyet veriyor, bahriyeliler ve nizamiye askerleri hep birlikte teyakkuza geçiyordu. İşgalin ilk günlerinde sahilde bir kahvehanede yangın çıktığı kulaktan kulağa yayılmış, aynı anda duyulan silah seslerini kendilerine karşı bir direnişin işareti olarak algılayan itilaf kuvvetleri silaha sarılmışlardı. Nihayet düşman gemilerinin birinden havaya uçurulan gözlem balonu sayesinde olayın içyüzü anlaşılmıştı. Alevleri söndürmeye çalışan ahalinin yardımına ise savaş gemilerinden inen İngiliz itfaiye müfrezesi yetişmişti.

Modern İzmit itfaiyesi Cumhuriyet ile yaşıttır. Belediye bünyesinde 1923'te oluşturulan İtfaiye Memurluğu yüzyılın ortasına kadar memurluk düzeyinde hizmet vermiştir. Kurumsal anlamda ilk örgütlenme 2 arazöz ile yedi personelden ibaret olarak 1927'dedir. Şehrin fiziki gelişimine bağlı olarak yangınlardaki artış ekipmanın arttırılmasını zorunlu kıldı. 1935 yılında 3 arazöz, 12 personel, 1940'ta 4 arazöz, 15 personel, 1950 yılında 5 arazöz, 35 personel ile hizmet verildi. Fakat evlerde, işyerlerinde ve ormanlarda meydana gelen bazı yangınlarda itfaiye yetersiz kalıyor, ekipler arasındaki koordinasyon eksikliği alevlerin genişlemesine yol açıyordu. Belediye binasında hizmet veren itfaiyenin yerinin darlığının başarısızlıkta rol oynadığı göz önüne alınarak 1951'de Yukarı Pazar'da yeni bir itfaiye binası yapıldı. İtfaiye Memurluğu da İtfaiye Müdürlüğü'ne dönüştürüldü. Personel ve araç takviyesi yapıldı. İtfaiye için bu mevkinin seçilmesinin temel nedeni, buradaki ahşap yapılaşmanın yoğunluğundan dolayı çok yangın meydana gelmesiydi. Yeni dönemde kurum 35 personel ve 5 arazözle hizmet vermekteydi. 1953 yılında itfaiye erlerine yanmaz elbise dağıtıldı. Sürekli büyüyen kurumun çalışmaları neticesinde can ve mal kayıplarında gözle görülür azalma meydana geldi. 1972 yılında arazöz sayısı 7'ye, personel sayısı 72'ye yükseltildi, ayrıca bir kılavuz ve bir malzeme aracı ekipmana dahil edilmiş durumdaydı. 1999 depremi sırasında dört gün boyunca yanan TÜPRAŞ'ın söndürülmesinde 28 arazöz ve 245 ton köpük kullanıldı. İtfaiye yetersiz kaldığı için Türk Hava Kuvvetleri'nin uçakları ve Jandarma Komutanlığı askeri personelle destek verdi.

20. yüzyılın ikinci yarısında afetle mücadele mantığının değişmesiyle beraber deprem, su baskını, trafik kazası, boğulma, yapıların bacalarının bakımı ve temizlenmesi gibi işler de itfaiye tarafından yürütülmeye başladı. Büyükşehir modeline geçildikten sonra, Kocaeli sınırları dahilinde bulunan itfaiye örgütlerinin tamamı KBB İtfaiye Dairesi Başkanlığı bünyesinde birleştirildi. 2005 yılında Kocaeli Afet Koordinasyon Merkezi (KAFKOM) kuruldu. İtfaiye personelinden 123'ü arama ve kurtarmaya yönelik eğitimlerini tamamladı. 2014 yılında il genelinde itfaiye hizmeti 478 personel ve 91 araç ile yürütülmekteydi. 2021 itibarıyla 18 bölge istasyonunda faaliyet gösteren Kocaeli İtfaiyesi'nin personel sayısı 557'ye ulaşmış durumdadır. Bunun 67'si eğitim, denetleme ve yazı işleri kadrolarında çalışırken,

490'ı kurtarmayla iştigal etmektedir. İtfaiye karada ve denizde tehlikeye maruz kalan her türlü canlıya müdahale etmekte; yangınların dışında, deprem, trafik kazası, sel, heyelan, su altı ve su üstü boğulma vakaları, orman yangını ve daha birçok vakaya koşmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte İzmit ve İzmit Tarihinde Bir Eşraf Ailesi Soydanlar*, İstanbul 2011; Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, KBB Yayınları, Kocaeli 2012; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli*, Sakarya Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya 2016; Ersin Yazıcı, *İl Mülki Sınırında Büyükşehir Yönetim Modelinin İşlevselliğinin Analizi: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Kocaeli Üniversitesi SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2014; Hüseyin Avcı, *Cumhuriyet Döneminde İzmit (1923-1973)*, Ankara Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988; Kemalettin Kuzucu, "İstanbul İtfaiyesi", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, İBB Kültür A. Ş., İstanbul 2015, IV, 399-409; Mutlu Kerem Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca'dan Darıca İlçesine*, Cinius Yayınları, İstanbul 2013; Özlem Genç, "Vali Plinius'un Mektupları Işığında Bithynia Bölgesi ve İzmit", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli 2016, I, 83-100; Plinius, *Genç Plinius'un Anadolu Mektupları*, çev. Çiğdem Dürüşken-Erendiz Özbayoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000.

Kemalettin KUZUCU

İTTİHAT SPOR KULÜBÜ (1912)

Kocaeli yerel tarihinde önemli bir yere sahip olan kulüp, 1912 yılında İzmitli gençler tarafından kurulmuştur. II. Meşrutiyetin siyasi ve iktisadi gelişmeleri içinde spora verilen değerin artması kulübün doğmasında etkili olmuştur. İzmit'teki gençler spora yakın ilgi duyuyorlar ancak imkânsızlıklardan dolayı bu ilgilerini faaliyete dökemiyorlardı. İstanbul merkezli jimnastik ve futbol kulüplerinin kurulması İzmitli gençleri cesaretlendirmiştir. Bundan sonra İzmit'teki Türk gençleri çeşitli adlarla spor kulüpleri ve idman ocakları kurmuşlardır. İttihat Spor Kulübü de bu dönemde kurulmuştur. Savaş ve işgaller sebebiyle çalışmalarına ara veren İttihat Spor'un Cumhuriyet'ten sonra yeniden kuruluşu 1924 yılına denk gelir. Daha sonraki yıllarda İttihat Spor ismi Ak Yeşil ismi ile değiştirilmiştir. İttihat Spor Kulübü tersane bahçesinde birçok defa mıntıka harici takımlar ile unutulmayacak maçlar yapmıştır. 18 Haziran 1928 tarihinde İttihat Spor Kulübü İstanbul Fatih İdman Yurdu'nu İzmit'te konuk etmiştir. Kocaeli halkının büyük katılım ile izlediği diğer bir maç, 28 Temmuz 1928 tarihinde Galatasaray ile İttihat Spor Kulübü arasında olmuştur. 1924 yılında İttihat Spor Kulübü Kocaeli Mıntıkası şampiyonu olmuştur. İttihat Spor'un karşılaşmalarında seyircilerin büyük bir kısmının İzmitli kadınlardan oluşması karşılıklı sevgi ve saygıyı güçlendirmiştir.

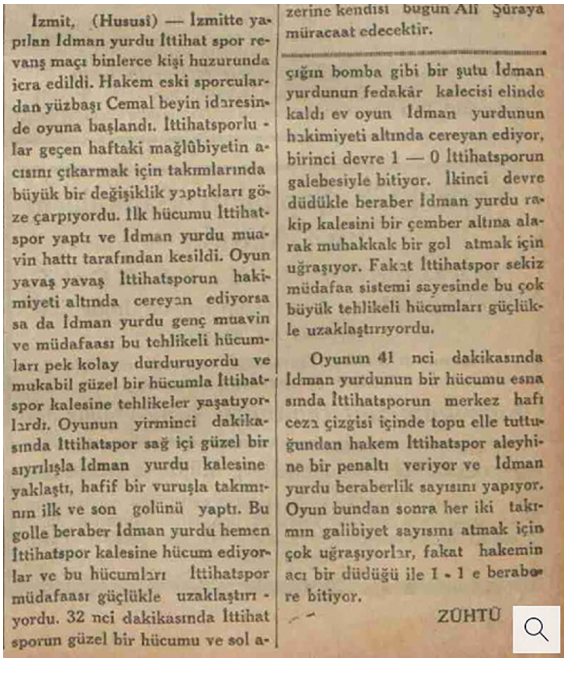

İzmit, (Hususi) — İzmitte yapılan İdman yurdu İttihat spor revanş maçı binlerce kişi huzurunda icra edildi. Hakem eski sporculardan yüzbaşı Cemal beyin idaresinde oyuna başlandı. İttihatsporlular geçen haftaki mağlûbiyetin acısını çıkarmak için takımlarında büyük bir değişiklik yaptıkları göze çarpıyordu. İlk hücumu İttihatspor yaptı ve İdman yurdu muavin hattı tarafından kesildi. Oyun yavaş yavaş İttihatsporun hakimiyeti altında cereyan ediyorsa da İdman yurdu genç muavin ve müdafaası bu tehlikeli hücumları pek kolay durduruyordu ve mukabil güzel bir hücumla İttihatspor kalesine tehlikeler yaşatıyorlardı. Oyunun yirminci dakikasında İttihatspor sağ içi güzel bir sıyrılışla İdman yurdu kalesine yaklaştı, hafif bir vuruşla takımının ilk ve son golünü yaptı. Bu golle beraber İdman yurdu hemen İttihatspor kalesine hücum ediyorlar ve bu hücumları İttihatspor müdafaası güçlükle uzaklaştırıyordu. 32 nci dakikasında İttihatsporun güzel bir hücumu ve sol açıkın bomba gibi bir şutu İdman yurdunun fedakâr kalecisi elinde kaldı ev oyun İdman yurdunun hakimiyeti altında cereyan ediyor, birinci devre 1 — 0 İttihatsporun galebesiyle bitiyor. İkinci devre düdükle beraber İdman yurdu rakip kalesini bir çember altına alarak muhakkak bir gol atmak için uğraşıyor. Fakat İttihatspor sekiz müdafaa sistemi sayesinde bu çok büyük tehlikeli hücumları güçlükle uzaklaştırıyordu.

Oyunun 41 nci dakikasında İdman yurdunun bir hücumu esnasında İttihatsporun merkez hafı ceza çizgisi içinde topu elle tuttuğundan hakem İttihatspor aleyhine bir penaltı veriyor ve İdman yurdu beraberlik sayısını yapıyor. Oyun bundan sonra her iki takımın galibiyet sayısını atmak için çok uğraşıyorlar, fakat hakemin acı bir düdüğü ile 1 - 1 e beraberе bitiyor.

ZÜHTÜ

2 Nisan 1934 tarihli Haber gazetesi sayfa 7

KAYNAKÇA

Atila Oral, "İttihat Spor Kulübü, İzmit Körfezi Tarihinden Bir Sayfa", *Özgür Kocaeli* Pazar Eki, 5 Aralık 2004.

Levent ATALI

İTTİHATSPOR

Kocaeli'de Futbol Kulübü

Futbol ile Osmanlıların tanışması Sultan Abdülaziz zamanına kadar uzanmakta olup futbolun Türkiye'ye taşınması Paris'e giden öğrencilerin futbolun ülkede çok sevildiğini görerek *Ordu ve Mekteplerde Futbol* adındaki eseri çevirmeleri ile tanınmaya başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında özellikle yabancıların rağbette bulunduğu futbolun İstanbul, İzmir, Selanik gibi illerde oynandığı bilinmektedir. Daha sonraki yıllarda, 1908'de Meşrutiyetin ilanı ile başlayan süreç ve devamında Cumhuriyetin ilanı ile birlikte spora ve sporcuya verilen önem, bir devlet politikası olarak öne çıkmaya başlamıştır. Futbolcu ve spor yöneticisi olan Yusuf Ziya Öniş, 1920'deki İsviçre seyahatinden İsviçre Spor Teşkilatı nizamnamesi ile dönmüş, Ali Sami Yen, Burhan Felek ve Nasuhi Baydar ile yaptığı çalışmalar sonucunda Yusuf Ziya yirmi maddelik bir nizamnamenin hazırlanmasını sağlamıştır. Böylece, Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı (T.İ.C.İ.) adı altında bütün kulüpler bir araya toplanmıştır. Türkiye İdman Cemiyeti İttifakı fiili olarak görevine 1923 yılında başlamış ve bu ittifaka bağlı olarak federasyonlar oluşturulmuştur. Bu federasyonların arasında futbol da yer almıştır. Spor alanında değerli başarılara imza atan ve farklı spor branşlarını destekleyen Kocaeli'de futbolun tarihi önemli bir yere sahiptir. Kocaeli'deki ilk kurumsal spor çalışmaları 1909-1910 tarihleri arasında, Fransız Okulu'ndaki Türk öğrenciler Ferit Bey ile Süreyya Bey'in kurduğu futbol takımı ile hayata geçmiştir. Kocaeli dahilindeki, Cumhuriyet tarihinde kayıtlara geçen ilk resmi spor kuruluşu ise, 1924 yılında kurulan İzmit İdman Cemiyeti İttifakı olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, İzmit özelinde futbolun geçmişine bakıldığında, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çeşitli spor kulüpleri kurulduğu görülmektedir. Bu minvalde kurulan kulüplerden biri de 1912'de spor hayatına giren İttihatspor'dur. Ancak, kurulmuş olduğu dönemde süregelen savaşlar nedeniyle ülkenin içinde bulunduğu çalkantılı durum, halkın geçim mücadelesi ve gençlerin

İttihatspor

silah altına alınmış olması nedeniyle kulübün gelişimi çok ileri gidememiştir. Cumhuriyete giden süreç içinde, savaşların nihayete ermesiyle spora ilgi canlanmış, farklı ilçe, kasaba ve mahallelerde idman yurtları açılmaya başlamıştır. Bu faaliyetlerin bir uzantısı olarak, İttihatspor Kulübü'nün resmi kuruluşu da 1923 senesi olarak kayıtlara geçmiştir. (Bazı kaynaklarda ise kuruluş tarihi 1924 olarak verilmektedir.) İttihatspor, Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan kulüpler arasında, 261 üye ile en fazla üye sayısına sahip olan kulüp olmuştur. Buna rağmen, kulübe dair tüm dokümanlarda, bayrak ve flamalarında ilk kurulduğu tarih olan 1912 yer almıştır. İttihatspor, 27 Ağustos 1924 tarihinde, İdman Cemiyetleri İttifakı'na katılmıştır. O dönemde, İdman Cemiyetleri İttifakı'nı Reşit Bey yapmakta olup, bu kurumda İzmit'ten A. Kerim Oktay, Mehmet Yüce, Müfit Saner ile, ayrıca Adapazarı'ndan Vodinalı Hasan Bey ve Hurşit Konuk yönetim kurulu üyeleri olarak görev almışlardır. İttihatspor'un kurucuları arasında Mehmet Yüce, Keresteci Selahattin, Mahir Kışınbay, öğretmen Nuri Doğan Bey, Vasıf Bey, Asaf Saner, Müfit Saner, Saadettin Yalım, elektrikçi Nurettin Bey, avukat Sedat Pek, Paşababa Muammer ve Nazmi Oğuz gibi isimler bulunmaktadır. Bir dönemki kadrosunda Kerim, Emin, Mehmet Yüce, Tahir Düzgören, Mustafa, Ruhi Tengiz, Veysel, Rıfat Burhan ve Müfit gibi futbolcular bulunmaktaydı. İttihatspor'da çıkan anlaşmazlık üzerine, 1932'de bir grup sporcu buradan ayrılmış ve İdmanyurdu'nu kurmuştur. İzmit İdmanyurdu'nun ilk kurucuları arasında Müfit ve Asaf Saner, Nurdoğan Bey, Mehmet Yüce, Vasıf Bey, Mahir Kışınbay bulunmaktadır. Ayrıca bordo beyaz renklerle simgelenen kulübün başkanlığını Nuri Özdoğan yapmıştır. İttihatspor'da kalanlar ise, grubu simgeleyen renkler olan Akyeşil adını almış ve 1933-1934 yıllarından sonra bu şekilde anılmışlardır. İzmit İdmanyurdu ve Akyeşil kulüpleri, 1938 senesinde Beden Terbiye Kanunu'nun yürürlüğe konulmasıyla kapatılmışlardır. Bunun üzerine, İzmit İdmanyurdu ve Akyeşil kulüpleri birleştirilerek 1941 yılında İzmit Gençlik Kulübü kurulmuştur.

KAYNAKÇA

Levent Atalı, *Kocaeli Spor Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları-3, s. 82; 276; Zeynel Özlü, "Türkiye'de Belediyecilik Uygulamaları: 1934 Yılı İzmit Örneği", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V*, 2019, 1201-1209, s. 1206; Mehmet Zeki Kutlu, *Futbol Kulüplerinin Futbol Okulu Uygulamaları (Kocaeli Örneği)*, Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2007, ss. 5, 6, 7; http://www.kocaelisporblog.com/nicin-1912/, Erişim tarihi 13 Eylül, 2021; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4541440/kocaelide-futbolun-100-yillik-tarihi, Erişim tarihi 13 Eylül, 2021.

Burak ASLANMİRZA

İZEYAP

İzmit Evleri ve Tarihi Koruma-Yaşatma Derneği

İzmit evleri ve tarihi koruma yaşatma derneği (İZEYAP), tarihe ve kültürel mirasa sahip çıkmayı misyon edinen, İzmit kent tarihine önemli katkıları olan bir dernektir. Kapanca Sokak koruma-yaşatma çalışmaları ve Sırrı Paşa Sözleşmesi İZEYAP'ın temelini oluşturmaktadır. 1993 yılında, dönemin Kocaeli valisi Kemal Nehrozoğu'nun da katkısı ile Kocaeli Valiliği İl Kültür Müdürlüğü ve Mimarlar Odası tarafından başlatılmış olan Kapanca Sokak koruma ve yaşatma çalışmaları hem resmî hem de sivil kuruluşlar tarafından desteklenen büyük bir projeye dönüşmüştür. Ayrıca projenin geliştirilmesi amacıyla yurtdışındaki örnek projeler de incelenmiştir. İZEYAP'ın tam olarak kuruluşu ise 18 Haziran 1994 tarihinde, Türkiye'de ilk kez 25 resmi kuruluş ve sivil toplum örgütünün birlikteliğiyle imzalanan Sırrı Paşa Sözleşmesi ile gerçekleşmiştir. Ayrıca gönül birlikteliğiyle yapılmış olması ve herhangi bir hukuksal dayanağı olmaması nedeniyle ilk "sosyal sözleşme" niteliğine sahiptir. Bu yönleri ile hem yerel hem de ulusal bakımdan örneğine nadir rastlanan bir

sözleşmedir. Tanıtım amacı ile Sırrı Paşa Konağı'nın bahçesinde bir etkinlik gerçekleştirilmiş ve sözleşmenin yapıldığı konak olan Sırrı Paşa Konağı bu özelliği nedeniyle sözleşmeye ismini vermiştir. Bu proje sayesinde Sırrı Paşa Konağı restore edilip kamusallaştırılmış ve tarihi bir değer olarak İzmit'e kazandırılmıştır.

Tarihi kent mekanlarının içerisinde kent belleğinin yaşandığı ve görüldüğü alanlardan en önemlisi sokaklardır ve bu nedenle geleneksel yapıları koruma çalışmaları belirli sokaklar üzerine yoğunlaşmıştır. Dernek açısından büyük öneme sahip olan Kapanca Sokak 19. yüzyılın geleneksel Türk evlerinin bulunduğu bir sokaktır. 1993 yılında Mimarlar Odası İstanbul Büyük Kent Şubesi'ne bağlı çalışan Galata Grubu'nun çalışmaları neticesinde, Kapanca Sokak ve çevresinde bulunan özgün yapılar tek tek tespit edilerek röleve-restorasyon projeleri hazırlanmıştır. Bu sokak ve çevresinde korunması gereken 32 adet yapı bulunmaktadır. Sokakta bulunan toplam 18 ev, İZEYAP tarafından kendi döneminde yapılırken kullanılan malzemeler ile restore edilmiştir. Evlerin cephesi ve çatıları tamamen geleneksel İzmit evi özelliğini yansıtacak şekilde yapılmıştır.

Mimarlar Odası İzmit Temsilciliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, yerel yönetimler ve gönüllü kişilerin de katkıları ile birlikte bu çalışmalar, İstiklal İlkokulu'nda açılan sergi ile halka duyurulmuştur. Daha sonra Kocaeli Üniversitesi'nde bir panel düzenlenmiştir. Üniversitede düzenlenen bu panel yerel ve ulusal bir duyuru niteliği taşımaktadır. İstanbul Atatürk Kültür Merkezi'nde ise dönemin Kocaeli valisi Kemal Nehrozoğlu'nun da katıldığı bir sergi düzenlenmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesinin İzmit'e getirilişinin 76. yıldönümü olması nedeniyle bir sergi daha düzenlenmiştir. Kocaeli Sanayi Odası'nda açılan bu sergide Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmit'e yaptığı ziyaretler sırasında çekilmiş olan fotoğrafları sergilenmiş ve Atatürk'ün İzmit ziyareti hakkında tarihi bilgiler verilmiştir. Düzenlenen sergilerin yanı sıra tarih bilincini arttırmak ve İzmit'in tarihi dokusunu korumak amacıyla fotoğraf yarışması ve mahalle gezileri gibi etkinlikler de gerçekleştirilmiştir.

İZEYAP'ın önündeki en büyük sorunlardan biri sanayinin gelişmesiyle birlikte kentin yoğun iç göç alması ve plansız kentleşme sonucunda eski yerleşim alanlarının giderek eski önemini kaybetmeye ve yok olmaya başlaması olmuştur. İzmit kenti arkaik ve klasik, Helenistik, Roma, Bizans ve Türk dönemlerine ev sahipliği yapmış tarihi bir kenttir ve arkeoloji bakımından zengin olması beklenmektedir. Bu nedenle İZEYAP antik eserlerin gün yüzüne çıkarılması ve korunması bakımından arkeolojiyi oldukça önemsemektedir.

İZEYAP başkanı Ertan Karaçay, İZEYAP projesinde arkeolojiye gösterilen önem ve bu konudaki eleştirilerini, "Ne yazık ki İzmit'in bu önemli tarihsel gerçeği bugüne kadar göz ardı edilmiş veya üstü kapatılmıştır. Öğretmenevi bahçesinde Merkez Bankası şubesi inşaatı için ayrılan arazi parçasında da aynı mantığın geçerli olduğunu üzülerek görmekteyiz. Antik eserleri tahrip etmek insanoğlunun en soysuz, en aşağılık davranışlarındandır. İZEYAP olarak bu bölgeyi sürekli kontrol edecek ve ne yazık ki daha önce görüldüğü gibi tatil günleri veya gece yarısı yapılan hafriyat çalışmalarıyla antik eserlerin yok edilerek inşaat çalışmalarına devam edilmesine izin vermeyeceğiz" sözleriyle aktarmıştır.

KAYNAKÇA

Gençtürk Yeniden Başkan, https://www.kocaelibarisgazetesi.com/haber/5999434/gencturk-yeniden-baskan (Erişim Tarihi: 29 Eylül 2021); İzeyap Hakkında, İzeyap İzmit Evleri ve Tarihini Koruma Derneği, http://izeyap.weebly.com/304zeyap.html (Erişim Tarihi: 1 Ekim 2021); İzeyap, Atatürk'ün 50 Fotoğrafını Sergiledi, https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1331296/izeyap-ataturkun-50-fotografini-sergiledi (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021); Karaçay: Antik Eserlerin Yok Edilmesine İzin Vermeyeceğiz, https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1403056/karacay-antik-eserlerin-yok-edilmesine-izin-vermeyecegiz (Erişim Tarihi: 3 Ekim 2021); Kocaeli Hakkında, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı; https://gosbtadimeml.meb.k12.tr/tema/icerikler/kocaeli-hakkinda_1867827.html (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2021); M. Özbayraktar, "Kolektif Bellek, Kent Bellegi Ve Sokaklar: İzmit Merkez Geleneksel Sokakları, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2020, s. 1555-1569.

Muhammed Bilal ÇELİK

İZMİD-DÜZCE TÜTÜN MÜSTAHSILLARI TİCARET ANONİM ŞİRKET-İ OSMÂNÎYESİ

II. Mahmut döneminden itibaren bürokrasideki yeni yapılanmaya paralel olarak, 28 Temmuz 1850'de, 1807 tarihli Fransız ticaret kanununun birinci ve ikinci kısımlarının tercüme edilmesiyle yeni bir ticaret kanunnamesi oluşturulmuştur. Böylece ticaret ve şirket hususlarındaki şeri hukuka dayalı kurallar yerlerini yavaş yavaş batı hukuku verilerinin ölçü olarak alındığı yeni uygulamalara terk etmiştir. Kanunnamede ticaret şirketleri kolektif, komandit ve anonim şirketler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmıştır. Batılı tanımlamaların yapıldığı ilk metinler olması ve daha sonra da uzun yıllar bu kurallara göre muamele yapılması nedeniyle ticaret kanunnamesindeki şirket konusu son derece önemlidir.

İzmid-Düzce Tütün Müstahsılları Ticaret Anonim Şirket-i Osmânîyesi 20 Ekim 1919'da, 30 yıl süre ve 100 bin lira sermaye ile İzmid eski mebusu Hafız Rüşdü Efendi ve arkadaşları tarafından kurulmuştur. Şirketin kuruluş nedeni şirket yönetmeliğinin (nizamname) birinci maddesinde tütün alıp satmak ve bilhassa ortaklarının tütün mahsulünü fenni usuller çerçevesinde işleterek türüne göre ayırma, cinsine göre harman etme ve en iyisi ve en kötüsü ayrı ayrı balya yapma ve balya yapılan tütünleri toptan gerek tüccara gerekse de reji idaresine satmak, Osmanlı topraklarının dahil ve haricinde bulunan çiftçilere maksimum düzeyde fayda sağlayacak şekilde satış yapma şeklinde açıklanmıştır. Şirketin kurulmasına Meclis-i Vükelâ kararıyla ruhsat verilmiştir. Şirketin kurulması ile ilgili çıkarılan "irade"nin uygulanmasına ticaret ve ziraat nazırı memur edilmiştir.

Şirketin hissedarları şu kişilerdir: İzmid mebusu Hafız Rüşdü, İzmidli Hoca Rıfat, Hendekli Palazzade Ali Faik, Hacı Mustafa Ağazade Ahmed, Hacı Molla Yusufzade Ali, Kolcuzade Hacı Ali, Şişmanzade Hüseyin, Şişmanzade Mehmed, Osman Beyzade Ali, Hacı Ahmedzade Hacı Keskin, Hacı oğlu İdris, Hacı Tursun Efendizade Ahmed, Hacı Tursun Efendizade Mustafa, Hacı Mustafa Beyzade Mehmed Adil, Hacı Ömerzade Hacı Ali, Dadaylı İsmail Hakkı, Düzceli Kürdzade Mehmed, Hacı Alizade Hüseyin Remzi, Kadızade Ali Fehmi, Bey oğlu Ali Nihadi beyler.

Kuruluşu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarının hemen öncesine tekabül eden şirketin, kurucularının kimlik bilgilerine bakılarak nasıl kurulduğu ve ne amaçla kurulduğu irdelenebilir. Nitekim şirketin kurucuları arasında İzmid eski mebusu Hafız Rüşdü başta olmak üzere molla, ağazade, hacı, efendi ve efendizade gibi unvanları taşıyan kişiler bulunmaktadır. Şayet, kurucular devlet tarafından görevlendirilen varlıklı kişiler ise veya bizzat devlet bu işe ön ayak olmuşsa (ki muhtemelen böyle olmuştur) bu durum bize devletin o dönemde ekonomik kalkınmayı nasıl sağladığı konusunda fikir verebilir. Çünkü anonim şirket kurmak, halkı bir biçimde ticaretin içine çekmek, aynı zamanda uluslararası rekabet edebilir seviyeye çıkarmak açısından önemlidir. Ekonomik kalkınmanın hâlen bu şekilde olması, yani şirketleşmenin günümüzde ulaştığı seviye bunun ne denli doğru bir adım olduğunu göstermektedir.

Şirketin merkezi en fazla tütün yetiştirilen Hendek kasabasıdır. Şirket Osmanlı topraklarının herhangi bir yerinde veya yabancı ülkelerde şube açabilecektir. Şube açılışında ticaret nezaretine bilgi verilecektir. Şirketin tütün ticaretini esas alması bölgenin en önemli ticari emtialarından birisinin tütün olmasıyla ilgilidir. Nitekim yaptığımız araştırmada 1916 yılı Bolu livası salnamesine göre İzmid, Hendek ve Düzce'de yılda 1 milyon kıyye, 1925 yılında ise 3 milyon kıyye kadar tütün üretimi yapıldığı tespit edilmiştir.

Şirketin kurulduğu tarih Mondros Ateşkesinin imzalanmasından yaklaşık 1 yıl sonradır. Bu durum halkın savaşın yaralarını sarmak için ekonomik kalkınma çabalarına da işaret etmektedir. Şirket hisse sahiplerine % 5 faiz veya kar vermeyi taahhüt etmiştir. Fakat bu oran yıllık hâsılattan karşılanamadığı takdirde eksik olan kısmın yedek akçeden (ihtiyat akçesi) karşılanması taahhüt edilmiştir.

KAYNAKÇA

Ali Akyıldız, *Osmanlı Dönemi Tahvîl ve Hisse Senetleri Ottoman Securities*, İstanbul 2001; Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dosya Usulü İradeler Tasnifi (İ. DUİT), 123/16, Vesîka 1-20; *Bolu Vilâyeti Salnâmesi*, *Rumi 1341/Miladi 1925*, haz. Hamdi Birgören, Bolu Belediyesi Bolu Araştırmaları Merkezi, Bolu, 2008; *Müstakil Bolu Vilâyet Sâlnâmesi 1334*; http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6102.html (Erişim Tarihi 08.04.2014); http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3095.pdf, madde 1, dipnot 1. (Erişim Tarihi 08.04.2014); Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Arşivi; Zeynel Özlü, "İzmid- Düzce Tütün Müstahsılları Ticaret Anonim Şirket-i Osmânîyesi", *Uluslar arası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli, 2015, ss. 813- 821.

Zeynel ÖZLÜ

İZMİT

Genel Bilgiler

İzmit şehri, günümüzde kendi adını taşıyan körfezin (İzmit Körfezi) bitiminde kurulmuş fakat körfezin tam doğu nihayetini meydana getiren bataklıklı kenarda yerleşemeyerek daha kuzeyde, kıyıya çok yaklaşan dağlık kütlenin yamaçları önünde tutunmuştur. İzmit Körfezi'nin varlığı burada bir liman şehri kurulmasına yardımcı olmuştur.

Şehir, 1921'deki Yunan işgali sırasında yer yer tahribata uğramış, Cumhuriyet döneminde bu tahribatın izlerini gidererek kalkınmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından önce Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından İzmit'e mutasarrıf olarak tayin edilen Saadettin Bey'in gayretleriyle şehrin imar planı da hazırlanmıştır. Bu plan gereğince rıhtımdan demiryoluna çıkan bir cadde açılmış, Yunanlıların şehri terk ederken yaktıkları Hanlariçi mevkisi yeniden düzenlenmiş ve batı-doğu doğrultulu caddelerden biri olan İstiklal Caddesi de bu dönemde (1922'de) açılmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra müstakil mutasarrıflıkların vilayet hâline getirilmesi üzerine İzmit de bir vilayet merkezi oldu. 1927 nüfus sayımında şehrin nüfusu 15.000'i biraz geçiyordu (15.200). 1950'li yıllara kadar 30.000 dolaylarında kalan nüfus (1940'ta 29.100, 1945'te 28.400) 1950'den itibaren hızla artmaya başladı (1950'de 36.000, 1955'te 55.500, 1960'ta 73.500) ve 1970 sayımında ilk defa 100.000'i aştı (123.000). 1927'den 1970'e kadar geçen sürede şehir nüfusunun sekiz katına çıkması İzmit ve çevresindeki sanayi faaliyetlerinin aynı hızdaki gelişmesiyle ilgilidir.

Günümüzde İzmit şehri İzmit Körfezi kıyısındaki düzlükle, gerideki yamaçlar üzerinde yayılır. Şehrin iskân alanı, deniz kıyısını izleyen İstanbul-Ankara yolunun (E-5) hemen kuzeyinden başlayarak yamaçlarda 220 metre yüksekliklere kadar çıkar (Veliahmet Mahallesi'nde). İskân yamaçlar üzerinde yayıldığı gibi doğudan batıya doğru sıralanan tepeleri birbirinden ayıran dere vadilerinin içine doğru da sokulur. Bu vadilerde genellikle gecekondular yayılmaktadır.

Şehrin en canlı kısmını birbirine paralel olarak uzanan dört cadde meydana getirir. Bunlardan birincisi kıyıyı izleyen İstanbul-Ankara yoludur. Buna az çok paralel olarak uzanan cadde eskiden Hamidiye Caddesi denilen, ortasından 2000 yılının sonlarına gelinceye kadar demiryolunun geçtiği 1800 metre uzunluğundaki oldukça geniş ve iki tarafında İzmit'in başlıca mağazalarıyla bankalarının sıralandığı caddedir (çarşının içinden demiryolunun geçmesi Türkiye'nin başka hiçbir şehrinde görülmeyen ve İzmit'in adeta simgesi hâline gelmiş bir özelliğiydi fakat 2000 yılı sonunda demiryolu buradan kaldırılarak sahildeki yoldan geçirilmiştir). Bu eski demiryolu caddesinin kuzeyinde de İstiklal Caddesi uzanır. Bununla eski demiryolu caddesini birleştiren sokaklar şehrin kesif iş alanlarıdır. Daha kuzeyde yine adı geçen caddelere paralel olarak uzanan dördüncü bir cadde olan İstanbul Caddesi daha ziyade okulların toplandığı bir yerdir. Doğu-batı doğrultulu bu dört ana eksenden kuzeye doğru yönelen sokaklar çok yerde dik

yokuşlar, bazıları da merdivenli sokaklar hâlindedir. Şehirdeki eğim şartları, yokuşlu veya merdivenli olması gibi sadece sokakların şekline değil, genişliğine de etki etmektedir. Şehrin düzlükte olan kesimlerinde genişliği 30 metreyi bulan (Rıhtım Caddesi) ve 20 metreyi aşan (eski demiryolunun geçtiği cadde) caddeler olduğu gibi, eğimin arttığı kesimlerde eni 3-5 metreye inen sokaklara da rastlanır.

İzmit şehri son otuz-kırk yıl içinde çevreye doğru çok fazla genişleyerek o yıllara kadar işgal ettiği alanın iki katını da aşan bir sahaya yayılmıştır. Bu durum plansız yerleşmeler (gecekondular) kadar blok ve çok katlı inşaatlarla planlı yerleşmeler şeklinde de olmuştur. Yeni ilave edilen kısımlar şehrin alanını doğuya doğru genişletirken batıdaki Derince ve Tütünçiftlik gibi eskiden ayrı olan yerleşmeleri de aradaki boşlukları doldurmak suretiyle şehrin ana kütlesiyle birleştirmiştir. Önemli bir sanayi merkezi olan, Kocaeli Üniversitesi'nin kurulmasıyla bir kültür merkezi olma niteliğini de kazanan İzmit'in 1985 yılında 200.000'i geçmiş bulunan (233.000) nüfusu 1990'da 250.000'i aştı (256.882). 2021 yılının son günü itibariyle yapılan tespitlere göre İzmit şehrinin nüfusu 400.000'e çok yaklaşmıştı (360.000). İstanbul sanayisinin 1960'lı yıllarda başlayan merkezden uzaklaşma süreci, İzmit'in gelişimini kamçılayan başlıca faktördür.

İzmit doğu-batı yönünde uzanan çizgisel bir şehirdir. Şehrin bu çizgisel yapısını da bulunduğu yerin topografyası belirlemiştir. İzmit'in şehir planları da bu topografyaya uyan yol-istikamet planı şeklinde yapılmıştır. İlk planı 1930 yılında bir Fransız şehir plancısı tarafından bu şekilde yapılmıştır. Bilimsel anlamda ilk imar planı, 1945'te Jansen, ikincisi ise 1950'de Prof. Kemal Ahmet Aru tarafından hazırlanmıştır. Bu plan 1970 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1970 yılında İller Bankası'nın açtığı yarışmada yüksek mimar Polat Sökmen'in hazırladığı plan onanmıştır. 20. yüzyılın bitimine yaklaşık dört buçuk ay kala meydana gelen büyük deprem (17 Ağustos 1999), Adapazarı, Yalova ve Gölcük kadar olmasa da İzmit'te de yıkıma yol açmış fakat bu durum şehrin ana yerleşim yerini değiştirecek boyuta ulaşmamıştır. En fazla tahribat körfez kıyısına yakın, düz kıyılarda olmuş, bu arada Yeni Cuma (Pertev Paşa) Camii'nin minaresiyle Fevziye (Mehmet Bey) Camii'nin çatısı hasar görmüştür. Yamaçlardaki mahalleler ise depremden daha az etkilenmiştir.

KAYNAKÇA

Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945; Nezih Fıratlı, İzmit Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi, İstanbul 1959; Metin Tuncel, İzmit Şehri ve Yayılış Sahası, İstanbul Üniversitesi *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, sayı 18-19, İstanbul, 1973. s. 167-168; a Nezih Fıratlı. "Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit", a.e, sy. 22 (1977). S. 93-97; Nezih Fıratlı, "Tarih Boyunca Türkiye'de Kent Kuruluşları" *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981 s. 329; Besim Darkot–Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981.

Metin TUNCEL

Coğrafya

Kocaeli ilinin merkez ilçesidir. Kadim bir şehir olan İzmit, idari düzenlemelerle farkı zamanlarda değişik sınırlara ve farklı sayıda yerleşmelere hükmetse de, her zaman idari bir merkez olmuştur.

Körfezin kuzeydoğu kıyısında MÖ 3. yüzyılda Bithynia kralı Nikomedes zamanında kurulmuş tarihi bir şehir olan İzmit, adını da bu kraldan almıştır. Şehrin eski adı olan Nikomedia'nın "sur içinde" anlamındaki "iz" öneki ile söylenişi (İznikomid) önce İznikmid sonra İzmid'e evrilerek, bugünkü İzmit şekline dönüşmüştür. İzmit, antik çağlardan beri İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan yol üzerinde önemli bir durak yeri ve canlı bir alışveriş şehri olmasından dolayı her zaman bir yönetim merkezi olmuştur. Önceleri Hüdavendigâr eyaletine bağlı olan İzmit Mutasarrıflığı, 1888'de bağımsız bir sancak hâline gelmiş, Cumhuriyetten sonra 1924'te Kocaeli vilayeti kurulunca, İzmit buranın merkez ilçesi olmuştur.

1935'te Merkez, Akmeşe, Bahçecik, Derbent ve İhsaniye nahiyelerinden oluşan ve toplam 1220 km^2 alanda yaklaşık 72 bin nüfusa sahip olan İzmit ilçesinde bir şehir ve 98 köy yer alıyordu. Bugün bu alan üzerinde İzmit, Kartepe, Başiskele, Gölcük ve Derince ilçeleri ile Körfez ilçesinin yarısı yer almaktadır. Zamanla pek çok idari değişiklikler geçiren İzmit ilçesinin bugünkü son hâli 6 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 5747 nolu büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde ilçe kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkındaki kanun ile almıştır. Bu kanun ile Kuruçeşme, Bekirpaşa, Alikahya ve Akmeşe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleri ile birlikte Saraybahçe Belediyesi'ne katılmıştır. Bu belediyenin adı İzmit olarak değiştirilmiş İzmit ilçesi kurulmuştur.

İzmit belediyesi ve ilçesini oluşturan bu belediyelerden Saraybahçe ve Bekirpaşa, Kocaeli ili büyükşehir olmadan önce Kocaeli Belediyesi adı altında hizmet görüyordu. Bu belediyeler 2 Eylül 1993 tarih ve 504 sayılı kanun hükmünde kararnameye göre Bakanlar Kurulu'nca 21 Aralık 1993 tarihinde kararlaştırılmıştır. Bu belediyelerden Bekirpaşa'nın ismi, o tarihte şehrin doğu kısmındaki iki büyük mahalle olan Bekirdere ile Mehmet Ali Paşa'nın adlarının birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Aslında Bekirdere 1985 tarihinde İzmit (Kocaeli) Belediyesi sınırları içine alınan bir köydü. Bu köy belediye sınırları içine alındıktan 10 yıl sonra İzmit'in en büyük mahallelerinden biri hâline gelmiştir. Bekirpaşa Belediyesi'ne bağlanan diğer mahallelerden Gündoğdu da 1985'te belediye sınırlarına katılan köylerdendir. İzmit şehrinin geri kalan 22 mahallesi de Saraybahçe Belediyesi'ne bağlanmıştır.

Diğer belediyelerden Kuruçeşme, şehrin batısında Alikahya ise doğusunda gelişerek şehre katılmış belediyelerdi. Alikahya, 1950'li yıllara kadar Durhasan köyü sınırları içinde bir çiftlik arazisi iken bu tarihten

İZMİT İLÇESİNİN YERLEŞİM ve ULAŞIM HARİTASI

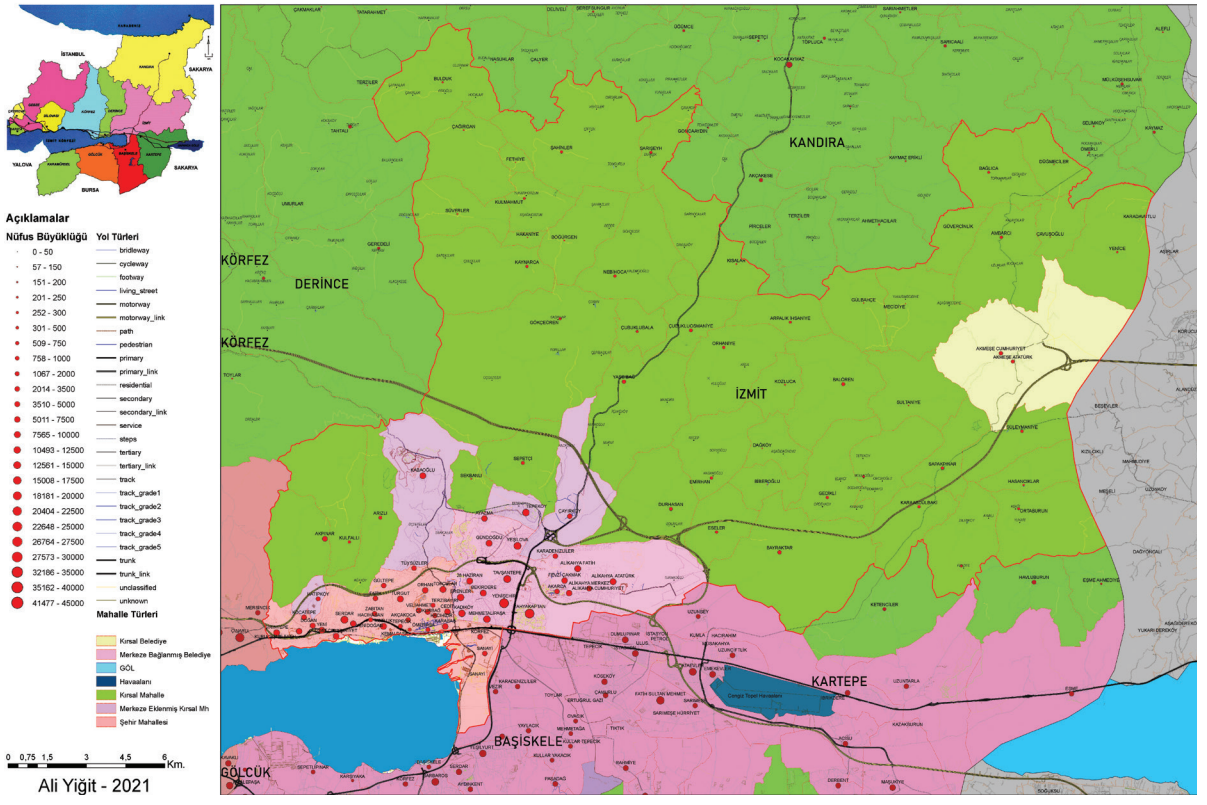

itibaren bu alana yerleşen nüfusun artması sonucu 1976'da Alikahya adıyla köy olmuştur. Hızlı gelişen Alikahya köyü 10 yıl sonra 1986 yılında belediye statüsü kazanmıştır. Köy olduktan sonraki ilk sayım olan 1980'de 1799 olan nüfusu, belediye olduktan sonraki ilk sayım olan 1990'da 4074'e, İzmit Belediyesi'ne katılmadan önceki son senenin (2007) yılsonu ADNKS verisine göre 23.197'dir. Kuruçeşme Belediyesi'nin temelini oluşturan Hatip, bugün hâlâ mevcut olan Arızlı köyünden 1958'de ayrılarak müstakil bir köy haline gelmiş ve burada 1988'de aynı isimle belediye kurulmuştur. 1995 yılında adı "Kuruçeşme" olarak Bakanlar Kurulu'nca değiştirilmiştir. 2008'de 4 mahalleden oluşan Kuruçeşme'nin nüfusu 12 bine yaklaşmıştı.

Bu 4 belediyenin 6 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 5747 nolu kanun ile birleştirilmesi ve Kullar Belediyesi'ne bağlı Ovacık, Vezirçiftliği, Karadenizliler ve Mahmutpaşa mahallelerinin Yahyakaptan Kavşağı'ndan başlayarak Başiskele Kavşağı'na kadar D-130 Devlet Karayolu'nun batısında kalan kısımlarının katılmasıyla İzmit ilçesinin merkezi oluşturulmuştur. Bu merkezin kuzeydoğusunda 30 kilometre uzaklıkta yer alan ve 1924 yılından beri bucak merkezi, 1998'den 2008'e kadar da belediye statüsü taşımış olan Akmeşe beldesi ile 15'i Akmeşe, 2'si Derbent ve 32'si de Merkez bucağa bağlı toplam 49 köy hâlen kırsal vasfını korumaktadır. Dolaysıyla İzmit ilçesi 50'si kırsal, 52'si de şehir mahallesi olmak üzere 102 mahalleden oluşmaktadır. Bu mahallelerin toplam alanı 480 km^2, 2020 yılı sonu itibariyle toplam nüfusu 365.893, nüfus yoğunluğu 762 kişi/km^2'dir. Bu nüfusun 345.308'i şehirde, 20.585'i de kırsal kesimde yaşamaktadır.

1935'te 72 bin nüfusa sahip olan İzmit ilçesi nüfusunun %74'ü köylerde yaşıyordu. 25 yıl sonra 1960'ta nüfusunu ikiye katlayan İzmit ilçesinin kırsal nüfus oranı %48 idi. Sonraki 25 yılda da hızlı büyüyen İzmit ilçesi 1985'te %39'u kırsalda olmak üzere 386 bin kişi nüfusa sahipti. Bünyesinden 1987'de Körfez, 1999'da da Derince ilçelerini çıkaran ve 350 km^2 alan, 200 bin nüfus kaybeden İzmit'in 2000 yılında 373 bin nüfusu vardı. 2008'deki düzenleme öncesinde nüfusu 450 bine yaklaşan İzmit'in bu tarihte, alanı 480 km^2'ye, nüfusu da 306.515'e inmişti. Son 12 yılda yıllık ortalama %2'lik büyüme ile nüfusu 366 bine yükselmiştir.

İlçe arazileri İzmit-Sapanca oluğundan Kocaeli Platosu üzerine doğru yayılır. İzmit şehrinin büyük bir kısmı İzmit Körfezi ve Sapanca Gölü arasındaki düzlükler ile Kocaeli Platosu kenarını oluşturan dik yamaçlar üzerinde gelişmiştir. Kocaeli Yarımadası'nın yükseltisinin düşük olması ve parçalı bir rölyef göstermesi, kuzeyden Karadeniz, güneyden Akdeniz ikliminin etkilerine açık hâle gelmesine neden olmuş ve yörenin ekolojik özellikleri de buna göre şekillenmiştir. İlçe arazilerindeki ormanlar genel itibariyle meşe ağaçlarından oluşmaktadır. Kuzey ve kuzeydoğudaki tepelik arazilerde kayınlara da rastlanır. Ormanın tahrip edildiği yerlerde makilikler gelişmiştir. Makiliklerde kermez meşesi, akçakesme, katran ardıcı gibi ağaçlar yer alır. İzmit ilçesinin bugünkü arazisinin %28'i orman ve fundalık, %27'si tarım alanı, %8'i de çayır ve meradır. Tarım dışı alanların oranı da %38'dir.

İlçe halkı geçimini endüstri kuruluşlarında çalışarak sağlamakla birlikte iklimin elverişli olması nedeniyle

özellikle ilçenin kuzey ve kuzeydoğusunda yer alan kırsal mahallelerde tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. 120 bin dekar kadar olan tarım alanlarının %79'u tarlalardan oluşmaktadır. Tarlaların yarıdan çoğuna tahıl (buğday, arpa, mısır ve yulaf), yarıya yakınına yem bitkileri (fiğ, yulaf, mısır, bezelye ve yonca) ekilmektedir. Ayçiçeği, keten ve patates ile şeker pancarı ekilen diğer bitkilerdir. Tarım arazilerinin %14'ü meyve bahçelerinden oluşmaktadır. Meyveliklerin %43'ü fındık, %21'i de ceviz bahçelerinden oluşur. Daha sonra kiraz (11), elma (7) ve üzüm (7) bahçeleri gelir. Armut, erik, vişne ve incir de yetiştirilen diğer meyvelerdir. Sebze bahçelerinin oranı da %7'dir. Domates, karpuz, sivri biber ve taze fasulye en çok alan ayrılan sebzelerdir. Çok az (255 dekar) alanda da süs bitkileri yetiştirilmektedir. İzmit ilçesinde 20 binden fazla sığır, 12 bin beş yüz koyun ve 2 bin kadar keçi beslenmektedir. 1 milyon 250 bin kadar da tavuk yetiştirilmektedir.

İzmit'in İstanbul-Ankara kara ve demiryolu üzerinde yer alması ve deniz ulaşımı imkânı sunan körfezin kıyısında yer alması sanayi faaliyetlerinin gelişmesine neden olmuştur. İzmit'te sanayileşme süreci 1934 yılında SEKA'nın kurulmasıyla başlamış, 1950'li yıllardan itibaren gelişimini sürdürmüştür. Bu yıllarda Mannesmann Sümerbank boru fabrikası, Türk Pirelli ve Goodyear lastik fabrikaları, Çelik Halat ve Tel Sanayi, Kordsa ve Brisa gibi büyük sanayi tesisleri kurulmuştur. İzmit'in en büyük sanayi kuruluşu olan Hyundai Assan, 1997 yılında Alikahya'da faaliyete geçmiştir. İzmit'te sanayi tesisleri şehrin özellikle doğu kesiminde ve D-100 karayolu hattı boyunca yoğunlaşmıştır. Nitekim 2004 yılında kurulan 200 hektar alan üzerinde, 31 parselden oluşan Asım Kibar OSB ve 120 hektar alan üzerinde 34 parselden oluşan Alikahya OSB de şehrin doğusunda yer almaktadır. 1966'da körfezin doğu ucunda Kumla ve Kiraz dereleri ile D-130 karayolu arasında kurulan İzmit Sanayi Sitesi'nde 1.200 işyerinde 15 bin kadar kişi çalışmaktadır. İzmit özellikle kimya, petrol ürünleri, lastik ve plastik ile otomotiv sanayi sektörlerinde ön plandadır.

Bugün sanayi fonksiyonu ile öne çıkan İzmit, tarihi bir şehirdir. Şehirde birçok tarihi eser yer almaktadır. Tarihi tren garı ve eski ambar binalarından oluşan Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi, Abdülaziz döneminde yaptırılan Kasr-ı Hümayun (Av Köşkü) Saray Müzesi, İzmit Saat Kulesi, Selim Sırrı Paşa Konağı, Pembe Köşk, 1776 yılında I. Abdülhamit zamanında inşa ettirilmiş olan Saatçi Ali Efendi Konağı, Eski Vali Konağı, Pertev Paşa Külliyesi, Orhan Camii, Fevziye Camii, Süleyman Paşa Hamamı, Canfeda Kethüda Hatun Çeşmesi gibi gezip görmeye değer pek çok tarihi bina yer almaktadır. Ayrıca 580 dönümlük bir arazi üzerine inşa edilen, içerisinde iskele, kâğıt müzesi, kent müzesi ve çeşitli eğlence alanları bulunan ve dünya çapında en büyük kent parklarından biri olan SEKA Park ile Şehitlik Korusu Parkı ve Gayret Gemisi Müzesi en çok ziyaret edilen yerler arasındadır.

KAYNAKÇA

Kocaeli İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2020 Faaliyet Raporu; Kocaeli İli Arazi Varlığı, T.C. Başbakanlık, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 16, Ankara. 1995; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, (2020). Kocaeli İli Maden ve Enerji Kaynakları. Ağustos 12, 2021 tarihinde MTA internet Sitesinden alınmıştır: https://www.mta.gov.tr; Metin Tuncel, "İzmit Şehri ve Yayılış Sahası", *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, Sayı 18-19, İstanbul 1973, s. 167-198; *Resmî Gazete*, Sayı 26824, Tarih 22 Mart 2008: 6 Mart 2008 Tarihinde Kabul edilen 5747 No.lu "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"; Selin Yıldız, *İzmit Şehrinin Mekânsal Gelişim Süreci*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2016; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları. Ankara (ilgili yıllara ait nüfus istatistikleri) https://www.tuik.gov.tr/; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Merkezi Dağıtım Sistemi (MEDAS), Bitkisel Üretim ve Hayvancılık İstatistikleri veri tabanları, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr; Ümit Sergün, *Kocaeli Yarımadası'nda Kırsal Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat. Fakültesi Yayını, İstanbul 1986; Yusuf Dönmez, *Kocaeli Yarımadasının Bitki Coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat. Fakültesi Yayını, İstanbul 1979.

Ali YİĞİT

Tarih

(bkz. Kocaeli İli, Nikomedia, Bithynia (Bitinya) Krallığı ve Roma İmparatorluğu, Anadolu Selçukluları ve Mülki Yapılanma Maddeleri)

Marmara Denizi'nin doğusunda karalar içine 50 km kadar sokulan körfezin nihayetinde yer alır. Nikomedia olan eski adını şehrin kurucusu Bitinya Kralı I. Nikomed'den (MÖ 279-250) almıştır. Strabon'un eserinde Nikomedeia şeklinde anılan şehrin adı Türkçe kaynaklarda genel olarak İznikmid biçiminde geçmiştir. 19. yüzyılın ortalarına doğru İzmid, 20. yüzyılın başlarında günümüzde olduğu gibi İzmit şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

İzmit, körfezin güneydoğusunda Başiskele mevkisinde Megaralılar tarafından tesis edilen (MÖ 712) Astakos şehrinin Bitinyalıların saldırısı sırasında harap olması üzerine Bitinya Kralı I. Nikomed tarafından bugünkü şehrin doğu kesiminde milattan önce 262'de Nikomedya adıyla kuruldu ve Bitinya Krallığı'nın başşehri oldu. Bu sebeple İzmit'in ilk sakinleri olan Astakoslularla Bitinyalılar zamanında şehir batıya doğru gelişme gösterdi ve etrafı surlarla çevrildi. Nihayet III. Nikomed zamanında (MÖ 75) Bitinya Krallığı imtiyazlı bir eyalet olarak Roma İmparatorluğu'na bağlanınca İzmit bu eyaletin merkezi haline geldi. Roma İmparatorluğu ile Pontus Krallığı arasında çıkan çatışmalarda ve depremlerde zarar gören şehir zaman zaman yeniden inşa edildi. Milattan sonra 256'da Gotlar tarafından yağmalandı. İmparator Diokletianus (284-305), İzmit'i Roma İmparatorluğu'nun doğu topraklarına başşehir yaptı; hipodrom, saray, tapınak, hamam ve resmi binalar inşa ettirerek büyüttü, alt yapısını düzenletti. Bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun Roma, Antakya ve İskenderiye'den sonra dördüncü büyük şehri hâline geldi, önemli yolların bağlandığı bir merkez oldu.

Diokletianus zamanında, özellikle İzmit'teki Hıristiyanların şiddetli takibata uğramaları üzerine yeni dinin mensupları İznik'e çekilmeye başladı. Diokletianus, Hıristiyanlar aleyhine çıkarıp astırdığı bir

fermanı yırtan Circîs'i (St. George) İzmit'te işkence ile öldürttü. Bitinya bölge valisi Plinius, 111'de Sakarya-Sapanca ve İzmit arasında kanal açmayı düşündüyse de bunu uygulama imkânı bulamadı. İstanbul'un ön plana çıkıp Bizans İmparatorluğu'na başşehir olmasından (11 Mayıs 330) sonra da İzmit önemini korudu. Ancak 358'deki büyük deprem ve Gotların saldırısı (378) sırasında şehir büyük ölçüde tahrip oldu. I. Iustinianos (527-565) zamanında imarına önem verildiyse de şehir meydana gelen depremler yüzünden sarsıldı ve giderek önemini kaybedip bir kasaba hâline geldi.

İslam fetihlerinin İstanbul'a yönelmesi İzmit'i de etkiledi. İlk olarak Halife Muaviye zamanında (674) İstanbul'a gelen Müslüman donanması İzmit'i kuşattıysa da bir sonuç alamadı. 715'te Mesleme b. Abdülmelik kumandasındaki kuvvetler İstanbul ve İzmit'i yeniden kuşattı. Halife Mehdi-Billah döneminde oğlu Harunürreşid'in 165'teki (781-82) kuşatması sırasında İzmit ilk defa Araplar tarafından ele geçirildi ve İslam orduları karadan Khalkedon'a (Kadıköy) kadar olan bölgeyi fethettiler. Ancak Bizans'ın her yıl vergi ödemesi şartıyla barış yapıldı. Bundan yarım asır sonra Anadolu'nun fethine başlayan Türkler kısa bir süre içinde İzmit'e ulaştılar. 1078'de Bizans İmparatorluğu'na isyan eden Nikephoros Botaneiates, kendi ordusu olmadığı için Türkler'den sağladığı ücretli askerlerden oluşan ordusu ile İzmit'ten Üsküdar'a kadar olan bölgedeki garnizonlara Türk askerlerini yerleştirdi. 1081'de Süleyman Şah'ın idaresinde bulunan İzmit, 1085'te yeniden Bizans'ın hâkimiyetine geçti. Kısa süre sonra Haçlı seferlerinin başlaması ile Haçlılar 1096'da İzmit'e geldiler ve şehre yerleştiler. IV. Haçlı Seferi sırasında Latinler yeniden İzmit'i ele geçirerek tahrip ettiler. Uzun süre Bizans ve Latinler arasında el değiştiren şehir 1228'de yeniden Bizans hâkimiyetine geçti.

Osmanlı Beyliği'nin Anadolu'nun kuzeybatısında yayılmaya başlaması üzerine Türk akınları İzmit'e kadar uzandı. 1329'da Orhan Bey ile İmparator III. Andronikos arasında İzmit yakınlarında Pelekanon'da cereyan eden savaşta ağır yenilgiye uğrayan imparator haraç ödemek şartıyla İzmit'i kurtardıysa da (1333), daha sonra 1337'de burası Osmanlıların eline geçti ve idaresi Süleyman Paşa'ya bırakıldı. Şehirdeki kiliseler camiye çevrildi, biri medrese yapıldı.

Orhan Bey (1324-1362) devrinde İzmit'in merkez olduğu Kocaeli sancağı teşkil edildi. İzmit, Osmanlı idaresinde iken Bizans imparatoru, müttefiki Ceneviz donanmasını göndererek şehri tahrip ettirdi. Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra diğer şehirler gibi İzmit de Timur'un saldırısına uğradı ve yağmalandı. Nihayet Çelebi Mehmed (1413-1421), Osmanlı Beyliği'nde birliği yeniden kurunca İzmit'e de geldi, Bayezid Paşa'yı sancak beyi tayin ederek şehrin imarına önem verdi. İstanbul'un fethi öncesinde Rumelihisarı'nın inşası için gerekli olan kereste ve inşaatta çalışacak işçiler İzmit'ten getirildi.

Burası, İstanbul'un fethi üzerine başşehri Anadolu'ya bağlayan yolların ilk ve en önemli menzil şehri hâline geldi. 1514'te Çaldıran seferine çıkan Yavuz Sultan Selim iki gün İzmit'te kaldı. İzmit, II. Bayezid devrinde meydana gelen 1509 İstanbul depreminde büyük zarar gördü, şehrin surları kısmen yıkıldığı gibi bazı camilerle medrese ve birçok ev harap oldu. Kanuni Sultan Süleyman her iki İran seferinde de (1534 ve 1548) İzmit menzilinde konakladı. Bu örnekler İstanbul'dan sonra İzmit'in menzil olarak önemini ortaya koymaktadır, bu sebeple İzmit'e giden yol iki araba geçecek kadar genişletildi. Bu dönemde şehrin

eski tersanesi yeniden faal hâle getirildi ve su yolları tamir edildi. Süleymaniye Camii'nin inşası esnasında İzmit'te kalıntıları bulunan veya toprak altında kalmış olan Roma döneminden kalma saray mermerlerinin çıkartılarak kestirilmesi ve inşaatın temelinde kullanılmak üzere İstanbul'a gönderilmesi istendi. III. Murad'ın annesi Nurbanu Sultan'ın Üsküdar'da yaptırdığı, Atik Valide Sultan Külliyesi adıyla bilinen cami ve dükkânlar için gerekli olan taş, mermer ve keresteler de yine İzmit'ten sağlandı.

16. yüzyılın ikinci yarısında görülen tabii afetlerden ve Anadolu'da yaşanan sosyal çalkantılardan İzmit de etkilendi. 1567 depreminde pek çok ev çöktü ve bir kısmı da hasar gördü. Marmara sahillerindeki çiftliklere çalışmak için gelen Arnavut Leventler, İzmit ve yöresinde hayli karışıklığa yol açtılar. 1573'te İzmit ve civarı suhtelerin kaynaştığı yerler hâline geldi. 1579'da Pertev Paşa'nın cami, imaret, mektep, hamam ve kervansaraydan oluşan külliyesi tamamlandı. Caminin inşası için gerekli olan taş, ağaç ve kirecin İzmit çevresinden, demirin Samakov'dan ve kurşunun Kratova'dan temini için emirler gönderildi. Roma İmparatorluğu zamanında düşünüldüğü hâlde gerçekleşmeyen Sakarya-Sapanca Gölü-İzmit Körfezi arasında bir kanal açma düşüncesi 1591'de Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın gayretiyle uygulamaya konulduysa da üçte biri kazılmasına rağmen tamamlanamadı. 1592'deki veba salgını İzmit'i de etkilediği için uzun süre ticari hayat durma noktasına geldi. Şehzadeliğinde sık sık İzmit'e gelen IV. Murad Aralık 1633'te teftiş amacıyla İzmit'te üç gün kaldı ve tütün yasağına uymayanları cezalandırdı. Çok sevdiği İzmit'te kendisi için bir saray, şehrin etrafına sur ve kale yapılmasını emretti. IV. Murad, Revan kuşatması sırasında kaleyi kendisine teslim eden Emirgune'yi İzmit'teki sarayına gönderdi. İzmit, yabancı devlet adamlarının ikametgâhı olma özelliğini daha sonra da sürdürdü. Nitekim Karlofça Antlaşması gereği Osmanlı ülkesine iltica eden Macar Kralı Tökeli İmre (Imre Thököly) ve ailesi İzmit'te bir çiftliğe yerleştirildi ve orada öldü (1705).

18. yüzyılda pek çok tabii âfetle İzmit tahrip oldu. 1719'da İzmit ve civarında meydana gelen büyük zelzelede Yalova'dan Düzce'ye kadar olan bölgede 4000 kişi hayatını kaybetti, şehrin önemli bir bölümü yıkıldı. Gümrükhane'nin deniz suları altında kaldığı bu afette şehrin büyük camilerinden Mehmed Bey Camii ve müştemilâtı tamamen, Pertev Paşa Camii ve Külliyesi kısmen zarar gördü. Daha sonra şehrin yeniden imarına çalışıldı ve bu arada İzmit Sarayı'nın tamiri için emir gönderildi. Ancak 1754 ve 1766 depremleri yine şehrin cami vb. önemli binalarına ve tersaneye büyük zarar verdi. 1751 kışında meydana gelen ve "ağaç kıran" denilen şiddetli fırtınada körfezdeki kırk gemi battı ve muhtemelen şehirdeki bazı binalar fırtınadan etkilendi.

1770'te Osmanlı donanmasının Çeşme Limanı önlerinde yakılmasından sonra Kaptanıderyâ Cezayirli Hasan Paşa donanmayı yeniden teşkil etmek için girişti̇ği yoğun faaliyeti sırasında İzmit'e gitti ve gemi inşası için gerekli keresteyi kontrol ederek sevkiyatı bizzat yürüttü. Bu dönemden itibaren İzmit, tersanesi sebebiyle yeniden ön plana çıktı. Nitekim 1827'de Navarin'de yok edilen donanmanın Kaptanıderyâ Ahmed Fevzi Paşa'nın öncülüğünde yeniden inşası sırasında da İzmit'te pek çok gemi yapıldı. Bu dönemde şehrin imarına önem verildi. 1833'te Üsküdar-İzmit arasında ilk posta yolu hizmete girdi. II. Mahmud 1833 ve 1836'da iki defa İzmit'i ziyaret etti. Deniz yoluyla gittiği birinci gezisinde tersaneyi, askeri birlikleri teftiş etti ve henüz inşaat hâlinde olan

feshâneyi dolaştı. Kara yoluyla gittiği ikinci gezisinde ise şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülaziz ile birlikte Fevziye Camii'nin açılışını yaptı, inşası tamamlanan kalyonun denize indirme merasimine katıldı. Bu seyahatinde Çene suyunun kaynağına kadar giden padişah Orhan Camii'nin tamirini emretti ve fes dikimhanesini gezdikten sonra deniz yoluyla İstanbul'a döndü. Abdülmecid devrinde redif teşkilâtının kurulması üzerine 1843'te oluşturulan dört bölge merkezinden biri İzmit oldu ve bu amaçla bugünkü kolordu binası inşa edildi. Marmara Denizi'nde ulaşımı sağlaması ve İzmit'in de aralarında bulunduğu bazı iskelelere uğraması için 1844'te Mesir-i Bahri adlı gemi tahsis edilerek deniz yoluyla yük ve yolcu taşınmaya başlandı. Abdülmecid döneminde ordunun ihtiyacı için elbiselik kumaş üretmek üzere 1845'te açılan İzmit Çuha Fabrikası uzun süre hizmet verdi. Tanzimattan sonra başlayan imar faaliyetleri İzmit'te de etkili oldu ve serasker Süleyman Paşa buraya gönderildi. 1859'da Anadolu'da açılan ilk rüşdiyelerden biri İzmit'te yer alıyordu. 1871'de şehirde ilk defa belediye başkanı seçildi ve meclis kuruldu. Sultan Abdülaziz daha önce inşasına başlanan sarayı kısa zamanda tamamlattı. 1869'da Sapanca Gölü-İzmit arasında kanal açma projesi yeniden gündeme geldiyse de bir sonuç alınamadı. 1873'te Haydarpaşa-İzmit, 1890'da İzmit-Adapazarı tren hattı hizmete girdi. 1894 İstanbul depreminden etkilenen İzmit'te Fevziye Camii harap oldu. 1895'te Derince Limanı'nın yapılması ile İzmit, Anadolu'dan gelen ticari emtia ve zahire için bir depolama merkezi oldu. II. Abdülhamid devrinde mutasarrıf Sırrı Paşa, İzmit'in imarına ve bu arada şehir içi ve şehir dışı yollarının yapımına önem verdi. Şehrin simgesi hâline gelen çınar ağaçlarını demiryolunun iki yanına diktirdi ve şehrin doğusundaki bataklıkları kurutmaya çalıştı. II. Abdülhamid'in yirmi beşinci cülus yıldönümü anısına mutasarrıf Musa Kâzım Paşa saat kulesi yaptırdı (1901). milli mücadele sırasında İzmit 6 Temmuz 1920'de önce İngilizler ve sonra Yunanlılar tarafından işgal edildiyse de 28 Haziran 1921'de kurtarıldı.

İzmit'in Fiziki, Kültürel ve Sosyoekonomik Yapısı

İzmit, İstanbul'dan Anadolu'ya giden karayolunun önemli ilk duraklarından olması sebebiyle seyyahların uğrak yeri oldu. Seyyah Buondelmonti 1420'lerde gördüğü İzmit'i kalıntılarından dolayı büyük bir şehir olarak tarif etmektedir. Broquiere ise 1457'de İzmit'i, civarında sık ormanların bulunduğu, limanı olan güzel bir şehir olarak anlatmaktadır. İzmit'in Osmanlılar tarafından yapıldığı bilinen en eski tahriri 929 (1523) yılına aittir. On beşi Müslümanlara, biri gayrimüslimlere ait olmak üzere on altı mahalleden oluşan şehirde mahalleler diğer örneklerinde olduğu gibi şahıs, cami, mescid ve yer adlarıyla anılmaktadır. Turudoğlu, Sindel, Hamza Fakih, Çeşme, Hacı Hurma, Kerti, Yenice Mescid, Cami, Hacı Hasan, Tepecik mahalleleri Müslümanların yaşadığı mahallelerdi. Şehirdeki Müslümanların sayısı 437 hane ve 152 mücerred olmak

üzere yaklaşık 1800-1900 civarında idi. Gayrimüslimler otuz bir hane ve sekiz mücerred, yani yaklaşık 120 kişiydi ve aşağı şehirdeki tersane yakınında bulunan İskele Mahallesi'nde oturuyorlardı. Şehrin toplam nüfusunun 2000 civarında olması İzmit'in küçük bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Yine 1523 yılına ait bir vakıf defterinde İzmit'te Süleyman Paşa tarafından yaptırılmış bir cami, medrese ve hamam, Şeyh Muhyiddin Muallimhanesi, Davud Hamamı, Şirin Baba Zaviyesi ve kervansaray bulunmaktadır. Güney ve güneydoğusundaki ormanlarıyla ilgi çeken İzmit'ten 1530'da geçerek İstanbul'a giden Bedreddin el-Gazzi, İznik yoluyla geldiği şehrin güneyindeki dağlarda bulunan ormanlara "ağaç denizi" denildiğini belirtmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi'ne (940/1534) katılan Matrakçı Nasuh, İzmit'in surlarını, cami, kervansaray ve evlerini gösteren bir minyatürünü çizmiştir. 1547'de İzmit'e gelen Chesneau, harabelerden şehrin vaktiyle muhteşem bir yer olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir. Kanuni Sultan Süleyman'ın II. İran Seferi'nde bulunan ve 1548'de İzmit'ten geçen seyyah ve tabiatbilimci Belon, bir bıçağın sırtına yerleşmiş gibi görünen şehirde 300 ev bulunduğunu, limandan başlayan surların tepeye ulaştığını ancak şehrin o sıralarda harap durumda olduğunu yazmaktadır. Anadolu'da gördükleri şehirlerin bilhassa Osmanlı öncesindeki durumunu dikkate alarak bilgi veren batılı seyyahlar, İzmit için de Roma ve Bizans dönemlerine ait kalıntılar hakkında tespitler yapmışlardır. Bunların içinde 1555'te şehre gelen Dernschwam adını İsminik şeklinde zikrettiği İzmit'in çok güzel bir Bizans şehri olduğunu belirterek, deniz kenarına yakın uzun bir yamaç üzerinde kurulduğunu anlatmaktadır. Aynı yıl içinde İzmit'ten geçen Busbecq de şehrin eski dönemlere ait kalıntılarından bahsetmiştir. Lubenau 1573'te geldiği İzmit'te eski surların hâlâ görülebildiğini, şehrin en yüksek tepelerinde kalenin bulunduğunu ve şehirde Türklerle Hıristiyanların yaşadığını anlatmaktadır. 1585'te İzmit'i gezen Âşık Mehmed ise mamur bir şehir olan İzmit'te sur bulunmadığını, camileri ve temiz çarşılarıyla civardaki yerleşim yerlerinin iskelesi olduğunu belirtmektedir. İzmit'in 999 (1591) yılında yapılan bir başka tahririne göre müslümanlarla meskûn Debbağlar ve Uruslar (1697'de Ömer Ağa) adı altında iki mahalle daha kurulmuştur. Şehrin nüfusu yaklaşık 583 nefer, yani 2000 kişi civarındaydı. Bu dönemde İzmit'te, 16. yüzyıl başlarına nispetle muhtemelen ticari canlılığın sebep olduğu bir şehirleşme göze çarpmaktadır. Gayrimüslimler için Kavak adıyla yeni bir mahalle teşekkül etmiş olup sayılarında da artış gözlenmektedir. 16. yüzyılın başlarında Hıristiyanların mücerredlerle birlikte otuz dokuz nefer iken 1591'de elli dokuz nefere ulaştığı, ayrıca on bir nefer Yahudi bulunduğu dikkati çekmektedir. Buna göre gayrimüslimlerin sayısı 210 civarındadır. Yahudiler Tepecik ve Uruslar mahallelerinde oturmaktaydı. 17. yüzyılın başlarında İzmit'ten geçen Polonyalı Simeon burasının büyük

bir liman şehri olduğunu söylemekte ve 180 Ermeni hanesi bulunduğunu kaydetmektedir ki bu sayının bütün Hıristiyanlara ait olması daha doğrudur. IV. Murad dönemine ait 1034 (1625) tarihli bir tahrirden İzmit'in gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır. Buna göre mahalle sayısı yirmi dördü Müslümanlara, ikisi gayrimüslimlere ait olmak üzere yirmi altıya yükseldi. Hane sayısı 835'e varan İzmit'in nüfusu 4200'e ulaştı. Böylece 16. yüzyıl başlarına göre yaklaşık %70'e varan bir artış gerçekleşmiştir. Bu artışta, şehrin ticari kapasitesinin büyümesi ve Anadolu'dan gelen kervanların denizle buluştuğu önemli bir konak yeri olarak gelişmesi rol oynamakla beraber bu dönemde kırsal alanlarda görülen Celâlî hareketlerinin bir kısım halkı şehre yöneltmiş olduğu da düşünülebilir. 1054 (1644) tarihli bir avarız defterinde Tolkok, Veli Hoca ve Kara Burc adıyla üç yeni mahalle görülmektedir. Tavernier, 1632'de gördüğü şehirde daha çok tersaneden bahsetmiş, kereste depolarının ev ve gemi inşası için hazırlandığını, buradaki Yahudilerin çoğunlukla buğday ve kereste ticaretiyle uğraştıklarını belirtmiştir. Seyyah, IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında inşa ettirdiği sarayı da görmüştür. Evliya Çelebi, şehri gördüğünde surları kısmen ayaktadır ve deniz kenarındaki bölümünde dört köşeli, kapılı büyük bir kulesi olduğunu, içinin gemi malzemeleri ve kereste ile dolu bulunduğunu anlatmaktadır. Büyük bir limanı olan İzmit'in sancakbeyi, yeniçeri serdarı, sipahi kethüdâsı, müftü, nakîbüleşraf gibi idarecileri yanında âyan ve eşrafının çokluğuna temas etmektedir. Tüccarları daha çok kereste ticaretiyle uğraşmaktadır. Çarşısında 1100 dükkân, 200 kereste mahzeni ve kırk kahvehane bulunan şehirde bedesten yoktur. On dokuzu Müslümanlara, üçü Hristiyan ve biri Yahudilere ait olmak üzere yirmi üç mahallesi bulunan İzmit'te 3500 bahçeli, kiremitli ev yer almaktadır. Ona göre şehirdeki yirmi üç camiden en eskisi çarşıdaki Mahkeme Camii'dir. Mehmed Bey ve Pertev Paşa (Yenicuma) camileri bunların en büyükleri ve önemli olanlarıdır. Bunlardan başka hanları, hamamları ve misafirhaneleri vardır. Deniz kenarındaki tuzlalardan elde edilen tuz oldukça meşhurdur. Kâtib Çelebi de İzmit'in deniz yoluyla İstanbul'a 100 mil mesafede mamur ve meşhur bir liman şehri olduğunu, suru bulunmadığını, cami ve hanlarının olduğunu belirtmektedir. 1697'deki avarız tahririne göre İzmit'te yirmi mahallede 720 hanede 3600 kişi bulunmaktadır. Bu tarihte Karabaş adlı yeni bir mahalle tespit edilmektedir. Şehirde 148'i Hristiyanlara, 20'si Yahudilere ait olan hanelerde 840 dolayında kişi bulunuyordu. 1701'de Macar Kralı Imre Tököly'yi İzmit'teki bir çiftlikte ziyaret eden seyyah Motraye şehirde Türk, Rum, Ermeni ve Yahudilerin bulunduğunu, yirmi cami yanında kiliselerin ve iki sinagogun yer aldığını, eski surların kalıntısından bu şehrin eski İstanbul'dan daha büyük olduğunun anlaşıldığını yazmaktadır. Osmanlı Devleti'nde ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı 1831'de, İzmit kazasının nüfusu yaklaşık 58.000 kişi idi. Bu nüfusun ne kadarının İzmit şehrinde oturduğu bilinmemektedir.

Şehir hakkında bilgi veren Ahmed Rifat 1882'de nüfusun 20.000 olduğunu yazmakta, seyyah Charles Texier, İzmit'teki mahallelerin on dokuzunun Türklere, üçünün Hıristiyanlara ve birinin Yahudilere ait olduğunu, 2500 Türk, 2000 Hıristiyan ve 500 Yahudi aile yaşadığını, bunun yaklaşık 25.000 kişiye tekabül ettiğini belirtmekte, halkın kereste ve tuz ticaretiyle uğraştığını yazmaktadır. Vital Cuinet, İzmit'in nüfusunun 1890'da 25.000, Şemseddin Sami ise 1900'lerde 15.000 kişi olduğunu belirtir. Şehirde cami ve mescidlerin yanında iki kilise, bir manastır, bir idadi, bir rüşdiye, birkaç sıbyan mektebi bulunduğunu yazar.

İzmit'in tarihi eserleri arasında Orhan Camii, Süleyman Paşa Camii Medrese ve Hamamı, Mehmed Bey (Fevziye) Camii, Pertev Paşa (Yenicuma) Camii ve Külliyesi, Defterdar Abdüsselâm Camii, Akçakoca Camii, Hüseyin Paşa Camii, Akça Cami, Alaca Mescid gibi pek çok cami ve mescid bulunmaktadır. Bir kısmı bugün mevcut olmasa bile tersanesi, han, kervansaray, hamam ve çeşmeleri İzmit'in Osmanlılar devrinde tam bir Türk şehri olarak yeniden kurulduğunu gösterir. II. Mahmud'un inşasını başlattığı, Abdülaziz zamanında tamamlanan ve günümüzde müze olarak kullanılan saray, saat kulesi ve tersanesi en önemli tarihi eserlerdendir.

KAYNAKÇA

Strabon, *Coğrafya*, *Anadolu* (Kitap: XII, XIII, XIV), (trc. Adnan Pekman), İstanbul, ts. (Arkeoloji ve Sanat Yayınları); Şerîf el-İdrisî, *Géographie d'Édrisi* (trc. P. A. Jaubert), Paris 1836 Frankfurt 1412/1992; Bertrandon de la Broquière, *Denizaşırı Seyahati* (trc. İlhan Arda), İstanbul 2000; J. Chesneau, *Le voyage de Monsieur d'Aramon* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1887; Dukas, *Bizans Tarihi* (trc. Vl. Mirmiroğlu), İstanbul 1956; Âşıkpaşazâde, Târih, s. 32, 38, 43; Matrakçı Nasuh, *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn*, neşr. (H. G. Yurdaydın), Ankara 1976; P. Belon, *Les observations de plusieurs singularités et choses mémorables, trouvées en Grèce*, Paris 1588; H. Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü (trc. Yaşar Önen), Ankara 1992; Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945; Nezih Fıratlı, *İzmit: Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi*, İstanbul 1959; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, İstanbul 1981; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1991; Ahmet Güneş, *Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyıl Başlarından XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Kocaeli Sancağı* (doktora tezi, 1994), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Besim Darkot, "İzmit", *İslâm Ansiklopedisi*, V/2, s. 1251-1256; İdris Bostan, "İzmit", *DİA*, c. 23, s. 536-541.

İdris BOSTAN

İZMİT AMERİKAN HASTANESİ

Misyonerlerin Kurduğu İzmit Asker Hastanesi

Amerikan misyoner örgütü Amerikan Yabancı Misyonlar Komiserleri Kurulu (ABCFM), Osmanlı topraklarında 1820'de faaliyetlerine başlamıştır. ABCFM'e bağlı olan misyonerlerin amacı Anadolu'da Protestanlığın yayılmasını sağlamaktır. Eğitim faaliyetleriyle Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan azınlıkları, özellikle de Osmanlı Ermenilerini etkiledikleri, Ermenilere destek olarak devlete karşı sözcülük ve koruyuculuklarını üstlendikleri bilinmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu'da çok az sayıda Amerikan vatandaşı bulunmasına rağmen pek çok

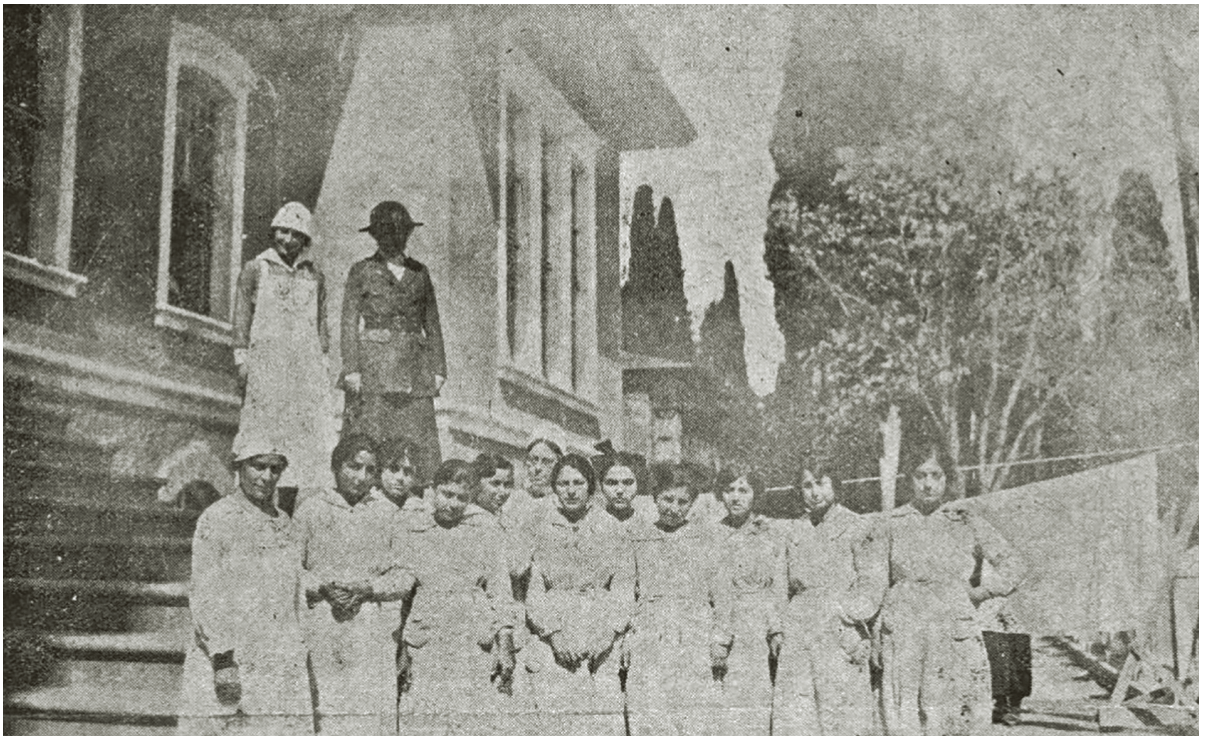

yerde Amerikan konsolosluğu bulunmaktadır. Aynı dönemde bağımsız devlet kurmak amacıyla Ermeniler ayaklanmışlardır. Ayaklanmaların bastırılması için yapılanlar Amerikan ve Avrupa kamuoyunda Ermeni katliamı olarak yansıtılmıştır. Ardından Amerika'da Ermenilerin korunmasına yönelik büyük yardım kampanyalarıyla gelir elde edilmiş ve bu gelirler misyonerler aracılığıyla eğitim ve sağlık-bakım da dâhil olmak üzere çeşitli hizmetler aracılığıyla dağıtılmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında Ermenilerin cephe gerisinin güvenliğini bozmaları ve Rus kuvvetleri ile birlikte hareket etmeleri Osmanlı Devleti tarafından 1915 yılında Ermenileri sevk ve iskâna tabi tutan tehcir kararı alınmasına neden olmuştur. Amerika'da büyük tepkiye neden olan ve Suriye çöllerine sürüldüğü iddia edilen Ermeniler için büyük bir yardım komitesi kurulmuştur. Yakın Doğu Yardımı Komitesi (Near East Relief) adı verilen bu komitenin amacı özellikle Kafkasya ve Suriye'de bulunan Ermenilere yardım etmektir. Misyonerlik amacı taşımaktadır ve ABCFM'e bağlı olarak çalışan her misyonerin komitenin de çalışanı olduğu bildirilmektedir.

Anadolu, Kafkasya ve Suriye'yi içine alan bölgenin savaş alanı olması, büyük bir göç dalgasının yaşanması, devletin bu bölgelere destek olamaması komite tarafından yapılan yardımların kısa vadede yaşam kurtarıcı olmasını sağlamış, bu yardımlarla insanların zor doğa şartları altında açlıktan ve soğuktan ölmelerinin önüne geçilmiştir.

Misyonerlik faaliyetleri bağlamında sağlık-bakım hizmetlerinin yanı sıra eğitme özellikle de yetimlerin eğitimine büyük önem verilmiştir. Bu çerçevede komitenin hedeflerini gerçekleştirmeye uygun bölgelerden biri de İzmit olmuştur. I. Dünya Savaşı yıllarında bölgeye hizmet vermekte olan İzmit Askeri Hastanesi ile İzmit'e gönderilmiş olan Seyyar Hastane Kuvayımilliye ile mücadele etmeleri için sevk edilen Kuvayı inzibatiye kuvvetlerinin hizmetindedir. Ancak; kısa bir süre sonra Kuvayı İnzibatiye kuvvetleri dağıtılınca Kuvaymilliye'nin mevcut sağlık hizmetlerinden yararlanmasını önlemek amacıyla askeri ve seyyar hastanelerin araç-gereçleri Gülnihal adlı vapur ile İstanbul'daki çeşitli depolara taşınmış (1920) ve bölgede askeri hastane kalmamıştır. Gureba Hastanesi'nin de yıl sonuna varmadan parasızlık yüzünden kapatıldığı anlaşılmaktadır. Bu hastanelerin taşınması ve kapatılması sonucunda İzmit'te sağlık teşkilatı kalmamasından dolayı, Birinci Dünya Savaşı sonrasında çok sayıda mültecinin İzmit'e akın etmesiyle bölgede tifüs, verem, trahom ve çiçek salgınlarının şiddetlendiği bilinmektedir

Yakın Doğu Yardımı Komitesi, sağlık hizmetlerinde Amerikan Kadın Hastaneleri (American Women's Hospital) Birliği ile çalışmaktadır. 1920 yılı sonbaharında Dr. Elliot'ın yönetiminde Leila Priest, Grisell McLaren, Mabel Power ve Mabel A. Nickerson'ın da içinde bulunduğu bir grup kadın hekim ve hemşire İstanbul'a gönderilmiştir. İzmit'te 1921 başında yerleşmiş olan bu kadın hekim ve hemşireler, halkın Amerikan Hastanesi olarak adlandırdığı ve yörenin tek sağlık kuruluşu olan hastaneyi faaliyete geçirmiş, 1921 yılı Ocak-Ağustos ayları arasında İzmit ve çevresine özellikle azınlıklara, kadınlara ve çocuklara yönelik sağlık hizmetleri sunmuşlardır. Yoğun olarak İzmit ve Bahçecik civarına yerleşmiş olan grup üyelerinden Mabel A. Nickerson (Bahçecik Çocuk Bakım Evi'nde) ile Dr. Elliot'un (İzmit'te hastanede) birbirlerine gönderdikleri mektuplar ve Esther Pohl Lovejoy'un raporundan döneme ilişkin bazı bilgiler aktarmak mümkündür.

Dr. Eliot mektuplarında, İzmit ve çevresindeki sağlık hizmetlerinin sorumluluğunu aldığında bölgenin sağlık koşullarının çok kötü olduğunu, salgın hastalıkların şiddetinden başka, mülteci kamplarında bakıma muhtaç pek çok çocuğun bulunduğunu aktarmaktadır. Komitenin 1921 yılına ait dergisinden de Anadolu'da komiteye bağlı toplam 124 yetimhane bulunduğu ve sorumlulukları altında bulunan yetimhanelerde Ermeni ve Rum yetimler yanında Türk yetimlerin de barınmakta olduğu bildirilmektedir.

Dr. Elliot tıbbi hizmetlerin sorumluluğunu aldığı döneme ait raporlarında sağlık koşullarının çok olumsuz olduğunu belirtmiş, mülteci çocukların açlık ve soğuktan ölmekte olduklarını bildirmiştir. İzmit ve civarında yaygın olan tifüs, verem, trahom, uyuz ve çiçek hastalığı ile mücadelelerine değinmiştir. Örneğin, 5 Ocak 1921 tarihli mektubunda bakımları altında on tifüs vakası bulunduğunu, bunun yanında aynı tecrit odasında dört tifüs ve bir çiçek vakası bakmak zorunda olduklarını anlatarak salgınlarla başa çıkmanın zorluğundan söz eder.

Mektuplardan İzmit'te çiçek, trahom, tifüs hastalıklarından başka uyuz salgınının da olduğu anlaşılmaktadır. Dr. Elliot uyuz tedavisine yönelik uygulamalarını 31 Mart 1921 tarihli mektubunda anlatmıştır. Buna göre uyuz için tedavi ettikleri altı yüz çocuk vardır. Çocuklara önce banyo yaptırılmakta, ardından kıyafetleri temizleyiciden geçirilmekte, sonra çocukların vücutlarına kükürt merhemi sürülmektedir. Bu işlem üç gün tekrarlanmaktadır. Bu bilgilerin yanı sıra Bahçecik'teki yetimhaneden sorumlu olan Mabel A. Nickerson'ın bir hafta sonra açılması ve 50 çocuğa bakım verilmesi planlanan nekahethaneyi de yöneteceği aktarılmıştır.

Genel olarak verdikleri sağlık hizmetlerinden ve ülkedeki sağlık koşullarından bahsettiği 9 Mayıs 1921 tarihli mektubunda Dr. Elliot pek çok noktada Türkler ve Yunanlılar arasında aktif çatışma olduğunu yazmıştır. Hastaneye yaralı sivilleri, hastaneye gelmek için savaşan askerlerin olmadığı zamanları bekleyen hastaları ve hatta onların peşindeki haydutları dahi kabul etmektedirler. Amerikan Kadın Hastaneleri üyelerinden başka sağlık hizmetlerinin sunumunda hemşire olarak yetiştirilen Ermeni kızların eğitiminden de aynı tarihli mektubunda söz etmiştir: "Hastaneyle bağlantılı olarak 17 Ermeni kızından oluşan bir sınıfımız var. Hepsi savaş mültecisi ve şimdiden onlarla gurur duymaya başladık. İyi aile kızları ve doğal yetenekleri var, yazık ki savaş nedeniyle çok az eğitim alabilmişler. Düzenli hemşirelik derslerine ek olarak okuma, yazma ve matematik dersleri de veriyoruz. Aynı zamanda bu ülkede bir kadın hekim için en önemli iş olduğunu düşündüğüm ebelik için bir sınıfımız var. Buradaki kadınlar erkek doktora gitmediğinden en zenginler bile karanlık çağların en karanlık ürünü olan yerel ebelere gitmek zorunda kalıyorlar."

Amerikalı kadınlar, kullandıkları hastanenin eskiden bir Türk Hastanesi olduğunu (muhtemelen İzmit Asker Hastanesi), daha önce İngiliz ve Yunanlılar tarafından kışla olarak da kullanıldığını bildirmektedir. Dr. Lovejoy'un "harap haldeki bu hastaneyi önce onarttık ve yeterli ekipmanla donattık. 31 Mayıs 1921 tarihinde de kentin 100 ileri geleninin katılımıyla hastaneyi resmen açtık" dediği ve halkın Amerikan Hastanesi olarak isimlendirdiği bu hastanede hem sivil halka hem de askerlere tıbbi yardım sağlanmıştır.

Dr. Elliot mektubunda Yunan ordusu ve Türk sivil makamlarıyla işbirliği içinde olduklarını yazmıştır. 9 Mayıs 1921'de sayıları 80'i bulan mülteci kamplarında daha kapsamlı sağlık hizmeti sunmak için İzmit'i işgal eden Yunan tümeninin baş sağlık görevlisiyle, 10 Mayıs'ta ise şehrin temizliği hakkında bir konferans için Türk belediye doktoruyla görüşeceğini bildirmiştir.

Yakın Doğu Yardım Komitesi ile birlikte çalışan Amerikan Kadın Hastaneleri'ne bağlı hekim ve hemşirelerin İzmit'te bulunan yaklaşık 20.000 - 25.000 mültecinin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için Bahçecik'te büyük bir erkek yetimhanesi, İzmit'te bir kız yetimhanesi, 95 yataklı bir hastane, 25 yataklı bir çiçek kampı, 50 yataklı bir çocuk prevantoryumu yer aldığı anlaşılmaktadır. Derince ve Bahçecik'te haftalık bir klinik, İzmit'te günlük bir genel klinik ve çocuk kliniği, üç haftada bir kadın kliniği aracılığıyla İzmit ve çevresine sağlık hizmeti sunmuşlardır. Hizmetlerden yalnızca mülteciler değil, sivil halk ile Türk ve Yunan askerleri de faydalanmıştır. Bölge halkının Amerikan Hastanesi olarak isimlendirdiği hastane, Ağustos ayında Dr. Elliot'ın Erivan'a gitmesinin ardından sınırlı personeliyle Dr. Alfred Dewey yönetiminde bir süre daha sağlık hizmeti sunmaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

İdris Yüceş, *Anadolu'da Amerikan Misyonerliği ve Misyon Hastaneleri (1880-1934)*, Ankara 2017; Dilşen İnce Erdoğan, "American Board of Commissioners For Foreign Mission (Abcfm) Near East Relief'e Amerikan Misyonerlerinin Anadolu'daki Faaliyetleri", *Belgi Yaz* 2/14 (2017), s. 552-566; BOA: Fon Kodu: DH. UMVM. Dosya: 81, Gömlek: 23, Tarih: (H) 28.S. 1339 – (M) 11.11.1920; Esther Pohl Lovejoy, *Certain Samaritans*, New York 1927; Eda Yirmibeşoğlu Erkal, Gülten Çevik Nasırlıer, Nermin Ersoy, İzmit Amerikan Hastanesi (1921) kurucusu Dr. Mabel Elliot'un İzmit'te tıbbi ve insani yardım faaliyetleri, *Uluslararası Milli Mücadele Servetiye cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI (08-10 Mart 2019)* Kocaeli 2019, s. 81; Gülten Çevik Nasırlıer, Eda Yirmibeşoğlu Erkal, Nermin Ersoy, Kurtuluş Savaşı Yıllarında İzmit'te Amerikalı iki Hemşire: Leila PRIEST ve Grisell McLAREN *Uluslararası Milli Mücadele Servetiye cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI (08-10 Mart 2019)* Kocaeli 2019, s. 83; Aslıhan Akpınar, Yüksel Güngör, Nermin Ersoy, *İzmit'te Kurtuluş Savaşı yılları ve sağlık hizmetleri*. Kocaeli 2006, s. 23-34; Nermin Ersoy, Yüksel Güngör, Aslıhan Akpınar, *Tarih içinde İzmit'te Hastaneler*. Sivas 2006, s. 391-402; Yasemin Koçer Tulgar, Gülten Çevik Nasırlıer, Meltem Demir, İzmit Amerikan Hastanesi başhekimi Dr. Albert Warner Dewey ve İzmit'teki faaliyetleri, *Uluslararası Milli Mücadele Servetiye cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI (08-10 Mart 2019)* Kocaeli 2019, s. 82.

Aslıhan AKPINAR

İZMİT ASKERİ HAT KOMİSERLİĞİ

Milli Mücadele'de İstanbul-İzmit-Ankara Hattı Binbaşı Kemal Bey

İzmit, milli mücadele döneminde hem itilaf devletleri hem İstanbul yönetimi hem de TBMM için önem arz eden stratejik bir bölge idi. İngilizler için

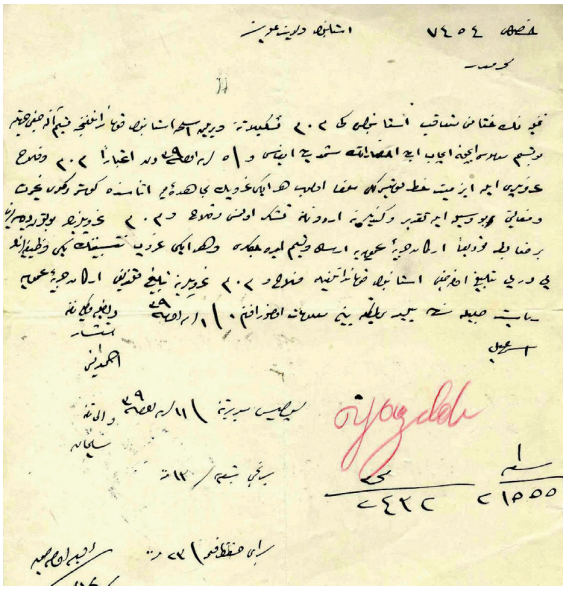

İzmit Askeri Hat Komiserliği ile ilgili belge

İstanbul'u ve Boğazları koruma çerçevesinde tampon bölge özelliği gösteren İzmit, İstanbul yönetimi açısından Anadolu'ya açılan kapı özelliğine sahipti. TBMM açısından ise İnebolu ile birlikte dünyaya açılan kapı olmanın yanı sıra işgal altında bulunan İstanbul'dan cephane ve insan kaynağının Anadolu'ya geçirilebileceği önemli bir güzergâhtı.

Milli mücadele yıllarında İstanbul'dan Anadolu'ya gerçekleştirilen cephane ve insan kaynağı sevkiyatı, İnebolu üzerinden deniz yoluyla, İstanbul-Gebze-İzmit karayolu ile de İzmit üzerinden yapılmıştır. Deniz yoluyla yapılan sevkiyat, Seyrüsefain Dairesi ve yabancı şirketlerin vapurlarıyla yapılmış olup, Mudanya, Bursa-Bilecik ve İnebolu-Kastamonu-Çankırı üzerinden 15 gün civarında devam eden bir yolculuğun sonunda Ankara'ya ulaşmıştır. Deniz ve kara yollarının eş zamanlı olarak kullanıldığı milli mücadele döneminde İstanbul-İzmit-Anadolu hattı, Karakol Cemiyeti tarafından kurulmuş ve kullanılmaya başlanmıştır. Ancak İngilizlerin İzmit'i Yunanlılara devretmesinden sonra bu hattan geçişler zorlaşmış ve İnebolu hattı tercih edilmeye başlanmıştır. Bundan dolayı İzmit'in geri alınması zaruri hale gelmiş ve yoğun bir çabanın sonunda İzmit geri alındıktan sonra bölgedeki teşkilatlanmaya ağırlık verilmiştir. Bu gelişmeden hemen sonra İstanbul'da gizli faaliyetler yürüten Mim Mim Grubu, İzmit hattını etkili bir şekilde kullanmak, hattın güvenliğini sağlamak ve geçişleri denetlemek için Karakol Cemiyeti'nin kısa bir süre önce bölgeye gönderdiği Dayı Mesut (Gürbüz), Kuşçubaşı Eşref ve Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) gibi isimleri görevlendirmiştir. Bu süreçte İstanbul'dan Anadolu'ya geçiş yapanlar, öncelikle Üsküdar-Merdivenköy, Beykoz-Ömerli, Beykoz-Kılıçlı ile Alemdağ-Kartal yollarıyla Gebze'ye veya Gebze bölgesindeki Ağren köyüne getirilmiştir. Gebze'den sonra da Molla Fenari-Tepeköy-İzmit hattı izlenmiştir. İzmit itibariyle ise duruma göre iki yol takip edilmiştir. Bunların ilkiyle Kandıra-Ağva veya Kefken ve Karasu'ya geçilmiş, ikincisiyle de Adapazarı-Karasu-Hendek-Mesudiye ile Geyve'ye varılmış ve böylelikle ya kuzeyde Bolu'ya ya da güneyde Bilecik'e ulaşılmıştır.

TBMM, İstanbul-İzmit hattındaki söz konusu teşkilat kurulduktan sonra İzmit'teki yapılanmayı tamamlayarak, İzmit-Ankara hattını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede atılan ilk adım, 8 Haziran 1922'de İzmit-Ankara arasında bir Sahra Postası kurulması olmuş ve teşkilat tamamlanana kadar İzmit ile İnebolu üzerinden evrak gönderilmemesi istenmiştir. Bu gelişme 1922 başlarından itibaren kullanılmaya başlanan İzmit yolunun daha yoğun olarak değerlendirileceğinin ilk işareti olarak ele alınabilir.

Nitekim söz konusu gelişmenin hemen ardından İzmit Askeri Hat Komiserliği kurulmuştur. Erkan-ı Harbiye Umumi Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa, İzmit Mevki Kumandanlığına çektiği telgrafta İnebolu-Ankara posta hattının İzmit-Ankara hattı olarak değiştirildiğini belirtmiştir. Aynı belgenin devamında ise İnebolu irtibat zabiti binbaşı Kemal Bey'in İzmit Askeri Hat Komiserliği'ne atandığı belirtildikten sonra Kemal Bey'in 19 Haziran 1922'de Kastamonu'dan hareket ettiği ve kısa süre içinde İzmit'e varmak suretiyle görevine başlayacağı ifade edilmiştir. Son olarak da söz konusu bilginin İstanbul'daki Mim Mim ve Felah gruplarına da bildirildiği vurgulanmış ve bundan sonra İstanbul-İzmit-Ankara arasında yapılacak yazışmaların İzmit Askeri Hat Komiserliği'ne irsal edilmesi istenmiştir. Bu arada binbaşı Kemal Bey de 27 Haziran 1922'de İzmit'e gelerek görevine başlamıştır. Bu bilgiden hareketle İzmit Askeri Hat Komiserliği'nin Haziran 1922 itibariyle kurulduğu ve faaliyetlerine başladığı görülmektedir. Faaliyet alanları noktasında da kuruluşuyla ilgili ilk yazışmalardan yola çıkarak İstanbul-İzmit-Ankara arasındaki haberleşmenin sağlıklı ve seri yürütülmesinin hedeflendiğini belirtmek yanlış olmayacaktır. Ancak İzmit Askeri Hat Komiserliği'nin faaliyet alanı haberleşmeyle sınırlı kalmamıştır. İzmit Askeri Hat Komiserliği'nin haberleşme dışındaki faaliyet alanları şu şekilde sıralanabilir:

1-Askeri araç sevkiyatını sağlamak.

2-Silah, mermi, dinamit, eyer takımı, battaniye, elbise, potin ve kum torbaları gibi mühimmat ve askeri malzemelerin transferini gerçekleştirmek.

3-İstanbul'dan gönderilen gıda ve sağlık malzemelerini cepheye transfer etmek.

4-Ankara'nın İstanbul'daki gizli gruplara gönderdiği paraları transfer etmek.

5-İtilaf devletleri ile İstanbul yönetiminin Anadolu'ya yönlendirdiği casuslara karşı güvenlik önlemleri almak.

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere İzmit Askeri Hat Komiserliği, Haziran 1922 itibariyle İstanbul ile Anadolu arasında sadece haberleşmenin sağlıklı yürütülmesini sağlamakla kalmamış, cephane, askeri malzeme, gıda ve sağlık malzemeleri ile araç transferinin yanı sıra güvenliği sağlama konusunda da önemli hizmetler sunmuştur.

Unutulmaması gereken bir diğer husus da Mondros Mütarekesi'nden sonra, ihtiyat subaylarının terhis edilmiş olduğu, dağıtılan askeri kıtaların subaylarının boşta kaldığı ve esaretten dönen subayların büyük kısmının İstanbul'da ikamet etmek zorunda olduğudur. Bundan dolayı milli mücadele döneminin başlarında Anadolu büyük oranda subay sıkıntısı çekmiş, ancak söz konusu ordu mensupları ve bazı aydınlar İzmit hattını kullanarak Anadolu'ya geçme fırsatı bulmuştur. İzmit üzerinden Anadolu'ya geçenler arasında İsmet (İnönü), Fevzi (Çakmak), Dr. Rıza (Nur), Dr. Adnan (Adıvar), Halide Edip (Adıvar), Cami (Baykurt) Bey, Yusuf Kemal (Tengirşenk), Mehmet Akif (Ersoy), Celalettin (Arif) ve Yunus (Nadi) gibi milli mücadelenin başarıya ulaşmasında önemli roller üstlenen isimlerin yer aldığı düşünüldüğünde, bu hattın önemi daha iyi anlaşılabilir. Ancak Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla neticelenmesinden sonra diğer birçok birim gibi İzmit Askeri Hat Komiserliği de misyonunu tamamlamış ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti tarafından 5 Ekim 1923'te lağvedilmiştir.

KAYNAKÇA

Adnan Sofuoğlu, *Millî Mücadele Dönemi'nde Kocaeli*, Ankara 2006; *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi;* Avni Öztüre, İzmit Tarihi, İstanbul 1981; Bülent Çukurova, *Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları*, Ankara 1994; *Genelkurmay ATASE Arşivi*; Kazım Aras, "İstiklal Savaşında Kocaeli Bölgesindeki Harekât", *102 Sayılı Askeri Mecmuanın Tarih Kısmı*, 1 Eylül 1936, Sayı: 43, İstanbul 1936; Yusuf Çam, *Milli Mücadele'de İzmit Sancağı(Kocaeli-Sakarya-Yalova İlleri)*, Kocaeli 2014; Ertuğrul Zekai Ökte, "Anadolu Harekâtı'na Kimler, Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 69, Haziran 1973; Ertuğrul Zekai Ökte, "Anadolu Harekâtı'na Kimler, Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 70, Temmuz 1973; Ertuğrul Zekai Ökte, "Anadolu Harekâtı'na Kimler, Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 71, Ağustos 1973; Ertuğrul Zekai Ökte, "Anadolu Harekâtı'na Kimler, Nasıl ve Ne Zaman Katıldılar", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı: 72, Eylül 1973.

Kadri UNAT

İZMİT BELEDİYE VE OTEL BİNASI PROJE YARIŞMASI

İzmit Belediye ve Otel Binası projesini yarışmaya çıkaran kurum İller Bankası'dır. Yarışmanın tipi ulusal, açık, serbest ve tek aşamalıdır. Seçici kurul tarafından incelenmek üzere projeler 1948 yılında İzmit Halkevi'nde açılarak asılmış ve kazananlar açıklanmıştır. Yarışmanın sonuçlarının açıklandığı *İller ve Belediyeler* dergisinde konuyla ilgili yazan Yüksek Mimar Recai Akçay yazısının başında kentlerin en önemli ihtiyaçlarından birinin otel olduğunu söylemektedir. Büyükşehirlerde otel yapılarına rastlansa da durumlarının iç açıcı olmadığından yakınmaktadır. Görünüş ve fonksiyon itibariyle yeterli sayılabilecek yapıların da işletmelerinden memnun kalınmadığı belirtilmektedir. Bu dönem otel yapım işinden belediyeler sorumlu tutulmakta ve bu konuyla yeterince ilgilenmedikleri anlaşılmaktadır. Fakat diğer yandan birçok kentin il ve hatta ilçe merkezlerinde belediyelerinin tamamlaması gereken içme suyu, elektrik, kanalizasyon, mezbaha gibi işlerinin dahi hallolmadığı Akçay tarafından vurgulanmaktadır. Yazısında şehir oteli tesis etmek için girişimde bulunan belediyelerin amme işlerini kısmen halletmiş olduklarını, İzmit Belediyesi'nin de bunlardan biri olduğunu anlamaktayız. SEKA Kâğıt Fabrikası'yla milli sanayinin önemli bir kolunu içeren ve bulunduğu bölge içinde turistik öneme sahip olan kentin mevcut otel eksikliğini gidermesi gerekmektedir. İstanbul-İzmit yolunun inşa çalışmaları sonlandığında kentteki sirkülasyonun artacağı öngörülmüş ve yeni otel inşası için bir yarışmanın açılmasına karar verilmiştir. Diğer yandan kentin belediye binası eksikliği göz önünde bulundurularak tasarlanacak olan otelle birlikte aynı alanda yapılması istenmektedir. Aynı zamanda merkez ilçe olan İzmit'te hükümet ve adalet binasının olmayışı da özellikle 1940'ların başından itibaren dikkat çekmektedir. Bu nedenle yarışma kapsamında yapılacak olan vaziyet planında bu iki binanın yerinin değerlendirilmesi istenmektedir. Ayrıca çalışılacak alanın komşu parselinde bulunan Halkevi ile iskele arasındaki sahanın düzenlenmesi işinin dikkate alınması beklenmektedir.

Yarışmanın asli jüri üyeleri; İller Bankası adına Mithat Yenen, Paul Bonatz ve Recai Akçay, bayındırlık bakanlığı adına Gustav Oelsner, İzmit belediye başkanı Kemal Öz, yüksek mühendisler birliği adına Orhan Alsaç, yüksek mimarlar birliği adına Abidin Mortaş'tır. Jüri ilk aşamada projelerin şehircilik kapsamında uygunluğunu göz önünde bulundurmakta, bina yerleşimlerine ve arazi yaklaşımlarına bakmaktadır. İkinci aşamada otel ve belediye binalarının fonksiyonel olarak işlerlikleri, ekonomik ve teknik açıdan uygulanabilirlikleri ve tasarım yönüyle taşıdıkları estetik kaygıları sorgulanmaktadır. Yarışmaya katılan 34 projenin 12'si vaziyet planı ve binalarının genel durumu gereğince ilk elemede elenmiştir. İlk aşamayı geçenlerle birlikte ikinci aşamaya devam edilmektedir. Bu aşamada elenen projelerden bazılarına getirilen eleştiriler: elenen bir projede vaziyet planında otel ve belediyenin birbirine giren girift bir hal almasının sebebi anlaşılamamıştır. Tasarlanan belediye binasının abartılı bir anıtsallığı olduğu söylenmiştir. Bir diğerinde, adliye ve belediye binası kollarının denize yaklaşımı doğru bulunmamıştır. Binaların birbirine olan yaklaşımları da köşeden olduğu için resmi bir meydan için hatalı görülmüştür. Bir diğer projede iskele meydanı ve şehirle kurulan ilişkinin ihmal edildiği düşünülmüştür. Otel için kurgulanan plan hatalı görülmüştür. Hükümet konağının yeri ile adliye ve belediye meydanının bulunduğu caddeyi kesmesi uygun bulunmamıştır. Başka bir projeye yapılan kritikte, adliye binasının vaziyeti beğenilmemiş, belediyenin planı ekonomik açıdan pahalı görülmüş ve binanın silueti yabancı mimarinin etkisi altında kaldığı için eleştiri almıştır. Bir diğer proje de hükümet binasının arsa sınırları dışında kalması ve yapının yerleşimi nedeniyle arsa yeterince verimli kullanılamadığı için elenmiştir. Bir diğerinde ise adliye binası arsa sınırı dışında kalmış, belediye binası denize fazla yakın konumlanmış, iskele meydanı ve otel binasının

İzmit Belediye ve Otel Binası Yarışması Birincilik Ödülü (Proje ekibi; Kemal Ahmet Aru, Hamit Kemali Söylemezoğlu ve Gündüz Özdeş)

mimari tasarımı yeterince geliştirilmemiştir. Yine başka bir kritikte binaların gruplanması ekonomik açıdan abartılı, yapının otel kolu sahile çok yaklaştığı için kusurlu bulunmuştur. Bunun gibi yapılan eleştiriler doğrultusunda ikinci aşamada 14 proje daha elenmiştir. Sonuç olarak yarışmanın bu safhasında başta da istendiği şekilde projelerin ekonomik yönüne dikkat edilmiştir. Yarışmacıların kullandıkları mimari dil olarak fazla anıtsallık kaygısı taşıyan ya da yabancı mimarların etkisinde kalan projeler saf dışı bırakılmıştır. Bir de plan ve cephe kurgusunda yeterince olgunlaşmayan projeler bu aşamayı geçememiş, yerleşim olarak bina gruplarının (belediye, otel, adliye ve hükümet konağı) denizle, kent merkeziyle ve birbirleriyle kurdukları ilişkiye özellikle dikkat edilmiştir.

Şartnamesinde açıklandığı üzere bu yarışma her ne kadar belediye ve otel binası projesi adıyla açılsa da projelerin vaziyet planı yerleşimlerinde iki kamu yapısı daha göze çarpmaktadır. O dönem inşa edilmesi beklenen hükümet ve adliye binasının araziye yerleşimleri ve bu yapıların belediye binası ve otelle ilişkisi de jüri tarafından değerlendirmeye alınmıştır. Yarışmacılardan istenen bu yaklaşımlar, kentle ilgili karar verenler tarafından İzmit'in idari merkezinin sahil şeridinde istendiğinin bir göstergesidir. O dönem idari merkezin yeri ile ilgili pek çok tartışma yaşandığı bilinmektedir. 1935 yılı Hermann Jansen planının da etkisiyle sahil bölgesi idari merkez olarak önerilmektedir. Fakat bu yarışmadan birkaç sene sonra Kemal Ahmet Aru tarafından çizilen İzmit'in ikinci imar planı, idari merkezi Kasr-ı Hümayun ve çevresi olarak belirlemiştir.

Yarışmanın son aşamasına kalan 7 projenin tamamı derecelendirilmiştir. 4'ü mansiyon alan projelere kısa notlar hâlinde birtakım yorumlar getirilmiştir. Yüksek mimar Ecvet Özlen'in mansiyon ödülü aldığı projede, adliye binasının otelin ışığını ve manzarasını kestiği söylenmiş, mimari plan ve cepheler "sade ve iyi" bulunmuştur. Yüksek mühendis mimar Orhan Bozkurt ve ekibinin mansiyon aldığı proje, şehrin genel görünüşüne uygun bir proje olarak tabir edilmiş fakat hükümet konağının yerleşimi isabetli görülmemiştir. Bunun yanında otel ve belediyenin plan ve cepheleri beğenilmiştir. Vahit Kumbasar'ın mansiyon aldığı projede, camiye ulaştırılan yol eleştirilmiş, hükümet konağının bulunduğu caddeyi kesmesi de hatalı bulunmuştur. Diğer yandan belediye binası ekonomik ve estetik açıdan "iyi" olarak tabir edilmiştir. Yüksek mimar Leman Tomsu ve ekibinin mansiyon aldığı projenin yerleşim planında binaların denize dik konumlandırılması uygun görülmemiş fakat yapıların plan ve cephe görünüşleri etütlü ve dengeli bulunmuştur.

Yarışmada birincilik ödülünü alan ekipte Kemal Ahmet Aru, Hamit Kemali Söylemezoğlu ve Gündüz Özdeş vardır. Jüriye göre vaziyet planı "iyi" düzenlenmiş, iskele meydanı "iyi" düşünülmüş, belediye binasının geçiş kısımları ve otelin yeri "iyi" bulunmuştur. Otelin planı ekonomik ve organik olarak yorumlanmış, uzunlamasına düzenlenmesi doğru görülmüş fakat meydanın taş döşenmesi yerine yeşil alan olarak bırakılması tercih edilmiştir. Meydanın ortasındaki kulenin kaldırılması, mimari planların teknik açıdan geliştirilmesi istenmiştir. İkincilik ödülünü mühendis mimar Haydar Yücelen almıştır. Jüri, otel ve belediyenin gruplanmasını "iyi", sahil yolunun yorumlanma biçimini olumlu bulmuş, mimari plan ve cephelerde "iyi" noktalar tespit etmiştir. Üçüncü-

lük ödülünü ise mimar Reha Ortaçlı ve mimar Fethi Tulgar almıştır. Jüri üyeleri, projelerindeki adliye binasının iskelenin başlangıcına alınmasını uygunsuz, vaziyet düzenlemesindeki denize dik yapılan yolları yanlış bulmuştur. Hükümet binasına ait meydanın denize doğru yönlenememesi, binaların yüksekliğinin fazla oluşu eleştirilmiştir. Diğer yandan otel ve belediye binasının planları estetik ve işlev açısından beğenilmiştir.

Yarışmada başta birinci olmak üzere ödül alan hiçbir proje hayata geçirilmemiştir. Yarışmada idari merkez olarak bir arada düşünülen dört kurumdan üçü olan belediye binası, hükümet konağı ve adliye sarayı farklı tarihlerde birbirinden farklı yerlere inşa edilmiş ve idari yapılanmada istenilen bütünlük ve bir aradalık oluşturulamamıştır. Belediyeye ait şehir oteli inşası ise gerçekleşememiştir.

KAYNAKÇA

İzmit Belediye ve Otel Binası Proje Müsabakası Jüri Raporu, *Arkitekt*, 1949, 03-04, s. 56-60; Recai Akçay, İzmit Şehir Oteli ve Belediye Binası, *İller ve Belediyeler* dergisi, 1948, 38-39, s. 32-35.

Özden Senem EROL

İZMİT BELEDİYESİ VE BELEDİYE BAŞKANLARI

Belediyecilik, Büyükşehir Belediye Başkanlığı

Osmanlı'da belediye ve belediyecilik kavramları bugünkü anlamıyla Tanzimat sonrasında kullanılmaya başlandı. Tanzimat öncesinde belediye gibi birçok idari kurumun görevleri vakıf müessesesi yolu ile yürütülmüştü. Belediye, "ortak menfaatler ve karşılıklı ihtiyaçların zorlaması ile bir beldede oturan halkın, beldelerine ve dolayısıyla kendilerine ait meseleleri, hükümetin kanunla belirttiği sınır ve sorumluluk dairesinde seçmiş oldukları vekilleri vasıtası ile hallet-meleri" olarak tanımlanır. Tanzimat öncesinde Osmanlıda yerel yönetimlerin esasını kadılar, loncalar, vakıflar ve mahalleler oluşturuyordu.

II. Mahmut döneminde yapılan düzenleme ile 1826'da İhtisap Nezareti kurularak şehrin temizlik, kolluk ve belediye hizmetleriyle ilgili işleri kadılıktan ayrılmıştır. 1850 yılında Zabtiye Nezareti'ne bağlanan İhtisab Nezareti 1854 yılında tamamen ilga edildi. Ancak temizlik, aydınlatma, kaldırım, kanalizasyon hizmetlerindeki aksamalar sonunda 16 Ağustos 1855'te İstanbul Şehremaneti adı ile bir belediye teşkilatı kuruldu. Yeni kurulan bu yapının başına eski Amasya mutasarrıfı Salih Paşa getirildi. Yanına iki yardımcı verilerek 12 kişilik bir şehir meclisi de oluşturuldu. Şehremaneti merkezi idarenin bir şubesi olarak kurulmuştur. 1857'de İstanbul 14 belediyeye ayrılmış ancak sadece Galata-Beyoğlu bölgesinde Altıncı Daire-i Belediye adı altında batılı anlamda ilk belediye kurulmuştur. İstanbul Şehremaneti'ne koordinasyonu sağlama yetkisi verilmişti.

1864 tarihli vilayet nizamnamesi taşra belediye teşkilatına dair ilk hükümleri içerir. Bu nizamname ülkenin idari taksimatını vilayet, sancak, kaza karye şeklinde tespit etmiştir. Valiler vilayetlerin, mutasarrıflar sancakların, kaymakamlar kazaların ve muhtarlar da köylerin idari amirleri olarak belirlenmiştir. Şehremini, şehirnaibi, ayan ya da şehir kethüdası, köy kethüdası, çöplük subaşısı gibi memurlar belediye işleriyle ilgileniyorlardı. 22 Ocak 1871 tarihli idare-i umumiye-i vilayet nizamnamesi taşra belediyelerinin yasal dayanağını meydana getirdi. Buna göre her

şehir ve kasabada belediye işleriyle ilgili bir reis ve bir muavin ile 6 üyeden oluşan bir belediye meclisi kurulması istenmişti. Şehir ve kasabalarda belediye teşkilatının yaygın bir şekilde kurulması 5 Ekim 1877 tarihli vilayetler belediye kanunun ile mümkün oldu.

1913 yılında çıkarılan Dersaadet Teşkilat-ı Belediyesi hakkında kanun-ı muvakkat ile belediyecilik yeniden düzenlenmiş ve Şehremini Meclisi yerine Encümen-i Emanet kurulmuştu. İstanbul tek bir belediye ve 9 şube olarak tasarlanmış, 1924 yılında 417 sayılı Ankara Şehremaneti kanunu ile Ankara'ya özel bir yönetim biçimi getirilmiş ve bu yönetimle Ankara Şehremaneti İçişleri Bakanlığı'nca atanan bir Şehremini'nin yönetiminde Encümen-i Emanet ile bir belediye genel kurulundan oluşturulmuştu. Önceleri atama ile başa gelen belediye başkanları Cumhuriyetle beraber seçim usulüyle göreve gelecek şekilde değişikliğe tabi tutulmuş,1 Mart 1957 tarihinde de belediyeler özel idarelerden ayrılmıştı.

İzmit Belediyesi'nin kuruluş tarihi kesin olmamakla birlikte bazı kaynaklarda 1871 bazı kaynaklarda da 1877 olarak belirtilir. Ahmet Nezih Galitekin'in de belirttiği gibi İzmit'in Cumhuriyet öncesi belediye başkanları her yıl çıkarılan Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye'lerde verilmemiştir. Farklı araştırmacıların eserlerinden derlenen bilgiler doğrultusunda Osmanlı dönemi İzmit belediye başkanları şunlardır: Kasap Tahir Ağa, Mehmet Raşit, Ahmed, Eşref Efendi bin Mustafa, Küçük İsmail, Kevork, Moralızade Edhem Efendi, Hafız Rüştü Efendi, Cemal Efendi bin el hac Ahmed, Fescizade Savfet Bey, Edhem, Asım Ali, Galip, Hacı Salih Efendi, Hacı Ali Bey.

Cumhuriyet dönemi belediye başkanları ise Z. Abidin Aral, (1923-1931), Kemal Öz (1931-1950), Sadettin Yalım (1950-1952), Ali Haydar Özatalay (1952-1954), Akif Terzioğlu (1954-1956), Osman Gençal (1956-1958), Ekmel Çetinel, 1958-1959), Aleattin Eriş (1959-1960), Hüsnü Başer (1960-1962), Muhlis Babaoğlu, (1962-1963), Enver Atafırat (1963-1968), Leyla Atakan (1968-1972), Erol Köse (1972-1977), Cevdet Bağdat (1977-1980), Ertuğrul Ünlüer (1980-1982), Aydın Tamer (3 Ay 1980), Cemal Uzunkol (1982-1984), Necati Gençoğlu (1984-1989), Sefa Sirmen (1989-1994). Birleşen Belediyeler: Ali Kahya (Sabri Gökbudak, İskender Atas, İhsan Sarıca, Sabri Gökbudak) Bekirpaşa, (Abdullah Çakmak, Fikret Toker, Abdullah Göktürk), Akmeşe, (Hilmi Sevilen), Kuruçeşme (Mürsel Ok, Murat Ölçer, Ali Kahraman) Saraybahçe (Hikmet Erenkaya, Metin Alan, Halil Vehbi Yenice), Nevzat Doğan (2009-2019), Fatma Hürriyet Kaplan (2019)'dır.

Kocaeli, 2 Eylül 1993'te çıkarılan 504 sayılı kanun hükmünde kararname ile büyükşehir unvanı kazandı. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı kanun ile büyükşehir belediyesinin sınırları il mülki sınırları oldu. İbrahim Karaosmanoğlu 28 Mart 2004'te yapılan yerel seçimlerde İzmit büyükşehir belediye başkanı seçildi. Aynı yıl yapılan büyükşehir kanunu ile İzmit Büyükşehir Belediyesinin adı Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak değiştirildi. İbrahim Karaosmanoğlu da Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin ilk belediye başkanı oldu. 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde aday olmayan İbrahim Karaosmanoğlu'nun yerine Tahir Büyükakın Kocaeli büyükşehir belediye başkanı oldu.

İzmid Daire-i Umur-ı Belediye mührü ve İzmit Belediye Dairesi mührü

KAYNAKÇA

Ebubekir Sofuoğlu, Osmanlı İdaresi Döneminde Kocaeli'de Belediyecilik Örnekleri, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2015, s. 637-645; Mustafa Dönmez, "Türkiye'de Belediyeciliğin Tarihsel Gelişimi", *Türk İdare Dergisi*, Sayı 406, Mart 1995, s. 165-173; Cengiz Sunay, "Belediyeciliğin Doğuşu Sürecinde Osmanlı Mirası", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (3)*,2002, s. 113-133; Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul 1992, s. 97-98; Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, İstanbul 1992, s. 90-98; İlber Ortaylı, *Türkiye İdare Tarihi*, İstanbul 2007, s. 430-450; Musa Çadırcı, "Osmanlı İmparatorluğunda Eyalet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması", *Belleten*, *Yusuf Hikmet Bayur Özel Sayısı*, Ankara 1984, s. 269-271; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Türkiye'de Yönetim 1839-1856*, Ankara 2007; Bilal Eryılmaz, *Tanzimat'a ve Yönetimde Modernleşme*, İstanbul 1992, s. 199-214; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Haz. Atilla Oral, İstanbul 2007, s. 473; İdris Bostan, "İzmit", *DİA*, Cilt: 23 İstanbul 2001, s. 538; *İller Bankası*, *Belediyeler Yıllığı*, Ankara 1949, Cilt: II, s. 383; Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte İzmit ve İzmit Tarihinde Bir Eşraf Ailesi Soydan'lar*, İzmit 2011, s. 157-159; Nihat Durak, "İzmit'in Yakın Tarihinde Meşhur Kişiler", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler Bülteni*, Sayı: 18, Ekim 1998, s. 3; https://www.izmit.bel.tr/kurumsal/eski-baskanlarimiz_0145/.

Funda SELÇUK ŞİRİN

İZMİT BİLİM VE SANAT MERKEZİ

Bilim ve Sanat Merkezleri özel yetenekli, üstün zekâlı öğrencilerin bireysel yeteneklerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla açılmış olan kurumlardır. Her ilde bulunan bilim ve sanat merkezlerinin kısa adı BİLSEM'dir. Bazen nüfus yoğunluğu ve ihtiyaca göre birden fazla kurumun olduğu da görülmektedir. Bu kurumlarda öğrenciler beş aşamalı bir eğitim programına alınmaktadır. Uyum (oryantasyon) programı, destek eğitimi, bireysel yetenekleri fark ettirme, özel yetenekleri geliştirme ve proje üretimi/yönetimi programlarından geçmektedirler. Programların uygulanmasında örgün eğitimden tamamen farklı özel eğitim yöntem ve teknikleri, özel materyaller kullanılır. BİLSEM'de sınıf geçme, not alma vb. amaçlar yer almadığından süreç odaklı, proje tabanlı öğrenme modeliyle eğitim sağlanmaktadır.

İzmit Bilim ve Sanat Merkezi de 2008 yılında ilk olarak İzmit'in Kuruçeşme semtinde Kuruçeşme İmam Hatip Ortaokulu olarak kullanılan binada eğitime başlamıştır. Merkezin ilk müdürü Arsan Savur Bey'dir. Kurum genel yetenek, müzik ve görsel sanatlar alanında Kocaeli'de ilkokul, ortaokul ve lise düzeyindeki özel yetenekli öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkına varmaları ve geliştirmeleri için kurulmuştur. 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılından itibaren yine İzmit'te Cahit Elginkan Anadolu Lisesi yanında hizmet vermektedir. Daha önce Kocaeli'nin 12 ilçesine hizmet veren kurum, 2018 yılının Eylül ayında Gebze Bilim ve Sanat Merkezinin açılmasıyla İzmit, Derince, Körfez, Başiskele, Kartepe, Gölcük, Karamürsel ve Kandıra ilçelerine hizmet vermektedir. 2018 yılı Ağustos ayından itibaren kurum müdürü olan Aytaç Sarıcı Bey ile birlikte başarılı projelere imza atılmıştır.

Zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik, akademik alanlarda yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren ve konunun uzmanları tarafından üstün yetenekli olduğu belirlenen öğrenciler İzmit Bilim ve Sanat Merkezi öncülüğünde ulusal ve uluslararası birçok yarışmada yer almaktadır. Kocaeli Çocuk ve Gençlik Sempozyumu, Kocaeli Matematik Dehalarını Arıyor, Ulusal Karikatür Olimpiyatı gibi bilimsel etkinliklerde öncülük yapmıştır. TÜBİTAK 4004- Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları, 4005- Bilim ve Toplum Yenilikçi Eğitim Uygulamaları 4006- Bilim Fuarı ve 4007 Bilim Şenliği projelerinde yer almaktadır. Bunun dışında Marka Kalkınma Ajansı, Erasmus Plus, eTwinnig ve

Avrupa Birliği projelerini takip eden bir kurumdur. Yurtdışında da olimpiyatlara dahil olmaktadır.

Matematik, Türkçe, Türk dili ve edebiyatı, coğrafya, sosyal bilgiler, fen bilimleri, İngilizce rehberlik, müzik, görsel sanatlar, bilişim ve yazılım ile teknoloji ve tasarım danışmanlarının yer aldığı 12 derslik, konferans salonu, fizik kimya biyoloji laboratuvarları, 3 bilgisayar sınıfı, 1 müzik sınıfı, 2 resim sınıfı ve 1 revir ile yaklaşık bin öğrenciye eğitim sunmaktadır. Şehrin simge kurumlarından biri olarak çalışmalarına devam etmektedir.

KAYNAKÇA

https://izmitbilsem.meb.k12.tr/41/01/967415/okulumuz_hakkinda.html Erişim tarihi: 8 Nisan 2021; www.bilsemonline.com Erişim tarihi 29 Kasım 2021; İzmit Bilim ve Sanat Merkezi Müdürü Aytaç Sarıcı Bey ile Görüşme.

Hatice AKAN

İZMİT CAMİLERİ

(bkz. ilgili maddeler)

Pertev Paşa Külliyesi

Rumeli Beylerbeyi Pertev Paşa'nın kethüdası Sinan Ağa tarafından Mimar Sinan tarafından M 1579 (hicri 987) yılında yaptırılmıştır. Geçmiş dönemde külliye, cami, hamam, kervansaray, imaret ve sübyan mektebi yapılarından oluşan bir menzil külliyesiyken günümüzde cami, sübyan mektebi ve hamamdan bir bölüm kalmıştır. Tek kubbeli camide kubbeye geçiş unsuru olarak tromp, inşa malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır. Caminin iç mekânı kubbe kasnağında bulunan pencereler ile aydınlatılmaktadır. Osmanlı klasik dönem mimari nedeniyle süsleme ögelerinin az olması ve strüktürel unsurlar yapının görkemini ifade eder. Cami avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alan sübyan mektebi bodrum kat üzerine dikdörtgen salonlu bir mekândır. Sübyan mektebi inşa malzemesi olarak batıda kesme taş, doğuda moloz taş, kuzey cephesinde ise moloz taş ve tuğla almaşık düzeni kullanılmıştır. Cami avlusunun merkezinde on iki köşeli şadırvan haznesinin kubbesi baklavalı başlıklı küçük sütunların tuttuğu klasik mermerlerle oturmaktadır. Kubbeli ve geniş saçaklı haznesinde, piramidal kurşun kaplama malzeme kullanılmıştır. Caminin güneybatısında yol üzerinde biri insanların, diğer ikisi hayvanların kullanması içinde üç bölümlü bir çeşme grubu bulunmaktadır. Hayvanların kullanımı için inşa edilen iki çeşme yol seviyesinin altında kalmıştır.

Pertev Paşa Külliyesi

Orhan Camii

Orhan Gazi'nin oğlu Şehzade Gazi Süleyman Paşa tarafından M 1332 (H 733) yılında yaptırılmıştır. Sultan Abdülmecit (1839-1840) döneminde yapı batılılaşma dönemi etkisiyle değişime uğramıştır. Cami dikdörtgen planlıdır. Abdülmecit döneminin ampir üslubu bulunmaktadır. İnşa malzemesi kabayonu taştır. Minber, mihrap ve iç mekânın ortasında yer alan kubbede kalem işi süslemeler yer almaktadır. 1840 sonrasında son cemaat yeri yapılmıştır. Yapının orijinal kitabesi olmamakla birlikte 1840 yılında onarım ve tamir kitabesi bulunmaktadır.

Fevziye Camii

16. yüzyılda Sultan Kanuni Sultan döneminde sadrazam Rüstem Paşa'nın kethüdası İzmitli Mehmet Bey tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. II. Mahmut döneminde Kaptan-ı Derya Fevzi Paşa tarafından yeniden yaptırılmıştır. Yapı adını buradan almıştır. Fevziye Camii, inşa sürecinden itibaren 1719 yılında deprem, 1756-57 yılında yangın, 1836 yılında yangın,1894 yılında deprem, 1999 yılında deprem nedeniyle hasar ve yeniden inşa görmüştür. 1896 yılında, II. Abdülhamid döneminde bugünkü mevcudiyetini kazanmıştır. Plan olarak dikdörtgen planlı içten asma kubbeli caminin son cemaat yeri, geniş bir avlusu ve şadırvan bulunmaktadır. Batılılaşma dönemi mimarlık özelliklerini göstermektedir. Dış cephede barok süslemeleriyle birlikte fevkani bir yapıdır.

Fevziye Camii

İmaret Camii

16. yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde defterdar Abdüsselam Çelebi tarafından inşa edilmiştir. Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Kâgir malzeme kullanılmıştır. Yapıda süsleme görülmez.

İmaret Camii

Yalı Camii

Yapının inşa tarihine dair iki farklı düşünce vardır. İlk inşa tarihi olarak 1703 veya 1905-7 tarihi verilmektedir. Dörtgen planlı, kâgir malzeme ile inşa edilmiştir.

Yalı Camii

Akça Cami

Akça İbrahim Ağa tarafından 1328 yılında yaptırılmıştır. Yapı inşa edildiği tarihten bu yana çeşitli onarımlar geçirmiştir. Güncel vaziyeti kare plana sahiptir. Düzgün kesme taş inşa malzemesi olarak kullanılmıştır.

Alaca Mescit

1598 yılında El Hac Mustafa Bin Mehmet Bey Gümüşzade tarafından yaptırılmıştır. Kare planlı olarak inşa edilmiştir. Ancak geçirdiği onarımlarla birlikte dikdörtgen plana dönüşmüştür. Duvar inşa malzemesi olarak kabayonu taş kullanılmıştır. 1963 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ve 1999 depreminin ardından onarım görmüştür.

Yumurtacı Mescidi

1631 yılında Hacı Hasan tarafından inşa edilmiştir. Yapı kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. İnşa malzemesi olarak kabayonu taş, kesme taş kullanılmıştır. Örtü malzemesi ise ahşap malzemedir.

Baç Camii (Çınarlı Camii, Urgancı Ahmet Camii)

19. yüzyılın başında Urgancı Ahmet Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Halk arasında Çınarlı Cami ola-

Baç Camii

rak bilinmektedir. Osmanlı döneminde kervanlardan alınan gümrük vergisinin adı olan baç vergisi nedeniyle cami bu adla anılmaktadır. Güncel haliyle yapı, kare plana sahiptir. Kâgir malzeme kullanılmıştır.

Tepecik Camii

Yapım tarihi ve yaptıran kişi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kareye yakın planlı, düz ahşap tavanlı, kırma çatılıdır. Geçirdiği onarımlar hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

Tepecik Camii

Hacı Ayvaz Camii

Yapı kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Caminin çatı örtü sistemi kırma yapıdır. İnşa edildiği konum gereği fevkani tarzdadır.

Hacı Ayvaz Camii

Veli Ahmet Zeytinli Bahçe Camii

Dikdörtgen planlıdır. Yapı birimleri herhangi bir süsleme ögesi göstermez. Yapının inşa edildiği konum gereği fevkani tarzdadır.

Hüseyin Paşa Cami

III. Selim'in sütkardeşi Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Yapı kuzey-güney yönünde dikdörtgen planlıdır. Duvar malzemesi kâgirdir. Ahşap tavan ve çatıya sahiptir. Yapı çeşitli nedenlerden dolayı birçok onarım görmüştür. Minare orijinaldir.

Akçakoca Camii (Dere Camii)

14. yüzyıl tarihinde inşa edildiği düşünülmektedir. Akçakoca tarafından İzmit'in fethedilmesinin ardından inşa edildiği düşünülmektedir. Güncel hâli dikdörtgen planlıdır. Kâgir duvarlı, ahşap saçak örtü sisteminin kullanıldığı sade bir yapıdır. Yapı çeşitli tarihlerde deprem gibi nedenlerden dolayı onarımlar görmüştür. Günümüzde, halk arasında Dere Camii olarak bilinmektedir.

Akçakoca Camii

Zıbıncı Mescidi

Yapının inşa kitabesi yoktur ancak mescidin ahşap kapısı üzerindeki Hicri 1222 (M 1807) yapım tarihi olarak referans alınmaktadır. Yapı dikdörtgen planlı, fevkani, taş temel üzeri kâgir duvarlıdır. Mihrap bölümünde kandil ve perde motifi bulunmaktadır.

Zıbıncı Mescidi

Portakal Mescidi

1778 yılında Portakaloğlu Mustafa Ağa tarafından inşa edilmiştir. Yapının geçirdiği onarımlar hakkında herhangi bir bilgiye bulunmamaktadır. Güncel planı karedir ve minaresi yoktur. Mescit üst pençeleri alçı vitraydan yapılmıştır. Mihrabın üst kısmında ise yuvarlak formlu pencere kullanılmış. Yapı taş malzemeli subasman üzerine inşa edilmiştir. Yapının cephelerinde tuğla malzeme kullanılmıştır.

Hacı Ahmet Mescidi

Hacı Ahmet tarafından 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Kare planlıdır. Yapının minaresi yoktur. Süsleme görülmez. Mihrap çıkıntısı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Zeynep Hatice Kurtbil, "Pertev Paşa Külliyesi", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/pertev-pasa-kulliyesi (22.08.2021); Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında Kocaeli-İzmit-Gebze (haz. Ahmet Nezih Galitekin), İstanbul 2010, s. 71; Natalie Ülker Sönmez, *Mimar Sinan Menzil Külliyelerinden; İzmit Pertev Paşa Külliyesi*, (Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sakarya, 2010, s. 21; Volkan Şenel, "İzmit'in Fetih Simgesi Gazi Süleyman Paşa Cami (Nam-ı Diğer Orhan Cami)", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2017, s. 2755-2758; Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli Büyükşehir Kültür Yay., Kocaeli, 2007, s. 93; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti (1839-1938)*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. Kocaeli, 2009, s. 112; Suphi Saatçi, "Mimar Sinan'ın Kocaeli'deki Eserleri", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı, 2018, s. 55; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/portakal-mescidi-tarihi-aydinlandi/14318.

Burak DEMİR

İZMİT ÇEŞMELERİ

Günümüze Ulaşan ve Ulaşmayan Tarihi İzmit Çeşmeleri

Antik döneme kadar uzanan köklü bir tarihe sahip olan İzmit, Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir geçiş noktası üzerinde bulunmaktadır. Bu nedenle tarihin her döneminde birçok medeniyet bu bölgeyi ele geçirebilmek için birbiriyle mücadele etmiş, burayı kendine yurt edinmiştir.

Roma'dan Bizans'a, Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine kadar uzanan tarihsel süreçte, birçok medeniyetin izlerini üzerinde taşıyan İzmit'in kültürel mirasının bir parçası da çeşmelerdir. Saray mensuplarının, önemli devlet adamlarının/kadınlarının, yerel yöneticilerin ve halkın yaptırmış olduğu çeşmeler, su medeniyeti tarihimizin önemli örneklerini oluşturmaktadır. Meydanlara, sokak başlarına/aralarına, mahalle girişlerine, camilerin yakınına yapılan çeşmelerin İzmit tarihinde ayrı bir yeri vardır.

Tarihi İzmit çeşmeleri detaylı olarak incelendiği zaman, Roma, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait, farklı model ve üslupta inşa edilmiş çeşme yapılarının olduğu görülmektedir. Paşasuyu, Çenesuyu, Ayşe Kadın (Kahya Kadın), Topçuoğlu, Yenimahalle, Akpınar, Kayapınarı su kaynakları ve yollarıyla beslenen İzmit çeşmelerinin bir bölümü, günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Günümüze Ulaşan Tarihi Çeşmeler

Nymphaion Çeşmesi, Canfeda Kethüda Hatun Çeşmesi, Saat Kulesi Çeşmeleri, Sırrı Paşa Konağı Çeşmesi, Gar Binası Çeşmesi, Hacı Emine Hanım (Tüysüz) Çeşmesi, Zeliha Hanım Çeşmesi, Nebihoca Çeşmesi, Veyisler Çeşmesi, Çağırgan Çeşmesi, Ali Ağa (Nev) Çeşmesi, Kabaran Çeşmesi, Gündoğdu (Mihaliç) Çeşmeleri, Akmeşe Işık (Manastır) Çeşmesi,

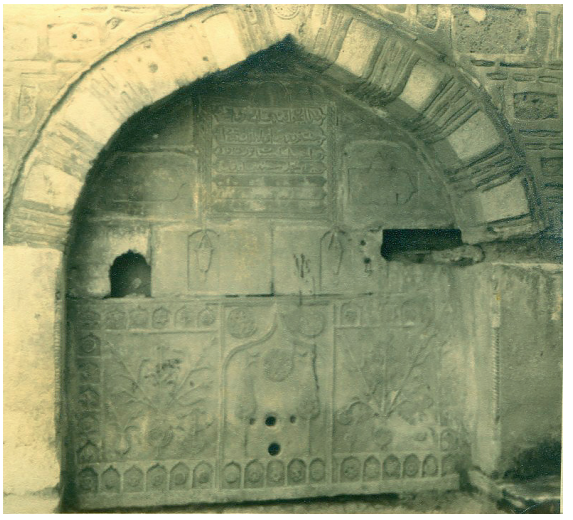

Günümüze ulaşamayan bir İzmit Çeşmesi

Pertev Mehmed Paşa (Yeni Cuma) Çeşmesi, Hacıhızır Mahallesi Çeşmesi, Kertil Tekke Çeşmesi, Topçu Çeşmesi, Hacıhasan Çeşmesi, Çakmaklı (Duvar) Çeşmesi, Müşir İbrahim Paşa Çeşmesi, Sümerbank Çeşmesi, İkizli Çeşme, Fadime Ana/Hasan Ağa Çeşmesi, Köstenceli Tahsin Efendi Çeşmesi, Şekerci Nüzhet Bey (Duvar) Çeşmesi, 50. Yıl (Duvar) Çeşmesi, Eski Çeşme, Yumurtacı Çeşmesi, Veliahmet Çeşmesi.

Günümüze Ulaşmayan Tarihi Çeşmeler

Tozlu Mehmet Paşa (Tozluoğlu-Gümüşoğlu) Çeşmesi, Karabaş Çeşmesi, Fevzizade Mehmed Efendi Çeşmesi, Nureddin Paşa Caddesi Çeşmesi, Hacı Maksud Çeşmesi, Hacı Salih Çelebi Çeşmesi, Şehit Yüzbaşı Müntaz Bey Çeşmesi, Tabakhane Caddesi Çeşmesi, Hacı Ayvaz Çeşmesi, Davut Paşa Çeşmeleri, İzmit Tersane Çeşmesi, Soğuklu Çeşmesi, Tepecik Çeşmesi, Zeytinli Çeşmesi, Dibek Çeşmesi, Aynalıkavak Çeşmesi, Tulkuk Çeşmesi, Acı Çeşmesi, Çukur Çeşmesi, Acısu Çeşmesi, Arap Hızır Efendi Çeşmesi, Kuru Çeşme, Sümüklü Çeşmesi, Debbâğhane Çeşmeleri, Helvacı Çeşmesi, Zıbınlı (Zıbıncı) Çeşmesi, Gümüşlü Çeşmesi, Yangıncı Çeşmesi, Akbıyık Çeşmesi, Yukarıpazar Çeşmesi.

Nymphaion Çeşmesi

Yunan mitolojisinde su, orman ve dağ perileri olan nymphe'lere adanmış çeşme yapılarına "Nymphaion (Antik Roma'da Nympheum)" denmektedir. Antik dönemden günümüze ulaşan Nymphaion yapılarının önemli örneklerinden birisi de, İzmit'te Hacıhasan Mahallesi'nde, Yeni Turan Okulu'nun doğusunda bulunmaktadır.

Nymphaion Antik Çeşmesi'nin bulunuş hikâyesi, çeşmenin üzerinde bulunan tarihi konakla ilgilidir (Bu konak Kültür Bakanlığı tarafından 1979 yılında tescillenerek koruma altına alınmıştır). Geleneksel İzmit konaklarının güzel bir örneği olan yapı, orijinal hâliyle günümüze ulaşamamış olup konağın doğu cephesindeki kısmının (3/2'lik bölümü) yıkılarak

yerine yeni bir bina inşa edilmesi sırasında Nymphaion Antik Çeşmesi'nin varlığı tespit edilmiştir. Bu nedenle halk arasında bu konağa "mahzenli ev" de denilmektedir.

Antik çeşmenin konağın altına doğru uzanan kalıntılarıyla ilgili detaylı arkeolojik kazılar yapılamadığından, yapının yayılım alanı ve planı net olarak çıkarılamamış, gerçek ölçüleri elde edilememiştir. 1930'lu yıllarda burada yapılan araştırmalar ve Nezih Fıratlı tarafından 1950'li yıllarda Nymphaion'da gerçekleştirilen tespitler oldukça önemlidir. Bu çalışmalarda yapının tespit edilebilen cephesinin 24 m'den fazla olduğu, duvar yüksekliğinin 4 m olduğu ve duvar kalınlığının 1 m'yi geçtiği görülmüştür. Nymphaion'la ilgili araştırma yapan bir diğer isim de Sencer Şahin olup Şahin, yapıyı iki nişli olarak tanımlamış ve yazıtlardan dolayı MS II. yüzyılda yaşanan büyük deprem sonrası yapının İmparator Hadrianus tarafından onarılması nedeni ile yazıtlarda imparatorun isminin yazılı olduğunu belirtmiştir.

Nymphaion Antik Çeşmesi'nin, tarihi konağın güneyindeki bahçesinde kalan mermer kaplamalı zemine sahip bölümü ve Korint nizamlı mermer mimari yapı elemanları bugün dahi görünebilmektedir. Antik çeşmeye ait bahçede bulunan yüksek plastik işçilikli, bitkisel karakterli mermer mimari elemanların bir kısmı ise Kocaeli Müzesi'ne götürülerek koruma altına alınmıştır.

Nymphaion'un su kaynağı hakkında kesin bir bilgi ve bulgu mevcut değildir. Mahalle sakinleri çeşmenin su kaynağının kendi bulunduğu alandan çıktığını bildirmektedir.

Yapıldığı devrin tarihi, mimari ve estetik özelliklerini üzerinde barındıran Nymphaion Antik Çeşme'si, Anadolu'da Antik dönemde yapılan ve günümüze ulaşan en büyük anıtsal çeşme yapılarından birisidir.

Canfeda Kethüda Hatun Çeşmesi

İzmit'te, 16. yüzyılda Sultan Murad döneminde yaptırılmış olan çeşmelerdendir. Sarayda kethüda olarak görev yapan ve hayırsever bir zat olan Canfeda Kethüda Hatun tarafından, Orhan Mahallesi'nde bulunan Gazi Süleyman Paşa (Orhan) Camii karşısına yaptırılmıştır.

Canfeda Hatun, kendi ismi ile anılan bu çeşme için bir vakıf kurmuş, hayrının devamı için akarlar bırakmıştır. Canfeda Hatun'un Kocaeli'de dahil olmak üzere pek çok yerde hayratı bulunmaktadır. (İstanbul Karagümrük Kethüda Kadın Camii, İzmit Kilez Deresi Kız Köprüsü vb.) Çeşme zamanla harap olunca, Sultan II. Mahmud döneminde sarayda görevli hazinedar ustası Süeda Usta tarafından 1826 yılında suyun kaynağından itibaren tamir ettirilmiştir.

Kareye yakın planlı olan çeşmenin yapımında, kesmetaş, tuğla ve mermer malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin mermerden yapılmış aynalığı vardır. Aynalık üzerinde oyma tekniğinde yapılmış süslemeye yer verilmiştir. Mermerden yapılmış olan çeşme yalağı, küçüktür. Çeşmenin üst kısmında II. Mahmud döneminde yapılan onarımı gösteren sülüs hatlı kitabe

Canafeda Kethüda Hatun Çeşmesi

bulunmaktadır. Altı satırdan oluşan kitabe oldukça büyüktür. Onarım kitabesinde şunlar yazmaktadır:

(1) Sahibetü'l-hayrat Canfedâ Kethüda Kadın merhûmenin İznikmid derûnunda inşâ ve icrâsına muvaffaka oldukları

(2) çeşmeleri su yollarının murûr-i zaman ile müşrif-i harâb ve mu'attal olmağla

(3) mu'ahharan menba'ından külliyen ta'mir ve çeşmelere icrâya muvaffak olan hâlâ ser levha-i

(4) şehinşâh-ı cihân hazret-i Gâzi Sultân Adlî Mahmûd Hân medde zilâl-i

(5) devletehü ilâ ahiri'd-devrân efendimiz hazretlerinin harem-sarây-ı hümâyûnlarında hazinedâr ustalık

(6) rütbe-i celilesiyle şerefyâb olan aliyyetü'ş-şân Su`âda Usta hazretlerinini i'mârına muvaffak oldukları hayrâtdır. Sene 1242 (M.1826)

Kitabenin üst kısmında alınlık yer almaktadır. Alınlığın ortasında Sultan II. Mahmud'un tuğrası bulunmaktadır. (Tuğra, daha sonraki dönemlerde kazıtılmıştır.) Canfeda Kethüda Hatun Çeşmesi'nin kitabesi, İzmit'te bulunan Osmanlı dönemi çeşmeleri içerindeki en büyük onarım kitabesidir.

Canfeda Kethüda Hatun Çeşmesi, İstanbul II. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1987 yılında tescillenerek koruma altına alınmıştır.

Çeşme, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İSU Genel Müdürlüğü tarafından 2008 yılında restore edilmiştir. Yapılan bu restorasyonda, çeşme kitabesi varaklanmış, Sultan II. Mahmud'un daha sonraki dönemlerde kazıtılan tuğrasının bir replikası üretilerek yerine konulmuştur.

Zeliha Hanım Çeşmesi

Orijinal adı hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız çeşme, 18. yüzyılda Zeliha Hanım adlı bir hayırsever tarafından onarılarak yenilenmiştir. Bu vesileyle "Zeliha Hanım Çeşmesi" olarak anılmaya başlanılmış olup "Kapanca Sokak Çeşmesi" olarak da tanınmaktadır. Osmanlı döneminde genellikle Rum tebaanın yaşamış olduğu Kapanca Sokak'ta bulunan, tek çeşmedir.

Kapanca Sokak'ta 189 ada, 16 parseldeki evin sokağa cephe veren güney bahçe duvarında yer almaktadır. Çeşmenin üst bölümü, evin bahçesi ile aynı hizada olup ön cephesi ise Kapanca Sokak'a bakan bahçe duvarı ile aynı hizadadır.

Çeşmenin ön cephesinde kemerli aynalık içerisinde bulunan mermer kitabede, yapının 1783 yılında inşa edildiği ifade edilmektedir:

Maşallah
Bu çeşme haznesi tecdidin eyleyen merhum
İnce el-hac Muhammed Ağa zevcesi Zeliha'dır.
Deyince besmele her derde ider derman
Hayat cümle eşya kamu minel'ma'dır.
Sene Hicri 1198 (M.1783)

Tek yüzlü duvar çeşmeleri sınıfına giren çeşme, dikdörtgen planlıdır. Çeşmenin inşasında taş, tuğla ve mermer malzeme kullanılmıştır. Yığma tekniğinde inşa edilmiş çeşme, almaşık duvar örgüsüne sahiptir. Çeşmenin su haznesi, yaslandığı duvarın içerisindedir.

Harman tuğladan yapılmış sivri kemerli çeşmenin, mermer aynalığında onarım kitabesi vardır. Sivri kemer içerisinde kazıma tekniğinde iki adet selvi motifi bulunmaktadır. Tek parça mermerden yapılan çeşme aynalığında, selvi ağacı motiflerinin çevresi yaprak desenli çerçeve ile çevrelenmiş olup ortasında musluk yeri vardır. Çeşmenin özgün lülesi/musluğu günümüze ulaşmamıştır. Yalak kısmı sonradan ilave edilmiştir. Orijinalinde taş olan yalak kısmı sonradan dökme mozaik olarak yapılmıştır.

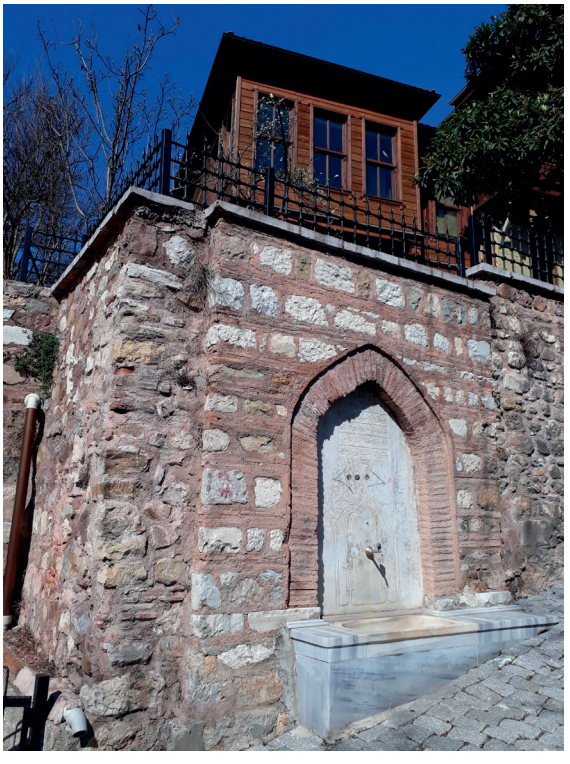

Zeliha Hanım Çeşmesi

Zeliha Hanım Çeşmesi, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1979 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Kabaran Çeşme

Hacıhızır Mahallesi'nde (403 ada, 28 parsel) bulunan Kabaran Çeşme'nin inşa tarihi ve banisi kesin olarak tespit edilememiştir. Kitabesi günümüze ulaşmayan çeşmenin mimari özellikleri ve benzer örneklere bakılarak, Osmanlı Dönemi'nde (18 veya 19. yüzyılda) yapıldığı tahmin edilmektedir. Yapı günümüzde, İzmit Belediyesi mülkiyetinde bulunmaktadır.

İzmit'le ilgili bazı kaynaklarda bu çeşmeye dair bilgilerde karışıklıklar vardır. Çeşmeden "Hacıhızır Mahalle Çeşmesi ve Hacıhızır Mahallesi 24. Sokak Çeşmesi" olarak bahsedilmiş olsa da 1926 yılı İzmit şehir planı paftalarında tarafımızca yapılan inceleme-karşılaştırmada bu yapının "Kabaran Çeşme" adıyla kayıtlara geçildiği tespit edilmiştir.

Kabaran Çeşme, kareye yakın dikdörtgen formlu bir plan şemasında inşa edilmiş olup çeşmenin yapımında tuğla, taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Üç cepheli olan çeşmenin arka cephesi, eğimli arazi nedeniyle toprakla örtülüdür. Çeşmenin su haznesi, görünmeyen arka bölümde bulunmaktadır. Sivri kemerli çeşmenin kemer başlangıçları, taş üzengi düzeneklerle belirgin hâle getirilmiş, vurgulanmıştır. Çeşmenin üst kısmına hareketlilik kazandırmak için kirpik saçak uygulanmış, üstü geometrik formlu taş malzeme ile kapatılmıştır. Çeşmenin mermerden yapılmış aynalığı ve yalağı vardır. Aynalığı üzerinde kaş kemerli oyma süslemeye yer verilmiştir. Çeşme yalağı günümüzde yol seviyesinin altında kalmıştır.

Kabaran Çeşme, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2008 yılında tescil edilerek koruma altına alınmış, 2008 yılında İzmit Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

Tabakhane Çeşmesi (günümüzde mevcut değil) ve Topçu Çeşmesi'yle benzer özellikler gösteren Kabaran Çeşme, geleneksel İzmit çeşmelerinin mimari özelliklerini üzerinde barındırması yönüyle dikkat çekmektedir.

Ali Ağa (Nev) Çeşmesi

İzmit Hacıhasan Mahallesi'nde (369 ada, 2 parsel) bulunan Ali Ağa (Nev) Çeşmesi, 1884/1885 yılında Ali Ağa isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin inşa kitabesi doğu cephe (ön cephe) üzerinde yer almakta olup üzerinde şu bilgiler yer almaktadır:

Yaptı bu nev çeşmeyi Ali Ağa-yı pâk-nihâd
Çeşme-i ayn-ı hayâtdır misk iç ya anber iç

Su içün çekme kasâvet susadım dime sakın
İster al doldur sebû ister vudû kıl ister iç
Zümre-i atşâna itdim Vasfiyâ ben de salâ
Besmeleyle kâne kâne çeşmesârdan kevser iç
Merhûm Hacı İsmail Ağa damadı Ali Ağa'nın hayrâtıdır
1302 (M.1884/1885)

Kare plan şemasına sahip olan çeşmenin inşasında, bölgedeki taş ocaklarından getirilmiş koyu kırmızı renkli taş, mermer ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Tonoz örtülü yapının üzeri düz olarak bırakılmıştır. Çeşmenin üç cephesi (doğu, kuzey, güney) taş kaplı olup arka cephesi ise kot farkı nedeniyle toprakla kaplıdır. Doğuda bulunan ön cephe oldukça hareketlidir. Yuvarlak taş kemer, kemerin oturduğu küçük sütunceler, mermer kitabe, maşrapalık, lüle, devşirme malzemeden yapılmış yalak, üst bölümdeki taş saçak silmeler ve küçük alınlık, duvar köşelerinin yuvarlak geçişleri, ön cephedeki hareketliliği artıran unsurlardır.

Ali Ağa (Nev) Çeşmesi, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 10.11.1979 tarih ve 11612 sayılı karar ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Ali Ağa (Nev) Çeşmesi, İzmit'teki bazı yapı ve eski duvarlarda karşımıza çıkan yöresel koyu kırmızı renkli taşla yapılmış önemli örneklerden birisidir.

Akmeşe Işık (Manastır) Çeşmesi

Akmeşe (eski adıyla Armaş), Osmanlı döneminde Ermeni tebaaya mensup gayrimüslim halkın yaşadığı önemli bir yerleşim alanıdır.

Akmeşe Atatürk Mahallesi'nde (2134 parsel) bulunan Akmeşe Çeşmesi, halkın su ihtiyacını karşılamak için bir meydan çeşmesi olarak 1827 yılında yapılmıştır. Yapının günümüze ulaşmayan orijinal yapım kitabesinin çeşmenin güneybatı cephesinde yer aldığı belirtilmektedir. Bu kitabenin İstanbul Balıklı Ermeni Mezarlığı'nda bir kopyası yapılmış olup üzerinde şu ifadeler yer almaktadır:

"İçi sevinç içinde olanlar, bu çeşmeden su için ve bu bölgedeki bitkileri sulayın"
Işık Çeşmesi-1885

Kare plan şemasına sahip olan çeşme 7,90 x 7,90 m ölçülerinde olup, duvar kalınlığı 90 cm'dir. Çeşmenin inşasında Kandıra taşı olarak bilinen kesme taş, moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. İki sıra tuğla bir sıra taş kullanılarak almaşık duvar örgüsü tekniğinde yapılmış olan duvarlar çeşmenin cephelerini hareketlendirmiştir. Duvarların hepsinin köşeleri pahlanmıştır. Yapının üzeri kubbe ile örtülü olup kubbeye geçişlerde pandantif kullanılmıştır. Kubbe dışarıdan kurşunla kaplıdır. Çeşmenin su haznesi bölümüne, kuzeybatıda bulunan küçük bir açıklıktan giriş verilmiştir. Çeşmenin kuzey, güney ve batı cephelerinde tuğla kemerli çeşme nişleri bulunmaktadır. Çeşme nişlerinin içi de almaşık duvar örgülüdür. Çeşme aynalıkları ve kurnaları taştır. Çeşmenin en dikkat çekici mimari özelliklerinden birisi de beden duvarlarının bitiminde başlayarak tüm cepheleri dolanan taş korkuluk uygulamasıdır. Bu uygulama Kocaeli bölgesindeki nadir örneklerdendir.

Işık Çeşmesi, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2004 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

İzmit Belediyesi mülkiyetinde olan Işık Çeşmesi, belediye tarafından 2013 yılında restore edilmiştir.

Hacı Emine Hanım (Tüysüz) Çeşmesi

İzmit Hacıhasan Mahallesi'nde (397 ada, 6 parsel) Tüysüz Sokak'taki parkta bulunan Hacı Emine Hanım Çeşmesi, 1749/1750 (H. 1163) yılında Hacı Emine Hanım adlı bir hayırseverin vasiyeti üzerine yaptırılmıştır. Çeşmenin inşa kitabesi batı cephesinde yer almakta olup üzerinde şu bilgiler yer almaktadır:

Emine Hacce zâtül-hayr merhume
Vasiyet ile itdi çeşme-i icrâ
Gelüb bir teşnigâr dedi târihini
Şehîd-i kerbêla adına iç mâ
Sene 1163

Dikdörtgen planlı (plan asimetriktir) çeşmenin inşasında taş, tuğla ve mermer malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin üstü tuğla malzemeden yapılmış beşik tonozla örtülmüştür. Çeşmenin cepheleri birbirinden farklı kotlara sahiptir. Yapının batı ve kuzey cepheleri almaşık duvar tekniğinde inşa edilmiş olup bu cephelerde tuğla malzeme kullanılarak yapılmış sivri kemerli çeşme nişleri bulunmaktadır. Çeşmenin mermer inşa kitabesi batı cephededir. Çeşmenin yalakları (batı-kuzey) mermerden yapılmış olup dikdörtgen formludur. Çeşmenin batı ve kuzey cephelerindeki sivri kemerli çeşme nişleri içerisinde bulunan aynalıklar mermerden yapılmış olup, bitki süslemelerne sahiptir. Süslemelerde, batı cephede selvi ağacı ve lale motiflerine, kuzeyde ise vazo içerisinde çiçeklere yer verilmiştir. Çeşmenin kuzey cephesinde, orijinalde kalemişi bitki süslemeleri yer almakta iken bu nadir süslemeler günümüze ulaşmamıştır.

Hacı Emine Hanım Çeşmesi, İstanbul II. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 1987 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Pertev Mehmet Paşa (Yeni Cuma) Külliyesi Çeşmesi

Pertev Mehmet Paşa Külliyesi, İzmit'te yapılmış olan bir menzil (konaklama yeri) külliyesidir. Pertev Mehmet Paşa adına -ölümü sonrası vasiyeti gereğince- kethüdası Sinan Ağa tarafından Mimar Sinan'a 1579 yılında yaptırılmıştır. Külliye ilk yapıldığında cami, kervansaray, sıbyan mektebi, aşevi, çeşme ve dükkânlardan oluşmaktaydı.

Bu yapı birimlerinden birisi olan çeşme, külliyenin arka avlusunun güneybatı köşesinde avlu beden

Pertev Mehmet Paşa Külliyesi Çeşmesi

duvarının dış cephesinde insanlar ve hayvanlar için yapılmış bir çeşme grubudur. Çeşmenin inşa kitabesi sivri kemer içerisinde yer almakta olup, üzerinde şu bilgiler yer almaktadır:

Çeşme-i latif Pertev Mehmed Paşa
Sene 987 (M.1579)

Pertev Mehmet Paşa Çeşmesi iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm insanların su içmesi için yapılmış, üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbe sekizgen kasnak üzerine oturmaktadır. Çeşmenin ön cephesinde kesme taş malzeme kullanılmış, sivri kemerli çeşme nişine yer verilmiş, kubbe saçaklarında kirpi saçak uygulanmış ve çeşme cephesi silmelerle hareketlendirilmiştir. Çeşme kitabesi, sivri kemer nişi içerisinde bulunmaktadır. Çeşmenin ikinci bölümü ise hayvanların su içmesi için yapılmış olup, iki bölümden oluşmaktadır. Her iki bölümde tuğla malzeme ile yapılmış kemerler vardır.

Pertev Mehmet Paşa Çeşmesi, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 10.11.1979 tarih ve 11612 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

İzmit Saat Kulesi Çeşmeleri

İzmit Saat Kulesi, Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 25. yıldönümü anısına mutasarrıf Musa Kazım Bey ve belediye başkanı Saffet Bey'in girişimleriyle İzmit Belediyesi tarafından Saray Yokuşu üzerindeki tepede yaptırılmıştır (27. yıldönümünde açılabilmiştir). Mimarı Vedat Tek Bey'dir.

Saat kulesinin inşasında kesme taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Neoklasik üslupta, dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiş olan kule dört bölümden oluşmaktadır. Kulenin kuzey cephesinde giriş kısmı bulunmaktadır. 1. katın kenarlarında mermer sütunlara, üç cephesinde ise (doğu, batı, güney) çeşmelere yer verilmiştir. Basık kemerli çeşmelerin yüzeyleri tamamen mermer kaplı olup oval formlu kurnaları oldukça dikkat çekicidir. Çeşme nişlerinin kenarlarında kare şeklinde mermer sütunceler bulunmaktadır. Çeşme aynalığında, yay içerisinde ay yıldız, ay yıldızın altında oyma ve kabartma tekniğinde yapılmış çelenk süslemesi vardır. Eklektik mimari özelliklerin görüldüğü çeşmelerin üst kısmındaki bordürlerde, kitabe kuşakları bulunmaktadır.

Şehrin sembolü haline gelen saat kulesinin üç cephesinde yer alan çeşmeler, saat kulesi çeşme modeliyle Kocaeli'deki tek örnektir. 1971 yılında SEKA Genel Müdürlüğü'nün katkıları ile 2006 yılında da Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir.

İzmit Saat Kulesi Çeşmeleri, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 10.11.1979 tarih ve 11612 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Şekerci Nüzhet Bey (Duvar) Çeşmesi

İzmit Hacıhasan Mahallesi'nde (401 ada, 4 parsel) bulunan Şekerci Nüzhet Bey (Duvar) Çeşmesi, 1950'li yıllardan sonra, İzmit esnaflarından olan Nüzhet Çınar isimli bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır.

Dikdörtgen planlı çeşme, Selim Sırrı Paşa Konağı avlu istinat duvarının yanına yapılmış, bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin inşasında tuğla, taş ve mermer malzeme kullanılmıştır. Yapının üzeri düz olarak kapatılmıştır. Çeşmenin arka cephesi istinat duvarına, ön cephesi ise yola bakmaktadır. Dikdörtgen formlu olan yapının ön cephesi sadedir. Ortada tuğla malzeme ile oluşturulmuş sivri kemerli çeşme nişi, yanlarda ise yine tuğladan yapılmış köşe sütunları, üst bölümde tuğladan oluşturulmuş silme kuşağı vardır. Silme kuşağın altında kirpi saçak bulunmaktadır. Çeşme kurnası mermerdir.

Şekerci Nüzhet Bey Çeşmesi, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 2003 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Nebihoca Çeşmesi

İzmit Nebi Hoca Mahallesi (eskiden köyü) meydanında bulunan çeşme Osmanlı döneminde yapılmıştır. Yöre halkı tarafından önceden var olduğu ifade edilen inşa kitabesi günümüze ulaşmamıştır. Kocaeli'de bulunan meydan çeşmelerinin örneklerindendir.

Kare plan şemasına sahip olan çeşmenin inşasında taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Üst örtü sistemi hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız çeşmenin, düz çatılı olduğu düşünülmektedir. Beden duvarlarından çatıya geçiş aşamasında, tuğlalardan bir kuşak oluşturulmuştur. Dört cephesi olan çeşmenin, güneydoğu ve güneybatı cepheleri önemlidir. Güneydoğu cephesinde tuğla malzeme kullanılarak yapılan sivri kemerli çeşme nişi bulunmaktadır. Kemerin alt bölümünde her iki yakada maşrapalık bulunmakta olup maşrapalık bölümleri de küçük tuğla kemerlidir. Yapının güneybatı cephesinde tuğladan yapılmış yuvarlak kemer yer almaktadır. Kemer bulunan her iki cephede de devşirme malzeme (lahit) kullanılarak oluşturulmuş yalaklar vardır. Bu uygulama Kocaeli bölgesi köy çeşmelerinde yoğun olarak görülen bir durumdur (çeşmenin duvarlarında da devşirme malzeme kullanılmıştır).

Nebihoca Çeşmesi, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.12.2004 tarih 1375 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Tescil harici alanda kamu mülkiyetinde olan Nebihoca Çeşmesi, İzmit Belediyesi tarafından 2015 yılında restore edilmiştir.

Gündoğdu Çeşmeleri

Gündoğdu (eski adı Mihaliç köyü, şimdi ise Gündoğdu Mahallesi), Osmanlı döneminde Rum tebaaya mensup gayrimüslim halkın yaşadığı bir yerleşim alanıdır.

İzmit Gündoğdu Mahallesi'nde bulunan ve Osmanlı döneminden kalan üç çeşme "Gündoğdu Çeşmeleri" olarak bilinmektedir. 604, ada 1 parselde bulunan çeşme 1 nolu, 667 ada, 14 parselde bulunan çeşme 2 nolu, 609 ada, 11 parselde bulunan çeşme ise 3 nolu çeşme olarak adlandırılmaktadır.

Gündoğdu Çeşmesi

1 nolu Gündoğdu Çeşmesi dikdörtgen planlı, tek yüzlü duvar çeşmesi olarak yapılmıştır. Ön cephedeki kemer üzerinde bulunan kitabeye göre çeşme, "Teodoris ve Zumbulya" adlı iki kişinin katkılarıyla 1674 yılında inşa edilmiştir. Çeşmenin inşasında, kesme taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Kesme taştan yapılmış yuvarlak kemerli çeşme nişine sahip olan yapının üst örtü sisteminin düz olduğu tahmin edilmektedir. Çeşme yalağı, devşirme bir lahit kapağından yapılmıştır. Yuvarlak kemer içerisinde niş yüzeyinde, bir adet çeşme lülesi vardır.

2 nolu Gündoğdu Çeşmesi dikdörtgen plan şemasına sahip olup üstü tonoz örtülüdür. Çeşmenin kemer aynalığındaki kitabeye göre "Stoyanis oğlu Rakis" adlı bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Yapı taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşmenin tuğladan yapılmış basık sivri kemeri, alt bölümde devşirme blok taşlara oturmaktadır. Kemer içerisinde faklı yapılara ait devşirme malzeme kalıntıları görülmekte olup ebatları birbirinden farklı büyük taşlar vardır. Maşrapalık bölümü oldukça basittir. Çeşme yalağı dikdörtgen formlu olup, taştan yapılmıştır. 2 nolu Gündoğdu Çeşmesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından 2013 yılında restore edilmiştir.

3 nolu Gündoğdu Çeşmesi dikdörtgen planlı bir duvar çeşmesidir. İnşasında taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Kitabesi üzerinde herhangi bir bilgi yer almayan çeşmenin yapım tarihi tespit edilememiştir. Çeşmenin mimari olarak en dikkat çekici yanı, yapıda kaş kemer kullanılmasıdır. 3 nolu Gündoğdu Çeşmesi, bu yönüyle Kocaeli'deki nadir örneklerden birisidir.

Gündoğdu Çeşmeleri, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2010 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Selim Sırrı Paşa Konağı Çeşmesi

İzmit mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa tarafından 19. yüzyılın sonunda Hacıhasan Mahallesi'nde inşa edilen konak, özgün mimarisi ve zengin kalem işleriyle Kocaeli'nin önemli sivil mimarlık eserlerindendir.

Konağın ahır bölümü dış duvarına yapışık olarak inşa edilen çeşme, konak çeşmelerinin örneklerindendir. Yapımında Marsilya'dan getirilen tuğla ve mermer malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin mermer aynalık bölümü dikdörtgen formlu yapılmış olup çevresinde geometrik desenli yer karolarıyla bir kuşak oluşturulmuş, karo kuşağın çevresinde ise tuğladan bir çerçeveye yer verilmiştir. Çeşmenin mermerden yapılmış, dikdörtgen formlu yalağı vardır.

Topçu Çeşme

Topçular Mahallesi'nde (377 ada, 1 parsel) yapılmıştır. Osmanlı döneminde yapılan ve kitabesi günümüze ulaşmayan çeşmenin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Çeşmenin bir bölümü, zamanla yapılan istinat duvarı içerisinde kalmıştır.

Dikdörtgen plan şemasına sahip çeşmenin inşasında, tuğla, mermer ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Tuğladan yapılan sivri kemerli çeşme nişinin içerisinde, üç çeşme lülesi deliği olan mermer aynalık vardır. Aynalığın üzerinde kaş kemerli süsleme ve iki çiçek motifi bulunmaktadır. Çeşmenin yalağı devşirme bir lahit kapağı kullanılarak yapılmıştır.

Topçu Çeşme, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 10.11.1979 tarih ve 11612 sayılı kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Hacıhasan Çeşmesi

Hacıhasan Mahallesi'nde (335 ada, 7 parsel) Osmanlı döneminde yapılan ve kitabesi günümüze ulaşmayan çeşmenin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Dikdörtgen planlı çeşmenin inşasında tuğla, taş ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde herhangi bir kemer uygulaması olmayıp iki bölümde tuğlalarla bir hatıl oluşturulmuştur. Oluşturulan bu hatıl çeşmenin cephesini hareketlendirmiştir. Çeşme aynalığında bir adet lüle yer almakta olup aynalığın iki yanında ise tuğladan yapılmış maşrapalık bulunmaktadır.

Hacıhasan Çeşmesi, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.05.2003 tarihli kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Çakmaklı (Duvar) Çeşmesi

Orhan Mahallesi'nde (334 ada, 26 parsel) duvar çeşmesi olarak yapılmıştır. Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan çeşmenin "Çakmaklı" ismini nereden aldığı ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Çeşmenin kitabesi günümüze ulaşmamıştır.

Taş, tuğla ve mermer malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan çeşme iki bölümden oluşmaktadır. Üst bölümde tuğla ile oluşturulan basık yuvarlak kemer bulunmakta, alt bölümde ise mermerden yapılmış ve üzerinde süslemeleriyle tek lüle delikli aynalık yer almaktadır. Aynalık oldukça süslüdür; en üstte iki rozet, rozetlerin altında üç kaş kemer, kemerlerin altında ise yanlarda iki çiçek motifi, ortada selvi ağacı (ortadakinde küçük rozet) bulunmaktadır.

Çakmaklı Çeşmesi, İstanbul II. Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulu tarafından 1995 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

50. Yıl (Duvar) Çeşmesi

Akçakoca Mahallesi'nde 50. Yıl Cumhuriyet İlkokulu bahçesi, kuzey duvarı içine yapılmış bir duvar çeşmesidir. Çeşmenin kitabesi yoktur. "50. Yıl" ismi sonradan verilmiş olup çeşmenin asıl isminin ne olduğu ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Tuğla ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan çeşme iki bölümden oluşmaktadır. Birisi büyük, birisi küçük çeşme yapısına sahip olan 50. Yıl Çeşmesi, bu yönüyle Kocaeli'deki nadir örneklerdendir. Her iki çeşme bölümünde de tuğladan yapılmış yuvarlak kemerli çeşme nişi bulunmaktadır. Büyük kemerli çeşmenin içerisinde kesme taştan yapılmış aynalık vardır. Her iki çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme bulunmamaktadır.

50. Yıl Çeşmesi, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1997 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Eski Çeşme

Akçakoca Mahallesi'nde (186 Ada, 34 Parsel) duvar çeşmesi olarak yapılmıştır. Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan çeşmenin kitabesi günümüze ulaşmamış olup kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Taş ve tuğla malzeme kullanılarak almaşık duvar örgüsü sisteminde inşa edilmiştir. Tuğladan yapılmış sivri kemerli çeşme nişi bulunmakta olup, kısa tutulmuş kemer yanlarda -yatay ve dikey- iki taş üzerine oturmaktadır. Çeşme aynalığı taştan yapılmıştır. Çeşmede başka bir süsleme görülmemektedir. Çeşme kurnası günümüze ulaşmamıştır.

Eski Çeşme, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 02.05.2003 tarihli kararı ile tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Veliahmet Çeşmesi

Veliahmet Mahallesi'nde (356 ada, 7 parsel) meydan çeşmesi olarak yapılmıştır. Osmanlı döneminde inşa edilen ve kitabesi günümüze ulaşmayan çeşmenin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Kare plan şemasına sahip çeşmenin inşasında, tuğla, mermer ve devşirme malzeme kullanılmıştır. Çeşmenin ön cephesinde sivri kemerli çeşme nişi bulunmakta olup kemerin kilit taşında rozete yer verilmiştir. Rozetin ortası yıldız, çevresi yaprak figürlüdür. Sivri kemerin çevresinde devşirme olduğu düşünülen büyük taşlar vardır. Çeşme aynalığı iki kademeli kaş kemerli olup üzerinde bir çeşme lülesi yer almaktadır. Aynalığın üzerinde ortada bir rozet, yanlarda ise iki selvi ağacı bulunmaktadır. Çeşme kurnası dikdörtgen formlu olup, yanlarında taş sekiler vardır.

Veliahmet Çeşmesi, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2011 yılında tescil edilerek koruma altına alınmıştır.

Fadime Ana ve Hasan Ağa (Akpınar) Çeşmesi

Akpınar Mahallesi'nde (eskiden köyü) bulunan çeşme Osmanlı döneminin son yıllarında yapılmıştır. Orijinal hâli hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadığımız çeşmeden, günümüze sadece kitabesi ulaşmıştır. Kitabeye göre yöre halkından Fadime Ana ve Hasan Ağa adlı kişilerin anısına1918 yılında yaptırılmıştır.

Kitabe Metni:

Sahibetü'l-hayrât
ve'l-hasenat merhume
el-muhtace ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr
Fadime ve Hasan Ağa'nın
ruhuna fatiha
fi Zilkade sene 1336 (Ağustos 1918 M.)

Yumurtacı Çeşmesi

Hacıhasan Mahallesi'nde duvar çeşmesi olarak yapılmıştır. Ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Dikdörtgen planlı çeşmenin inşasında taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Tuğladan yapılmış basık kemerli çeşme oldukça tahrip olmuştur. Çeşme kemerinin yanlarda tuğladan yapılmış iki sütun üzerine oturduğu görülmektedir. Çeşme aynalığı ve kurnası günümüze ulaşmamıştır.

Kertil Tekke Çeşmesi

Veliahmet Mahallesi'nde Osmanlı döneminde yapılmış olan çeşmenin kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. İzmit ile ilgili tarihi kaynaklarda bu alanda antik dönemden beri kullanılan su kaynaklarının olduğu belirtilmektedir. Osmanlı döneminde de şehrin önemli mahallelerinden birisi olan Kertil'in bu yapıya adını verdiği ifade edilmektedir. Çeşmenin bulunduğu mevkide Aziz Mahmud Hüdâyi'nin halifelerinden Şeyh Mehmet Efendi tarafından kurulan vakıflar aracılığıyla vakıf eserleri yaptırılmıştır.

Taş, tuğla ve devşirme malzeme kullanılarak inşa edilmiş olan çeşme, İzmit çeşmelerinin ilginç örneklerindendir. Tonoz örtülü su haznesi bulunan çeşme, asimetrik bir plan yapısına sahiptir. (Çeşmeye farklı dönemlerde yapılmış olan eklemeler ve kullanılan devşirme malzemeler nedeni ile bu tür bir yapıya sahip olduğu düşünülmektedir) Çeşme yapısının sağ ve solunda küçük kuleleri andıran bölümler bulunmaktadır. Ortada küçük kemerli bir bölüm, altında ise bir boşluk yer almaktadır. Çeşme aynalığı mermerden devşirme malzeme olup üzerinde eski yazılar vardır. Çeşmenin lahit kapağından oluşturulmuş yalağı bulunmaktadır.

Veyisler Çeşmesi

Veyisler Mahallesi'nde (eskiden, Şahinler köyü) bulunan çeşmenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. (İzmit köylerinde yaşayan halk, yöresel taş ve çevrede bolca bulunan devşirme malzemelerden yararlanarak insanların ve hayvanların içmesi için çeşmeler yapmaktadır)

Taş ve devşirme malzeme kullanılarak inşa edilen çeşmenin duvarında, iki mezar steli vardır. Taştan yapılmış büyük bir lülesi bulunan çeşmenin yalağı üç bölümden oluşmaktadır. (Hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bölgelerde, iki ve üç bölümlü yalak uygulaması genellikle görülmektedir.)

Çağırgan Çeşmesi

Çağırgan Mahallesi'nde (3419 parsel) bulunan çeşmenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir.

Taş ve devşirme malzeme kullanılarak inşa edilen çeşmenin bir lülesi bulunmaktadır. Roma dönemine ait olduğu düşünülen lahit tekneleri kullanılarak iki bölümlü çeşme yalağı oluşturulmuştur. Süslemesi olamayan çeşme oldukça sadedir.

Köstenceli Tahsin Efendi Çeşmesi

İzmit Hacıhasan Mahallesi'nde (400 ada, 1 parsel) bulunmakta iken çeşmenin tahrip olup metruk duruma düşmesi sonucu kitabesi Kocaeli Müzesi'ne götürülmüştür. Osmanlı döneminde -19. yüzyılın sonunda- İzmit posta müdürü Köstenceli Tahsin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Mimari özellikleriyle ilgili fazla bilgiye sahip olmadığımız çeşmenin altı bölümden oluşan kitabesinde şu bilgiler yer almaktadır:

Telgraf Posta müdüri fi'l-asl Köstencevi
…….Tahsin Efendi pür-vefâ
Vâlideyni ola mağfur yapdı çün bu çeşmeyi
Fî sebîlillah su iç de öyle geç olsun şifâ
Teşne diller yediler de çıkdılar söyleşdiler
Çeşme-i Tahsin Efendi'den su iç eyle du'â
1330 H. (M. 1882/1883)

Köstenceli Tahsin Efendi Çeşmesi, Gayrimenkul Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından 1986 yılında tescil edilmiştir.

Müşir İbrahim Paşa Çeşmesi

İzmit'in hangi mahallesinde yapıldığı tespit edilemeyen çeşme, şu an Kocaeli Müzesi'nde bulunmaktadır. Osmanlı döneminde inşa edilmiş İzmit çeşmelerindendir.

Dikdörtgen formlu çeşmenin yapımında mermer malzeme kullanılmıştır. Üç bölümden oluşmaktadır. Üst bölümde çeşme kitabesi yer almakta olup kitabe yazısının çevresi bitkili kuşak süslemeleriyle çevrilmiştir. İkinci bölüm çeşme aynasıdır. Ortasında bir çeşme lülesi bulunan aynalığın çevresi silmelerle hareketlendirilmiştir. Alt bölümde ise istiridye şeklinde yapılmış çeşme kurnası bulunmaktadır.

Kitabesi:

Müşir İbrahim Paşa Çeşmesi
1339 H. (M. 1320/1321)

İkizli Çeşme

Karabaş Mahallesi'nde İkizli Çeşme Sokağı'nda bulunan çeşmenin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. 1926 yılı İzmit imar planlarında "İkizli Çeşme" adıyla kaydı görülen çeşmenin orijinal haliyle ilgili ne yazık ki elimizde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

İki yönlü çeşme modelinde olan İkizli Çeşme'nin, ismini mimari üslubundan aldığı düşünülmektedir.

Kocaeli'nin tarihi değerlerinde yeri olan ve bulunduğusokağa adını veren çeşme yerel tarihimiz açısından önem arz etmektedir.

Sümerbank Çeşmesi

Cumhuriyet döneminde ilk kurulan fabrikalardan birisi de Sümerbank'tır (1933). Kocaeli'de faaliyet yürütmeye başlayan Sümerbank tarafından İzmit Mehmet Bey (Fevziye) Camii yanında, 1946 yılında bir çeşme yaptırılmıştır.

Kare plan şemasına sahip olan çeşme, kesme taş (açık-koyu renkli) ve mermer malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Dört cephesi olan çeşmenin, dört cephesinde de sivri kemerli çeşme nişleri, birer çeşme lülesi ve çeşme kurnaları bulunmaktadır. Kemerlerin iç bölümlerinde mermerden yapılmış, üzerinde Sümerbank'ın amblemi olan kemer aynaları vardır. Kemerlerin kilit taşlarında kabartma motifler bulunmaktadır. Çeşme kurnaları dikdörtgen formlu olup silmelerle hareketlendirilmiştir.

Gar Binası Çeşmesi

Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda hayata geçirdiği ulaşım projelerinden birisi olan Anadolu-Bağdat demiryolu kapsamında, Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattı yapılmıştır. 1873 yılında İzmit'e ulaşan hattın binaları (gar, ambar, hangar, lojman, yemekhane, su deposu) farklı tarihlerde yapılmış olup bu süreç 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar sürmüştür.

Cumhuriyet döneminde -1930'lu yıllarda- Çenesuyunun İzmit şehir merkezine getirilmesiyle birlikte, birçok çeşme yapılmıştır. Bu çeşmelerden bir tanesi de İzmit Gar Binası bahçesinde inşa edilmiştir. Kare planlı olan çeşmenin inşasında taş ve tuğla malzeme kullanılmış olup üzeri kırma çatılıdır. Dört cephesinin ikisinde çeşme nişi, ikisinde ise nişlerle tanımlanmış dinlenme sekileri bulunmaktadır. Beşgen form içinde yarım daire kemerler kullanılarak tanımlanmış çeşme nişleri vardır. Ayna taşları mermer olan çeşmenin su akan iki cephesinde üçer adet çeşme lülesi yer almaktadır.

Hacıhızır Mahallesi Çeşmesi

Hacıhızır Mahallesi'nde bulunan çeşmenin kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Kitabesi olmayan çeşme küçük ölçeklidir. Yay kemerli olan çeşmenin üzeri çimento malzeme ile kapatılmıştır. Herhangi bir süsleme öğesi olmayan çeşmenin cephesi oldukça sadedir. Çeşme yalağı, günümüzde yol seviyesinin altında kalmıştır.

KAYNAKÇA

Tamay Tekçan, *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul, 2007, s. 153; Yasemin Er, *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*, Ankara, 2017, s. 271; Nezih Fıratlı, *İzmit Rehberi*, İstanbul, 1959, s. 14-15; Nezih Fıratlı, *İzmit Şehri ve Eski Eserler Rehberi*, İstanbul, 1971, s. 18-19; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli, 2011, s. 109; A.Nezih Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla*, İstanbul, 2006; Müzeyyen Ünal, *İzmit Antik Su Sistemleri ve Paşasuyu*, Kocaeli, 2001, s. 81; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi KUDEB Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları Kimlik Dosyası, "İzmit Kabaran Çeşmesi", Kocaeli, 2008; Kocaeli İli, İzmit İlçesi, Hacı Hızır Mahallesi, 403 Ada, 28 Parselde Bulunan Tescilli Kabaran Çeşmesi Restitüsyon Raporu, (Hazırlayan: Emine Yavuz), Kocaeli, 2011; İzmit Kabaran Çeşmesi Tescil Fişi, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Kocaeli, 2008; İzmit Akmeşe Işık Çeşmesi Tescil Fişi, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu, Bursa, 2004; Kocaeli İli, İzmit Akmeşe 2134 Parselde Bulunan Işık Çeşmesi Restitüsyon Raporu, (Hazırlayan: Bahadır Bozdağ), Kocaeli, 2011; İlknur Aktuğ, *İzmit Pertev Paşa (Yeni Cuma) Camii*, Ankara, 1990; Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli, 2007, s. 240-247; Kocaeli İli, İzmit İlçesi Hacı Hasan Mahallesi 401 Ada 4 Parselde Bulunan Duvar Çeşmesi Restitüsyon Raporu, (Hazırlayan: Cenk Şenol), Kocaeli, 2012; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi

KUDEB Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları Kimlik Dosyası, "İzmit Nebihoca Çeşmesi", Kocaeli, 2010; Kocaeli İli, İzmit İlçesi Nebihoca Köy Çeşmesi Restitüsyon Raporu, (Hazırlayan: Reyhan Kartal), Kocaeli, 2015; Erdem Yücel, "İzmit'te Türk Eserleri", *Türkiyemiz*, Sayı: 33, İstanbul, 1981, s. 29-33; Figen Ölmez, *Kocaeli Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012; Figen Ölmez Karademir, "Osmanlı Döneminde Gayrimüslimlere Ait Çeşme Yapıları", Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, C. 3, Kocaeli, 2016, s. 1845-1860; Zafer Toprak, *Sümerbank*, İstanbul, 1933, s. 31-36; Nail İnal - Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Çalışma Gurubu, "İzmit'te Eski Zaman Çeşmeleri", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Bülteni*, Sayı: 12, Kocaeli, 1998, s. 4-9; İzmit Canfeda Hatun Çeşmesi Rölöve, Restitüsyon, Restorasyon Projesi (Haz. Fatih Koç), Kocaeli, 2007; Canfedâ Kethüdâ Hatun Çeşmesi (Hazırlayan: Volkan Şenel, Seyfettin Karaosmanoğlu, Zeynep Güney, Bahadır Yıldız), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2008; Burak Muhammet Gökler, "Kocaeli Çeşmelerinde Batı Etkili Süslemeler", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV*, Cilt: 3, Kocaeli, 2018, s. 2009-2010.

Volkan ŞENEL

İZMİT ÇINARLARI

Selim Sırrı Paşa, Yürüyüş Yolu

Tarihî olayların, coğrafi etkilerin, demografik yapıların ve yönetsel etkilerin kentin kültürel kimliğinde derin izler bıraktığı, bugünden geçmişe bakıldığında rahatlıkla görülebilir. Bu örneklerden biri de İzmit'in siluetinde önemli bir yer tutan eski adıyla "tren yolu", bugünkü adıyla "yürüyüş yolu" dediğimiz alanın her iki yanında sıralanan yüz yıllık tarihi çınar ağaçlarıdır. Selim Sırrı Paşa şehrin tam ortasından geçen ve yapımı kendisine verilmeyen bu hattın her iki tarafına çınar fidanları diktirmiştir. Selim Sırrı Paşa'nın diktirdiği bu fidanlar belli bir tarihi olaya tanıklık etmekte, daha doğrusu tanığı olduğu nedenlerin günümüzde görülen sonuçları gibi hâlâ ayakta durmaktadırlar. Zira, şimdiki yürüyüş yolu denilen bu alanda tren hattı yapımı planlanmış ve o dönem İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın yapımına talip olduğu ama siyasi, askeri ve ekonomik nedenlerle Almanların yapımını üstlendiği İzmit-Ankara tren hattının her iki yakasına Selim Sırrı Paşa bu çınarları diktirmiştir. Artık buradan tren hattı da geçmemektedir ancak o tarihe tanıklık eden yüz yıllık bu çınar ağaçları kentin kimliğini temsil eden birer anıt gibi varlığını devam ettirmektedir.

Yürüyüş Yolu'ndaki kentin simgesi hâline gelen tarihi çınar ağaçları bugün kent sakinlerinin nefes almalarına biraz da olsa olanak sağlayan bir alan durumundadır. Kentin bir ucundan diğer ucuna uzanan çınar ağaçlarının gölgesine sığınanlar, dev ağaçların oluşturduğu koridorda yürüyüp banklarda otururak zaman geçirmektedirler. Günümüzde "Korunması Gereken Tabiat Varlığı" statüsüne girmiş ve Anıtlar Yüksek Kurulu, İzmit'in çınarlarını anıt ağaç olarak tescil etmiştir. Böylece bu dev ağaçların tahrip edilmesi, izinsiz budanması, kesilmesi önlenmiştir.

Yaşları nedeniyle kimi zaman bazı ağaçların bakıma alınması gerekmektedir. Böyle durumlarda çınar ağaçlarının farklı yöntemlerle, çürümeye yol açan bakterilerinden arındırılarak yaşama tutunmaları sağlanmaktadır. Uygulama ağaçların mantarlı bölümlerinin temizlenerek daha uzun yaşamalarına imkân veriyor. Ağaçlara yapılan bu çalışma böcek ve mantarlara karşı ağaçların bağışıklığını ve dayanıklılığını arttırmaktadır. Üzerinde çalışma yapılan ağaçlar görünüm olarak da estetik bir yapıya kavuşmaktadır. Bakım tekniği uygulanırken ağaçların canlı dokusu olduğu gibi korunurken, cansız kısımlar koruyucu onarımla tedavi edilmektedir. Ağaçlardaki mantarların yaşam koşulları yok edilerek ağaca dayanıklılık ve direnç kazandırılmaktadır.

Yine yaşları gereği doğa olayları sonucu zarar gören ve yürüyüş yolundaki insanların üzerine düşme tehlikesi bulunan ağaçlar belirlenerek bunlardan bakım ve onarım ile kurtulmaları, çevreye zarar vermeleri önlenemeyecek olanlar için kesim yoluna gidilmektedir. Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından koruma altına alınmış olan çınar ağaçlarının kesimi özel izinlerle gerçekleştirilebilmektedir. Bu durumda da çınar ağaçlarının bakım ve incelemeleri yapılıp ağaçların dayanıklılık

durumu akustik tomografi yöntemiyle röntgeni çekilerek tespit edilmekte ve dayanıklılığını yitirmiş ağaçlar hazırlanan raporla Kocaeli Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Komisyonu'na yapılan başvuru neticesinde koruma tescilleri kaldırılarak kesilebilmektedir.

Selim Sırrı Paşa'nın bu kente en büyük armağanı olan bu tarihi çınarlar kesildikten sonra da kent yaşamının birer parçası olarak varlıklarını devam ettirmektedir. Avrupa'nın en büyük doğal yaşam parkı Ormanya'da hayata geçirilen "Orman Kütüphanesi" bu çınarların yeni ev sahipliğini yapmaktadır. Türkiye'de ilk olma özelliğini taşıyan 200 kişilik orman kütüphanesi, 21 bölümden oluşmaktadır. Bu 21 bölümden 10'u yürüyüş yolunda ömrünü tamamlayan çınar ağaçlarından yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, Kocaeli 2000, Atilla Oral, *Selim Sırrı Paşa*, İstanbul 2010, Avni Öztüre, *Resim, Fotoğraf, Belgelerle Nicomedia İzmit Tarihi*, 1969; Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945, Turgut Karaçoban, "Yüzyıllık Çınarların İzinden:Selim Sırra Paşa ve İzmit- Ankara Demiryolu Serüveni", Gazi Akçakoca Sempozyumu, Kocaeli, 2014, *Özgür Kocaeli* gazetesi, 04 Ekim 2014, *Hürriyet* gazetesi, 10 Haziran 2018, *Kocaeli Fikir*, 12 Mart 2020, www.sondakika.com, 30 Temmuz 2021, www.sirtcantam.com.tr, www.trthaber.com. 3 Temmuz 2021

Turgut KARAÇOBAN

İZMİT DARÜLMUALLİMİN-İ İBTİDÂÎSİ

1915 Yılında İzmit'te Açılan Yatılı İlk İlköğretim Erkek Öğretmen Okulu

İzmit'te Darülmuallimin-i İbtidâî'nin açılması 1904 yılında gündeme geldi. İzmit İdadi Mektebi müdürü 18 Nisan 1904 tarihinde Maarif Nezareti'ne, ibtidâî mekteplerinin ıslahı için acilen muallim sorununun çözülmesi gerektiğini, liva dahilindeki ibtidâî mekteplerinde görev yapan muallimlerin büyük kısmını ümmî denilecek derecede cahil olan köy imamları ya da rüşdiye mekteplerine beş-on gün devam ederek ehliyetname alan ve usul-ı cedideden habersiz muallimlerin meydana getirdiğini, ibtidâî mekteplerine muktedir muallimler yetiştirmek amacıyla bir darülmuallimine acil ihtiyaç duyulduğunu bildirdi. 100 kuruşu Hendek nahiyesi muallimliğinden, 400 kuruşu talebesi az olduğu için kaldırılan Sapanca Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğinden olmak üzere darülmuallimin tahsisatı için toplam 500 kuruş tedarik edildiğini, fiziki imkânları müsait olan İdadi Mektebi'nde bir dershane tahsisinin mümkün olduğunu, ders araç-gereçlerinin de İdadi Mektebi'nden karşılanacağını ifade etti. Açılacak olan Darülmuallimin-i İbtidâî muallimliğine, daha önce Bitlis Darülmuallimin-i İbtidâî'si muallimi olup 360 kuruş maaşlı İzmit İdadi Mektebi coğrafya dersi muallimi olan Halil Kamil Efendi'nin 500 kuruş maaşla atanmasını teklif etti. Bu teklifi Maarif Meclisi 21 Mart 1905 tarihinde tahsisatın temin şeklini gerekçe göstererek uygun bulmadı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 12 Nisan 1905 tarihinde Maarif Nezareti'ne Darülmuallimin-i İbtidâî muallimi maaşı için farklı kaynaklardan 440 kuruş karşılık tedarik edildiğini bildirerek muallimliğine İzmit İdadi Mektebi Türkçe muallimi Ali Rıza Efendi'nin tayinini teklif etti. Ancak Maarif Nezareti bu teşebbüsü de benzer gerekçelerle uygun bulmadı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü Darülmuallimin-i İbtidâî açmaya yönelik girişimlerini 1909, 1910 ve 1911 yıllarında tekrarladı. Ancak bu teşebbüsler benzer sebeplerle sonuçsuz kaldı.

İstanbul Darülmuallimin-i İbtidâîsi'nden mezun şehadetnameli muallimler, İstanbul'a yakın olmasına rağmen İzmit sancağındaki 150-200 kuruş maaşlı ibtidâî mektepleri muallimliklerine, maaşların düşüklüğü sebebiyle rağbet etmedi. Dolayısıyla şehadetnameli ibtidâî mektebi muallimi temini sorunu devam etti. Bu arada ibtidâî muallimi sorununu çözmeye yönelik başka hâl çareleri arandı. Bursa'da olduğu gibi İzmit'teki Fevziye Medresesi'nde ibtidâî darülmuallimini sınıfı teşkil edilerek muallim yetiştirilmeye çalışıldı. 1911 yılında tahsilini tamamlayan yedi muallim adayını mümeyyiz heyeti yılsonu imtihanına tabi tuttu. Mümeyyiz Heyeti, başarılı olan her bir muallim adayı için ibtidâî muallim-i evvellik ehliyetnamesi tanzim etti. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 6 Temmuz 1911 tarihinde Maarif Nezareti'ne ehliyetnameleri tasdik edilmek üzere gönderdi. Maarif Nezareti kısa süre sonra gönderilen ehliyetnameleri tasdik ederek İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne iade etti.

İbtidâî mektepleri muallim ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan girişimler neticesinde İzmit Darülmuallimin-i İbtidâîsi 14 Eylül 1915 tarihinde yatılı olarak açıldı. Mektep, Cihan Harbi sebebiyle muallimleri sınır dışı edilen İzmit'teki Fransız misyonerlerine ait Katolik Mektebi'nde faaliyete geçti. Eğitim süresi dört yıl olan mektebin resmi açılışı 20 Kasım 1915 tarihinde yapıldı. İzmit mutasarrıflığı 14 Kasım 1915 tarihinde Maarif nazırını açılışa davet etti. Maarif nazırı mazereti sebebiyle açılışa katılamayacağını bildirdi. 1918 yılında mektep binasının tahmini değeri 5000 liraydı. 1915-1916 ders yılında mektebin yıllık tahsisatı 77400 kuruşu maaşlara, 182800 kuruşu masraflara karşılık olmak üzere toplam 260200 kuruştu. 1917 yılı itibarıyla mektep kütüphanesinde 108 adet kitap ve risale vardı. Mektebin 1 Eylül 1916-28 Şubat 1917 tarihleri arasında 36300 kuruşu maaşlara, 84600 kuruşu masraflara karşılık olmak üzere toplam 120900 kuruş tahsisatı bulunuyordu. Mektebin 1 Mart 1917-31 Ağustos 1917 tarihleri arasındaki tahsisatı, 41100 kuruşu maaşlar, 98200 kuruşu masraflar için olmak üzere toplam 139300 kuruştu.

Eylül 1915 tarihinde mektepte birinci sınıfta yatılı otuz dokuz talebe vardı. Bu talebelerin yirmi altısı on altı, yedisi on yedi ve altısı on sekiz yaşındaydı. Talebelerin büyük kısmı rüşdiye mektebi mezunuydu. Bir kısmını İzmit Sultani Mektebi talebesi iken naklen kayıt yaptıranlar oluşturdu. Haziran 1916 tarihinde yapılan yılsonu imtihanında yirmi talebe sınıfını geçti. On dokuz talebe başarısız oldu. Eylül 1916 tarihinde on yedi talebe yeni kayıt yaptırdı. Önceki yıldan kalan talebe sayısı on dokuzdu. Yani birinci sınıfta otuz

altı talebe vardı. İkinci sınıfta dördü naklen yeni kayıt yaptıranlar olmak üzere yirmi dört talebe bulunuyordu. Mayıs 1917 tarihinde birinci sınıftaki talebe sayısı otuz üçe düştü. Yıl içinde birinci sınıftan on dokuz, ikinci sınıftan dokuz talebe askere alındı. Haziran 1917 tarihinde yapılan yılsonu imtihanında birinci sınıfta on dört talebeden on ikisi, ikinci sınıfta on beş talebeden on dördü sınıfını geçti. Eylül 1917-Haziran 1918 tarihleri arasında birinci sınıfta talebe yoktu. İkinci sınıfta on iki, üçüncü sınıfta on dört talebe vardı. Eylül 1918-Haziran 1919 tarihleri arasında birinci sınıfta on, ikinci sınıfta on üç, üçüncü sınıfta dokuz, dördüncü sınıfta on bir olmak üzere toplam kırk üç talebe vardı. Eylül 1919-Haziran 1920 tarihleri arasında birinci sınıfta dokuz, ikinci sınıfta on, üçüncü sınıfta on dokuz, dördüncü sınıfta yedi olmak üzere toplam kırk beş talebe bulunuyordu.

Eylül 1915 tarihinde mektep müdürü Mustafa Şevket Efendi idi. Mustafa Şevket Efendi istifa ettiği 13 Nisan 1919 tarihine kadar görevine devam etti. Müdür yanında mektepte müdür muâvini, resim ve elişleri, beden eğitimi, tarih ve coğrafya, Fransızca, ziraat ve Türkçe muallimleri görev yaptı. Mektepte bir de kâtip istihdam edildi. 1 Haziran 1920 tarihi itibarıyla mektepte müdür Mustafa Şevket Efendi, müdür muavini Abdülcabbar Efendi, resim, elişleri ve beden eğitimi muallimi Aziz Bey, tarih ve coğrafya muallimi Ahmet Emirhan Efendi, Fransızca ve ziraat muallimi Halil Edip Efendi, Türkçe muallimi Faruk Efendi ve kâtip Şevket Efendi görev yaptı.

Katolik Mektebi binasında İzmit Maarif Müdürlüğü ile birlikte hizmet veren Darülmuallimin-i İbtidâî Kasım 1918 tarihinde tahliye edildi. 18 Kasım 1918 tarihinde binayı Fransız donanmasından bir zâbit elli kişilik müfreze ile işgal etti. Bu esnada Fransızlar mektepteki ders araç-gereçlerine ve sair eşyanın bir kısmına el koydu. Binada kalan eşya daha sonra Ermenilere teslim edildi. Mektep geçici olarak kız mektebi binasına taşındı. Burada tedrisata devam edilerek yılsonu imtihanları yapıldı. Şubat 1919 tarihinde Fransız Tesellüm-i Emlak Heyeti İzmit'e geldi. İzmit maarif müdürü ve merkez memuru zabıtname ile Darülmuallimin-i İbtidâî'nin hizmet verdiği binayı heyete teslim etti. Bir konsolos, bir dava vekili, bir mimar ve bir bahriye zâbitinden oluşan heyet 13 Şubat 1919 tarihinde İzmit'ten İstanbul'a hareket etti.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezâreti, Şifre Kalemi Belgeleri; Dâhiliye Nezâreti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri; Hâriciye Nezâreti, Hukûk Müşâvirliği **İstişâ**re Odası Belgeleri; 1310-1334 Yılları İrâdeleri, Dâhiliye: İrade. Dâhiliye; Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri; Maarif Nezareti, İstatistik Kalemi Belgeleri; Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri; Nuri Güçtekin, "I. Dünya Savaşı'nın İzmit Eğitim Kurumlarına Etkisi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, III, Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, İbrahim Şirin, Ali Yeşildal (ed.), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2017, 2171-2192; Nuri Güçtekin, *Eğitimli Neslin I. Dünya Savaşı'yla İmtihanı*, İskenderiye Kitap, İstanbul, Nisan 2015.

Biray ÇAKMAK

İZMİT ELEKTRONİK KENT MÜZESİ

Kocaeli'nin Tarihini, Kültürel Değerlerini Teknolojik İmkânlardan Yararlanarak Keşfetmek İçin Ziyaret Edilecek İzmit'te Bir Mekân

"Geçmişini bilmeyenlerin geleceği olamaz" düşüncesinden yola çıkılarak kentlerden başlayıp ülke genelinde halkın tarihini, kültürünü öğrenmesini sağlamak, gelecek nesillere kültür mirasını aktarmak bir toplumun, devletin, uygarlığın varlığını sürdürebilmesi için çok önemlidir. Tarihsel kimliğini bilen bireyler yetiştirmek adına yaşadığı şehir ile ilgili sadece yazılı kaynaklar değil, görsel hafızalara hitap edecek materyaller yardımı ile de ilin tanıtımının yapılması son derece mühim bir konudur.

Avrupa'da 18. yüzyıl sonları ile birlikte halka açılmaya başlayan müzeler, geçmişin gelecek nesillere aktarılmasında çoğu zaman mihenk taşlarından biri olmuştur. 1846 yılında ülkemizde de ilk müzenin açılması, tarihe ışık tutan eserlerin gün ışığına çıkmasını sağlamıştır.

Bu bağlamda, kent kimliğinin oluşması, şehrin insanlarının yaşadıkları ilin tarihini, kültürünü, ekonomisini öğrenmesi ve benimsemesi, sonraki nesillere aktarılacak önemli değerlerdir. Gündelik hayatımızı sürdürdüğümüz kenti tanımak, sahiplenmek ve kıymetini bilmek adına özellikle kent müzeleri, büyük rol oynamaktadırlar. Bölgede geçmişten günümüze yaşayan uygarlıklar hakkında fikir sahibi olmak, o medeniyetlerden bugüne kalanları görebilmek adına, tarihsel süreçte yaşamış toplumların kültürel miraslarını sergileyen müzeler, bilhassa kent müzeleri, tarihe, kültüre sahip çıkma konusunda, şehirde yaşayanlara bilgi aktardığı için daha da anlam kazanmaktadır. Elbette kent üzeleri, sadece ilin halkına hizmet etmemekte, ayrıca kültür turizmi açısından şehri ziyaret edecek hem yerli hem de yabancı turistlere kentin geçmişini aydınlatmak üzere değerli bilgiler verme rolünü de üstlenmektedir.

Kocaeli'de 2006 yılında, Saraybahçe Belediyesi tarafından, Dolphin Kültür Merkezi'nin 2. Katında, Yunus Emre Kültür Merkezi içinde, İzmit Elektronik Kent Müzesi açılmıştır. 2020 senesine kadar, 14 yıl boyunca kentin tanıtımına imkânları dahilinde katkı

İzmit Elektronik Kent Müzesi

sağlamak için faaliyet gösteren teknoloji müzesi, söz konusu tarih itibariyle kapatılmış, mekânın bulunduğu yere, İzmit Belediyesi tarafından Çetin Emeç Kütüphanesi açılmış, mekânda farklı bir alanda hizmet verilmeye başlanmıştır.

Elektronik Kent Müzesi açık olduğu dönemde, Kocaeli'nin tarihi, ekonomisi, kültür ve turizmi, tarihi eserleri, belediye hizmetleri, yerli ve yabancı tüm ziyaretçilere elektronik araç gereçlerle, adeta sanal bir ortamda şehri gezme ve bilgi edinme imkânı sunmaktaydı. Yaklaşık 450 metrekarelik bir alanda kurulan müzede, 1 tane 50" plazma, 5 tane 42" plazma, 5 tane döner maket, 1 tane kent maketi, 4 tane statik canlandırma bulunmaktaydı. Bunun yanı sıra, 50 kullanıcılı otomatik seslendirme sistemi mevcuttu. Bilgi kioskları ile Türkçe-İngilizce seslendiren 6 değişik dijital ekranda yapıldığı müzede, 2500 yıldan uzun bir geçmişi olan, bir dönem İskenderiye ve Antakya'dan sonra devrin en büyük liman kenti olarak kayıtlarda yer alan İzmit'in tarihi, sosyo-ekonomik yapısı, kültür hayatı ile ilgili bilgiler hem elektronik cihazlarla hem maketlerle aktarılmaya çalışılmaktaydı. Elektronik Kent Müze'sinde, 1 milyon 350 bin ölçekli İzmit maketi, şehrin sembolü haline gelmiş tarihi yapılar ve sosyal hayatı biçimlendiren unsurların tanıtıldığı temsili maketler de bulunmaktaydı.

Müzede, gerçek zamanlı altışar dakikalık sunumlar hâlinde bilgi verilen konu başlıkları; Belediye faaliyetleri, ilçenin tarihi, ilçenin coğrafyası, ilçenin ekonomisi, ilçenin kültür ve turizmi, tarihi eserleridir.

Statik canlandırmalarda işlenen konu başlıkları ise şunlardır: Pişmaniye atölyesi bölümü, Osmanlı savaş gemisi (MAVRA) maketi, simit satış arabası ve simit satan çocuk bölümü, Kapanca Sokağı,

Ayrıca müzede kentin önemli binalarının maketleri bulunmaktadır: Vaziyet maketi, Saat Kulesi, Abdülaziz, Av Köşkü, Heykel ve Kapı, Pertev Mehmet Paşa (Yeni Cuma) Camii, Gar Binası, Yan Bina, Demiryolu, Sırrıpaşa Konağı ve Pembe Köşk, Fevziye Camii ve bahçesi.

Kocaeli, Astakoz ile başlayıp, dünyanın en önemli kültür kenti Nicomedia ile süren Roma, Bizans, Selçuklu, Osmanlı akınlarına tanıklık eden ve son olarak da milli mücadelenin en karamsar dönemlerinde Türkiye Cumhuriyeti'ne ışık tutarak Anadolu'ya uzanan bir köprü olmuştur. Birçok medeniyete ev sahipliği yapan, liman kenti olmasıyla tanınan şehrin kültürünün gelecek nesillere aktarılmasında katkı sağlayan Elektronik Kent Müzesi'nin yeni bir mekânda daha kapsamlı içeriklerle tekrar hizmet vermesi temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

https://www.arkeolojikhaber.com/haber-kocaeli-elektronik-kent-muzesi-284/ (Erişim Tarihi: 22.08.2021); https://v3.arkitera.com/h12709-izmit-e-elektronik-kent-muzesi.html (Erişim Tarihi: 22.08.2021); https://www.haberler.com/izmit-e-lektronik-kent-muzesi-acildi-kocaeli-nde-haberi/ (Erişim Tarihi: 23.08.2021); https://www.hurriyet.com.tr/gundem/izmitin-gecmisi-sanal-muzede-5449217 (Erişim Tarihi: 22.08.2021); https://kentmuzeleri.com/Izmit-Elektronik-Kent-Muzesi (Erişim Tarihi: 21.08.2021).

Sema ORSOY

İZMİT ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ

1857 Yılında İzmit'te Açılan İlk Rüşdiye Mektebi

Mektebin açılması 1849 yılında gündeme geldi. Edirne ve Bursa rüşdiye mekteplerinin açılması sürecinde İzmit ahalisi de talepte bulundu. Meclis-i Maarif-i Umumiye 3 Mayıs 1849 tarihinde İzmit'te sıbyan mekteplerinin nitelik ve niceliği, yetmiş-seksen talebe alacak bir dershanesi, bir mektep odası ile hoca odası bulunan münasip mektep olup olmadığı hakkında İzmit Muhassıllığı'na tahrirat yazılmasına karar verdi. 8 Mayıs 1849 tarihinde yazılan Sadaret'in emirnamesi üzerine İzmit Muhassıllığı gerekli bilgiyi verdi. Ancak Erkek Rüşdiye Mektebi'nin açılması çeşitli sebeplerle gecikti. 19 Mart 1857 tarihinde İzmit Kaymakamlığı, kasabadaki Pertev Paşa Cami-i Şerifi yanındaki sıbyan mektebinin rüşdiye mektebi olarak kullanılmaya uygun olduğunu bildirdi. Ayrıca şehrin ortasında çarşı yakınında Hacı Mehmet Ağa'nın bina ettiği yeni mektebin içine az masrafla bir muallim odası inşa edildiği takdirde rüşdiye mektebi olarak kullanılmaya münasip olduğunu ifade etti. İkisinden birinin seçilerek Erkek Rüşdiye Mektebi'nin açılmasını, üç aylar münasebetiyle bir süredir İzmit'e gelip gitmekte olan, Arapça ve Farsça'ya aşina bulunan Darülmuallimin talebesi Musa Efendi'nin açılacak mektebe muallim-i evvel tayin edilmesini, refakatine sülüs ve rika yazılarına âşinâ bir meşk hocası atanmasını istedi. 2 Nisan 1857 tarihinde konuyu görüşen Meclis-i Maarif-i Umumiye, irade-i seniye gereği açılmasına karar verilen yirmi beş rüşdiye mektebinden birinin İzmit Erkek Rüşdiye Mektebi olmasına, şehir merkezinde yeni inşa edilmiş ve az masraf gerektirmesinden dolayı Hacı Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi'nin Erkek Rüşdiye Mektebi olarak kullanılmasına, 600 kuruş maaşla Musa Efendi'nin muallim-i evvel atanmasına, mektebe 300 kuruş maaşla bir muid/muallim-i sani, 100 kuruş maaşla bir bevvap tayin edilmesine, yıllık 2000 kuruş çeşitli masrafları için tahsisat ayrılmasına, gerekli kitap ve risalelerin gönderilmesine dair Mekâtib-i Umumiye Nezareti'ne tezkire yazılmasına karar verdi. Evrakı 18 Nisan 1857 tarihinde görüşen Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye alınan kararı uygun buldu. 5 Mayıs 1857 tarihinde yazılan arz tezkiresi üzerine 6 Mayıs 1857 tarihinde gereğince irade-i seniye çıktı. Mektep, 1857 yılında Hacı Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi binasında açıldı. 15 Mart 1858 tarihinde mektebi muayene etmesi ve eğitim-öğretimde yardımcı olması için Mekâtib-i Umumiye Nezareti muavini Vehbi Efendi, İzmit mutasarrıfının tahriratı üzerine kısa süreliğine İzmit'e gönderildi. Muallim-i evvel Musa Efendi uzun yıllar mektepte görev yaptı. Aralık 1873 tarihinde yeni açılan Kanlıca Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine Maarif Meclisi kararı ve 765 kuruş maaşla naklen atandı. Atama ve maaş tahsisi için gerekli olan irade-i seniye 13 Aralık 1873 tarihinde çıktı. Musa Efendi'nin yerine Maarif Meclisi kararıyla Darülmuallimîn mezunu İçelli Hasan Efendi 600 kuruş maaş ve 75 kuruş harcırahla atandı. Maarif Nezareti 15 Ocak 1874 tarihinde İzmit

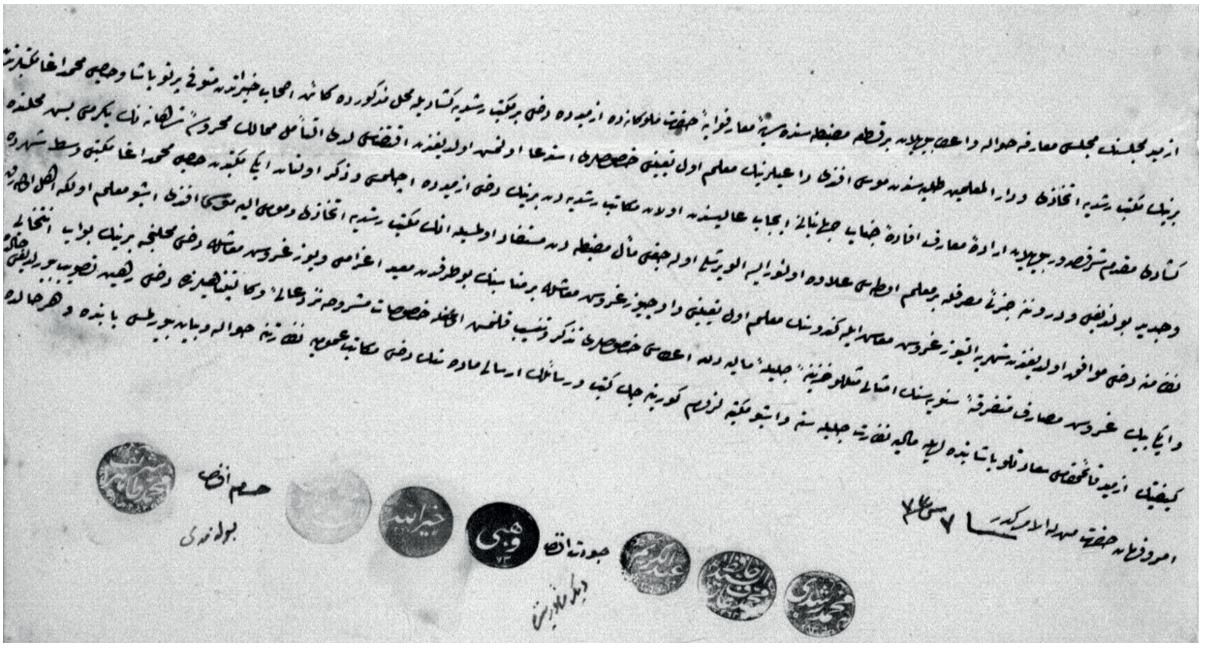

Hacı Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi'nde İzmit Erkek Rüşdiye Mektebi'nin açılmasına, mektebe 600 kuruş maaşla Musa Efendi'nin muallim-i evvel, 300 kuruş maaşla muîd, 100 kuruş maaşla bevvap tayin edilmesine ve çeşitli masrafları için 2000 kuruş tahsisat ayrılmasına dair Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye kararını hâvî 2 Nisan 1857 tarihli mazbata (COA. İrâde. Meclis-i Vâlâ, 371/16297, 5 Mayıs 1857/11 N 1273, lef 2).

Mutasarrıflığı'na Hasan Efendi'nin yeni görev yerine hareket ettiğini, Musa Efendi'nin Kanlıca'ya gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Ancak kısa süre sonra İzmit Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli yine Musa Efendi idi. Muhtemelen Kanlıca'dan İzmit'teki eski görevine döndü. Musa Efendi 29 Kasım 1885 tarihinde eceliyle vefat ettiği için yerine Aralık 1885 tarihinde Taraklı Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli Ahmet Tevfik Efendi atandı. 470 kuruş olan maaşı 11 Nisan 1887 tarihinde çıkan irade-i seniye ile 600 kuruşa çıkarıldı. İzmit Erkek Rüşdiye Mektebi İzmit İdadi Mektebi'nin açılması üzerine İdadi Mektebi'yle birleştirildi. Talebeler İdadi Mektebi'ne nakledildi. Ahmet Tevfik Efendi İdadi Mektebi Arapça ve Farsça muallimliğine atandı. Ahmet Tevfik Efendi 25 Mart 1890 tarihinde Maarif Nezareti'nden, İstanbul'daki rüşdiye mekteplerinden birine muallim-i evvel atanmasını istedi. Ancak İstanbul'da boş muallim-i evvellik olmadığı için talebi yerine getirilemedi. Şubat 1891 tarihinde İnegöl Erkek Rüşdiye Mektebi mualim-i evvelliğine 600 kuruş maaşla atandı.

İlk yıllarından itibaren mektebe, muallim-i evvele yardım etmek üzere muid/muallim-i sani de tayin edildi. 1863 yılında muallim-i sani daha sonra aynı göreve tekrar atanacak olan Mustafa Efendi idi. 5 Mart 1873 tarihinde muallim-i sani Hüseyin Efendi idi. Hüseyin Efendi 1877 yılında vefat etti. Yerine mahallince Hafız Mustafa Efendi vekâleten atandı. Ancak Maarif Meclisi Arapça ve Farsçadan başka bir şey bilmediği gerekçesiyle asaletini tasdik etmedi. 315 kuruş olan muallim-i sanilik maaşına 85 kuruş zam yaparak muallim-i saniliğe Darülmuallimin Rüşdiye Şubesi'nden 1877 yılında mezun olan Kastamonulu Mustafa Efendi'yi asaleten atadı. Mustafa Efendi Kasım 1878 tarihinde Çemişgezek Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine 700 kuruş maaşla tayin edildi. Aralık 1878 tarihinde yerine Darülmuallimin Rüşdiye Şubesi'nden mezun Niğdeli Mehmet Emin Efendi atandı. Ancak Mehmet Emin Efendi görev yerine gitmeden istifa etti. Bu sebeple yerine Dirülmuallimin Rüşdiye Şubesi'nden mezun Tarsuslu Hâfız Hasan Efendi Ocak 1879 tarihinde tayin edildi. Başka mektebe tayin teşebbüslerine rağmen görevine devam etmek zorunda kalan Hasan Efendi Kasım 1881 tarihinde Silifke Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine atandı. İzmit Erkek Rüşdiye Mektebi muallimi sanaliğine 250 kuruş maaşla mahallinden birinin atanmasına karar verildi. Maarif Nezareti 13 Aralık 1881 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na gereğini emretti. Bunun üzerine muallim-i saniliğe İzmitli Hafız-ı Kurrâ Mustafa Efendi seçildi. Gereği 25 Aralık 1881 tarihinde Maarif Nezareti'ne bildirildi. Nisan 1882 tarihinde Mustafa Efendi'nin asaleti tasdik edildi. Ocak 1888 tarihinde 250 kuruş olan maaşı 50 kuruş zamla 300 kuruşa çıkarıldı. Hafız Mustafa Efendi İzmit müftüsü Murat Efendi'nin vefatı üzerine şeyhülislâmlık emriyle İzmit Müftülüğü'ne tayin edildiğinden görevinden istifa etti. Yerine İdris Efendi vekâleten atandı. İdris Efendi aynı zamanda sülüs muallimliğini ilave memuriyet olarak yaptı. İzmit Mutasarrıflığı'nın İdris Efendi'nin asaletinin tasdikini istemesi üzerine Maarif Nezareti gereğini yaptı.

Mektepte bir de bevvap görev yaptı. 1883 yılında bevvap olan Salih Efendi yaşının küçük olması sebebiyle azledildi. Yerine 27 Nisan 1883 tarihinden itibaren mubassırlık görevini de yapmak üzere Kütahyalı Hüseyin Efendi 66 kuruş maaşla tayin edildi. Boş olan bevvaplığa 13 Ağustos 1887 tarihinden itibaren İzmitli Hafız Mustafa Efendi tayin edildi. Maaşı 2 Kasım 1887 tarihli nezaret emriyle 76 kuruştan 100 kuruşa çıkarıldı. Mustafa Efendi rüşdiye mektebi-

nin İdadi mektebi ile birleştirilmesi üzerine açıkta kaldı. Talebi üzerine Maarif Nezareti 21 Mart 1892 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne İzmit İdadi Mektebi'nde ya da diğer bir hizmette istihdam edilmesini emretti.

Mektepte rika ve sülüs muallimliğini genelde muallim-i evvel veya muallim-i saniler ilave memuriyet olarak yaptı. 5 Mart 1873 tarihi itibarıyla mektepte rika muallimi yoktu. Maarif Meclisi 65 kuruş maaş tahsisi ile rika muallimliğini rika ve sülüs yazıları elverişli olan mektep muallim-i Sanisi Hüseyin Efendi'nin ilave memuriyet olarak yapmasına karar verdi. Maarif Nezareti 5 Mart 1873 tarihinde maaş tahsisi için Sadaret'ten izin istedi. Sadaret gerekli izni vererek Maarif Nezareti'ne 28 Mart 1873 tarihinde buyuruldu yazdı. Hüseyin Efendi'nin 1877 yılında vefatı üzerine rika muallimliği boşa çıktı. Maarif Meclisi Temmuz 1877 tarihli kararıyla rika muallimliğine Mehmet Halit Efendi'nin 65 kuruş maaşla asaleten tayinine karar verdi. Kısa süre sonra görevine başlayan Halit Efendi 1883 yılında istifa etti. Yerine 27 Nisan 1883 tarihinden itibaren rika ve sülüs yazıları elverişli bulunan İzmit sancağı muhasebe kâtiplerinden Abdurrahman Efendi 52 kuruş maaşla atandı. 27 Mart 1887 tarihinde hüsn-i hatt muallimliğine İzmit'te Hacı Hasan Mahallesi'nde ikamet eden Moravizade Hasan Fehmi Efendi tayin edildi. 11 Nisan 1887 tarihinde çıkan irade-i seniye ile maaşı 48 kuruş zamla 100 kuruşa çıkarıldı. Görevi, rüşdiye mektebi, idadi mektebi ile birleştirilinceye kadar sürdü. 28 Mart 1887 tarihinde İzmit İdadi Mektebi hüsn-i hat ve kavaid-i Osmani muallimliğine tayin edilmesi talebinde bulundu. Maarif Nezareti atanmasını uygun buldu.

Mektebin ihtiyacı olan matbu evrak ile kitap, risale, yerküre, harita gibi ders araç-gereçlerini genelde Maarif Nezareti karşıladı. Mektep beklenen düzeyde gelişme gösteremedi. Talebe sayısının azlığı bazı yıllar şikâyet konusu oldu. 1882 yılında liva merkezi İzmit kasabasında 5000 hane vardı. Buna karşılık Erkek Rüşdiye Mektebi'nde sadece 50 talebe bulunmaktaydı.

İzmit Erkek Rüşdiye Mektebi 1857 yılında Hacı Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi binasında açıldı. 1872 yılında haneden bozma bir harabezardan ibaret olan mektep binasının kullanılamaz hâle geldiği görüldü. Yeniden inşasına teşebbüs edildi. İnşaat maliyeti 80000 kuruş olarak hesaplandı. Bu meblağın mahalli imkânlarla bakayada kalan münderis vakıf gelirleri faizinden karşılanmasına karar verildi. Atîk Yalı Cami-i Şerifi karşısında, şehrin ortasında denize nâzır ve hükümet konağı yakınında bulunan arsa üzerine inşası kararlaştırıldı. 30000 kuruş değerindeki arsayı Limoncuzade İbrahim Efendi maarife bağışladı. İbrahim Efendi 23 Eylül 1872 tarihinde çıkan irade-i seniye ile beşinci rütbeden mecidi nişanı ile ödüllendirildi. İftihar vesilesi olan bağışı gazetelerle ilan edildi. Ancak İzmit demiryolu hattı güzergâhına tesadüf ettiği için mektep binası 1873 yılında yıkıldı. Binaya 50000 kuruş değer takdir edildi. Mektep geçici olarak daha önce hastahane olarak kullanılan binaya taşındı. Demiryolu İnşaat Komisyonu, makul gerekçelere dayanan itirazlara rağmen mektep binasının önceki yerinde 39000 kuruş ihale bedeli ile 1875 yılında yeniden inşasına teşebbüs etti.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Sadâret, Âmedî Kalemi Belgeleri; Sadâret, Mektûbî Kalemi, Mühimme Kalemi Belgeleri; Bâb-ı Âlî Evrâk Odası, Nezâret Gelen-Giden Defterleri; 1255-1309 Yılları İrâdeleri, Dâhiliye: İrade; 1255-1309 Yılları İrâdeleri, Meclis-i Vâlâ: İrade. Meclis-i Vâlâ. 371/16297, 5 Mayıs 1857/11 N 1273; Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Belgeleri; Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri; Bâb-ı Âlî Bünyesindeki Diğer Dâirelere Ait Belgeler, Meclis-i Vâlâ Riyâseti Belgeleri: MVL. 226/11, 8 Mayıs 1849/15 C 1265; Bâb-ı Âlî Bünyesindeki Diğer Dâirelere Ait Belgeler, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri: ŞD. 206/21, 23 Mart 1873/23 M 1290.

Biray ÇAKMAK

İZMİT GENÇLİK KULÜBÜ

İzmit Halkevi Şubesi

Tek partili dönemde yeni kurulan rejime uyum kapsamında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan en dikkat çekeni İzmit'in tarihinde önemli bir yer edinmiş halkevleridir. Halkevleri ile halkın eğitilebilmesi için organize edilmiş yerleşim yerlerinin nüfusuna ve büyüklüğüne göre halkodaları kurularak eğitimin her seviyede sağlanması amaçlanmıştır. Ancak bu eğitimler tepeden inme ve zorlayıcı olduğu için halk nezdinde beklenen ilgi görülmemiştir. Her halkevinin organizasyonu içerisinde bir de spor şubesi bulunmaktadır. "Şubenin amacı Türk gençliğinde ve Türk halkında spor ve beden hareketlerine sevgi ve ilgi uyandırarak bu sporları bir kitle hareketi hâline getirmeye çalışmaktır" (CHP Halkevleri Örneği, 1935) (madde 47). Spor konusunda alınan kararların uygulanması için 1938 tarihinde çıkarılan kanunun 2. Dünya Savaşı esnasında uygulaması sıkılaştırılarak 1940 yılında 12-45 yaş arasına mecburi beden terbiyesi mükellefiyeti getirilmiştir. Bu kapsamda spor kulüpleri birleştirilerek gençlik kulüplerine çevrilmiştir. 1941 yılında Tekirdağ milletvekili ve parti müfettişi Rahmi Apak Kocaeli'de iki teftiş gerçekleştirmiştir. Bu teftiş raporlarında İzmit'te mevcut iki spor kulübünün birleştirilerek İzmit Gençlik Kulübü'nün kurulduğu görülmektedir. Her iki teftişte de gerek spor yeri gerek malzeme ve organizasyon eksikliği, ve gerekse de askeri bir kafa yapısıyla genelde asker kişilerce bu eğitimlerin verilmeye çalışılması sistemi olumsuz etkilemiş, zorlama yapıldıkça halk bu mecburi görevden kaçınmış, devamlılık sağlanamamıştır. Halkevleri, 11 Ağustos 1951 tarihli 5830 sayılı kanun ile kapatılmış, İzmit Gençlik Spor Kulübü'ne dönüşerek devam etmiştir. 1965 yılında Baç Spor ile Doğan Spor birleşmiş, İzmit Gençlik Kocaelispor Kulübü'nü oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

B. Kaya (2008), *Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halkevi (1932-1951)* (Master Tezi, Sakarya Üniversitesi); F. Sakal, (2018), Tek Parti Döneminde Kocaeli ve Sakarya'da Beden Terbiyesi Mükellefiyeti Uygulamaları (2021, 28 Eylül) Erişim Adresi http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler4/69.pdf; Kocaelispor Kulübü Tarihçe (2021,28 Eylül) Erişim Adresi https://kocaelispor.com.tr/tarihce

Ayhan ORHAN

İZMİT GÜMRÜĞÜ

Osmanlı Devleti Döneminde İzmit Gümrüğü ve Gümrük Binası

Gümrük, devletlerarası ticarette sınır geçişlerinde malların kontrol edildiği yer olup bu geçiş esnasında alınan vergilere de "gümrük resmi" adı verilmektedir. Günümüzdeki uygulamayı da ifade eden bu tanım, sanayi öncesi dönemlerde bölge ve şehir sınırlarını da içerisine almaktaydı. Osmanlı maliye literatüründe gümrük, Osmanlı mal ve ürünlerinin Osmanlı Devleti'ne ithal veya ihraç edilmesi esnasında, ithal veya ihraç eşyanın çıkarıldığı ya da getirildiği daire manasında kullanıldığı gibi bu daireye çıkarılan her türlü eşya üzerinden alınan vergi manasında da kullanılmıştır. Öyle ki gümrük, vergilendirmenin kolay ve az masraflı şekli olarak sanayi öncesi ekonomilerde bölgeler ve şehirlerarası ticari mübadelede eski ve yaygın bir uygulamanın konusu olmuş bir vergi türüydü. Osmanlı kanunu, ülkeye gelen ve ülkeden çıkan her türlü mal ve ticaret eşyasından gümrük vergisi aldığı gibi ülke dâhilinde de gümrük uygulamasına başvurmuştur. Temelde, tüccar-ı seffar adı verilen beldeler arasında ticaret yapanların, girişebilecekleri spekülasyonların doğuracağı sorunları önlemek amacıyla başvurulan bir tedbir olan bu uygulama, aynı zamanda devlet hazinesinin de en büyük gelir kaynaklarından birisini oluşturmuştur.

Gümrük vergilerinden sadece Osmanlı Devleti'nden yabancı devletlere ihraç edilen veya yabancı ülkelerden ithal edilen mal ve eşyalar üzerinden alınan vergiler anlaşılmamalıdır. Osmanlı sınırları içerisindeki bir limandan diğer bir limana, deniz yoluyla veya bir şehir ya da kasabasından diğerine kara yoluyla taşınan mal ve eşyalardan da gümrük vergisi tahsil edilmiştir. Bu şekilde hem dış ticaret hem de iç ticaret gümrük vergisine tabi tutulmuştur. Dolayısıyla gümrük politikası bir ölçüde devletin ticaret politikasını da yansıtmaktadır. Avrupalı devletlere tanınan kapitülasyonlar, bu ülkelerle olan ticareti düzenleyen başlıca araçlardı. Gümrük oranları, ticarete konu olan malın türüne, ithalatçı veya ihracatçının hukuki statüsüne ve gümrük bölgesine göre değişebilmekteydi.

Avrupa'dan Asya'ya geçiş koridoru üzerinde yer alan İzmit, bu stratejik konumu nedeniyle çok eski yüzyıllardan itibaren ekonomik açıdan zengin ve çok önemli bir ticaret merkezi olmuştur. Şehrin bu özelliği dolayısıyla bölgede bir gümrüğün kurulması da zorunlu hâle gelmiştir. Osmanlı idaresi altında İzmit Gümrüğü'nün ne zaman kurulduğu ve faaliyete geçtiğine dair kaynaklarda kesin bir bilgi olmamakla birlikte, 16. yüzyılın ortalarında gümrükle ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. 1530 tarihli kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla İzmit'te başhane, bozahane, meyhane ve bezirhane gibi sanayiye ait işletmeler, iskele, gümrük ve dalyanlar, öşür ve çift resmi dışında ihtisab, resm-i arus, bad-ı heva, resm-i ağnam, resm-i keyl ve cürm-ü cinayet gibi vergiler, kapan ve bac gibi çarşı veya tartı gelirleri başlıca mukataa konularını oluşturmaktaydı. Bu farklı ticari faaliyetlere konu olan mukataaların tamamı gümrüğe tabiydi. Osmanlı merkezi idaresi, gümrüğe gelen veya nakledilen her türlü mal ve ticari eşyadan "amediye" adı verilen bir vergi almaktaydı. İstanbul, İzmir, Trabzon ve Erzurum gibi büyük ticaret şehirlerindeki gümrüklerde olduğu gibi, eğer gelen mal ve ticari eşya İzmit'te tüketilmeyerek başka bir bölgeye sevk edilecek olursa "reftiye" vergisi ödenir, bu ürünler İzmit'te değerlendirilecekse "masdariyye" vergisi verilirdi. Yabancı bir memleketten gelip de İzmit'te sarf olunmayan malın başka bir yabancı memlekete ihraç edilmesi durumunda da "mürûriye" vergisi tahsil olunurdu.

Gümrüklere gelen mallar vergilendirilirken dikkate alınan en önemli husus, malın menşei ve niteliğinden çok tüccarların uyruğu ve diniyidi. Vergi oranları bakımından iç ve dış bütün gümrüklerde geçerli olmak üzere tüccarlar arasında yapılan ilk ayrım Müslüman olanla olmayan arasındaydı. Osmanlı vatandaşı olup olmaması statüyü fazla etkilememekteydi. İkinci ayrımda ise, Müslüman olmayanlar içerisinde Osmanlı vatandaşı olanla olmayan birbirinden ayrılıyordu. 16. yüzyıldan itibaren imparatorluğun büyük bir kısmında geçerli olmak üzere gümrüklerde uygulanan vergilendirme oranı, en düşük vergilendirme grubunda olan Müslümanlar için %3, Osmanlı vatandaşı olan ve zımmi olarak adlandırılan gayrimüslimler için %4, Osmanlı vatandaşı olmayan ve adına harbî denilen gayrimüslimler için de %5 olarak tespit edilmiştir. Bu vergilendirme oranları sonraki yüzyıllarda bazı değişikliklere uğramış, din ve tabiyet ayrımı uygulaması da 1838 tarihli Osmanlı-İngiliz ticaret anlaşması ile sona ermiştir. Bu gümrük vergisi oranları İzmit Gümrüğü'nde de aynen uygulanmıştır. Bazı durumlarda Osmanlı merkezi idaresi gümrüklerden tarife harici gümrük vergisi de alabilmekteydi. Ancak 1840 tarihli bir belgeden öğrendiğimiz kadarıyla, İzmit ahalisinin ekserisinin sanat ve ticaretle meşgul olduğundan bu kişilerin alıp sattıkları mallardan tarife harici gümrük vergisi alınmaması istenmiştir.

Osmanlı Devleti'nde gümrükler dahili ve harici olarak iki kısma ayrılmıştı. Gümrükler bulundukları bölgeye göre; sahilde bulunanlar sevahil gümrükleri, sınır boylarında olanlar hudut gümrükleri ve iç kısımda olanlar kara gümrükleri olarak adlandırılmaktaydı. Gerçekten İstanbul, İzmir, Antalya, Selanik, Beyrut, Trabzon ve Kefe gibi merkezler sadece dış ticaret değil, deniz taşımacılığının daha kolay olması nedeniyle iç ticaret için de önemli liman ve gümrük merkezleri olmuştur. İzmit şehri de konumu itibariyle bu şehirlerden biriydi.

İzmit Gümrüğü'ne bağlı liman ve iskeleler; Karamürsel, Değirmendere, Gölcük, Kavaklı, İzmit, Derince, Hereke, Tavşancıl ve Darıca idi. 1490 yılındaki gümrük kayıtlarına göre dört aylık süreçte yetmiş beş geminin Kefe'ye mal götürdüğü anlaşılmaktadır. Bu gemilerden bir kısmı İzmit Körfezi'nden çıkan gemilerdi. Malların birçoğu Bursa'dan gelmekte olup aralarında Bursa ipekleri, Hindistan'dan gelen baharat,

İzmit Gümrüğü

boya, Batı Anadolu'nun pamuklu kumaşları, Ege Bölgesi'nden zeytin, zeytinyağı, fasulye, kuru üzüm, şarap, sirke ve taze sebze-meyve bulunuyordu. Bu kayıttan İzmit'teki iskelelerinin de aralarında bulunduğu ticari limanlardan Karadeniz'in kuzeyine ticaret yapıldığı tespit edilmektedir. Osmanlı Devleti'nde sahil gümrüklerinin denetimi kadılar tarafından yapılmaktaydı. Ancak kadılardan başka doğrudan iskelelerle ilgilenen görevliler de bulunmaktaydı. Başka iskelelerden yük ve yolcu alma ayrıcalığı yalnız gümrük emininin izniyle mümkündü. İskelelere yanaşacak gemilerin ya da mürettebatın düzene aykırı hareket etmesi durumunda bununla ilgili kaide ve nizamı uygulayacak iskele kethüdaları görevlendirilmiştir. Osmanlı coğrafyasında İzmir başta olmak üzere, İzmit'teki iskeleler de dahil diğer tüm iskelelere gelen mallardan gümrük emininin emrinde çalışan hizmetliler tarafından gümrük resmi, iskelelerde tartılan mallardan kantariye resmi, muhtesib tarafından ihtisab resmi ve malların gemilerden indirilmesi ve taşınması işlerini yapan hamalların amiri olan hamallar kethüdası tarafından da hamaliye resmi tahsil edilmekteydi.

Kara gümrükleri genellikle iç ticaret mallarına yönelik iken sahil gümrükleri hem iç hem de dış ticaret mallarını konu edinmiştir. Kara yoluyla yapılan ticarette gümrük resmi alınması kara gümrüklerinin kurulmasını gerektirmişti. Bursa, Erzurum, Tokat, Diyarbakır, Bağdat, Şam, Halep, Edirne, Belgrad gibi büyük şehirlerden başka daha küçük yerlerde de kara gümrükleri kurulmuştu. Küçük gümrükler genellikle büyük gümrüklere bağlanır ve bir ferman gönderilmesi ya da iltizama verilmesi gibi hâllerde sadece büyük gümrüğün adı yazılır, diğerleri için "ve tevâbii gümrükleri" denilmekle yetinilirdi. İzmit Gümrüğü de uzun yıllar İstanbul Gümrüğü'ne bağlı olarak faaliyetlerini devam ettirmiştir. İstanbul Gümrüğü'ne bağlı gümrükler Gelibolu, Rodosçuk, Mudanya, İzmir, Sultaniye ve İzmit gümrükleri idi. Arşiv kayıtlarında bu husus genellikle "İstanbul Gümrüğü mülhakatından İznikmid Gümrüğü" olarak geçmektedir. 1860 ve 1862 tarihli kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla bu tarihlerde İzmit Gümrüğü'ne bağlı dört gümrük bulunmaktaydı. Bunlar Karamürsel, Yalakabad (Yalova), Darıca ve Adapazarı gümrükleri idi.

Gümrük resmini ödeyerek bu gümrüklerden birisinden geçen mallar için tüccarların eline eda tezkiresi verilir, böylece başka bir gümrüğe geldiğinde aynı mal için mükerrer gümrük resmi ödenmezdi. Ancak bu tedbirlere rağmen nizama aykırı davranışlar da olmuyor değildi. Benzer durumlara İzmit Gümrüğü'nde de rastlanmaktaydı. H. 05.06.1265/M. 28 Nisan 1849'da Dursun isminde bir tüccarın Dersaadet'e götürmek üzere İstanköy'den aldığı limon için gümrük resmi ödediği hâlde İzmit Gümrüğü'nde kendisinden tekrar gümrük resmi istenmesinin doğru olmadığından kendisinden alınan paranın iadesine dair şikâyeti İzmit muhassılına bildirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfı, kapıkulu ocakları ve saray teşkilatı mensupları emekliye ayrıldıklarında İstanbul'da ikamet etmek istemediklerinde emeklilik maaşlarını gittikleri şehrin mukataalarından ya da gümrüğünden almaktaydılar. Öyle ki bu kişilerden bazılarının emeklilik maaşlarını İzmit Gümrüğü'nden aldıklarını görmekteyiz. Osmanlı maliyesinde devlete gelir getiren kaynakların tümü mukataa olarak adlan-

dırılmaktaydı. Bu kaynakların mukataaya dönüştürüldüğü alanlardan biri de gümrükler olmuştur. Osmanlı gümrük vergileri doğrudan doğruya Osmanlı hazinesine gelir olarak kaydedilirdi. Gümrük işletmeleri mukataa hâline getirildiğinde, o mukataanın tamamı veya bir kısmı ortalama 3 yıl süre ile iltizama verilirdi. Osmanlı ülkesine girecek ya da ülke dışına çıkacak mal ve eşya için her devlette olduğu gibi gümrükler kurulmuş ve gümrük resmi konulmuştu. Gümrükler bizzat merkezi idare tarafından değil, devlete karşı taahhüt olunan bir para karşılığında iltizam edilirdi. Nitekim Osmanlılar gümrük bölgelerini mukataa ya da iltizam sistemi çerçevesinde birer idari-mali ekonomik birim olarak örgütlemişlerdir. Öyle ki bölgenin idari merkezinin gümrük bölgesinin de merkezi olması bir kural hâline getirilmişti. Her bölgede gümrük vergisi ödenmesi zorunluydu ve bunlardan her birinin ayrı kanun ve yönetmelikleri, ayrı vergi oranları olabilmekteydi. Herhangi bir gümrük bölgesinde bir vergi tek bir defa ödenir, aynı malın ya da eşyanın aynı gümrük bölgesi içerisindeki başka noktalara sevk edilmesi durumunda başka vergi alınmazdı.

Gümrüklerin iltizam ve emanet usulleriyle idaresi Tanzimat dönemine kadar devam etmiştir. Tanzimat döneminde de gümrüklerin idaresinde aynı usullere dayalı yeni çözüm yolları denenmiştir. Örneğin, 1840 yılında iltizam usulünden vazgeçilerek emanet uygulaması tatbik edilmiş, 1842 yılında tekrar iltizam usulüne geri dönülmüştür. Gümrüklerin ihalesinde iltizamlar açık arttırma yoluyla yapılmaktaydı. Diğer mukataalarda olduğu gümrük mukataalarında da tek bir gümrük değil, birkaçı bir arada iltizama verilmekteydi. Bundan maksat birinin kârının diğerinin zararını telafi etmesiydi. H. 1267/M. 1851 yılında İstanbul ve İzmit gümrükleri birleştirilerek ihale edilmiştir. Bu tarihten dokuz yıl sonra yeniden açık arttırmaya çıkarılan İzmit Gümrüğü, H. 1277/M. 1860 yılında Süleyman Efendi'ye ihale olunmuştur.

1859 yılında Maliye Nezareti tarafından gümrüklerin bu defa emanet usulüyle idare olunması uygun bulunarak ülke genelinde 17 Gümrük Emaneti kurularak her birine "emin" adı verilen yöneticiler tayin edilmiştir. 1861 yılında İstanbul Emtia Gümrük Eminliği'nin yerine Gümrük Emaneti kurulmuş ve taşradaki gümrük emanetleri müdürlük statüsüne dönüştürülmüştür. Meşrutiyet döneminde ise Gümrük Emaneti'nin yerini Maliye Bakanlığı'na bağlı olan Gümrük Umum Müdürlüğü almıştır. Cumhuriyet döneminde gümrükler bölge müdürlükleri olarak teşkilatlanmıştır. Günümüzde Kocaeli (İzmit) Gümrüğü'ne bağlı başlıca gümrük idareleri şunlardır: Körfez Petro-Kimya Gümrük Müdürlüğü, Derince Gümrük Müdürlüğü, Dilovası Gümrük Müdürlüğü, Gebze Gümrük Müdürlüğü, İzmit Gümrük Müdürlüğü, Kocaeli Gümrük Muhafaza ve Kaçakçılık İstihbarat Müdürlüğü, Kocaeli Hukuk Gümrüğü Başkanlığı ve İzmit Ticaret Denetim Gümrüğü Başkanlığı.

Arşiv kayıtlarından, üretilen malları iç ve dış piyasaya ulaştıran İzmit'te bir gümrük binasının olduğu da anlaşılmaktadır. Öyle ki 1280/1863 tarihli bir kayıtta İzmit Gümrüğü'nün tamirinden bahsedilmektedir. İzmit gümrük binasının mutasarrıf Musa Kasım döneminde yaptırıldığı bilinmektedir. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan 1306/1889 tarihli belge İzmit Rüsumat Müdüriyeti Dairesi'nin genişletilmesi ve yanına yapılacak rıhtım inşası ile alakalıdır. Adı geçen mutasarrıfın görev yıllarına tesadüf eden bu belgede, gümrük dairesinin yeniden inşa edilmesinden bahsedilmemesi, öncesinde var olan gümrük binasının yeniden ele alınarak tamir edildiğine işaret etmektedir. Muhtemelen bu bina 1280/1863 tarihinde inşa edilen ve tamiri yapılan binadır. Dikdörtgen planlı, iki katlı kırma çatılı olan ve doğusuna bitişik aynı girişe sahip tek katlı depodan oluşan bu bina günümüzde artık mevcut değildir. Ayrıca 1307/1889 tarihli bir belgeden, de İzmit'e bağlı Değirmendere sahilinde de bir iskele ve gümrük dairesinin inşa edildiğini öğrenmekteyiz. Bir başka arşiv kaydında da söz konusu iskele ve gümrük dairesinin inşa edileceği mahallin bölge ahalisine mahsus mera olduğu ve ahalinin de bu inşaata razı olduğu bilgisi yer almaktadır.

KAYNAKÇA

BOA, A.MKT.DV. 13/68. Tarih: H. 5 Cemaziyelahir 1265 (M. 28 Nisan 1849); BOA, A.MKT.MHM. 203/47. Tarih: H. 9 Cemaziyelahir 1277 (M. 23 Aralık 1860); BOA, A.MKT.NZD. 36/55. Tarih: H. 11 Şaban 1267 (M. 11 Haziran 1851); BOA, A.MKT.UM. 411/34. Tarih: 29 Zilkade 1276 (M. 18 Haziran 1860); BOA, AE.SMD.III. 17/1544. Tarih: H. 5 Rebiülevvel 1122. (M. 4 Mayıs 1710); BOA, C.ML. 320/13193. Tarih: H. 3.Receb 1256 (M. 31 Ağustos 1840); BOA, D.MMK.d. 23207. Tarih: H. 15 Rebiülahir 1248 (M. 11 Eylül 1832); BOA, D.MMK.İGE.d. 23705. Tarih: H. 15 Cemaziyelahir 1245 (M. 12 Aralık 1829); BOA, D.MMK.İGE.d. 23717. Tarih: H. 29 Rebiülevvel 1245 (M. 28 Eylül 1829); BOA, DH.MKT. 1633/18. Tarih: H. 1 Zilkade 1306 (M. 29 Haziran 1889); BOA, DH.MKT. 1678/116. Tarih: 9 Rebiülahir 1307 (M. 3 Aralık 1889); BOA, DH.MKT. 1744/1. Tarih: 2 Zilhicce 1307 (M. 20 Temmuz 1890); BOA, İ.MVL. 494/22350. Tarih: H. 28 Rebiülahir 1280 (M. 12 Ekim 1863); BOA, İ.MVL.164/20957. Tarih: 27 Şevval 1278 (M. 27 Nisan 1862); *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II: Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-ili Livâları Dizin ve Tıpkıbasım*, Defter-i Hâkânî Dizisi: 1, Ankara, 1994, s. 759-799; Bilgehan Pamuk, "Erzurum Gümrüğü'nün Teşekkülü ve Tekamülü (XVI-XVII. Yüzyıllar)", *Belleten*, Cilt: LXXVII, Sayı: 279, Yıl: 2013, s. 526; Burçin Yereli, "İslam Vergi Hukukunda Dış Ticaret Vergileri ve Osmanlı Devleti'nde Gümrük Vergileri Uygulaması", *DEÜ İBBF Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 1994, s. 84; Denizhan Tuncer, *Vergi Tekniği Açısından Gümrük Vergisinin Değerlendirilmesi*, Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2007, s. 6; Ebubekir Ayan, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sanayiinin Tarihi Gelişimi ve Osmanlı'da Sanayileşme Çabalarının Analizi", İnsan&İnsan, Yıl: 3, Sayı: 4, Yaz 2016, s. 6; Ekrem Gürdal, XVIII. Yüzyıl ve Sonrasında Karamürsel İskelesi'nin Osmanlı Deniz Faaliyetlerindeki Yeri", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II Bildirileri 3-5 Nisan 2016*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2016, s. 546; Güler Yarcı, Osmanlı Maliyesi'nde Toprak Bastı Vergisi", *Acta Turcıca*, Yıl: 4, Sayı: 1, Ocak 2012, s. 349; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, Cilt 1, (Editörler: Halil İnalcık ve Donald Quataert), (Türkçeye Çeviren: Halil Berktay), Eren Yayıncılık, İstanbul, 2000, s. 249; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt 4, 2. Kısım, 2. Baskı, Ankara, 1983, s. 580; Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 786; Mehmet Genç, "Osmanlı Devleti'nde İç Gümrük Rejimi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 788- 789;; Mehmet İpşirli, "Tekaüt", *DİA*, 40, İstanbul, 2011, s. 341; Mustafa Hergüner,

"Tarihi Gelişim İçinde Kocaeli Liman Başkanlığı", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2017, s. 2384- 2385; Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlılarda Gümrük", *DİA*, XIV, İstanbul, 1996, s. 263; Özer Ergenç, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Sanayi ve Ticaret Hayatına İlişkin Bazı Bilgiler", *Osmanlı Tarihi Yazıları Şehir, Toplum, Devlet*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 2012, s. 279- 280; Resül Narin, "Osmanlı Devleti'nde Bir Ticaret Şehri: Adapazarı ve Gümrüğü", *Arşiv ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin'e Armağan*, (Editör: Turgut Subaşı), Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Sakarya Kitaplığı, Adapazarı, 2016, s. 264; Sadık Müfit Bilge, "15.-18. Yüzyıllarda İstanbul ve Kafkasya İskeleleri Arasında Deniz Ticareti: Tâcirler, Gemiciler, Köylüler", *III. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri 25-26 Mayıs 2015*, (Editör: Feridun Emecen vd.) İstanbul, 2015, s. 69; Şennur Kaya, "Bazı Liman Kentlerindeki Örnekler Işığında Tanzimat Dönemi ve Sonrasında İnşa Edilen Gümrük Binalarının Mimari Özellikleri", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Sosyal Bilimler Dergisi, 2010 (4), s. 74.

Hakan DOĞAN

İZMİT HAMAMLARI

(bkz. ilgili maddeler)

Süleyman Paşa Hamamı

Yukarı Pazar Hamamı veya Dere Hamamı olarak da bilinir. Gazi Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. 14. yüzyıl olarak tarihlenir. Çifte hamam özelliği gösteren İzmit'teki en eski hamamdır. Yapı soğukluk, ılıklık ve sıcaklık bölümlerinden meydana gelmiştir. Ön bölümün çifte yüksek kubbe ile örtülü soğukluk bölümü ve arkasında kapı ile birbirine geçiş sağlanan alçak kubbe ile örtülü iki halvet yeri bulunmaktadır. Yapının kuzey yönünde su deposu ve külhan vardır. İnşa malzemesi olarak kabayonu taş ve tuğla ile birlikte yer yer almaşık düzen vardır. Yapının örtü birimleri olan kubbeye geçiş unsuru pandantif aracılığıyla sağlanmaktadır.

Mehmet Bey Hamamı

16. yüzyıl tarihinde İzmitli Mehmet Bey tarafından Mimar Sinan'a inşa ettirilmiştir. Orta Hamam olarak da bilinmektedir. Yapı doğu-batı yönünde dikdörtgen planında inşa edilmiştir. İnşa malzemesi olarak kabayonu taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Bazı cephelerde almaşık örgü tekniği kullanılmıştır. Üzeri çatı örtülüdür. Üç bölümden oluşan soğukluk bölümünün üzeri orta kısmı kubbe yan tarafları tonozla örtülmüştür. Soğukluk bölümünden üzeri kubbe ile örtülü halvet bölümüne geçilir. Doğu cephesinde külhan ve su deposu bulunmaktadır.

Küçük Hamam

19. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Konak hamamı iken sonradan çarşı hamamına dönüştürülmüştür. Hamam tipi olarak tek hamamdır. Soğukluk bölümü kubbeli, halvet bölümü ise manastır tonozludur. Yapının doğu tarafında külhan, kuzey tarafında ise su deposu bulunmaktadır.

Yeni Hamam

18. yüzyılın ortalarına tarihlenen hamam, kubbe ile örtülü soğukluktan, ortada kubbe, yanlarında tonoz olan halvet bölümüne geçilir. İstanbul Cağaloğlu'ndaki hamamın benzeridir. Doğu-batı yönünde

Mehmet Bey Hamamı

Küçük Hamam

dikdörtgen planda inşa edilmiştir. Tek hamamdır. Yapı harap durumdan 2016-2018 yılları arasında süren restorasyon çalışmasıyla güncel mevcudiyetini kazanmıştır.

Yeni Hamam

Yalı Hamamı

İnşa tarihinin olarak 19. yüzyıl olduğu düşünülmektedir. Tek hamamdır. Kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Batı yönünden ahşap camekân bölümden sonra iki yarım, bir tam kubbeyle örtülü soğukluk kısmına geçilmektedir. Halvet üç bölümden oluşur. Yapının sağ tarafı manastır tonozu ile örtülü ve haç planlıdır. Orta ve sol bölüm ise kubbe ile örtülüdür. Geçirdiği onarımlar nedeniyle orijinalliği zedelenmiştir.

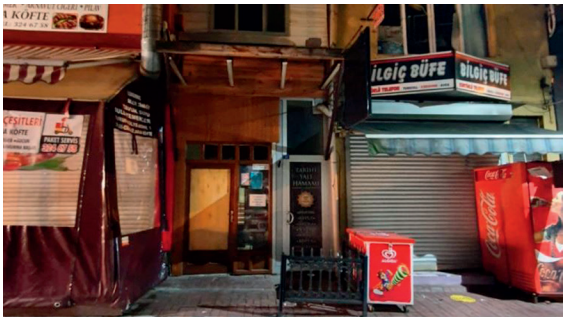

Yalı Hamam

Pertev Paşa Külliyesi Hamamı

Pertev Paşa Camii'nin kuzeybatı yönünde yer alan hamam harap durumdadır. Çifte hamam olarak inşa edilmiştir. Kadınlar ve erkekler bölümü yan yana düzenlenmiş simetrik hamam şeklindedir. Soyunmalık

Pertev Paşa Külliyesi Hamamı

bölümü dikdörtgen planlıdır ve üzeri kubbe ile örtülü olup soğukluk kısmına geçilmektedir. Soğukluk bölümünden sekizgen planlı sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Günümüzde sıcaklık ve soğukluk bölümlerinin duvar kalıntıları bulunmaktadır. İnşa malzemesi olarak taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında Kocaeli-İzmit-Gebze (Haz. Ahmet Nezih Galitekin), İstanbul 2010; Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli Büyükşehir Kültür Yay. Kocaeli, 2007; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti(1839-1938)*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay. Kocaeli, 2009; Natalie Ülker Sönmez, *Mimar Sinan Menzil Külliyelerinden; İzmit Pertev Paşa Külliyesi*, (Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sakarya, 2010.

Burak DEMİR

İZMİT HAPİSHANESİ

Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle, Osmanlı Devleti'nde yeni bir dönem başlamıştır. Tanzimat dönemi olarak adlandırılan bu süreçte, Osmanlı'da zindanların yerini hapishaneler almıştır. Bu yeni kurumlar, dönemin idari yapılanmasına göre imparatorluk genelinde vilayet, sancak ve kazalarda yer almıştır. Hapishanelerin büyüklükleri, bulundukları idari birime göredir. Buna göre en büyük hapishaneler vilayetlerde, sonraki mutasarrıfların yönetimindeki sancaklarda, en küçüğü ise kazalarda bulunmuştur. İzmit Hapishanesi bir sancak hapishanesidir.

İlk hapishaneler, vali konaklarının içinde ya da hemen yanında yer almıştır. Vali konaklarının hükümet konaklarına dönüşmesiyle hapishaneler hükümet konaklarının içinden bahçelerine veya yakınlarına taşınmaya başlamıştır. İzmit Hapishanesi olarak bilinen ilk yapı, hükümet konağının avlusunda tersane duvarına bitişik, caddeye cephesi olan kâgir bir bina ve iki ahşap koğuştan oluşuyordu. Hapishane zaman içinde bakımsızlıktan köhne bir yapıya dönüşmüştür. Kurulduğu tarihten itibaren hapishane, mahkûm sayısı karşısında yetersiz kalmış, izdiham hapishanenin kronik sorunu hâline dönüşmüştür. Hapishaneler yargılanmış, cezası kesinleşmiş mahkûmlar içindi, yargılama sürecinde olan tutuklular ise tevkifhane adı

verilen yapılarda hapsedilirlerdi. İzmit'te tutuklular için ayrı bir tevkifhane binası yoktu. Hapishanenin koğuşlarından biri tevkifhane olarak kullanılmaktaydı. Dolayısıyla İzmit Hapishanesi'nde tutuklular ve mahkumlar ayrı koğuşlarda fakat aynı binada kalıyorlardı.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile hapishaneler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreç hapishaneler için ıslahat dönemi olarak adlandırılabilir. Adı geçen dönemde, İzmit Hapishanesi'nin bakımsız köhne hâli devam etmekteydi. 1910 yılının Ağustos ayında 1.000 kuruş harcanarak hapishanede bir tamirat gerçekleştirilmişti. Yapılan tamirat, sorunu geçici olarak çözdüğü için 1911-1912 yıllarında İzmit için yeni bir hapishane inşa edilmesi kararlaştırılmıştı. Fakat dönemin maliyesinin olumsuz durumu hapishane projesinin hayata geçmesine izin vermemişti. Yeni bir hapishane inşa edilememiş, eski hapishane ise 1910 yılında tamirat geçirmesine rağmen 1912 yılında yine virane hâlini almıştı. 1913 yılının sonu itibarıyla hapishane yeterince hava ve güneş alamayan, yıkık dökük bir yapıydı. 1913 yılının sonunda merkezi hükümet tarafından hapishanenin tamiratı için 14.647 kuruş İzmit'e gönderilmişti. Fakat yapılan tamirat, hapishanenin fiziksel değişiminde ciddi bir iyileşmeye sebep olmamıştı. 1914 yılında hükümet konağının içindeki yerini muhafaza eden hapishane binası, caddeye cephesi olan kâgir bir bina ve iki ahşap koğuştan oluşuyordu. Hapishane avlusu ile birlikte 733 metrekarelik bir alana sahipti. Bunun 333 metrekaresinde kâgir bina ile bahçesi, geriye kalan 400 metrekarede ise iki ahşap koğuş ve bahçesi vardı. En fazla 70 mahkûma ev sahipliği yapabilecek hapishanede, 1914 yılının Ocak ayında 223, Haziran ayında 250'den fazla erkek mahkûm cezasını çekmekteydi. 4 kadın mahkum için ise hükümet konağının dışında, aylık 50 kuruş kira ile ayrı bir yer kiralanmıştı. Hapishane köhne, virane bir yapı olduğu gibi, kapasitesinin çok üzerinde mahkûma ev sahipliği yapıyordu. 1914 yılının Haziran ayında 1.170 kuruşluk bir ödenek tamirat için hapishaneye verilmiş ancak bu para ile yapılan tadilat hapishanenin yıkık dökük ve sağlıksız hâlini düzeltmeye yetmemişti. Hapishane binasının virane hâli beraberinde mahkûm firarlarını da getiriyordu. İzdihamın ve hapishane binasının sağlıksız yapısı, 1915 yılının hemen başında hapishanede lekeli humma ve tifo hastalıklarının ortaya çıkmasına ve salgına dönüşmesine neden olmuştu. Hapishanedeki mahkûm sayısı 300'ü geçmişti ve 10 kişilik koğuşlarda 40-50 mahkûm kalıyordu. Bunun üzerine hapishane boşaltılmış, mahkûmlar şehre 30 dakika uzaklıkta bulunan Soğucak mevkisindeki barakalara taşınmıştı. Eski hapishane boşaltıldıktan sonra baştan aşağı temizlenerek mikroplardan arındırılmış ve 60 mahkûm tekrar eski hapishaneye gönderilmişti. Böylelikle İzmit Hapishanesi, 1915 yılında iki ayrı binada varlığını sürdürmeye başlamıştı. 1916 yılında Ermeni tehcirinden geriye kalan Ermeni Kilisesi'ne yakın ve kilisenin akaratından olan kâgir fırının üst katının yapılan 6.382 kuruş 30 paralık masrafla hapishaneye dönüştürülmesiyle İzmit Hapishanesi, 60 mahkûm kapasiteli üçüncü bir binaya daha kavuşmuştu. İmparatorluk hapishanelerinin genelinde görülmeyen bu uygulama ile İzmit Hapishanesi aynı anda üç ayrı yapıda varlık gösteriyordu. Fakat yapıların üçü de korunaksız ve sağlıksızdı. Yapıların korunaksız oluşuna gardiyan ve jandarmaların niteliksizliği de eklenince hapishanelerde firar olayları kaçınılmaz oluyordu. Yapıların yetersizliği yeni bir hapishane inşasını mecbur kılıyordu. Nitekim 1916 yılının sonunda İzmit'in batısında elverişli bir arazide, yeni bir hapishane inşaatının temeli atılması kararlaştırılmıştı. Ancak bu bina hiçbir zaman inşa edilememiştir. 1917 yılında İzmit Hapishanesi artık iki ayrı binada varlığını sürdürmekteydi. En eski hapishane olan hükümet konağının avlusundaki hapishane kullanım dışı kalmıştı. Kadın hapishanesi ise yine bir odadan ibaret, kiralık bir hanede varlığını bir kadın gardiyanın yönetiminde sürdürmekteydi. Soğucak barakaları ve kâgir bir fırının üst katı iken hapishaneye dönüştürülen yer ile birlikte iki yapı içinde varlığını sürdüren hapishanenin müdürü, sürmekte olan I. Dünya savaşı'ndan dolayı silahaltına alındığı için bu görevi yürütecek kimse yoktu. Müdürün olmadığı durumlarda onun yerine vekâlet eden bir başgardiyan olması gerektiği halde o da yoktu. İzmit Hapishanesine bu yıllarda hapishanenin kâtibi vekaleten müdürlük yapıyordu. Bunun dışında altı gardiyan hapishanede görev yapmaktaydı. 1918 yılının sonunu bu şekilde tamamlayan İzmit sancağı merkez hapishanesinin binalarının hiçbiri devlete ait değildi. Kiralanmış olan bu yapılar hapishane olmak için elverişli değildi. Aynı durum kadın hapishanesi için de geçerliydi. Mazharcık Mahallesi'nde kiralık bir yapı olan tek odalı hapishanede, 32 kadın mahkum cezasını çekmekteydi. Aynı yıl binanın diğer bir odası da kiralanarak izdiham kısmen hafifletilmişti.

1919 yılında yeni bir hapishane binası inşa fikrinden tamamen vazgeçilmişti. Kadın hapishanesi ise yer değiştirmiş, Kayseri Sokağı'nda Dikran Efendi isimli bir Ermeniye ait olan yapıya taşınmıştı.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında da yeni bir hapishane binası inşa edilemediği için adı geçen dönemde İzmit Hapishanesi, 1915'te tütün deposu olarak inşa edilmiş olan yapıya taşınmıştı. Fakat bu yapı oldukça sağlıksız ve rutubetli bir binaydı. İzdiham yine devam etmekteydi. 1950'li yıllarda, 100 kişiye ev sahipliği yapabilecek bu dar ve sağlıksız yapıda, 200 mahkûm kalmaktaydı. Tütünlerin bile çürüdüğü bu yapıda, mahkûmların sağlıklı kalması mümkün değildi. Nihayetinde 29 Ekim 1952 tarihinde klor fabrikasının karşısındaki arazide temeli atılan hapishane 30 Mart 1955 tarihinde hizmete açılmıştı. 500 kişilik yeni hapishane oldukça modern, tüm ihtiyaçlara cevap verebilen, korunaklı, sağlıklı, meslek atölyeleri olan, 300 kişilik konferans salonuna sahip bir hapishanede olması gereken tüm özelliklere haiz bir yapıydı. Nihayetinde 1955 yılında İzmit ilk defa modern bir hapishaneye sahip olmuştu. İlk yapıldığında şehrin

kenarında olan hapishane yıllar içinde İzmit şehir merkezinin büyümesinden dolayı şehir içinde kalmış ve hizmete açıldıktan 60 yıl sonra 2015 yılında yıkılmıştır. Böylelikle İzmit'in merkezinde, Kuruçeşme mevkiinde D-100 karayolu kenarındaki adreste bulunan son hapishane 2015 yılı itibarıyla tarihe karışmıştır. Günümüzde İzmit Hapishanesi Kandıra'da "Kocaeli Cezaevi" adı altında varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA
BCA, 30.11.1.0/249.7.3, 24.02.1955; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s. 368-371; Gültekin Yıldız, *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni* (1839-1908), İstanbul 2012, s. 328-329; Halim Demiryürek, *Osmanlı Hapishaneleri (1913-1914)*, İstanbul 2019, s. 55-56; Kurtuluş Demirkol, *II. Meşrutiyet Döneminde Edirne Vilayeti Hapishaneleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2012, s. 25; Kurtuluş Demirkol, "II. Meşrutiyet Döneminde İzmit Hapishanesi", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2014, s. 989-1003; Rifat Yüce, *Kocaeli Tarihi ve Rehberi*, İzmit 1945, s. 220; http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=366&RecID=2332, Erişim Tarihi: 01.09.2021; https://www.haberler.com/izmit-c-tipi-cezaevi-tarih-oldu-7314571-haberi/, Erişim Tarihi: 01.09.2021; https://kocaeli1tcik.adalet.gov.tr/ Erişim Tarihi: 31.08.2021; https://kocaeli2tcik.adalet.gov.tr/ Erişim Tarihi: 23.08.2021.

Kurtuluş DEMİRKOL

İZMİT İDADİSİ/SULTANİSİ/ERKEK İBTİDÂÎ MEKTEBİ

Eylül 1885 tarihinde öğretime başlayan İzmit İdadi Mektebi'nde Ekim 1897 tarihinde İbtidâî Şubesi açıldı. 14 Mayıs 1901 tarihine kadar mektepte ihtiyat sınıfı muallimi 150 kuruş maaşla Ali Rıza Efendi idi. 1901 yılında mektebe ihtiyat sınıfı ikinci kısım ilave edildi. 14 Mayıs 1901 tarihinden itibaren ihtiyat sınıfı birinci kısım muallimi Yusuf Ziya Efendi oldu. Maaşı 90 kuruştu. İhtiyat sınıfı ikinci kısım muallimi Ali Rıza Efendi idi. Maaşı 60 kuruştu. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 16 Mayıs 1901 tarihinde Maarif Nezareti'ne atamalarla ilgili bilgi vererek asaletlerinin tasdik edilmesi gerektiğini bildirdi. Evrakın havale edildiği Maarif Meclisi 14 Eylül 1901 tarihinde görev değişikliklerini uygun bularak aaletlerini tasdik etti. İhtiyaât sınıfı muallimlerinin kayıt işlemleri ilgili dairelerde yapıldı. Maarif Nezareti 18 Ocak 1902 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi.

2 Eylül 1908 tarihinde İzmit İdada Mektebi İbtidâî şubesi sınıf muallimi 250 kuruş maaşla Habibullâh Efendi idi. İhtiyat sınıfı birinci kısım muallimi Yusuf Ziya Efendi idi. 150 kuruş olan maaşını evkaf-ı münderiseden almaktaydı. İhtiyat sınıfı ikinci kısım muallimi 240 kuruş maaşla Ali Rıza Efendi idi. Ali Rıza Efendi'nin maaşı maarif hisse-i ianesinden ödenmekteydi. Ali Rıza Efendi aynı zamanda İzmit İdadi Mektebi'nde Türkçe muallimi idi. İdadi Mektebi'nde haftada beş saat Türkçe dersi vardı. Buna karşılık 180 kuruş maaş almaktaydı. İhtiyat sınıfı birinci kısım muallimi Yusuf Ziya Efendi'nin maaşı 20 Aralık 1906 tarihli Maarif Nezareti emri ile evkaf-ı münderise gelirlerinden ödenmek üzere 150 kuruşa yükseltildi. 20 Aralık 1906 tarihinden önce daha düşük maaş almaktaydı. Yapılan zam için evkaf-ı münderise ve avarız akçesinden daimi karşılık bulunamadı. Zam Haziran 1908 tarihine kadar öğrenci velilerinden alınan tedris ücreti ile ödendi. Ancak Kasım 1908 tarihine gelindiğinde öğrenci velileri tedris ücretini ödemekte güçlük çekmeye başladı. Bu sebeple İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 25 Kasım 1908 tarihinde Maarif Nezareti'ne ihtiyat sınıfı ikinci kısım muallimi Ali Rıza Efendi gibi ihtiyat sınıfı birinci kısım muallimi Yusuf Ziya Efendi'ye maarif hisse-i ianesinden maaş tahsis edilmesi gerektiğini bildirdi.

Mektep ihtiyat sınıfı muallimliğine 15 Aralık 1908 tarihinde İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallimi Refiki Faik Efendi atandı. Faik Efendi daha sonra İmaret Erkek İbtidâî Mektebi hademeliğine tayin edildi.

İzmit İdadi Mektebi 1913 yılında sultaniye dönüştürüldü. Bu sebeple İdadi Mektebi İbtidâî şubesi İzmit Sultana Mektebi bünyesinde varlığını sürdürdü. Bu arada İbtidâî şubesi muallim kadrosu genişletildi. Şube ve öğrenci sayısı arttırıldı. İbtidâî şubesi muallim-i saniliğine 10 Eylül 1913 tarihinde Toyran İbtidâî Mektebi muallim-i evveli ve Rüşdiye Mektebi hüsn-i hat muallimi Hasan Fehmi Efendi 600 kuruş maaşla atandı. Hasan Fehmi Efendi 1 Ekim 1913 tarihinde görevine başladı.

Mayıs 1915 tarihinde İzmit Sultani Mektebi İbtidâî kısmı birinci sınıf birinci şube muallimi Cevat Efendi idi. İzmit İdadi Mektebi mezunu olan Cevat Efendi'nin maaşı 400 kuruştu. Birinci sınıf ikinci şube muallimi Mahir Efendi idi. Maaşı 450 kuruştu. Mektepte 1908 yılında göreve başladı. Selanik Darülmuallimin-i İbtidâîsi'nden mezundu. Birinci şube muallimi Cevat Efendi askere alındığı için iki şube birleştirildi. Her iki şubenin muallimliğini Mahir Efendi yaptı. İkinci sınıf birinci şube muallimi İzmit İdadi Mektebi'nden mezun İrfan Efendi idi. İrfan Efendi'nin maaşı 450 kuruştu. Harp sebebiyle askere sevk edildi. ikinci sınıf ikinci şube muallimi Hafız Süleyman Efendi idi. Siroz Darülmuallimin-i İbtidâîsi'nden mezun olan Hâfız Süleyman Efendi 1913 yılında görevine başladı. Maaşı 450 kuruştu. İrfan Efendi askere alındığı için İkinci sınıf şubeleri birleştirildi. Hafız Süleyman Efendi her iki şubeye muallimlik yaptı. Üçüncü sınıf birinci şube muallimi Hulusi Efendi idi. Hulusi Efendi Darülmuallimin-i İbtidâî'den mezundu. 1902 yılında görevine başladı. Maaşı 550 kuruştu. Üçüncü sınıf ikinci şube muallimi Osman Niyazi Efendi idi. Konya Darülmuallimin-i İbtidâîsi'nden mezun olan Osman Niyazi Efendi'nin maaşı 550 kuruştu. Osman Niyazi Efendi askere sevk edildiği için yerine muid vekili Kenan Efendi vekâlet etti. Dördüncü Sınıf birinci şube muallimi Hasan Efendi idi. Hasan Efendi Selanik Darülmuallimin-i İbtidâîsi'nden mezundu. 1897 yılında görevine başladı. Maaşı 650 kuruştu. Dördüncü sınıf ikinci şube muallimi Osman Celal Efendi idi. Osman Celal Efendi'nin maaşı 550 kuruştu. Osman Celal Efendi askere sevk edildiği için yerine Hafız Mahmut Efendi vekâlet etti. Beşinci sınıf birinci şube muallimi Celaleddin

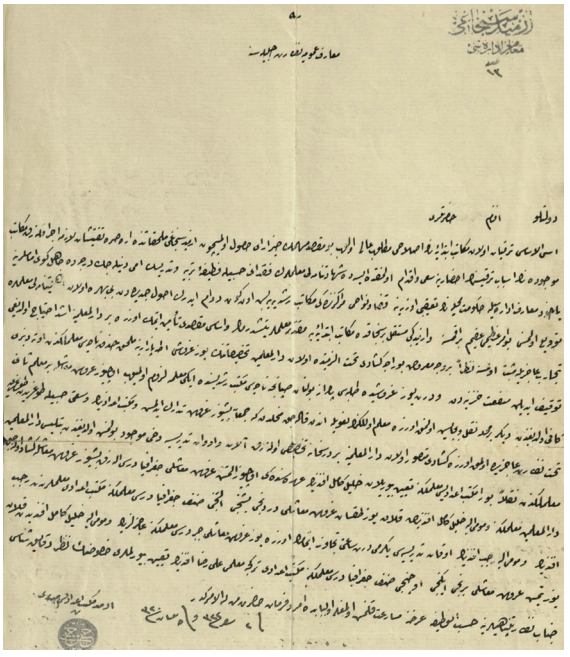

İzmit'te bir darülmuallimin-i ibtidâî açılması gerektiğine dair 18 Nisan 1904 tarihinde İzmit İdadi Mektebi müdürü tarafından Maarif Nezareti'ne yazılan tahrirat (COA. MF. MKT. 844/37, 5 Nisan 1905/29 M 1323, lef 3).

Efendi idi. Celaleddin Efendi Siroz İdadi Mektebi ve Darülmuallimin-i Rüşdi mezunuydu. 1900 yılında görevine başlayan Celaleddin Efendi'nin maaşı 750 kuruştu. Beşinci sınıf ikinci şube muallimi Adil Efendi idi. Adil Efendi Daruşşafaka mezunuydu. 1910 yılında görevine başladı. Maaşı 750 kuruştu. Adil Efendi askere sevk edildiği için beşinci sınıf şubeleri birleştirildi. İki şubeye Celaleddin Efendi muallimlik yaptı. İbtidâî kısmında Aralık 1914 tarihinde 307, Mart 1915 tarihinde 310, Eylül 1916 tarihinde 244, Haziran 1917 tarihinde 221, Kasım 1917 tarihinde 221 ve Nisan 1918 tarihinde 215 talebe vardı.

Mektep, İspanyol gribi sebebiyle 1918 yılında bir süre kapalı kaldı. Muallimlerinden Abdullah Efendi İstanbul'a gitti.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT. Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT.; Hilmi Tunahan Örs, "İzmit İdadi Mektebi", *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), s. 230-241; Nuri Güçtekin, "I. Dünya Savaşı'nın İzmit Eğitim Kurumlarına Etkisi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu - III*, III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2017, s. 2171-2192.

Biray ÇAKMAK

İZMİT İMARET ERKEK İBTİDÂÎ MEKTEBİ

1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi taşrada ibtidâî mekteplerinin kuruluş ve idaresiyle ilgili hususları maarif meclisleri ile maarif komisyonlarına havale etti. Vilâyet ve müstakil liva merkezlerinde maarif meclisleri/idareleri 1880'li yıllardan itibaren kurulmaya başlandı. İzmit Maarif Meclisi 1883 yılında teşkil edildi. Liva merkezinde aynı zamanda başkan ve üyeleri fahri olarak görev yapan maarif komisyonu kuruldu. İzmit Maarif Komisyonu kuruluşunu müteakip ibtidâî mektepleri açmaya başladı. Maarif Komisyonu ilk olarak ibtidâî mektepleri finansman sorununu çözmek için mahalli imkânlarla kaynak bulmaya çalıştı. Bu noktada evkaf-ı münderise en önemli mali kaynağı teşkil etti. İzmit kasabasında geleneksel usulde eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden çok sayıda sıbyan mektebi vardı. 1896 yılında İzmit kasabasında usul-ı atik üzere tedrisata devam eden veya ya harap halde bulunan ya da amacı dışında kullanılan sıbyan mekteplerinden bazıları Yeniyalı Camii civarındaki Buğday Meydanı'nda Çalık Ahmet Ağa Vakfı'na ait sıbyan mektebi, Velihoca Mahallesi'ndeki Ali Çavuş Vakfı'na ait sıbyan mektebi, Gazi Bayırı'nda Kürkçüler Mahallesi'nde Ayşe Kadın'ın bina ettirdiği sıbyan mektebi, Yukarıpazar'daki sıbyan mektebi, Hanlarbaşı Cami-i Şerifi avlusundaki sıbyan mektebi, Hüseyin Paşa Mahallesi'ndeki sıbyan mektebi, Bağçeşme'deki sıbyan mektebi ve Pertev Paşa Sıbyan Mektebi idi. Pertev Paşa Sıbyan Mektebi 1908 yılında harap haldeydi. İzmit Maarif Komisyonu genelde sıbyan mekteplerini usûl-i cedîde tahvil ederek ibtidâî mekteplerini açtı. Liva merkezindeki maarif komisyonu yanında sancaktaki kaza merkezlerinde de maarif komisyonları kuruldu.

İzmit Maarif Komisyonu 1883 yılında teşkil edildi. Maarif Komisyonu bir buçuk yılda başarılı çalışmalar yaptı. 5 Haziran 1884 tarihine kadar İzmit kasabasında üç erkek ve bir kız ibtidâî mektebi açtı. İbtidâî mektepleri muallim maaşları maarife terk edilen evkaf-ı münderise gelirleri ile yeniden inşa edilen ebniye kiraları ve öğrenci velilerinden alınan tedris ücretleri ile ödendi. Bazen Liva İdare Meclisi kararıyla belediye vergi gelirlerinden ibtidâî mektepleri muallim maaşlarına tahsisat ayrıldı.

Defterdar Abdüsselam Bey Vakfı İmareti uzun süre âtıl kalarak harap hâle gelmişti. Bu sebeple imâret yerinde 1870'li yılların sonunda sıbyan mektebi tesis edildi. İzmit Maarif Komisyonu, İmaret Sıbyan Mektebi'ni usul-ı cedide tahvil ederek 1883 yılında İmiret Erkek İbtidâî Mektebi'ni açtı. İzmit Mutasarrıflığı Maarif Nezareti'ne usul-ı cedideye dönüştürülen İmaret Erkek İbtidâî Mektebi'nde öğretime başlanması, mektebe muktedir bir muallim atanması gerektiğini bildirdi. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi 20 Mart 1883 tarihinde İmaret Erkek İbtidâî Mektebi Muallim-i Evvelliği'ne İstanbul Darülmuallimin-i Sıbyanı'ndan şehadetname alarak mezun olan Üsküdar'da Rüstem Paşa İbtidâî Mektebi muallimi Mustafa Efendi'nin 600 kuruş maaşla atanmasını kararlaştırdı. Maarif Nezareti 26 Mart 1883 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi. Mustafa Efendi İzmit'e gönderildi. Mustafa Efendi 1 Nisan 1883 tarihinde İmaret Erkek İbtidâî Mektebi'nde görevine başladı. Maarif Komisyonu maaşını 300 kuruşa düşürdüğü için muallim-i evvellik görevinden istifa etti. Yerine Maarif Nezareti'nin emriyle 1888 yılında İstanbul Darülmuallimin-i İbtidâîsi'nden mezun Akhisarlı Ali Rıza Efendi 250 kuruş maaşla atandı. Bu arada İzmit Maarif Meclisi kararıyla muallim-i evvel-

liğe ehliyetnamesi olmayan başka biri tayin edildi. Ali Rıza Efendi 15 Eylül 1888 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evvelinin istifa etmesi üzerine yerine tayin edildiğini, İzmit'e giderek mutasarrıflığa başvurduğunu, İzmit Mutasarrıflığı'nın evrakını Maarif Komisyonu'na havale ettiğini, muallim-i evvelin istifası üzerine Maarif Komisyonu'nun yerine ehliyetnamesi olmayan başka birini tayin ettiğini, Maarif Komisyonu'nun kendisine, yerine başka muallim-i evvel atandığı için kabul edilemeyeceğini beyan ettiğini, han köşelerinde zarurete maruz kaldığını, yaklaşık iki yılını muallimliğe hasrederek ehliyetname aldığını, İzmit Mutasarrıflığı'na kabulüne ya da aksine dair bir emirname yazılması gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti'nin emriyle Ali Rıza Efendi 23 Temmuz 1888 tarihinde İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine 250 kuruş maaşla yeniden atandı.

İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Ali Rıza Efendi 10 Şubat 1892 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde Darülmuallimin-i İbtidâî mezunu olduğunu, görevini layıkıyla yaparak ahalinin memnuniyetini kazandığını, talebenin eğitim ve öğretim düzeyini ilerlettiğini, mektebi İzmit ve taşrada benzeri bulunmayan birinci derecede bir mektep hâline getirdiğini, ahali tarafından taltif edilmesi için İzmit Mutasarrıflığı'na defalarca mahzar takdim edildiği halde neticesinin görülemediğini, ahalinin Maarif Nezareti'ne de mahzar gönderdiğini, Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi'nin ileride icabına bakılmasına karar verdiğini, ahali nezdinde mahcup duruma düştüğünü, taltif edilmesini istediği ifade etti. Maarif Nezareti 5 Mayıs 1892 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne takdirname yazılmak üzere başarılı hizmetleri hakkında bilgi verilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 12 Kasım 1892 tarihinde Maarif Nezareti'ne Ali Rıza Efendi'nin taltifi hususunun Maarif Nezareti'ne arzının ahali tarafından mazbata ile istendiğini, Ali Rıza Efendi'nin iffet ve istikamet sahibi olduğunu bildirdi. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi 22 Kasım 1892 tarihinde Ali Rıza Efendi'nin taltifine dair İzmit Mutasarrıflığı'ndan bilgi istenmesi gerektiğini ifade etti.

İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Ali Rıza Efendi İzmit İdadi Mektebi İbtidâî şubesi ihtiyat sınıfı muallimliği de yaptı. Maarif Meclisi'nin 9 Mayıs 1898 tarihli kararıyla İzmit İdadi Mektebi'nde Mehmet Nuri Efendi'nin üzerindeki 150 kuruş maaşlı birinci sınıf Türkçe muallimliğine İdadi Mektebi İbtidâî şubesi ihtiyat sınıfı muallimi Ali Rıza Efendi ilave memuriyetle atandı. Maarif Nezareti 14 Haziran 1898 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi.

İzmit Maarif Sandığı emini Ziya Efendi'nin Maarif İdaresi Kitâbet ve Muhasebe Refikliği'ne atanması üzerine yerine İzmit İdadi Mektebi Türkçe muallimi Ali Rıza Efendi tayin edildi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 22 Ocak 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. Ali Rıza Efendi'ye ait kefaletnameyi gönderdi. Maarif Meclisi ve Muhasebe-i Maarif-i Umumiye kefaletnameyi usulüne uygun buldu. Maarif Nezareti 7 Mart 1899 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi vererek gereğini emretti.

İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'nün talebi üzerine Maarif Meclisi'nin 14 Eylül 1901 tarihli kararıyla Ali Rıza Efendi'nin görevlerinde değişiklik yapıldı. Ali Rıza Efendi 90 kuruş maaşlı İdadi Mektebi ikinci ve üçüncü sınıflar Türkçe muallimliğine, Yusuf Ziya Efendi'nin yerine 150 kuruş maaşlı Maarif Sandığı eminliğine ve 60 kuruş maaşlı İdadi Mektebi İbtidâî şubesi ihtiyat sınıfı birinci kısım uallimliğine atandı. İzmit İdadi Mektebi 150 kuruş maaşlı birinci sınıf Türkçe ve 80 kuruş maaşlı ilm-i ahlak muallimi Ali Mazhar Efendi'nin İzmit Maarif Muhasebe Memurluğu'na atanmasından dolayı işlerinin yoğunluğunu gerekçe göstererek istifa etmesi üzerine Maarif Meclisi'nin 14 Ağustos 1902 tarihli kararıyla 150 kuruş maaşlı İzmit İdadi Mektebi birinci sınıf Türkçe muallimliğine Ali Rıza Efendi ilave memuriyetle tekrar tayin edildi. Maarif Nezareti 29 Eylül 1902 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi.

1903 yılında İzmit kasabasındaki iki muntazam ibtidâî mektebinden biri İmaret Erkek İbtidâî Mektebi idi. Mektepte iki daimi, bir seyyar muallim görev yapmaktaydı. Aylık 300 kuruşluk muallim maaşları evkaf-ı münderise akaratı kira gelirleri ile İzmit Demiryolu İstasyonu'ndaki iskeleden çıkarılan zahire çuvallarından Liva İdare Meclisi kararıyla alınan ücretten düzenli olarak ödenmekteydi.

Ali Rıza Efendi İzmit İdadi Mektebi Türkçe muallimliği ve Maarif Komisyonu sandık emîînliği görevlerinden 13 Eylül 1909 tarihinde ayrıldı. İzmit Tensikât Komisyonu 13 Ekim 1909 tarihinde bir daha devlet hizmetinde istihdam edilmemek ve tazminat ödenmek şartıyla kadro harici bırakılmasına karar verdi. Ancak Ali Rıza Efendi tazminat alamadı. İstihdamına cevaz kararı almadan İstanbul Maarif Müdürlüğü'nün 5 Ekim 1909 tarihli tezkiresi üzerine Bayezit Merkez Rüşdiye Mektebi muallim-i saniliğine atandı. 5 Kasım 1909 tarihinde asaleti tasdik edildi. 1914 yılı başında Bayezit Merkez Rüşdiye Mektebi'de muallim-i sinilik görevine devam etmekteydi.

İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i saniliğine 13 Aralık 1894 tarihinde Halil Efendi atandı. Halil Efendi 13 Ocak 1898 tarihinde istifa ederek Yalova kazası telgrafhânesi çavuşluğuna tayin edildi. İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine 1905 yılında Ahmet Hamdi Efendi naklen ve terfien atandı.

İzmit Maarif Muhasebesi tarafından tanzim edilip Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi başkâtibi Bedri Bey'in 2 Eylül 1908 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderdiği deftere göre İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallimi 200 kuruş maaşlı Hâfız Ahmet Efendi idi. Muallim refiki 90 kuruş maaşlı Faik Efendi idi. Mektepte hademe 90 kuruş maaşlı Mehmet Ağa idi. Mektep personeli aylık maaş tutarı olan 380 kuruş mahalli imkânlarla tedarik edilen akarat kira gelirleri ile öğrenci velilerinden alınan tedrîs ücretlerinden ödenmekteydi. İmaret Erkek İbtidâî Mektebi muallimi refiki Faik

Efendi 15 Aralık 1908 tarihinde İzmit İdadi Mektebi İbtidâî şubesi ihtiyat sınıfı muallimliğine tayin edildi. Faik Efendi daha sonra İmaret Erkek İbtidâî Mektebi hademeliğine atandı.

1894 yılında meydana gelen depremde İmaret Erkek İbtidâî Mektebi zarar gördü. Bu sebeple İzmit İdadi Mektebi'nin alt katındaki boş odalara geçici olarak taşındı. İzmit Maarif Müdürlüğü 27 Aralık 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne İmaret Erkek İbtidâî Mektebi'nin tamir edildiğini bildirdi.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT; Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT.; Recep Dikici, "Osmanlı Dönemi'nde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, III, Haluk Selvi ve M. Bilal Çelik (eds), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2015, s. 1441-1458.

Biray ÇAKMAK

İZMİT KAFASI

İzmit'in kendine özgü değerlerinin ve İzmit insanının tanıtılması düşüncesi ile kurulan *İzmit Kafası* dergisi, yayın hayatına Nisan 2021'de başlamıştır. İzmit Belediyesi tarafından çıkarılmaya başlanan derginin amacı, İzmit'in kültürel miras ve tarihini sonraki nesillere aktarmak ve İzmitliler arasında aidiyet duygusunu geliştirmektir. Dergi, İzmit'i odağına alarak kültür, edebiyat, sanat, tarih gibi alanlarda öne çıkan kişileri konu edinmekte ve adı İzmit ile anılan yerel unsurlara yer vermektedir. Bugüne kadar dergi, İzmit tarihi, İzmit Saat Kulesi'nin öyküsü, tarihi Orhan Camii, Gazi Lisesi'nin tarihi, müze özendirme ödülüne layık görülen Atatürk Evi, Üçtepeler Tümülüsü, TCG Yavuz Zırhlısı'nın hikâyesi gibi İzmit'in geçmişini tarihi yapılar üzerinden konu edinmiştir. Bunun yanında Leyla Atakan gibi İzmit'te görev yapan şahsiyetlere, Millî Mücadele yıllarında kahramanlık gösteren Kara Fatma'ya, Yahya Kaptan'a, İpsiz Recep'e de yer veren dergi, İzmit'in milli mücadeledeki önemini de konu edinmiştir. Ayrıca, aktör Ragıp Savaş, İzmitli fotoğrafçı Faruk Ertunç, aktör Hulusi Kentmen, şair Behçet Sefa Aysan, Polonya'dan gelerek İzmit'e yerleşen Kaan Dobra, klarnet virtüözü Mustafa Kandıralı aktör Tuncel Kurtiz gibi İzmitli olan ya da yolu İzmit ile kesişen kişilerin hikâyeleri ve yaşamlarından kesitler de dergide yer almıştır. İzmit Halk Sineması'nın tarihi açıdan önemine yer verilen dergide, İzmit türkülerinden bahsedilmiş, ayrıca, İzmit'in yerel lezzetleri de dergide yerini bulmuştur.

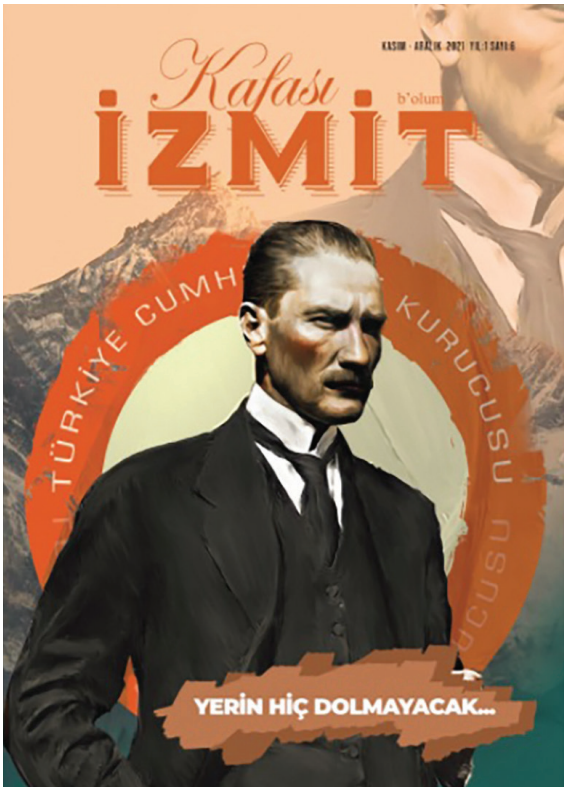

KAYNAKÇA

https://www.haberler.com/yerel/izmit-kafasi-dergisi-ilk-yilini-doldurdu-15055544-haberi/. Erişim Tarihi 8 Ekim 2022; https://www.odakhaber.com/haber/11312324/izmit-kafasi-dergisi-ilk-yilini-doldurdu. Erişim Tarihi 8 Ekim 2022; https://izmit.bel.tr/haber/izmit-kafasi-dergisi-dopdolu-bir-yil-gecirdi-12852/. Erişim Tarihi 8 Ekim 2022; https://www.kocaelilife.com/izmitlilerin-dergisi-izmit-kafasi-10557/. Erişim Tarihi 8 Ekim 2022; https://www.seskocaeli.com/haber/7023282/izmit-kafasi-dergisi-tanitildi. Erişim Tarihi 8 Ekim 2022; http://akdenizhabercisi.com/haber-izmit-kafasi-dergisi-okuyucuylariyla-bulustu-17671.html. Erişim Tarihi 8 Ekim 2022.

Özge ASLANMİRZA

İZMİT KALESİ

Tarihi Eser

İzmit, körfezin güneydoğusunda Başiskele mevkisinde Megaralılar tarafından kurulan (MÖ 712) Astakos şehrinin Bitinyalılar tarafından harap edilmesi üzerine Bitinya Kralı I. Nikomed tarafından bugünkü şehrin doğu kesiminde milâttan önce 262'de Nikomedia adıyla kuruldu ve Bitinya Krallığı'nın başşehri oldu. İzmit'in ilk sakinleri olan Astakoslularla Bitinyalılar zamanında şehir batıya doğru genişledi ve etrafı surlarla çevrildi. Nihayet III. Nikomed zamanında (MÖ 75) Bitinya Krallığı imtiyazlı bir eyalet olarak Roma İmparatorluğu'na bağlanınca İzmit bu eyaletin merkezi hâline geldi.

MS 111 yılında Bitinya Valisi Plinius, İmparator Traian'a yazdığı bir mektupta Nicomedia'da yeni bulunan su kaynağını şehre getirmek için şehirde yarım bırakılmış bir su kemerinin taş ve tuğlalarından yeni bir kemer inşa ettirmeyi planladığını söylemiştir. Planlanan bu kemer bugün Kocaeli'nin kuzeydoğusundaki Paşasuyu'ndan kente inşa edilmiş kemerler olmalıdır.

Nicomedia, Roma İmparatorluğu ile Pontus Krallığı arasında çıkan çatışmalarda ve depremlerde çok defa zarar gördü, zaman zaman yeniden inşa edildi. 256'da Gotlar tarafından yağmalandı. İmparator Diocletianus (MS 284-305) İzmit'i Roma İmparatorluğu'nun doğu topraklarının başkenti yaptı. Diocletianus imparatorluğu sürecinde çoğunlukla Nikomedia'da kaldı, şehri muhteşem abidelerle süsledi. Bunlar arasında bir saray, sirk, darphane ve silah imalathanesi, küçük bir hipodrom ile yine karısı ve kızları için yaptırdığı yazlık saray

yer almaktaydı. İzmit bu dönemde Roma İmparatorluğu'nun, Roma, Antakya ve İskenderiye'den sonra dördüncü büyük şehri hâline geldi, önemli deniz ve kara yollarının bağlandığı bir merkez oldu.

Diocletianus şehrin savunması için şehri surlarla çevirdi. Akropolis surları sarp yamaçlar ve kıyı hattını gözetecek şekilde yapıldı. Tamamen harap olmuş olan Antonin hamamlarını tamir ettirdi. Diocletianus döneminde Nikomedia, bir Roma başkentine yakışır şekilde, kıyıdan kentin üst tepelerine kadar uzanan, kütlesel ve uzun surlarla çevrildi. 6 km uzunluğundaki bu surlar sayesinde şehre hâkim tepeler ile kuzeyden geliş kontrol edilmekte, ayrıca su kaynakları da korunmakta idi.

İstanbul'un Bizans İmparatorluğu'nun başkenti olmasından sonra artık sadece bir taşra kenti olan ve saldırı tehlikesi bulunmayan şehrin surları 24 Ağustos 358'deki büyük deprem, ardından 5 gün devam eden yangında ve 1378'de Gotlar'ın saldırısı sırasında büyük ölçüde yıkıldı. 740 yılındaki büyük deprem ve 747 yılında bölgeyi kasıp kavuran veba salgını neticesinde Nicomedia halkı sahildeki yerleşimlerini terk edip akropolis bölgesine yerleşti. 845 tarihinde bölgeye gelen Arap coğrafyacı İbn Hurdazbih, Konstantinopolis yolu üzerinde bir durak olarak bahsettiği Nikomedia'yı yıkıntı bir kent olarak tasvir etmektedir.

Komnenos Hanedanı döneminde Nikomedia, Bizans için, Konstantinopolis'in Anadolu'ya açılan kapısı ve Selçuklulara karşı askeri bir üs konumundaydı. Şehrin akropolü Komnenoslar tarafından bir hayli tahkim edilmiştir. Dikdörtgen şeklindeki akropol 300 m uzunluk ve 150 m genişliğe sahipti.

1147 tarihindeki II. Haçlı Seferi esnasında İznik'e gelmiş olan Deuilli Odo, şehrin harap durumda olduğunu, tepede iyi korunan bir kalenin bulunduğunu belirtir. 1204'te IV. Haçlı seferi esnasında Latinler surları harap bir hâlde buldular ve kısmen tamir ettiler. Laskaris (1207-1211) döneminde surların bazı kısımlarının tamir edildiği ve kulelere dış duvarlar eklendiği; şehrin 1228'de yeniden Bizans hâkimiyetine geçmesinin ardından da Manuel Komnenos döneminde surların yeni eklemeler yapılarak onarıldığı tahmin edilmektedir.

1071'den sonra Türklerin ve daha sonraki yüzyılda Osmanlıların ortaya çıkışıyla birlikte Bizans'ın bir sınır şehri konumuna gelen İzmit'in savunmasına tekrar önem verilmiştir. Nitekim İmparator Kantakuzen 1331'de İzmit'i ziyaret ettiğinde şehrin surları güçlendirilmişti. 1337 yılına kadar Bizans hâkimiyetinde kalan şehir bu tarihte Osmanlı idaresine katıldı. Evliya Çelebi Orhan Gazi'nin İzmit'i ele geçirdikten sonra, tekrar Bizanslıların eline geçme ihtimaline karşı surları yıktırdığını söyler. Fakat 1399'da Mareşal Boucicaut İzmit'e saldırdığında surlar hâlen güçlü durumdaydı. Osmanlı döneminde bir düşman tehdidine maruz kalmadığı için surların kullanımına gerek kalmamıştı. Bununla birlikte 16. yüzyıl ortalarında surlar yine de ayakta idi. Bundan bir yüzyıl sonra terk edildiği tahmin edilmektedir.

İzmit, II. Bayezid devrinde meydana gelen 1509 depreminde büyük zarar gördü, şehrin surları kısmen yıkıldığı gibi bazı camilerle medrese ve birçok ev harap oldu. Kanuni Sultan Süleyman'ın Irakeyn Seferi'ne (940/1534) katılan Matrakçı Nasuh'un minyatüründe İzmit'in surları ve bunlar arasındaki kuleler açıkça görülmektedir. Buna göre kuzey ve batı taraftaki sur duvarları ve kuleler sağlam ve kesintisiz bir şekilde mevcut olup doğu ve deniz tarafında birbiri ile bağlantısı kalmamış üç ayrı sur ve kule vardır.

1547'de İzmit'e gelen Chesneau, harabelerden şehrin vaktiyle muhteşem bir yer olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir. 1548'de İzmit'i ziyaret eden Pierre Belon'un anlatımına göre İzmit'te sur kuleleri çok büyüktür, surlar limanın alt kısmından başlayıp tepenin ucuna varıyordu. Kent tamamıyla harap olmasına rağmen burçlar ve körfezin ucundaki en yüksek noktaya kurulmuş olan kule tamamen ayaktaydı. Kulenin içinden geçen surlar dolana dolana uzanıyordu, surlardaki kuleler arasındaki mesafe 18 kademden fazla değildi. Surların üzerindeki kuleler pişmiş tuğlalarla örülmüş ve çok sağlam harç kullanılmıştı. Kale konumu itibarıyla dağın tepesine, çok güzel bir yere oturtulmuştu.

Süleymaniye Camii'nin inşası esnasında, İzmit'te kalıntıları bulunan veya toprak altında kalmış olan mermerler çıkarılarak inşaatın temelinde kullanılmak üzere İstanbul'a gönderildi. Bu sıralarda İzmit'ten geçen seyyah Dernschwam da bu hususu ayrıntılı bir şekilde anlatır. 1555'te şehre gelen Dernschwam, İzmit'in çok güzel bir Bizans şehri olduğunu belirterek deniz kenarına yakın uzun bir yamaç üzerinde kurulduğunu, şehrin etrafındaki surların yıkılmış bir vaziyette bulunduğunu, uzaktan bakıldığında doğal bir kaya izlenimi veren kalıntıların taş ve tuğladan örülmüş duvarlar olduğunu, duvarların temelleri kazıldığında güzel, büyük ve sanatkarâne yapılmış mermer taşların çıktığını ve bunların Süleymaniye Camii'nde kullanılmak üzere İstanbul'a götürüldüğünü belirtir.

Dernschwam ayrıca tepede bir saray bulunduğunu ve buradaki sur ve kulelerin ayakta olduğunu, etrafında orta boylu Türk evleri ve bir de cami bulunduğunu, sarayın alt kısmında dağın eteğinde surların yıkılmasından sonra ortaya çıkan bir kapı olduğunu, kapının içinde küçük hücreler ve sağlam kemerli bölmeler bulunduğunu buranın hapishane olarak kullanılmış olabileceğini belirtir.

Aynı yıl içinde İzmit'ten geçen Busbecq de şehrin eski dönemlere ait kalıntılarından bahsetmiştir. Lubenau 1573'te geldiği İzmit'te eski surların hâlâ görülebildiğini, şehrin en yüksek tepelerinde kalenin bulunduğunu söyler. 1585'te İzmit'i gezen Âşık Mehmed ise İznikmid'in mamur bir şehir olduğunu fakat suru bulunmadığını belirtir.

Tavernier, 1632'de gördüğü şehirde IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında İzmit'te inşa ettirdiği saraydan bahseder. Evliya Çelebi dünyaya dört tane İskender geldiğini, İzmit'te vücuda gelen İskender'in (muhtemelen Diocletianus) büyük bir padişah olup İzmit'i öyle mamur edip bir metin kale inşa ettiğini ve bu kalenin İstanbul'a manend olduğunu, hâlâ eser-i binaları ve burc u bârûlarının zahir olduğunu belirtir.

Yine Evliya Çelebi'nin belirttiğine göre Orhan Gazi, İzmit'in fethinde çok zorluk çektiği için fetihten sonra kalesini baştan başa yıktırmıştır. Fakat deniz kenarında dört köşeli, kapılı büyük bir kule ayaktadır. Bir dizdar ile on asker tarafından muhafaza edilen bu kulenin içi gemi aleti için kullanılan kerestelerle doludur. Kâtib Çelebi de İzmit'in deniz yoluyla İstanbul'a 100 mil mesafede mamur ve meşhur bir liman şehri olduğunu, suru bulunmadığını, ayrıca cami ve hanlarının olduğunu belirtmektedir.

1701'de Tökeli İmre'nin misafiri olarak İzmit'e gelen La Motraye, eski surların kalıntısından bu şehrin eski İstanbul'dan daha büyük olduğunun anlaşıldığını söyler. Şehirdeki antik Roma dönemine ait pek çok kalıntının ve hatta üzerinde Latince yazılar bulunan taşların Müslüman ve gayrimüslim evlerinin duvarlarında kullanılmış olmasından yakınır.

1740 yılında şehri ziyaret eden İngiliz Richard Pococke şöyle demektedir: "Tepenin en üst kısmında eşit olarak dizilmiş, yarı dairesel olarak kulelerle desteklenmiş birkaç sur parçasından oluşan bir yapı var, surların alt kısımlarının üçte biri üzeri tuğlalarla kaplanmış kesme taştan, üst kısmı ise tuğladan yapılmıştır. Kostantin dönemi öncesinde yapılmış olmalı. Yamacın aşağısında da güneybatıya doğru uzanan, ayrıca doğu tarafta yine tepenin alt kısımlarında olasılıkla da bir zaman deniz kenarında sonlanan fakat şimdi bir toprak parçasını desteklediğini gördüğüm surlar var."

1719 İzmit ve civarında meydana gelen büyük zelzelede Yalova'dan Düzce'ye kadar olan bölgede 4000 kişi hayatını kaybetti, şehrin önemli bir bölümü yıkıldı. Gümrükhane'nin deniz suları altında kaldığı bu âfette şehrin büyük camilerinden Mehmed Bey Camii ve müştemilatı tamamen, Pertev Paşa Camii ve Külliyesi kısmen zarar gördü. Daha sonra şehrin yeniden imarına çalışıldı ve bu arada İzmit Sarayı'nın tamiri için emir gönderildi. Ancak 1754 ve 1766 depremleri yine şehrin cami vb. önemli binalarına ve tersaneye büyük zarar verdi. Nitekim Hammer ve Adrien Dupré gibi gözlemciler de İzmit'in tepesinde harap olmuş bir kalenin bulunduğunu söylerler.

19. yüzyılın ortalarında İzmit'e gelmiş olan, C. Texier ise İzmit Kalesi ve surları ile ilgili gözlemlerini şöyle anlatır: "Şehrin en yüksek kısmında, eski şehre ait olduğu izlenimi veren, yer yer kuleleri olan bir sıra duvar vardır. Bunlar, şehrin son derece rahat bir ortama kavuşmasıyla Bitinya şehrinin kalesi olarak hizmet görmüştür. Bu duvarların büyük bir parçası, yer seviyesinden iki metre yüksektedir. Yarım daire şeklindeki kuleler küçük parça taşlarla yapılmış olmasına rağmen Roma tarzındadır. Fakat temelden sonra gelen aşağı kısmı, ilk binalardan kalma çok büyük kalker taşlarındandır. Asıl tepenin batı tarafından inilirken duvarlar, bahçelerin ve ev kümelerinin arasında kaybolur. Bununla beraber, bir mesafeden diğerine büyük taşlardan yapılmış ve zamanında hiç şüphesiz üzerinde evler yükselmiş olan güzel bir hat oluşturan asıl duvarları görülür. Zamanında deniz kenarında olan son duvar, batıdaki tepenin eteğindedir. Bu duvar, tuğladan yapılmış ve her üç metrede bir büyük taşlardan dayanak noktalarına bağlanmıştır. Bunların arasında, denizde sona eren lağımlar vardır."

Günümüze kalan kalıntılardan da anlaşılacağı üzere Nikomedia iç kalesi kuzeydeki dağlık sahanın sahile en fazla yaklaştığı mevkide, savunmayı kolaylaştıracak şekilde, dik yamaçlar üzerinde (Orhan tepesi, yüksekliği: 165 m) kurulmuş ve eski şehir bunun etrafında, yamaçların nispeten az eğimli yerlerinde, taraçavari düzlüklerinde ve nihayet dar yalı şeridi üzerinde yayılmıştır. İzmit'in savunma sistemi dış surlar ile şehrin en yüksek yerinde bulunan bir hisardan (İç Kale) ibaretti. Dış surlar geniş bir sahayı çevrelemekte ve birçok kısmı Roma çağına ait olan 6 km uzunluğunda bir duvardan oluşmaktaydı. İç Kale ise Bizans dönemine ait olup, bugün Orhan Camii'nin bulunduğu Orhan Mahallesi'nde yer almaktadır. Bu bölgenin antik Nikomedia'nın akropolü olduğu tahmin edilmektedir.

Dış surlar doğuda Baç Camii'nin bulunduğu mevkiden başlayıp kuzeyde Terzibayırı sırtlarında büyük bir kuleye ulaşır. Bu büyük kuleden sonra batıya dönen surlar üzerinde kule yerlerini izlemek mümkündür. Batıya doğru uzanan surlar bugün mezarlığın bulunduğu Bağçeşme mevkisine gelir, buradan iç kaleye paralel olarak Turgut Mahallesi'ne doğru batıya devam eder. Buradan sonra güney-batıya doğru uzanarak Kâğıt Fabrikası avlusuna dahil olarak sahile ulaşır. Bu kısmın inşasında antik döneme ait sunak ve mezar taşları da kullanılmıştır. Fabrika avlusunda surlara ait çeşitli kalıntılar günümüzde de mevcuttur. Fabrika bölgesinde sahile inen surlar buradan bugünkü E-5 yoluna paralel olarak doğuya uzanır. Gerek iç gerekse dış surlarda Roma ve Helenistik çağ parçalarına rastlamak mümkündür.

Şehrin kurucusu I. Nicomedes tarafından yapıldığı tahmin edilen Helenistik dönem surları ince işçilikli yontma kireç taşından yapılmıştır. Diocletianus dönemi surları kıyıdan şehrin tepelerine doğru geniş bir çember çizer. Bu surların üst kısımlarla kale seviyesi ve yukarısı ayakta kalmış, diğer kısımları gelişen şehrin yayılımı altında kaybolmuştur. En yoğun kalıntılar kalenin kuzeydoğusundaki tepede bulunur. Günümüzde şehitler korusu olan bu bölgede toprağa gömülmüş kalıntılarla birlikte hâlen ayakta olan 10 metreden yüksek bir kule (Bayraktar burcu) bulunur. Hem yuvarlak hem de kare biçimde olan diğer kuleler iyi korunmamıştır.

Surlar dört sıra halinde örülmüş geniş tuğla ve kaba yöre taşından yapılmış ve beyaz harç kullanılmıştır. Surların yüzeyinde kaba hizalanmış daha küçük çevre taşları düz tarafları dışa gelecek şekilde örülmüştür. Sur üzerindeki yürüyüş yolları ve mazgallardan iz kalmadığı için surların yüksekliği tam bilinmemektedir. Bununla beraber surların kalınlığı 3 metredir.

Surların ayakta kalan ikinci bölümü kalenin batısındaki sırt boyunca Turgut Mahallesi'ndedir. Aynı duvar işçiliği burada da devam eder. Bugün yok olmuş bir başka bölüm ise St. Pantelemon Manastırı üzerinde yükselmekteydi ve aynı taş işçiliği burada da görülmekteydi. Batı duvarının aşağı sahile uzanan izleri Seka Kâğıt Fabrikası'nda yapılan kazılar sonucunda

ortaya çıkarılmıştır. Tüm bu kalıntılardan, İzmit surlarının aralıkları belirsiz kuleler ile uzandığını tahmin ediyoruz.

KAYNAKÇA
Ahmet Güneş, "16. ve 17. Yüzyıllarda İznikmid Şehri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt I, Kocaeli 2015, s. 419-445.; Aubry De La Motraye, *La Motraye Seyahatnamesi*, çev. Nedim Demirbaş, İstikbal Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007. Bilge Bahar, *İzmit Körfezi Bizans Dönemi Savunma Yapıları Bağlamında Gebze, Eskihisar Kalesi*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013.Charles Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, I. Cilt, çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.Clive Foss, *Anadolu'daki Ortaçağ Kalelerinin İncelenmesi II, Nikomedia*, çev. F. Yavuz Ulugün, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, Kocaeli 2002. Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 2. Kitap, haz. Zekeriya Kurşun, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, YKY, İstanbul 2006, s. 38-39.F. Yavuz Ulugün, *Bizans, Selçuklu & Haçlılar Dönemi Bithynia*, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Tarih Yayınları, İzmit 2010.F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit 2008.Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Kültür Bakanlığı Yayınları, Mersin 1992, s. 210-212). İdris Bostan, "İzmit", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 23, s. 536-541. Kamil Doğancı, "Antik Kaynaklar Işığında Eskiçağda Nikomedia (İzmit) Ve Civarını Etkileyen Depremler", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt I, Kocaeli 2016, s. 119-130.Mahmut Ak, *Menâzırü'l-Avâlim (Metin)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 1997. Mustafa Daş, "Bizans Döneminde Kocaeli", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt I, Kocaeli 2016, s. 99-104.

Ersin KIRCA

İZMİT KAZASI KÖYLERİNDEKİ İBTİDÂÎ MEKTEPLER

İzmit Maarif Meclisi 1883 yılında teşkilini müteakip köylerde de ibtidâî mektepleri açmaya yönelik çalışma yaptı. Zira ibtidâî mektepleri, rüşdiye mektepleri ve yüksek mekteplerin menşei niteliğindeydi. Maarif Komisyonu çalışmaları sonucunda 5 Haziran 1884 tarihine gelindiğinde Değirmendere, Örcün ve Saraylı köylerinde birer ibtidâî mektebi açılmıştı.

İzmit kasabasında olduğu gibi köylerde ibtidâî mekteplerinin açılmasında İzmit İdadi Mektebi müdürü, İzmit Maarif Komisyonu başkanı ve azaları önemli rol oynadı. Maarif Nezareti, İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne sık sık ibtidâî mekteplerinin teşkil ve ıslahını emretti. Maarif Nezareti bazen İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne Maarif Komisyonu çalışmalarını yeterli bulmayarak azalarının değiştirilmesini emretti. Buna karşılık Maarif Komisyonu başkanı ve üyeleri hizmetlerine mukabil çeşitli rütbe ve nişanlarla taltif edildi. İzmit Mutasarrıflığı 1884 yılında Maarif Nezareti'ne Maarif Komisyonu ikinci başkanı Hafız Ali Efendi'nin yeniden İstanbul ruusu ile taltif edilmesi, komisyon fahri azası Arif Efendi'nin ibtidâ-ı dahil Bursa Müderrisliği'nin İstanbul Müderrisliği'ne yükseltilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Nezareti 5 Haziran 1884 tarihinde Bâb-ı Meşihat'e, İstanbul ruusu verilmesi kurak olarak uygun olmayan Ali Efendi'ye yeniden Bursa ruusu verilmesini, Arif Efendi'nin rütbesinin yükseltilmesini arz etti. Bâb-ı Meşihat 26 Eylül 1884 tarihinde Maarif Nezareti'ne

2 Eylül 1908 tarihinde İzmit kazası köylerindeki ibtidâî mekteplerini gösteren defterden bir sayfa (COA. MF. MKT. 1072/7, 17 Ağustos 1908/19 B 1326, lef 5, s. 2).

Ali Efendi'ye Edirne müderrisliği verilmesine karar verildiğini, Arif Efendi'nin ileride vuku bulacak silsilede rütbesi yükseltilmek üzere deftere kaydedildiğini bildirdi. Maarif Nezareti 15 Ekim 1884 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi. İzmit Mutasarrıflığı Vekâleti 25 Ekim 1884 tarihinde Maarif Nezareti'ne Maarif Komisyonu'nun maarifin ilerlemesine yönelik mesai ve gayretlerinden dolayı aza Hafız Ali Efendi'ye resen, Arif Efendi'ye tebdilen devriye ruusu, Hüseyin Muharrem Efendi'ye terfien rütbe-i saniye, Hayri Bey ile Raşit Efendi'ye rütbe-i salise, İhsan Bey'e tebdilen dördüncü rütbeden bir kıta mecîdi nişanı tevcih edilmesi hakkında daha önce yapılan talep üzerine Maarif Nezareti'nden Bâb-ı Ali'ye, Bâb-ı Meşihat'e ve Bâb-ı Seraskeri'ye gereğinin arz edildiğini, Hâfız Ali Efendi ve Arif Efendi ile İhsan Bey'in taltif edildiği cevabı verildiğini, daha sonra taltifleri arz edilenlerin 2 Haziran 1884 tarihinde Bâb-ı Ali'ye arz edildiğini, ancak hâlâ taltiflerine dair bilgi verilmediğini, son iki yılda fahrî olarak görev yaparak maarifin ilerlemesinde hizmetleri görülen komisyon azalarının bir kısmının taltif edildiği hâlde diğerlerinin taltif edilmeden bırakılmasının uygun olmadığını, diğerlerinin de taltif edilmeleri gerektiğini bildirdi.

Maarif Nezareti 4 Haziran 1885 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na, Maarif Meclisi azası rütbe-i salise sahibi Muharrem Efendi'nin maarifin yayılması hususundaki gayreti sebebiyle taltifinin şayan olduğu için rütbesinin yükseltilmesinin Bâb-ı Ali'ye tezkire ile arz edildiğini, irade-i seniye ile Muharrem Efendi'nin rütbesinin saniye sınıf-ı sânîsine yükseltildiğine dair Divan-ı Hümayun Teşrifâtçılığı'ndan müzekkere yazıldığını ifade etti.

Liva İdare Meclisi 9 Kasım 1885 tarihinde İzmit Maarif Komisyonu azası Faik Bey'in İzmit ve kazalarında ibtidâî mekteplerinin tesisi hususunda gerekli teşvikleri yaptığını, ayrıca nakdi yardımda bulunmak suretiyle müessislik şerefini kazanmaya muvaffak olduğunu, İzmit ibtidâî mektepleri ile rüşdiye mektebinde öğretilen fenlerden bazılarını fahri surette tedris ve talim ile talebelerin eğitimlerine katkı sağlamaya yö-

nelik mesai sarf ettiğini, çoğu Maarif Komisyonu çoğu azasına rütbe ve nişan verildiğini, mesaisine mükâfat olarak Faik Bey'in de ödüllendirilmesi gerektiğini ifade etti. Liva İdare Meclisi mazbatası aynı tarihte Maarif Nezareti'ne gönderildi. 30 Ocak 1886 tarihinde Maarif Meclisi Faik Bey'in hizmetlerinin niteliği, sahip olduğu rütbe ve nişanlar hakkında bilgi verilmesi hususunun İzmit Mutasarrıflığı'na yazılmasına karar verdi. Maarif Nezareti 16 Şubat 1886 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na cevap yazdı.

Maarif Komisyonu azaları yanında Liva İdare Meclisi azaları da maarife hizmetleri sebebiyle taltifleri için belirli aralıklarla gündeme geldi. İzmit Mutasarrıflığı 25 Kasım 1902 tarihinde Maarif Nezareti'ne Liva İdâre Meclisi azaları Hazım Efendi ve Hacı Hafız Mehmet Efendi'nin livada maarifin ilerlemesinde hizmetleri görüldüğünü, İdadi Mektebi ve Maraşlı Erkek İbtidâî Mektebi'nin tamiri hususunda hizmet ettiklerini, taltif edilmeleri gerektiğini bildirdi.

İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 1897 yılında Maarif Nezareti'ne ibtidâî mektepleri ile ilgili bir istatistik defteri gönderdi. Bu deftere göre İzmit sancağında 1085 Müslüman köyü vardı. Bunlardan 670 köyde ibtidâî mektebi mevcuttu. İstatistik kalemi defterdeki bilgilerin hatalı olduğunu, tashih edilerek tekrar gönderilmesi, liva ve kaza merkezlerindeki sıbyan mektebi adedinin bildirilmesi gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti 18 Mart 1897 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne gereğini emretti.

1898 yılında bazıları ahalinin yardımlarıyla inşa edilen sıbyan mektepleri usul-ı cedideye dönüştürüldü. Çepene, Havluburnu, Aşirler, Balaban ve Eseler köyleri ibtidâî mekteplerine muallimler tayin edildi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 27 Aralık 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne Aşirler köyü İbtidâî Mektebi'ne Oflu Mehmet Efendi, Balaban Divanı İbtidâî Mektebi'ne Batumlu Halit Efendi, Eseler İbtidâî Mektebi'ne Hafız Mustafa Efendi'nin muallim atandığını bildirdi. Muallimlerin asaletlerini 26 Şubat 1900 tarihinde Maarif Meclisi tasdik etti.

Maarif Nezareti 10 Eylül 1898 tarihinde Matbuat-ı Dâhiliye İdaresi'ne, tedrisatı usul-ı cedide üzere yapılan Hamidiye, Değirmendere, Örcün, Saraylı, Çepene, Derbend ve Kolbasanlı köylerindeki ibtidâî mekteplerinde yılsonu imtihanlarının yapıldığının gazetelerle ilan edilmesini bildirdi.

1898 yılında Çepene köyü ahalisi 5000 kuruş sarf ederek hıfzıssıhhaya uygun yarı kâgir bir ibtidâî mektebi ile kirası mektep muallimi maaşına karşılık olmak üzere mektep binası altına iki dükkân inşa ettirdi. Avluburnu köyünde yeniden ibtidâî mektebi binası inşa edildi. Aşir, Balaban ve Eseler sıbyan mekteplerinde usul-ı cedide üzere eğitim-öğretime başlandı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 6 Kasım 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi.

1899 yılında Lütfiye, Döşeme, Bayraktar, Zeytunburnu, Eşme-i Müslim, Gedikli ve Keçiler köyleri ibtidâî mekteplerinde usul-ı cedide üzere eğitim-öğretime başlandı.

İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 1902 yılında her köyde ibtidâî mektepleri muallim maaşlarının düzenli olarak ödenmesi için maarif komisyonları teşkil etti. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 25 Şubat 1903 tarihinde Maarif Nezareti'ne livadaki ibtidâî mekteplerinin gelişmesi ve muallim maaşlarına karşılık bulmak için çalışıldığını, livadaki ibtidâî mekteplerinin büyük ölçüde usul-ı cedideye çevrildiğini bildirdi.

1904 yılında İzmit İdadi Mektebi Müdürü'ne göre şehadetnameli ibtidâî mektebi muallimi sayısı son derece azdı. Bu sebeple köy ibtidâî mekteplerinde ümmidenilecek derecede cahil köy imamları ya da kaza veya nahiye merkezlerindeki rüşdiye mekteplerine beş-on gün devam ederek ehliyetname alanlar muallimlik yapmaktaydı.

2 Eylül 1908 tarihinde İzmit kazasında; yıllık 600 kuruş maaşla Ahmet Efendi'nin muallim olduğu Mesruriye-i Sagir, yıllık 1000 kuruş maaşla Mehmet Efendi'nin muallim olduğu Köse, yıllık 1000 kuruş maaşla Hafız Ali Efendi'nin muallim olduğu Çanakpınar, yıllık 600 kuruş maaşla Mehmet Efendi'nin muallim olduğu Yassıbağ, yıllık 800 kuruş maaşla Hâfız Abdullah Efendi'nin muallim olduğu Çayırköy, yıllık 800 kuruş maaşla Hasan Efendi'nin muallim olduğu Sepetçi, yıllık 1200 kuruş maaşla Recep Efendi'nin muallim olduğu Kullar, yıllık 1200 kuruş maaşla İbrahim Efendi'nin muallim olduğu Balaban, yıllık 1200 kuruş maaşla İlyas Efendi'nin muallim olduğu Hisareyn, yıllık 1200 kuruş maaşla Hafız İhsan Efendi'nin muallim olduğu Arızlı, yıllık 1200 kuruş maaşla İzzet Efendi'nin muallim olduğu Selimiye-i Cedid, yıllık 800 kuruş maaşla Arif Efendi'nin muallim olduğu Uzunbey, yıllık 1000 kuruş maaşla Hafız Ahmet Efendi'nin muallim olduğu Değirmendere, yıllık 1000 kuruş maaşla Abdülkadir Efendi'nin muallim olduğu Örcün, yıllık 1000 kuruş maaşla Ahmet Efendi'nin muallim olduğu Saraylı, yıllık 1200 kuruş maaşla Şükrü Efendi'nin muallim olduğu Nusretiye, yıllık 800 kuruş maaşla Şevki Efendi'nin muallim olduğu Emirhan, yıllık 800 kuruş maaşla Ahmet Efendi'nin muallim olduğu Gedikli, yıllık 1000 kuruş maaşla Hasan Efendi'nin muallim olduğu Hacı Mehmet, yıllık 1000 kuruş maaşla Eşref Efendi'nin muallim olduğu Kaynarca, yıllık 800 kuruş maaşla Hasan Efendi'nin muallim olduğu Musakethüda, yıllık 2500 kuruş maaşla Hulusi Efendi'nin muallim olduğu Çebni, yıllık 600 kuruş maaşla Mustafa Efendi'nin muallim olduğu Kabaoğlu, yıllık 1200 kuruş maaşla Hüsnü Efendi'nin muallim olduğu Derbend, yıllık 1000 kuruş maaşla Mirat Efendi'nin muallim olduğu Durhasan, yıllık 1000 kuruş maaşla Kerim Efendi'nin muallim olduğu Geredeli, yıllık 800 kuruş maaşla Yusuf Efendi'nin muallim olduğu Tepetarla, yıllık 1000 kuruş maaşla Hüseyin Efendi'nin muallim olduğu Acısu, yıllık 1000 kuruş maaşla Mustafa Efendi'nin muallim olduğu Şefkatiye, yıllık 1000 kuruş maaşla Ali Efendi'nin muallim olduğu Bayraktar, yıllık 1000 kuruş maaşla Ömer Efendi'nin muallim olduğu Ketenciler, yıllık 1000 kuruş maaşla İhsan Efendi'nin muallim olduğu Gökceviran, yıllık 1000 kuruş maaşla

Kadir Efendi'nin muallim olduğu Havluburnu, yıllık 1200 kuruş maaşla Said Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Beylik, yıllık 1200 kuruş maaşla Nuh Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi İrşadiye, yıllık 1200 kuruş maaşla Yusuf Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Seyirtepe, yıllık 1200 kuruş maaşla Şaban Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Kazandere, yıllık 1200 kuruş maaşla Hurşit Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Ferhadiye, yıllık 1200 kuruş maaşla Hilmi Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Mamuriye, yıllık 1000 kuruş maaşla Ali Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik Nâhiyesi Rıfkıye, yıllık 800 kuruş maaşla Yakup Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik Nâhiyesi Servetiye, aylık 166 kuruş maaşla Hasan Sıtkı Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik Nâhiyesi Nüzhetiye, yıllık 1100 kuruş maaşla Mustafa Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Nimetiye ve yıllık 2400 kuruş maaşla Mehmet Hamdi Efendi'nin muallim olduğu Bağçecik nahiyesi Hamidiye köylerinde birer ibtidâî mektebi vardı.

12 Aralık 1911 tarihinde Armişe nahiyesinde muhtarlık teşkil edilen 23 köy vardı. nahiyede 23 muhtarlıkta 47 köy mevcuttu. 47 köyün üçü Ermeni köyüydü. Nahiyede sadece dört köyde mektep vardı. Bu mekteplerden üçü rüşdiye derecesindeydi. Aşirler köyü İbtidâî Mektebi nahiyedeki tek İslâm İbtidâî Mektebi idi. Mektepte maarif tarafından gönderilen bir muallim vardı. Armişe nahiye müdürüne göre mektep tavuk kümesinden başka bir şeye benzemiyordu. Köyde 50 haneden fazla nüfus vardı.

1910 yılında Hacıllı köyü İbtidâî Mektebi muallimi Ahmet Efendi idi. Ahmet Efendi Maarif Nezareti'nin 26 Ocak 1910 tarihli emirnamesi ile tayin edildi. 4 Şubat 1910 tarihinde görevine başladı. Maaşı 200 kuruştu.

1913 yılında Bağçecik nahiyesi Tatarihsaniye köyü İbtidâî Mektebi muallimliğine Maarif Nezareti yıllık 3000 kuruş maaşla Çatalca'nın Dana-ı Mandıra Mektebi muallimi Tosyalı İsmail Efendi'yi atadı. İsmail Efendi 14 Şubat 1913 tarihinde görevine başladı. 28 Ekim 1913 tarihinde görevine devam eden İsmail Efendi ibtidâî muallim-i saniliği ehliyetnamesine sahipti.

1916 yılında İzmit kazası Değirmendere, Örcün, Saraylı, Tatarihsaniye, Çepene, Hamidiye, Hikmetiye, İhsaniye-Kadiriye köyleri erkek ibtidâî mektepleri binaları eğitim-öğretime büyük ölçüde uygundu. Ancak mektep binalarının bazı yerleri tadilat ve tamirata muhtaçtı. Alandüzü, Eşme-i Müslim, Kulfallı, Aşirler, Havluburnu ve Değirmendere köylerinde birer kız ibtidâî mektebi vardı. Kız ibtidâî mektepleri binaları muntazam değildi. Uzuntarla ve Servetiye köylerinde yeniden ibtidâî mektebi binaları inşa edilmekteydi. Maşukiye köyündeki mektep binası muntazamdı. Muallimesi vefat eden Değirmendere Kız İbtidâî Mektebi kapalıydı. Muallim bulunamadığı, Hamidiye, muallimi askere alındığı için İhsaniye-Kadiriye köyleri erkek ibtidâî mektepleri kapalıydı. Değirmendere, Örcün, Saraylı, Tatarihsaniye, Çepni, Hikmetiye, Maşukiye ve Eşme-i Müslim ibtidâî mekteplerinde birer miktar rahle, harita ve birer-ikişer yazı tahtası vardı. Hamidiye, Servetiye, Uzuntarla, Havluburnu, Alandüzü, İhsaniye-Kadiriye, Aşirler ve Kulfallı köylerindeki ibtidâî mekteplerinde yazı tahtası vardı. Ancak rahleleri yetersiz ve çoğu kullanılamayacak derecede eskiydi. Bu mekteplerde küçük ölçekte kütüphane ile müzelerin teşkil ve tesisine çalışılmaktaydı.

1916 yılında Değirmendere, Tatarihsaniye, Hikmetiye ve Eşme-i Müslim köyleri ibtidâî mektepleri muallimleri Şevket Efendi, İhsan Efendi, Vehbi Efendi ve Hüseyin Efendi diğer ibtidâî mektepleri muallimlerine göre daha başarılıydı. Mesaileri ve gayretleri ile temayüz etmiş muallimlerdi. Servetiye köyü İbtidâî Mektebi muallim vekîli Osman Efendi mektepteki teşkilatı ve talebeye verdiği bilgi bakımından gayretli bir muallimdi.

1916 yılında savaş sebebiyle erkek ve kız ibtidâî mekteplerine talebeler genelde devam edememekteydi. Velileri askere alındığı için talebelerin çoğu çift sürmek ve ev işleri yapmakla meşguldü.

Köylerdeki ibtidâî mektepleri muallim maaşları ahali tarafından mahalli imkânlarla karşılandı. Evkaf-ı münderise mekteplerin finansmanında önemli bir kaynağı teşkil etti. Değirmendere köyünde olduğu gibi mektep altında ya da mektep adına inşa edilen dükkân ve benzeri binaların kiraları da önemli bir finansman kaynağıydı. 1913 yılında Örcün ve Saraylı köylerinde görüldüğü üzere inşa edilen iskeleler, öğrenci velilerinden alınan tedris ücretleri bir diğer finansman kaynağıydı.

KAYNAKÇA

Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT. 319/19, 25 Nisan 1911/25 R 1329; MF. İBT. 354/6, 25 Aralık 1911/4 M 1330; MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330; MF. İBT. 414/81, 25 Şubat 1913/18 Ra 1331; MF. İBT. 470/90, 9 Aralık 1913/10 M 1332; MF. İBT. 500/49, 27 Mayıs 1914/2 B 1332; Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT. 100/126, 4 Ağustos 1888/26 Za 1305; MF. MKT. 1072/7, 17 Ağustos 1908/19 B 1326; MF. MKT. 1172/74, 29 Haziran 1911/2 B 1329; MF. MKT. 1216/86, 27 Haziran 1916/25 Ş 1334; MF. MKT. 180/72, 11 Eylül 1893/29 S 1311; MF. MKT. 180/90, 11 Eylül 1893/29 S 1311; MF. MKT. 180/99, 11 Eylül 1893/29 S 1311; MF. MKT. 351/10, 18 Mart 1897/14 L 1314; MF. MKT. 415/10, 10 Eylül 1898/23 R 1316; MF. MKT. 475/72, 2 Kasım 1899/27 C 1317; MF. MKT. 480/13, 19 Aralık 1899/15 Ş 1317; MF. MKT. 497/31, 4 Nisan 1900/3 Z 1317; MF. MKT. 681/16, 27 Ocak 1903/27 L 1320; MF. MKT. 84/127, 15 Ekim 1884/24 Z 1301; MF. MKT. 844/37, 5 Nisan 1905/29 M 1323; MF. MKT. 85/101, 31 Ocak 1885/14 R 1302; MF. MKT. 85/44, 27 Kasım 1884/8 S 1302; MF. MKT. 86/114, 4 Haziran 1885/20 Ş 1302; MF. MKT. 89/94, 31 Ocak 1886/25 R 1303; MF. MKT. 930/35, 26 Mayıs 1906/2 R 1324; MF. MKT. 96/5, 13 Aralık 1887/27 Ra 1305.

Biray ÇAKMAK

İZMİT KIZ İBTİDÂÎ MEKTEBİ

İzmit Kasabasında 1885 Yılında Açılan İlk Kız İbtidâî Mektebi

Kız İbtidâî Mektebi 1885 yılında açıldı. Mektebe Ayşe Hanım muallime-i ûlâ tayin edildi. Ayşe Hanım, annesinin vefatını ve İzmit'in havası ile uyum sağlayamamasını gerekçe göstererek Kasım 1887 tarihinde görevinden istifa etti. Yerine Biga Kız İbtidâî Mektebi muallimesi Darülmuallimat'tan âlâ derecede şehadetname alarak mezun olan Halide Hanım 500 kuruş

maaşla 12 Mart 1888 tarihinde atandı. Halide Hanım, tahsis edilen maaşında yapılan indirimi gerekçe göstererek 4 Ağustos 1888 tarihinde istifa etti. Yerine İzmit Maarif Komisyonu tarafından 300 kuruş maaşla Nazire Hanım vekâleten atandı. Halide Hanım'ın ilk görev yeri 500 kuruş maaşla atandığı Kale-i Sultaniye Kız Mektebi muallime-i ûlâlığı idi. Bu görevinden istifasını müteakip İzmit Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına atandı. 24 Şubat 1889 tarihinde terfien ve naklen Sakız Kız Mektebi muallime-i ûlâlığına 600 kuruş maaşla tayin edildi. Bu görevinden 3 Mart 1890 tarihinde istifa ederek İstanbul'a döndü. Daha sonra eşiyle birlikte Bağdat'a gitti. 200 kuruş maaşla Bağdat Kız Rüşdiye Mektebi nakış muallimeliğine atandı. Burada iki yıl kadar görev yaptıktan sonra azledildi. Halide Hanım'dan sonra muallime-i ûlâlığa tayin edilen Nazire Hanım 30 Mayıs 1886 tarihinde İzmit Kız İbtidâî Mektebi'nden şehadetname alarak aliyyülâlâ derece ile mezun oldu. Babasının ismi Sami idi. Nazire Hanım Darülmuallimat-ı İbtidâî mezunu değildi. Bu sebeple asaleten tayin edilmesi için Maarif Nezareti İmtihan Komisyonu'nda imtihana girerek başarılı olması gerekiyordu. Nazire Hanım mektepte uzun yıllar vekâleten görev yaptı.

Kız İbtidâî Mektebi, Kız Rüşdiye Mektebi ile aynı binada hizmet verdi. Daha doğrusu Kız Rüşdiye Mektebi, Kız İbtidâî Mektebi binasında açıldı. 1903 yılında mektep binası yeniden inşa edildi. Resmi açılışı 31 Aralık 1903 tarihinde yapıldı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 31 Aralık 1903 tarihinde Maarif Nezareti'ne inşası tamamlanan Kız İbtidâî Mektebi ve Kız Rüşdiye Mektebi resmi açılışının 31 Aralık 1903 tarihinde perşembe günü mutasarrıf, memurlar, eşrâf ve ahalinin hazır oldukları hâlde yapıldığını bildirdi. 5 Ocak 1904 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi öncelikle mektebin yeniden açılışının gazetelerle ilan edilmesi, daha sonra Kız İbtidâî Mektebi'ne tayin edilen muallime hakkında bilgi verilmesi hususunun İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bildirilmesi gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti 9 Şubat 1904 tarihinde Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'ne mektebin resmi açılışının gazetelerle ilan edilmesi için bilgi verdi. Maarif Nezareti 9 Şubat 1904 tarihinde de İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne, Kız İbtidâî Mektebi'ne atanan muallimenin ismi, menşei, maaş miktarı ve maaşının karşılığı hakkında bilgi verilmesi, muallimenin iffet sahibi olduğuna dair mahalli idare meclisinden alınacak mazbata ile tercüme-i hâl varakasının gönderilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit İdâdi Mektebi Müdürlüğü 14 Şubat 1904 tarihinde Maarif Nezareti'ne Kız İbtidâî Mektebi'ndeki öğrencilerin talim ve tedrislerinin Kız Rüşdiye Mektebi'ndeki iki muallime ile idare edilmekte olduğunu, ancak öğrenci sayısının artması sebebiyle Kız İbtidâî Mektebi için ayrıca bir muallimenin tayin edilmesine ve maaşına karşılık bulunmasına Maarif Komisyonu tarafından çalışıldığını bildirdi. Bu sebeple Kız İbtidâî Mektebi bir süre Kız Rüşdiye Mektebi muallimeleri tarafından idare edildi. Yani mektebe müstakil muallime tayin edilmedi. Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i ûlâsı ve muallime-i saniyesi Kız İbtidâî Mektebi'ndeki eğitim-öğretimi de idare etti.

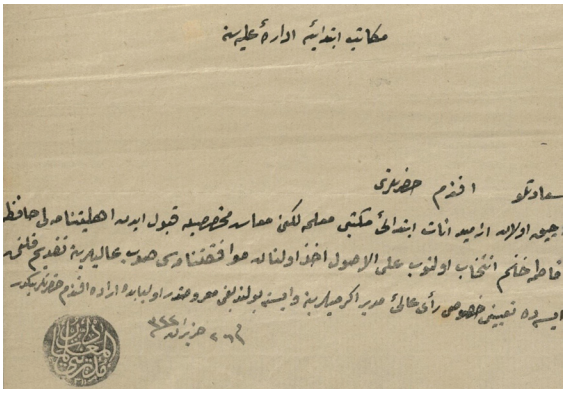

İzmit Kız İbtidâî Mektebi muallimeliğine Darülmuallimat mezunu Hafize Fatma Hanım'ın seçildiğine dair Darülmuallimat Müdürlüğü'nden 9 Temmuz 1906 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi'ne yazılan tezkire (COA. MF. MKT. 950/58, 28 Ağustos 1906/8 B 1324, lef 1).

Darülmuallimat Müdürlüğü 9 Temmuz 1906 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi'ne, boş olan İzmit Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığını muhassas maaşıyla ehliyetnameli Hâfize Fatma Hanım'ın kabul ettiğini, muvafakatnamesinin gönderildiğini, muallime-i ûlâlığa atanması gerektiğini bildirdi. Hafize Fatma Hanım 9 Temmuz 1906 tarihli muvafakatnâmesinde boş olan İzmit Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığını muhassas maaşıyla kabul ettiğini, görev yerine gitmekten vazgeçmesi veya muallimelik sıfatına yakışmayacak hâl ve hareketi görülüp azledilmesine karar verilmesi hâlinde başka bir muallimelik talebinde bulunmayacağını taahhüt etti. 14 Temmuz 1906 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi, İzmit Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına mahallince ödenmek üzere 250 kuruş maaşla muallime tayin edilmesinin İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'nden bildirildiğini, muallime-i ûlâlığa talip olan Hafize Fatma Hanım'ın muvafakatnamesinin takdim edildiğine dair Darülmuallimat Müdürlüğü'nden tezkire yazıldığını, Hâfize Fatma Hanım'ın hüsn-i hâl sahibi olduğunun anlaşıldığını, maarif nazırı da uygun gördüğü takdirde tayin edilmesinin uygun olduğunu, memuriyetinin tasdik edilmesi için evrakın Maarif Meclisi'ne havale edilmesi gerektiğini belirtti. Maarif Meclisi 30 Temmuz 1906 tarihinde İzmit Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına 250 kuruş maaşla Hafize Fatma Hanım'ın atanmasına karar verdi. 6 Ağustos 1906 tarihinde Hafize Fatma Hanım'ın tahlifi Darülmuallimat Müdürlüğü'nde icra edildi. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi'nde 6 Ağustos 1906 tarihinde, Muhasebe-i Maarif-i Umumiye'de 11 Ağustos 1906 tarihinde ve Sicil-i Ahval Şubesi'nde 22 Ağustos 1906 tarihinde kayıt işlemleri yapıldı. Maarif Nezareti 28 Ağustos 1906 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi. Hafize Fatma Hanım'ın görevine başlama tarihi ile selefinin görevinden ayrılma tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi. Hafize Fatma Hanım kısa süre sonra görevine başladı. 13 Haziran 1908 tarihinde Kız İbtidâî Mektebi

muallime-i ûlâsı olarak görevine devam etmekteydi. Yaklaşık iki yıl mektepte görev yaptı. 14 Ekim 1909 tarihinde muallime-i saniliğine tayin edildiği Samsun Kız Rüşdiye Mektebi'nde göreve başladı.

17 Ocak 1909 tarihinde İzmit Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i ûlâ muavenesi Şahver Hanım Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde İzmit Kız Rüşdiye Mektebi ile Darülmuallimat'ta tahsilini tamamladığını, mezunu bulunduğu İzmit Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i ûlâsına muavene sıfatıyla ve üç mecidiye maaşla bir buçuk yıldan beri hizmet etmekte olduğunu, talebenin artması sebebiyle daha sonra tedris ücretinden ödenmek şartıyla 250 kuruş maaşla ve nezâret emri ile Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına tayin olunan kişinin mazeret ileri sürerek istifa ettiğini, yerine hariçten birinin tayin edilmesine karar verildiğini işittiğini, ilgili muallimeliğe atanmak istediğini belirtti. 3 Şubat 1909 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi, ilgili muallimeliğe muhassas 250 kuruşluk maaşın tedrîs ücretinden karşılanmakta olduğunu, muallimeliğin boş bulunduğunu, daha önce Kız İbtidâî Mektebi'nde muallime istihdamına gerek duyulmadığını, Kız Rüşdiye Mektebi muallimeleriyle idâresinin mümkün olduğuna dair bilgi verildiğini, bu sebeple Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığının açığa çıkarıldığını, daha sonra Kız İbtidâî Mektebi'ne muallime-i ûlâ tayin edilmesine gerek duyulduğunu, Şahver Hanım'ın hizmetinin bilindiğini, muallime-i ûlâlık ehliyetnamesine sahip olması halinde maaşı yine tedrîs ücretinden ödenmek üzere intihap edilerek bilgi verilmesi hususunun İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bildirilmesi gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti 13 Şubat 1909 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi.

Kız İbtidâî Mektebi muallimeliğine 25 Mart 1913 tarihinde Ferecik Kız İbtidâî Mektebi muallimesi Makbule Hanım naklen atandı.

1916 yılında mektebin sıhhi şartlara uygun ve muntazam bir binası vardı. Mektep ders araç-gereçleri büyük ölçüde mevcuttu. Mektepte el işlerine mahsus bir atölye vardı. Mektepte altı muallime görev yapmaktaydı. Başmuallime/muallime-i ûlâ Sadiye Hanım, muallime-i saniye Güzide Hanım, muallime-i sâlise Kevser Hanım, muallime vekilesi Naciye Hanım idi. Muallimeler görevlerindeki gayret ve iktidarları ile temayüz etmişlerdi. Her biri muktedir ve terfiye şayandı. 1916 yılı itibarıyla talebeler harp sebebiyle genelde mektebe devam etmiyordu. Velileri askere alındıkları için talebelerin çoğu çift sürmekle ve ev işleriyle uğraşmaktaydı.

Kız İbtidâî Mektebi bir sıbyan mektebinde açıldı. Mektep maarifin malı olan arsa üzerindeydi. Üç odadan ve bir kattan ibaretti. Kabristan arasında, havaca vehametiyle müştehir bir mevkide bulunuyordu. Mevcut öğrenciler için fizikî olarak yeterli değildi. 1895 yılında Kız Rüşdiye Mektebi aynı binada faaliyete geçti. Mektep binası, büyük bir çeşme hazinesi üzerinde, mezarlık içerisinde, ahşaptan harap bir mescid niteliğindeydi. 1902 yılına gelindiğinde son derece harap bir hâldeydi. Helası virane halde olduğu için öğrencilerin içine düşmesi muhtemeldi. Öğrenciler kışın soğuk, yazın mezarlık ve havanın kirliliği sebebiyle günlerini genelde hasta geçirmekteydi. 14 Temmuz 1902 tarihinde İzmit belediye tabibi, talebe mevcudu iki yüze ulaşan mektebi, binasının dar ve sağlık koşullarının yetersiz olduğunu gerekçe göstererek tatil ettirdi. Mektep binasının yeniden inşasına 1902 yılında teşebbüs edildi. Maarif Nezareti'nin talebine rağmen ahaliden yardım toplanarak inşası mümkün olmadı. 1902 yılı bütçesinin inşaat tertibinde tahsisat da yoktu. Bu sebeple inşaat bir sonraki yıla ertelendi. Bina 1903 yılında eski binanın arkasında bulunan arsada yeniden iki katlı olarak 4737 kuruş sarf edilerek emaneten inşa edildi. Eski bina 1202 kuruş sarf edilerek tamir edildi. Eski binanın yemekhane ve nakışhane olarak kullanılmasına karar verildi. İlk kat Kız İbtidâî Mektebi'ne, ikinci kat Kız Rüşdiye Mektebi'ne tahsis edildi. Binanın resmi açılışı 31 Aralık 1903 tarihinde yapıldı. Açılışa mutasarrıf, memurlar, eşraf ve ahali katıldı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. 5 Ocak 1904 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi, 17 Ocak 1904 tarihinde Mekâtib-i Rüşdiye İdaresi resmi açılışın gazetelerle ilan edilmesi gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti 9 Şubat 1904 tarihinde Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'ne gereğini bildirdi. Salonuyla tavanı ve bir duvarı çöktüğü için mektep binası 1909 yılında 1694 kuruş sarf edilerek tamir edildi. 1909 yılında mektepteki sobalar, perdeler ile muallime odası döşemeleri 550 kuruş sarf edilerek yenilendi. 1910, 1911 ve 1912 yıllarında kabristânlar arasında, güneş ve temiz havadan mahrum, hıfzıssıhhaya uygun olmayan ve dar olan mektep binasının İzmit'in en güzel yerinde yeniden inşası gündemde kaldı. Bu sebeple 1910 yılı liva bütçesinde 40000 kuruş tahsisat ayrıldı. Ancak teşebbüs gerçekleşmedi. 14 Mayıs 1912 tarihinde mektep, binası iskâna müsait olmadığı için 4,5 lira bedel ile kiralanan başka bir binaya taşındı. Gerekçeler yine benzerdi. Mektep binası hem yetersizdi hem de sağlık şartlarına uygun değildi. 1913 yılında yeni bina inşası için belediyeden arsa tahsis edildi. Bu arsaya bitişik iki arsayı İzmit mebusu Hafız Rüşdü Efendi 17000 kuruş bedelle satın alarak maarife bağışladı. Hâfız Rüşdü Efendi mektebin inşaat malzemesi için de 5000 kuruş verdi.

1892 yılında İzmit Maarif Komisyonu, Kız İbtidâî Mektebi öğrencileri tarafından yapılan 400 parçaya yakın elişi eşyanın her birine birer numara verilmek suretiyle onar kuruştan piyangoya konularak memurlara satılmasına, piyangodan elde edilecek meblağın Maarif Sandığı'na teslim edilmesine karar verdi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 5 Ocak 1892 tarihinde gerekli iznin verilmesini Maarif Nezareti'ne arz etti. Evrakın havale edildiği Maarif Meclisi 25 Şubat 1892 tarihinde talebi uygun buldu. Maarif Nezareti 10 Mart 1892 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi. Benzer bir teşebbüs 1896 yılında tekrar gündeme geldi. Kız İbtidâî Mektebi öğrencileri tarafından yapılan 30-40 parça elişleri terk edilmiş bir

hâlde Maarif İdaresi'nde bulunmaktaydı. Malzeme paralarını öğrenci velîleri vermişti. Kütüb ve Risail ve Evrak-ı Saire seyyar müfettişi 8 Ağustos 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne eşyanın İstanbul'a getirtilerek Kız Sanayi Mektebi'deki eşya yanına konulmasının uygun olacağını bildirdi. Maarif Nezareti İzmit Mutasarrıflığı'ndan bilgi istedi. İzmit Mutasarrıflığı 27 Eylül 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne bahse mevzu olan eşyanın önemsiz şeyler olduğunu bildirdi.

Kız İbtidâî Mektebi uzun yıllar Kız Rüşdiye Mektebi ile aynı binada hizmet verdi. Aynı binada 1915 yılında bir de Ana Mektebi açıldı. Mevcut bina 1913 yılında yeniden inşa edildiği için ihtiyaca kâfiydi. 1916 yılında Ana Mektebi başmuallimesi/muallime-i ûlâsı Mebrure Hanım, muallime-i saniyesi Nazmiye Hanım idi.

KAYNAKÇA
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT; Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT.; *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi* Belgeleri: TS. MA. e. 1372/17, 11 Ocak 1888/26 R 1305.

Biray ÇAKMAK

İZMİT KIZ RÜŞDİYE MEKTEBİ

1895 Yılında İzmit'te Açılan İlk Kız Rüşdiye Mektebi

16 Ağustos 1895 tarihinde çıkan irade-i seniye ile açılmasına karar verilen İzmit Kız Rüşdiye Mektebi'ne maarif bütçesinden yıllık 11060 kuruş karşılık tahsis edildi. Tahsisatının 500 kuruşu çeşitli masraflara, 10560 kuruşu muallim maaşlarına ayrıldı. Ekim 1895 tarihinde muallime-i ûlâlığa Darülmuallimat mezunu Remziye Hanım 500 kuruş maaşla atandı. Muallime-i saniyeliğe Maarif Meclisi'nin 31 Ekim 1895 tarihli kararıyla Yatılı Kız Sanayi Mektebin'den mezun Seher Hanım 300 kuruş maaşla tayin edildi. Mektebe Mehmet Ağa bevvap atandı. Her üçü Kasım 1895 tarihinde işe başladı. Remziye Hanım, Aralık 1896 tarihinde sihir yaptırmakla meşgul olduğu gerekçesiyle Maarif Nezareti'ne ahali tarafından şikâyet edildi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 12 Aralık 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne iddiaların doğru olduğunu bildirdi. Maarif Nezareti'nden gereğinin yapılmasını istedi. Seher Hanım'la da anlaşmazlığa düşen Remziye Hanım, Nisan 1897 tarihinde Manastır Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i ûlâlığına atandı. Aynı zamanda ahali Seher Hanım aleyhinde muhtelif isnatlarda bulunarak değiştirilmesini istedi. Ancak Seher Hanım, hakkında daha önce yapılan şikâyet sebebiyle Mart 1897 tarihinde azledilmişti. Muallime-i saniyeliğe Zeliha Samiye Hanım atandı. Remziye Hanım'ın yerine muallime-i ûlâlığa Nisan 1897 tarihinde Beşiktaş Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i saniyesi Bedriye Hanım 500 kuruş maaşla terfien tayin edildi.

Zeliha Samiye Hanım'ın İstanbul Kız Sanayi Mektebi muallimeliğine atanması üzerine muallime-i sânîyeliğe Kız Sanayi Mektebi muallime muaveneliği de yapan Nuriye Hanım, Ocak 1898 tarihinde 300 kuruş maaşla atandı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü

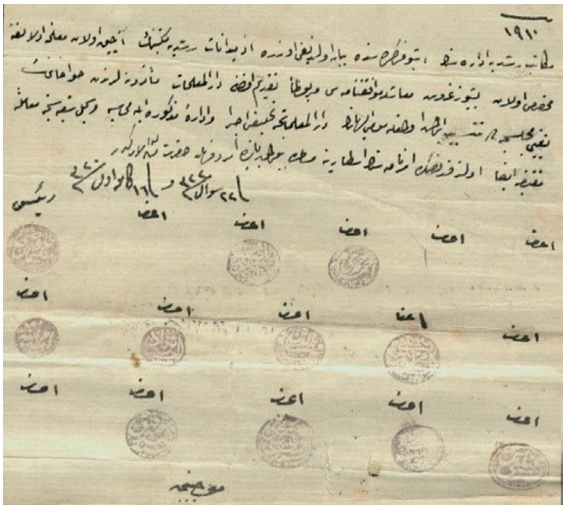

İzmit Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i ulâlığına Havva Hanım'ın 500 kuruş maaşla tayinine dair 30 Aralık 1904 tarihli Maarif Meclisi kararı (COA. MF. MKT. 837/1, 18 Mart 1904/1 M 1322, lef 4).

8 Mart 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne muallime-i ûlâ Bedriye Hanım ile geçinemeyen Nuriye Hanım'ın başka yere tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Meclisi Nuriye Hanım'ın 500 kuruş maaşla Samsun Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i saniyeliğine naklen atanmasına karar verdi. Maarif Nezareti 23 Mayıs 1899 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne ve Trabzon vilayetine bilgi verdi. Nuriye Hanım Samsun'da görevine başlamadığı için 9 Eylül 1899 tarihli Maarif Meclisi kararı ve 500 kuruş maaşla nakış muallimeliğini ilaveten yapmak şartıyla Şam Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i saniyeliğine atandı. Maarif Meclisi'nin 15 Haziran 1899 tarihli kararıyla mektep muallime-i saniyeliğine Darümuallimat tasdiknamesini haiz Huriye Cemile Hanım 300 kuruş maaşla tayin edildi. Huriye Cemile Hanım 1900 yılında İzmit Rüsumat memurlarından biriyle evlendi. Hakkında ahlaki zaafiyetine dair ciddi isnatlarda bulunularak şikâyetler yapıldı. Bu sebeple Kasım 1904 tarihinde istifa etmek zorunda kaldı. 6 Kasım 1904 tarihinde görevinden ayrıldı. Maarif Meclisi'nin 3 Aralık 1905 tarihli kararı ile Koçana Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına 400 kuruş maaşla atandı. Huriye Cemile Hanım'ın yerine Mart 1905 tarihinde Yatılı Kız Sanayi Mektebi'nden aliyyülâlâ derecede şehadetname ile mezun Ümmügülsüm Hanım 200 kuruş maaşla tayin edildi. Ümmügülsüm Hanım 6 Haziran 1905 tarihinde görevine başlayabildi. Evli olan İzmit İdadi Mektebi Türkçe muallimi Ali Rıza Efendi ile evlendi. 14 Şubat 1909 tarihinden itibaren hamileliği sebebiyle dört ay izin aldı. 17 Temmuz 1909 tarihli Liva Maarif Komisyonu kararıyla görevinden azledildi. Yerine Darülmuallimat mezunu Şahver Hanım 400 kuruş maaş ve 2 Ağustos 1909 tarihli nezaret emriyle atandı. Bu arada muallime-i saniyeliğe Fatıma Hanım 100 kuruş maaşla vekâlet etti. Şahver Hanım 3 Ağustos 1909 tarihinde görevine başladı. Şahver Hanım'ın 1914 yılı başında mektepte muallime-i ûlâlığa terfien tayini üzerine yerine Behiyye Hanım atandı.

Ancak memuriyetine gitmemesi sebebiyle 25 Şubat 1914 tarihinde İzmit Livası Tedrisât-ı İbtidâiye Meclisi muallime-i saniyeliğe Yatılı Darülmuallimat'dan aliyyülâlâ derecede şehadetname ile mezun Kamile Sadiye Hanım'ı 400 kuruş maaşla tayin etti. Sonraki yıllarda muallime-i ûlâlığa terfi eden Kamile Sadiye Hanım 1919 yılında İzmit Sultanisi muallimlerinden İsmail Efendi ile evlendi. 19 Temmuz 1919 tarihinde mektepteki görevine devam etmekteydi.

Muallime-i saniye Nuriye Hanım, muallime-i ûlâ Bedriye Hanım'ı İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne şikâyet etti. Bedriye Hanım da Nuriye Hanım'ı şikâyet etti. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 29 Nisan 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne aralarındaki anlaşmazlığı bildirdi. Bu sebeple Maarif Meclisi 17 Kasım 1900 tarihinde muallime-i ûlâ Bedriye Hanım ile Bafra Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i ûlâsı İsmet Ülfet Hanım'ın becayişlerine karar verdi. Zira İsmet Ülfet Hanım 3 Ekim 1900 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhal ile İstanbul veya İstanbul'a yakın bir yere tayinini istemişti. Hakkında Hamamcızade Hacı Osman Efendi asılsız iddialarda bulunarak Trabzon Maarif Müdürlüğü'ne şikâyette bulunmuştu. İsmet Ülfet Hanım da Bafra Bidâaet Mahkemesi Başkanlığı'na Hacı Osman Efendi hakkında istidaname vermişti. Becayişte bu durumu da dikkate alındı. Meslekiyetersizliğine ve ihtiyarlığına dair yapılan şikâyetler sebebiyle İsmet Ülfet Hanım 1904 yılı sonunda istifa etmek zorunda kaldığından muallime-i ûlâlığa 29 Aralık 1904 tarihli Maarif Meclisi kararı ve 5 Mart 1905 tarihli nezaret emriyle Darülmuallimat'tan aliyyülâlâ derece ile mezun ve 1889 doğumlu Havva Şaziye Hanım 400 kuruş maaşla atandı. Bu arada muallime-i ûlâlığa yaklaşık üç ay süreyle Nazire Hanım vekâlet etti. İzmit Maarif Müdürlüğü Nazire Hanım'ın muallime-i ûlâlığa asaleten atanmasını Maarif Nezareti'ne teklif etti. Usul gereği muallime-i ûlâlar Darülmuallimat mezunlarından atandığı için teklif uygun bulunmadı. 18 Mart 1905 tarihinde görevine başlayan ve 1907 yılında babasını kaybeden Havva Şaziye Hanım 1914 yılı başında Mirgün Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i saliseliğine atandı. Yerine Darülmuallimat mezunu olup mektepte muallime-i saniye olarak görev yapmakta olan Şahver Hanım kıdem ve ehliyeti dikkate alınarak terfien 500 kuruş maaşla tayin edildi. Şahver Hanım 5 Ocak 1914 tarihinde mektepte muallime-i ûlâ olarak görevine başladı.

Mektebe Maarif Meclisi'nin 25 Kasım 1907 tarihli kararı ile bir de muallime-i ûlâ muavenesi atandı. Görevi muallimelere yardım etmek olan muâveneliğe 60 kuruş maaşla Darülmuallimat mezunu olan Şahver Hanım asaleten tayin edildi. Şahver Hanım 15 Eylül 1907 tarihinde görevine vekâleten başladı.

Mektebe Fatıma Zehra Fevziye Hanım 25 Şubat 1911 tarihli nezaret emri ve 300 kuruş maaşla biçki, dikiş ve nakış muallimesi atandı. Fatıma Zehra Fevziye Hanım 4 Mart 1911 tarihinde görevine başladı. Mektepte Mart 1914 tarihinde maarifin önemi ve kutsallığı hakkında hanımlara konferans verildi. Konferans sonrasında Fatıma Zehra Fevziye Hanım'ın müzayedeye çıkardığı gayet kıymetli bir yastık 700 kuruşa satıldı. Fatıma Zehra Fevziye Hanım 700 kuruş ile mektebin ihtiyacı olan singer dikiş makinesini satın aldı. Böylece mektebin bir eksiğini giderdi.

Mektep açıldığında Kasım 1895 tarihinde atanan ilk bevvap Mehmet Ağa idi. Ağustos 1902 tarihinde bevvap 80 kuruş maaşla Mustafa Ağa, Haziran 1908 tarihinde Salim Ağa, 13 Temmuz 1909 tarihinde 70 kuruş maaşla Mehmet Ağa idi. 14 Şubat 1910 tarihinde 100 kuruş maaşla bevvaplık görevine başlayan Veyis Ağa Ocak 1912 tarihi itibarıyla görevine devam etmekteydi.

Mektepte 1899 yılında 95, 1900 yılında 99, 1901 yılında 97, 1902 yılında 100, 1904 yılında 114 öğrenci vardı. 1905 yılı yılsonu imtihanında ihtiyat sınıfında 54, birinci sınıfta 14, ikinci sınıfta 17, üçüncü sınıfta 5, dördüncü sınıfta 4, beşinci sınıfta 3 ve altıncı sınıfta 1 öğrenci vardı. 1908 yılı yılsonu imtihanında ihtiyat sınıfında 33, birinci sınıfta 18, ikinci sınıfta 25, üçüncü sınıfta 19, dördüncü sınıfta 8, beşinci sınıfta 6, altıncı sınıfta 1 talebe bulunuyordu. 1910 yılı yılsonu imtihanında ihtiyat sınıfında 39, birinci sınıfta 25, ikinci sınıfta 19, üçüncü sınıfta 13, dördüncü sınıfta 12, beşinci sınıfta 10, altıncı sınıfta 5 öğrenci vardı. Mektepte 1912 yılı yılsonu sınavında ihtiyat sınıfında 46, birinci sınıfta 16, ikinci sınıfta 16, üçüncü sınıfta 16, dördüncü sınıfta 13, beşinci sınıfta 5, altıncı sınıfta 6 talebe bulunuyordu.

Mektepte 1905 yılında birinci sınıfta Kurân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Kıraat, İmla, Hesap, Malumat, Nakış, Ahlak, ikinci sınıfta Kurân-ı Kerim, Tecvid, Ulum-ı Diniye, Kıraat, İmla, Hüsn-i Hat, Malumat, Hesap, Nakış, Ahlak, üçüncü sınıfta Kurân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Kıraat, İmla, Malumat, Hesap, Hüsn-i Hat, Nakış, Ahlak, dördüncü sınıfta Kurân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Ahlak, Kavaid, Kıraat, İmla, Malumat, Tarih, Coğrafya, Hesap, İdare-i Beytiye, Hüsn-i Hat, Nakış, beşinci sınıfta Kurân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Ahlak, Arabi, Farisi, Kavaid-i Osmani, Kitabet, Kıraat, Hıfzıssıhha, Malumat, Tarih, Coğrafya, Hesap, İdare-i Beytiye, İmli, Hüsn-i Hat, Nakış, altıncı sınıfta Kurân-ı Kerim, Ulum-ı Diniye, Ahlak, Arabi, Farisi, Kavaid-i Osmani, Kitabet, Kıraat, Hıfzıssıhha, Malumat, Tarih, Coğrafya, Hesap, İdare-i Beytiye, İmla, Hüsn-i Hat ve Nakış dersleri okutuldu.

İdadi Mektebi ile birleştirilen Erkek Rüşdiye Mektebi binasının kullanılması gündeme gelmekle birlikte Kız Rüşdiye Mektebi, Kız İbtidâî Mektebi binasında faaliyete geçti. Zira Erkek Rüşdiye Mektebi binasına yüz kuruş kira bedeli ile Belediye Dairesi taşındı. Maarifin malı olan bina tek katlı ve üç odadan ibaretti. Kabristan arasında ve havaca kötü bir mevkide bulunan bina, Kız Rüşdiye Mektebi olarak kullanılmaya uygun değildi. Mektep binası büyük bir çeşme hazinesi üzerinde, mezarlık içerisinde ahşaptan bir mescit hüviyetindeydi. 1903 yılına gelindiğinde harap hâldeydi. Helası da virane hâlde olduğundan çocukların içine düşmesi muhtemeldi. Öğrenciler kışın soğuk, yazın ve

hava kirliliğinden günlerini genelde hasta geçirmekteydi. 14 Temmuz 1902 tarihinde İzmit belediye tabibi talebe mevcudu iki yüze ulaşan mektebi binasının dar ve sağlık koşullarının yetersiz olduğunu gerekçe göstererek tatil ettirdi. Mektebin yeniden inşasına 1902 yılında teşebbüs edildi. İâneten inşası mümkün olmadı. Bütçenin inşaat tertibinde de tahsisat kalmamıştı. Bu sebeple inşaat ertelendi. Bina 1903 yılında eski binanın arkasında bulunan arsada yeniden iki katlı olarak 4737 kuruş sarf edilerek inşa edildi. Eski bina 1202 kuruş sarf edilerek tamir edildi. Yemekhane ve nakışhane olarak kullanıldı. İlk kat Kız İbtidâî Mektebi'ne, ikinci kat Kız Rüşdiye Mektebi'ne tahsis edildi. Binanın resmi açılışı 31 Aralık 1903 tarihinde yapıldı. Mektebin salonuyla tavanı ve bir duvarı çöktüğü için 1909 yılında 1694 kuruş sarf edilerek tamir ettirildi. 1909 yılında mektepteki sobalar ve perdeler ile muallime odası döşemeleri 550 kuruşla yenilendi. 1910 ve 1911 yıllarında yine kabristanlar arasında, güneş ve temiz havadan mahrum kalmaya devam eden, hıfzıssıhhaya uygun olmayan ve dar olan mektep binasının İzmit'in en güzel yerinde yeniden inşası gündeme geldi. Bu sebeple 1910 yılı liva bütçesinde 40000 kuruş tahsisat ayrıldı. Ancak bu teşebbüsün gerçekleşmesi mümkün olmadı. 14 Mayıs 1912 tarihinde mektep 4,5 lira bedel ile kiralanan binaya taşındı. 1913 yılında Kız Rüşdiye Mektebi binası inşa olunmak üzere belediyeden arsa temin edildi. Bu arsaya bitişik iki adet arsayı İzmit mebusu Hafız Rüşdü Efendi 17000 kuruş bedel ile satın alarak maarife bağışladı. Hafız Rüşdü Efendi mektebin inşaat malzemeleri için de 5000 kuruş verdi. Bu hizmetinden dolayı üçüncü rütbeden maarif nişanı ile ödüllendirildi.

Kitap, matbu evrak, harita, yerküre gibi ihtiyaçları Maarif Nezareti tarafından karşılanan mektebin mezunlarından bazıları İstanbul Darülmuallimatı'nda ve İstanbul Yatılı Kız Sanayi Mektebi'nde eğitimlerine devam etme imkânı buldu. 29 Temmuz 1913 tarihi itibarıya İzmit livasındaki tek kız rüşdiye mektebi, İzmit Kız Rüşdiye Mektebi idi.

KAYNAKÇA

Sâlnâmeler: 1898-1899/H.1316 Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetülaliyye, 1316; 1899-1900/H.1317 Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1317; 1900-1901/H.1318 Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1318; 1901-1902/H.1319 Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1319; 1903-1904/H.1321 Sâlnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye, Asr Matbaası, Dârülhilâfetüla1iyye, 1321; 1310-1334 Yılları İrâdeleri, Maarif: İrâde. Maarif. 3/9 (1313S-7), 16 Ağustos 1895/24 S 1313; Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Belgeleri: MF. İBT. 107/36, 30 Kasım 1901/18 Ş 1319; MF. İBT. 120/74, 9 Haziran 1902/2 Ra 1320; MF. İBT. 124/110, 10 Eylül 1902/6 C 1320; MF. İBT. 125/68, 25 Eylül 1902/21 C 1320; MF. İBT. 134/9, 11 Mayıs 1903/13 S 1321; MF. İBT. 139/54, 5 Kasım 1903/14 Ş 1321; MF. İBT. 143/67, 17 Ocak 1904/28 L 1321; MF. İBT. 153/131, 5 Kasım 1904/26 Ş 1322; MF. İBT. 154/23, 9 Kasım 1904/1 N 1322; MF. İBT. 154/59, 21 Kasım 1904/13 N 1322; MF. İBT. 154/78, 24 Kasım 1904/16 N 1322; MF. İBT. 156/133, 7 Mart 1905/30 Z 1322; MF. İBT. 156/93, 6 Mart 1905/29 Z 1322; MF. İBT. 157/9, 31 Mart 1903/2 M 1321; MF. İBT. 158/41, 27 Mart 1905/20 M 1323; MF. İBT. 162/76, 10 Temmuz 1905/7 Ca 1323; MF. İBT. 169/124, 26 Ekim 1905/26 Ş 1323; MF. İBT. 192/108, 8 Temmuz 1907/27 Ca 1325; MF. İBT. 194/11, 27 Temmuz 1907/16 C 1325; MF. İBT. 197/53, 28 Eylül 1907/20 Ş 1325; MF. İBT. 211/22, 15 Temmuz 1908/15 C 1326; MF. İBT. 216/36, 7 Kasım 1908/12 L 1326; MF. İBT. 245/26, 26 Eylül 1909/11 N 1327; MF. İBT. 250/8, 21 Kasım 1909/8 Za 1327; MF. İBT. 269/29, 21 Nisan 1910/10 R 1328; MF. İBT. 278/26, 30 Haziran 1910/21 C 1328; MF. İBT. 280/99, 24 Temmuz 1910/16 B 1328; MF. İBT. 285/56, 23 Eylül 1910/18 N 1328; MF. İBT. 287/51, 19 Ekim 1910/14 L 1328; MF. İBT. 304/32, 23 Şubat 1911/23 S 1329; MF. İBT. 316/69, 13 Nisan 1911/13 R 1329; MF. İBT. 330/23, 29 Haziran 1911/2 B 1329; MF. İBT. 340/25, 28 Eylül 1911/4 L 1329; MF. İBT. 343/50, 18 Ekim 1911/24 L 1329; MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330; MF. İBT. 391/34, 18 Eylül 1912/6 L 1330; MF. İBT. 393/64, 1 Ekim 1912/19 L 1330; MF. İBT. 395/41, 8 Ekim 1912/26 L 1330; MF. İBT. 396/6, 10 Ekim 1912/28 L 1330; MF. İBT. 397/66, 15 Ekim 1912/4 Za 1330; MF. İBT. 408/15, 23 Aralık 1912/13 M 1331; MF. İBT. 441/15, 15 Temmuz 1913/10 Ş 1331; MF. İBT. 445/10, 2 Ağustos 1913/28 Ş 1331; MF. İBT. 478/13, 17 Ocak 1914/19 S 1332; MF. İBT. 489/45, 24 Mart 1914/26 R 1332; MF. İBT. 490/53, 31 Mart 1914/4 Ca 1332; MF. İBT. 501/54, 3 Haziran 1914/9 B 1332; MF. İBT. 57/44, 21 Aralık 1896/16 B 1314; MF. İBT. 59/89, 12 Nisan 1897/10 Za 1314; MF. İBT. 59/95, 12 Nisan 1897/10 Za 1314; MF. İBT. 60/25, 19 Nisan 1897/17 Za 1314; MF. İBT. 60/26, 19 Nisan 1897/17 Za 1314; MF. İBT. 60/32, 21 Nisan 1897/19 Za 1314; MF. İBT. 60/35, 22 Nisan 1897/20 Za 1314; Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT. 1006/3, 9 Temmuz 1907/28 Ca 1325; MF. MKT. 1038/3, 30 Ocak 1908/26 Z 1325; MF. MKT. 1074/9, 24 Ağustos 1908/26 B 1326; MF. MKT. 1091/10, 11 Ocak 1909/18 Z 1326; MF. MKT. 1100/49, 12 Şubat 1909/21 M 1327; MF. MKT. 1101/17, 14 Şubat 1909/23 M 1327; MF. MKT. 1120/18, 17 Mayıs 1909/26 R 1327; MF. MKT. 1136/2, 7 Temmuz 1909/18 C 1327; MF. MKT. 1141/25, 7 Ekim 1909/22 N 1327; MF. MKT. 1190/66, 11 Ekim 1913/10 Za 1331; MF. MKT. 290/40, 2 Kasım 1895/14 Ca 1313; MF. MKT. 290/48, 2 Kasım 1895/14 Ca 1313; MF. MKT. 293/56, 20 Kasım 1895/2 C 1313; MF. MKT. 293/62, 20 Kasım 1895/2 C 1313; MF. MKT. 298/24, 24 Aralık 1895/7 B 1313; MF. MKT. 327/36, 26 Temmuz 1896/15 S 1314; MF. MKT. 346/8, 31 Aralık 1896/26 B 1314; MF. MKT. 385/14, 5 Şubat 1898/13 N 1315; MF. MKT. 409/52, 6 Ağustos 1898/18 Ra 1316; MF. MKT. 445/3, 17 Nisan 1899/6 Z 1316; MF. MKT. 449/35, 22 Mayıs 1899/11 M 1317; MF. MKT. 449/43, 23 Mayıs 1899/12 M 1317; MF. MKT. 449/44, 23 Mayıs 1899/12 M 1317; MF. MKT. 449/47, 23 Mayıs 1899/12 M 1317; MF. MKT. 467/65, 24 Eylül 1899/18 Ca 1317; MF. MKT. 483/18, 29 Aralık 1899/25 Ş 1317; MF. MKT. 489/42, 2 Mart 1900/29 L 1317; MF. MKT. 491/41, 9 Mart 1900/7 Za 1317; MF. MKT. 520/48, 14 Ağustos 1900/17 R 1318; MF. MKT. 527/55, 1 Ekim 1900/6 C 1318; MF. MKT. 539/47, 8 Aralık 1900/15 Ş 1318; MF. MKT. 640/32, 2 Temmuz 1902/25 Ra 1320; MF. MKT. 683/58, 9 Şubat 1903/11 Za 1320; MF. MKT. 689/26, 3 Mart 1903/3 Z 1320; MF. MKT. 692/46, 28 Mart 1903/28 Z 1320; MF. MKT. 712/40, 9 Haziran 1903/13 Ra 1321; MF. MKT. 762/15, 9 Şubat 1904/22 Za 1321; MF. MKT. 815/58, 24 Kasım 1904/16 N 1322; MF. MKT. 825/3, 16 Ocak 1905/10 Za 1322; MF. MKT. 837/1, 18 Mart 1904/1 M 1322; MF. MKT. 840/13, 20 Mart 1905/13 M 1323; MF. MKT. 858/64, 29 Mayıs 1905/24 Ra 1323; MF. MKT. 904/2, 6 Ocak 19066/10 Za 1323; MF. MKT. 907/44, 23 Ocak 1906/27 Za 1323; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Belgeleri: TS. MA. e. 1372/91, 13 Ekim 1902/10 B 1320; TS. MA. e. 1386/67, 13 Şubat 1910/2 S 1328.

Biray ÇAKMAK

İZMİT KÖRFEZİ

Şehir kimliği, bir şehri diğer şehirlerden ayırt etmeye, bir anlamda başkalaştırmaya yardımcı olan nitelikler, şehre özgü ögelerdir. Bu ögeler coğrafi, mimari, iklim, sosyokültürel ögeler olarak sınıflandırabilir. Coğrafi ögeler o şehirle özdeşleşmiş boğaz, körfez, dağ gibi coğrafi oluşumlardır. İzmit'in ayrıcalıklı konumunu sağlayan en önemli etkenlerden birisi Doğu Marmara'nın içlerine doğru ilerleyen derin bir

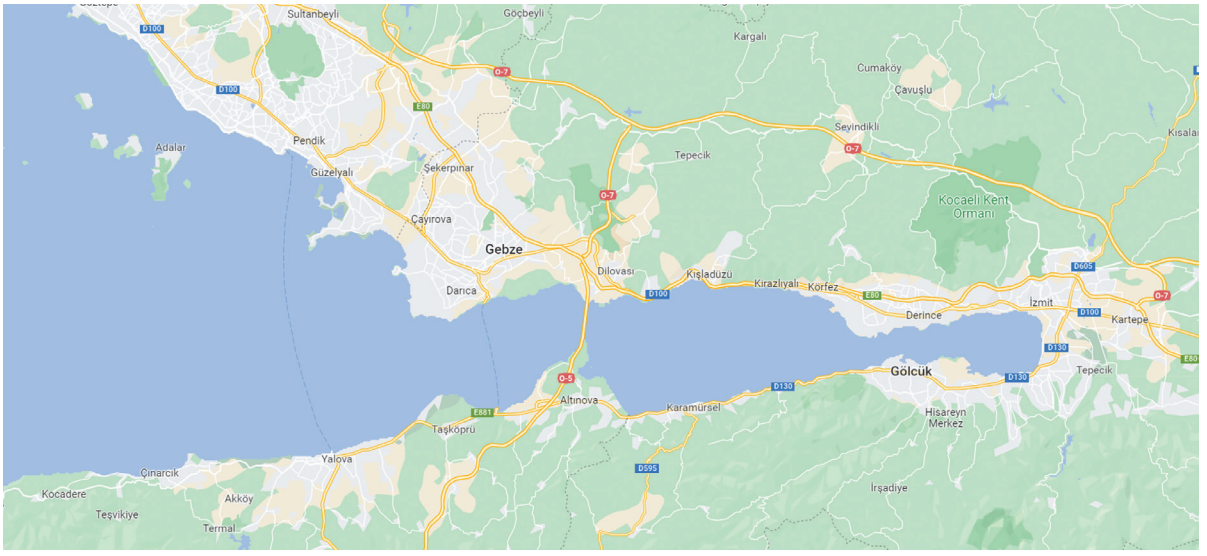

körfeze sahip olmasıdır. Bu körfez tarih içinde savaşlardan mümkün olduğunca az etkilenen korunaklı bir liman ve tersane olarak hizmet vermiştir. Asya'dan gelip Avrupa'ya doğru ilerleyen yolların üzerinde bir geçit konumunu taşıyan İzmit, tarihin her döneminde coğrafi konumundan dolayı önem taşımıştır. İzmit Körfezi, şehri ve Kocaeli vilayetini her yönüyle eşsiz bir konuma getirmiştir.

İzmit Körfezi, kara içine doğru sokulmuş olarak Marmara Denizi'nin doğusunda yer alır. İzmit Körfezi'nin kuzeyinde Kocaeli platosu, güneyinde Samanlı Dağları ve bu alandaki plato sahası ile doğusunda İzmit-Sapanca alüvyal sahası bulunmaktadır. İzmit Körfezi'nin batı sınırını kuzeyde Yelkenkaya Burnu, güneyde Çatal Burnu batısındaki Lale Dere delta alanı oluşturur.

İzmit Körfezi'nin kuzey-güney yönlü en dar yerleri Gölcük Yüzbaşılar kıyısı-Çenesuyu Dere deltası arası (1,83 km) ve Hersek Burnu-Kaba Burnu arasıdır (2,6 km). Körfezin en geniş yerini Karamürsel-Hereke (9,94 km) arasındaki doğrultu oluşturur, yüzey alanı 310 km²'dir. İzmit Körfezi kıyılarının büyük bölümü Kocaeli il sınırı içerisinde yer almakta sadece güney-güneybatı kesimi Yalova ili sınırı içerisinde bulunmaktadır. Bu bakımdan İzmit Körfezi kıyı alanı 11 ilçe sınırı içerisinde yer alır. İzmit Körfezi kuzey (Dilovası) ve doğu havzası (Körfez, Derince, İzmit, Gölcük, Başiskele) kıyılarında yoğun yerleşim alanı ve farklı sektörlerde sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Kuzey kesimde D-100 karayolu, İstanbul-Ankara otoyolu (O-4) ve demiryolu ile birçok sanayi limanı ulaşımının yoğunlaştığı alanı oluşturur. Güney-güneydoğu kıyılarında tarım, turizm ve bazı alanlarda sanayi, ulaşım (D-130 karayolu) varlığı dikkat çekmektedir.

İzmit Körfezi'nde yükselti kıyıdan hafif bir eğimle kuzeyde Kocaeli Platosu'na, güneyde Samanlı Dağları'na doğru artmaktadır. Ayrıca İzmit Körfezi'nin orta kesmini oluşturan alanın kuzey ve güneyindeki tektonik doğrultuların etkisi, bu alanlarda ani yükselti, eğim değişimlerinin meydana gelmesini sağlamıştır. Güney kesimde daha uzun akarsular varlığı nedeniyle kıyılarda Lale Dere, Hersek, Kazıklı Dere, Kiraz Dere deltaları oluşmuştur. Kuzey kesimde ise delta oluşumu kısa akarsular nedeniyle oldukça nadirdir. Kuzeyde, Dilderesi'nin oluşturduğu delta gözlemlenebilmektedir. İzmit Körfezi doğu kesminde, alüvyal birikimin oldukça fazla olması delta oluşumu ve lagüner ortamların görülmesini sağlamıştır. Genel olarak Yelkenkaya burnundan Kirazlıyalı'ya kadar yüksek kıyıların ve falezlerin kıyı şekillerini oluşturduğu görülmektedir. Güneyde ise Gölcük-Karamürsel arasında yüksek kıyı varlığı deltalar ile parçalanmış şekilde görülür. Diğer alanlarda ise alçak kıyı özelliği dikkat çeker. Kıyı gerisinde, jeolojik dönemdeki iklim salınımı ve deniz seviyesi değişimine bağlı olarak deniz taraçaları gözlemlenmektedir.

Doğu-batı doğrultusunda uzanan İzmit Körfezi kıyılarında Hersek Deltası, Lale Dere Deltası, Dil Deltası en önemli çıkıntıları meydana getirirken birçok alandaki küçük delta alanları ve burunlar girinti-çıkıntılı jeomorfolojik görünümü oluşturmaktadır. İzmit Körfezi kıyılarında plaj, lagün, kıyı oku, falez, ölü falez gibi diğer kıyı jeomorfolojisi birimleri de gözlemlenmektedir. Falezler, Darıca, Gebze, Diliskelesi-Hereke arası, Gölcük-Karamürsel arasındaki kıyılarda görülür. Bu kıyılarda doğal ve antropojenik etkenlerle oluşmuş ölü falezler de bulunmaktadır. Plajlar, Lale Dere deltası, Hersek deltası doğu kıyısı, Kazıklı Dere deltası kıyıları ve İzmit Körfezi doğu havzası kıyılarında gözlemlenir.

İzmit Körfezi kıyılarında yerleşim, sanayi, liman, ulaşım ve sosyal alanlar için kıyıya müdahale edilmiş, dolgu alanları oluşturulmuş ve kıyının dinamik yapısı insan müdahaleleriyle değişmiştir. İzmit Körfezi'nde geçmiş dönem kıyı uzunluğu 131 km iken 2020 yılında 190 km'ye ulaşmıştır. Altınova, Diliskelesi, Körfez, Derince, İzmit, Gölcük ve Başiskele kıyılarındaki geniş alanlı kıyı dolgu sahaları insan kaynaklı jeomorfolojik değişimlerin yoğunlaştığı sahaları meydana getirmektedir. Gebze kıyılarında demiryolu, Dilovası'ndan itibaren İzmit'e kadar devam eden otoyol ve D100 karayolunun eğim açısından sarp olan alanlardaki

özellikle aşındırma faaliyeti sonucu meydana gelmiş rölyef değişimi, diğer değişim alanlarını oluşturur. Benzer şekildeki insan kaynaklı jeomorfolojik değişim yoğunluğunun Karamürsel, Ulaşlı, Halıdere, Değirmendere arasında D-130 karayolu nedeniyle oluştuğu gözlemlenmektedir.

Son yıllarda yoğun şekilde sanayi, yerleşim, ulaşım, turizm ve diğer kıyı kullanım alanlarının bulunduğu İzmit Körfezi kıyıları, aynı zamanda kıyı jeomorfolojisi çeşitliliği ile de dikkat çekmektedir. İzmit Körfezi kıyılarındaki bu farklı jeomorfolojik özellikler kıyı kullanımının yapısını, çeşidini, kullanım alanını fazlaca etkilemiştir.

Ülkemizde, 1970'li yıllardan sonra gözlenen hızlı kentleşme ve sanayileşme ile özellikle nüfusun ve sanayinin yoğun olduğu bölgelerde ciddi çevre kirliliği sorunları ortaya çıkmıştır. İzmit Körfezi'nde meydana gelen çevre kirliliği, öncelikli olarak büyük boyutlardaki deniz kirliliği ve buna bağlı ekosistem bozulması ile su ürünleri potansiyelindeki düşüşlerdir. Marmara Denizi'nin kuzeydoğusunda yer alan İzmit Körfezi etrafındaki yerleşim birimlerinden ve sanayi kuruluşlarından alıcı ortama verilen atık su miktarı sistemin atık su özümleme kapasitesinin çok üzerinde olduğundan son 30 yıl içinde sistemdeki canlı organizma türleri azalmış, alt sularda, özellikle yaz dönemlerinde oksijen seviyesi çok düşmüştür.

İzmit Körfezi kıyıları doğal ortam özellikleri, beşeri yapısı, sanayi faaliyetleri, ulaşım yolları gibi birçok etken altında oldukça yoğun kıyı alanı kullanımına maruz kalmış bir bölgedir. İzmit Körfezi kıyıları doğal ve beşeri birçok coğrafi faktörün etkisinde olması açısından yoğun bir mekân kullanımına ve baskısına maruz kalmaktadır. Sahadaki mevcut kıyı kullanım durumu ve kıyı alanına olan etkisi, sürdürülebilir bir kıyı alanı kullanım planlamasının hayata geçirilmesi gerektiğini göstermektedir. Doğal ortam özellikleri ile jeomorfolojik yapı olarak bir bütün olan İzmit Körfezi kıyı kullanımındaki bölgesel ve yerel farklılıklar kıyı kullanımındaki mevcut durumda ve yapılacak planlamada önemli veriler sağlayacaktır.

İzmit Körfezi kıyılarında 2013 yılında toplam 1.438.874 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun %94'ü şehir yerleşmelerinde %6'si ise kırsal yerleşmelerde bulunmaktadır. İzmit Körfezi kıyılarında 11 ilçenin sınırları olup bunlardan 9'u Kocaeli iline, 2'si ise Yalova iline bağlıdır. Nüfus kıyı alanlarında yoğunlaşmıştır. İzmit Körfezi kıyılarındaki en büyük ekonomik aktivite sanayi ve hizmet sektöründe bulunmaktadır. İzmit Körfezi kıyılarının kuzeyi ve doğu havzasında sanayi tesisleri bulunurken, dar alanda ise körfezin güney-güneybatı kıyılarına yakın alanlarda tarım alanları bulunur. En büyük ekonomik etkinlik olan sanayi faaliyetleri daha çok petrol, petro-kimya, kimya, otomotiv, metal eşya, lastik, çimento, boya, makine, gemi, inşaat alanlarında yoğunlaşmıştır. İzmit Körfezi kıyılarında ticaret ve turizm diğer ekonomik özellikleri meydana getirmektedir. Körfez çevresi karayolu, denizyolu, demiryolu ve havayolu ile oldukça yoğun bir ulaşım ağına sahiptir.

İzmit Körfezi kıyıları ve yakın çevresinde (3,5-4 km genişlikte kıyı alanı), toplam 285,5 km²'lik alan kaplayan geniş kıyı alanı sahasında, 26 farklı kullanım şekli görülmektedir. İzmit Körfezi kıyılarında yerleşim (%31), sanayi (%16), iş ve ticaret merkezi (%12), askeri alanları (%9) ve turizm alanlarının (%9) varlığı kıyı alanındaki beşeri baskının göstergesidir. Bu baskı deniz ve kara ekosistemlerinin kesişim sahasında bulunan kıyı alanının sorunlara maruz kalmasına neden olmaktadır. İzmit Körfezi kıyılarında günümüzde kıyı alanı kullanımının yoğun olması sonucu hava, su ve toprak sorunları, deprem riski ve kıyı alanındaki etki sorunu, dolgu alanları ve kıyı çizgisinin değişimi sonucu ortaya çıkan sorunlar, doğal yapının imar faaliyetleri değiştirilmesi sonucu oluşabilecek sel, taşkın heyelan olayları-etkileri ve sorunları, deniz kirlenmesi, sahil yollarının etkiler gibi birçok sorun ortaya çıkmış ve çıkabilecek durumdadır.

Doğal yapının en önemli kaynaklarından olan kıyı alanlarında ortaya çıkabilecek sorunlar, geri dönüşü olmayan sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle yoğun kıyı kullanımının olduğu İzmit Körfezi'nde gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Murat Uzun, "İzmit Körfezi Doğu Kıyısındaki Kıyı Alanı ve Kıyı Çizgisinde Meydana Gelen Zamansal Değişimlerin CBS ve Uzaktan Algılama Teknikleri ile İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 33, ss. 440-457; Murat Uzun, "İzmit Körfezi Kıyılarında, Kıyı Jeomorfolojisi-Kıyı Kullanımı İlişkisinin Coğrafi Analizi", *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks*, 7(2), ss. 351-372; Murat Uzun, "İzmit Körfezi Kıyılarında İnsan Kaynaklı Jeomorfolojik Değişimler ve Süreçler", *Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi*, 2021 (7): 61-81; Nuriye Garipoğlu, Murat Uzun "İzmit Körfezi Kıyılarında Kıyı Alanı Kullanımı", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 63: 9-22.

Haluk SELVİ

İZMİT KÖRFEZ PİSTİ

İzmit Körfez Pisti, Türkiye'nin Kocaeli iline bağlı Körfez ilçesinde bulunan bir motor sporu yarış pistidir. Pist, Türkiye Otomobil Sporları Federasyonu (TOSFED) sponsorluğunda ve İstanbul Motor Sporları Kulübü (İMK) tarafından 1993 yılında inşa edilmiş olup Türkiye'nin ilk asfaltlı yarış pistidir. Mekân, çeşitli kategorilerde motor sporları yarışlarına ev sahipliği yapmaktadır. Pist, Marmara Denizi'nin kuzeydoğu kıyısında Fener Gölü'nün çevresinde yer almaktadır. Mekâna İstanbul ve İzmit'ten körfez çıkışında O4 otoyolu veya D100 karayolu ile rahatlıkla ulaşılabilmektedir. 1.950 km uzunluğundaki yarış pisti dokuz virajlıdır ve saat yönünde ilerlemektedir.

Türkiye'deki motor sporları yarışlarına en fazla ev sahipliği yapan pisttir. Türkiye şampiyonalarının yanı sıra özel şirketlerin çeşitli yarış organizasyonları ve farklı kategorilerde çeşitli motor sporları türleri burada düzenlenmektedir. Ortalama bir yarış gününde, beş ila altı kategoride birkaç etkinlik gerçekleştirilir. Devre ayrıca motor dergileri, lastik ve motor şirketleri tarafından yapılan test çalışmaları için de kullanılır. Bazı motosiklet ve otomobil yarışı okulları da bura-

İzmit Körfezi Pisti

da eğitim görmektedir. Her yaş grubundan yaklaşık 5.000 seyirci yarış günlerinde piste gelmektedir. Yarış pistindeki etkinlikler, TV ve basında artan bir ilgi bulmaktadır. Motosiklet yarışında dünya çapında başarı kazanan Kenan Sofuoğlu'nun, kendi gibi şampiyon ağabeyi Sinan Sofuoğlu, Körfez Pisti'nde geçirdiği kaza sırasında ağır yaralanması sonucunda 9 Mayıs 2008'de kaldırıldığı hastanede yaşamını yitirmiştir.

Yiğit ÖZCAN

İZMİT MEZARLIKLARI

İzmit, antik tarihi açısından önemli bir yerleşim yeri olmuştur. İzmit mezarlıkları hakkında kaynak olarak arkeolojik ve tarihi araştırmalar mevcuttur. Bununla birlikte, özellikle XV. yüzyıllardan itibaren kente gelen oryantalist seyyahların, jeolog ve arkeologların izlenimleri önemlidir. Özellikle antik mezarlarla ilgili bilgilere bu anlatılarda yer verilmiştir. Müslüman nüfusun yanında Hıristiyan Rum, Ermeni ve Yahudileri içine alan kentin mezarlıkları da bu demografik yapıya göre şekillenmiştir. Kent sakinleri açısından mezarlıkların önemli bir işlevi vardır. Antik çağlardan günümüze dek İzmit'te yaşayan farklı din ve kültürlerdeki toplumların ölüm ve sonraki hayata olan bakışları mezarlık yapıları ve yazıtlarından anlaşılabilir. Roma krallarının yazıtlarında yaşama ve kendilerine övgü öne çıkarken, Osmanlı mezarlarında yazıtlar daha nasihatçi ve şiirseldir. Mezar taşları ise süslü ve oymalıdır. Mezarın şekli ve yazıtları ölen kişinin kadın ya da erkek olmasına, dünyadaki konumuna göre değişmektedir. Osmanlı toplumu için ölüm, yaşam algısı ile bağıntılıdır. Ölüm ebedi ikametgâh olarak görülür. Mezarlıklar, ölüm ve ölenlere saygı duyulan kutsal yerlerdir, oradan hiçbir şey alınmaz, mezarlık üzerine basılmaz, ağaçları kesilmez. Mezarlığa sarhoşların, satıcıların ve velisi olmayan çocukların girmesi yasaktır. Mezarlıklarda çiçek, ağaç dikilir ve sulanır. Bu gelenek, ağaçların yatan kişiyi serin tuttuğu ya da dikilen ağaç ve çiçeklerin zikrettiği inanışından kaynaklanır. Nitekim Ghislain de Busbecq, Charles Texier, Xavier Hommaire de Hell gibi seyyahların izlenimlerinde İzmit bölgesinde dikkat çeken ve hayran bırakan, mezarlıkların üzerinde uzanan servi ağaçlarının verdiği ahenktir.

Antik Mezarlar ve Gayrimüslim Mezarlıkları

İzmit'in farklı bölgelerinde köy veya merkezi yerlerde Roma mezar lahitlerine dair buluntular arkeolojik araştırmalarla tespit edilmiş, kentin tepelerine doğru yığma mezarlar (tümülüsler) bulunmuştur. Antik dönemde ilk (nekropol) mezarlıklar kentin doğusunda ve batısındadır. Kent surlarının dışında doğudaki mezarlık Baç Bölgesi'nden başlayarak Bekirdere Mahallesi'ne kadar uzanır. Batıda kalan mezarlık ise Manastır bayırını içine alan mevkideki mezarlıktır. Bu mevkilerde sonradan yapılan inşaat ve yol çalışmalarında çok sayıda Roma dönemine ait mezarlara rastlanmıştır. Osmanlı döneminde gayrimüslim mezarlıklarına bakıldığında ise, Atatürk Spor Salonu mevkisinde bir Ermeni Mezarlığı vardır. Bu mezarlıkta Osmanlı himayesine giren 1705'te ölen Macar Kralı İmre Tökeli gömülmüş, sonradan kemikleri ülkesine taşınmıştır. Cedit Mahallesi, Zeytinlik İnbayırı Sar-

nıcı'nda ise Yahudi Mezarlığı vardır. Ayrıca İzmit'in farklı bölgelerinde, Çukurbağ, Armaş (Akmeşe), Arızlı, Ali Hocalar, Kısalar köyü, Gündoğdu vb. mahallelerde Rum ve Ermeni mezarları vardır.

Arızlı Yeraltı Mezarları

İzmit'te 1960'larda Zeytinlik mevkisinde ortaya çıkarılmıştır. MS IV. ve V. yüzyıllara ait olan mezar alanında on hypoje vardır.

Şahin Tepesi Nekropolü

Üzeri çam ağaçlarıyla kaplı olan bu bölgede geç Helenistik ve Roma dönemine ait sanduka mezarlara rastlanmıştır.

Kanlıbağ Tümülüsü

Kadıköy Mahallesi, Kanlıbağ mevkisinde bir temel kazısı sırasında 1967 yılında bulunan ve Fıratlı tarafından Helenistik dönemden MS 2.yüzyıla kadar kullanıldığı belirlenen mezar binası antik Nikomedia/İzmit kentinin doğu nekropolü içindedir.

Aytepe Tümülüsü

1986 yılında, İzmit- Umuttepe yolu üzerinde ortaya çıkarılan tümülüstür. Tümülüsün üzerindeki arsa şahsa ait bir yapıdır. Geç Helenistik, erken Roma dönemine ait kral mezar odaları olan tümülüsler, Dramos Helenistik mimari özelliklerine sahiptir.

Üç Tepeler Tümülüsü

İzmit'te, Üç Tepeler mevkisinde bulunan tümülüstür. 1994 yılında yapılan kazı çalışmasında ortaya çıkarılmıştır. Köy alanında eski İstanbul yolunda altı tümülüs bulunmuştur. Kral odaları olduğu düşünülen tümülüs, Dramos Helenistik mimari özelliklerine sahiptir.

Bağlar Sokak Roma Mezarı

İzmit'te Bağlar Sokak'ta Asri Mezarlık mevkisinde bulunan mezar Dramoslu dikdörtgen yapıdadır. Üst kısmında su deposu olan mezarın iç kısmında Grekçe yazılı Roma dönemine ait üç lahit vardır.

Yenidoğan Yeraltı Mezar Odaları

Yenidoğan Mahallesi'ndeki iki viyadük arasında kalan tepe üzerinde geç Bizans dönemine ait mezarlık alanının güneyinde MS V. ve VI. yüzyıllara ait hypoje mezar odalarına rastlanmış bölge sit alanı olarak koruma altına alınmıştır.

Yenidoğan Gültepe Nekropolü

İzmit merkezine yaklaşık 2 km mesafede Gültepe Mahallesi, eski İstanbul yolu üzerinde ve TEM otoyolu kenarındadır. Antik çağ nekropolü ile Bizans dönemine ait kutsal yapı kalıntısı, karayollarının yaptığı yol çalışmasında ortaya çıkmıştır.

İsu Nekropol Alanı

2017 yılında İzmit'te Serdar Mahallesi, Seka Park mevkilerinde beş adet insitu lahit bulundu. Kocaeli Müzesi Müdürlüğü'nce yerinde başlatılan çalışmalara göre lahitlerden dördü yazıtlıdır. İkisinin kral mezarları olduğu tespit edilen yazıtların tarihleri MÖ I. ve II. yüzyıllar, MS 212'den sonrasına aittir.

Türk Mezarlıkları

Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmit'teki mezarlıklar kent dışında ya da içinde bulunurdu. Ayrıca 1919 yılında alınan heyet kararı ile İzmit'teki Fransızlara ait yapılardan Ermeni Katoliklerine ait mezarlıklar Osmanlı Devleti'ne devredildi.

İzmit'in en eski mezarlığı olarak bilinen mezarlık Bağçeşme (Eski Mezarlık) Mezarlığı'dır. Bağçeşme mevkisinde olan bu mezarlık alanında, 1483 yılında İz-

Azri Mezarlık

Bağçeşme Mezarlığı

mit livası emiri İbrahim Bey tarafından yapılan namazgâh vardır. 1921 yılında İzmit'in kurtuluşunda direnen elli yedi kahraman bu alana defnedilerek, mezarlığa Şehitlik adı verilmiştir. İzmit için Bağçeşme Mezarlığı önemlidir. Zira tarihi bir işlevi vardır, birçok önemli zat burada gömülüdür.

İzmit'te Osmanlı dönemindeki Bağçeşme'den başka tespit edilen mezarlıklar Narlık, Tepecik, Gazi Baba, Orta Hamam ve Çoruhlu mezarlıklarıdır. Ayrıca Oğuz İş Merkezi ve Cumhuriyet Parkı çevresi de mezarlık alanıydı. 1931 yılında Bakanlar Kurulu tarafından alınan karar kapsamında, İzmit'te kent içindeki mezarlıklar, şehir dışındaki mezarlıklara nakledildi. İzmit'teki bu değişim, 1931-1950 yıllarında belediye başkanı Kemal Öz'ün Alman mimar Hermann Jansen'a, kent mimarisi ile ilgili yaptırdığı planların bir parçası olarak değerlendirilebilir. Zira Cumhuriyet Parkı alanı Jansen'in planındaki gibi park alanına dönüştürülmüştü. Mezarlıklar zamanla yetmediği için yenileri eklenmiş, hemen her semt ya da mahallede ihtiyaca göre bir mezarlık yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte İzmit ve İzmit Tarihinde Bir Eşraf Ailesi Soydanlar*, Seçil Yay., İstanbul, 2011, s. 141; *Annuuire Oriantel du Commerce de l'ndustrie de l'administration et de la magistrature*, Edtr: Raphael C. Cervati, Cervati Press, 1894, s. 829; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Avni Öztüre Yay., İstanbul, 1981, s. XI-XXIX, 203; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Dönemi'nde Kocaeli 1950-1960*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danş: Enis, Şahin Sakarya Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Sakarya, 2016,, s. 122-125; Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, C. I, Çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002, s. 107, 109, 116; Engin Ürkmez, İzmit'te Eski Türk Eserleri, KBB, Kültür Yay., Kocaeli, 2007, s. 27, 194-196, 198; Fahri Maden, "Keçeci Baba Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırmaları Dergisi*, 2014, 0/71, s. 147-169; Feyzullah Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulübü Yay., Kocaeli, 2008, s. 180, 187, 192-194, 197, 273; Feyzullah Yavuz Ulugün, "Tarih Boyunca İzmit Mezarlıkları", Osman Nuri Cebe, İzmit Mezar Kitabeleri, İzmit Rotary Kulübü Yay., Kocaeli, 2016, s. 141-176; Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, YKY., İstanbul, 2014, s. 307; Hüseyin Sami Öztürk, Ezgi Demirhan Öztürk, "Nikomedeia'dan Yeni Yeni Yazıtlar", *Orhan Gazi ve Kocaeli Tarih-Kültürü Sempozyumu V.*, 9-11 Mart 2018, Kocaeli, Sempozyum Bildirileri, s. 135-136; İbrahim Şirin, "Batılı Seyyahların İzleniminde Sufiler", *Sufi Araştırmaları*, Sayı: 5, s. 21-45; *Süheyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında Kocaeli*, Yay. Haz. Ahmet Nezih Galitekin, KBB Yay., İstanbul, 2010, s. 219; James Baillie Fraser, *A Winter's Journey (Tatar), from Constantinapol to Tahran, With Traves Through Varios Parts of Persia V*, C. I, London, 1838, s. 182-184; *Kocaeli Kültür Envanteri*, KBB., Kültür Yay., Kocaeli, 2011, s. 76-89; *Kocaeli İl* Yıllığı, 1967, s. 166; Mehmet Kaya, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskan Siyaseti", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26/41, 2007, s. 59-81; Nezih Fıratlı, İzmit Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi, İstanbul, 1959, s. 21; Nihat Durak, "Fevziye Camii", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler*, Aralık, 1999, Sayı: 31-32, s. 5; Ogier Ghislain de Busbecq, *Kanuni Dönemi'nde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri, (1555-1560)*, Çev. Derin Türkömer, İş Bankası Yay., İstanbul, 2005, s. 46; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Haz. Atilla Oral, Demkar Yay., 2007, s. 545; Vedat Turgut, "Orhan Gazi ve Dönemi Vakıfları", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu V, 9-11 Mart 2018, Kocaeli, Bildiri Kitabı*, KBB., Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Yay., 2019, Kocaeli, s. 391-472; https://kocaelikitabeleri.wordpress. com/category/huseyin-pasa-camii-haziresi-20/; https://kocaelikitabeleri.wordpress. com/category/yeni-cuma-pertev-pasa-camii-haziresi-3/; https://www.kocaelidebugun.com/tag/izmit-numaniye-tekkesi; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1379297/bayraktar-koyunde-hidirellez-coskusu; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/uc-tepeler-tumulusu---zmit; https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/uzun-hasan-turbesi-icin-proje-hazirlaniyor-10434080; https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.11410.pdf; https://nisanyanmap.com/?y=&t=%C4%B0zmit&u=1&ua=0; http://www.kocaelimeydan.com/gundem/taskopru-koyleri-ilgi-bekliyor-h29694.html; https://mezarlik.kocaeli.bel.tr/

Ayşegül YILMAZ

İZMİT NUMUNE TARLASI

Gerçekleştirilememiş Zirai Teşebbüs

Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat döneminden itibaren devletin gelirlerinin arttırılmasını hedef alan kapsamlı bir zirai modernleşme projesi benimsemiştir. Tanzimat yönetimi zirai modernleşmeyi gerçekleştirmek amacıyla öncelikle böyle bir programı uygulayabilecek kadroları yetiştirmekle işte başlamıştır. Osmanlı zirai modernleşmesinin ikinci safhasını ise modern ürün ve aletleri kullanabilecek kalifiye eleman yetiştirilmesi ve bu şekilde modern ziraatın imparatorluk genelinde yaygınlaştırılması oluşturmuştur. II. Abdülhamid döneminde imparatorluk genelinde tarımın modernleştirilmesi için İstanbul başta olmak üzere çeşitli bölgelerde

ziraat mektepleri ve bunlara bağlı numune çiftlikleri açılması düşünülmüşse de bu ise hem kuruluş hem de işletme aşamasında çok ciddi bir maliyet gerektirdiğinden bu projenin imkansızlığı kısa sürede anlaşılmıştır.

Ticaret ve Nafia Nezareti 1888 senesinde imparatorluk genelinde zirai modernleşmeyi yaygınlaştırmak adına yeni bir çözüm önerisi gündeme getirmiştir. Bu yeni öneriye göre imparatorluk genelinde numune çiftlikleri yerine numune tarlaları kurulacak ve bu tarlalarda, Fransa ve Almanya'dan getirtilen modern aletler kullanılarak, modern tarım yöntemleriyle ziraat yapılacak, bu şekilde modern tarım metodlarının verimliliği çiftçilere fiilen gösterilecekti. Bu tarlalar vasıtasıyla çiftçiler arasında suni ve doğal gübre kullanımı, meyve ağaçlarının ıslah edilmesi ve mahsulün verimliliğini arttırmak amacıyla kaliteli tohum ekiminin de özendirilmesi amaçlanmaktaydı. Üstelik tarlaların bir tarafında eski yöntemlerle, diğer tarafında yeni usullerle tarım yapılarak çiftçilerin modern zirai metodların faydasına bizzat şahit olarak bu yola teşvik edilmesi planlanmaktaydı. Bu yöntem numune çiftliklerine göre çok daha az masrafla hayata geçirilebileceği gibi modern tarımın yaygınlaştırılmasına olan katkısının numune çiftlikleri ile eşdeğer olması bekleniyordu.

Numune tarlalarında yetiştirilecek ürünlerin imparatorluğun çeşitli bölgelerinde hüküm süren değişik iklim koşulları göz önünde bulundurularak seçilmesi kararlaştırılmıştı. Tarlalarda kahve, deracin, karanfil, biber, şeker kamışı, rami, şeker pancarı, patates, Amerika fıstığı ve mısırı ile çeşitli lifli sebzelerin ekilmesi planlanmaktaydı. Bu şekilde bir yandan yerli tohumlar ıslah edilecek, diğer yandan ise Osmanlı topraklarında yetiştirilmesi gerekli olan ve Avrupa piyasalarında talep gören sınai tarım ürünleri yaygınlaştırılarak tarıma dayalı ihracat arttırılmış olacaktı. Numune tarlalarında denenen ve başarılı olan ürün ve aletlerin sergilenmesi ve böylece çiftçilerin modern tarım teknolojilerini kullanmak üzere ikna edilmesi amaçlanmıştı. Numune tarlaları ilk etapta Suriye, Halep, Adana, Konya, Ankara, Sivas, Manastır, Yanya vilayetleri ile İzmid sancağında kurulacak, daha sonra tüm imparatorluk geneline yayılacaktı.

İzmid sancağı başkent İstanbul'a yakınlığı nedeniyle başkentin iaşesinin sağlanması açısından önemli bir pozisyona sahipti. Bölgede numune tarlası kurulması için önce İzmid'de Feshane fabrikası yakınlarında bulunan ve meclis-i maliye azasından Rıza Efendi'ye ait olan arazi uygun görülmüş fakat sahibi satmaya razı olmamıştı. Bunun üzerine İzmid kasabasına yarım saat mesafede bulunan Paylar mevkisinde şose yolu üzerinde numune tarlası olmaya uygun, yaklaşık bin dönümlük, sulak ve ziraata elverişli bir arazi tespit edilmişti. Fakat bahsedilen arazi birden fazla şahıs elinde bulunmaktaydı. Arazi sahiplerinin bir kısmı arazi için fahiş fiyatlar talep etmiş, diğer kısmı ise satmaya yanaşmamıştı. Böylece söz konusu arazinin istimlak edilmesine karar verilmişti. Fakat bu girişim de Kasım 1895 tarihli bir kararla akim kalmıştır. Zira, numune tarlasına tahsis edilecek olan arazi bedeli ve kuruluş masraflarının Ziraat Bankası bütçesinden karşılanması gerekmekteydi. Bununla birlikte banka bütçesinde İzmid numune tarlası masraflarına karşılık bulunamamıştı. İlk etapta kuruluş masraflarının, daha sonra yerine koyulmak kaydıyla, bankanın sermayesinden karşılanması düşünülmüşse de bu usulün dönemin padişahı II. Abdülhamid tarafından uygun görülmemesi üzerine bundan vazgeçilmek zorunda kalınmıştı. Bunun üzerine daha sonra Ziraat Bankası'nın temettuatında artış söz konusu olması durumunda tahsis edilmek üzere İzmid numune tarlası projesinin dondurulmasına karar verilmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilanı sonrası İzmid mutasarrıflığı dahilinde fakat değişik bir lokasyonda bir numune tarlası açılması yeniden gündeme gelmiştir. 1909 senesi başında İzmid mutasarrıflığına bağlı Adapazarı ve civarında zehirlenme, zatürre, ısıtma gibi hastalıklar ortaya çıkmış ve hızla yayılmaya başlamıştı. Bu gelişmeler üzerine bölgeye bir tıp heyeti gönderilmiş, yapılan incelemelerde hastalığın bölgede bulunan bataklıklardan ileri geldiği ve bu duruma bir çare bulunmadığı takdirde bölgede kamu sağlığının tehlikeye girebileceği tespit edilmişti. Dile getirilen bu çekinceler üzerine Adapazarı ve civarında bir numune tarlası kurulması ve bu tarla projesi çerçevesinde bölgede okaliptüs ağacı ekiminin teşvik edilmesi gündeme gelmişti. Hatta bu hususta mart ayında bir irade de yayınlanmışsa da tarlanın açılabilmesi için Ziraat Bankası bütçesinde yine yeterli karşılık bulunamamış ve proje bir kez daha iptal edilmiştir. Son olarak Ekim 1912'de kurulması planlanıp da âtıl kalan numune tarlalarının yeniden açılması için bütçeye ek yapılması Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından gündeme getirilmişse de imparatorluğun içerisinde bulunduğu mali buhran ve art arda gelen savaşlar nedeniyle bu teklif hayata geçirilememiş ve İzmid'de kurulması planlanan numune tarlası için son ümit de ortadan kalkmıştır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi: A.MKT.MHM 727-3; A.MKT.MHM 727-31; BEO 712-53328; BEO 4109-30811; DH.MKT 2801-5; İ.MMS 101-4282; İ.MMS 110-4723; MV 36-31; MV 52-18; ŞD 527-7; ŞD 1205-8; Donald Quataert, "Ottoman Reform and Agriculture in Anatolia, 1876-1908", Yayınlanmamış Doktora Tezi, California Üniversitesi, 1973, s. 111-115; Sevtap Kadıoğlu, "Osmanlı Döneminde Türkiye'de Ziraat Okulları Üzerine Notlar ve Tedrisatı Ziraiye Nizamnamesi", *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları*, 8, (2005), s. 240-241; Güran, Tevfik, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1998, s. 45-50; *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Ankara: Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, 1938, s. 107-120; Volkan Çeşme, "Halkalı Ziraat Mektebi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2011, s. 1-5.

Burcu KURT

İZMİT ORMAN ŞİRKETİ

Osmanlı Döneminde Yabancı Bir Şirket

Sanayi devrimi sonrası özellikle İngiltere ve daha sonra diğer Avrupa devletleri için Osmanlı yeni sanayi ürünlerini satacakları pazar ve sanayi ürünlerini üretmek için hammadde kaynağı olarak görülmeye

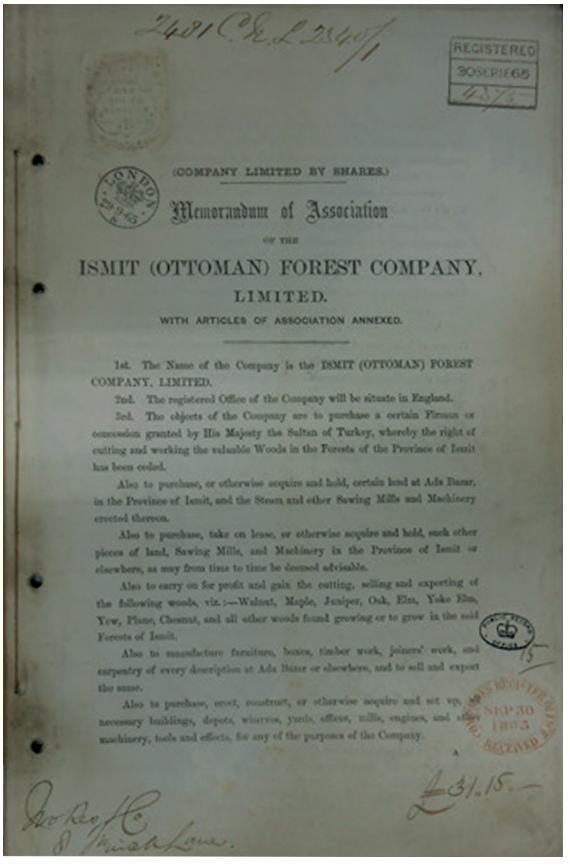

(COMPANY LIMITED BY SHARES.)

Memorandum of Association

OF THE

ISMIT (OTTOMAN) FOREST COMPANY, LIMITED.

WITH ARTICLES OF ASSOCIATION ANNEXED.

1st. The Name of the Company is the ISMIT (OTTOMAN) FOREST COMPANY, LIMITED.

2nd. The registered Office of the Company will be situate in England.

3rd. The objects of the Company are to purchase a certain Firman or concession granted by His Majesty the Sultan of Turkey, whereby the right of cutting and working the valuable Woods in the Forests of the Province of Ismit has been ceded.

Also to purchase, or otherwise acquire and hold, certain land at Ada Bazar, in the Province of Ismit, and the Steam and other Sawing Mills and Machinery erected thereon.

Also to purchase, take on lease, or otherwise acquire and hold, such other pieces of land, Sawing Mills, and Machinery in the Province of Ismit or elsewhere, as may from time to time be deemed advisable.

Also to carry on for profit and gain the cutting, selling and exporting of the following woods, viz.:—Walnut, Maple, Juniper, Oak, Elm, Yoke Elm, Yew, Pine, Chesnut, and all other woods found growing or to grow in the said Forests of Ismit.

Also to manufacture furniture, boxes, timber work, joiners' work, and carpentry of every description at Ada Bazar or elsewhere, and to sell and export the same.

Also to purchase, erect, construct, or otherwise acquire and set up, necessary buildings, depots, wharves, yards, offices, mills, engines, and other machinery, tools and effects, for any of the purposes of the Company.

başlandı. İngilizler dünyanın pazarlaştırılması için Osmanlılar ile Balta Limanı, Çinliler ile Nanking antlaşması imzalayarak kendi ürünlerinin kolayca Osmanlı ve Çin gibi ülkelere girmesini sağladılar. Hammadde ihtiyacını ise İzmit Orman Şirketi örneğinde olduğu gibi imtiyazlar elde ederek sağladılar.

28 Eylül 1865 tarihinde Londra'da kurulan İzmit Orman Limitet Şirketi'nin toplam 144 maddelik ortaklık protokolü, 33 sayfadan oluşan bir kitapçıktır. Şirketin merkez ofisi İngiltere'dedir. Şirket, sultanın özel izniyle İzmit ormanlarını kesme, işletme hakkını elde etmiştir.

Osmanlı arşivinde konu ile ilgili belgelerde imtiyazın nasıl sağlandığı ortaya çıkmaktadır. İngilizler gemi yapımında kullanmak üzere kereste ihtiyacını Osmanlı ormanlarından karşılamak için müracaatta bulundular. Osmanlı yetkilileri kesilen ağaçların yerine yenisinin dikilmediği, orman yollarının kötü olduğu, nakliyeye elverişli olmadığını ileri sürerek ayak diremişlerse de İngiliz elçisi Henry Bulwer'in baskılarına daha fazla direnememişlerdir. Zira, siyasi ve ekonomik baskılara karşı koyamayacaklarını belirterek elçi ile anlaşmak durumunda kalmışlardır. Söz konusu elçi Bulwer ise Londra'ya gönderdiği bir raporda Osmanlı sultanı Abdülaziz'i avucunun içine aldığı ve ona istediği her şeyi yaptırabileceğini yazmıştır. İngiliz elçisi sultandan orman işletme imtiyazı almakla yetinmedi. Israrla Osmanlı sultanını Avrupa'ya seyahat yapmaya zorladı. Sultan ısrarlara dayanamayıp Avrupa seyahatine çıktı. İngilizler Avrupa seyahati esnasında sultanı yakından takip ettiler. Özellikle sultanın Paris sergisinde gemilerle ve donanmayla yakından ilgilenmesini rapor ettiler. Eğer sultan İngiltere'ye geldiğinde donanma bir gösteri düzenlerse sultanın çok hoşuna gideceğini gemi satın alacağını rapor ettiler.

Sultan İngiltere'ye geldiğinde 26 Temmuz 1867'de Postmount'ta İngiliz donanması sultana özel bir gösteri yaptı ve sultan bu gösteriden son derece etkilendi, söylendiği gibi donanma için İngilizlere gemi sipariş etti. İngilizler siyasi ve ekonomik baskılarla, İzmit ormanlarından elde ettikleri keresteden yaptıkları gemileri şimdi Osmanlı'ya satarak emperyalizmin ne denli kuşatıcı olduğunu gösteriyorlardı. İzmit Orman İşletme Şirketi'nin ortaklık protokolü, İngilizlerin bu işi ne denli ciddiye aldıklarını ve ne denli ciddi yaptıklarını göstermektedir. Protokole dönersek, şirket İzmit ormanlarından elde ettiği keresteyi Adapazarı'ndaki doğrama fabrikalarında işlemeyi, ya kiralamayı ya da satın almayı, bunlar olmaz ise fabrika kurmayı öngörmektedir. İzmit dışında zaman içinde başka toprakları satın alarak, ya da kiralayarak ele geçirmek kararlaştırılmıştır. İngilizlerin özellikle Batı Anadolu'da satın aldığı toprağın 2.400.000 ile 2.800.000 dönüm arasında olduğu tahmin edilmektedir. Buna Rum, Ermeni ve Yahudilerin eline geçen topraklar da eklenince toplam 5 ile 6 milyon dönüm arasında toprak el değiştirmiştir. Topraklarının el değiştirmesinin en önemli sonuçlarından biri Batı Anadolu'daki demografik yapının değişmesidir. İngilizler Batı Anadolu'daki tarım ürünlerini Avrupa'ya taşırken artan tarım ürünleri ihtiyacını karşılamak için Adalardan Rumları Batı Anadolu'ya getirmiş ve kısa zamanda Rumların nüfusu bölgede olağanüstü artmıştır.

İzmit Orman Şirketi İzmit'te yetişmekte olan ceviz, meşe, akağaç, porsuk ağacı, çınar, kestane gibi ağaçlarını kâr amaçlı kesimini hedeflemekte, işlenmiş bu ağaçların mobilya üretimi, satışı ve ithalatını amaçlamaktadır. Şirketin gerekli olan bina, depo ve iskele için varsa kiralama, satın alma, yoksa yapma, taşıma için gerekli gemilerin satın alınması ya da inşa edilmesi yoluna gitmesi kararlaştırıldı. Şirketin en düşük sermayesi 160.000 pound ve 10'ar poundluk 16 bin hisseye bölünmüştü. Şirketin yönetimi çok ayrıntılı bir şekilde belirlenmişti. Türkiye'de ticaret yapmak, fabrika açmak, maden işletmek gibi amaçlarla 1850-1913 tarihleri arasında Londra'da kurulmuş, sermayeleri 10.000 ile 1.000.000 sterlin arasında değişen 166'ya yakın şirket bulunmaktadır. İngiltere'nin İstanbul büyükelçisi Lord Statford de Redcliffe'in 16 Kasım 1858'de İzmir-Aydın demiryolu temel atma töreninde yaptığı konuşma İngilizlerin Osmanlı ormanlarını işletme imtiyazını nasıl aldıklarını göstermektedir. Redclife konuşmasında "Hepimizin bildiği gibi Türkiye'nin yeniden canlandırılmasında Avrupa'nın her zamankinden daha çok çıkarı vardır. Batı uygarlığı Levant kapılarına geldi dayandı. Şimdiye kadar geçmeyi pek başaramadığımız bu kapılar ardına kadar açılmazsa kendi çıkarlarımız doğrultusunda, zor kullanarak bu kapıları açacak ve isteklerimizi kabul ettirecek güce,

hatta daha fazlasına sahip olduğumuzu herkesin bilmesini isterim". 1870'lerin sonuna doğru Osmanlı, İngiltere'nin politik ve ekonomik denetimi altına girdi. Osmanlı devlet adamları arasında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gerektiği gibi koruyabilmesi için İngiltere, devlet sırları dahil her şeyi bilmek zorundadır anlayışı hâkim hâle geldi. Londra'da kurulan İzmit Orman Şirketi üzerinden İngilizlerin Osmanlı'yı nasıl yarı sömürge hâline getirdikleri yeni çalışmalarla daha belirginleşecektir.

KAYNAKÇA
Serdar Sarısır, *Demografik Oyun*, IQ Yayınları, İstanbul 2006; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı –İngiliz İktiadi Münasebetleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay. Ankara 1974; Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Savaş Yay. Ankara 1982; Arşiv İngiliz: PRO 30/22/89; RRO.FO. 78/2010; PRO 30/22/89; Arşiv Osmanlı: BOA,A.AMD. 92/58.

İbrahim ŞİRİN

İZMİT OTOBÜS TERMİNALİ

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Tarafından İşletilen Şehirlerarası Otogar

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İzmit Otobüs Terminali 1975'li yıllarda şimdiki Merkez Bankası'nın olduğu İzmit çarşısında kurulmuştu. Daha sonra Kırkikievler'e, oradan da şu an mevcut olduğu konuma taşındı. Mevcut binası 1995 yılında Kocaeli ilinin İzmit ilçesine bağlı Yahyakaptan Mahallesi'nde kuruldu. Otobüs Terminali İzmit merkeze toplam 1,5 km uzaklıkta olup ulaşımı iki ayrı vasıta ile kolaylıkla sağlanabilmektedir. Tramvay ile gidildiğinde son durak olan Otogar durağı, doğrudan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İzmit Otobüs Terminali'nin önünde bulunmaktadır. Ayrıca İzmit merkezden kalkan pek çok otobüs ile de terminale ulaşım imkânı vardır.

İzmit Otobüs Terminali'nin binası toplam 2 kattan oluşmaktadır fakat yalnızca 1. katı vatandaşın kullanımına açıktır. Terminalin içerisinde büfe, lokanta, emanetçi dükkânı, internet salonu, tuvalet, mescit, bekleme salonu, pişmaniye dükkanları, bekçi kulübesi, bilet satış ve müdüriyet odaları bulunmaktadır. Terminal içerisinde bulunan firma sahipleri ya da çalışanları yolcuların, yazıhane ve firma seçimine karışamamaktadır. Yolcular, firma tercihlerinde zorlanamayacakları gibi davet bile edilmemektedirler. Böyle bir davranışın olması durumunda işletme sahibine para cezası verilmektedir. Tekrarlanması durumunda ise yazıhanenin kira sözleşmesi tek taraflı olarak hiçbir itiraza mahal bırakmaksızın işletmeci/kiracı şirket tarafından feshedilebilmektedir.

Otobüs terminalinin dış mekânında ise peronlar, otopark, taksi durağı, firmaların servisleri, bekçi kulübesi ve bankamatikler bulunmaktadır. 24 saat açık olan otopark plaka tanıma sistemi ile çalışmaktadır ve engelli vatandaşlar için özel park yerlerine sahiptir. Otoparkın ilk 25 dakikası ücretsiz olup 25 dakikadan sonra saat başına 4 TL ödeme yapılması gerekmektedir. Ücret tarifesi Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı'nın belirlediği Ücret Tavan fiyatlarına uygun olarak belirlenmektedir.

Toplam 42 peronun bulunduğu İzmit Otobüs Terminali'nde Efe Tur, Metro, Villa Seyahat, Seç

İzmit Otobüs Terminali

Turizm, Pamukkale Turizm, Kâmil Koç, Ben Turizm, Has Turizm, Anadolu Ulaşım, Süha Turizm, Lüks Mersin, Eşadaş Turizm, Kamberoğlu Turizm, Yeni Sivas Turizm, Bizim Iğdır ve Asya Tur olmak üzere 16 firma hizmet vermektedir. Bu firmalar arasında Asya Tur ve Efe Tur İzmit'in kendi otobüs firmalarıdır. Firmaların araçlarının İzmit Otobüs Terminali'nden kalkmasının yanı sıra, başka şehirden gelen ve yine başka şehre gidecek olan otobüsler de yolcu alımı için İzmit Otobüs Terminali'ne uğramaktadırlar. Ayrıca belli firmaların servisleri gelen yolcuları şehir merkezlerine ve gidecekleri bazı semtlere ücretsiz olarak götürmektedir. Terminale yolcu getiren özel araçlar, ticari taksiler, yolcuların şehiriçi ulaşımını sağlayan hatlı minibüsler ile firmalara ait ücretsiz yolcu servisi yapan araçlar vb. kendilerine ayrılan alanlarda indirme-bindirme yapmak zorundadır. Bu araçların yolcu peronları ve otobüs park mahallerine girmeleri yasaktır.

Terminallerde bulunan vasıtaların sahipleri ya da şoförleri, terminal trafiğine uygun olarak belirlenmiş olan bölgelerde yolcularını indirdikten sonra bu bölgeleri terk ederek belirlenen park yerlerine çekilmek ve diğer araçların giriş-çıkışları ile manevralarına engel olmayacak şekilde yerleşmek zorundadır. Terminalden hareket edecek vasıtalar, hareket edecekleri peronlara hareket saatinden azami 25 dakika önce her türlü yol hazırlığı ve ikmallerini gerçekleştirdikten sonra girecektir. Belirtilen zamandan önce ve sonra ya da hareket düzenini bozacak şekilde ve zamanda perona giriş yapılması yasaktır.

Güvenliğin sıkı bir şekilde sağlandığı İzmit Otobüs Terminali'nin girişinde x-ray cihazı ve güvenlik kontrolü bulunmaktadır. Bavullar ve terminale girecek kişinin üstü giriş yapmadan önce aranmaktadır. Güvenlik, zabıta görevlileri ve kameralar ile desteklenmektedir. Bunların yanı sıra firmaların müdüriyet büroları şikâyet söz konusu olduğu takdirde, kolluk kuvvetleri, zabıta memurları ve yetkililerce denetlenmektedir. Personel kartı ya da kimliğini göstermekten kaçınan veya aykırı beyanda bulunan kişiye (firma-yazıhane sahibi) belediye zabıtası veya kolluk kuvvetlerince ilgili kanun gereği para cezası uygulanmaktadır.

Pandemi ile birlikte farklı güvenlik önlemleri de uygulanmaya başlanmıştır. Güvenlik görevlilerinin yolcuların ateşlerini ölçmeden ve HES kodlarını onaylamadan yolcuları içeri alması yasaktır. HES kodu onaylanmayan kişi bilet de alamamaktadır. Sosyal mesafe, dezenfektan ve maske kullanımı gibi kurallara da dikkat edilmekte ve uymayanlar görevliler tarafından uyarılmaktadır. Ayrıca devlet tarafından belirlenen yolcu sayısı göz önünde bulundurularak bilet satışı yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

"İzmit Şehirlerarası Otobüs Terminali İşletme Yönetmeliği", (Erişim Tarihi: 1 Mayıs, 2021) https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/izmit-sehirlerarasi-otobus-terminali-isletme-/325; Efe Tur vardiya şefi Mehmet Oğul ile görüşme (29 Nisan 2021).

Muhammed Bilal ÇELİK

İZMİT PİRİNÇ FABRİKASI

Çeltik İşleme Fabrikası

Türkiye'nin iktisadi anlamda dönüşümü ve gelişimi, Cumhuriyet'in ilanından da önce, milli bir iktisat vurgusu üzerinden şekillenen atılımların var olması ihtiyacı üzerine ortaya çıkmıştır. Daha Balkan Savaşları yıllarında ülkenin üretimini destekleyecek ve iktisadi anlamda hızlı bir ilerleme sağlayacak planlar yapılmıştır. 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresi bu anlamda önemli bir habercidir. İzmir İktisat Kongresi'nde özel teşebbüse dayalı, korumacı ve milliyetçi bir iktisat politikasının temel çerçevesi belirlenmiş ve devletin özel teşebbüsü koruması ve desteklemesine dair mesajlar verilmiştir. Kongrede, ana hatlarıyla, yerli üretimin geliştirilmesi için çaba gösterileceği, ekonomik gelişme adına yabancı sermayeye izin verileceği, tütün tarım ve ticaretinin serbest hale geleceği, aşar vergisinin yürürlükten kaldırılacağı, yeni bir gümrük tarifesinin düzenleneceği, sanayicilere kredi vermek üzere Sanayi Bankası vücuda getirileceği ifade edilmiştir. 1923-1929 tarihlerinde özellikle maliyeyle ilgili problemler ve dış ticaret açığı ekseninde dönen tartışmalar, sanayileşme hızının istenilen ölçüde gerçekleşmediğini ve temel tüketim ürünlerinde dahi dışa bağımlılığın bir sorun oluşturduğu ekseninde ortaya çıkmış, tarım alanında da yenilikler yapılması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Sonuç olarak, tarım alanında ilkel tarım yöntemlerinin bırakılması adına, 1925 yılındaki yasa ile modern tarım eğitimi kararı alınmış, ziraat okulları açılmış, 1928 senesinde Ankara'da Yüksek Ziraat Enstitüsü hayata geçirilmiştir. Bir diğer önemli alan olan sanayide de, sanayileşme adımlarının hız kazanması gerekliliği konusunda mutabakata varılmış ve bu yönde atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, genç Cumhuriyet'in devlet eliyle yeni fabrikaların açılmasını temini ile sanayi alanında atılımlarda bulunması dikkat çekmiştir. Ankara Fişek Fabrikası (1924), Nuri Demirağ Uçak Fabrikası (1936), Uşak Şeker Fabrikası (1926), Bünyan Dokuma Fabrikası (1927), Eskişehir Kiremit Fabrikası (1927), Ankara Çimento Fabrikası (1928), Ankara Havagazı Fabrikası (1929), Kayaş Kapsül Fabrikası (1930), Nuri Killigil Tabanca, Havan ve Mühimmat Fabrikası (1930), Keçiborlu Kükürt Fabrikası (1934), Isparta Gülyağı Fabrikası (1934), Zonguldak Taş Kömür Fabrikası (1935) ülkede açılan fabrikalar arasında yer almışlardır. Kocaeli özelinde öne çıkan fabrikalar ise Gölcük Tersanesi (1924), İzmit Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası (1934-temeli atılmıştır), İzmit Kâğıt ve Karton Fabrikası (1934- temeli atılmıştır) olarak zikredilebilir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde hayata geçirilen bu fabrikalar ile beraber 1929-1938 seneleri arasında ağır sanayi üretimi %152 oranında artmış, toplam sanayi üretiminde de artış %80'leri bulmuştur. Bu dönem içinde Kocaeli'de açılan fabrikalardan biri de İzmit Pirinç Fabrikası olmuştur. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde miktara dayalı olarak tarımsal üretimde, Türkiye ekonomisi içinde İzmit, önemli bir yer

İzmit Pirinç Fabrikası

işgal etmiştir. İzmit'te küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin oldukça yaygın olduğu kayıtlara geçmiştir. Tarımsal üretkenlik bakımından, zirai anlamda 1909, 1913 ve 1914 yılında elde edilen veriler 1926 yılı verileri ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, ülke genelinde buğday, arpa, yulaf, çavdar, kaplıca, darı, mısır, burçak ve pirinç gibi hububat ürünlerinin üretiminde genel seyirde azalma gözükmekte ise de, İzmit'te bu belli ürünlerde bu seyir yaşanmış olmasına rağmen arpa ve burçak üretiminde artış görülmüştür. Bunların yanında, İzmit'in sahip olduğu iklim, farklı ürünlerin elde edilmesinde bir avantaj yaratmıştır. Bu nedenle ki İzmit'te açılan pirinç fabrikası, bölgede üretimin hızlanmasında önemli bir etken olmuştur. Fabrika, 1933 tarihinde dönemin Kocaeli Valisi Eşref Bey, kurucusu İhsan Şakir Bey ve halkın katılımlarıyla açılmıştır. Dönemin *Cumhuriyet* gazetesinden aktarıldığına göre, fabrika bir günde 10 ton üretim kapasitesine sahiptir. Fabrika açılana kadar mahsulünü çeltik şeklinde ucuza satarak aracılara kazandıran Kocaeli çiftçileri, böyle bir fabrikanın kurulmasından memnuniyet duymuşlardır.

KAYNAKÇA

"İzmit'te Bir Pirinç Fabrikası Açıldı", *Cumhuriyet*, 1 Kanunusani 1930; *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, İbrahim Şirin & Sinan Vardar, T.C. Kocaeli Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, 2019, s. 222; Aytekin Altıparmak, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlk Yıllarında Müteşebbis Sınıfının Gelişimi", Cilt 13, 165-181, 1998, s. 169; Halim Demiryürek, "İzmit'te Zirai Üretim (1909-1926)", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – II*, Kocaeli 2016, 969-975, s. 969; 974; https://www.stendustri.com.tr/makina/ataturk-un-15-yilda-kurdugu-fabrikalar-h95211.html, Erişim tarihi 27 Ağustos, 2021; http://www.kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler, Erişim tarihi 27 Ağustos, 2021.

Burak ASLANMİRZA

İZMİT PİŞMANİYESİ

Coğrafi İşaretli Yerel Ürün

Halk arasında tel helva olarak bilinen pişmaniye, Kocaeli yöresine ait bir tatlı çeşididir. Tatlının tarihçesi ile ilgili çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Muhtemel olarak tatlının kökeninin İran coğrafyasına dayandığına inanılmaktadır. Görünüşü koyun yününe benzediği için yün anlamına gelen "peşmek" kelimesinin zamanla Türkçede "pişmaniye" olarak söylenmeye başlandığı düşünülmektedir. Türkiye'de pişmaniyenin tarihsel gelişimi ise Osmanlı dönemine dayanmaktadır. Dönemin saray hekimlerinden Şirvâni'nin 1430'larda yazdığı tariflerde "pişmanî helva" yer almaktaydı. Bugün Kocaeli ile özdeşleşen pişmaniye, ilk kez şehrin Kandıra ilçesinde imal edilmiştir. Üretimin devamı ise Kandıra esnafından Haci Agop isimli bir Ermeni tarafından, daha sonra şehrin yerlileri tarafından devam ettirilmiştir Günümüzde başta Kocaeli olmak üzere birçok şehirde üretimi yapılan pişmaniye, 160 ülkeye ihraç edilerek yerel ve ulusal ekonomiye katkı sağlamaktadır. 2009 yılında Kocaeli pişmaniye üreticileri, 1040 metre pişmaniye çekerek pişmaniyeyi "Dünya'nın en uzun tatlısı" ünvanı ile Guinness Rekorlar Kitabı'na dahil etmişlerdir. 2010 yılında ise "Kocaeli Pişmaniyesi" olarak "Coğrafi Tescil Belgesi" alan pişmaniye adına festivaller düzenlenmeye başlanmıştır.

Eskiden pişmaniye yapımı, yüksek kas gücü gerektirmesi sebebiyle daha çok erkekler tarafından yapılmakta idi. Teknoloji gelişimi ile pişmaniye imalatı kolaylaşmış olsa da yapımı ustalık gerektirmektedir. Tatlının ana hammaddeleri şeker, un ve bitkisel yağlardır. Pişmaniyenin yapım aşamaları şöyledir:

Önce şeker ve sudan oluşan karışım 180 derece sıcaklıkta kaynatılır. Soğuyup macun hâlini almış şeker beyazlatma işlemine tabi tutulur. Kaynatılan karışım, soğutma tezgâhlarında 120 dereceye kadar soğutulur. Halka hâline getirilmiş ve hamur ile karıştırılan şeker, açılarak çekilmeye başlanır. Şeker esnedikçe ve tepsi genişliğinde açıldıkça katlanıp tekrar açılır. Bu işlem hamur kaybolana ve şeker tel tel olana kadar (yaklaşık 15-20 dakika) sürer.

KAYNAKÇA

P.M. Işın, *Gülbeşeker, Türk Tatlıları Tarihi*. İstanbul (2008). Yapı Kredi Yayınları; D. Türkyılmaz, (2015). *Kocaeli Tarihi Sempozyumu, http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler2/61.pdf* (Erişim: 30.09.2021). T.C. İzmit Kaymakamlığı. http://www.izmit.gov.tr/izmit-pismaniyesi (Erişim: 30.09.2021).T.C. Kocaeli Valiliği, http://kocaeli.gov.tr/pismaniye (Erişim: 30.09.2021).

Ayhan ORHAN

İZMİT POSTASI

1967-1968 Yıllarında Yayımlanan Haftalık Gazete

İzmit Postası gazetesinin ilk sayısı 19 Haziran 1967 tarihlidir. Sahibi Kocaeli milletvekili Vehbi Engiz, mesul müdürü Nail Kurtaran ve yazı işleri müdürü Yusuf Çamural'dır. İzmit'in yanı sıra Ankara'da bulunan İzmitlilerin de gazeteye erişebilmeleri için Ankara bürosu kurulmuş ve temsilciliğine ise Suat Tuna getirilmiştir. Gazete "*Haftalık siyasi müstakil gazete demokrasinindir*" ibaresiyle yayımlanmıştır.

Adalet Partisi'nin o dönem il başkanı olan Vehbi Engiz, gazeteyi partinin Kocaeli'deki sesi olması amacıyla çıkarmaya başlamıştır. Aynı zamanda ilk sayıda *İzmit Postası* imzasıyla yayımlanan yazıda "*… sizlere hizmet edebilmek, dert ve dileklerinize tercüman olmak gazetemizin kaçınılmaz şerefli vazifesi olacaktır. Siz değerli okuyuculara duyurulması zaruret hâline gelmiş ancak istismarcı kalemlerin gölgesine düşmüş memleket meselelerini aydınlatmak ve bu kalemlerin kendilerini amme hizmetine hasretmelerini sağlamak vazifelerimizin başında gelmektedir… Ticari emeller dışında, yalnız topluma faydalı olabilmek için mücadele edecek bu yolda ağırlığımızı ortaya koyacağız*" ifadeleriyle gazetenin amaç ve prensipleri ortaya konmuştur.

Dört sayfadan oluşan gazetenin ilk sayfasında ülke ve bölge gündemindeki gelişmelere yer verilmiştir. Adalet Partisi'nin Kocaeli'deki toplantıları, faaliyetleri öncelenmiş özellikle Vehbi Engiz'in bazı olaylar üzerine yayımladığı mesajlar veya bulunduğu faaliyetler aktarılmıştır. Örneğin 22 Temmuz 1967'de Sakarya ve çevresini etkileyen deprem üzerine Vehbi Engiz'in Kandıra ve köylerini dolaşarak depremden etkilenen vatandaşlarla görüşmesi gazetede yer bulmuştur. Yine birinci sayfada, Adalet Partisi'ne üye olmak isteyenler için çağrı ilanları yayımlanmıştır. "Şaka" başlıklı köşede S. Tuna tarafından kaleme alınan gündeme dair taşlamalar yer almış, bu köşe bazen "lafın kısası" başlığıyla verilmiştir. Bazı haftalar Cevdet Yakup'un

İZMİT POSTASI

Haftalık Siyasi Müstakil Gazete Demokrasinindir

Büyük Gelişme Safhasındayız

Ana muhalefet, «ortanın solu» teranesiyle bu gelişmeyi önlemek isterken, çoğalan eserler istikbali müjdeliyor

Yarımca'da kurulacak olan Dodesil Benzol fabrikası senede 29 milyon lira döviz sağlıyanak

Koruma Fab. sından Çin'e DDT. Satıyoruz

Pirelli Lâstik Fb. sı Müdürlüğüne

Fabrika iş yaptırırken matbaalardan teklif alınmıyor mu ?

Değerli Okurlarımız

Gazetemiz Ankara bürosu faaliyete geçti

Büronun temsilciliğine arkadaşımız Suat Tuna getirildi

ŞAKA

UCUZ!.

yerel sorunlara veya ülke gündemine dair başyazısına rastlanmaktadır.

İkinci sayfada "Yıldızınız Diyor" başlığı altında haftalık burç yorumları ve bulmaca köşesi yer almıştır. Gazetenin Ankara temsilcisi Suat Tuna "Ankara Mektupları" adlı kısımda Ankara adliyesinden izlenimlerini aktarmıştır. İlk sayıyla birlikte ikinci sayfada Hans Nogly'e ait "Anastasia Çarın Kızı" adlı tefrika başlamış, bazı sayılarda dünya sinemasından haberler verilmiştir.

Üçüncü sayfada İzmit-Haydarpaşa ve Haydarpaşa-İzmit tren tarifesi, İzmit nöbetçi eczaneleri ve lüzumlu telefonlar gibi yerel bilgiler bulunmaktadır. "İyinin ve güzelin en büyük düşmanı cehalettir" gibi özlü sözler ve "Kocaelispora üye olunuz" şeklinde tavsiyeler büyük puntolarla iç sayfalarda yer almıştır.

Dördüncü sayfa spora ayrılmıştır. Daha çok Kocaelispor'a dair haberler verilmekle birlikte, M. Sami Karayel'in yazdığı "Cihan Pehlivanı Kara Ahmet" tefrikası da bu sayfada yer almıştır. Diğer sayfalarda da yazan Ankara muhabiri Suat Tuna "Köşeden" başlığı altında ulusal spor üzerine yazılar kaleme almıştır.

1967 yılı sonunda gazetede, gazetenin yakında günlük, büyük boy, bol fotoğraf ve röportajla yayımlanacağına dair ilanlar yer almaya başlamıştır. 1 Ocak 1968 tarihli sayıda ise bir başyazı ile gazetenin kısa bir süre sonra her akşam yayımlanacağı ve bu yönüyle İzmit'in tek akşam gazetesi olacağı duyurulmuştur. Yeni dönemde gazetenin halkın hizmetinde bulunacağı, Adalet Partisi'nin hizmetlerini halka duyuracağı belirtilmiştir. Gazetenin partili bir sahibi olmasına rağmen partizanlık yapılmayacağının sözü verilmiş, aksayan yönlerin açıkça ortaya konacağı yazılmıştır. Vehbi Engiz, 19 Şubat 1968 tarihli sayının başyazısında, halkın istediği gibi Kocaeli'nin sorunları ile dolu, bol resimli, yerel bir gazeteye geçiş için yeni bir dizgi makinesi almak üzere harekete geçtiğini duyurmuştur. Tüm bu ilanlara rağmen 3 Haziran 1968 tarihli 49. sayı, gazetenin son sayı olmuştur.

KAYNAKÇA

İzmit Postası gazetesi

Meryem ORAKÇI

İZMİT PUSULA

Yerel Gazete

İzmit Pusula gazetesinin ilk yayın tarihi Haziran 2020'dir. Gazetenin imtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni Volkan Eralp'tir. Gazete'nin editörü Güney Batuhan Eralp'tir. Bugüne kadar 1 sayı çıkaran gazete, Covid 19 pandemisi kısıtlamaları nedeniyle diğer sayılarını çıkaramamıştır. Gazete aylık basımı planlanan bir proje ile hayatına başlamıştır. Gazetenin imtiyaz sahibi Volkan Eralp yayın organının duruşunu; "Gazetemiz Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı, devletine bağlı, hür ve bağımsızdır" olarak tanımlamaktadır. Her kesimden habere tarafsızca yer vermeye gayret eden bir gazete olduğunu belirten gazete, yayın hayatına internet haber sitesi olarak www.izmitpusula.com web sitesinde devam etmektedir. *İzmit Pusula*

PUSULA
İzmit
Milliyetçi Hareket Partisi Kocaeli İl Başkanı Aydın Ünlü
Kocaeli'de amacım; Ülkücü Hareketi
Kocaeli'nin parlayan yıldızı yapmak
KALE OKULLARI YÖNETİM KURULU BAŞKANI BAHİR AZAK
Kale Okulları şu anda Türkiye'de öncü markalardan biri
Türkiye'nin yerli silah teknolojileri!
ONBEŞLİLER HER YERDE ONBEŞLİLER GÖNÜLLERDE
Kocaelispor'lu taraftardan Başkan Büyükakın'a
Yeşil Siyah Cafe Jestine TEŞEKKÜR
COVİD-19 PANDEMİSİ VE TÜKETİCİ SÖZLEŞMELERİNE

gazetesinin herhangi bir eki bulunmamaktadır. 8 sayfadan oluşmaktadır; 1-2 ve 7-8 sayfaları renkli, diğer sayfaları ise siyah-beyaz çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Çiğdem Külçür, *İzmit Pusula* Gazetesi İmtiyaz Sahibi Volkan Eralp, 20.09.2021 Tarihli Görüşme.

Çiğdem KÜLÇÜR

İZMİT RIHTIMI

İzmit Sahili

Sözlük anlamı, "bir akarsu ve deniz kıyısında doldurularak yapılmış, gemilerin indirme, bindirme veya yükleme, boşaltma yapabileceği yerler" olan rıhtımlar, sahil düzenlemeleri kapsamında da ele alınmaktadır. Rıhtımlardan farklı olarak limanlarda gemiler için barınma kısımları da bulunmaktadır.

İzmit'teki rıhtım ve rıhtım tesislerine dair 19. yüzyıl öncesine ait bilgiler sınırlıdır. Fransız coğrafyacı Cuinet, İzmit'in antik döneme ait rıhtım kalıntılarının tersane bölgesinde bulunduğuna değinir. 1740 yılında Richard Pococke, İzmit'in rıhtımı olmadığını ancak teknelerin yüklerini boşaltması için köprü şeklinde ağaç iskelelerin kullanıldığını yazar. 1745 yılında Charles de Peyssonel, deniz kenarında taş ve ahşap iskele ve rıhtımlardan bahseder.

Osmanlı İmparatorluğu'nda modern liman ve rıhtımlar, değişen ticari yapının etkisiyle 1860'lı yıllardan sonra inşa edilmeye başlanmıştır. İzmit'te yeni bir rıhtım oluşturulması yönünde ilk ciddi adımlar da 19. yüzyılın sonlarında atılmıştır. Ancak bu rıhtımın yapımı, ilk etapta körfezin doğusundaki bataklıkların kurutulması kapsamında ele alınmıştır. İzmit'in -demiryolunun inşasından sonra- artan ticari kapasitesinin karşılanması ve körfezin sonundaki bataklıkların kurutulması amacıyla da çeşitli şirketlere imtiyaz verilmiştir. Bunlardan ilki, 13 Mart 1884 tarihinde Viçen Acemyan'a verilmiştir. İmtiyazın asıl konusunu körfezin sonundaki bataklıkların kurutulması oluşturmakla birlikte sözleşmeye "gemilerin yük indirip bindirmesi için İzmit kasabası ile tuzlalar arasındaki sahile beş sene zarfında geçici bir rıhtımın yapılması" maddesi eklenmiştir. İmtiyaz kapsamında yer alan bu rıhtımın, İzmit'in doğusunda, İzmit-Ankara demiryolu ve karayolunun alt kesiminde yapılması planlanmış ancak Viçen Acemyan'ın imtiyaz hakkı, yasal yükümlülüklerini yerine getirmemesinden dolayı iptal edilmiştir.

12 Ocak 1887 tarihinde bataklıkların kurutulması imtiyazı, Sarkiz Taşçıyan'a verilmiştir. İmtiyaz kapsamında yapılacak olan bataklıkların kurutulması ve rıhtımın maliyeti de 9.390 kuruş olarak hesaplanmıştır. Hüdavendigar Vilayeti'nce bütçede yeterli para olmadığı gerekçesiyle rıhtımın yapılmasına izin verilmemiş ancak 21 Mart 1889 tarihinde Selim Sırrı Paşa, padişaha gönderdiği telgrafta rıhtım inşaatının başladığını bildirmiştir. Osmanlı arşivi belgeleri de İzmit'te bu yıllarda bir rıhtım inşaatının gündemde olduğunu doğrulamaktadır. 1888-1889 yıllarına ait bir arşiv belgesinde, İzmit Rüsumat Dairesi'nin genişletilmesi ve rıhtım inşaatının düşünüldüğü belirtilmiştir. İzmit mutasarrıfı Musa Kasım döneminde (1895-1908), 1905 yılında tamamlanan rıhtım, mutasarrıf Nüzhet Paşa döneminde (1911-1912) genişletilerek onarılmıştır.

Yapımına 19. yüzyılın sonlarında başlanan ve 20. yüzyıl başlarında tamamlanan İzmit rıhtımı, körfezin sonundaki bataklıkların kurutulması kapsamında, yapılacak rıhtımdan farklı olarak eski tersane arazisi ile Pertev Paşa Camii arasını kapsamaktadır. Aynı dönem içerisinde burada bir de belediye bahçesi ve otelinin yapılmış olması, burasının ticari bir rıhtımdan ziyade bir dinlenme alanı olarak planlandığını göstermektedir. İzmit'in deniz kıyısında ise I. Dünya Savaşı'ndan önce boş ve terkedilmiş bir yer olmayıp deniz üzerindeki yalı kahveleri ve özel iskeleler zamanla harap hâle dönüşmüştür.

İzmit rıhtımının yenilenmesi ve geliştirilmesi faaliyetleri Cumhuriyet döneminde de şehir idarecilerinin önem verdiği bir konu olmuştur. Dolayısıyla Cumhuriyet dönemi içerisinde İzmit rıhtımı ile ilgili birçok gelişmeden bahsetmek mümkündür. Fakat bunların da gemilerin yanaşacakları bir rıhtımdan ziyade, sahil düzenlemesi kapsamında yapılmış çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır. 1935-1938 yılları arasında İzmit imar planını hazırlayan Hermann Jansen de planlarında İzmit sahil şeridinin kamusal kullanıma yönelik düzenlenmesine özel önem vermiştir.

1940 yılında İzmit rıhtımının planı, Hollandalı mühendis Ludvig Marius Vanderberg tarafından yapılmıştır. Kentteki ilk dolgu alanı oluşturacak olan bu rıhtım, yukarıda da bahsedildiği gibi gezinti yeri olarak projelendirilmiştir. Tamamı 370 metre olacak rıhtımın ilk etabının yapımı 1940 yılında başlamış, 1940'ların ortalarına doğru tamamlanmıştır. 1949

İzmit Rıhtımı

yılının başlarında rıhtım inşaatı, eski cezaevinin bulunduğu alana ulaşmıştır. Halkevi'nin bitirilmesinden sonra burası İzmit'in çekim alanlarından biri haline gelmiştir. Rıhtımın inşaatında kullanılan kumlar ise Kiles Deresi ile Kazıklı Deresi'nden taşınarak Çalık Ahmet Paşa Camii önüne dökülmüştür.

İzmit'te rıhtım yapımı,1950'li yılların başlarından itibaren gündemi yine meşgul etmiştir. 1952 tarihli A. Kemal Aru'nun hazırlamış olduğu imar planında, eski tersane alanında ticaret blokları, antrepolar, yükleme-boşaltma tesisleri ile bunun kenarına kadar uzatılacak demiryolu hattı önerisi yer almıştır. Devam eden süreçte İzmit kentinin sahille ilişkisini zayıflatan D-100 karayolunun İzmit etabı inşasına da başlanmış ve pek çok yeni düzenleme gerçekleştirilmiştir. 1956 yılında rıhtım inşaatı sırasında deniz 30 metre doldurulmuştur. 1957 yılında doğudaki ambar ve eski hapishane binası yıkılmıştır. Batıdaki liman ve gümrük binaları da yıkım kapsamına alınmıştır.

D100 karayolunun İzmit'in sahil tarafından geçirilmesi sırasında karayolları ile belediye arasında rıhtım inşaatını da kapsayan bir protokol imzalanmıştır. Protokole göre, karayolları asfalt yol dışında yapacağı 400 metre uzunluğunda, 20 metre genişliğindeki rıhtımı belediyeye bırakacaktır. Söz konusu rıhtım, 1962 yılında 12 metre genişliğinde olacak biçimde tamamlanmış olmakla birlikte belediyeye devredilmemiştir.

1959 yılında A. Kemal Aru'nun imar planı, yeniden tanzim edilmiştir. Yeni planda sahil şeridindeki planlama alanı 400 metreden 1400 metreye uzatılmış, 21 metre olan gezinti alanı da arttırılmıştır. Bu kısım eski vapur iskelesinden Gölcük sapağına kadar olan sahil şeridini kapsamaktadır. Bundan sonraki dönemlerde İzmit'te rıhtım yapımı konusunda başka gelişmeler de yaşanmıştır. 1970 yılında yapımı düşünülen rıhtım için bir ihale açılmış ancak 1972 yılına gelindiğinde henüz rıhtım inşaatına başlanamamıştır. Oldukça uzun bir sahil şeridine sahip olan İzmit'te son yıllarda yapılan düzenlemelerle kent-sahil bağlantısı tekrar kurulmuştur.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), DH. MKT. 1633 / 18; K. A. Aru, "İzmit Şehri İmar Planı", *Arkitekt*, 9-12, İstanbul 1953, 211-212; S. Özden Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, (Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2012; A. Cuda, *Stadtaufbau in der Türkei*, byy, 1939; V. Cuinet, *La Turquie d'Asie; Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie Mineure*, V.IV, Paris 1894; İller Bankası, İzmit Analitik Etütleri, Ankara 1970; H. Jansen, "Prof. Hermann Yansen'nin İzmit Planına Dair Raporu", *Belediyeler Dergisi*, Ankara1936, 32-36; Ş. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; S. Kılıç, "İzmit'in İmarı Çerçevesinde İzmit Rıhtımı Mukavelanamesi", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, 743-762; H. Koç, *Hür Söz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı (1951-1955)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2010; E. Y. Özgen Kösten, "Kentsel Kimliğin Değişen Görüntüleri: Eski Kent, Yeni Merkez-İzmit", *NWSA-Social Sciences*, 3C0125, 10, (1), 1-19; A. Öztüre, *Nicomedia* Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi, İstanbul 1981; C. Peyssonel, *1745 Yılında İzmit ve İznik'e Yapılmış Bir Gezinin Öyküsü*, (Çev. F. Y. Ulugün), Kocaeli 2005; F. Y. Ulugün, F.Y., 2008. *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit; R. Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945.

Şennur KAYA

İZMİT SİMİDİ

Coğrafi İşaretli Yerel Ürün

Simit üretimiyle ilgili olarak yazılı kaynaklar 14. yy'a kadar gitmektedir. Hekim Bereket'in *Tufet-i Mubariz* adlı eserinde "Tabiat Name" bölümünde simitten bahsedilmektedir. 1593 yılında Üsküdar Şeriye Sicili'nde, has undan yapılmış bir çeşit ekmekten "halka-i simid" olarak bahsedilmiştir. II. Süleyman dönemine ait 1691 tarihli mutfak defterinde saraya günde 30 halka-i simid tahsis edildiği yazmaktadır. 1761'de fırıncılar arasındaki rekabet nedeniyle İstanbul kadısı

simit fırınlarının ekmek üretmeyeceği emrini vermiş, böylece sadece simit üreten fırınlar oluşmuştur. Simit isminin kökeniyle ilgili net bilgiler olmamasına rağmen İstanbul'a gelen kervanların konaklama alanı olan Smiti'den (İzmit) geldiği değerlendirilmektedir. Özellikle pratik ve hızlı yiyecek olması ilk fastfood örneklerinden olduğu görüşünü doğurmaktadır. Kervanlarda yolculuk yapıp yanlarında götürdükleri bu halka şeklindeki pratik yiyeceğin "Smiti'den" alındığını söyleyen kervancılar yiyeceğin "halka-i simit" ve 19. yy. ile birlikte "simit" isminin yaygınlaşmasına sebep olmuşlardır. İzmit simidi, Kocaeli Ticaret Odası'nın çabaları sayesinde 29 Haziran 2018 tarihinden itibaren korunmak üzere 10 Ekim 2019 tarihinden itibaren Türk Patent ve Marka Kurumu tarafından tescillenerek coğrafi işaret almıştır. Tescil belgesinde üretim, "*İzmit simidi burgulu, halka biçiminde, üzeri susamla kaplı, rengi sarıdan kahveye dönük, dışı çıtır çıtır, içi yumuşak ve tüketildiğinde kuru gelmeyen bir simittir. Un, su, yaş maya ve tuz karıştırılıp 30-35 dakika yoğrulur. Yoğurma işleminin uzun tutulması simidin lezzeti açısından önemlidir. İstenen miktar (120 gr), ikiye bölünüp 30 cm kadar burgu şekli verilerek uzatılıp birleştirilerek halka şekli verilir. Bu halkalar, önce %30-40'ı kadar sulandırılmış üzüm pekmezine, ardından da susamın içine batırılıp çıkarılır. Daha sonra palet arabalarında yaklaşık olarak 20 dakika bekletilir. Bu bekleme işlemi uzarsa kabaran simidin içi boş olur. Dinlenme süresi bu süreden az olursa da simit incelir. Dinlenen simitler yaklaşık 275°C derecede taş fırında 7-8 dakika pişirilir. Kısa sürede pişirilmesi, istenen renge ve lezzete ulaşılmasını sağlar*" şeklinde tarif edilmektedir. İzmir simidinin en ayırt edici özellikleri gevrekliği, susamlarının kızartılma şekline dikkat edilmesi ve odun fırınlarında pişirilmesidir. Yıllar boyu kültürel bir mirasla gelen İzmit simidinin yapımında, eski ustalar simidin kalitesini piştikten sonra 22 ayar Osmanlı altınının rengini almış olmasıyla ölçerlerdi.

KAYNAKÇA

E, Özdemir, *Karamürsel'in Kurtuluş Hikayesi, Karşı Yakanın Beyleri. Kocaeli:* Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları ,(2009), S: 180-181; İzmit Simidi tescillendi. (2021, 28 Eylül). Erişim adresi https://kocaelifikir.com/yazdir/6110105,No: 453 – Mahreç İşareti İzmit Simidi (2021, 28 Eylül). Erişim adresi https://ci.turkpatent.gov.tr/Files/GeographicalSigns/f5ce6d62-0990-4469-abdc-b32958cd3d94.pdf; G. Özbay, Ulusal ve Uluslararası Platformda Gastronomik Kimlik Unsuru Olarak Simit (Simit as. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, (2020). 8(1), 670-683; T. P., Üzümcü, Ö., Alyakut, & N. A. Akpulat, Coğrafi işaretleme Kapsamında Kocaeli Gastronomik Ürünlerinin Değerlendirilmesi. (2017).

Ayhan ORHAN

İZMİT TERSANESİ

Tarihi İzmit Şehrinin Güney Batı Sahilinde Kurulan ve Bizans'tan Osmanlılara İntikal Eden, İstanbul ve Gelibolu Tersanelerinden Sonra Osmanlıların Üçüncü Büyük Tersanesi

İstanbul'daki tersane ile olan irtibatı sebebiyle "Tersane-i Amire" olarak da anıldı. İzmit ve civarında elverişli ormanların mevcudiyeti her dönemde gemi yapımını teşvik ettiği için, Osmanlı İmparatorluğu tarihi boyunca da burada kürekli, yelkenli ve buharlı pek çok donanma gemisi inşa ve tamir edildi. Ayrıca İzmit'te görevli bir kereste emini, İstanbul'daki Tersane-i Amire'nin ihtiyacı olan kerestenin dağlardan kesimi, kıyılara indirilmesi, kereste olarak hazırlandıktan sonra nakliye gemileriyle İstanbul'a gönderilmesi işinden ve ortaya çıkabilecek güçlükleri çözmekten sorumluydu.

İzmit Tersanesi'nde gemi inşasına ait ilk önemli bilgi, Baltaoğlu Süleyman Bey'in İstanbul kuşatması için Gelibolu Tersanesi'nde başlattığı donanma hazırlığı esnasında İzmit tersanesinde de eski gemilerin tamir edilmesi ve yeni donanma gemilerinin yapılması hakkındadır. Denizciliğin gelişmesiyle birlikte İzmit Tersanesi'nde gemi yapımında artış oldu. II. Bayezid devrinde Venedik hâkimiyetindeki Mora kalelerine yönelik sefer (1499-1501) hazırlıkları sırasında inşa edilen yüksek bordalı, kürekli ve yelkenli bir barça türü olan iki gökeden, ünlü denizci Kemal Reis'in kullandığı göke İzmit Tersanesi'nde yapıldı.

16. yüzyılda İzmit Tersanesi'nin zaman zaman tamir geçirdiği, genişletildiği veya ilaveler yapıldığı tespit edilmektedir. 1523'te aşağı şehirdeki tersane yakınında bulunan İskele Mahallesi'nde oturan yaklaşık 150 kişiden oluşan gayrımüslim halk, muhtemelen denizcilikle ilgili işlerde çalışıyordu ve bunlardan dördü "port mastorı" olarak liman yönetiminde görevli idi.

Eski hali tam olarak bilinmeyen İzmit Tersanesi, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1530'da İzmit'te görevlendirilen eski başdefterdar Abdüsselam Çelebi'den temin edilen arazi üzerinde bir miktar genişletildi. Gemi tamiri ve malzeme masrafları için 1539'da Şile ve Gebze'ye ait avarız gelirlerinden 100.000 akçe tahsis edildi. Tersane 1554'te genel bir onarım gördü ve yeniden faal hâle getirildi. 1556'da ise İzmit kadısı Muslihiddin Efendi ile kâtip Derviş Mehmed'in nezaretinde İzmit Tersanesi yeniden tamir edildi. Dört ay sonra bu tersanede aralarında Dil iskelesinde görevli reislerin gemilerinin de bulunduğu on üç nakliye gemisi tamir edildi.

Meydana gelen bir deprem sonrası 1566'da keşfi yapılarak tersanenin dört kapısı ile taş duvarlarından üç metre kadar kısmı, yıkılan iki kereste mahzeni, tersaneyi çeviren duvarların üstü ve tersane gözlerinin damlarının kiremit döşenerek tamire muhtaç hâlde olduğu anlaşıldı. İzmit kadısının ilamı üzerine 8500 akçe tahmin edilen tamir masraflarının İzmit'teki hassa mukataalardan temin edilmesi istendi.

İnebahtı Deniz Savaşı (1571) sonrasındaki hummalı gemi inşa faaliyetleri arasında, Tunus seferi sırasında

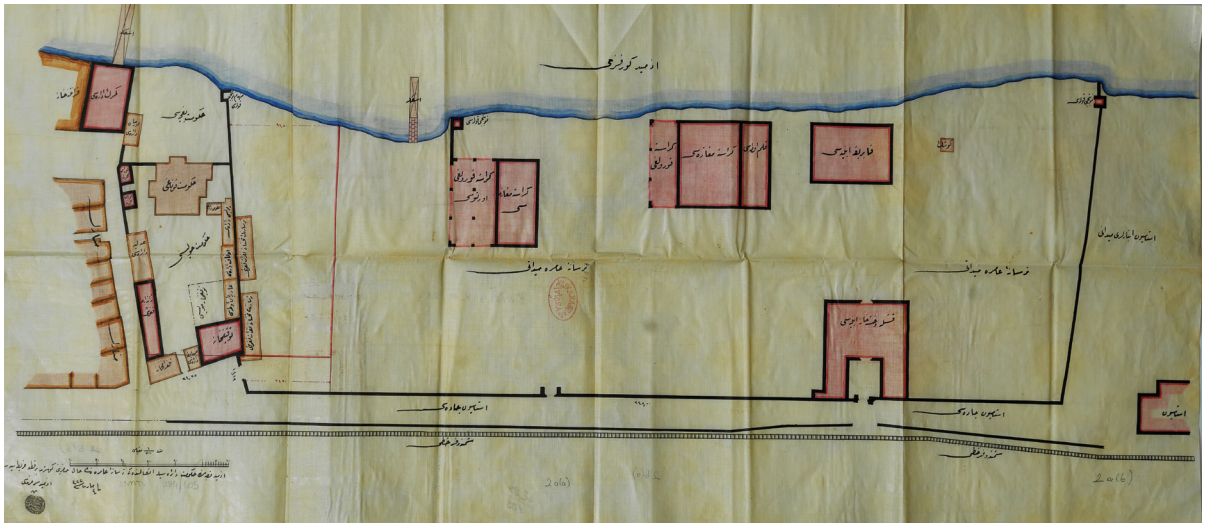

İzmit Tersanesi

(1574) ve sonraki senelerde gemi yapımına devam edildi. Bu süre zarfında tersanede savaş gemileri dışında karamürsel, ağribar, sandal gibi taşımacılıkta kullanılan başka gemilerin yapılmasına müsaade edilmedi. 1591'de gayrimüslimlerden oluşan İskele Mahallesi'nde yaşayan hassa neccarı Yani, İzmit tersanesinin mimarı olarak görev yapıyordu.

Seyyah Tavernier, 1632'de gördüğü İzmit tersanesi için, limanında kesme taştan iki büyük dalgakıran bulunduğunu, etrafı duvarlarla çevrili tersane alanında gemi inşa edilen üç tersane gözü ile kadırga ve ev yapımı için hazırlanan büyük kereste mahzenlerinin yer aldığını, bölgede yaşayan Yahudilerin kereste ve buğday ticaretiyle uğraştıklarını yazmaktadır. Evliya Çelebi de İzmit Tersanesi'ni gemi tezgâhları ve kereste mahzenleri olan tam teşekküllü bir tersane olduğunu, içinde iki yüz kereste mahzeni bulunduğunu belirtmektedir.

Girit seferleri sırasında (1645-1669) Osmanlı donanmasında kalyon düzenine geçilerek 1650 senesinde bütün imparatorluk tersane ve tezgâhlarında otuz kalyon inşası emredildiğinde İzmit Tersanesi'nde de Kocaeli sancakbeyinin nezaretinde iki kalyon yapıldı. 1695-96 senelerinde Özi boğazının muhafazası için ihtiyaç duyulan yirmi kalyatadan beşi İzmit Tersanesi'nde yapıldı. Daha sonra vezir Osman Paşa nezaretinde masrafları cizye gelirlerinden karşılanmak üzere pek çok firkateyn, kalyata ve işkampoye yapılmaya devam edildi. 1698'de Tuna kapudanı Keçi Mehmed Paşa'nın talebi üzerine otuz beş askeri bulunan meze kanatlı, altı demir saçma ve bir demir koğuş topu bulunan beş işkampoye ile yirmi firkateyn de Osman Paşa tarafından İzmit Tersanesi'nde yaptırıldı. Yine 1707'de İzmit Tersanesi'nde yapımına başlanan altı kalyonun inşası dört yıl sonra tamamlandı.

1745'te İzmit'e gelen Charles de Peyssonnel liman ve tersaneden bahsederken, sahilde ahşap ve taştan yapılmış birçok iskele ve dükkânın, karada gemilerin kızaklarla çekildiği tersane gözleri bulunduğunu ve gözlerin kereste mahzeni olarak da kullanıldığını belirtmektedir. Tersane gözlerinden itibaren şehrin sahile inen Roma dönemi surlarına kadar olan kısmında boş bir alan ve kereste depoları bulunmaktaydı.

İzmit, fırtına ve deprem gibi tabii afetlerden zarar gördüğünde bundan tersane de etkileniyordu. 1751 kışında meydana gelen ve "ağaç kıran" denilen şiddetli fırtınada körfezde kırk gemi battı. 1754 ve 1766 depremleri de tersaneye zarar verdi. Özellikle 22 Mayıs 1766'da İstanbul'da meydana gelen büyük deprem sonrası İzmit Körfezi'nde ortaya çıkan büyük deniz dalgaları tersanede çok fazla tahribata sebep olduğundan tamiri için hassa mimar halifelerinden Yusuf, İzmit'e gönderildi.

Tersanesinin önündeki miri kerestelerin taşındığı iskelenin de zamanla kullanılamaz hâle geldiği için tamir edilmesi gerekiyordu. 1775'te meydana gelen şiddetli fırtınada tamamen yıkılan ve üstündeki bütün keresteleri denize dökülen iskelenin yeniden yapılması için kereste emini Mahmud Ağa görevlendirildi. Ancak 1759 ve 1767'de yenilenen 30 metre uzunluğundaki iskelenin kereste taşıyan gemilere uygun olmadığını belirten İzmit kadısı Müftüzade Hacı Salih Efendi, ehl-i vukuf heyetinin raporuna göre yeni iskelenin 38 metre uzunluğunda, 6 metre eninde olması gerektiğini belirttiği hâlde bu teklifi kabul edilmedi ve kereste emini Nuh Bey'in iskeleyi eskisi gibi yapması istendi. 1770'te Osmanlı donanmasının Çeşme Limanı önlerinde yakılmasından sonra Kaptanıderya Cezayirli Hasan Paşa donanmayı yeniden kurmak için girişti yoğun gemi inşa faaliyeti sırasında İzmit'e de gitti ve kereste sevkiyatını bizzat yürüttü. Bu dönemden itibaren İzmit Tersanesi yeniden ön plana çıktı.

III. Selim döneminde İzmit tersanesinde gemi inşa faaliyetleri oldukça çoğaldı. Hatta İzmit örnek alınarak Gemlik'te de bir tersane kurulması kararlaştırıldı. 1791'de 51 m uzunluğunda bir kalyon, 1794'te ise iki şalope inşa edildi. 1802'de üç ambarlı bir kalyon-ı cedidin inşası ile bazı kalyonların tamirine başlandı. III. Selim'in Nizam-ı Cedid kapsamında Tersane-i Amire'de başlattığı reformlar gereği Kaptanıderya Hüseyin Paşa tarafından İzmit Tersanesi'nde tekrar bir düzenleme yapıldı. Tersane iskelesi 1805'te yeniden yapıldı ve Haziran 1809'da tamir edildi.

II. Mahmud devrinde de, tersane çeşitli tamirler geçirdi ve çok sayıda gemi inşa edildi. Daha önce haremlik ve selamlık kısımlarından oluşan muntazam bir idarehanesi bulunan İzmit Tersanesi, 1814'te çıkan bir yangın sonunda büyük ölçüde zarar gördü ve kullanılmaz hâlde sadece iki odası kaldı. Ayrıca etrafını çeviren duvarlar yeterince yüksek olmadığından tersane güvenlik bakımından da sakıncalı idi. Her gün kereste eminleri, kâtip, kolcu gibi görevliler ve kereste taşıyan arabacılar tersanede hep aynı binada toplandıklarından yeni bir yapıya ihtiyaç duyuldu. İnşaat işiyle kereste nazırı Osman Efendi, Kocaeli sancağı kadıları ve İzmit eski âyanı Silahşor Mîr Ali görevlendirildi. Tersanenin harem bölümü iki oda, bir sofa, selamlık bölümü üç oda, bir sofa ve bir kahve ocağı olmak üzere yeniden inşa edildi ve duvarlardan gereken kısımlar yükseltildi. 1819'da İzmit kereste nazırı Mehmed Arif Efendi tarafından tersanede iki çekeleve inşa ettirildi. Bunun için Dimitri Kalfa ve emrindeki marangoz, burgucu, kalafatçı, bıçkıcı ve rençberlere 16.345,5 kuruş ödendi.

Tersane yapımı tamamlanınca donanmanın ihtiyacı olan gemilerin inşasına da hız verildi. Kereste nazırı Mustafa Ağa'nın nezaretinde yapılan 35 metre uzunluğundaki meze-güverte bir korvet 31 Mayıs 1823'te denize indirildi ve donanımı için Kaptanıderya Koca Hüsrev Paşa iki kapudan, elli iki marinar ve bir kavas görevlendirerek İstanbul'a gönderilmesini sağladı. II. Mahmud bu korvete Feyz-i Rahman adını verdi. 1824'te İzmit kereste nazırı Arif Efendi bir ticaret gemisi ve üç firkateynin yapımıyla görevlendirildi. 1825'te bir başka korvetin yapımı tamamlandı. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması (1826) sırasında İzmit'te çıkan isyan tersane ve donanma mensuplarının yardımıyla bastırıldı.

Osmanlı donanması Navarin baskınında (1827) büyük kayba uğradığı için İzmit Tersanesinde de yeni gemiler yapıldı. 1828'de brik denilen meze-güverte bir korvetin inşası tamamlandı. Aynı sene yapımı devam eden üç kotradan biri İstanbul'a gönderildi, ikincisinin donanım hazırlıkları yapıldı ve üçüncüsü de denize indirildi. Yine 1828'de 35 metre uzunluğunda 40 toplu meze-güverte Feyzurrahman korveti tamamlandı. 1829'da İzmit mütesellimi Mustafa Tahir 38 metre uzunluğunda, 13,3 metre eninde bir korvet inşa etti, ancak II. Mahmud geminin usulüne göre yapılmadığını, korvet değil brik olduğunu belirterek mütesellimden eksiklerin düzeltilmesini istedi.

1832'de Gülbahri, 1833'te 31 metrelik Gül-i Sefid brikleri ile 13 Haziran 1834'te Tersane-i Amire mühendisi Mahmud ile mimar Andrea'nın nezaretinde meze güverte bir firkateyn denize indirildi. Aynı sene Dede Mustafa Ağa nezaretinde 37,5 m uzunluğunda Suriye firkateyni yapıldı. Ardından mütesellim Şükrü Bey'in nezaretinde tersanenin gönderdiği usule göre 47,5 metre uzunluğunda yeni tarz bir kalyon inşasına başlandı.

Kalyon kerestelerinin uygun ağaçlardan kesilmesi ve başkalarının ağaç kesmemesi hususunda hassa müşiri Ahmed Fevzi Paşa'nın kararıyla bir düzenlemeye gidildi. Buna göre önce kereste ormanlarının bir haritasının yapılması, gemi inşasına uygun ağaçlara kurşundan bir işaret konulması ve kış günlerinde dağlardan kereste taşınması zor olduğundan uygun yerlere kereste ambarları yapılması kararlaştırıldı.

II. Mahmud, iki defa ziyaret ettiği İzmit'e ilk defa 1833'te deniz yoluyla geldi ve bu gezisinde tersaneyi ve askeri birlikleri teftiş etti, inşaat halindeki feshaneyi dolaştı. 1836'da kara yoluyla geldiği ikinci gezisinde ise Kaptanıderya Ahmed Fevzi Paşa tarafından bir yangın sonrası yeniden yapılan Fevziye Camii'nin açılışı ile inşası tamamlanan kalyonu denize indirme merasimine katıldı. 21 Kasım'da özel faytonuyla Üsküdar'dan hareket eden padişahın beraberinde ayrı faytonlarda şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülaziz de bulunuyordu. 22 Kasım'da yirmi bir pare top atışıyla İzmit'e giren padişah, tarihi yerleri gezdikten sonra tersaneye gitti ve cuma günü denize indirilecek kalyonu seyretti. Bu arada İstanbul'dan damatları olan serasker paşalar ile hassa hademesini, birinci ve ikinci imamlarını da vapurla İzmit'e getirtti. II. Mahmud, 3 Aralık'ta cuma selamlığını yeni yapılan ve adını kendisinin verdiği Fevziye Camii'nde eda ettikten sonra tersaneye gitti ve tersane kapısı üzerinde yeni yaptırılan dairede oturdu. Halveti postnişini Himmetzade Abdülhay Efendi'nin duasından sonra inşası tamamlanan 63 metre boyunda 96 toplu yeni kalyonun denize indirilişini seyretti ve kalyonu yaptıran Ahmed Fevzi Paşa'nın ismine izafetle gemiye Fevziye adını verdi. Devrin ediplerinden İzmit kadısı Said Efendi "İndi Fevziyye güzel sür'at ile deryâya" mısrasını kalyonun denize indirilişine tarih düşürdü. II. Mahmud, İzmit yöneticilerine ve çeşitli zümrelerin temsilcilerine hil'atler giydirdi, tersanede görevli mühendis, mimar ve işçilere, hademe ve halkın fakirlerine ihsanlarda bulundu. Fevziye kalyonunun inşa masrafları 2.143.000 kuruşa mal oldu. 4 Aralık 1836'da o sırada tersanede uygun vapur bulunmadığından daha önce İzmit'e getirtilen iki küçük vapurdan İngiliz vapuruna kendisi, Avusturya vapuruna ise maiyet memurları binerek İstanbul'a gitti.

Seyyah Charles Texier, 1834'te gördüğü İzmit limanına zamanla toprak dolduğu için büyük teknelerin yanaşamadığını ve büyük gemiler yapılamadığı için boş bir harabeye döndüğünü belirtmektedir. II. Mahmud'un ziyaretinin ardından Kaptanıderya Ahmet Fevzi Paşa tarafından tersanenin yenilenmesi çalışmalarına başlandı. Tersane sahası genişletilerek ve etrafı yüksek duvarlarla çevrilerek sağlamlaştırıldı. Ayrıca bir kışla, iki koğuş ve buhar gücüyle çalışan bir haddehane inşa edildi. 1254 (1838) tarihli kitabesinde yer alan manzumenin sonundaki, "Şâh-ı âlem yapdı bu tersâneyi a'lâ metîn" mısrasında tersanenin tamirine tarih düşürülmüştür. Bu tarihten sonra tersanenin yeniden faaliyete geçtiği anlaşılmaktadır.

Sultan Abdülmecid zamanında 1840-1850 arasında İzmit Tersanesi tekrar genişletildi ve deniz tarafına orta ve ufak çaplı gemilerin tamir ve bakımı için 40 metre uzunluğunda 10 metre genişliğinde bir kızak yapıldı. Tersanede buhar makinesi ve uskur tertibatına uygun ahşap gemi inşasına önem verildi. 1853 yılında

Şadiye ve Fethiye kalyonlarının yapımına sermimar Mehmed Tahir Bey tarafından başlandı ve tamamlanmasından sonra kazan ve uskur monte edilmesi için gemiler İngiltere'ye gönderildi. Ayrıca liman temizliğinde kullanılmak amacıyla 1853'te ahşap gövdeli olarak yapılan bir tarak vapuru da makine ve kazan tertibatının montajı için Tersane-i Amire'ye sevk edildi.

1862'de İzmit tersane yapıları arasında, biri tersanenin batı sınırında, diğeri ise onun bitişiğinde iki kule, dört tersane gözü veya kereste mahzeni, tersane alanının ortasında da tek katlı küçük bir yapı yer alıyordu. İzmit Tersanesi Abdülaziz (1861-1876) döneminde de onarılarak genişletildi. Bu da tersane kapısına konulan, günümüzde İzmit Müzesi'nde bulunan 1280 (1863-64) tarihli bir kitabeden anlaşılmaktadır. 1864'te Hüdavendigâr adlı uskurlu fırkateyn ve Muzaffer adlı uskurlu korvet burada inşa edildi. Bu gemilerin makine ve topları İngiltere'den getirtilerek montajı Tersane-i Amire'de yapıldı.

II. Abdülhamid döneminin ilk yıllarında Bahriye Nezareti'nin talimatıyla 1878'de İzmit Tersanesi'nde büyük gemi inşası ve tamirat faaliyetleri kısmen askıya alındı ve daha çok sahil güvenlik amacına uygun gambot tarzı karakol gemileri yapılmaya başlandı. Nasrü'l-Hüda, Seyyâr ve Bârika-i Zafer gambotları İzmit'te yapıldı. Böylece yeniden faaliyete başlayan İzmit Tersanesi'nde 1889'da Feyz-i Bahri ve Şadiye adlı iki gemi, 1892'de yandan çarklı Mudanya vapuru yapıldı. Tersanenin yeniden tamirine teşebbüs edildi ise de 1905'te faaliyetlerine son verildi. 1923'te kurulan İzmit Bahriye Kumandanlığı 1930'a kadar tersane binalarını kullanmaya devam etti.

İzmit Tersanesi gemi inşa faaliyeti dışında bayramlarda şenlik ve sevinç gösterisi maksadıyla atılan topların da gösteri yeri idi. Bunun için 1822'de İstanbul'dan İzmit'e üç top gönderildi ve topların ateşlenmesi için ihtiyaç olan 85 kg siyah barut Cebehane-i Amire'den verildi. Yine aynı sene II. Mahmud'un doğum günü münasebetiyle sevinç gösterisi olarak İzmit Tersanesi'nde top atıldı.

KAYNAKÇA

BOA, *MD*, nr. 110; BOA, *MZD*, nr. 2; BOA, *MAD*, nr. 55; BOA, *MAD*, nr. 523; BOA, *MAD*, nr. 2775; BOA, *MAD*, nr. 2150; BOA, *MAD*, nr. 7915; BOA, D. BŞM. TRE, nr. 15677; BOA, C.BH, nr. 1977; BOA, C.BH, nr. 2401; BOA, C.BH, nr. 3601; BOA, C.BH, nr. 5455; BOA, C.BH, nr. 5465; BOA, C.BH, nr. 9212; BOA, C.BH, nr. 11847; BOA, AE.SSLM.III, nr. 179/5-6. BOA, HH, nr. 27943, A-B; BOA, HAT, nr. 27954; BOA, HH, nr. 28122, A; BOA, HH, nr. 28147; BOA, HH, nr. 28182; BOA, HH, nr. 28272; BOA, HH, nr. 28347; BOA, HH, nr. 28478; BOA, HH, nr. 28514; Deniz Müzesi Arşivi, Tersaneler, nr. 713, s. 47; İzmit Şer'iyye Sicili, nr. 1452, (İSAM); Ahmed Lûtfî Efendi, *Vak'anüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi*, İstanbul 1999, c. 5, s. 825, 891; W. Müller-Wiener, *Bizans'tan Osmanlı'ya İstanbul Limanı*, çev. E. Özbek, İstanbul 2003, s. 119; Ömer Lütfi Barkan, "İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, Ankara 1979, IX/13, s. 54-55; Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945; Nezih Fıratlı, İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi, İstanbul 1971; Şennur Kaya, "Görsel Belgelerde İzmit Tersanesi", *Uluslararası Gazi Akça Koca Sempozyumu*, Kocaeli 2014, s. 1521-1539; Evren Mercan, "Buhar Devrinde İzmit Tersanesi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2016, s. 2616-2627; İdris Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, İstanbul 2018.

İdris BOSTAN

İZMİT TİCARET GAZETESİ

Kültürel ve Mesleki Gazete

İzmit Ticaret ve Akşam Ticaret Lisesi'nin kültürel ve mesleki yayın organı olan *İzmit Ticaret* gazetesinin ilk sayısı 13 Mayıs 1968 yılında yayımlanmıştır. Aylık olarak hazırlanan gazete 4 sayfa 7 sütun olarak yayımlanmıştır. Gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Döğmen, sekreteri Yusuf Çamural'dır. Fiyatı 100 kuruştan satışa çıkarılan gazetenin dizgi ve baskısı Hürsöz matbaası tarafından yapılmıştır. İlk sayıda kullanılan logo, sonraki sayılarda meşaleli olarak yayımlanmıştır. Gazetede mesleki bilgilerle birlikte, Cumhuriyet değerlerinin ve Mustafa Kemal Atatürk'ün öne çıktığı, gençlere bu değerlerin önemine ilişkin öğütlere yer verildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

İzmit Ticaret gazetesi, 1968-1; Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2007, s. 176.

Gülten MADENDAĞ

İZMİT TİCARET
Gazetesi
ATAMIZ
ARDINDAN
Öğütlerim
Cumhuriyetin 45. Yıldönümünü kutladık

İZMİT TİCARET VE SANAYİ ODASI GAZETESİ

İlk sayısı 15 Mart 1965 tarihinde çıkarılan gazetenin sahibi, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası başkanı Halil Köseoğlu'dur. Her ayın 15'inde aylık olarak yayımlanan gazete 100 kuruştan satışa çıkarılmıştır. Gazetede mesleki bilgilere, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'nın faaliyetlerine ve ekonomi haberlerine ağırlık verildiği görülür. Üyelerine yüzde 25 indirim uygulanan gazetenin yazarları arasında; Özcan Sandıkçıoğlu, Cafer Ulusoy, Fikri Dora, Sungur Moralıoğlu, Tahir Şekersoy gibi isimler yer almıştır.

Gazetenin sağ ve sol üst köşelerinde Mustafa Kemal Atatürk'ün ticaret ve sanata ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Örneğin, sol üst köşede, "Tüccar, milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken adamdır", sağ üst köşede de, "Herkes mebus olabilir, vekil olabilir, hatta Cumhurreisi olabilir fakat sanatkâr olamaz" sözlerine yer verilmiştir.

İZMİT Devlet Nahası
TİCARET VE SANAYİ ODASI
GAZETESİ
ATATÜRK
SAYI : 1 - YIL : 1 HER AYIN ONBEŞİNDE ÇIKAR TİCARİ GAZETE TEL : 109

Sayın Üyelerimizin, Hemşehrilerimizin Kurban Bayramını Candan Kutlar, Sağlık, Saadet ve Başarılar Dileriz.
İZMİT TİCARET ve SANAYİ ODASI

SOSYAL GÜVENLİK İÇİN BİR ADIM...

Bütçemiz 300.000 Lira

ODA MECLİSİ ve YÖNETİM KURULU VAZİFE TAKSİMİ YAPTI

İHRACATTA
Bazı maddeler daha vergi iadesinden faydalanacak

KAYNAKÇA

İzmit Ticaret ve Sanayi Odası gazetesi, 1965-1; 1965-2; Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2017; Foto: Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2007.

Gülten MADENDAĞ

İZMİT TRENİ

Haydarpaşa- İzmit Tren Hattı

Tanzimat devrine girerken Osmanlı İmparatorluğu ciddi bir ulaşım sorunuyla karşı karşıya bulunuyordu. Bu durum ülkeyi her bakımdan zor bir vaziyette bırakıyordu. 1838 Baltalimanı Anlaşması ve müteakip yıllarda imzalanan ikili ticari anlaşmalarla Bab-ı Ali'ye "açık kapı siyaseti"ni kabul ettiren Avrupa devletleri, Osmanlı iç pazarı ile yeraltı ve yerüstü kaynaklarını batı kapitalizmine açabilmek için geride kalan tek engel kara ve demir yollarının yoğun bir trafik için elverişli olmamasıydı. Bu nedenle söz konusu devletler de Bab-ı Ali'ye yolların modern standartlara göre ıslah edilmesi yönünde baskı yapmaya başlamıştı. 1860'lı yıllarda bölgedeki ana yolların bakım ve onarımı yabancı müteahhitlere yeniden yaptırılmış, fakat bunlar da bir müddet sonra bozularak halkın yakınmalarına sebep olmuştu. Bundan dolayı İzmit ve hinterlandı ile İstanbul arasında ulaşım Mudanya, Bandırma, Karamürsel ve İzmit iskeleleri vasıtasıyla denizden sağlanıyordu. İzmit iskelesi doğudan gelen kervanların yüklerini buharlı gemilere aktardığı önemli bir iskeleydi. İzmit ve hinterlandındaki ulaşım sorununun çözümü için en güçlü seçenek kenti demiryolu ile payitahta bağlamaktı.

İzmit treninin inşasından önce Osmanlı Devleti demiryolu yapımı ve işletimi konularında önemli bir tecrübe edinmişti. Sultan Abdülmecid (1839-1861) ve Sultan Abdülaziz (1869-1876) ile dönemin önemli devlet adamları Ali ve Fuad paşalar, demiryollarını yalnız ulaşım sorunlarını çözebilecek bir atılım değil, devletin siyasi selamet ve emniyeti bakımından önemli bir güvence olarak görüyorlardı. Islahat Fermanı'ndan sonra bazı Avrupalı yatırımcılar demiryolu yapımı ve işletmesi imtiyazı almak için Osmanlı hükümetine başvuruda bulunmaya başlamıştı. Bunlardan imtiyaz almayı başaranların bir bölümü aldıkları işleri tamamlayarak demiryolu yapımını bitirmişti. Bu hatların toplam uzunluğu yaklaşık olarak 450 km idi. Bu uzunluk Avrupa ülkelerinin demiryolu ağlarına göre son derece yetersizdi. Öte yandan, yabancı sermaye yaptığı demiryolu inşaatından azami kâr etmeyi amaçlıyordu. Bunun için demiryolu inşa edilecek bölgede arazinin müsait olması, ithalat ve ihracata uygun üretim ve tüketim potansiyeline sahip olması vb. gerekiyordu. 1869 yılında Avusturya vatandaşı Baron Hirsh'e verilen Rumeli demiryolu imtiyazı, hedefine ulaşarak payitahtı Balkanlardaki vilayetlere ve Avrupa başkentlerine bağlamıştı ancak bu devlete çok pahalıya mal olmuştu. Osmanlı Devleti İstanbul'u Anadolu'nun muhtelif noktalarına bağlayacak demiryolu hatları yapılmasını arzu etmesine rağmen bu iş için uygun yatırımcı bulamamıştı.

Haydarpaşa-İzmit arasında bir demiryolu yapımının gündeme geldiği 1870'li yılların başında yabancı sermaye kullanılarak demiryolu yapımına karşı olumsuz bir tutum gelişmişti. Devlet adamları ve bazı aydınlarda bundan sonra yapılacak demiryollarının bizzat devlet eliyle ve milli şirketler tarafından yapılması görüşü hâkim olmuştu. Bu düşünce henüz avan projeleri hazırlanmakta olan Haydarpaşa-İzmit demiryolu hakkında Sultan Abdülaziz (1861-1876)'e sunulan bir arz tezkeresinde, "iş bu İzmit demiryolunun imtiyaz tahtında olmayarak inşası, mülkçe ve devletçe bir numune-i muhassenat addolunacaktır" ibaresiyle dile getirilmişti.

Devleti, bilhassa Haydarpaşa-İzmit arasında bir demiryolu yapmaya sevk eden en önemli sebep, bu demiryolunun mevki olarak ileride yapılacak Anadolu demiryollarını İstanbul'a bağlayacak mühim bir vasıta olacağı fikriydi. Gerçekten de İzmit demiryolu, hemen bütün Osmanlı arşiv belgelerinde ve araştırma eserlerinde gelecekte yapımı tasarlanan Anadolu demiryollarının baş hattı olarak kabul ediliyordu. Demiryolunun yapımı sırasında bir layiha yazan fen memuru Mojel Bey de aynı fikirdeydi. 1872 yılında, Anadolu demiryolları baş mühendisliğine getirilen Wilhelm von Pressel'e göre, Haydarpaşa-İzmit demiryolu başlangıç olmak üzere tasarlanan bu Anadolu demiryolu gerçekleştiği takdirde, imparatorluğun yol yokluğundan kaynaklanan bir takım idari, askeri, sosyal ve ekonomik meseleleri ortadan kalkacaktı. Çünkü böyle bir demiryolu İstanbul'un uzak vilayetler üzerindeki nüfuzunu artıracak, merkezi yönetimi kuvvetlendirecekti. Ordunun lojistik imkânları artacak, memleketin savunması kolaylaşacaktı. Ayrıca dışa açılacak iç bölgelerde tarım, hayvancılık ve ormancılık gelişecek, ticaret ilerleyecekti. Bütün bunlar, devleti söz konusu projenin yapımı için harekete geçiren makro hedeflerdi.

İzmit demiryolunun ön keşif çalışmaları 1870 yılında başlatıldı. Nafia Nezareti tarafından görevlendirilen bir teknik heyet güzergâhın ilk keşfini yaptı. Bu keşfe göre, hat uzunluğu 75 km idi. Fakat kısa süre sonra bu keşfin bazı teknik olanaksızlıklar yüzünden

eksik yapıldığı anlaşıldı. Mojel Bey başkanlığında yeni bir keşif heyeti kurularak ikinci bir keşfiyat yapıldı. Maabir İdaresi'nce demiryolunun yapımına esas alınan ikinci keşfiyata göre ise hat uzunluğu 90 km idi. Bu keşfe dayanarak gerekli projeler hazırlandı. Sultan Abdülaziz'in 4 Ağustos 1871 tarihli iradesiyle demiryolunun yapımına başlandı. Toplam gelirlerinin %75'i dış borç ödemelerine giden ve artık dış borç alımına son veren devlet; inşaatı finanse etmek için iç borçlanmaya gitti. Demiryolu tahvilleri [eshamları] çıkararak, vilayetlerde satışa sundu. Fakat tahvil satışlarının yavaş gitmesi yüzünden meydana gelen finansman sıkıntısını önlemek için, Bank-ı Osmani ve İtibari-i Umumi-i Osmani'den %9 faizle toplam 300.000 Osmanlı lirası borç aldı. Böylece, yaklaşık olarak 450.000 Osmanlı lirası (10.150.000 frank) tutarındaki inşaat keşif bedelinin 2/3'si iç borçlanmayla karşılanmış oldu. Daha sonra bunlar, esham gelirleriyle ödenmeye çalışıldı. Ne var ki inşaata ait borçların bir kısmı 1880'li yıllara kadar sürüncemede kalmaktan kurtulamadı.

İnşaat sahası, demiryolu güzergâhının jeomorfolojik şartları esas alınarak belirlenen üç ana kısma ayrıldı. Her kısım, ayrı taşeronlara götürü olarak ihale edildi. Bunlardan I. Kısım: Haydarpaşa - Tuzla, II. Kısım: Tuzla - Tavşancıl, III. Kısım: Tavşancıl - İzmit idi. Her kısmın inşaat birim fiyatı da birbirinden farklıydı. Üçüncü kısmın İzmit tarafındaki 12 km'lik bölümü arazinin sarp ve kayalık olması yüzünden ihale edilemedi. Nafıa Nezareti, taşeronların almak istemedikleri bu bölümün toprak hafriyatını askerlere yaptırmayı kararlaştırdı.

Devlet taşeronlarla yaptığı mukavelelerle idari, teknik ve mali koşulları düzenlemişti. Bu konuda en dikkat çekici husus, devletin demiryolunu kendisi yapmakla "kilometre garantisi" ve "işletme imtiyazı" gibi bir takım ağır mükellefiyetler altına girmekten kurtulmuş olmasıydı. Mukavelede sözü edilen keşif ve kontroller yine Mojel Bey başkanlığında kurulan ve üyesinin çoğu yabancı olan bir teknik heyet tarafından yürütülmekteydi. İnşaatın sevk ve idaresi, tıpkı diğer devlet demiryolu yapma girişimi olan Mudanya - Bursa demiryolu inşaatında olduğu gibi birçoğu erkan-ı harbiye zabiti olan ikinci bir heyetin elindeydi. Hafriyat ve balast işleri bu şekilde yürütülürken, 7 Eylül 1871 tarihinde, demiryolunun ihtiyacı olan raylar ihaleye çıkarıldı. İhaleyi, demiryoluna ait lokomotif ve vagonların yapımını da yüklenen bir Belçika firması aldı. Bu firma aldığı ihaleyi belirlenen sürede gerçekleştirdi, ayrıca meydana gelen fiyat farklarını da almadı. Bab-ı Ali bu durumdan duyulan memnuniyetin bir ifadesi olarak, siparişleri teslim etmek üzere İstanbul'a gelen firma temsilcilerini birer mecidi nişanı ile ödüllendirdi. 5 Nisan 1872'de de 10.000 adet demiryolu traversi ihale edildi. Her kısımda yaklaşık olarak 1.500-2.000 işçi çalışmaktaydı.

İnşaat devam ederken Haydarpaşa'yla İzmit arasındaki sahillerde demiryolu inşaatına araç ve gereç sevkiyatını kolaylaştırmak amacıyla bazı iskeleler yapıldı. Bunlar Bostancıbaşı, Pendik, Eskihisar, Diliskelesi ve İzmit iskeleleriydi. Biri Haydarpaşa'da diğeri İzmit'te olmak üzere iki "ikinci sınıf" istasyon inşa edildi. Pendik istasyonu banliyö trenlerinin son durağıydı.

İnşaatın başlamasından on dört ay sonra, 4 Ekim 1872'de, yapımı tamamlanan I. Kısım / Haydarpaşa - Tuzla hattı yapılan bir törenle hizmete sokuldu. Diğer kısımlardaki çalışmalar, arazinin elverişsizliği yüzünden bir süre daha devam etti. Fakat buraların yapımı da imtiyaz yoluyla yaptırılan demiryollarının inşaat sürelerine göre çok daha kısa bir zamanda tamamlandı. Haydarpaşa-İzmit demiryolu, 3 Mayıs 1873 tarihinde İzmit'te, Sadrazam Rüştü Paşa'nın da hazır bulunduğu parlak bir törenle hizmete açıldı.

Demiryolunun inşaatını başarıyla tamamlayan devlet, işletme işini de kendisi yapmak istedi. Ne var ki bu konuda başarılı olamadı. Artan mali kriz, demiryolunun uzatılması işini tehlikeye düşürdü. Demiryoluna ait borçlar ödenemedi; biriken ödemeler alınan yeni borçlarla ödendi. Demiryolu işletmesi de devamlı zarar etti. İşletme sürekli zarar ettiği için hat ve trenlerin bakımı yapılamadı. Bu durum, demiryolunda can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürdü.

Demiryolu işletmesini yürütemeyeceğini anlayan devlet, 1880 yılında hattı yirmi yıllığına Mösyö Sfeelder - Hanson ve Ortakları adlı bir İngiliz kumpanyasına kiraladı. Kumpanya kira mukavelesi uyarınca bir Osmanlı Anonim Şirketi kurarak İzmit trenini işletmeye başladı. 1882 yılından itibaren hattı uzatarak yatırımını daha kârlı hâle getirmek için girişimlerde bulundu. Osmanlı hükümeti şirkete teklif ettiği yatırımları gerçekleştirecek yeterlilikte bulmayarak imtiyaz vermedi. Bu arada başka bazı şirketler de imtiyaz alma girişimlerinde bulundu. Bunlardan biri adına hareket eden, Düyun-ı Umumiye İdaresi müdürü ve Deutche Bank'ın desteğini de alan Prusyalı Alfred von Kaulla 1888 yılında Anadolu demiryolları imtiyazını almayı başardı. Devlet Haydarpaşa-İzmit demiryolu üzerindeki bütün haklarını 99 yıl süreyle Kaulla'nın temsil ettiği konsorsiyuma terk etti. Bu arada hâlen hattı işleten İngiliz yatırımcılar kira sözleşmesinde kendilerine tanınan imtiyaz önceliğinin ihlal edildiğini iddia ederek konuyu İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında bir diplomatik krize dönüştürmek istedi. Bab-ı Ali konuyu hem gazete ilanlarıyla İngiliz kamuoyuna hem de diplomatik temaslarla İngiltere hükümetine anlatarak kiracı şirketin girişimlerini etkisiz hale getirdi.

Kaulla'nın temsil ettiği konsorsiyum 24 Mart 1889 tarihinde, İstanbul'da Osmanlı Anadolu Demiryolu Şirketi'ni kurdu. Şirket hemen demiryolu hattını uzatmak için inşaata başladı. Demiryolu Haziran 1890'da Adapazarı'na, Mayıs 1891'de Bilecik'e ve nihayet Ocak 1893'te de Ankara'ya ulaştı. Şirketin bu başarısından pek memnun kalan Sultan II. Abdülhamid, hattın Bağdat'a kadar uzatılmasını istedi.

Halkın deyişiyle "İzmit Treni" 1889 yılından itibaren Alman sermayesiyle kurulan Osmanlı Anadolu Demiryolu Şirketi tarafından işletildi. Demiryolu yapımı ve işletmesi konusunda devrinin en ileri ülkele-

rinden Prusya'nın küresel stratejik planlarında kritik bir öneme sahip olan Berlin-Bağdat demiryolunun bir parçası olarak İzmit halkına modern ulaşım imkânı sundu. Lozan Barış Antlaşması ile çizilen yeni sınırlara göre Bağdat demiryolunun Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan bölümü, Atatürk döneminde millileştirildi. Bundan sonra İzmit Treni Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Taşımacılık A.Ş. tarafından işletildi.

Haydarpaşa-İzmit demiryolunun Türk modern ulaşım tarihi içindeki en önemli özelliği bizzat devlet tarafından inşa edilmesiydi. Bu yöntemin Hicaz demiryolu hariç daha fazla kullanılamaması, devletin içinde bulunduğu ağır mali koşullar nedeniyleydi. İkinci önemli özelliği Osmanlı Devleti'nin moratoryum ilan etmesinden (1875) iki yıl önce yapımı tamamlanan demiryolunun inşaatı sırasında halkın maddi ve manevi olarak devletin yanında yer aldığı ilk örnek olay olmasıydı. Üçüncü özellik ise Osmanlı halkının modern dünyadaki gelişmeleri yakından izlediğini, bunların ülkesine gelmesi için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu göstermesine zemin hazırlamasıydı.

KAYNAKÇA

Araştırma Eserleri: Blaisdell, Donald C. (1979). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi "Duyunuumumiyye"*, (Çeviren: Ali İhsah Dalkılıç), s. 28-29; Earle, Edward Mead (1972). *Bağdat Demiryolu Savaşı*. (Çev.: Kasım Yargıcı). İstanbul; Engelhard, Ed. (1328). *Türkiye ve Tanzimat*, (Çev. Ali Reşad), İstanbul; Imbert, Paul (1981). *Osmanlı İmparatorluğunda Yenileşme Hareketleri*. Çev: A. Cemgil). İstanbul; Issawi, Charles (1980). *Economic History of Turkey (1800-1914)*. Chicago; Karal, Enver Ziya (1983). *Osmanlı Tarihi*. Ankara; Morawitz, Charles (1978). *Türkiye Maliyesi*. (Derleyen: Maliye Tetkik Kurulu). Ankara; Orhonlu, Cengiz (1984). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Şehircilik ve Ulaşım Üzerine Araştırmalar*. Derleyen: Salih Özbaran. İzmir; Ortaylı, İlber (1983). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. İstanbul; Ortaylı, İlber (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul; Osman Ergin (1977). *Türk Maarif Tarihi, III-IV*. İstanbul; Öztürk, Cemil (1987). *Haydarpaşa - İzmit Hattı 1871-1873*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi; Öztürk, Cemil (1995). Tanzimat Devrinde Bir Devletçilik Teşebbüsü: Haydarpaşa – İzmit Demiryolu. *Çağını Yakalayan Osmanlı*. İstanbul, s. 271-297; Pamuk, Şevket (1984). *Osmanlı Ekonomisi ve Dünya Kapitalizmi (1870-1913)*. Ankara; Parvus Efendi (1977). *Türkiye'nin Mali Tutsaklığı*. (Yay.: M. Sencer). İstanbul; Quataert, Donald (1977). "Limited Revolition: The Impact of the Anatolian Railway of Turkish of Turkish Transportations and the Provisioning of Istanbul, 1890-1908." *Business History Reviev*, VI/2, 1977), pp. 143-144; Rathmann, Lothar (1982). *Berlin – Bağdat, Alman Emperyalizminin Türkiye'ye Girişi*. (Çev.: Ragıp Zarakolu). İstanbul; Suvla, Refii Şükrü (1940). "Tanzimat Devrinde İstikrazlar", *Tanzimat*, I, Ankara; Arşiv Belgeleri & Matbu Belgeler: BOA, İ.MM, İrade, Meclis-i Mahsus, 579; 845; 17009; 498; 1899; 17482; 164624; 17002; 164613; 17008; 3099; 22344; 1763; 3161; 37891; 38671; 37894; 42691; 4330; 43264; 43267; BOA, İ.MV, İrade, Meclis-i Vala, 18682; 186822; BOA, İ.HR, İrade, Hariciye, 9430; 153901-3; BOA, İ.DH, İrade, Dahiliye, 447062; 39252; 55564; 427141; 45329; 447061; 457282; 92476; 87496; BOA, İ.ŞD, İrade, Şurayı Devlet, 142; 3979; BOA, MMD, Maliyeden Müdevver Defterler, 12713; 22344; BOA, YT.SRME, Yıldız Tasnifi Sadaret Resmi Maruzat Evrakı, 3326, 1-3; 134; 392; 3761; Yıllıklar, Defterler, Resmî Gazeteler: Devlet Salnamesi, Dersaadet, 1290, Mukavelat Defteri , II, 229, Mecmua-i Mukavelat, IV, Dersaadet 1310, s. 579-589, Takvim-i Vakayı, 1416, 23 Recep 1288; 1472, 25 Muharrem 1289; 1407, 2 Recep 1288.

Cemil ÖZTÜRK

İZMİT TÜRBELERİ

Osmanlıdan günümüze sosyal ve dini yaşantıda türbeler ve evliya kültü önemli bir yer tutar. 5. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Osmanlı'ya gelen Horosan erenleri, Babailer, Kadiriler, Gaziler, Abdallar Anadolu'ya yayılarak tasavvuf ve tarikatları genişletmişlerdir. Bektaşilik, Kadirilik, Nakşilik, Mevlevilik, Bayramilik, Rıfailik ve Kalenderiler gibi farklı tasavvuf ve tarikat örgütleri vardır. Bu dinsel hareketler, dergâh ve tekke yapılarında, şeyh-müritler, erenler veya dervişleriyle kendi içinde özgün bir yapıya sahiptir. İzmit'te de kent merkezinden yukarı kesimlere doğru birçok dergâh ve tekke vardır. Kertil Tekke Sokağı, Hüdayi, Bayrami ve Rıfai tekkeleri bunlardan bazılarıdır. Ancak bu yapılar Cumhuriyet döneminde kaldırılmıştır. Buna nazaran sosyal hayatta türbe ve evliyaların yatırlarından umulan mistik inanç devam etmiştir. Ulu görülen zatlar dinsel anlamda ruhani kabul edilir ve insanüstü nitelikler yüklenir. Eski Türk geleneklerinden gelen bu ululama kültü İslami çerçevede de yerini alır. Evliya ya da din âlimlerinin mezarları olan türbelere gidilerek adak adanması, bez, çaput bağlanması ritüeli, kişilerin hayatlarındaki isteklerini, söz konusu veli ya da âlimlerin karşılayabilecek güçte oldukları inancı ile yapılır. İzmit'te de bu gelenek söz konusudur. Bununla birlikte İzmit içinde bir köy kuran ya da savaşta şehit olanlara da vefat ettiğinde türbe yapılmıştır. Fransız elçisi Vita Cuinet, 19. yüzyılda İzmit'te on yedi türbe olduğunu tespit etmiştir. Ancak, tespit edilen türbe sayısı fazla olmakla birlikte bazılarının yeri Bağçeşme'ye nakledilmiştir.

Ese Molla Dede Türbesi

17. yüzyılda yaşamış Osmanlı tasavvufçularından olan Ese Molla Dede'nin gömülü olduğu türbe, İzmit'in en yüksek tepesi olan Orhan Mahallesi, Aydınlık Sokak'ta Ese Dede Parkı'ndadır. Türbenin kitabesinde Abdullah Es-Seyyid Merhum ve Mağfur Ese Molla Dede ruhuna Fatiha 1182(1769) yazmaktadır.

Seyyid Ahmet Türbesi (Keçeci Baba)

16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim döneminde Amasya Karapınar'dan göç eden Karabıyıkoğullarından Mustafa ve Tokat, Keçeciler köyünden Seyyid Ahmet tarafından İzmit'te Balören köyü kuruldu. Seyyid Ahmet'in babası Hoca Mahmut Veli, Horasan erenlerinden ve Ahi liderlerindendir. Horasan'dan Anadolu'ya göç ederek Tokat'ın Erbaa ilçesinde Keçeci köyünü kurdu. Anadolu Selçuklusunun son ahilerinden olan Keçeci Baba, keçe ustasıdır, aynı zamanda Hacı Bektaşi Veli'nin amcası olduğu söylenir. Keçecibaba'nın oğlu Seyit Ahmet İzmit Balören'de vefat ettiğinde adına türbe yapıldı. Alevi Türkmenlerinden oluşan köy, daha sonra Adana, Muş, Bingöl, Dersim, Bingöl, Çorum, Eskişehir ve Kandıra'dan göçlerle bugünkü hâlini almıştır. Köy halkı, Sultan Söylemez, Kaygusuz Abdal ve Pir Sultan Alevi Ocakları'na bağlıdır.

Şeyh Numan Efendi Türbesi (Himmetzade)

Osmanlı döneminde İzmit'teki önemli tekkelerden birisi olan İzmit Numâniye (Kadiri) Tekkesi'nin mensuplarından Şeyh Numan Efendi'nin 1812 yılında defnedildiği türbedir. Türbe, Veli Ahmet Mahallesi'nde Veli Ahmet Sokağı'nda (Himmetzade) çarşı içinde bulunmaktadır. Üstü açık olan türbenin parmaklıkları yeşile boyanmış, toprak üzerinde mermer bir platform ile yükseltilmiştir. Numan Efendi'nin kitabesi uzun olup şeyhi olan Abdülkadir-i Geylani'ye atıfta bulunulmuştur. Sol tarafta ise, kitabesinde Tevfikzade Mehmet Said Efendi'nin kerimesi Hürmüs Hanım yazan bir mezar daha vardır. Bununla birlikte Şeyh Numan Türbesi restore edilmeden önce, aynı mevki için Osmanlı dönemi belediye paftalarında "Veli Hoca", *Kocaeli Kent Kültürü Envanteri* kitabında ise "Veli Ahmet Türbesi" olarak geçmektedir.

Şeyh Numan Efendi Türbesi

Nebi Hoca Türbesi

Rum asıllı olduğu bilinen Nebi Hoca İzmit'e gelerek burada Nebihoca köyünü kurdu. Osmanlı kaynaklarında (H. 1261) 1840'lı yıllarda oluşturulan temettuat defterlerinde köy ismi "Benlihoca" diye geçmektedir. Nebi Hoca köyün kurucusu olduğu için adına türbe yapıldı. Türbe 2014 yılında restore edildi.

Gökçeören Türbesi

İzmit Üçgaziler köyünde Gökçeören Mahallesi'nde bulunan türbe, köyün ilk kurucularından birinin kabrine ait olduğu rivayetler arasındadır. Köye hâkim bir yamaçta bulunan türbenin kubbesi imitasyon varak detaylar ile süslenerek granit ve traverten ile kaplandı.

Uzun Hasan Türbesi

İzmit merkeze yaklaşık 30 kilometre uzaklıkta, 17. yüzyıl başlarında Eğin (Kemaliye) göçmenleri tarafından Haskal ismiyle kurulmuş bir köyde bulunan Uzun Hasan'ın gömülü olduğu türbedir. Uzun Hasan, Orhan Gazi'nin akıncılarından olup Rumeli'nin fethinde şehit düşmüştür. Köyün önemi Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk meslek okulunun burada kurulduğu rivayetinden gelir. Köyün sonraki dönemlerde Haskal olan adı, yaptığı işler ve ödediği vergiler nedeniyle mecidiye nişanı almasıyla, Sultan Hamit'e jest olarak "Mecidiye"ye dönüşmüştür.

Elif Ana Türbesi

18. yüzyılda, Tokat, Dinar, Eskişehir, Sivas, Çorum ve Amasya'dan gelenlerden kurulan çoğu Alevi-Türkmen yerleşimli Bayraktar köyünde Anadolu ermiş kadınlarından Elif Ana'nın gömülü olduğu türbedir.

Karacaahmet Türbesi

İzmit Alacamescit Sokak'ta demir parmaklıklarla çevrili olan türbenin herhangi bir kitabesi yoktur. Osmanlıya hizmet eden bir isim adına yapılmış olduğu öngörülmektedir. Bununla birlikte Kocaeli ve çevresinde Karaca Ahmet adı Orhan Gazi dönemine kadar gider. Karaca Ahmet, Horasan erenlerindendir ve Anadolu illerinde önemli hizmetleri olmuştur. Bursa'nın fethine katılmıştır. Orhan Gazi vakıf yapıları içerisinde İznik'te adına zaviye yaptırılmıştır. Sonraki yüzyıllarda Anadolu'nun çeşitli yerlerinde adına zaviye ve türbe inşa edilmiştir. Bu zaviyeler çoğunlukla müridleri tarafından yaptırılmıştır. Nitekim 16. yüzyılda İzmit sancağına bağlı İznik'te Karacaahmet adına yapılan bir zaviye kaydı vardır. İzmit'teki Karaca Ahmet Türbesi de bu neviden sayılabilir. Nitekim tescil kaydında "Karaca Ahmet Vakfı" adı geçmektedir.

Gazi Baba Türbesi

Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Caddesi çevresinde bulunan türbe, etrafındaki mezarlıklarla birlikte Bağçeşme'ye nakledilmiştir. Gazi Türkistani Baba, Orhan Gazi döneminde İzmit'in fethinde önemli hizmetleri olan bir zat olarak kabul edilir. İzmit'te adına zaviye yapılmıştır.

Hacı Ahmet Efendi Hoca Türbesi

Orhan Mahallesi'nde Bağçeşme Mezarlığı yanındaki caminin hatibi olan Hoca Ahmet'in türbesidir. Müezzin iken ermiş olduğu rivayet edilmektedir.

Nakşibendi Dergâhı ve Türbesi

Orhan Mahallesi'nde olduğu öngörülen türbenin adı, sadece tarihi kayıtlarda geçmektedir.

Paşalı Türbesi

(Emirhan) Sofuoğlu köyünde bulunur.

Bunlardan başka, Ömer Ağa Mahallesi'nde, Abdullah Baba Türbesi, Hacı Hürrem Mahallesi'nde Hacı Kasım Türbesi, İstasyon Mahallesi'nde Arap Türbesi ile Bayram Paşa, Yumurtacı, Deve Bağırtan, Hacı Hasan Baba, Veli Baba Himmetzade türbeleri vardır. Ayrıca Kozluk, Bac Camii karşısı ve Yukarı Pazar Mektebi civarında da türbeler vardır.

Cami Hazireleri

İzmit mezarlıkları içine cami yapılarının yanındaki hazireleri de ekleyebiliriz. Osmanlı döneminde

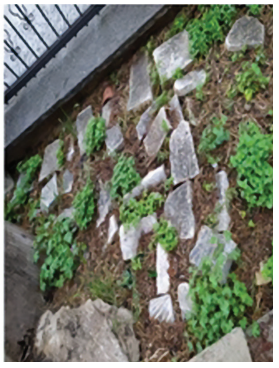

Yumurtacı Cami Haziresi

mezarlıklar kent çıkışı ya da yüksek yerlerde olduğu gibi şehir ile iç içe geçmiştir. İzmit'te de aynı şekilde cami hazireleri vardı. Bu hazirelere cami imamları, seyyidler ve önemli isimler gömülmüştür. Örneğin İzmit sancağı mutasarrıflarından Mehmet Vahid Paşa, Pertev Paşa (Yeni Cuma) Camii Haziresi'ne, Sırrı Paşa ise Fevziye Camii Haziresi'ne defnedilmiş, 1940'lı yıllarda Namazgâh Şehitliği'ne nakledilmiştir. Bu iki cami dışında Orhan, Hüseyin Paşa camileri ile Hacı Ahmet, Kertil ve Yumurtacı Camii vb. yapılarda da hazire vardır.

Orhan Cami Haziresi'nden genel görünüm

Pertev Paşa Cami Haziresi, İzmit Mutasarrıfı Mehmet Vahit Paşa'nın mezar taşı

KAYNAKÇA

Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte İzmit ve İzmit Tarihinde Bir Eşraf Ailesi Soydanlar*, Seçil Yay., İstanbul, 2011, s. 141; *Annuuire Oriantel du Commerce de l'ndustrie de l'administration et de la magistrature*, Edtr: Raphael C. Cervati, Cervati Press, 1894, s. 829; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Avni Öztüre Yay., İstanbul, 1981, s. XI-XXIX, 203; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Dönemi'nde Kocaeli 1950-1960*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Danş: Enis, Şahin Sakarya Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Sakarya, 2016,, s. 122-125; Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi*, C. I, Çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002, s. 107, 109, 116; Engin Ürkmez, İzmit'te Eski Türk Eserleri, KBB, Kültür Yay., Kocaeli, 2007, s. 27, 194-196, 198; Fahri Maden, "Keçeci Baba Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşi Veli Araştırmaları Dergisi*, 2014, 0/71, s. 147-169; Feyzullah Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulübü Yay., Kocaeli, 2008, s. 180, 187, 192-194, 197, 273; Feyzullah Yavuz Ulugün, "Tarih Boyunca İzmit Mezarlıkları", Osman Nuri Cebe, İzmit Mezar Kitabeleri, İzmit Rotary Kulübü Yay., Kocaeli, 2016, s. 141-176; Hilmi Ziya Ülken, *Türk Tefekkür Tarihi*, YKY., İstanbul, 2014, s. 307; Hüseyin Sami Öztürk, Ezgi Demirhan Öztürk, "Nikomedeia'dan Yeni Yeni Yazıtlar", *Orhan Gazi ve Kocaeli Tarih-Kültürü Sempozyumu V*., 9-11 Mart 2018, Kocaeli, Sempozyum Bildirileri, s. 135-136; İbrahim Şirin, "Batılı Seyyahların İzleniminde Sufiler", *Sufi Araştırmaları*, Sayı: 5, s. 21-45; *Sübeyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında Kocaeli*, Yay. Haz. Ahmet Nezih Galitekin, KBB Yay., İstanbul, 2010, s. 219; James Baillie Fraser, *A Winter's Journey (Tatar), from Constantinapol to Tabran, With Traves Through Varios Parts of Persia V*, C. I, London, 1838, s. 182-184; *Kocaeli Kültür Envanteri*, KBB., Kültür Yay., Kocaeli, 2011, s. 76-89; *Kocaeli İl* Yıllığı, 1967, s. 166; Mehmet Kaya, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaili) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskan Siyaseti", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26/41, 2007, s. 59-81; Nezih Fıratlı, İzmit Tarihi ve Eski Eserleri Rehberi, İstanbul, 1959, s. 21; Nihat Durak, "Fevziye Camii", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler*, Aralık, 1999, Sayı: 31-32, s. 5; Ogier Ghislain de Busbecq, *Kanuni Dönemi'nde Avrupalı Bir Elçinin Gözlemleri, (1555-1560)*, Çev. Derin Türkömer, İş Bankası Yay., İstanbul, 2005, s. 46; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Haz. Atilla Oral, Demkar Yay., 2007, s. 545; Vedat Turgut, "Orhan Gazi ve Dönemi Vakıfları", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu V, 9-11 Mart 2018, Kocaeli, Bildiri Kitabı*, KBB., Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Yay., 2019, Kocaeli, s. 391-472; https://kocaelikitabeleri.wordpress. com/category/huseyin-pasa-camii-haziresi-20/; https://kocaelikitabeleri.wordpress. com/category/yeni-cuma-pertev-pasa-camii-haziresi-3/; https://www.kocaelidebugun.com/tag/izmit-numaniye-tekkesi; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1379297/bayraktar-koyunde-hidirellez-coskusu; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/uc-tepeler-tumulusu---zmit; https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/uzun-hasan-turbesi-icin-proje-hazirlaniyor-10434080; https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/2.3.11410.pdf; https://nisanyanmap.com/?y=&t=%C4%B0zmit&u=1&ua=0; http://www.kocaelimeydan.com/gundem/taskopru-koyleri-ilgi-bekliyor-h29694.html; https://mezarlik.kocaeli.bel.tr/

Ayşegül YILMAZ

İZMİT ULUSLARARASI KISA FİLM FESTİVALİ (IISFF)

İzmit Uluslararası Kısa Film Yarışması

Özellikle gençlerin sanatsal duyarlılıklarının gelişimine katkıda bulunmayı ve amatör ya da profesyonel kısa film yönetmeni ve yapımcılarının üretmiş oldukları filmleri sanatseverlerle buluşturarak keyifle izlenen bir kısa film festivali geleneği oluşturmak hedeflenmektedir. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali (IISFF)'nin tohumları 2014 yılında Art Nicomedia Kültür Sanat Derneği tarafından, yerel yönetmenleri kapsayan içerikte "Art Nicomedia Kısa Film Günleri" ile başlamıştır. 2 sene yerel olarak düzenlenen festival 2016 ve 2017 yıllarında ulusal bazda düzenlenmiştir. 2018 yılından bu yana ise uluslararası olarak düzenlenmektedir. 17 Ağustos depremi ile ilgili farkındalık yaratmayı ve İzmit'in uluslararası alanda adının duyulmasına katkı sağlamayı hedefleyen "1. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali"ne 5 kıtadan, 32 ülkeden, 23 farklı dilde, 8 deprem temalı, 18 animasyon, 32 belgesel, 73 kurmaca, 5 deneysel, toplam 136 film başvurusu yapılmıştır.

1. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali'nde Ödül Kazanan Filmler ve Yönetmenleri

En İyi Genç Film Yapımcısı Ödülü (deprem temalı): *Sesimi Duy Küçük Çocuk*, Zafer Yetik, Türkiye; En İyi Belgesel Film Ödülü: Aktör, Çağatay Çelikbaş, Türkiye; İyi Kurmaca/Animasyon Film Ödülü: *Kapan*, Korhan Günay, Türkiye; İzmit Belediyesi Özel Ödülü: *Sen Voleybol Musun?!*, Mohammad Bakhshi, İran: Art Nicomedia Özel Ödülü: *Preghiera*, Davide Cavuti, İtalya.

2019 yılında; İzmit'te "Sanat ve Sanayi" temasıyla düzenlenen 2. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali'ne 5 kıtadan ve 30 farklı ülkeden toplam 548 film başvurusu yapılmıştır.

2. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali'nde Ödül Kazanan Filmler ve Yönetmenleri

Uluslararası Yarışma Bölümü, En İyi Kurmaca Film: Gazanfer Biricik, *GAB*, France, Best Fiction, International Competition; Uluslararası Yarışma Bölümü, En İyi Belgesel Film: Marco Rimondi, *L'Eroico*, Italy, Best Documentary, International Competition; Uluslararası Yarışma Bölümü, En İyi Animasyon/Deneysel Film: Erfan Parsapour, *The Incomplete*, Iran, 00:07:00, Best Animation/Experimental, International Competition; Art Nicomedia Özel Ödülü: Anthony Merchak, *My Destiny, Their Call*, Lebanon, Best Fiction, International Competition.

2020 yılında, 6 kıtadan, 59 farklı ülkeden ve 35 farklı dilde 501 filmin başvurduğu 3. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali pandemi nedeniyle online olarak düzenlenmiştir.

3. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali'nde Ödül Kazanan Filmler ve Yönetmenleri

Uluslararası Yarışma, En İyi Kurmaca Film: Iuliapuica, *The Sofa*, Moldova; Uluslararası Yarışma, En İyi Belgesel Film: Stefanod'antuono, *Brunougioli, Handbook Of Movie Theaters' History*, İtalya; Uluslararası Yarışma, En İyi Animasyon/Deneysel Film: Santiago Aguilera, Gabrielmonreal, *The Boy and The Mountain*, Şili; Uluslararası Yarışma, En İyi Festival Temalı Film: Taha Ovacı, *Strength Among Us*, Türkiye.

2021 yılında pandemi temasıyla düzenlenen 4. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali'nde 6 kıtadan 62 farklı ülkeden 24 farklı dilde toplam 510 film başvurusu yapılmıştır.

4. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali Ana Jüri Üyeleri

Roger Worrod: Yönetmen, Senarist, Seslendirmeci, İsviçre (jüri başkanı); Elena Romanato: Gazeteci, Editör, İtalya; Ovidiu Dumitrana: Yapımcı, Medya Uzmanı, Romanya; Darko Kovic: Medya Tanıtım Tasarımcısı, Sırbistan; Akın Ülkü Sevinç: Art Nicomedia Kültür Sanat Derneği Başkanı, Türkiye; Elif Edes Tapan: TV Programcısı, Yazar, Türkiye; Korhan Günay: Yapımcı, Yönetmen, Türkiye; Haluk Arda Oskay: Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Bölüm Başkanı, Türkiye; Engin Benli: Aktör, Türkiye.

5. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali Ön Jüri Üyeleri

Gazanfer Biricik: Yönetmen, Fransa; Anthony Merchak: Yönetmen, Lübnan; Erfan Parsapour: Yönetmen, İran; Iulia Puica: Yönetmen, Moldova; Taha Ovacı: Yönetmen, Türkiye; Çağatay Çelikbaş: Yönetmen, Türkiye; Hüseyin Urçuk: Yönetmen, Türkiye; Onur Doğan: Yönetmen, Türkiye; Ayça Seymenoğlu: Yönetmen, Türkiye; Alp Özkardeş: Yönetmen, Türkiye; Meral Özdemir: Yönetmen, Türkiye; Turan Kubulay: Yönetmen, Türkiye; Umut Evirgen: Yönetmen, Türkiye; Orhan Umut Gökçek: Yönetmen, Türkiye; Umut Alaz Kökçü: Yönetmen, Türkiye.

6. İzmit Uluslararası Kısa Film Festivali Elçileri

Eva Dekanovská: TV Kanalı Sahibi, Yapımcı, Slovakya; Stela Jovanovic: Gazeteci, Yapımcı, Sırbistan; Éva Tétényi: Sanatçı, Macaristan; Anita Sarno: Uluslararası Proje Müdürü, İtalya.

KAYNAKÇA

http://www.artnicomedia.org.tr (Erişim tarihi 14.09.2021); http://www.izmitisff.org/ (Erişim tarihi 14.09.2021); Art Nicomedia Yönetim Kurulu Başkanı Akın Ülkü SEVİNÇ'le Kişisel Görüşme.

Haluk Arda OSKAY

İZMİT-EREĞLİ DEMİRYOLU PROJESİ

Osmanlı Döneminde Gerçekleşmeyen Bir Proje

Ereğli ve civarında zengin kömür madeninin olduğu 1820'li tarihlerden itibaren Osmanlı yetkilileri tarafından bilinmekteydi. Osmanlı Devleti'nde sanayinin gelişmesiyle birlikte Ereğli kömür madenine duyulan ihtiyaç artmış ve 1841 yılında kurulan Ereğli Kömür Madeni Şirketi ile modern usuller kullanılarak havzadan daha fazla kömür madeni çıkarılmaya başlanmıştır. Ereğli'den kömür daha çok denizyolu ile İstanbul'a taşınmaktaydı. Havzadan çıkarılan kömürün artması nedeniyle nakliyenin daha işlevsel yapılması için Ereğli ve Zonguldak limanları genişletilmiştir.

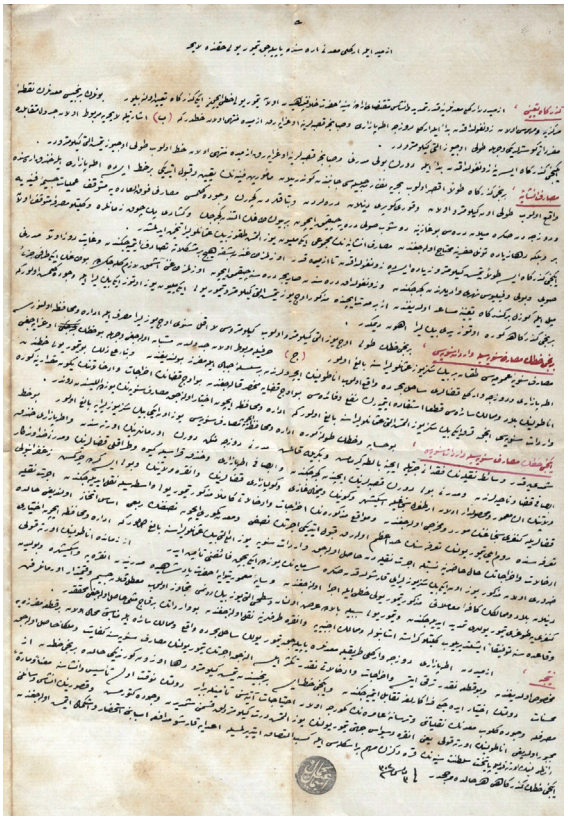

Bolu mutasarrıfı İsmail Bey'in İzmit-Ereğli demiryolu hakkındaki raporu

Zamanla deniz yolu ile yapılan kömür nakliyatının yeterli gelmemeye başlaması ve savaş zamanlarında deniz yolunun güvenli olmaması Osmanlı yetkililerini diğer nakliyat alternatiflerine itmiştir. Özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rus donanmasının Ereğli kömür havzasını abluka altına alması ve kömür taşıyan Türk gemileri batırmaları, güvenlik meselesini gün yüzüne çıkarmıştır. Bu nedenle Osmanlı-Rus Savaşı bittikten sonra Ereğli kömürlerinin demiryolu ile nakledilmesi meselesi Osmanlı devlet adamlarının gündemine girmiştir.

Bölgeyi ana demiryolu hattı olan İstanbul-Ankara hattına bağlama yolunda ilk önemli adım, yeni keşfedilen Bolu'daki kömür madenlerinin nakliyatı için 1878 yılında General Lecocq tarafından ortaya atılan Bolu-İzmit demiryolu projesiydi. Lecocq'a göre bu proje ile savaş zamanında hem donanma hem de İstanbul için gerekli olan kömür daha güvenli ve kolay tedarik edilebilecekti. Ancak bu teşebbüs çeşitli nedenlerle sonuçsuz kalmıştır.

II. Abdülhamid'in 1885 yılında İzmit-Ereğli demiryolu hattının yapım çalışmaları için bir irade yayınlanması yeniden gözlerin bu hatta çevrilmesine neden olmuştur. Bu irade üzerine İzmit-Ereğli demiryolu hattının güzergâhının ve inşaat masraflarının belirlenmesi için Aralık 1885'de bir keşif komisyonu oluşturuldu. Kısa sürede bölgedeki çalışmalarını tamamlayan komisyon detaylı bir rapor hazırlayarak hat için biri sahilden ve diğer ikisi de iç kısımdan olmak üzere üç ayrı güzergâh belirlemiştir. Komisyon uzunluğu 250 km olan İzmit-Adapazarı-Hendek-Düzce-Ereğli güzergâhının maliyetinin diğerlerine göre daha az olması nedeniyle bu hattın yapımını tavsiye etmiştir.

Komisyonun dışında Bolu mutasarrıfı İsmail Bey de İzmit-Ereğli demiryolu hattı konusunda 15 Mayıs 1886 tarihinde bir rapor hazırlamıştır. Mutasarrıf Bey'in raporunun komisyonun hazırladığı rapora göre daha detaylı ve daha sistemli olması göz çarpmaktadır. Mutasarrıf İsmail Bey raporunda iki güzergâh belirlemiştir. İlk güzergâh komisyonun tavsiye ettiği güzergâh, ikincisi ise İzmit-Sapanca-Mudurnu-Bolu-Devrek-Zonguldak güzergâhıdır. İsmail Bey ikinci güzergâhın inşa edilmesi gerekliliğini detaylı bir şekilde gerekçelendirmişti. Aslında bu durum aynı zamanda Osmanlı mülki idarecilerin ne kadar donanımlı olduklarını da ortaya koymaktadır.

İzmit-Ereğli hattının yapımı için 1885-1886 yıllarındaki bu teşebbüsler de bir neticeye varamamıştır. 1890 yılında bu kez Osmanlı Devleti Fenerler Müdürü Mösyö Bernard Camille Collas ve Üsküdar mutasarrıfı Bahri Paşa, Bolu ve Ereğli'ye kadar uzanan bir demiryolu hattı için Osmanlı hükümetine imtiyaz teklifinde bulunmuşlardı. Mösyö Collas ve Bahri Paşa Anadolu demiryolları kapsamında 36 maddelik bir şartname ve 31 maddelik mukavelename hazırladılar. Buna göre Üsküdar'dan Bulgurlu'ya ve oradan Haydarpaşa'ya kadar mecburi, Bulgurlu'dan Bolu ve Ereğli'ye kadar ihtiyari bir demiryolu hattı inşa edilecekti. Ancak Mösyö Collas ve Bahri Paşa'nın bu teklifi de Osmanlı devlet adamları tarafından kabul edilmemişti.

II. Abdülhamid, İzmit-Adapazarı-Ereğli demiryolu hattının bu kez Alman sermayeli Anadolu Demiryolları Şirketi tarafından yapılmasını istemişti. Bu istek üzerine Osmanlı yetkililerinin bu şirketin temsilcileriyle yaptıkları görüşmeler olumlu geçmiş ve bu hattın yapımı şirketin imtiyazında olan Eskişehir-Konya Demiryolu hattının 15 Şubat 1893 tarihli mukavelenamesinin 36. maddesine eklenmişti. Ancak artık İzmit-Adapazarı (Arifiye) hattı yapıldığından yeni güzergâh Adapazarı-Düzce-Ereğli istikametinde olacaktı. Osmanlı yetkilileri, özellikle de II. Abdülhamit'in ısrarlarına rağmen XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bu hattın sadece ön keşif çalışmalarının bir kısmı yapılabilmişti.

İzmit-Adapazarı-Ereğli demiryolu hattı için en önemli dönüm noktalarından biri, Osmanlı Devleti tarafından Anadolu Demiryolları Şirketi'ne Bağdat demiryolları imtiyazının 1899 yılında verilmesi olmuştu. Çünkü bu tarih itibariyle artık işin içine Rusya da girmiş, Rusya'nın İstanbul elçisi İvan A. Zinoviev, 10 Şubat 1900 tarihinde hariciye nazırı Tevfik Paşa'ya Karadeniz demiryolları ile alakalı bir anlaşma taslağı sunmuştu. Buna göre Ruslar Karadeniz kıyılarından iç taraflara doğru yapılması düşünülen demiryollarının inşasında önceliğin kendi şirketlerine verilmesini ve Türklerin Karadeniz kıyılarında kendi başlarına demiryolu yapmamalarını talep etmekteydiler. Türk devlet yetkilileri bu isteklere boyun eğmek zorunda kaldılar. İzmit-Adapazarı-Ereğli hattı görünürde Rusların işaret ettiği hatlar arasına girmese de bu tarihten

itibaren hattın yapımı hususunda herhangi bir ilerleme sağlanamamıştır.

II. Meşrutiyet ile birlikte donanmanın tekrar işlevsel hâle gelmesiyle, donanmaya ait gemilerin kömür ihtiyacının artması üzerine Adapazarı-Ereğli demiryolu hattının yapımı 1910 yılında Bahriye Nezareti tarafından yeniden gündeme getirilmişti. Osmanlı devlet erkânı Anadolu Demiryolu Şirketi üzerinde bu hattın yapımını planlarına dâhil etmesi için yeniden baskı kurmaya başlamıştı. Bunun dışında Bolu mutasarrıflığı, Bolu eşrafı gibi yerel makamlar 1911 yılı içerisinde birçok defa Osmanlı yetkililerine bu hattın yapımı için başvurularda bulunmuşlardı. Osmanlı hükümetinin, yerel makamların başvurularına detaylı ve ikna edici bilgiler vermeye çalışmasının altının çizilmesi gereklidir. Adapazarı-Ereğli demiryolu hattı projesi Meclis-i Mebusan'da da gündeme gelmesine rağmen, Trablusgarp ve Balkan Savaşları bu projenin tekrar gündemden düşmesine neden olmuştu.

I. Dünya Savaşı'nın hemen başından itibaren Ruslar, Ereğli kömür madenlerini yine abluka altına almaya ve kömür nakliyatı yapan Türk gemilerini batırmaya başlamışlardı. Osmanlı devlet adamları da deniz yoluna göre daha güvenli olan İzmit-Adapazarı-Ereğli demiryolu hattının özellikle savaş zamanlarında önemini bir kez daha hatırlamışlardı. Bu nedenle hattın yapımı tekrar gündeme gelmişti. Ancak Harbiye Nezareti'nin ısrarına rağmen savaş ortamı gerekçesiyle Anadolu Demiryolu Şirketi hattı inşa edemeyeceğini ilan etmişti. Bunun üzerine Enver Paşa'nın direktifiyle bu şirket ile bu hattın yapımı konusunda imzalanan mukavelename feshedilme noktasına gelmiş ve şirketle ipler kopmuştur. Ancak bu sırada 1917 yılındaki ihtilaller nedeniyle Rusya'nın savaştan çekilmesi Türk yetkililerini rahatlatmıştı. Çünkü Rus donanması Ereğli kömür madenlerini ve bu madenlerden deniz yolu ile kömür nakliyatı üzerindeki baskısını sonlandırmıştı. Böylece İzmit-Adapazarı-Ereğli hattı Türk yetkililerinin gözünden yeniden düşmüştü.

Cumhuriyet döneminde Ereğli madenlerini İzmit-Ankara hattına bağlayacak bir demiryolu hattı inşa edilmese de, 13 Aralık 1925 tarihinde Ankara-Ereğli demiryolu hattı ile ilgili bir yasa çıkarılarak Ereğli'nin Ankara-Sivas demiryolu hattındaki Irmak İstasyonu'na bağlanması hedeflenmiştir. Irmak-Çankırı-Çerkeş-Karabük-Filyos-Zonguldak-Kozlu güzergâhını takip eden bu hattın inşasına 1927 yılında başlanmış ancak 1945 yılında bitirilebilmiştir.

Son olarak, İzmit-Ereğli demiryolu projesi, Osmanlı yetkililerinin bütün çabalarına rağmen gerçekleşemese de Ankara-Ereğli hattı Cumhuriyet döneminde yapılmış ve böylece Ereğli madenlerinin nakliyatı artık demiryolu ile yapılmaya başlanmıştır.

KAYNAKÇA

BAO, BEO (Bab-ı Âli Evrak Odası), 3778/ 283309; BOA, BEO, 4464/ 334795; BOA, DH.İD (Dahiliye Nezareti İdare), 4-1/ 22; BOA, ŞD (*Şura*-yı Devlet), 2416/ 59; BOA, Y.A.HUS (Yıldız Hususi Maruzat), 240/ 32; BOA, Y.PRK.ASK (Yıldız Perakende Evrakı Askerî Maruzat), 34/55; *Kömüre Giden Demiryolu*, Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı, Proje Raporu, Ankara 2017; Mustafa Sarı, Cengiz Keskin "İzmit-Ereğli Demiryolu Projesi Meselesi", *Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI*, Kocaeli, 2020, ss. 307-332; Oğuz Polatel, "19. Yüzyıldan Günümüze Gerçekleştirilemeyen Bir Proje İzmit-Karadeniz Ereğli Demiryolu", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri*, c. II, Kocaeli 2008, ss. 886-908.

Mustafa SARI

İZMİT / İZNİKMİD MENZİLİ

Osmanlı Devletinde Resmi Ulaşım ve Haberleşme Ağı İzmit Hattı

Menzil sistemi 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'nin resmi ulaşım ve haberleşme ağını ifade eder. Osmanlı Devleti'nde haberleşme erken dönemde ulaklara tanınan bazı hak ve ayrıcalıklarla gerçekleşirdi. Osmanlı ulaşım ve haberleşme sistemi "Anadolu cânibi"nde ve "Rumeli cânibi"nde "kol" tabir edilen ana yollar ile bunlar arasında beldeleri birbirine bağlayan ikincil yollarla bir ağ oluşturuyordu. Her iki tarafta da bu ana kollar "sağ, orta ve sol" olarak adlandırılan üçlü bir yapıya sahipti ve bu kolların her biri "Memâlik-i mahrûse"nin en uç noktasına kadar uzanıyordu. Menziller bu yol ağlarının üzerindeydi.

Menzil sistemi gelmeden önce aynı yol ağı kullanılarak ulaşım ve iletişim sağlanırdı. Merkezden sancak ve eyaletlere haber taşıyacak ulağa "ulak hükmü" verilirdi. Ulak elindeki hüküm sayesinde tebaanın elindeki ata el koyma hakkına sahip olurdu. Sistem, "at değiştirme" esasına dayanırdı. At yorulunca ulak aynı hüküm belgesi ile tebaadan başka birinin atını alabiliyordu. Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) vezirlerinden Lütfü Paşa zamanında haberleşme sisteminde yeni düzenlemelere gidildi. Tebaanın üstündeki yük kaldırıldı. At değişimi bundan sonra yol güzergâhı üzerinde belirli noktalarda oluşturulan menziller aracılığıyla sağlandı. "Avarız mukabili" yani bazı vergi muafiyeti ile istihdam edilmiş menzilciler, menzillerde dinlenmiş atı hazır bulundurdu. Gelecek ulağa yatacak yer ve yeme içme imkânı sağladı. Yeni sistemle elinde ulak hükmü olan görevli tebaadan değil, menzilcilerden at temin etmeye başladı. Ulağa "sürücü" adı verilen bir görevli diğer menzile kadar eşlik etti. Ulak, bir sonraki menzilden dinlenmiş ata binip yoluna devam ederken, sürücü yorulan atı dinlendirip, atı ait olduğu menzile geri getirdi. Lütfü Paşa'nın geliştirdiği sistem, 17. yüzyılın sonlarına kadar devam etti. 1697 yılında menziller yeni bir organizasyona tabi tutuldu. Menzilcilerin lehine gelişmeler oldu. Yeni düzenlemede ulaklara "inâm hükmü" verildi. Hükme göre menzilciler yine ulağa at temin edecekti. Ancak atın hizmet verdiği saat başına on sağ akçe ücret alacaklardı. Yani ulak, atı menzilciden kiralayacaktı. İnâm hükmünde ulağın nereye, gizli değilse hangi hizmetle ve ne kadar at alabileceği bilgileri yer alırdı. Ulak ihtiyacından fazla at talep edemeyecekti. Menzilcilerin vergi muafiyeti devam edecekti. Bunun yanında ulak, yemek için düşük de olsa ödeme yapacaktı. Bu usul menzilcileri biraz rahatlattı. Fakat bir süre sonra gerek menzilcilerin ve gerekse ulakların suiistimalleri

ile sistemde bozukluklar başgösterdi. Sistem 1829'da posta teşkilatı kuruluncaya kadar küçük değişimlerle devam etti.

Kocaeli livası payitaht İstanbul'a olan yakınlığı vesilesiyle Anadolu'ya açılan kolların başlangıcını oluşturmaktaydı. 16. ve 17. yüzyılda Kocaeli livası İznikmid, Şile, Kandıra, Yoros, Yalakabad, Gebze, Ada ve İznik kazalarından oluşuyordu. Bazı tahrir kayıtlarına (1522-1523) Görele de dahil edilmişti. 18. yüzyılda Kocaeli, İzmit, Şile, Kandıra, Yoros, Yalakabad, Gebze, Ada ve İznik kazalarından oluşuyordu. Bu idari yapı 19. yüzyılın ortalarına kadar devam etti.

Anadolu canibinde üç kolun başlangıç noktası Üsküdar idi. Gebze yolunu takip eden yol İznikmid (İzmit)'ten itibaren Merzifon'a kadar tek kol olarak gider, burada sol ve orta olmak üzere ayrılır, sol kol Erzurum'a, orta kol ise Bağdat'a ilerlerdi. İznikmid'den Merzifon'a kadar 13 menzil yer almaktadır. Merzifon'dan 22 menzil sonra Divriği menziline ulaşılır. Ladik'den ayrılan sol kol ise 12 menzil sonrasında Van'a erişir. İznikmid menzilinden Bağdat'a kadar 39 menzil bulunmaktadır. İznikmid menzili orta ve sol kolun devamı olan Sapanca menziline 9 saat (at hızı) uzaklıktadır. Ana güzergâh olan Üsküdar'a 18 saat, Gebze'ye 9 saat mesafededir. İznikmid'den bir haber Karamürsel'e 12, İznik'e ise 15 saatte ulaşmaktaydı.

Menziller haberleşme dışında iaşe toplama yeri ve ordunun konaklamasında mevki belirleme rolü üstlenirdi. Sefere çıkmadan ordunun geçeceği yol güzergâhı belirlenir ve menzillerde iaşe stoklanırdı. Ordu için gereken zahire genellikle sürsat usulü ile menzil çevresindeki tebaadan temin edilirdi. Ordu bu güzergahı kullandığı zaman yiyecek sıkıntısı çekmezdi. İzmit menzili ordunun konaklama noktalarındandı. Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) 1534 ve 1548 yıllarında ve IV. Murat (1623-1640) ise Revan ve Bağdat seferine giderken ordularını İzmit'te konaklattı. Ulaklara göre ordu kalabalık olduğu için yavaş hareket etmekte, daha sık ve daha uzun konaklamaktaydı. Örneğin IV. Murat'ın ordusu Revan'a giderken İznikmid'de üç gün dinlenmişti.

Menzillerde menzil kethüdası, ahır kethüdası, seyis, odacı, sürücü ve aşçı gibi hizmetliler bulunurdu. Menzil, emin tarafından idare edilirdi. Menzil eminleri güvenilir kişilerden seçilerek bir yıl için tayin edilirdi. İzmit'te 1670-1671 yılında Murat Ağa görev yaptı. 1696-1697 ve 1697-1698 yıllarında iki yıl Ahmet Ağa hizmet verdi. Ahmet Ağa'dan sonra El-Hac Hamza iki yıl, El-Hac Hüseyin üç yıl, El-Hac Osman Ağa dört yıl hizmet verdi. 1723-1724 yılında El-Hac Abdullah göreve geldi ve bir sonraki yıl yeniden atandı.

Menzillerin temel oluşturulma amacı beygir temin etmekti. Beygir sayıları zamana ve duruma göre değişmekteydi. Özellikle savaş zamanlarında beygir sayısı artırılıyordu. 1671 yılında 10 beygir varken 1690 yılında 6 beygir bulunmaktaydı. 18. yüzyılın başlarından ortalarına doğru yine beygir sayısı arttırıldı ve 20'ye kadar çıktı. 1731 yılında beygir sayısı 40'a kadar çıksa da 1737 yılında yeniden 20'ye düştü. 1747 yılında menzilde 15 beygir hizmet veriyordu.

Menzillerin en önemli gider kalemi beygirlerin bahası ve beygirlere verilen yemlerdi.1690 yılında bir beygirin günlük masrafı 28 akçe olarak hesaplanmaktaydı. Diğer menzillerde olduğu gibi masraflar İzmit'ten toplanan avarız vergisinden karşılanmaktaydı.

KAYNAKÇA

Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara 2002, s. 69; Emine Dingeç, *Osmanlı Sarayında At*, Ankara 2020, s. 174-177; Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzlhâneler) (1690-1750)*, İstanbul 2013, s. 127-128; *438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, C. II, Ankara 1994, s. 2; Franz Taeschner, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2010, s. 143, 153; Zübeyde Yağcı Güneş, "Osmanlı Menzil Teşkilatı İçerisinde İzmit Menzili ve Önemi", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Taribi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 381-394; Emine Dingeç, "18. Yüzyılda Menzil Sistemi İçinde Kocaeli'nin Yeri", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 395-402; Nasûhü's-Silâhî [Nasûh-i Matrak], Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irâkeyn-i Sultan Süleyman Han (haz. Hüseyin G. Yurdaydın), Ankara 1976, s. 223; Sıdkî Paşa, *Gazavât-ı Sultan Murâd-ı Râbi' (IV. Murâd'ın Revan Seferi)*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2006, s. 17.

Emine DİNGEÇ

İZZET ÇETİN (1953-...)

İşçi, Serbest Mali Müşavir, Sendikacı, Siyasetçi

İzzet Çetin, Musa Bey ve Hanife Hanım'ın oğulları olarak 1 Haziran 1953 tarihinde Bolu'nun Kıbrıscık İlçesinin Karacaören köyünde dünyaya gelmiştir. Karacaören Köyü İlkokulu ve Kıbrıscık Ortaokulu'nda ilk ve ortaöğrenimini tamamlamış ve daha sonra önce Bolu Ticaret Lisesi'ni ve ardından da fark derslerini vererek Bolu Lisesi'ni bitirmiştir. Yüksek öğrenimini Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Bolu Sevk ve İdarecilik Yüksek Okulu'nda kamu yönetimi bölümünde tamamlamıştır. Çalışma hayatına 1972 yılında orman işçisi olarak başlayan Çetin, 1974-1976 yılları arasında jandarma çavuş olarak askerlik hizmetini yerine getirmiştir. Terhis olduğu 1976 yılında Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), Aster-İş Sendikası Kocaeli Şubesi yönetim kurulu üyesi olmuştur. 12 Eylül 1980 askeri darbesinin ardından DİSK'in çalışmalarının askıya alınması üzerine bu görevi sona ermiştir.

Meslek olarak serbest mali müşavirlik yapan Çetin, aktif bir sendikacılık geçmişine sahiptir. 1986 yılında Türk Harb-İş Sendikası Kocaeli Gölcük şube başkanı olmuş ve bu görevini 1992 yılında aynı sendikanın genel başkanı olmasına kadar sürdürmüştür. 1992-1999 yılları arasında sendikanın genel başkanlığını yürüten Çetin, bu süreçte Türk-İş Başkanlar Kurulu üyeliği ve Uluslararası Kamu Sendikaları (PSI) yönetim kurulu üyeliği görevlerini de yerine getirmiştir. 1994 yılında kurulan Kamu İşletmeciliğini Geliştirme Merkezi Vakfı'nın (KİGEM) kurucu başkanlığı ve yönetim kurulu üyeliği görevlerini üstlenmiştir. 1992-1999 yılları arasında TSK İşçiler Öğrenim ve Dinlenme Vakfı yönetim kurulu başkanlığı da yapan Çetin, aynı zamanda 1999 yılında kurulan Türkiye

İzzet Çetin

İnsan Hakları Kurumu Vakfı'nın (TİHAK) kurucu üyelerinden biri olmuştur.

Siyaset hayatına Cumhuriyet Halk Partisi'nde başlayan Çetin, partinin 30 Haziran-1 Temmuz 2001 tarihli 29. olağan kurultayında parti meclisi üyeliğine seçilmiştir. Bu dönemde Merkez Yürütme Kurulu üyesi seçilen Çetin, bu görevinin yanı sıra Sosyal Güvenlik Çalışma Grubu ve İstihdam ve Çalışma Yaşamını İlgilendiren Yasalar Çalışma Grubu üyeliklerinde de bulunmuştur. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimlerde partisinin Kocaeli milletvekili adayı olmuş ve seçimi kazanarak 14 Kasım 2002'de meclisteki faaliyetlerine başlamıştır. Çetin, meclisteki ilk döneminde Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu ve 10/254,258 esas numaralı Meclis Araştırması Komisyonu'nda üye olarak bulunmuştur. Çetin, 63 kanun teklifinde ve 2 genel görüşme önergesinde imzacı olmuştur. Özelleştirme uygulamaları, kamu kurum ve kuruluşlarının mal ve hizmet tarifeleri, altı ilçe ve bir il kurulması, askerlik kanununda değişiklik yapılması ve ulusal bayram ve tatiller kanununa madde eklenmesi konularında beş kanun teklifinin de ilk imzacısı olmuştur. Vekilliği döneminde 6'sı sözlü 74'ü yazılı olmak üzere toplam 80 soru önergesi veren Çetin, 107 meclis araştırma önergesinde imzacı olmuş ve 3 önergede de ilk imzacı olmuştur. Mecliste oldukça aktif bir dönem geçiren Çetin, meclis genel kurullarında da birçok konuda söz alarak fikirlerini beyan etmiştir. Çetin'in ilk milletvekilliği dönemi 22 Temmuz 2007 seçimleri ile sona ermiştir. Meclisin 23. dönem milletvekillerinin seçildiği 2007 seçimlerinde, İzzet Çetin'in ismi milletvekili adayı olarak yer almamıştır.

Çetin, CHP'nin 23-24 Ekim 2003 tarihli 30. ve 19-20 Kasım 2005 tarihlerinde yapılan 31. olağan genel kurultaylarda Deniz Baykal'ın blok listesinde yer alarak parti meclisi üyeliğini sürdürmüştür. 2007 yılında, CHP'de Deniz Baykal'a karşı başını İzzet Çetin'in çektiği muhalif bir grup oluşmuştur. Çetin yapmış olduğu muhalefet nedeniyle partinin 25-26 Nisan 2008 tarihlerinde gerçekleşen 32. olağan genel kurultayı listelerinde yer almamıştır. Bununla birlikte, Baykal'a karşı muhalefet gittikçe büyümüş ve neticede 22-23 Mayıs 2010 tarihlerinde düzenlenen 33. olağan genel kurultayda kendisinin yerine Kemal Kılıçdaroğlu CHP genel başkanı seçilmiştir. Aynı kurultayda İzzet Çetin de yeniden parti meclisine dahil olmuştur. Bir sonraki kurultaya kadarki süreçte partide Merkez Yürütme Kurulu üyesi olan Çetin, 3 Kasım tarihinden itibaren meslek muruluşları, sendikalar ve STK'lardan sorumlu genel başkan yardımcılığına 25 Aralık'ta ise işçi memurs, emekliler ve emek bürolarından sorumlu genel başkan yardımcılığı görevine getirilmiştir. 17-18 Temmuz 2012'de gerçekleşen CHP 34. olağan genel kurultayından itibaren parti meclisi listelerine dâhil edilmemiş ve Çetin yine CHP içerisindeki muhalif kesim içerisinde yer almıştır. Çetin, 2014 yılında Muharrem İnce'nin CHP grup başkan vekilliği görevi için aday olmuş, Kılıçdaroğlu'nun başka bir adayı desteklemesine rağmen daha yüksek oy almıştır. Bununla birlikte salt çoğunluk sağlanamadığı için seçim ertelenmiş ve 21 Ekim'de yenilenen seçimde daha düşük oy alarak bu seçimi kaybetmiştir.

Çetin, CHP genel başkan yardımcılığı görevini sürdürürken, 12 Haziran 2011 seçimlerine bu kez Ankara-2. bölgeden milletvekili adayı olarak katılmış, seçimi kazanmış ve 28 Haziran 2011-23 Nisan 2015 tarihleri arasında meclis çalışmalarına katılmıştır. Çetin, ikinci milletvekilliği döneminde, 20 kanun teklifinde ilk imzacı, 44 kanun teklifinde, 1 genel görüşme önergesinde, 10 meclis soruşturma önergesinde, 219 meclis araştırma önergesinde, 7 gensoru önergesinde imzacı olmuştur. Bunların yanı sıra meclis komisyonlarının çalışmalarına da katılmıştır. Plan ve Bütçe Komisyonunda farklı konularda 80 kez söz alarak fikir ve itirazlarını dile getiren Çetin, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu'nda ise iki kez söz alarak konuşma yapmıştır. Meclis genel kurulunda da kanun tasarıları, teklifler ve diğer farklı konularda 212 konuşma yaparak fikir, itiraz ve önerilerini ifade etmiştir. Çetin, 7 Haziran 2015 ve 24 Haziran 2018 tarihlerinde yapılan milletvekili genel seçimlerinde, partisinden milletvekili adayı olarak gösterilmemiştir. İki milletvekilliği döneminde oldukça aktif çalıştığı gözlemlenen Çetin, İngilizce bilmektedir; evli ve iki çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

"Baykal'ın PM Listesinde Muhalifler Yok", *CNN Türk*, 27 Nisan 2008; "CHP 34. Olağan Kurultayı'nda Parti Meclisi Açıklandı", *En Son Haber*, 18 Temmuz 2012; "CHP'nin Yeni Grup Başkanvekili Seçildi", *Sabah*, 22 Ekim 2014; "CHP'de Blok Liste Kazandı", *Hürriyet*, 25 Ekim 2003; "CHP'nin 31. Kurultayı Sona Erdi", *Hürriyet*, 20 Kasım 2005; "Çekilirsem Görürsünüz", *Vatan*, 4 Ağustos 2007; "Genel Başkan'a Rağmen İzzet Çetin Çıktı!", *Bolu Takip Gazetesi*, 1 Ekim 2014; "İşte İl İl Adaylar", *Habertürk*, 20 Haziran 2007; "İzzet Çetin Seçilemedi", *Kocaeli Haberci*, 22 Ekim 2014; "İzzet Çetin", https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.sonuc?p_donem=&adi=izzet&soyadi=%E7etin&il=&parti=&kelime=, Son Erişim Tarihi: 17 Mart 2022; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM XXII. Dönem (2002-2007)*, c. I-III. haz. Ahmet Yıldız, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2012.

Tufan TURAN

İZZET KAMIŞ (1944-...)

Bestekâr, Kanuncu

6 Ocak 1944 tarihinde Gölcük İrşadiye köyünde doğdu. Altı yaşına dek köyü İrşadiye'de kalan Kamış, 1950'de İzmit'e taşındı. İlk ve ortaokulu İzmit'te okdu. İstanbul Kuleli Askeri Lisesi'ne girdi. Liseden sonra İstanbul İktisadi Ticari İlimler Akademisi'ne girerek 1968 yılında mezun oldu. Özel sektörde çalışmaya başladı. Bu dönemde İzmit Musiki Derneği'ne girdi. Derneğin yönetim kurulunda girip hizmet etti. Daha sonra ayrıldı. Müzik dersleri alarak kendini geliştirdi. Kanun dersleri almaya başladı. Zamanla ilerleyerek eserler verdi. Eserleri TRT repertuvarına kabul edildi.

Bestesi ve güftesi İzzet Kamış'a ait şarkıları arasında hüzzam makamında "İnan ki Sende Buldum Sevmeyi" ile yine hüzzam makamında "Yıllar Yılı Gönlüme Ümit Verdin Gelmedin" parçaları da yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; http://projetsm.com/eserler/18983-izzet-kamis-huzzam-sarki-yillar-yili-gonlume-umit-verdin-gelmedin; http://projetsm.com/eserler/18930-izzet-kamis-huzzam-sarki-inan-ki-sende-buldum-sevmeyi 500/321

Gülşen ERDAL

İZZET ORHON (1893-1979)

Aktar İzzet

1893 yılında İzmit'te doğdu. İzmit'te kayınpederinin aktariye dükkânında çalışarak işe başladı. Mukaddes Hanım'la evlenen İzzet Orhon'un bu evliliğinden üç çocuğu oldu; kızı Melahat ile oğulları Celal ve Faruk. İzzet Orhon 1920 yılında İstiklal Caddesi, No: 37'de ilk dükkânını açtı. 1928 yılı İzmit Ticaret Odası kaydı bulunan Aktar İzzet 1966 yılında vefat edene kadar aynı adreste çocukları ile birlikte çalıştı. O zamanlarda dükkânı içinde her şeyin satıldığı tek dükkândı. Aktariye ve züccaciye ürünlerinin yanında kumaş boyası da satılmakta idi. Rengi atan elbise ve okul önlükleri bu boyalar ile yenilenirdi.

1945 yılından sonra toptan işine başladı. Baç Mezarlığı'nın alt tarafındaki tepenin etrafı öküz arabaları ile dolardı. Köylerden gelen mallar burada komisyoncular tarafından satın alınarak İstanbul'a gönderilirdi. Ertesi hafta, bir önceki haftanın parası ödenir, yeni mallar alınırdı. Bu köylülerden mal aldı. Arabalarını burada boşaltan köylüler, İzmit'ten aldıkları malları yine aynı yerde arabalarına yükleyerek, köylerinin yolunu tutarlardı. Köylüler kazandıkları paraları, sarı

İzzet Orhon, 1984, Aktar İzzet, İstiklal Caddesi

lira yapılması için güvenilir esnaflar Saadettin Güneş ve İzzet Orhon'a teslim ederlerdi. Kimse bankalara para yatırmaz, düğün zamanı geldiğinde altın liraları emanet ettikleri esnaftan isterlerdi. Her şey güvene dayalı idi. 1948 *Annuaire Oriental* adlı ticari almanakta adı hırdavatçılar arasında geçmektedir.

1924 İzmit doğumlu oğlu Celal, 1942'de Robert Kolej'i bitirirken sınıf arkadaşları arasında Bülent Ecevit ve Haldun Dormen de bulunmaktaydı. Mezuniyet sonrası babasıyla çalışmaya başladı. 1979 yılında vefat eden İzzet Orhon'u tanımayan birçok müşteri, oğlu Celal Bey'i Aktar İzzet olarak bilmekteydi.

Torun Mehmet Orhon, Aktar İzzet'i şöyle anlatır: "Dükkânda, eskiden karabiber kesekâğıdına konup tartılırdı. Dedem, müşteri aleyhine bir durum oluşmaması için terazinin diğer kesesine de, ağırlığın yanına bir de boş kese kâğıdı koyardı. Hak geçmesin diye."

KAYNAKÇA

F. Yavuz Ulugün, İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi, İzmit, 2013, s. 89.

F. Yavuz ULUGÜN

J

JEOLOJİ VE MADENLER

Kocaeli İli Jeolojisi ve Madenleri

Maden yatakları, uygun koşullar altında doğal olarak oluşan yeterli büyüklükte, ekonomik değere sahip, metal veya mineral birikimleridir. Genel olarak maden yatakları endüstriyel ve endüstriyel olmayan maden yatakları olarak iki ana gruba ayrılır. Metallerin veya diğer minerallerin ekonomik konsantrasyonları cevher olarak bilinir.

Maden arama ve madencilik endüstrisi ise modern dünyamız için hayati önem taşıyan dinamik, yüksek teknolojili bir sektördür. Madencilik endüstrisi, hem ekonomik kalkınmayı destekler hem de diğer sektörler için ihtiyaç duyulan ürünlerin elde edilmesini sağlar. Maden yataklarının özellikleri, bilinen yatakların değerlendirilmesi ve olası cevherleşme alanlarının tanımlanması bölgenin temel jeolojik yapısı ile doğrudan ilişkilidir.

Kocaeli ilinin jeolojisi Kuzey Anadolu Fay Zonu'nun kuzey ve güneyinde yer alan bu iki farklı tektonik birliğe ait litolojik birimlerle temsil edilir. İl, kuzeyde Kocaeli Yarımadası ile güneyde Armutlu Yarımadası üzerinde kurulu önemli bir yerleşim yeridir. Şekil 1'de Kocaeli ili jeoloji haritası, faylar, MTA tarafından tanımlanmış maden sahaları görülmektedir. Yörede birçok araştırmacı detaylı jeolojik çalışmalar yapmıştır. Gedik ve Önalan, 2001'de Kocaeli il sınırları içinde otuz bir farklı formasyon yer aldığını belirlemiştir. Kocaeli ilinde akarsuların aşındırdıkları malzemeleri taşıması ve biriktirmesi sonucunda geniş bir alanda alüvyonlar mevcuttur. Bu alan, İzmit Körfezi kıyılarında geniş ve sahile doğru açılan düzlüklerde yer alır ve birim Holosen çökellerini temsil eder. Bargu (1982) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, körfezin alüvyonlarında yer yer denizel canlıların katkıları bulunduğu belirtilmiştir. Alüvyal çökeller diğer tüm birimleri açısal uyumsuzlukla örtmektedir. Yaygın olarak kumtaşından oluşan silttaşı, kil taşı ve konglomera ardalanması da bulunan Aslanbey Formasyonu Gölcük, Başiskele ve Kartepe'nin kuzeyi boyunca doğu-batı yönlü, Karamürsel'in ise güneyinde yüzeylenmiştir. Formasyondaki çakıllar andezitten oluşmuştur. Aydos (1994), Karamürsel çevresindeki volkanik tüflerin ve zeolitleşmenin jeolojik, mineralojik ve petrografik özelliklerini incelemiş, Paleosen-Eosen yaşlı volkano-sedimanter istif içinde yer yer zeolitleşme saptamıştır.

İzmit Körfezi ile İznik Gölü arasındaki yüksek dağ ve platolardan oluşan kesimlerde yer alan, kuzeydoğu ve doğuya doğru uzanarak Gölcük ve Maşukiye'ye kadar uzanan volkanik ve volkano-sedimanter birimler esas olarak andezit ve dasitlerden ibarettir. Paleosen-Eosen yaşlı fliş ve volkanik kaya toplulukları, Armutlu yükseliminin kuzeye bakan yamaçlarında doğu-batı doğrultulu geniş yayılımlar sunmaktadır. İzmit'in kuzeyinden başlayarak batıya doğru geniş alanlarda yüzeylenen istifte ordovisiyen yaşlı temel kayalar, tabanda kumtaşı ara seviyeli şeyl birimi ile başlar, kumtaşı, laminalı şeyl, arkoz-şeyl, kuvars-kumtaşı-çakıltaşı ve kumtaşı-şeyl litolojik birimleri ile son bulur. Bakacak Formasyonu Karamürsel'in doğusu ve güneyinde az miktarda yüzeylenir ve bünyesinde fliş ve olistostrom bulundurur. Olistostrom çamur şeklindeki hamur içinde çökel bloklardan oluşur. Bu birimlerin üzerinde serpantinleşmiş ofiyolit blokları vardır. Gölcük güneyinde, Başkiraz dere vadisi boyunca gözlenen bu birim, yüksek dereceli metamorfizma göstermesi ve granitik dayklarla kesilmesi yüzünden yarımadanın en yaşlı kaya birimi olarak ele alınmıştır. Bölgede, tabanda düzenli kuvarsit, şist-kalkşist ve mermerler bulunmaktadır. Gölcük ve Karamürsel ana yerleşim merkezlerinin kuzeyinde, kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı bir zon boyunca izlenen metamorfik kaya topluluğu, metakumtaşı, metagranit, metasilttaşı ve rekristalize kireçtaşlarından oluşur. Birimin Triyas-Triyas öncesi çökeldiği ve Kretase döneminde metamorfizma geçirdiği kabul edilmektedir.

Kocaeli'de maden arama çalışmaları ülkemizin genelinde olduğu gibi Maden Tetkik Arama (MTA) tarafından yapılmaktadır. MTA Marmara Bölge Müdürlüğü de Kocaeli'de bulunmaktadır.

Kocaeli yüzölçümünün çok küçük olmasının yanı sıra keşfedilen maden yataklarının yerleşim alanları ya da sanayi bölgelerine denk gelen yerlerde olması bu alanların işletilmesi yönünden belli olumsuzluklar göstermektedir.

Kocaeli, metalik özellik taşıyan maden kaynakları bakımından zengin bir bölgede yer almaktadır. MTA verilerine göre ilde bulunan madenlere ait bilgiler şöyle sunulmaktadır:

Çimento ana hammaddesi (Çmh) kireçtaşı, marn ve kil olup ilin çeşitli ilçelerinde yaygın halde bulunmaktadır. Şekil 1'de 1 olarak tanımlanan Dikilirkale ve Darıca yatakları ile Gebze Tavşanlı, Hereke, Köseler, Yukarıhereke, Tavşancıl, Muallimköy, Köseler, Tepecik, Demirciler köyü ve Mollafeneri köylerinde iyi kalitede rezervin toplamı 99000000 ton civarındadır.

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn) madenleri genellikle bir arada bulunurlar ve aynı oluşum sürecinden geçerler. Gebze-Pelitli Köyü yakınlarındaki %3-4 Cu, %25 Pb, %8-10 Zn tenörlü yataklarda bulunmaktadır. Bu yataklar geçmiş dönemde işletilmiş olup toplam rezerv 110000 ton civarındadır. Şekil 1'de 2 numaralı bölge bu yatakların olduğu yerleri göstermektedir.

Dolomit yaygın bulunan bir mineraldir. Kalsiyum ve magnezyum karbonattan oluşan bir tür kompakt kireçtaşıdır. Kocaeli-Gebze-Tepecik, Mollafeneri-Demirciler, Köseler, Muallim, Tavşanlı köyleri ile Hereke ve Tavşancıl Köyü civarlarında dolomit yatakları bulunmaktadır. Dolomitin kullanıldığı yerlere örnek olarak çini ve yemek takımları üzerindeki seramik sırların yapımı, gübre, optik cam, harç ve çimento sanayisi, diş plakalarının alçı ölçüleri, plastikler, kauçuklar ve yapıştırıcıların yapımı, hayvanlar ve insanlar için kalsiyum-magnezyum besin takviyeleri, yüz kremleri, bebek pudraları veya diş macunu yapımı sayılabilir. Şekil 1'de 3 numaralı alanlar Kocaeli'de en çok bulunan dolomit yataklarının yerlerini göstermektedir.

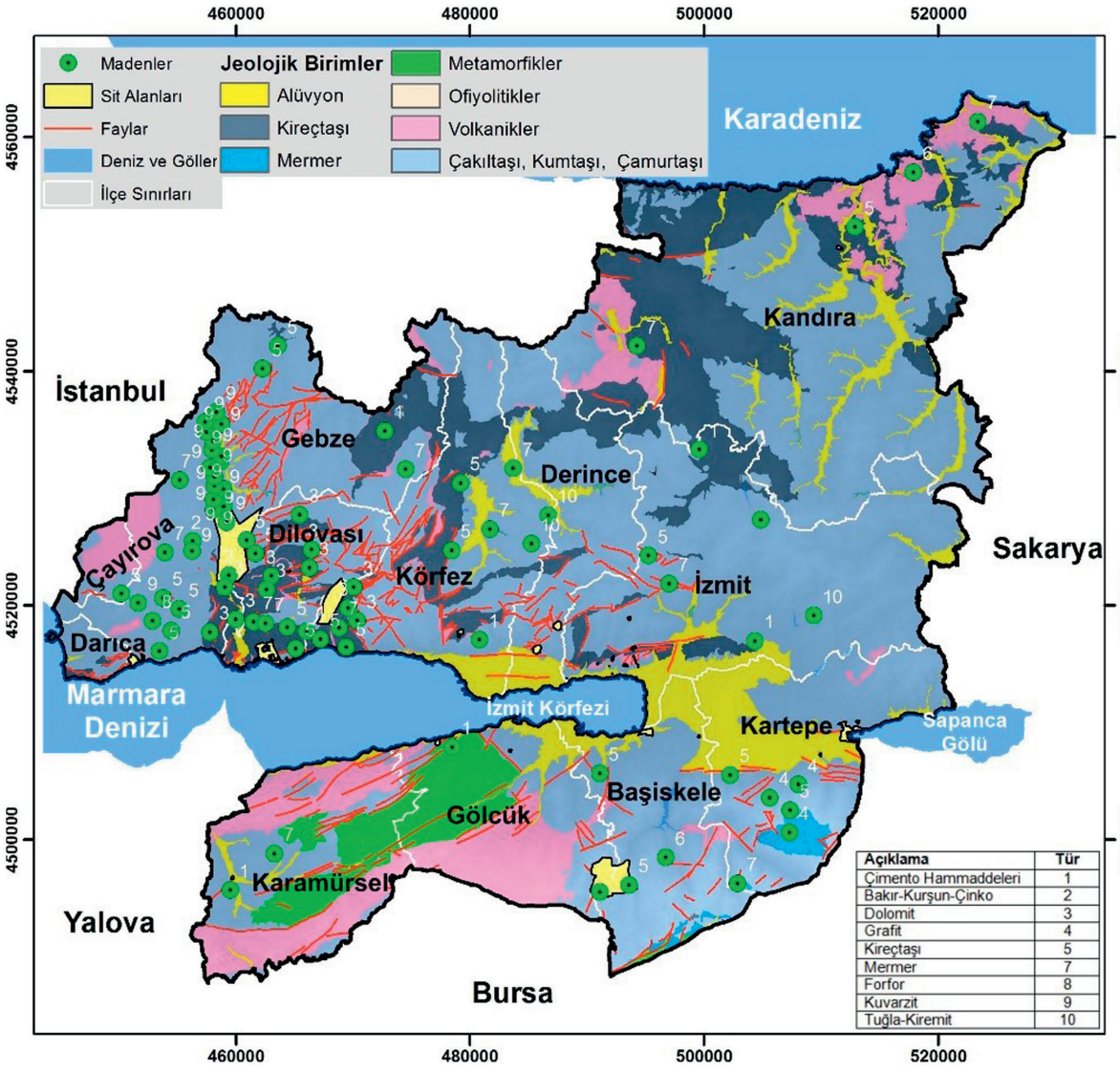

Kocaeli jeoloji haritası, maden sahaları (MTA), faylar ve sit alanlarını gösterir harita

Başiskele civarında belirlenmiş üç alanda (Şekil 1, 4 numara) grafit yatakları bulunur. Grafit, kurşun kalemler ve yağlayıcılarda kullanılır. Isı ve elektriği iyi iletir. Yüksek iletkenliği, elektrotlar, piller ve güneş panelleri gibi elektronik ürünlerde kullanışlı olmasını sağlar.

Kayaları oluşturan mineraller bazı kayaçlarda tek bir tür halinde iken bazı kayaçlarda ise çeşitli olabilir. Kireçtaşı tek bir mineral yani kalsitten oluşmaktadır. En çok yapı malzemesi olarak kullanılan kireçtaşı, kimya endüstrisinde tarımda sönmemiş ve sönmüş kireç olarak da kullanılmaktadır. Devoniyen dönemine ait grovak, kumtaşı ve kireçtaşı mostraları İzmit'in kuzey ve kuzeybatısında, Triyas kayaçları ise İzmit Körfezi'nin kuzeyinde, çeşitli tabakalı kumtaşı, konglomera, marn, dolomit, şeyl ve yumrulu kireçtaşlarından oluşmaktadır (Şekil 1, 5 numaralı bölgeler). Kocaeli'de bulunan Akveren Formasyonu, bej-beyaz kireçtaşları, ufalanabilir ve kırılgan killi kireçtaşları ve marn, konglomera, volkanik ara katkılı kumtaşı, sarı renkli mikritik kireçtaşlarını içermektedir.

MTA kayıtlarına göre Diliskelesi ve Darıca'da 42000000 ton mümkün kil ve marn, 22000000 ton mümkün kireçtaşı, 35000000 ton marnlı kireçtaşı rezervi belirlenmiştir.

Zuhur hâlinde Başiskele'de mangan bulunmakta ama maden yatağı olacak kadar rezerv ve tenöre sahip olmaması nedeniyle ekonomik olarak işletilmesi mümkün görülmemektedir (Şekil1, 6 numaralı bölge).

Kandıra (Özbey), Gebze (Kutluca, Hereke, Muallim), Karamürsel (İnbeyli) mermer yatakları orta ve iyi kalitede olup yataklardan Özbey ve İnbeyli yatakları işletmeye uygundur (Şekil1, 7 numaralı alanlar).

Gebze'de (Hereke, Tavşancıl, Demirciler, Çerkeşli, Muallim Köyü, Eskihisar) zuhur hâlinde fosfat yatakları bulunur (Şekil1, 8 numaralı alanlar).

Doğada yaygın olarak bulunan kuvarsit sert ve dayanıklı bir madendir. Başlıca kullanım alanları cam, seramik, boya, deterjan, dolgu malzemesi, hafif gaz-beton yapı elemanları, silika tuğla ve ferro silisyum üretim sanayileridir. Kuvarsit yatak ve maden işletmeleri Gebze ilçesinde yoğun bir şekilde bulunmaktadır. Kuvarsit rezervi olarak Gebze ilçesinde, Cumaköyü, Akkilise ve Kandilli sahalarında %94-95

SiO2, %2-2.15 Al2O3,%1.6-2.3 FeO3 tenörlü gaz beton yapımına uygun 12332183 ton görünür, 10326721 ton muhtemel kuvarsit rezervi mevcuttur. Bu yataklaın bir kısmı yerleşim alanları altında kalmıştır (Şekil 1'de 9 numaralı alanlar).

Tuğla dayanıklılığı, bulunabilirliği ve düşük maliyeti nedeniyle günümüzde yaygın olarak kullanılan en eski yapı malzemesidir. Tuğla-kiremit yapımında demir, silis ve karbonat bakımından zengin kumlu kil kullanılır. Kiremit yapımında plastiklik özelliği de aranır. Kocaeli'de Şekil 1'deki haritada görüldüğü gibi tuğla-kiremit yapımına elverişli ve işletilmekte olan alanlar 10 numara ile gösterilen alanlarda yer almaktadır.

Barit, baryum elementinin en yaygın minerali olan baryum sülfattır (BaSO4). Cam, plastik, boya ve beton üretimi, nükleer santral ve tarım ilaçları üretiminde katkı maddesi olarak kullanılan barit, Derince-Kavaklıtarla'da 50.000 ton görünür, 250000 ton muhtemel; Gebze-Mudarlı'da 50000 ton görünür, 100000 ton jeolojik BaSO4 rezervi mevcuttur. Ayrıca Gebze Mudarlı'da %0,25 Hg tenörlü 10000 ton muhtemel cıva rezervli bir yatak bulunmakta olup bu lokasyonlar geçmiş yıllarda işletilmiştir.

Marmara Bölgesi'nde yaygın olarak kullanılan en tanınmış doğal yapı taşlarından birisi kandıra taşıdır. Moralı (2019), Kandıra ilçesinin orta kesimlerinde, Akçaova ve Çerçili köyleri arasındaki alanda kandıra taşının özelliklerini araştırmıştır. Kandıra taşı camilerin restorasyonunda, alışveriş merkezi ve şömine yapımında, evlerin dekorasyonu gibi birçok alanda kullanılan bir kireçtaşıdır. Bu taş Kandıra bölgesinde Akveren Formasyonu içinde yer almakta olup killi, mikritik, yarı pelajik bol fosilli kireçtaşı, kumtaşı, şeyl seviyelerinden oluşmaktadır. Kandıra taşının bölgede 40,8x106 ton rezervle güçlü bir ekonomik değere sahip olduğu belirtilmiştir. Agrega, çimento ve su karışımıyla beton yapımında kullanılan kum, çakıl taşı ve kırma taşlara veya yüksek fırın cürufu, genleşmiş perlit, genleşmiş kil gibi yapay kaynaklı olan taneli malzemelere verilen isimdir. Kocaeli, agrega arzı için önemli bir lojistik bölgedir. Kocaeli ilinde ruhsatlı onlarca taş ocağı işletmesi mevcuttur. Güçtekin (2017), Karamürsel'in körfez kıyıları ile Yalakdere'nin batısı, Gölcük'te Halıdere ile İhsaniye-Yazlık arası, Başiskele'de Yuvacık civarı, Kartepe'de ise Maşukiye, Suadiye ve Aslanbey'i agrega potansiyel yüksek bölgeler olarak belirlemiştir.

Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri (2005)'nde Kocaeli'de Yeniköy (Bahçecik) ve Yazlıkköy jeotermal alanlarda yer almıştır. Hem sağlık hem de turizm amaçlı kullanılan kaynaklar bölgenin jeoloji ve fay sistemleri ile uyum içerisinde oluşmuştur.

KAYNAKÇA

Z. Aydos *Karamürsel Çevresindeki Volkanik Tüflerin ve Zeolitleşmenin Jeolojik, Mineralojik ve Petrografik İncelenmesi*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994; S. Bargu, *The Geology of İznik-Yenişehir (Bursa)-Osmaneli (Bilecik) Area*, Istanbul 1982; Earth Sci. Rev., 3, pp. 191-234; İ. Gedik ve M. Önalan Çamdağ *(Sakarya İli) Paleozoyik Stratigrafisine Ait Yeni Gözlemler*, İstanbul Üniv. Müh. Fak. Yerbilimleri Dergisi, 14, (2001). 1-2,61-76; MC. Göncüoğlu, A. Özcan, N. Turhan, A.Işık *Stratigraphy of the Kütahya Region*, *International Symposium on the Geology of the Black Sea Region* (ISGB), Guide Book, 3-8, Ankara. 1992; G. Güçtekin *Kocaeli İli Güneyinin Agrega Potansiyel Alanlarının CBS Kullanılarak Belirlenmesi*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2017; C. Kurtuluş., F. Sertçelik, and Sertçelik, I., 2016. Correlating physico-mechanical properties of intact rocks with P-wave velocity. *Acta Geodaetica et Geophysica*, *51*(3), pp. 571-582; G. Moralı G Determination of Building Stone Properties and Economic Potential of Kocaeli Kandıra Stone, M. Sc. Dissertation, Kocaeli University Graduate School of Natural and Applied Sciences, (2019); MTA Türkiye Jeotermal Kaynakları Envanteri, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Envanter Serisi-201, Ankara (2005); S Ramazanoğlu, A. Akinci , H. Arman Chemical and Micro Structural Properties of Kandıra Stone, Kocaeli University, Mag. Appl. Geosci., 6, (2006) 100-108; S. Ramazanoğlu S, El Saiy A, Abdelghany O, Arman H Structural, Petrographic and Mineralogical Characteristics and Diagenetic Aspects of Kandıra Area from Northwestern Turkey, Scientific Research and Essays, Vol. 7(4), (2012). pp. 460-467.

Fadime SERTÇELİK

K

KABARAN ÇEŞME • KAÇAMAK / MALAK • KADİR GÜVEN (BABALİGO) • KADIRGA YAYLASI VE ŞENLİKLERİ • KÂĞITSPOR KULÜBÜ • KALKINMA/GAYRİSAFİ YURT İÇİ HASILASI • KANDIRA • KANDIRA BELEDİYESİ • KANDIRA BEZİ • KANDIRA BİBERİ • KANDIRA DARTISI • KANDIRA ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ • KANDIRA HAMAMLARI • KANDIRA HAPİSHANESİ • KANDIRA HİNDİSİ • KANDIRA KAZASI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ • KANDIRA KİLİMLERİ • KANDIRA MEDRESELERİ • KANDIRA MEDYASI • KANDIRA MEZARLIKLARI • KANDIRA NAMAZGÂHI • KANDIRA TAŞI (AKÇAOVA TAŞI) • KANDIRA YOĞURDU • KANDIRALI EMİN AĞA • KANDIRALI MEHMET PAŞA • KAPANCA SOKAĞI • KAPAN-I DAKİK • KARA BALİ MEHMET BEY • KARA BALİ VAKFI • KARA DAVUD B. KEMAL KOCAVÎ • KARA MÜRSEL ALP • KARAMÜRSEL ALP ANIT MEZARI • KARA OSMAN AĞA • KARA YAHYAZADE AHMED EFENDİ • KARABAŞ MAHALLESİ • KARACA AHMET MEZARI (TÜRBESİ) • KARAMÜRSEL • KARAMÜRSEL BAĞCILAR CEMİYETİ • KARAMÜRSEL BELEDİYE MÜZESİ • KARAMÜRSEL BELEDİYESİ • KARAMÜRSEL CAMİLERİ • KARAMÜRSEL ÇEŞMELERİ • KARAMÜRSEL EKSPRES • KARAMÜRSEL EREĞLİLERİ • KARAMÜRSEL ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ • KARAMÜRSEL HAMAMLARI • KARAMÜRSEL İSKELELERİ • KARAMÜRSEL KAZASI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ • KARAMÜRSEL'DEKİ MANEVİ ŞAHSİYETLER VE TÜRBELERİ • KARAMÜRSEL MEDYASI • KARAMÜRSEL MENSUCAT FABRİKASI • KARAMÜRSEL SEPETİ • KARATEPE KÖYÜ • KARAVEYS EL-KOCEVÎ • KARAYAKUPLU KÖYÜ OSMANLI MEZARLARI • KARAYLAR (KARAİTLER) • KARDEŞ ŞEHİRLER • KARŞIYAKA • KARTAL KAYALARI VE MİÇO CENNET KOYU • KARTEPE • KARTEPE BELEDİYESİ • KARTEPE ÇEŞMELERİ • KARTEPE / KARTEPE DAĞI • KARTEPE KAYAK MERKEZİ/ KARTEPE TERAS • KARTEPE MEDYASI • KARTEPE MEZARLIKLARI • KARTEPE SU DEĞİRMENİ • KARTEPE ZİRVESİ • KASR-I HÜMAYUN • KÂTİB ÇELEBİ • KAVAKÇILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ (KOCAELİ) • KAYAÜSTÜ YAYLASI • KAYSERİLİ RESMÎ VE SEYAHATNAMESİ • KAZ BAYRAMI • KAZIKLI KERVANSARAYI • KAZIM DEMİRER • KAZIM ERTEK • KAZIM FİKRİ ÖZALP • KAZIM MERİÇ • KEÇECİBABA TÜRBESİ (BALÖREN KÖYÜ) • KEFKEN • KEFKEN ADASI • KEFKEN KÖYÜ CAMİSİ • KEFKEN TAŞ OCAĞI • KEFKEN TERSANESİ • KEMAL KÖSE • KEMAL NEHROZOĞLU • KEMAL ÖZ • KEMALETTİN OLPAK • KENAN AKMAN • KENT ÇARŞISI / PAZARI • KENT ORMANI • KENT PARKLARI • KERESTE EMİNLİĞİ • KERPE (CALPE) LİMANI • KERTİL TEKKE ÇEŞMESİ • KEŞKEK (TAVUKLU, HİNDİLİ, DARTILI) • KETEN • KETEN DOKUMA FABRİKASI • KETEN HELVASI • KIBRIS ŞEHİTLERİ VE GAZİLERİ • KİLEZDERE KÖPRÜSÜ • KILIÇZADE HAKKI (İSMAİL HAKKI KILIÇOĞLU) • KINALI ASKER PARKI • KİRAZLI YAYLASI • KISMET KANDIRALI • KIZILAY İŞHANI • KOBİS • KOCAELİ ADALET • KOCAELİ AĞIZLARI-DİL ÖZELLİKLERİ • KOCAELİ BARIŞ • KOCAELİ BAYRAM GAZETESİ • KOCAELİ BİLİM MERKEZİ • KOCAELİ BÖLGE TİYATROSU • KOCAELİ BURADA DERGİSİ • KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ • KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ HALK KÜTÜPHANESİ • KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KONSERVATUVARI • KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MEHTERAN TAKIMI • KOCAELİ DENGE • KOCAELİ DOKÜMANTASYON MERKEZİ • KOCAELİ EKONOMİ DERGİSİ • KOCAELİ FİKİR • KOCAELİ FUARI • KOCAELİ GAZETECİLER CEMİYETİ • KOCAELİ GAZETESİ VE VİLAYET MATBAASI • KOCAELİ • KOCAELİ HABER VE FOTO AJANSI • KOCAELİ HABERCİ • KOCAELİ HALK BANKASI • KOCAELİ İDMAN YURDU • KOCAELİ İLİ • KOCAELİ KENT KONSEYİ • KOCAELİ KİTAP FUARI • KOCAELİ KOZ • KOCAELİ MEYDAN GAZETESİ • KOCAELİ OLAY • KOCAELİ ÖNCÜ • KOCAELİ PANORAMA DERGİSİ • KOCAELİ PARAF • KOCAELİ PUSULA GAZETESİ • KOCAELİ SAĞLIK VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ • KOCAELİ SANAYİ GAZETESİ • KOCAELİ SANAYİ ODASI • KOCAELİ SANAYİ ODASI (KSO) ODA ORKESTRASI • KOCAELİ SANAYİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ (KOSİAD) • KOCAELİ SERBEST BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ • KOCAELİ SERBEST BÖLGESİ (KOSBAŞ) • SPOR YAYINLARI • KOCAELİ STADYUMU • KOCAELİ ŞEHİR PORTALI • KOCAELİ ŞEHİR TİYATROLARI • KOCAELİ TİCARET ODASI • KOCAELİ TV • KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ (KOU) • KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ KÜLTÜR EVİ • KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SÜRELİ YAYINLARI • KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TEKNOPARK A.Ş. • KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ VE HASTANESİ • KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK YÜKSEKOKULU ANIT ÇINARI • KOCAELİ VAPUR ŞİRKETİ • KOCAELİ YARIMADASI • KOCAELİ YÜKSEK ÖĞRENİM DERNEĞİ • KOCAELİ YÜKSEKÖĞRENİM DERNEĞİ ÇOK SESLİ KOROSU • KOCAELİ ZİRVE • KOCAELİSPOR • KO-MEK • KONCA LAHDİ • KONSOLOSLUKLAR • KONUT MİMARİSİ • KORE ŞEHİTLERİ VE GAZİLERİ • KOSGEB KOCAELİ DOĞU VE BATI MÜDÜRLÜKLERİ • KOZLUK MAHALLESİ • KÖFTELİ MERCİMEK ÇORBASI • KÖRFEZ (İLÇE) • KÖRFEZ (1938) • KÖRFEZ (1966) • KÖRFEZ • KÖRFEZ BELEDİYESİ • KÖRFEZ BELEN ANTİK MEZARLIK VE KÜLT ALANI • KÖRFEZ CAMİLERİ • KÖRFEZ ÇEŞMELERİ • KÖRFEZ HAMAMLARI • KÖRFEZ TÜRBELERİ-TARİHİ MEZARLIKLARI • KULLAR • KURT BABA TÜRBESİ • KURUÇEŞME • KUŞÇALI / KUTLUCA TELGRAFHANESİ • KUTBEDDİN ÇELEBİ TÜRBESİ/VAKFI • KUTLUCA KİREÇTAŞI • KUTLUCA KÖPRÜSÜ • KUZEY KAFKAS DOSTLUK VE KÜLTÜR EVİ • KUZU YAYLASI • KÜÇÜK SANAYİ BÖLGELERİ/SİTELERİ • KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜ • KÜLTÜR VE TURİZM İL MÜDÜRLÜĞÜ • KÜLTÜR-SANAT VE EĞLENCE FUARI • KÜTÜPHANELER • KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI

KABARAN ÇEŞME

Hacı Hızır Mahallesi'nde bulunan çeşme, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanterine göre Ada 403, Parsel 28'dedir. İstanbul II. numaralı K.T.V.K.K.'nın 09.10.2008 tarih ve 596 sayılı kararı ile tescillenmiştir. Kitabesi olmayan çeşmenin yapım tarihi bilinmemektedir. Zemin kotunun altında kalması sebebi ile çukur çeşmeler grubunda değerlendirilebilir.

Kare planlı hazneli çeşmenin inşasında moloz taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Yatay ve dikey hatlarda yerleştirilen tuğlalarla oluşturulan ana cephede, oldukça derin tasarlanan niş mevcuttur. Bu birim, taş malzemeli üzengiler üstüne oturtulmuş sivri kemerle sınırlandırılmıştır. Musluğun takılı olduğu mermer malzemeli ayna taşında, alçak kabartma tekniği ile işlenen kırık kemer formu gözlenir. Malzeme açısından yapı ile bağdaşmayan tekne, devşirme olmalıdır. Eser, İzmit Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü tarafından 2012 yılında restore edilmiş olmakla birlikte işlevsizdir.

KAYNAKÇA

Figen Ölmez, *Kocaeli Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 92.

Ela TAŞ

KAÇAMAK / MALAK

Yöresel Yemek

Mısır ununun özel bir şekilde pişirilip üzerine çeşitli malzemeler dökülerek hazırlanan bir yemektir. Mısır unu kaynar suya dökülerek pişirilir ve üzerine tercihe bağlı olarak tereyağıyla kavrulmuş kıyma, salça, yoğurt, peynir veya pekmez dökülerek yenir. Kaçamak, malak ya da mamaliga olarak bilinen bu yemek, Balkan ve Kafkasya göçmenlerinin sıklıkla yaptığı yemeklerden bir tanesidir. Kaçamak, Balkan muhacirlerinin Kocaeli kent gastronomisine bulunduğu önemli katkılardan biridir. Kocaeli'nin kültürel zenginliğini gösteren bu yemek aynı zamanda Kırklareli, Edirne, Çanakkale ve Denizli'de de ünlüdür. Yemek aynı olmakla birlikte, yapıldığı bölge ve yapanların milliyetine göre farklı isimler almaktadır. Manavlar tarafından yapılan kaçamağa malay veya malak, Çerkezler tarafından yapılan kaçamağa paste, Abhazlar tarafından yapılan tuzsuz kaçamağa da abıst denir. Çerkez ve Abhazlar önceleri ak darı (fiğo) ununda paste ve abıst yaparken, giderek ak darının yerini mısır unu almıştır. Günümüzde de kaçamak genellikle mısır ununda yapılmakta ancak zaman zaman az da olsa buğday ununun kullanıldığı görülmektedir.

Geçmişte, köyde yaşayan halk ekmek yapımında malzeme bulamayınca veya özel günlerde farklı bir

Kabaran Çeşme

yiyecek elde etmek için kendi tarlalarında ekip biçtikleri, yetiştirmiş oldukları mısırları değirmenlerde öğüterek mısır elde etmişlerdir. Elde edilen mısır unu ile yapılan kaçamak bir nevi ekmek yerine geçen ve ekmek yerine de tüketilen bir yemek çeşididir.

Kaçamak yapımı için gerekli olan malzemeler şunlardır: 4-5 su bardağı su, 2 su bardağı mısır unu / buğday unu, bir tutam tuz, tereyağı.

Yapımı: Öncelikle mısır unu bir kâse içinde sıkıştırılarak suya döküldüğünde kolayca dağılmayacak bir hale getirilir. Sonra 4-5 su bardağı su, içerisine tuz ilave edilerek tencerede kaynatılır. Kaynamaya başlayınca suyun ortasına gelecek şekilde mısır unu dağıtılmadan dökülür. Topaç hâline gelen mısır ununun 5-6 yerinden bıçak ya da kaşık sapı ile delikler açılır. 10 dakika kadar pişirdikten sonra karıştırılır. Karıştırmak için tahta kaşığın sapı ya da özel bir sopa (kaçamak sopası) kullanılır. Büyük miktarda yapıldığında bu karıştırma işlemi büyük fiziksel güç gerektirebilir. Kaçamak bu tarifin dışında mısır ununu yavaş yavaş ekleyerek de yapılabilir. Bu şekilde yapıldığında unu eklerken top top olmaması için sürekli karıştırmak gerekmektedir. Muhallebi kıvamına gelip fokurdamaya başlayınca ve kaşığa yapışmadığında kaçamak helva kıvamı almış olmalıdır. Kaçamak bu kıvama geldikten sonra ocaktan alınır, tamamı tereyağı ile yağlanmış geniş bir tepsiye yayılır. Tepsiye düzgünce yayılan kaçamağın üzerinde kaşıkla havuz benzeri oyuklar, kesikler açılır ve üzerine kızdırılmış tereyağı dökülür. Daha sonra farklı malzemelerle zenginleştirilip yenir. Kaçamağın, özellikle sabah kahvaltılarında tuzsuz hazırlanıp pekmez, toz şeker veya çökelekle yenildiği sık görülmektedir. Bunun yanı sıra, yaygın olarak tereyağı ile kavrulmuş kıyma, tereyağlı salça, eritilmiş peynir, yoğurt vb. malzemeler de eklenmektedir. Kaçamak sıcak olarak servis edilir. Kahvaltıda ya da diğer öğünlerde tüketilebilir. Bu yemeğin aynı kaptan (ortadan) yenmesi tercih edilmekte ve keyifli bulunmaktadır. Günümüzde çoğunlukla kış aylarında ve sadece evlerde, aile içinde yapılan, yapımı için özel bir günü bulunmayan bir yemektir.

KAYNAKÇA

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ka%C3%A7amak_(yemek); http://maritsssssza.info/Cuisine_Recipes_TR_PP2.pdf; http://www.ipacbc-bgtr.eu/sites/ipacbc-bgtr-105.gateway.bg/files/uploads/projects_funded_first_call/cooking_book_tr_small.pdf; https://www.udef.org.tr/media/publication/pdf/b7c1fc484b97d4c2989c2b43e689683d4.pdf; https://birikiyorum.net/kacamak-yapalim/; https://lezzetler.com/kacamak-kirklareli-tarif-105793; Hakan Yılmaz (Editör), *Dünya Mutfakları I*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3309, Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2018.

Mine HALİS

KADİR GÜVEN (BABALİGO)

Müzisyen, Baterist

Yakın arkadaşlarının hitabıyla "LİGO" yahut Kadir Güven, Kocaeli'nin Karamürsel ilçesinde 1949 yılında doğdu. 1967 yılında evlendi ve bu evliliğinden dört çocuğu oldu. Erkek çocuklarından biri olan Ender Güven, askerde iken yaşamını yitirdi. Diğer çocukları Soner Güven ve Derya Güvendi. Müzik hayatına, o yıllarda Amerikan hava üssü olan, ancak Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Türkiye'ye uygulanan ambargo nedeniyle kapatılan üsteki Amerikalı müzisyenlerin desteği ile başladı. O yıllarda Amerika'dan gelmiş askeri bando ekibinden bazı isimler Kadir Güven'e bateri çalmayı öğretti. Böylece bateride kendini geliştirdi ve döneminin en iyi bateristlerinden biri oldu. Barış Manço, Sezen Aksu, Tülay ve Edip Akbayram'ın gruplarında baterist olarak çalıştı. Sezen Aksu'nun 1974 yılındaki 140 güne yakın süren turnesi boyunca bateristliğini yaptı. Müzikteki tarzını etkileyen en önemli isim 1960'lı yıllar da "Gingerbaker" adı ile tanınan Peter Edward'tı. Aynı yıllarda daha çok caz ve Afrika ritimlerini birleştiren bir tarza sahip olmuştu. Turneler ve gruplar ile birlikte müzik faaliyetine devam ederken o yıllarda İzmit Belediyesi'nin (Günümüzde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi) Bando takımında trompet çalarak hayatını idame ettirdi. Öte yandan trompet çalmayı çok sevmese de ekonomik gereksinimler onu bandoda çalışmak için motive etmekteydi.

1970-1980'li yıllar İzmit'te müziğin oldukça canlı olduğu senelerdi. Yaklaşık yedi sekiz farklı grup zaman zaman dağılarak gruptan ayrılan kişiler diğer bir gruba dahil oluyordu. Bu nedenle Babaligo'nun da *Atlantik 71 Orkestrası*, *Körfez 74 Grubu* gibi farklı isimlerde birçok grubu olmuştu. Turneler ve bando takımının haricinde, günümüzde artık bulunmayan Seka Sineması'nda, Kültür Sineması'nda ve dönemin

Kadir Güven dönemin ünlü sanatçısı Tülay, Sezen Aksu ve Edip Akbayram'ın grubu ile birlikte

meşhur gece mekânlarında akşam eğlencelerinde bu gruplar ile birlikte konserler verdi. Ayrıca Yalova'nın Çınarcık ilçesi o yıllarda oldukça rağbet gören bir eğlence mekânı olduğundan orada da çok defa grupları ile birlikte sahneye çıktı. Kadir Güven, yaşça grup arkadaşlarından biraz da büyük olduğundan grupları toparlayan, organizasyonunu sağlayan bir karaktere de sahipti. Bando takımından ayrıldığında birçok kişinin ona borcu olduğu ve elinden geldiğince herkese yardım etmeye çalıştığı da dostları arasında söylenmektedir. Kadir Güven, kronik şeker hastalığı nedeniyle 1 Ekim 2016 tarihinde İzmit'te hayata gözlerini yumdu.

KAYNAKÇA

Yetgin Kunter, *Soner Güven ile kişisel görüşme*, KBB Bando Takımı Hizmet Binası (28 Mayıs 2021, 16:00); Soner Güven Aile Arşivi.

Ekrem Mücahit SARI

KADIRGA YAYLASI VE ŞENLİKLERİ

Gölcük'te Turistik Destinasyon ve Turistik Etkinlik

Çok farklı özelliklere sahip yaylaları ile bilinen Kocaeli ilinin yaylalarından biri de Kadırga Yaylası'dır. Kadırga Yaylası, Gölcük ilçesinin Yazlık beldesi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Kocaeli D-130 Karayolu üzerindeki Yeniköy yoncasında Yazlık beldesine giriş yaptıktan sonra güney yönünde 5 km mesafededir. İzmit'in merkezine 17 km mesafede bulunan Kadırga Yaylası'na, İstanbul yönünden gelen ziyaretçiler Kocaeli Çayırova yolu üzerinden ulaşım sağlayabilmektedir. Kadırga Yaylası'nda, yaz mevsiminde sıcak, kış mevsiminde ise ılık ve yağışlı, Karadeniz ile Akdeniz iklimi arasında bir iklim türü hüküm sürmektedir. Kayın, gürgen ve meşe ağaçlarının yoğun olduğu bir bitki örtüsüne sahip olan Kadırga Yaylası, temiz havası ve büyüleyici doğasıyla doğa tutkunlarına eşsiz bir deneyim sunmaktadır. Kaplıcası, tarihi ve doğal birçok turistik varlığıyla turizm çeşitliliği yönünden zengin olan Gölcük ilçesinde bulunan Kadırga Yaylası'nda, ziyaretçilerine yakın mesafede birçok turistik faaliyete katılma imkânı da bulunmaktadır.

Yılın büyük bir bölümünde doğa turizmi etkinliklerine uygun bir destinasyon olan Kadırga Yaylası, başta İstanbul olmak üzere yakın illerden doğaseverlerin kolaylıkla ulaşabileceği bir konumdadır. Kadırga Yaylası'nı ziyarete gelenler, başta Gölcük olmak üzere çok çeşitli zengin turistik varlıklara sahip Kocaeli ilinde alternatif turizm faaliyetlerini de hem zaman hem de ulaşım avantajlarıyla gerçekleştirebilme imkânına sahip olabileceklerdir. Gölcük ilçesi başta olmak üzere, Kocaeli ilinde konaklama imkânlarının geniş olması da Kadırga Yaylası ziyaretçileri için sakin, şehir hayatının gürültüsü ve stresinden uzak, konaklamalı kısa tatil seçeneği açısından önemlidir.

Dünyanın tüm yayla destinasyonlarında olduğu gibi, Kadırga Yaylası'nda da her yıl düzenli olarak yayla şenlikleri düzenlenmektedir. 1988 yılından itibaren her yıl düzenlenen "Gölcük Belediyesi Yazlık Kadırga Yaylası Şenlikleri" özellikle Karadeniz kültürünün öne çıktığı, 3 gün süren ve birçok il ve ilçeden yerli ziyaretçilerin yoğun ilgi gösterdiği, yabancı ziyaretçilerin de katıldığı bilinirliği yüksek bir etkinliktir. Genellikle Temmuz ayının üçüncü haftasında gerçekleştirilen Kadırga Yaylası Şenlikleri âdeta bir Karadeniz şenliği atmosferinde geçmektedir.

Samimi, sıcakkanlı ve misafirperver yerel halk ile farklı kültürlerden ziyaretçilerin yoğun katılımıyla

Kadırga Yaylası

gerçekleşen şenlikte karşılıklı yoğun bir sosyal ve kültürel etkileşim gerçekleşmektedir. Yerel halkın el sanatları ürünlerinin ve bölgeye ait yerel mutfağın farklı tat ve lezzetlerinin sergilendiği şenlikte soyut kültürel mirasın tanıtımı, gelecek nesillere aktarımı ve sürdürülebilirliği açısından dolu dolu ve görkemli geçen şenlik, her yaştan her kültürden ziyaretçilere hitap edebilecek özelliklere sahiptir. Şenliklere katılım için, Kadırga Yaylası'na gitmek yeterlidir. Ağırlıklı olarak Karadeniz kültürüne özgü değerlerin öne çıktığı şenlik, ziyaretçilerine bu kültüre ait birçok geleneğin tanıtımını yapmak ve farkındalık oluşturmak bakımından da ayrı bir öneme sahiptir. Şenlikte sosyal ve kültürel etkinliklerin yanı sıra Kadırga Yaylası'nın eşsiz doğası ve temiz havası ile yaşam kalitesine katkı sağlanırken, görsel bir doğa şöleni de ziyaretçilerin deneyimine sunulmaktadır.

Kadırga Yayla Şenlikleri'nin en önemli özelliklerinden biri de birçok kültürden insanın bir arada yaşadığı Kocaeli ilindeki yerel halkın bu şenlikteki birlik ve beraberlik duygusu ile gösterdikleri birliktelik vurgusu birlikte olmanın mutluluğunu yaşatırken, farklı yerlerden şenliğe katılan yerli ve yabancı ziyaretçiler aracılığıyla dünyaya eşsiz bir kolektif kültür örneği sunmaktadır.

Festival ve şenlik gibi etkinliklerin öncelikli amacı, geleneksel kültürün ve değerlerin nesillerden nesillere özgün şekilleriyle aktarımını sağlamak ve ziyaretçilerine birlik ve beraberlik duygusunu mutluluk içerisinde yaşatarak keyifli zaman geçirmelerine ortam hazırlamaktır. Bu nedenle, kültürel çeşitliliği zengin olan ülkemizin özelliklerini, çok göç aldığı için kültürel açıdan zengin bir il olarak bire bir yansıtan Kocaeli ili, Kadırga Yaylası gibi birçok doğal güzelliğe sahip varlıkları sayesinde festivaller ve şenlikler kenti olarak dikkat çekmektedir. Yaz aylarında Kocaeli'ye yakın yerde olan doğaseverlere, Kadırga Yaylası Şenlikleri tarihlerinde doğa ile iç içe, keyifli, dolu dolu üç gün geçirmeleri için Kadırga Yaylası'nı ziyaret fırsatını kaçırmamaları önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Anonim, (2013). "Kocaeli Doğa Turizmi Master Planı Taslağı" (Proje Sorumluları: Songül Çetin, Nilgün Açıkgöz ve Dilek Adıgüzel). İstanbul Orman Su İşleri 1. Bölge Müdürlüğü, Kocaeli Şube Müdürlüğü. Aysun Çelik, Tülay Polat Üzümcü Ömür ve Alyakut, "Kartepe Yöresinin Kırsal Peyzajı ve Kırsal Turizm Olanakları", *Saint Die Des Wosges 23. Festival International De Geographie*, France 2012. B., Bilgili, Ö. Yağmur & H. Yazarkan, "Turistik Ürün Olarak Festivallerin Etkinlik ve Verimliliği Üzerine Bir Araştırma - Erzurum Oltu Kırdağ Festivali Örneği", *International Journal of Social and Economic Sciences (IJSES)*, (2012), 2: s. 117-124; http://www.golcuk.gov.tr/cografi; Erişim Tarihi: 20.08.2021; http://www.golcuk.gov.tr/yazlik-kadirga-senlikleri-gerceklesti; Erişim Tarihi: 15.08.2021; https://kocaeli.ktb.gov.tr/TR-174629/golcuk.html; Erişim Tarihi: 20.08.2021; https://otelleri.net/golcukte-yapilacaklar.htm; Erişim Tarihi: 18.08.2021; https://www.gezinomi.com/gezi-rehberi/kocaeli-gezinizde-ugramaniz-gerekendogal-guzellikler.html; Erişim Tarihi: 22.08.2021; https://www.gidilmeli.com/Kadirga_yaylasi___yazlik___golcuk_/8514/1; Erişim Tarihi: 22.08.2021; Kartepe Belediyesi, *Kartepe Turizm Rehberi*, Kocaeli 2015: CNR Basım.

Bilsen BİLGİLİ

KÂĞITSPOR KULÜBÜ

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Spor Kulübü

Kocaeli'de spor 1909-1910 yıllarında futbol ile başlamıştır ve ilk olarak İzmit'teki Fransız Mektebi talebelerinin öncülüğü ile bir futbol takımı kurulmuştur. 1927 yılında İzmit Sultaniyesi'nin açılması ile İzmit Sultaniyesi takımı kurularak faaliyete başlamıştır. Mekteplerin dışında İttihatspor Kulübü de faaliyetlerine devam ederken daha sonraki yıllarda ikiye ayrılarak 1932 yılında İdmanyurdu, 1935 yılında ise Akyeşil kulüpleri kurularak futbol ile beraber diğer spor dalları da faaliyete başlamışlardır.

Kâğıtspor tarihini yazmaya başlamak aynı zamanda İzmit Kâğıt Fabrikası'ndan söz etmeyi gerektirir. Kâğıtspor ve Kâğıt Fabrikası İzmit sosyal yaşamında beraber anılması gereken kurumlardır. *SEKA Tarihi* adlı eserde fabrikanın temel atma tarihi 14 Ağustos 1934 olarak belirtilmiştir. Aynı kaynakta ilk kâğıt üretimi olarak da 18 Nisan 1936 tarihi verilmiştir. Fabrikanın kurulması ile beraber, 1937 yılında İzmit Kâğıtspor Kulübü fabrika bünyesinde kurulmuştur.

Kâğıt Fabrikası kuruluş yıllarından başlayarak spora ayrı bir önem vermiş ve birçok dalda spora hizmet etmiştir. Kâğıtspor Kulübü'nün ilk yönetimi fabrika üst yönetiminden ve çalışanlarından oluşmuştur. 1937 yılında kurulan kulübün ilk yönetimi fabrika müdürü M. Ali Kâğıtçı, müdür yardımcısı Sabri Pozam, mühendis Sefa Ülgen ve memurlar Ferdi Altındağ ve Selahattin Özdeniz'den oluşmuştur. Kulübün amacı, üyelerin bedeni ve fikri kabiliyetlerini ahlaki prensiplere, milli gayelere ve sağlık şartlarına uygun olarak geliştirmek, sporu ilerletmek, iyi sporcular yetiştirmektir.

Kâğıtspor Kulübü'nün başkanlığını 1937 yılından 1952 yılına kadar fabrika müdürü M. Ali Kâğıtçı yapmıştır. Kâğıtspor Kulübü'nün fabrika bünyesinde faaliyete başlamasının tarihsel açıdan önemli bir yanı da, Türkiye'de 1940 yılında getirilen kanuni zorunluluktan önce bir spor tesisinin kurulmuş olmasıdır. 1940'ta Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından, beş yüzden fazla işçi çalıştıran işletmelere spor tesisi yapma yükümlülüğü getirilmiştir.

1937-1952	M. Ali KAĞITÇI
1952-1954	Adnan BERKAY
1954-1958	Naci ORTABAŞI
1958-1959	Enver ATAFIRAT
1959-1960	İbrahim TAYLAN
1960-1961	Mümin ÖZGEN
1961-1963	Yaşar BAŞKAYA
1963-1965	Cemal KÖSTEM
1965-1975	Aziz GÜMÜŞ
1975-1977	Ahmet GENÇAĞA
1977-1979	Necati CANSEVER
1979-1981	Niyazi ERKOCA
1981-1983	İ. Hakkı DURSUN

1983-1987	Varol GÜRKAN
1987-1992	Şahin EROL
1992-1994	Yılmaz ACAR
1994-1999	Işık ALNIPAK
1999-2001	Ö. Faruk ZORLU
2001-2005	Ahmet ÖZCAN

Tablo 1: Kâğıtspor Kulübü Başkanları

2005 yılında fabrikanın kapanması ile beraber Kâğıtspor Kulübü de kongre kararı ile resmi olarak kapanmıştır. Daha sonra fabrikanın personeli, binaları ve arsaları İzmit Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesi ile beraber İzmit Büyükşehir Belediyespor Kulübü de 1937 yılından beri Kocaeli sporuna ve ülke sporuna hizmet etmiş Kâğıtspor'un adının yaşaması için tüzük değişikliğine giderek mevcut adını İzmit Büyükşehir Belediyesi Kâğıtspor olarak değiştirmiştir. İzmit Büyükşehir Belediyesinin Kocaeli Büyükşehir olması ile beraber adı tekrar değiştirilmiş ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kâğıtspor Kulübü adını almıştır. Kâğıtspor Kulübü ismi ve tarihi, bugün bu isim altında büyük başarılar ve şampiyonluklarla devam etmektedir.

Kâğıtspor Kulübü renklerinin neden mavi-beyaz olduğu üzerine cevap arandığında yazılı bir metin veya doküman bulunamadığı fakat Nasut Kayalı, yaptığımız bir sohbette, Seka Kâğıt Fabrikası deniz kenarında kurulu bir fabrika olduğundan, maviyi denizden, beyazı da kâğıdın renginden alabileceğini belirtmiştir. Buna katılmak mümkün olmakla beraber aslında Kâğıtspor'un ilk renklerine baktığımızda mavi lacivert/mor renk karışımı bir renk olduğu flamalarda görülmekte, daha sonra bu renk maviye dönüşmektedir. Kâğıtspor'un bugün kullanılan ve halkın bildiği renkleri ise mavi-beyazdır.

Kâğıtspor Türk spor tarihinde birçok başarısı ile yer edinmiş ve hatta spor tesisleri kazandırmış bir kulüptür. Seka 50. Yıl Spor Salonu, Kâğıtspor'un birçok branşına hizmet etmiş ve etmeye devam etmektedir. Kâğıtspor Kulübü'nün 1937 yılından itibaren ülke sporuna ve kent sporuna katkılarını, şampiyonluklarını yazmaya kalkışsak bir dergi değil, birkaç ciltlik kitap hazırlamamız gerekecektir. 1960'lı yıllar, SEKA Kâğıtspor'un özellikle futbol ve güreşte başarılı olduğu yıllardır. Ramiz Kahveciler 62 kiloda Balkan ikinciliği, 1962 yılında Yugoslavya'da Avrupa şampiyonluğu elde etmiştir. Güreşte ayrıca 63 kilo güreşcisi Rıdvan Ünal 1961 yılında Türkiye üçüncüsü, 68 kilo güreşçisi Oktay Sertesen 1965 yılında Tayyar Yalaz Kupası birincisi olmuştur. Kâğıtspor 1964-1965 sezonunda, futbol branşında önemli bir organizasyon olan Türkiye Amatör Futbol Şampiyonası'nda Türkiye şampiyonu olmuştur.

Ayrıca 1975 yılında altyapıdan yetişen bayan basketbolcularla bayan takımı kurulmuş, 1980 ve 1982 yıllarında Anadolu Kupası birincisi olmuştur. 1982 yılında basketbol takımı Türkiye Deplasmanlı Bayanlar birinci ligine yükselmiştir. Güreş branşında 74 kilo güreşçisi Cumali Balçıkanlı 1970 yılında Balkan şampiyonu olmuştur. Ayrıca 82 kiloda Vedat Özkan 1982 Dünya Ordulararası birinciliğini kazanmıştır.

Kâğıtspor boksta da iddialı bir kulüptü. Kâğıtsporlu boksörler Erim Denizer, Hüseyin Kardeş, Ali Koşar,

Kâğıtspor, 1964-1965 Türkiye Amatör Futbol Şamniyonu

İlhan Tabak, Ali Çelikiz, Vedat Güner ve Zeki Akergin çeşitli kategorilerde şampiyonluklar kazanmıştır. 1971 yılında Seyfi Tatar Türkiye şampiyonu ve Balkan şampiyonu olmuştur. Fikri Baykuş boks branşında birçok başarılar elde etmiş, daha sonraki yıllarda kulüpte antrenör olarak görev almıştır.

Kâğıtspor'da atıcılık sporu 1958'den itibaren faaliyet gösteren bir branştı. Fabrika tarafından deniz kenarında Kâğıtsporlu atıcılar için bir poligon hazırlanmıştı. Atıcılar belirli günlerde burada antrenmanlar yapıyordu. Bu çalışmalarda Nurettin Narin, Hüseyin Kayar ve Necdet Çavuşoğlu'nun başarıları dikkat çekiyordu.

1960'lı yıllarda Kâğıtspor'da bisiklet branşı faaliyete başlamış ve Nezih Sarper'in başarıları dikkat çekmiştir. Sarper daha sonra bisiklet milli takımında yer almış ve birçok bölgesel birincilikler elde etmiştir.

Kâğıtspor birçok branşın yanında yelken ve kürek takımları ile de spor arenasında yer almaktaydı. 1956 yılı itibariyle yarışmalara katılmaya başlayan Kâğıtspor, Türkiye Kürek Şampiyonaları'nda birincilik ve üçüncülük dereceleri elde etti. Özellikle yelkende Kâğıtspor'un başarılı sporcusu Bülent Öğet ve Ahmet Özdil örnek sporcularıdı. Bu sporcularla beraber Saim Arpaç, Ulvi Akalın, Şükrü Gülşen, Bülent Erçetin ve Yılmaz Çakan diğer başarılı sporcularıdı.

Yakın tarihe doğru gelindiğinde güreşçilerden Kenan Şimşek, 1992 Barselona Olimpiyatları'nda 90 kiloda olimpiyat ikincisi olmuştur. 74 kilo güreşcisi Osman Albayrak, Ümitler Dünya Şampiyonası'nda 1992 yılında birincilik elde etmiştir. 100 kiloda güreşen diğer bir güreşçi Ömer Arslantaş 1989-1994 yılları arasında birçok başarıya imza atmış ve 1993 yılında Akdeniz olimpiyat şampiyonu ve 1993 yılında Ordulararası dünya şampiyonu olmuştur.

Kâğıtpor Kulübü birçok branşta Kocaeli'de öncü olmuş ve sporun gelişmesine katkı sağlamıştır. 1940 yılında atletizm branşında Balkan üçüncüsü çıkaran Kâğıtspor Kulübü, 1996 yılında İzmir'de yapılan Türkiye Şampiyonasında Suna Öztürk ile, gülle atmada Türkiye üçüncüsü olmuştur. 1994 yılında Cimnastik branşında faaliyete başlayan Kâğıtspor Kulübü 1995 yılında Ankara'da yapılan müsabakalarda Ritmik Cimnastik branşında Türkiye dokuzuncusu olmuştur. 1996 yılına gelindiğinde Kâğıtspor Kulübü, futbol, basketbol, güreş, voleybol, atletizm, cimnastik ve tenis dallarında 700 sporcu ile faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Kâğıt Fabrikası, bünyesinde kurduğu Kâğıtspor Kulübü ile spor alanına büyük katkı sağlarken aynı zamanda 1957 yılında, günümüzde rekreasyon olarak bilinen çalışanların, halkın dinlenme ve serbest zamanlarını planlamayı Seka Sapanca Kampı projesi ile hayata geçirmiştir. Seka Kampı, fabrika bünyesinde çalışanların aile ve arkadaşları ile hoşça vakit geçirecekleri bir alan olarak tasarlanmış ve içerisinde 26 baraka, sosyal alanlar ve su sporları aktiviteleri yapılarak 1958 yılında onar günlük kamplarla toplamda 357 işçi ve 274 memur ailesine hizmet sunmuştur.

Kâğıtspor Kulübü, kuruluşundan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilene kadar birçok branşta faaliyet göstermiş, ulusal ve uluslararası arenada birçok başarıya imza atmıştır. Kâğıtspor Kulübü bu süreçte sadece kazandığı şampiyonluklarla değil, yetiştirdiği yeni yeteneklerle, Türk sporuna kazandırdığı antrenör ve yöneticilerle spora büyük katkılar sağlamıştır. Bir zamanlar Kocaeli'de, her ailede Seka fabrikasının ekmeğini yemiş vardır denirdi, şimdi ise her evde bir Kâğıtsporlu vardır deniyor.

KAYNAKÇA

Levent Atalı, *Kocaeli'nin Spor Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kocaeli, 2007; Uygur Kocabaşoğlu vd., *Seka Tarihi*. Türk Tarih Vakfı, Ankara,1996; Mehmet Sarıoğlu, *Seka Postası'nın* Işığında İzmit'te Kültürel Yaşam, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kocaeli, 2013; Kâğıtspor Kongre Zabıtları ve Evraklar (Dernekler İl Müdürlüğünden ve SEKA arşivinden); Nasut Kayalı ile 10.05.2012 tarihinde yapılan görüşme.

Levent ATALI

KALKINMA/GAYRİSAFİ YURT İÇİ HASILASI

Kocaeli'nin GSYH'sı

Kocaeli bölgesi, Türkiye'nin en dinamik üçgeni hâline gelen ve bu yöndeki gelişimini daha da belirgin hâle getiren İstanbul-Sakarya-Bursa çeperinin merkezinde, çeperdeki her üç nokta ile bütünleşmiş bir bölge olarak tanımlanabilir. Öncelikle, bir sanayi bölgesi olarak ifade edilebilecek olan Kocaeli'nin, bütün yapılanmasının sanayi üretiminin oluşumu ve devamını sağlamaya dönük olarak şekillendiği söylenebilir. Bölgenin bu özelliğini, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin geçirdiği sanayileşme ve kalkınma evrelerindeki gelişmişliği ile elde ettiği, sahip olduğu birikimle gelecekte de bu karakterini devam ettireceği belirtilebilir.

Konu bu yönü ile ele alındığında, öncelikle görülür ki Kocaeli çok yakın gelecekte sadece Türkiye için değil, aynı zamanda küresel dünyada da öne çıkan kent olma vasfını daha da pekiştirecektir. Araştırmalara göre Kocaeli 2004 yılında, Türkiye GSYH'ndaki %3,07 olan payını 2019 yılı itibariyle %4,02'ye çıkarmıştır. Aynı yıllar itibariyle, Türkiye genel büyüme oranlarının üzerinde olmak üzere %25,5'e ulaşan bir gelişme göstermiştir.

	2004	2007	2008	2009	2010	2011	2014	2017	2018	2019
Türkiye	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Kocaeli	3,07	3,21	3,28	3,08	3,19	3,44	3,62	3,87	4,03	4,02

Tablo No 1: Kocaeli'nin Türkiye GSYH Payı (%)

	2004	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	5,961	12,480	12,112	11,019	10,883	10,617	9,693	9,127
Kocaeli	9,027	20,572	19,900	17,987	17,618	17,710	16,648	14,304

Tablo No 2: Kocaeli'de Kişi Başına Düşen GSYH (ABD doları)

	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	Kocaeli	Türkiye	
	Tarım		Sanayi		Hizmet		Vergi-Sübvansiyon		Toplam
2004	1,51	9,42	41,94	25,13	43,93	52,84	12,61	12,61	100,00
2005	1,49	9,25	42,96	25,30	42,87	52,77	12,68	12,68	100,00
2006	1,28	8,16	44,11	26,11	42,07	53,19	12,54	12,54	100,00
2007	1,21	7,52	44,99	26,46	42,42	54,64	11,38	11,38	100,00
2008	1,24	7,48	45,19	26,24	42,59	55,31	10,97	10,97	100,00
2009	1,45	8,13	42,56	24,06	45,17	56,99	10,82	10,82	100,00
2010	1,54	9,03	43,25	24,60	43,13	54,29	12,08	12,08	100,00
2011	1,28	8,24	46,04	26,94	40,65	52,80	12,03	12,03	100,00
2012	1,13	7,75	43,69	26,77	43,44	53,73	11,74	11,74	100,00
2013	0,92	6,73	43,78	27,70	42,90	53,18	12,40	12,40	100,00
2014	0,90	6,59	45,39	28,20	42,15	53,66	11,56	11,56	100,00
2015	0,89	6,90	45,03	27,90	42,20	53,31	11,88	11,88	100,00
2016	0,75	6,18	44,42	28,18	42,96	53,76	11,87	11,87	100,00
2017	0,74	6,08	46,72	29,20	41,16	53,34	11,38	11,38	100,00
2018	0,63	5,82	48,49	29,47	40,43	54,26	10,45	10,45	100,00

Tablo No 3: Türkiye GSYH'da Kocaeli Ekonomisinin Sektörel Yeri

	Türkiye	Kocaeli
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	6,4	0,7
Sanayi	21,9	41,1
İnşaat	5,4	3,6
Hizmetler	31,4	24,9
Bilgi ve İletişim	2,6	1,4
Finans ve sigorta faaliyetleri	3,2	1,5
Gayrımenkul faaliyetleri	6,5	4,3
Mesleki, idari ve destek hizmetleri faaliyetleri	2,3	4,2
Kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	5,3	7,3
Diğer hizmet faaliyetleri	1,1	1,1
Ürün üzerindeki net vergiler	9,9	9,9

Tabblo No 4: Kocaeli'de İktisadi Faaliyet Kollarına Göre GSYH (2019) (%)

Kişi başına GSYH payı bakımından yapılacak bir incelemede bölge, (genel üretim miktarında yakaladığı artışın altında kalmakla birlikte) 2004 yılından 2019 yılına gelen süreçte 5,961 dolardan 14,304 dolarlık bir paya ulaşmış durumdadır. Bu değer, kişi başına düşen refah düzeyinin, bölge nüfusundaki artışa rağmen daha yüksek oranda gelişmeye devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

GSYH'yı iktisadi faaliyet kolları detayında ele aldığımızda özellikle Kocaeli'nin bir sanayi bölgesi oluşunun belirgin şekilde öne çıktığını söyleyebiliriz.

Yine, Kocaeli GSYH'sı iktisadi faaliyet kollarına göre oluşumu bakımından, sanayi alanı yanında kamu yönetimi, eğitim, insan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri alanlarında da ilin Türkiye ortalamasının üzerinde üretim değeri oluşturan bir bölge olduğunu göstermektedir.

Türkiye son dönemde, 2019 yılında gerçekleşen negatif büyüme dışında, reel olarak, gerek ABD doları gerek satın alma gücü paritesi esasında sürek-

Yıllar	Kişi Banına GSYH Cari Fiyatlarla (ABD doları)	Değişim Oranı (%)	Kişi başına Reel GSYH (ABD doları)	Satın Alma Gücü Paritesi (ABD doları)
2000	4 229	5,6	9 433	0,28
2001	3 084	-27,1	9 078	0,41
2002	3 581	16,1	9 209	0,59
2003	4 698	31,2	9 503	0,74
2004	5 961	26,9	10 766	0,79
2005	7 304	22,5	11 796	0,83
2006	7 906	8,2	13 513	0,84
2007	9 656	22,1	14 726	0,85
2008	10 931	13,2	15 911	0,88
2009	8 980	-17,8	15 347	0,90
2010	10 560	17,6	17 245	0,92
2011	11 205	6,1	19 445	0,97
2012	11 588	3,4	20 473	1,02
2013	12 480	7,7	22 205	1,07
2014	12 112	-2,9	23 983	1,10
2015	11 019	-9,0	25 728	1,16
2016	10 883	-1,2	26 510	1,24
2017	10 616	-2,4	28 209	1,37
2018	9 792	-8,7	28 455	1,61
2019	9 213	-9,1	26 772	
2020	* 9117			

Tablo No 5: Türkiye'de Kişi Başına GSYH Değişimi (2000-2020)
* 2020 yılı ilk çeyrek verisidir.

li bir büyüme gösteren bir evre ortaya koymuştur. Örneğin, ABD doları olarak kişi başına reel 9,433 dolar olan 2000 yılı değeri 2018 yılında 28,455 dolara yükselmiştir. Benzer gelişme, satın alma gücü paritesinde de yaşanmış, 0,28 olan değer 1,61 ABD dolarına ulaşmıştır.

Küresel ölçek dikkate alındığında, Türkiye için varılabilecek ilk bulgu, küresel dünyanın refah göstergelerinden birisi olan satın alma gücü kriterine göre dünyanın en büyük on üçüncü ekonomisi olduğunun tespitidir. Ekonominin yıl bazında ürettiği alım gücünün toplumsal sistemin her alanına ilişkin bir ölçüt olarak kullanılamayacağını da dikkate alarak denilebilir ki, Türkiye nüfus büyüklüğüne göre dünyanın on yedinci büyüklüğe sahip ekonomisi olduğu halde ekonomisinin alım değeri üretmesi bakımından dört basamak daha yukarıda konum elde etmektedir. Verilere göre nüfus olarak kendisinden daha fazla nüfus barındıran yedi ülkeden (Pakistan, Nijerya, Bangladeş, Etiyopya, Mısır, Vietnam, Kongo) daha yüksek değer üretirken, kendisinden daha az nüfusu olan dört ülkeden (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya) daha az değer üretebilmektedir.

Yapılan gelecek tahmini araştırmalarına göre ise, hâlihazırdaki gelişim trendini değiştiremediği müddetçe, Türkiye dünya ekonomisindeki mevcut konumunu ana hattı ile sürdürecektir. Centre for Economics and Business Research'ün (CEBR) yaptığı araştırmaya gere, hâlen dünyanın 17. büyük ekonomisi olan ülkemiz 2035 yılında 20. sırada yer alacaktır.

Kalkınmanın temel ölçütlerinden birisi olarak, Türkiye'nin ne kadar ürettiğinin, dolayısıyla üretim sürecinin çıktısının dikkate alındığı bir yaklaşım ile ekonomiyi tanımlamak gerekir. Ancak kamu planı uygulayıcılarının, üretimin bunun yanında bu değeri üreten girdi faktörlerine odaklanarak uygulama süreçlerini kurgulaması daha doğru bir yaklaşımdır. Nitekim kalkınma planlamalarında da "ekonomik gelişmenin yenilikçiliğe bağlı olarak kapasite artışının, etkinlik ve verimlilik artışını gerekli kıldığı" vurgusu yapılmış, buna göre bir yaklaşım temellendirilmiştir.

Üretimin temel faktörlerinin bir araya gelerek üretim süreci içine girebilmelerinin temel altlıkları olan yerleşim, ulaşım-aktarım ve iletişim imkânları yönü ile Kocaeli, Türkiye'nin en donanımlı ve entegre bölgesidir.

Türkiye'nin yakın gelecek hedefi olan küresel dünyanın ilk on ekonomisi içine girebilmesi için gerekli olan yüksek katma değerli üretime yönelmesi, mevcut üretim düzeyini ortaya çıkaran faktörlerin, bir üst sınıfa atlaması gereği de dikkate alındığında, Kocaeli özelinde alınacak tedbirlerin salt yüksek kârlılık, yüksek ücret-maaş imkânlarının sağlanması ile yeterli olmayacağı, bunların yanında, örneğin işgücü açısından öncelikle "işgücünün yüksek nitelikli hâle gelmesi ve bölgenin yaşam standardının çekiciliğinin artırılması için hangi tedbirlerin alınacağı" gibi sorulara Kocaeli'deki her düzey yönetim ve toplumsal katmanda ortak bir yaklaşımın geliştirilmesi ge-

İller	Genel Endeks	Konut Endeksi	Gelir ve Servet Endeksi	Çevre Endeksi	Altyapı Hizmetleri ve Erişim Endeksi	Sivil Katılım Endeksi	Yaşam Memnuniyeti Endeksi
Sakarya	1	1	14	1	17	1	2
İstanbul	2	9	1	16	1	4	11
Balıkesir	3	8	16	4	11	13	1
Eskişehir	4	2	7	6	6	19	7
Ankara	5	3	2	26	3	8	21
Konya	6	7	13	9	12	6	5
Bursa	7	12	10	23	5	17	8
Trabzon	8	13	11	12	10	14	16
İzmir	9	4	3	15	2	11	12
Kocaeli	10	11	4	13	9	2	18
Denizli	11	14	9	2	20	7	19
Tekirdağ	12	5	5	10	14	12	20
Manisa	13	20	18	3	13	16	6
Samsun	14	10	17	17	22	9	9
Kayseri	15	16	12	27	7	3	14
Antalya	16	6	6	8	8	21	29
Muğla	17	15	8	7	18	10	26
Aydın	18	18	15	5	15	23	23
K. Maraş	19	25	25	22	27	5	3
Erzurum	20	26	22	24	24	18	4
Malatya	21	21	23	14	23	20	22
Ordu	22	17	21	19	29	22	13
Mersin	23	19	24	11	19	25	25
Gaziantep	24	23	26	20	16	27	15
Adana	25	22	20	18	4	15	24
Hatay	26	24	19	21	25	24	28
Van	27	28	29	25	26	30	10
Şanlıurfa	28	29	30	28	28	26	17
Diyarbakır	29	27	27	30	21	29	30
Mardin	30	30	28	29	30	28	27

Tablo No 6: Türkiye'de Büyükşehirlerin Yaşam Endeksi Sıralaması

rekecektir. Bu çerçevede öncelikle uygulayıcıların ekonomik alana karşılık gelen konularda işgücü, sermaye-teşebbüs, hammadde ve teknoloji faktörlerini nitelik boyutu ile dikkate alarak işlem yürütmeleri önemli bir yaklaşımdır.

Büyüme ve onunla da bağlantılı olarak kalkınmanın hangi düzeyde olacağı konusu üretim başlığı yanında diğer alanlar bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır. Türkiye'nin ulaşması beklenen bu gelişmişlik düzeyinde "Birinci Kademe Gelişmiş İl" düzeyinde olan Kocaeli'nin rolünün ne olacağı konusu önemli bir gündem başlığıdır. GSYH bakımından Türkiye illeri arasında ikinci, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında İstanbul, Ankara ve İzmir'in ardından dördüncü sırada yer almaktadır.

Ancak şehirlerin yaşam imkânlarını ele alan yaşam kalitesi endeksi gibi setlerde Kocaeli bu konumunu birçok başlıkta koruyamamakta, alt sıralara düşmekte, örneği konutta 11, çevrede 13, altyapı ve erişimde 9 ve yaşam memnuniyetinde 19. sırada yer almaktadır.

Tabloda da görüldüğü üzere, Kocaeli dikkate alınarak yapılacak bir değerlendirmeye göre, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik bakımından ilk sıralarında yer alan bölge yaşam kalitesi göstergelerinden sadece sivil katılım alanında Türkiye genelinde 2. sırada yer alabilmiş, diğer göstergelerde gerilere düşmüştür.

Tablo verilerinden de görüldüğü üzere, Kocaeli'de, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile yaşam kalitesi arasında doğru bir ilişkinin sağlanamadığı bir ilerleme süreci söz konusudur. İçine düşülen bu çelişki, bize geleceğe ilişkin hangi öncelikler ve tedbirlerin ele alınması gerektiğine dair yapılan planlamaların en genelden mikro ölçeğe inen bir çerçeve ortaya koyması gerektiğini göstermektedir.

	Değerlendirme Üst Konuları		Gösterge Başlıklar	Türkiye İlleri Arasındaki Sıralaması
				Kocaeli
1	Konut	1	Fert başına düşen oda sayısı	32
		2	Konutun içinde tuvalet mevcudiyeti oranı	
		3	Konutun kalitesinde problem yaşayanların oranı	
2	Çalışma hayatı	4	İstihdam oranı	10
		5	İşsizlik oranı	
		6	Ortalama günlük kazanç	
		7	İşinden memnuniyet oranı	
3	Gelir ve servet	8	Kişi başına düşen tasarruf mevduatı	4
		9	Orta ve üstü gelir grubundaki hanelerin oranı	
		10	Temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını beyan eden hanelerin oranı	
4	Sağlık	11	Bebek ölüm hızı	48
		12	Doğuşta beklenen yaşam süresi	
		13	Hekim başına düşen müracaat sayısı	
		14	Sağlığından memnuniyet oranı	
		15	Kamunun sağlık hizmetlerinden memnuniyet oranı	
5	Eğitim	16	Okul öncesi eğitimde (3-5 yaş) net okullaşma oranı	39
		17	TEOG sistemi yerleştirmeye esas puan ortalaması	
		18	YGS puan ortalaması	
		19	Fakülte veya yüksekokul mezunlarının oranı	
		20	Kamunun eğitim hizmetlerinden memnuniyet oranı	
6	Çevre	21	PM10 istasyon değerleri ortalaması (hava kirliliği)	30
		22	Km^2'ye düşen orman alanı	
		23	Atık hizmeti verilen nüfusun oranı	
		24	Sokaktan gelen gürültü problemi yaşayanların oranı	
		25	Belediyenin temizlik hizmetlerinden memnuniyet oranı	
7	Güvenlik	26	Cinayet oranı (bir milyon kişide)	70
		27	Ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısı (bin kişide)	
		28	Gece yalnız yürürken kendini güvende hissedenlerin oranı	
		29	Kamunun asayiş hizmetlerinden memnuniyet oranı	
8	Sivil katılım	30	Mahalli idareler seçimlerine katılım oranı	2
		31	Siyasi partilere üyelik oranı	
		32	Sendika/dernek faaliyetleri ile ilgili olanların oranı	
9	Altyapı hizmetlerine erişim	33	İnternet abone sayısı (yüz kişide)	10
		34	Kanalizasyon ve şebeke suyuna erişim oranı	
		35	Havalimanına erişim oranı	
		36	Belediyenin toplu taşıma hizmetlerinden memnuniyet oranı	
10	Sosyal yaşam	37	Sinema ve tiyatro seyirci sayısı (yüz kişide)	33
		38	Bin kişi başına düşen alışveriş merkezi alanı	
		39	Sosyal ilişkilerinden memnuniyet oranı	
		40	Sosyal hayatından memnuniyet oranı	
11	Yaşam memnuniyeti	41	Mutluluk düzeyi	57

Tablo No 7: Kocaeli'de Yaşam Kalitesi (2015)

Bu konuda genelde Türkiye'nin küresel aktör bölgesi olan Kocaeli, yakın çevre alt yerleşim bölgeleri bütününde ekonomik, idari, sosyal ve kültürel yönleri ile daha özel gündem başlıklarına eğilme gereğini ortaya çıkarmaktadır. Sadece Türkiye'nin bugünkü düzeyini belirleyici oluşu ile değil, geleceğinde sahip olması beklenen rolü itibariyle de bölge, Türkiye'nin ilgi odağı olarak görülüp, bu çerçevede ülke ve bölge düzeyinde belirlenen amaçlar ve hedefler doğrultusunda yapılan planlamalarda her zaman temel gündem hâline getirilmelidir.

KAYNAKÇA
Kalkınma Bakanlığı, *Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)*; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, *Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı 2007-2011*; *TÜİK, Haber Bülteni*, İl Bazında GSYH 2019. Haber Bülteni, Yıllık GSYH 2019. İllerde Yaşam Endeksi-2015-2016; OECD, 2019.

Gülfettin ÇELİK

KANDIRA

Coğrafya

Kocaeli'nin Karadeniz kıyısında yer alan tek ilçesi olan Kandıra, Kocaeli tepelerinin kuzeyinden Karadeniz kıyılarına kadar uzanan plato sahası üzerine yayılmıştır. İlçenin merkezi olan Kandıra kasabası Karadeniz kıyısından 7 km içerde, deniz seviyesinden 40 m yüksekliktedir. Sakarya'nın Karasu ve Kaynarca ilçe merkezlerini Şile üzerinden İstanbul'a bağlayan yol ile il merkezini Karadeniz kıyısındaki Kefken'e bağlayan yolun kesiştiği yerde kurulmuştur. İzmit'e uzaklığı 41 km'dir.

1888'de kurulan Kocaeli Sancağı'na bağlı bir ilçe olan Kandıra'nın belediyesi 1869'da kurulmuştur. Cumhuriyetten sonra, 1924'te kurulan Kocaeli vilayetini meydana getiren dört ilçeden biridir. 1935'te 2290 km^2 alanı ve 102 köyü bulunan Kandıra'dan çeşitli tarihlerde ayrılarak İstanbul'un Şile ilçesi Ağva bucağına, Sakarya'nın Söğütlü bucağına ve Kocaeli Merkez ilçe bucağına yirmiden fazla köy bağlanmıştır. 1959'da Kaynarca bucağı 22 köyüyle birlikte Kandıra'dan ayrılarak yeni ilçe olmuştur. Bu ilçe 1966'da Kocaeli'den ayrılarak Sakarya'ya bağlanmıştır. 1960'ta kırktan fazla köyünü ve 1356 km^2 arazisini kaybeden Kandıra ilçesinin 68 köyü kalmıştır. Bu arada bazı köyler bölünerek yeni köyler kurulmuştur. Bugün 1935'teki alanının yaklaşık %40'ına sahiptir. Günümüzde Kandıra'nın yüzölçümü 840 km^2'dir. Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi (ADNKS) 2020 yılsonu verilerine göre toplam nüfusu 52268 kişi, nüfus yoğunluğu 62 km^2/kişidir. Bu nüfusun 15776 kişisi ilçe merkezini oluşturan 4 mahallede, geri kalan 36502'si de kırsal karakterini koruyan 92 mahallede yaşamaktadır. Yani ilçe nüfusunun %70'i kırsal nüfustan oluşmaktadır. Kandıra, Kocaeli'nin kır nüfusu en fazla olan ilçesidir. 1935'ten 1960'a kadar nüfusunda bir miktar artış olmuş fakat idari değişiklikler nedeniyle bu durum tabloya pek yansımamıştır. 1960'tan bu yana da nüfusu pek değişmemiştir. 1935'te 45 bin olan nüfusu en fazla 1950'de 58 bine kadar yükselmiş, daha sonra biraz azalarak bugünkü 52 bin civarına inmiştir. Bu özelliğe sahip nadir idari birimlerden biridir.

Kandıra ilçesi arazilerinin hemen tamamı hafif engebeli plato yüzeyleri ile küçük tepelik alanlardan oluşmaktadır. Yükseltisi genelde 50-150 m arasında değişen arazinin en yüksek noktası Baba Tepesi (232 m)'dir. Karadeniz'e doğru eğimli olan bu plato sahasını Sarısu, Seyrek, Kumcağız ve Baba dereleri drene eder. Karadeniz'in nemli havalarının içerilere kadar sokulduğu ilçe arazilerinde ormanlar özellikle kıyı şeridi boyunca önemli bir alanı kaplar. İlçe arazilerinin %32'si orman ve fundalıktır. Ormanlık alanlarda kayın, meşe, gürgen, kızılağaç dişbudak, ıhlamur, kestane ve kızılcık gibi ağaçlar yer alır. Ormanın tahrip edildiği yerlerde makiye benzer nemcil çalı toplulukları (psödomaki) yer alır. Ağaçlandırma yapılan yerlerde hızlı gelişen çam türleri yetiştirilmiştir.

İlçe arazilerinin %51'i tarım alanları, %5'i çayır ve mera, %13'ü de tarım dışı arazilerdir. İlçe nüfusunun %70'ini oluşturan kırsal nüfusun geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. 380 bin dekar olan tarım alanlarının %82'si tarlalardan oluşmaktadır. Tarlaların yaklaşık %10'u nadasa bırakılmaktadır. Tarlaların 3/4'üne tahıllar, 1/5'ine de yem bitkileri ekilmektedir. Geri kalanı da yağ ve sanayi bitkilerine ayrılmıştır. Tahıl alanlarının %60'ına buğday, %20'sine yulaf, %15'ine mısır, geri kalanına da arpa ekilmektedir. Yem bitkilerinden de en çok fiğ, yonca ve mısır ekilmektedir. Ayrıca ayçiçeği, fasulye ve şeker pancarı üretimi önem arz etmektedir. Tarım alanlarının %17'sini fındıklıklar oluşturmaktadır. Yılda 65-90 ton arasında fındık üretilmektedir. Son yıllarda ceviz bahçelerinin alanı genişlemiştir. Yılda 20-35 ton ceviz üretilmektedir. Diğer meyvelerden az miktarda elma, armut, kiraz, çilek ve dut yetiştirilir. Sebze bahçelerinin oranı ise %1'dir. Biberi ile ün salmış olan Kandıra'da sebze bahçelerinin 3/4'ünü sivri biber, domates, karpuz ve taze fasulye kaplamaktadır. Yoğurdu ile ünlü Kandıra'da hayvancılık da gelişmiştir. 32200 sığır, 500 kadar manda, 2000 kadarı keçi olmak üzere on iki binden fazla davar vardır. Kandıra'da kümes hayvancılığın da gelişmiştir. 3 milyon 100 bin kadarı et tavuğu, 200 bin kadarı da yumurta tavuğu olmak üzere yıllık 3 milyon 300 bin tavuk üretilmektedir. Ayrıca kıyı kesiminde balıkçılık yapılmaktadır. Kefken'de iskele vardır.

İlçe sınırlarında, Özbey Mahallesi'ndeki mermer yatakları geçmiş yıllarda işletilmiştir. Ayrıca Kandıra'ya özgü ve ilçe için çok önemli bir değer olan "Kandıra Taşı", Çerçilli ve Akçaova mahallelerinde çıkarılmakta ve yine buradaki atölyelerde işlenmektedir.

Kocaeli'nin en az sanayileşmiş ilçelerinden biri olan Kandıra'da Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi kurulması planlanmaktadır. Kandıra, tarımın yanında turizm faaliyetleri ile de öne çıkmaktadır. Karadeniz'e 52 km uzunluğunda kıyısı bulunan Kandıra'nın Karedeniz kıyısındaki Kefken, Kerpe, Bağırganlı, Kumcağız, Cebeci, Seyrek, Sarısu, Pınarlı gibi sahil

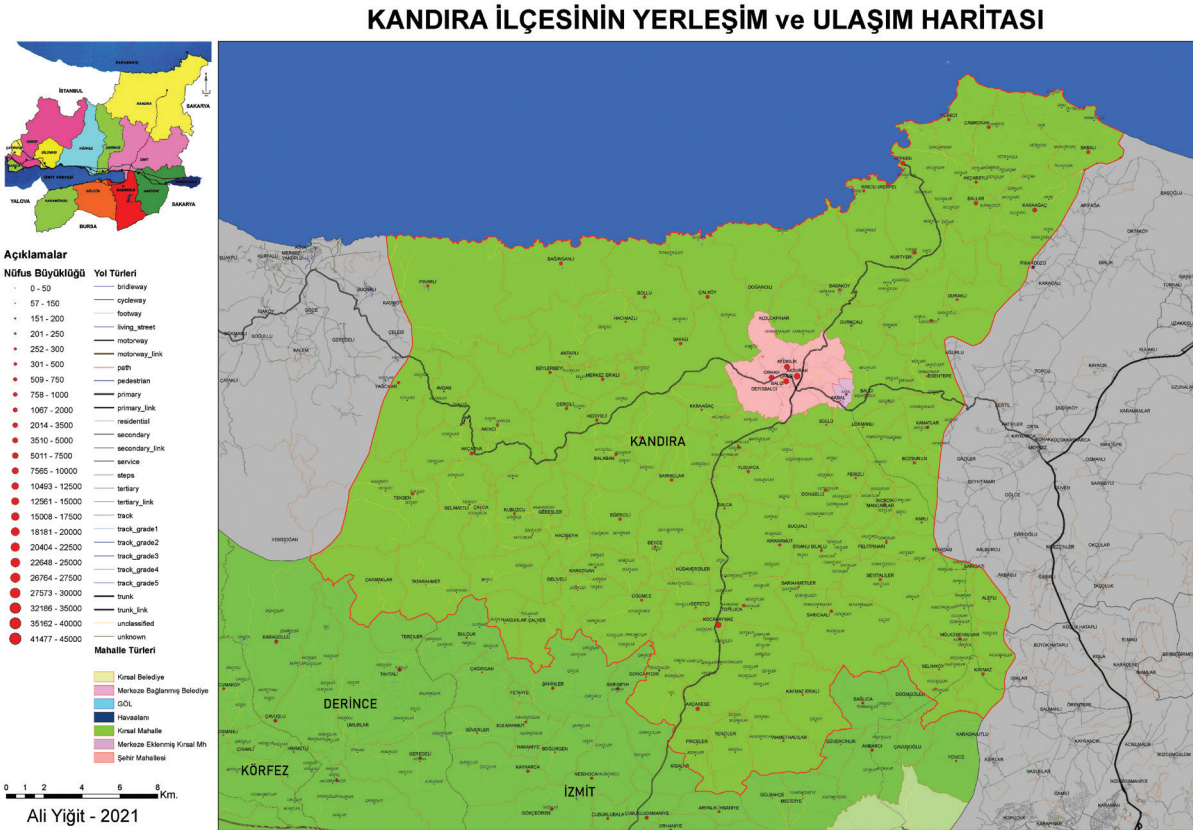

yerleşmeleri özellikle yaz aylarında yoğun ziyaretçi akınına uğramaktadır. Özellikle hafta sonlarında daha kalabalık olmaktadır. Orman ve denizin birbirini tamamladığı doğal manzara ve plajları ile ilgi çeken Kandıra ilçesinin kuzeydoğusunda Uzunkum Tabiat Parkı bulunmaktadır. Kandıra'ya 20 km uzaklıktaki Kefken Taş Ocakları mevkiindeki Pembe Kayalar, ilginç jeolojik yapısı nedeniyle görülmeye değer yerlerdendir. Kıyıdan 1 km uzaklıktaki Kefken Adası da önemli bir turizm değeridir. Kandıra'ya 4 km uzaklıktaki Baba Tepesi'nde Kocaeli Fatihi Akçakoca'nın mezarı yer alır. Kandıra'da da Orhan Câmii gibi tarihi önemi olan eserler vardır.

KAYNAKÇA

Ali Uzun, "Bir Açık Alan Dersliği: Kandıra Kıyıları (Kocaeli, Türkiye)" *Türkiye Jeoloji Bülteni*, Cilt 60, Sayı 1, Ankara 2017, s. 117-127; Kocaeli İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü *2020 Faaliyet Raporu*; *Kocaeli İli Arazi Varlığı*, T.C. Başbakanlık, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 16, Ankara. 1995; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, *Kocaeli İli Maden ve Enerji Kaynakları*. (2020). Ağustos 12, 2021 tarihinde MTA internet Sitesinden alınmıştır: https://www.mta.gov.tr; Murat Uzun, "Kocaeli İli Karadeniz kıyılarının jeomorfoturizm özellikleri ve kıyı kullanımına etkisi açısından değerlendirilmesi" *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 32, İstanbul 2015, s. 339-366; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları. Ankara (ilgili yıllara ait nüfus istatistikleri) https://www.tuik.gov.tr/; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Merkezi Dağıtım Sistemi (MEDAS), Bitkisel Üretim ve Hayvancılık İstatistikleri veri tabanları, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr; Ümit Sergün, *Kocaeli Yarımadası'nda Kırsal Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1986; Yusuf Dönmez, *Kocaeli Yarımadasının Bitki Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul 1979.

Ali YİĞİT

Tarih

Anadolu'da Handırı, Kandırı ve Kandıra şeklinde karşılaşılan yer isimlerinin tümünün Helenistik dönem öncesi Anadolu baştanrısının (Tarkhun, Adra, Kanda / Sanda) kimliği ile bağlantılı olduğu sanılmaktadır. Bu konuda da iki olasılık vardır: Birinci olasılıkta Kandıra, Kand(a)-ura'dan gelir ve "Yüce Tanrı" anlamındadır. Bithynia bölgesinde iki Kandıra bulunmaktadır. Birincisi Kocaeli'ne bağlı Kandıra olup Bizans döneminde adı Kentri veya Kandora şeklinde idi. İkincisi ise Karabük'ün güneyindedir. İkinci olasılık da, Kandıra vb. adların aslı Kadra yani K(uwa)-Adra, Kutlu Koca (ya da Kutlu'nun, ana tanrıçanın kocası)'dır. Rumlaşma döneminde kendini gösteren yaygın eğilimle, A ile D arasına bir N harfi sokularak Kandıra hâline gelmiştir.

Kandıra'nın kuruluş tarihi ilkçağa kadar uzanmaktadır. Bu dönemde köy niteliğindedir. Kandıra'nın, Hititlerin çökmeye başladığı yıllarda (MÖ 1200) Trakya üzerinden gelerek Boğazları aşıp Bithynia bölgesine göç eden ve Bryg (Bebrikler) adı ile de anılan Friglerin hâkimiyetinde kaldığı sanılmaktadır. Ancak Anadolu'da uzun süre hâkimiyetlerini devam ettiremeyen Friglerin, MÖ 690 yılında Kimmerler tarafından yıkılmasından sonra Kandıra, Batı Anadolu'da kurulan ve Marmara Denizi ile İzmit Körfezi'nin güneyine doğru genişleyen Lidya Krallığı'nın sınırları içinde kaldı. Bu sırada, Astakos Körfezi ile Herakleia (Ereğli) arasında, bir Thrak boyu olan Bithynler yaşamaktaydı ve Kandıra Lidyalıların denetimi altında idi. Lidyalılar MÖ 546 yılında Persler tarafından yıkıldıktan sonra, Kandıra, Perslerin kurmuş olduğu Marmara satraplık örgütünün içinde kaldı (MÖ 545). Bununla birlikte,

daha önce Kandıra'nın da bulunduğu bölgeye gelip yerleşmiş olan Thrak kökenli Bitinyalılar ve onlardan önce yerleşmiş olan Bebrikler bir ölçüde bağımsızlıklarını koruyup yaşamlarını sürdürerek Karadeniz ticaretine hâkim oldular.

Makedonyalı Büyük İskender Pers ordularını Granikos (Biga) Çayı önlerinde yenilgiye uğratmasından sonra (MÖ 334) Kandıra, Büyük İskender'in satrapı Kalas'ı yenilgiye uğratan Prens Bas'ın oğlu Zipoites (MÖ 326-279)'in kurduğu Bithynia krallığı hâkimiyetinde kaldı. Bithynia kralları Bithynia'nın gelişmesine ve Helen tarzında yeni kentler kurulmasına büyük özen gösterdiler. Bu dönemde Kandıra'nın da bulunduğu Bithynia'nın kuzey kıyı şeridi çok az iskân edildi. İstanbul (Byzantion) ile Ereğli (Herakleia) arasında yalnızca bir liman kasabası olan Kerpe (Kelpe / Carpi Limanı) ile küçük sığınak durumunda olan Cebeci (Rhoe) ve yine küçük bir liman olan, sonraları Apollonia denen Thynias (Kefken) Adası yer almaktaydı. Kerpe'nin iç kesimindeki kalabalık köylerden ikisi ise olasılıkla Kandıra (Kanzares) ve Hacıköy (Maneta) idi. Kerpe, Kalpe, Karpala/Kapria/Kalpaç yakınındaki çayla adlandırılmış, İstanbul Boğazı'ndan sonra Karadeniz kıyılarında gemilerin ilk sığınak yeri idi. Ksenophon'a göre, bu bölgede arpa, buğday, her çeşit bakliyat, akdarı, susam ve yeterince incir ağacı, şarap yapımına uygun bağlar, zeytin dışında her çeşit meyve ağacı yetişmekteydi. Diğer yandan bölgenin orman zenginliği Kandıra'nın gelişmesinde başlıca etken oldu.

Kandıra, MÖ 74 yılında Bithynia Krallığı'na son vermiş olan Roma İmparatorluğu'nun eline geçti ve MÖ 63 yılından itibaren de Romalı komutan ve siyaset adamı Pompeius'un düzenlemesine göre *Provincia et Bithynia* adlı eyaletin içinde kaldı. O dönemde Karadeniz kıyısında bulunan Kerpe ve Seyrek (Sirek) Limanı sayesinde Kandıra yöresinde ticaret gelişti. Bithynia Krallığı'nın ardından Kerpe ve Seyrek limanları Roma ve Ceneviz gemilerinin uğrak noktası oldu. Şimdi sular altında kalan Seyrek İskelesi'ni korumak amacıyla bir de kale yapıldı. Üç tarafı denizle çevrili olan kaleye, iki metre genişlikte dar bir yolla karadan varılır. Bu dönemi hatırlatan eserlere Kandıra ve çevresinde rastlanmaktadır. Bu eserlerden biri Kandıra-Salmanlı Muharremler köyünde bulunan lahit, diğeri ise Kumköy'de bulunan insan heykelleridir (MS 3. yüzyıl). İnsan heykellerinin, mevsimleri temsil etmekte olup zengin bir kişinin bahçesindeki havuzu süslemek için yaptırıldığı bilinir.

Roma İmparatorluğu İmparator Teodosius tarafından ikiye ayrılınca (MS 395), Kandıra başkenti İstanbul olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırları içinde kaldı. Bu dönemde Kandıra'ya "Kentri" denilmekteydi. Kentri santral anlamında kullanılmıştır. Kentri, Üsküdar ile Tarsus arasında kurulan geceye özgü haberleşme hattının merkezi santralinin bulunduğu yer demekti. Bu yer Bizanslılar döneminde önemli bir yönetim ve ticaret merkezi oldu. Özellikle Bizans Dönemi'nde Karadeniz ticaretinin artması, bir ticaret devleti olan Trabzon Rum Devleti'nin İstanbul'a bağlantısı, İstanbul'a seyirde korunaklı en yakın liman olan Kocaeli'nin kuzeyindeki Kerpe ve Kefken Kandıra'nın gelişmesini de sağladı.

XI. yüzyılın sonlarına doğru İznik'i kendine merkez edinen Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah, başta Bursa ve İzmit olmak üzere tüm Sakarya Havzası, Kandıra'nın bulunduğu Kocaeli Yarımadası ve Marmara Denizi kıyılarına geçici bir süre hâkim oldu. Ancak kısa bir süre sonra Bizans kuvvetleriyle birlikte hareket eden Haçlıların, Selçuklu başkenti İznik'i kuşatarak ele geçirmeleri üzerine Kandıra tekrar Bizanslıların yönetimine girdi (1097). İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulunca, İzmit'le birlikte Kandıra da kısa bir süre (1204- 1207) Latinlerin işgali altında kaldı. Fakat İznik hükümdarı tarafından geri alındı. Daha sonra da Kandıra ve çevresi Moğol istilasının tetiklediği Türkmen akınlarının etkisi altında kaldı.

Bizans İmparatorluğu'nun ardından Kandıra Osmanlı Devletinin hâkimiyetine geçti. Nitekim Orhan Bey tahta geçtikten sonra (1326), Karadeniz'e doğru olan mıntıkanın fethine Konur Alp ve İzmit tarafına da Akçakoca memur edildi. Konur Alp, Akyazı ve Mudurnu'yu ve sonradan kendi adı verilen Düzce tarafındaki Konrapa'yı aldı. Akçakoca da İzmit yakınlarına kadar sokularak Ermeni Pazarı, Ayan Gölü denilen Sapanca Gölü taraflarını ve Kandıra'yı fethetti (1326). Kocaeli Yarımadası'nda ilk akın merkezi Kandıra'dır. Osman Gazi'nin yiğitlerinden olan Akçakoca doksan dört yaşında Kandıra'da öldü ve mezarı Kandıra yakınlarındaki Baba Köy'de Baba Tepesi mevkiindedir. Orhan Bey zamanında Osmanlı Devleti'nin Sultan-öyüğü (Sultan-önü), Hüdavendigâr ve Kocaeli sancaklarına ayrılmasıyla, Kandıra 1868 yılına kadar Kocaeli sancağı Üsküdar kazasına bağlı bir nahiye olarak kaldı. Dört mahalleden oluşan Kandıra (Câmi, namıdiğer Hacı Aydın Mahallesi, Kara Durak Mahallesi, Debbağlar, namıdiğer İrioğlu Mahallesi ve Çarşı Mahallesi) kaza olunca, bağımsız İzmit sancağına bağlandı.

Akçakoca'nın fethettiği Kandıra toprakları hem hayvancılığa, hem de ekime biçime çok uygun olduğundan kısa zamanda Türkmenlerin yayılma ve yerleşme alanı oldu. Hayvancılık ve zirai faaliyetlerin yanında sık orman örtüsüne sahip olan Kandıra ve çevresi hızla gelişmeye başladı Öyle ki yüzyıllarca Kandıra başta Tersane-i Âmire'ye, İzmit ve Kefken tersanelerine çeşitli boy, cins ve kalınlıkta gemi yapımına uygun kereste sağladı. Kereste ve odun taşımacılığı deniz yoluyla İstanbul'a yapıldığından, bu taşımacılığı gerçekleştiren gemiciler ve motorcular Kandıra'da önemli bir sektör oluşturdular. Kefken Tersanesi önemli gemi yapım merkezlerinden biri oldu. İnebahtı Savaşı sonrasında 15 kadırga ve 2 fırkateyn bu tersanede yapıldı. Kandıra yöresinde çok eskiden beri ekimi yapılan ve ketenden üretilen keten bezi, halat, üstüpü, urgan gibi malzemeler, Osmanlı donanmasının ihtiyacını karşılamaktaydı. Ketenin yanında kenevir de mevcuttu. Bununla birlikte, 1550 yı-

lından itibaren kötüleşen ekonomi nedeniyle Kandıra çevresinde de soygunculuk başladı ve suhte (medrese öğrencisi) isyanları patlak verdi. Medreseyi bitirmiş, işsiz, aş ve ekmek peşinde koşan bu insanlar Kandıra ve köylerinde büyük hasar meydana getirdiler. Bu arada Kandıra'da 1750 yılından sonra epey eşkıyalık hareketlerine de rastlandı. Kandıra ve çevresindeki bu olaylar sosyal, idari ve ekonomik nedenlerden kaynaklandı.

Öte yandan Türklerden önce Kandıra'da bulunan Rumlar kasaba ve köylerde varlıklarını devam ettirdiler. Sonradan gelen Ermeniler de aynı şekilde dinlerini, dillerini, geleneklerini koruyarak yüzyıllarca birlikte uyum içinde yaşadılar. Rumlar, Ermeniler ve daha az sayıdaki Musevilerin çoğu Kandıra'nın esnafı idi. Kiliseleri vardı. İbadetleri serbesti. Düğün, bayram, dini kutsal günlerde birbirlerine anlayış ve saygı ile yaklaşırlardı. Dostlukları vardı. Ayrılıklar, kırgınlıklar, çete faaliyetleri XIX. yüzyılın sonları ile XX. yüzyılın başlarında görüldü. 1921'de bu Müslüman olmayan unsurlar Kandıra'dan uzaklaştı.

Osmanlı Devletinin savaşlarda yenilmesinin sonucu Rumeli, Kafkasya, Kırım ve adalardan gelen göçmenler Kandıra ve çevresine yerleştiler. Özellikle 1783, 1806-12 Osmanlı-Rus Savaşı, 1828-29 Osmanlı-Rus, 1853-1856 Osmanlı-Rus, 1867 Girit İsyanları, 1877-1878 Osmanlı-Rus (93 Harbi), 1897 Osmanlı-Yunan, 1885 Bulgaristan Krallığı'nın kurulması, 1912 Balkan savaşlarında ve I. Dünya Savaşı, 1919-1922 Kurtuluş Savaşı, 1926'daki mübadele sonucunda çok sayıda göçmen geldi. Bu göçmenler kendi köylerini kurarak Kandıra'nın yerli halkıyla kaynaştılar. Bununla birlikte Kırım, Kafkasya, Rumeli muhacirlerinin geleneklerini sürdürdükleri özel köyleri vardı. Bu köyler genellikle o dönem Osmanlı padişahlarının adını taşır; Aziziye, Hamidiye, Reşadiye gibi.

1888'de düzenlenen İzmit Mutasarrıflığı sınırları içinde kalan Kandıra, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İngilizlerin (1918) ve Yunanlıların işgalini yaşadı (1920). Kandıra'nın işgali sonrasında da Kandıra halkı ve köylüleri milis kuvvetleri kurup Yunan işgaline karşı direnişlerini sürdürdü. Bunların bazıları, Kandıra kazası Şeyhler nahiyesinden Halit Molla, Akçaova nahiyesinin Tokaçlar Köyü'nden Ahmet Reisoğlu, Molla Rıfat; Kaymaz nahiyesinden Halit Pehlivan, Dayı Mesut; Kandıra ve Karasu bölgesinden Recep Reis, Küçük Aslan ve Yahya Kaptan milis kuvvetleri idi. Bu milis kuvvetleri işgal süresince Yunanlılara rahat vermedi. Yunan birlikleriyle milis kuvvetleri arasındaki çatışmaların en yoğunlaştığı bölge Kandıra ve köyleri oldu. Recep Reis (İpsiz Recep) yönetimindeki kuvvetler Kandıra'nın kıyı kesimlerinde, özellikle Kefken Adası'na bakan yörede etkinlik göstererek düzenli vur-kaç eylemleriyle Yunan ve İngiliz müfrezelerine büyük kayıplar verdirdi. Halit Molla da Şeyhler nahiyesi gençlerinden beş-altı yüz kişilik bir kuvvetin başına geçerek Sifler ve Fındıklı köyleri civarında 100 kişilik Rum ve Ermeni çetelerini tamamen imha ettiği gibi Yunan taburuna da önemli kayıplar verdirdi.

Bu sırada Kocaeli Mıntıka Komutanlığı'na atanan Kâzım (Özalp) Bey'in bir araya getirdiği Türk kuvvetleri, Yunanlıların işgal altında tuttukları Kocaeli bölgesine girdiler. Bu kuvvetler, ilk iş olarak Sakarya'nın batı bölgesindeki Yunan hatlarını ele geçirdiler (20/21 Haziran 2021). Yunan alayı beklemediği bu saldırılar karşısında İzmit ve Seymen İskelesi yönünde geri çekilmeye başladı. Kalabak Köyü yakınlarında, Çuha Fabrikası önlerinde ve Bahçecik nahiyesi önlerinde, Türk süvarileri ile Yunan birlikleri arasında zorlu çatışmalar oldu (22 Haziran 1921). Buralarda da tutunamayan Yunanlılar İzmit'e geri çekildi ve hazırlık yaparak savunmayı İzmit'ten sürdürmek istediler. Ancak Kâzım Bey'e bağlı birliklerin saldırıya geçmesi sonucunda, 26/27 Haziran 1921 gecesi Yunanlılar İzmit'i boşalttı ve gemilere sığınmak zorunda kaldılar. Bir kısım Yunan askeri ise kıyı yolunu izleyerek Karamürsel yönünde geri çekildi. İzmit ve Karamürsel'in geri alınmasından sonra, Kandıra kesin olarak Türk birliklerinin kontrolüne geçti. Sonunda Yunan işgalinden kurtulan Kandıra, 20 Ocak 1924'de Kocaeli ilinin kurulmasıyla buraya bağlandı.

KAYNAKÇA

Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Ankara 2006; Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 2014, s. 490; Aşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, *Tevârîh-i Âl-i Osman*, *Osmanlı Tarihleri I'de*, Haz. Çitçioğlu Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 116-117; Atilla Çetin, " Osmanlı Döneminde Kandıra Tarihine Toplu Bir Bakış", *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı*, Kocaeli 2005, s. 42 -73; Besim Darkot " İzmit", C. 5/II, İslâm Ansiklopedisi, s. 1251-1256; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 375; Charles Texıer, *Küçük Asya Coğrafyası*, *Tarihi ve Arkeolojisi*, C. 1, Çev. Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran: Kazım Yaşar Kopraman, Sad. Musa Yıldız, Ankara 2002, 10, 18, 77-119; Enver Konukcu, *Akça Koca ve Kocaili*, Kocaeli 2016, s. 35-37, 108-114; F. Yavuz Ulugün, Taner Aksoy, Muhittin Bakan, *Tarih Öncesi ve Helenistik Dönem Bithynia*, Kocaeli 2004, s. 197-198. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986, s. 330-336; Georgıos Akropolıtes, *Vekayinâme*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 2008 s. 21-24; Halil İnalcık, "Koca-eli Yöresinin Fethi", C. I, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 2015, s. 147-151; Hammer (Baron Joseph von Hammer-Purgstall), *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmet Ata Bey, Yay. Mümin Çevik, Erol Kılıç, İstanbul 1992, s. 92; Herodotos, *Tarih (Historiai)*, Eski Yunancadan Çev. Furkan Akderin, İstanbul 2007, s. 540; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, 1, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, s. 53; İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, II. Defter, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1983, s. 8-10; İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. 1, İstanbul 1971, s. 12-13; Ksenophon, *Anabasis-On Binlerin Dönüşü*, Yunanca aslından çev. Ali Çora, İstanbul 2017, s. 186-187; " Kocaeli Mad.", C. 7, *Yurt Ansiklopedisi*, İstanbul 1982- 1983, s. 4978-5096; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ- Neşrî Tarihi*, C. 1, Yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Ankara 1987, s. 137-139, 149-151; Müneccimbaşı A. B. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, Metin, Notlar, Çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995, s. 83-84; *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, Haz. Alıkılıç, Dündar- Koltuk, Nuran-Şahin, Erdinç, Kocaeli 2017; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Çev. Adnan Pekman, İstanbul 2000, s. 14-15, 52-64; Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark II Anadolu*, Ankara 1946, s. 355; Solak- Zâde Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solak-zâde Tarihi*, C. 1,Haz. Vahid Çabuk, Ankara 1989, s. 26; Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, C. I, Ankara 1988; Vedat Tuegut "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik ve İktisadi Vaziyet", C. I, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, s. 315-416; Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, s. 38; Vital Cuinet, İzmit Mutasarrıflığı, Çev. Pelin Koç, İstanbul 2012, 4-19, 39-40; Yusuf Çam, *Milli Mücadele'de Kocaeli Sancağı*, Kocaeli 2014, 71-83, 111-137, 171-200.

Recep YAŞA

KANDIRA BELEDİYESİ

Yerel Yönetim

Tarih öncesinden Osmanlı'ya kadar Kandıra üzerine resmî belgeye rastlanmasa da 1945 yılında Rıfat Yüce tarafından kaleme alınan *Kocaeli Tarihi ve Rehberi* adlı eserde, Kandıra'da MÖ 3000'li yıllarda Sitlerin, Asların ve Amazonların yaşadığı yönünde rivayetlere rastlandığı ifade edilmektedir. MÖ 7. yüzyılda Ege göç kavimleri ile gelen Misler Bebrikler ve Megaralıların da Kandıra'ya yerleştiği söylenmektedir. Kandıra'nın fethi sırasında yaşanan kanlı çarpışmalarda akan insan kanı ile kızıla boyanan ve ismini akan kızıl dereden alan Kanlıdere, zamanla Kandere, Kandura ve ardından da Kandıra şekline dönüşmüştür. Kandıra ve çevresindeki eski muhtarların mühürlerinde Kandıra adının hep Kandere olmasının bu rivayeti doğruladığı düşünülmektedir. Kandıra ile Osmanlı'nın ilk temasının 1308-1317 tarihleri arasında Orhan Bey döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. Şehzadeliği döneminde Orhan Bey'e lalalık yapan ve daha sonra Karasu'dan Karadeniz Ereğlisi'ne kadar uzanan kıyı bölgelerinde fetihler yaparak "Kocaeli Fatihi" unvanını alan Akçakoca Bey (Ö.1328, Kandıra) aynı zamanda Osman Bey'in yakın arkadaşı ve komutanlarındandır. Orhan Bey tarafından, İzmit tarafının fethi ile görevlendirilen Akçakoca Bey, 1320'de İzmit tarafını fethetmek için akınlar düzenledi. Sapanca Gölü kıyısındaki küçük kaleleri ve daha sonra Kandıra'yı fethetti. Sakarya bölgesi komutanı Konur Alp'le birlikte Aydos ve Samandıra kalelerini fetheden Akçakoca Bey, İzmit bölgesine yönelik fetihlerini sürdürdüğü sırada Baba tepesinde vefat etti. Daha sonra onun anısına İzmit Sancağı'na "Koca-ili" anlamına gelen Kocaeli adı verildi.

Kandıra Osmanlı Devleti'nin ilk fethettiği yerlerden biridir. Yoğun bir Türkmen ve Yörük nüfusu bölgede yerleşmişti. Oğuz, Türkmen ve Yörük kültür ve gelenekleri yüzyıllarca varlığını burada sürdürdü.

Kandıra, Orhan Bey zamanında, 1308-1317 arasında Akçakoca Bey tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Akçakoca'nın anıt mezarı Kandıra'da Babadağ Tepesi'ndedir. Kandıra, Osmanlı Devleti'nin ilk fethettiği yerlerden biriydi. Bu sebeple bölgeye yoğun bir yörük nüfus yerleşmiştir. Nüfusun yaklaşık %75-78'i Müslüman olan Kandıra halkı tarım, hayvancılık ve odunculukla uğraşıyordu.

Kandıra ve çevresinde bulunan tarihi eserler sayılamayacak kadar çoktur. Eski tarihçilerin işaret ettiği gibi bu bölgenin gerek batıdan doğuya, gerekse doğudan batıya yayılan ordulara yataklık ettiğine kanıttır. Anadolu'nun dış ve iç ticareti bir zamanlar Seyrek İskelesi aracılığıyla yapılırdı. Seyrek ve Kandıra arasında hâlâ bir şose harabesi ve Bizans prenseslerinden birine ait olduğu sanılan bir de mezar vardır. Kandıra ve civarındaki antik kalıntılar, tümülüsler hariç olmak üzere tamamen Roma dönemine aittir.

İzmit gibi İstanbul-Anadolu güzergâhında olmadığı için transit ulaşım ağı içinde yer almayan Kandıra'nın ilk yol çalışmaları (İzmit-Kandıra), İzmit mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın İzmit'teki görevi (1887- 1895) zamanında, 1891 yılında başlar. Ancak yol, 1923 yılına kadar bitirilemez. Söz konusu İzmit-Kandıra yolu, ancak 1923-27 yılları arasında tamamlanabilmiştir.

19. yüzyılın ilk nüfus sayımına (1831) göre Cezayir-i Bahr-i Sefîd Eyaleti'ne tabi Kocaeli Sancağı İzmit, Adapazarı ve Sapanca, Akhisar, Geyve, İznik, Pazarköy, Yalakabad, Karamürsel, Kaymas, Şeyhler, Kandıra ve Gençli, Ağaçlı, Hendek ve Akyazı, Karasu, Ibsafi (Absafi), Sarıçayır, Beşdivan, Akabad, Yabancılar, Şile ile Taşköprü sayım bölgelerinden oluşmaktaydı. Cuinet'e göre -1880 ve 1892 yılları arası- Kandıra, Şeyhler (Kaynarca), Kaymaz, Karasu, Akabad ve Ağaçlı nahiyelerini içine alan 49829 kişilik kazadır. Soteriades'e göre ise 1912'de İzmit kazasında 42876 kişilik toplam nüfus yaşıyordu. Aynı yıl Kandıra'da ise 50242 kişi yaşamaktaydı. Adapazarı, Geyve, Yalova ve Karamürsel'i de içine alan İzmit Sancağı'nın toplam nüfusu 242333 olup en çok nüfusa sahip kaza 61934 kişi ile Adapazarı'ydı.

İzmit Körfezi'nin kuzeyinde Karadeniz sahilinde yer alan Kandıra, İzmit'e 45 km uzaklıktadır. İlçenin yüzölçümü 933 kilometrekaredir. Doğusunda Sakarya, güneyinde merkez ilçe İzmit, batısında İstanbul ile komşu olup, kuzeyinde Karadeniz ile çevrilidir. Kandıra, Kocaeli'ne bağlı öbür ilçelerden bütünüyle farklı bir yapıdadır. İlin körfez kıyısında yer almayan tek ilçesi olan Kandıra, Körfez kıyısındaki gelişmelerden de uzak kalmıştır. Körfez kıyısındaki yerleşim hızla sanayileşip, büyüyerek kesintisiz bir kentsel alan yaratırken, Kandıra'nın tarıma dayalı durağan yapısı sürmüştür.

Kocaeli ilinin kuzeydoğusunda yer alan ve Karadeniz'e kıyısı olan ilçe toprakları, fazla yüksek olmayan bir plato üzerinde bulunmaktadır. Dalgalı bir arazi yapısına sahip olan platonun yüksekliği 150-500 metre arasında değişmektedir. İlçe toprakları dik yarlarla parçalanmış, yayla görünümlü alanlardan oluşmuştur. Düzensiz rejime sahip olan ilçe akarsuları, ilçenin topraklarını katederek Karadeniz'e dökülür. İlçenin iç kesimlerinde geniş yer tutan ormanlıklar Karadeniz'e

yaklaştıkça seyrekleşerek yerini Kandıra halkının da geçiminde önemli yer tutan fındıklıklara bırakır.

Kandıra, coğrafi konumu ve şartları itibariyle kendine özgü unsurları bünyesinde barındırırken kültüründe ve yaşam şeklinde de Kocaeli'nin zengin bir bölgesi olarak göze çarpar. Giyim kuşamdan yöreye has ürünlere kadar her alanda farklılıklar rahatlıkla hissedilebilir. Giysilerde yöreye özgü olan el dokuması Kandıra bezi kullanılmaktadır. Köylü arasında köy bezi denilen Kandıra bezi ülke çapında haklı bir üne kavuşmuştur. Geleneksel dokuma tezgâhlarında üretilen bu bezlerden eskiden yatak, yorgan çarşafı, yastık kılıfı, iç don, mintan vb. yapılırken artık çay takımları, peçeteler, masa örtüsü, yastık, ceket, döpiyes, gecelik yapılmaktadır. Giderek yok olan tezgâhlarda az da olsa hâlâ Kandıra bezi dokunmakta, köylü kızlarına çeyiz olarak daha çok sandıkta eski bezler saklanmaktadır. Kandıra'nın sanayi tesisleri yok denecek kadar azdır. Halkın büyük çoğunluğu çiftçilik ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Hindi yetiştiriciliği de yörede önemli bir uğraş hâline gelmiştir. Kandıra'ya özgü yerel bir sanayi dalı taş işlemeciliğidir. Akçaova taşı diye adlandırılan bu taş, yapı ve süs malzemesi olarak kullanılmakta, yurdun çeşitli yerlerine pazarlanmaktadır. Kullanım alanları, tüm iç ve dış mekânlarda giderek artan bir hızla yaygınlaşmaktadır. Bu doğal taş malzeme, duvar kaplaması, heykel, barbekü, şömine ve parke taşı vb. olarak kullanılmaktadır.

Kandıra, çevrede yoğurdu ile de ünlü olan bir ilçemizdir. Kandıra yoğurdunu ünlü yapan en önemli özellik, geçmişte çok sayıda bulunan, günümüzde ise sayısı azalmakla birlikte hâlâ varlığını devam ettiren manda sütü katkılı yapılıyor olmasıdır. Manda sütünden yapılan yoğurt, diğer yoğurtlara göre oldukça katı kıvamlı ve lezzetlidir.

1868'den önce Kandıra, Üsküdar kazasına bağlı bir nahiye merkezi olmuştur. Kaza olunca da İzmit Sancağı'na bağlanmıştır. Kandıra 1918'de İngiliz, 1920'de Yunan işgaline uğramış, 21 Haziran 1921'e kadar işgal altında kalmıştır. Fevzi Çakmak, Halide Edip Adıvar, İsmet İnönü gibi Milli Mücadele'nin önde gelen isimleri Kandıra üzerinden Ankara'ya gitmişlerdir. Kandıra Türk siyasetinde iz bırakmış başbakanlık ve bakanlık yapmış Nihat Erim, bakanlık yapmış Turan Güneş, kültür adamı sahaf Raif Yelkenci gibi Türk kültürüne önemli katkılar sunmuş isimleri de bünyesinden çıkarmıştır. Kandıra 1868 yılında İzmit'e bağlı kaza olarak belediye statüsü kazanmıştır. Kandıra'nın 1868 yılında belediye olmasıyla 23 belediye başkanı ilçede görev yapmıştır. 1868'den bugüne kadar Kandıra'da belediye başkanlığı yapan isimler: Hacı Mustafa Uygur (1868-1900), Mehmet Semercioğlu (1905-1909), Ahmet Er (1909-1923), Niyazi Yelkencioğlu (1923-1925), Adil Tüzün (1925-1929), Tevfik Kandıra (1929-1935), İsmet Yelkencioğlu(1936-1938), Reşat Güneş (1938-1939), Mehmet Taner (1942-1943), İsmail Koca(1943-1947), Ragıp Uygur (1947-1949), Suavi Evin (1950-1955), Numan Güneş (1955-1973), Turan Sarı (1973-1981), Edip Soytürk (1981-1984), Kenan Evin (1984-1994), Ercüment Şahin(1994-1999), Sedat Hamdi Polat (1999-1999), İsmail Genç (1999-2004), Mustafa Öğren (2004-2009), Cengiz Kan (2009-2014), Ünal Köken (2014-2019), (2019-) Adnan Turan.

İlk belediye başkanı Hacı Mustafa Uygur 32 yıl, Numan Güneş 18 yıl, Ahmet Er 14 yıl, Kenan Evin 10 yıl, Turan Sarı ise 9 yıl Kandıra'da belediye başkanlığı görevini en uzun yapan isimler arasında yer aldılar.

KAYNAKÇA

Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarihi ve Rehberi*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2010; Vital Cuinet, *İzmit Mutasarrıflığı*, Demkar Yayınları, İstanbul 2012; Atilla Çetin, *Kandıra Temettuat Defteri*, Kocaeli Valiliği İl Özel İdare Yayını, Kocaeli 2008; https://www.kandira.bel.tr; http://m.kandiraninsesi.com/haber/kandira-belediye-baskanlarimiz-h5670.html; https://www.facebook.com/kandiraninsesi/posts/1003116653084889/; https://demokratkocaeli.com/haber/34582/iste-belediye. baskanlarimiz.html; https://ahsenokyar.com/?p=63601; https://www.academia.edu/31784878/19_YÜZYILIN_İLK_YARISINDA_KANDIRA_DA_SOSYAL_HUZURSUZLUK_ÜZERİNE_BİR_İNCELEME_pdf?auto=download; https://manavoglu41.tr.gg/Kand%26%23305%3Bra-tan%26%23305%3Bt%26%23305%3Bm-.--.-.htm

Turgut KARAÇOBAN

KANDIRA BEZİ

Coğrafi İşaretli Ürün

Dokunduğu yer ve tekniğe göre sınıflandırmada Kandıra bezi, mekikli dokuma türüne girer. Tezgâha gerilmiş çözgü ipliklerinin, çerçeveler ile yukarıya kaldırılıp indirilmesiyle açılan farklı ağızlıklardan atkı ipliğinin mekik aracılığı ile geçirilmesi sonucu oluşturulan yüzeylere mekikli dokumalar denir. Kandıra bezi, malzemesi keten lifi olan çoğu zaman pamuk ile de karıştırılıp geleneksel dokuma tekniği kullanılan ve üzerine işleme yapılan bir el sanatı ürünüdür. Bezin hammaddesi olan ketenin tarımı, dokumacılığı Kandıra ve çevresinde çok eski yıllardan beri bilinmekte ve yapılmaktadır. Kocaeli ve çevresine ait bir dokuma türü olan Kandıra bezi ya da halk söylemiyle köy çezmesi-çözmesi, keten bitkisinden elde edilen iplikler ile yörede yaşayan insanların kendi imkânlarıyla oluşturdukları düzen adı verilen tezgâhlarda dokunmaktadır.

Kandıra Halk Eğitimi Merkezi tarafından yapılan "Kandıra Bezi" 396 dosya numarasıyla Mahreç İşareti/Coğrafi İşaret olarak 22 Kasım 2018 tarihinde tescil ettirildi ve 6769 sayılı sınai mülkiyet kanunu kapsamında koruma altına alındı. İşleme aşamalarından bir tanesi yörede gerçekleşen bir ürün mahreç işareti olarak tescillendiğinde diğer üretim ve işleme aşamaları kaynaklandığı yöre dışında da gerçekleştirilebilir. Dokumanın üretim tekniği, uygulanış biçimi, kullanılış amacı yöre halkının günlük yaşam ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmış ve gelişmiştir.

Keten, liflerinden ve tohumlarından faydalanılan bir bitkidir. Kış aylarında sıcak, yaz aylarında serin ve ter tutma özelliğinden dolayı tekstil sanayiinde en fazla tercih edilen bitki türüdür. Keten, bitkisinin eki-

Kandıra Bezi

minden, ip hâline gelene kadar bir takım geleneksel yöntemlerle yapılan, uğraş gerektiren işlemlerden geçmektedir. Bu işlemler sırasıyla, ekinin toplanması, havuzlama, kurutma, kırma, tarama, yumuşatma, eğirme, ağartma, çözgü hazırlama ve dokuma yapılmasıdır. Ham ipler işlenmeden önce boyanır. Doğal boyalar ile renklendirilen ipliklerin dokumalarda kullanılması Türk dokumacılığını ileri seviyeye taşımıştır. Ülkemizde 1882 yılında sentetik boyaların piyasaya girişi ile doğal boya kullanımı azalmış ve buna paralel olarak el dokumacılığı da gerilemiştir.

Dokumalar ipliğin özelliğine göre kalın (eriş) ve ince (süğüm) olmak üzere iki çeşittir. Kalın iplikli dokumalardan pantolonluk bez, pala veya çöp kilimi, çuval ve yaygı bezi gibi ürünler elde edilir. İnce bez dokumalarının ipliklerine, desenlerine ve karıştırıldığı diğer dokuma ipliği cinslerine göre farklı çeşitleri vardır. İnce iplerin dokunmasıyla ortaya çıkan beze yalınzak-yalıngat, üskülü, kirli dudu, çezme, idare gibi isimler verilir.

Kandıra bezi, kundak bezinden kefen bezine kadar insanoğlunun yaşamı boyunca ihtiyaç duyacağı bir üründür. Kandıra bezinden yapılan ürünler uçkur, yağlık, çevre, göynek, kundak, iç çamaşırı, şalvar, gelinlik, elbise, don, işlemeli göynek, hırka, astar, para kesesi, örtme, yeldirme, ferace, zıbın, yüz örtüsü, çarşaf, yastık yüzü, yorgan tıları, kuşak, perde ve pano gibi mefruşat ürünleridir. Dokunan bezlerin üzerine işlenen motifler ise çıtlak kahve, yıldız, manda gözü, kırkayak, sevda çiçeği, karpuz çekirdeği, karanfil, kutulu sarma gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Ketenden dokunarak yapılan Kandıra bezinin diğer bir özelliği ise çeşitli ip ve sim kullanılarak üzerine yapılan işlemelerdir. Bugün Kandıra bezi, İZ-MEK ve KO-MEK'in yöresel el sanatları atölyelerinde kurulu tezgâhlarda usta öğretmenler tarafından öğretilerek yaşatılmaktadır.

KAYNAKÇA

Betül Bilyaz, *Kocaeli Kandıra Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2019 s. 11; Işıl Altun, "Kocaeli ve Çevresine Ait Bir Dokuma: Köy Çezmesi ya da Kandıra Bezi," *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri Cilt-I*, Kocaeli 2006, s. 93; Esra Çelik, "Kocaeli Yarımadası'na Özgü El Sanatlarından Örnekler", *Karamürsel Alp Sempozyumu Bildiriler Kitabı;* Mustafa Arlı, "Kullanıldıkları Hammaddeye Göre El Sanatlarının Sınıflandırılması", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1987, s. 39; Ayşegül Koyuncu Okça, "Mustafa Genç, Anadolu Halı ve Kilimlerinde Renk", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Eylül 2015, s. 235-246; TBMM Milli Saraylar, *"Geçmişten Geleceğe Yaşatılan Gelenek Hereke Halı ve İpekli Dokuma Fabrikası,"* Ankara 2003, s. 15; Adem Arı, "Ketenin Türküsü", *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı* (25-26 Aralık 2004). Kocaeli, s. 165; Mustafa Arlı, "Kandıra İlçesinde Keten El Dokumacılığı", *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Ankara 1983, C. 5, s. 3; İsmail Öztürk, *Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama*, Ankara 1997. s. 91; http://kandira.meb.gov.tr/www/kandira-bezi-tescillendi/icerik/310; https://ci.turkpatent.gov.tr/sayfa/coğrafi-işaret-nedir

Adem ARI

KANDIRA BİBERİ

Kocaeli'nin Bir İlçesinin İsmi ile Anılan Kültür Sebzesi

Solonaceae familyasının Capsicum cinsine dahil olup ılık iklimlerde yıllık kültür sebzesidir. Botanik varyetesi Capsicum annum longum uzun biber sınıfındandır. Kök tohum çimlenince kazık bir kök, 3-5 cm büyüyünce kök boğazına yakın yerden yan kökler çıkar. Büyüme ilerledikçe kazık kök ve yan kök farksız hâle gelir. Bol köklü görünüm kazanır. Kökler narindir. Düzenli sulanırsa saçak kökler rutubetli bölümde oluşur. Gövde dik büyür. Önce otsu olup zamanla odunsu olur. Gövde boğum ve boğum aralarından oluşur. Gövde boyu ortalama 0,50-1,50 metredir. 4-6 yan dal olabilir. Yapraklar koyu yeşil tondadır. Uzun, sivri, kenarları düzdür. Çiçek rengi beyaz, menekşe rengindedir. Çiçekleri erdişi (hermafrodit)'dir. 5 adet yeşil çanak, 5 adet beyaz taç yapraklıdır. 5 adet erkek organ dişi organ çevresindedir. Çiçekler yaprak koltuklarındadır. 1-2 adet çiçek görülür. Çiçek tozları açılmadan döllenme olgunluğundadır. Kendine döllenme yanında %3-30 yabancı döllenmeye rastlanır. Meyvesi uzun tipli tatlıdır. Tohumu açık sarı ve ovaldir. 3-4 mm uzunlukta, 2-3 mm genişlik, 0,5-1 mm kalınlıktadır. Safiyet %97'dir. Çimlenme oranı %65, kullanılma oranı %70'tir. 1 gr tohum 150-180 adettir. 1 litre tohum ağırlığı 480-500 gramdır. 1000 dane ağırlığı 5-6 gramdır. Tohumlar uygun şartlarda hayatta kalma sürelerini (çimlenme kabiliyetlerini) 4-5 yıl muhafaza ederler.

Biber ılık ve sıcak iklim sebzesidir. Uygun sıcaklık 20-25 derecedir. 0 derecede ölür. 35 dereceden sonra bitki gelişmez ve büyümez. Toprak rutubetini sever. Işıklı havadan hoşlanır. Işık azalırsa çiçek tomurcuğu oluşumu durur. Meyve verimi düşer. Işık şiddeti meyve oluşumunu artırır. İklim şartlarına bağlı olarak düzenli sulanmalıdır. Toprakta devamlı %60-70 nem olmalıdır. Aşırı sulama kökleri hasta yapar. Susuzluk durumunda ise meyve küçük kalır ve çiçek silkmesi görülür. Toprak isteği fazla seçici değildir. Derin, geçirgen, su tutma özelliği iyi, organik maddece zengin tınlı toprakları sever. Toprak PH'ının 6,0-6,5 olmasını ister. Gübreleme yüksek azot istemez. Dekara 11 kg azot, 20 kg fosfor, 20 kg potas yeterlidir. Biber tohumları ocak-mart ayları arasında ekilmektedir. Uygun koşullarda 10-12

Kandıra Biberi

günde çimlenme olur. Ot alma, zamanında sulama, gübreleme, hastalık ve zararlılarla mücadele önemlidir. Don tehlikesi tamamen kalkınca 15 derecede, sıra üzeri 0,20 m, sıra arası 0,60 m dikime başlanır. Fideler karık usulünde, karıkların doğu ve güney sırtlarına dikilir. Dikimden 20 gün sonra birinci, 3-4 hafta sonra ikinci, bundan 3 hafta sonra da üçüncü çapa yapılır. Hastalık, zararlılar, yabancı ot, su ihtiyacı devamlı kontrol edilmelidir. Elle yapılan hasat 5-6 ay devam edebilir. Normal koşullarda kök başına 15-20 adet biber meyvesi alınabilir.

KAYNAKÇA

Postharvest Technology of Horticultural Crops, Second edition, Technical Editor: Adel A. Kader, Publication 3311, University of California, Division of Agriculture and Natural Resources, Oakland CA 94628-1239, 1992; Kandıra Sivri Biberi Tohum Ekimi (Biber Yetiştiriciliği), https://www.youtube.com/watch?v=qy_KtmyTRGs (16.09.2021)

Şefik ÇELİK

KANDIRA DARTISI

Manav Yemek Kültürü

Dartı, Manav kültürüne ait geleneksel bir gıdadır. Manavlar yoğun olarak Kocaeli ili Kandıra ilçesinde yaşadığından yöreyle özdeşleşen dartı, Kandıra dartısı olarak ün yapmıştır.

Dartı, çiğ süt kaymağının pişirilmesi ile yapılan, kendine özgü tat ve aromaya sahip yöresel bir süt ürünüdür. Dartı yapımı üç aşamada gerçekleşmektedir. Öncelikle çiğ süt toplanmakta, toplanan çiğ süt kaymağı pişirilmekte ve son olarak süt kaymağının katı kısmı yağından ayrılmaktadır. Yaklaşık 10 kg sütten, 500 g kaymak elde edilmekte, kaymağın 300 gramından da dartı elde edilmektedir. Dartı yapmak için yaklaşık üç saat sürekli karıştırmak gerekmektedir.

Yöresel dartı yapımında çiğ süt, kaymağı rengi ve kıvamı koyulaşana kadar sobanın üzerinde veya kısık ateşte kaynatılmaktadır. Uygun kaplara alındıktan sonra biraz bekletildiğinde sarı renkli yağ üste çıkmakta, kahverengi tortulu kısım alta çökmektedir. Meydana gelen bu yeni ürüne "dartı" denmektedir. Dartı, soğutulduktan sonra buzdolabında yaklaşık 2-3 ay muhafaza edilmektedir (Şekil 1).

Süt yağından oluşan kaymak ve bileşenlerinin kavrulmasıyla elde edilen dartıya "kaymak kavurması" denildiği gibi farklı yörelerde "süt katığı", "tartı" gibi isimler de verilmektedir.

Fiziksel ve kimyasal özellikleri açısından geleneksel tuzlu dartı %85,93 kuru madde, %8,61 protein, %66,33 yağ, %2,66 kül (mineral madde), %1,05 titrasyon asitliği ve 4,34 pH değerine sahiptir. Tuzsuz dartı ise %87,33 kuru madde, %8,96 protein, %68,33 yağ, %1,94 kül (mineral madde), %1.35 titrasyon asitliği ve 4,47 pH değerine sahiptir. Geleneksel olarak üretilen dartının yağ oranı, piyasada satılan kaymaklarla eş değerdir.

Dartı, besin değeri yüksek bir süt ürünü olarak A vitamini, protein ve kalsiyum açısından zengindir. Türk gıda kodeksine göre "orta miktarda yağ" içeren gıdalar arasında yer almaktadır. 100 g dartı, ortalama 61 kalori vermektedir. Günlük 2000 kalorilik diyet temel alındığında; protein ihtiyacının %16,5'ini, A vitamini ihtiyacının %11,7'sini ve kalsiyum ihtiyacının %22,9'unu karşılamaktadır.

Dartı, genel olarak kahvaltılarda tüketildiği gibi her öğünde sofralarda yer bulmaktadır. Ekmeğin üzerine sürülmekte, yemeklerde (makarna, pilav, keşkek vb.) sos olarak kullanılmakta, hamur işlerinde (börek vb.) yağ ve peynir olarak ikame edilmektedir.

Kocaeli, Düzce, Sakarya, Antalya ve İzmir gibi Manav kültürünün yaşatıldığı yörelerde aile ekonomisi içerisinde geleneksel olarak üretilmekte ve nadir de olsa köylü pazarlarında tüketicinin beğenisine sunulmaktadır.

Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Kandıra dartısı için 13.08.2020 tarihinde, C2020/217 dosya numarası ile peynirler ve tereyağı dışında kalan süt ürünleri ürün grubundan "Menşe" adı altında

Kandıra Dartısı

"Coğrafi İşaret" başvurusu yapılmış olup değerlendirme süreci devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Dartı (Kocaeli Mutfağı), https://yemek8.com/tarifdetayi/dartikocaeli-mutfagi-33663"TyQT8OujTS, Erişim Tarihi: 29.08.2021; Kandıra'nın Meşhur Dartısı İçin Coğrafi İşaret Başvurusu Yapıldı, https://www.kandiraburada.com/kandira-nin-meshur-dartisi-icin-cografi-isaret-basvurusu-yapildi_109f.html, Erişim Tarihi: 29.08.2021; Kocaeli Valiliği, Dartı ve Çiğce, http://www.kocaeli.gov.tr/darti-ve-cigce, Erişim Tarihi: 29.08.2021; Ömür Alyakut ve Tülay Polat Üzümcü, "Gastronomi Turizmi Bağlamında Kandıra Beslenme Kültürü ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Lezzetleri Goncaaydın Köyü Örneği." *IV. Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu*, 24-26 Mart 2017, Kocaeli, Türkiye; Öznur Cumhur, "Geleneksel Gıdalardan Dartı'nın Üretim Yöntemi ve Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi", *GIDA*, 44 (4), 2019, s. 733-741; Öznur Cumhur, Geleneksel Bir Lezzet: Dartı, *International Gastronomy Tourism Studies Congress*, 20-22 Eylül 2018, Kocaeli, s. 153-159; Türk Patent ve Marka Kurumu, Kandıra Dartısı, https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/detay/2446, Erişim Tarihi: 29.08.2021.

Ömür ALYAKUT

KANDIRA ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ

1871 Yılında Kandıra Kasabası'nda Açılan İlk Rüşdiye Mektebi

1871 yılında açılan mektep, muallim-i sânî ile idare edildi. İlk muallim-i sânî 1871 yılında atanan Hafız Hâlit Efendi idi. İlk yıllarında mektepteki talebe sayısını arttırmayı başaran Hafız Hâlit Efendi 1874 yılında ahalinin çocuklarını mektebe göndermek istememesini gerekçe göstererek bir başka mektebe tayin edilmesini istedi. Talebi uygun bulunarak Temmuz 1874 tarihinde yeni açılan Kavak Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i sânîliğine atandı. Bu arada Kandıra Maarif Komisyonu Mustafa Vehbi Efendi'yi muallim-i sânî seçerek asaletinin tasdik edilmesini istedi. Mustafa Vehbi Efendi'nin mektepte rika ve sülüs muallimliği yapmasını da kararlaştırdı. Ancak elyazısı örnekleri uygun bulunmadı. Muallim-i sânî Hafız Hâlit Efendi'nin yerine, Temmuz 1874 tarihinde Beşiktaş Kız Rüşdiye Mektebi muallimi Mehmet Recai Efendi atandı. Mehmet Recai Efendi 75 kuruş harcırah alarak başladığı görevinden 1875 yılında istifa etti. Yerine 30 Kasım 1875 tarihli Maarif Meclisi kararıyla Bihke Rüşdiye Mektebi muallim-i sânîsi Osman Zühdü Efendi 380 kuruş maaşla tayin edildi. Osman Zühdü Efendi vefat ettiği Ekim 1907 tarihine kadar görev yaptı. Medrese kökenli olan Osman Zühdü Efendi 1836 yılında Nevşehir'de doğdu. 13 Mart 1880 tarihinde maaşı 308 kuruşa düşürüldü. Ancak 13 Mart 1897 tarihinde 400 kuruşa yükseltildi. Dârülmuallimîn mezunu olmadığı için müfredatta yer alan hendese, resim ve ilm-i eşya gibi dersleri okutamadı. Bu sebeple 1902 yılında emekli edilmesi gündeme geldi. Ancak görevini sürdürdü. Benzer sebeplerle tekâüdü 1907 yılında tekrar gündeme geldi. Kaymakam tarafından yapılan teftişte mektepte talebe sayısının on ikiye kadar düştüğü, talebenin ilm-i hâlden başka ders görmediği, yaşlılığının da etkisiyle muallimin talebeye faydalı olamadığı görüldü. Maarif Meclisi 13 Ağustos 1907 tarihinde emekliliğine karar verdi. Ancak Osman Zühdü Efendi Ekim 1907 tarihinde vefat etti. Şubat 1908 tarihinde evlenmeleri hâlinde kesilmek üzere kızı Afife ve eşi Hatice hanımlara elli ikişer kuruş maaş tahsis edildi. Muallim-i sânîliğe, Dârülmuallimîn Rüşdiye Şubesi'nden aliyyülâlâ derecede şehadetname alarak mezun olan Nevşehirli Mehmet Said Efendi Maarif Meclisi'nin 25 Kasım 1907 tarihli kararı ve 400 kuruş maaşla atandı. Mehmet Said Efendi 9 Aralık 1907 tarihinde görevine başladı. İstanbul idâdîlerinden birine tayin edilmesi üzerine yerine 9 Ekim 1909 tarihinde Havran Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğinden müstafi Hüseyin Hüsnü Efendi 400 kuruş maaşla atandı. Ancak Hüseyin Hüsnü Efendi 21 Ağustos 1911 tarihinde istifa etti. Yerine 500 kuruş maaşla Karacasu Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli İsmail Hakkı Efendi tayin edildi. İsmail Hakkı Efendi 15 Ekim 1911 tarihinde görevine başladı. 1912 yılında yerine Mehmet Suad Efendi atandı. Ancak Mehmet Suad Efendi sağlık sorunları sebebiyle izinsiz vazifesini terk ettiği ve mektebin uzun süre muallimsiz kalmasına sebep olduğu için müstafi sayıldı. Yerine 11 Mart 1913 tarihinde Vodina Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli İhsan Efendi atandı. Görevine başlayan İhsan Efendi kısa süre sonra başka bir mektebe tayin edilmesini istedi. Ancak talebinin gerçekleşmesi mümkün olmadı.

Mektepte muallim-i sânî yanında ayrıca hüsn-i hat, rika, sülüs ve hutût muallimi de denilen yazı hocası görev yaptı. Bu görevi ilk yıllarda muallim-i sânîler ilave vazife olarak yerine getirdi. Rika muallimliğine 13 Kasım 1878 tarihinde 80 kuruş maaşla Mahmut Efendi atandı. Bu göreve Ocak 1882 tarihinde Hasan Efendi tayin edildi. Ondan sonra kaza tahrîrât kâtibi Mehmet Efendi atandı. Başka bir yere tayini çıkması sebebiyle yerine vekâleten Ahmet Hamdi Efendi tayin edildi. Ahmet Hamdi Efendi 24 Ekim 1887 tarihinde görevine başladı. Temmuz 1888 tarihinde asaleti tasdik edildi. 1890 yılında rika muallimliğine kaza tahrîrât kâtibi muâvini Seyyid Efendizade Mehmet Efendi asâleten atandı. Mehmet Efendi'nin 1893 yılında başka bir yere tayini çıkması sebebiyle yazı hocalığına kaza tahrîrât kâtibi Ahmet Tevfik Efendi vekâleten atandı. Ancak sülüs yazısı yeterli görülmediği için asaleti tasdik edilmedi. 1899 yılında mektepte hüsn-i hat muallimi Şakir Efendi, 1899-1902 yılları arasında rika muallimi Mehmet Efendi, 1903-1904 yıllarında hüsn-i hat muallimi Faik Efendi idi. 13 Nisan 1905 tarihi itibarıyla mektepte hüsn-i hat muallimliği kaldırıldı. Bu görevi muallim-i sânîler yerine getirdi. Daha sonraki yıllarda mektepte tekrar ihdas edilen hüsn-i hat muallimliğine 100 kuruş maaşla İsmail Hakkı Efendi atandı. İsmail Hakkı Efendi 18 Aralık 1910 tarihinde görevine başladı.

Mektepteki bir diğer görevli bevvaptı. Kuruluşundan itibaren mektepte bir bevvap görev yaptı. 1889-1912 yılları arasında bevvap Abdülkerim Efendi idi. Abdülkerim Efendi'nin maaşı 1912 yılında 100 kuruştu.

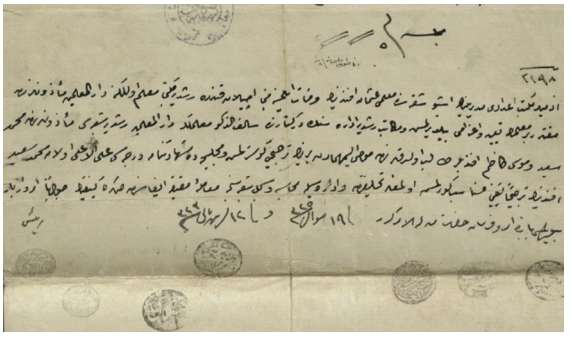

Muallim-i evvel Osman Efendi'nin vefat etmesi sebebiyle Kandıra Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine Mehmet Said Efendi'nin tayin edildiğine dair Meclis-i Kebîr-i Maarif kararı (COA. MF. MKT. 1026/51, 5 Aralık 1907/29 L 1325, lef 4).

Mektepte talebe sayısı son derece sınırlı kaldı. Mektep talebe bulmakta zorlandı. Mektepte talebe sayısı Kasım 1893'te 30, 1899'da 23, 1900'de 20, 1901'de 21, 1902'de 18, Şubat 1902'de 17, 1903'te 25, Temmuz 1904'te 22, 1907'de 12, Haziran 1908'de 25, Temmuz 1911'de 23, Temmuz 1912'de 25, Temmuz 1913'te 25 idi. 1874 yılında muallim-i sânî Hafız Hâlit Efendi talebe sayısını arttıramadığını ileri sürerek başka bir mektebe tayin edilmesini istedi. 1905 yılında olduğu gibi mektep bazı yıllarda mezun dahi veremedi. Bu durumun temel sebebi Kandıra kasabasında mükemmel bir ibtidâî mektebinin bulunmamasıydı. Bir başka sebep, uzun yıllar mektepte görev yapan muallim-i sânî Osman Zühdü Efendi'nin Dârülmuallimîn mezunu olmamasıydı. Kazada divan adı verilen dağınık yerleşme tipinin yaygın olması bir diğer sebepti. Talebe temini sorununu çözmek amacıyla 1894 yılında Kandıra kasabasında Erkek İbtidâî Mektebi açıldı. Mektebin finansman sorununu çözmek için çeşitli hâl çareleri arandı. Mektep binası yeniden inşa edildi. Mahalli imkânlar seferber edildi. Mülkî idareciler mektebe liyakatli ve muktedir bir muallim atanması için Maarif Nezareti'ne sürekli müracaat etti.

Mektepte ihtiyaç duyulan kitap, risale, harita ve yerküre gibi ders araç-gereçlerini, matbu evrak ile cetvel ve defterleri genelde Maarif Nezareti gönderdi. Kasaba kenarında bulunan mektep binası 1871 yılından itibaren hizmet verdi. Ancak zamanla harap hâle geldi. Hükümet konağı civarında ahalinin yardımlarıyla Erkek İbtidâî Mektebi de bünyesinde olmak üzere yeni bir mektep binası inşa edildi. Yeni binanın resmi açılışı 31 Ağustos 1905 tarihinde gerçekleştirildi. Kasaba kenarındaki eski bina satılarak elde edilen gelirle Erkek İbtidâî Mektebi'nin masrafları karşılandı.

KAYNAKÇA

Bâb-ı Âlî Evrak Odası Nezâret Gelen-Giden Defterleri: BEO. NGG. d...395, 10 Mart 1883/1 Ca 1300; Maârif Nezâreti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT. 10/87, 4 Temmuz 1877/22 C 1294; MF. İBT. 111/23, 2 Şubat 1902/23 L 1319; MF. İBT. 119/39, 20 Mayıs 1902/11 S 1318; MF. İBT. 120/46, 7 Haziran 1902/29 S 1320; MF. İBT. 153/131, 5 Kasım 1904/26 Ş 1322; MF. İBT. 159/77, 17 Nisan 1905/11 S 1323; MF. İBT. 167/48, 18 Eylül 1905/18 B 1323; MF. İBT. 192/111, 8 Temmuz 1907/27 Ca 1325; MF. İBT. 194/94, 8 Ağustos 1907/28 C 1325; MF. İBT. 197/92, 1 Ekim 1907/23 Ş 1325; MF. İBT. 2/107, 4 Mayıs 1873/6 Ra 1290; MF. İBT. 200/82, 19 Aralık 1907/14 Za 1325; MF. İBT. 202/32, 30 Ocak 1908/26 Z 1325; MF. İBT. 209/60, 18 Haziran 1908/8 Ca 1326; MF. İBT. 21/95, 30 Nisan 1888/18 Ş 1305; MF. İBT. 246/11, 9 Ekim 1909/24 N 1327; MF. İBT. 246/13, 9 Ekim 1909/24 N 1327; MF. İBT. 246/19, 9 Ekim 1909/24 N 1327; MF. İBT. 246/49, 11 Ekim 1909/26 N 1327; MF. İBT. 247/80, 24 Ekim 1909/9 L 1327; MF. İBT. 26/58, 25 Kasım 1890/12 R 1308; MF. İBT. 34/37, 6 Kasım 1893/26 R 1311; MF. İBT. 340/76, 1 Ekim 1911/7 L 1329; MF. İBT. 342/5, 10 Ekim 1911/16 L 1329; MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330; MF. İBT. 385/4, 20 Temmuz 1912/5 Ş 1330; MF. İBT. 390/77, 9 Eylül 1912/27 N 1330; MF. İBT. 392/23, 22 Eylül 1912/10 L 1330; MF. İBT. 399/63, 27 Ekim 1912/16 Za 1330; MF. İBT. 4/117, 15 Temmuz 1874/30 Ca 1291; MF. İBT. 4/6, 17 Haziran 1874/2 Ca 1291; MF. İBT. 410/52, 12 Ocak 1913/3 S 1331; MF. İBT. 412/62, 1 Şubat 1913/23 S 1331; MF. İBT. 417/15, 12 Mart 1913/ 3 R 1331; MF. İBT. 417/20, 12 Mart 1913/3 R 1331; MF. İBT. 417/54, 14 Mart 1913/5 R 1331; MF. İBT. 420/12, 26 Mart 1913/17 R 1331; MF. İBT. 472/83, 20 Aralık 1913/21 M 1332; MF. İBT. 51/17, 22 Nisan 1896/9 Za 1313; MF. İBT. 7/104, 8 Aralık 1875/10 Za 1292; MF. İBT. 8/60, 26 Aralık 1875/28 Za 1292; Maârif Nezâreti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT. 100/107, 1 Eylül 1888/24 Z 1305; MF. MKT. 1016/25, 16 Eylül 1907/8 Ş 1325; MF. MKT. 1026/51, 5 Aralık 1907/29 L 1325; MF. MKT. 1108/57, 22 Mart 1909/29 S 1327; MF. MKT. 12/114, 22 Temmuz 1873/26 Ca 1290; MF. MKT. 124/42, 25 Aralık 1890/13 Ca 1308; MF. MKT. 127/1, 12 Mart 1891/1 Ş 1308; MF. MKT. 131/33, 29 Eylül 1891/24 S 1309; MF. MKT. 172/90, 30 Haziran 1893/15 Z 1310; MF. MKT. 18/31, 10 Nisan 1874/22 S 1291; MF. MKT. 184/32, 10 Ekim 1893/29 Ra 131; MF. MKT. 35/18, 13 Nisan 1876/18 Ra 1293; MF. MKT. 367/29, 18 Ağustos 1897/19 Ra 1315; MF. MKT. 38/136, 30 Haziran 1876/7 C 1293; MF. MKT. 422/18, 10 Kasım 1898/25 C 1316; MF. MKT. 426/4, 3 Aralık 1898/19 B 1316; MF. MKT. 427/2, 8 Aralık 1898/24 B 1316; MF. MKT. 445/35, 18 Nisan 1899/7 Z 1316; MF. MKT. 64/19, 31 Temmuz 1879/11 Ş 1296; MF. MKT. 647/12, 29 Temmuz 1902/22 R 1320; MF. MKT. 71/80, 18 Ekim 1881/24 Za 1298; MF. MKT. 73/21, 24 Aralık 1881/2 S 1299; MF. MKT. 74/24, 16 Ocak 1882/25 S 1299; MF. MKT. 856/12, 20 Mayıs 1905/15 Ra 1323; MF. MKT. 861/50, 6 Haziran 1905/2 R 1323; MF. MKT. 896/21, 27 Kasım 1905/29 N 1323; MF. MKT. 916/20, 10 Mart 1906/14 M 1324; MF. MKT. 96/72, 16 Ocak 1888/2 Ca 1305; Bâb-ı Âlî Bünyesindeki Diğer Dâirelere Ait Belgeler, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri: ŞD. 1073/71, 11 Mart 1908/7 S 1326; Sâlnâmeler: 1898-1899/H.1316 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetülaliyye, 1316; 1899-1900/H.1317 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetülaliyye, 1317; 1900-1901/H.1318 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetülaliyye, 1318; 1901-1902/H.1319 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetülaliyye, 1319; 1903-1904/H.1321 Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye, Asr Matbaası, Dârülhilâfetülaliyye, 1321; Biray Çakmak, Furkan Bülbül, (2017), "Kandıra Erkek Rüşdiye Mektebi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, İbrahim Şirin, Ali Yeşildal (eds), Cilt I, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, s. 2145-2161.

Biray ÇAKMAK, Furkan BÜLBÜL

KANDIRA HAMAMLARI

Hamam suyun ısıtılarak insanların yıkanması için yapılmış yerlerin genel adıdır. Hamam kelimesinin kökeni Arapça ısıtmak, sıcak olmak anlamındaki "hamm"dır. Hamam kelimesinin sözlük anlamı ısıtan yer olup yıkanma yeri manasında kullanılır. Türkçe karşılığı "yunak"tır. İnsanlar doğal sıcak su kaynaklarından faydalanmak için de hamamlar yapmışlardır. Bu mekânların üstü açık olanlarına "ılıca", kapalı olanlarına "kaplıca" denir. Bu yapılar için hamam terimi kullanılsa da hamam, suni ısıtma sistemi ile ısıtılan,

yıkanmak için yapılmış binaların genel adıdır. Kaplıcaları hamamlardan ayıran özellik kaplıcaların ortasında havuz bulunmasıdır.

Türkler hamama büyük önem vermişlerdir. Daha Selçuklular devrinde ordunun konakladığı yerlere çadır hamamları kurulması bu önemi gösterir. Osmanlılarda ise devletin sınırlarının ulaştığı yerlerde çok sayıda umumi hamam inşa edilmiştir. Umumi hamamlardan başka konak ve yalıların yanlarında küçük özel hamamlar da yapılmıştır.

Kandıra'da iki hamam bulunmaktadır. Bunun yanında, küçük yerleşim yerlerinde, köylerde ortak hamamların varlığına dair yer adlarından ipucu alabilmekteyiz. Kandıra'da yok olmuş köylerden Kaymas, Erikli, Ahmethacılar ve Şeyh Köyü arasında Karaveliler Köyü civarında Hamamaltı adı verilen bir mevki adı ile karşılaşmamız, daha önce köy ölçeğinde hamamların varlığını ortaya koymaktadır.

Yeşil Hamam

Kandıra İlçesi Çarşı Mahallesi 361 ada, 2 parselde bulunan, Kandıra'nın tanınmış ailelerinden Yelkencioğlu Ailesi'ne ait olan hamam, 1966 yılında Sivaslı Mehmet Yüksel tarafından satın alınmıştır. Bugünkü sahipleri, hamamın 1300'lü yıllarda yapıldığını söylemektedir. Arşiv kaynaklarında Kandıra'daki Yeşil Hamam ile ilgili herhangi bilgi-belge ve dokümana rastlanmamıştır. Bunun yanında Kandıra Seyrek Kalesi civarında bir hamam kalıntısından söz edilmekteyse de biz yaptığımız araştırmalarda bir kalıntı tespit edemedik.

Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 11.07.2017 tarih ve 3048 sayılı kararı ile 2. grup taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen Yeşil Hamam'ın geç Osmanlı dönemine ait olduğu değerlendirilmiştir. Külhan bölümündeki yapı elemanlarına bakıldığında eserin çok daha öncelere tarihlenebileceği görülmektedir. 4 kubbeli, odun ateşiyle ısıtılan ve saunası bulunan Yeşil Hamam, pazartesi günleri 12:00-18:00 saatleri arası kadınlar, diğer günler erkekler tarafından kullanılmaktadır.

Geleneksel Türk hamamı düzeneğine uygun olarak Kandıra Yeşil Hamam da soğukluk, sıcak alan ve külhan olmak üzere üç bölümden oluşur. Soğukluk, Anadolu Türk hamamlarında soğukluk bölümünden sıcaklığa giriş, genellikle sıcaklığın aksiyal eyvanlarından biri içinden olmaktadır. Yeşil Hamam'ın kuzey cephesine doğru genişletilen bu bölümünde giyinme odaları yer almaktadır. Giyinme odaları iki katlıdır. Her katta sağda ve solda simetrik üçer odadan, bir katta 6 oda, toplamda 12 oda bulunmaktadır.

Sıcak alan (hamam içi) göbek taşı ve yıkanma odalarının bulunduğu sıcak halvet bölümünden oluşur. Göbek taşının altı sıcaktır ve buraya uzanarak rahatlamaya çalışılır. İki tane kurna bulunur ve oldukça sıcaktır, yıkanma ve terleme bölümüdür. Sıcak halvet küçük odalardan oluşur, sadece yıkanma amaçlı kullanılır, en sıcak bölümlerden biridir. Her odada üçer kurna bulunur.

Yeşil Hamam

Külhan bölümü hamamın ısıtıldığı bölümdür. Bu bölüm ana mekândan aşağıda yer alır, hamamın altında oda oda boşluklar vardır. Türk hamamlarında genellikle sıcaklık mahallinin bir duvarı boyunca uzanan sıcak su deposunun gerisinde yer alan külhan, uzunluğu bu deponun boyuna eşit, genişliği hamamın tek veya çift oluşuna, arsanın durumuna bağlı olarak değişen bir yakıt deposu ve tesisat mahallidir.

Seyrek Kalesi Hamamı

Bizanslılar döneminde ticaret merkezi olarak gelişmiş, limanı da bugünkü Seyrek Koyu'nda kurulmuştur. Hâlen Seyrek Koyu'nda bir kale kalıntısı mevcuttur. Romalılar döneminde ithalat ve ihracat merkezi olan kale, şimdi sular altındaki (Sirek) Seyrek İskelesi'ni korumak amacıyla yapılmıştır. Bu kalenin üç tarafı denizle çevrilidir. İki metre genişliğinde dar bir yolla karaya bağlantısı vardır. Kalenin yanında kireç, taş ve tuğladan yapılmış bir hamam ve kalenin yolu üzerinde Bizans prenslerine ait lahit bulunmaktadır, günümüzde yıkıntı halinde olan kalenin taş ve toprakları ile örtülmüştür.

KAYNAKÇA
agahamami.com.tr; Ali Dost Ertuğrul, "Hamam Yapıları ve Literatürü"; Cahide Aydın İpekçi, Elif Özlem Aydın, "Kocaeli Yerel Yapı Malzemesi Kaynakları," Gebze Teknik Üniversitesi, Gebze; kandira.gov.tr; Yılmaz Önge, "Anadolu Türk Hamamları Hakkında Genel Bilgiler ve Mimar Koca Sinan'ın İnşa Ettiği Hamamlar," s. 404.

Adem ARI

KANDIRA HAPİSHANESİ

Kapalı Ceza İnfaz Kurumu

Mahbes olarak nitelendirilebilecek hapsetme mekânlarının yerini 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesiyle başlayan süreçte modern hapishaneler almaya başlamıştır. Osmanlı coğrafyasının tamamında kurulan bu hapishaneler, idari birimin büyüklüğüyle doğru orantılı olarak yapılandırılmıştı. En büyükleri vilayet merkezinde olan hapishanelerin orta büyüklükte olanları sancak merkezlerinde, en küçükleri ise kaza merkezlerindeydi. Kandıra hapishanesi, imparatorluktaki kaza hapishanelerinin neredeyse tamamında olduğu gibi, hükümet dairesinin alt katındaki bir odadan ibaretti. 1897 yılına gelindiğinde hapishanenin, hükümet konağının altındaki yerinden taşınması için ilk teşebbüste bulunmuş, yeni bir hapishane inşası için proje geliştirilmiş fakat hayata geçirilememişti. 1901 yılında hükümet dairesinin altındaki hapishane harap ve sağlıksız bir hâldeydi. Öte yandan, 1890 yılında Kandıra'da kadınlar için bir hapishane kiralanmak istenmiş fakat mali sebeplerden dolayı kiralanamamıştı. 1911 yılında Kandıra'da artık kadınlar için de bir hapishane vardı. Bu hapishane hükümet konağının dışında kiralık bir binada varlığını sürdürmekteydi. 1911 yılında Kandıra Hükümet Dairesi'nin yıkılmaya yüz tutmuş olmasından dolayı erkek hapishanesi de ayrı bir bina kiralanarak şehir merkezine taşınmıştı. Söz konusu hapishanede 300 kuruş maaş alan bir müdür ve her biri 150 kuruş maaş alan dört gardiyan görevlendirilmişti. Gardiyan sayısı bir kaza hapishanesi için fazlaydı. İzmit'te hem kadın hem erkek hapishanesinin kiralık olduğu tek kaza Kandıra'ydı. 1914 yılında kadın hapishanesi için aylık 24 kuruş kira ödenmekteydi. Kadın hapishanesi olarak kullanılan yapı, mahalle arasındaki bir evin tek odasından ibaretti. Erkek hapishanesi 112 kuruş kira ödenen, ahıra benzer bir odaydı. En fazla 15 kişinin sığabileceği bu oda, oldukça rutubetli ve sağlık koşullarına uymaktan oldukça uzaktı. Hapishanede yatan mahkûm ve mevkuf (tutuklu) sayısı 15'ti. Hapishanenin sağlıksız ve tıka basa dolu oluşu her an salgın hastalıkların baş göstermesine sebep olabilirdi. Mahkûm ve tutukluların kanun gereği ayrı yerlerde kalması gerekirken hapishanenin tek oda olması buna izin vermiyordu. Memur ve gardiyanlar için de ayrı bir mahal yoktu. Şüpheli şahıslar için bir nezarethane mevcuttu ama orası da pis ve ışıktan yoksun, yeraltında bir odaydı. Sonuç olarak 1914 yılında Kandıra kazasına yeni bir hapishanenin inşa edilmesi zorunluluk halini almıştı. Fakat mali durum yeni bir hapishanenin inşa edilmesine imkân vermediği gibi kasabada uygun bir yer olmadığından başka bir yapının kiralanarak hapishaneye dönüştürülmesi yoluna da gidilememişti. 1916 yılının başlarında hapishane eski yerinde varlığını sürdürmekteydi. Hapishane ve tevkifhane vazifesi gören odanın sağlıksız, korunaksız, ahırı andıran yapısı firar girişimlerini de beraberinde getirmekteydi. Nitekim hapishanenin korunaksız yapısından istifade eden mahkûmlar firar etmeye çalışmış fakat gardiyanlar bu teşebbüse engel olmuşlardı. Bu olay hapishanenin tekrar taşınmasını gündeme getirmiş fakat bu sefer hapishane inşa edilmesi yerine daha iyi şartlara sahip yeni bir yapının kiralanması yolu seçilmişti. 1917 yılının hemen başında Karadevran Mahallesi'nde varlığını sürdürmekte olan hapishanede Selahaddin isimli bir memur ile Şerif Ali isimli bir gardiyan görev yapmaktaydı. 1911 yılında 5 kişi olan hapishane personeli artık 2 kişiden ibaretti. Yıllar içinde mahkûm ve mevkuf sayısı artış göstermiş, 1914 yılında 15 olan sayı, 1919 yılı Kasım ayında 39, 1920 yılının Şubat ayında ise 26 olmuştu.

Cumhuriyet döneminde Kandıra merkezindeki Çarşı Mahallesi'nde İzmit ve Sakarya caddelerinin birleştiği noktada yer alan iki bina, hapishane olarak kullanılmaktaydı. Erkek hapishanesi 30-40 kişi kapasiteli olup günümüzdeki Emniyet Müdürlüğü binasının olduğu yerdeydi. Kadın hapishanesi ise bu yapının tam karşısında bulunan ahşap bir binaaydı. Binada bir de gardiyan odası bulunmaktaydı. 1960'lı yıllara kadar varlığını bu şekilde sürdüren Kandıra hapishanesi 1960 askeri darbesinden sonra Kandıra-Kefken yolu üzerinde bulunan binaya taşınmıştı. Devlet eliyle inşa ettirilen bu yapı bir dönüm arazi içerisinde olup yaklaşık 500 metrekarelik kapalı alana sahiptir. Taş duvarlarının yüksekliği ise 4,5 metredir. En fazla birkaç yıl ceza alan mahkûmların tutulduğu hapishane iki havalandırma alanı, her biri 20-25 metrekare olan dört koğuş, bir uzun koridor ve idari

odalara sahip taş bir yapıdır. Kocaeli 1 ve 2 No'lu T Tipi Ceza İnfaz Kurumları'nın hizmete açılmasıyla 12.06.2010 tarihinde yukarıda anlattığımız Kandıra cezaevi taşınmaya başlanmış ve kısa sürede boşaltılmıştı. Eski hapishane, boşaltıldığı 2010 yılından bu yana atıl durumdadır. 2019 yılı başında itibarıyla kültür varlıkları kapsamında değerlendirilmek üzere, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıklarını Koruma Birimi ve Kocaeli Valiliği Kültür Birimi ortaklığıyla restorasyon çalışmaları başlatılmıştır.

2021 yılı sonundan itibaren Kandıra ilçesi sınırları içinde 5 cezaevi (hapishane) mevcuttur. Kocaeli Açık Ceza İnfaz Kurumu, Kocaeli 1 No.lu F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu, Kocaeli 2 No.lu F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu, Kocaeli 1 No.lu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu, Kocaeli 2 No.lu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu olarak adlandırılan cezaevlerinin tamamı Kandıra ilçesi sınırları içerisindedir.

KAYNAKÇA

BOA. DH. TMIK. S. 16/77; BOA. DH. MKT. 2520/96; BOA. DH. MKT. 1791/120; BOA. DH. MB. HPS. M. 54/3. Lef 33; BOA. ML. EEM. 926/23; BOA. DH. MB. HPS. M. 3/18. Lef 6; BOA. DH. MB. HPS. 43/70. Lef 12; BOA. DH. MB. HPS. 45/35. Lef 9; BOA. DH. MB. HPS. M. 26/63. Lef 1; BOA. DH. MB. HPS. M. 40/91. Lef 3; BOA. DH. MB. HPS. M. 41/76. Lef 10; Halim Demiryürek, *Osmanlı Hapishaneleri (1913-1914)*, İstanbul 2019, s. 58; Gültekin Yıldız, *Mapusâne Osmanlı Hapishanelerinin Kuruluş Serüveni (1839-1908)*, İstanbul 2012, s. 328-329; https://www.bizimyaka.com/haber/3139233/kandira-cezaevi-adliye-binasi-mi-olacak, Erişim Tarihi: 16.10.2021; https://cte.adalet.gov.tr/Home/haritaliste Erişim Tarihi: 16.10.2021; Kaynak Kişi: Kadir Ekinci, Kandıra Kaymakamlığı Yazı İşleri Şefi, Görüşme Tarihi: 02.10.2021.

Kurtuluş DEMİRKOL

KANDIRA HİNDİSİ

Kandıra hindisi, Kandıra ilçesi ile bütünleşmiş, orijinal ismi "Amerikan bronzu" olan siyah renkli bir hindidir. Eti hafif kokulu ve serttir. Merada otlaması ve yüksek et tutmasıyla büyük ilgi görmektedir. Özellikle doğal ortamda ayçiçeği, mısır, fındık, buğday ve kekik gibi doğal ürünlerle yetiştirildiğinden lezzetiyle ün yapmıştır. Yaklaşık 20 kg. ağırlığına ulaşabilmektedir. Genel olarak, genç dişi hindi ortalama 9 kg, yaşlı dişi hindi 10 kg ağırlığında iken genç erkek hindi 12 kg, yaşlı erkek hindi 17 kg ağırlığındadır.

Amerikan bronzu, orta uzunlukta bir gagaya sahip olup gagası hafif kavisli ve güçlüdür. Gaganın başlangıç noktası daha koyu iken, uç kısmı açık kemik rengidir. Gözleri büyük, canlı ve koyu kahverengidir. Ayakları çok güçlü ve orta uzunluktadır. Horozda mahmuz bulunmaktadır. Uzun parmakları vardır. Kuluçka yumurta en az 80 g ağırlığındadır ve yumurta rengi koyu kahverengi, noktalı, sarımsı kahverengidir. Erkek hindi 32, dişi hindi 27 bilezik boyutuna sahiptir. Şekil 1'de Kandıra hindisi görseline yer verilmiştir.

Kandıra ilçesinde 1979 yılında "Hindi Üretim İstasyonu" açılmış ancak istasyon 2002 yılında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından kapatılmıştır. Bunun üzerine halkın önemli gelir kaynağını devam ettirmek

Kandıra Hindisi

adına İl Özel İdaresi tarafından hindi palazı getirilmiş ve hindi palazında hâkim olan genotip Amerikan bronzu üreticiye dağıtılmıştır. Böylece yörede hindi yetiştiriciliği artmıştır. Bu dönemlerde ve sonrasında (yaklaşık on-on iki yıl öncesine kadar) Türkiye'nin ve dünyanın hindi talebi Kandıra ilçesinden karşılanmıştır. Bugün hindi yetiştiriciliği geçen yıllara göre azalmıştır. Bu nedenle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından, Kandıra hindisini yeniden yaygınlaştırmak için "koruyucu hekimlik hizmeti" verilmektedir. Koruyucu hekimlik ile hayvanlarda oluşacak kalıcı hasar engellenmekte, et ve süt verimi arttırılmakta, ekonomik ve sürdürülebilir bu çalışmalar hindi yetiştiricilerini de desteklemektedir. Böylece beslenmeleri ve sağlık durumları veteriner hekim tarafından takip edilen Kandıra hindileri, koruma altına alınmaktadır.

Kandıra hindisi, insan beslenmesinde temel protein kaynağıdır. Özellikle sebze ve kuru baklagil yemeklerinde kullanılmakta ve ana yemek olarak tüketilmektedir. Hindili keşkek, hindi dolması, hindi tiridi en çok yapılan hindi yemekleri arasında yer almaktadır.

Kandıra hindisi için Kandıra İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından 26.08.2020 tarihinde, C2020/240 dosya numarası ile İşlenmiş-İşlenmemiş Et Ürünleri ürün grubundan "Menşe" adı altında coğrafi işaret başvurusu yapılmış olup değerlendirme süreci devam etmektedir.

KAYNAKÇA

https://tshfedstandartlar.com/Breed%20Standards/Amerikan%20bronz%20hindi.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2021.Hasan Eleroğlu, "*Yerli Amerikan Bronz Hindilerin ve Fransa Orijinli Orta Ağır Beyaz Hindilerin Performans Yönünden Karşılaştırılması ve Yapay Tohumlama Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma*", basılmamış doktora tezi, Ankara, 1996, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; http://www.

sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/rOfgW+kandira_SP.pdf, Erişim Tarihi: 30.08.2021. *Kandıra hindisi fiyatları nedir? Kandıra hindisi yılbaşında sofraları süsleyecek*, 30.12.2019 tarihli yazı, https://www.mynet.com/kandira-hindisi-fiyatlari-nedir-kandira-hindisi-yilbasinda-sofralari-susleyecek-1195816-myyemek, Erişim Tarihi: 30.08.2021. *Kandıra hindisi yok satıyor*, 26 Aralık 2014 tarihli yazı, https://www.tarimtv.gov.tr/tr/video-detay/kandira-hindisi-yok-satiyor-5951, Erişim Tarihi: 30.08.2021. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, *Bilge Şehir Kocaeli Yemekleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2018. Türk Patent ve Marka Kurumu, Kandıra Hindisi, https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/detay/2486, Erişim Tarihi: 29.08.2021.*Unutulmaya yüz tutan Kandıra hindisi koruma altına alınıyor*, 14.07.2020 tarihli yazı, https://www.hurriyet.com.tr/lezizz/unutulmaya-yuz-tutan-kandira-hindisi-koruma-altina-aliniyor-41564443, Erişim Tarihi: 30.08.2021. Yüksel Güngör, Ömür Alyakut ve Adem Yavaş, "Geçmişten Günümüze Turizm Açısından Kocaeli Mutfağı", *Folklor Halkbilim Dergisi*, 6 (57), 2004, s. 9-16.

Ömür ALYAKUT

KANDIRA KAZASI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ

Kandıra kazasında modern eğitim kurumlarının durumu sancak merkezi İzmit ve diğer kazalarına göre kötüydü. 1872 yılında açılan Erkek Rüşdiye Mektebi sık sık talebe bulmakta sorun yaşadı. Mektepte talebe sayısı son derece düşük kaldı. Bazı yıllar mektep mezun dahi veremedi. Bu durumun temel sebebi ibtidâî mekteplerinin yetersizliğiydi. Bu sebeple Kandıra kasabasında ibtidâî mektebi açmaya teşebbüs edildi, Erkek İbtidâî Mektebi 1894 yılında açıldı. Hasan Efendi 13 Aralık 1894 tarihinde Kandıra Erkek İbtidâî Mektebi'ne muallim-i evvel atandı. Ancak Hasan Efendi çeşitli sorunlarla karşılaştı. 26 Ekim 1898'den itibaren 23 aylık maaşını alamadı. 26 Ekim 1898 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalle, alamadığı maaşlarının ödenmesini istedi. Maarif Nezareti 3 Aralık 1898 tarihinde İzmit İdâdî Mektebi Müdürlüğü'ne Hasan Efendi'nin 23 aylık maaşının ödenmesini emretti. Hasan Efendi 17 Ekim 1898 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği diğer arzuhalle, nezâret emriyle dört yıl önce Kandıra Merkez İbtidâî Mektebi'ne muallim-i evvel atandığını, mektepte doksana yakın talebeye eğitim-öğretim verdiğini, bazı garazkârların teşvikiyle müftü Ali Rıza Efendi ile kaymakamın işbirliği yaparak kendisini mağdur etmek kastıyla mektebe ait akaret gelirlerini ele geçirdiklerini, bir buçuk seneden beri maaş alamadığını, kaymakam ve müftünün mektepteki mukaddes kitapları payımal ettirdiğini belirtti. Maarif Nezareti'nden müfettiş gönderilerek mağduriyetinin giderilmesini, mektebi kapattırmalarına engel olunmasını istedi. Ayrıca Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi'ne bizzat giderek beyan ettiği olumsuzlukları ispata hazır olduğunu ifade etti. 18 Ekim 1898 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi, mektebe müfettiş gönderilerek tahkikat yaptırılmasının uygun olacağını belirtti. Evrakı Maârif Meclisi'ne havale etti. 27 Ekim 1898 tarihinde Maârif Meclisi, İzmit Mutasarrıflığı'ndan bilgi istenmesine karar verdi. Maarif Nezareti 10 Kasım 1898 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na gereğini emretti. Hasan Efendi 30 Mart 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde de dört sene önce Kandıra kazasında yeni açılan Erkek İbtidâî Mektebi'ne muallim-i evvel atandığını, bu defa istifa ettiğini, ailesinin kalabalık olduğunu, geçinmekte güçlük çektiğini belirterek ödenmeyen 18 aylık maaşının ödenmesini, İstanbul'da ya da taşrada münasip diğer bir mektebe tayin edilmesini istedi. Maarif Nezareti 18 Nisan 1899 tarihinde İzmit İdadî Mektebi Müdürlüğü'ne müstafi Hasan Efendi'nin ödenmeyen 18 aylık maaşının ödenmesini emretti. Kısaca, 1894 yılında açılan Erkek İbtidâî Mektebi muallim maaşlarının düzenli olarak ödenememesi ve mahallî çekişmeler sebebiyle sıkıntılarla karşı karşıya kaldı. İlk muallim-i evvel Hasan Efendi istifa etmek zorunda kaldı.

1897 yılında Kandıra kazası nüfusu 39758 kişiydi. Kazada bulunan 133 Müslüman köyünün hiçbirinde beklenen düzeyde ibtidâî mektebi yoktu. Ahali cehalet içindeydi. Kaza merkezinde ikinci derecede bir Erkek Rüşdiye Mektebi vardı. Ancak Erkek Rüşdiye Mektebi de beklenen düzeyde değildi. Bu sebeple Erkek Rüşdiye Mektebi'nden layıkıyla istifade edilememekteydi. 1892 yılında Kandıra Müftülüğü'ne atanan Beypazarlı Hacı İsmail Efendi maarifin içinde bulunduğu olumsuz durumu müşahede etti. Bu sebeple ilim sahibi Hacı İsmail Efendi, ahaliyi teşvik ederek büyük bir medrese inşa ettirdi. Medrese kırktan fazla talebeyi alacak düzeydeydi. Bu medresede çocuklara eğitim-öğretim vermeye başladı. Talebeyi medresede ikamet ettirdi. Hacı İsmail Efendi kısa sürede çocukları gaflet ve cehalet uykusundan uyandırdı. Temmuz 1897 tarihinde İzmit mutasarrıfı bizzat çalışmalarını müşahede ve takdir etti. İzmit mutasarrıfı 17 Temmuz 1897 tarihinde Sadâret'e Hacı İsmail Efendi'ye geçimini temin etmesi için maarif bütçesinden yahut mal sandığından 500 kuruş maaş tahsis edilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit mutasarrıfı Musa Kâzım Bey aynı mealdeki bir tahriratı da Maarif Nezareti'ne gönderdi. Hacı İsmail Efendi'ye maarif bütçesinden 500 kuruş maaş tahsis edilmesini istedi. Sadâret 21 Temmuz 1897 tarihinde gereğini Maarif Nezareti'ne emretti. Evrakın havale edildiği Muhasebe-i Maarif-i Umumiye 2 Ağustos 1897 tarihinde bütçenin mali buhran sebebiyle maaş tahsisine müsait olmadığını, Hacı İsmail Efendi'ye Evkaf-ı Hümayun Hazinesi'nden veya Hazine-i Celile'den maaş bağlanabileceğini ifade etti. Maarif Nezareti 19 Ağustos 1897 tarihinde Sadâret'e bilgi verdi.

1898 yılında Kandıra Erkek Rüşdiye Mektebi'nin tamirine karar verildi. Zira mektep binası eğitim-öğretim yapılamayacak derecede harap hâle gelmişti. Kandıra Kaymakamlığı mektebin tamiri talebini İzmit Mutasarrıflığı'na bildirdi. İzmit Mutasarrıflığı Kandıra Kaymakamlığı'na mektebin ahaliden yardım toplanarak tamir edilmesini emretti. Ancak kaymakamlığın çabalarına rağmen bu mümkün olmadı. Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i sânîliği, Kandıra Kaymakamlığı'na mektep binasının iskân edilemeyecek derecede harap hâle geldiğini, eğitim-öğretimin tatiline mecburiyet hasıl olduğunu bildirdi. Kandıra Kaymakamlığı gereğini İzmit Mutasarrıflığı'na arz

etti. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 31 Ekim 1898 tarihinde Maarif Nezareti'nden Kandıra Erkek Rüşdiye Mektebi binası tamir masrafının maarif hisse-i iânesinden karşılanması, eğitim-öğretimin sekteye uğramaması için mektep binası olarak kullanılmak üzere bir hane kiralanması için izin istedi. Evrakın havale edildiği Muhasebe-i Maarif-i Umumiye 16 Kasım 1898 tarihinde Erkek Rüşdiye Mektebi'nin tatil edilmemesi, tamir için gerekli olan meblağın yardım olarak ahaliden toplanması, aksi takdirde tamirat maliyetinin keşfedilmesi gerektiğini belirtti. Maarif Nezareti 8 Aralık 1898 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı ile İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi vererek gereğini emretti. Kandıra kazasında gerekli teşebbüsler yapıldı. Bu arada hükümet konağı civarında iki katlı yeni bir mektep binası inşa edilmesine, alt katının Erkek İbtidâî Mektebi'ne, üst katının Erkek Rüşdiye Mektebi'ne tahsis edilmesine karar verildi. Binanın inşası için Kandıra naibi başkanlığında bir komisyon kuruldu. Mal müdürü Reşat Bey ile diğer memurlar ve eşraftan teşkil edilen komisyon, ahaliden yardım toplamaya başladı. 1900 yılında toplanan yardım paralarıyla mektep binasının temel kısmı inşa edildi. Ancak kış mevsimi sebebiyle inşaata ara verildi. Komisyon, ahaliden 6000-7000 kuruşa yakın yardım topladı. Yardım miktarı kısa sürede 10000 kuruşu aştı. Kaymakam Tevfik Bey binanın inşasında ciddi gayret gösterdi. İnşaat 1905 yılında tamamlandı. Mektep II. Abdülhamit'in tahta çıkış yıldönümü olan 31 Ağustos 1905 tarihinde resmi törenle açıldı. Bu arada eski Erkek Rüşdiye Mektebi binasının müzayede ile satılmasına, elde edilecek 2000-2500 kuruş ile kirası Erkek İbtidâî Mektebi muallimi maaşlarına karşılık tutulmak üzere akar satın alınmasına karar verildi. Böylece Erkek İbtidâî Mektebi 1905 yılından itibaren Kandıra Erkek Rüşdiye Mektebi ile birlikte yeni inşa edilen binada hizmet vermeye başladı.

Kandıra Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine Maarif Meclisi'nin 28 Nisan 1906 tarihli kararı ve 250 kuruş maaşla Recep Nuri Efendi atandı. Recep Nuri Efendi Kandıra'ya gitmeden yerine mahallince başkası tayin edildi. Bu sebeple Recep Nuri Efendi İzmit maarif komisyonu kararı ve 300 kuruş maaşla İzmit Çarşı İbtidâî Mektebi muallim-i sânîliğine atandı.

Kandıra Erkek İbtidâî Mektebi'nin 1909 yılsonu imtihânı Temmuz ayında yapıldı. İmtihana birinci sınıftan sekiz talebe girdi. On sekiz talebe sınava girmedi. Sınava girenlerin tümü bir üst sınıfa geçti. Birinci sınıf talebesine imtihanda Eczâ-ı Şerîfe ve Kurân-ı Kerim, İlm-i Hâl, Kırâat, İmla, Hesap ve Hüsn-i Hat derslerinden sorular soruldu. İkinci sınıfta sekiz talebe sınava girdi. Tümü sınıfını geçti. Sınava girmeyen bir talebe sınıfta kaldı. Sınavda ikinci sınıftaki talebeye Kurân-ı Kerim, Tecvid, İlm-i Hâl, Kırâat-ı Türkiye, İmla, Hesap, Hüsn-i Hat derslerinden sorular soruldu. Üçüncü sınıftan on öğrenci sınava girdi. Sınıfta kalan olmadı. Üçüncü sınıf talebesine sınavda Kurân-ı Kerîm, Tecvid, İlm-i Hâl, Sarf-ı Osmani, İmla, Hesap, Rehnümâ-yı Ahlak, Coğrafya-ı Osmani, Tarih-i Osmani, Malumat-ı Medeniye ve Hüsn-i Hat derslerinden sorular soruldu.

1909 yılında Kandıra kasabası mahalle muhtarları, ihtiyar heyetleri ile eşrafı Kandıra Kaymakamlığı'na istidanâme takdim etti. İstidanamede kasaba ahalisinin çoğunun fakir çiftçilerden ve geçimlerini teminden aciz çaresizlerden meydana geldiğini, tedris ücreti vererek çocuklarının maariften yaralanmalarını temine muktedir olmadıklarını belirttiler. Erkek İbtidâî Mektebi muallimi maaşı olan 300 kuruşun maarif hisse-i iânesinden karşılanması gerektiğini ifade ettiler. Kandıra Maarif Komisyonu ve Kandıra İdare Meclisi talebi uygun buldu. İzmit Sancağı İdare Meclisi de talebin yerine getirilmesi gerektiğine karar verdi. İzmit Mutasarrıflığı 4 Şubat 1909 tarihinde gereğini Maârif Nezareti'ne bildirdi. Evrakın havale edildiği Mekatib-i İbtidâiye İdaresi 21 Şubat 1909 tarihinde Kandıra kazası köylerinin büyük ölçüde divan tabir olunan iki-üç ve nihayet beş haneden meydana geldiğini, köylerin tümünün ticarete ve ziraate dair yayınlanan kitapları okuyup içeriğini köylülere anlatacak ve içtimai hayata dair az da olsa bilgi verecek muallimleri olmadığı gibi imamları dahi bulunmadığını, dolayısıyla köylülerin insani görevler ile haklardan ve temel dini bilgilerden habersiz yaşadıklarını belirtti. Muntazam ibtidâî mektebi olmayan bir yerde sekiz-on talebesi olan Erkek Rüşdiye Mektebi'nden bir fayda beklemenin doğru olmadığını ifade etti. Bu sebeple Erkek Rüşdiye Mektebi'nin kapatılması, yeniden ibtidâî mektebi tesis edilmesi, Erkek Rüşdiye Mektebi tahsisatından ibtidâî mektebine 300 kuruş maaşlı bir muallim-i evvel, 200 kuruş maaşlı bir muallim-i sânî, 150 kuruş maaşlı bir muallim-i sâlis ve 60 kuruş maaşlı bir bevvap tayin edilmesi gerektiğini belirtti. Muhasebe-i Maarif-i Umumiye 15 Mart 1909 tarihinde acil karar verilmemesi, bir başka hâl çaresi aranması gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti 22 Mart 1909 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi. Neticede Erkek Rüşdiye Mektebi kapatılmadı.

Vizeli Hasan Efendi 19 Aralık 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde aslen Edirne Vilayeti'nde Vize Köyü'nden olduğunu, dört-beş sene Çırçır'da Haliliye Medresesi'nde ulûm-ı âliyeden tasavvurata kadar tahsil gördüğünü, iktisadî durumunun daha fazla tahsil görmesine müsait olmadığını, mümeyyiz heyeti huzurunda imtihan edilerek ehliyeti tahakkuk ettiği takdirde Kandıra Erkek İbtidâî Mektebi'ne muallim-i evvel tayin edilmek istediğini ifade etti. 27 Aralık 1909 tarihinde Maarif Meclisi'nde imtihanı yapıldı. İmtihan sonucunda başarılı olarak ehliyeti anlaşıldı. İmtihanda akâidten 8, ahlaktan 7, malumat-ı medeniyeden 5, hesaptan 6, tarihten 6, coğrafyadan 6, hıfzıssıhhadan 5, usul-ı talîm ve terbiyeden 6, imla ve kırâattan 8 aldı. Kendisine ehliyetname verildi. Maarif Nezareti 31 Ocak 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne maarif hisse-i ianesinden aylık 250 kuruş maaş verilmek üzere Kandıra İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine imtihanda başarılı olan Vizeli Hasan Efendi'nin tayin edildiğini, işe başlama ve selefinin işten

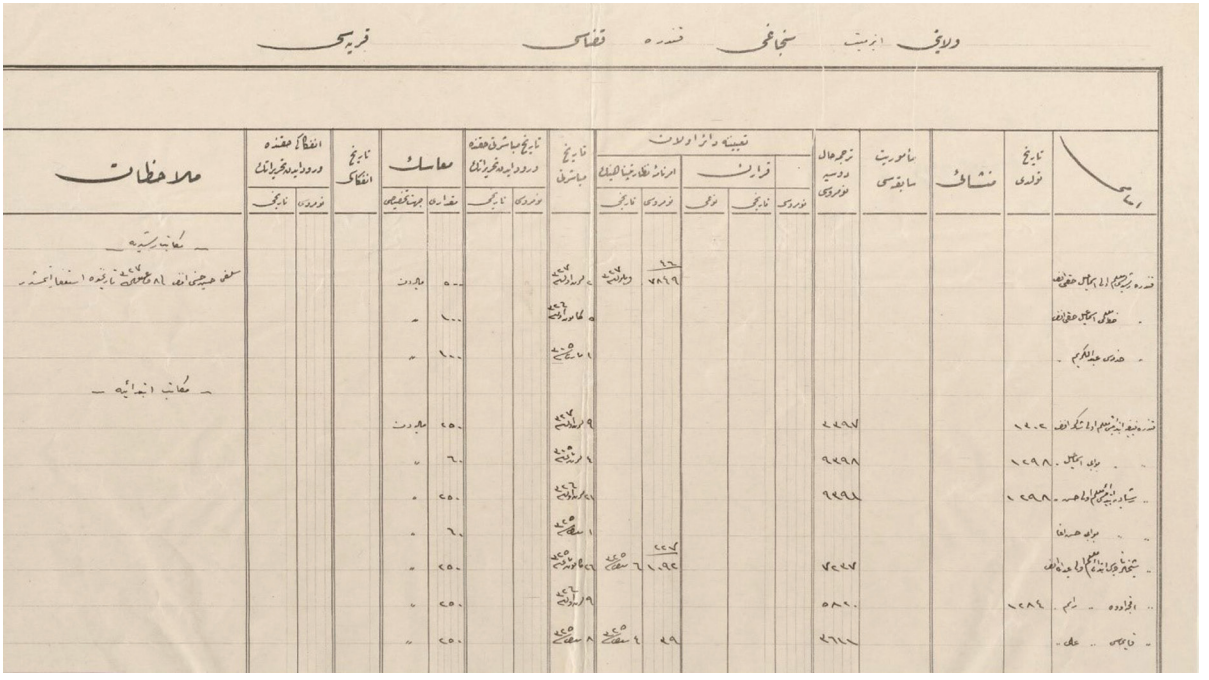

Kandıra kazası Erkek Rüşdiye Mektebi ile ibtidâî mektepleri muallimleri ve bevvaplarını gösteren 8 Ocak 1912 tarihli defter (COA. MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330, lef 3).

ayrılma tarihlerinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi. Kandıra Reşadiye Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Hasan Efendi takdim ettiği arzuhal ile Vize kazasına tabi Saray nahiyesinde Ayas Paşa İbtidâî Mektebi muallimliğine tayin edilmek istediğini belirtti. Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi 23 Ağustos 1910 tarihinde Edirne Maârif Müdürlüğü'ne ibtidâî mekteplerine muallim tayininin mahallerine terk edildiğini belirterek Hasan Efendi'nin arzuhalinin gereği yapılmak üzere gönderdiğini bildirdi. Ancak Hasan Efendi görevine devam etti. Bu arada Kandıra Erkek İbtidâî Mektebi'nin ismi, Kandıra Reşadiye Erkek İbtidâî Mektebi oldu.

1910 yılında Reşadiye Erkek İbtidâî Mektebi kısmi bir tamir geçirdi. Tamir için 1615 kuruş sarf edildi. İzmit Maarif Müdürlüğü 22 Temmuz 1911 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi vererek 1615 kuruşa ihtiyaç bulunduğunu bildirdi.

15 Kasım 1911 tarihinde İzmit Maârif Müdürlüğü'nün Maârif Nezâreti'ne gönderdiği cetvele göre Reşâdiye Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Hasan Efendi idi. Hasan Efendi 250 kuruş maaşla 3 Kasım 1910 tarihinde mektepte göreve başladı. Mektepte bevvap Hasan Ağa idi. Hasan Ağa 60 kuruş maaşla 14 Şubat 1910 tarihinde görevine başladı.

1916 yılında Kandıra kasabasındaki Merkez Erkek İbtidâî Mektebi binası ahşaptı. Mektep binası eğitim-öğretime elverişli olmakla birlikte tamir ve genişletilmeye muhtaçtı. Mektebin muallimi İhsan Efendi idi. İhsan Efendi takdir ve terfiye şayandı. Mektepte ihtiyaç nispetinde rahle, yazı tahtası, harita ve fenni levha vardı.

Kandıra kasabasında açılan bir diğer erkek ibtidâî mektebi Feyziye Erkek İbtidâî Mektebi idi. 15 Kasım 1911 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'nün Maarif Nezareti'ne gönderdiği cetvele göre Feyziye Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Şakir Efendi idi. Şakir Efendi 250 kuruş maaşla 22 Ekim 1911 tarihinde görevine başladı. Mektepte bevvap İsmail Efendi idi. İsmail Efendi görevine 16 Kasım 1899 tarihinde 60 kuruş maaşla başladı.

II. Meşrutiyet döneminde Kandıra kasabasında bir de Kız İbtidâî Mektebi açıldı. Mektep muallimeliğine 11 Nisan 1913 tarihinde Selanik'te Ali Paşa Kız İbtidâî Mektebi muallimesi iken İstanbul'a göç etmek zorunda kalan Şükriye Hanım mahalli maarif gelirinden ödenmek üzere 250 kuruş maaşla atandı. Şükriye Hanım Kandıra'ya gitmedi. Kandıra Kaymakamlığı 17 Mayıs 1913 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye Müdürlüğü'ne Şükriye Hanım'ın görev yerine gelmediğini, acilen gönderilmesi gerektiğini bildirdi. 24 Mayıs 1913 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye Dairesi, İkdam ve Tanin Gazeteleri İdarehanelerine, Kandıra Kız İbtidâî Mektebi muallimeliğine tayin edildiği halde görev yerine gitmediği anlaşılan Şükriye Hanım'ın 27 Mayıs 1913 tarihine kadar Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi Birinci Şube'ye müracaat etmesi, aksi takdirde müstafiye sayılacağının ilan edilmesi gerektiğini bildirdi. Buna rağmen Şükriye Hanım müracaat etmediği için müstafiye sayılarak azledildi. Yerine 16 Ağustos 1913 tarihli kararname ile Gevgili Kız İbtidâî Mektebi muallimesi Sürüriye Hanım tayin edildi. Şükriye Hanım'a verilmesi kararlaştırılan 105 kuruşluk brüt harcırahın Sürüriye Hanım'a verilmesine karar verildi. Mayıs 1914 tarihinde mektep muallimeliğine 400 kuruş maaşla Üsküb Mekteb-i Edebî Muallimesi Zehra Hanım atandı. İzmit Sultani Müdürlüğü 26 Mayıs 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne Kandıra Merkez Kız İbtidâî Mektebi muallimeliğine atanan Zehra Hanım'ın süratle gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Nezareti 6 Haziran 1914 tarihinde İzmit Sultani Müdürlüğü'ne Zehra Hanım'ın Kandıra'ya

gönderildiğini, harcırâhının ödenmesi ve görevine başlama tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi.

1916 yılında Kandıra Kız İbtidâî Mektebi binası tamire ve genişletilmeye muhtaç hâldeydi. Mektepte ihtiyacı karşılayacak kadar rahle, yazı tahtası, harita ve fenni levha vardı.

Mahalli idâreciler Kandıra kasabası yanında köylerde de ibtidâî mektepleri açmaya yönelik çalışmalar yaptı. İzmit İdadi Mektebi Müdürü 1898 yılında sancağı devr ve teftiş ettiği esnada Kaymas nahiyesi ahalisini mektep inşası hususunda teşvik etti. 1899 yılında Kaymas nahiyesi merkezinde ahalinin maddi yardımlarıyla erkek ve kız talebeye mahsus iki dershaneli bir ibtidâî mektebi inşa edilerek resmi açılışı yapıldı. İdadi Mektebi Müdürü'nün teşvikleri sayesinde Kaymas nahiyesi merkezine yakın Kemred ve Döğdiren köylerinde ikişer dershaneli ibtidâî mektepleri tesisine teşebbüs edildi. Kaymas nahiyesi Müdürlüğü İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 27 Aralık 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne, Kaymas nahiyesi merkezinde erkek ve kız çocuklar için ayrı ayrı iki dershaneli yeni bir ibtidâî mektebi inşa edilerek resmiaçılışının yapıldığını, Kemred ve Döğdiren köylerinde ikişer dershaneli ibtidâî mekteplerin inşasına başlandığını bildirdi. Maarif Nezareti 12 Şubat 1900 tarihinde Matbuat-ı Dahiliye İdaresi'ne gazetelerde ilan edilmesi için bilgi verdi. Maarif Nezareti 6 Mart 1900 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne, Kaymas nahiyesi merkezinde açılan ibtidâî mektebine tayin edilen muallimin ismi, menşei, tayin tarihi, nereden ne kadar maaş verileceği, karşılık tutulan gelirin devamlı olup olmadığı, mektebe devam eden erkek ve kız talebe sayısı hakkında bilgi verilmesini emretti.

15 Kasım 1911 tarihinde Kaymas İbtidâî Mektebi muallimi Ali Efendi idi. Mekteb-i Sanayi-i Osmani mezunu olan Harputlu Ali Efendi 17 Şubat 1910 tarihli nezaret emirnamesi ile atandı. Ali Efendi 21 Şubat 1910 tarihinde mektepte görevine başladı. Maaşı 250 kuruştu.

Kaymas nahiyesi Araman ve Karadere köylerinde de ibtidâî mektepleri açıldı. Kandıra Kaymakamlığı İzmit Mutasarrıflığı'na sancak hususi bütçesinde dahil bulunan 250'şer kuruş maaşla Araman ve Karadere köyleri ibtidâî mekteplerine muallim tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit Mutasarrıflığı 19 Ocak 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne gereğini bildirdi. 26 Şubat 1914 tarihli kararname ile Araman Köyü İbtidâî Mektebi muallimliğine 250 kuruş maaşla Kalkandelen'in Selçe-i Kebir Mektebi muallimi Süleyman Faik Efendi atandı. Maarif Nezareti 2 Mart 1914 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi. 4 Mart 1914 tarihli kararname ile de Karadere Köyü İbtidâî Mektebi muallimliğine Mitroviçe İbtidâî Mektebi muallimi olup harp sebebiyle İstanbul'a gelen Akif Efendi 250 kuruş maaşla atandı. Maarif Nezareti 9 Mart 1914 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi.

1916 yılında Kaymas nahiyesi merkezi olan Salmanlı'daki erkek ibtidâî mektebi binası ile Karadere, Araman ve Kızılcaali köylerindeki erkek ibtidâî mektepleri binaları muntazamdı. Mekteplerde yeterli sayıda rahle ve yazı tahtası vardı, kütüphane ve müze tesis edilmemişti.

Kandıra kazasına bağlı Akçaova nahiyesi merkezinde bir erkek ibtidâî mektebi açıldı. İzmit Maarif Müdürlüğü 20 Kasım 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne maarif hisse-i ianesinden verilmek üzere 250 kuruş maaşla Akçaova nahiyesi Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine münasip birinin tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. Kısa süre sonra Hafız Şakir Efendi atanmak üzere müracaat etti. 6 Aralık 1909 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi talebini uygun buldu. Ehliyetnamesini tasdik edilmesi için Maarif Meclisi'ne havale etti. 15 Kasım 1911 tarihinde Akçaova İbtidâî Mektebi muallimi Rasim Efendi idi. Rasim Efendi 250 kuruş maaşla 22 Ekim 1910 tarihinde görevine başladı. 1916 yılında mektep binası muntazamdı. Mektep muallim-i evveli Kenan Efendi idi. Kenan Efendi takdir ve terfiye şayan bir muallimdi. Mektepte yeterli sayıda rahle ve yazı tahtası vardı.

Akçaova nahiyesine bağlı Bucaklı Köyü'nde de ibtidâî mektebi vardı. Mektep muallimliğine Tedrisat-ı İbtidâîye Müdürlüğü tarafından hazırlanan 15 Mart 1914 tarihli kararname ile harp sebebiyle İstanbul'a gelen Prepol kazası Merkez İbtidâî Mektebi muallim-i evveli hâfız Mehmet Nuri Efendi 250 kuruş maaşla atandı.

Kandıra kazasına bağlı Şeyhler nahiyesi merkezinde de ibtidâî mektebi açıldı. 15 Kasım 1911 tarihinde İzmit Maârif Müdürlüğü'nün Maarif Nezareti'ne gönderdiği cetvele göre Şeyhler nahiyesi İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Abdullah Efendi idi. Abdullah Efendi 5 Şubat 1910 tarihinde nezaret emriyle atandı. Maaşı 250 kuruş olan Abdullah Efendi 8 Şubat 1910 tarihinde görevine başladı. Takdim ettiği istidanameye istinaden imtihanı Maarif Meclisi'nde yapıldı. İmtihanda başarılı olarak ehliyetname aldı. Mektep binası 1913 yılında harap hâlde olduğu için ahalinin yardımıyla genişletilerek tamir edildi. Kandıra Kaymakamlığı tamirin tamamlandığını İzmit Mutasarrıflığı'na bildirdi. İzmit Mutasarrıflığı 30 Kasım 1913 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. Maarif Nezareti 6 Aralık 1913 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na Kandıra Kaymakamlığı'na teşekkür edilmesini emretti.

Şeyhler nahiyesi köylerinden Kızılcaali ve Şeyhtımarı'nda da ibtidâî mektepleri açıldı. Kandıra Kaymakamlığı İzmit Mutasarrıflığı'na sancak hususi bütçesinde dahil bulunan 250'şer kuruş maaşla Kızılcaali ve Şeyhtımarı ibtidâî mekteplerine muktedir ve ehliyetnameye sahip muallim atanması gerektiğini bildirdi. İzmit Mutasarrıflığı 19 Ocak 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne gereğini bildirdi. 8 Mart 1914 tarihli kararname ile Selanik Dârülmuallimîn'den 1912 yılında mezun olup Gevgili kazasında köy ibtidâî mektebinde muallimlik yapmakta iken harp sebebiyle İstanbul'a göç etmek zorunda kalan Hüseyin Hilmi Efendi Şeyhtımarı Köyü İbtidâî Mektebi muallimliğine 250 kuruş maaşla tayin edildi. Maarif Nezareti 10 Mart 1914 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi vererek Hüseyin Hilmi Efendi'nin görevine başlama tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi.

Kandıra kazasında divan tabir edilen dağınık yerleşme şekli, ibtidâî mekteplerinin yaygınlık kazanmasında sorun olmayı sürdürdü. Dört-beş haneden ibaret dağınık iskân şeklini dikkate alan İzmit Mutasarrıflığı 18 Haziran 1916 tarihinde Maarif Nezareti'ne, nüfus bakımından küçük ve yerleşme bakımından dağınık olmalarından dolayı her divanda ayrı ayrı ibtidâî mektebi açmanın mümkün olamadığını, Kandıra kasabası civarındaki köylerde yaşayan çocukların eğitimlerini temin etmek amacıyla kasabada iki yüz talebe kapasiteli yatılı büyük bir ibtidâî mektebi açılmasına Meclis-i Umumi'de karar verildiğini, mimar tarafından yapılan plan dairesinde mektebin temel atma merasiminin yapılarak inşasına başlandığını bildirdi. Maarif Nezareti 27 Haziran 1916 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na, verilen bilgiden memnuniyet duyulduğunu, ibtidâî mektebi açılması güç olan divan tabir edilen küçük köylerdeki çocukların eğitim-öğretimlerini temin etmek amacıyla yatılı ibtidâî mektepleri sayısının arttırılmasına gayret edilmesi gerektiğini bildirdi.

KAYNAKÇA

Bâb-ı Âlî Evrâk Odası Belgeleri: BEO. 73583, 22 Temmuz 1897/21 S 1315; Maârif Nezâreti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT. 159/77, 17 Nisan 1905/11 S 1323; MF. İBT. 186/1, 4 Şubat 1907/20 Z 1324; MF. İBT. 252/12, 6 Aralık 1909/23 Za 1327; MF. İBT. 253/2, 12 Aralık 1909/29 Za 1327; MF. İBT. 253/40, 15 Aralık 1909/2 Z 1327; MF. İBT. 260/17, 31 Ocak 1910/19 M 1328; MF. İBT. 260/49, 2 Şubat 1910/21 M 1328; MF. İBT. 262/87, 17 Şubat 1910/6 S 1328; MF. İBT. 265/48, 13 Mart 1910/1 Ra 1328; MF. İBT. 283/38, 23 Ağustos 1910/16 Ş 1328; MF. İBT. 326/10, 29 Mayıs 1911/30 Ca 1329; MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330; MF. İBT. 404/49, 18 Kasım 1912/8 Z 1330; MF. İBT. 429/79, 24 Mayıs 1913/17 C 1331; MF. İBT. 429/80, 24 Mayıs 1913/17 C 1331; MF. İBT. 446/59, 7 Ağustos 1913/4 N 1331; MF. İBT. 447/10, 10 Ağustos 1913/7 N 1331; MF. İBT. 448/18, 16 Ağustos 1913/13 N 1331; MF. İBT. 470/46, 6 Aralık 1913/7 M 1332; MF. İBT. 485/24, 25 Şubat 1914/29 Ra 1332; MF. İBT. 486/93, 8 Mart 1914/10 R 1332; MF. İBT. 487/21, 10 Mart 1914/12 R 1332; MF. İBT. 487/36, 12 Mart 1914/14 Ra 1332; MF. İBT. 487/9, 9 Mart 1914/11 R 1332; MF. İBT. 489/11, 21 Mart 1914/23 R 1332; MF. İBT. 502/23, 6 Haziran 1914/12 B 1332; MF. İBT. 515/48, 15 Eylül 1914/24 L 1332; Maârif Nezâreti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT. 1016/25, 16 Eylül 1907/8 Ş 1325; MF. MKT. 1108/57, 22 Mart 1909/29 S 1327; MF. MKT. 1216/86, 27 Haziran 1916/25 Ş 1334; MF. MKT. 1223/74, 11 Mart 1917/17 Ca 1335; MF. MKT. 367/29, 18 Ağustos 1897/19 Ra 1315; MF. MKT. 422/18, 10 Kasım 1898/25 C 1316; MF. MKT. 426/4, 3 Aralık 1898/19 B 1316; MF. MKT. 427/2, 8 Aralık 1898/24 B 1316; MF. MKT. 445/35, 18 Nisan 1899/7 Z 1316; MF. MKT. 486/45, 13 Şubat 1900/12 L 1317; MF. MKT. 487/9, 19 Şubat 1900/18 L 1317; MF. MKT. 550/28, 9 Nisan 1901/19 Z 1318; MF. MKT. 856/12, 20 Mayıs 1905/15 Ra 1323; MF. MKT. 861/50, 6 Haziran 1905/2 R 1323; MF. MKT. 962/4, 6 Kasım 1906/19 N 1324.

Biray ÇAKMAK

KANDIRA KİLİMLERİ

Lif ve Hayvan Yününden Mamul Yöresel Ürün

Kilim, geleneksel Türk el sanatlarından işlenen malzemeye göre lif işleyen ve hayvansal ürün işleyen, kullanılan tekniği göre, dokuma sınıfı içinde değerlendirilir. Dokuma, yüzeylere yapılan işlemeler fonksiyonuna müdahale etmeden elde ya da araç gereç ve makineler aracılığı ile estetik bir nitelik sağlamak amacıyla yapılan bezeme ve tekniklerden oluşur. Lifi dokumacılıkta kullanılan bitkiler keten, kendir ve pamuktur. Hayvansal ürünler ise yün, deri ve kıldır. Kilim, halı dışındaki havsız, düz dokuma yaygılara genel olarak verilen addır. Yüzleriyle tersleri birbirinin aynı olan kilimlerin atkıları çözgülerinden fazla olduğundan atkı ipliği görünümlüdür. Düz, çizgili veya motifli olarak dokunurlar. Malzemesi genellikle yün, kimi zaman da kıl veya pamuk ipliktir. Kocaeli bölgesinde keten de kullanılmaktadır. Özellikle yün kilimlerin çözgüleri ketendir. Kilimler halıdan ince, kumaştan kalındır ama dokuması için özel bir alet gerekmez; halı tezgâhlarında ve bez tezgâhlarında da dokunabilir. Bez tezgâhlarında istenilen uzunlukta dokunabilir ancak tezgâhın dokumaya elverdiği ende dokuma yapılabilir. Motifsiz düz kilimler ve pala kilimleri düzen adı verilen, aynı zamanda bez de dokunabilen tezgâhta dokunur.

Çiçek ve gül desenli yeni dünya kilimi

Kilim dokumak için özel bir tezgâha ihtiyaç yoktur. Killim dokumada kullanılan iki tip tezgâh vardır. Dikey halı tezgâhında kilim dokunabildiği gibi düzen adı verilen bez tezgâhında da kilim dokunabilir. Halı-kilim tezgâhı germe tezgâh tipidir. Germe tip ahşap tezgâhları kullanılmaktadır. Germe tezgâh iki adet kötürüm (dikey yan tahta),bir üst ağaç (üst levent), bir alt ağaç (alt levent), gücü ağacı ve varagelenden oluşmaktadır. Germe tezgâh dikey konumdadır. Burada istenilen en ve uzunlukta kilim dokumak mümkündür. Bu tezgâhta keten çözgü üzerine yün atkı atılarak dokuma yapılır.

Yün ip için kaba kilimlerde birinci kırkım, ince kilimlerde ikinci ve üçüncü kırkım yünler kullanılır. Yünler yıkanır, kurutulur, kirişlerle didilir ve taranır. Çıkrık veya el iğleriyle inceltilerek ip haline getirilir ve kelepler yapıldıktan sonra kazanlarda çiriş içinde kaynatılarak ağsarlanır. Boyalar hazır alınır veya bitkilerden elde edilir. Bölgede genellikle dut kavı (sarı, kahve), soğan kabuğu (deve tüyü, açık kahve), taze ceviz kabuğu (yeşil-siyah), göz taşı (koyu mavi tonları) gibi renklendiriciler kullanılarak kelepler boyanır. Ayrıca rengin parlak ve sabit kalması için pelit denilen meşe palamudu tüm renklerde kullanılır. Taban renkleri, genellikle bordürlerde koyu kahve, krem ve kırmızı, göbekte ise kırmızı olarak karşımıza çıkar. Çözgü işlemi tezgâh üzerinde alt levente bağlanan

çubuk üzerinden bir alttan bir sarıp üst leventten dolayarak ve aynı işlemi bir üstten sarıp üst leventten dolayarak oluşur. Bu işlem istenilen çözgü yöresel adıyla eriş sayısında ulaşılana kadar devam eder.

Genel anlamda kilim yer yaygısı olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra divan örtüsü, seccade ve duvara asılmak üzere süsleme amaçlı olarak da dokunmuştur. Aynı zamanda özellikle de kilim evlilik çağına gelmiş gençlerin çeyizlerine konulmak için dokunmaktadır. Yaşı 65 ve üzeri olan her hanım gençliğinde kilim dokumuştur. Kilimleri malzemelerine ve desenlerine göre iki gurupta ele alabiliriz. Malzemesine göre bölgede üç çeşit kilim dokunur:

Yün kilimin, çözgüsü keten, atkısı yündür. Kirkit kilimi olarak da bilinir. Dikey tezgâhlarda dokunur. Bölgede dokunan kilimlerde kullanılan teknik, ilikli kilimdir. Bu teknikte bir motifin sınırları arasında gidip gelen atkı ipliği, komşu desenin sınırına geldiğinde, kendi bölgesindeki en son çözgüye dolanarak geri döner. Böyle yan yana olan iki motif arasında dikey bir boşluk oluşur. Bu, iliklerin belirli bir boşluktan sonra kapatılması ile dokunan, oldukça yaygın bir tekniktir. Dikey ilik uzunluğu genellikle 1 cm civarındadır. Kilimlerdeki çözgü sıklığı dm^2'de 24 ile 38, atkı sıklığı ise dm^2'de 44 ile 81 arasında değişmektedir. Kilimlerin eni; 106 cm ile 256 cm arasında, boyları ise; 261 cm ile 363cm arasında değişmektedir.

Çöp kiliminin atkısı ve çözgüsü ketendir. Düzen adı verilen yatay çözülen bez tezgâhında dokunur. Düzende dokunduğu için dokuma bezler gibi dar tahtalıdır. Ancak tahtalar birleştirilmek suretiyle istenilen ebatta kilim elde edilir. Çuval, harar, heybe bu çöp kiliminden yapılır. Tamamı keten beyaz zemin üzerine siyah ve kırmızı, nadiren sarı çubuklu çöp kilimleri dokunur.

Pala kiliminin çözgüsü keten, atkısı eski kumaş, bez, yün örgü malzemeden yapılır. Bez tezgâhında dokunur. Pala kilimi genellikle yolluk olarak kullanıldığı gibi tahtalar birleştirilerek oda kilimi olarak da kullanılabilir.

Desenlerine göre kilimleri yeni dünya kilimleri, aynalı kilimler, kesme (pürtük) şeker desenli kilimler, çubuklu kilimler olarak dörde ayırabiliriz.

Yeni dünya kilimleri, Kandıra'ya bağlı bir nahiye iken 1969 yılında ilçe olarak Sakarya'ya bağlanan Kaynarca'da ve buraya yakın Kaymaz çevresinde dokunmaktadır. Bu kilimlerin desen yapısına, şekline göre adlandırılmış 15 farklı kilim türüne rastlanmıştır. Bunlar, halı-kilim, kandilli, çubuklu, yeşilli, çöp kilimi, pulluk, naktarlı, küplü, yarım dünya, iri ağaç, nakışlı, güllü, parmaklı kilimdir.

Kilimlerin zemin motiflerinde tesbit edebildiğimiz desen isimleri kırkayak, sivişme, sığırsidiği, naktarlı, pulluk, parmaklı, yol, iri ağaç, çiçek, beşparmak, şişe, yeşilli motifi, gül, küplü gibi isimlerdir. Türk halı ve kilimlerinde kullanılan motifler ve renkler, boylar ve aşiretlere göre çeşitlilik göstermekle birlikte kaynağını Türk kültüründen ve tabiattan almaktaydı (Çoruhlu: 837). Yörede dokunan kilimlerde kullanılmış olan bordür motiflerinde çiçek, su, tarak, bıçak, sığırsidiği, kandil, yol, şişe gibi isimler geçmektedir.

Tezgâhta dokunmakta olan pala kilimi

Aynalı kilimler Kaymaz ve İzmit merkez köylerinde dokunur. Aynalı kilimler teker adı verilen desenlerle isimlendirilir. 3'ten 9'a kadar teker deseni kilime yerleştirilir. Çoğu kilimde bordür olduğu gibi doğrudan teker deseni ile başlandığı da olur. Heybeler küçük ebatta ve tek tekerli desene sahiptir. Bu heybeler binek hayvanlarının her iki tarafına sarkıtılır.

Çubuklu kilimler Kaymaz, Kandıra Merkez ve Çevresi, Ağaçlı, Akçaova ve batısında dokunur. Kilim çubukları genellikle kilim içine müteselsil gruplar hâlinde yerleştirilir. Çubuklar tek renk ve desende olduğu gibi alaca çubuklar da kullanılır. Çöp ve pala kilimi de çubuklu kilimler sınıfına girer.

Kesme şeker desenli kilimlerde, kesme şeker deseni sade olarak kullanıldığı gibi çubuk arası kesme şeker desenli kilimler de dokunmuştur.

Günümüzde kilim sanatı evlerde yapılan bir sanat olmaktan çıkmıştır. Bu sanatı evlerinde yaşatmaya çalışan Kocaeli genelinde birkaç kadınımızın varlığı bizi sevindirmektedir. Halk eğitim merkezlerinde, İZMEK, KOMEK gibi kurslarda yaşatılmaya çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

B. Acar, *Kilim*, *Cicim*, *Zili*, *Sumak Türk Düz Dokuma Yaygıları*, İstanbul 1982; Tülin Çoruhlu, "Sakarya İlinde Türk El Sanatları," *Sakarya İli Tarihi*, Sakarya 2005. s. 1097-1100; Tülin Çoruhlu, Murat Alkan, "Sakarya Pamukova Halı ve Kilimleri," Akdeniz Sanat, Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, s. 835-856; Çetin Aytaç, *El Dokumacılığı*, Ankara 1982; N. Gürsu, "Türk Dokumacılık Sanatı" *Çağlar Boyu Desenler* İstanbul 1988; İlker Öztürk, "Sakarya İli Kaynarca İlçesi Kilim Dokumaları ve Yeni Tasarımlar," Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara 2018, s. 2; İlker Öztürk, Sema Özkan Tağı, "Kaynarca (Sakarya) Yenidünya Kilimleri" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Eylül 2018. s. 47; Aysen Soysaldı, *Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri*, Ankara 2009. s. 3; Genç, Mustafa "Sakarya Çevresi Doğal Boyarmadde Kaynakları ve Boyahaneler", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Isparta 2017. Sayı: 26, s. 103; Ayfer Kocatürk, 1959, Kandıra HEM Usta Öğreticisi ile görüşme; Ayşe Akdağ,1955, Kandıra Kaymaz Erikli Köyü. İlkokul mezunu ile görüşme; Ümran Yavaş Tepecik, Gebze Duraklı Köyü, İlkokul mezunu ile görüşme; Hüsniye Arı, Kaymaz Erikli Köyü, İlkokul mezunu ile görüşme; Melek Portakal Çeliköz, 1985, İzmit, Ön lisans mezunu ile görüşme.

Adem ARI

KANDIRA MEDRESELERİ

Kandıra'da Osmanlı Eğitim Kurumları

Medrese İslam ülkelerinde orta ve yüksek öğretimin yapıldığı eğitim kurumlarının genel adıdır. Medreselerin devlet eliyle teşkilatlandırılması ve İslam dünyasında gelişmesi Büyük Selçuklu Devleti'nin eseridir. Osmanlı Devleti'nin en önemli eğitim, kültür ve bilim müessesi olan medreseler, 1331'den Tevhid-i Tedrisat kanununun kabul edildiği 1924 tarihleri arası yaklaşık altı asır, başta Anadolu ve Rumeli olmak üzere devletin geniş coğrafyasına yayılarak eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmüştür.

Osmanlı medrese sistemini günümüz eğitim sistemleriyle kıyaslamak ve ikisinin bire bir örtüştüğünü söylemek mümkün değildir. Günümüz şartlarında Osmanlı devleti klasik eğitim sisteminde Sıbyan mektebinden sonra orta ve yüksek öğretime devam edilen kurumlar olarak ifade edebiliriz.

Osmanlı arşiv kayıtlarında Kandıra'da Hacı Dursun Efendi Medresesi ve Hamidiye Medresesi olmak üzere iki medrese adı geçmektedir. Bunun yanında 1923 yılında adı belirtilmeyen üçüncü bir medresenin açılmasından söz edilmektedir. Anlayabildiğimiz kadarıyla Osmanlı'nın bölgeyi fethi ile birlikte Orhan Gazi zamanında ilk medrese vakıf eseri olarak yapılmıştır. Orhan Gazi'nin Adapazarı, Kandıra ve Bursa'da inşa ettirerek vakfettiği cami, medrese, zaviye, imaret, aşevi, misafirhaneler ilk Osmanlı vakıfları olarak anılmaktadır.

Kandıra'da açılan ilk medrese Hacı Dursun Efendi Medresesi'dir. 1804 tarihli arşiv belgesinde ve 1908 Maarif Salnamesinde Kandıra'da Hacı Dursun Efendi Medresesi kaydına rastlamaktayız. Medresenin yeri hakkında herhangi bir kayda ulaşamadık. 1904 tarihli Maarif Salnamesi'nde Sultan Orhan Gazi Mahallesi'nde müderrisi Ali Rıza Efendi olan, 80 öğrencisi bulunan ve halk tarafından yaptırıldığı ifade edilen Hamidiye Medresesi'nden söz edilmektedir. Hamidiye, II. Abdülhamit Han'a izafeten verilmiş bir addır. II. Abdülhamit döneminde medreseler konusunda ciddi adımlar atılmamasına rağmen, yeni inşa edilen medreselere rastlamak mümkündür.

II Abdülhamit döneminde medreseler konusunda yapılan çalışmalar teoride kalmış ve uygulama fırsatı bulunamamıştır. Medreselerin ıslahı konusundaki en ciddi adımlar II. Meşrutiyet döneminde atılmış ve Osmanlı tarihindeki en ciddi medrese ıslahatı gerçekleştirilmiştir. II. Abdülhamit döneminde İzmit Sancağı'nda ibtidai, rüşdiye ve idadi gibi modern eğitim kurumlarının yanı sıra medreseler de bulunmaktadır. Medreseler Osmanlı eğitim kurumlarındaki modernleşmeye ayak uyduramamış ve Osmanlı'nın son döneminde geri planda kalmıştır. Abdülhamit döneminde modern mekteplerin açılması politika olarak belirlendiğinden yeni medrese açılmamıştır.

Muhtemelen iki farklı isimde anılan bu medreseler Orhan Mahallesi'ndeki tek medrese olmalıdır. Hacı Dursun Efendi Medresesi'nin yeniden yapılmasıyla dönemin sultanına izafeten Hamidiye Medresesi ismi verilmiş olabilir. Üçüncü medrese 1 Kasım 1923 tarihinde Kandıra'da açılan medresedir. Bu medresenin adından söz edilmemektedir, seferberlikten önce eğitime ara veren medresenin boşluğunu doldurmak için

Orhan Mahallesi'nde Hacı Dursun Efendi Medresesi

açılmıştır. Seferberlikten önce Kandıra'da 86 öğrenci ile eğitim yapan üç sınıflı bir medrese bulunmaktaydı. Bu sınıflardan ilk sınıfta şerh-i akaid ve şifa-i şerif, ikinci sınıfta mantık, üçüncü sınıfta ise nahiv öğretiminin yapıldığı belirtilmektedir.

Seferberlikten sonra medresenin açılması için Kandıra müftüsü Ali Rıza Efendi girişimde bulunmuştur. Kandıra'daki medresenin faaliyete geçebilmesi için gerekli olan ilim encümeni oluşturacak kimselerin bulunmasında güçlük çekildiği, bu görevi yapabilecek olanların da bu hizmeti kabul etmedikleri belirtilerek tahsisatsızlıktan, ayrıca Anadolu'da bazı vilayetlerde bütçeden müderris tahsisatı ayrılmasına rağmen bunun yaygınlaştırılmadığından şikâyet edilmekte, Kocaeli Sancağı için bunun sağlanması ve Kandıra'da kurulacak medrese için de bir müderris tahsisatı gerektiği dile getirilmektedir. Medrese 1923 yılında açılabilmiştir. Kandıra Müftülüğü, 1923 yılında açılan medreselerinde ilk yıl birinci sınıfın bulunduğunu ve Türkçe muallimine, üçüncü sınıfın oluşacağı 1925 yılına kadar ihtiyaçlarının olmadığını belirtmektedir. 1923 yılında açılan Kandıra'daki medrese de 3. Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulüyle birlikte kapatılmıştır.

KAYNAKÇA

Ali Himmet Berki, "Vakıf Kuran İlk Osmanlı Padişahı," *Vakıflar Dergisi*, C. 5, 1962, s. 127-128; Ali Sarıkoyuncu, Esra Sarıkoyuncu "Değerli, Milli Mücadelede İzmit Mutasarrıflığındaki Din Adamları," Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, s. 1348-1473. Kocaeli 2015; BCA. No: 051/8.65.44, Aralık 1923; BCA. No: 05117.63.7, Ocak 1922; Kasım Kocaman, "Osmanlı Medrese Sistemini Etkileyen Faktörler," *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, C. II, S.IIII, s. 400-427. Aralık 1997; Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler, "Osmanlı Bilimi Araştırmaları X-1 2008; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, İstanbul 2016, s. 328; Turgut Subaşı, Cengiz Keskin," İzmit Sancağı ve Kazalarındaki Müslüman Okulları (1898-1903), (1898-1903), *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 33-47, Kış Bartın 2019; Zeki Salih ZENGİN, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyet'in Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi", AÜİFD, S. 2, s. 277-313, Ankara 2002

Adem ARI

KANDIRA MEDYASI

Kandıra'nın Gazeteleri, Radyoları ve İnternet Siteleri

Medya radyo, televizyon, gazete, dergi, internet gibi bilgi depolamak ve iletmek için kullanılan yazılı, basılı, görsel ve işitsel iletişim araçlarını ve ortamını ifade etmektedir. Medyanın kamuoyunu açıklama, oluşturma, iktidarı, devlet kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerini halk adına denetleme, eleştirme gibi önemli görevleri vardır.

Kandıra, Kocaeli'nin kuzeyinde Karadeniz'e kıyısı olan, Kocaeli'nin sanayileşmesine paralel şehre göç veren, gelenekselliğini koruyan bir ilçesidir. Kandıra medyası ilçe nüfusunun üzerinde bir kitlenin ilgi alanındadır. Kandıralı olup da dışarıda olanlar için Kandıra'dan haber almak daha da önem kazanmaktadır. 1960 yılında yayın hayatına başlayan "Kandıra'nın Sesi" gazetesi İzmit'te Kandıralı işçilerin çalıştığı SEKA Kâğıt Fabrikası'nda iş çıkışlarında dağıtılmıştır.

Kandıra'da 1960 yılından beri medya hareketliliğini gözlemlemekteyiz. Kandıra'da çıkan yayın organları yanında Kandıralı gazeteciler Kocaeli gazetelerinde Kandıra'ya özel sayfa hazırlamış, ulusal haber ajanslarında muhabirlik yapmıştır. Kandıra medyasını, basılı gazeteler, radyolar, sosyal medya, internet haber siteleri başlıkları altında ele alabiliriz.

Basılı Gazeteler

1- Kandıra'nın Sesi (1960)

Kandıra'da yayınlanan ilk gazetedir. Sahibi İzmit Belediye Başkanlığı ve milletvekilliği yapmış Erol Köse'dir. Mesul müdür yüksek mühendis Erhan Yücel'dir. Gazetenin sloganı "Devrimci Müstakil Gazete"dir. "Çarşı içi 56 numara Kandıra" adresinden idare edilmiştir. Gazete, 20 Temmuz 1960'tan 28 Aralık 1960 tarihine kadar 4 sayfa halinde 24 sayı yayınlanmıştır. İlk sayıları İzmit Azim Matbaasında, son sayıları Adapazarı'nda Teziş Matbaasında basılmıştır.

Erol Köse, "1960 darbesi sonrasında durumun daha da sertleşmeye başladığını görünce biz bunu önlemek için bir gazete çıkarmamız gerektiğini mühendis Erhan Yücel arkadaşım ile birlikte düşündük ve Kocaeli Bizimşehir Matbaası'ndan yararlanarak *Kandıra'nın Sesi* gazetesini kurduk ve benim ilk yazım da *Yaparken Yıkmayalım* idi", dedi. Bu yazı, "Hiçbir parti faaliyetinin olmadığı şu günlerde özlemini duyduğumuz kardeşlik hislerinin günden güne kuvvet bulduğunu görmekle sevinç duyuyor ve yakınlaşmanın parti fa-

30 Ocak 1961

Sahibi: EROL KÖSE
Mesul Müdür
Y. Mühendis Erhan Yücel
İdarehane: Çarşı içi 56 — Kandıra
Telefon: 35
Yazıları ve basılı - AZİM Matbaası

KANDIRANIN SESİ

HAFTALIK DEVRİMCİ MÜSTAKİL GAZETE

20 Temmuz 1960
ÇARŞAMBA
Yıl: 1, Sayı: 1
Fiatı 15 Kuruştur

Başlarken

Mesele, vatandaşların güvenlikleri, hak ve Hürriyetleridir. İşi baştan alacak olursak, zaten devlet de bu ihtiyaçlardan doğmuş bir müessesedir. Demekki devletin vazifesi dahilî ve haricî tehlikelere karşı bizim güvenliğimizi korumak, hak ve hürriyetlerimizi hasa olmamızı sağlamaktır. Bunu temin için her türlü teçhizat ve teşkilatlanmayı yapmak bizim en mühimi hak hürriyet ve adalet gibi başlıca ihtiyaç unsurlarımıza riayet etmek yine devletin vazifesidir.

Buna karşı biz vatandaşlar devlete hürmet, bağlılık ve Hizmet bizleri doğuruyor.

Bütün bunlar, vatandaşların birbirleriyle ve devlette aralarındaki karşılıklı münasebetleri teşkil ederler. Tabii bu bu münasebetlerde bir ölçü olmak gerekir ki o da, meşruiyet-i ahlâk, vicdan, örf, an ane, hukuk ve nizamdır. Şimdi artık memleket mutalûbunun sırrını vatandaşın, devletin ve herşeyin bu ölçülere uygunluk ve tâbi olma derecesinde aramak ikinci gerçeğini kolayca keşfedebiliriz.

Dünyaya kadar düşündüklerimizi ayrıca kısa bir tarih yolculuğu içinde seyredelim:

Türk Devleti altı asırlık bir devlettir. Başlangıç-a yani, altıyüz sene evvel doğudan gelip Anadolu'ya yerleşmiş bir sürü Türk kabilesi vardı. Bunların hepsi iptidaî birer beylik idaresi halinde idiler. O günkü mesele de aynı idi. Anadolu Türklerinin güvenlikleri, hak hürriyetleri.

Mağeri bir tasavvur ve şuur etrafındaki Türklerin, bu sosyal ihtiyaçlarının cevabı, müesseseleşmesi: Netice, 1295 de kurulan Osmanlı devleti...

Birbirinin peşi sıra, teşkilâtlanma, hükümet etme ve fütuhat sahalarında zaferler... Zaman geçiyor... İstanbul alınmış, Trakyadan Macaristan ovalarına, Asiyanalara kadar, öte yandan İrana, Mısıra, Afrikaya kadar Türk, medeniyeti ile beraber yayılmış, ilmi, sanatı, tekniği de beraberinde onlara kadar götürmüş.

Bütün bunlar nasıl oldu? Olacaktı, çünkü devlet hak, hürriyet ve adelete azamî derecede riayet ediyor; halk, devlete azamî hürmeti, bağlılığı, itimadı duyuyor; bütün fert ve müesseseler mümasebetlerinde ahlâk, vicdan, örf, anane, hukuk ve nizam ölçülerine ibadet edercesine tabi oluyorlardı.

Zaman yine geçiyor... Durakl-ama devri... Geri-me devri... Vaktiyle saz aldığı düşman hükkında tasa dahi hürmet eden, buyruğundaki yabancı milletlere dahi adalet dağıtan Sultan yerine; havuz dahi balıklara altın saçan haremindeki gözdelerine hasisler yağdıran padişah geliyor. Vatandaşların itimadını kaybetmiş, adalet terazisini elinden bırakmış, fitne, yalan, riya ve dalaveryi ölçü olarak vasıtalı bir devlet ve bunu hikmet kabul etmiş bir zihniyet gürühu geliyor. Ara sıra istisnalar dışındaşlar, hiras muvaffakiyet, fakat heyhat! Daha büyük bir borçun, daha ağır bir baskı, şiddet fişek ve hürriyetler yok olmuş, ölçüler putlaşmış, fırsatlar, sınıflaşlar... Hasta a-dam ölçü, ölçek. Güvenlik de elden gitmiş, memleket düşman (Devamı 3. de)

Aziz Kandıralılar, Sizlerden olmakla iftihar ediyoruz!

Milli İnkılâbın memlekete getirdiği yepyeni bir ruh ve hava içinde azizleri bilhassa herzamankinden ziya de kardeşlik bis ve hareketleriyle dolu olarak, hep bir arada sevgi ve saygı bağlarıyle kenetlenmiş olarak görmek, gönüllerimizi kabartıyor, biz yepyeni ümitler aşılıyor ve encak bu tarzda, halledilemiyecek bir dava kalmayacağını bizlere öğreterek memleket uğruna çalışanlara en büyük kuvvet kaynağını teşkil ediyor. Varolun!

Kandıranın Sesi

Kazamız Karadeniz sahillerine bu sene yine rağbet fazla

Geçen Pazar kalabalık bir halk topluluğu hafta tatillerini yine sahillerimizde geçirmişlerdir. Denizin ve tabiatın sevkini sürenler arasında ekseriyeti Kandıralılarla Adapazarlılar teşkil ediyordu.

Bu defa memnuniyetle müşahede edilen husus, halkın aileleri rahatsız etmemek hususunda gösterdiği titizlik ve olgunluk olmuştur. Bu durum, turizm davamızda en önemli rollerden birini oynayacak faktörlerden biridir.

Kazamızda Hürriyet tahvilleri satışına başlandı

Geçen Cuma günü Yeşiken Sinemasında yapılan toplantıda Belediye Başkanı ve Mal Müdürünün hürriyet tahvillerinin mana ve ehemmiyetini belirten konuşmalarını müteakip tahvillerin satışına başlanmıştır.

5.000 lira tutarında en fazla tahvil alan Numan Gümeş ile bini aşmış yavru aşının istikbâli için tasarruf etmeği mebdaî ile iştirak eden Salih Ustürk ve dar gelirli olmasına rağmen bütün paralarını tahvile çeviren Mustafa Turan bu milli hareket ile hamiyetleriyle dikkati çekmişlerdir.

Devlet Başkanı C. Gürsel Erzincan ve Erzurumda

Beraberinde Milli Birlik Komitesi üyelerinden Alpaslan Türkeş ve Fazıl Akoyunlu olduğu halde üç günlük bir gezüye çıkmış olan Orgeneral Cemal Gürsel Erzincan ve Erzurumda mühim konuşmalar yapmış, bu arada «Politikaya ihtirasların halk arasından silip atmanın yapılacak en büyük iş olduğunu tebarüz ettirmiştir.

KÖYLÜ VATANDAŞ

Ele alacağımız meseleler arasında en mühim geri, senin meselelerin ve davaların teşkil edeceektir, Bunun için bize yardımcı ol, ihtiyaçlarını ve düşüncelerini bize bildir.

Sütunlarımız size açıktır

aliyetleri başladığı günlerde de devamını en samimi duygularla istiyoruz" cümlesi ile başlamaktadır.

Gazete, Erol Köse'nin askerliği sebebi ile 28 Aralık 1960'tan sonra yayınlanamamış ve 24 sayı ile yayın hayatına son vermiştir.

2- Anadolu'da Kandıra Postası Gazetesi (1963)

10 Eylül 1963 yılında yayınlanmaya başlayan gazete Salı ve Cuma olmak üzere haftada iki gün iki sayfa halinde çıkarılmaktaydı. Gazetenin alt başlığı; "Siyasi, İktisadi, Sosyal, Milliyetçi Gazete" iken daha sonra "Tarafsız Siyasi Gazete" yapılmıştır. Gazetenin ebatları 28.5x40.5 tek yaprak 5 sütun idi. Sahibi Hikmet Filiz, sorumlu müdürü Hüsametttin Bakan'dır. İdare yeri önce Türk Ocağı Cad. No: 15 iken daha sonra Kandıra Belediye Sarayı Altı No: 4 olmuştur. Gazete 15 Ekim 1963 tarihli 10. sayısından sonra yayınlanmamıştır. "Çıkarken" başlıklı yazıda, "Kocaeli'nin önemli bir ilçesi olan Kandıra'nın önemli bir eksikliğini gidermek, kendi çapımızca bu ilçenin sosyal problemlerini ortaya koymak, yapıcı uyarıda bulunmak, yani kısaca bir gazetenin tarafsız bir çalışma sistemi ile bu ilçede yaşayanlara yardımcı ve garanti olabilmesidir" denilmektedir.

Kandıra postası

SALI 10 Eylül 1963

Kandıra Ehli Hayvan Sergisi yarın açılıyor

Serginin ilgi çekmesi ve kalabalık geçmesi bekleniyor

Çıkarken

Zeytinağaçlarına musallat olan

Zeytin sineği ile yapılan ilk mücadele sona erdi

KANDIRA - İZMİT arasında otobüs rekabeti

İki otobüs yazıhanesi arasındaki rekabetin büyük bir facia ile bitmesinden korkuluyor

Bir dede Kandıra yolunun garipliğini anlattı

KANDIRA YOLUNUN MÜTEAHHİTLİĞİNİ KİM YAPMIŞ !..

3- Gazete K. Gazetesi (1967)

İdare yeri Orhangazi Caddesi'dir. "Siyasi Haftalık Mizahi Gazete" alt başlığını taşımaktadır. Sahibi Samim Tara'dır.

4- Yeni Kandıra Gazetesi (1967)

"Haftalık Siyasi Gazete"dir. Sahibi Erdoğan Çelebi'dir.

5- Kandıra'nın Sesi Gazetesi (1995)

1995 yılında Ünal Cankurt tarafından 15 günde bir 4 sayfa olarak normal gazete ebadında yayınlanmaya başladı. Erol Köse tarafından aynı adla 1960 yılında çıkarılan gazete ile ilişkisi yoktur. Önce *Çağdaş Kocaeli* gazetesinde daha sonra muhtelif Kocaeli gazetelerinde bir sayfa olarak yayın hayatına başladı. Gazete 2021 yılında *Kocaeli Demokrat* gazetesinde bir sayfa ayrılmış olarak yayın hayatını devam ettirmektedir. Gazete 2007 yılından beri "Kandıra'nın Sesi" haber portalı şeklinde günlük olarak da çıkarılmaktadır. Cankurt, "Kandıra'ya faydalı olabilmek düşüncesiyle gazeteciliğe başladığını ifade etmiştir.

6- Kandıra Haber Gazetesi (2008)

İmtiyaz sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Çetin Şahin, yayın yönetmeni Tarık Özaydın'dır. Kandıra'da şubesi bulunan gazetenin idare adresi; İstiklal Mah. Ekin Sk. No: 6 Kat 1 Daire 2 Ümraniye/İstanbul'dur. Yayın yönetmeni Tarık Özaydın'ın, "Seyirci Kalmamalıyız" başlıklı köşe yazısından alıntılanan, "Filistin'de Müslüman kardeşlerimizi katleden İsrail... Şimdi boykot zamanı... Şimdi üzerimizdeki toprakları silkme zamanı... Şimdi harcadığımız paranın nereye gittiğini düşünme zamanı" ifadeleri gazetenin yayın politikası hakkında bilgi verir niteliktedir.

HER YENİ YIL YENİ BİR BAŞLANGIÇ DEMEKTİR... 2009 YILINDAKİ BU YENİ BAŞLANGIÇTA HER ZAMAN SİZLERE DAHA GÜZEL HABERLER VERMEK UMUDUYLA YENİ YILIN KUTLU OLSUN KANDIRA

KANDIRA HABER GAZETESİ

Yıl : 1 Sayı : 4 OCAK 2009 KANDIRA'DAN HABERİNİZ OLSUN Fiyatı : 50Krş

HAYDİ KANDIRA!... AYGÜL KARDEŞLERE SAHİP ÇIKALIM

AK PARTİNİN ADAYI CENGİZ KAN DEMİŞTİK...

FİLİSTİN DE YAŞANAN DRAMA BİNLERCE KİŞİDEN TEPKİ YARDI..

HANGİ PARTİDEN KİM NEREYE ADAY OLDU..

KANDIRA'DA 300 DEN FAZLA ÖĞRENCİ ZEHİRLENDİ

CHP DE HEM AÇILIŞ HEM TANITIM

Katil İsrail katlediyor Bütün insanlık seyrediyor!..

SARIÇAY TİCARET Semih SARIÇAY

Radyolar

Kandıra Batı FM Radyo ve Televizyon A.Ş. Radyosu

Kandıra Batı FM özel yayıncılığın başlamasından bir sene sonra 1995 yılında yayın hayatına başladı. Kandıra Batı FM radyosu Türkiye'de özel radyo yayıncılığının

başladığı 1994 yılından bir sene sonra 1995 yılından bu güne 106.9 frekansından Kandıra'da yayın yapan yerel radyo istasyonudur. Şirket sahibi Kadir Doğan'dır. Akdurak Mahallesi, Akçakoca Caddesi No: 16 Kandıra adresinden yayın yapmaktadır. Türk sanat müziği ve nostalji müzik ağırlıklı yayın yapan radyoda sabah akşam haber kuşağı bulunmaktadır. Seçim dönemlerinde, bayram ve kutlamalarda, önemli günlerin yıldönümlerinde tarihi, kültürel alanlarda uzman konuklarla söyleşi programları yapılmaktadır. Türkiye'de TRT'den sonra taş plaklardan oluşan en geniş Türk sanat müziği ve nostalji müzik arşivine, Kandıra'nın fotoğraflarından oluşan büyük bir fotoğraf albümüne sahiptir.

İnternet Haber Siteleri

1- Kandıra'nın Sesi (2007)

Basılı olarak haftada bir *Kocaeli Demokrat* gazetesinde bir sayfa olarak yayın hayatını sürdüren gazete günlük haber portalı olarak 2007'den itibaren yayınına devam etmektedir. *Kandıranın Sesi* haber portalının imtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni Ünal Cankurt'tur. Aydınlık Mah., Güvenler Cad., Yelkencioğlu İş Merkezi, No: 20, Kandıra adresinden yönetilen gazetenin haber portalı adresi www.kandiraninsesi.com'dur. Genel itibariyle Kandıra bölgesi yerel haberlere değinen *Kandıra'nın Sesi* haber portalının köşe yazarları Ünal Cankurt, Sedef Alkandurur ve Dursun Yılmaz'dır.

2- Kandıra Haber (2007)

1 Ocak 2007'de Kandıra haber portalı olarak yayına başlamıştır. Kandıra Haber gazetesinin haber portalıdır, adresi; https://www.kandirahaber.com'dur.

3- Kandıra Burda (2007)

Portal Sahibi Tarık Özaydın'dır. "Kandıra Burada" olarak açılan sayfa, 2017 yılında "Kandıra Haber Ajansı" olarak isim değiştirmiştir. Adresi https://www.kandiraburada.com'dur.

4- Kandıralılar Haber Portalı

İmtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni Murat Yıldırım'dır. Kandıra'da Ulusal Haber Ajansı abonesi tek internet haber portalıdır. Adresi www.kandiralilar.com'dur.

Murat Yıldırım, basın özgürlüğüne bağlı olarak bizim hukukumuzda basın kuruluşlarının ve basın mensuplarının uymak zorunda oldukları belirli bir ilkeler metni bulunmadığından genel hukuk kurallarına ve ülkemizde faaliyet gösteren Basın Konseyi'nin benimseyip ilan ettiği temel ilkelere uyduklarından söz ederek kutuplaşmanın had safhada olduğunu, herkesin çarpıttığını, bunun önüne geçmek için internet siteleri kanunu çıkarılması gerektiğini ifade etmiştir.

5- Mavi Kandıra (2016)

2 Aralık 2016 tarihinde basın hayatına giriş yapan Çarşı Mahallesi, Helvacı Caddesi, No: 26, Kandıra adresinden yönetilen internet gazetesinin sahibi belirtilmemiştir. Adresi; https://www.mavikandira.com'dur.

6- Kandıra Gündem (2020)

İmtiyaz sahibi ve genel yayın yönetmeni Şaban Sıddık Akova'dır. Künye sayfasında adres belirtilmemiş, iletişim için info@kandiragundem.com linki verilmiştir. İnternet sayfası, tarım ve hayvancılık ağırlıklı haberlere yer vermektedir.

7- Biz Kandırayız (2020)

İmtiyaz Sahibi Aygün Aynagöz'dür. "Kandıra'nın Tanıtımı İçin Yazılar" alt başlığının yazıldığı sitenin tanıtım sayfasında; "Bizim kasabamız dünyanın en güzel kasabası inancıyla bu web sitesini oluşturduk, kasabamız tarihi, denizi, dağları, tepeleri, köyleri ile insanımız yumuşak başlı, alçakgönüllü ve yeniliğe açık oluşu, Cumhuriyetine ve Atatürk'e olan bağlılığı ile bilimin ışığında varlığını sürdürecektir" ifadeleri kullanılmıştır. Adresi; https://www.bizkandirayiz.com'dur.

Haber Ajansları ve Gazeteciler

Haber ajansları, haber raporları toplar, gazete, dergi, radyo ve televizyon yayıncıları gibi abone olan haber kuruluşlarına satar. Devletler haklılıklarını ve varlık sebeplerini iç ve dış kamuoyuna anlatabilmek, tanıtım veya propagandalarını yapabilmek, hatta başka devletlerin kendi üzerlerindeki emellerini gerçekleştirme aracı olarak kullandıkları taraflı haberlerin etkisinden ülkelerini korumak için milli haber ajansları kurmak zorundadır. Ülkemizin ilk haber ajansı olan Anadolu Ajansı'nın kuruluşunda Mustafa Kemal Atatürk, ajansın kuruluş amacını "kamuoyunun iç ve dış en doğru haber ile aydınlatılması" olarak belirtir.

Kandıra'dan Kocaeli gazetelerine muhabirlik yapan ilk isim İsa Akıncı'dır. 1968 belediye seçimlerinde babasının desteklediği aday için gelen gazetecilerin sorular sormalarını, fotoğraf çekmelerini aklına koymasıyla gazetecilik merakı başladı. Daha 18 yaşında babasının yaşıtları ile birlikte oldu. 1975 yılında askerden geldikten sonra *Özgür Kocaeli* gazetesinin Kandıra muhabiri olarak gazeteciliğe başladı.

Ünal Cankurt, 1991 yılında *Kocaeli* gazetesinin Kandıra muhabirliği ile başlayıp farklı gazetelerde *Kandıra'nın Sesi* adıyla Kandıra sayfası hazırladı. Cankurt zaman zaman Anadolu Ajansı ve İhlas Haber Ajanslarının Kandıra temsilciliklerini de yürüttü. Şu anda internet gazeteciliği yanında *Demokrat Kocaeli* gazetesinde *Kandıra'nın Sesi* adıyla bir sayfa hazırlamaktadır.

Murat Yıldırım, Kandıralılar.com haber portalı imtiyaz sahibidir. *Bizim Yaka*, *Bizim Kocaeli* gazetelerinde Kandıra muhabirliği yaptı. Halen 2021 yılı itibariyle Anadolu Haber Ajansı Kandıra muhabirliğini yürütmektedir.

Kandıra TMT Ajans, Kandıra'da faaliyet gösteren tek yerel ajanstır. 2017 yılında "Kandıra Haber Ajansı" ismini kullanırken 2021 yılında TMT Ajans

olarak Akdurak Mahallesi, Işık Sokak, No: 6, Kandıra adresinde ofisi bulunmaktadır.

Günümüzde sosyal medyanın geldiği son noktada kişiler özgürce paylaşımda bulunmakta, siyasetin ve etki çevrelerinin tek yönlü bilgilendirmesinden kurtulmakta, yeri geldiğinde yerel yönetimlerin uygulamalarına karşı tavrını bilinçli biçimde ortaya koyabilmektedir.

KAYNAKÇA

Refia Palabıyıkoğlu, "Medya ve Şiddet" *Kriz Dergisi*, S. 5. s. 123-126; Gökçen Başaran İnce, "Medya ve Toplumsal Hafıza" *Kültür ve İletişim* 2010 S. 10. s. 9-29; Nejdet Atabek "Kamuoyu, Medya ve Demokrasi" *Kurgu Dergisi* 2002. S. 19. S. 214 – 229; M. Emin Babacan, "Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler" *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014 C. 4 S. 7 s. 136-157; "Dünden Bugüne Türkiye'de Radyo Yayıncılığı," *Yeni Düşünceler Dergisi* 2008, S. 2. s. 251-270; Suat Gezgin, "Medya ve Demokrasi." *Alman Türk Gazeteciler Semineri*, 2006, s. 165-176; Erol Köse; *Kandıra'nın Sesi* gazetesi, 1960 S. I s. 2; *Kandıra Postası*, 1963. S. I. s. 1; Şaban Sıddık Akova (d. 1983) ile Yapılan Görüşme; Ünal Cankurt, (d. 1968) ile Yapılan Görüşme; Kadir Doğan, (d. 1956) ile Yapılan Görüşme; Erol Köse, (d. 1934) ile Yapılan Görüşme; Aygün Aynagöz, (d. 1967) ile Yapılan Görüşme.

Adem ARI

KANDIRA MEZARLIKLARI

Mezar kelimesi Arapça "ziyaret" kelimesinden gelme olup ziyaret edilecek yer manasına gelmektedir. Mezarlık, ölülerin gömülmesi için tahsis edilerek düzenlenmiş ve her bir ölünün gömülü olduğu yerin birtakım işaretlerle belirlenmiş olduğu alanlara denir. Mezarlıklar istenildiğinde ölünün yakınları tarafından kolaylıkla ziyaret edebilecek yerleşim yerleri yakınında bulunur. Mezar daha çok toprak üstünde kalan yapısıyla önem taşır, yerini ve ait olduğu kimseyi belirleyen bir alâmetin bulunması gerekir. Bu sebeple dayanıklılığından dolayı genellikle taş, kullanılmıştır. Mezarın başucundaki taş Türk-İslam geleneğinde ölen kişinin sosyal statüsünü belirleyen biçimlerde düzenlenirdi.

Mezartaşı kitabesi veya şahidesi yerel tarih araştırmaları açısından önemlidir. O beldede yaşamış insanların adı, lakabı, ailesi, kimliği, mesleği, doğum ve ölüm tarihi, akraba ilişkileri, hastalığı, ölüm nedeni, salgınlar vb. hakkında en doğru bilgileri mezartaşı kitabelerinden öğrenmek olasıdır. Prof. Dr. Atilla Çetin Kandıra mezarlığındaki 34 mezar taşını okumuştur. Bunlar arasında saka, müderris, kahveci, semerci, tahtacı gibi meslek erbabına ait mezar taşları yanında ağa, şeyh gibi kimselere ait mezar taşları bulunmaktadır.

Türklerde ölüm öncesi, sırası ve sonrası davranışlar inanç kalıpları içinde gerçekleşir. Din değiştirme ile değişmeyen uygulamalar vardır. Mezara çaput bağlamak, türbe ve yatırlara bez bağlama âdetleri Türklerin İslam öncesine dayanan inanış formlarındandır. Birçok mezarlık zamanla etrafına yerleşim yerlerinin yapılmasıyla şehir içinde kalmıştır. Bunların bir kısmının mezarlık vasfı kaldırılarak başka yerlere nakli sağlanmıştır.

Kandıra'nın Osmanlılar döneminden kalma tarihi mezarlığı şehir içinde kaldığından mezarlar başka

Yeni Kandıra Mezarlığı

yere nakledilmiş mezarlık vasfı kaybolmuştur. Yeni mezarlık da ihtiyaca cevap veremediğinden yerel yönetimce başka bir mezarlık alanı tahsisine ihtiyaç duyulmuştur.

Kandıra'nın ilk Müslüman mezarlığı 1930'lu yıllara kadar 600 küsur sene bozulmadan korunarak gelebilmiştir. Şimdi tam Atatürk büstünün karşısından yukarıya doğru olan mıntıka eski mezarlık idi. 1932 yılında okul, hastane adliye binası yapımı için söküp kaldırılmıştır. Eski mezarlıkta bulunan mezarlar olabildiğince yeni yere nakledilmeye çalışılmışsa da 1950'lerde çocuklar, okul bahçesinde oynarken toprağı biraz eşelediklerinde cenaze kemiklerine rastladıklarını söylemişlerdir.

Tarihi mezarlığın kaldırılmasından sonraki yeni mezarlık Kandıra'nın Adapazarı tarafından girişinde Koğucak mevkiinde 1932 yılında bir şahıstan satın alınan 3 dönümlük arazi üzerine kurulmuştur. Kaldırılan tarihi mezarlıktan toplanmış Osmanlıca mezar taşları gelişigüzel yeni mezarlığa yerleştirilmiştir. Koğucak mezarlığı da zamanla ihtiyaca cevap verememiştir. Yeni mezarlık şu anda 1980 askeri darbesinden sonra belediye başkanı olan Edip Bey zamanında Şile yolu üzerinde, merkeze 2 km mesafede bulunan şimdiki yerine nakledilmiştir. 32 dönümlük alan istimlak edilip mezarlık yeri olarak kullanılmaya başlamıştır. Buraya ilk defa dişçi Hüseyin'in trafik kazasında ölen oğlu gömülmüştür.

Hıristiyan mezarlığı Adapazarı yolu üzerinde, Yahudi mezarlığı da bugün toplu konut alanı olan eski hindi çiftliğinin batısında yer almaktaydı.

Kandıra merkez haricinde her köy ve mahallede mezarlık bulunmaktadır. Bu mezarlıklar köylerin yakınında fakat köylere bitişik olmayan arazi üzerinde bulunmaktadır. Mezarlıkların büyük kısmı köylerden

Koğucak Mezarlığı

rakımı daha yüksek noktalarda yer almaktadır. Bu durum Türklerin atalarına verdiği önemin göstergesidir. Köy ve mahallelerde geleneksel hale gelen "ahde vefa" programları bu mezarlıklar etrafında düzenlenmiş mekânlarda yapılmaktadır. Son dönemde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin katkılarıyla mezarlıkların etrafı duvarla çevrilip çevre düzenlemeleri yapılmıştır.

Kandıra'daki Tekke, Türbe ve Yatırlar

Tekkeler, Kandıra ve çevresinde Tekke Meydanı, Tekkeli, Tekkenişinler, Tekkeköy gibi köy ve mevki isimlerinde yaşatılmaktadır. Dini ve milli önemi olan ulu kişilerin defnedildikleri mekânlar halk tarafından kutsal sayılır. Büyük zatlara sağlığında gösterilen hürmet defnedildikten sonra da devam eder. Bu kişiler kabirlerinin bir kısmında gömülü oldukları gibi uğradıkları yerlerde de kendilerine makam kabri adı verilen simgesel kabir yeri yapılır. Mesela Akçakoca Bey'in Söğüt'te Ertuğrul Gazi türbesinin yanında "makam kabri" de bulunmaktadır.

Makam, sözlükte "ayak üstü durulacak yer, ikametgâh, mertebe, mevki" gibi anlamlara gelenirken, tasavvuf terimi olarak ahlâk ilkeleriyle sülûkun mertebelerini, velîlerin kabirlerini veya sembolik türbelerini ifade etmektedir. Makamlar ahlaki olgunluğa ermedeki aşamalar sayıldığı gibi Hak'a giden yoldaki menziller olarak da görülmüştür. Ferîdüddin Attâr, yedi makamdan (talep, aşk, mârifet, istiğnâ, tevhid, hayret, fakr / fenâ) bahsetmiş, bunları geçilmesi güç yedi vadi olarak tasvir etmiştir.

Kandıra'daki kutsal mekânları, türbe yapısı olanlar, anıt mezarı bulunanlar, yatırlar ve sadece herhangi bir iz bulunmayıp mevki isimlerinde ve halk ağzında türbe olarak ifade edilen yerler olarak gruplandırabiliriz. Kandıra'da eskiden çok yerde türbe ve yatır olduğu söylenmektedir. Bunlardan tespit edebildiğimiz yapısı bulunmayan türbe ve yatırlar şunlardır:

Namazgâhta su değirmenine giderken iki büyük ağacın dibinde, Aydınlık Mahallesi'nde; Tekke Meydanı'nda çeşmenin yanında; Şimdiki Ziraat Bankası'nın hemen yanında halen kalıntıları bulunan yerde, şimdiki müftülük binasının yanında yapılan küçük mescidin bulunduğu yerde, Zafer İlkokulu'na giderken yol üzerinde, merkez dışında Kaymaz Erikli Köyü Gölköy Mahallesi'nde türbe yanı mevkii yapısı bulunmayan türbelere örnek teşkil etmektedir.

Yapısı Bulunan Türbe ve Yatırlar

Akçakoca Bey Türbesi, burada bulunan türbesinin yerine 1974 yılında Kocaeli valisi Ertuğrul Ünlüer'in desteğiyle, Kocaeli Anıtları Koruma Derneği tarafından otağı andıran planda yeni bir anıt mezar olarak inşa edilmiştir. Bilecik Söğüt'te de makam türbesi bulunmaktadır.

Ahlatdede Türbesi, Kandıra şehir merkezindedir. Türbenin başucunda ve ayak ucunda birer kitabe bulunmaktadır ki Türk geleneğinde ayak ucunda kitabe bulunmaz. Bu hâl bu kitabelerin başka yerden getirildiği kanaatini uyandırmaktadır. Rivayetlere göre geçmişte yıkılarak bahçe olarak düzenlenmek istenmiş, ilk dozerin yıkım çalışması sırasında kepçesinin dişlilerinin kırılması, ikinci dozerin ise farklı bir nedenden dolayı arıza yaparak çalıştırılamaması ve yapılan birkaç deneme sonrasında mezarının kaldırılamayacağının anlaşılması üzerine Ahlatdede Türbesi olarak düzenlenmiştir.

Uçbey Türbesi Kışla Köyü'nde Uçbey Tepesi olarak anılan noktada yer almaktadır. Bazıları Üçbey olarak da ifade eder. Rivayete göre Uçbey, Akçakoca'ya akıncılık yapmıştır. Burada hıdrellezde çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Halk arasında İstiklal harbinde Babatepesindeki Akçakocabey ile Kışladaki Uçbey'in havadan birbirlerine gidip geldikleri, Gençali, Seyitali, Uçbey'in kardeş oldukları, aralarında ışık gelip gittiği söylenir.

Kocabayramlar Türbesi; şehit olduğu ifade edilen, köye de adını veren Koca Bayram'ın türbesidir. Yaşlılar haftanın belirli günlerinde türbede mumlar yakıldığını söylemektedir.

Aksakal Türbesi, Goncaaydın Köyü Aksakal Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kandıra GİOSB'nin yanındaki köydür.

Akpınar Türbesi, Merkez Erikli Budaklar Mahallesi ile Antaplı Köyü arasında, Akpınar kaynak suyunun yanında bulunmaktadır.

Halk, inanışı gereği bu mekânlara gidip birtakım ritüeller gerçekleştirmektedir. Çocuk sahibi olmak amacıyla Kandıra'da Akçakoca'nın mezarının bulunduğu BabaTepesi'ne, Bağırganlı'da bir mezar ve başında ulu bir ağacın olduğu Tekke'ye, Antaplı'da kutsiyetine inanılan Akpınar'a gitmek, oralardan su ve toprak almak ağaç ve çalılara bez bağlamak yaygın bir uygulamadır.

Şehitlikler

Ülkemizde herhangi bir zaman ve yerde şehit düşen kişiler bulundukları yerlere, umum şehitliklere veya memleketlerine gömülmüşlerdir. Süheyl Ünver İstanbul kuşatma ve fethinde şehit düşen askerler için, "Her yerde veliler gibi isimlerine baba, dede gibi lakaplar takılarak saygı görmüşler ve gömülü oldukları semtlerin uğuru sayılmışlardır" demektedir. Kandıra'da 1979'dan bu yana yirmiye yakın terör ve görev şehi-

Akıncı Köyü Ümit Balkan Şehitliği

dimiz bulunmaktadır. Bunlar mütevazı mezarlarının üzerinde dalgalanan al bayraktan seçilebilmektedir.

Hani ne demişti şair,
"Ey şehid oğlu şehid isteme benden makber
Sana aguşunu açmış duruyor Peygamber"

KAYNAKÇA
Işıl Altun, *Kandıra Türkmenlerinde Doğum, Evlenme ve* Ölüm, İzmit 2004, s. 103; Nedim İpek, "Kocaeli'de Göç ve İskân," *Gazi Akçakoca Sempozyumu Bildirileri*, s. 1255-1267; Atilla Çetin, "Osmanlı Döneminde Kandıra Tarihine Toplu Bir Bakış", *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı (25-26 Aralık 2004) Bildiriler Kitabı*, Kocaeli 2005, S. 42-73; Süleyman Uludağ, "Makam" *DİA*, Ankara 2003, C. 27. s. 409-410; Ferîdüddin Attâr, *Mantıku't-tayr, Kuşların* İlahisi, Çev: Cemal Aydın, İstanbul 2018; m.kandiraninsesi.com; Süheyl Ünver, İstanbul'*un Mutlu Askerleri ve* Şehit *Olanlar*, Ankara 1976, s. 8; https://www.sabah.com.tr; https://www.akcakocatv.com; Ahsen Okyar web sayfası; Ahsen Akalın, Kandıra, 1937; Mustafa Akyıldız, Kandıra, 1945; Nazmiye ERGÜN, Kocabayramlar, 1942; Sabahattin Akyıldız, Kandıra, 1940; Hakkı Oruç, Kandıra, 1946; Levent Aydoğdu, Kandıra,1945; Rüştü Uygur, Kandıra,1947; Abdullah Can, Kandıra Belediyesi Yazı İşleri Müdürü.

Adem ARI

KANDIRA NAMAZGÂHI

Açık Alan Mescidi

Namazgâh, açık havada namaz kılmak için düzenlenmiş ibadet yeridir. Namazgâhta kıbleyi gösteren büyük bir taş bulunur. İslamiyetin ilk dönemlerinde cuma ve bayram namazlarının topluca kılınabilmesi için oluşturulan açık alanlara musalla denirdi. Günümüzde musalla, cenaze namazı kılınırken cenazenin konduğu yüksekçe taş anlamına evrilmiştir. İslamiyette ilk namazgâh aynı zamanda ilk cami olarak da kabul edilen Hz. peygamberin evinin avlusunda yapılmıştır. Türk-İslam kültüründe ise daha çok yolcuların kullanması amacıyla üstü açık mescitler şeklinde, mihraplı, minberli, çeşmeli ve musalla taşlı olarak inşa edilmişlerdir. Genelde yol kenarlarında veya sayfiye yerlerinde büyük kalabalıkların bir arada bayram, cuma, cenaze, teravih namazları kılabilmesi, hacı gönderme ve karşılama, yağmur duası gibi eylemlerin gerçekleştirilmesi için inşa edilmiş ibadet alanlarıdır. Namazgâhlar zeminden biraz yüksekte, birkaç basamakla çıkılan düz bir set biçiminde inşa edilir.

Osmanlılar zamanında, yakınında cami veya mescit bulunmayan şehir dışındaki alanlarda namaz kılmak için oluşturulan mekânlara da namazgâh denirdi. Zemini çim veya toprak olabileceği gibi taş döşeli olanları da vardı. Bazı namazgâhların mihrap taşının diğer yüzü çeşme şeklinde düzenlenmiştir. Yaylalarda da namazgâhlar bulunmaktadır. Mesela Aydın'da 12 namazgâh tespit edilmiştir ki bunların üstlerinin basit biçimde örtülü olmasından sıcak iklimde namazgâhların büyük kısmının üstlerinin örtülü olabileceği fikri ortaya çıkmaktadır.

Namazgâh, Kandıra'da kent merkezinin batısında bulunmaktadır ve mekân olarak derenin batısında olan düzlük alandır. Kandıra'da namazgâh alanı nispeten derenin doğusundaki düzlüğe göre hafif meyillidir ve dere taşkınlarından etkilenmeyen bir alandadır. Burada köprüye yakın bir noktada büyük meşe ağaçları, su kuyusu bulunmaktadır. Az Güneyde su değirmeni vardır ki 1960'lara kadar çalıştığı, 1980'lere kadar da harabe hâlinde yapısının durduğu söylenmektedir. Namazgâh alanı Kandıra'ya bayram, hıdrellez gibi

Namazgâh Deresi 1970 (Ahsen Okyar Arşivi'nden)

günlerde eğlence yeri ve kır gezisi alanı olmuştur. Bayram ve hıdrellezde salıncaklar kurulurdu.

Kandıra'da Orhan Gazi Camii'nin bulunması namazgâhın cami ile ilişkilendirilerek menkıbeler anlatılmasına yol açmıştır. Bir menkıbede, Orhan Camii yapılırken ilk önce namazgâha yapılmak istenmiş fakat o gece birkaç kişinin rüyasına girmiş, bu rüyalarda şu anda bulunduğu yere yapılması işaret edilmiş. Başka bir menkıbede, Orhan Bey namazgâhta konaklamış. Onunla beraber askeri de konaklamış. Oraya bir cami yapılmasını emretmiş. Malzeme getirmişler, o gece malzeme kimsenin bilmediği biçimde şimdiki Orhan Camii'nin olduğu yere taşınmış.

Namazgâh alanının doğusundan geçen dere buraya kadar Dombaygölü Deresi adını alırken namazgâhtan sonra Namazgâh Deresi adını alır. Namazgâh Deresi Karadeniz'e dökülmeden 2 km önce Sarısu Deresi ile birleşir. Dere üzerinde su değirmenleri, mezbahane, ve debbbağhaneler (deri işleme) bulunmaktaydı. Dombaygölü Deresi üzerinde inşa edilen Namazgâh Barajı, Çakırcaali ile Kabaağaç köyleri arasında bulunmaktadır. Kandıra, Derince, İzmit ve Körfez ilçelerine ait köy ve mahallelerin içme ve kullanma suyu ihtiyacı nın karşılanması amacıyla yapılmıştır. Bugün hidroelektrik santrali de yapılmış durumdadır. Kandıra namazgâh alanı çevresinde bugün Kandıra Belediyesinin kültür kompleksi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Nebi Bozkurt, "Namazgâh," *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 32. s. 3 57-358; Rumeysa Bayar, Dilek Yavuz vd, "Sürdürülebilir ve Alternatif Bir Yaşam Modeli Olarak Ekoköyler: Kandıra Sarısu'da Ekolojik Yerleşme Denemeleri," *Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği web sayfası* www.skb.gov.tr'den; Abdullah Altuntaş, Ayfer Özdemir, "Namazgâh Barajı Gölü Havzasında Yeraltı Suyu ve Yüzey Suyu İlişkisinin Koruma Alanlarının Doğal İzotoplarla Belirlenmesi," *4. Ulusal Hidrolojide İzotop Teknikleri Sempozyumu*, İstanbul 2015, s. *421-437;* Cengiz Demirarslan, "Açık Havada İbadet ve Mekân İlişkisi-Gelibolu Namazgâhları," *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2017; Faruk Şancı, "Yazlık Mescitlere Kavramsal ve Tipolojik Bir Yaklaşım," *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ağustos 2020; Beykoz.bel.tr; Rüştü Uygur, 1945, Kandıra ile görüşme; Ahsen Akalın, 1932, Kandıra ile görüşme; Sabahattin Akyıldız, 1945, Kandıra ile görüşme; Levent Aydoğdu, 1952, Kandıra ile görüşme; Hakkı Oruç, 1945, Kandıra ile mülakat.

Adem ARI

KANDIRA TAŞI (AKÇAOVA TAŞI)

Doğal Yapı Taşları

Marmara Bölgesi içinde kullanımı yaygın olan ve en çok bilinen doğal yapı taşlarından birisi Kandıra taşı olmuştur. Kandıra taşı, Kocaeli'nin Kandıra'daki Akçaova ve Çerçili köyleri arasındaki alanda, İzmit ve Gebze ilçesinde bulunan ve yaygın olarak kullanılan bir taş çeşididir. İsmini bulunduğu konumdan alan Kandıra taşı, Kandıra ilçesinin Akveren Formasyonu'na aittir. Kandıra taşının fiziki özelliklerine bakıldığında, yeşilimsi tonlarda, sarı, gri-beyaz, krem-bej, mavimsi renklere sahip olduğu görülmektedir. Kandıra taşının belli numune ışığında incelendiğinde yapısında, deniz kabukları fosilleri ile alg ve denizlalesi (krinoid) fosilleri bulunmaktadır. Bu inceleme, Kandıra taşının sığ denizel bir ortamda çökeldiğine işaret etmektedir. Bir kısım araştırmacılar taşın bol fosilli kireçtaşı olduğunu, bazıları ise biyomikritik kalker olduğunu ifade etmiştir. İçerisinde yaklaşık olarak %91 oranında kalsiyum karbon ve %9 oranında kil mineralleri bulunmaktadır. Çeşitli deneylere tabi tutulan taşın gözenekliliğinin fazla olduğu tespit edilmiş ve bu da suyu fazla tutması anlamına geldiği için gece-gündüz arasındaki sıcaklık farkı fazla olan Ardahan, Kars, Erzurum, Iğdır, Ağrı ve Van gibi bölgelerde kullanımının uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Ateşe karşı direnci oldukça yüksek olan bir taş olan Kandıra taşı, volkanik taş özellikleri göstermektedir. Izgara taşı olarak da kullanılmaktadır. Metal ve ızgara tellerle kıyaslandığında çok daha uzun ömürlü olduğu ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalara göre, Kandıra taşı ocak sahalarından alınmış 7 numune kayaç örneği incelendiğinde plaka verme, kenar-köşe kesilmesi, cila alma yetisi bakımından yüksek oranda "iyi" olarak sınıflandırılmıştır. Kolay şekillenebilen bir taş olan Kandıra taşı, dayanıklılığı ve ekonomik olarak avantajlı olması nedeniyle de pek çok tarihi eserin restorasyonunda kullanılmıştır. Kandıra taşı, hem iç hem de dış mekânlarda sıklıkla dekorasyon alanında kullanılmaktadır. Diğer kullanım alanları arasında iç mekân tasarımı, dış mekân tasarımı, heykel yapımı, duvar kaplama, barbekü taşı, şömine taşı, parke döşeme, barbekü kaplamaları, köprü kaplamaları, denizlik, harpuştalar, küpeşte, duvar kaplamaları, tretuvar kaplamaları, cephe kaplama, bordür yapımı, yağmur oluğu yapımı, basamak kaplamaları, taş saksı yapımı ve taş ev yapımı sayılabilir. Kandıra taşının bu kadar zengin bir alanda kullanılmasını, kolay bozulmaması, oldukça dayanıklı, el aletleri, basit cihaz ve aletler ile işlenebilir özellikte, montaj ve nakliyesinin görece hafif bir taş olması sağlamaktadır. Çorlu'da Kanuni Sultan Süleyman tarafından yaptırılan Süleymaniye Camii (1521) ve Fatih Camii'nin (1453) dış bahçe duvarlarında, ayrıca, İstanbul'daki belli başlı tarihi eserlerin restorasyonunda da Kandıra taşı kullanımına rastlanmaktadır. Öte yandan Selçuklular döneminde yapılan pek çok cami, medrese, hamam ve kümbetlerde bu taşın kullanıldığı göze çarpmaktadır. Ani Harabeleri'nde de bu taşın kullanıldığı pek çok yapı örneği bulunmaktadır. 1950-1953'te Beylerbeyi Sarayı'nın restorasyon çalışmalarında blok hâlinde, Topkapı Sarayı'nın 2005'teki restorasyonunda, Kılıç Ali Paşa Hamamı'nın tadilatında, Teşvikiye ve Fatih camilerinin restorasyonunda Kandıra taşından faydalanılmıştır. Bu gibi yapılar dışında, New York ve Türkiye'deki alışveriş merkezlerinin yapımında (59 Burada -Tekirdağ, 17 Burada - Çanakkale, 14 Burada - Bolu, 01 Burada - Adana), konut yapımında (Taç Yaprak Konutları - Kocaeli, Arslanbey) da yine Kandıra taşı kullanılmıştır. Vehbi Koç'un çalışma hayatına ilk kez adım atmış olduğu nalburiye dükkânının restorasyonunda da Kandıra taşı kullanılmıştır. Dükkânın bulunduğu tarihi Çengel Han'ın (İstanbul), müze hâline getirilme çalışmalarında Çengel Han'ın pencere

ve şömine kenarlarında Kandıra taşı kullanılmıştır. Kandıra Belediyesi'nin yürüttüğü, Kandıra Akçakoca Caddesi ve kültür merkezinin üstyapısı yenileme faaliyetlerinde de yapı malzemesi olarak Kandıra taşı kullanılmıştır. Ayrıca, Kandıra taşı sadece ülkemizde kullanılmamakta olup yurtdışına da ihraç edilmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA
https://www.aa.com.tr/tr/yasam/baba-ve-oglunun-elinde-sekillenen-kandira-tasi-yoresel-yemeklere-lezzet-katiyor/2212530, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; https://www.tasmerkezi.com/kandira-taslari/, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; https://santiyede.com/kandira-tasi-nedir-nerelerde-kullanilir/, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; https://www.buyuksivas.com/kandira-tasi/, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4385768/akcakocaya-kandira-tasi, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; https://santiyede.com/kandira-tasi-nedir-nerelerde-kullanilir/, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; http://www.karotasyapi.com/kandira-tasi-kum-tasi/, Erişim tarihi 15 Ekim 2021; Gülcan Moralı, *Kocaeli Kandıra Taşının Yapı Taşı Özellikleri ve Ekonomik Potansiyelinin Belirlenmesi*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2019, s. 1; 14; 22; 50; a.g.y., Ahmet Karakaş, "Kocaeli Kandıra Taşının Jeolojik ve Yapıtaşı Özellikleri", *Uygulamalı Yer Bilimleri Dergisi*, Cilt 18, No 1, 2019, 19-28, s. 20; 22, 23; 26.

Özge ASLANMİRZA

KANDIRA YOĞURDU

Yöresel Ürün

Kandıra ilçesi, Kandıra yoğurdu ile ün yapmıştır. Kandıra yoğurdunun ünü ve lezzeti, yörenin doğal bitki örtüsü ve suyu ile beslenen mandaların sütünden gelmektedir. Ancak sadece manda sütüyle yapılan yoğurt ağır ve ekşi olduğundan Kandıra yoğurdunun yapımında üçte iki oranında manda sütü, üçte bir oranında inek sütü kullanılmaktadır (her iki sütten yarı yarıya kullanılabilir). Kandıra yoğurdunun geleneksel yapım aşamaları şöyledir: öncelikle sağılan sütler karıştırılır ve tülbentten süzülür. Pişirilmeye bırakılır, kaynamaya başladıktan sonra 10-15 dk. daha kaynatılır. Daha sonra yoğurt kovalarına (bakraç) doldurulur ve yaklaşık bir saat soğumaya bırakılır. Doğal mayası verilerek kovaların üzeri örtülür. Mayalanması ve katı hâle gelmesi yaklaşık 8-10 saat sürer. Son olarak soğuduktan sonra buzdolabına alınır ve bir gece bekletildikten sonra tüketilmeye hazır hâle gelir. Böylece kalın kaymaklı, sert, yağlı ve oldukça lezzetli "Kandıra yoğurdu" elde edilir.

Yakın zamana kadar Kandıra ilçesinde manda sayısı azaldığından Kandıra yoğurdu yapımı da azalmıştır. Özellikle yirmi bin olan manda sayısı (1980 yılları), üç yüz- beş yüz mandaya kadar (2014 yılları) düşmüştür. Bunun üzerine bölgede Manda Yetiştiricileri Birliği kurulmuş ve birliğin desteğiyle manda sayısı iki bin beş yüze ulaşmıştır. Yoğurdun gelişme sağlaması amacıyla yörede manda kesimi veya canlı hayvanın dışarı satışı da Kandıra Kaymakamlığı girişimleriyle kontrol altına alınmıştır. Böylece meşhur Kandıra yoğurdunun üretiminde yeniden artış sağlanmıştır.

Manda yoğurdu sağlık açısından son derece önemli bir süt ürünüdür. Bileşiminde bulunan probiyotikler sayesinde anti kanserojendir, sindirim sistemini düzenleyerek hazmı kolaylaştırmaktadır. Doğal antibiyotiktir. Bileşiminde bulunan B12 ve çinko sayesinde kalp sağlığını korumaktadır. Manda yoğurdu kalsiyum ve proteince zengin olduğundan besleyici değeri yüksektir. Bağışıklık sistemini güçlendirmekte ve yüksek enerji sağlamaktadır. Koyu kıvamı nedeniyle doyurucudur. Laktoz oranı düşük olduğundan laktoz hassasiyeti olan kişiler rahatlıkla tüketebilmektedir. Yaklaşık 50 g manda yoğurdu 50 kalori vermektedir.

Kandıra Yoğurdu

Kandıra Belediyesi tarafından Kandıra yoğurdunu tanıtmak ve yoğurt üreticilerini teşvik etmek amacıyla 2000 yılından beri her yıl Ağustos ayında "Kandıra Yoğurt Festivali" düzenlenmektedir. Günümüzde ise Kandıra Yoğurt Festivali, "Geleneksel Kültür Sanat Festivali" olarak sürdürülmekte ve Temmuz ayının ikinci haftasında organize edilmektedir. Festival kapsamında yöresel ürünler (yoğurt, mancarlı pide vb.) ile ilgili çeşitli yarışmalar düzenlenmekte ve ödüller verilmektedir. Ayrıca tüm katılımcılara Kandıra yoğurdu dağıtılmakta, halk oyunları gösterileri ile konserler düzenlenmektedir.

Kandıra Kaymakamlığı tarafından Kandıra yoğurduna patent alma çalışmaları 2005 yılında başlamış, 24/04/2005 tarihinde *Resmî Gazete*'ye tescil ilanı verilerek Kandıra yoğurduna patent alınmıştır. Ayrıca Kandıra manda yoğurdu için 20.08.2020 tarihinde C2020/235 dosya numarası ile peynirler ve tereyağı dışında kalan süt ürünleri grubunda, "menşe" adı altında "coğrafi işaret" başvurusu yapılmış olup değerlendirme süreci devam etmektedir.

KAYNAKÇA
Ergün Ayaz ve Alişan Koyuncu, *Kandıra'da manda sütünden İtalyan lezzetleri*, 12.10.2019 tarihli yazı, https://www.dha.com.tr/son-dakika/kandirada-manda-sutunden-italyan-lezzetleri/haber-1727191, Erişim Tarihi: 31.08.2021; Kandıra Belediyesi, Kandıra Belediyesi Stratejik Planı 2015-2019, http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/rOfgW+kandira_SP.pdf, Erişim Tarihi: 31.08.2021.*Kandıra Yoğurdu-Kocaeli*, https://kul-

turportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/neyenir/kandira-yogurdu#:~:text=Kand%C4%B1ra%20Yo%C4%9Furdu%20%2D%20Kocaeli&text=Y%C3%B6reye%20%C3%B6zg%C3%BC%20Kand%C4%B1ra%20Yo%C4%9Furdu%20manda,yine%20ayn%C4%B1%20kaplarda%20t%C3%BCketiciye%20sunulmaktad%C4%B1r. Erişim Tarihi: 31.08.2021; Kandıra Yoğurdu, http://www.olympos.com.tr/kandira-yogurdu/, Erişim Tarihi: 31.08.2021; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, *Bilge Şehir Kocaeli Yemekleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2018; *Kocaeli'ye özgü 10 ürüne coğrafi işaret alınacak*, 10.03.2019 tarihli yazı, https://www.kocaelibarisgazetesi.com/haber/5994301/kocaeliye-ozgu-10-urune-cografi-isaret-alinacak, Erişim Tarihi: 31.08.2021; *Manda yoğurdunun bilinmeyen faydaları*, 13.06.2020 tarihli yazı, https://www.sozcu.com.tr/hayatim/yasam-haberleri/manda-yogurdunun-bilinmeyen-faydalari/?_szc_galeri=1, Erişim Tarihi: 31.08.2021; *Meşhur Kandıra Yoğurdu sadece köylerde yapılıyor*, 11.05.2009 tarihli yazı, https://www.kandiraninsesi.com/haber/meshur-kandira-yogurdu-sadece-koylerde-yapiliyor-h182.html, Erişim Tarihi: 31.08.2021; Nildem Kızılaslan ve İrem Solak, *Yoğurt ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 12 (2016), s. 52-59; Ömür Alyakut ve Tülay Polat Üzümcü, "Gastronomi Turizmi Bağlamında Kandıra Beslenme Kültürü ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Lezzetleri: Goncaaydın Köyü Örneği", Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu-IV, 24 - 26 Mart 2017, Bildiriler Kitabı, Ed. Haluk Selvi, İbrahim Şirin, Bilal Çelik, Resul Narin, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşleri Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 42, cilt. 3, Kocaeli, 2018, s. 1837-1861. Türk Patent ve Marka Kurumu, *Kandıra Manda Yoğurdu*, https://ci.turkpatent.gov.tr/veri-tabani, Erişim Tarihi: 31.08.2021; Yüksel Güngör, Ömür Alyakut ve Adem Yavaş, "Geçmişten Günümüze Turizm Açısından Kocaeli Mutfağı", *Folklor Halkbilim Dergisi*, 6 (57), 2004, s. 9-16.

Ömür ALYAKUT

KANDIRALI EMİN AĞA (1837-1913)

Kocaeli ve Kandıra bölgesinde muteber, varlıklı kişilerden biridir. Kocaeli'nin Kandıra ilçesinden olup "Ağa baba" veya "Özekli Emin Ağa" olarak da bilinen, öyküleri sıklıkla dile getirilen, bölgenin kanaat önderlerindendir. Ailesi ve soyu hakkında bilgi bulunmayan Emin Ağa, Yamalı Ahmet Bey'in kızı ile evlendikten sonra tanınır hâle gelmiştir. Yamalı Ahmet Bey, Kandıra'nın zenginlerinden olup bölgede önemli bir şahsiyettir. Ahmet Bey'in babası Mustafa Bey, Kandıra'da en fazla vergi veren kişi olarak kayıtlarda yer almaktadır. Tek kız çocuğu olan Ahmet Bey, eşinin ölümünden sonra kızıyla beraber yeni yaptırdığı büyük bir evde yaşamıştır. Kızı Emine'nin eğitimine önem veren Ahmet Bey, kızını Emin Ağa ile evlendirmiştir. Kandıralı Emin Ağa, kayınpederi Ahmet Bey'in nüfuzundan faydalanarak ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Kayınpederinin işlerinde çalışmış ve ayrıca odun ticareti de yapmıştır.

Kandıralı Emin Ağa'ya, kayınpederi Ahmet Bey'in ölümünden sonra büyük miktarda miras kalmıştır. Kendisinin de ticari faaliyetleri neticesinde Kandıra'nın sayılı zenginleri arasına giren Kandıralı Emin Ağa, "Evden çarşıya kadar iki sıra altın dizdiririm" sözleriyle meşhurdur. Mal varlığı bölgede bulunan eşkıyanın da dikkatini çekmiştir. Kocaeli ve çevresinde var olan eşkıya güruhu, benzer şekilde Kandıra ve çevresinde de şekavette bulunmuştur. Bölgede halka yapmış olduğu baskılar nedeniyle huzursuzluğa neden olan eşkıya toplulukları, halkın canına ve malına kastetmiştir. Bölgede eşkıyalık faaliyetlerinde bulunanlardan biri de Lefter isimli şakidir. Bölgede halktan zorla para gasp eden Lefter isimli eşkıyanın, Kandıralı varlıklı şahıslardan da haraç topladığı ifade edilmektedir. Hatta bu eşkıyanın, Kandıralı varlıklı kişileri karşısına dizdiği ve onlardan para topladığı söylenmektedir. Kandıralı zenginler arasında bulunan Kandıralı Emin Ağa'nın da bu eşkıyaya benzer şekilde haraç verdiği bildirilmektedir. Lefter isimli eşkıyanın öldürülmesi ile Kandıra'da huzurlu bir ortam sağlanmıştır.

Kandıra'da halk arasında kabul gören ve güven duyulan biri olarak bilinen Kandıralı Emin Bey'in, mahkemelerde şuhûdü'l-hâl (Osmanlı şeriat mahkemelerinin yapılış tarzını gözlemlemekle yükümlü heyet) içerisinde yer aldığı kayıtlarda görülmektedir. Nazmi Bey isimli bir erkek evlat sahibi olan Emin Bey, 1907 tarihinde eşi Emine Hanım'ı kaybetmiştir. Bölgede yaşamını devam ettiren Emin Bey, 1913 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Babasından kendisine büyük bir miras kalan Nazmi Bey, iyi eğitimli biri olmasına rağmen bilindiği kadarıyla servetini hızla tüketmiştir. Kandıralı Emin Ağa ile ilgili bilinenler büyük ölçüde Prof. Dr. Atilla Çetin'in araştırmalarına dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

Atilla Çetin "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri," *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 10-12 Nisan 2020, s. 1417-1439; Fatih Odabaş, "19. yy.'da Adapazarı'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007; İdris Bostan, "İzmit", *DİA*, Cilt: 23, İstanbul 2001, s. 541-542.

Suha Oğuz BAYTİMUR

KANDIRALI MEHMET PAŞA (ö. 1816)

İzmit ve Sakarya bölgesinde eşkıyalık yapan ve daha sonra devlet idaresinde önemli görevlerde bulunan Kandıralı Mehmet Paşa, İzmit'in Kandıra bölgesindendir. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiği tahmin edilen Mehmet Paşa'nın ailesi ve çocukluğu hakkında bilgi bulunmamaktadır. Cesur ve gözü pek bir kişiliğe sahip olan Kandıralı Mehmet, XVIII. yüzyılın sonlarına doğru etrafına topladığı adamlarıyla beraber eşkıyalık faaliyetlerine girişmiştir. 20 Eylül 1801 tarihli hükümde, Kandıralı Mehmet'in bölgede altı yıldır eşkıyalık yaptığı ifade edilmiştir. 1800 yılında Karamürsel Gonca'da girdiği çatışmada eşkıya Deli Balta ile adamlarını öldürmüş ve Yalova'ya kaçmıştır. Bu olay ile namı yayılan Kandıralı Mehmet, eşkıyalık faaliyetlerine devam etmiştir. Etrafına topladığı altmış kadar adamıyla bölgede dolaşıp halka korku salması ve huzursuzluğa sebep olması nedeniyle hakkında merkeze şikâyetlerde bulunulmuştur. Bölgede eşkıyalık olaylarının artması üzerine 20 Eylül 1801 tarihinde Bazargöl, Yalakabad ve Karamürsel âyanlarına gönderilen emirde, Kandıralı Mehmet'in yakalanıp idam edilmesi ve kesik başının merkeze gönderilmesi emredilmiştir. Adamlarından altısının yakalanmasına

rağmen, kendisinin çektirme kayıklar ile Karamürsel ve İznikmid Körfezi arasında hareket ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca kendisi gibi eşkıyalık yapan Yalakabad âyanı Hacı İbrahim ile de iş birliği yaparak bölgede şekâvetini sürdürmüştür.

25 Mayıs 1808 tarihli hükümde Kandıralı Mehmet'in yakalandığı ve Rodos Adası'nda bulunan kalede kalebentlik cezasına çarptırıldığı ifade edilmiştir. Cezanın ne kadar uygulandığı bilinmemekle beraber bir süre sonra affedilip serbest bırakılmıştır. İstanbul'a giderek Tersane-i Amire'de, Kaptan Paşa'nın çavuşlarından olduktan sonra, kaptan-ı derya Cezayirli Seydi Ali Paşa'nın güvenini kazanmıştır. 16 Kasım 1808'de Alemdar Mustafa Paşa'ya karşı yeniçerilerin isyanı vuku bulmuştur. Bu isyanın yatışmaya başladığı sıralarda, bu defa da 19 Kasım 1808 tarihinde Galata, Tersane ve Kasımpaşa semtlerinde kendini bilmez grupların bir araya gelmesi ile yeni bir isyan patlak vermiştir. Başkentte etkili olan isyanın önderliğini yapan Kandıralı Mehmet, Bursa'da sürgünde bulunan Seydi Ali Paşa'yı İstanbul'a davet edip yeniden Kaptan-ı Derya olmasını sağlamıştır. Kaptan-ı derya kethüdası olan Kandıralı Mehmet, Rumeli'de dağlı eşkıyaları kontrol altına almak ile görevlendirilmiştir. Eşkıyalarla mücadelesinde göstermiş olduğu başarı üzerine kendisine iki tuğlu paşalık rütbesi verilmiştir. Rumeli Beylerbeyi payesi ile kendisine Akşehir Sancağı tevcih olunan Kandıralı Mehmet, Osmanlı-Rus Savaşı'na katılmıştır. 15 Şubat 1809 tarihli hükümde, Osmanlı-Rus savaşında el-Hac Mehmed Behram Paşa ve Rusçuk muhafızı Aydın Paşa ile beraber Rusçuk'ta bulunduğu görülmektedir. Askerin gıda ve farklı ihtiyaçlarının giderilmesi amacıyla merkeze yapılan yardım talebi kabul görmüş ve Aydın Paşa'ya beş bin kuruş, Behram Paşa'ya on bin kuruş ve Kandıralı Mehmet Paşa'ya iki bin beş yüz kuruş gönderilmesi emredilmiştir.

Kandıralı Mehmet Paşa, görevlendirildiği Osmanlı-Rus Savaşı'nda göstermiş olduğu gayret ile ön plana çıkmıştır. Savaşta gösterdiği cesaret ve azimli mücadelesi ile Sadrazam Hurşit Ahmet Paşa'nın takdirine mazhar olmuş ve Nisan 1813'te Çorum Sancağı'nda mutasarrıf olarak görevlendirilmiştir. Bölgede halka yaptığı baskı, zulüm ve saldırıların yanında İskilip kazasına adamlarıyla baskın yapmış ve benzer davranışları burada da sergilemiştir. Hakkında merkeze şikâyetler gönderilmesi üzerine, Kandıralı Mehmet görevinden azledilmiştir. Geçmişte yapmış olduğu eşkıyalık ve isyan faaliyetleri nedeniyle II. Mahmut'un güven duymadığı Kandıralı Mehmet'in mirmirânlığı alınmış, 1814 yılında İstanköy Adası'na sürgün edilmiştir. Silistre valisi Rüştü Paşa, serbest bırakılması için kendisine şefaatçi olmasına rağmen affedilmeyen Kandıralı Mehmet'in İstanköy Adası'ndaki mahkûmiyeti devam etmiştir. İstanköy Adası'nda etrafına topladığı adamlar ile adada huzursuzluğa sebep olmuştur. Hicri 21 Şaban 1231 (M 17 Temmuz 1816) Çarşamba gecesi saat üçte, konağına giderken birkaç kişi yolunu kesmiş ve Kandıralı Mehmet'i katletmiştir. İstanbul Kadıköy'de bir evi, Ege adalarının birinde ve İğneada'da, Elie Pavlo bölgesinde ise çiftliği bulunmaktadır. Rum kızlarına meyil veren ve İstanköy Adası'nda cariyeleri olan Kandıralı Mehmet'in Şerife Hanım ile evli olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA

BOA. 4 No'lu A.DVNS.MKM.MHM.d/s.25/B.85; Cevdet Zaptiye; 62, 605, 1162, 1191,1367, 16834, 36071, 36074, 48679; Atilla Çetin, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı Ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri," *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 10-12 Nisan 2020, s. 1417-1439; Atilla Çetin, "Kocaeli ve Hüdavendigar Sancaklarında Eşkıyalık Olayları (18. ve 19. Yüzyıllar)", s. 135-157; Cabi Ömer Efendi, *Cabi Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Beyhan), C. 1-2, Ankara, 2003; Osman Köse, "19. Yüzyıl Başlarında Kocaili Sancağı'nda Eşkıyalık", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli, 10-12 Nisan 2020, s. 585-597.

Suha Oğuz BAYTİMUR

KAPANCA SOKAĞI

İzmit'te Tarih Koridorunun Olduğu Tarihi Semt

Kocaeli'nin eski yerleşimi, Orhan Tepesi'ndeki İç Kale çevresine, yamaçlara ve az eğimli düzlüklere kurulmuştur. Kentin bu bölümü yoğunlukla korunması gereken sivil mimarlık örnekleri ile doludur. Bu yapılar çoğunlukla dar yokuşlu, ortasından yağmur sularının aktığı kanallar bulunan Arnavut kaldırımı döşeli sokaklar boyunca yolun iki tarafına sıralanmışlardır. Kapanca Sokağı da içerisinde yer alan sivil mimarlık örnekleriyle günümüze kadar gelmiş, özgün dokusunu koruyan sessiz ihtişamıyla bizi karşılamaktadır.

İzmit ilçesi Akçakoca Mahallesi'nde yer alan Kapanca Sokağı, İzmit kentinin 19. yüzyıl mimarisi ve kent dokusu özelliklerini barındıran nadir sokaklarından biridir. Yamaçta konumlanan eski kent dokusu arazi eğiminden dolayı organik plan şeması üzerine kurulmuştur. Geleneksel mimarinin egemen olduğu konut yapıları genellikle bahçeli düzende, iki katlı olarak inşa edilmiştir. Evlerin yapısal özellikleri çoğunlukla ahşap yapı elemanlarından oluşmaktadır. Konutların alt katları kâgir, üst katları bağdadi tekniğinde sıvalıdır. Ayrıca pencereler, çıkmalar ve büyük balkonlarla bu evler dışarıya doğru açılmışlardır. Geçmişte İzmit'in sokaklarında yaygın olarak kullanılan Arnavut kaldırımı taşları Kapanca Sokağı'nda korunarak orijinal haliyle kullanılmıştır. 150,70 m uzunluğundaki Kapanca Sokağı; güneybatıda Sadettin Yalım Caddesi ile kuzeydoğuda Sırrı Paşa Caddesi'ni birbirine bağlamaktadır. 3610 m^2 lik bir alana sahip Kapanca Sokağı'nda, 14 adet tescilli, 6 adet tescilsiz yapı bulunmaktadır.

1987 yılında Kapanca Sokağı tescillenmiş ve İlk canlandırma çalışmaları, "İzmit Evlerini Koruma ve Yaşatma Projesi (İZEYAP)" ile başlamıştır. 1994'te 25 resmi kuruluş ve sivil toplum örgütünün katılımı ile imzalanan Sırrı Paşa Sözleşmesi'nin ardından İZEYAP derneği resmiyet kazanmıştır (Şen, 1996, s. 24). Projenin amacı İzmit kentinin kimlik sorununa çözüm getirmek, kentlinin yaşadığı ortama duyarlılığını sağlamak, sorunları belirginleştirip kente sahip çıkmasına öncülük etmektir (İZEYAP Bülteni, 1995, s. 16-17). 1994'te, Kapanca Sokağı'nı da içine alan

Kapanca Sokak

koruma amaçlı imar planı yapılmıştır. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent şubesine bağlı çalışan Galata grubu İZEYAP projesinin önemli bir bileşeni olmuştur. Galata grubu, Kapanca Sokağı'nın tümünde rölöve ve restorasyon projesi yapmış, kentsel tasarım projesi geliştirmiştir. Bu çalışmalardan sonra İZEYAP ile 1995-1996 yıllarında sokakta bulunan 12 tescilli yapıdan 10'unun çatısı, 7'sinin cephe onarımında birinci ve ikinci katlarının ahşap kaplamaları yenilenmiş, zemin katlarındaki taş duvarlarda herhangi bir onarım yapılmamıştır (Ayyıldız ve Özbayraktar, 2005, s. 34-37). Saraybahçe Belediyesi, İZEYAP projesi kapsamında tescil levhalama çalışmalarını yapmıştır (2008).

İç kale çevresi koruma amaçlı imar planı içerisinde (10.06.1995-3785) kalan Kapanca Sokağı'nda İzmit Belediyesi tarafından 2009 yılından itibaren kamulaştırma çalışmalarına başlanmış, 189 ada 16-18-23-24-25 ve 190 ada 13-10-9-1 nolu parsellerdeki tescilli sivil mimarlık örneği yapıların restorasyon ve rekonstrüksiyon projeleri hazırlanmıştır. Ayrıca sokak genelinde koruma çalışmaları kapsamında sokak sağlıklılaştırma projesi hazırlanmıştır. Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden onaylı projeleriyle 11 adet tescilli yapının restorasyon çalışmaları tamamlanmıştır. Üç ayrı dönemde yapılmış olan ve 100 yıllık bir periyodu kapsayan zaman içindeki imar planları incelendiğinde (İzmit Belediyesi İmar ve Şehircilik Arşivi), Kapanca Sokağı'nın morfolojik yapısının, parselasyon durumunun, sokak başlangıç ve bitiş noktası arasındaki kot farkının değişmediği, aslına uygun olarak restore edildiği açıkça görülmektedir.

İzmit'te bir dönemin mimari ve sanat anlayışını, yöresel yaşam biçimini yansıtan, kent kimliğinin korunmasına öncü model olacak şekilde mimari mirasımızı yaşatan Kapanca Soka'ğı kültürel etkinlikleri barındıran kent mekânı kimliği içerisinde varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

(Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi arşivi); (Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Arşivi); (İzmit belediyesi imar ve şehircilik müd. arşivi); (İzmit belediyesi emlak istimlak müd. arşivi); *İzeyap Bülteni*, Sayı 95/3, Doruk Basım Yayın, İzmit 1995. s. 16-17.; Nilgün; Akcan, "Kapanca Sokak ve Sırrı Paşa Sözleşmesinin Gelişimi", *KMİM Dergisi*, Eylül-Ekim-Kasım, Sayı 1. Kocaeli 2006, s. 28-29; Sonay, Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, "Belleğini Arayan Kent: Bir Kentin; "Görün(mey)en Yüzü", *Tasarım Dergisi*, Sayı 149, 2005, s. 34-37.

Ali İhsan ENGÜR

KAPAN-I DAKİK

Un Kapanı

Kapan, kelimesinin kökeni Latince *campana*'dan gelmektedir. Farsça ve Arapça'da "kabban" olarak geçen kelime, kantar-terazi anlamına gelir. Mısır'da kantar kullanan kimseye "kabbani", alım satım mukavelelerine nezaret eden kuruma da "Divanü'l-kabbani" denirdi. Arap ve Türk-İslam devletlerinde kullanılan "kapan" tabiri Osmanlı'da daha ziyade un kapanı (kapan-ı dakik), bal kapanı, yağ kapanı vb. satılan malın adıyla birlikte kullanılmış, böylece büyük tartı aletinin adı olmaktan çıkıp günümüz toptancı hâlleri veya zahire borsaları niteliğindeki yerlerin adı olmuştur. Kapan-ı dakik, çoğunlukla büyükşehirlerde bu tür ticaretle uğraşan kesimler için kullanılan bir tabir hâline gelmiştir. Un, yağ ve baldan başka tahıl, kahve, tütün, ipek, pamuk, kumaş ve çeşitli dokumalar üreticiden satın alınarak başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlerdeki kapanlara getirilirdi.

Kocaeli kenti, coğrafi açıdan önemli geçiş noktalarından biri olduğu için deniz ve kara taşımacılığı ile ticari faaliyetler öne çıkmıştır. Ancak kapanların kurulması Orhan Gazi dönemine kadar gitmektedir. Cami, imaret, medrese gibi müesseselerin masrafları için bunların yanına kapanlar yaptırılırdı. Kapanlarda mallar kadı huzurunda tartılır ve taksim edilirdi. Yük başına vergi alınırdı. Fatih döneminde işlemler emin,

MARACHIAN (Gar.) et commissionnaire en exportation d'opium, mohairs, etc., importation de denrées coloniales, manufactures, etc., Maison fondée en 1864. Représentant des maisons de Constantinople : Seager, Gatheral, Fox, etc.
Mimico.—Roudis (Jean L.).

HAIG G. PECHTIMALDJIAN
NÉGOCIANT
COMMISSION - REPRÉSENTATION
Spécialités : céréales, laines.
représentant des maisons
A. G. Arsen et Cie et C. Reiser
de Constantinople.

Samaras (E. N.) et Cie, en huiles d'olives, denrées coloniales, savons, etc. importation, exportation.

1896 yılı "Annueire-Oriantal du Commerce", Şark Ticaret Yıllıkları'nda hububat ve yün satış temsilcisinin ilanı

naip, kethüda gibi memurlar tarafından yapılmakla birlikte zamanla bu görev mültezimlere verilmiştir. İzmit'te günümüzdeki Hürriyet Caddesi'nin adı Kapanönü Caddesi olarak geçmektedir. Evliya Çelebi, kentteki tüccar hanlarının zenginliğinden bahseder. Kentte ticari hayatı yönlendiren, başta Rum ve Ermeniler olmak üzere Müslüman ve Yahudi toplumu olmuştur. XVI. yüzyıldan itibaren kente yerleşen Ermeniler, özellikle ticari faaliyetlerde öne çıktılar.

İstanbul'un hububat ihtiyacını karşılayan yerlerden biri de Kocaeli'dir. Ticaretin işleyişi açısından, İzmit İskelesi, Körfez ve Karamürsel İskeleleri, önemli güzergâhlardı. Kapan tüccarları, buradan İzmit-İstanbul arasında, yurt dışına mal alışverişini sağlıyorlardı. Gemilerle getirilen ürünler arasında buğday, arpa, pirinç, kuruyemiş, üzüm ve incir vs. bulunmaktadır. Ege Bölgesi'nden de zeytin, zeytinyağı, fasulye, kuru üzüm, şarap ve sirke getiriliyordu. Bununla birlikte Osmanlı ordusu için Karamürsel ve Yalova menzillerinde hazır olarak bekletilen ve ordunun ihtiyacı olduğunda alınan arpa, un, gibi lojistik maddeler, genellikle Karamürsel İskelesi üzerinden nakledilirdi. Karamürsel halkından tedarik olunan odun, saman, arpa, yağ, bal ve koyunun, gerektiği zaman gönderilmesi için belirli bazı mekânlarda depolanması istenmişti.

İzmit'e ithal edilen ürünler sanayi, çeşitli gıda ve donanım malzemeleriydi. İhraç edilen ürünler arasında ise tahıl, ipek kozası, tütün, mısır, meyve, tavuk, yumurta, peynir ve kaymak sayılabilir. Kapanlar, hububat, yağ ve bal kapanı şeklinde ayrı kategoride ticaret yaparlardı. Un kapanı tacirlerinin en önemli yardımcıları "yazıcı" denilen görevlilerdi. Tüccar, yazıcılarını hububat satın almak için gerekli sermayeyi vererek üretim bölgelerine gönderir, onlar da satın aldıkları ürünleri gemilerle şehirdeki un kapanına getirirlerdi. Yazıcıların bu işi yapabilmeleri için ellerinde görevleriyle ilgili bir ferman, berat veya kapandan verilmiş bir tezkire bulundurmaları gerekirdi. Nitekim Osmanlı arşiv belgelerinde İzmit kapan tüccarları hakkında çeşitli belgeler mevcuttur. Bunlar, genellikle kapana getirilen mallarla ilgili konuları içermektedir. 1766 yılına ait bir arşiv belgesinde, İzmit un kapanı ve meyve mukataası (gelir) müstelziminin, yük arabasından kantar vergisi alması için verilen berattan bahsedilmektedir. Bazı belgeler ise kapan tüccarlarının tahsili, alınan vergilerle ilgilidir. 1791 tarihli başka bir belgede ise kapan-ı dakik mukataası hissesini uhdesinde bulunduran Musa Ağa adlı bir tüccardan bahsedilmektedir. Bu sistem, Osmanlı'nın son dönemlerine kadar devam etmiş, Cumhuriyet sürecinde yasal düzenlemelerle değişikliğe uğramıştır.

KAYNAKÇA

Annuaire-Oriantal du Commerce, ed. Raphael Cervati, İstanbul,1896, s. 956,BOA. AE. SSLM. III. 159-9561; BOA. C.BLD. 11-512; BOA. CML. 733-29908; BOA. HR. MKT. 126-61; BOA. MAD. 693; 3985; BOA. MD. 12., No-. 805; BOA. D.BRM. 335-114; 382,114; BOA. TD. 438-760; *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri*, 1530, C. II, Devlet Arşivleri Transkripsiyon, s. 759, 760; *3 Nolu Mühimme Defteri*, 1558-1560, No: 67, Devlet Arşivleri Transkripsiyon, Ankara, 1993, s. 40,41; Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı Döneminde İstanbul'un İaşesi", *Osmanlı İstanbul'u, Sempozyumu II*, 27-29 Mayıs 2014, 29 Mayıs Üniversitesi, İstanbul, 2014, Bildiriler, İBB. Yay., İstanbul, 2014, s. 99-168; Ekrem Gürdal, XVIII. Yüzyıl ve Sonrasında Karamürsel İskelesi'nin Osmanlı Deniz Faaliyetlerindeki Yeri, *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu 2*, 3-5 Nisan 2015, *Bildiriler*, KBB. Yay., Kocaeli, 2016, s. 543-554; Evliya Çelebi, *Seyahatname*, C. II., Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2003, s. 200,201; Salih Aynural, "Kapan", İA, C. 24, İstanbul, 2004, s. 338-339.

Ayşegül YILMAZ

KARA BALİ MEHMET BEY

Bali Bey, Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk dönemden itibaren Osmanlı ordusuna hizmet etmiş Malkoçoğullarından akıncı beyidir. 15-16. yüzyıllarda II. Bayezit devrinde yaşamıştır. Malkoçoğlu Yahya Paşa'nın oğludur. Koca Bali Paşa diye de anılmaktadır. 1495'te doğmuş olup, II. Bayezit'in kızı Aynişah Sultan'ın kızıyla evlidir. Bali Bey, Semendire sancakbeyi olmuş, 1521 yılında Belgrad'ın fethinde görev yapmıştır. Belgrad sancakbeyi ve Bosna beylerbeyi olmuş, 1526 yılında Mohaç Savaşı'nda üstün başarılar göstermiş, Budin'in (Budapeşte) ikinci beylerbeyi olmuştur. Daha sonra vezirlik yapmış, 1548 yılında vefat etmiştir. Vakfiyesinde, Bali Bey'den Bâli Bey İbn-i Ahmet adıyla bahsedilmekte, Karamürsel'de h.938/ m.1531 tarihinde kurulan vakıftaki, cami, hamam, kervansaray, mektep, çeşmeden söz edilmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan bir belgede, 25 Mayıs 1718'deki deprem sonrası caminin hasar gördüğü ve onarılıp hizmete açılmasının istendiği görülmektedir. Aynı tamirat isteğine 1793 tarihli arşiv kaydında da rastlanır. Ayrıca caminin minaresinin güneyinde yer alan ve yeniden yapılan betonarme mezar taşının, Bali Bey'in mezarının üzerine yapıldığını ileri süren bir görüş de bulunmaktadır. Bali Bey'in Karamürsel'de yer alan camisi, 1921 yılındaki Yunan işgali sırasında yanarak tahrip olmuş, 1927 yılında ilçe halkının desteğiyle Recep Bayrak, Osmaniye Köyü'nden Süleyman Demirel ve Süleyman Akgül isimli şahısların önderliğinde tamamlanmıştır. 1980'li yıllarda küçük bir onarım görmüş, 1999 yılında hasar gören minare 2000 yılında onarılmış, iç tefrişat 2004 yılında elden

Kara Bali Mehmet Bey Camii

geçmiştir. Son olarak 2017 yılında başlayan restorasyon çalışmaları 2019 yılında son bulmuş ve bu tarihte cami yeniden ibadete açılmıştır. 1921'de yanan Balibey Camii'nin mimari formu hakkında elimizde ayrıntılı bir belge bulunmamaktadır. Karabali Camii hakkında Vakıflar arşivinde de belgeler vardır.

Yapı, İstanbul 2 nolu K.V.T.V.K.K. tarafından 27.04.1993 tarihinde alınan 3073 sayılı karar ile tescillenmiştir. Cami hakkındaki kaynaklara bakıldığında öncelikle karşımıza vakıf kaydı çıkmaktadır. Buna göre yapı, esasen Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun manevi mimarı olarak bilinen Şeyh Edebali soyundan Kara Balibey İbn-i Ahmet tarafından yaptırılan 1 camii, 1 kervansaray, 1 hamam, 1 mektep ve 1 çeşmeden meydana gelen külliyenin parçasıdır (Hicri 938/Milâdi 1531). Vakfın, yapıldığı dönemde kasabanın sosyal hayatında önemli rol oynadığı bilinmektedir

Karamürsel merkeze doğudan bakan 1920'li yıllara ait fotoğrafta tek kubbeli olarak görünen ilk dönem yapılaşması Yunan işgali sırasında yanmıştır. 1927'de yapılan ve günümüze ulaşan yapı, dikdörtgen plan şemasındadır. Cami girişinin bulunduğu cephede yer alan son cemaat yeri, kuzeydeki harim duvarının iki yönde ortaya çekilerek daraltılmasıyla oluşturulmuştur. Girişe yedi basamakla çıkılmaktadır. Ahşap kaplama tavan örtüsüne sahip son cemaat yeri geçildikten sonra harim kapısı yoluyla ana mekâna ulaşılır. Harim kısmında son cemaat yerinden geçişin sağlandığı, kuzey yönde ahşap ayaklara oturan kadınlar mahfili yer almaktadır. Mihrap, minber ve vaaz kürsüsü yenidir. Yapının tavanı ahşap lambri kaplama olup orta kısıma bağdadi malzemeden kaburgalı iç kubbe yapılmış, yağlıboya ile boyanmıştır. Kubbenin ortasında yıldız motifi yer almaktadır. Yapının üst örtüsü, dört yöne eğimli çatı ile örtülmüş ve marsilya tipi kiremit ile kaplanmıştır. Cephelerinin tümü çimento esaslı mozaik sıvalı iken 2019 onarımında köşe taşları dışında sarı renge boyanmıştır. Cephede, doğu ve batı köşesinde zemine yakın iki sıra kaba köşe taşları bulunmaktadır. Cephenin arkasında bulunan harim kısmının köşelerinde ise taş söveler saçağa kadar devam etmektedir. Doğaltaş köşe taşları üzerinde zemin hizasında ve saçak hizasında metal kılıçlar bulunmaktadır. Yan cepheler üçer pencere açıklıklıdır, giriş ve mihrap cephesi ise ikişer alt ve üst pencere ile aydınlanmış, ayrıca giriş açıklığı ve mihrabın üzerine de birer pencere açılmıştır. Batıdaki minare özgün formunu korumakla birlikte 1999 yılındaki depremde zarar görmüş, yıkılarak yeniden yapılmıştır. Odtaşı ve tuğla almaşık gövdeye sahip olan minarenin kaidesi sıvalı ve boyalıdır. Pabuçtan gövdeye geçişte taş bir bilezik bulunmaktadır. Taş bilezik üzerinde altı metal kılıç yer alır. Yuvarlak minare gövdesindeki almaşık duvar, bir sıra taş, bir sıra tuğla olarak devam etmekte olup derzler 2019 yılında minare onarımında temizlenmiş ve kapsamlı bir onarım görmüştür.

Caminin, 1921 yılındaki yangından, subasma seviyesine kadarki kısmı ile minaresinin kurtulduğu

anlaşılmaktadır. Dolayısıyla daha sonra gerçekleştirilen yapılaşmada özgün plan şeması terk edilerek, belki de malzemesinin bir kısmı kullanılmak suretiyle, minare yerinde korunarak yeni yapı inşa edilmiştir. Dolayısıyla klasik dönemin özgün plan şeması bu kapsamlı yapılaşmada belki de sadece temel bazında korunmuş üzerine erken Cumhuriyet dönemi cami mimarisi özelliklerini gösteren yeni yapı yapılmıştır. Kurtuluş Savaşı sonrasında özellikle Yunan işgaline uğramış bölgelerde şehir planları yapılmış ve ihtiyaç duyulan yapıların öncelikle inşası teşvik edilmiştir. 1920'li yıllar mimari üslup olarak 1. Ulusal Mimari tarzındaki yapıların Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk yıllarında tercih edildiği görülür. Bu üslubun kurucularından olan Mimar Kemaleddin, 1870 yılında doğmuş, aldığı mimarlık eğitiminin sonrasında 1909 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezareti'nde başmimar olarak çalışmaya başlamıştır. 1925 yılında yurtdışı görevinden yurda dönmüş, Ankara'da Evkaf Müdüriyyet-i Umumiyyesi İnşaat ve Tamirat Müdürlüğü'ne tayin edilmiş, 1926'da da Maarif Vekâleti'nce kurulan Sanayi-i Nefise Encümeni başkanlığına getirilmiştir. Mimar Kemaleddin'in 1925 sonrasında yaptığı çizimler içerisinde yer alan "Karamürsel'de Yapılacak Bir Cami" adlı projesinde Karabali Camii'ne plan ve kütle olarak benzeyen bir cami çizimi yer almaktadır. Projede dikdörtgen bir plana sahip cami bulunması, projenin Karabali Camii'ne ait olabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla yanarak yok olan 16. yüzyıl camisinin yerine, Mimar Kemaleddin'in çizimini yaptığı plan şemasına göre cami inşaasının gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Yapı, Karamürsel'de Osmanlı döneminde yer alan 6 mahalleden biri olan Cami-i Atik Mahallesi'nin çekirdeğini oluşturmaktadır. Caminin güney doğu yönünde hamam yer almaktadır. Hamam 14.05.1976 tarih, 40 sayılı GEEAYK kararı ile tescillenmiştir ve Kara Bali Bey Camii ile birlikte aynı külliyenin parçasıdır. 2016 yılında yapılan kazı ve restorasyon ile günümüzdeki görünümünü kazanan hamamın soyunmalık kısımlarının bütünü kazı ile ortaya çıkartıldıktan sonra üstü açık şekilde korunmuştur. Ortasında şadırvanı yer almaktadır. Hamamın diğer kısımları da onarılmış, fonksiyon verilmemiştir. Hamam yanında kuyu, şadırvan ve mermer devşirme malzemeler de cami avlusunda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

BOA 20/Ca/1208 tarih ve Dosya No: 103 Gömlek No: 5147; Fehameddin Başar, "Malkoçoğulları", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 27, İstanbul 2003 s. 537-538; Derya Gecili, *Temettuat Defterlerine Göre Karamürsel Kazasının Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1844-1845)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2002; Levent Kayapınar, "Malkoçoğlu Bali Bey Vakfı ve Beyazıt Baba Asitanesi", *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, Almanya 2009, s. 105-115; Saliha Tanık, "Kocaeli Karamürsel'de Bir Vakıf Akarı: Kara Bali Bey Hamamı", *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırma ve İncelemeler*, Ankara 2021, s. 163-177; Selçuk Seçkin-Bahadır Bozdağ, "Karamürsel Balibey Camii Hakkında Yeni Bulgular", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2015, s. 1905-1912; Yıldırım Yavuz, *İmparatorluktan Cumhuriyete Mimar Kemaleddin (1870-1927)*, Ankara, 2009, s. 166-167.

Selçuk SEÇKİN

KARA BALİ VAKFI

Hicri 983, miladi 1575 tarihinde İstanbul merkezli kurulan ve bir başka kolu İznik Muraga Köyü'ne kadar uzanan Karamürsel Kara Bali Bey İbn-i Ahmet Vakfı, hicri 938 tarihinden beri ibadete açık olan Kara Bali Mehmet Bey Camii'nin yer aldığı sahada külliyesiyle birlikte varlığını sürdürmektedir. Mehmet Bey, ilk kurulduğunda vakfa adını veren Malkoçoğullarından Kara Bali İbn-i Ahmet Beyin oğlu olup, yaşlılığından dolayı babasının yönetimden feragat etmesi üzerine vakıf defterindeki 1454 numaralı vesikaya göre hicri 20 Muharrem 1087-miladi 1676 tarihinde, şeyhülislamın onayı ile buranın idaresini üstlenmiştir. İdarede ikinci kurucu isim ise Rumeli kazaskeri Avaz Bin Bali'dir.

Hicri 983, miladi 1575 tarihli vakıf onayını belirten senet bilgilerinin yeni harflerle çevirisi şöyledir: Kara Bali Vakfı'nın vakfiyesidir. Ve kuyudatı Babu's-Saadet Ağası Defteri'ndedir.

"Vakf-ı cami-i şerif ve mekteb-i latif-i merhum Bali Bey İbni Ahmed der İstanbul ve Karamürsel ve karye-i Muraga kayıd şude müceddeden be-muhasebe-i evkaf-ı küçük ber muceb-i vakfiyye-i ma'mulun biha ba arzuhal-i Mehmed ve murad ber vech-i meşruta el- mütevelliyan ve ba i'lam-ı Mehmed Edip Efendi naib-i mahkeme-i Mahmud Paşa ve baferman-ı ali el-vaki fi gurre-i Cemaziye'l-ahir sene 1211.

Ba imza-i İvaz bin Bali el-müvella bi'l-asker'il-muzaffer bi Rumeli gufire lehuma Şerrefe bi mutaleati'il-abd Kethüdazade Mehmed el-müfettiş bi-evkafi'l haremeyni şerifeyn gufire lehu."

Orijinal metnin günümüz Türkçesi ile ifadesinde vakfın onayı şöyle belirtilmiştir:

"Mütevelliler meşrutasına göre (kurulmakta olan vakfın odalarında bu görevi yapmak üzere), Mehmet ve Murat'ın dilekçeleri ile Mahmut Paşa Mahkemesi hakimi Mehmet Edip Efendi'nin ilamı ile ve 1211 senesi Cemaziye'l ahir (hicri takvimin 6. ayı) ayının başındaki yüksek fermanı ile geçerli vakfiyye gereğince evkaf-ı küçük muhasebesine yeniden kayıt olan İstanbul, Karamürsel ve Muraga Köyü'ndeki cami-i şerif ve merhum Bali Bey'in oğlu Ahmet Bali Bey Mekteb-i Latif Vakfı.

Rumeli'deki muzaffer askerle ilgili memur Balioğlu İvaz'ın, Allah ikisinden de razı olsun, imzasıyla.

Haremeyn-i şerifi (Mekke, Medine) Vakıfları Müfettişi Kethüdazade Mehmet, mütalaa ederek şereflendirdi."

Osmanlı Devletinin kuruluşunun manevi mimarı Şeyh Edebali soyundan geldiği rivayet edilen Kara Bali Bey İbn-i Ahmet'e ait vakfın Karamürsel'deki külliyesinde 1 camii, 1 kervansaray, 1 mektep, 1 imaret, 1 çeşme ve 1 hamam mevcuttu.

Kara Bali Ahmet Bey Vakfı'nın senet kaydında, vakıf idaresi ile mülk ve bunlardan sağlanan gelirlerinin nasıl kullanılacağına ilişkin hükümler yer almaktadır:

"...Ve dahi adı geçen mescidin yanında, yüksek yapılı, temelleri eşsiz olan bir mektep kurup yetimlerden ve çocuklardan Kur'an öğrenmek isteyenlere, Allah

Kara Bali Camii

rızası için eğer onları meccanen naim cennetinin mirasçılarından eylerse vakfın gayesini ihya etmiş olur."

Vakfa, İstanbul'dan bağışlanan değerli mülkler için hayır sahiplerine yapılan duaların yoğunluğu dikkat çekmektedir:

"...Ve dahi vakfetti, adı geçen şehrin (İstanbul) Unkapanı Mescidi yanında bulunan hepsi 4 dükkân ki, bir yönden deniz ile ve diğer iki yönden umumi yol ile sınırlı."

Vakfın amaçlarının ve hizmetlerinin net bir şekilde kaydedildiği senette şu bölümler, buna örnek gösterilebilir:

"...Ve vakfın o iş için ayrılan 3 akçesi dahi, talim yönü için olup cuma ve bayramlar dışında her gün talim (eğitim) evinde Müslüman çocuklara Kur'an'ı, güçleri yettiği kadar lügat, nahiv (Arapça gramer), Farsça ve diğer yazı ilimlerini öğretip ve telkin edip ahlaklarını en güzel şekilde güzelleştire, eğitim ve terbiye kurallarına uyula. Ve onların, (vakıftaki yoksul çocukların), kendi çocuklarına bakar gibi bakımlarını yapıp eğitim ve rehberlikte o çocukları üstün kılınmalarını sağlayacak olanlara yetki verilmeye, bu sıfatla sıfatlananlara da vakfın hizmet kapısını teslim etmeye."

Vakfın gelirlerinin nerelere ve nasıl harcanacağına ilişkin hükümler de açık bir şekilde dile getirilmektedir:

"...Ve dahi Karamürsel kazasında bulunan vakfın ihtiyaçlarını görmek için iyi bir adama gelirleri toplatıp ona günde 3 akçe ödene. Tahsilatı özenle ve gayretle yerine getire."

"...Ve dahi vakıf şartıdır ki, her gün 4 akçe, ezan ve salat (namaz) vakitlerini bilen, övgüye değer sıfatlara haiz, ibadete düşkün, salih kimseye müezzinlik yönü için verilip, her gün boş vaktinde minareyi temizlemekle mesul olup, caminin kapısını açıp kapamaya ve ihmal etmeksizin kandillerin fitillerini yaka. 4 salih hafıza, Cuma namazlarından önce Kur'an-ı Kerim tilavetine devam etmeleri için yarımşar dirhem verile. Her gün iki salih kimseye, salat-ı fecir'den sonra adı geçen camide, Kur'an'dan birer cüz okumaları karşılığında 1'er akçe verile."

Kara Bali Mehmet Bey Camii ile mektep de dahil vakfın diğer binalarında ve müştemilatında kullanılmak üzere hasır, balmumu, yakacak odun ve abdest ibrikleri satın alınmasını isteyen vakıf merkez yönetimi, Karamürsel'de hayırseverler tarafından vakfedilen mülklerle ilgileri şu bilgileri de kayda geçmiştir:

"...Ve dahi adı geçen Karamürsel kasabasından hayırseverler, yolcular ve misafirler için bir kervansaray yapıp vakfettiler. Ve Müslüman çocukların eğitimleri ve tahsilleri için bir Dar-ı Talim (mektep) ile yanında bir adet çeşme yapıp vakfettiler. Ve bu kervansaray ile mektebin ihtiyaçları için adı geçen kasabada bir hamam ve hamamcının barınması için bir ev yaptırıp vakfettiler."

Kara Bali Vakfı'nın ödenecek varsa, eskisi gibi imam ve kayyıma 9'ar akçe verilmesi hakkında emirdir:

Karamürsel kadısına hüküm ki: Karamürsel mahallatından (çevresinden) Bali Mahallesi ahalisi meclisi şer'a varup (kanuni yolla) mahalle-i mezburdan (adı geçen mahalleden) Kara Bali Vakfı'ndan müsaadesi olup (vakfın parası olup) uzun seneler mezbur camide imam ve müezzin olanlara 9'ar akçe vazife (ücret) viregelmişlerken haliya mütevelli olan (hâlen görevde olan) hüsnü cabisi Mustafa'ya mektup gönderip vakfından 3'er dirhem gümüşün veresin diyu haber virmekle cami-i mezbur kapanmak durumu geldiğinden kadimden veregeldikleri vazifeleri (ödenekleri) vermek

Kara Bali Hamamı

babında (verilmesi yolunda) emri şerif rica eyledikleri arz itmegin meşrut vakfa muhalif olmayup (vakfı yapan zatın tayin ettiği şartlara aykırı olmayıp) vakfın müsaadesi varsa (vakfın ödeme gücü varsa) beratları mucibince müstahak oldukları (hak ettikleri) vazifeleri (ödenekleri) verilmek emrim olmuştur. Mühimme-96 sf. 36 Evasit Ramazan/1089-1678."

KAYNAKÇA

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün, "Kara Bali Bey bin Ahmed Vakfı'na ait 983 (M. 1575) tarihli arşivinin tasdikli örneği"; Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivindeki 629 numaralı defter, sf. 453, sıra no.346; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, 5. Baskı, Zinde Yayınevi, İstanbul, 2017, s. 107-112; Agâh Yönsel-Şemsettin Arkan, *Karamürsel*, Tisa Matbaacılık, Ankara, 1972, s. 68.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARA DAVUD B. KEMAL KOCAVÎ (ö. 1541)

Osmanlı Âlimi, Müderris ve Kadı

İzmit'te doğmuştur. Kesin doğum tarihi bilinmemekle birlikte Sultan II. Bayezıt döneminde dünyaya gelmiştir. Kara Dâvud ya da Davud Kadı lakaplarıyla tanınmıştır. Babasının adı Kemal'dir. Mevlânâ Lutfî, Hacıhasanzade Efendi, Müeyyedzade Abdurrahman Efendi gibi âlimlerden dersler alarak tahsilini tamamlamıştır. Yavuz Sultan Selim Han döneminde Bursa, Trabzon, Edirne üç şerefeli ve Sahn-ı Semân medreselerinde müderrislik görevinde bulunmuş, özellikle mantık ve fıkıh ilimlerinde eserler telif etmek suretiyle bu ilimlerde derinleşmiştir.

Kara Davud, Kanuni Sultan Süleyman'ın tahta geçişinden (30 Eylül 1520) iki sene sonra (1522-23) Bursa kadılığına getirilmiştir. Hicri 934 (1527) yılında ise bu görevden alınmıştır. Aradan geçen uzun bir zamandan sonra tekrar kadılık görevine getirildiyse de bu defa kendi isteğiyle emekliye ayrılmıştır. 948 yılı Safer ayında (Haziran 1541) Bursa'da vefat etmiştir. Kabri Bursa'da Yıldırım civarında kadılığı döneminde yaptırdığı mescidin haziresinde bulunmaktadır. Bu cami günümüzde Davutkadı Mahallesi'nde bulunup resmi kayıtlarda Davutkadı Eski Camii olarak bulunmaktadır. Kara Davud'un kendi yaptırdığı cami ahşap olduğundan zamanla yıkılmaya yüz tutunca 1517 yılında Hacı Emin adlı bir kişi tarafından ve 1885 yılında Emine Hanım tarafından yeniden inşa ettirilmiştir. 1953 yılında da son bir restorasyon geçirmiştir. Bursa'nın 8 Temmuz 1920'de Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve her yerin yakıp yıkılmasıyla Kara Davud'un camisi ve etrafındaki evler de yakılıp talan edilmiş ve cami metruk hâle gelmiştir. Zamanla Kara Davud ve yanında bulunan kabirler açık mezar hâline dönüşmüştür. Bu sebeple kabir, nakil yoluyla yine aynı mahallede bulunan Yeşilyayla Caddesi'ndeki yerine taşınmış, 1995 yılında türbe hâline getirilmiştir. Eserleri şunlardır:

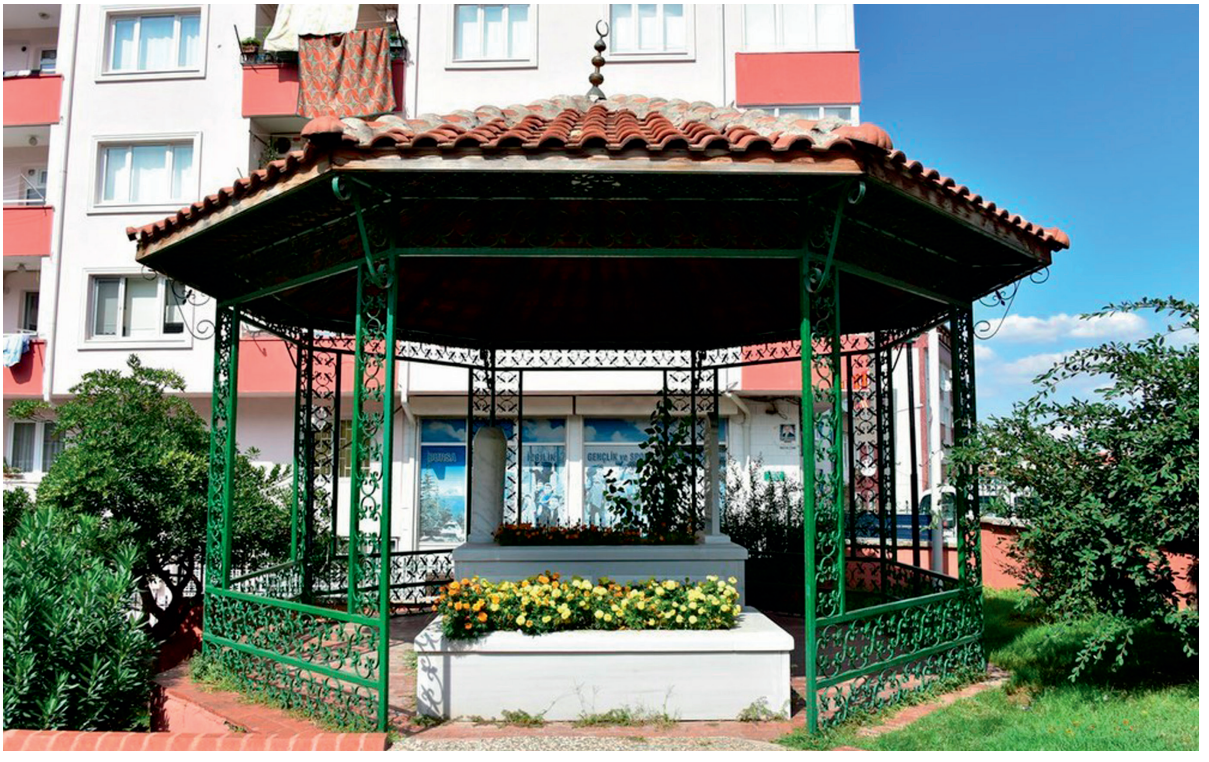

Kara Davud B. Kemal Kocavî'nin Türbesi

1. *Hâşiye ʿalâ Şerhi Metâliʿi'l-envâr*. Eser mantık ilmine dairdir. Sirâceddin el-Urmevî'nin *Metâliʿu'l-envâr* adlı eserine Şemseddin Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfehânî tarafından yazılan şerhin hâşiyesidir.

2. *Hâşiye ʿalâ Hâşiyeti Küçük (Kûçek) ʿalâ Tahrîri'l-kavâʿidi'l-mantıkiyye (Hâşiye ʿalâ Şerhi'ş-Şemsiyye)*. Eser mantık ilmine dairdir. Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin *eş-Şemsiyye*'sine Kutbüddin er-Râzî'nin yazdığı şerhe Seyyid Şerîf el-Cürcânî'nin yaptığı hâşiyenin hâşiyesidir.

3. *Şerhu'l-Menâr*. İslam hukuk metodolojisine dair bir eserdir. Ebü'l-Berekât en-Nesefî'nin Menârü'l-envâr adlı eserine yapılmış bir şerhtir.

4. *Hâşiye ʿalâ Hâşiyeti'l-Cürcânî ʿalâ Metâliʿi'l-enzâr*. Kelam ilmine dair bir çalışmadır. Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1624'de Kara Dâvûd b. Kemâl'e nispet edilmiştir.

Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri* ile bazı kütüphane kayıtlarında *Maʿlûmât*, *Şerhu Ḳasîdeti'n-nûniyye*, *Telhîsu Takrîri'l-kavânîn*, *Hâşiye ʿale't-Tehzîb* isimli eserler de Kara Davud'a nispet edilmişse de Hatice Kelpetin Arpaguş'a göre bu eserlerin Dâvûd-i Karsî'ye ait olması daha muhtemeldir.

Günümüzde "Kara Davud" ismiyle bilinen ve asıl adı *Tevfîku muvaffiḳı'l-hayrât fî îzâhi meâni Delâili'l-hayrât* olan; Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin *Delâʾilü'l-hayrât* adlı salavat mecmuası üzerine yapılmış en meşhur Türkçe şerh ise yine onun neslinden geldiği tahmin edilen Karadavudzade Mehmed Efendi'ye (ö. 1170/1756) aittir. Kitap, Bursalı Mehmed Tahir tarafından yanlışlıkla Kara Davud İzmitî'ye nispet edilmiştir.

Kara Davud'un soyu kendisinden sonra Karadavudzadeler adıyla devam etmiştir. Mustafa Efendi, Süleyman Çelebi ve Alâeddin Ali Efendi onun oğullarındandır.

KAYNAKÇA

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri, I-III*, İstanbul 1333-42 - Heppenheim-Bergstrasse 1971; Hatice Kelpetin Arpaguş. "Kara Dâvud", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24: 359, İstanbul: TDV Yayınları, 2001; Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (nşr. Kilisli Muallim Rifat – Şerefeddin Yaltkaya), I-II, İstanbul 1360-62/1941-43; Taşköprizâde İsâmüddin Ahmed Efendi, *eş-Şeḳâʾiḳu'n-nuʿmâniyye fî ʿulemâʾi'd-devleti'l-ʿOssmâniyye* (nşr. Ahmed Subhi Furat), İstanbul 1405/1985.

Hüseyin OKUR

KARA MÜRSEL ALP (ö. 1337 sonrası)

Osmanlı Devleti'nin İlk Kapudanı, Kuruluş Dönemi Gazisi

14. yüzyıl başlarında henüz kurumsal bir deniz gücü olmayan Osmanlı devletinin ilk kapudanıdır. Asıl ismi Mürsel'dir. İsminin başında cesur ve mert kişilere verilen "Kara" lakabı kullanılmaktadır. Kara Mürsel Alp ve Kara Mürsel Gazi adlarıyla da bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynamış ünlü bir komutandır. Fethettiği yerlerin yönetimi kendisine verildiği için de ilk dönem sancakbeyleri arasındadır.

İdris-i Bitlisî'ye göre Ertuğrul Gazi ile birlikte Ahlat tarafından Anadolu'ya gelen dört yüz ünlü savaşçıdan biridir. Daha sonra Osman Bey ve oğulları zamanında da çeşitli yararlıklar gösteren Akça Koca, Turgut Alp, Aykut Alp, Samsa Çavuş, Abdurrahman Gazi, Kara Teke gibi ünlü gaziler arasında yer alan Kara Mürsel Bey de önemli bir komutan ve gazidir. Kara Mürsel, Akça Koca'nın yanında yetiştiği için onun 1328'de vefatından sonra askerleri Kara Mürsel'in yanında toplanmıştır.

Kara Mürsel'in tanınması, Orhan Bey (1324-1362) zamanındaki büyük fetihlerde, sırasıyla 1326'da Bursa ve Yalova'nın, 1328'de Samandıra ve Aydos'un, 1331'de İznik'in ve 1337'de İzmit'in fethindeki rolüyle ortaya çıktı. Bursa fethedildikten sonra İzmit'i de topraklarına katmak isteyen Orhan Gazi bölgeye yönelik fetih hareketlerini genişletmeye başladığında İzmit ve İznik'i fethetmeden önce Kocaeli Yarımadas'ının (Bitinya) kuzeyinden itibaren Karadeniz, güneyde İzmit Körfezi ve batıda İstanbul Boğazı'yla çevrili topraklarını fethederek güvence altına almak istiyordu. Daha önce Osman Gazi'nin emriyle ünlü komutanlarından Konur Alp ve Akça Koca emrindeki askeri birlikler 1305'te Sakarya nehrinin doğusunda bulunan Akyazı ve Konrapa'yı, batısında ise Kandıra'ya kadar olan bölgeyi ele geçirmişti. Düzenlenen bu yeni akınlar ve bölgenin yağmalanması karşısında Bizans, İzmit-İstanbul arasındaki bütün kaleleri sağlamlaştırmak suretiyle Anadolu'dan İstanbul'a ulaşma ihtimali kuvvetli olan bu tehdidi önlemek istedi.

Bu gelişmeler üzerine Orhan Gazi, henüz Bursa'dayken emrindeki ünlü komutanlarından Akça Koca, Konur Alp, Abdurrahman Gazi ve Kara Ali'yi (Karaca Bey) birlikleriyle birlikte İstanbul Boğazı bölgesine gönderdi ve ilk olarak Samandıra ve Aydos'u almakla görevlendirdi. Bu sırada Kara Mürsel'in de Akça Koca ile birlikte olduğu anlaşılmaktadır. Bu iki kalenin Bizans tarafından kuvvet gönderilerek daha ciddi bir şekilde korunması ve bilhassa Aydos'un ısrarla savunulması uzun sürdü. Nihayet İstanbul'un geçidi konumunda olan Aydos kalesinin de Osmanlıların eline geçmesiyle birlikte artık İstanbul için önemli bir engel kalmamış oldu (1328).

Bursa'nın düşmesi ve Orhan'ın İznik'i kuşatması üzerine İstanbul'u koruma amaçlı hazırlıklar yapan Bizans imparatoru III. Andronikos, ordularıyla Gebze yakınlarına kadar gelerek Pelekanon'da (Eskihisar Geçidi) Orhan Gazi ile giriştiği savaşı kaybetti ve yaralı imparator bir gemiye bindirilerek İstanbul'a dönmek zorunda kaldı (1329). Bu harekât sonrasında Orhan Gazi İzmit Körfezi'nin kuzey sahillerinde önemli bir mevki olan Hereke'yi ele geçirmek için gazilerden Kara Ali'yi görevlendirdi. Aynı zamanda bir başka ordu komutanı olan gazi Kara Mürsel'i de İzmit Körfezi'nin güney sahil kesimini ele geçirmekle görevlendirdi. Böylece Orhan Gazi'nin denizden gelecek Bizans gemilerinin bölgeye müdahale etmesini engellemek istediği anlaşılmaktadır.

Ünlü tarihçi İbn Kemal, Kara Mürsel'in İzmit çevresi, Yalova ve Koyunhisar kalelerinin alınmasındaki rolünü etraflıca anlatmaktadır. Kara Mürsel, Orhan Gazi'nin ilk İzmit kuşatmasına katıldı ve düzenlediği akınlarla şehrin çevresinde büyük tahribatlarda bulundu (1326). Bu kuşatma sırasında İzmit Kalesi muhafız kıtaları komutanı Kaloyan şehirden kaçarak Koyunhisar'a (Bafeus) sığındığı için Kara Mürsel padişahın emriyle onu takip ederek kalede kuşatma altına aldı. Burada Bizans ordularıyla yapılan çatışmalardan sonra kaleyi ele geçirmeyi başaran ve zengin ganimetlerle Koyunhisar Kalesi'ne dönen Kara Mürsel, Orhan Bey'e haber göndererek kazandığı zaferin müjdesini verdi. Orhan Bey de onun bu başarılarına karşılık aldığı kaleleri kendisine timar olarak verdi ve bölgenin korunması için görevlendirdi.

Kara Mürsel ve askerleri bundan sonra asli görevleri olarak Yalova çevresindeki limanları ve sahildeki iskeleleri Bizans gemilerinin saldırılarından korumakla görevlendirildi. Düzenlediği akınlar Yalova'ya kadar uzandı. İzmit ile İznik arasındaki bölgede bulunan ormanlar, bağlar ve bahçelerin hepsi Kara Mürsel Bey'in akınları sırasında tahrip edildi. Bu bölgelerde yaşayan Bizans halkı daha fazla barınamadı ve topraklarını bırakarak kaçmak zorunda kaldı. Kara Mürsel bundan sonra Yalova üzerine hareket etti. Şehir, Türk saldırılarına karşı kendini korumaya çalıştıysa da başarılı olamadı. Bu kanlı savaşlar sonunda Yalova'yı savunan Bizans askerleri aman dileyerek Kara Mürsel'e ve beraberindeki askerlere teslim olduğu için Yalova Osmanlıların eline geçti. Özellikle İznik'in fethi (1331) ile birlikte Bizans donanmasının saldırılarından korunmak için Marmara sahillerinin güvenliği Kara Mürsel'in korumasına bırakıldı. Askerleri ile burada sağlam bir deniz gücü oluşturdu ve donanmasıyla bölgeye denizden gelebilecek Bizans tehdidini önlemiş oldu.

Orhan Gazi, Kara Mürsel Gazi'yi bugün kendi adıyla anılan Karamürsel'e sancakbeyliği ile kapudan olarak tayin etti ve burada bir tersane inşa ederek gemi yaptırma görevini verdi. Kara Mürsel Bey bugünkü Karamürsel'in muhtemelen eski Bizans tersanesinin bulunduğu yerde yeniden bir tersane kurdu ve ardından kendisinden yüzyıllar sonra bile hâlâ Osmanlı deniz taşımacılığının ve ince donanmasının mühim bir parçası olarak kullanılacak olan *Karamürsel gemilerini* inşa ettirdi. Kara Mürsel Bey, Bizans gemilerinden etkilenerek inşa ettirdiği bu küçük gemiler sayesinde İstanbul'dan gelecek herhangi bir düşman saldırısının önüne geçerek bölgeyi güvenceye aldı. Ünlü denizcinin bu faaliyeti sayesinde artık Bizans, İstanbul'dan gemi çıkartamaz hâle geldi.

Bursa, İzmit ve Yalova'nın değişik yerlerinde Kara Mürsel'in adı ile anılan köy, mezraa ve çiftlikler ile bir cemaat adının bulunması Kara Mürsel'in Bursa'nın fethinde üstlendiği rolü ortaya koyduğu gibi, İzmit'e kadar uzanan alanlarda yapılan sistemli fetih hareketlerinde de önemli görevler aldığını göstermektedir. Vefatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Sadece İzmit'in fethine katıldığına göre 1337'den sonraki bir tarihte vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Kara Mürsel Bey'in adının Bursa ile İzmit arasındaki birçok köy, mezraa ve çiftlik gibi yerleşim yerlerine ve cemaatlere verildiği Osmanlı tahrir kayıtlarında da yer almaktadır. Nitekim 1530 (937) tarihli Anadolu Vilayeti muhasebe defterinde Kocaeli sancağına bağlı Gebze kazasında Mürsel mezraası, Kandıra ve Yalak-âbâd (Yalova) kazalarında Mürsellü köyleri ve yine Kocaeli sancağında Mürsel adlı bir cemaat bulunuyordu. Ayrıca Hüdâvendigâr sancağının Bursa kazasında Mürseller-i Büzürk Köyü, Mürsel Çiftliği, Kite kazasında Mürseller-i Küçük Köyü, Akhisâr kazasında Mürsellü Köyü bulunmaktadır. Günümüzde ise Bursa Mudanya merkezde Mürsel Köyü, Bursa merkezde ise Mürseller Köyü vardır.

KAYNAKÇA

İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, (haz. M. Karataş ve diğ.), Ankara 2008, I; İbn Kemâl, *Tevârih-i Âl-i Osman*, (haz. Ş. Turan), Ankara 1991, II; J. W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. N. Epçeli), İstanbul 2011; Halil İnalcık, *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, İstanbul 2020, s. 43-47; Hüseyin Kayhan, "Beylikler Dönemi Türk Denizciliği Amiral Kara Mürsel Alp", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2020, s. 255-265.

İdris BOSTAN

KARAMÜRSEL ALP ANIT MEZARI

Adıyla anılan yörenin fatihi, Osmanlı'nın ilk derya beyi Karamürsel Alp'in, ilçe merkezi, D-130 devlet yolu üzerindeki anıt mezarı, tespit edildiği 1938 yılında, üzeri sünger taşıyla örtülü sade bir kabir iken 1949 yılında şimdiki yerine nakledilerek mermer bir lahitle kaplanmıştır. Lahdin 2 yan kapak, 2 üst kapak, ayak ve başucu taşları olmak üzere toplam 6 parçadan oluştuğu görülmektedir.

Karamürsel Alp'in kabrinin yerinin kesin bir şekilde belirlenmesi ve bir anıt mezar hâline getirilmesi için 1949 yılında ilk girişimlere başlanmıştır. Mezarın, lahde sarılmadan yıllar önce, iki köfeki (süngerimsi, hafif kaya) taşla kapatıldığı görülmüştür. İlk lahit mezar için Kocaeli Valiliği'nden 1000, Karamürsel Belediyesi'nden 2000 lira ödenek sağlanmış ve lahit mezarın projesi, mimar Ferit Hamdi Onan tarafından hazırlanmıştır. Mezarın istenilen anıta dönüşmesi için aradan uzun yıllar geçecektir. Nitekim anıt mezarın yapılmasına ilişkin ilk resmi görüşmeler, 1971 yılı belediye bütçe müzakerelerinde gerçekleşmiştir. Bu gelişmelerden sonra anıt mezar projesi için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'yla temasa geçilmiştir. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gölcük'teki Donanma Komutanlığı kanalıyla yüksek mimar-mühendis Hayri Güner'e bir proje maketi hazırlatmıştır. Fakat Karamürsel Belediye Meclisi, Hayri Güner'e ait projeye değil, inşaat mühendisi Necmettin A. Pilge'nin projesine onay vermiş ve anıt-mezar ihalesi 1972 yılında gerçekleştirilmiştir.

Mermer lahdin bulunduğu alanın, Karamürsel Belediyesi tarafından nihai olarak anıt mezar hâline getirilmesi için 1976 yılı beklenecektir. Nitekim pro-

Karamürsel Alp Anıt Mezarı

jesi mühendis Necmettin A. Pilge'ye ait olan ilk anıt mezar, 4 Temmuz 1976'da açılmıştır.

230 metrekarelik alan üzerinde, 6 metre yüksekliğinde, içi mavi çinilerle kaplı beton bir kubbe ile örtülen 110 cm yüksekliğindeki anıt mezarda takriben 60 cm uzunluğunda kurşun bir alem de yer almaktadır. Ayrıca 2 metre uzunluğundaki mermer lahit, "Büyük kahraman ve ilk Türk denizcisi Karamürsel, XIV. Asır" kabartma yazısı, baş ve ayakucunda 2 sütun, sağ yanında ise minyatür kadırga kabartması ile dikkat çekmektedir.

Zamanla tabiat ve iklim şartlarından olumsuz etkilenen anıt mezar, Donanma Komutanlığı'nın da destekleriyle Karamürsel Belediyesi'nce yeniden düzenlenmiş, Karamürsel Alp'in, bu ilçede kurduğu tersanede imal edilen XIV. asır kadırgalarından tıpatıp bir örnek ile granit üzerindeki yeni kitabesi, ziyaretçiler için anıt mezar alanında sergilenmiştir.

Karamürsel Alp'in portresinin de nakşedildiği anıt mezar kitabesindeki şu tarihi bilgiler Türkçe ve İngilizce olarak yer almıştır: "Osmanlı Türk donanmasının ilk denizcisi Mürsel Bey'in deniz seferlerindeki bilgisi, cesareti ve başarıları, ününü Osmanlı sınırlarının ötesine taşımıştır. Ayrıca kahramanlığı ve korkusuzluğundan dolayı 'Kara' lakabı almış ve 'Karamürsel Bey' olarak anılmıştır".

Öte yandan Osmanlı Beyliği, padişah Orhan Gazi zamanında, Marmara Bölgesi'nin doğusunda egemenliğini ilan etmiş, böylece donanmanın kurumsallaşması bu dönemde başlamıştır.1327 yılında ilk Osmanlı tersanesi Karamürsel'de inşa edilmiş ve ilk Osmanlı gemisi yine burada yapılmıştır. Donanma hiyerarşik bir sisteme göre düzenlenmiş ve Karamürsel Bey, filo komutanı olarak Türk donanma tarihinde tüm gemicilere öncülük etmiş bir kaptan-ı deryadır. Karamürsel Bey, Bizans'tan fethettiği ve adını verdiği bu ilçeye, ölümünden sonra defnedilmiştir. Doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir."

KAYNAKÇA

Karamürsel Belediye Arşivi; Şemsettin Arkan-Agah Yönsel, *Karamürsel*, Tisa Matbaacılık, 1972 Ankara, s. 33-34-154-155; Oya Şenyurt, "1965-1975 Yılları Arasında Gazete Haberlerinde Karamürsel'in Kentsel Gelişimi ve Mimari Bildirisi", Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, III. Cilt, s. 1756. Erdoğan Özdemir *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, 3.Baskı, Mert Ofset, İstanbul 2004, s. 60; *Deniz Tarihimizde İz Bırakanlar*, *Türbe ve Mezarları*, Rasim Ünlü, Deniz Basımevi, İstanbul 2007, s. 24; www.dzkk.tsk.tr/Genel/içerik/karamursel-bey.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARA OSMAN AĞA

Kocaeli Âyanı

Kara Osman Ağa, 19. yüzyılın başlarında Kocaeli ve Sakarya bölgelerinin en güçlü âyanlarındandır. Kara Osman Ağa'nın ilk dönemlerine ilişkin yeterli bilgi bulunmamasına rağmen 1800'lü yıllarda başlayan âyanlık döneminde ün kazanmıştır. Baba adı Mehmet olup tam künyesi Kara Osman Ağa bin Mehmet'tir. Yaşamının ilk yıllarında Yeniçeri Ocağı'nda asker olup savaşlara katıldığı bilinmektedir. Yeniçeri Ocağı'nın 64. ortasını teşkil eden *zağarcıbaşılık* rütbesine kadar yükselmiştir. Rütbesi ocak sisteminin en önde gelen ağalarından olduğuna delildir. Zağarcıbaşının padişahın kara avlarına katılması ve önde gelen rütbelerden olması itibarıyla görev yaptığı, devrin padişahı III. Selim tarafından yakından tanınan bir isimdir.

Kara Osman Ağa, zeki ve kurnaz bir kişiliğe sahipti. İstanbul'da muhtemelen hoş görülmeyen bazı davranışlarından ötürü görevinden azledilerek Adapazarı'na gönderildi. Osman Ağa'nın asıl mesleki kariyerindeki gelişim Adapazarı'na geldikten sonra başladı. Aile efradının yardımıyla kısa süre içerisinde ticari ilişkilerini

genişletmeyi başardı ve ekonomik olarak elde ettiği güç kendisine Adapazarı âyanlığını getirdi. 1800'lerin başından itibaren bölgede adından sıkça söz edilen bir âyan oldu. Arşiv kayıtları âyanlığından sonra Osmanlı ordusuyla çok sayıda sefere katıldığını göstermektedir. Hüküm sürdüğü bölgenin sınırları şu şekildedir: Adapazarı, İzmir, Sapanca, Hendek, Akyazı, Geyve, Kaynarca, Karasu.

Kara Osman Ağa'yı dönemin diğer âyanlarından ayıran çok sayıda farklı özellik vardı. Bunların başında hayır işlerine ve vakıflara yönelik faaliyetleri sayılmalıdır. Adapazarı'nda kurduğu vakıf ile yaptırdığı cami, medrese, yol, mektep ve dükkânlar imar faaliyetlerine önemli örneklerdendir. Bunun yanı sıra bölge insanının kalkınması için köylüye hayvan ve tohum dağıtmıştır.

Kara Osman Ağa, kısa süre içerisinde eşkıyalık benzeri faaliyetlerde bulunduğu için merkezi otorite ile sorun yaşamaya başladı. Kurduğu ticari ve ekonomik ağ sayesinde iyi bir yatak sistemi (kanundışı faaliyetlerde bulunanların kolluk güçlerinden gizlenme yöntemi) de kurduğu görülmektedir. Merkezden gönderilen emirlere uymaması, eşkıyalık ve zulüm yapması otoriteyle ters düşmesine neden olan başlıca hususlardı. Kendisini ele geçirmek için bölgeye gönderilen Kocaeli Mutasarrıfı Vezir Seyyid Ahmed Paşa'dan bu yatak sistemi sayesinde on yedi gün boyunca saklanmayı başarmıştı. Fakat merkezi otoriteyle ters düşen davranışlardan vazgeçmedi. İkinci kez üzerine Kasım Paşa ve Bilecik âyanı Kalyoncu Ali gönderildi. Bu kez köşeye sıkışan Kara Osman Ağa af diledi ve bu isteği kabul gördü. 1806-1816 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus harpleri nedeniyle doğan otorite boşluğundan yararlanan Osman Ağa, bölgesindeki etkinliğini artırdı. Merkezi otoritenin taşrayla ilgilenememiş olması, istediği gibi hareket etmesini sağladı. Sultan II. Mahmut'un âyanlar ve derebeylerinin etki alanlarını kısıtlamak için güttüğü siyaset sonu oldu. 1815-1816 yıllarında Mehmed Nurullah Paşa, İstanbul'dan aldığı emir üzerine Kara Osman Ağa'nın peşine düştü. Sinanoğlu Dağı'na saklanmış olan Kara Osman Ağa'nın kış mevsimi nedeniyle çok fazla dayanamayacağı tahmin edilmişti. Nisan 1816'da Sultan II. Mahmut, Nurullah Paşa'ya Beypazarı Voyvodası Topal Ağa'nın da idamını emretti. Nurullah Paşa ise önce Kara Osman Ağa'nın idamının münasip olacağını söyleyerek başladığı işi yarım bırakmak istemedi. Uzun bir takipten sonra yakalanan Kara Osman Ağa Mayıs 1816'da idam edildi. Nurullah Paşa'nın Tatar Ağası, Kara Osman Ağa'nın idam edildiğini Sultan II. Mahmut'a bildirdi.

Kara Osman Ağa, Adapazarı'nda kuleler ve ağır silahlarla donatılmış olan yüksek duvarlarla çevrili *Kuleli Konak* adı verilen yapıda yaşardı. Meşhur konağı devletle ters düşmesi nedeniyle ibret için yıktırılıp harap edildi. İstanbul'un yanı başında müstahkem mevki görünümündeki bu yapı Kara Osman Ağa'nın gücünün önemli bir simgesiydi. Hüküm sürdüğü bölgenin İstanbul'a yakın olması ile daha önce İstanbul'da yaşaması iyi bir ticari sistem kurmasını sağladı. 1816 yılındaki kayıtlara göre mal ve mülklerinin toplam değeri 69974,5 kuruştu.

KAYNAKÇA
Atilla Çetin, "Kocaeli ve Hüdavendigar Sancaklarında Eşkıyalık Olayları (18. ve 19. Yüzyıllar)", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, Ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi Yayınları, Samsun 2009, s. 105-126; Atilla Çetin, "Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa ve Kardeşlerinin Mal Varlığı", *Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına*, İstanbul 2008, s. 629-648; Atilla Çetin, "Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa Vakfı Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, XXX, Ankara 2007, s. 155-183; Atilla Çetin, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri", Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri, Kocaeli 2015, s. 1417-1439; Abdülkadir Özcan, "Zağarcıbaşı", *DİA*, C. 44, s. 75-76; BOA, HAT, 494/24280; 631/31171.

Süleyman TEKİR

KARA YAHYAZADE AHMED EFENDİ (ö. 1691)

Kara Yahyazade Ahmed Efendi'nin yaşamına ilişkin detaylı bir bilgiye rastlayabilmek güçtür. Mehmed Süreyya Bey'in *Sicil-i Osmani* eserinin ilgili cildinde geçen bilgilere göre, İzmit'te doğmuştur. Yaşamı boyunca müderrislik yapmış, dindar ve sâlih bir kimse olarak tanınmış, Muharrem 1103 (Ekim 1691) tarihinde yaşamını yitirmiştir.

KAYNAKÇA
Jutta, Cikar, Jutta, "Ahmed Efendi (Kara Yahyazade)", *Türkischer Biographischer Index*, Berlin: De Gruyter, 2011, ss. 39; Mehmed Süreyya, "Ahmed Efendi (Kara Yahyâzâde)", *Sicill-i Osmani*, Cilt 1, haz. Nuri Akbayar & Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, ss. 180.

Sinan VARDAR

KARABAŞ MAHALLESİ

İzmit Körfezi'nin Son Bulduğu Noktadaki Mahalle

Karabaş Mahallesi, İzmit Körfezi'nin son bulduğu noktada, kısacık bir sahil şeridi ardına eklemlenen Kumla Deresi'ni güneyden sınır edinir. Batısında yer alan Ömerağa Mahallesi'nden itibaren İzmit'in tarihi sahil mahalleleri sıralanmaya başlar: Ömerağa, Tepecik, Kemalpaşa, Kozluk. Tam ortasından geçen transit İstanbul-Ankara karayolu mahalleyi ikiye böler.

Batıda Ömerağa Mahallesi (Abdurrahman Yüksel Caddesi, Pertev Paşa Caddesi ile), kuzeyde Çukurbağ (İnönü Caddesi ile) ve Cedit Mahallesi (Akça Cami Caddesi ile), doğuda Cedit (Leyla Atakan Caddesi ile) ve Körfez Mahallesi ile; güneyde Sanayi Mahallesi ve İzmit Körfezi'nin Bursa yönüne döndüğü bölge ile sınırlıdır. İller Bankası kayıtlarına göre 1914 yılında Karabaş Mahallesi 280 hane 850 kişiden oluşmaktadır.

Karabaş Mahallesi'nin Ankara Karayolu Caddesi kuzeyinde kalan bölümü ticaret ve ikametgâh bölgesidir. Ankara Karayolu Caddesi'nin sahil tarafında ise İzmit'in önde gelen bazı idari, kültürel, sosyal ve prestij yapı kompleksleri yer alır. Kocaeli Fuar Alanı, Sabancı Kültür Merkezi, N-City Alışveriş merkezi, 41 Burda Alışveriş Merkezi ve 2008 yılında hizmete açılan Kocaeli Büyükşehir Belediye Binası bu mıntı-

Karabaş Mahallesi'nde Pertev Paşa Külliyesi

kada yer almaktadır. Söz konusu binaların oldukça iddialı modern mimari üsluplarla, etkileyici bir tarzda inşa edildiklerini ve son derecede kuvvetli peyzaj düzenlemelerine haiz bir şekilde kentin prestij unsurlarını oluşturduklarını belirtelim. Her yılın muayyen dönemlerinde bu bölgede ulusal ve uluslararası etkinlikler, fuarlar düzenlenir. İzmit sanayiinin vitrini olabilecek kültürel ve ticari faaliyet unsurları bölgede yerleşiktir. Ağır çevre sorunları yaşayan İzmit'te bu sahil bölgesinin ıslah edilerek kültürel, sosyal, idari ve ticari fonksiyonlara ayrılması ve rekreasyon anlamında nitelikli çalışmalar yapılması şehircilik açısından da bölgede sanayileşmenin ağır yükünün kaldırılması konusunda da ilerlemeler sağlamıştır. Ancak İzmit'in kronik sorunu olan kıyı ile kentin ilişkisinin kopukluğu çok daha fazla çaba göstermeyi ve daha nitelikli projeler geliştirmeyi gerektirmektedir. Bugün için yapılan çalışmaların bu anlamda iyi bir başlangıç olduğu düşünülebilir.

Ankara Karayolu'nun kuzeyinde kalan bölgede ise İzmit'in en önemli tarihi miraslarından biri yer alır: Pertev Paşa Camii ve Külliyesi, diğer adı ile Yeni Cuma Camii. Pertev Paşa Camii ve Külliyesi hemen kuzey sınırından İzmit'in ünlü yürüyüş yoluna, yani Demiryolu Caddesine açılır. Tarihi İzmit Demiryolu Caddesi, başlangıç noktası Hanlariçi mevkiinden Anıtpark ve Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi binalarına kadar uzansa da Karabaş Mahallesi içinde yer alan son bölümünde tarihi miras olarak ele alınabilecek önemli yapılardan Pertev Paşa Camii ve Külliyesi'ne ek olarak bir de Ulugazi İlkokulu bulunur. Tarihi İzmit Demiryolu Caddesi, İzmit'in yürüyüş yolu uzun bir güzergâh olup başka pek çok, mimari, tarihi, kültürel, ticari ve sosyal unsuru bağrında taşırken, bunların sadece küçük bir bölümü Karabaş Mahallesi'nde yer alır.

Pertev Paşa Camis ve Külliyesi'nin önemli bazı unsurları bugüne kadar ulaşamamışsa da külliye dahilinde bulunan Sıbyan Mektebi bugün ayakta kalmayı başarmıştır. Sıbyan Mektebi, Pertev Paşa adına Kethuda Sinan Ağa tarafından inşa ettirilmiş olup kendi bünyesinde bir ön avlu ile çevrelenmiştir. Avlunun batısında düzgün keşmetaşlı bir kapı yer alır. Avlu duvarı kabayonu taş malzemeden yapılmıştır. Batı cephesi ise kesme taştandır. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı Aile ve Dini Rehberlik Bürosu olarak kullanımdadır.

Mahallenin bir diğer önemli mimari tarihsel mirası ise Ulugazi İlkokuludur. İzmit valisi Eşref Sait döneminde yapılan okulun açılışı Cumhuriyetin onuncu yılına denk gelmiştir. Dikdörtgen kâgir bir yapı olup dışa çıkma yapar. Üç katlıdır ve girişi güney tarafındandır. Ön cephenin ortasından merdivenlerle çıkılan bir sahanlık iki kare sütun tarafından taşınır. Geniş saçaklı bir kırma çatıya sahiptir. Pencereleri dikdörtgen olup giriş katlarda basıktır. Her iki yan tarafından girişleri vardır. Birinci Ulusal Dönem Mimari Üslubu'nun son demlerine denk gelmişse de ana hatları

ile bu üslubu yansıtır. Günümüzde İzmit Teknik ve Meslek Lisesi olarak hizmet vermekte olup oldukça iyi durumdadır.

Karabaş Mahallesi İzmit'in kronik tarihsel sorunu, kentin transit yolla ikiye bölünmesi ve sahille ilişkisinin kesilmesini bir oranda avantaja çevirebilmiş, geçmişle moderniteyi bir potada eritebilmiş önemli bir mahalledir.

KAYNAKÇA

Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Çeltür Matbaası, İstanbul, 1981; Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi, Kocaeli 2007; Hamza Gündoğdu, Rümeysa Işık, "İzmit Petev Paşa Külliyesi'nim Klasik Osmanlı Mimarisimdeki Yeri ve Önemi", *Uluslararsı Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri*, Editörler: Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, s. 1587-1607; Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü, Sesim Ofset, Kocaeli, 2013; İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairei Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü, İzmit Analitik Etüdler, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Döner Sermayesi, Ankara, 1970; İlknur Aktuğ, *İzmit Pertev Paşa Yeni Cuma Camii*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1990; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler-Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İse Reklam, İstanbul 2011; Nezih Fıratlı, *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*, M.E.B. Yayınevi, İstanbul, 1971; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Düzey Matbaa LtdŞti, İstanbul 2009; Rıfat Yüce, *İzmit ve Çevresel Tarihi*, Kocaeli, İzmit Rotary Kulübü, 1998; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2011; Zeynep Hatice Kurtbil "Pertev Paşa Külliyesi", *Türk Dinayet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34. Cilt, İstanbul, 2007, s. 236-238.

Nevnihal ERDOĞAN

KARACA AHMET MEZARI (TÜRBESİ)

İzmit Veliahmet Mahallesi, Alaca Mescit Sokağı'nda, Saatçi Ali Efendi Konağı yanındaki bahçe alanında bulunan türbe Karaca Ahmet adına yaptırılmıştır. Türbe içinde Karaca Ahmet hakkında bilgiye rastlanmamakla birlikte İzmit'e hizmetleri geçmiş bir kişi olduğu öngörülmektedir. Bununla birlikte Kocaeli ve çevresinde Karaca Ahmet adı Orhan Gazi dönemine kadar gider. Orhan Gazi döneminin en önemli dervişlerinden olan Karaca Ahmet, Horasan erenlerinden olup Anadolu'ya yerleşmiştir. Kaynaklarda Bektaşi, Nakşibendi ve Bistami tasavvuf ve tarikatları ile ilişkilendirilir. Karaca Ahmet, Bursa'nın fethine katılmış, Anadolu'da önemli hizmetleri olmuştur. Orhan Gazi döneminde, İznik'te Orhan Gazi vakıfları içinde Karaca Ahmet adına zaviye yaptırılmıştır. Sonraki yüzyıllarda Karaca Ahmet adına Anadolu'nun birçok yerinde zaviye, vakıf ve türbe inşa edilmiştir. Bu yapılar çoğunlukla müritleri tarafından yapılmıştır. XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde İznikmid'e (Kocaeli) bağlı İznik kazasında Karaca Ahmet Zaviyesi olduğu ve üç zaviyedarın görev yaptığı kaydı vardır. İzmit'teki Karaca Ahmet Türbesi de bu neviden sayılabilir. Zira Karaca Ahmet Türbesi, kültür ve tabiat varlıklarını koruma planı kapsamında Karaca Ahmet Vakfı adıyla tescilli yapılar içerisinde yer alır. Türbenin hemen yanında, sonradan Saatçi Ali Efendi Konağı adıyla ünlenen Gümüşlüzade Konağı vardır.

Karaca Ahmet Efendi Türbesi'nin mimari yapısı ise, yamuk biçimli taş malzeme ile örülmüş, üstü

Karaca Ahmet Türbesi

demir parmaklıklar ile çevrelenmiştir. Yapım tarihi eski olduğu anlaşılan türbe, değişim ve onarımlarla günümüze ulaşmıştır. Engin Ürkmez, 2007'de yayımladığı "İzmit'te Türk Eserleri" adlı çalışmasında türbe mezarının süsü ve bezemeleri olmadığını, herhangi bir tarih ya da isim yazılmadığını belirtir. Osman Nuri Cebe'nin 2016'da yayımladığı "İzmit Mezar Kitabeleri" adlı kitabındaki görselde, türbenin başında yine isimsiz, ancak kısa bir dua kitabesi olan mezar taşı olduğu görülür.

Kitabede, *Hüvel Hallakul Baki/ Ziyaretten murat duadır./ Bugün bana ise /Yarın sanadır* ifadeleri yer almaktadır. Mezarlığın 2021'deki görünümünde ise lale motifli kenarı kırık bir mezar taşı vardır. Mezarın dış parmaklıklarından başka iç alanı ayrıca beyaz demir parmaklıklarla çevrelenmiştir.

KAYNAKÇA

BOA. TT..d. 438, s. 805; Engin Ürkmez, *İzmit'te Eski Türk Eserleri*, KBB, Kültür Yay., Kocaeli, 2007, s. 195; Osman Nuri Cebe, İzmit *Mezar Kitabeleri*, İzmit Rotary Kulübü Yay., Kocaeli, 2016, s. 123, 125; Vedat Turgut, "Orhan Gazi ve Dönemi Vakıfları", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu V, 9-11 Mart 2018, Kocaeli, Bildiri Kitabı*, KBB., Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Yay., 2019, Kocaeli, s. 391-472; https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89450/tasinmaz-kultur-varliklari.html.

Ayşegül YILMAZ

KARAMÜRSEL

Coğrafya

İl merkezinin güneybatısında, Samanlı Dağları'nın kuzey etekleri ile İzmit Körfezi güney kıyıları arasında kurulmuş Kocaeli ilçesidir. İzmit-Bursa karayolu üzerinde yer alan ilçe merkezinin, denizden yüksekliği 15 m, İzmit'e uzaklığı 35 km'dir.

Adını, 1324'te yöreyi fetheden Kara Mürsel Bey'den almış olan Karamürsel, 1888'de kurulan Kocaeli sancağına bağlı ilçelerden biridir. 1935'te 46 köye sahip 924 km² alanlı bir ilçe olan Karamürsel'den, 1968'de Denizçalı ve 1972'de İlyas köyleri ayrılarak Yalova ilçesi Kılıç bucağına bağlanmıştır. 1995'te Altınova, 15 köyüyle birlikte Karamürsel'den ayrılarak ilçe olmuş,

KARAMÜRSEL İLÇESİNİN YERLEŞİM ve ULAŞIM HARİTASI

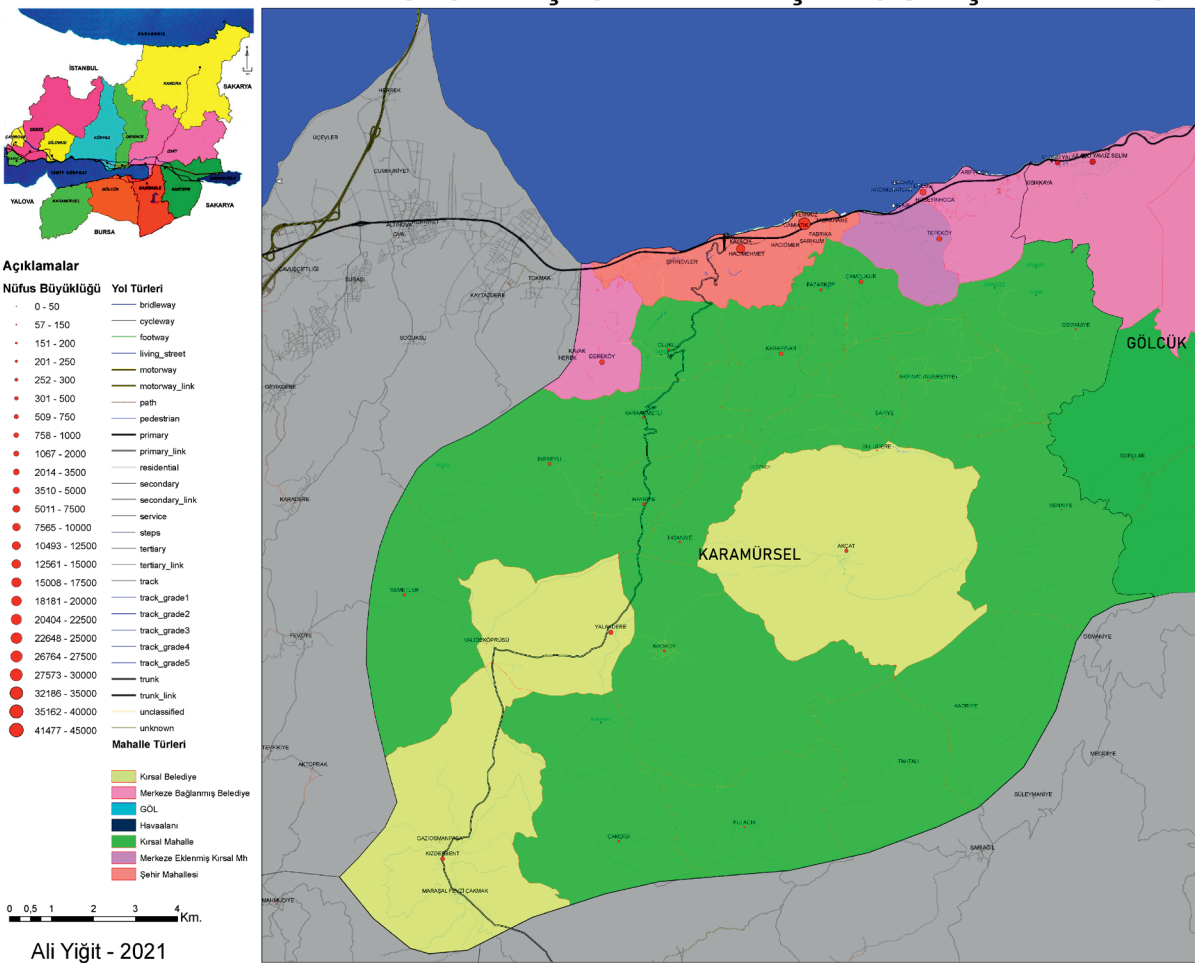

Ali Yiğit - 2021

Yalova'ya bağlanmıştır. Son olarak 1998'de Geyikdere Köyü de Altınova'ya bağlanmıştır. Böylece Karamürsel'in 19 köyü buradan ayrılarak Yalova'ya dâhil edilmiştir. Ayrıca 1936'da Gölcük ilçe olurken Ulaşlı ve Halıdere köyleri de buraya bağlamıştır. Toplamda 21 köyün çeşitli tarihlerde ayrılmasından sonra 2000 yılında 298 km^2 alana ve 13'ü merkez bucağına, 12'si Yalakdere bucağına bağlı toplam 25 köyden oluşmakta idi. Bu köylerden Kızderbent'de 1972'de, Ereğli'de 1986'da, Yalakdere'de 1991'de, Akçat ve Dereköy'de de 1998'de belediye kurulmuştur. Bu belediyelerden sahilde yer alan Ereğli ve Dereköy, Karamürsel Belediyesi ile birleşirken diğerleri kırsal mahalle konumuna düşmüşlerdir. Bugün 5'i şehir merkezinde, 22'si kırsalda toplam 27 mahallesi vardır. Karamürsel ilçesinin toplam nüfusu yavaş bir seyirle ama sürekli artmıştır. 1935'te 20 bine yakın olan nüfus, 1950'de 25 bine, 1975'te 35 bine, 1990'da 55 bine yükselmiştir. 1998'de Altınova bucağının Yalova'ya bağlanması ile 15 bin kadar nüfusunu kaybetmiş, 2000'de 50 bine yaklaşan nüfusu bugün 60 bine yaklaşmıştır. Kocaeli geneline göre nüfus artış hızı yavaştır. 2020 yılsonu itibariyle Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)'ne göre toplam nüfusu 58412 kişi olan Karamürsel ilçesinin yüzölçümü 262 km^2, nüfus yoğunluğu 419 kişi/km^2'dir. İlçe merkezi nüfusu 52216, kırsal nüfus ise, 6196'dır. Yani, ilçe nüfusunun yaklaşık %11'i kırsal kesimde yaşamaktadır.

Samanlı Dağları'nın kuzeyinde Körfez kıyısı ile Kazıklı Dere arasında güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda uzanan ve zirveleri 800 m'yi aşan sırtları ile tabanı 200 m civarında yer alan Yalakdere havzasından oluşan Karamürsel ilçesi arazilerinin %44'ü orman ve fundalıktır. Dağların alçak yamaçlarını, yer yer 500-600 metreye kadar çıkan maki toplulukları kaplar. Kocayemiş, defne ve pırnal meşesi gibi ağaçlardan meydana gelen makiliklerden başka büyük çoğunluğunu meşelerin oluşturduğu ve meşelerin arasında kayın ile gürgenlerin yer aldığı ormanlar sahayı kaplar. Yükseklerde ve ağaçlandırma yapılan alanlarda çam türleri öne çıkar.

İlçe arazilerinin %42'si tarım alanıdır. %14'ü de tarım dışı diğer arazilerden oluşmaktadır. İlçe nüfusunun 1/10'ini oluşturan kırsal nüfusun geçim kaynağı tarıma, sebze ve meyvecilik ile hayvancılığa dayanır. 95 bin dekar kadar olan tarım alanlarının %69'u tarlalardan oluşmaktadır. Tarlaların 1/5'i nadasa bırakılmaktadır. Ekilen tarlaların 2/3'si tahıllara, 1/3'i de yem bitkilerine, %2'si ayçiçeğine, %2'si de fasulye ve nohuda ayrılmaktadır. Tarım arazilerinin % 19'unu meyve bahçeleri oluşturmaktadır. Kiraz bahçeleri dışında meyveliklerin %15'i şeftali, %13'ü erik, %11'i

ceviz, %9'u fındık ve %7'si de elma bahçelerinden oluşur. Kestane, armut, kivi, çilek ve Trabzon hurması yetiştirilen diğer meyvelerdir. Sebze bahçelerinin oranı da %12'dir. Sebze bahçelerinin 2/3'ünü domates, karpuz, kavun ve taze fasulye alanları kaplamaktadır. Çok az (280 dekar) alanda da süs bitkileri yetiştirilmektedir. Karamürsel ilçesinde toplam 11 bin kadar koyun ve 4 bin keçi olmak üzere 15 bin davar ve 6 bine yakın da sığır bulunmaktadır. Yıllık 75 bin et, 40 bin yumurta tavuğu olmak üzere 115 bin tavuk üretilmektedir. Kıyı bölümlerinde balıkçılık yapılır.

Kocaeli ilçeleri arasında sanayileşmenin en az olduğu Karamürsel fındık, zeytin gibi tarımsal ürünleri, dillere destan "Karamürsel sepeti" ile tanınır. Karamürsel ilçesinin 3 km güneydoğusunda, Tepeköy'de ve 6 km güneybatısındaki Dereköy'de İstanbul'un birçok ünlü tarihi binasında kullanılmış olan yeşilimsi renkli andezitik tüf ve anglomera karakterindeki od-ateş taşı (Karamürsel taşı) bulunmaktadır. İnbeyli Mahallesi'nde de mermer ocakları işletilmektedir. İzmit-Bursa karayolu üzerinde yer alan ve küçük bir limanı da olan Karamürsel'in en önemli özelliği doğal güzellikleri ve sakin huzurlu havasıdır. Güzel plajları, balıkçıları, balık lokantaları ve çay bahçeleri ile ünlü Karamürsel sahili, ilçenin en önemli turizm mekânıdır. Ayrıca Karamürsel'e 7 km uzaklıktaki Oluklu Tepesi, temiz havası ve güzel manzarası ile bahar ve yaz mevsiminde ziyaretçilerin uğrak yerleri arasında yer alır. Karamürsel'e 15 km uzaklıktaki Akpınar Suyu ve 8 km uzaklıkta bulunan Karapınar Mahallesi'ndeki Başdeğirmen Mesire Yeri gezip görmeye değer yerleri arasındadır.

KAYNAKÇA

Dilek Bayraktar, "Karamürsel Şehrinin Yerleşim Özellikleri", İ.Ü. Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, *Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, İstanbul 1998, s. 367-379; Kocaeli İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2020 Faaliyet Raporu; Kocaeli İli Arazi Varlığı, T.C. Başbakanlık, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 16, Ankara 1995; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, (2020), *Kocaeli İli Maden ve Enerji Kaynakları*, Ağustos 12, 2021 tarihinde MTA internet Sitesinden alınmıştır: https://www.mta.gov.tr; Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, No: 1294, İstanbul 1967; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları. Ankara (ilgili yıllara ait nüfus istatistikleri) https://www.tuik.gov.tr/; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Merkezi Dağıtım Sistemi (MEDAS), Bitkisel Üretim ve Hayvancılık İstatistikleri veri tabanları, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr.

Ali YİĞİT

Tarih

Antik Çağ ve Orta Çağ kaynaklarında *Pronetioa*, *Pronesion*, *Prenetos*, *Prinetos*, *Pronektos*, *Preietos* ve *Prainetos* adıyla anılan Karamürsel, Bithynia bölgesinin batı kesiminde Marmara Denizi'nin doğu, İzmit Körfezi'nin güney kıyısında bulunan antik bir şehirdir. Bu şehrin, Hititlerin çökmeye başladığı yıllarda (MÖ 1200), Trakya'dan gelerek boğazları aşıp Marmara Denizi'nin güney ve güneydoğu kıyılarına yerleşen ve Brygler adı ile de anılan Frigler tarafından kurulduğu kaydedilmektedir. Ancak Frigler, Kimmer akınlarına dayanamayarak uzun süre bölgede hâkimiyetlerini sürdüremediler. MÖ 680 yılında Batı Anadolu'da kurulan Lidya krallığı, Marmara Denizi ve İzmit Körfezi'nin güneyine doğru genişleyerek Prainetos (Karamürsel)'u da sınırları içine kattı. Bu sıralarda güçlenen Lidyalılar, Perslerin saldırısına uğrayarak yıkıldı. Hızla Marmara Denizi ve İzmit Körfezi kıyılarına ulaşan Persler döneminde, bütün bu bölge ile birlikte Prainetos da Perslerin Marmara satraplık örgütü içine alındı (MÖ 545). Bununla birlikte daha önceki zamanlarda bölgeye gelip yerleşmiş olan Thrak kökenli Bithynia halkı boylar halinde hareket ederek, bir ölçüde bağımsızlıklarını koruyup Karadeniz ticaretine hâkim oldular. Makedonyalı Büyük İskender'in, Pers ordularını Granikos (Biga) Çayı önlerinde yenilgiye uğratmasından sonra (MÖ 334) Prainetos, Büyük İskender'in satrapı Kalas'ı yenilgiye uğratan Prens Bas'ın oğlu Zipoites (MÖ 326-279)'in kurduğu Bithynia Krallığı hâkimiyetinde kaldı. Bithynia kralları Prainetos gibi, Bithynia'nın gelişmesine ve Helen tarzında yeni kentler kurulmasına büyük özen gösterdiler. Ancak Prainetos'un şiddetli bir depremle yıkılmasından dolayı, bir süre kendisinden hiç söz edilmedi.

252 yıl Bithynia Krallığı'nın hâkimiyetinde kalan Prainetos, MÖ 74 yılında Roma İmparatorluğu'nun eline geçti. MÖ 63 yılından itibaren de Romalı komutan ve siyaset adamı Pompeius'un düzenlemesine göre *Provincia et Bithynia* adlı eyaletin içinde kaldı. Prainetos, İmparator Diocletianus dönemine (MS 284-305) kadar bu eyaletin sınırları içinde İzmit (Nikomedeia)'e bağlı bir yerleşim yeriydi. Bu dönemde deniz ulaşımına elverişli konumu sayesinde Prainetos, tekrar eski önemine kavuştu. Zira İstanbul'dan çıkan ve deniz yoluyla Karamürsel üzerinden İznik'e giden ana yolun önemli liman kentlerinden biri oldu. Buna rağmen Prainetos'ta Roma dönemine ait çok az sayıda kalıntıya rastlanmıştır. Bu kalıntılardan biri Gölcük'ten Karamürsel'e doğru deniz kıyısı boyunca giderken, ana yolun bitişiğinde, Halıdere-Ulaş köyleri arasında, Gonca denen yerde, Roma döneminden kalma görmeye değer bir lahittir (MS 2. yüzyıl). Diğeri ise Karamürsel ve çevresinde bulunmuş mezar taşlarıdır. Bunlar Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya, İstanbul Arkeoloji ve Bursa Arkeoloji müzelerindedir.

Roma İmparatorluğu İmparator Teodosius tarafından ikiye ayrılınca (MS 395), Prainetos başkenti İstanbul olan Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırları içinde kaldı. Bu dönemde, başkenti Nikomedeia olarak bilinen Bithynia *eparkhia*'sında Prainetos'un bir piskoposluk merkezi olarak adına rastlanır (MS 6. yüzyıl). MS 7. yüzyıldan itibaren Bizans İmparatorluğu topraklarının *thema* adı verilen yönetim bölgelerine bölünmesiyle Prainetos, *Opsiikion Thema*'sının topraklarına dahil edilir. Ancak İmparator V. Constantinus tarafından imparatorluk toprakları bölününce Prainetos, başkenti Nikomedeia olarak belirtilen *Optimaton Thema*'sı çatısı altına girmiştir. MS 5. yüzyıl kilise tarihçisi Sokrates "Prenetos" adıyla tanımladığı kentin, Nikomedeia'nın karşısında

Karamürsel

yer alan bir ticaret kolonisi ve aynı zamanda kilise babalarının yaşadığı sürgün yeri olduğunu belirtir. Bunu yanısıra, Prainetos, İznik ve İstanbul arasında deniz ulaşımını sağlayan bir aktarma iskelesidir. Nitekim1078 yılında Bizans'ın Anadolu orduları komutanı olan ve Türklerden destek alan Nicheporus Botaniates, İmparator VII. Mikhael Doukas'a karşı ayaklandığı zaman İznik'ten İstanbul'a doğru hareket ederek Prainetos (Karamürsel) üzerinden geçti. Aynı şekilde İmparator I. Alexios Komnenos, 1085'de Selçuklu Ebu'l Kasım'ın akınlarını durdurmak için İznik önlerine Tatikios adında bir komutan idaresinde bir ordu gönderdiğinde ve bu ordu İznik surları önünde yenilgiye uğrayarak Contantinopolis'e geri çekilmek zorunda kaldığında Prainetos'tan geçti. Bu nedenledir ki Prainetos, Bizans İmparatorluğu zamanında siyasi, askeri ve dini anlamda önemli bir merkez hâline geldi.

11. yüzyılın sonlarına doğru İznik'i kendine merkez edinen Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah başta Bursa ve İzmit olmak üzere tüm Sakarya Havzası, Kocaeli Yarımadası ve Prainetos'un bulunduğu Marmara Denizi kıyılarına geçici bir süre hâkim oldu. Ancak kısa bir süre sonra Bizans kuvvetleriyle birlikte hareket eden Haçlılar'ın İznik'i kuşatarak ele geçirmeleri üzerine Prainetos da tekrar Bizanslıların yönetimine girdi (1097). İstanbul'da Latin İmparatorluğu kurulunca İzmit ile birlikte Prainetos da kısa süre (1204-1207) Latinlerin işgali altında kaldı. Fakat İznik hükümdarı tarafından geri alındı. Daha sonra da Karamürsel ve çevresi, Moğol istilasının tetiklediği Türkmen akınlarının etkisi altında kaldı.

Bundan sonra, İzmit Körfezi'nin güney kıyısında ve Hereke'nin tam karşısında yer alan Prainetos, Osman Gazi'nin Bithynia'da kurduğu Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdi. Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan Osman Gazi'nin vefatı üzerine, yerine geçen oğlu Orhan Gazi, 1326 yılında Bursa'yı ele geçirdi. Ertuğrul Gazi'nin kumandanlarından ve Osman Gazi'nin silah arkadaşlarından Karamürsel Alp, İzmit Körfezi'nin güneyinde bulunan Prainetos'u fethetti ve geleneğe uygun olarak da şehre onun adı verildi. Böylece Karamürsel, Osmanlı Devleti'nin ilk Kaptan Paşa sancağı oldu. Osmanlı Devleti'nde ilk kaptan-ı deryası (Deniz Kuvvetleri komutanı) olarak görevlendirilen Karamürsel Alp, Karası Beyliği'nden uzman işçiler ve tecrübeli denizciler getirterek, Karamürsel'de küçük bir deniz üssü ile ilk Osmanlı tersanesini kurdu. Bu ilk tersanesinde Karamürsel'in kendi dizaynı olan ve Karamürsel adını taşıyan, çektirici sınıfından bir buçuk direkli, sivri üçgen yelkenli, yarım güverteli tekneler yapıldı. Bunlar hem kürek ve hem de yelkenle seyreden hafif ve süratli tekneler olup uzun yıllar Osmanlı Devleti'nde kullanıldı. XVI. yüzyılın sonlarında özellikle Batı Anadolu'nun zahire ve meyvelerinin İstanbul'a taşınmasında en çok kullanılan yük gemisi Karamürsel oldu. Yakın zamanlara kadar kullanılan ve hatta Akdeniz'de de görülen bu gemi tipine "Karamürsel gemisi" dendi.

Osmanlı Devleti'nin Sultan-öyüğü (Sultan-önü), Hüdavendigar ve Kocaeli sancaklarına ayrılışı Orhan Bey zamanında oldu. Bu dönemde Kocaeli Sancağı'na bağlı olan Karamürsel 1867'de Hüdavendigar vilayetinin merkez sancağına dahil edildi. Osmanlıların ilk döneminde Karamürsel, coğrafi konumu dolayısıyla stratejik önemini sürdürdü. İzmit, İznik, Bursa ve İstanbul gibi önemli şehirlere yakın olması ve deniz ulaşımının buradan sağlanması nedeniyle Karamürsel, Marmara iktisadi ünitesinin önemli şehirlerinden biri haline geldi. Karamürsel'den İstanbul'a devamlı

Karamürsel

od taşı, tahıl, kereste, tarım ürünleri nakledildi. Tarımsal ürünler yanında, sahip olduğu çuha, susam ve kâğıt fabrikaları sayesinde ticaret yoğun olarak gelişti. Altı mahalleden oluşan Karamürsel'de (Kızak, Dolay Oba, Hacı Yunus, nâm-ı diğer Hoş Kadem, Cami Ma'a Orta, Demürci ve Çam Çukuru, nâm-ı diğer İzzeddin ve Tamga Mahallesi) çiftçilik, bağcılık, hizmetkârlık, gemicilik, çapacılık, bargircilik, piyadecilik, eskicilik, kahvecilik, berberlik, bakkallık, kasaplık, odunculuk, nalbantlık, attarlık, semercilik, marangozluk yapan çok sayıdaki esnaf Karamürsel'in gelişmesine katkı sağladı. Bu arada Hersekzade Ahmet Paşa (1458-1518), Karamürsel tersanesini onartarak ticaretin canlanmasını sağladığı gibi, Karamürsel'e bağlı Hersek Köyü'nde kendi adıyla anılan külliyeyi yaptırarak beldeyi mamur bir duruma getirdi. Yine Osmanlı Devleti'nin kuruluşunun manevi mimarı olarak bilinen Şeyh Edebâli'nin soyundan geldiği söylenen Kara Balibey İbn-i Ahmet, Karamürsel'de bir külliye inşa ettirerek şehrin fiziki görünümünü değiştirdi.

Bununla birlikte, 1509, 1519, 1766 ve 1894 yıllarında meydana gelen büyük İzmit depremi, 1592'de İstanbul'da başlayan ve Karamürsel'e sıçrayan veba salgını, 1603'te İstanbul'da başlayan ve 1791 yılında Karamürsel'e sıçrayan yeniçeriler ile sipahilerin arasındaki ayaklanma ve XVIII. yüzyılın sonlarında vergilerin arttırılmasıyla ayaklanan çiftçilerin taşkınlıkları, Karamürsel'in sosyal ve ekonomik gelişimini olumsuz etkiledi. Ancak Karamürsel, XVIII. yüzyıldan sonra kurulan gümrük acenteleri sayesinde, yurt içi deniz taşımacılığı yanında, yurt dışı deniz taşımacılığının yapıldığı limanlardan biri hâline geldi. XIX. yüzyılın ortalarında, özellikle Kırım savaşından sonra çok sayıda göçmen gelerek Karamürsel'e yerleşti. Bu göçmenlerin sayısı, kendi anavatanlarında maruz kaldıkları ve hakkaniyetsiz olarak nitelendirdikleri muamelelerin provoke ettiği devamlı bir göç hareketi ile aralıksız artma eğilimi gösterdi.

1888'de düzenlenen İzmit Mutasarrıflığı sınırları içinde kalan Karamürsel, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, İngiliz birliklerince işgal edildi (25 Haziran 1920). Şehirde üç saat kalan İngiliz askerleri çekip gittiler. Fakat Karadeniz Ereğlisi tarafından gelen bir Yunan taburu, bir İngiliz savaş gemisinin koruması altında Karamürsel'e girdi (11 Temmuz 1920). İki gün boyunca burada kalan Yunan askerleri, bu süre içinde Karamürsel ve yakın çevresini yağmaladılar. Bu olaylara karşı çıkan dört kişiyi de öldürdüler. Karamürsel'den ayrılırken halktan 29 kişiyi yanlarında götürdüler. 18 Temmuz'da ise yeni bir Yunan birliği İstanbul'dan gelerek halka gözdağı verdikten sonra geri döndü. Ancak Ekim 1920'de Batı Cephesi komutanı Ali Fuat Paşa'nın başlattığı Gediz harekâtı başarısızlıkla sonuçlanınca, Yunanlılar tekrar saldırıya geçerek Karamürsel'i kesin olarak işgal ettiler. Bu işgali kabullenmeyen Mevlüt Efendi'nin yönettiği 85 kişilik bir Kuvayımilliye birliği harekete geçerek Yunan kuvvetlerine saldırdı. Yoğun baskı altında kalan Yunan kuvvetleri Karamürsel dışındaki mevzilerini boşaltarak şehir merkezine çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Yunan işgalcileri kanlı bir misillemeyle cevap vererek, Kuvaymilliye ile ilişkisi olduğundan kuşkulandığı Karamürsellileri öldürdü. Yunanlılar buradaki baskı ve kanlı eylemlerini daha sonra da sürdürdüler. Bu arada, baskıya karşı direnen birkaç jandarma

ve subay şehir dışına götürülerek Karamürsel-Yalova yolunda kurşuna dizildi.

Karamürsel'in işgali sonrasında da milis kuvvetleri Yunan işgal taburlarına ağır kayıplar verdirerek direnişlerini sürdürdü. Özellikle Karamürsel ve yöresinde kurulan Karamürsel, Gökbayrak ve Ne olursa olsun milis güçleri etkinliklerini sürdürerek Yunan kuvvetlerine rahat vermediler. Bu sırada Kocaeli Mıntıka Komutanlığı'na atanan Kâzım (Özalp) Bey'in bir araya getirdiği Türk kuvvetleri, Yunanlıların işgal altında tuttuğu Kocaeli bölgesine girdi. Bu kuvvetler, ilk iş olarak Sakarya'nın batı bölgesindeki Yunan hatlarını ele geçirdiler (20 / 21 Haziran 2021). Yunan alayı beklemediği bu saldırılar karşısında İzmit ve Seymen İskelesi yönünde geri çekilmeye başladı. Kalabak Köyü yakınlarında, Çuha Fabrikası ve Bahçecik nahiyesi önlerinde, Türk süvarileri ile Yunan birlikleri arasında zorlu çatışmalar oldu (22 Haziran 1921). Buralarda da tutunamayan Yunanlılar İzmit'e geri çekildi ve hazırlık yaparak savunmayı İzmit'ten sürdürmek istedi. Ancak Kâzım Bey'e bağlı birliklerin saldırıya geçmesi sonucunda, 26-27 Haziran 1921 gecesi Yunanlılar İzmit'i boşalttı ve gemilere sığınmak zorunda kaldı. Bir kısım Yunan askeri ise kıyı yolunu izleyerek Karamürsel yönünde geri çekildi. İzmit ve Karamürsel'in geri alınmasından sonra, Kandıra da kesin olarak Türk birliklerinin kontrolüne geçti. Türk birlikleri, köyleri yakıp yıkarak kıyı boyunca kaçan Yunanlıların peşine düştüler ve Karamürsel yönünde ilerlediler. Buradaki çatışmalarda uzun sürmedi ve Karamürsel 4 Temmuz 1921'de Türk birliklerinin eline geçti. Ancak Yunanlılar Karamürsel'i terk etmeden önce, büyük kıyım yaparak bütün şehri ateşe verdiler. Sonunda Yunan işgalinden kurtulan Karamürsel, 20 Ocak 1924'te Kocaeli ilinin kurulmasıyla buraya bağlandı.

KAYNAKÇA

Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Ankara 2006, s. 19-34,151 -188; Anna Komnena, *Alexıad*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 1996, 15-42; Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara 2014, s. 490; Aşıkpaşaoğlu Ahmed Âşıkî, *Tevârîh-i* Âl-*i Osman*, *Osmanlı Tarihleri I'de*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul 1949, s. 116-117; Besim Darkot, " İzmit", C. 5/II, İslâm Ansiklopedisi, s. 1251-1256; Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 674; Bilge Umar, *Bithynia*, İstanbul 1988, s. 6-7; Bülent Öztürk, "Karamürsel'de (Bithynia) Bir Antik Kıyı Yerleşimi: Prainetos / Preıetos ", C. 1, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 61-82; Charles Texıer, *Küçük Asya Coğrafyası*, *Tarihi ve Arkeolojisi*, C. 1, Çev. Ali Suat, Latin Harflerine Aktaran: Kazım Yaşar Kopraman, Sad. Musa Yıldız, Ankara 2002, s. 10, 18, 21, 77-110; Dilek Bayraktar, "Karamürsel Şehrinin Yerleşim Özellikleri" İstanbul Üniversitesi Coğrafya Dergisi, 6 (1998), s. 367-379; Enver Konukcu, "Karamürsel ve Çevresi", C. 1, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 199-229; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, İstanbul 2012, s. 28-30 32-34; F. Yavuz Ulugün, Aksoy, Taner Aksoy, Muhittin Bakan, *Tarih Öncesi ve Helenistik Dönem Bithynia*, Kocaeli 2004, s. 70, 76, 97, 227; Geroge Ostroğorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986, s. 330-336; Georgıos Akropolıtes, *Vekayinâme*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 21-24; Herodotos, *Tarih (Historiai)*, Eski Yunancadan çev. Furkan Akderin, İstanbul 2007, s. 540; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, 1, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1992, s. 63; İbn-i Kemal, *Tevârih-i* Âl-*i Osman*, *II. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara 1983, s. 36-40; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1984, s. 390, 394; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 1, İstanbul 1971, s. 11, 16; ; " Kocaeli Mad.", C. 7, *Yurt Ansiklopedisi*, İstanbul 1982-1983, s. 4978 -5096; Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ-Neşrî Tarihi*, C. 1, Yay. Faik Reşit Unat, Mehmed A. Köymen, Ankara 1987, s. 153; Müneccimbaşı A. B. Lütfullah, *Camiü'd-Düvel Osmanlı Tarihi (1299-1481)*, *Metin*, *Notlar*, Çev. Ahmet Ağırakça, İstanbul 1995, s. 80, 86; Nıkephoros Bryennıos *Taribin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'de 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, Çev. Bilge Umar, İstanbul 2008, s. 40-41; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, Çev. Adnan Pekman, İstanbul 2000, s. 14-15, 52-64; Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark II Anadolu*, Ankara 1946, s. 355; Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-Â'lâm*, C. 5, Tıpkı Basım, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 3647; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 194, 205, 220, 264; Vedat Turgut, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağında Demografik ve İktisadi Vaziyet", C. I, *Uluslararası Gazi Akca Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, s. 315; Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Ankara 2001, s. 36; Vital Cuinet, İzmit Mutasarrıflığı, Çev. Pelin Koç, İstanbul 2012, s. 4-19, 39-40; Yasemin Nemlioğlu Koca, "Karamürsel Gemisi: Özellikleri ve Kullanımına Yönelik Bazı Tespitler", C. 1, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 283-300; Yusuf Çam, *Milli Mücadele'de Kocaeli Sancağı*, Kocaeli 2014, 71-83, 111-137, 171-200; Yusuf Oğuzoğlu, "16.ve 17. yüzyıllarda Karamürsel ve Çevresi", C. 1, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, s. 403-408.

Recep YAŞA

KARAMÜRSEL BAĞCILAR CEMİYETİ

Karamürsel'de Tarımsal Ürünlerin İstanbul'a Naklini Sağlayan Mesleki Bir Kuruluş

Resmi adı Karamürsel Bağcılar ve Bahçıvanlar Cemiyeti olan bu dernek, ilçede üretimi yapılan yaş ve kuru meyvelerin deniz yoluyla ve güvenli bir şekilde İstanbul iskelelerine ulaştırılmasını sağlamak amacıyla 1930 yılında kurulmuştur. Merkez ilçe dahil, Pazar ve Çamçukur köyleri üreticilerinin de yer aldığı bu cemiyetin, her yılın meyve hasat sezonunda, ulusal ve mahalli gazetelere ilan vermek suretiyle, yapılacak deniz nakliyesinin eksiltme ihalesini gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu güvenli yolu başarıyla kullanan tarımsal kuruluşun, İzmit'te yayınlanan *Türk Yolu* gazetesinin 22 Nisan 1935 tarihli nüshasında yer alan 27 Nisan 1935 tarihli ihalesi ile ilgili ilanı, bunun önemli bir göstergesidir. Aynı ihalenin, 5 Mayıs 1935 tarihine uzatılmasına ilişkin 1 Mayıs 1935 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin 13. sayfasındaki ilanı ise, o tarihte faaliyet gösteren yerel, sivil bir kuruluşun bu hususta hassasiyetinin dikkat çekici bir örneğidir. Uzatma ilanı şöyledir: "Karamürsel Bağalar (Bağcılar) Cemiyeti'nin 1935'te, meyveleri İstanbul'a taşıtmak üzere eksiltme şartnamesi, *Kocaeli Türkyolu* gazetesinin 423 sayılı nüshasında ilan edilmiş fakat sene-i sabık fiyatı olan geçen yılki fiyatı (13 kuruş) bulamadığından eksiltme bir hafta uzatılmıştır. Son pey 20 kuruştur. Son ihale 5 Mayıs 1935 günü, saat 16.00'dadır. Taliplilerin 200 lira pay akçe ile cemiyetin Karamürsel'deki odasına gelmeleri..."

Öte yandan Karamürsel Bağcılar ve Bahçıvanlar Cemiyeti'nin, kuruluşundan dört yıl sonra 1934 yılından itibaren tarımsal kooperatife dönüşme yolundaki

Sahife 6 AKŞAM 20 Mayıs 1934

MUHABİR MEKTUPLARI

Tire çiftçiler kooperatifi kongresi

Tire 20 (Husus) — Yeşil Tirmizin mevkiı ittihaz olan ikinci teşekkülümüzden biri de çiftçiler kooperatifidir. 24 mart 927 senesinde teşkil ve tesis edilen ve müftü Sunullah efendinin ve meclisi arkadaşlarının gayret ve çalışmalarile meydana gelen bu kooperatifi ikinci senesinde senelik kongresi belediye salonunda aktedilmiştir. Kongreye, bütün azalar ve kalabalık bir halk kütlesi de azamiye sahife ittihaz etmiştir.

Bir çok şeyden bahis yapılmış olmakla beraber bu kongrede en mühim ve en ehemmiyetli mevzu, kooperatifin bu sene yapacağı işlerdir. Bu hususta da bir çok fikirler ileri sürülmüş ve bu fikirler arasından en münasip olanlarının tatbikine karar verilmiştir. Bu fikirlerden en mühimleri şunlardır: Kooperatif, bu sene, ziraat bankasından alacağı 4 bin liralık kredi ile, bu civarda yetişen fındıkları toplayarak, bunları, fiyatlarının yükselmesini bekleyerek, en iyi bir şekilde satmak, bu suretle de, hem kendisine, hem de müstahsile faydalı olmak.

Bu kongrede, bir de, kooperatifin, bu sene, müstahsile, fidan dağıtmak suretile, fındık bahçelerinin ıslahına çalışmak fikri ileri sürülmüş ve bu fikir de, kongrenin en mühim kararlarından biri olmuştur. Bu fikir, bilhassa, müstahsil azalar tarafından çok beğenilmiş ve alkışlarla karşılanmıştır. Bu fikrin tatbikine, bu sene başlanacaktır. Bu sene, kooperatif, müstahsile, 245 bin 325 adet muhtelif fidan dağıtacaktır. Bu fidanlar, mahsulün en mühim bir kısmını teşkil eden fındıkların ıslahına çalışmak üzere, müstahsile, parasız olarak verilecektir. Bu fidanlar, Ziraat Bankası Karamürsel şubesi müdürü Remzi Bey'le kooperatif müdürü Mustafa Doğan Bey'in, bu hususta gösterdikleri gayretler sayesinde temin edilmiştir.

Kongrede, bu fikirlerden başka, bir çok mühim mevzular da görüşülmüş ve bu mevzular hakkında, kongre azaları, bir çok mütalaalarda bulunmuşlardır. Bu mütalaalar, kongre reisi Hafız Süleyman Bey tarafından hülasa edilerek, kongre azalarına, bu hususta, malumat verilmiştir.

Kongre reisi, bu mütalaaları hülasa ederken, bu mütalaalardan, kooperatifin, bu sene, müstahsile, fidan dağıtmak suretile, fındık bahçelerinin ıslahına çalışmak fikrinin, kongrenin en mühim kararlarından biri olduğunu söylemiş ve bu fikrin, bilhassa, müstahsil azalar tarafından çok beğenildiğini ve bu fikrin tatbikine, bu sene başlanacağını bildirmiştir.

Kongre reisi, bu mütalaaları hülasa ederken, bu mütalaalardan, kooperatifin, bu sene, müstahsile, fidan dağıtmak suretile, fındık bahçelerinin ıslahına çalışmak fikrinin, kongrenin en mühim kararlarından biri olduğunu söylemiş ve bu fikrin, bilhassa, müstahsil azalar tarafından çok beğenildiğini ve bu fikrin tatbikine, bu sene başlanacağını bildirmiştir.

Memleket haberleri

Karamürselde bir kongre

Bahçıvanlar toplandılar, bazı temennilerde bulunulması kararlaştırıldı

Müller sistemi

Bursa muallimleri

Yalovaya bir tenezzüh yaptılar seyahat çok neşeli geçti

Azgın bir at

Çayırda bir beygiri öldürdü sonra yüzerek bir adaya geçti

Balık ihracatı

İzmirde balık fiatleri çok düştü

Elbiselik yaz hayatı başladı

Pembe Maşlahlı Hanım

Yeni çıktı

Karamürsel, Pazar, Çamçukur bahçıvanlar cemiyetinden bir grup

Cemiyetin bir dileği ve temennisi !

Müşta faifali yağmur

Gümüşhanede iran şahı Hz. ni istikbal hazırlığı

Karamürsel'de Kongre

Erdoğan ÖZDEMİR

çabalarını sürdürmeye başladığını, İstanbul'da yayınlanmakta olan *Akşam* gazetesinin 5 Ocak 1934 tarihli nüshasındaki haberinden anlamak mümkün. "Karamürsel Kooperatifi, memleketin ve halkın büyük bir ihtiyacını tatmin ediyor" başlıklı haberde, bağcı müstahsilinin ihtiyaçlarının temini ve bağlarının imarı için Ziraat Bankası destekli kooperatifin, 4 bin lirası ödenmiş, 16 bin liralık ana sermaye ile bir güvence olacağı belirtilerek, Ziraat Bankası Karamürsel şubesi müdürü Remzi Bey'le kooperatif müdürü Mustafa Doğan Bey'in, bu hususta gayretleri vurgulanmıştır.

Yine *Akşam* gazetesinin 30 Mayıs 1934 günkü nüshasında, "Karamürsel'de Kongre: Bahçıvanlar toplandılar, bazı temennilerde bulunulması kararlaştırıldı", başlıklı haberine göre, merkez ilçe, Pazar ve Çamçukur köylerinin bağcılarından oluşan Bahçıvanlar Cemiyeti'nin senelik kongresi, iki yüz elli azanın iştirakiyle yapılmıştır. Dört yıl boyunca Kocaeli vilayet fidanlığından 245 bin 325 adet muhtelif cins fidanın satın alınıp cemiyet azalarına ücretsiz dağıtıldığına ilişkin açıklama üyeler tarafından alkışlarla karşılanmış olup aynı kongrede, cemiyetin yeni yıl gelir-gider bütçesi 1990 lira olarak kabul edilmiştir.

Kongrede, kısmi tüzük tadilatının gerçekleştirilmesinin ardından yeni idare heyetinin seçimlerine geçilmiştir. Osman Nuri, A. Rıza, A. Hilmi, M. Kamil, M. Cevdet, İbrahim ve O. Lütfi Bey yeni idare heyetine, Mustafa, M. Saim ve M. Tevfik Bey de denetleme kuruluna seçilmişler, aynı kongrede seçilen Halil, Tevfik, H. Hüsnü, Ömer ve Osman Bey ise ihtisas heyetini oluşturmuşlardır.

Kongrenin dilek ve temenniler bölümünde, Karamürsel merkez ile Pazar ve Çamçukur köyleri Bağcılar ve Bahçıvanlar Cemiyeti'nin, cemiyet üyeleri için geçen yıl da ilgili yerlerden talep edilen ancak karşılanmayan fındık fidanı isteklerinin, *Akşam* gazetesi vasıtasıyla ilgili yerlere intikal ettirilmesi dileği ortaya konulmuştur. Bu cemiyet daha sonra kapanmıştır.

KAYNAKÇA

Müzeyyen Ünal, "Yerel Gazete İlanlarına Göre Kocaeli'de Sanayi ve Ticaret (1923-1953)," *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu*, Bildiri, 2019, Cilt II, s. 1162; Karamürsel Bağcılar Cemiyeti'nden İlan, 1 Mayıs 1935 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin nüshası, İstanbul, s. 13; "Karamürsel Kooperatifi, Memleketin ve Halkın Büyük Bir İhtiyacını Tatmin Ediyor", 5 Ocak 1934 tarihli *Akşam* gazetesinin nüshası, İstanbul, s. 6; www.gastearsivi.com/gazete/aksam/30-05; "Karamürsel'de Kongre" başlıklı haber, 30 Mayıs 1934 tarihli *Akşam* gazetesinin nüshası, İstanbul, s. 6.

KARAMÜRSEL BELEDİYE MÜZESİ

Türkiye I. Ulusal Mimarlık Akımı Örneği

30 Ağustos 2015 tarihinden bu yana Karamürsel Belediye Müzesi olarak hizmet veren tarihi belediye hizmet binası, 1926-1929 tarihleri arasında, zamanın belediye başkanı Hafız Selahattin Erkin'in girişimleriyle inşa edilmiştir. İnşaatın yapımı, o dönemde belediyenin imar çalışmalarından sorumlu inşaat teknikeri Nuri Akalın, inşaat ustası Süleyman Kalfa eliyle yürütülmüştür. Ancak yapının mimarının kim olduğu konusunda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bina, cephe kompozisyonu, planmetrik şekli, çift profilli kat silmeleri, kanatlı asri pencere düzeni ve yapılış tarihiyle, Türkiye 1. ulusal mimarlık dönemini, bir başka tanımlamayla erken Cumhuriyet dönemi mimarisini yansıtır. Bundan hareketle çifte merkez üzerindeki sivri kemerli bu yapının, Türkiye 1. ulusal mimarlık akımının önde gelen isimlerinden Mimar Kemalettin'in eserlerinden izler taşıdığı söylenebilir. Zira adı geçen mimarın çizmiş olduğu eğitim yapılarındaki cephe kurguları, bu binada benzerlik göstermektedir.

Bu dönemde binanın denize bakan avlusuna, İzmit-Karamürsel arasında çalışan vapurlar için ahşap bir iskele, sahile ise 200 metre uzunluğunda rıhtım inşa edilmiştir.

Kuzey cephesindeki duvarında, belediyenin diğer bir adı olan kabartma "Uray" yazısının da yer aldığı bu tarihi binanın iskelesinden, 24 Temmuz 1933 tarihinde Karamürsel'i ziyaret eden Mustafa Kemal Atatürk de karşılanmış ve uğurlanmıştır. Ziyaret, Atatürk'e ait Nöbet Defteri'nin 187. sayfasında kayıtlıdır.

Cumhuriyet döneminin bu önemli eserinin birinci katı, 1929-1960'lı yılına kadar deniz yolları bilet ve yolcu salonu olarak kullanılmış, iki yıllığına üst katı otele, alt katı lokantaya dönüştürülmüş, 1968 yılına kadar ise düğün salonu olarak hizmet vermiştir. Bu tarihten itibaren başkanlık dahil, belediye hizmet birimleri binanın ikinci katında yer almıştır. İhtiyaç hasıl olduğundan bir sonraki yıl binanın tamamı belediye hizmetlerine tahsis edilmiş ve bu süreç, 17 Ağustos 1999 Marmara depremine kadar devam etmiştir. Depremde hasara uğrayan hizmet binası tahliye edilmiştir.

Karamürsel Belediye Müzesi

Karamürsel Belediye Başkanlığı, Anıtlar Kurulu'nun iş birliği ile 2013 yılında, bu tarihi binayı restore etmeye karar vermiş ve yapı, aslına uygun olarak 2015 yılında yeniden vücuda getirilmiştir. Birinci katı müze olarak halka açılan binanın ikinci katı, Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki izleri yansıtan kamusal eşya, materyal ve demirbaşlarla tefriş edilmiştir.

KAYNAKÇA

Karamürsel Belediye Binası Restitüsyon Raporu, Mimar Bahadır Bozdağ, 11.03.2011, İzmit; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel* 3. Baskı, Mert Ofset Basımevi, İstanbul 2004, s. 195; Yıldırım Yavuz, *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Mimar Kemalettin, 1870-1927*, TMMOB-Vakıflar Gn. Md.lüğü Ortak Yayını; Selçuk Seçkin-Bahadır Bozdağ, "Karamürsel Karabali Camii Hakkında Yeni Bulgular", Bildiri, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, III.Cilt, s. 1905; Atilla Oral, *Atatürk ve Kocaeli*, Demkar Yayınevi, İstanbul 2009, s. 161; Şahingiray Özel, *Atatürk'ün Nöbet Defteri* TTK Basımevi, Ankara 1955, s. 187.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL BELEDİYESİ

Yerel Yönetim

Karamürsel Belediyesi'nin kuruluş yılı, kendi arşivlerindeki bilgilere göre 1902 yılı, ilk belediye başkanı ise, "İngiliz" lakabıyla anılan, bir dönem kazanın PTT'sinde memurluk yapmış olan Halil Ağa'dır. Ancak bazı belgelerde, Karamürsel Belediyesi'nin kuruluş tarihinin 1902 yılından önce olduğu görülmektedir. Karamürsel Belediyesi'ne hekim atanmasına ilişkin Osmanlı dönemi belgesi buna örnektir. Nitekim insan sağlığını tehdit eden salgınlara karşı mücadele etmek üzere bu kuruma, 5 Ocak 1890 (Hic.1307) tarihinde ilk belediye hekimi ataması yapılmıştır. Bu hekim Nazmi Efendi'dir.

1888 yılında uygulamaya sokulan Müstakil İzmit Mutasarrıflığı Kanunu'ndan 11 yıl önce yürürlüğe giren 1877 tarihli, 67 maddelik Vilayet Belediye Kanunu gereği, Karamürsel Belediyesi'nin, naip yönetiminden ayrı tüzel bir kişilik olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Yalova'nın kaza olarak Kocaeli Sancağına tabi iken, 1899 yılında, Memurun-i Teftiş Heyeti tarafından nahiyeye indirilerek Karamürsel'e bağlanmış olduğu bilgisi arşivlerde yer almaktadır. Nitekim Karamürsel, 1840 yılında Üsküdar kazasından alınıp İzmit kazasına bağlanmış bir nahiye iken 1888'de, Yalova nahiyesi ve 37 köyü kendisine bağlanarak, toplam2 nahiye ve 70 köy ile birlikte Kocaeli Vilayetinin kazası olmuştur.

İl Genel İdare Kanunu gereği mahalli idareler seçimlerine gidildiğinde, İdare-i umumiye vilayet nizamnamesinin 7. maddesi çerçevesinde 1902 yılında Karamürsel'de, şehir işlerini görmek üzere bir başkan, bir başkan muavini ve 6 üyeden oluşan ilk meclis için seçim yapılmıştır. Ne var ki 1908 yılında yürürlüğe sokulan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun belediye teşkilatlarına sağlayacağı yeni imkânlar, bu yıllarda patlak veren Trablusgarp ve Balkan savaşları sebebiyle ertelenince, diğer belediyeler gibi Karamürsel Belediyesi de sahasında etkin görevler yerine getirememiştir.

Karamürsel Belediyesi'nin, yapısal özerklik anlamında ilk etkin çalışmasını, Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar tarafından ağır maddi kayıplara uğratılan kasabanın yeniden imarı için başlattığı, kendi arşivinde yer alan imar planlarından anlaşılmaktadır. Zira ilçe merkezindeki yangına uğrayan ve küle dönen 830 haneden sadece 16'sı ayakta kalmıştır. Bu durumdan ötürü kasabanın sakinleri uzunca bir süre Kızılay'ın çadırlarında barındırılmışlardır.

Belediye reisi ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Hafız Selahattin, 29 Haziran 1922 tarihinde, kasaba halkının uğradığı mezalimin Karamürsel için matem günü addedilmesini arz ve talep eden bir telgrafı Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'e göndermiştir. Akabinde, kaza merkezinin yeniden inşasında

KARAMÜRSEL'DE ÜÇ DÖNEM BELEDİYE BAŞKANLIĞI YAPANLAR

Hafız Selahattin (Erkin) (1922-1926-1929)

İlhan Çınar (1963-1968-1973)

Özcan Özalgın (1984-1989-1994)

İsmail Yıldırım (2004-2009-2014-2019)

esas alınacak ilk imar planını hazırlatıp uygulamaya sokmuştur. Bu planın mecliste görüşülmesi sırasında, cadde ve sokakların günün şartlarına göre yeniden düzenlenip genişletilmesi konularında bazı meclis üyelerinin bu yenileşme hamlelerine karşı çıkmaları sebebiyle hararetli tartışmalar yaşanmıştır.

Bu arada maddi varlıklarını yangında kaybeden ve açıkta kalan kasaba halkının imdadına ilk etapta Kızılay yetişmiş, mağdur olanların günlük ihtiyaçları bu kurumca karşılanmıştır. Halkın başını sokabileceği evlerin yeniden inşa edilmesinde kullanılacak malzemelerin temini için de belediye, malmüdürlüğü ile iş birliğine gitmiştir. İnşaat malzemelerinin, Yunanlılar tarafından bilhassa yakılmayan Tepeköy'deki Rum evlerinden temin edilmesi yoluna gidilmiştir. Nitekim iyi yönetilen bu süreç, konut ve iskân yönünden kasabanın normal hayata dönüşünü kolaylaştırmıştır.

8 Haziran 1926 tarihinde Karamürsel Belediye Meclisi kasabanın resmi sınırlarını belirleyen bir karar almış ve bu karar çerçevesinde düzenlenen ilk hudutname, Kocaeli Valiliği'nce 27 Eylül 1927 tarihinde onaylanarak yürürlüğe girmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında yasa gereği belediye başkanı, belediye meclis üyeleri arasından seçilirdi ve görev süresi iki yıldı. Seçimlerde genellikle erkeklerin aday oldukları görülürdü. Ancak 1929 yılındaki mahalli seçimlerde, Karamürsel'de farklı bir gelişme yaşandı ve aday olan Saime Akar ve Pakize Hanım belediye meclisine girdi.

Karamürsel Belediyesi, İkinci Dünya Savaşı'nın dünyayı kasıp kavurduğu 1940'lı yıllarda, ekonomik sıkıntılardan ötürü altyapı yatırımlarına yönelemedi. Halkın suyu, şebeke olmadığından sokak çeşmelerinden, elektriği ise kısa süreli hizmet verebilen jeneratörlerle sağlandı. Ulusal elektrik sistemi Çatalağzı'ndan enerji alabilmek için 1964, ilk kanalizasyon inşaatı için 1965 yılını bekleyecekti. O yıllarda Karamürsel Belediye Başkanlığı koltuğunda İlhan Çınar oturmaktaydı.

Sosyal ve ekonomik gelişmelerin yoğun bir şekilde yaşandığı 1965-1995 döneminde Karamürsel Belediyesi, bilhassa kırsal alanlardan merkeze yönelen göçlere karşı imar ve iskân alanında teknik kapasitesini arttırmayı başarmıştır. Elde edilen başarı, aynı zamanda, bu yerleşim alanının küçük bir Anadolu kasabası kimliğinden sıyrılarak ülkenin gelişmiş ilçeleri arasına girmesine zemin hazırlamıştır. Böylece 5216 sayılı büyükşehir belediye kanununun yürürlüğe girdiği 2004 yılına kadar, 1580 sayılı belediye kanununun verdiği yerel yetkiler kullanılmıştır.

Kocaeli'nin en eski mahalli kurumlarından biri olan Karamürsel Belediyesi'nde 1902 yılı itibariyle göreve getirilmiş belediye başkanları sırasıyla şunlardır: Halil Ağa (1902), Moralı Rıza Efendi, Aşık Mustafa, Hacı Kasım(1908), Bekir Efendi, Ahmet Kolin, Hafız Rauf Efendi, Ademoğlu İsmail Bey, Terzi Süleyman Efendi, Hafız Selahattin (1922-1926-1929), Hacıoğlu Ahmet, Mehdizade İbrahim Efendi, Osman Algüzey (1934), Mehmet Öncal (1938), Hacı Yusuf Efendi (1945), Cemil Bal (1947), Eşref Erişen (1950), Hacı Mustafa Sözen (1952), Mustafa Gökçe (1954), Ahmet Erol (1956), Alb. Mümtaz Bozkurt (1960), Yzb. Cevdet Sümer (1960), Kaymakam İhsan Atakan (1961), Kaymakam Tevfik Berkkaya (1962), Kaymakam Hilmi Keçeci (1963), İlhan Çınar (1963-1968-1973), Cevat Özsoy (1977), Hikmet Doğansoy (1977), Yusuf Çabaş (1980), Mithat Güney (1981), Nurettin Taşıran (1981), Ziya Kalabalıkoğlu (1983), Kaymakam Yaşar Kırımlı (1983), Sedat Ercoşkun (1983), Özcan Özalgın (1984-1989-1994), Sadettin Özalay (1999), İsmail Yıldırım (2004-2009-2014-2019).

Hafız Selahattin, İlhan Çınar ve Özcan Özalgın 3 dönem, İsmail Yıldırım ise 4 dönem Karamürsel Belediye Başkanı olarak aralıksız görev yapan ve iz bırakan isimler olmuşlardır.

KAYNAKÇA

Karamürsel Belediye Arşivi; Elif Gültekin-Gazi Doğan, *Lokman Hekim Dergisi* (3), Kenan Ongun, *Karamürsel Belediye Tabipliğine Yapılan Atamalar ve Karşılaşılan Sorunlar (1889-1911)*, Uluslararası Orhan Gazi Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu Bildirileri, II. Cilt 2019, s. 785; Ahmet N. Galitekin, *Kocaeli Ereğli Beldesi Kitabeleri*, İşaret Basım Yayın, İstanbul 2001, s. 7; 23 Temmuz 2018, 218-223; *Karamürsel Hizmet Bülteni*, Haziran 1998, sayı 1, s. 5; Atilla Aksel, 'Yalova İlçesi' Maddesi, DBİA, İstanbul, 1994, s. 423; Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Dolap 1, Kutu 3-3 Ankara; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, 5. Baskı, Zinde Yayınevi, İstanbul 2017, s. 98-99-100-225-232-234-235-236-237-251-261-263.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL CAMİLERİ

Karamürsel'de Tarihi Camiler

H.938-M.1531 tarihinde İstanbul'da kurulu Karabali Ahmet Bey vakıf senedinde yer alan bilgilerde, kazadaki Karabali Mehmet Bey Camii'nin adı geçmektedir. Ayrıca vakıf senedi, takibi ve denetimi yapılmak kaydıyla cami hizmetleriyle ilgili şu talimatları sıralar: "Ve dahi vakıf şartıdır ki, her gün 4 akçe ezan ve salat (namaz) vakitlerini bilen, övgüye değer sıfatlarla donanmış, ibadete düşkün, salih kimseye müezzinlik görevi için verilip, her gün boş vaktinde minareyi temizlemekle mesul olup caminin kapısını açıp kapamaya ara vermeden ve ihmal etmeksizin kandillerin fitillerini yaka. Ve dahi yarım dirhem 4 salih hafıza, cuma namazlarında, önce Kur'an-ı Kerim'i tilavette devam etmek için verile. Her gün 1 akçe, iki salih kimseye, salavat-fecirden sonra adı geçen camide Kur'an'dan birer cüz, yüzlerine bakılarak okunmak kaydıyla verile."

Vakıf kayıtlarından anlaşılacağı üzere, adı geçen bu ibadethanenin 1531 yılından önce inşa edildiği ve hizmete girdiği ortadadır. Araştırmacı Cemalettin Özbay'a göre, caminin yapım tarihi H.938- M.1522 yılı ile örtüşmektedir.

Osmanlı sultanı IV. Mehmet dönemine ait miladi 1663 tarihli mühimme defterinde yer alan Karabali Ahmet Bey Camii Vakfı yapılarının korunmasına matuf emirname dikkat çekicidir: "Saray-ı Cedit Ağası Yakup Ağa dilekçe gönderip, gözetimindeki Karabali Ahmet Bey Vakfı'nın Karamürsel ve İznik'te var olan gelirlerinin, ileride verilecek kira ve vakıf hazinesi, çocuksuz iken vefat eden idarecilerden vakfa intikal eden gelir yapılarının, bazı idareciler tarafından zapt edilip vakfa ihanet eylediklerinden, onlar hakkında gerekli kanunun uygulanarak halledilmesi emrim olmuştur."

Klasik Osmanlı mimarisinden ziyade kubbesi çatıya gömülmüş Selçuklu ekolü taşıyan fakat mimarı bilinmeyen Karamürsel Karabali Mehmet Bey Camii, akfın tek birimi değil, 1 kervansaray, 1 okul, 1 çeşme ve 1 hamamdan oluşan külliyenin önemli bir parçasıdır.

Caminin, 25 Mayıs 1719 tarihinde meydana gelen büyük depremde yıkıldığı, yapılıp yeniden hizmete sokulmasının istendiği Osmanlı belgelerinden anlaşılmaktadır:

"Karamürsel naibine hüküm ki,

Üsküdar muzafatından kasaba-i Karamürsel'de sakin ulema ve suleha ve eimme ve huteba ve fukaraları şer'a varup kasaba-i mezburede vaki Kara Bali bina eylediği cami-i şerifler bundan akdem vaki olan zelzeleden harap olmakla ibad-ı müslimin mefruz olan evkat-ı hamseyi cemaatle edada mutazarrır olduklarından ma'da her birileri sem-i ezana muhtaç olup evkat-ı hamse vaktinde eda olunmayup her veçhile cami-i mezkuranın tamir ve termime eşedd-i ihtiyaç ile muhtaçlar. Evail-i Zilkade H.1131,Eylül M. 1719'.

Hüküm şunu ifade etmektedir:

Üsküdar'a bağlı Karamürsel kasabasındaki Kara Bali Camii, meydana gelen depremde yıkıldığından, ulema ve ibadet ehli insanlar, burada beş vakit ezanı işitememekte ve namazlarını kılamamaktadırlar. Tamamen yıkıldığından kullanılamayan camisi sebebiyle cemaat mağdurdur. Bundan ötürü ibadethanenin yeniden yapılması gerekmektedir.

17 Ağustos 1999 yılı Marmara depreminde caminin ana yapısı az hasar görmekle birlikte minaresi yıkılmıştır. Minarenin onarımı sırasında, cami haziresinde eski bir mezar bulunmuştur. Mezarla ilgili bir kitabe ya da bulguya rastlanmamakla birlikte bu mezarın, camiye adını veren Karabali Mehmet Bey'e ait olabileceği öngörüsü vardır.

Karabali Mehmet Bey Camii, Kurtuluş Savaşımızda, Karamürsel'i işgal eden Yunanlılar tarafından yağmalanarak tahrip edilmiştir. Bu olay 14 Kasım 1920'de, Karamürsel kaymakamı Refik Bey'in, Batı Cephesi Komutanlığına çektiği telgrafın bir bölümünde belirtilir: "Cami baştan aşağı tahrip edilmiş, Kur'an-ı Kerimler ayaklar altında ezilmiş, kandilleri ise tamamen kırılmıştır."

1921'de bu defa yakılarak kullanılamaz hâle getirilen Karabali Mehmet Bey Camii'nin onarımına ancak 1925 yılında başlanabilmiştir. Yapımı iki yıl süren ibadethanenin yeniden düzenlenen projesinde, erken Cumhuriyet dönemi mimarisinin önemli ismi Mimar Kemaleddin'in bu döneme damgasını vuran tarzı esas alınmıştır.

Mimar Kemaleddin'in, 1925 yılı sonrasında yaptığı çizimler içerisinde yer alan "Karamürsel'de Yapılacak Bir Cami" adlı projesinde Karabali Mehmet Bey Camizi betimlenmiştir. Kemaleddin Bey'in, projede yer alan üç çiziminden ilki, caminin cephe çizimidir. Yayımlanan bu çizimlerin ilkine, Osmanlıca olarak

Karamürsel Camii 1970-1971

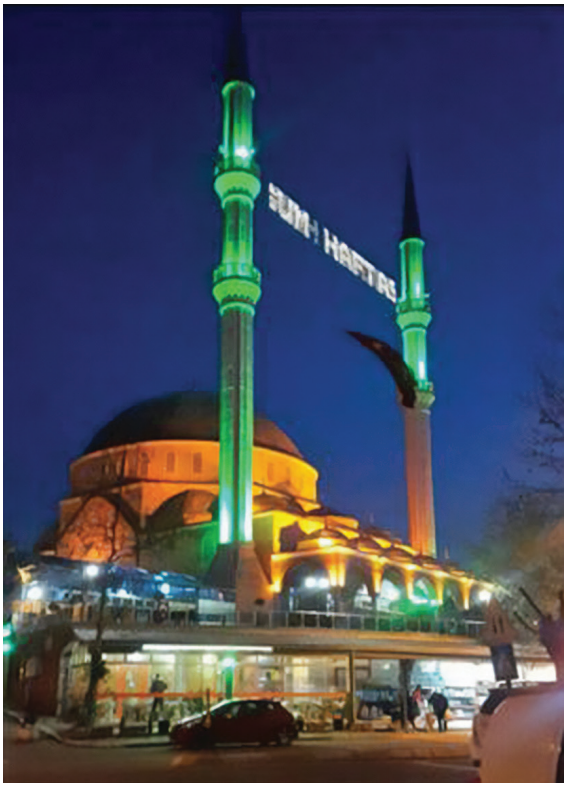

Karamürsel Ulu Camii

"Karamürsel'de Müceddeden (yeniden) İnşa Kılınacak Cami-i Şerif Projesidir-Esas Cephe" başlığı atılmıştır. 1/50 ölçekli çizime bakıldığında, kırma çatılı, tek minareli olan caminin dış cephelerinin kesme taş hissi verilecek şekilde tasarlandığı görülmektedir. Giriş kısmı iki katlı olarak planlanmış, pencere ve kapı düzeni sivri kemerli açıklıklar olarak sonlandırılmıştır.

Caminin iç mekânını ise, ahşap kaplamalı tavan örtüsü altında, yine ahşap ayaklara oturan kadınlar mahfili sarmaktadır. Mihrap ve yeri değiştirilen minber, 2019 yılında gerçekleştirilen restorasyonla otantik yapısına döndürülmüştür. Aynı değişim, sıvalı iken ahşaba dönüştürülen kürsüde de yaşanmıştır. Tavandaki lambri kaplamalar da yeni düzenlemenin orijinal yüzünü yansıtır hâldedir. İbadethanenin çatısı, dört yana eğilimli olup kiremitle örtülüdür. Yeniden yapılan minarede ise Horasan tipi tuğla kullanılmış, minarenin gövdesine simetrik şekiller verilmiştir.

Netice olarak Karamürsel'de, yanmış bir caminin yeniden yapılmak üzere 1925-1927 yıllarında yeni bir cami projesinin tasarlandığı ortaya çıkmaktadır. XVI. yüzyıl yapısı Karabali Mehmet Bey Camii'nin 1927 yılında ikinci dönem yapılaşmasının gerçekleştirilmesi yapım tarihleri açısından çakışmaktadır.

Adı geçen caminin geniş ölçekli onarımı, ilçe halkının destekleriyle Recep Bayrak, Süleyman Demirel ve Süleyman Akgül adlı Karamürselli inşaat kalfaları tarafından gerçekleştirilmiştir.

Karamürsel Belediyesi, tarihi Karabali Mehmet Bey Camii restorasyonuna 2017 yılında başlamış, bu çalışmalar 2019 yılında tamamlanarak bu tarihi yapı yeniden ibadete açılmıştır.

Kaza merkezinde XVIII. yüzyıldan Hacı Mustafa (H.1159) ve El-Hac Handan (H.1169) mescitleri de açılıp dini hizmetlerini sürdürmüşlerdir. Halk arasında İskele Camii de denilen Çarşı Camii, kaza merkezinde yer alan ibadethanelerdendir. Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kazadaki hayırseverler tarafından inşa edilmiş, 2012 yılında ise restorasyona tabi tutulmuştur.

Pazarköy Kara Musa Camii

Karamürsel Pazar Mahallesi'ndeki (eski Pazarköy) Kara Musa Camii'nin, Kanuni Sultan Süleyman devrinde sadrazamlığa kadar yükselen Ahmed Paşaya ait İstanbul Topkapı'daki vakfın gelirlerinden XVI. yüzyıldan itibaren yararlandığı ve oradan yönetildiği, Osmanlı arşivlerindeki belgelerden anlaşılmaktadır.

"17 Recep 1172-miladi 14 Mart 1759

Mehmed Salih Efendi'den usulüne uygun rica olunur

Devlet makamından âcizane isteğimizi arz ederim ki

İstanbul Topkapı yakınında bulunan merhum eski vezir-i azamlardan Ahmed Paşa Vakfı gelirinden almak üzere Üsküdar'a bağlı Karamürsel nahiyesi Pazaryeri Karyesindeki (bugünkü Pazar köydeki) Kara Musa Cami-i Şerifinde altı (6) akçe yevmiye ile imam-hatip, iki (2) akçe yevmiye ile müezzin ve iki (2) akçe yevmiye ile eğitmen olan Süleyman bin Ahmed'in rızasıyla, Allah için çalışan, işinin ehli şu anda boşta bulunan İbrahim Efendi'nin, Mehmed Efendi'nin feragatiyle, toplumu aydınlatmak üzere vaizliğe tevcih edilmesi ve kendisine resmi bir belge verilmesi konusu arz olundu.

(7 Recep 1172) 4 Mart 1759

Devlet-i Aliyye'nin Yetkilisi Mehmet Salim

Mühür es Seyyid Ahmed-17 Recep 1172-M: 14 Mart 1759"

İlçenin Pazar Mahallesi'nin merkezinde yer alan caminin yapım tarihi ile ilgili kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak ibadethanenin erken Osmanlı mimarisinin izlerini taşıdığı, yığma taş usulüyle inşa edilmesinden anlaşılmaktadır. Caminin duvarları ince yontlu kesme taşlarla birbirine bağlanmış ve kubbesi çatıya gömülmüştür. Pencereleri beşik kemerlidir. İç mekânda, ince oyma işçiliğinin göze çarptığı klasik ahşap kaplamalar mevcuttur. 17 Ağustos 1999 Marmara depreminde orta hasar gören ve minaresi yıkılan ibadethane yeniden onarılarak hizmete devamı sağlanmıştır.

Osmaniye (Uzundere) Ahşap Camii

Karamürsel'in Osmaniye Mahallesi (Uzundere Köyü), tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) sonrası Artvin ve civarından Karamürsel'e göç edenlerin kurduğu bir yerleşim bölgesidir. Köyün ahşap camisini de buraya yerleşenler inşa etmişlerdir. Minberinde yer alan H.1340-M.1921 tarihi, yapının bu zaman diliminden önce, yani 19. yüzyılın son çeyreğinde inşa edildiğini gösterir.

Cümle kapısından girildiğinde, cemaat mahfilinde caminin ahşap dokusu, renkli varlığıyla insanın karşısına çıkar. Orman kokusu taşıyan, çift kanatlı ağaç

kapı, kök boyayı bünyesinde barındıran egzotik ahşap tavan, usta işi bir emeğin izlerini yansıtır. Titiz bir ahşap işçiliğinin yoğunlaştığı orijinal tavan, binanın genel bakımsız durumuna rağmen iç mekâna hâlâ göz ziyafeti sunan bir hava verebilmektedir.

İç mekânda ahşap unsurlar olarak ilk göze çarpan minber ve mihrabın, ibadethanenin son derece doğal ortamıyla estetik bir bütünlük sağladığı söylenebilir. Doğrudan insan elinden çıkan bu iki önemli yapıda, ahşap oyma ve kafes tekniği yüksek düzeyde kullanıldığından özgünlüğü hemen dikkat çeker. Minberde oyularak oluşturulmuş bulunan motif parçalarının, ahşap zemin üzerine tek tek monte edilerek sergilenen kompozisyonlarda sıradışı bir sanatın izlerini yansıtır. Yine yüksek düzeyde kafes tekniğinin kullanıldığı ön mahfilin korkuluklarının da, ikinci kattaki kadınlar mahfilindekiler gibi son derece özenli olduğu fark edilmektedir. Zamana karşı direndiği anlaşılan yeşil ve kırmızı tondaki boyalar orijinalliğini muhafaza ettiğinden bu boyaların kök boya olması muhtemeldir.

Caminin en göz alıcı köşelerinden biri olan kubbesi sıvalı ve boyalıdır. Bu, ahşap tavan kaplamasındaki ince sanata tezat olsa da, kubbenin merkezine yerleştirilmiş yıldız formatındaki ahşap süslemeler, sağladığı karakteristik bütünlemeyle bu olumsuzluğu bertaraf etmektedir. Ahşap oymacılığının merkezini oluşturan tavanda özenilerek işlenmiş kare ve altıgen lambriler ise dekoratif sanatın en güzel örneklerini sergilemektedir.

Çeşitli tadilat ve onarımlara tabi tutulan Osmaniye Ahşap Camii'nin dış görünüşü, yanlış dış tadilat sebebiyle ne yazık ki iç mekânla uyumunu kaybetmiş bir hâldedir.

Karamürsel Sarıkum Camii

1881 yılında Bosna-Hersek'ten Kocaeli'nin Karamürsel ilçesine göç eden Boşnakların önemli bir bölümü, bugün 4 Temmuz Mahallesi içinde yer alan eski Sarıkum Mahallesi'nde iskân edilmişlerdir. Boşnaklar, yerleştikleri bu yere, göçmenlerden Derviş Mehmet oğlu Hüseyin Efendi'nin maddi katkıları ve önderliğinde bir cami ile bir mektep inşa etmişlerdir. Camiye önce Bosna-yı Cedit (Yeni Bosna) adı verilmişse de sonradan mahallenin adıyla anılmıştır.

İbadethanenin banisi Hüseyin Efendi, buranın ilk imam-hatibi olmuş, bu görevi 1892 yılına kadar devam etmiştir. Sarıkum Camii, 1921 yılındaki Kurtuluş Savaşı esnasında Yunanlılar tarafından ateşe verilmiştir. Cami, yangından hemen sonra onarılarak yeniden ibadete açılmış, 2018 yılında ise kapsamlı bir şekilde restore edilmiştir.

Ereğli Merkez Camii

Aynı zamanda Karamürsel'in tarihi dokusunu da yansıtan Ereğli Mahallesi'nin, M-1530 tarih ve 438 numaralı Osmanlı tapu tahrir defterindeki kayda göre, Orhan Gazi'nin oğlu Gazi Süleyman Paşa'nın İznik'te yaptırmış olduğu camiye vakfedilmiş bir mülk olması hasebiyle, buradaki merkez birliklerince caminin de aynı tarihlerde var olması öngörülmektedir. Zira yetiştirilen tarım ürünleri yanında balıkçılığın ve deniz ticaretinin yoğun olduğu bu belde, Osmanlı Devletinin daha ilk dönemlerinde önemli bir yerleşim alanına dönüşmüştür. XX. yüzyılın başlarına kadar hizmet veren Ereğli Merkez Camii, 1921 tarihinde, Türk birliklerince buradan atılan Yunanlılar tarafından yakılmışsa da 1924 tarihinde yeniden inşa edilmiştir. Bununla ilgili caminin kitabesi mevcuttur. Kitabede şu satırlara yer verilmiştir:

'Yunan zulmüyle kalb-i milletin pür yâre kalmışdı/Bütün ma'mureler yanmış harabezare kalmışdı/ Remade münkalib olmuş şu beyt-i Rabb-i İzzet de/ Harab olmuş minare sade bir emare kalmışdı/ Bu kudsi ma'bedi ihya için hakka ki milletde/ Ne kudret ne servet ve ne de para kalmışdı / Bu emr-i hayr için ehl-i ataye pişva olmak/ Emrullah oğlu Mustafa Ağa'ya sade kalmışdı/ Bu zilletin bezl-i cudi gayret-i ihvan ile hakka/Müyesser oldu ikmali ki pek düşvare kalmışdı/ Bin üç yüz kırk üçüncü sal-ı hicride bi-hamdillah/ Tamam oldu cema'at çok zamanlar dara kalmışdı/ Huda banileri darında ma'mur eylesün, amin 1342 (M.1924).

KAYNAKÇA

Vakıflar Gn.Md. Arşivi-Ankara, 629 no.lu defter, s. 453, 346. sıra, H.983-M.1575 tarihli Kara Bali Ahmet Bey Vakfı senedi nüshası; Cemalettin Özbay, *Balibey'in Kimliği-Vefatı*, araştırma, 17.3.2003, s. 10; Agah Yönsel-Şemsettin Arkan, *Karamürsel*, Tisa Matbaacılık 1972 Ankara, s. 175-176; Selçuk Seçkin-Bahadır Bozdağ, "Karamürsel Karabali Camii Hakkında Yeni Bulgular", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*-2016, III. Cilt, s. 1907-1908; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Mert Ofset, İstanbul 2004, s. 159; BOA, İrade-Dahiliye/1314 M20/18; Karamürsel Belediyesi Arşivi, 2019; *Kara Musa Camii*, Cevdet Evkaf, 20953 no.lu kayıt, BOA; Karamürsel Kültür Varlıkları ve Değerler Araştırma Projesi- Osmaniye Mahallesi, Karamürsel Kaymakamlığı 2020, s. 24; İbrahim Akbaba, *Karamürsel ve Çevresinde Kültür Değişimleri*, Basılmamış eser, s. 24; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli Ereğli Beldesi Kitabeleri*, Ereğli Belediyesi Kültür Yayınları No: 1, Acar Matbaacılık Tesisleri, 2001, s. 7-8-9.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL ÇEŞMELERİ

Karamürsel'de Eski Dönem Su Kaynaklarına Ulaşım Sağlayan Ab-ı Hayat Kurnaları

Bilindiği üzere Osmanlı döneminde çeşmeler, gerek o zamanki sosyal yaşamın, gerekse vakıf eserlerinin ayrılmaz birer unsuru olmuştur. Hemen her Osmanlı vakfının külliyesinde yer alan çeşmeleri, Karamürsel Kara Bali Ahmed Bey Vakfı'nın külliyesinde de görmekteyiz.

"Kasaba-i Karamürsel'de Ahmed Paşa Camii'nde olan çeşme vuduhane ve hemcinan Karamürsel'de muallimhanesi kurbunda vak'i olan çeşmelerinin dahi termimleri ki geçencileyn zevayid vakf-ı merkumdan ola. (Karamürsel'deki Ahmed Paşa Camii'nde olan çeşme, abdesthane ve cennet benzeri Karamürsel'de okul yanında bulunan çeşmelerin dahi onarımları ki, geçenki gibi söz konusu vakfın artanlarından ola.)

Ereğli Mahallesi dışındaki Karamürsel'in merkezinde, Osmanlı döneminden kalma hiçbir çeşme bulunmamaktadır. Ancak aynı adla anılan mahallede mevcut iken ortadan kalkan, mütesellim Hacı Mehmet

Ağanın yaptırmış olduğu çeşmenin kitabesine ulaşılabilmiştir. Kitabede şu satırlara yer verilmiştir:

'Hamd-ı lillah tamam oldu çeşme-i ab-ı revana / İçelim ed'iyye-i hayra içelim ab-ı dehane /Bu hayrat icad eyledi el-Hac Mehmed Ağa / İsm-i müsemmasına mutabık cümle el-Hac Mehmed Ağa/Anın yüzünden ma'mur oldu her hayratımız /Bahusus beldemiz içre ahval-i harekatımız/ Hazret-i Hakk anı dahi mağfur etsün/ Gussadan hatırını her kez devvar etsün/ Olsun izzet ve devletle berhurdar/ Tul-i ömr ile muharrer ve mükerrem ber-karar/ Virsün Allah ana her kez ömr-i dıraz/ Su gibi aziz eylesün halk içinde mümtaz/ Hayratda Hakk her dem ecr ola encamını i'tidal üzre geçürsün her eyyamını/ Her işi karar ola her ruzu id/ Hayrat oldukça ebed ola sa'id/ Ne güzel düşdü bu rana tarih/Tarihini okuyub eshab-ı ikmal dediler / H.1219 (M. 1804).

Öte yandan ilçe merkezinde oturanların su ihtiyaçlarının karşılanması için açılan bahçe kuyularının yanında, mahallelerin belli noktalarında çeşmeler yaptırılmıştır. Sarıkum Çeşmesi, Vasiye Nine Çeşmesi, Kırkmerdiven Çeşmesi, İskele Camii Şadırvanı vb. İlçe merkezine su şebekesinin döşendiği 1955 yılına kadar bu çeşmeler ilçe halkı tarafından kullanılmıştır.

Karamürsel'de çeşme alanında en önemli örnek ise, 2006 yılında bu ilçeye tıpkısı inşa edilen Tarihi Saraybosna Başçarşı Çeşmesi'dir. Osmanlı paşalarından Bosna-Hersek asıllı Mehmet Kukavice tarafından 1753 yılında Bosna-Hersek'in Saraybosna iline bağlı Stari-Grad'daki Başçarşı'da yaptırılan Osmanlı sebilinin bir versiyonu, bu ülkeyle süregelen tarihi ve kültürel bağın bir sembolü olarak Karamürsel Belediyesi'nce ilçe merkezine yaptırılmıştır.

Ereğli Çeşmeleri

Karamürsel Ereğli Mahallesi'nin merkez noktasındaki Tarihi Çarşı Çeşmesinin yapıldığı tarih, mevcut kitabesinden anlaşıldığı üzere hicri-1191, miladi -1777'dir. Kitabe şöyledir:

Sahibü'l-hayrat ve'l-hasenat/ bu çeşmei yapdı abı oldu bahriyyat gel/ iç Muhammed aşkına ebu hayat Hüseyin Çelebi Ahmed/ Çelebi ruhuna fatiha / H.1191(M 1777/1778).

Ereğli sahilinde tarihi bir hüviyet taşıyan ancak üzerinde kitabesi bulunmayan ikinci bir duvar çeşmesi daha bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait 629 no.lu defterin 453. Sayfa, 346. sırasında kayıtlı Kara Bali Bey bin Ahmed Vakfı Senedi tercümesi, s. 7; Ahmed Nezih Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Damlalar*, Kocaeli BB -İSU Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları, Seçil Ofset, İstanbul 2015, s. 317,318.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL EKSPRES

Karamürsel'de 32 Yıl Aralıksız Yayın Yapan Günlük Gazete

Karamürsel'in ekonomik ve sosyal gelişimine önemli katkılar sağlayan günlük yerel gazete *Karamürsel Ekspres*, 1 Haziran 1964 tarihinde yayın hayatına girmiştir. Pazar günleri dışında her gün kendi matbaasında basılıp abonelerine ulaştırılan gazetenin sahibi Ferhan Kalyon'dur. Künyesine göre gazetenin ilk sorumlu yazı işleri müdürü İsmail Fedai'dir. Daha sonra bu göreve Tülin Ergin getirilmiştir.

KARAMÜRSEL
EKSPRES
1 HAZİRAN 1964 PAZARTESİ
KARAMÜRSEL ŞENLİKLERİ TEMMUZDA BAŞLIYOR
Yaz mevsimi münasebetile gazino ve lokantaların 01,00 e kadar açık tutulması müşahede edilen umumi arzu. Kaymakamımızın dikkatini çekeriz
K.mürsel Ekspres gazetesine
A.P. Adına
C.H.P. Adına
M.P. Adına
Karamürsel Ekspres Çıkarken

Karamürsel Ekspres gazetesi ilk nüshası

Gazete, ilk yayın döneminde, abonelerine 28x40 ebatta ve tek yaprak olarak ulaşmıştır. Gazete, kuruluşunun 10. yılı münasebetiyle 1 Haziran 1974 yılından itibaren 40x50 boyutuna getirilmiş ve yine tek yaprak olarak yayınını devam ettirmiştir. 6 sütun üzerinden düzenlenen birinci sayfada, genellikle ilçenin sorunlarını dile getiren manşet haberlere yer verilmiş, alt kısımlar ise diğer yerel olaylara ayrılmıştır. İlçede yoğunlaşan şikâyetlerin ve okurların taleplerinin yer aldığı "Mestan Aga-Teftiş Raporu" başlıklı bölüm ile gazetecilerin ve yazarların makaleleri, ön sayfanın diğer dikkat çeken ve okunan unsurları olmuştur. İkinci sayfa ise, birinci sayfadan girilen bazı haberlerin devam sahası olarak kullanılmıştır. İkinci sayfada ayrıca duyurulara, resmi ya da özel ilanlar ile gazetenin künyesine yer verilmiştir.

Yayınlandığı ilçenin turizmi açısından da dikkat çeken yayınlarda bulunan *Karamürsel Ekspres* gazetesinin 24 Temmuz 1965 günkü nüshasında, "Karamürsel'de Turizme Hizmet Sayılan Çalışmalar" başlıklı manşet haberinde yer alan şu satırlar buna örnek teşkil etmektedir: "Belediye Gazinosu, 3 yıldır terzilik yapan Rahmi Ülkü'ye ihale edilmiştir." Aynı yıl gece saat 22:00'da kapanan gazino ve lokantaların kapatılma saatleri 00.00 (Gece 12'ye) çekilmiştir. Defne ve Plaj Mevkiinde yeni açılan balık lokantalarıyla birlikte yine aynı yıl, merkez vapur iskelesi yolcu salonunun ikinci katı 'Ankara Aile Lokantası' adıyla hizmete girmiştir."

Karamürsel Ekspres gazetesinin üye olduğu Türk Basın Birliği'nin yönetim kurulunda da görev yapan

imtiyaz sahibi Ferhan Kalyon, genç gazeteci adaylarına, gazetesinin sütunlarını açık tutmasıyla da ön plana çıkmıştır. Nitekim gazeteciliği yanında fotoğraf sanatçısı da olan Mehmet Tören ve yerel araştırmalar dalında eserler veren gazeteci-yazar Erdoğan Özdemir, *Karamürsel Ekspres* gazetesinin mutfağında yetişmiş isimlerdir.

1 Haziran 1964 yılında başlayan yayın hayatını 32 yıl sürdüren *Karamürsel Ekspres* gazetesi, 15 Ekim 1996 tarihinde kapanmıştır.

KAYNAKÇA

Karamürsel Ekspres gazetesinin 1 Haziran 1964 tarihli arşiv nüshası; Sedat Şimşek, *Kocaeli Yazılı Basın Tarihi (1848-2002)*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2007, s. 168-169; İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dökümantasyon Başkanlığı, Gazete Koleksiyonu, kütüphane.İstanbul.edu.tr; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2017, s. 349; Oya Şenyurt, *1965-1975 Yılları Arasında Gazete Haberlerinde Karamürsel'in Kentsel Gelişimi ve Mimari*, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirisi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını, Cilt III, s. 1762.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL EREĞLİLERİ

Kocaeli'nin Karamürsel İlçesi Sınırları İçinde İki Parça Hâlinde ve Birbirine 1,5 Km Mesafede İki Ayrı Yerleşim Yeri

Ereğli kelimesi, Antik Çağ'da Akdeniz memleketlerinde Herakles'e izafetle Herakleia denilen şehir ve kasaba adlarının Türkçeleştirilmiş şeklidir. Günümüzde Türkiye'de bu adı taşıyan birkaç önemli yerleşim yeri vardır. Bunları birbirinden ayırt edebilmek için Karadeniz Ereğlisi, Konya Ereğlisi, Marmara Ereğlisi, Karamürsel Ereğlisi, Şarköy Ereğlisi (buranın ismi sonradan daha fazla değişikliğe uğrayarak Eriklice şekline dönüşmüştür) gibi bulundukları bölgenin veya yörenin adıyla birlikte adlandırılmışlardır.

Kocaeli ilinin sınırları içinde iki ayrı yerleşim halinde bulunan Ereğli, İzmit Körfezi'nin güney kıyısında, Karamürsel ilçe merkezine 4 km mesafede bulunur. Yakın geçmişte bir ara Güzelkıyı veya Güzelyalı gibi adlarla da anılan bu beldeye eskiden Ereğli-i Zîr, kıyıdan 1,5 km. içeride ve daha yüksekte bulunan yerleşmeye de Ereğli-i Bâlâ denirdi. Denizden 250 m kadar yüksekte olan bu ikinci Ereğli'ye de günümüzde Tepeköy denilmektedir. Eskiden yukarıdaki Ereğli (Ereğli-i Zîr) daha gelişmiş iken, şimdi kıyıdaki Ereğli önem kazanmış ve yukarıdaki Ereğli'nin (Tepeköy) nüfusu 2000'i pek az geçerken, aşağıdaki Ereğli'nin nüfusu 4000'lere yaklaşmıştır. Son yıllarda Kocaeli Ereğlileri, çevrelerinde yaygınlaşan kaliteli kestane üretimiyle de ününü artırmaya başlamıştır.

KAYNAKÇA

Besim Darkot, "Ereğli" *İA*, IV, cilt s. 307-309, İst. 1947; Metin Tuncel, "Ereğli", *DİA*, c. XI, İst. 1995, s. 289-293.

Metin TUNCEL

KARAMÜRSEL ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBİ

1870 Yılında Karamürsel Kasabası'nda Açılan İlk Rüşdiye Mektebi

1870 yılında açılan mektep ilk yıllarında muallim-i sânî ile idare edildi. 1878 yılında muallim-i sânî 380 kuruş maaşla Halil Efendi idi. Halil Efendi ihraç edildiği için yerine Mart 1878 tarihinde 400 kuruş maaş

Karamürsel Ereğlisi

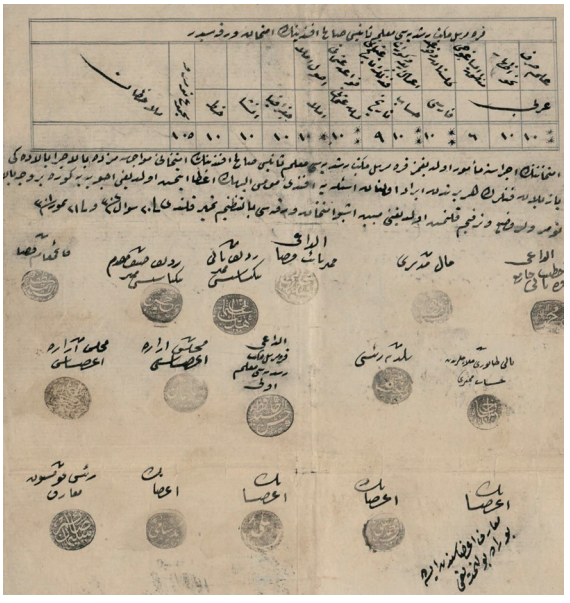

Karamürsel Erkek Rüşdiye Mektebi Muallim-i Saniliğine atanan Salih Efendi'nin 2 Ağustos 1885 tarihli imtihan varakası (COA. MF. MKT. 89/45, 7 Aralık 1885/29 S 1303, lef 1).

ve 75 kuruş harcırahla Plevne Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli Zekeriya Efendi atandı. 17 Nisan 1878-13 Nisan 1879 tarihleri arasında görev yaptı. 1879-1882 yılları arasında mektep talebe sayısının az olması sebebiyle kapatıldı. Mektep ibtidâîye dönüştürüldü. Bu mektebe Halil Efendi 120 kuruş maaşla muallim atandı. Ancak mektep bir süre faaliyete geçirilemedi. Kasabada başka bir erkek ibtidâî mektebi açıldı. Bu esnada Kaza Cemiyet-i Tedrîsiyesi Kaza Maarif Komisyonu ismiyle yeniden teşkil edildi. Erkek Rüşdiye Mektebi 1882 yılında yeniden açıldı. İzmit Redif Mirlivâsı Sami Paşa 27 Aralık 1881 tarihinde Maarif Nezareti'ne Karamürsel Erkek Rüşdiye Mektebi'nin yeniden açılması gerektiğini bildirdi.

Hafız Seyyid Hasan Efendi 3 Haziran 1882-17 Şubat 1886 tarihleri arasında Karamürsel Erkek Rüşdiye Mektebi'nde muallim-i evvel olarak görev yaptı. Maarif Nezareti 13 Ağustos 1885 tarihinde Bâb-ı Meşîhat'a Hafız Seyyid Hasan Efendi'ye, hizmeti ve kıdemi sebebiyle mahrec mevleviyeti tevcih edilmesi gerektiğini bildirdi. Karamürsel Rüsûmât Başkâtibi Abdülkerim Efendi 27 Kasım 1885 tarihinde Maarif Nezareti'ne Hafız Seyyid Hasan Efendi hakkında üç erkek öğrenciye cinsel istismarda bulunduğuna dair şikâyette bulundu. 1886 yılında yapılan tahkikat neticesinde iddianın asılsız olduğu, şahsi garazdan kaynaklandığı anlaşıldı. Hafız Seyyid Hasan Efendi'nin Cisr-i Ergene Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine tayin edilmesi üzerine yerine Cisr-i Ergene Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli Ali Rıza Efendi 480 kuruş maaşla atandı. 29 Mart 1886 tarihinde görevine başladı. Ali Rıza Efendi Maarif Meclisi'nin 22 Ağustos 1886 tarihli kararıyla asli vazifesine zarar vermemesi şartıyla ilaveten Kaza Maarif Komisyonu Başkanlığı'na tayin edildi. 13 Mart 1897-13 Mart 1907 tarihleri arasında maaşı 400 kuruştu. Eşinin Mudanyalı olması sebebiyle 1898 yılında Mudanya Erkek Rüşdiye Mektebi'ne tayin edilmesini istedi. Ancak talebi gerçekleşmedi. Ali Rıza Efendi 2 Ekim 1907 tarihi itibarıyla 200 kuruş maaşla emekli edildi. Muallim-i evvelliğe 31 Ağustos 1907 tarihli Maarif Meclisi kararıyla Bodrum Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli Mustafa Asım Efendi 400 kuruş maaşla harcırahsız olarak naklen atandı. 1875 yılında Karamürsel'de doğan Mustafa Asım Efendi 3 Ekim 1907 tarihinde başladığı görevini 20 Aralık 1913 tarihi itibarıyla 500 kuruş maaşla hâlâ sürdürmekteydi.

Talebe sayısının kısa sürede artarak kırka yükselmesi üzerine mektebe bir muallim-i sânî tayin edilmesine ihtiyaç duyuldu. 25 Ekim 1884 tarihinde Sadâret emri ile muallim-i sânîlik için bütçeden 300 kuruş maaş tahsis edildi. Maarif Nezareti 9 Haziran 1885 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na muallim-i sânîliğe tayin edilmesi istenen Salih Sabri Efendi'nin imtihanının yapılarak evrakının gönderilmesini emretti. 2 Ağustos 1885 tarihinde Heyet-i Mümeyyize imtihânını yaparak başarılı buldu. Salih Sabri Efendi Maarif Meclisi'nin 10 Kasım 1885 tarihli kararı ve 300 kuruş maaşla muallim-i sânî tayin edildi. Salih Sabri Efendi 13 Mart 1897 tarihi itibarıyla yapılan tensikât sebebiyle mektepteki muallim-i sânîlik kaldırıldığı için açıkta kaldı. Mağduriyetini dile getirmesi üzerine 6 Mayıs 1897 tarihli Maarif Meclisi kararı ve 200 kuruş maaşla Kartal Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i sânîliğine tayin edildi. 1 Haziran 1897 tarihinde yeni görevine başladı. Bu tarihten sonra Mekteb-i Mülkiye'de dört yıl okuyarak ayrılan Nuh Nureddin Efendi mektepte fahrî olarak muallim-i sânîlik yaptı. İzmit Mutasarrıflığı 23 Haziran 1902 tarihinde Maarif Nezareti'nden Nuh Nureddin Efendi'nin 150 kuruş maaşla muallim-i sânî tayin edilmesini istedi. Ancak mali imkânsızlık sebebiyle tayini uygun bulunmadı. Nuh Nureddin Efendi 10 Temmuz 1904 tarihi itibarıyla muallim-i sânîliğe fahri olarak hâlâ devam etmekteydi. 1911 yılında muallim-i sânîliği yine fahri olarak Mehmet Efendi yapmaktaydı. İzmit Mutasarrıflığı 12 Temmuz 1906, 24 Aralık 1909, 25 Ocak 1910, 27 Şubat 1910, 27 Ağustos 1910, 1 Ekim 1910 tarihlerinde muallim-i sânî ihtiyacını Maarif Nezareti'ne bildirmesine rağmen mali sebeplerle uzun yıllar mektebe muallim-i sânî atanamadı. Daha sonra mektebe muallim-i sânî atanabildi. 14 Temmuz 1913 tarihinde muallim-i sânî İsmail Hakkı Efendi idi.

Mektepte talebeye rika ve sülüs yazılarını öğretmek üzere yazı hocası da görev yaptı. Bazen her iki yazıyı aynı kişi öğretti. Bu takdirde hat muallimi, hüsn-i hat muallimi, yazı hocası olarak adlandırıldı. Çoğu zaman mektepteki muallim-i sânî ya da muallim-i evvel yazı hocalığını ilaveten yaptı. Aksi takdirde kazadaki memurlarından sülüs ve rika yazıları temeşşüke elverişli olanlar yazı hocalığı görevini yerine getirdi. İlk yıllarda yazı hocalığını genelde muallim-i sânîler yaptı. 16 Haziran 1888 tarihinde Kaza İdare Meclisi, Erkek Rüşdiye Mektebi muallimlerinin rika yazılarının yetersizliğinden dolayı talebenin mağdur olduğunu belirterek rika muallimliğine Boşnak Mus-

tafa Efendi'nin asaleten atanmasına karar verdi. Bu talebi 28 Temmuz 1888 tarihinde Mekâtib-i Rüşdiye İdaresi mali imkânsızlıklardan dolayı uygun bulmadı. Rika muallimliğini muallim-i evvelin ilave memuriyet olarak yapmaya devam etmesine karar verdi. Mektepte yazı muallimliğini uzun süre Kaza mal müdürü muavini İbrahim Zühdü Efendi vekâleten yaptı. 28 Kasım 1901 tarihi itibarıyla Erkek Rüşdiye Mektebi hüsn-i hatt muallimi vekâleten, Erkek İbtidaî Mektebi hüsn-i hatt muallimliğini asaleten yapmakta olan kaza mal müdürü muavini İbrahim Zühdü Efendi idi. İzmit İdadî Mektebi Müdürlüğü 11 Kasım 1901 tarihinde Maarif Nezareti'ne Erkek Rüşdiye Mektebi hüsn-i hatt muallimliğine İbrahim Zühdü Efendi'nin, İbrahim Zühdü Efendi'den boşalacak Erkek İbtidaî Mektebi hüsn-i hatt muallimliğine kaza mal müdürü Refîki Sadık Efendi'nin asâleten atanmaları gerektiğini, sülüs ve rika hat örneklerini göndererek bildirdi. Ancak 18 Ocak 1902 tarihli Maarif Meclisi kararıyla sülüs hatları uygun bulunmadı. Maarif Nezareti, İzmit Maarif Müdürlüğü'ne bilgi vererek İbrahim Zühdü Efendi'nin Erkek İbtidâî Mektebi'nde hüsn-i hat muallimi olarak görevine devam etmesi, Erkek Rüşdiye Mektebi hüsn-i hatt muallimliği için her iki yazısı yeterli başka birinin bulunarak evrakının gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Ancak kazada başka talip bulunamadı. Mehmet Sadık Efendi'nin sülüs ve rika elyazısı örnekleri yeniden tanzim ettirilerek 20 Nisan 1902 tarihinde Maarif Nezareti'ne gönderildi. Mehmet Sadık Efendi 10 Mayıs 1902 tarihli Maâaif Meclisi kararı ve 85 kuruş maaşla hüsn-i hat muallimi atandı. 14 Haziran 1908 tarihinde mektepte hüsn-i hatt muallimi hâlâ Mehmet Sadık Efendi idi.

Mektepte bir de bevvap görev yaptı. 1870 yılında mektep açıldığında bevvap maaşı tahsis edildi. Bevvaplık görevini uzun yıllar Mahmut Ağa yaptı. 1885 yılında 80 kuruş olan bevvap maaşı 1886 yılında 100 kuruşa yükseltildi. Mektepte görev yapan bir diğer bevvap Mustafa Efendi idi.

Mektepte talebe sayısı son derece sınırlı kaldı. Mektepte 15 Mayıs 1875'te 20, 11 Ekim 1884'te 40, 6 Kasım 1893'te 29, Eylül 1895'te 30, 12 Aralık 1895'te 26, 1899'da 34, 1900'de 33, 1901'de 27, 1902'de 36, 25 Haziran 1904'te 21, 3 Temmuz 1904'te 14, 1904'te 40, 8 Temmuz 1907'de 13, 13 Haziran 1908'de 22, Temmuz 1908'de 18, Temmuz 1910'da 31, Temmuz 1911'de 38 ve 14 Temmuz 1913'te 40 talebe vardı. Maarif Nezareti 1875 yılında İzmit Mutasarrıflığı'na talebe sayısının azlığına dikkat çekerek arttırılması gerektiğini bildirdi.

13 Ekim 1892 tarihinde Erkek Rüşdiye Mektebi binası harap ve tehlikeli bir hâldeydi. 400 kuruşluk tamir masrafının ahaliden yardım olarak teminine karar verildi. Mektep binası 1894 yılında meydana gelen depremde zarar gördüğü için müftü öncülüğünde ahaliden toplanan yardımlarla tamir edildi. Mektep binası altında bir tane de dükkân vardı. 1894 yılında dükkân da tamir edildi. Dükkâna 1894 yılından önce belediye temizlik aletleri konuldu. 1899 yılında mektep binası yine tamire muhtaç hâle geldi. 3450 kuruşluk tamir masrafı ahaliden yardım olarak temin edilmeye çalışıldı. Ancak mümkün olmadı. 1901 yılında ilgili meblağın inşaat tertibinden sarf edilerek mektep binasının ihaleyle tamirine karar verildi. 1906 yılında alt katı Erkek İbtidaî Mektebi, üst katı Erkek Rüşdiye Mektebi olmak üzere bina inşaatı tamamlandı. 1910 yılında mektep binasının sağlık koşullarına aykırı, köhne ve dar olduğu gerekçesiyle yeniden inşası için 35000 kuruşa ihtiyaç duyulduğu Maarif Nezareti'ne bildirildi.

1913 yılında mektepte talebelere birinci sınıfta coğrafya, tarih, malumat-ı medeniye, tecvidli Kurân-ı Kerim, ulûm-ı dîniye, Arabî, Fârisî, malumat-ı fenniye, kavâid, yazı, hesap, hendese, Fransızca, resim, ikinci sınıfta coğrafya, tarih, tecvidli Kurân-ı Kerim, ulûm-ı dîniye, Arabî, malumat-ı fenniye, kavâid, yazı, hesap, üçüncü sınıfta ahlak, coğrafya, tarih, malumat-ı medeniye, tecvidli Kurân-ı Kerim, ulûm-ı dîniye, Arabî, Fârisî, malumat-ı fenniye, nahv-ı Osmânî, yazı, hesap, hendese, Fransızca ve resim dersleri okutuldu.

Mektep, matbu evrak ile kitap, risale, harita, yerküre gibi ders araç-gereçlerini Maarif Nezareti'nden tedarik etti. Bazı mektep mezunları nadir de olsa devrin prestijli mekteplerinde tahsillerine devam etme imkânı buldu. 1894 yılı mezunu Mehmet Şefik Efendizade Memduh Efendi, babasının girişimleri sayesinde yıllık 20 lira yarım öğrenim ücreti ve 15 lira elbise bedeli ile Mekteb-i Sultanî'ye maarif nazırının emriyle kaydedildi. İzmit Mutasarrıflığı Temmuz 1911 tarihinde mektepten birinci olarak mezun olan Mithat Efendi'nin İstanbul Mekteb-i Sultanîsi'ne ya da Dârüşşafaka'ya kaydedilmesi gerektiğini Maarif Nezareti'ne bildirdi.

KAYNAKÇA

Bâb-ı Âlî Evrak Odası, Nezâret Gelen-Giden Defterleri: BEO. NGG. d...395, 10 Mart 1883/1 Ca 1300; Maârif Nezâreti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Kalemi Belgeleri: MF. İBT. 107/27, 28 Kasım 1901/16 Ş 1319; MF. İBT. 13/133, 24 Aralık 1879/10 M 1297; MF. İBT. 153/131, 5 Kasım 1904/26 Ş 1322; MF. İBT. 162/42, 3 Temmuz 1905/29 R 1323; MF. İBT. 168/5, 5 Ekim 1905/5 Ş 1323; MF. İBT. 17/108, 20 Ekim 1884/29 Z 1301; MF. İBT. 184/110, 22 Aralık 1906/6 Za 1324; MF. İBT. 19/14, 9 Haziran 1885/25 Ş 1302; MF. İBT. 191/45, 6 Haziran 1907/24 Ra 1325; MF. İBT. 192/126, 10 Temmuz 1907/29 Ca 1325; MF. İBT. 195/84, 24 Ağustos 1907/15 B 1325; MF. İBT. 196/60, 7 Eylül 1907/29 B 1325; MF. İBT. 20/44, 17 Mart 1886/11 C 1303; MF. İBT. 209/35, 14 Haziran 1908/14 Ca 1326; MF. İBT. 226/74, 13 Mart 1909/20 S 1327; MF. İBT. 259/73, 29 Ocak 1910/17 M 1328; MF. İBT. 264/95, 8 Mart 1910/25 S 1328; MF. İBT. 293/39, 18 Aralık 1910/15 Z 1328; MF. İBT. 307/77, 13 Mart 1911/12 Ra 1329; MF. İBT. 32/48, 15 Temmuz 1893/1 M 1311; MF. İBT. 336/75, 21 Ağustos 1911/25 Ş 1329; MF. İBT. 34/37, 6 Kasım 1893/26 R 1311; MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330; MF. İBT. 363/9, 12 Mart 1912/23 Ra 1330; MF. İBT. 395/41, 8 Ekim 1912/26 L 1330; MF. İBT. 397/66, 15 Ekim 1912/4 Za 1330; MF. İBT. 472/83, 20 Aralık 1913/21 M 1332; MF. İBT. 48/64, 16 Aralık 1895/28 C 1313; Maârif Nezâreti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT. 100/42, 31 Temmuz 1888/22 Za 1305; MF. MKT. 1004/31, 2 Temmuz 1907/21 Ca 1325; MF. MKT. 1015/46, 10 Eylül 1907/2 Ş 1325; MF. MKT. 1019/35, 30 Eylül 1907/22 Ş 1325; MF. MKT. 1023/35, 29 Ekim 1907/22 N 1325;

MF. MKT. 150/5, 15 Eylül 1892/22 S 1310; MF. MKT. 154/64, 18 Kasım 1892/27 R 1310; MF. MKT. 227/43, 23 Eylül 1894/22 Ra 1312; MF. MKT. 28/15, 15 Mayıs 1875/9 R 1292; MF. MKT. 321/1, 19 Haziran 1896/8 M 1314; MF. MKT. 357/41, 31 Mayıs 1897/29 Z 1314; MF. MKT. 394/15, 26 Nisan 1898/4 Z 1315; MF. MKT. 485/15, 1 Şubat 1900/30 N 1317; MF. MKT. 53/163, 9 Mart 1878/5 Ra 1295; MF. MKT. 55/88, 20 Nisan 1878/17 R 1295; MF. MKT. 604/37, 6 Şubat 1902/27 L 1319; MF. MKT. 642/14, 9 Temmuz 1902/2 R 1320; MF. MKT. 650/8, 5 Ağustos 1902/29 R 1320; MF. MKT. 685/19, 14 Şubat 1903/16 Za 1320; MF. MKT. 74/45, 19 Ocak 1882/28 S 1299; MF. MKT. 77/87, 4 Kasım 1882/22 Z 1299; MF. MKT. 81/106, 18 Ekim 1883/16 Z 1300; MF. MKT. 85/63, 18 Aralık 1884/29 S 1302; MF. MKT. 862/24, 8 Haziran 1905/4 R 1323; MF. MKT. 867/39, 29 Haziran 1905/25 R 1323; MF. MKT. 87/61, 13 Ağustos 1885/2 Za 1302; MF. MKT. 89/25, 26 Aralık 1885/19 Ra 1303; MF. MKT. 89/45, 7 Aralık 1885/29 S 1303; MF. MKT. 89/47, 7 Ocak 1886/1 R 1303; MF. MKT. 890/56, 22 Ekim 1905/22 Ş 1323; MF. MKT. 90/98, 20 Nisan 1886/16 B 1303; MF. MKT. 91/119, 26 Ağustos 1886/26 Za 1303; MF. MKT. 91/9, 27 Mayıs 1886/23 Ş 1303; MF. MKT. 946/54, 9 Ağustos 1906/18 C 1324; MF. MKT. 982/56, 9 Mart 1907/24 M 1325; MF. MKT. 99/24, 22 Haziran 1888/12 L 1305; Bâb-ı Âlî Bünyesindeki Diğer Dâirelere Ait Belgeler, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri: ŞD. 1059/3, 7 Temmuz 1907/26 Ca 1325; ŞD. 984/47, 10 Kasım 1900/17 B 1318; *Sâlnâmeler*: 1898-1899/H.1316 *Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1316; 1899-1900/H.1317 *Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1317; 1900-1901/H.1318 *Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1318; 1901-1902/H.1319 *Sâlnâme-ı Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, Matbaa-ı Âmire, Dârülhilâfetüla1iyye, 1319; 1903-1904/H.1321 *Sâlnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiye*, Asr Matbaası, Dârülhilâfetüla1iyye, 1321.

Biray ÇAKMAK

KARAMÜRSEL HAMAMLARI

Karamürsel ve Çevresindeki Tarihi Hamamlar

Hamam, Karamürsel ilçe merkezinin 4 Temmuz Mahallesi'nde, aynı isimle anılan caminin güneydoğusunda, o yapının bir parçası olarak yer almaktadır. Toplam 450 metrekarelik alana, Horasan tipi yapı tekniğiyle, hicri 983 yılında (M:1575) inşa edilen bina, 1921 yılına kadar varlığını sürdürmüş, bu tarihte ilçeyi işgal eden Yunanlılar tarafından ateşe verilmiş olsa da, daha sonra onarılarak 1948 yılına kadar ilçe halkına hizmet vermesi sağlanmıştır. Hamam, 14.05.1976 tarih ve 40 sayılı GEEYAK (Gayrimenkul Eski Eserler ve Yüksek Kurulu) kararı ile tescillenmiştir. Tarihi hamam, 1948 tarihinden sonra kullanılmadığından metruk bir hale gelmiş ve uzun bir aradan sonra 2017 yılında, Anıtlar Kurulunun desteğiyle Karamürsel Belediyesi tarafından aslına uygun olarak restore ettirilmiştir.

Bugün müze hâline getirilen Kara Bali Bey Hamamı ile ilgili Kara Bali Bey bin Ahmed Vakfiyesi senedinde şu satırlar mevcuttur: "Ve dahi adı geçen Karamürsel kasabasından hayırseverler, yolcular ve misafirler için bir kervansaray yapıp vakfettiler. Ve Müslüman çocukların eğitim ve tahsilleri için 1 adet dar-ı talim (okul) yanında, 1 adet çeşme yapıp vakfettiler. Ve bu kervansaray ile okulun ihtiyaçları için adı geçen bu kasabada 1 hamam ve hamamcının barınması için 1 ev yaptırıp vakfettiler."

Kara Bali Bey Hamamı'nın yapımı ile ilgili şu hüküm kayıtlarda yer almaktadır:

"Fi 25 C Sene H.990(17.07.1582)

Yalakabad kadısına hüküm ki: Mektup gönderüp nefs-i Karamürsel'de Bali Ağa Vakfında mütevelli olan Hasan meclisi şer'e gelüp vakf için hamam bina etmek istedikde hamama ihtiyaç olduğun kasaba-i mezbureden sual olundukda taleb ederiz dedikde kasaba halkı cem'an gelip bizim hamama külli ihtiyacımız vardır İskele kurbünde hamam bina olunmak lazımdır deyu cevab verdiklerin arz eylediğin ecilden reca etdikleri mahalde hamam bina eylemelerin buyurdum ki hükm-i refi vusul buldukda emr-i mezkur üzre kasaba halkı taleb etdikleri mahalde vakf canibinden bir hamam bina etmek istediklerinde tamamen kimesnenin mülküne ve vakfına...buyurup hariçten kimseyi dahil etdirmeyesin."

Günümüz Türkçesine göre hüküm: "Karamürsel Bali Ağa Vakfı'nda memur olan Hasan idaremize başvurup, adı geçen kasabada halkın ihtiyaç duyduğu ve talep ettiği bir hamamın kurulmasının lazım geldiğini belirtip gecikilmeden bu hamamın inşa edilmesi ricası kabul edilmiştir. Hamam, harici bir müdahalenin olmaması için vakıf mülkü içinde yer alıp halka açık olacaktır."

Hersekzade Ahmet Paşa Hamamı

Hicri 917, miladi 1511 tarihinde kurulan Hersekzade Ahmet Paşa Vakfının tapu kayıtlarında yer alan ki bu kayıtların yer aldığı orijinal belge, A.B.D.'de, John Frederick Levis adlı bir kişinin koleksiyonundadır- Karamürsel ilçe merkezindeki hamam, geçirdiği restorasyonlarla asırlar boyu ayakta kalmayı başarmış, aktif bir işletme olarak hizmetlerini sürdürmektedir.

1887-88 yıllarında, ilgili vakfın mülkiyetinden Moravizade Rıza Efendi'ye, daha sonra da Hacı Mehmed Bey ve kızlarına intikal eden bu yapı, 1921 yılındaki Kurtuluş Savaşı esnasında Yunan işgalcileri tarafından yakıldığından, uzun bir müddet yarı harabe halde kaderine terk edilmiştir. İlçe halkının ihtiyacına binaen 1950 yılında, Karamürsel Belediyesi tarafından satın alınan hamam restore ettirilerek yeniden hizmete sokulmuştur. Hamam, su ihtiyacını, asırlar önce bahçesine açılmış ve bugün de aktif olan kuyudan sağlamaktadır.

Gazi Mustafa Paşa Hamamı

Bugün ancak kalıntıları bulunan Gazi Mustafa Paşa Hamamı, Karamürsel'in Pazarköy Mahallesi'ndedir. Osmanlı döneminde "Karye-i Pazaryeri" adıyla bilinen mahalledeki hamam, 116/2270 numaralı BOA vesikasında da yer alan Gebze Çoban Mustafa Paşa Vakfı'nın muhasebe defterinde görülmektedir. Aynı adla anılan ikinci hamam ise, Gebze'deki yine aynı vakfa ait cami külliyesi içindedir.

Yukarıda belirtilen tarihi hamamlardan başka diğer iki hamam ise, Karamürsel'in en büyük mahallesi Ereğli ile iki asır önce heyelan sebebiyle boşaltılan eski Konuklu Köyü sınırları içindedir. Bu iki hamamın bugün sadece kalıntıları mevcuttur.

KAYNAKÇA
Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, 5. Baskı, Zinde Yayınevi, İstanbul 2017, s. 105-106; BOA, Mühimme Defteri No: 47, s. 216; Heat W.Lowry, Hersekzade Ahmet Paşa Bildirisi, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu- II, Cilt I, s. 21; Selçuk Seçkin-Bahadır Bozdağ, Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirisi, Cilt III, s. 1909; Vakıflar Gn. Md. de, 629 no.lu defterin 453. sayfa 346. sırasındaki Hicri 983 (1575 M.) Tarihli Kara Bali Bey bin Ahmed Vakfiye Senedi; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla*, İSU Gn.Md. Kültür Yayınları No: 1, Şan Ofset, İstanbul 2006, s. 261-262-266-267-268.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL İSKELELERİ

Karamürsel'in, Deniz Ulaşımını Sağlayan Önemli Noktaları

Dünyanın en önemli deniz ticaret merkezlerinden biri olan İstanbul'a, deniz yoluyla çok kolay ulaşabilen Karamürsel'in sahip olduğu iskeleler, tarih boyunca sadece kendi çevresinde değil, Marmara Bölgesi'nde de stratejik bir öneme sahip olmuşlardır. Osmanlı döneminde, Helenepolis-Karamürsel-Hersek adıyla bilinen sahil köyündeki ahşap iskeleler, aynı zamanda bu bölgeden İstanbul'a, tarım ürünleri, kereste ve od (ateş) taşı taşıyan onlarca tekneye hizmet eden bir çeşit liman görevini de yerine getirmişlerdir. Ayrıca sefer için Üsküdar'da toplanan Osmanlı ordusu da, İstanbul'dan Mekke'ye hac için yola çıkanlar da bu güzergâhtaki Gebze Dil ve Hersek iskelelerinden yararlanmışlardır. Hac için Surre devesi ve diğer yük hayvanlarını taşıyan mavnalar ile yaya hacıları karşı yakalara ulaştıran kayıklar yine bu iskeleleri kullanmışlardır. Nitekim sahilinde iskelelerin yoğun bir şekilde yer aldığı Karamürsel, bu durumundan ötürü Osmanlı devrinde liman kenti unvanıyla da anılmıştır.

"Devir, 21. padişah Sultan II. Ahmet zamanıdır. İstanbul Tophane için kesilip hazırlanan ve Karamürsel Kavak İskelesi'nde bulunan od taşlarının kısa sürede gönderilmesi hakkındadır.

Mühimme Defteri s. 103. 23 Evail Rebiülahir/1103-1691.

Karamürsel ve Gebze nahiyeleri naiblerine ve serdar vekillerine hüküm ki:

İstanbul topçu başı vekili olan Ali Zeyd Mecd'e gelip tophane-i amirede top fırını için lazım gelen taşlar hassa mimarı marifetiyle kat olunup hâlâ Karamürsel'deki Kavak iskelesinde mevcut olduğu bildirildiğinden tophane nazırı tarafından paralı sefinelere (gemilere) konulup bir gün evvel tophane amirine teslim olunmak babından yazılmıştır."

Diğer iskelelerde olduğu gibi Karamürsel iskelelerinin işletilmelerinden de sorumlu eminlik müessesi vardı.

Hersek Burnu, tarih boyunca Gebze Dilburnu ile karşılıklı yoğun bir deniz ulaşımının vazgeçilmez bir noktası olmuştur. Bunu sağlayan, bir çeşit liman görevini de yerine getiren iskelelerdir. Gebze'den hacca gidenler, Diliskelesi'ni geçerek İzmit Körfezi'nin en dar yerinde gemilerle karşıya ulaşırlar ve

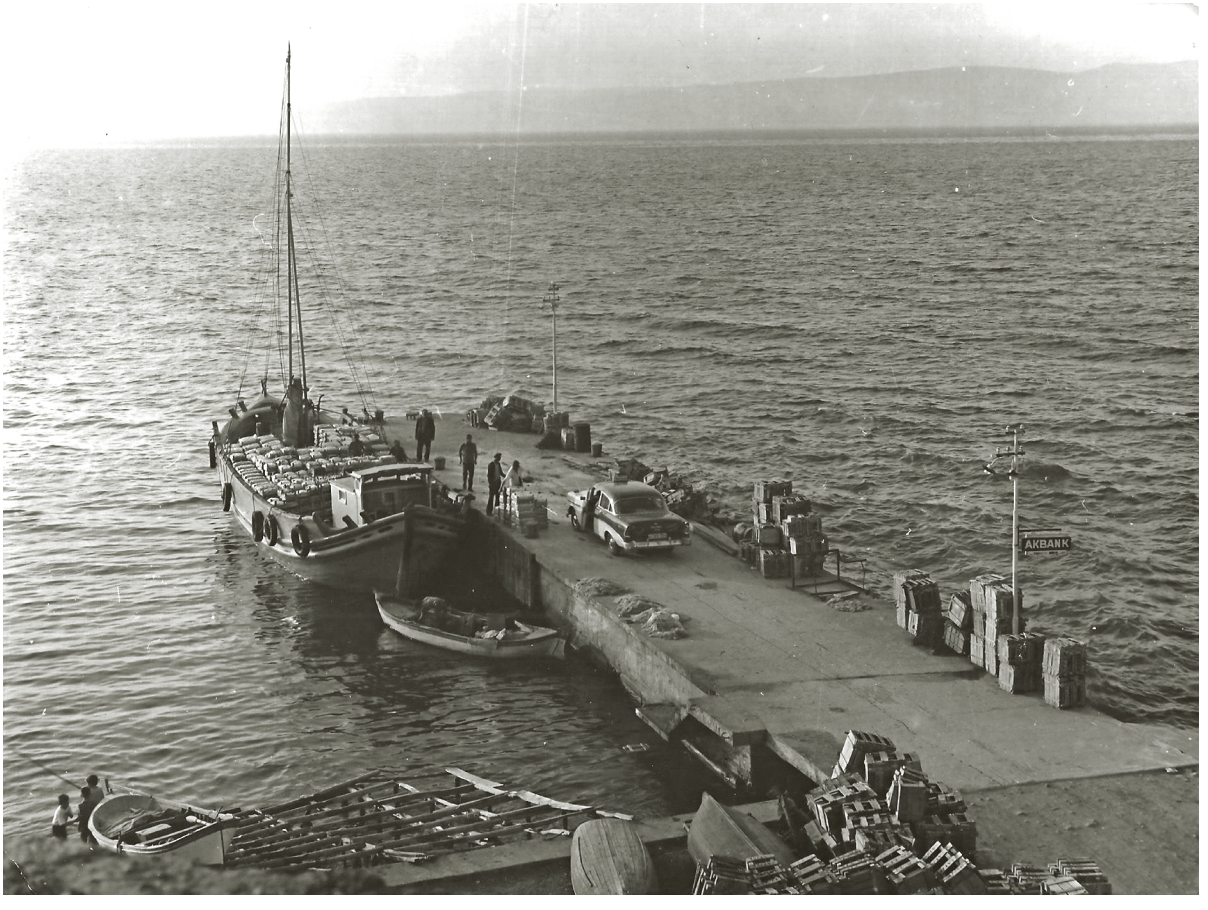

Hersek'e varırlardı. Bu şekilde yollarını 80 kilometre kısaltırlardı. Elbette ki burada Hersek'teki iskeleler kullanılırdı.

XVI. yüzyılın sonlarında Karamürsel'in İskele Bacı ve Yalakabad'ın Kavak İskelesi mahsulü geliri 5600 akçedir. Tutulan kayıtlardan anlaşıldığı üzere, 1822 yılı, 8 Ekim Salı gününden 14 Ekim Pazartesi gününe kadar bir haftalık süreçte İstanbul'a deniz yoluyla yapılan toplam 321 seferden 12'si Karamürsel İskelesi'nden yapılmıştır. Yük ve eşya taşımacılığının yanında Karamürsel İskelesi, yolcu taşımacılığı açısından da faaliyetteydi. Sefer yoğunluğu ve yolcu taşımacılığı açısından Karamürsel, diğer bazı iskelelerin önüne geçmiştir. Karamürsel merkez ve Ereğli iskelelerinde acentelik kurulmuş, yolcular için bilet gişeleri açılmıştır.

1890 yılında bu beldenin sahilinde kurulan, Karamürsel Fes, Çuha ve Şayak Fabrikası'nın da dünya ile bağlantısını sağlayan iskelesi mevcuttu. Her türlü ulaşım ve nakliye bu iskeleden sağlanmaktaydı. Fabrika, 1921 tarihinde Yunanlılar tarafından bombalandıktan ve tesis İstanbul'a nakledildikten sonra bu iskele işlevini kaybetmiştir.

Karamürsel merkez iskelesi, İstanbul ve Kocaeli bölgelerindeki diğerleri gibi XX. yüzyılda Osmanlı Seyr-ü Sefain idaresi altında bulunmaktaydı. Bundan ötürü adı geçen bölgelerdeki iskeleler, İstanbul-İzmit-Karamürsel hattında karşılıklı olmak üzere haftalık çalışan yolcu gemilerinin uğrak yerleriydi. Büyük mübadele olarak adlandırılan 1887'li yıllar ile 1912 Balkan Savaşları esnasında, iskân edilmek üzere Rumeli'den Karamürsel'e getirilen göçmenlerin deniz ulaşımında iskelelerin önemli katkıları olmuştur. Merkez ilçe iskelesi önce bugünkü belediye müzesi binası önüne yapılmış, 1950'li yıllara kadar kullanılmış olan bu iskelenin işlevi, yeniden yapılan 200 metre batı istikametindeki diğer ahşap iskeleye aktarılmıştır. Aynı ve daha sonraki dönemlerde Kırlangıç ve Uğur adlı yolcu gemilerinin İstanbul bağlantılı körfez seferleri yaptıkları görülmüştür. Bu yolcu gemileri özel bir kuruluş olan Kocaeli Denizcilik Şirketine aitti. Bazı yüksek tonajlı gemiler, Karamürsel iskelesine yanaşamamalarından dolayı yüklerin ya da yolcuların küçük teknelerle bu gemilere taşındıkları olmuştur.

Karamürsel İskelesi'nin jeopolitik etkinliği ve üstünlüğü Kurtuluş Savaşı'nda da görülmüştür. Milli orduya ait personel ve malzeme nakliyatında, Karadeniz'deki İnebolu, Trabzon limanları gibi önemli kabul iskelelerinden biri Karamürsel olmuştur. Ankara Hükümetinin bu kasabada, Askeri Polis Teşkilatı, Sevkiyat ve Nakliyat Menzil Kumandanlığı, Kuvayımilliye ve Liman Reisliği birimlerini kurmasının tek sebebi budur. Kurtuluş Savaşımız boyunca İstanbul-Karamürsel deniz nakliyatı hiç aksamadan devam etmiştir. İngiliz gazeteci ve yazar Arnold Toynbee, *The Western Question In Greece And Turkey* adlı eserinde (s. 287-288), 1-2 Temmuz 1921'de, Yunanlılar tarafından ateşe verilen Karamürsel, Ereğli ve Değirmendere'nin iskelelerine çıktığını belirtir. Kurtuluş Savaşı sonrası Kızılay'ın, Karamürsel halkına yaptığı sağlık ve ayni yardımlar için tahsis edilen Gülnihal vapuru, merkez iskelesi başta olmak üzere Dereköy- Kavak, Ereğli ve Gonca iskelelerini kullanma imkânı bulur. Bu iskeleler, Kurtuluş Savaşı sonrasında da aktif faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

İlçe merkez iskelesi yanında, meyve iskelesi diye adlandırılan Kayacık Mahallesi'ndeki ahşap iskele 1972 yılında Karamürsel Belediyesi'nce yeniden yaptırılmış

ve İstanbul ile Adalar'a sebze ve meyve taşıyan motorların hizmetine sokulmuştur. Bu iskele 2010 yılında, Yelken Tesisleri Projesi çerçevesinde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nce yeniden inşa edilmiştir.

Karamürsel ve buraya bağlı diğer beldelerin iskeleleri, 4517 sayılı kanunla 1945 yılında, Şirket-i Hayriye yerine kurulan Türkiye Denizcilik İşletmelerine devredilmiş, kurulan Türkiye Denizcilik İşletmeleri 7 Mart 1956'da, "Körfez Vapur İşletmesi"ni yürürlüğe sokarak, İstanbul- İzmit vapur seferlerini kaldırmıştır. 2004 yılında yayınlanıp yürürlüğe giren 5216 sayılı kanunla Karamürsel de dahil, İzmit Körfezi'ndeki tüm iskeleler ve diğer deniz işletmeleri Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne geçmiştir.

KAYNAKÇA

Agâh Yönsel-Şemsettin Arkan, *Karamürsel*, Tisa Matbaacılık, 1972, Ankara, s. 70; Mehmet Tütüncü, "İstanbul-Kudüs-Mekke Hac Yolunun İzmit Güzergâhı Üzerine", Bildiri, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2016, Cilt II, s. 995; Vedat Turgut, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik ve İktisadi Vaziyet", Bildiri, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2015, Cilt I, s. 3 31; Ekrem Gürdal, "XVIII. Yüzyıl ve Sonrasında Karamürsel İskelesinin Osmanlı Deniz Faaliyetlerindeki Yeri, Bildiri, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2016, I.Cilt, s. 543; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, 2017, İstanbul, s. 318-319; BOA, Mühimme Defterleri, No: 149, Hüküm no: 207-208; Zeynep İskefiyeli, "Karamürsel Mensucat Fabrikası (1890-1921) Bildiri", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, 2016, Cilt II. s. 1119-1137-1138; Sait Kaçapor, *Boşnaklar-Türkiye'nin Sadık Vatandaşları*, Kastaş Yayınevi, 2014, Sarayevo-İstanbul, s. 2 40; Mustafa Hergüner, ""Kurtuluş Savaşında Karamürsel", Bildiri, *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu*, 2018, II. Cilt, s. 1058,Tarihi Gelişim İçinde Kocaeli Liman Başkanlığı, Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Bildiri, 2017, IV. Cilt, s. 2388; Erdoğan Özdemir, *Karşı Yakanın Beyleri*, Kocaeli BB Kültür Yayınları, 2009, s. 424; 25.07.2004 gün ve 25531 sayılı *Resmî Gazete*.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL KAZASI İBTİDÂÎ MEKTEPLERİ

Karamürsel kasabasında ilk erkek ibtidâî mektebi 1879 yılında açıldı. Kasabada 1906 yılında kız ibtidâî mektebi faaliyete geçti. Kasabada Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi de açıldı. Ereğli Köyü'nde kız ve erkek ibtidâî mektepleri tesis edildi. Ayrıca kazanın diğer köylerinde ibtidâî mektepleri açıldı. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Karamürsel kasabasında iki tane husûsî ibtidâî mektebi faaliyete geçti.

Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi

1879 yılında Karamürsel Cemiyet-i Tedrisiyesi teşekkül etti. Karamürsel Kaymakamlığı 31 Ekim 1879 tarihinde Maarif Nezareti'ne teşkil edilen cemiyet-i tedrîsiyenin tasdik edilmesi, kapatılan Erkek Rüşdiye Mektebi muallimliği maaşından tasarruf edilen 250 kuruşun açılması kararlaştırılan ibtidâî mektebine tahsis edilmesi ve açılacak olan ibtidâî mektebine bir muallim tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Nezareti 24 Aralık 1879 tarihinde Karamürsel Kaymakamlığı'na, Erkek Rüşdiye Mektebi muallimliği maaşının başka bir rüşdiye mektebine tahsis edildiğini, ibtidâî mektepleri muallim maaşları ile sair masraflarının kural olarak ahali ve evkaf-ı münderiseden karşılandığını, açılacak ibtidâî mektebi muallimi maaşına karşılık bulunması gerektiğini, maaşı mahallinden ödenmek üzere ibtidâî mektebi muallimliğine Nur-ı Osmaniye İbtidâî Mektebi muallim-i sânîsi Mehmet Emin Efendi'nin tayin edilerek gönderildiğini, teşkil edilen cemiyet-i tedrisiyenin isminin maarif komisyonu olarak değiştirildiğini, maarif komisyonunun tasdik edilebilmesi için azalarının isim ve sıfatlarının bilinmesine ihtiyaç

duyulduğunu bildirdi. Kısa sürede Erkek İbtidâî Mektebi açılarak hizmet vermeye başladı. Mehmet Emin Efendi ilk muallim olarak mektepte görevine başladı. Mehmet Emin Efendi yüzden fazla talebe mezun etti. Bunların yarısı çeşitli memuriyetlerde istihdam edildi. Bu arada Karamürsel ahalisi Erkek İbtidâî Mektebi için 750 kuruşluk karşılık temin etti. Karamürsel Kaymakamlığı ve İzmit Mutasarrıflığı Maarif Nezareti'ne Mehmet Emin Efendi'nin yeni inşa edilen Adapazarı İbtidâî Mektebi muallimliğine 800 kuruş maaşla tayin edilmesi, Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi'ne 500 kuruş maaşla bir muallim, 150 kuruş maaşla bir muallim muavini ve 100 kuruş maaşla bir bevvab atanması gerektiğini bildirdi. Evrakın havale edildiği Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi Adapazarı Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine 800 kuruş maaşla Mehmet Emin Efendi'nin, Karamürsel İbtidâî Mektebi muallimliğine 500 kuruş maaşla Dârülmuallimîn-i Sıbyan mezunu Halil Efendi'nin, Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi muallim muavinliğine 250 kuruş maaşla Şumnulu Hüseyin Efendi'nin tayin edilmesini, mektepte bevvap istihdamına gerek olmadığını belirtti. Maarif Nezareti 12 Aralık 1882 tarihinde Şehremaneti'ne, İzmit Mutasarrıflığı'na gereğini bildirmesi için tahrirat yazdı. Kısa süre sonra Halil Efendi ve Hüseyin Efendi mektepte görevlerine başladı.

Karamürsel Kaymakamlığı 16 Temmuz 1883 tarihinde Maarif Nezareti'ne Erkek İbtidâî Mektebi'ne 60 kuruş maaşla Hafız Eşref Efendi'nin sülüs hocası, yine 60 kuruş maaşla Hafız Süleyman Efendi'nin bevvap tayin edilmesi, Erkek Rüşdiye Mektebi kapatıldığında mal sandığından ödenmek üzere 120 kuruş maaşla açılacak olan ibtidâî mektebine muallim tayin edilen Halil Efendi'nin maaşından sülüs hocası ile bevvap maaşlarının karşılanması gerektiğini bildirdi. 12 Ağustos 1883 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi talebi uygun buldu. 4 Ekim 1883 tarihinde Muhasebe-i Maarif-i Umumiye kayıt işlemlerini yaptı. Maarif Nezareti 18 Ekim 1883 tarihinde Şehremaneti'ne bilgi vererek gereğini bildirdi. Böylece 1883 yılında mektebe sülüs hocası ile bevap da tayin edildi.

Muallim-i sânî Hüseyin Efendi ehliyetsizliği sebebiyle 1884 yılında azledildi. Muallim-i sânîliğe Hafız Rauf Efendi atandı. Karamürsel Maarif komisyonu Riyaseti Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi 25 Kasım 1884 tarihinde Maarif Komisyonu Başkanı'nın maruzatını uygun buldu. Maarif Nezareti 13 Ocak 1885 tarihinde Karamürsel Kaymakamlığı'na bilgi verdi. Hafız Rauf Efendi 1887 yılında Halil Efendi'nin yerine muallim-i evvel tayin edildi. Hafız Rauf Efendi'den yeterince istifade edilemedi. Hakkında şikâyetler yapıldı. Maarif Nezareti iddiaları tahkik etmek üzere Karamürsel'e iki defa müfettiş gönderdi. İddialara göre Hafız Rauf Efendi talebeyi cahil bırakmıştı. Ahali 23 Şubat 1894 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği umumi mahzar ile Hafız Rauf Efendi'nin azledilerek yerine muktedir bir muallim atanmasını istedi. 1895 yılında Hafız Rauf Efendi ahalinin şikâyeti üzerine muallim-i evvellikten azledildi. Mektebe 200 kuruş maaşla muallim-i sânî tayin edildi. Muallim-i evvelliğe Eylül 1895 tarihinde Hüseyin Zühdü Efendi 500 kuruş maaşla atandı. Muallim-i sânî Hafız Rauf Efendi aynı zamanda Kaza Maarif Komisyonu'na aza seçildi. Muallim-i evvel Hüseyin Zühdü Efendi bir yıl içinde mektepteki talebe sayısını 30'dan 350'ye çıkarmayı başardı. Ancak muallim-i sânî Rauf Efendi tekrar muallim-i evvel atanmak için Hüseyin Zühdü Efendi hakkında iftiralarda bulundu. Hüseyin Zühdü Efendi memuriyetini terk ederek İstanbul'a gitmek zorunda kaldı. Karamürsel Maarif Komisyonu azası Hafız Rauf Efendi muallim-i evvellik vekâletine tayin edildi. Bu yıl mektepte muallim-i sânî Cemil Efendi idi. Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi 8 Kasım 1896 tarihinde Hüseyin Zühdü Efendi'nin 200 kuruş maaşla, hasta olan muallim-i evveli Ömer Efendi sağlığına kavuşuncaya kadar Mirgün Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evvelliğine vekâleten tayinini uygun buldu. Evrakı Maarif Meclisi'ne havale etti. Karamürsel Maarif Komisyonu 16 Eylül 1896 tarihinde mazbata ile mektebe muktedir bir muallim-i evvel tayin edilmesini kararlaştırdı. Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine Maarif Meclisi'nin 10 Ekim 1896 tarihli kararıyla Topkapı'da bulunan Garik Ali Bey İbtidâî Mektebi muallimi Hafız Mustafa Mazhar Efendi terfien atandı. Hafız Rauf Efendi Karamürsel Maarif Komisyonu azalığından çıkarıldı. Hafız Mustafa Efendi'nin yerine Maarif Meclisi'nin 22 Ekim 1896 tarihli kararıyla Kasımpaşa'da Kulaksız Mektebi muallimi Süleyman Efendi atandı. 1899 yılında Karamürsel Maarif Komisyonu Hafız Mustafa Mazhar Efendi'nin izinsiz olarak İstanbul'a gitmesini, hayli zamandan beri dönmemesini ve iki yıla yakın süren muallimliğinde mektepte hiçbir gelişme görülememesini gerekçe göstererek azledilmesine, yerine 350 kuruş maaşla tayin edilmesini isteyen İstanbul Dârülmuallimîn-i İbtidâîsi'nden mezun Oflu Haız Hamza Efendi'nin atanması gerektiğine karar verdi. İzmit İdadî Mektebi Müdürlüğü 16 Mart 1899 tarihinde Maarif Nezareti'ne gereğini bildirdi. Dörtbeş aydan beri tedavi için İstanbul'da bulunan ve maaşı 500 kuruştan 350 kuruşa düşürüldüğü için başka yere tayinini isteyen Hafız Mustafa Mazhar Efendi Maarif Meclisi'nin 6 Nisan 1899 tarihli kararıyla azledildi. Yerine 350 kuruş maaşla Oflu Hafız Hamza Hilmi Efendi atandı. Maarif Nezareti 11 Mayıs 1899 tarihinde İzmit İdadî Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verdi. Hafız Hamza Hilmi Efendi 1906 yılında azledildi. İzmit İdadî Mektebi Müdürlüğü 22 Ağustos 1906 tarihinde Maarif Nezareti'ne Karamürsel İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Hafız Hamza Hilmi Efendi'nin azledildiğini bildirdi. Maarif Nezareti 23 Ağustos 1906 tarihinde İzmit İdadî Mektebi Müdürlüğü'nden azledilme sebebi hakkında bilgi istedi. Bu arada mektep muallim-i evvelliğine vekâleten müderris Mustafa Efendi atandı. Mazûl muallim-i evvel Hafız Hamza Hilmi Efendi 14 Kasım 1907 tarihinde girdiği imtihanda başarılı olarak rüşdiye mektebi muallimliğine terfî etti. 14 Kasım 1906 tarihinde Eğrikapı Rüşdiye Mektebi muallim-i sânîliğine naklen atandı. Hafız Hamza Hilmi Efendi 29 Haziran

1907 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğinde müstehak olduğu halde alamadığı 13 aylık maaşının ödenmesi için İzmit Mutasarrıflığı'na emir verilmesi gerektiğini ifade etti. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi 1 Temmuz 1907 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na tekîden emirname yazılması lüzumunu belirtti. Hafız Hamza Hilmi Efendi'den sonra Karamürsel Merkez İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine Şükrü Efendi tayin edildi.

Karamürsel Merkez İbtidâî Mektebi muallim-i evvelliğine mahallî maarif gelirinden verilmek üzere 250 kuruş maaşla ibtidâîye muallim-i evvelliği ehliyetnamesine sahip Osman Nuri Efendi Tedrîsât-ı İbtidâîye İdaresi'nin 29 Aralık 1909 tarihli kararıyla tayin edildi. Maarif Nezareti 1 Ocak 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne bilgi verdi. Maarif Nezareti 19 Ocak 1910 tarihinde de İzmit Maarif Müdürlüğü'ne Osman Nuri Efendi'nin Karamürsel'e gönderildiğini bildirdi.

Karamürsel İbtidâî Mektebi muallimi-i evveli Mustafa Mazhar Efendi takdim ettiği istidanâme ile mektepte talebe sayısının 150'yi geçtiğini, tek başına eğitim-öğretimi idare etmekte güçlük çektiğini, 500 kuruş olan maaşından tenzil edilen 100 kuruş ile mektebe bir muallim-i sânî tayin edilmesi gerektiğini ifade etti. Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi 5 Ocak 1897 tarihinde mektebe bir muallim-i sânî tayin edilmesi için İzmit Mutasarrıflığı'na emir verilmesi gerektiğini beyan etti. Muallim-i sânîliğe 16 Aralık 1901 tarihinde İzmitli Hafız Mehmet Rasim Efendi atandı. Hafız Mehmet Rasim Efendi 13 Temmuz 1899 tarihinde imtihânla ehliyetname aldı. Hafız Mehmet Rasim Efendi Gebze kazasında Tavşancık köyünde 1868 yılında doğdu. Ulum-ı Arabiye'den icazetname aldı. İlk olarak 1896 yılında Burhan-ı Terakkî Hususi Mektebi'ne 120 kuruş maaşla muallim atandı. Maarif Meclisi'nin 24 Ekim 1899 tarihli kararı ve 200 kuruş maaşla Adana Vilâyeti'nde Karaisalı kazasında Kırıklı Köyü İbtidâî Mektebi muallimliğine tayin edildi. Hafız Mehmet Rasim Efendi Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i sânîliğinde beş yıla yakın görev yaptı. 1906 yılında Karamürsel Kaymakamı Rüşdü Bey tarafından muallim-i evvel Hamza Hilmi Efendi ile birlikte başarısız bulunarak azledildi. Bu arada muallim-i sânîliğe İzmit Maarif Müdürlüğü'nün intihabnamesine sahip Arif Efendi tayin edildi. 12 Ocak 1907 tarihinde Maarif Meclisi Hafız Mehmet Rasim Efendi'nin azledilerek 13 Aralık 1906 tarihli istidanamesine istinaden İzmit Çarşı Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine 250 kuruş maaşla naklen tayinine karar verdi. Yerine muallim-i sânî olarak Hafız Mehmet Efendi atandı. Hafız Mehmet Efendi'ye bazı kadınlara mektup yazdığı anlaşılınca kısa süre sonra Karamürsel Kaymakamlığı tarafından işten el çektirildi. Muallim-i sânîliğe Maarif Meclisi'nin 24 Aralık 1907 tarihinde oyçokluğu ile verdiği kararla 200 kuruş maaşla Nazperver Kalfa İbtidâî Mektebi muallim-i sânîsi Mehmet Ali Efendi 28 Kasım 1907 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği muvafakatnâmesine istinâden naklen atandı. Maarif Nezareti 1 Şubat 1908 tarihinde İzmit İdadiMektebi Müdürlüğü'ne bilgi vererek görevine başlama tarihinin bildirilmesini emretti. Kısa süre sonra İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü Karamürsel Kaymakamlığı'na bilgi verdi. Karamürsel Kaymakamlığı 25 Şubat 1908 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne, muallim maaşlarına karşılık tutulan bazı binalar sahilde olmaları sebebiyle hasar gördüğü için kaza maârif gelirinin düştüğünü, muallim maaşlarının ödenmesinde güçlük çekildiğini, kısa süre önce Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i sânîliğinin kaldırılarak İzmit Maarif Müdürlüğü'ne bilgi verildiğini, mektepte muallim-i sâlis olan İzmitli Hafız Ahmet Efendi'nin muallim-i sânîliğe terfien tayini hususunda alınan kararın İzmit Maarif Müdürlüğü'ne bildirildiğini, Hafız Ahmet Efendi'nin tayinine karar verildiğini, on aydan beri mektepte başarılı şekilde muallim-i sânîlik yapmakta olduğunu, haksız şekilde azledilmesinin uygun olmadığını, maarif idarelerinden ehliyetnameye sahip olmak şartıyla taşra ibtidâî mektepleri muallim-i sânî ve sâlisliklerine tayin salahiyetini maarif nizamnâmesinin taşra maarif komisyonlarına verdiğini, Hafız Ahmet Efendi'nin muallim-i sânîlikte ibkâsıyla Mehmet Ali Efendi'nin boş diğer bir ibtidâî mektebine nezâretçe tayinine ve Hafız Ahmet Efendi'nin memuriyetinin tasdikine delalet edilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit İdâdî Mektebi Müdürlüğü 27 Şubat 1908 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. Mehmet Ali Efendi'nin memuriyet mahalline gönderildiğini, İzmit'e dönmesi üzerine tekrar Karamürsel'e gönderildiğini, ancak Karamürsel'de bulunduğu on gün içinde hastalıktan kurtulamadığı ve İstanbul'a dönmeye mecbur kaldığından basihle mazur görülmesini beyan ettiğini bildirdi. 20 Mart 1908 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi, Karamürsel İbtidâî Mektebi muallim-i sânîliğine muallim-i sâlisliğin kaldırılarak muallimi bulunan Hafız Ahmet Efendi'nin tayin edilmesini uygun buldu. Hafız Ahmet Efendi'nin ehliyetnâmesi ile tercüme-i hal varakasının gönderilmesine dair İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi verilmesi gerektiğini belirtti. Maarif Nezareti 21 Nisan 1908 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne gereğini emretti. Böylece Hafız Mehmet Ali Efendi'nin muallim-i sânîliği çok kısa sürdü. Muallim-i sânîliğe Hafız Ahmet Efendi atandı. Hafız Mehmet Ali Efendi 2 Temmuz 1858 tarihinde İstanbul'da doğdu. Ulum-ı Arabîye'yi yedi sene câmide tedrîs etti. İcazetname almaya muvaffak olamadı. İbtidâî mektebinde tahsil görürken hafız oldu. İbtidâî mekteplerinde kalfalık ve muallimlik vekâletinde bulundu. 4 Mayıs 1909 tarihli Maarif Meclisi kararıyla hasta olan Koska'daki Nâzır Hüseyin Ağa İbtidâî Mektebi muallim-i evveli Ahmet Efendi'nin yerine sağlığına kavuşuncaya kadar vekâleten maaşını tedris ücretinden almak üzere Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i sânîsi iken atandı.

Maarif Nezareti 19 Ocak 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi

muallim-i sânîliğine talip olup istidanamesi gönderilen Hafız Mustafa Efendi'nin ehil olması hâlinde tayin edilmesini tavsiye etti.

Erkek İbtidâî Mektebi'nde bir de hüsn-i hat muallimi görev yaptı. 1883 yılında mektebe 60 kuruş maaşla Hafız Eşref Efendi hüsn-i hat muallimi tayin edildi. 1892 yılında Hafız Eşref Efendi mektepte hâlâ yazı muallimi idi. Vefatı üzerine yerine kaza mal müdürü Refiki İbrahim Zühdü Efendi seçildi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 12 Eylül 1892 tarihinde Maarif Nezareti'ne gereğini bildirdi. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi talebi uygun buldu. Muhasebe-i Maarif-i Umumiye tarafından kayıt işlemi yapıldı. Maarif Nezareti 14 Ekim 1892 tarihinde İzmit İdidi Mektebi Müdürlüğü'ne İbrahim Zühdü Efendi'nin görevine başlama, selefinin tayin ve vefat tarihlerinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit İdidi Mektebi Müdürlüğü 11 Kasım 1901 tarihinde Maarif Nezareti'ne uzun zamandan beri boş olan Karamürsel Erkek Rüşdiye Mektebi hüsn-i hat muallimliğine kaza mal müdürü muavini olup İbtidâî Mektebi hüsn-i hat muallimliğinde hayli zamandan beri gayreti görülen ve hüsn-i ahlak sahibi olan İbrahim Zühdü Efendi'nin, İbtidâî Mektebi hüsn-i hatt muallimliğine kaza mal müdürü refiki Mehmet Sadık Efendi'nin seçilerek tasdikli rika ve sülüs elyazısı örneklerinin gönderildiğini, memuriyetlerinin tasdik edilmesi gerektiğini bildirdi. 28 Kasım 1901 tarihinde Mekâtib-i Rüşdiye İdaresi evrakın Maarif Meclisi'ne havale edilmesi gerektiğini beyan etti. 18 Ocak 1902 tarihinde Maarif Meclisi ikisinin de rika hatlarının yeterli, sülüs hatlarının yetersiz olduğunu, sülüs ve rika hatları elverişli bir zatın seçilerek tasdikli örnek hatları ile tercüme-i hal varakası ve hüsn-i hâline dair kaza idare meclisinden verilecek mazbatanın gönderilmesi gerektiğine karar verdi. Maarif Nezareti 6 Şubat 1902 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne gereğini emretti. İzmit Maarif Müdürlüğü 24 Şubat 1902 tarihinde Karamürsel Kaymakamlığı'na, Maarif Nezareti'nin 6 Şubat 1902 tarihli tahriratına istinaden gereğini ve İbrahim Zühdü Efendi'nin Erkek İbtidâî Mektebi'nde görevine devam etmesi lüzumunu bildirdi. Bununla birlikte kısa süre sonra Mehmet Sadık Efendi Erkek İbtidâî Mektebi hüsn-i hat muallimliğine atandı. Karamürsel Kaymakamlığı 8 Ocak 1907 tarihinde Maarif Nezareti'ne Erkek İbtidâî Mektebi talebe mevcudunun iki yüzü geçtiğini, muallimlerinin bir vekil muallim-i evvel ve bir muallim-i sânîden ibaret olduğunu, mektepte hakkıyla ve layıkıyla eğitim-öğretim yapılmasının kâbil olamadığını, buna rağmen mektep hat muallimliğine muhassas 60 kuruş maaşın Akhisar nahiyesinde açılan mektep bevvaplığına karşılık tutulduğunu, hüsn-i hat muallimliğinin muallim-i evvel tarafından yürütülmesinin İzmit Maarif Müdürlüğü'nden bildirildiğini, böylece tedrisata yetişemeyen iki muallime hat muallimliğinin ilave edildiğini, bu sebeple mektepte eğitim-öğretimin büsbütün gerilediğini, hat muallimliğinin ibkâ ve bir muallim-i evvelin asaleten tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. 17 Ocak 1907 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi muallim-i evvelin gönderilmek üzere olduğunu, hat muallimliğine ait 60 kuruşluk maaşın nereye tahsis edildiğine dair bilgi vermesi için evrakın Muhâsebe-i Maarif-i Umûmiye'ye havale edilmesi gerektiğini belirtti. 14 Şubat 1907 tarihinde Muhasebe-i Maarif-i Umumiye, Erkek İbtidâî mektebi hat muallimliğinin muallimlerin üzerinde olmadığını, Karamürsel mal müdürü muavini Mehmet Sadık Efendi üzerinde iken 21 Temmuz 1906 tarihinde Akhisar Erkek Rüşdiye Mektebi hademe maaşına nakl ve tahsis edildiğini belirtti. 27 Şubat 1907 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdâresi, yeniden 60 kuruş tahsisat verilmesine maarif bütçesinin müsait olmadığını, muallim-i evvelliğe ve muallim-i sânîliğe tayin edilerek gönderilmek üzere bulunan Şükrü Efendi ve Hafız Mehmet Efendi'nin hat muallimliğini yapmaya iktidarları olduğunu belirtti. Maarif Nezareti 29 Mart 1907 tarihinde Karamürsel Kaymakamlığı'na bilgi verdi.

Mektepte bir de bevvap görev yaptı. 1883 yılında bevvaplığa 60 kuruş maaşla Hafız Süleyman Efendi asaleten tayin edildi.

1916 yılında Karamürsel Erkek İbtidâî Mektebi binası yeniden inşa edilmekteydi. Mektepte tedrisat beş yıldır aylık 450 kuruş bedel ile kiralanan hanede yapılmaktaydı. Erkek İbtidâî Mektebi'nde rahleler beş-altı kişilik olup ihtiyaca kâfi miktar ve hâldeydi. Merkez Erkek İbtidâî Mektebi başmuallimi/muallim-i evveli Osman Efendi idi. Osman Efendi İzmit sancağındaki muallimler arasında eğitim-öğretimi idâre bakımından öne çıkan, terfiye layık, seçkin, faal ve muktedir bir muallimdi. 1916 yılında mektebe talebeler genelde devam edememekteydi. Velileri askere alındığı için talebelerin çoğu çift sürmek ve ev işleri yapmakla meşguldü.

Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi

Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi 1906 yılında açıldı. Mektebin resmi açılışı 31 Ağustos'ta yapıldı. Mektep muallime-i ûlâlığına Maarif Meclisi'nin 28 Ağustos 1906 tarihli kararıyla Bafra Kız Rüşdiye Mektebi muallimeliği'nden Ergiri Kız İbtidâî Mektebi Muallimeliğine naklen tayin edildiği hâlde annesinin vefatı sebebiyle görev yerine gidemeyen Necibe Havva Hanım 300 kuruş maaşla atandı. Necibe Havva Hanım mektebin açılışında hazır bulundu. Tahlifi yapılmak ve resmitayin emrini almak üzere İstanbul'a döndü. Kendisine 14 Eylül'de mektepte hazır olması tembih edildi. Ancak 14 Eylül'de mektepte hazır bulunmadı. Bu sebeple mektep kapalı kaldı. Karamürsel Kaymakamlığı 17 Eylül 1906 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi vererek acilen Karamürsel'e gönderilmesi gerektiğini bildirdi. 19 Eylül 1906 tarihinde Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi, Dârülmuallimat Müdürlüğü'ne, Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ulâsı olup mektebin resmi açılışından sonra tahlifi yapılmak üzere İstanbul'a dönen Necibe Havva Hanım'ın tahlifinin yapıldığına dair bilgi verilmediği gibi Karamürsel'e dönmediğine dair mahallinden haber alındığını, tahlifinin yapılarak Karamürsel'e gönderilmesi gerektiğini bildirdi. 20 Eylül 1906 ta-

rihinde Dârülmuallimat Müdürlüğü Necibe Havva Hanımı'n müdürlüğe müracaat etmediğini, ikâmet mahallinin bilinmediğini, ancak daha önce tahlifinin yapıldığını ifade etti. Daha sonra kendisine Karamürsel'e dönmesi gerektiği tebliğ edildi. Maarif Nezareti 12 Ekim 1906 tarihinde Karamürsel Kaymakamlığı'na bilgi verdi. Karamürsel Kaymakamlığı 18 Ekim 1906 tarihinde tekrar Maarif Nezareti'ne Havva Necibe Hanım'ın gelmediğini, mektebin kapalı olduğunu, acilen gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Bu esnada Karamürsel'e gelen Dârülmuallimat son sınıf talebesi ve İstanbul Telgraf ve Posta Nezareti Telgraf Kontrol Kalemi Başkâtibi İsmail Hakkı Efendi'nin kızı Ayşe Hanım açık olan muallime-i ûlâlığa talip oldu. Maarif Nezareti tarafından muallime-i ûlâlığa tayin edilmesini istedi. Karamürsel Maarif Komisyonu talebini uygun bularak muallime-i ûlâlığa 300 kuruş maaşla Ayşe Hanım'ı tayin etti. Ayşe Hanım 24 Kasım 1906 tarihinde görevine başladı. 18 Şubat 1907 tarihinde görevinden ayrıldı. Bu arada yerine Maarif Meclisi kararıyla önce Emine Hanım, daha sonra Aliye Bedia Hanım atandı. Karamürsel Kaymakamlığı 24 Aralık 1906 tarihinde Maarif Nezareti'ne Emine Hanım'ın gönderilmesine gerek olmadığını, Ayşe Hanım'ın gayet başarılı şekilde görevine devam ettiğini, asaletinin tasdik edilmesi ya da Aliye Bedia Hanım'ın gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Ayşe Hanım 15 Kasım 1909 tarihinde Berat Kız İbtidâî Mektebi muallimeliğine 400 kuruş maaşla tayin edildi. Ayşe Hanım'dan sonra muallime-i ûlâlığa Temmuz 1907 tarihinde Emine Hanım atandı. Ancak Emine Hanım Karamürsel'e gitmeden mazeretini gerekçe göstererek 15 Temmuz 1907 tarihinde istifa etti. Karamürsel Kaymakamlığı 21 Ağustos 1907 tarihinde Maarif Nezareti'ne Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâsı Emine Hanım'ın sakat ve malûle olduğunu, cerrahi ameliyat geçirdiğini, hastanede yatmakta olduğunu, Kız İbtidâî Mektebi olarak kullanılan binanın aylık 80 kuruş kirası bulunduğunu, mektep kapalı olduğu hâlde her ay 80 kuruş kira verildiğini, 1906 yılında da muallime-i ûlânın zamanında gelmemesi sebebiyle dört ay boş yere kira ödendiğini, mahalli maarifin zarar gördüğünü, öğrencilerin eğitim-öğretimden mahrum bırakıldığını, 1907 yılında da mektebin kapalı olduğunu, bu sebeple boş yere kira verilmemesi ve öğrencilerin eğitimden mahrum bırakılmaması için uygun ve yeni mezun bir muallime-i ûlâ tayin edilerek gönderilmesi gerektiğini bildirdi. Emine Hanım'ın istifasının kabul edilmesi üzerine yerine Maarif Meclisi'nin 30 Temmuz 1907 tarihli kararıyla Dârülmuallimat Âliye Kısmı'ndan âlâ derecede şehadetname alarak yeni mezun olan Fatma Firdevs Hanım 300 kuruş maaşla atandı. Fatma Firdevs Hanım kısa süre sonra mektepte göreve başladı. Karamürsel Kaymakamlığı 29 Ağustos 1907 tarihinde Maarif Nezareti'ne İstanbul'a giden ve dönmeyen Fatma Firdevs Hanım'ın acilen gönderilmesi gerektiğini bildirdi. 7 Eylül 1907 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi Fatma Firdevs Hanım'ın Karamürsel'e gittiğini beyan etti. Fatma Firdevs Hanım 27 Ocak 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalde, bir buçuk yıl önce Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına 300 kuruş maaşla tayin edildiğini, Karamürsel'in pahalı bir yer olduğunu, hane kirasının yüksek olması sebebiyle 300 kuruş maaşıyla geçinemediğini, havası ile de uyum sağlayamadığını, sık sık rahatsızlandığını, İstanbul'da ya da taşrada rüşdiye ya da ibtidâîye mekteplerinden birine tayin edilmek istediğini ifade etti. Kısa süre sonra da istifa etti. Fatma Firdevs Hanım 200 kuruş maaşla Küçük Mustafa Paşa'da Zeynelabidin Efendi Kız İbtidâî Mektebi muallimeliğine Maarif Meclisi kararıyla tayin edildi. Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına mahalli maarif gelirinden tahsis edilen 300 kuruş maaşla Dârülmuallimat'tan mezun Fatma Meveddet Hanım'ın tayini Maarif Meclisi tarafından uygun bulundu. Maarif Nezareti 28 Mart 1909 tarihinde İzmit İdâdî Mektebi Müdürlüğü'ne bilgi vererek gereğini emretti.

17 Kasım 1909 tarihinde Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâsı Fatma Meveddet Hanım istifa etti. Aynı gün İstanbul'a gitti. Karamürsel Kaymakamlığı aynı tarihte yerine 300 kuruş maaşla bir muallime-i ûlâ tayin edilmesi gerektiğini Maarif Nezareti'ne telgrafla bildirdi. Tedrisat-ı İbtidâîye Müdürlüğü Dârülmuallimat Müdürlüğü'ne tahrirat yazdı. Dârülmuallimat Müdürlüğü 6 Aralık 1909 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye Müdürlüğü'ne Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığını 300 kuruş maaşla Görice Mektebi Muallimeliği'nden müstafiye Şaziye Hanım'ın kabul edildiğini bildirdi. 7 Aralık 1909 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına Şaziye Hanım'ın tayini kararlaştırdı.

1913 yılında Adapazarı Kız İbtidâî Mektebi Muallimesi Fatıma Sabiha Hanım Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhal ile Adapazarı'nın havası ile uyum sağlayamadığını gerekçe göstererek açık olan Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına naklen atanmasını istedi. Maarif Nezareti 7 Aralık 1913 tarihinde arzuhalini İzmit Mutasarrıflığı'na göndererek gereğinin yapılmasını emretti.

1911 yılında Karamürsel Maarif Komisyonu, Kız İbtidâî Mektebi'ne mahalli maarif gelirinden karşılanmak üzere 300 kuruş maaşla bir muallime-i sâniye atanmasına karar verdi. İzmit Maarif Müdürlüğü 10 Aralık 1911 tarihinde Maarif Nezareti'ne Dârülmuallimat İbtidâîye veya Rüşdiye Şubesi'nden mezun birinin mektebe muallime-i sânîye tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. Muallime-i sânîyeliğe İstanbul Samatya Kız Numune Rüşdiye Mektebi mezunu Sacide Hanım tayin edildi. Maarif Nezareti 13 Ocak 1912 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne bilgi verdi. İzmit SultaniMektebi Müdürlüğü 28 Mayıs 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne Karamürsel Kız İbtidâî Mektebi muallime-i sânîyesi Sacide Hanım'ın tercüme-i hâl varakasını gönderdi. Sacide Hanım sonraki yıllarda mektepte muallime-i ûlâlığa terfi etti. Mektepte muallime-i sâniye Muazzez Hanım oldu.

Karamürsel'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve yakılması üzerine Merkez Kız İbtidâî Mektebi başmuallimesi Sacide Hanım ile muallime-i sânîyesi Muazzez Hanım 8 Temmuz 1921 tarihinde İstanbul'a gitmek zorunda kaldı.

1909 yılında Kız İbtidâî Mektebi binası tamir edildi. Eşraftan Adil Bey mektebin tamiri için önemli miktarda nakdi yardım yaptı. İzmit Maarif Müdürlüğü 26 Nisan 1910 tarihinde Maarif Nezareti'ne Adil Bey'in taltif edilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Nezareti 8 Haziran 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne Adil Bey'e nezaret adına teşekkür edilmesini emretti.

Kız İbtidâî Mektebi kendine mahsus binası olmadığı için beş yıl kiralanan hanede hizmet verdi. Eşraftan Hacı Adil Efendi yüz liradan fazla bir meblağ sarf ederek yeni bir kız ibtidâî mektebi binası inşa ettirdi. Binayı maarife terk etti. İzmit Mutasarrıflığı 29 Mayıs 1912 tarihinde Maarif Nezareti'ne Adil Bey'in üçüncü rütbeden maarif nişanıyla taltif edilmesi gerektiğini bildirdi. 11 Haziran 1912 tarihinde çıkan irade-i seniye ile Hacı Adil Bey'e üçüncü rütbeden maarif nişanı verildi. Maarif Nezareti 19 Haziran 1912 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na bilgi verdi. Bu arada Hacı Adil Bey gönüllü olarak katıldığı harpte şehit oldu. İzmit Mutasarrıflığı 27 Mayıs 1913 tarihinde Maarif Nezareti'ne ferman-ı âlinin veresesine verildiğini, oğlu Süleyman Necati Efendi'nin nişanın kendisine verilmesini istediğini, nişanın Süleyman Necati Efendi'ye verilip verilemeyeceği hakkında bilgiye ihtiyaç duyulduğunu bildirdi. Maarif Nezareti 31 Mayıs 1913 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na nizamnameye göre nişanının oğluna verilemeyeceğini bildirdi. 14 Haziran 1913 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı nişanın postaya teslim edilerek gönderildiğini Maarif Nezareti'ne bildirdi.

Mektepte 1908 yılı yılsonu imtihanı Temmuz ayında yapıldı. İmtihana ihtiyat sınıfından 97, birinci sınıftan 8, ikinci sınıftan 1, üçüncü sınıftan 2 öğrenci girdi. Talebeye ihtiyat sınıfında elifba-yı Osmani, hesap, nakış derslerinden, birinci sınıfta tecvidli Kurân-ı Kerîm, ilm-i hâl, imlâ, hesap, kırâat, elifba-yı Osmani, nakış, hat derslerinden, ikinci sınıfta tecvîdli Kurân-ı Kerîm, ilm-i hâl, imlâ, hesap, kırâat, elifba-yı Osmani, nakış, hat derslerinden, üçüncü sınıfta tecvîd'i Kurân-ı Kerîm, ilm-i hâl, kavâid-i Osmaniye, Hesap, idare-i beytiye, imlâ, ahlak, hüsn-i hat ve nakış derslerinden sorular soruldu.

1916 yılında Kız İbtidâî Mektebi ahşap binada faaliyet göstermekteydi. Mektepteki rahleler eskiydi.

Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi

1881 yılında Karamürsel kasabasına göç eden 25 hane Bosna muhaciri kendi imkânlarıyla satın aldığı arazilere haneler inşa ederek yerleşti. Yeni teşkil ettikleri mahalleye Bosna-ı Cedîd-i Sarıkum adını verdiler. Daha sonra gelen muhacirler Sarıkum'a yerleşti. Bu sebeple nüfus arttı. Cami ve mektebe ihtiyaç duyuldu. Bosnalı Hüseyin Asım Efendi cami ve mektep inşa

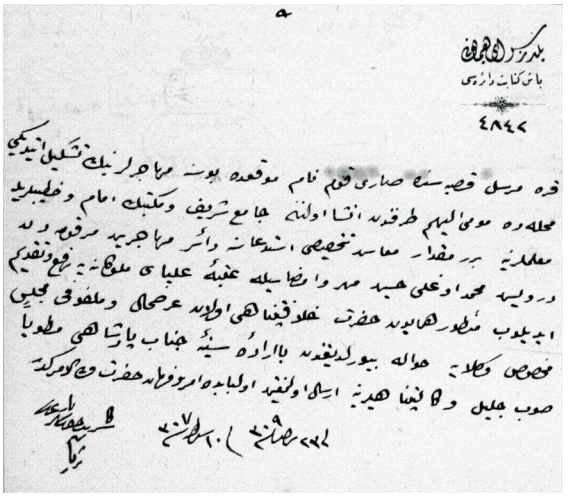

Karamürsel kasabasında Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi bânîsi ve muallimi Hüseyin Asım Efendi'ye maaş tahsis edilmesi hususunun Meclis-i Vükelâ'da görüşülmesine dair 22 Şubat 1892 tarihli II. Abdülhamid'in irâde-i seniyesi (COA. İrâde. Dâhiliye. 99310, 22 Şubat 1892/23 B 1309, lef 3).

ettirdi. Caminin imamlığı ile hatipliğini, mektebin muallimliğini ücretsiz olarak yapmaya başladı. Zamanla ekonomik sıkıntıya düştü ve mektebi idareden aciz kaldı. Hüseyin Asım Efendi 27 Ocak 1892 tarihinde mâbeyn-i hümayan başkitâbetine takdim ettiği arzuhal ile camiye imam ve hatip, mektebe muallim maaşı tahsis edilmesini istedi. 30 Ocak 1892 tarihinde ahali tanzim ettiği ilmuhaberle durumunu tasdik etti. İlmuhaberi Hüseyin Asım Efendi'ye verdi. 22 Şubat 1892 tarihinde çıkan irade-i seniye ile Hüseyin Asım Efendi'nin takdim ettiği arzuhalin Meclis-i Vükelâ'ya havale edilerek gereğinin yapılması emredildi. Meclis-i Vükelâ 23 Mayıs 1892 tarihinde imam, hatip ve muallim aynı kişi olmak ve yarısı evkaf-ı hümayun hazinesinden, yarısı maarif tahsisatından verilmek üzere aylık 80 kuruş tahsis edilmesine, gereğinin Maarif Nezareti ile Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bildirilmesine karar verdi. 28 Mayıs 1892 tarihinde Sadrazam Cevat Paşa mâbeyn-i hümayun başkitâbetine bilgi verdi. 16 Haziran 1892 tarihinde Sadâret, Maarif Nezareti ve Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne Meclis-i Vükelâ mazbatası suretini göndererek gereğini emretti. Maarif Nezareti 13 Kasım 1892 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne, Sarıkum'daki caminin imamet ve hıtabeti ile mektebin muallimliği için 40 kuruşu maarif tahsisatından, 40 kuruşu Evkaf-ı Hümayun hazinesinden ödenmek üzere 80 kuruş maaş tahsis edildiğine dair Sadâret'ten tezkire gönderildiğini, maarife ait 40 kuruşun kayıt işleminin Muhasebe-i Maarif-i Umumiye tarafından yapıldığını, mahallince tayin olunacak muallimin maaşından gerekli kesintiler yapılarak ilgili mercilere gönderilmesi ve muallimin göreve başlama tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi. Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimliği ile bevvaplığını 40 kuruş maaşla oğlu ile birlikte yapmakta olan Hüseyin Asım Efendi 40 kuruş maaşla geçinemediğini, maaşına zam yapılmasını istediğini mâbeyn-i hümayun başkitâbetine oğlu ile

birlikte taktim ettiği arzuhal ile bildirdi. 5 Haziran 1896 tarihinde talebinin yerine getirilmesi için irade-i seniye çıktı. Sadâret 8 Haziran 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne gereğini emretti.

22 Mayıs 1897 tarihinde Sarıkum'daki Boşnak muhacirleri 24 hanede 107 nüfustan ibaretti. Cami-i Atik Mahallesi'ne bağlı idiler. Sarıkum, Cami-i Atik Mahallesi'ne on dakika mesafede idi. İzmit Mutasarrıflığı 22 Mayıs 1897 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne Sarıkum'da yeni bir mahalle kurularak Hamidiye adı verilmesi gerektiğini bildirdi. 6 Haziran 1897 tarihinde Dahiliye Nezareti gereğini Sadâret'e arz etti. Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi 10 Temmuz 1897 tarihinde talebi uygun buldu. 9 Ağustos 1897 tarihinde gerekli olan irade-i seniye çıktı. Sadâret 14 Ağustos 1897 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne bilgi vererek gereğini emretti.

Hüseyin Asım Efendi Bosna vilayetinde İzvornik kasabası Zemlaz Mahallesi'nde sakin Bazirgânbaşızade Derviş Mehmet Efendi'nin oğlu olarak 16 Haziran 1848 tarihinde doğdu. İzvornik ibtidâî ve rüşdiye mekteplerinde Kurân-ı Kerim, tecvid, ilm-i hâl, dürr-i yektâ ve sair risaleleri okudu. Saraybosna İdâdî Mektebi'ne kaydoldu. Kurasız askeriyeye yazılmak arzusuyla şehadetname almadan mektepten ayrıldı. Boşnakça ve Türkçe biliyordu. 28 Mart 1874 tarihinde gönüllü olarak III. Ordu Bosna Birinci Alayı Birinci Tali Taburu İkinci Bölüğü'ne kaydoldu. Onbaşılık ve çavuşluk rütbeleri aldı. 11 Nisan 1877 tarihinde Karadağ Muharebesi'nde Müşir Süleyman Paşa tarafından mükâfat olarak mülâzım-ı sânî tayin edildi. 14 Kasım 1878 tarihinde Plevne Muharebesi'nde Müşir Osman Paşa tarafından mülâzım-i evvel atandı. 14 Mart 1878 tarihinde taburuyla esir düştü. Bir sene sonra esirlikten kurtuldu. Bosna'nın istilasından sonra ailesini kurtarmak üzere İzvornik'e gitti. 3 Ağustos 1884 tarihinde Karamürsel'e geldi. Karamürsel Kasabası'nın Sarıkum/Hamidiye Mahallesi'nde ahaliden yardım toplamadan cami ile sıbyan mektebi inşa etti. 2 Mayıs 1885 tarihinden itibaren caminin imamlığını ve hatipliğini, mektebin muallimliğini maaşsız olarak yapmaya başladı. 1892 yılında 40 kuruşu evkâf-ı hümayun hazinesinden, 40 kuruşu maarif tahsisatından olmak üzere 80 kuruş maaş tahsis edildi. 1896 yılında maarif tahsisatından aldığı 40 kuruşa 40 kuruş zam yapıldı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 21 Mayıs 1907 tarihinde Maarif Nezareti'ne Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimi Hüseyin Asım Efendi'nin tercüme-i hâl varakasını gönderdi. Mekâtib-i İbtidâîye İdaresi 2 Temmuz 1907 tarihinde Hüseyin Asım Efendi'nin Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine imtihansız seçildiğini, imtihan edilerek iktidarı anlaşıldığı takdirde asaletinin tasdik edilebileceğini, imtihanının yapılarak neticesinin bildirilmesi hususunda İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne emir verilmesi gerektiğini ifade etti. Maarif Nezareti 30 Temmuz 1907 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'ne gereğini emretti.

Hüseyin Asım Efendi 13 Şubat 1910 tarihi itibarıyla Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine 80 kuruş maaşla devam etmekteydi. Mektepte 60 kuruş maaşla bir de bevvap görevliydi.

Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi binası 1909 yılında yeniden inşa edildi. Mektebi Adil Bey inşa ettirdi. İzmit Maarif Müdürlüğü 26 Nisan 1910 tarihinde Maarif Nezareti'ne Adil Bey'in taltif edilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Nezareti 8 Haziran 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne Adil Bey'e nezaret adına teşekkür edilmesini emretti.

İzmit Maarif Müdürlüğü 18 Aralık 1909 tarihinde Maarif Nezareti'ne yeniden inşa edilen Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi'ne 150 kuruşu maliyeden, 100 kuruşu mahalli maarif gelirinden verilmek üzere 250 kuruş maaşla bir muallim tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi 8 Ocak 1910 tarihinde Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine 250 kuruş maaşla Abdullah Efendi'nin tayin edilmesini uygun buldu. Maarif Nezareti 19 Ocak 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine yapılan imtihanda ehliyet ve iktidarı anlaşılan Abdullah Efendi'nin tayin edildiğini, görevine başlama tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi. Abdullah Efendi görevine başlamak üzere Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi'ne gitti. Bu arada 1 Şubat 1910 tarihinde Sarıkumluk Mahallesi muhtarı, ihtiyar heyeti ve ahalisi Karamürsel Kaymakamlığı'na takdim ettikleri arzuhalde Bosna ve Hersek muhaciri olduklarını, mahallelerinde 60 haneden fazla nüfus bulunduğunu, yeniden inşa edilen Erkek İbtidâî Mektebi'ne Maarif Nezareti tarafından Abdullah Efendi'nin muallim atandığını, ancak öğrencilerin çoğunun Türkçe'ye aşina olmadığını, Karamürsel Kasabası Kız İbtidâî Mektebi'ne Türkçe'ye aşina olmadıklar için 10-11 yaşlarındaki kız çocuklarının gidemediğini, mecburen kız çocuklarının da mahallelerindeki mektebe devam ettiğini, muallim atanan Abdullah Efendi'nin dillerini bilmediğini, 25 yaşında genç biri olduğu için mektepte görev yapmasını mahzurlu bulduklarını, kendisini kabul edemeyeceklerini, dillerini bilen ve mükellef bir başka muallimin tayin edilmesini istirham ettiklerini bildirdiler. Karamürsel Kaymakamlığı, İzmit Mutasarrıflığı'na taleplerini iletti. Bu sebeple Abdullah Efendi açık olan Şeyhler nahiyesi İbtidâî Mektebi muallimliğine maarif hisse-i iânesinden 250 kuruş maaşla tayin edildi. İzmit Maarif Müdürlüğü 3 Şubat 1910 tarihinde Maarif Nezareti'ne Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimliğine bir muallim atanması, Abdullah Efendi'nin memuriyetinin tasdikine müsaade edilmesi gerektiğini bildirdi. Maarif Nezareti 11 Mart 1910 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne Abdullah Efendi'nin idareler tarafından kayıt işlemlerinin yapıldığını, görevine başlama tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi.

15 Kasım 1911 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'nden Maarif Nezareti'ne gönderilen cetvele göre Sarıkum Erkek İbtidâî Mektebi muallimi 150 kuruş maaşla 17 Ekim 1910 tarihinde atanan Mustafa Remzi Efendi idi.

Menba-yı Füyûzât İbtidâî Hususi Mektebi

Menba-yı Füyûzât İbtidâî Hususi Mektebi Osman Nuri Efendi tarafından 1911 yılında açıldı. Osman Nuri Efendi Menba-yı Füyûzât İbtidâî Hususi Mektebi müdürü idi. Mektebi bir buçuk yıl idare etti. 5 Aralık 1912 tarihinde yeni bir memuriyete atandı. Aslen Kızanlık kasabası ahalisindendi. 5 Ocak 1910-13 Mart 1910 tarihleri arasında 250 kuruş, 14 Mart 1910-16 Mayıs 1911 tarihleri arasında 300 kuruş maaşla Karamürsel Merkez Erkek İbtidâî Mektebi muallim-i evveli olarak görev yaptı. Kaza maarif komisyonu ile anlaşamadığı için istifa etti. Daha sonra Karamürsel'den ayrıldı. İstanbul'a yerleşti. 28 Mayıs 1914 tarihinde Büyükdere'de Çınardibi Mahallesi'nde ikamet etmekteydi. Üsküdar'da bir mektepte muallimlik yapmaktaydı.

Numune-i İttifak-ı Osmani Hususi Mektebi

Numune-i İttifak-ı Osmani Hususi Mektebi Karamürsel Kasabası'nda daha önce Trablusgarp umur-ı ecnebiye müdürü olan Muammer Bey tarafından ibtidâî ve rüşdi derecede yatılı ve gündüzlü olarak 1912 yılında ruhsatsız açıldı. Sıhhıye müfettişi Hacı Emin Paşa mektebi ziyaret ederek eğitim-öğretimini inceledi. Mektebi takdire şayan buldu. Mektep, Karamürsel Merkez Erkek İbtidâî Mektebi ile birleştirildi. Daha sonra binası son derece kötü olan Erkek Rüşdiye Mektebi, Numune-i İttifak-ı Osmani Mektebi binasına taşındı. Mekteplerin idaresi birleştirildi. Ancak Erkek Rüşdiye Mektebi muallim-i evveli mektebin idaresine müdahale etmek istedi. Muammer Bey Eylül 1913 tarihinde İzmit sancağı tedrisat-ı ibtidaiye müfettişi tayin edilmesi üzerine müdürü bulunduğu Numune-i İttifak-ı Osmani Mektebi ile alakasını kesti. Mektebin idaresi, Numune Mektebi olarak Erkek Rüşdiye Mektebi muallimlerine verildi. İzmit Mutasarrıflığı 11 Ocak 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi.

Muammer Bey, İzmit Sancağı tedrisat-ı ibtidaiye müfettişliğinin kaldırılması üzerine İzmit Numune Mektebi Müdürlüğü'ne atandı. İzmit Mutasarrıflığı 9 Mayıs 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. Maarif Nezareti 16 Mayıs 1914 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na, Muammer Bey'in tercüme-i hâl varakasının gönderilmesi gerektiğini bildirdi.

Karamürsel Kazası Köylerindeki İbtidâî Mektepleri

Karamürsel kazası köylerinde de ibtidâî mektepleri açıldı. Akçat, Pazarköy, Feyziye, Ereğli ve Gökçedere ibtidâî mektebi açılan başlıca köylerdi. Köylerdeki ibtidâî mektepleri 1890'lı yıllardan itibaren açılmaya başlandı. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 25 Şubat 1903 tarihinde Maarif Nezareti'ne Karamürsel kazasındaki sıbyan mekteplerinin çoğunun usul-ı cedîdeye dönüştürüldüğünü, muallim maaşlarının köylerde teşkil edilen maarif komisyonları tarafından düzenli olarak ödenmesinin sağlandığını bildirdi.

Feyziye Köyü muhtarı, ihtiyar heyeti ve eşrafı 14 Temmuz 1898 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettikleri umumî mahzarda, köylerinde yüz haneden fazla Çerkez muhaciri sakin olduğunu, köylerinde iki yüze yakın çocuk bulunduğunu, ahali tarafından bir mektep binası inşa edildiğini, Karadere, Hamidiye, Tevfikiye, Aktoprak köylerinde ibtidâî mektebi bulunmadığını, bu köylerdeki çocukların da köylerinde açılacak mektebe devam edeceklerini, mekteplerine bir muallim tayin edilmesi gerektiğini ifade ettiler. Maarif Nezareti 31 Ekim 1898 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na Feyziye Köyü'nde açılacak mektebe 300 kuruş maaşla atanacak muallim maaşı için ahali ya da evkâf-ı münderise gelirinden karşılık bulunmasının mümkün olup olmadığı, mektebin hangi köyde açılmasının daha uygun olacağı hakkında görüş bildirilmesi gerektiğini emretti. 1911 yılında İzmit Maarif Müdürlüğü Feyziye Köyü İbtidâî Mektebi muallimliğine Edirne Dârülmuallimin-i İbtidâîsi mezunu Zekai Efendi'yi tayin etti. 8 Haziran 1911 tarihinde Maarif Nezareti'ne bilgi verdi. 15 Kasım 1911 tarihinde Feyziye Köyü İbtidâî Mektebi muallimi 300 kuruş maaşla Zekai Efendi idi. 1916 yılında Feyziye Köyü İbtidâî Mektebi binası eğitim-öğretime elverişli ve hıfzıssıhha şartlarına uygundu. Mektepteki rahleler eski ve yetersizdi.

1899 yılında Akçat Köyü İbtidâî Mektebi muallimi olan imam Mehmet Efendi usul-i cedideden habersizdi. Mektepte yaklaşık 80 talebe vardı. Mehmet Efendi kaza merkezine usul-ı cedide üzere ilim tedris etmesi için birkaç defa çağırılmasına rağmen gitmedi. Mehmet Efendi 1899 yılında Maarif Nezareti'ne yetersiz olduğuna dair şikâyet edildi. Maarif Nezareti 19 Aralık 1899 tarihinde İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü'nden Mehmet Efendi hakkında bilgi istedi. 1916 yılında Akçat Köyü İbtidâî Mektebi binası eğitim-öğretime elverişliydi ve hıfzıssıhha şartlarına uygundu. Mektepte bulunan rahleler eski ve yetersizdi.

15 Kasım 1911 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'nden Maarif Nezareti'ne gönderilen cetvele göre Pazarköy İbtidâî Mektebi muallimi Mehmet Kazım Efendi idi. Mehmet Kazım Efendi 300 kuruş maaşla 8 Aralık 1910 tarihinde mektepte görevine başladı. 28 Mayıs 1914 tarihinde görevine devam etmekteydi. Bu tarihte İzmit Sultani Mektebi Müdürlüğü Maarif Nezareti'ne tercüme-i hal varakasını gönderdi. 1916 yılında Pazarköy İbtidâî Mektebi binası eğitim-öğretime elverişliydi ve hıfzıssıhha şartlarına uygundu. Mektepte rahle, yazı tahtası, masa, sandalye ve Anadolu haritası vardı.

1890'lı yıllarda Ereğli Köyü'nde ahali kendi imkânlarıyla erkek ibtidâî mektebi açtı. 1888 yılında ahaliye mektep inşası için servi ağaçlarını keserek satma ve ücretini mektep inşası için kullanma izni verildi. Ancak kesilen servi ağaçları İzmit'te inşa edilen medreseye nakledildi. Ereğli Köyü'ndeki erkek ibtidâî mektebi 1913 yılında yeniden inşa edildi. Erkek ibtidâî mektebi yanında kız ibtidâî mektebi açıldı. Mekteplerin idaresini daha önce Trablusgarp umur-ı ecnebiye müdürü olan Mustafa Muammer Bey üstlendi.

Ereğli Köyü muhtarı ve ihtiyar heyeti, Şubat 1913 tarihinde Maarif Nezareti'ne hitâben tanzim ettikleri mazbatada köylerinde ahali tarafından daha önce inşa

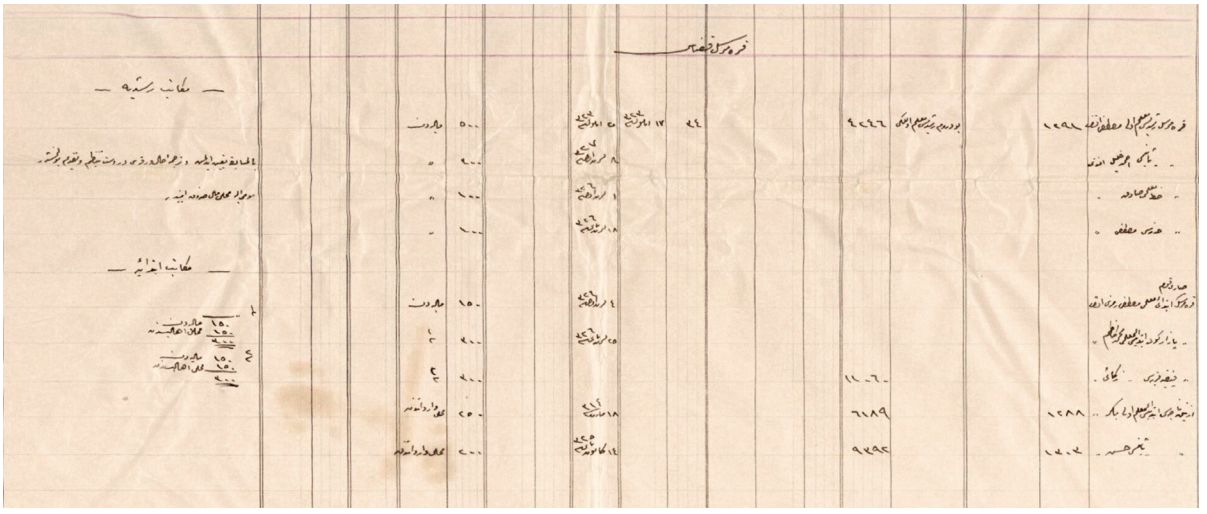

Karamürsel kazası Erkek Rüşdiye Mektebi ile ibtidâî mektepleri muallimleri ve bevvaplarını gösteren 8 Ocak 1912 tarihli defter (COA. MF. İBT. 355/104, 8 Ocak 1912/18 M 1330, lef 3).

edilen mektep binasının yeniden inşa edildiğini, mektebin 150 kadar talebesi bulunduğunu, mekteplerinde usul-ı cedide üzere eğitim-öğretim yapılmasını, mektebe muktedir bir muallim, kıtaât-ı hamse haritaları, ilköğretim levhaları ve hendese şekilleri gönderilmesini istediklerini belirtti. Malzemenin, mekteplerinin idaresini üstlenen Mustafa Muammer Bey'e verilmesini istediler. Mustafa Muammer Bey 2 Şubat 1913 tarihinde Maarif Nezareti'nden bir takım harita, bir adet küre-i musattaha ile bir takım ilköğretim levhasını teslim aldı. Maarif Nezareti 5 Şubat 1913 tarihinde İzmit Maarif Müdürlüğü'ne bilgi verdi.

İzmit Maarif Müdürlüğü 14 Nisan 1913 tarihinde Maarif Nezareti'ne Ereğli Köyü'nde daha önce Trablusgarp umur-ı ecnebiye müdürü olan Mustafa Muammer Bey tarafından yeniden açılacak olan kız ibtidâî mektebine mahalli maarif gelirinden tahsis edilen 300 kuruş maaşla bir muallime-i ûlâ gönderilmesi gerektiğini, İzmit'te talip çıkmadığını bildirdi. 17 Nisan 1913 tarihinde İskece Hürriyet Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâsı Lütfiye Hanım Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhal ile İskece'de açılan Hürriyet Kız İbtidâî Mektebi Muallime-i Ûlâsı olduğunu, İstanbul'a çok güç şartlarda göç ettiğini, maaşını daha önce İskece Maarif Sandığı'ndan aldığını, ancak harbin başlangıcından itibaren maaşını alamadığını, zarurette olduğunu, babasının jandarma zabiti iken Edirne'de esir düştüğünü, bir yere tayin edilmesini istediğini ifade etti. 26 Nisan 1913 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye Dairesi Müdürlüğü Birinci Şubesi Lütfiye Hanım'ın Ereğli Köyü'nde açılacak olan Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına 300 kuruş maaşla tayinini kararlaştırdı. Maarif Nezareti 27 Nisan 1913 tarihinde İzmit İdâdî Mektebi Müdürlüğü'ne Ereğli Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına 300 kuruş maaşla Lütfiye Hanım'ın tayin edildiğini, görevine başlama tarihinin arz edilmesi gerektiğini bildirdi. İzmit İdadi Mektebi Müdürlüğü 17 Temmuz 1913 tarihinde Maarif Nezareti'ne Lütfiye Hanım'ın 14 Haziran 1913 tarihinde görevine başladığını bildirdi. Lütfiye Hanım kısa süre sonra istifa etti.

Maarif Nezareti 8 Nisan 1913 tarihinde İzmit İdadi Mektebi müdürlüğüne Yatılı Dârülmuallimat'tan aliyyülâlâ derecede şehadetname alarak 1912 yılında mezun olan Kâmile Sadiye Hanım'ın sancak dahilinde rüşdiye veya ibtidâî mekteplerinden birine muallime-i ûlâ tayin edilmesi gerektiğini bildirdi. Rodos'ta doğan Kâmile Sadiye Hanım jandarma süvari mülâzım-ı evvelliğinden mütekait Kırşehirli Yusuf Ziya Efendi'nin kızıydı. Kâmile Sadiye Hanım 14 Aralık 1913 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı tarafından Ereğli Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına 400 kuruş maaşla atandı. Maaşının 300 kuruşu ahali, 100 kuruşu hazîne tarafından karşılandı. Kâmile Sadiye Hanım 25 Şubat 1914 tarihinde İzmit Kız Rüşdiye Mektebi muallime-i sânîyeliğine yine 400 kuruş maaşla atandı.

İzmit Mutasarrıflığı 16 Mayıs 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne Ereğli Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığının boş olduğunu, mektebe bir muallime-i ûlâ atanması gerektiğini bildirdi. Muallime-i ûlâlığa Dârülmuallimat mezunu Fatma Binnaz Hanım 2 Temmuz 1914 tarihinde Maarif Nezareti'ne takdim ettiği arzuhalle talip oldu. Maarif Nezareti 22 Temmuz 1914 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı'na Ereğli Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına Fatma Binnaz Hanım'ın atandığını, görev yerine gönderildiğini bildirdi. 29 Temmuz 1914 tarihinde Tedrisat-ı İbtidâîye İdaresi Fatma Binnaz Hanım'a tebyîn-i hüviyeti için vesika verdi.

Ereğli Kız İbtidâî Mektebi muallime-i ûlâlığına daha sonra Zehra Hanım atandı. Zehra Hanım Karamürsel'in işgali üzerine İstanbul'a göç etti. Maarif Nezareti 22 Ekim 1921 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne Zehra Hanım'ın idare-i hususiyeden karşılanan birikmiş maaşlarının ödenmesi gerektiğini bildirdi.

1916 yılında Ereğli Köyü'nde bir erkek ve bir kız olmak üzere iki ibtidâî mektebi vardı. Evkafa ait olan mektep binaları eğitim-öğretim için elverişliydi. Erkek İbtidâî Mektebi'nde rahleler bulunmakla birlikte eskiydi. Mektepte başka ders araç gereci yoktu. Kız

İbtidâî Mektebi'ndeki rahleler de eski ve sıhhi şartlara uygun değildi. Mektepte başka ders araç-gereci yoktu.

Gökçedere Köyü İbtidâî Mektebi 1895 yılında açıldı. Köyde aynı yıl bir cami-i şerif inşa edildi. Mektep ve caminin ihtiyaçlarını Hazine-i Hassa Nezareti karşıladı. Ahali takdim ettiği mazbata ile II. Abdülhamid'e teşekkür etti. 2 Mayıs 1895 tarihinde çıkan irade-i seniye üzerine Hazine-i Hassa Nezareti mektebe gönderilen eşyanın 8440 kuruşluk bedelini karşıladı.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Bâb-ı Âlî Evrâk Odası Belgeleri; Dâhiliye Nezâreti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: DH. MKT. 1474/77, 4 Ocak 1888/19 R 1305; Dâhiliye Nezâreti, Umûr-ı Mahalliye-i Vilâyât Müdüriyeti Belgeleri: DH. UMVM. 165/91, 31 Aralık 1921/1 Ca 1340; DH. UMVM. 44/91, 26 Ekim 1921/23 S 1340; Hazîne-i Hassa Nezâreti Belgeleri, İrâdeler; 1310-1334 Yılları İrâdeleri, Dâhiliye: İrâde. Dâhiliye. 1349/2 (1315Ra-02), 9 Ağustos 1897/10 Ra 1315; 1255-1309 Yılları İrâdeleri, Dâhiliye: İrâde. Dâhiliye. 99310, 22 Şubat 1892/23 B 1309; Maarif Nezareti, Tedrîsât-ı İbtidâiye Belgeleri: MF. İBT.; Maârif Nezâreti, Mektûbî Kalemi Belgeleri: MF. MKT.; Bâb-ı Âlî Bünyesindeki Diğer Dâirelere Ait Belgeler, Meclis-i Vükelâ Mazbataları: MV. 70/1, 23 Mayıs 1892/25 L 1309; Bâb-ı Âlî Bünyesindeki Diğer Dâirelere Ait Belgeler, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri: ŞD. 1568/33, 12 Temmuz 1897/11 S 1315; Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Belgeleri: TS. MA. e. 1386/67, 13 Şubat 1910/2 S 1328; Yıldız Sadâret Husûsî Marûzât Evrâkı: Y. A. HUS. 261/13, 29 Mayıs 1892/2 Za 1309.

Biray ÇAKMAK

KARAMÜRSEL'DEKİ MANEVİ ŞAHSİYETLER VE TÜRBELERİ

Karamürsel'de bulunan bazı tarihi mezarlıkların yanında, yatırların ya da türbelerin bulunduğu eski tekkelerin izlerini de görmek mümkündür.

Karamürsel'in, bir köşesinde türbe ya da yatırların yer aldığı bazı tarihi mezarlıklar, Türk toplumunun mezarlara duydukları saygıdan ötürü yerleşim alanlarına yakın noktalarda yer almıştır. Karamürsel'in koruma altına alınan eski mezarlığı ile bugün ilçenin kırsal mahallesi olan Ereğli ve Pazarköy'deki mezarlıklar buna örnek gösterilebilir.

Karamürsel'in bir başka kırsal mahallesi olan Akçat'ta ise, İstanbul kuşatması için bu bölgedeki Hersek yolunu kullanan Emevi İslam ordusunda çıkan salgın hastalıkta vefat edenlerin topluca defnedildiği Şamlılar Mezarlığı mevcuttur. Yerel dilde buranın bir başka adı ise, Garipler Mezarlığı'dır. Rivayete göre, Akçat'ın Kozlar mevkiindeki bu mezarlıkta yatanlar Müslüman Emevi askerleridir. Kayıt bulunmayan mezar taşlarının büyük bir bölümü, kaçak kazılar sebebiyle tahrip olmuş hâldedir.

Karamürsel merkez mezarlığında yapılan araştırmada, en eskisi miladi 1754 tarihli mezar taşına rastlanmıştır. Kitabedeki bilgilere göre, bu mezar, Attarzade Hacı Mehmet Ağa'ya aittir. Osmanlı dönemine ait bu tür mezar taşları merkez dışında, Ereğli, Akçat ve Pazarköy mezarlıklarında da mevcuttur.

Manevi Şahsiyetler

Bilhassa Osmanlı toplumunda önemli bir yere sahip olan zaviyeler ve tekkeler, derviş, şeyh ya da dedeler üzerinden Karamürsel'de de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Genellikle rivayetlere dayandırılan ve bir kısmına da keramet atfedilen bu manevi rehberlerden bazılarının türbeleri ya da mezarları günümüze kadar ulaşmıştır. Bu manevi şahsiyetler şunlardır:

Karşı Baba

Çevrede Tekke Baba olarak tanınan Karşı Baba, ilçeye 3 km uzaklıkta, Pazarköy sınırları içindedir. Mezarının bulunduğu yer ise eski bir tekkedir. Mezar taşının kitabesinde yer alan miladi 1043 ölüm tarihine bakılırsa, Türklerin Anadolu'ya ayak bastığı 1071 Malazgirt Savaşı'ndan önce bu topraklara ulaşmış erenlerden olduğu ortaya çıkar. Bölgenin en eski yatırlarındandır. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte Karşı Baba'nın ölüm tarihi hicri 435, miladi 1043'tür. Yatırın kitabesindeki alt beytinden, bu kabrin 1817 tarihinde onarıldığı anlaşılmaktadır.

"Gel niyaz et sıdk ile Aliyü'l Murtaza
Destgir olsun sana ol Şah-i Hüseyin'i Kerbela
Üçler ile Yediler Kırklar ile Yetmiş zuhur
Kıldılar ol Resulün yoluna canlar feda
Sıdk ile yüzler sürenin halidir dergâhına eyler asan
Her muradın hazreti bari kala
Karamürsel beldesinde kendisine medfun edup
Kutbul Âlimi sırrı sultan Hazreti Karşı Baba"

Sırrı Sultan

Pazarköy merkez mezarlığındaki türbede ise, toplam 5 kabir bir arada yer almaktadır. Kabirler, gerçek adı Mehmed Emin, mahlası Sırrı Sultan olan bir tarikat ehlinin kendisine ve ailesine aittir. Eşrefoğlu Rumi Hazretleri'nin Anadolu'ya getirdiği Abdülkadir Geylani'nin Kadiri tarikatının bir kolunu teşkil etmiştir. Kabirlerin bulunduğu türbenin uzun yıllardan sonra yapılan restorasyonu esnasında, en büyük kabrin başucundan, üzerinde herhangi bir kayıt olmayan, iki metre uzunluğunda mermer bir sütun bulunmuştur. Türbe ile ilgili bilgi aktaracak hiçbir kitabeye ya da bulguya rastlanmamıştır.

Bugünkü türbenin bulunduğu alanda yer alan Sırrı Sultan dergâhının, Osmanlı döneminin ilk yıllarında yaygın olan tasavvufi yapısından kayarak temeli Bektaşiliğe dayalı ahilik ekolünde faaliyet gösterdiği de rivayet edilmektedir. Sultan II. Mahmut (1808-1839) döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında, kılıç artığı yeniçerilerin sığındıkları türbe ve yatırların kıyıma uğratılması sebebiyle, Pazarköy'deki Sırrı Sultan Türbesi'nin de bundan nasip aldığı görüşü mevcuttur.

Derviş Ali

Mezarı ilçenin 4 Temmuz Mahallesi'ndedir. Mezarının bulunduğu alan aynı zamanda dervişin adıyla anılan eski zaviyelerdendir. Mezar taşındaki kitabeye göre, H. 1161, M. 1782 yılında vefat etmiştir. Bektaşi tarikatındandır.

Şeyh Hasan Dede

Merkez Fatih Sultan Mehmet Bulvarı'ndaki eski zaviyesi içinde yer alan kabrinde yatan Şeyh Hasan

Dede, "Hediyetü'l-İhvan" isimli el yazması bir kitaba göre, XVII. asırda Karamürsel'de yaşamıştır. Sünni tarikatlarından biri olan Halvetiliğin Şems koluna mensuptur. Abdülmecid Sivasi Hazretlerinin halifelerinden olduğu rivayet edilir.

Şeyh Seyyid Muhammed Said

İlçenin Fatih Sultan Mehmet Bulvarı üzerindeki Şeyh Hasan Dede mezarının yer aldığı eski zaviyede çıkan mezar taşıyla varlığı ortaya çıkmıştır. Mezar taşındaki kitabede, Hazreti Muhammed'in soyundan geldiği belirtilmiştir. Doğumu, miladi 1760, ölümü 1823'tür.

Şeyh Arap Dede

Mahlası Arap Dede olan bu şeyhin asıl adı Halil İbrahim'dir. Mezarı, ilçe merkezindeki Park Caddesi üzerindedir. Arap Dedenin, XIV. Asırda yaşadığı, beldede halka irşatta bulunduğu ve düşmanla yapılan bir savaşta ise şehit düştüğü rivayet edilir. Doğumu ve ölümü hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Yine aynı rivayete göre, birlikte irşatta bulunduğu ve yine birlikte girdikleri muharebede şehit olduğu yol arkadaşı Peşin Dede'nin mezarı da aynı yerde bulunmaktadır.

Vasiye Nine Türbesi

İlçe merkezinin Park Caddesi'nde yer alan Vasiye Nine Türbesi'nde aynı adı alan kadın evliyanın kabri yer almaktadır. Ancak müzede ya da mezar taşında, kadın evliyanın doğum ve ölüm tarihleri hakkında hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Türbenin dışındaki kitabeden XIX. asırda yaşadığı rivayet edilmektedir.

Akça Dede

Karamürsel'in en eski yerleşim alanlarından bir olan Akçat Köyünün kurucusudur. XIV. asırda yaşamış, Kara Mürsel Alp'in ümerasındandır. Asıl ismi Akçati Ali Efendi olan Akça Dede aynı zamanda manevi bir toplum liderdir. Bundan ötürüdür ki, bugün Karamürsel'in mahallesi olan eski köy onun adıyla anılmaktadır. Kabri de köy mezarlığındadır. Kitabesinde, doğum ya da ölüm tarihleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Seyyid Abdülvvehap Gavsi

Kabri, Karamürsel'in Dereköy Mahallesi'ndeki mezarlığındadır. XII. yüzyılda yaşamıştır. Mezar taşı kitabesinde, tasavvufun önemli velilerinden Gavsi'l Azam Seyyid Abdülkadir Geylani'nin evladı olduğu rivayet edilen Abdülvvehap Gavsi, hicri 593, miladi 1194 yılında vefat etmiştir. Mezarının kitabesinde şu satırlar yer almaktadır: "Gavsü'l-Azam Seyyid Abdülkadir-i Geylanı evladı. Seyyid Abdülvehhab-ı Gavsi Gel ziyaret et kabrimi sıdk ile Nesl-i Ale'l-Mustafa Destgir olsun sana Aliyye'l-Murtaza Eyler asan muradın hazret-i bari Hüda Talib-i yezdan aşık-ı fahr-i cihan Hadim-i Burhan muhibb-i piran saki-i salikan hicri 590 senesinde oldu vasıl-ı Rahman Nercu minallahi Te'ala bi-şefaatihi ve himmetihi yevmil-kıyam."

Bölge ile ilgili uzun yıllar araştırmalar yapan tarihçi Ahmet Nezih Galitekin'e göre, Kadiri tarikatını Anadolu'ya getiren Eşrefoğlu Rumi Hazretleri'nin halifelerinden bazı şahıslar, İznik ve Karamürsel'deki bazı yerlere tekkeler açmışlardır. Nitekim Karamür-

Vesiye Nine Türbesi

Sünni Baba Türbesi

sel Pazarköy'deki Kadiri tekkesi bunlardan birisidir. Karamürsel Dereköy'de de böyle bir Kadiri tekkesinin bulunduğu öngörülmektedir. Dolayısıyla Dereköy'deki bu yatır mezarının, Seyyid Abdülvvehap Gavsi'ye değil, bu bölgede tekkesi bulunan Abdülkadir Geylani neslinden birine ait olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Abdülkadir Geylani'nin evladı Seyyid Abdülvvehap Gavsi Efendi hicri 593 yılında Suriye'nin Halep kentinde vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.

Sünni Baba

Hediyyetü'l-İhvan adlı esere göre, Sünni tarikatlarından Halvetiliğin Şems koluna bağlı bulunan Sünni Baba'nın mezarı, ilçenin Osmaniye Mahallesi'ndedir. Yatırın yer aldığı geniş bir alan ise, aynı adla anılan eski bir zaviyenin merkezidir. Sünni Baba'nın, Gölcük Örcün Mahallesi'nde metfun Sultan Baba ve Değirmendere'deki Abdurrahman Dede ile birlikte XV. asırda, Fatih Sultan Mehmet devrinde yaşadığı rivayet edilmektedir. Sünni Baba'nın doğumu ve ölümü ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Mehmet Ersöz, *Akçat'ın Manevi Mimarları*, İmtihan Yayınevi, İstanbul 2020, s. 97-98; Mercan Yıllık Dergi, Sayı 1, Haziran 2011, s. 4; Cemalettin Özbay, *Kocaeli Dökümantasyon Merkezinden Haberler*, Ekim 2000, sayı 42; C. Özbay, "Pazarköyü Makalesi", *Karamürsel* gazetesi, 26.11.2007; Dr. Adalet Çakır, *Abdülkadir-i Geylani ve Kadirilik*, İstanbul 2012, Cilt II, s. 877; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, 3.Baskı, Mert Ofset, İstanbul 2004, s. 348-349-350-351-352-353-354.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL MEDYASI

Çeşitli Dönemlerde İlçede Yayın Yapan Yazılı ve Görsel Basın

Karamürsel'de yerel basının başlangıç tarihi 19 Şubat 1954'tür. Gerek Kurtuluş Savaşı'nda gerekse Cumhuriyet döneminde, milletvekilliği de dahil, Kocaeli'de önemli görevler üstlenmiş bulunan Fuat Balkan'ın sahibi olduğu *Karamürsel* adlı 4 sayfalık haftalık gazete, bu tarihten itibaren ilçe merkezinde yayınlanmaya başlamış ancak 5. sayısına kadar varlığını sürdürebilmiştir. Yayın hayatı kısa süren gazetenin sorumlu yazı işleri müdürlüğünü Tarık Bağdat yapmıştır.

İlçede en uzun soluklu yayın yapan *Karamürsel Ekspres*' gazetenin yayın tarihi ise 1 Haziran 1964'tür. Aralıksız 32 yıl süren yayın hayatı, 1996 senesinde sona ermiştir. Ferhan Kalyon'un imtiyaz sahibi olduğu *Günlük*, *Müstakil*, *Memleket* gazetesinin ilk yıllarında, sorumlu yazı işleri müdürlüğü görevini İsmail Fedai yürütmüştür. Daha sonra bu görevi Tülin Ergin üstlenmiştir.

1965 yılında, Karamürsel Türk-Amerikan Müşterek Savunma Tesisleri bünyesinde, *KCDI Fm-Radyo The Sentilen* adlı İngilizce bir radyo ile yerel gazete yayına sokulmuştur. Kısa dalga yayın yapan radyo, Kocaeli bölgesinin ilk yerel radyosudur. Müşterek savunma tesislerinde görevli Amerikalı uzmanlarca hazırlanan haftalık *The Sentilen* gazetesi ise Karamürsel'deki Kalyon Matbaasında dizilip basılmıştır. Yabancı dilde yayın yapan bu iki neşriyat, 25 Temmuz 1975 tarihinde, Türk-Amerikan müşterek savunma tesislerinin kapatılmasıyla sona ermiştir.

KARAMÜRSEL

FİATI 10 KURUŞ

Yıl 3 Sayı 1 Cuma günleri çıkar Halkın siyasi içtimai iktisadi gazete 19 Şubat 1954 Cuma

C. H. PARTİSİ FEVKALADE KURULTAYI 25 ŞUBAT

Perşembe günü Ankara'da toplanıyor

Müstahsil ve Hayat pahalılığı

Muhterem Karamürsel halkına

C.H.P. İlçe kongresi

konuk yazar | erdoğan özdemir

Karamürsel'in Tarihinden Kesitler ve Eleştiriyel Bir Bakış

"Ey İzmit, yıllar önce bir köşeye astığın fotoğrafları hala aynı yerde tutmayı sürdürecek misin?"

Kocaeli'nin şirin ilçesi Karamürsel, ne yazık ki uzun yıllar Kocaeli Bölgesi'nde, pek de hareket serbestliği verilmeyen bir önyargının kantarında tutuldu. Bu ilçeye yüzeysel çizgide, yani "ufacık tefecik Karamürsel Sepeti" ölçüsünde baklip ilçenin her şeyi bu perspektif çerçevesinde değerlendirildi. Bu da yetmedi, sonraları; upuzun sahili, irili ufaklı çay bahçeleriyle, sakin bir sayfiye ilçesi olarak fotoğraflandı ve bu fotoğrafın bir köşeye asılıp orada tutulması, uygun görüldü.

Aslında fotoğraf önemsenecek bir materyaldir; bir detay, bir derinlik sanatıdır. Ancak çoğunluğumuzun gözünde sadece görsel bir objedir ve anılarla hatırlanma gibi bir özelliği de vardır.

Biz de fotoğraflara bakmaktan ziyade, bakılan fotoğraflarda ne arandığını bilmenin önemine inanarak, bu küçük kentin tarihsel bazı özelliklerinin yeniden hatırlanmasını uygun gördük:

Karamürsel, **Osmanlı-Türk Denizciliğinin ilk üssü ve ilk çıkış noktasıdır**. Bu sebeple İstanbul-Anadolu menzilinde stratejik bir yerdedir. Osmanlı'nın, yine ilk tersanesi 2. Padişah Orhan Gazi'nin komutanlarından Mürsel Bey tarafından burada kurulmuştur. Bu deniz gücü, **İzmit'in fethinde; Bizans'ın, İstanbul'dan İzmit'e olan mürselatını (lojistik hizmetlerini) kesme gibi çok önemli bir görevi yerine getirmiştir**. Ayrıca Marmara Denizi ve Adalar çevresinde Osmanlı hakimiyetini sağlamıştır. Dolayısıyla Osmanlı Denizciliğine, ilk Kaptan-ı Derya ünvanını da bu ilçe sunmuştur. **Karamürsel adını taşıyan ve denizcilik literatüründe önemli bir yere sahip olan kadırga ve çektirmeler Osmanlıların, gerek denizlerde gerekse nehirlerde yer alan, o ünlü "İnce Donanma"sının en etkili, manevra yeteneği en yüksek tekneleri arasında yer almıştır**. 16. ve 17. yüzyılların en önde gelen deniz lojistik sınırında da

olmuştur. Versiyonları ise, 1980'li yıllara kadar mahsul ve kum motorları olarak denizlerimizde görev almışlardır.

Karamürsel, Osmanlılar zamanında, denizle de ilgisi olan tanımsal bir ekonominin itici gücü olmuştur. Payitaht İstanbul'un sebze-meyve ile odun-kereste ve kesme taş ihtiyacını karşılayan tarım potansiyeli yüksek bir tımar merkeziydi. **İstanbul Nur-u Osmaniye Camii dış duvarlarını oluşturan kesme taşlar Karamürsel'den sağlanmıştır.**

Evliye Çelebi'nin ünlü **Seyahatnamesinde** de yer alan Hersek-Ayazma köyleri üzerinden İznik'e uzanan İpek Yolu, yüzyıllar boyu bölgenin ekonomik ve ticari hayatını canlı tutmuştur. Karamürsel ve onun karyesi (köyü) Hersek'te 16. ve 17. yüzyıllarında irili ufaklı 300 adet ahşap iskele mevcuttu. Bu iskeleleri kullanan yüzlerce kayık ve takalar, Gebze-Eskihisar ile Hersek arasındaki deniz ticaretinde çok önemli roller oynamışlardır. **Büyük Hac Seyahatleri bu güzergahta gerçekleşmiştir**.

Karamürsel, Kurtuluş Savaşı'nda da **İstanbul'dan Anadolu'ya gizlice kaçırılan silah ve cephanelerin naklinde, önemli bir istasyon görevi yapmıştır**. İstiklal Savaşı'nın tüm cephelerinde kullanılan silah ve cephanenin yüzde 75'i İnebolu üzerinden nakledilirken, **Karamürsel menzil hattından yine bu cephelere intikal eden silah ve**

Gazeteci Mehmet Tören ve Erdoğan Özdemir'in görev aldıkları, *4 Temmuz-Karamürsel'in Sesi* adlı aylık siyasi ve aktüel gazetenin yayın hayatı 11 Temmuz 1980 tarihinde başlamış ancak ekonomik nedenlerden dolayı bu yayın 1 yıl sürmüştür. Gazetenin sorumlu yazı işleri müdürlüğünü Mehmet Tören yerine getirmiştir.

1993 yılında Türkiye'de, özel radyo ve televizyon yayıncılığının önünü açan yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesiyle beraber Karamürsel'de, Radyo Karamürsel , Gold Fm ve Tempo Fm adlarını taşıyan 3 yerel radyo ile Hedef isminde bir televizyon yayına geçmiştir. Ancak imtiyaz sahipliğini Özen Aydoğan'ın yürüttüğü Radyo Karamürsel adlı yayın dışındaki radyoların ömürleri kısa sürmüştür.

İlk kuruluşunu 1993 yılında Burhan Kazmalı'nın gerçekleştirdiği, *Siyasi*, *Aktüel Karamürsel* adlı haftalık gazete önce Salih Zeki Almak'a, ardından Marmara Matbaacılık-Reklamcılık Sanayi ve Ticaret ltd şirketine devredilmiş, bu dönemde gazetenin imtiyaz sahibi, şirket adına Zekai İren, genel yayın yönetmeni ise Salih Zeki Almak olmuştur. Daha sonraki yıllarda gazeteyi Selim Çetinkaya yönetecek, bir dönem de bu yayın organının yazı işleri müdürlüğünde Osman Düvenci yer alacaktır.

Karamürsel'de Yeni Karamürsel Matbaası adına sahipliğini Şükrü Çetin'in, yazı işleri Müdürlüğünü Salih Kandır'ın yaptığı *Karamürsel'in Sesi-4 Temmuz* gazetesi 3 Temmuz 2003 tarihinde yayın hayatına girmiştir.

Abdullah Karagöz'ün genel yayın yönetmenliğini, Aysun Baki'nin ise sorumlu yazı işleri müdürlüğünü gerçekleştirdiği *Bizim Karamürsel* isimli haftalık siyasi gazete, 31 Ekim 2011 tarihine kadar varlığını devam ettirmiştir. Ayrıca ilçe merkezinde 2002 ve 2004 yılları arasında *4 Temmuz-Karamürsel'in Sesi*, *Özgür Karamürsel* adlarında, varlıkları kısa süren haftalık gazeteler yayın yapmışlardır.

Karamürsel'de internet gazeteciliğine 2008 yılında geçilmiş, Ak-Kaya Gazetecilik 'in imtiyaz sahibi olduğu *Haber Karamürsel.net* adlı gazete, 1 Ocak 2008 tarihinde yayın hayatına girmiş, *Karamürsel Aktif Haber* adlı internet gazetesi ise, 20 Nisan 2009'da Ahmet Öz'ün sahipliğinde yayına başlamıştır. Aynı adlı yazılı haftalık gazetenin neşir tarihi ise 6 Kasım 2013'tür. 16 Şubat 2010 tarihinde yayın hayatına atılan, Ercan Buber'in yönetimindeki *Karamürsel TV* adlı internet gazetesi adlı yerel yayın da, bu sahada varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Karamürsel gazetesinin 19 Şubat 1954 tarihli ilk arşiv nüshası; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul 2017, s. 349-350; Sedat Şimşek, *Kocaeli Yazılı Basın Tarihi (1848-2002)*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2007, s. 145-168-196; *Karamürsel Haftalık Siyasi*, *Aktüel Gazete* Özel Eki Arşivi, Karamürsel; *Karamürsel'in Sesi* 4 Temmuz Eki Arşivi, 3 Temmuz 2003, s. 3.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARAMÜRSEL MENSUCAT FABRİKASI

Karamürsel'de kurulan Karamürsel Fes, Çuha ve Şayak Fabrikası

Karamürsel Mensucat Fabrikası, "Karamürsel Fes, Çuha ve Şayak Fabrikası" adıyla İzmit Sancağı dahilinde bulunan Karamürsel kasabasında Dersaadet tüccarlarından Bosnalı Çengiç Mustafa Bey ile Saray-ı hümayun şayak ve çuhacıbaşılığı unvanına sahip Volçitrinli Yusuf

ve Mustafa Efendi tarafından 1890 yılında kuruldu. 1892'de ruhsat müracaatı yapılmış ve aynı yılın mayıs ayında gerekli olan ruhsat alınmıştır. Yürürlükte olan sanayi teşvik politikaları çerçevesinde fabrikaların ilk kuruluşu sırasında özellikle Avrupa'dan getirilecek olan makine ile diğer araç ve gereçler için gümrük muafiyeti uygulanıyordu. Yusuf ve Mustafa Efendi de 1893 yılı başında fabrikanın kuruluşu için gereken her türlü alet ve makinenin Avrupa'dan gümrüksüz olarak teminini talep etti. Bu taleplerini anlattıkları dilekçelerinde Karamürsel kasabasında kurulacak fabrikada fes, şayak, çuha, fanila ve çorap imal edilebileceği belirtiliyor ve Avrupa'dan gümrüksüz olarak getirmek istedikleri makinelerin bir listesi sunuluyordu. Yapılan müracaatın kabul edilmesi ile fabrikanın kuruluşu için gerekli her türlü alet ve makinenin Avrupa'dan gümrüksüz temini konusunda izin alınmış oldu.

Özel teşebbüs fabrikaların kurulup işletilmelerini teşvik etmek maksadıyla gümrük ve gelir vergileri başta olmak üzere, vergi konusunda da birtakım ayrıcalıklar tanınıyordu. Fabrika kurmak isteyen girişimciler de hem maliyetlerini azaltmak hem de kâr potansiyellerini arttırmak için devletten pek çok alanda vergi muafiyeti talebinde bulunarak devletin sağladığı bu imkânlardan istifade etmek istiyorlardı. Karamürsel Mensucat Fabrikası kurucularından Mustafa Bey bu minvalde 1895 yılında fabrikanın 15 sene müddetle emlak vergisinden muaf tutulması ve yurtdışından satın alınması gereken yapağı ve boya gibi bazı malzemelerin de gümrük vergisinden istisnası hakkında müracaatta bulundu. Mustafa Bey 4 Mayıs 1895 tarihli dilekçesinde öncelikle Karamürsel kasabasında tesis ve inşa edilmiş olan fes, şayak ve çuha fabrikasının 1893 yılı itibariyle işe başladığını belirtiyor, fabrikanın tamamen yerli sermaye ile kurulmuş ve azalarının tamamı Müslümanlardan ibaret bir Osmanlı şirketi olduğunu söyleyerek başta emlak ve gümrük olmak üzere çeşitli vergilerden muaf tutulmak suretiyle hükümetin muavenetini talep ediyordu. Meclis-i Mahsus'un aldığı karar ve padişahın onayı ile Karamürsel Fabrikası için istenilen imtiyazlar temin edildi. Karamürsel Mensucat Fabrikası bu suretle hem emlak vergisinden hem de yurtdışından ithal edeceği yapağı ve boya gibi zaruri maddeler için gümrük vergisinden muaf tutuldu. Ayrıca fabrikanın genişletme yatırımı için Ziraat Bankası'ndan borç alınmasına izin verilmesini içeren talebi de padişah tarafından kabul edildi. Bu suretle Karamürsel Mensucat Fabrikası açılışından çok kısa bir süre sonra yurdun farklı şehirlerinde şubeler açmaya başladı. Başlangıçta Hüdavendigar, Selanik, Edirne, İzmir ve Eskişehir'de açılan şubeleri diğerleri takip edecekti. Bu suretle Karamürsel Fabrikası İstanbul'un dışında Trabzon, Bursa, İzmit, Adapazarı, Selanik, Eskişehir, Afyon, Kütahya, Biga ve İnegöl'de bulunan bayileri aracılığıyla geniş müşteri kitlesine ulaştı. Fabrika fes, çuha ve şayak gibi kumaşlar ile yünlü mensucat çeşitleri üretiminde birinci sırada yer aldı.

"Karamürsel Fes, Çuha ve Şayak Fabrikası" adıyla Karamürsel kasabasında 1890 yılında Mustafa ve Yusuf Efendi tarafından tesis edilen Karamürsel Mensucat Fabrikası faaliyete geçtiği andan itibaren hem devletten çeşitli vergi muafiyetleri almış hem de çeşitli nişan ve madalyalarda ödüllendirilmişti. Başta fabrikanın kurucu, üst düzey yönetici ve azaları olmak üzere

usta ve çalışanları da dönemin padişahı II. Abdülhamit tarafından taltif edilmişlerdi. Karamürsel Mensucat Fabrikası ve çalışanlarına sanayinin gelişmesine hizmet ettikleri, fabrikanın gelişme ve intizamında üstün gayret ve çaba gösterip hükümete ait hususlarda kolaylıklar sağladıkları için çeşitli rütbelerden Mecidî ve Osmanî nişanları ile sanayi madalyası verilmişti.

Karamürsel Mensucat Fabrikası tarafından üretilen kumaşlar özellikle merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu'ya mensup asker ve subayların kıyafetlerinin dikimi için tercih edildi. 1903 yılından II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Vilayât-ı Selase, yani Kosova-Manastır-Selanik'teki askerin giyeceği kıyafetlerin dikildiği şayak Karamürsel Mensucat Fabrikası'ndan temin edildi. Vilayât-ı Selase dhilindeki askerin elbise ihtiyacı için hemen her sene yenilenen mukaveleler imzalandı. Karamürsel Mensucat Fabrikası Osmanlı ordusu için ürettiği şayak kumaşların yanı sıra polis ve komiserler için dikilecek elbise ve kaputların kumaşlarını da imal ediyordu. Bunların dışında posta ve telgraf müvezzi ve çavuşlarından bir kısmı için gerekli olan pelerin ve murahhaslık odacıları için diktirilecek takım elbise ve manto kumaşlarına ait siparişleri de karşılıyordu.

Karamürsel Mensucat Fabrikası 1917'de sermayesi 100 bin liraya yükseltilerek "Karamürsel Mensucat ve Ticaret Anonim Şirketi" hâline dönüştürüldü. Ticaret Odası muavin-i evveli sıfatını taşıyan Mustafa Şükrü Bey ve ortakları tarafından gerçekleştirilen başvuru ve hazırlanan dahili nizamname incelenip çeşitli düzenlemelerin ardından Şura-yı Devlet ve Meclis-i Vükelâ kararıyla "Karamürsel Mensucat ve Ticaret Anonim Şirketi" unvanıyla bir şirket kurulmasına ruhsat verildi. Bu anonim şirket Ticaret Odası muavin-i evveli Mustafa Şükrü, Taşlıcalı Mehmed Hulusi, Bosnalı Hacı Adem Bey'in oğlu İbrahim, Taşlıcalı Hacı Şakir oğlu Mehmed Bey tarafından teşkil edilmişti. Şirketin merkezi İstanbul'da olacak ve Osmanlı topraklarında veya yabancı ülkelerde şubeler açabilecekti.

Birinci Dünya Savaşı sırasında yurtdışından yapılan ithalatın azalması nedeniyle meydana gelen boşluğu dolduran fabrikalardan biri olan Karamürsel Mensucat'ın, 1919-1920 döneminde dahi kâr ederek vergi verdiği ve yeni yatırımlar için kararlar aldığı görülmektedir. Mondros Mütarekesi'nin imzalanması suretiyle büyük savaştan çekilmesi ile birlikte Itilaf devletleri de Osmanlı toprakları üzerindeki planlarını gerçekleştirmek maksadıyla mütareke hükümlerini ba-

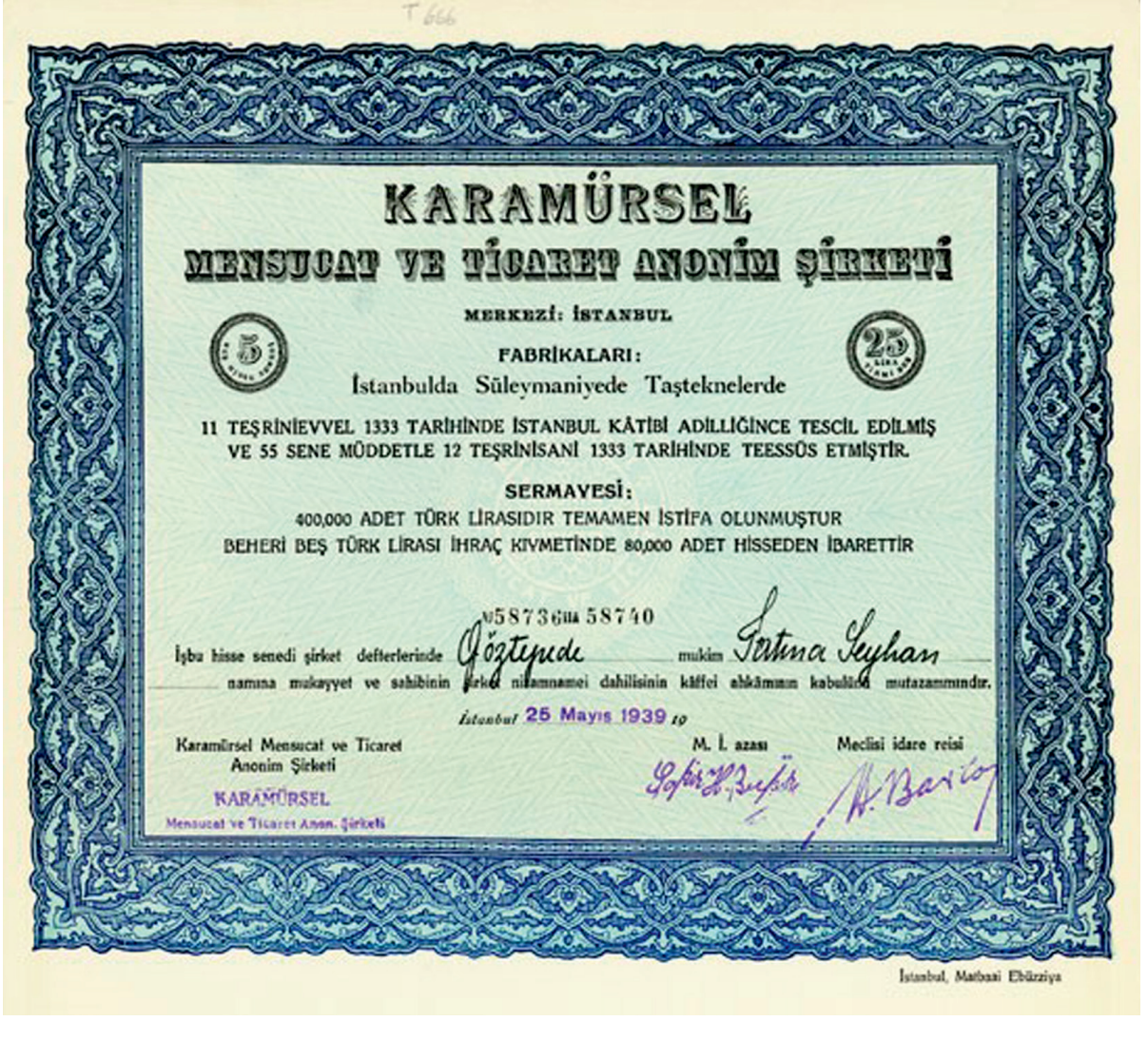
KARAMÜRSEL
MENSUCAT VE TİCARET ANONİM ŞİRKETİ
MERKEZİ: İSTANBUL
FABRİKALARI:
İstanbulda Süleymaniyede Taşteknelerde
11 TEŞRİNİEVVEL 1333 TARİHİNDE İSTANBUL KÂTİBİ ADİLLİĞİNCE TESCİL EDİLMİŞ VE 55 SENE MÜDDETLE 12 TEŞRİNİSANİ 1333 TARİHİNDE TEESSÜS ETMİŞTİR.
SERMAYESİ:
400,000 ADET TÜRK LİRASIDIR TEMAMEN İSTİFA OLUNMUŞTUR
BEHERİ BEŞ TÜRK LİRASI İHRAÇ KIYMETİNDE 80,000 ADET HİSSEDEN İBARETTİR
№ 58736 58740
İşbu hisse senedi şirket defterlerinde Öztepede mukim Fatma Seyhan namına mukayyet ve sahibinin şirket nizamnamesi dahilisinin kâffei ahkâmının kabulüne mutazammındır.
İstanbul 25 Mayıs 1939
Karamürsel Mensucat ve Ticaret Anonim Şirketi
KARAMÜRSEL Mensucat ve Ticaret Anon. Şirketi
M. İ. azası
Meclisi idare reisi
İstanbul, Matbaai Ebüzziya

hane ederek Anadolu'yu işgale başladı. 1920 sonlarına gelindiğinde İzmit'te tersane, telgrafhane, istasyon, iskele gibi mühim noktalar İngilizlerce tamamen işgal edilmişti. Kuvayımilliye'nin harekete geçmesi İngilizleri endişeye sevk etti. Bu sebeple bölgede güvenliklerini sağlamak için Yunan askerini kullanma yoluna gittiler. Yunanlıların Karamürsel'i işgali sırasında kara ve denizden icra edilen top ateşleriyle birçok köy yerle bir edildi. Karamürsel Mensucat Fabrikası ve fabrikanın bacası bu top ateşi sırasında hasar gördü. Yunanlılar bölgedeki Rum ve Ermenilerle birleşerek bölgeyi talan etmişler, bölge halkına eziyetler ederek katliamlarda bulunmuşlardı. Bu katliamlardan Karamürsel Fabrikası çalışanları da zarar gördü. Yunanlılar 1921 yılında Karamürsel'den çekilirlerken kasabayı tamamen yaktıklarında Karamürsel Mensucat Fabrikası'nı da yakmışlardı.

Cumhuriyet ilan edilmeden önce, Lozan Barış Konferansı görüşmelerinin kesintiye uğradığı bir sırada İzmir'de, Türkiye İktisat Kongresi toplanmıştı. İzmit namına İzmir İktisat Kongresi'ne giden mümessiller tarafından düşman tarafından tamamen yakılan Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın barış neticesinde zarar ve ziyanı düşmana tazmin ettirilemediği takdirde emval-i metrukeden (terkedilen mallardan) inşaat masraflarının temin edilmesi talep edildi. 1924 Nisanında ise TBMM'de sanayinin teşvik edilmesi ile ilgili müzakereler sırasında İzmit milletvekili Mustafa Bey de düşman tarafından tahrip edilmiş olan bu fabrikanın yeniden ihya edilmesi hâlinde hem memleketin sanayisinin gelişeceğini hem de bölge halkının iş bulmak suretiyle kalkınacağını vurguluyordu. Ancak İzmit milletvekillerinin Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın yeniden ihyası için yaptıkları bütün bu çabalar sonuçsuz kaldı. Fabrika kurulduğu ve 30 yılı aşkın faaliyet gösterdiği Karamürsel kasabasından İstanbul Vefa'ya taşındı.

Tekstil sanayi tarihinin en eski özel sektör kuruluşu olan, Karamürsel Mensucat Fabrikası'ndan günümüze sadece bacası kalmıştır. Uzun dikdörtgen planlı yapı, taş ve tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Günümüzde sadece bacası yer alan Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın yüksekliği 20 metre olup, 17 Ağustos 1999 depreminden etkilenmiş ve üstte yer alan 2-3 metrelik kısmı zarar görerek yıkılmıştır. Yapı, 09.02.2000 tarih ve 5535 sayılı kurul kararı ile tescil edilmiştir. Baca kaide üzerine oturmuş tuğla örülü kısmından müteşekkil olup, tuğla örülü kısımda savaş sırasından kalan şarapnel parçaları mevcuttur. Baca günümüzde Plaj Yolu ile Döner Sokağın'ın köşesinde 9 parsel binanın yanında kaldırım üzerinde yer almaktadır. Yapı, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından 2011 yılında restore edilmiştir.

KAYNAKÇA

Zeynep İskefiyeli, "Karamürsel Mensucat Fabrikası (1890-1921)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt: 2, (Nisan 2015): 1117- 1154; Dokuma Fabrikası Bacası-Kocaeli, Kültür Envanteri Anıt: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturenvanteri/dokuma-fabrikasi-bacasi, Erişim Tarihi: 01 Ocak 2022

Zeynep İSKEFİYELİ

KARAMÜRSEL SEPETİ

Yaş Sebze ve Meyvenin Toplanması veya Taşınmasında Kullanılan Ahşap El Aracı

"Ufacık tefecik gördün de Karamürsel Sepeti mi sandın?" esprisiyle dünyaca tanınan Karamürsel sepeti, 16. yüzyılda yaş meyve ve sebzenin bolca yetiştirildiği Karamürsel-Hersek deltasındaki Sepetçiler Mahallesi'nde üretilmeye başlanmıştır. Önceleri Hersek Gölünün sazlıklarını bu el aracı için kullanan ustalar, payitaht İstanbul'a hemen her gün kayıklar ve teknelerle nakledilen yaş meyve ve sebzeler için çeşitli boylarda küfe, kölemen ve sepetler imal etmeye koyulmuşlardır. Ancak daha sonraları, bu el araçlarının, sebze ve meyvelerin tazeliğini koruyabilmelesi adına, zorlu nakliye süreçlerinde daha dayanıklı kılınması öngörüldüğünden, bunların söğüt ve kestane dallarından yapılması cihetine gidilmiş ve güçlü bir araç haline getirilmiştir. Böylece Karamürsel Sepeti, bölgedeki tarımsal üretimin lojistik öncüsü olma pozisyonunu almıştır. Karamürsel kasabasından daha çok "Karamürsel-Karamsal" adı verilen teknelerle ve çoğunlukla İstanbul yönüne, bu bölgede üretilen ve işlenen ürünlerin taşındığı bilinmektedir. Bu durum, burada yıllık alınan iskele vergisinin, çevredeki diğer iskelelere göre daha yüksek olmasından anlaşılmaktadır.

Karamürsel sepetinin bugünkü işlevi, Osmanlı dönemindeki konumuna göre daha farklıdır. Popüler olması ise, Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülaziz dönemindeki bir rivayete dayanmaktadır. O rivayette yer alan espri, bu sepetin farklı yapısıyla özdeşleşmiş olup günümüze kadar uzanır.

Karamürsel sepeti, kestane ya da fındık ağacının budaksız çubuklarından elde örülen, yarım koni biçimiyle de kendisine özgü, basit, kullanımı son derece kolay bir el aracıdır. Bir toplayıcının, bir ip ya da kuşakla onu beline bağlayıp, ağaç içinde ürün toplaması mümkündür. Tamamı ahşaptır ve otantik bir görünüm sergiler. Yaş meyve ve sebzelerin toplanmasında veya taşınmasında tercih edilen bu el aracına, Karamürsel ve çevresindeki üreticiler bugün dahi rağbet göstermektedir. Ayrıca günümüzde dekoratif aksesuar malzemesi olarak da kullanılmaktadır.

Nasıl Yapılır?

Yılın Mart veya Ağustos aylarında, genellikle yabani kestane ağaçlarının gövdelerinde patlayan ve adına "şah" denilen dallar kesilerek toplanır. Çubuk haline getirilen bu dallar, fazla kurumadan bıçaklarla yarılıp çıta hâline dönüştürülür. Bu çıtalara "zon" adı verilir. Elde edilen zonlar genellikle 1 santim kutrunda ve 100 santim uzunluğundadır.

Karamürsel sepetinin imalatı, "dip çemberi" denilen ve sepetin tabanını oluşturacak bölümün yapımıyla başlar. Bunun diğer bir adı "diplik çakmaktır". Bu işlem önce 8 adet zonla, yani kesilip temizlenmiş olan çıtalarla başlar. Usta, önce sepetin dip çemberini örmeye koyulur, çok iyi kullandığı elleri ve parmaklarıyla bu defa sepetin tabanını örer ve sonra gövdeye yönelir. Artık sıra bir sonraki aşamaya gelmiştir. Usta,

Karamürsel Sepeti

önceden hazırlanmış bulunan daha ince ve esnek çıtaları, ahşap kamalara içeriden ve dışarıdan geçirmek suretiyle ana gövdenin geometrik çatısını kurar. Bunu yaparken ayrıca sağlam olması için gövdenin ortasına ve ağzına kuşak atmayı ihmal etmez. Böylece sepet, kendisi küçük ama hacmi geniş, sirke küpü şeklinde tamamlanmış olur. İmalatta, özel yapılmış yarma bıçakları, bıçkı, zon kaması, bahçıvan makası ve çekiç gibi el aletleri kullanılır.

Karamürsel sepetinin tabanı yaklaşık 8 santimdir. Boyu 35-40, ağız genişliği ise 15-20 santimi bulur. Belli bir standardı olmadığından bu ölçüler, ustanın farklı tekniğine veya verilen siparişe göre değişebilir. Klasik anlamda yarım koni biçiminde dizayn edilen sepet, düzgün bir biçimde kesilmiş yaş kestane liflerinden örüldüğünden iç hacmi, insanda ufak algısı oluşturan dış görünüşünün aksine geniştir; en önemli özelliği de budur. Küçük görünmesine rağmen kapasitesinin büyüklüğü, ancak sepetin ne kadar çok ürün alabildiği gözlemlendiğinde anlaşılabilir.

Karamürsel Sepetinin Ünü Nereden Geliyor?

Sepetin ünü, Osmanlı padişahlarından Sultan Abdülaziz'e atfedilen bir rivayete dayanır. Rivayet şöyledir:

Padişah Abdülaziz, bir av partisi için Karamürsel'in karşı komşusu Hereke'deki av köşküne gelir. Haber kasabaya ulaşınca buranın esnaf ve eşrafı, âdet olduğu üzere, sultana bir hediye hazırlamaya karar verirler. Bu hediye, mahalli ölçekte Karamürsel'i ifade eden, içi kiraz dolu bir sepet olacaktır.

Karamürsel'den bir heyet, ertesi günü kayıkla Hereke'ye ulaşır. Kabul edildikleri av köşkünde, beraberlerinde getirdikleri bir sepet dolusu kirazı zat-ı şahaneye sunarlar. Boğazına düşkünlüğü ile tanınan Sultan Abdülaziz, huzuruna çıkarılan bir sepet kirazı, "Hepsi bu kadar mı?" dercesine biraz şaşkınlıkla biraz da küçümseyerek süzer. Zira sunulan hediye, şatafatlı kabulde son derece sade görünmektedir. Fakat alımlı mı alımlı kirazlar, huzura getirilen gümüş bir tepsiye boşaltılınca kabul salonundaki hava birdenbire değişir. Görülür ki, sepetten gümüş tepsiye boşaltılan al kirazlar buraya sığmayıp dışarıya taşmaktadır. Bu durumu fark eden Hünkâr Abdülaziz'in hayretle şu sözleri sıraladığı işitilir. "Sepeti ufak tefek gördük amma içindekini tepsiye sığdıramadık."

"Ufacık tefecik gördün de Karamürsel Sepeti mi sandın?" esprisi, sözlük anlamı itibariyle değersiz şeyleri ifade etse de, Karamürsel Sepeti için kullanılan deyimin asıl ikinci anlamı çok önemlidir. O deyim, Sultan Abdülaziz olayında olduğu gibi, açık bir şekilde şunu ifade eder: "Hafife aldığımız küçük ve önemsiz şeyler, aslında çok değerli işlevleri yerine getirme özelliği taşıyabilir."

Karamürsel Belediyesi, sepetin coğrafi işaretinin Karamürsel adına tescili amacıyla Türkiye Patent Kurumu'na 06.11.2006 tarihinde başvurmuş, patent kurumu, 18 Temmuz 2010 tarih ve 27645 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan kararıyla bu tescili gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

El-Hac Hüsameddin Mescidi Vakfı Kaydı, Hicri 1135, Göm. No: 1108, Dos. No: 23, BOA; Erdoğan Özdemir, *Kaptan-ı Derya Karamürsel*, Zinde Yayınları, 5.Baskı, İstanbul 2017, s. 87-91; Dr.Ahmet Güneş, *Osmanlı Dev. Karamürsel'de Tarım*, Sempozyum Tebliği; Erdoğan Özdemir, *Bir Deli Bin Veli Karamürsel*, Eski Babil Yayınları, İstanbul 2020, s. 205; Seçil Bal, *Karamürsel İlçesinde Yapılan Sepetler*, Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi, Ankara 1999.

Erdoğan ÖZDEMİR

KARATEPE KÖYÜ

Kartepe İlçesine Bağlı Bir Köy

Karatepe Köyü, Kocaeli ilinde yer almakta olup Kartepe ilçesine bağlıdır. Karatepe Köyü haritası konumu ise 40° 41' 21.9336" kuzey ve 30° 0' 41.9076" doğu koordinatlarıdır. Karatepe Köyü bağlı olduğu Kartepe ilçe merkezine 7 kilometre mesafe uzaklıktadır. Karatepe Köyü Kocaeli şehir merkezine ise yaklaşık 21 kilometredir.

Evliya Çelebi ile Kâtip Çelebi Karatepe'den "ağaç denizi" olarak bahsederler. Karatepe ve çevresindeki dağlarda çok ağaç olduğunu, ilk Osmanlı donanmasının kereste ihtiyacının Kocaeli bölgesindeki ormanlardan temin edilişi de doğrulamaktadır. Meşe, çam, karaağaç, kestane, ceviz, şimşir, ıhlamur ve çınar kereste elde edilen ağaçlardır ve bunların en azından bir kısmı bölgede bolca bulunur.

Karatepeliler, bu dağların eteklerinde yaşadıkları için orman işleri ile uğraşmakta idiler. Karatepe şimdiki adı Çuhane (Çuha hane ya da Çuha Fabrikası) olan ve Barut üretimi yapan yere de çok yakındır. Osmanlı'nın Kara Barut ihtiyacı için de bu dağlarda Odun kömürü ürettiği söylenmektedir.

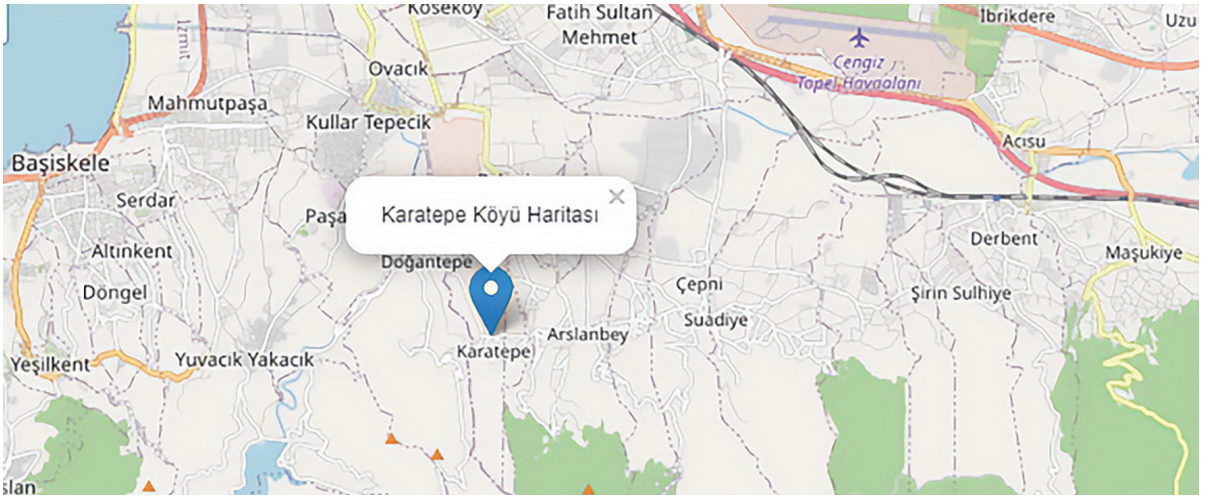

Karatepe Köyü ayrıca Erdel Prensi Thököly (Tökeli) İmre ile de bilinir olmuştur. Thököly, 1702 yılında sadrazamın bir çiftlik alması için verdiği beş kese akçeyle "çiçek çiftliği evi" adını verdiği Karatepe'de bir arazi satın aldı. Thököly'nin sekreteri János Komáromi Karatepe'den övgüyle bahsetmekteydi: "... *güzel çiçeklerle kaplanmış çayırıyla, yakında bulunan karlı dağlardan gelen hayranlık uyandırıcı alabalıklı çaylarıyla, güzel, bol, serin kaynaklarıyla, bol meyveleri, gölgelikleri ve yaşam için gereken diğer imkânlarıyla ve çiftliğin üstünde, tepede bulunan çıplak kalesiyle efendimiz bu evi Bostancı Mustafa Ağa'dan aldı ...*"

Şah Abbas döneminde İran'dan kovulan Ermeniler Anadolu'nun asayişini bozan Celali isyanları nedeniyle İzmit'e kadar göç ederek Bahçecik (Bardızağ), Akmeşe (Armaş), Arslanbey, Karamürsel'in Merdigöz Köyü, Pirahmet ve Karatepe yörelerini mesken tutmuşlardır. 93 harbi yıllarında Trabzon civarı göçmenler de bu bölgeye gelmişlerdir. Aynı dönemlerde Karatepe'nin doğusundaki Arslanbey'in çoğunluğunun Ermenilerden oluştuğu tarihi belgelerde zikredilmektedir. Bölgedeki Ermenilerin Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa döneminde Sapanca Gölü ile Karadeniz'in birleştirilmesi kararı için çalıştırılmak üzere bölgeye getirilen Müslim ve gayri Müslim 30 bin kadar işçilerden olduğu tahmin edilmektedir.

1920 -1921 yıllarında Karatepe ve çevresinde, Ermeni çeteleri Yunan-İngiliz işgalini fırsat bilip yerel halka zulmetmeye başladılar. Rum halkı da Yunan ordusuna destek vermekteydi. O tarihte Türklerin Yunan'ı bozguna uğratmak için Düztaş mevkisinde kurduğu pusunun bilgisi Ermeni bir köylü tarafından karşı tarafa ulaştırıldı. Bunun üzerine mevkiyi çapraz ateşe alan Yunan ordusu, 700 Türk askerini şehit etti.

Eski Karatepeli Rumların anılarında anlattıkları gibi Karatepe 1921 yılında yerle bir edilmiştir. Yunanlı gazeteci Faltaits, 1921 yılında, İzmit'in Yunan işgalinden kurtuluşu esnasında Karatepe'yi Yunan askerleri ile terk eden Karatepe Köyü'nden bir Rum'dan şunları aktarmaktadır:

Nikomedya'nın 2,5 saat güneyinde temiz atmosferi ve 200 Rum eviyle ve 2000 nüfusu ile zengin bir köydü. Kiraz ağaçları ile ünlüydü. 1921, 25 Mart'ta Yunan ordusu Türkleri kovmak için yine geldi. Yunan karakolundan silah sesleri gelmeye başlamıştı. Türklerle karşılaşıldı. Kiliseden ve halktan sesler yükselmeye başladı. Yunan ordusu köyü kurtarmak için bölgeye dağılmışken karakolda sadece sıradan birkaç adam vardı. Köyün bazı gençleri ve gönüllüleri savunmaya çalışıyordu. Karatepe'ye Türk mermisi düşüyordu. Papaz Michael elinden vurulmasına rağmen kilisede kutsal eşyaları korumak için kaldı. Papaz Eleftherios ise kilisenin dışında insanlara kaçmaları için yardım ediyordu. Silahlı Türkler tepeleri ve vadileri doldurmuş, kalabalıktan tepeler kararmıştı. Türk çocuk ve kadınları da silahlı adamları destekliyordu. Çevre köylerin Türkleri Ak-Punar, Tepecik, Serindere, Kazandere, Aksir (Aksığın), Klikontou, Sapanca halkları silahlanmış ve sel gibi gelmişlerdi.

7 Nisan 1921 tarihli resmî tebligata ise Karatepe'nin kurtuluşu şöyle anlatılır:

8 Nisan 1921'de Kocaeli mıntıkasında Çuha Fabrikası civarındaki Karatepe'ye taarruz eden düşman mukabil taarruz üzerine 30 maktulü terk ederek İzmit'e kadar ricat etmiştir. 9 Nisan'da da İzmit'in güneyinde Karaçalı mevkiindeki düşman siperleri müfrezelerimiz tarafından işgal edilerek düşman bir miktar maktulü terk ederek geri çekilmeye mecbur edilmiştir. 25 Haziran 1921 tarihi itibariyle müfrezelerimiz İzmit'e oldukça yaklaşmıştır. Düşman birliklerini takip eden müfrezelerimiz İzmit'e bir buçuk saat mesafede ve şehrin güneydoğusunda bulunan Karatepe, Arslanbey ve Çuha Fabrikası'nı ele geçirmiş ve muharebelerde düşmana külliyetli zayiat verdirmiştir. Bölgede yaşayan tüm Ermeni-Rum ahali İzmit'ten kaçan Yunan ordusu ile şehri terk etti. 28 Haziran İzmit'in kurtuluşu ile Karatepe Köyü de Rumlardan tamamen arındırılmıştı.

30 Ocak 1923'te imzalanan protokolün 1. maddesi gereğince, mübadele işlemleri 1 Mayıs 1923'ten itibaren başlatıldı. Mübadele ile bir kısım muhacir de Karatepe'ye yerleştirildi. Rum köyü olan Karatepe, Rumlar tarafından boşaltılırken diğer Rum köylerinin akıbetine uğramış ve Rumlar tarafından yakılmıştır. Karatepe Köyü'ne mübadele ile birlikte Yunanistan'ın Şimşirli ve Horozlu (Cebel Horozlu) köylerinden 76 hane (302 kişi) ile Drama, Kozluca, Gabrova ve Çetikle köylerinden gelen bir kısım mübadil yerleştirilerek 1924'te yeniden kurulmuştur.

KAYNAKÇA
Behçet Kemal Yeşilbursa ve Ayhan Ateş, *Mübadele ile Kocaeli'ne İskân Edilen Göçmenler ve Karşılaştıkları Sorunlar (1923-1930)*, II Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Sempozyumu-III, 1920; KKHM, Muhacir Kaydına Mahsus 1 nolu Kayıt Defteri, Kayıt no: 2478, 5860, 7013, 6955, 5599. BCA, 272.11.21.107.07 http://ikee.lib.auth.gr/record/124508/files/GRI-2010-5760.pdf (Erişim Tarihi 17.09.2021); Akın Özkan. https://www.academia.edu/44638906/Karatepe_Köyü_Tarihi (Erişim Tarihi 17.09.2021; Agapi M. EvdOridou. Αγαπη Μ. ΕυδΩριδου. "Ο Ελληνισμοσ Στη Νικομηδεια Και Την Περιφερεια Τησ". ΔιπλΩματικη Εργασια Υποβληθεισα Στο Τμημα Ποιμαντικησ Και ΚοινΩνικησ Θεολογιασ Τησ Θεολογικησ Σχολησ Του Α.Π.Θ. Θεσσαλονικη. 2010; Kostas Faltaits. Κώστας Φαλτάϊτς., Αυτοί είναι οι Τούρκοι, Αφηγήματα των σφαγών της Νικομήδειας, Αθήνα 1921. Τα όσακαταγράφονται αποτελούν περιγραφές του Κ. Φαλτάϊτς; mhttp://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler2/96.pdf?; Cihat Yıldırım, *Mütareke Döneminde İzmit ve Havalisindeki Hadiselerin Yeni Adana Gazetesindeki Yansımaları*, Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II. Haz. Bilal Çelik-Resul Narin, 1413-1429, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2015.

Muhsin HALİS

KARAVEYS EL-KOCEVÎ

İzmitli Astronomi ve Optik Âlimi

Kaynaklarda hakkında ayrıntılı bilgi bulunmayan Karaveys el-Kocevî hakkında ancak *Risâletü Kavsi Kuzah* adlı risalesinin sonundaki bilgilerden bazı ipuçları yakalanabilmektedir. Bu risalenin sonunda ismi geçen Sinan Paşa'nın (ö. 891/1486) yaşadığı dönem dikkate alınırsa Kocevî'nin 15. asırda yaşadığı söylenebilir. Risalenin ise 9./15. asrın ikinci yarısında kaleme alınarak devrin âdetlerine göre ilmi bir heyet önünde sunulduğu ve eser üzerindeki *Risâletü Kavsi Kuzah li Mevlna Karaveys el-Kocevî* künyesinden çalışmanın Kocevî'ye ait olduğu anlaşılmaktadır.

Müellif, giriş kısmında eserinin konusunu izah ederken yanında Seyyid Şerif Cürcâni'nin (ö. 816/1413) *Şerhu'l-Mevâkıf* adlı eserinden başka kaynağın olmadığını belirtmektedir. Eserinde astronomi ilimlerine geniş ölçüde yer vermiş olan Cürcâni'nin vefat tarihi de dikkate alındığında ondan belli bir zaman sonra bu ilmi müzakerelerin yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bilim tarihi sürecinde insanoğlunun dikkatini çeken ve onu meşgul eden meteoroloji olaylarından biri de "gökkuşağı" meselesidir. Türkçe'de "ebem kuşağı" ve "alkım" da denilen gökkuşağı, Arapça kaynaklarda "kavsu kuzah" olarak geçmektedir. Özellikle Fatih Sultan Mehmet Han (ö. 886/1481) döneminde çeşitli ilim meclislerinde bu tür konular müzakere edilir olmuştur. Ancak yansımalar, açılar, geometrik şekiller bugünkü kadar net anlaşılmadığı için risalenin giriş kısmında da belirtildiği gibi müellif Kocevî'den bu konuyu aydınlatmak üzere bir risale yazması istenilmiş, o da bu risaleyi kaleme almış ve devrin meşhur âlimleri arasında ismi geçen Sinan Paşa'nın huzurunda bu eserini sunmuştur.

İslam Ansiklopedisi'nin *İlm-i Menâzır* (Optik İlmi) maddesini yazan İhsan Fazlıoğlu'nun verdiği bilgilere göre, "*Osmanlı ilm-i menâzırında gökkuşağı konusu üzerinde özellikle durulduğu görülür. 15. yüzyıl ulemasından Nalbantzade Hüsameddin Tokadi, Hocazade Muslihuddin Efendi, Mevlanazade Rûmî ve Üveys Kocevî, birer risale kaleme alarak gökkuşağının oluşumunu ve özelliklerini incelemişlerdir. Bunlardan sonuncusu Seyyid Şerif el-Cürcâni'nin Şerhu'l-Mevâkıf'ındaki bilgileri kullanması açısından önemlidir; bu durum kelâm eserlerinin ilm-i menâzır için kaynak teşkil ettiğini göstermektedir.*"

Verilen bu bilgi üzerine şu denilebilir: Kocevî, risalesinin girişinde, "*Bu zor konuyu izah etmek için yanımda Cürcâni'nin Şerhu'l-Mevâkıf adlı eserinden başka eser yoktu*" demiş olsa da risalede konu edilen hususlar, ne Ebü'l-Fazl Adudiddîn el-Îcî'nin (ö. 755/1355) Mevâkıf adlı eserinde, ne de onun şerhi olan Seyyid Şerif Cürcâni'nin (ö. 816/1413) Şerhu'l-Mevâkıf adlı eserinde doğrudan geçmektedir. Kocevî, bu ifadesiyle, hâşiyeyi yazarken kaynakların yetersiz olup elinde sadece Cürcâni'nin bu eserinin olduğunu söylemek istemiştir. Dolayısıyla bu risalenin *Şerhu'l-Mevâkıf* adlı eserden alındığını düşünmek yanlış olur. Zira metinler karşılaştırıldığında bu eserin yazımında sadece ilgili eserden de istifade edildiği anlaşılmaktadır. Esasen Kocevî'nin risalesine metin olarak kaynaklık teşkil eden Mevlanazade'nin "*Kavsu kuzah*" adlı eseridir. Kocevî bu eserin kendince kapalı ve anlaşılması zor kısımlarını izah etmiştir.

Mevlanazade'nin "*Şerhu Hidayeti'l-hikme*" adlı bir eseri vardır. *Hidayetü'l-hikme* adlı eser ise mantık ilmine dair *Îsâgûjî* adlı eserin de sahibi olan Esîrüddin el-Mufaddal b. Ömer b. el-Mufaddal es-Semerkandî el-Ebherî (ö. 663/1265) adlı müellife aittir. Mevlanazade 8./14. yüzyılda yaşamış olup eserinin tahkik ve tahlili Abdullah Yormaz tarafından doktora tezi olarak çalışılmıştır. Esîrüddin el-Ebheri'nin Hidayetü'l-Hikme adındaki eserinin bir bölümünde kısaca "Kavsu Kuzah (Gökkuşağı)" konusu açıklanır. Bu açıklama, Şerhu Hidayeti'l-hikme adlı eseri yazan Mevlanazade (Mollazade) el-Herevi tarafından atmosfer olayları anlatılırken "*onlardan biri de gökkuşağıdır...*" şeklinde şerh edilmiştir. Mevlanazade'nin Şerhu Hidayeti'l-hikme adlı eserinde yer alan gökkuşağıyla ilgili kısım, sonraki zamanlarda "Risaletü Kavsu Kuzah" ismiyle özel bir risale olarak istinsah edilmiş ve üzerine hâşiye yazılmıştır. Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü'nde, 3293/3 numaralı bölümde (vr. 135b-136b) Mevlanazade ferağ kaydıyla müstakil olarak bulunan *Risale fi Kavsi Kuzah* adlı eser, Abdullah Yormaz'ın tahkik ettiği şerhteki bölümün aynısıdır. Dolayısıyla Kocevî'nin izah ettiği *Kavsu Kuzah Risalesi* Mevlanazade diye bilinen Ahmed b. Mahmud el-Herevi'nin *Hidayetü'l-hikme şerhi*'nde yer almakta olup ilgili eserdeki gökkuşağıyla ilgili bölüme yazılmış bir hâşiyedir.

Genel olarak kavsu kuzah risalesinin muhtevası, bir doğa olayı olan gökkuşağının dönemin bilgileri ışığında nasıl oluştuğuna dair bilgi vermektedir. Gökkuşağının meydana geliş şeklinin daha iyi anlaşılması için su, ayna, billur gibi parlak yüzeyler ve yansıtıcı cisimlerden örnekler verilmekte, ışınların geliş ve yansımalarından oluşan açılarla konu izah edilmeye çalışılmaktadır.

Risale ilmi heyet huzurunda bir sunum olduğu için, zaman zaman konunun akışı kesilip bazı geometrik şekil ve kavramlarla ilgili, tanıtıcı açıklayıcı bilgiler sunulmaktadır. Bazen konunun daha iyi anlaşılması

için optik ilmini ilgilendiren önemli kavramlar tek tek tarif edilirken, zaman zaman Arap diline ait gramer konularına da yer verilmektedir.

İzmitli âlim Karaveys el-Kocevî'nin (ö. 9./15. yy) "Kavsu Kuzah" adlı risalesi, Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yazma bir eserdir. Giriş kısmında verilen bilgilere göre eserin Kocevî'ye ait Arapça bir hâşiye olduğu ve öğrencilerin özel ricası üzerine kaleme alındığı anlaşılmaktadır.

Eserin gerek aslını tespit edebilmek gerekse de düzgün bir tahlil ve tahkikini yapabilmek için önce Çorum Halk Kütüphanesi'nde bulunan Sinan Paşa nüshası, sonra da Konya Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Mevlanazade'ye ait olan "Kavsu Kuzah" adlı risalelere ulaşılmıştır. Sinan Paşa nüshasından Kocevî'nin yaşadığı dönem tespit edilirken, Mevlanazade (Mollazade) Ahmed b. Mahmud el-Herevi'ye (ö. 8./14. yy) ait olan nüshadan ise risalenin bu şerhin bir hâşiyesi olduğu belirlenmiştir. Ancak risâlenin ferağ kaydında şârih olan Mevlanazade'nin isminden başka bir malumat bulunmamaktadır.

Kavsu Kuzah risalesi daha önce tarafımızdan *Kocaelili Âlimler* kitabında müellifiyle birlikte tanıtılmış, bir dergide de tercümesiyle birlikte makale olarak yayınlanmıştır.

KAYNAKÇA

Abdulkuddüs Bingöl, "Ebherî, Esîrüddin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 75; Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî Seyyid Şerîf, *Şerhu'l-Mevâkıf*, terc. Ömer Türker, (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2015); İhsan Fazlıoğlu, "İlm-i Menâzır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 131; el-Kocevî, Karaveys, *Risâle ḳavsi ḳuzah*, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, nr. 2844, vr. 132b-135a; Aylin Koç, "Sinan Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37: 229-231; Mevlânâzâde Ahmed b. Mahmûd el-Herevî el-Harziyanî, *Şerhu Hidâyeti'l-Hikme*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi nr. 889; Ramazan Şahan, *İzmitli Karaveys el-Kocevî'nin Kavsu Kuzah Adlı Risâlesinin Tahkik, Tercüme ve Tahlili*, İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, Temmuz 2019, 5(2), s. 334-358; Ramazan Şahan, *İzmitli Karaveys el-Kocevî'nin Kavsu Kuzah Adlı Risâlesinin Tam Metin Tahkikli Neşri*, Kocaelili Âlimler, Ensar Neşriyat, Mayıs 2019, s. 117-136; Hüseyin Gazi Topdemir, "Gökkuşağı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 122; Abdullah Yormaz, "*Muhalif Bir Metin Nasıl Okunur? Osmanlı Medreselerinde Hidayetü'l-Hikme*", *Divan İlmi Araştırmalar* 18 (2005/1): 177; Abdullah Yormaz, *Mevlânâzâde'nin Hidâyetü'l-hikme Şerhi Tahkik ve Tahlil* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, 2010). 203-204.

Ramazan ŞAHAN

KARAYAKUPLU KÖYÜ OSMANLI MEZARLARI

Karayakuplu Köyü, Kocaeli'ye bağlı Körfez ilçesinin köylerinden biridir. Karayakuplu Köyü arşiv kayıtlarında Gebze'nin Taşköprü bucağına bağlı miri arazi ve vakıf köyü olarak geçmektedir. 1928 yılında Karayakuplu Köyü'nın idari adı Taşköprü olarak geçmektedir. Karayakuplu 1988'de Körfez ilçesine bağlanmıştır. Osmanlı döneminde Karayakuplu Köyü'ne Yörük ve Manav Türkleri yerleşmiştir. Köyün adı bazı belgelerde Yakublu olarak geçer. Gebze ve sair yerlerdeki eşkiyalara karşı gelinmesine dair ikazı içeren 1773 tarihli bir arşiv belgesinde köyün adının zikredilmesinden bu tarihlerde köyde yerleşimin varlığı ortaya çıkmıştır. Ancak antik kalıntılardan, Türklerden önce Karayakuplu Köyü'ne yerleşim yapıldığı ortaya çıkmıştır. Nitekim Taşköprü kazasında Rum devrinden kalma antik Geudos Köprüsü vardır. Arkeolog Sencer Şahin, yaptığı araştırmada 1970'lerde köyün yaklaşık 2-3 km kuzeyinde "Ekeselli Mezarlığı" adını taşıyan bir mezarlık olduğunu ve yazıtların çevre köylere dağılmış olabileceğini belirtir. Sonraki yıllarda köyün mezarlığı "Martılar Mezarlığı" olarak geçmektedir. Bu mezarlıkta Mustafa Dede'nin türbesi vardır. Ayrıca akıncı erenlerin yatırları da olduğu bilinmektedir. Köy mezarlığında Osmanlı mezarları da mevcuttur. Ancak 1943 yılında yol çalışmalarında mezarlığın bir tarafı yola dönüştürüldüğü için Osmanlı mezarlarının bir kısmı tahrif olmuş, taşları kaybolmuştur. Mezar taşlarına bakıldığında en eski tarih 1836 yılına kadar gitmektedir. İki mezarın bir aileye (Çıkrıkçı Ali'nin eşi ve oğluna) ait olduğu anlaşılmıştır. Kadın mezar taşlarındaki süslemelerde ve kitabelerde, Osmanlı döneminin edebi atmosferini görmek mümkündür.

1. Kitabe:
Bir nazar kıl bu mezarım taşına
Mevt erişüb cümle halkın başına
Na-murad gitdi bu mezarın sahibi
Doymadı dünyaya hem genç yaşına
Çıkrıkçı Ali'nin kerimesi
Merhume Şerife Nefise'nin ruhuna Fatiha
1253 (1837-1838)

2. Kitabe
Hüvel mevt
Ecel geldi cihhane baş ağrısı bahane
Molla Yusuf Kerimesi
Zeliha Hanım ruhuna Fatiha
1298 (1880-1881)

3. Kitabe
Kimseye kalmaz bu dehr-i fi-sübut
Gel oku bir Fatiha etme sükut
Çıkrıkçı Ali Usta'nın oğlu
Salih'in zevcesi merhume Kadın Monla'nın
Ruhuna
Rızaen lillah Fatiha
1253 (1837-1838)

4. Kitabe
Hüvel Baki
Bu mezarın sahibin Hakk nail-i rahmet kıla
Nezrim olsun ihlas ile bir Fatiha
Kara İmam oğlu Bekir'in kerimesi
Merhume Fadime Hatun'un ruhuna
El-Fatiha
1284 (1867-1868)

KAYNAKÇA

BOA. C.EV. 456/23097; BOA. AE.SMST.III 262-20971; BOA. VRD. TMT. 4858; Andreas Külzer - *Tabula İmperii Byzantini*, Verlag der Östereichishen Akademie der Wissenchaften, 2008; https://tib.oeaw.ac.at/reader/TIB/tib13.html#page/644/mode/2up; https://tib.oeaw.ac.at/reader/TIB/tib13.html#page/1026/mode/2up; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli Körfez İlçesi Tarih ve Kültür Mirası Eserler II*, Körfez Belediyesi Kültür Yay. İstanbul, 2008, s. 505-525; *Kocaeli ve Çevresi Tarihi II Roma ve Bthynia Dönemi*,Yay. Haz. F.Yavuz Ulugün, Muhittin Bakan, Taner Aksoy, KYOD Tarih Yay., Kocaeli, 2007, s. 234-236; Sencer Şahin, *Neufunde von antiken Inschriften in Nikomedeia (Izmit) und in der Umgebung der Stadt*, Westfälische Wilhelms-Universität zu Münster, 1974, s. 106.

Ayşegül YILMAZ

KARAYLAR (KARAİTLER)

Kocaeli'deki Dini Bir Topluluk

Yahudilikte Rabbanilere karşı çıkarak kendi felsefesini yaratan Karaizm, bir anlamda İslamiyet'teki Kelam'ın bir versiyonu idi. Erken Karaitler, felsefelerini İslami Motazilit Kelamı üzerine kurmuşlardı, ancak daha sonraki (14. yüzyıl) kimi Karaitler, Nikomedi Aaron ben Elijah'ın "Yaşam Ağacı" adlı yapıtında belirttiği gibi Aristo'nun görüşlerine dayandırdılar. Sekizinci yüzyılda ortaya çıkan Karait (Ananiye) mezhebinin kurucusu, Anan B. Davut adlı bir İbrani Musevisidir. Bu mezhep, Anti-Talmudist (Talmud'u tanımama ve Tevrat'ı benimseme) düşünceleriyle kurulmuş ve Rabbanilere karşı oluşturulmuş bir hareketti. Ancak 10. yy'dan 13. yy'a kadar bu mezhepten söz edilmemişti.

En büyük Karait din bilgini kabul edilen Aaron ben Elijah, yaklaşık 1300 yılında İzmit'te doğmuş ve sıklıkla "Genç" ya da yaşadığı kenti belirten "Nikomedi" lakabı ile, yani "Nikomedi Aaron ben Yoseph" olarak da bilinir. Bir başka ciddi kaynakta ise "Harun bin İlyahu İzmit'te doğmuştur" şeklinde geçer. Bir süre İstanbul'da yaşadı ki Eliyahu ha-Konstantini olarak da anılmasının sebebi budur.

Karaitler tarafından, kendilerini açıkça eleştiren ve çok tanınmış çağdaş bir Yahudi din adamı olan Maimonides ile eş tutulur ancak Aaron, Maimonides'in Karaitlerin eleştirilerine başarıyla yanıt verme becerisine sahipti. Rabbinik Yahudilik ve İslam hakkında sayısız eseri incelemişti. Rakibi Maimonides'in "Kafa Karışıklıklarına Rehber" adlı eserinden sonra, Kahire'de 1346'da kendi çalışması *Yaşam Ağacı*'nı yazdı. Her iki yapıt da dinsel felsefe içerikliydi. Ancak Nikomedi'nin kitabı Arap mezhepleri üzerine daha çok ayrıntı içeriyordu. Nikomedi, 1354 yılında, İstanbul'da yaşarken ikinci büyük eseri 10 emiri konu eden "Eden Bahçesi"ni, 1362'de de "Kanun Taçı"nı yazdı. 1369'da İstanbul'da öldü. Birçok Karait düşünürü için bir esin kaynağı oldu.

Gerşom Kıprısçı, bir bildirisinde Nicomedialı Aaron ben Elijah'ın en etkili Karait filozofları, akademisyenler, ilahiyatçılar ve şairlerinden biri olduğunu söyleyerek, Karaim'in İbranice ve Rusça'da "Karaim", İngilizce ve Fransızca'da "Karait", Türkçe ve diğer Türk dillerinde ise "Karaimler" ve "Karaylar" olarak geçtiğini belirtir.

Karait topluluğu İzmit'te 13. yüzyılda (ve muhtemelen daha önce) vardı ve bazı üyelerinin öğrenme ve eğitim standartları yüksek düzeydeydi. Fetih öncesi İstanbul'daki Yahudi cemaatlerini, Romaniot, Karait, Aşkenaz ve İtalyan cemaat grupları olmak üzere dört grupta toplayabiliriz. Daha sonraki tarihlerde sürgün gelen Sefarad Yahudilerini de eklememiz gerekecektir. Osmanlı devletinin son yıllarında Karait cemaatinin de eridiğini ve azınlığa düştüğünü görüyoruz. II. Mehmet zamanında Rabbanilerin yanı sıra imparatorluğun birçok bölgesi gibi İzmit'ten de İstanbul'a getirilen Karaitler, yoğun olarak Hasköy'e yerleştirilmişlerdi. Türk Hazar İmparatorluğu'nun ardılları veya çoğunluğunun Tatar Türkü olduğu öne sürülen ve yalnızca Türkçe konuşan Karaylar bugün Baltık kıyısındaki ülkelerde azınlık olarak yaşamaktadırlar.

KAYNAKÇA

F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli ve Çevresi Tarihi III, Bizans, Selçuklu & Haçlılar Dönemi Bithynia*, İzmit 2010; Avram Galante, *Türkler ve Yahudiler*, İstanbul 1947; Moshe Sevilla-Sharon, *Türkiye Yahudileri*, Cep Üniversitesi 63, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992; Naim A. Güleryüz, *Trakya ve Anadolu'da Yahudi Yerleşim Yerleri*, C. II, İstanbul 2017, s. 281; Gerşom Qıprısçı, *A Theologian Aaron Ben Eliyah (1300 – 1369): One of the Most Important Spiritual Leaders Of Nicomedian Karaim Community*, Gazi Akçakoca Tarih Sempozyumu; Dilek Akyalçın, *Jewish Communities in the Making İstanbul Intra Muros 1453-1520*, Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Enstitüsü (tez), Şubat 2003; Kuzgun, Şaban, *Hazar ve Karay Türkleri, Türklerde Yahudilik ve Doğu Avrupa Yahudilerinin Menşei Meselesi*, Ankara, 1993, http://www45.brinkster.com/karachaymalkar/nartlarindemircisidebet.htm

F. Yavuz ULUGÜN

KARDEŞ ŞEHİRLER

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Kardeş Şehirleri

Kardeş şehir anlayışının ilk izleri 9. yüzyıla, resmi tarihi ise 1920 yılına kadar götürülse de modern anlamda iki ülke, il, ilçe, ya da bölgeler arasında geliştirme ve dostluk amaçlı iş birlikleri özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Daha çok şehir belediyeleri arasında gerçekleşen bu iş birliği, o dönemde düşman olan ülkeleri ve halkları birbirine yakınlaştırmak, savaşı kaybeden ülkeleri kalkındırmak amacı taşımaktaydı. Avrupa Birliği'nin tam anlamıyla oluşması ve demir perdenin kırılmasıyla birlikte amaç, artık geliştirme ve destekleme yanında halkların birbirleri arasındaki önyargıları kırma amacına dönüşmüştür. Dünyada ilk örneği İngiltere ve Fransa; modern anlamda ilk örnekleriyse İngiltere-Almanya, Fransa-Almanya arasında görülmüş, Türkiye'de ilk protokol İstanbul Belediyesi ile Brezilya'nın Rio De Janeiro Belediyesi arasında imzalanmıştır. Son olarak 2020 verilerine göre 2000 yılından itibaren hızlı artışla Türkiye'deki kardeş şehir sayısı 1831 adet olmuştur. Bu artışta, ülke iş birlikleri ve il belediyeleri dışında, 2000'li yıllardan itibaren kardeş şehir protokolüne, yerel belediye ve kuruluşların katılması etkili olmuştur. 2019'dan itibaren başlayan pandemi süreci, faaliyetlerin askıya alınması ve iş birliklerinin durma noktasına gelmesine sebep olmuş, bu sayının artışını tüm dünyada bir anda durdurmuştur.

Kocaeli için kardeş şehir iş birliği ilk olarak 1994 yılında başlamıştır. Uluslararası iş birlikleri ve ilçe belediyeleri kardeş şehir protokolleri hariç bugün itibariyle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 7'si yurtdışı 5'i yurtiçinden olmak üzere devam eden 12 kardeş şehir protokolü bulunmaktadır. Çin'in Zhenjiang kentiyle 15.04.1994 tarihinde imzalanan protokolle ilk iş birliği başlamış olsa da gerçek anlamda ve karşılıklı sosyal faaliyetlere olanak sağlayacak iş birlikleri 1999 depremi sonrası gerçekleşmiştir. Almanya'nın Kassel şehri ile imzalanan protokol daha çok deprem sonrası kalkınmaya, belediyeciliğe ve halkın yaralarını sarmaya fayda sağlamak amacıyla imzalanmıştır. Hem

en anlamlı hem de en olması gereken zamanda yapılmış protokol olarak Kassel Belediyesi'nin, Kocaeli için ayrı bir önemi vardır. Depremin hemen ardından 26.11.1999 tarihinde gerçekleşen protokolden sonra Kassel Belediyesi, yetim kalmış çocukları sahiplenmek adına Kocaeli'de yaptırdığı yetimhaneyi Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na devretmiştir. Kassel Çocuk Köyü, iki şehir arasında ne kadar iyi bir bağ kurulabileceğinin en güzel örneği olarak bugün hâlâ varlığını sürdürmekte ve hala bu memleketin çocuklarına kucak açmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde her zaman var olan, 1999 depreminde gönüllü vatandaşları ile arama kurtarma çalışmalarına katılan Kore Cumhuriyeti (Güney Kore), depremin izlerinin silinmeye çalışıldığı yıllarda belediyecilik anlamında da Kocaeli'nin iş birliği çalışmalarında yer almıştır. Kore Savaşı'nda oluşan Türk-Kore bağları o zor günlerde eski iyi zamanlarına dönmüş genel olarak iki şehir arasında kültür tanıtma faaliyetleri gerçekleşmiş, geliştirme ve özellikle Kore Savaşı'nı anma günleri düzenlenmiştir. Son olarak 2010 yılında Kore gazileri Ulsan Belediyesi tarafından ağırlanmıştır. Amerika'da Maryland ile 16.10.2009, Macaristan'da Szekesfehervar ile 13.10.2011, Tunus'ta Sousse ile 13.12.2012 tarihinde iş birliği protokolleri imzalanmıştır. Szekesfehervar şehri ile kültür sanat faaliyetleri ağırlıklı bir iş birliği yapılmasının yanında iki belediye itfaiyelerinin bir araya gelerek tecrübelerini ve bilgilerini paylaştıkları bir faaliyet düzenlenmiştir. Bu etkinlik ile iki ülke birbirine etkili oldukları yangın söndürme alanlarında katkı sağlamıştır. 11.04.2013'te Kars ve Ardahan ile, 14.01.2016 tarihinde Gümüşhane ve Rize şehirleri ve Sarıkamış ilçesi ile, son olarak da Rusya'nın Tataristan Cumhuriyeti'ne bağlı Almetyevsk şehri ile protokol imzalamıştır. Ancak Kocaeli'nin uluslararası bağlantı ve iş birlikleri tabii ki yalnızca kardeş şehir protokolleriyle sınırlı değildir. 2000'li yılların ortalarından itibaren Avrupa Birliği ve Avrupa devletleri ile daimi iş birlikleri, kültürel ve sosyal faaliyetler yapılmaktadır. 2007-2020 yılları arasında yalnızca kardeş şehirlerle 75'ten fazla karşılıklı faaliyet, görüşme ve proje gerçekleştirilmiş, AB iş birliği sürecinde çeşitli ülkelerle yıllık 20'den fazla, zaman zaman 50'nin üzerinde ortak çalışma ve proje yürütülmüştür. Kocaeli'nin, limanları ve fabrikalarıyla Türkiye'nin en büyük sanayi kentlerinden biri olması, dış bağlantıların hızla büyümesinde en etkili unsur olarak öne çıkmaktadır. Bugün Türkiye Belediyeler Birliği (TBB) ve Türk Dünyası Belediyeler Birliği'nin (TDBB) en çok önem verdiği konulardan biri olan kardeş şehir projesi hususunda Kocaeli'nin başat bir rol üstlendiği aşikârdır. Kocaeli'nin 28 Mart 2004 ile 31 Mart 2019 tarihleri arasında Büyükşehir Belediye Başkanlığını yapmış olan İbrahim Karaosmanoğlu'nun kendi döneminde aynı zamanda TDBB başkanı olması da etkin faaliyetteki bir diğer geçerli unsur olarak gözükmektedir. Her sene düzenli olarak heyetler arası karşılıklı görüşmeler gerçekleştirilmekte ve görüşmelerde karşılıklı ve ortak talepler doğrultusunda yapılacak yıl içi faaliyetler ve bir sonraki seneye dair beklentiler değerlendirilmektedir. Maryland Belediyesi'yle karşılıklı görüş alışverişleri ve ziyaretler, Ulsan ile Kore Savaşı ve deprem konulu eğitim ve anma faaliyetleri, Szekesfehervar ve diğer kardeş şehirlerle itfaiye çalışanlarına dair etkinlikler Avrupa ülkeleri ile eğitim faaliyetleri ve benzeri birçok kültür, sanat, eğitim, yönetim ve benzeri tüm faaliyetler rutin bir hâle gelmiştir. Avrupa Birliği ile yakın ilişki içinde bulunduğumuz dönemlerde yıl içi faaliyetlerinin büyük bir kısmını bu ülkelerle yapılan iş birliği etkinlikleri oluşturuyordu. Ancak son dönemlerde, Macaristan gibi ortak kültüre yakın olduğumuz ya da aynı soy ve kültüre sahip olduğumuz Türk dünyası devletleri ile daha yakınlaştırıcı faaliyetler, imar, yatırım ve eğitim gibi iş birliklerine daha fazla önem verilmiştir. Kassel Çocuk Köyü, Thököly İmre Anıtı ve Anı Evi, Maryland ve Kocaeli'deki üniversiteler arası öğrenci ve öğretim üyesi değişim programı ve Szekesfehervar'daki üniversite ile Grundtvig Asistanlığı projesi kapsamında değişim programı, kardeş şehirlerle gerçekleştirilen somut adımlardan bazıları olarak göze çarpmaktadır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 2020 yılı itibariyle kardeş şehirler protokolü imzaladığı şehirler ve tarihleri şunlardır:

	Şehir	Ülke	Protokol Tarihi
1	Zhenjiang	Çin	15.04.1994
2	Kassel	Almanya	26.11.1999
3	Ulsan	Güney Kore	17.05.2002
4	Maryland	ABD	16.10.2009
5	Szekesfehervar	Macaristan	13.10.2011
6	Sousse	Tunus	13.12.2012
7	Kars	Türkiye	11.04.2013
8	Ardahan	Türkiye	11.04.2013
9	Gümüşhane	Türkiye	14.01.2016
10	Rize	Türkiye	14.01.2016
11	Sarıkamış	Türkiye	14.01.2016
12	Almetyevsk	Rusya	15.06.2017

KAYNAKÇA

AB ve Dış İlişkiler Müdürlüğü, Kardeş Şehirler (b.t.), https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/ab-ve-dis-iliskiler-sube-mudurlugu/4/pages/359; AB ve Dış İlişkiler Müdürlüğü, Projeler (b.t.), https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/ab-ve-dis-iliskiler-sube-mudurlugu/4/pages/147; F. Tuzcuoğlu, Ç. Akman, E. Akman, "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Uluslararası Faaliyetleri: Uluslararası Kuruluşlara Üyelikler Üzerinden Bir Değerlendirme", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7 (Özel Sayı), 2020, ss. 1211-1238; K. Topbaş, "Kardeş Şehirler", *TBB İller ve Belediyeler Dergisi*, Sayı: 776, Ankara, 2012; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, K.B.B Faaliyet Raporları (2007-2020), https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/faaliyet-raporlari/33; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi-AB ve Dış İlişkiler Görevlisi Uğur Işık ile Görüşme, 16.08.2021.; M. Sabur, *Avrupa Birliği Projelerinin Türkiye'deki Yerel Yönetimlerin Birliğe Entegrasyonuna Etkisi: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, 2015; Uğur Işık, *Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye'deki Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, 2016.

Muhammed Bilal ÇELİK

KARŞIYAKA

Başiskele İlçesinin Bir Mahallesi

Karşıyaka, Başiskele ilçesini oluşturan beldelerden biriyken, şimdilerde Seymen ile Sepetlipınar arasında bir mahallenin adıdır. İlçe oluşumunda Karşıyaka Belediyesi'nin eski binası kaymakamlık olarak kullanılmıştır. Beldenin ve belediyenin eski adı Döngel olup 2000 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla değiştirilmiştir. Döngel de günümüzde 2715 nüfuslu bir başka mahallenin adıdır. İlçeye adını veren Başiskele, beldenin sahil kesimini oluşturur (günümüzde Sahil Mahallesi) ve İzmit Körfezi vapur hattının ilk iskelesi olduğu için böyle adlandırılmıştır.

Karşıyaka Beldesi'nde ilk kent yerleşimi MÖ 8. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Astakoz-Olbia ismiyle bilinen bu yerleşim Serdar Mahallesi'ndeki yeni belediye-kaymakamlık binalarından başlayarak Sahil, Körfez ve Seymen mahallelerini kapsamaktadır. Buna dair bulgulardan biri de İzmit-Gölcük Yolu inşasında Karşıyaka civarından çıkarılan MÖ 5. yüzyıla ait keramiklerdir (pişmiş topraktan yapılmış çanak çömlek), 11-12. yüzyıl Bizans kaynaklarında ise İzmit Körfezi'nin doğu kıyısına yakın ve Astakos'un devamı olan 2 limandan biri olarak tarif edilen Aer'in eski Başiskele İskelesi olduğu değerlendirilmektedir.

Osmanlı döneminin ortalarına denk gelen 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başı itibariyle Bahçecik ve Yuvacık yörelerinde başlayan Ermeni yerleşiminden Döngel de nasibini almıştır. Bazı kaynaklarda ismi Töngel olarak geçer ve Laz Ermenilerinin yerleşik olduğundan bahsedilir. 1698 yılı avârız defterinde padişah hassı (arazi geliri) ve yine padişahın kayık ile sandalları için 3 senede bir kereste kesmekle mükellef köylerden biri de Döngel'dir. 1762 yılına dair bir belgede vergi gelirlerinin Abdüsselam Bey Vakfı'na ait olduğu beyan edilen İznikmid (İzmit) nahiyesine bağlı Döngel karyesi, Darphane'nin kömür ihtiyacını karşılaması hasebiyle 1805'te Aziz Mahmud Hüdai Camii Vakfı'na devredilmiştir. 1844-45 yılı temettuat defterinde ise 41 vergi hanesi bulunan bir yer olarak bahsedilmektedir. 19. yüzyıl sonundan itibaren yöredeki Ermenilerin en büyük yerleşim yeri olan Bahçecik nahiyesine bağlı bir köy olarak varlığını sürdüren Döngel, 20. yüzyıl başlarında 75 haneli ve yaklaşık 400 nüfuslu bir yerleşim yeridir.

Bahçecik'teki Amerikan misyonerlerinin eğiterek terörize ettiği Ermeni çeteleri Döngel ve civarında da tedhiş faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir. I. Dünya Savaşı esnasında Bahçecik, Ovacık/Yuvacık, Arslanbey ve Döngel'de külliyetli miktarda silah ve cephane ele geçirilmiştir. Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin aldığı tehcir (zorunlu göç) kararı uyarınca Döngel'den de 45 yahut 65 hane/aile Suriye'nin kuzeyindeki Zor Sancağı'na nakledilmiştir (1915). Savaşın 3 yıl sonra nihayetlenmesiyle önemli bir bölümü geri dönmüşse de bu kez Kurtuluş Savaşı sürecinde Yunanlılarla işbirliği hâlinde birçok adam öldürme (Çakıroğlu Recep, Kakışoğlu Rasim), yaralama ve gasp olaylarına karışmışlardır. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla da yöreyi tamamen terk etmişlerdir.

1920-21 yıllarında Bahçecik havalisindeki cephelerden biri olan Servetiye hattı Döngel'e dek uzanıyordu ve çevre köylerdeki gönüllü milislerle düşmana karşı verilen mücadele başarıya ulaşmıştı. Döngel önce 9 Nisan'da, akabinde 23 Haziran'da ve en sonunda 29 Haziran 1921'de tüm Bahçecik beldeleriyle birlikte kesin olarak işgalden temizlenmiştir. Bu başarıda yöre halkının da büyük emeği olmuştur. 23 Haziran, Halit Molla müfrezesinin köyü kurtarmasına mukabil

Karşıyaka

Seymen – Başiskele açıklarındaki Yunan zırhlısından atılan toplarla Döngel ciddi derecede yanmıştır. Gerek Bahçecik'in kurtarılması gerek Cumhuriyet'in ilanıyla çevre köylerden insanlar Döngel gibi Ermenilerin boşalttığı beldelere peyderpey yerleşmeye başlamışlardır.

Cumhuriyet döneminde Döngel'in gelişimi ağır oldu. Yunanistan'la yapılan mübadele kapsamında Döngel'e 10 kadar muhacir aile yerleşti. 1935-36'da Romanya Tatarlarından 40 hane buraya yerleştirildi. Bu göçmenler için Döngel sırtlarında yan yana ve tek katlı olarak 50'ye yakın ev yapılmışsa da zaman içinde birçoğu yöreden ayrıldı. Bunun izlerini 1935 yılı sayımımda 563 olan Döngel nüfusunun 1940'da 852'ye çıkışında ve 1945'te de 827'ye inişinde görebilmekteyiz. Buna mukabil Doğu Karadeniz'den kısmi göç alan Döngel, 1955'te, 1217; 1960 ve 70'te de 1500 küsurluk bir nüfusa erişecektir. 1967 il yıllığında Bahçecik Bucağı'na bağlı 15 köy ve mahalleden biri olan Döngel'in muhtarı Mehmet Sarı gözükmekte, 1442 kişilik köy nüfusunun da 682'si erkek ve 760'ı da kadın olarak gösterilmektedir. O yıllarda Döngel-İzmit arası 10 km olup, bu mesafe 2-2,5 saatlik bir yürüyüşe tekabül ediyordu. Aynı dönem itibariyle vapur hatları iskelelerinin birbirine uzaklığı da şöyledir: Baş İskele-İzmit 2,05 mil (3,797 m), Baş İskele-Seymen 1,3 mil (2,408 m).

1980'de 2000 sınırını geçen Döngel, 1985 yılında belediye olmuştur. İlk belediye başkanı Abdullah Çakmak, ikincisi ise İsmail Usta'dır. Sonraki belediye başkanı Hikmet Tuncay zamanında Döngel adı değiştirilerek beldenin ismi Karşıyaka yapılmıştır. Son belediye başkanı Mustafa Çakır olan Karşıyaka'nın nüfusu 2000 yılında 4893 iken Başiskele ilçesinin kurulduğu alt belediyelerin fesh olduğu 2008'de 6000 civarındadır. İlçenin Karşıyaka merkezli kurulmasıyla birlikte nüfusunu katlayan Beldenin 2020 itibariyle 4 mahallesinde (Altınkent, Barbaros, Döngel ve Sahil) 20465 nüfus barınmaktadır.

Son yıllarda her yöreden ve hatta yurtdışından göç alarak büyüyen Karşıyaka semti hızla gelişen sahili ve otelleri-restoranlarıyla, sivil toplum kuruluşları ve eğitim kurumlarıyla, park ve gezi-mesire alanlarıyla, balık hali ve tekne barınaklarıyla; Baraj havzası, yürüyüş parkurları, yayla turizmi ve sair tarihî-turistik mekânlara olan yakınlığıyla dikkat çekmektedir.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, AE.SMST.III, 209 - 18975, H-29-12-1175; TS.MA.e, 1267 - 64, H-30-01-1220; Ali Üzmez, *Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli*, İzmit 2008, s. 84-88 ve 116; F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli Tarihi-Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde Kocaeli*, İzmit 2002, s. 48-52; İl Yıllığı Düzenleme Derneği, Kocaeli İl Yıllığı 1967, İstanbul 1970, s. 23, 32; Süleyman Pekin - Murat Bayram, *Bahçecik Tarihi*, Ankara 2011, s. 25-31, 131-134, 166, 175, 243-259 ve 335; Oğuz Polatel, "İzmit Kazası'nda Ermeni Yerleşiminin Başlangıcı ve Ermeni Yerleşim Yerleri", *Tarihte Türkler ve Ermeniler* (VI. Cilt), Ankara 2014, s. 41; Şaban Ortak, "İzmit Sancağında Tehcir Uygulamaları", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, Vol. 4, No: 8, s. 160; "Başiskele Tarih" (https://basiskelegezi.com)

Süleyman PEKİN

KARTAL KAYALARI VE MİÇO CENNET KOYU

Kerpe'de Turistik Destinasyon

Kerpe, Kocaeli'nin Kandıra ilçesine bağlı, Batı Karadeniz kıyısında küçük bir yerleşim alanıdır. Antik ismi "Kalpe" olan ve İÖ 5. yüzyıla kadar giden eski ve önemli bir yerdir. Karadeniz sahilinde doğal korunaklı bir liman olan Kerpe koyu yedinci yüzyılda Miletli veya Megaralı kolonistlerce Karadeniz deniz ticaret yollarının kullanılması ve korunması amacıyla bir üs-pazar yeri (emporion) ve liman kenti olarak kuruldu. Kerpe Bitinya Krallığı'nın ardından Roma, Bizans ve Ceneviz gemilerinin uğrağı hâline gelmiş, Osmanlı döneminde İstanbul'un odun, kömür, tomruk gibi ihtiyaçları Kerpe'den sağlanmıştır.

Stratejik konumu nedeniyle Roma ve Bizans dönemlerinde de yerleşim devam etti. Günümüzde ise turizm açısından önemini koruyan Kerpe, özellikle denizi, saklı koyları, doğası ve huzurlu yapısıyla dikkat çekmekte, hem yaz aylarında hem de kış aylarında turistlerin uğrak yerlerinden biri olmaya devam etmektedir. Kerpe'nin günümüzde en önemli turistlik alanlarından ikisi "Kartal Kayaları" ve "Miço Cennet Koyu" olarak bilinmektedir.

Kocaeli'nin Kandıra ilçesi sınırlarında yer alan Kartal Kayalar, Kerpe'nin en ilginç falez oluşumlarındandır. Bu falez oluşumları binlerce yıllık süreçte dalga ve rüzgârların aşındırmaları ile oluşmuştur. Birçok turizm dergilerinde, kataloglarında ve klip çekimlerinde favori yerler arasında gösterilmektedir. Dalga ve rüzgâr etkisiyle oluşan falezler Kerpe Kartal Kayalıkları'nı bir mimar gibi işlemiştir. Kerpe plajının üst kısmında yer alan kayalar denize girmek, gün batımını izlemek, balık tutmak ve fotoğraf çekmek için ideal yerlerdendir. Yaz mevsiminde binlerce ziyaretçiyi farklı oluşumuyla büyüleyen ve görenin tekrar tekrar görmek istediği bu kayalar Kerpe ile bütünleşmiş birer doğa harikasıdır.

Kerpe Kayalıkları'nın yöresel adı Kartal Kaya olarak bilinir. Yöre insanının doğası ile kaynaşmış bu falezlerde birçok manzaraya şahit olunmaktadır. Yazları denize girmek için daha çok gençlerin tercih ettiği Kerpe Kayalıkları akşam yerini gün batımını izleyen sakinlerine bırakmaktadır. Gün batımının sonunda, kayalık alanda balık avcılarını görmek, geceleri ise bu kayalıklardan yıldızları izlemek ve harika bir gökyüzü manzarasına şahit olmak mümkündür.

Kerpe Kayalıkları'nda mayıs-haziran aylarında istavrit avlanırken, ekim-kasım aylarında lüfer, palamut ve sarıkanat avı yapılır. Ayrıca eşkina avcıları için Kerpe Kayalıkları vazgeçilmez meralardandır.

Tüplü dalışlar için denizaltı kanyon ve mağaraları oldukça ilginçtir. Hem deniz hem de dalış zevki yaşamak isteyen serbest dalıcılar için ise snorkelling imkânı Kerpe kıyılarında mevcuttur. Tesisleşmenin olmadığı Kerpe Kayalıklarına yürüme mesafesinde kafe ve restoranlar bulunmaktadır. Tesisleşmenin olmaması, bu bölgenin doğal dokusunun korunmasına katkıda bulunmuştur.

Kartal Kayaları - Kerpe

Kerpe Kayalıkları mevcut güzelliklerinin yanı sıra denizin dalgalı olduğu zamanlarda oldukça tehlikelidir. Dalgaların yoğun olduğu kış mevsimlerinde fotoğraf çekmek için oldukça uygun bir yerdir. Onlarca video klibe doğal sahne olmuş Kerpe Kayalıkları sanatçılar tarafından tercih edilmeye devam etmektir. Ayrıca kayalıklar her mevsim fotoğraf turları için oldukça tercih edilen bir yerdir.

Kerpe Kartal Kayaları'na ulaşım için toplu taşımayı tercih edebileceğiniz gibi kendi özel aracınızı da kullanabilirsiniz. Özel aracınız ile bu bölgeye ulaşmak istediğinizde D-605'den Kerpe yol ayrımına dönmeniz gerekmektedir. Yol ayrımından sonra ise yaklaşık 5 km'lik bir yolculukla Kerpe'ye ulaşmış olursunuz. Bir diğer alternatif ulaşım yolu ise Şile-Ağva-Kandıra güzergâhıdır. Toplu taşıma kullanacak ziyaretçiler için Kocaeli şehir merkezinden kalkan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne ait otobüsler kullanılabilir. Ayrıca Kandıra ilçe merkezinden kalkan 818 nolu Kandıra-Kumcağız-Kerpe minibüsleri de toplu ulaşım için bir diğer alternatiftir

Miço Cennet Koyu

İlginç kayalıklarıyla ünlü Miço Koyu kayalıklarının arası havuzu andıran bir görüntü sergilemektedir. Kerpe'nin bir doğal limanı olan Miço Koyu tarih kokan saklı cennettir. MÖ 3000'li yıllarla başlayan Kerpe'nin tarih serüveninin ilk misafirleri Sitler ve Amazonlar olmuştur. Daha sonraları da birçok medeniyete ev sahipliği yapan Kerpe, Roma, Bizans ve Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Tüm medeniyetler için Kerpe doğal bir liman ve ticaret yeri olmuştur. Kerpe'nin bir koyu olan Miço doğal limanı ise pek çok gemiyi misafir etmiştir.

Kerpe Miço Cennet Koyu, Kumcağız ile Kerpe arasında kalan, halk arasında Miço Koyu olarak bilinen Gizli Cennet Koyu'dur. Eğer Kerpe üzerinden Miço Koyu'na gelinecekse, Kartal Kayaları'nı geçtikten sonra toprak yoldan devam ederek ulaşılabilir. Kerpe koyundan deniz yoluyla ya da Kumcağız'dan Kerpe'ye giden dar orman yolu tercih edilerek çam ve meşe ağaçları arasından 10 dakika süren yürüyüşle Miço Koyu'na ulaşabilirsiniz

Son yıllarda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi yaptığı yatırımlar ve çevre düzenlemeleriyle Miço Cennet Koyu Kadınlar Plajı "Mavi Bayrak" almıştır. 200 metre uzunluğunda ve 30 metre genişliğinde olan plajda kadınlara yönelik hizmetler verilmektedir. WC, otopark, bisiklet parkı alanı, gölgelik, soyunma kabini, cankurtaran ve sağlık hizmetleri, duş alma ve güneşlenme alanları, güvenli denize girme sahası, plaj temizlik hizmetleri olan Miço Koyu Kadınlar Plajı'nda engelli vatandaşlara yönelik de hizmet verilmektedir. 81 dönüm alan üzerinde sadece kadınlar için yapılan Miço Koyu, 2016 yazında kullanıma açılmıştır. Miço Koyu etaplar hâlinde kadınların özel yaşam alanına dönüşmüştür. Etrafı çevrilerek otopark, soyunma kabinleri, tuvalet, yürüyüş parkurları yapılan Miço Koyu Kadınlar Plajı'nda spor alanları, sosyal donatılar da bulunmaktadır. KOSKEM'e (Kocaeli Sahilleri Su Kazalarını Engelleme Merkezi) bağlı iki kadın cankurtaranın da görev yaptığı Miço Koyu Kadınlar Plajı, Türkiye'de çok az olan, mavi bayrağa sahip kadınlar plajları arasındaki yerini almıştır.

Miço Koyu Kadınlar Plajı, Kadınlar Plajı Kerpe Miço Koyu-Akademik Tur, 41600 Kandıra/Kocaeli adresinde yer almaktadır. İstanbul'dan gelecek vatandaşlar Kandıra-Kerpe ilçesine geldikten sonra 5-10 dakikalık yürüme mesafesindeki Miço Koyu Kadınlar Plajı'na ulaşabilirler. Şehir içi otobüs ile gelmek isteyen vatandaşlar ise 800K Körfez-Derince-İzmit-Kandıra-Kerpe hattını kullanarak Kerpe'de inebilirler.

Kartal Kayaları ve Miço Cennet Koyu

Gerek Kartal Kayaları gerek Miço Cennet Koyu, doğal yapısının korunması, tesisleşmenin kontrollü, doğal dokuyu bozmayacak biçimde (çok yakınlarında tesis bulunmamaktadır) gerçekleştirilmesi ile yöre halkı ve bu bölgeleri bilenler tarafından saklı cennet olarak adlandırılmakta, her geçen gün yerli ve yabancı turistler arasında bilinilirlikleri artmaktadır. Bu bölgeler sadece deniz tatili imkânı sunmamakta, doğa ve kamp tutkunlarına da sıklıkla ev sahipliği yapmaktadır. Huzur bulmak isteyenlerin uğrak yeri hâline gelen bu bölgelerin, misafirperver yöre halkının da etkisiyle her geçen gün ziyaretçi sayısı artmaktadır. Bölgeye ulaştığınızda karşılaştığınız güzellikler ve bölge halkının sıcak yaklaşımı ile kendinizi büyükşehirlerin kasvetli havasından ve stresinden arınmış ve huzur bulmuş hissedersiniz.

KAYNAKÇA

https://www.kerperehberi.com/kerpe-haberleri-kerpe-haber-kerpeden-haberler/89-kerpe-kartal-kayalari.html, Erişim Tarihi 05.08.2021; https://seyyahdefteri.com/kerpe-kartal-kayalari-nerede-nasil-gidilir/, Erişim Tarihi 05.08.2021; https://www.neredekal.com/kerpe-mico-cennet-koyu-gezilecek-yer-detay/, Erişim Tarihi 05.08.2021; https://kocaelifikir.com/haber/6116246/mico-koyu-kadinlar-plaji-mavi-bayrak-aldi-mico-koyu-kadinlar-plaji-nerede-bulunmaktadir, Erişim Tarihi 05.08.2021.

Bora YENİHAN

KARTEPE

Coğrafya

Kocaeli'nin doğusunda Sapanca Gölü kıyılarından Samanlı Dağları'nın en yüksek zirvesi olan ve ilçeye ismini veren Kartepe'ye kadar uzanan saha üzerinde yer alan Kocaeli ilçesidir. İlçe, Kocaeli Merkez ilçesine (İzmit) bağlı eski Derbent bucağı ile Merkez bucağın bir kısım arazileri üzerinde 2008 yılında kurulmuştur.

1950'lere kadar tamamen köylerden oluşan sahada ilk belediye teşkilatı Merkez bucağa bağlı Suadiye (Çepni) Köyü'nde kurulmuştur. Bunu 1960'tan sonra kurulan Derbent bucak merkezi olan Hikmetiye Belediyesi izlemiştir. Bu belediyenin adı 2001 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla "Büyük Derbent" olarak değiştirilmiştir. 1970'te Merkez bucağına bağlı Arslanbey ve Şevketiye köylerinin birleştirilmesiyle Arslanbey Belediyesi, ardından 1972'de Köseköy'de belediye kurulmuştur. 1979'da Merkez bucağa bağlı Çiftlikköy ile Uzunbey köylerinin birleştirilmesiyle Uzunçiftlik Belediyesi oluşturulmuştur. Daha sonra 1986'da Maşukiye Köyü'nde belediye kurulmuştur. 1987'de Eskieşme ve Yenieşme köyleri birleştirilerek Eşme Belediyesi, 1993 yılında da Derbent bucağa bağlı Acısu ve Uzuntarla köyleri ile Merkez bucağa bağlı Sarımeşe köylerinde belediye kurulmuştur. Bu belediyelerin, 6 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 5747 nolu kanun ile Köseköy merkez kabul edilerek birleştirilmesiyle Kartepe ilçesi oluşturulmuştur. Ayrıca Merkez bucağına bağlı Sultaniye, Pazarçayırı ve Karatepe köyleri ile Bahçecik bucağına bağlı Örnekköy (şimdiki adı Serinlik) ve Derbent bucağına bağlı Balaban, Nusretiye, Şirinsulhiye, Avluburun, Eşme Ahmediye ve Ketenciler köyleri de Kartepe ilçesine bağlanmıştır. Böylece Kartepe ilçesi, 22'si eski belde belediyelerine ait, 10 tanesi de kırsal alanda yer alan 32 mahalleden oluşmaktadır. 301 km^2 alan üzerinde 2020 yılı sonu itibariyle toplam 125974 kişilik nüfusa sahip olan ilçenin nüfus yoğunluğu 419 kişi/km^{2}dir. Bugünkü Kartepe ilçesini oluşturan yerleşmelerin toplam nüfusu 1935'te 12 bini, 1970'te 23 bini ve 1980'de 35 bini bulunuyordu. Daha sonra hızla gelişerek, 1990'da 50 bini, 2000 yılında 75 bini ve ilçe olduğu 2008'de 88 bini geçmiştir. 2020 nüfusu yaklaşık 118 bini ilçe merkezini oluşturan mahallelerde,

KARTEPE İLÇESİNİN YERLEŞİM ve ULAŞIM HARİTASI

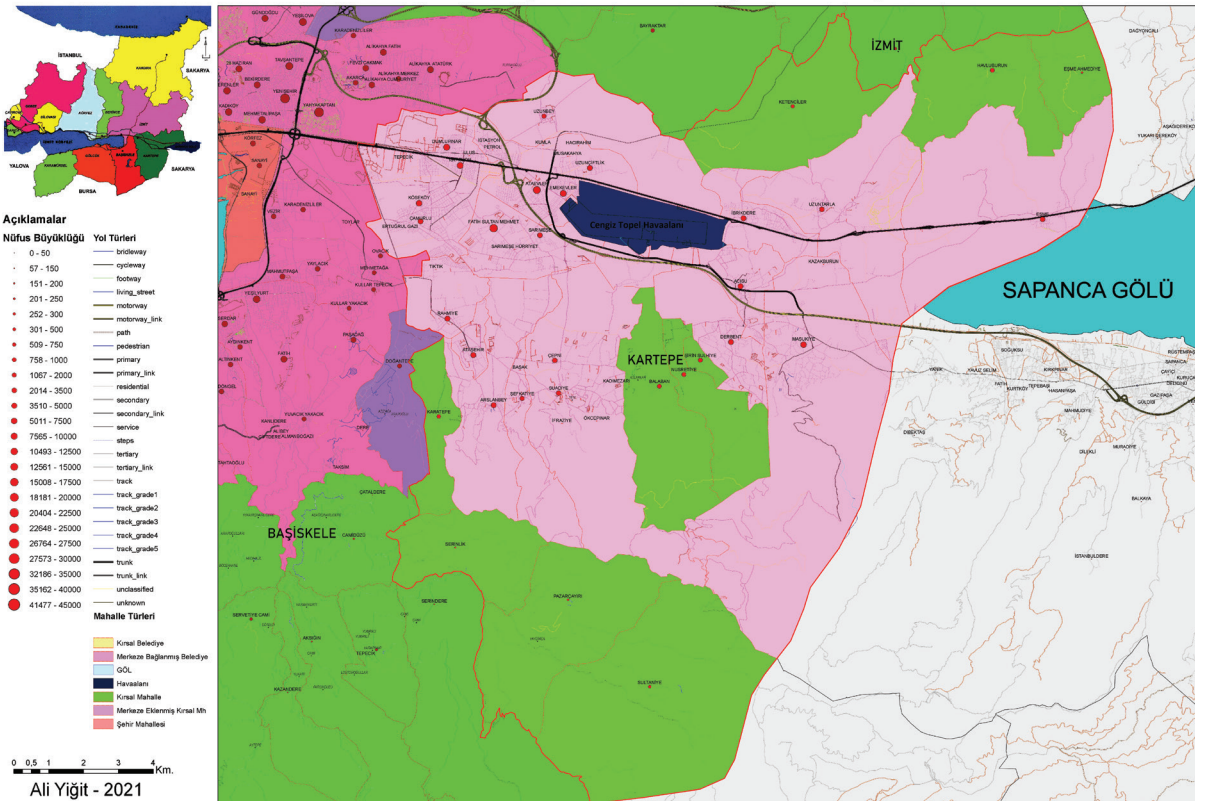

8 bini de kırsal mahallelerde olmak üzere toplan 126 bin kişidir. Kartepe ilçe merkezi olan Köseköy'ün denizden yüksekliği 23 m; il merkezine uzaklığı ise 12 km'dir. Kartepe ilçe merkezinin, kurulduğu tarihte (2008) 10 ayrı belediyeye bağlı 51 mahallesi vardı. O tarihte bu mahallelerin toplam nüfusu 80 bini biraz geçiyordu. 2013 yılında yapılan birleştirmelerle bu mahallelerin sayısı 22'ye indirilmiştir. 2020'de bu 22 mahallenin toplam nüfusu 118 bini bulmaktadır. Yani bu 12 yıllık süreçte yıllık ortalama %4,8'lik nüfus artışı ile sürekli büyümüştür. Aynı tarihte kırsal mahallelerin toplam nüfusu 8 bine yakındır. Bugün de 8 bini biraz geçmektedir (8180) yani, kırsal nüfusta pek bir değişim olmamıştır.

Kartepe ilçesi, İzmit Körfezi ile Sapanca Gölü arasında yer alan düzlüklerden Samanlı Dağları'nın en yüksek noktasını oluşturan (1602 m) Kartepe'ye kadar uzanan dik eğimli yamaçlar üzerinde yer alır. İlçenin coğrafi görünümüne damgasını vuran ve Samanlı Dağları'nın orta kesmine karşılık gelen bu saha ormanlarla kaplıdır. Kartepe ilçe arazilerinin %46'sı orman ve fundalıktır. Kuzeye bakan ve Karadeniz'in etkisine açık olan bu yamaçlarda yağış miktarı da fazladır. Bu nedenle arazi çoğunlukla nemli ormanlar ile kaplı bulunmaktadır. Ormanlar, dağların yukarı kesimlerinde iğne yapraklı, aşağılarda da geniş yapraklı ağaçlardan oluşmaktadır. Geniş yapraklılardan kayın ile iğne yapraklılardan kızılçam, sarıçam ve göknar en geniş yayılım gösteren ağaç türleridir.

Kartepe ilçe arazilerinin %37'si tarım alanı ve %8'i çayır ve mera arazisi, %9'u da tarım dışı arazilerden oluşmaktadır. 23 bin dekar kadar olan tarım alanlarının %66'sı tarlalardan oluşmaktadır. Tarlaların %8'i nadasa bırakılmaktadır. Tarlaların % 56'sına yem bitkileri, %42'sine de tahıllar ekilmektedir. Geri kalanda da yağ bitkileri ve bakliyat üretilmektedir. Tarım arazilerinin %30'unu meyve bahçeleri oluşturmaktadır. Meyveliklerin %30'unu fındık, %15'ini armut bahçeleri oluşturmaktadır. Ayva, kiraz, ceviz ve elma bahçelerinin toplam içerisindeki oranları %10 civarındadır. Yöreye özgü Eşme ayvası ülke çapında tanınan bir türdür. Erik, incir, kestane ve vişne yetiştirilen diğer meyvelerdir. Tarım arazilerinin %5'ini de sebze bahçeleri oluşturmaktadır. En fazla alan ayrılan sebzeler sırasıyla; sivri biber, sofralık domates ve taze fasulyedir. Diğer pek çok sebzeden de bir miktar üretilmektedir. Kartepe ilçesinin özellikle kuzey kesimlerindeki kırsal mahallelerde hayvan yetiştiriciliği de yapılmaktadır. İlçede 7500 kadar sığır, 3400'ü koyun, 600 kadarı da keçi olmak üzere 4 bin kadar davar bulunmaktadır. Yıllık 200 bin kadar da tavuk yetiştirilmektedir.

Kartepe ilçesinde irili ufaklı birçok sanayi kuruluşu yanında, ülkemizin öncü sanayi kuruluşları da yer almaktadır. Sanayi kuruluşları ilçenin geneline yayılmış olmakla birlikte, özellikle Arslanbey organize sanayi bölgesi ile Köseköy ve Uzunçiftlik bölgesinde yoğunlaşmıştır. 141 hektar büyüklüğündeki Arslanbey organize sanayi bölgesinde toplam 46 sanayi parseli vardır. OSB'ndeki firmalar çoğunlukla ağaç ürünleri, mantar, kauçuk, plastik, ana metal, fabrikasyon metal ürünleri sektöründe yer almaktadır. 1985'te kurulmuş olan Kartepe sanayi sitesinde 315 firma yer almakta 1500'e yakın kişi çalışmaktadır.

Sapanca Gölü'nün güneybatı kıyısında yer alan Kartepe ilçesi, doğal güzellikleri yanında İstanbul'a en yakın kayak ve kış turizmi merkezi olan Kartepe'ye de sahip olması nedeniyle, ülkemizin önde gelen tatil bölgelerinden biridir. Ulaşım kolaylığı nedeniyle, özellikle çevre şehirlerden çok fazla ziyaretçi çekmektedir. İlçenin merkezine yaklaşık olarak 16 km uzaklıkta olan Kartepe Kayak Merkezinde 5 yıldızlı The Green Park Hotel yer almaktadır. Sapanca Gölü'ne dökülen derelerin ormanlarla kaplı vadileri boyunca uzanan doğal güzelliklerin yanıbaşındaki Maşukiye'de, göl kıyısında çok sayıda otel ve konaklama yeri bulunmaktadır. Burada, özellikle Aygır Deresi, Alabalık Vadisi ve kayın ağaçları ile kaplı ormanlık alandaki Kuzuyayla Tabiat Parkı görülmeye değer yerlerdir. Sapanca Gölü'nün kuzey kıyısında yer alan Eşme ve Uzuntarla'daki gezip görmeye değer yerler yanında, 2 bin dönümden oluşan doğal yaşam parkında 66 türde yaklaşık 750 hayvanın bulunduğu Ormanya, ilçenin önemli turizm noktaları arasında yer alır. Soğuksu Piknik Alanı, Sarımeşe Ormanları ve ilçe merkezine yaklaşık 20 km uzaklıktaki Tökeli İmre Anıtı ilçenin diğer turizm değerleridir.

KAYNAKÇA

Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No: 1294, İstanbul 1967; Kocaeli İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2020 Faaliyet Raporu; Kocaeli İli Arazi Varlığı, T.C. Başbakanlık, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 16, Ankara, 1995; DİE Genel Nüfus Sayımları ve 2000 yılı sonrası için TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS); Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, (2020). *Kocaeli İli Maden ve Enerji Kaynakları*, Ağustos 12, 2021 tarihinde MTA internet Sitesinden alınmıştır: https://www.mta.gov.tr; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları, Ankara (ilgili yıllara ait nüfus istatistikleri) https://www.tuik.gov.tr/; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Merkezi Dağıtım Sistemi (MEDAS), Bitkisel Üretim ve Hayvancılık İstatistikleri veri tabanları, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr; *Resmî Gazete*, Sayı 26824, Tarih 22 Mart 2008: 6 Mart 2008 Tarihinde Kabul edilen 5747 No.lu "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun".

Ali YİĞİT

Tarih, İdari Durum

Kocaeli'ne bağlı ilçe ve bünyesinde Köseköy, Uzunçiftlik, Uzuntarla, Eşme, Acısu, Maşukiye, Büyük Derbent, Arslanbey, Sarımeşe ve Suadiye gibi yerleşimleri barındıran yerleşim birimidir. 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayı ile *Resmî Gazete*'de yayımlanan ve yürürlüğe giren 5747 sayılı büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde ilçe kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanunun 1/32. maddesi gereğince daha önce ilk kademe belediyesi statüsünde olan Uzunçiftlik, Uzuntarla, Eşme, Acısu, Maşukiye, Büyükderbent, Arslanbey, Sarımeşe ve Suadiye tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleri ile birlikte Köseköy Belediyesi'ne katılmıştır. Köseköy Belediyesi bu yerleşimlerin merkezi olarak kabul edilerek Köseköy Belediyesi'nin adı Kartepe olarak değiştirilmiş ve Kocaeli'nin bir ilçesi olmuştur. 06 Mayıs 2012'de, 28489 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı on dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı Kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına dair kanunun 1/4. maddesi uyarınca Sultaniye, Pazarçayırı, Örnekköy, Karatepe, Balaban, Nusretiye, Şirinsulhiye, Avluburun, Eşme Ahmediye ve Ketenciler köylerinin tüzel kişilikleri köy vasfından mahalleye dönüştürülerek Kartepe ilçe belediyesine bağlandı. Böylelikle Kartepe ilçesi otuz iki mahalleden oluşmak üzere 2021 yılında geçerli olan teşkilat yapısına kavuştu.

Kartepe adı ilçenin güney kesiminde yer alan Keltepe'nin 2000'li yıllarda gözde bir kış turizmi mekânı hâline gelmesi dolayısıyla ortaya çıktı. Tarihi anlamda günümüzdeki sınırlarına uygun bir idari birim, kaza ya da sancak bulunmamaktadır. Bu yönüyle ilçe, son yirmi yılda ortaya çıkan sosyo-ekonomik gelişmelerin sonucu yapılanmış bir yerleşim olarak değerlendirilebilir. Ancak bu durumun aksine bünyesinde bulunan belde ve mahalleler derin birer tarihi geçmişe sahiptirler. Trakya kökenli bir kavim olduğu düşünülen Bitinler tarafından kurulan MÖ 377 ve MÖ 64 yılları arasında Nikomedia başkentli Bitinya Krallığı İzmit Körfezi, İstanbul, Sakarya ve Bursa arasında kalan bölgedeki varlığı ile ilçenin de parçası olduğu en köklü siyasal organizasyon olmalıdır. Coğrafyacı Strabon'dan İslam müellifleri Harizmi ve Taberi'ye birçok kaynak bölgenin tarihi coğrafyası hakkında bilgiler vermektedir. Bitinya Krallığı'nın son bulmasıyla bölgede başlayan Roma devri, bin yılı aşkın bir süre devam ederek Doğu Roma-Bizans İmparatorluğu ile devam etmiştir. Bu zaman içinde bölgede ilk Müslüman ayak izleri ancak 668-669'da Emevilerin İstanbul kuşatması dolayısıyla görülmüş sayılabilir. 674'de Muaviye, 715'te Abdülmelik ve 781'de Harunreşid'in İstanbul'u fethetme girişimleri çeşitli yönleri ile bölgeyi etkilemiştir. Bu kuşatma devreleri istisna kabul edilirse Kartepe dolaylarında Türk-İslam varlığı kendisini Osmanlılar ile göstermiştir. 1337 yılında Orhan Bey idaresinde Osmanlı toprağı hâline gelen bölge İstanbul'un fethinin ardından Roma-Bizans dönemlerinden itibaren sürdüğü başkentin en önemli iaşe kaynağı olma vasfı ile öne çıktı ve önem kazandı. Bölgedeki orman bitki örtüsü de Osmanlı tersanelerinin hammadde kaynakları arasındaydı. Osmanlı Devleti ve Habsburglar arasında büyük siyasi krizlere sebep olan Macar Kralı Tökeli İmre, XVII. yüzyıl sonunda Osmanlı hizmetine girmiş, ömrünün son bölümünü Kartepe ilçesine bağlı tarihi bir köy olan Karatepe'de geçirmişti. Bu tarihi vakayı temsil eden bir anıt köyde bulunmaktadır. Osmanlı döneminde bölge Müslüman nüfusun yanında Rum ve Ermeni tebaanın da yaşadığı bir alandır. Fransız coğrafyacı ve jeolog Xavier Hommaire de Hell, 1847 yılında yaptığı bir seyahat esnasında Köseköy'de geçirdiği gecenin ardından karşılaştığı tabiat manzaralarının şiirsel bir güzellikte olduğunu ifade etmektedir.

Bölge, doğudan İstanbul'a uzanan ticaret yollarının üzerinde olmasının yanında İstanbul'dan kutsal top-

raklara uzanan hac yolu güzergâhı üzerindedir. Sultan Abdülaziz döneminde İzmit'e uzatılan demiryolları, gerek eski gerekse yeni Ankara-İstanbul karayolu ve otoyollar ilçe sınırlarından geçmektedir. İlçenin sahip olduğu ulaşım olanaklarına, sınırları içinde bulunan Cengiz Topel Havaalanı ve İzmit Limanı'na yakınlığı da eklenebilir. İlçeni doğusundan Sapanca Gölü'ne, batısından İzmit Körfezi'ne erişmek mümkündür. Bölge genel olarak tarıma elverişli araziler içermekle birlikte son elli yıl içinde Kartepe ve çevresinde en temel iktisadi faaliyetler sanayi ve turizm olmuştur. Bölgede yaşayanlar içinde ilk Osmanlı iskân politikası etrafında yerleşmiş kadim bir ahali olmasının yanında, 1860'lı ve 1880'li yıllarda Kafkas göçleri, 93 Harbi dolayısıyla 1878 sonrasında Batum ve Balkan göçleri, Balkan Savaşları ve nüfus mübadelesi dolayısıyla bölge, Türkiye sınırları dışından yurtiçine yönelen nüfus hareketlerinden etkilenmiştir. 1960 sonrasında bölgedeki sanayileşme dolayısıyla başta Karadeniz bölgesi olmak üzere yurtiçinden de yoğun bir göç almıştır. Kartepe'nin ilçe olarak ilk ihdas edildiğinde 87 bin dolayında olan nüfusu 2020 itibariyle 125 bine ulaşmıştır. İlçe tarihi açısından önemli bir evre de 1918 yılında yaşanan İngiliz ve 1920'de başlayan Yunan işgalleridir. Bu işgaller 28 Haziran 1921'de ilçenin kurtuluşuna kadar sürmüştür.

İlçe, merkezinin bulunduğu Köseköy'de Roma-Bizans dönemlerine tarihlenen bazı arkeolojik buluntulara sahip olmakla beraber XVII. yüzyıl başında ortaya çıkmış küçük bir yerleşimdi. 1955 sayımında 400 nüfuslu gözüken belde 1960 yılında kurulan lastik fabrikası ve ardından bölgede üretime başlayan çok sayıda sanayi kuruluşu ile hızla nüfuslanmıştır. 1970 yılında nüfusun 2000'i aşması üzerine kurulan Köseköy Belediyesi 2000'li yıllara değin yöre halkına hizmet etmiştir. İlçeye bağlı önemli yerleşimlerden Suadiye'nin bir köy olarak eski adı Çepni'dir. Osmanlı döneminde tarım ve hayvancılığın yoğun olduğu Suadiye çevresi ile ilgili bir temettuat defteri devlet arşivleri bünyesindedir. XX. yüzyıl başında Gürcü Mehmed Ağa'nın muteber bir şahsiyet olduğu Suadiye'nin Camii 1920-1921 arasındaki Yunan işgalinde yakılmıştır. 1946 yılında Çepni Köyü Suadiye adıyla kasabaya dönüşmüş ve bir belediye kurulmuştur.

Belde içinde Cenevizlilerden kaldığı düşünülen bir su kanalının parçası olan "Kâtibin Bıçkısı" olarak anılan bir tarihi yapı mevcuttur. İlçenin tarihi beldelerinden biri olan Büyükderbent, Osmanlı'nın posta ve lojistik teşkilatı olan derbent menzil teşkilatının bir parçası olması sebebiyle böyle anılmıştır. Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*'nde bu yerleşimden söz etmektedir. XIX. yüzyılın ikinci yarısı sonrasında Çerkes göçlerine sahne olmuştur. Demiryolunun beldeden geçmesi üzerine kurulan istasyon uzun yıllar yöre halkı tarafından yoğun şekilde kullanılmıştır. İlçe yerleşimlerinden Uzunçitflik'te, Çiftlikköy ve Uzunbey köyleri birleştirilerek, Çiftlikköy Merkez olmak üzere Uzunçiftlik adı ile 1979 yılında belediye kurulmuştur. Günümüzde ilçeye bağlı mahallelerden biri olan eski adıyla Bakırlı, yeni adıyla Sarımeşe de 1993 yılında belediye kurulan iskân bölgelerinden biri olmuştur.

2003 yılından bu yana Sarımeşe'de düzenlenen Hergeleci İbrahim Yağlı Pehlivan Güreşleri, Kartepe'nin ilgi çeken spor turizmi aktivitelerinden biridir. İlçeye bağlı bir diğer mahalle olan Arslanbey I. Dünya Savaşı'na dek yoğun bir Ermeni nüfusuna sahipti. 1886'da Arslanbey Köyü'nde çıkan yangında bu yerleşimin önemli bir kısmı tahrip oldu. Köy çevresinde geniş bir alanı kaplayan bataklıklar da 1890'lı yıllarda İzmit ve çevresinde 16 yıl hizmet veren Mehmet Nüzhet Bey'in gayretleri ile kurutuldu. Tarıma elverişli arazilerin artışıyla Balkan, Kafkas ve Karadeniz bölgesinden aldığı göçlerle ilçenin bu bölümü de nüfuslandı. 1970 yılında Arslanbey ve Şevkatiye köyleri birleştirilerek Arslanbey adı ile belediye kuruldu. Kartepe ilçesinin Sakarya sınırındaki mahallesi olan Eşme, eski ve Yenieşme köylerinin birleşmesiyle 1987'de belediyeleşmişti. Beldenin Sapanca Gölü kıyısındaki bölümü gezi ve plaj olanaklarına sahiptir. Uzuntarla'da Osmanlı döneminde Çerkes göçü, 1925 yılında Yunanistan'dan göçler yaşandı. Bu yıl içinde Derbent nahiyesinin adı Uzuntarla'ya dönüştürüldü. Tarımsal karakterdeki bölgedeki kamu arazilerinin önemli kısmı bu göçmenlere tahsis edildi ve uzunca bir süre göçmenler vergiden muaf tutuldu. 1979 yılında Uzuntarla ve çevresinde bazı alanların afete maruz kalabilecek bölge olarak belirlenmesi bu yöredeki kentleşmeyi sınırlandırdı. İlçenin bu bölgesinde yer alan Acısu ise bu dönemde daha fazla nüfuslanarak 1993 yılında belediye kurulan beldelerden biri oldu. Kartepe ilçesine yönelen göç hareketlerinden en yoğun ve istikrarlı bir şekilde etkilenen yerleşim ise Maşukiye'dir. XIX. yüzyılda mütevazı bir köy yerleşimi iken 1901 yılında Maşukiye merkezli nahiye kuruldu. Bu gelişmeyi takip eden yıllarda camii ve mektep yatırımları birbirini izledi. Bu düzenli gelişim çizgisi içinde 1986 yılında Maşukiye'de belediye kuruldu.

Kartepe ilçesinin oluşumunda en dikkat çekici faktörlerden biri olan turizm alanındaki gelişmeler de Maşukiye çevresinde gerçekleşti. Maşukiye'den Keltepe'deki kayak merkezine uzanan alanda ortaya çıkan otelleşme birçok büyük kente ve ulaşım olanaklarına yakınlığı sebebiyle rağbet görerek kış turizmi açısından önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Ancak bunun dışında Kuzu Yaylası'nda yayla turizmi, doğa turizmi alanında günlük turlar, atv ve jeep safarileri, binicilik, doğa yürüyüşleri, motokros, kürek farklı şehirlerden bu rekreasyon türlerine ilgi duyanların uğrak alanlarıdır. Bölgedeki turizm tesislerinin sunduğu kongre ve toplantı alanları sayesinde Kartepe kongre turizminden de pay alan bir ilçe hâline gelmiştir. 2017 yılından itibaren düzenlenen Kartepe Zirveleri bunlar arasında dikkat çekici bir örnek sayılabilir. Bu aktivitelerin yanında Maşukiye ve çevresinde bolca bulunan Aygır Deresi gibi su kaynakları üzerindeki restoranlar başta

İstanbul olmak üzere çevre şehirlerden çok sayıda günübirlik ziyaretçi almaktadır.

Bir taraftan endemik bitki zenginliği günlük turizm açısından ilgi çekerken diğer yandan bölgede süs bitkisi ve fidan yetiştiriciliği önemli bir hacme ulaşmıştır. Kocaeli Üniversitesi de Arslanbey Meslek Yüksekokulu'ndaki Seracılık, Fidan Yetiştiriciliği, Organik Tarım ve Bitki Koruma programları, Park ve Bahçe Bitkileri Bölümü Peyzaj ve Süs Bitkileri programı, Gıda İşleme Bölümü Tarımsal Ürünler Muhafaza ve Depolama Teknolojisi gibi programlar bu alanda akademik bilginin ilçede üretilmesine önayak olmaktadır. Kartepe Hipodromu ve çevresindeki haralar, atçılığı bölgede gelişen sahalardan biri haline getirmiştir. Kartepe Küçük Sanayi Sitesi yanı sıra Arslanbey organize sanayi bölgesi çok sayıda küçük, orta ve büyük ölçekli işletmeye ev sahipliği yapmaktadır. Kartepe'deki büyük sanayi kuruluşları sektörel olarak petrokimya, ilaç, gıda, otomotiv, mobilya, teknoloji gibi alanlar başta olmak üzere oldukça geniş bir yelpaze bir içinde tasnif edilebilir.

Coğrafi anlamda Kartepe'nin güney kesimini, doğu-batı doğrultusunda uzanan ve yüksek bir kütle oluşturan Samanlı Dağları'nın orta bölümü meydana getirir. İzmit Körfezi ile İznik Gölü, kısmen de Sakarya Nehri arasındaki su sahasını teşkil eden bu bölüm çeşitli yükseklikledeki platolardan oluşur. Özellikle 1602 rakımlı Kartepe, ilçe sınırlarında bulunan ve Kocaeli'nin de en yüksek tepesidir. Topoğrafik eğim, Kocaeli kuzeyine göre daha diktir. Samanlı Dağları, Armutlu Yarımadası'ndan başlayıp, güneybatıdan il alanına girer. Bu dağlar, batı-doğu doğrultusunda uzanarak 130 km uzunlukta, 30 km genişliğindedir. Kartepe içerisinden akmakta olan Balaban Deresi gibi pek çok su kaynağı sundukları doğal güzelliğin yanında bölgenin en önemli su havzası olan Sapanca Gölünü beslemekte ve hayatta tutmaktadır.

KAYNAKÇA

Bostan, İdris, İzmit, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 23, İstanbul 2001, s. 541-542; *BOA. ML.VRD.TMT*.d.. 3932; *BOA. BEO*. 4678/350826; *BOA. DH. MKT*. 1208/21; *BCA*. 30-11-1-0.11.9.11; *Resmî Gazete*, 31 Aralık 1993, Sayı: 21805, s. 6; Atilla Çetin, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyum Bildirileri*, Kocaeli 2015, s. 1417-1439; Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit 2008.

Serkan YAZICI

KARTEPE BELEDİYESİ

İlçe Belediyesi

Kocaeli ilinin ilçelerinden biri olan Kartepe 289 km²'lik yüzölçümü ve 125974 kişi nüfusuyla ilin en güneydoğu ucunda yer alır. İlçe ismini Samanlı Dağları adı verilen dağ sırasının en yüksek noktasını temsil eden Kartepe (Keltepe)'den almaktadır. Tarihi kaynaklarda Derbent olarak da zikredilir. Kartepe ilçesinin kapladığı alanda Cumhuriyet tarihinin farklı dönemlerinde belediyecilik yönünden önemli teşkilatlanma faaliyetleri görülmüştür. Bunlardan ilki 25 Haziran 1946 tarihinde Suadiye Köyü ihtiyar meclisinin talebi sonucunda köylerinde belediye kurulmasıdır. Diğer bir adım ise Köseköy'de belediye teşkilatının kurulmasıyla alakalıdır. 28 Aralık 1971 tarihinde Köseköy İlk Kademe Belediyesi kurulmuştur. İlk kademe belediyesi büyükşehir belediyesi sınırları içinde ilçe kurulmaksızın oluşturulan ve büyükşehir ilçe belediyeleriyle aynı yetki, imtiyaz ve sorumluluklara sahip bir belediyedir.

Kartepe ilçesi ise 22.03.2008 tarih ve 26824 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde ilçe kurulması ve bazı kanunlarda değişiklik yapılması hakkında kanun ile kurulmuştur. Bu kanunun 1/32. maddesi gereğince; Uzunçiftlik, Uzuntarla, Eşme, Acısu, Maşukiye, Büyükderbent, Arslanbey, Sarımeşe ve Suadiye gibi ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleri ile birlikte Köseköy İlk Kademe Belediyesi'ne katılmıştır. Köseköy Belediyesi merkez olmak ve Köseköy Belediyesi'nin adı Kartepe olarak değiştirilmek üzere Kocaeli ilinde Kartepe ilçesi kurulmuştur. Kartepe Belediyesi her biri eski belde belediyesi olan yerleşim birimlerinden oluşmuş ve bu yerleşim birimlerinin bazıları birbirine yakın bazıları ise uzakta ve dağınık olarak konuşlandırıldığından idari işlerin işleyişinde de zorluklar yaşanmıştır. Belediyeye ait bazı hizmet birimleri birbirinden ayrı bu eski beldelere dağılmış olduğu gibi, aynı idari kuruluşun bir birimi başka beldede diğeri bir başka yerde hizmet sunmuştur.

06.12.2012 tarih ve 28489 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6360 sayılı on dört ilde büyükşehir belediyesi ve yirmi yedi ilçe kurulması ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılmasına aair kanunun 1/4. maddesi gereğince; Sultaniye, Pazarçayırı, Örnekköy, Karatepe, Balaban, Nusretiye, Şirinsulhiye, Avluburun, Eşme, Ahmediye ve Ketenciler köylerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak, Kartepe İlçe Belediyesi'ne mahalle olarak katılmışlardır. İlk belediye başkanı 1999 yılından beri Suadiye belediye başkanlığı görevini yürütmekte olan ve 2009 yılı yerel seçimlerini kazanan Şükrü Karabalık olmuştur. Kartepe ilçesinin kurucu belediye başkanıdır. Kartepe belediye başkanları sırasıyla 2009 yılı yerel seçimleriyle Şükrü Karabalık, 2014 yılı seçimleriyle Hüseyin Üzülmez, 2019 yılından itibaren de Mustafa Kocaman Bey olmuştur.

İlk belediye başkanı Şükrü Karabalık Bey 1958 yılı Suadiye-Kartepe doğumludur. İlk ve orta öğrenimini Suadiye'de ve İzmit Ticaret Lisesinde, yükseköğrenimini, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesinde tamamlamıştır. Eğitimci bir kimliğe sahip olan Şükrü Bey, Halk Eğitim Merkezi, Akşam Sanat Okulu ve Yatılı Bölge Okulu müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Milli eğitim şurası komisyon çalışmalarında yer almış, çeşitli dernek ve vakıflarda yöneticilik yapmıştır. 1999 yılı yerel seçimlerinde Suadiye belediye başkanı, 2009 yılı yerel seçimlerinde ise Kartepe belediye başkanı seçilmiştir. Hâlen İSU yönetim kuruluğu üyeliği yapmaktadır.

Kartepe Belediyesi

İkinci belediye başkanı olan Hüseyin Üzülmez 1965 yılı Arslanbey-Kartepe doğumludur. NASAŞ Alüminyum A.Ş'de personel ve iç hizmetler şefi olarak iş hayatına başlamıştır. ERNAZ A.Ş'de kurucu ortak ve genel müdür statüsünde bulunmuştur. ERNAZ Servis A.Ş ve NAZER AŞ şirketlerinde yönetim kurulu üyesi ve genel müdür olarak görev yapmıştır. Renault Mais Marmara bölge başkanlığı ve Türkiye Renault Mais yetkili satıcılar konseyi yönetim kurulu başkanlığında bulunmuştur. Dünya Renault yetkili satıcılar teşkilatı Türkiye temsilciliği, Kocaeli Spor Kulübü yönetim kurulu üyesi ve mali asbaşkan olarak görev yapmıştır. Dernek ve sivil toplum kuruluşlarında üyelikleri olmuştur. 2009-2014 yıllarında İzmit Belediyesi'nde başkan yardımcılığı yapmıştır. 2014 yılı yerel seçimlerinde Kartepe belediye başkanı seçilmiştir. Döneminde Marmara Belediyeler Birliği, Tarihi Kentler Birliği, Türk Dünyası Belediyeler Birliği ve Uluslararası Vuslat Derneği-Vuslat Platformu'nda yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. 2019 yılında belediye başkanlığı vazifesini Mustafa Kocaman'a devretmiş 2020 yılında Kocaeli Spor Kulübü'ne ikinci kez başkan seçilmiştir. 20 Haziran 1921'de pankreas kanserinden tedavi gördüğü hastanede hayatını kaybetmiştir.

2019 yılından itibaren Kartepe Belediye Başkanı olan Mustafa Kocaman ise 1976 yılı Almanya doğumludur. İlk ve orta öğrenimini İzmit'te, yükseköğrenimi Kıbrıs Yakındoğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlamıştır. 2004 yılında kendine ait hukuk bürosunu açmıştır. Mustafa Bey'in siyasete girişi 2011 yılı AK PARTİ Kartepe ilçe yönetim kurulu üyeliğiyledir. 2015 yılında il yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. 2017 yılında Kartepe ilçe başkanı olmuş 2019 yılı yerel seçimleriyle de Kartepe belediye başkanı seçilmiştir. Kocaeli'deki birçok sivil toplum kuruşlarında aktif görev almaktadır.

KAYNAKÇA
Prof. Dr. Metin Tuncel, "Kartepe İlçesinin Coğrafi Özellikleri", Kartepe Kitabı, c. I, *Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3*, Kocaeli, 2013, ss. 3-13.Prof. Dr. Enis Şahin-Yrd.Doç.Dr. Vedat Turğut, "Derbend ve Çevresinde Mülki Yapılanma Çalışmaları ve Kartepe İlçesinin Teşekkülü", *Kartepe Kitabı*, c. I, Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3, Kocaeli, 2013, s. 399-418.Yrd. Doç.Dr. T.Gül Köksal-Emre Kishalı, "Kartepe: Mimari Doku-Mimari Miras", *Kartepe Kitabı*, c. II, *Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3*, Kocaeli, 2013, ss. 639-682.www.kartepe.bel.tr 22 Eylül 2021; www.isu.gov.tr 20 Eylül 2021; Kartepe Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Turizm Birim Sorumlusu Halit Koç ile Röportaj 20 Eylül 2021.

Hatice AKAN

KARTEPE ÇEŞMELERİ

Uzun Tarla Köyü Düzceli Mehmet Çeşmesi

Kartepe ilçesi Uzuntarla Köyün'de bulunan "Düzceli Mehmet Çeşmesi", Uzuntarla Köyü, sağlık ocağı tabipliği solunda merkez camisinin karşısında, sokak üzerinde bulunmaktadır. Kadastro kayıtlarına göre Pafta 2/Ada 126/Parsel 1'dedir. Dikdörtgen formda, beşik çatılı taş yapı malzemeli çeşmenin sokağa cepheli yüzünde sathi iki adet kemerli niş bulunmaktadır. Soldaki nişte iki adet musluk vardır. Çeşmede yalak bulunmamaktadır. Çeşmenin çatı saçağının altında dilimli bir kuşak mevcuttur. Dar yüzlerinde çatı alınlığında birer rozet bulunmakta olup sağ cephede "Düzceli Hüseyin" yazılıdır. Çeşme "Düzceli Mehmet Çeşmesi" olarak geçmesine rağmen üzerinde "Düzceli Hüseyin" yazması ilgi çekicidir. Çatı alınlığını çeviren taş silme dışa doğru taşkın olup, üzerinde top şeklinde bir akroter bulunmaktadır. Beşik çatı kademeli dilimli olarak bezenmiş olup, kiremit görüntüsü verilmiştir. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu, 01.09.1989 tarihinde 679 sayılı karar uyarınca koruma altına alınmıştır.

Günümüzde Kartepe ilçesindeki Uzuntarla Köyü sınırlarında bulunan "Düzceli Mehmet Çeşmesi" ne zaman yaptırıldı, tam olarak bilinmemektedir. Çeşme üzerinde yazan "Düzceli Hüseyin" ibaresi ise bir diğer muamma olarak dikkat çekmektedir. Ancak tüm bunların yanında ilçe sınırları içindeki en eski ve tarihi çeşme olması, koruma altına alınmasında çok önemli bir etken olmuştur.

Hayrat Çeşmesi

Kartepe ilçesi Pazarçayı Köyü'nde çok şifalı bir kaynak suyu, 1962 yılında Osman Kalyoncu'nun yaptırdığı çeşme ile bölge halkının hizmetine sunulmuştur. Özellikle diyabet hastaları için şifalı olduğuna inanılan Pazarçayırı'ndaki hayrat çeşmesinden her gün çok sayıda insan gelip su almaktadır. Ancak sürekli akmasından dolayı boşa gideceği endişesi ile suyun bir depoda toplanması gündeme gelmiştir. Bunun üzerine hayrat çeşmesine gelen suyu bir depoda toplamaya yönelik çalışma başlatılmıştır. Pazarçayırı halkı, bu hayrat çeşmesinin kurumasından endişe etmektedir. Musluk bulunan çeşmeyi, şifa arayanların kullandığını söyleyen Pazarçayırı sakinleri, "*Su boşa akmıyor. Fazlası yalakta toplanıyor, hayvanlar içiyor. Biraz daha taşarsa bu da bahçeleri suluyor. Bu su köyümüz için çok önemlidir*" demektedirler

Çeşme suyunun şifalı olduğuna inanılması, bölge halkı arasındaki ününü arttırmıştır. Çevre ilçelerden su almak için gelenlere sıklıkla rastlanmaktadır. Çeşmenin sadece insanlara değil, aynı zamanda besi hayvanlarına da hizmet vermesi ve sulama için kullanılması köy halkı için olan önemini arttırmaktadır.

Kartepe'deki Dekoratif Çeşmeler

2016 yılında Kartepe Belediyesi, ilçe genelinde okul ve cami bahçelerini dekoratif çeşmelerle donatmaya başlamıştır. Park ve Bahçeler Müdürlüğü'ne bağlı ekipler, sıcak yaz günlerinde Kartepelilerin su ihtiyacını gidermesi için böyle bir çalışma başlatmıştır.

2016 yılı bahar ayları ile birlikte başlanan çalışma çerçevesinde ekipler, okul ve cami bahçelerinde çevre düzenlemesi ardından dekoratif çeşmeleri de yerlerine monte etmişlerdir. Ekipler, ilçe genelindeki dekoratif çeşme yapımlarını Nusretiye İlköğretim Okulu, Acısu Türk-Fransız Kardeşliği İlkokulu, Pirelli Anadolu Lisesi, Süleyman Şah İlköğretim Okulu, Fürsan İlköğretim Okulu ve Emek Camii bahçesinde gerçekleştirmiştir. Yaz aylarında özellikle ihtiyaç duyulan çeşmeler ilçe genelinde kullanımın yoğun olduğu alanlarda hizmete girmiştir. Çeşmeler, bölge halkının sıcaklarda su ihtiyacını karşılaması adına büyük takdir toplamıştır. Bahsedilen çeşmeleri gidip yerlerinde görmek mümkündür

Özellikle sıcak geçen yaz aylarında cami ve okullardaki su ihtiyacının karşılanması için başlatılan proje, ilçeye birçok yeni çeşme kazandırmış, bununla beraber ilçe halkından da olumlu geri dönüşler sağlanmıştır.

Kartepe İlçesine Bağlı Köylerdeki Çeşmeler

Avluburun

İl merkezine 27 km mesafede, 1271 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. Bir adet su deposu, 15 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı ve kanalizasyon şebekesi yoktur. Köyün ekonomisinde ağırlığı, meyve yetiştiriciliği ve kısmen hayvancılık almaktadır.

Balaban

İl merkezine 23 km mesafede, 1117 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. 2 adet su deposu, 14 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı vardır ancak kanalizasyon şebekesi yoktur. Köyün iklimi Marmara iklimi etki alanı içerisindedir.

Eşme Ahmediye

İl merkezine 24 km mesafede, 215 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. Bir adet su deposu, 6 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı ve kanalizasyon şebekesi yoktur.

Karatepe

708 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. Bir adet su deposu, 4 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı ve kanalizasyon şebekesi vardır.

Ketenciler

İl merkezine 20 km mesafede, 535 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. 3 adet su deposu, 12 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı yoktur ancak kanalizasyon şebekesi vardır.

Nusretiye

İl merkezine 20 km mesafede, 1163 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. 2 adet su deposu, 4 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı vardır ancak kanalizasyon şebekesi yoktur.

Örnekköy

İl merkezine 33 km mesafede, 205 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. Bir adet su deposu, 15 adet köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı ve kanalizasyon şebekesi yoktur.

Pazarçayırı

İl merkezine 28 km mesafede, 93 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. Bir adet su deposu, 15 adet köy çeşmesi mevcut olup vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı ve kanalizasyon şebekesi yoktur. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır.

Sultaniye

İl merkezine 20 km mesafede, 213 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. 2 adet su deposu, 4 adet

köy çeşmesi mevcut olup içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı ve kanalizasyon şebekesi yoktur.

Şirinsulhiye

İl merkezine 22 km mesafede, 1517 nüfuslu bir köydür. Köy konağı vardır. Bir adet su deposu, 15 adet köy çeşmesi mevcut olup, içme suyu şebekesi vardır ve yeterlidir. Doğalgaz hattı vardır, kanalizasyon şebekesi yoktur.

Kartepe ilçesi sınırları içinde yer alan köylerde aktif durumda ve tam gün çalışan 104 çeşme bulunmaktadır. Çeşmelerin tarihi önemi olmamakla beraber, köylerde yaşayan halkın ve besi hayvanlarının su ihtiyaçlarının karşılanmasında, ayrıca tarım arazilerinin az da olsa bir kısmının sulanmasında büyük önem taşımaktadırlar. Bahsi geçen bu çeşmelerin yerel makamlarca bakım ve onarımları düzenli yapılmaktadır. Bakım ve onarım faaliyetleri dışında da ihtiyaç duyuldukça su kontrol edilerek, insan ve hayvan sağlığına olan etkileri takip edilmektedir.

KAYNAKÇA

Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Kocaeli 2011; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4506046/pazarcayiri-koyundeki-hayrat-cesmesi-kapanmasin, Erişim Tarihi 10.08.2021; https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/kartepe-dekoratif-cesmelerle-donatildi-11442348, Erişim Tarihi 10.08.2021; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/kartepe/227, Erişim Tarihi 10.08.2021.

Bora YENİHAN

KARTEPE / KARTEPE DAĞI

Coğrafya, Bitki Örtüsü

Kocaeli iline bağlı ilçeler arasında ilin en güneydoğu ucunda bulunan Kartepe ilçesi, doğuda Sakarya ilinin Sapanca ilçesi, kuzeyde Kocaeli ilinin merkez (İzmit) ilçesi, batıda aynı ilin Başiskele ilçesi, güneydoğuda da Sakarya ilinin, Pamukova ilçesi ile komşudur. Yüzölçümü 300 km² ye (268 km²) yaklaşan ilçenin nüfusu 2022 yılına girilirken 100000'e çok yaklaşmıştır.

İlçe ismini Samanlı Dağları adı verilen dağ sırasının en yüksek kesimini oluşturan ve yüksekliği 1602m' ye ulaşan Kartepe (eski adıyla Keltepe)'den alır. Geniş bir alanı kaplayan ilçenin coğrafyası sadece adını aldığı zirveyi (Kartepe) taşıyan Samanlı Dağları ile sınırlı değildir. Böyle olsaydı ilçedeki coğrafi çeşitlilik görülmeyecekti ve Kartepe ilçesi daha monoton bir coğrafyaya sahip olacaktı. Samanlı Dağları sırası ile kuzeydeki Kocaeli platosu arasında bulunan Türkiye'nin en önemli tektonik çukuru, Kuzey Anadolu fay hattının bir parçası olan bu çukur saha, Sapanca Gölü (bir kesimi Kartepe ilçesinin sınırları içindedir) ve özellikle Samanlı Dağları'nın kuzey eteği ile Sapanca gölü arasında minyatür gibi küçük coğrafi peysajların yan yana gelmesiyle oluşmuş verimli, sık nüfuslu, bahçe tarımına elverişli, yeşilliklerle kuşatılmış küçük kasabalarla süslenmiş dar bir şerit, yöreyi yakından tanımayanların bekleyemeyeceği ölçüde ve Türkiye coğrafyasının başka yerlerinde pek rastlanılmayacak çeşitlilikler sunarak görenleri şaşırtır.

Kartepe'nin coğrafi özelliklerini daha yakından tanıyabilmek için ilçeyi üç farklı ünite halinde ele almak isabetli olur: 1-Samanlı Dağları 2-Samanlı Dağları'nın kuzey kenarı boyunca uzanan tektonik kökenli çukur alan 3-Samanlı Dağları ile kuzeyindeki çukur arasındaki tepelik alan.

1-Samanlı Dağları

Kuzeyde İzmit Körfezi ve Sapanca Gölü çukuru, güneyde Pamukova-İznik Gölü Gemlik Körfezi çukurluğu arasında yer alan dağlık alana verilen Samanlı Dağları adı, bu dağların öteden beri halk tarafından kullanılan genel adı olmayıp, yalnız Yalova ile Gemlik arasındaki bir kesme Samanlı Dağı'nın adı (859 m ve 867 m yükseklikteki iki zirvesi bulunan bu dağ Antik Çağ'da "Arganthonios" adıyla anılmaktaydı) 1941 Haziranı'nda (6-21 Haziran 1941) Ankara'da toplanan Birinci Coğrafya Kongresi'nin "Türkiye Avarızının Adlandırılması" komisyonunda bütün kütlenin adı olarak kabul edilmiştir.

Samanlı Dağları'nın tamamı değil, ancak doğu kesimlerindeki küçük bir bölümü Kartepe ilçesini ilgilendirmektedir. Zira bu dağ sırası batıda Armutlu Yarımadası olarak isimlendirilen yarımadanın batı ucundaki Bozburun'dan başlayarak, doğuda Sakarya Irmağı'nın geçtiği Geyve Boğazı'na kadar uzanır. Bu söylediğimiz batı (Bozburun)-doğu (Geyve Boğazı) sınırları arasında 130 km kesintisiz uzanan Samanlı Dağları'nın tamamı, coğrafi bir üniteyi tümüyle tanımanın, bizi ilgilendiren kesimini tanımada faydalı olacaktır.

Samanlı Dağları ilk bakışta kesintisiz uzanan bir kütle görünümü verse de kütlenin yakından incelenmesi jeolojik ve jeomorfolojik özelliklerinin her yerde aynı olmadığını, kısa mesafe dahilinde bile farklı ünitelerle karşılaştığımızı ortaya koyar. Bu özellik de uzanış doğrultusu (doğu-batı) ve jeolojik gelişiminin bazı özellikleri nedeniyle Samanlı Dağları, Karadeniz Bölgesi'nin başlıca engebesi olan Kuzey Anadolu Dağları sırasının, batıda Marmara Bölgesi sınırları içine girmiş bir devamı olarak kabul edilir. Aslında Samanlı Dağlık kütlesi, Kuzey Anadolu dağlarının daha sade görünüşlü yapısına karşılık daha farklı ve daha karışık bir yapı sergiler. Bu da Kartepe ilçesi (fiziki, beşeri ve iktisadi) coğrafyasının farklılığının izahını kolaylaştırır. Samanlı Dağlarının çevresine göre çok daha belirgin olarak ortaya çıkması, morfolojik gelişimde tektonik olayların çok önemli rol oynaması sonucunda olmuştur. Kuzeyindeki İzmit Körfezi -Sapanca Gölü-Adapazarı çukuru ile güneyindeki Gemlik Körfezi-İznik Gölü-Pamukova çukurluğu kırılıp çökerken, Samanlı Dağları genel görünüşüyle topografyada çok dikkati çeken ve kendisine coğrafi şahsiyetini veren özelliğini kazanmıştır. Karışık bir yapıya sahip Samanlı Dağları'nda jeolojik formasyon

Kartepe Dağı

olarak Paleozoik (Birinci Jeolojik Zaman), Mezozoik (İkinci Jeolojik Zaman) ve Tersiyer'in (Üçüncü Jeolojik Zaman) çeşitli dönemlerine ait arazilere rastlanır. Kuaterner (jeolojinin dördüncü ve son zamanı) arazisi ise çevredeki alçak sahalarda yer alır. Üçüncü zamanın son dönemi olan Pliosen arazisi özellikle Üst Pliosen'e ait arazi (Gölcük'ün güneydoğusundan başlamak üzere), Büyük Derbent'in batısına kadar sokulur. Aynı jeolojik yaştaki bir başka teşekkülat da ilçemizin kuzeyinde İzmit Ovası ile Sapanca Gölü arasındaki alçak eşik sahasında görülür. Bunlar daha çok marn ve kil tabakaları hâlindedir. Sapanca Gölü'nün kuzeybatısındaki Eski Eşme ve Yeni Eşme mahalleleri, ayrıca Kartepe'nin sınırları içeresindeki Yavuz Sultan Selim, Bağdat, Kazakburun Mahallesi bu jeolojik formasyon üzerinde bulunan mahallelerdir. Yeni araziye ait bu küçük istisna dışında ilçemizin büyük kısmında Birinci Zaman (paleozoik) arazisi yaygındır. İlçeye adını veren Kartepe (eski adıyla Keltepe) doruğu da bu Birinci Zaman arazisi üzerinde yer almaktadır. Sapanca Gölü'nün güneyinde başlayan dik yamaçların üstünde yüksek bir plato alanıyla karşılaşılır. Genellikle 1200-1300 metrelik yüksekliklerde uzanan bu platoya orta kesimindeki Soğucak Yaylası'nın tamamı Kartepe ilçesi sınırları içinde değildir; doğudaki ve güneydoğudaki bazı parçaları komşu ilçelerin sınırları içine girer. Bu dalgalı plato, esas itibariyle billurlu şistler, kalkerler ve mermerlerden oluşan paleozoik bir kütle üzerinde gelişmiştir. Kalkerlere ve mermerlere bağlı olarak meydana gelmiş bir takım küçük erime çukurları bu platonun coğrafi görünümüne ayrı bir özellik verir. Platonun kuzey kenarının birbirine paralel kısa boylu vadilerle parçalanması sonucunda eski topografya yüzeyi yarılarak yüksek sırtlara dönüşmüştür. Kütlenin güneyinde de bir takım kısa akarsular platoya sokulmuş, fakat vadilerini daha fazla yağış alan kuzey yamaçtaki akarsular kadar derinleştirememişlerdir. İşte sınırları içindeki kuzey yamacına farklı görünümünü veren coğrafi nedenlerden biri de budur. Platonun orta kesimini de plato yüzeyinden daha yüksekte olan ve üzerinde tüm Samanlı Dağları'nın 1600 m'nin üstüne çıkan yegâne zirvesini taşıyan ve paleozoik mermerlerden oluşan Kartepe kütlesi kaplar. Kütlenin güney kesiminde güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akan Serindere (ilçe sınırları dışındaki Sıcak Dere'ye kavuşur) bu mermerleri yararak yer yer kanyon biçimli vadi görünümünü alır (Sultaniye köyü civarları). Kartepe zirvesi ve yakın çevresi pembemsi ve açık mavi mermerlerden oluşmuştur. Bu kütle Marmara Bölgesi'nin Uludağ'dan sonraki ikinci kış turizmi alanı olmasıyla da dikkati çeker. Bu önemini her şeyden önce coğrafi konumuna, Türkiye'nin en büyük şehrine (İstanbul) yakınlığına borçludur. İstanbul'a 115 km yakınlıkta olan bu turistik merkez Türkiye'nin birinci büyük şehrini başkente bağlayan yola çok yakın olmasının avantajını da yakalayarak 347 hektarlık bir kış turizmi alanı içinde 25km'lik pist alanında, sayıları onu aşan pisti ve geceleyenleri memnun eden konaklama tesisleri ile ününü artırmaktadır. Kartepe kayak merkezinin ününü artırmasında yörenin ulaşım coğrafyasının rolü yanında klimatolojik ögelerin de etkisinden söz etmek gerekir. Bu da kış aylarında kuzeybatı (Karayel) yönünden esen rüzgârların Karadeniz'i aştığı için yöreye yoğun yağış getirmesi ve Marmara Bölgesi'nde ilk karşılaştığı Kartepe'ye çarparak bol miktarda kar bırakması şeklinde açıklanabilir. Kartepe'de genellikle kasım ayı ortalarında başlayan kar, nisan ayı sonuna kadar devam etmekte ve kar kalınlığı bazı yıllarda 1,5-3 metreyi bulabilmektedir. Kartepe'nin turistik cazibesi sadece kış sporlarıyla sınırlı değildir. Yaz

aylarında da golf, atçılık ve dağ yürüyüşü (trekking) gibi sporlar bu cazibeyi artırır.

Ayrıca Kartepede'ki uygun yerlerde, başta izciler olmak üzere, çeşitli dernek ve kuruluşlar yaz kampları düzenlerler. Otel alanı sınırları içinde birkaç adet futbol sahasının bulunuşu da, burada futbola ara verme mevsimlerinde, bazı profesyonel futbol ekiplerimizin kamp yapmalarına imkân vermektedir. Kartepe'nin turizm olanaklarından ve turizm çeşitliliğinden söz edince Maşukiye'den Kartepe'ye çıkarken izlenen Alabalık Vadisi'nin güzelliklerini, burada işitilen kuş seslerini, şelalelerin çıkardığı su ve kuş seslerinin karışımını, bu yolla Kartepe'ye doğru yükselirken bazı seyir noktalarında Sapanca Gölü ve İzmit Körfezi'ni aynı anda izlemenin tadına doyum olmaz güzelliğini de unutmamak gerekir.

2-Sapanca Gölü

Samanlı dağlarının kuzey kenarı boyunca uzanan tektonik kökenli çukur alanın en önemli coğrafi öğesi, tamamı Kartepe ilçesinin sınırları içinde kalmasa da Sapanca Gölü'dür.

Marmara Bölgesi'nin doğu kesminde bulunan bu tektonik göl, İzmit Körfezi'nin doğusunda Adapazarı Ovası, Düzce ve Bolu ovaları gibi çukur alanlar dizisiyle izlenen batı-doğu doğrultulu fay hattının batı kesminde bulunur (bkz. Sapanca Gölü maddesi)

3-Tepelik Alan

Samanlı Dağları ile kuzeyindeki çukur alan arasında sıkışmış tepelik alanın Kartepe ilçesi sınırları içinde bulunan kesminde, Samanlı Dağları'nın kuzey eteği boyunca uzanan tektonik çukurun Maşukiye'nin doğusundaki kesmi, ilçenin en renkli ve çeşitli kesmini meydana getirir. Burada Sapanca Gölü kıyısında bir şerit hâlinde uzanan alçak alüvyon saha güneyde paleozoiğe ait kristalleşmiş şistler ve mermerlerden oluşan kütlenin dik yamacında sıralanmış akarsuların vadileri önünde teşekkül etmiş "birikinti konilerinin" yan yana sıralanmasıyla bir "piedmont ovası " (dağ eteği ovası) biçiminde gelişmiştir. Batıdan doğuya doğru Maşukiye birikinti konisinden sonra Karaçay (yanık dere), Kuruçay, Mahmudiye deresi, Karanlık Dere'nin dik kenarı önünde oluşturdukları birikinti konileri yer almaktadır. Söz konusu konilerin tepeleri vadi içlerine girmiş olarak 120-130 m yükselirler. Aşağı kısımları ise muntazam yelpaze kenarı biçiminde, kuzeydeki göl kıyılarına kadar dayanarak bu kıyıda fazla belirgin olmayan çıkıntılar meydana getirirler.

İlçedeki bu üçüncü kesmin diğer kesimden farklı özelliklerini, sık nüfuslu bir alan olması, kır yerleşmesi yanında şehir yerleşmesi (Kartepe yerleşmesi) açısından da dikkati çekmesi, tarih boyunca günümüzde önemli ulaşım eksenlerinin buradan geçmesi ve Türkiye tarım coğrafyasında önemli yeri olan bir meyvecilik alanının bulunması olarak sıralayabiliriz.

Kartepe ilçesindeki nüfus sıklığı km² başına 400 kişi olarak hesaplanabilir. Bu rakam yörenin nüfus yoğunluğunun yaklaşık 4 katından fazla olduğunu ortaya koyar. Fakat Kartepe ilçesinin yüksek ve ormanlık kesimlerinde nüfusun çok seyrek olduğu düşünülürse, göl kıyısı ile dağ eteği arasındaki kesimde nüfus yoğunluğunun ilçe nüfus yoğunluğunun bir hayli üstünde olduğu kolayca tahmin edilebilir. Nüfus yoğunluğu, iklimin bu üçüncü bölümde güneydeki dağlık alana göre de, gölün kuzeyindeki plato alanına göre de daha yumuşak olmasının bir sonucudur. Su kaynaklarının bolluğu (gerisindeki dağlık kütle, bu kesim için bir su deposu niteliği taşımaktadır), toprağın verimi, ziraat kaynaklarının elverişli oluşu, ulaşım kolaylığının bu kesimde toplanmış olması nüfusu artıran coğrafi özellikler arasında sayılabilir.

100000'e çok yaklaşan Kartepe ilçesi nüfusunun çok büyük bir kısmı (%92'si) Kartepe kentinde, çok küçük bir kısmı ise kırsal kesimde yaşamaktadır. %92 gibi büyük orandaki şehirsel nüfus nedeniyle İzmit'in doğusundaki çok sayıda belde belediyelerinin birleştirilmesi suretiyle "Kartepe" adı altında yeni bir belediye kurulmuştur. Kartepe Belediyesi, her biri eski belde belediyesi olan Maşukiye, Suadiye, Büyük Derbent, Eşme Uzuntarla, Uzunçiftlik, Köseköy, Akmeşe, Sarımeşe, Acısı ve Arslanbey gibi önemli yerleşim birimlerinden oluşmaktadır. Bu adı geçen yerleşim birimlerinden bazıları bir arada ve bitişik oldukları hâlde, bazıları birbirinden uzakta, dağınık olarak bulunmaktadır.

Bu durum idari hizmetlerin ifasında bazı güçlükler yaratmaktadır. Zira bazı daireleri birbirinden ayrı bu eski beldelere dağılmış olduğu gibi, bazen aynı idari kuruluşun bir ünitesi eski beldede aynı kuruluşun diğer ünitesi başka bir eski beldede yer alarak Türkiye'de başka örneğine pek rastlanmayan bir durum arz etmektedir. Mesela Kartepe belediye örgütünün farklı birimleri bu şekilde eski beldelerde görev yapmaktadır.

Marmara Bölgesi genel karakteri, yani makroklima tipi olarak Akdeniz iklim kuşağına dahil olsa da Kartepe ilçesi iklim bakımından Batı Karadeniz iklimi ile Akdeniz iklimi arasında bir geçiş alanında yer alır. Yörede kışlar Akdeniz iklimine göre daha soğuktur. Bulutluluk ve nemliliğin ortalama değerleri oldukça yüksektir. Yaz sıcakları da Akdeniz iklimine göre daha azdır. Özellikle ilçenin kuzey kesimleri, ısı rejimi açısından Doğu Karadeniz kıyılarındaki iklim koşullarıyla benzerlik gösterir. Yağışın mevsimlere dağılış tarzına (yağış rejimi) da dikkat edilirse (mevsimlerin yağış oranları en yakınındaki Sapanca yağış istasyonunun verilerine göre; kış: %34, ilkbahar: %22, yaz: %17, sonbahar: %27) yöredeki ortalama iklim şartlarının Akdeniz ikliminin asıl karakterinden biraz farklı olduğu göze çarpar. Zira Akdeniz iklimi yağış rejiminde yaz yağış oranı bu kadar yüksek (%17) olmaz (örneğin Antalya'da %1, Silifke'de %0,05). Buna karşılık, Samanlı Dağları'nın bakı (maruziyet) koşulları, yükselti ve hava kütlelerinin hareket sahalarına göre muhtelif kesimlerinde gösterdiği farklı koşullar nedeniyle, yörede değişik mikroklima alan-

larının bulunması doğaldır. Bu şartlara göre kuzey kenarda yağışlı ve yazları daha serin alanlara karşılık, güneyde daha kurak ve yazları sıcak alçak kısımlar, bunların arasında Samanlı Dağları'nın daha serin ve yağışlı dağ etekleri ile kışları daha soğuk yüksek kesimleri gibi mikroklima açısından farklı birimler ayırt edilebilmektedir.

Sular coğrafyası açısından, Sapanca Gölü'nün güneyindeki dik kenarda birtakım kısa boylu akarsular sıralanır (Karaçay, Kuruçay, Mahmudiye ve İstanbul dereleri). Bunlar yüksek kısımlardan alçak bir sahaya inmekte ve Sapanca Gölü'ne ulaşmaktadır. Üst çığırlarda 1200 metreden başlayıp çok kısa mesafede 400 metreye inerler. Bir eğim kırıklığından sonra profilleri hafif bir eğimle devam eder. Alüvyal kıyı ovasında ise eğim çok daha azalır.

Görüldüğü gibi, ilçede bilhassa faklı iklim bölgelerini kat ederek gelen herhangi büyük ve önemli bir akarsu yoktur. Sapanca Gölü'ne inen derelerde kışın akım miktarı yağışlı zamanlarda fazladır. Yazın ise çok zayıflar. Bu nispeten kısa boylu akarsular, sel karakterindedirle. Yaz mevsiminde bilhassa siklonlarla ilgili olarak meydana gelen şiddetli yağışlar, bu kenar boyunca bütün derelerde sellere sebep olmaktadır. Yaz ortalarında sellerin bilhassa İzmit doğusundaki alçak kısımlarda ve hatta şehrin kenar mahallelerinde su baskınlarına sebep olduğu görülür. Özetlenirse, Samanlı Dağları'ndan Sapanca Gölü'ne inen kısa boyu akarsular sade rejimlidirler. Bunlar şubat ve mart aylarına rastlayan maksimum ve yaz sonu minimum suyla Marmara Bölgesi akarsularının tipik rejim karakterini gösterir. Bu karakteri oluşturan rejim faktörleri arasında plüviyal (yağışla ilgili) elemanın başrol oynadığı anlaşılmaktadır.

Bitki coğrafyası açısından, maki formasyonu ve ormanlar ilçedeki doğal bitki örtüsünün başlıca iki elemanıdır. Samanlı Dağları'nın yüksek kütlesi üzerinde bilhassa yağış bakımından müsait şartlar arz eden yüksek platolar ve dağlık sahalar, yer yer çok geniş bir orman örtüsünün gelişmiş bulunduğu kısımları teşkil ederler. Ayrıca bu dağılışın bugünkü manzarayı almasında oldukça uzun bir devrede vuku bulan devamlı bir tahribin payı büyüktür. Hiç şüphe yok ki Samanlı Dağları'nın orman örtüsü, evvelce bu yüksek kütleyi hemen tamamen kaplar bir şekilde yayılmış bulunmaktaydı.

Orman tahribine paralel olarak maki formasyonu bir taraftan sahasını genişletmekte diğer taraftan ziraat sahalarının açılmasıyla yer yer ortadan kaldırılmaktadır. Samanlı Dağları'nın kuzey ve güneyinde 200-250 ve vadi içlerinde 500-600 metreye çıkan makiler, bu kütlenin etekleri boyunca kesintili şeritler ve parçalar hâlinde bulunur.

Bu kısımdaki maki umumiyetle şu türlerden oluşur: Kermez meşesi (Quercus coccifera), dikenli mersin (Ruscus aculeatus), katran ardıcı (Jumiperus oxycedrus), defne (Laurus nobilis) ve kocayemiş (Arbutus unedo). Maki elemanları arasına yer yer böğürtlen (Rubus fruticocus), akdiken (Cretaegus oxyacantha), şimşir (Buxus sempervirens), ayı üzümü (Vaccinium vitis-idaca) ve ormangülü (Rhododendron ponticum) de karışır.

Orman örtüsü yayvan yapraklı ağaçlardan müteşekkil etek ormanı hâlinde 400 m irtifalara kadar takip edilir. Bu kuşakta karakteristik türü çok hâkim bir şekilde doğu kayını (Fagus orientalis) teşkil etmekte, diğer türler olarak adi gürgen (Caprinus betulus), kestane (Castanea veca), saplı meşe (Quercus pedunculata), ak kavak (Populus alba), akçaağaç (Acer platanoides) ve yer yer ıhlamur (Tilia), doğu çınarı (Platanus orientalis) yer almakta, daha yukarılarda 600 m irtifada iğne yapraklılar bu topluluğa karışmakta ve bu suretle 800 m civarından itibaren yer yer karışık bir orman yayılmaktadır. Bu kısımlarda Uludağ göknarı (Abies bornmuelleriana), kestane ve adi gürgenle karışık olarak bulunur.

İlçedeki mevcut iklim şartları, Samanlı Dağları'nda, tabii bitki örtüsü dahilinde, orman formasyonuna müsait bir yayılış sahası hazırlamıştır. Beşeri unsurlar tarafından oldukça uzun bir devreden beri değişikliğe maruz bırakılan, bugün de mühim bir tahriple karşı karşıya olan bu örtü yer yer geniş çapta ortadan kaldırılmış, bilhassa alçak kenar kısımları boyunca, makinin geliştiği sahalara ve çıplak yüzeylere dönüşmüştür. Orman örtüsünün terkibine giren unsurların büyük bir kısmı Karadeniz kıyı silsilelerinin florasına dahil bulunmaktadır. Bir kısmı ise Akdeniz florasının türleri olarak bu kısma sokulmuştur. Karakteristik türlerin bir araya geldiği kısımlardaki maki topluluğu da buna ilave edilebilir.

Kartepe ilçesinin tarım coğrafyası özelliklerine gelince tarla ziraatı olarak hububat ekimi mahdut kısımlarda ve ancak mahalli ihtiyacı karşılayacak kadar yapılmaktadır. Buna karşılık bahçe ziraatı çok egemen bir duruma geçer. Ormandan geçinme istisna edilirse, ilçenin nemli kuzey kenarında meyvecilik, en mühim kaynağı teşkil eden zirai faaliyet durumundadır. Meyve olarak elma, şeftali, erik, armut ağacı sayısı baş sıraları alır. Öteki meyve ağaçları genellikle karışık olarak bulunur. Maşukiye armudu (2004 yılından beri armut festivali düzenlenerek de yöre turizmine katkı da bulunmaktadır) Eşme ayvası (bardak ayvası, demir ayvası, ekmek ayvası, limon ayvası gibi türleri vardır) gibi lezzetiyle ün yapmış meyve türleri sayılabilir.

KAYNAKÇA

"Türkiye Arazisinin Adlandırılması Kakkında Komisyon Raporu", *Birinci Coğrafya Kongresi* (6-21 Haziran 1941), Raporlar, Müzahereler, Kararlar, Ankara, s. 98-103; Erinç, Sırrı, (1949), "Sapanca Gölünün Derinlik Haritası ve Morfometrisi" *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: XI-XII, Ankara, s. 140; Darkot Besim-Tuncel Metin, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul, 1981, s. 125; Günal, Nurten, *Türkiye'de Bazı Ağaç Türlerinin Coğrafî Yayılışları*, *Ekolojik ve Floristik Özellikleri*, İstanbul 1997; İnandık, Hamit; *Türkiye Bitki Coğrafyasına Giriş*, İstanbul, 1965; Bilgin, Turgut; *Samanlı Dağları*, İstanbul, 1967; *Açıkhava Müzesi Open Air Museum*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını, Kocaeli, 2010; Darkot, Besim; *Türkiye İktisadi Coğrafyası*, İstanbul, 1972; Tuncel, Metin; "Kartepe İlçesinin Coğrafi Özellikleri" *Kartepe Kitabı*, C. I.

Metin TUNCEL

KARTEPE KAYAK MERKEZİ/ KARTEPE TERAS

Turistik Destinasyon

Kartepe Kayak Merkezi, Kocaeli iline bağlı Kartepe ilçesinde, İzmit Körfezi ile Sapanca Gölü arasında yer almaktadır. Kartepe ilçesi, 2008 yılında 5747 sayılı kanunla ilk kademe belediyelerin birleştirilmesiyle kurulmuş ve kayak merkezi ilçeye adını vermiştir. Kartepe ilçesinin batı bölgesinde Köseköy ve Arslanbey yerleşim alanları dahil olmak üzere, doğuya doğru ilerlendiğinde Köseköy'ün hemen batısında Sarımeşe, kuzey kesiminde Uzuntarla ve Eşme, güney kesiminde ise Suadiye ve Maşukiye bulunmaktadır. Kartepe'nin güney kesimini, doğu batı doğrultusunda uzanan Samanlı Dağları'nın orta bölümü meydana getirir. Kartepe, bir günde dört mevsimin yaşandığı ender coğrafyalardan biridir. Kartepe Kayak Merkezi, Maşukiye'ye 17 km, Sapanca'ya 25 km, İzmit'e 37 km, İstanbul'a 120 km, Sakarya'ya 58 km, Ankara'ya ise 355 km uzaklıktadır ve büyükşehirlere yakınlığıyla oldukça ilgi görmektedir.

Kartepe zirvesi, deniz seviyesinden 1608 metre yüksekliktedir. Meteorolojik verilere göre, kış aylarında kuzeybatı yönünden esen ve Karadeniz'i aşarak bölgeye yoğun yağış getiren karayel rüzgârı, Marmara Bölgesi'nde ilk olarak karşılaştığı Samanlı Dağı'nın en yüksek tepesi olan Kartepe'ye yoğun kar yağışı bırakmaktadır. Kasım ayında başlayan kar yağışı, nisan ayına kadar yağmakta ve kar yüksekliği 1,5-3 metre arasında olmaktadır. Kartepe Kayak Merkezi 1150-1640 metre arasında olup, kayak tesisleri ise yaklaşık 1250 metrededir. Kartepe Kayak Merkezi'nde 42 kilometrelik pist alanında 14 doğal pist, 3 telesiyej, 2 T bar (teleski) bulunmaktadır ve Geyik Alanı Tepesi, Kartepe ve Karlıktepe olmak üzere 3 tepe üzerinde bulunan kırmızı ve mavi pistlerden kayılmaktadır. Bu pistlerin uzunlukları 400-3500 metre ve ortalama kar kalınlığı ise 80-200 cm arasındadır. Kartepe Kayak Merkezi'nde, hem kayağa yeni başlayanlar için kolay pistler, hem usta kayakçılar için dik tepeler bulunmakta hem de çocuklar için özel baby lift alanı bulunmaktadır.

Kuzeybatı yönünden esen ve yoğun yağış getiren Karayel sayesinde, Kartepe'nin 1100 metre rakımın üstü olan yerlerde yoğun kar yağışı sonucu oluşan kar kalınlığı Kartepe kayak merkezine avantaj sağlamaktadır. Ayrıca Kartepe'nin sert bir iklimi olmasa da, ağaçların sık olması, karın erimesini engellediğinden yüzeyde uzun süre kar kalabilmekte ve nisan ayında dahi kayak yapmak mümkün olabilmektedir.

Kartepe Kayak Merkezi yatak kapasitesi 800 kişilik olup, bu bakımından Türkiye'de yedinci sıradadır. Kartepe kayak merkezinde 4 adet tesis bulunmaktadır. Bu tesislerin taşıma kapasitesi 1 saatte 6400 kişi olup, taşıma kapasitesi bakımdan Türkiye'de beşinci sıradadır. Tesis uzunluğu 3250 metre olup Türkiye'de sekizinci sırada yer almaktadır.

Kartepe Kayak Merkezi'nde kayak dışında kışın snowboard, big foot, kar motosikleti, kar bisikleti (snowbike), doğa yürüyüşü, dağcılık, voleybol, paintball, basketbol, futbol, trekking, bisiklet, ATV Safari vb aktiviteler yapılabilmektedir. Kayak yapmayı bilmeyenler kayak dersleri verilebilmekte, kayak yapmak istemeyenler için ise telesiyejlerle pist başlarına giderek manzara seyredilebilmektedir.

Kayın, gürgen, dişbudak, akçaağaç, kestane ve meşe ağaçlarının bulunduğu Kartepe Kayak Merkezi ve çevresindeki bitki örtüsü zengindir, burada kahverengi ve yeşilin her tonunu görmek mümkündür. Ayrıca Kartepe'de kayak yaparken hem Sapanca Gölü hem de İzmit Körfezi deniz manzarasını seyretmek mümkündür ve yalnızca kış sezonu değil, dört mevsim ziyaret edilebilecek nadir destinasyonlardan biridir. Kartepe Kayak Merkezi ve çevresi üç bine yakın bitki çeşidi ile geyik, ayı, çakal, kurt, tavşan, kuş türleri gibi hayvanların yaşadığı bir faunaya sahiptir.

Kartepe Kayak Merkezi'nde, hem konaklamalı hem de günübirlik hizmet verilmektedir. Orman ve yaylaları ile Sapanca Gölü'ne kıyısı olması bakımından Kartepe, bir rekreasyon alanı ve eko-turizm destinasyonudur. Tüm bu özellikleri sebebiyle hem iç turizme hem de dış turizme hizmet veren Kartepe, özellikle Arap ülkelerinden gelen turistleri ağırlamaktadır. Kış aylarında ziyaretçilere konaklama yanında günübirlik hizmet de veren Kartepe Kayak Merkezi, yıl boyunca yüz binlerce ziyaretçiye ev sahipliği yapmaktadır. Aynı zamanda Kuzuyayla ve Suadiye tabiat parkları ile Avrupa'nın en büyük doğal yaşam parkı olan Ormanya'nın da olduğu Kartepe, yılın dört mevsimi ziyaretçilerine doğayla iç içe olma imkânı sunmaktadır. Ayrıca temiz hava ve muhteşem manzarası olan Kartepe dağ yolundaki restoranlarda, yöresel yemekler, sucuk-ekmek yenilebilmekte, yöresel ürünler ve hediyelik eşya alınabilmektedir.

Marmara Bölgesi'nin ilk cam seyir terası olan Kartepe terası, Samanlı Dağları arasından görünen Sapanca Gölü manzarasıyla dikkat çekmektedir. Orman Genel Müdürlüğü'ne ait C tipi mesire yeri içerisinde yer alan Kartepe Ayrı Gezegen Cam Teras, cam teraslar arasında özel sektöre ait ilk yatırımdır. Kartepe Kayak Merkezi yolu üzerinde 460m²'lik bir alan içerisinde 100m² olarak yapılan cam teras, yüksekliği 185 metre ve genişlik olarak Türkiye'nin en büyüğü lduğu iddiasıyla 2019 yılında hizmete girmiştir.

Cam Teras, Kartepe-Maşukiye yolu 7. km'de yer almaktadır ve Kartepe Kayak Merkezi'ne yaklaşık 20 dakika, Maşukiye merkeze ise yaklaşık 15 dakika uzaklıktadır. Cam Teras'ta biri açık, biri kapalı olmak üzere iki restoran-kafeterya, fotoğrafçı, yöresel ürün, hediyelik eşya dükkânları ile macera parkı ve zipline bulunmaktadır. Diğer cam teraslar bir kanyona bakarken, Kartepe'deki Cam Teras 360 derece görüş açısına sahiptir ve ziyaretçilerin manzarayı rahatça seyredebilmeleri fotoğraf çekebilmeleri için içeriye aynı anda en fazla 50 kişi alınmaktadır. Terasın arka tarafından Samanlı Dağları, karşı tarafından Sapanca Gölü, aşağısından ise Yanık Deresi ve orman görülebilmektedir.

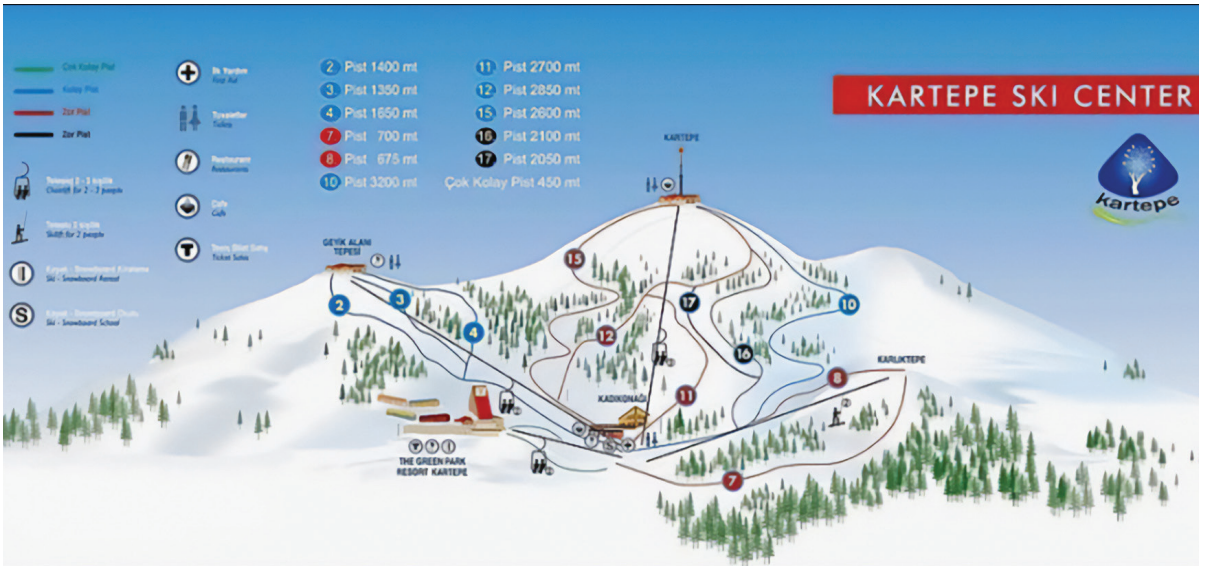

KAYNAKÇA
Aysun Çelik, Tülay Polat Üzümcü, Ömür Alyakut, "Kartepe Yöresinin Kırsal Peyzajı ve Kırsal Turizm Olanakları", *Saint Die Des Wosges 23. Festival International De Geographie*, France 2012; Yüksel Güngör, "Kocaeli'de Turizmi Çeşitlendirme ve Alternatif Turizmde Atılacak Adımlar", *IJTEBS*, Cilt: 2, Sayı: 2, 2018,184-193; Erge Tür, *Türkiye ve İsviçre'nin Kış Turizmi Faaliyetleri Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Çalışma*, IJGTR, Cilt: 2, Sayı: 1, 2018, 10-31.; Kartepe Belediyesi, *Kartepe Turizm Rehberi*, Kocaeli 2015: CNR Basım; https://turizm.kartepe.bel.tr/tr/icerikdetay/100/42/kayak.aspx; Erişim Tarihi; 02.09.2021; https://www.kartepeotel.com.tr/; Erişim Tarihi; 02.09.2021; https://gezilmesigerekenyerler.com/kayak-merkezleri/kartepe-kayak-merkezi-nerede-konaklama-ve-otel-imkanlari-izmit.html; Erişim Tarihi; 02.09.2021; https://www.turizmgunlugu.com/2020/02/22/turkiyenin-cam-seyir-teraslari/ Erişim Tarihi; 03.09.2021; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4846739/sapanca-golu-manzarali-cam-teras-ziyaretcilerini-bekliyor; Erişim Tarihi; 03.09.2021; https://www.harikabirgun.com/product/102/kar-bisikleti-snowbike-gunubirlik-kartepe-turu/ https://tr.wikipedia.org/wiki/Kartepe_Kayak_Merkezi; Erişim Tarihi; 04.09.2021; https://kocaeli.ktb.gov.tr/TR-69226/kis-turizmi.html; Erişim Tarihi; 04.09.2021; https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turizm-merkezi-kartepe-kis-sezonunda-ziyaretcilerini-agirlamaya-hazir/2089969; Erişim Tarihi; 05.09.2021

Tülay POLAT ÜZÜMCÜ

KARTEPE MEDYASI

Kartepe'de medyası içinde, 2010 yılında faaliyete geçen *Haber Kartepe* gazetesinin önemi büyüktür. 1-7 Ocak 2010 tarihinde haftalık olarak ilk sayısı basılan gazetenin fiyatı o dönemde 25 kuruştur. 2021 yılında *Haber Kartepe* gazetesinin imtiyaz sahibi Ay Medya grubu adına Gürkan Ay'dır. Genel yayın yönetmeni Yakup Ferdi Mehrekule olan gazetenin, haber servisinde muhabir olarak Muhammet Tokdemir ve İlyas Şahin görev yapmaktadır. Spor müdürü Osman Demir olan gazetenin, reklam müdürü Semih Kanpara'dır. Gazete, Kartepe merkezli olarak yönetilmekte olup günümüzde yayın hayatına internet üzerinden devam etmektedir. Gazetenin web sitesinde spor, teknoloji, asayiş, siyaset, güncel, ekonomi, eğitim, sağlık, yaşam ve dünya olmak üzere çeşitli haber kategorileri yer almaktadır. Ayrıca, öne çıkan haberlerin ana sayfada ve editörün seçimi bölümlerinde devamlı güncellendiği *Haber Kartepe* portalında video haber, foto galeri ve e-maille bülten aboneliği gibi bölümler de bulunmaktadır. Üye girişi sistemi de bulunan *Haber Kartepe* portalının içinde seri ilanlar, firma rehberi ve reklamlar kısımları da yer almaktadır. Sloganı "Kartepe'nin en kaliteli gazetesi" olan *Haber Kartepe* portalında bölgesel haberlerle birlikte, Kocaeli ilinin geneliyle ilgili içeriklere de yer verilmiştir. Portal içerisinde siteyle bağlantılı olarak Facebook, Twitter, Instagram, ve Youtube hesaplarına erişim bağlantıları da bulunmaktadır. Dijital gazetenin 2021 yılı itibariyle Facebook'ta, https://www.facebook.com/Haber-Kartepe-Gazetesi bağlantısı üzerinden ulaşılabilecek sayfasının 1880 takipçisi bulunmaktadır. *Haber Kartepe*, 2012 yılında Twitter'a katılmış olup kullanıcı adı @haberkartepe1'dir ve mecrada 188 takipçisi bulunmaktadır. Ancak gazete 2015 yılından beri mecrada, aktif bir paylaşımda bulunmamıştır. Gazetenin YouTube'da aktif olarak kullanmadığı bir *Haber Kartepe* isimli bir kanalı bulunmakta olup 2016 yılından itibaren aktif paylaşım gerçekleştirmemiştir. Instagram'da ise, haber_kartepe_video_haber (takipçi sayısı, 2021 yılında 807'dir) hesabına sahip olan portal; 2016 yılından itibaren bu hesapta aktif paylaşımda bulunmamıştır. *Haber Kartepe* gazetesi Facebook sayfasını daha aktif kullanarak, İnternet sitesinde yer alan güncel haberleri takipçileri ile paylaşmaktadır.

Kartepe medyası içinde önem taşıyan bir diğer gazete *Kartepe* gazetesidir. İlk sayısı 7 Ekim 2013 tarihinde çıkan gazetenin, basıldığı ilk dönemde fiyatı 50 kuruştur. Haftalık olarak çıkarılan gazetenin imtiyaz sahibi ilk çıkarıldığı dönemde Oktay Kıraloğlu olup bir süre sonra imtiyazı Yunus Merttürk'e geçmiştir. 8 sayfalık haftalık olarak yayın yapan *Kartepe* gazetesi bir süre sonra Cem Şakoğlu tarafından satın alınmıştır. Günümüzde imtiyaz sahipliğini Kartepe Gazetecilik İletişim Hiz. Reklam Basın San. ve Tic. Ltd. Şti. adına Cem Şakoğlu'nun sürdürdüğü gazetenin genel yayın yönetmeni de Cem Şakoğ-

'Doğasıyla yaşanan Dünyayla Yarışan' Kartepemizin gelişimine büyük katkı sunacağına inandığım KARTEPE GAZETESİ'ne yayın hayatında başarılar dilerim.
Şükrü KARABALIK
KARTEPE
7 EKİM 2013 PAZARTESİ
www.kartepegazetesi.com.tr
50 KURUŞ
Kartepe'ye talih kuşu
Kartepe, Türkiye'nin en zengin ilçelerinden biri olma yolunda. Ülkemizde sayılı illerde bulunan hipodrom 19 Kasım'da Sanmeşe'de faaliyete geçiyor
İLK YARIŞ 19 KASIM
BİR MİLYON LİRA
Sapanca Yolu'nda esnaf nefes aldı
Kartepe Belediyesi kendi imkanlarıyla yola rötuş atarak, esnafın mağduriyetini büyük ölçüde giderdi
NEFES ALDILAR
Hizmet filosuna 25 araç
CHP'de adaylar görücüye çıkıyor
Zafer Arat'ı çok kızdırdılar
KİMSEYE İHANET ETMEDİM
CHP aday adaylarını buluşturduk
5'i bir yerde
Başkan eşleri Sukay Park'a hayran kaldı
NER VAR, NE YOK KARTEPE
Bülent Sarı'ya ithalı işaret
Aydın Ünlü'nün telefon sorunu
Mustafa Er, 'Gelip gidiyorlar ama...'
Yeni Kaymakam, Kartepe'nin yazı gibi
Halil Doksuzlar hacca gitti
MHP'ye sürpriz hoca!
Köseköy'e battı çıktı şart
Kocaeli'nin çeşitli ilçelerine dal-çık ve tünel yapılırken Kartepe'nin adı bile okunmuyor. D-100 Karayolu'nun Köseköy ışıklar mevkiine acilen batti çıktı yapılması gerekiyor
UZUN ARAÇ KUYRUKLARI
ZOR GÜNLER GELİYOR
Son durak Kartepe
ERDAL SERTEL
Köşe Yazısı 3'te
BER TEK
YAPI DENETİM LTD. ŞTİ.
Kalander: Kartepe'de 15 bin ülkücü var
Tel: 0262 371 5 371 - Faks: 0262 371 55 53
www.kartepegazetesi.com.tr

lu'dur. Yazı işleri müdürlüğünü Nilay Merttürk, haber müdürlüğünü Deniz Karamert'in sürdürdüğü gazetenin görsel yönetmeni Ferdi Tutar'dır. Yayın sloganı "Sizin gazeteniz" olan *Kartepe* gazetesinin web sayfasında il ve ilçe ile ilgili düzenli olarak güncellenen içerikler yer almaktadır. *Kartepe* gazetesinin web sitesinde yazarlar, güncel siyaset, polis-adliye, spor, kent kulisi, ekonomi ve yaşam başlıklarında içerikler yer almakta olup ana sayfada ulusal ve bölgesel haberlerin sürekli güncellendiği bir alan da bulunmaktadır. Ayrıca gazetenin internet portalında çok okunan, çok konuşulan bölümleri bulunmakta, haber değeri yüksek içerikler bu kısımlara yerleştirilmektedir. Web sayfasının en alt kısmında, foto galeri, video galeri, anketler, arşiv bölümlerinin yanı sıra sinemalar, şehir rehberi, hava durumu, seri ilanlar, eczaneler, lig fikstürü, namaz vakti, trafik durumu ve vefatlar gibi bölgeyi ilgilendiren yararlı bilgilerin bulunduğu servisler bölümü de yer almaktadır. Sitede yer alan haber ihbar bölümünden yurttaşlar bölgede yaşadıkları bir sorunla ilgili talep ve isteklerini gazeteye iletebilmektedir. *Kartepe* gazetesinin web sayfası içinde yayın ilkeleri, topluluk kuralları ve veri politikasına ulaşılabilmektedir. Sitede bulunan banka hesap numaraları ve reklam seçenekleri uygulamaları ile, reklam vermek isteyen işletme ve kullanıcılara yönelik alternatif seçenekler sunulmuştur. Gazetenin web sayfası Daktilo Haber Yazılım tarafından oluşturulmuştur. Facebook'ta https://www.facebook.com/kartepegazetesi bağlantısından ulaşılabilecek bir sayfası bulunan gazetenin 2021 yılı itibariyle mecrada takipçi sayısı 8000'e yakındır. Twitter'a ise @kartepegazete kullanıcı adıyla, 2013 yılında dahil olan gazetenin mecrada 625 takipçisi bulunmaktadır. Instagram'da ise https://www.instagram.com/kartepegazetesi/ bağlantısı üzerinden erişilebilen hesabın 2021 yılı itibariyle 867 takipçisi bulunmaktadır. Gazete, YouTube'daki *Kartepe* gazetesi adını taşıyan kanalı 2014 yılından itibaren video haber üretimi amacıyla aktif kullanmaktadır.

Kartepe adını taşıyan *Kartepe Dergisi*'nin ilk sayısı ise 15-30 Haziran 1990 yılında yayınlanmıştır. 24 sayı olarak yayınlanan dergi İzmit Dergicilik ve Yayıncılık anonim şirketi tarafından çıkarılmış olup genel yayın yönetmenliğini Sadun Çetin yapmıştır. Dergide sorumlu müdür olarak Banu Temizkan, yayın koordinatörü olarak Barbaros Tantan, özel haberler müdürü olarak Şahin Turgun görev almıştır. Kayhan Oktay, Şahin Turgut Yılmaz, Kayhan Çubuklu, Ayhan Aydın, Adnan Çetin, Ali Ceren, Uğur Uludağ, Bilge Delüv, Ayşe Turan, Cihan Turgay gibi çok sayıda ismin spor, magazin, fotoğraf, araştırma gibi bölümlerde görev aldığı derginin foto dizgi çıkışı ise Çağdaş Yazımevi tarafından İstanbul'da yapılmıştır. Derginin ofset baskı sürecini de İstanbul'da bulunan Çınar Ofset yürütmüştür. Genellikle 84 sayfa olarak basılan *Kartepe Dergisi* içerisinde Kocaeli ve ilçeleri ile ilgili genel haberler, çeşitli işletmelerin faaliyetleri, spor, kültür, ekonomi gibi konular yer almakta olup derginin son sayısı Aralık 1996'da çıkmıştır.

Kartepe'nin Sesi ise Kartepe ilçesinde bulunan bir haber portalı olup K-Reklam ajansı adına sorumlu yayın müdürlüğü Öznür Bahadır tarafından gerçekleştirilmektedir. Kocaeli ve Kartepe ile ilgili güncel haberlerin yer aldığı portalda, güncel içerikler, iletişim, ziyaretçi defteri, foto-galeri, yaşam, yerel, siyaset, sağlık, ekonomi, eğlence, eğitim, spor ve ilimizden haberler bölümleri yer almaktadır. Ayrıca, ilçeyle ilgili görüşlerini ve önerilerini dile getiren köşe yazarlarına ait güncel yazılara da portal içinde ulaşılabilmektedir. Portalda bulunan ziyaretçi defterinden yurttaşlar talep ve isteklerini, haber olmasını istedikleri konuları haber merkezine iletebilmektedir. *Kartepenin Sesi* gazetesinin aynı isimle Facebook ve Twitter hesapları bulunmakla birlikte, portalın Facebook'ta 2014 yılından beri, Twitter'da ise 2011 yılından beri paylaşım yapmadığı görülmektedir. Kartepe ilçesinde internet tabanlı bir haber portalı olarak, *Kartepe İlçesi* gazetesi de faaliyet göstermiş olup bu gazetenin kuruluş ve yayın sürecini sonlandırma tarihi ile ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır. Yayın hayatı boyunca, portalda Hasan Altınkaya, Tarık Yılmaz, Enes Ateş, İdris Celep gibi isimler görev almış olup internet gazetesi içerisinde video, yazarlar, güncel, ekonomi, polis adliye, eğitim, siyaset, sağlık, spor, kültür sanat, Kartepe özel, Kartepeli işletmeciler, Kartepe nostaljik, Kartepe City, duyurular gibi içerikler yer almıştır. Faaliyette bulunduğu dönem

boyunca, portala www.kartepeilcesi.com adresinden erişim sağlanmıştır. Kartepe'de, 2000'li yıllarda bölgesel olarak Kartepe radyosu faaliyet göstermiştir ancak 2004 yılında radyo kapanmış ve frekans başka bir yayıncıya devredilmiştir.

KAYNAKÇA

Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*. T.C. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2017, s. 87-88; 92-93; 136-137, 175-176; *Haber Kartepe*, www.haberkartepe.com, 2021; *Haber Kartepe Facebook*, https://m.facebook.com/pages/category/Media-News-Company/Haber-Kartepe-Gazetesi, 2021; Haber Kartepe Instagram, https://instagram.com/haber_kartepe_video_haber?utm_medium=copy_link, 2021; Haber Kartepe Twitter, https://twitter.com/HABERKARTEPE1, 2021; Haber Kartepe Youtube, https://www.youtube.com/channel/UCgmabzxWiGk3lTA2v5TgTLA, 2021; Kartepe Dergisi, 15-30 Haziran 1990, Sayı: 1; 1-15 Ocak 1991, Sayı: 14; Aralık, 1996. Sayı: 28; *Kartepe* gazetesi, https://www.kartepegazetesi.com.tr/, 2021; *Kartepe* gazetesi *Facebook*, https://www.facebook.com/kartepegazetesi/, 2021; *Kartape Gazetesi Instagram*, https://www.instagram.com/kartepegazetesi/, 2021; *Kartepe* gazetesi *Twitter* https://twitter.com/kartepegazete, 2021; *Kartepe* gazetesi *Youtube*, https://www.youtube.com/channel/UCL9kEcHoB9beitLOvlGkIlw/about, 2021; *Kartepe İlçesi*, www.kartepeilcesi.com, 2021; *Kartepe'nin Sesi*, www.kartepeninsesi.net, 2021; *Kartepe'nin Sesi Facebook*, https://tr-tr.facebook.com/pages/category/Organization/Kartepenin-Sesi, 2021; *Kartepe'nin Sesi Twitter*, https://twitter.com/KartepeninSesi, 2021; Yavalar, D. E., *Yerel Medya Bağlamında Kocaeli Medyası ve Sorunları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 97, 101.

İhsan KARLI

KARTEPE MEZARLIKLARI

2018'den itibaren ilçe olarak geçen Kartepe, Osmanlı döneminde 1891'de İzmit sancağı dahilinde Keltepe adıyla bilinirdi. Keltepe, 1971'de Köseköy Belediyesi, 2018'de ise Kartepe ilçesi olarak ad değiştirmiştir. Köseköy, Uzunçiftlik, Suadiye, Eşme, Uzuntarla, Acısu, Maşukiye, Büyükderbent, Arslanbey ve Sarımeşe semtlerinden oluşur. Köy yerleşim yerleri arasında Pazarçayırı, Örnekköy, Sultaniye, Karatepe, Avluburun, Karatepe, Balaban, Nusretiye, Şirinsulhiye ve Ketenciler Köyü sayılabilir. İlk yerleşimler MÖ 1200'lerde Balkan ve Trakya kökenli halklar tarafından oluşturulmuştur. Köseköy, Büyükderbent ve Eşme arkeolojik açıdan önemli veriler taşır. Sonraki çağlarda ilçe yerleşim alanlarını, Ortodoks Rumlarla birlikte çoğunlukla 1877-78 Osmanlı-Rus harbi sonrasında Balkan ve Kafkas göçmenleri oluşturmuştur. Balaban, Uzuntarla, Acısu, Ketenciler bu yerleşimlerdendir. Eşme'ye 1890'da Ortadoks Rumların yerleşmesiyle batı kısmı Yeni Eşme adını almış, eski kısmı ise Müslümanların oturduğu Eski Eşme adı ile ayrılmıştır. Pazarçayırı Köyü ise 1900'lerde Rum Ortodoksları tarafından kurulmuştur. Bu nedenle köyün diğer bir adı Rumpazarı'dır. Dolayısıyla mezarlıklar da bu ayrıma göre değişmiştir.

Kartepe'de antik dönem mezarlıkları kapsamında Büyükderbent yakınında Hikmetiye'deki mezarlık sahasında Bitinya dönemine ait üç tümülüs bulunmuş ve burası birinci derecede sit alanı olarak tescillenmiştir. Eşme'de, Yunanca bir kitabe ile iki kabartma

Hikmetiye Mezarlığı

mezar taşı, Köseköy'de ise Eski Roma dönemine ait Yunanca kitabeli Nicomaedialı Kyrion'a ait lahit ortaya çıkmıştır.

Kartepe'nin bir önemi ise Osmanlı ordusunda görev almış Macar Kralı Tökeli İmre'nin 1705'te Karatepe mevkisinde vefat etmesidir. İzmit Ermeni mezarlığına gömülen Tökeli İmre ve eşi anısına 2013'te Karatepe'de anıt mezar yapılmıştır.

Kartepe'de bulunan mezarlık alanlarında tarihi mezarlar bulmak mümkündür. Nitekim Sarımeşe'de bulunan Tatar Mezarlığı ikinci derecede sit alanı kapsamındadır. Uzuntarla'da Hacemko Köyü'nde ilk yerleşimcilere ait mezarlıklar vardır. Suadiye, Acısu, Maşukiye, Ketenciler Köyü'nde Osmanlı mezarlıklarına rastlanır. Bunlardan Maşukiye Merkez Camii haziresinde, altmış bir Osmanlı mezarı tespit edilmiştir. Mezarların taşlarındaki yazılardan etnik kökenlerinin kim olduğu belli olmaktadır. En eski tarihi 1795 olduğu tespit edilen mezarlar Kafkasya'dan gelen Çerkez-Abaza asıllı insanlara aittir. Kartepe'nin başka bölgelerinde de Kafkas, Çerkes, Abaza mezarlıkları vardır. Mezarlıkların şekli ve yazıtları etnik kimliklere göre farklılık gösterir. Özellikle Kafkas ve Çerkes mezarlarında sembolik çizimler öne çıkar.

KAYNAKÇA

Engin Beksaç, "Kartepe ve Çevresinin Arkeolojisi", *Kartepe Kitabı* C. II, s. 685-694; *Kocaeli Envanteri*, KBB.Kültür Yay., Kocaeli, 2011, s. 336, 337; *Kocaeli İli Tabiat Turizmi Master Planı, 2013-2023*, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kocaeli, s. 297; *Kocaeli Tarihi, Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, KYÖD. Yay., Kocaeli, 2002, s. 179-186; Lütfü Şeyban, "İzmit Maşukiye Merkez Câmii Hazîresi'nde Bulunan Osmanlı Mezar Taşları", *Akademik Sosyal Araştırmalar*

Hikmetiye Camii, Derbent Bahçesi

Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 5, Eylül 2014, s. 309-368; *Uzuntarla* Müzesi, https://www.facebook.com/UzuntarlaMuzesi/?ref=page_internal; http://kartepe.gov.tr/macar-krali-tokeli-imre; https://kocaelikitabeleri.wordpress.com/2015/05/17/kartepede-osmanli-mezar-taslari-restore-edildi/.

Ayşegül YILMAZ

KARTEPE SU DEĞİRMENİ

Anadolu'da buğdayın, mısırın una dönüştürüldüğü hayvanların beslenmesinde kullanılan arpa, yulaf vb. ürünlerin işlendiği önemli bir üretim yeri olan su değirmenleri 20. yüzyılın son çeyreğine kadar işlevsel olarak varlığını sürdürmüştür, ancak gelişen teknoloji ve artan nüfusla birlikte yerini modern fabrikalara bırakmıştır. Değirmenler yapılarına göre su değirmeni, yel değirmeni, ayak ya da el değirmeni olarak adlar almaktadır. Su değirmenleri suyun yeterli miktarda olduğu bir ırmak veya bir dere kenarında kurulmaktadır. Değirmenin kurulacağı yer arazi ve ulaşım şartları açısından da elverişli olmalıdır. Su değirmenleri, Anadolu'da bir şahsa bir vakfa ait olmakla birlikte köyün ortak malı olarak da köy ihtiyar heyetince temin edilen maaş karşılığı ya da gönüllü olarak çalışan bir değirmenci tarafından hizmet verebilmektedir. Kartepe Su Değirmeni de bunlardan biridir. Mimari dokusu açısından 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başına ait olduğu tahmin edilen değirmen, Kartepe sınırları içinde çeşitli yapı ve yerleşimlerin tescil edilerek ulusal envanter sistemine girilmesiyle koruma altına alınmıştır. Kartepe'de Mesudiye Caddesi'nden Anayurt Caddesi'ne giden yolun kesiştiği yerde Boğaziçi Kıraathanesi yakınında yer almaktadır.

Kocaeli'nin Kartepe ilçesindeki bu tarihi su değirmeninde ilk olarak 2015 yılında Kartepe eski belediye başkanlarından merhum Hüseyin Üzülmez'in talimatıyla restorasyon çalışmaları başlatılmıştır. 2019 yılında ise Kartepe belediye başkanı Mustafa Kocaman döneminde çalışmalar tamamlanmıştır. Yapılan restorasyonla çevre zemin taş kaplama, değirmenin bulunduğu ve altından derenin geçtiği bölümün zemini ahşap kaplama, geçişte kullanılan daha önceki taş basamak yerine de ahşap basamak eklenmiştir. Bugün bu değirmen Recep Andaç tarafından çevre ilçe ve illere hizmet veren bir değirmendir.

Kartepe Su Değirmeni

KAYNAKÇA
T. Gül Köksal-Emre Kishalı, *Kartepe: Mimari Doku-Mimari Miras*, Kartepe Kitabı, c. II, Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3, Kocaeli, 2013, ss. (639-682); Derman Küçükaltan-Ahmet Kubaş-Tülay Üzümcü Polat, *Turizm Potansiyeli Yönüyle Kartepe*, Kartepe Kitabı, c. I, Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları-3, Kocaeli, 2013, ss. 421-513; yk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/Gürses-Reşide-Karababa-Taşkın-E.-Banu-Anadolu'da-Kaybolmakta-Olan-Bir-Maddi-Kültür-Unsuru-Su-Değirmenleri-Beypazarı-Örneği.pdf Erişim tarihi: 15 Kasım 2021; https://www.kocaelidenge.com/haber/6583922/kartepede-tarih-canlaniyor; Erişim tarihi: 15 Kasım 2021; https://www.sizinkocaeli.com/sefkatiye-de-tarih-canlaniyor-h6818.html Erişim tarihi: 15 Kasım 2021; https://www.haberkartepe.com/kartepe-de-tarihi-su-degirmeni-restorasyonu-tamamlandi-h1061.html Erişim tarihi: 27 Kasım 2021; Kartepe Su Değirmeni Çalışanı Recep Andaç Bey ile Görüşme.

Hatice AKAN

KARTEPE ZİRVESİ

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Tarafından Her Yıl Düzenlenen Uluslararası Toplantılar

Kartepe Zirvesi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde, birbirinden değerli üniversiteler ve kurumların işbirliğinde düzenlenen uluslararası bir organizasyondur. Her yıl dünyayı ve insanlığı ilgilendiren bir temayla toplanması planlanmıştır. Belirlenen temalar ile ilgili konular, disiplinlerarası bir yaklaşımla ele alınmakta, tartışılmakta, tanım ve çözüm önerileri geliştirilmektedir. Kartepe Zirvesi, küresel sorunlara çözüm üretmeyi misyon edinmiştir. Zirve sonuçları "Kartepe Zirvesi Bildirgesi" ile dünya kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Ana tema çerçevesinde alt başlıkların kuşatıcı bir yaklaşımla gerçekleştirildiği, Kartepe Zirvesi, iklim değişikliği, göç, gelir dağılımı, cinsiyet eşitliği, bilgi teknolojileri, şehirleşme, demokrasi, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi insanlığa dair konulara odaklanmaktadır. Zirvede bilim insanları, araştırmacılar, sivil toplum mensupları, politikacılar, gazeteciler, düşünce ve önerilerini kamuoyu ile paylaşmaktadır.

Her yıl gerçekleşmesi planlanan zirvenin ilki 2017 yılında "15 Temmuz ve Dünya Darbe Düzeni" teması ile toplanmıştır. Cumhurbaşkanlığı sözcüsü İbrahim Kalın, kültür ve turizm bakanı Numan Kurtulmuş, AB genişlemeden sorumlu eski komiseri Günter Verheugen'in ana konuşmacılar arasında yer aldığı zirve'de 26 ülkeden 186 konuşmacı görüş ve bildirilerini sunmuş, zirve bildirgesi Birleşmiş Milletler başta olmak üzere ulusal ve uluslararası kuruluşlara takdim edilmiştir.

İkincisi 2018 yılında gerçekleşen Kartepe Zirvesi, "Göç, Mültecilik ve İnsanlık" temasıyla toplanmıştır. Yeryüzünün en büyük meselelerinden biri olan göç ve çevresindeki meseleler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, uluslararası organizasyonlar ve kamu kurumlarını temsil eden katılımcıların tecrübeleri, deneyimleri, çalışmaları, tespit ve sorunlar için geliştirdikleri çözüm önerileri ışığında ele alınmıştır. Dışişleri bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Yunanistan eski başbakanı George Papandreou, AB Türkiye delegasyonu başkanı Christian Berger ve BM mülteciler

yüksek komiseri Katharina Lumpp'un ana konuşmacılar arasında yer aldığı Zirve'de 31 ülkeden 336 konuşmacının katılımlarıyla, Kartepe Zirvesi Bildirgesi yayımlanarak ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlara ulaştırılmıştır.

2019 yılında gerçekleşen 3. Kartepe Zirvesi, şehirleşmenin insan hayatında artan etkisi ve beraberinde getirdiği sorunlara cevaplar bulmak amacıyla "Şehircilik ve Mutlu Şehir" temasıyla bir araya gelmiştir. Şehirleşme fenomeni, bütün insanlığın yaşam kalitesini belirleyen bir faktör olarak yükselmeye devam etmektedir. Bilgi teknolojileri, ulaşım ve iletişim araçlarındaki gelişmeler ise şehirlerin cazibesini zirveye taşımış durumdadır. 2000'lerin başında dünyada şehirlerde yaşayan nüfus oranı yüzde 46,7 iken, 2018 itibariyle yüzde 55'e yükselmiştir. Birleşmiş Milletler raporlarına göre 2050 yılına kadar bu oranın yüzde 65'e çıkacağı ve dünya nüfusunun üçte ikisinin şehirlerde yaşayacağı öngörülmüştür. Şehirleşmenin artması gelir eşitsizliğini de beraberinde getirmektedir. Nüfusun yarısının şehirlerde yaşadığı günümüzde "Mutlu Şehir" sadece şehir ve şehirliler için değil, tüm insanlık için ortak bir hedef niteliği taşımaktadır.

Sanayi, ticaret, lojistik ve bilişim sektörlerinde dünyanın öncü şehirleri arasında yer alan ve Türkiye'de "Sanayinin Başkenti" olarak anılan Kocaeli, "Şehircilik ve Mutlu Şehir Zirvesi" için nitelik ve coğrafi konumu itibariyle de önem arz etmektedir.

Zirveye davetli bilim insanları, araştırmacılar, politikacılar, sivil toplum ve medya mensupları konu ile ilgili görüş ve düşüncelerini, sorunlarla ilgili çözüm önerilerini kamuoyuna sunmuş, disiplinlerarası bir ortak akıl geliştirilerek Kartepe Zirvesi 2019 Bildirgesi olarak yayınlanmıştır.

2020 ve 2021 yıllarında pandemi nedeni ile gerçekleştirilemeyen Kartepe Zirvesi ve Şehircilik Fuarı'nın 2022 yılı teması "Dirençli Şehirler ve Şehrin Dönüşümü" olarak belirlenmiştir. Kartepe Zirvesi ve Şehircilik Fuarı'nda Birleşmiş Milletlerin "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları" çerçevesinde dirençli şehirler nasıl olmalı konusunun tartışılması planlanmaktadır. Doğal afetler, salgınlar, depremler, su krizleri ve iklim değişikliği gibi tehditlere karşı şehirlerimizi korumak için çözüm politikalarının üretilmesine katkı sunulması hedeflenmektedir.

2022 yılında gerçekleşen 4. Kartepe Zirvesi ve Şehircilik Fuarı, "Dirençli Şehirler ve Şehrin Dönüşümü" temasıyla 24-27 Mart tarihlerinde Kocaeli Kongre Merkezi'nde gerçekleştirilmiştir. Zirve, düzenlenen konferanslar, vaka kritik oturumları, panel toplantıları, akademik oturumlar ve seri etkinlikler ile dünyanın her yerinden uluslararası kuruluşları ve uzmanları bir araya getirmiştir. "2030 BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'nın" ele alındığı zirvede; disiplinlerarası bir yaklaşım ile "dirençli şehirler" kavramını öne çıkarmak hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA
https://www.kartepezirvesi.com/

Ali YEŞİLDAL

KASR-I HÜMAYUN

Saray Müze, Kocaeli Müze Müdürlüğü, Basın Onur Günü

Kasrı Hümayun, Kocaeli ili, İzmit ilçesi, Kemal Paşa Mahallesi, Saray Yokuşu'nda, 4 Pafta, 219 Ada, 1 Parselde, etrafı yüksek duvarlarla çevrili bir avlunun ortasında, müştemilatı ile birlikte geniş bir alanda yer alır. Zaman içerisinde Kasr-ı Hümayun, Av Köşkü, Hünkâr Kasrı, İzmit Sarayı, İzmit Köşkü, Sultan Sarayı, Küçük Saray gibi isimlerle anılmıştır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 29.04.1962 tarih ve 1831 tarihli kararı ile tescil edilmiş, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 03.07.1987 tarih ve 3443 sayılı kararı ile tescilinin devamına karar verilmiş, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.02.1999 tarih ve 5070 sayılı kararı ile koruma grubu I. Grup olarak belirlenmiştir. Ayrıca, eski savcılık binası, redif binası, imaret camii, eski hükümet konağı, saat kulesi gibi Kocaeli ili için her biri tek başına çok değerli yapıların bir arada bulunduğu, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 05.11.2007 tarih ve 179 sayılı kararı ile ilan edilen İzmit Kültür Tepesi, kentsel sit alanı içerisinde kalmaktadır.

Evliya Çelebi, *Seyahatname* adlı eserinin II. cilt, 64. sayfası itibariyle İzmit'i anlatırken, Sultan IV. Murat'ın İzmit'te muhteşem bir sarayı olduğundan bahsetmektedir. Osmanlı devlet arşivi kayıtlarına göre, Revan Seferi'nde İzmit'i menzil olarak kullanan IV. Murat, 03.12.1633 yılında geldiği İzmit'te üç gün kalmış, bu esnada kentte kendisi için bir saray yapılmasını emretmiş ve ahşap temeller üzerine ilk kez IV. Murat döneminde ahşap temeller üzerinde kurulan ve Selçuklu Dönemi özelliğinde çinilerle bezenmiş duvarları olduğu, ele geçen buluntulardan anlaşılan sarayın bu dönemden sonra yangın ve deprem nedeniyle yıkıldığı anlaşılmaktadır. İnşa edilen bu saray kısa sürede tamamlanmıştır. 1745 yılında İzmit'e gelen Peyssonel, "*...bir tepenin yamacındaki... bir terasın üzerine oturtulmuş sağ tarafta eski bir kare kule var, sol tarafta ise Türk tarzı büyük bir köşk bulunuyor, tüm bunlar küçük bir servi ormanı ve birkaç yüksek gövdeli ağaç ile çevrili...*" sözleriyle tarif etmektedir. Etrafı bağ ve duvarlarla çevrili olan bu yapı, 1719 depreminde hasar görmüş, 1766 tarihli depremde yıkılmıştır. Bu sarayın yıkıntılarından kalan yontma temel taşlarının götürülerek İzmit Feshanesi'nin yapımında kullanıldığı da kaynaklarda mevcuttur. Sarayın arsası 19. yüzyılda boş durmakta iken yerine, Sultan Abdülaziz döneminde, Saltanat kapısı olarak da adlandırılan, avluya giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre h. 1279, m. 1862 yılında günümüzde de ayakta olan Kasr-ı Hümayun inşa edilmiştir. 1861 yılında İzmit'i ziyaret eden Perrot da padişahın burada bir saray yaptırmakta olduğunu kaydetmiştir. Kasr-ı Hümayun'un mimarı, 1831 yılından itibaren II. Mahmut, Abdülmecit ve Abdülaziz dönemlerinde hassa mimarlığı da yapan, mimarlık tarihine Dolmabahçe Sarayı'nın mimarı olarak geçmiş, Ermeni asıllı Garabet Amira Balyan (1800-1866)'dır. Yapının bina emini ise Altunizade İsmail Zühtü Paşa'dır.

Kasr-ı Hümayun, Sultan Abdülaziz döneminde inşa edilen av köşklerinin bir örneğidir. 19. yüzyılda inşa edilen batılılaşma dönemi sivil mimarlık yapılarının mimari ve bezeme tasarımlarında tercih edilen barok stili ve ampir üsluplar ile neo-klasik ve klasik Osmanlı sanatı üslup özellikleri bu yapıda da kendisini göstermektedir. Ayrıca binanın iç süslemeleriyle birlikte eklektik bir üslup taşıdığı söylenebilir. Yüksek duvarlarla çevrili avlunun ortasında, kâgir sistemde inşa edilmiş, kuzey-güney doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı yapı, birçok kaynakta "cephesi mermer kaplı, iki katlı kâgir malzemeyle inşa edilmiş" bir yapı olarak geçmekle birlikte, küçük bir bodrum katı da mevcuttur. Saray yapısı ve bahçenin oturum alanı 3700 m²'dir. Sarayın taban alanı 311 m²'dir. Geriye kalan 3389 m² alanda yürüyüş yolları ve yeşil alan bulunmaktadır. Yapıda, tasarıma uygun olarak Fransız barok tarzı peyzaj sanatının izleri görülmektedir. Kasr-ı Hümayun'un bahçesinde mimarı Balyan'ın diğer eserlerinde de görüldüğü gibi geniş yeşil alanlara yer verilmiştir. İstanbul dışında yapılan günümüze kadar gelebilen tek saraydır. Mermer işçiliği, tavan süslemeleri ve çok sayıda sütunuyla Dolmabahçe Sarayı'nın küçük ve güzel bir kopyası gibidir. Kasr-ı Hümayun'da, batı yönündeki ihtişamlı saray kapısı haricinde iki kapı daha mevcuttur. Bunlardan biri çift yönlü basamaklarla ulaşılan basık kemerli güney giriş kapısı ve diğeri halihazırda aktif olmayan doğu kapısıdır. Yapının giriş kısmında dışarıya taşkın portal uygulamasına yer verilmiştir. Yapının kuzey cephesi tasarım açısından giriş düzenlemesi hariç güney cephesinin eşidir. Batı cephesi tasarım olarak daha sade bir görünümdedir. Doğu cephesi ise, batı cephesinin simetriğidir. Simetrik düzenlemeye sahip bina cephelerinde katlar, bütün cepheyi dolaşan silmelerle sınırlanmıştır. Köşkün cephesi mermer sütunlarla çevrilidir. İçeride yeterince aydınlatma sağlamak amacıyla ince, uzun ve yuvarlak formda düzenlenen kemerli pencereler kullanılmıştır. Birinci kat ile ikinci kattaki kemerli pencereler birbirleriyle aynı hizada yer alır. Girişteki

Kasr-ı Hümayun

pencerelerin üzerinde gül bezekleri, akantus yaprakları ve madalyonlara yer verilmiştir. Giriş cephesindeki yatay ve dikey hatların dengesi oldukça orantılıdır. Yapı, çatı parapetlerinin gerisinde kırma çatıyla örtülüdür. Kasr-ı Hümayun'un önemli unsurlarından biri de, bahçeye saat kulesi yönünden girilen taç kapı ile üzerinde yapı ile ilgili bilgilerin bulunduğu 22 dizeden oluşan bir kitabedir.

Kasr-ı Hümayun iç mekân düzenlemesi, zemin kat, önde büyük mermer döşemeli salonun iki yanındaki simetrik odadan oluşmaktadır. Arka kısmında yer alan servis birimlerinde, hizmetçi odası, yukarıya çıkan servis merdiveni ve tuvalet bulunmaktadır. Orta salonun gerisinde, korint başlıklı sütunların ortasında bulunan merdivenlerden önce bir sahanlığa ulaşılmakta, bu sahanlıklardan sonra merdivenler iki yönlü devam etmektedir. Üst katların zemini ahşap parke döşeli olup ortadaki divanhanenin iki yanındaki odalardan biri dinlenme (sedefli oda), diğeri yatak odası olarak kullanılmıştır. Yatak odasının içinde mermer kaplı bir banyo mevcuttur.

Kasr-ı Hümayun'uun iç mekânında, tavan resimlerinin kim tarafından yapıldığı çok net değildir. Bazı kaynaklarda, üslup farklarından dolayı resimlerin birden fazla sanatçı tarafından yapılmış olabileceği vurgulanmaktadır. Dolmabahçe Sarayı hazine-i hassa arşivi kayıtları arasında ise, h. 1321 / m. 1903-1904 tarihli evrakta sarayın duvar resimlerinin adeta yenilendiği belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda, 1858 yılında Sepon Bezirciyan tarafından yapıldığı ve gösterdiği başarıdan dolayı saray nakkaşı olduğu belirtilir. Sepon Bezirciyan'ın adı Dolmabahçe Sarayı'nın iç dekorasyonunu yapan sanatçılar arasında da geçmektedir. Bazı kaynaklarda ise yapının ilk süslemelerinin Mimar Serkiz ve 1890 yılında Ressam Azerian tarafından yapıldığını yazmaktadır. Cuinet ise yapının resimlerinin Masson tarafından yapıldığını belirtmektedir. Müze Müdürlüğü eski tanıtım yazısında tavan süslemelerinin Fransız ressam Sasson tarafından sıva üzerine yağlıboya olarak yapıldığı belirtilmektedir. Bazı kaynaklarda da Sultan Abdülaziz döneminde yapılmış olan Beylerbeyi Sarayı'nın süslemeleri ile Kasr-ı Hümayun iç süslemelerinin benzerliği dikkate alınarak, Beylerbeyi Sarayı'nı resmeden Mabeyn-i Hümayun ressamı Masson Bey'in bu yapının bezemesini de yapmış olabileceği, Sason olarak geçen sanatçının da Masson olabileceği ifade edilmiştir

İç mekân çoğunlukla tavan yüzeylerine uygulanan zengin resimlerle bezenmiştir. Profilli çıtalarla meydana getirilmiş çeşitli formlardaki geometrik çerçeveler içerisine yerleştirilmiş resimler, konu bakımından kenarlarda ve köşelerde kartuşlar içinde, salt manzara tasvirleri, doğa, aslan ve geyik gibi hayvan figürlü betimlemeler, semboller, natürmort, bitkisel ve geometrik süslemeler olmak üzere farklı konu gruplarına sahip olup kimileri Osmanlı-İslami, kimileri ise rokoko üslubu göstermektedir. Zemin katın tavan süslemelerinde stilize edilmiş kıvrık dallı rumilerle dekorlu iri madalyonlar ve Palmet motifleri, üst katın tavan süslemelerinde alçı kullanılmıştır. Bunların yanı sıra birinci kat salonunun tavanlarında Türk bayrağı, gücü sembolize eden savaş aletleri, dengeyi temsil eden terazi, müzik aletleri ile Sultan Abdülaziz'in tuğrasına yer verilmiştir.

Kasr-ı Hümayun

Ayrıca üst katta toplam dört adet, dalgalı denizde yelkenli gemi kompozisyonlu duvar resmi bulunmaktadır. Kuru sıva üzerine yağlıboya ile yapılan bu resimlerde Avrupa resim sanatının derinlik, perspektif, ışık-gölge gibi temel ilkeleri uygulanmıştır. Bazı kaynaklar, bu resimlerin konu itibariyle Ayvazovski etkisi taşıdığını belirttiği gibi, üslup olarak Ayvazovski'nin resimlerinden daha acemice olduğuna, ondan esinlenmiş başka ressamlar tarafından yapılmış olma ihtimaline de değinmektedir. Civanyan'ın genellikle gemi tasvirleri yapmasını dikkate alarak buradaki resimlerin de onun tarafından yapıldığı ifade edilmekte, Beylerbeyi Sarayı'nda gemi konulu resimler yapan Chlebowski'nin yapmış olabileceği, bunlardan birinde Sultan Abdülaziz'in İzmit'e gelişinin tasvir edilmiş olabileceği söylenmektedir.

Kasr-ı Hümayun'daki en dikkat çekici özelliklerden biri de aynalardır. Birbirlerine benzerlik gösteren ve alınlıklarla taçlandırılmış olan bu aynalar ampir üslubun özelliklerini taşımaktadır. Sultan Abdülaziz'in yağlıboya portresi de Kasr-ı Hümayun'da sergilenmektedir. Kasr-ı Hümayun, farklı tarihlerde onarımlar geçirmiş olup buna dair 1903-1904 ve h. 1326 m. 1908-1909 tarihli Mimar Vedat Tek tarafından hazırlanan onarım keşfi raporu mevcuttur. 1903-1904 onarımında tavan süslemeleri bütünüyle yenilenmiştir. Sultan II. Abdülhamid döneminde Kasr-ı Hümayun'a yeni askere alınan erler yerleştirilirken, 1894 depreminde bina zarar görmüş ve daha sonraları tamir edilmiştir. Sultan Reşad, 1909'da İzmit'i ziyaret ettiğinde Kasr-ı Hümayu'nda kalmıştır. 1914 yılında ise Kasr-ı Hümayun etrafında ağaç dikmek suretiyle düzenleme yapılmıştır. 1918 yılında çıkan bir yangından sonra hükümet konağı, Kasr-ı Hümayun'a taşınmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilmiş olarak çıkan Osmanlı İmparatorluğu, 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Anlaşması'nı imzalamak zorunda bırakılmıştır. 48 parçadan oluşan İngiliz savaş gemileri 9 Aralık 1918'de İzmit Körfezi'ne demirlemiş, İngiliz işgal komutanı Lister, İzmit Mutasarrıfı İbrahim Süreyya Bey ile görüşerek kentin işgal edileceğini bildirmiştir. İngilizler karargâhlarını İzmit Kasr-ı Hümayunu'na kurmuşlardır.

Mustafa Kemal Atatürk, Büyük Taarruz'dan önce 19 Haziran 1922 tarihinde, Kasr-ı Hümayun'da Fransız yazar ve gazeteci Claude Farrère'le röportaj yapmış, dünya kamuoyuna önemli mesajlar vermiş, Türk milletinin haklı mücadelesi olan Kurtuluş Savaşı'nı dünyaya anlatma imkânı bulmuştur. Röportaj sonrasında aynı yerde verilen Fransız torpidosu komutanının da hazır bulunduğu yemekte zamanın siyasi ve politik şartları konuşulmuştur. Davetliler önünde Atatürk "...yeni Türkiye devletinin idare mesuliyetini deruhte etmiş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi bütün icraatından tarihe ve medeniyete karşı hesap vermekte bir an tereddüt etmez. Bu millet İstiklalsiz yaşayamaz ve yaşamayacaktır" demiştir. İzmit'i bir sonraki ziyaretinde ise İstanbul basını ile buluşur. 16-19 Ocak tarihlerinde düzenlenen basın toplantısı, TBMM'nin yeminli 4 sekreteri tarafından kayıt altına alınır. Gazetecilerin yazılarıyla, ulusal önderin gelecek hakkında, her biri devrim niteliğindeki görüşleri yurt sathına yayılır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet konağı yapılan Kasr-ı Hümayun'da, 1922 yılı sonbaharında, il

daimi encümeni toplantı yapmış, zamanın mutasarrıfı Halil Vehbi (Demirel) Bey oturumu açarak İzmit'in vilayet olmasını ve bu yöreyi fetheden Orhan Gazi'nin komutanlarından Akçakoca Bey'in adına izafen, vilayetin adının da "Kocaeli" olarak değişmesini önermiştir. Bu öneri 28 Ocak 1923 tarihinde Dahiliye Nazırlığı'nca kabul olunup, Vehbi Bey Kocaeli'nin ilk valisi olarak görevine devam etmiştir. 1949 yılında da vilayet binası olarak kullanılmaya devam edilmiş, Cumhuriyetle birlikte valilik konağı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kasr-ı Hümayun'da valilik makamı ile birlikte bazı resmi daireler bulunuyordu, ziraat odası da buradaydı. 1958 yılında bir restorasyon geçiren yapının, daha sonraki yıllarda köşkün mimari ve sanatsal değeri düşünülerek müze yapılmasına karar verilmiştir. Üst katta Atatürk'ün yatak odası düzenlenmiş, alt kat arkeolojik eserlere ayrılmışır. Kasr-ı Hümayun, 28 Haziran 1967 tarihinden itibaren İzmit Müzesi olarak hizmete girmiştir. 1992 yılında restorasyona alınan müze, restorasyon devam ederken bir müddet daha bu binada kalmış, ertesi yıl ise bu binadan taşınmıştır. Sultan Aziz'e av köşkü olarak inşa edilmiş Kasr-ı Hümayun'un ikiz maiyyet (müştemilat) binalarından savcılık binası hâlen ayakta olup seyis binası ise 1980 yılında yıkılmış, yerine modern vali konağı yapılmıştır. İlk yıllarda Kültür Bakanlığı tarafından restorasyonu sürdürülen Kasr-ı Hümayun, daha sonra valilik tarafından Bayındırlık Müdürlüğü'nce restore edilmiş, 1998 yılında biten restorasyon sonrası devlet protokol binası olarak hizmete açılması valilik tarafından planlanan saray, 1999 depremi ile aldığı ağır hasar sebebiyle tekrar kullanılamaz duruma geldiğinden 2002 yılında yeniden restorasyonu başlatılmıştır. Restorasyon sonrası "Saray Müze" olarak kullanılması uygun görülen yapı, 2005 yılında valilik tarafından bitirilen restorasyonun ardından 16 Ocak 2006 tarihinde Basın Onur Günü'nde yeniden "Saray Müze" olarak hizmete açılmıştır.

Kasr-ı Hümayun'da, Çeşitli etnografik eserler, mobilyalar, Osmanlı saray mutfağında kullanılmış Uzakdoğu ve Avrupa porselenleri ile 16 Ocak 1923 tarihli basın toplantısında *Kurtuluş* gazetesinin başyazarı ile ilk basın toplantısını yaptığı, basın mensuplarının isimlerinin bulunduğu temsili toplantı masası ile Atatürk'ün vefatı ile ilgili 1938 tarihli orijinal gazete kupürleri yer almaktadır. Müzenin diğer bölümleri Dinlenme Odası (Sedefli Oda), Kabul Salonu, Yatak Odası ve Hünkâr Hamamı'dır.

KAYNAKÇA

Adnan Sofuoğlu, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Erek Ofset, Ankara 2006, s. 195, 200; Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte ve İzmit Tarihinde Bir Eşraf Ailesi Soydan'lar*, Seçil Ofset, I. Baskı, İstanbul, Nisan 2011, s. 286-290; Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit Rotary Kulübü, Kocaeli Ofset Matbaacılık, I. Baskı, İzmit/Kocaeli 2000, s. 101; Atilla Çetin, *Kocaeli-Sakarya Tarihinden*, I. Baskı, Ulus Matbaası, Kocaeli 2004, s. 61; Avni Öztüre, *Nikomedia* Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1981, s. 119, 222; BOA. KK, No: 27 s. 34; Cemal Turgay, *Ben, İzmit, İşte Suretim*, *Fotoğraflarla Bir Kentin Hikayesi*, Tüpraş Yayınları, Ofset Yapımevi, 1. Baskı, İstanbul, Aralık 2007, s. 22, 34, 41, 108, 111, 112, 173); Engin Ürkmez, İzmit'te Türk Eserleri, Kocaeli 2007, s. 230; F. Ayla Önvural Cürgen, İşgal Sırasında *Anılarla* İzmit, Kocaeli Kırım Tatarları Kültür ve Dayanışma Derneği Yayın No: 3, s. 4; Fatmanur Kesikbaş, Nevnihal Erdoğan; "Sultanların Av Köşkü: Kasr-ı Hümayun ve Bahçesi" *Bab Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2020, s. 33-40; F. Yavuz Ulugün, *Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Dönemi'nde Kocaeli*, İzmit 2002, s. 27; İzmit Tarihi ve Turistik Değerler Kitapçığı, Art nicomedia Kültür ve Sanat Derneği, Kocaeli 2017, s. 7, 12; Kemalettin Kuzucu, 19. Yüzyıl Ortalarında Kocaeli Sancağı ve Bir Tanzimat Bürokratının Yolsuzluğu, *Karamürsel Alp Sempozyumu*, s. 658; *Kocaeli Dökümantasyon Merkezi'nden Haberler Bülteni*, Sayı: 4, Ağustos 1997, s. 4; *Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi*, Dosya No: 41.00.685, PDF No: 2062, s. 7, 9, 22; Lütfiye Göktaş Kaya, Yasin Çağıl, "İzmit Kasr-ı Hümayun (Abdülaziz Av Köşkü) Mobilyaları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 57, Haziran 2018, s. 199-200; Mehmet Taner Koltuk, Ali Ulusoy vd, *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları-40, CNR Basın A.Ş., I. Baskı, Kocaeli 2017, s. 51, 55, 57; Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara 1975, s. 26; Mustafa Kemal, *Eskişehir-İzmit Konuşmaları (1923)*, Kaynak Yayınları, 3. Basım, İstanbul 1999, s. 14; Orhan Sakin, *Tarihsel Kaynaklarla İstanbul Depremi*, İstanbul 2002, s. 51; Ömer Polat, Ali Yeşildal vd (Haz); *Açıkhava Müzesi Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları:3, Tor Ofset, Kocaeli 2008, s. 73-75; Ömer Polat, Ali Yeşildal vd (Haz); *Açıkhava Müzesi Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları: 23, YGADV Reklam Ajansı, 2. Baskı, Kocaeli 2010, s:71-73; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Haz: Atilla Oral, I. Baskı Demkar Yayınevi, İstanbul 2007, s. 17, 429; Savaş Yıldırım, "İzmit Kasr-ı Hümayun Tavan Resimleri", *Karamürsel Alp Sempozyumu*, s. 1781-1783; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Günümüze İzmit Şehri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları-13, Düzey Matbaa, I. Baskı, Kocaeli 2009, s. 169-173; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2011, s. 31, 57, 140; Serkan Gedük, "Osmanlı Mirası Kasr-ı Hümayun Sarayı" *Avaz Gençlik Dergisi*, Sayı 25, İstanbul, 2021, s. 53-55; TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kocaeli Müze Müdürlüğü, *Av Köşkü Saray Müzesi Müze Broşürü*, https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=KSM01; Yusuf Çam, *Milli M*ücadelede İzmit Sancağı, Kocaeli-Sakarya-İzmit İlleri, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları-28, GES Ajans, Kocaeli 2014, s. 209; *Zaman Aynasında Bir Ulu Şehir Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları-9, FSF Printing İstanbul 2009, s. 21, 22, 90, 150, 183.

Serkan GEDÜK

KÂTİB ÇELEBİ (ö. 1657)

İzmit'i Ziyaret Eden Tarihçi, Bilim Adamı ve Coğrafyacı

1609'da İstanbul'da doğdu. Divan kâtipleri arasında Hacı Halife, ilim meclislerinde Kâtib Çelebi adıyla tanınmaktadır. Asıl adı Mustafa, babasının adı Abdullah'tır. 1623'te divan kâtibi olan babasının yanında Anadolu Muhasebesi Kalemi'ne girdi. Ertesi yıl babasıyla birlikte Sadrazam Çerkes Mehmed Paşa'nın maiyetinde Abaza Paşa isyanını bastırmak için Erzurum'a gönderilen orduya katıldı. 1626'da Bağdat kuşatmasında bulundu ve sefer dönüşü Musul'da babasını kaybetti. Diyarbakır'daki ikameti sırasında, babasının arkadaşı olan Mehmed Halife'nin yardımıyla Maliye kalemlerinden süvari mukabelesi kalemine alındı. Sadrazam Hüsrev Paşa'nın maiyetinde tekrar isyan eden Abaza Paşa'ya karşı ikinci Erzurum kuşatmasına katıldı ve isyanın bastırılmasından sonra 1628'de İstanbul'a döndü. Üst üste katıldığı bu seferlerden dönüşte

kâtiplik görevi yanında ilim meclislerine ve özellikle o sıralarda şöhreti artmış olan Kadızade Mehmed Efendi'nin Fatih Camii'ndeki vaazlarına ve medresedeki derslerine devam etti. Çocuk yaşlarında iken başladığı tahsil hayatını görevi gereği katıldığı seferler dışında hayatının sonuna kadar sürdürdü.

1630'da Bağdat'ın geri alınması amacıyla kâtip olarak katıldığı Serasker Hüsrev Paşa ordusuyla birlikte İstanbul'dan ayrıldı. Bu seferler sırasında fethedilen şehirler hakkında elde ettiği bilgileri ve kendi gözlemlerini kaleme aldı. Bağdat kuşatmasını ve savaş sahnelerini *Fezleke* adlı tarih kitabında ayrıntılı bir şekilde anlattı. 1631'de İstanbul'a döndükten sonra yeniden Kadızade'nin derslerine katıldı.

1633'te büyük bir Safevi ordusunun Van Kalesi'ni kuşatması üzerine Sadrazam Tabanıyassı Mehmed Paşa ile birlikte yeniden sefere çıkan Osmanlı ordusunda yer aldı. Ordu İzmit'te iken Erzurum ve Diyarbakır valilerinin yardımı sayesinde İran ordusunun geri çekildiği haberi alındıysa da sadrazam yoluna devam etti. Ordu Halep'te kışladığı sırada Kâtib Çelebi hac farizasını ifa etmek için Hicaz'a gitti ve dönüşte ordunun kışladığı Diyarbakır'a gelerek ilim meclislerine ve sohbetlere katıldı. Bu süre esnasında sonradan yazacağı kitaplarının malzemelerini topladı. Bundan sonra IV. Murad'la birlikte 1635'te Revan seferine gitti ve ertesi yıl İstanbul'a döndüğünde bir daha seferlere katılmamaya ve kendini ilme vermeye karar verdi. O zamana kadar on yıl süre ile yedi büyük sefere katılmıştı. Kendisine kalan mirası ve elindeki bütün maddi imkânları kitap satın almaya harcadı. On yıl süre ile A'rec Mustafa Efendi, Kürt Abdullah Efendi ve Arab dili mütehassıslarından Keçi Mehmed Efendi gibi devrinin ünlü âlimlerinden ders aldı.

Tahsili ve kalemdeki görevi yanında dönemindeki gelişmeleri yakından takip eden Kâtib Çelebi, 1645'te Girit Savaşı'nın başlamasıyla, coğrafya üzerine araştırmalar yaparak harita çizimi ile ilgili kitap ve risaleleri inceledi. Bazı sebeplerle görevinden ayrıldığı üç yıl boyunca kitap yazmak ve öğrenci okutmakla meşgul oldu. 1648 sonlarında Şeyhülislâm Abdürrahim Efendi'nin tavassutuyla süvari mukabelesi kaleminde ikinci halife tayin edildi ve 6 Ekim 1657'de, vefatına kadar haftada bir iki gün kaleme gitmek suretiyle görevine devam etti. Kabri Zeyrek-Şebsafâ Camii civarındaki haziredeedir.

Kâtib Çelebi tarih, coğrafya, teşkilat, biyografi ve bibliyografya gibi çeşitli ilim dallarında kitaplar yazdığı gibi dini, sosyal, kültürel ve folklor konularında da pek çok eser kaleme aldı. Bunlardan tarih alanında *Fezleke*, *Takvîmü't-tevârih* ve *Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr*, devlet düzeni ve dini konularda *Düstûrü'l-amel*, *Mîzânü'l-hak*, coğrafya sahasında *Cihannümâ*, *Levâmiu'n-nûr*, bibliyografya ve biyografi konusunda *Keşfüz'z-zunûn*, *Süllemü'l-vusûl* adlı eserleri önemlidir.

En önemli coğrafya eseri olan *Cihannümâ*'da 17. yüzyılın ortalarında Kocaeli sancağı ve İzmit şehri

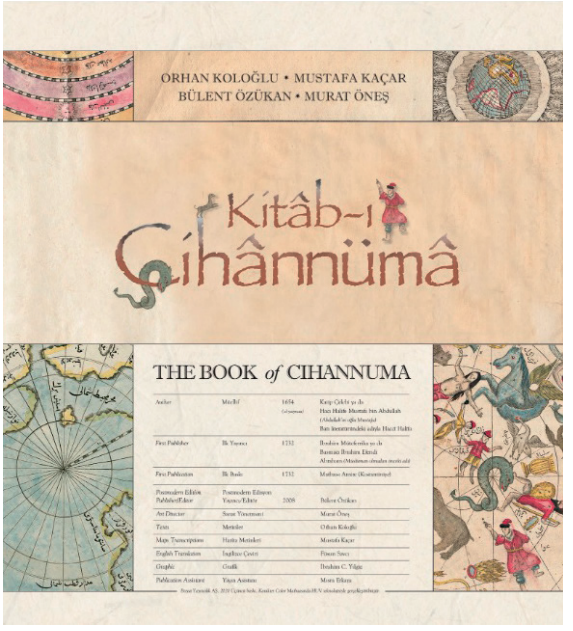

hakkında bilgiler vermektedir. İki şehir arasındaki mesafelerin tespitinde, enlemleri aynı, boylamları farklı olan iki şehrin arasındaki mesafenin boylam farkı kadar olduğunu belirtirken buna İstanbul ve İzmit'i örnek göstermektedir. Kocaeli sancağını anlatırken Osman Gazi'nin beylerinden Akçakoca Gazi'nin bölgeyi fethettiğini, bölgenin adını bu gaziden aldığını, Kapudan Paşa Eyaleti'nin sancağı olduğunu, önceleri sancakbeyinin bir kadırga ile sefere çıktığını, daha sonra ise Tersane-i Amire için yılda 1000 vürdinar denilen iri direkler gönderen ocaklık hâline geldiğini yazmaktadır. Kocaeli sancağının doğusunda Bolu, kuzeyinde Karadeniz, batısında İstanbul Körfezi, güneyinde İzmit Körfezi ile Hüdavendigar sancağının bulunduğunu belirtmektedir. Cihannümâ'ya göre Kocaeli sancağında Âb-ı Sâfî, İzmit, İznik, Üsküdar, Akyazı, Akhisar, Pazarköyü, Sarıçayır, Sapanca, Geyve, Yalakâbâd, Görele, Yoros, Karamürsel, Samanlı, Karasu, Kandıra, Şile ve Pazarsuyu olmak üzere on dokuz kaza yer alıyordu.

Kocaeli sancağının merkezi ve sancakbeyinin ikamet yeri olan İzmit hakkında *Cihannümâ*'da coğrafi ve tarihi bilgilere yer veren Kâtib Çelebi, şehrin İstanbul (Marmara) denizinin 100 mil doğusunda, körfezin sonunda kurulan gelişmiş bir şehir olduğunu, bir iskelesi, birçok cami ve hanları ile bahçesi bulunduğunu, sur olmayan şehirde sultan köşkü ve etrafında bahçeler bulunduğunu yazmaktadır. Daha sonra İzmit Körfezi'nin sahillerini sayarak Kadıköyü Fenerbahçesi'nden doğuya doğru Pendik, Kartal, Tuzla, Zeytinburnu ve Dil bulunduğunu, körfezin sonuna gelindiğinde yay gibi kıvrılarak batıya döndüğünü ve nihayet Karamürsel'e ulaştığını, sonra Hersekzade Ahmed Paşa'nın kurduğu Hersek kasabasına gelindiğini, Diliskelesi'nden iki mil kadar içeride kara tarafında bulunan kasabada Hersekzade'nin yaptırdığı han, cami, hamam yanında başka hanların da bulunduğunu zikretmekte, Dil-Hersek arasının beş

mil olduğunu ve yolcu taşımak için Dil'de sandallar beklediğini yazmaktadır. Daha sonra Kocaeli sancağı içinde bulunan Gebze, İznik, Sapanca, Karamürsel, Yalakâbâd, Şile, Kerpe, Kefken, Kandıra, Gençli, Samandıra, Aydos ve Kadıköyü'nü özellikleriyle anlatan Kâtib Çelebi, Üsküdar'dan itibaren Riva'ya kadar bütün boğaz sahilindeki yerleşimler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca Kocaeli sancağındaki dağlar, göller ve ormanlar hakkında bilgi veren Kâtib Çelebi, sadrazam Sinan Paşa zamanında 1591'de (999) yapılmasına teşebbüs edilen Sapanca Gölü-İzmit Körfezi arasındaki kanal açma projesinden de bahsetmektedir.

KAYNAKÇA

O. Ş. Gökyay, "Kâtip Çelebi Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri", *Kâtib Çelebi Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler*, Ankara 1985, s. 3-90; Fikret Sarıcaoğlu, "Katib Çelebi'nin Otobiyografileri", *Tarih Dergisi*, 37, İstanbul 2002, s. 297-319; Gottfried Hagen, *Bir Osmanlı Coğrafyacısı İşbaşında* (çev. H. Görgün), İstanbul 2015, s. 23-95; Kâtip Çelebi, *Cihannümâ*, (yay. B. Karlığa-S. Öztürk), İstanbul 2010; İdris Bostan, "Kâtib Çelebi'nin Hayatı (1609-1675/1017-1067)", Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l-Bihâr*, (haz. İ. Bostan), TÜBA, Ankara 2018, s. 24-66.

İdris BOSTAN

KAVAKÇILIK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ (KOCAELİ)

Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü, 1956 yılında "Kavak Fidanlık Müdürlüğü" adı altında İzmit'te kurulmuştur. Uluslararası Kavakçılık Komisyonu üyelerinin de önerileriyle 24 Nisan 1962 tarihinde kavakçılık konularında araştırmalar yapmak üzere "Kavakçılık Araştırma Enstitüsü" olarak adı değiştirilmiştir. 1967 yılında enstitünün çalışma konularına okaliptus, 1968 yılından itibaren de ibreli yabancı tür orman ağaçları dahil edilerek, adı "Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü" hâline dönüştürülmüştür. Enstitü, 1968 yılına kadar Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı kalmış, aynı yıl Orman Bakanlığı'nın kurulmasıyla bakanlığa bağlanmıştır. 1975 yılında enstitünün adı "Kavak ve Hızlı Gelişen Yabancı Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü" olarak değiştirilmiş, enstitünün taşra teşkilatı, ise "Araştırma Bölge Müdürlükleri" adını almıştır.

1983 yılında Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı kurulmuş ve enstitü Ankara'da bulunan Ormancılık Araştırma Enstitüsü'ne bağlanmış ismi "Marmara ve Trakya Ormancılık Araştırma Müdürlüğü" olmuştur. 1984'te ise tekrar "Kavak ve Hızlı Gelişen Yabancı Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü" adını almış ve müstakil enstitü hüviyetine kavuşmuştur. Enstitü, merkezi İzmit'te olmakla beraber, Orta Anadolu-Ankara, Ege-Torbalı, Karadeniz-Samsun, Doğu Anadolu-Erzincan, Güneydoğu Anadolu-Diyarbakır, Akdeniz-Osmaniye'de bulunan bölgesel istasyonları ile birlikte faaliyet göstermiştir.

1991 yılında Orman Bakanlığı'nın yeniden kurulması ile ismi tekrar değişerek Orman Bakanlığı'na bağlı "Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Müdürlüğü" şeklini almıştır. 1993'te yapılan bir düzenleme ile bağlı istasyonların müstakil birer araştırma müdürlüğü hâline getirilmesiyle, bu tarihten sonra faaliyetlerini sadece İzmit'ten, ancak ülke düzeyinde sürdürmeye devam etmiştir. 1998'de Kavak

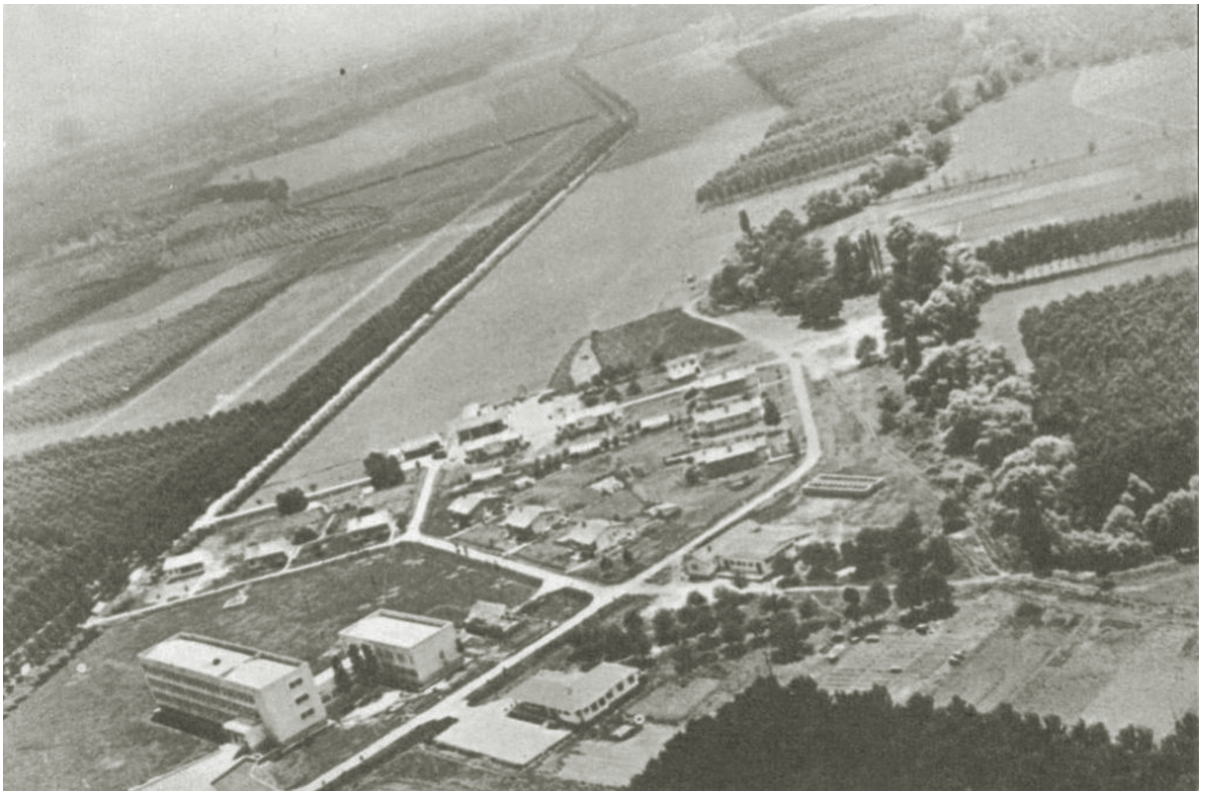

Kavakçılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Kavak Fidanlık Müdürlüğü, İzmit-1956

Kavakçılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü ile Ankara'daki Ormancılık Araştırma Enstitüsü'nün görev, çalışma esas ve usulleri aynı yönetmelik çerçevesinde belirlenmiştir.

Enstitü, 2003'te kurulan Çevre ve Orman Bakanlığı döneminde doğrudan Bakanlık Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı bünyesinde kalmış, 2011'de ise Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın kurulmasıyla tekrar Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. 2018'de ise Tarım ve Orman Bakanlığı'nın kurulması ile Orman Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak kalmaya devam etmiştir.

Enstitü, 1962-1966 yılları arasında Birleşmiş Milletler FAO Teşkilatı'nın desteği ile "Türkiye Kavakçılığını Geliştirme" ve 1972-1977 yılları arasında TUR/71/521 nolu "Endüstriyel Orman Plantasyonları" projelerini başarı ile yürütmüştür. Enstitü şimdiye kadar kavak ve söğütle ilgili 131, hızlı gelişen iğne yapraklı türlerle ilgili 46, okaliptusla ilgili 20 ve çeşitli konularda 31 olmak üzere toplam 228 araştırma projesi yürütmüş ve sonuçlarını yayınlamıştır.

17.08.2012 tarih ve 28387 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren Orman Genel Müdürlüğü Ormancılık Araştırma Enstitüsü müdürlüklerinin kuruluş ve görevleri hakkında yönetmelikte, Enstitü Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır: Kavak ve hızlı gelişen türler konusunda araştırmalar yapmak, araştırma sonuçlarını yayınlamak ve uygulanmasını izlemek, yurtiçi ve yurtdışı kuruluşlarla işbirliği yapmak, kavak ve hızlı gelişen türlerle yapılan endüstriyel ağaçlandırma çalışmalarında kurum, kuruluş ve kişilere danışmanlık, teknik destek ve eğitim hizmetleri sağlamak, Uluslararası Kavak Komisyonu ile Türkiye Milli Kavak Komisyonu çalışmalarına katkı sağlamak, genel müdürlük birimleri, diğer kamu kurumları, üniversiteler, özel sektör ve kişilerce talep edilen etüt, analiz ve teşhis işlemlerini yapmak veya yaptırmak, araştırma ormanlarını kuruluş amaçlarına göre planlamak, yönetmek, işletmek ve bu konuda ilgili birimlerle işbirliğini sağlamak, araştırma enstitüsü müdürlüğünde görevli araştırmacı personel ile diğer personelin eğitimlerini, bilgi ve yeteneklerinin geliştirilmesini sağlamak.

T.C. Orman Genel Müdürlüğü Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü bünyesinde, Yetiştirme Araştırmaları Başmühendisliği, Ağaç Islahı Araştırmaları, Koruma Araştırmaları, Toprak ve Ekoloji Araştırmaları, Hasılat ve Ekonomi Araştırmaları, Halkla İlişkiler ve Sosyal Ormancılık isimlerinde altı başmühendislik ve Kerpe'de bir araştırma ormanı vardır. Enstitü, hâlen Ovacık Mahallesi Hasat Sokak No: 3, Başiskele/Kocaeli adresinde çalışmalarını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

https://kavakcilik.ogm.gov.tr/Sayfalar/Kurulusumuz/GenelBilgiler.aspx

Harun ÇOBAN

KAYAÜSTÜ YAYLASI

Başiskele'de Bir Yayla

Kayaüstü Yaylası, yaylaya adını veren yüksek kayalıklardan görülebilen muhteşem bir manzaraya sahiptir. İnönü Yaylası ile aynı güzergâhta bulunan yayla, yerleşim birimlerine daha yakın olup ulaşımı daha kolaydır.

Kayaüstü Yaylası

Yuvacık Barajı'nın bitiminden sonra 17 kilometrelik mesafede olan yaylada yürüyüş parkurları bulunmaktadır. Çadır kampı yapmak isteyenler için ideal bir coğrafyaya sahiptir. İçinde, ilkbahar ve yaz aylarını burada geçirmek isteyenler tarafından kurulmuş az sayıda yayla evi bulunmakla beraber turistik tesis yoktur.

KAYNAKÇA
Başiskele Kaymakamlığı, Gel Gez Gör Başiskele Projesi, 2019-2021.
Ali Üzmez, *Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli*, 2008, s. 83, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi.

Emin ÖZTÜRK

KAYSERİLİ RESMÎ VE SEYAHATNAMESİ

18. Yüzyıl Başında Kocaeli'yi Ziyaret Eden Seyyah ve Eseri

Seyahatnameler tarihte çok büyük öneme sahip olan, bu önemi ancak yakın dönemlerde anlaşılabilmiş nadide eserlerin başında gelir. Onları bu kadar nadide yapan en büyük özellik ise doğrudan gözleme dayalı ve yazarın kendi bakış açısıyla ortaya koyduğu eserler olmasıdır. Özgünlüğü tartışmasız olan bu eserlere her geçen gün yeni bir tanesi eklenmekte ve tarihin karanlık dönemlerine özellikle bu dönemlerdeki şehir ve insan profiline ışık tutulmaktadır. Bir cihan imparatorluğu olan Osmanlı'nın bu konuda diğer milletlere göre daha şanslı olduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Öyle ki bir kısmı Osmanlı tebaası da olan dünyanın her milletinden ve bölgesinden insanlar geniş Osmanlı topraklarını ziyaret ederek buradaki izlenimlerini kaleme almaya özen göstermiş bu da bizlere Osmanlı şehirlerine ve kültürüne farklı açılardan bakma fırsatını vermiştir. Evliya Çelebi, Jean Baptiste Tavernier, Jean Thévenot, Joseph Wolff, Charles de Peyssonel ve Charles Texier gibi isimler bu konuda dünyaya rol model olmuş insanlar olarak ön plan çıkmaktadır. Ancak yeni ortaya çıkan seyahatnameler bize yeni ufuklar açmaya devam etmektedir. Bunlardan biri de Kayserili Resmî'nin seyahatnamesidir.

Açık kimliği ve kim olduğu bilinmeyen bu seyyahın resmi bir görevde bulunan bir paşa kâtibi ya da benzeri bir görevde bulunduğu ve aldığı görevler doğrultusunda gittiği yerleri bir not defterine kaydettiği görülmektedir. Kişisel özellikleri hakkında birçok detay bilinse de kimliğine ve ismine dair herhangi bir notu bu seyahatnamenin hiçbir yerine düşmemiş ve başka hiçbir kaynak bu kaynağın varlığından bahsetmemiştir. Kendisinin verdiği tarihle, doğum yılı 19 Nisan 1673 olarak kaydedilmiştir. Eser, 18. yüzyıl başlarında çeşitli Osmanlı coğrafyalarında aldığı görevlerin açıklamasıyla birlikte bu şehirlere dair gözlemlenmiş bilgiler yazarın kaleme aldığı şiirler ve şahsi bilgilerle bezenmiştir. Resmi görevlerden, fetih ve mukataa düzenlemelerinden bahsetmesinden anlaşıldığı kadarıyla üst düzey bir görevlinin yanında resmi bir görevde bulunan bir kâtip, muaşşir, cabi ya da hepsi birden olduğu düşünülmektedir. Resmi (vergi) kâtibi olduğundan ve bu görevinden dolayı defterlere kimliği Resmi olarak kaydedilmiş olabileceği düşünülmektedir. Kayserili olduğu ise bir komşusunun vefatı üzerine yazdığı bir dörtlük sayesinde anlaşılmaktadır. İçerikte bulunan şiirlerle iyi bir şair olduğu anlaşılan yazar, defterin her bir kenarına farklı zamanlarda düştüğü notlarla memleketi, yakınları,

çocukları, doğum ve ölüm tarihleri, eşi ve evliliği hakkında birçok bilgiyi esere kaydetmiştir. Gittiği her şehir hakkında en az bir not kaleme alması sayesinde her bir yolculuğu kayıt altına alınmıştır. 1700 ile 1730 yılları arasında yapılan gezilere dair anı ve görevlere dair bilgilerin kaydedildiği 428 sayfalık bu eserin, Kayseri'den başlayarak İstanbul'a, oradan Anadolu'nun Doğu Anadolu dahil birçok bölgesini içine alarak Basra'ya kadar uzanan geniş bir seyahat rotasına sahip olması, eseri zengin bir hâle getirmiştir. Şehirleri, kuruldukları mevkilerden ve yapısından başlayarak anlatmış, bu anlamda gözde canlandırılabilir bir hâle getirmiştir.

Yazarın Kocaeli'den bahsettiği kısım, Kocaeli ilinin eski hâkimiyet coğrafyası geniş olduğundan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi il sınırları içinde olup da eserde bahsedilen kısım İzmit ve Gebze'den ibaret kalmaktadır. Bu kısmıyla dahi diğer kaynaklara nazaran Kocaeli'ye has daha ayrıntılı bilgilere ulaşılmaktadır. İzmit'ten ilk kez bir kaynakta "İzminid", Gebze'den ise "Gekbuze" şekliyle bahis geçer. Bu yazımlar, 1700'lü yıllarda şehirlerin isminin yerel telaffuzlarının bu şekilde olabileceğine dair bir izlenim oluşturmaktadır. Eserde İzmit'e İstanbul'un hammadde bölgesi olduğuna dair bir vasıf verilmiştir. Buna göre, İstanbul'un bütün ağaç ve odun ihtiyacı, binaların ahşap ihtiyacı bu şehirden sağlanmakta, şehir odun, arpa ve samanın bolluğu ile dikkat çekmektedir. İnsana dair verdiği bilgilerde İzmit insanının yumuşak huylu, iyi insanlar olduğuna işaret etmekte ve şehre önemli bir statü addedilmektedir. Akdeniz kenarında bir dağın üstüne imar edildiği ve değerli han ve hamamlara, büyük bir çarşı ve saraya ev sahipliği ettiği söylenmektedir. Yazar İstanbul'a bu noktadan deniz veya kara yoluyla direkt ulaşılabildiğini söyleyerek İzmit'in İstanbul'a açılan bir kapı olduğuna işaret etmektedir. Ardından Gebze kasabasına geçen ve buranın da büyük bir kasaba olduğunu söyleyen yazar İzmit'e benzer bolluk ve bereket izlerini burada da gördüğünü aktarır. Gebze'nin bir dağın üzerine kurulduğunu ve Gebze ile İzmit arasında Heleke (Hereke) adında bir konak yeri olduğunu, karşılıklı iki handa konaklama imkânı bulunduğunu aktarır. Her şeyin bulunabildiği çarşı ve pazarı, cami ve imaret yerleriyle güzel bir kasaba olduğundan bahseder. Sularının güzelliğini ve ev yapılarının alçak olduğunu söylemesiyle Gebze için ayrı bir görüntü çizer. Yazar Kocaeli'ye çok geniş bir kısım ayırmış olsa da bugünkü Kocaeli sınırları içinde kalan kısma düşen bilgi miktarı bundan ibaret olmaktadır. Şehirlerin tarihine ışık tutan bu özel seyahatnameler arttıkça geçmişe dair canlandırmalarımız da muhakkak artacaktır. Birbirinin aynısı olması gerektiği düşünülen bu seyahatnameler, tam aksine her birinin farklı bakış açısı dolayısıyla birbirinden farklı ve benzersiz bilgiler sunmaktadır. Bu eserde rastlanan "İzminid" yazımı, daha önce hiçbir kaynakta rastlanmamış bir yazım olarak, her bir eserin ne denli detaylı ve küçük olsa da çok önemli bilgiler sunabildiğine dair kanıt niteliğindedir.

KAYNAKÇA

M. Eliaçık, "Bilinmeyen Bir Seyahatnâmede Tüm Yönleriyle İstanbul", Osmanlı İstanbulu II: II. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri, ed: F. M. Emecen, A. Akyıldız, E. S. Gürkan, *İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları* 2014, s. 249-265; M. Eliaçık, "Kayserili Resmî ve Seyahat Defteri", *Şehir Kültür Sanat Dergisi*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, S. 20, 2018, s. 52-55; M. Eliaçık, "Resmi-i Kayseri Seyahatnamesine Göre Şehirlerin Kuruluş Yeri Özellikleri", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk*, ed: Osman Köse, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016, s. 241-244; M. Eliaçık, "Resmî-i Kayserî'nin Bilinmeyen Seyahatnamesinde Kocaeli Çevresine Ait Bilgiler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2014, s. 265-271; T. Kara, "18. Yüzyılda Bir Müellif Resmi Kayseri'nin Mecmuasına Göre Osmanlı Şehir Algısı: Erzurum Örneği", *Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk*, ed. Osman Köse, Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları, 2016, s. 245-249.

Muhammed Bilal ÇELİK

KAZ BAYRAMI

Kocaeli'nin İzmit ilçesinde bulunan Eseler, Solaklar ve Durhasan köylerinde yüzyıllardır kutlanan Kaz Bayramı'nın, geçmiş dönemde Hasanoğlu ve Sofuoğlu köylerinde de kutlandığı bilinmektedir.

Bayram Hazırlıkları Aylar Öncesinden Başlar

Kaz Bayramı her yıl ocak ayının ikinci yarısında, köy büyüklerinin belirlediği tarihte kutlanmaktadır. Bayram hazırlıkları iki ay öncesinden imece usulüyle kuru yufka açılması ve kazların besiye çekilmesiyle başlar. Kazların pişirilmesi sırasında kullanılacak olan doğal şişler kızılcık ağacından kesilerek hazırlanır. Bayramdan 2 gün önce topluca halde kesilen kazların tüyleri ve içi temizlenerek bir gece dinlenmeye bırakılır, donan yağı alınır. Kazın eti kadar yağı da yıllık ihtiyacı karşılaması sebebiyle önem arz etmektedir. Baş ve ayakları özenle temizlenerek, bayram sofrasının olmazsa olmazı "baş ayak yemeği" yapmak üzere hazır edilir. Bir gün süreyle suya yatırılan kazlar, bayram sabahı sudan çıkarılarak şişlere dizilir, kaz tavalarının içerisine bir miktar su koyularak fırına sürülür. Bayram ekmeği, tıkıl lokum, peynirli lokum köy fırınında pişirilir. Tatlı olarak ise kabak tatlısı hazırlanır.

Bayramı eğlenceli hâle getiren bir gelenek de fırın yakma sırasında yaşanır. Köyde fırını kimin daha erken yakarak bayramı başlatabileceği iddia konusu olur. Sabah ezanıyla birlikte yakılan fırınlara, tavını aldıktan sonra kazlar koyularak kapakları kapatılır. Öğle vakti kazlar ters düz edilerek suyun bir kısmı alınır. Temizlenmiş kaz kanadı ile tirit yapılacak yufkalar ıslatılarak 3-4 saat dinlendirilir.

Bölgeye Has Şekerli Börek Közde Pişirilir

Kuru yufkaya kuru üzüm, toz şeker ve kaz yağı serpilmesiyle lezzet alan şekerli börek fırının önünde biriken közde pişirilir. Aynı zamanda ciğerli börek de hazırlanarak pişirilir.

Bayram sofrasındaki bir başka lezzet ise taşlık dolmasıdır. Keser ile ezilen taşlık, hazırlanan dolma içerisine ilave edilip üzüm yaprağı ile sarılarak ateşe

koyulur. Günümüzde nadir yapılan baş ayak, bol soğan ve salçalı su ile pişirilerek ikram edilir.

Bütün bu lezzetlerin hazmını kolaylaştırıcı kuru erik hoşafı erken saatlerde kaynatılarak soğumaya bırakılır. Bölgede "kütüğün altında kalmak" deyimi kuru erik hoşafı ile bağdaştırılır. Ziyafetle birlikte hoşaf içmeyen kişinin bağırsak sisteminin bozulacağı öngörülür.

Daveti Leziz Kokular Yapıyor

Kazların köy fırınlarında kızarmasıyla etrafa yayılan leziz kokular davet saatinin geldiğini çevre köylere duyurur. Kokuların yayılmaya başlamasıyla beraber köyün çocukları gizlice fırın başına gelerek, nispeten daha erken pişen kuyruk ve boyun kısımlarını aşırmak için fırsat kollarlar. İkindi vaktinde kazlar fırından alınarak misafirlere ikram edilmek üzere sofrada yerini alır. Kaz parçaları tirit ile sarılarak diğer lezzetler eşliğinde afiyetle yenir.

Kaz Bayramı sofraları, aileyi bir araya getirmesi açısından çok önemlidir. Sofrada bulunamayan kişiler için kaz payı ayrılarak gönderilir. Gurbette ya da askerde olan kişiler için kaz payları, eritilmiş kaz yağında aylarca bekletilebilir. Kaz payı ayrılmayan kişi sofradaki eksikliğinin fark edilmediğini düşünür ve gönül koyar.

Kaz bayramları ile ilgili anlatılan bir hikâye koyunun bir kaz kadar değerinin olmadığı gösterilmektedir. Bayram vakti evinde kaz bulundurmayan kişi misafirlerine koyun keserek ziyafet verse de misafirler dönüş yolunda, "Bizden kazını esirgedi, bir kaz kesememiş, tutmuş koyun kesmiş" diyerek serzenişte bulunmuştur.

İşgal yıllarında dahi düşman askerlerinden gizli kesilen kazlar, gece fırınlarda pişirilmiş, yağları alınarak küplere basılmıştır. Yıl boyunca kullanılacak olan yağ ve kaz etinin düşman askerlerince yağmalanmasının önüne geçildiği anlatılmaktadır.

Yüzyıllardır birlik, berberlik ruhu içerisinde gerçekleştirilen kaz bayramları pek çok hayırlı işe de vesile olmuştur. Köyün ileri gelenleri tarafından anlatılan bayram hikâyeleri günümüzde önemini korumaya devam etmektedir. Günümüzde farklı seçenek ve olanaklar ile yapım ve ikram konusunda farklılıklar olsa da anlatılanların kulağa küpe, yenilenlerin şifa olması temennisiyle hazırlanan kaz bayramı menüsü şöyledir.

Kaz Eti
Tirit
Taşlık Dolması
Ciğer Kızartması
Ciğerli Börek
Baş Ayak Yemeği
Üzümlü Börek
Kuru Erik Hoşafı
Kabak Tatlısı
Tıkıl ve Peynirli Lokum

KAYNAKÇA
Melek Çeliköz (Eseler Köyü), Hafize-Hüsamettin Portakal (Eseler Köyü), Mediha Tutar (Eseler Köyü), Nursel Tutar (Eseler Köyü), Neslihan Efe (Durhasan Köyü), Gönül Damar (Durhasan Köyü), İlknur Uslu (Solaklar Köyü), Sebahat Bostancı (Eseler Köyü), Nuri Yüksel (Recep Köyü), Bahriye Pehlivan (Emirhan Köyü), Ayten Çetin (Solaklar Köyü), Ünver Çetin (Recepköy), Nazile Yüksel (Karabıkal Köyü), Nurten Yılmaz (Sofuoğlu Köyü), Durmuş Çetin (Recepköy)

Melek ÇELİKÖZ

KAZIKLI KERVANSARAYI

Gölcük Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı

Gölcük Kazıklı Kervansarayı, Gölcük Belediyesi ve Kocaeli Üniversitesi iş birliğinde ödül almış bir projeyle, yörede yaşayan insanların sosyal yaşamına gireli 5 yıl kadar olmuştur. Bu kervansaray, Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1555 yılında (bugünkü adıyla) Şirinköy Mahallesi'nde Hacı Hamza Bin İvaz tarafından yaptırılmıştır. Ahşap örtülü yapılan kervansaray, Osmanlı'nın en önemli ticari güzergâhı, İpekyolu üzerinde bulunmaktaydı. İstanbul'dan yola çıkan kervan ve hacıların önemli bir menzili de olan kervansaray, ayrıca Osmanlı ordusunun sefere çıktığı zaman konakladığı yerler arasındaydı. Kazıklı Kervansarayı da adını aldığı köyle aynı kaderi yaşamaya mahkûm oldu. 1766 yılında yaşanan deprem felaketinin ardından, giderek önem kaybetmeye başladı. Yaşanan doğal olaylar, insanların bilinçsizce davranışları nedeniyle zamanla tahrip oldu ve kullanılamaz hâle geldi. Yapı bir menzil kervansarayı olmakla beraber belli nedenlerden ötürü bir sahil kervansarayı olarak da kabul edilmelidir. Marmara kıyılarından ve Ege Denizi'nden buraya deniz yoluyla da ticari mallar geliyor ve bu uğrak noktası sonrasında, Anadolu içlerine doğru yola devam ediliyor olmalıdır. Geçen zaman içerisinde tahrip olan Kazıklı Kervansarayı'nı olumsuz koşullardan kurtarıp korumak ve kamu yararına

yeniden kullanılmasını sağlamak amacı ile Gölcük Belediyesi tarafından restorasyon ve iç ek yapı projesi hazırlatılmıştır. Bu projeye göre, yapının özgün duvarları restore edilmiş, duvarlardan 2,5 m içeride ek bir kültür yapısı tasarlanarak, 343 kişilik oturma birimi olan çok amaçlı salon, yapının tarihi duvarına bakan yarı açık fuaye alanı oluşturularak Nisan 2010 itibari ile proje tamamlanmıştır.

Başarıyla uygulanan bu proje farklı kurumlardan 3 ayrı ödül kazanmıştır.

Kocaeli Üniversitesi Prof. Dr. Baki KomsuoğluSanat Teşvik Ödülü (2010), XII. Ulusal Mimarlık Yapı Dalı Koruma Yaşatma Ödülü (2010), Marmara Belediyeler Birliği Sosyal ve Kültürel Projeler Dalında Birincilik Ödülü (2010).

Yapının kitabesi yoktur ama seyyahların notları bu konularda muğlak olan noktaları olabildiğince aydınlatmaktadır. Kazıklı Kervansarayı'nı gören, burada konaklayan seyyahların notları, Onur Kamiloğlu tarafından derlenip, değerlendirilmiş ve kaynakçada yer verdiğimiz yüksek lisans tezi ve kervansarayın adını taşıyan bir makalede okur ve araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Kervansarayın yer aldığı Kazıklı, bundan yaklaşık 245 yıl önce bugünkü Gölcük ilçesinde kurulmuş olan Kocaeli'nin en eski yerleşim yerlerinden biridir. Günümüze kadar ulaşmış olan Osmanlı arşivlerinde ve tarih kitaplarında ismi Karye-i Eflakunlu, Karye-i Kazuklu ve Eflakanlı şeklinde geçen köy, 17. yüzyılın sonlarından itibaren Kazıklı olarak anılmaya başlanır. Aslında Kazıklı, Oğuzlar'ın Afşar boyuna ait bir kolun adıdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Rumelihisarı muhafızlarına tımar olarak verilmiştir. 5 değirmeni bulunan, buğday, arpa yulaf, darı, burçak, kuru soğan yetiştiriciliğinin yapıldığı, bal üretiminin yüksek olduğu bu köy, ekonomik anlamda diğer köylere göre oldukça gelişmiş bir köydür. Yapının bulunduğu çevre Saraylı'ya bağlı bir mahalle iken 1958 yılında köy statüsü kazanmış, daha sonra Şirinköy ismini alarak Gölcük ilçesine bağlanmıştır.

16. yüzyılın ortalarında inşa edilen kervansarayın isimlendirilmesinde seyahatnameler, haritalar ve minyatürlerde Kazıklu Derbendi (Karyesi) olarak bahsi geçen mevkiinin adından yola çıkılarak hareket edilmelidir. Kazıklı Kervansarayı yapısının banisi olan ve muhasebe-i vilayet-i Anadolu defterinde Hacı Hamza bin İvaz adına vakıf kaydına rastladığımız kervansarayın adının "Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı" olarak isimlendirilmesi uygun olacaktır. Kervansarayın banisine ilişkin en önemli belge ise muhasebe-i vilayet-i Anadolu defteridir. Defterin 767. sayfasında yer alan kayıttan Kazıklı Kervansarayı'nın Hacı Hamza bin İvaz vakfı tarafından bir köprü ile birlikte yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Kazıklı Derbendi adıyla ulaştığımız en eski kaynak Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran ve Mısır seferini anlatan Haydar Çelebi Ruznamesi'dir (1514-1518). Eserde Edirne'den Şah İsmail'e karşı savaşmak üzere yola çıkılmasından ve yol üzerindeki menzillerden söz edilmekte, Kazıklı Karyesi'ne Çaldıran Seferi esnasında, 29 Nisan'da Kazıklı Derbendi yakınında konaklandığı belirtilmektedir. Ruznamede Kazıklı adı geçmesine rağmen kervansaraydan söz edilmez. Aynı şekilde dönemin en önemli eserlerinden *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde Kazıklı Kervansarayı'na ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Matrakçı Nasuh'un Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapmış olduğu, Irak seferinin (1534) gezi notlarının yer aldığı ve ziyaret edilen menzillerin, önemli yerlerin minyatürlerini çizdiği *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn Seyahatnamesi*'nde bir adet dikilitaş, sonrasında ilerleyen bir yol ve Kazıklu Karyesi'nden söz edilmektedir. Yapının tarihlendirmesinde katkısı bulunan ve taramalarımızda ulaşabildiğimiz tek görsel olan bu eser Kazıklı Karyesi'ne ait bir minyatürü barındırması açısından oldukça önemlidir. 1534 yılında Matrakçı Nasuh'un eserinde Kazıklu Derbendi'nde herhangi bir kervansaraydan söz etmemesi, çiziminde buna yer vermemesi ve ordunun ihtiyaçlarını gidermek için çadırlarıyla birlikte dikilitaş önünde konuşlandığını belirtmesi, kervansarayın bu dönemde ayakta olmadığını ancak Kazıklu Derbendi'nin o dönemde önemli bir menzil olarak kullanıldığını göstermesi açısından belirleyicidir.

Kervansaray tarihlendirilmesine ilişkin ulaşabildiğimiz en erken tarihli belge ise 1555 yılında İstanbul üzerinden Anadolu'ya seyahate çıkan Dernschwam'ın seyahatnamesidir. Dernschwam eserinde İzmit'te bir gece konakladıktan sonra yolculuğuna devam ettiğini, 13 Mart 1555'te bir gece Kazıklı Kervansarayı'nda konakladığını belirtmektedir. Dernschwam'ın seyahatnamesinde Kazıklı yerleşimine ve kervansaraya ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

IV. Murad'ın Bağdat seferi menzilnamesi (1638), Kazıklı Kervansarayı'nın, ordunun doğu sefer güzergâhı üzerindeki menzillerinden olduğunu kanıtlaması açısından önemli bir belgedir: Eserde *Murad'ın Menzil-i Kazıklı, der yevmü'l-hamis İznikmid'den (İzmit) bu menzile varınca iki buçuk saatlik mesafedür. Mahall-i nüzulü ve tariki tenkdür. Hatta askerin ekseri konmadı ve Dikilitaş'a çekildiler. Menzil yanında bir azim harab han vardır*. Eserde kervansaraydan "Harap Han" olarak söz edilmesi yapının yüz yıllık bir süre boyunca bakım görmediğini anlatır gibidir.

Rıza Bozkurt *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*" adlı eserinde Osmanlı ordusunun 18. yüzyılda muharebe alanlarına nasıl bir güzergâhla gittiği, haberleşmenin bu esnada nasıl sağlandığı ve ordunun yollarda gıda ihtiyacını nasıl giderdiğinden bahsetmektedir. Osmanlı orduları özellikle 18. yüzyılda muharebe alanlarına gitmek için bu yolları kullanmıştır. Çeşitli tablolarla ortaya koyulan çalışmadan hareketle bu menzil yolları üzerinde Kazıklı Kervansarayı'nın yeri daha net anlaşılmaktadır. Bozkurt eserinde 6 ana kola ayırdığı Anadolu' yollarının 4. kolu olan ve Kazıklı Kervansarayı'nın da üzerinde bulunduğu İstanbul-Yalova-Bursa-İzmir istikametine Anadolu sağ kolu adını vermektedir. Açıklamadan,

Kazıklı Kervansarayı

Kazıklı menzilinin İzmit'ten Bursa ve İzmir yönüne uzanan güzergahın askeri ve ticari yönden önemli bir parçası olduğu anlaşılır.

Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı doğu-batı doğrultulu 75 m x 20 m ölçülerinde dikdörtgen planlı bir yapıdır. Güneyde yer alan giriş kısmının doğusunda ve batısında simetrik ölçülerde (5 m x 4,5 m) 2 adet hacim bulunmaktadır. Bilindiği üzere kervansaraylar ve hanlar, içerisinde malların saklandığı ve ticaretin döndüğü yapılardı. Bu yapılarda güvenlik, hırsızlığa önlem olarak had safhada olmak zorundaydı. Giriş kısmının her 2 yanındaki hacimler giriş çıkış kontrollerinin yapıldığı muhafız odaları olarak kullanılan birimlerdir. Güney cephesindeki duvar yüksekliği bugünkü durumuyla çok fazla değişiklik göstermektedir. Dış yüzün ayakta kalan kısımlarında dönemin karakteristik özelliğini vurgulayan kirpi saçaklar göze çarpmaktadır. Güney cephesinin iç kısmında ise 4 adet niş görülmektedir. Kervansarayın 20 metre uzunluğundaki kısa kenarlarından bir tanesi olan batı cephesinde 2 adet mazgal pencere boşluğu görülmektedir. Bu kısımdaki duvar kalıntısının yüksekliği de diğer cepheler gibi farklılık göstermektedir. Taş örgüsü batı cephesinde de göze çarpmaktadır ancak başka herhangi bir süsleme unsuru bulunmamaktadır. 75 metre uzunluğundaki kuzey cephesi duvarı da diğer cepheler gibi farklı yüksekliklere sahiptir. Cephenin üst kısmı sağlam olmadığından pencere açıklıkları bulunmamaktadır. Kuzey cephenin iç yüzünde 10 adet niş görülmektedir. 20 metre uzunluğunda olan doğu cephesi duvarının yüksekliği de diğer cepheler gibi farklılık göstermektedir. Duvarda herhangi bir süsleme öğesi ve pencere açıklığı yoktur.

Gölcük Kazıklı Kervansarayı'nın hâlen yerinde korunan beden duvarlarında görülebilen açıklıklar mazgal pencereli olduğunu göstermektedir. Bu yapının tanımlanmasına katkısı olan Enez Kervansarayı'nda ise Gönül Cantay'ın da belirttiği üzere, iç aydınlatmasının alt katta yuvarlak tuğla kemerli, üstte ise tuğla söveli dikdörtgen pencerelerden sağlandığına ve yapının iki katlı olduğuna işaret eder. Enez'de olduğu gibi burada da kemerli geçişlerle birbirine bağlanan bölümler olmalıdır. Osmanlı kervansaraylarını oluşturan esaslar arasında önde gelen özellikler olarak belirtilen kare revaklı avlu ve odacıklar her iki yapıda da yoktur. Bu durum iki yapınında sahilde yer almasıyla ilgili olabilir

Türk-İslam mimarisinde, kervansaray yapıları devamlılık gösteren bir gelişmeyi sürdürür. Gönül Cantay, "Kervansarayların plan gelişmesini incelemek için ta Karahanlılardan başlayarak ribatların ne olduğunu araştırmak gerekir. Bu yüzyıllarda ribatlar, Müslümanlığı kabul etmiş Türklerin cihat için hazır kuvvet bulundurdukları sınır kışlaları ve tabyaları fonksiyonuna sahiptir. Tahkim edilmiş çevre duvarı içinde çeşitli yapılar ve askeri birliği barındırmaktaydılar. Böylece Gazneliler, Karahanlılar ve Büyük Selçuklulardan kalan ribatları, kervansaray fonksiyo-

nu yanında, savunma sisteminin en kuvvetli yapıları olarak görüyoruz."demektedir.

Osmanlı döneminde menzil hanları ve kervansaray kavramlarının işlevleri farklı olsa da birbirinden ayrı tutulmamış hatta kitabelerinde ribat ismini de görmek mümkün olmuştur. Oysa şehir hanları (borsa ve ticari faaliyetlerin birlikte görüldüğü) ve menzil hanları (ticari faaliyetlerin görüldüğü) farklı işlevlere sahiptir. Şehir hanları faaliyetlerinin türüne göre (Koza han, İpek han) adlar alır.

Karadeniz'deki Burgaz şehrinden, güneye giden ticaret yolu, yukarı Meriç vadisine vardıktan sonra, ya karayolundan ya da Meriç Nehri ile Enez'de, Ege Denizi'ne ulaşır. Bu yol: Karadeniz, İstanbul Boğazı, Marmara ve Çanakkale'den dolaşan, deniz yolundan çok daha kısadır. Ayrıca, Karadeniz ile Ege Denizi arasında, ticari yönden, daha emin bir bağlantı olmaktadır. Gümrük adıyla bilinen yerdeki Enez sahil kervansarayı Osmanlı devrinde yoğunlaşan ticari hayatın değişim merkezi olarak inşa edilmiştir. Devrin bütün özelliklerini taşıyan bu yapı, 16'ncı yüzyıl Osmanlı mimarisine ait sahil kervansarayları içinde önemli bir yere sahiptir.

Enez'deki yapıya ait herhangi bir kitabe bulunmamaktadır. Kıyıya dik olarak, uzun dikdörtgen şeklindeki plan konumu ile kervansaray mimarisinde tek örnektir. Dik konumu, denizden gelecek saldırılara karşı korunmasını sağlamak için düşünülmüştür. Dar cephesi, dıştan dışa 10,60 m uzun cephesi ise, 106,75 m ölçüsündedir. Yapı bugün, uzaktan ince uzun bir siluet olarak görünür fakat yaklaştıkça hacim olarak belirir. Dış görünüşüyle de cepheleriyle de tam bir mimari bütünlüğü sahip olan yapı, iki katlı ve çift meyilli ahşap örtülü çatıya sahip olarak düşünülmektedir. Yapının tümünde, kesme ve moloz taş ile tuğla hatıllar kullanılmıştır.

Kabaca her ikisi de 16. yüzyıla ait görülen Gölcük Kazıklı Kervansarayı ve Enez Kervansarayı arasında garip bir zıtlık var. Sanat tarihi literatürüne Gönül Cantay'ın çalışmalarıyla çok önceden girmiş olan Enez Kervansarayı alışılmış virane görüntüsünü hâlen korurken, ödüllü restorasyon projesiyle 2010 yılında gündeme çıkan Gölcük Kazıklı Kervansarayı'nın bugünkü durumu bu garip zıtlığın esas noktasını oluşturur. Oysa bu zıtlık dışında her iki yapının da benzer yanları vardır.

Bugün denizden içeride kalmış olmalarına rağmen her iki yapıyı da sahil kervansarayı olarak nitelemek mümkündür.

Bugün Gölcük Kazıklı Kervansarayı denize paralel, Enez Kervansarayı ise denize dik olarak konumlanmış durumdadır. Bu bir farklılık gibi görünse de sahil kıyı bandının zaman içinde değişikliğe uğramış olması olağan görülebilir.

Plan açısından bakarsak her iki yapı da uzun dikdörtgen bir plan gösterirken ölçüleri birbirinden çok farklı değildir.

İki yapının etrafı da bugün konut gruplarıyla çevrilidir. Ancak Enez'in konum özelliklerini düşündüğümüzde buradaki yapılaşma ikinci konut karakteri de taşımaktadır. Belki aynı durum Gölcük için de düşünülebilir ama bölge, Enez'e göre daha kalıcı bir yerleşim karakteri gösterir.

Bu son benzerlik bize başlangıçta sözünü ettiğimiz garip zıtlığın nedenide açıklar gibidir. Enez, Cumhuriyet yılları boyunca Edirne'nin sakin bir sayfiye yeri olarak ağır ağır gelişirken Bursa-İzmit karayolunun önemli bir geçiş noktasını oluşturan Gölcük için böylesi yavaş bir gelişme söz konusu olmamış, aksine bölge hızlı bir yapılaşma ve şehirleşme sürecine girmiştir. Öyle ki Gölcük Kazıklı Kervansarayı için düşünülen ve hayata geçirilen kültür merkezi olma işlevini Enez Kervansarayı için bugün için dahi düşünebilmek zordur.

Trakya'da ahşap konstrüksiyonlu bölümlenen hanların varlığını bazı kaynaklardan öğrenmek mümkündür. Evliya Çelebi'nin yazdığı, İnecik'teki Kara Piri Mehmet Paşa'nın vakfı olan kervansarayın böyle ahşap konstrüksiyonla bölümlendiği düşünülebilir. Trakya ve Marmara yöresinde inşa edilmiş ahşap örtü sistemine sahip Osmanlı kervansarayları, Edirne Ayşekadın (Ekmekçioğlu Ahmet Paşa), Silivri'deki Piri Mehmet Paşa, Büyükçekmece Kanuni S.Süleyman kervansarayları ile Anadolu'da Çardak'taki Yakup Bey Kervansarayı ve Bilecik Vezir Hanı böyle ahşap konstrüksiyonlu örtü sistemine sahip örneklerin çokluğuna işaret etmektedir."

Gönül Cantay, "Enez'de, Gümrük adıyla bilinen yerdeki bu sahil kervansarayının, Osmanlı döneminde yoğunlaşan ticari hayatın değişim merkezi olarak, 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinde inşa edilmiş diğer kervansaraylar içinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulayan bir örnektir" der. Gölcük Kazıklı Kervansarayı da belirtmeye çalıştığımız benzer-benzemez özellikleri ile bize göre aynı öneme sahip bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal yaşamın yoğun olduğu bir bölgede, görece Enez'deki kervansaraydan daha kötü durumda olan beden duvarları, yapılan restorasyon projesiyle bir yandan yöre halkını buraya çekerken diğer yandan ecdat yadigârı bir yapıyı da vitrine çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

Yılmaz Büktel, http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler3/184.pdf Gönül Güreşsever, "Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi" İ.Ü.E.F. Doktora Tezi (Basılmamış), İstanbul 1974 Hans Dernschwann, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, (çev. Y. Önen), Ankara, Kül. Bak, 1987.Gönül Güreşsever (Cantay), "Enez'de Bir Sahil Kervansarayı", *Vakıflar Dergisi XVI*, Ankara 1982, s. 121-129 Gönül. Güreşsever (Cantay),"Türkiye'de Osmanlı Devri Kervansaray Yapıları Tipolojisi"IX." Türk Tarih Kongresinden ayrı basım, Ankara 1989, s. 1381-1390, levha 387-390; Onur Kamiloğlu, *Kazıklı Hacı Hamza Bin İvaz Kervansarayı*, Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, YLS Tezi, 2011. Onur Kamiloğlu, http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler2/128.pdf T.Gül Köksal,– Altınışık, M.Burak. "Kazıklı Kervansaray Restorasyonu ve Çok Amaçlı Kültür Merkezi İç EkYapısı, Gölcük-Kocaeli", *Mimarlık Dergisi* 353, İstanbul 2010, s. 32-33T. Gül Köksal,– Altınışık, M.Burak. "Kazıklı Kervansarayı Duvar Restorasyonu ve İç-Ek Kültür Yapısı" *Vitra Çağdaş Mimarlık Dizisi 4 Kültür Yapıları*, İstanbul 2015, s. 102-107.

Yılmaz BÜKTEL

KAZIM DEMİRER (1895-1948)

Bürokrat

Osmanlı Devleti'nin son döneminde görev yapmış Yüzbaşı Mustafa Efendi ile Emine Hanım'ın çocukları olarak 1895 yılında İzmit'te dünyaya geldi. İzmit İdadisi'nin rüşdiye kısmını bitirdikten sonra eğitimini İstanbul'da Vefa Lisesi'nde ve Mekteb-i Mülkiye'de sürdürdü. Buradan Temmuz 1915'te pekiyi derecesi ile mezun oldu. Aynı yılın Ağustos ayında silahaltına alındı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yedek subay olarak askerlik yaptı. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından Aralık 1918'de terhis edildi. Milli Mücadele döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında uzun süre serbest çalıştı. 19 Mayıs 1925 tarihinde Karasu nahiyesi müdürlüğüne atanarak memuriyete başladı. Birkaç ay sonra kaymakamlığa yükseltildi. 4 Ocak 1926'da Kadınhanı, 25 Ağustos 1928 tarihinde Keskin kaymakamlığına getirildi. 18 Mart 1931 tarihinde Ankara vilayeti mektupçuluğu görevi verildi. 30 Mayıs 1934 tarihinde, yeni teşkil edilecek illerin örgütlenmesi, iskân ve yatırım politikalarının takibi amacıyla kurulan Birinci Umumi Müfettişlik İskân Müdürlüğü'nün başına getirildi. 4 Mart 1936 tarihinde vali yardımcısı göreviyle Diyarbakır'a atandı (BCA, 102-7-19). 4 Haziran 1937 tarihli kararname ile Urfa valisi yapıldı (BCA, 75-49-1/71-423). Dört yıldan fazla sürdürdüğü bu görevden sonra sırasıyla 14 Aralık 1941'de Kırklareli, 10 Aralık 1946'da Yozgat ve 21 Şubat 1947'de Edirne valiliklerine tayin edildi. 28 Aralık 1948 akşamı saat 20:00 sıralarında makamında bulunduğu esnada geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti (*Cumhuriyet*, 30 Aralık 1948). Evli ve üç çocuk sahibi olup Fransızca bilmekteydi. Sınıf arkadaşı Naci Akverdi, Mülkiye eğitimi sırasında Kazım Demirer'le beraber Kevork Simkeşyan'dan Ermenice dersi aldıklarını belirtmiştir. Kendisi sütü ve eti çok sevmekteydi. Kırklareli valiliği sırasında sütü için vali konağında manda baktığı, kuzu ziyafetlerine düşkünlüğünden dolayı adının "Kuzucu Vali"ye çıktığı bilinmektedir.

Kazım Demirer Cumhuriyet değerlerine bağlı olmakla beraber halk aydınlanmasına önem veren bir kişiydi. Urfa valiliğinde önceliği eğitim konusuna vermişti. O tarihte vilayet genelinde 30 okul bulunmaktaydı. İlk iş olarak beş derslikli bir okul binasının inşaatını başlattı. Selefi Atıf Ulusoğlu'nun girişimiyle çok kötü durumdaki binasından yeni bir binaya taşınan ortaokul için öğretmen takviyesi yaptırdı. Ankara'ya gönderdiği raporlarda, vilayetin muhtelif yerlerinde birkaç köyün birden faydalanabileceği okullar açılması gerektiği ve acilen bir liseye ihtiyaç bulunduğu üzerinde durdu. Urfa'ya 1939 yılında bir un fabrikası kazandırdı. Aynı yıl Diyarbakır ile Gaziantep'i birleştiren şose üzerindeki betonarme köprünün temelini attı (*Ulus*, 18, 27 Şubat 1939).

Ahalinin temel ihtiyaçları ile yakından ilgilenmekteydi. Göreve başladığı yıl Urfa Halkevi'ne Uray Sineması'nda bir müsamere düzenletti. Elde edilen

Kazım Demirer

gelir fakir öğrencilerin iaşe ve elbise ihtiyaçlarının giderilmesinde kullanıldı. Kırşehir ve etrafını etkileyen 1938 depreminde zarar görenler için başlattığı yardım kampanyasına hayırseverler büyük katılım gösterdiler. Dayanışmanın ve yardımlaşma duygusunun güçlenmesi için milli bayramları ve özel günleri vesile eder, resmi kutlamaların dışında tiyatro, halkoyunları ve balo gibi etkinliklerde halkın bir araya gelmesini sağlardı. Halkevi gibi kuruluşları eğitim, kutlama ve sosyal ihtiyaçlar için düzenlenen etkinliklerde öncülük etmeye ve ev sahipliğine teşvik ederdi. Ayrıca halkı sağlıklı yaşamaya özendirmek için spor müsabakaları düzenletirdi. En coşkulu kutlamalardan biri Cumhuriyet'in 15. yıldönümünde gerçekleşmişti. Bundan birkaç gün sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bütün Türkiye'yi yasa boğan vefatı onun valiliğine tesadüf etti. Urfalılar adına CHP genel sekreterliğine taziye telgrafı gönderdi. 21 Kasım 1938 tarihinde bütün yurtta yapıldığı üzere, Urfa'da da bir tören düzenledi. Kızı Hayrunnisa Demirer de *Atama* başlıklı şiiri okudu. Halkevi'ne büyük önem vermekteydi. Karakoyun meydanında eski bir okul binasından bozma binayı yetersiz bulduğu için CHP genel merkeziyle temasa geçerek herkesin rahatlıkla ulaşabileceği Köprübaşı mevkiinde bir arazinin halkevi inşaatına tahsisini sağlamıştır.

Beş yıl süren Kırklareli valiliği İkinci Dünya Savaşı yıllarına tesadüf ettiği için, alınan tasarruf tedbirleri nedeniyle resmi yatırımlar sönük kalmıştır. Aynı tarihlerde bütün yurtla birlikte Trakya bölgesinde de kıtlık hüküm sürmüştü, fakat Vali Demirer yerel imkânları seferber ederek önemli işler başarmıştır. Birçok köye okul yaptırmış, okulları gelişigüzel değil, Kepirtepe Köy Enstitüsü'nden mezun olacak öğretmenlerin ih-

tiyaçlarına uygun olarak, atölyeli biçimde inşa ettirdi. Kendisinin göreve gelişinden iki yıl önce temeli atılan fakat savaş nedeniyle durdurulan valilik inşaatını 1944'te tekrar faaliyete geçirmiş, halen kullanılmakta olan binanın inşaatı bitmeye yaklaştığı sırada tayini çıktığı için hizmete girmesi selefi Salih Kılıç'a kısmet olmuştur. 1943 yılında Çorum, Amasya, Tokat illerindeki deprem mağdurları için yardım kampanyası düzenlemiş, para ve giysi yardımında bulunanları listelerle duyuyarak, halkı yardıma özendirmiştir. Yine Kızılay yararına spor etkinlikleri ve eğlenceler düzenletmiştir. Urfa ve Kırklareli valilikleri sırasında Çocuk Esirgeme Kurumu'nu yakından izlemiştir. Kurumun güçlü kalması ve çocukların ihtiyaçlarında kısıtlamaya gidilmemesi amacıyla yörelerin zenginlerini sürekli biçimde burayı desteklemeye teşvik etmiştir.

KAYNAKÇA

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. IV, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969; Ferit Yücebaş, *Cumhuriyet Döneminde Güneydoğu Anadolu (Gaziantep-Mardin-Urfa)'ya Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1950)*, Hiper Yayın, İstanbul 2020; Meltem Ünal-V. Türkan Doğruöz, "II. Dünya Savaşı Yıllarına Bir Örnek: "Trakyada Yeşilyurt" Gazetesinde Kırklareli (1943)", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, sayı 14, Mart 2019, ss. 327-352; Nazif Karaçam, "Edirne'de Bir Osmanlı Valisinin Tuhaflıkları", *Gazete Trakya*, 17 Mart 2010; Nazif Karaçam, "Cumhuriyet Hükümetine Eğitim Raporu Yazan Üç İlden Biri Kırklareli", *Gazete Trakya*, 18 Eylül 2012; Yüksel Yıldırım, *Urfa Halkevi (1934-1951)*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2016; Yüksel Yıldırım, "10 Kasım 1938: Büyük Kaybın Urfa İline Yansıması", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/36, Bahar 2018, ss. 163-192.

Kemalettin KUZUCU

KAZIM ERTEK (1921-2005)

Kocaeli ve İzmit'in Belgesel Filmlerini Çeken ve Arşivleyen İlk Sinemacı, Reklamcı

Kazım Ertek 1921 yılında İzmit'te Zeytinli Bahçe, Narlık Geçidi'ndeki evde doğdu. Hüseyin Bey ile Zülferay Hanım'ın oğludur. 11 yaşında babasını kaybetti. İlk ve ortaokulu İzmit'te tamamladı. Daha sonra İstanbul'da Sultanahmet Sanat Okulu'na gitti. Okul yıllarında elektrik ve sinema operatörlüğüne merak sardı.

Sessiz sinema döneminde Nazmi Oğuz'un işlettiği 300 kişilik Halk Sineması'nda makinistlik yaptı. Film bobini makineye takılır, makine çalışmaya, bobinler dönmeye başlardı. Seyircilerden koro hâlinde protesto sesleri yükselmeye başladı mı bir aksilik olduğu hemen anlaşılırdı. Resimler ters dönmüş, film kopmuş ya da elektrik kesilmiş olurdu. Şarlo filmlerinde film makinası yanında yazı makinaları da çalıştırılmaya başlardı. Nitratlı kolay yanan bu filmler çok dikkat gerektirirdi. Ahşap Halk Sineması'nın yönetmelik gereği sadece dışarıdan açılan demir kapılı, şaplı beton makine dairesi birkaç yangın atlattı. Film seslendirmeleri sonradan taş plakla yapıldı. On kısımlık bir filmde her kısmın ayrı bir plağı gelirdi. Seslerin yanlışlıkla ilgisiz yerleştirildiği durumlara da rastlanırdı. Filmlerin optik olarak seslendirilmesi başlayana kadar makinistlik kolay bir iş değildi.

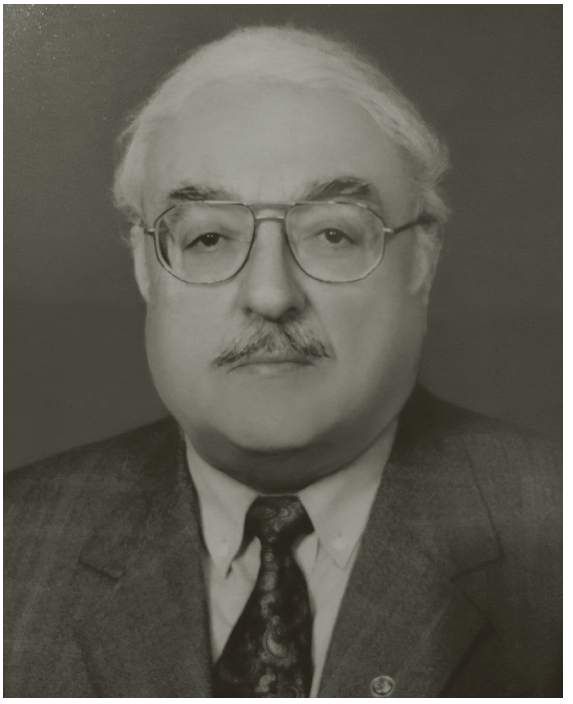

Kazım Ertek

İstanbul'da geçen on beş yıl dışında İzmit'te yaşayan Kazım Ertek, İzmit Kâğıt Fabrikası'nın temel atma ve açılışında İsmet İnönü, Celal Bayar, Mehmet Ali Kağıtçı'nın katıldığı törenlerin ve ulusal bayramların çekimini yaptı. Milli Eğitim Müdürlüğü'nün görevlendirmesi ile Atatürk'ün aziz naaşının Dolmabahçe'den alınıp Zafer muhribi-Yavuz Zırhlısı ile yolculuğunda ve Mayın İskelesi'nden İzmit İstasyonu'na getirilişini kaydetti.

Tino Rossi'nin akordeon çalarak dilendiği İtalyan filminden etkilenen Kazım Ertek, Nazmi Oğuz'dan aldığı beyaz akordeon ile kısa zamanda çalmayı öğrendi. Halkevi'nde 14 kişilik bir orkestra kurdu. Yavuz gemisinden Lütfullah da orkestraya dahil oldu. Orkestranın sesi Almanların Halkevi'ne yaptıkları bir tesisatla Bağçeşme'den dinlenir hâle geldi.

1948 yılında, Nafıa'da başmakinistlik yaparken ve aynı zamanda Nazmi Oğuz ile çalıştığı sırada İzmit'ten ayrıldı. Hem gezeyim hem çalışayım diyerek Trakya'dan başlayıp Türkiye'nin çeşitli yerlerinde seyyar sinemacılık yaptı. Arabaların üzerine konulan hoparlörleri ilk olarak o uyguladı. "İzmit 50" plakalı "Vanguard" marka arabası ile köy meydanlarında Zeki Müren plakları çalan gramofonla dolaştı. Şakir Balkı'nın *O Yılları Yaşamak: İzmit Sinemaları* adlı eserinde dediği gibi "Ertek, sinema olgusuna cidden gönül vermiş bir İzmitlidir. Sinema vadisinin o inişli çıkışlı yollarında bir ömür tüketmiştir."

1964 yılına kadar usta sinema teknisyeni Mizancıoğlu'nun yanında İstanbul'da mesleğini geliştirdi. O yıllarda Beyoğlu'nda, Elektronik Kollektif Şirketi adı altında radyo ve sinema makinesi ses cihazlarını yerli olarak üretti.

İstanbul'dayken 1958 yılında 1 Mart Faciası'nın gecesinde bir Fransız haber ajansında görevli olarak

trenle geldiği İzmit'te Soğucak açıklarında bahriyeli dalgıçların kurtarma çalışmalarına şahit oldu. İlk dalgıcın, "Her lumbozda beş kafa" diye haykırışlarını, devlet hastanesi koridorlarında yarı canlı yatan kazazedeleri ömür boyu unutmadı.

1964 yılında İzmit'e döndükten sonra Kadıköy Mahallesi'nde Yusuf Karaçetin tarafından açılan Karaçetin Sineması'nı çalıştırmaya başladı. Kazım Ertek 1965 yılında İstanbullu Meryem Hanım (1932-2003) ile evlendi. İki çocukları oldu, Hülya ve Bora. Oğlu Bora, 1992 yılından itibaren babası ile çalıştı. Sine Reklam firması, 2005'ten sonra Bora Ertek ile devam etti.

1966 yılında İzmit, İstiklal Caddesi, Kızılay İşhanı'nda 16 ve 35 mm sanayi ve reklam filmi çekim işleri, sinema işletmeciliği, sinema ve televizyon filmi çekimi, elektronik ve taahhüt işleri yapmaya başladı. Bir süre Dar Sokak, Keser Apartmanı'nda sonra da Hürriyet Caddesi, No.25'teki kendi yerinde çalıştı. Son iş yeri Belsa Plaza'da idi.

Sinemacılığı bıraktıktan sonra, 1968'de Sine Reklam'ı kuran Kazım Ertek, İzmit'te ilk sesli ve görüntülü reklamcılık işinin öncüsü oldu. *Sesim* dergisine verilen ilanda, "Seka, Orduevi, Karaçetin ve Yurt sinemalarında renkli projeksiyon - sesli, hareketli film reklamları 1 Ocak 1970 tarihinden itibaren Sine Reklam Kazım Ertek tarafından yapılmaktadır. Keyfiyet Muhterem halkımıza ve iş sahiplerine duyurulur" deniyordu.

Kocaeli Sanayi Fuarı'nın kuruluşundan başlayarak uzun yıllar reklam ve anons düzenini idare etti. Fuar alanını bataklıktan kurtarılışından açılışına kadar belgeledi. Belediye Başkanı Leyla Atakan ve Meclis üyeleri Feridun Özbay, Abdurrahman Yüksel ve İsmail Kolaylı'nın ölümleri ile sonuçlanan kaza ve cenaze töreni de Kazım Ertek belgeselleri arasında yerini aldı. Başkan ve üyelerin belediyedeki çalışmalarını da içeren bu film, her yıl Kocaeli Fuarı'nda işlettiği açıkhava sinemasında gösterilirdi.

Temel atmalar, açılışlar, plaket törenleri ve ile Kocaeli Kazım Ertek'in kamerasından izlendi. Bunları TRT Kocaeli temsilcisi bir haberci olarak yapsa da herbirini eksiksiz arşivlemesi, iyi koruması onu bir koleksiyoner hâline getirdi.

5 Temmuz 1974'te, üçüncü Yarımca Festivali'nin beşinci günü, senaryosunu Avni Öztüre'nin yazdığı, Kazım Ertek'in kameramanlığını yaptığı belgesel film çok beğenilmişti.

Yaptığı belgesellerin yanı sıra kullandığı tüm alet ve makinalara ölesiye bağlıydı. Eski teknoloji ile çektiği filmler periyodik olarak banyo edilerek bakımı yapıldığından dönemin sinema makinelerini de titizlikle saklaması sonucu istediği anda gösterim yapabiliyordu. Eski-yeni sinema, radyo ve ses cihazlarının kurulum ve kullanımında inanılmaz bir yatkınlık ve bilgi birikimine sahipti.

2002 yılında Süleyman Demirel Kültür Merkezi'nde Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin organize ettiği "İzmit Sinema Günleri" etkinliği, onun tüm dönemlerinde kullandığı sinema makinelerinin sergilenmesi, Cumhuriyet'in onuncu yılındaki Atatürk Heykeli, Ulugazi İlkokulu'nun açılış törenlerinin filmleri ve kendi çektiği belgesellerin de sunumu ile bir şölene dönüştü.

Sine Reklam firmasında radyo-gazete-televizyon reklamları, video çekimleri, ses düzeni kurma ve seslendirme işlerini yaşamının son günlerine kadar sürdürdü. 1969 yılından itibaren Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun Kocaeli temsilcisi olan Kazım Ertek, Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti'nin unutulmaz başkanlarındandı. 1996'da kurulan Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin de onur üyesiydi.

İlk gençliğinde sinema sahiplerinin vazgeçilmez enerjik makinisti, sonraki yıllarında belgesel filmler çeken, açık-kapalı-gezici sinemalarda yabancı ve Yeşilçam filmleri gösteren, toplu alanlara ses düzenlemeleri yapan, TRT'ye, yerli ve yabancı ajanslara Kocaeli'den görüntülü haberler geçen çok yönlü biriydi. Sinemanın gelişimini yaşayan, bunun farkında olarak eline geçen malzemelere sahip çıkan, İzmit sinema, reklam, basın ve arşiv dünyasının duayeni Kazım Ertek, 27 Ocak 2005 günü hayata veda etti.

KAYNAKÇA

Müzeyyen Ünal, "Sinemanın Makine Dairesinden, Kamera Arkasına Kazım Ertek", *Kocaeli* gazetesi *Pişmaniye eki*, 06.02.2005, s. 5; "Vali Dede TRT'den şikayetçi", *Kocaeli* gazetesi, 10.11.1988, s. 5; Sesim Dergisi, 1968; Şakir Balkı, "Kazım Ertek", *Kocaeli* gazetesi, 14.03.1998; Şakir Balkı *O yılları Yaşamak: İzmit Sinemaları*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi, İzmit, 2001; *Ticaret Sicili* gazetesi, 28.02.1968, 12 Haziran 1970-Sayı: 3973; Türkyolu Bizimşehir, 20.02.1971, 29.06.1974; "Yarımca Festivali", *Işık* gazetesi, 05.07.1974, s. 1.

Müzeyyen ÜNAL

KAZIM FİKRİ ÖZALP (1882-1968)

Kocaeli Grubu Kumandanı, Milli Mücadele

Asker ve siyasetçi Kazım Özalp, 1882 yılında Makedonya'daki Köprülü şehrinde dünyaya gelmiştir. Babası Manastırlı İsmail Nazmi Bey subaylık yapmıştır. Askeri bir eğitimden geçen Özalp, Üsküp Askeri Rüştiyesi'ne yazılmış, devamında Manastır Askeri İdadisi'nde eğitimini sürdürmüş ve 1900 yılında İstanbul Harbiye Mektebi'ne başlamıştır. Askeri idadide Mustafa Kemal ile tanışan Özalp'in kendisi ile arkadaşlığı ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Harp Akademisi'ndeki eğitiminden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne katılmıştır. Kazım Özalp, Bulgar çetelerine karşı demiryollarını korumada etkin bir isim olmuş, II. Abdülhamid'e karşı meşrutiyeti desteklemiş, 31 Mart Vakası'nda Harekât Ordusu içinde yer almış, Arnavutluk isyanının bastırılmasına destek olmuş ve Balkan Savaşı'na katılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine Ruslara karşı başarılı mücadelelerde bulunmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nda Van jandarma alay komutanı, seyyar jandarma tümen komutanı, 37'nci Kafkas tümen komutanı ve 60'ıncı tümen komutanı rütbeleriyle Doğu, İran, Azerbaycan ve Kafkasya cephelerinde Ruslar ve Gürcülere karşı savaşmış, Erzurum ve Kemah yakın-

Kazım Fikri Özalp

larında Ruslarla çarpışması sebebiyle gümüş imtiyaz madalyası almıştır. 1 Eylül 1917'de miralaylığa (albaylığa) terfi etmiştir. Haziran 1918'de altın liyakat harp ve Leopold şövalye madalyalarına layık görülmüştür. Aile ziyareti için İzmir'e gittiğinde İzmir'in Yunan işgali hadisesi gerçekleşmiş, bu sebeple Redd-i İlhak örgütü için faaliyetlerine başlamış, Ayvalık, Soma, Akhisar'da Yunan kuvvetlerine karşı mücadele etmiş, çeşitli isyanların bastırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Ankara'da meclisin açılması kararıyla Kazım Paşa, Karesi mebusu olmuştur. Nisan 1921 tarihinde Kocaeli grubu komutanlığına getirilmiştir. Kontrol ettiği bu grup ile Bilecik taraflarına kadar baskınlarda bulunmuştur. II. İnönü Muharebesi (1921) sonunda mürettep kolordu komutanı olarak cepheye giden Özalp, Adapazarı ve İzmit'i düşman işgalinden kurtarmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndaBatı Cephesi'nde kolordu komutanı sıfatı ile Sakarya Muharebesi'ne katılmış ve 13 Eylül 1921 tarihinde rütbesi tümgeneralliğe yükseltilmiştir. Sakarya Savaşı'ndan sonra ise kolordu komutanlığını bırakıp meclise geri dönmüş ve 10 Ocak 1922 tarihinde milli müdafaa vekilliğine seçilmiştir. 25 Eylül 1922'de Korgeneralliğe yükseltilmiştir. Kazım Özalp, genç Cumhuriyetin ilk Milli Savunma Bakanı olmuş ve meclis başkanlığı görevinde bulunmuştur. Devrim kanunlarının tamamı da onun meclis başkanlığı döneminde hayata geçirilmiştir. İkinci kez, II. Dünya Savaşı'ndan önce Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır. Türk donanmasının güçlendirilme çalışmalarında, Hatay ve doğu sorununun çözüme kavuşmasında da deneyimleri ile etkili isimlerden biri olmuştur. Milli Savunma Bakanlığı'ndan 1939'da istifa eden Özalp, Cumhuriyet Halk Partisi yönetiminde grup başkan vekilliğinde bulunmuş ve 1950'de yapılan seçimlerde Van'dan milletvekili çıkmıştır. Aktif siyaseti 1954 senesinde bırakan Özalp, Encümen-i Danış'in kurucu kadrosunda bulunmuştur. büyük buhranın yaşandığı 1929'da Türkiye ekonomisinin korunması adına alınan önlemler neticesinde kurulan ve aralarında TBMM başkan vekili Hasan Saka, İzmir mebusu Rahmi Köken, İzmir mebusu ve Türkiye İş Bankası genel müdürü Celal Bayar, Ziraat Bankası genel müdürü Şükrü Ataman gibi isimlerin bulunduğu Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kuruculuğunu ve başkanlığını yürütmüştür. Anılarını *Millî Mücadele* isimli iki ciltlik bir eserde kaleme almış, kitap, kendisinin ölümünden sonra 1971-72 yıllarında Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanmıştır. Farklı etkinlik alanları ile de ilgili olan Özalp, 1930'larda Galatasaray Spor Kulübü'nün fahri başkanlığını da yapmıştır. Ayrıca yurt gezileri yaparak halkın problemlerini dinlemiş, çözüm bulmaya çalışmıştır. Kazım Özalp, 6 Haziran 1968'de İstanbul'da vefat etmiştir. Cenazesi Atatürk Orman Çiftliği arazisindeki devlet mezarlığında toprağa verilmiştir.

KAYNAKÇA

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kazim-fikri-ozalp-1882-1968/, Erişim Tarihi 25 Ağustos 2021; https://www.msb.gov.tr/Bakanlar/Detay/orgeneral-kazim-ozalp, Erişim Tarihi 25 Ağustos 2021; http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ozalp-kazim, Erişim Tarihi 25 Ağustos 2021; https://tr.wikipedia.org/wiki/Kâzım_Özalp, Erişim Tarihi 25 Ağustos 2021 (Görsel); Vehbi Tanfer, "Kazım Özalp (1882-1968)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 11, 1995, 163-176, s. 164; Kızılırmak, Ahmet, *Askeri ve Siyasi Yönleriyle Kazım Özalp*, TBMM Basımevi, 2012, s. IX, X, XI, 237; 239; 243; Kazım Özalp & Teoman Özalp, *Atatürk'ten Anılar*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 15.

Özge ASLANMİRZA

KAZIM MERİÇ (1903-1986)

Kocaeli Milletvekili

TBMM 10. dönem İzmit milletvekili olan Kazım Meriç 1903 senesinde Silivri'de doğdu. Babası Mustafa Bey, annesi Seher Hanım'dı. İstanbul Beykoz İlçesi İncirköy Mahallesi'nde ikamet etti. Beykoz'da başladığı ilköğretim eğitimini Beşiktaş Barbaros Numune mektebinde tamamladı. 1 Eylül 1916 yılında Bahriye mektebi aday sınıfına başladı. Bahriye mektebinden sonra 1 Eylül 1921'de harbiye (deniz talebesi) öğrencisi oldu. 1923 senesine gelindiğinde ise makine mühendisi olarak teğmen rütbesiyle diplomasını aldı. 1 Eylül 1924'te rütbesi üsteğmenliğe çıkarıldı ve Hamidiye kruvazöründe çalışmak üzere görevlendirildi. Yavuz ve Hamidiye gemilerinde çarkçılık eğitimi için kursa başladı. 1926'nın şubat ayında Roterdam'da yapılmakta olan denizaltı gemilerinde çalışmak için Hollanda'ya gitti. Hamburg'daki akümülatör fabrikasında işe başladı. 27 Şubat 1928'de Yavuz Gemisi vardiya subayı olarak memlekete geri döndü. 30 Ağustos 1930'da yüzbaşı unvanını aldı. 22 Ekim 1930'da Gölcük akümülatör fabrikasında Almanya ve Hollanda'da inşa

Kazım Meriç

edilmekte olan, denizaltı gemileri akümülatörlerini kontrol etmekle vazifelendirildi. 2 Ağustos 1931'de deniz fabrikaları makine deniz formenliğinde göreve başladı.

1932 senesinin Ağustos ayında Hüseyin Hüsnü Şevket Bey'in kızı Nimet Hanım'la dünya evine girdi. Bu evlilikten İbrahim Engin, Mustafa Aşkın adında iki erkek çocuğu oldu.

23 Ağustos 1934'te Adatepe muhribi vardiya subayı olarak atandı. Daha sonra 26 Haziran 1936 yılında Berk Gemisi başçarkçılığı görevine getirildi. 31 Mart 1938'de Deniz Fabrikaları Makine ve Elektrik Fen Heyeti'ne, 30 Ağustos 1939'da binbaşı rütbesiyle Adatepe muhribi başçarkçılığına atandı. 1941 Temmuz ayında İngiltere'den temin edilen Demirhisar Muhribi'nin başçarkçılığı ile Londra'da görevlendirildi. 11 Şubat 1942'de memlekete geri döndü. Dönüşünün hemen ardından Filotilla makine uzmanlığı görevine ilaveten Sultanhisar muhribi başçarkçılığına getirildi. Bir yıl sonra, 1943 Mayıs ayında Deniz Müsteşarlığı Fen ve İmalât Şubesi'nde yeni bir göreve başladı. Rütbesi 30 Ağustos 1944'te yarbaylığa yükseltildi. 15 Ağustos 1945'te Fen ve İmalât Şubesi Müdürü olarak atandıktan sonra Yavuz Gemisi bşçarkçılığına getirildi. Albaylık rütbesini 30 Ağustos 1947'de aldı ve Deniz Fabrikaları Genel Müdürlüğü Teknik Daire Başkanı oldu. Bir yıl sonra 18 Ağustos 1948'de 34 No. lu Deniz Silâh ve Malzeme Teftiş Kurulu, 18 Şubat 1949'da ise İstanbul Deniz K. Kontrol ve Tesellüm Komisyonu Başkanlığına getirildi. 1949'da Taşkızak Tersanesi'nin, 1951'de Gölcük Tersanesi Genel Müdürlüğü'nün başına getirildi. Bu görevleri icra ederken bir yandan da rütbesi yükselmeye devam ediyordu ve nitekim 30 Ağustos 1953'te tuğamiralliğe yükseldi. 20 Mart 1954'te emekli oldu. Emekli olduğu yıl 10. dönem seçimlerine katıldı ve Kocaeli'den milletvekili seçilerek 4 Mayıs 1954'te seçim tutanağını alıp parlamentoya girdi. Bu dönem itibariyle Milli Savunma Komisyonu'nda görev aldı. Ayrıca sivil savunma kanun tasarısı ve istimlâk kanununun değiştirilmesi hakkında kurulan geçici komisyonlarda bulundu. Meclise, denizaltı ve dalgıçlık işinde çalışan işçilere verilecek olan tazminat ile ilgili kanun teklifinde bulundu. Sunduğu diğer bir kanun teklifi de emekli sandığı kanununun değiştirilmesi hakkında oldu. Genel kurulda farklı konularda yaptığı 4 sunumu bulunmaktadır. 1956 yılının Kasım ayında Bangkok'taki Parlamentolararası Birliği 45. Konferansı'na giden heyette görev aldı. Vekillik yaptığı 10. dönem sonunda siyasetten çekildi ve hayatına emekli olarak devam etti. 7 Kasım 1986'da vefat etti. Kabri İstanbul Maltepe Gülsuyu mezarlığında bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Türk Parlamento Tarihi, TBMM XIX. Dönem, Cilt III, Haz. Burhanettin Duran, Ankara 2012; TBMM Albümü, 1920-2010, Cilt III, Ankara 2010; Nurettin Gülmez, "Çok Partili Hayat Döneminde TBMM'deki Kocaeli Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz (1946-2015)", *Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, No: 38, 2017; *TBMM Tutanak Dergisi; T.C. Resmî Gazete*

Serkan YAZICI

KEÇECİBABA TÜRBESİ (BALÖREN KÖYÜ)

Günümüzde Kocaeli ilinin İzmit ilçesine bağlı bir mahalle olan Balören Köyü'nü kuran, Yavuz Sultan Selim zamanında Tokat Turhal Keçeciler Köyü'nden Tahtacı Yörük lakaplı Keçeci Seyyid Ahmet'tir. Daha sonraları Eskişehir, Amasya, Çorum-Alaca, Bingöl, Kandıra'dan gelenlerle köy bugünkü hâlini almıştır. Köyün tamamı Alevi Türkmenlerden oluşmaktadır. 2009 yılına kadar köyün adı Belen'dir. Ancak idari birimde aynı isimden bir kaç köy ismi de olunca çeşitli karışıklıklar yaşanması nedeniyle adı Balören'e çevrilmiştir. Daha evvelki isminden de anlaşılacağı üzere köy 380 rakımlı bir sırt üzerine kurulmuştur.

Alevi köylerinde cemaatin lideri dedelerdir ve yüzyıllar boyunca dedeler cemaatin sosyal düzenini sağlayan en etkili güç olmuştur. Bu şekilde farklı bölgelerde yaşayan Alevi topluluklar, dedelerin kontrolü altında yaşamışlardır. Alevi-Bektaşi geleneğinde ocaklar toplum için aydınlatıcı yegâne güçtür. Ocakları dede aileleri oluşturmaktadır. Dedeler sahip oldukları dinsel, eğitsel ve hukuksal işlevleriyle kentleşme olgusu devreye girene kadar bu aydınlatma işlevlerini, Anadolu'nun farklı bölgelerini köy köy dolaşarak yerine getirmişlerdir. Ocakların bir diğer özelliği tanınmış erenlerin adlarıyla anılmalarıdır. Balören Köyün'de yer alan Keçecibaba da bunlardan birisidir.

Keçecibaba Türbesi

Ocak erenleri ile ilgili veriler incelendiğinde soy, keramet ve hizmet kaynaklı dinamiklerin biri ya da birkaçının ocak kurucusunu bu konuma getirdiği görülmektedir. Ocaklar zaman içerisinde, bu kutsal kişilerin soylarından gelenlerce kurumsal hâle getirilmiş, bu soylardan gelenlere ocakzade denmiş, dedelik görevinin ocakzade dedeler (seyyidler) tarafından yerine getirilmesi bir gelenek hâlini almıştır. Bazı ocaklara mensup dede aileleri hastaların başvuru merkezleri konumuna gelmiştir. Ayrıca birçok dede soyuna sahip olan kişilerin kabirleri, soyları ve toplum üzerindeki nüfuzlarına binaen günümüzde türbe hâline getirilmiştir. Bu yerler sürekli ziyaret edilen, adak adanan, dilek dilenen mekânlar hâline dönüşmüşlerdir. Keçeci Baba Ocağı bu bakımdan önemli ocaklardan birisidir.

Keçici Baba'nın Horasan erenlerinden, Ahmed Yesevi'nin halifesi olduğu rivayet edilmektedir. Asıl ismi Ahi (Şah) Mahmud Veli'dir. Nişabur'da yaşamış, daha sonra Anadolu'ya gelerek bugün kendi adını taşıyan Keçeci Köyü'ne yerleşmiştir. Horasan'dan Anadolu'ya gelen Keçeci Baba, aynı zamanda bir Âhi lideridir ve Gül Âhi Baba ismiyle anılmaktadır. Hatta Selçuklu döneminin son âhi babası ve zamanın önemli sanatlarından keçeciliğin ustası olarak bilinmektedir. Ayrıca aç doyuran ve açık örten anlamlarındaki Ergani Mahmud ismiyle de anılmaktadır. Bununla birlikte türbesindeki sancağın demir arması üzerinde adı Hoca Mahmut Veli şeklinde yazmaktadır. Keçeci Baba'nın 1349 yılında Anadolu'da şehit düşmüş, Altın Bıyık, Seyyid Ahmet (Mehmet) ve Ali Haydar adındaki üç oğlundan Seyyid Ahmed, Balören Köyü'nde medfundur.

Seyyid Ahmed'in medfun olduğu türbede Keçeci Baba ve Keçeci Seyyid Ahmet ile ilgili yazılar vardır. Yazılarda, Keçeci Baba, miladi 1545-1546 senesinde İran'ın Hoy kentinde dünyaya gelmiştir, babası Musa, annesi Ümmü Zeynep'tir. Asıl ismi Hayrani Mahmut'tur. İran'ın Hoy kentinden Kum kentine gelerek burada Mahsun Ana ve ehl-i beyt soyundan zatların yatırlarını ziyaret ettikten sonra İran'ın Meşet kentinde imam Rıza'nın kabrini ziyaret edip Nişabur'a geçmiştir. Miladi 1603-1604 yılının cuma akşamı ise Tokat'ın Erbaa ilçesinin Keçeci Köyü'ne gelmiştir. Keçeci Baba'nın oğlu Seyyid Ahmet Tokat'tan askerlik vazifesi münasebetiyle İstanbul'a gelmiş, uzun süren askerlik görevinden sonra tekrar Tokat'a dönmüşse de yaşanan bir olay sonucu memleketini terk etmiştir. Zamanın padişahıyla tartışmaya girişen Seyyid Ahmet, İzmit'in Balören köyünde Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

KAYNAKÇA

Fahri Maden, "Keçeci Baba Ocağı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 71, Ankara 2014, ss. 147-170; Necdet Çetin, "Kocaeli İli İzmit - Balören (Belen) Köyünde 1320 (Miladi 1904) Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri (Yazım/Sayım)", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2015, ss. 1155-1164.

Harun ÇOBAN

KEFKEN

Kandıra'da Tarihi ve Turistik Öneme Sahip Bir Yerleşim Yeri

Kefken, Kocaili'nin Kandıra ilçesinde yer alan, tarihi, turistik ve stratejik öneme sahip yerleşim yerlerinden biridir. Kandıra'ya 18, Sakarya'ya 55, İzmit'e 64, İstanbul'a 164,6 km uzaklıktadır. Doğusunda Cebeci, batısında Kumcağız ve Kerpe gibi turizm beldeleri yer alır. Karadeniz'e kıyısı olup falezli yüksek kıyılara sahiptir. Şile-Kefken arasında 70 km uzunluğunda enine kıyı tipi görülürken, Kefken'in doğusunda boyuna kıyı tipine rastlanır. Bu durum

karstik özelliklere sahip kayaçlarının aşınarak koylu kıyılar ile çevresine göre nispeten sığ kıyılara sahip olmasını sağlamıştır. Kapri ve Midye koyları Kefken'de yer alan başlıca koylardır. Ayrıca Kefken sahilinde, denizin sığlaştığı yerde doğal oluşumlu plaj vardır. Kefken, sınırları içerisinde kara parçasına 0,8 km uzaklıkta yer alan bir adaya sahiptir. Bu ada, Karadeniz üzerinde yer alan birkaç adadan biridir. Dolayısıyla Kefken Adası'nın varlığı Kefken ve çevresinin stratejik önemini arttırmaktadır.

Kefken, tarih öncesi dönemlerden itibaren pek çok medeniyetin yerleşim sahası olmuştur. Bu yerleşim yerine Bithynler "Tynias", Romalılar "Apollonia" Bizanslılar "Daphnousia ya da Thallusa", Cenevizler "Finogonya", Osmanlılar ise "Kevgen" ya da günümüzde bilinen hâliyle "Kefken" adını vermiştir. Arkeolojik veriler, Kefken'in epi-paleolitik (ara taş) dönemden itibaren bir yerleşim yeri olduğunu doğrulamaktadır. Kocaeli Yarımadası, MÖ VII. yüzyıldan itibaren sırasıyla Thrak kökenli Bebryklerin, Phrygialıların (Friglerin) ve Mysialıların, Lydialıların hâkimiyeti altındaydı. Bir Thrak boyu olan Thynler, MÖ 327 yılında tüm Kocaeli Yarımadası'nı içine alan Bithynia Krallığı'nı kurdu. Kefken, Bithynia'nın toprakları içerisinde yer alıp "Tynias" adıyla anılmaktaydı. Bithynialılar hem Tynias (Kefken) Adası'na hem de adaya yaklaşık 1 km uzaklıkta olan Tynias kıyı yerleşimine hâkimdiler. Bithynialılar, Helen medeniyetinin etkisi altındaydı. Zira Kefken İskelesi'nin 3 km güneydoğusunda yer alan Yayla Pınar Tümülüsü'nde bulunan MÖ II. yüzyıla ait bir lahitte Helen etkisi açıkça görülmekteydi. Bithynia, MÖ 74 yılından itibaren Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti oldu. Kefken, Roma hâkimiyetindeyken "Apollōnia" adını aldı. Kefken Limanı, MÖ I. yüzyılda Kefken Adası'na yakın bir mesafede yer alıyordu. Bithynia, MS IV. yüzyılda Bizans'ın topraklarına katılmıştır. Kefken, Bizans yönetimindeyken Daphnousia adıyla biliniyordu. Bazen Daphnousia adı yerine Thallusa da deniliyordu. Daphnousia (Kefken) Adası'nda 1200'lü yıllarda Bizans'a bağlı piskoposluk bulunuyordu. Kefken, uzun bir süre Bizans'a bağlı kalmıştır. Daha sonra Daphnousia, Ceneviz'in Karadeniz'deki kolonilerinden biri olmuştur. Kefken, Cenevizliler tarafından Finogonya olarak adlandırılmıştı. XIII. yüzyıldan itibaren Karadeniz'de Ceneviz ve Venedik arasındaki rekabet artmıştır. Bunun önemli nedeni ise Venedik'in de dahil olduğu Latinlerin 1204 yılında İstanbul'u işgal etmesiyle birlikte Bizans'tan almış olduğu ayrıcalıkları kaybetmeye başlamalarıydı. Cenevizler, Venediklilere karşı İznik'te bulunan Bizans İmparatorluğu'nun vârislerinden VIII. Mihail Paleologos ile 13 Mart 1261 tarihinde Nymphion (Nif)'da ittifak antlaşması imzalamıştı. Venedik, Karadeniz'deki gücünü arttırmak istiyordu. Bu sebeple Temmuz 1261'de Ceneviz hâkimiyetindeki Daphnousion (Finogonya/Kefken) Adası'nda bulunan kaleyi kuşatmak için harekete geçmiştir. VIII. Mihail Paleologos, Latinlerin Kefken'e gitmelerini fırsat bilerek 25 Temmuz 1261'de İstanbul'u geri almıştır**.** Böylece Cenevizlilerin 1260 yılından sonra Kefken, Amasra gibi kolonileri sayesinde Karadeniz ticaretindeki etkinliği daha da artmıştır. Cenevizlilerin Akdeniz'den Baltık Denizi'ne uzanan ticari yol güzergâhı, Karadeniz'de Kefken gibi yerleşim yerlerindeki limanların önemini arttırmıştır. XIII. yüzyılda Kefken Limanı'nın gelişmesini sağlayan diğer unsur ise Trabzon Rum İmparatorluğu'nun İstanbul ile gerçekleştirdiği ticari faaliyetleri sırasında korunaklı gördüğü bu limanı tercih etmesiydi. Ceneviz'in, 1306 yılında Trabzon'dan ve 1308 yılında Kefe'den çıkarılmasından sonra Karadeniz'deki ticari faali-

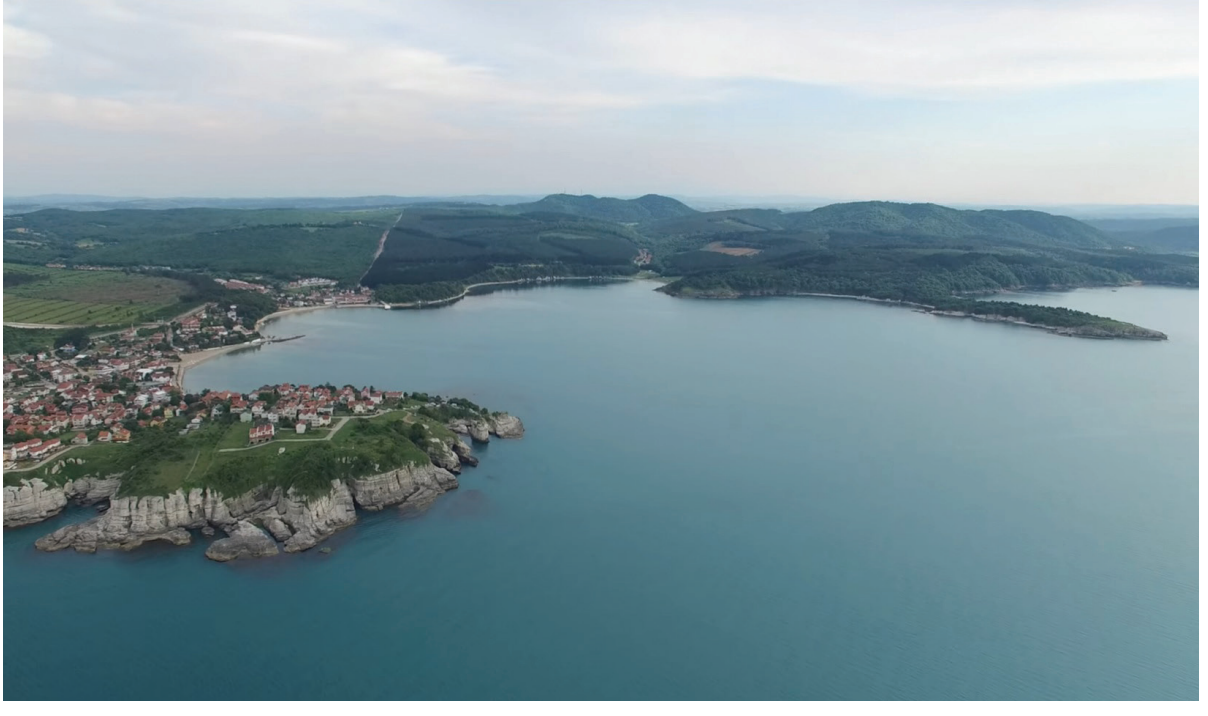

yetlerinde azalma olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Karadeniz'deki önemli limanlara hâkim olmak için Ceneviz ve Venedik arasındaki güç mücadelesi daha da artmıştır. Aydınoğulları gibi Türkmen beylikleri bu mücadelede önemli bir yere sahipti. Bu Türkmen beyliklerinden biri olan Osmanlılar ise Kefken ve Kerpe sahillerine yakın bir mesafede olan Kandıra'yı fethetmiştir. Kandıra'nın fethiyle birlikte Kefken'in de Osmanlı hâkimiyetine geçtiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte 1351 yılına ait bir Karadeniz haritasında Kefken Adası, "Fenosia" adıyla kaydedilmişti. Bu adın, Daphnousia ile bağlantılı bir ad olduğu düşünülmektedir. Kefken, 14. yüzyılın sonunda henüz bir Osmanlı toprağı değildi. Zira 15 Kasım 1403 tarihinde Finogonya Adası'na gelen İspanyol sefir Ruy Gonzáles de Clavijo'nun anlatımına göre Finogonya Adası (Kefken Adası) hâlâ Cenevizlerin kolonilerinden biri olma özelliğini korumaktaydı. Finogonya Limanı, Finogonya Adası ile bağlantılıydı. Ceneviz, Karadeniz ticaretinde Venedik'e karşı üstünlük sağlamak için Finogonya (Kefken) Limanı'nın güçlendirilmesine önem vermekteydi. XV. yüzyıldan itibaren Cenevizlerin Karadeniz'deki gücü azalmaya başlamıştı. Bu durumum önemli nedenlerinden biri Osmanlıların Orhan Gazi döneminden itibaren fetihlerle Karadeniz'in güney sahillerinin denetimini elde etmeye çalışmasıydı. Karadeniz'deki Ceneviz varlığı, Fatih Sultan Mehmed'in Karadeniz'in güney sahillerine tamamen hâkim olmasıyla son bulmuştur. Bununla birlikte Kefken'in ne kadar süre daha Ceneviz hâkimiyetinde kaldığı ve daha sonra ne zaman Osmanlı egemenliğine geçtiği kesin olarak bilinmemektedir.

Kefken, 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kandıra kazasına bağlıydı. Kefken, hem Karadeniz'deki stratejik konumundan hem de sahip olduğu limandan dolayı Osmanlı Devleti için önemli bir yerleşim yeriydi. Kefken Limanı, Osmanlı donanmasının geliştirilmesinde önemli rol oynamaktaydı; İstanbul'da bulunan Tersane-i Amire için gerekli kereste, gemi, kürek sevkiyatının yapıldığı limanlardan biriydi. Ayrıca Kefken'de 16. yüzyıldan itibaren fermanla kurulmuş ve Tersane-i Amire'ye bağlı olarak çalışan bir tersane bulunmaktaydı. Bu tersanede kadırga, firkateyn gibi gemiler ve gemiler için gerekli bazı malzemeler üretilmekteydi.

Evliya Çelebi, 1640 yılında Kefken'e geldiğinde hanı, hamamı ve çarşısı olmasına rağmen buranın iskele özelliğinin ön planda olduğunu anlatır. Kefken Tersanesi, XVIII. yüzyıla kadar faaliyetini sürdürmüştür. XIX. yüzyıla gelindiğinde Kefken'de Tersane-i Amire için gerekli gemi inşa faaliyetleri durmuştur. Yine de Kefken Limanı'ndan İstanbul'a kereste sevkiyatı devam ediyordu. Bu kerestelerin bir kısmı Tersane-i Amire'ye gemi yapımı için gönderiliyordu. Kefken'in Osmanlı ekonomisine bir diğer katkısı ise Kefken Taş Ocağı'ndan çıkarılan kesme taşlardır. Yapısı gereği kolay işlenen bu taşlar, Osmanlı mimarisi için önemliydi. Bu taş ocağı, İstanbul ve çevresinin taş ihtiyacını gidermeye katkı sağlamaktaydı.

Osmanlı Devleti, Çarlık Rusya'nın Balkan savaşları ve Birinci Dünya Savaşı öncesi Karadeniz'deki olumsuz tutumları nedeniyle Kefken ve çevresindeki denetimleri arttırmıştır. Örneğin Rusya 1882 yılında Şile'den Kefken Adası'na kadar olan sahada denizin

derinliğini öğrenmek için gizlice ölçümler yapmaktaydı. Bu sebeple Osmanlı Devleti Karadeniz'de stratejik öneme sahip Kefken'in güvenliğini sağlamaya özel önem vermiştir. Diğer taraftan da 1897'de Kefken'de yoğun olarak yaşanan tuz kaçakçılığı ile mücadele edilmiştir. Karadeniz'de denetimin tesis edilmesi için 7 Ekim 1902 tarihinde Kefken'de liman dairesinin ve 14 Şubat 1903'te ise telgraf merkezinin kurulması kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı başladığında Karadeniz'deki diğer limanlar gibi Kefken Limanı'nın da güçlendirilmesine önem vermiştir. Zira itilaf devletlerine ait denizaltılar, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının yanı sıra İzmit Körfezi'nde aktif durumdaydı. Denizaltıların başlıca amacı, Osmanlı deniz gücünü sekteye uğratmaktı. Osmanlı Devleti, bu doğrultuda, itilaf devletlerinin bu savaş taktiğini etkisiz hâle getirmek için İstanbul'un geçiş güzergâhı üzerinde yer alan İzmit Körfezi kıyılarına toplar yerleştirmiştir. Bu doğrultuda Kefken Limanı'na ulaştırması için Marmara'da bulunan Giresun ve Ingrad vapurlarındaki seri atım hızına sahip topların birinci orduya verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu toplar, Marmara'da bulunan itilaf devletlerine ait denizaltıların tehdidi nedeniyle Kefken Limanı'na ulaştırılamamıştı. Osmanlı Devleti, bundan dolayı gerekli askeri mühimmatın Yavuz zırhlısından tedarik edilerek Harbiye Ambarı tarafından Kefken Limanına gönderilmesine karar vermiştir. İtilaf devletleri, 1915 yılından itibaren Kefken'e yönelik saldırılarda bulunmasına rağmen burayı ele geçirememiştir. Kefken, Millî Mücadele yıllarında İngiltere, Fransa gibi işgal kuvvetlerinin kontrol altına almak istediği bir yerdi. Bu dönemde Kefken Adası'nda eşkıyalık faaliyetleriyle tanınan İpsiz Recep yaşamaktaydı. İpsiz Recep, İzmir'in 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanlılar tarafından işgali sonrasında Kuvayımilliye'yi destekleyerek Kocaeli Kuvayımilliye Karakol Cemiyeti'nin Kefken'deki komutanı olmuştur. Dolayısıyla İngiltere ve Fransa'nın baskılarına boyun eğmemiştir. Yunanistan, Anadolu'daki emellerine ulaşabilmek için Karadeniz'deki Pontusçu faaliyetlere destek vermekteydi. Osmanlı Devleti, bu sebeple Yunanlılara ait vapurlara el koymaktaydı. Buna misilleme yapmak isteyen Yunanistan, Kefken'in de dahil olduğu kıyı yerleşim yerlerine saldırılarda bulunuyordu. Kefken ve çevresine Yunanistan'ın saldırıları, Büyük Taarruz Savaşında aldıkları yenilgi ile son bulmuştur.

Kefken, Cumhuriyet'in ilk yıllarında "Kefken Mensure" adıyla Kocaeli vilayetinin Kandıra kazasına bağlı bir köydü. Ülkenin imar faaliyetleri kapsamında 1923 yılında Kocaeli vilayetinin ilk valisi olan Vehbi Bey zamanında Kandıra-Kefken yolu tamamlandı. Kandıra-Kefken yolu 1950 yılına gelindiğinde bozulmaya başladığından ulaşımda aksaklıklar yaşanıyordu. Halkın isteği üzerine yolun tekrar yapımına karar verilmiştir. Aynı yıl İstanbul-Kefken arasında deniz yolculuğunun yapılması için Kefken vapur iskelesinin inşasına başlandı. Bu iskelenin yapımı 1955 yılında tamamlandı. Kefken Köyü, köy tüzel kişiliğini kaldıran 6360 sayılı kanun gereğince 6 Aralık 2012 tarihinden sonra Kandıra'ya bağlı bir mahalle oldu.

Günümüzde Kefken'in sosyo-kültürel gelişmişliğinde tarih ve turizm önemli unsurdur. Kefken Adası'nda Bithynlere ya da Cenevizlilere ait olabileceği düşünülen sur kalıntıları ve su sarnıçları hala mevcuttur. Ayrıca 1867 tarihinde inşa edilen Kefken Camii ile Pembe Kayalar'da bulunan taş ocağından geriye kalanlar Osmanlı medeniyetine ait kültürel unsurlardan bazılarıdır. Hasan Paça ve Yaylapınarı camileri Kefken'de yer alan diğer camilerdir. Eğitim burada bulunan ilk ve ortaöğretim kurumlarıyla devam etmektedir. Sağlık hizmetleri ise bir sağlık ocağı vasıtasıyla sürdürülmektedir. Kefken Türkiye'nin önemli turizm sahalarından biridir. Buradaki başlıca turizm sahaları Kefken sahili, Pembe Kayalar, Midye Koyu, Kapri Plajı, Kefken Mesire Alanı ve Askeri Dinlenme Kampı'ndan oluşur. Çam ormanları açısından oldukça zengin olduğundan doğal bir güzelliğe sahiptir.

Kefken'in sosyo-ekonomik gelişimine genel olarak tarım ve hayvancılık, balıkçılık ve turizm katkı sağlar. Geçmişte Kandıra bezinin temel malzemesi olan keten üretimi Kefken Köyü'nde yoğun olarak yapılmaktaydı. Kefken halkı günümüzde buğday, mısır, ayçiçeği gibi tarım ürünlerini ekip biçer. Hayvancılıkta ise küçükbaş ve büyükbaş yetiştiriciliği yapar. Kefken'de tarım ve hayvancılık Yaylapınarı, Gürgen Pınarı, Koçun mahallelerinde yapılmaktadır. Tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar, kışın pazar, yazın ise perşembe günleri Kefken merkezinde kurulan pazarda ürünlerini satışa sunar. Balıkçılık, Kefken halkının önemli geçim kaynakları arasındadır. Teknelerle Kefken ve çevresinde bolca bulunan istavrit, palamut, mezgit gibi balık türleri avlanır. Kefken Limanı'ndan yurtdışına bazı deniz ürünlerinin ihracatı yapılmaktadır. Dolayısıyla Kefken Limanı ve Kefken Tersanesi gemicilerin uğrak noktasıdır. Bir turizm beldesi olmasından dolayı Kefken'de restoran, lokanta, kafe, market gibi işletmeler yoğunluktadır. Butik oteller, pansiyonlar, apart daireler ve yazlıklar özellikle yaz mevsiminde halkın diğer ekonomik gelir kaynağıdır. Bu nedenle son zamanlarda inşaat sektörü de gelişmiştir. Son yıllarda doğalgaz alt yapı hizmetleri tamamlanmıştır. Kefken'in nüfusu 2019 yılında 1505 kişiyken, 2021 yılına gelindiğinde yaklaşık 3000 kişiye ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini), çev. Murat Arslan, 2005 İstanbul, s. 25-27, 95-96; *Âşık Paşaoğlu Tarihi*, haz. Atsız, İstanbul 1992, s. 35, 40; Attilla Çetin, "Kefken Tersanesi", *Uluslararası Karamürsel Alp Sempozyumu*, Cilt 3, s. 1841; Başbakanlık Osmanlı Arşivi: A. {DVNSMHM.d, nr. 18-303; Y.PRK.ASK., nr. 42-40.; DH. MKT, nr. 1133-7.; YPRK-ŞH., nr. 0001-56.; Y.A..HUS., nr.267-34.; BEO, nr. 1931-144780, s. 01-02.; BEO, nr. 1848-138597; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmış Doktora Tezi, Sakarya, 2016, s. s. 38-39, 126; DİA, "Karadeniz- Tarih", *DİA*, Cilt 24, İstanbul 2001, s. 387; Enver Konukçu, "Latinlerden Os-

manlılara Kefken ve Çevresi", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Cilt 1, Kocaeli 2017, s. 469-474; Fikrettin Yavuz, "I. Dünya Savaşı'nda İzmit Körfezi ve Çevresinde İtilaf Denizaltıları ve Gebze Köprüsünün Havaya Uçurulması", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu –II*, Cilt 2, Kocaeli, 2016, s. 1291-1292, 1296; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 7. Baskı, İstanbul 2015, s. 414-415; *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum- Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit*, 2.Kitap-1.Cilt,3. basım, İstanbul 2011, s. 84; Hale Güney, "Hellenistik Dönem Öncesi Bithynıa'da Hellen Kolonileri ve Bithynıalılar Arasındaki İlişkiler", *Belleten*, Sayı: 282, Cilt: LXXVIII, Ağustos 2014, s. 407-408; İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", *DİA*, Cilt 40, İstanbul 2011, s. 513-514; İdris Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, İstanbul 2018, s. 61-62; İskender Tunaboylu, "Tarihin Son Drenotu Yavuz (Goben)", *Turkish Studies*, *Periodical For The Languages*, *Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/1 , Winter 2015, s. 779-780; Metin Kartal, "Anadolu'nun Epi-paleolitik Dönem Buluntu Toplulukları: Sorunlar, Öneriler, Değerlendirmeler ve Çeşitli Yaklaşımlar", *Anadolu/Anatolia*, Sayı 24, 2003, s. 35, 39; Muhittin Birgen, *İttihat ve Terakki'de On Sene İttihat ve Terakkinin Sonu*, 2. Baskı, Cilt 2, İstanbul, 2009, s. 661; Murat Karasalihoğlu, "Antikçağ Kaynaklarında ve Sonraki Seyahatnamelerde Kastamonu Kıyıları", *Mediterranean Journal of Humanities*, S. IV/2, 2014, s. 152; Nezih Fıratlı, "Bitinya Araştırmalarına Birkaç İlave", *Belleten*, Cilt XVII, Sayı 65, Ocak 1953, s. 16; Rahmi Doğanay, *Millî Mücadele'de Karadeniz (1919-1921)*, Ankara 2001, 129-131, 142-144; Ruy Gonzáles de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur –Timur Nezdine Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri*, SES yay., İstanbul, 1993, s. 59-62,64; Sabahattin ÖZEL, *Milli Mücadelede İzmit- Adapazarı ve Atatürk*, İstanbul 2005, s. 39,162-171, 174; *Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları*, 1928, s. 816; Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası, 4. Basım, İstanbul 2000, s. 15, 16, 18; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri 1 Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, İstanbul 1990, 34-37, 46-47; T. Ahmet Ertek, "Kuzeybatı Anadolu Kıyılarında Jeomorfolojik Araştırmalar (Şile-Kefken)", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı 27, İstanbul 1992, s. 139-141,145,150-151; T.C. *Resmî Gazete*, "On üç ilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmündeki Kararnamelerde Değişiklik Yapılması", Sayı: 28489, Tarih: 6 Aralık 2012 Perşembe; Veli Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara 2016, s. 33, 35-37, 44-45; W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, İstanbul 1960, s. 198-199, 208; www. Google.com/kefken kandira arası mesafe; www.kandira.gov.tr/tarihçe (04-10-2021, sa. 09:11); https://tr.wikipedia.org/wiki/Kefken_Adası (10.10.2021, sa. 21:26); https://www.nufusu.com/kandira-kocaeli-mahalleleri-nufusu; https://www.bizevdeyokuz.com/kefken-gezilecek-yerler/#kefken8217e-ulasim; Kaynak Kişiler: Zeynel Abidin Ekrem, Kefken Mahallesi Muhtarı; Melike Akdemir, Cebeci Mahallesi sakinlerinden

Gülcan MEMİŞ

KEFKEN ADASI

Arkeolojik Sit Alanı

Kandıra'nın Cebeci Mahallesi'nin kuzeyinde, Pazarbaşı Burnu'nun kuzeybatısında yer alan, antik dönemde Apollonia Thynia olarak anılan, Kocaeli'nin Karadeniz'de sahip olduğu 52 kilometrelik sahil şeridindeki en büyük adadır. Kefken Adası, Karadeniz'de iskâna elverişli iki adadan biridir. Bursa Koruma Kurulu'nun 23/12/2005 tarih ve 1136 sayılı ilke kararı doğrultusunda I. ve II. derce arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir.

Helenistik dönemde inşa edildiği bilinen surları, Roma ardından Bizans dönemlerinde de onarım görerek yeniden kullanılmıştır. Bu ada surlarının büyük bölümü günümüzde görülebilmektedir. Kefken Adası'nda kuyular, sur duvarları, tarihi kalıntılar dışında antik bir liman da bulunmaktadır. Konumu itibari ile oldukça stratejik bir noktada yer alan adadan, Karadeniz kıyı şeridini takip ederek doğuya veya batıya doğru yapılabilecek tüm deniz yolculukları gözlemlenebilir. Ada, sahip olduğu antik dönem mendireği ile döneminde yoğun kullanılmış bir liman olarak da anılabilir. Helenistik dönemde Karadeniz deniz ticaretinin aktifleşmesi ile başlayan yoğun kullanımın kesintisiz olarak Roma ve Bizans dönemlerinde de sürdüğü, hatta Latin Dukalığı ile Trabzon İmparatorluğu arasında sürekli el değişimine uğramış önemli bir deniz kalesi ve ticari gemilerinin uğrak limanı olduğu söylenebilir. Ada üzerinde var olan mendirek, yoğun bitki örtüsü altında 40 adet kuyu ve farklı dönemlere ait pişmiş topraktan seramik buluntular mevcuttur. Kuyuların Cenevizliler tarafından yapıldığı ve yağmur sularını biriktirmek için oluşturulduğu tahmin edilmektedir. Ada üzerinde mevcut olan surların en erken örnekleri MÖ 4. yy dolaylarına tarihlendirilmiş olup ortaçağda adanın manevi açıdan büyük öneme sahip kilise ya da manastır kompleksine sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca 2020 yılında Kocaeli Müze Müdürlüğü tarafından yapılan sualtı araştırmaları sırasında adanın güney yönünde antik dönemde yapıldığı düşünülen mendirek tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde de ada, Karadeniz ticaret ağındaki önemini korumuş, güvenli ticaret ağının devam etmesine yardımcı olmuştur. Kefken Adası, tarihteki önemi bir yana milli mücadeledeki konumu ile ayrı bir yere sahiptir. Çevre bölgedeki birçok kale gibi, ada üzerinde bulunan kale yapısı Kurtuluş Savaşı'nda kilit görevlerde kullanılmıştır. Milli Mücadele yıllarında Kefken'e komutan olarak atanmış Rizeli Recep Reis'in (bkz. İpsiz Recep) üs olarak kullandığı Kefken Adası'ndan gerçekleştirdiği baskınlar sayesinde Yunanlılara geri adım attırılmıştır. Karargâh olarak kullanılan adadan Recep Reis ve komutasındakiler düşman ülkelere yardım için gelen veya düşman olan gemilere el koymuşlar, bu sayede hem ellerindeki savunma teçhizatını arttırmış hem de adada barınma imkânların iyileştirmişlerdir. Günümüzde Kefken Adası turizm faaliyetleri için elverişli alanlara, koylara sahip olmasına karşın, adaya ulaşım imkânı yok denecek kadar azdır.

KAYNAKÇA

Bilge Umar, *Bithynia: Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması Ve Gezi Rehberi*, İnkılap Kitabevi 2004, s. 167; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Kocaeli 2011, s. 469.; Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele (1919-1922)*, Adapazarı Bel. Yay. İstanbul 1987, s. 167-168; İshak Güven Güvelioğlu, *Kuva-yi Milliye'nin Rizeli Emicesi İpsiz Recep*, Kaknüs yay., İstanbul 2010, s. 30; Adnan Sofuoğlu, *Kuvayi Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921*, Ankara 1994, s. 70 – 71; Serkan Gedük, *Kocaeli'nin Kerpe Limanında Yapılan Sualtı Araştırmaları ve Akdeniz ile Bağlantıları*, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2021, s. 8-12; Feyzullah Yavuz Ulugün, Muhittin Bakan, Taner Aksoy, *Kocaeli ve Çevresi Tarihi I –Tarih Öncesi ve Hellenistik* Dönem, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYOD) Tarih Yayınları. Kocaeli İzmit 2007, s. 100.

Serkan GEDÜK

Kefken Adası

KEFKEN KÖYÜ CAMİSİ

Kefken'de Bir Osmanlı Camii

Kefken Köyü Camii, Kefken'in merkezinde yer almaktadır. Caminin 1867 yılında inşa ettirildiği bilinmektedir. Bununla birlikte camide, caminin inşa ediliş tarihi hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz bir kitabesi ya da vakfiyesi bulunmamaktadır. Kefken Köyü Camii'nin mimari özellikleri klasik dönem Osmanlı mimarisine özgü unsurlar barındırmaktadır. 1987 yılına kadar mimari özellikleri bakımından orijinalliğini korumakla birlikte 1987 yılında köy halkı tarafından caminin onarımına karar verilmiştir. Onarım çalışmaları sırasında camiye betonarme yapı tekniğiyle ilaveler yapılmıştır. Bu nedenle cami günümüzde her iki yapının birleşiminden oluşur. Caminin üzeri beşik çatı ile örtülmüştür. Orijinal bölümünde moloz taş duvar tekniği kullanılmıştır. Bu orijinal yapıda, yer yer düzgün kesme taşlar da kullanılmıştır. Bu taşlar, günümüzde Pembe Kayalar olarak bilinen yerden elde edilen taşın özelliklerini taşımaktadır. Caminin onarım çalışmaları sırasında dış cephenin bazı bölümlerinde harç olarak çimento malzeme kullanıldığı dikkati çekmektedir. Caminin moloz taş örgülü orijinal bölümünde giriş kapısı kuzey yönde yer almaktadır. Günümüzde ise caminin girişi, camiye ilave edilen ek yapıda bulunan son cemaat bölümünden sağlanır. Son cemaat yerinin doğusunda ve batısında iki giriş kapısı vardır. Doğudaki bölüm erkeklerin, batıdaki ise kadınların camiye giriş kapısıdır.

Caminin orijinal bölümünde doğu, batı ve güney yönünde pencereler bulunur. Doğu ve batı yönünde, ikisi üstte, ikisi altta olmak üzere dörder adet pencere yer alır. Altta bulunan pencereler dikdörtgen formludur. Üstte bulunan pencereler ise kemerlidir ve iki sıra yuvarlak kayıtlı dışlık alçı pencerelere sahiptir. Dışlık alçı pencereler, içte yer alan alçı pencereyi korumak için kullanılmaktadır. Dışlık pencere ile içlik alçı pencere arasına cam yerleştirilmiştir. Bu pencereler, duvara belli bir eğim hesaplanarak yerleştirilmiştir. Yuvarlak kayıtlı dışlık pencereler, genellikle klasik devir Osmanlı mimarisinde kullanılmaktaydı. Osmanlı mimarisinde bu pencere türünün kullanılmasındaki başlıca amaç caminin içinin aydınlık olmasını sağlamaktı. Bu tür pencere örneklerine Edirne Muradiye Camii'nde ve Şehzade Mehmed Türbesi'nde rastlanmaktadır. Kefken Köyü Camii'nin içine girdiğimizde pencerelerin etrafını çerçeveleyen renkli bordürler dikkati çeker. Geometrik ve bitki motifli bu bordürler kalem işi süsleme tekniği ile yapılmıştır. Kefken sakinlerinden edinilen bilgilere göre bu süslemeler caminin onarım çalışmaları sırasında yapılmıştır. Caminin orijinal yapısında, içteki duvarların sadece bir sıva ile kaplı olduğu söylenmektedir.

Kefken Köyü Camii'nin güney duvarında yeni bir mihrap, vaaz kürsüsü ve minber yer alır. Mihrabın sağında ve solunda caminin doğu ve batı duvarlarındaki

Kefken Köyü Camii mahfili

Kefken Köyü Camii

gibi aynı formda yapılmış pencereler bulunur. Diğer duvarlardaki pencerelerden farklı olarak mihrabın üzerinde yuvarlak çerçeveli alçı pencere bulunur. Bu pencerenin etrafı kalem işi süslemelerle bezenmiştir. Caminin iç dekorasyonunda da beyaz badana üzerine yapılan renkli kalem işi süslemeler kullanılmıştır. Tavanı, ahşap kaplamadır ve tavan göbeği vardır. Tavanın orijinalliği bozulmadan günümüze ulaşmıştır. Tavanla duvarın birleşim yeri, ters lale motifli süslemelerle bezenmiştir. Kadınlar mahfiline basık kemerli ahşap kapıdan girilir. Kadınlar mahfili iki katlıdır ve ikinci katın harime bakan orta bölümünde yarım daire biçiminde çıkıntı bulunur.

Caminin minaresi, orijinal ana yapının doğusunda ve bu yapıya bitişik şekilde yer almaktadır. Minare kaidesi sıva ile kaplanmıştır. Minarenin orijinal hâli 17 Ağustos 1999 depremine kadar varlığını korumuştur. Edinilen bilgilere göre orijinal minare, örme taştandır. Depremden yaklaşık sekiz yıl sonra yeni bir minare inşa edilmiştir. Bu minarenin kaidesi betonarme bir yapı üzerinde yükselir. Minare tek şerefelidir. Minarede taş yerine çelik malzeme kullanılmıştır. Cami bahçesinde inşası yakın geçmişte tamamlanmış bir şadırvan bulunmaktadır. Caminin bakımından Kefken Köy tüzel kişiliği sorumludur. Bununla birlikte Kefken Köyü Camii, Bursa Anıtlar Kurulu tarafından korunması gereken kültür varlığı olarak tescillenmiştir.

KAYNAKÇA

Özden Şişman, *Osmanlı Mimarisinde Alçı Pencereler (Klasik Devir)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları Tezhip Bölümü, İstanbul 1990, s. 26-30, 76-79, 103, 113; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/kulturenvanteri/kefken-koyu-cami; Kaynak Kişi: Veysel Atay, *Kefken Köyü Camii İmamı*; Kaynak Kişi: Kefken Mahallesi sakinlerinden Adem Ekşi, 1967 doğumlu.

Gülcan MEMİŞ

KEFKEN TAŞ OCAĞI

Kandıra-Kefken'de Bir Taş Ocağı

Kefken Taş Ocağı, Kandıra'nın Kefken Mahallesi'nde Pembe Kayalar olarak bilinen yerde bulunmaktadır. Pembe Kayalar'ın bulunduğu saha, tarih öncesi dönemlerden itibaren burada yaşayan çeşitli medeniyetlerin taş ihtiyacını karşılamıştır. Kefken ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntular bu bilgileri doğrulamaktadır. Kefken Taş Ocağı'nın günümüzde Pembe Kayalar olarak bilinen mevkide kurulmasındaki en önemli etken buradaki taşın niteliği olmuştur. Zira Kefken ve çevresindeki kayaçlar, oluşumlarını binlerce yıl önce tamamlamış olan volkanik kayaçlardır. Pembe Kayalar, falez özelliğine sahip olduğundan farklı büyüklükte ve şiddette meydana gelen dalgalardan aşınarak değişmeye devam etmektedir. Pembe Kayalar'da deniz içerisinde bulunan ve dalga aşınmasının fazla olduğu bölümlerde taşın rengi genellikle pembemsi renktedir. Daha alt tabakadaki taş ise beyaz ve fosilli alandır. Bu durumun sonucu olarak bu bölgede farklı taş türleriyle karşılaşmaktayız. Buradaki kayaçlar aşınmaya bağlı olarak, yer yer mercan kayalıkları olarak da bilinen resifal kireç taşı ve sermi kireç taşlarından oluşur. Bu özelliğinden dolayı Pembe Kayalar'dan elde edilen taşlar kolaylıkla işlenir. Bu sebeple Pembe Kayalar'ın bulunduğu yerdeki Kefken Taş Ocağı'nın geçmiş dönemlerden itibaren varlığını sürdürdüğü düşünülmektedir. Çünkü medeniyetlerin tesis edilmesinde taşa duyulan ihtiyaçtan dolayı doğal taş elde edilen yerlere önem verilmekteydi. Zamanla taş kesim aletlerinin gelişmesiyle birlikte doğal taş ocaklarından temin edilen taşlar düzgün şekilde kesilerek işlenmiş ve mimari eserlerin temel yapı malzemesi olmuştur. Kefken Adası'nda günümüze ulaşan, Antik Çağlar'dan kaldığı düşünülen sur kalıntılarında büyük kesme taşlar kullanılmıştır. Surlarda yer alan bu taşların, taş döşeme tekniği incelendiğinde, bir kısmının Helen, bir kısmının ise Bizans'a dönemine özgü taş döşeme tekniğiyle döşendiği anlaşılmaktadır. Araştırmalar, bu taşların ya adadan ya da Kefken'deki taş ocağından elde edildiğini göstermektedir.

Kefken ve çevresindeki Pembe Kayalar'dan elde edilen taşlar, küfeki taşı özelliğine sahiptir. İstanbul başta olmak üzere, Anadolu'daki pek çok yerleşim yerinde Roma ve Bizans İmparatorluğu dönemlerine ait eserlerde kolay işlenen (küfeki) doğal taşların kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu taşlar, İstanbul ve çevresinde taş ocaklarından sağlanıyordu. Osmanlı Devleti'nde de fosilli olup kolay işlenen taşa küfeki (küfeke) taşı denirdi. Bu taş, su içerisinden çıkarıldıktan sonra kolayca işlenmekte ve zaman içerisinde sertleşmektedir. Taşın bu özelliği, onun ömrünü yaklaşık 2500 yıla kadar uzatmaktadır. Bu taş, bileşiminde yer alan suyun etkisiyle çeşitli basınç ve sismik yüklere karşı oldukça dayanıklıdır. Küfeki taşının bir diğer özelliği, rutubet ve neme dayanıklı olması, bununla birlikte kışın soğuğu, yazın ise sıcağı emerek

Kefken Taş Ocağı'nda dikdörtgen formlu kesilmiş taşlar

Kefken Taş Ocağı'nda kesilmek üzere hazırlanmış taş tabakaları

yapılarda bir nevi klima etkisi oluşturmasıdır. Tüm bu özeliklerinden dolayı küfeki taşı Osmanlı Devleti zamanında mimari eserlerin inşasında tercih edilen taş türü olmuştur. Osmanlı mimarları kesme taş olarak da bilinen küfeki taşını çoğunlukla Bakırköy'deki taş ocaklarından karşılamaktaydı. Bakırköy'deki taş ocaklarının taş ihtiyacını karşılayamadığında ise İzmit ve çevresindeki taş ocakları bu sorunun giderilmesinde etkili olmaktaydı. Bu bağlamda Karamürsel, Hereke, Kefken gibi deniz ulaşımı olan taş ocakları İstanbul ve çevresinin taş ihtiyacını karşılıyordu.

Osmanlı Devleti zamanında Kefken Taş Ocağı aktif bir şekilde çalışmaktaydı. Bu taş ocağının Osmanlı Devleti için önemli olmasında hem Karadeniz'in kıyısında yer alması hem de Kefken Limanı'na yakın mesafede olması etkili olmuştur. Nitekim taş ocağının güneydoğusunda yer alan Kefken Limanı sayesinde işlenen taşın kolaylıkla İstanbul ve çevresindeki şehirlere ulaştırılması sağlanıyordu.

Fatih Sultan Mehmed'in Rumeli Hisarı'nı inşa ettirmek için taş temin ettiği ocaklardan biri de Kefken Taş Ocağı'ydı. Burada hazırlanan taşlar, Kefken'den deniz yoluyla Rumeli Hisarı'nın inşa edileceği yere getirilmiştir. Mimar Sinan da İstanbul'da inşa ettiği eserlerinde genellikle bu taşı kullanmıştır. Sultan I. Ahmed Camii'nin inşasında da Kefken Taş Ocağı'ndan getirilen küfeki taşları kullanılmıştır. Kefken'in merkezinde yer alan Kefken Camii'nde de kullanılan taşların küfeki taş özelliği gösterdiği görülmektedir.

Pembe Kayalar'dan çıkarılan taşlar özelliklerine göre farklı alanlarda kullanılmış ve kesilen her taş en ufak parçasına kadar değerlendirilmiştir. Günümüzde bu taş ocağının bulunduğu yeri incelediğimizde taş elde edilmiş çok geniş bir saha dikkati çekmektedir. Bununla birlikte taşın kanal açma ve kamalama (olukla) yöntemiyle çıkarıldığına dair izler varlığını korumaktadır. Ayrıca Pembe Kayalar'ın bulunduğu alanda deniz kıyısında kesilmiş dikdörtgen şeklinde taş blokları da mevcuttur. Taşların bulunduğu yer, bu bölgeyi ziyaret edenlerin ilgisini çekmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Cahide Aydın İpekçi, Elif Özlem Aydın, "Yerel Yapı Malzemesi Kaynakları: Kocaeli", *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi*," Sayı 12, 2017, s. 99-100, 111-112; *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı 25-26 Aralık 2004*, Kocaeli 2005, s. 20; *Kocaeli İli Master Tabiat Turizmi Master Planı 2013-2023*, s. 221; Mustafa Kumral, Gökhan Şans, Cihan Yalçın ve diğerleri, "Çatalca (İstanbul) Civarındaki Tarihi Küfeki Taşının Oluşumunda Fiziksel ve Kimyasal Özelliklerin Etkileri", *Ömer Halis Demir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2019, s. 278-283; Nezih Fıratlı, "Bitinya Araştırmalarına Birkaç İlave", *Belleten*, Cilt XVII, Sayı 65, Ocak 1953, s. 16; Nurfeddin Kahraman, Refik Arıkan, "Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerinde Karamürsel Taşı ve İzmit Bölgesi Diğer Taş Ocakları", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Cilt III, Kocaeli 2016, s. 1866-1867, 1873; Serkan Angı, "İstanbul Tarihi Yarımada'daki Antik Yapılarda ve Anıtlarda Kullanılan Doğal Taşların Özellikleri ve Korunmuşluk Durumları", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, Sayı 6, 2011, s. 33-35, 38; Süleyman Faruk Göncüoğlu, *Osmanlı İstanbul'unun İlk Yapıları Hisarlar ve Mahalleleri*, İstanbul 2016, s. 179.

Gülcan MEMİŞ

KEFKEN TERSANESİ

Karadeniz'de Bir Tersane

Kefken Tersanesi, Kocaeli'nin Kandıra ilçesindeki Kefken Mahallesi'nde yer alır. Kefken'e tarihisüreç içinde sırasıyla Bithyn, Thynias ve Daphunusia, Ceneviz ve Osmanlı medeniyetleri hâkim olmuştur. Antik Çağ'a ait kaynaklara göre Kalpe (Kerpe) Limanı'nın yanı sıra Kefken'de de bir liman bulunmaktaydı. Kefken, XVI. yüzyıldan itibaren Cenevizlilerin kolonisiydi. 1403 yılında Finogonya (Kefken) Limanı, Finogonya Adası ile bağlantılı durumdaydı. XV. yüzyıla kadar Kefken'de bir limanın varlığı bilinse de tersaneye dair herhangi bir bilgi yoktur. Osmanlı Devleti Finogonya'daki Ceneviz hâkimiyetini sonlandırarak buraya İskele-i Kefken adını verdi. Daha sonra İskele-i Kefken'de, XVI. yüzyılda çıkarılan bir fermanla Kefken Tersanesi kuruldu. Bu fermana göre İskele-i Kefken, tamirine gerek duyulduğunda avarız-î divanî vergisinden muaf olma hakkına sahipti. Kefken Tersanesi, Tersane-i Âmire'ye bağlı olarak Karadeniz sahilinde kurulan gemi inşa merkezlerinden biriydi. Kefken'de 1568 yılında İstanbul'a gönderilmek üzere

Tersanede onarım için bekleyen bir tekne

gemiler inşa edilmişti. İnebahtı Savaşı sonrası Osmanlı donanmasının güçlendirilmek istenmesi üzerine XVI. yüzyılda Kefken Tersanesinde yoğun bir şekilde gemi inşa edilmiştir. 1572 yılında İznikmid (İzmit), Sinop tersaneleri gibi Kefken Tersanesi'nde de gemi inşa faaliyetleri aralıksız devam etmiştir. Kefken Tersanesi'nde XVI. yüzyılda inşa edilen başlıca gemi türleri kadırga ve baştardaydı. Baştarda, 26 veya 30 oturaklı olup her küreğinde beş ya da yedi kürekçinin olduğu gemi çeşitlerinden biriydi. Kadırga ise, Osmanlı savaş gemileri içerisinde en çok tercih edilen gemi türüydü. Kefken Tersanesi'nde "kaluçev" denilen kürekler de hazırlanıyordu. Tersane için kereste gibi gerekli malzemeler Şile, Akyazı, Geyve, Yenice-i Taraklı, Akhisar, Ereğli, Göynük, Sapanca gibi yerleşim yerlerinden sağlanmaktaydı. Gemilerin bir an önce tamamlanması için iskelede çalışan baltacı, bıçakçı, neccar gibi görevlilerin işlerini aksatmadan çalışması sağlanmıştır. Mayıs 1572 tarihine gelindiğinde Kefken Tersanesi'nde yoğun bir çalışma sonucunda on beş kadırganın inşası tamamlanmıştır. Kefken Tersanesi, XVI. yüzyılda Tersane-i Amire'nin kereste ihtiyacını da karşılamaktaydı. Kefken çevresindeki Kaymas, Ağaçlı, Geyve gibi kazalardan temin edilen keresteler gemilere yüklenerek İstanbul'a gönderilmekteydi.

Tersane-i Amire'de kalyon türü gemilerin inşasında kullanılan sütun ve serenler de (gönder) Kefken ve çevresindeki iskelelerden İstanbul'a gönderiliyordu. Sütun ve serenler için gerekli ağaçlar, özellikle İzmit çevresindeki Ada, Akyazı, Geyve gibi yerlerden temin ediliyordu. Tüm bu yönleriyle Kefken Tersanesi, XVIII. yüzyılın başlarına kadar Karadeniz'de yer alan önemli tersanelerden biri olmuştur. Kefken Tersanesi'nde 1703 yılında, biri on dört oturaklı, diğeri on altı oturaklı olmak üzere iki firkateyn inşa edilmişti. Firkateyn, Osmanlı donanmasında hızlı hareket edebilme özelliğine sahip gemilerden biriydi. Kefken Tersanesi'nde, zaman içerisinde gemi inşa faaliyetleri önemli ölçüde azalmıştır. Bununla birlikte, iskeleden İstanbul'a top arabası yapımında kullanılmak üzere kereste sevkiyatı devam ediyordu. XIX. yüzyıla gelindiğinde de İskele-i Kefken'den Tersane-i Amire'ye gemi inşasında kullanılmak üzere kereste gönderilmekteydi. XX. yüzyılda İskele-i Kefken, ticari faaliyetlerde aktif olan liman yönüyle ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı'nda ve Milli Mücadele yıllarında Kefken Limanı, Karadeniz'deki stratejik konumundan dolayı Osmanlı Devleti için korunması gereken yerlerden biri olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kefken uzun süre bir iskeleye sahip olamamıştır. 1950 yılında ise Kefken İskelesi'nin yeniden inşa edilmesiyle birlikte Kefken Limanı'nın ve tersanesinin önemi tekrar artmıştır. Günümüzde Kefken Tersanesi'nde gemi inşa edilmemektedir. Burada balıkçılık faaliyetleri yoğun olarak yapılmaktadır. Bundan dolayı Kefken Tersanesi, Karadeniz'deki pek çok gemi ve teknenin bakım ve onarımlarının yapıldığı bir yer olarak varlığını devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

Arrıanus'un Karadeniz Seyahati (Arrıanı Periplus Pontı Euxını), çev. Murat Arslan, 2005 İstanbul, s. 25-27, 95-96; Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *A. {DVNSMHM.d*, nr. 7-1870.; *nr*. 10- 446; nr. 103-613; nr. 18-303. ; *C.AS*, nr. 737-30938.; TS. MA. e, nr. 880-20; 12 *Numaralı Mühimme Defteri, (978-979 / 1570–1572) Özet-Transkripsiyon ve indeks*, C. II, BOA yay., Ankara 1996, s. 272; Attilla Çetin, "Kefken Tersanesi", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II, Cilt 3, Kocaeli,2016*, s. 1841-1842; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmış Doktora Tezi, Sakarya, 2016, s. s. 126; Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, çev. Ahmet Maden, Sertaç Canpolat, İstanbul 2018, s. 18-19, 38; DİA, "Karadeniz- Tarih", *DİA*, Cilt 24, İstanbul 2001, s. 387; Fikrettin Yavuz, "I. Dünya Savaşı'nda İzmit Körfezi ve Çevresinde İtilaf Denizaltıları ve Gebze Köprüsünün Havaya Uçurulması", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu –II*, C. 2, Kocaeli 2016, s. 1291-1292; İdris Bostan, "Tersâne-i Âmire", *DİA*, Cilt 40, İstanbul 2011, s. 513-514; İdris Bostan, *17. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, İstanbul 2018, s. 61-dipnot 230, 62, 132-135, 178-179, 347; Muhittin Birgen, *İttihat ve Terakki'de On Sene İttihat ve Terakkinin Sonu*, 2. Baskı, C. 2, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 644-661; Ruy Gonzáles de Clavijo, *Anadolu Orta Asya ve Timur –Timur Nezninde Gönderilen İspanyol Sefiri Clavijo'nun Seyahat ve Sefaret İzlenimleri*, Ses yay., İstanbul, 1993, s. 59-62,64; Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, Ankara, 2002, s. 147.

Gülcan MEMİŞ

KEMAL KÖSE (1954-...)

Milletvekili

1954 Rize Çayeli doğumlu olan Kemal Köse, Kütahya Eğitim Enstitüsü'nden mezun oldu. İyi derecede Almanca bilen ve iş adamı olan Köse, 21'inci dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kocaeli milletvekili olarak yer aldı. Köse, evli ve 5 çocuk babasıdır. Baba adı Mustafa, anne adı Havva olan Kemal Köse, öğretmenlik yaptı, serbest ticaretle uğraştı. 1999 genel seçimlerinde MHP'den XXI. dönem (18.04.1999-

Kemal Köse

03.11.2002) Kocaeli milletvekili seçilerek TBMM'de yasama çalışmalarına katıldı. On sekiz kanun teklifinde bulundu. 12 Ağustos 2002'de Gebze ilinin kurulması hakkında kanun teklifi verdi.

DSP-MHP-ANAP koalisyon hükümeti döneminde en etkili Kocaeli milletvekillerinden biriydi. 17 Ağustos 1999'daki büyük felaketin ardından, iktidar partisi milletvekili olarak Kocaeli'ne önemli katkıları oldu. Milletvekilliği döneminde meclis bütçe komisyonu üyesiydi. Bütçe komisyonu üyelerine verilen özel ödenekleri, Kocaeli'deki köylerin eksik ve ihtiyaçları için kullandı. Fakat 2000'li yılların başlarından itibaren Kemal Köse, partisi MHP tarafından dışlanmaya başlandı. Kendisi, bir dava adamı olarak ideolojisine, partisine bağlı kalsa da parti içinde hemen her alanda dışlandı. Ama kendisine yönelik bu haksız siyasi tavra karşı da cesur ve net tavır koyamadı. Aileden gelen fırıncılık mesleğine geri döndü. Giderek siyasetten koptu. Kocaeli'de her konuda söylemleri dikkate alınan, saygı duyulan bir siyasetçi olan Kemal Köse zamanla siyasetten tamamen uzaklaştı.

KAYNAKÇA

TBMM Albümü, https://www.tbmm.gov.tr, [Erişim Tarihi: 04.05.2021]; https://www.seskocaeli.com/haber/5144448/kemal-kose [Erişim Tarihi: 04.05.2021].

Behçet Kemal YEŞİLBURSA

KEMAL NEHROZOĞLU (1940-...)

Vali, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri

23 Nisan 1940 tarihinde Diyarbakır'ın Lice ilçesinde dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğreniminin ardından Ankara Gazi Lisesi Fen Bölümü'ne kaydolmuş ve buradan 1957 yılında iyi derece ile mezun olmuştur. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni kazanan Nehrozoğlu, 1961 yılında mezun olduktan sonra yabancı bir şirketin Mersin şubesinde tercüman olarak çalışmıştır. 1962 yılında İçel maiyet memurluğuna tayin olmuş ve ardından Mersin'in Gülnar ve Erdemli ilçelerinde kaymakam vekilliği görevlerinde stajını tamamlamıştır. Kaymakamlık kursunu da tamamlamasının ardından 1964 yılında Sivas'ın İmranlı ilçesine kaymakam olarak tayin olmuştur. 1965 yılı Ekim ayında askerlik vazifesine başlayan Nehrozoğlu, iki yıllık askerliğinin ardından yedek teğmen rütbesiyle Ekim 1967'de terhis olmuştur. 18 Ekim 1967'de Eskişehir'in Seyitgazi ilçesine kaymakam olarak atanmış ve daha sonra çeşitli ilçelerde kaymakamlık görevini sürdürmüştür.

Nehrozoğlu, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde kamu yönetimi alanında lisansüstü çalışma yapmış ve kamu yönetimi uzmanlık programını tamamlamıştır. Daha sonra İngiltere'nin Leeds Üniversitesi'nde kalkınma idaresi alanında lisansüstü çalışma yapmıştır. 1978 yılında Konya vali yardımcılığı görevine atanan Nehrozoğlu, 1981 yılında ilk valilik görevi olan Muğla valiliğine tayin olmuştur. Muğla'daki görevi sırasında şehirde çevre ve kültür mirası konusunda çalışmalar yürütmüştür. Görevi süresince halk tarafından çok sevilen Nehrozoğlu, 1984 yılında merkez valisi olarak atandığında Muğlalılar "Valimizi Geri İsteriz" kampanyası başlatmıştır. 1984-1989 yılları arasında merkez valisi olarak görev yapmıştır. 1989-1992 yılları arasında özel sektörde yöneticilik yapan Nehrozoğlu, bu süreçte Sosyaldemokrat Halkçı Parti başkanı Erdal İnönü'nün danışmanlığını da sürdürmüştür.

Nehrozoğlu, 24 Şubat 1992 tarihinde Kocaeli valisi olarak tayin olmuş ve bu görevini 15 Nisan 1996 tarihine kadar sürdürmüştür. Valiliği sırasında, İzmit Körfezi'ni canlandırmaya ve şehirdeki hava kirliliğini ortadan kaldırmaya yönelik projelere imza atmıştır. Bozulan şehir dokusu ile de ilgilenen Nehrozoğlu, İzmit Evlerini Yaşatma Projesi kapsamında sokakları sağlıklı hâle getirme çalışmaları gerçekleştirmiştir. Valilik görevi sona erdiğinde kendisine Kocaeli Üniversitesi tarafından onursal doktora verilmiştir. Nehrozoğlu, 8 Nisan 1996'da Amasya valiliğine atanmış ve 15 Nisan'da Kocaeli'den ayrılarak Amasya'daki görevine başlamıştır. Buradaki görevi sırasında 1996 yılında Amasya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Vakfı'nın kurulmasına ve Amasya'nın zengin kültür mirasının ön plana çıkarılmasına öncülük etmiştir. Başlattığı Yeşilırmak Havza Geliştirme Projesi'yle bölgede tarım, orman, çevre, ekonomi ve sosyal kalkınma konularında çalışmalar yapılmıştır. Yaklaşık iki yıllık görev süresinin ardından 14 Ağustos 1998 tarihinde İzmir valiliğine naklen tayin olmuştur. 30 Mayıs 2000 tarihine kadar bu görevini sürdüren Nehrozoğlu, bu süreçte organize sanayi bölgelerine önem vererek çevre dostu sanayileşmeye odaklanmış ve termal kaynakları geliştirerek şehrin turizmine katkıda bulunmuştur. Başarılı hizmetleri ve sivil toplum kuruluşları ile kurduğu diyalog sayesinde İzmirlilerin sevgisini kazanan Nehrozoğlu, 8 yıllık eğitim, sağlık hizmetleri, kültür ve sanat etkinlikleri, yol yapımı konularında da farklı projelere imza atmıştır. Ayrıca Bilim Merkezi, Dünya Gençlik ve Özürlüler Merkezi, 9 Eylül Üniversitesi Teknoparkı gibi konularda pek çok projenin de mimarlarından olmuştur.

Nehrozoğlu, 26 Mayıs 2000 tarihinde Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından cumhurbaşkanlığı genel sekreterliğine atanmıştır. 30 Mayıs'ta İzmir

Kemal Nehrozoğlu

Valiliği'nden ayrılarak bu görevine başlamış ve 4 Eylül 2007 tarihine kadar devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Sezer, iddialı projeleri gerçekleştirmek için uğraşan ve kamu yönetimi konusunda uzman olarak nitelendirilen Nehrozoğlu'nu bu göreve layık görmüştür. Görevi sırasında kamu harcamalarında tasarruf sağlanabilmesi için yoğun çaba sarf etmiştir. Genel sekreterlik görevinden sonra emekliye ayrılan Nehrozoğlu, özellikle valilik sürecinde yaptığı başarılı çalışmalar nedeniyle çeşitli kuruluşlardan da çevre, kültürel, kültürel mirasın korunması, özürlü dostu ödülleri almıştır. Görev yaptığı yerlerde üstün hizmetlerinden dolayı ismi caddelere, parklara, kütüphanelere ve bir okula verilmiştir. Türk İdareciler Derneği, Türk Bilişim Vakfı, Mülkiyeliler Birliği üyesi olan Nehrozoğlu, sakin görünümü, sadeliği, tasarrufa önem vermesi ve gösterişten hoşlanmaması ile tanınmaktadır. Evli ve iki çocuk babası olan Nehrozoğlu, 2009 yılında kurulan Mardin Eğitim Vakfı'nın yönetim kurulu başkanlığı görevini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

"Kemal Nehrozoğlu", *Biyografya Beta*, https://www.biyografya.com/biyografi/19285, Son Erişim Tarihi: 23.02.2022; "Liyakatı Esas Aldı", *Milliyet*, 28 Mayıs 2000; "Köşk'e Sürpriz Sekreter", *Milliyet*, 27 Mayıs 2000; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 841-820-4, 8 Nisan 1996; "Nehrozoğlu İzmir Valisi Oldu", *Milliyet*, 7 Ağustos 1998; "İzmir'den Yükseldiler", *Milliyet*, 17 Haziran 2009; "Nehrozoğlu Sezer'in Genel Sekreteri", *NTV MSNBC*, 26 Mayıs 2000; "Amasya Kültür Tabiat Varlıklarını Koruma ve Eğitim Vakfı 500 Yıllık Tarihi Şehri Tanıtmak Amacıyla Projeler Düzenliyor", *Milliyet*, 13 Nisan 2003; "Nehrozoğlu Gitti", *Hürriyet*, 27 Mayıs 2000; Çağdaş Güneş Gündüz, "Kemal Nehrozoğlu'ndan Öğrendiklerim 'İki Ayrıntı'", *Ajans Bakırçay*, 17 Ocak 2022; "Kocaeli Eski Valisi Nehrozoğlu'ndan Görkemli Valilik Konağı Çıkışı", *Kocaeli Barış*, 5 Mayıs 2019; "MARSEV Yönetim Kurulu", https://marsev.org.tr/sayfa1.asp?id=2102&title=yonetim, Son Erişim Tarihi: 23 Şubat 2022.

Tufan TURAN

KEMAL ÖZ (1900-1957)

Girişimci, Siyasetçi, Belediye Başkanı

İzmitli tuhafiye ve attariye tüccarı Ali Rıza Bey ile Eda Hanım'ın çocukları olarak 1900 yılında doğdu. Baba mesleğini sürdürmekle beraber, askerlikten sonra sanayiye yöneldi; uçak bombası, madeni eşya, bakalit düğme imalatından etüv makinesi yapımına kadar birçok endüstri kolunda çaba sarf etti. Bir grup müteşebbis ile 1927 yılında esnaf bankası kurmak için harekete geçti. Banka aynı yıl kuruldu fakat adının Kocaeli Halk Bankası olması uygun görüldü. 1943'te bankanın ortaklar kurulu üyeliğine seçildi. Müteakip yıllarda yenilenen üyeliği 1957'deki ölümüne kadar devam etti. 1931 yılında belediye başkanı oldu. On dokuz yıl süren başkanlığı sırasında başka sorumluluklar da üstlendi. Turizmi geliştirmek amacıyla kurulan Turing Kulüp İzmit şubesinin yönetim kuruluna alındı. Bir süre İzmit Halkevi başkanlığını yürüttü. 1947'nin başında CHP Kocaeli il başkanlığına getirildi. Ancak belediyedeki işlerinin yoğun olmasının yanında, belediye ve parti başkanlığının aynı kişinin uhdesinde bulunmasının demokrasi anlayışına ters düştüğünü, ayrıca hem denetleyen hem denetlenen olmanın yanlışlığını öne sürerek il başkanlığından istifa etti. 1950'deki genel seçimlerde milletvekili adayı olduğu için belediye ve halkevi başkanlıklarını bıraktı. CHP'nin seçimden yenilgiyle çıkması üzerine, seçim çalışmaları için verilen 150 bin liranın harcama kayıtlarını ibraz edememesi gerekçe gösterilerek partiden ihraç edildi. DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte koltuğunu 10 Eylül 1950 tarihinde Sadettin Yalım'a devretti. 1954 genel ve 1955 belediye meclisi seçimlerinde bağımsız aday oldu. Fakat ikisinde de seçilemedi. 10 Mart 1957 tarihinde öldü.

Kemal Öz'ün belediye başkanlığındaki ilk icraatı, selefi Abidin Aral'ın başlattığı içme suyu projesini tamamlamak oldu. Paşa suyu döküm borularla şehre getirilerek ahali sağlıklı bir suya kavuşturuldu. Proje kapsamında kente 120 çeşme, 100 yangın vanası kazandırıldı. 1230 su abonesi yapıldı ve ilk abone de başkanın kendisi oldu. Cumhuriyet'in 10. yıldönümü törenleri sırasında su belediye önündeki fıskiyeden akıtıldı. 1950 yılına kadar kullanılacak olan bu şebekeden başka, Çene suyu da şehre taşındı. Kemal Bey Ankara'da iktisat vekâleti ve Sümerbank nezdinde yürüttüğü temaslar neticesinde aydınlatma sorunu çözdü. 12 Aralık 1936 tarihinden itibaren kâğıt fabrikasından şehre elektrik verilmeye başladı. Halka nefis, temiz ve pişkin ekmek sunmak amacıyla otomatik fırınlar kurmak istedi. Rusya dış ticaret başkanlığı ile anlaşma yaparak Sivanof adlı bir fırın ustasını İzmit'e getirtti. Şehirde üç gün kalan Sivanof, üç otomatik fırın yapmayı kabul etti (*Cumhuriyet*, 11 Ocak 1937). Belediyenin çalışmaları sırasında Vali Kara Eşref Sayıt'ın büyük desteği görüldü. Kemal Bey SEKA fabrikaları ile Petrol Ofisi ana depolarının İzmit'te kurulmasında etkin rol oynadı. Türkiye'nin ilk modern verem dispanserinin İzmit'te kurulması da onun gayretlerinin ürünüdür.

ÜLKEMİZDE

Yansen plânları gönderdi

Türkiyenin en güzel mahallesinin yakında İzmit'de yapılmasına başlanacak

İzmit, (Özel) — İzmitin imar plânının Profesör Yansen tarafından yapılmakta olduğunu, evvelki mektuplarımda yazmıştım. Şehrin en güzel bir semti iken 20 yıl önce yanarak bir harabe olan Kozluk mahallesine ait plân da şehrimize gelmiştir. 100 bin metre murabbahk geniş bir arsayı tahtlarına çerçevelemiş olan plân İzmit için eşsiz bir güzelliğin kaynağı olacaktır. Şimdi çingenelerin, ufak ufak kulübelere işkân edilmiş bulunduğu bu kıymetli arsa, belediye tarafından bir çok zorluklarla istimlâk edilmiş bulunmaktadır.

Bu arsada yüz bahçeli ev yapılacaktır.

Her şeyden evvel şurasını kaydetmek isterim ki, bu plân, dikkatle incelendiği vakit varılacak netice şu olacaktır:

İzmit belediye re'si B. Kemal Öz

üzerinde ayrıca durulması gereken önemli konulardan birisidir.

İzmit belediyesinin, Yansen gibi tanınmış bir şehirciye çizdir-

Kemal Öz-Akşam, 2 Temmuz 1939

Ankara'nın şehir planını yapmak için düzenlenen yarışmayı kazanarak Türkiye'ye gelen Alman mimar Hermann Jansen'e İzmit'in planı da yaptırıldı. Jansen bir sahil şehri olarak İzmit'in doğal ve tarihî güzelliklerinin korunmasını istediyse de buna uyulmadı. Jansen, 1905 yılında yanan Kozluk Mahallesi için 100 kilometrekarelik arsada imar planı hazırladı. Önce bölgede oturan çingeneler geçici meskenlere nakledildi. Arsa üzerinde 100 bahçeli evin yanı sıra, büyük bir parkı, geniş ve düz yolları, ilkokul binası olan örnek bir mahalle meydana getirildi. Gazetelerin yazdığına göre Jansen planı uyarınca, iki binden fazla konut inşa edilmiş, işgal yıllarından kalan harabe şehir görüntüsü yok olmaya yüz tutmuştu. İzmit'in kentsel ve ekonomik dönüşümü başka projelerle desteklendi. Kentin en güzel noktası olması gerektiği hâlde, bakımsızlık yüzünden mezbeleliğe dönen sahil boyunda rıhtımın temeli atıldı. Yeni halkevi binası da rıhtım boyunda yükselmeye başladı. İkinci kâğıt ve selülöz fabrikalarının inşaatları tamamlandı. Kâğıt fabrikasının kurulmasından sonra nüfus arttığı için Paşa ve Çene sularının yetersiz kalacağını hesaba katan belediye, ikinci bir isale hattı projesine girişti. Halka ucuz ve bol elektrik temin etti. Ana caddeler parke, iç sokaklar Arnavut kaldırımı şeklinde düzenlendi. Şehrin gözde mekânlarından dört sıra ağaçlı Demiryolu Caddesi asfaltlandı, diğer yollar ve sokaklar ıslah edildi. Şehir genelini ağaçlandırma projesi büyük ölçüde tamamlandı, böylece İzmit "Yeşil" olan eski sıfatına yeniden kavuşma yoluna girdi. 1940 yılında hayata geçirilen önemli bir belediye projesi de Sütçocuğu Muayene ve Müşavere Evi'ydi. Mersin'de aynı adlı kurumda görev yapan tabip Vasfiye Soyin buraya atanmıştı. Tesis, çocukları tedavi ettirecek doktor bulamayan ahaliyi oldukça sevindirmişti (*Yeni Sabah*, 5 Mayıs 1940; *Son Posta*, 15 Mayıs 1940).

Kemal Öz 1942'de ikinci kez belediye başkanlığına seçildiğinde *Ulus* gazetesi onun "İzmit halkı tarafından çok sevilen enerjik bir zat" olduğunu yazmıştır. Belediye yeni dönemin ilk toplantısında temizlik kadrosuna 10 işçi almayı, temizlik ve itfaiye personeline parasız ekmek vermeyi kararlaştırdı. 1947 yılında Kocaeli Yükseköğrenim Derneği'nin kurulmasına manevi destek vermenin yanında 250 lira bağışta bulundu. Üniversiteye hazırlık kursları açıp yüzlerce öğrenciye burs veren dernek, belediye ve özel idarenin de katkılarıyla İstanbul'da 55 kişilik bir yurt binası kiralamış, böylece İzmitli öğrencilere ucuz konaklama imkânı sunmuştur. Saray Parkı, Fevziye Camii, Koca Sinan, Halkevi ve Çarşıbaşı Parkları; İstiklal, Demiryolu, Alemdar ve Fethiye caddeleri ile Erkek Sanat Enstitüsü Sitesi, Ulugazi İlkokulu, Halkevi ve SEKA binalarının çevre düzenlemeleri, Cumhuriyet Meydanı ve Atatürk Anıtı onun eserleri arasındadır.

Kemal Öz siyasi rakiplerinin iftira ve isnatları nedeniyle hakkında çok sayıda dava açılmış, hepsinden de beraat etmiştir. 1940 yılında rıhtım inşaatında usulsüzlük yaptıkları iddiasıyla Kemal Bey ve eski belediye encümen azaları şura-yı devletçe yargılandılar. 1942 yılında Konya'daki bir un fabrikasına kaçak yolla gazyağı göndermek istediği ihbarı üzerine milli koruma kanununun ilgili maddesi hükmünce tutuklu yargılandı ancak aynı gün içerisinde yapılan üç duruşma neticesinde serbest bırakıldı. Bir hafta sonra, bu defa, resmi mühür yerine kendisinin imzasını taşıyan numarasız ekmek kartı verdiği suçlamasıyla bir kez daha hâkim karşısına çıktı. Tutuklu yargılanan Öz bundan da beraat etti. 1946 yılında rakiplerinin çirkin bir suçlamasına maruz kaldı. Sonradan belediye başkanı ve milletvekili olacak olan kırtasiyeci Sadettin Yalım adlı kişi, Kemal Öz'ün yanına bir kadın göndermişti. Plana göre kadın başkanın odasına çıkacak ve "Yetişin, belediye reisi bana tecavüz ediyor" diye bağıracaktı. Yalım ve arkadaşları da buna şahitlik edeceklerdi. Ancak planı duyanların haber vermesi üzerine kadın daireye geldiğinde "Reis yok" denilerek geri çevrildi ve plan bozuldu. Fakat birkaç dakika sonra Reis'in bir aile dostunun 15 yaşındaki kızı ekmek karnesi almak için belediyeye gelmişti. Reis kızı dairede bekletirken, fırsatı kaçırmayan rakipleri gürültü koparınca kızı derhal evine gönderdi. Yalım savcılığa giderek başkanın genç bir kızı odasında alıkoyduğu ihbarında bulundu. Savcılık yasa gereği çocuğu sağlık kontrolüne sevk etti. İnceleme neticesinde ihbar asılsız çıktı. Çocuk ve babası Yalım hakkında davacı oldular (*Cumhuriyet*, 18 Haziran 1946; *Vakit*, 19 Haziran 1946).

KAYNAKÇA

Son Posta, 26 Kasım 1940; *Haber*, 29 Ekim 1942; *Vakit*, 29 Ekim 1942; *Akşam*, 7 Kasım 1942; *Haber*, 7 Kasım 1942; *Ulus*, 5 Aralık 1942; *Yeni Sabah*, 7 Mart 1949; Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, KBB Yayınları, Kocaeli 2012; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, Sakarya Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya 2016; Cevdet Baykal, "Yansen Planları Gönderdi", *Kurun*, 4 Nisan 1936, s. 13; Esma

Torun Çelik, "Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli'de Siyasal Hayat (1945-1960)", *Atatürk Yolu*, sayı 63, Güz 2018, s. 301-342; F. Yavuz Ulugün, "Kocaeli (Halk) Bankası", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli 2016, II, 767-815; Halil İbrahim Kahraman, "Paşa Suyu, Paşa Hamamı ve Gazi Süleyman Paşa", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli 2017, s. 2889-2916; Hüseyin Avcı, *Cumhuriyet Döneminde İzmit (1923-1973)*, Ankara Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1988.

Kemalettin KUZUCU

KEMALETTİN OLPAK (1867-1942)

Yarbay, Milletvekili

Kemalettin Olpak'ın doğum tarihi, *Türk Parlamento Tarihi TBMM-3. Dönem (1927-1931)* kitabında 1283 (1867) olarak verilmiştir. TBMM milletvekilleri albümünde de 1867 tarihi yer almaktadır. Ancak Kemalettin Bey 1927 yılında kazandığı seçimlerden sonra meclise verdiği tercüme-i hâl kâğıdında doğum tarihini Rumi yıla göre 1285 olarak yazmıştır. 1931 yılında IV. dönem meclisi için verdiği hâl tercümesinde ise doğum tarihini Rumi 1284 olarak belirtmiştir. Ancak seçim mazbatalarında da doğum tarihi 1285 olarak gözükmektedir. Bütün farklı tarihlere rağmen Olpak'ın 1285 yılında İstanbul'da doğduğu anlaşılmaktadır. Babası Mehmet Emin Bey, annesi Fatma Kevser Hanım'dır. Kemalettin Bey, ilk ve orta öğrenimini İstanbul'da yaptı. Kuleli Askeri Lisesi'ni bitirdikten sonra Harbiye Mektebi'ne girdi. 1888'de piyade mülazım-ı sanisi (piyade teğmen) olarak mezun oldu. Ordunun muhtelif şubelerinde önemli hizmetlerde bulunan Kemalettin Bey 313 (1897) Yunan muharebesine katıldı. Osmanlı Devleti'nin son döneminde arka arkaya patlak veren savaşlara iştirak eden Kemalettin Bey, Balkan Savaşları ve ardından Umumi Harp olarak da adlandırılan Birinci Dünya Savaşı'nda orduda görev yaptı.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin toprakları sistematik olarak işgal edildi. Milli Mücadele hareketinin geliştiği bu süreçte Kemalettin Bey de İstanbul'da M. M. grubu merkez heyetinde çalıştı. 1923 senesinde ise "*Tahdidi Sin Kanunu*" gereğince kaymakam (yarbay) rütbesi ile askerlikten emekli oldu. Emekliliğinin ardından Balıkesir İskân Mıntıka Müdürlüğü'nde görev yaptı. Bu vazifeden ayrıldıktan sonra Bursa'da Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) müfettişliğine tayin edildi. Askerlik hayatından politikaya evrilen çalışmaları neticesinde, parti tarafından milletvekili adayı gösterilen Kemalettin Bey, 20 Temmuz 1927'de ikinci seçmenlerin, 1 Eylül'de ise milletvekillerinin belirlendiği aşamalı yapılan seçimler neticesinde 746 oy alarak Kocaeli'den milletvekili seçildi. 6 Eylül 1927'de mazbatasını alan Kemalettin Bey, III. dönem TBMM'de Dilekçe ve Seçim Mazbatasını İnceleme komisyonlarında çalıştı. Bunun yanı sıra Geçici Harf Komisyonu Üyeliğine seçildi.

1931 senesi genel seçimlerinde yine Kocaeli'den aday gösterilen Kemalettin Bey, 731 oy alarak IV. dönem meclisinde milletvekili olarak görev yaptı. 4 Mayıs 1931'de meclise katılan Kemalettin Bey, 11 Mayıs 1931'de Dilekçe Komisyonu başkanlığına seçildi. V.

Kemalettin Olpak

dönem için yapılan seçimler neticesinde de 677 oy ile Kocaeli milletvekili olarak parlamentoda yer aldı. 1 Mart 1935'te meclise katılan Olpak, arzuhal encümenine üye olarak seçildi. Bunun yanı sıra Erzincan istasyonunun açılış töreni için oluşturulan heyette yer aldı.

Kemalettin Olpak, Atatürk'ün vefatından sonraki ilk seçimler olması sebebiyle önem taşıyan 1939 genel seçimlerinde de CHP tarafından aday gösterildi. 813 oy ile Kocaeli milletvekili seçilen Olpak, bu dönemde de arzuhal encümeni azalığına seçildi. Arka arkaya dört dönem parlamentoda yer alan Kemalettin Olpak, 19 Şubat 1942'de İstanbul'da vefat etti. TBMM'nin 16 Mart 1942 tarihli toplantısında Kemalettin Olpak'ın vefatına dair tezkere başvekil Refik Saydam imzası ile meclise sunuldu. Fikriye İffet Hanım'la evli olan Olpak, Emin Haluk ve Fatma Nüzhet adında iki çocuk sahibi idi.

KAYNAKÇA

TBMM Üçüncü Devrede aza intihab olunan zevatı kirama mahsus muhtasar tercüme-i hal varakası, 1927, *TBMM azayı kiramına mahsus muhtasar tercüme-i hal varakası* 1931, *Mebus Seçilmiş olanlara ait mazbata*, 1927,1931,1935,1939; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Taribi*, TBMM III. Dönem 1927-1931,c. III, Ankara,1995, s. 406.; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Taribi*, TBMM IV. Dönem 1931-1935,c. II, Ankara,1996, s. 369; İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM V. Dönem 1935-1939, c. II Ankara, 2001, s. 469; Şenal Günay, Türk Parlamento Tarihi, TBMM VI, 1939-1943, Ankara, 2004, s. 467.TBMM Zabıt Ceridesi, 36. İnikad, Devre VI, c. 24, İçtima: 3, 18.03.1942.

Sedef BULUT

KENAN AKMAN (1937-2021)

Milletvekili

Kenan Akman, 1937 (TBMM albümünde 1935 yazmaktadır) yılında Sakarya-Akyazı ilçesinin Kuzuluk Köyü'nde doğmuştur. Babası Cemal Bey, annesi ise Ayşe Hanım'dır. İlkokul mezunu olan Kenan Akman

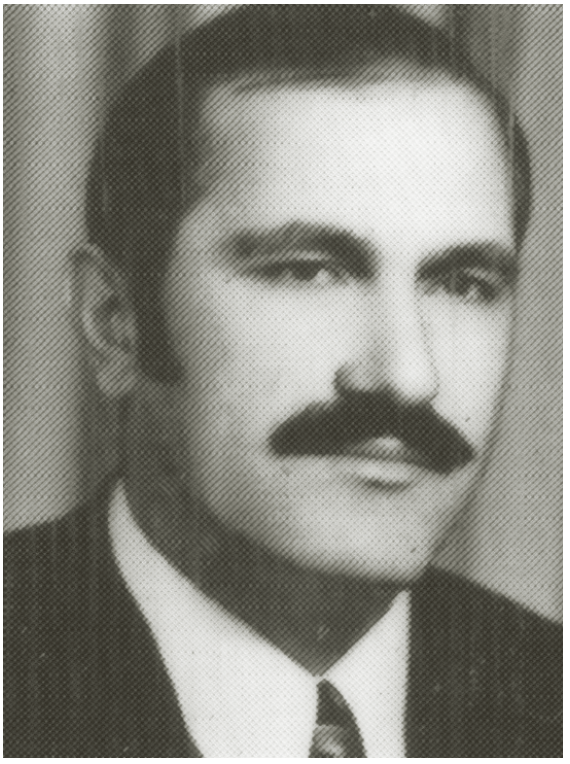

Kenan Akman

çeşitli yerlerde işçi olarak çalışmıştır. 1964 yılında İzmit Goodyear lastik fabrikasında sendikacılığa başlamıştır. Daha sonra Lastik-İş Sendikası Kocaeli şube başkanı olan Kenan Akman aynı zamanda bu sendikanın genel başkan vekilliği görevini yürütmüştür. Kenan Akman oldukça aktif bir sendika başkanlığı dönemi geçirmiştir. Bu dönemdeki faaliyetleri arasında işkolu düzeyinde toplu pazarlık yapma yetkisini alma çalışmaları ve lastik fabrikalarındaki grevleri organize etmesi sayılabilir. Siyasete CHP'de giren Kenan Akman, 1968-1977 tarihleri arasında İzmit Belediyesi meclis üyeliği ve 1974-1977 arasında CHP Kocaeli il başkanlığı yapmıştır.

5 Haziran 1977 milletvekili genel seçimlerinde CHP'nin Kocaeli milletvekili adaylarından birisi olan Kenan Akman bu seçimi kazanarak XVI. dönem CHP Kocaeli milletvekili olarak TBMM'ye girmiştir. TBMM'de Sosyal İşler Komisyonu'nda görev almıştır. Kenan Akman'ın İzmit Belediyesi'ne ait arsanın bir kooperatife devrine ilişkin içişleri bakanından yazılı soru önergesi, Sosyal Sigortalar Kurumu fonları ile prim alacaklarına ilişkin sorusu, Sosyal Güvenlik bakanı Sümer Oral'ın yazılı cevabı, Aliağa ve İpraş rafinerilerine ilişkin sorusu ve Enerji ve Tabii Kaynaklar bakanı Deniz Baykal'ın yazılı cevabı olmak üzere 3 yazılı soru önergesi bulunmaktadır Ayrıca 1979 yılı çalışma bakanlığı bütçesi münasebetiyle TBMM genel kurulunda söz alarak görüşlerini sunmuştur.

Kenan Akman milletvekilliği sırasında sendika faaliyetlerini yürüterek Lastik-İş başkanvekilliği görevini de devam ettirmiştir. 1977 Eylül ayında o sırada muhalefette olan CHP genel başkanı Bülent Ecevit ile DİSK genel başkanı Kemal Türkler arasında 29 Eylül 1977'de yapılan görüşmeye Lastik-İş genel başkanvekili ve CHP milletvekili Kenan Akman da katılmıştır. Görüşmede DİSK ile CHP arasındaki ilişkilerin iyi olduğuna vurgu yapılmıştır.

Kenan Akman TBMM'de de genel olarak işçi hakları üzerine çalışmalar yapmıştır. Şubat 1979'da CHP grubu adına bir konuşma yapan Kenan Akman, Türkiye'de 2,5 milyonu sigortalı 2,5 milyonu kaçak olmak üzere toplam 5 milyon işçi olduğunu belirtmiş, Çalışma Bakanlığı'ndan işsizlik sigortasının çıkarılmasını ve asgari ücretin vakti gelmeden artırılmasını talep etmiştir. Kenan Akman ayrıca işçilerin emeklilikten sonra SSK'ya bağlı işyerlerinde çalışmalarını sağlayacak düzenlemeleri içeren bir kanun teklifini TBMM'ye sunmuş ve bu teklif kabul edilmiştir. Kenan Akman Lastik-İş sendikasının başkanvekilliğini Haziran 1980 tarihine kadar yürütmüştür.

Kenan Akman'ın TBMM çalışmaları sırasında sert bir üsluba sahip olduğu söylenebilir. 24 Şubat 1978'de TBMM'de Turizm ve Tanıtma Bakanlığı bütçesi üzerine yapılan müzakereler kavgaya dönüşmüş, Kenan Akman ile AP'li Ömer Barutçu arasında itişmeler olmuştur. 27 Aralık 1978 tarihinde ise 1 Mayıs 1978 tarihinde taksim alanında düzenlenen miting dolayısıyla MHP'li Faruk Demirtola ve 12 arkadaşının genel görüşme açılmasını isteyen önergesinin müzakeresi sırasında Kenan Akman ile MHP'li Turan Koçal arasında yine itişmeler çıkarak ortalık karışmıştır. Çıkan olaylar güçlükle bastırılabilmiştir. Burada belirtilmesi gereken diğer bir husus ise 1979 sonlarında dokunulmazlıkları kaldırılmak istenen milletvekilleri arasında Kenan Akman'ın da olduğudur.

Kenan Akman'ın milletvekilliği 12 Eylül 1980 darbesine kadar sürmüştür. Darbe sonrasında açılan DİSK davasında yargılanan kişiler arasında Kenan Akman da vardı. Gıyabında tutuklama kararı olan Kenan Akman, Ocak 1981'de güvenlik güçlerine teslim olmuş ve birkaç gün sonra da tutuklanmıştır. Kenan Akman Aralık 1986'da sonuçlanan DİSK davasında 8 yıl 10 ay 20 gün ağır, 2 yıl 11 ay 16 gün genel gözetim olmak üzere 10 yıl cezaya çarptırılmıştır. Kenan Akman ayrıca Nisan 1983'te açıklanan 5 yıl siyasi yasaklılar arasında bulunmaktaydı.

Kenan Akman koronavirüse yakalanmış ve tedavi gördüğü hastanede 6 Ocak 2021 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

http://lastik-is.org.tr/?p=11969; *Milliyet*, 1 Mayıs 1980, s. 6; *Milliyet*, 20 Aralık 1972, s. 9. *Milliyet*, 22 Ocak 1981, s. 10; *Milliyet*, 23 Mayıs 1974, s. 9; *Milliyet*, 23 Ocak 1981, s. 4. *Milliyet*, 24 Aralık 1986, s. 9; *Milliyet*, 25 Şubat 1978, s. 1; *Milliyet*, 26 Ocak 1979, s. 14, *Milliyet*, 26 Temmuz 1978, s. 1; *Milliyet*, 28 Aralık 1978, s. 14; *Milliyet*, 3 Haziran 1980, s. 9; *Milliyet*, 30 Aralık 1979, s. 9; *Milliyet*, 30 Eylül 1977, s. 1; *Milliyet*, 30 Nisan 1983, s. 13; *TBMM Albümü 1950-1980*, C. II, Ankara 2010, s. 1066; TBMM Zabıt Tutanakları (https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani), *Türk Parlamento Tarihi: TBMM IX. Dönem (1977-1980)*, C. III, Yay.Haz. Esat Aslan, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s. 1588.

Mustafa SARI

KENT ÇARŞISI / PAZARI

Bir kenti oluşturan en önemli bileşenlerden olan çarşılar genel olarak konut alanlarından ayrı bir bölgede yoğunlaşır. Kuzeyi linear kent modeli örneği olan İzmit'in çarşı kesminin, kentin fiziki yapısına uygun doğu-batı akslı caddeler üzerinde geliştiği görülmektedir. Bunları birbirine bağlayan dikey yönlü caddeler de kentin aynı derecede öneme sahip ticaret alanlarıdır.

İzmit'in tarihi boyunca fiziki değişimine etki eden faktörler, çarşı oluşumunda da kendisini hissettirmiştir. Bizans dönemindeki kentin ticaret alanının mekânsal ve fiziksel yapısı, Osmanlı döneminde de bir müddet aynı kalmıştır. Orta Çağ'da kale-kent modelinde bir yerleşim olduğu anlaşılan İzmit'in idari ve askeri üssü, İç Kale'dir. Kale surlarının dışında ise sabit ya da belli günlerde kurulan ticaret alanı bulunmaktadır. İç Kale'nin hemen dışında kalan ve hâlen mevki ve cadde ismi olarak varlığını sürdüren *Yukarıpazar*, İzmit'in eski ticaret merkezi olarak nitelendirilmektedir. Burada geçen "Pazar" ifadesi belli günlerde kurulan yiyecek satış alanlarını akla getirmekle birlikte, 16. yüzyıla kadar sabit ve geçici ticaret alanları için çarşı ve pazar birlikte kullanılmıştır. Buna karşılık, kale altlarındaki ticari faaliyetlerin yine 16. yüzyıla kadar gezgin tüccarlarca yapılmasından dolayı, burayı yerleşik bir çarşı olarak nitelendirmek pek mümkün değildir.

Genel anlamda Osmanlı kentlerinin fiziksel gelişimi incelendiğinde, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı otoritesinin güçlenmesinin etkisiyle kentsel alanın sur dışlarına yayıldığı, ticaretin artık yerleşik tüccarlarca yapılmaya başlamasıyla da sabit çarşı ve pazarların oluştuğu tespit edilmektedir. H. 929 / m 1523 tarihli tahrir defterinde İzmit'in mahallelerinden biri olarak geçen "Çarşu", fiziki yapıda yerleşik bir ticaret alanının varlığını gösteren somut bir kanıttır. 1571 tarihli bir fermanda da İzmit'te asıl çarşı ve pazarın İskele kesminde olduğu belirtilmektedir. Kentte, 16. yüzyılın ikinci yarısında yalnızca Mehmet Bey Camii Vakfı'na ait 10 mahzen, 140 dükkân bulunmaktadır. Tüm bunların dışında, 19. yüzyılın başlarına ait yer'iye sicillerinde *Mahalle-i Çarşu Müslümananı* ve *Mahalle-i Çarşu Ermeniyanı* olarak geçen mahalleler, demografik yapının çarşı bölgesini niteleyici bir faktör olduğunu gösterir.

İzmit'in çarşı bölgesinin şekillenmesinde ve genişlemesinde 16. yüzyılda gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin büyük önemi bulunmaktadır. Bunların başında da Osmanlı İmparatorluğu'nun ana yol güzergâhlarından olan Bağdat Yolu'nun Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devrinde genişletilmesi gelmektedir. İzmit'in çevreden gelen malların İstanbul'a aktarıldığı merkez olmasının etkisiyle de günümüzde İnönü Caddesi'nden geçen Bağdat Yolu ile sahil arasında sayıları artan han ve diğer ticaret yapıları, İzmit çarşısının ana karakterini oluşturmuştur. Burası, kent kültüründe *Hanlar İçi* şeklinde de nitelendirilmiştir. 20. yüzyılın başlarında hazırlanan haritalardan "Çarşıbaşı" mevkiinin de ticaret alanını niteleyen önemli bir kavram olduğu anlaşılmaktadır. Çarşıbaşı, İstiklal Caddesi'nin batı kesmini ifade etmektedir.

İzmit'in Osmanlı İmparatorluğu'nun ana yol güzergahları üzerinde menzil (konaklama) noktası olması, ticaret alanı üzerinde etkili bir diğer unsurdur. Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534 ve 1548 tarihli İran seferlerinde ve IV. Murat'ın Revan seferinde İzmit menzilinde konaklamalarından da anlaşıldığı gibi burası askeri bir menzil özelliği taşımaktadır. Askeri birliklerin birçok ihtiyaçlarının karşılandığı menziller, bağlantılı oldukları liman ve şehirlerin gelişmesine ve yeni ticaret alanlarının oluşumuna etki etmişlerdir. 16. yüzyılda bu yol güzergahı üzerinde menzil külliyesi olarak inşa edilen Gebze Çoban Mustafa Paşa ve İzmit Pertev Paşa Külliyeleri de kentsel gelişime olduğu kadar çevrelerindeki ticaret alanlarının gelişiminde büyük rol oynamışlardır.

Farklı tarihlerde İzmit'i ziyaret eden seyyahların anlatımlarında kısa da olsa kentin ticaret alanlarına değinilmiştir. 17. yüzyılın ilk yarısında İzmit'i gören Evliya Çelebi burayı, "*...hanlardan başka iskele başında sayıları 200'ü bulan kereste ve diğer eşya depoları vardır. Çarşısı 1100 adet sanat ehlinin dükkânlarını içine alır. 40 kadarda nakışlı kahvehaneleri vardır ki civanları ile meşhur kahvehanelerdir. Bu şehrin kâgir bedesteni yoktur. Fakat tüccar hanlarında bütün kıymetli malları bulmak mümkündür...*" şeklinde tanımlamıştır. Bu anlatımdan İzmit'te değerli eşyaların bedesten yerine hanlarda satıldığı anlaşılmaktadır. 17. yüzyılın ikinci yarısında İzmit'e gelen Grelot'ya göre hanlar, kervansaraylar, kapalı ve açık çarşılar, pazarlar bulunan kentte, ipek, pamuk, yün, kumaş, meyve, çömlek, cam vb. gibi ürünlerin ticareti yapılmaktadır. İzmit çarşısının fiziki yapısına dair en belirgin tespiti ise 18. yüzyılda Pococke yapmış, kentteki dükkânların kervansarayların çevresinde bulunduğunu, bunların da deniz boyunca dört veya beş cadde oluşturduğunu yazmıştır.

Geleneksel çarşı alanları içerisinde aynı işi yapan esnaflara veya zanaatkârlara ayrılan sokak ve çarşıların İzmit'te de örnekleri bulunmaktadır. İzmit'in geçmişte olduğu gibi günümüzde de çarşını oluşturan İstiklal, Hürriyet, Cumhuriyet caddeleri ile bağlantılı olan bu çarşılar, geleneksel dokularını yitirmekle birlikte varlıklarını hâlen korumaktadır. Bunlara İstiklal Caddesi'nde Bakırcılar ve Ciğerciler çarşıları, Hürriyet ve İstiklal caddeleri arasındaki Kapanönü Çarşısı, Cumhuriyet Caddesi'nde Yemeniciler Çarşısı örnek olarak verilebilir.

Değişen ticari yapının etkisiyle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentlerde zanaatkâr ve küçük ölçekli esnafların dışında, bölgenin ürünlerini düşük vergilerle dış pazarlara ihraç eden tüccarlar ortaya çıkmıştır. Böylelikle kent sınırlarında klasik esnaf çarşılarından ayrı yeni ticaret alanları da oluşmuştur. Ticari yapıdaki dönüşümün etkisiyle İzmit'te sahile paralel yeni açılan İstanbul-Ankara yolu üzerinde inşa edilen antrepo binaları, Halkevi'nden Pertev Paşa Camii'ne kadar uzanan alanda Adalar Çarşısı ve Buğday Meydanı adıyla anılan iki ayrı çarşı meydana getirmiştir. Bunlardan Halkevi çevresindeki Adalar Çarşısı, doğu-

daki Buğday Meydanı'dır. Adalar Çarşısı, Halkevi'nin inşası sırasında yıkılmıştır.

İzmit'in çarşı bölgesi zaman zaman yangınlara da maruz kalmıştır. 19. yüzyılda, 1809 yılında çıkan yangında İzmit'in deniz tarafının üçte ikisi, 1862 yılı yangınında ise 150 dükkân yanmıştır. 1898 yılında kentin zahire deposu olan Buğday Meydanı'nda çıkan yangından da 6 kömür mağazası, 38 zahire mağazası, 11 kahvehane, 32 dükkân, 2 zahire ambarı, 12 kereste mağazası, 8 hayvan bağlanan han, 1 un fabrikası etkilenmiştir. Tüm bunların yanı sıra 1894 depremi de İzmit'in çarşı kesminde yıkımlara yol açmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında işgal devletlerinin İzmit'ten ayrılırken çıkardıkları yangınlarda da kentin çarşısı yine büyük zarar görmüştür. İstiklal Caddesi'nin doğusunda bulanan ve Müslüman çarşısı olarak nitelendirilen Hanlar İçi'nde bu esnada 2 cami, 2 fabrika, 11 hane, 9 otel, 3 fırın, 15 büyük mağaza ve 200'ün üzerinde dükkân yanmıştır. Yangın sonrasında bu bölge yeniden düzenlenmiştir.

Kent çarşılarının en önemli öğesi olan ticaret yapıları da dönem şartlarına bağlı olarak mimari değişime uğramıştır. Tanzimat öncesinde han ve ahşap dükkânların bulunduğu İzmit çarşısında 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı imar kanunları çerçevesinde kâgir, tek veya sıra hâlinde iki katlı dükkânlar yapılmaya başlanmıştır. Zemin katları camekânlı olan dükkânların birinci katları depo şeklinde değerlendirilmiş veya çıraklara ayrılmıştır. Bunların günümüze gelebilen bazı örnekleri ile İstiklal, Hürriyet ve Cumhuriyet caddelerinde hâlen karşılaşmak mümkündür. Şahabettin Bilgesu adını alan eski Ankara Caddesi ve bu caddeye bağlanan sokaklar üzerinde bulunan iki veya üç katlı kâgir ticaret yapılarının mimari tasarımlarında, dönem özelliği olarak basık kemer ve beşik çatı yaygındır. Bunların incelenebilen bazı örneklerinde, yatay taşıyıcı olarak çeliğin kullanıldığı volta tavan döşemesine rastlanılması önemlidir.

1920'lerden sonra Vakıf İşhanı ile başlayan 1960'lı yıllardan sonra yüksek yapılaşmayla birlikte sayıca artan işhanları, İzmit'in ticaret bölgesinde de önemli yer tutmaktadır. Bunların İzmit'te markalaşmış örnekleri arasında Emek, Özsoy, Soydan, Öztalay, Bilin, Belediye işhanları bulunmaktadır.

Açık pazarlara gelince, 1914 tarihli İzmit haritasında Fevziye Camii ile Pertev Paşa Camii arası açık pazar sahası olarak tanımlanmıştır. Ancak İzmit çarşısında İstiklal Caddesi üzerinde uzun yıllar perşembe günleri bir açık pazarın kurulduğu bilinmektedir. 1940'lı yıllarda buradaki pazar sahası, Kapanönü'nden Ulugazi İlkokulu'na kadar uzanmaktaydı. 1957 yılında belediye tarafından bu pazarın Kozluk'taki yeni hal binası etrafında kurulmasına karar yerilmiştir. Günümüzde ise İzmit ilçe sınırlarında mahalle ve semtlere göre günleri değişebilen çok sayıda açık pazar kurulmaktadır. Bunlardan Mehmet Ali Paşa Mahallesi'nde bulunan kapalı satış alanı ve otoparktan oluşan pazar yeri, İzmit'in en rağbet gören pazar alanını oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

S. Özden Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, KOÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2012; İ. Bostan, "İzmit", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, 536-542; B. Çelik-T. Demir, "Mühimme Kayıtlarına Göre XVI. Yüzyılda İzmit Şehri, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, 1215-1223.; A. N. Galitekin, İzmit *Mehmed Bey Nam-ı Diğer Fevziye Câmi'-i* Şerîfi, İstanbul 2002; H. Erol, F. Y. Ulugün, İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi, byy, 2013; Ş. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; Ş. Kaya (ed.), *Osmanlı Belgelerinde Kocaeli*, (Haz. D. A Kılıç, A. Sağlamçubukçu, N. Koltuk, E. Şahin, H.F. Yılmaz), İstanbul 2017; A. Oral (Haz.), *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 2007; A. Öztüre, *Nicomedia* Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi, İstanbul 1981; F. Y. Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit 2008; M. Ünal, *"İkinci Dünya Savaşı Sırasında İzmit'te Ticaret Hayatı", Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, Kocaeli 2016, 1001- 1068; S. Yazıcı, "Şark Ticaret Yıllıklarına Göre Üç Devirde İzmit Şehrinde Ticaret", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2017, 1783-1816; T. Yinelek, İzmit Tarihi Kent Merkezinde Ticaretin ve Ticaret Mekanlarının Dönüşümü: İstiklal Caddesi Örneği, (Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim yayınlanmamış Dalı Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2019; R. Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İzmit 1945.

Şennur KAYA

KENT ORMANI

Kocaeli Umuttepe Mevkiinde Orman ve Mesire Alanı

Kocaeli Kent Ormanı, İzmit Merkez ilçe sınırları içerisinde, İzmit merkezinin kuzeydoğusunda, Kocaeli Üniversitesi'nin bulunduğu Umuttepe mevkiinde yer almaktadır. İzmit-İstanbul eski karayolu üzerinde olan Kocaeli Kent Ormanı, şehir merkezine 12 km mesafede olup ulaşımı oldukça kolaydır. 2021 itibariyle Kent Ormanının alanı 30 hektardır ancak bu konuda yapılan planlama ve genişletme çalışmaları ile ileriki yıllarda Kent Ormanı'nın alanının 100 hektar olarak büyütülmesi düşünülmektedir. Kocaeli Kent Ormanının konuşlandığı alan içerisinde bulunan ağaç türlerinin önemli bir kısmı dikim yoluyla yapılandırılmış bir plantasyon alanıdır. Ağaç türleri olarak, karaçam, maritima ve radiata çamlarının yanında doğal olarak yetişmiş meşe ve kayın türleri de bulunmaktadır. Ayrıca alt tabakada muhtelif çalımsı ve otsu bitkiler mevcuttur. Kocaeli Kent Ormanı ve Umuttepe Kampüsü bölgesinde 8 takımdan 21 familyaya ait 44 kuş türü tespit edilmiştir. Bir başka araştırmacıya göre (Yaşa, 2015) İzmit Körfezi Sulak Alanı bölgesinde 11 takımdan 31 familyaya ait 93 kuş türü tespit edilmiştir. Bulunan literatür verileri karşılaştırıldığında Kocaeli ilinde 50 familyaya ait toplam 252 kuş türünün varlığı tespit edilmiştir. Kent Ormanı'nın bulunduğu alanda yaban hayatı henüz yeni gelişmekte olup yaban domuzu, tavşan ve çeşitli kuş türleri bulunmaktadır. Zamanla sahaya çeşitli hayvan türleri getirilerek, alanın bu açıdan da gelişmesi sağlanacaktır. Bu Kent Ormanı ile yaklaşık olarak 45 ton karbon depolanmakta, bu da atmosferdeki 165 ton karbondioksite karşılık gelmektedir.

Kocaeli Kent Ormanı için Kocaeli Üniversitesi'nin karşısındaki ormanlık alan planlanmış ve 4 Ağustos 2004 tarihinde dönemin Çevre ve Orman bakanı Os-

Kocaeli Kent Ormanı

man Pepe tarafından hizmete açılarak ziyaretçi kabulüne başlamıştır. 30 bin dönümlük alan 45 milyar lira harcanarak inşa edilip hizmete sunulmuştur.

Kent Ormanı'nda genç yaşlı herkesin ilgisini çekecek aktiviteler bulunabilmektedir. On iki bölüme ayrılmış alanda; yürüyüş, koşu yapılabilmekte futbol, basketbol, voleybol oynamak için Kocaeli Kent Ormanı sahaları bulunmaktadır. Halkın spor, yürüyüş, piknik yapmak ve boş zaman değerlendirmek için tercih ettiği ideal bir konum olmuştur. Kent Ormanı içinde tuvaletler, çocuk oyun alanları, kameriyeler bulunmaktadır. Üniversiteye yakın olması nedeniyle öğrenciler tarafından da çok tercih edilmektedir.

Kent ormanındaki gözlem evi, köprüler ve çocuk parkları gibi yapılar ormanın düzenini ve ahengini bozmamak adına ahşaptan yapılmıştır. Ormanın girişinde bulunan bilgilendirme servisinden de ormanın yapısı ve krokisi hakkında bilgi alınabilir. Kocaeli Kent Ormanı halihazırda geliştirme projesi sürecindedir. Belediyenin projeleri içerisinde ormanlık alandaki imkânların genişletilmesi planlanmaktadır. Ormanlık alanın yapısını ve doğallığını bozmadan yapılabilecek her türlü düzenlemeye elverişli bir yerdir. Hafta sonları kalabalık olan alanda genişletme çalışmaları iyileşme sağlayacaktır.

Kent Ormanı'nda doğal kaynak olarak, sadece saha üzerinde bulunan orman alanı sayılabilir. Ancak halkımızın birçok ihtiyacına karşılık verecek hemen tüm tesisler düşünülmüştür. 150 m²'lik suni gölet yanında, orman evi, spor tesisleri (futbol sahası, voleybol sahası, tenis kortu, koşu ve yürüyüş bantları), gezinti yolları, çeşmeler, seyir kulesi, dinlenme banklar, kameriyeler, çocuk oyun parkı, otopark gibi birçok tesis halkın hizmetine sunulmuştur

KAYNAKÇA

https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/buyuleyici-guzellikler/231; https://web.ogm.gov.tr/ekutuphane/Yayinlar/Kent%20Ormanları.Pdf; https://www.yudosk.org/Kocaeli-Kent-Ormani-Umuttepe-Cinarlideresi-Ve-Selale-Mersincik-Doga-Yuruyu-su-2020-03-07.html; https://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/kocael-_2019_cevre_durum_raporu-20200717100750.pdf, https://www.seskocaeli.com/haber/5855324/salgin-doneminde-kacis-noktasi; https://www.kocaeligo.com/kocaeli-kent-ormani-gezilecek-yerler/guncel/199; https://www.azbibak.com/kocaeli-kent-ormani-nasil-gidilir-bilgiler-ne-yapilir/, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/kocaeli-kent-ormani

Muhsin HALİS

KENT PARKLARI

İzmit'in Dinlenme ve Eğlence Alanları

Klasik Osmanlı kent kültüründe 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar halkın rahatça gezip hava alabilmesi için özel olarak tasarlanmış açık yeşil alanlar yoktur. Tanzimat dönemi reformları çerçevesinde Batı kentleri örnek alınarak bu tarz dinlenme alanları oluşturulmaya başlanmış, özellikle II. Abdülhamid döneminde sayıları artan bu alanlar, genellikle "Millet Bahçesi" olarak nitelendirilmiştir. 1888 yılında İzmit'te Kasr-ı Hümayun'un Saltanat Kapısı'nın önünde havuzlu bir millet bahçesinin yapılması düşünülmüşse de bu hayata geçirilememiş, bu alana inşası 1902 yılında bitirilen saat kulesi yapılmıştır. İzmit'te park ve bahçe düzenlenmesine yönelik ilk somut adım, İzmit mutasarrıfı Musa Kasım döneminde (1895-1908) atılarak sahilde otelle birlikte bir "Belediye Bahçesi" oluşturulmuştur.

Mutasarrıf Nüzhet Paşa döneminde (1911-1912) rıhtımla birlikle bu bahçe de genişletilmiştir.

İzmit kent sınırları içerisinde erken Cumhuriyet yıllarından itibaren giderek artış gösteren park oluşumlarında, farklı tarihlerde hazırlanan imar planlarında yer verilen yeşil alan önerilerinden yola çıkılmıştır. Bunlardan ilki olan Alman şehir planlamacısı Prof. Hermann Jansen, 1935-1938 yılları arasında hazırladığı İzmit imar planında kentteki yeşil alan sayısını dikkat çekici oranda arttırmıştır. Jansen planlarının hazırlandığı ve uygulanmaya başlandığı dönemi de kapsayan 1931-1950 yılları arasında İzmit Belediye Başkanlığı yapan Kemal Öz döneminde İzmit'te saray parkı, çocuk parkı, Fevziye Camii parkı, Halkevi parkı, Çarşıbaşı parkı, Koca Sinan parkı düzenlenmiştir.

Jansen planı uyarınca oluşturulan parklardan olan İnönü Caddesi üzerindeki çocuk parkı, eski mezarlık sahası üzerinde oluşturulmuştur. Ortasında bir süs havuzunun bulunduğu bu park, 1940'lı yıllardan itibaren İzmit'in önemli dinlenme alanlarından biri hâline gelmiş, 1950'lerden sonra Atatürk anıtı ve çevresinin resmi törenler için yetersiz kalması üzerine kutlamaların buraya alınmasıyla birlikte Cumhuriyet Parkı olarak isimlendirilmiş, 1960'lı yıllarda yeniden düzenlenmiştir. Son olarak 2012 yılında İzmit Belediyesi tarafından yenilenerek çağdaş bir yapıya kavuşturulmuştur.

Adı geçen parkların bazılarının İzmit'in önemli kamusal ve dini yapılarının çevresinde oluşturulması ayrıca dikkati çekmektedir. Kemal Öz döneminde düzenlenen bir diğer park olan Saray Parkı'nı, İzmit'in geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinin ideolojik yansımalarının bir araya toplandığı Kültür Tepesi'nin nüvesi olarak da kabul etmek mümkündür. Cumhuriyet'in 10. yılında, Saat Kulesi'nin alt kısmına, Burhan Arif tarafından hazırlanan plan uyarınca, ortasında Atatürk anıtının bulunduğu Cumhuriyet Meydanı düzenlenerek çevresi ağaçlandırılmıştır. Farklı tarihlerde gerçekleştirilen çeşitli düzenlemelerin ardından bu alan, son olarak Tarih Koridoru Projesi'nin Kültür Tepesi I. ve II. etapları kapsamında 2010-2017 yılları arasında yeni bir çehreye kavuşturulmuştur.

Erken Cumhuriyet döneminden itibaren İzmit'te kamusal açık alan oluşturma çalışmalarının görüldüğü lokasyonlar arasında Fevziye Camii çevresi de bulunmaktadır. 1920'lere kadar ticaret yapıları ve mezarlıkla çevrili olan caminin çevresi açılarak buraya 1948 yılında Sümerbank tarafından bir de çeşme yaptırılmıştır. D100 karayolunun kentin denizle ilişkisini azaltmasının etkisiyle kamusal önemi 1960'lı yıllardan sonra daha da artan cami çevresi, 2007 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan düzenleme ile modern bir dinlenme alanı hâline getirilmiştir. 2013 yılında İzmit Belediyesi tarafından yeniden düzenlenen parka, aynı yıl İzmit'ten göç eden mübadillerin anısına Mübadele Göç anıtı ilave edilmiştir.

İzmit imar planlarını hazırlayıcılarının çevresinde bir yeşil alan oluşturmayı düşündükleri anıtsal yapılardan biri de eskiden etrafı metruk ve bostanlık olan Pertev Paşa (Yeni Cuma) Camii çevresi olmuştur. Jansen ve Aru'nun imar planlarında park olarak tasarlanan cami çevresi, zaman içerisinde kentin önemli dinlenme alanı hâline gelmiştir. Yeni Cuma Camii parkının karşı çaprazında bulunan tekel depolarının 1994 yılında yanmasından sonra da burada yangından kalan yapı kalıntıları korunarak bir park oluşturulmuştur.

Jansen'in imar planı doğrultusunda inşasına başlanan halkevinin tamamlanmasının ardından çevresinin modern bir yapıya kavuşturulması yönünde çalışmalara başlanmıştır. *Türkyolu* gazetesinin 18 Eylül 1944 tarihli haberine göre, Halkevi ve rıhtım arasına, ortasında

Kent Parkları-1 İzmit Belediye Bahçesi ve Oteli (İBB Atatürk Kitaplığı)

Kent Parkları-2 Cumhuriyet Alanı, (1968), (Foto Cemal Turgay), (Anonim 2005 28)*

İsmet İnönü'nün heykelinin bulunacağı bir park yapılmasına karar verilmiştir. Halkevi'nin hemen önünde oluşturulan bu park, rıhtımla birlikte İzmit'in yeni dinlenme alanları arasında yer almış, bazı resmitören ve kutlamaların burada yapılmasıyla kamusal önemi daha da artmıştır. Ancak kıyıdaki rıhtım inşaatının da görüldüğü eski bir fotoğrafta, burasının küçük bir peyzaj düzenlemesi hâlinde ele alınmış olması dikkat çekicidir. Bu alan D100 karayolunun halkevinin önünden geçirilmesi ve denizin doldurulması sonucu önemini yitirmiştir.

İzmit kentinin batısında Tepecik Mahallesi sınırlarında kalan önemli rekreasyon alanlarından biri de Acısu Parkı'dır. Park adını eskiden akan ve gözlere iyi geldiği düşünülen acımsı sudan almıştır. Doğal sit alanı olarak da tescilli olan park, çevresindeki taşınmaz kültür varlıklarıyla bir bütünsellik oluşturmaktadır.

Bir diğer çerçeveden bakıldığında, kent merkezinde halen park olarak kullanılan alanların büyük bir kısmı ilk oluşumlarını 1950'li yıllara kadar tamamlamış gözükmektedir. Belirtilen yıllardan sonra sanayileşme ile birlikte sürekli göç alan İzmit'te yeni imar sahalarına ihtiyaç artmış, bunların planlamalarında sosyal ve dinlenme amaçlı yeşil alanlara da yer verilmiştir. Son dönemde kent sahasına eklenen yeni parklar dışında, eski park alanları da çağın ihtiyaçlarını karşılar düzeyde yenilenmiştir.

İzmit Belediyesi verilerine göre 2015 yılında İzmit ilçesinde toplam 472 adet park bulunmaktadır. Bunların 166 adeti 2009-2015 yılları arasında yapılmıştır. Park sayısı bakımında ise Yahyakaptan Mahallesi, Malta Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi öne çıkmaktadır. İzmit sınırları içerisine dağılan parklara Şehitlik Korusu Parkı (Orhan M.), Demokrasi Parkı (Cumhuriyet M.), Doğu Kışla Gençlik Parkı (Mehmetalipaşa M.), Doktor Sadık Ahmet Parkı (Tepecik M.), Tüysüzler Parkı (Hacıhasan M.), Kınalı Asker Parkı (Yahyakaptan M.), Nazmi Oğuz Parkı (Ömerağa M.), Şehit Mustafa Türk Parkı (Yenişehir M.) örnek gösterilebilir.

Tüm bunların yanı sıra İzmit ve çevresi için son yıllarda bir rekreasyon merkezi olarak *SEKA Park* öne çıkmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemi sanayileşme politikaları çerçevesinde İzmit'te 1936 yılında açılan SEKA Fabrikası'nın faaliyetlerine 2004 yılında son verilmesinden sonra fabrika arazisi, Özelleştirme Yüksek Kurulu tarafından halka açık yeşil alan ve rekreasyon alanı olarak değerlendirilmesi koşuluyla Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir. Bunun üzerine bir endüstriyel dönüşüm projesi olarak planlanan SEKA Parkı'nın ilk etabının yapımına 2005 yılında başlanılmıştır. SEKA park projesi kapsamında fabrikanın Alman mimarlarca tasarlanan ilk dönem yapıları koruma altına alınmış ve bunlara kâğıt müzesi, görsel sanatlar merkezi, sergi salonu, sanat atölyeleri, sinema, tiyatro, fotoğrafçılık, modern dans atölyeleri, endüstriyel tasarım galerileri, eğitim merkezi, kafe ve restoranlar, cep tiyatrosu, kütüphane, toplantı salonları gibi yeni fonksiyonlar verilmiştir. Saha içerisinde de güneş saati, sazlı iskele, uçurtma tepesi, yapay tırmanış duvarı gibi alanlardan söz etmek mümkündür. Projenin ilkleri arasında Mevlevihane, Macar Dostluk Evi, Azerbaycan Evi, Balkan Evi, Dil Edebiyat Evi de bulunmaktadır. Tüm bu yapı ve tesislerin dışında SEKA park projesi kapsamında yalnızca 1. etabın yapımı sırasında 6000 ağaç dikilmiştir. Projenin tamamı 3 etapta ele alınmıştır.

Osmanlı modernleşmesi kapsamında 20. yüzyılın başlarından itibaren kent tasarımlarında yer almaya başlayan parklar, İzmit kent merkezi dışında Kocaeli ili genelinde de son yıllarda sayıca artış göstermiştir. Kocaeli ili kapsamında körfezin kuzey ve güney kıyı şeridi dışında çeşitli özel temalı park ve sosyal aktivite alanları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), DH. MKT. 1577/16, DH. MKT 1582/57; H. Bayar, *Bir Zamanlar İzmit*, İstanbul 2002; S. Özden Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, (Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2012; Ö. S. Erol - M. Özbayraktar, "Kolektif Belleğin Kamusal Alandaki İzleri: İzmit Fevziye, Yenicuma ve Çocuk Parkı", *Tarih ve Uygarlık İstanbul Dergisi*, Sayı 7, Eylül 2015, 183-212; F. Y. Gülser, "Metropol Kentlerde Rekreasyon Sunumu ve Kullanım Sorunları, İzmit Kenti Örneği", (Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2017; H. Jansen, "(Prof. Hermann Yansen) nin İzmit Planına Dair Raporu", *Belediyeler Dergisi*, Ankara, 1936, 32-36; Ş. Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli 2009; Ş. Kaya (Ed.), *Osmanlı belgelerinde Kocaeli*, Kocaeli 2017; D. Oğuz- H. Saygı- N. Akpınar, " Kentiçi Endüstri Alanlarının Dönüşümüne Bir Model: İzmit/Sekapark, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 2, 157-167; A. Oral, (Haz.), *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 2007; A. Öztüre, *Nicomedia* Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi, İstanbul 1981; O. Şenyurt, "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Dönemlerinde "Gezinti"nin Mekânları ve Millet Bahçeleri", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi / Journal of Architecture and Life*, 3/2, 2018, 143-167; M. Uzun, "Endüstri Alanı Dönüşüm Projesi Sekapark'ın (Kocaeli-İzmit) Kıyı Kullanımına Etkisi", *Marmara Coğrafya Dergisi*, 30, Temmuz, 2014, 154-179; A. Yeşildal, "Medeniyet Hamurundan Kültür Merkezine: Bir Endüstriyel Dönüşüm Projesi Olarak Seka", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2017, 1909-1926.

Şennur KAYA

KERESTE EMİNLİĞİ

İzmit Birimi

Kocaeli yöresi, orman ve orman ürünleri bakımından Osmanlı ekonomisine önemli katkılarda bulunan bölgelerden biri olmuştur. Nitekim iklim yapısı itibariyle birçok orman ürününün kolayca yetiştiği bir konum arz etmiş özellikle başkente yakın olması ve deniz yoluyla nakliye imkânının bulunması bölgeyi ve sahip olduğu orman ürünlerini cazip hâle getirmiştir. Sahip olunan bu geniş ormanlar saray, ordu ve donanma ihtiyaçları, inşa faaliyetleri, yakacak ihtiyacı, barut üretimi, odun kömürü yapımı gibi pek çok alanda kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti için her zaman stratejik ehemmiyetini koruyan kereste temini devlet tarafından ciddi bir organizasyona tabi tutulmuş, bu sayede odun ve kereste ihtiyacının karşılanması için gerekli malzemelerin temini güvence altına alınmıştır. Bu organizasyonun belkemiğini, sistemin düzgün işlemesi amacıyla kurulan kereste eminliği oluşturmuştur. Kereste eminleri veya nazırları kerestenin kestirilmesi, iskelelere nakli, bedellerinin ödenmesi ve talep edilen kerestenin zamanında temin edilerek Tersane-i Amire'ye ulaştırılmasıyla görevlendirilmiş, böylece kereste eminliği sürecin hemen her safhasını kapsayan önemli bir yükümlülük hâline gelmiştir. Bu yüzden kereste eminliği görevine nüfuz sahibi, seçkin, kabiliyetli ve güvenilir kimseler getirilmiştir. Bunlar arasında Balabanzade, Müderrizade Mustafa ve Moralı Osman Efendi, Nuh Bey gibi tanınmış kereste eminleri bulunmaktadır.

İzmit kereste eminleri veya nazırları, donanma inşası için gerekli olan keresteyi Tersane-i Amire'den gönderilen defterlere göre reayaya taksim eder ve en kısa zamanda teminine gayret gösterirlerdi. Kerestenin kestirilmesi, iskelelere nakli ve İstanbul'a gönderilmesi ile bedellerinin ödenmesi işinde çoğunlukla İzmit kereste emini görevlendirilmiş bazen de bu iş bıçkıcıbaşıya havale edilmiştir.

Kereste eminlerinin tayinleri ve muhasebelerinin kontrolü, 1697 yılına kadar Tersâne-i Âmire Eminleri tarafından yapılmıştır. Görev süresi 3 yıl olarak belirlenen İzmit kereste eminleri, TersAne-i Amire'de İzmit ocaklığı için ayrılan kereste mahzenine 21 kadırgalık kereste temin etmiş ve bedellerini toplamışlardı. Sancağa bağlı dağlara külliyetli miktarda araba göndererek, kereste kesimi ve nakline riyaset eden kereste serdarları, kâtipleri ve benzerleri esas itibariyle İzmit kereste eminine bağlı olarak görev yapmışlardır. Yapılacak işlemin mahallindeki en üst sorumlusu ise Kocaeli mutasarrıfı olmuştur. Keresteler reayadan iki yolla temin edilmiş; buna göre ocaklık olan avarız karşılığında, ocaklık fazlası ise akça karşılığında alınmıştır. Kereste masrafları, 1695 yılından itibaren Tersane-i Amire Emini yerine kereste eminleri tarafından kereste için tahsis edilen bedellerden karşılanmıştır. Ocaklık dışında alınan kerestelerin ücretleri ise miri akçeden kereste emini veya mübaşir vasıtasıyla reayaya dağıtılmıştır. Ocaklık tayin edilen bölgelerdeki ormanların korunması amacıyla görevlendirilen korucular kereste eminlerinin arzıyla tayin edilmişlerdir.

12 Temmuz 1698 tarihinde Vezir Osman Paşa nezaretinde İzmit tersanelerinde inşa edilmekte olan gemiler için ocaklık keresteden verilmesi hakkında kereste emini İbrahim Ağa'ya emirname gönderilmişti. Yine 1722'de Yeni Saray (Saray-ı Cedid), Eski Saray (Saray-ı Atik) ve diğer ihtiyaçlar için İzmit sancağından İzmit kereste emini marifetiyle beş bin çeki odun alınması istenmişti. 25 Ağustos 1724 tarihli bir belgeye göre 1725 yılı Donanma-yı Humâyûn kalyonları tamirleri için Kocaeli sancağı kazalarından çeşitli cinslerde 4694 kıta keresteyi keserek nakledilmesi için 17250 kuruş bedel biçilmişti. Tersane-i Amire emini tarafından kereste emini marifetiyle bahar aylarında bu sevkiyat gerçekleştirilecekti. 1801 yılında İzmit kereste emini Nuh Bey idi. Tersanede yaptırılan firkateyn sefinelerine kereste tedarikinde gayreti görülen İzmit kereste emini Nuh Bey'e kapıcıbaşılık tevcih edilmiş ve uhdesindeki derya kalemi zeameti de oğluna verilmişti. İzmit kereste emini Nuh Bey 1804 yılında İstanbul'da vefat edene kadar bu görevi sürdürmüştü. II. Mahmut döneminde İzmit'te kereste işlerinin görüldüğü en önemli merkez İzmit Tersanesi'ydi. Bu tersanede daimi görevli olarak bulunan görevlilerin başında kereste eminleri gelmekteydi.

Kereste temini geniş bir organizasyon ve bütçe kaynağı gerektirdiği için başta eşkıyalık olayları olmak üzere birtakım problemlerden de azami ölçüde

etkilenmiş, böylece İzmit kereste eminleri TersAne-i Amire'ye gönderilecek kerestenin zamanında kesimi ve nakli gibi görevlerin yanı sıra bölgenin ve yolların güvenliğinin sağlanması, eşkıyadan temizlenmesi, fakir ve zayıf halkın korunması gibi önemli görevler de üstlenmişlerdir. Zira bu görev, doğrudan donanma ve tersaneyi ilgilendirmiş, gemilerin inşa ve tamirindeki düzeni etkilemiştir. İktisadi ve toplumsal yapıda meydana gelen bozulmalar sonucunda ortaya çıkan eşkıyalık olayları kereste temini ve naklinde aksamalara neden olmuş, bazen devlete muhalif gruplar ahaliyi paylarına düşen keresteyi teslim etmemeleri hususunda kışkırtmışlardır. Kereste temini, donanma gemilerinin inşa ve donatımında önemli bir mesele olduğu için merkezi yönetim aktif bir tavır takınarak belli bir düzen ve emniyet içerisinde kereste üretimi ve nakli için kereste eminine ve bölgedeki yerel yöneticilere ihtar, uyarı ve ceza tehdidi içeren emir ve fermanlar göndermiştir. Eşkıyalık olaylarına karşı İzmit kereste eminleri, güvenlik ve asayişin sağlanıp kerestelerin vakitlice ulaştırılması amacıyla bölgedeki yerel yöneticilerle birlikte hareket ederek sorunların çözümünde büyük bir gayret göstermişlerdir.

Kereste temin ve naklinde kereste eminleri eşkıyalık ve asayiş sorunlarının yanı sıra başka problemlerle de karşı karşıya kalmışlardır. Ormanların kontrolsüz bir şekilde tahrip edilmesi sonucu devletçe talep edilen miktar ve nitelikte kerestenin mahallinde bulunamaması, beklentisi karşılanmayan kereste yükümlüsü ahalinin eksik kereste temin etmeleri ya da kereste temini mükellefiyetine itiraz etmeleri, iklim ve deniz koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan kazalar bunlardan bazılarıdır. Sosyal, siyasi ve iktisadi sebeplerden kaynaklanan pek çok sorun ortaya çıkmış olsa da kurulan sistem yüzyıllar boyunca devam etmiş, kereste eminleri bu sürecin en önemli yükümlüleri olarak görevlerini ifa etmiş ve sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesinde önemli rol oynamışlardır.

KAYNAKÇA

Ahmed Nezih Galitekin, *Tarihte İzmit ve İzmit Tarihinde bir Eşrâf Ailesi (Soydan'lar)*, İzmit, 2011; Arif Bilgin, "Sakarya ve Çevresinin İstanbul'un Gündelik Hayatına Katkısı (16-19.Yüzyıl)", *Sakarya İli Tarihi*, C. I, Sakarya 2005, ss. 305-326; Atilla Çetin, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt: 3, Kocaeli, 2015, s. 1424; Atilla Çetin, *Kocaeli-Sakarya Tarihinden*, Kocaeli, 2004; Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.) C. BH. 120/5805; 132/6413; 93/4493; 99/4752; 53/2499; C. BLD. 99/4938; C. ML. 631/25912; C. SM. 85/4264; HAT 115/4592; İE. BH. 10/895; F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli ve* Çevresi *Denizcilik Tarihi*, İzmit, 2009; İdris Bostan, "İzmit", *Türkiye Diyanet Vakfı* İslam *Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul, 2001, ss. 536-541; Mehmet Taş, "18. Yüzyıl Osmanlı Donanmasında Kereste Temini ve Karşılaşılan Sorunlar", *Turkish Studies-Historical Analysis*,15 (2),Haziran, 2020, s. 677-695; Meryem Kaçan Erdoğan, "İzmit Kereste Nazırı Osman Efendi: Memuriyeti, Vakfı Ve Muhallefâtı", *Near East Historical Review*, 11/2, April, 2021, ss. 19-39; Namık Gökçay, İzmit *Tersanesi Marmara* Üssü *Bahri Marmara Deniz Ana* Üs *Tarihçeleri*, İstanbul, 2009; Resül Narin, "Osmanlı Devleti Zamanında Kocaeli Ormanları", *Belleten*, C. LXXV, Sayı: 274, Ankara Aralık 2011, s. 769-783; Resül Narin, "Osmanlıdan Cumhuriyete Ağaç Denizi Kocaeli", *Uluslararası* Çoban *Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu-IV*, Kocaeli 2017, ss. 971-997; Uğur Kurtaran, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kocaeli Ormanlarının Başlıca Kullanım Alanları (1700-1754)", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 2, Kocaeli, 2016, ss. 1069-1082; Yaşar Baş, "Kocaeli'den İstanbul'a Kereste Nakli ve Kullanımı", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt: 2, Kocaeli, 2016, ss. 1083-1091.

Resül NARİN

KERPE (CALPE) LİMANI

Arkeolojik Sit Alanı

Kerpe (Calpe) Limanı, Marmara Bölgesi'nin, Kocaeli ili, Kandıra ilçesine bağlı Kıncıllı Köyü'nün Karadeniz sahilindeki beldesinde bulunmaktadır. Limanın bulunduğu alan I ve III. derece arkeolojik sit alanı olarak G.Y.E.A.Y.K'nun 05.02.1982 gün ve 13511 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Konumu itibari ile Liman ve yerleşkesi Kefken'in 3 km güneybatısında, Kandıra merkezin 10 km kuzeydoğusunda, İzmit merkezinin ise yaklaşık 55 km kuzeydoğusunda, Göksu ve Sakarya nehirleri arasında yer almaktadır. Kerpe'de bulunan yerleşim yerinin kuruluşu ile ilgili net bilgilere sahip olunmaması ile birlikte, bölge ve çevresinde yapılmış çalışmaların azlığı bölge tarihini aydınlatmada yeterli değildir. 2020 yılından itibaren Kocaeli Müze Müdürlüğü tarafından bölgede yapılan sualtı araştırma ve kazıları sayesinde liman ve çevresi hakkında daha detaylı verilere ulaşılması hedeflenmektedir.

Limanlı bölgenin adı çağlar boyunca farklı şekillerde kullanılmıştır. Bu kullanımlara örnek olarak Kalpe, Karpeia, Kirpe, Kirpeh, Karpis, Kalpas gösterilebilir. Kerpe Koyu ve çevresinde 1984 yılında gerçekleştirilmiş olan yüzey araştırmalarında elde edilen bulgular sayesinde, bölgenin güneybatı kesminde bulunan Sarısu orta paleolitik, kuzeydoğu kesiminde bulunan Cebeci, Kovanağzı çevresini ise alt paleolitik döneme tarihlendirilmiştir. Bu buluntular, bölgenin paleolitik dönemlerde de kullanım gören yerleşimlere sahip olduğunu göstermektedir. Limana sahip yerleşimin kuruluşu hakkında net bilgilere sahip olunamasa da MÖ 7. yüzyıl dolaylarında Karadeniz ve çevresinde ticari faaliyetlerini geliştirmek isteyen Miletli kolonistler tarafından ticaret yollarının genişlemesi için oluşturulduğu düşünülmektedir. Özellikle Karadeniz Bölgesi, kıyı taşımacılığı için bile tehlikeli sayılabilecek bir deniz yapısına sahipken antik dönemde tekne ve gemiler için Karadeniz üzerinde korunaklı liman ve dinlenme alanlarına ihtiyaç duyulmuş olunabileceği aşikârdır. Bu nedenle Karadeniz'in hırçın sularına paralel açı yaparak korunaklı bir koy oluşturan Kerpe Limanı dönemin ön plana çıkmış merkezlerinden biridir. Özellikle Helenistik ve Roma dönemlerinde İstanbul ile Karadeniz Ereğlisi arasında deniz taşımacılığı için iki şehre de eşit mesafede bulunan limanlı bir yerleşim önem arz etmektedir. Bölge hakkında bilgi aktaran Nikomedialı Arrianus, Polybius, Bizanslı Stephanos, Ruy Gonzales de Clavijo, John Galt gibi birkaç seyyah ve yazar limanın korunaklı oluşundan bahsetmiş, denize paralel mendirek üzerinde durmuş ve koyun mendirek sayesinde derin bir alan oluşturduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bölge ve liman hakkında

en güzel tasvir Ksenephon'un Anabasis metinlerinde yer almaktadır. Bu metinlerde bölgenin sahip olduğu stratejik konum, verimli arazi ve yine korunaklı limanın varlığı vurgulanmıştır. Hellenistik dönem ardından, Roma topraklarına dahil olan, Kerpe Limanı, Bizans ve Osmanlı dönemlerinde de aktif kullanılmıştır. Bölgedeki verimli topraklar ve ağaç yapısının uygunluğu sayesinde ticari açıdan Anadolu'nun dağıtım noktası konumunda bulunmuş olduğu düşünülebilir. Günümüzde Kerpe Limanı'nda yer alan antik mendirek ve çevresi üzerine araştırmalar sürmektedir. Mendirek üzerine yapılmış çalışmalar sonucunda liman kalıntılarının büyük bir bölümü sualtında yer almaktadır. Su altındaki kalıntı, bütünlüğü kısmen dağılmış alanları dışında 80 metre uzunluğunda, 36 metre genişliğinde bir alanı kaplamaktadır. Kısmen dağınık olan kalıntılar ise yaklaşık 2000 metrekarelik bir alana dağılmış bir halde bulunmaktadır. Kara yüzeyinde bulunan kısımlar, ana kayadan da destek alarak oluşturuldukları için *in-situ* durumunda kalmışlardır. Mendirek kalıntılarının günümüz koşullarında bakıldığında bile dalga geliş açısına dik bir biçimde kuzeydoğu-güneybatı yönlü inşa edildiği ve bu şekilde döneminde derin ve dalgasız bir koy elde edilmiş olduğu anlaşılabilmektedir. Günümüzde, koyun kuzeyde bulunan burnunun uç kısmında kayalık zemin üzerine inşa edilmiş, çevre kontrolüne elverişli, batı ve kuzey yönlerini net bir şekilde gördüğü tahmin edilen, yakınında tatlı su kaynağı bulunan kale kalıntıları bulunmaktadır. Kale günümüzde Ceneviz Kalesi olarak bilinmektedir. Karadeniz'de bulunan birçok kale gibi emniyet ve gözlem amaçlı, ayrıca ticari faaliyetlere güvenlik için yapılmış olduğu düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Murat Arslan, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati: Arriani Periplus Ponti Euxini* (Vol. 1). Odin Yayıncılık. İstanbul 2005, s. 25, 27, 135 -136; Erdoğan Aslan, *Bithynia bölgesi Kalpe Limanı*. OLBA, 22, 2014, s. 129-153; Nezih Fıratlı, *Bithynia Araştırmalarına Birkaç* İlave. Belleten 17, 1953, s. 15-25; Serkan Gedük, *Kocaeli'nin Kerpe Limanında Yapılan Sualtı Araştırmaları ve Akdeniz ile Bağlantıları*, Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Sualtı Kültür Mirası Araştırmaları Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2021, s. 8-12; Feyzullah Yazuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit 2008, s. 112-113; Ksenophon, Anabasis, *Onbinlerin Dönüşü*, (T. Gökçöl, Çev.) Hürriyet Yayınları. İstanbul 1974, s. 194, 199; Ruy Gonzales De Clavijo, *Embassy to Tamerlane, 1403-1406 (Vol. 7)*. Psychology Press, 2004, s. 74 – 78; De Saint-Martin, *Description historique et géographique de l'Asie mineure*. 1, Paris 1852, s. 249; Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika Kitap XII-XIII-XIV)*, (çev. A. Pekmen), Arkeoloji ve Sanat Yayınları. İstanbul 1993, s. 55; Mehmet Özdoğan, *Tarih Öncesi Dönemde İzmit Körfezi ve Çevresi*, *İzmit Körfezi Kuvaterner İstifi*, Ed.: E. Meriç. Deniz Harp Okulu Komutanlığı Basımevi. Kocaeli 1995. s. 350, 375; Tayfun Akkaya, *Herakleia Pontike (Karadeniz Ereğlisi)'nin Tarihî Gelişimi ve Eski Eserleri*, İstanbul 1994, s. 12.

Serkan GEDÜK

KERTİL TEKKE ÇEŞMESİ

Kaynak Çeşme

Veli Ahmet Mahallesi Hacı Kasım Sokağı'nda yer alan çeşme, doğal ve kültürel varlıkları koruma envanter kayıtlarına göre ada 349, parsel 2'dedir. Dikdörtgen bir alan üzerine inşa edilen haznesi ile bütün hâlde olan çeşme, duvar çeşmeleri grubundadır. İlk yapıldığı süreçte kabayonu taş malzemeden inşa edildiği, 1999 depreminin ardından da yenileme geçirerek, düzgün kesme taş malzemeyle düzenlendiği eski fotoğraflardan anlaşılmaktadır. Defineciler tarafından devamlı tahrip edilmesi sebebi ile 2011 yılında mermerle kaplanmıştır. Bu uygulama ile oldukça hantal ve yapay bir görünüm almış, asli hâlini kaybetmiştir.

Kertil Tekke Çeşmesi

3,14 m genişlik, 4,10 m uzunluk ve 3,10 m yüksekliktedir. Çeşme cephesi iki köşede birbirinden farklı genişliklere sahip köşe kuleleri ile desteklenmiştir. Devşirme olduğu anlaşılan ve ters yerleştirilen ayna taşında içeriği anlaşılmayan yazılar vardır. Tepe noktasındaki friz, taç görevi görmüştür. Hazne içinde hava dolaşımını sağlamak için örtü seviyesine yakın noktada kırık kemerli pencere açıklığına yer verilmiştir.

Çeşmenin önünde 2,30 m uzunluğunda ve 1,12 m. genişliğinde, 45 cm derinliğinde tekne formlu yalak vardır. Kaynaklarda devşirme olduğu belirtilen unsurun dönemi anlaşılmamaktadır. Günümüzde işlevini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Ahmed Nezih Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Taribinden Sayfalar*, İSU Genel Müdürlüğü Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 284; Engin Ürkmez, İzmit'te Türk Eserleri, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2007, s. 248, 249; Figen Ölmez, *Kocaeli Çeşmeleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012, s. 57-60.

Ela TAŞ

KEŞKEK (TAVUKLU, HİNDİLİ, DARTILI)

Kocaeli İline Özgü Yöresel Yemek

Keşkek, İyice dövülmüş buğdayın etle birlikte uzun süre kaynatılmasıyla yapılan bir yemek olarak tanımlanmaktadır. Keşkeğin bir diğer ismi "hrisi" olarak da ifade edilmektedir. Buğday ve et (ya da et suyu) ile pişirilen keşkek; Anadolu'nun birçok yerinde farklı isimlerle (halise, herise vb. gibi) ifade edilse de ortak bir Anadolu kültür mirası olarak kabul edilmektedir. Her yörenin kendine özgü bir keşkek tarifi vardır. Bazen etle, et suyuyla, tavuk etiyle, hindi etiyle; bazen de buğday yerine mısır ya da nohut kullanılarak yapılabilmektedir. Keşkek, genellikle özel günlerde, çoğu zaman bayramlarda, sünnetlerde, bazen de ölüyü

yad etmek gibi amaçlarla pişirilmektedir. Başka bir ifadeyle keşkek bu özellikleri açısından da geleneksel bir Türk tören yemeği olarak bilinmektedir. Keşkeğin yapılışı sırasında uygulanan ritüeller "Tören Keşkeği Geleneği" adıyla anılmaktadır ve bu gelenek 2011 yılından beri UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi'ne alınmıştır.

Kocaeli mutfak kültüründe de önemli bir yeri olan keşkeğin ağırlıklı olarak tavukla hazırlandığı bilinmektedir. Ancak bunun yanı sıra, hindili ve dartılı keşkek de çok tercih edilen ve yörede bilinen lezzetler arasındadır.

Tavuklu, hindili ve dartılı keşkek yemeğinin malzemeleri ve hazırlanışı ise şu şekildedir:

Tavuklu Keşkek

Tavuklu keşkek yapımı pek çok yemekten biraz daha zahmetli olmasına rağmen, oldukça lezzetli bir yemektir. Tavuklu keşkeğin temel malzemeleri buğday, tavuk eti ve tereyağıdır.

Malzemeler: Köy tavuğu (1 adet - 2-2,5 kg ağırlığında), keşkeklik buğday (3 su bardağı), kuru fasulye (2 su bardağı), su (12 bardak), tereyağı (250 gr), salça, pul biber, karabiber, tuz

Hazırlanışı: Tavuklu keşkek yapımı için öncelikle keşkeklik buğday ile kuru fasulye yıkanır. Yıkandıktan sonra birkaç saat suda bekletilir. Köy tavuğu parçalara ayrılmadan tüm haliyle büyük bir tencerede yaklaşık 20 dakika kaynatılır. Daha sonra bu tencerenin içine yıkanmış olan buğday ve kuru fasulyeler eklenip birlikte yaklaşık yarım saat kaynatılır. Kaynama işlemi tamamlandıktan sonra tencere kapağı kapalı bir şekilde bir bezle sarılarak 6 saatlik dinlenmeye bırakılır. Bekletme süresinden sonra tencerenin altı kısık ateşe alınır ve 1,5 saat boyunca tahta bir kaşık ile sürekli karıştırılır, ezilir ve dövülerek tavuklar kemiklerinden ayrılır. Bu suretle karışım yavaş yavaş muhallebi kıvamına gelir. Daha sonra 125 gr tereyağı bu karışıma eklenir ve karıştırılır. Kalan tereyağı ise pul biber veya salça ile tavada hazırlanarak keşkeğin üzerine eklenip servis edilir.

Tavuklu Keşkek

Hindili Keşkek

Hindili keşkeğin yapılışı tavuklu keşkeğe benzemektedir. Aralarındaki temel fark ana malzemenin tavuk yerine hindi olmasıdır.

Hindili Keşkek

Malzemeler: Buğday (2 kg), zeytinyağı (1 çay bardağı), hindi (8 kg), tuz (3 yemek kaşığı), su (6 lt), tereyağı (2 yemek kaşığı), salça (1 yemek kaşığı), kırmızı toz biber (1 tatlı kaşığı).

Hazırlanışı: Keşkeklik buğday güzelce yıkanır. Kazanın içine zeytinyağı koyulur. İçine buğday ve hindi eklenir. Kazan içinde buğday, hindi ve yağ harlı olmayan ateşte 6-7 saat boyunca kaynatılır. Kazanın içindeki keşkek kaynadıkça üzerine ayrı bir kazanda kaynatılan su ilave edilir. Keşkeğin hazır hâle geldiği anlaşıldığında keşkek tokmaklarıyla sıcak su ilave edilerek güzelce dövülür. Keşkek yemeği dövülürken tuzuna ve yağına bakılır. Servise hazır hâle gelince tabaklara veya küçük tepsilere koyulur. Hazırlanan keşkeğin üzerinde tereyağı ile kavrulan kırmızı biberli veya salçalı sos gezdirilerek sıcak servis yapılır.

Dartılı Keşkek

Dartı, Kocaeli ili sofralarına özgü, oldukça lezzetli, özel bir sos olarak ifade edilebilir. Yöresel bir sos olarak sınıflandırılabilecek olan dartı, kaynatılmış olan süt kaymağının toplanarak ayrı bir tencerede pişirilmesi ile hazırlanmaktadır. Biriktirilen süt ve

Dartılı Keşkek

yoğurt kaymakları ve tuz dartının temel malzemeleridir. Dartı özellikle keşkek yapımında sıklıkla tüketilmektedir.

Malzemeler: Süt (dartı yapmak için - 6-7 litre), tavuk (1 adet) aşurelik buğday (1/2 kilogram), soğan (1 baş, orta boy), Tuz (1-2 tatlı kaşığı), Su (1,5 litre - 6 su bardağı), tereyağı (2 yemek kaşığı), karabiber (½ çay kaşığı), kırmızıbiber (½ çay kaşığı)

Hazırlanışı: Dartılı keşkek yapımına dartının yapımı ile başlanmaktadır. Dartı yapımı için süt kaynatılır ve sütün üstünde oluşan yağlı katman ayrı bir tencerede biriktirilir. Biriktirilen bu tabaka kısık ateşte rengi koyulaşıp pırtık pırtık olana kadar kaynatılır. Yağlı kısmı üstte, tortu altta kalacak biçimde donması için ayrı bir kaba alınır. Buğday ise bir gece önceden yıkanır ve kabarmaya bırakılır. Bir sonraki gün, yemeğe konulacak tavuk mümkün olduğu kadar yumuşatılacak şekilde uzun süre haşlamaya bırakılır (bunun için 1,5-2 saat yeterlidir). Haşlanan tavuk tencereden çıkarılır. Diğer yandan, bir gün önceden hazırlanan buğdaylar tavuk suyunun içine atılır ve kaynatılır. Üzerine tuzu eklenir. Dışarıda ılık hâle gelen tavuğun kemikleri çıkarılır, didiklenir ve kaynamakta olan buğdayın içerisine katılır. Kaynayan olan malzemeler, tahta kaşıkla ezilir ve böylece et ile buğdayın birbirine yedirilmesi sağlanır. Koyulaştıktan sonra servis tabağına aktarılır. Diğer taraftan ayrı bir tavada tereyağı ve soğan kavrulur. Bu karışımın da içine daha önceden hazırlanan dartı ile kırmızı biber ve karabiber ilave edilir, keşkeğin üzerine dökülerek sıcak sıcak servis edilir.

KAYNAKÇA

Anna Maria Beylunioğlu, *Hrisi nam-ı diğer Keşkek: Ortaklaşan bir Anadolu ritüeli*, http://www.adipanadolu.org/sayfa-detay/hrisi-nam-i-diger-keskek-ortaklasan-bir-anadolu-rituel/196, Erişim Tarihi: 19.03.2021; Deniz, T. ve Yavaş, B. "Karşılaştırmalı Bir Kültürel Coğrafya Araştırması: Bulak ve Yazıköy (Safranbolu) Kırsalında Keşkek Yapımı ve Kültürü", *Journal of Humanities and Tourism Research*, 2020, 10 (3), s. 680-689; Türk Dil Kurumu (TDK). https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 31.05.2021; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/neyenir/tavuklu-keskek, Erişim Tarihi: 31.05.2021; http://www.kocaeli.gov.tr/darti-ve-cigce, Erişim Tarihi: 31.05.2021; https://gezilecekyerlertr.com/kocaeli-yemekleri/, Erişim Tarihi: 31.05.2021.

Selda UCA

KETEN

Kültür ve Sanayi Bitkisi

Keten, ketengillller familyasın en çok bilinen ve kullanılan türüdür. Gövdeden sapsız yeşil-gri renkli küçük beş taç yapraklı, ipeğimsi mavi-sarı çiçeklidir. İki değişik forma sahip olan keten lif ve yağ üretiminde kullanılan tek yıllık bir endüstri bitkisidir. Uzun boylu, 90-110 cm'ye kadar büyüyebilen, yüksekten dallanan ve kuvvetli liflere sahip olan formları lif üretimi amacı ile üretilir. Ağustos-eylül aylarında ekilir ve ülkemizde "mevsim keteni" denir. 40-60 cm'ye kadar büyüyebilen türü kısmen alçaktan dallanır ve yağ elde etmek için üretilmektedir. Mart-nisan aylarında ekilir ve ülkemizde "yaz keteni" olarak adlandırılır.

Anavatanı Ortadoğu ve Güneybatı Asya olan keten, Türklerin Orta Asya'dan beri bildikleri bitkidir. Çinliler keteni sadece tohumu için ekerken Türkler hem liflerinden hem de tohumundan faydalanmıştır. Keten, elde edilen eşyaları ile Türk kültürüne ve bu eşyalara uygulanan usullerin isimlendirmeleri ile Türk diline zenginlik katmıştır. Ketene Uygurlarda kidin, Kazan Bölgesinde kiten, Çağatay Kültür bölgesinde Özbekistan ve Doğu Türkistan'da zıgır denir. Batı Türkçesi, Arapça kökenli "kettân" kelimesini Türkçenin ses yapısına uydurmuştur. Ayrıca Anadolu'da seyrik, seyrek de keten için kullanılan kelimelerdendir.

Keten dokuma örnekleri

Keten bitkisi besin elementleri yönünden toprağı yormadığı için nöbetleşe ekimde iyi bir ön bitkidir. Bu nedenle keten ekilen yerler yarı nadas olarak nitelendirilmektedir. Keten yeri çok sığ sürülmeli, yolum işleminin rahat olması için tohumlar derine ekilmemelidir. Keten çok verimli olmayan taşlı ve çakıllı araziyi sever. Hasat zamanı üretim amacına göre değişmektedir. Hasat lif amaçlı, tohum amaçlı ve hem lif hem tohum amaçlı olmak üzere 3 şekilde yapılmaktadır. Sadece lif amaçlı hasat keten saplarının yeşil-sarı renkli olduğu ve kapsüllerinin yeni oluşmaya başladığı dönemde yapılır. Sadece tohum amaçlı hasat kapsüllerin %90'ının kahverengi-sarı renk aldığı dönemde yapılır. Bu hasat şekli yaz keteni denilen sadece tohum üretimi için ekilmiş keten için geçerlidir. Hem lif hem de tohum için hasat tohumların olgunlaştığı lif kalitesinin orta seviyede olduğu dönemde yapılır. Kocaeli bölgesinde ketenin hem lifinden hem de tohumundan faydalanılacağı için Ağustos sonu eylül başı

ekilen ketenin hasadı bu üçüncü dönemde yapılır ki bölgede haziran ayına denk gelmektedir. Yöre kültüründe bu döneme "keten yolmaları" denir.

Ketenin hasadı el ile yolunarak yapılır. Birkaç tutam keten iki elin baş ve işaret parmaklarının arasını dolduracak seviyeye geldiğinde yolunmuş liflerden bağ yapılır ve bağlanır. Küçük çocukların bile taşıyabileceği kütle ve ağırlıkta olan keten bölmeleri 5'erli gruplar hâlinde birbirlerine destek olacak, tohumları yukarı gelecek biçimde kurumaya bırakılır. Bu beşerli gruplara Kocaeli yöresinde "çuğul" denir. Tarlada yolum işlemi bittikten sonra çuğullar tarlanın birkaç yerinde toplu olarak kurumaya bırakılır. Yeterince kuruduktan sonra harman yanında yığın yapılır. Harman sonu, sıra keten işlemeye geldiğinde tohumlarının liflerinden ayrılması için imece usulüyle çırpma yapılır. Çırpılan keten lifleri bölmeler hâlinde havuzlama-ıslama işlemi için dere veya göl kenarlarına götürülür. 3 gün ile 7 gün arasında ıslandıktan sonra keten bölmeleri kuruması için tarlada olduğu gibi dikine serilir. Kuruyan bölmeler harmana serilerek sağlanır.

Lifler ip hâline gelinceye kadar odunumsu kısımların ayrışması için birtakım işlemlerden geçer. Önce binek hayvanlarının çektiği yuvu denilen mermer veya taştan silindir ile ezilme, tokmakla dövme mengelez denilen aletle kıstırma, demir tarak ile tarama işlemi yapılır. Mengelez bu işlem için yapılmış küt ağızlı bir bıçaktır. Mengelezde kırılan odunsu yapının temizlenmesi amacıyla üzerinde dikine çiviler bulunan taraklar kullanılır. Tarama işleminden geçen lifler kalınca örülerek burma hâline getirilir. Burma hâlindeki lifler ip eğirmenin hammaddesi olarak ticari ürüne dönüşmüştür. Burmaların bir kısmı ev ihtiyacı için satılır. Burma, Kocaeli köylüsünün bir takas ekonomisi ürünüdür. Geri kalanı evde dokunmak üzere muhafaza edilir. El dokumacılığı, çiftçi ailesinin tarımdan arta kalan günlerde hem kendi ihtiyacını karşıladığı hem de fazlasını satıp para kazandığı bir el sanatıdır. Satılmayan burmalardan öreke, çıkrık gibi aletlerle kalın ve ince ip elde edilir.

İnce dokumalar çarşaf, yorgan yüzü, yastık kılıfı, elbiselik, kundaktan kefen bezine her türlü giyim, çeyizlik ve ev eşyası ihtiyacını görmektedir. Kocaeli'de geleneksel giyimin aksesuarları olan uçkur, önlük, yağlık, peşkir, keten bezinden yapılır. Şalvar, içlik, mintan, hırka (zıbın-elibade), gelin çeyizlerinin tamamına yakını, gelinlikler bile keten bezindendir. Giyim kuşamda, iç donundan, zıbına kadar her türlü giyim eşyası üretiminde, çarşaf, örtü, kanaviçe işlenebilen her türlü çeyiz eşyasında kullanılır. Kış aylarında sıcak, yaz aylarında serin ve ter tutucu özelliğe sahiptir. Dokunan bezlerin üzerine işlenen motifler ise çıtlak kahve, yıldız, manda gözü, kırkayak, sevda çiçeği, karpuz çekirdeği, karanfil, kutulu sarma gibi isimlerle adlandırılmaktadır.

Ketenin ince ip elde etmek için taranması sırasında ortaya çıkan "kıtık" denilen kaba kısmından kalın ip elde edilir. Bundan kilim, yolluk, çuval gibi ev eşyası üretilir. İp elde edilemeyen çöpünden kıtık yatağı elde edilir. Sedirlere katı yastık yapılır. Köylere gelen çöpçülere satılan bu atıklar mobilya sanayisinde koltuk dolgu malzemesi olarak kullanılır.

Endüstriyel ürün olarak keten lifi halat, yelken bezi, urgan olarak denizde kirliliğe yol açmadığı ve suya dayanıklı olduğu için denizcilikte tercih edilir. Dayanıklılığı ve gözenekleri dolayısıyla da rüzgârı daha iyi tutar. Keten, pamuklu kumaşa göre sıcağa ve neme karşı daha dayanıklıdır. Çadır bezi, muşamba, gaz maskesi, hortum yapımında kullanılır. Lifleri çıktıktan "keçin" adı verilen atıkları doğrudan yakacak olarak kullanıldığı gibi fındık kabuğu, odun talaşı gibi preslenerek sunta, MDF, kontrplak elde edilir. Fabrikada havuzlanan ketenin suyundan mürekkep yapılır. Keten bezi tıpta da tercih edilmektedir: "*İlaç oldurkim cevzi ve anasonı ikisin bir pare beze bağlayalar ol bez kettan ola*".

Keten tohumu gıda sektöründe ekmek yapımı, kahvaltılık gevrek, protein tozu, kek yapımı, margarin yapımı, salata yağı, kızartma yapı ve kapsül olarak gıda takviyesinde kullanılmaktadır. Ayrıca yumurta tavukçuluğunun yem rasyon bileşenleri arasında yer almaktadır. Öğütülerek veya tane hâlinde eczacılıkta, pastacılıkta kullanılırken diyet ve beslenme programlarında önerilen omega açısından zengin bir üründür.

Keten tohumunun besin değerleri 100 gr için:

İçerik	Miktar	Günlük alınması gereken değer
Kalori	534 kcal	%26,70
Karbonhidrat	28,88 g	%9,32
Lif	27,3 g	%109,2
Protein	18,29 g	%36,58
Yağ	42,16 g	%64,86
Kolesterol	0,0 mg	%0,0
Vitamin A	0.0 IU	%0,0
Vitamin C	0.6 mg	%1,2
Potasyum	813 mg	%23,23
Kalsiyum	255 mg	%25,5
Demir	5,73 mg	%31,83

Keten tohumunun özellikle mide bağırsak sistemindeki sorunlar, fazla kilolar, yüksek kolesterol, yüksek kan şekeri, kemik zayıflığı, kalp damar sağlığı, romatizmal hastalıklar, bazı deri hastalıkları, yaralar, solunum yolu rahatsızlıkları üzerinde olumlu etkisi vardır. İçerdiği yağ asitleri, protein, mineral ve amino asitle vücutta mucizeler yaratan keten tohumu doğal yollardan sağlığı korumanın en iyi yoludur.

KAYNAKÇA

Adem Arı, "Ketenin Türküsü", *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı 25-26 Aralık 2004 Bildiriler Kitabı*, Kocaeli 2005 s. 152 181. (s166); Sait Akman, ABD-AB "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Ankara 2014. C. 13 S. 1. s. 17; Attila Çetin, "*Kandıra, Kaymas, Akabad (Akçaova) Temettuat Defterleri,*" CII. İzmit 2009 s. 414; Burhan Oğuz, *Bizanstan* Günümüze İstanbul Suları, İstanbul 1988 s. 51; Ebru Çatalkaya Gök, Zahide İmer, Gelibolu Yelken Bezi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* Cilt: 10 Sayı: 49 Nisan 2017; Füsun Ertuğ, Anadolu'nun Önemli Yağ Bitkilerinden Keten ve Izgın, Anadolu'da

Beziryağı Üretimi ve Bezirhaneler, (s. 117); Hacer Ateş, "Şehirlerin Su İhtiyacının Karşılanmasında Vakıfların Rolü: XV. XVI. Yüzyıllarda Rodoscuk'da Vakıf Suları ve Yapıları," *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Edirne 2019, Sayı 21 s. 827-828; Işıl Altun, "Kocaeli ve Çevresine Ait Bir Dokuma: Köy Çezmesi ya da Kandıra Bezi," *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu Bildirileri 20-21-22 Nisan 2006*, Cilt-I, Kocaeli 2006, s. 93; Mustafa Arlı, "Kandıra İlçesinde Keten El Dokumacılığı", "*Ankara: II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri,*" V. Cilt Ankara 1983, s. 31; Nilüfer Koçak, Serkan Bayraktar, "Türkiye'de Keten Tarımı," *Zıraat* Mühendisliği, Temmuz-Aralık 2011 S. 357. s. 13-17; Özkan Tağı, "Kaynarca (Sakarya) Şeyhtimari Konak Köyü Kilimleri", Arış, 2020- Sayı: 17, s. 120- 139; Serkan Yılmaz, Arslan Uzun, *Keten Tarımı*, Samsun 2019, s. 3-24-25; http://izmitziraatodasi.com/tarim.html; Donald Quataert, Osmanlı İmparatorluğu (1700-1922) İstanbul 1993; BOA. A.DVN.SMHM.d. 138-803 1144 Za 10; BOA.AE.SABH.İ. 307-20584 1198-Ş.11; BOA. AE.SMRD.IV. 1 84 1047 C 11; BOA AE. SMHD. II. 89-7333 1234 Ca 01; BOA. AE. SMHD. 45-2964 1247 Ra 15.

Adem ARI

KETEN DOKUMA FABRİKASI

Kandıra'da Bir İşletme

Keten, Kandıra bölgesi için özellikle geçmişte önemli bir yere sahip olan ve bölge ekonomisine ciddi derecede katma değer sağlayan bir tarım ürünüdür. 1960'lı yıllarda Türkiye'nin keten üretiminin yaklaşık %30'u Kandıra bölgesinde yapılmaktadır. Keten ekonomik anlamda hem liflerinden hem de tohumundan faydalanılan bir bitkidir. Kış aylarında sıcak, yaz aylarında serin ve ter tutucu bir özelliğe sahip olması nedeniyle tekstil sektöründe sıklıkla tercih edilen bir ham madde olmuştur. Keten bitkisinin, ekiminden ip olarak tekstil sektöründe kullanılmasına kadar geleneksel yöntemlerle uğraş gerektiren işlemlerden geçmesi gerekmektedir. Bu işlemler ekinin toplanması, havuzlama, kurutma, kırma, tarama, yumuşatma, eğirme, ağartma, çözgü, hazırlama ve dokumadır. Kısaca ketenin tekstil sektöründe kullanıma hazır şekle getirilmesi zahmet isteyen bir iştir.

Kandıra bölgesinde ketenin işlenerek dokuma sektöründe kullanılması sonucu ortaya çıkan en önemli ürün kandıra bezidir. Kandıra bezi başta Kocaeli bölgesi olmak üzere birçok yerde kundak bezinden elbiseye kadar insanların yaşamları boyunca ihtiyaç duyacakları alanlarda kullandığı dayanıklı bir tekstil ürünü olmuştur. Ketenin dokunması sonucu elde edilen kandıra bezinden gömlek, hırka, şalvar, çarşaf, elbise vb. birçok ürün elde edilmektedir. Ketenin ve kandıra bezinin bölge ekonomisindeki önemli yeri bölgede dokuma sanayisinin de ilerlemesini ortaya çıkarmıştır. Keten bezi dokumacılığı bölge ekonomisinde hızla önemli bir yer edinirken, ilk olarak dokuma tezgâhlarıyla geleneksel üretim evlerde yapılmıştır. Evlerde yapılan keten bezi dokuma işlemleri bazı dönemlerde devlet tarafından desteklenmiş ve özellikle bölgenin kalkınması için keten dokuma önem kazanmıştır. Tüm bu gelişmelerle beraber bölgede keten dokumaya yönelik önemli bir girişim de Kandıra keten dokuma fabrikasının açılmasıdır. Kandıra keten dokuma fabrikası 1970'li yılların son döneminde özellikle yurtdışında yaşayan gurbetçilerin sermayeleriyle kurulmuştur. Kandıra çal keten fabrikası olarak geçen

Dokunmuş keten örneği

fabrika bölge halkından keteni bölmeler hâlinde alarak işlemiştir. Keten teknik olarak ekimi kolay fakat işlenmesi zor bir tarım ürünüdür. Keten hasadı bölge halkı tarafından elle yapılmakta, hasadı yapılan keten bölmeler hâlinde tarlada kurumaya bırakılarak iyi bir şekilde kuruduktan sonra fabrikaya teslim edilmiştir. Kandıra keten dokuma fabrikasında bulunan iki adet keten yolma makinası özellikle bölge halkı için keten hasadının en zorlu kısmını kolaylaştırmıştır. Keten dokuma makinası her ne kadar kendi döneminde bölgeye canlılık getirse de farklı sebeplerden dolayı kısa bir süre sonra kapanmak zorunda kalmıştır. Fabrika kapandıktan sonra makineleri Sinop Ayancık'ta bir şirket tarafından satın alınmıştır. Keten üretiminin eskisi kadar fazla yapılmaması, Kandıra bezine olan ilginin artık yoğun olmaması, keten dokuma fabrikasının tekrar açılmasına engel olmuştur. Günümüzde kandıra keten dokuma fabrikasının binası bölgeye "T Tipi Cezaevi" yapılırken yıkılmıştır. Kandıra keten dokuma fabrikası kısa süre işletilmesine rağmen bölge ekonomisi açısından önemli bir üretim yeri olmuştur.

KAYNAKÇA

https://bizkandirayiz.com/2021/06/05/bir-keten-hikayesi-adem-ari/, Erişim Tarihi: 26.07.2021; Esra Çelik, "Kocaeli Yarımadasına Özgü El Sanatlarından Örnekler" http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/; Erişim Tarihi: 25.07.2021; Safiye Kıranlar. "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kocaeli'nin Sosyo-Ekonomik Durumu Üzerine Bir İnceleme", http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/; Erişim Tarihi: 25.07.2021.

Doğa Başar SARIİPEK

KETEN HELVASI

Yerel Tatlı ve Yapımı

Türk mutfağının önemli tatlılarından biri olan helva, Türklerin göçebelik dönemlerinden itibaren yapılmış ve zaman içinde çeşitlenmiştir. Keten helva da Kandıra ve çevresinde yapılan yöresel lezzetlerden biridir. Keten helvanın ana malzemeleri un, şeker, yağ ve sudan oluşur. Şeker ve su koyulaşıp macun kıvamına gelene kadar kaynatılır ve soğuması için bir tepsiye dökülür. Keten helva kış mevsiminde yapılıyorsa hızlı soğuması için tepsinin karın üzerine bırakıldığı da olur. El yakmayacak kadar soğuyan tatlı halka şekline getirilir ve daha önceden kavrulmuş unun serpildiği büyük bir tepsiye alınır. Tatlının tepsiye dökülmüş unla birleşmesini sağlamak için halkayı döndürerek yoğurmak gereklidir. Yoğurma işlemi macun hâlindeki

şeker ile un birleşip tel tel olana kadar devam eder. Bu işlem en az üç-dört kişi ile gerçekleşebileceğinden keten helva toplulukla yapılan bir tatlıdır.

Helva bir yiyecek olmasının dışında birliktelik, paylaşım, sohbet ve eğlence ile anılmış, kültür tarihimizde "helva sohbetleri" olarak adlandırılan bir gelenek ortaya çıkmıştır. Musahipzade Celal (1868-1959), bu sohbetlerin en başta geleninin keten helvası olduğunu ifade eder: "*Bu sohbetlerin en başta geleni keten helvası idi. Ortaya sekiz-on kişilik pırıl pırıl kalaylı bir bakır sini konur. Bunun üstüne iki bilek kalınlığında ağdalanmış kocaman sıcak bir halka şeker konur. Bu halkanın ortasına elenmiş un konur, keten helvasını yapmasını bilen ustalar kollarını sıvarlar, sıcak sularla ellerini kollarını sabunla yıkarlar. Sininin etrafına dizilirler. Pir Selman-ı Pâk'e gülbank okurlar. Ağdalanmış sıcak şekeri, ellerini ortadaki una batıra batıra sağdan sola el birliğiyle çevirmeğe başlarlar. Misafirler hem seyreder hem de çalar, çağırırlar. Bu ağda türkülerle latifelerle çevrile çevrile tel tel keten helvası olur ve misafirlere tutam tutam dağıtılır. Saz şairleri destanlar, semailer, koşmalar, türküler okurlar, çalarlar.*"

Midhat Sertoğlu da "Helva Sohbeti" başlıklı yazısında keten helvanın eskiden kış gecelerinde, yatsı ezanından sonra yapıldığını söyleyerek bu helvanın nasıl yapıldığını anlatır: "*Pek koyu şeker şerbeti, rengi esmerleşinceye kadar kaynatılır, limonla macun kıvamında kestirilip tereyağı ile yağlanmış bir tepsiye yarım parmak kalınlığında yayılır ve karın üzerinde iyice soğumaya bırakılırdı. Öte yandan bir tepside, un hafifçe rengi dönene kadar fırınlanır ve şeker de soğumuş olunca, evin ocak veya soba yanmayan soğuk bir odasına alınırdı. Bundan sonrası önemli ve çok ustalık isteyen bir işti. İki kişi tarafından yine eller halis tereyağı ile yağlanıp kıvamınca katılaşan şeker tepsisinin bir ucundan bükülerek sarılır ve silindir şekline getirilirdi. Sonra ortasından karşılıklı tutularak iki ucuna doğru ovula ovula inceltilir, iki misli uzunluğa gelince uçları birleştirilir ve aynı işe devam edilirdi. Tereyağlı olduğu için şeker, ellere katlanan bölümler de birbirine yapışmaz ve böylece incele incele saç inceliğine kadar gelirdi. Yeteri kadar inceldiği anlaşılınca fırınlanmış una bulanıp bir süre, yani pişmiş un incelen şekerin aralarına dolana kadar yine aynı işe devam edilir, sonunda kalan unun bulunduğu tepsiye konulup bıçakla parçalar halinde kesilir, unun bir kısmı üzerine serpilir ve yarım saat kadar yine ayazda bekletildikten sonra afiyetle yenirdi.*" Keten helvası yapılırken türküler, maniler, bilmeceler söylemek işin sosyal bir tarafının olduğunu da gösterir. Sertoğlu, halk arasında yapılan keten helvası dışında eskiden konakların harem bölümünde de bu helvanın yapıldığını ve eğlencelerin düzenlendiğini, hazırlanan helvanın selamlıkta bulunan misafirlere ikram edildiğini anlatır.

Kandıra ve çevresinde de özellikle kış gecelerinin bir eğlencesi olarak akrabalar, arkadaşlar, komşular bir araya gelerek helva çekme geleneğini sürdürmüşler, helva yapımı sırasında mani ve türküler söyleyerek eğlenmişlerdir.

KAYNAKÇA

Priscilla Mary Işın, *Gülbeşeker Türk Tatlıları Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2008; Musahipzade Celal, *Eski İstanbul Yaşayışı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 113-114; Mithat Sertoğlu, "Helva Sohbetleri", *Millî Kültür*, Ankara [t.y], s. 17-18. http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/163944/001502683006.pdf?sequence=2&isAllowed=y [22.07.2021]; http://kandira.gov.tr/ilcemizin-kulturu [22.07.2021]

Meriç HARMANCI

KIBRIS ŞEHİTLERİ VE GAZİLERİ

Kıbrıs Barış Harekâtı'nda Kocaeli'den Şehit ve Gazi Olanlar

1960-1980 yıllarında Türk dış politikasının gündemini meşgul eden temel konulardan birisi Kıbrıs meselesidir. Bu yıllarda Kıbrıs, Türkiye'nin hayati ve milli meselesi, milli menfaatlerinin ağırlık noktası olmuştur. Tarihe genel olarak bakıldığında da Kıbrıs, Türk-Yunan ilişkilerinin daima mihenk taşını oluşturmuş fakat bununla da kalmayarak uluslararası öneme sahip stratejik bir bölge olarak değerlendirilmiştir. Türkiye bu konuda, özellikle 1964 ve 1974 yıllarında sadece Türk-Yunan ilişkileri bakımından değil, aynı zamanda uluslararası ilişkiler bağlamında da ağır sarsıntılı bir dönemden geçmiştir.

Kocaeli Valisi Hüseyin Aksoy tarafından 385 Kıbrıs gazisine madalya ve berat verildi. Kaynak: *Özgür Kocaeli*, 21 Haziran 2019

1960'lı yıllarda Kıbrıs adasında pek çok şiddet olayı yaşandı ve bunun sonucunda Kıbrıs Türklerinden çok sayıda insan katliama maruz kaldı. Rum ve Yunanların "Enosis" amacı, yani Kıbrıs'ın Yunan adası yapılma düşüncesi, Kıbrıs Türk toplumunu bu yıllarda zor durumda bıraktı. Türkiye 1963, 1964, 1967 ve 1974 yıllarında söz konusu olaylar karşısında tepki göstererek Türk Silahlı Kuvvetleri ile birtakım harekâtlar gerçekleştirdi. Bu harekâtların asıl amacı, Kıbrıs'ta yaşayan Türk toplumunun hak ve menfaati ile varlıklarının korunmasına katkı sağlamaktı. 1974 yılında yapılan Barış Harekâtı ile bölgede barışın günümüze kadar süregelmesinin temelleri atıldı.

Yapılan harekâtlar kapsamında Türk ordusu 35 subay, 41 astsubay, 421 erbaş ve er ile 1 sivil işçi olmak üzere toplam 498 şehit verirken, Kıbrıs Türk toplumu da 70'i mücahit olmak üzere 340 şehit ve 1200 civarında yaralı verdi. Yunanistan ve Rum kesimi ise 4000 ölü ve 12000 yaralı verdi. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ile adada yaşayan Türklerin güvenliği ve her iki kesim için de barış tesis edilmiş, böylece Rum tahakkümü ve baskısı sona erdirilmiştir. Yapılan harekât sonrasında Kıbrıs Türk toplumunun hür ve bağımsız bir şekilde yaşayabilmesi için yeni bir ortam sağlanmıştır. Bu olaylar sonucunda Türk halkı, uluslararası anlaşmalara olan bağlılığını göstererek kendi güvenliği ile Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini tehlikeye atacak gelişmelere seyirci kalmayacağını dünyaya göstermiştir.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'na, Kocaeli ilinden de çok fazla asker katılmıştır. Çok sayıda gazi ve şehit, harekât sırasında cesur bir şekilde savaşarak görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdir. Kocaeli Muharip Gaziler Derneği veya Türkiye Muharip Gaziler Derneği genel merkezi ile Kocaeli Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden temin edilen veriler karşılaştırıldığında, Kocaeli'den Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılan gazi ve şehit sayısı konusunda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada her iki kurumdan alınan veriler de paylaşılacaktır.

Kocaeli'ye bağlı askerlik şubelerinden Kıbrıs Barış Harekâtı'na katılan gazi sayısı, Muharip Gaziler Derneği genel merkez verilerine göre 529 iken Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü verilerine göre bu sayı 667'dir. Kocaeli'ye bağlı askerlik şubelerinden harekâta katılan ve şehit olan asker sayısı her iki kuruma göre de 5'tir. Sayısal veriler değişkenlik gösterse de Kıbrıs Barış Harekâtı'na Kocaeli ilinin hemen hemen tüm ilçelerinden Türk askeri katılarak cansiperâne ve fedakârca mücadele etmiştir. Kocaeli'den katılan askerler Kıbrıslı soydaşlarının hak, hukuk, can ve mal güvenliğini korumuş ve bunu tüm dünyanın gözü önünde savunmuştur.

KAYNAKÇA

Davud Kapucu, "1974 Kıbrıs Hava Harekâtı", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD)*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2020, s. 82-104; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1995)*, Kronik Kitap, İstanbul, 2018; Hasan Yılmaz, "Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonuçları", *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 2017, s. 87-98; Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012; Kocaeli Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden temin edilen gazi ve şehit istatistikleri; Kocaeli Muharip Gaziler Derneği Başkanı Nurettin Recep Sağlık ile yapılan görüşme sonucu edinilen bilgi, belge ve dokümanlar; Türkiye Muharip Gaziler Derneği'nden temin edilen gazi ve şehit istatistikleri.

Mustafa Talha SAVAŞ

KİLEZDERE KÖPRÜSÜ

İzmit'te Tarihî Taş Köprü

Günümüzde Vezirçiftliği Mahallesi sınırları içerisinde yer alan ve kesme taştan yapılmış beş gözlü köprünün Osmanlı Dönemi'nden kaldığı tahmin edilmektedir. Bu köprü, tarihi Bağdat Yolu üzerinde bulunmaktaydı. Halk arasında "Kemer Köprü" olarak isimlendirilen köprü, 1998 tarihinde İzmit kent içi dört hatlı demiryolu inşaatı için Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu kararı ile asıl yerinden sökülerek 50 metre aşağıya taşınmış ve yeniden inşa edilmiştir.

KAYNAKÇA

Başiskele Kaymakamlığı, Gel Gez Gör Başiskele Projesi, 2019-2021. Ali Üzmez, *Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli*, 2008, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Doğa Kocaeli, https://basiskelegezi.com/kilezdere-kemer-kopru/

Emin ÖZTÜRK

Kilezdere Köprüsü

KILIÇZADE HAKKI (İSMAİL HAKKI KILIÇOĞLU) (1872-1960)

Milletvekili, Gazeteci

Asıl adı İsmail Hakkı olan Kılıçzade, 1872'de Niş'te doğmuştur. 93 Harbi dolayısıyla ailesiyle birlikte Manastır'a kaçmıştır. Kısa bir süre sonra babasını kaybederek, annesi ile yaşamaya başlamıştır. Eğitim hayatına mahalle mektebinde başlayan Kılıçzade, askeri rüştiye ve askeri idadi eğitimini başarı ile Manastır'da tamamlamıştır. 1890'da Mühendishane-i Berri Hümayun'da eğitime başlamış, 1880'li yıllarda Osmanlı kültür yaşamına giren materyalizmden etkilenmiş, bu etki ileride kaleme alacağı din konulu pek çok yazıya kaynaklık etmiştir. Ömer Hayyam'ın akılcı anlayışından da etkilenen Kılıçzade asıl olarak ise Avrupa merkezli Darvinizm, biyolojik materyalizm gibi düşüncelerden etkilenmiştir.

Mühendishane-i Berri Hümayun'dan topçu üsteğmen rütbesi ile mezun olmuş, 1889'da Selanik'teki kolorduya katıldıktan sonra 1903'te Meşrutiyet görüşünü merkezine alarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne üye olmuştur. Manastır, Bağdat, Yemen, Edirne ve İstanbul kolordularında görev yapmıştır. Bağdat Askeri İdadisi'nde kitabet muallimliği görevinde bulunmuştur. 1911'de Mustafa Kemal'in Erkan-ı Harbiyye seyahatine katılmıştır. 1912'de İstanbul Efrad Divanı-Harp başkanlığına sonrasında ise muhafızlık maiyetindeki divanı harp üyeliğine getirilmiş, bu görevi sırasında rütbesi yükseltilerek binbaşılığa terfi ettirilmiştir.

Kılıçzade'nin fikirlerinin öğrenilmesi 1912 yılında *İçtihad* dergisinde yazdığı yazılar ile olmuştur. Ülkesi için düşündüklerini, "Pek Uyanık Bir Uyku" başlıklı yazısında dile getiren Kılıçzade, daha ilk yazısı ile ses getirmiştir. Bundan sonra da yazılarına devam ederek Balkan Savaşları'ndaki yenilgiyi anlattığı "Nasıl Mağlup Olduk" yazısı ile ünü gitgide artmıştır. Yazılarındki radikal ve keskin ifadelerinden dolayı kendisine Kılıçzade lakabı verilmiştir. Dergideki yazıları devam ederken bir yandan da ilk kitabı olan *İ'tikadat-ı Batılıya İ'lanı Harb* isimli eseri çıkarmıştır. Kitabında dini aşağıladığı gerekçesi ile hakkında dava açılmış fakat bir ceza almamıştır.

Kılıçzade Hakkı'nın yazıları İttihat ve Terakki hükümetini rahatsız etmiş olmalı ki 1914'te hiçbir gerekçe gösterilmeden askerlik görevine son verilmiştir. Ancak askerlikten emekli edilmesi onu durdurmamış, hatta daha faal hâle getirmiştir. *İçtihad* dergisine rakip olarak Celal Nuri Bey ile *Hürriyet-i Fikriyye* adında başka bir dergi çıkartma kararı almıştır. Bu dergide tesettürün kaldırılması, cuma hutbelerinin Türkçe okutulması, Latin harflerine geçilmesi gibi konulara değindiğinden dönemin dahiliye nazırı Talat Paşa'dan uyarı almış ve dergi Mayıs 1914'te kapatılmıştır. Bu kapatılmadan sonra *Serbest-i Fikriyye* adı ile bir dergi çıkartmaya başlayan Kılıçzade, bu derginin de kapatılmasını engelleyememiştir. Yine 1914 yılı içerisinde *Uhuvvet-i Fikriyye* dergisini çıkarmış ancak İttihatçı hükümet ile uzlaşamayacağını anlayarak kısa zaman sonra bu dergiyi kapatmıştır.

Bu arada din ile ilgili yazılarından dolayı *Sebilürreşad* yazarlarının eleştirilerine maruz kalan Kılıçzade, muhalif yazılarından dolayı hükümet için tehdit olarak

Kılıçzade Hakkı

görülmüş ve hükümeti devirmeye teşebbüsle suçlanarak tutuklanmıştır. Merkez kumandanı Halil Paşa'nın desteğiyle serbest kalmış ve davadan beraat etmiştir. Bu yaşadıklarından sonra İstanbul'dan ayrılmış ve Çanakkale muhacirun kâtipliği görevine atanmıştır.

Yazılarına bir süre ara veren (1914-1918) Kılıçzade, Çanakkale Muallim Mektebi'nde müdürlük ve Riyaziye öğretmenliği yapmıştır. Daha sonraki görev yeri olan İzmit'te yazı yazmaya başlayan Kılıçzade, Kurtuluş Savaşı yıllarını burada geçirmiş ve halkı örgütlemek adına çalışmalar yaparak Milli Mücadele'ye katkı sunmuştur. 1919 seçimlerinde seçim bildirgesi yayınlayarak İzmit'ten milletvekilliğine adaylığını koymuş, ancak seçilememiştir.

1923 İzmit basın toplantısına katılan Kılıçzade, 1924 yılında yaşadığı kent olan İzmit'te *Hür Fikir* gazetesini çıkarmış ve aralıksız 1931 yılına kadar yayınlamıştır. Yazılarında, ilke ve devrimleri sonuna kadar savunmuştur. 1927 yılında milletvekili seçimlerinde Kocaeli'den milletvekili seçilmiş, 1931'den 1946 yılına kadar ise Muş milletvekili olarak görev yapmıştır. 1960 yılında yaşama gözlerini yummuştur.

Batıcılık düşüncesinin savunanların başında gelen Hakkı, taassup, yobazlık ve dinin devlet işlerine karışmasından dolayı devletin geri kalıp çöküşe doğru gittiğini savunmuştur. Bunu önlemenin yolu ise din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, yani laik yönetimdir. Ayrıca İslam dininin yanlış yorumlandığını ileri sürerek, Arap kültüründen İslam dininin kurtarılarak insanlara kendi dillerinden öğretilmesi gerektiğini savunmuştur.

Kılıçzade, pozitivizm etkisinde kalan, Darwin'in evrim teorisi başta olmak üzere batılı düşün ve bilim

akımlarından etkilenmiş bir isimdir. Kuran'ın Türkçeleşmesi, Latin harflerine geçilmesi, kanunların dini etkiden arındırılması, kadınların sosyal yaşamda yer alması, hanedanın ayrıcalıklarına son verilmesi ve tek eşliliği Meşrutiyet döneminden itibaren savunduğu için hem İttihat ve Terakki hükümetinin hem de İslamcılık akımını savunanların tepkisini çekmiş ve pek destekçi bulamamıştır. Ancak onun bu düşüncelerinin büyük bir kısmı Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Kılıçzade Hakkı bu nedenle Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Mustafa Kemal'in önderliğinde yapılan devrimlerin büyük destekçisi olmuştur.

Hakkı, yazılarında genellikle laiklik, Arap kültürünün dinden uzaklaştırılması konularını işlemiş, kendi deyimi ile softalar ve dervişlere savaş açmıştır. Halkın İslam dini ile ilgili düşünce ve görüşlerinin yanlış olduğunu, bunun bilerek çarpıtıldığını düşünen Kılıçzade, İslam dininin ve Allah'ın insanlara doğru öğretilmesinin önemini anlatmaya çalıştığını belirtmiştir. Yaratıcının birliğine ve gücüne, koyduğu kurallara inandığını söyleyen Kılıçzade, Hazreti Muhammed'i en iyi anlayan lider olarak Mustafa Kemal'i adlandırarak, Mustafa Kemal'i peygamberin yoldaşı olarak görmüştür.

Dinin toplumun üzerinde baskı olarak kullanıldığını, tekkelerin kapatılarak dinde zamana uygun reformun da dindarlar tarafından yapılması gerektiğini belirtmiştir. Din konusunda *Hür Fikir* gazetesinde yazdığı görüşleri toplumun bir kısmı üzerinde rahatsızlık yaratmış olup görüşleri özellikle Kocaeli müftüsü ve vaizleri tarafından dini aşağılamak olarak algılanmış, müftülük tarafından mahkemeye verilmiştir. Bu mahkemede yargılanmış ancak ceza almamıştır.

1931'de Muş milletvekili olunca gazetesinin yayın hayatını sonlandırmasına kadar bu mücadelesini sürdürmüştür. Yazılarında dikkati çeken bir başka husus da her fırsatta ittihatçıları sert eleştirmesidir. 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı da tamamen ittihatçıların iktidar hırsı olarak nitelendirmiş ve İzmir suikastını onların planladığını ileri sürmüştür.

II. Meşrutiyet döneminde sistemleştirilen Batıcılık fikrinin programı olarak kabul edilen "Pek Uyanık Bir Uyku" başlıklı makalesinde devletin kurtuluşu için yapılması gerektiğini belirttiği toplumsal değişikliklerin çoğunun Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilmesi onudiğer batıcılar içinde en dikkati çeken isimlerin başında yer almasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Celal Pekdoğan, "Kılıçzade Hakkı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 25, s. 415-425; Cemal Kutay, *Atatürk'ün Beraberinde Götürdüğü Hasret:Türkçe İbadet*, İstanbul, 1997, s. 303; Esma Torun Çelik, "Kılıçzade Hakkı'nın Yazılarında Din ve Laiklik", *Turkish Studies*, Cilt 14, 2019, s. 270-271; "Kılıçzade Hakkı Bey'in İki Mektubu", İçtihad, 10 Şubat 1923, s. 3132-3134; Kılıçzade Hakkı, *Akvamü's-siyer Münasebetiyle Son Cevap*, Yeni Osmanlı Matbaası ve Kütübhanesi, 1331, s. 6-16; Kılıçzade Hakkı, "Cevab Yerine Dayak!", *Hür Fikir*, 20 Teşrini-Evvel 1926, s. 3; Kılıçzade Hakkı, "İnsanların Serencamlarından Garip Yiğidin Başına Neler Gelmez", *Hür Fikir*, 25 Nisan 1927, s. 2; Kılıçzade Hakkı, "İnsanların Serencamlarından Garip Yiğidin Başına Neler Gelmez", *Hür Fikir*, 23 Ocak 1930, s. 2; Kılıçzade Hakkı, "Muhammet 1", *Hür Fikir*, 10 Nisan 1930, s. 2; Tevfik Çavdar, "İleri Gazetesi'nde 1919 Seçimleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 1981, s. 21-33; *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM II. Dönem 1927-1931, Cilt 3, Ankara, 1996, s. 404.

Esma TORUN ÇELİK

KINALI ASKER PARKI

29 Mart 2009-15 Nisan 2019 tarihleri arasında İzmit Belediye başkanı olan Dr. Nevzat Doğan 18 Mart 2013'te Kınalı Asker Parkı'nın açılışını yapmıştır. Çanakkale deniz saferinin yıldönümünde açılan ve İzmit'te Çanakkale savaşlarının anımsatılacağı ilk açık hava müzesi olma özelliği gösteren park şehrin simgelerinden biri olmaya adaydır. Adını Yozgat'ın

Kınalı Askeri Parkı

Sarıkaya ilçesine bağlı Kara Yakup Köyü'nden alan, Çanakkale'de savaşa katılan Kınalı Hasan'dan almıştır. Hasan'ın bulunduğu bölüğün komutanı askerler arasında dolaşırken Hasan'ın başındaki kınayı fark ederek sebebini sormuştur. Hasan'ın annesi, "Allah için kurban seçilen koçların başı kınalanır" diye Hasan'ın saçını kınaladığını oğluna yazdığı bir mektupta belirtmiştir. Bölük komutanı bu bilgiyi öğrendiğinde Kınalı Hasan Arıburnu'nda şehit olmuştur. Kınalı askerin hikâyesi; canları pahasına bu toprakları savunan şehitlerimizin hikâyesidir.

İzmit'in Yahya Kaptan Mahallesi, Demokrasi Bulvarı üzerinde 2013 yılında yapılmış olan Kınalı Asker Parkında Çanakkale'deki kara ve deniz savaşlarını yansıtan 9 adet rölyef ve rölyeflerin önlerindeki tablalarda bulunan açıklama yazıları, üçlü Atatürk heykeli, Kınalı Asker heykeli, Seyit Onbaşı heykeli, savaşta kullanılan top, siper, Çanakkale savaşlarında hayatını kaybeden 629 Kocaelili şehidin ismi, savaştıkları cepheleri gösteren plaketler ve cepheleri gösteren bir de harita yer almaktadır. Yeşil alanların olduğu parkta savaşı anlatan bir görsel, iki adet sesli dinleti mevcuttur. Seyit Onbaşı'nın kullandığı topun bir benzeri de özel olarak yaptırılarak parka yerleştirilmiştir.

Çanakkale ruhunun yaşatılmaya çalışıldığı bu açık hava müzesinde mevsimsel şartlara bağlı olarak oluşan tahribat ve yıpranmalar İzmit Belediyesi tarafından bakım onarım çalışmalarıyla giderilmektedir. Şehirde her yıl Çanakkale savaşlarının yıldönümünün anıldığı yerlerden biri olarak kullanılmaktadır. Bu etkinlikler sırasında halka buğday çorbası, somun ekmek dağıtılmakta, günün anlam ve önemine dair konuşmalar yapılmakta, şiirler, şarkılar söylenmekte, oyunlar sergilenmektedir.

KAYNAKÇA

www.izmit.bel.tr Erişim tarihi: 2 Kasım 2021; http://www.derinceekspres.org/gundem/arnavutlukcumhurbaskaniturkiyeyegeliyorkultur-sanat/julia-roberts-kotu-kralice-oldu3sayfa/ayinin-saldirisindanarkadasikurtardimedya/haber-7-yazarlari-evliligi-konustukadin/kamalak-kadina-siddete-tepki-gosterdisiyaset/sermayeyi-kediye-yukleyen--h2811.html Erişim tarihi: 2 Kasım 2021; https://www.haberler.com/izmit-te-kinali-asker-parki-torenle-acildi-4439252-haberi/ Erişim tarihi: 2 Kasım 2021; https://beyazgazete.com/haber/2013/3/18/izmit-te-kinali-asker-parki-torenle-acildi-1706825.html Erişim tarihi: 2 Kasım 2021; http://www.kocaelimeydan.com/gundem/canakkele-sehitleri-kinali-askerde-anildi-h16242.html Erişim tarihi: 2 Kasım 2021; https://portalkocaeli.com/izmitin-acik-hava-muzesi-kinali-asker-parki-dogan-tarafindan-acildi/ Erişim tarihi: 2 Kasım 2021; www.canakkalesehitlik.net Erişim tarihi: 13 Kasım 2021; www.hurriyet.com.tr Erişim tarihi: 13 Kasım 2021.

Hatice AKAN

KİRAZLI YAYLASI

Maşukiye'de Doğa Alanı

Âşıklar diyarı olarak da isimlendirilen ve İstanbul'a 120 kilometre, İzmit'e 20 kilometre uzaklıkta olan Maşukiye, "sevilen ya da âşık olunan erkek" anlamına gelen "maşuk" kelimesinden gelmektedir. Kocaeli'de Marmara Körfezi ve Sapanca Gölü'nün aynı anda izlenebildiği, yemyeşil bir doğaya sahip olan Maşukiye'nin muhteşem doğasının birçok güzelliğini bünyesinde barındırmaktadır. Bölgenin en cazip otel, pansiyon,

Kirazlı Yaylası

restoran türünde turistik tesislerine ev sahipliği yapan Maşukiye, birçok muhteşem doğa manzarasını izleyebileceğiniz yaylalara sahiptir. Kirazlı Yaylası ve Kuzu Yaylası bunların en ünlülerindendir. Bunların dışında Çiğdem Yaylası, Soğucak Yaylası, Sultanpınar Yaylası ve Dikmen Yaylası bulunmaktadır.

Maşukiye Kirazlı Yaylası, büyük bir piknik alanıdır. Yaylada hem piknik yapılabilir hem de yaylanın sahip olduğu doğal güzellikler ile ziyaretçiler yorgunluklarını atabilirler. Kirazlı Yaylası'ndan İzmit Körfezi ve Sapanca Gölü izlenebilmektedir. Sapanca Gölü'ne ve İzmit Körfezi'ne başka bir açıdan bakmak isteyenlerin, fotoğraf meraklılarının ve doğaseverlerin keyif alacağı bir doğa harikası olan bu yaylada çam, kayın, ıhlamur ağaçları ve rengarenk çiçeklerle çevrilmiş yollardan seyredilebilecek panoramik manzaranın ve doğanın eşsiz ahengi ziyaretçileri mest etmektedir.

Her mevsim başka güzel olan bu mekân kolay ulaşımı sayesinde her zaman rahatlıkla ziyaret edilebilir kolay bir rotaya sahiptir. İlkbaharda binbir çeşit çiçekle bezenen yaylaya, yazın ağaçlardaki meyveler ayrı bir güzellik katar. Sonbaharda ağaçların yapraklarının sararmasıyla da seyri doyumsuz bir güzellik ve bir renk cümbüşü ortaya çıkar. İlkbahar yaz ve sonbaharda coğrafyanın birçok güzelliği ile bezenen yeşil fon içindeki rengârenk manzara kışın ara sıra beyaza bürünür. Karların içinden kendini gösteren çiçekler ile başka bir güzellik ziyafeti sıklıkla karşılaşılan nice canlı fotoğraflarla ziyaretçilerine keyfine doyum olmaz bir seyir sunar.

Bölgede yer alan restoran, otel ve pansiyonlar piyasa koşullarına göre birçok bütçeye uygun hizmet sunmaktadırlar. Bu yüzden hem yerli hem de yaban-

cı turist açısından tercih edilmekte olan bir cazibe merkezi olarak bilinmektedir. Bölge hakkında bilgi, yorum ve deneyim paylaşan, bölgede faaliyet gösteren firmaların web siteleri incelendiğinde, buradaki restoranlarda daha çok kahvaltı, alabalık, kebap ve benzeri hizmet sunumlarının yer aldığı görülmektedir.

Muhsin HALİS

KISMET KANDIRALI (1962-...)

Ses Sanatçısı

15.08.1962 tarihinde İstanbul'da doğdu. Müzikle iç

Kısmet Kandıralı

içe bir ortamda büyüdü. İlk ve ortaokul yılları sürecinde babası Mustafa Kandıralı'nın klarnetinden süzülen müzik ile Üsküdar Musiki Cemiyeti'ne yöneldi. Burada değerli üstat Emin Ongan'dan nota ve nazariyat dersleri aldı. Erol Sayan, Metin Everest, Süheyla Altmışdört, Hakkı Özkan, Mine Yıldırım ve Nevin İnam gibi değerli hocalardan ders almaya devam etti. Daha sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı'na girdi. Orada da değerli hocalar ile çalışma fırsatı buldu. 1980'li yıllarda plak ve albüm çalışmaları oldu. Merhaba, Güzelsin Yarim, Ne Diyeceğim, Kader Yoldaşım, Beyaz Gelinlik, Son Aşkımdın Sevgilim ve Niye Doğmuşsun ki Sen bilinen plak ve kaset çalışmalarıdır. Türkiye ve dünyanın çeşitli ülkelerinde konser vb. etkinliklere katıldı. 2000'li yılların başından beri sahneye ara veren Kandıralı, ailesi ile birlikte Tuzla'da ikamet etmektedir.

KAYNAKÇA

Kısmet Kandıra'lıyla görüşme, 20.10.2021.

Ümit Kubilay CAN

KIZILAY İŞHANI

Kızılay Binası

İzmitlilerin birlik olup İstiklal Caddesi üzerinde bağışladığı arsaya 1949 yılında Kızılay binası inşa edilmiştir. 1958 yılında varlığını sürdürdüğü görülen bu binanın arka cephesinde bulunan arsaya ise iki katlı Kızılay dükkânların eklenmesi planlanmaktadır. Her katında 13 dükkân olmak üzere toplam 26 dükkân ve ofis biriminden oluşması tasarlanmaktadır. İzmit Kızılay başkanı Hilmi Ege'nin yoğun uğraşlarından sonra yapının planlama işine görüş vermesi için genel merkez Ankara'dan İzmit'e mimar getirilmiştir. Yapının alt kısmını transit ambarı biçiminde yapmak ve herhangi bir kaza anında nakliyatta güçlüklerle karşılaşması engellenmek istenmektedir. Bu durumu görüşmek üzere Hilmi Ege Ankara'ya gitmiş ve oradan alınan görüşler ve öneriler doğrultusunda yapının "kapalı çarşı" biçiminde tasarlanarak İzmit'in gelecekteki mimari durumuna uygun olması kararlaştırılmıştır. İnşası düşünülen binanın etüt ve projeleri, İzmit Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Dükkânlardan gelecek 60–90 lira arası kira bedeli Kızılay için gelir kaynağı olarak düşünülmektedir. 188000 lira bedelli yapının inşası için 1958 yılı sonları hedeflenmiş fakat nihai yapım işi kararı Kızılay'ın 1961 yılı yıllık kongresinde alınmış ve inşaat hazırlıkları başlamıştır. Binanın müteahhidi Seyfi Ulusoy'dur. Yapıldığı dönemin şartlarında, görece hızlı ilerleyen inşaatın bir an önce bitmesi için İzmit halkı da destek vermiştir. Örneğin bazı vatandaşlar kendi yaptıkları inşaatlardan arta kalan kum ve toprakları Kızılay inşaatına getirmiştir. Yoğun gayretlerin sonunda 1962 yılında tamamlanan iki katlı işhanı 29 dükkân ve yazıhaneden oluşmaktadır. 300 bin liraya mal olan yapıyla birlikte Kızılay'ın dükkân sayısı 40'a yükselmiştir. Kiraya verilen dükkân ve yazıhanelerden ayrıca yeni binada günde 300 kişinin tedavisi yapılabilmektedir. 1973 yılında mevcut binaya 350 bin lira bedelle bir kat daha eklenmiştir.

1990 yılına gelindiğinde Kızılay'ın burada bulunan yapılarının yıkımına karar verilmiştir. Yıkımı gerçekleşen binaların 860 metrekarelik bu alanın 6 katlı yeni bir işhanı inşası istenmiştir. Sağlık ve ticaret merkezi olarak kullanılacak yeni binanın müteahhidi İstanbul'dan Sabri Dülek'tir. 1991 yılında yapının kaba inşaatının bitirildiği, 6 milyar liraya mal olduğu bilinmektedir. 5 katlı olarak yapılan binanın bodrum katında garaj, röntgen merkezi ve sığınaklar, zemin katında 11 dükkân, bir taksi durağı, asma katta 14 dükkân, birinci katta 10 büro, bir pastane, ikinci katta 7 büro ve kan merkezi, üçüncü katta 5 büro ve dispanser, dördüncü katta kan bankası, şube müdürlüğü ve 350 kişilik düğün salonu bulunmaktadır. 21 Haziran 1992 tarihinde bina tamamlanmış ve açılışı yapılmıştır. 2011 yılına gelindiğinde yapının büyük bir kısmı Seka Devlet Hastanesi tarafından devralınarak ona bağlı bir semt polikliniğine dönüştürülmüştür. Zaman içerisinde yeni açılan servis üniteleriyle polikliniğin kapasitesi artırılmıştır. Ardından Seka Devlet Hastanesi işletmeden çekilmiş ve Derince Araştırma Hastanesi ile anlaşma yapılmıştır. Derince Araştırma Hastanesi daha yoğun personel kadrosu ve branşla taşınmak istediği için Kızılay'ın kullandığı ikinci kat da onlara tahsis edilmiştir. Bunun sonucunda Kızılay Kocaeli şubesi 2016 yılında ikinci kez inşa edilen bu binadan

Otel Asya karşısındaki Çağlayan İş Merkezinde satın alınan yere taşınmıştır. Kızılay'ın faaliyetlerine uygun bir şekilde tefriş edilen binada kullanılan alan 300 metrekaredir. E-5 üzerinde konumlanan binanın tercih edilmesinin sebebi Kızılay Kocaeli şubesinin daha geniş kitleler tarafından bilinmesinin istenmesidir.

2017 yılında İstiklal Caddesi üzerindeki 6 katlı işhanının satışı Türk Kızılayı Genel Müdürlüğü tarafından ihaleye çıkarılmıştır. İhaleyi kazanarak burayı yap-işlet-devret modeliyle 29 yıllığına kiralayan Yiğit Mağazacılık dayanıklı tüketim malları limited şirketi, riskli yapı raporu alınan binayı yıkıp yerine alışveriş merkezi yapmaya karar vermiştir. Fakat kiracıların çıkmaması nedeniyle yapının yıkımı uzun bir süre gerçekleştirilememiştir. İşletmelerin tamamının çıkması ve bina altında bulunan trafo alındıktan sonra bina 2020 yılında yıkılmıştır. Zaman içerisinde Kızılay'ın Kocaeli kentinde inşa ettiği tüm yapılar yok olmuştur. 40'lı yıllardan bu yana Kızılay'ın varlığını sürdürmeye devam ettiği yerde artık bir alışverişi merkezi vardır.

Diğer yandan Kızılay kurumunun kent içinde çeşitli yapılaşma faaliyetlerine rastlanmıştır. 2016 yılında bütçesini artırmak için plaj yolunda 18 dairelik bir bina inşa etmiştir. Kızılay yönetimleri tarafından yap-sat modeliyle inşa edilen binadaki daireler, Kızılay Genel Merkezi tarafından iki kere ihaleye çıkılmasına rağmen alıcı bulamamıştır. Hatta döneminin Kızılay Kocaeli şube başkanı projenin tasarım kararlarını doğru bulmamaktadır. Binanın bulunduğu mevkiinin deniz seviyesinde olması nedeniyle kar suyu, yağmur suyu, hatta kanalizasyon suları dahi bodrum katta toplanmaktadır. Bu nedenle çevre binalarda bodrum katı yapılmamasına rağmen Kızılay'ın binasında bodrum katın olması yanlış bir karar olarak nitelendirilmektedir. Atıl hâlde duran binalar Kızılay Kocaeli şubesi genel merkezinin de onayıyla kiraya verilmiştir. Kiradan elde edilen gelirle ihtiyacı olan kişilere burs verilmektedir. Diğer bir inşa işi olarak kurum; afet anlarında Kocaeli dışıyla iletişim kurabilmek ve yardım sağlayabilmek için belirli noktalara röle istasyonları kurmaktadır. Bu sayede Kocaeli'nin il sınırlarını kapsayacak şekilde haberleşme sistemi oluşturulmaktadır.

KAYNAKÇA

Büyük Kocaeli gazetesi, *Kocaeli Barış* gazetesi, *Kocaeli Koz* gazetesi, Özden Senem Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, 2012, *Özgür Kocaeli* gazetesi, *Türkyolu* gazetesi, *Türkyolu- Bizimşehir* gazetesi.

Özden Senem EROL

Kızılay İşhanı, 1954 (Kocaeli Kızılay Şubesi Arşivi)

KOBİS

Kocaeli Bisikletli Ulaşım Sistemi

Kocaeli Bisikletli Ulaşım Sistemi (KOBİS) projesi 2014 yılında, şehir içi ulaşımı kolaylaştırmak, diğer toplu taşıma araçları haricinde bir seçenek sunmak ve çevresel/sürdürülebilir ulaşım araçlarının kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla hayata geçirilmiş bir bisiklet kiralama sistemidir. 2014 yılında 18 istasyon ve 136 bisiklet ile hizmete başlamış olan KOBİS, günümüzde 74 istasyon, 864 park ünite ve 520 bisiklet ile hizmetine devam etmektedir.

12 ilçeye yayılmış olan bisiklet istasyonları, ulaşım amaçlı kullanıma uygun olması nedeniyle şehir merkezinin ulaşım sistemleriyle entegreli bir biçimde bisiklet yollarının üzerinde kurulmuştur. Kiralanan bisikletler ile Kocaeli sınırları içerisinde herhangi bir ilçeden bir diğerine gidilebilmektedir. Ulaşımı desteklemesi amacıyla daha çok Kocaeli'nin rekreatif bölgelerinde ve konut alanlarında bulunmaktadır. Yine aynı amaç ile Pazar ve bayram günleri tam gün, diğer günler ise yoğun saatler olan 07:30-09:30 ile 15:00-19:00 hariç olmak üzere tramvaya bisiklet ile binilebilmektedir. Bununla beraber yeni modern otobüslerin önünde bisiklet aparatı da yer almaktadır. Türkiye'de ilk defa 80 kişilik kapasiteye sahip toplu taşıma araçlarında bisiklet taşıma aparatı kullanılmıştır. Bu aparat ile aynı anda iki bisiklet taşınabilmektedir. KOBİS ile bisiklet kullanımını artırmayı hedefleyen büyükşehir, böylece ulaşımda entegrasyonu da sağlamış olacaktır.

KOBİS kiralama sistemi bisiklet istasyonu, bisiklet ünitesi, bisikletler ve kiosktan meydana gelmektedir. Kiosk ünitelerinde 61 cm boyutunda bilgilendirme ekranı ve kamera bulunmaktadır, dokunmatik ekranı çok fonksiyonlu şekilde geliştirilmiştir. Kiosktan uygulanması gereken işlemleri takip ederek kart dolum, bakiye sorgulama, abonman kart üyeliği, kredi kartı ile üyelik gibi işlemler yapılabilir, ayrıca yakındaki istasyonlar kontrol edilebilir ve arızalı bisikletler bildirilebilir. Kart ile çalışan bu sistemden yararlanabilmenin Kobis üye kartı, kent kart ve kredi kartı olmak üzere 3 yolu vardır.

KOBİS karta sahip olmak için Kocaeli fuarında bulunan Seyahat Kartları Bürosu'ndan sisteme üye olmak yeterlidir. Bunun için 10 TL ücret ve kimlik kartı talep edilmektedir. KOBİS kartına sahip olabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak gerekmektedir. KOBİS kartını edindikten sonra bisiklet kiralamak için kartın bisiklet istasyonundaki panele okutularak daha önce belirlenen şifrenin girilmesi yeterlidir. Kent kart ile bisiklet kiralamak isteyenlerin kiralama kioskundan "bisiklet kirala" butonunu tıklayarak kiosk üzerindeki adımları tamamlaması gerekmektedir. Tıpkı kent kart ile olduğu gibi kredi kartı ile KOBİS kiralama işlemi için de ilk olarak kiosk üzerinden üyelik ve ön provizyon işlemlerini tamamlamak gerekmektedir. Daha sonra sistem tarafından verilen şifre ile park yerlerindeki panel üzerinden giriş-şifre-giriş adımları takip edilerek bisiklet kiralanabilir. Hangi kart ile yapılırsa yapılsın, bisiklet kiralanırken uygulanması gerekenler akıllı bisiklet İstasyonlarında bulunan kiosk panelinin yanında adım adım tarif edilmektedir. İşlemlerin tamamlanmasının ardından kartın panele okutulması ve dört haneli şifrenin girilmesi yeterlidir. İnternet üzerinden, üyelik formunda istenen bilgilerin doldurulmasıyla da sisteme üye olunabilir ve kart ücreti dolum işlemleri kredi kartı ile web sitesindeki "üye kartı ül-kredi yükle" bölümünden yapılabilir.

Ücretlendirme saate göre hesaplanmaktadır ve 0-60 dakika 1,5 TL, 1-2 saat arası 3 TL, 2-3 saat arası 4,50 TL, 3-4 saat arası 6 TL, 4-5 saat arası 7,50 TL, 5-6 saat arası 9 TL şeklinde düzenlenmiştir. Bisikleti teslim ederken boş bir istasyona bisikletin yerleştirilme ve ekranda teslim alınma uyarısı görülene kadar beklemeke yeterli olacaktır. Kullanım ücreti bisikletin alınması ile başlayıp bisiklet herhangi bir istasyona teslim edilinceye kadar devam etmektedir. Bisikleti teslim ederken hizmet dışı olmayan bir park yeri seçilmelidir. Kullanıma açık olan park yerlerinin ayırt edilebilmesi için panellere "kullanılabilir" anlamına gelen yeşil ışık yerleştirilmiştir. Ekranda teslim edilme bildirisi görülmemesi durumunda bisikletin doğru yerleştirilip yerleştirilmediği kontrol edilmelidir. Aksi takdirde sistem bisikletin teslim edildiğini kaydedemez ve bisiklet teslim edilmemiş olarak görülür. Eğer şüpheli bir teslim işlemi var ise 444 11 41 numaralı çağrı merkezi aranmalıdır. Böylece bisikletlere yerleştirilmiş olan GPS verici ve RFID kart okuyucu ile bisikletin konumu belirlenebilir ve yaşanılan olası sıkıntılara görevliler tarafından müdahale edilebilir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ulaşım dairesi başkanlığınca hizmet veren KOBİS şefliğinde toplan 15 personel 7/24 çalışmaktadır. Bisikletlerin bakım ve tamirleriyle bu personel ilgilenmektedir. Bisikletler haftada en az bir kez KOBİS merkezinde ya da sahada bakıma alınmakta, ihtiyaçlarına göre bakım-tamir işlemleri yapılmakta ve yapılan işlemler bisikletin künyesine işlenmektedir. Ayrıca bisikletlerin temizliği de görevlilerin başından beri önem verdiği bir husus olmuştur. Hijyenin ön plana çıktığı pandemi sürecinde de KOBİS, vatandaşlar tarafından oldukça ilgi görmüş ve güvenilir bir ulaşım aracı olduğu düşünülerek kullanımı artmıştır. KOBİS, 2020'de büyümeyi sürdürerek Gölcük ilçesi Halıdere, Ulaşlı ve İzmit ilçesi Şirintepe Mahallesi'ne üç yeni istasyon eklemiştir. Vatandaşlardan yoğun ilgi gören KOBİS, gelecek yıllarda istasyon ve bisiklet sayısını arttırmayı düşünmektedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı açıklamaya göre 2020 yılında KOBİS sistemine 35299 kişi eklenmiştir. 181636 KOBİS kiralaması gerçekleştirilmiş ve bisikletler toplamda 12175497 dakika kullanılmıştır. KOBİS akıllı bisiklet kiralama sistemi kurulduğu günden itibaren toplam 83052 üye sayısına ulaşmıştır. Kent kart ile üye olanların sayısı 50946, abonman üye sayısı 29933, kredi kartı ile üye olanların sayısı ise 1992 kişidir.

Kocaeli bisikletli ulaşım sisteminin (KOBİS) resmi sayfası ve sosyal medya hesapları sık sık paylaşım yapmakta ve kullanıcıları için tüm gelişme ve yenilikleri

duyurmaktadır. Kocaeli akıllı bisiklet sistemi Twitter sayfası @kobistr; instagram hesabı @kobistr; internet hesabı ise https://kobis.com.tr'dir. Özel günlerde gerçekleştirilecek olan etkinlikler ve çekilişler de bu sayfalar üzerinden duyurulmaktadır. Avrupa Hareketlilik Haftası'nda düzenlenen Kocaeli bisiklet turu etkinliği, Kocaeli turizm ve bisiklet festivali, Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı'nda bisiklet ile şehir uuru etkinliği bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca 3 Haziran Dünya Bisiklet Günü, 5 Haziran Dünya Çevre Günü gibi özel günler kutlanmakta ve bisiklet çekilişleri yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

"KOBİS, Yenilenen Sistemi ile Vatandaşların Hizmetinde" Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Ulaşım Dairesi Başkanlığı, https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/ulasim-dairesi-baskanligi/83/33429 (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2021); "Kocaeli'de Bisiklet Yeni Normalin Gözde Ulaşım Aracı Oldu", *Anadolu Ajansı*, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/kocaelide-bisiklet-yeni-normalin-gozde-ulasim-araci-oldu/2010397 (Erişim Tarih: 11 Eylül 2021); "Kobis Bisiklet Nasıl Kiralanır?" Kart Bakiye, https://www.kartbakiye.com/kobis-bisiklet-nasil-kiralanir/ (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2021); "KOBİS İstasyonları Ücret Tarifesi ve Üye İşlemleri" Ray Haber, https://rayhaber.com/2019/11/kobis-istasyonlari-ucret-tarifesi-ve-uye-islemleri/ (Erişim Tarihi: 18 Eylül 2021); "Kocaeli Kobis ile Pedal Çevirdi" Türkiye Cyclist. https://www.cyclistmag.com.tr/2021/01/05/kocaeli-kobis-ile-pedal-cevirdi/ (Erişim Tarihi: 15 Eylül 2021); Kobis Birimi Yazı İşleri Personeli Hasan Orak ile 20 Eylül 2021 tarihli görüşme; https://twitter.com/kobistr/status/1053280631801737216 (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2021).

Muhammed Bilal ÇELİK

KOCAELİ ADALET

1970-1971 Yıllarında Yayımlanan On Beş Günlük Siyasi Gazete

25 Ocak 1970 tarihinde yayımlanmaya başlayan on beş günlük siyasi gazetedir. Sahipleri Nusret Çoker ve Ertan K. Gürelli, mesul müdür Şadi İlter, Ünhan Taner, yazı işleri müdürü Orhan S. Gürelli, istihbarat servisinde Niyazi Akusta, Güldüren Uğurola, spor servisinde Hikmet Baykuş ve Tezcan Akkoyun görev yapmıştır. Adalet Partisi'nin yayın organı olan gazete, çoğunlukla Adalet Partisi icraatlarına, kongrelerine dair haberler vermiş, gazetenin neşriyat müdürlüğünü Kocaeli Adalet Partisi il başkanı Hüseyin Şenses yürütmüştür.

İlk sayıda gazetenin çıkış amaçlarına dair yayımlanan yazıda, Kocaeli'nin Türkiye'nin sayılı sanayi ve ticaret merkezlerinden biri olmasına rağmen basın faaliyetlerinin yetersiz olduğu belirtilmiştir. *Kocaeli Adalet* gazetesinin bu boşluğu doldurmak, halkın dilek ve isteklerini yansıtmak için çıkarıldığı yazılmıştır. Okuyuculara, particilikten ziyade Kocaeli ve Kocaelililerin sorunlarına ağırlık verileceğinin sözü verilmiştir. İkinci sayıda, siyasilerin gazeteye gösterdikleri ilgi ve tebrik mesajları iletilmiştir. "*Gazetemiz büyük ilgi gördü*" başlığı altında Başbakan Süleyman Demirel, Adalet Partisi Kocaeli milletvekili Cevat Ademoğlu'nun tebrik telgrafları ve Karamürsel Belediye başkanı İlhan Çınar'ın gazete idarehanesini ziyaretinden bahsedilmiştir. Bu vesileyle gazete idaresi gazetenin ilk sayısından ellerinde hiç kalmamış olduğundan memnuniyetle bahsetmiş ve halkın gösterdiği büyük ilgiye teşekkür etmiştir. Gazetenin Kocaeli'de daha önce yayımlanmaya başlayıp kesintiye uğrayan veya tamamen kapanan gazeteler gibi olmayacağı, ne olursa olsun yayın hayatına devam edeceği, hatta yakın bir zamanda haftalık ve ardından günlük siyasi bir gazeteye dönüşeceği sözü verilmiştir.

Gazete her ayın 10'u ve 25'inde olmak üzere iki defa yayımlanmıştır. Dört sayfadan oluşan gazetenin ilk sayfasında daha çok Adalet Partisi ile ilgili gelişmelere yer verilmiştir. "Son Olaylar Üzerine" başlığı altında veya başlıksız olarak Hüseyin Şenses, Nusret Çoker, Ahmet Kara, İ. Tomasoğlu ve Hulusi Tataroğlu tarafından başyazılar kaleme alınmıştır. Diğer sayfalar düzenli bir içeriğe sahip olmamakla birlikte birkaç sayı devam eden köşelere rastlanmaktadır. İkin-

Kocaeli
ADALET
PAZAR
25
OCAK 1970
İl Başkanı Hüseyin Şenses Başbakana
bağlılık telgrafı gönderdi
AP Kocaeli teşkilâtı
Demirel'i destekliyor

ci sayfada Şadi İlter'in derlediği "Kısa Olaylar" veya "Kısaca" köşesi yer almıştır. İlter bu köşede siyasi yazılardan ziyade, psikolojiye, tarihten olaylara, düşünürlerin özlü sözlerine yer vermiştir. Yüksek mühendis İsmet Kunt'un güncel olayların tarihsel kökenlerine yönelik geniş bilgi verdiği "Görüşler" köşesi de ikinci sayfadan verilmiştir. "Gazeteler ne diyor" veya "Basından Seçmeler" başlığı altında ulusal basından özellikle de *Son Havadis* gazetesinden iktibaslar yapılmıştır. Niyazi Akusta "Sağlık Köşesi" adlı kısımda çeşitli hastalıklara dair bilgi vermiş ve bazı sayılarda özellikle Cumhuriyet Halk Partisi'ni taşlayan "Şiir Köşesi" yer almıştır. "Halkın Sesi" başlığı altında okuyuculardan gelen mektuplar yayımlanmıştır. Bunlardan biri Ankara'dan bir okuyucunun gönderdiği ve Adalet Partisi içindeki iç çatışmaları eleştiren mektuptur.

Gazetenin üçüncü sayfasında Şengün'ün hazırladığı, kadınlara yönelik "Hanımlarla Başbaşa" köşesi yer almıştır. Bu başlık bazen "Pratik Bilgiler" bazen "Kadın Gözü İle" adlarıyla verilmiştir. Dördüncü ve son sayfa spora ayrılmıştır. Daha çok Kocaelispor'a dair haberler verilmiş, aynı zamanda spora ve sporcu sağlığına yönelik makaleler yayımlanmıştır. Şehirde spor faaliyetlerinin gelişmesine yönelik özel haberler ve röportajlar da bu sayfada aktarılmıştır. Bunlardan biri gençlik ve spor bakanı İsmet Sezgin ile devam eden İzmit Şehir Stadyumuna dair yapılan özel röportajdır. Aynı zamanda reklamlar ve "Eleman Aranıyor" gibi ilanların yer aldığı bu sayfanın ileriki sayılarında "Dünyadan Haberler" başlığı altında dünyanın değişik ülkelerinde yaşanan ilginç haberlere yer verilmiştir. Toplam 22 sayı yayımlanan gazetenin son sayısı 10 Ocak 1971 tarihlidir.

KAYNAKÇA
Kocaeli Adalet gazetesi

Meryem ORAKÇI

KOCAELİ AĞIZLARI-DİL ÖZELLİKLERİ

Kocaeli'deki yöresel konuşma biçimlerini belirleyen, Kocaeli'deki toplu iskânlardır. Bölgenin fethiyle (1326-1337) başlayan iskânlar ve sonrasındaki (1877-1878 Osmanlı-Rus ve 1913 Balkan savaşlarının kaybedilmesi, Doğu Anadolu'daki 1916 Rus işgali, 1924 mübadelesi ve diğer siyasi sebepli) göçler, ağız çeşitliliğini getirmiştir. Bölgede ilk iskân edilenlerin kurdukları yerleşimlere (anılan olayların sonucunda) Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Kırım, Eski Yugoslavya, Arnavutluk, Gürcistan ve diğer Kafkas ülkeleri ve Artvin, Trabzon, Giresun, Ordu gibi Karadeniz illeriyle Sivas ve Tokat'tan göçenlerin kurduğu yerleşimler eklenmiştir. Buralara farklı yerlerden sonradan yerleşen veya yerleştirilenler de olmuştur. Bu çerçevede Kocaeli'deki yerleşimlerin halkını dil özelliklerini de dikkate alarak dört ana gruba ayırmak uygundur: ilk yerleşenler (Manavlar), Rumeli muhacirleri, Kafkasya ve Karadeniz göçmenleri, İç Anadolu'dan gelenler.

Kocaeli'ye ilk yerleşen ve çoğunlukla Manav olarak anılanlar ekseriyetle Kandıra, İzmit'in kuzeybatısında Derince ve Körfez'e bağlı Taşköprü bölgesi, İzmit'ten kuzeydoğuya (Kandıra ve Eşme'ye) uzanan Ova bölgesine yerleşmiştir. Taşköprü bölgesinin uzantısı olarak Gebze, Dilovası ve Çayırova'ya, İzmit Körfezi'nin karşı kıyısında Karamürsel ve Gölcük'e bağlı az sayıda Manav köyü vardır. Rumeli ve Kafkasya-Karadeniz göçmenleriyle karışık yaşadıkları yerleşimler de mevcuttur.

Kocaeli'nin güneyindeki Gölcük ve Karamürsel Manav ağızları üzerine çalışma yapılmamıştır. Çalışmalar, Kandıra, Taşköprü (İzmit-Derince-Körfez-Gebze) ve Ova (İzmit, Eşme- Kartepe) Manav ağızları hakkındadır. Bu üç ağız bölgesinin özellikleri şunlardır:

1. Kandıra'da damak n'si (ng, ŋ) sesi yaygındır: kendiŋiz (Kırkarmut), demeŋ (<demeyin. Bollu). Az da olsa Taşköprü ve Ova ağızlarında da bulanabilir: saŋa (Taşköprü-Nezirler), havanıŋ, aŋnadalım (<anlatalım. İzmit-Ova-Çayırköy).

2. Y'ye yakın n sesi (ny), Taşköprü köylerinde daha yaygın olmakla birlikte İzmit'in Ova köylerinde de mevcuttur: çeşmeniny (Taşköprü-Kayalar), çetecileriny (Taşköprü-Omurlar), kövüny (Taşköprü-Nezirler); buranınykı (İzmit-Ova-Çayırköy), arabanıny (Kartepe-Eski Eşme).

3. A'ya yakın, çok açık e sesi (ä), Kartepe Eski Eşme'de daha yoğundur. Ova köylerinde görülür: zänginnere, käsmeyin (Kartepe-Eski Eşme), evät (İzmit-Ova-Solaklar). Kandıra ve Taşköprü köylerinde de kısmen görülebilir: köpäk (Kandıra-Sepetçi-Sakallar), mändili (Taşköprü-Kayalar).

4. Kandıra'da ilk hecedeki o'lar u'ya, ö'ler ü'ye döner: buvaza (<boğaza. Karakiraz), guğuşlarına (<koğuşlarına. Karağaçoğlu), çuvalmamış (<çoğalmamış. Teksen), düvēdik (<döverdik, Goncaaydın-Saltıklar), ūren (<öğren, Döngelli/Kütükçüler).

O > u değişmesi, Taşköprü ve Ova ağızlarında zamirlerle sınırlıdır: urdan (<oradan, Taşköprü-İshakçılar), urda (<orada, Taşköprü-Çal); u (<o, İzmit-Ova-Solaklar), unnarda (<onlarda, İzmit-Ova-Çayırköy).

5. Kandıra'da e > i değişmesi görülür: pençireden (Sepetçi-Sakallar), desdiresini (<testeresini: Karakiraz), zihilli (<zehirli. Nefsikaymaz), tencire (Pınarlı), yingesi (Teksen).

6. Her üç ağızda da kelime başındaki kalın k sesleri kalın ġ'ye, t'ler ise d'ye döner: gorcu (<korucu. Kandıra-Bağırganlı), gullanıyoduk (Kandıra-Abdipaşa), gavrā (<kavrar, Taşköprü-Kayalar), gırık (<Taşköprü-İshakçılar); gızlāda (<kızlarda, İzmit-Ova-Sepetçi), gıymatı (İzmit-Ova-Çayırköy); davşan (Kandıra-Avdan), dırnakları (Kandıra-Teksen); daşıy (<taşın, Taş-

köprü-Puyalar), daşını (<taşını, Taşköprü-Kayalar); dokuşundan (<tokuşundan, İzmit-Ova-Çayırköy), daşköprü (Kartepe-Eski Eşme).

7. Başta çokluk, üleştirme, şimdiki ve geniş zaman eklerindekiler olmak üzere kelime sonu r'leri erir: üçē (<üçer. Kandıra-Sepetçi), arịya (<arıyor, Kandıra Sepetçi-Sakallar), getirya (<getiriyor, Kandıra-Teksen); gadā (Taşköprü-Kayalar, İzmit-Ova-Solaklar), tekrā (<tekrar, Taşköprü-Omurlar) ; bili (<bilir, İzmit-Ova-Çayırköy).

8. Taşköprü bölgesiyle Kandıra'nın Şile ve sahile yakın köylerinde ilgi hâli, teklik 2. şahıs ve iyelik ekleri dahil çoğu yerde damak n'si (ŋ, ng) yerine y sesi kullanılır: hayırıyı (<hayırını, Taşköprü-Omurlar), sorsay (Taşköprü-Puyalar); başkasınıy (Kandıra-Böcekler), deyiz (<deniz, Kandıra-Bollu).

9. Kandıra, Taşköprü ve Ova'da gelecek zamanda hem kalın hem ince ünlülü uyumsuz çekimler görülür: gitmịcam (<gitmeyeceğim, Kandıra-Deliveli) girecaklā (:<girecekler. Kandıra-Karakiraz); alaciŋ (:alacaksın. Kandıra-Sepetçi-Sakallar); gocez (<koyacağız, Taşköprü-Nezirler); olacek (İzmit-Ova-Sepetçi).

Rumeli muhacirlerinden Bulgaristan'dan gelenler ağırlıklı olarak Çayırova'da Şekerpınar, Derince'de, İzmit'te Arpalıkihsaniye, Gülbahçekadriye (Kadriye), Hakkaniye, Hasancıklar, Karaabdülbaki, Kurtdere, Mecidiye, Orhaniye, Ortaburun, Sapakpınar (Pazarlı), Sultaniye (Kervansaray), Süleymaniye; Kandıra'da Dalca, Kabaağaç, Kartepe'de Avluburun, Eşme, Ketenciler, Kirazoğlu, Sarımeşe, Tepetarla, Tevfikiye, Uzuntarla, Karamürsel'de Fulacık, Kızderbent, Tepeköy, Gebze'de Balçık, Yunanistan muhacirleri Darıca, İzmit'te Akmeşe, Emirhan, Gündoğdu, İslâmköy, Kartepe'de Arslanbey, Balaban, Eşmeahmediye, Karatepe, Tepetarla, Başiskele'de Bahçecik, Döngel, Yeniköy, Yuvacık; Gölcük'te İhsaniye (Tatarköy), Karamürsel'de Avcıköy (Merdigöz), Dereköy, Hayriye, İnebeyli, Kadriye, Karapınar, Kızderbent, Oluklu, Semetler, Tepeköy, Valideköprü, Yalakdere, Bosna Hersek'ten gelenler: Karamürsel'de Dereköy, Hayriye, İhsaniye, İnebeyli, Karapınar, Oluklu, Semetler, Tahtalı, Taşağıl, Valideköprü'de, Makedonya'dan gelenler ise genellikle İzmit'in doğusunda şehir merkezinde yaşamaktadır.

Bölgede yapılan akademik araştırmalardaki örneklere göre Rumeli muhacir ağızlarının belirgin özellikleri şunlardır:

1. İlk hecedeki o'ların u'ya, ö'lerin ü'ye dönmesi, bütün Rumeli muhacirlerinde görülür: ucaklık (<ocaklık, Sultaniye-Bulgaristan), ūlum (<oğlum, Yuvacık-Yunanistan), > suvan (<soğan, İnebeyli-Bosna); übek (<öbek Avluburun-Bulgaristan), ürnek (<örnek, Yalakdere-Yunanistan), > üttūnde (<öttüğünde, Semetler-Bosna).

2. Bulgaristan ve Yunanistan muhacirlerinde ilk hecedeki e'ler i'ye döner: peynir > piynir (Avluburun-Bulgaristan), çeyizlerimiz > çizlerimis (Tepetarla-Yunanistan).

3. Yunanistan ve Bosna ağırlıklı olmak üzere üç ağızda da çokluk belirten ekler kalın ünlülü kelimelere ince ünlüyle gelebilir: koymuşler (Avcıköy-Yunanistan), karıncaler (Oluklu-Bosna), çıkarīler (<çıkarıyorlar. Karaabdülbaki-Bulgaristan).

4. Özellikle kelime başında olmak üzere h düşmesi bütün Rumeli göçmenlerinde görülür: astāneye (<hastāneye, Avluburun-Bulgaristan); afızanda (<hafızanda, İslâmköy-Yunanistan), em (<hem, Tahtalı-Bosna); sabālayın (<sabahleyin, Avluburun-Bulgaristan), siyā (<siyah, Kızderbent-Yunanistan), nika (<nikâh, Karamürsel İhsaniye-Bosna).

5. Hece sonundaki ç ve ş'ler, ağırlıklı olarak Bulgaristan, kısmen de Yunanistan ve Bosna Hersek muhacirlerinde j'ye döner: bajka (<başka. Kabaağaç-Bulgaristan), yetmij (<yetmiş. Gündoğdu-Yunanistan), taj (<taş. Semetler-Bosna); üj (<üç. Avluburun-Bulgaristan), ij (<hiç. Yeniköy-Yunanistan).

6. Her üç ağızda da şimdiki zaman ekinin çok farklı biçimleri kullanılır. Bunlardan r'siz -y, -ay/-ey ve -ıya/-iye, üç ağızda da görülür: kalıy, yapeylā, bırakıyesin (Avluburun-Bulgaristan), göriysınız (Yeniköy-Yunanistan), yapayım (<yapıyorum, Taşağıl-Bosna). Buna karşılık Bulgaristan ağızlarında -ıyar/-iyer, -ıyara/-iyere, -eyri/-eyrı ve (Dağköy, Dalca ve Hasancık köylerinde) uzun ünlülü -ōr ekleri, r'li şekilleriyle dikat çeker: ağlıyere (Süleymaniye), yapeyeris , geleyrı (Avluburun), bakıyērsin (Arpalıkihsaniye), giyebilōr (Dağköy), bilōrum (Hasancık), gelōrsunuz (Dalca). Çoğunlukla Bosna, kısmen Yunanistan göçmenlerinde a-o arası ses bulunan -ıyå/-iyå eki kullanılır: bakıyåm (<bakıyorum, Karapınar-Bosna), ekiyåsın (Oluklu-Bosna) annıyåm (<anlıyorum Valideköprü-Yunanistan).

7. Her üç muhacir grubunda da gelecek zaman eki a'sız, ek -cak/-cek biçiminde kullanılır: yapcam (Gebze Balçık-Bulgaristan), ölcek (Mecidiye-Bulgaristan), gitçek (Eşme-Bulgaristan), yapçak (Kadriye-Bulgaristan), incēz (Tepetarla-Yunanistan), sorcānıs (Kızderbent-Yunanistan), isteycekler (İnebeyli-Bosna), olcek (Dereköy-Bosna).

8. Yunanistan ve Bosna ağırlıklı olmak üzere her üç grupta da şimdiki ve gelecek zaman çekiminde olumsuzluk ekinin e'si çoğunlukla uzar, ek -mā/-mē biçiminde kullanılır: dinemēcen (<dinlemeyeceksin, Gebze Balçık-Bulgaristan), olmācak (Arpalıkihsaniye-Bulgaristan); atırlamārım (Avcıköy-Yunanistan), vermēyler (Tepetarla-Yunanistan), yapmācak (İslâmköy-Yunanistan); geçmēcek (Karapınar-Bosna), bilemēcem (Karamürsel İhsaniye-Bosna).

9. Bulgaristan ve Yunanistan göçmenlerinde standart Türkçedeki +ı/+i/+u/+ü iyelik ekli kelimelerde +sı/+si/+su/+sü eki kullanılır: şēsi (:şeyi. Kirazoğlu-Bulgaristan), siĺāsı (:silahı, Dağköy-Bulgaristan), sabāsı (:sabahı. Yalakdere-Yunanistan), birsi (:birisi, Ambarcı-Yunanistan).

Bir kısmı bölge yerlileri, Rumeli göçmenleri veya kendi içlerinde karışık olarak yaşasalar da Kafkasya bölgesinden dış göçler sonucunda Kocaeli'ye yerleşenlerin (Gürcü, Çerkez, Abaza, Laz, Acara vd.) ağırlıklı olduğu yerleşimler; İzmit'te Çubukluosmaniye, Çubuklubâlâ, Mandıra (Toygaroğlu), Kandıra'da Akça-

beyli, Babalı, Bağırganlı, Ballar, Beylerbeyi, Fethiye (Ağaçlı), Karaağaç, Kefken, Kerpe, Özbey, Seyrek, Kartepe'de Acısu, Balaban, Eşmeahmediye, Derbent (Hikmetiye), Ketenciler, Maşukiye, Nusretiye, Suadiye (Çepni), Sultaniye, Şirinsulhiye, Tepetarla, Uzuntarla, Başiskele'de Kullar, Servetiyecami, Servetiyedüzlük, Gölcük'te Ayvazpınarı, Ferhadiye, Hamidiye, Hasaneyn, Hisareyn, İcadiye, İhsaniye, İrşadiye, Lütfiye, Mamuriye, Mesruriye, Nimetiye, Nüzhetiye, Selimiye, Siretiye, Sofular, Şevketiye, Ümmiye, Karamürsel'de Çamçukur, Ereğli, Osmaniye, Safiye, Senaiye, Suludere ve Yalakdere'dir.

Ağız özellikleri itibarıyla Kafkasya göçmenleriyle benzerlik gösteren Doğu Karadeniz Bölgesi ve Orta Karadeniz illerinden (Trabzon, Artvin, Giresun vd.) Kocaeli'ye gelenlerin ağırlıklı olarak bulundukları yerleşimler şunlardır: İzmit'te Çubukluosmaniye, Sekbanlı, Kandıra'da Ballar, Karaağaç, Pınardüzü, Kartepe'de Arslanbey, Eşmeahmediye, Pazarçayırı, Rahmiye, Sarımeşe, Serinlik (Örnekköy), Tepetarla, Başiskele'de Döngel, Yeniköy, Yuvacık, Karamürsel'de Çamçukur, Osmaniye, Senaiye, Suludere, Tahtalı, Taşağıl.

Kafkasya ve Karadeniz'den gelip Kocaeli'ye yerleşenlerin ağız özelliklerine yönelik kapsamlı bir çalışma yoktur. Sadece Kartepe'ye bağlı yerleşim birimlerine yönelik genel bir ağız çalışması vardır. Bu çalışmadaki kaynak kişilerden Kafkasya ve Karadeniz kökenli olanların konuşmalarında şu özellikler dikkat çekmektedir:

1. Teklik 3. şahıs iyelik, belirtme hâli, bilinen ve öğrenilen geçmiş zaman eklerinin i'li kullanımları (+i /+si; -*ti* /-miş), hem kalınlık-incelik hem de düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozar: gonuşmasi / unutti / yakmişlar (Balaban), yaşina / Rumlari / Gürcüydi / bekar galmiş (Eşmeahmediye), Tatarlari / aşık olurdi / oturmişler (Nusretiye), zamani / baktiler (Şirinsulhiye), burasi / gaçtiler / gurarmiş (Pazarçayır), yaptilar (Serinlik), namazini / oni /öldi / öldürmişler (Sultaniye).

2. Gelecek zamanda ses uyumuna aykırı -icek / -acek ekleri de kullanılmaktadır: alicek değilim, yapiceksin (Balaban), çalişeceksin, yanicek (Ketenciler), çagıracekler (Eşmeahmediye).

3. Kalınlık-incelik uyumsuzluğu görülen diğer bazı kelimeler şunlardır: bazileri (Balaban), dogri (Eşmeahmediye, Şirinsulhiye), baktirur mi, yaradiliş, oğullari, ufaklari (Eşmeahmediye), gonuşmalarini, anlatiliyo (Nusretiye), yarisi, yaşanti, dişaride (Şirinsulhiye), unitirum, Trabzonli, başim (Pazarçayır), ayriliyo, tanidim (Serinlik), suçli (Sultaniye).

4. Standart Türkçede birleşik çekimlerde i- cevherî fiili, ulamalı biçimde korunmaktadır: yaparidik (Balaban), varidi (Eşmeahmediye, Nusretiye, Şirinsulhiye), yakınidi (Eşmeahmediye), muhtaridi, okuridi (Nusretiye), yokidi, memuridi, yōidi (Sultaniye).

5. Doğu Karadeniz ve Kafkas ağızlarının en tipik özelliği olan kelime ve eklerde kalın yuvarlaklaşma, yaygındır: kaşuklaru tabaklaru ayrı ayru (Eşmeahmediye), kaçurma, ayirduler (Şirinsulhiye), düğunle (Şirinsulhiye), unitirum, oynayacagum (Pazarçayır), yaparduk, ineğum (Sultaniye).

6. Şimdiki zaman ekinin yazı dilinden farklı biçimleri kullanılır: -yur {yok diyurum (Eşmeahmediye), yapıliyurdi (Şirinsulhiye), kılamayurum (Pazarçayır), tanımayurum (Sultaniye)}, -(iy)ir: { bilmiyirim (Pazarçayır, Serinlik), yaşiyirım (Şirinsulhiye), unitirum, gidirik (Pazarçayır), oturirler (Sultaniye), gidemeyirim, duriyirim, istemeyirum (Sultaniye)}, -(iy/ay/-ey/-y): çalişiy, geliyler (Pazarçayır), geziysin, yürümey, yerleşiyler (Serinlik), şikayet edey, gezey (Sultaniye).

7. "Şey" kelimesinin sonundaki y# sesi erir: birşe (Balaban), bişē (Eşmeahmediye).

8. Standart Türkçede bulunmayan "Dā!" ünlemi kullanılır: unuttum dā, tedavi oldum dā (Eşmeahmediye).

9. Yönelme hâlindeki zamirler farklı söylenir: bā (bana: Eşmeahmediye).

İç Anadolu'dan İzmit'e göçle gelen iki köyden Sivas-Tokat kökenli Bayraktar ve Nevşehir, Çankırı, Eskişehir kökenli Belen (Balören) köylerinin ağız özellikleri benzerlik gösterir. İlki hakkında bir çalışma yoktur. Balören ağzının tipik birkaç özelliği şunlardır:

1. Kandıra ağzında olduğu gibi burada da damak n'si (ng,ŋ) yaygındır: duŋyā, gunüŋ (<günün), soryasıŋ (<soruyorsun) vb.

2. Diğer Kocaeli ağızlarında olmayan şu iki özellik dikkat çeker:

a) K ve g ünsüzleri kalınlaşınca onların etkisiyle yanlarındaki ü ve ö de kalınlaşır: ġunüŋ (< günün), ġuleş (<güreş); ķoyde (< köyde), ġoŋnüŋden (< gönlünden).

b. Hırıltılı h (ḫ) sesi: aylıḫ, çaḫıllı, ġaḫıyo (< kalkıyor).

Kocaeli Kartepe Suadiye ve Kandıra Ballar'daki Türkmen Çepni ağızlarına yönelik bir çalışma yoktur.

KAYNAKÇA

Adnan R. Karabeyoğlu, Asu Ersoy, "Kartepe Türkçesi", *Kartepe Kitabı II*, Kartepe Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2013, s. 903-918; Ali Aktaş, *Yerli-Yerleşik Türkler: Manavlar*, Beşiz Yay., İzmit, 2018, s. 34-41; Asude Samsun, *Kocaeli İli Balkan Muhacir Ağızları*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Ün., 2018; Betül Bilyaz, *Kocaeli Kandıra Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Ün., 2019; Büşra Balbay, *Kocaeli İli Kartepe İlçesi Avluburun Köyü Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Ün., 2021; F. Yavuz Ulugün, "Kocaeli'de Tarihsel Göçler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 3, Kocaeli 2015, s. 1269-1311; Hakan Kırımlı, "Kocaeli Havâlisine Kırım Tatar Muhacir İskânları", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 3, Kocaeli 2015, s. 1361-1364; Hatice Akan, "Göç Olgusu İçerisinde İzmit Muhacirlerine Dair Kısa Bir Değerlendirme", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 3, Kocaeli 2015, s. 1367-1374; Kenan Acar, "Kuzeybatı Anadolu Manav Türkmen Ağızları Üzerine Birkaç Not", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Y.: 2010, C. 12, S. 2, s. 1-7; Kenan Acar, "Kandıra'daki Üç Ağız Bölgesinin Bazı İzmit Ağızlarıyla Karşılaştırılması", *Kandıra Sempozyumu ve Kandıra Kurultayı Bildiriler Kitabı 25-26 Aralık 2004*, Kocaeli 2005, s. 101-115; Kenan Acar, *İzmit'in Taşköprü, Ova ve Balören Ağızları*, Yüksek Lisans Lisans Tezi, Gazi Ün., 1988; Kenan Acar, *Kandıra Sakallar ve Çevre Köyler Ağzı*, Lisans Lisans Tezi, Hacettepe Ün., 1984; Mahmut Bi, "XIX. Yüzyılda Kocaeli Vilâyetine İskân Edilen Kafkasya Göçmenleri", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 3, Kocaeli 2015, s. 1313-1359; Necat Çetin, "Tasfiye Talepnamelerine Göre Kocaeli İline İskân Edilen Mübadillerin Memleketleri ve İskân Edildikleri İdarî Birimler, *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, C. 3, Kocaeli 2015, s. 1377-1414; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi* (Haz. Atilla Oral), Demkar Yay., İstanbul, 2007, s. 489.

Kenan ACAR

KOCAELİ BARIŞ

Yerel Gazete

Gazeteci Aysun Özcan Erenkaya'nın kurduğu 5 Haziran 2014 tarihinde yayın hayatına başlayan *Kocaeli Barış* gazetesinin imtiyaz sahibi Aysun Erenkaya'dır. Kısa bir süre basılı olarak yayımlanan gazete daha sonrasında internet gazetesi biçiminde yayın hayatına devam etmiştir. Gazetenin sorumlu yazı işleri müdürlüğünü Yılmaz Karabıyık yapmaktadır. https://www.kocaelibarisgazetesi.com adresi üzerinden erişilebilen internet haber portalı olarak faaliyet gösteren *Kocaeli Barış* gazetesi yerel ağırlıklı olmak üzere ulusal haberlere de yer vermektedir. Körfez Mahallesi, Rafet Karacan Bulvarı, Yüce Rıfat Sokak, No: 42, Necati Binbay İş Merkezi, Kat: 4 İzmit/Kocaeli (Eylül 2021) adresinden faaliyetlerini yürüten internet gazetesinin basılı olarak yayını yapılmamaktadır.

Gazetenin ana sayfasında haberler, gündem, siyaset, asayiş, kulis, röportaj ana başlıkları arasında yer alırken, ana sayfada hareketli bir bar üzerinde flaş haberlere yer verilmektedir. Bunun yanı sıra gazete ana sayfasında rehber, sinema, trafik, namaz vakitleri ve döviz pariteleri gibi gündelik bilgilere erişilebilmektedir. Gazetenin yazarları arasında Aysun Özcan Erenkaya, Yılmaz Karabıyık, av. Arzu Yalçın, uzm. psk. Betül Arıkan, vet. hekim Ender Er, vet. hekim Hasan Murat Türkan, Dr. Erhan Uysal, Saadet Sevinç Doğan (Eylül 2021) bulunmaktadır. Haberlerin yanı sıra köşe yazılarına da yer verilen gazete düzenli olarak güncellenmektedir.

Kocaeli yerelinde uzun süre gazetecilik yapan Aysun Erenkaya'nın başyazarı olduğu gazete güncel haberlerin yanı sıra gündemin değerlendirildiği, köşe yazılarına yer vermektedir. Atatürk ilke ve inkılaplarını ön plana çıkartan bir yayın anlayışı benimseyen gazete; kırmızı ve beyaz renklerini Türk bayrağına benzer bir biçimde kurumsallaştırarak gazetenin ana sayfasında logo yanında Atatürk'ün siluetine yer vermiştir. Gazetenin logosunda beyaz zemin üzerine ters "K" harfine yaslanmış "B" harfine serifli olarak yer verilmiştir.

Sosyal mecralardan da erişilebilen *Kocaeli Barış* gazetesi facebook'ta https://www.facebook.com/GazeteBaris bağlantısında yer almaktadır. Twitter'dan düzenli olarak güncel haberlerin paylaşıldığı gazetenin twitter bağlantısı https://twitter.com/GazeteBaris'dır. Instagram üzerinden foto haber ve kısa süreli video haberlere yer verilen gazetenin instagram adresine https://www.instagram.com/kocaelibarisgazetesi/ bağlantısından erişilebilmektedir. Uzun süreli video haberlerin yer aldığı gazeteye ait YouTube kanalı https://www.youtube.com/channel/UC9ox7-vpcsFJ4dnZZWLROAQ bağlantısında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Aysun Erenkaya ile yapılan görüşme, 16.09.2021.

Akın DEVECİ

KOCAELİ BAYRAM GAZETESİ

Yerel Medya

Kocaeli Bayram gazetesi, resmi günler ve bayram günlerini kapsayan süreçlerde Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti tarafından basılmakta olup ilk olarak 7 Şubat 1971 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Bu yıllarda 16 sayfa olarak çıkarılan gazetenin sahibi dönemin Gazeteciler Cemiyeti başkanı Dündar Çiğit, genel yayın müdürü C. Yakup Baykal idi. *Kocaeli Bayram* gazetesi, bayram günlerinde yayın yapmayan yerel basılı gazetelerin yerine çıkarılarak, ulusal ve yerel gündemi etkin bir biçimde içeriğine taşımaktadır. Pandemi koşulları sebebiyle basımına ara verilen *Kocaeli Bayram* gazetesinin 2022 itibarıyle yerel ölçekte yayın hayatına devam edeceği Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti tarafından belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

Bahar, Çimen, "*Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*", Zonguldak Üniversitesi 2017, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 45; Sedat Şimşek, "*Kocaeli Basın Tarihi (1848-2002)*", Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 183-203.

Deniz ÖZAY

KOCAELİ BİLİM MERKEZİ

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve TÜBİTAK İşbirliği ile Kurulan Merkez

Bilim merkezleri yediden yetmişe her yaştan insanları bilimle buluşturmak, bilgiyi bizzat kaynağından öğrenmeyi sağlamak, bilime ve teknolojiye olan merakı artırmak üzere tasarlanmış, uygulamalı ve bilim kültürünü artırmaya yönelik kurulmuş merkezlerdir. Bilim merkezleri klasik müze anlayışından uzak ziyaretçiler için de interaktif alanlar sunmaktadır. Bilim merkezleri, sadece sahip olduğu sergi ve deney düzeneği içerikleriyle değil, kendilerine has mimarileri, bulunduğu konumları, yaptıkları bilimsel ve kültürel etkinlikleri ile cazibe merkezi olma özelliği taşımaktadırlar. Bilim merkezleri hem fen hem de teknolojiyle eğitim arasında bir köprü kurarak fen eğitimine, sosyal alanlardaki eğitimlere ve mesleki eğitime katkı sağlayabilecek bir yapıdadır. Ayrıca bilim merkezleri okullardaki eğitimleri de pekiştiren okul dışı öğrenme alanlarıdır. Her geçen gün dünyada ve Türkiye'de bilim merkezlerinin önemi artmaktadır.

Kocaeli Bilim Merkezi, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve TÜBİTAK işbirliği ile kurulmuştur. 18 Nisan 2015 tarihinde Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın teşrifiyle açılmıştır. Türkiye'nin en büyük endüstriyel dönüşüm projesinin içinde yer

almaktadır. Dünyanın en büyük bilim merkezi olan Exploratorium'dan danışmanlık alınmıştır.

Kocaeli Bilim Merkezi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı'nın bünyesinde bulunup pazartesi hariç haftanın 6 günü hizmet vermektedir. Bilim merkezine giriş, galeri alan gezisi, etkinlikler vb. faaliyetlerin hepsi ücretsiz olarak sunulmaktadır. Açılışından bu yana bir milyonun üzerinde ziyaretçi ağırlamıştır.

Kapalı ve açık alan olarak toplam 18,650 m² alana sahiptir. Kocaeli Bilim Merkezi'nde 4 galeri bulunmaktadır. Bunlar, algı ve gerçeklik galerisi, dinamik dünya galerisi, bilimin sultanları ve su alanıdır. Bunların dışında, giriş kısmında bilim merkezinin kendi bünyesinde üretilen yerli düzenekler yer almaktadır. Toplamda 200'den fazla ziyaretçinin interaktif olarak kullanabileceği bilimsel düzenek bulunmaktadır.

Algı ve Gerçeklik Galerisi

71 adet uygulamalı bilimsel düzeneğin bulunduğu bu galeri optik, zihin, görme, ses ve işitme bölümlerinden oluşmaktadır. 850 m²'lik bir alana kurulmuştur. Bu galeride ışığın renkli dünyasından başlayıp kaybolan cam çubukları ile merceklerin kırılması, ses spektrogramı ile ses perdeleri, kulak hileleri ile doğadaki farklı canlıların duyma algıları, polarize ışık sütunu ile ışığın polarizasyon olayı ziyaretçilere sunulmaktadır. Algı ve gerçeklik galerisi duyulara ne kadar güvenildiğinin sorgulandığı bir alandır. Bir insan duyularına ne kadar güvenebilir, insanın bulunduğu ortam değişirse etrafı algılaması da değişir mi gibi sorulara ziyaretçiler bu alanda cevap ararlar.

Dinamik Dünya Galerisi

75 adet uygulamalı bilimsel düzeneğin olduğu bu galeri güneş sistemi, dünya, yaşam, hava ve su bölümlerinden oluşmaktadır. 1050 m²'lik bir alana kurulmuştur. Ziyaretçiler evreni moleküler ölçekten daha geniş bir ölçekte gözlemleyebilecekleri düzeneklerle buluşurlar. Havadaki bulutlardan, kasırgaların oluşumunu gösteren düzeneklere, DNA modellerinden protein çeşitlerine, ölçekli güneş sistemi modellemesine, Dünya'nın katmanlarına kadar gelen ziyaretçilerin inceleyip özelliklerini kendileri keşfedecekleri bir alan sunulmaktadır. Dinamik Dünya galerisinde ziyaretçi parçası olduğu evreni inceleme şansı yakalar.

Bilimin Sultanları

Bir sürü interaktif düzeneklerle desteklenen Bilimin Sultanları galerisi astronomi, uçuş alanı, matematik, sanat ve mimari, ileri teknoloji ve buluşlar, en büyük kaşifler, su tulumbaları ve optik bilimlerin temeli alanlarından oluşmaktadır. 1050 m²'lik bir alana kurulmuştur. MS 600 yılı ile MS 1600 yılları arasında, bilimin altın çağı olarak adlandırılan döneme öncül olmuş Müslüman âlimler daha önceki medeniyetlerin bilgelikleri üzerine çalışmalar yapmış ve bunların üzerine kendi eşsiz keşif, yenilik ve icatlarını ilave etmişlerdir. Bilimin Sultanları sergisi ziyaretçileri o dönemdeki çalışmalara götürerek eşsiz bir deneyim sunmaktadır.

Su Alanı Galerisi

Dış alanda yer alan bu galeride ziyaretçiler temel yaşam kaynaklarımızdan biri olan suyun iç dünyasını, dav-

Kocaeli Bilim Merkezi-Algı ve Gerçeklik Galerisi

ranışlarını gözlemler. 750 m²'lik bir alana kurulmuştur. Kayalıkların oluklarından fışkıran bir suyun basıncını, havayla buluşup dans eden damlacıkların titreşimlerini, tünellerden geçen suyun muhteşem akışını ve daha fazlasını bu açık hava sergisinde gözlemlemek mümkündür.

Atölyeler

Eğitim programları, bilim merkezlerinin belirli bir hedef kitleye bir konuyla ilgili daha detaylı bilgi verebilecekleri etkinliklerdir. Rehberler eşliğinde yürütülen atölyeler, etkinlikler, deney gösterileri ve sahnede bilim aktiviteleri bilim merkezi eğitim programlarının temelini oluşturmaktadır. Eğitim programları ile ziyaretçilere sunulan bilim merkezi tecrübelerinin çeşitlendirilmesi, güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Eğitim programları, bilim merkezlerine sergilerle ilgili daha detaylı bilgi sunma imkânı tanıdığı gibi, sergi temaları dışındaki konularla ilgili de ziyaretçileri bilgilendirmektedir.

Kocaeli Bilim Merkezi'nde fizik, astronomi, kimya, biyoloji, roket ve havacılık, elektrik ve elektronik, robotik, matematik, yer bilimleri gibi bilim dallarından oluşan atölyelerde 4 yaştan itibaren öğrencilere ve ziyaretçilere eğitimler verilmektedir. Atölyeler anaokulu, ilkokul ve ortaokul öğrencilerine yöneliktir ve yaklaşık olarak bir saat sürmektedir. Birbirinden farklı konularda, dönüşümlü olarak her hafta sonu atölye çalışmaları yapılmaktadır. Okul öncesi atölyelere Organ Yeleği, Benim Küçük Bahçem, Yanardağ Atölyesi, Kinetik Kum, Mutfakta Bilim; ilkokul atölyelerine; Taşların Dünyası, Kemik Atölyesi, Katıdan Gaza Yolculuk, Sütten Plastiğe, Elektroböcek; ortaokul atölyelerine Hücre Modeli, Mekanik El, Sabul Atölyesi, Altın Yağmuru, Mancınık, Basketçi Robot gibi atölyeler örnek verilebilir.

Mucit Dünyası

Türkiye'de ilk defa Kocaeli Bilim Merkezi'nde uygulanan, 6 Kasım 2016 tarihinde Sanayi Bakanlığı, Tübitak, İntel ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi işbirliği ile kurulan bir laboratuvardır. Kurulum amacı çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin çağın temel ihtiyaçları doğrultusunda, kodlamanın kendisini öğretmekten ziyade, diğer beceri alanlarını geliştirmeyi sağlayan bir araç olarak kullanılmasını sağlamak ve öğrenme çıktıları ile teknolojik bileşenleri eğlenerek, teşvik ederek bulmalarını sağlamaktır.

Atölye çalışmaları kapsamında Arduino yazılım eğitimi, Scratch kodlama eğitimi, Makey Makeyk-Kodlama eğitimi, 3B tarayıcı ve 3B yazıcı eğitimi, 3B ürün tasarlama eğitimi, robotik kodlama eğitimi verilmektedir. Anaokulu öğrencileri için Bee Bot, Cubetto gibi yaşlarına uygun kodlama kitleriyle kodlama eğitimi verilmektedir. 4 yaşından büyük herkese yönelik eğitimler bulunmaktadır. Aylık belirli saatler ve kur sistemi oluşturularak katılım sertifikaları verilmektedir. Başarılı öğrenciler ile birlikte projeler üretilmektedir. Ayrıca kodlama eğitimlerinin yaygınlaştırılması için öğretmenlere yönelik eğitimler de verilmektedir.

PÜF

KODELİ projesiyle, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Türkiye'de ilk olarak, Kocaeli Bilim Merkezi tarafından uzun vadeli ileri düzey eğitimlerin verilmesi için kurulmuştur. Teknolojik gelişmelerin hızla arttığı çağımızda teknoloji ve bilişimde üreten

Kocaeli Bilim Merkezi-Dinamik Dünya Galerisi

bir toplum olabilmek adına yerli yazılım sistemleri ve uygulamaları alanında eğitim ve farkındalığın ortaokul seviyesinden başlayarak yeni nesillere aktarılması amaçlanmaktadır.

Bilim Sahnesi

Düzenli olarak bilim şovlarına, seminerlere, eğitimlere ev sahipliği yapan alandır. Köpük şov, sıvı azot patlaması, kuru buz tepkimesi, alevle dans gibi bilimsel şovlar ziyaretçilere ve okul gruplarına yapılmaktadır.

Açık Hava Etkinlikleri- Gökyüzü Gözlem Şenliği

Ziyaretçilere astronominin tanıtıldığı, genellikle yaz aylarında, ağustos ayında yapılan açık hava etkinliğidir. Ziyaretçilerin ailece katılabileceği, atölye çalışmalarının da olduğu, profesyonel teleskoplarla gözlemlerin yapıldığı ve simülatörlerle çeşitli uzay araçlarının denenebildiği şenlik havasında geçen etkinlik 2 gece sürmektedir. Her yıl düzenli olarak yapılmaktadır.

Doğada Bilim Etkinlikleri

Önceden belirlenen çeşitli temalarda katılımcı öğrencilerle beraber çevre odaklı etkinlikler yapılmaktadır. Kocaeli içinde bulunan temaya uygun seçilen bir bölgede öğrenciler eğitmenlerle beraber gözlem yaparak atölye etkinlikleri düzenlerler.

KAYNAKÇA

Kemal Taha Hülagü, *Bilim Merkezlerine Düzenek Seçimi İçin Çok Ölçütlü Bir Model Önerisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2018; www.kocaelibilimmerkezi.com (Kocaeli Bilim Merkezi'nin resmî web sitesi).

Kemal Taha HÜLAGÜ

KOCAELİ BÖLGE TİYATROSU

Kültür Sanat

Kocaeli Bölge Tiyatrosu ilk olarak 1964'te Bekir Sıtkı, Ahmet Gülhan, Alev Yamaç yönetiminde kurulmuştur. Ancak iki dönem perdelerini açabilen tiyatro, ekonomik güçlükler nedeniyle dağılmıştır.

Ödenekli bölge tiyatrolarının henüz gerçekleşemediği bir ortamda ciddi ve istikrarlı bir kurum yaratabilmek için oyuncu, ressam, müzisyen ve yöneticilerden oluşan altmış beş kişi bütün maddi ve manevi olanaklarını seferber ederek 1979 yılında Kocaeli Bölge Tiyatrosu Derneği'ni kurmuşlardır. Derneğin kurucu kurulunda Ertuğrul Ünlüer (emekli), Handan Karaadam (öğretmen), Mehmet Baştürk (op. işçi), Adnan Filiz (memur), Ruşen Hakkı (memur), Ali Sait Güler (memur), Ertuğrul Kazancı (öğretmen) yer almıştır. 1986 yılında Bölge Tiyatrosu profesyonel hâle gelmiş ve Burhan Akçin tiyatronun kurucu yönetmeni olmuştur.

Eğitim Araçları Salonu'nda kurulan Kocaeli Bölge Tiyatrosu, Öğretmen Evi inşaatı, Seka Sineması, Fuar Seka Standı, yetiştirme yurdu, Halk Eğitim Salonu gibi yerlerde çalışmıştır. 1988 yılından bu yana Belediye İşhanı'nda faaliyetlerini sürdüren tiyatro, dört stüdyo sahne, bir oda tiyatrosu, atölye sahne, müdürlük, büro, yönetim odaları ve soyunma odalarından oluşan bir katta yerleşik olarak bulunmaktadır.

Günümüzde Kocaeli Bölge Tiyatrosu Sahne Sanatları olarak kurumsal varlığını sürdüren tiyatro, Kocaeli'de tiyatro sanatını tanıtmak, şehre yerleşik bir tiyatro kazandırmak, amatör tiyatroları çoğaltmak, çocuk tiyatrosu ve tiyatro eğitimi konularında eğitim programları üreterek halkın katılımını sağlamak ama-

Sahnesiz Oyunlar Tiyatro Festivalinden bir görüntü

Lüküs Hayat oyunundan bir kare

cıyla kurulmuştur. Ayrıca Kocaeli Bölge Tiyatrosu, Kocaeli'de Belediye Şehir Tiyatrosunun kurulmasını, tiyatro salonlarının ve tiyatro gruplarının çoğalmasını sağlamıştır. Özel Tiyatro Yapımcıları Derneği, Çağdaş Drama Derneği, Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları birliği üyesi olan Kocaeli Bölge Tiyatrosu aynı zamanda Çağdaş Drama Derneğinin Kocaeli temsilcisidir.

Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun ürettiği etkinlikler arasında profesyonel tiyatro çalışmaları, tiyatro okulu, İzmit Sanat Evi (İSEV), Anadolu turneleri, yaratıcı drama seminerleri, yaz dönemi etkinlikleri, Çocuk Oyuncular Tiyatro Festivali ve Sahnesiz Oyunlar Buluşma Günleri bulunmaktadır.

Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun ana faaliyetleri arasında yer alan Tiyatro Okulu, her yaş grubundan adayların oluşturduğu gruplarla yürütülmektedir. Büyük yaş grupları, amatör tiyatro grubuna oyuncu olarak seçilebilmektedir. Oyunculuk eğitimleri, haftada dört saat olarak, sekiz ay boyunca devam etmektedir. Dönem sonunda her grup iki oyun sahneye koymaktadır. Ayrıca Tiyatro Okulu'nda konservatuar ve güzel sanat fakültelerinin bölümlerine hazırlık için de oyunculuk eğitimi verilmekte ve bu alanda eğitim almak isteyenlerin yetenek sınavlarına hazırlanması sağlanmaktadır.

Çocuk Oyuncular Tiyatro Festivali

Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun geleneksel etkinlikleri arasında yer alan bu festival her yıl mayıs ayının son on gününde yapılmaktadır. Oyuncuları çocuklardan ve gençlerden oluşan tiyatro toplulukları festivale katılmaktadır. 21 yıldan beri süren festival ülkemizde dikkat çekmektedir. Katılımcı grup sayısı 20 grup ile sınırlıdır. Gruplar 15-25 oyuncudan oluşmaktadır. Gruplar tiyatro salonlarında bir oyun, sokaklarda ve parklarda bir oyun olmak üzere iki ayrı oyunla katılmaktadır. Tüm grupların dekor, aksesuar, ışık, ses, organizasyon, basılı doküman, dans ve müzik için gereksinimleri Kocaeli Bölge Tiyatrosu tarafından karşılanmaktadır. Bu festivalin kalıcı ve ulusal boyuta taşınması için proje ortakları tarafından araştırma çalışmaları başlatılmıştır.

Sahnesiz Oyunlar Festivali

"Yer Gök, Çarşı Pazar, Cadde Sokak Tiyatro" sloganıyla 2011 yılında hayata geçirilen festivalde, Kocaeli Bölge Tiyatrosu genel sanat yönetmeni Burhan Akçin, tiyatro müdürü Hüsniye Akçin ve dekor, kostüm ve sahne sorumlusu Erhan Demiray öncülüğündeki oyunlar Dolphin Alışveriş Merkezi'nde sahnelenmektedir. Yollar, Buruşuk Kumaş ve Uyarı Levhaları adlı oyunlar çocuklar tarafından sergilenmiştir.

Yaz Oyunları

Haziran-eylül ayları arasında üretilen ve gerçekleştirilen etkinlikleri kapsar. Kocaeli Bölge Tiyatrosu'nun 1980 yılında fuar alanı içinde bir bisküvi standında başlayan macerası, daha sonra tüm yurttaki yaz etkinlikleri anlayışını değiştirerek, yaşamla iç içe olmayı beraberinde getirmiştir. Ülkemizdeki çeşitli festivaller içinde aktif yer alan Kocaeli Bölge Tiyatrosu, çocuklara yönelik etkinler üretmektedir. Aynı etkinlikler, festival düzenleyen il ve ilçe belediyelerince çağrılmaktadır. Kendi içinde grup liderleri ve onlara bağlı olarak görev yapacak oyuncu ve animatörler, teknik malzeme ve hareketli dekor aksesuarlarıyla oyunlar sergilemektedir. Oyun yerleri meydanlar, sokaklar ve caddeler ile yeşil alanlardır. Oyun alanları "istasyon" yöntemi ile konuşlandırılmıştır. Bu istasyon noktalarını birbirine bağlayan gezici gruplar oluşturulmuştur. Çocukları hareket alanı içine alan proje genel hatları ile fars-mim-dans-masal ve çocuk tiyatrosu temeline dayanmaktadır.

Kocaeli Bölge Tiyatrosu tarafından 1979-2001 tarihleri arasında sergilenen oyunlar: Yaşadığımız Devir, Sular Aydınlanıyordu, Oyun Oyun İçinde, Kahvede Şenlik Var, Antigone, Bir Tarih Dersi, Kanlı Düğün,

Atatürk ve İstiklal Savaşı, Hababam Sınıfı, Ihlamur Ağacı, Çatıdaki Çatlak, Yarın Cumartesi, Hayvanat Bahçesi, Tahterevalli, Güneşte On Kişi, Yaşayan Ölüler, Hayal Perdesi, Vahşi Batı, Suya Yazı Yazdık, Dünyayı Yanağından Öptük, Sevgi Çiçekleri, Sandalyeler, Nikah Kağıdı, Resimli Osmanlı Tarihi, Büyük Romulus, Akadın Yayı, Vatan Kurtaran Şaban, Ah Şu Gençler, Oyun Nasıl Oynanmalı, Ada, Kahraman Bakkal Süper Markete Karşı, Yeniden Yaratma, Tavuk Vakasının Epik Komedyası, Darılmaca Yok, Aslan Asker Şvayk, Bir Baba Doğuyor, Godot'yu Beklerken, Kuvayımilliye Destanı, Hakkari'de Bir Mevsim, Azizname 95, Bütün Kapılar Tutuldu, Zengin Mutfağı, Ödenmeyecek Ödemiyoruz, Çomakçı, Bu Oyun Oynanmalı, Kel Şarkıcı Play.

Oynanan Çocuk Oyunları: Pırtlatan Bal, Alaattin ve Sihirli Lambası, Keloğlan, Birlikte Oynayalım, Ormanın Bekçileri, Barış Gezegeni, Mavi Kuş, Kral Gitti Dayak Bitti, Mutluluklar Ülkesi, Ayının Fendi Avcıyı Yendi, Canlanan Masallar, Sen Ben Yok Biz Varız, Gozort, Alacalı Şemsiye, Yıldızcı Kral İle Akıllı Soytarı, Teneke Şovalyeler, Yaşasın Barış, Şirinler, Yaşasın Gökkuşağı, Papatya, Balon.

Yaratıcı Drama (Sokak) Oyunları: Prometheus, Gergedanlar, Sarmadan, Yüzler ve Maskeler, Sesleniş, Tuz Adam, Lahanadan, Fare Sarayı, Lanetin Yüceliği, Sokak 2001, Devlet ve Özgürlük, Yaşamın Bedeli, Grev, Sokaklar Boş, Yaşanmaz, 41 Paradoks 41, (FFF)3, Yaşasın Tiyatro, Ayna, Ütop'96, Fırka-i Ameliye, Gökyüzünün Öbür Ucu, Oyuncaklar, Onlar ve Biz, Fotoğraflar, Tepki 1876, E=M.C2, TAY, Ölmüş Doğum, Bağdadi, Homolekül, Bir Durum Duruşu, ...nın Akış Yönü, x=1/2, Öznel, Su-Ayna Çocuk, Çocuk ve Barış, Bayanxxx, Yokuş Kuşları.

Kocaeli Bölge Tiyatrosu tarafından 2021 tarihi itibariyle kurumun web sitesinde yer alan oyunlar ise şunlardır: Avucumdaki Güç, Örgü Sultan Buzul Prens Küsküs Araba, Ağustos Böceği İle Karınca, Su Çocuk Oyunu, Cici ile Mici Oyuncakçıda, Reklamla Büyüyen Çocuk, Uzaydan Gelen Aile, Annem Bizi Seviyor, Misafir Komedisi, Kralın Oyun Sarayı, Çekirgeler İş Başında, Uç Uç Böceğim, Son Irmak Son Ağaç Son Balık, Saraya Düşen Yıldız, Teneke Şövalyeler, Şarlo ve Kız (Aşk Saklambacı), Ay Güneş Dünya, Tren Gidiyor, Kıpırdayan Dünya, Kütüphanede Hırsız Var, Animasyonlar ve Gezici Eğlence Grupları.

Geçmişten günümüze birçok oyunu sahneye koyan, Kocaeli'de yaşayan insanlara tiyatroyu aşılayan ve eğitim faaliyetleriyle oyuncu yetişmesine katkıda bulunan Kocaeli Bölge Tiyatrosu, kurumsal web sitesi, Facebook ve Instagram hesaplarından hedef kitlesiyle, faaliyetleriyle ilgili güncel haberleri paylaşıp tiyatro okulu, yaz okulu, hafta içi hobi atölyeleri, oyunculuk eğitimleri ve sahnelenecek tiyatro oyunları ile ilgili duyurular yapmaktadır.

KAYNAKÇA
Kocaeli Bölge Tiyatrosu Kurumsal Web Sitesi. http://www.kocaelibolgetiyatrosu.com/; Kocaeli 2001, Kocaeli Valiliği Yayınları, İstanbul 2001, s. 133-134.

Aysel ÇETİNKAYA

KOCAELİ BURADA DERGİSİ

Yerel Medya

Kocaeli Burada dergisi 16 yıldır yayın hayatında devam etmekte olan internet dergisidir. Kocaeli'nin şehir portalı olarak hizmet vermeyi hedefleyen derginin internet sitesinde, Kocaeli'ye dair günlük yaşamdan haberler, yazılar ve röportajlar yer almaktadır. Bu içeriklerle birlikte yaşam rehberi olmayı vaat eden *Kocaeli Burada* dergisi, şehrin iş ve sosyal dünyasının yanında olmayı amaçladıklarını belirtmektedir. Pasifik Bilişim şirketi derginin imtiyaz sahibi iken, genel yayın yönetmenliğini Özge Yalçın, yayın koordinatörlüğünü ise Merve Doğru Him üstlenmiştir. Kocaeli'ye ait güncel etkinlikleri, ilanları, kültür-sanat aktivitelerini ve aktüel haberleri paylaşan dergiye www.kocaeliburada.com adresinden ulaşılabilmektedir.

KAYNAKÇA
Kocaeli Burada, http://www.kocaeliburada.com/kunye, Erişim Tarihi 12 Eylül 2021.

Deniz ÖZAY

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

Kocaeli İl Sınırlarında Belediye İşlerini Yürüten Mahalli İdare

Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmit sancağı, Kocaeli vilayetinin merkezi olmuştur. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı kanunla Türkiye Cumhuriyeti belediyeciliğinin temeli atılmış, Kocaeli de bu yapılanmada yerini almıştır. Hızla büyüyen şehir ve çevresinde belediyecilik hizmetleri de aynı oranda gelişme göstermiştir. 1984'te çıkarılan kanunla metropoliten kentlerin yönetimi için büyükşehir belediyeleri kurulmuş, imar planlama konusunda belediyeler tek başına yetkili kılınmış ve belediye gelirleri artırılarak güçlendirilmiştir. Kocaeli'nin merkez ilçesi olan ve aynı adı taşıyan İzmit, Kocaeli'nin bütün sınırlarının merkez kabul edilmesi ile birlikte vilayet merkezi özelliğini hukuken kaybetmiştir. Büyük sanayi kuruluşlarının ve alışveriş merkezlerinin bulunduğu İzmit, sanayi şehri olarak tanınmasının yanı sıra zamanla kültür, sanat ve eğitim merkezi olma yolunda ciddi adımlar atan bir şehir hâline gelmiştir. Bu değişim, belediye hizmetlerinin de çeşitliliğini ve çalışma alanlarını belirlemiştir.

Türkiye'de 1993 yılında sekiz büyükşehir belediyesi daha kurulmuştur. Bunlar Antalya, Diyarbakır, Eskişehir, Erzurum, Mersin, İzmit, Samsun ve Şanlıurfa'dır. Ancak bu defa daha farklı bir uygulama yapılmış ve 505 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan büyükşehirde ilçe belediyesi yerine birinci kademe belediyesi kurularak ilçe kuruluşu 2008 yılına kadar ertelenmiştir. Bu şekilde kurulan büyükşehir için ilk kademe belediyelerinin sayısı Antalya, Diyarbakır, Mersin ve İzmit'te 3, Eskişehir, Erzurum ve Samsun'da ise 2 idi. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı yasayla büyükşehir belediyesi sınırları için yeni kıstaslar getirildi. Buna göre büyükşehir olma koşulu nüfusun en az 750000 olmasıydı. Aynı yasa, nüfus yoğunluğu çok yüksek olan İstanbul ve Kocaeli illerinin

tamamını büyükşehir sınırları içine almaktaydı. İzmit şehri Kocaeli il merkeziydi. Yeni büyükşehir metropoliten ilçelerinin kuruluşuna dair 5747 sayılı yasada büyükşehir ismi Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak değiştirildi, İzmit adı ise metropoliten belediyelerden birine (Saraybahçe) verildi. 06.03.2008 tarihi itibari ile Kuruçeşme, Bekirpaşa, Alikahya ve Akmeşe ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleri ile birlikte Saraybahçe İlk Kademe Belediyesi'ne katılmıştır. Daha sonra Saraybahçe Belediyesi'nin adı İzmit olarak değiştirilmek üzere Kocaeli ilinde İzmit ilçesi kurulmuştur.

2020 yılına kadar çeşitli maddeleri üzerinde değişiklikler ve ilaveler yapılan bu kanunun son şekline göre büyükşehir belediyesi, sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan, idari ve mali özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan, karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, organları büyükşehir belediye meclisi, büyükşehir belediye encümeni ve büyükşehir belediye başkanı olan kurumdur. Bu kanuna göre Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin görevleri şunlardır: İlçe belediyelerinin görüşlerini alarak büyükşehir belediyesinin stratejik planını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bunlara uygun olarak bütçesini hazırlamak, büyükşehir belediye sınırları içinde nazım imar planını yapmak ve onaylayarak uygulamak, büyükşehir belediyesi tarafından yapılan veya işletilen alanlardaki işyerlerine büyükşehir belediyesinin sorumluluğunda bulunan alanlarda işletilecek yerlere ruhsat vermek ve denetlemek, kara, deniz, su ve demiryolu üzerinde işletilen her türlü servis ve toplu taşıma araçları ile taksi sayılarını, bilet ücret ve tarifelerini, zaman ve güzergâhlarını belirlemek, durak yerleri ile karayolu, yol, cadde, sokak, meydan ve benzeri yerler üzerinde araç park yerlerini tespit etmek ve işletmek, işlettirmek veya kiraya vermek, kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek, büyükşehir belediyesinin yetki alanındaki mahalleleri ilçe merkezine bağlayan yollar, meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yapmak, yaptırmak, bakım ve onarımı ile bu yolların temizliği ve karla mücadele çalışmalarını yürütmek, ilan ve reklam asılacak yerleri, bunların şekil ve ebadını belirlemek, meydan, bulvar, cadde, yol, sokak ad ve numaraları ile bunlar üzerindeki binalara numara verilmesi işlerini gerçekleştirmek, coğrafi ve kent bilgi sistemlerini kurmak, sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak, ağaçlandırma yapmak, gayrisıhhi işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak, büyükşehir katı atık yönetim planını yapmak, yaptırmak, gıda ile ilgili olanlar dahil birinci sınıf gayrisıhhi müesseseleri ruhsatlandırmak ve denetlemek, yiyecek ve içecek maddelerinin tahlillerini yapmak üzere laboratuvarlar kurmak ve işletmek, büyükşehir belediyesinin yetkili olduğu veya işlettiği alanlarda zabıta hizmetlerini yerine getirmek, yolcu ve yük terminalleri, kapalı ve açık otoparklar yapmak, yaptırmak, işletmek, işlettirmek veya ruhsat vermek, büyükşehrin bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek, gerektiğinde amatör spor kulüplerine nakdi yardım yapmak, malzeme vermek ve gerekli desteği sağlamak, amatör takımlar arasında spor müsabakaları düzenlemek, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan sporculara, teknik yönetici, antrenör ve öğrencilere belediye meclis kararıyla ödül vermek, gerektiğinde mabetler ile sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak, kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek, derelerin ıslahını yapmak, kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak, mezarlık alanlarını tespit etmek, mezarlıklar tesis etmek, işletmek, işlettirmek, defin ile ilgili hizmetleri yürütmek, her çeşit toptancı hal ve mezbahayı yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek, imar planında gösterilen yerlerde yapılacak olan özel hal ve mezbahaları ruhsatlandırmak ve denetlemek, il düzeyinde yapılan planlara uygun olarak, doğal afetlerle ilgili planlamaları ve diğer hazırlıkları büyükşehir ölçeğinde yapmak, itfaiye ve acil yardım hizmetlerini yürütmek, sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak, bisiklet yollarının ve şeritlerinin, bisiklet ve elektrikli skuter park ve şarj istasyonlarının, yaya yollarının ve gürültü bariyerlerinin planlanması, projelendirilmesi, yapımı, bakımı ve onarımıyla ilgili işleri yürütmektir.

Görüldüğü üzere vilayetin ve toplumun her alanını yakından ilgilendiren her konuyu çalışma alanı olarak belirlemiş olan büyükşehir belediyeleri bu kanun

çerçevesinde harekete geçerek teşkilatını tamamladı. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi kurulduktan sonra öncelikle ilçe sayısı 6'dan 12'ye çıkarıldı, belde belediyeleri birleştirilerek ilçe hâline getirildi ve belediye enflasyonuna son verildi. Kocaeli'nin İzmit, Derince, Körfez, Gebze, Gölcük, Karamürsel, Kandıra, Başiskele, Kartepe, Çayırova, Darıca ve Dilovası olmak üzere 12 ilçesi ve bir büyükşehir olmak üzere 13 belediyesi, 472 mahallesi bulunmaktadır.

Kanunla belirtilen hizmetlerin yerine getirilmesi için Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nde şu birimler kuruldu: Özel Kalem Müdürlüğü, Genel Sekreterlik, Teftiş Kurulu, Birinci Hukuk Müşavirliği, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler, Bilgi İşlem, Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi, Destek Hizmetleri, Emlak ve İstimlak, Fen İşleri, Gençlik ve Spor Hizmetleri, İmar ve Şehircilik, İnsan Kaynakları ve Eğitim, İtfaiye, Kent Tarihi ve Tanıtımı, Kaynak Geliştirme ve İştirakler, Mali Hizmetler, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi, Mali Hizmetler, Muhtarlık İşleri, Park ve Bahçeler, Sağlık ve Sosyal Hizmetler, Ulaşım, Yapı Kontrol, Yazı İşleri ve Kararlar, Zabıta dairesi başkanlıkları.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin iştirakleri Ulaşım Park A.Ş., Antikkapı A.Ş., Belde A.Ş., İzaydaş, Kent Konut İnş. San. ve Tic. A.Ş., İzmit Su A.Ş. ve Sekapark A.Ş.'dir. Bu şirketler ilgili alanlarda profesyonel hizmet sunmaktadırlar.

Büyükşehir belediyesi kurulduktan sonra Kocaeli bölgesi her bakımdan modern bir kent hâline geldi. İlçe belediyeleri ile büyükşehir arasında koordinasyon sağlanarak hizmet seferberliği başlatıldı. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin ilk büyükşehir belediye başkanlarından birisi de İbrahim Karaosmanoğlu oldu. 1989-1999 yılları arasında Yuvacık belediye başkanlığı yapan Karaosmanoğlu, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kuruluşunda aktif olarak görev almıştı. 31 Mart 2019 mahalli idareler seçimlerinde Kocaeli Büyükşehir Belediye başkanı yine Adalet ve Kalkınma Partisi adayı Doç. Dr. Tahir Büyükakın oldu.

Büyükşehir Belediyesi'nin yaptığı hizmetlerle marka kent hâline gelen Kocaeli, sürekli gelişerek büyüdü. Uygulanan büyükşehir belediyesi yasasıyla birçok büyükşehre de rol model oldu ve hâlen Türkiye'nin kalkınmasında lokomotif görevi görmektedir. Büyükşehrin lojistik ulaşım planları tamamlandı, 15 yılda 2500 km yol yapıldı, 50 adet köprülü kavşak, tünel inşa edilerek trafikte tıkanan bölümlerin akışı kolaylaştırıldı. 7 Haziran 2017 tarihinde törenle hizmete açılan Akçaray, şehrin ulaşımına nefes aldırdı. 10 yılda atık su arıtma oranı %99'a ulaştı. Köylere kadar atık su ve içme suyu arıtma tesisleri kuruldu. İzmit Körfezi yoğun bakıma alındı. "Kocaeli'de su musluktan içilir" kampanyası ile 13 adet içme suyu arıtma tesisi inşa edildi. Kocaeli'nin 200 yıllık su sorununu çözecek Namazgâh Barajı inşa edildi. Kocaeli'de sadece on yılda 67 tarihi eser restore edildi. Kültür merkezleri, sosyal tesisler ve spor tesisleri hayata geçirildi.

2019 yılı itibariyle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne ait farklı branşlarda 40 spor tesisi hizmet vermektedir. Yine aynı yıl itibariyle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen yarışma ve spor faaliyetlerinin sayısı 40 civarındadır. 1937 yılında kurulan SEKA Kâğıtspor, 2004 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyespor kulübü ile birleşmesi sonucunda Kocaeli Büyükşehir Belediye Kâğıtspor Kulübü adını aldı. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin amatör spor branşlarına verdiği destek doğrultusunda 2004 yılında yeniden yapılanan Kocaeli Büyükşehir Belediye Kâğıtspor kulübü 2004 yılından günümüze 7 olan branş sayısını 31'e çıkardı. Kocaelispor, belediyenin destekleri ile 2021 yılında lig şampiyonu olarak bir üst lige yükselmeyi başardı.

Bu süreçte sosyal risk altındaki gençlerin eğitim ve gelişim merkezleri açıldı. Hasta nakil ambulansları ile ihtiyaç sahiplerine ve engellilere hizmet sunuldu. Sokaktaki canlar da unutulmadı, doğal yaşam ortamları inşa edildi, modern ameliyathanelerde tedavileri yapıldı.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Seka Kâğıt Fabrikası'ndan devraldığı sahayı büyük bir kültür ve doğa merkezine çevirerek şehre nefes aldırdı. Seka Park dünyanın en büyük kent parklarından biridir. Yine belediyenin önemli projelerinden birisi olan Ormanya, 10 yılı aşan araştırma ve planlama süreci sonunda ortaya çıkarılan doğal yaşam parkı projesidir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı sorumluluğunda ve koordinasyonunda gerçekleştirilen ve doğal çevresiyle birlikte 2 bin dönümlük alana yayılan Ormanya Doğal Yaşam Parkı dünyanın üçüncü, Avrupa'nın en büyük doğal yaşam alanı olma özelliğine sahiptir. Belediye tarafından 2010 yılından itibaren kültürel etkinliklere ağırlık verilerek, Kurucu Beylerin İzinde Uluslararası Kocaeli Tarih ve Kültür Sempozyumları ile şehrin tarihi mirası 19 ciltlik eserle ortaya konuldu. Kocaeli Kitap Fuarı ile birlikte "Bilge Şehir Kocaeli" logosu etkin hâle getirildi. Uluslararası Kartepe Zirvesi, sadece Kocaeli'nin ya da Türkiye'nin değil, bütün dünyanın güncel sorunlarına çözüm bulacak entelektüel birikimi sağlayarak toplumun her kesminin temsilcilerinin katıldığı bir model oldu. Göç, Darbe ve Mutlu Şehir temasıyla, dünya gündemine girmeyi başaran Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, "Mutlu Şehir", "Bilge Şehir" etiketlerini etkin olarak kullanmayı başardı.

2005 Şubat ayında yetişkin eğitimi faaliyetine başlayan KO-MEK, Kocaeli'de ikamet eden vatandaşların talepleri doğrultusunda gelişerek günümüzde 12 ilçede 43 kurs merkezi ile eğitim ve sosyal faaliyetlerini sürdürmektedir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi misyonu, vizyonu ve eylemleri çerçevesinde günümüzde Türkiye'nin en başarılı belediye hizmetlerini vermektedir.

KAYNAKÇA

http://www.izmit.gov.tr; https://www.kocaeli.bel.tr/; https://www.komek.org/; http://kbbkspor.com; https://mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5216.pdf; https://www.ormanya.com; http://www.kocaelitarihisempozyumu.com; http://www.kartepezirvesi.com

Haluk SELVİ

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ HALK KÜTÜPHANESİ

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Müzeler Müdürlüğü'ne bağlı olarak hizmet veren Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Halk Kütüphanesi, ilk olarak İzmit çarşısında bulunan Cedit Mahallesi, Atatürk Bulvarı'nda 1998 yılında kurulmuştur. Kütüphane, daha sonra ikinci mekânı olan şimdiki yerine, yani Kozluk Mahallesi, Mehmet Ali Kağıtçı Sokağı'na taşınarak burada hizmet vermeye devam etmiştir. Kütüphanenin hizmet verdiği bina toplam 800 m² alanı kaplamakta ve binanın ilk katını SEKA Bilim Merkezi, ikinci katını ise Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Halk Kütüphanesi oluşturmaktadır. Kütüphane binası SEKA tramvay durağı karşısında yer aldığı için toplu taşıma ile ulaşımı oldukça kolaydır. Kütüphane toplantı salonu, bilgisayar alanı, müdüriyet, ikisi aktif olarak kullanılan dört balkon, kitaplık ve ders çalışma alanlarından oluşmaktadır. Bu çalışma alanları ayrı odaları değil, ortak salon içerisindeki ayrı çalışma masalarını içermektedir. Beş ayrı birimden meydana gelen kütüphanede bir yönetici, üç kütüphane personeli ve bir temizlik görevlisi olmak üzere toplam beş görevli çalışmaktadır.

Kütüphane 2021 yılı itibariyle 6000'i aktif olmak üzere 8950 üyeye sahiptir. Kütüphanenin kitap ödünç alma hizmetinden yalnızca üyeleri yararlanabilmektedir. Kitap ödünç verme işlemi üye kimlik kartıyla ya da T.C. kimlik numarasını gösteren belge ile gerçekleştirilmekte ve danışma kaynakları ve kullanıcılar tarafından sıklıkla aranan materyaller hariç, kütüphane materyali üyelere ödünç olarak verilebilmektedir. Bir seferde en fazla toplam 3 kitap alınabilmekte ve iade için 15 gün süre verilmektedir. Sürenin uzatılmasına ihtiyaç duyulması durumunda ister kütüphaneye gelerek ister internet üzerinden kitap süresi uzatma imkânı bulunmaktadır.

Kütüphane kitapları hem devlet tarafından ayrılan bütçe hem de bağışlar yolu ile elde etmektedir. Özellikle yeni çıkan kitapların takibi yapılmakta ve kütüphane kullanıcılarının talepleri de kitap temini noktasında göz önünde bulundurulmaktadır. Bu kitapların önce bir kurul tarafından incelenerek kütüphaneye uygun olup olmadığı belirlenmekte, yalnızca kütüphaneye uygun olan kitaplar rafa alınmakta ve kütüphanede çok sayıda mevcut olan kitaplar ise ihtiyacı olan köy okullarına gönderilmek üzere paketlenmektedir. Kütüphane 2019 yılında yaklaşık 16000, 2020 yılında ise yaklaşık 20000 kitaba ulaşmıştır. 2021 yılının ilk 3 ayında ise toplamda 372 yeni kitap temin edilmiştir.

Kütüphanede 2021 yılı itibariyle toplam 20374 kitap, 23000 e-kitap bulunmakta ve bu kitap sayısı yılda bir yenilenmektedir. Kitap kategorileri, genel konular, felsefe, psikoloji, din, antik çağ doğu felsefesi, modern batı felsefesi, toplum bilimleri, dil ve dil bilimi, doğra bilimleri ve matematik, uygulamalı bilimler (tıp, mühendislik, yönetim vb.), çocuk kitapları, güzel sanatlar, edebiyat ve retorik (güzel anlatım sanatı) olarak kategorilere ayrılmaktadır. Genel konular kategorisinde toplam 507 kitap, felsefe, psikoloji, din, antik çağ doğu felsefesi, modern batı felsefesi kategorisinde 1146 kitap bulunmaktadır. psikoloji, din, antik çağ doğuf, modern batı felsefesi kategorisi altında yer alan felsefe alanında 188, psikoloji alanında 744, antik çağ doğu felsefesi, modern batı felsefesi alanında 197 kitap bulunmaktadır. Din kategorisinde 1342 kitap bulunmaktadır ve bunlardan 1249'u İslam dinine aittir. Toplum bilimleri kategorisi altında ise toplumsal etkileşim, süreçler, sosyal gruplar alanında 213, kültür ve kurumlar alanı altında 168, siyasal bilimler, ekonomi, hukuk alanı altında 684, hukuk-kamu yönetimi, toplumsal hizmetler, eğitim, eğitim (çocuk), halk bilim alanında ise 1163 olmak üzere toplam 2338 kitap bulunmaktadır. Dil ve dil bilimi kategorisinde 455, doğa bilimleri ve matematik kategorisinde 555, uygulamalı bilimler (tıp, mühendislik, yönetim vb.) kategorisinde 911, çocuk kitapları kategorisinde 2162, güzel sanatlar kategorisinde 746 kitap bulunmaktadır. Edebiyat ve retorik kategorisinde yer alan Türk edebiyatı (Türk romanı, denemeler, Türk eserleri) alanında 4847, İngiliz edebiyatı alanında 1948, Alman edebiyatı alanında 296, Fransız edebiyatı alanında 411, İtalyan, İspanyol, Portekiz ve Rumen dili ve edebiyatı alanında 108, diller edebiyatı (Latince, Klasik Yunan ve diğer diller edebiyatı) alanında 556, coğrafya/tarih alanında 776, Türkiye tarihi alanında ise 926 kitap bulunmaktadır. Ayrıca biri İletişim Başkanlığı Yayınları altında oluşturulan 15 Temmuz kitaplığı, diğeri ise Kültür Yayınları adı altında oluşturulan Kocaeli koleksiyonu olmak üzere 2 koleksiyon mevcuttur.

Kütüphane halkın bilgi edinme gereksinimini karşılamasının, her düzeyde örgün ve yaygın eğitim desteği sunmasının yanı sıra başta çocuklar olmak üzere, bölge halkında okuma kültürü ve kütüphane kullanma alışkanlığı yaratmak, çocuk ve gençlerin zihinsel yaratıcılıklarını geliştirmelerini desteklemek, toplumda kültürel mirasa, sanata, bilime karşı duyarlılık oluşturmak ve bu bilinci geliştirmek adına pek çok etkinlik düzenlemektedir. Toplu okuma saatleri, anne-çocuk okuma saati etkinliği, resim boyama saati, yazar buluşmaları, masal saati etkinliği, huzurevi sakinleriyle üç ayda bir yapılan okuma saati gibi etkinlikler buna örnek olarak gösterilebilir. Huzurevi etkinliğinde manevi dede/anneanne-torun grupları oluşturularak 7'den 70'e herkesin etkinliklere katılması sağlanmaktadır. Ayrıca yazarlık okulu ve çocuk edebiyatı yazarlık okulu adıyla iki atölye bulunmaktadır. Bu atölyelere herkes başvurabilmekte ve kabul edilecek olanlar sınav ile seçilmektedir. Atölye ve etkinliklerin yanı sıra kütüphane bazı kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmaktadır. Yakın süre içerisinde Bilsem ile ortak bir proje yapacak olan kütüphane, ayrıca bir TÜBİTAK projesinin bilim okur yazarlığına katkıda bulunacaktır.

Kütüphanenin düzenlediği en son etkinlik, Polis haftası etkinliğinde kütüphanenin üyeleri arasında

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Halk Kütüphanesi

bulunan, düzenli kitap okuyan emniyet teşkilatı mensubu okuyucular "Polis Haftası" münasebetiyle aranarak kutlanmış, belediye tarafından hazırlanan Mehmet Akif Ersoy'un *Safahat* kitabı hediyeleri adreslerine teslim edilmiştir. Kütüphane haftasında ise büyükşehir belediye başkanı Tahir Büyükakın, kütüphaneyi aktif şekilde kullanan ve en fazla kitap okuma sayısına ulaşan kullanıcılarla bir araya gelmiştir. Ayrıca sıfır atık eğitim projesi kapsamında okumanın ve kâğıdın önemini öne çıkarabilmek amacıyla özellikle alt gelir grup ailelerin yaşadığı okullar hedef kitle olarak belirlenmiş ve Kocaeli'nin tümündeki bu okullar ziyaret edilerek okullara araç tahsis edilmiştir. Böylece çocukların düzenli şekilde kütüphaneye gelmesi sağlanmıştır. Burada çocuklara müze ve kütüphane gezdirilmiş, hepsinin kütüphaneye kaydı yapılmış ve hepsine elleriyle kâğıt yaptırılmıştır. Çocuklara bir kitabın nasıl yapıldığı, kâğıt yapmanın ne kadar meşakkatli bir iş olduğu, bir kitap için ne kadar ağaç kesildiği ve bir kitabın oluşturulması için ne kadar süre gerektiği anlatılarak atık ve geri dönüşüm konusunda bilinç kazandırmak hedeflenmiştir. Bu etkinliğin bir diğer amacı ise sıfır atık eğitim projesi adı altında çocuklarda kütüphane alışkanlığı oluşturmak, kitap okuma sevgisi aşılamak ve çocukları hayatlarında ilk defa kütüphane ile buluşturmaktır. Bu proje toplam 1 yıl sürmüş, pandemi nedeniyle ara verilmiştir.

Pandemi nedeniyle alınan önlemler gereği kütüphanede yapılan etkinlik ve atölyelere ara verilmiş, ödünç verme birimine okuyucular teker teker alınmaya başlanmış, maskesiz girişler engellenmiş, kapalı raf sistemine geçilerek okuyucuların raf aralarına girmeleri ve kitaplara dokunmaları kısıtlanmış, ödünç alınan kitaplar bir süre bekletildikten sonrası raflara yerleştirilmiş, havalandırma klimalar yerine cam açılarak yapılmaya, kütüphane gün sonunda düzenli olarak dezenfekte edilerek ertesi güne hazırlanmaya başlanmış, sosyal mesafe ve dezenfeksiyon önlemleri alınarak normalde 180 kişilik olan okuma salonları pandemiye göre düzenlenerek 60 kişiye düşürülmüştür. Alınan önlemler neticesinde günlük ziyaretçi sayısı, 400'den 100'e, günlük kitap ödünç verme sayısı 40'tan 25'e, yıllık genel ortalama kitap ödünç alma sayısı 110000'den 55000'e düşmüştür. Ayrıca okuyucuların kütüphanede daha kısa süreli temasta bulunması ve işlemlerini hızlı bir şekilde halledebilmesi adına kütüphaneye gelmeden önce http://kutuphane.kocaeli.bel.tr/yordambt/yordam.php adresindeki dijital kütüphanecilik hizmetinden faydalanarak katalog taraması yapmaları ve istedikleri kitabın adını ve yazarını not alarak gelmeleri tavsiye edilmiştir.

Kütüphanenin web adresi sayesinde sistem üzerinden ödünç alınmak istenen kitabın kütüphanede olup olmadığı, kütüphanede var ise o an rafta olup olmadığı kontrol edilebilmekte ve kitabın katalog numarası öğ-

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Halk Kütüphanesi

renilebilmektedir. İade süresi uzatma işlemi her kitap için bir defaya mahsus sistem üzerinden yapılabilmektedir. Ayrıca kitap okuma, talep etme ve ayırtma gibi işlemler de yine sistem üzerinden yapılabilmektedir. Web sitesinin yanı sıra kütüphanenin twitter @Halk-Kocaeli ve İnstagram @kbb.halk.kutuphanesi olmak üzere iki sosyal medya hesabından da etkinlik ve duyurulara erişilebilmektedir.

KAYNAKÇA

http://kutuphane.kocaeli.bel.tr/yordambt/yordam.php (Erişim Tarihi: 20.04.2021); http://www.marmaragazetesi.com/halk-kutuphanesini-110-bin-kisi-ziyaret-etti-482831h.htm (Erişim Tarihi: 20.04.2021); https://www.haberts.com/kocaeli/kitapseverler-kutuphanede-sabahlayacak-h108267.html (Erişim Tarihi: 20.04.2021); https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/kultur/15/buyuksehir-belediyesi-kutuphaneleri-hizmet-ve/36376 (Erişim Tarihi: 20.04.2021); https://www.medyagazete.com/haber/kocaelide-kitapseverler-odullendirildi-131594 (Erişim Tarihi: 20.04.2021); https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/kocaelide-halk-kutuphanesi-yeni-yerinde-acildi-12446764 (Erişim Tarihi: 20.04.2021); https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/6877529/buyukakin-kitap-okumaniz-gurur-verici-sizler-bu-konuda-ondersiniz (Erişim Tarihi: 20.04.2021); https://www.tekkocaeli.com/bu-kutuphane-bir-baska/ (Erişim Tarihi: 20.04.2021); Kütüphane Müdürü Nesrin Duran ile görüşme

Muhammed Bilal ÇELİK

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KONSERVATUVARI

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat ve Konservatuvar şube müdürlüğü bünyesinde faaliyet gösteren konservatuvar geleceğin sanatçılarının yetiştiği, Türkiye'nin önemli sanat merkezlerinden biridir. 1989 yılında dönemin kültür müdürü Şahin Ecevit tarafından kurulan, Türk halk müziği ve Türk sanat müziği bölümleriyle eğitime başlayan konservatuvarda bugüne kadar sayısız genç yetenek eğitim görmüş ve gelecek planlarını buradan yönlendirmiştir. Konservatuvarda eğitim veren eğitmenlerin büyük bir kısmı devlet üniversiteleri ve özel üniversitelerde akademisyen olarak görev yapan yetkin kişilerdir. Büyükşehir konservatuarında eğitim bölümlerine göre 2 ile 4 yıl arasında sürmektedir. Konservatuvara her yıl belirlenen kontenjanda özel yetenek sınavı ile öğrenci alınmaktadır. Özel yetenek sınavında, müzik branşı sınavlarında adayların müzik duyum yetenekleri üzerinde durulmakta, bale branşında fiziksel uygunluk, esneklik, hareket algısı ve müzikal duruşa bakılmakta, güzel sanatlar bölümlerinin sınavlarında, verilen kompozisyonun kâğıt üzerine kara kalem ile aktarımı istenmekte, geleneksel sanatlar sınavında ise bir ya da üç parçadan oluşan objelerin kağıt üzerine kara kalem aktarımına bakılmaktadır. Bu sınav komisyonlarında Büyükşehir Belediye Konservatuvarı eğitmenlerinin yanı sıra Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde görev yapan ve alanlarında uzman akademisyenler görev almaktadır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı'nda, Batı Müziği Bölümü'nde (18-29 yaş aralığındakilere "ses eğitimi", 7-9 yaş arası "piyano", 9-18 yaş için "elektro gitar", 9-14 yaş arası "klasik gitar", 8-16 yaş arası "keman", 9-26 için "klarnet", 10-30 yaş arası "Çello", 9-26 yaş arası "flüt" sanat dalında), Türk Sa-

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı

nat Müziği Bölümü'nde (18-29 yaş arası "ses eğitimi" , 15-51 yaş arası "keman", "ud", "ney", "kanun" ve "klasik kemençe" sanat dallarında), Türk Halk Müziği, Bölümü'nde (18-29 yaş arası "ses eğitimi" , 10-31 yaş arası "Bağlama" sanat dalında) ve Türk Din Musikisi Bölümü'nde 3 yıllık sanat eğitimi verilmektedir. Ayrıca Güzel Sanatlar Bölümü'nde (9-16 yaş arası "çocuk resim" 2 yıl, 17-56 yaş arası "yetişkin resim", "seramik" ve "çini" gibi sanat dallarında 3 yıl), 17-56 yaş arası Geleneksel Sanatlar Bölümü'nde ("hat" dalında 4 yıl, "tezhip", "minyatür", "katı" ve "ebru" gibi sanat dallarında 3 yıl) ve Bale Bölümü'nde 5-8 yaş arası için 4 yıllık olmak üzere toplamda konservatuvarın 7 ayrı bölümünde ve 27 sanat dalında sanat eğitimi verilmektedir. Halen sanat eğitimine devam etmekte olan dört yüzü aşkın öğrenci mevcuttur.

KAYNAKÇA

Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tımlar: Kocaeli'de* Müzik Kültürü, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/konservatuvar-yetenek-sinavlari-yapildi/39096

Gülşen ERDAL

KOCAELİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ MEHTERAN TAKIMI

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından 2013'te kurulmuştur. Eski Kocaeli Büyükşehir Belediyesi başkanı İbrahim Karaosmanoğlu zamanında İzmit Belediyesi meclis üyesi Erkan Aksoy'un fikriyle ve Kocaeli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler daire başkanı Ali Yeşildal'ın çabalarıyla kurulmuştur. Ekip, 45 kişi kurulmuş ve zaman içinde 47 kişiye çıkmıştır. Günümüzde 45 kişiden oluşmaktadır. "Çorbacıbaşı" olarak Ferhat Akbulut yer almaktadır. Ekip mehter müziğinden marşlara, türkülere ve ünlü eserlere kadar geniş bir repertuara sahiptir. Kocaeli'nin çeşitli sahnelerinde ve meydanlarında, Çanakkale'den, Bursa, İstanbul, Trabzon, Rize'ye kadar çeşitli iller, ilçeleri ve hatta köylerinde konserler vermiştir.

Ekipte kuruluşundan bu yana görev almış eğitmenler: Mustafa Kınay (cevgan-solist), Musa Şirin (kuruluşunda çorbacıbaşı-mehter komutanı), Hasan Şirin (mehterbaşı), Metin Yeşilbalkan (cevganbaşı-solist), Mert Göbekçioğlu (cevgan-solist) ve Adem Göbekçioğlu (davul).

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mehteran Takımı

Kuruluşundan bu yana görev yapmış müzisyenler: Bayram Yeter (zurna), Nebi Bora (zurna), Ercan Ayaz (davul), Yalçın Seyhun (davul), Berkant Ayçiçek (davul), Yasin Ayaz (davul), Fuat Akbulut (Sancaktar-Asker), Mustafa Tumba (sancaktar), Ahmet Mola (sancaktar), Beytullah Akbulut (kös yardımcısı), Şahin Aksüt (sancaktar), Ender Güven (sancaktar), Çağrı Yeşilbakan (zırhlı asker), Resul Akbulut (cevgan), İsmail Can (cevgan), Ergün Üzel (cevgan), Özkan Kartal (cevgen), Gökhan Arabacıoğlu (sancaktar), Mustafa Kaşal (cevgan), İsa Göbekçioğlu (cevgan), İskender Can (nakkare), Murat Arabacıoğlu (sancaktar), Volkan Şenay (zurna), Bülent Balaban (sancaktar), Güney Karşın (zurna), Özer Gökdemir (zurna), Mustafa Veli Karakaya (zurna), Vahdet Karakaya (zurna), Ertan Aksoy (zil), Ersen Göbekçioğlu (zil), Hasan Tuğral (zurna), Ensar Şirin (davul), Sezgin Aykut (zurna), Ahmet Cenk Demirören (zurna), Tuncay Dizbay (davul), Ersoy Fedaici (nakkare), Ercan Ayaz (davul), Yalçın Seyhun (Davul), Ahmet Yasin Ayaz (davul), Cömert Şirin (cevgan), Hüseyin Al (zırhlı asker), Yaşar Sevda Şirin (sancaktar), Onur Akbulut (zırhlı asker), Muammer Çolak (sancaktar), Fatih Savcı (sancaktar).

KAYNAKÇA

KBB: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, "Büyükşehir mehter takımı Kocaeli'ye renk katacak", Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Sanat ve Konservatuvar Şube Müdürlüğü Web Sitesi, Kocaeli 12.03.2012, Erişim tarihi: 13.08.2021, https://kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/kultur-sanat-ve-konservatuvar-sube-mudurlugu/52/19320; Hakan Bağcı; Ferhat Akbulut, Musa Şirin ve Hasan Şirin ile Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mehteran Takımı Hakkında Röportaj, Kocaeli 23.09.2021

Hakan BAĞCI

KOCAELİ DENGE

Yerel Medya

15 Mart 2018 tarihinde yayın hayatına başlayan *Kocaeli Denge* haber portalının 2021 yılında genel yayın yönetmeni İlker Akşit olup yazı işleri müdürlüğünü Mert Gültekin, editörlüğünü Şermin Özcan, hukuk danışmanlığını Mahmut Polat gerçekleştirmektedir. Çevrimiçi bir haber portalı olarak faaliyet gösteren gazetenin içerisinde, gündem, yazarlar, siyaset, fısıltı gazetesi, asayiş, ekonomi, video galeri, foto galeri, gazete manşetleri, röportaj, Kocaeli emlak haber, eğitim, magazin, spor, sağlık, teknoloji, kültür sanat ve yaşam kategorilerinde içerikler yer almaktadır. Ayrıca, haber portalında yer alan servisler bölümünde, ildeki sinemalar, şehir rehberi, hava durumu, seri ilanlar, vefatlar, trafik durumu, eczaneler, namaz vakti ve lig fikstürü gibi yurttaşların anlık olarak erişebileceği güncellenen bilgiler yer almaktadır. *Kocaeli Denge* haber portalının ana sayfasında, il ve ilçeyle ilgili sürekli güncellenen ve ön plana çıkan haberlerin yer aldığı manşetler bölümü bulunmakta olup; sitede bulunan kurumsal bölümünde yayın ilkeleri ve topluluk kurallarına yer verilmiştir. Ayrıca, sitede yurttaşların haber olmasını istedikleri herhangi bir konuyu iletebilecekleri haber ihbar hattı bölümü ve whatsapp ihbar hattı numaraları

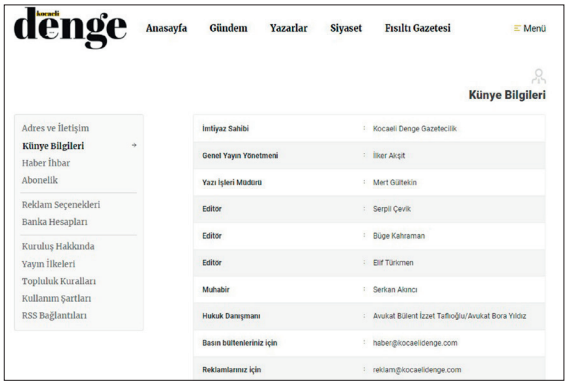

da bulunmaktadır. Web sitesi Daktilo haber yazılım tarafından oluşturulan *Kocaeli Denge*'nin merkezi İzmit Tepecik Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ayrıca, sitede bulunan banka hesap numaraları ve reklam seçenekleri uygulamaları ile reklam vermek isteyen işletme ve kullanıcılara yönelik alternatif seçenekler sunulmuştur. Haber portalında, siteye abone olunmasını sağlayan bir üyelik sistemi de bulunmaktadır. *Kocaeli Denge* gazetesinde Turgay Şahbenderoğlu, Murat Hamzaoğlu, İlker Akşit, Erkan Karataş, Mert Gültekin, İbrahim Uygun, Sedat Doğru Uslu, Şermin Özcan ve Melih Ademoğlu siyaset, gündem, kent sorunları gibi konularda güncel köşe yazıları kaleme almaktadır. Bu köşe yazıları web sitesi üzerinde sesli olarak da dinlenebilmektedir. *Kocaeli Denge* haber portalının web sitesinde, portalın sosyal medya hesaplarına erişim imkânı tanıyan bağlantılar bulunmaktadır. Kocaeli Denge haber portalının, *Kocaeli Denge* gazetesi isimli Facebook sayfasının takipçi sayısı 2021 yılı itibariyla 10700'dür. Portal, @KocaeliDenge kullanıcı adıyla 2018 yılından beri Twitter'da aktif olarak faaliyet göstermekte olup 2021 yılı takipçi sayısı 2000 kişi civarındadır. Instagram'da da aktif içerik paylaşımı yapan haber portalının bu mecrada takipçi sayısı 2021 yılında 3000 kullanıcıdır. YouTube'da ise, 2018 yılında içerik yayınlanmaya başladığı resmi bir kanalı bulunan *Kocaeli Denge* haber portalı toplam 125 video yayınlamış olup ulaştığı toplam görüntülenme sayısı 175000'dir. *Kocaeli Denge* portalı, tüm sosyal medya hesaplarını aktif kullanarak ulusal gündemle birlikte, Kocaeli ili ve ilçesi ile ilgili haberleri takipçileriyle paylaşmaktadır.

KAYNAKÇA

Kocaeli Denge, https://www.kocaelidenge.com/, 2021; Kocaeli Denge Facebook, https://www.facebook.com/kocaelidengegazetesi, 2021; Kocaeli Denge Instagram, https://www.instagram.com/kocaelidenge/, 2021; Kocaeli Denge Twitter, https://twitter.com/KocaeliDenge, 2021; Kocaeli Denge YouTube, https://www.youtube.com/channel/UCQ7fEgV1EmNFtNwOak1iNdg/videos, 2021.

İhsan KARLI

KOCAELİ DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Eski Vali Konağı'nda Kurulan Kent Arşivi ve Kütüphanesi

İzmit'te bir basın müzesi kurulması doğrultusunda adımlar atılmışsa da, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi adı altında çalışma yapılması öngörülmüştür.

Kocaeli valisi Kemal Nehrozoğlu 12.12.1995 tarihli davet yazısında "İlimizin kültürel kimliği ve geçmişi üzerine valiliğimizce uzun zamandır yapılan kapsamlı çalışmalar sonucunda, sivil toplum örgütleri ve İzmitlilerin geniş katılımıyla belli bir noktaya gelinmiş, bu çalışmalar bir sanayi kenti olarak bilinen İzmit'i ülke gündemine bu defa var olan kültür potansiyeli ile sokmuştur.

"Son yıllarda İzmit'te oluşan kente ve kentin değerlerine sahip çıkma duyarlılığı aslında belki de ülkemizin bütün diğer kentlerinde var olması gereken kentin geçmişine ve bugününe dair her türlü belge ve bilginin toplandığı ve gelecek kuşaklara aktarıldığı bir dokümantasyon merkezinin oluşturulması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu nedenle restorasyonu tamamlanan Eski Vali Konağı'nın üst katında Kültür Müdürlüğü bünyesinde kurulacak dokümantasyon merkezi ile ilgili görüş alışverişinde bulunmak üzere 20.12.1995 günü saat 14.00'te Vilayet 100. Yıl Salonu'nda Başkanlığımda yapılacak toplantıya bizzat katılmanızı rica eder, çalışmalarınızda başarılar dilerim" demiştir.

Kocaeli Dokümantasyon Merkezi kurulmasına ilişkin çalışmaların netleştirilmesi ve Eski Vali Konağı'nın üst katının bu amaçla tahsisi sonrası yapılacak iş ve işlemleri görüşmek üzere 34 kurum ve kişiye yapılan çağrı sonrası Kocaeli valisi Kemal Nehrozoğlu başkanlığında, vali yardımcısı Orhan Aydın, il kültür müdürü Birgül Yürüker, Sabri Yalım, Adnan Filiz, Süreyya Sofuoğlu, İzmitliler Derneği başkanı Sevcan Tamer, Savaş Poyraz, Tanzer Ünal, Kazım Ertek, Nazmi Oğuz, Nihat Durak, Füsun Nemutlu, Nail İnal, Hikmet Erenkaya, KYÖD temsilcisi Şerif Ünan, Müzeyyen Ünal, İl Halk Kütüphanesi müdürü Vedat Avcı, Kocaeli Bölge Tiyatrosu'ndan Burhan Akçin, KASK temsilcisi Faruk Ertunç, Mustafa Küpçü, Alikoç Demirören, Makine Mühendisleri Odası Kocaeli şube başkanı Serhat Girgin, İzeyap-Der temsilcileri Kemal Demir, Tülay Filiz ile bir toplantı yapılmıştır.

İl Kültür Müdürlüğü bünyesinde kurulması kararlaştırılan Kocaeli Dokümantasyon Merkezi onur kurulu, danışma ve icra kurulları belirlenmiştir. Onur kurulu Nazmi Oğuz, Dr.Süreyya Sofuoğlu, Nihat Durak, Atilla Koç Demirören ve Nail İnal. Danışma kurulu Kemal Nehrozoğlu, Müzeyyen Ünal, Adnan Filiz, Tülay Filiz, Mustafa Küpçü, Sevcan Tamer, Mustafa Sabri Yalım, Faruk Ertunç, Kazım Ertek, Yusuf Çam, Şakir Balkı, Savaş Poyraz, Füsun Nemutlu, Burhan Akçin, Fahri Canöz, Serhat Girgin, Birgül Yürüker, Vedat Avcı, Şerif Ünan, Tanzer Ünal, Ruşen Hakkı.

İcra Kurulu Kemal Nehrozoğlu, Sabri Yalım, Adnan Filiz, Mustafa Küpçü, Müzeyyen Ünal, Faruk Ertunç, Kazım Ertek, Birgül Yürüker, Vedat Avcı. 1996 yılı başından itibaren Kocaeli valilik makamında art arda yapılan toplantılar, Dokümantasyon Merkezi'nin donatımı ile kendi yerinde Kocaeli vali yardımcısı Adem Karahasanoğlu, il kültür müdürü Birgül Yürüker başkanlığında kuruluş aşaması tamamlanmıştır.

Kocael Dokümantasyon Merkezi, tüzel kişiliği olmadan çalışma grubu gönüllüleri ile varlığını sürdürmektedir. Merkezin ilk çalışma grubu başkanı Mustafa Sabri Yalım'dır. Merkezin açılışı 05 Mayıs 1997 tarihinde Kocaeli valisi Memduh Oğuz'un katılımı ile yapılmıştır. Kocaeli valisi İ. Kemal Önal, vali Erdal Ata, vali Gökhan Sözer, vali Ercan Topaca, vali Hasan Basri Güzel, vali Hüseyin Aksoy tarafından da desteklenmiştir. Büyükşehir belediye başkanı İbrahim Karaosmanoğlu da desteğini esirgememiştir. Sabri Yalım'ın 1999 İzmit depreminde hayatını kaybetmesiyle KDM çalışma grubu başkanlığına tarihçi Dr. Yusuf Çam getirilmiştir. Dr. Yusuf Çam'ın İstanbul Ticaret Üniversitesi'nde öğretim üyesi olup ayrılmasıyla 1999 yılı sona ermeden çalışma grubu başkanı Müzeyyen Ünal olmuştur.

Gazete, kitap, dergi, fotoğraf, kupür dosyaları, ses-video kasetleri ile CD kayıtlarından oluşan kütüphane ve arşiv, üye ve kurumların bağış ve katkıları ile oluşmuş, zenginleşmiştir. *Hürsöz* arşivi gazete sahiplerinden Aytol Telser; *Türk Yolu-Bizim Şehir* arşivi gazete sahiplerinden Birol Özbay, Doğuş arşivi gazetenin sahibi Birsen Özkaya, *Kocaeli* arşivi gazetenin sahibi Tanzer Ünal tarafından bağışlanmıştır. KDM; *Türkyolu-Bizimşehir*, *Azim*, *İstiklal*, *Doğuş*, *Barış*, *Işık*, *İzmit*, *Kocaeli*, *Demokrat Kocaeli*, *Özgür Kocaeli*, *Bizim Kocaeli*, *Çağdaş Kocaeli* gazetelerinin arşivlerini bulundurmaktadır. *Sesim*, *Şehiriçi*, *KYÖD*, *Kocaeli Sanayi ve Ticaret Odası*, *Kocaeli Sanayi Odası* ve *İzmit Ticaret Odası* dergileri de arşivde yer almıştır.

İzmit ve Kocaeli'nin süreli yayınlarının ciltlenmesi ve tavana kadar raflar Kocaeli Valiliği İl Özel İdaresi tarafından sağlanmıştır. Raylı çelik dolapları İzmit Rotary Kulübü temin etmiştir. Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler bülteni ile Mayıs 1997'de başlayan yayınlar *Sabri Yalım'a Armağan* (2001), *İzmit Antik Su Sistemleri ve Paşa Suyu* (Müzeyyen Ünal, 2001), *İzmit Sinemaları* (Şakir Balkı, 2001), *İzmit'te Çocukluğum II. Dünya Savaşı Yılları* (Merzuka Yazıcı, 2004), *Bir İzmitli'nin Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun Kurtuluş Savaşı Anıları* (Nail İnal, 2005), *İzmit Sancağı 1330 Bütçesi ve Meclis-i Umumi* (Nail İnal, 2010), *Kocaeli Meclisi Umumisi 1927 Zabıtnamesi* (2007), *İzmit'te Gençlik Yıllarım ve Öğretmenlik Anılarım* (Merzuka Yazıcı, 2007), *Atatürk'ün Yaşamında İzmit İmgesi - SEKA'nın Trajik Sonu* (Şakir Balkı, 2010), *Fotoğrafa Adanmış Bir Hayat Fahri Seyrek* (İlker Kumral, 2016), *Nail İnal Armağanı* (2019) kitaplarıyla devam etmiştir.

İzmit Rotary Kulübü Derneği, Kocaeli Gazetesi, Sesim Matbaası, Times Water ve Kocaeli İl Özel İdaresi, bülten ve kitap basımında destek vermiş kuruluşlardır. En son Mayıs 2019'da işadamı Mesut Kavurt bağışı bir kamera ile yeni teknolojiye ulaşılmıştır. İlk fotoğraf ve gazeteleri bağışlayan, "Yaşayan Tarih Sohbetleri"ni başlatan Mustafa Sabri Yalım; yaşadığı her dönemi fotografik hafızasıyla anlatan gazeteci-yazar Şakir Balkı; çiçekler, kuşlar,

Kocaeli Dökümantasyon Merkezi

dağ-bayır, su yolu ve çeşmeler hakkındaki engin bilgisi ile Reşat Sakarya; Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak kentteki olay ve kişileri tek tek hatırlatarak tanıklık eden Nihat Durak; 07-13.11.2002'te KDM'nin "Eski Sinema Etkinlikleri"ni kendi sinema makineleri ve çektiği dokümanter filmlerle gerçekleştiren Kazım Ertek; İzmit'in eski plan, harita ve mezarlıkları konusunda danışılan Osman Nuri Cebe; Roma, Bizans ve Osmanlı dönemi yazıtlarını, eski metinleri Türkçeleştirip keyifle paylaşan Muhittin Bakan; Almanca ve İngilizce arkeolojik metinleri Türkçeleştiren Ali Ayvaz; Kocaeli'de ağaç dokusu ve çevre konusundaki mesleki bilgisini yabancı yayınlarla sürekli güncelleyen Necdet Güler; İzmit Sancağı ile ilgili çalışmalarıyla arşivciliğin üstadı Prof. Dr. Atilla Çetin; babası tercüman Ahmet Fuat Bey'in fotoğraf ve anıları ile Ümit Çeviren; Kemaliye Caddesi'nin ticari öyküleri için Kosova doğumlu helvacı Emrullah Durak; Vilayet Matbaası'nda basılan 1927 Zabıtnamesi ile pek çok eski İzmit fotoğrafını paylaşan Fikri Orhan; babası Azmi Saka'nın İzmit'in işgal yıllarındaki anı ve fotoğraflarını paylaşan M. Rıza Saka; merkeze televizyon ve video bağışlayan Vali Vehbi Demirel'in yeğeni Neşat Çetin; İzmit sevdalısı Şevkiye Yalın; Önvural ailesi fotoğraflarını paylaşan Ayla Önvural Cürgen; pek çok İzmitliyi kitaba döken Mustafa Küpçü; İzmitlilerin yazıyla portrelerini çizen Savaş Poyraz; Üsküp'te çocukluk anılarıyla Necmettin Metin; çocukluğum ve gençliğim diye anlattığı kitaplarda aslında İzmit'i anlatan Merzuka Yazıcı; Hasan Tahsin Elbeyoğlu'nun Kurtuluş Savaşı günlüklerini paylaşan oğlu Nazmi Elbeyoğlu; *Doğuş* Gazetesi'nden sonra üç ciltlik biyografisiyle Birsen Özkaya; İzmit fotoğraflarını bir araya getiren kitaplarıyla Cemal Turgay; eski İzmit adet ve söylenceleri konusunda tek isim Filiz Yıldırım; İzmit Halkevi'nin unutulmaz oyuncusu baytar Mahmut Nedim Bey'in oğlu H. Bülent Erk; sinema ve müzik araştırmalarıyla Haluk Korucuoğlu; Agâh Alp albümlerini merkeze kazandıran Sanuber Temuçin; Yukarıpazar'ın en ayrıntılı gözlemcisi Yusuf Karaduman; bayram kutlamaları içinden bandocu Ahmet Oğultekin; çocukluğunun İzmit'ini anlatmaya doymayan Cahit Değer; gazete kupürlerinden İzmit arşivi ile Yılmaz Gün; Kahramanzade Konağı'nda doğan Nuran Sakızlı Onart; Karamürsel gazetelerini ve araştırmalarını paylaşan Cemalettin Özbay; KDM gezi raporlarıyla Feray Karadeniz; hayat boyu İzmit fotoğraf ve fotoğrafçıları peşinde koşan, yeri geldikçe onları tanıtıp sergileyen İlker Kumral; belgelerle arşivlerde bir ömür geçirmiş Nail İnal merkezin ve merkeze başvuranların bilgi ve belge kaynağı olmuşlardır.

Arşivde önemli bir yer tutan zamanın teknolojisi ile yapılan sözlü tarih kayıtlarının sorumluluğunu 17 Ağustos 1999 depreminden önce Mustafa Sabri Yalım, 20 yıl kadar İlker Kumral, en son Kadem Duran üstlenmiştir. 17 Aralık 2019 tarihinde eski Vali

Konağı'nda çıkan yangın Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin is dışında etkilemese de bina bütünüyle hizmet dışı kalmıştır. Çalışmalara Sabancı Kültür Merkezi salonunda devam edilmiştir.

Yangın sonrası tadilatı için eski Vali Konağı'nın boşaltılması gerekince pandemi sırasında Vilayet, KDM Arşiv ve Kütüphanesi'ni geri vermek üzere bir depoya taşımıştır. Eski Vali Konağı'nda başka bir proje uygulamaya konulunca paketlenen arşiv, depoda kalmıştır. Kocaeli Valisi Yavuz Seddar, merkeze uygun tarihi yapı arayışı için il kültür müdürünü görevlendirmiştir. KDM kuruluşunda yol gösteren, 25 yıl içinde emek verenlerin çoğu hayata veda etmişlerdir. Yürütme kurulundan İlker Kumral, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin 12. kitabı olarak çıkacak son eserine adres olarak ne yazılacağını öğrenemeden 06 Ağustos 2021 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Kentin hafızası olmak üzere kurulan Kocaeli Dokümantasyon Merkezi belge, anı ve armağan türü kitaplar ve bir bülten yayımlamıştır. Kocaeli'de iz bırakan kişilerin ses ve görüntü kayıtları, fotoğraf, davetiye, yerel gazete ve dergilerle, ilgili kitaplardan zengin bir "Kocaeli Arşiv ve Kütüphanesi" oluşturmuştur. 25 yılda yerel tarih ve arşiv konusunda hayli deneyim ve birikim sağlanmıştır.

Müzeyyen ÜNAL

KOCAELİ EKONOMİ DERGİSİ

Yerel Medya

Kocaeli Ekonomi Dergisi, 1995 yılının haziran ayında basılmaya başlanan aylık ekonomi dergisidir. Bu derginin sahibi, Çevre Gazetecilik Tiyatroculuk Filmcilik ve Müteahhitlik Hizmetleri Şirketi adına, kendisi de gazeteci olan Sedat Şimşek idi. 48 sayfa olarak yayınlanan derginin yazı işleri müdürlüğünü yine Sedat Şimşek yapmış olup, genel koordinatörlüğünü Eylem İlaslan, yayın koordinatörlüğünü Murat Kara ve haber koordinatörlüğünü Engin Elmas üstlenmiştir. Kocaeli Ekonomi Dergisi 2004 yılına kadar yayın hayatına devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi (1848-2002)*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 183-203.

Deniz ÖZAY

KOCAELİ FİKİR

Yerel Gazete

Kocaeli yerelinde yayın yapmakta olan *Kocaeli Fikir* gazetesi, çevrimiçi platformda faaliyetlerine devam etmekte olan bağımsız gazetedir. "https://kocaelifikir.com" adresinde yayın yapmakta olan haber sitesinin imtiyaz sahibi Yasa Medya Turizm İnşaat Tekstil Ltd. Şti. adına Yakup Üstün'dür. Genel yayın yönetmenliğini Zeliha Yalçın Aksan'ın (Eylül 2021) haber sitesinde, Beyza Avcı ve Gülşah Akyıldız muhabir olarak görev yapmaktadır. Faaliyetlerini Yenişehir Mah. Demokrasi Cad. Balcıoğlu İş Merkezi No: 27 K:4 D:10 41050 İzmit/Kocaeli adresinde sürdüren gazeteye 0 262 320 01 62 no'lu telefondan ulaşılabilmektedir. Aynı zamanda whatsapp üzerinden haber ihbar hattı bulunan gazetenin bağlantı telefonu 0 542 696 41 41'dir. Gazeteye ait elektronik posta adresi bulunmakta olup, "info@kocaelifikir.com"'dur.

Gazetede haberler gündem, siyaset, asayiş, ekonomi ana başlıkları altında toplanmakta, günlük flaş haberlerde ana sayfada yer almaktadır. Gazetenin yazarları arasında Zeynep Yalçın Aksan, Güliz Yavuz, Seher Elmas, Ekrem Kılavuz, Cemalettin Orhan, Mesut Polat, Ali Kemal Eren bulunmaktadır. Haber başlıklarına ek olarak ilan, rehber, sinema, trafik, namaz saatleri gibi gündelik bilgilere ulaşılabilmektedir.

Köşe yazıları ve gündeme yönelik haberlerin yanı sıra, foto ve video haber içerikleri ayrı bir başlıkta yer almaktadır. Sosyal mecralarda da yer alan haber sitesine facebook, twitter, instagram, youtube'dan erişilebilmektedir. *Kocaeli Fikir* gazetesinin facebook adresine "https://www.facebook.com/kocaelifikirhaber", twitter adresine ise "https://twitter.com/kocaeli_fikir" adresinden erişilebimektedir. Gazetenin instagram adresi "https://www.instagram.com/kocaelifikir/"dir. *Kocaeli Fikir* gazetesinin video haberlerine ise "https://www.youtube.com/channel/UClSRFUmcP1MwVjkWNoB4lOw" adresinde yer alan youtube kanalından erişilebilmektedir.

KAYNAKÇA

https://kocaelifikir.com 19.09.2021

Akın DEVECİ

KOCAELİ FUARI

Kocaeli Sanayi Sergisi, Kocaeli Sanayi Fuarı

İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı sanayi kuruluşlarının ürünlerini sergilemek amacı ile 1966 yılında Kocaeli Sanayi Sergisi adıyla yapılan organizasyon bugünkü Kocaeli Sanayi Fuarı'nın temelini oluşturmuştur. İzmit Kapalı Spor Salonu içinde ve çevresinde İzmit Ticaret ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu tarafından organize edilen serginin ilgi görmesi üzerine, 1967 yılında aynı sergi bu kez İzmit Belediyesi tarafından organize edilmiş ancak yeterli ilgiyi görmemiştir. 1969 yılında, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası ile İzmit Belediyesi ortak bir protokol yaparak sergiyi bugünkü fuar sahasında her yıl tekrarlamak üzere açmaya karar vermişlerdir. Dönemin İzmit Belediye Başkanı Leyla Atakan'ın öncülüğünde, o yıllarda bataklık ve çamur olan bu alanda

Kocaeli Fuarı

hızlı bir çalışma yapılmış, 35 bin metrekarelik yer doldurularak İzmit'in kurtuluş günü 28 Haziran'da törenle açılmıştır.

1970 yılında Kocaeli Sanayi Sergisi'nin alanı yeni dolgu çalışmaları ile genişletilerek 80 bin metrekareye çıkartıldı ve daha fazla sayıda sanayi kuruluşunun katılımı ve ürünlerini sergilemesi olanağı sağlandı. Fuar, katılım ve alan açısından sağladığı gelişmeyle birlikte 1971 yılında "Marmara-Trakya Bölgesi Kocaeli Sanayi Fuarı" adını aldı. 1972 yılında ise, kapılarını tüm sanayi ve ticari kuruluşlarına açan fuar, 435 kuruluşu bünyesine alarak "Kocaeli Milli Sanayi Fuarı"na dönüştü.

Fuar, bir yandan sanayi ürünlerini sergileyip onlara pazar imkânı yaratırken, bir yandan da düzenlenen çeşitli etkinliklerle şehrin eğlence ihtiyacına cevap vermiştir. Yalnızca şehir halkının değil çevre bölgelerde yaşayanların da takip ettiği fuara olan ilgi gün geçtikçe artmıştır. Öyle ki, 1980 yılında izdihamların önlenmesi için, yeni giriş kapıları ve turnikeler yapılmıştır.

Fuarın genel amacı; sanayi ürünlerinin ve teknolojik gelişmelerin sergilenmesi, ürünlere pazar olanakları yaratılmasıdır. Bu doğrultuda, 1984-1985 yıllarından itibaren eğlence etkinlikleri sınırlandırılmış, panayır durumuna düşen uzun süreli genel fuarlar yerine ilk defa ihtisas fuarı olarak organize edilmiştir. Bu dönemde ve takip eden yıllarda iş yaşamının gereksinimlerine ağırlık verilmiş, düzenlenen teknik toplantı, panel ve seminerlerin sayısı çoğaltılmıştır. Kocaeli Sanayi Fuarı, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'nın bir yan kuruluşu olması nedeniyle, tüccar ve sanayicilere en kısa sürede iş görüşmelerinde bulunma, toplantı yapma ve fabrikaların gezilerek ilgi çeken ürünleri yerinde görebilme imkânı sağlamıştır.

1990'lı yıllarda Kültür ve Sanat Fuarı kimliğini de kazanan Kocaeli Fuarı, halkın eğlence ve dinlence ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden organize edilmiştir. Havai fişek gösterileri eşliğinde düzenlenen konserler, kültür-sanat etkinlikleri ve lunapark çarkının ışıltısı Kocaeli Sanayi Fuarı'nı bütünleyen unsurlardı.

1994 yılında fuarın içinde, Leyla Atakan Kültür Merkezi'nin arkasında kalan 4,5 dönümlük alan tamamen yeşillendirilerek belirli noktalara 30 ayrı ticari birim inşa edilmeye başlanmıştır. Yeşillendirilen alanda iki kafeterya, bir anfi tiyatro bir de havuz yer almıştır. Aynı zamanda fuar müdürlüğünün yeni binası Şekip Davaz tarafından çizilmiş ve temeli İnci Pastanesi ve Şeker Fabrikası reyonu arasında 250 metrekarelik alana atılmıştır. Dolgu alanın hemen her yıl genişletilmesiyle, 2020 yılı itibariyle, Kocaeli Fuarı 400.000 metrekarelik alana ulaşmıştır. Fuarın 4 adet yaya giriş kapısı, 1 adet araç giriş kapısı vardır. Fuar alanında 2 adet küçük süs havuzu, 1 adet büyük süs havuzu, 3 adet umumi tuvalet, 1 adet mescit, 1 adet cami bulunmaktadır.

Kentin, çok uzun yıllar alametifarikası, yaz aylarının en hareketli ve canlı mekânı olagelen Kocaeli Fuarı, siyasi iklim ve eğlence anlayışının değişmesi ile zamanla cazibesini yitirmiştir. Fuar alanında yer

alan bar ve gazino gibi eğlence mekânları kapatılmış, düğün salonu ve lunapark hizmeti devam etmiştir.

KAYNAKÇA
Yusuf Bilgisu, *Fuar İşletmeciliği ve Kocaeli Sanayi Fuarı*, Yıldız Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1986, s. 67-68; Adnan Filiz (Fuar Müdürü), *Kocaeli Sanayi Fuarı*, 28 Haziran-5 Temmuz, 1987; *Kocaeli* gazetesi, 23 Ağustos 1980; 18 Nisan 1994, 2 Şubat 1994; *Özgür Kocaeli*, 10 Temmuz 2016; *Kocaeli* gazetesi, https://www.kocaeligazetesi.com.tr/foto/4348911/kocaeli-fuari, 15 Mayıs 2020; Fotolar: Adnan Filiz Arşivi'nden akt; "Kocaeli Fuarı", *Kocaeli* gazetesi, 15 Mayıs 2020, https://www.kocaeligazetesi.com.tr/foto/4348911/kocaeli-fuari.

Gülten MADENDAĞ

KOCAELİ GAZETECİLER CEMİYETİ

KOGACE kısa adıyla faaliyet gösteren Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti, merkezi Kocaeli'de bulunan, herhangi bir şubesi açılmamış ve açılmayacak olan sivil toplum kuruluşu olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Türk basınında görevli ve bilfiil Kocaeli'de hizmet vermekte olan gazetecileri bir çatı altında toplayarak, ekonomik, sosyal ve kültürel çıkarlarını koruyup geliştirmek üzere örgütlenen cemiyet faaliyetlerine Karabaş Mahallesi, Şahabettin Bilgisu Caddesi. No: 10, 41040 İzmit/Kocaeli adresinde devam etmektedir. "kogacem@gmail.com" isimli elektronik posta adresinden erişilebilen Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti'nin telefon numarası +90 532 296 12 16'dır. "https://kocaeligazetecilercemiyeti.org.tr" adresinden düzenli olarak erişilebilen cemiyet yerel basının oldukça güçlü olduğu Kocaeli'de önemli bir konuma sahiptir. Dernek yurtiçi ve yurtdışında faaliyetlerine devam etmektedir.

16 Aralık 1986 tarihinde kurulan Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti'nin kurucu başkanı Abdülkadir Şendal, kurucu üyeleri Ekrem Bütün, Kazım Ertek, Saim Ertürk, Kemal Kaya, Ahmet Kurt, Muzaffer Karakaş olmuştur. Dernekler kanununa bağlı olarak kurulan cemiyetin başkanı Cemal Kaplan'dır (17.09.2021). Cemiyete kuruluşundan bu yana sırasıyla Abdülkadir Şendal, Kazım Ertek, Metin Karan, Sadun Çetin, İsmet Çiğit, Kazım Ertek (ikinci ve üçüncü kez iki dönem arka arkaya), Mustafa Bağdiken (iki dönem üst üste), Barbaros Tantan (iki dönem üst üste), Volkan Yüksel, Cemalettin Öztürk, Halit Yılmaz (üç dönem üst üste), Çetin Gürol (üç dönem üst üste), Mesut Çatak, Cemal Kaplan başkanlık yapmışlardır. Ayrıntılı tarihçesinin ve tüm yönetim kurullarının yer aldığı derneğin ilgili web bağlantısına "https://kocaeligazetecilercemiyeti.org.tr/sayfa/baskanlarimiz.html" adresinden erişilebilir.

486 üyesi bulunan derneğe üye olabilmek için, gazeteciliği meslek edinmiş ve merkezi Türkiye'de bulunan basın ve yayın organlarında sürekli çalışan olmak, en az iki yıl çalışmış olmak ve başka bir profesyonel işi bulunmamak koşulunu sağlamak gerekmektedir. Basın yayın alanında çalışma unsurunu basınla ilgili yasaların içerdiği "mevkute" adıyla tanımlanan ve en fazla bir ay aralıklarla yayınlanan içerik oluşturmaktadır. Bununla beraber derneğe fahri üye sıfatıyla üyelik başvurusunda da bulunulabilmektedir. Derneğin fahri üyeleri ise gazetecilik mesleğini yürütürken görevden ayrılan ancak en az 3 yıl bu mesleği yürütmüş bulunanlardır. Fahri üyeler, üyelik haklarını kullanamazken sosyal tesis ve imkanlardan faydalanma hakkına sahiptir.

Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti'nin en önemli etkinliği, Cumhuriyetimizin kurucusu Büyük Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilk ve tek basın toplantısı olarak tarihe geçen 16 Ocak 1923 İzmit Basın Toplantısı'ndan alınan ilhamla düzenli olarak kutladığı 16 Ocak Basın Onur Günü'dür. Gerçekleştirilen toplantı Dr. Adnan Adıvar'ı, Velit Ebuzziya'yı, Ahmet Emin Yalman'ı, Falih Rıfkı Atay'ı, Suphi Nuri İleri'yi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu, İsmail Müştak Mayakom'u, Halide Edip Adıvar'ı, Hilal-i Ahmer Başkanı Hamit Bey'i ve İzmit muhabiri Hakkı Kılıçoğlu'nu konuk etmiş, Atatürk'ün Cumhuriyet fikrini ilk kez açıkladığı toplantı olarak tarihe geçmiştir. Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti bu tarihi ise benimseyerek, ülke basınının ve yerel basının kutladığı bir güne dönüştürmüştür. Bu nedenle yerel cemiyetler arasında önemli bir yere sahip olan Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti, Gazeteciler Cemiyeti Federasyonu'na bağlı kuruluşları Kocaeli'de toplayarak ilgili güne ilişkin ödül töreni ve etkinlikler düzenlemektedir.

Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti twitter, facebook ve youtube ortamlarından da erişilebilen hesaplara sahiptir. Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti'nin twitter adresine "https://twitter.com/kogace41" adresinden erişilebilir, cemiyetin facebook adresi ise "https://www.facebook.com/kogace/" bağlantısında yer almaktadır.

Cemiyetin etkinlik, ziyaret ve gündelik gelişmelerinin takip edilebildiği internet sitesinden üyelik başvurusu, basın kuruluşlarının ve temsilcilerinin iletişim bilgileri, Kocaeli gazetecilerinin ihtiyaç duyduğu bağlantı ve başvurular paylaşılmaktadır. Faaliyetlerine 1986 yılından beri düzenli olarak devam eden cemiyet, faaliyetlerini aralıksız sürdürmektedir. Üyelerine yönelik olarak yürüttüğü konut ve eğitim projelerinin

yanısıra çeşitli kurum ve kuruluşlarla protokoller de imzalayan cemiyet Kocaeli ilinin en aktif sivil toplum kuruluşlarından biridir. Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti kapsayıcı bir meslek örgütü olma yolunda önemli mesafe kat etmiştir.

KAYNAKÇA
www.kogace.com 17.09.2021

Akın DEVECİ

KOCAELİ GAZETESİ (1918) VE VİLAYET MATBAASI

Kocaeli gazetesi, İzmit sancağı resmi gazetesi olarak 27 Nisan 1334 tarihinde (1918) yayın hayatına başladı. Gazetenin idare mahalli sahildeki İzmit Mutasarrıflık binasına yakın, iskele yanındaki İdare-i Hususiye Matbaası bitişiğindeydi. 10 Haziran 1334 tarihli 7 numaralı nüshanın künyesine göre haftada bir pazartesi günleri çıkan gazetenin senelik abonesi 40, altı aylığı 25 kuruştur. Resmi yazılar dışında halka faydalı yazılar ve ilanlar da kabul edilmektedir. R.08.07.1334 tarihli bir belgeye göre o sırada "İzmid'de münteşir Kocaeli nam haftalık gazeteden başka gazete" neşredilmemektedir.

10 Ağustos 1919 tarihli genelgeye İzmit Sancağı Mutasarrıfı Anzavur'un verdiği cevaptan anlaşıldığına göre livânın resmi gazetesi olan *Kocaeli* gazetesinin makine ve hurufatının tehcirden dönen sahibine iade edilmesi sebebiyle yayına ara vermiştir. Seçim haberleriyle dolu 10 Kasım 1919 günlü 69. sayıdan, matbaa sorununun çözümlendiği görülmektedir.

1920 Kasım-1922 Mayıs arasında Türkiye'de yaşayan *Kemalist Anadolu Basını* yazarı K. Yust'a göre *Kocaeli* gazetesi "İzmit Sancağı Müdafaai Hukuk Cemiyeti yayın organı olup Anadolu'da ender rastlanan resmi nitelikli bir gazetedir. Anadolu'nun Kuzeybatı bölümünde bulunan Kocaeli yarımadasının adını taşıyor. Baş yazılara pek az yer veriliyor. En büyük önemi dış politikaya gösteriyor. Kocaeli Anadolu gazeteleri arasında kendi fikirlerini açıklamadan yüksek iç politika görüşlerine girmeksizin ve eleştiri yapmaksızın yerel yaşama yeterince önem veren basın organlarından birisidir. Sovyetlere karşı resmi makamların tutumunu benimsiyor. Cepheye ilişkin makaleler cephenin İzmit'e yakınlığı sebebiyle sık sık yayınlanıyor ve Kemalist basının kendinden emin özelliğini taşıyor. Yazıişleri Demiryolu'nda Hususiye adlı özel bir matbaada bulunuyor. Haftada bir yayımlanıyor. Kurulduğundan itibaren Mayıs 1922 ye kadar dört yılda 160 sayı çıktı. 300 tirajlı, 4 sayfa, her sayfa 3/4 büyüklüğünde büro sayfası kadardır. Her sayfada dört sütun her sütunda ortalama kırk yedi satır vardır. Son sayfası daha sık basılmış. Ve ilanlara ayrılmış durumdadır. Çoğunlukla hükumet ilanları. Son sayfada 60 satır vardır. Kullanılan kağıt kötüdür. Bölümleri yoktur. Kalın puntoları fazla olmayıp baskısı okunaklıdır. Abonman; yıllık elli sayı için Anadolunun her yerinde 110 kuruş. Altı aylık; altmış kuruş. Bir sayısı iki buçuk kuruştur. İlan koşulları verilmemiştir."

Kocaeli Gazetesi 1918 ve Vilayet Matbaası 11 Kanunevvel 1340

Mustafa Kemal'in İzmit'te karşılanması, Fransız Gazeteci Claude Farrere onuruna "Saray Bahçe"sinde düzenlenen çayda meraklı kalabalığın izlemeye geldiği görüşme ve M.Kemal'in yaptığı uzun konuşma 20.06.1922 günlü *Kocaeli* gazetesinde geniş yer aldı. 04 Teşrinievvel 1339 (4 Ekim 1923) günlü künyesine göre Kocaeli livasının resmi gazetesi hâlâ İzmit Demiryolu'nda İdare-i Hususiye Matbaası'nda basılıyordu.

1924'te Saray Bahçesi'ne kurulan Kocaeli Vilayet Matbaası'na müdür tayin edildi. Yeni makine alımlarıyla teknolojisini geliştirdi. Yeni mürettip ve diğer çalışan ekibi güçlendirildi. *Kocaeli* gazetesi pazartesi yerine "perşembe" günleri çıkmaya başladı. 11 Kanunevvel 1340 tarihli (11 Aralık 1924), 265 sayılı nüshasında, idarehanesi "Hükumet Konağı'nda Daire-i Mahsusa", ilan ve yazıları kabul eden "matbaa müdiriyeti" olduğu işaret ediliyordu. Vilayet Matbaası, *Kocaeli* gazetesinden başka vilayet dairelerinin tüm matbu işlerini yapıyor, İzmit'te çıkan diğer gazete ve mecmuaları da basıyordu. İlânlar, baskı siparişleri ve resmi gazetenin abone gelirleri, matbaanın masrafını karşılıyordu.

Dahiliye Vekaleti, tasarruf maksadıyla 1932 tarihinde günlük ve haftalık gazete çıkaran vilayetlerdeki vilayet gazetelerinin kapatılmasını emretmiştir. Bu karar Kocaeli'de Vilayet Matbaası'nın kapanması ile sonuçlandı. *Resmi Kocaeli* gazetesi önce Adapazarı Matbaası'nda, sonra da 648. sayıdan başlayarak İstanbul Hapishanei Umumi Matbaası'nda basıldı. Yazı ve ilanlarla İzmit'te Hükümet Konağı'nda Vilayet Daimi Encümen Kalemi uğraş verse de bu fazla devam etmedi *Resmi Kocaeli* gazeteside kapandı.

Matbaa ve gazetenin kapatılmasından sonra gazetelerde matbaa makinalarının satış ilanları yer almaya başladı. 1935'te satıştan vazgeçilip Halkevi Matbaası olarak yeniden faaliyete geçmişti ki matbaacı Ahmet Fevzi Basım'a kiralandı. 1953'te matbaa kaldırılana kadar Vvilayet'in baskı işleri "Sarayiçi" ya da "Saray Bahçesi'nde Ahmet Fevzi Matbaası tarafından yapıldı (Ahmet Fevzi Basım maddesine bakınız).

Kocaeli gazetesinde kanun, tüzük ve yönetmelikler, vilayet umumi meclis zabıtları yayımlanırken; memleket, vilayet ve İzmit haberleriyle özel ilanlar da yer almıştır. Büyük ölçüde Kocaeli Ticaret ve Sanayi Odası'nın, Vilayet Daimi Encümeni'nin, Kocaeli Mahkemeleri'nin, hükumet dairelerinin, 23. Fırka Kumandanlığı'nın, askeri kereste fabrikalarının ve Ziraat Bankası'nın ilan tahtası gibi kullanılmıştır. Son Mat-

RESMİ KOCAELİ

— 7 — 7 — 1932

Faydalı yazılara sahifelerimiz açıktır.

Yazı ve ilânat için Vilâyet Daimi Encümen kalemine müracaat olunur.

ABONE: Senelik [110] Altı aylık [60] kuruş.

İDAREHANESİ: İzmit'te Hükümet Konağıdır.

TESİS TARİHİ : 1918

[Nushası 100 PARADIR]

Sayı : 644 (Perşembe günleri çıkar) Yıl : 15

Kocaeli Gazetesi 1918 ve Vilayet Matbaası 07.07.1932 Sayı 644

baa Müdürü Haydar (Demiroğlu) Bey'dir. Gazetenin hazırlanmasında Vilayet Daimi Encümeni Başkatibi Kadri Bey de emeği geçenlerdendir.

KAYNAKÇA

BOA.DH.ŞFR.(İzmid)(R.07.08.1334); *Kocaeli Vilayeti Meclisi Umumisi Zabıtnamesi sene 1927*, Kocaeli Vilayet Matbaası,1928; Sabahattin Özel, *Milli Mücadele'de İzmit Mutasarrıflarının Faaliyetleri*, İst.Üniv. *Ed Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1998, S. 16, s. 128 (BOA, DH-KMS, d. 54-2, b.78, nu.1/1, 2'ye atfen); *Cumhuriyet* gazetesi, 28 Şubat 1932; T.*C. Devlet Yıllığı*, Matbuat Umum Müdür., 1929-30 Yıllığı, İst. Devlet Matbaası,1930, s. 510; *1973 Kocaeli İl Yıllığı; Kocaeli* gazetesi (10 Haziran 1334), (10 Teşrinisani 1335, sayı 69), (4 Teşrinievvel 1339, 11 11 Kanunevvel 340, sayı 265); *Resmi Kocaeli* gazetesi, (07.07.1932 sayı 644), (08.09.1932, sayı 648); Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınl., Kocaeli, 2007; *Türk Yolu*, (09.09.1835, Sayı 442/1), 16.09.1935), (09.10, 1935), (06.10.1936); Yust; K, *Kemalist Anadolu Basını*, Çağdaş Gazeteciler Derneği Yay., çeviren; Orhan Koloğlu, Ankara,1995.

Müzeyyen ÜNAL

KOCAELİ (1975)

Kocaeli Basın Tarihinde İlk Ofset Günlük Bağımsız Siyasi Gazete

Günaydın Grubu, 1975 yılında Türkiye'de ofset baskılı kent gazetelerini yaygınlaştırma projesi kapsamında İzmit'te de gazete çıkarmaya karar verdi, bu amaçla kadro oluşturdu, kadronun başına da dönemin deneyimli gazetecisi Dündar Çiğit'i getirdi. Gazetenin sahibi Günaydın Grubu'yken, 1977 yılında %67 Günaydın Grubu, %33 İzmitli gazetecilerin ortak edildiği bir anonim şirket kuruldu. 02.02.1977'de kurulan 1 milyon 750 bin lira sermayeli "Kocaeli Gazetecilik ve Yayın Anonim Şirketi"nin kurucu ortakları: Veb Holding Anonim Şirketi, Veb Ofset İleri Matbaacılık Anonim Şirketi, Haldun Simavi, Kemal Kınacı, Necati Zincirkıran, Dündar Çiğit, Sancar Şener, Cevat Çetin, Nazif Çanakçılı, Mete Baturer, Doğan Saygılı, Ender Aşkın, Mehmet S. Efe, Tanzer Ünal, Eyüp Esen, İsmet Çiğit, Nihat Nayal, Erol Günsel, İlyay İleri Yayınlar Geliştirme ve Gazetecilik AŞ'dir.

Üç yıl İstanbul'da Veb Ofset Tesisleri'nde basılan *Kocaeli* gazetesinin, kendi rotatif baskı tesisleri 1978'de İzmit'te hizmete açıldı. Günaydın Grubu Kıbrıslı İşadamı Asil Nadir'e satılınca, Kocaeli Gazetecilik ve Yayın AŞ'nin hisseleri de bir süre sonra el değiştirdi. 21 Mayıs 1991'de Asil Nadir'den çoğunluk hisselerini ve kurucu haklarını Tanzer Ünal satın aldı. O tarihten beri gazete ve baskı tesisleri Ünal Ailesi yönetimindedir. Yurt ve özellikle kent sorunlarının, halkın dert ve dileklerinin "özgürce" yansıtılması isteği ile yayımlanan gazete, "çevre" konularında basının gücünü ortaya koydu.

Ruşen Hakkı, Naci Girginsoy, C. Yakup Baykal, Mete Baturer, Necmi Onur, Cevat Çetin, Savaş Poyraz, Şakir Balkı, A. Sait Güler, Adnan Filiz, Erkan Nigiz, Semih Onat, Eyüp Esen, Necdet Onur, Özden Alpdağ, İbrahim İşyar, Birsen Özkaya, Mustafa Küpçü, Nadir Paksoy, Burhan Özbey, Serpil Özok, Kazım Özok, Ertuğrul Bahan, Sertif Gökçe, Tarık Bağdat, Necdet Güler, Feridun Güray, İsmail Sarıca, Vural Atılgan, Çiğdem Karakoç, Beyza Müftüoğlu, Seher K. Türker, M. Can Soyöz, Kadri Cinkarataş, Aslı Akçin, Haşmet Daştan, Nuri Kolaylı, Mevlüt Soysal gibi yazarlar okuyucularında tiryakilik yarattılar.

Kocaeli Gazetesi 1975, 16 Mayıs 1993

Metin Karan, Ali Gündoğdu, Ömer Polat, Mine Güler, Gül Gürlek, Nazım Çelik, Sacit Çetin, Cemalettin Öztürk, Serpil Çolak, Mehmet Mercan, Barış Başak, Kader Kızılçelik, Buket Afgan, Güngör Aslan, Galip Ataman, Turgay Şahbenderoğlu, Bihter Gördü, Gönül Efe, Bahadır, M. Negiş, Tamer Çeliker, Mehmet Özmen, Seda Ceran, İlker Akşit, Cenap Elmas, Ertuğrul Çakman, Yaşar Akkamış, Reha Küçüközler, Adnan Ağırkaya, Abdullah Karagöz, Ramazan Buçum, Uğur Enç, Yeliz Koray, Serkan Borlak, Pınar G.Tarhan, Nuri D. Akçaharman, N. Özgün Erbulan, Serhat Güneş, Büşra Çetin, Serkan Üldeş, Bülent Ekinci okuyucunun tarafsız habere erişimini sağlayanlardır.

İlçe temsilciliklerinde Gebze'de Baki Kal, Gölcük'te Erdal Özmen, Karamürsel'de Mehmet Tören, Kandıra'da İsa Akıncı, Körfez'de Tanyel Keser, Derince'de Lokman Tarım gibi isimler görev yaptı. Şahin Asker, Mehmet Şen, Hamza Battal, Mustafa Yorulmaz, Mehmet Öz, Naci Zıngıl ve İsmail Kahraman emek veren gazetecilerdi. Ana gazeteyle birlikte bir dönem "Pişmaniye" adıyla kültür-sanat ağırlıklı haftasonu eki verildi. "Yıldönümü gazetesi" kırkıncı yıldan itibaren 48 sayfa hazırlanmakta, ücretsiz dağıtılmaktadır. "Kocaeli Spor" adını taşıyan günlük ek, isim değiştirerek "Taraftar" adını almıştır. Spora imza atan gazeteciler: Sancar Şener, Metin Karan, Semih Koçana, Ahmet Kobak, Beytullah Bekibik, Ufuk Kaptan, Serap Önalan, Ahmet Akay, Erdem Övüç ve Hakan Yağcıoğlu'dur.

Kocaeli gazetesi, yerel başarıları ödüllendirmek için 1991 yılından itibaren "Doruktakiler" adı altında bir organizasyon başlattı. "Kocaeli'nin En Büyükleri" her yıl aralık ayında meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcilerinin ağırlıkta olduğu jüri tarafından seçilmektedir. Gazetenin genel yayın müdürlüğü görevinde bulunanlar: Dündar Çiğit, Cevat Çetin, İsmet Çiğit, Ali Gündoğdu, Adnan Filiz, Mustafa Küpçü, Alev Çukurkavaklı, Sadun Çetin, Erkan Nigiz ve Ebru Küçükaydın'dır. Tanzer Ünal yönetiminde yayınına devam eden gazetenin genel müdürlüğünü Erkan Ünal, yazı işleri müdürlüğünü Mesut Akbulut yürütmektedir.

Müzeyyen ÜNAL

KOCAELİ HABER VE FOTO AJANSI

Haber Bülteni

Kocaeli Haber ve Foto Ajansı Kocaeli kentinin İzmit bölgesinde bulunmaktadır. İlk haber bültenini 12 Kasım 1960'ta yayınlamıştır. "Siyasi, İktisadi, Ticari Ajans"ın sahibi Suat Tuna'dır. Haber yayınlarını 28 cm ölçülerinde önce yayınlanmış daha sonra ise 15 günlük bülten olarak yayınlamıştır. Kocaeli Haber ve Foto Ajansı, Kapanönü No: 10 İzmit adresinde faaliyet göstermiştir. Kocaeli Haberler Ajansı Sahibi ve umumi neşriyat müdürünü Ahmet Sonat, ajans ilk bültenini 5 Eylül 1962 tarihinde yayınlamıştır. Yazı işleri müdürlüğü Selçuk Özkaya'nın yaptığı Kemalpaşa Mahallesi Eski Hamam Sokak No: 19'da faaliyet gösteren ajansın haberlerini telefonla ve telgrafla bildirme yeteneğine sahip olduğu belirtilmektedir. 33 cm bülten yayınlayan ajansın M.K'ye gönderdiği son bültenin tarihi 31 Ocak 1972'dir.

KAYNAKÇA

Sedat Şimşek, *Başlangıcından Bugüne Kocaeli Basın Tarihi, 1848-2001*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksel Lisans Tezi, İstanbul 2001.

Haluk Arda OSKAY

KOCAELİ HABERCİ

Yerel Gazete

Sedat Efe tarafından 1999 yılında kurulmuş gazetedir. Gazete 2001 yılı sonunda yayın hayatına son vermiştir. Aynı isimli başka bir gazete imtiyaz sahibi Salih Işık olarak 2013 yılında çıkarılmaya başlanmıştır. Haftalık gazete formatında yayınlanan *Kocaeli Haberci* siyaset, ekonomi, kültür, sanat vb. konularda güncel içerikler barındırmaktaydı. Gebze'de bulunan Nefes Matbaası'nda basılan gazetenin yayın hayatına 2013'te son verilmiştir. Bununla beraber gazete 2006 yılından beri www.kocaelihaberci.com isimli haber portalında çevrimiçi olarak yayınlanmaya devam etmektedir. *Kocaeli Haberci* haber portalının imtiyaz sahibi Soner Kılıç'tır.

KAYNAKÇA

Sedat Şimşek, *Başlangıcından Bugüne Kocaeli Basın Tarihi (1848-2001)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul 2001, s. 17; Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Zonguldak 2017, s. 54-57

Alim Alper CESUR

KOCAELİ HALK BANKASI

İzmitli bir grup girişimci, Aktar Kemal (Öz) önderliğinde "Esnaf Bankası" adı ile bir banka kurmaya kalkıştılar. O günlerde İzmit'te bulunan CHP müfettişi Ali Nazmi Bey'in katılımı ile yapılan toplantıda adının "Kocaeli Halk Bankası" olmasına karar verildi. Ertesi gün Vali Vehbi Bey de (Demirel) Özel İdare'nin beş bin liralık hisse almasını buyurduğu gibi kendisi de kurucular arasına girdi. 50,000.- TL sermayeli Kocaeli Halk Bankası Türk Anonim Şirketi'nin ana sözleşmesi 4 Haziran 1927'de İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'nca tescil edildi.

Yönetim Kurulu Başkanlığı'na Ticaret Odası Başkanlığına Babilazade Hüseyin Bedrettin, yardımcılığına Kalemcizade Salih, üyeliklerine Kemal (Öz), Bakkal Ferit (Aral), komisyoncu Ustrumcalıoğulları'ndan Sabri, yaprak tütün tüccarı Kavalalı Mustafa Sabri (Kavala) ve Kandıralı Asım Efendizade Raif Bey seçildi. Bu arada Genç Cumhuriyet, milli bankalar

1936 Kocaeli Halk Bankası personeli ve ortakları. 1. Manifatura Tüccarı Zihni Koman, 2. Yardımcı Muhasebeci Şevket Argut, 3. Muhaberat Şefi Sadi Asal, 4. Muhasebe Şefi Hakkı Süral, 5. Muhaberat Memuru Şeref Turan, 6. Kavafiye Tüccarı Sedat Tüysüz, 7. Avukat Abdül Aziz, 8. Tütün Tüccarı Mehmet Nuri, 9. (?), 10 (?), 11. (?), 12. Kandıra Tüccarlarından Raif Erim, 13. Deri Tüccarı Ahmet Aytulu, 14. (?), 15. Avukat Nail Bilci, 16. Manifatura Tüccarı Faik Nüshet Belgin, 17. Banka Müdürü Asım Anrdaman, 18. Denetçi Macit Koman, 19. Yön. Kur. üyesi Hasan Yüksel, 20. Yön. Kur. Üyesi Davut Hamdi, 21. Halkevi Muhasebecisi Halil Neşter, 22. Tütün Eksperi H. Fehmi Ulusoy, 23. Banka Müstahdemi Salih Korkut, 24. Kırtasiye Taciri Sadettin Yalım, 25. Tüccar Terzi Nüfit Saner, 26. Nakliye, Taahhüt İşleri Tüccarı Mahir Kışınbay, 27. Muhasebeci, Müdür Vekili Hakkı Önen, 28. Esnaf Sarı Ali, 29. Emlak Sahibi Eğinli Mehmet Usamaz. Genel Kurul Hatırası. İlker Kumra. Arşivi. Halil Neşter, Tahtakale'de Auer Sobalarını Türkiye'ye getiren Sağkol firmasının sahibi idi. (Aktaran Erol Alpaslan)

kurma çabası içindeydi. Bu nedenle banka kurucularına Celal Bayar tarafından 1924 yılında kurulmuş olan İş Bankası'na katılması teklif edilmişse de kabul görmedi.

1948 Annuaire Oriental adlı ticari almanakta İzmit'teki bankalar şöyle listelenmektedir: Kocaeli Halk Bankası, Türk Ticaret Bankası, Türkiye Ziraat Bankası. Ancak kısa bir süre sonra kentteki sanayi yatırımları birlikte 1950'li yıllarda Etibank, Emlak Kredi Bankası, İş Bankası, Halk Bankası, Yapı Kredi Bankası, Sümerbank, Denizcilik Bankası da şube açacak, kendi binalarını inşa edecekler, ilgi çekici kumbara dağıtımları, reklamlar ve oturma bankları dağıtımı artacak, yardım çalışmalarına katılacaklar, hatta kente özgü çekilişler yapacaklar ve rekabet kızışacaktır. Küçük ve bölgesel banka olmasının yanı sıra bu yıllardaki ağır göç dalgasının kentin demografik yapısını oldukça değiştirmiş olması, Kocaeli Bankası için bir dezavantaja dönüşmüştü.

Yönetim Kurulu üyelerinden ilk ölüm 1933 yılında olmuş, Mustafa Sabri Bey vefat etmiş, yerine Avukat Hacı Aziz Bey getirilmiştir. 1935 yılında da Mehmet Edip'in yerine Muhiddin Bey getirilirken, kuruculardan Sadettin (Yalım) Bey istifa etmiştir. Bir başka yönetim kurulu üyesi Nazif Tüysüz de 1936 yılında vefat etmiştir. Boşalan üyeliklere Raif Erim, Faik Nüzhet Belgin ve Mahmut Özgener seçildi. Böylece bankanın kuruluşundan beri on yıllık hizmetin ardından istifa eden Hüseyin Bedrettin Babila yönetim kurulu başkanlığından ayrılmış ve yerine Faik Nüzhet Belgin geçmiş oluyordu.

Merkez Şube dışında ilk şube olan Çarşı Şubesi 1953 yılında hizmete açılmıştır. 17 Ağustos 1954 Bizim Şehir gazetesi haberinde "*Hürriyet Caddesi'ndeki Efe Sadık Apartmanı'nda bir şube açılacağı belirtiliyordu.*" Banka, Kemaliye Caddesi'nde kiraladığı yeni binasına taşınır ve 21 Nisan 1954 günü yapılan açılışa 3. Kağıt Fabrikası'nın açılışına gelmiş olan Cumhurbaşkanı Celal Bayar da bankanın davetini kabul ederek kurdeleyi keser. 16 Mayıs 1960 tarihinde ise Bac semtinde bir şube açılır. Bankanın adresi Kemalpaşa Mahallesi, Kemaliye Caddesi, No. 3 olarak değişir. Çarşı Şubesi de Sunni Danyal'ın dükkanında kiracı olarak faaliyet göstermektedir. Bankanın adı belki Türkiye Halk Bankası ile karıştırılmamak için 3 Ekim 1961 tarihinde "*Kocaeli Bankası*" olarak kısaltılır.

1966 yılında bankanın Yarımca şubesi açıldı. Genel Müdürlük ve Merkez Şube de 27 Şubat 1967'de Ömerağa Mahallesi, Hürriyet Caddesi, no.115'e taşındı. Bankanın taşınması sırasında çelik kasalar, Hürriyet Caddesi boyunca kütük ve kalaslar üzerinde

çekilerek taşınmıştı. 6 Haziran 1968'de yeni binasındaki Bac Şubesi'nin açılışı Genel Md. ve Merkez Şb. Md. Ali Rıfkı Kürem'in de katılımı ile gerçekleştirilir. Bu yapı, bankanın ilk İkramiye apartmanıdır. 1979 Yılında Karamürsel Şubesi açılmışsa da fazla uzun ömürlü olamamıştır. Sermaye, 5 milyon liraya arttırıldığında Garanti Bankası hisselerin % 51'ini alarak ortak olmuştu. Ancak sermayenin 10 milyon liraya yükseltilmesi esnasında hisselerin tamamen halka satılması sonucu Kocaelili hissedarlar yeniden çoğunluğa sahip olmuşlardır.

Ardından sermayenin 30 milyon liraya arttırılması kabul edilmiştir. Sadece bir yıl sonra 27 Mart 1981günü toplanan Ortaklar Olağan Genel Kurulu raporunda sermaye'nin 600 milyon TL'ye yükseltilmesini öneren faaliyet raporunun vurucu cümlesi, "*haksız rekabet*" sebebiyle 1980 yılının zararla kapandığının belirtilmesidir. Bu arada Çarşı Şubesi 1981 yılı Haziran ayında yeni tamamlanan hizmet binasına geçmişti. Bu yıllarda bankalar yüksek maliyetlerle çalışmalarına karşın gelir kaynakları kredi faizlerinden ibaretti. Bu durumda daha çok kredi verebilmek için, mevduatı arttırmaya çalışmaktan başka çare yoktu. Kocaeli Bankası da yöre halkı ve tüccarının güvenini kazanmaya çalışıyor, çok sayıda sosyal sorumluluk projesi üstleniyordu.

Kocaeli hızla sanayileşmiş ama bankanın yapısı bu gelişime ayak uyduramamıştı. Banka zayıf düştü. Sermayesinin arttırılması gerekiyordu. Ancak kent esnafı istenen sermayeyi karşılayamıyor ya da pek karlı olmayan bir şirkete daha fazla para yatırmak istemiyordu. Aranan kan bulunamamıştı. Uzun yıllar esnafa hizmet veren kentin tek mahalli bankası göz göre göre batıyordu. Sonunda Oda Başkanı Bilgisu'nun çabaları ile Çolakoğlu Metalürji bankayı satın almayı kabul ederek %80'den fazla hisse satın aldı. 26 Mart 1982'de "Kocaeli Bankası" adı altında yapılan son genel kurulda Yönetim Kurulu üyeliklerine Şahabettin Bilgisu, Alaattin Özkurt, Hasan Tevfik Çolakoğlu, Erol Karaçay, Erol Toksöz, Kamil Eyüplü (Çolakoğlu avukatı), Hayrettin Ulusoy ve Caner Ersoy seçildi. 20 Haziran 1982'de sermayesi 4,000,000,000.- TL'ye çıkartıldı ve nihayet 27 Temmuz 1982'de Türk Ekonomi Bankası adını alarak, şirket merkezi İstanbul'a nakledildi.

KAYNAKÇA

F. *Yavuz Ulugün*, *Kocaeli Halk Bankası Nam-ı Bugün TEB*, İzmit 2018.

F. Yavuz ULUGÜN

KOCAELİ İDMAN YURDU

Spor Kulübü

Kocaeli İdman Yurdu'nun kuruluşu 1922-1924 yılları arasına denk gelir. Arifiye Köy Enstitüsü'nün Müdürü S. Edip Balkır'ın *Eski Bir Öğretmen Anıları 1908-1940* adlı kitabında Kocaeli İdman Yurdu Kulübü'nün kuruluşu ile ilgili bilgiler vermektedir. Buna göre; İzmitli gençler kendi aralarında maçlar düzenleniyor ve bir araya geliyorlardı. Bu bir araya gelme sırasında neden bir spor kulübü kurmayalım fikri oluşuyor ve kulüp kurma çalışmalarına başlanıyor. İdman Yurdu Kulübü İzmit demiryolu üzerinde azınlıklardan kalma bir binada kurulmuştur. Kulübün başkanlığına Muhasebe-i Hususiye Müdürü Raşit Bey getirilmiştir. Kocaeli İdman Yurdu Kulübü kısa zamanda gelişme göstermiş ve hem İzmit'te hem de çevrede başka kulüplerin kurulmasına örnek teşkil etmiştir. Kocaeli İdman Yurdu futbol takımı Bursa takımları ile maçlar yapmış, kulüp sadece futbolla ilgilenmemiş, futbolun yanında okunan yazılar ve kitaplar üstüne çeşitli tartışmaların yapıldığı bir yer haline gelmiştir. Kocaeli İdman Yurdu futbolun yanında güreş branşında faaliyet göstermeye başlamış ve İstanbul'dan greko-romen güreşi iyi bilen Şeref adında bir antrenör getirilmiştir. Kocaeli İdman Yurdu diğer spor kulüplerinin kurulmasına öncülük

Kocaeli futbolcuları S. Edip Balkır ile birlikte Bursa seyahatinde. Kocaeli ve Bursa futbolcuları kol kola, kardeşlik ve dostluk fotoğrafı. Bursaspor kırmızı-lacivert formalı, Kocaaeli İdmancıları ise yeşil-beyaz çubuklu forma ile. X işaretli S. Edip Balkır. (17 Mayıs 1924, Bursa)

eden bir spor kulübü olarak Kocaeli spor tarihinde yerini almıştır.

KAYNAKÇA
Atilla Oral, *Kocaeli İdman Yurdu, İzmit Körfezi Tarihinden Bir Sayfa*, Özgür Kocaeli Pazar Eki, 16 Ocak 2005.

Levent ATALI

KOCAELİ İLİ

Coğrafya

Marmara Bölgesi'nin kuzeydoğu kesiminde bulunan Kocaeli ili adını bu yöreyi Osmanlı topraklarına katan Akça Koca'dan alır. Yüzölçümü 3626 km², nüfusu 2.033.441 (2021). Marmara Denizi'nin kara içine en fazla sokulan körfezi olan İzmit Körfezi'nin hem kuzeyinde, hem güneyinde bulunan il toprakları kuzeyde Karadeniz kıyılarından, güneyde Samanlı Dağları'nın doruklarına kadar uzanır. İl toprakları batıda İstanbul, doğuda Sakarya, güneyde Bursa, batıda Yalova illeri ile komşu olur.

Kocaeli ili merkez ilçe (İzmit) dışında Başiskele, Çayırova, Darıca, Derince, Dilovası, Gebze, Gölcük, Kandıra, Karamürsel, Kartepe ve Körfez adlı on bir ilçeye ayrılmıştır. Hem Marmara Denizi'nde, hem de Karadeniz'e kıyısı olan Kocaeli ili, iki denize birden kıyısı olan az sayıdaki illerimizden birisidir. Vadilerle yarılmış, ortalama 200 m yükseklikte bir peneplen olan bu tepelik alanda peneplen yüzeyi üzerinde yüksekte kalmış tanık tepelere (monadnock) rastlanır. Bunlardan biri olan Çene Dağı (646 m) Kocaeli'nin en yüksek tepesidir.

Marmara Bölgesi'nin önemli göllerinden biri olan Sapanca Gölü'nün küçük bir kısmı Kocaeli ilinde, daha büyük bir kısmı ise doğu komşusu olan Sakarya ilinin sınırları içinde bulunur (Bakınız: Ansiklopedimizin Sapanca Gölü maddesi). İlin Karadeniz kıyıları bazı kesimlerinde küçük koyların bulunduğu falezli düz kıyılardır. Kıyıda en önemli çıkıntı Kefken yakınındaki Pazarbaşı Burnu ve onun önündeki Kefken Adası'dır. İlin en yüksek noktası ise Samanlı dağları üzerindeki 1601 m. yüksekliğindeki Kartepe (eski adıyla Keltepe)'dir.

Kocaeli ilinin özellikle İzmit körfezi kıyıları yurdumuzun çok fazla sarsılan deprem kuşağı üzerinde yer alır. Bu körfez kıyılarında, mevcut bilgilerimize göre, 29, 33, 120, 129, 170, 268, 350, 359, 362, 488, 500, 715, 1672, 1878, 1943, 1957, 1967 ve son olarak da 17 Ağustos 1999 tarihinde yerel saatle saat 03.02'de meydana gelen ve merkez üssü Gölcük civarında olan kayda değer depremler olmuştur. Bu sonuncu depremde 18.000'e yakın insanın hayatını kaybettiği 50.000 kişinin de yaralandığı açıklanmıştır.

Kocaeli'deki bu depremin etkilediği alan Türkiye'deki ağır sanayinin en önemli kuruluşlarının bulunduğu bir kesimdir. Depremde Tüpraş İzmit Rafinerisi'nde çıkan yangın güçlükle kontrol altına alınabilmiş, bölgede bulunan petrokimya tesisleri, otomotiv, lastik, çimento ve kağıt fabrikalarına ait bina, makine ve ekipman ile stok, iş durması ve pazar kaybına uğramıştır (1999 depreminde hasar gören bu saydıklarımız tesislerden bazıları günümüzde mevcut değildir).

Kocaeli ilinde iklim yer yer değişiklikler gösterir. İlin dağlık kesimlerinde kışları daha sert bir iklim egemendir. Kocaeli yarımadasındaki yüzey şekilleri kuzeyden gelen soğuk rüzgârlara engel olduğu için İzmit Körfezi kıyılarında iklim daha ılımandır. İzmit meteoroloji istasyonunun kayıtlarına göre sıcaklık ortalamaları Ağustos'ta 23.4°C, Şubat ayında ise 5.8°C'dir. Yıllık yağışın (785 mm.) mevsimlere dağılışı ise şu şekildedir: Kışın %36, ilkbaharda %21, yaz mevsiminde %16, son baharda %27.

Kocaeli ili, doğal bitki örtüsü bakımından Karadeniz ve Akdeniz bitki örtüsü özelliklerinin bir arada görüldüğü bir alandır. İzmit Körfezi kıyılarında belli bir yüksekliğe kadar, Akdeniz ikliminin ve bitki örtüsünün tanıtıcı özelliği olan maki toplulukları bulunur. İlin orman örtüsü açısından en zengin köşesi olan Samanlı Dağları'nın kuzeye bakan yamaçlarında ise Karadeniz bölgesinde yaygın olan kayın ağaçları görülür. Bu dağlarda yer yer Uludağ köknarına da rastlanır.

Kocaeli ilinde önemli akarsu yoktur. Karadeniz'e dökülen suların en önemlisi Taşköprü Deresi ile Kocadere'dir. İzmit Körfezi'ne ulaşan sular ise daha kısadır. Bu körfeze kuzeyden dökülen sulardan en önemlileri, Çayırova Deresi ile Dilova Deresi'dir. Samanlı Dağları'ndan inerek İzmit Körfezi'ne dökülenler daha kısa boylu akarsulardır. Bunların başlıcaları Asardere, Kavaklı Deresi, Karıncadere, Değirmendere ve Halidere'dir.

Kocaeli ilinde en son rakamlara göre km²'ye düşen nüfus sayısı 561'dir. İle ait bu ortalama yoğunluk İzmit körfezinin iki kenarındaki dar kıyı şeridinde daha da artar. Kocaeli ili topraklarının üçte birinden fazlası ekili-dikili alanlardır. Tarım ürünlerinden buğday, mısır, ayçiçeği, keten, zeytin, elma, üzüm, çeşitli sebzeler ve fındık önemlidir. Tarım ilin her kesiminde yaygın olmakla birlikte en fazla merkez ilçe, Gebze ve Kandıra ilçelerinde gelişmiştir. Tahıl türleri arasında en fazla buğday, arpa ve mısır yetiştirilir. Sanayi bitkilerinden şeker pancarı ekimine önem verilir. Kuzeyin soğuk rüzgârlarına karşı iyi korunmuş olan İzmit Körfezi kıyıları, turfanda sebzeciliğin ve meyveciliğin gelişmiş olduğu alanlardır. Sebze tarımında en çok domatese yer ayrılır. Dikili alanlarda ağaç sayısı bakımından kiraz ağaçları başta gelir. Kiraz en çok Yarımca dolaylarında ve Sapanca Gölü kıyılarında yetiştirilir. Ağaç sayısı bakımından kiraz ağacından sonra ikinci sırayı alan fındık ağaçları en fazla Değirmendere çevresinde yetiştirilir. İlin tarım alanlarında bağlar ve zeytinlikler de önemli yer tutar. Bağlar en çok merkez ilçe (İzmit), Karamürsel ve daha az olarak da Kandıra ilçelerinde gelişmiştir. Zeytin ağaçları en çok körfezin kuzeyinde Darıca, körfezin güneyinde de Karamürsel civarında toplanır.

İlde evcil hayvan sayısı bakımından koyun birinci sırayı, sığır ikinci sırayı alır. Şunu söylemek gerekir ki: Kocaeli ilinde hayvancılık önemli değildir. İlin iktisadî

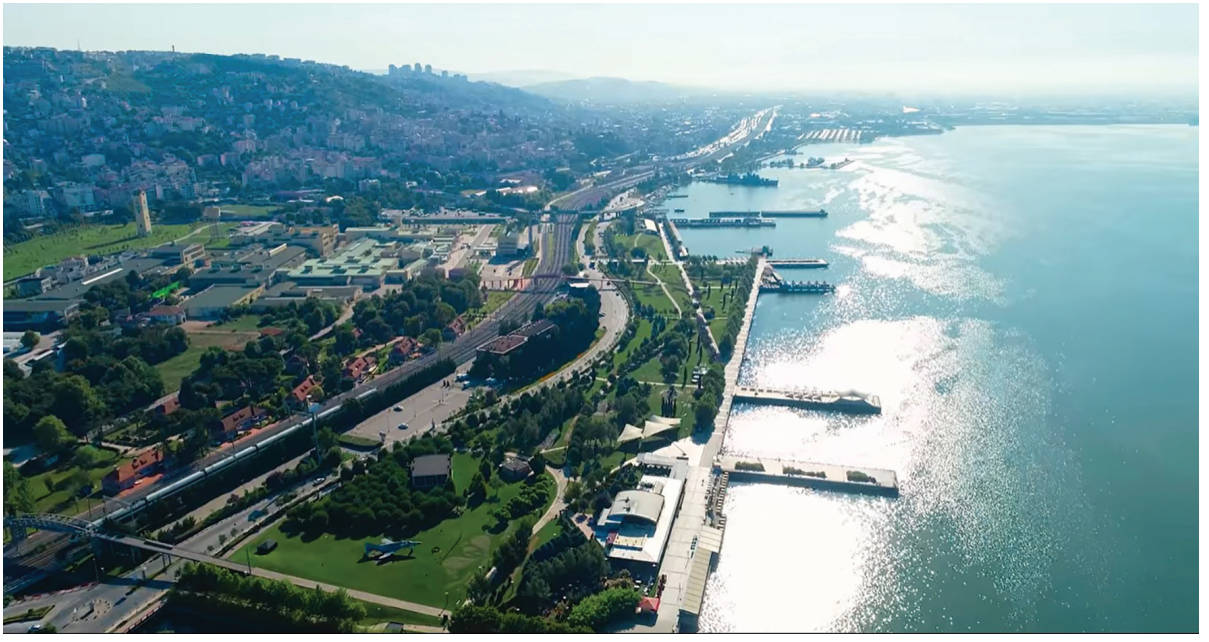

etkinlikleri açısından sanayi başta gelir. İl nüfusunun yarıdan çok fazlasının şehir ve kasabalarda yaşaması da bunu gösterir. İlin merkezi İzmit şehri ile bu şehirden batıya doğru uzanan kıyı şeridi, Türkiye'nin en önemli sanayi alanlarından biridir. İzmit'teki sanayi kuruluşlarının başında 1936, 1944 ve 1954 yıllarında işletmeye açılan kâğıt fabrikaları (SEKA) ilde ilk öncü sanayi faaliyetleri olarak bilinir. Günümüzde bu kâğıt fabrikaları çalışmasa da il sanayi bakımından önde gelen sanayi bölgesi olma özelliğini korumaktadır. Kocaeli'de üretilen çok çeşitli sanayi ürünleri arasında dokuma, kereste, petrol ürünleri, gübre, lastik, plastik, oto parçaları, inşaat malzemeleri, tarım ilaçları, elektronik bakır, işlenmiş alüminyum, boya, gemi, cam malzeme, çimento, kamyonet, ampul.... vs. sayılabilir.

Kocaeli'de son elli yıl içinde giderek hızlanan sanayi gelişmesi, ilde sanayiin oldukça erken bir başlangıcı olmasının, daha çok da İstanbul'dan Anadolu'ya yönelen demir ve kara yollarının üzeninde bulunmasının ve birçok limanın yer aldığı önemli bir körfezin (İzmit körfezi) iki kıyısında yer almasının etkisi büyüktür.

KAYNAKÇA
Besim Darkot-Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981; Ahmet, Ardel, "Marmara Bölgesinde Coğrafî Müşahedeler", *İstanbul Üniv. Coğ. Enst. Dergisi*, No: 7, s. 1-16, İstanbul 1956; ayn. müellif; "Marmara Bölgesinin Yapı ve Reliefi", *Türk Coğrafya Dergisi*, No: 20, Ankara 1960; Turgut Bilgin, *Samanlı Dağları*, İstanbul 1967.

Metin TUNCEL

Tarih
(Ayrıca Bakınız İzmit, Nikomedia Krallığı, Bitynya Krallığı ve Roma İmparatorluğu, Anadolu Selçukluları ve Mülki Yapılanma Maddeleri)
Osmanlı Fetihleri

Osman Gazi tarafından Söğüt-Karacahisar merkezli olarak kurulan Osmanlı Beyliği, bulunduğu kesimde, Bizans sınır hattında giderek güçlenen bir askeri yapılanma içinde hareket etmeye başladı. Uç gazileri olarak bölükler halinde teşkilatlanan Osman Gazi ve silah arkadaşları kısa süre içinde özellikle 1300 yılından itibaren Bilecik-Bursa-İznik ve Sakarya hattını zorlamaya ve yeni askeri bölgeler oluşturmaya çalıştı. Osmanlı kronikleri Osman Gazi'nin yönlendirdiği bu akınların sınır hattındaki surlarla çevrili şehir ve kasabaları hedef aldığını vurgular. Bu döneme ait tarihlerin bulunmayışı ve ilk ayrıntılı sayılabilecek Osmanlı tarihlerinin de hayli geç dönemde kaleme alınışı, Osmanlıların Kocaeli yöresine kadar olan fetihleri için sağlam kronolojik ayrıntılar vermeyi zorlaştırır. O dönemde kaleme alınan Bizans kaynakları nispeten bu ilk akınların ve hedef olan yerlerin vaziyeti hakkında fikir verir. Buna göre Osman Gazi, Söğüt ve Bilecik kesimine hâkim olduktan sonra özellikle Kastamonu uç kesiminde askeri faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu yöredeki uç beyleriyle müşterek olarak Bizans hudut kalelerini hedef alıp büyük zararlar vermeye başlamıştır. Özellikle 1302 yılındaki Bafeus savaşında Bizans birliklerinin Osman Gazi tarafından geriye çekilmeye zorlanması onun Bursa-İznik hedefinin mahiyeti hakkında belirleyici bir dönüm noktası olmuştur. 1310'a kadar Bursa yöresi ve Sakarya ırmağı vadisindeki yerlere karşı yapılan akınlar sonucu, Osmanlı ucu Bizans döneminde Mesothenia denilen Kocaeli bölgesini de hedefine alacak bir genişleme kazanmıştır. Özellikle Osman Gazi'nin sağlığında oğlu Orhan Gazi'nin Akça Koca, Konuralp, Köse Mihal gibi kumandanlar eşliğinde giriştiği Sakarya vadisine yönelik harekâtın bu noktada önemli bir başlangıç oluşturduğu düşünülebilir. Kocaeli sınır hattında daha etkili olan askeri hareketlilik ise muhtemelen Bursa'nın fethi arifesine ve sonrasına rastlar. Bu noktada da tarihi gelenek, İzmit merkezli Kocaeli yöresine adını veren Akça Koca'yı öne çıkarır.

Kaynaklarda daha ziyade Orhan Bey ile birlikte adı geçen ve onunla çeşitli akınlara katılan Akça Koca'nın savaşçı bir uç beyi olarak Bizans Mesothenia'sının sınır hattına yerleştiği bilinmektedir. Orhan Bey ile birlikte

muhtemelen 1310'larda Karaçepiş hisarının fethine katılan Akça Koca, Apsu Kalesi'nin alınmasının ardından burada oluşturulan uç bölgesinin başına getirildi. Böylece Kocaeli yöresine yönelik olarak bilinen ilk askeri uç hattı onun vasıtasıyla ortaya çıkmış oldu. Ayan Gölü'nün (Sapanca) ayağında önemli bir mahal olan Beşköprü denilen yerdeki kaleyi ele geçirmesi İzmit yönüne doğru ilk adımı oluşturdu. Bu sıralarda bir taraftan İznik'e yönelen, diğer taraftan Konuralp vasıtasıyla Tuzpazarı, Akyazı yönüne ilerleyen akın hatlarının ortasında kalan bu kesimden itibaren Akça Koca'nın faaliyetleri giderek öne çıktı. Burası önemli bir askeri üs ve uç bölgesi haline getirildi. 1324'te Osman Gazi'nin vefatının ardından Orhan Bey Bursa'nın fethi işine ağırlık verirken Akça Koca İzmit civarını sürekli olarak taciz ediyordu. Buradan itibaren Ermeniye ve Kandıra'ya kadar bu uç hattının uzatılması başarıldı. Apsu-Karaçepiş, Konuralp'in bölgesi oldu, o da buraya Abdurrahman Gazi'yi yerleştirdi. Akça Koca ise artık yeni uç üssü olan Kandıra'daydı. Bu gelişmelerin Bursa'nın fethi sırasında (1326) veya ondan az sonra olduğu tahmin edilir. Bu kesimden itibaren hızlı bir şekilde Marmara'nın kuzey sahilleriyle Karadeniz'e kadar uzanan alan, Osmanlı akıncılarının ana sahalarını oluşturmaya başladı, pek çok yer yavaş yavaş Osmanlı hâkimiyetini tanıdı.

Bundan sonra söz konusu uç hattının ana hedefi İzmit oldu. İzmit bu kesimdeki en önemli müstahkem yerler arasında öne çıkıyordu. Son derece stratejik bir yerde İstanbul yolunu kontrol altında tutan bir öneme sahipti. Muhtemelen Akça Koca uçtaki faaliyetlerini İzmit şehri civarında yoğunlaştırarak onun etrafındaki alanları kendi kontrolü altına almış, Marmara sahillerine kadar uzanmıştı.

Osmanlı kaynakları bu arada İzmit-İstanbul yolu üzerindeki önemli hisarlara yönelik askeri harekâtlardan söz ederler. Bunlar içinde özellikle Samandıra ve Aydos öne çıkar. Bu iki hedefin Orhan Bey'in İznik ve İzmit'i ele geçirmeye yönelik siyasetiyle de doğrudan bağlantısı vardı. Tarihi kaynaklarda bu iki önemli kalenin fethi olayı ayrıntılı şekilde anlatıldığı halde bunların İzmit'in ele geçirilmesinden önce mi yoksa sonra mı alındığı konusunda açıklık bulunmaz. Genel olarak bu fetihlerin İznik'in alınmasından biraz önce gerçekleştiği düşüncesi ağır basar. Özellikle 1329'da Gebze yöresinde Pelekanon mevkiinde yapılan savaş sonrası Bizans'ın İzmit'e kadar uzanan savunma zinciri ciddi anlamda baskıya maruz kalmakta gecikmedi. Orhan Bey bunun ardından 1331'de İznik'i ele geçirince İzmit bu kesimde adeta bir ada gibi kaldı. Muhtemelen Üsküdar cihetine kadar uzanan Osmanlı kontrolü sebebiyle İstanbul ile de bağlantısı kopmuş durumdaydı. İzmit uç kesimine Akça Koca'dan sonra onun yerine Orhan Bey'in büyük oğlu Süleyman Paşa tayin edildi. Diğer taraftan Akça Koca ile birlikte Marmara kıyılarına yönelik akınlarda bulunan Karamürsel'in de Akça Koca'nın ölümünün ardından onun mirasını devraldığı anlaşılır. İlk Osmanlı denizcilik faaliyeti de bu dönemde körfezde başlayacaktır.

Bütün bu Osmanlı baskısı ve faaliyetleri sırasında özellikle Bursa'nın düşüşünün ardından Bizans'ın Mesothenia bölgesini takviyeye yönelik teşebbüsleri dikkati çeker. Pelekanon savaşından az önce Bizans imparatoru III. Andronikos, Mesothenia valisi olan Kontofre'yi çağırarak bölgedeki durum hakkında bilgi almıştı. Kantakuzenos'a göre Kontofre Mesothenia'da sürekli olarak Türklerle mücadele ettiği için onların durumunu çok iyi biliyordu ve yeterince de tecrübe sahibiydi. Gençlik yıllarından beri de onlarla devamlı mücadele içinde olmuş, birçok savaşa iştirak etmişti. Bu bilgi Kocaeli yöresinde Osmanlıların 1329'a kadarki durumları hakkında açık fikir verir ve İzmit yöresinde yoğun akın faaliyetlerini teyit eder. Kontofre imparatoru sefer için yüreklendirdi, ona bu işin kolay olacağını, çünkü Türklerin o sırada sıcakların başlamasıyla ovadan çadırlarını kaldırıp yaylaya çıkma hazırlıkları içinde olduğunu, bundan daha iyi bir fırsatın yakalanmayacağını söyledi. Bunun üzerine Üsküdar'dan hareket ederek üç günde Gebze dolayına gelen imparator, kendisini bekleyen Orhan Bey'in birlikleri karşısında bozguna uğrayıp geri çekilmek zorunda kalınca İznik gibi İzmit'in de kaderi belli oldu. Orhan Bey Samandıra ve Aydos'un da kontrolünü sağlamış olarak neredeyse bütün Kocaeli yöresine hâkim duruma gelmişti. Ayrıca Hereke'den Üsküdar'a kadar sahil kesimi Orhan Bey'in idaresi altına girmişti. 1333 yazında Orhan Bey bütün etrafını ele geçirdiği İzmit'i kuşatma altına almıştı. Bizans imparatoruna gelen haberler endişe vericiydi, Orhan Bey'in kalabalık kuvvetleri ve mancınıkları vardı. Şehir her an düşebilirdi. Bunun üzerine III. Andronikos şehrin yardımına gitti. Bir Bizans filosu da deniz yoluyla hareket edecekti. Fakat Bizans ordusu henüz yolda iken Orhan Bey elçi göndererek barış teklifinde bulunmuştu. Bu durum dikkat çekici bir manevraydı, Orhan Bey eğer barış isteniyorsa bunu belli şartlar altında kabule yanaşacağını, ama savaşmaya da her an hazır olduğunu bildirmişti. Yeni bir savaşı göze alamayan imparator barışa razı oldu. Anlaşma öncelikle İzmit kuşatmasının kaldırılmasını öne almıştı. Orhan Bey bu bölgedeki geride kalan Bizans kalelerine karşı düşmanca hareket etmeyecekti. Bizans imparatoru İzmit kuşatmasının kaldırılması karşılığında Orhan Bey'e 12.000 altın ödemeye de söz veriyordu (Ağustos 1333).

Anlaşma bir bakıma İzmit'in kaderini belirlemişti. Orhan Bey İstanbul yolu üzerinde olan ve etrafını tamamen kendi kontrolü altına aldığı bu müstahkem yerden vazgeçmiş gibi görünmüyordu. Fırsat kollamaya başlamış ve harekât alanını Karadeniz kıyılarına kadar da uzatmıştı. 1337'de Bizans imparatoru Arnavutluk taraflarında iken Orhan Bey artık vaktinin geldiğini düşünerek İzmit'i yeniden kuşatma altına aldı. Osmanlı kaynakları İzmit'in kuşatılması ve ele geçirilmesi konusunda bazı ayrıntılar verirler. Bunlara göre bu bölgedeki askeri harekâtı aslında Süleyman Paşa yönetiyordu. Orhan Bey oğlundan bölgedeki durum hakkında bilgi ediniyordu. Aydos Kalesi'nin ele geçirilmesinde önemli rol oynayan Abdurrahman Gazi de onu sürekli gelişme-

lerden haberdar etmekteydi. Abdurrahman Gazi'den gerekli haberleri alan Orhan Bey, askerlerini yeniden toplayıp Yenişehir üzerinden Geyve'ye geldi. Orada Geyve Vadisi içinde Süleyman Paşa ile buluştu, Sapanca (Ayan) Gölü civarına konuşlanmış olan gazilerle ve Aydos cihetinden gelen akıncı birlikleriyle birleşti, İzmit'i koruyan bazı küçük Bizans kalelerinin kontrolünü kolayca sağlayıp şehri muhasara altına aldı.

Osmanlı rivayetlerine göre İzmit şehrinin idarecisi Bizans sarayıyla da bağlantısı olan bir prensesti. İzmit'e geçmek için Yalova'dan gitmek gerekiyordu. Oranın hâkimi Yalakonya olup kardeşi Kaloyan da Koyunhisarı denilen kalenin idarecisiydi. İzmit'e yönelen Orhan Bey önce bu kesimi kontrol altına aldı, Yalakonya (veya Kaloyan) burada hayatını kaybetti. Sonra İzmit'e geldi. Yanında Aydos'tan gelen Gazi Abdurrahman da vardı. Buranın sahibesi olan "Hatun" şehri Orhan Bey'e teslim etmeye karar verdi. Orhan Bey, kimseye dokunmayacağına dair ahitname bağışladı ve kaledekiler mallarıyla gemilere binip ayrıldılar. Başka bir rivayette ise Yalakonya'nın üzerine yürüyüp Yalova'yı ele geçirenin Karamürsel olduğuna temas edilir. İzmit ile İznik arasındaki yerleri onun aldığı da belirtilir. Bu anlatılanların bazı karıştırmalar olmakla birlikte genel hatlarıyla doğru olma ihtimali yüksektir. Muhtemelen İstanbul cihetinden bir yardım gelme ihtimali olmadığı için İzmit'in idarecisi olan bu prenses, Orhan Bey ile anlaşmış ve bir ahitname alarak kaleyi Orhan Bey'e teslim etmekten başka çare bulamamıştı (1337).

Böylece başlangıçta İstanbul ile yarışan ve onun gibi çok büyük bir öneme sahip olan kadim Nikomedia, yani İzmit Osmanlıların hâkimiyeti altına girdi. Şehirdeki kiliseler mescide çevrildi, Orhan Bey adına bir mescit yapıldı, ayrıca bir de medrese ihdas edildi. Buraya Kocaeli bölgesinin idarecisi sıfatıyla Süleyman Paşa atandı. Gelebilecek tehlikelere karşı İzmit takviye edildi, hem Aydos hem de Kandıra civarındaki uç akıncıları şehre yerleştirildi. Bütün bölge Üsküdar'a kadar artık Osmanlı idaresi altındaydı ve bu kesime Akça Koca'nın hatırasına nispetle Koca-ili adı verilecekti. Osmanlı teşkilatlanmasında Kocaeli kesimi bundan sonra Üsküdar'ı da içine alacak geniş bir bölgeyi ihtiva eden bir idari birim, yani sancak haline getirilecektir.

KAYNAKÇA

H. İnalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İstanbul 2010, s. 45-52; Halil İnalcık "Aydos Kalesi Kocaeli'de Kilit Noktalar", *Aydos Kalesi ve İstanbul'un Fethi Sempozyum Bildirileri*, 28 Mayıs 2011, s. 11-18; Erdem Yücel "İzmit'te Sultan Orhan Gazi Cami", *Türk Dünyası Araştırmaları*, II/9, İstanbul, 1980, s. 197-205; *Âşıkpaşazade Tarihi*, yay. N. Öztürk, İstanbul 2013, s. 41, 46, 53-54, 60; Neşri, *Cihannüma*, haz. N. Öztürk, İstanbul 2013, s. 65-66; İbn Kemal, *Tevarih-i Âl-i Osman*, haz. Ş. Turan, Ankara II, 32-42.

Feridun EMECEN

Milli Mücadele Dönemi

Osmanlı Devleti, Üçlü İttifak Devletleri safında Ekim 1914 sonlarında girdiği ve dört yıl boyunca çeşitli cephelerde savaştığı I. Dünya Savaşı'ndan 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalayarak müttefikleri gibi savaştan yenik olarak ayrıldı. Çok ağır hükümler ihtiva eden Mondros Mütarekesi'nin Kocaeli açısından önemli olarak addedilecek hükümleri şöyleydi; Çanakkale ve İstanbul boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini, Çanakkale ve Karadeniz istihkâmlarının itilaf devletleri tarafından işgali sağlanacaktır. Osmanlı harp gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır. Osmanlı demiryollarından itilaf devletleri istifade edecekler ve Osmanlı ticaret gemileri onların hizmetinde bulundurulacaktır. itilaf devletleri, Osmanlı tersane ve limanlarındaki vasıtalardan istifade sağlayacaktır. Görüldüğü gibi bu hükümler Anadolu demiryolu hattının bulunduğu, önemli bir liman kenti olan ve aynı zamanda İstanbul Boğazı'nın hinterlandını teşkil eden, Avrupa'yı Asya'ya, bu çerçevede Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'u hem karayolu, hem demiryolu hem de deniz yoluyla Anadolu'ya bağlayan İzmit'i (Kocaeli) ilgilendirmekteydi.

Mondros Mütarekesi'nin ardından Mütareke hükümleri çerçevesinde 13 Kasım 1918'de İstanbul'a gelen ve 15 Kasım'dan itibaren İstanbul Boğazı ve hinterlandını denetim altına alan itilaf devletleri donanmasına ait küçüklü büyüklü 48 parça harp gemisinden oluşan bir İtilaf filosu da İzmit Körfezi'ne gelerek burada bulunan Türk Deniz Kuvvetlerini enterne etti. Ardından İngilizler karaya asker çıkararak, şehrin yanı sıra demiryolu hattını, telgrafhaneyi ve istasyonları denetim altına aldılar. Adapazarı, Sapanca, Arifiye, Köprübaşı ve Mekece istasyonlarına İngiliz koruma kuvvetleri yerleştirildi. Bu sırada İzmit'te karaya çıkan bir Fransız birliği, bir okulun yanındaki kiliseye giderek, daha önce I. Dünya Savaşı sırasında Türk gençlerince indirilmiş olan Fransız bayrağını tekrar çekti.

Üçlü itilaf devletlerinin, Türkiye'deki azınlık unsurların taleplerine olumlu yaklaşımından cesaret alan özellikle Rum ve Ermeniler var olan gizli cemiyet ve örgütlerine yenilerini ekleyerek yıkıcı ve bölücü faaliyetlere giriştiler. Bu ortamda ülkenin diğer bölgelerinde olduğu gibi İstanbul'un Anadolu kıyılarından başlayarak Şile, İzmit, Mudanya yöresine kadar uzanan bölgede Rum örgütleri ve çeteleri büyük bir tedhiş hareketi içine girdiler. Şile ve civarında, Mavri Mira'nın elebaşlarından olan Rum bakkal Todori'ye bağlı olarak hareket eden irili ufaklı Rum çeteleri oluşturuldu. Çeteler halk arasında yirmiler, ellikler ve seksenlikler şeklinde anılıyordu. Bu Rum örgütlenme ve teröründe İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin de etkisi vardı.

İzmit ve çevresinde Rumların yanı sıra Ermeniler de faaliyet gösteriyordu. Mondros Mütarekesi sonrası tehcirden bölgeye dönen Ermeniler, Rumlar gibi komiteler oluşturma yoluna gitmişlerdi. Bu ortam içinde bölgede birçok Ermeni çetesi oluşturuldu. Bu Ermeni çeteleri de Rum çeteleri ile iş birliği halinde bölgede terör estiriyordu. Bu gelişmeler karşısında Osmanlı Hükümeti (Damat Ferit Paşa Hükümeti) "Heyeti Nasiha"lar vasıtasıyla gayri Müslimleri yeniden "sadık Osmanlılar" olarak devlete bağlı hale getirilebilece-

Atatürk Fransız yazar Claude Farrère ile, İzmit, 18 Haziran 1922

ğini düşünerek bu yolda girişimlerde bulunacak ve ilk nasihat heyeti 20 Mart 1919'da Şile ve civarında eşkiyalık yapan Rumları yola getirmek için gönderilecektir. Ancak bunun önemli bir etkisi olmayacaktır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında bu mütarekenin doğuracağı tehlikeleri bertaraf etmenin yanı sıra esasta İttihat ve Terakki'nin dağılmasını önlemek ve ülkedeki etkinliğini sürdürmek gibi gayelerle Karakol Cemiyeti 13 Kasım 1918'de Mahmut Paşa Camii'nin avlusunda bir kahvehanede gerçekleştirilen gizli bir toplantıda kararlaştırılarak kurulmuştu. Cemiyetin kurucularının tamamı İttihat ve Terakki Fırkası'nın çeşitli kademelerinde görev almış kişilerdi. Cemiyeti kuran yedi merkez heyeti üyesinden sadece ikisinin adı bilinmekteydi. Bunlar, Albay Kara Vasıf Bey ile Kurmay Albay Galatalı Şevket Bey'di. Diğer kişilerin adları zafere kadar gizli tutulacaktır. Bunlar aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarındandı. Kurucularından olan Kara Vasıf Bey tarafından kaleme alınan Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi'ne göre Karakol Cemiyeti, "milletin vahdeti, hürriyet ve hâkimiyet-i mutlakasını ve vatanın siyasi, coğrafi ve iktisadi tamamı ve istiklalini teminine çalışacaktı." Bu çerçevede Karakol Cemiyeti'nin şubeleri kendi hududu içinde ve civar bölgelerde siyasal faaliyet yürüten gayrımüslim unsurlarla ve müslim yahut gayrımüslim adi çetelerle de mücadele ederek emniyet ve asayişi temin edecek muharebe çeteleri teşkil etmekle mükelleftiler. Bu çerçevede İmparatorluğun uğradığı kayıpların imkân nispetinde azaltılması için itilaf devletleriyle mücadeleye devam edilecek ve bunu yaparken de İstanbul'un bütün imkânlarından ve her türlü yardımlarından faydalanılacaktı.

Kuruluş hedef ve gayesi çerçevesinde İstanbul sathında semt semt teşkilatlanan Karakol Cemiyeti İstanbul'un Anadolu yakasında da teşkilatlanma yoluna gitti ve Maltepe Endaht (Atış) Mektebi Komutanlığ'ına atanan Yenibahçeli Şükrü Bey'in başkanlığında Üsküdar gurubu (Menzil Gurubu) oluşturuldu. Fevzi Paşa (Çakmak), Yenibahçeli Şükrü Bey'in bu göreve Anadolu'ya silah sevkiyatını gerçekleştirmek üzere atandığını belirtmektedir. Bilahare Kadıköy, Gebze, İzmit ve Adapazarı'nda da teşkilatlanmak üzere görevlendirmeler yapıldı. Buna göre Yenibahçeli Şükrü Bey'e bağlı olarak Kadıköy'e Orhan Veysel, Şile'ye Yusuf Ziya, Kartal'a İhsan, Beykoz'a Murat Korsan, Gebze'ye Dayı Mesut, Kefken'e de İpsiz Recep milli kuvvetlerin komutanı olarak görevlendirildi.

Görevlendirilmiş olanlar gittikleri yerlerde ilk iş olarak yörenin ileri gelenleri ile irtibata geçip teşkilat oluşturma ve aynı zamanda I. Dünya Savaşı sırasında devlet otoritesi boşluğundan türemiş bazı Türk çeteleri ile bilahare Rum ve Ermeni çetelerine kaşı kendiliğinden oluşan silahlı gurupları elde ederek milis oluşturma faaliyetlerine girdiler.

Bu şekilde, İstanbul'un Anadolu yakasından başlayarak İzmit'i de içine alıp Adapazarı, Karasu ve Kefken'e kadar uzanan bölgede Yüzbaşı Nail, Yahya Kaptan, Bulgar Sadık, Büyük Aslan, Küçük Aslan, Sarı Aslan, Gebzeli Rıfat Kaptan, Dayko ve yine Gebze'de Yarbay Süleyman Askeri'nin Osmancık Müfrezeleri kurulacaktır. Bunların yanı sıra Adapazarı'nda Yüzbaşı İlyas (Kalkavan), Binbaşı Hafız Mehmet Ragıp, Halit Molla, Metozade Hüseyin, Kandıra'da Halit Pehlivan,

Rıfat Molla, Geyve'de Hafız Fuat, Geyveli Şevket, Kocaeli'de Osmaniyeli Şerefin Gülbayrak ve Süleyman Kaptan Müfreze ve milisleri oluşturulacaktır. Bu milislerden Adapazarı'nda kurulanlara Adapazarı Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Abdurrahman ve aynı bölüğün Hendek Takım Komutanı Teğmen Fehmi Efendi yardımcı oldular.

Mondros Mütarekesi imzalandığı sırada Kocaeli mutasarrıflığı görevini İttihat ve Terakki hükümetinin atamış olduğu İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey yürütmekteydi. 4 Mart 1919 işbaşına gelen birinci Damat Ferit Paşa Hükümeti 8 Mart 1919'da İbrahim Süreyya Bey'i görevinden alarak yerine Mersin Mutasarrıfı Mahmut Mahir Bey'i atadı. Mutasarrıf Mahmut Mahir döneminde İzmit'te İttihat ve Terakki ileri gelenleri takibata uğradı ve bir kısmı tutuklanarak İstanbul'a gönderildi. Bu şekildeki taraflı uygulamalar sebebiyle İzmit'te halk arasında huzursuzluk ve ikilik baş gösterdi, şehirde gösteriler ve kundaklamalar meydana geldi. Bu durumda olayların önünün alınamayacağı kanaatine varan itilaf devletleri'nin İzmit'teki temsilcileri, mutasarrıfın görevinden alınması dileklerini İstanbul hükümetine ilettiler. Bunun üzerine Damat Ferit Paşa Hükümeti 22 Nisan 1919'da Mahmut Mahir Bey'i merkeze aldı ve yerine İzmit'e 29 Nisan'da Anzavur Ahmet'i üçüncü dereceden maaşla Mutasarrıf Vekili olarak atadı. Anzavur burada Çerkes, Arnavut, Rum ve Türk unsurlar arasındaki sürtüşmelerle uğraştı. İttihatçıların yöredeki faaliyetlerini yakından takip etti. Mutasarrıflık bölgesindeki millî yapılanmayı (Kuvâ-yı Milliye) İttihatçılıkla suçlayarak engel olmaya çalıştı. Bu mutasarrıf döneminde İzmit'te gerçekleşen tek olumlu olay, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlar tarafından işgali üzerine başta İstanbul olmak üzere Anadolu'nun hemen her yerinde protesto gösterileri ve mitingler tertiplenip, protesto telgraflar gönderilmesi çerçevesinde, 24 Mayıs 1919'da İzmit'te her meslek ve guruptan çok sayıda kişinin katıldığı İzmir İşgali Protesto Mitingi düzenlenmesidir. Mitingde alınan kararlar telgrafla İstanbul hükümetine bildirilmiş ve hükümetten, Türk milletinin arzuları hilafına hareket edilmesine müsaade olunmayacağının Avrupa devletlerine bildirilmesi istenmiştir.

Anzavur Ahmet İzmit'te fazla kalmadı. Damat Ferit Paşa Hükümeti, Anzavur'u, 19 Haziran 1919'da Karesi (Balıkesir) mutasarrıflığına tayin etti. Bilahare Damat Ferit Paşa Hükümeti, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a açık mektup yazmış olan Bitlis eski vali vekili olan Ali Suat Bey'i 10 Ağustos 1919'da İzmit'e mutasarrıf olarak atadı. Bu atamayı, Anzavur'un kendi yerine vekil olarak bıraktığı Sapanca'nın Akçay köyünden olan Çüle İbrahim Hakkı Bey tanımak istemedi. Bu sebeple İzmit'te bir müddet kargaşalık yaşandı. Ali Suat Bey'in atandığı sırada Mutasarrıflığa bağlı kazalar olan Geyve'ye, Ayancık eski kaymakamı Hamdi Namık (Gör) Bey, Adapazarı'na da görevden alınan Recai Nüzhet'in yerine Tahir Bey atandı.

Mustafa Kemal Paşa Dokuzuncu Ordu (bilahare Üçüncü Ordu) Müfettişi görevi ve geniş yetkilerle 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıktı ve Anadolu'da başlayacak harekâtı organize etti. Milli mücadele hareketinin yeni geliştiği günlerde Mutasarrıf Ali Suat Bey bu harekete kayıtsız kalmış ve itilaf devletleri'nin denetimi altında bulunan İzmit'ten Sivas Kongresi'ne delege gönderilememişti. Sivas Kongresi sonrasında Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'la irtibatın kesilmesi kararına karşı da Mutasarrıf Ali Suat Bey, Kastamonu ve Bolu mutasarrıfları gibi tereddüt gösterdi. Ancak Bolu Kuvâ-yı Millîyecileri, Mutasarrıf Ali Haydar Bey'e rağmen, İstanbul ile ilişkiyi kesti. Bu sırada İzmit'in kazalarında da Heyet-i Temsiliye kararına uyularak İstanbul'la irtibat kesilmeğe başlandı ve ilk olarak Kandıra İstanbul'la irtibatını kesti. Bu sırada Adapazarı'nda bulunan Mutasarrıf Ali Suat Bey bunu önlemeye çalıştı. Bu ortamda Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey ile Abdurrahman Bey, Fuat (Carım) Bey ve Sırrı (Bellioğlu) Bey'in de bulunduğu kazanın diğer daha birçok ileri gelenlerinin katılımıyla gerçekleştirilen İstanbul'la irtibat kesme meselesi ile ilgili toplantılarda ilk etapta tarafsız kalma yönündeki propagandalar etkili olduysa da neticede Adapazarı da İstanbul'la irtibatını kesti. Bundan sonra Adapazarı'nda Kaymakam Tahir Bey başkanlığında Sırrı (Bellioğlu) Bey, Fuat (Carım) Bey, Çerkes Kanbolat Sait Bey, Koçzade Mahmut Bey, Tüccardan Hasan Cavit Bey, Metozade Hüseyin Bey ve Arapzade Cevat Bey'den oluşan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Esasında Adapazarı'nda müdafaa-i hukuk yapılanması, İzmir'in işgalinin hemen sonrasında başlamış ve bu çerçevede Trakya-Paşaeli Heyeti Adapazarı Şubesi Mayıs 1919'da açılmış, İzmit Redd-i İlhak Cemiyeti Adapazarı Şubesi 24 Mayıs 1919'da İzmir İşgali Protesto Mitingi tertiplenmişti. Ayrıca Geyve Redd-i İlhak Heyeti, Hendek, Karamürsel, Karasu ve Yalova halkı ve ileri gelenleri de Sadrazamlık makamına çeşitli tarihlerde gönderdikleri telgraflarla İzmir'in işgalini protesto etmişlerdir.

Bu ortamda "tarafsız kalmayı" düşünen ve hala bu durumunu koruyan İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey, nihayet üzerinde oluşan baskılar üzerine girişimde bulunmak zorunda kaldı ve 1 Ekim 1919 günü Belediye binasında müftü, ulema, belediye heyeti ile eşrafın katılacağı bir toplantı yapılması kararlaştırıldı. Ancak bu toplantıya sadece memurlar katıldığından toplantı, 3 Ekim günü Cuma namazı sonrasında Fevziye Camii'nde yapılmak üzere ertelendi. Bu sırada Damat Ferit Paşa Hükümeti 30 Eylül'de istifa etti. Ardından 2 Ekim'de Ali Rıza Paşa Hükümeti kuruldu. Bu durumda İzmit'te, irtibat kesme ile ilgili cuma toplantısının yapılmasına gerek kalmadı.

Bundan sonra İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey, Heyet-i Temsiliye ile daha yakın ilişkiye girdi ve Sivas Kongresi kararlarına uyularak İzmit'te başkanlığına eski ittihatçılardan Hacı Ali Bey'in getirildiği bir Müdafaa-i Hukuk teşkilatı kuruldu. Mutasarrıf Ali Suat Bey bilahare ılımlı ve birleştirici kişiliğiyle azınlıkların dışında tüm tarafların bu teşkilatta yer almalarını sağladı. Ayrıca Ali Suat Bey bir genelge yayınlayarak

teşkilatın Mutasarrıflık bölgesindeki tüm kaza ve nahiyelere kadar yayılmasını istedi. Buna mukabil denge siyaseti izleyecek olan Mutasarrıf Ali Suat Bey, İstanbul'un 16 Mart 1920'de resmen işgalinden sonra yine karasız bir vaziyet takınacaktır. İstanbul'un işgali ile birlikte işgal kuvvetlerinin yayınladıkları bir resmi bildiriyi Temsil Heyeti'nin uyarılarına rağmen İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey almıştır.

Damat Ferit Paşa Hükümeti, Dâhiliye Nazırı Adil Bey vasıtasıyla harekete geçerek, İzmit Jandarma Kumandanı Hikmet ve onun emrindeki bir kısım adamları vasıtasıyla ücret mukabili gönüllü toplayarak Adapazarı üzerine yürümeyi tasarladılar. Ancak bu girişim, durumdan haberdar olan Adapazarı Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Arifiye'de gerekli tertibat alınarak engellendi. Bu sırada Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa da İzmit 1. Tümen Komutanı Asım Bey'i telgraf başına çağırarak bu girişimleri engelleme yönünde ikna edip harekete geçirmeğe çalıştı. Ancak buna muvaffak olamadı. Bu gelişmeler vuku bulurken Heyet-i Temsiliye, 1 Ekim'de her tarafa gönderdiği tamimle "Kütahya, Hendek, Adapazarı, İzmit Havalisi (Kandıra ve Şile'ye kadar) Kuvayımilliye'ye iltihak ettiler" şeklinde bir duyuruda bulunacaktır.

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin istifasından sonra kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti, 3 Ekim'den itibaren Heyet-i Temsiliye ile irtibat kurdu. Ardından 7 Ekim 1919'da Meclis-i Meb'usân-ı Osmani (Osmanlı Mebusan Meclisi) seçimlerinin yapılacağını duyurdu. 9 Ekim'de de mebuslar seçimi ile ilgili kararnameyi yayınladı. Bilahare yapılan seçimlerde, Milli Kongre Cemiyeti ve Heyet-i Temsiliye'nin öngördüğü Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ilkelerini benimsemiş kimselerin aday olduğu İzmit Livası'ndan, İttihatçı Sapancalı Hakkı Bey, İzmit eski mutasarrıfı Sırrı (Bellioğlu) Bey ve Adapazarı Rehber-i Terakki Okulu Müdürü Ali Bey mebus olarak seçildiler.

Diğer taraftan Damat Ferit Paşa'nın istifasından sonra milli harekete muhalif olan guruplar Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Teali İslam Cemiyeti ve Nigehbancılar- İstanbul'da bir blok teşkil ettiler. Bunlar Cemiyet-i Ahmediye adıyla da bir cemiyet teşkil etmeğe çalışıyorlardı. Bu grup ilk etapta basın ve çeşitli propaganda yoluyla harekete geçerek, Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni düşürmek, yerine Damat Ferit Paşa, Kiraz Hamdi Paşa veya Müşir Zeki Paşa'dan birisinin başkanlığında hükümet teşkilini sağlamak istiyordu. Bu muhalifler sadece basın yoluyla muhalefet etmekle sınırlı kalmadılar ve özellikle İngiliz Muhipleri Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası, bilfiil propaganda yapmak ve milli harekete karşı teşkilat oluşturmak üzere sadık adamlarını Anadolu'nun muhtelif yerlerine gönderdiler.

Bu sırada Amasya'dan Adapazarı taraflarına gelmiş fakat milli hareket yanlılarından itibar görmemiş olan Mahmut Şevket Paşa hâdisesi sebebi ile asılan (maslup) Yzb. Kâzım'ın kardeşi Hikmet, İstanbul'daki yukarıda ifade ettiğimiz muhalif gurupla irtibata geçmişti. Bilahare Hikmet, İstanbul'dan aldığı talimat ile topladığı beş on silahlı şahısla Adapazarı'nda Kuvâ-yı Milliye aleyhine faaliyet geçti. Kuvâ-yı Milliye'nin karargâhı olan Geyve'yi basmağa karar vermiş olan İstanbul'daki bu muhalif gurup aynı zamanda İzmit Değirmendere taraflarında para ile adam toplamağa da çalışıyordu. Ancak bu girişimlerden bir netice elde edemediler.

Bundan bir müddet sonra ise daha önce subaylıktan atılma Çerkes Bekir adı ile ün yapmış Manyaslı Bekir Bey, mahiyetinde külliyetli miktarda para ve talimatla İstanbul'dan gelerek, Adapazarı, Sapanca, Hendek ve Düzce havalisinde Kuvâ-yı Milliye aleyhinde propaganda yapmaya ve aynı zamanda silahlı teşkilat oluşturmağa girişti. Bu çerçevede süvari olarak katılacaklara 30, piyade olarak katılacaklara 15 lira maaş verileceğini belirtip adam toplamağa başladı. Manyaslı Bekir Bey, bu girişimleri ile ilk etapta Akyazı taraflarında Çerkes ileri gelenlerinden 70 yaşlarındaki Talustan Bey ile Sapanca'nın Akçay köyünden Geyve 6. Daire Tahsildarı Arslan Efendi'yi elde etti ve bunlarla toplantılar gerçekleştirdi. Bu girişimler sonucu 600 kadar silahlı adam toplamayı başardı. Bu sırada Manyaslı Bekir Bey İzmit'te İngiliz Temsilci Bahriye Yüzbaşı Campbell ile görüşmüş ve yardım talebinde bulunmuştu. Bundan sonra İstanbul'da hükümet darbesini sağlayacak ortamı hazırlamak doğrultusunda yapılan plan çerçevesinde elde ettikleri silahlı kişilerle Adapazarı kazasını basıp Telgrafhane'yi işgal ederek hükümeti sıkıştıracaklar ve istifaya zorlayacaklardı.

Bu girişimler sonucunda Akyazı'da, Talustan Bey'in önderlik ettiği nümayiş hareketi vuku buldu. Bu durumdan haberdar olan Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey, elde ettiği bilgiler çerçevesinde İzmit Mutasarrıfı Ali Suat Bey'i uyardı ve bu faaliyetin önüne kuvvetle geçilmesi gerektiğini bildirdi. Bilahare Kaymakam Tahir Bey, Manyaslı Bekir Bey'in girişimlerini, daha fazla genişleme göstermeden önlemek üzere 35 kişilik bir jandarma kuvvetiyle ve milli hareket taraftarı Adapazarı'nın ileri gelenlerinin yardımıyla 21 Ekim'de harekete geçti ve Manyaslı Bekir Bey taraftarlarını silahlı çatışma olmaksızın dağıtmayı başardı. Bu sırada Tahsildar Arslan Bey ile kardeşi İhsan Çavuş yakalandılar. Manyaslı Bekir Bey ise alınan bütün tedbirlere rağmen karanlıktan da istifade ile önce İzmit'e, oradan da bir yük treni ile İstanbul'a kaçmayı başardı. Bu sırada Talustan Bey ise ikna edilmişti. Kaymakam Tahir Bey Adapazarı'na dönüşten sonra bu gelişmeyi Mutasarrıf Ali Suat ve Fırka Komutanı Asım Beylere bildirdi. Bu gelişme sonrası Emekli Binbaşı Hafız, Emekli Binbaşı ve İzmit Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ikinci başkanı Kâzım, Sapanca'dan Sefer, Mutasarrıf Ali Suat ve Asım Beyler de Adapazarı'na gelerek, halkın moralini düzeltmeye çalıştılar

Ali Rıza Paşa Hükümeti, önceki hükümet döneminde gönderilen teftiş heyetleri gibi heyetlerin yeniden oluşturarak Kasım 1919 başından itibaren Anadolu'ya gönderilmesi kararı almıştı. Bu çerçevede emekli Birinci Ferik Hurşit Paşa başkanlığında Sadâret eski Müsteşarı Emin ve Temyiz Mahkemesi azalarından Ömer Lütfi Beylerden teşkil edilen heyet 10 Kasım'da

1919'da İstanbul'dan hareketle aynı gün İzmit'e geldi ve burada incelemelerde bulunduktan sonra yoluna devam etti. Ayrıca Ali Rıza Paşa Hükümeti, karışıklıkları önlemek için İzmit ve Düzce'de 1 Aralık 1919'dan 31 Ocak 1920'ye kadar iki aylık bir süre için sıkıyönetim ilan etti.

Bu gelişmeler üzerine Mustafa Kemal Paşa da komutanlara gönderdiği şifre ile asayiş ve sükûnetin temini için son derece dikkatli ve tedbirli bulunmalarını istemiştir. Bunun yanı sıra Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a yakın olan İzmit mıntıkasında etkin olmak ve kontrolü sağlamak için Heyet-i Temsiliye'ye bağlı bir Kuvâ-yı Milliye oluşturulmasını istedi. Bu istek üzerine İzmit Müdafaa-i Hukuk teşkilatı 2 Ekim 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya Yahya Kaptan'ı tavsiye etti. Yahya Kaptan da, yukarıda kısaca değinildiği gibi Karakol Cemiyeti'nin Kocaeli Yarımadası'nda teşkilatlanması sırasında, Müdafaa-i Milliye teşkilatından Zihni Bey ile arkadaşlarının katıldığı toplantıda alınan karar doğrultusunda Kocaeli Yarımadası'nda Rum çetelerinin saldırılarına uğrayan Türk köylerini savunmak üzere beş arkadaşı ile Tavşancıl'a gelmiş ve burada arkadaşlarıyla teşkilat oluşturmuştu. Bundan sonra Tavşancıl Köyü İhtiyar Heyeti Yahya Kaptan'a korucubaşı olmayı teklif etmiş, Yahya Kaptan da kabul etmişti. Bu sırada bölgedeki milli kuvvetlerin (Kuvâ-yı Milliye) başında bulunan Maltepe Endaht Mektebi Komutanı Yenibahçeli Şükrü Bey, Yahya Kaptan'ı bölgedeki silahlı kuvvetlerin başına getirmişti. Yahya Kaptan, 4 Ekim 1919'da Kuşçalı telgraf merkezinden Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek, kendisinin iki gün evvel İzmit'ten tavsiye edilen Yahya olduğunu, emirleri üzerine telgraf başına geldiğini ve emirlerini beklediğini, ertesi gün akşama kadar da telgrafhanede bekleyeceğini bildirdi. Mustafa Kemal Paşa aynı gün Yahya Kaptan'a, bulunduğu havalide kuvvetli bir teşkilat yapması, Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtasıyla kendileriyle bağlantı kurması ve şimdilik hazır olması emrini verdi.

Yahya Kaptan bundan sonra bu emir doğrultusunda hareket etmeğe başladı. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'ye dayanan Yahya Kaptan yörede teşkilatını daha da genişletti. Ancak Yahya Kaptan'ın direkt Heyet-i Temsiliye'den emir alan büyük bir güç haline gelmesi Yüzbaşı Nail gibi Karakol Cemiyeti taraftarlarını kıskandırdığı gibi, bu durum guruplar arasında rekabetin başlamasına sebep oldu. Bu durumda, Anadolu hareketinde söz sahibi olmak, bilahare yapılacak olan Meclis-i Mebusan seçimlerinde etkili olmak isteyen Karakol Cemiyeti taraftarları Yahya Kaptan'ın aleyhine döndüler ve çeşitli söylentiler çıkarıp suçlanmasına ve yıpratılmağa başlanmasına yol açtılar.

Bu sırada Kuvâ-yı Milliye'ye karşı olan ve dağıtılmasını isteyen itilaf devletleri özellikle İngiltere de, şimdi büyük bir güç haline gelen ve Rum çetelerini bir bir ortadan kaldırıp bölgede hâkimiyet sağlayan Yahya Kaptan'ı kendileri için ciddi bir tehlike olarak görerek, yakalanıp ortadan kaldırılması için Hükümete baskı yapmağa başlamıştı.

Bu sırada Heyet-i Temsiliye ile anlaşmış ve Mebusan Meclisi için seçimler yapılacağını açıklamış olan Ali Rıza Paşa Hükümeti ise aynı zamanda Heyet-i Temsiliye'nin etkinliğini siyaseten azaltmağa, Hükümetin etkinliğini artırmağa çalışmaktaydı. Bu ortamda İstanbul Hükümeti Harbiye Nazırı Cemal Paşa, 7 Ekim itibarıyla Mustafa Kemal Paşa'dan devletin dışarıya karşı itibarını yeniden temin etmek için milli iradeye ve Heyet-i Temsiliye'ye dayanacağını buna mukabil Heyet-i Temsiliye'nin de hem içeriye hem de dışarıya karşı hâkimiyet görüntüsü vermeksizin hükümete yardımcı durumda kalmasını istedi. Milli Kuvvetlerin faaliyetlerini asayişsizlik olarak gören Üsküdar Mutasarrıfı gibi milli teşkilata muhalif olanlar ile Yahya Kaptan'ın faaliyetlerinden çekinenler de Yahya Kaptan'la ilgili hükümete şikâyette bulunmaktaydılar. İşte böyle bir ortamda Ali Rıza Paşa Hükümeti Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan Yahya Kaptan hakkında Hükümet-i Mülkiye ile kanuni takibatta bulunulmasını istedi.

Bölgedeki bütün bu gelişmeleri yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, İzmit I. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'den, Yahya Kaptan'ın memleketin bu buhranlı zamanlarında hükümete tesliminin asla muvafık görülmediğini beyan etti. Meselenin hükümetin de nüfuzunu dikkate almak suretiyle halledilmesini istedi. Mesele ile ilgili bu gelişme ve yazışmalar olurken Harbiye Nazırı Cemal Paşa, daha önce Yahya Kaptan'la ilgili tahkikat yapılmasını istediği Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan şimdi, Yahya Kaptan'ın derhal ortadan kaldırılmasını ve arkadaşlarının tevkif edilerek Divan-ı Harbe teslim edilmesini istedi. Bu durumda Muhafız Alayı Kıdemli Yüzbaşı Nihat Efendi kumandasında istenilen müfreze teşkil edildi.

Yahya Kaptan'la ilgili bu hazırlıklar yapılırken Miralay Şevket Bey ile Kara Vasıf Bey 27 Aralık'ta Mustafa Kemal Paşa'ya, gelişmelerle ilgili daha farklı bilgiler aktararak, Yahya Kaptan ve arkadaşlarının cepheye gitmeleri şartıyla bağışlanmalarının uygun olacağını belirttiler. Kendisine aktarılan ve birbiriyle tezat teşkil eden bilgiler üzerine Mustafa Kemal Paşa İzmit I. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'den mesele ile ilgili bir kere daha tahkikat yapılmasını istedi. Bu sırada Yahya Kaptan'ın tenkili için hazırlanmış olan müfreze 5/6 Ocak 1920 gecesi Galata rıhtımından Bandırma Vapuru'yla Hereke'ye geldi. Bilahare oradan da Tavşancıl'a geçerek sıkı bir arama gerçekleştirdi ve şüpheli bazı şahıslar ile Yahya Kaptan'ın adamlarından bazıları yakalandı. Ancak Yahya Kaptan yakalanamadı. Bu gelişmeden haberdar olan Mustafa Kemal Paşa derhal 7 Ocak günü Rüştü Bey'den Yahya Kaptan'ın yakalanmasının önlenmesini istedi. O sırada Düzce'de bulunan Rüştü Bey ile onun yerine bakan Fevzi Bey, şu anda çatışmanın başlamak üzere olduğunu hatta belki de çatışmanın meydana geldiğini Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiler. Mebus seçilmiş olup o sırada İstanbul'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey, 10 Ocak'ta Harbiye Nazırı Cemal Paşa

imzası ve şifresiyle Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf göndererek kendisinden, Yahya Kaptan'ın kurtarılması için Cemal Paşa'ya müracaat edilmesini rica etti. Ancak aynı gün, Tavşancıl'a gönderilmiş müfrezenin komutanı Kıdemli Yüzbaşı Ali Nahit Bey'den Harbiye Nezareti'ne, Yahya Kaptan'ın çatışma sonucu ölü olarak ele geçirildiği raporu geldi. Bu gelişme aynı gün Rüştü Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya da ulaştırıldı. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa İzmit'te komutan vekili olarak bulunan Fevzi Bey'den, kendi emrinin İstanbul'dan gelmiş bulunan müfreze kumandanına tebliğ edip etmediğini sordu. Fevzi Bey buna verdiği cevapta, çatışma olmadığı, Yahya Kaptan'ın teslim olduğu, kendisinin köy dışında alet-i ceriha ile katledildiği, kafatasının bulunamamasının bunu gösterdiğini belirtti. Bu olaydan bir müddet sonra yani 19 Ocak'ta Yahya Kaptan'la birlikte hareket eden Büyük Arslan on üç adamıyla birlikte teslim oldu. Yahya Kaptan olayı bu şekilde sonuçlanmış oluyordu.

İtilaf devletlerinin 16 Mart 1920 sabahı İstanbul'u resmen işgal etmesi üzerine Ankara'da açılacak meclis için İzmit adına Hafız Abdullah (Tezemir), Halil İbrahim Efendi (Gürsoy), Hamdi Namık (Gör), Hüseyin Sırrı (Bellioğlu), M. Fuat Bey (Carım) seçildiler. Bilahare İzmit Livası namına Adapazarı'ndan seçilmiş olan Yusuf İzzet Paşa (Met) aynı zamanda Bolu Livası'ndan da seçilmiş olup burayı tercih ettiğinden, yerine 10 Haziran 1920'de Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey aday gösterilerek seçilmiştir. Ancak Tahir Bey'in milletvekilliği oldukça kısa olacaktır. İlk Meclis- Mebusan seçiminde kazanan Mehmet Akif Bey de Burdur'u tercih etmiştir. Birinci Büyük Millet Meclisi'nde İzmit Sancağı, yeni seçilenlerin yanı sıra Meclis-i Mebusan'dan Sırrı Bey'in (Bellioğlu) de katılımıyla altı milletvekili ile temsil edilecektir.

İstanbul'un resmen işgal edildiği 16 Mart 1920 günü İzmit Körfezi'ndeki İngiliz Donanması bir gösteri yaptıktan sonra İzmit önlerinde demirledi ve toplarını şehre doğru çevirdi. Ayrıca İzmit şehri itilaf devletleri kara birliklerince yedi kat tel örgü içine alındı. I. Tümene ait Türk birlikleri de bulundukları yerlerden bu tel örgü dışına çıkarıldı. I. Tümen, burada kurduğu çadırlı ordugâha yerleşti. Bu gelişmeden bir müddet sonra bu tümen etkinliğini iyice yitirecektir. Bu şekilde İzmit'teki İtilaf denetimi genişletilerek sıkılaştırıldı ve bir işgal yönetimi oluşturuldu. Bu sırada İzmit'te, İngiliz temsilcisi Yüzbaşı Lister ile Fransız temsilcisi Yüzbaşı Delo bulunuyordu. İngilizlerin karargâhı da sarayda, Saray Bahçesi'nde bulunan köşk idi.

İstanbul'un resmen işgali üzerine Mart 1920 sonlarında Geyve Kaymakamı Hamdi Namık Bey ve Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey ile ortak hareket eden Geyve'deki XX. Kolordu Komutanlığı'na bağlı XXIV. Tümen Komutanı Yrb. Mahmud Bey, Lefke, Mekece, Köprübaşı, Arifiye ve Doğançay'dan İngilizleri Sapanca'ya, İzmit'e firar ettirdiler. Böylece Kuvâ-yı Milliye Geyve, Arifiye hattına tamamen hâkim oldu. İstanbul'un resmen işgalinden bir müddet sonra İstanbul'da hükümet değişikliği yaşandı. Salih Paşa Hükümeti (8 Mart 1920-5 Nisan 1920) istifa etti. Yerine 5 Nisan'da tekrar Damat Ferit Paşa Hükümeti kuruldu. Bu hükümet yine ilk iş olarak daha önceki dönemlerinde olduğu gibi milli hareketi etkisiz hale getirme ve Ankara'da toplanma hazırlıkları sürdürülen meclisin açılmasını engelleme girişimine yöneldi.

Bu çerçevede Damat Ferit Paşa, 9 Nisan'da, Kuvâ-yı Milliye'yi fitne ve fesat hareketi olarak ifade edip Kuvâ-yı Bagiye şeklinde niteleyen sert ifadeler içeren bir genelge yayınladı. Ardından aynı gün Anzavur Ahmet'e Mir-i Miranlık (Saadetlu Paşalık) payesi verilerek tekrar Karesi (Balıkesir) Mutasarrıflığı'na atandı. Aynı zamanda, diğer bölgelerden olduğu gibi İzmit ve yöresinden de saraya yakın olan halkın ileri gelenleri İstanbul'a davet edildi. Kendilerinden sadakat yemini alındı. Daha önce çalışmalarını tatil etmiş olan Meclis-i Mebusan 11 Nisan tarihli padişah iradesiyle resmen feshedildi. Yine 11 Nisan'da, Damat Ferit Paşa'nın yukarıda ifade ettiğimiz 9 Nisan tarihli genelgeye dayanılarak, Kuvayımilliye harekâtını fitne ve fesat hareketi olarak niteleyen ve bu hareketin lider kadrosu ve taraftarlarının öldürülmelerinin şer'en uygun olduğunu belirten, Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi'nin fetvası yayımlandı. Bu fetva ve genelgeleri yayımlayan gazeteler ve broşürler özel kuryelerle Anadolu'ya dolayısıyla İzmit ve çevresine gönderilip dağıtıldı.

Bu arada hükümet, ülke genelindeki yeni atamalar çerçevesinde 9 Nisan'da İzmit Mutasarrıfı Suat Bey'i görevinden aldı. Yerine 13 Nisan'da aynı zamanda liva genel meclis üyesi de olan Çüle İbrahim Hakkı Bey'i vekâleten tayin etti. 14 Nisan 1920'de görevine başlayan ve 28 Nisan'da da asaleten tayin edilen İbrahim Hakkı Bey Kuvâ-yı Milliye hareketine şiddetle karşıydı. Mutasarrıflık ve bölgedeki nüfuzundan faydalanarak Kuvâ-yı Milliye aleyhine çalışmaktaydı. Aynı tarihte Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey de görevinden alındı. Yerine Gümüşhacıköy Kaymakamı Tevfik Bey getirildi.

Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin bu girişimleri etkisini gösterdi. Nisan 1920 başlarında, Adapazarı'nda ikilik meydana geldi. Bu sırada hızla Büyük Millet Meclisi'nin açılış çalışmalarını sürdüren Ankara büyük bir tehditle karşı karşıya kalmış bulunuyordu ve Adapazarı, Akyazı, Hendek ve Ova köylerindeki aleyhte davranışları önlemek için Adapazarı ile devamlı temas halinde idi. Bu gelişmelerin yaşandığı sırada Damat Ferit Paşa Hükümeti, 18 Nisan 1920'de hazırladığı Kuvâ-yı İnzibatiye kararnamesini 24 Nisan'da yayımlayarak yürürlüğe soktu. Ayrıca İzmit'te direkt İstanbul Hükümeti Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak Süleyman Şefik Paşa kumandasında "İzmit ve Havalisi Fevkalade Kumandanlığı" kuruldu. 26 Nisan'da da, Anadolu'da kontrolü sağlamak gayesiyle komutanlığını Müşir Zeki Paşa'nın yaptığı "Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumilik" kuruldu. İngilizler, 24 Nisan'da, Kuvâ-yı Milliye'nin en geniş faaliyet gösterdiği alanlardan biri olan Şile'ye asker çıkardılar.

Bütün bu gelişmelere karşın İstanbul'un resmen işgali sonrası İstanbul'daki Milli Hareket yanlılarının Anadolu'ya geçişleri ile Kuvâ-yı Milliye için her türlü sevkiyatı düzenlemek üzere Kocaeli Yarımadası'nda, başında Yenibahçeli Şükrü Bey'in bulunduğu Menzil Teşkilatı ve bir Menzil Hattı oluşturuldu. İstanbul'dan Ankara'ya geçişler büyük ölçüde bu hat üzerinden sağlandı. Bunun yanında İstanbul askeri ambarlarından bir şekilde temin edilen silah, cephane ile mühimmatın Anadolu'ya sevki de büyük ölçüde Menzil Teşkilatı vasıtasıyla bu hat ve ayrıca Marmara Denizi'nden Karamürsel üzerinden gerçekleştirildi. Menzil Hattı Üsküdar Sultantepesi'nde bulunan Şeyh Ata'nın Özbekler Tekkesi'nden başlayıp, Kocaeli Yarımadası üzerinden Geyve'ye kadar uzanmaktaydı. Bu durum İzmit'in Yunanlarca işgali sonrasında da bütün engelleme girişimlerine rağmen bir şekilde devam edecektir.

İstanbul'da hazırlığı tamamlanan Kuvâ-yı İnzibatiye'nin ilk birlikleri 4 Mayıs'ta İzmit'e getirildi. Bu birlikler 8 Mayıs'ta karaya çıkarıldılar ve İzmit'in iki kilometre doğusunda tel örgünün dışında Vezir Çiftliği civarında (şimdiki Mehmetalipaşa denilen mevki) bataklık bölgede kurulan çadırlı ordugâha yerleştirildiler. Ardından ileri güvenliği sağlamak üzere bir Kuvâ-yı İnzibatiye birliği Sapanca'ya gönderildi. Ayrıca Değirmendere ve Karamürsel yönünde hazırlıklara girişildi. Kuva-yı İnzibatiye'nin komuta merkezi ise şimdilik İzmit açıklarında demirlenmiş bulunan Yavuz zırhlısında idi.

Kuvâ-yı Milliye'ye karşı bu girişimlerin yapıldığı sırada Anzavur Ahmet, 26 Nisan'da İstanbul'da Damat Ferit Paşa ile görüştükten "Kuva-yı Muhammediye Umum Kumandanı" unvanı ile kendisine verilen 55 bin lira parayla birlikte, beraberinde yakın adamları olduğu halde 8 Mayısta İzmit'e geldi ve hemen propaganda ve adam toplama faaliyetlerine girişti. Yeterince kuvvet topladığını düşünen Anzavur Ahmet, 13 Mayıs'ta Kandıra üzerine yürüdü ve burayı işgal ettikten sonra Kuvâ-yı Milliye'nin karargâhının bulunduğu Geyve üzerine bin kişiyi bulan kuvvetiyle şiddetli bir taarruza geçti. Ancak milli kuvvetlerin sert bir direnişiyle karşılaştı. İki gün süren şiddetli çarpışmaların birinde yıkılan atının altında kalarak bacağından yaralanan Anzavur, bilahare büyük zayiatla Geyve'den Adapazarı'na çekildi. Bu gelişmeden sonra Anzavur Ahmet, 22 Mayıs'ta Damat Ferit Paşa'ya, yaptığı faaliyetleri ve çarpışmaları anlattıktan sonra ayağının ezilmiş olduğunu, tedavi ettirilmek üzere İstanbul'a hareket edeceğini beyan etti ve ardından 23-24 Mayıs'ta Adapazarı'ndan ayrılıp İstanbul'a gitti.

Bu gelişmeler olurken Anzavur ve taraftarlarının çektikleri başarı telgrafları üzerine 20 Mayıs'ta Sadrazam Damat Ferit Paşa ve Erkan-ı Harbiye Reisi Kiraz Hamdi Paşa İzmit'e gelmiş, ancak durumun Anzavur'un raporunda belirtilenin tam aksi olduğunu gören heyet büyük bir hayal kırıklığıyla geri dönmüştür. Bu son gelişmeler üzerine Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey İzmit'te sıkıyönetim ilan etti. Suphi Paşa da "Divan-ı Harbi-i Örfi" üyelerinin acilen tayin edilip, İstanbul'dan İzmit'e gönderilmesini istedi. Ali Fuat Paşa, ayaklanma bölgesinde denetimi tekrar sağlamak için 22 Mayıs'ta bir harekât planı hazırladı. Ardından o sırada destek amacıyla Geyve'ye gelmiş olan Çerkez Ethem birlikleri ile birlikte 23 Mayıs'ta harekâta başlandı ve kısa sürede Adapazarı, Hendek ve Düzce bölgesinde kontrol sağlandı.

Ancak Kuvâ-yı Milliye açısından henüz tehlike ve tehdit savuşturulmuş değildi. İzmit'te konuşlanmış olan Kuvâ-yı İnzibatiye birlikleri, milli kuvvetlere karşı taarruza geçmek için hazırlık yapmaktaydı. Nitekim Kuva-yı İnzibatiye birlikleri 14 Haziran sabahı İzmit-Sapanca şosesi üzerinden Geyve üzerine taarruz için harekâta geçtiler. Bu durumda milli kuvvetler de aynı günün sabahı erken saatlerinde baskın şeklinde karşı taarruza başladılar. Milli kuvvetlerin taarruzu karşısında İnzibat birlikleri önemli bir direniş göstermeden geri çekildiği gibi bir kısmı da Milli kuvvetlere katıldı. Buna mukabil bir kısım subayın gayretiyle Kuvâ-yı İnzibatiye Topçu birliği, milli kuvvetler üzerine şiddetli bir şekilde ateşe devam etti. Buna milli Kuvvetler aynı şekilde karşılık verdi. Bunun üzerine İnzibat topçusu da diğer İnzibat birlikleri gibi geri çekildi ve bir kısım İnzibat topçusu milli kuvvetler tarafına geçti.

Bu taarruz sırasında Milli Kuvvetlere ateş açmış olan İzmit'teki İngiliz kuvvetleri, milli kuvvetlerin karşı ateşi ile İzmit tel örgü içerisine kadar geri çekilmek durumunda kaldı. Ancak bu sırada körfezde bulunan İngiliz Donanması milli kuvvetlere karşı şiddetli topçu ateşi açtı. Bu sırada İngilizler 19 Haziran günü bilinçli olarak İzmit Çuha Fabrikası'nı bombalayarak tahrip ettiler. Bunun yanı sıra İngilizler tayyarelerle çevredeki köyleri gelişigüzel bombaladılar. Bu durumda bir Türk İngiliz çatışmasına meydan verilmemesi için Ali Fuat Paşa milli kuvvetleri eski mevzilerine çekti.

Perişan bir halde İzmit'e çekilen Kuvâ-yı İnzibatiye'nin arta kalanları birlikleri ise 15 Haziran'dan itibaren İngilizler tarafından silahları alınarak Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin gönderdiği gemilerle İstanbul'a gönderilmeğe başlandı. Bu arada 17 Haziran'da Osmancık Milli Müfrezesi Gebze'ye girdi ve burada denetim sağlayıp milli teşkilat oluşturarak Gebze'yi tekrar Ankara'ya bağladı.

Bu gelişmeler yaşanırken İzmit halkının şikâyetleri üzerine İstanbul Damat Ferit Paşa Hükümeti, başına buyruk bir yönetim sergileyen Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey'i İngilizleri de konudan haberdar ederek Temmuz 1920'de görevden almak zorunda kaldı. Ancak Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey, yerine biri 6, diğeri 27 Temmuzda olmak üzere İzmit'e gönderilen mutasarrıfları kendine bağlı silahlı adamları vasıtasıyla İzmit'e girmelerini engelledi. Her ne kadar Damat Ferit Paşa Hükümeti pek gönüllü olmayarak Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey'i görevden alma girişiminde bulunduysa da esasında hem hükümet hem de muhalifler bölge üzerinden milli harekete karşı girişimlerini sürdürdüler. Bu çerçevede Damat Ferit

Paşa Hükümeti ve muhalifler İzmit merkezli Kuâ-yı Seferiye adıyla Kuvâ-yı İnzibatiye benzeri yeni bir birlik oluşturmağa giriştiler.

Bu sırada Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey, liva merkez memuru Fuat Bey'i Adapazarı kaymakamlık vekâletine gönderdiği gibi, jandarma teşkilâtı kuruluncaya kadar asayiş ve yerel güvenliğin sağlanması için subay ve erleri kaza halkından kurulu milis jandarma teşkilâtı kurdu. Bunların subaylarına aylık altmışar, süvarilerine ellişer ve piyadeye de otuzar lira maaş verilmesi hususunda belediye meclisinden karar çıkarttırdı. Bu girişimler sonucu ufak çapta da olsa Hendek ve Düzce yöresinde milli harekete karşı yeni ayaklanmalar çıktı ise de bu ayaklanmalar fazla genişlemeden bölgedeki milli kuvvetler tarafından bastırılacaktır.

Bu ortamda girişimlerinde ve politikalarında başarısız olan, aynı zamanda yeni bir politika arayışı içine giren itilaf devletlerinin desteğini de kaybeden Damat Ferit Paşa hükümeti 17 Ekim 1920'de istifa etti. Yerine kurulan Tevfik Paşa hükümeti 11 Kasım 1920'de İbrahim Hakkı Bey'in yerine Çanakkale eski mutasarrıfı Abdülvahab Bey'i İzmit'e mutasarrıf tayin etti. Ancak iyice pervasızlaşan İbrahim Hakkı Bey, kendi yerine gönderilen Abdulvahap Bey'i de İzmit'e sokmadı ve fiili durum oluşturdu.

Yunanlılar 22 Haziran 1920'de Milne Hattı'nı aşarak ileri harekât başlattılar ve 30 Haziran'da Balıkesir'i, ardından 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal ettiler. Bu Yunan kuvvetlerinin küçük bir kısmı yani 400 kişilik Yunan taburu 11 Temmuz'da kara yoluyla, ardından 18 Temmuz'da İngiliz torpidosunun himayesinde araba vapuruyla Karamürsel'e getirildiler ve bölgede birkaç gün kalarak, kasaba ve köylerde baskı ve çapulculuk yaptılar. Yunanlılar Temmuz ayının ikinci yarısında İzmit'e İstanbul'dan deniz yoluyla tekrar birlikler sevk ettiler.

İngilizlerin desteğinde 31 Temmuz'da Derince'ye çıkarılan Yunan birliği burada bulunan İngiliz tümenine bağlandı. Ardından İzmit'e gelen bu birlikler Ağustos ayı boyunca üç kol halinde milli kuvvetlere karşı harekât başlattı ve şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Bu ortamda itilaf devletleri eylül ayı başlarında İzmit mıntıkasını harp sahası ilan ederek, buradan İstanbul Hükümeti nizami birliklerini çıkardılar.

İzmit mıntıkası harp sahası ilan edildiği sırada 5 Eylül'de Yalova'yı işgal eden Yunanlılar hemen ardından 11. Tümen'e ait birliklerini (Manisa Tümeni) yeni birlikler olarak İzmit ve havalisine getirdiler ve İzmit Çuha Fabrikası'nın bulunduğu bölgede yerleştirildiler. Bunlar da İngiliz birliklerinin emrine girdiler. Bu birliklerle yetinmeyen Yunanlılar yine İngilizlerin izniyle Eylül'ün üçüncü haftası içinde beş nakliye gemisiyle Derince'ye yeni birlikler getirdiler. Bundan sonra İngilizler İzmit ve havalisindeki birliklerini Gebze'ye çekerek bölgenin askeri kumandasını Yunanlılara terk ettiler. Ayrıca İngilizler 13 Ekim'den itibaren önemli istasyonlarda İngiliz subayları bulunmak şartıyla Haydarpaşa-Adapazarı demiryolu hattının denetimini Yunanlılara bıraktı. Böylece bölge tamamen Yunan birliklerinin İşgal ve denetimi altına girdi. (Yunanlıların İzmit'in işgali ve yönetimini fiilen devralmalarının tarihi, farklı kaynaklarda farklı gösterilmiştir. Bu tarihler 26- 27 Ekim 1920 ile 28 Nisan 1921'dir.) Yunanlılar bu şekilde bölgeye yerleştikten sonra Müslüman halkı silahtan tecrit etmek ve sindirmek yönünde girişimlerde bulundular. Bunun yanı sıra İzmit'e yerleştirmek üzere dışarıdan Rum nüfus getirdiler. Bu ortamda oluşan yeni Rum ve Ermeni çeteleri Türk köylerine saldırmaya ve katliam yapmaya aynı zamanda yağmacılığa giriştiler. Bu çetelerin yanı sıra Yunanlar, silahlandırdıkları yerli Rum ve Ermenilerden kendilerine 700- 800 kişilik yardımcı kuvvet oluşturdular. Bunlara ilaveten İstanbul'da Yunan askeri temsilciliği tarafından Yunan subaylarının idaresi altında kurulan izci teşkilatı çerçevesinde İzmit'te bir İzci Bölüğü oluşturuldu. İzmit'e iyice yerleşmeye çalışan Yunanlılar halka alışverişlerde değeri düşük Yunan parası drahmiyi zorla yüksek fiyata kullandırmaya da başladılar.

Bundan sonra İzmit'te kontrolü tamamen ele alan Yunanlılar Mart 1921 başlarına kadar keşif faaliyetleri dışında önemli bir askerî harekâtta bulunmadılar. Yalnız 2. İnönü Muharebesi öncesinde Haydarpaşa'dan İzmit'e beş vagon cephane sevk edip, istasyonlarda üçer asker bırakarak tüm kuvvetlerini İzmit'e gönderdiler. 5 Mart'ta Sapanca'yı işgal ettiler. 26 Mart sabahı ise Adapazarı üzerine harekete geçen Yunanlılar aynı gün şehri işgal ettiler ve kendileriyle iş birliği içinde olan Maan Mustafa'yı Adapazarı'na kaymakam olarak atadılar. Yunanlılar bu harekât için İzmit'te bulunan İngiliz Albayı Stevens'ten izin almışlardı. Yunanlılar 2. İnönü Muharebesi'ni kaybetmelerine rağmen İzmit ve çevresinde işgal ettikleri mevzilerini korudular.

Bu arada İngilizler 9 Nisan'da İzmit'e tekrar askeri birliklerini getirdiler. Ancak 28 Nisan'da İzmit'i yine boşalttılar. İngiliz birlikleri ile Yunan birlikleri arasında Kabakoz Deresi-Kabakoz-Yeniköy-Ovacık-Tavşancıl-Diliskelesi hattı sınır olarak tespit edildi. Bu düzenleme ile İzmit ile Derince Limanları Yunanlılara bırakılıyor, Şile ile Gebze ise İngilizlerin kontrolü altında kalıyordu. Bu gelişmeden sonra İzmit'teki Yunan 11. Tümeni İngiliz Komutanlığı emrinden tamamen çıkacaktır.

Bu gelişmeler sırasında 500 kişilik bir Yunan birliği 26 Nisan'da Kandıra'yı işgal edip, üç gün süreyle burada kaldı. Bu süre zarfında Yunanlılar kasabada çeşitli zülüm ve yağmada bulunmuşlardır. 30 Nisan'da Yunanlılar Kaynarca'yı ikinci defa işgal ettiler ve 8 Mayıs'ta milli kuvvetlerce geri alınışına kadar burada kaldılar.

Rum ve Ermeni çete faaliyetleri sonucu birçok kişi katledilmiştir. Bu durumda Yunan zulmü ve katliamı ile ilgili şikâyetler üzerine Anadolu'daki Yunan zulümlerini incelemek çerçevesinde Karamürsel, İzmit ve Şile'ye de gönderilen gelen kurulla ilgili Ankara Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa, bu kuruldan yalnız Japon ve Amerikalıların kabul edilerek, İngiliz, Fransız ve İtalyanların geri çevrilmesi emrini vermiştir.

İzmit yöresinde Ermeni Donik (Antranik) çetesine karşı Yüzbaşı Fehmi Bey'in girişimiyle 50 kadar Adapazarlı genç tarafından oluşturulan Çepni Köylü Müslüman Osman Müfrezesi ile 150 kişilik Kara Fatma Müfrezesi karşı koymuştur. Geyve, taraflarındaki Rum ve Ermeni çetelerine ise Gökbayrak Müfrezesi karşı koymuştur.

İnönü Muharebeleri'nden sonra Yunan askeri makamları Anadolu'daki birliklerini toplu bir duruma getirmek maksadıyla birtakım faaliyetler içine girdiler. Haziran ayı başlarında tereddütlü bir duruma girmiş olan Yunanlılar 13 Mayıs'ta Bahçecik ile çevresindeki Rumları toparlayarak, koruma altında İzmit'e doğru gönderdiler. Bunlar buradan da iki gemiye bindirilerek bilinmeyen bir yere doğru hareket ettirildiler. Ayrıca askerle dolu bir Yunan gemisi İzmit Limanından Marmara Denizi'ne doğru açıldı. Bunun yanında Yunanlar, Adapazarı-Sapanca yolunu yük otolarının rahatlıkla hareket edecek şekle getirmek gayesiyle düzeltme faaliyetlerine giriştiler. Ayrıca Adapazarı'nın kuzeyindeki Ferizli civarındaki tahkimatlarını da genişlettiler. Bu durumdan Yunanlıların, planladıkları taarruz için bölgedeki kuvvetlerinden azami ölçüde yararlanmak gayesiyle 11. Tümeni İzmit'ten Bursa'ya doğru çekme kararı aldıkları anlaşılıyordu.

Bu ortamda milli kuvvetlerin 20 Haziran'da Adapazarı Sinanoğlu taraflarında çıkardığı bir keşif kolu, Yunanların artçı kuvvetler bırakarak çekilmeğe başladıklarını tespit etti. Bunun üzerine harekete geçen bölgedeki milli kuvvetler kısa bir çarpışmadan sonra 21 Haziran sabahı Adapazarı'na girdi. Adapazarı'na ilk girenler Halit Molla ile Kazım Kaptan Milisleriydi. Şehre girişten sonra Halit Molla ve Kazım Kaptan şehrin güvenliği ile meşgul olmağa başladı. Bilahare ilerlemeğe devam eden milli kuvvetler 22 Haziran sabahı Sapanca'ya girerek burayı da işgalden kurtardı.

Bu sırada asker ve malzemeyi İzmit'ten Derince'ye doğru götürmeye çalışan Yunanlılar, bunu güven içinde gerçekleştirmek için artçı kuvvetleriyle Sapanca Gölü kuzeyinde Uzuntarla-Ketenciler hattında, Sapanca Gölü güneyinde ise Çepni-Karatepe sırtlarında direniyordu. Bölgede bu gelişmelerin meydana geldiği sırada Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki siyasi temsilcisi Hikmet Bey'in Ankara Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey'e gönderdiği 23 Haziran tarihli raporundan, milli kuvvetlerin İzmit'i ele geçirmeleri halinde İngilizlerin buna karşı çıkmayacakları, ancak Yarımca'ya taarruz etmeleri halinde karşı koyacakları anlaşıldı. Nitekim İngilizler henüz Türk kuvvetlerinin İzmit'e girmemiş olduğu bir sırada buradaki çıkarlarını korumak gayesiyle İzmit'e bir savaş gemisi gönderdiler.

Bu ortamda 24-25-26 Haziran günleri, milli kuvvetlerle Yunan artçı birlikleri arasında karşılıklı harekât ve çatışmalarla geçti. Bu sırada gemilere bindirilen Yunan kıtaları 27-28 Haziran gecesi İzmit'ten tamamen çekildiler. Bu çekilme sırasında Yunanlılar yerli rumlarla kendileriyle birlikte hareket eden diğer gurupları da gemilere bindirerek İzmit'ten çıkardılar. Bu ortamda Mürettip Kolordu Komutanlığı, 27 Haziran'da birliklerine ileriye doğru keşif taarruzu yapmaları ve Yunanlıları zayıf bulmaları halinde de harekâtın ciddi bir taarruza dönüştürülerek, Seymen İskelesi ile İzmit'i ele geçirmeleri emrini verdi. Ardından 28 Haziran 1921 sabahı Sakarya Bölge Komutanlığı emrindeki süvari birliği İzmit'e girdi. Hüsnü Himmetoğlu, İzmit'e ilk giren komutanın Yüzbaşı Rasim Bey olduğunu belirtiyor. Türk birliklerinin İzmit'e girdiği sırada şehirde güvenliği sağlamak üzere 15 kadar Fransız askerinin bulunduğu görüldü.

İzmit'te, Yunanlıların alelacele çekilirken bırakmak zorunda kaldığı birçok yiyecek, cephane ile hayvan ele geçirildi. Bunun yanında 23 Haziran'dan itibaren İzmit'in tamamen boşaltılmasına kadar şehrin içinde yağma yapan Rum ve Ermeni çetelerinin 200 kadar ev ve dükkânı yaktıkları, birçok insanı öldürdükleri görüldü. Rıfat Yüce bu süreçte İzmit ve civarında gerçekleştirilen katliamda öldürülen ve isimleri tespit edilebilen 56'sı şehir merkezinden, 34'ü köylerden olmak üzere 90 kişinin adını vermektedir. Bunlara alet olan ve şehirde bir şiddet havası estiren Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey'in de işbirlikçi çetelerle birlikte Patris adlı Yunan vapuruyla kaçmış olduğu anlaşıldı. Mutasarrıf İbrahim Hakkı Bey'in kaçamayan adamları ile çetesine mensup olanların bir kısmı ise yakalanarak tutuklandılar. Bu sırada İzmit halkı İbrahim Hakkı Bey'in oturduğu evi yıkmaya çalışmıştır.

İzmit katliamı haberini alan Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki temsilcisi Hamit Bey, buradaki Müslüman halkı kurtarmak üzere üç büyük vapur hazırlatmış ve 1921 Londra Konferansı sürecinde Ankara Hükümeti ile anlaşma yoluna girmiş olan Fransızların İstanbul'daki Generali Pelle'den de bir torpido alarak gizlice İzmit'e doğru hareket etmişti. Ancak bu gemiler İtilaf donanması tarafından Adalar civarında durdurulmuştur.

İzmit'ten karayolu ile ayrılıp Bahçecik'ten Karamürsel'e doğru çekilmekte olan Yunan birlikleri ise Rum, Ermeni çeteleri ile birlikte geçtiği her yeri yakıp yıkarak kıyı yolu ile 28 Haziran'da Karamürsel'e 30 Haziran'da Yalova'ya ulaştı. Bilahare Yalova'dan güneye doğru hareket etti. Bu sırada bölgede bulunan Karamürsel Taburu kuvvet azlığı yüzünden Yunanlıların tahribatına engel olamadı. Böylece Kocaeli Yarımadası tamamıyla Yunan işgalinden kurtulmuş oluyordu. Bu harekât sırasında yani 21-29 Haziran arasında meydana gelen çatışmalarda Mürettip Kolordu birlikleri bir subay ile 74 er ölü, 9 subay ile 180 er yaralı vermiş, Yunanlar ise 3 subay ile 34 er ölü, 2 subay ile 84 er yaralı vermiştir.

TBMM Hükümeti Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey'in 29 Aralık 1921 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ne sunduğu rakamlara göre, İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Kandıra, Yalova, İznik ve çevresinde işgal döneminde Yunan mezalimi ile Rum ve Ermeni terörü sonucunda toplam 1194 kişi ölmüş, 151 kişi kaybolmuş, 314 kişi esir veya kaybolmuştur. 192 kız ile 530 kadın da tecavüze uğramıştır. Ayrıca toplam 63.630.250 lira taşınmaz, 92.350.480 lira taşınır mal kaybolmuştur.

Kızılhaç 1 Numaralı Tahkik Komisyonu Uluslararası Temsilcisi M. Gehri'nin 10 Temmuz 1921'de sunduğu raporunda; İzmit'te 7.400 Türkün öldürülmüş olduğu belirtilmektedir. Ayrıca raporda Fransız askerlerin yakaladığı ve Yunanlılarla yerli Rumlardan oluşan çete elemanlarından iki kişinin çantalarından 120 bilezik, 700 altın ile çok miktarda para çıktığı ifade edilmektedir.

Yunan işgalinden kurtarılmasından sonra İzmit'te derhal geçici bir yönetim oluşturuldu. Ayrıca şehrin güvenliğini sağlamak üzere şehir gençlerinden bir teşkilat kuruldu. Bilahare Adapazarı'nın işgalden kurtulmasını takiben Geyve'den Adapazarı'na nakledilmiş olan ve başında Saadettin Bey'in bulunduğu İzmit Mutasarrıflığı tekrar İzmit'e nakledildi. Bu düzenleme sırasında Hakkı Selçuk Bey Polis Merkez memurluğuna, Haramzade Salih Bey de Belediye Reisliğine getirildi. Ardından da İstanbul'dan İzmit'e gelen Hacı Ali Bey'in başkanlığında yeni bir Müdafa-a-i Hukuk Cemiyeti kuruldu. Cemiyetin kuruluşunda yer alan diğer üyeler Osman Nuri Efendi, Hafız Mehmet Efendi, Hakkı Bey, Kalemci Salih Efendi, Hafız Eşref Efendi ve Bakkal Hacı Osman Efendi idi. Bilahare 1908'de açılan Meclis-i Meb'usan'ın 1. devresinde İzmit mebusu olarak görev yapmış olan Portakal Hafız Rüştü Efendi Mutasarrıflığa getirilecektir.

3 Ağustos günü akşamı İzmit Seymen İskelesi önüne bir Yunan muhribi geldi. Bir Yunan subayı İzmit Bölge Komutanı'ndan, Yunan savaş gemilerinin bundan böyle her gün İzmit önüne gelip manevra yapacağından kendilerine ateş edilmemesini istedi. Aksi takdirde karşılık vereceklerini bildirdi. İzmit Bölge Komutanlığı Yunan subayına, kendileriyle savaş halinde bulunulduğundan ateş açılabileceği cevabını verdi. Bunun üzerine Yunan muhribi geri gitti. Ayrıca bu sırada, alınan haberlere göre, Yarımca (Şimdiki Körfez İlçesi) civarında sayıları 600'a varan ve Rum, Ermeni ve bazı yerlilerden oluşan birtakım çeteler fırsattan istifade etmek üzere beklemekteydiler. Bu ortamda İzmit'in tekrar Yunanlar tarafından işgal edileceği haberlerinin yaygınlaşması üzerine ağustos ayı başlarında Adapazarı'ndan İzmit'e Bahçecik taraflarına piyade ve süvariden oluşan Halit Molla Müfrezesi gönderildi.

Yunan taarruzu sonucu Eskişehir ve Kütahya'nın düşmesinin ardından Sakarya'nın doğusuna çekilen Türk kuvvetleri ile Yunan Kuvvetleri arasında 23 Ağustos'ta Sakarya Meydan Muharebesi başladığı ve muharebelerin şiddetlendiği günlerde Kocaeli Yarımadası'nda Rum çeteleri de tekrar faaliyete geçti. 40 kişilik bir Rum çetesi Şile'ye bağlı Değirmençayırı Köyü'nü basarak, silahsız halka zulmetti ve birçoklarını da öldürdü. 22 gün gece gündüz devam eden Sakarya Meydan Muharebesi sonunda 5 ve 6 Eylül günleri Yunan taarruzu Türk kuvvetlerince kırıldı. 13 Eylül'den itibaren de Sakarya nehrinin doğusu Yunan kuvvetlerinden temizlendiği gibi Eskişehir'e doğru çekilmekte olan Yunan kuvvetlerini, Türk kuvvetleri takibe aldı.

Bilahare Kocaeli Grubu içinde yer alan 17. Tümen Batı Cephesi emrine verildi. Bu durumda bölgedeki gönüllü müfrezelerin düzenli birlikler haline getirilmesine karar verildi. Bu doğrultuda Kocaeli Grup Komutanlığı'nın emriyle 25 Ekim 1921'de Albay Emin Bey'in komutasında Kocaeli Mürettip Tümeni kuruldu ve yukarıda belirttiğimiz gibi tarafsız bölge ilan edilen hattın doğusunda konuşlandı. Bu tümen daha sonra 18. Piyade Tümeni adını alacaktır. Ayrıca İzmit taraflarında Ocak 1922 itibarıyla Derince taraflarında tarafsız hattın hemen gerisinde İhsan Efendi Müfrezesi ve Derince'nin kuzeyinde 6 Numaralı Akıncı Kolu ile Kandıra taraflarında bir milis birliği bulunmaktaydı. İzmit'te bir de Kocaeli Grup Komutanlığı emrinde, telgrafları sansürden geçiren, casusları ve zararlı görülen kişileri takip eden Binbaşı Kemal Bey Komutasında bir İzmit Hat Komiserliği vardı. Ekim ayı içinde Kocaeli Grup Komutanlığı bölgesi güney hattında birbirleri ile temas halinde olan Türk ve Yunan kuvvetleri arasında karşılıklı hafif piyade atışları meydana geldi. Bu arada zaman zaman İzmit'in Yunanlar tarafından tekrar işgal edileceği söylentileri de çıkmaktaydı.

28 Haziran günü İzmit'te, İzmit'in işgalden kurtuluşunun ilk yıldönümü törenlerle kutlandı. Bu gelişmeler yaşanırken, Ankara hükümetince genel taarruz için yapılan siyasi ve askeri hazırlıklar da tamamlanmış bulunmaktaydı. Nihayet Türk ordusu 26 Ağustos 1922 de Yunanlara karşı büyük bir taarruza geçti ve taarruz hızlı bir şekilde Türk kuvvetlerinin kesin zaferine doğru gelişti. 30 Ağustos Meydan Muharebesi'nde Türk kuvvetlerince elde edilen kesin galibiyet sonrası Yunan ordusu dağınık bir şekilde geri çekilmeğe başladı. Bu gelişmeler üzerine Kocaeli Yarımadası'nda Türk kuvvetleriyle karşı karşıya bulunan İngilizler endişeye kapıldılar. Bu durumda İngiliz hükümeti, Kemalistlerin Kocaeli Yarımadası'na saldırmaları halinde buradaki İngiliz birliklerinin çekilmesi, buna mukabil Türk kuvvetlerinin İstanbul'u işgale girişmeleri halinde İngiliz kuvvetlerinin bütün güçleriyle karşı koyması kararını aldı.

21 Eylül'de Kocaeli Yarımadası tarafsız bölgesinde bulunan İngiliz birlikleri bölgeyi boşaltarak İstanbul'a çekilmeğe başladılar. Bu sırada 28 Eylül itibarıyla İzmit'e doğru yürüyüş halinde bulunan 3. Kolordu (13 Eylül itibarıyla bu adı almıştı) Mürettip Kolordu 30 Eylül'de İzmit'e ulaştı ve 3 Ekim itibarıyla görev yerine yerleşti. Türk birlikleri Şile-Gebze-Darıca hattına kadar İzmit ve çevresine tamamen hâkim oldu. Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ardından da barış konferansının toplanıp antlaşmanın imzalanmasına kadar İzmit'teki birliklerin Şile-Gebze-Darıca hattına uyacakları belirtildi.

Lozan Barış Konferansı süresince taraflar arasında ortaya çıkan tartışmalar ile konferansın kesintiye uğraması sırasında ülke genelinde olduğu gibi İstanbul Boğazı hinterlandı Kocaeli Yarımadası'nda da bir takım askeri hareketlilikler yaşanacaktır. Bu arada 28 Ocak 1923 günü İl Daimi Kurulu'nun teklifi üzerine Ankara

Hükümeti Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) İzmit adının Kocaeli olarak değiştirilmesini kabul ederek onayladı. Lozan Barış Antlaşması'nın imzalandığı 24 Temmuz 1923 günü diğer vilayetlerde olduğu gibi İzmit'te de yüz bir pare top ateşi ile kutlanmıştır. Lozan Antlaşması ve ekleri 23 Ağustos 1923'te TBMM tarafından onaylanıp yürürlüğe girmesinin arkasından, itilaf devletlerinin Türkiye'den çekilmesi ile Kocaeli Yarımadası, İstanbul Boğazı bölgesindeki 15-20 km derinliğindeki bölge hariç tamamen Türkiye'nin kontrolüne girdi.

KAYNAKÇA

Adıvar, Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, İstanbul, 1985; Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, Yayına Hazırlayan: Süheyl İzzet Furgaç, Yüksel Kanar, İstanbul, 1993; Apak, Rahmi, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, İstanbul, 1942; Aras, Kâzım, *İstiklâl Savaşı'nda Kocaeli Bölgesi'ndeki Harekât*, 102 Sayılı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı, İstanbul, 1936; Atatürk, M. Kemal, *Nutuk*, C. 1, 2, 3, İstanbul, 1981; Balcıoğlu, Talia, *Adapazarı Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul, 1952; Bardakçı, Murat, *Şahbaba*, İstanbul, 1998; Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. 3, K. 4, Ankara 1983; Belen, Fahri, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1973; Can, Erdem Ş., "*İbrahim Hakkı Bey'in İzmit Mutasarrıflığı*"; Cebesoy, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları*, İstanbul, 1953; Coşar, Ömer Sami, *İstiklal Harbi* gazetesi, Milliyet Yayını No: 2 ve 15; Çufalı, Mustafa, "İstiklâl Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü 1921", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, C. 3, Sayı 5. İstanbul 2004, s 105-124; Danışment, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, İstanbul, 1973; Dinamo, Hasan İzzettin, *Kutsal İsyan*, C. 6, İstanbul, 1967; Erdeha, Kâmil, "İzmit Mutasarrıflığı I, II, III, IV", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. VII, Sayı; 48-52, Ankara, 1977 ve 1978; Ertürk, Hüsamettin, *İki Devrin Perde Arkası*, *Hazırlayan*, Samih Nafiz Tansu, İstanbul, 1969; Esengin, Kenan; Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar, İstanbul, 1975; Himmetoğlu, Hüsnü, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, C. 1, 2, İstanbul 1975; Özel, Sabahattin, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele*, İstanbul, 1987; Öztüre, Avni, *Nikomedia İzmit Tarihi*, İstanbul, 1969; *Pontus Meselesi*, Yayına Hazırlayan, Yılmaz Kurt, Ankara, 1995; Sarıhan, Zeki, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, C. 3, Ankara, 1986; Sofuoğlu, Adnan, *Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzey Batı Anadolu*, Ankara, 1994; Sofuoğlu, Adnan, *Milli Mücadele Döneminde Kocaeli*, Ankara 2006; Sofuoğlu, Adnan, "Damat Ferit Paşa Hükümetlerinin Milli Mücadele'ye Karşı Girişimleri ve Son Olarak Kuva-yı Seferiye Adıyla Yeni Bir Askeri Birlik Oluşturma Çabası" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 18, S. 52, Ankara, Mart 2002; Soysal, İlhami, *150'likler*, İstanbul, 1985; Şehidoğlu, Süreyya, *Milli Mücadelede Adapazarı- Bolu-Düzce- Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları*, Ankara, 1970; *Şehir ve Kasabaların Harp Bölgeleri*, *Bombardıman*, *İşgal ve Kurtuluş Tarihleri*, *1911-1922*, Genelkurmay Harp Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1977; Şimşir, Bilal N., İngiliz Belgelerinde Atatürk, C. 2-3, Ankara, 1975-1979; *Takvimi Vekayi*; 29 /4/ 1335, No: 3535.; 19/6/1335, No: 3579-24 Nisan 1920, No: 3835; Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. 1, Ankara, 1973; *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, C. 4, Ankara, 1985; *TBMM Zabıt Ceridesi*, *Devre 1*, C. 1, Ankara, 1959; *TBMM Zabıt Ceridesi*, *Devre 1*, C. 11, Ankara, 1958; *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre 1, C. 15, Ankara 1958; *Türk İstiklâl Harbi*, C. 1, T. C. Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, Ankara, 1962; C. 2, Kısım 1, Ankara, 1963; C. 2, Kısım 2, Ankara, 1965; C. 2, Kısım 3, Ankara, 1966; C. 2, Kısım 4, Ankara, 1974; C. 6, Ankara, 1964; Türkgeldi, Alî, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Ankara, 1948; Ali Fuat, *Görüp İşittiklerim*, Ankara, 1984; *Yunan Fecayii*, Dâhiliye Nezareti Yayını, 2. Kitap, İstanbul, 1921; Yüce, Rıfat, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, İstanbul 1945.

Adnan SOFUOĞLU

Atatürk Dönemi (1923-1938)

Milli mücadele sonrasında Kocaeli diğer Anadolu şehirleri gibi duman ve is kokmaktadır. Yakıp yıkılmış evler, harap olmuş sokaklar ve caddeler yaşanan harbin dehşetini gözler önüne sermektedir. Kocaeli'ne farklı zamanlarda 1923, 1926,1930 ve 1939 yılları arasında dört kez seyahat eden Türk kültürünün önemli temsilcisi Sühel Ünver, milli mücadele sonrası İzmit'ini Yunanlıların ve İngilizlerin yakıp yıktığı şehrin enkazı içinde gezer. Yeni kurulan Cumhuriyet küller içinde yanıp yıkılmış Anadolu'dan yeni ve modern bir şehir yaratmak için hamleler yapar. Cumhuriyet ilan edilmeden önce İzmit Sancağı'nın adının Kocaeli'ye çevrilmesine ilişkin 11 Şubat 1922'de İl Genel Meclis toplantısında bir karar alınmış, ancak Kocaeli adının resmen kullanılması Cumhuriyetin ilanından sonra mümkün olabilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Teşkilat-ı Esasiye'nin hazırlanma sürecinde Kocaeli adı meselesi yeniden gündeme gelmiş ve 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Yasası ile sancaklar kaldırılarak yerini illere bırakmıştır. Bu doğrultuda yeni vilayet "Kocaeli" olmuştur. Yeni yapılanmada İzmit, Kocaeli'nin merkezi olmuştur. Gebze, Karamürsel, Kandıra, Karasu, Adapazarı, Akyazı, Hendek ve Geyve kazaları Kocaeli'ne bağlanmıştır. 28 Ocak 1923 tarihinde İçişleri Bakanlığı tarafından "Kocaeli" adının onaylanmasının ardından Mutasarrıf Halil Vehbi Demirel kentin ilk valisi olarak görevlendirilmiştir. Kocaeli Valiliği'ne bağlı olan Kocaeli İl Özel İdaresi, 1923 yılında İdareyi Umumiye, Vilayet ve Belediye Kanunu kapsamında teşekkül etmiştir. Kocaeli'nin ilk valisi şehrin elektrik ve su işleriyle öncelikli olarak uğraşmıştır. Halil Vehbi Demirel'in valiliği döneminde (1923- 1927) İzmit'te elektrik üreten bir fabrika kurulmuştur. İmtiyazlı yabancı ortaklıklarca gerçekleştirilmiş olan Cumhuriyetin ilk yıllarındaki elektrik hizmetlerine dair uygulamalar neticesinde İzmit'in elektrik enerjisine kavuşması 1926 yılında mümkün olmuştu. Kocaeli Valisi Mutasarrıf Halil Vehbi Demirel'in döneminde İzmit'in su sorununun çözümü için çaba sarf edilmiş, Paşa Suyu'nun "fenni" usullerle kente gelmesini sağlamak amacıyla birtakım onarımlar yapılmıştır. H. Vehbi Demirel'in 1927 yılında Kocaeli'den ayrılması ile yerine Kara Eşref Bey (Sayıt), vali olarak atanmış maddi imkânsızlıklara rağmen Vehbi Demirel'in başladığı işleri kişisel çabaları ile yürütmüştür. Eşref Bey, dönemin İzmit Belediye Başkanı Kemal Öz'ün yoğun çalışmalarına yardımcı olmuş; Paşa ve Çene sularının Türkiye'nin şartlarında en modern ve sağlık koşullarına uygun bir şekilde kente gelmesi için büyük çaba sarf etmiştir. Ancak 1930 yılında başlayan yol yapım çalışmalarının ağırlık kazanması, suyun getirilmesine ilişkin çalışmaları sekteye uğratmıştır. 1931 yılında Belediye Başkanı Kemal Öz döneminde bu hatta yapılan yenileme çalışmaları neticesinde 1950'lere kadar şehrin ana su kaynağı olarak kullanılmıştır. Vali Vehbi Demirel ve Vali Kara Eşref zamanında eğitim ve öğretime önem verilmiş İzmit merkezde 2, Karamürsel'de 4, Kandıra'da 7, ve Gebze'de 2 yeni okul yapılmıştır. Kandıra Kefken Karasu, Adapazarı yolları tamamlanarak Karadeniz karadan Marmara Denizi'ne bağlanarak ulaşımın daha rahat olması sağlanmıştır. Tarım ve hayvancılık alanında projeler geliştirilmiş, Osmanlı döneminden beri şehir için en önemli sorun olan bataklıkların kurutulması çalışmaları başlatılmıştır. Vali Vehbi Demirel ve Vali

Kara Eşref'ten sonra sırasıyla Hasan Faik (1934-1935) ve Hamit Oskay (1935-1938) valilik yapmışlardır. Vali Hamit Oskay döneminde Gölcük, Kocaeli'ne bağlı bir kaza haline getirilmiştir.

1930 yılında Atatürk'ün yönlendirmesiyle 12 Ağustos 1930 tarihinde Ali Fethi Bey tarafından Serbest Cumhuriyet Fırkası kuruldu. Yeni kurulan bu partiye desteğini göstermek amacıyla Atatürk, en yakınında olan bazı kişilerin yeni partiye katılmalarını sağladı. III. TBMM'de mebus olan İbrahim (Tolon) Bey de yeni partiye üye olarak katıldı. Atatürk'ün desteklediği ve Kocaeli Mebusu İbrahim Bey'in de katıldığı Serbest Fırka'ya Kocaeli halkının da ilgisi gecikmemiştir. Kuruluşundan hemen sonra Salih Zeki Bey Kocaeli Vilayeti Merkez Ocağı'nı kurmuştur. Serbest Fırka'nın kapanmasına paralel bir şekilde Kocaeli Serbest Fırka da kapandı.

Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923 yılında 421 olan belediye sayısının 1938 yılına gelindiğinde 537'ye ulaştığı görülmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Osmanlı Devleti'nden devralınan yerel yönetim kuruluşlarını işlevsel bir hale getirebilmek amacıyla, 1930 tarihinde 12 Eylül dönemine kadar yürürlükte kalacak olan 1580 sayılı Belediyeler Yasası çıkarılmıştır. Fransa'dan uyarlanarak alınan bu yasayla, belediyelerin dağınık vaziyette bulunan işlevleri tek elde toplanarak yerel hizmetlerin düzenli olarak sunulması öngörülmüştür. 1580 sayılı Belediye Kanunu, belediyelerin görevlerini genel olarak belirtmek yerine liste yöntemiyle belirlemiş, bu görevleri, zorunlu ve isteğe bağlı olarak ayırmıştır. Cumhuriyet döneminin ilk belediye başkanı Zeynel Abidin Aral, (1923-1931) tarihleri arasında belediye başkanlığını yürütmüştür.

1931 seçimlerine tek başına katılan CHP, Kocaeli'den yedi milletvekili çıkarmıştır. Ali Dikmen, İbrahim Süreyya Yiğit, Kemalettin Olpak, Mehmet ragıp Akça, Reşit Saffet Atabinen, Salah Yargı CHP'den Hüseyin Sırrı Bellioğlu ise bağımsız olarak Meclis'te Kocaeli'ni temsil etmiştir. 1935 seçimlerinde Ali Dikmen, Dr. Ziya Nuri Bir, Hasan Hayri Birgi, İbrahim Süreyya Yiğit, Kemalettin Olpak, Nedim Bozatık, Tatıp Akça ve Salahattin Yargıdır milletvekili olarak Kocaeli'yi temsil etmişlerdir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel hedeflerinden biri ülkeyi ulus-devlete dönüştürmek ve çağdaş Cumhuriyet kentlerini yaratmaktır. Ancak bunun için aşılması gerekli iki engel vardır. Bunlardan birincisi Kurtuluş Savaşı'nda harap olan kentlerin yeniden imarı, ikincisi de Cumhuriyet'in itibarı açısından başkent Ankara'nın düzenlenmesidir. Yeni başkent diğer şehirler için prototip olarak düşünülmekteydi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ekonomik şartların iyileştirilmesine yönelik çözüm yolları aranırken diğer yandan başkent Ankara'nın önceliğinde, işgal sırasında yanan kasaba ve kentlerin imarı için dönemin koşullarına göre önemli bütçeler ayrılmıştır. 1930 tarihli Belediyeler ve Umumi Hıfzıssıhha, 1933 tarihli Yapı ve Yollar kanunlarının kent yönetimine imar planı yaptırma zorunluluğu getirmesiyle, Ankara dışındaki diğer kentlerde de imar planları hazırlanmaya başlamıştır. Merkezde hazırlanan veya yaptırılan planlar, dönemin "güzel kent" anlayışına paralel, harita mühendislerinin yerine mimarlar tarafından hazırlanmıştır. Cumhuriyet Caddesi ve ortasında Atatürk Anıtı'nın bulunduğu Cumhuriyet Meydanı'na sahip olmayan bir kent yok gibidir. Yapı düzeyinde akla gelen ilk uygulamalar Halkevleri ve Gazi okullarıdır. Bunlara ek olarak park düzenlemeleri, yolların asfaltlanması kent idarecilerinin önem verdiği başlıca konulardır. 1930'lu yıllarda kent planının yapılması için İzmit'e Hermann Jansen davet edilmiştir. İmar planını yaptıktan sonra Jansen'in tetkikler için sık sık İzmit'i ziyaret ettiği bilinmektedir. Jansen raporunda kentin ana caddelerinin ağaçlandırılması, kaldırımların düzenlenmesi, sokakların genişletilmesi konularının yanı sıra, modern mimarinin kentin dinlenme mekanlarından soyutlanması gibi dikkat çekici fikirler de öne sürmektedir. Örneğin İstanbul Caddesi (günümüzde İnönü Caddesi) üzerinde Akça Camii ile ortaokul arasındaki alan ile ortaokulun kuzeyinde bulunan alanının serbest bırakılması ve arada kalan iki

Atatürk Hereke'de

Türk evinin korunmasını önermektedir. Bunun yanı sıra raporun satır aralarında, kentin üst bölgelerindeki geleneksel dokunun korunmasına yönelik düşünceler de bulunmaktadır. Tarihi yapıların taş enkazı olarak kullanılmamasını belirten cümleler de raporda altı çizilecek diğer ifadelerdir. Jansen raporunda sahilin düzenlenmesinin gerekliliğine de değinmiştir. Okullar, hastaneler ve spor sahalarının kentin sakin yerlerinde inşa edilmeleri de raporda bahsi geçen diğer konulardır. Jansen, caddelerde ve meydanlarda yeni yapılacak yapıların ister büyük ister küçük olsun sanat değeri taşıyan yapılar olması gerektiğine de değinmiştir. Ekim 1934 tarihinde yayınlanan bu ön raporunun ardından Jansen kentin imar planını, 1935 yılı içerisinde hazırlamıştır. Jansen'e göre yapmış olduğu planın uygulanması halinde, İzmit otelleri ve kahveleri olan geniş bir sahile kavuşacak, böylelikle Türkiye'deki sahil kentleri arasında güzel bir yer bulacaktır. Bunun için Jansen'in önerileri arasında demiryolu ile deniz kıyısı arasındaki kötü konutlar ve ardiyelerin ortadan kaldırılarak yerlerine yeşil parklar ve villalar inşa edilmesi bulunmaktadır. Böylelikle kentin kıymeti artacağı gibi yabancılar için de çekim merkezi olacaktır.

Bu dönem, bina yapımlarından çok, büyük ölçüde, Cumhuriyet'in getirdiği yeniliklerin kent ve köy halkına benimsetilmesi ve halkın kültürel yönden eğitilmesi üzerine yoğunlaştığı bir süreçtir. Bu sebeple, kültür direktörlerinin köylerde eğitim vermeleri ve köy eğitmen okullarını görmek üzere bazı köylerde inşa edilen okulları ziyaret etmeleri amaçlanmıştır. Erken Cumhuriyet dönemi yapılarından Ulugazi İlkokulu, Türk Ticaret Bankası ve Gazi Heykeli Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde tamamlanan projeler olarak sayılabilir. Atatürk'ün adına atıfta bulunularak "Ulugazi" olarak anılan ilkokul, 1932 yılında müteahhit Haşim Bey'e inşa ettirilmiştir. Bugün ayakta olan yapı simetrik plan şeması, pencere düzenleri ile İzmit'te Birinci Ulusal Mimarlık Üslubu'nun en etkili temsilcisidir. Okul Cumhuriyet'in 10. yıldönümünde Vali Eşref Sayıt Bey tarafından hizmete açılmıştır. İzmit Gazi Heykeli ise Cumhuriyet'in 10. yıldönümünü kutlamak amacıyla yapılmıştır. İzmit kentinin en önemli noktasında Saat Kulesi ve Kasr-ı Hümayun civarında yapılan bronz heykel Nejat Sirel tarafından tasarlanmıştır. Heykelin etrafındaki kademelenmeler ve çevre düzenlemesi peyzaj mimarı Mevlüt Baysal'a aittir. Atatürk'ün sağ eliyle batıyı işaret ettiği heykel, kente batı girişinden ulaşanların dikkatini çekmektedir.

İzmit milli mücadele sonrası yeniden imar edilirken yeni bir göç dalgasının yaşandığı kentlerden birisi olmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrasında Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ocak 1923 yılında imzalanan "Mübadele Sözleşmesi" sonrasında karşılıklı yapılacak nüfus değişimi ile gelen mübadillerin her türlü sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalar, 13 Ekim 1923 tarihinde kurulan "*Mübadele, İmar ve İskan Vekaleti*" tarafından yürütülmüştür. Bakanlık gelen mübadiller için sekiz iskân bölgesi belirlemiş, daha sonra bu sayıyı ona çıkarmıştır. Bunlardan İzmit, Bolu, Eskişehir ve Kütahya illerini kapsayan yedinci bölgenin merkezi İzmit olmuştur. 1924 yılı Ekim ayı sonuna kadar gelen mübadillerden 26.569'u İzmit'e yerleştirilmiştir.

Mübadillerin sevk edildikleri yerlerde iskân mahallerinin tespitinde mesleki bir ayrıma gidilmiştir. Buna göre tarım, hayvancılık gibi iş kollarında çalışanlar köylerde, sanatkâr ve esnaflar kentlerde iskân ettirilmişlerdir.

Mübadele Sözleşmesi sonrasında alınan kararla Rumlardan kalan malların mübadillere, Ermenilerden kalan malların ise zarar gören yerli halka verilmesine karar verilmiştir. 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi'nden sonra, 1935 yılında Romanya ve Türkiye arasında Türkiye'ye gelmek isteyen yurttaşlarla ilgili bir antlaşma yapılmıştır Antlaşma sonrası Romanya'dan gelen mübadillerden İzmit'e gelenler kent çevresinde iskan edildikleri gibi, kentin batısında bugünkü Yenidoğan Mahallesi sınırları içinde yapılan göçmen evlerine yerleştirilmişlerdir. 1935 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre kentin nüfusu 18.693 olarak tespit edilmiştir.

Osmanlı döneminde kent, batı ve doğuya doğru yayılım göstermiştir. Kentin yayılımı batıdaki sahil boyunu kapsamakla birlikte, doğuda yayılım üst kesimlerdedir. Şüphesiz bunun en temel sebebi, körfezin doğusundaki bataklıklardır. Cumhuriyet'in ilanından 1945 yılına kadar olan dönemde kentin yayılımı ise batıya doğrudur. Şehrin Osmanlı'dan Cumhuriyete batıya doğru genişlemesinin sebebi de doğu kısmının bataklık olmasıdır. Tanzimat döneminde 1858 yılında çıkarılan arazi kanunnamesinden sonra şehrin doğusundaki bataklıklar kurutulmaya başlanmış ise de bu konuda pek başarı sağlanamamıştır. Cumhuriyet döneminde de bataklık kurutma için pek çok proje hazırlanmıştır. Ancak bu çalışmalardan sonuç alınamamıştır. 1960'larda şehrin doğusunun sanayi için imara açılması fabrikaların peş peşe bu bölgede açılması ile şehrin genişlemesi batı-doğu yönünde gerçekleşmiştir. 1935 yılında Romanya'dan gelen göçmenler kentin batısına yerleştirilmişlerdir. Ayrıca burada 1936 yılında Seka Fabrikası'nın açılması, kentin batıya doğru genişlemesinde etkili olan bir diğer faktördür. Seka İzmit kentinin yeni simgelerinden birisi olmuştur. Şehir Seka kâğıt fabrikası ile anılır olmuştur. Seka İzmit için bir fabrikadan daha çok anlam ifade etmektedir. Kâğıt üretmenin yanında tiyatrosu, gazetesi, konferansları ile İzmit için adeta bir okul misyonu yüklenmiştir. Seka etrafında kentin yeniden yapılandığı dikkatlerden kaçmamaktadır. İzmit Kâğıt Fabrikası üretime geçtikten sonra, İzmit'te hem iş alanının genişlemesi hem de vilâyetin gelişmesi açısından mühim bir konumda bulunmuştur. İzmit'in sembol binalarından olan temelleri 1937 yılında atılan Halkevi binasının açılışı da 19 Şubat 1941 tarihinde yapılmıştır.

KAYNAKÇA

Zamanın Aynasında Kocaeli, Editör Ali Yeşildal, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yay., Kocaeli 2013;*Ord.Prof.Dr.A. Sübeyl Ünver'in Defter ve Dosyalarında Kocaeli, İzmit-Gebze*, Yayına Hazırlayan: Ahmet Nezih Galitekin, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 2010; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2009; Figen Avdan, *Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Sürecinde Planlama Deneyimi: 1930-1980 İzmit Planları*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009, Yavuz Ulugün, Kocaeli'de Tarihsel Göçler, *Uluslar arası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s. 1281-1290; Şennur Kaya, 1923-1960 Yılları Arasında İzmit'te İnşaa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s. 1685.1899; Kocaeli Valiliği İl Sosyal Edüt ve Proje Müdürlüğü, *Kocaeli'ye İç Göç ve Entegrasyon Raporu*, Kocaeli 2014.

Funda SELÇUK ŞİRİN, İbrahim ŞİRİN

Tek Parti Dönemi (1938-1950)

Atatürk İzmit'ten her geçişte bir süre mola vermeyi gelenek haline getirmişti. O kadar ki 1937 yılı ortalarında İstanbul'a gidişlerinde 5-6 saat İzmit garında kalmış, belediye başkanı ve halk ile uzun sohbet etmişti. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk 10 Kasım 1938'de vefat ettiğinde bütün Türk şehirleri gibi Kocaeli halkı da yasa büründü. Dolmabahçe'de yapılan cenaze töreninin ardından cenaze Sarayburnu'nda bekleyen zafer torpidosuna alınarak saat 13.40'da Yavuz zırhlısındaki özel katafalka konuldu. Atatürk'ün son deniz gezisinin İzmit'te sonlanacağını bilen İzmitliler sabahın erken saatlerinde tren garını doldurmuş bulunuyorlardı. Akşam 19.30'da Zafer Torpidosu kıyıya yanaştı. Cenaze marşı ile karaya alınan Atatürk'ün naaşı askerlerin çektiği top arabası ile garda bekleyen özel katara yerleştirildi. Tren hareket ettiğinde saatler 22.00'yi gösteriyordu. İzmit halkı treni uzunca bir süre durdurdu. Halk Atatürk'e son vedasını yerine getirerek evlerine döndü.

1938-1950 tarihleri arasında Ziya Tekeli 1939-1946, Rükneddin Nasuhioğlu, 1946-1948, Fazlı Güleç 1948 ve Şekip Yurdakul 1949-1950 tarihleri arasında valilik yapmışlardı. Kocaeli'nin efsanevi Belediye Başkanı Kemal Öz 1931-1950 tarihleri arasında belediye başkanlığı görevini sürdürmüştür.

1939 yılında resmen onaylanan Jansen Planı'nın II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve çeşitli faktörlere bağlı olarak hemen uygulanamadığı anlaşılmaktadır. Belediye Başkanı Kemal Öz, Jansen planını gerçekleştirmek için kolları sıvadı. İstiklal, Demiryolu, Alemdar, Fethiye caddeleri, Kozluk Mahallesi'nin bahçeli kısmı, Halkevi ve çevresi, Seka Alanı, Cumhuriyet Alanı ve Anıtı, bugünkü Büyükşehir Belediyesi'nin olduğu yerdeki Hal Bloğu, Saray Parkı, Çocuk Parkı, Fevziye Camii Parkı, Halkevi Parkı, Çarşıbaşı Parkı, Koca Sinan Parkı onun döneminde hayata geçirildi. Jansen Planı'nda yer alan yeşil alan ve parkların tamamı olmasa bile büyük bir kısmının hayata geçirildiğini söylemek mümkündür. Yeşil alanlar dışında kamu yapılarından Halkevi binası Jansen'in Planı'nda önerildiği gibi rıhtımda inşa edilmiştir.

Jansen, İzmit'in genel planı haricinde, imara yeni açılması düşünülen Kozluk Mahallesi'ndeki yangın yerinin de planını yapmıştır. Jansen'in İzmit imar planı gibi Kozluk Mahallesi planını da tam olarak uygulanmamıştır. Planda öngörülen kentin idari merkezini içinde barındıran "sembolik gücü yüksek" bir kent mekânı oluşamamıştır. Jansen Planı'ndan itibaren planlarda farklı mevkilerde idari merkez için yer se-

çimi yapılmış, ancak yıllar içinde gerçekleşmemiştir. Kamu kurumları gelişigüzel seçtikleri alanlarda hizmet binaları inşa etmişler ya da başka amaçlarla yapılan binaları hizmet binası olarak kullanma eğilimini göstermişlerdir.

Mühendis L. M. Vanderberg tarafından çizilen rıhtımın birinci etabı 1941 yıkında tamamlandı. 1942 yılında ise Halkevi binasının inşaatı tamamlandı. 1944 yılında ise çevre düzenlenmesi işine girişildi. Demiryolu Caddesi'nden Halkevi'ne doğru bir cadde açılması için bazı binaların yıkılması halk arasında hoş karşılanmadı. II. Dünya Savaşı boyunca Halkevi Kocaeli halkının kültür ve sanat etkinliklerine katıldığı bir merkez haline geldi. Şehrin simge binalarından biri haline gelen Halkevi halkın sağlık hizmetlerini aldığı, çeşitli kursların ve etkinliklerin düzenlendiği cazibe merkeziydi.

II. Dünya Savaşı boyunca Kocaeli halkı su ve elektrik sıkıntısı yaşadı. SEKA için Sapanca Gölü'nden getirilen suyun bir kısmı şehir için ayrıldı ise de halkın çok azı bu sudan yararlandı. Evlerin çok azında su tesisatı vardı. Halkın büyük bir çoğunluğu tulumba ve çeşmelerden su ihtiyacını karşıladı. 1940'lı yıllarda yaşanan kömür sıkıntısı elektrik üretimini etkilediğinden sık sık elektrik kesintileri yaşandı. Halkın ancak yarısı elektrikten yararlanıyordu. Su ve elektrik sıkıntısı ancak 1950'li yıllarda tamamen çözüme kavuştu. Savaş boyunca İzmitliler ekmek, tuz, şeker ve kahve yokluğu çektiler. Mutfaklarda kullandıkları mangallık kömür de savaş boyunca bulunması güç maddelerden biri oldu. Savaş yılları boyunca Türkiye'de, kentlerin iaşesi için 18 Ocak 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu'na dayanılarak narh uygulaması ve fiyat kontrolü, bazı ürünleri karne ile dağıtma gibi yöntemler kullanıldı. Piyasaya yoğun bir şekilde müdahale edilmesi ve alınan sıkı önlemlerle piyasanın denetlenmesi istifçiliğe, ihtikara yol açtı. Azalan üretim ve yükselen enflasyonun önüne geçmek için çalışıldı ve bu bağlamda Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi iki olağanüstü vergi aşırı kazanç ve enflasyona karşı geliştirilen savunma mekanizması oldu.

1943'te meydana gelen Adapazarı Hendek Depremi inşaat malzemelerinin fiyatlarının yükselmesine neden oldu. İzmit halkı çivi bulmakta zorlandı. II. Dünya Savaşı'na Türkiye filen katılmamış bile olsa savaşın zorluklarını İzmit halkı yaşamış; karne ile ekmek almış ve karartma gecelerini endişe ve korku içinde yaşayarak geçirmiştir.

1936'da Türkiye'nin ilk kâğıt üretimine başlayan SEKA fabrikası, sineması, futbol, basketbol, güreş, boks, yelken, atletizm, voleybol ve ritmik jimnastik alanlarında faaliyet gösteren Kâğıtspor Kulübü adıyla bir takımı ve SEKA Postası adıyla bir gazetesi olan bir kültür-sanat ve spor kompleksine dönüşerek şehrin sanayii ve kültür şehrine dönüşümüne katkı sağladı. Kurulduğunda 500 işçi çalıştıran fabrika 1946 yılında 2000 işçi çalıştırmaya başladı. İşçi sayısı fabrikanın ihtiyaçları dikkate alınmaksızın her geçen yıl artarak devam etti. Sanayileşen Kayseri ve Nazilli gibi İzmit'in nüfusu da hızla artmaya başladı. 1940 nüfus sayımında ülke genelinde nüfus artış oranı %10,2 iken, İzmit'te %12, 1945 sayımındaysa Türkiye geneli %5,4 iken, İzmit'te %10,7'ydi. Sanayi planı kapsamında fabrika inşa edilen şehirlerin neredeyse tamamında bu durum söz konusuydu ve 1927-1945 dönem aralığında nüfus Kayseri'de %58, İzmit'te %86 ve Nazilli'de %100 artmıştı.

Türkiye 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler anlaşmasını imzalayarak demokratik rejimden yana olduğunu göstermişti. Bu anlaşma Türkiye'de çok partili hayatın önünü açmış CHP dışında yeni partiler kurulduğu gibi CHP'den ayrılanlar Demokrat Parti'yi kurmuşlardı. Böylesi bir ortamda Milli Şef İnönü'nün Tek Parti yönetimi 1946 yılında seçime gitti. 1946 seçimlerinde Ahmet Faik Abasıyanık, İsmail Rüştü Aksakal, Cenap Aksal, Fuat Balkan, Fazıl Şerafettin Bürge, Ali Dikmen, Nihat Erim, Şükür Okan, Sedat Pek ve İbrahim Sürayya Yiğit CHP Kocaeli

milletvekili olarak meclise girdiler. Bu dönemde Kocaeli açısından siyasetteki en önemli gelişmelerden biri, dönem boyunca kurulan hükümetlerde Kocaeli milletvekillerinin bakanlık yapmalarıdır. Haziran 1948'de kurulan ikinci Hasan Saka Hükümeti'nde Nihat Erim Bayındırlık Bakanı olmuştur. Şemsettin Günaltay kabinesinde ise Kocaeli milletvekillerinden üç kişi yer almıştır. Nihat Erim bu kez Başbakan Yardımcısı olarak kabinede yer almıştır. Dr. F. Şerafettin Bürge Gümrük ve Tekel Bakanı olurken, İsmail Rüştü Aksal da Maliye Bakanı olarak kabinede yer bulmuştur. Bu Kocaeli'nin siyasal tarihinde bir ilkti ve kenti tarifsiz bir sevince boğmuştu.

1946 seçimlerinden sonra Demokrat Parti'nin Kocaeli teşkilatlanması tam anlamıyla gerçekleşti. DP Kocaeli İl Başkanlığı 19 Şubat 1950'de yıllık kongresini yapmış ve alınan kararlar mucibince Kongre Başkanlığı'na Mehmet Yılmaz, İdare Heyeti'ne de Salih Kalemci, Dr. Hüsnü Türkand, Abdürrahim Karaçetin, Lütfü Tokoğlu, Yeredoğ Kişioğlu, Tevfik Falay, Dursun Erol, Cemal Tüzün ve Saadettin Yalım seçilmiştir. Seçimler sonunda Salih Kalemci'nin yerine DP Vilâyet Başkanlığı'na Cemal Tüzün getirilmiştir. Kocaeli nüfusunun artması sonucunda daha önce 9 temsilci yerine 11 temcilci ile mecliste temsil edilmeye başlayan Kocaeli 1950 seçimlerinden önce DP ce CHP arasında kıran kırana çekişmeye sahne oldu. 1950 Milletvekili Genel Seçimleri kapsamında DP Kocaeli İl Teşkilatı, vilâyet genelinde birçok miting ve toplantı yapmıştır

1950 Milletvekili Genel Seçimleri 14 Mayıs 1950'de yapılmıştır. 14 Mayıs 1950 seçimleri Türk demokrasi tarihinin dönüm noktalarından birisi oldu. Demokrat Parti oyların %52,7'sini alarak 487 sandalyeli TBMM'ye 415 milletvekili gönderdi. Cumhuriyet Halk Partisi ise oyların % 39,4'ünü alarak 69 milletvekili gönderebildi. Böylece Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yılı bulan iktidarı sona erdi ve 10 yıl sürecek olan Demokrat Parti iktidarı başladı

Seçimlere katılım ve ilgi bakımından Kocaeli, Türkiye genelinde birinci sırada yer almıştır. Zira Kocaeli'deki katılım % 91,4'di ve vilâyette en yüksek oy alan parti DP'ydi. Seçimler neticesinde vilâyetteki oyların 59,2'sini DP almış ve 11 milletvekilinin tamamını tek başına çıkarmıştır. Yani DP'nin aday gösterdiği bütün milletvekilleri seçilmiştir. Buna göre milletvekilliğine seçilen Dr. Ethem Vasaf Akan, Ekrem Alican, Ziya Atığ, Hamdi Başak, Salih Kalemci, Mümtaz Kavalcıoğlu, Yeredoğ Kişioğlu, Saim Önhan, Lütfi Tokoğlu, Hüsnü Türkand ve Mehmet Yılmaz 22 Mayıs 1950'de seçim mazbatalarını alarak TBMM'de göreve başlamışlardır. Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ülke genelinde olduğu gibi tek parti tarafından temsil edilen vilâyet, bu seçimlerden sonra yeni bir siyasi oluşum olan DP tarafından temsil edilmeye başlanmıştır.

1950 seçimlerini kazanan DP Kocaeli'de tarım seferberliği başlattı. Topraklarının büyük bölümü sulak ve verimli olan Kocaeli'de modern tarıma geçilmesi için Kocaeli Teknik Ziraat Müdürlüğü kuruldu. Müdürlük çiftçinin eğitiminden, krediye kadar pek çok hususta Kocaeli tarım sektörünün çağdaş düzeye getirilmesi için çaba sarf etti. Bataklık alanların kurutulup tarıma açılması öncelikli gündem maddesiydi. Kocaeli'de tarım alanındaki büyük sorunlardan birisi çiftçiler tarafından orman alanlarına zarar verilmesiydi. Hükümet, bunu engellemek amacıyla toprağı olup da ziraat yapmakta güçlük çeken köylüye sistemli yardım ve kredilerinin arttırılması yoluna gitmiştir. Bu sayede tarım alanlarına yönelen köylünün ormanları yok etmesi büyük ölçüde engellenmiştir. Kocaeli'de üretilen belli başlı sanayi ürünleri ayçiçeği, şeker pancarı, keten ve tütündür. 1950'li yıllarda vilâyet genelinde sanayi ürünlerine ayrılan alanın %53'ü ayçiçeği, %33'ü keten ve %11'ni tütün oluşturmaktaydı36. Geriye kalan alanlarda ise şeker pancarı tarımı yapılmaktaydı. 1954'te yönetsel değişiklik sonucu Adapazarı, Hendek, Karasu, Akyazı, Hendek ve Geyve kazaları vilâyetten ayrılınca sanayi bitkilerinden şeker pancarı, keten ve ayçiçeği ekim alanlarının önemli bölümü Kocaeli sınırları dışında kalmıştır. Buna rağmen sanayi ürünleri yetiştirmek için başka yerler bulunmuş ve üretim yeri ile üretim miktarı arttırılmıştır. 1950'den önce İzmit Ovası'nın bataklık olması, iç kesimlerde ise, sulama olanaklarının azlığı nedeniyle sebzecilik çok fazla üretilebilen ürünlerden değildi. Hususiyle bataklık alanlarının kurutulmasından sonra, Kocaeli'de sebze üretimi büyük artış göstermeye başlamıştı. Kocaeli'de sebzeciliğin gelişmesiyle vilâyet ekonomisi içinde sebze ürünleri de önemli bir konuma gelmiştir.

DP tarım yanında Kocaeli'de eğitim seferberliği başlattı. Bir taraftan okul sayılarını artırırken bir taraftan da okuma yazma kursları açarak okuma yazma oranını yükseltmeye çalıştı.

1938-1950 yılları arasında daha önce yayın hayatına başlayan gazetelerin yanında yeni yayın hayatına başlayan gazeteler oldu. 21 Ağustos 1943'te Cumartesi ve Çarşamba günleri çıkan *Yeşil İzmit* gazetesi yayın hayatına başladı. 22 Eylül 1949'da Perşembe günleri çıkan *Hürsöz* gazetesi 2 Ağustos 1950'den itibaren günlük yayınlanmaya başladı. 5. Nisan 1950'de *Vahdet Kocaeli Postası*, aynı yıl haftalık çıkan *Demokrat Uyan* gazetesi yayın hayatına başladı. 23 Eylül 1950'de siyasi mizah gazetesi *Yeni Zurna* yayın hayatına başladı.

KAYNAKÇA

Bilal Tunç, "Demokrat Parti Döneminde Kocaeli'de Tarım", *Uluslararası Orbangazi ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Editör Haluk Selvi, İbrahim Şirin, M. Bilal Çelik, Kocaeli 2019, s. 1335-1341; Safiye Kıranlar, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kocaeli'nin Sosyo Ekonomik Durumu Üzerine Bir İnceleme" G*azi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Editör Haluk Selvi, Kocaeli 2015; s. 1151-1181; Uygur Kocabaşoğlu, Aydın Bulutgil, *Seka Tarihi, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları'nın Tarihi Gelişimi*, Tarih Vakfı Yayınları, Ankara 1996, Mehmet Sarıoğlu, *Bir Cumhuriyet Aydını: Mehmet Ali Kağıtçı*, İş Bankası Yay., İstanbul 2008; 1950 Genel Nüfus Sayımı, Türkiye İstatistik Kurumu Yayınları, Ankara 1961; *Milletvekili Genel Seçim Sonuçları*, 1923-2007, TUİK, Ankara 2008.

Funda SELÇUK ŞİRİN, İbrahim ŞİRİN

Demokrat Parti Dönemi (1950-1960)

1950-1960 tarihleri arasında Kocaeli'de sırasıyla 1950-1951 Burhanettin Teker, 1951-1954 Ethem Necip Yetkiner, 1954-1956 Cemal Babac,1956-1959 Ekmek Çetinel ve 1959-1960 yılları arasında ise Alaattin Eriş vali olarak görev yapmışlardır. Yine bu zaman aralığında 1950-1952 Sadettin Yalım,1952-1954 Ali Haydar Özatay, 1954-1956 Akif Terzioğlu, 1956-1958 Osman Gençal belediye başkanlığı yapmıştır. 1958'den itibaren belediye başkanlığı ile ilgili yapılan yasal düzenlemeler kapsamında Kocaeli dâhil birçok vilâyette bu görevi valiler yapmaya başlamıştır. 1958-1959 Ekmel Çetinel ve 1959-1960 Alaattin Eriş belediye başkanı olarak Kocaeli'ye hizmet vermişlerdir.

1950-1960 arası Kocaeli'de siyasi hayata baktığımızda 1950-1954 ve 1957 seçimlerinin tamamında DP'nin birinci parti olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Kocaeli halkının bu zaman zarfında DP partiyi desteklediği seçim sonuçlarından da anlaşılmaktadır. Nitekim 2 Mayıs 1954 tarihinde gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimleri, 1950 seçimlerinden zaferle çıkan DP'nin ilk kez iktidar partisi olarak girdiği, CHP'nin de ilk kez muhalefet partisi olarak katıldığı seçimlerdir. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Genel Seçimleri sonucunda DP, yeniden birinci parti olmayı başarmıştır. 1950 Milletvekili Genel Seçimlerinde olduğu gibi 1954 seçimlerinde de Kocaeli'de DP ve CHP arasında ciddi çekişmelerin yaşandığı açık bir biçimde görülmektedir. Seçimlerden önce Kocaeli'de DP Gençlik Heyeti kurulmuştur. Teşkilatın ilk müteşebbis heyetinde Sadun Atığ, Nurhayat Özemek, Özdoğan Tüzer, Rıfkı Sürel, Burhan Erkinay, Hasan Erkan, İsmail Ok yer almıştır. Müteşebbis heyet kurulduktan sonra heyette yer alanların görev alanları belirlenmiştir. 1950 seçimlerinde 11 milletvekili çıkaran Kocaeli, bu seçimlerde milletvekili sayısını bir kişi arttırmış ve 12'ye çıkarmıştır. Seçimleri kazanan DP'nin adaylarından Ziya Atığ, Ekrem Alican, Turan Güneş, Selami Dinçer, Sefer Göksel, Cemal Tüzün, Saadettin Yalım, Nüzhet Akın, Hamdi Başak, Kazım Meriç, Nüzhet Unat ile Hamza Osman Erkan mazbatalarını alarak 14 Mayıs 1954'te TBMM'de çalışmalara başladılar. Böylelikle DP 1950 ve 1954 milletvekili genel seçimlerinde Kocaeli'de en çok oy alan parti olarak her iki dönemde de TBMM'de vilâyeti tek başına temsil etmiştir. Milletvekili genel seçimleri 27 Ekim 1957'de yapılmış ve seçimlerde DP 48.832 oy alarak Kocaeli'de seçimleri üçüncü defa birinci parti olarak seçimleri tamamlamıştır. DP dışında CHP 38.095 oy ile ikinci ve HP 10.777 oy ile üçüncü parti olmuştur. Seçimler sonunda DP'nin Kocaeli milletvekili adayları Refik Koraltan, Cemal Tüzün, Saadetin Yalım, Ömer Cebeci, Nüzhet Unat ve Dursun Erol seçim mazbatalarını alarak 1 Kasım 1957'de TBMM'de göreve başladılar.

27 Mayıs 1960'ta gerçekleşen bir askerî darbeyle, DP'nin iktidarına son verilmiştir. Kocaeli'de 27 Mayıs İhtilali'nin etkileri ilk saatlerden itibaren kendini göstermiştir. İlk günden başlamak üzere vatandaşları bilgilendirmek amacıyla sürekli tebliğlerin yayınlandığı devrin gazetelerinden anlaşılmaktadır. Kocaeli Askerî Valiliği'nin şu sayılı tebliğidir diye başlayan talimatlar radyodan duyurulmakta ve gazetelerde yayımlanmaktaydı. Konu ilgili bazen gün içinde birden fazla talimatın yayınlandığı bilinmektedir. 28 Mayıs 1960'ta Kocaeli Vali-Belediye Başkanı Ekmel Çetiner ile İl Emniyet Müdürü Zeki Demiroğlu görevden el çektirilerek gözaltına alınmışlardır. Bahsi geçen kişilerin yerlerine yenileri atanmıştır. Ayrıca güvenlik gerekçesi ile bütün polislerin silahlarına el konulmuştur. Milli Birlik Komitesi Başkanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkumandanlığı tebliğleri kapsamında Kocaeli, Sakarya ve Bolu vilâyetlerinin askerî ve mülkî idaresini yürütmek üzere 15. Kolordu Kumandanı Tümgeneral Hayati Ataker atanmış, Kocaeli Vali ve Belediye Başkanlığı'na Tümgeneral Raif Yasaer görevlendirilmiştir. Görevden alınan İl Emniyet Müdürü Zeki Demiroğlu'nun yerine Kurmay Yarbay Topkoru ve il emniyet müdürlüğü yardımcılığı görevlerine Binbaşı Sait Altan ile Binbaşı Tarık Erhayır atanmışlardır. Aynı gün içinde İzmit Belediye Başkanlığına ise Kurmay Yarbay İzzet Erduran'ın ataması yapılmıştır. İhtilal günlerinde Kocaeli'de ihtilal lehinde miting ve gösteriler yapılmıştır. 1 Haziran 1960'ta vatandaşlar tarafından 27 Mayıs Hürriyet Zaferi olarak adlandırılan büyük bir miting tertip edilmiştir. Bu mitinge öğretmenler, üniversite öğrencileri, Kocaeli Yüksek Öğretim Derneği üyeleri, Kız ve Erkek Enstitüsü öğrencileri, Teknik ve Akşam Lisesi ile ilkokul ve ortaokul öğrencileri ve kalabalık halk topluluğu katılmıştır. Mitinge katılanlar İzmit Lisesi önünde yürüyüşe başlamış ve bu yürüyüşe askerî vali ile Kolordu komutanı da katılmıştı. Kocaeli'de ihtilal karşıtı hareketler de vuku bulmuştur. Özellikle Karamürsel ve Gölcük'te DP yanlısı kişiler, yapılanların haksızlığını göstermek ve parti mensuplarının tutuklanmalarının engellenmesi için birtakım faaliyetlerde bulunmuşlardır.

1954'te Kocaeli'de idarî alanda ciddi değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden birisi, tamamıyla Kocaeli vilâyeti kazalarından olan Adapazarı, Geyve, Hendek, Karasu ve Akyazı'dan müteşekkil Sakarya adında yeni bir vilâyetin teşekkülüdür. 14 Haziran 1954'te 6419 Sayılı Kanun ile Adapazarı merkez kaza olmak üzere Akyazı, Geyve, Hendek ve Karasu kazaları Kocaeli'den ayrılarak Sakarya adında bir vilâyet teşekkül edilmiştir. 1950'de vilâyetin 10 kazası bulunmaktadır. 1954'teki idari anlamda yapılan düzenlemelerden sonra Kocaeli'nin sadece 5 kazası kalmıştır. Bu kazalar Gebze, İzmit, Kandıra, Gölcük ve Karamürsel'dir.

1951 yılında Kasr-ı Hümayun yakınında temeli atılan Adliye binası, eksikliklerine rağmen 1952 yılında açılmıştır. 1956 yılında Cumhuriyet Caddesi'nde inşasına başlanan belediye binası 1957 yılında bitirilmiştir. Hal ve PTT binaları da 1950'lerin ortalarında inşa edilen yapılar arasındadır.

1952 yılında Halkevleri'nin kapatılmasının ardından, Kocaeli Halkevi binası çeşitli tarihlerde şehir

lokantası, turizm müdürlüğü, kültür müdürlüğü, kütüphane, ilköğretim müdürlüğü, öğretmenler lokali ve musiki cemiyeti adıyla kullanılmıştır. 1980 yılından itibaren Kocaeli Halk Eğitim Merkezi ve Akşam Sanat Okulu olarak hizmet vermektedir.

Memleket Hastanesi'nin açılmasından sonra kentin doğusu olan Baç mevki büyük ilgi görmüştür. Bu nedenle burada iskân artmış ve 1954 yılında 28 Haziran İlkokulu inşaa edilmiştir. 1958 yılında Atatürk Bulvarı'nın sonunda Atatürk İlkokulu'nun, 1959 yılında Bağçeşme mevkiinde Bağçeşme İlkokulu'nun inşası o dönemde kent merkezinin en doğu ve en kuzeyini belirlemiştir.

Konut buhranının ve konut fiyatlarıyla kiralarının arttığı İzmit'te çözüm bulmak adına 1956'da ucuz fiyatla belediyenin kentte ev sahibi olmak isteyenlere arsa dağıttığı, ödemelerin 10 yıla dağıtılarak kolaylaştırıldığı görülür. Tepecik Mahallesi'nde 1956 yılında başlayan kadastro çalışmaları İzmit kazalarında sürdürülerek devam etmekte, yıllarca yapılamayan Kozluk, Yeni Mahalle, Yenidoğan gibi bazı yerlerde yolların yapılması, kanalizasyonun ve yıllarca yapılamayan su şebekesinin iyileştirme çalışmaları gibi işler alınan borçlarla tamamlanmaktaydı. Sümer Evleri İşçi Yapı Kooperatifi tarafından inşa edilen 68 evin dağıtımı 1957 yılında, "Eski Tayyare Meydanı" olarak bilinen alanda 42 Evler olarak anılan konutların bitirilmesi ve dağıtılması da 1958 yılında gerçekleştirilmiştir.

1950 yılından sonra kent "sanayi şehri" adını almak için son evresine girmiştir. Kocaeli kentinin bir sanayi şehrine dönüşmesinde şüphesiz kenti ortasından geçerek ikiye bölen D-100 Karayolu'nun önemli bir etkisi olmuştur. Artan ulaşım olanakları D-100 aksında bulunan arsaların rant değerini yükseltirken, sanayi yapılarının ve düşük gelir grubuna ait konut birimlerinin desantralizasyonuna yol açmaktadır. 1950'li yılların sonundan itibaren D-100 karayolunun İzmit kent içinden geçmesi ve yerleşim yerlerinin karayolu istikametine uzanması sonucunda 2000 yıllara geldiğimizde İstanbul ve Koaceli birleşerek dev bir şehre dönüşmüştür. D-100 Şehrin batıda yoğunlaşan nüfusunun doğuda açılan yeni fabrikalar ile birlikte doğuya doğru kaymasında etkili olmuştur. Kocaeli'den geçen ana ulaşım hatları olan İstanbul-İzmit-Adapazarı-Ankara ile Bursa-İzmir karayolları Kocaeli'nin kıyı şeridini izlemektedir. Hiç kuşkusuz bu durumda 1959 yılında Kemal Ahmet Aru tarafından değiştirilen üçüncü imar planına göre D-100 Ankara-İstanbul karayolunun şehrin içinden, denizden doldurulan kısma kayması ve bu şeridin planlanması rol oynamıştır Ayrıca, İstanbul-Ankara demiryolu önceleri il merkezinin tam içinden geçmekte iken; 1999 yılında yapılan bir düzenleme ile D-100 karayoluna paralel olarak kıyı şeridine alınmıştır. Bu durum da tüm konut ve sanayi yerleşimini ilgilendiren bir olgu olup, yerleşim yeri kendiliğinden gelişim göstermiştir. D-100 kenti sahilden ayıran ve kentin kıyı ile bağlantısı kesen konumu ile Kocaeli'yi bir sahil şehri olmaktan çıkarmıştır.

1950'lerden itibaren başlamış olan ve gerek itici gerek çekici nedenlerle kırdan kente doğru yaşanan iç göç süreci, hükümetlerin konut ihtiyacını karşılayamadığı bu dönemde, büyük şehirler çevresinde gecekondulaşmanın başlamasına sebep olmuştur. İç göç hareketi ile kentin çevresine yerleşen göçmenler, büyümekte olan sanayiye ucuz işgücü olarak katkıda bulunmuşlardır. Dolayısıyla gecekondular, çalıştığı

halde ihtiyaçlarını karşılayamayan, yoksulluk sınırında veya altında yaşayan yoksulları barındıran yerler olmuşlardır. Buralarda yaşayan göçmenlerin sorunu sadece düşük ücretle sınırlı kalmamakta, kayıtdışı istihdam, sosyal güvenceden mahrum olma, düzensiz gelir de bu soruna eşlik etmektedir. Göçün nedenleri incelendiğinde ise, en güncel veri olarak 31.01.2013 tarihli haber bülteni ile duyurulmuş olan 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye'de gerçekleşen öncelikli iç göç nedeninin %41,5 ile "hane üyelerinden birine bağlı olarak gerçekleşen göç" olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırada ise %22,6 oranı ile "eğitim amaçlı iç göçlerin gerçekleştiği görülmektedir. Üçüncü sırada "tayin ve iş değişikliği" gibi nedenlerle göç bulunurken, "iş aramak ve bulmak" için yer değiştirme %12,2 oran ile dördüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de yaşanan iç göçün niteliğine baktığımızda, yaşanan göçlerin daha iyi konumda olan mekâna doğru gerçekleşmekte olduğu söylenebilir. Göçün yönü genellikle sosyo-ekonomik nedenlerle Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden, sanayileşmiş ve kişi başına gelir düzeyi yüksek olan batı bölgelerindeki illere doğrudur. Kısacası göçün yönü "doğu-batı" şeklinde olup, kırsaldan kente doğru ve genellikle hep aynı merkezlere yönelik bir özellik taşımaktadır. Bununla birlikte, kırsal alanlardan kentlere doğru göç yaşanmasının temelinde iş bulma amacının olduğu pek çok araştırma tarafından doğrulanmaktadır. Kocaeli, 1960'larda girdiği hızlı sanayileşme süreciyle birlikte önemli ölçüde göç almıştır.

1950-1960 yılları arasında Kocaeli halkı Kore savaşına 1950-1953 tarihleri arasında gönderdiği askerlerin 17'sinin şehit haberi ile yasa boğuldu. Şehitlerin anısı İzmit'te yapılan bir anıtta yaşamaktadır. 1958 yılında Kocaeli halkı büyük bir facia ile karşı karşıya kaldı. 1 Mart 1958'de Üsküdar isimli Şehir Hatları vapuru İzmit Lisesi öğrencilerinden oluşan Gölcük ve Değirmendere'de oturan 500'e yakın yolcusuyla fırtınaya yakalanmış, vapur batmış yolculardan ancak 40 kurtulmuş geri kalan yolcular yaşamlarını yitirmiştir. Kocaeli halkı yaşanan bu facia sonrası günlerce yas tutmuş, olayın gerçekleştiği 1 Mart gününde anma etkinlikleri düzenlemiş ve hala da düzenlemeye devam etmektedir.

1950-1960 tarihleri arasında Kocaeli basınında bir hareketlenme yaşanmıştır. *Bizim Şehir* gazetesi (1050), *Yavuz İzmit* (1952), *Demokrat İzmit* (1952), *Yaman İzmit* gazetesi (1953), *Azim* gazetesi (1954), *Hedef* gazetesi (1955), *Taşra* gazetesi (1955), *Seka Postası* gazetesi (1956), *Demiryol* gazetesi (1956), *27 Mayıs* gazetesi (1960) yayın hayatına katılmışlardır.

KAYNAKÇA

Bilal Tunç, "Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'nin Kocaeli'deki Seçim Faaliyetleri (1950-1957)", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Cilt / Vol: 7, Sayı/Issue: 1, 2018 Sayfa: 250-264; Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi*, 1847-2017, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2017; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli 1950-1960*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Sakarya, 2016; Esma Torun Çelik, "Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli'de Siyasal Hayat", *Atatürk Yolu*, 2018, s. 301-342; Şennur Kaya ,"1923-1960 Yılları Arasında İzmit'te İnşaa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s. 1685; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2009.

Funda SELÇUK ŞİRİN, İbrahim ŞİRİN

1960 İhtilalinden 2000'li Yıllara

1960-2000 yılları arasında Kocaeli'de sırasıyla Hüsnü Başar 1960-1962, Muhlis Babaoğlu 1962-1964, Bekir Suphi Aktan 1964-1966, Hüseyin Meydanoğlu 1966-1970, Ertuğrul Ünlüler 1970-1975, Tuğrul Eğilmez, 1975-1976, N. Vecdi Gönül 1976-1977, İbrahim Ural, 1978-1979, Celal Kaya Can 1979-1980, Fahri Görgülü 1980-1981, M. Hikmet Gülşen, 1981-1984, Hüseyin Öğütcen, 1984-1985, İhsan dede 1985-1991, Adnan Darendeliler 1991-1992, Leyla Ata1992-1996, İ. Kemal Önal 1999-2001 yılları arasında Vali olarak

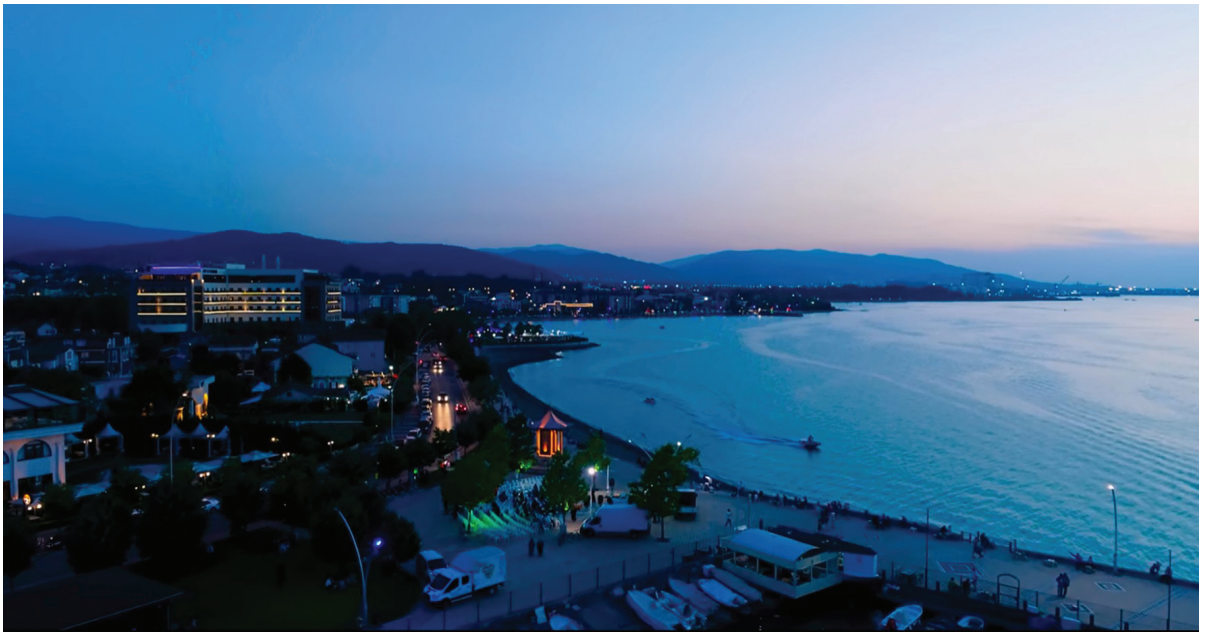

görev yapmışlardır. Aynı dönem içinde Hüsnü Başer 1960-1962, Muhsin Babaoğlu 1962-1963 hem vali hem belediye başkanı olarak hizmet etmişler. Enver Atafırat (1963-1968), Leyla Atakan 1968-1972, Erol Köse 1972-1977, Cevdet Bağdat 1977-1980, Ertuğrul Ünlüer 1980-1982, Aydın Tamer 1980 (3 ay) Cemal Uzunkol 1982-1984, Necati Gençoğlu 1984-1989 Sefa Sirmen 1984-1994, Hikmet Erenkaya 1994-2002 tarihleri arasında belediye başkanı olarak görev yapmışlardır.

1960-2000 yılları arasında Kocaeli'de siyasi hayata baktığımızda 27 Mayıs İhtilali'nin hemen sonrasında yapılan 1961 seçimlerinde 3 Adalet Partisi 2 Cumhuriyet Halk Partisi, 1965 seçimlerinde 3 Adalet Partisi, 2 Cumhuriyet Halk Partisi, 1969 seçimlerinde 3 Adalet Partisi, 1 Cumhuriyet Halk Partisi , 1973 Seçimlerinde 2 Adalet Partisi 2 Cumhuriyet Halk Partisi, 1 Milli Selamet Partisi, 1977 seçimlerinde 2 Adalet Partisi, 3 Cumhuriyet Halk Partisi, 12 Eylül 1980 darbesinin arkasından yapılan 1983 seçimlerinde 3 Anavatan Partisi 2 Halkçı Parti, 1987 seçimlerinde 2 Anavatan Partisi, 1 Doğru Yol Partisi, 4 Sosyal Demokrat Halkçı Parti, 1991 seçimlerinde 1 Anavatan Partisi, 5 Doğru Yol Partisi, 1 Refah Partisi, 1995 seçimlerinde 2 Anavatan Partisi, 1 Doğru Yol Partisi, 3 Fazilet Partisi, 2 Milletçi Hareket Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne milletvekili gönderdi.

Kocaeli 2 Eylül 1993'te çıkarılan 504 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Büyükşehir ünvanı kazandı. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı kanun ile büyükşehir belediyesinin sınırları il mülki sınırları oldu.

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan şehirleşme faaliyetleri özellikle büyükşehirlerde nüfusun yığılması sonucunu doğurmuştur. Mannesman, Sümerbank Boru Endüstrisi, T.A.Ş., Türk Pirelli Lastikleri, Goodyear Lstikleri, Çelik Halat, Kordsa Global, Endüstriyel İplik ve Kord Bezi Birisa, Bridgestone Sabancı Lastik gibi fabrikalar 1960-1990 yılları arasında Kocaeli'de açılmış ve halen faaliyet yürütmektedir. Fabrikalar iş olanaklarını artırarak bölge nüfusunun istihdamında ve bölgeye olan göçlerde büyük paya sahiptir. 1960-2000 yılları arasında Kocaeli nüfusu sürekli artmış 1990 kadar nufüs artış hızı %30'un üzerinde seyretmiştir. 17 Ağustos 1999 depreminde meydana gelen vefatlar ve başka bölgelere yapılan göçler neticesinde nüfus artış hızı düşmüş ancak sonraki yıllarda tekrar nüfus artmıştır. TUİK'in 2021 verilerine göre Kocaeli Nüfusu 1.997.258 kişidir.

1970'li yıllarda birçok kentin planlaması için İller Bankası yarışma açmış ve yarışmalara esas teşkil eden analitik etütler hazırlamıştır. Bu analitik etütler kentler için hazırlanan en kapsamlı ve detaylı araştırmalar olmuştur. Dr. Polat Sökmen Kocaeli Kent Planı ile bu yarışmaya katılmıştır.

Polat Sökmen'in hazırladığı 1/20000, 1/5000 ve 1/1000 İzmit İmar Planları, İller Bankası'nın açtığı yarışma sonucu 1972-1984 yılları arasında elde edilmiştir. Sökmen, genel olarak sanayi yerleşimi konusunda, imar planının sanayinin tecavüzüne karşı bir savunma planı olma zorunluluğunun "metropoliten merkez İstanbul'un yükünü hafifletmek için sanayi barajı olarak seçilmiş bulunan İzmit çevresinin benzeri az bulunan doğal güzelliğinin de gereği" olduğunu ifade etmektedir. Körfez'in kuzeyinde Tütünçiftlik sahili, güney kesiminde ise Değirmendere-Karamürsel arasındaki sahilin, yalnız kent çevresine değil bütün bölgeye hizmet edecek rekreasyon alanları olarak düzenlenmesi öngörülmüştür. Oysa bugüne bakıldığında Körfez'in kuzeyi zaten sanayiye teslim edilmişken, 1990'larda Körfez'in güneyindeki Yeniköy merası da sanayi alanına dönüştürülmüştür. İhsaniye'deki SEKA Fidanlığı'nın Ford'a verilmesi bu sürecin bir parçası olmuştur. Sökmen'in "İzmit ve çevresinin imar planı, sanayinin tecavüzüne karşı bir savunma planı olmak zorundadır" cümlesi durumu net ortaya koyan bir tespittir. Sökmen'in ifadesiyle "sanayiye karşı değil,

sanayiye rağmen yürütülecek mücadele" gerçekleşememiştir. 1990'lı yıllardan itibaren sahil kesiminde kısmi rekreasyon alanı düzenlemeleri yapılmıştır. Ancak Sökmen'in planlarında önerilen kıyı düzenlemesi boyutunda bir düzenleme gerçekleştirilememiştir. Kentin sahil kesiminden geçen karayolu ve demiryolu kent için halen çözümlenmemiş bir konudur. Her ikisi de kentin sahile ulaşmasını engellemektedir. Kara yolunun artan yoğunluğuna yol şeritlerinin artırılmasıyla çözüm aranmaktadır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) bölge planlamasının, kalkınmanın bölgeler arası dengesizlikleri önleyici yönde olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Bu çerçevede hazırlanan Doğu Marmara Bölgesi planlama çalışmalarının amacı gelişme merkezleri tespit ederek İstanbul'un yükünü hafifletmek, sanayiyi İzmit ve çevresine yüklemek olmuştur. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) şehirleşme kavramına geniş yer verilmiş ve Birinci Kalkınma Planı'ndaki tedbirli tutum şehirleşme lehine değişmiştir. Şehirleşme desteklenmekte, şehirleşmenin bir şartı olan sanayileşme dengeli bir bölgesel kalkınma için ana şart kabul edilmektedir. Büyük şehirlerin gelişmesiyle ülkenin kalkınması sağlanacağı yaklaşımı Birinci Beş Yıllık Plan'da olmayan, İkinci Beş Yıllık Plan'da getirilen bir yaklaşımdır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973) kalkınmanın ancak sanayileşme ile gerçekleştirilebileceği yinelenmektedir. Sanayiyi zorunlu kılan bir unsur da Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılma kararlılığıdır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1979 -1983) fiziki planlamanın yatırımlara engel olduğu görüşünden vazgeçilmiş, yatırımların yer seçiminde nazım plana uyumunun sağlanması istenmiştir. Doğal ve tarihi çevrenin korunması; kentleşme sorunlarında bütüncül yaklaşım; kıyı kesimleri, büyük kentlerin yakın çevresi, gelişme aksları gibi rekabetin yükseldiği alanlarda kent üstü ölçeklerde arazi kullanma planlarının yapılması öngörülen çözümlerdir. "Bölgesel Planlama" kavramı yerine "Bölgesel Gelişme ve Yerleşme" kavramına yer verilmiş ve bu kavram bölgelerarası denge sorunlarının çözülmesi anlamında kullanılmıştır. Sanayinin ülkede dağılımı ve sanayi yer seçimi kararları hakkında Devlet Planlama Teşkilatı görevlendirilmiştir. Bölge planlaması için Devlet Planlama Teşkilatı'na yetki veren bu karar dayanaksız olmuş ve bölge planlarının uygulanamaması sonucunu doğurmuştur. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre sağlığının, tarihsel ve doğal zenginliklerin korunması önemsenmektedir. Çevre sağlığına veya tarihsel ve doğal zenginliklere zarar verici biçimde gerçekleşmiş yerleşmelerin veya sanayi kuruluşlarının konumlarında veya teknolojilerde bu açıdan gerekli değişiklikler bir plan içinde aşamalı olarak yapılması istenmektedir. Özellikle İzmit Körfezi'nin çevre sorunlarına değinilmiş, uluslararası iş birliği ile yeni düzenlemelere yönelik çalışmalar yapılması gerekli görülmüştür.

Kocaeli kent imar uygulamaları planlamalara uygun bir şekilde gerçekleşmemiştir. Eski tarihi doku şehir merkezinde olduğundan yeni bir merkez oluşturulamadığından korunamamış ancak Kozluk Mahallesi'nde yer alan Kapanca Sokak restore edilerek muhafaza altına alınmıştır. Kocaeli hızla sanayi kentine dönüştüğünden sahil ve turizm kenti olma özelliğini sürdürememiştir. Türkiye ancak 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda kentlerin doğal ve tarihi dokusunu koruma noktasına gelmiş Kocaeli gibi hızla sanayileşen ve kontrolsüz bir şekilde nüfusu artan şehirlerde bu alınan karar gecikmiş bir karar olmuştur. Şehir sanayi için sanayiye rağmen kendini koruyamamış sanayi için adeta kendini feda etmiştir.

Kocaeli'de Sanayi Odası'na bağlı 1.300 sanayi kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu sanayi kuruluşları ağırlıklı olarak Gebze, İzmit ve Körfez ilçelerine toplanmıştır. Türkiye'nin en büyük 100 sanayi kuruluşu-

nun 18'i Kocaeli'de bulunmaktadır. Tübraş, Hyundai, Assan, Fort Otosan, Honda, Pirelli, Goodyear, Pakmaya, Aygaz, Kordsa, Nuh Çimento, Marshall, gibi büyük sanayi devlerinin yer alması Kocaeli'de kent nüfusunun artışındaki önemli etkenlerden biridir. Kocaeli'nin imalat sanayi açısından ülke içindeki ve dış ticaretteki payı yüzde 13'tür. Kocaeli'de petrol ürünleri ve petrokimya, kimya, metal, gıda, ilaç, gübre, boya ve tersane, kâğıt ve lastik başlıca sanayi kolları durumundadır. Bugün bünyesinde 14 Organize Sanayi Bölgesini barındırmaktadır ve Türk sanayine öncülük etmektedir.

Türkiye'deki iç göç sürecine bakıldığında, ülkenin 1950'lerden itibaren ulusal düzeyde göç olgusuyla tanışmaya başladığını söylemek mümkündür. TÜİK Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerini derleyen Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)'nın (2013) raporuna göre; 1927 yılından 2012 yılına dek, ciddi oranda seyreden bir kent kır nüfus değişimi görülmektedir. 1950 yılından itibaren, kırsal nüfus oranı düşüş eğilimine, kentsel nüfus oranı da yükseliş eğilimine girmiştir. 1980 sonrası yıllarda, kent nüfusu kır nüfusunun üzerinde seyretmeye başlamıştır. 2012 yılına gelindiğinde kırsal nüfus %23 iken, kent nüfusu %77'ye ulaşmıştır. 2015 ise, fark çok daha fazla büyümüş, kentlerdeki nüfus %91,8'e yükselmiştir.

1960'lı yıllarda başlayan sanayileşmeye paralel olarak yaşanan göç olayının bir sonucu olarak kaçak yapılaşma Kocaeli'de de kendini göstermiştir. Kente gelen nüfus ilk aşamada İzmit merkez ilçede hazine arsalarına ve kentin kuzeyindeki çok eğimli alanlara gecekondular yaparak yerleşmişlerdir. Ancak, İzmit'in topografik yapısı nedeniyle yerleşime elverişli kentsel alanların son derece sınırlı olması sebebiyle; gecekondu stoku ve gelişmesi diğer illere oranla düşüktür. İl genelinde yoğun olarak gecekondulaşma Gebze ve Dilovası'nda görülmektedir. 1976 yılında çıkarılan yasa ile hazine ve belediye arsaları üzerine yapılmış gecekondulara tapu verilmesi öngörülmüştür. İzmit merkez ilçede kaçak yapılaşmanın yoğun olarak görüldüğü bölgeler Bekirdere, Mehmet Ali Paşa, Cedit, Yenidoğan, Kuruçeşme, Topçular ve Gültepe mahalleleridir. 4608 Sayılı Kanun ile Bayındırlık Bakanlığı tarafından verilen yetki kapsamında Afet İşleri Genel Müdürlüğü'nce incelemeler yapılmış, Sakarya, Kocaeli ve Düzce illerinde tespit edilen uygun alanlarda "Gecekondu Önleme Bölgeleri" oluşturulması için adı geçen il valilikleri ile yazışmalar yapılmıştır. Böylece Kocaeli ilinde Kuzeydoğu Afetzede Konut Yerleşim Alanı içerisindeki uygun alanlarda "Gecekondu Önleme Bölgeleri" oluşturularak çalışmalara başlanmıştır.

Şehrin doğusundaki bataklıkların kurutulması sonucu bölge imara açılmış ve şehrin yaşadığı konut sıkıntısına çare olması için toplu konut yapımına karar verilmiştir. Emlak Bankası ve Toplu Konut İdaresi ortaklığı ile inşa edilen Yahya Kaptan mahallesinde Yenişehir Yahya Kaptan Konutları 5368 adettir. Bu konutlar 2 ve 3 odalı farklı plan tipleriyle üretilmiştir. 1987-88 döneminde inşaatına başlanan, son dönem satışları 1995 yılında gerçekleştirilmiş olan konutların tamamı bitmiş ve oturulur durumdadır. İnşaatlar, beş ayrı müteahhit firma tarafından prefabrikasyon sistem ile yapılmıştır. 183 adet sekiz ayrı blok tipinden oluşmaktadır ve 4, 5, 7, 8 kattan oluşan farklı yükseklikte konutlardır. Toplu Konut İdaresi, Habitat II zirvesinde Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planında belirttiği gibi bu örnekte toplu konut fonunu etkili şekilde kullanarak büyük sayılarda konut arzını gerçekleştirmiş ve kurumsallaştırmıştır. Yahya Kaptan 1999 depreminden etkilenmeden ayakta kalan bölgelerden birisidir. Bu durum Yahya Kaptan semtine karşı ilginin artışında etkili olmuştur.

17 Ağustos 1999' da saat 03:02'de gerçekleşen, Gölcük merkezli Richter ölçeğine göre 7,5 büyüklüğün-

deki deprem, Kocaeli ve çevre şehirlerde büyük çapta can ve mal kaybına yol açtı. Resmi raporlara göre, 17.480 kişi öldü, 23.781 insan yaralandı, 505 kişi sakat kaldı. 285.211 ev, 42.902 iş yeri hasar gördü. Resmi olmayan bilgilere göre ise yaklaşık 50.000 kişi öldü, 100.000'e yakın kişi ağır ya da hafif şekilde yaralandı. 16.000.000 insanın deprem nedeniyle doğrudan ya da dolaylı olarak etkilendiği tahmin edilmektedir. 17 Ağustos depremi büyüklüğü, etkilediği alanın genişliği, sebep olduğu maddi kayıplar açısından Türkiye'nin son yüzyılının en büyük afetlerinden birisidir. Marmara depreminin toplam ekonomik maliyeti, TÜSİAD'a göre 17 milyar dolar, DPT'ye göre 15-19 milyar dolar, Dünya Bankası'na göre 12-17 milyar dolardır. Maddi zarar ise, TÜSİAD'a göre GSYİH' ın % 9' u, DPT'ye göre %8-10'u, Dünya Bankası'na göre ise %6, 3-9 oranı arasında oldu. Depremin yıkıcı etkisinin başlıca nedenlerini, artan nüfus yoğunluğu, sanayileşme ve yoğun kentleşme olarak sıralayabiliriz. Bölgedeki illerin, ülke nüfusunun yaklaşık %23'ünü barındırması, ulusal gelirin %34'ünün burada üretilmesi, can ve mal kayıplarının fazla olmasının nedenleridir.

17 Ağustos depreminden sonra en önemli sıkıntı barınma konusunda yaşanmıştır. Bilindiği üzere büyük depremin ardından Kocaeli ili bazında yıkılmış ya da ağır hasarlı 5809, orta hasarlı 5466, hafif hasarlı 7852 adet bina bulunmakta, il merkezi İzmit'te yıkılmış ya da ağır hasarlı 4921, orta hasarlı 4083, hafif hasarlı 6089 adet bina bulunmaktadır. Sırasıyla deprem sonrası ortaya çıkan barınma ihtiyacını karşılamak üzere yapılmış bulunan barınma mekânlarının kullanıcı ihtiyaçları ve planlama açısından incelenerek karşılaştırılması sonucunda, elde edilen verilerin bir deprem bölgesi olan ülkemizde ileride karşılaşılacak benzer durumlar için bir yön belirleyici olması mümkündür. Bu amaçla sırasıyla bu konut mekânlarının incelenmesi doğru olacaktır. Deprem sonrası bölgede ortaya çıkan barınma ihtiyacı çadır kentler, prefabrik konutlar ve kalıcı konut yerleşimleri ile çözümlenmeye çalışılmıştır

Deprem sonrasında Yahya Kaptan sınırları içinde kalan arazide iki katlı müstakil evler yapılmıştır. Yahya Kaptan toplu konutları çevresinde, Şirintepe mevkiinde ve Bahçecik kırsal kesiminde olduğu gibi birçok bölgede iki katlı müstakil evlerin yapımı artmış ve gelir yüzeyi yüksek kesim tarafından tercih edilmiştir. Deprem sonrası Üniversite kampüsünün 2004 yılından itibaren Umuttepe'ye taşınması şehrin kuzey istikametine doğru genişlemesi ile sonuçlanmıştır. Umuttepe ile Bağçeşme arasında kalan bölgede iki katlı müstakil villalar ve yeni rezidanslar yapılmıştır. Özellikle santral yolunun 2008 yılında açılışı sonrası Bağçeşme bölgesi şehrin yeni gözde mekanlarından biri haline getirmiştir. Yahya Kaptan düzenli yerleşimi, kolay ulaşımı, Arasta Park alışveriş merkezi, semt pazarı, Kocaeli Şehir Tiyatroları'nın semt içinde yer alması gibi sebeplerden şehrin cazibe merkezi konumundadır. D-100 üzerinde yapılan Sembol alışveriş merkezi Yahya Kaptan'ın cazibesini artırmıştır. Yahya Kaptan'dan başlayıp Köseköy'e kadar uzanan yürüyüş yolu ve Yahya Kaptan sitelerinin bahçeli olması Yahya Kaptan'ın tercih edilmesinin bir başka nedenidir.

Kocaeli Üniversitesi'nin sürekli büyüyen bir potansiyele sahip olması, artan öğrenci sayısıyla birlikte konut ihtiyacının da artmasına neden olmuştur. Bir yandan sanayi bir yandan üniversite ilde ekonominin canlanmasına katkı sağlamaktadır. Buna bağlı olarak pek çok iş kolu faaliyete geçmekte ve giyimden, konuta kadar farklı sektörler arz-talep dengesine göre ortaya çıkan değişime ayak uydurmaya çalışmaktadırlar. Rezidans, bahçeli müstakil villa, dubleks apartman, tek daire 3+1, stüdyo tipi veya 1+1 vb. gibi konut çeşitleri bu değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.

1990 sonrası dönemde sanayi, kalkınma kadar doğanın, tarihsel dokunun ve çevrenin korunması dünya ile paralel bir şekilde Türkiye'de de önemsenmeye başlanmıştır. Ancak bu farkına varış 2000 sonrası özellikle 2010 sonrası projelerin hayata geçirilmesi ile meyvelerini vermeye başlamıştır. Kent dönüşüm projeleri, yeşil alanlar, doğaya uyumlu mutlu ve akıllı şehir kavramları tartışılır olmuştur. Kocaeli tarih boyunca hem tabiatın cömertliği hem de aynı tabiatın felaketlerine maruz kalmıştır.

KAYNAKÇA

http://kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler; Ali Arslan, Sadettin Öztürk, "Yerel Seçim Sonuçları Temelinde Dünden Bugüne Kocaeli, " *Karamürsel Alp ve Kocaeli Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2016; s1963-1981; Figen Avdan, *Cumhuriyet Dönemi Kentleşme Sürecinde Planlama Deneyimi: 1930-1980 İzmit Planları*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009; *Kocaeli Açıkhava Müzesi*, Editör, Tahir Büyükakın, Kocaeli Büyükşehir Yayınları, Kocaeli 2008, S .21, Şennur Kaya , 1923-1960 "Yılları Arasında İzmit'te İnşaa Edilen Yapılar Ve Kentin Gelişimine Katkıları" *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s 1681-1960, *Kocaeli Açıkhava Müzesi*, Editör, Tahir Büyükakın, Kocaeli Büyükşehir Yayınları, Kocaeli 2008, S. 21; Zafer Yapıcı, *Sanayi Konut İlişkileri Üzerinde Bir Araştırma, İzmit Örneği* , İstanbul Teknik Üniversitesi Fen-Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, S. 80; Deniz Demirarslan, "Türkiye'de Kentsel Yerleşim Konut Gelişimi Geçmişten Günümüze İzmit Örneği", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, Sayı 20, 2018, s. 112-120; Emre Yıldız, *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Kocaeli Örneğinde Sosyo Mekansal Bir Analiz*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017 Bilecik, S. 48. ; Halis Saygı, *Kent İçi Endüstriyel Alanların Dönüşümüne Bir Model :İzmit Seka Park*, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

Funda SELÇUK ŞİRİN, İbrahim ŞİRİN

KOCAELİ KENT KONSEYİ

Kocaeli'de Bir Kuruluş

Kent konseyleri kent yaşamında, kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetişim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışan kuruluşlardır. "Kentine Sahip Çıkma" , "Aktif Katılım" ve "Çözüme Ortaklık" ilkeleri bütünlüğünde, kentleri sürdürülebilir bir geleceğe taşıyan Kent Kon-

seyleri; kadın, gençlik, engelli, çocuk, emekli meclisleri ve çeşitli çalışma gruplarıyla; belediyeler ve diğer yerel paydaşlarla kentler için ortak aklın oluşturulması adına önemli bir şemsiye vazifesi görmektedir. 08 Ekim 2006 tarihli, 26313 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan yasa gereğince, 2008 yılında ilk Genel Kurul'unu gerçekleştiren Kocaeli Kent Konseyi, yönetişim alanında kente farklı bir boyut kazandırmayı hedeflemiştir.

Bu bağlamda Kocaeli Kent Konseyi, sivil toplum ve diğer paydaşların yerel karar alma süreçlerine katılımı konusunda öncülük etmektedir. Kadınların karar alma süreçlerine katılımının teşviki, toplumsal cinsiyet bakış açısının değiştirilmesi, gençlerin kapasitelerini geliştirmeleri ve her alanda karar alma süreçlerine dahil olmaları, bedensel ve zihinsel engelli vatandaşların toplumsal hayata katılımının sağlanması, yoksul ve dezavantajlı kesimlerin seslerini duyurmaları ve bunun gibi daha birçok sosyal sorumluluk projelerinde imzası bulunan Kocaeli Kent Konseyi, kenti ve dolayısıyla ülkemizi, vatandaşlar için daha yaşanabilir hale getirmeyi kendine misyon edinmiştir. Ortak aklın, kentin gelişimi ve kalkınmasındaki önemine inanan Kocaeli Kent Konseyi, bünyesinde barındırdığı, kentin dinamiklerinden oluşan Genel Kurulu, Genel Kurul tarafından Yürütme Kurulu üyeleri, Başkanı, Genel Sekreteri, gönüllü vatandaşlarımızdan oluşan meclis ve çalışma grupları ve bu grupların kolaylaştırıcılığını üstlenen ofis çalışanlarıyla Kocaeli'nin "marka kent" özelliğinde bir dünya kenti olması konusunda çalışmalarına devam etmektedir. Yaşadığı kent için bir fikri olanların ortak zemini olmayı gaye edinmiştir.

Bünyesinde; gençlik, proje kulübü, gazetecilik, edebiyat kulübü, sinema ve televizyon, yerel yönetim, tanıtım ve sosyal medya, tiyatro, AB ve dış ilişkiler, siyaset bilimi, bilim ve teknoloji, kariyer ve kişisel gelişim kulübü, insan hakları ve hukuk, araştırma ve geliştirme, eğitim ve öğrenci sorunları, gençli ve spor, bilgisayar yazılım ve teknolojileri, kent sosyolojisi, arkeoloji, sivil toplum, ekonomi, felsefe ve sağlık, emekli, engelli, kadın meclislerini barındırmaktadır. Ayrıca, afet ve kriz yönetimi, stratejik planlama, tarihi kültürel miras, çevre çalışma grubu, tarım ve hayvancılık, tüketici haklarını koruma, Avrupa Birliği, doğa ve hayvan hakları, askıda burs, Türk dünyası ve akraba topluluklar, turizm, kentlilik bilinci, kültür sanat, sağlık, sigara ve madde bağımlılığı, spor, göç ve mültecilik, halk oyunları, uluslararası öğrenciler çalışma gruplarıyla sorunlara ortak çözüm üretmeye çalışmaktadır. 2011 yılında Türkiye Kent Konseyleri Dönem Başkanlığı'nı yürütmüş olan Kocaeli Kent Konseyi, uyguladığı projelerle alanında örnek gösterilmektedir.

KAYNAKÇA
https://kocaelikentkonseyi.org/

Ali YEŞİLDAL

KOCAELİ KİTAP FUARI

Kocaeli'de Düzenlenen Fuar

Medeniyeti oluşturan gelenek, görenek, bilgi ve her türlü kültürel birikim unsuru, sonraki kuşaklar için birinci dereceden kaynak durumundadır. Yerel yönetimler bu kaynakları doğru biçimde değerlendirerek hem bugünü hem de geleceği, toplumları adına verimli kılabilir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, bütün tarihsel ve kültürel dinamikleri harekete geçirerek bu bağlamda geniş katmanlı bir organizasyonu hayata geçirdi. Türkiye'de yerel yönetimler arasında bir ilke imza atan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, büyük bir özveri ortaya koyarak Türkiye'ye kalıcı bir değer kazandırdı. Toplumun her kesiminden büyük ilgi gören kitap fua-

Kocaeli Kitap Fuarı

rı, entelektüel kapasitesi, ziyaretçi sayısı, reklam değeri ve etki gücü bakımından her yıl gelişerek geleneksel bir form kazandı.

Kocaeli Kitap Fuarı ilk kez 30 Mayıs 2009 tarihinde kitapseverlere kapılarını açtı. 83 yayınevi, 137 kurum ve kuruluşun katıldığı ilk kitap fuarı 60 bin kişi tarafından ziyaret edildi. 2. Kocaeli Kitap Fuarı 15-23 Mayıs tarihleri arasında 9 gün sürdü ve 155 yayınevi ve katılımcıların eşliğinde 160 bin kişi tarafından ziyaret edildi. 2. Kocaeli Kitap Fuarı'nın onur konukları Prof. Dr. İlber Ortaylı ve Ruşen Hakkı oldu. Özgürce ve herkesin emeğine saygı duyarak birlikte yaşamanın mümkün olduğu gerçeğinin vurgulandığı 307 yayınevinin katıldığı 2011 yılı Kocaeli Kitap Fuarı'nı 220 bin kişi ziyaret etti. Dördüncü yılında Türkiye'nin en büyük kitap fuarı unvanını kazanan Kocaeli Kitap Fuarı, her yıl rekor sayıda kitapsevere ev sahipliği yaptı. 2013 yılında 350 bin ziyaretçi sayısı ile en çok ziyaret edilen kitap fuarı oldu. Sonraki yıllarda da en büyük kitap fuarı olma özelliğini korudu. 2020 ve 2021 yıllarında pandemi nedeniyle fuarın etkinliği kesintiye uğramıştır. Pandeminin zayıflaması ile 2022 yılında Kitap Fuarı'nın on ikincisi 14-22 Mayıs tarihleri arasında Kocaeli Kongre Merkezi'nde yapıldı. Fuara 315 yayınevi, 40 sahaf ve 70 STK katılmış, toplamda 673 etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Kocaeli Kitap Fuarı'na her yıl Türkiye'nin en büyük yayınevleri, sivil toplum kuruluşları, sahaflar ve eğitim kurumları katılıyor. Bu büyük kültür şölenin-de sergiler, müzayedeler, konferanslar, imza etkinlikleri, sosyal sorumluluk projeleri gerçekleştirerek Türkiye'de gündem oluşturuluyor. Toplumun her kesiminin ilgi gösterdiği fuarda yarım milyona yakın eski-yeni kitap ve sanat eseri alıcısıyla buluşuyor. Fuar kapsamında gerçekleştirilen düşünce, sanat ve kültür etkinliklerine sağlanan yüksek katılım sonucunda kent, yüksek bir kültür seviyesine ulaştı ve entelektüel bakımdan donanımlı insanların yaşadığı bir yerleşim haline geldi.

Fuara yönelik detaylı bilgilere Kocaeli Büyükşehir Belediyesi bünyesinden ulaşılabilmektedir.

KAYNAKÇA
Ali Yeşildal, *Türkiye'nin En Büyüğü Kocaeli Kitap Fuarı*, Kocaeli, 2016, s. 14-16; http://www.kocaelikitapfuari.com/

Ali YEŞİLDAL

KOCAELİ KOZ

Yerel Medya

17 Mayıs 2016 tarihinde www.kocaelikoz.com adresi üzerinden çevrimiçi olarak yayın hayatına başlayan haber portalıdır. İmtiyaz sahibi Koz Gazetecilik Televizyon Reklam Matbaa Danışmanlık Ltd. Şti. adına Gökhan Karabulut'tur. Web sitesi pek çok farklı kategoride güncel haberler ve köşe yazıları barındırmaktadır.

KAYNAKÇA
Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Zonguldak 2017, s. 158.

Alim Alper CESUR

KOCAELİ MEYDAN GAZETESİ

Yerel Gazete

Kocaeli'nin Körfez ilçesinden yönetilen ve başta Körfez ilçesi olmak üzere il geneli güncel haberlerin yer aldığı gazetedir. İmtiyaz sahibi Matbaam Ofset Baskı Gazetecilik ve Reklamcılık adına Burhan Yarar'dır. Gazete günlük basılmasının yanı sıra www.kocaelimeydan.com adresi de haber portalı olarak yayın yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Zonguldak 2017, s. 97.

Alim Alper CESUR

KOCAELI OLAY

Yerel Medya

1 Mart 2009 tarihinde yayın hayatına başlayan *Kocaeli Olay*, bir internet haber portalı olarak faaliyet göstermektedir. İlk kurulduğu dönemlerde, logosunu mavi renk olarak kullanan Olay portalı günümüzde logosunu kırmızıya çevirmiştir. Güncel logoda "O" harfinin içerisinde Kocaeli ibaresi yer almaktadır. Haber portalının imtiyaz sahibi VYZ Prodüksiyon Reklamcılık Film Yapım Reklamcılık Şirketi olup; genel koordinatörü Cemal Kaplan'dır. Kocaeli Olay haber portalının genel yayın koordinatörü Halit Yılmaz, sorumlu yazı işleri müdürü Hakan Süer'dir. Geçmiş dönemlerde *Kocaeli Olay*'da, Halit Yılmaz ve Cemal Kaplan köşe yazarlığı yapmış olup; 2021 yılında portalda köşe yazıları/yazarları bölümü bulunmamaktadır. İzmit Kemalpaşa Mahallesi'nde faaliyet gösteren haber portalı içerisinde, ekonomi, teknoloji, sanat, siyaset, sağlık, röportaj, sendika, asayiş, sağlık, eğitim, spor, kent, yaşam, ülke, galeri ve video bölümlerinde içerikler bulunmaktadır. Anasayfada haberlerin ve manşetlerin sürekli olarak güncellendiği haber portalında, galerili haberler bölümünde fotoğraflı ve videolu haberlere de ver verilmiştir. Ayrıca, vatandaşların istek, şikâyet ve taleplerini ya da bölgelerinde haber olmasını istedikleri olayları portala iletebilecekleri bir whatsapp ihbar hattı numarası da, *Kocaeli Olay* haber portalında yer almaktadır. *Kocaeli Olay* portalında il trafik durumu ve Kocaeli Spor Futbol takımının ligdeki güncel durumunu gösteren içerikler de yer almaktadır. Ayrıca, portal içerisinde ildeki hava durumu ve döviz kuru gibi bilgiler de bulunmaktadır. Arşiv bölümü içerisinden de *Kocaeli Olay* internet portalında yer alan geçmiş haberlere okuyucular erişebilmektedir. *Kocaeli Olay* haber portalı genelde il ve ilçeyi ilgilendiren haberlere daha yüksek düzeyde yer vermekle birlikte, portalda ülke kategorisinde ulusal gündemle ilgili içerikler de bulunmaktadır. Ayrıca, haber portalının web sitesi içerisinde Facebook, Twitter ve Youtube sayfalarına doğrudan bağlantılar bulunmaktadır. Portalın, *Kocaeli Olay* isimli resmi Facebook sayfası, 2021 yılında 5.300 kullanıcı tarafından takip edilmektedir. Portal, @kocaeliolay kullanıcı adıyla 2010 yılında Twitter'a

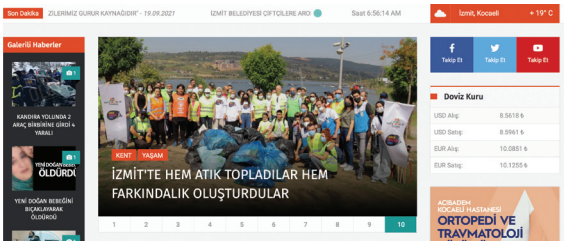

katılmış olup; 2021 yılı itibari ile toplam takipçi sayısı 1.200 kişidir. 2011 yılında YouTube'da bir kanal açmış olan portal, paylaştığı videolarla 100.000'e yakın bir görüntüleme oranı elde etmiştir. Ayrıca, haber portalının Instagram'da resmi web sitesinin linkinin yer alan bir hesabı vardır, ancak bu hesaptan hiç bir paylaşım gerçekleştirilmemiştir. *Kocaeli Olay* haber portalı Facebook ve Twitter'da web sitesi ile bağlantılı güncel haberleri; YouTube üzerinde ise video haberleri paylaşmaktadır.

KAYNAKÇA

Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*. T.C. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2017, s. 154; Kocaeli Olay Facebook, https://www.facebook.com/kocaeliolay, 2021; Kocaeli Olay Instagram, https://www.instagram.com/kocaeliolay, 2021; Kocaeli Olay Twitter, https://twitter.com/kocaeliolay, 2021; Kocaeli Olay Youtube, https://www.youtube.com/channel/UCDOdYGi53xk9V-MyAxS21Ag/videos, 2021; Kocaeli Olay, https://www.kocaeliolay.com/, 2021.

İhsan KARLI

KOCAELİ ÖNCÜ

İnternet Gazetesi

Mayıs 2013'te aktif yayıncılığa başlayan *Kocaeli Öncü* internet gazetesinin imtiyaz sahibi Öncü Basın yayın adına Füsun Ercan, genel yayın yönetmeni Yavuz Ercan, koordinatörü Yüksel Ercan'dır. İnternet gazetesi Hacı Halil Mah. Çeşme Caddesi Akün İşhanı No: 35 Kat:1 Daire:3 Gebze adresinden yönetilmektedir. Kuruluş tarihi künyede 03 Mart 1998 yılı olarak gösterilmiştir. *Kocaeli Öncü* internet gazetesinin ana sayfasında foto galeri, video galeri, firma rehberleri, seri ilanlar, gündem, özel haberler, spor, ekonomi, eğitim, sağlık, teknoloji, emlak, röportaj, kadın ve yaşam bölümleri bulunmaktadır. Köşe yazarları; Yüksel Ercan, Burcu Çetinkaya, Mustafa Sedefoğlu, Abdullah Tolu, Cevat Nas, İsmail Cengiz, Mahmut Kuru, Mustafa Dursun, Necmi Özdemir, Prof. Dr. Ata Atun, Prof. Dr. Yavuz Sezen, Serkan Torun, Turan Çevik'ten oluşmaktadır. Gazetenin yazılımını TF Bilişim yapmıştır. İnternet gazetesinde il geneli haberler yoğunluktadır. *Kocaeli Öncü* internet gazetesi http://www.kocaelioncu.com/index.html adresinden yönetilmektedir.

KAYNAKÇA
Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2017; https://www.kocaelioncu.com/

Haluk SELVİ

KOCAELİ PANORAMA DERGİSİ

Yerel Medya

Kocaeli Panorama Dergisi yayın hayatına 1 Temmuz 2013 yılında başlamıştır. "Kocaeli'nin tarafsız ve en kaliteli yayını" mottosuyla aylık süreli yayın yapan dergi, aktüel, kültürel ve magazinsel içerikler sunmaktadır. Pekdizayn Tasarım ve Kocaeli Teknik Yayıncılık tarafından hazırlanan dergi, Kocaeli'nin ortak adresi olma ilkesi ve hedefi doğrultusunda yayın yapmaktadır. Kocaeli Teknik Yayıncılık Reklam ve Pazarlama Şirketi adına derginin imtiyaz sahibi Mehmet Ferit Pekeroğlu'dur. 36 sayfa olarak yayınlanan dergi, makale ve röportajların yanında sanat, aktüel haberler, dekorasyon, tarih, kitaplık ve reklamlar gibi bölümlere de yer vererek çok yönlü bir içerik oluşturmaktadır. *Kocaeli Panorama Dergisi* aynı zamanda dijital platformlarda da varlığını sürdürerek internet dergiciliği yapmaktadır. www.kocaelipanorama.com adresinden ulaşılabilen dergi, Kocaeli'nin aylık süreli profesyonel dergisi olarak günümüzde halen yayın hayatına devam etmektedir

KAYNAKÇA
Kocaeli Panorama, http://kocaelipanorama.com/index.html, Erişim Tarihi 12 Eylül 2021.

Deniz ÖZAY

KOCAELI PARAF

Yerel Medya

2018 yılında yayın hayatına başlayan, imtiyaz sahipliğini,Sema Yıldırım, Hafzullah Yıldırım ve Şennur Uzan Gökçe'nin yaptığı *Kocaeli Paraf* haber portalının web sayfası Hafzullah Yıldırım tarafından tasarlanmıştır. Sloganı "Kocaeli'nin nabzını tutan site" olan ve İzmit Kemalpaşa Mahallesi'nde faaliyet gösteren portalda, güncel, siyaset, sağlık, eğitim, sendika, spor ve kültür sanat kategorilerinde içerikler yer almaktadır. Sayfanın sağ köşesinde, galerili haberler ve videolu haberler yer almaktadır. Ayrıca, *Kocaeli Paraf* haber portalının ana sayfasında ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde önemli haberlerin sürekli güncellendiği bir bölüm bulunmaktadır. *Kocaeli Paraf* portalının arşiv bölümünde, geçmiş tarihli içeriklere de ulaşılabilmekte olup; sayfada Kocaeli hava durumu, trafik durumu ve Kocaelispor futbol takımının puan durumunu gösteren güncel bilgiler yer almaktadır. Ayrıca, son dakika olarak bant biçiminde ilde meydana gelen gelişmeler portal sayfasının üst bölümünde sürekli olarak güncellenmektedir. *Kocaeli Paraf* haber portalı da Facebook, Twitter ve Youtube sosyal medya hesaplarına yönelik bağlantılar bulunmakta olup; Facebook paylaşımları için sayfada "Facebook'ta biz" isimli bir bölüm de açılmıştır. *Kocaeli Paraf* haber portalının Facebook'ta 2021 yılında toplam takipçi sayısı 877 kişi olup; haber portalı günlük olarak bu platformda paylaşımlar gerçekleştirmektedir. Twitter'a ise @kocaeliparaf kullanıcı adıyla 2018 yılında katılan *Kocaeli Paraf* portalı bu mecrada Aralık 2020 tarihinden itibaren aktif paylaşım gerçekleştirmemiştir. Youtube'da ise 15 Aralık 2018 tarihinde bir kanal açan, *Kocaeli Paraf* haber portalı bu mecrada sınırlı sayıda içerik paylaşmıştır. En son Youtube paylaşımı bu kanalda 2019 yılında gerçekleşmiş olup; videolu haberlerin görüntülenme sayısı düşüktür. Ayrıca, *Kocaeli Paraf* haber portalının aynı isimli bir Instagram sayfası bulunmaktadır ve bu sayfanın 2021 yılında takipçi sayısı 500 kişidir. Bu platformda, *Kocaeli Paraf* portalında yer alan haberlerle birlikte portal çalışanlarının gerçekleştirdiği çeşitli etkinliklerle ilgili içerikler de paylaşılmaktadır.

KAYNAKÇA
Kocaeli Paraf, https://www.kocaeliparaf.com/, 2021; Kocaeli Paraf Facebook, https://www.facebook.com/parafhaberkocaeli, 2021; Kocaeli Paraf Instagram, https://www.instagram.com/kocaeliparaf, 2021; Kocaeli Paraf Twitter, https://twitter.com/kocaeliparaf, 2021; Kocaeli Paraf YouTube,https://www.youtube.com/channel/UCiW-MI6IhS61Z7E-Lf2Sd1Ow/about, 2021.

İhsan KARLI

KOCAELİ PUSULA GAZETESİ

Basılı olarak ve www.kocaelipusula.com adresinden yayın yapan gazetedir. İmtiyaz Sahibi, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Genel Yayın Yönetmeni Coşkun Korhan, Genel Koordinatör Semanur Korhan'dır. Yönetim merkezi, Atatürk Mah. Adnan Kahveci Cad. No: 69 Çayırova/Kocaeli'dir. 06.04.2010 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. *Çayırova'nın Sesi* gazetesi kurucusu ve imtiyaz sahibi olan Coşkun Korhan, yayın hayatına başladıktan bir yıl sonra, gelen istekler doğrultusunda Kocaeli genelinde gazetecilik hayatını sürdürmek için *Kocaeli Pusula* gazetesini yayınlamaya başlamıştır. Gazetenin kendi ifadelerine göre; "tarafsız habercilik anlayışından taviz vermeden yayına başladığı günden itibaren prestijli yayın çizgisini ve bölgenin en çok okunan gazetelerinden biri olma özelliğini korumuştur. Hem marka değeri, hem de okuyucu profili açısından çıtasını sürekli yükselten gazete profesyonel kadrosu, dürüst, şeffaf ve sorumlu habercilik anlayışıyla her gün biraz daha büyümeye devam etmektedir."

Yazarları; Yalçın Akbulut, Öznur Mert, Ali Öksüz, Hüseyin Mert, İlker Emrah Kaya, Aslan Arslan, Gökay Sarıkaya, Yılmaz Işık, Muhammet Alperen Oruç, Ramazan Korhan'dır. Haberler, gündem, siyaset,

ekonomi, sağlık, kültür ve reklam kısacası toplumu ilgilendiren hemen hemen her konu üzerine yayın yapmaktadır. "Kocaeli Pusula Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir." ilkesi ile yayınlanmaktadır. Twitter hesabı: @KocaeliPusula'dır.

KAYNAKÇA

www.kocaelipusula.com.tr

Haluk SELVİ

KOCAELİ SAĞLIK VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİ

Yüksek Öğretim Kurumu

Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi (KOSTÜ) 2020 yılında Avrupa Eğitim Vakfı (AEV) tarafından kurulmuştur. Üniversitenin nüvesini aynı vakfın 2009 yılında açtığı Avrupa Meslek Yüksekokulu (AMYO) oluşturmaktadır. Dr. Talip Emiroğlu başkanlığında kurulan AEV bundan önce K-12 kategorisinde eğitim veren farklı adlarda üç kolej, bir yüksekokul ve bir de üniversite açmıştır. İki yıl önce eğitim ve öğretime başlayan KOSTÜ, mevcut lisans programlarından iki yıl sonra mezun verecektir. Bazı akademik birimler ile bunlara bağlı programları faal hale getirmeye yönelik çalışmalar devam etmektedir. Bu çalışmaları yürütmek üzere Şubat 2022'de rektörlüğe Sakarya Üniversitesi rektörlüğü ve Yükseköğretim Kalite Kurulu Başkanlığı görevlerini yürütmüş olan Prof. Dr. Muzaffer Elmas atanmıştır.

KOSTÜ'nün stratejik amaçlarının başında ulusal ve evrensel ilke ve değerlere bağlı kalarak, Türkiye'nin önde gelen dünyanın saygın üniversitelerinden biri olmak bulunmaktadır. Bu genel amaca paralel olarak KOSTÜ, şu değerleri benimsemektedir: *Nitelikli eğitim*, *üniversite - sektör işbirliği*, *akademik hareketlilik*, *akademik ahlak*, *akademik rekabet*, *uluslararası rekabet*, *sosyal sorumluluk*, *küresel vizyon*. Bu değerleri hayata geçirmek için gerekli altyapının oluşturulmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

KOSTÜ'de Şubat 2022 tarihi itibarıyla 4 fakülte, 1 Yüksekokul ve 1 Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bulunmaktadır. Bu birimlerde şu programlar yürütülmektedir: Diş Hekimliği Fakültesi: Diş Hekimliği (Türkçe ve İngilizce programlar mevcuttur); Sağlık Bilimleri Fakültesi: Hemşirelik, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon; Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi: Bilgisayar Mühendisliği; Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi; Avrupa Meslek Yüksekokulu: Ağız ve Diş Sağlığı, Ameliyathane Hizmetleri, Anestezi, Bilgisayar Programcılığı, Çocuk Gelişimi, Diyaliz, Fizyoterapi, Eczane Hizmetleri, Engelliler İçin Gölge Öğreticilik Programı, İlk ve Acil Yardım, Odyometri, Optisyenlik, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik, Tıbbi Görüntüleme Teknikleri, Tıbbi Laboratuvar Teknikleri.

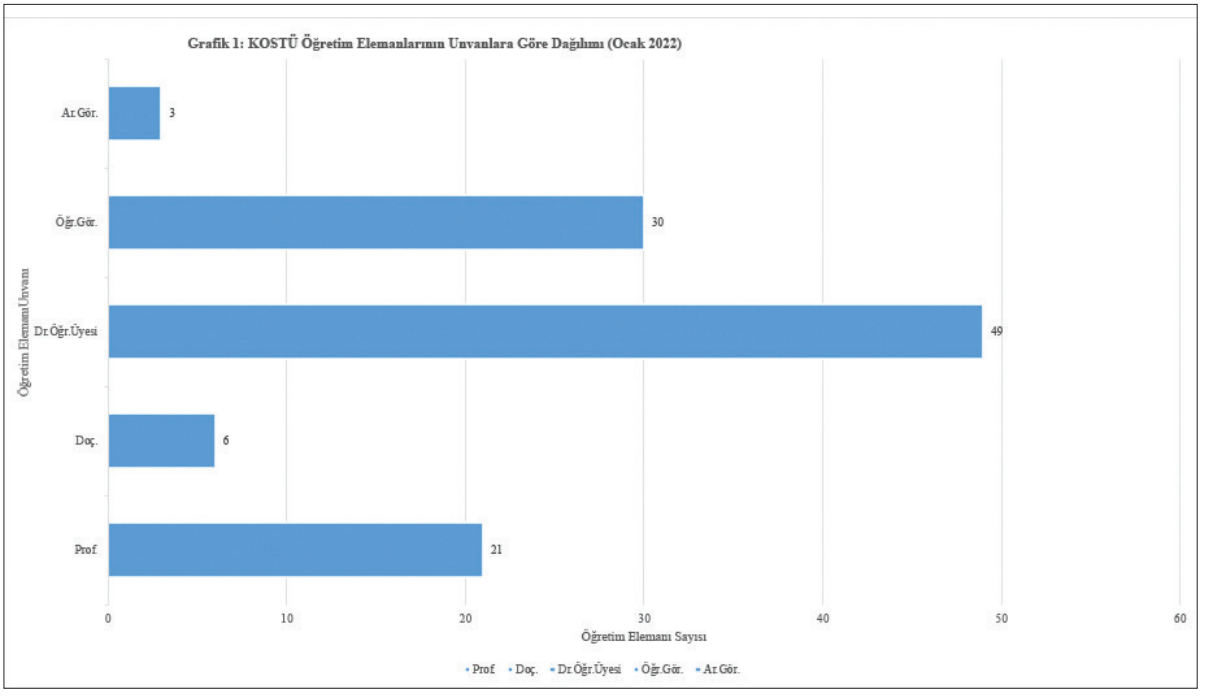

Kaynak: KOSTÜ Arşivi, Şubat 2022

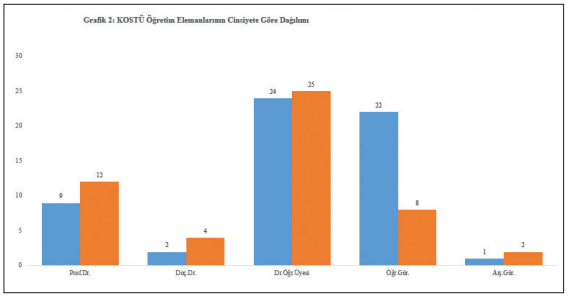

Kaynak: KOSTÜ Arşivi, Şubat 2022

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü KOSTÜ bünyesinde açılacak lisans üstü programları yürütmektedir. 2021-2022 öğretim yılı güz yarıyılında aktif haldeki programlar şunlardır:

İş Sağlığı ve Güvenliği: İş Sağlığı ve Güvenliği Yüksek Lisans Programı Bilgisayar Mühendisliği: Bilişim Sistemleri Mühendisliği Yüksek Lisans Programı; Hemşirelik: Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Yüksek Lisans Programı: Fizyoterapi ve Rehabilitasyon: Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Yüksek Lisans Programı.

Üniversitenin temel organlarının yanında eğitim ve öğretimi destekleyici yardımcı birimler de bulunmaktadır. Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi (KOSTÜ-TÖMER) bunlardan biridir. Bu birim 2019 yılında AMYO bünyesinde kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. 2020 yılında bu kurumun tüm birimleri ile Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi'ne dönüşmesinin ardından KOSTÜ-TÖMER olarak faaliyetlerine devam etmektedir. KOSTÜ-TÖMER örgün ve online Türkçe eğitimi, sertifika sınavları, dil kampları vb. alanlarda çalışmalar yapmaktadır.

KOSTÜ bünyesindeki eğitim ve öğretim birimlerinden biri de Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi (KOSTÜ-SEM)'dir. Bu merkezin görevleri üniversitede verilecek ulusal ve uluslararası eğitim programlarını belirlemek, kurs, seminer ve sempozyum düzenlemek, eğitim hizmetlerine ilişkin esasları belirlemektir.

KOSTÜ Ocak 2022 itibarıyla 109 öğretim elemanına sahiptir. Bunların 21'i profesör, 6'sı doçent, 49'u doktor öğretim üyesi, 30'u öğretim görevlisi, 3'ü araştırma görevlisidir (Grafik 1).

KOSTÜ öğretim elemanlarının %53,2'si (n: 58) kadın, %46,8'i (n: 51) erkektir. Prof., Doç., Dr. Öğr. Üyesi ve Arş. Gör. kadrosunda bulunanların sayıları birbirlerine yakınken Öğretim Görevlisi kadrosunda bulunan akademik personelin sayısı arasında kadın öğretim görevlileri lehine %46,8 fark vardır.

2021-2022 öğretim yılı itibarıyla KOSTÜ bünyesindeki fakülteler tarafından yürütülen programlar iki yıllık bir geçmişe sahiptir. Buna karşılık üniversitenin kurumsal temelini oluşturan AMYO 11 yıldır hizmet vermektedir. Bu nedenle akademik personel ve öğrenci dağılımında ağırlık bu yüksek okuldadır. Ocak 2022 yılı itibarıyla KOSTÜ toplam 3.056 öğrenciye eğitim vermektedir. Bu öğrencilerin 2.609'u (%85) AMYO bünyesindeki programlarda öğrenim görmektedir. Diş Hekimliği Fakültesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi ve Sağlık Bilimleri Fakültesi'ndeki aktif programlarda toplam 427 lisans öğrencisi mevcuttur. Üniversite öğrencilerinin 98'i yabancı uyrukludur.

KOSTÜ 70 bin m^2 genişliğinde bir yerleşkeye sahiptir. Yeni nesil üniversite anlayışıyla tasarlanan yerleşkede, dersliklerin dışında kütüphane, amfiler, son teknoloji ile donatılmış laboratuvarlar, spor salonları, konferans salonu, kafeterya ve açık/kapalı sosyal alanlar bulunmaktadır.

Öğrencilere çeşitli burs ve indirim imkanları sunulmaktadır. Bunların tür ve oranları Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) öğrenci tercih kılavuzlarında ilan edilmektedir.

KAYNAKÇA

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2019-33663 (erişim: 06.02.2022); https://cip.tuik.gov.tr/# (erişim: 06.02.2022); https://kocaelisaglik.edu.tr/ (erişim: 06.02.2022); https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-univ.php?u=2097 (erişim: 06.02.2022)

Cemil ÖZTÜRK

KOCAELİ SANAYİ GAZETESİ

Yerel Medya Kuruluşu/Gazete

2011 yılında yayın hayatına başlayan *Kocaeli Sanayi* gazetesi haber portalının kurucusu ve imtiyaz sahibi Kocaeli Medya Grup adına Cengiz Yücak, Genel Yayın Yönetmeni Fırat Yücak'tır. Gazetenin genel yayın yönetmenliğini bir süre Adalet Bora yürütmüştür. Haber portalının sloganı "Sanayi ve iş dünyasının haber ajansı" olup; portalda Cengiz Yücak bir süre yazarlık yapmıştır. Gazetenin kuruluş amacı, kurucusu Cengiz Yücak tarafından Kocaeli sanayisi ve sanayicilerinin sesini toplumun bütün kesimlerine duyurmak ve ilde sanayi sektöründe yaşanan sorunların kamuoyu tarafından tartışılmasını sağlamak olarak açıklanmıştır. Gazetenin logosu kırmızı arka plan üzerine beyaz font kullanılarak *Kocaeli Sanayi* gazetesi olarak tasarlanmıştır. *Kocaeli Sanayi* gazetesinin merkezi Gebze ilçesi Hacı Halil Mahallesi'dir. *Kocaeli Sanayi G*gazetesinin web sitesinde güncel, ekonomi, sanayi, odalar, teknoloji, siyaset, eğitim, kültür, spor, yaşam, asayiş, sağlık, bilim, sanat, turizm ve diğer kategorilerinde içerikler bulunmaktadır. *Kocaeli Sanayi* gazetesinin en önemli özelliklerinden biri Kocaeli ili ve çevresinden ekonomi, odalar ve sanayi ile ilgili haberlere yüksek düzeyde yer vermesidir. Portalda sanayi kategorisinde yer alan içeriklerde Kocaeli ilinin organize sanayi bölgesinde yer alan gelişmeler, etkinlikler ve yatırımlarla ilgili haberler yer almaktadır. Odalar kategorisinde yer alan haberlerde ise, Kocaeli'de bulunan ticaret odası, sanayi odası ve bunların temsilciliklerin faaliyetleri ve etkinlikleri ile ilgili içerikler bulunmaktadır. Ayrıca, haber portalında ana sayfada ulusal ve bölgesel düzeyde ön plana çıkan haberlerin sürekli güncellendiği bir bölüm bulunmaktadır. *Kocaeli Sanayi* gazetesi haber portalında en son eklenenler, en çok okunanlar, öne çıkanlar, diğer başlıklar gibi kısımlar bulunmakta

olup; bu bölümlerde yer alan içerikler sürekli olarak güncellenmektedir. Ayrıca, portalın arşiv bölümünden geçmiş haberlere erişilebilmekte olup; foto galeri kısmında ise resimli haberler yer almaktadır. Portalın içerisinde ildeki nöbetçi eczane bilgileri ve para piyasaları bölümü yer almakta olup; bu kısımlardaki bilgiler sürekli olarak güncellenmektedir. Site tasarımı Web Aksiyon Bilişim Şirketi tarafından gerçekleştirilen portalın üyelik sistemi bulunmakta olup; isteyen kullanıcılar bu sistem üzerinden portala üye olabilmektedir. *Kocaeli Sanayi* gazetesi haber portalı reklam almamaktadır. *Kocaeli Sanayi* gazetesi web sitesinde Facebook, Twitter, Youtube, Instagram gibi sosyal medya mecralarına yönelik bağlantı linkleri bulunmamaktadır. Bu sosyal platformlarda gerçekleştirilen aramalarda, haber portalının Facebook, Instagram ve Youtube'da resmi hesapları olmadığı görülmüştür. Haber portalının 2012 yılında, @kocaelisanayi kullanıcı adıyla Twitter'a katıldığı, ancak 2013 yılından itibaren bu hesap aracılığıyla gazete haberleriyle ilgili paylaşım yapmayı sonlandırdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA
Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, T.C. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, 2017, s. 178; Haber Pi, *Kocaeli Sanayi Gazetesi Yayında*, https://www.haberpi.com/haber-kocaeli-sanayi-gazetesi-yayinda-7690.html, 2011; *Kocaeli Sanayi* gazetesi, http://www.kocaelisanayigazetesi.com, 2021; *Kocaeli Sanayi* gazetesi Twitter, https://twitter.com/kocaelisanayi, 2021.

Zeynep Benan DONDURUCU

KOCAELİ SANAYİ ODASI

28 Şubat 1989 tarihinde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından Kocaeli Sanayi Odası'nın kuruluşuna izin verilmiştir. 22 Haziran 1989 tarihinde ise organ seçimleri tamamlanan Kocaeli Sanayi Odası tüzel bir kişilik kazanmıştır. Böylece bir asırlık bir tarihi olan İzmit Ticaret ve Sanayi Odası kurumu, Türkiye'nin 11. Sanayi Odası olan Kocaeli Sanayi Odası (KSO)'ya dönüşmüştür. İlk seçimlerde, Kocaeli Sanayi Odası'nın meclis başkanlığına Yekta Eti, yönetim kurulu başkanlığına ise Şahabettin Bilgisu seçilmiştir. İlk olarak, İzmit Dar Sokak'ta Akbank İşhanı'nda bir büroda çalışmalarına başlayan Kocaeli Sanayi Odası, 1995 yılında Kocaeli Fuarı'nın içinde günümüzde de hizmet verdiği binaya taşınmıştır. Kocaeli Sanayi Odası'nın sorumluluk, görev ve yetki alanları 5174 sayılı kanunun 12. Maddesine göre belirlenmiştir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'ni tanımlayan 18.05. 2004 tarihli 5174 sayılı kanunun 4. Maddesi içerisinde Kocaeli Sanayi Odası'nın da tabi olduğu odalar "Üyelerinin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, mensuplarının birbirleri ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere mesleki disiplin, ahlak ve dayanışmayı korumak ve bu kanunda yazılı hizmetler ile mevzuatla odalara verilen görevleri yerine getirmek amacıyla kurulan, tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları" biçiminde tanımlanmıştır. Kocaeli Sanayi Odası'nın yükümlülük ve sorumlulukları Anayasa'nın 135. Maddesi'ne dayanmakta olup, faaliyet alanları ve verilen hizmetler ise, 5174 sayılı Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu, ilgili yönetmelikler, İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu ve Oda İç Yönergesi'ne yer alan esaslar ve usuller temel alınarak belirlenmiştir. Kocaeli Sanayi Odası'nın hizmetleri belgelendirme, iş geliştirme ve topluma katkı olarak üç temel alanda gerçekleştirilmektedir. Kocaeli Sanayi Odası, bağlı bulunduğu yasa ile tanımlanan bilirkişi, ekspertiz, kapasite raporları, fire, zayiat ve randıman tespitleri gerçekleştirmektedir. Ayrıca, imalat yeterlilik belgesi ve yatırım teşvik belgesi verebilmekte; Eur-1 Belgesi, A.TR Belgesi, Menşe Şahadetnameleri vb. dış ticaret evraklarının onay ve satış işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Rayiç fiyat, muhammen bedel tespiti, fatura tasdik işlemleri vb. belge ve rapor düzenleme hizmetlerini de üyelerine sağlamaktadır. İş geliştirme hizmetleri çerçevesinde ise, Kocaeli Sanayi Odası ekonomik ve sektörel araştırmalar, görüş oluşturma, eğitim seminer ve sempozyumlar düzenleme, araştırma raporları hazırlama, uluslararası sanayi kuruluşlarıyla iletişim ve iyi ilişkiler geliştirme, devlet destekli projeler yürütme, meslek edindirme kursları düzenleme, tedarikçi geliştirme programları, sanayi destek merkezleri, fuar ve ödüller için organizasyonlar düzenleme gibi çok sayıda faaliyet gerçekleştirmektedir. Topluma katkı misyonu doğrultusunda sosyal sorumluluk projelerine de aktif olarak destek veren Kocaeli Sanayi Odası, Stratejik Yönetim Sistemi doğrultusunda her yıl sosyal sorumlulukla ilgili hedefler koymaktadır. Odanın hayata geçirdiği sosyal yardım ve sorumluluk projeleri arasında Bizimköy Engelliler Üretim Merkezi ve Kocaeli Sanayi Odası Dumlupınar Ortaokulu ön plana çıkmaktadır. Ayrıca, oda bünyesinde kültürel ve sanatsal etkinlikler düzenlenmekte olup; KSO Oda Orkestrası bulunmaktadır. KSO atıklarının bağışlan-

ması, AB Bilgi merkezi ve Eurodesk Temas Noktaları aracılığıyla yapılan etkinlikler, 2008 yılından bu yana oda bünyesinde faaliyet gösteren İl Genç Girişimciler ve Kadın Girişimciler Kurulları aracılığıyla gerçekleştirilen eğitim ve destek programları, gıda-kırtasiye yardımları, bölgenin gelişmesi için yerel paydaşlarla işbirliği içerisinde gerçekleştirilen çok sayıda faaliyet de, Kocaeli Sanayi Odası'nın toplumsal sorumluluk çalışmaları içerisinde yer almaktadır.

Bu hizmetlerin yanı sıra, Kocaeli Sanayi Odası, bölgedeki sanayicilerin kalkınmalarına katkıda bulunma amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunan bir kurumdur. Bu amaçla, 2009 yılında Çayırova'da, 2010 yılında Dilovası'nda, 2012 yılında Gebze'de ve 2015 yılında İMES Organize Sanayi Bölgesi'nde temsilcilikler açmıştır. Böylece, odaya kayıtlı olan üyelerine temsilcilikler aracılığıyla etkin hizmet sunumu sağlamaktadır. Günümüzde odaya bağlı 33 çalışan ve bölgedeki sanayi kuruluşlarından 3.000'i aşkın aktif üye bulunmaktadır. Kocaeli Sanayi Odası'nın organizasyonel yapısı içerisinde meslek komiteleri, meclis, yönetim kurulu ve disiplin kurulu bulunmaktadır. Bu organların üyeleri 4 yılda bir yargı gözetiminde yapılan seçimlerle belirlenmektedir. Kocaeli Sanayi Odası'na üye olan işletmeler sektörlerini temsil amacıyla organ seçimlerine katılmaktadır. Gerçekleştirilen seçimler sonucunda her bir sanayi sektörü için temsilci sayısı 5-7 arasında değişen "Meslek Komiteleri" oluşturulmaktadır. Meslek komitelerinin her biri de, komitelerinde bulunan 2 ya da 3 üyeyi, odanın karar ve denetim organı olan Kocaeli Sanayi Odası Meclisi'ne seçmektedir. Kocaeli Sanayi Odası Meclisi ise, kendi üyeleri arasından yönetim kurulu başkanı ve üyeleri seçmektedir. 11 üyeden oluşan Yönetim Kurulu da kendi üyeleri arasından iki başkan yardımcısı ve bir sayman seçerek, icra görevini bu şekilde yürütmektedir. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) genel kurulunun asil ve yedek delegeleri de meclise seçilenler arasından belirlenmektedir. Ayrıca, disiplin kurulunun asil ve yedek üyeleri de oda ve borsaya kayıtlı üyeler arasından, meclis tarafından seçilmektedir. Kocaeli Sanayi Odası'nda 2021 yılı itibari ile 36 Meslek Komitesi bulunmaktadır. Bu meslek komiteleri Madencilik ve Taş Ocakları Sanayi Grubu, Et Süt, Su ve Yem Ürünleri Sanayi Grubu, Hazır Yemek ve Şekerleme Sanayi Grubu, İşlenmiş Tarım Ürünleri ve Unlu Mamüller Sanayi Grubu, Tekstil ve Giyim Eşyası Sanayi Grubu, Ağaç ve Ağaç Ürünleri Sanayi Grubu, Kâğıt Ürünleri ve Matbaacılık Sanayi Grubu, Kömür ve Petrol Ürünleri Sanayi Grubu, Boya ve Sanayi Gazları Sanayi Grubu, Temel Kimyasal Ürünler Sanayi Grubu, Kauçuk ve Plastik Ürünler Sanayi Grubu, Plastik İnşaat Malzemeleri ve Diğer Plastik Ürünler Sanayi Grubu, Çimento, Beton ve Yol Yapım İşleri Sanayi Grubu, Demir ve Çelik Sanayi Grubu, Metal Boru ve Çelik İşleme Sanayi Grubu, Metal Yapı Sanayi Grubu, Demir Dışı Metaller Sanayi Grubu, Fabrikasyon Metal Ürünleri Sanayi Grubu, Elektrik Aletleri, Elektronik ve Bilgi Teknolojileri Sanayi Grubu, Elektrikli Teçhizat Ürünleri Sanayi Grubu, İşlenmiş Metal Ürünleri Sanayi Grubu, Genel Amaçlı Makine İmalatı Sanayi Grubu, Motorlu Kara Taşıt Araçları ve Yan Sanayi Ürünleri Sanayi Grubu, Diğer Ulaşım Araçları Bakım ve Onarım Sanayi Grubu, Mobilya İmalatı Sanayi Grubu, Makine Kurulum Hurda Atık Bertarafı ve Enerji Sanayi Grubu, Bina ve Bina Dışı Yapı İmalatı Sanayi Grubu, Tamamlayıcı İnşaat Faaliyetleri Sanayi Grubu, Özel Amaçlı Makine İmalatı Sanayi Grubu, Plastik Paketleme Malzemeleri Sanayi Grubu, Cam ve Seramik Sanayi Grubu, Metal Döküm Sanayi Grubu, Plastik Mamül İmalatı Sanayi Grubu, Şekillendirilmiş Metal Ürünler Sanayi Grubu, Motorlu Taşıt ve Diğer Aksesuarlar Sanayi Grubu'dur. Meslek Komiteleri'nin üye sayısı toplamda 180 kişi olup; komiteler ayda en az 1 kere düzenli toplantılar gerçekleştirmektedir. Kocaeli Sanayi Odası Meclisi ise odanın üst karar ve denetim organı olarak, 72 üyeden oluşmaktadır. Her ay düzenli toplantılar gerçekleştiren Meclis'in temsili Meclis Başkanı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Odanın Disiplin Kurulu ise, Oda Meclisi'ne kayıtlı üyeler arasından seçilmekte olup; 6 üyeden oluşmaktadır. Oda Disiplin Kurulu'nun temel görevi odaya kayıtlı olan üyelerin disiplin soruşturmalarını, ilgili kanun ve mevzuatta yer alan usul ve esaslara uygun bir biçimde yürütmektir.

Kocaeli Sanayi Odası, toplam kalite yönetimini kurumsal kültürünün bir parçası haline getirmek amacıyla, 1997 yılında yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçte, kurumunun değerleri, misyonu ve vizyonu belirlenerek, stratejik yönetim sistemi oluşturulmuştur. Kocaeli Sanayi Odası'nın misyonu sanayicilerin kalkınmasına katkıda bulunan, beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayan, çalışanlar, paydaşlar ve toplum için değer yaratan öncü bir kurum olmak şeklinde belirlenmiştir. Odanın vizyonu ise, firmaların sanayide dönüşümü ve katılımları için liderlik ve destek olmak olarak ifade edilmektedir. Ayrıca, kalite, çevre, müşteri memnuniyeti, insan kaynakları, mali işler, iletişim ve haberleşme alanında da kurum etkin ve paydaşlarının beklentilerini temel alan politikalara sahiptir. Bu amaçla 1999 yılında Ulusal Kalite Hareketi'ne katılan Kocaeli Sanayi Odası, 2000 yılında EFQM Mükemmellik Modeli doğrultusunda "Özdeğerlendirme" çalışması başlatmıştır. Kocaeli Sanayi Odası, 2002 yılında Türkiye'de bir ilk olarak "Kamu Sektörü Ulusal Kalite Büyük Ödülü", 2004 yılında "Avrupa Kalite Büyük Ödülü" ve 2007 yılında Mükemmellikte Süreklilik Ödülü'nü almıştır. Ayrıca, Kocaeli Sanayi Odası 1996 yılında, Türkiye'de kendi alanında ilk IS0 9001 Kalite Yönetim Sistem Belgesini, 1999 yılında sektöründe ilk ISO 14001 Çevre Yönetim Sistem Belgesini ve 2015'de ISO 10002 Müşteri Memnuniyeti Yönetim Sistemi Belgesini almıştır. Kocaeli Sanayi Odası, TOBB Akreditasyon Sistemine 2002 yılında ikinci sırada en yüksek puanı alarak akredite olmuştur. Denetimlerin her üç yılda bir gerçekleştiği bu sistemde, Kocaeli Sanayi Odası aldığı puanlarla "A seviye (mükemmel) Oda" statüsünü devam ettirmektedir.

Kocaeli Sanayi Odası'nın 2021 yılında başkanlık görevini Ayhan Zeytinoğlu, başkan yardımcılığı görevlerini Ahmet Başaran ve Çınar Ulusoy yerine getirmektedir. Son dönem yönetim kurulu üyeleri, Kocaeli'nin tanınmış iş adamları ve sanayicileri arasında yer alan İrfan Kanık, Mustafa Boyet, Bora Ergene, Haydar Yenigün, İbrahim Yelmenoğlu, Şaban Kemal Saraç, Atalay Kaya, Mehmet Ali Kartal'dır. Kocaeli Sanayi Odası'nın web sitesinde üyelik ve belgelendirme işlemleri çevrimiçi olarak gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, Kocaeli Sanayi Odası'nın web sitesinde Kocaeli ili ve sanayisi ile ilgili bilgiler, imalat sanayii gelişme raporları, 500 sanayi kuruluşu içerisinde Kocaeli'nin yeri gibi istatistiki veriler, aylık ve yıllık faaliyet raporları bulunmaktadır. Web sitesinde bulunan projeler bölümünde ise, sosyal sorumluluk projeleri kapsamında Bizimköy Engelliler Üretim Merkezi, Kocaeli Sanayi Odası Dumlupınar Ortaokulu, Kapanca Sokak Evleri projeleriyle ilgili detaylı bilgi yer almaktadır. Odanın web sitesinin bu bölümünde, Şahabettin Bilgisu Çevre Ödülleri, Sektörel Performans Değerlendirme Organizasyonu, Doğu Marmara Sanayi ve Teknoloji Fuarı (SANTEK), Sanayi Destek Merkezi (SADEM), Avrupa Birliği Projeleri ve EuroDesk, uluslararası etkinlik takvimi ve Türkiye'den iş birliği teklifleriyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, Kocaeli Sanayi Odası bünyesinde, tüm Türkiye'de dağıtımı yapılan ve odanın faaliyetlerini içeren Odavizyon isimli bir kurumsal dergi çıkarılmaktadır.

KAYNAKÇA
Kocaeli Sanayi Odası, https://kosano.org.tr/, 2021.

İhsan KARLI

KOCAELİ SANAYİ ODASI (KSO) ODA ORKESTRASI

Türkiye ve Dünyada Kurulan İlk Oda Orkestrası

Kocaeli Sanayi Odası tarafından, özellikle Kocaeli'de klasik müziğin tanıtılması ve kültürünün gelişmesi amacıyla 1996 yılında kurulmuştur. Orkestra aynı yıl konserlerine başlamıştır. Artan kültürel etkinlikler nedeniyle 2005 Eylül ayında Kocaeli Sanayi Odası bünyesinde bu kapsamda bir sanat yönetmeni çalışmalarına başlamıştır. KSO 1996 - 2007 yılları arasında 43 etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. 2007 Ocak ayında giderek artan bir sayıda gerçekleşen konserler ve şehrin büyüyen müzikal potansiyeline katkı amacıyla Kocaeli Sanayi Odası Oda Orkestrası, Şef Özgür Günay yönetiminde ve özellikle Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Konservatuarı'ndan ve Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nden mezun olan genç ve idealist müzisyenlerden oluşan 18 kişilik kadrosu ile oluşturulmuştur. Kocaeli'de ilk klasik müzik orkestrasının kurulmasına öncülük eden Kocaeli Sanayi Odası, aynı zamanda dünyada da ilk Oda Orkestrası'na imza atmıştır.

Kocaeli'de otomobilin, lastiğin, enerjinin ve daha birçok ürünün yanı sıra dünya müziklerinin de üretildiğinin bir göstergesi olan Kocaeli Sanayi Odası Orkestrası, kurulduğu yıldan bu yana birçok Anadolu turnesi gerçekleştirmiş, birçok sponsorluk desteği ve halka açık konserleri ile evrensel bir ortam içinde toplumu müzikle buluşturmaya katkıda bulunmaktadır. Topluluk kuruluşundan bu yana Kocaeli'de yer alan çeşitli okullarda, Gölcük Donanması'nda, Değirmendere Kültür Merkezi'nde, Dolphin Yunus Emre Kültür Merkezi, Kazıklı Kervansaray Kültür Merkezi, Leyla Atakan Kültür Merkezi, Karamürselbey Eğitim Merkezi, Vehbi Koç Vakfı Ford Otosan Gölcük Kültür ve Sosyal Yaşam Merkezi, Süleyman Demirel Kültür Merkezi, Kocaeli Büyükşehir Kongre Merkezi gibi şehrin önemli salonlarında, Kocaeli Üniversitesi'nde, Sabancı Üniversitesi ve Okan Ünivesitesi'nde, Tuzla Deniz Harp Okulu, İstanbul Saint Espirit Kilisesi, Anadolu Turnesi kapsamında Kırşehir, Eskişehir, Bandırma/Balıkesir, Batman, Çorlu, Kırıkkale, Yalova, Bolu, Düzce gibi çeşitli illerde 75 kadar konser vermiştir. Orkestra, konserlerinde zaman zaman Berk Özbek, Tuğçem Kar, Ebru Söylemez, Hazal Tahtacı gibi Türkiye'nin ünlü solistlerine ev sahipliği yapmaktadır. Bugüne dek birçok festival katılımı gerçekleşmiş

Kocaeli Sanayi Odası (KSO) Oda Orkestrası

ve çeşitli kutlama konserleri verilmiştir. "Yaza Veda" ve "Atatürk'ün Sevdiği Şarkılar" konseri gelenekselleşen konserleridir. KSO konserleri kapsamında çeşitli sanatsal gruplara da yer verilmektedir.

KAYNAKÇA
Hakan Bağcı, Sema Karavar Altın ile Kocaeli Sanayi Odası Oda Orkestrası hakkında röportaj, Kocaeli 29.09.2021.

Hakan BAĞCI

KOCAELİ SANAYİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ (KOSİAD)

Sivil Toplum Örgütü

Kocaeli Sanayi ve İş Adamları Derneği kuruluş amacını açıklarken Kocaeli sanayici ve iş insanları olarak Atatürk ilkelerine uygun ve Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerine bağlı bir şekilde ülkenin, evrensel hukuka dayalı, demokratik ve planlı bir düzen içinde kalkınıp, ileri uygarlık düzeyine ulaşmasına destek olmayı temel hedef olarak görmektedir. Üyeler arasında işbirliğini sağlayıp sanayici ve iş insanlarının ortak kazancı doğrultusunda hareket etmeyi; İş, etik, ticari, mali, sosyal ve kültürel konularda çalışmalar yapmayı; ticaret ve sanayinin bilimsel ve teknolojik temellerini oluşturacak araştırma merkezlerinin kurulmasını teşvik ve yardım etmeyi ve bu işlerle uğraşan özel ve kamu niteliğindeki kuruluşlarla ve kişilerle işbirliği içerisinde bulunmayı; araştırma, geliştirme ve üretimde rekabet gücünün artırılması için bilgi akışı ve çalışmaları sürekli birleştirerek koordine etmeyi amaçları arasında saymaktadır.

Dernek bu amaçlar doğrultusunda, genç girişimcilerin teşvik edilmesi, mesleki eğitimin özendirilmesi ve nitelikli sanayici ve iş insanlarının yetiştirilmesi ile sektörel sorunlara çözüm üretmeyi çalışma alanlarının hedefleri içerisinde göstermektedir. Bu doğrultuda gerekli gördüğü kişiler ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği içerisinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Kendi alanı içerisindeki konuların araştırılması, verilerin toplanması, dokümantasyon çalışmalarının yapılarak uygun bulunan kuruluşlarla ortak projelerin üretilmesine ek olarak toplumsal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlere destek verilerek sosyal yararı görülen çalışmalara yardım edilmesi derneğin amaçları içerisinde önemli noktaları işgal etmektedir

Kocaeli Sanayi ve İş Adamları Derneği, bilgi paylaşımı sahasında "Kartepe Toplantıları" adıyla etkinlikler düzenlemekte, üyelerin her alanda güncel bilgileri edinmeleri ve aktarımının sağlanmasına önem vermekte olup lobi faaliyetleri doğrultusunda devlet erkanı, yerel yönetici ve işyeri ziyaretlerini canlı tutmaktadır. "Girişimci Günleri" kapsamında toplumsal eğitime destek veren dernek, tanıtım ve bilgilendirme yayınları, güne bakış raporları, genç Kosiad oluşumu ve üyelere yönelik eğitim faaliyetleri ile hedeflerini genç kuşaklara aktarmaktadır.

Muharrem Eskiyapan, Tanzer Ünal, Vural Bulut, Sami Pakdemir, Kemal Süzer, Hüseyin Kolaylı, Mehmet Akdaş, Hayati Terzi, Yavuz Güneş, Ender Kayan, Yükzel Özbay, Volkan Gündeberk, Murat Tuncer, İsmet Kaya, Nafiz Yardımcı, İsmail Tamer Altılar ve Ayhan Zeytinoğlu gibi Kocaeli'nin sanayi ve iş alanında önemli isimleri Kosiad'ın kurucuları listesinde yer almaktadır. Kuruluşundan günümüze kadar olan süreçteki başkanlarına baktığımızda sırasıyla: Tanzer Ünal (1991-2007), Haluk Ulusoy (2007-2009), Bora Ergene (2009-2011), Yücehan Öztüre (2011-2013), Kubilay Kırman (2013-2015), Gürol Ciğerdelen (2015-2017), Erkan Karacan (2017-2019), Atalay Kaya'ı (2019- devam) görmekteyiz.

2021 yılı itibariyle Kosiad'ın Atalay Kaya'nın başkanlığındaki yönetim kurulu, Mert Pekdemir (Başkan Yardımcısı), Birol Bozkurt (Genel Sekreter), Veysel Akyıldız (Sayman), Erkan Karacan (Üye), Volkan Yılmaz (Üye), Yalçın Ergen (Üye), Korkut Öz (Üye) ve Tolga Aysel (Üye) den oluşmaktadır.

KAYNAKÇA:
https://www.kosiad.org

Turgut KARAÇOBAN

KOCAELİ SERBEST BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ

İhracata yönelik yatırım ve üretimi teşvik etmek, doğrudan yabancı yatırımları ve teknoloji girişini hızlandırmak, işletmeleri ihracata yönlendirmek ve uluslararası ticareti geliştirmek amacıyla 2000 yılında 817.000 metrekarelik alanda kurulmuştur. Serbest bölge, kurulmuş olduğu ülkenin siyasi sınırları içerisinde olmakla birlikte gümrük hattı dışında sayılan, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılmış alanlardır. Ülkede geçerli ticari, mali ve ekonomik alanlara yönelik hukuki ve idari düzenlemeler bu bölgelerde uygulanmaz veya kısmen uygulanır.

Kocaeli Serbest Bölge Müdürlüğü de yerli ve yabancı firmalara mali, ticari, altyapı, konum ve sosyal bazı avantajlar sunmaktadır. Mali Avantajları: Faaliyet gösteren yerli ve yabancı işletmeler üretim faaliyetlerinden doğan kazançları üzerinden, Avrupa Birliği'ne tam üyeliğimizin gerçekleştiği tarihe kadar kurumlar vergisi veya gelir vergisinden, KDV, gümrük vergisi ve KKDF gibi gümrükle ilgili vergi ve gerekliliklerden, ürettiği ürünlerin en az %85'ini yurt dışı ülkelere satan üretim ruhsatı sahibi firmalar çalışanları için ödedikleri maaşları üzerindeki gelir vergisinden muaf tutulmuşlardır. Alım-satım, stok değerleme ve muhasebeleştirme konvertibl dövizlerle yapıldığı için kullanıcılar enflasyondan olumsuz etkilenmezler. Yerli ve yabancı tüm serbest bölge kullanıcıları, bölgede elde ettikleri kârlarını Türkiye'ye ve/veya yurtdışına izne tabii olmadan transfer edebilirler. Serbest Bölge'de

sağlanan bu teşvik ve avantajlardan yerli ve yabancı bütün firmalar eşit olarak yararlanmaktadır.

Ticari avantajlar, Serbest Bölge'de ihracat fiyatına mal satın alabilme imkânı bulunmaktadır. Bölgedeki şirketler yabancı ülkelere, diğer serbest bölgelere ve Türkiye'ye Serbest Bölge faturası düzenleyerek satış yapabilmekte ve aynı zamanda sınırsız ve süresiz stoklama yapabilmektedirler. Minimum bürokratik işlemlere tabidirler. Kullanıcılar bölgeyi bir re-export üssü olarak kullanabilmektedirler. Yabancı ve yerli sermayeye eşit haklar sunulmaktadır.

Kocaeli Serbest Bölgesi altyapı avantajları ise firmalara hazır altyapı sunmasıdır. Altyapı özellikleri şunlardır; temiz şu şebekesi, doğalgaz, enerji dağıtım şebekesi, merkez şalt sistemleri, trafo üniteleri, yangın söndürme suyu ve hidrantları, yol ve çevre aydınlatması, kanalizasyon şebekesi, yağmur suyu drenajları, telefon ve İnternet hatları, metro ethernet, fiber optik hat, data hatları ve uydu iletişim imkanlarıdır.

Coğrafi konum avantajı olarak ise Kocaeli Serbest Bölgesi deniz kıyısındadır ve önemli hava, deniz ve karayollarına uzaklığı şöyledir: Autopart Limanı'na 300 m, Limaş Limanı'na 1 km, tren istasyonuna 7 km, Sabiha Gökçen Uluslararası Havaalanı'na 60 km, İstanbul'a 100 km, İstanbul-Ankara otoyoluna 16 km mesafededir. Bu da bölgeyi önemli bir ticari lokasyon yapmaktadır.

Sosyal avantajları ise kendi içerisinde 24 saat açık ilk yardım ve ayaktan tedavi uygulamaları için inşa edilmiş bir sağlık merkezine sahiptir. Serbest Bölge tarafından konularında uzman çevre mühendisi ve iş güvenliği personeli atanarak çevre ve çalışanlara ilgili denetlemeler gerçekleştirilmektedir. Serbest Bölge, üyelerine elektrik, su, telefon vb. altyapı için tüm bakım ve onarım hizmetlerinin yanı sıra yükleme ve boşaltma, ekipman kiralama, atık toplama ve çevre koruma gibi diğer hizmetleri de sunmaktadır. Ayrıca yemek ve catering hizmetleri de sunulmaktadır. Modern teknoloji altyapısı ile donatılmış 1500 m² taban alanı ile günlük yemek hizmeti 7.500 kişi kapasitelidir.

Kocaeli Serbest Bölgesi, bölge ticaret hacminin artırılmasını ve kalifiye iş gücü yaratılmasını amaçlamaktadır. Bu amaçları doğrultusunda kullanıcı firmaların ihtiyaçları doğrultusunda gerekli değerlendirmeleri yaparak hizmet sürekliliği sağlamakta, kalifiye iş gücü yetiştirmeye yönelik mesleki eğitim faaliyetleri düzenlemektedir. Donatım iskelesi yapmak suretiyle kullanıcı firmaların bölge dışından sağladığı bir takım donatım hizmetlerinin bölge içinde gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır. Âtıl alanların üretim faaliyetlerine sokularak bölge ticaret hacmini artırmaktadır. Kalite yönetim sistemini güncelleyerek sürekli geliştirmeye çalışmakta, çalışanlarının süreç yönetimlerine katılmasını sağlayarak, çalışan memnuniyeti ve sorumluluğunu artırmaya çalışmaktadır. Kurum içi ve kurum dışı tüm paydaşlarla etkin iletişim ve koordinasyon sağlamayı hedeflemektedir. Bölge faaliyetlerinin yasal mevzuat ve kanun hükümlerine uygun şekilde işleyişini sağlamakta, bölgedeki işlem hacminin yükseltilmesi ve ihracat kalemlerinin artırılması konusunda kullanıcı firmalarla ortak projeler yürütmektedir. Yerli ve yabancı yatırımcıları bölgeye kazandırarak yatırım çeşitliliği, iş hacmi ve istihdam artışını sağlamaktadır. Yasal sorumluluklar çerçevesinde güvenli, huzurlu, çevreye duyarlı bir iş ortamı oluşturmayı hedeflemekte, bölgedeki sanayi ve ekonominin, uluslararası rekabet gücünün arttırılmasına destek vererek ülke kalkınmasına katkıda bulunmaktadır.

Kocaeli Serbest Bölgesi, Sepetlipınar, Başiskele/Kocaeli adresinde faaliyet sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

https://www.kosbas.com.tr/

Harun ÇOBAN

KOCAELİ SERBEST BÖLGESİ (KOSBAŞ)

Ülke ekonomisinde ticarete konu olacak ürünlerin alım ve satımını daha uygun koşullarda gerçekleştirme kolaylığı sağlayan ticari ve sınai bölge olarak serbest bölgeler, bu faydası yanında azaltılmış idari bürokrasi etkisi ile teknoloji transferi ve istihdam imkânları ile de çok önemli avantajlar oluşturmaktadırlar. 2000 yılında kurulmuş bir serbest bölge olarak Kocaeli Serbest Bölgesi, Kocaeli Körfezi'nin güney bölgesindeki Yeniköy Beldesi'nde Sepetlipınar Mahallinde, 817 dönüm arazi üzerine inşa olunmuş, gümrük işlemindeki ayrıcalıklığın avantajları ile kısa zamanda aktarım ve depolama alanı olmaktan öteye bir üretim bölgesi haline gelmiştir. Bugün itibariyle bölgede, ağırlıklı olarak gemi ve yat inşası alt sektöründe olmak üzere 8 adet denizcilik firması, diğerleri de farklı sektörlerde olmak üzere 23 ticaret ve üretim şirketi faaliyet yürütmektedir.

2016	2017	2018	2019	2020
20	20	20	22	23

Tablo 1: Kocaeli Serbest Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firma Sayısı

Serbest bölge küresel ekonomi ile olan bütünleşmesini her geçen gün artırmaktadır. Bu kapsamda, 2020 yılı itibariyle toplamda 5,212 milyar dolara yükselmiş olan ticaret hacminin % 49,50'sini dış ticaret faaliyetleri, ticarete konu ürünlerin de % 99,95'ini sanayi ürünleri oluşturur olmuştur.

	YURTİÇİ TİCARET		YURTDIŞI TİCARET		TOPLAM
	ALIM	SATIM	İTHALAT	İHRACAT	
2017	0,127	0,163	0,175	0,119	3,872
2018	0,114	0,057	0,169	0,235	3,774
2019	0,214	0,211	0,158	0,171	4,515
2020	0,256	0,222	0,146	0,112	5,212

Tablo 2: Kocaeli Serbest Bölgesi'nin Ticaret Hacmi

SEKTÖR	%
Tarım	0,022
Madencilik ve Taşocakçılığı	0,027
Sanayi	99,95

Tablo 3: Kocaeli Serbest Bölgesi'nde Ticaretin Sektörel Dağılımı

Tersanecilik ihtisas bölgesi olarak da tanımlanabilecek olan bölge, yaklaşık 5000 kişiye istihdam imkânı sağlayan kapasitesi ile gerek faaliyet büyüklüğü, gerek çalışan kişi sayısı itibariyle ek yatırımlarla durumunu geliştirmeye devam etmektedir. Bölge, burada yer alan firmalara altyapı, catering, restoran, sağlık ve güvenlik, kiralık yatırım arazileri, açık ve kapalı ticari alanlar, otopark, gümrük işlemleri, yükleme ve boşaltma işlemleri gibi hizmetleri doğrudan kendi yönetim birimleri eli ile sunmaktadır.

KAYNAKÇA
Kocaeli Ticaret Odası, Rakamlarla Kocaeli 2021.

Gülfettin ÇELİK

SPOR YAYINLARI

Kocaeli'deki Spor Neşriyatı

Kocaeli'de ilk matbaa 1860'larda Akmeşe'de kurulmuş ve daha çok dini yayın ve evraklar basmıştır. Kocaeli'nin ilk gazetesi *Kocaeli* adı ile çıkmış ve 1933'e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Daha sonra 1921'de *Türkyolu* gazetesi, 1923'de *Hürfikir* gazetesi, 1938'de *Körfez* gazetesi, 1939'da *Marmara* gazetesi, 1948'de *Hürsöz* gazetesi, 1951'de *Bizimşehir* gazetesi ve 1968 yılında *Sesim Dergisi* gibi Kocaeli ilinde yayınlanan bu basılı yayınlarda spor ile ilgili haberlere yer verilmiştir. Kocaeli tarihinde, özellikle kent yaşamında yer edinmiş ve 1954 tarihinde yayınlanmaya başlayan *Seka Postası* özellikle Seka Kâğıtspor ile ilgili yayınlara yer vermesiyle yazılı spor literatürü için önemli bir kaynak olarak tarihte yer almıştır.

Tarihsel süreçte Kocaeli kent yaşamında spor ile ilgili yayınlara bakmamız gerektiğinde ilk önce Kocaeli'deki spor tarihini genel olarak ortaya koymamız gerekmektedir. 1973 Kocaeli İl Yıllığında Kocaeli'de spor, "1909-1910 yıllarında futbol ile başlamış ve İzmit'teki Fransız mektebi talebelerinden Ferit ve Süreyya Beylerin öncülüğü ile bir futbol takımı kurulmuş ve talebelerin spor yapmaları sağlanmıştır" diye belirtilmiştir. 1927 yılında İzmit Sultaniyesi futbol takımı kurularak faaliyete geçmiştir. Ayrıca mektepler dışında İttihat Spor Kulübü İzmit'te kurulan ilk sivil spor kulübüdür. Daha sonra İttihat Spor'un ikiye ayrılması ile 1932 yılında İdmanyurdu, 1935 yılında da Akyeşil kulüpleri kurularak futbolla beraber çeşitli spor branşlarında faaliyet göstermişlerdir.

Kocaeli ilinin spor tarihi ile ilgili olarak kaleme alınmış yayınlar şunlardır:

"*Hergeleci İbrahim*" Kartepe Sarımeşe bölgesinde adına yarışmalar düzenlenen ilimizin güreşçilerinden olan Hergeleci İbrahim'in güreş hayatından bahseden, M. Sami Karayel tarafından kaleme alınmış Kocaeli spor tarihi için nadir eserlerden biridir.

"*Kuruluşundan Bugüne Kocaelispor*" adlı yayın kent sporunda uzun yıllardır görev yapan, özellikle Kocaelispor'un ilk yıllarında kulüp yapısı içerisinde görev almış Nasut Kayalı tarafından kaleme alınmıştır. Kitap içerik olarak Nasut Kayalı'nın spor alanına yönelik bir özgeçmişini içermekte ve bu özgeçmiş içerisinde Kocaelispor tarihini anlatmaktadır.

"*Sportif Uğraş*" şu an Kocaeli Üniversitesi'nde akademisyen olarak görev yapmakta olan Levent Atalı ve Kürşad Sertbaş tarafından 2001-2002 yılları arasında yerel basında yayınlanan yazarların köşe yazılarından oluşmaktadır. Dergide içerik olarak şu başlıklar yer almaktadır: Anayasa ve Spor, Çocuk ve Spor, Mesleğim Spor, Sportif Kültür, Spor Yönetiminde Kariyer Sahaları, Sportif Bilinç, Spor Okulları ve Fair Play.

"*Kocaeli'nin Spor Tarihi*" Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından yayınlanan yerel spor tarihimizin, yeni nesillere aktarılması ve spor kültürü ile kentlilik bilincimizin gelişmesine katkı sağlamayı amaçlayan bir eserdir. Kitap içerik olarak yerel spor tarihine değinmekte ve özellikle kent sporunda yer almış olay ve kişileri anlatmaktadır. Ayrıca belirtilen tarih aralığında spor ile ilgili zengin fotoğraf içeriğine sahiptir.

"*Spor Kültürü*" Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından yayınlanmıştır. Prof. Dr. Yavuz Taşkıran tarafından 10 yıllık bir zaman diliminde yerel gazetelerde yer almış köşe yazılarının derlenmesiyle oluşturulmuş bir yayındır. Kitap içeriğinde yer alan örnek başlıklar şu şekildedir: Ailede Spor, Araştırmaların Spora Katkısı, Çevre ve Spor, Eğitim ve Spor, Okul, Kulüp İşbirliği, Sporda Bilgi ve Teknoloji, Spor ve Kültür İlişkisi.

"*Er Meydanı Sekapark*" Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından her yıl düzenlenen Sekapark Altın Kemer Yağlı Güreşleri ile ilgili bilgi, fotoğraf ve sonuçları içermektedir.

"*Kâğıtspor Akademi Eğitim Kitapçığı*" Prof. Dr. Turgay Biçer tarafından hazırlanmış olan yayın, Kâğıtspor bünyesindeki yönetici, antrenör ve sporcular için ha-

zırlanmıştır. İçerik olarak sportif başarı ve davranış ile ilgili konuları içermektedir.

"*Çağ Deviren Ahmet Taşçı*" Erdoğan Özdemir tarafından kaleme alınan ve içerik olarak büyük başarılar elde etmiş Türkiye Başpehlivanı Ahmet Taşçı'nın hayatını anlatan bir yayındır.

Kocaeli kent yaşamında spor alanında yayın yapan dergi ve bültenler ise şunlardır:

"*Maşukiyespor*" Maşukiyespor'un 50. yılı münasebeti ile 2002 yılında bir sefere mahsus yayınlanmıştır. İçerik olarak kulüp tarihi, fotoğraflar ve Maşukiye'nin tanıtımı gibi bilgilere yer verilmiştir.

"*Spor Tek*" süreli bir yayın olarak 2004 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. İçerik olarak Gebze ve Darıca bölgelerine yönelik ağırlıklı olarak futbol olmak üzere amatör spor branşları haberlerine yer vermiştir.

"*Forza*" Kocaelisporlular Derneği tarafından Kocaelispor özelinde çıkarılmış bir yayındır. İçerik olarak Kocaelispor ile ilgili haberler, ligin durumu, futbolcu ve antrenörlerle ilgili röportaj ve Kocaeli spor tarihinden bahsedilmiştir.

"*Darıca Gençlerbirliği*" 2006 yılında Darıca Gençlerbirliği spor kulübünün resmi dergisi olarak yayın hayatına başlamıştır. İçerik olarak Darıca Gençlerbirliği ile ilgili haber, röportaj, lig durumu ve kulüple ilgili çeşitli bilgilere yer verilmiştir.

"*Akademik Spor*" Kocaeli Üniversitesi'nde eğitim gören öğrenciler tarafından hazırlanan ve 2007 yılında yayın hayatına başlayan bir dergidir. İçerik olarak spor alanına yönelik eğitim, psikoloji, sponsorluk, egzersiz, sağlık ve performans gibi konuları içermekte ve ayrıca spor haberlerine yer vermektedir.

"*Yelken Fora*" İzmit Yelken Kulübü'nün aylık yayın bülteni olarak 2007 yılında yayınlanmaya başlamıştır. Yelken Fora bülteni içerik olarak yelken sporu ile ilgili haberleri ve kulüp üyelerinin bir araya geldiği etkinlikleri içermektedir.

"*Paten Dünyası*" Kocaeli ilinde yayın hayatına başlamış ağırlıklı olarak buz sporları haberlerine yer vermesinin yanı sıra ilimizin buz sporları ile ilgili yönetici, antrenör ve sporcuları hakkında haber ve bilgilere yer vermiştir.

"*Kocaeli'de Spor*" Kocaeli'nin spor ve taraftar dergisi olarak 2008 tarihinde yerel süreli yayın olarak yayın hayatına başlamıştır. Ağırlıklı olarak Kocaelispor futbol haberlerine yer vermesinin yanı sıra, ilin amatör spor branşları ile ilgili haberler de dergi içeriğinde yer almaktadır.

"*Amatörce*" Kocaeli Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu tarafından çıkarılan dergi, ilin amatör spor branşları ile ilgili haberlere yer vermekte ve dergi içeriğinde spor eğitimi, sağlık ve spor tarihi konularına değinilmektedir.

"*Fortyone*" ağırlıklı olarak kent sporu ile ilgili haberlere yer veren bir dergidir. Sportif röportajlara ve Kocaelispor'a da önem vermiştir.

"*Kâğıtspor*" Kâğıtspor Kulübü tarafından özellikle Kâğıtspor'un kendi sportif branşları ile ilgili haberleri kent ile buluşturmak üzere yayın hayatına başlamış bir dergidir. Ayrıca kulüp bünyesinde yönetici, antrenör ve sporcunun birbiri ile ilişkisini geliştirmek ve bilgilendirmek amaçlanmıştır.

"*İzmit Tenis Kulübü*" İzmit Tenis Kulübü tarafından kulübün resmi bülteni olarak yayın hayatına başlamıştır. Kent sosyal yaşamı, tenis sporu ve üyeleri ile ilgili haber ve etkinliklere yer vermiştir.

Görüldüğü üzere tarihsel süreçte kent yaşamında, spor ile ilgili farklı türde yayınlar üretilmiş ve spor

kültürüne yönelik bir yazılı alan oluştuğu görülmüştür. Kitap boyutunda spor yayınlarının ağırlıklı olarak futbol ve güreş ile ilgili olduğu görülmüştür. Kocaeli ilinin farklı branşlardaki spor tarihini ve kültürünü ortaya koyan yayın eksikliği dikkat çekmektedir. Dergiler boyutunda ise spor kulüplerinin bünyesinde çıkarılan dergi ve bültenler olduğu görülmüştür. Ayrıca Kocaelispor ile ilgili dergilerin yer aldığı tespit edilmiş fakat dergilerin sürekliliği sağlanamamıştır. Kitap, dergi ve bilimsel toplantılarla ilgili yayınların yanında spor ile ilgili literatüre tarihsel süreçte Kocaeli il yıllıklarında, gazetelerde, farklı alanlarda yazılan kitapların bölümlerinde ve dergilerde de yer verilmiştir. Spor yayınlarının farklı spor branşlarında çeşitlenmesi ve tarihsel süreçte yaşananları aktarması boyutu ile ayrıca önem kazandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Bayram, Çağlar, *Kocaeli'deki Yerel Gazetelerin Tarihsel ve Teknolojik Gelişimi*, Basılmamış Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, 2007; *Cumhuriyetin 50. Yılında Kocaeli*, 1973 İl Yıllığı, Kocaeli, 1973; Levent Atalı, Sercan Karabacak, *Tarihsel Süreçte Kocaeli Kent Yaşamında Spor-Yayınları*, Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarih ve Kültür Sempozyumu-IV, Kocaeli 2018, s. 2047-2053.

Levent ATALI

KOCAELİ STADYUMU

Kocaeli Stadyumu, T.C Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından UEFA ve FİFA kriterlerine göre tasarlanmıştır. 33.000 kişi kapasiteli stadyum Albayrak Turizm-Öztaş İnşaat ortaklığında yapılmıştır. Stadyumun inşaatı 29 Ağustos 2013'te başlayıp, temeli 26 Eylül 2014'te atılmıştır.

Kocaeli Stadyumu'ndaki ilk resmi maç 1 Eylül 2018 tarihinde Kocaelispor ile Fatsa Belediyespor arasında oynanmıştır. Kocaelispor maçlarına ev sahipliği yapan Kocaeli Stadyumu'nda 6 Eylül 2019 tarihinde Türkiye U21 Takımı ile İngiltere U21 Takımı karşıya geldi. 1 Mart 2020 tarihinde Kocaeli Stadyumu'nda Kocaelispor ile Karşıyaka arasında oynanan maçta 28.250 taraftarın izlediği maç ile de 3. Lig'de seyirci rekorunu kırıldı. Konvansiyonel kalıp sistemiyle 119.809 m² inşaat alanı, 11.141 m² saha kenarı, 19.519 m² tribün alanı ile toplamda 150.469 m² inşaat alanı ile altyapı ve çevre düzenlenmesi inşaatı yapılmıştır. Hem ulusal hem de uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapacak konumda olan Kocaeli Stadyumu'nda 15.557 m² yeşil alan, 11.940 m² yaya yürüyüş yolu ve 19.055 m² otopark alanı bulunmaktadır.

Stadın araziye konumlanması kuzey-güney doğrultusunda olup tabanı elips şeklinde tasarlanmıştır. Stadyumun enine ekseni 202 metre, boyuna ekseni ise 236 metredir. Toplam saha boşluğu kenar çekmeleriyle birlikte yaklaşık 11.141 m², oturum alanı ise 34.000 m²'dir.

İki kademe olarak yapılan tribünlerin alt kısmı yaklaşık 22 derece eğimlidir. Bu sayede alt tribünlerin iyi bir seyir için sahayı tam olarak görebilmesi amaçlanmıştır. Basamakların yüksekliği alt kademede 37 cm'dir. Kot yüksekliği üst kademedeyse eğim 30 derece ve basamak yüksekliği 54 cm'dir.

Stat genelinde 22 asansör, 31 merdiven ile düşey ulaşım ve 64 adet turnike ile denetimli geçiş sağlanacaktır. Yayaların dolaşım alanlarıyla birbirinden ayrı olarak çözülmüş ve stadın daha rahat çalışması sağlanmıştır.

Stadyumun ana VIP girişi batı yönündedir. Stadın bodrum katında 313 araçlık bir VIP otopark bulunmaktadır. Stadın çeperinde ise toplamda 713 araçlık bir otopark tasarlanmıştır. Toplamda 1209'u kapalı olmak üzere 1742 otopark ve 15 araçlık otobüs parkı yer almaktadır. Bu park yerleri yollara uygun kavşaklarla bağlanmaktadır. Ayrıca stadyum çevresi yaya dolaşım

Kocaeli Stadyumu

Kocaeli Stadyumu

alanı olarak tasarlanmış, farklı lokasyonlarda 20 adet bilet gişesi bulunmaktadır. Yaya dolaşım alanın dışında kalan alan ise 870 ağaç ile peyzaj tasarımı yapılmıştır.

Toplamda 35.195 koltuk kapasiteli statta 27.402 seyirci koltuğu, 576 VIP seyirci koltuğu, 420 basın tribün koltuğu, 24 protokol koltuğu ile 522 koltuk kapasiteli 50 adet loca bölümü bulunmaktadır. Kocaeli Stadyumu 2 bodrum kat, 1 zemin kat ve 5 normal kat olmak üzere 8 kat olarak projelendirilmiştir.

KAYNAKÇA

Kocaeli Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü & Albayrak Turizm-Öztaş İnşaat

Yiğit ÖZCAN

KOCAELİ ŞEHİR PORTALI

Kocaeli Rehber Hizmeti

İnternetin tüm yaşamı şekillendirdiği günümüz dünyasında birçok alışkanlık, iş yapma tarzı ve iletişim şekilleri de değişime uğradı. İnternetin meydana getirdiği sınırsız dijital ortamın barındırdığı devasa bilginin dağınık ve düzensiz oluşu bir başka ifade ile metodolojik açıdan biçimsizliği yeni bilgi derleme ve biçimlendirme araçlarının doğuşuna yönelik arayışları artırmıştır. İnternet ortamında sınırsız düzeyde var olan bilginin amaçlı bir forma dönüştürülmesi bu bilgiyi fonksiyonel kılabilmek açısından önemlidir. Bu noktada bilgi iletişim teknolojileri insanlığa ciddi imkanlar sunmakta var olan bilgiyi işe yarar hale getirmektedir.

Kocaeli Şehir Portalı, Kocaeli hakkında bilgi aramak isteyenlerin istedikleri bilgilere, hızlı, kolay ve kapsamlı olarak erişimi sağlamak üzere düzenli, tertipli bir biçimde geniş içerikli sanal bir Kocaeli rehber hizmetidir. Türkiye'nin önemli tarih, kültür, turizm, ticaret ve sanayi kenti olan Kocaeli'nin bu çok yönlü değerlerini süzerek bir veri tabanında toplamayı amaç edinen Kocaeli Şehir Portalı çağın ruhuna uygun bir bilgi kaynağıdır. Gelenek ve görenekleri, tarihi, turizmi, kültürel değerleri, coğrafyayı ve bunlar gibi birbirlerinden farklı özellikleri içinde barındıran portal Kocaeli'nin kapsamlı tanıtımı amacıyla her türlü yararlı bilgiyi barındırmayı hedeflemektedir.

Kocaeli Şehir Portalı ile Kocaeli'nin tanıtımları, turizm varlıkları, kentin kültürel değerleri, gelenekleri ve görenekleri, sanatsal değerleri, kültürel ve sanatsal faaliyetlerine ilişkin bilgilerin www.kocaelisehirportali.com web sitesi üzerinden kullanıcıya aktarılması amaçlanmıştır. Üye ve ziyaretçiler dilediği zaman Kocaeli hakkında geniş kapsamlı bilgiye ulaşabilecek, anlık ve planlanan gelişimlerden haberdar olabileceklerdir. Kocaeli ile ilgili düzenleme, çalışma, teknik ve kültürel etkinlikler eş zamanlı olarak bu portal üzerinden sunulabilecektir.

Kocaeli Şehir Portalı, Kocaeli'nin ilçelerini ve köylerini tanıtan, il genelindeki devlet veya özel kuruluşlar hakkında bilgiler veren, gelenek ve görenekleri ile Kocaeli'ye ait bilinen her şeyi site üyeleri ve ziyaretçilerine sunan ve turizm yönünden önemli gezilecek yerlerin tanıtımını yapan geniş kapsamlı web sitesidir. Bu açıdan Kocaeli Şehir Portalı Teknik ve Kültürel olarak 2 grup şeklinde tasarlanmıştır:

Kocaeli Şehir Portalının teknik yönü; (1) *İçerik*, (2) *Güncellik ve süreklilik*, (3) *Erişilebilirlik*, (4) *Kullanıcı*

dostu olarak kolay ve hızlı bilgiye ulaşabilme olarak dört kısımdan oluşmaktadır.

Kocaeli Şehir Portalı'nda kötü niyetli kişilerin sisteme erişimlerine yönelik saldırılara karşı önlemler alınmış olup, veri tabanı sorguları alınırken her türlü saldırıya karşı koruma kodları gömülmüştür. Bunlarla birlikte Kocaeli Şehir Portalı'nın iletişim ve etkileşiminde güvenli yollar kullanılmıştır. Kişisel bilgilerin korunması bu konuda çok büyük önem arz etmektedir.

Kocaeli Şehir Portalı'nın kentin turizmine yönelik bilgilendirici ve motive edici içeriği ile daha önce gidilmedik bir yer, deneyimlenmedik bir ürün ya da var olan boş zamanı değerlendirme alternatifleri hakkında tatmin edici bilgiler yer almaktadır. Deneyimlediğimiz turizm ürünlerinin yorumları ve geri bildirimleri ile ürün bilgileri arasındaki tutarlılık ilk kez deneyimleyecek olanlar açısından önemlidir. Kocaeli Şehir Portalı sayesinde Kocaeli hakkında detaylı tüm bilgilere ve görsellere ulaşılabilmesi planlanmıştır. Böylece Kocaeli'nin bilinen, bilinmeyen ve merak edilen turistik ürünleri hakkında detaylı bilgilerle potal kullanıcılarına hizmet sunulmuş olacaktır.

Kocaeli ile ilgili gelenek ve görenekler, maddi ve manevi kültürel unsurlar da portalda yer alacaktır. Bu gibi bilgiler kültür araştırmacıları için olduğu kadar, Kocaeli kültürü hakkında bilgi edinmek veya Kocaeli'ye yeni gelenlerin kültürel uyum konusunda başvuracakları bir kaynak olması açısından da Kocaeli Şehir Portalı önemli bir görev ifa edecektir. Kocaeli Şehir Portalı bu amaçla, video, resim, görsel ve yazılı içerikler ile Kocaeli'ye ait bilgiler yer alacaktır. Kocaeli Şehir Portalı'nda ile bir şehrin önemli kültürel değerleri tarihsel bilgisi ile ayrıntılı ele alınmıştır.

Kocaeli Şehir Portalı'nın hitap ettiği kullanıcılara bilgi, geçmişini öğrenme, Kocaeli'nin şu anki sorunlarını öğrenmesi, kullanıcılara sosyal ve kültürel aktiviteler hakkında bilgi verebilmesi (şehir de olan konserler, tiyatrolar gibi) Kocaeli Şehir Portalı'nın kullanıcılarına sunduğu hizmetler ile kazandırdıklarıdır.

KAYNAKÇA
https://kocaelisehirportali.com/

Muhsin HALİS

KOCAELİ ŞEHİR TİYATROLARI

İlk olarak İzmit Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu adıyla, 11 Kasım 1997 tarihinde, Işıl Kasapoğlu'nun sahnelediği William Shakespeare'in "Hamlet" oyunu ile perde açmıştır. Şehir Tiyatrosu, ülke tarihinde yerel yönetimlerin desteğiyle kurulmuş üçüncü tiyatrodur. İzmit'te kurumsal bir tiyatro yapılanması belediyenin öncülüğünde olmuştur. Dönemin belediye başkanı Sefa Sirmen tiyatronun kuruluş faaliyetlerine destek vermiştir. Anadolu'da yerel yönetimlerin desteklediği ilk ödenekli tiyatroyu kurmak ve tiyatroyu sürekli bir kurum haline getirmek için yönetmen Işıl Kasapoğlu davet edilmiştir. Kasapoğlu, İzmit Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun kurucu ve ilk genel sanat yönetmenidir. Şehir Tiyatrosu 1997'de çalışmalarına Seka Salonu'nda, yirmi beş kişilik bir oyuncu kadrosuyla başlamıştır. Oyuncu kadrosu için Türkiye'nin çeşitli tiyatro okullarından mezun olmuş yüz on beş kişi başvurmuş; Ahmet Levendoğlu, Şakir Gürzumar, Kenan Işık, Hayati Asılyazıcı, Hülya Nutku, Başar Sabuncu, Zuhal Olcay, Burhan Akçin ve Işıl Kasapoğlu'ndan oluşan dokuz kişilik jüri bu yirmi beş oyuncuyu seçmiştir.

1998'de açılan Süleyman Demirel Kültür Merkezi (SDKM) ile İzmit Şehir Tiyatrosu kentin iki ayrı bölgesinde sahneye sahip olmuştur. SDKM, 22 Eylül 1998 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in katılımıyla açılmıştır. Binanın yapımı sırasında Işıl Kasapoğlu, Duygu Sağıroğlu, Prof. Selma Kurra danışman olarak yer almışlardır. İçinde altı yüz kişilik bir tiyatro konser salonu, kütüphane, cep sineması ve oda tiyatrosu, bale-dans stüdyoları, sergi salonu ve kafeteryası bulunan SDKM teknik ve akustik alanda da zamanı itibarıyla Türkiye'nin ikinci kapsamlı kültür merkezi olma özelliğini taşır. Seka Salonu 1999 depreminde büyük hasar görünce, Şehir Tiyatrosu çalışmalarını SDKM'de sürdürmüştür.

Tiyatronun kuruluş sürecinde oluşturulan sanat politikası "devingenliği" ve "değişimi" esas alır. Işıl Kasapoğlu'na göre "tiyatroda çalışacak sanatçılar İzmit seyircisi ile karşılaşmalıydı. Bunun için tiyatro açılmadan ekip bölgeyi araştıracak, okullarla bağlantılar sağlanacak ve onlara tiyatro tanıtılacaktı. Sanayi kenti İzmit'teki fabrikalarda çalışanların oyunlara gelmesi için çalışmalar yapılacaktı. Bu şekilde seyirci oluşturmak hedeflenmiştir. Oyun politikası genel sanat yönetmeni tarafından belirlenmiş ayrıca bir "repertuvar kurulu" oluşturulmamıştır. Aristophanes, Shakespeare, Moliere, Çehov, Brecht, Dario Fo gibi dünya tiyatrosunun önemli isimleri ve onların klasikleşmiş eserleri; Turgut Özakman, Güngör Dilmen, Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Mehmet Baydur, Bilgesu Erenus gibi yazarların yerli eserleri seçilmiştir.

Şehir Tiyatrosu, yerli tiyatro yazarlarının yetişmesini de hedeflemiş, bu hedef doğrultusunda festivaller düzenlemiştir. Uluslararası İzmit Sokak Tiyatrosu Festivali'nin üçüncü yılında çeşitli üniversitelerin tiyatro bölümleri ile ortak çalışmalar yapılarak yazar ve yönetmen adayları seçilmiştir. Paris Gare au Theatre ile gerçekleştirilen projede her iki tiyatronun önerdiği beş genç yönetmen ve profesyonel oyuncularla Paris ve İzmit'te performans oluşturulmuş, projenin ikinci ayağı da İzmit Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu prodüksiyonu olarak gerçekleştirilmiştir. Üç günlük süreçte yazarlar oyunlarını yazmış ve yönetmenler İzmit Şehir Tiyatrosu sanatçılarıyla birlikte sahnelemiş-

Kocaeli Şehir Tiyatroları

tir. Bu faaliyet Şehir Tiyatrosu'nun ülkede tiyatro eğitimi veren üniversitelerle ilişkilerine katkı sağlamıştır.

Şehir Tiyatrosu'nun yurtdışı platformlarla yazışma sorumluluğu Arzu Bigat Baril, yurtiçi projelerin koordinasyonu Esra Bezen Bilgin tarafından üstlenilmiştir. Bu faaliyetlerden bazıları; 1998 İspanya "Uluslararası Akdeniz Tiyatro Enstitüsü Toplantısı", Fransa- İzmit Yardım Kampanyası (1999 Depremi), İspanya/Sevilla Şehir Tiyatrosu'nun düzenlediği panel, Carmen projesidir. Bir diğer faaliyet yurtiçi ve yurtdışı turnelerdir. Turnelerle; İzmit çevresindeki illere, köylere ulaşıp seyirci potansiyelini arttırmak, tiyatro özlemi çeken Doğu, Güney ve Karadeniz bölgelerine ulaşmak hedeflenmiştir.

Günümüzde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları; SDKM Büyük Sahne, SDKM Oda Tiyatrosu, SDKM Tatbikat Sahnesi, Gebze Osman Hamdi Bey Sahnesi ve Gölcük Kervansaray Sahnesi olmak üzere toplam beş sahnede faaliyet sürdürmektedir. Genel Sanat Yönetmeni Aydın Sigalı, yardımcısı Cafer Yiğiter'dir. Elli beş kişilik bir oyuncu kadrosuna sahiptir.

KAYNAKÇA

"İzmit Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu 1997-2002 Tiyatro'nun Seyir Defteri 1", Yayına Hazırlayan/Metni Derleyen: Emre Koyuncuoğlu, Basım Yılmaz Ofset, 2002, Kocaeli, s. 5-27; https://tyatro.kocaeli.bel.tr [18.08.2021].

Melih YİĞİT

KOCAELİ TİCARET ODASI

Kocaeli'deki Mesleki Yapılanmalardan Biri

İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'nın kuruluş tarihi hakkında kesin bir bilgi olmamakla birlikte eldeki bir takım veriler İzmit Ticaret ve Sanayi Odasının tarihinin 1890'lara kadar gittiğini göstermektedir. İzmit, Geyve, Gebze, Kandıra, Karamürsel ve Gölcük ilçeleri 1941 yılında İzmit Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı idi. O tarihlerde, İzmit'te 402, Geyve'de 140, Gebze'de 127, Kandıra'da 104, Karamürsel'de 73 ve Gölcük'te 45 tüccar, esnaf ve zanaatkar kayıtlı olarak görülmektedir. Yine kayıtlara göre odanın ilk resmî belgesini 1945 yılında verdiği görülmektedir.

Mesleki faaliyetlerin tek bir koldan yürütüldüğü dönemde uzun süre İzmit Ticaret ve Sanayi Odası olarak varlığını sürdüren oda, ilerleyen zamanlarda kendi içinde bölünmeye giderek bunun sonucunda İzmit Ticaret Odası adını alarak İzmit, Derince, Gölcük, Karamürsel ve Kandıra ilçelerindeki üyelere hizmet sunmuştur. Türkiye'nin en köklü sivil toplum kuruluşları arasında sayılan İzmit Ticaret Odası 1998'de Gebze Ticaret ve Sanayi Odası'nın, 1989'da Kocaeli Sanayi Odası'nın ve 1999'da Körfez Ticaret Odası'nın kurulmasıyla tekrar bölünmüştür.

İzmit Ticaret Odası, 2008 yılında meclis kararıyla isim değişikliğine giderek Kocaeli Ticaret Odası ismini almış ve güzümüzde de bu isimle varlığını sürdürerek üyelerine hizmet vermeye devam etmektedir. Zamanla yerel yönetimlerde değişimler meydana gelmiş ve bununla beraber ilçe sayılarındaki artış, Kocaeli Ticaret Odası'nın yetkinlik alanını genişletmiştir. Karamürsel, Gölcük, Başiskele, İzmit, Kartepe, Kandıra, Derince ilçelerine hizmet sunn Kocaeli Ticaret Odası il geneline yayılan bir organizasyon halini almıştır.

Türkiye'deki tüm odalar gibi İzmit Ticaret Odası'nın organizasyon yapısı ve organları da 5174 sayılı kanunun 13. maddesi çerçevesinde düzenlenmiş, bu organların kuruluşları, sorumlulukları, görev ve yetkileri ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Buna göre odanın başlıca organlarını, "meslek komiteleri", "meclis", "yönetim kurulu" ve "disiplin kurulu" oluşturmaktadır.

Kocaeli de geçmişte sanayi alanındaki hızlı ve düzensiz büyüme şimdilerde organize sanayi bölgelerinin kurulmasını gerektirmiştir. Kocaeli'de 2021 tarihi itibariyle 13 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Kocaeli Ticaret Odası

Kocaeli Ticaret Odası tüm bu organize sanayi bölgelerindeki ticareti ve gelişmeleri yakından inceleyerek Kocaeli ilinde bulunan çoğu insana istihdam sağlamaktadır. Kocaeli dış ticaret bakımından da ülkemizde büyük öneme sahiptir. Gerek ulaşım bakımından olsun gerek ülkenin en kalabalık ve ticaret anlamında geniş alanı olan İstanbul ve Anadolu ile arasındaki köprü görevinden olsun hem dış ticaret hem de ülke içindeki ticarette büyük öneme sahiptir. Bu nedenle il dışarıdan çok fazla göç almakta ve ticaret durumundaki gelişmeleri Kocaeli Ticaret Odası yakından takip etmek durumunda kalmaktadır. İthalat konusunda önemli bir yere sahip olan Kocaeli'nin bu denli ithalatta başarılı olmasının sebebi imalat ve sanayi ağırlıklı olan üretimin hammadde ihtiyaçlarının yurtdışından sağlanmasıdır.

Kocaeli sanayi kenti olarak bilinse de kültür ve sanat alanlarında da oldukça gelişmiş bir ildir. Kocaeli halkının tiyatro ve diğer sanat dallarına olan ilgileri Kocaeli Ticaret Odası gibi kurumların halkın bu ihtiyaçlarını karşılamak adına kültür ve sanata daha fazla yatırım yapmasına neden olmuştur. Bu kurumlar Kocaeli bölge ekonomisinin yanı sıra kültür ve sanat alanlarında da katkıda bulunmaktadırlar. Kocaeli Ticaret Odası bölgede kurulacak her türlü yeni firmayı yakından takip ederek ortak çalışma alanları oluşturmak ve bölge ekonomisine katkı sağlamak adına çalışmalarını detaylı bir şekilde yürütmektedir.

Kocaeli Ticaret Odası dış ticaret ile ilgilendiği kadar bölge içerisindeki iç ticaret ile de ilgilenmektedir. Tüm bu gelişmeleri yakından takip etmesi nedeniyle oda içerisinde iç ticaret birimi oluşturulmuştur. Bu birimin görevleri oda içerisindeki bilirkişi raporlarını hazırlamak ve bu bilirkişilerin tespitini yapmaktır. Oda içerisinde mali açıdan aksaklık yaşanmaması adına piyasa araştırması yapar. Dış kurumlar ile olan yazışmaları yapan bu birim fatura onay işlemlerini de yürütmektedir. Oda içerisinde iki tane sicil birimi bulunmaktadır. Bunlardan ilki ticaret sicil servisidir. Ticaret sicil servisi gerçek ve tüzel kişi tacirlerin tescile karşı olan kusurlarının tescillerini yapar. Yapılan tescillerle veya değişikliklerle ilgili kayıtları tutar ve saklanmasını sağlar. Kocaeli Ticaret Odasına bağlı bulunan üyelerin talepleri doğrultusunda hazırlanan veya onaylanan belge ve dokümanları düzenler. Bu kayıtlar üyelerin ve üçüncü kişilerin haberdar olmasını sağlar. Sicil servisinin görevleri ise şu şekildedir. Üye kayıtlarını yapan bu birim kaydettiği üyelerin her türlü belge işi ile ilgilenir. Oda binasına giriş çıkışlardaki üye kartlarının çıkarılmasını sağlar ve üyelerin yapmış olduğu değişiklikleri izleyerek ve kontrol ederek zamanında güncelleme sağlar. Bir ticaret odası olarak ticaret sicil gazetesinin tüm işlemlerinin yapılması için bu birime ihtiyaç vardır.

Kalan diğer 3 birim ise özel kalem, bilgi işlem ve basın yayındır. Özel kalem birimi yönetim kurulu başkanlığı ve genel sekreterlik makamlarının haftalık veya günlük çalışmasını hazırlar ve organize eder. Diğer yandan bu çalışmadaki evrakların hazırlanmasına ve zabıtların oluşturulması, arşivlerin korunması durumunu kontrol eder. Bilgi işlem ise elektronik olarak oda içerisindeki elektronik haberleşme ve reklam kanallarının hepsinin kontrolünü sağlar. Basın yayın birimi Kocaeli Ticaret Odası'nın yapmış olduğu etkinliklerden fotoğraf çekimi ve bu fotoğrafların web sistemine girişini kontrol eder. Kurumun organizasyonlarını ve yaptığı tüm etkinlikleri haber yapmak ve yerel basın servisini sağlamak bu birimin işidir.

Kocaeli Ticaret Odası faaliyetlerinde ilke olarak önemli bazı etik değerler belirlemiştir. Bu değerler şunlardır:

Kalite: Üyelerimize ve tüm paydaşlarımıza her dönem ve her koşulda gelişen kalite ve hızda hizmet sunmayı hedefleriz.

Yenilikçilik: Değişen koşullara hızla adepte olup, yenlikleri takip eder ve daima güncelliğimizi koruruz

Dürüstlük: Tüm İş süreçlerimizde ve ilişkilerimizde doğruluk ve dürüstlük temel önceliklerimizdendir.

Hukuka Saygı: Tüm faaliyetlerimizde, ulusal ve evrensel hukuk kurallarına saygılı davranırız.

Katılımcılık: Odanın faaliyetlerine başta üyelerimiz olmak üzere tüm paydaşlarımızın aktif şekilde katılmasını teşvik ederiz

Tarafsızlık: Her türlü siyasi görüş ve ideolojiden arınmış şekilde üyelerimizin, toplumun ve ülkemizin yararını gözeterek tüm faaliyetlerimizde herkese eşit mesafede dururuz.

Şeffaflık: Tüm faaliyetlerimizin sebep ve sonuçlarını üyelerimizin bilgisine sunarız.

Hesap Verilebilirlik: Yaptığımız tüm işlerde ve yer aldığımız tüm projelerde, paydaşlarımıza hesap verebilmeyi taahhüt ederiz

Ulaşılabilirlik: Sunduğumuz tüm hizmetlere tüm üyelerimizin hızla ulaşabilmesini sağlarız.

Toplumsal Duyarlılık: Tüm faaliyetlerimizi toplumun her kesimine karşı sorumluluğumuzun bilincinde ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamaya odaklanarak gerçekleştiririz.

Kocaeli Ticaret Odası, yüzyılı aşkın tecrübesi ile tüm paydaşlarını ekonomik ve sosyal kalkınma hedefine odaklayarak yeniliklere açık hizmetler üretmek, yaptığı ticari analizleri hızlı, sürdürülebilir hizmet anlayışıyla birleştirerek, ilgili mevzuat çerçevesinde üyelerin ticaret hacmini arttırıcı ve destekleyici faaliyetler gerçekleştirmek için çalışmaktadır. Kocaeli Ticaret Odası, ürettiği yenilikçi proje ve hizmetler ile sinerji yaratıp, kentin sosyokültürel ve ekonomik anlamda en güçlü aktörü konumuna gelerek, uluslararası piyasalarda rekabet edebilir bir üye profili oluşturmayı hedefleyen, Kocaeli'nin gelişmesinde önemli bir kurumdur.

KAYNAKÇA

Kocaeli Ticaret Odası, http://www.koto.org.tr/files/kocaeli_universitesi_roportaj_ve_dunya_gazetesi_metin.pdf. e. t.: 04.05.2021; Kocaeli Ticaret Odası (2019), http://koto.org.tr/oda-hakkinda, e. t.: 30.04.2021, KOTO, *Kocaeli Ticaret Odası Stratejik Plan (2019-2022)*, Kocaeli Ticaret Odası, Kocaeli, 2018; Metin Özkaral. *Büyükşehir Belediyeleri ve Sosyal Hizmet: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Üzerine Bir İnceleme*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma. 2019.

Muhsin HALİS

KOCAELİ TV

Yerel Kanal

1990'lı yılların başında radyo ve televizyon yayıncılığının devlet tekelinden çıkması ve özel sermayenin yayıncılık alanında yatırıma başlaması ile tüm Türkiye'de olduğu gibi Kocaeli'de de yerel yayın kuruluşları kurulmaya başlanmıştır. Kocaeli sınırlarında yayın yapan iki televizyon kanalından biri olan Kocaeli TV, 1995 yılında kurulmuştur. Kuruluşundan bir süre sonra yayın hayatına başlayan televizyon kanalının ilk sahipliği ile ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti internet sitesinde kuruluş tarihi olarak 2007 yılı gösterilmektedir. Kanalın, İsmail Pepe tarafından 2000 yılı başında MHP eski il başkanlarından Aslan Koyuncu'ya devredildiği ve bu tarih itibariyle kanalın yayına başladığı bilinmektedir. 2007 yılında kanal kamuoyunda "Kırkpınar Ağası" olarak bilinen iş adamı Adem Tüysüz tarafından alınmıştır. Aynı zamanda Kocaeli'nin ilk uydu televizyonu olan Kocaeli TV, 16 Ağustos 2019 tarihi itibariyle HD yayın formatına geçiş yapmıştır. Kanalın günümüzdeki imtiyaz sahibi ve yönetim kurulu başkanı Turgay Tüysüz'dür. Kocaeli TV, Kocaeli İletişim Radyo Televizyon Yayın ve Yapım Anonim Şirketi adıyla Radyo Televizyon Üst Kurulu'na tescil edilmiş ve hali hazırda Türksat

uydusundan uydu kapsama alanında ve karasal UHF-4 23 bandından Kocaeli'de izlenebilmektedir. 7 gün 24 saat yayın yapan kanal genel izleyici kitlesine yönelik programlar ve içerik üretiminde bulunmaktadır. Kanal aynı zamanda https://www.kocaelitv.com.tr/ internet sitesinden de izleyicilere ve internet kullanıcılarına ulaşmaktadır.

KAYNAKÇA

Murat Varlı, Kocaeli'de *Yerel Televizyonlar*, *Sorunları ve Çözüm Önerileri*; Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2003; D , Yavalar, Yönetici ve Çalışanlar Perspektifinde Kocaeli Medyası Ve Sorunları, *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(2) 2011; https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tv-de-direnis-57807; https://www.hurriyet.com.tr/gundem/akp-antetli-hacizoyunu38356662; https://m.bianet.org/kadin/medya/8350-kocaeli-tv-onurumuzkirildi; https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiletisim/issue/5861/77584?-publisher=erciyes; https://www.turkiye.gov.tr/rvtk-karasal-yayin-frekans-kanal-sorgulama?sorgu=sonucu; https://tr.wikipedia.org/wiki/Adem_T%C3%BCys%C3%BCz; https://www.linkedin.com/in/turgay-t%C3%BCys%C3%BCz-bb683231/?originalSubdomain=tr; https://kocaeligazetecilercemiyeti.org.tr/sayfa/basin-kuruluslari-tarihleri.html

Sedat ÖZEL

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ (KOU)

Yükseköğretim Kurumu

1976 yılında Kocaeli Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi (KDMMA) adı ile yüksek eğitim ve öğretime başlamış olan okul, 4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunun'nun akademilerin kaldırılması kararı ile kapatılmıştı. 20 Temmuz 1982 tarihinde okul, Yıldız Teknik Üniversitesi'ne bağlanarak Kocaeli Mühendislik Fakültesi olarak eğitim öğretimine devam etti. Yaklaşık on yıl sonra da Kocaeli Mühendislik Fakültesi, Yıldız Teknik Üniversitesi yerine 3 Temmuz 1992 tarih ve 3837 sayılı kanun ile kurulmuş olan Kocaeli Üniversitesi'ne (KOU) bağlandı.

Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'nun (Sayı: 2809 Tarihi : 28/3/1983) 13. Ek Maddesinde (3/7/1992-3837/25 md.) bildirildiği ve 11 Temmuz 1992 tarih ve 21282 sayılı *Resmî Gazete*'nin 33. sayfasında yayımlandığı şekliyle; "*Kocaeli'de Kocaeli Üniversitesi adıyla yeni bir üniversite kurulmuş, bu üniversite; a) Rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Fen-Edebiyat Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi, iktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi, Tıp Fakültesi, Hukuk Fakültesi ile Yıldız Üniversitesine bağlı Kocaeli Mühendislik Fakültesinin adı ve bağlantısı değiştirilerek rektörlüğe bağlanmasıyla oluşturulan Mühendislik Fakültesinden; b) Yıldız Üniversitesine bağlı iken bağlantısı değiştirilerek rektörlüğe bağlanan Kocaeli Meslek Yüksekokulundan; c) Rektörlüğe bağlı olarak yeni kurulan Sosyal Bilimler Enstitüsü, Fen Bilimleri Enstitüsü ve Sağlık Bilimleri Enstitüsünden; Oluşur.*" denmektedir.

Kentin farklı yerlerindeki yerleşkelerinde bulunan altı fakülte, bir meslek yüksek okul ve üç enstitü ile eğitim öğretime başlamış olan Kocaeli Üniversitesi'nin ana yerleşkesi, bugün Kuruluş Müzesi olarak faaliyet gösteren Anıtpark Yerleşkesi'ydi. 1999'a kadar Mühendislik, Fen Bilimleri, İktisadi İdari Bilimler ve Teknik Eğitim Fakülteleri Anıtpark Yerleşkesi'nde, Tıp Fakültesi Derince-Sopalı'da bulunan Sosyal Sigortalar Kurumu Kocaeli Hastanesi'nde, Hukuk Fakültesi Körfez Belediyesi'ne ait binalarda, meslek yüksekokulları ise Kullar ve İhsaniye ilçelerinde konuşlanmaktaydı. Bu yıllarda öğrenci sayısı 11 bin dolaylarındaydı. İlk rektör de Prof. Dr. Atıf Ural (1992-1998)'dı.

1998 yılında üniversiteye yeni bir yerleşke arama çalışmalarına başlandı ve üniversite geneli için Arslanbey Yerleşkesi, Tıp Fakültesi için eski Gölcük yolu üzerinde Yeniköy hazine arazisi tahsis edildi. Her iki yerleşkede inşaatlar devam ederken, 17 Ağustos 1999'da yüzyılın felaketlerinden biri olarak nitelendirilen büyük deprem yaşandı. Arslanbey Yerleşkesi'ndeki tüm inşaatlar ve yeni tamamlanmış olan İktisadi İdari Bilimler Fakültesi yerle bir oldu. Yeniköy'deki henüz ikinci katı atılmış olan Tıp Fakültesi ve Hastane inşaatı tamamen yıkıldı. Kocaeli Büyükşehir Belediyesinin o zamanki verilerine göre kent gibi Kocaeli Üniversitesi'nin de neredeyse %80'i kullanılamaz durumdaydı. Bu tarihlerde rektör Prof. Dr. Baki Komsuoğlu (1998-2006) idi.

18 Ağustos 1999 sabahından itibaren önce geçici mekanlarda yükseköğretimi ve sağlık hizmetini sürdürebilmenin olanakları arandı. Çünkü, üniversitenin eğitim öğretime de sağlık hizmeti sunmasına da ara verilmek istenmemekteydi. Kocaeli Üniversite Senatosu'nun bu yönde kararı; Türkiye Cumhuriyeti devleti, dönemin hükümetleri, sivil toplum örgütleri, büyük sanayi kuruluşları ve uluslararası ölçekli sivil proje kuruluşlarının olağanüstü destekleriyle hayata geçti. Elde edilen büyük yardımlarla üniversitenin en büyük fakültesi olan Mühendislik Fakültesi fuar alanında kurulan Vinsan yarı prefabrik yapılarda 6 yıl, Tıp Fakültesi Sopalı SSK Hastanesi'nin bahçesine kurulan prefabrik hastane ve dersliklerde 5 yıl, Mimarlık ve Güzel Sanatlar Fakülteleri Anıtpark Yerleşkesi'nde yarı prefabrik yapılarda 5 yıl, Hukuk Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İletişim Fakültesi, Meslek Yüksekokulları, üniversiteye tahsis edilen Hereke'deki Sümerbank lojmanlarının tamir ve tadilatı sonucunda eğitime kazandırılan yapılarda 5 yıl boyunca eğitimlerini sürdürdü. Derbent ilçesindeki Turizm Meslek Yüksek Okulu ve bünyesinde bulunan Uygulama Oteli de depremde aldığı hasarları

dört ay gibi kısa bir sürede onararak büyük otellerin hasar gördüğü kentte hem otel hem de konferans ve toplantı salonları ihtiyacına cevap verdi. Hastane, tüm fakülte ve yüksek okullar emanet binalarında hizmet vermeyi sürdürmekteyken, 2001-2002 akademik yılında Hereke Borusan Yerleşkesi'nde moral açılış töreni yapıldı. Hayırsever sanayi kuruluşlarının Hereke'de, Kocaeli Üniversitesi Vakfı'nın kentin farklı yerlerindeki sağlam binaları kiralayarak açmış olduğu öğrenci yurtları sayesinde öğrencilerin güvenli konaklamalarına olanak tanındı.

17 Ağustos 1999 Kocaeli Depremi ile darmadağın olan üniversite, 2 ay gibi kısa bir sürede eğitime başlamış olmakla birlikte, yeni bir yerleşke arayışı sürdürüldü. 2000 yılının Ekim ayında eski İstanbul yolu üzerinde Üç Tepeler mevkiinde 6.500 dönümlük alana, yıkılan umutların yeniden yeşermesini sağlaması dileği ile Umuttepe adı verilerek yeni yerleşkenin temelleri atıldı ve bu büyük eserin önemli bir bölümü 3,5 yıl içerisinde tamamlandı. Umuttepe, önemli bir çalışmanın, çok ciddi bir ekip ruhunun, neredeyse üniversitenin her bir çalışanının yılmadan uğraşmasının bir ürünü olarak ortaya çıktı ve günümüzde Türkiye'ye onur veren bir üniversite yerleşkesi hikayesi oldu. 2004 yılında Umuttepe Yerleşkesi'ne taşınan KOÜ, 2006 yılında kurumsal dış değerlendirme için başvuru yaptı. O zaman kadar sadece 5 Türk üniversitesinin yaptırdığı Bağımsız Dış Denetimi; EUA-Avrupa Üniversiteler Birliği'nden Prof. Dr. Bent Schmidt-Nielsen, Royal Vetenary and Agriculture Üniversitesi Rektörü, Danimarka; Prof. Dr. Fuada Stankoviç, Novi Sad Üniversitesi Rektörü, Sırbistan; Prof. Dr. Bertrand Weil, Paris Üniversitesi Rektörü, Fransa; Dr. Howard Davies, Londra Metropol Üniversitesi, İngiltere, Şubat ve Mayıs döneminde gerçekleştirdi. Bu değerlendirmeler, KOÜ'nün gelişmesinde ve bugünkü sürece erişmesinde önemli rol oynadı.

15 Eylül 2006'da İtalya'da Bologna Üniversitesi'nde Magna Carta Deklarasyonu'nu imzalayan Kocaeli Üniversitesi, Magna Carta Universitatum üyeliğini kabul eden 14 Türk üniversitesinden biri oldu. Bu deklarasyon ile Kocaeli Üniversitesi temel ilkelerini, ülkelerin coğrafi ve tarihi koşullarına göre değişikliklerini, akademik özerkliğini koruma hedefini sürdürdü. Bu dönemde rektör artık Prof. Dr. Sezer Şener Komsuoğlu (2006-2014) idi.

2009 yılından itibaren eğitimde uluslararası akreditasyon sürecini başlatmış olan KOU, 2011 yılında sürecin ilk basamağı olan Diploma Eki Etiketini (DS Label) ve 2013 yılında da AKTS Eki Etiketini (ECTS Label) başarı ile tamamladı. AKTS Eki Etiketi ile önlisans, lisans ve yüksek lisans programlarında Avrupa Kredi Transfer Sistemini doğru bir şekilde uygulayan yükseköğretim kurumlarına, Avrupa Komisyonu tarafından titiz bir inceleme sonucunda verilen, kurumun prestij ve kalitesini artıran bir belgeye hak kazandı. Türkiye'nin ikinci büyük sanayi kenti olan Kocaeli'de Türkiyenin en büyük sanayi kuruluşlarından en az 100 tanesi bu bölgede yer almaktadır. Bu nedenle, KOÜ kuruluşundan bu yana, mesleki eğitime önem veren bir üniversite oldu. Kocaeli il merkezinde ve ilçelerinin büyük çoğunluğunda bu sanayileşme yapısına hizmet verecek, sektörün görüşü alınarak kurulmuş 16 Meslek Yüksekokulu ile ülke sanayisine de destek oldu.

2014 yılından beri rektör Prof. Dr. Sadettin Hülagü'dür ve Üniversite 17 yerleşkede; 4 Enstitü, 18

Fakülte, 1 Devlet Konservatuarı, 3 Yüksek Okul, 16 Meslek Yüksek Okulu olmak üzere 42 birimde akademik faaliyetlerini sürdürmektedir. 2020-2021 akademik yılında üniversitede 288 profesör, 221 doçent, 417 doktor öğretim üyesi, 472 öğretim görevlisi, 878 araştırma görevlisi olmak üzere 2.330 akademik personel bulunmaktadır. Bu sayının dışında 60 yabancı uyruklu akademik personel de eğitim öğretime katkı sunmaktadır. 21.289 ön lisans, 40.482 lisans, 4.043 yüksek lisans ve 1.107 doktora olmak üzere toplam 66.921 kayıtlı öğrenci bulunmaktadır. Kocaeli Üniversitesi'nin yerleşkeleri ve yerleşkelerinde yer alan hastane, fakülte, yüksekokul, vb. akademik ve hizmet birimleri şöyledir:

Umuttepe Yerleşkesi

Üniversitenin ana merkezi Umuttepe'dir. Merkez yerleşkedeki yapılaşma alanı yaklaşık 778 hektar olup, 336.793 m² kapalı alana sahiptir. Bu yerleşkemizde Rektörlük Binası, Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Tanı Merkezi, Morfoloji, DETAB Binası, Samahat Aracı Onkoloji ve Palyatif Bakım Merkezi, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı Hizmet Binası, Atölyeler, Isı Merkezi, Atatürk İlkeleri ve Devrimleri Araştırma ve Uygulama Merkezi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Türk Dili Bölümü yanında sosyal alanlar olarak 18.261 m²'lik kapalı alanı olan Öğrenci Sosyal Tesisleri, Kapalı Spor Salonu, Yarı Olimpik Kapalı Yüzme Havuzu, Açık Spor Tesisleri, Mediko Sosyal Binası, Kütüphane, Öğrenci Evi ve Kantinleri, Kreş gibi hizmet destek birimleri, Arşiv Ayniyat Binası, Yeni Araştırma Merkezleri Hizmet Binası ile Prof. Dr. Baki Komsuoğlu Kültür ve Kongre Merkezi bulunmaktadır. Umuttepe Yerleşkesinde bulunan Enstitü, Fakülte ve Meslek Yüksekokulları ise şunlardır:

Gastroenteroloji ve Hepatoloji Enstitüsü
Fen Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Fakültesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İletişim Fakültesi
Hukuk Fakültesi
Teknoloji Fakültesi
Tıp Fakültesi
Mühendislik Fakültesi
Sağlık Bilimleri Fakültesi
Spor Bilimleri Fakültesi
İlahiyat Fakültesi
Kocaeli Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ve
Adalet Meslek Yüksekokulu (Hukuk Fakültesi Binasında yer almaktadır)

Arslanbey Yerleşkesi

17 Ağustos Depremi'nden önce üniversitemizin merkez yerleşkesi olarak planlanan bu mekân, büyük yıkımdan sonra yeniden yapılandırılarak 610.315 m²'lik alanda 21.649 m² kapalı alana kavuşturulmuştur. Bu yerleşkede; Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, Ziraat ve Doğa Bilimleri Fakültesi, İzmit Meslek Yüksekokulu, Arslanbey Meslek Yüksekokulu (YÖK'ün 17.10.2019 tarih ve 76859 sayılı kararı ile kapatılmıştır), Gıda ve Tarım Meslek Yüksekokulu (YÖK'ün 17.10.2019 tarih ve 76859 sayılı kararı ile kapatılmıştır) ve İş Sağlığı ve Güvenliği Merkezi (İSGÜM) Laboratuvarı bulunmaktadır.

Hereke Yerleşkesi

İzmit'e 30 km uzaklıkta bulunan Hereke Yerleşkesi, Marshall Boya ve Vernik Sanayi A.Ş. ve Uzunyol Holding tarafından üniversitemize devredilen tarihi Sümerbank lojmanlarının tadilatı ve yeni binaların yapımıyla 38.203 m² arazi üzerinde 19.263 m² kapalı alandan oluşmaktadır. Bu yerleşkede;

Ömer İsmet Uzunyol Meslek Yüksekokulu ve Hereke Asım Kocabıyık Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nın 17/10/2019 tarih ve 76859 sayılı kararı ile Hereke Meslek Yüksek Okulu ve Asım Kocabıyık Meslek Yüksekokulu birleştirilerek Hereke Asım Kocabıyık Meslek Yüksekokulu olarak yeniden isimlendirilmiştir.

Dereköy-Karamürsel Yerleşkesi

Yerleşke İzmit'e 40 km uzaklıkta yer alan Karamürsel ilçesinde 3 ayrı hizmet binasından oluşmaktadır. Yerleşkemiz toplamda 10.953 m² arazi üzerine 10.905 m² kapalı alana sahiptir. Bu yerleşkede;

Karamürsel Meslek Yüksekokulu, 3.378 m² arazi üzerine 4.383 m² kapalı alana, Denizcilik Fakültesi, 2.006 m² arazi üzerine 1.555 m² kapalı alana, Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu (Dereköy) ise 5.569 m² arazi üzerine 4.967 m² kapalı alana sahiptir.

Derbent Yerleşkesi

İlimize bağlı Büyük Derbent beldesinde 48.123 m² arazi üzerinde 13.536 m² kapalı alanı olan yerleşkede, Turizm Fakültesi (4.10.2019 tarih ve 30908 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile kurulmuştur), Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu (4.10.2019 tarih ve 30908 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanan Cumhurbaşkanı Kararı ile kapatılmıştır), Kartepe Turizm Meslek Yüksekokulu ve Turizm Uygulama Oteli bulunmaktadır

Kullar Yerleşkesi

Kocaeli Meslek Yüksekokulu, Kullar beldesinde Mustafa Özsoy tarafından bağışlanan 17.090 m² arazi üzerinde, toplam 11.972 m² kapalı alanda yapılanmıştır. Okul yapılan yeni binalarına 2002'de taşınmıştır. Kocaeli Meslek Yüksekokulu YÖK-Dünya Bankası Endüstriyel Eğitim Projesi'ne bağlı 30 yüksekokul arasında yer almaktadır. 2008 yılında Pakmaya ve Kartonsa tarafından 3.200 m²'lik kapalı alanda yeni hizmet binası yaptırılmıştır. Devlet Konservatuvarı ise 27.584 m² arazi üzerinde 10.934 m² kapalı alanda konuşlanmakta olup bu yerleşkedee 2019 yılında eğitim öğretime başlamıştır.

Değirmendere Ali Özbay Yerleşkesi

Değirmendere Ali Özbay Meslek Yüksekokulu, İzmit'e 19 km uzaklıktaki Değirmendere Beldesi'nin Topçular Mahallesi'nde 9.357 m² arazide, 1.581 m² kapalı alanlı prefabrik yapılarda, mücevher tasarımcılığı programlarında eğitim-öğretimini sürdürmektedir.

Kandıra Yerleşkesi

Kocaeli il merkezine 40 km uzaklıktaki Kandıra ilçesinde Kocaeli Valiliği'nce üniversitemizin kullanımına sunulan 8.198 m² arazi üzerinde 7.112 m² kapalı alanda, konuşlanmıştır. Hizmet binasında Kandıra Meslek Yüksekokulu ve Kandıra Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu bulunmaktadır.

Körfez Yerleşkesi

12.700 m² taşınmaz üzerinde 20.056 m² kapalı alana sahip olan Körfez Yerleşkesi'nde; toplam 66 adet sınıf, 49 adet çalışma odası, kantin, yemekhane ve bulaşıkhaneden oluşmaktadır. Bu yerleşkede; Yabancı Diller Yüksekokulu (13.525 m² kapalı alana sahiptir), Ulaştırma Yüksekokulu, Ali Rıza Veziroğlu Meslek Yüksekokulu (3.864 m² kapalı alana sahiptir) 2020 yılı sonu itibariyle Körfez Yerleşkesi'ne taşınmıştır.

Yuvacık Yerleşkesi

21.06.2006 tarih 26205 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren 17.05.2006 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı gereği kurulan Üniversitemiz Diş Hekimliği Fakültesi, Yuvacık Beldesi sınırları içinde 2008-2009 eğitim-öğretim yılında eğitime başlamıştır. Fakülte binamız 20.499 m² arazi üzerinde toplam 8.780 m² kapalı alanda kurulmuştur.

Uzunçiftlik Nuh Çimento Yerleşkesi

Prof. Dr. Baki Komsuoğlu Nuh Çimento Meslek Yüksekokulu Uzunçiftlik Beldesi D-100 Karayolu üzerinde 2008 yılında Nuh Çimento Holding tarafından yaptırılmış olup, 2008-2009 eğitim-öğretim yılında faaliyetine başlamıştır. Meslek Yüksekokulumuz 20.627 m² arazi üzerinde 3.416 m² kapalı alana sahiptir.

Teknopark-Yeniköy Yerleşkesi

Kocaeli-Yalova D-130 Karayolu üzerinde, Yeniköy bölümünde tamamı Kocaeli Üniversitesi'ne verilmiş olan 114.068 m² arazi üzerinde 12.763 m² kapalı alanda üniversitemizin teknoparkı kuruluş çalışmalarını tamamlamış, 89 firma ile anlaşma yaparak çalışmalarını sürdürmektedir.

Gölcük Yerleşkesi

Gölcük Meslek Yüksekokulu, Gölcük Belediyesi tarafından 25 yıllığına bedelsiz olarak Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü'nün kullanımına verilen 5.958 m² arazi üzerinde 5.634 m² kapalı alanda otomotiv ağırlıklı programlarda eğitim-öğretim etkinliğini sürdürmektedir.

Ford Otosan İhsaniye Yerleşkesi

Gölcük Belediyesi tarafından tahsis edilen arazi üzerine Ford Otosan A.Ş. tarafından inşa edilen Ford Otosan İhsaniye Otomotiv Meslek Yüksekokulumuz 2013-2014 güz döneminde eğitim-öğretime başlamıştır. Gölcük İlçesi İhsaniye Mahallesi'nde 4.600 m² arazi üzerinde 6.180 m² kapalı alanda otomotiv alanında özel olarak kurulmuştur.

Kartepe Yerleşkesi

Kartepe Atçılık Meslek Yüksekokulu, 26.354 m² arazi üzerinde 2.791 m² kapalı alanda atçılık üzerine eğitim-öğretim etkinliğini sürdürmekte olup, okulumuz 2006 yılından itibaren Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizik Tedavi ABD yönergesi ile yapılan engelli çocuklarda atla tedavi uygulamalarını sürdürmektedir. Aynı zamanda KEREM Rehabilitasyon Merkezi ile kimsesiz çocuklarda atla terapi uygulamasını devam ettirmektedir.

Kocaeli Üniversitesi'nin ilk binası olan Anıtpark Yerleşkesi'ndeki Rektörlük Binası da yurtdışında birçok üniversitedeki güzel örnekler dikkate alınarak Kuruluş Müzesi olarak değerlendirildi. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından onaylanmış olan Kuruluş Müzesi'ne, vefatından sonra Umuttepe'nin kurucularından Prof. Dr. Baki Komsuoğlu'nun adı verildi. Üniversite kütüphanesi ise 125.589 basılı, 3.207.635 dijital yayın olmak üzere 3.333.224 adet kaynak ile öğrencilere ve akademisyenlere önemli araştırma olanağı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2809.pdf; https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21281.pdf; http://atifural.com.tr/, http://www.kocaeli.edu.tr/hakkimizda.php http://tip.kocaeli.edu.tr/docs/tarihce_2020.pdf; https://tr.wikipedia.org/wiki/Baki_Komsuoglu; https://tr.wikipedia.org/wiki/Sezer_%C5%9Eener_Komsuo%C4%9Flu; https://tr.wikipedia.org/wiki/Sadettin_H%C3%BClag%C3%BC; http://www.kocaeli.edu.tr/hakkimizda/plan-rapor-genelge/dosyalar/2020-idarifaaliyetraporu.pdf; http://www.kocaeli.edu.tr/hakkimizda/plan-rapor-genelge/dosyalar; https://tr.wikipedia.org/wiki/Kocaeli_%C3%9Cniversitesi#:~:text=3%20Temmuz%201992%20tarih%20ve%203837%20say%C4%B1l%C4%B1%20kanun%20ile%20kurulmu%C5%9F,Kimya%20b%C3%B6l%C3%BCmlerine%20%C3%B6%C4%9Frenci%20al%C4%B1n%C4%B1m%C4%B1na%20ba%C5%9Flanm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.

Sezer KOMSUOGLU

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ KÜLTÜR EVİ

Kültür Evi kavramını; halka açık, toplumun hizmetinde olan, toplum gelişimi için çalışan, insanlığın somut ve soyut kültürel mirasını koruyan, tanıtan, öğreten, sürekli ve geçici olarak sergileyen, kamuya açık kâr amacı gütmeyen daimî kuruluş olarak tanımlayabiliriz. Kültür evleri evrensel kültürün bir parçası, bilgi ve deneyimin yayılması için de bir sistem olarak görülmelidir.

Türkiye'de toplumun kültür-sanat hayatına katılım ile yeni bilgi ve deneyimler edinme konusunda sınırlı bir çaba içinde olduğu söylenebilir. Özellikle son yıl-

Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Evi

larda devletin kültür ve sanat alanına yaptığı yatırım ve teşviklerin artarak devam ettiği görülmektedir. Bilhassa yerel yönetimler ile üniversiteler arasında yapılacak olan iş birliği ile kültür ve sanatımızın doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılması sağlanmış olacaktır.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ile Kocaeli Üniversitesi arasında yapılan protokolle SEKA parkta eski kâğıt fabrikasının lojmanlarından biri restore edilerek Kocaeli Üniversitesi'ne devredilmiş olup, burada üniversitedeki akademisyenler tarafından verilen seminer ve kurslarla kültür ve sanat anlamında önemli hizmetler verilmektedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ile Kocaeli Üniversitesi arasında yapılan bu iş birliği örnek alınarak tüm şehirlerde uygulanmalıdır.

Kültür varlıklarının restore edilip, Türkiye turizmine ve kültürüne kazandırılmasına, ayrıca işlevsel hale getirilip, sürdürülebilir koruma sağlanmasına en güzel örneklerden biri olan "Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Evi" 2015 yılından beri Kocaeli Üniversitesi öğrencilerine ve Kocaeli halkına ücretsiz hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra Kocaeli'nin sosyal ve kültürel dokusuna da büyük katkı sağlamaktadır.

Kültür evleri, kültürel mirasın yaşatıldığı önemli yerlerdendir. Kültürel miras, bir toplumun üyelerine ortak geçmişlerini anlatan, aralarındaki dayanışma ve birlik duygularını güçlendiren bir hazinedir. Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Evi de bu anlayışla hizmet vermektedir. Kimliğimizle, kültürümüzle, tarihimizle ve sanatımızla ilgili somut ve soyut değerlerin akademik disiplin içerisinde öğretildiği "Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Evi" Kocaeli'ne kazandırılmış önemli kültür ve sanat merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Günümüz dünyasında ve özellikle ülkemizde kültür, sanat ve medeniyet alanında yapılacak çalışmaların değeri her geçen gün daha da artmakla birlikte, 21. yüzyılda insanların bilgiye daha çabuk ve kolay ulaşmalarının yanı sıra büyük bir bilgi kirliliğiyle karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Kocaeli Üniversitesi bu anlamda önemli bir işbirliği yaparak kadim bir geçmişe sahip olan kültür ve sanatımızın doğru bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasına öncülük etmektedirler. Özellikle Türk İslam Sanatları (hat, tezhip, minyatür, ebru), Türk Musikisi (ney, bağlama) gibi kültürümüzü yansıtan sanat kursları açılmış olup, alanında uzman ve akademisyen hocalar tarafından eğitimler verilmektedir. Kültür evinde, söz konusu kursların yanı sıra Osmanlıca, Arapça, Farsça dil kursları ve seminerlerle Kocaeli halkına hizmet verilmektedir. "Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Evi" böylece bilhassa örgün eğitim fırsatlarından yararlanamayan, meslek sahibi olmak isteyen bireylerin eğitim gereksinimlerini karşılayarak, eğitimin yaşam boyu devam ettiği algısını güçlendirmektedir.

Kocaeli Üniversitesi ile Kocaeli Büyükşehir Belediyesi arasında yapılan bu işbirliği tüm üniversite ve şehirler tarafından örnek alınmalıdır. Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü Kültür Evi, hizmete açıldığı 2015 yılından beri çok çeşitli kurs ve seminerler dışında, özellikle yurt dışından üniversiteye kongre ve ziyaret amaçlı gelen akademisyenlerin ziyaret ettiği, Türk

kültür ve sanatımızın tanıtıldığı önemli bir merkez olarak öne çıkmaktadır. Kültür Evi, SEKA Park'ta deniz ve doğa ile iç içe olup, şehir merkezine yürüme mesafesindedir.

KAYNAKÇA
Zülfikar Bayraktar, "Şehircilik Ve Kimlik Bağlamında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Yeri Ve Önemi", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 27, Kars 2021, ss. 57-68; Gizem Özgürel, Kadir Baysal, "Sanat Turizmi Açısından Müze Evler: Zeki Müren Sanat Müzesi Örneği", *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*,Sayı 5/31, 2018, ss. 4727-4741; İstanbul Kültür Sanat Vakfı, "Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar", İstanbul 2017, ss. 1-95; Zeynep Gül Ünal, "Kültürel Mirasın Korunması", İsmep *Rehber Kitaplar*, İstanbul 2014, s. 1-71.

Yıldırım KARADENİZ

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SÜRELİ YAYINLARI

Kocaeli Üniversitesi, 1992'de çıkarılan 3837 sayılı yasa ile kurulmuştur. 1999 depreminde maddi varlığının %75'ini yitiren Kocaeli Üniversitesi, söz konusu büyük kayba karşın, 1999-2000 eğitim-öğretim yılına yalnızca bir aylık gecikmeyle başlamıştır. Bu süreç sonunda, yeni yerleşim için yer arayışlarına giren Kocaeli Üniversitesi, 4 Ekim 2000 tarihinde Üçtepeler Mevkiinde 6.500 dönümlük alanda Umuttepe Yerleşkesi'nin temelini atmıştır. 4 yıl gibi kısa bir sürede yerleşke inşaatı tamamlanmış ve 2004-2005 öğretim yılında üniversitemiz yeni yerleşkesine taşınmıştır. Böylece Türkiye'de ilk defa bir üniversite yerleşkesi projelendirilerek hayata geçirilmiştir. 1992'de kuruluşunun akabinde eğitim ve öğretim faaliyetleri yanında akademik yayın faaliyetlerine de başlayan Kocaeli Üniversitesi akademisyenlerin yayın yapacağı dergileri yayın hayatına kazandırmaya başlamıştır.

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KOSBED)

İlk sayısını 1997 yılında çıkaran KOSBED, Aralık ve Haziran ayları olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli, bilimsel ve süreli bir dergidir. Dergide işletme, iktisat, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, maliye, çalışma ekonomisi, ekonometri, tarih, felsefe, güzel sanatlar, Türk dili, İngiliz dili gibi sosyal bilim dallarında özgün yazılar yayımlanmaktadır. TUBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanına (SBVT) kayıtlıdır ve ASOSI index tarafından taranmaktadır. Dergi; üniversitelere, kütüphanelere, enstitülere ve tüm akademik çevrelere hem internet ortamında hem de basılı olmak üzere iki şekilde erişim sağlamaktadır. Dergide yayınlanmış / yayınlanacak makalelerin sorumluluğu ilgili yazar ya da yazarlara, telif hakkı ise enstitüye aittir. Dergide Türkçe ve İngilizce dillerinde yazılar yayınlanmaktadır. Açık erişim politikasını benimsemiş olan Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi bilginin küresel dağıtımına aracılık etmekte olup, ULAKBİM, ASOS, TİE, Akademik Dizin ve Araştırma indekslerinde dizinlenmektedir.

Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi

KİLAD, 2001 yılından bu yana yayın hayatını sürdüren hakemli bir akademik dergidir. KİLAD'da yayınlanmak üzere gönderilecek çalışmaların, iletişim veya iletişimle interdisipliner ilişkisi olan konuları ele alan, Türkçe, İngilizce veya Almanca, bilimsel, özgün çalışmalar olması gerekmektedir.

Uygulamalı Yerbilimleri Dergisi

2008 yılından beri faaliyet gösteren ulusal hakemli bir dergidir. Uygulamalı Yer Bilimleri Dergisi ulusal bir dergi olup uygulamalı Jeofizik, Jeoteknik, Jeoloji, Hidroloji, Çevre ve Yapı Jeofiziği, Jeodezi ve çok disiplinli çalışmaları kapsamaktadır.

KOÜ Fen Edebiyat Fakultesi Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi

İlk sayısı 2008'de yayınlanan dergi sosyal bilim alanında yılda 2 kez yayın yapan hakemli bir dergidir.

Hukuk Fakültesi Dergisi

Kocaeli Üniversitesi akademisyenleri tarafından hazırlanan "Hukuk Fakültesi Dergisi" yılda iki kez okuyucuyla buluşuyor. Hukuk Fakültesi Dergisi 2009 yılından bu yana yayın hayatını sürdüren hakemli bir akademik dergidir. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

e-mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi

2013 yılından bu yana Kasım ve Mayıs aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanan Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi hakemli bir dergidir. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi'nin temel amacı iş dünyasında mesleki alanların ve uygulamaların daha iyi anlaşılmasını sağlayacak, tüm meslekler ile ilgili sorunlar ve fırsatları belirleyecek ve eğitim ve pratiğin uyumunun daha iyi sağlanabilmesine olanak sağlayacak bilimsel araştırmalara yer veren disiplinlerarası akademik bir platform olmaktır. Dergi, bu amacı gerçekleştirmeye dönük olarak hem sosyal hem de teknik meslekleri ve uygulamaları anlamaya yönelik kuramsal ve görgül çalışmalara yer vererek söz konusu mesleklerle ilgili gelecek trendlerinin belirlenmesinde öncü olmaya çalışmaktadır. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırmalar Dergisi sosyal ve teknik mesleklerin uygulamadaki sorunlarını, gelişim fırsatlarını ve yeni mesleki alanların ortaya çıkmasını etkileyen uluslararası ve ülkeye özgü koşullar, sektörel ve firmaya özgü koşullar ve bireyle ilgili koşulları dikkate alan çalışmalara odaklanmaktadır. Bu yönüyle hem doğa ve fen bilimleri hem de sosyal bilimlerdeki disiplinleri ekonomi, endüstriyel sosyoloji, endüstriyel psikoloji, stratejik yönetim, uluslararası işletmecilik, örgütsel davranış, insan kaynakları yönetimi alanları ile birlikte ele alarak mesleki alanların ve uygulamaların daha iyi anlaşılmasına katkı sunacak tüm araştırmalara açık bir dergidir.

Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi (KOU Sag Bil Derg):

Sağlık Bilimleri Dergisi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü yayınıdır. Sağlık Bilimleri Dergisi, Sağlık Bilimleri alanındaki çalışmalara yer verir ve sadece çevrimiçi (online) olmak üzere Ocak, Mayıs ve Eylül aylarında yılda 3 kez yayınlanır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizce'dir. Sağlık Bilimleri ile ilgili olabilecek özgün araştırma yazıları, derleme, olgu sunumları, yayın yönetmenine mektuplar ve kitap tanıtımları dergide yer alır. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi'nde Temel ve Klinik Tıp Bilimleri, Diş Hekimliği, Hemşirelik, Sağlık Yönetimi, sağlıkla ilgili alanlarda eğitim, Ebelik, Spor Bilimleri ve Sporcu Sağlığı, Acil Yardım ve Afet Yönetimi, Sosyal Hizmetler ve Psikoloji gibi alanlarda bilimsel yazılar yayımlanır. Etik kurallara uyumlu olarak hazırlanmış deneysel ve prospektif/retrospektif klinik çalışmalar, özgün araştırma, davetli derleme, olgu sunumu ve editöre mektup türündeki makaleleri yayımlamaktadır. Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 31 Mayıs 2019 tarihi itibariyle DOAJ (Directory of Open Access Journals) dizinine kabul edilmiştir. DOAJ yüksek kaliteli, açık erişimli, hakemli dergilere dizin oluşturan ve erişim sağlayan uluslararası saygın bir çevrimiçi dizindir.

Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

2017 yılında yayın hayatına başlayan dergi yılda iki sayı çıkmaktadır. Yayın dili Arapça, Türkçe ve İngilizce'dir. Açık erişimli bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi

2018 yılında yayın hayatına başlayan dergi yılda iki sayı yayınlanmaktadır. Yayın dili İngilizce ve Türkçe'dir. Uluslararası hakemli bir dergi olup Asoss İndeks tarafından taranmaktadır.

Kocaeli Üniversitesi İlke Dergisi Kocaeli Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Yayın Bülteni, Kocaeli Üniversitesi Haber Bülteni, Kocaeli Üniversitesi Bülteni, Kocaeli Üniversitesi Bilim, Kültür ve Haber Dergisi, Gökyüzü, Akademia, Kocaeli Pusula, Gökyüzü dergisi gibi daha popüler içerikli hakemsiz dergiler de yayın faaliyetlerini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

https://dergipark.org; https://dergipark.org.tr/tr/pub/kilad; https://dergipark.org.tr; https://dergipark.org; https://dergipark.org.tr; https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider; https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuje.

İbrahim ŞİRİN

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TEKNOPARK A.Ş.

Kocaeli Üniversitesi Bünyesinde Yer Alan AR-GE ve Üretim Merkezi

Kocaeli Üniversitesi Teknopark A.Ş. yüksek katma değerli teknolojinin geliştirilmesi amacıyla nitelikli istihdama, ithal ikamesini esas alan teknolojik ürünlere ve geleceğin üzerinde şekilleneceği inovasyona katkı sağlamak amacıyla, Kocaeli Üniversitesi iştiraki olarak kurulmuştur. 115 bin m^2'lik açık, 10 bin m^2'lik kapalı alanı ve 100 ofisiyle 20 Şubat 2004 tarihinde kurulan KOÜ Teknopark'ın Eylül 2021 tarihi itibariyle yapımı devam eden iki adet binası bulunmaktadır. KOÜ Teknopark, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Sanayi Odası, Kocaeli Ticaret Odası, Gebze Ticaret Odası ve GOSB Teknopark ortaklıkları ile yapısını geliştirmiş ve büyütmüştür.

Akademisyenlerle firmalar ve firmalarla firmalar arasındaki dijital dönüşümü hızlandırarak teknoloji transferine öncülük eden Teknopark, Teknoloji Transfer Ofisi, Enterprise Europe Network, CoSME gibi uluslararası iş ağları ve BİGG TEPE gibi projelerle Teknopark firmalarının ve genç girişimcilerin proje süreçlerinin hızlandırılmasına, ürünlerinin pazara çıkarılmasına ve ihracata dönüştürme hedeflerine ulaşabilmelerine katkıda bulunmaktadır.

Kocaeli Üniversitesi Teknopark, bünyesinde Lazer, İleri Malzemeler ve Alternatif Yakıtlar laboratuvarlarını bünyesinde barındırarak araştırma imkânları sunmaktadır. Üniversitelerde üretilen katma değeri yüksek teknolojinin ve/veya AR-GE projelerinin sanayiyle buluşturulması noktasında önemli bir görev üstlenen Teknopark, teşvik ve destek amacıyla kuluçka merkezi oluşturmakta, girişimcilere destek vermektedir.

Üretim, AR-GE ve eğitim konusunda verdiği desteklere ek olarak KOÜ Teknopark, sosyal paylaşım alanlarında da yatırım yapmaktadır. Bünyesinde kafe, restoran, yemekhane, hobi ve spor merkezleri bulunduran kurum, bünyesinde barındırdığı firmaların ürünlerini pazarlayabilmeleri ve dijital görünürlüklerini arttırmaları için çeşitli hizmetler sunmaktadır. KOÜ Teknopark bünyesindeki firmaların %65'i bilişim, %11'i elektronik alanlarında faaliyet göstermekteyken, %24'lük kısmı çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir.

Kocaeli Üniversitesi Teknopark A.Ş. 2004 yılından itibaren Vatan Caddesi No: 83 41275 Yeniköy-Başiskele/Kocaeli adresinde faaliyetlerini sürdürmektedir. "info@teknopark.com" isimli e-posta adresinden ulaşılabilen KOÜ Teknopark 0 (262) 341 22 66 no'lu telefon numarasına sahiptir. "www.kouteknopark.com" adresinden erişilebilen Teknopark A.Ş. internet sitesinde; sanal fuar, AR-GE portal, destekler, firmalar, başvuru ve kariyer imkanları yer almaktadır. Prof. Dr. Oğuzhan Urhan'ın müdürlüğünü yaptığı (Eylül 2021) KOÜ Teknopark'ta Nesrin Aydın ve Erçin Dinçer genel müdür yardımcılığı görevlerini yürütmektedir. Teknopark Yönetim Kurulu ise Kocaeli Üniversitesi'ni temsilen Rektörün başkanlığında oluşturulur. Teknopark Yönetim Kurulu'nda Başkan sıfatıyla Kocaeli Üniversitesi Rektörü (Prof. Dr. Sadettin Hülagü, Eylül 2021), Kocaeli Sanayi Odası'nı temsilen Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı (A. Kadir Decdeli, Eylül 2021), Kocaeli Ticaret Odası'nı temsilen Yönetim Kurulu Üyesi (Mehmet Akif Şen, Eylül 2021), GOSB Teknopark AŞ'yi temsilen Yönetim Kurulu Üyesi (İsmail Sait Turfanda, Eylül 2021), Gebze Ticaret Odası'nı temsilen Yönetim Kurulu Üyesi (Mustafa Yaşar Sekin, Eylül 2021) bulunmaktadır.

Kocaeli Üniversitesi Teknopark A.Ş.

2020 yılında başta logosu olmak üzere, tüm kurumsal kimliğini değiştiren Kocaeli Üniversitesi Teknopark A.Ş. Sosyal mecralarda da yer almaktadır. Teknopark A.Ş'nin facebook hesabına "https://www.facebook.com/kouteknopark" hesabından erişilebilirken, Twitter hesabı "https://twitter.com/KOUTeknopark" adresinde yer almaktadır. Kariyer imkanları ve benzer faaliyetler için Linkedin üzerinde hesabı bulunan Teknopark A.Ş.'ye "https://www.linkedin.com/in/kouteknopark/" adresinden erişim sağlanılabilir. Instagram üzerinden tanıtım başta olmak üzere haftalık ve günlük bilgilendirmeler yapan Kocaeli Üniversitesi Teknopark'ın hesabı "https://www.instagram.com/kouteknopark/" bağlantısında yer almaktadır. Bununla birlikte eğitim videoları, etkinlik görüntüleri ve tanıtım filmlerine YouTube kanalında yer veren Teknopark A.Ş. "https://www.youtube.com/channel/UC-rOTpomFQr8t23yeBqJ7rw" bağlantısında yer alan kanalda paylaşımlarını gerçekleştirmektedir.

Ulusal ve uluslararası ölçekte sanayi ve teknolojiye yönelik AR-GE faaliyetlerine önemli destekler sağlayan KOÜ Teknopark; yazılım, yapay zeka vb. alanlarda gençlere de eğitim vermekte, bünyesinde üretilen yazılımlardan KDV indirimi yapılarak girişimcilerin desteklenmesine katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
https://kouteknopark.com 17.09.2021

Akın DEVECİ

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ VE HASTANESİ

Kocaeli Üniversitesi, 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu'na 03.07.1992 tarihinde eklenen ve 11.07.1992 tarih ve 212181 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan 3837 sayılı kanunun ek 13. maddesi uyarınca kurulmuştur. Tıp Fakültesi de bu yasa ile kurulan altı fakülteden biridir.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı'nın 28 Nisan 1994 tarihli 6677 sayılı yazısı ile Prof. Dr. Baki Komsuoğlu Tıp Fakültesi kurucu dekanı olarak atanmıştır. Fiilen Mayıs 1994'te göreve başlayan fakültede cerrahi, dâhili ve temel tıp bilimleri bölümlerine bağlı 37 anabilim dalı oluşturulmuştur. Tıp Fakültesi'nde Nisan 1995'te 13 profesör, 12 doçent, 26 yardımcı doçent, 16 öğretim görevlisi ve uzman bulunmaktadır. Yaklaşık bir yıl sonra Nisan 1996'da akademik kadro 15 profesör, 26 doçent, 57 yardımcı doçent, 28 öğretim görevlisi ve uzmandan oluşacak şekilde genişlemiştir. İlk dekanın ardından sırasıyla Prof. Dr. Kamil Toker, Prof. Dr. Ali Gökalp, Prof. Dr. Ali Demirci ve Prof. Dr. Şükrü Hatun dekanlık görevini yürütmüştür. Halen Tıp Fakültesi dekanı Prof. Dr. Zafer Utkan'dır.

Eğitime 41 öğrenci ile 1995-1996 eğitim öğretim yılında başlayan Tıp Fakültesi ilk mezunlarını 2000-2001 eğitim öğretim yılında 33 öğrenci ile vermiştir. Kuruluşunun 26. yılında, 2021-2022 eğitim öğretim yılında tüm dönemlerdeki toplam öğrenci sayısı 1.766'dır. Bu öğrencilerden, 257'si yeni kayıt yaptırmış olan 304'ü Dönem I'de, 297 öğrenci Dönem 2'de, 299 öğrenci Dönem 3'de, 257 öğrenci Dönem 4'te, 292 öğrenci Dönem 5'te ve 317 öğrenci ise Dönem 6'de öğrenimlerine devam etmektedirler. 20 Eylül 2021 tarihi itibariyle akademik kadro ise 126 profesör, 48 doçent, 66 doktor öğretim üyesi, 5 öğretim görevlisi olmak üzere 245 kişiden oluşmaktadır.

Tıp Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (TEPDAD), Ulusal Tıp Eğitimi Akreditasyon Kurulu (UTEAK) tarafından 2012 yılında başlayan akreditasyon süreci sonucunda Tıp Fakültesi eğitimi ikinci kez 01.01.2024 yılına kadar akredite edilerek onaylanmıştır.

Üniversite hastanesinin kuruluş koşulları açısından bakıldığında; sendikaların yoğun karşı çıkışları olduğu

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi ve Hastanesi

bildirilmesine rağmen, Kocaeli Üniversitesi ve Sosyal Sigortalar Kurumu (SSK) Genel Müdürlüğü arasında 31 Aralık 1994'te "SSK Kocaeli Hastanesi'nin Müştereken Kullanımına İlişkin Protokol" imzalanmıştır. Hastane 16 Şubat 1995 tarihinde yapılan devir teslim ile Derince-Sopalıçiftliği'nde SSK Kocaeli Hastanesi'nde hizmete başlamıştır. İşçilerin sevk zinciriyle yararlanması konusunda anlaşılarak 24 Temmuz 1995 tarihinde polikliniklerin resmi açılışı yapılmıştır. Kasım 1995'te yataklı sağlık hizmetleri de 80 yatak kapasitesi ile başlamıştır. Polikliniklerde 1995 yılında 16.399, 1996 yılında 76.515, 1997 yılında yüz binin üstünde hasta muayene olmuştur. Ancak bir süre sonra mali nedenlerle sigortalıların üniversite hastanesinden yararlanması durdurulduğu, bu nedenle bir süre üniversite hastanesinin SSK İzmit Hastanesi'ne taşınmasının gündeme geldiği bildirilmektedir. Uzun süre devam eden yer sorununa çözümün Yeniköy'de bulunan araziye Koç Holding tarafından yapılması planlanan Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi binası olması planlanmıştır. Temeli 23 Aralık 1998 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Başbakan Mesut Yılmaz'ın katıldığı törenle atılmış ve dört yıl içinde bitilmesi planlanmıştır. Aynı zamanda 1999 yılında 210 yatak kapasitesiyle mevcut binasında hizmete devam eden hastaneye ek olarak, 24 Temmuz 1999'da prefabrik bir poliklinik binası ve yemekhane ile Deney Hayvanları Laboratuvarı hizmete açılmıştır.

17 Ağustos 1999'da yaşanan Marmara depreminde yalnız inşası süren Yeniköy'deki hastane binası değil aynı zamanda faaliyette olan Derince'deki mevcut hastane binası da ağır hasar görmüş ve tamamen boşaltılmıştır. Deprem sonrası, ana hastane binası dışındaki sağlam binalar kısa sürede dönüştürülerek prefabrik poliklinik binası dâhil, yemekhane ve barakalarda poliklinik, laboratuar ve görüntüleme hizmetleri kesintisiz sunulmaya devam edilmiş, yalnızca kısa bir süre sadece acil ameliyatlar yapılabilmiştir. İlk başhekimi Prof. Dr. Mustafa Dülger olan Kocaeli Üniversitesi Hastanesi'nin deprem sırasında başhekimi Prof. Dr. Oğuz Özbay'dır. Ardından 267 yataklı prefabrik bir hastane ile 3 adet prefabrik dershane inşa edilmiş ve eğitim-öğretime de yaşanan yıkıma rağmen ara verilmemiştir. 9 Haziran 2002 tarihinde temeli atılan 144 yataklı yeni bir hastane binası (Rotary binası) daha var olan yapılara eklenmiş ve hizmetler 411 yatak kapasitesine çıkarılarak sürdürülmüştür. 2002 yılında prefabrik binalardan oluşan hastane kompleksinde yılda 115.000 poliklinik hastası bakılmış, 11.000 hastaya yataklı hizmet verilmiştir.

Kabaoğlu Köyü ve Arızlı Köyü arasındaki 3.600 dönüm arazi üzerine kurulan Kocaeli Üniversitesi Umuttepe Kampüsü'nde, hastanenin temeli 7 Mayıs 2002 tarihinde atılmıştır. 20 Haziran 2005 tarihi itibariyle Kocaeli Üniversitesi Umuttepe Yerleşkesi içindeki 722 yatak kapasiteli yeni binalarına taşınmıştır. Halen N. Zafer Cantürk'ün yürüttüğü başhekimlik görevinde daha önce Prof. Dr. Savaş Ceylan ve Prof. Dr. Nazım Mutlu da bulunmuştur. 20 Eylül 2021 tarihinde hasta yatak sayısı 825 olan Kocaeli Üniversitesi Hastanesi, yıllık yaklaşık 656.000 hasta muayenesi, 33.770 hasta yatışı ve 27.027 ameliyatın gerçekleştiği, bölgenin en önemli sağlık merkezlerinden biridir.

KAYNAKÇA

Akredite Eğitim Programlarının Güncel Listesi http://www.tepdad.org.tr/akredite-egitim-programlarinin-guncel-listesi (Erişim: 20/09/2021); Kocaeli Üniversitesi Hastanesi – Tarihçe http://hastane.kocaeli.edu.tr/hakkimizda.php (Erişim: 20/09/2021); Kocaeli Üniversitesi Hastanesi Müdürlüğü, Hastane İşletme ve Ofis Hizmetleri Müdürü Alparslan Okçu'dan alınan resmi sayılar; Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi – Hakkımızda http://tip.kocaeli.edu.tr/docs/tarihce_2020.pdf ; Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Akademik Personel İşleri'nden (Emin Özdoğan) 20/09/2021 tarihinde alınan resmi sayılar; Nermin Ersoy, Yüksel Güngör, Aslıhan Akpınar. Tarih

içinde İzmit'te Hastaneler, *VIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi (16-18 Haziran 2004, Sivas) Bildiri Kitabı*, İstanbul, 2006, s. 391-402; *Sopalı-çiftliği'nden Umuttepe'ye Bir Tıp Fakültesinin Kuruluş Öyküsü*. Takvim Yapraklarında Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi (E. S. Arısoy, Yayın Yönetmeni). Kocaeli Üniversitesi Basımevi, Haziran 2002.

Aslıhan AKPINAR

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ TURİZM İŞLETMECİLİĞİ VE OTELCİLİK YÜKSEKOKULU ANIT ÇINARI

Derbent/Kartepe'de Kültür Mirası

Kocaeli Üniversitesi Derbent Yerleşkesi'nin bahçesinde 926 yaşında, 310 cm çapında, "Doğu Çınarı" cinsi 23.07.2008 tarihinde tescillenmiş olan bir çınar ağacı bulunmaktadır. Yerleşke, Kartepe ilçesi Büyükderbent beldesinde, Kocaeli merkeze 17,6 km, Kartepe ilçe merkezine 13 km, Maşukiye'ye 7,3 km mesafede bir konumda yer almaktadır.

2012 yılında ağacın hastalanması nedeniyle tedavisi için, yerleşkede bulunan Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Müdürlüğü (bugün ki turizm Fakültesi) tarafından Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'ne başvuruda bulunulmuştur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve ilgili kurumlarla yapılan görüşmeler sonucunda, ağacın tedavisi için süreç başlatılmıştır. 16.02.2014 tarihinde tamamlanan tedavi sürecinde, ağacın yaş ve özelliklerine ilişkin çalışmalar sonucunda, 926 yaşında olduğu belirlenmiştir. Ağacın tedavisini Kocaeli Büyükşehir Belediyesi üstlenmiş, ağacın çevre düzenlemesine 2014 yılının TÜRSAB 7 Göller Bölgesel Yürütme Kurulu Başkanı Kadir Genç katkı sağlamıştır.

Kültür mirası statüsünde olan çınar ağacı "Ağaç Koruyucu Sistemlerde Yenilik" tekniği ile Orman Yüksek Mühendisi Teoman Varol tarafından tedavi edilmiştir. Tedavinin amacı, "çınarın sağlıklı olarak yaşamını sağlamak", "çevreye uyum sağlayan görünüş güzelliği kazandırmak", "hastalıklara ve böceklere karşı bağışıklığını korumak" olmak üzere üç temele dayandırılarak kayıt altına alınmıştır.

Ağaç, tarihi anıt çınar olarak "Kocaeli Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Anıt Çınarı" ismiyle tescillenmiştir. Tarihi anıt çınar ağacı, yerleşkenin bahçesinde geniş bir alanın ortasında olup, üniversite mezuniyet törenleri, öğrenci şenlikleri, bahar şenlikleri, yerleşkede bulunan Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı Kartepe Park Otel'in yemek, düğün, etkinlik gibi faaliyetlerine ihtişamlı görüntüsüyle görsel şölen sunmakta, öğrencilerin gün içerisinde gölgesinde dinlendikleri "Koca Çınar" deyiminin adeta hayat bulmuş göstergesi olarak ziyaretçilerini beklemektedir.

KAYNAKÇA

https://www.cagdaskocaeli.com.tr/haber/4602893/bin-yillik-cinar-tanitildi; Erişim Tarihi: 07.07.2021; http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kulturelmiras_ao/kmkorunmasi.pdf; Erişim Tarihi: 09.09.2021; Ö. Köroğlu, H.U. Yıldırım, & C. Avcıkurt, "Kültürel Miras Kavramına İlişkin Algıların Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi", *Turizm Akademik Dergisi*, 01 (2018) 98-113; http://bhi.kocaeli.edu.tr/nisan40.15.htm; Erişim Tarihi: 22.07.2021; https://www.kartepeparkotel.com.tr/; Erişim Tarihi: 20.09.2021.

Bilsen BİLGİLİ

KOCAELİ VAPUR ŞİRKETİ

Kocaeli'nin İlk Özel Ticari Teşekküllerinden Biri

Birinci Dünya Savaşı'nın karışık ortamından faydalanarak 1914 yılında kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldıran ve Türk ekonomisine yerli unsuru hâkim kılmak isteyen milliyetçi iktisat politikası sonucunda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde kurulmuş şirketlerden biridir. Batum kökenli Babila sülalesine mensup Rıza Bedri adlı genç girişimci ve ortakları tarafından 1920 yılında kurulmuş, fakat 1925 yılına kadar Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıt yaptırmadan faaliyet göstermiştir. İstanbul-İzmit arasındaki denizyolu taşımacılığı 20. yüzyılın başlarında Seyr-i Sefâin İdaresi tarafından yapılmaktaydı. Fakat gemiler eski olduğu için sık sık arızalanmakta, seyahat süresi sekiz-on saati bulmakta ve seferler aksamaktaydı. Ayrıca yabancılara ait iki özel vapur şirketi bulunmaktaydı. Halepli Haririzâde Şefik ve ortaklarının 1919 yazında kurdukları İzmit-Adapazarı Osmanlı Nakliyat Şirketi haftada üç gün İzmit'e sefer düzenlemeye başlamıştı. Mondros Mütarekesi'nin ağır hükümleri nedeniyle Marmara limanlarının tehdit altına girmesinden kaygılanan Babilazâde Rıza Bedri, İstanbul ile İzmit arasında taşımacılık yapmak üzere bir şirket kurmaya karar verdi. Ortakları Müneccimzâde Eyüp Sabri Efendi, Çilingirzâde İsmail Kemal Efendi ve Lazzâde Mehmed Lütfi Bey ile birlikte Kocaeli Vapur Şirketi'ni kurdular.

Kocaeli Vapur Şirketi, iktisadi yatırımlar yapmak şöyle dursun, Türk halkının bağımsızlık mücadelesi verdiği bir ortamda doğmuştur. İstanbul ve İzmit dâhil bütün limanlar işgal edilmiş, Seyr-i Sefâin seferleri tamamen durdurulmuştu. İtilaf devletlerinin ve Yunanistan'ın harp gemileri deniz üzerinde gördükleri Türk sancağını imha ettiğinden, Türk vapurlarının Marmara havzasında seyrüsefer edemez hale gelmişti. Anadolu'daki millî hareket için iyimser duygular beslense de, Türk denizciliğinin geleceği konusunda hemen hiç kimsede ümit kalmamıştı. Kocaeli Vapur Şirket bu tehlikeli süreçte, ticari kaygıları bir kenara bırakıp büyük risk alarak vatan savunmasına hizmet etti. Duydukları her türlü haberi ve gördükleri Türk gemilerini işgalcilere derhal ulaştırmayı vazife edinmiş Rum ve Ermeni casusların cirit attığı ortamda Şirket, gemilerine itilaf devletlerinin bayrağını asarak, Millîcilerin ihtiyaç duydukları silah ve diğer malzemeleri İstanbul'dan Anadolu'ya geçirdiler. Zira Yunanlılar İtalyan, İngiliz ve Fransız bandırasıyla seyrüsefer eden gemilere ilişemiyorlardı. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanması ve yeni rejimin ekonomik hamleleri, müteşebbislere cesaret verdi. Bu arada denizciliği hareketlendiren ve Türk firmalarına deniz trafiğine hâkim olma fırsatı sağlayan iki gelişme oldu. Bunlardan biri muhacir ve mübadillerin taşınması meselesi, diğeri ise Lozan Antlaşması'yla ecnebi bandırasının Türkiye'de kabotaj imtiyazını kaybetmesiydi. Millî bir ekonomi yaratma amacındaki Ankara hükümeti, mübadillerin taşınması işini yerli şirketlerle gerçekleştirmek istemişti. Bütün bunların neticesinde gelişigüzel

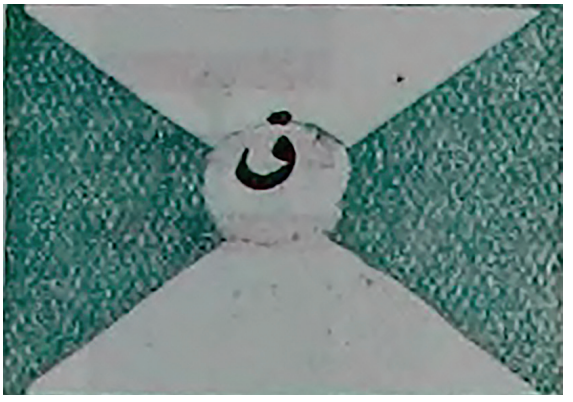

Kocaeli Şirketi'nin Forsu Vapurların Baca Alameti

bir deniz ticaret filosu ortaya çıkmış, kimi armatörler yüksek kazançlar elde ederken, umduğunu bulamayan bazı firma ve şahıslar iflasa sürüklenmişlerdi. Kocaeli Şirketi böyle bir ortamda kurulmuştu.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası'ndaki sicil kaydına göre, şirketin kuruluş tarihi 13 Temmuz 1925'tir. Sözleşme akdi 19 Ağustos 1925'te kabul edilmiştir. Sözleşmenin ikinci maddesinde, daha önce kurulan şirketin, şimdi sermayesini arttırıp faaliyet alanını genişlettiği belirtilmiştir. Şirketin sermayesi 24.778 lira 37 kuruş, imtiyaz süresi yirmi yıldı. Ortaklardan Eyüp Sabri Bey ve İsmail Kemal Bey 7.694 lira 59 kuruş 10 para; Mehmed Lütfi Bey 5.694 lira 59 kuruş 10 para; Rıza Bedri Bey 3.694 lira 59 kuruş 10 para sermaye koymuşlardı. Şirketin ticari unvanı başlangıçta "Rıza Bedri ve Şürekâsı Kolektif Şirketi" iken, daha sonra ortakların kararıyla "Kocaeli Kolektif Şirketi Rıza Bedri ve Şürekâsı" olarak değiştirildi. Amacı, nakliye komisyonculuğunun yanı sıra, "vapurculuk, vapur acenteliği ve bilumûm gümrük muâmelâtı" olarak belirtilmişti. Yani kendi vapurlarını işletmenin dışında, başka şirketlerin vapurlarına acentelik de yapabilecekti. Nitekim şirket Karamürsel, Ereğli, Değirmendere, Kazıklı ve İzmit'te acenteler açmıştı. Şirketin idare merkezi Yemiş İskelesi'nde, Ahi Çelebi Mahallesi'nin Çardak Sokağı'ndaki 51 numaralı bina idi. İdare bürosundaki yedi kişi, kaptanlar ve diğer personelle birlikte şirketin kadro mevcudu 35 idi. Şirketin forsu, yeşil-beyaz zeminin ortasında K harfi içermekteydi. Baca alameti de buna benzemekteydi, K harfi rika stiliyle yazılmıştı.

Rıza Bedri ve arkadaşlarının, denizcilik gibi geleceği kestirilemeyen bir sektöre girerek kısa zamanda büyük başarı elde etmeleri kamuoyunda takdirle karşılanmıştı. Bu takdir şirketin gemi sayısının ve tonajının fazlalığından yahut sermayesinin büyüklüğünden dolayı değil, cesareti ve kararlılığından ötürüydü. Şirketin başarısı, genç Türkiye'nin girişimcilerine ümit aşılamıştı. Ticaret hayatına küçük ölçekli nakliye komisyonculuğu ve gemi acenteliği ile başlayan ortaklar, başlangıçta gemi satın almamış, kiraladıkları gemilerle nakliyat yapmışlardı. İşlerin yolunda gitmesi ve yeterli sermayeye ulaşmaları üzerine vapur alımına giriştiler. Önce İzmit Vapuru'nu satın alan şirket, yaklaşık birer

yıl arayla üç vapuru daha filosuna katarak 1926 yılında vapur sayısını dörde çıkardı. Şirketin İzmit'ten sonra satın aldığı ilk vapur, daha önce Hüseyin Bedreddin tarafından oğlu Rıza Bedri'ye kiralanan Kırlangıç'tı. Ardından Sürat ve Yenidünya vapurları kadroya katıldı.

Kırlangıç dışındaki hepsi ahşap olan ve benzinle çalışan vapurlar kampavunt özelliğine sahipti. Vapurların dördü de Avrupa mamulüydü. En yaşlısı olan Kırlangıç 1887 yılında İngiltere'de inşa edilmişti. 225 beygir gücündeydi ve hacim bakımından en büyüğü idi. Uzunluğu 47, genişliği 6.4, derinliği 2.4 metre; safi tonajı 58, gayrisafi tonajı 84'tü. 300 yolcu, 500 baş hayvan ve 100 ton eşya taşıyabilmekteydi. İktisat Vekâleti'nin 1929 yılında yayımladığı 50 rüsum tonilatosundan büyük buharlı gemiler listesinde Kocaeli Şirketi'ni sadece Kırlangıç temsil etmişti (*Türk Ticaret Gemileri*, s. 36-37). Vapurların en hızlısı, saatte 13 mil kat eden Sürat'ti. Şirketin ilk vapuru olan İtalyan yapımı İzmit ise hızı ve tonajı bakımından araçların en küçüğü idi.

1926'da İstanbul-İzmit hattında deniz ulaşımı Türkiye Seyr-i Sefâin İdaresi ile Kocaeli Şirketi'nin uhdesindeydi. Hattın güzergâhında Yalova, Karamürsel, Ereğli, Değirmendere, Kazıklı ve İzmit iskeleleri bulunmaktaydı. İstanbul'dan kalkan Kocaeli Şirketi'nin vapurları bunlardan Yalova dışındakilere, ayrıca Darıca İskelesi'ne uğramaktaydı. İzmit yönüne, Seyr-i Sefâin'in seferinin bulunmadığı cuma, cumartesi, pazartesi ve çarşamba günlerinde olmak üzere haftanın dört günü sefer yapılmaktaydı. Seferlerini altı saatte tamamlayan vapurlar, ertesi gün dönmekte idiler. Şirketin yük taşımacılığından elde ettiği gelirin büyük bir bölümünü İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan transit eşyası oluşturuyordu. Transit eşyanın bir tonu 3 liraya taşınmaktaydı. Yolcu biletleri ise birinci ve ikinci mevki olarak sınıflandırılmıştı. Birinci mevki ücreti Darıca için 140, diğer iskeleler için 200 kuruştu; ikinci mevki ücretleri bu değerlerin yarısı kadardı. Aynı tarihte, devlet kuruluşu olan Seyr-i Sefâin İdaresi birinci mevki yolcularını Darıca'ya 200, diğer iskelelere 250 kuruşa; ikinci mevki yolcularını ise Darıca'ya 150, diğer iskelelere 175 kuruşa taşımaktaydı. Kocaeli Şirketi, belirli günlerde yolcuları için indirim uygulamaktaydı. Örneğin tatil günlerinde öğretmenler ve öğrenciler ile subaylar ve malul gaziler dâhil bütün askeri personel bu fiyatların yarısını ödemekteydi. Resmî görevli askerî personel ise ücretin sadece üçte birine seyahat etmekteydi. Şirket, müşteri memnuniyetini arttırmak için araçlarını periyodik bakımdan geçirmekte, eskiyen yahut hasar gören kısımları tamir ettirmekte, vapurlarda disiplinin ve hijyenin korunmasına önem vermekteydi. En hızlı vapuru olan Sürat, açık deniz römorkörcülüğünde çalıştırılmakta ve kurtarma işinde kullanılmaktaydı.

Kocaeli Vapur Şirketi 1930'lu yıllara girerken dört ortaklı yapısını korumaktaydı. İzmit acenteliğini Rıza Bedri'nin babası Babilazâde Hüseyin Bedreddin ile Mehmed Lütfi'nin babası Ahmet Şerif (Ulusoy) yapıyorlardı. Kırlangıç ve Sürat vapurları işlemeye devam etmekteydi. Bunlar, İzmit İttihadspor Kulübü'nün futbolcularını deplasman maçlarına götürmekte ya da İzmit'e gelen rakip takım oyuncularını taşımakta kullanılmıştır. Örneğin 29 Temmuz 1928 tarihinde İttihadspor'un 4-3 mağlup ettiği Galatasaray'ın futbolcularını İzmit'e Kırlangıç getirip götürmüştü. Şirket daha sonra Sürat'i satarak yerine Uğur isimli bir gemi satın aldı. İzmitli aydın Ahmed İhsan (Tokgöz) 1930 ortalarında Yenidünya vapuru ile memleketine yaptığı yolculuktan memnun kaldığını belirterek, şirketin hizmet anlayışını ve vapurlarını över. Bu tarihten sonra Kırlangıç ve diğerleri şirketin elinden çıktı, Uğur ve İkbal adlı iki buharlı gemiden başka varlığı kalmadı. Yolcu taşımacılığında devlet tekelinin başlaması üzerine şirket sadece yük taşımacılığıyla yetinmek zorunda kaldı, ancak zarara uğradı. Devlet şirketin gemilerini para karşılığında kamulaştırmayı teklif etti. Fakat ortaklar hiçbir ücret almadan varlıklarını devlete hibe ettiler.

KAYNAKÇA

Kemalettin Kuzucu, "Türkiye'nin İlk Armatörlerinden Rıza Bedri Bey ve Kocaeli Vapur Şirketi", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, II, 1067-1081; F. Yavuz Ulugün, *Kocaeli ve Çevresi Denizcilik Tarihi*, İzmit Rotary Kulübü Kültür Yayınları, İzmit 2009; T.C. İktisat Vekâleti, *Türk Ticaret Gemileri*, İstanbul 1929; *Yıllık: Türk Deniz Ticareti*, T. C. Ticaret Vekâleti Neşriyatı, İstanbul 1926.

Kemalettin KUZUCU

KOCAELİ YARIMADASI

Marmara Bölgesi'nin Doğusunda, İstanbul Boğazı, Karadeniz ve İzmit Körfezi Arasında Bulunan Yarımada.

Adının Kocaeli olmasına rağmen, bu yarımada üzerinde hem İstanbul ilinin doğu kesimine ait toprak parçaları, hem de Kocaeli ilinin büyük kesimi yer alır. Kocaeli Yarımadası da boğazın batısındaki Çatalca Yarımadası'nda olduğu gibi vadilerle yarılmış platoluk ve tepelik bir alan olduğu gibi, iki bakımdan ondan farklıdır. Birincisi "su bölümü çizgisi" (Karadeniz'e su gönderen alanlarla, İzmit körfezine su gönderen alanları ayıran çizgi) Çatalca Yarımadası'nın tersine, Kocaeli Yarımadası'nda Marmara Denizi kıyılarını yakından izler ve bu yarımadanın başlıca akarsuları kuzey ve kuzeybatıya, yani Karadeniz'e doğru akar. Komşu yarımada olan (Çatalca Yarımadası'ndan) ikinci farkı yeryüzü şekilleri Çatalca Yarımadası'nda olduğu gibi sade olmayıp aşınım düzeyleri üzerinde kuarzit gibi sert kayaların meydana getirdiği tanık tepeler (monadnock) yükselir. Bu "monadnock" (tanık tepe, Ankara Üniversitesi Coğrafya ekolünün deyimiyle "sertgen") lardan Aydos Dağı, Kayışdağı, Büyük ve Küçük Çamlıca tepeleri Kocaeli Yarımadası'nın İstanbul il sınırları içinde kalan kesimindedir. Bu saydıklarımızdan daha yüksek olan ve yüksekliği 646 m.'ye ulaşan ve bu yüksekliği ile Kocaeli Yarımadası'nın en yüksek tepesi olan İzmit'in batısındaki Çene Dağı ise Kocaeli il sınırları içinde bulunan bir tanıktepe'dir (monadnock).

Kocaeli Yarımadası'nın Karadeniz kıyıları az girintili-çıkıntılı ve çok sayıda nüfusun yerleşmesine

Kocaeli Yarımadası

elverişizdir. Yarımada'nın iç kesimlerinde orman Karadeniz'e yakın kesimlerde dağınık lekeler halinde tutunabilmiş, yer yer tarlaya çevrilmiş ya da otlak halinde kullanılmaktadır.

Kocaeli Yarımadası'nın canlı kesimi güney kenarıdır. Burada gittikçe büyüyen İstanbul'un banliyösü kıyı kesiminde sürekli bir biçimde doğuya doğru ilerlemekte, şimdiden Pendik'i geçerek aradaki boşlukları doldurarak, Tuzla ve Gebze'ye neredeyse kavuşmuş bulunmaktadır. Daha doğuya doğru Gebze, Darıca, Yarımca, Hereke, Derince... gibi hem eski yerleşmeler büyümekte, hem de Çayırova, Bayramoğlu, Tütünçiftliği gibi daha yeni yerleşmeler sıralanmaktadır. Gerek yerleşme alanı, gerekse endüstri kuruluşları, bu kıyıda İstanbul'un yakınlığı ile gelişmiştir. Bu gelişme sebze ve meyve bahçelerini, zeytinlik ve bağları da geriletme eğilimindedir. Yarımada'ya kuzeyden gelen sert rüzgârları kesmekle beraber kıyıda yerleşmeye elverişli şeriti darlaştıran dağlık kenar ile deniz arasında Marmara Bölgesi'nin en canlı ve en kalabalık bir kesimi yer alır. Bu şerit üzerindeki bütün yerleşme merkezlerinin nüfuslarında artma görülür. Uzak olmayan bir gelecekte, kıyının fazla dik kesimleri dışında, İzmit ve İstanbul banliyölerinin biribirine kavuşması ve böylelikle Türkiye'nin, başka kesiminde bir eşi görülmeyen, en yaygın şehir yerleşmesinin meydana gelmesi beklenmektedir. Hatta arada henüz yerleşmelerle tam dolmamış olan boşlukları görmezden gelirsek İzmit ve İstanbul banliyölerini biribirileriyle birleşmiş de kabul edebiliriz.

Kocaeli Yarımadası küçüklüğüne rağmen oldukça farklılıklar gösteren bir iklime sahiptir: Yarımada'nın güney kesimi Akdeniz ikliminin Marmara kıyılarında görülen tipinin, kuzey kesimi ise Karadeniz kıyılarının nemli ikliminin etkisi altındadır. Kış mevsimi iki kesimde de soğuk ve kar yağışlı geçer. Yaz mevsiminde Marmara kıyıları sıcak geçerken, Karadeniz kıyısı genellikle serindir. Yağış miktarı kuzeyden güneye doğru gidildikçe azalır. Karadeniz kıyısına yakın Bahçeköy'de 1000 mm.'yi aşan, Kandıra'da 1400 mm'ye yaklaşan yıllık ortalama yağış tutarı, İzmit meteoroloji istasyonunun verilerine göre 785 mm.'dir. İzmit'te şimdiye kadar ölçülmüş olan en düşük sıcaklık -18°C (9 Şubat 1929 tarihinde), kaydedilmiş en yüksek sıcaklık ise 42°C'dir (21 Ağustos 1945 tarihinde).

İklimdeki farklılık doğal bitki örtüsünün dağılımına da yansımıştır. Yarımada'nın kuzey kesimi nemcil ormanlarla kaplıdır. Karadeniz kıyısında önce çalılık halinde "yabancı maki"ler (gerçek makiden farklı olarak, kışın yapraklarını döken maki benzeri bitki) yer alır. Kıyı gerisindeki ormanlarda kayın ağaçları çoğunluktadır. Marmara kıyılarının büyük bölümünde ise doğal bitki örtüsü tahrip edildiğinden yer yer step (bozkır) görünümündedir. Yüksek kesimlerde ise erozyonla karşı karşıya olan çıplak araziler dikkati çeker. Marmara kıyılarının bazı kesimlerinde makiliklere zeytinlikler de karışır (Darıca çevresinde olduğu gibi).

Yabani hayvan sayısı, geçmiş yüzyıllara, hatta geçmiş yıllara göre azalmış olsa bile, Kocaeli Yarımadası'nın ormanlarla kaplı sulak alanlarında yaşadığı bilinen memeli hayvanlardan ayı, çakal, az da olsa kurt, tavşan, tilki ve yaban domuzlarına rastlanmaktadır.

KAYNAKÇA
Besim Darkot-Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 24, s. 99, 117-118-119; Metin Tuncel, "Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit", *İstanbul. Üniv. Coğr. Enst. Dergisi*, sy. 22 (1977); Ahmet Ardel, "Marmara Bölgesinin Yapı ve Reliefi", Türk Coğrafya Dergisi, No: 20, Ankara 1960; Ümit Sergün; *Kocaeli Yarımadasında Kırsal Yerleşme*, İstanbul 1979; Dönmez, Yusuf, *Kocaeli Yarımadasında Bitki Coğrafyası*, İ.Ü. Coğ. Enst. Yayını, No: 112, İstanbul 1972.

Metin TUNCEL

KOCAELİ YÜKSEK ÖĞRENİM DERNEĞİ

Kısa Adı KYÖD Olan Kurumlar Topluluğu

Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği, üç kez kapatılmış olmasına rağmen 73 yaşına ulaştığı bugünlerde dernek, vakıf, okul, spor kulübü ile yaklaşık 800 üyeli bir kurumlar topluluğudur. Kuruluşundan itibaren KYÖD kentle o denli bütünleşmiştir ki İl Genel Meclisi ve Belediye bütçelerinden katkılar almış, Pişmaniye Gecesi gibi aktiviteleri ile kent kültüründe öncü bir konuma gelmişti. Gece'de mizahi ağırlıklı *Pişmaniye Dergisi* yok satardı. Sonraları daha kültürel bir çizgi izleyen "Ayça" dergisi de keza aynı şekildeydi. F. Yavuz Ulugün döneminde Pişmaniye Dergisi'ne ek, aylık "KYÖD Haber", dernek ve kentten haberler ağırlıktaydı ve üyelere ücretsiz dağıtılırdı.

Dernek, yıllar boyunca sayısı binleri aşan öğrenciye burslar vermiş, üniversite hazırlık kursları açmış, İstanbul'da belediye ve özel idarenin katkılarıyla 55 kişilik bir yurt binası kiralayarak, ardından da Kocaeli Yurdu'nun yapımına öncülük ederek İzmitli öğrencilere ucuz konaklama olanağı sağlamıştır. Dernek üyeleri, her yaz dönemi bir tiyatro oyununu köylere kadar giderek oynamıştır. İhtiyacı olan köylerde kütüphaneler açılmış, Atatürk büstleri dağıtmış, kültürel, hatta tarımsal amaçlı bilgiler sunulmuş ve bazı okullar onarılmıştır. Yardım amaçlı faaliyetlere halkın katılımı yüksekti. Örneğin yardım amaçlı yapılan bir geziye 225 kişi iştirak etmişti. Dernek, faaliyetleriyle Kocaeli'nin hem eğitim hem kültürel yönden ilerlemesine büyük katkı sağlamıştır.

KYÖD, 1947-48'lerin İzmit'inde bir avuç yükseköğrenim gencinin dayanışma ruhuyla kurulmuş, kent halkının her kesimiyle kaynaşmış ve destek görmüştür. İlk beş kurucusundan Necmi Onur, o zamanlar adı Yüksek Tahsil Talebe Derneği'nin kuruluşunu şöyle anlatıyor. "*İzmit'i bırakıp da okumak için İstanbul'a gittiğimizde birbirimizi görememenin acısı çökerdi yüreğimize. Ancak tatillerde Halkevi'nin salonunda oturur ve ayrılıklarımızın acısını çıkarırdık*." İşte bu sohbetlerin ürünüdür, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği. Kurucular 1945 yılında kurulan İzmit Lisesi'nin 1947 yılındaki ilk mezunlarıdır aslında. O yıllarda oldukça küçük İzmit'in çocukları olarak bir araya geldiklerinde "*bir dernek kursak, İstanbul'a bir yurt açsak, İzmitli yükseköğrenim gençlerini o yurt binasında bir araya getirsek*" sohbetleridir amaca götüren.

Böylece İstanbul'da okumakta olan üniversite öğrencileri Orhan Demirağcı, Nihat Türel, Kemal Koç, Behçet Tınaztepe, Aydoğan Demirsoy ve Necmi Onur, Demirağcı'nın başkanlığında "*Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti*"ni kurdular. Tüzükte kurucular olarak Behçet Tınaztepe, Bedri Işıl, Necmi Onur, Kemal Koç ve Orhan Demirağcı görünüyordu.

Masraflar için ilk bağışı Belediye Başkanı Kemal Öz, cebinden verdiği 250 TL ile yapmıştı. *Türkyolu Gazetesi*'nin sahibi Rıfat Yüce ise tüzüklerini ücretsiz yayınlamıştı. Her ne kadar kuruluş yılı 1947 olarak kabul görmüş olsa da resmi kuruluş tarihi 2 Ağustos 1948'dir. Kararın 1947 yılında verilmiş olmasına karşın resmi formalitelerin 1948 yılında tamamlandığı düşünülebilir. Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe Derneği'nin merkezi tüzükte görüldüğü üzere Halkevi'dir. Derneğin siyasetle uğraşmadığı özellikle tüzükte yer almıştır. Olağan Genel Kurul tarihi olarak tüm öğrenci üyelerin kentte olacağı Ağustos ayı belirtilmiştir.

KYÖD Kurucu Başkanı Orhan Demirağcı İzmir doğumlu olup, babası Gar Müdürü idi. Baro başkanlığı

Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Kurucular Kurulu. Necmi Onur, Nihat Türel, Kemal Koç, Behçet Tınaztepe, Orhan Demirağcı, Aydoğan Demirsoy

yaptı. 10 Nisan 2004 günü bir süredir yaşadığı İstanbul'daki evinde 83 yaşında vefat etti. Vasiyeti üzerine 11 Nisan 2004 günü İzmit Bağçeşme Mezarlığı'na defnedildi.

Demirağcı ve ekibinin 1949 yılında ilk kez yayınladığı 12 sayfalık *Pişmaniye Dergisi* tam yaşlarına uygun güldürü formatındaydı. Bu çizgi daha sonraki Pişmaniye dergilerinde de izlenecekti. Ayda bir Adapazarı'na gider kaymakam, belediye başkanı ve il genel meclisi üyelerini ikna turlarına çıkarlardı. Bütün ilçelerden Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti'ne düzenli ödenek çıkartırken sağladıkları kaynakla İstanbul'da bir yurtta kontenjan ayarladılar. Fakir arkadaşlarını orada barındırıyor, yemek ihtiyaçlarını da karşılıyorlardı.

Seçilmiş ilk başkan Duyun-ı Umumiye İzmit Müdürü Hüseyin Bey'in oğlu Nihat Türel olacaktı. O günleri şöyle hatırlıyor: "*Çok partili yaşama henüz girmiş ülkemizde sanki politikanın provalarını yapıyorduk. Gönüllerimizdeki kültür aşkını İzmit'imizin sosyal dokusuna işlemek istercesine yorulmadan, bıkmadan çalışıyor, olanaklardan yoksun genç arkadaşlarımıza üniversite öğrenimi için yardım kampanyaları açıyorduk. Konserler, Pişmaniye Geceleri, daha nice etkinlikler. Gençliğin ve mütevazi İzmit sosyetesinin dilindeydik. Vali, Belediye Başkanı, SEKA Müdürü gibi kentin ileri gelenleri, ilçe kaymakamları ve belediye başkanları ile ilişki içindeydik. Böylece Kocaeli'de, köyde bucakta üniversiteye gidemeyen lise mezunu genç arkadaşlarımıza burs sağlıyorduk. Karşılığında yıllar sonra aldığımız minnet dolu sözler idealist uğraşlarımızın en zengin ödülleriydi. Seka salonlarında düzenlenen Pişmaniye Geceleri uygar yaşamdan izler taşırdı.*"

İzmit ve çevresinin o yıllarda tek avukatı ve İttihat ve Terakki'nin Bölge Başkanı olan dedesi (annesinin babası) Halil Bey'in izinden giden Türel, Hukuk Fakültesi'nin üçüncü sınıfında okurken KYÖD Kurucu kurulunda yer almış, bir yıl sonra başkanı olmuştu. Derneği kurarken amaçları yeşillikler içindeki İzmit'te bir medeniyet yaratmaktı. Nüfus 14-15 bin kadar, evler bahçeli. İki yıl kadar görev yapan Nihat Türel bir Pişmaniye Balosu sonrası görevi Selahattin Saraçoğlu'na devretti ve yüksek lisans için yurtdışına çıktı. Bıraktığında üye sayısı 100'e ulaşmıştı. 1950 Başkanı Prof. Dr. Ali Namık Şener, 1926 yılında dönemin İzmit'in en büyük tütün tüccarı İsmail Şener'in (Kara İsmail) ve Saniye Hanım'ın büyük çocuğu olarak bahçeli bir evde doğdu. Derneğin yaptığı araştırmalara göre Kocaeli'de 1938 yılında yükseköğrenim gören kişi sayısı 27 iken 1950 yılında 130 kişiyi geçmişti. Derneğin en büyük gelir kaynağı her yıl İzmit Belediyesi'nden aldığı 5.000 TL ve Özel İdare'den gelen 3.000 TL idi. Seka ise ücretsiz salon tahsis eder, baskı işlerini yapardı. "Pişmaniye Gecesi" olmak üzere sosyal faaliyetlerden de epey gelir olurdu. Gelirlerin tamamı mezuniyetten sonra geri ödemek üzere öğrenci bursu olarak dağıtılırdı.

1 Ocak 1950 tarihinde dernek (kendisi de İzmitli olan lise müdürü Gündüz Akbıyık, Nuri Özdoğan ve

1976-78 Kocaeli Baro Başkanı Avukat Turgut Kayı

Hasibe Hanım öğretmenlerin katılımı ile) olağanüstü genel kurul yaparak oybirliği ile adını ve tüzüğünü değiştirerek "Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe ve İzmit Lisesinden Yetişenler Derneği" adını aldı. Yönetim Kurulu üyeleri üç lise öğretmeni ile dört yükseköğrenim öğrencisi olmak üzere yedi kişiden oluşmaktaydı. "*Hiçbir zaman takdir edilmeyi düşünmedik ve düşünmeyeceğiz de, yeter ki başarılı olalım*" diyerek kendilerini ifade ediyorlardı.

O zamanlar Adapazarı henüz ayrılmadığı için derneğin çalışma alanı içindeydi. Ama elliyi biraz geçkin üye sayısı Adapazarı il olunca kırk küsura düştü. Sakaryalılar Derneği'nin bir benzerini kurdular. Ankara'da okuyan üye çok az idi. Çoğunluğu İstanbul'da okuyordu. O zamanlar İzmit-İstanbul D-100 Karayolu yoktu, öğrenciler hep trenle gider gelirdi.

Turgut Kayı başkanlığı döneminde, İl Özel İdaresi katkısı ile Beyazıt Vezneciler'de bir yurt kiralayarak olanağı olmayan öğrencilere barınma olanağı sağlamıştır. Viran bir bina olmasına rağmen iş görüyordu, ayrıca dernek 20 lira burs veriyordu. Burslar karşılığı taahütname alınırdı, amaç bir döner sermaye yaratmaktı ancak başarılı olunamadı. Dernek binası Yemeniciler Sokak'ta 3x4 m bir odada, tam bir yokluk içinde küçük bir masa ve tabeladan ibaretti. Zaten öğretim döneminde İstanbul'da olunduğu için yaz aylarında açılırdı. 08.11.2013 günü vefatının ardından cenazesi, 9 Kasım Cumartesi günü, öğle namazını takiben Fevziye Cami'nden kaldırıldı.

1954 yılı sonuna gelindiğinde görünmektedir ki çok sayıda fakir öğrenciye yüksek tahsil olanağı sağlayan dernekten belli miktarda yardım alan öğrenciler eğitimleri sonrası hayata atılmaları ile birlikte bir kişi

hariç olmak üzere taahhütlerini yerine getirmişler böylece yeni öğrencilere destek olanağı sağlamışlardı. 1955 yılında *Bizimşehir* ve *Hürsöz* gazeteleri derneğe yardım olarak Vilayet Bütçesi'nden düşük miktar ayrılmasını sert sözlerle eleştirerek Belediye ve Vilayet bütçelerinden kesinlikle derneğe yer verilmesi gerektiğini vurgulamaktaydılar. Vilayet'in derneğe düşük katkıda bulunmasının bu denli eleştirilmesi sonrası Belediye, Yüksek Tahsil Cemiyeti'ne 10.000 TL yardım kararı almıştı.

1960-1962 dönemi başkanı Yıldırım Aktuğlu o günleri şöyle özetlemektedir: 1960'ın ilk aylarında gerginlik artmıştı. Bu sırada ortaya Vatan Cephesi kavramı çıkarıldı. Özellikle öğrenci derneği başkan ve yöneticilerinin bu cepheye katıldıklarını belirten telgrafları çok önemseniyordu. Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe Cemiyeti'ne de bu yönde baskılar yapıldı ama boyun eğilmedi. Ancak bunun sonuçları olacaktı. Dernek merkezinde ahşap beş sandalye, kırık dökük bir masanın üzerinde yığın halinde bursiyerlerin noterde yaptırdıkları borç senetleri vardı. Bankada hiç para yoktu. Burs almak isteyen öğrenciler kapıdaydı. Kötü haber tez geldi. İzmit Belediye Meclisi derneğe verilecek 10.000 lirayı bütçeden çıkartmıştı. İl Başkanı'ndan da Aktuğlu'ya Tanganika'ya dönüşsüz bilet alması mesajı gönderilmişti.

30 Temmuz 1960 gecesi Ankara Devlet Konservatuarı mezun ve öğrencilerinden oluşan bir orkestra, koro ve tiyatro grubu, bir konser vermiş ve ilgi ile takip edilmişti. Konserin açılış konuşmasını Vali Hüsnü Başar yaparken ardından bir kurmay binbaşı ve Kocaeli Yüksek Tahsil Derneği Başkanı konuşmuştu. Bu da idareye askerlerin müdahalesine rağmen, derneğin kentteki etkinliğini koruduğunu göstermektedir.

Yönetimi Yıldırım Aktuğlu'dan devralan Erol Ayanoğlu ve ekibi, önceki yönetimler gibi vilayet işbirliği ile köylere hizmet götürmeye, üniversite öğrencilerine burs vermeye devam ettiler. Ancak parasal kaynaklar her zamanki gibi kısıtlı idi. Tiyatro gösterileri ve gezilerin yanı sıra buldukları çözümlerden biri de İstanbul seferlerini yapan iki firmadan öğrencilere yarı fiyatla seyahat olanağı yaratmaktı.

KYÖD tarihinin önemli ögelerinden *Ayça* adlı, kültürel içerikli aylık derginin ilk sayısı bu dönemde yayınlandı. Ünlü edebiyat dergisi *Varlık*, *Ayça*'dan övgüyle bahsediyordu. Dergi, olanaksızlıklar nedeniyle Badoğlu döneminde Belediye Başkanı Leyla Atakan'ın "Atatürk ve Kadın" başlıklı yazısının da yer aldığı 10. Özel Atatürk Sayısı ile yayın hayatını sona erdirdi.

Daha sonraları 1983-85 Kocaeli Baro Başkanlığı ve Doğru Yol Partisi il başkanlığını yapan dönemin KYÖD 2. Başkanı Av. Hayrettin Çetinkaya anılarını şu şekilde aktarıyor: İstanbul'*da MTTB'de talebe dernekleri toplantısı vardı. KYÖD adına ben katıldım. O zamanlar MTTB karma ama CHP ağırlıklı bir yapıya sahipti. Yönetime her ilden adam alacağız dediler. Beni de ağzı laf yapar diye listeye alacaklardı ama yönetimde 60-70 kişi, hiç olur mu? Kongre Hilton'un arkasındaki Spor Sergi Salonu'nda idi. Ortaya 50-60 aday listesi çıktı. Bu arada beni yurttan çağırdılar, seçim sonuçları ne oldu bugün bile belli değil.*"

1963 yılı Ağustos ayı Akmeşe Şenlikleri için Tiyatro kolu Atilla İlhan'ın "Aykırı" adlı oyununu hazırlamıştı. Oyunu sahneleyen KYÖD'lü gençler ise kendi paralarını kendi ceplerinden ödediler. Toplanan para ise sayılarak köy bütçesine aktarıldı. Sonradan öğrenildiği üzere Halk Eğitim Merkezi müdürü yaptığı araştırma sonucunda köylülerin gençleri ne kadar sevdiğini valiliğe rapor etmişti. 1964 yılında derneğin Ankara'da bir şubesi kurulmuş olup şube Genel Merkeze bağlı çalışmaktaydı. Ankara'da şube açılmasının amacı başkentte yüksek tahsile devam İzmitlilere yardım etmek ve sosyal faaliyetlerde bulunmaktı.

O yıllarda milli bayram ve kurtuluş günü kutlama programları vilayette yapılırken KYÖD bu toplantılara mutlaka katılırdı. Bir 28 Haziran İzmit'in Kurtuluşu programında KYÖD'ün de konuşma yapması kararlaştırılmıştı. Ancak Başkan, Anıçok'tan konuşma metnini vermesi istenince, vermemiş ve konuşmasını yapmıştı. Metinde "*Bir ülkede ekonomik bağımsızlık yoksa tam bağımsızlıktan söz edilemez*" ifadesi vardı.

Anıçok anılarına şöyle devam ediyordu: *Arkadaşlarıma Kocaeli Yurdu yapmalıyız düşüncemi açınca tepki aldım. Boyumuzu aşardı ama ben başlamak bitirmektir diye düşünüyordum. Bütün arkadaşlar bu çalışmada olağanüstü çaba gösterdiler. Önce Vali Yardımcısı Münir Raif Güney'e sonra Leyla Atakan ablamıza anlattım. İkisi de coşkuyla karşıladı. Önce spor salonunda İzmit'teki tüm dernekler, sendikalar, devletin belirli kurum ve yöneticileri, fabrikalar, muhtarlar gibi çok katılımlı toplantılar düzenledik. 1964 yılında Yurt Yapma Kampanyası'nı gerekçeleriyle birlikte anlattık sonra çalışmaları yürütmek için bir komite kurduk. Belediye Başkanı Enver Atafrat ile Ankara'ya giderek Milli Eğitim Bakanı ile görüşüp derdimizi anlattık ama yardım alamayınca İzmit'e döndük.*

Belediye bütçesinden 35-40 bin lira talep ettim. Atafrat kendi yetkisi ile 20 bin lira verebileceğini daha fazlası için belediye meclis kararı gerekir dedi ve bana meclis üyelerini projeye inandırmam gerektiğini belirtti. Belediye encümeninde Adalet Partili Tahsin Marmara'nın sözü geçiyordu. Kendisiyle 2- kez görüştüm. Sağ elini omzuma koyarak 'Yeğenum sen 40 bin lirayı cebinde bil' dedi. Çok sevinmiştik. Hemen salona girdik, ben ve arkadaşlarım dinleyici olarak arka sıralara oturduk. Oturum açıldı, gündem KYÖD'e gelince sanki bir başka Tahsin Marmara konuşmaya başlamıştı. Efendim KYÖD ne demekti, yurt ne demekti, yurt açıp yeni komünistler mi yetiştirecektik gibi dernekteki yöneticiliğim süresince kimseden duymadığım sözleri dinledik."

Ertesi gün üzgün Belediye Başkanı taahhüt ettiği 20 bin lirayı verdi. Ayrıca İstanbul Belediyesi'ni arayarak belediyenin elindeki birçok arsayı görmemizi sağladı. 19.05.1965 günü valilikçe yurt için bir kampanya açılmasına izin verildi. O günlerde fabrika ve ticari kuruluşlardan çok büyük destek gördük. Bunların başında Seka, Goodyear ve Pirelli vardı. Bizim için asıl önemli kaynak Kocaeli halkı idi çünkü onların çocukları yurtta kalacaklar,

eğitimlerini sürdüreceklerdi. KYÖD böylece ilk kez Kocaeli halkı ile doğrudan ilişkiye geçiyordu. Oturup her haneye mektup yazıp her haneden 1 lira istedik.

Kimi arkadaşlarımız evlerden kovuldu, kimi çok iyi karşılandı, kimini köpek ısırdı ama kampanya amacına ulaştı. Elbette toplanan miktar yurt yapımını karşılamaktan uzaktı. Daha sonra 1965 yılında Beyazıt Soğanağa cami bitişiğinde yaklaşık 36.000 TL'ye kiralanarak tefriş edilen beş katlı, 55 kişilik binada ilk kez Yılmaz Kanbak döneminde 1966-67 eğitim yılında Kocaeli Yüksek Öğrenim Yurdu adı ile açılmış oldu. Kayıt yaptırmak isteyenler bir gün önceden kapıda bekliyorlardı."

1968-69 Başkanı Cemal Badem, KYÖD'le İzmit Lisesi 2. sınıfındayken 1965'te Yurt Açma Kampanyası için zarf dağıtarak tanıştı. Liseyi bitirdiğinde üye oldu. Seçildiklerinde derneğe ilk defa telefon bağlattılar. Böylece Ankara Şubesi ve İstanbul Yurdu ile iletişim hızlanmıştı. Dernek, orta öğrenim öğrencileri için kurslar düzenlemiş, köylerde eğitici filmler gösterilmesini sağlamıştı. Kullar Köyü'nde bir okuma odası açmış ve okula bir Atatürk büstü hediye etmişti. Tiyatro Kolu köylerde uzun süreli oyunlar oynuyordu. 1968 yılı içinde toplanan yönetim kurulu Cemal Badem, Ömer Türkçakal, Feridun Eskin'e İstanbul'da açılması arzu edilen öğrenci yurdu için görev veriyordu. Dernek çabalarına Vali Hüseyin Meydanoğlu, İl Genel Meclisi Üyeleri ve Milletvekili Sedat Akay da destek olmuş ve İl Genel Meclisi'nce İstanbul'da alınacak arsa bedelinin Özel İdare tarafından ödenmesi karara bağlanmıştı.

İstanbul Vakıflar Müdürlüğü'ne ait arsanın satın alınması sonrası inşaat için kentte büyük bir yardım kampanyası açıldı. Beş katlı binanın zemin katındaki altı dükkan yurdun bakımına katkı sağlayacaktı. Türkçakal, 1968-1969 yıllarında Vali Ertuğrul Ünlüer ve İl Genel Meclis Üyesi Erol Köse'nin de katkıları ile Fındıkzade Kocaeli Yurdu'nun arsasının temininde ve temel atımında rol aldı. 30.04.1971'de KYÖD'lüler ve Kocaeli protokolünün katıldıkları törenle Fındıkzade Yurdu'nun temeli atıldı. Ömer Türkçakal 26.03.2009 günü vefat etti. Kemal Ünal ve Nadir Birok döneminde yapımı tamamlanan Çapa Tıp Fakültesi yakınındaki 300 öğrenci kapasiteli Fındıkzade Kocaeli Yurdu, 28.03.1972 tarihinde teslim edilmesiyle Cumhuriyet Bayramı'nda öğrenci kabulüne başladı. Fındıkzade Yurdu'nun tamamlanması ile birlikte Soğanağa'daki yurt boşaltılmıştı.

Başkan Birok, 1972 yılında İzmit Orduevi'nde düzenlenen Pilav Günü ve 30 Ağustos 1972 konuşmalarında şöyle sesleniyordu. "*Derneğimiz Atatürk İlke ve* İnkilaplarını, *laikliği sonuna kadar savunan, Cumhuriyet ve demokrasiye yürekten bağlı gençlerden oluşmakta olup partiler üstü bir konuma sahiptir.*" Fakat bu konuşma ile KYÖD'ün yurdu doğrudan işletme talebi kadük edilerek, politik baskıların da etkisi sonucu KYÖD, Vali Ertuğrul Ünlüer tarafından 15.09.1972 günü kapatıldı. Yurdun temelini atan Vali bu kez ironik şekilde KYÖD'ü kapatmıştı. Bir buçuk yıl kapalı kalan KYÖD, başkanlarının ve ileri gelenlerinin Vali Ertuğrul Ünlüer'e kararlı baskıları sonucu derneğin isminin Kocaeli Yüksek Öğrenimliler Derneği'ne dönüştürülmesi ve üyelerinin yarısı öğrenci, yarısı mezun olma kaydı ile 1974 yılında Saim Anıçok ve arkadaşlarınca açılmasına izin verilmişti. Dernek, böylece faaliyetini 12 Eylül darbesine kadar sürdürdü ve darbeyle birlikte tekrar kapatıldı.

Böylece KYÖD onüç yıl boyunca sessizliğe gömüldü. 1993 yılında 57 kurucu üye tarafından Sapanca ve Seka Kampı'nda düzenlenen piknikler sonrası kentte KYÖD rüzgarları esmeye başlamıştı. Vali Nehrozoğlu, Büyükşehir Belediyesi Başkanı Sefa Sirmen ve *Özgür Kocaeli* gazetesi sahiplerinden Cevat Çetin destek verenler arasındaydı. Böylece13 Ocak 1993 tarihinde KYÖD üçüncü defa ancak bu kez mezunlar derneği olarak küllerinden doğmuştu. Kısa sürede Radyo KYÖD ve Kocaeli Yüksek Öğrenim Vakfı kuruldu. KYÖV Arızlı mevkiinde KYÖD İlköğretim Okulu'nu öğrenime açtı. Geçtiğimiz yıl ise lise bölümü hizmete açıldı.

7 Ağustos depreminden kendisine sorumluluk çıkaran KYÖD, Arama-Kurtarma ekibini kurarak Kocaeli Sivil Savunma Müdürlüğü ile iş birliğinde Ulusal Medikal Arama ve Kurtarma Ekipleri'ne öncülük yapmış, eğitimlerine katkı vermiştir. Öğrenci üyelere yönelik "Genç KYÖD"ün yanı sıra "KYÖD Spor" özellikle futbol alt yapısı üzerine uzmanlaşmış, kendi kategorisinde çok sayıda şampiyonluklar kazanmıştır. KYÖD çalışma gruplarıyla projeler üretirken, Atatürk'ün gösterdiği çağdaş yolda ilerlemeye devam etmiş olup enerjisi ile yeni hedeflere koşmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

F. Yavuz Ulugün, "KYÖD – Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği" (1948-1998), *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarih Sempozyumu, V*, Kocaeli, 2019, *Türk Yolu, Bizim Şehir, Hürsöz*.

F. Yavuz ULUGÜN

KOCAELİ YÜKSEKÖĞRENİM DERNEĞİ ÇOK SESLİ KOROSU

İzmit'te İlk Çok Sesli Koro

Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği (KYÖD)'ün kuruluşu 1947'lerin İzmit'inde bir avuç yükseköğrenim gencinin dayanışma ruhuyla Yüksek Tahsil Talebe Derneği adıyla gerçekleşir ve kent halkının her kesimiyle kaynaşarak destek görür. Kurucuları Orhan Demirağcı (Başkan), Nihat Türel, Kemal Koç, Behçet Turantepe ve Necmi Onur'dur. Üçüncü başkanı Ali Namık Şener döneminde adı Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe ve İzmit Lisesi'nden Yetişenler Derneği'ne dönüştürülür. Derneğin bu dönemde merkezi Halkevi binasındadır ve İzmit Belediyesi ile Özel İdare'den yardım aldığı gibi, SEKA da salon tahsisi yapar. Ancak 12 Mart 1971 muhtırası ve onun getirdiği kısıtlamalarla dernek zorunlu olarak kapatılır. 1974 yılında Cemal Badem'in girişimiyle bir araya gelen 60'lı yılların mezun gençleri aralarına halen okumakta olan öğrencileri de alarak 1975 yılında KYÖD'ü tekrar

kurarlar. Ancak 12 Eylül 1980 darbesinin yasaları bütün sivil toplum kuruluşları gibi KYÖD'e de hayat hakkı tanımaz. Cemal Badem yine bulabildiği herkesi KYÖD'ün yeniden hayata geçirilmesi için göreve davet eder ve 13 Ocak 1993 tarihinde KYÖD üçüncü kez mezunlar derneği olarak tekrar kurulur. (Ulugün, 2019, s. 1397-1398) Ara kapanma dönemleri olsa da KYÖD her dönem sanatsal ve kültürel faaliyetlerin içinde yer alır.

1994-95 sezonunda koro şefi olarak müzik öğretmeni Feridun Aslan yönetiminde 21 kişilik KYÖD üyeleri eşleri ve çocuklarıyla kurulan KYÖD Korosu, 1996-97 sezonunda 43 kişiye ulaşır. Koron amatör ruhla çok profesyonel bir iş yapar. KYÖD Korosu, yılda bir kez dernek lokalinde sahne alır, 1998 yılında Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik bölümüne bir piyano kazandırmak amaçlı konser verir, İstanbul ve Amasya'da davet üzerine il dışı konserler de yapar. Ayrıca özel günlerde KYÖD baloları, Yaşlılar Haftası, Turizm Haftası, çeşitli destek gecelerinde de konser vermektedir. Önceleri "Kilise Korosu"na benzetilen ve yorumlanan koro, Kocaeli kentine çoksesli müziğin en doğal enstrüman olan insan sesiyle yapıldığında ortaya çıkan ürünü göstermesi açısından profesyonel anlamda bir ilk oluşturur.

Konserler klasik müzik alanında canlı bir müzik yaşantısı oluşmasını sağlar. O dönemde KYÖD çoksesli müzik korosunun şefliğini yapan Feridun Aslan'ın bestelediği bir KYÖD Marşı da mevcuttur. (Erdal, 2019, s. 372-377)

KYÖD, düzenlediği konserler ile evrensel müzik adına Kocaeli kentine ve civar kentlere konserleriyle örnekler sunmakta ve kentin müzik yaşamını canlandırmaktadır. Bunu yaparken kente kendi kültürü ile özümsemesini istediği çağdaş müzik örneklerini icra eder ve gönüllülük esasıyla müzisyen katılımcılarını bünyesine alır. Gerek KYÖD bünyesinde, gerek diğer resmi kurum ve özel sektöre ilişkin görev aldığı her alanda çoksesli müziği tanıtmak ve eğitimini vermek için yoğun çabalar gösteren Feridun Aslan, Kocaeli kenti için müziğin yaygınlaşması ve sevilmesi adına büyük uğraşlar verir. Gençlik yıllarında da çeşitli müzik gruplarında yer alan Feridun Aslan Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'ndan emekli olur, müzik yaşamını özel sektörde sürdürerek, çeşitli müzik etkinlikleri düzenleyerek, kent kültürüne katkıda bulunmaya, çoksesli korolar çalıştırmaya ve bireysel konserler düzenlemeye devam etmekte, kentin müzik yaşamının canlı kalmasına çaba göstermektedir. (Erdal, 2019, s. 372-377)

KAYNAKÇA

Feyzullah Yavuz Ulugün, "KYÖD - Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği Üzerine (1948-1998)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi–Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Haluk Selvi, İbrahim Şirin, M. Bilal Çelik, Ali Yeşildal, Resül Narin, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını, Bilnet Matbaacılık ve Yayıncılık A.Ş, Kocaeli, 2019, s. 1397-1446 (http://kocaelitarihisempozyumu.com/orhangazi.html); Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tımlar: Kocaeli'de* Müzik Kültürü, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; https://kyod.org/tarihce/63.

Gülşen ERDAL

KOCAELİ ZİRVE

Yerel Medya Kuruluşu

2018 yılında faaliyete geçen *Kocaeli Zirve* haber portalının imtiyaz sahibi Global Medya, genel yayın yönetmeni Tahsin Keskin, genel yayın koordinatörü Yaşar Akkamış, haber müdürü Seval Sezer, editörü Uğur Çelik'tir. Portalda muhabirlik görevini Metin Yurt, spor koordinatörlüğü görevini Zafer Onar, reklam müdürlüğü görevini Gizem Karaca, ulaştırma hizmetlerini Cevdet Acar yürütmektedir. Haber portalı Daktilo Yazılım tarafından oluşturulan portalın merkezi İzmit Ömerağa Mahallesi'ndedir. *Kocaeli Zirve* haber portalında, yazarlar, foto, video, gündem, siyaset, ekonomi, röportaj, gazete manşetleri, siyaset, asayiş, spor, yaşam, eğitim, teknoloji ve dünya kategorilerinde içerikler bulunmaktadır. Ayrıca, portalın ana sayfasında ülke ve bölgesel gündemden önemli manşetler ve haberlerin yer aldığı, sürekli güncellenen bir bölüm ve çok okunan/çok konuşulan içerikler bölümü bulunmaktadır. *Kocaeli Zirve* haber portalında, Tahsin Keskin, Metin Yurt, Yaşar Akkamış, Latif Tufan ve Turgut Tuna Kocaeli bölgesinin güncel sorunları, siyaset ve toplumsal olaylarla ilgili köşe yazarları kaleme almaktadır. *Kocaeli Zirve* haber portalında köşe yazarlarının yazıları sesli olarak dinlenebilmekte, yazarlara da sistem üzerinden mesaj gönderilebilmektedir. *Kocaeli Zirve* haber portalı içerisinde foto galeri ve video galeri kısımları bulunmakta olup; okuyucular bu bölümlerde multimedya içerikli haberlere erişebilmektedir. Portalda bulunan servis bölümünde ise, ildeki güncel sinema seansları, şehir rehberi, hava durumu, seri ilanlar, eczaneler, lig fikstürü, namaz vakitleri ve vefat bilgileri gibi kullanıcılar için yararlı içeriklere ulaşılabilmektedir. Portalda yayın ilkeleri ve topluluk kuralları bölümü de yer almakta olup; kişisel verilerin korunmasına yönelik açıklamalara da yer verilmiştir. Ayrıca, Kocaeli Zirve portalının web sayfasında, yurttaşların haber olmasını istedikleri herhangi bir konuyu portala iletebilecekleri bir bölüm ve whatsapp ihbar hattı numarası yer almaktadır. *Kocaeli Zirve* haber portalı, kullanıcıların portala site üzerinden üye olmasına imkân tanıyan bir abonelik sistemine de sahiptir. Ayrıca, *Kocaeli Zirve* portalının web sitesinde, banka hesapları ve reklam ücretleri ilgili kısımlar da yer al-

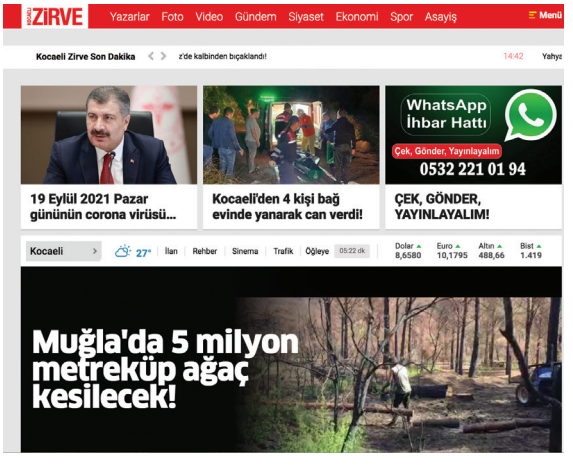

makta olup; isteyen kullanıcıların siteden daha kolay reklam verebilmesi amacıyla güncel site trafik bilgisine de yer verilmiştir. *Kocaeli Zirve* haber portalının web sitesiyle bağlantılı Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube hesapları bulunmaktadır. Portalın @zirvekocaeli ismiyle katıldığı Facebook'ta 2021 yılında 69.000 takipçisi bulunmaktadır. 2018 yılında, @zirvekocaeli ismiyle Twitter'a katılan haber portalının 2021 yılında bu mecrada takipçi sayısı 1.619 kişidir ve mecraya katılışından itibaren 21.000'e yakın tweet paylaşımı gerçekleştirmiştir. Instagram'da ise *Zirve Kocaeli* haber portalının 7.300 takipçisi bulunmakta olup; portal bu mecrada 586 gönderi paylaşmıştır. *Kocaeli Zirve* haber portalının 2021 yılında Youtube'da 1.550 abonesi bulunmakta olup; mecraya katıldığı 4 Şubat 2018 tarihinden itibaren yayınladığı toplam içerikler bir buçuk milyonun üzerinde bir görüntülenme sayısına ulaşmıştır. Portal, Facebook, Twitter ve Instagram'da kendi haber sitesiyle bağlantılı içeriklere yer verirken, YouTube kanalında *Kocaeli Zirve TV*'de yayınlanan programlara yer vermiştir.

KAYNAKÇA

Kocaeli Zirve, https://www.kocaelizirve.com, 2021; Kocaeli Zirve Facebook, https://www.facebook.com/zirvekocaeli/, 2021; Kocaeli Zirve Instagram, https://www.instagram.com/zirvekocaeli, 2021; Kocaeli Zirve Twitter, https://twitter.com/zirvekocaeli?lang=en, 2021; Kocaeli Zirve YouTube, https://www.youtube.com/channel/UCYkAPkjltBS321fTaeIvcFA/videos?app=desktop&view=2&sort=dd&live_view=503&shelf_id=0, 2021.

Zeynep Benan DONDURUCU

KOCAELİSPOR

Spor Kulübü

Kocaelispor, Baçspor, İzmit Gençlik ve Doğanspor'dan doğmuştur diyebiliriz. 1957 yılında Baçspor Kulübü'nün yöneticileri İzmit Belediyesi'ne müracaat ederek, şehrin doğu kesiminde bulunan gençlerin spor ihtiyaçlarına cevap verecek bir arsanın tahsis edilmesini istediler. Belediye Başkanı Osman Gencal konuya yakın ilgi gösterdi. Bu ilginin temelinde Gencal'ın eski bir sporcu olması aynı zamanda Baçspor'un üyesi olması rol oynamıştır. Belediye Eski Tayyare Meydanı'nda 28 bin dönümlük araziyi 1 Lira gibi sembolik bir ücretle Baçspor'a sattı. 1961 yılından sonra karayolu şehir içi güzergâhının değişmesi üzerine arsanın istimlak olması gündeme gelmiştir. Kulübün tapulu malı olan bu arsa İzmit şehrinin spor tesisleri bünyesinde mütalaa edilerek Beden Terbiyesi ve Spor Genel Müdürlüğü'nce istimlak edilmiştir. Arsanın satışından elde edilen bu gelirle Baç semtinde bir arsa satın alınmış ve hemen inşaata başlanarak bina bitirilmiştir. Güzel bir tesise kavuşan Baçspor yöneticileri, ilk kez 1964 yılında profesyonel bir takım kurmayı ve 2. Lig'de yer almayı düşünmüşlerdir. Bu yıllardaki yasal mevzuat 2. Lig'de yer alacak kulüplerin en az üç takımın birleşmesi sonucu ortaya çıkacak bir kulüp ve yeterli tesisleri olması koşullarını arıyordu. 1965 yılında bu koşulları yerine getirebilmek için İzmit Gençlik ve Doğanspor

yöneticileriyle bir araya gelinir, toplantılar olumlu geçer fakat iş kulübün renkleri konusuna gelince üç kulübün yöneticileri kendi renklerinden vazgeçmek istemez. Zamanın Futbol Federasyonu yetkilileri özellikle bölge ismi taşıyan kulüpleri liglere öncelikli alıyordu. Bu durumu iyi değerlendiren Baçspor yöneticileri 1965 yılındaki kongreye kulübün isminin Kocaelispor olarak değiştirilmesi önerisiyle gelir ve kongre delegeleri isim değişikliği sonucu Türkiye Amatör Futbol Ligi'ne ilk adımı attıracak olan bu öneriyi tereddütsüz onaylar.

Kocaelispor hemen başvurusunu yapmış, başvuru üzerine federasyon yetkilileri kulübü ve tesisleri heyet ile birlikte yerinde incelemişlerdir. Karar büyük çoğunluk ile Kocaelispor'un lehine olmuş ve Kocaelispor 1965-1966 sezonunda amatör lige katılmıştır. Kocaelispor bir yandan amatör ligde mücadele verirken yöneticiler profesyonel ikinci ligde yer alabilmenin çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Üç kulüp yöneticileri tekrar bir araya gelip tüm konularda anlaşarak yeşil siyah renklerini benimsemişler, ortak kongrelerini yapmışlar ve yönetim kurulunu seçmişlerdir.

Baçspor'a arsa tahsisiyle başlayıp bugünlere gelinmesinde Belediye Başkanı Osman Gencal, Belediye Meclis Üyeleri, tesisin inşaatında büyük katkıları olan İsmail Kolaylı, Y. Müh. Şemsettin Başaran, Y. Müh. Bedri Güngör, Müh. Ziya Taşdelen, Mannesman Fabrika Müdürü Alparslan Akman, İbrahim Küçükörs, Nasut Kayalı ve bu aşamaya gelişte maddi manevi destek veren Kocaelispor taraftarları ve İzmit halkının oluşturduğu Kocaelispor artık bir semt takımı değil, tüm kentin takımıdır. Kocaelispor 1966/1967 Sezonunda Türkiye 2. Ligi'ne katılma hakkı kazanmıştır.

Kocaelispor Kulübü'nün ilk yönetim kurulu şu isimlerden oluşmaktadır: Başkan: İsmail Kolaylı, 2.

Başkan: Cemal Ilgazlı, Genel Sekreter: Bahri Gök, Kaptan: Nasut Kayalı, İdari Amir: Kenan Akgün, Muhasip: Mustafa Kurucay, Veznedar: Cevat Ademoğlu, Yönetim Kurulu Üyeleri: Muzaffer Danyer, Hasan Ulugün, İhsan Sanal, Nazif Döken, İsmet Duran.

Kulübün başarılarını şu şekilde verebiliriz: 1975-1976 Kocaelispor Genç Takımı Bölgesel Lig Şampiyonu, 1976-1977 Türkiye Kupası'nda Yarı Finalist, 1976-1977 Kocaelispor Genç Takımı Türkiye 2. si, 1977-1978- Kocaelispor Minikler Takımı Türkiye Şampiyonu, 1977-1978- Raşit Çetiner Yılın Sporcusu seçildi, 1978-1979- Türkiye Kupası'nda Yarı Finalist, 1979-1980- Kocaelispor 2. Lig Şampiyonu olarak Süper Lig'e terfi etti, 1990-1991- Kocaelispor yediği 18 gol ile 1. Lig ve 2. Lig'lerin tüm gruplarında en az gol yiyen takımı oldu, 1991-1992- Kocaelispor 2. Lig Şampiyonu olarak Süper Lig'e terfi etti, 1991-1992- Türkiye Kupası'nda Yarı Finalist oldu, 1992-1993- Ligin ilk yarısını lider tamamladığı Süper Lig'de sezon sonu 4. oldu. 1992-1993- UEFA Kupası'na katılma hakkı kazandı, 1992-1993- Türkiye Kupası'nda Yarı Finalist, 1993-1994- ASGD (Anadolu Spor Gazetecileri Derneği) Kupası Şampiyonu, 1995-1996- Kocaelispor Paf Takımı Türkiye Şampiyonu, 1996-1997- Türkiye Kupası Şampiyonu, 1996-1997- Kupa Galipleri Kupası'na katılma hakkı elde etti. 1997-1998- Türkiye Kupası Yarı Finalist, 1998-1999- ASGD (Anadolu Spor Gazetecileri Derneği) Kupası Şampiyonu, 1998-1999- İntertoto Kupası'na katılma hakkı elde etti, 1999-2000- İntertoto Kupası'na katılma hakkı elde etti, 2001-2002- Avusturya'da Özel Bir Turnuvada Arsenal'i 4-1 yendi. 2001-2002- Türkiye Kupası Şampiyonu (Kocaelispor-4-0-Beşiktaş) 2001-2002- UEFA Kupas'na katılma hakkı elde etti, 2004-2005- ASGD (Anadolu Spor Gazetecileri Derneği) Kupası Şampiyonu, 2006-2007- Deplasmanlı Süper Gençler Ligi Türkiye 4.lüğü, 2007-2008- Bank Asya 1.Lig Gol Kralı Taner Gülleri (21 Gol), 2007-2008- Bank Asya 1. Lig Şampiyonu Kocaelispor, 2015-2016 Bölgesel Amatör Lig Şampiyonluğu, 2019-2020 3. Lig Şampiyonluğu, 2020-2021 2. Lig Play Off Şampiyonluğu.

KAYNAKÇA
https://kocaelispor.com.tr/tarihce

Levent ATALI

KO-MEK

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Meslek ve Sanat Kursları

KO-MEK, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Meslek ve Sanat Eğitimi kursları, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'na bağlı olarak Yaygın Eğitim Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan bir eğitim faaliyetleri projesidir. 2021 yılı itibariyle Kocaeli'de 12 ilçede ve il merkezinde ikamet eden yurttaşların taleplerine bağlı olarak 43 kurs merkezi ile eğitim ve sosyal faaliyetler gerçekleştirmektedir. KO-MEK'in kuruluşunda İzmit Büyükşehir Belediyesi'nin İngilizce ve bilgisayar alanında 12 öğretmenden oluşan bir ekiple 1995 yılından başlayarak yaygın eğitim faaliyetlerine katkı sağlaması belirleyici olmuştur. İzmit Halk Eğitim Merkezi Akşam Sanat Okulu ile yapılan protokoller çerçevesinde bu eğitimler 2004 yılına kadar devam etmiştir. 2004 yılı yerel seçimlerinden sonra İzmit Büyükşehir Bele-

diyesi'nin Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olarak mülki sınırlar dâhilinde hizmet vermeye başlamasıyla, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı'na bağlı olarak 2005 yılından itibaren 12 ilçede KO-MEK ismiyle meslek ve sanat eğitimi kurslarında yaygın eğitim verilmeye başlanmıştır. İlçelere göre KO-MEK kurs merkezleri Başiskele'de Aydınkent, Bahçecik, Karşıyaka, Yeniköy ve Yuvacık'ta; Çayırova'da merkez, Şekerpınar ve Yenimahalle'de, Darıca'da merkez ve Osmangazi'de, Derince'de merkez, Çınarlı ve Yenikent'te, Dilovası'nda merkezde, Gebze'de merkez, Beylikbağı, Gebze Sanat ve Kaynak Atölyesi, Osman Hamdi Bey'de, Gölcük'te merkez, Değirmendere, İpekyolu ve Yazlık'ta, İzmit'te Gündoğdu, Kuruçeşme, Leyla Atakan, Mehmet Ali Paşa, Mevlana, Mimar Sinan, Seka Kaynak Atölyesi, Serdar, Şemsettin Fatma Pakize Tarın, Tepeköy, Umuttepe, Yahya Kaptan ve Yenişehir'de, Kandıra ve Karamürsel'de merkez, Kartepe'de Acısu ve Köseköy'de, Körfez'de merkez, Hereke, İlimtepe ve Yarımca bölgelerinde bulunmaktadır. KO-MEK bünyesinde ahşap teknolojisi, aile ve tüketici bilimleri, bahçecilik, bilişim teknolojileri, büro yönetimi ve sekreterlik, çocuk gelişimi ve eğitimi, din eğitimi, el sanatları teknolojisi, elektrik-elektronik teknolojisi, gıda teknolojisi, fotoğraf ve grafik, giyim üretimi teknolojisi, hasta ve yaşlı hizmetleri, güzellik ve saç bakımı, harita, tapu ve kadastro, halkla ilişkiler ve organizasyon hizmetleri, kişisel gelişim, kuyumculuk, hayvan yetiştiriciliği, konaklama ve seyahat, metal teknolojisi, muhasebe ve finansman, makine teknolojisi, müzik ve gösteri sanatları, radyo-televizyon, raylı sistemler, okuma yazma, sağlık, seramik ve cam teknolojisi, tarım teknolojileri, sanat ve tasarım, tekstil, yabancı diller, yiyecek içecek hizmetleri, tesisat teknolojisi ve iklimlendirme alanlarında kurslar verilmektedir. KO-MEK merkezlerinde, kursiyer adayları, eğitim almak istedikleri en uygun branşta kurs için kendilerine uygun gün ve saatleri belirterek, kurs merkezlerine başvuru yapmaktadır. Ardından, kurs merkezi idarecisi tarafından adayların ön kayıtları yapılmakta, kurs başvuru zamanına göre kursiyerlerin asıl kayıtları yapılmakta ve kursiyerlerle iletişime geçilmektedir. Ardından, KO-MEK merkezlerinde adaylara belirtilen gün ve saatlerde kurs eğitimlerine başlanmaktadır. Kurs döneminde, kursiyerler Milli Eğitim Bakanlığı Kurs Programı çerçevesinde eğitim almak istedikleri alanda belirlenen sürede bir eğitime tabi tutulmaktadır. Eğitim programı sonunda işlenen konulardan bir sınava giren kursiyerlerden sınav sonucu 50'nin üzerinde olan adaylar, eğitim aldıkları alanda bir sertifika almaya hak kazanmaktadır. Sınavdan başarıyla geçen kursiyerlerin sertifikaları Milli Eğitim Bakanlığı ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından onaylanarak, eğitim alınan kurs merkezlerine gönderilmektedir. Adaylar sertifikalarını eğitim aldıkları merkezden teslim almakta olup; kurs bitiminde başka bir alanda verilen eğitim, organizasyon ya da programlara katılabilmektedir. KO-MEK'e kursiyer girişleri, kuruluşun web sayfası üzerinden de gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, KO-MEK'in resmi web sayfasında yeni başlayacak kurs duyuruları da sürekli güncellenmektedir. KO-MEK'in 2021 yılında resmi web sitesiyle bağlantılı Facebook sayfasında 26.000'e yakın takipçisi, Twitter sayfasında 3.900 takipçisi, Instagram sayfasında 20.000'e yakın takipçisi, YouTube kanalında paylaştığı videoların ise 1 milyonun üzerinde toplam görüntüleme sayısı bulunmaktadır. Sosyal medya hesaplarını aktif kullanan kurum, mesleki eğitim kurslarıyla ilgili çeşitli duyurular, haber ve etkinlikleri bu mecralardan takipçileri ile paylaşmaktadır.

KO-MEK'in kuruluşunun yasal dayanakları, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5272 Sayılı Belediye Kanunu ile belediyelere verilen görev ve yetkiler ile, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Başkanlık makamının onayına dayanmaktadır. Bu nedenle, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin hizmet alanı içerisindeki işsiz yurttaşların meslek sahibi olması, el becerileri kazanması, pasif iş gücünün aktif bir hale dönüşmesi ve iktisadi değer yaratımı amacıyla, Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile bir protokol imzalanarak, 2005 yılından itibaren KO-MEK bünyesinde Okuma, Yazma, Sosyal, Kültürel, Mesleki ve Teknik kurslar açılmıştır. Ayrıca, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Meslek ve Sanat Kurslarının

hayata geçirilmesinde 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü Yaygın Eğitim Kurumları Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığ'ının 1996/ 60 ve 1997/85 sayılı genelgeleri belirleyicidir. KO-MEK, eğitim müfredatı Milli Eğitim Bakanlığı Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü adına Kocaeli Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde belirlenen usül ve esaslara göre hazırlanmaktadır. KO-MEK merkezlerinde proje koordinasyon süreci, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi genel sekreter yardımcısı, Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı, Yaygın Eğitim Şube Müdürü ve İdari Birim Şefleri tarafından sağlanmaktadır. 2021 yılı itibari ile KO-MEK genel koordinatörlüğü görevini Abdullah Gönenç yerine getirmekte olup; organizasyonel yapı içerisinde eğitim planlama şefliği, basın yayın ve halkla ilişkiler şefliği, strateji planlama ve bilgi işlem şefliği, idari işler şefliği, destek hizmetleri şefliği, izleme ve değerlendirme şefliği ve mali işler şefliği yer almaktadır.

KAYNAKÇA

Canan Şükür, *Yerel Yönetimlerin Eğitim Faaliyetlerinin Ekonomiye Katkısı: Koceli* Büyükşehir Belediyesi- (KO-MEK Örneği), Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, 2012; KO-MEK, www.komek.org, 2021; KO-MEK Facebook, https://www.facebook.com/KO-MEKMedya/, 2021; KO-MEK Instagram, https://www.instagram.com/komekmedya/, 2021; KO-MEK Twitter, https://twitter.com/KOMEKMedya, 2021; KO-MEK YouTube, www.youtube.com/user/KOMEKMedya, 2021.

İhsan KARLI

KONCA LAHDİ

Gölcük'teki Tarihî Roma Mezarı

Lahit kelimesi, Arapçadaki lahd (kabir) kökünden gelmektedir ve Türkçede, kenarları taş veya tuğladan yapılmış, üstünde taş kapak olan mezar anlamında kullanılır. Lahit kelimesinin Latincedeki karşılıkları, *arca* (sandık), *capsula* (sandık ya da küçük kutu ve sarcofagus'tur). Lahit sözcüğünün Grekçedeki karşılığı ise sarkophagos olarak geçmektedir.

Antik Dönem'de ölü yakma geleneği terk edildikten sonra, ölü gömme önem kazanmıştır. İnsanlar öldükten sonra da anılmak için, figürlü-frizli ya da bezemesiz taştan lahitler yaptırmış ve bu lahitlere gömülmüşlerdir.

Prainetos, antik ve Orta Çağ kaynaklarında Pronetios, Pronesion, Prenetos, Prinetos, Prainetos olarak zikredilen bir antik yerleşim merkezidir. Antik kent adını Bithynia kökenli savaşçı tanrı Preietos'tan almıştır.

Prainetos gelişmiş bir kent konumuna gelmediğinden, o çağdan kalma izlerine sistemli araştırma da yapılmadığından olacak sözü edilebilecek bir kalıntısı günümüze ulaşamamıştır. Ancak, Gölcük'ten Karamürsel'e doğru deniz kıyısı boyunca gidilirken, Halıdere-Ulaşlı Köyleri arasında, ana yolun bir yokuşa varmasının hemen öncesinde ve ana yolun sol bitişiğinde Konca/Gonca denen yerde, Roma çağından kalma MS 2. yüzyıl yapıtı bir lahit vardır. Karamürsel yolu üzerinde, Konca olarak adlandırılan noktadaki MS 2. yüzyıla tarihlenen Roma lahdinin

Konca Lahdi

güney kenarına bitişik olan, tümüyle toprak altına yapılmış mezar odasının tonoz üst kısmı dışarıdan görülebilmektedir. Çevresinde birçok fakir mezarına rastlanan mezar odası olasılıkla daha erken tarihe ait bir nekropolde yapılmıştır. 1967 yılında ortaya çıkarılmış olup kuzeydoğu – güneybatı doğrultulu, dikdörtgen planlı, üzeri tonoz örtülü mezar odasına giriş, kuzeydoğu duvarındaki dikdörtgen bir açıklıktan sağlanmaktadır.

Mezar odasında Justinianus dönemine ait bir sikke bulunmuş ve mezardan yan yana dokuz ceset çıkartılması yanı sıra daha sonraki bir döneme ait çeşitli kandil, keramik ve cam parçaları bulunmuştur.

Bölgede 'Roma Mezarı' olarak anılan lahit hem karaya hem de denize hakimdir. Bithynia bölgesinde karşımıza çıkan diğer lahitlere benzer bir formda yapılmıştır. 1745 yılında buradan geçmiş olan Seyyah Charles de Peyssonel, lahdin bulunduğu mevkinin adının 'Kongessi' (Konca) olduğunu belirtmektedir. Lahdin denize bakan kısmında bir kitabe bulunmakta, diğer yüzünde ise kline üzerinde bir erkek ve kadın figürü ile ayakta duran bir hizmetçi betimlenmiştir. Kitabede ise şöyle yazmaktadır: "Artemata ve Artemidoros'un oğulları Posidoneis ve Apollonios kızı Tatia yaşarken bu lahdi kendilerine hazırlattılar. Yoldan geçenlere ve denizden gidenlere selam olsun."

Eser, *in situ* durumda bir adet podyumlu lahit mezardır ve iki tabula ansata'ya sahiptir. Eski fotoğraflarındaki yüksek podyumu sebebiyle, podyumlu lahit olarak sınıflandırılmıştır. Akroterli-beşik çatılı kapağa sahiptir. Teknenin ön yüzünde bir kline sahnesi yer alır.

MS 2. yüzyıla Roma döneminde yapılmış bir mezar yapısı olan lahit alanında ilk olarak Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun onayıyla çevre düzenlemesi gerçekleştirilmiştir.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Tarihi Mekânlar Şube Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalar kapsamında da tarihi yapıya ait bilgileri içeren bilgilendirme tabelası hazırlanmıştır.

Gece de ziyaret edilmesi için çalışma başlatan Büyükşehir Belediyesi, Konca Lahdi'ne gece aydınlatma sistemi kurmuştur. Böylece Konca Lahdi'nin tarihi eser olarak algılanması sağlanarak yol kenarında bulunan tarihi eserin farkındalığı artırılmıştır.

Hellenistik ve Roma dönemlerinde önemli izler taşıyan Bithynia bölgesi bilim, sanat ve ticaret merkezi olmuştur. Nikomedia'da heykel ve lahit üretmiş ve uluslararası mermer ticaretinde aktif bir rol oynamıştır. Karanın içlerine kadar uzanan Astakenos Körfezi (İzmit Körfezi), Nikomedia için doğal bir liman görevi görmüş ve kent tarih boyunca imparatorlar ve krallar tarafından başkent olarak seçilmiştir. Nikomedia, Roma döneminde güvenli bir liman ve kıtalar arası yolların geçiş güzergâhı üzerinde oluşunun meyvelerini toplamış ve zengin bir Roma metropolüne dönüşmüştür.

Önemli geçiş güzergâhları üzerinde bulunan; MS II. yüzyılda yapılmış olan ve "Roma Mezarı" olarak da bilinen Konca Lahdi'de 1800 yıldır tarihe tanıklık ederek önündeki yoldan ve denizden geçenleri selamlıyor.

KAYNAKÇA

Zafer Yücedağ, *Nikomedia Lahitleri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2018, s. 4; http://erkmensenan.blogspot.com/2012/08/prainetoskaramurselkoncagonca-lahdi.html / 25 Ağustos 2012; Türkiye Kültür Portalı.

Ceyhun KONAK

KONSOLOSLUKLAR

İzmit'teki Yabancı Ülke Temsilcilikleri

Kuruluş döneminden itibaren coğrafi konumu ve çevre bölgelerden limanına ulaşan tarımsal ve sınai ürünler sayesinde önemli bir ticaret merkezi olan İzmit'te 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarında muhtelif devletlere ait konsolosluk görevlileri bulunmaktaydı. Bu dönemde iç ticaretin yanında şehirde gerçekleştirilen yoğun dış ticaret faaliyetinin sonucu olarak İzmit'te yabancı tüccarlar ve yabancı ülke vatandaşları da bulunmuş, bu sebeple devletlerinin yetkilendirdiği bir konsolos görevlisi tarafından korunmaları ve temsil edilmeleri ihtiyacı doğmuştur. Böylece İzmit yabancı devletlerin diplomatik ve ticari temsilcileri sayılan konsolosların görev yaptığı bir şehir olmuştur.

Ticaretin büyük ölçüde denizyoluyla gerçekleştirildiği dönemlerde özellikle liman şehirleri yabancı tüccarların ticari faaliyet için bulundukları bölgeler olarak ortaya çıktığı için, onların haklarının korunması, bürokratik işlemlerinin yapılması ve sorunlarıyla ilgilenilmesi amacıyla vatandaşı oldukları devlet tarafından görevlendirilen konsolosların ilgili ticaret merkezinde görev yapması yaygınlaştı.

Osmanlı İmparatorluğu 15. yüzyıldan itibaren ahidnameler vererek barışçıl ilişkiler kurduğu devletlerin, topraklarında konsolosluk açmasına izin verdi. Konsolosların baş vazifesi kendi vatandaşlarının haklarını korumak, sorunlarıyla ilgilenmek ve Osmanlı devlet makamlarıyla ilişkilerinde aracı olmaktı. Bununla birlikte konsolosların bağlı oldukları devletlerin siyasi menfaatleri bağlamında görev yaptıkları bölgede bilgi ve istihbarat toplamak gibi siyasi fonksiyonlar üstlendikleri de görüldü.

Osmanlılar özellikle 19. yüzyılda Avrupa devletleriyle daha yakın bir ticari etkileşimin içinde bulunmaktaydı. Bunun sonucu olarak bütün Osmanlı coğrafyasında önemli şehirlerde bulunan konsolosluklara yenileri eklendi. Buna mukabil Osmanlı Devleti de muhatap devletlerin çeşitli şehirlerinde bu yüzyılda konsolos tayin etmeye başladı ve konsolosluk ağını hızla genişletti.

İzmit önemli bir liman şehri olarak bilhassa 1890'lardan itibaren Anadolu-Bağdat demiryolunun kısım kısım uzatılarak hizmete girmesinden sonra Anadolu'dan gelen ürünlerin denizle buluştuğu ve iç limanlara olduğu gibi yabancı limanlara da ihraç edildiği bir şehir haline geldi. İzmit Limanı'nın neredeyse bütün büyük Avrupa limanlarıyla doğrudan ilişkisi mevcuttu.

İzmit İngiltere Konsolos Vekili Gilver Stratigopulo'nun Mührü 1856-BOA HR. MKT.

Coğrafyacı Vital Cuinet'nin (1833-1896) aktardığına göre 1893 yılında İzmit Limanı'ndan Marsilya Limanı'na balmumu, ipek kozası, kitre, haşhaş, sığır derisi, şarap ve kereste, çeşitli yabancı ülke limanlarına pamuk, keten tohumu, sarı tohum ve kereste, Yunanistan limanlarına kereste, çeşitli Avrupa limanlarına manganez ve Odesa Limanı'na soğan ve sarımsak gönderilirken Rusya'dan petrol ithal ediliyordu. Mart 1892 ile Mart 1893 arasında İzmit Limanı'na 19 İngiliz, 12 Fransız, 11 Yunan, 3 Alman, 2 İtalyan buharlı gemisi ve 31 Yunan yelkenli gemisi yanaşmıştı.

İzmit Limanı'ndaki bu dış ticaret hareketliliği ve yabancı gemilerin varlığına paralel olarak İzmit'te istikrarlı bir şekilde konsolos görevlisi bulunduran devletler Yunanistan, İngiltere ve İran'dı. Yunanistan coğrafi yakınlığı ve yoğun ticari ilişkiler sebebiyle İzmit Limanı'na ticaret için gelen en fazla sayıda gemiye sahip devletti. Yunanistan tarafından İzmit'te 1861'de Dimitri Todoridi ve 1869'da Kritiko konsolos memuru, 1873'te Andrea Vendjianopoulo konsolos vekili olarak tayin edildi. Osmanlı Devlet Salnâmeleri'ne göre 1878-1879'da Papadopulo ve 1881'den itibaren Nikolaki Zeytun adlı Yunan konsolos vekilleri görev yapmaktaydı. Şark Ticaret Yıllıkları'nda (Annuaire Oriental) ise, 1891'den itibaren Yunanistan konsolosluk ajanı/memuru olduğu zikredilen Panayotis Nicolaidis'in Nikolaki Zeytun ile aynı kişi olması muhtemeldir. Nicolaidis, konsolosluk işlerini Yerassimos Tzamarellos adlı tercümanıyla yürütmekteydi.

İngiltere, İzmit bölgesindeki ticari faaliyeti ve siyasi amaçları doğrultusunda pek çok konsolos görevlisi tayin etmişti. 1856'da Gilver Stratigopulo konsolos vekili olarak İzmit'te görev yapıyordu ve 1865'e kadar İzmit'te ticari amaçlar için görevli bir İngiliz konsolos vekili bulunmaktaydı.

Konsoloslar genellikle ticari amaçlarla tayin edilirken bazen siyasi fonksiyonlar için de istihdam edilmişlerdi. İngiltere'nin, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'ndeki gayrimüslimlerin durumunu gözlemlemek ve istihbarat toplamak üzere askeri konsoloslar görevlendirdiği anlaşılmaktadır. 1879'da tayin edilen ve Sivas'ta ikamet eden İngiltere başkonsolosu Charles Wilson Hüdavendigar (Bursa), Ankara, Aydın, Konya, Adana, Kastamonu vilayetleriyle, Canik (Samsun), Biga (Çanakkale) ile aynı zamanda İzmit Sancağı'ndan da sorumluydu. Başkonsolosluğa bağlı olarak çalışan ve Kastamonu ve Hüdavendigar ile birlikte İzmit'ten sorumlu olmak üzere aynı yıl Horatio Kitchener, onun görevi bırakmasının ardından 1880'de Picton Warlow konsolos vekili olarak tayin edildi. Her iki konsolos vekili de görev yaptıkları süre boyunca İzmit ve Adapazarı bölgesi dahil olmak üzere görev alanlarında bulunan şehirleri gezmiş ve özellikle Rusya'dan kaçan Çerkez ve Abaza göçmenlerin yerleştirildikleri yerlerde Ermeni ve Rumlara zarar veren davranışlarını araştırarak İstanbul'daki İngiltere büyükelçisine rapor etmişlerdir.

Bursa'da ikamet eden Warlow'un bu gezileri sırasında halka yaptığı telkinler ve Osmanlı tebaasını himaye etme girişiminde bulunması Osmanlı makamları tarafından rahatsızlıkla karşılanarak faaliyetleri yerel yöneticilere tahkik ettirildi. Tahkikat sonucunda bölgede konsolosların kendi vatandaş ve tüccarının haklarını korumanın dışındaki girişimlerinin yetki alanlarının dışında olduğu belirtildi ve engellenmesi istendi.

İngiltere başkonsolosu ve İzmit'ten sorumlu konsolos vekili İzmit bölgesinde ölen İngiliz askerlerinin defnedildikleri ve Ermeniler tarafından zarar verilen mezarlarıyla da ilgilendi. Konsoloslar, Osmanlı yöneticilerinin bilgisi dahilinde İngiliz mezarlığını tahrip edenlerin cezalandırılması, mezarların tamiri ve korunmasının sağlanması için İzmit'te ilgili bölgeye gitti.

Başkonsolos Wilson ve konsolos vekili Warlow'un görevleri 1882'de sona erdi. Bundan sonra 1898'den itibaren 1905'e kadar P.J. Wills'in İzmit'te konsolosluk ajanı/memuru olarak görev yaptığı bilinmektedir. 1907'de konsolos memuru olarak Anatole Amat tayin edildi ve ertesi yıl konsolos vekilliğine terfi ettirildi. 1. Dünya Savaşı'nın ilk yılında 1914'te İzmit'te İngiltere konsolos vekili halen Anatole Amat'tı.

İzmit'te İran şehbenderlerinin -Osmanlı Devleti ile İran tarafından görevlendirilen konsoloslara "şehbender" deniliyordu- kimliğine dair bilginin ilk tespit edilebildiği tarih olan 1848/1849'dan itibaren şehbender vekili Hacı Hasan'dır. 1857'de Hacı Hasan'ın halen görevde olduğu görülmektedir. Devlet Salnâmelerine göre Hacı Ali Bey 1883'ten itibaren aynı zamanda Adapazarı'ndan da sorumlu olmak üzere II. Abdülhamid dönemi boyunca şehbender vekili bulunuyordu. Cumhuriyet döneminin başında ise 1923'te fahri şehbender olarak Hacı Gaffar Ağa'nın, 1924'te Hacı Ali Bey'in şehbender olarak görev yaptığı tespit edilmektedir.

İzmit'te İran şehbender vekilinin de İngiltere konsolos vekili gibi zaman zaman görev alanının dışına çıktığı oluyor ve bu durum Osmanlı makamlarınca tespit ediliyordu. 1847'de İzmit'teki İran şehbender vekilinin çok sayıda Ermeni'ye para karşılığında İran vatandaşlığına geçtiklerine dair belge verdiği anlaşılmış ve bu durumun engellenerek tekrarı halinde şehbender vekilinin sınır dışı edileceği bildirilmişti.

İzmit'te konsolos görevlisi bulunduran bir diğer devlet İtalya idi. 1875'te Doktor G. Debris'i İtalya tarafından konsolosluk memuru/ajanı olarak tayin

edildi. 1881 tarihli Şark Ticaret Yıllığı'na göre Doktor Debris bu tarihte hala görevine devam ediyordu.

Bunların dışında Osmanlı Devlet Salnâmeleri'ne göre 1877 ve 1878 yıllarında İzmit'te Almanya'nın bir konsolosu, Fransa'nın da bir konsolos vekili bulunmaktaydı. Yine Rusya'nın da 1877'de görevli bir konsolosu vardı. Bu kişilerin ilgili devletin vatandaşı olmayıp bölgede ticaretle uğraşan gayrimüslim Osmanlı tebaasından fahri konsoloslukla görevlendirilen kimseler olmaları mümkündür.

İzmit'teki konsolosluk binalarıyla ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte Avni Öztüre Mutasarrıf Sadettin Paşa Konağı'nın sonradan satılarak Fransız konsolosluk binası olarak kullanıldığını kaydetmektedir.

Günümüzde de liman şehri özelliğini koruyor olması sebebiyle İzmit/Kocaeli'de Arnavutluk, Bosna-Hersek, İspanya, Macaristan, Malta, Meksika, Slovakya ve Somali'nin fahri konsoloslukları bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), A. DVNSDVE.d. 42/27; HR. MKT. 367/94; 145/53; 365/2; 534/16; 670/15; 372/10; 865/2; İ. HR. 262/15717; Y.A. HUS. 165/9; *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, 1265, s. 97; 1294, s. 561, 569, 577; 1295, s. 472, 455; 1296, s. 247; 1297, s. 270; 1299, s. 402; 1300, s. 372, 374; 1301, s. 583; 1320, s. 159; 1326, s. 1082; *Salnâme-i Nezaret-i Hariciyye*, Ed. Ahmet Nezih Galitekin, İstanbul 2003, Cilt I, s. 417, Cilt II, s. 298; Cilt IV, s. 127; *Annuaire Oriental*, Ed. Raphael C. Cervati, 1881, s. 468; 1891, s. 749; 1898, s. 962; 1905, s. 1360; 1914, s. 1499; M. Sadık Akdemir, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Dönemi Anadolu'da İran Şehbenderlikleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 39, s. 40-67, s. 44, 51-52, 57; G. R. Berridge, *British Diplomacy in Turkey, 1583 to the Present: A Study in the Evolution of the Resident Embassy*, Leiden-Boston 2009, s. 89; Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, Cilt IV, Paris 1894, s. 348-350; Tayyip Gökbilgin, "Konsolos", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt II, İstanbul 1970, s. 174-177; Avni Öztüre, Nicomedia İzmit Tarihi, İstanbul 1969, s. 123, 125; Musa Şaşmaz, "İngiliz Teğmen Kitchener ve Binbaşı Warlow'ın İzmit Konsoloslukları 1879-1882", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt II, Kocaeli 2015, s. 755-773; http://cd.mfa.gov.tr/mission/mission-list?clickedId=3.

Zeynep BOSTAN

KONUT MİMARİSİ

Kocaeli'de Yerel Mimari

Konut; bireylerin barınma, korunma, sosyalleşme, aidiyet geliştirme gibi fonksiyonlarını sağladığı düzenlenmiş mekâna verilen addır. Herhangi bir konut bulunduğu coğrafyanın sağladığı imkân ve toplumun kültürel birikimi ile şekillenir. Konut mimarisi temelde kent ve kır mimarisi olarak ikiye ayrılır. Türk kent mimarisi Orta Asya, Anadolu mirası, Ortadoğu ve Avrupa'dan kaynağını alır. İzmit evlerinin oluşumunda bölgesel, tarihi ve kültürel, coğrafi ve ekonomik etkenler rol almıştır. Konut mimarisi karakteristiklerini doğrudan doğruya coğrafyadan alan altı tipik insan faaliyetleri arasındadır.

Kocaeli'de genişleyen bir mekân anlayışı içinde ev; komşular, sokak, mahalle ve kent dokusu içinde ele alınmaktadır. Çarşı ve çarşıya çıkan sokaklarda, evlerin önü doğrudan sokağa bakmakta ve bitişik nizamdadır. Bahçe evin arkasında yer almaktadır. Mahalle içlerinde ev önden, yanlardan ve arkadan bahçelidir. Sokağa bakan duvarlar mahremiyeti sağlayacak biçimde taştan ve yüksekçedir ancak evi müphem bir yapı olarak gösterecek nitelikte değildir.

Demirciler Konağı

Sırrı Paşa Konağı

Evler genellikle üç katlıdır. Zemin kat küçük ve düzgün kenarlı olmayan mekânlarda arsanın biçimine uyar. Orta kat çıkmalar yaparak dik kenarlı üst katı hazırlar veya ara kat olarak kendini fazla belli etmez. Merkezi noktalara yakın sokaklardaki evlerin arsaları da küçük olduğundan evler alt katta sokağa göre biçimlenirken üst katlarda çıkmalarla hareketlilik ve bağımsızlık kazanır. Büyük ve düzgün arsalarda alt ve üst katlarda dik kenarlı bir düzen içinde birlikte gelişir. Arsa ve sokak ne kadar düzgün olursa olsun bazı evler yola hafif çapraz oturtulur. Böylelikle her odanın sokağı ve Körfez manzarasını görme, güneşlenme, gölgelenme ve doğrudan komşuya açılmayarak onu rahatsız etmeme gibi istekler güçlü bir sanatçı geleneğin varlığını hissettirir. Her üç kat birbirinden farklı dış görünüşe ve iç dizayna sahiptir. Nadiren bütün katların aynı plana sahip olduğu örneklere rastlanmıştır. İzmit Akçakoca Mahallesi'ndeki Yavuz Ulugün evinin üç katı da aynı plandadır.

Türk evinde evi arsanın en dibine yerleştirmek ve bahçeyi geniş duvarlarla örerek evin dışarısı ile bağlantısını kesmek yoktur. Türk evinde mahremiyet olmakla birlikte müphemiyet yoktur. İzmit evleri özeline geldiğimizde şu özellikleri görürüz: Taht, seki ve köşkler camsızdır, nadiren manzaraya hakim olmak için cihannümalar yapılmıştır, elibelindelerle desteklenmiş cumbalar bir oda düzenlemesi gibi kapatılmış ve büyüklüğüne göre pencere konmuştur, sokakların yokuş yukarı ama yatay çıkması evin cephesinin rahat düzenlenmesini sağlamıştır, çeşitli cephelerden denizin görülmesini sağlamak için yan cepheler de hareketlilik kazanmıştır, alt katlarda da tepe pencerelerinin varlığı göze çarpmaktadır, giyotin pencere sistemi vardır, çıkma her iki katta olmakla beraber yapı dengesini sağlamak için alt alta gelmez. Arsanın darlığına üç yüzeyli çıkmalarla çözüm bulunmuştur.

Yapı malzemesi; İzmit'te üç katlı evler genel dokuyu oluşturur. Zemin kat taş, üst katlar bağdadi ve ahşap çatkı tekniğine göre (kâgir) yapılmıştır. Çıkma payandalarının düz ve kavisli olması bölgesel özelliklerdendir. İzmit orman denizinde bulunması dolayısıyla kavisli payandaların en bol bulunduğu kentlerdendir. İzmit, evlerinde sofa çıkmaları işlevlerine ve ev planlarına göre çiçeklik, köşk, taht, seki, cumba biçiminde adlandırılır. İzmit evlerinin çatıları, %30 dört yana eğimli kırma çatılardır. Saçaklar geniş yapılır. Saçak dipleri kuşların sığınabilmesi için kapatılmaz, bacaların tepesi leyleklerin konabilmesi için düz yapılırdı. Çatı genellikle ön cepheden üçgen alınlıkla hareketlendirilmiştir.

İç mekân özellikleri: Dış mekâna karşılık iç mekânda yerel özelliklerden fazlasıyla söz etmek mümkün değildir. İç mekânda Türk evinin genel karakteristik özellikleri görülür. Odalarda halı kilim gibi yerel dokuma ve motiflerden oluşan yaygılar bulunmaktadır. Alt örtüyü yerden yükseltilmiş sedirler çevreler. Sedirler yapının taşıyıcı sisteminin bir parçası olan ve hatta çoğu zaman taşıyıcı döşeme ile birlikte kurulmuş bir sistemle çözümlenmiştir. Her oda taşınabilen mekân günlerinde olduğu gibi oturma, yemek yapma ve yeme, ısınma, çalışma ve yatmaya bağlı olarak tuvalet ve yıkanma gibi işlevleri ile bütün günlük iş ve ihtiyaçların sağlanabildiği bir mekândı. Adeta her oda bir Türk çadırının sabit mekâna dönüştürülmüş hali

Gölcük Saraylı Evleri

idi. Eve gelen misafir, ev sahiplerini rahatsız etmeden ve kendisi rahatsız olmadan geceli-gündüzlü bütün ihtiyaçlarını giderebilirdi. Türk evinin oda duvarları; pencere olan duvarlar, ocaklığı olan duvar ve yüklük sisteminin olduğu duvarlar olmak üzere planlanmıştı. Ocak etrafındaki gözler ve dolaplar mutfak eşyaları ve yakacak konulmasına ayrılmıştı.

Her odanın çevresinde çok yönlü kullanılabilecek sofa ve eklerinden oluşan bir tür hizmet alanı vardır. Bu mekânlar genel olarak evin dolaşımını sağlamakla birlikte, daha genel anlamda ailenin bir araya toplanmasını sağlayan çok önemli bir alandır. Evin dolaşım dışında kalan bölümleri zaman içinde birçok yorumlara ve biçim değişikliğine uğramış, buralarda birçok özel oturma alanları tasarlanmıştı. Sofanın bu özel mekânları "*eyvan*, *seki*, *taht*, *köşk*, *segâh*, *sergi*, *eyvan*, *çardak*, *divanhane*, *hayat*" gibi birçok isim almıştır. Kocaeli bölgesinde *hayat* terimi yaygınlık göstermiştir. Zaman içinde her biri birer bağımsız yaşam birimi olan odalar arasındaki ortak mekânın üstü örtülüp sofaya dönüşmüştür. Nitekim Kocaeli yörüklerinde yarı çadır-yarı ev yapılara rastlanmıştı. Türk evi iç mekân düzenlemesinde sofanın plandaki yeri doğrudan evin planını tayin eder. Sofa odaların önünde, arkasında veya ortasında olmak üzere üç ayrı plan tipi oluşmuştur. Ayrıca sofasız plan tipi de vardır ki bu tip evlerde odalar yan yana veya bitişik durumdadır. Bu plan tipine gayrimüslim evlerinde rastlıyoruz ki sofa Türk evi ile yabancı evleri ayıran karakteristik özelliklerdendir.

Kırsal yerleşim evleri; Türk kır evleri klasik Türk mimarisinin ana kaynağıdır. Kırsal yerleşim düzeninde Türk evinin gelişim çizgisini görebiliriz. Köy çeşme merkezli yerleşim düzenine sahipken kent cami merkezlidir. Cami zaten ibadet mekânını da içeren sosyal ihtiyaçlara cevap veren binalar bütünüdür. Köyde ev ailenin ekonomik faaliyetinin bütününü içine alan yapılar organizasyonunun merkezindedir. Bunlar; kümes, ahır, samanlık, çit, ambar gibi yapılardır.

Köy evlerinin düzenini belirleyen en önemli unsurların birincisi kültür, diğeri iktisadi faaliyettir. Oysa kentte coğrafya belirleyici özellikti. Çok katlı yerli Türkmen köy evlerinde alt katın bir kısmı ahır, bir kısmı da anbardır. Çok az evde alt kat oturma mekânı olarak kullanılır. Alt katta oturma mekânı bulunan evlere "yer evi" adı verilir. Tek katlı muhacir Türkmen evleri avlu içindedir. Odalar açık sofa etrafında sıralanmıştır. Yerli Türkmen köy evlerinin önü, keteni işleyebilecek her türlü faaliyete imkân verecek biçimde düzenlenmiştir. Özellikle "ev altı" denilen çift kanatlı kapının önü çıkrıkla keten liflerinden ip eğirebilmek için derinlemesine sokağa 40-50 metre uzanır.

Köy evlerinin iç mekân düzenlemesinde eve doğrudan *hayata* çıkan merdivenden ulaşılır. Merdiven genelde kırmasız düz basamaklıdır. Nadiren dönerli veya kırma sahanlıklı merdiven kullanılır. Odalar *hayat* denilen geniş sofaya açılır. Odaların tamamında ocak ve yüklük bulunur. Sofanın tavanı açıktır. Gerektiğinde buraları kiler, mısır ve süpürge otu demetlerinin depolanması için kullanılır. Oda aralarındaki boşluklarda ambar, unluk ve düzen denilen bez dokuma tezgâh mekanları bulunur.

Kocaeli, Türkiye'nin kentleşme noktasında bütün evrelerinin görüldüğü bir şehir olduğu gibi, kırsalı da göçle gelen toplulukların geldikleri bölge kültürlerini konutlarında yansıtabildiği etnoğrafik coğrafyadır.

KAYNAKÇA

Rahime Yiş, "İzmit ve Kandıra Yöresi Çandı Evleri", *I. Uluslararası Kocaeli ve Çevresi Kültür Sempozyumu (20-22 Nisan 2006) Bildirileri*, C II., s. 1315-1322; Adem Arı, "*İzmit Evleri*," Basılmamış Sanat Tarihi Dönem Ödevi, İzmir 1985; Gül Köksal (editör), "*Gölcük: Mimari Miras*", İzmit 2013 s. 143; Mehtap Özbayraktar, "*Kocaeli/Karamürsel İlçesi Kırsal Yerleşmeleri Üzerine Analizler: Avcıköy Örneği,*" Dergipark, 2019, Volume 9, Issue 4, s. 514-532; Tülin Cengiz, *Gebze Somut Olmayan Kültür Mirası*, İstanbul 2018, s. 224; Nevnihal Erdoğan-Mehtap Özbayraktar-Sonay Ayyıldız, *Tarihi İzmit Kent*

Merkezi Geleneksel Konutları; Mahalleler, *Sokaklar*, *Mimari Eserler*, İstanbul 2011. s. 4; Nevnihal Erdoğan-Mehtap Özbayraktar-Sonay Ayyıldız, *Tarihi İzmit Kent Merkezi Geleneksel Konutları*, İstanbul 2011. s. 10; Sedat Hakkı Eldem, *Türk Evi*, C. III. 1984–1986–1987; Kenan Ören, Hasan Yüksel, "Türkiye'de Konut Sorunu ve Temel Dinamikleri," *Dergipark*, 2013. Sayı 18. s. 47-84; Reha Günay, *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, İstanbul 1998; Ruhi Kafesçioğlu, *Kuzeybatı Anadolu'da Ahşap Ev Yapıları*, İstanbul 1955; Nurullah Abalı, *Geleneksellik ve Modernizm Açısından Kılık Kıyafet*, MÜ. İlahiyat Fak. Doktora Tezi, İstanbul 2003; Mine Artu(Editör), *Kır İle Kent Arasında Bir Yer: Değirmendere*, Gölcük 2014; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli 2011, s. 323.

Adem ARI

KORE ŞEHİTLERİ VE GAZİLERİ

Kore Savaşı'nda Kocaeli'den Şehit ve Gazi Olanlar

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da NATO'nun ve dolayısıyla Doğu ve Batı blokları arasındaki dengenin kurulması üzerine, bu iki blok arasındaki çatışmalar ve soğuk savaş gelişmeleri, Avrupa'dan Uzakdoğu'ya intikal etmiştir. Bu gelişmelerden biri olan Kore Savaşı, 1950 Haziran'ında başlayarak 1953 Temmuz'unda Panmunjom Mütarekesi'nin imzası ile sonuçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, söz konusu savaşa Birleşmiş Milletler tarafında katılarak bir tugaylık askerî kuvvet göndermiştir. Milli mücadeleden beri muharebe alanlarına girmemiş olan Türk askeri, Kore Savaşı'nda, gerçekten destansı nitelikler taşıyan bir mücadele vermiştir.

Kore Savaşı'nın başlıca özelliklerinden biri, ilk kez Birleşmiş Milletler ordularının bir emir ve komuta altında savaşmasının denenmiş olmasıdır. Türk Silahlı Kuvvetleri yönünden bu konu, daha modern savaş silah ve araçları ile muharebe yöntemlerindeki özelliklere, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ayak uydurmuş olmasıdır. Kore, bol miktarda silah, araç ve gereçlerle, modern muharebe yöntemlerinin öğrenildiği ve uygulandığı bir savaş sahası olmuştur.

Kore'de akan Türk kanı ve Türk kahramanlığı, Türkiye'nin 1951 yılında NATO'ya alınmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, Türk kuvvetlerinin Kore'ye ayak bastığı 19 Ekim 1950'den anlaşmanın imzaladığı tarihe kadar 14.936 Türk askeri Kore'de içinde bulunduğu şartları sonuna kadar zorlayarak çarpışmıştır. 1. Türk Piyade Tugayı üç piyade taburu, 105 mm'lik bir obüs taburu ve bir destek birliğinden oluşturulmuştur. Muharebelere katılan Türk tugayının verdiği şehit miktarı üç yıllık savaş süresince 721, savaş sonrası giden tugaylarımızın toplam şehidi ile birlikte 1005 olmuştur.

Kore Savaşı'na, Kocaeli ilinden de çok fazla asker katılmıştır. Çok sayıda gazi ve şehit, muharebeler sırasında cesur bir şekilde mücadele ederek görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdir. Kocaeli Muharip Gaziler Derneği, Türkiye Muharip Gaziler Derneği Genel Merkezi ile Kocaeli Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden temin edilen veriler karşılaştırıldığında, Kocaeli'den Kore Savaşı'na katılan gazi ve şehit sayısı konusunda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmada her iki kurumdan alınan veriler de paylaşılacaktır.

13 Temmuz 2021'de Kore Cumhuriyeti Başkonsolosu Kocaeli'de ikamet eden Kore gazilerine barış madalyası takdim etti

Kocaeli'ye bağlı askerlik şubelerinden Kore Savaşı'na katılan gazi sayısı, Muharip Gaziler Derneği Genel Merkez verilerine göre 488 iken Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü verilerine göre halen hayatta olan gazi sayısı 24'tür. Kocaeli'ye bağlı askerlik şubelerinden Kore Savaşı'na katılan ve şehit olan asker sayısı ise Muharip Gaziler Derneği verilerine göre 12 iken Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü verilerine göre bu sayı bilinmemektedir. Sayısal veriler değişkenlik gösterse de Kore Savaşı'na Kocaeli ilinin hemen hemen tüm ilçelerinden Türk askeri katılım göstererek Türkiye'den uzak bir coğrafyada, kadim Türk askerî geleneğini ve onurunu, canını ortaya koyarak temsil etmiştir.

KAYNAKÇA

Ali Denizli, *Kore Savaşı (1950-1953) Esirler Beyin Yıkama Psikolojik Harp Propaganda*, Pelikan Kitabevi, Ankara, 2015, Ali Denizli, *Kore Savaşı 1950-1953*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2010, *Ateşkesin 60'ıncı Yıl Dönümünde Kore Savaşı*, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 2016, Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010; Kocaeli Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'nden temin edilen gazi ve şehit istatistikleri; Kocaeli Muharip Gaziler Derneği Başkanı Nurettin Recep Sağlık ile yapılan görüşme sonucu edinilen bilgi, belge ve dokümanlar; *Kore Harbinde Türk Silâhlı Kuvvetlerinin Muharebeleri (1950-1953)*, Ankara Genelkurmay Basımevi, 1975; *Kore Savaşı Şehitlerini Biyografileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1992; *Kore Savaşı: Uzak Savaşın Askerleri*, Derleyen: Mehmet Ali Tuğtan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013; Türkiye Muharip Gaziler Derneği'nden temin edilen gazi ve şehit istatistikleri. Fotoğraf Kaynağı: https://overseas.mofa.go.kr/tr-istanbul-tr/brd/m_8763/view.do?seq=761077&srchFr=&srchTo=&srchWord=&srchTp=&multi_itm_seq=0&itm_seq_1=0&itm_seq_2=0&company_cd=&company_nm=&page=1

Mustafa Talha SAVAŞ

KOSGEB KOCAELİ DOĞU VE BATI MÜDÜRLÜKLERİ

Türkiye'deki ekonomik ve sosyal ihtiyaçların karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı kurulmuştur. 12.4.1990 tarihinde kurulan kuruluşun kısa adı KOSGEB'dir. KOSGEB'in temelleri, Küçük Sanayi Yayım Hizmetlerinin Geliştirilmesi "KÜSGET" ile Sınai Eğitim ve Geliştirme Merkezi "SEGEM" projeleri kapsamında atılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı arasındaki milletlerarası antlaşma çerçevesinde 1973 yılında Gaziantep'te pilot proje niteliğinde, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan KÜSGEM, küçük ölçekli sanayi işletmelerine ortak kolaylık atölyeleri ile hizmet vermeye başlamıştır. Bu çalışmalar daha sonraki yıllarda genel değerlendirmeye tabi tutularak 17 Haziran 1983 tarih ve 83/6744 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan "Küçük Sanayi Yayım Hizmetlerinin Geliştirilmesi"ne dair milletlerarası antlaşmaya göre KÜSGET Genel Müdürlüğü faaliyete başlamıştır.

KÜSGET, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Merkezleri ile teknik danışmanlık hizmetleri vermiştir. Modern işletmecilik ilkelerini bu işletmelerde uygulamaya koyan KÜSGET, dünya standartlarında kalite bilincinin yerleşmesi ve yaygınlaştırılması, teknolojik üretim seviyesinin yükseltilmesi, istihdam kapasitesinin artırılması yolunda çalışmalarda bulunarak, çağdaş yönetim becerilerinin kazandırılması için teknik altyapının kuvvetlendirilmesine ilişkin hizmetleri gerçekleştirmiştir.

Bakanlar Kurulu'nun 10 Kasım 1978 tarih ve 7/16728 sayılı kararı ile onaylanıp yürürlüğe giren "Sınai Eğitim Hizmetlerinin Verilmesi"ne dair milletlerarası antlaşmaya göre SEGEM Genel Müdürlüğü faaliyete başlamıştır.

SEGEM, KOBİ'lerin eğitim ihtiyacını karşılamak üzere çok sayıda eğitim programı düzenledi. Eğitim faktörünün öneminden hareketle, küçük ve orta ölçekli işletme çalışanlarının ve yöneticilerinin, hayat boyu eğitim anlayışını yaygınlaştırmak amacıyla hizmet vermiştir.

KÜSGET ve SEGEM'in proje anlaşmaları çerçevesinde gerçekleştirmeye çalıştığı bu hizmetlerin süreli olması, yurt düzeyinde duyulan ihtiyacı yeterince karşılayamaması vb. nedenlerle, iki kuruluşun bir çatı altında birleşerek daha kapsamlı, ülke genelinde sürekli ve yaygın hizmetler verebilecek bir yapıya kavuşturulması amacıyla, 3624 sayılı "Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) Kurulması Hakkında Kanun" hazırlanarak 20 Nisan 1990 tarih ve 20498 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanmıştır.

1990 yılında 3624 sayılı Kanun ile kurulmuş olan KOSGEB, bu tarihten 2009 yılına kadar imalat sanayi KOBİ'lerine hizmet ve destekler verdi. Ancak, ülkemizde imalat sanayi sektörü dışındaki sektörlerin ekonomik katma değer üretme ve istihdam yaratma potansiyelinin artması ve imalat sanayi dışındaki sektörlerdeki KOBİ'lerden gelen talepler, KOSGEB'in hedef kitlesini tüm KOBİ'leri kapsayacak şekilde genişletmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir.

Bu doğrultuda "3624 sayılı KOSGEB Kuruluş Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair 5891 sayılı Kanun"un 5 Mayıs 2009 tarih ve 27219 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle, hizmet ve ticaret sektörlerindeki KOBİ'ler de KOSGEB hedef kitlesine dâhil edilerek KOSGEB ülkemizin KOBİ'lerinden sorumlu ulusal kuruluşu olma niteliğine kavuşmuştur.

2017 yılına gelindiğinde ise KOSGEB, teknolojik alanlar ve yerli üretim başta olmak üzere sanayi sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin desteklenmesine ağırlık vermeye başlamıştır. Bugün KOBİ'lerin yerli ve milli imkânlarla teknolojik odaklı üretim yapabilmeleri için gerekli desteği vermeye devam etmektedir. Bu çerçevede 81 ilde bulunan müdürlüklerden birisi olan Kocaeli KOSGEB Müdürlüğü Doğu ve Batı olmak üzere iki kısımdır. Kocaeli ve Gebze'de iki ayrı şubesi bulunan KOSGEB'de uzun

KOSGEB Kocaeli Doğu ve Batı Müdürlükleri-Kocaeli

zamandır yetki ve konum açısından karışıklığa sebep olan isimlendirme KOSGEB Batı Müdürlüğü ve KOSGEB Doğu Müdürlüğü olarak 2019 yılı Eylül ayında değiştirildi. Bu değişikliğe göre Gebze'de bulunan müdürlük KOSGEB Batı Müdürlüğü olarak isimlendirildi.

KOSGEB Kocaeli Doğu Müdürlüğü, Mehmet Ali Paşa Mah. Adnan Menderes Bulvarı'nda bulunan binasında hizmet vermektedir. KOSGEB Kocaeli Batı Müdürlüğü de Çayırova TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Org. San. Bölgesi'nde hizmet vermektedir. Bir sanayi ve ticaret bölgesi olan Kocaeli'de KOSGEB, bütün iş alanlarında, sosyolojik ve ekonomik sahalarda sanayi entegrasyonunu sağlamak için yoğun bir çalışma içerisindedir ve her sahada destek programları yürütmektedir. Kocaeli KOSGEB bünyesinde yer alan kurullar, onun çalışma sahalarını da açıkça göstermektedir; Arge-İnovasyon & End. Uygulama Kurulu, Teknoyatırım Kurulu, İleri Girişimcilik Kurulu, KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı Kurulu, Yeni Girişimcilik Kurulu, Yurt Dışı Pazar Destek Programı Kurulu.

KAYNAKÇA
https://www.kosgeb.gov.tr/Content/Upload/Dosya/Yonetmelikler/KOSGEB_Kurulu%C5%9F_Kanunu.pdf; https://www.kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/7903/tarihce

Harun ÇOBAN

KOZLUK MAHALLESİ

İzmit Körfezi Kıyısındaki Tarihi Mahallerden Biri

Kozluk Mahallesi, İzmit ilçesinin sınırları içinde, İzmit Körfezi kıyısındaki tarihi mahallerden biridir. Batı sınırı kentin kuzeyinden İzmit Körfezi'ne kadar uzanan "Kelle Dere" oluştururken, İstanbul-Ankara Karayolu Caddesi mahalleyi kuzeyden belirgin bir biçimde iki ayrı parçaya ayırmaktadır. Batıda Yenidoğan Mahallesi, kuzeyde Turgut Mahallesi, Akçakoca Mahallesi'nin bir kısmı ve Gültepe Mahallesi'nin bir kısmı ile, doğuda Akçakoca Mahallesi'nin diğer kısmı ve Kemalpaşa Mahalleleri ile, güneyde İzmit Körfezi ile sınırlıdır.

Kozluk Mahallesi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetin başlarında Ermeni mahallesi olarak da bilinirdi. 1914 yılında 600 hane ve 3500 kişiden oluşan bir Ermeni mahallesi idi. Mahalle önce Talât Bey ve Mazhar Bey olarak ikiye ayrılmış, daha sonra da birleşerek 1953'te Kozluk adını almıştır. Bu dönemde de nüfusu en kalabalık mahallelerden birisiydi.

Mahallenin İstanbul-Ankara Karayolu Caddesi'nin güneyinde kalan İzmit Körfezi kıyısındaki büyük bölümü "3.derece arkeolojik sit alanıdır". Günümüzde de Sekapark'ın yer aldığı bu alanda Antik Nikomedia şehrinin dış sur ile korunan liman ve ticaret bölgesinin bulunduğu düşünülmektedir. 1940'larda Alman Arkeoloji Enstitüsü ve İstanbul Arkeoloji Müzesi uzmanları tarafından yapılan kazılarda 300x200 boyutlarında bir yapı kompleksi bulunmuştur. Bu eser İstanbul-Ankara Karayolu Caddesi'nin güneyinde ve 3.derece arkeolojik sit alanı içinde bulunmaktadır.

İstanbul-Ankara Karayolu'nun deniz tarafında kalan güney bölümünde İzmit'in son yüzyıl tarihine damga vurmuş olan Sekapark yer alır. Seka Kâğıt Fabrikası Cumhuriyet döneminin tutkulu, ayrıcalıklı bir girişimi olmanın ötesinde İzmit kenti ile özdeşleşmiş bir tesisti. 20. yüzyıl boyunca ülkenin kâğıt ihtiyacını ikame ettiği gibi aynı zamanda İzmit sanayileşmesinin dinamosu olmuş bir fabrikaydı. İzmit bugün Türkiye'nin sanayi başkenti olarak anılıyorsa eğer bunun ilk adımları Seka Kâğıt Fabrikası ile atılmıştı. Bugün de hatıralardaki özgün yerini almış, her İzmitli ailenin tarihçesinde yerini bulmuştur Seka Kağıt Fabrikası.

Sekapark peyzaj düzenlemesi ve sanayi müzesinin sahil bölümünde Gayret Gemi Müzesi yer alır. Bu-

Kozluk Mahallesi'nde tren garı

gün işlevselliğini ve muharip gücünü yitirmiş olan Gayret gemisi, Türk Askeri Tarihi'nde önemli bir yer tutar. O nedenle bu değerli sahil bölümüne raptedilmiş olarak ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur. Türk Donanması için Gölcük Üssü dolayısıyla büyük önem taşıyan İzmit kentinin sembol değerlerinden biri olmuştur.

Kozluk Mahallesi'nin, Arkeolojik sit alanı dışında, Kemalpaşa Mahallesi batı sınırı ile İstanbul Karayolu Caddesi'nin kuzeyinde ve güneyinde yer alan bölgede tarihi binalar yoğunluktadır. İstanbul Karayolu Caddesi'nin kuzey sınırı boyunca ticaret alanları yer almakta, diğer bölümler konut alanı olarak kullanılmaktadır. Bölgede yer alan tarihi binaların en önemlileri 20. Yüzyıl ilk yarısı konak mimarisi özelliklerini taşıyan, bugün için restore edilerek Kocaeli Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi Müdürlüğü ve Kocaeli Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü olarak kullanılan Eski Vali Konağı Binası ve Dutluk Geçidi civarında yer alan birkaç restore edilmiş eski zaman konağı ve kuşkusuz Osmanlı Dönemi Gar Binası'dır.

Osmanlı Dönemi Gar Binası, 1871-1873 yılları arasında döşenen Haydarpaşa-İzmit demiryoluna ait gar kompleksidir. Gar binası 1870-873 yılları arasında, ambar binası 1891 sonrasında, lojman binası 19. yüzyılın sonunda, yemekhane binası ise 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde yapılmıştır. Hangar binasının ise 1891'den önce yapıldığı düşünülmektedir. Yapının mimarı, Haydarpaşa Garı'nın da mimarı olan Otto Ritter'dir. Yapılar, Osmanlıların 19. yüzyılın son çeyreğinde Haydarpaşa'dan Ankara'ya kadar uzanacak olan demiryolunun inşa edilmesi için Almanlara verilen imtiyazlar kapsamında yapılmıştır. Dikdörtgen planlı gar binası kâgir sistemle yapılmıştır. Kuzey cephesindeki kapı ve pencere açıklıkları taş kaplama ile belirginleştirilmiştir. Bugün de hâlâ var olan tipik 19. yüzyıl gar mimarisinin özelliklerini taşır. Yuvarlak sağır kemerler ve dikey akslı basık kemerli pencerelerle donanmıştır. İki başında ve ortasında dikdörtgen gövdeli kuleler mevcut olup bunların arasında sivri kavisli yuvarlak tepelik vardır. Kenar bölümleri beşik çatı olmak üzere esas olarak kırma çatı ile kaplıdır. Bugün için modern demiryolu ve tren garları başka bir güzergaha kaydırıldığı için eski gar binaları restore edilerek farklı fonksiyonların hizmetine sunulmuştur. Binalardan biri Kocaeli Valiliği Güzel Sanatlar Sergi Salonu diğeri ise Kocaeli Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne tahsis edilmiştir.

Tarihsel bir kompleks ve nitelikli bir mimari mıntıka olarak restore edilmiş gar binaları hemen arkalarında yer alan Kocaeli Arkeoloji Müzesi ile bütünlüklü bir konsept oluşturmakta, müzede yer alan zengin arkeolojik buluntu ve sergileme materyalleri ile ve başarılı müzecilik uygulamasıyla birlikte seçkin bir kentsel çevre yaratmakta etkili olmaktadır.

KAYNAKÇA

Kocaeli'de Denizcilik Tarihi, *Kocaeli Tarihi Osmanlı ve Ulusal Kurtuluş Döneminde Kocaeli*, İzmit, 2002, 202-209; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Çeltür Matbaası, İstanbul, 1981; Avni Öztüre, *Resim, Fotoğraf, Belgelerle Nicomedia: İzmit Tarihi*, Çeltür Matbaası, Istanbul, 1969; Deniz Demirarslan, "Batılılaşma/Modernlşeme Dönemi Demiryolu Politikası ve İstasyon Bina Mimarisi:İzmit ve Hereke Tren İstasyonları," *Uluslararsı Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi sempozyum Bildirileri*, Editörler: Haluk Selvi, Bilal Çelik, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları s. 1635-1649; Engin Ürkmez, *İzmit'te Türk Eserleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli, 2007; *İller Bankası İmar Planlama ve Yapı Dairei Reisliği Şehircilik İşleri Müdürlüğü*, *İzmit Analitik Etüdler*, İller Bankası Harita Genel Müdürlüğü Matbaası Ddöner Sermayesi, Ankara,1971; Nevnihal Erdoğan, Sonay Ayyıldız, Mehtap Özbayraktar, *İzmit Kent Merkezi Mahalleler-Sokaklar-Mimari Eserler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 20, İse Reklam, İstanbul 2011; Nezih Fıratlı, *İzmit Şehri ve Eski Eserleri Rehberi*, M.E.B. Yayınevi, İstanbul, 1971; Nurcan Yazıcı, *Osmanlılar'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.2007, Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmit Kenti*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 13, Düzey Matbaa LtdŞti, İstanbul.2009; Tan Serimer, "Tarihi İzmit Garı Restorasyonu", *KYÖD Dergi*, Mayıs,Kocaeli, 2005,102-103; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2011; Zafer Akdemir ve Metin Keskin, "Gidilen, Gelinen ve Unutulan İstasyon Yapıları", *Arkitekt Yaşama Sanatı*, Sayı. 402, s. 60-75.

Nevnihal ERDOĞAN

KÖFTELİ MERCİMEK ÇORBASI

Yöresel Yemek Kültürü

Türk mutfak kültürünün önemli besinlerinden biri olan çorbalar, Kocaeli mutfağının da vazgeçilmez lezzetlerindendir. Orta Asya'da Türkler arasında paça çorbası, tarhana çorbası, yoğurtlu çorba, un çorbası, umaç çorbası ve mercimek çorbası en çok tüketilen ve bilinen çorbalar arasındadır. Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinde saray mutfağında olduğu kadar evlerde de çok çeşitli çorbalar yapılmıştır.

Çorba dışında başka yiyeceklerin yapımında da kullanılan mercimeği Türklerin erken dönemlerden itibaren tanıdığı yazılı kaynaklarda belirtilmektedir. Uygur Kitabeleri'nde *yasımuk* olarak geçen mercimek, Orta Asya Türklerinde ise yaygın olarak *yasmık* şeklinde kullanılmıştır. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde de *yasmık*, *yosmuk* şeklindeki kullanımlar görülür. Türklerin Orta Asya'dan beri yetiştirip kullandığı mercimek, Anadolu'da da Hititler döneminden beri yetiştirilmektedir. Anadolu'ya göç eden Türkler, bu coğrafyada da yetişen mercimekli yemekler yapmaya devam etmişlerdir.

Tahıl veya un ile etin birlikte kullanıldığı çorbalar da Orta Asya'dan itibaren eski Türkler arasında görülmektedir. *Tournefort Seyahatnamesi*'nde Türklerin çorbadan başka bir şey sevmediği için avladıkları her çeşit hayvanın etini küçük parçalara bölerek pişirdikleri ifade edilmektedir. Kocaeli'de pişirilen çorbalardan biri olan köfteli mercimek çorbası tahıl ile etin birlikte kullanıldığı bir çorbadır. Bu çorbada eti küçük küçük parçalara bölerek eklemek yerine kıymadan yapılan köfteler kullanılır.

Köfteli mercimek çorbasının yapılışı iki aşamadan oluşur: Köfte ve çorba. Köfte için; 1 kilo köftelik kıymaya 1 su bardağı badem, 1 çay bardağı süt, 4 dilim ekmek, 2 kaşık kuş üzümü, 2 diş sarımsak, bir tutam maydanoz, bir yumurta, pul biber, tuz, kişniş, karabiber eklenerek iyice yoğrulur. Yapılan köfteden nohut ya da fındık büyüklüğünde parçalar alınarak yuvarlanır ve tavada kızartılır.

Çorbası için; eritilmiş tereyağında ince doğranmış bir adet kuru soğan kavrulur. Su veya et suyu eklenerek kaynamaya bırakılır. Ardından mercimek ve diğer malzemeler ilave edilerek yumuşayana kadar pişirilir. Kevgir ya da karıştırıcı yardımıyla çorba pürüzsüz hale getirilir. Çorbaya köfteler eklenerek kısa süre kaynatılır. Yoğurt, bal, limon suyu ve nane ile hazırlanan sos üzerine dökülerek servis edilir.

KAYNAKÇA

Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 263-264; Galip Akın, Vahdet Özkoçak ve Timur Gültekin, "Geçmişten Günümüze Geleneksel Anadolu Mutfak Kültürünün Gelişimi", *Antropoloji*, Sayı 30, Ankara 2015, s. 33-51; Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, Ed. Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2013; Sibel Güler, "Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 26, Kütahya 2010, s. 24-30; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/neyenir/kofteli-mercimek-corbasi [22.07.2021]; https://lezzetler.com/kofteli-mercimek-corbasi-kocaeli-vt85868 [22.07.2021]

Meriç HARMANCI

KÖRFEZ (İLÇE)

Coğrafya

Kocaeli Yarımadası'nın güneyinde İzmit Körfezi'nin kuzey kıyılarını sınırlayan dik yamaçların hemen önünde Ağa ve Çınarlı derelerinin oluşturduğu küçük bir delta düzlüğünün batı yarısında gelişen Yarımca, Tütünçiftliği ve Kirazlıyalı köylerinin birleşmesiyle oluşturulan merkeze, Gebze ve Merkez ilçeye bağlı 16 köyün bağlanmasıyla 1987'de kurulmuş Kocaeli ilçesidir.

26 Eylül 1934 tarihinde Gebze ilçesinden ayrılarak Merkez ilçeye bağlanmış olan Yarımca Köyü'nde, 27 Mayıs 1964 tarihinde belediye teşkilatı kurulmuştur. 1965 nüfus sayımında nüfusu 3.312 olan Yarımca Belediyesi'ne, 14 Aralık 1970 tarihinde Merkez ilçeye bağlı 5.938 nüfuslu Tütünçiftliği Köyü de dâhil edilmiş böylece 13.519 nüfuslu bir yerleşme halini almıştır. Hızlı gelişimini sürdüren Yarımca Belediyesi 1980'de 35.407, 1985'te 48.420 nüfusa ulaşmıştır. 27 Haziran 1986 tarihinde Gebze ilçesine bağlı 2.300 nüfuslu Kirazlıyalı Köyü de Yarımca Belediyesi sınırları içerisine alınmıştır. 4 Temmuz 1987 tarihinde yayınlanan 3392 No'lu kanun ile Yarımca Belediyesi merkez olmak ve adı Körfez Belediyesi olarak değiştirilmek suretiyle Körfez ilçesi kurulmuştur. İlçeye Çerkeşli ve Tavşancıl köyleri hariç Hereke bucağının tamamı (Hereke Belediyesi ile Kalburcu, Kirazlıyalı, Kutluca, Naipköy, Sevindikli, Şemsettin köyleri) ile Merkez ilçeye bağlı Alihocalar, Belen, Cumaköy, Dereköy, Himmetli, Karayakuplu, Sipahiler ve Osmanlı köyleri ile Gebze ilçesi Mollafeneri bucağına bağlı Duraklı ve Hatipler köyleri bağlanmıştır. Ancak bu köyler 24 Ekim 1989 tarihinde tekrar Mollafeneri bucağına bağlanmıştır. İlçe olduktan sonraki ilk sayım olan 1990'da nüfusu 80 bine yaklaşan Körfez ilçesinin 2000'de nüfusu 100 bine, 2010'da da 130 bine ulaşmıştır. Yani son 30 yılda yıllık %3,9'luk büyüme ile nüfusunu ikiye katlamıştır. 2020 yılı sonu itibariyle toplam 173.064 kişi nüfusa sahip olan ilçenin alan 301 km^2, nüfus yoğunluğu 575 kişi/km^2'dir. Körfez ilçe merkezinin denizden yüksekliği 60 m, il merkezine uzaklığı ise 20 km'dir. Körfez ilçesi, 20'si şehir, 16 tanesi de kırsal alanda yer alan 36 mahalleden oluşmaktadır. Bu nüfusun yaklaşık 170 bini ilçe merkezi nüfusunu oluştururken, kırsal mahallelerde yaşayan nüfus ise 4 bin kadardır.

Kocaeli Platosu üzerinde bulunan İlçe arazileri, genel olarak fazla bir yükseltiye sahip değildir. İlçe'nin en yüksek yeri olan ve plato yüzeyinde küçük bir çıkıntı oluşturan Serçe Tepe (648 m)'de, 650 metreye kadar çıkmaktadır. Plato yüzeyi ile kıyıdaki düzlükler arasında geçişi sağlayan yamaçlar, bir fay dikliği niteliği göstermektedir. Platonun Karadeniz'e doğru az eğimli merkezi kısmı Ortadeğirmendere ve kolları tarafından yarılarak kuzeye doğru drene etmektedir. Körfez ilçe arazisinin %72'si orman ve fundalıktır. Ortadeğirmendere'nin geniş vadi tabanı ile diğer küçük düzlükler dışında kalan sahanın büyük bir kısmı

KÖRFEZ İLÇESİNİN YERLEŞİM ve ULAŞIM HARİTASI

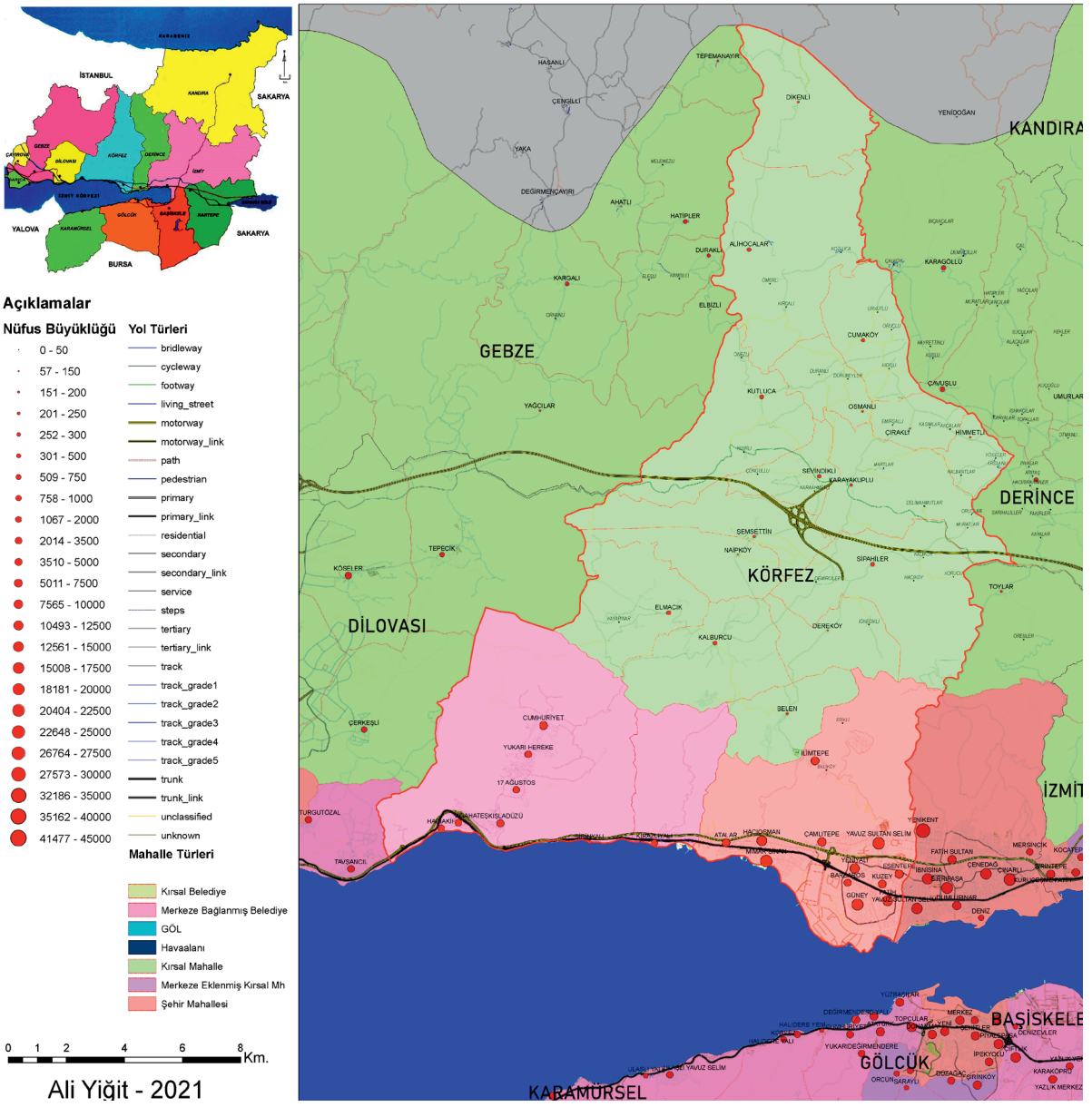

makiliklerle kaplıdır. Ormanlar yüksek alanlarda ve dik yamaçlarda korunabilmiştir.

İlçe arazisinin %19'u tarım alanıdır. %9'u da tarım dışı arazilerden oluşmaktadır. 51 bin dekar kadar olan tarım alanlarının %98'i tarlalardan oluşmaktadır. Tarlaların 1/3'i boş bırakılmaktadır. Ekilen tarlaların %70'inde tahıllar, %30'unda da yem bitkileri üretilmektedir. Tarım alanlarının %2'sinde de meyve ve sebze bahçeleri yer almaktadır. Meyveliklerin yarısını ceviz, 1/5'ini de kiraz ağaçları kaplamaktadır. Meyveliklerin %16'sı da fındıklıktır. Zeytinliklerin oranı da %5'tir. Üzüm, elma, armut, ayva, vişne ve şeftali de yetiştirilen diğer meyvelerdir. Sebze için ayrılan az miktardaki arazinin yarıya yakınına bal kabağı ekilmektedir. Daha sonra sofralık domates, taze fasulye ve kuru soğan yer almaktadır. Sebze bahçelerinin 4/5'ünü kaplayan bu sebzelerden başka karpuz ve hıyar yetiştiriciliği de önemlidir. İlçede 12 bine yakın davar ve 10 bine yakın sığır varlığı bulunmaktadır. Yıllık 500 bine yakın da tavuk yetiştirilmektedir.

Körfez İlçesinden; TEM Otoyolu, D-100 Karayolu ve Demiryolu geçmekte, deniz ulaşımı da bulunmaktadır. Ulaşım kolaylığının sağladığı avantaj nedeni 1950'li yıllarda başlayan sanayileşme ile hızla artan nüfusun çoğunluğu geçimini sanayi tesislerinde çalışarak sağlamaktadır. Körfez ilçesinin ilk sanayi tesisi Hereke'de 1843 tarihinde kurulmuş olan dokuma ve halı fabrikasıdır. Daha sonra 1960'ta Yarımca'da kurulan Tüpraş Tesisleri ile birlikte sanayi gelişmeye başlamış ve 1965'te faaliyete geçen Petkim ile devam etmiştir. İlçede Türkiye ekonomisinde önemli yere sahip, petrol, gübre, çimento gibi sektörlerde faaliyet yürüten büyük sanayi kuruluşları ve özellikle kimya sektöründe faaliyet gösteren firmalar yer almaktadır. Bunlar; Tüpraş Rafineri, Nuh Çimento, İGSAŞ ve Gübretaş tesisleri ile Evyaport ve Nuh Çimento gibi büyük limanlardır.

3 km uzunluğunda bir sahil şeridine sahip bir sanayi şehri olan Körfez ilçe merkezinde sahilde yer alan çay bahçeleri ve parklar halk tarafından yoğun ilgi görmektedir. Sahili dışında gezilecek pek yeri bulunmayan Körfez ilçesinde Hereke'de bulunan Alman İmparatoru Kaiser Wilhelm Köşkü en önemli tarihi eserdir. Ayrıca Hereke, halıları yanında birçok önemli tarihi eserde kullanılmış olan taşı (Hereke Pudingi) ile de ünlüdür.

KAYNAKÇA

Ahmet Erkal, *Körfez İlçesi'nde (Kocaeli) Antropojeomorfolojik Araştırmalar*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik, 2018; DİE Genel Nüfus Sayımları ve 2000 yılı sonrası için TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS); Kocaeli İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü 2020 Faaliyet Raporu; *Kocaeli İli Arazi Varlığı*, T.C. Başbakanlık, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, İl Rapor No: 16, Ankara, 1995; Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, (2020). *Kocaeli İli Maden ve Enerji Kaynakları*, Ağustos 12, 2021 tarihinde MTA internet Sitesinden alınmıştır: https://www.mta.gov.tr; *Resmî Gazete*, Sayı 19507, Tarih 4 Temmuz 1987: 19 Haziran 1987 tarihinde kabul edilen 3392 No.lu "103 İlçe Kurulması Hakkında Kanun"; Suzan Yıldız, *Körfez ilçesinde (Kocaeli) arazi örtüsü değişimlerinin coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama ile analizi (1987-2015)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2016; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) Yayınları. Ankara (ilgili yıllara ait nüfus istatistikleri) https://www.tuik.gov.tr/; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Merkezi Dağıtım Sistemi (MEDAS), Bitkisel Üretim ve Hayvancılık İstatistikleri veri tabanları, https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr; Ümit Sergün, *Kocaeli Yarımadası'nda Kırsal Yerleşme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat. Fakültesi Yayını, İstanbul 1986; Yusuf Dönmez, *Kocaeli Yarımadasının Bitki Coğrafyası*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat. Fakültesi Yayını, İstanbul 1979.

Ali YİĞİT

Tarih

Körfez ya da eski adıyla Yarımca, Kocaeli'nin bir ilçesidir. Bu ilçe batıda Gebze ve Dilovası, kuzeyde Şile ve doğuda Derince ilçeleriyle çevrilidir. Kocaeli'nin 12 ilçesinden biri olup, son nüfus sayımına göre nüfusu 165.503'tür. İlçe merkezinin nüfusu ise, 83.174'tür. 16 adet köyü, 20 adet mahallesi ve 865 adet cadde ve sokağı vardır. Denize 13.500 metre kıyısı ve çok eski tarihe sahip olan ilçe tarih içerisinde; Brunga, Grünge, Brunca, Satryas gibi isimleri taşımıştır.

Körfez ve çevresinin tarihi, İzmit'in tarihi ile paralellik göstermektedir. Sırasıyla, Bithinya, Roma, Bizans hâkimiyetlerinde insanoğlunun yerleşim yeri olmuştur. MS 362 yılında, büyük bir deprem meydana gelerek 20 bin insan hayatını kaybetmiş, bu depremde Brunga (Yarımca) liman bölgesi haritadan silinmiştir. MS 458 yılında Brunga (Yarımca), piskopos düzeyinde Nicomedia (İzmit), Nicaia (İznik) ve Chalcedonia (Kadıköy) piskoposları gibi doğrudan doğruya İmparatora bağlanmış, bu durum MS V. yüzyıla kadar da devam etmiştir. Konstantinopolis'in (İstanbul) Anadolu'ya bağlantısının Dil İskelesi ile Hersek Burnu arasından sağlandığı MS 869 yılına kadar Nicomedia'nın (İzmit) önemi azalmış, Brunga (Yarımca), MS 869 yılında Basil döneminde yeniden piskoposluk derecesine yükseltilerek önemini tekrar kazanmıştır. Konstantinopolis (İstanbul) zamanında 554 ve 557 tarihlerinde merkez üssü Nicomedia (İzmit) ve Brunga (Yarımca) arasında iki deprem meydana gelerek şehirler harabeye dönmüştür. Arkasından veba, kolera gibi salgın hastalıklar nedeniyle nüfus yarı yarıya azalmıştır. Surlar, limanlar, rıhtımlar, saray ve yapıtların çoğu onarılamayacak derecede yıkılmıştır.

1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu fetheden Selçuklular Nikomedia (İzmit) önlerine kadar inmişler, İznik'i (Nikaia) ele geçirerek başkent yapmışlardır. Bölge tamamen kuşatılarak Konstantinopolis'e (İstanbul) kadar Selçukluların hakimiyetine girmiştir. Bizans tahtında I. Alexios Komnenos (1081-1118) tek başına Selçuklu Türkleri ile baş edemeyeceğini anlayınca, çağrıda bulunarak Haçlı akını düzenleyerek Nikomedia'nın (İzmit) kuzeyindeki kentler tekrar Bizanslıların eline geçmiştir. İznik'in düşmesi üzerine Selçuklular Anadolu'ya dönerek Konya'yı başkent yaptılar. Bu dönemde Selçukluların Nikomedya'daki hakimiyeti 11 yıl sürdü.

Osmanlı Sultanı Orhan Bey zamanında, 1328 yılında Kocaeli (İzmit) ve çevresine Türkler hâkim oldu. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Yarımca'nın Brunga olarak kullanılan adı Burunca olarak değiştirildi. İstilalar ve afetler, salgın hastalıklar nedeniyle terkedilmiş bir kent konumunda olan Yarımca, Orhan Bey zamanında tamamen Türk devletinin eline geçince kent onarılarak kiliseler camiye çevrilmiş ve limana işlerlik kazandırılarak Yarımca'nın adı da bu dönemde Burunca olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1420 yılında Yarımca bir köy durumundaydı. Sürekli istilalara uğrayan bölgede halk, güvenlik bakımından kıyılardan uzak sırtlarda ve tepelerde yaşamayı tercih ediyordu. Ancak halkın yaşaması için en önemli gelir kaynakları, Yarımca Ovası ve sahil liman işletmeciliği olduğundan, buralara da yerleşmeleri gerekiyordu. Bu sebeple, çeşitli dönemlerde yapılan yerleşmeler her defasında düşman istilaları, sel baskınları, yangınlar ve tabii afetler nedeni ile yıkılmış harap olmuş olduğundan, yerleşim tekâmül gösterememiştir. Bir varsayıma göre, her defasında yerleşim yarım kaldığından bölgenin adına Yarımca denmiştir.

Tarih boyunca Tütünçiftlik sahil bölümü körfezin en dar yeri olduğundan deniz feneri amaçlı olarak kullanılmıştır. 1854 yılında Abdülmecit zamanında buraya bir deniz feneri yaptırılmıştır. Bölgede konut yoktu ve eski Bağdat caddesinin kuzeyi mera alanı olarak askeri hayvanlar için kullanılmaktaydı. Bölge, 1854 yılında dönemin İzmit Sancak Beyi Topal Osman Paşa tarafından doğal güzelliklerinden dolayı çiftlik olarak kullanılmakta ve bu sebeple, istasyon ve çevresi açılarak çiftlik olarak tescil edilmiştir. Devlet karayolunun Ağadere bölümünde beylik kışlası vardı ve sahil bölümünde ise deniz ve kara hayvanlarının bol olmasından dolayı av yeri olarak kullanılmaktaydı.

22 Mayıs 1766 tarihinde 2 dakika süren deprem körfez kıyısında bulunan tüm köy, kasaba, oba ve kentler yerle bir olmuştu. Ancak sırtlarda kurulu bulunan sağlam yapılar ayakta kalabilmişti. İki ay aralıklarla süren depremde pek çok Yarımcalı hayatını kaybetmiş ve halk, kıyı Yarımca'dan tepelere doğru yönelmişti.

Milli mücadele yıllarında Yunan işgaline uğrayan Yarımca ve Tütünçiftlik bölgesi, Yunanlıların mağlubiyeti üzerine işgalden kurtulmuştur. Cumhuriyet döneminde, 1937 yılında Romanya'dan 60 göçmen getirilerek bölgeye yerleştirilmiştir. 1939 yılında da gelen göçmenler bu bölgeye yerleştirilmiştir. 1951 yılında Yarımca köyü muhtarlığına bağlanan çiftliğin bu ilk yerleşimcilerinin önemli bir bölümü sıtma vb. gibi çeşitli hastalıklar nedeni ile daha sonraki yıllarda başka bölgelere göç etmek zorunda kalmışlardır.

Kiraz ve üzüm bağlarıyla kaplı olan Yarımca bölgesi köy yaşamını ve durgun ekonomisini gerilerde bırakarak, 1950 yılından itibaren hızlanan sanayileşme sürecine girmiştir. Sanayileşmeyle birlikte hızla göç alan Yarımca'nın yanında Tütünçiftlik bölgesinin de gelişmesine neden olmuş ve bugünkü yerleşim alanları oluşmuştur.

27.05.1964 tarihinde belediye teşkilatının kurulmasıyla çalışmalarına başlamış ve son olarak da 1988 yılında Körfez ismini alarak ilçe olmuştur. Devlet karayolunun ortasından geçtiği Çiftlik bölgesinin değeri her geçen gün artarak hızlı bir gelişme göstermiştir. 1970 yılında yapılan bir referandumla belde olarak Yarımca Belediyesi sınırlarına dahil edilmiş ve 23 Aralık 1970 tarihinde Bakanlar Kurulu'nca onanarak Yarımca'nın bir mahallesi olmuştur. Gelişim hızlı bir şekilde artarak 1971 yılında karayolu referans alınarak iki mahalleye ayrılmıştır. 1987'de Çerkeşli Köyü hariç Gebze'nin Hereke bucağı, merkez ilçenin batısındaki bazı köylerin ve Gebze'nin Mollafenari bucağına bağlı Duraklı ve Hatipler köyünün katılımıyla ilçe olmuştur. İlçe bugünkü sınırlarına 1989'da Duraklı ve Hatipler köyünün Gebze'nin Mollafenari bucağına dönüşüyle ulaşmıştır. TÜPRAŞ, PETKİM, İGSAŞ gibi büyük sanayi kuruluşları bu ilçede bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Ahmed Nezihİ Galitekin, *Tarihte Kocaeli Körfez İlçesi*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, 2014; https://kocaeli.ktb.gov.tr/TR-174643/korfez.html; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/korfez/228; http://www.korfez.gov.tr/korfez-tarihi

Haluk SELVİ

KÖRFEZ (1938)

27 Haziran 1938'de çıkartılan gazetenin sahibi Avukat Sedat Pek ve Cevdet Baykal idi. 2 sayfa 5 sütun olarak çıkarılan gazete 76x54 cm boyutlarındaydı. Pazartesi günleri çıkarılan gazete "Cumhuriyetçi Halkçı" bir gazeteydi. Gazetenin ikame adresi İzmit Adliyesinin karşısındaki hususi daire idi. Gazetenin yıllık abone fiyatı 160 kuruş, altı aylığı 80 kuruş idi. *Körfez* gazetesi 39 sayı yayınlandıktan sonra kapanmıştır.

KAYNAKÇA
Kocaeli İl Yıllığı, 1973; Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi (1848-2002)*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2007.

Haluk SELVİ

KÖRFEZ (1966)

Salı ve Cum Günleri Çıkan Yerel Sabah Gazetesi

19 Ağustos 1966 yılının Cuma günü neşredilmeye başlanmıştır. Salı ve cuma günleri çıkarılan gazetenin satış fiyatı 15 kuruştu. Gazetenin sahibi Şükrü Özdemir, Yazı İşleri Mesul Müdürü Gülseren Özdemir'di. *Körfez* gazetesinin çıkış amaçları "Çıkarken" başlıklı yazıda şu şekilde belirtilmiştir; "Hızla gelişen bir bölgenin sakinleriyiz. Çeşitli sanayi kollarının kümelendiği çevremizde emek ve sermaye hareketlerinin tetkikatında görülen aksaklıkların ortaya dökülmesi, amme hizmeti gören kuruluşlarımız da vaki aksak yönlerin su yüzüne çıkarılması, hülasa

KÖRFEZ

SALI ve CUMA GÜNLERİ ÇIKAR
SİYASİ SABAH GAZETESİ

Sahibi: Şükrü Özdemir
Yazı İşleri Mesul Müdürü: Gülseren Özdemir
Dizgi ve Baskı: Özdemir Matbaası, GEBZE

Cuma
19 Ağustos
1966
Sayı: 1
Yıl: 1
Hacı Halil mah. İstanbul Şosesi No. 20/C Tel. : 180 GEBZE
Fiatı : 15 Kuruş

Hereke'de Çimento Fabrikası Kuruluyor

Fabrika sahasının satınalınması için bir Komisyon kuruldu ve temaslara başladı

KOCAELİ VALİSİ ÇİMENTO FABRİKASININ KURULUŞU İLE YAKINDAN İLGİLENİYOR

Sanliye halide gelen memleketimizin her köşe-

TABELÂ VERGİLERİ AY SONUNA KADAR ÖDENECEK

Müessese ve dükkânlara ait her türlü tabelâ resmi ve reklâm ücretlerinin Ağustos ayının sonuna kadar ödenmesi ilcap etmektedir.

Tabakkuk etmiş olan bu kabil vergilerin bu aydan sonra yapılacak ödemeleri cezalı olacaktır.

ÇIKARKEN...

Hızla gelişen bir bölgenin sakinleriyiz. Çeşitli sanayii kollarının kümelendiği çevremizde emek ve sermaye hareketlerinin tetikatında görülen aksaklıkların ortaya dökülmesi, âmme hizmeti gören kuruluşlarımızda vaki aksak yönlerin su yüzüne çıkarılması, hülâsa cemiyet düzeninde bir sürü rahatsızlık ve huzursuzluk unsuru olan dert ve şikâyet konularının dile getirilmesi sosyal bünyenin beslenmesi bakımından bir zarurettir. İşte bu zaruretlerin icabı olarak KÖRFEZ neşir hayatına girmiş bulunuyor.

Böyle bir vazifeye atılırken vazifemizin ağırlığını müdrikiz. Dostlarımız kaybedeceğiz. Bir takım kem gözler, asık suratlarla karşılaşacağız. Fakat şart ar ne olursa olsun vazifemize devam edeceğiz. Vazifemizi yaparken hislerimizin zebunu olmayacağız. Her sahada görüş ve düşünüşlerimiz sübjektiften uzak, objektife yakın olacak. Görüşlerimizi aksettirirken belki hataya düşeceğiz, tenkitlerimizin dozu belki ağır olabilir. Hal böyle de olsa müsamaha ile karşılanmamız olgunluğunuz icapları haline getirilmeli, aki kasıt doğuncaya kadar.

Gazetemizin sütunları okur ve düşünürlerimize daima açık tutulacaktır. Memleket meselelerine ait her türlü fikir gazetemizden umumi efkâra aksettirebilir.

Siyasi görüş ve kanaatlerin yayınlanması sadece

Devamı 2. Sahifede) KÖRFEZ

Belediye önünde bulunan meydan Park yapılıyor

ATANIN BÜSTÜ PARKIN ORTASINA KONULACAK

Minibüs ve Diğer vasıtalar Pazar yerinde park yapacak. Sırası gelen minibüs yazıhane önüne gelerek müşterisini alıp ayrılacaklar.

Kasabamız, Belediye hizmetleri meyanında olan yeni bir parka kavuşmak üzeredir. Evvelce vasıtaların rasgele parkederek garaj haline getirdikleri Belediye önündeki meydan etrafları duvarla ihata edilerek tesfiyesi yapılmaktadır.

Atatürk'ün Belediye önünde bulunan büstü kaldesi ile birlikte bu parkın ortasına nakledilecektir.

Vasıtaların park yeri olarak Pazar yeri gösterilmiş olup bunun dışında hiçbir vasıta başka yerde park edemiyecektir.

Parkın konarında Belediyece bir de minibüs yazıhanesi inşa ettirilmekte dir. Yolcular minibüs yazıhanesinden bilcterini alacak ve sırası gelen minibüs yazıhane önüne gelerek müşterilerini alıp bekleneden ayrılacaktır.

Disiplinli ve muntazam bir seyir takip edildiği tak dirde Belediyece alınan bu tedbir çok yerinde bir hareket olacaktır.

Müezzinler DİKKAT!..

Ezan okunurken Hoparlörler haddinden fazla açılmaktadır.

Kasabada bulunan Camilerin minarelerine konan anifkatif teritbatı normal ses ayarı ile çalış tırılmamakta ve ezan okunurken hoparlörler haddin den ziyade açılmakta ve cami kenarında bulunan halk rahatsız edilmektedir.

Hoparlörlerin ancak sesin kulağa hoş gelecek şekilde açılması icap etmek tedir.

Esasen vakit namazları kılınan beş cami minaresinde bu tesisat mevcut olduğuna göre normal okunan ezanlarla davet kasabanın her yerinden duyulmaktadır.

HOLLANDA'DAN HEREKE'YE GELEN GELİN MÜSLÜMAN OLDU

Hollanda'da çalışmakta olan Hereke'li Kemâl Pınarbaşı bu defa gelişinde birde gelin getirmiştir.

Tonnie Karin adındaki bu genç ve güzel Hollanda'lı gelin ile müstakbel kocası İzmit Müftülüğüne baş vurmuşlar ve Tonnie Karin kelimesi şahadet getirerek müslüman olmuş ve Türkân adını almıştır.

BÜYÜK ŞAİR TEVFİK FİKRET Bugün anılıyor

Büyük Türk Şairi Tevfik Fikret bugün Bebek'te ki müze bulme getirilen evinde anılacaktır.

Törene saat dokuzda başlanacak ve saygı duruşundan sonra hatipler tarafından büyük şairin hayatı ve hususiyetleri anlatılacak ve bilâhare toplu halde yarın Aşiyan denilen ve bulunduğu semte adını veren evi gezilecektir.

Aşiyan planını bizzat Tevfik Fikret'in çizdiği İstanbul'un en güzel manzaralı evidir.

Şairin mezarı evinin bahçesindedir.

cemiyet düzeninin de bir sürü rahatsızlık ve huzursuzluk unsuru olan dert ve şikâyet konularının dile getirilmesi sosyal bünyenin beslenmesi bakımından bir zarurettir. İşte bu zaruretler icabı olarak *Körfez* neşir hayatına girmiş bulunuyor. Böyle bir vazifeye atılırken vazifemizin ağırlığını müdrikiz. Her sahada görüş ve düşünüşlerimiz sübjektiften uzak, objektife yakın olacak. Görüşlerimizi aksettirirken belki hataya düşeceğiz, tenkitlerimizin dozu belki ağır olabilir. Gazetemizin sütunları okur ve düşünürlerimize daima açık tutulacaktır. Memleket meselelerine ait her türlü fikir gazetemizden umumi efkâra aksettirebilir. Siyasi görüş ve kanaatlerin yayınlanması sadece gazetemiz mesullerine aittir. Gençlik teşekkülleri, cemiyet ve kuruluşların dert ve şikâyetleri ile devamlı olarak meşgul olunacak, bunlarla ilgili hareket ve faaliyetler daima sütunlarımızın iştigal mevzuu olacaktır. Kulüplerimizin ve gençlerimizin sportif hareketleri her zaman umumi efkâra duyurulacaktır. Bu duyguların ışığı altında hizmete girerken halkımızın alakasını çekebilirsek bizim için büyük bir kıvanç membaı olacaktır." *Körfez* gazetesi Hacı Halil Mahallesi İstanbul Caddesi No: 20 Gebze/Kocaeli adresinden yönetilmekteydi. *Körfez* gazetesi ilk çıktığı zamanlarda salı ve cuma günleri yayınlanırken 1 Ocak 1975 Çarşamba 9. yılı 1599 sayısında "Günlük Sabah Gazetesi" olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Bu sayıdan itibaren gazete fiyatı 40 kuruştan satışa çıkarılmıştır. 1975'te yazı işleri müdürü Avukat İlker Özdemir oldu. İkame yeri Hacı Halil Mahallesinden, Ankara Asfaltı No: 22 Gebze/ Kocaeli adresine taşındı. Gazetenin dizgisi ve baskısı gazetenin kendi matbaası olan "Özdemir" matbaasında yapılmaya başlandı.

Körfez gazetesi 3 sene boyunca ilk sayılarını salı ve cuma günleri olmak üzere haftada iki gün yayınlarken daha sonraki yıllarda gazeteyi günlük çıkarmaya karar verdiler.

Dört sayfadan oluşan gazetenin içeriği yıllar içerisinde değişmiştir. İlk sayfa Gebze'den haberlere ayrılmıştır. Haberler dışında farklı isimler tarafından, farklı konularda başyazılar kaleme alınmıştır. İbrahim Tok eğitim ve kültüre, Veteriner Hekim İbrahim Büyükçoban hayvan hastalıklarına, İlter Özdemir de hukuk üzerine makaleler yazmıştır. Nadiren gazete sahibi Şükrü Özdemir özellikle ilçedeki sorunlara dikkati çeken yazılar kaleme almıştır. 1971 yılında Gebze Ziraat Teknisyeni Yardımcısı Süleyman Tunaer "*Ziraatçi Gözüyle*" başlığı altında çiftçilere zirai konular hakkında uyarılarda bulunmak, yeni ziraat tekniklerini öğretmek ve Çiftçi ve Ziraat Teşkilatı ile iş birliği sağlamak amacıyla yeni bir köşeye başlamıştır. Bahri Noyan tarafından kaleme alınan "*Kanuniden Günümüze Kadar Kıbrıs Meselesi*" yine ilk sayfada birkaç sayı boyunca yer alan bir yazı dizisi olmuştur. Orhan Tahsin Başak ise Gebze gençliğinin sorunlarına dair makalelerinin yanı sıra yaptığı röportajlar ile bu sayfada yer almıştır. 1972'de Gebze Lisesi müdürlüğünde bulunan Şecaaddin Oğuz, eğitime ve ilçenin kültürel gelişimine yönelik yazılar yazmıştır.

İkinci sayfada "Şehir ve Dünya Haberleri" başlığı altında kısa haberler verilmiştir. İbrahim Tok'un hazırladığı "*Mizah*" köşesinde fıkralar veya mizahi şiirler yer almıştır. Yine aynı sayfada "*Faydalı Bilgiler*" başlığı altında özellikle kadın okuyuculara yönelik pratik kısa bilgiler verilmiştir. Ekim 1971'de İlter Özdemir tarafından "*Mustafa Kemal'e Karşı Çıkan ve İzmit'te Linç Edilen Dahiliye Nazırı ve Gazeteci Ali Kemal*" adlı yazı dizisi yayımlanmıştır. Ardından bu sayfada yazı dizilerine devam edilmiş ve Samet Ağaoğlu'nun Yassıada yargılamalarına dair anılarını anlattığı kitabı "*Marmarada Bir Ada*" tefrika edilmiştir.

Üçüncü sayfada Erdoğan Köseören'in derlediği "*Edebiyat Köşesi*" bulunmaktadır. Okuyuculardan gelen şiir ve öykülerin yanı sıra "*Genç Kalemler*" başlığı altında ünlü yazarların hayat ve edebi üsluplarına yönelik makaleler de gönderilmiştir. Bu sayfada Ali Fuat Başgil'in İsviçre'de Fransızca yazdığı, avukatları M. Ali Sebük ve İ. Hakkı Akın tarafından çevrilen "*27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*" adlı yazı dizisi aktarılmıştır. 1973 yılında "*İlkokullar Köşesi*" yayımlanmaya başlamış ve bu köşede öğrencilerin kaleminden şiirler ve hikâyeler verilmiştir.

Dördüncü sayfa spora ayrılmıştır. Daha çok yerel spor haberlerine ağırlık verilmiştir. Bazı sayılarda Gebze Gençlik Kulübü futbolcuları adına Metin Aral "*Spor Düşünceleri*" köşesinde yazmıştır. 3074 sayı yayımlanan gazetenin son sayısı 6 Mart 1981 tarihlidir. 6 Mart 1981 yılına kadar yayınlanan *Körfez* gazetesi ekonomik ve İlter Özdemir'in mesleğinin üzerine yoğunlaşması dolayısıyla kapatıldı.

KAYNAKÇA
Körfez gazetesi; http://kocaeliyerelbasin.blogspot.com/2015/03/av-ilter-ozdemir-ile-korfez-gazetesi.html; Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2017.

Meryem ORAKÇI

KÖRFEZ

Körfez'de Çıkan Yerel Gazete

Bulunduğu bölgenin, yerel internet gazetesidir. İnternet gazetesi Körfez Mah. Şehit Rafet Karaca Bulvarı 22/3 İzmit adresinden yönetilmektedir. Buğra Medya'nın bir yayın organıdır. Haber kategorisinde gündem, siyaset, dünya, ekonomi, sağlık, bitkisel sağlık, spor, otomobil, kültür sanat, teknoloji, magazin, yerel haber, editörün seçtikleri, hamilelik, bebek-çocuk bölümü bulunmaktadır. İzmit'ten yönetilmesine rağmen Körfez bölgesinin haberlerini yoğunlukla veren gazetenin site linki http://www.korfezgazetesi.com.tr/gundem/ adresidir. "Körfez'in Lider Öncü ve Cesur Gazetesi" sloganı ile yayınlanmıştır. Genel Yayın Yönetmeni Cenk Bozalan olan gazetenin vizyonu ilk sayısındaki söz ile özetlenmişti: "Hakikate tanıklık eden gazete olmak." *Derince* ve *Söz Kocaeli* gazeteleri ile aynı yayın gurubu tarafından yayınlanmaktaydı.

KAYNAKÇA
Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak 2017; http://www.sozkocaeli.com/

Haluk SELVİ

KÖRFEZ BELEDİYESİ

Körfez Belediyesi Kocaeli İlinin Körfez ilçesinde 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında kurulan yerel yönetim teşkilatıdır. Körfez ilçesi düzlük bir alana kurulmuştur ve Yarımca'dan Tütünçiftliğe kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. İlçe genel olarak Çenedağı ile İzmit Körfezi arasında kurulmuştur.

Körfez, ekonomik olarak tarım, hayvancılık ve sanayi sektörlerine dayalı bir yapıya sahiptir. İlçenin kırsal kesimlerinde tarım ve hayvancılık yapılmaktadır. Buğday, arpa, ayçiçeği, mısır, zeytin, armut, elma yetiştirilen önemli tarım ürünleridir. Hayvancılık ise daha çok küçükbaş hayvan ve tavuk yetiştiriciliği üzerine yapılmaktadır. İlçe sınırları içerisinde bulunan Hereke ise halı dokumacılığı ile öne çıkan bir bölgedir. İlçe sanayi olarak Tüpraş, İgsaş, Gübretaş gibi ülkenin en önemli kuruluşlarını sınırları içerisinde bulundurmaktadır.

Körfez ilçesinin tarihsel geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. İlçenin tarihsel geçmişinde öne çıkan nokta ise her dönem ekonominin merkezi konumunda olma özelliğidir. Körfez bölgesinde ilk yerleşimciler Helenistik çağda Yunanlılardır. MÖ 900-911 yılları arasında ilk olarak Truva şehrini kuran Yunanlılar gemilerle İzmit Körfezine gelerek bölgeye Bryas ismini vermişlerdir. Bölge MÖ 500-490 yılları arasında Tinyalılar, MÖ 480-479 arasında Persler, MÖ 288-274 yılları arasında ise Pontuslar hakimiyetinde olmuştur. MÖ 281-246 yılları arasında I. Nicomedia yönetimi altında bulunan bölge Brunga olarak adlandırılmıştır. MÖ 74 yılında Romalılar bölgeye hâkim olmuş ve Nikomedia olarak adlandırılan bölge Roma İmparatorluğu'nun eyaleti konumuna gelmiştir. MS bölgenin önemi artmış ve 326 yılında Diocletianus döneminde İmparatorluğun yeni başkenti olmuştur. Roma İmparatorluğu bölündükten sonra Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içerisinde kalan bölge önemli bir eyalet konumuna gelmiştir. Bölgede bu dönemde özellikle 358 yılında yaşanan deprem büyük yıkıma yol açmış, dünyanın Roma, İskenderiye ve Antakya'dan sonra yüz elli bin nüfusla dördüncü büyük şehri konumunda olan şehirde otuz bin insan hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan dört yıl sonra 362 yılında bölgede tekrar çok büyük bir deprem meydana gelmiş ve Brunga (Yarımca/Körfez) liman bölgesi neredeyse haritadan silinmiştir. 458 yılında Brunga (Yarımca/Körfez) piskopos düzeyinde doğrudan İmparatora bağlanmıştır. 554 ve 557 yıllarında yaşanan depremle Brunga (Yarımca/Körfez) bölgesi tekrar çok büyük yıkıma uğramış, depremin ardından yaşanan veba ve kolera gibi salgınlarla şehrin nüfusa ciddi ölçüde azalmıştır. Depremlerde şehrin limanları saraylar, surlar onarılamayacak düzeyde yıkılmıştır.

Brunga bölgesi 1071 yılından sonra Selçukluların Anadolu'da hakimiyet kurmasıyla birlikte savaşlara sahne olmuştur. Selçuklular Nikaia'yı (İznik) başkent yaparken Nikomeida'nın (İzmit) hakimiyetini sağlamışlardır. Haçlı seferleri sonucunda Selçukluların bölgedeki hakimiyeti on bir yıl sürmüştür. 1210 yılında bölge Haçlı Seferleri sonucunda Latin İmparatorluğu'nun da kurulmasıyla Latinlerin hakimiyetine geçmiştir. 1228 yılında ise bölge tekrardan Bizans hakimiyetine geçmiştir. 1328 yılında ise Anadolu'ya hâkim olan Osmanlılar 1328 yılında bölgeye hakim olmuş ve adını Burunca olarak değiştirmişlerdir. Burunca Osmanlılar tarafından tekrardan onarılmış ve ekonomik anlamda işlerlik kazanmaya başlamıştır. 1420'li yıllarda sürekli işgale uğrayan Burunca halkı güvenlik nedeniyle kıyı şeridinden uzak tepelere yerleşmiş fakat ekonomik olarak önemli bir gelir kaynağı olan Burunca Ovasını ve limanını da kullanmaya devam etmiştir. Fakat her savaş ve işgalde tepeler ile liman bölgesi arasında bir döngü şeklinde devam eden yerleşme tam bir istikrar göstermemiş sürekli yarım kalmıştır. Bölgede sürekli olarak yerleşim her defasında yarım kaldığı için adı Yarımca olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bölge Osmanlı hakimiyetindeyken 1514 yılında Yavuz Sultan Selim İran seferi için otağını bölgeye kurmuştur. 1766 yılında yaklaşık iki dakika süren depremde bölge tamamen yıkılmış, bölge halkı tepelerde yaşamaya

başlamıştı. Kırım Savaşı'ndan sonra bölgeye Tatar, Boşnak ve Çerkesler göç etmiştir. Körfez bölgesine daha çok Çerkesler ve Boşnaklar yerleşmiştir.

Osmanlı Döneminde 1854 yılında bölgeye deniz feneri yapılmıştır. Bu dönemde bölgede konut bulunmamaktaydı fakat Bağdat Caddesi'nin kuzey bölgesi askeri hayvanlar için kullanılmaktaydı. Bölgeye aynı yıl İzmit Sancak Beyi Topal Osman Paşa tarafından çiftlik olarak kullanılmaya başlamıştır. Bölgenin sahil kısmı av bölgesi olarak kullanılmıştır. Bölge Birinci Dünya Savaşı zamanında önce İngilizlerin daha sonra Yunanların işgaline uğramıştır. Cumhuriyet döneminde ise bölgede yerleşim sınırlı düzeyde kalırken 1937 yılında Romanya'dan gelen göçmenler bölgeye yerleştirilmiştir. Bölgeye yerleşen göçmenler tarımla uğraşırken bölge 1951 yılında Yarımca Köyü muhtarlığına bağlanmıştır. Yarımca bölgesi 1950'li yıllardan sonra tarım ekonomisinden uzaklaşarak yapılan yatırımlarla hızlı bir sanayileşme yaşamıştır. Bu sanayileşme Yarımca'yla birlikte Tütünçiftlik bölgesini de geliştirmiştir. Bölgenin değeri önemli ulaşım yollarının bölgeden geçmesi nedeniyle her geçen gün artmıştır. Bölge 1970 yılında yapılan referandumumla Yarımca Belediyesi sınırlarına dahil edilmiş, Bakanlar Kurulu kararı ile Yarımca'nın mahallesi konumuna gelmiştir. Bölgede 1964 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. 1971 yılında ise bugünkü idari yapılanma şekline dönüşmüştür. 1988 yılında bölgenin ismi Körfez olarak değiştirilmiştir.

Körfez ilçesi günümüzde otuz altı mahalleden oluşmaktadır. İlçenin nüfusu bulunmuş olduğu coğrafi ve ekonomik konum nedeni ile hızlı bir şekilde artmaktadır. 2007 yılında 123.289 kişi olan nüfus, 2019 yılında 169.304 kişi, 173.064 kişi olmuştur. İlçe nüfusunun %50,33'ü erkek, %49,67'si kadın nüfusundan oluşmaktadır. İlçe bulunduğu coğrafi yer nedeni ile karayolu ve demiryolu ağlarının merkezi konumundayken önemli bir liman bölgesi olarak bölge ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Körfez Belediyesi bölgenin önemli yerel yönetimlerindendir. Hizmet verdiği bölgenin önemi nedeni ile güçlü bir teşkilatlanma yapısına sahip olan Körfez Belediyesi her geçen gün hizmet sayısını ve standardını artırmaktadır. Körfez Belediyesi teşkilatı 22 müdürlükten oluşmaktadır. Bu müdürlükler; Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Bilgi İşlem Müdürlüğü, Destek Hizmetleri Müdürlüğü, Emlak İstimlak Müdürlüğü, Etüt Proje Müdürlüğü, Fen İşleri Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Müdürlüğü, Hukuk İşleri Müdürlüğü, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, İnsan Kaynakları ve Eğitim Müdürlüğü, Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Makine İkmal Bakım ve Onarım Müdürlüğü, Mali Hizmetler Müdürlüğü, Muhtarlık Hizmetleri Müdürlüğü, Özel Kalem Müdürlüğü, Park ve Bahçeler Müdürlüğü, Plan ve Proje Müdürlüğü, Ruhsat ve Denetim Müdürlüğü, Temizlik İşleri Müdürlüğü, Yapı İşleri Müdürlüğü, Zabıta Müdürlüğü şeklindedir.

Körfez Belediyesi organizasyon yapısı belediye başkanına bağlı başkan yardımcıları ve onların sorumlu olduğu müdürlüklerden oluşmaktadır. Belediye başkanına bağlı dört başkan yardımcısı bulunmaktadır. Hukuk İşleri Müdürlüğü ve Özel Kalem Müdürlüğü doğrudan Belediye Başkanına bağlı görevlerini yerine getirirken, diğer müdürlükler ilgili Başkan Yardımcısı altında hizmetlerini yürütmektedir. Körfez Belediyesi'nin otuz bir üyeden oluşan belediye meclisi bulunmaktadır. Körfez Belediyesi kurumsal yapısında yedi komisyon bulunmaktadır. Bu komisyonlar denetim komisyonu, plan ve bütçe komisyonu, eğitim gençlik ve spor komisyonu, sosyal hizmetler komisyonu, çevre ve sağlık komisyonu, kültür turizm ve sanat komisyonu, imar ve şehircilik komisyonu şeklindedir.

Körfez Belediyesi'ne kurulduğu dönemden günümüze kadar geçen sürede Başkanlık görevinde bulunan değerli kişiler; Hüseyin Avni Şirin (1964-1977, 1979-1980, 1989-1994); Alaaddin Şener (1977-1979); Yaşar Kuzu (1979); Cemil Ayalp (1980-1984); Azmi Akyol (1984-1989); Muzaffer Baştoğçu (1994-1999); Erhan Yenilmez (1999-2004); Yunus Pehlivan (2004-2014); İsmail Baran (2014-2019); Şener Söğüt (2019) şeklinde olmuştur.

Körfez Belediyesi'ne en uzun dönem başkanlık eden Hüseyin Avni Şirin olmuştur. Toplam üç dönem başkanlık görevini sürdüren Şirin ilçeye önemli katkılar sağlamış ve "Efsane Başkan" olarak anılmıştır. Günümüzde Körfez Belediye başkanlığı görevini yürüten Şener Söğüt ise 2019 yılında yapılan yerel seçimler sonucunda göreve başlamıştır. 2019 yılında oy kullanan ilçe halkının %49,17'sinin oyunu alarak göreve başlayan Söğüt aslen Gümüşhanelidir. 1975 yılında Muş ilinde dünyaya geldikten sonra 1979 yılında ailesiyle beraber Kocaeli'ne gelmiş ve Körfez ilçesinde yaşamaya başlamıştır. İlk, orta ve lise eğitimlerini Körfez ilçesinde tamamladıktan sonra lisans eğitimini 1996 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde tamamlayarak makine mühendisi olmuştur. Lisans eğitimine müteakip Düzce Üniversitesinde yüksek lisans eğitimini bitirmiş ve yüksek makine mühendisi unvanını almıştır. Çalışma hayatında 1996-2004 yıllarında İstanbul Büyükşehir Belediyesine bağlı İGDAŞ' da başlamış, 2004-2009

yılları arasında çalışma hayatına Kocaeli Büyükşehir Belediyesine bağlı İZGAZ'da devam etmiştir. Söğüt, 2009-2010 yılları arasında Körfez Belediye Başkanı Yardımcılığı görevini yerine getirirken bölgede birçok önemli projede yer almıştır. Evli ve üç çocuk babası olan Söğüt 2012-2017 yılları arasında Körfez Ticaret Odası Yönetim Kurulu ve Meclis Üyeliği görevlerini de başarılı bir şekilde yürütmektedir.

Körfez Belediyesi günümüzde tamamlanan ve devam eden birçok proje ile bölgeyi çağdaş bir düzeye çıkarmaktadır. Körfez Belediyesi tarafından son yıllarda yapılan proje örnekleri şunlardır:

Belediye tarafından son dönemde tamamlanan projeler: 15 Temmuz Şehitler ve Demokrasi Meydanı Projesi, Hereke Kalesi Projesi, Sarnıçhan İş ve Yaşam Merkezi, İlimtepe İş ve Yaşam Merkezi, Naim Süleymanoğlu Spor Kompleksi, Yarımca Nazende Sosyal Tesisleri, Kirazlıyalı Nazende Sosyal Tesisleri, Sokak Hayvanları Geçici Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi Projesi, Mustafa Efe Kültür Merkezi.

Belediye tarafından son dönemde devam eden projeler: Körfez-İlimtepe Yolu, Güney ve Barbaros Mahalleleri Kentsel Dönüşüm Projesi, Hereke Sahil Merkezi Projesi, Cevher Dudayev Parkı Projesi, Yavuz Sultan Selim Hacı Bektas Veli Parkı Projesi.

Körfez Belediyesi teknolojinin ilerlemesiyle birlikte birçok hizmetini e-belediye platformuna taşımıştır. Belediye emlak beyan, vergi borcu, diğer borçlar, nikâh randevusu gibi hizmetleri online olarak sunmaktadır. Bölgenin artan nüfusu ve gelişen ekonomik konumu belediyenin altyapı hizmetleriyle desteklenirken Körfez ilçesi bölgenin önemli yerleşim yeri olma özelliğini günümüzde de sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

http://www.kocaeli.gov.tr/körfezi, Erişim Tarihi: 05.08.2021; https://www.korfez.bel.tr/hizmet-rehberi, Erişim Tarihi: 05.08.2021; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/pages/korfez/228, Erişim Tarihi: 05.08.2021

Doğa Başar SARİİPEK

KÖRFEZ BELEN ANTİK MEZARLIK VE KÜLT ALANI

İzmit Körfezi'nin kuzeyinde bulunan Körfez ilçesi (Brunca ya da Brunga), Eskiçağ'da stratejik olarak Bithynia'daki yerleşim ağlarının önemli bir geçiş yolu üzerinde var olan bir mevkii idi. Özellikle ilçenin konumu Roma ve Bizans Dönemleri'nde Khalkedon'dan (Kadıköy) Nikomedia'ya ikiye ayrılarak uzanan yol güzergâhı üzerinde yer almaktaydı. İS 2. ve 7. yüzyıllar arası çevresindeki doğal limanlara, dağlara, ana yollara, göllere ve nehirlere hakim pozisyonda birçok irili ufaklı yerleşime ev sahipliği yapan Körfez ilçesi, günümüzde yaklaşık 40 mahalleye sahip olup, batısında Gebze (Antik Libyssa), kuzeyinde Şile ve doğusunda Derince ile çevrilidir. Osmanlı Dönemi'nde 'Yarımca' olarak anılan, günümüzde ise İstanbul-İzmit karayolu üzerinde yer alan bu ilçenin arkeolojisi 1950'lerden beri gelişen şehirleşme ve sanayileşmeye paralel olarak oldukça tahribata uğramıştır.

Res. 1. Kaya mezarlarından birinin alınlıklı cephesi (Fotoğraf: Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi)

Res. 2. Kaya gömülerinden biri (Fotoğraf: Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi)

Deniz kenarına konumlanmış Körfez ilçesine bağlı bir mahalle olan Belen, ilçenin hemen kuzeyinden başlayan dağlık alanın içinde yer alıp, ilçe merkezinin 10 km kuzeyinde, Kocaeli il merkezinin ise 23 km güneyindedir. Bugünkü ilçe merkezinin kuzeyinde, İlimtepe mahallesinden Belen Mevkii'ne giden yolda bir akarsu yatağının hemen yanında yükselen bir kayalık yamaç ve üstündeki alçak tepelikte yer alan geniş bir kaya mezarlığı ve bu mezarlık alanındaki kaya kült yerleri düzenlemeleri bulunur. Belen'in dağlık ve ormanlık bir coğrafyaya hâkim olması ve bir akarsu kenarında olması söz konusu nekropol alanının mistik efektini attırmıştır ki Eskiçağ'da bu tür yerler mezarlık olarak kullanılagelmektedir. Alanda en belirgin kalıntılar bazılarının içlerinde kline bulunan kaya mezarlarıdır. Bu mezarlardan özellikle birinin giriş kısmının üstü bir alınlık silmesi ile süslenmiştir (Res. 1). Bu durum herhangi bir yazıta sahip olmayan bu mezarın tarihlenmesi için küçük de olsa bir ipucudur. Bu mezar dışında alanda kaya üzerine dörtgen gömüler (Res. 2), basamak şeklindeki kaya düzenlemeleri (Res. 3) ve dairevi çukur forumunda farklı türlerde diğer alanlar (Res. 4) bulunmaktadır. Hellenistik ve Erken Roma dönemlerinde kullanıldığını düşündüğümüz bu mezarlık alanı büyük olasılıkla dağlık bir taşra kaya mezarlığıdır ve ait olduğu yerleşim yeri çok uzaklarda aranmamalıdır. Belen kaya nekropolü ve kült alanı henüz ayrıntılı bir şekilde çalışılmamış, kazılmamış ve yayınlanmamıştır.

Basamaklı kaya düzenlemesi (Fotoğraf: Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi)

Res. 4. Dairevi çukur oyuklar (Fotoğraf: Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Müdürlüğü Fotoğraf Arşivi)

Eskiçağ'da Roma ve Erken Bizans dönemlerinde Anadolu'nun batı, kuzey, orta ve güney kesimlerinde oldukça yoğun olan bu tür kayalık mezarlık alanlarında, bu alanlardaki definler sırası ve sonrasında yapılan kurban, libasyon, dua, ölüm ya da yeniden doğum ritüelleri için bir takım kültsel alan ve mekanlar düzenlenmiştir. Anadolu arkeolojisinde sık rastlanan ve çoğu zaman 'kutsal alan' olarak nitelendirilen bu kaya düzenlemeleri genellikle merdivenler, kaya nişleri, altar olarak kullanılmış olabilecek dairevi çukurlar, oyuklar ve oyuntular gibi niteliklere sahiptirler ve çoğu zaman herhangi bir süsleme ve yazıtları mevcut değildir. Bu tür düzenlemelerin söz konusu alanlarda var olan mezarlar ve mezarlıklarla ilintileri bugüne değin tam olarak ortaya koyulabilmiş ve bilimsel olarak tatmin edici bir şekilde açıklanabilmiş değildir. Çok büyük olasılıkla İÖ 2. ve 1. bin Anadolu yerli kültürleri ile de bağlantılı olan bu tür kaya mezarlık alanları ve onlara bağlı kültsel kaya düzenlemeleri özellikle Roma döneminde yaygındırlar ve Kocaeli ve çevresinde sıkça görülmektedirler. Bu tür alanlar, genel olarak ölü gömme gelenekleri ve cenaze kültleri ile ilişkili olarak, doğurganlık, bolluk ve verimliliği temsil eden Anadolu kökenli ana tanrıça Kybele ile ilintilenmeye çalışılsa da, bu durumun Anadolu'nun her yeri için geçerli olup olmadığı bilinmemektedir ve bu konuda elimizdeki somut veriler az sayıdadır. Genelde kırsal alanlarda karşımıza çıkan Kybele kültüne ve bu külte ilişkin arkeolojik eserlere Kocaeli'nin içinde yer aldığı Bithynia Bölgesi'nde rastlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Maya Vassileva, "Thracian and Phrygian Rock-Cut Tombs: A Comparative Overview", şurada: Vasil Markov v.d., *Proceeding of the First International Symposium Ancient Cultures In South-East Europe and the Eastern Mediterranean Megalithic Monuments and Cult Practices Blagoevgrad, 11-14 October 2012*, Blagoevgrad, NeofitRilski University Press, 2012, s. 44-57; Tonnes Bekker-Nielsen, *Urban life and local politics in Roman Bithynia: The small world of Dion Chrysostomos*. Aarhus University Press, Aarhus; Oakville, 2008.

Gülseren KAN ŞAHİN

KÖRFEZ CAMİLERİ

Ayrıca bakınız ilgili maddeler

Atalar Camii

II. Abdülhamit döneminde 19. yüzyılda Çerkes Mehmet Efendi tarafından yaptırılmıştır. Çerkes Mehmet Efendi Cami olarak bilinir. Servet-i Fünün Mecmuası'nda ise Tütün Çiftliği Cami olarak geçer. Yapı 1894 İstanbul Depremi nedeniyle hasar görmüş ve yeniden inşa edilmiştir. Geçirdiği onarımlar nedeniyle orijinalliği zarar görmüştür. Ancak Servet-i Fünün Dergisi fotoğrafından anlaşıldığı kadarıyla kareye yakın planda üzeri çatı ile örtülüdür.

Atalar Camii

Abdülhamid Camii

Kocaeli ilinin Körfez ilçesi Belen Köyü'nde yer almaktadır. II. Abdülhamit tarafından 1876-1909 yılları arasında yapılmıştır. Yapının mevcudiyeti orijinal değildir. Geçirdiği onarım ve restorasyonlar ile birlikte tarihi özelliğini yitirmiştir. Ahmet Nezih Galitekin *"Tarihte Kocaeli Körfez İlçesi"* kitabında caminin Orhan Gazi döneminde yapıldığını iddia etmektedir.

Abdülhamid Camii

Yukarı Hereke Camii

Geçmiş dönemde eski bir caminin yıkılmasının ardından günümüzde Yukarı Hereke Cami olarak inşa

Yukarı Hereke Camii

edilmiştir. Yapı çeşitli onarımlar gördüğü için tarihi özelliği zedelenmiştir.

Hereke Sümer Camii

Sultan Abdülmecit tarafından 1859-60 yıllarında yapılmıştır. II. Abdülhamid döneminde genişletilmiştir. Fabrika-ı Hümayun Cami olarak bilinmektedir. Plan olarak dikdörtgen planlıdır. İnşa malzemesi olarak taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Ahşap tavanın ortası bağdadi kubbeli ve üzeri kırma çatıyla örtülüdür. Doğu- Batı yönünde son cemaat yeri bulunmaktadır.

Hereke Sümer Camii

KAYNAKÇA

Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte Kocaeli Körfez İlçesi*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2014; Saliha Tanık, "Kocaeli Hereke Dokuma Fabrikası Yerleşkesi'ndeki Hümâyûn Camii", *Vakıflar Dergisi*, 54, 2020, s. 242.

Burak DEMİR

KÖRFEZ ÇEŞMELERİ

Çeşme kelimesinin Farsçada "göz" anlamındaki "çeşm"den geldiği umumiyetle kabul edilir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere "çeşm" denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara çeşme adının verilmesine sebep olmuştur. Nitekim bahçe ve bostan kuyuları yer altı sularından beslendiği takdirde bunlara su sağlayan deliklere de bugün göz denilmektedir

Özgün mimarileri ve süslemeleriyle çeşmeler, ülkemizde su mimarisinin seçkin örnekleri arasında yer almaktadır. Ülkemizin dört bir yanında kültürel mirasımızın eşsiz simgeleri arasında yer alan birbirinden farklı ve zarif çeşmeler bulunmaktadır.

2018 yılında Körfez Belediyesi ekiplerince yapılan çalışmalar ile köy içi ve köy yollarındaki çeşmelere tarihi görünümler kazandırılmaya başlanmıştır. Fen İşleri Müdürlüğü ekipleri tarafından yürütülen çalışmalar kapsamında 2018 yılında başlatılan çalışmalarda ilk olarak köylere çıkan yollar üzerindeki çeşmeler tarihi görünüme kavuşturulmuştur. Restore edilen çeşmelerin etraflarına da vatandaşların dinlenebilecekleri alanlar oluşturulması hem görsel anlamda hem de yöre halkının dinlenme ihtiyaçlarının karşılanması açısından dikkat çekici olmuştur.

Hacı İbrahim Çeşmesi

Hacı İbrahim Çeşmesi ya da diğer adıyla Kutluca Çeşmesi, Kutluca Köyü, Kıyırlı Mahallesi /Körfez adresinde yer almaktadır. Kadastro kayıtlarına göre 2683 parselde bulunur. Çeşme, Kutluca Köyü tüzel kişiliği bünyesindedir. 1841-1842 yıllarında inşa edilen çeşme 200 yıla yaklaşan tarihi ile bölgenin önemli eserlerindedir. Osmanlı kültür dönemine ait çeşmenin kitabesi ve vakfiyesi bulunmaktadır.

Kemer nişinin ortasında çeşmenin kitabesi mevcuttur. Üç satırlık kitabede Hicri 1257 tarihi okunmaktadır. Yuvarlak kemer içindeki niş yüzeyinde bir lüle görülmektedir. Çeşmenin yalağı 3 adet lahit kapağıdır. Su dolabının kapağı betondandır. Yapı grubu olarak ikinci gruptur. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca 02.02.2010 tarihinde 1293 sayılı Karar uyarınca koruma altına alınmıştır.

2016 yılında restore edilerek, bakımı gerçekleştirilmiştir. Kıyırlı Camii ile sebili arasında tarihi çeşmenin yenilenmesinde, aslına sadık kalınarak orijinal taş ve Horasan harcı gibi malzemeler kullanılmış ve yenileme sonrası çevresiyle uyumlu hale getirilmiştir. Çeşme, bölge insanının yanı sıra Eski İstanbul Yolu'nu kullanan vatandaşlar için de önemli bir duraktır.

İkram Çeşmeleri

Klasik çeşme anlayışının ötesinde, özellikle sosyal belediyecilik kapsamında 2000'li yıllardan sonra ülkemizde yaygınlaşmaya başlayan ikram çeşmeleri vatandaşlardan büyük ilgi görmektedir. 2015 yılında

Körfez Belediyesi de, sosyal belediyecilik hizmetleri kapsamında ilçede kurduğu İkram Çeşmeleri ile Körfez'in farklı noktalarında vatandaşlara sıcak çorba hizmeti vermeye başlamıştır.

Mimar Sinan Mahallesi, Tütünçiftlik viyadük altı ve Hereke bölgelerinde hizmete giren ikram çeşmeleri ile hafta içi her gün sabahın erken saatlerinde vatandaşa sıcak çorba dağıtılması hedeflenmektedir. Bu çeşmeler ile günlük ortalama 2 bin 500 vatandaşa hizmet verilmesi planlanmaktadır

KAYNAKÇA

Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları, Kocaeli.2011; https://www.haberturk.com/kocaeli-haberleri/62760331-korfez-koylerine-osmanli-cesmeleri, Erişim Tarihi: 10.08.2021; https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/haci-ibrahim-cesmesi-restore-edildi-11710787, Erişim Tarihi: 10.08.2021; https://www.hurriyet.com.tr/korfez-de-ikram-cesmesi-akmaya-basladi-37065216, Erişim Tarihi: 10.08.2021; https://islamansiklopedisi.org.tr/cesme, Erişim Tarihi: 10.08.2021; https://www.kulturportali.gov.tr/portal/tarihin-taniklari-cesmeler, Erişim Tarihi: 10.08.2021.

Bora YENİHAN

KÖRFEZ HAMAMLARI

Arapça'da "ısıtmak; sıcak olmak" anlamındaki "hamm" "حمّام" (hamem) kökünden türeyen" hamam (hammâm) "حمّام" kelimesinin sözlük anlamı "ısıtan yer" demek olup "yıkanma yeri" gibi anlamlara sahiptir. Hamam, ayrıca "çok ısıtan", "ılıca, kaplıca" sözcüğünden alıntıdır (islamansiklopedisi.org.tr/hamam).

Hamam, insanların yıkanması, temizlenmesi, şifa bulması, arınması için mekânın ve bu mekânda kullanılacak suyun ısıtılması suretiyle kullanılması için yapılmış bir tesistir. Tarihin ilk zamanlarında yer altından çıkan sıcak kaynak suları yakınında inşa edilmiş mekânlar iken sonraları sıcak su kaynaklarının olmadığı mekânlarda da suyun ısıtılması suretiyle hamamlar inşa edilmiştir.

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerinden itibaren çeşitli medeniyetlerde hamam binaları inşa edilmiştir. Ancak hamam bilhassa Roma devrinde çok yaygınlaşmış ve yıkanmanın dışında eğlence yeri olarak da kullanılmıştır. Vücut temizliğini dini bir gereklilik kabul eden İslâm dininin tavsiyesiyle Müslümanlar hamama büyük önem vermiş ve bilhassa Türklerde hamam şehirlerin, yerleşim yerlerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Hamamlar değişik dönemlerde toplumların dini inançları doğrultusunda mimari olarak şekillenmiş ve sosyal yaşantının parçası haline gelmiştir.

"Sivil mimarimizin önemli ve üzerinde yeterince durulmamış müesseselerinden biri olan hamamların kültürel birikimi, sanatı ve mimariyi anlamak açısından önemli kurumlardır ve kültür tarihi açısından da önem arz eder. Kubbe ve diğer bazı mimari özellikleri ile camiyi andıran bu müesseselerin iç tasarımı ve mimari bileşenleri itibariyle, gayet sade olanları olduğu gibi, çok muhteşem olanları da vardır. Özel bir mimari tarza sahip bulunan hamamlardaki iç yapının önemli kısımları genellikle câmegâh (soyunma yeri), soğukluk (kurulanma ve peştamal değiştirme yeri) ve sıcaklık (yıkanma yeri) adı verilen bölümlerdir." Türklerde hamam kültürü edebiyatımızda, mimaride ve güzel sanatlarda yer almıştır. Türk resminde hamam kültürü minyatür örnekleri ile başlar. Hamamla ilgili minyatürlere "Surname-i Hümayun", "Hünername", "Zenname" v.b. kitaplarda rastlıyoruz. Abdullah Buhari Batı resim tekniğine geçişin ilklerindendir. Sanatçının "Hamamda Yıkanan Kadın" adlı tablosu, I. Ahmet albümünde yer almaktadır. Ressam Münif Fehim'in "Kadınlar Hamamı" eseri sıcaklıkta kurna başında yıkanan, göbek taşında terleyen ve leğende çamaşır yıkayan kadınları gösteren hareketli, gerçekçi bir kompozisyondur. Hamam, birçok sanat dalına da konu olmuş ve çok sayıda farklı alanda eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Batılı ressamlar oryantalist tablolarda hamam konusunu ince ayrıntılarına kadar resmetmişlerdir. Bunun yanında, edebiyata, şarkı, türkü ve filmlere de konu olmuştur.

Kocaeli Körfez ilçesi, Yunanlılara, Frigyalılara, Brigesler, Tinyalılar ve Perslere ev sahipliği yapmıştır. Daha sonra Roma Döneminde Bizans'a, daha sonra Selçuklu ve Osmanlılara tarihin birçok medeniyetine ev sahipliği yapmış ender yerleşim yerlerinden biri olarak hamamları ile bilinmektedir.

Günümüze kadar ayakta kalmayı başarmış, tamamı birçok kez restorasyondan geçmiş, bazıları restorasyon gerektiren, bazıları ise halen hamam olarak işlevini sürdüren tarihi Kocaeli'nin birçok ilçesindeki hamamları halka hizmet sunmaya devam etmektedirler. Ancak devasa tarihine rağmen depremler, yangınlar ve sava gibi felaketlerden dolayı Körfez ilçesinin günümüze kadar ulaşan tarihi hamamları ne yazık ki neredeyse yoktur.

Körfez Tütünçiftlik Yeni Yalı Mahallesi Ağadere Caddesi'nde yer alan ve caddenin en eski betonarme binası olarak da bilinen Çarşı Hamamı, 1972 yılında hamam olarak inşa edildi. Ancak 28 yıl önce hamam olarak çalıştırılmaya başladı ve son döneminde de kadınlar hamamı olarak kullanıldı.

Kocaeli bölgesindeki ilk buhar odasına sahip Çarşı Hamamı bölgenin önemli düzeyde ihtiyacını karşılamaktadır. Çarşı Hamamı, 2006 yılında yapılan kapsamlı bir restorasyon ile yenilenmiştir. Çarşı Hamamı Roma hamamlarını örnek alır. Hamam kompleksi içinde hamamın yanı sıra, saunalar, havuz ve buhar odası da bulunmaktadır. Bunun dışında Körfez ilçesinde yer alan otellerden hamam hizmeti sunanlar vardır.

KAYNAKÇA

Semih, Büyükkol ve Arda Zühal. (2016) *Türk Kültüründe Hamam Geleneği ve Resim Sanatına Yansımaları*, idil, Cilt 5 (27):2051. DOI: 10.7816/idil-06-27-1; İstanbul Yeşil Direk Hamamı (YDH), "*Türk Hamam Kültürü*" (Erişim: 29 Mart 2021) Sağlık ve Doğal Terapiler Derneği (SDTD), "*Türk Hamam Kültürü*" (Erişim: 29 Mart 2021) hamamlar.com, www.timekocaeli.com/izmitin-tarihi-hamamları 18.04.2021 Tarihinde esinlenilmiştir.

Muhsin HALİS

Mustafa Dede Türbesi

KÖRFEZ TÜRBELERİ-TARİHİ MEZARLIKLARI

Ayrıca bakınız ilgili maddeler

Mustafa Dede Türbesi

Martılar Mahallesi'ne bağlı Karayakuplu Köyü'nde bulunmaktadır. Yerel halk anlatısına göre türbede yatan zatın adı Mustafa'dır. Bu nedenle Mustafa Dede Türbesi olarak bilinmektedir. İnşa tarihine dair herhangi bir bilgi yoktur. Kocaeli şehrinin Körfez ilçesinde bulunan üstü örtülü iki türbeden biridir. Türbe etrafında hazire bulunmaktadır. Türbenin orijinal inşa ve planına dair herhangi bir fikre sahip değiliz. Güncel vaziyeti gereği kare plan ve ahşap tavandır. 2019-2020 yıllarında Körfez Belediyesi tarafından onarıma tabi tutulmuştur.

Ali Hocalar Türbesi

Yapı, Körfez ilçesine bağlı Ali Hocalar Köyü'nde bulunmaktadır. Yerel halk anlatısı türbenin yakın zamanda yeniden yapıldığı ve yapının inşa edildiği yerde eskiden taş malzeme, ahşap çatılı bir yapı bulunduğunu söylemektedir. Güncel plan vaziyeti ise dikdörtgen planlı ve ahşap çatılıdır.

Ali Hocalar Türbesi

Kurt Baba/Dede Türbesi

Körfez ilçesinin Sipahiler Köyü'nün Demirciler Mahallesi'nde bulunmaktadır. Yapının inşa hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Türbede yatan zat hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Kurt Dede Türbesi 2019-2020 yılları arasında Körfez Belediyesi tarafından onarım görmüş ve güncel vaziyetini kazanmıştır.

Yayla Türbesi

Körfez'in Yukarı Hereke Mahallesi'nde bulunmaktadır. Körfez Belediyesi'nin 2018 yılında yaptığı çalışma ile ziyarete açılmıştır. Yapı inşa tarihi ve türbede yatan kişi hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

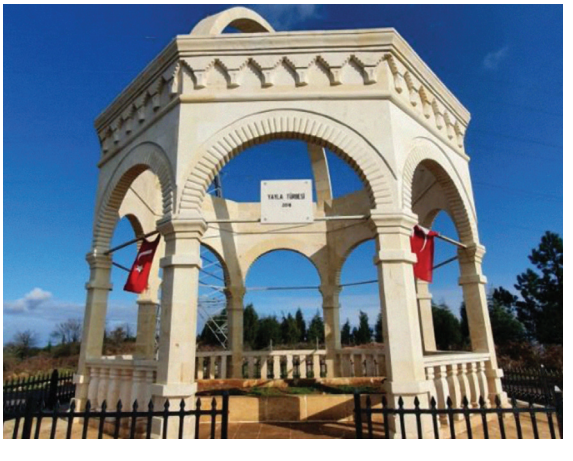

Yayla Türbesi

Kurt Baba Türbesi

Tufan Dede Türbesi

Körfez Yukarı Hereke Mahallesi'nde bulunmaktadır. Ayak ve baş taşları da olsa da bu taşlarda herhangi bir yazı bulunmamaktadır.

Şemseddin Köyü Sofa Dede Mezarlığı

Körfez ilçesinin Şemseddin Köyü'nde bulunmaktadır. 18. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında Ekşizade ailesinin çoğunluğunu oluşturduğu 20 tane mezar taşı bulunmaktadır.

Belen Mezarlığı

Körfez ilçesinin İlimtepe mevkisinde kalmaktadır. 19. yüzyıl dönemine tarihlenen dört tane mezar taşı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte Kocaeli Körfez İlçesi*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2014.

Burak DEMİR

KULLAR

Başiskele İlçesinin Bir Semti

Başiskele ilçesini oluşturan 5 beldeden biridir ve İlçenin kuzey ucunda İzmit'le Kartepe ilçeleri sınırında yer alır. Kimi vesikalarda 'Kollar' olarak geçen Kullar adının beldenin güney istikametindeki Paşadağ mevkiinde yer alan tarihî kalenin misyonuna nispetle gözetleme ve kollama manalarına geldiği değerlendirilmektedir. Kaledeki askerlerinin düşman tarafından öldürüldüğünü duyunca Padişahın "Vah kullarım!" demesinden ya da 'Kul' lâkaplı/soyadlı ailelerden isim aldığı şeklinde rivayetler de bulunmaktadır. İktisat tarihçisi Ömer L. Barkan ise Osmanlı'da "kulluklar", "ortakçı kullar" gibi ziraatla ilgili meslekî bir zümrenin İstanbul'daki yaygın uygulamalarından bahsetmektedir. Bölgedeki ilk yerleşimlerin Mahmut Paşa ve Vezir Çiftlikleri gibi işletmeler olduğu düşünülürse burada yarı hür-yarı köle tarzında çalıştırılanlardan isim alması daha akla uygun gelmektedir. 1845 yılı temettuat (nüfus ve gelir) defterlerindeki 7 hanelik nüfus da bu çiftliklerle alâkalıdır.

1837 yılına ait bir senette "İzmit kazasına bağlı Kullar Karyesi'nin (Köy) Aziz Mahmud Hüdai Hankahı Postnişini Şeyh Abdurrahman Efendi'ye iltizam olunduğu (vergi geliri devri)" bilgisi geçmektedir. 1843'te Sultan Abdülmecid tarafından bizzat yerinde ziyaret ile askerî kumaş imali için kurulan ve şimdiki ilçe taksiminde Kartepe'de kalan İzmit Çuha Fabrikası (Çuhane) Kullar'daki yerleşime katkı sağlamıştır. 19. yy.'ın sonlarına dek Trabzon yöresinden bölgeye iş bulmak için gelen insanlar, Aslanbey ve Yuvacık gibi yakın çevredeki gayrimüslim nüfus nedeniyle yukarı kesimlerdeki Serindere, Tepecik ve Aksığın gibi köylere yerleşmişlerdir. 20. yy. başlarına ait belgedeyse "Kullar namındaki çiftlik ahalisinin" şikâyetlerinden bahsedilmektedir. 1910 yılında ise Kullar Karyesi İhtiyar Heyeti, Paşadağ ile Hamaloğlu ormanlık ve mera alanlarının kendilerine tahsisi için arzuhal/dilekçe vermişlerdir. Bu durumda Kullar'ın köy ile çiftlik arası bir vaziyette olduğu düşünülebilir.

Yöredeki Müslüman Türk yerleşimi, Amerikan Misyonerlerince eğitimden geçirilen ve İngiliz elçiliklerince korunan Ermeni çetelerinin terör faaliyetleri yüzünden darbe alacaktır. Arslanbeyli Donik ile Yuvacıklı Vahan çeteleri özellikle I. Dünya Savaşı sırasında yöresel katliamlara imza atmışlardır. Bunlardan en feci olanı "Kullar Karyesi'nden sekiz Müslümanın, karyelerine dönerken amele taburundaki Hıristiyan efrad (geri hizmetteki Hristiyanlar) tarafından katledildiği" şeklinde belgelenen ve Osmanlı hükümetince isimleri fotoğrafıyla birlikte yayınlanan hadisedir. 1915 Ağustosu'ndaki vakada Boşnak Malik, Abdül-

Kullar

mecid oğlu Ali, Ali oğlu Seyid (14 yaşında), Ömer oğlu Abdülgani, Abdülgani oğlu Mecid, Abdullah oğlu Hüseyin, Bekir oğlu Yusuf, Osman oğlu İsmail balta ile katledilmişlerdir. Bu acı hadise 19. ve 20. yy'larda Balkanlar'dan getirilerek Kullar'a iskân edilen fakat rutubeti ve denize yakınlığı nedeniyle İzmit, Kandıra, Akmeşe taraflarına yerleşen muhacirlerin bir kısmının buradan ayrılmadığını da göstermektedir.

Kurtuluş Savaşı'nda zamanın Başiskele ilçesi sayılan Bahçecik nahiyesinin düşmandan kurtarılması mücadelesine destek veren Tepecik, Aksığın, Serindere gibi köylerin sakinleri, Ermeni ve Rum azınlıkların da işgalcilerle birlikte yöreden ayrılmasıyla peyderpey Kullar'a inmeye başlayacak ve Cumhuriyet döneminde Karadeniz Bölgesi'nden gelen takviyelerle de hızla büyüyecektir. 1920'de İngilizlerce bombalanan Çuha Fabrikası ise 1925 yılında Denizcilik Bakanlığı'na (Bahriye Vekâleti) tahsis edilerek Torpido Fabrikası haline getirilecektir. Hatta dekovil denilen dar ve hafif raylı küçük demiryolu hattı ile Başiskele sahilinden İzmit Körfezi'ne ulaşım imkânı söz konusudur. Aralık 1935'te Romanyalı 64 Türk göçmen Kullar'a yerleştirilmiş fakat zaman içerisinde önemli bir kısmı başka yerlere gitmeyi tercih etmişlerdir. O yıllarda açılan SEKA fabrikası ve 1950 sonrasındaki sanayileşme Kullar'ın büyümesini hızlandırmıştır.

1965'ten itibaren Ordu yöresinden Vezirçiftliği Mahallesi'ne yönelik bir göç başlayacaktır. Aynı yıl itibariyle Kullar 1.231'i erkek, 1.054'ü kadın olmak üzere toplam 2.285 nüfusa sahiptir. Bu sırada İzmit Merkez Bucağı'na bağlı 57 köyden biri olan Kullar Beldesi 1967 yılında belediye olacaktır. Sırasıyla Hasan Turan, Mehmet Tanrıverdi, Güngör Toncar, İsmail Özkar, Kemal Aydın ve Mahmut Civelek'in belediye başkanlığını yaptığı Kullar, 2000 yılında 17.104 nüfusa erişecektir. 2008 yılında diğer 4 beldeyle birlikte belediyeliği sona eren Kullar'a bağlı eski mahallelerde (8 adet) günümüzde (2020 yılı) toplam 18.167 kişi yaşamaktadır.

Kullar'da endüstri ve hizmet sektörü ile doğal ve tarihî miras içiçedir. Osmanlı sanayisinin simgelerinden Çuha Fabrikası iki asra yaklaşan mimarî kalıntılarıyla komşu ilçe sınırlarında kalsa da Çuhane Caddesi'nin iki tarafında yer alan ve bir asrı aşan geçmişe sahip çınarlar Başiskele ilçesi (Ovacık Mahallesi) dahilindedir. Saltanat Yolu Çınarları adı verilen, çapları 80 ilâ 180 cm arasında değişen 100 adet çınar ağacı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 18.11.2009 tarih ve 1175 sayılı kararıyla koruma altına alınmıştır. Keza Kullar'ın içinden geçen Kilezdere'nin İzmit çıkışında bulunan ve 16. yy. Osmanlı eseri sayılan kesme taşlı, 5 gözlü Kilezdere Kemer Köprüsü tescilli olup 1998 yılında demiryolu inşaatı nedeniyle ve KTVKYK kararıyla orijinal yerinden sökülüp 50 metre aşağıya yeniden inşa edilmiştir. Yine Vezirçiftliği Mahallesi'ndeki tarihi İpek Yolu güzergâhında yer alan 2 gözlü, tuğla kemerli Köprü de İstanbul II Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 25.06.1998 tarih - 4862 sayılı kararıyla koruma altındadır. İzmit – Gölcük Yolu asfaltı kenarındaki bu köprünün 200 metre güneyinde aynı özelliklere sahip ve tescilli başka bir köprü kalıntıları da bulunmaktadır. Paşadağ Mahallesi'ndeki 1,5-2 m yüksekliğinde moloz taştan duvarlar ve diğer kale kalıntıları ise arkeolojik sit alanıdır.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Ts.MA.e. 1401 - 88, H-17-06-1253; DH.MKT. 2763 - 33, H-17-02-1327; DH.MUİ. 55 - 28, H-05-01-1328; DH.ŞFR. 482 - 116,: R-25-05-1331; Ali Üzmez, *Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli*, İzmit 2008, s. 77-80; Hilal Karavar, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmit Çuha Fabrikası 1844-1920*, Kocaeli 2007, s. 51-52, 96 ve 99; İl Yıllığı Düzenleme Derneği, Kocaeli İl Yıllığı 1967, İstanbul 1970, s. 30-31; Süleyman Pekin - Murat Bayram, *Bahçecik Tarihi*, Ankara 2011, s. 135-136, 375; Tuğba Okuyan, *İzmit Temettuât Defterleri*, Sakarya 2004, s. 23; Ömer Lûtfi Barkan, "XV ve XVI ıncı asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 1, Sayı 1, s. 32-35; Önder Duman, "Romanya'dan Kocaeli Vilayetine Göç ve İskân (1935-1939)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli 2015, s. 501-502; "Başiskele Nüfusu" (https://www.nufusune.com); "Başiskele tarihi yerleri" (https://www.gezi-yorum.net); "Kültür Envanteri Anıt" (https://www.kulturportali.gov.tr) ; "Nişanyan Yeradları" (https://nisanyanmap.com)

Süleyman PEKİN

KURT BABA TÜRBESİ

Sipahiler Köyü

Kocaeli'nin Körfez ilçesinde bulunan Kurt Baba Türbesi, Sipahiler Köyü'ndedir. Sipahiler Köyü, "Sipahi" denilen askerlerin sık konakladığı bölge olması nedeniyle bu ismi almıştır. Kurt Baba Türbesi köyün sınırlarında düzlük bir alandadır. Köy içinden ve civar köylerden gelen kişiler için türbe önemli kutsal bir mekân olarak görülür. Türbeye ziyaret edilerek dua edilir. Türbenin olduğu mevkide dini ve sosyal aktiviteler de yapılmaktadır. Kurt Baba Türbesi, Körfez Belediyesi tarafından restore edilerek kubbeli bir yapı ile çevrelenmiştir.

KAYNAKÇA

https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/kurt-baba-turbesi-yenileniyor-13080103; http://www.kocaelimeydan.com/gundem/sipahiler-koyunde-muhtesem-kutlu-dogum-programi-h9010.html.

Ayşegül YILMAZ

KURUÇEŞME

Semt

Osmanlı şehrinin özellikle fiziki ve cemiyet açısından en çarpıcı niteliği mahallelere bölünmüş olmasıdır. Öyle ki şehirler, ticarî-sınaî merkezler ve esasen cami/mescidler etrafında kurulan mahalleler olarak başlıca iki kısma ayrılmıştı. Mahalle, genellikle bir dinî yapı ya da pazarın etrafında gelişen, çoğunlukla her birinde dini inançları ve iktisadî faaliyetleri, kısaca hayat tarzları aynı olan insanların yaşadığı bir birimdir. İzmit mahalleleri diğer Müslüman şehirlerinde görüldüğü gibi dar yollar ve çıkmaz sokaklarla oluşur. Bazı araştırmacılar tarafından plansız şehirleşme örneği olarak görülen çıkmaz sokaklar yabancıların girişini engellediği gibi mahallede yaşayanların mahremiyet ve güvenliklerinin sağlanmasını da kolaylaştırmaktadır. Toplumsal hayatın bütün ihtiyaçlarının karşılandığı her mahalle çıkmaz sokaklara açılan bir ana caddeyle bölünüyor ve bu cadde sağlam yapılarla kapatılabiliyordu.

İzmit'in Osmanlılar tarafından yapılan ilk tahririnde (1523) on beşi Müslüman biri gayrimüslim 16 mahalleden oluştuğu, 1644-1650 tarihli avarız defterine göre mahalle sayısının 19'a çıktığı 1697 yapılan bir avârız tahririnde ise İzmit'te yirmi mahalle ve 720 hâne kaydedilmiştir. Buna göre nüfus yaklaşık 3600'e ulaşmıştır. İzmit'e Türklerin ilk yerleştiği mahalle günümüzde Orhan Camii denilen ancak vakıf kayıtlarında çoğunlukla Gazi Süleyman Paşa Camii olarak zikredilen cami etrafında oluşturulan Cami-i Şerif Mahallesi'dir. Camii fetihten sonra kiliseden dönüştürülmüştür. Geleneksel Osmanlı-Türk aile yapısında konut/ev tüm ailenin bir arada yaşadığı büyük konaklar ve avlulu evler biçimindedir. Büyükbaba, büyükanne, çocuklar, damatlar, gelinler ve torunlardan oluşan bir bütün ev halkını oluşturmaktadır. Bu halkanın içine eğer büyük bir konaksa aşçı, hizmetçi, bahçıvan, gibi çalışanları da eklemek gerekmektedir. İzmit evinde her aile için tüm fonksiyonların aynı mekânda (yatma, yıkanma, yaşama) buluştuğu ortak yaşam alanı olan sofa ve avlulara açılmaktadır. Dar sokaklar üzerinde sık aralıklı veya bitişik düzenle yapılan geneleksel konutların cephesi içe dönük, dışa kapalı bir iç dünya oluşturmaktadır. Geleneklere göre ev yaşantısını saklama ve koruma amacı ile zemin katları bahçe duvarı yüksek yapılan evler birbirinin manzarasını kesmeyecek şekilde konumlandırılmıştır. İzmit'te günümüze bu özellikleri gösteren Kapanca Sokak kalmıştır. Kapanca Sokak geleneksel yaşam biçiminin bütün yönlerini yansıtmaktadır.

Kuruçeşme semti, Osmanlı döneminde Hatipköy olarak bilinen antik ören yerleri üzerine kurulu, üzüm bağlarının bulunduğu bir köydür. Hatipköy bugün Kuruçeşme'nin Kocatepe, Fatih ve Doğanlar mahalleleri gibi Hatip Mahallesine dönüşmüştür.

Osmanlı döneminde İzmit kuzey yamacına yaslanmış 20 mahalleden oluşurken, Cumhuriyet dönemimde SEKA'nın kuruluşu sonrası şehir doğu batı aksında genişlemeye başlamıştır. Yenidoğan Mahallesi SEKA fabrikasının kurulması ile hızla yapılaşmaya başlamıştır. 30 Ocak 1923 yılında imzalanan "Mübadele Sözleşmesi" sonrasında Yunanistan gelen 26.569 kişi İzmit'e yerleşmişti. 1923 tarihli Mübadele Sözleşmesi'nden sonra, 1935 yılında Romanya ve Türkiye arasında Türkiye'ye gelmek isteyen yurttaşlarla ilgili bir antlaşma yapılmıştır Antlaşma sonrası Romanya'dan gelen mübadillerden İzmit'e gelenler kent çevresinde iskân edildikleri gibi, kentin batısında bugünkü Yenidoğan Mahallesi sınırları içinde yapılan göçmen evlerine yerleştirilmişlerdir.

Kuruçeşme semtinin doğuşunda SEKA ve mübadillerin yerleşmesi kadar, D-100 Karayolu'nun İzmit'in

Kuruçeşme

ortasından geçmesi de etkili olmuştur. Artan ulaşım olanakları D-100 aksında bulunan arsaların rant değerini yükseltirken, sanayi yapılarının ve düşük gelir grubuna ait konut birimlerinin desantralizasyonuna yol açmaktadır. 1950'li yılların sonundan itibaren D-100 karayolunun İzmit kent içinden geçmesi, yerleşim yerlerinin karayolu istikametine uzanması 2000 yıllara geldiğimizde İstanbul ile Kocaeli'nin birleşerek dev bir şehre dönüştürmüştür. D 100 Karayolu küçük bir köy olan Hatip Köyün imara açılmasına ve Kuruçeşme'nin bir semt olarak oluşumuna katkı sağlamıştır. Nüfusun kuzey güney aksından, doğu batı aksına kaymasında D-100 Karayolu kadar 1955'te açılan Kocaeli C-Tipi Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu'nun Yenidoğan ile Kuruçeşme'nin bitişiğine kurulması da etkili olmuş, Kuruçeşme'de yapılaşma ve nüfus artışına neden olmuştur.

Kuruçeşme,1989 yılında belediye olmuş 2009 yılında alınan bir karar ile İzmit ilçesine bağlanmıştır. İzmit ilçesine bağlı bir semt olan Kuruçeşme'nin bünyesinde dört mahalle bulunmaktadır. 2007 nüfus verilerine göre, 2013'te 781 ve 2020 de 1631 nüfusla Hatip Köy Hatipler Mahallesi'ne dönüşmüştür. Hatipler Mahallesi'nde 2020 Nüfus verilerine göre 1631 nüfusun 830 erkek, 801 kadındır. Kuruçeşme'ye bağlı Doğanlar Mahallesi'nde 2007 nüfus verilerine göre 4.795, 2013 'de 4.272ve 2020 verilerine göre 4.526 kişi yaşamaktadır. 4.526 kişinin 2.232'si erkek 2.294 Kadındır. Fatih Mahallesinde 2007 nüfus verilerine göre 3.845, 2013'te 4.262 ve 2020 verilerine göre 6.511 kişi yaşamaktadır. 6.511 kişinin 3184'ü erkek 3327'si ise kadındır. Kuruçeşme'ye bağlı Kocatepe Mahallesi'nde 2007 nüfus verilerine göre 2.832, 2013'te 2.272 ve 2020'de 4382 kişi yaşamaktadır. 4382 kişinin 2.190 erkek 2192 ise kadındır.

2020 yılı itibariyle Kuruçeşme'de toplam 17.050 kişi yaşamaktadır. 1960'lı yıllarda başlayan sanayileşmeye paralel olarak yaşanan göç olayının bir sonucu olarak kaçak yapılaşma Kocaeli'de de kendini göstermiştir. Kente gelen nüfus ilk aşamada İzmit merkez ilçede hazine arsalarına ve kentin kuzeyindeki çok eğimli alanlara gecekondular yaparak yerleşmişlerdir. Ancak, İzmit'in topoğrafik yapısı nedeniyle yerleşime elverişli kentsel alanların son derece sınırlı olması sebebiyle; gecekondu stoğu ve gelişmesi diğer illere oranla düşüktür. 1976 yılında çıkarılan yasa ile hazine ve belediye arsaları üzerine yapılmış gecekondulara tapu verilmesi öngörülmüştür. İzmit merkez ilçede kaçak yapılaşmanın yoğun olarak görüldüğü bölgeler Bekirdere, Mehmet Ali Paşa, Cedit Mahallesi, Yenidoğan, Kuruçeşme, Topçular ve Gültepe mahalleleridir.

Kaçak yapılaşmaya rağmen Kuruçeşme'nin adını ön plana çıkaran iki önemli gelişme yaşandı. İlki 1991 yılında kurulmaya başlayan Acıbadem hastahaneleri, Özel Acıbadem Hastahanesi adıyla 2006 yılında Kuruçeşme'de açıldı. İkincisi ise 1955 yılında yapılan Kocaeli C-Tipi Kapalı Ceza ve İnfaz Kurumu zamanla mahalle ortasında kaldığından 2015 yılında boşaltılmasına karar verilmiştir. C-Tipi Cezaevinin yıkılmasından sonra bakanlıklar arası yapılan protokolle arazisine okul yaptırılması şartıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na devredildi. İzmit Lisesi, Kız Meslek Lisesi ve Gazi Lisesi'nin de aralarında bulunduğu birkaç okul birden inşa edilerek eğitim kampüsüne dönüştürüldü. Kuruçeşme için bir diğer önemli gelişme ise Akçaray tramvay yolunun Kuruçeşme'ye kadar uzatılmasıdır. Tramvayın Kuruçeşme kent içi ulaşımına önemli bir katkı sağladığı gibi semtin çehresinin değişimine de katkı sağlayacağına şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

Deniz Demirarslan, Türkiye'de Kentsel Yerleşim Konut Gelişimi Geçmişten Günümüze İzmit Örneği, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 5, sayı 20, 2018,s. 112., Halis Saygı, *Kent İçi Endüsriyel Alanların Dönüşümüne Bir Model*, İzmit Seka Park, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008,Emre Yıldız, *Türkiye'de Kentsel Dönüşüm:Kocaeli Örneğinde Sosyo Mekansal Bir Analiz*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,2017 Bilecik, Zafer Yapıcı, *Sanayi Konut İlişkileri Üzerinde Bir Araştırma*, İzmit Örneği , İstanbul Teknik Üniversitesi Fen-Bilimleri Enstitüsü yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, Şennur Kaya,1923-1960 Yılları Arasında İzmit'te İnşaa Edilen Yapılar ve Kentin Gelişimine Katkıları, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli 2015,s. 1685. Yavuz Ulugün, Kocaeli'de Tarihsel Göçler, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiriler*, Editör Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s. 1281.

İbrahim ŞİRİN

KUŞÇALI / KUTLUCA TELGRAFHANESİ

Milli Mücadele Başlarken Kocaeli Yarımadası'nda İstanbul Hükümetiyle - Temsil Heyeti Arasında Kesintisiz Haberleşmeyi Sağlayan Telgrafhane

Kutluca Köyü, Gebze kazasının "Taşköprü" nahiyesine bağlı idi. Günümüzde Kocaeli ili, Körfez İlçesine bağlıdır. Bölgenin adı Kutluca'daki "Taşköprü" ile anılır. Köyün bir girişi bu Roma köprüsü üzerinden, diğeri Yarımbaş Mezarlığı yönünden sağlanmaktadır. Kocaeli Yarımadası ortasında, "Eski İstanbul Yolu" üzerindeki bu köyde, milli mücadele yıllarında Telgrafçı Ali Efendi'nin "telgrafhane" olarak bir odasını kullandığı ev, 2004 yılına kadar ayaktaydı.

Kutluca Telgrafhanesi, işgal kuvvetlerinin bilmediği bir hattın üzerinde idi. Bu hat Çanakkale Harbi sırasında Sultan Reşat'ı Anadolu'ya geçirmek için düzeltilmiş bir yol kenarında bulunmaktaydı ve haritalara geçmemişti. Muhaberelerin bir kısmı Kutluca Köyü'ne kadar gelen bu hatla oluyor, oradan hususi posta çıkarılıyordu. Yusuf Ziya Ortaç, İsmet Paşa'nın Ankara'ya çağırılışının da bu yolla olduğunu anlatır. İsmet Paşa'nın anılarında Kurtçalı diye geçerken; Halide Edip, Kuşçalı demektedir. Mustafa Kemal, telgraflarında Kuşcu mevkii, Nutuk'ta Kuşçalı diye adlandırdığı yeri "Üsküdar'la Gebze arasında bir köy" olarak tanımlamaktadır.

Kuşçalı / Kutluca Telgrafhanesi, Yahya Kaptan'la birlikte anılmaya başladı. 16 Mart 1920'de İstanbul ve Osmanlı Mebuslar Meclisi'nin işgali ile mebusların Ankara'da Büyük Millet Meclisi'ne; subay, gazeteci, öğrenci ve diğer gurupların da Anadolu harekatına katılmak üzere İstanbul'dan gizlice Anadolu'ya geçiş yolu üzerinde haberleşme noktası olarak görev yapmış olması ile tanındı.

Kuşçalı / Kutluca Telgrafhanesi

Mustafa Kemal'in Nutuk'ta "İzmit Bölgesi'ndeki hain çetelerin takibi ve yok edilmeleri için kurulan milli müfrezelerin en önemli ve en kuvvetlisi Yahya Kaptan adında fedakar bir vatanperverin müfrezesi idi" diyerek sözünü ettiği Yahya Kaptan ile ilk görüşmeleri Sivas'ta gerçekleşti. Bir gün telgrafçılar; Sivas Telgraf Merkezi'ne aşağıdaki bilgiyi verirlerken, çok acele bu teli İstanbul'da durdurdular.

"*Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, Dün İzmit'ten tavsiye edilen Yahya, benim. Yarın akşam Kuşçalı Telgrafhanesi'nde emrinize muntazırım. Yahya*"

İzmit teşkilatı tarafından tavsiye edilen Yahya, Mustafa Kemal'le güvenli bir görüşme için Kuşçalı Telgrafhanesi'ni seçmişti. M. Kemal Paşa'nın 4 Ekim 1919 günü Kuşçalı merkezinden aldığı telgraf şöyle idi:

"*Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne, Bendeniz size iki gün evvel İzmit'ten tavsiye edilen Yahya'yım. Emriniz üzere telgraf başında emirlerinizi almaya geldim. Nihayet yarın akşama kadar Kuşçalı Telgrafhanesi'ndeyim. Yahya*"

Mustafa Kemal'e göre Yahya, İstanbul'dan telgrafının çekilmediğini anlayınca kendisi henüz Kuşçalı'ya gelmeden, bu telgrafı Kuşçalı merkezine göndererek çektirmişti. Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal, aynı gün İzmit merkezi aracılığı ile Kuşçalı Telgrafhanesi'nde Yahya Kaptan'a ulaştı. Bulundukları havalide kuvvetli bir teşkilat yapmalarını emretti. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtası ile Temsil Heyeti Reisi Mustafa Kemal'le irtibat temin edilip, hazır bulunmalarını ister. Yahya Kaptan, Kuşçalı Telgrafhanesi'nde aldığı bu buyruk üzerine birliğini kurdu ve aylarca İstanbul'la ilişkisi olan çevrelerde hayın çetelerin iş görmelerine engel oldu.

Yahya Kaptan Ocak 1920'de İstanbul hükümeti kuvvetlerince Tavşancıl'da öldürülene kadar Gebze Kuvâ-yı Milliye Kumandanı idi.

Halide Edip; *Türkün Ateşle İmtihanı*, Yunus Nadi; *Ankaranın İlk Günleri* adlı eserlerinde İstanbul'un işgalinden sonra Üsküdar'da başlayan, en tehlikeli kısmı Kocaeli Yarımadası'nda geçen yolculuklar önemli bir yer tutar. İzmit, Derince, Gebze ve demir yolu boyunca İngiliz işgali, Ermeni ve Rum çete faaliyetlerinin sürdüğü olağanüstü koşullarda yatacak yer, yiyecek yemek, binek hayvanı ve güvenlikleri için silahlı korucular sağlandı. Karakol Cemiyeti ve Temsil Heyeti, Kocaeli Yarımadası'nda örgütlenip halkın da desteğini sağladığı bu dönemde Ankara ile güvenli görüşme sadece Kuşcalı Telgrafhanesi'nden sağlandı.

Milli mücadele başlarken Anadolu ile İstanbul arasında kesintisiz gizli haberleşmeyi sağlayan Telgrafçı Ali Efendi, bu köydendi. Kutluca Muhtarı Nihat Öztürk'e göre Telgrafhane'yi yakın akrabası Alemdar Mustafa oğlu İsmail Ağa'nın evinin bir odasına kurmuştu. 03 Kasım 1935 günlü *Cumhuriyet* gazetesinde telgrafçıdan haberler vardı: "Türkiye Büyük Millet Meclisi Telgrafçısı Ali, Sivas Vilayeti Posta ve Telgraf Başmüdür Muavinliği'ne tayin olunmuş ve yeni işine de başlamıştır. Bay Ali tarihi bir telgrafçımızdır. İstanbul'un müttefikler tarafından işgali üzerine kendisi sırtında seyyar bir telgraf makinesi ile Kocaeli yarımadasına dalmış ve telgraf hattı boyunda tellere çengel takarak ahvalin cereyanından mütemadiyen Ankara'yı haberdar etmiş ve o zaman Ankara'ya gitmek için bu yolu takip edenlerin muhaberelerini temin eylemişti.

Bu hizmetlerine mükâfaten uzun müddet mecliste çalışan Bay Ali'nin şimdi derece itibarı ile daha yüksek bir memuriyete geçmiş olmasından bittabi pek memnun olduk'' diyordu.

KAYNAKÇA

Atatürk, *Nutuk ve Vesikalar*; *Atatürk*'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri, IV, 1991. Ank. s. 284-285; *BOA. DH.EUM.AYŞ*. No: 41/31'i yayımlayan Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli Körfez İlçesi Tarih ve Kültür Mirası Eserler*, Cild III, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, İst. Ekim 2008, s. 56; Enver Behnan Şapolyo, *Milli Mücadele'nin iç Alemi*, İst.,1967, s. 23; Enver Konukçu, Heyet-i Temsiliye İzmit İlişkileri (Eylül 1919 - Nisan 1920), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sayı: 13, cilt: 5, Kasım 1988; Haluk Selvi, Milli Mücadele'de İzmit Telgrafları, *Gazi Akçakoca Semp*., s. 1049-1050; Müzeyyen Ünal, Kutluca (Kocaeli'nin en güzel Köyleri), *Kocaeli* gazetesi (diziyazı); Müzeyyen Ünal, Kuşçalı Telgrafhanesi, *Kocaeli Gazetesi*, 28.06.2003, s. 2; Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Milli Mücadele*, İst.1987, s. 4; Y. Ziya Ortaç, *İsmet İnönü*, İstanbul, 1946, s. 53, 56

Müzeyyen ÜNAL

KUTBEDDİN ÇELEBİ TÜRBESİ/VAKFI

Gebze'de Tarihî Yapı

Kutbeddin Çelebi, Anadolu Selçukluları zamanında uç bölgelere yerleştirilmiş bulunan Türkmen boyuna mensup olduğu zannedilen Akçakoca ailesinin üyelerinden ve ayrıca Kocaeli'nin fethinde etkili olan Akçakoca'nın torunu Kadı Fazlullah'ın oğludur. Kutbeddin Çelebi, tarih sahnesinde önemli rol oynayan bir aile geçmişine mensuptur. Atalarından Akçakoca, Osmanlı Beyliği'nin kuruluş döneminde ve gelişiminde değerli bir yere sahip olmuş liderlerden biridir. Akçakoca'nın çocukluk dönemi Ertuğrul zamanında, gençliği Osman döneminde geçmiş ve ihtiyarlığında da genç beyzade Orhan'ın yanında olarak Osmanlı Beyliği'nin üç farklı devrine tesadüf etmiştir. Akçakoca'nın hangi aileye mensup olduğuna dair kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamakla beraber kendisinin Kayılar ile münasebeti olabileceği ihtimali üzerinde durulmaktadır. Bazı kaynaklarda babasının adı Abdulmelik b. Abdulfettah olarak geçmektedir. Bunun yanında ailesinin Anadolu Selçukluları döneminde uç bölgelere yerleştirilmiş bir Türkmen boyunun üyesi olduğu da söylenmektedir. Yakın olduğu isimler arasında Konur Alp, Abdurrahman Gazi, Köse Mihal bulunmaktadır. Sakarya'nın batı kesiminin ele geçirilmesinde beraberce rol oynamışlardır. Akçakoca, İznik'in doğusunda bulunan Karadin (Karatekin) hisarının ele geçirilmesinden sonra İznik şehrini de baskı altında tutmuş, Araman ve Kandıra'yı ele geçirmiş, Konur Alp ile beraber Samandıra ve Aydos hisarlarının düşürülmesini sağlamışlardır. Bu başarıları sayesinde beylik sınırları Boğaziçi'ne kadar genişlemiştir. Bazı kaynaklara göre Akçakoca Bey, İzmit seferine çıkmak üzere iken Kandıra'da hayata gözlerini yummuştur ancak nasıl öldüğüne dair bir bilgi yoktur. Akçakoca'nın ölümünden sonra Baba Köy'deki (Kandıra) Baba Tepesi'ne gömülmüş olduğu belirtilmektedir. Aynı yerde, görünüşü obaya benzeyen bir anıt mezarı bulunmaktadır. Ayrıca Söğüt'te (Bilecik) makam türbesi de mevcuttur. Akçakoca, Kocaeli Fatihi olarak da anılmaktadır. Akçakoca öldükten sonra oğlu İlyas, Orhan ve I. Murad zamanlarında Kandıra'da yaşamını sürdürmüş, daha sonra da o zaman yeni yeni Türkleşen ve İslâmlaşan Gebze'de hayatını idame etmiştir. 14. yüzyılda, Gebze'de siyasi, dinî ve sosyal faaliyetlerde İlyas'ın isminin de geçtiği göze çarpmaktadır. İlyas'ın ilk siyasi sıfatı "Bey" olmuştur. Eğitimini tamamlayıp dini konular hakkında da bilgi sahibi olduktan sonra hacca gitmiştir. Bu nedenle isminin başında "El-hac"ı kullanmayı uygun görmüştür. Kübreviyeliğin (Necmeddin Kübra tarafından kurulan ve 13. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmış olan bir tarikat) yayılmasında ve benimsenmesinde rol almıştır. Münzevi bir hayat süren İlyas Bey, ömrünü çoğunlukla Gebze'de geçirmiştir. Yaptırdığı okulların vakıflarının işletmesini çocukları sağlamıştır. 1894 senesinde gerçekleşen Marmara depreminde İlyas Bey'in türbesi tamamen yıkılmış bulunmaktadır. Depremde türbenin yanındaki cami de zarar görerek bir kısmı hasar almış ve minaresi de kullanılmaz bir duruma gelmiştir. Neslin devamında Kadı Fazlullah Efendi bulunmaktadır. Kadı Fazlullah Efendi, önce kadı sonra da vezirlik görevi ile Osmanlı siyaseti içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Elçilik görevinde bulunarak Bizans'a birkaç defa gitmiş olduğu bilinmektedir. Ayrıca, ilk aldığı elçilik görevi, Çelebi Mehmet'in kardeşi Musa Çelebi ile olan çekişmesinde Çelebi Mehmet'in Rumeli'ye geçtiği zaman vuku bulmuş ve o zaman Gebze kadısı olan Fazlullah Efendi, İstanbul'a elçi sıfatı ile gönderilmiştir. Bunun nedeni, Fazlullah Efendi'nin İstanbul tekfuruna komşu olması münasebeti ile Bizans tekfurunun tanımış olduğu ve güvendiği biri olması olarak bilinmektedir. Bu görüşme neticesinde tekfur ile anlaşma yapılmış ve Rumeli'ye geçiş yolu açılmıştır. Benzer şekilde, II. Murat'ın tahtta olduğu dönemde Gebze kadılığı yaparken Fazlullah Efendi, İstanbul tekfuruna elçi olarak gönderilmiş ve görüşmeler neticesinde iki taraf arasında barış yapılmasında etkin bir rol oynamıştır. Fazlullah Efendi, aynı zamanda alim ve hekim olarak da bilinmektedir. Gebze kadılığı görevinden sonra II. Murat'ın hekimliğini sürdürmüştür. Mehmet Paşa'nın ölümüyle vezirlik makamına getirilmiştir (1436). Görevinde geçirmiş olduğu bir seneden sonra azledilmiş olsa da 1439 yılında yine vezirlik makamına getirilmiştir. Fazlullah Paşa, II. Murat'a, hazinede zaman zaman baş gösteren maddi sıkıntılar münasebetiyle padişahların insanlardan zorla mal tedarik edebilmesinin caiz olduğuna dair bir öneri sunduktan sonra 1442 yılında görevinden azledilmiştir. Fazlullah Paşa'nın ölüm tarihi net olmamakla beraber II. Mehmet'in ilk dönemlerinde vefat etmiş olduğuna dair bazı görüşler mevcuttur. Türbesi, Kadı Feyzullah Bey Türbesi ismiyle anılmakta olup Kocaeli, Gebze'de yer almaktadır. Kadı Fazlullah Bey'in torunu olan Kutbeddin Çelebi'nin hayatına dair detaylı bilgiler bulunmamakla beraber, Osmanlı arşivinde, bulunan vakıf belgeleri üzerinden kendisi hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Osmanlı arşivindeki tahrir kayıtlarından anlaşıldığına göre, önceden He-

reke'nin, bütünüyle Kutbeddin Çelebi Vakfı'na ait olduğu görülmekte olup; ayrıca, Eyüp Sultan Türbesi vakfına eklendiği ortaya çıkmaktadır. Buna göre vakıf, gayr-i sahih vakıflardan olarak ifade edilmiştir. Buradan arazinin temel mülkiyeti devlet hazinesine iletilmek koşulu ile sultan ya da yetki verilen bir kimse tarafından Kutbeddin Çelebi vakfına tahsis edilmiş olduğu belirlenmektedir. Kutbeddin Çelebi vakfına ait vakfiyede (H. 863-M. 1459) Hereke karyesinde iki gözlü değirmen ile arsası ve hududu muayyen bahçe olmak üzere üç parça gayr-i menkulü bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Hereke'de Aşağı ve Yukarı Değirmen adıyla bulunan iki değirmenden Yukarı Değirmen, Kutbeddin Çelebi vakfına aittir. Bu değirmen Fatih Sultan Mehmet zamanından beri mevcut olup, 1941 yılına kadar da mevcudiyetini sürdürmüştür. Bunun yanında, Kutbeddin Çelebi ve kardeşi Seydi Çelebi Bin Kemalettin Gebze'de bir zaviye ve kütüphane yapmış olup, bu yerleri de vakfetmişlerdir. Kütüphanede birer cilt olarak Bezzazi, Kuduri, Câmiu-ı Fusûleyn Sibah-ı Cevheri Muğrib, Kadı Han Molla Cami, Vikâye ve iki cilt Hidâye kitapları bulunmakta idi. Ölüm nedeni ve tarihi hakkında net bir bilgi olmayan Kutbeddin Çelebi'nin türbesi, çok sayıda tarihi ve kültürel yapının bulunduğu Gebze'dedir.

KAYNAKÇA

https://gebzetepecikkoyu.tr.gg/Gebze.htm, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; http://kocaelitarihi.com/places/kadi-fazlullah-efendi-turbesi/, Erişim tarihi 17 Ekim 2021; https://merak.com.tr/akcakoca-anit-mezari/akcakoca-bey-kimdir. Erişim tarihi 19 Ekim 2021; https://kandiraakcakocaal.meb.k12.tr/icerikler/akcakoca-kimdir_1178141.html, Erişim tarihi 19 Ekim 2021; Ahmet Nezih Galitekin, *Kocaeli Körfez İlçesi Tarih ve Kültür Mirası Eserler II*, İstanbul 2008, s. 171; Enver Konukçu, "Akçakoca, Akçakocalılar ve Kocaeli", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri Cilt I*, ed. Haluk Selvi & M. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, 121-145, s. 121, 122, 123, 124, 125, 126; İsmail Kahraman, "Gebze'nin Kentleşme Sürecinde Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ve Vakfı'nın Önemi", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi – Kültürü Sempozyumu Bildirileri Cilt I*, Haluk Selvi, İbrahim Sirin, M. Bilal Çelik, Ali Yeşildal & Resül Narin, Kocaeli 2018, 1765-1792, s. 1788.

Burak ASLANMİRZA

KUTLUCA KİREÇTAŞI

İzmit'in 30 km kuzeybatısında bulunan Kurtçallı (Kutluca) Köyü güneyinden, Taşağıl mevkiinden çıkarılan kireçtaşları eski çağlardan bu yana kullanılmıştır. Roma ve Bizans döneminde işletilen tarihi taş ocaklarının kalıntıları Taşağıl ve Domuz Tepe köylerinin yakınında bulunmaktadır. İçinde yuvarlak ve konik rudist fosilleri bulunan taşın rengi genelde bejdir; yer yer gri, açık kahve tonlarında da olabilmektedir. Çok fosilli olması ve içinde kil bulunması taşın yapı malzemesi olarak kullanımını olumsuz etkilediğinden, az fosilli ve kilsiz olan tabakalardan çıkarılan bloklar tercih edilmiştir. Romalılar Kutluca taşını lahit, sunak gibi ögelerde ve yapılarda kullanmışlardır.

Kutluca taşıyla yapılmış ve günümüze ulaşmış önemli bir eser, Tütünçiftlik kuzeyinde inşa edilen yedi gözlü Roma köprüsüdür. "Taşköprü" olarak tanınan tarihi yapı, bej renkli iri Kutluca taş blokları ile

Kutluca Kireçtaşı

oluşturulmuştur. Antik dönemde Nicomedia (İzmit) kentini Byzantion'a bağlayan ana yol üzerinde bulunan ve İÖ 1. yüzyıla tarihlenen köprü, 2018'da Kara Yolları Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir.

Kutluca kireçtaşı Osmanlı döneminde de kullanılmıştır. Vezir Çoban Mustafa Paşa tarafından 1523-1524 yıllarında Gebze'de yaptırılan külliyenin cami, türbe, medrese, kervansaray gibi yapılarının duvarlarının yapımında Kutluca taşından yararlanılmıştır. Özellikle caminin son cemaat yeri, minaresi ve Çoban Mustafa Paşa'nın türbesi özenli kesme taş işçiliğiyle dikkat çekmektedir. 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından Dil Deresi üzerinde yapılan köprü de bu taşla inşa edilmiştir.

Ocakları 20. yüzyılda da işletilen Kutluca taşı, İstanbul'da Saraçhane'de yapılan Belediye Sarayında, İTÜ eski Maçka Maden Fakültesi binası girişinde, apartmanlarda döşeme kaplaması olarak kullanılmıştır. Günümüzde ocaklar terk edilmiştir. Son yıllarda yapılan Kuzey Marmara Otoyolu taşocağının üstünden geçmektedir.

KAYNAKÇA

İlknur Aktuğ Kolay, Şükrü Sönmezer, O. Serkan Angı, *Gebze Çoban Mustafa Paşa Külliyesi*, *Mimari*, *Süsleme ve Malzeme Özellikleri*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2021, s. 122-123, 138-139; Kemal Erguvanlı, Metin Ahunbay, Zeynep Ahunbay, *Marmara Bölgesi Eski Taş Ocakları (TÜBİTAK MAG 681 Projesi)*, İstanbul 1989, s. 59-67; Malik Sayar, Kemal Erguvanlı, *Türkiye Mermerleri ve İnşaat Taşları*, İTÜ Maden Fakültesi 1962, s. 31-32

Zeynep AHUNBAY

KUTLUCA KÖPRÜSÜ

Roma Dönemine Ait Tek Köprü

Konumu itibariyle Tütünçiftlik'in kuzeyinde bulunan köprü merkeze 15 kilometre uzaklıktadır. Şehir merkezine ise 30 kilometre mesafede bulunmaktadır. Tarihi milattan sonra 50 yılına kadar giden tarihi köprü Romalılar döneminde Göksu üstüne inşa edilmiştir. Kutça ya da Kutluca Köyü ile Duranlı köyleri arasına yapılmış olup Geudos adı verilmiştir.

Antik kökenli kaynaklardan ve sikkeler üzerindeki tasvirlerden köprü hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. İmparator Cladius'un zamanında görev başında olan Proconsul (eski Roma'da konsül vazifesini yapan memur, prokonsül; umumi vali C. Rufus adına basılmış olan sikke, Geudos Irmağı üzerindeki köprüyü ele almıştır. Sikkenin üzerindeki alan küçük olduğundan, köprü bir kemer şeklinde çizilmiştir. Öyle ki Geu-

Kutluca Köprüsü

dos'un bir ırmak adı olduğunu bilmeyen için bunun bir köprü betimlemesi olduğunu anlamaya bile olanak yoktur. Kemerin üst tarafına da, bir bereket boynuzu figürü yerleştirilmiştir. Plinius, Bithynia bölgesinin batı tarafındaki bir Geudos Irmağı'ndan söz eder. Irmak küçük bir ırmak olduğundan, köprünün bir kemere indirgenmiş olması çok normaldir. Lakin şematik bir şekilde çalışmak zorunda olan sikke sanatçıları, bazen büyük köprülerde de böyle basite indirgemeler yaparlar. Geudos Irmağı köprüsü, imparator Cladius'un zamanında ve muhtemelen imparator hesabına inşa edilmiş olmalıdır. Bir diğer betimlemede sikkeler yardımıyla Cadius Rufus'un Bithynia'daki faaliyetleri hakkında bazı bilgiler ediniyoruz. Koinon sikkelerinden birinin arka yüzünde iki sütunla desteklenen bir köprü veya kemer tasviri bulunmaktadır.Üstünde ise Oğlak Takımyıldızı yer almaktadır. Söz konusu tasvir Bithynia'nın batı kıyısındaki Geudos nehri (Pliny, 1938) üzerinde inşa edilmiş bir köprüye ait olabilir. Fakat nehrin lokasyonu bilinmediği için kesin bir şey söylemek zordur. Nikomedeia da Kutluca taş ocağında bulunan mermer ve taşların köprünün yapımında kullanıldığı varsayılmaktadır.

Roma dönemine ait araştırmalarda da önemi belirtilen Kutluca Taşköprüsü diye anılan tarihi Roma Köprüsü, düzgün kesme blok taşlar ile inşa edilmiş ve yaklaşık 25 metre uzunluğundadır. 7 gözlü ve 5 kemerli olan köprü yöresel kesme taş malzeme kullanılarak yapılmıştır. Milattan sonra birinci yüzyılda inşa edilmiş olan köprünün duvar işçiliği ve kemer tekniği dikkat çekmektedir. Nikomedia (İzmit)-Nikaea (İznik) arasında Başiskele Köprüsü ve Nikaea- luliopolis arasında Osmaneli yakınında, Göksu üzerindeki Taşköprü Hacı Yolu'nun Bithynia kesiminde bugüne kadar tespit edilmiş köprülerdir. Roma döneminde Küçük Asya'nın anayolu (Hacı Yolu) olduğu bilinen yol Bithynia üzerinden geçmektedir. Bizanslılar tarafından askeri amaçlarla kullanılmış olsa da, Roma Dönemi'nde bu yol ticari ve askeri amaçlı kullanılmıştır. Nikomedia konumu nedeniyle bu güzergâhtaki önemli bir kenttir.

Alman Arkeolog Prof. Dr. Friedric Dörner 1940 yılında bölgede gerçekleştirdiği çalışmalarla Geudos Köprüsü'nün mimari incelemelerini yaparak, Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde aktif olarak kullanıldığı bilinen yapının İmparator Cladius dönemine tarihlendiğini belirtmiştir.

2015 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, ilin Roma dönemine ait tek köprüsü olan Kutluca Köprüsü'nü gün yüzüne çıkartmak için çalışmalar başlatmıştır. Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından köprünün restorasyonu tamamlanmış ve turizme kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

M Anabolu, "Küçük Asya Sikkeleri Üzerindeki Köprü Betimlemeleri", *Belleten*, 1995, 323-326; K. Doğancı, *Nümizmatik ve Epigrafik Kaynakların Işığında Roma İmparatorluk Dönemi'nde Bithynia'nın Sosyo-Ekonomik Durumu (Augustus'tan Diokletianus'a Kadar)*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarih Bilimi, 2001; K. Doğancı, *Roma Principatus Dönemi (M.Ö. 27-M.S. 284) Bithynia Eyaleti Valileri (Prosopografik Bir İnceleme)*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı, 2007; Kutluca Köprüsü- Kocaeli, (2021, 09 09); Türkiye Kültür Portalı: https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/kutluca-koprusu adresinden alınmıştır; J. Nicols, (1990), "Patrons of Provinces in the Early Principate: The Case of Bithynia", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*,

101-108; Pliny, (1938), *Natural History Books 1-2*, Loeb Classical Library 330, Proconsul, (2021, 09 09); Limansollu Naci Öğretim Yayınları: https://www.limasollunaci.com/ingilizce-turkce-sozluk/proconsul-ne-demek-turkce-anlami adresinden alınmıştır; *Tarihi Roma Köprüsü gün yüzüne çıkıyor*, (2021, 09 09), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/basin-yayin-ve-halkla-iliskiler-dairesi-baska/1/16818 adresinden alınmıştır; *Tarihi Taşköprü*, (2021, 09 09). T.C. Körfez Kaymakamlığı: http://www.korfez.gov.tr/tarihi-taskopru adresinden alınmıştır; E. Varol, (2020), *Bithynia Bölgesi Ticaret Yolları*, Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Arkeoloji Bölümü.

Ceyhun KONAK

KUZEY KAFKAS DOSTLUK VE KÜLTÜR EVİ

Kuzey Kafkas Dostluk ve Kültür Evi; Kocaeli Sekapark Kültür Alanında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Meclisi'nin 16 Ocak 2014 tarihli kararı doğrultusunda Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı ile Kocaeli Kafkas Dostluk ve Kültür Platformu işbirliği ile kurulmuş olan kültür evidir.

Kuzey Kafkas Dostluk ve Kültür Evi, Büyükşehir Belediye Meclisi kararı sonrasında üç aylık bir çalışma ile eski SEKA Kâğıt Fabrikası'nın lojmanlarından birinin restore edilerek kültür evine dönüştürülmesi sonucunda kurulmuştur. Kültür Evi genel olarak sanatsal ve kültürel faaliyetlere hizmet vermektedir. Kültür Evi'nin bir kısmı aynı zamanda müzeye dönüştürülmüştür. Kültür Evi'nin içinde Kafkas mutfağının kültürünü yansıtan bir adet kafeteryada bulunmaktadır.

Kültür Evi'nin kuruluş amacı Kuzey Kafkasya Bölgesinden olup Kocaeli'de yaşayan vatandaşların birlik ve beraberliklerini artırmak, ortak sosyal ve kültürel etkinlikler yapılmasına imkân sağlamaktır. Kültür Evi 8 Mart 2014 tarihinde Bilim ve Teknoloji Bakanı Fikri Işık, Kocaeli Valisi Ercan Topaca, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı İbrahim Karaosmanoğlu, Kocaeli Milletvekili Sibel Gönül, Kocaeli Kafkas Federasyonları Genel Başkanı Yaşar Aslankaya, Kafkas Derneği Kurucu Başkanı Ender Şenol ile diğer resmi protokol ve sivil toplum kuruluşu üyelerinin geniş katılımı ile hizmete girmiştir. Kültür Evi açılışında kültürel değerlerin gelecek nesillere taşınmasında ve diğer kültürlerle birlikte ortak değerler üretilmesinde yapılan bu çalışmaların önemi ifade edilmiştir. Kültür Evi açıldığı tarihten itibaren Kafkas kültürünün tanıtılması ve geliştirilmesi için birçok konferans, söyleşi, sergi ve sanatsal etkinliğe ev sahipliği yapmakta, müze ve kafeterya ile bölge halkına hizmet vermektedir.

KAYNAKÇA

https://www.kaffed.org/haberler/diasporadan/item/2059-kaffed-kocaeli-kuzey-kafkas-dostluk-ve-k%%B1.html, Erişim Tarihi: 22.07.2021; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/kuzey-kafkas-dostluk-ve-kultur-evi-aciliyor/21425 Erişim Tarihi: 22.07.2021; https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kocaeli/kocaeli-de-kafkas-evi-acildi-10069927 Erişim Tarihi: 22.07.2021

Doğa Başar SARIİPEK

Kuzey Kafkas Dostluk ve Kültür Evi

KUZU YAYLASI

Kartepe Kuzu Yayla Tabiat Parkı

Hem Kocaeli ilinin hem de Kartepe ilçesinin doğal yaşam, yaz ve kış turizmiyle ünlü bir yaylasıdır, aynı zamanda bir tabiat parkıdır. İlçeye de adını veren ve Kocaeli'nin en yüksek zirvesi olan Kartepe'nin (1.602 m) doğu eteğinde 1350-1400 metre yükseltide, İzmit Körfezi'ni ve Sapanca Gölü'nü görür bir konumdadır. Eskiden belde/belediye olan şimdiki Derbent ve Maşukiye Mahalleleri ile eskiden köy olan Sultaniye Mahallesi sınırları içinde kalan Kuzu Yayla Tabiat Parkı; ilçe merkezine 25 km, il merkezine (İzmit) 35 km, Adapazarı'na 55 km ve İstanbul Boğazı'na (Harem) 130 km uzaklıktadır.

Kuzu Yayla Tabiat Parkı, 11.07.2011 tarih ve 903 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1.100 dönüme yaklaşan (109,7 hektar) bir alanda yatay bir istikamette uzanmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı bulunan Tabiat Parkı'nın büyük bir kısmı yapılan planlamada Hassas Koruma Bölgesi olarak az bir kısmı Kontrollü Kullanım Bölgesi olarak, işaretlenmiştir. Sapanca Gölü'nün içme ve kullanma suyunun Uzun Mesafeli Koruma Alanı içerisinde Kuzu Yayla Tabiat Parkı da yer almaktadır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluk alanında bulunan 1.271 hektarlık Kocaeli Kartepe Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi alanına dahildir; bu alanın 347 hektarı Orman ve Su İşleri Bakanlık Makamının 03.08.1989 gün ve 461 sayılı oluru ile Kartepe Turizm A.Ş. lehine 49 yıllığına kullanım izni verilmiştir ki Kuzu Yaylası'nın önemli bir bölümü bu kiralama alanı kapsamındadır.

Günübirlik kullanım alanı yaklaşık 1100-1200 kişilik olan Kuzu Yayla Tabiat Parkı içerisinde beton piknik masaları, giriş kontrol binası, büfe, çocuk parkı, kır kahvesi/lokantası ve mescit gibi hizmet üniteleri mevcuttur. Ayrıyeten çadır ve karavan için uygun yerler bulunmaktadır. Kartepe Kayak Merkezi yani turistik tesisler ile otel ve restoranlar da birkaç kilometrelik mesafededir. Zengin bitki örtüsüyle, düzlük ve ağaçlık alanlarıyla, tertemiz havasıyla, buz gibi sularıyla, panoramik manzarasıyla, deniz seviyesindeki yerleşim yerlerine göre 5 ilâ 10 derecelik ısı farkıyla ve dinlendirici sessizliğiyle doğa yürüyüşleri için ideal parkurlardandır.

Kuzu Yayla Tabiat Parkı'nda kayın, kestane, gürgen, macar ve karadeniz meşesi, dişbudak, dişbudak yapraklı kanatlı ceviz, kafkas göknarı, akçaağaç, karaçam ve sarıçam, çınar gibi ağaç türlerine sıklıkla rastlanır. Ayrıca sakız ağacı, şimşir, kocayemiş ve orman gülü gibi çalı türü orman bitkileri yaygınlık gösterir. Flora (bitey/bitkey) olarak eğrelti, defne, orman sarmaşığı, ayı üzümü ve böğürtlen türü çeşitliliğine sahiptir. Doğal yaşam kategorisinde de Kuzu Yaylası atmaca, alacakarga, tarla kuşu ve bülbül gibi kuşlara yanı sıra çakal, tilki, tavşan, köstebek gibi hayvanlara ev sahipliği yapmaktadır. Anfibi ve sürüngen türlerinin haricinde Samanlı Dağları'nda görülebilen boz ayı, yaban domuzu gibi iri hayvanlara rastgelinebilir. Hemen yakınındaki Geyikalan Tepesi de doğaya salınmış geyiklerle zenginleştirilmiştir.

Son yıllarda Kocaeli'nin en önemli turizm bölgesi, Türkiye'nin de önemli kış merkezlerinden biri haline gelen Kartepe'ye ulaşım bağlantılarının güçlendirilmesi ve turizm sektöründe çeşitliliğin sağlanarak faaliyetlerin artırılması amacıyla Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı işbirliğinde Derbent Mahallesi Hikmetiye mevkiinden başlayarak Kuzu Yayla Tabiat Parkı'nda son bulacak olan 4,7 km'lik bir teleferik projesi planlanmıştır. Türkiye'nin ilk yerli ve milli teleferik hattı olması beklenen Kartepe Teleferik Projesi'nin 2023'te tamamlanması bekleniyor. Hizmete geçtiğinde 10'ar kişilik 70 kabin ile 14 dakikada 1.100 metre tırmanılabilecek ve saatte 1.500 kişi bu hizmetten istifade edebilecek.

KAYNAKÇA

Kartepe Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü, Kocaeli İli, Kartepe İlçesi, Kuzuyayla Tabiat Parkı Teleferik Hattı ve İstasyon Alanına İlişkin 1/25000, 1/5000 Ölçekli Nazım İmar Planı ile 1/1000 Ölçekli Uygulama İmar Planı Açıklama Raporu, 2018, s. 2, 15-20, "Kuzu Yaylası" (http://www.kartepe.gov.tr); "Kuzu Yaylası / Kocaeli" (http://enginrotalar.com); "Kuzuyayla Tabiat Parkı" (http://kocaeli.ormansu.gov.tr); "Kuzuyayla Tabiat Parkı" (http://kuzuyayla.tabiat.gov.tr)

Süleyman PEKİN

Kuzu Yaylası

KÜÇÜK SANAYİ BÖLGELERİ/SİTELERİ

Temel hedef olarak aynı üretim kolunda ancak onlarla da eklemlenmiş diğer faaliyet alanlarına da hitap eden mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilmesini sağlayacak atölye ve küçük ölçekli fabrikalara faaliyet altyapısı ile diğer hizmetleri sunan küçük ölçekli sanayi bölgeleri tanımına uygun olarak gelişme gösteren Kocaeli Sanayi Siteleri, bölgenin 1960'lı yıllardan itibaren içine girdiği ve 1970'li yıllarda da artarak devam eden sanayileşme sürecine katkıda bulunmuştur. Gerekli sanayi altyapısının oluşumu, gelişimi ve diğer sektörler yanında alt bölgelerin genel ekonomi, sosyal ve idari gelişimine birçok yönden katkı oluşturmuş yapılardır. Bugün gelinen noktada bölgede bulunan çok sayıdaki sanayi siteleri, farklı faaliyet alanlarına açılan öbeklenmeler halinde yerel-lokal, bölgesel ve ulusal, hatta uluslararası alandaki konumlarını tanımlamış durumdadırlar. Her bir site öncelikle, kendi içinde yaşayan bir ünite olarak dikkati çekmektedir. Atölyeleri, satış yerleri, idari binalar, PTT, eczane, büfe-çay ocakları, cami ve müştemilatı, bankalar, berber, restoran, taksi durağı, park vb. dinlenme alanları bütününde, yurtiçi ve yurtdışına hitap eden üretim ve ticari işler yürütmektedirler. Siteler, kamu bürokrasinin destek, yönlendirme ve denetim faaliyetleri kapsamında bölgesel imar planları dahilinde kurulup, belirlenen iş standartları dahilinde faaliyet yürüttüklerinden yerel ve bölgesel karakterlerini büyük ölçüde koruyan öbeklerdir.

Kocaeli bölgesinde, 5 tanesi Gebze'de, diğerleri de Başiskele, Çayırova, Darıca, Dilovası, Gölcük, Kartepe ve Körfez ilçelerinden olmak üzere toplam 13 küçük sanayi sitesi mevcuttur. Otomotiv, makine, talaşlı imalat, metal, kimya, matbaa, oto tamir gibi öncelikle yerel-bölgesel sanayiin ihtiyacı olan birçok alanda hizmet üreten siteler toplam 3.656 işletmenin çalıştığı ortamda 31.508 kişiyi istihdam etmektedirler.

KAYNAKÇA

Gebze Ticaret Odası verileri-2021; Kocaeli Sanayi Siteleri İl Müdürlüğü verileri-2021.

Gülfettin ÇELİK

	Sanayi Sitesi Adı	İlçesi	Kuruluş yılı	Alan (hektar)	Toplam parsel sayısı	Faaliyette olan sanayi parseli sayısı	Boş olan sanayi parseli sayısı	İşletme sayısı	Doluluk oranı (%)	Toplam istihdam	İştigal konuları
1	**İzmit Sanayi Sitesi**	İzmit	1966	41	1			1200	100	15000	*Otomotiv-makine*
2	**Gebze Oto Sanayi Sitesi**	Gebze	1975	152				218	100	1000	
3	**Yarımca Sanayi Sitesi**	Körfez	1983	41				220	100	750	*Oto servis*
4	**Kartepe (Köseköy) Sanayi Sitesi**	Kartepe	1985	10	2	2	0	260	100	1300	*Talaşlı imalat, Kaynak, Oto Tamir*
5	**Gebze Hasköy Sanayi Sitesi**	Gebze	1985	15				377	100	3000	
6	**Başiskele Sanayi Sitesi**	Başiskele	1987	18	37	29	0	330	100	2000	*Metal, İmalat*
7	**Kesit Sanayi Sitesi**	Gebze	1988	10	17	12	4	82	70	400	*Kereste-Metal-Otomotiv*
8	**Marmara Geri Dönüşümcüler Sanayi Sitesi**	Çayırova	1989	55				220	100	4500	
9	**Darıca Sanayi Sitesi**	Darıca	1999	11				101	100	750	*Talaşlı imalat*
10	**Gebze Hurdacılar Sanayi Sitesi**	Gebze	2010	5				26	100	50	
11	**Galvano Sanayi Sitesi**	Gebze	2011	4,34	4	4	0	63	99	510	*Metal, Kimya, matbaa*
12	**Gölcük Sanayi Sitesi**	Gölcük	2018	40				418	90	800	
13	**Mermerciler Sanayi Sitesi**	Dilovası	1986	4				141		3000	
	Toplam			406,34				3656	98	31508	

Tablo No 1: Kocaeli Küçük Sanayi Siteleri

KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜ

Kocaeli Birimi

T.C. Anayasası'nın 63. maddesinde yer alan "Devlet, tarih kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağla, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır." hükmü tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusuna devletin verdiği önemi vurgulayan önemli bir hususdur.

23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10. maddesinde "Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak ve aldırmak ve bunların her türlü denetimini yapmak Kültür Bakanlığına aittir" hükmü yer almaktadır.

2863 sayılı Kültür Varlıklarını Koruma Kanununun 51. maddesi ile yurtiçinde bulunan ve bu kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" kurulur hükmü getirilmiştir.

Koruma Bölge Kurulları'nın görevleri 3386 sayılı ve 5226 sayılı kanunlar ile değişik 2863 sayılı kanunun 57 maddesi ve "Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüklerinin Çalışma Esasları İle Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Çalışmalarına İlişkin Yönerge" ile belirlenmiş olup; Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür varlıkları ile sit alanlarının tescilini yapmak, korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak, sit alanlarının tescilinden sonra geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek, koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak vb. görevleri bulunmaktadır.

2006 yılı içinde, kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarının daha sağlıklı çalışmaları, daha etkin ve süratli karar almalarını sağlamak amacıyla, bu koruma bölge kurullarına ek olarak, 8 adet kültür varlıklarını koruma bölge kurulu teşkil edilmiştir. 2863 sayılı Kanunun 51. Maddesi kapsamında Kocaeli İlinde Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunun kurulması, Bakanlık Makamının 13.08.1997 tarih ve 1850 sayılı Onayı ile, 3046 sayılı Kanun doğrultusunda Kocaeli İlinde Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün kurulması Bakanlar Kurulunun 26.01.1998 tarih ve 98/10550 sayılı Kararı ile, Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünün faaliyete geçmesi ise Bakanlık Makamının 23.01.2006 tarih ve 7604 sayılı onayı ile uygun görülmüştür.

Son olarak Bakanlık Makamının 28.03.2007 tarih ve 52391 sayılı Onayı ile Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu görev alanları yeniden düzen-

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü

lenmiş ve Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Düzce illerinin Kocaeli Koruma Bölge Kurulu görev alanında yer alması sağlanmıştır.

17.08.2011 tarihine dek "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü" ibaresi 17.08.2011 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe giren 648 sayılı Çevre Ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname'nin 41. Maddesi ile değiştirilmiş ve "Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü" olarak isimlendirilmişlerdir. Yapılan değişiklikler sonrası tabiat varlıklarına ilişkin yetki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonlarına devredilmiştir.

Kocaeli, Sakarya, Yalova ve Düzce illerine ve bu illerde yer alan toplam 44 ilçeye hizmet vermekte olan; Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü görev sahası içerisinde 2021 yılı eylül ayı itibariyle toplamda 241 adet Arkeolojik, Kentsel, Tarihi vb. sit alanı ile 2102 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Söz konusu sit alanı ve tescilli taşınmaz kültür varlığı eser sayılarının illere göre dağılımı ise şu şekildedir; Kocaeli ilinde 120 adet sit alanı ile 1110 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı, Sakarya ilinde 50 adet sit alanı ile 570 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı, Yalova ilinde 35 adet sit alanı ile 162 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı, Düzce ilinde ise 36 adet sit alanı ile 260 adet tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır.

Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 2007 yılından itibaren Kocaeli ili, İzmit ilçesi Kozluk Mahallesi İstasyon Caddesi üzerinde bulunan Eski Tren Garı'nın ikinci katında hizmet vermekte olup; Eski Gar Binası olarak bilinen yapının kendisi de korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak koruma altında olan bir yapıdır. Projesi Alman Otto Ritter tarafından çizilmiş, 1873-1910 tarihleri arasında yaklaşık 20 dönümlük bir alan içinde yer alan diğer yapılarla birlikte inşa edilmiştir. Günümüzde kamu binası olarak kullanılan Tarihi Tren İstasyonu, Atatürk ve birçok önemli devlet adamının karşılama törenlerine tanıklık etmiştir. Gar ve ambar binaları Kocaeli Valiliği tarafından 2006 yılında restore ettirilerek son halini almıştır

Onur KAMİLOĞLU

KÜLTÜR VE TURİZM İL MÜDÜRLÜĞÜ

Bakanlık Kocaeli İl Birimi

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 296. maddesine dayanarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, valiliklere ve merkeze bağlı taşra teşkilatı kurulabilme yetkisine dayanarak il ve ilçe düzeyindeki görevlerini planlamak, yönetmek, denetlemek, geliştirmek ve değerlendirmek üzere "*İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri*" kurulmuştur. İl Müdürlükleri ve Bakanlık merkez teşkilatına doğrudan bağlı olan birimler arasındaki koordinasyonu ve İl Müdürlükleri'ne bağlı birimlerin faaliyetlerinin yürütülmesi sağlamaktadır. Taşra teşkilatı olan İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri kısaca; idari hiyerarşisi altında hizmetlerini yürütmekte olan bağlı birimlerin faaliyetlerinin amacına uygun ve verimli şekilde yürütülmesini sağlayan yönetim ve denetim mercidir. Ayrıca Bakanlığımız merkez teşkilatına doğrudan bağlı olan birimler arasında Bakanlıkça verilen koordinasyon görevlerini yürütmektedir. Teşkilat yapısı açısından İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, hizmetin özellikleri göz önünde bulundurularak şubeler ve şubelere bağlı ihtisas şefliklerinden meydana gelmektedir. Genel olarak İl Müdürlüğü: "*Kültür İşleri*", "*Turizm İşleri*", "*İdari ve Mali İşler*" ile "*Galeri ve Kültür Merkezleri İşleri*" şube müdürlükleri ve bu şubelere bağlı şefliklerinden oluşmaktadır. Bu hizmet bölümlerinin sayısı ihtiyaca göre artırılabilmekte, azaltılabilmekte veya birleştirilebilmektedir.

Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 1988 yılında Hacı Ömer Sabancı Vakfı tarafından yaptırılıp Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kullanımına tahsis edilen Sabancı Kültür Merkezi'nde hizmet vermektedir. Sabancı Kültür Merkezi'nde, Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile birlikte bağlı birimlerinden İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü, Kültür Merkezi hizmet vermektedir. Bina içerisinde 606 seyirci kapasitesine sahip tiyatro ve konferans salonu, 300 m^2 fuaye ve sergi salonu, 60 kişilik tam donanımlı çok amaçlı salonu, 5 adet sanatçı dinlenme odası bulunmaktadır. Tiyatro ve konferans salonu yıl boyunca kültürel ve sanatsal etkinliğine ev sahipliği yapmakta, fuaye ve sergi salonunda ise sanatsal etkinlikler yapılmakta ve tam donanımlı çok amaçlı salonunda farklı kültürel/sanatsal etkinlik ve çalışmalar yapılmaktadır. Müdürlük internet ortamında ilimizde tanınan tarih, kültür, sanat, spor dalı alanlarda, sanatçı, bilim adamı ve yazarlarla söyleşileri programları düzenlemektedir. Müdürlüğe bağlı 88 kişilik "*Türk Müziği Korosu*", 40 kişilik "*Türk Halk Müziği Korosu*", 85 kişilik "*Çoksesli Çocuk Korosu*" ve 27 kişilik "*Çok Sesli Gençlik Korosu*" yıl boyunca çalışmalarını sürdürmekte ve konserler vermektedir. Sabancı Kültür Merkezi dışında, İl Halk Kütüphanesi Müdürlüğü salonlarında ve Müze Müdürlüğü salonunda ülkemizde tanınanmış sanatçılar ve edebiyatçılarla sanat/edebiyat söyleşileri ve imza günleri etkinlikleri ile Tarihi Gar Binası'nda bulunan Güzel Sanatlar Galerisinde sergiler düzenlenmektedir.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve bağlı birimlerinde farklı disiplinlerden; *Arkeolog*, *Restoratör*, *Müze Araştırmacısı*, *Mimar*, *Kütüphaneci*, *Arşivci*, *Folklor Araştırmacısı*, *Avukat*, *Araştırmacı*, *Uzman*, *Mütercim* ve *Enformasyon Memuru* gibi alanlarda görev yapan elemanlar bulunmaktadır.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, kültür faaliyetleri ve hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesiyle ilgili araştırma ve planlama yapmak, kültür ve turizm alanlarında konferans, sergi, panel, kurs vb. etkinlikler

düzenlenmek; İl'de kültür ve turizm bilincinin geliştirilmesi için gerekli çalışmaları yapmak, bu amaçla ilgili kamu kurum ve kuruluşları, meslek ve sivil toplum örgütleri, özel sektör ve üniversitelerle işbirliği sağlamak, kalkınma planları ve yıllık programları da dikkate alarak bölgenin turizm imkânlarını değerlendirmek; Turizm konusunda ili tanıtmak yerli ve yabancı turistlere yönelik çalışmalarla cazip bir kent haline getirmek, kamu kurum ve kuruluşları ile sektör personelinin kültür ve turizm konularında eğitilmesini planlamak ve gerçekleştirmek; Klasik, çağdaş ve geleneksel sanat alanlarını takip ederek il içindeki sanat faaliyetlerinin milli kültür ve çağdaş anlayışa uygun olarak yürütülmesi ve yayılmasına yönelik faaliyetleri desteklemek, gerçekleştirilmek; Halk kültürünün, halk edebiyatı ve tiyatrosu, gelenek, görenek ve inançları, halk müziği ve oyunları, sanatları, mutfağı, giyim, kuşam, süsleme ve benzeri bütün dalları ile güzel sanatlar alanında araştırma, derleme, inceleme ve envanter çalışmaları dahil diğer tüm bilimsel çalışmalar yapmak; Yerel yönetimlerin, derneklerin, vakıfların ve özel tiyatroların düzenlemiş oldukları kültürel etkinliklere katkıda bulunmak ve katkısı olan diğer kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak; İl ile ilgili gerçekleştirilmek istenen belgesel nitelikli film ve benzeri sanatsal faaliyetlere yardımcı olmak: Kütüphane müdürlükleri tarafından yürütülen, vatandaşların kütüphanelerden yararlanması için gerekli tedbirlerin alınması ve uygulanması, yeni kültür eserleri verilmesinin teşvik edilmesi, okuma alışkanlığının kazandırılması ve yaygınlaştırılması gibi faaliyetleri izlemek, denetlemek; Müze müdürlükleri tarafından yürütülen; tarihi ve arkeolojik değerlerin güvenliği ve korunması, kültür varlıkları kaçakçılığının önlenmesi, izinsiz define arama ve kaçak kazıların yapılmaması için gerekli tedbirlerin alınması, ruhsatlı Taşınır Kültür Varlığı Ticarethaneleri ile Koleksiyonerlerin faaliyetlerinin denetlenmek gibi başlıca görevlere sahiptir.

Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlı on iki kütüphane bulunmaktadır: Sabancı Kültür Merkezinde yer alan *Kocaeli İl Halk Kütüphanesi*, *Çayırova İlçe Halk Kütüphanesi*, *Derince M. Kılıçdoğan İlçe Halk Kütüphanesi*, *Gebze İlçe Halk Kütüphanesi*, *Gölcük İlçe Halk Kütüphanesi*, *Nazmi Oğuz Çocuk Kütüphanesi* (İzmit), *Zübeyde Hanım Halk Kütüphanesi* (İzmit), *Kandıra Prof. Turan Güneş İlçe Halk Kütüphanesi*, *Karamürsel İlçe Halk Kütüphanesi*, *Köseköy Nazım Demirci Halk Kütüphanesi* (Kartepe), *Suadiye Halk Kütüphanesi* (Kartepe), *Körfez İlçe Halk Kütüphanesi*'.

Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlı üç müze ise: "*Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi*", "*Av Köşkü (Kasr-ı Hümayun) Müzesi*", "*Atatürk ve Redif (Etnoloji) Müzesi*"dir.

Fatih TAŞDELEN

KÜLTÜR-SANAT VE EĞLENCE FUARI

Kocaeli Kültür ve Eğlence Merkezi

Fuarlar mal ve/veya hizmetlerin, teknolojik gelişmelerin, yeniliklerin tanıtılarak hedef pazara ulaşabilmesi, işletmeler arasında işbirliği yapılabilmesi ve ticari ilişki kurulması ve satış yapılabilmesi için belirli bir takvime bağlı, belirli bir zaman ile sınırlandırılmış, düzenli aralıklarla ve genellikle fuar merkezlerinde gerçekleştirilen tanıtım etkinlikleridir. Fuarlar yalnızca fuar organizasyonunu yapan işletmeler ya da katılan işletmeler bakımından değil, fuarın düzenlendiği kent ve o kent halkının da sosyal ve kültürel gelişimine katkı sağlamaktadır. Ayrıca fuara katılanların ve ziyaretçilerin, konaklama, yeme-içme gibi çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasıyla, o kentte faaliyet gösteren pek çok işletmeye ekonomik katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda bir sanayi kenti olan Kocaeli'de, bir sanayi fuarı açılması düşüncesi ilk olarak 1960'lı yıllar itibariyle başlamıştır. İlk yılarda Kocaeli Sanayi Sergileri şeklinde açılan fuar, yıllar içerisinde Kocaeli Sanayi Fuarı'na dönüşmüştür. İlk kez 1966 yılında Kocaeli sanayisinin tanıtılması amacıyla, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası tarafından İzmit Spor ve Sergi Sarayı ve çevresinde İzmit Sanayi Sergisi olarak açılmıştır. Kocaeli bölgesinde tüm sanayi kuruluşlarının katıldığı bir organizasyon olarak bu ilk sergi 20 gün açık kalmış ve oldukça dikkat çekici olmuş, ikincisi ise ertesi yıl 1967 yılında ve yine İzmit Sanayi Sergisi adıyla açılmıştır.

Kocaeli Fuarı, 1969 yılından sonra İzmit Belediyesi ile İzmit Ticaret ve Sanayi Odası işbirliğinde İzmit Körfezi'ndeki bataklık alanın doldurulmasıyla fuar alanı kurulması için çalışmalar başlamış, İzmit Belediye Başkanı *Leyla ATAKAN* öncülüğünde 02 Nisan 1969'da başlayan çalışmalarla bataklık alan doldurularak yapılan fuar alanında, 28 Haziran 1969'da 35.000 m² alanda *3. Kocaeli Sanayi Sergisi* ismiyle yeni *Kocaeli Fuar Merkezi'nde* açılmıştır. 1970 yılı itibariyle *Kocaeli Sanayi Sergisi* adını alan fuar, fuar alanının büyütülmesiyle bugünkü 400.000 m² alana ulaşmış ve 1974 yılından sonra *Kocaeli Sanayi Fuarı* ismini almıştır. 1984 yılında 15 gün arayla iki fuar açılmış olup, ilk açılan *Kocaeli Sanayi Fuarı* ve ikincisi ise *Kocaeli Kültür ve Eğlence Fuarı'dır*. Kocaeli Sanayi Fuarı'nın simgesi olarak

sanayi çarkı kullanılarak fuarın girişine konulmuş, E-5 karayolundan geçenlere sanayi kenti imajı verilmiştir.

Kocaeli Fuarı, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olmadan önce İzmit Belediyesi, Kocaeli Sanayi Odası ve İzmit Ticaret Odası'ndan oluşan bir konsorsiyum tarafından yönetilirken, 2004 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi olmasıyla Büyükşehir Belediyesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Kocaeli Sanayi Fuarı'nın kuruluşu ve gerçekleşmesinde katkısı olan isimler; İsmail Kolaylı, Ekrem Başlamışlı, Suat Uygun, Leyla Atakan, Tahir Şekersoy, Şahabettin Bilgisu, Turan Takmaz, Halil Köseoğlu ve Ali Parmakerli, Yüksel Güngör, Sebahattin Öztan, Cemil Karakadılar ve Feridun Özbay olarak sıralanabilir.

Kocaeli Fuarı 1990 yılına kadar, sanat, kültür ve eğlence merkeziyken, 1990'dan sonra daha çok rekreasyon alanı olarak değerlendirilmiştir. Rekreasyon alanı olarak Kocaeli Fuarı'nda; 44.447 m^2 yeşil alan, 26.135 m^2 yaya yolu, 43.917 m^2 asfalt yol, 5.731 m^2 meydanlar, 33.800 m^2 göl alanı, 64.116 m^2 işletme alanları, 3007 m^2 açık stant alanı, 6961 m^2 kapalı stant alanı bulunmaktadır. Ayrıca, Güneş Sahnesi olarak adlandırılan konser alanı; 5024 m^2 olup 25.000 kişilik kapasite, 100 m^2 sahne platformu, 4 adet kulis ve sahne ışık sistemine sahiptir. Yine fuar alanında yer alan Fuar Küçük Sahnesi; 195 m^2 çocuk tiyatrolarının oynandığı 1 adet kulis ile 500 kişilik sahneye sahiptir. Kocaeli Fuar alanında ek olarak; 27.367 m^2 otoparkı, 2 küçük ve 1 büyük süs havuzu ile 1 mescit ve 1 camisi vardır. Kocaeli fuarının 4 yaya giriş kapısı ve 1 araç giriş kapısı bulunmaktadır.

Kocaeli Fuar alanı içerisinde yer alan lunapark bölümü, 1974 yılında Lunasan isimli işletme tarafından 14.000 m^2 alana *Zaman Lunapark* adıyla bilinen Mustafa Pehlivan tarafından kurulmuştur. 2000 yılında ise Lunasan Lunapark Eğlence Turizm İşletmecilik Ticaret ve Sanayi A.Ş. olarak unvan değişikliği yapılmış ve bu alan 7000 m^2 daha eklenip genişletilerek dev oyuncaklar eklenmiş ve toplamda 21.000 m^2 de hizmet veren, ISO 9001: 2008 kalite belgesine sahip, Türkiye'nin en büyük açık hava eğlence parkı haline gelmiştir. Lunapark içerisinde yetişkinler için; Ahtapot, Perili Köşk (Dark Castle), Mega Disco, Twister Coaster, Balerin, Crazy Dance, Dance Party, Dönme Dolap, Gondol, Uçak, Twist'n Swing, Ufo, Tumble 360, Salıncak, Çarpışan Oto Büyük ve Ranger bulunmaktadır. Özellikle, D-100 karayolundan üzerinden geçilirken görünen ve Körfez Güneşi olarak adlandırılan dönme dolap, Türkiye'nin en büyük dönme dolabı olarak belirtilmektedir. Çocuklar için ise; Atlı Karınca, Çarpışan Oto Çocuk, Fun Skater, Jetonlu Oyuncaklar, Kule, Mini Kanyon, Deniz Kızı, Mini Gondol, Uçan Halı,Atlı Tren, Buster ve Samba Balon yer almaktadır. Ayrıca fuar alanında yürüyüş yapılarak, çevredeki stantlardan; kumpir, haşlanmış/közlenmiş mısır, dondurma vb. yiyecek-içecek hizmeti alınabilmekte, göl üzerinde deniz bisikletleri ile gezinti yapılabilmektedir. Çeşitli satış stantlarından hediyelik eşyalar alabilmek ve seyyar stüdyolarda padişah ya da prenses kostümleri giyerek fotoğraflar çektirilebilmektedir. Fuar alanında bulunan eğlence mekânlarında çeşitli türlerde canlı müzik dinlenebilmektedir.

Bahar aylarından başlayarak sonbahara kadar devam eden Kocaeli fuarı, Kocaeli halkına ve kenti ziyaret edenlere eğlence ve kültür hizmeti 55 yıllık bir fuar merkezidir. Özellikle yaz aylarında ilgi gören fuar merkezi, lunapark, yapay göl, restoranlar, eğlence mekanları, kültür merkezi, halı saha ve düğün salonları ile Kocaeli kenti için önemli bir rekreasyon alanıdır.

Kocaeli Fuarı, *Uluslararası Fuar* olabilmek için 2013 yılında harekete geçmiş, Kocaeli Doğu Marmara Sanayi ve Teknoloji Fuarı (SANTEK'13) adıyla, Avusturya, Avustralya, Yunanistan, İtalya, Almanya, Romanya, İngiltere, ABD, BAE ve Nijerya olmak üzere 10 farklı ülkeden 25 işletmenin katıldığı bir fuar gerçekleştirmiştir. SANTEK'13 otomotiv, metal, makina, kimya, elektronik vb. sanayi dalları ile bilişim ve iletişim teknolojileri, inşaat, lojistik, depolama, gıda vb. alanlarından işletmenin katıldığı karma bir fuar olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca fuara Tüpraş, Ford, Sarkuysan, Polisan ve Çolakoğlu gibi işletmeler tedarikçileri ile birlikte katılmışlardır.

Kocaeli Fuarı'nda gerçekleştirilen etkinliklerden biri de Kocaeli Kitap Fuarı'dır. Kocaeli Kitap Fuarı, yılda bir kez düzenlenen, 350 yayınevinin katıldığı, 450 kültürel etkinliğin yapıldığı ve yaklaşık 300.000 kişinin ziyaret ettiği, çok sayıda yazar ve eserlerinin buluştuğu kültürel etkinliklerden olup, Türkiye'de önemli fuarlardan biri haline gelmiştir. Geçmişten günümüze Kocaeli Fuarı, Kocaeli iline ekonomik katma değer yaratan, kentin kültürel, sosyal ve turistik gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Kaynak Kişi: Adnan FİLİZ; *Kocaeli Fuar Müdürü*, 1971-1989; Yüksel Güngör, "*Kocaeli'de Turizmi Çeşitlendirme ve Alternatif Turizmde Atılacak Adımlar*", IJTEBS, Cilt: 2, Sayı: 2, 2018,184-193; Kenan Kayan, Görev, "Yetki ve Sorumluluklar Açısından 5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler ve Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin Uygulamaları", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 9, 2015, 199-224; Ehlinaz TORUN, Aysun ÇELİK, Alaeddin BOBAT, "Pazarlamada Fuarların Rolü ve Önemi Yalova Süs Bitkileri İhtisas Fuarı Örneği", *KSÜ Doğa Bil. Derg*., Cilt: 15, Sayı: 2, 2012,11-21; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/kultur/15/kocaeli-konserlerle-bu-yaz-dopdolu/34040, Erişim Tarihi: 29.08.2021; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/ellibesten-fuar-aciklamasi-sehrimiz-icin-en-buyuk-adimdir-393888h.htm Erişim Tarihi: 29.08.2021; https://www.azbibak.com/kocaeli-fuari-hakkinda-bilgi-2019/ Erişim Tarihi: 29.08.2021; İzmit Belediye Park - https://www.facebook.com/Kocaeli-Fuar%C4%B1-154937387896117/ Erişim Tarihi: 29.08.2021; https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/fotograf/yayinlar/102-il-sinirinda-buyuksehir-belediye-modeli-20171009-123718-kocaelibel_yayinlar-il_sinirinda_buyuksehir_belediye_modeli.pdf Erişim Tarihi: 29.08.2021; Sarıoğlu, M.; Mehmet Ali Kâğıtçı ve SEKA'nın Kocaeli'ne Katkıları http://kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler/89.pdf Erişim Tarihi: 30.08.2021; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/foto/4348911/kocaeli-fuari Erişim Tarihi: 30.08.2021; https://tr.wikipedia.org/wiki/Kocaeli_Fuar%C4%B1 Erişim Tarihi: 31.08.2021; https://gezilmesigerekenyerler.com/eglence/kocaeli-fuar-alani-lunapark-park-lunasan-izmit-kocaeli.html Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://www.azbibak.com/kocaeli-fuari-hakkinda-bilgi/ ; Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://www.parklunasan.com.tr/kurumsal ; Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4434174/iste-50-yil-once-kocaeli-fuari Erişim Tarihi: 05.09.2021

Tülay POLAT ÜZÜMCÜ

KÜTÜPHANELER

Kocaeli İlinde Bulunan Kütüphaneleri

Halk kütüphaneleri, kadın-erkek, her yaşta, her seviyede ve her meslekten okuyucunun çeşitli fikir ürünlerinden ücretsiz ve serbestçe yararlanmalarını sağlayarak, bölgesinin kültürel, sosyal ve teknik kalkınmasına yardımcı olan kurumlar olarak hizmet verirler. Bu kütüphaneler yetişkinlerin bilgi edinmek, kendilerini yetiştirmek ve zamanlarını değerlendirmek için kitaplardan ve diğer bilgi kaynaklarından yararlandıkları birer merkez durumundadır. Yetişkinler için oluşturulan bu merkezlerin yanında çocuklar için de çocuk kütüphaneleri teşkil edilmektedir. 16 yaşına kadar olan çocukların fikir ve ruh gelişimini sağlamak, kendi istekleri ile bilgilerini geliştirmek, onları içinde bulundukları milli varlığa türlü yönlerden yararlı bir hale getirmek amacıyla kurulan çocuk kütüphaneleri de faaliyetlerini yürütmektedirler. İzmit il merkezinde: İl Halk Kütüphanesi, Hızır Reis Halk Kütüphanesi, Nazmi Oğuz Halk Kütüphanesi, Oğultürk Kardeşler Halk Kütüphanesi, Mimar Sinan Halk Kütüphanesi, Göktaş Halk Kütüphanesi, Zübeyde Hanım Halk Kütüphanesi ve Gezici Kütüphane olmak üzere toplam sekiz adet halk kütüphanesi hizmet vermektedir.

Bunlara ek olarak Kocaeli'nin diğer ilçelerinde de halk kütüphaneleri bulunur. Bunlar Karamürsel İlçe Halk Kütüphanesi, Gebze İlçe Halk Kütüphanesi, Gölcük İlçe Halk Kütüphanesi, Çayırova İlçe Halk Kütüphanesi, Derince Mahmut Kılıçdoğan İlçe Halk Kütüphanesi, Kandıra İlçe Halk Kütüphanesi, Körfez İlçe Halk Kütüphanesi, Kocaeli Nazmi Demirci İlçe Halk Kütüphanesi ve Suadiye Halk Kütüphanesi'dir.

Kocaeli İl Halk Kütüphanesi

1953 yılında eski Halkevi binasında hizmete başlayan Kocaeli İl Halk Kütüphanesi, Sabancı Kültür Sitesi'nin 5 Aralık 1988 yılında hizmete başlamasıyla birlikte günümüzdeki yerine taşınmıştır. Yeni yerinde daha iyi şartlarda hizmet vermeye başlayan kütüphane için artık burası da yetersiz gelmeye başlamıştır.

Kütüphaneler-Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Halk Kütüphanesi

Hızır Reis Halk Kütüphanesi

Hızır Reis Halk Kütüphanesi, 1971 yılında İzmit merkezdeki Acısu semtinde çocuk kütüphanesi olarak açılmış ve 1986 yılında Bekirdere'deki yeni yerine taşınarak bir yıl sonra şartları uygun görüldüğü için halk kütüphanesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Oğultürk Kardeşler Halk Kütüphanesi

Mayıs 1988 yılında İzmit, Yenidoğan semtinde E-5 Karayolu üzerinde Oğultürk Apartmanı'nın giriş katında hizmete açılan kütüphane öğretmen Nuriye Oğultürk tarafından İl Özel İdaresi'ne bağışlanmıştır.

Göktaş Halk Kütüphanesi

Kerametin Gençtürk'ün, Derince'de 5 yıllığına tahsis ettiği binada 26.05.1988 yılında açılmıştır. Kütüphane yeri ve çevresinin hizmet vermeye çok elverişli bir durumda olmasına rağmen bir dönem kadro yetersizliği nedeniyle hizmetler geçici personeller tarafından yürütülmüştür.

Mimar Sinan Halk Kütüphanesi

1953 yılında çocuk kütüphanesi olarak hizmete başlamıştır.1986'da İzmit Anıtpark içerisinde belediye kütüphanesi olarak yapılan binaya taşınan kütüphane 1992 yılından itibaren Halk Kütüphanesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir.

Nazmi Oğuz Halk Kütüphanesi

Eski milletvekillerinden Nazmi Oğuz'un İzmit merkezde yaptırdığı Oğuz İşhanı'nda, hazineye bağışladığı yere Bakanlığın onayı ile, Saatçi Ali Efendi Çocuk Kütüphanesi'nin koleksiyonu taşınmış ve kütüphane 1992 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Gerek yenilenen kütüphane hizmetleri gerekse de çevredeki okulların sayısının artması nedeniyle ihtiyaca karşılık vermek için 2015 yılında çocuk kütüphanesine dönüştürülmüştür. 0-15 yaş aralığına hitap eden kitap ve kitap dışı materyallerle hizmete devam etmektedir. 12.600 adet kitap sayısı bulunan kütüphanenin 2.300 üyesi bulunmaktadır. 2021 Ocak-Haziran ayları içerisinde kütüphanenin ziyaretçisi sayısı ise 1.494'tür.

Zübeyde Hanım Halk Kütüphanesi

1994 yılında faaliyete başlayan kütüphane İzmit ilçesi Kadıköy Mahallesi'nde bulunmaktadır. Üç personel ile haftanın beş günü 09.00-17.00 arası hizmet veren kütüphanede 13.094 adet kayıtlı kitap bulunmaktadır. 2021 yılı itibariyle 4.448 üyesi bulunan kütüphanenin yıllık ortalama 6.000 ziyaretçisi bulunmaktadır. Kullanıcıların kendi materyallerini kütüphane içerisinde kullanabilmelerinin yanında kütüphaneden ödünç kitap alabilmekte, süreli yayınlar ve internet bölümlerinden de faydalanabilmekteler.

İlçelerdeki Kütüphaneler

Karamürsel İlçe Halk Kütüphanesi

İlçe belediyesi tarafından on yıllık süreyle kendisine tahsis edilmiş bulunan 318 metrekarelik bir alanda, bir kütüphane müdürü, bir kütüphaneci, bir hizmetli ve bir daimi işçi olmak üzere toplam dört personelle hizmet vermekte olan kütüphanede 4602'si çocuk 17.422'si yetişkin olmak üzere toplam 22.024 adet kitap bulunmaktadır. 2021 yılının ikinci dönemi itibariyle 3203 çocuk ve 4949 yetişkin olmak üzere toplam 8153 üyesi bulunan kütüphanede yine bu dönem içerisinde ödünç verilen kitap sayısı 4204 adettir.

Gebze İlçe Halk Kütüphanesi

1979 yılında Gebze Belediye binasında hizmet vermeye başlayan kütüphane 1983-1999 yılları arasında Gebze İnönü İlköğretim Okulu,17 Ağustos 1999 Marmara depreminde okul binasının hasar görmesi ve yıkılmasından sonra ise Ekim 1999 tarihinden itibaren Eskihisar'da bulunan Osman Hamdi Bey Evi ve Müzesi'nde faaliyetini sürdürmüştür. 2002-2003 yılları arasında Gebze Ticaret Odası'nın esteğiyle Sosyal Güvenlik Kurumu'nun 5. katında hizmet veren kütüphane, 02.01.2003 yılından beri Hacı Halil Mahallesi Adliye Caddesi 1209/1 sokak No: 16/A' da bulunan Milli Emlak Müdürlüğünün Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis etmiş olduğu binada hizmet vermeye devam etmektedir. Buradaki fiziki ve çevre koşullarının yetersizliği nedeniyle Sultan Orhan Mahallesi Hükümet Caddesi 1103 Sokak No: 5'de kendisine tahsis edilen yeni yere geçmek için gün sayan kütüphanenin 18.422 üyesi bulunmaktadır. Toplam 26.391 adet kitap bulunmaktadır.

Gölcük İlçe Halk Kütüphanesi

12 Eylül 1959'da Anıtpark'ta iş merkezinin 1. katında çocuk kütüphanesi olarak hizmete açılmıştır. İki yıl sonra aynı iş merkezinin 2. katına taşınmış ve ilçe halk kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. 13 Mayıs 1994 tarihinde Mareşal Fevzi Çak-

Gölcük İlçe Halk Kütüphanesi

mak Caddesi No: 54'te mülkiyeti Özel İdare Müdürlüğü'ne ait olan binaya taşınan kütüphane 1999 Marmara depremine kadar burada hizmet vermiştir. 17 Ağustos 1999 depreminde kütüphanenin de içerisinde bulunduğu bina yıkılmış ve deprem sonrasında yeni kütüphane binasının açılışına kadar kütüphane hizmetleri geçici olarak önce Yeniköy Mehmetçik Çadır Kenti'nde, 2001 yılında da Gölcük Ortaokul' bahçesindeki prefabrike konutta sürdürülmüştür. 17 Nisan 2004 yılında Şirinköy Düzağaç Mahallesi Kalıcı Konutları mevkiindeki yerine taşınan kütüphane halen hizmetlerini burada sürdürmektedir. Gölcük İlçe Halk Kütüphanesi'nde 4652 çocuk kitabı ve 25.180 yetişkin kitabı olmak üzere toplam 29.832 kitap bulunmaktadır. 5107 kayıtlı üyesi bulunan kütüphanede 2021 yılının ilk altı ayında 2799 kitap okuyuculara ödünç olarak verilmiştir.

Çayırova İlçe Halk Kütüphanesi

16.01.2015 yılında Şekerpınar- Çayırova'da Cumhuriyet Mahallesi, Mustafa Kemal Caddesi, Deprem Konutları Ekin Sokak, No: 15/A A Blok Kat:2'de hizmet vermeye başlayan kütüphane 29.12.2018'de Şekerpınar'daki Naim Süleymanoğlu Kültür Merkezi'ne taşınmıştır. Çayırova İlçe Halk Kütüphanesi 28.02.2019 tarihinde Çayırova, Yeni Mahalle, Ali Haydar Efendi Caddesi No: 25 Kat:1'de hizmete açılan Prof. Dr. Necmettin Erbakan Kültür Merkezi'ndeki yeni yerine taşınan kütüphanenin 4735 üyesi bulunmaktadır. Kütüphanenin kayıtlı 18.400 kitabı mevcuttur.

Derince İlçe Halk Kütüphanesi

20.06.2000'de Venüs İş Merkezi site yönetimi tarafından bu iş merkezinin 2. Katında İlçe Halk Kütüphanesi olarak kullanılmak üzere tahsis edilen yerinde hizmete devam etmektedir. 2021 yılı itibariyle 3745 kayıtlı kullanıcısı bulunan kütüphanede toplam 16.705 kitap bulunmaktadır. Yine bu dönemde kütüphanenin altı aylık ziyaretçi sayısı 2700'dür.

Kandıra İlçe Halk Kütüphanesi

1968 yılında Kandıra Esnaf ve Sanatkarlar İş Hanı'nda faaliyete başlayan kütüphane buradaki faaliyetlerini 25 yıl aralıksız sürdürmüştür. Kandıra İlçe Halk Kütüphanesi 25 yıl sonra

Prof. Turan Güneş Kültür Merkezi'ndeki yerine taşınmış ve "Kandıra Prof. Turan Güneş ilçe Halk Kütüphanesi" adıyla hizmete devam etmektedir. 2021 yılı ilk altı ayı itibariyle 646 çocuk ve 1690 yetişken olmak üzere toplam 2386 üyesi bulunan kütüphanede 18.193 kitap bulunmaktadır. Yine bu dönemde 2442 kitap ödünç verilmiştir.

Körfez İlçe Halk Kütüphanesi

07.07.1993 tarihinde Hacıosman Mahallesi, Orhan Karabulut Caddesi No: 11 Kat:1'de hizmete giren kütüphane 2007'de Mimar Sinan Mahallesi Site Sokak'taki Belediye Hizmet Binası'ndaki yerine taşınmış ve halen burada hizmet vermeye devam etmektedir. Hafta içi 08.30 ile 17.30 arası hizmet veren Körfez İlçe Halk Kütüphanesi'nde 18.404 kitap bulunmakta olup toplam üye sayısı ise 3429'dur.

Köseköy Nazım Demirci Halk Kütüphanesi

2002 tarihinde hizmete açılan kütüphane halen Gaziler Mahallesi Kazım Karabekir Caddesi No: 8 Köseköy adresinde hizmetlerine devam etmektedir. Köseköy Nazım Demirci Halk Kütüphanesi'nin toplam üye sayısı 651 ve kayıtlı kitap sayısı da 8.897'dir.

Suadiye Halk Kütüphanesi

Kartepe ilçe sınırları içerisindeki Suadiye beldesinde belediyeye ait Mahalle Konağı'nda 2002 yılında hizmet vermeye başlamıştır. 518 üyesi bulunan kütüphanede kayıtlı toplam 5220 adet kitap bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Kocaeli İl Halk Kütüphanesi Müdürü Adil Üğüten ile 11.10. 2021 Tarihli Görüşme, https://kocaeli.kutuphane.gov.tr, *Kocaeli* gazetesi, 14 Eylül 2020, *Bağımsız Kocaeli* gazetesi, 26 Ağustos 2020, www.tuik.gov.tr, *Bizim Yaka Kocaeli* gazetesi, 24 Mart 2017, *Kocaeli Meydan* gazetesi, 07 Eylül 2020, *En Kocaeli* gazetesi, 20 Mayıs 2021, https://koha.ekutubhane.gov.tr

Turgut KARAÇOBAN

KYBELE KUTSAL ALANLARI VE KAYA MEZARLARI

Körfez İlçesi, İlimtepe'deki Alan

Kybele (Ana Tanrıça) kutsal alanlarının bir su kaynağı çevresinde ve doğal arazi yapısına hâkim bir noktada yer aldığı bilinmektedir. Kocaeli ve çevresinde bu tür düzenlemeler oldukça fazladır. Bu tanıma uygun Bithynia bölgesi sınırları içerisinde bulunan Nikomedia'nın kırsal alanlarında Kybele'ye ait üç adet kutsal alan bulunmaktadır. Bunlardan ilki Kocaeli İli Körfez İlçesi İlimtepe İlimtepe-1 kutsal alanıdır. Alan bir akarsu yatağının kenarından yükselen kayalık yamaç üzerine kurulmuştur ve kuzey-batı yönlü bir şekilde düzenlenmiştir. Belirlenen bu yön benzeri çoğu anıtta da aynı şekilde düzenlenmektedir. Yılın en uzun günü olan 21 Haziran'da güneşin battığı yön seçilmiştir. Alanda yapılan incelemeler sonucunda Kybele'nin bölgede bulunan diğer kutsal alanları ile ortak özellikleri tespit edilmiştir. Örneğin Bilecik ili Vezirhan ilçesinde bulunan Kybele kutsal alanında da merdiven basamakları yer almakta ve arkeoastronomik (geçmişteki insanların gökyüzündeki olgular ile ilişkisini inceleyen bilim dalı) bir kompozisyon kullanıldığı görülmektedir. Kybele kutsal alanı olduğu düşünülen İlimtepe-1'de yapılan kült (tapınma, tapma) düzenlemeleri geniş bir alana yayılım göstermektedir. Bu kült düzenlemeleri arasında merdiven basamakları, kayaya oyulmuş akıtma kanalları, güneş diskleri yer almaktadır. Güneş diskleri alanda aynı zamanda Güneş Kültü'nün varlığını da kanıtlamaktadır. Thrakia kökenli ve Phryg etkili bu kült alanında, Thrakia bölgesinde olduğu gibi Ana Tanrıça ile Güneş kültünün aynı anda kullanıldığı görülmektedir. Alanın akarsu yatağının hemen üst kısmında yüzeyi oldukça belirgin bir şekilde düzleştirilmiş bir kaya üzerinde yer alan, uzun dikdörtgen biçimli kaya oyma çukuru da mevcuttur. Bu tür düzenlemelerde daha çok kremasyon yapılmaktadır. Alanda aynı zamanda kaya oyma oda

oluşumları da mevcuttur. Bu kaya mezarı içerisine karşılıklı iki adet kline (mezar odasındaki ölü yatağı) oyulmuştur. Alan, Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından kaya mezarı olarak tescil edilmiştir. Karayolu tarafından ortadan bölünmüş olan ve yolun karşı tarafında (güney) bulunan Karataşlı Mezarlığı'nın hemen kenarında İlimtepe-1 kült alanının devamı niteliğinde düzenlemeler mevcuttur.

İlimtepe-2 olarak adlandırdığımız ikinci alan ise İlimtepe-1 kutsal alanının yaklaşık olarak 0,334 km güneydoğusundadır. Alan diğer kutsal alanlarda olduğu gibi peyzaja uygun bir şekilde düzenlenmiştir. Körfeze hâkim bir noktada ana kaya üzerinde yükselen bir konumda yer almaktadır. Alanda ilk olarak göze çarpan düzenleme ana kayaya oyulmuş Khamosorion (ana kayaya oyulan dikdörtgen formlu mezar) tipi mezardır. Mezar doğu-batı yönlü oyulmakla beraber kapağın yerleştirildiği güney kenarı oldukça tahrip olmuştur. Alanın güneybatı yönünden mezar alanına çıkmak üzere oyulmuş merdiven basamakları da bulunmaktadır. Alan yine aynı şekilde kültistik düzenlemelere sahiptir. Sıkça yapılmış güneş diski oyuklarının yanı sıra fazla derin olmayan dikdörtgen formlu oyuk da bulunmaktadır. Günümüzde Belen-İlimtepe sınırının Belen Mahallesi tarafında yer alan kaya mezarın İlimtepe'de yer alan diğer alanlarla birlikte değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

İlimtepe-3 olarak adlandırdığımız bir diğer Kybele kutsal alanı ise İlimtepe-1 kutsal alanının 0,947 km doğusunda; İlimtepe-2 kutsal alanının ise 0,977 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Üç kutsal alan da 1 km'lik mesafe içerisinde yer almaktadır. Böylelikle çevresindeki diğer kült oluşumlarıyla da ilişkili olduğu görülmektedir. Alan kıyıya paralel bir şekilde konumlanmış yükseltiler arasında yer almaktadır. Alanın batı kısmında şimdi kurumuş olan akarsu yatağının doğu tarafındaki kayalık kısımdan başlayarak dik bir şekilde yükselen bir yamaç ve bu yamacın üzerinde doğu istikametine doğru yayılan bir düzenleme göstermektedir. İzmit Körfezi'ne oldukça hâkim bir konumdadır. Alanda farklı noktalarda temel seviyesinde birkaç adet yapıya ait duvar dizileri tespit edilmiştir. İlimtepe-1 kutsal alanlarında olduğu gibi merdiven basamakları kaya oyma daire, dikdörtgen çukurlar ve güneş diskleri gibi Kybele kutsal alanı olarak tanımlayabileceğimiz düzenlemeler mevcuttur. Bu tür kaya oyma daireler

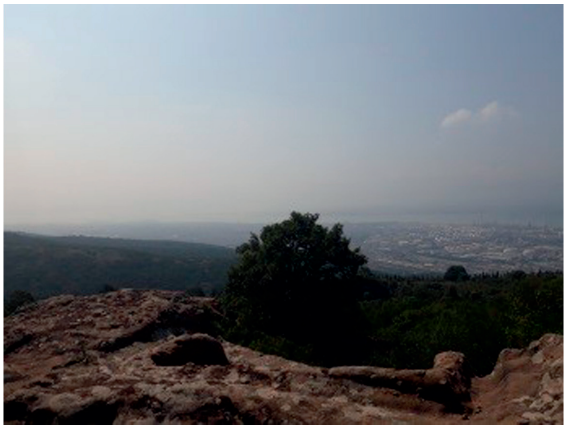

Phrygia, Lydia ve Mysia için çok az rastlanan kültistik düzenlemelerdir. Ancak Thrakia'da çok sık karşılaşılmaktadır. Bu da üç kutsal alanın Anadolu'dan daha çok Thrakia ile yakın ilişkisi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca Güneş, Thrak kökenli topluluklarda disk biçiminde kendini göstermektedir. Dikdörtgen çukurların derinliği de göz önünde bulundurularak buralarda kremasyon (ölü yakma) törenleri düzenlenmiş olmalıdır. Alanda oldukça fazla ve farklı alanlarda akıtma kanalları bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin kutsal alanlara özgü tören düzeninde bir adım olan kan ya da şarap akıtma esnasında da kullanıldığı bilinmektedir. Alanda bulunan bazı kazıma ve çıkarma izlerinden yola çıkarak alandan zaman zaman taş da çıkarıldığı söylenebilir.

Kurumuş akarsuların kenarında, ana kayaya doğrudan oyulmuş olan üç kutsal alan da doğaya hâkim bir konumda yer almaktadır. Bulunduğu yerin peyzajına uygun bir şekilde düzenlenmiş olan kültistik düzenlemeler üç alanda da ortak özellikler sergilemektedir. Fazla derin olmayan güneş disklerinin yerleştirildiği yön, kayaya oyulmuş mezar alanlarına olan mesafesi ve üç alanda da merdiven basamaklarının yer alması İlimtepe kutsal alanlarının aynı amaca hizmet ettiğini göstermektedir. Kutsal alanların körfeze hâkim konumda 1 km'lik mesafe içerisinde yer alması ileride, alanda yapılacak çalışmalar sonucunda benzer birçok alanın keşfedilme ihtimalini yükseltmektedir. Thrak kökenli halkların MÖ 1200 yılında Anadolu içlerine doğru göç etmesiyle bölgeye Thrak halkları da yerleşmiştir. Böylelikle bölgede bu tür Thrak kültürünün izlerinin takip edileceği alanların ortaya çıkması kaçınılmazdır.

KAYNAKÇA

Engin Beksaç, Şule Beksaç Nurengin, *Bithynia'dan Yansıyan Saklı İzler: Kocaeli ve Çevresinde Bulunan Birkaç Kült Alanı*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No.: 38: 35-41, 2016, s. 36-39; Engin Beksaç, Mustafa Hatipler, Şule Beksaç Nurengen, *Bithynia*, *Traklar ve Diğer Balkanlı Halklar: Trakoloji Bakış Açısından Genel Bir Kimlik Çalışması*, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38: 95-127, 2017, s. 120-121; Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi.

Günay KARAHAN, Onur KAMİLOĞLU

L

LACTANTIUS • LASSA • LEMİ ATLI • LEYLA ATAKAN • LALE AYTAMAN • LIBANIUS • LİMAN BAŞKANLIĞI • LİMANLAR • LÜTFÜ DEVECİ VE DEVECİ ARMUDU • LÜTFÜ TOKOĞLU • LÜTFÜ TÜRKKAN

LACTANTIUS (ö. 320)

Hristiyan Yazar ve Hitabet (Retorik) Hocası, Nikomedia'daki (İzmit) Retorik Kürsüsü Başkanı

Tüm ismi Lucius Caelius Firmianus Lactantius olan Latin yazar MS 3. yüzyıl ortasında Kuzey Afrika'da doğmuştur. Sicca Veneria'da hitabet ustası Arnobius ile çalıştıktan sonra kendisi de bir hitabet hocası olmuştur. İmparator Diokletianus'un daveti üzerine muhtemelen 290 yılında, o zamanın imparatorluk başkentlerinden biri olan Nikomedia'ya (İzmit) gelmiştir. Burada sarayda retorik hocası olarak çalışırken Hristiyanlığı seçen Lactantius, Diokletianus'un 303 yılında başlayan 'Hristiyan zulmüne' maruz kalmış ve yaklaşık 305 yılında görevinden istifa ederek Nikomedia'dan ayrılmıştır. 320 yılında, günümüzde Almanya'nın Trier şehri olarak bilinen Augusta Treverorum'da öldüğü bilinen Lactantius'un, burada I. Konstantin'in oğlu Krispus'un öğretmenliğini de yaptığı bilinmektedir.

Hristiyanlara yapıldığına inandığı haksızlık, Lactantius için son derece önemlidir. Ezilenlerin savunucusu olmak için Hristiyan inancını savunmaya ve açıklamaya karar veren Lactantius'un Latince yazdığı birçok kitabı günümüze ulaşmıştır. Bu eserler arasında Hristiyanlığı edebiyatçılara tavsiye etmeye çalıştığı ve böylece ilk kez Latince olarak Hristiyanların hayata karşı tutumunun sistematik bir açıklamasını ortaya koyan *Divinae Institutiones*; İnsan vücudunun harikalarından Tanrı'nın varlığını kanıtlama girişimi olan *De Opificio Dei*; Tanrı'nın insan suçunu cezalandırması üzerine olan *De Ira Dei*; ve Kilise'ye ve Hristiyanlara zulmedenlerin ölümlerini anlatan *De Mortibus Persecutorum* bulunmaktadır. İmparator Diokletianus ve onun Hristiyanları katlinden de uzunca bahsettiği bu son eserinde, o dönemin Nikomedia'sına dair birçok veri sunar. Geç Antik Çağ'da Lactantius'un eserlerinin genellikle teolojik olarak modası geçmiş veya sorunlu olduğu varsayılmıştır. Ancak Geç Orta Çağ ve Rönesans dönemlerinde, "Hristiyan Cicero" olarak adlandırılan yazarın eserleri, Hristiyanlığı açıklamak için klasik stili, retoriği, şiiri, eğitimi ve mitolojiyi kullanma biçimiyle büyük beğeni toplamıştır. Hatta eserlerinden *Divinae Institutiones* (İlahi Enstitüler) İtalya'da basılan ilk kitap içinde bulunur.

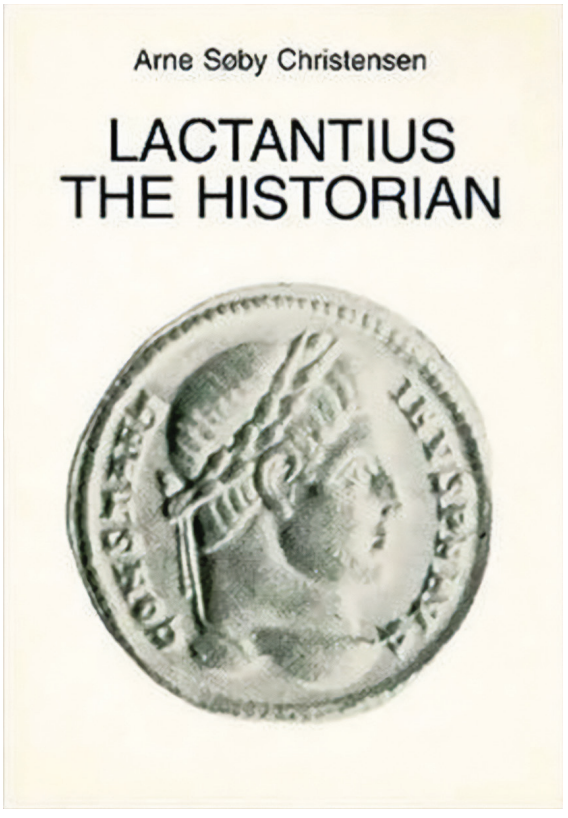

KAYNAKÇA

Anthony Bowen ve Peter Garnsey. *Lactantius, Divine Institutes*. Translated Texts for Historians 40, Liverpool 2003; René Pichon. *Lactance: Étude sur le movement philosophique et religieux sous le règne de Constantin*, Paris 1901.

Tuna Şare AĞTÜRK

LASSA

Lastik İmalat Fabrikası

LASSA Kocaeli bölgesinde bulunan lastik imalat sanayinde faaliyet gösteren ve motorlu araç lastiği üreten önemli bir sanayi kuruluşudur. 1974 yılında Sabancı ve ortaklarının girişimleri sonucunda kurulan LASSA Fabrikası 1978 yılında üretime başlamıştır. LASSA ilk logosunu 1975 yılında yaptığı yarışma ile belirlerken üretime başladığı 1978 tarihine kadar bayilik teşkilatlanmasına büyük çaba göstermiş ve Türkiye genelinde 60 ilde 186 firmaya bayilik vermiştir. 1975 yılında yurt dışı pazarı için BF Goodrich firması ile yapılan mümessillik anlaşması ile LİSA Lastik İthalat ve Satış A.Ş. kurularak ithalata da başlanılmıştır.

1979 yılında Kocaeli fabrikasında bir milyonuncu lastiğini üreten LASSA aynı zamanda Türkiye'nin ilk radyal binek lastiği üretimini gerçekleştirmiştir. Aynı yıl Lassa Spor Kulübü'nü kurarak spora destek vermiştir. 1980 yılında Türkiye'nin ilk radyal kış lastiğini üreten fabrika, 1983 yılında ise ilk çelik kuşaklı minibüs ve kamyonet lastiği üretme başarısını göstermiştir. 1985 yılında Türkiye'de ilk geniş tabanlı lastik üretimini yapan LASSA aynı yıl Avrupa Ekonomik Komisyonu regülasyonlarına uygun ilk lastikleri üretmiştir. LASSA 1986 yılında 550 bayisi bulunan ve 32 ülkeye yaklaşık beş milyon lastik ihraç eden bir marka olmuştur. Sergilenen bu başarılı performans sonucunda kuruluşundan yaklaşık on yıl sonra Japon firması Bridgestone Corporation ile ortaklık kuran LASSA firma adını BRİSA olarak değiştirmiştir.

Ortaklık sonrasında 1989 yılından sonra yeni fabrikaların temelleri atılırken bayilik ağı da Bridgestone markası ile hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Yeni fabrikalarında kamyon ve otobüs lastiği üretimine başlanırken Türkiye'de ilk sayılabilecek Toplam Kalite Yönetimi uygulanmaya başlanmıştır. 1991 yılında Toplam Kalite Yönetimi yaklaşımı altında 41 kalite çemberi oluşturulmuş, ilk ulusal kalite günü yapılmıştır. Yüksek hız lastiği üretmeye başlayan fabrika 1992 yılında ISO 9001 Kalite Güvence Standartları uyum belgesi almıştır. 1993 yılında TÜSİAD ve KALDER

Lassa

tarafından düzenlenen Türkiye'nin ilk Ulusal Kalite Ödülü'nü almaya hak kazanan BRİSA sektörde büyümeye devam etmiştir.

1995 yılında BS-7750 Çevre Yönetim Sistemleri belgesi alan firma aynı tarihte Avrupa otomobil endüstrisine ilk satışını gerçekleştirmiş ve Avrupa Kalite Yönetim Vakfı Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiştir. 1998 yılında BRİSA Lastik Deney Laboratuvarları AB direktifleri kapsamında Türkiye'de ilk TSE onaylı laboratuvarları kurmuştur. 1999 yılında QS-9000 Otomotiv Sektörü Kalite Sistemleri Belgesi alan BRİSA 2000 yılında tüm fonksiyonlarını İzmit fabrikasında birleştirerek faaliyetlerine devam etmiştir. BRİSA 2002 yılında Kurumsal Kaynak Sistemi ile Bayi Bilgi Sistemini hayata geçirerek Türkiye'de yine ilklere imza atmıştır. 2005 yılında 168 milyon dolarlık yeni yatırımla fabrikasını büyüten BRİSA 300.000 metrekarelik tesislere sahip olmuştur. 2008 yılında kuruluşundan beri kullandığı logosunu değiştiren LASSA 55 ülkeye ihracat ile büyümeye devam etmiştir. 2009 yılında radyal traktör lastiği üretmeye başlayan firma, 2010 yılında BRİSA Akademiyi kurmuş ve Türkiye'nin ilk ISO-10002 Müşteri Memnuniyeti Yönetim Standardı Sertifikasını almaya hak kazanmıştır.

2013 yılında BRİSA Müzesi açılırken firma sürdürebilirlik politikaları kapsamında ilk A seviye raporunu yayınlamış ve Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne imza atmıştır. 2014 yılında S7750 Çevre Yönetim Sistemleri sertifikasyonu alan BRİSA 2016 yılında patlamayan lastik üretmiştir. BRİSA kurulduğu günden günümüze kadar yaptığı yatırımlar ile Türkiye'de ilklere imza atmış, lastik imalat sektöründe önemli bir pazara sahip ve ülkenin ihracatına büyük katkılar sağlayan bir fabrika olmuştur.

KAYNAKÇA
https://www.brisa.com.tr/kurumsal/ilkler-ve-oduller#; https://tr.wikipedia.org/wiki/Lassa https://www.lassa.com.tr/lassa-hakkinda;

Doğa Başar SARIİPEK

LEMİ ATLI (1869-1945)

Besteci

Lemi Atlı, tam adı Halid Lemi Atlı'dır. 1869 yılında İstanbul'da, Üsküdar'ın Sultantepesi semtinde doğmuştur. Şîzemû aşiretinden Çerkes İbrahim Hakkı Bey'in oğludur. Doğduktan bir hafta sonra annesi, iki yaşında iken de babası öldüğünden ablası tarafından büyütüldü. Ablası ile eniştesi, Lemi Atlı'nın iyi bir öğrenim görmesi için çok özen gösterdiler. "Soyadı Kanunu"nun çıkışından sonra "Şizemu" sözcüğünün Türkçe anlamı olan Atlı soyadını aldı. Tezgâhçılar İlkokulu'ndan sonra, önce Fatih, sonra Soğukçeşme Rüştiyesi'ni okudu. 1887 yılında burayı bitirerek "Mülkiye Mektebi"ne kaydoldu ise de bitiremedi. İskender Hoca'dan Arabça ve Farsça, bir İtalyan bayan öğretmenden de Fransızca dersleri aldı. 1889 yılında "Dahiliye Nezareti Mektubu Kalemi"nde memuriyete başladı. 1894'te Zaptiye Nezâreti Mektûbî Müdürlüğü başkâtibi oldu. "*Resmî Gazete*" de yazarlık yaptı. Memuriyetinin ilk yıllarında başladığı Takvîm- i Vekayi yazarlığını on sekiz yıl sürdürdü. Memuriyet hayatına bir ara İzmir'de devam eden Lemi Atlı, 1907 yılında memuriyet hayatından çekilerek İstanbul'a yerleşti ve yalnızca musikiyle uğraşmaya başladı. Daha küçük

Lemi Atlı

yaşlarda kendisini abla ve eniştesinin evinde fasılların yapıldığı musiki ortamında buldu. Bu fasıllarda küçük Lemi'nin şarkılara eşlik etmesindeki yeteneğini gören Sadık Bey'in teşviki ile Enderuni Vasıf Bey'den ders almaya başladı. Dahiliye Nazırı Reşit Mümtaz Paşa'nın aracılığı ile ünlü bestekâr Hacı Arif Bey'den makam, usul ve feyiz dersleri aldı. Musiki öğrenmeye Hâfız Yusuf Efendi'den (1857-1925) aldığı derslerle başladı. On dört yaşındayken kendisini dinleyen Hacı Arif Bey'den (1831-1885) takdir ve teşvik görüp öğrencisi oldu. Atlı'nın sanat hayatı ve anlayışı üzerinde önemli etkiler bırakan bu beraberlik, Hacı Arif Bey'in öldüğü tarihe kadar sürdü. Henüz 14 yaşındayken bestelediği bir eserle musiki çevrelerinde tanınmaya başlayan Lemi Atlı, Mahmud Celâleddin Paşa ve Sait Halim Paşa gibi ileri gelen devlet adamları tarafından devlet çatısı altında değil, özel olarak himaye edildi. Dönemin önde gelen musiki ustaları arasında bulunan Hacı Faik Bey (1831-1891), Bolâhenk Nuri Bey (1834-1910), Levon Hancıyan, Enderûnî Ali Bey (1830- 1899) ve Rifat Bey'den (1820-1888) de faydalandı. 'Muhteşem' sıfatıyla nitelendirilen sesiyle mehtap âlemlerinin vazgeçilmez musikicisiydi. Okuduğu şarkı ve gazeller edebî eserlere bile konu olmuş, kendisine "Boğaziçi Bülbülü" lâkabını kazandırmıştı. Türk musikisinin en büyük şarkı bestekârlarından biri olan Lemi Atlı, bestekârlık anlayışı bakımından Hacı Arif Bey ekolüne bağlı kalmış, çağını yakalamış olan çok sayıdaki eseriyle kalıcı olma başarısını göstermiştir. Birikimini aktardığı öğrencileri arasında Bimen Şen (1873-1943) ve Arif Sami Toker (1926-1997) gibi bestekârlar da bulunan Atlı'nın, hayatının son yıllarında kaleme aldığı Hâtıralar'ı, yaşadığı dönemin ve öncesinin musiki dünyası konusunda önemli belgeleri içermektedir. 1888 yılında bestekârlığa başlayan Lemi Atlı musikiyi hep pratik yönden öğrendi, nota bilmezdi. İlk bestesi sözleri Reşit Mümtaz Paşa'nın olan Karcığar makamındaki "*Hüsnüne edvârı nazın şan senin*" şarkısını bestelediğinde daha henüz on dokuz yaşındaydı. Bu eserin dönemin ünlü okuyucuları tarafından plâklara okunup sahnelerde ve radyo mikrofonlarında seslendirilmesi, ününün ülke çapına yayılmasını sağlamıştır. Türk musikisi repertuvarında bulunan eserlerinin sayısı, biri saz eseri, kalanı sözlü eser olmak üzere yüz yetmiş (170) civarındadır. Lemi Atlı, dört kere evlendi, hiç çocuğu yoktur. Kanlıca ve Rumeli Hisarı'nda oturduktan sonra, ömrünün son yıllarını Suadiye'de yeğenlerinin yanında geçiren Lemi Atlı 25 Kasım 1945 tarihinde hayata gözlerini yumdu ve Erenköy mezarlığında toprağa verildi.

KAYNAKÇA

15 Eylül 2021 tarihinde https://www.biyografi.info/kisi/lemi-atli adresinden erişildi.

Ümit Kubilay CAN

LEYLA ATAKAN (1925-1971)

Belediye Başkanı

22 Ağustos 1925'te Kartepe'ye bağlı Maşukiye'de doğan Leyla Atakan'ın babası, ailesi Kırım Harbi'nden sonra Maşukiye'ye gelip yerleşen milli mücadele dönemi komutanlarından Orgeneral Hasan Atakan, annesi Akyazı'nın Kuzuluk köyünden Behice Emel Hanım'dır. Babasının görevi sebebiyle eğitimini farklı illerde alan Leyla Atakan, 1943'te Trabzon Lisesi'nden mezun olmuş, olgunluk imtihanını İstanbul Kız Lisesi'nde vermiştir. Babasının emekli olması üzerine ailesiyle 1952'de Maşukiye'ye yerleşen Leyla Atakan, 1955'e kadar toplumsal sorumluluk hissiyle biçki-dikiş ve okuma-yazma kursları açmıştır. Biçki-dikiş öğretmenliği de yapan Atakan, çocukların aşılanması konusunda da bizzat çalışmış, kadınlara konserve yapımını öğretmiştir. Leyla Atakan, 1955'te CHP'nin Maşukiye

https://www.a3haber.com/2020/07/01/turkiyenin-secilmis-ilk-kadin-belediye-baskani-leyla-atakanin-hayati-belgesel-oluyor/

İzmit'te Cumhurbaşkanı ve Eşi Onuruna Verilen Kabul Resmi (Fotoğraftakiler Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve eşi, 15. Kolordu Komutanı Korgeneral Turgut Sunalp ve eşi, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kocaeli Valisi Ertuğtul Ünlüer, Donanma Komutanı Oramiral Kemal Kayacan, Belediye Başkanı Leyla Atakan ve babası emekli Orgeneral Hasan Atakan ve Kocaeli Milletvekilleri) Kaynak: Pirelli, "İzmit'te Cumhurbaşkanı ve Eşi Onuruna Verilen Kabul Resmi", Sayı: 78, Mart 1971.

Ocak Başkanlığı'na gelerek siyasete atılmıştır. Siyasi hayatında da sosyal hizmetlerini devam ettiren Atakan, Maşukiye Köyü Güzelleştirme ve İlkokul Yaptırma Derneği'nin kurucusu ve başkanı olup Maşukiye'nin elektriğe kavuşması için de çok çaba sarf etmiştir. Hayatının sonuna kadar Kocaeli Verem Savaş Derneği'nin başkanlığını yürüten Atakan, Türk Kadınlar Birliği'nin ve Yardımsevenler Derneği'nin başkanlığını yapmıştır. 1950'li yılların sonunda CHP Kocaeli İl Teşkilatı Kadınlar Kolu üyesi olan Leyla Atakan, 1963'te Kocaeli İl Genel Meclisi üyeliğine seçilmiştir. CHP Kocaeli İl Başkanlığı da yapan Atakan şehrin ilk kadın siyasi parti başkanıdır. 1951'den beri CHP'nin başarılı olamadığı ilde 1968 Belediye Seçimlerine kimse aday olmak istemezken Leyla Atakan'ın adaylığını koyması da tepkiyle karşılanmıştır. Kendi partisi de dahil herkes bir kadının seçilemeyeceğini söylerken seçim neticesinde CHP'nin Marmara Bölgesi'nde kazandığı tek yer Kocaeli olmuş, belediye başkanlığına 42 yaşındaki Leyla Atakan seçilmiştir. Türkiye'de 2 Haziran 1968'de yapılan belediye seçimleri için bir ilden aday gösterilen tek kadın olan Leyla Atakan, sonuçlara göre de döneminin tek kadın il belediye başkanı da olmuştur. Seçim sürecinde halka, özellikle de kadınlara oylarını nasıl ve hangi sandıkta kullanacaklarını anlatan mektuplar gönderen Atakan, halkın doğrudan seçtiği ilk il kadın belediye başkanıdır. Bu başarısı dolayısıyla Türk Kadınlar Birliği Leyla Atakan'ı yılın kadını seçmiştir. Vefatına değin yaklaşık üç sene boyunca devam eden belediye başkanlığı sürecinde kadrolaşmaya gitmeyen ve parti ayırmaksızın tüm şehrin başkanı olan Leyla Atakan, seçim vaatleri arasında yer alan su sıkıntısını gidermek adına yoğun bir çalışma sergilemiş, göreve gelmesinden dört ay sonra şehrin içme ve kullanma suyuna kavuşmasını sağlamıştır. Su şebekesinin uzunluğu 33 km'den 106 km'ye çıkarılmış; şehrin musluklarına günde iki üç saat su verilirken Atakan'ın çalışmalarıyla 24 saat su verilir hale gelmiştir. Açılan artezyen kuyularındaki su Yukarı Pazar'daki su deposuna verilmiş ve buradan da şehre dağıtılmıştır. Bu kuyulara su pompalanması nedeniyle oluşan elektrik sarfiyatı için Karakayalar Suyu şehre getirilmiştir. Çenesuyu'ndan faydalanılabilmesi için eski Tren Garı, Orduevi, Fevziye Camii, Belediye Binası, Çocuk Parkı, İkizliçeşme, Baç, Santral, Doğu Kışla, Bekirdere, Çınarlıkahve, Kadıköy ve Mehmet Ali Paşa Mahallesi gibi çeşitli bölgelerde su dağıtım istasyonları Atakan'ın başkanlığı döneminde oluşturulmuştur. Bunların bir kısmının yapımında Kocaeli Bankası, Harun Ormancı, Baki Efe ve Fuat Özçelebi de destek vermiştir. Yol yapımına da önem veren Leyla Atakan, başta yolu olmayan Bulvar Bölgesi ve Mehmet Ali Paşa Mahallesi olmak üzere 1969'da toplamda 3.229 metrelik asfalt yol ve 16.021 metrelik parke yol yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca 17.140 metre kanal ile kanalizasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Atakan'ın belediye başkanlığı döneminde otogar büyük bir alana taşınmış, minibüs durakları şehrin trafiğini aksatmayacak biçimde düzenlenmiş, fırıncıların ekmek fiyatlarını yükseltme talepleri gramajın da yükseltilmesiyle çözülmüş, elektrik fiyatları düşürülmüştür. İskelenin doğu tarafındaki Milli Savunma Bakanlığı'na ait arazi satın alınarak halk gazinosu ve nikah salonu projesinin yapımı Atakan'ın başkanlığında başlatılmış, kadınların bir araya gelebileceği bu yapı Atakan'ın vefatından kısa süre sonra faaliyete geçmiştir. Şehrin önemli problem-

lerinden biri olan gecekondulaşmaya yönelik çalışmalar kapsamında Kocaeli'nin ilk imar planı çizilmiştir. Gecekondulaşma karşısında yapılan faaliyetler kapsamında Şirintepe'deki arazilerin bir kısmı kamulaştırılmış ve "Gecekondu Önleme Bölgesi" oluşturulmuştur. Verem konusunda çalışmalarını belediye başkanı olmadan çok önce başlatan Atakan, 31 Ağustos 1969 tarihinde on beş günlüğüne Uluslararası Verem Savaş Derneği çağrısıyla ABD'ye gitmiştir. Leyla Atakan, İzmit Körfezi kenarındaki 160 dönümlük bataklık alanda fuar yapma faaliyetini belediye başkanı olduktan 26 gün sonra gündeme getirmiş, 2 Nisan 1969 tarihinde çalışmalar başlamış ve Kocaeli Ticaret ve Sanayi Odası'nın verdiği destekle bir yılda bataklık alan kurutularak 1969 yılı içinde 3. Kocaeli Sanayi Sergisi'nin açılışına hazır hale getirilmiştir. Türkiye'deki ilk sanayi fuarı olan Kocaeli Sanayi Sergisi'nin kurulduğu alanın genişletilerek uluslararası bir fuar haline getirilebilmesi adına çalışmaları başlatan Atakan'nın belediye başkanlığı döneminde, 1971'de fuar alanı 160 bin metrekareye çıkartılmıştır. Belediye faaliyetlerini yakından takip etmeyi seven Leyla Atakan bu özelliğini fuar alanı çalışmasında da göstermiştir. Ancak Kocaeli Sanayi Fuarı alanına yönelik çalışmalarla ilgili Değirmendere'de 10 Şubat 1971'de gerçekleşen toplantı dönüşünde Leyla Atakan, yanında bulunan başkan yardımcısı İsmail Kolaylı ile belediye encümen üyeleri Abdurrahman Yüksel ve Feridun Özbay'la Gölcük-İzmit arasında D-130 Karayolu Başiskele Seymen mevkiinde trafik kazası geçirmiştir. Atakan'ın içinde bulunduğu otomobilin Bekirdere Mühimmat Depo Komutanlığı'na ait treylere arkadan vurmasıyla gerçekleşen kaza sonucunda Atakan ve beraberindekiler hayatını yitirmişlerdir. Bağçeşme Mezarlığı'na defnedilen Leyla Atakan, halktan kopuk olmayan ve Kocaelilerle birlikte hareket eden bir yapıya sahip olmasıyla ve disiplinli, çalışkan, otoriter karakteriyle tanınmıştır. Atlara ve silahlara meraklı olan, araba kullanmayı seven ve Kocaelispor taraftarı olan Leyla Atakan, 1970'te Kocaelispor'un koruyucu başkanlığına da getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Ahmet Özer, "İlk Kadın Belediye Başkanı Leyla Atakan", *Cumhuriyet*, 12 Mart 2021; Hikmet Özdemir, *Leyla Atakan 1925-1971*, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Ankara 2002; Selma Göktürk Çetinkaya, "Halkın Seçtiği İlk Kadın İl Belediye Başkanı: Leyla Atakan", *Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-VI*, Cilt. 3, s. 1217-1233; Pirelli, "İzmit'te Cumhurbaşkanı ve Eşi Onuruna Verilen Kabul Resmi", Sayı: 78, Mart 1971.

Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

LALE AYTAMAN (1944-...)

İlk Kadın Vali

Türkiye'nin ilk kadın valisi olan Lale Aytaman 1944 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Annesi Mukadder Raif Hanım Cumhuriyet Halk Partisi'nin İzmit'te kurduğu ilk kadın kolları bünyesinde Saliha Yazıcıoğlu ve Leyla Atakan ile birlikte çalışmıştır. Çocuk hastalıkları doktoru olan babası Dr. Abdullah Köseoğlu 1975-1980 döneminde Kocaeli Senatörlüğü görevinde bulunmuştur. Kandıralı eski başbakan

Lale Aytaman

Nihat Erim'in yeğenidir. Aytaman ilkokul ikinci sınıfta iken, babasının yedek subaylığı sebebiyle 1951 senesinde İzmit'e taşınmışlardır. İzmit Yeni Turan İlkokulu'nu bitirmiştir. Babasının Ankara Numune Hastanesi'nde görev yapmaya başlaması üzerine aile Ankara'ya taşınmış, Lale Aytaman da Ankara Namık Kemal İlkokulu'nda eğitimine başlamıştır. Daha sonra İstanbul'da Saint George Avusturya Kız Lisesi'nde yatılı okumuştur. Lise yıllarında AFS (American Field Service) öğrenci değişim programına dahil olarak Phoenix, Arizona'da eğitim görmüş ve bu sayede liseyi bir sene erken bitirmiştir. Daha sonra Aytaman, İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olmuş ve Hamburg'da Alman Dili ve Edebiyatı üzerine yüksek lisans ile doktora derecelerini elde etmiştir. Almanya'da eğitim gördüğü yıllar içerisinde pek çok değerli bilim insanı ile tanışma fırsatı elde eden Aytaman, gönüllü olarak Almanya'da yaşayan Türk çocuklarına, yurtdışında uyum süreçlerine katkıda bulunmak amacıyla Türkçe ve Almanca dersleri vermiştir. Hamburg'da öğreniminin son yıllarında diplomat Reha Aytaman ile tanışıp evlenmişler ve 1975-1977 yılları arasında Pakistan'da bulunmuşlardır. Bu süre zarfında Cumhurbaşkanı Fahri Korutük ve Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil gibi isimleri ağırlamışlardır. 1977 yılında, Reha Aytaman'ın görev süresi bittikten sonra Ankara'ya dönmüşlerdir. İki sene sonra Ankara Üniversitesi İktisadi ve İçtimai İlimler Akademisi'nde Almanca dersleri vermiştir. 12 Eylül darbesinden sonra eşinin Bangkok ve Laos Büyükelçiliğine atamasının yapılmasıyla Bangkok'a (Tayland) yerleşmişlerdir. Lale Aytaman, Bangkok'ta geçirdikleri süre içinde yürüttüğü faaliyetler sebebiyle Tayland Kraliçesi'nden ödül almıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'ye 1987 senesinde dönüş yaptıktan sonra İstanbul'a yerleşmişlerdir. Aytaman, Boğaziçi Üniversitesi'nde Yabancı Diller Yüksek Okulu'nda Almanca dersleri verirken eşi Reha Aytaman aynı üniversitede diplomasi dersleri vermiştir. Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanlığı

döneminde, ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz'ın başbakanlığındaki hükümet tarafından vali olarak Muğla'ya atanan Lale Aytaman, Türkiye'nin ilk kadın valisi (1991-1994) olarak görev yapmıştır. Valilik süresi içerisinde pek çok görevde bulunan Aytaman, 1994-95 Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Planlamalar Kongresi Türk Milli Heyeti Başkanlığı'nda bulunmuş, ayrıca "Avrupa Planlamaları Çalışma Grubu" başkan yardımcısı olarak görev yapmıştır. Görev alanını iyi tanımak adına Muğla'yı gezmiş, turistik bir yerde dil bilmenin avantajlarından yararlanmış ve çevre koruma faaliyetlerinde bulunmuştur. Görev sürecinde Muğla'da kadın emeğinin değerlendirilmesi yönünde çalışmalarda da bulunmuş, geleneksel dokumacılığın korunması için Yeşilyurt Modeli'ni oluşturmuş ve Muğla El Sanatları Sanayi Ticaret Limited Şirketi'ni hayata geçirmiştir. Ayrıca, Muğla Üniversitesi'nin kurulmasındaki hizmetleri ve çevreye dair çalışmaları ile öne çıkan bir isim olmuştur. Valilik görevi sonrasında ise 1995 yılında Anavatan Partisi'nden 20. Dönem Muğla Milletvekili seçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadının Statüsünü Araştırma Komisyonu Başkanlığı'nı yürütmüş, TBMM ANAP Grup Yönetim Kurulu üyeliği ve ANAP Merkez Karar Yönetim Kurulu üyeliklerine seçilmiştir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) ve Batı Avrupa Birliği (BAB) Milli Heyet üyeliği görevlerinde de bulunmuştur. "Çevre, Yerel ve Bölgesel Yönetimler Komisyonu" başkanlığını AKPM'de bir Komisyon Başkanlığına seçilen ilk Türk milletvekili olarak sürdürmüştür. Bir oğlu olan Aytaman, Almanca, İngilizce ve orta düzeyde İtalyanca bilmektedir. Valiliğindeki anılarını kaleme aldığı *İğneli Koltukta Dört Buçuk Yıl* (2008) isimli bir kitabı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

"*Kurtlar Sofrasında Bir Kadın: Lale Aytaman*", http://bgdergi.com/soylesiler/lale-aytaman/, Erişim tarihi 28 Ağustos 2021; https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyenin-ilk-kadin-valisinden-hemcinslerine-calismaya-devam-mesaji/1758530, Erişim tarihi 28 Ağustos, 2021 (Görsel); https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turkiyenin-ilk-kadin-valisinden-hemcinslerine-calismaya-devam-mesaji/1758530; Lale Aytaman, *İğneli Koltukta Dört Buçuk Yıl: Türkiye'nin İlk Kadın Valisi Anlatıyor*, ed. Senem Kale, İstanbul 2008, s. 1, 275; Sevinç, Kişi, Şule, "Çağdaş Türkiye'nin Simgelerinden Biri Olarak Muğla Valisi Lale Aytaman", *Muğla Değerleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 2013, 414-422, s. 415; Akcagündüz, Emre, "*Kamu Hizmetleri Motivasyon Kuramı Çerçevesinde Vali Recep Yazıcıoğlu'nun Mülki İdare Amirliği Dönemi Üzerine Bir İnceleme*", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 2019, ss. 38-39.

Özge ASLANMİRZA

LİBANİUS (314-393)

Sofist Pagan Yazar ve Hitabet (Retorik) Hocası

MS 314 yılında Roma imparatorluk soyundan gelen varlıklı bir ailenin oğlu olarak Antakya'da (Antioch) dünyaya gelen Libanius, eğitimini 336-340 yılları arasında Atina'da tamamlamıştır. Sonrasında uzun yıllar Konstantinapolis ve Nikomedia'da retorik hocalığı yapan yazar, 354 yılında memleketi Antakya'ya retorik kürsüsünün başı olarak geri dönmüştür. Yetiştirdiği

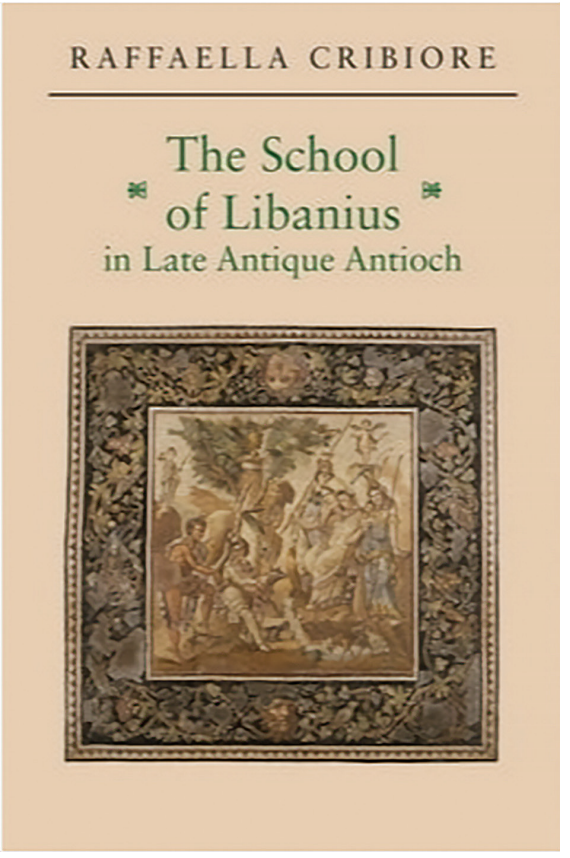

öğrenciler arasında John Chrysostom ve Mopsuestialı Theodore gibi birçok seçkin pagan ve Hristiyan vardır. Daha sonraki yıllarda, hayranı olduğu ve ölümü ile yıkıldığı pagan imparator Julian da dahil olmak üzere birçok önde gelen entelektüel ile mektuplaşan edebi bir ünlü olan Libanius, 393 yılında Antakya'da ölmüştür.

Libanius'un, Antakya'nın ve Roma İmparatorluğu'nun özellikle doğu kesiminin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşamı hakkında önemli bir bilgi kaynağı olan konuşmaları ve mektuplarının birçoğu günümüze ulaşmıştır. Bu eserler arasında 61'den fazla söylev, özellikle okullarda (progymnasmata) kullanılmak üzere tasarlanmış 51 adet bildiri ve zamanın önemli kişilerine yazdığı tarihe ışık tutan, 1.600'den fazla mektup vardır. Söylevlerin birçoğu, imparatorlara veya yüksek hükümet yetkililerine hitap etmektedir. Aralarında Julian hakkındaki cenaze konuşması (Or. 17), Antakya'ya yönelik övgüsü (Or. 11) ve 374'te hazırladığı (Or. 1) otobiyografisi ve 358 yılındaki büyük depremle yıkılan çok sevdiği Nikomedia kenti için yaktığı ağıt (Or. 61) oldukça önemlidir. Nikomedia'yı imparatorluğun en güzel dört kentinden biri olarak anlattığı bu ağıtta Libanius, akropolden limana kadar uzanan tepeleri kaplayan evleri, sütunlu sokakları, tiyatrosu, sarayları, hamamları ve tapınakları ile kentin 4. yüzyıldaki peyzajı ve zenginliğiyle deprem sonrası yaşanan büyük yıkım hakkında da bilgiler sunar. Günümüze ulaşan 1.600'den fazla mektubun çoğu öğrencileri için tavsiyeler veya iyilik talepleri içerir. Yazarın görünüşte putperestliğinden pek etkilenme-

yen genel şöhreti, Hristiyan İmparator Theodosius tarafından kendisine verilen ve Roma imparatorluk sisteminde imparatordan sonra en yüksek rütbelerinden biri olan *Praefectus praetorio* fahri unvanı ile ödüllendirilmiştir.

KAYNAKÇA
Raffaella Cribiore. *The School of Libanius in Late Antique Antioch*, Princeton 2009; Libanius ve Albert Francis Norman. *Selected Works*, Cambridge, Loeb 1969-1977.

Tuna Şare AĞTÜRK

LİMAN BAŞKANLIĞI

Resmi Kurum

Kocaeli, Marmara Bölgesi'nin doğusunda Karadeniz ve Marmara Denizi kıyılarında, İzmit Körfezi'nin çevresinde yer almaktadır. Şehrin ana coğrafi öğesini, Marmara Denizi'nin doğusunda anakara içine derin bir şekilde sokulmuş olan İzmit Körfezi oluşturur. Bu doğal özelliğiyle Kocaeli, İzmit Körfezi'nin çevresinde şekillenen liman şehri yapısına kavuşmuştur. Kocaeli Liman Başkanlığı'nın resmi kuruluşu 1909 yılında Osmanlı Devleti limanlarının Bahriye Nezareti'ne bağlı 6 Merkez Liman Reisliği olarak teşkilatlandırılmasıyla gerçekleşmiştir. İstanbul Merkez Liman Reisliği altında İzmit Liman Reisliği olarak faaliyet gösteren kurum, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında Batı Cephesi'nde önemli rol oynadı. 01 Temmuz 1921 tarihi itibari ile İzmit Bahriye Komutanlığı kurularak komutanlığına ve aynı zamanda İzmit Liman Başkanlığı'na Deniz Yarbay Celal Bey (Celal Köprücü) görevlendirildi. Lozan Antlaşması'nın imzalanması ve Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesine kadar Türk karasularında denetim, yetki ve kurumsallaşma tamamlanmamıştı. Lozan Antlaşması sonrasında 1925 yılında çıkarılan Limanlar Kanunu ile Liman Reislikleri'nin (Başkanlıkları) görev ve yetkileri düzenlendi. Buna göre, liman reislikleri liman tüzükleri hazırlayacak, sorumlu oldukları deniz alanları, kıyılar ve limanlarda her türlü denizcilik faaliyetinin denetimi ve koordinesinden sorumlu olacaktı.

1926 yılında İzmit Körfezi'nde Karamürsel, İzmit ve Darıca Liman Başkanlığı olarak 3 liman başkanlığı bulunmaktaydı ve bu kuruluşlar İstanbul Merkez (Bölge) Liman Başkanlığı'na bağlıydılar. Karamürsel Liman Başkanlığı'nın sorumluluk alanı Altınova-Halıdere arası; İzmit Liman Başkanlığı'nın sorumluluk alanı Gölcük-Yarımca arası; Darıca Liman Başkanlığı'nın sorumluluk alanı Hereke-Tuzla arasındaydı. Bununla birlikte Lozan Antlaşması'ndan sonra Dilburnu-Kavaburnu arasından başlamak üzere İzmit Körfezi'nin doğu kesimi "Askeri Yasak Bölge" olarak ilan edildi ve körfeze giriş yapacak yabancı bayraklı gemilere izin zorunluluğu getirildi. 1923-1940 yılları arasında Yavuz Kruvazörü'nün onarımı için Gölcük Tersanesi'nin ve Gölcük Deniz Üssü'nün kuruluşu, donanmanın Gölcük'te konuşlanması, 1936 yılında İzmit Kâğıt Fabrikası'nın (SEKA) kuruluşu, Devlet Demir Yollarına ait Derince Limanı'nın genişletilmesi, körfezde yeni iskele, rıhtım, depo ve antrepoların inşası İzmit Körfezi'nde denizcilik faaliyetlerinin yoğunlaşmasına ve İzmit Liman Başkanlığı'nın öneminin artmasına neden oldu.

II. Dünya Savaşı yıllarında ise sıkıyönetim uygulaması içinde İzmit Liman Başkanlığı faaliyetlerini Donanma Komutanlığı ile koordineli olarak sürdürdü. Savaş sonrasında Türkiye'nin dışa açılma politikasıyla birlikte, körfez kıyılarının denizyolu-karayolu-demiryolu hatlarına ve sanayi kuruluşlarının kurulmasına en iyi liman ve bağlantı alanı sağlaması nedeniyle bölgede denizyolu trafiği arttı. 1961 yılında İPRAŞ Rafinerisi'nin kurulmasıyla başlayan körfez çevresindeki sanayileşmeye, 1963 yılında hazırlanan Türkiye'nin ilk bölge planı olan Doğu Marmara Bölge Planı ile lojistik faaliyetlerinin de eklenmesini sağlamış ve İzmit Körfezi liman bölgesinin gelişimini arttırmıştır.

Günümüzde Kocaeli Liman Başkanlığı 40° 46′ 59″ K-29° 19′ 00″ D ile 40° 41′ 12″ K-29° 33′ 36″ D koordinatları arasında bulunan idari sahasında her türlü denizcilik faaliyetinden sorumludur. 2020 yılı verilerine göre 41 adet iskele, rıhtım ve liman tesisi ile 76,5 milyon ton elleçleme ve 8.976 uğrak uluslararası gemi miktarıyla Kocaeli Limanı Türkiye'nin en yüksek işlem gören limanıdır. Liman başkanlığı idari sahasındaki her türlü gemi ve deniz araçlarında, liman işletme tesislerinde, tersanelerde, tamir, bakım-onarım ve çekek yerlerinde, marinalarda, balıkçı barınaklarında seyir, can, mal, çev-

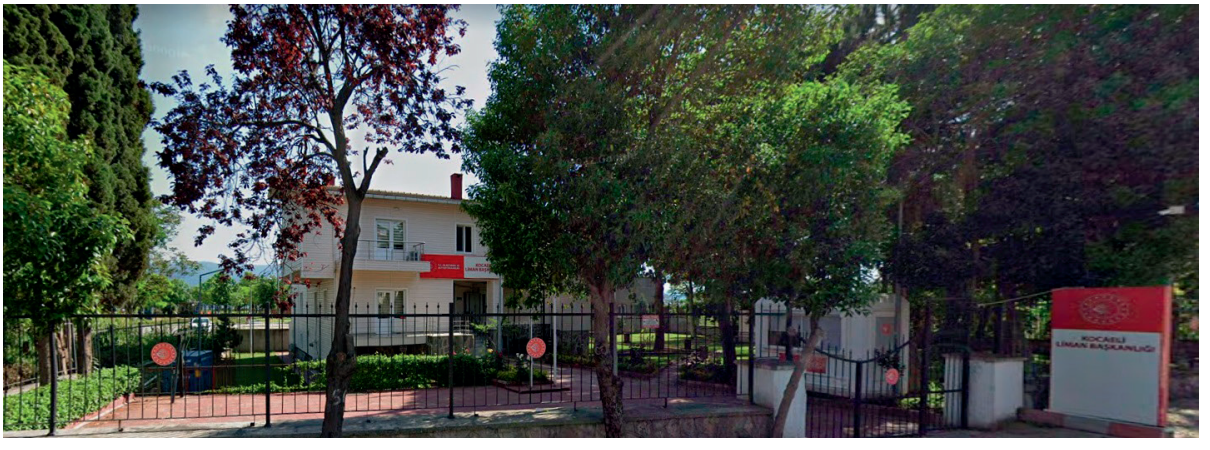

Liman Başkanlığı

re güvenliği ve emniyeti ile disiplinin sağlanmasından, deniz ve denizcilik ile ilgili tüm faaliyetlerin ulusal ve uluslararası standartlara, mevzuatlara, etkinlik ve verimlilik ilkelerine uygun olarak yürütülmesi, planlanması, yönlendirilmesi, koordine edilmesi ve denetlenmesinden, gerekli belge ve sertifikaların düzenlenmesinden ve işlemlerin raporlanmasından sorumlu ve yetkilidir.

KAYNAKÇA
14/4/1341 tarihli 618 sayılı Limanlar Kanunu, *Resmî Gazete No: 95, 20/4/1341, Düstur*, Tertip 3, C. 6, S.183; Hergüner, Mustafa, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türk Denizciliği*, İstanbul, 2004; *Deniz Ticaret Odası 2020 Yılı Sektör Raporu*, İstanbul, 2021.

Yasemin NEMLİOĞLU KOCA

LİMANLAR

Kocaeli Limanları

Kocaeli Yarımadası ve Samanlı Dağları'nın kuzey etekleri üzerinde, İzmit Körfezi'nin iki kıyısında yer alan Kocaeli, kara ve denizyollarının bağlantı noktası konumunda doğal bir liman şehridir. İl, Marmara Denizi'nin doğusunda anakara içine derin bir şekilde sokulmuş olan İzmit Körfezi'nin çevresinde coğrafi bir yayılma alanına sahiptir. Kocaeli Yarımadası ile Samanlı Dağları arasında 50 km boyunca uzanan bu korunaklı deniz alanının en dar yeri 2 km ile Derince-Gölcük; en geniş yeri 10 km ile Hereke-Karamürsel arasıdır. Körfez, birbirinden iki dar denizaltı sırtı ile ayrılmış 3 küçük basinden oluşur ve derinlik ortalama 60 m olup, en derin yeri giriş kesiminde 277 metredir. İstanbul Boğazı'ndan hızlı bir şekilde gelen Karadeniz yüzey suları Marmara Denizi'nde yavaşlayarak üst akıntı halinde İzmit Körfezi'nde 0,5 millik bir hızla batı-doğu yönünde hareket eder. Genel olarak denizin tuzluluğu %26-27 arasındadır, ancak ilkbahar döneminde Karadeniz'den gelen az tuzlu sular ile beslenince %22-24'lere düşer.

Bölgede kuzey (yıldız) ve kuzeydoğu (poyraz) yönlü egemen rüzgarlar görülür. Körfez çevresinde genel olarak güney kıyılarında yüksek ve dar kıyı hattı belirli alanlarda alçalarak liman gelişimine izin verir. Körfezin kuzey kıyıları ise Kocaeli Yarımadası'nın deniz seviyesine yakın bir peneplen arazisinin oluşturduğu alçak kıyılar şeklinde liman kurulumuna uygun fiziksel şartlar yaratır. Kuzeyde Karadeniz kıyıları ise boyuna yüksek kıyılar şeklinde uzanır. Körfezin doğudaki bitiş alanıyla başlayan İzmit Ovası, Derbent eşiğinden sonra Sapanca Gölü, Adapazarı-Düzce ovaları ile Kocaeli Yarımadası'nı iç bölgelere bağlar. Güneyde ise yollar Samanlı Dağları'nın alçalan batı geçişiyle Gemlik üzerinden Bursa'ya ulaşır ve İzmit'in Batı Anadolu'nun önemli merkezlerine bağlanmasına yardımcı olur. İzmit Körfezi'nin çevresinde şekillenen bu doğal ve coğrafi özellikleriyle Kocaeli, bir liman şehri için denize ve kıyı hattına bağlı en iyi şartlara sahiptir.

Antik dönemden itibaren Anadolu ticaret ağı içinde İstanbul'un aktarma lojistik alanı ve Marmara Denizi'nde önemli bir liman olarak kullanılan bölge, verimli tarım alanları ve doğal liman özelliğiyle askeri faaliyetler ve tersanelerin kuruluşuna imkân sağlamış ve günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. Bölgenin ilk yerleşimcileri olan Btynialılar ve Tynialılar, MÖ 12. yüzyılda doğal bir liman olarak öne çıkan körfezin güneydoğu kesiminde bugünkü Başiskele çevresinde yerleşti. Özellikle körfezin güneydoğusunda Megaralıların kurduğu liman şehri Astakos, MÖ 9. yüzyılın sonuna doğru başlayan Yunan kolonizasyonu sürecinde bölgenin merkezi konumundaydı ve limandan gemilerle susam yağı ve şarap ihracatı yapılmaktaydı. I. Nikomedes MÖ 264 yılında Btynia Krallığı'nın merkezi olarak körfezin kuzey kıyısında kendi adını verdiği Nikomedia şehrini kurdu. Hellenistik dönemde farklı yerlerden kara yoluyla gelen yükler körfezden gemilerle diğer bölgelere nakledilirken, Astakos, Eriboea (Ereğli) ve kuzey rüzgarlarına kapalı korunaklı kıyı şeride sahip olan Nikomedia liman faaliyetlerinde öne çıkmaktaydı. Roma döneminde ise imparatorluğa bağlanan ve batıda Nikomedia (İzmit), doğuda Amastris'e (Amasra) kadar sınırları genişleyen Btynia-Pontus eyaleti Asya ile ticari ilişkileri bulunan önemli bir ticaret bölgesiydi. Aritziou (Darıca)-Glossa (Dil İskelesi) ve özellikle fırtınalı havalarda Nikomedia limanları, yük ve yolcu gemilerinin en güvenilir barınağıydı. Roma döneminde artan deniz ticaretine bağlı olarak şehir, Roma, Selanik, Pamfilya, Fenike, İskenderiye, Sinop ve Trabzon hatlarını bağlayan ticaret ağının merkezi haline geldi. Bizans egemenliğindeyse başkent Konstantinopolis'in tedarik merkezi olarak kullanıldı. Bir ticaret devleti olan Trabzon Rum Devleti'nin Konstantinopolis'le siyasi ve ekonomik bağlantısı Karadeniz ticaretinin artmasını ve boğaza girişte en yakın korunaklı limanlar olan kuzeydeki Kerpe ve Kefken'in gelişmesini sağladı. Konstantinopolis'i ele geçirmeye yönelik Arap akınlarına karşı statejik konumu nedeniyle başkentin savunulmasında etkili olan Nikomedia, daha sonra Haçlı Seferleri'nden ve Latin işgalinden olumsuz etkilendi. Ancak Konstantinopolis'e göre daha güvenli olan Nikomedia, doğuya ulaşan kara yolunda, deniz ve karanın buluştuğu önemli bir geçiş yeriydi.

Bizans Devleti ile ticari antlaşmaları olan, Karadeniz'de kolonileri bulunan ve Anadolu-Avrupa ticaretini yürüten Ceneviz ve Venedikliler bölgeden Avrupa'ya yaş sebze ve meyve, ipek, deri, kürk, şarap, kereste, kireç, tuz; Avrupa'dan bölgeye ise silah, çeşitli madenler ve köle taşımaktaydı.

Kocaeli ve çevresi önce Süleyman Şah zamanında (1087-1080) Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliğine, sonra ise Orhan Bey zamanında (1328-1337) Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girdi. Başlangıçta ticari filosu olmayan, deniz gücü de yeterli olmayan Türklerin, bölgedeki Rum, Ceneviz ve Venedikli denizcilerinden yararlandığı, deniz ticareti yapanlara ayrıcalık tanıdığı, ticareti uygulamalarıyla koruduğu, düzenlediği ve karşılığında gümrük vergisi aldığı görülmektedir. İzmit Körfezi'nde İpek ve Baharat yollarının kuzey kolunun İstanbul'a ulaşımında deniz geçiş yeri olan Dil İskelesi-Karamürsel-Hersek hattı, bu dönemde de liman faaliyetlerinin yoğun olduğu iskelelerdi.

Derince Limanı

İstanbul'un 1453 yılında başkent olması ve başlıca ihtiyaç maddelerinin deniz yoluyla başkente aktarılması nedeniyle körfez limanları gelişti. Daha önce Anadolu Eyaleti'ne bağlı olan Kocaili Sancağı, yüksek gelirleri ve hammadde kaynakları nedeniyle 1533 yılında Cezayir-i Bahr-i Sefid/Kapudan Paşa Eyaleti'ne bağlandı. Kocaeli limanlarından özellikle kireç, taş, mermer, odun, odun kömürü, canlı hayvan, kereste, gemi malzemeleri, ipek, keten, pamuk, yün, çömlek ve cam eşya, tuz, üzüm, kiraz, enginar, arpa, buğday, pirinç, üzüm, incir, kuru meyve taşımacılığı yapılırken, binek hayvanlarının körfez geçişinde at gemileri kullanılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin İzmit, Gemlik, Gelibolu ve İstanbul tersanelerinde yeni gemilerin yapılmasına yönelik ahşap ihtiyacı, gemi ve denizci sayısının artışına bağlı olarak başkentte ortaya çıkan yiyecek, su, peksimet ve erzak ihtiyacı bölgeden karşılanmaktaydı. İskelelerden devletin ihtiyacı kereste ve gemi malzemeleri taşınmadıkça tüccarlara ait yüklerin taşınmasına izin verilmiyordu.

17. yüzyılda büyük gemiler, yelkenli ve kayıklar inşa edilen İzmit Tersanesi'nin kapasitesi artırıldı ve yoğunluğu karşılamak üzere liman, ambar ve iskeleler büyütüldü. Bu dönemde İzmit Limanı'nda 2 büyük taş dalgakıran ve 3 büyük ambarın bulunduğu; şehir esnafının büyük bölümünü Rum ve Yahudilerin oluşturduğu, özellikle buğday, kereste, demir, odun ve odun kömürü, tahıl, tuz, deri, meyve-sebze ticareti ile uğraştıkları bilinmektedir. Ayrıca körfezde ve yakındaki Sapanca Gölü'nde Rum, Bulgar ve Türk balıkçılar tarafından sazan, sardalya, uskumru, hamsi avlanmakta; kurutularak İstanbul'a ve Rusya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan'a gönderilmekteydi. İstanbul limanına bağlı Kocaeli'ye taşımacılık yapan Osmanlı ticaret gemilerinin sayısının 1000 olduğu ve bunlardan 100 kadarının mavna türü büyük yük gemileri olduğu kaynaklarda geçmektedir. Dil, Hersek, Kerpe, Kazıklı, Darıca, Karamürsel ve İzmit iskeleleri en yoğun işleyen iskelelerdi; Karamürsel ve İzmit limanlarında gümrük idaresi bulunmaktaydı. Kocaeli iline bağlı kazalarda denizcilikle ilgili işlerle uğraşan halkın İzmit, Karamürsel ve Kandıra'da toplanırken, liman faaliyetleri halkın en önemli geçim kaynağıydı.

19. yüzyıl itibariyle yabancı tüccarların Osmanlı denizlerinde ticaret yapma hakkını elde etmesiyle Fransız, İngiliz, Rus ve Alman gemileri Kocaeli limanlarında görülmeye başladı. Büyük buharlı gemilerle yapılan kabotaj ve uluslararası deniz taşımacılığında yük ve yolcu miktarı arttı. Körfezdeki bu yoğunluğun yarattığı iskele ve gümrük antrepolarının yetersizliğini gidermek amacıyla çevredeki bataklıklar kurutularak, yeni iskele ve ambarlar yapıldı. Bu dönemde İzmit ve Darıca iskeleleri yabancıların kullanımı için izin verildiği, Anadolu'ya gidecek kara postalarının İzmit ve Karamürsel'den İstanbul'a nakli için gemi kiralandığı, Derince'de demiryoluyla bağlantılı bir iskele ve rıhtım yapıldığı, Kerpe Limanı'nın özellikle Rus ticaret gemileri tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır. Savaşlar sırasında İstanbul Boğazı kapanınca denizyolu bağlantısı nedeniyle Kerpe ve İzmit limanları önemli birer aktarma yeri oldu.

19. yüzyılın sonlarında İzmit Limanı'ndan yaklaşık 32 milyon frank değerinde ihracat, 5,5 milyon frank değerinde ithalat olmak üzere, yıllık toplam 37,5 milyon frank değerinde dış ticaret taşıması denizyoluyla yapılmaktaydı. Tahıl, koza, keten, tiftik, tütün, haşhaş, soğan-sarımsak, yumurta, üzüm, elma, armut, odun kömürü ihracat; şeker, petrol, madenler, makine ise en yüksek ücretli ithalat ürünleriydi. İzmit Limanı'nda işlem gören koza, haşhaş, soğan-sarımsak, deri, petrol, kereste, tütün, şarap, şeker gibi yüksek tonajlı yükler İngiliz ve Fransız bayraklı büyük tonajlı buharlı ge-

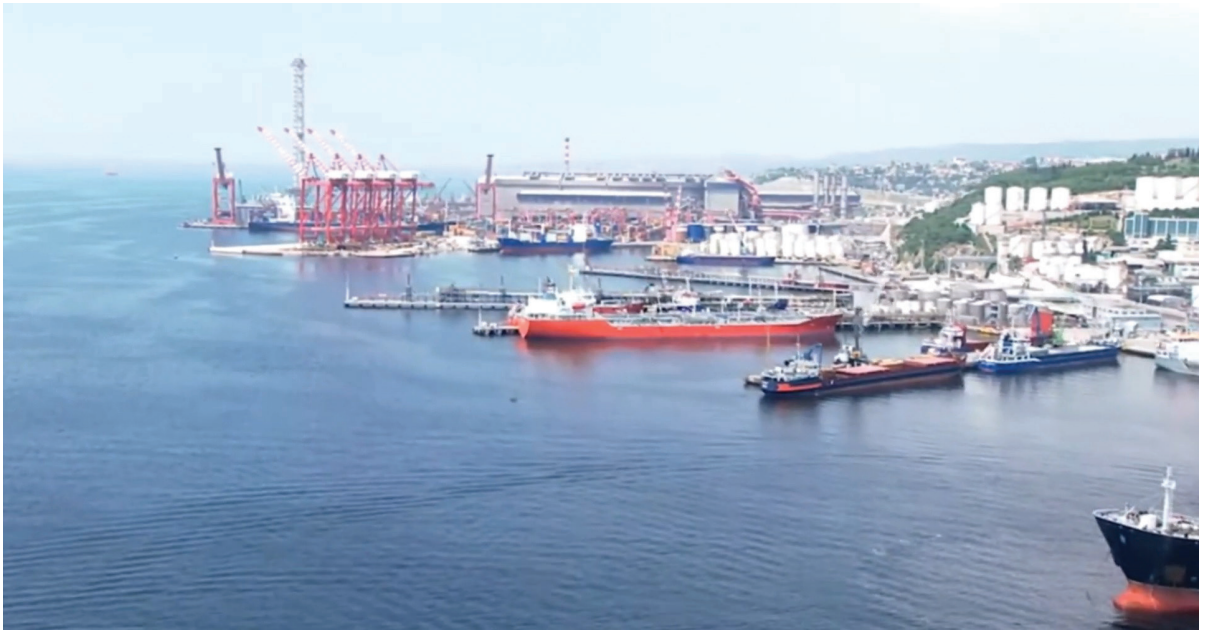

Dilovası Limanı

milerle taşınmaktaydı. Bu gemiler körfez limanlarına taşımacılık yapan gemilerin toplam tonajının %50'sini oluşturmaktaydı. Bu dönemde İzmit Körfezi'nde Fransız Compaigne Des Messageries Maritimes, Avusturya-Macaristan Lloyd Austriaco-Triestino, Alman Deutsche Levante Linie taşımacılık yapan bazı yabancı denizcilik şirketleriydi. Devlet kuruluşları olan Tersane-i Amire, Fevaid-i Osmaniye Kumpanyası, İdare-i Mahsusa ve Seyr-i Sefain İdaresi vapurlarıyla tarifeli yolcu ve eşya taşımacılığı yapılmaktaydı.

Osmanlı gemileri küçük tonajlı ve yelkenli olduklarından taşımacılıkta yabancılarla olan rekabette geri kalıyordu. İzmit-İstanbul arası mesafenin kısa olması nedeniyle, yük miktarları az olan odun kömürü, meyve, sebze, süt ürünleri, kümes hayvanı vb. taşımaları Türk sahipli, çoğunluğu yelkenli olan küçük gemilerle yapılmaktaydı. Bu gemilerle yapılan taşımacılık Kocaeli limanlarına yapılan taşımacılığın tonaj olarak toplam miktarın %40'ını oluştururken, denizyolu düşük taşıma ücretleri nedeniyle yeni açılan demiryolundan daha fazla kullanılmaktaydı. Deniz ticareti hızla gelişmekle birlikte, 1873 yılında 91 km'lik Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattının yapılmasıyla denizyolu taşımacılığındaki büyük tonajlı yükler demiryoluna kaydı. Demiryolunun inşasından sonra istasyonlarla bağlantılı olarak Eskihisar, Diliskelesi ve İzmit'te yeni iskeleler inşa edildi.

20. yüzyılın başlarında siyasi istikrarsızlıklar ve savaşlar tüm ülkede olduğu gibi Kocaeli ve çevresinde de ticareti durma noktasına getirdi. 1923 yılında Lozan Antlaşması'yla gayrimüslim halkın bölgeyi terk etmesiyle özellikle Rumların yaptığı kısa mesafeli deniz ticareti el değiştirdi ve bir süre sonra da önemli gelir sağlamadığı için sona erdi. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi altında çalışmak üzere İstanbul-İzmit arasında bir hat oluşturuldu. Bu hat içinde haftanın 3 günü karşılıklı seferler başlatıldı ve vapurlar Yalova, Karamürsel, Ereğli, Değirmendere ve Kazıklı'ya uğradıktan sonra İzmit'e ulaşmaktaydı. II. Dünya Savaşı öncesinde İzmit Körfezi'nde Karamürsel, Değirmendere, Gölcük, Kavaklı, İzmit (Vapur İskelesi, Demiryolları İskelesi ve Kâğıt Fabrikası İskelesi), Derince, Hereke, Tavşancıl ve Darıca'da modern olmayan ahşap iskeleler bulunmaktaydı. 1950'li yıllardan sonra otoyolların yapılmasıyla, daha önce ulaşımda yoğun olarak kullanılan şehir içi deniz ulaşımının önemi azalmıştır. 1960'lı yıllardan sonra ise bölgenin sanayileşme süreci İstanbul ile bütünleşmesine neden olmuş, dış ticaret taşımalarının artması deniz, kara ve demiryolu taşımacılığını entegre hale getirmiştir. Kocaeli Limanı ithalat ve ihracat taşımalarında Türkiye'nin en önemli limanı haline gelirken, körfez bölgesi de sanayinin merkezi olmuştur. Günümüzde ise körfez çevresinde kamuya ve özel kuruluşlara ait 41 uluslararası liman ve 10 şehir içi yolcu iskelesi deniz ticaretine hizmet vermektedir. 2020 yılı verilerine göre Kocaeli Limanı 11.639.600 ton kabotaj, 64.878.025 ton dış ticaret olmak üzere toplam 76.517.625 ton ve 1,8 milyon TEU elleçleme, 8.976 uluslararası sefer yapan gemi miktarıyla Türkiye'nin en yüksek işlem gören limanıdır. En fazla taşınan yükler kömür, çimento, orman ürünleri, petrol ve yan ürünleri, maden cevheri, kimyasallar, tahıl, demir-çelik ürünleridir.

KAYNAKÇA

Adrien Dupré, *Voyage En Perse*, Pub. J.G. Dentu, Paris 1819, c. 1, s. 3-6; Ahmet Midhat, *Sayyadane Bir Cevelan 1307/1891*- Yayına hazırlayan: Sami Önal, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s. 42-74; Alfred Cuda, "Stadtaufbau in der Türkei", *Die Welt Des Islams*, 21, Berlin 1939, s.37-41; Ayşe Çalık Ross, *Antik İzmit-Nikomedia*, Delta Yayınları, İstanbul 2007, s.61; Bekker-Nielsen, Tønnes, *Urban Life and Local Politics in Roman Bthynia*, Aarhus Univ. Press, Denmark 2008, s.21; *Bilimsel Açıdan Marmara Denizi*, Ed: M. Levent Artüz, Türkiye Barolar Birliği Yayınları 119, Ankara 2007; Charles Felix Marie Texier, *Asie Mineure Description Geographique*, *Historique et Archeologique 1862-Küçük Asya*, Çev: Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s.54-71; *Constantinople and its Hinterland*, ed. Cyril Mango,-Gilbert, Dagron, 27th Spring Symposium of Byzantine Studies (April-1993), Oxford 1995,

s.207-218; *DZKK Arşivleri*, Defter No: 1465/97, 162/49-55, 962/48; Eremya Çelebi Kömürcüyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul 1684*, Çev. Hrand Der Andreasyan, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 17; Evliya Çelebi, *Seyahatname*, (Topkapı Sarayı Bağdat No: 307), 17.yüzyıl-*Seyahatname*, Yayına Hazırlayan: Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005; Fleet, Kate, *Erken Osmanlı Dönemi Türk-Ceneviz Ticareti*, Çev: Özkan Akpınar, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009; Guillaume Joseph Grelot, *Relation Nouvelle d'un Voyage de Constantinople 1680-İstanbul Seyahatnamesi*, Yayına Hazırlayan: Alaattin Eser, Çev. Maide Selen, Pera Turizm Yayınları, İstanbul 1998; Hans Dernschwam, *Tagebuch Einer Reise Nach Konstantinopel und Kleinasien 1555-İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, Çev. Yaşar Önen, TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, s. 208-214; İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliye*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009, s.44-47; Jean Baptiste Tavernier, *Les Six Voyages de Jean Baptiste Tavernier 1676-Tavernier Seyahatnamesi*, Yayına Hazırlayan: Stefanos Yerasimos, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006, s. 47-50; Jean de Thévenot, *Relation d'un Voyage Fait Au Levant 1664-Thevenot Seyahatnamesi*, Yayına Hazırlayan: Stefanos Yerasimos, Çev: Ali Berktay, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 243; John Galt, *Voyages and Travels in The Years 1809, 1810 and 1811*, London 1812, s. 292-299; Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, *Umblick Auf Einer Reise Von Constantinopel Nach Brussa Und Dem Olympos*, Pesth, 1818, s.128-181; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l Kibâr Fi Esfâri'l Bihâr* (TSMK. No: Revan 1192) 1657, vr. 116b-*Tuhfetü'l Kibâr Fi Esfâri'l Bihâr*, Yayına Hazırlayan: İdris Bostan, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı Yayınları, Ankara 2008; Lodoïs de Martin du Tyrac, *Souvenirs de L'Orient*, Paris, 1839, s.122-140; Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, Boğaziçi Üniv. Yayınları, İstanbul, 1978, s.39; Osman Öndeş, *Vapur Donatanları ve Acenteleri Tarihi*, İstanbul 2013, s.79-86; Pseudo-Skylaks, Periplous MÖ 6.yy-Periplous, Çev: Murat Arslan, Akdeniz Üniv., *Mediterranean Journal of Humanities, II/1*, Antalya 2012, s. 239-257; Richard Pococke, *A Description of the East and Some Other Countries*, ed. W. Bowyer, London, 1745, c. 2, s.95-97; Strabon, *Geographika MS. 19-Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları İstanbul 2000, XII.3, s. 3; T.C. DAB. Osmanlı Arşivleri. A.DVNSMHM.d. No: 3/285, 3/1628, 6/283, 5/633, 5/168, 7/2349, 5/748; T.C. DAB. Osmanlı Arşivleri. A.DVNSMHM.d. No: 6/3222, 3/1609, 6/40, 6/1453, 5/1282, 12/422; T.C. DAB. Osmanlı Arşivleri. C.BH. No: 11002, 2995, 41, 6372, 775; Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie Géographie Administrative*, Paris 1894.

Yasemin NEMLİOĞLU KOCA

LÜTFÜ DEVECİ VE DEVECİ ARMUDU

Gebze'deki Çiftliğinde Ünlü Deveci Armudu'nu Üreten Ziraatçı

Armudun kökeni Anadolu olup ağaçlar orta kuvvette ve yayvan yapılıdır. Deveci armudu, ekim ayının ikinci yarısında olgunlaşır. Dölleyicileri Akça, Passe Crassane, P. P. Rocesse Morettini, June Gold, Williams'dır. Armut soğuğa, elmadan daha hassastır. Sıcaklık isteği fazladır. Dormansi (uyku ve dinlenme isteği) 800-2100 saattir. Anaçları, BA-29, OHF-333, MC, Quincesydo, Farold 40, Farold 69, Pyro-Dwaf'dır. Bunlar bodur, yarı bodur klon anaçlardır. 4x1,2 m, 4x1,5 m, 5x2,5 m, 6x6 m sıra üzeri ve sıra arası yapılabilir.

Kocaeli'de yetişen armut çeşitleri, Akça, Etruska, Jön Beauty, Santa Maria, Williams, Kiefer, Abatfetel, Comice, Conference, Passe Cressane, Ankara olup bunlardan biri de Deveci Armudu'dur.

Armut yetiştiriciliği alanında idealist, Deveci Armudu'nun mucidi tarım uzmanı, meyve yetiştiricisi Lütfü Deveci 1912 yılında Manastır'ın Bitola şehrinde doğmuştur. Babası Arif Aslan Deveci'dir. Bursa Ziraat Okulu'ndan birincilikle mezun olmuştur. Tarım Bakanlığı tarafından Samsun, Gelemen Devlet Çiftliği'nin kuruluşunda görev almıştır. Samsun, Tavşanlı, Adapazarı'nın Akyazı bölgelerinde toplamda 600 dekarı bulan 3 adet meyve çiftliği kurmuştur. Bu çiftliklerde zaman zaman İtalya'dan bahçıvan aileler getirerek pratik deneyimlerinden yararlanmıştır. İyi bahçıvanlar yetişmesine imkân sağlamıştır. Bu üç çiftlikte Avrupa'dan getirdiği şeftali, erik, elma, armut ve çilek yetiştirmiştir. Armutların normal ağırlığı 300-400 gr iken 1,5 kg ağırlığında Deveci Armudu'nu üretmiştir. Ayrıca 0,5 kg ağırlığındaki Hale cinsi şeftaliler üretmiştir. Starking çeşit elmalar yetiştirmiştir. Zaman zaman Avrupa'ya yaptığı iş gezilerinde dostluklar kurmuştur. 1963 yılında Fransızlar tarafından meyvecilik alanında ekol olan 22 isimden biri olarak seçilmiştir. Ömrünün son 3 yılını İzmir'in Çeşme İlçesi'nin Alaçatı Beldesi'nde geçirmiştir. 96 yıllık bereketli ömrünü 2008 yılının Ağustos ayında tamamlamış olup Çeşme Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Hayatı Cumhuriyet Türkiyesi'nin özeti gibidir. Günümüzde Türkiye'nin tarımda raf ömrü uzun olan, lezzeti ve iriliğiyle ünlü, ihraç edilebilen Deveci Armudu'nun mucididir.

Deveci Armudu

Lütfü Deveci Atatürk'ten İsmet İnönü'ye, Şükrü Saraçoğlu'ndan Celal Bayar'a kadar anıları dolu dolu son isimlerden biridir. Deveci Armudu için Türk Patent Enstitüsü'ne müracaat etmiş olup meyvecilik maddesi olmadığı için tescil yapılamamıştır. Çocukluğunda babasının çiftliğinde geçirmiş olduğu güzel günler ziraatçı olma sevdasını yönlendirmiştir. Ailesi 1. Dünya Savaşı sonrası önce Ankara'ya, sonra Samsun'a göç etmiştir. Çocukluğu Karedeniz bölgesinde geçmiştir. 1929 yılında Samsun Ticaret Okulu'nu bitirir. Mizaç itibariyle ticaretten hoşlanmaz. Gözü ve ufku hep kırlarda ve tarım alanlarındadır. Avrupa'da tarım tahsili yapmak istediği halde dünyanın ve ailenin yaşadığı iktisadi buhrandan dolayı bunu gerçekleştiremedi. Avrupa'ya gidemese de Bursa Ziraat Okulu'na gelen Alman hocalardan ziyadesiyle istifade etmiştir. Mesleğinin ilk yıllarında Samsun'da 5 dekarlık araziyi satın almıştır. Kendisi bu olayı hayatını değiştiren gelişme olarak değerlendirir. Zira öğrendiklerini, donanımını, kazanımını gerçekleştirmesinde ilk saha fırsatını yakalamıştır. Ancak meydana gelen selden dolayı bu heyecanı yarım kalmıştır. Ama

ideallerinden hiç vazgeçmemiştir. 1936 yılında Büyükdere Fidanlığı'nı kurmuştur. Samsun çevresindeki ilk ticari meyve fidanlığıdır. Meyve fidanı yetiştirerek o yıllarda para kazanılacağına kimse inanmamıştır. Israrlı gayretlerle emeklerinin boşa gitmediğini ortaya koymuştur. Yetiştirdiği çilek ve şeftaliler de devrin Başbakanı Şükrü Saraçoğlu'na kadar ulaşınca Ankara'ya davet edilir. Ürettiği ürünleri Ankara'ya göndermesine bizzat Şükrü Saraçoğlu önayak olur. Hayatında ikinci önemli merkez Tavşanlı'dır. 1949'da Tavşanlı'da arazi satın alarak Avrupa turuna çıkmıştır. İtalya, Fransa, Belçika ve Hollanda'da modern üretim çiftliklerini incelemiştir. Floransa Meyvecilik Fakültesi'nde melezleme konusunda araştırmalarda bulunur. Çeşitli budama seminerlerine katılır. Tavşanlı'daki çiftliğini bu incelemelerden sonra tesis eder. Tavşanlı'daki bu çiftlik bölgenin kalkınmasında lokomotif görevi görür.

Lütfü Deveci, tarıma adadığı bereketli ömründe çilek, şeftali ve elma ziraatını anlatan 3 kitap yazmıştır. 1988'de çiftliklerini satarak emekli olmuştur. Daha sonraki yıllarda ihtiyaç sahiplerine bilgi ve mesleki tecrübesini aktararak faydalı olmaya devam etmiştir. Deveci Armudu günümüzde meyve meraklılarının önde gelen uğraşı dalını teşkil etmektedir. Sadece bu ürün cinsi ile kalkınan yöreler söz konusudur. Örnek olarak Bursa'nın Ağa köyünü gösterebiliriz. Deveci Armudu yetiştiriciliği sayesinde Türkiye'nin en zengin köylerinden biri olmuştur. Buradaki evlerin %70'i kaloriferli ve güneş enerjilidir. Sebebi Deveci Armudu'nun ihracatıdır. Köyün arazileri çok verimli olup bir Deveci Armudu ağırlığı 2,867 kg'a kadar çıkmıştır.

Cumhuriyet döneminin bu büyük idealist emektarı ve tarım gönüllüsü hep hatırlanmayı ve daha fazla vefayı, başarılarından dolayı hak etmektedir.

KAYNAKÇA

Ağaköy'ün ağalığı 'Deveci armudu'ndan http://www.agaclar.net/forum/yumusak-cekirdekli-meyveler/1871.htm (Erişim Tarihi: 25.09.2021); E. Uzunoğulları, Armudun İyisi Zengin Eder!. https://www.bizimdarica.com/mobil/erdal-uzunogullari/armudun-i-yisi-zengin-eder!-y679.html (Erişim Tarihi: 25.09.2021); Lütfi Deveci (Belgesel), Tarımda İz Bırakanlar, Tarım Tv Web, https://www.tarimtv.gov.tr/tr/video-detay/lutfi-deveci-4259 (Erişim Tarihi: 25.09.2021); Lütfi Deveci, https://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3894 (Erişim Tarihi: 25.09.2021); M. Bilik, Samsun'da Meyveciliğin Babası Lütfi Deveci, https://www.samsunsonhaber.com/haberler/50919/samsunda-meyveciligin-babasi-lutfi-deveci (Erişim Tarihi: 25.09.2021)

Şefik ÇELİK

LÜTFÜ TOKOĞLU (1917-2005)

Hukukçu, Milletvekili, Senatör

Babası İsmail Bey ve annesi Vecihe Hanım'ın çocuğu olarak 22 Ekim 1917'de İzmit'in Hacıhızır Mahallesi'nde dünyaya geldi. İlk ve orta eğitimini İzmit'te tamamlayan Tokoğlu 1939'da Haydarpaşa Lisesi'ni bitirdi. Yükseköğrenime Ankara'da Siyasal Bilgiler Okulu'nda başladı ve 1943'te Mali Şube'den mezun oldu. Siyasal Bilgiler mezunu olduğundan bu

Lütfü Tokoğlu

dönemde tanınan haktan yararlanarak Hukuk Fakültesi denklik sınavına girerek başarılı oldu ve Hukuk Sertifikası aldı. Aynı yıl 29 Temmuz'da Maliye Bakanlığı Teşkilatlandırma Genel Müdürlüğü stajyerliği ile kamu hizmetine başladı. 2 Kasım 1943'te masraflarını kendisi karşılamak üzere görevinden ayrılarak eğitim amaçlı olarak İsviçre'ye gitti. 27 Ocak 1945'te yurda dönerek memuriyetine devam ettiyse de kısa bir süre sonra Vasıtasız Vergiler Genel Müdürlüğü stajyerliğine geçti. 1945 yılında stajyer olarak çalıştığı kurumlar arasında Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü de bulunmaktadır. Aynı yıl bir süre de İstanbul Maliye Müfettişliği'nde çalıştı. 1 Kasım 1945'te Yedek Subay Okulu'na girerek askerlik hizmetine başladı. Muhabere Asteğmeni rütbesiyle mezun olduğu bu okuldan sonra kıta hizmetini Erzurum'da tamamladı. 31 Ekim 1946'da teğmen olduktan sonra 25 Mart 1947'de terhis oldu. Yedeklik döneminde 1950'de üsteğmen rütbesi de aldı. Askerlik sonrası yeniden stajyer olarak 30 Nisan 1947'de Ankara Defterdarlığı'na girdi. Aynı yıl Bursa Gelir İkinci Mümeyyizliğine atandı ise de görevine başlamadı. Bunun yerine Hukuk sertifikasını kullanmayı tercih ederek avukatlık stajına başladı ve 4 Eylül 1948'de Kocaeli Barosuna 78 sicil numarasıyla kaydolmaya hak kazandı. 1958 yılına kadar kayıtlı kaldığı baroda Genel Kâtip görevinde de bulundu. Serbest avukat olarak çalıştığı bu yıllarda Türkiye'de değişen siyasi dengeleri yakından takip ederek 1950 yılında siyasete atıldı. 1950 seçimlerinde 105.025 oy alarak Kocaeli milletvekili seçildi. Aynı yılın Haziran ayından itibaren milletvekili olarak çalışmalarına başladı. Meclis içinde en aktif hizmetlerini Maliye Komisyonu'nda sergiledi. Komisyon Sözcülüğü görevini de yürüttüğü bu sürede Orman Kanunu, Denizcilik

Bankası Kanunu, Orman Genel Müdürlüğü, Gelir, Kurumlar ve Vergi Usul Kanunu gibi konularda çalışmalara katıldı. CHP'nin haksız iktisapları konusunda yapılan soruşturmalarda, yabancı sermaye ve amme alacakları konularında kurulan geçici komisyonlarda bulundu. Orman Genel Müdürlüğü Teşkilât Kanununa Ek Kanun hakkında teklif sundu ve Meclis Genel Kurulu'nda çeşitli konularda on bir kez konuşma yaptı. Milletvekilliği 1954 yılında son bulduktan sonra avukatlık mesleğine geri döndü. 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrasında kabul edilen 1961 Anayasası'nca kurulan Cumhuriyet Senatosu'na üye seçimi için yeniden siyasete girdi. Adalet Partisi Kocaeli senatörlerinden biri olarak seçildi ve Cumhuriyet Senatosuna girdi. Kocaeli Senatörlüğü görevini 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile Cumhuriyet Senatosu lağvedilinceye kadar sürdürdü. Senatoda İdare Amirliği ve Başkanvekilliği gibi görevler de yaptı. Bunların yanı sıra Süleyman Demirel tarafından kurulan 39. Hükümet içinde 1975-1977 yılları arasında Turizm ve Tanıtma Bakanı oldu. Cumhuriyet Senatosunda gerek senatör gerekse bakan olarak söz alarak konuşmalar yaptı. Senatörlüğü esnasında 1972 senesi itibariyle emekliliğe hak kazandı. 1976 yılında Turizm Bakanlığı ve Turizm Bankası iştiraki ile kurulan Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı'nın kurucuları arasında yer aldı. Aynı yıl dönemin en çok takip edilen mizah dergisi olan Gırgır'ın kapağında bir karikatürü yayınlandı. 12 Eylül askeri darbesi sonrasında İstanbul'a yerleşerek yaşamını sürdürdü. 9 Eylül 2005 yılında İstanbul'da yaşamını yitiren Lütfü Tokoğlu 1951 yılında hayatını birleştirdiği Güler Hanım'dan Alev ve Murat isminde iki çocuk sahibiydi.

KAYNAKÇA

TBMM Albümü 1920-2010, Cilt 2 1950-1980, Ankara 2010; *Gırgır Mizah Dergisi* Sayı: 227 - 12 Aralık 1976; Nurettin Gülmez, "Çok Partili Hayat Döneminde TBMM'deki Kocaeli Milletvekilleri Üzerine Bir Analiz (1946-2015)", *Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Kocaeli Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, No: 38, 2017, s. 1263-1306; *Türk Parlamento Tarihi*, IX. Dönem 1950-1954, Ed. Kazım Öztürk, Cilt VII, Ankara 1998.

Serkan YAZICI

LÜTFÜ TÜRKKAN (1959-...)

Milletvekili

5 Şubat 1959 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı Cevat, annesinin adı Halise'dir. İlk ve orta öğrenimini Kabataş Erkek Lisesi'ni tamamlamış ve yükseköğrenimine Yıldız Teknik Üniversitesi Matematik Bölümü'nde başlamıştır. Buradan mezuniyetinin ardından İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Yüksek Okulu'ndan ve Makedonya Kiril Metodij Üniversitesi Türkoloji Bölümü'nden mezun olmuştur. Türkkan, Doce Golçev Üniversitesi Türkoloji Bölümünde de yüksek lisans eğitimi almıştır. Yükseköğreniminin ardından ticaret hayatına atılan Türkkan'ın, bu alandaki ilk önemli faaliyeti 1986 yılında bir kristal cam firması kurmak olmuştur. Türkkan, 1992-1997 yılları arasında da bir uluslararası nakliyat firmasında

Lütfü Türkkan

çalışmış, bu firmanın yönetim kurulu başkanlığını yürütmüştür. 1997 yılında buradan ayrılarak, bitkisel ham yağ üretmek üzere Kocaeli-Dilovası'ndaki organize sanayi bölgesinde Türkkan Gıda Maddeleri Sanayi ve Ticaret A.Ş. (TÜMGAD) adlı bir fabrika kurmuştur. Bu suretle yaklaşık 30 yıllık bir ticari tecrübeye sahip olmuş olan Lütfü Türkkan, sanayici kimliği ile Kocaeli Sanayi Odası Meclisi ve Dilovası Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu üyeliklerine seçilmiştir. Ticari hayatın dışında Futbol Federasyonu Dış İlişkiler Komite Üyeliği, Bursaspor Asbaşkanlığı, Vardar Spor ve Karagümrük Spor Kulübü Başkanlığı gibi futbol kulüplerinin yönetim kademelerinde de faaliyetlerde bulunmuştur. Türkkan ayrıca Rumeli Türkleri Kültür Dayanışma Derneği ve Rumeli Eğitim Vakfı Başkanlığı görevlerini de yürütmüş bu görevleri esnasında Beykent ve Boğaziçi Üniversiteleri tarafından düzenlenen Balkan konferanslarında tebliğler sunmuştur.

Lütfü Türkkan, 2011 yılı genel seçimlerinde aday olduğu Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nden Kocaeli milletvekili seçilmiştir. 24. Dönem olarak adlandırılan bu dönemde Türkkan, TBMM'yi temsil etmek üzere Türkiye-Avrupa Birliği (AB) Karma Parlamento Komisyonu Üyesi olmuştur. Bunun yanında Genel Kurul'da birçok konu üzerine söz alarak konuşma yapmış, yazılı ve sözlü önergeler sunmuştur. Türkkan'ın Genel Kurul'da söz alarak görüş belirttiği başlıca konular şunlardır: 2012 Yılı Merkezî Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı (2011), Van depremi (2011), Kocaeli'de sanayileşmenin yoğunlaşmasıyla artan çevre kirliliği ve kanser vakaları (2011), Gölcük'teki Azar Deresi'nin ıslahı (2011) Afet riski altındaki alanların dönüştürülmesi hakkındaki kanun tasarısı (2012), Amme alacaklarının tahsil usulü hakkındaki kanun (2012), Cumhurbaşkanı seçimi kanunu (2012), İlköğretim ve eğitim kanunu (2012), Kamu görevlileri sendikaları kanununda değişiklik yapılması (2012), Kocaeli Dilovası Organize Sanayi Bölgesi'nin sebep olduğu çevre kirliliği ve kanser hastalıklarındaki artış (2012), Orman köylülerinin kalkınmalarının desteklenmesi ve hazine adına orman sınırları dışına çıkarılan yerlerin değerlendirilmesi ile hazineye ait tarım arazilerinin satışı hakkındaki

kanun (2012), Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına ait kanun Tasarısı (2012) ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu (2012).

Lütfü Türkkan bu dönemde ayrıca; Kocaeli-Körfez ilçesindeki bir mahallenin cami ihtiyacı (2012), Ankara'da hava kirliliğinde uyarı eşiğinin aşıldığı iddiası (2012), kamu ve özel sektördeki engelli istihdamı (2012), sağlık kurumlarında çalışan personelin sorunları (2012), Sapanca Gölü'nden pompalanan suyun kirli olduğu iddiaları (2012), esnaf ve sanayiciye uygulanan haciz işlemi (2013) ve Kocaeli Üniversitesi çevresindeki çam ağaçlarının zararlı haşerattan korunması (2013) konularında dönemin başbakanına ve ilgili bakanlara soru önergeleri vermiştir.

Milletvekilliğinin sona ermesinden sonra da siyasi faaliyetlerine devam eden Türkkan, 2017 yılında İyi Parti kurucuları arasında yer almıştır. 30 Nisan 2018 tarihinde gerçekleşen genel seçimlerde adı geçen partiden Kocaeli milletvekili seçilen Türkkan, partisinin Grup Başkan Vekilliği görevine getirilmiştir. Hali hazırda milletvekilliği devam eden Lütfü Türkkan aynı zamanda TÜMGAD A.Ş.'nin yönetim kurulu başkanlığını da sürdürmektedir. İleri düzeyde İngilizce ve Rusça, orta düzeyde Makedonca, Bulgarca ve Sırpça bilen Türkkan, evli ve 4 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

24. Dönem TBMM Albümü 2011, TBMM Yayınları, Ankara 2012; *TBMM*, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 24, Cilt: 3, Yasama Yılı: 2, 15. Birleşim (2 Kasım 2011), Cilt: 8, Yasama Yılı: 2, 35. Birleşim (12 Aralık 2011); Cilt: 11, Yasama Yılı: 2, 52. Birleşim (17 Ocak 2012); Cilt: 11, Yasama Yılı: 2, 53. Birleşim (18 Ocak 2012); Cilt: 14, Yasama Yılı: 2, 66. Birleşim (15 Şubat 2012); Cilt: 14, Yasama Yılı: 2, 68. Birleşim (21 Şubat 2012); Cilt: 17, Yasama Yılı: 2, 83. Birleşim (27 Mart 2012); Cilt: 18, Yasama Yılı: 2, 89. Birleşim (3 Nisan 2012); Cilt: 19, Yasama Yılı: 2, 96. Birleşim (18 Nisan 2012); Cilt: 19, Yasama Yılı: 2, 99. Birleşim (25 Nisan 2012); Cilt: 20, Yasama Yılı: 2, 103. Birleşim (8 Mayıs 2012); Cilt: 21, Yasama Yılı: 2, 107. Birleşim (16 Mayıs 2012); Cilt: 22, Yasama Yılı: 2, 114. Birleşim (31 Mayıs 2012); *TBMM*, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 24, Cilt: 24, Yasama Yılı: 2, 122. Birleşim (20 Haziran 2012); *TBMM*, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 24, Cilt: 39, Yasama Yılı: 3, 46. Birleşim (20 Aralık 2012); *TBMM*, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 24, Cilt: 44, Yasama Yılı: 3, 71. Birleşim (27 Şubat 2013); *TBMM*, *Tutanak Dergisi*, Dönem: 24, Cilt: 54, Yasama Yılı: 3, 127. Birleşim (1 Temmuz 2013); *https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=27&p_sicil=6664* (Son Erişim Tarihi: 27.09.2021); *https://www.ysk.gov.tr/tr/24-haziran-2018-secimleri/77536* (Son Erişim Tarihi: 27.09.2021).

Mevlüt YÜKSEL

M

MAARİF KONGRESİ • MAARİF SALNÂMELERİ • MABEL EVELYN ELLIOTT • MADEN TEKNİK ARAMA ENSTİTÜSÜ (MTA) MARMARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (KOCAELİ) • MAHİR CANOVA • MAHMUD II • MAHMUT CİVELEK • MAHMUT NEDİM BOZATIK • MAHMUT NEDİM ERDEM • MAKSIMUS PLANUDES (MAXIMIANUS) • MALİKÂNE SİSTEMİ • MALKAYA ADASI • MALKOÇOĞLU MEHMED BEY/ TÜRBESİ • MANAVLAR • MANCAR YEMEĞİ (ÇİCEKLİ MANCAR) • MANNESMANN-SÜMERBANK BORU FABRİKASI • MANTAR YEMEKLERİ • MARMARA • MARMARA DENİZİ • MAŞUKİYE • MATRAKÇI NASUH • MAVİ KOCAELİ • MAVYAN MATBAASI • MAZHAR MÜFİT KANSU • MEDİHA ELDEM • MEDRESELER • MEHMED ALİ KÂĞITÇI • MEHMED HAŞİM VE SEYAHATNAMESİ • MEHMED REŞAD, MEHMED V • MEHMED SUPHİ • MEHMET AKİF YILMAZ • MEHMET ALÂEDDİN ERİŞ • MEHMET ALİ OKUR • MEHMET ALİ ÜLGEN • MEHMET ARİF BEY • MEHMET ÂRİF EFENDİ • MEHMET BATUK • MEHMET CEVDET SELVİ • MEHMET ÇEVİK • MEHMET EŞREF EFENDİ • MEHMET EŞREF SAYİT BEY • MEHMET FAZLI GÜLEÇ • MEHMET FEHMİ TOKAY • MEHMET FUAT CARIM • MEHMET HİKMET BAYAR • MEHMET HİLAL KAPLAN • MEHMET HİLMİ ARIKAN • MEHMET KAZIM DİNÇ • MEHMET NEVHER YILMAZ • MEHMET RAGIP AKÇA • MEHMET REFİK FENMEN • MEHMET REVNAK YENGİ • MEHMET SADIK EFE • MEHMET SEFA SİRMEN • MEHMET SELAHATTİN YARGI (SALÂH YARGI, SELAHADDİN YARGI, MEHMET SELAHATTİN ORER) • MEHMET SUPHİ ARTEL • MEHMET ŞEFİK POSTALCIOĞLU • MEHMET TÖREN • MEHMET TUĞRUL ARSEVER • MEHMET ULUSOY • MEHMET VECDİ GÖNÜL • MEHMET VEHBİ DEMİREL • MEMDUH AYTUĞAR • MEMLEKET HASTANESİ • MENEKŞE YAYLASI • MENODOTOS • MENZİLHANE HAMAMI • MERAL AKŞENER • MESUT CENGİZ • METEOROLOJİ İSTASYON MÜDÜRLÜĞÜ • METİN KARAN • METİN KOZLUCA • METİN TEKİN • METİN TUNCEL • METİN YÜCE • MEVLEVÎ EVİ • MEVLEVÎHÂNE • M. HİKMET GÜLŞEN • MİLLET BAHÇELERİ • MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ • MİMAR SİNAN • MİSYONERLER • MUAZZEZ ARUOBA • MUHAMMET ŞENGÖZ • MUHAMMET TURHAN İMAMOĞLU • MUHİDDİN MEHMED İZMİDİ • HACI MUHİTTİN EREN • MUHYİDDİN KOCEVİ / MUALLİMHANESİ • MUKATAALAR • MURAD III • MURAD IV • MURAT CANKAT • MUSA HİLMİ EFENDİ • MUSA KAZIM • MUSİKİ DERNEĞİ • MUSİKİ HEVESKARAN CEMİYETİ (İZMİT) • MUSLİHÜDDİN MUSTAFA EVKÂFI • MUSTAFA ASIM EFENDİ • MUSTAFA BATGÜN • MUSTAFA CEMAL BABAÇ • MUSTAFA ÇULCU • MUSTAFA DEDE TÜRBESİ, KARAYAKUPLU-MARTILAR KÖYÜ • MUSTAFA ENÜL • MUSTAFA KANDIRALI • MUSTAFA KEBENÇ • MUSTAFA KEMAL ATATÜRK • MUSTAFA KEREM • MUSTAFA MAHFİ EFENDİ • MUSTAFA SABRİ YALIM • MUSTAFA SİRMEN • MUTASARRIF PAŞALAR • MUZAFFER BAŞTOPÇU • MUZAFFER ELMAS • MUZAFFER OKUMUŞ • MUZAFFER UYGUNER • MÜEYYET AKARSU • MÜFİT SANER • MÜFLİZDERE KANYONU • MÜFTÜLÜK ve MÜFTÜLER • MÜHİMME DEFTERLERİNDE KOCAELİ • MÜJDAT AFŞİN • MÜLKÎ YAPILANMA • MÜLTECİLER • SEZAİ MÜMTAZ KAVALCIOĞLU • MÜNECCİMBAŞI ARİF EFENDİ/SEYYİD MEHMED ARİF EFENDİ • MÜRSEL BAKÜ • MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ • MÜTESELLİMLER • MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ • MÜZEYYEN ÜNAL • MÜZİK EĞİTİMİ

MAARİF KONGRESİ

1931'de Kocaeli'de Düzenlenen Eğitim Kongresi

Türk eğitim tarihimizde maarif kongresi denince hiç şüphesiz ilk akla gelen Kütahya-Eskişehir savaşlarındaki yenilginin ardından Sakarya Savaşı'na hazırlık yapıldığı bir dönemde Ankara'da düzenlenen 1921 Maarif Kongresi'dir. Millî mücadelenin en hararetli günlerinde okul, öğrenci, öğretmen durumlarını ve sorunlarını tespit etmek, yapılması gereken çalışmaları belirlemek ve eğitime milli bir yön tayin etmek amacıyla toplanan kongre, Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim ve kültür alanındaki düşüncelerini, hedef ve beklentilerini anlatan tarihi bir konuşma ile başlamıştır. Kongrede en az cephede düşmanla savaş kadar cehaletle savaşın da kazanılmasının önemi vurgulanmış, yeni devletin milli eğitim ve kültür politikaları ortaya konulmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü (1924), yeni Türk harflerinin kabulü (1928), Türk Maarif Cemiyetinin kurulması (1928), Millet Mektepleri (1929) ve Halk Okuma Odaları'nın (1930) açılması eğitim ve kültür alanında önemli gelişmelerdir.

Bu gelişmelerin ülke genelinde başarıya ulaşabilmesi için il ve ilçelerde büyük çabalarda bulunulmuştur. Bu bağlamda eğitimdeki sorunların tespiti ve bu sorunlara çözüm önerilerinin getirildiği kongrelerden biri olan Kocaeli Maarif Kongresi, Kocaeli Maarif Müdürlüğü'nün girişimleriyle 1931'de düzenlenmiştir. Kocaeli Maarif Kongresi'nde üç komisyonun çalışmalarıyla eğitim konusunda durum tespiti yapılmış, çözüm önerileri getirilmiştir. 20 Haziran 1931'de başlayan kongre 21, 22 ve 24 Haziran olmak üzere dört gün sürmüştür. Kongrenin ilk günü toplanma amacı ve çalışma programı olarak 1931-1932 ders yılında mevcut yasalara uygun şekilde Kocaeli vilayetinin eğitim yapısında gerçekleşecek düzenlemelerin müzakere edileceği belirtilmiştir. Maarif Müdürü Faik Doğan Bey'in başkanlığındaki kongreye ilköğretim müfettişlerinden Nurettin Bey, Necip Bey, Mustafa Bey ile Maarif memurlarından Kandıra'dan Nuri Bey, Adapazarı'ndan Kâmil Bey, Geyve'den İbrahim Bey, Karamürsel'den Rasim Bey, Hendek'ten Abdullah Bey katılım göstermişlerdir.

Birinci komisyon Müfettiş Necip Bey, Hendek Maarif Memuru Abdullah Bey, Geyve Maarif Memuru İbrahim Bey'den oluşmuştur. Komisyonun görüşeceği konular okulların maddi durumu, bakımı, öğrenci ya da bina yokluğundan kapanması gereken okullar, ders araç gereçleri ve bunlara ayrılacak bütçe, ortak atölye yapılması ve ders malzeme deposu, yeniden açılması gereken okullar ve söz konusu okullara öğretmen görevlendirmesi olarak belirlenmiştir. Komisyon görüşmeler sonunda Kocaeli vilayetinde bulunan köy mekteplerinden binaları uygun yetmiş köy mektebinin yazı tahtası, öğretmen masası, dolabı köyler tarafından temin edilmek koşuluyla köy müfredat programındaki ders araç gereç listesinin Maarif Müdürlüğü tarafından temin edilmesi kararı almıştır. Ayrıca ilçelerdeki okul tamiratları tespit edilmiş, İzmit, Gebze, Hendek, Karamürsel, Geyve, Adapazarı, Kandıra ve merkezde yer alan okulların tamir ve inşaat ihtiyaçları belirlenmiştir.

İkinci komisyon Müfettiş Mustafa Bey, Maarif memurlarından Rasim Bey ve Nuri Bey'den oluşmuştur. Komisyonda görüşülmek üzere belirlenen konular ilkokullarda ve millet mekteplerinde devamın sağlanması ve buna mahalli idarelerin yardımı, öğretmenleri araştırmaya yönlendirme, öğretmenlerin ani izne ayrılmaları, okul kütüphanelerinin kurulması, okul müzeleri, hasta öğretmenlerin sağlık raporları, okul kitaplarının seçimi, himaye heyetleri, halk okuma odaları, yeni mezunların köylere gönderilmeleridir. Komisyon söz konusu konuların tamamını görüşmüştür. Öğretmen izinleri konusunda şu kararları almıştır: Mazereti olup da acil izine ayrılması gereken öğretmenlerin mazeretlerini üç gün içinde haber vermeleri ve bir hafta içinde de ispat etmeleri; hasta öğretmenlerin sağlık raporlarını gerçekçi bir şekilde usulü ile almaları, aksi durumda derslerin boş geçmesinden ötürü maarif memurları tarafından öğretmenin sağlık durumunu belirten mütalaanın yazılması gerekli görülmüştür. Öğretmenlerin okumaya, araştırmaya, kendilerini geliştirmeye yönelmesi için her kaza merkeziyle okul teşkilatı çok olan nahiye merkezlerinde seyyar kütüphane kurulması; pazartesi ve perşembe günleri öğleden sonra öğrenci mesaisine son verilerek mütalaa grup ve cemiyetleri, toplu kitap okuma teminine ilişkin proje önerileri getirilmiştir. Komisyon tarafından ders kitaplarının seçimi hususunda kitaplar seçilmeden önce Maarif Vekaleti'nin kitap tespit komisyonu kararlarını öğretmenlere tebliğ etmesi; ders senesi başında merkezde köy ve şehir öğretmenlerinin katılacağı komisyonlar tarafından kitapların seçimi; kitap fiyatlarının Vekaletçe tayin edilmesi önerilerinde bulunulmuştur. Okula devamsızlık sorunun çözümü için bu konuda maarif komisyonlarının acilen oluşturması kaza ve merkezlerde kontrollerin söz konusu komisyonlarca yapılması; mektep müzesi fikrinin okullarda uygulamaya geçirilmesi, öğretmen ve öğrenciler için her okulun imkânı dahilinde kütüphane oluşturulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca komisyonun ek kararıyla kız erkek öğretmen okulundan yeni mezun olanların merkez okullar veya üç-dört öğretmenli köy ve nahiye merkezlerinde iki sene çalıştıktan sonra köylere gönderilmesinin daha faydalı olacağı belirtilmiştir.

Üçüncü komisyon Müfettiş Nurettin Bey ve İhsan Bey, Maarif memurlarından Kâmil Bey ve İbrahim Bey'den oluşmuştur. Komisyonun görüşeceği konular Maarif memurluğu görev ve yetkilerinin sınırlandırılması; başmuallim raporları için numune gönderilmesi; ders planları örneklerinin hazırlanması; ruhi tetkik fişleri ve gözlemlerinin kayıt edilmesi; imtihanların uygulanması; öğretmen ve öğrenci kıyafetleri; Pazartesi öğleden sonraki mesai; geri çocuklar; son sınıflarda ortak eğitim; ihsaiyat (sayım) cetvellerinin ıslahı; bazı okullara yedek öğretmen verilmesi; öğretmenlerin göreve bağlılıklarının sağlanması; ilköğretimin köylerde

dört, kasabalarda altı seneye çıkarılması olarak belirlenmiştir. Söz konusu komisyon günlük ders planları, bitirme sınavlarının yapılma esasları, öğretmen ve öğrenci kıyafetleri, geri çocuklar, yedek öğretmenler, hayat bilgisi ünitelerinin bir ya da iki öğretmenli köy okullarında uygulanması, ilkokullarda cinsiyet eğitimi konularında kararlar almıştır. Buna göre her ders için bölge şartları ve öğrencilerin öğrenme durumlarına bağlı olarak günlük planlamada değişiklik yapılabileceği belirtilmiştir. Bitirme sınavları konusunda eşitsizliğe dikkat çekilmiş, eşitsizliğin giderilmesi ve sınavların ülkenin her yerinde aynı olması hususunda öneriler getirilmiştir. Sözlü ve yazılı olmak üzere farklı dersler için hazırlanan soruların Maarif Dairesi tarafından okullara gönderilmesi ve sınavların aynı gün yapılması önerilmiştir. Öğretmen ve öğrenci kıyafetleri hakkında ilkokul talimatnamesinin 108, 109 ve 34. maddesinde açıkça belirtildiği vurgulanmıştır. Geri çocuklar hakkında çok sayıda okul olan şehirler ve bir sınıfın birkaç şubesi olan okullarda bu çocuklar için ayrı sınıf açılması gerektiğine karar verilmiştir. Yedek öğretmen konusunda hastalık ve işten ayrılma gibi durumlarda okulların öğretmensiz kalmaması için maarif memurları emrinde ihtiyaca kâfi gelecek şekilde yedek öğretmen bulundurulması şart koşulmuştur. Hayat Bilgisi dersinin ünitelerindeki konuların mutlaka bölge şartları ile ilgili olması, ilgisiz olan konuların çevre şartlarına göre değiştirilmesi, köy okullarında ders süresinin otuz haftaya indirilmesi, dersin temelini sağlık ve temizlik konularının oluşturulması belirtilmiştir. Komisyon ayrıca cinsiyet eğitimi konusunda kız erkek cinsiyetlerinde farklı gelişmelere, toplum için zararlı olabilecek davranış ve eğilimlere dikkat çekmiştir.

Sonuç olarak 1931-1932 eğitim öğretim yılında Kocaeli vilayetinin eğitim yapısının mevcut kanun ve talimatlara göre değerlendirilip şekillendirilmeye çalışıldığı kongre, eğitimde mevcut nitelik, nicelik ve uygulamalar hususunda Kocaeli özelinden ülke şartlarını tasvir etmektedir. Okulların maddi durumu, bakımı, araç gereç temini kadar, öğrenci ve öğretmen sorunlarına ve bu sorunların çözümüne detaylı olarak yer verilmesi önemlidir.

KAYNAKÇA

Betül Batır, "Kocaeli Maarif Kongresi'nin Müzakere ve Zabıtlarında Eğitim Sorunları", *Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi ve Kültürü Sempozyumu*, 2020, ss. 967-984; Erol Kapluhan, "1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 5/8, 2014, ss. 123-134; *Kocaeli Maarif Kongresi Zabıtları ve Kararları*, Cezri Matbaa, İstanbul, 1931.

Hülya ÇELİK

MAARİF SALNÂMELERİ

Osmanlı Devleti Eğitim Yıllıklarında Kocaeli

Farsça sâl (yıl) ve nâme (yazılı şey, mektup) kelimelerinden oluşan Salnâme yıllık anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti'nde merkezî idarenin, nezaretlerin, vilâyetlerin, özel ve resmi kurumlar ile kişilerin çıkardıkları bilgilendirme amaçlı neşriyata salnâme denilmiştir. Salnâmeleri resmî ve özel olmak üzere iki gruba ayırmak mümkündür. Resmi salnâmeler ise devlet, nezaret ve vilâyetler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından 1316-1321 (1898-1903) yıllarında neşredilen Maarif Nezareti Salnâmeleri de bu gruptandır.

Maarif Salnâmeleri, Osmanlı Devleti'nin idari ünitelerindeki okullar, dersler, öğretmenler, öğrenciler, yardımcı personel ve kütüphanelere dair zengin bilgiler içermektedir. Söz konusu salnâmelerde İzmit sancağında iptidailer, rüştiyeler, idadiler, medreseler, gayrimüslim ve yabancı okulları olmak üzere eğitim-öğretim faaliyeti yürüten birçok okul bulunduğu görülmektedir.

İzmit sancağındaki iptidailer, köyler ve nahiyelerde de açılmış olmakla birlikte bilhassa Adapazarı ve Yalova kazalarında yoğunlaşmıştır. Açılan en eski iptidai M. 1873-1874 (H. 1290) tarihinde Geyve kazasının Akhisar nahiyesindekidir. Genel olarak iptidailer 1899-1900 (H. 1317) ve 1900-1901'de (H. 1318) faaliyete geçmiştir.

Maarif Salnâmeleri'nden İzmit merkezinde bir inas rüştiye mektebi bulunduğu anlaşılmaktadır. İzmit sancağının kazaları olan Adapazarı, Hendek, Sapanca, Kandıra, Karamürsel, Taraklı ve Geyve'de ise yedi adet rüştiye bulunuyordu. Kazalardaki rüştiyelerin öğretim kadrosu muallim-i evvel, muallim-i sânî, muallim ve hat muallimlerinden oluşmaktaydı. Rüştiyeler içinde en zengin öğretmen kadrosuna sahip olan Adapazarı Rüştiyesi'dir. Rüştiyelerdeki öğrenci sayıları, Sapanca'daki 121 sayısı hariç tutulursa 20 ila 68 arasında değişkenlik göstermiştir.

İzmit merkezinde bir idadi eğitim-öğretim faaliyeti yürütmüştü. İlgili yıllarda idadide sadece bir defa müdür değişikliği olmuş, öğretmen kadrosunda ise hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. Okulun öğretmen sayısı ders yıllarına göre en az yedi, en çok dokuzdur. Okulda resim dersi dışında tüm dersler Müslüman öğretmenler tarafından verilmiştir. Ders dönemlerine göre öğrenci sayıları 110-155 arasında değişmektedir. H. 1314-1315 (M. 1896-97/1897-98) ders yılı dışında öğrenci sayısı sürekli artış kaydetmiştir. Gayrimüslim öğrenci sayısı her ders yılında artmış, Müslüman öğrenci sayısı ise bazı ders dönemlerinde gerileme göstermiştir.

Maarif Salnâmeleri'nden anlaşıldığına göre İzmit'te Rumlara ait altı okul mevcuttu. Bunların ikisi rüştiye dördü iptidai idi. Bu okullar Rum Patrikhanesi'ne bağlıydı. Rüştiyeler 1878'de inşa edilmişti. Yapım tarihleri belirtilmeyen iptidailerin sadece 1903/1904 (H. 1321) döneminde öğrencileri vardı. Rüştiyeler 1895'te, iptidailer 1900'de ruhsat almışlardı. Rüştiyelerin biri erkek, biri de kızlara aitti. İzmit'te Ermenilerin sekiz okulu bulunmaktaydı. Bunlardan Hençteryan ve Bağçecik nahiyesi okulu Katolik'ti. Bağçecik okulu adına ruhsat Rahip Nerses Efendi, diğer okulların ruhsatları ise Ermeni Patrikhanesi adına idi.

Adapazarı'nda gayrimüslim okul sayısı İzmit'ten daha fazlaydı. Rumların, Rum Metropolitliği'ne bağlı

dokuz okulu mevcuttu. Bunların ikisi rüştiye, yedisi iptidai idi. 1877'de açılan rüştiyelerin biri erkek öğrencilere, diğeri kız öğrencilere eğitim vermekteydi. Adapazarı'nda Ermenilerin üç iptidai, bir rüştiye, üç idadi ve bir âlî okulu bulunuyordu.

Karamürsel'deki gayrimüslim okullarının ikisi Rumlara, ikisi Ermenilere; Geyve'de ise bu okulların ikisi Rumlara, dördü Ermenilere aitti. İkisi de rüştiye olan Geyve'deki Rum okullarının biri Ortaköy diğeri Saraçlı'daydı. Ermenilerin dört okulundan biri rüştiye biri de iptidai ve rüştiye derecesinde eğitim veriyordu.

İzmit'te Amerika, Fransa ve Ermenilere ait üç adet yabancı okul faaliyet halindeydi. Amerikan ve Cizvit okulları âlî ve rüştiye, Mıhiteryan okulu ise idadi derecesinde eğitim veriyordu. Amerikan okulunda sadece erkek öğrenciler, diğer iki okulda ise hem kız hem de erkek öğrenciler eğitim görüyordu.

KAYNAKÇA

Bilgin Aydın, "*Salname*", *DİA*, C. 36, İstanbul 2009; Halim Demiryürek, "Maârif Salnamelerine Göre İzmit Sancağında Eğitim-Öğretim: 1898-1904", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. (02-04 Mayıs 2014). ed. Haluk Selvi - M. Bilal Çelik. 3: 1211-1228, Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1316; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1317; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1318; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1319; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1321.

Halim DEMİRYÜREK

MABEL EVELYN ELLIOTT

Doktor

İzmit Amerikan Hastanesi'nin kurucusu olup, 1921 yılı boyunca İzmit'te özellikle azınlıklara, kadınlara ve çocuklara yönelik tıbbi ve insani yardım faaliyetlerini yürütmüş olan Mabel Evelyn Elliott 8 Şubat 1881'de Tottenham'da (İngiltere) doğdu. 1883'te babası ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) göç etti. 1893 yılında ABD vatandaşlığına kabul edildi ve Benton Harbor'da (Michigan) yaşamaya başladı. 1904'te Chicago Üniversitesi'nden Tıp Doktoru unvanı ile mezun oldu. Bir süre Benton Harbor'da serbest hekimlik yaptı. Birinci Dünya Savaşı sırasında kadın hekimlerin askeri tıbbi birliklere dâhil olmalarına izin verilmemesi üzerine Amerikan Kadın Hastaneleri (American Women's Hospitals) bünyesinde savaştan etkilenen sivil halka yardım ulaştırabilmek için çalıştı.

Yakın Doğu Yardım Komitesi (Near East Relief)'ne bağlı olarak gönüllü çalışmalar yapmak üzere İngiltere ve Fransa üzerinden 8 Mart 1919'da İstanbul'a geldi. O dönemde işgal kuvvetlerinin kontrolünde bulunan Maraş vilayeti ve çevresinde Osmanlı Devleti'nin hükmü altında yerleşik bulunan Ermeni ve Süryani kökenli Hıristiyan inancındaki nüfusa sağlık hizmeti sunmak için Anadolu'ya geçti. Yakındoğu'daki en büyük tıbbi birimin bir araya getirilmesini sağladı ve birimin sorumlusu olarak çalıştı. On binlerce yetime, binlerce mülteciye sağlık hizmeti sundu.

Mabel Evelyn Elliott

Kurtuluş Savaşı sırasında bulunduğu bölgelerde aktif çatışmaların yaşanması üzerine 10 Şubat 1920'de çalıştığı birimden ayrılarak ülkesine döndü. Verdiği hizmetin başka yerleşim yerlerinde de sürdürülmesi düşüncesi ile İzmit, Derince ve Bardizag (Bahçecik) bölgelerinde Yakın Doğu Yardım Komitesi ile bağlantılı olarak yetimler üzerinden yürütülen tıbbi yardım faaliyetlerinin Aralık 1920'de Amerikan Kadınları Hastaneleri tarafından devir alınmasına öncülük etti. Yakın Doğu Yardım Komitesi tarafından hastane ve klinik olarak kullanılan binaların (İzmit Gureba Hastanesi) tamir edilmesini, gerekli araç ve gereçlere ulaşılmasını sağladı. Tamir edilen hastane Amerikan Hastanesi adıyla hizmet sundu.

Ocak 1921 ile Eylül 1921 arasında İzmit bölgesinde gönüllü yardım çalışmalarına devam etmek üzere tekrar Anadolu'ya geldi. Tıbbi hizmetlerin sorumluluğunu aldığı döneme ait raporlarında; bölgenin sağlık koşullarının üzücü şekilde olumsuz olduğunu belirtmiş, mülteci çocuklarının açlık ve soğuğa maruz kaldıkları için ölmekte olduklarını bildirmişti. İzmit ve civarında yaygın olan tifüs, verem, trahom, uyuz ve çiçek hastalığı ile mücadele etti. Bu dönemde tıbbi hizmetlerin Amerikalı hekim ve hemşirelerin dışında bölgede mülteci olarak bulunan ve kısmen eğitilmiş olan Ermeni asıllı kız çocukları aracılığı ile sunulmasını sağladı.

Bölgeye gelmesinden 3 ay sonra İzmit ve çevresinin aktif çatışma bölgesine dönüşmesi ile birlikte, yönetimindeki hastanede mültecilerin dışında bölgede savaşan Yunan ve Türk askerleri ile Türk milis kuvvetlerinin tedavisine imkan verdi. Eylül 1921 yılında ülkesine geri dönerek aralıklarla 4 yıl süren Türkiye, Ermenistan ve Yunanistan hizmetlerine ait deneyimlerini "*Beginning Again at Ararat*" adlı kitabında yayımladı. 1964'te Florida'da yaşama gözlerini yumdu.

KAYNAKÇA
https://www.ancestry.com/search/?name=mabel+evelyn_elliott&birth=1881, Erişim tarihi Şubat 2019; https://www.amwa-doc.org/our-work/american-womens-hospital-services/ Erişim tarihi Şubat 2019; *Certain Samaritans*, 1927. Ester Pohl Lovejoy. New York, The Macmillan Company; https://www.amwa-doc.org/faces/dr-esther-clayson-pohl-lovejoy/ Erişim tarihi Şubat 2019; Esther Pohl Lovejoy. *Women physician and surgeons*, https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.b4502143;view=1up;seq=117. Erişim tarihi Şubat 2018; *Beginning Again at Ararat*, Mabel Evelyn Elliott, Fleming H. Revell Company, 1924; Near East Relief Newsletter, https://archive.org/details/ldpd_12070546_003. Erişim tarihi Şubat 2018.

Eda YİRMİBEŞOĞLU ERKAL, Nermin ERSOY

MADEN TEKNİK ARAMA ENSTİTÜSÜ (MTA) MARMARA BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ (KOCAELİ)

MTA 14 Haziran 1935 yılında TBMM'de kabul edilen, 22 Haziran 1935 yılında *Resmî Gazete*'de yayınlanan 2804 Sayılı kanunla kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, madenlerimizin gerekli jeoloji ve madencilik yöntemleriyle sistemli olarak araştırılması ve işletilmesi amacıyla 22 Haziran 1935 tarihinde 2804 sayılı yasayla Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü kurulmuştur. Enstitü, kuruluş kanununa göre; yurdumuzun maden ve taş ocakları kaynaklarını aramak, bulmak ve işletmeye uygun olup olmadığını tespit amacıyla gerekli etütleri, kimyasal ve teknolojik analizleri yapmak ve sektöre mühendis, yardımcı personel ve kalifiye işçi yetiştirmekle görevlendirilmiştir.

MTA Enstitüsü önce Ankara Adliye Sarayı karşısında bir apartman katında, her biri birkaç personelden oluşan Muhasebe, Laboratuvar, Kömür, Petrol ve Diğer Metaller olmak üzere beş üniteli küçük bir kuruluş olarak göreve başlamış bir süre sonra da Akköprü Tesisleri'ne taşınmıştır. MTA Enstitüsü'nün hızlı gelişimi karşısında Akköprü Tesisleri ihtiyacı karşılayamamış, 1967 yılında bugünkü yeri olan Balgat Kampüsü'ne taşınmıştır. Arazi çalışmalarının daha verimli olmasını sağlamak amacıyla bugün sayıları 12'ye ulaşan Bölge Müdürlükleri kurulmuştur. Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Genel Direktörlüğü'nün adı, 13.12.1983 tarih ve 186 sayılı KHK'nin geçici 5. maddesiyle "Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü" olarak değiştirilmektedir.

MTA ülkenin her yerinde etüt yapmıştır. Bu çalışmalar sırasında birçok yeni maden yatakları bulunmuş, bilinen maden yataklarına yeni rezervler ilave edilerek yatakların gelişmesi sağlanmıştır. Bu çalışmalarıyla MTA Türkiye ekonomisine ve yerbilimlerine büyük katkılarda bulunmuştur.

1935-1950 yıllarında öncelikle ülkenin temel ihtiyacı olan petrol konusu ele alınmış Trakya, İskenderun, Adana ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde sondajlı etütler yapılmıştır. Bu dönemde MTA'lılar çalışmalarını çok zor koşullar altında yapmıştır. İlk yıllarda yolların yetersiz olması nedeniyle ulaşımda binek hayvanları kullanılmış, çadırlarda ve köy evlerinde kalınmıştır. Daha sonraki yıllarda, ülkenin her tarafında maden aramaya devam edilmiş, bugün kurulu bulunan birçok sanayi tesisinin temel girdisi olan hammadde kaynakları MTA'nın özverili bu çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Dünya çapında rekabet gücüne erişmiş olan demir-çelik, alüminyum, ferro-krom, cam seramik, kâğıt, çimento vb. sanayilerimizin temel girdileri olan hammaddelerin tamamına yakınının aranmasında, bulunmasında ve etütlerinin yapılmasında MTA'nın katkısı olmuştur. Maden aramacılığının yanı sıra kuruluşundan başlayarak ülke jeolojisinin ortaya konulmasında önderlik etmiş; ikinci bir okul olarak, ilgili bölümlerden mezun olan yerbilimcilerin gelişmelerine yardımcı olmuştur.

1935 yılında bir apartman katında 38 kişiyle kurulan MTA Genel Müdürlüğü bugün, kuruluş amacına yönelik hizmetleri yerine getirebilecek çok sayıda yetişmiş eleman ile büyük bir iş makinaları parkı ve laboratuvar imkânlarına sahip olarak ülkemize hizmete devam etmektedir. Bu çerçevede MTA Marmara Bölge Müdürlüğü (Kocaeli) sorumluluk bölgesi Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, İstanbul, Kocaeli, Yalova, Sakarya, Düzce, Bolu'dur. Kocaeli Kartepe'de Rah-

miye Mahallesi Gürcan Sokak'taki binasında hizmet vermektedir. Taş ocaklarının yoğun olarak çalıştığı bölgede, 2020 yılında genel bir tarama ile bölgenin maden potansiyeli tekrar tespit edilmiştir. Kocaeli ve çevresinin özellikli taşları (Kandıra Taşı, Gebze Taşı vb.) MTA tarafından ayrıca incelenmeye alınmıştır. Bakır, kurşun, çinko ve çimento yapımına uygun hammaddeler ve Kandıra çevresindeki mermer yatakları dikkat çekicidir ve bunların tamamı MTA tarafından teferruatlı bir şekilde tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA
https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgimerkezi/maden_potansiyel_2010/kocaeli_madenler.pdf; https://www.mta.gov.tr; https://www.mta.gov.tr/v3.0/bolgeler/kocaeli.

Harun ÇOBAN

MAHİR CANOVA (1914-1993)

Tiyatro Yönetmeni

1914 yılında Kavala/Yunanistan'da doğdu. Babası Ahmet Fehmi Bey, annesi Hasbiye Hanım'dır. İlköğrenimini İzmit'te, ortaöğrenimini Balıkesir Necatibey Öğretmen Okulu'nda tamamladı. 1935 yılında Eskişehir'de öğretmen olarak meslek hayatına başladı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin Hindoloji ve Alman Filolojisi bölümlerinde öğrenim görürken, 1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümü yatılı sınavını kazandı. 1941 yılında bölümün ilk mezunlarından biri olarak sanat hayatına atıldı. Alman tiyatro insanı Carl Ebert'in yardımcılığı ile konservatuvar mimik ve sahne öğretmenliği görevleri yaptı. Öğrencilik yıllarında eğitim için gönderildiği Almanya ve Fransa'da edindiği deneyim sonrasında Devlet Tiyatroları'nda Yönetmenlik ve Baş Rejisörlük görevlerini yürüttü. 1949'da Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde, 1956'da İzmir Ara Tiyatrosu'nda, 1956'da İzmir Şehir Tiyatrosu'nda, İzmir Devlet Tiyatrosu'nda, Kent Oyuncuları'nda, Arena Tiyatrosu'nda çeşitli oyunlar yönetti. Halkevleri merkez yönetim kurulunda görev alarak tiyatro kursları açtı. Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Tiyatro Bölümü başkanlığını yaptı. "Hoca", "rejisörler rejisörü", "usta rejisör" olarak adlandırıldı. 5 Ocak 1982-6 Aralık 1983 tarihleri arasında Danışma Meclisi'ne Milli Güvenlik Konseyi'nce seçildi. TBMM'de tek sanatçı üye olarak görev yaptı. Devlet Tiyatroları, onun anısına Ankara'da bir sahneye Mahir Canova Sahnesi adını verdi. 16 Şubat 1993'te vefat etmiştir. Oyuncu, tiyatro yönetmeni ve oyun yazarı Civan Canova'nın babasıdır.

Yönetmenliğini yaptığı bazı tiyatro oyunları:

"Yağmurcu"-1946-47, "Yanlışlıklar Komedyası"-1946-47, "Köşebaşı"-1947-48, "Kadınlar Arasında"-1947-48, "Şamdancı"-1947-48, "Bizim Şehir"-1948-49, "Paydos"-1948-49, "Küçük Şehir"-1949-50, "Yalancı"-1949-50, "Scapen'in Dolapları"-1949-50, "Dünya Gözüyle"-1949-50, "Tüccar"-1949-50, "Şakacı"-1950-51, "Melekler ve Şeytanlar"-1950-51, "Tersyüz"-1952-53, "Sahne Dışındaki Oyun"-1952-53, "Bir Ümit İçin"-1954-55, "Tanrıdağı Ziyareti"-1954-55, "Harput'da Bir Amerikalı"-1955-56, "İstanbul Efendisi"-1966-67, "Romeo ve Jüliet"-1971-72, "Windsor'un Şen Kadınları"-1985-86, "Ayyar Hamza"-1985-86.

Mahir Canova

KAYNAKÇA
https://tiyatronline.com/civan-canova-3298 [31.07.2021]; https://www.biyografi.info/kisi/mahir-canova [31.07.2021]

Melih YİĞİT

MAHMUD II (1785-1839)

Osmanlı Padişahı

I. Abdülhamid ve Nakşıdil Sultan'ın çocukları olarak 1785 yılında doğdu. 28 Temmuz 1808 tarihinde tahta oturdu. Sırp ve Yunan milliyetçi ayaklanmalarıyla, İran ve Rus savaşlarıyla, Fransa'nın Cezayir'i işgaliyle, Yeniçeri isyanlarıyla, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın başkaldırısıyla ve ayrıca merkezî idareyi zaafa uğratan ayanlarla ve zorba idarecilerle uğraştı. Ayanların etkinliğini büyük ölçüde kırdı. Asker-ulema muhalefetini bertaraf ederek merkezî otoriteyi kendinden önceki dönemlerde kıyaslanmayacak derecede güçlendirdi. Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması, tasarladığı köklü devrimlerin yolunu açtı. Devlet yapısını Avrupaî anlamda çağdaşlaştırmaya dönük düzenlemeler yaptı. Hariciye, Dâhiliye, Maliye ve Evkaf nazırlıklarını kurarak kabine sistemine adım attı. Üyeleri mülki ve askerî rical ile önde gelen ulemadan oluşan çağdaş meclisler kurdu. Sarayın ve hükümetin teşkilat ve teş-

Sultan II. Mahmud (Lithograph, Harvard Fulgenzi Album, Plate 1)

rifat usullerini değiştirdi. Siyasî belgelerin ve yazışma evrakının anlaşılır ve yalın bir dille yazılmasını teşvik etti. *Takvîm-i Vekâyi* adıyla ilk Türkçe gazeteyi çıkardı. Huzur ve güvenin temini için alınan önlemlerin ahaliye duyurulması ve kamuoyu desteğinin sağlanması yolunda gazeteyi propaganda aracı olarak kullandı. Reformların halk üzerindeki etkisini ölçmeye yönelik şeklî tedbirlere başvurdu. Mülkî idarecilere, asker ve memura ceket, pantolon ve fes giyilmesi kuralını getirdi. Kendisini Avrupaî kıyafeti içinde gösteren resimleri devlet dairelerine ve dış temsilciliklere astırdı. Yüksek tahsil için yurt dışına talebe gönderdi. Devlet memuru yetiştirecek okullar açtı. Gayrimüslim ahalinin devlete ısınması için önlemler aldı. Binlerce kiliseyi tamir ettirdi. Katolik Ermenileri müstakil bir cemaat olarak tanıdı. Köklü devrimlerinin niteliği bakımından Rus Çarı I. Petro'ya (1682-1725) ve Türk tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'e kıyas edilen II. Mahmud 28 Haziran 1839'da öldü.

II. Mahmud devrinde Kocaeli sancak statüsündeydi. Redif askerinin sayısı arttıkça bunların ihtiyaçlarını karşılamak ve talim ve terbiyelerini sağlamak güçleşmişti. Bu duruma çözüm olmak üzere 1836 yılında idari taksimatta değişikliğe gidildi. Çok dağınık olan redif taburlarını bir elden yönetmek amacıyla bazı redif merkezleri müşirlik idaresi altında birleştirildi. Kocaeli, Bursa, Bolu, Karesi ve Eskişehir sancakları Hudâvendigâr Müşirliği altında toplandı. Ahmed Fevzi Paşa da müşir olarak atandı. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sırasında İzmit'te bazı ayaklanmalar çıktıysa da, bunlar tersane ve donanma mensuplarının yardımıyla bastırıldı. Bölgenin güçlü ayanlarından Kara Osman Ağa'nın kışkırttığı isyancılar tepelendi, kendisi de idam edildi.

II. Mahmud'un İstanbul'da ve yurt sathında başlattığı imar ve yenilik faaliyetlerinden Kocaeli de nasibini aldı. İmparatorluk çapındaki tarihî eser restorasyonu kapsamında, Orhan Camii Mahallesi'nde bulunan Canfeda Hatun Çeşmesi Suada Usta'ya tamir ettirildi. İzmit ve Hereke fabrikalarının tesisinden on yıl önce, feslerin yıkanması için 1833'te İzmit'te kurulan dinkhane buradaki fabrikaların ilki sayılır. Eyüp'teki Feshane'de yünler ipe dönüştürüldükten sonra yumaklar halinde kadınlara verilmekte, kadınlar fesleri örüp tekrar fabrikaya teslim etmekte idiler. Feslerin örülür örülmez soğuk su ve sabunla yıkanması gerekiyordu. İstanbul'daki akarsu kıtlığından dolayı bunlar yaklaşık 10 fersah uzaklıktaki İzmit'e gönderilmekteydi. Orada ovularak yıkanıp kurutulduktan sonra kesme, presleme ve diğer işlemler için yeniden Eyüp'e getirilmekteydi.

Önemli imar yatırımlardan biri, Üsküdar-İzmit arasındaki ilk posta yolunun hizmete girmesidir. Haberleşme alanında klasik menzil sistemine alternatif olarak modern posta sistemi benimsenmiş, posta işinin arabalarla yapılmasına karar verilmişti. Bu uğurda ilk olarak Üsküdar-İzmit arasında 18 saatlik posta yolu inşa edildi. Ekim 1834'te açılan yolun Kartal, Gebze ve Hereke istasyonlarıyla birlikte toplam beş durağı vardı. Yol 12-14 metre genişliğindeydi. Güzergâh üzerinde belli aralıklarla postahaneler inşa edilmiş ve bunların aralarındaki mesafeler yine yol üzerindeki plakalarla gösterilmişti. Alt ve üst yapı sistemleriyle örnek bir işletme olan Üsküdar-İzmit posta yolundan ahali ücret karşılığında faydalandı. Yol beş yıl sonra arabaların geçişine imkân vermeyecek kadar bozulunca, taşımacılıkta posta usulünden vazgeçilerek eski sisteme yani menzil usulüne ve arabalardan beygire dönüldü. Fakat proje, ülke çapında uygulanacak yol politikasına ilham verdi.

II. Mahmud düzenlediği yurt gezileriyle Saray ile halk ilişkilerinde yeni bir sayfa açarken, ardıllarına da bir gelenek bırakmıştır. Padişah 1831'deki Tekirdağ ziyaretinden iki yıl sonra İzmit'in sosyoekonomik değerini arttırıp ahalisini gururlandıran bir seyahat gerçekleştirdi. II. Mahmud'un ziyaretteki amacı, tersanelerde yapılmakta olan kalyon ve fırkateynleri incelemek ve çalışmaları denetlemekti. Bununla beraber halkın yaşantısını bizzat yerinde görecek, onların dertlerini dinleyecekti. 9 Eylül 1833 tarihinde Yeşilköy'den vapurla yola çıkan padişah önce Gemlik'e uğradı, 11 Eylül günü İzmit'e hareket etti. Ertesi gün İzmit Tersanesi'ni dolaştı, ardından Asâkir-i Mansûre Mirlivası İskender Paşa kumandasındaki askerî birlikleri teftiş etti. Henüz inşaat halindeki Feshâne'yi inceledi. Şehirde kaldığı sürece yöneticilere, eşrafa, rütbeli askere, gemiyi inşa eden mimar ve mühendislere, reaya kocabaşılarına hilatler giydirip hediyeler verdi. Ahaliyi ve çocukları türlü ihsanlarla sevindirdi. 13 Eylül günü İzmit'ten ayrıldı.

Sultan Mahmud 1836'da İzmit'e ikinci ziyaretini yaptı. Bundaki amacı, Ahmed Fevzi Paşa'nın yaptırdığı

kalyonun denize indirilmesi ve yeni inşa edilen camiin açılması törenlerine katılmak, askeri denetlemek, posta yolunu ve tersaneyi incelemekti. Padişah beraberinde şehzadeleri Abdülmecid ve Abdülaziz Efendiler ile bir kısım rical olduğu halde 27 Kasım 1836 tarihinde özel faytonuyla yola çıktı. Kafile akşam saat 22.00 sıralarında Gebze'de mola verdi, padişah burada ahali ile temasa geçti. Geceyi Tavşancıl'da geçiren kafile ertesi sabah İzmit'e ulaştı. Padişah bir gün dinlendikten sonra Sultan Orhan Camii'ni ve Nakşi Şeyhi Ahmed Arifî Efendi'nin türbesini ziyaret etti. Ahmed Fevzi Paşa'nın yaptırdığı camii hizmete açtı ve adını da bânîsine izafeten Fevziye koydu. Tersane'de kalyon inşaatını inceledi. 1 Aralık günü Kiraz'daki Fes Dinkhanesi'ni ziyaret etti. Kalyon 2 Aralık Cuma günü denize indirildi. O hafta Cuma Selamlığı Fevziye Camii'nde yapıldığı için İzmit devletin bu en büyük törenine ev sahipliği etmiş oldu. Padişah İzmit yöneticilerine, bazı tarikat şeyhlerine, papaz, hahambaşı ve kocabaşılara kaftanlar giydirdi. Kalyon inşaatında çalışmış mühendis ve mimarlara, ayrıca işçilere ihsanlarda bulundu. Çene suyunun kaynağına giderek akşama kadar olan süreyi burada değerlendirdi. Orhan Camii'nin tamirini emretti. Şehirde kısa bir tur atarak sorunlar hakkında bilgi aldı. Padişah ve heyeti 3 Aralık günü Avusturya tüccar vapuruyla İstanbul'a döndü. Deniz yolunun tercih edilmesinin sebebi, gece yağan şiddetli yağmurdan dolayı kara yolculuğunun tehlike altına girmesiydi.

II. Mahmud ilk seyahati sırasında Altıncıoğlu Konağı'nda kalırken, konağın batı tarafında, Tersane'yi görüş açısı içine alacak yeni bir saray yapılmasını istemişti. Burası IV. Murad döneminde inşa edilmiş ve 1766 depreminde yıkılmış sarayın arsasıydı. II. Mahmud İzmit'e ikinci defa gelişinde mevkiini kendisinin belirleyerek inşa ettirdiği bu Kasr-ı Hümayun'da kalmıştır. Halefleri döneminde inşa ve onarım geçirecek olan Kasır günümüze ulaşan yapılardandır.

KAYNAKÇA

Takvîm-i Vekâyi, nr. 67, 9 Cemâziyelevvel 1249; nr. 140, 11 Ramazan 1252; Abdülkadir Özcan, "II. Mahmud'un Memleket Gezileri", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 361-379; Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, KBB Yayınları, Kocaeli 2012; Julia Pardoe, *Sultanlar* Şehri İstanbul, çev. M. B. Büyükkal, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010; Kemal Beydilli, "Mahmud II", *DİA*, Ankara 2003, XXVII, 352-357; Mehmet Mercan, Osmanlı Padişahlarının İzmit ve Hereke'ye Yaptığı Geziler", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli 2016, I, 687-699; Nesimi Yazıcı, "Tanzimatta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı", *OTAM*, III/3, Ankara 1992, s. 333-377; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e* İzmit *Kenti*, KBB Yayınları, Kocaeli 2009.

Kemalettin KUZUCU

MAHMUT CİVELEK (1933-2011)

Yuvacıklı, Kuplili Mahmut

Mahmut Civelek 5 Mayıs 1933 tarihinde Yuvacık'ta dünyaya geldi. Kuplili (asma kilit) Mahmut ve Mahmut Dayı olarak tanınan Mahmut Civelek İzmit, Bahçecik, Yuvacık ve Gölcük'te günlük yaşamın tanınmış kişilerinden biriydi. Asma kilitleri ayakkabılarına

Mahmut Civelek'in Servetiye Karşı köyündeki mezarı

takan, sıklıkla sarı çizme ve üst üste pantolonlar giyen Mahmut Civelek, sopasını da kemençe gibi kullanıp türkü söylerdi. Halkın tanıdığı ve sevdiği Kuplili Mahmut 18 Temmuz 2011'de henüz 78 yaşında iken Yuvacık Barajı'na düşerek hayatını kaybetti. Cenazesi ise Servetiye Köy Mezarlığı'na defnedildi. 2012 yılına gelindiğinde Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mahmut Civelek'in kabrini yeniledi ve mezar taşına kişisel özelliklerini yazdırdı. Başiskele'de bir parka adı verilen Kuplili Mahmut'un nihai olarak ise 2020 yılında heykeltıraş Orhan Özçalık tarafından heykeli yapıldı.

KAYNAKÇA

Kocaeli gazetesi, "Barajdan Deli Mahmut'un cesedi çıktı", Erişim: 26.08.2021. https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1392587/barajdan-deli-mahmutun-cesedi-cikti; *Kocaeli Koz*, "Kuplili Mahmut"u Hatırlar mısınız? Artık onun bir heykeli var!", Erişim: 26.08.2021. https://www.kocaelikoz.com/haber/5774354/kuplili-mahmutu-hatirlar-misiniz-artik-onun-bir-heykeli-var; Nurettin Kolaylı, "Deli Mahmut Yaşasın", *Çağdaş Kocaeli*, Aralık 2015, Erişim: 26.08.2021. https://www.cagdaskocaeli.com.tr/makale/4649531/nurettin-kolayli/deli-mahmut-yasasin; *Özgür Kocaeli*, "Büyükşehir'den "Deli Mahmut"a mezar", Erişim: 26.08.2021.https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4423533/buyuksehirden-deli-mahmuta-mezar

Büşra SAVAŞ

MAHMUT NEDİM BOZATIK (1884-1937)

Kocaeli Milletvekili

Mahmut Nedim Bozatık 1884 yılında Tikveş'te (Kuzey Makedonya) doğmuştur. Harbiye Mektebi'nden topçu olarak mezun olmuştur. Topçu Atış Mektebi Kumandanlığı yapmıştır. Balkan Harbine katılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Sina, Filistin ve Çanakkale cephelerinde savaşmıştır. Ankara'da top tamirhanesinin kurulmasında görev almıştır. 11 Mayıs 1920'de Eskişehir Şimendifer Atölyesi'nin silah işlem ve tamirat işlerinin başlamasında Mümtaz Topçu Binbaşısı Nedim Bozatık'ın büyük katkısı olmuştur. Sakarya Savaşı'ndan sonra Topçu Atış Mektebi'nde görev yapmıştır. Millî Müdâfaa Vekâlet Tecrübe ve Muayene Dairesi Fen ve Sanat Umûm Müdürü görevini yürütmüştür. 1935 yılında yapılan genel seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nden Kocaeli milletvekili olarak seçilmiştir. Kocaeli bu seçimde sekiz milletvekili çıkartmıştır. Bu milletvekilleri şunlardır; Ali Dikmen, Dr. Ziya Nuri Bir, Hasan Hayri Birgi, İbrahim Süreyya Yiğit, Kemalettin Olpak, Ragıp Akça ve Salahaddin Yargı. VII. Dönem

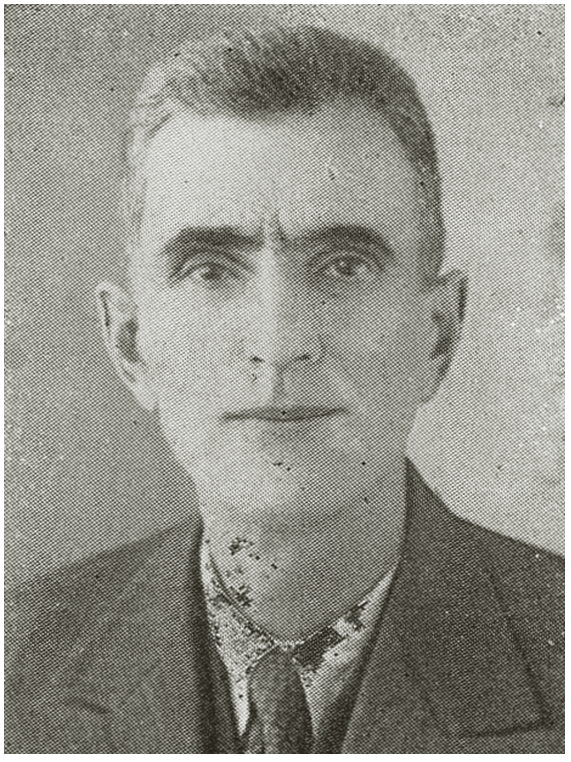

Mahmut Nedim Bozatık

İsmet İnönü Hükümeti döneminde, CHP Kocaeli milletvekili olarak seçildiğinde mütekaid (emekli) topçu miralayıdır. Nedim Bozatık'ın TBMM'deki faaliyetleri incelendiğinde yapılan oylamalara genel olarak katılmadığı anlaşılmakta olup; V. Dönem TBMM Zabıt Ceridesi'nde hükümet programı ve müzakeresinde yapılan oylamada itimat oyu vererek oylamaya iştirak ettiği görülmektedir. CHP Turgutlu Belediye Meclis üyesidir. 1937 yılında vefat etmesi üzerine yerine milletvekili olarak Ali Sait Akbaytuğ seçilmiştir. Almanca ve Fransızca dillerini bilmekteydi. Nedim Bozatık evli olup hiç çocuğu olmamıştır.

KAYNAKÇA
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Muamelat Genel Müdürlüğü, 75:496/3; Bilal Tunç, "*Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*", Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2016, s.32; *Cumhuriyet*, 9 Şubat, 1935, Sayı: 3857, s.1; Ersoy Zengin, "*Tophane-i Amire'den İmalat-ı Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923)*", *Doktora Tezi*, Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2015, s.172; Ersoy Zengin, "Milli Mücadele Yıllarında İmalat-ı Harbiye Fabrikaları", *Mavi Atlas*, 2017, s.214; İrfan Neziroğlu, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 1, Ankara 2013, s.247; *Meclis Albümü*, 1935; *Milliyet*, 9 Şubat 1935, Sayı: 3234, s.7; *TBMM Albümü 1920-2010*, Cilt 1, Ankara 2010, s.272; *Türksözü*, 6 Şubat 1935, Sayı: 3141, s.2; *Türkyolu*, 11 Şubat 1935, Sayı: 413, s.1; *Son Posta*, 9 Şubat 1935, Sayı: 1624, s.1; *Ulus*, 9 Şubat 1935, Sayı: 4883, s.3.

Göksu HÜLAGÜ

MAHMUT NEDİM ERDEM (ö. 1966)

Servetiye Milis Kumandanı

Başiskele ilçesinin Kurtuluş Savaşı yıllarındaki (1919-1922) idarî karşılığı sayılan Bahçecik nahiyesinin Güney (Servetiye) Cephesi'nin ve Servetiye Millî Müfrezesi'nin kurucusudur. Millî mücadelenin o zamanki merkezi olan Geyve'ye (Sakarya) gerek silah ve cephane tedariki gerekse komutanlarla stratejik değerlendirme için bazen birkaç haftayı bulan gidiş -gelişlerinden ötürü müfreze komutanlığı görevine çoğu zaman yardımcılarından Mustafa Çavuş (Tarı) vekâlet etmiştir.

Mahmut Nedim Bey, Karahasanoğulları'ndan Hacı Halil'in oğlu olup çocuk yaşta Rize'den ailesiyle birlikte göç ederek 19.yy sonlarında Servetiye Karşı köyüne yerleşmiştir. Rüştiye yani ortaokul mezunudur. İstanbul Üsküdar'daki Selimiye Kışlası'nda askerlik vazifesini yaparken meşhur 31 Mart Vakası (13 Nisan 1909) yaşanmış ve bu olayla ilişkilendirilerek dönemin idarecilerince yargılanarak Kosova'ya sürgüne gönderilmiştir. Bu esnada tanıştığı Rauf Bey (Orbay), onun millî mücadelede de kader arkadaşı oldu. Kuva-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Miralay (Albay) Rauf Bey'i Mayıs 1920'de Sapanca ile Bahçecik arasında millî bir teşkilat kurulmakla görevlendirmiştir. Mahmut Nedim Bey de bu doğrultuda kendi yöresinde bir millî müfreze kurulmasına önayak olmuştur.

Rauf Bey'den sonra "Deli" lâkaplı Miralay Halit Bey (Karsıalan) emrinde de müfreze komutanlığı yapan Mahmut Nedim Bey zamanla Milis (Fahri) Yüzbaşı rütbesiyle taltif edilmiştir. Bazı kaynaklarda Fahrî Tabur Kumandanı yapıldığı ve Servetiye Müfrezesi haricinde Serindere ile Tepecik müfrezelerinin ona bağlandığı bilgisi bulunmaktadır. Mahmut Nedim Bey, bölgenin cephane ihtiyacı için kimi zaman Geyve'deki Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı'ndan at sırtında mermi sandığı getiriyor kimi zaman da diğer müfrezelerle işbirliği halinde millî mücadele aleyhinde faaliyette bulunan idareciler için raporlar hazırlıyordu. Bunlardan bir tanesini kendisi gibi Milis Tabur Kumandanı olan Metozâde Hüseyin Bey şöyle anlatmaktadır: "Karargâhımız Katırözü'ndeydi. Millî müfrezelerin katılmasıyla çoğalmış ve kuvvetlenmiştik. Bu millî kuvvetler; Servetiye, Serindere, Tepecik müfrezeleriydi. Kumandanları da Servetiyeli Mahmut Nedim'di. Bir gün onun verdiği bir raporda şu açıklama vardı: 'Bahçecik Nahiye Müdürü Hafız Mahmut diye bir adam var; bu adam halkı Kuvâ-yı Milliye aleyhine zehirlemeye çalışmakta ve faaliyet göstermektedir.' 20 kişilik bir kuvvetle Hafız Mahmut'u yakalamam için emir verildi. İlk fırsatta Servetiye köyünü aradım, yok. Takibimize devam ederek Serindere, Dağınıksu (Servetiye Cami) köylerinden Tepecik'te olduğu haberini aldık. Ve yakaladık; tutuklayarak Geyve'ye getirdik."

İzmit'in ve Bahçecik'in kurtarılmasından (Haziran 1921) sonraki süreçte de aktif rol alan Mahmut Nedim Bey, Sakarya Meydan Muharebesi için oluşturulan ve Bahçecik havalisindeki müfrezelerin savaşçılarının da yer aldığı düzenli Yıldırım Taburu'nun organizasyonunda firar eden ya da dağılan erlerin iadesi ve toplanması için çaba göstermiştir. Akabinde Avdan Cephesi'nde (İznik) de Milis Tabur Komutanlığı yapan Mahmut Nedim Bey, Ali Fuat Paşa'nın ardından Garp Cephesi Kumandanlığı görevini devralan Kâzım Paşa (Özalp) döneminde de düzenli ordu saflarında ve

Mahmut Nedim Erdem

Kocaeli Grubu'nun 14.Alayı içinde Kurtuluş Savaşı sonuna kadar savaşmaya devam edecektir.

Zafer sonrasında "Geyve, Bahçecik ve Değirmendere harplerinde yararlılıkları görülen Hacı Halil oğlu Mahmut Nedim'e İstiklâl Madalyası verilmesinin TBMM'ye arzı" Cumhuriyetin İlânı'ndan önceki günlerde yapılacak (11 Ekim 1923), "Çeşitli muharebelerde ve Bahçecik Muharebesi'nde hizmetlerde bulunan Mahmut Nedim'in İstiklâl Madalyası'yla ödüllendirilmesi" ise Cumhuriyetin İlânı'ndan bir hafta sonraki meclis oturumunda (6 Kasım 1923) da kabul edilecektir.

1966 yılında 80 yaşında vefat eden Mahmut Nedim Erdem Bey'in kabri İzmit Bağçeşme Mezarlığı'nda olup KBB Tarihî Mekânlar ve Kent Estetiği Şube Müdürlüğü'nce hatırasına uygun bir biçimde mezarı yenilenmiştir.

KAYNAKÇA
Ali Üzmez, *Milli Mücadele'de Servetiye Cephesi*, İzmit 2008, s. 64; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Haz: Atilla Oral, İzmit 2007, s. 292; Süleyman Pekin - Murat Bayram, *Bahçecik Tarihi*, Ankara 2011, s. 314-316; Karahasanoğulları Derneği sitesi (http://www.karahasanogullari.com)

Süleyman PEKİN

MAKSIMUS PLANUDES (MAXIMIANUS, 1255-1310)

Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Nikomedia Doğumlu, Ortodoks Beşeri Bilimler Alimi, Antoloji Yazarı

Asıl adı Manuel Planudes olan Maksimus Planudes 1255 yılında Nikomedia'da varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur. Muhtemelen 1261'den sonra, (Konstantinopolis Latin istilasından kurtulduktan sonra) Konstantinopolis'e gelmiş, 1283'te manastıra çekilip keşiş olmaya karar verdiğinde Maksimus adını almıştır. Daha sonra Konstantinopolis'e dönmüş ve burada rahip olmayanlar için bir manastır kurmuş ve imparatorluk kütüphanesinin yanında bir okul açmıştır. Bizans kraliyet ailesinden ve soylulardan öğrencileri çeken okul, kapsamlı beşeri bilimler müfredatıyla akademik bir ün kazanmıştır. Planudes'in itibarı, büyük ölçüde Latin dilindeki yetkinliğinden kaynaklanmaktadır. Yaptığı klasik Latin felsefesi ve edebiyatı ve Arapça matematik alanındaki eserlerin Yunanca çevirileri, bu disiplinleri Yunan Bizans kültür dünyasına tanıtmıştır. Bu dil yeteneği sayesinde 1295-96'da İmparator II. Andronicus Palaeologus onu Venedik'e elçi olarak atamıştır. Planudes 1310 yılında Konstantinopolis'te ölmüştür.

Planudes'in Yunancaya çevirdiği Latince yazılar arasında, 5. yüzyıl kilise rahibi Hippolu Augustinus'un yazdığı *De Trinitate* ("Teslis Üzerine") ve 6. yüzyıl filozof-devlet adamı Boethius'un mantıksal ve teolojik risaleleri yer alır. Planudes'in Cicero'nun denemeleri ve retoriği ve Ovid'in şiirlerinin çevirileri de oldukça önemlidir. Planudes, ayrıca MÖ 700'den MS 1000'e kadar yazarları içeren ünlü bir Yunan nesir ve şiir koleksiyonu olan *Anthologia Hellēnikē*'yi ('Yunan Antolojisi') revize ederek Yunan edebiyatı tarihine katkıda bulunmuştur. Benzer şekilde, *Ezop'un Yaşamı ve Masalları*'nı gözden geçirmesi ve Yunan pastoral şiirinin MÖ 3. yüzyıldaki yaratıcısı Theocritus hakkındaki yorumu, bu edebiyat türünün Avrupa çapında popülerleşmesine yardımcı olmuştur. Bizans'ta ve ardından Avrupa'da matematiğin evrimi, Planudes'in *Psephophoria kat' Indous* ('Hintlilere Göre Aritmetik' [yani Araplara göre]) sayesinde olmuştur. Bağdat okulundan etkilenerek, sıfır

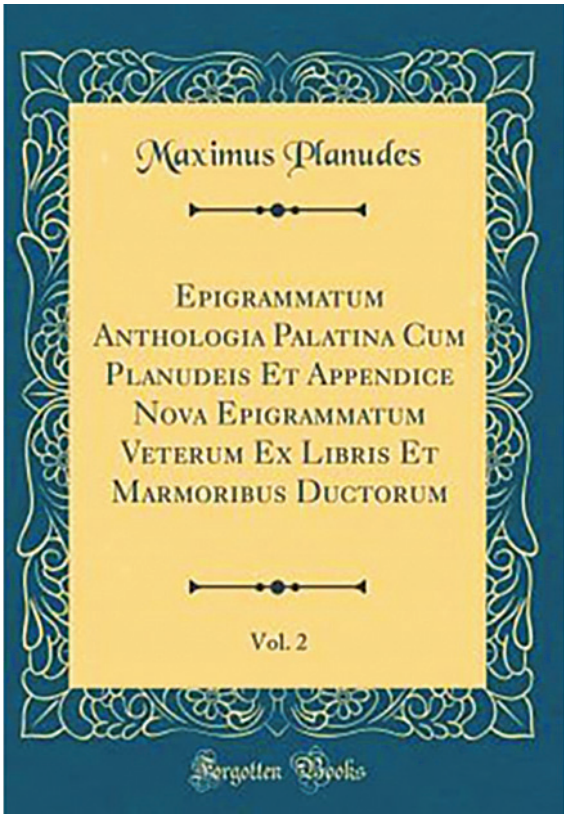

işareti de dahil olmak üzere Arapça sayısal gösterimin kullanımını teşvik etmiş ve dört işlem, karekök gibi diğer matematiksel işlemleri tanıtmıştır.

KAYNAKÇA
Carl Wendel, "Planudea", *Byzantinische Zeitschrift*, sayı 40, 1940, s. 406–445.

Tuna Şare AĞTÜRK

MALİKÂNE SİSTEMİ

Osmanlı Dönemi Mali Sisteminde Kocaeli

Malikâne, Arapçada "mülk sahibi", "bey", "hükümdar" ve "tasarruf eden" anlamına gelen mâlik kelimesiyle Farsçada – âne ekinden türetilmiş bir kelimedir. Osmanlı maliyesinde malikâne sistemi, mukataaların ve merkezî hazine olan Hazine-i Âmire'ye bağlı gelir kaynaklarının ömür boyu tasarruf etme yetkisiyle özel kişilere satılması esasını gerektirmekteydi. Mukataayı işletme hakkını elde eden kişi merkezî hazineye önce "muaccele" (devlete ait malikâne ve mukataa ile taksitle satılan emlaktan peşin olarak alınan para) adı verilen yüklü bir para ödemekte ve her yıl da "mal" (malikânecilerin sahip oldukları malikâneler için her yıl ödeyeceği yıllık vergi) olarak adlandırılan küçük bir meblağı, yıllık vergi halinde merkezî hazineye yatırıyordu. Bunlara karşılık mukataanın gelirleri, hayatta olduğu müddetçe malikâneciye ait oluyordu. Devlet sadece malikânecinin ölümü üzerine o mukataayı yeniden kendisine alabilecek ve bu durumda isterse yeniden bir başkasına satabilecekti. Böylece sistem hem devletin acil para ihtiyacını, hem de yıllık olağan giderlerini finanse etme amacını taşımaktaydı. Muaccele miktarları, daha önceki iltizam uygulamasında olduğu gibi açık arttırmalarda oluşuyor, mal miktarları ise devlet tarafından belirleniyordu.

1683 yılında başlayan Osmanlı- Avusturya savaşlarının ortaya çıkardığı malî krizi gidermek, devlet hazinesine yeni gelirler sağlamak ve ekonominin perişan olmasını önlemek için devlete ait olan mukataaların kayd-ı hayat (ömür boyu) şartıyla devlet adamlarına ve imparatorluktaki tüm halka iltizama verilmesi için 24 Cemaziyelahir 1106 (10 Ocak 1695) tarihinde bir ferman yayınlanmıştır. Bir vergi kaynağının malikâne olarak satılabilmesi için onun "mukataa" statüsünde yani merkezî hazineye ait sayılan gelir kaynaklarından birisi olması gerekiyordu. Bu özelliği tam olarak ifade etmek için "mirî mukataa" terimi kullanılmaktaydı. Mirî mukataalar havass-ı hümayûna dâhil, yani timar alanları dışında kalan gelir türleriydi. İşte devlet ancak bu tür gelir kalemlerini malikâne olarak taliplilerine satabilirdi.

Devlete ait gelirlerin yaklaşık %50'sini meydana getiren mukataalar için 1695 yılında yürürlüğe giren malikâne sistemi, ilk olarak köy ve mezra gibi düşük senelik hâsılatlı yerlerin satışı ile başlamıştır. Devletin malikâneye konu olan mukataaların büyüklüğünü bu şekilde sınırlandırmasının en önemli nedeni, sistemin yeni kurulmuş olması dolayısıyla riskin en aza indirgenmesi isteği idi. Bu uygulama neticesinde sistem kısa sürede çok hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Zira sistemin uygulamaya konulduğu tarihten iki yıl sonra malikâne sistemine, orta ve yüksek rütbeli askerî sınıf mensuplarına tahsis edilmiş olan has gelirleri de dâhil edildi. Malikâne uygulamasının başlangıcında ister reaya (halk) ister askerî (yönetici) sınıfa mensup olsun kadın veya erkek her kesimden insan malikâne sahibi olabiliyordu. Malikâne sistemini daha önce uygulanan iltizam sisteminden ayıran en önemli farkların başında vergi toplama yetkisinin veya tasarruf süresinin birkaç yıl ile sınırlı olmaması, bu sürenin malikâne sahibinin ömrü boyunca devam etmesi gelmekteydi. Malikâne sahibinin ölümüyle, malikâneye konu olan mukataa yeniden devlete dönmekte ve tekrar malikâne olarak satışı mümkün olmaktaydı. Dolayısıyla bu işlem, sınırlı süreli bir özelleştirme olarak düşünülebilir. Ayrıca mukataalar malikâneye dönüştükten sonra müzayede konusu iltizam değil, malikâne satışıdır.

Malikâne sistemi ile devlet sadece gelecek yılların gelirlerinin idamesini sağlamakla kalmamış, ayrıca yepyeni bir gelir kaynağı da temin etmişti. Mukataaların malikâne olarak satış işlemi ise şöyle gerçekleşmekteydi: Genellikle devletin belirlediği asgarî muaccele miktarı ilan edildikten sonra malikâneye talip olan şahıslar, satış işlemine memur olan görevlinin huzuruna gelerek yapmak istedikleri yükseltme miktarlarını kaydettirirlerdi. Neticede en yüksek fiyatı teklif eden kişiye satış yapılırdı. Taliplilerin tekliflerinin hiçbiri asgarî sınıra ulaşmamışsa, satış kesinlikle gerçekleşmezdi. Şayet müzayede şartlarına riayet edilmeyerek tespit edilen asgarî sınırın altında satış yapılmışsa, bu satış hükümsüz sayılarak yeniden müzayedeye başvurulurdu. Malikâneyi işletme hakkını kazanan malikâneci, müzayede sonunda yatırdığı peşin para (muaccele) dışında ilgili mukataanın satış tarihinde merkezî hazineye sağladığı yıllık nakdî vergiyi (mal) üç taksit halinde ve bir sene içerisinde öderdi. Müzayede "tellalbaşı" adı verilen bir görevli tarafından yönetilir, mukataayı işletme hakkını elde eden şahıs ve diğer taliplerin ilgi göstermediği bildirilmedikten sonra tutanak arz edilir ve bu tutanak malikânede korunurdu. Merkezî hazineye peşin olarak yatırılan muaccele miktarının %2'si nispetinde ayrıca müzayede masrafları için hazineye dellâliye adı verilen bir vergi ödenirdi.

Müzayede sonunda en yüksek muacceleyi teklif ederek ilgili mukataayı satın alan kişiye, malikâne sahibi olarak kendisine sahip olduğu hak ve yetkileri belirten bir berat verilmekteydi. Devlet bu beratla, malikâneye konu olan mukataanın (vergi kaynağının) yer aldığı mekân veya mükellefler üzerinde yani vergi matrahı ile ilgili sahada, her türlü malî haklarla beraber bazı idarî ve inzibatî hakları da malikâne sahibine devretmiş olurdu. Malikânecilerin yıllık vergilerini düzenli olarak yaparak sistemin temel kuralına uyması, kanunları ihlal etmemesi ve kadılara hakkında herhangi bir şikâyette bulunulmaması şartıyla devlet, malikânecinin işlerine hiçbir şekilde karışmamaktaydı. Malikâne sahibinin bu hakları ve satın aldığı malikâneye dışarıdan bir başkasının müdahale etmemesi devlet tarafından garanti altına alınmaktaydı. Bu husus

ise malikâne sahiplerine verilen berat tezkirelerinde açıkça belirtilmekteydi.

Kocaeli Sancağındaki Malikâne Mukataalar

1695 yılında merkezî idare tarafından mukataaların malikâne olarak satışına karar verilmesinden sonra malikâne satışının gerçekleştiği ilk sancaklardan birisi Kocaeli sancağı olmuştur. Kocaeli sancağı dâhilinde mukataaların kayd-ı hayat (ömür boyu) şartıyla satışı, imparatorluğun diğer bölgelerinde olduğu gibi hem merkezde hem de mahallinde gerçekleşmiştir. Kocaeli sancağının malî idaresi ve kontrolü bir bütün olarak merkezden yapılmaktaydı. Kocaeli sancağı dâhilinde malikâneye konu olan ilk mukataaların bulundukları kaza, nahiye ve köyler şunlardır:

İznikmid, Abdi Beğ, Adil, Arslanlu, Göğerlü, Gediklü, Kalkanlu nam-ı diğer Hacı Hamza, Koç Ali, Ada, Kutluson-i Sağir, Enertekmir(?), İratlık, Köle, Koyluca, Bayramlu, Küçük Şahin, Arabanlı, Şile, Handönümü, Kutluca-i Sağir ve Dutlu.

Kocaeli sancağına tâbi olan ve yukarıda isimleri verilen kaza, nahiye, köy ve mezralarda bulunan mukataalar, malikâne sisteminin uygulamaya girdiği 1695 yılından itibaren taliplilerine malikâne olarak satılmıştır. Arşiv kaynaklarındaki belgelerden, Kocaeli sancağından malikâne olarak satılan mukataaların senelik mallarının akçe ve guruş para birimi ile ifade edildiği görülmektedir. Muaccele bedelinin ise, yine Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde olduğu gibi kuruş-u esedî olarak adlandırılan para birimi ile ödendiği anlaşılmaktadır. İznikmid, Ada ve Şile kazalarına bağlı olan köylerde bulunan bu mukataalardan tahsil edilen vergiler arasında ise, *beytü'l-mâl-ı müsellem ve kefere ve yava ve kaçgun müjdegâne-i kul ve câriye ve mâl-ı gâ'ib ve mâl-ı mefkûd*, *âdet-i ağnam*, âdet-i gulâmiye, *resm-i ağıl*, *kapan-ı dakîkve miyve* ve *tahmis-i kahve* gibi ilave gelir kalemleri bulunmaktaydı.

Kocaeli sancağında malikâne olarak satılan mukataalar, vergi muhtevaları bakımından diğer eyalet ve sancaklarda olduğu gibi, Osmanlı merkezî idaresinin malikâne sisteminin uygulamaya girdiği ilk dönemlerindeki tercihlerini yansıtmaktadır. Zira merkezî otorite, malikâne uygulamasını başlattığı ilk yıllarda köy ve mezra gibi küçük idarî birimlerdeki mukataaların satışına öncelik vermişti. Sonraki dönemde söz konusu mukataalara ilaveten Kocaeli sancağında, başhâne, bozahâne, meyhâne ve bezirhâne gibi sınâî işletmeler; iskele, gümrük ve dalyanlar; öşür ve çift resmi dışında ihtisâb, resm-i arus, bâd-ı hevâ, resm-i ağnam, resm-i keyl ve cürm-ü cinayet gibi vergiler; kapan ve bâc gibi çarşı veya tartı gelirlerinden meydana gelen mukataalar da malikâne olarak taliplilerine satılmıştır.

Kocaeli sancağındaki mukataaların malikâne olarak satışa çıkarılmasından sonra devlet bu bölgedeki ilk satışlardan 1.822.000 akçe mal, 1.883.040 akçe muaccele geliri elde etmiştir. Malikâne sisteminin uygulamaya girdiği 1695 yılında merkezî hazine, imparatorluk genelindeki tüm malikâne satışlarından yaklaşık olarak 20 milyon akçe gelir elde etmişti. Bu miktar aynı yılın net bütçe gelirlerinin %2,1'ini, toplam rûznamçe gelirinin %1,3'ünü ve nakdî rûznamçe gelirinin %4,8'ini oluşturduğu düşünülürse ve bir kıyaslama yapılacak olursa, sadece Kocaeli sancağındaki mukataalardan elde edilen gelirin hiç de azımsanmayacak bir meblağ olduğu dikkati çekmektedir.

Kocaeli sancağında satışı gerçekleştirilen malikâne mukataalara sivil ve askerî zümreye mensup çok sayıda kişi yatırım yapmışlardır. Arşiv belgelerindeki kayıtlara göre, Kocaeli sancağındaki mukataaların malikâne olarak satışları sonunda malikâne satın alanlar içerisinde, imparatorluğun genelinde yapılan satışlarda olduğu gibi, askerî zümreye mensup kişilerin önemli bir yere sahip oldukları görülmektedir. Malikâne beratlarındaki kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla bu zümreye mensup kişiler arasında, Vezir-i azam-ı sâbık müteveffa Ali Paşa'nın kardeşinin oğlu Ali, Sultan Mehmed Han Camii Şerifi'nin kâtibi Süleyman, Anadolu Muhasebecisi El-hac Mehmed, Hâssa Kasabbaşısı Osman'ın oğlu Hüseyin ve Sadr-ı âlî Mühürdârı Abdi yer almaktadır. Ayrıca Kocaeli sancağındaki malikâne sahiplerinin tamamı Müslüman olup, gayrimüslim malikâneci bulunmamaktadır. Yine bu dönemdeki malikânecilerin tamamının erkek olduğu, kadın malikânecinin bulunmadığı da tespit olunmuştur.

Malikâne sistemi orijinal haliyle XVIII. yüzyılın üçüncü çeyreğine kadar varlığını devam ettirdi. 1768-1774 yılları arası Rusya ile yapılan uzun süreli ve yıpratıcı mahiyetteki savaş, devleti büyük bir malî yükün altına sokmuştu. Kayıpla biten savaşın sonunda tazminat ödeme mecburiyeti ise devleti yeni gelir kaynakları temin etmeye sevk etmişti. Bu tarihten sonra kısa sürede yüksek miktarda gelir sağlamak amacıyla I. Abdülhamit'in tahta çıkışında H.1187 (M.1774) mukataalarda berat yenileme işlemleri nedeniyle mukataa bürolarına, mukataaların muhasebe görülmeyen yıllarının ve mültezimlerin zimmetlerinin çıkarılması emredilmişti. Ancak buradan umulan gelirin elde edilemeyeceği anlaşılınca H.1188 (M.1775) yılında sunulan bir arz ile malikâne sisteminin bazı unsurları değiştirilip, bu sistemin devamı niteliğinde bir yöntem olan esham sistemine geçildi.

1775'ten sonra kâr hacmi büyük olan mukataaların sektörden çekilerek eshama bağlanmasıyla malikâne sektöründe küçülmeye gidildi. Bu süreç, 1793 yılından itibaren hız kazandı. 1793-1806 döneminde yıllık kârı ortalama 10.000 kuruşu aşan mukataaların mahlûl kaldıkça satılmayıp önce darphane, sonrasında yeni kurulan İrâd-ı Cedîd Hazinesi tarafından iltizam veya emanetle idare edilmesine karar verildi. İrâd-ı Cedîd Hazinesi 1807 yılında kaldırılınca yeniden darphanenin yönetimine devredilen bu mukataaların bir bölümü 1806-1812 yılları arasında Rusya ile yapılan savaşın finansmanını karşılayabilmek için yeniden malikâne olarak satıldı. Bu sınırlı satışlar 1826'dan itibaren daha da azaltıldı. Yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusunun giderlerini karşılamak üzere yıllık kârı 10.000 kuruşu geçen mukataa mahlûlleri malikâne sektöründen çekilerek yeni kurulan Mukataat Hazi-

nesi'nin yönetimine verildi. Kâr hacmi düşük olan mukataaların satışı da 1834'ten itibaren padişahın özel iznine bağlanacak şekilde sınırlandırıldı. Nihayet 1840'tan itibaren Tanzimat'a dâhil edilen bölgelerde de malikâne satışları tamamen sona erdi. Böylece Osmanlı maliyesinde malikâne sistemi de nihayete ermiş oldu.

KAYNAKÇA
BOA, KK. 182; BOA, KK. 185; BOA, KK. 186; BOA, KK. 187; BOA, KK. 189; Baki Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI- XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2003; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (Haz. Abdülkadir Özkan), TTK Yay., Ankara, 1995; Deniz Karaman, *18. Yüzyıldan Tanzimat'a Ankara İdari, Askerî, Malî Tarih*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2013; Erol, Özvar, *Osmanlı Maliyesinde Malikâne Uygulaması*, Kitabevi Yay., İstanbul 2013; Mehmet Genç, "*Malikâne*", *DİA*, XXVII, Ankara, 2003, s. 516- 518; Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesi'nde Malikâne Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul, 2002, s. 99- 147; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, cilt II, MEB Yay., İstanbul, 1983; Murat Çizakça, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Borçlanmanın Evrimi (15. Yüzyıldan 19. Yüzyıla)", *Osmanlı, III*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 223- 226; Murat Çizakça, İslam Dünyasında ve Batı'da İş Ortaklıkları Tarihi, (çev; Şehnaz Layıkel), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1999; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., 6. Baskı, İstanbul, 1996; Şükrü Eftal Batmaz, "İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları", *Osmanlı, III*, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999, s. 250- 257; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy'dan Tanzimat'a Mali Tarih)*, Alan Yay., İstanbul, 1986; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirişleri ve Büyük Hânedanlıkların Kuruluşu", *Belleten*, XLII, Sayı: 168, Ekim 1978, TTK Yay., Ankara, 1978, s. 667- 675.

Hakan DOĞAN

MALKAYA ADASI

Karadeniz Kıyısında Tarihi Kalıntılar

Kocaeli ili, Kandıra ilçesi, Pınarlı köyü, Sardala koyunda, mülkiyeti Hazine'ye ait, deniz içerisinde, tapulama harici yerlerden olan Malkaya Adası'ndaki tarihi kalıntılar, 2009 yılında Kocaeli Müze Müdürlüğü uzman personelince keşfedilmiş, Kocaeli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun Toplantı No: 97, 04/08/2009 tarih ve 986 sayılı kararı ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 6. Maddesinin d). fırkasında belirtilen yerlerden olması dolayısıyla anıtsal tek yapı olarak tescil edilmiştir.

Halk arasında Malkaya olarak adlandırılan bu küçük ada, Bağırganlı köyünün kuzeybatısında, Pınarlı köyünün kuzeydoğusunda, her iki köyün yaklaşık orta mesafesinde, Karadeniz üzerinde, Sardala koyuna yaklaşık 250 metre açıkta ve yaklaşık 150 metre genişliğindedir.

Adada kayalık mekân üzerinde, kuzey-güney doğrultulu, adanın batı yarısını tümden kaplayan ve uzaktan yalnızca bir duvarı görülebilen, dikdörtgen planlı, yaklaşık 2.50x3.50 metre boyutlarında, duvar kalınlığı 60 cm ile 1 (bir) metre arasında değişen en az 5 (beş) üniteli büyük bir yapı kompleksi tespit edilmiştir. Bu yapı kompleksi, üzerinde yaklaşık 30 cm eninde bir de nişin bulunduğu, yaklaşık 100x150 cm ölçülerinde, malzeme olarak adada bulunan yerel taşların da kullanıldığı kiremit bir duvar (taş temel üzerine horasan harçla örülü tuğla duvar) ile çevrilidir. Yapı kompleksinin doğu tarafında, 7.00x3.00 metre ölçülerinde, dikdörtgen planlı, kuzey-güney doğrultulu, tamamen kiremitten yapılmış, içerisi harç ile sıvalı, kaçak kazıcılar tarafından yoğun bir şekilde tahribe uğratılmış, bir adet sarnıç bulunmaktadır. Sarnıcın kuzeyinde bulunan kısa duvar ile ikiye ayrılan alanın üzeri tuğla harç örülü bir tonoz ile kapatılmıştır. Tonozun altında, 20 m derinliğindeki dar uçurumda belli belirsiz bir platform fark edilmektedir. Adanın güneyinde ise, denizden 1 (bir) metre kadar yükseklikte bir mağara yer almaktadır. Geniş ve yüksekçe bir galeriye sahip olmakla beraber, bu mağarada, insan eliyle yapılmış bir düzeltiye veya arkeolojik bir dolguya rastlanmamıştır. Malkaya Adası'nın orta bölgesinde, denize açık kısımda yaklaşık 25 metre yüksekliğinde bir yarık göze çarpmaktadır. Bu yarığın, adadaki kalıntıları, hakim rüzgarın ve dalgaların oluşturacağı tahribin yanı sıra, gelebilecek saldırılardan koruduğu da düşünülebilir.

Malkaya Adası'na ilişkin, kimi kaynaklarda, üzerindeki kalıntıların küçük bir kaleye ait olabileceği ifade edilmiştir. Ulugün, adı içinde yer alan "mal" sözcüğünden hareketle vergi ile ilgili bir işlevi olduğunun düşünülebileceğini, ya da kıyıdaki pınardan su tedarik edecek gemilere yönelik inşa edilmiş olabileceğini belirtmektedir. Ancak, ilk tespit ve tescil işlemlerini yapan Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanları, üzerinde hiçbir savunma sisteminin bulunmayışından hareketle, bu yapının bir kaleden çok manastır ya da kilise olabileceğine dikkat çekmektedir. Tarihlendirme konusunda da görüşler çelişkilidir. Kimi uzmanlar yapı kompleksinin üzerinin otlarla, toprak dolgu ile örtülmüş durumda olması ve tarihlendirmeye yarayacak taşınabilir herhangi bir küçük buluntu veya mimari yapı parçasına (mermer veya taş sütunlar, kaideler, levhalar, pişmiş toprak seramikler vb.) rastlanılmamış olmasıyla birlikte mimari tekniği açısından bir Kilise Kalıntısı/Manastır Kompleksi olup, Geç Roma-Erken Bizans dönemine tarihlenebileceğini söylerken, kimi uzmanlar ise, Ortaçağ'a ait muhtemelen 10-13. yüzyıl kilise kalıntıları olabileceğini belirtmektedir. Karadeniz arkeolojisi açısından önem arz eden bu kalıntıların tanımlama ve tarihlendirilmesine ilişkin, arkeolojik bir kazı çalışması yapılmadan kesin bir yargıda bulunabilmek pek mümkün gözükmemektedir.

Malkaya Adası üzerinde bulunan antik kalıntılarla ilgili, yapılan arşiv çalışmasına göre, ilk tespitinin yapıldığı 2009 yılından itibaren sadece bir kez, 2020 yılında bir inceleme çalışması daha yapılmış, bunun dışında herhangi bir bilimsel değerlendirme ya da kazı çalışması yapılmamıştır. Ancak gerek doğanın gerekse kaçak kazıcıların tahribatı söz konusu kalıntılar için büyük risk oluşturmaya devam etmektedir. Bu sebeple Malkaya Adası üzerindeki kültür varlıklarının bilimsel yöntemlerle belgelenmesi, rölevelerinin çıkartılması ve yapılan bu çalışmaların bilimsel bir yayına dönüştürülmesi elzemdir.

Malkaya Adası

KAYNAKÇA
F. Yavuz Ulugün, *Bizans, Selçuklu ve Haçlılar Dönemi Bithynia, Kocaeli ve Çevresi Tarihi III*, KYÖD Tarih Yayınları No: 6, Kocaeli, Mayıs 2010, s. 161; Füsun Tülek, "*Yürütülen Projeler (2015- 2016) 07.10.2016-0035*", Kocaeli Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Sualtı Arkeolojisi Anabilim Dalı, AR-GE Laboratuarları Faaliyet Raporu, 2016; *Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi*, Dosya No: 41.03.144, PDF No: 720, s. 18, 24; Dosya No: 41.03.144, PDF No: 720, s. 19, Evrak No: 31/07/2009 tarih ve 001725; Dosya No: 41.03.144, PDF No: 720, s. 4-5, Evrak No: 29.09.2011/000190; Dosya No: 41.03.144, PDF No: 720, s. 1, Evrak No: 28.10.2011/000543; Kocaeli Müze Müdürlüğü Arşivi, 22/07/2009 tarih ve B.16.0.K.V.M.4.41.00.01-220/508 sayılı yazı ve elkeri; Kocaeli Müze Müdürlüğünün İl Kültüre Hitaplı 30.06.2016 tarih ve 97925780-160.02/511 sayılı yazsı ekleri; Kocaeli Müze Müdürlüğü Arşivi. Müze Müdürlüğünün İl Kültüre Hitaplı 26.07.2016 tarih ve 97925780-160.02/572 sayılı yazısı; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2011, s. 479)

Serkan GEDÜK

MALKOÇOĞLU MEHMED BEY/TÜRBESİ

Gebze'de Rumeli Akıncı Beyi/Türbesi

Türbe, Gebze şehir merkezinde -günümüzde kent meydanı olarak adlandırılan yerde- bulunmaktadır. Türbenin bulunduğu yer, Gebze'nin eski mezarlık alanıdır. Erken dönem Osmanlı türbelerinden olan yapı, Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde Anadolu ve Rumeli'de önemli hizmetler yapmış olan Malkoçoğulları ailesinden, ilk akıncı beylerinden Mehmed bin Malkoç Bey'e (1385 yılında vefat eden) aittir. Türbeyle ilgili en erken tarihli bilgiyi ise, Müzeci Halil Edhem Bey vermektedir.1912 yılında yapıyı inceleyen Halil Edhem Bey, türbenin kitabesini okumuş ve Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası'nda "*Gegbüze'de 787 Tarihli Bir Osmanlı Kitabesi*" adlı makalesiyle yayınlamıştır. Türk mimarlık tarihi araştırmalarıyla tanınan Mimar-Mühendis Ekrem Hakkı Ayverdi ise, burada gömülü olarak bulunan Mehmed Bey'in, Osmanlı sancak beylerinden Malkoç Bey'in kendisinden önce vefat etmiş olan oğluna ait olduğunu ileri sürmüştür. Burada üzerinde önemle durulması gereken bir nokta, 87 x 38 cm ölçüsündeki iki satırlık sülüs yazıttır. Bu yazıt Roma ve Bizans yazıtlarında olduğu gibi oyularak yazılmıştır. Nitekim Halil Edhem Bey de yazıtın çerçevesi dışında üstte üç, yanlarda dört harften oluşmuş "*Amele-i usta İstafanos*" isimli ustanın yazıtı yontan mı, yoksa türbeyi yapan mı olduğunda tereddüte düşer. Kanımızca "*İstafanos*" imzalı taş Bizans yapıtlarından alınmış ve burada devşirme malzeme olarak kullanılmıştır.

Halil Edhem Bey, türbenin kitabesinin estampajını yaptırarak bunu 1933 yılında 417 parça kitâbe kopyası ile birlikte Türk Tarih Kurumu'na bağışlamıştır. Kitabe:

1- Kad nakal el-merhûm el-mağfûr min dâral-fenâ

2- İlâ dâral-beka Muhammed bin Malkoç sene seb'a ve semânîn ve seb'a mie.

Anlamı:

Merhum ve mağfur Malkoç oğlu Mehmed darı fenadan darı bekaya yedi yüz seksen yılında göç etti.

Tarihî önemi olmasına rağmen, Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi gerektiği kadar özenle korunmadığı için sonraki dönemlerde iyice harap olmuştur. 1940'lı yıllarda sadece büyük köşe pâyeleri görülebilen türbenin içinde bulunduğu mezarlık sonraları bütünüyle ortadan kaldırılmış, sadece Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi'nin yeri muhafaza edilmiştir.

Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi

Yapının kitabe resmi 1948 yılında İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Eski Eserleri Koruma Komisyonu Yüksek Mimarı Hasan Rıza Ergezen tarafından yapılmış rölövesinde de görülmektedir. Rıza Ergezen, türbe kitabesinin çevredeki bir ilkokula götürülmüş olduğunu ifade etmektedir.

1950'li yıllarda iyice harap bir vaziyete düşmüş olan türbenin, 1969 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restorasyonuna başlanılmış, Vakıflar tarafından yapılan bu restorasyon çalışması 1975 yılına kadar sürmüştür. Gebze'de bulunan Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi, İstanbul II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1991 yılında tescillenerek koruma altına alınmıştır. 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonrasında iyice hasarlı bir duruma gelen Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi, Gebze Belediyesi tarafından 2012 yılında restore edilmiştir. Türbe, erken Osmanlı döneminde yeni fethedilen yerlerde velîler ve gazi erenler için yapılan açık türbeler geleneğini sürdürmekle beraber her cephedeki çifte kemerleriyle onlardan çok değişik bir mimariye sahip olduğunu göstermektedir. Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi, 6.20 x 6.20 m ölçülerinde kare planlı bir yapıya sahiptir. Kesme taş, tuğla ve mermer malzeme kullanılarak inşa edilen türbenin köşelerinde L şeklinde payeler bulunmaktadır. Türbenin ayak ve duvarları almaşık teknikte; bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla ile örülmüştür. Yapının kubbesi ve kemerlerinde tuğla; sütun, silme ve başlıklarında devşirme malzeme kullanılmıştır. Kaidesi ve cenazeliği olmayan türbenin zeminde ayaklar birbirine alçak duvarlarla bağlanmış, sütunlar bu duvarların üzerine oturtulmuştur. Yapının her cephesi ikişer kemerle dışa açılmaktadır. Kemerler, türbe yüzeyinde sekiz yuvarlak kemerden oluşan bir kemer dizisi oluşturmaktadır.

Yapıyı inceleyen Semavi Eyice, bu yapıda klasik sivri Türk kemerinin yerine yarım yuvarlak Bizans kemer biçiminin kullanılmasının, bu türbenin mimarının yerli bir Rum olması ihtimalini güçlendirdiğini ifade etmektedir. Üstünün ise piramidal biçiminde kâgir bir külâhla (orijinalde) örtülü olduğu tahmin edilmektedir. Halil Edhem Bey 1910'larda Malkoçoğlu Türbesi'nin içinde yalnız bir kabir görmüştür. Hasan Ergezen'in rölövesinde ise biri büyük, diğeri küçük iki mezar işaretlenmiştir. Daha sonraki yıllarda türbeye ikinci bir defin işlemi yapılmış olma ihtimali yüksektir. Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi'nin bilinen ilk restorasyon çalışması, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1969 yılında başlatılıp 1975 yılına kadar süren restorasyondur. Oldukça harap bir vaziyette olan türbe, neredeyse yeniden inşa edilmiştir. Ancak, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan bu restorasyon da türbenin orijinalde tuğla kubbenin üzerinde olan piramidal biçimli kâgir sivri külahı yapılmamıştır. Bu külahın yerine tuğla malzemeden kubbe yapılmış, kubbe içten ve dıştan çimento esaslı sıva ile sıvanmış, bulunamayan yapım kitabesi ise yerine konulamamıştır. Malkoçoğlu Mehmed Bey Türbesi'nin ikinci restorasyon çalışması ise Gebze Belediyesi'nce 2012-2013 yılları arasında yapılan restorasyondur. Bu restorasyon sırasında; yapının depremde zarar gören beden duvarları onarılmış, bütün kemerler arasına çelik bağlantılar çekilmiş, kubbe üzerine daha önceki restorasyonda yapılamayan piramidal biçimli sivri külahı eklenmiş, türbenin çevre düzenleme çalışması yapılmıştır. Erken dönem Osmanlı türbelerinden olan, 14. yüzyılın sonunda yapıldığı belirtilen, Osmanlı Devleti'nin en önemli akıncı ailelerinden Malkoçoğulları'ndan Mehmed bin Malkoç Bey'e ait olduğu bilinen türbe yapısı; Osmanlı mimarisi ve şehir tarihimiz açısından oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

Halil Edhem, "Gegbüze'de 787 Tarihli Bir Osmanlı Kitabesi", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, İstanbul, 1332 (1913), S. 7, s. 228-235; Ekrem Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mimari Çağının Menşe'i, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri 630-805 (1230-1402)*, İstanbul, 1966, s. 139; Erdem Yücel-Cihat Soyhan, *Gebze ve Eskihisar*, İstanbul, 1976, s. 36-37; Semavi Eyice, "Malkoçoğlu Türbesi", *DİA*, C.27, İstanbul, 2003, s. 537; *Kocaeli İli Gebze İlçesi H.Halil Mah. 5945 Ada 35 Parselde Bulunan Malkoçoğlu Türbesi Rölöve Raporu*, (Haz. Bahadır Bozdağ), Kocaeli, 2011; Bahadır Bozdağ, *Kocaeli İli Gebze İlçesi H.Halil Mah. 5945 Ada 35 Parselde Bulunan Malkoçoğlu Türbesi Restitüsyon Raporu*, Kocaeli, 2011; H.Rıza Ergezen, "Malkoç Türbesi", *Türkiye Turing Otomobil Kurumu Belleteni*, 73 (Şubat-1948), s. 15-17; *Yüksek Mimar Cahide Tamer'in Anıtları Koruma Kurulu'na Yazdığı 31.03.1969 Tarihli Rapor*, Ali Kılcı, "Erken Devir Osmanlı Baldagen Türbeleri", *Vakıflar Dergisi*, S. 29, Ankara, 2005, s. 255-267; Ali Kılcı, *Anadolu Türk Mimarisinde Erken Devir (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler*, Ankara, 2007; Uluğ İğdemir, "Merhum Halil Ethem Eldem'in Türk Tarih Kurumuna Armağan Ettiği Türk-İslâm Devri Kitabe Estampajları", *Belleten*, IV/16, Ankara, 1940, s. 551, nr. 47; *Sorunlarıyla Değerleriyle Gebze'yi Tartışıyoruz III Panel Bildirgesi*, Kocaeli, 2012, s. 16-18, H. Çetin Arslan, *Türk Akıncı Beyleri ve Balkanların İmarına Katkıları (1300-1451)*, Ankara, 2001.

Volkan ŞENEL

MANAVLAR

Kocaeli ve Çevresindeki Türkmenler-Göçmen Olmayanlar

Anadolu'nun fethi ile Türklerin eline geçen Kocaeli ve çevresi Türkmen boylarının iskânına açılmıştır. Kendilerine yeni bir yurt arayan bu boylar için coğ-

Geleneksel Manav Kıyafeti İle

rafya ve iklim koşullarının elverişli olduğu Kocaeli bölgesi, konar-göçerliği bırakıp yerleşik bir yaşam sürmeye oldukça elverişli idi. Kitleler halinde gelen bu Türkmenler Kocaeli'nin pek çok yerinde yeni yerleşim birimleri oluşturmuşlardır.

Selçuklulardan itibaren Türkleşen Kocaeli bölgesi yüzyıllarca Manavlara vatan olmuştur. Bu önemli coğrafyada yüzyıllardır yaşayan Manavlar bölgenin tarihine ve kültürüne çok şey katmışlardır.

Ülkemizde önemli bir Manav yerleşim yeri olan Kocaeli vilayeti, Selçuklular'dan Osmanlılar'a ve en nihayetinde de Türkiye Cumhuriyeti'ne yüzyıllarca bu coğrafyada kardeşliğin, hoşgörünün ve ortak paydada buluşabilmenin merkezi olmuştur.

Manav kelimesi 19. yüzyılın ikinci yarısı ile birlikte, içerisinde Kocaeli'nin de bulunduğu bölgelerde kullanılan bir kelimedir. Manav, bu bölgelerde yaşayan gayrimüslimler ile özellikle devlet toprak kaybettikçe Balkanlar ve Kafkaslardan gelen muhacirlerin yörede yerleşik olarak yaşayan Müslüman, yerli Türkmen ahaliye verdikleri isimdir.

Manav Kelimesi Üzerine

Son 20 yıldır Manavlar üzerine yapılan çalışmalar artmaktadır. Bölgemiz Manavları üzerine ilk ciddi araştırmayı 1999 ve 2005 yıllarında iki makale hazırlayan Recep Yaşa yapmıştır. Yaşa, Manav kelimesini şöyle açıklamaktadır: "Çağatay Türkçesinde Manap "asilzade, asalet, beyzadelik", Kırgız Türkçesinde "feodal kabilelik üst tabakasının mümessili" veya "Kırgız liderinin unvanı", Kazak Türkçesinde "ağa, bey" ve Yakut Türkçesinde ise Manağ "koruyucu, güdücü, bakıcı" anlamlarına gelmektedir… Manav'ın Manap veya Manağ'dan geldiğini ve Osmanlı Devleti'nin beşiği olan aşağı Sakarya kesiminde yaşayan yerli halkı ifade etmek için kullanıldığını söyleyebiliriz."

Halk Bilimci Işıl Altun, Manav tanımını şöyle yapmıştır: "Orta Asya'dan, Batı Anadolu'ya gelen Türk, Türkmen, Yörük. Otururwhile Manav, gezerse Yörük" demiştir. Fahri Tuna ise: "Önceleri "Yörük" olarak (Yörük yürüyen/göçen Türklerin ortak adıdır) kışın kışlaklarda, yazları da yaylalarda yaşayan atalarımız, bir süre sonra bereketli toprakları işlemek üzere yerleşik hayata geçmişler, çevredeki gayrimüslimlerce de "Manav" (çiftçi) olarak tanımlanmışlardır." demektedir. Ali Aktaş ise: "Manav; Batı Anadolu'ya dışarıdan gelen (göçmen/muhacir) ve göçebelikten yerleşmiş (Yörük) nüfus dışında eskiden yerleşmiş köylere/köylülere" verilen ad veya "Yerli Halk", "Yerleşik Türk/Türkmen Topluluğu" demektedir.

Orhan Türkdoğan Manav kelimesinin anlamını şöyle verir: "umumiyetle, 'manav' yerli halktır. Bir yere sonradan gelenleri, yerleşik olanlardan ayırmak için kullanılan bir terimdir manav." Muharrem Öçalan'a göre: "Manav kelimesi bir etnik alt kimlik ifade etmez. Marmara Bölgesi'nin değişik illerine dağılan ve kendilerini yörenin en eski yerleşik Türkleri olarak tanımlayan Manavlar için en öz ifade, bir yörüğün ağzından derlediğimiz "yörüğün yürümeyenine manav denir" cümlesi sayılmalıdır." Türk Dil Kurumu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'te: Manav kelimesinin anlamı: "1. Balkanlardan göç etmiş, genellikle Marmara Bölgesi'nde yaşayan bir topluluk. 2. Yerli halk"

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere Manav kelimesi bölgemizde yüzyıllardır yaşayan yerli-müslüman-Türkmen halk olarak anlamlandırılabilmektedir. Osmanlı arşiv kayıtları incelendiğinde, Osmanlı'nın son dönemleri öncesinde, Manav kelimesi "sebze meyve satıcısı" anlamından başka bir anlamda kullanılmıyordu. Ancak bölgemize göçlerin başlaması ile birlikte yerlilere verilen ad olarak günümüze kadar gelmiştir.

Manavların Kocaeli'ne Gelişleri

Türklerin Anadolu kapılarını açması ile birlikte gelen Türkmenler Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleşmişlerdir. Yayılım alanı içerisinde Kocaeli coğrafyası da yer almakta idi. Selçuklular zamanında, Kocaeli Manavları atalarının bir bölümü de bölgeye yerleşmişlerdir.

İlk Selçuklu birlikleri Marmara kıyılarına ulaştığında, Kocaeli ve çevresini kendilerinin ve onların arkasından gelen Türkmenlerin yerleşecekleri bir saha yaptılar. Süleyman Şah önderliğinde Türkler, 1075 yılında Bizans başkenti İstanbul'un hemen yanında, büyük ve tarihi bir kent olan, sağlam surlara sahip bulunan İznik'i ve ona bağlı yerleri de fethedip burayı Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti yapmak suretiyle, devletlerini kurdular. Bu durum, Bizans'a karşı Anadolu sınırları içinde yeni bir gücün ortaya çıkmasına sebep oldu.

İzmit, Selçukluların batı ucundaki stratejik bir geçit bölgesi ve kontrol noktası olarak ilgilendikleri ve ele geçirip kaybettikleri bir sınır şehri olmuştur. Selçukluların Bizans'a karşı batıdaki yürüyüşlerinin ilk zamanlarından itibaren Türkmen akınları bölgeye ulaşmış ve daha sonra 1081 antlaşmasıyla taçlanacak bir sürece kadar devam etmiştir. İzmit ve bölgesinin ele geçirilmesi Süleyman Şah'ı bir sultan konumuna getirdiği gibi Selçuklu-Türk varlığının dolayısıyla İslam'ın buradaki hâkimiyetinin tasdiki sonucunu doğurmuştur.

Portakal Hafız Konağı Manav Müzasi oluyor

Halil İnalcık, XIII. yüzyıl boyunca Anadolu'ya gerçekleşen göçün bir milyondan fazla olduğunu söylemektedir. Çadır hesabına göre Ladik'e 200.000, Kastamonu çevresine 100.000, Bolu bölgesine 30.000 çadırlık Türkmen göç etmiştir. Yani Selçukluların son dönemleri ve Osmanlıların ilk dönemlerinde Kocaeli'nin de içerisinde yer aldığı coğrafyaya çok büyük bir Türkmen/Manav yerleşimi sağlanmıştır. Bu göç hareketi ve yerleşim, Kocaeli Manavlarının bu coğrafyadaki temellerini oluşturmaktadır.

Anadolu'dan Kocaeli'ne geçişi sağlayan, Sakarya'nın denize döküldüğü ova, Osmanlılar için Geyve Boğazı'nı geçmedikçe kapalı bir bölgeydi. Osmanlılar, Geyve'den başlayarak Adapazarı'na kadar uzanan dağ geçidini 1305'te ele geçirdiler. Onların Geyve Boğazı'nı fetihleriyle ilk defa Osmanlı kuvvetleri Adapazarı Ovası'na indiler. Bundan sonra ikinci aşama, Beşköprü'de ovaya iniş faaliyetidir. Ovadan iki istikâmette akınlar başlar. Birisi Akyazı üzerinden Bolu tarafına, öteki Sapanca'nın kuzeyinden İzmit'e doğruydu. Bu akınların birinde, Gazi Akça Koca Kandıra'ya yerleşti. Kocaeli yarımadasında ilk gaza akın merkezi Kandıra'dır. Gazi Akça Koca orada ölmüştür, mezarı o bölgede Babadağ denilen mevkidedir.

Tarihimizde İstanbul'un fethi gibi bir dönüm noktası olan Palekanon Savaşı, Osmanlılara Kocaeli'yi kazandıran yaşamsal bir savaştır. Pelekanon Kalesi Gebze'ye yakın, Eskihisar geçidinde sahilde bir kaledir. Bu savaşta Orhan Gazi galip gelir. Gebze düşer ve Osmanlılar bundan sonra Pendik'ten Üsküdar'a kadar bütün sahil boyunu ellerine geçirir. Hereke, Pendik, Üsküdar ilk kez bu tarihte, 1329'da alınır. İzmit'in fethi çok sonra, 1337'de gerçekleşmiştir. Fetihten sonra Orhan Gazi bölgenin yönetimini oğlu Gazi Süleyman Paşa'ya bırakmış ve Bursa'ya dönmüştür. Gelen Türkmenler bölgeye yerleşerek yeni yeni köyler kurulmuş ve Kocaeli bölgesi tamamen bir Osmanlı yurdu haline gelmeye başlamıştır.

Kocaeli Manavları diğer şehirlerde yaşayan Manavlar ile karşılaştırıldığında kısmi benzerlikler mevcut olmakla birlikte kendilerine özgü bir takım kültürel öğeler barındırmışlardır. Bu durum özellikle bayramlarda kendini göstermiştir. Bir divana bağlı olan köylerde her gün bir veya iki bayram yapılır, bütün köyler bayramın yapılacağı köye toplanırdı. Bu bayramlaşma geleneği çok nadir tespit edilmiş bir gelenek olması ile dikkat çekmektedir.

Çok zengin bir yemek kültürüne sahip olmaları da Manavların şehre kattıkları kültürel değerler açısından önem arz etmektedir. Mancarlı Pide, çiğce, tavuklu keşkek, sütlüce, dartı gibi yiyecekleri ile bölge lezzetlerine ciddi katkıda bulunmaktadır. Manavların söz, nişan ve düğün gibi evlilik geleneği ile ilgili uygulamalarına bakıldığında Anadolu kültürünün geneliyle ve gerek İslâmî dönem gerekse öncesi olmak üzere, Türk tarihi boyunca uzanan tarihî kültürel kökenleriyle belirgin bir bütünlük gösterdiğini ifade etmek gerekir.

Son yıllarda Kocaeli'ndeki Manav köylerinin boşalması da önemli bir sorun olarak kendini göstermektedir. Kocaeli bölgesinde çok sayıda Manav köyünde yaşayan halk şehre göç etmiş bu durumda köylerin boşalma durumuna gelmesine neden olmuştur. Manav köylerinin boşalmasında 1960'lardan sonra devletin uyguladığı şeker pancarı kotası etkili olmuştur. Fazla ürettiği şeker pancarını satamayan köylü üretimi bırakmıştır. Okumak için köylerden şehre gidilmesi de köylerin boşalmasında etkili olan diğer bir etkendir.

KAYNAKÇA

Ali Aktaş, *İzmit Sancağında Manavların Etnik ve Kültürel Yapısı*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2016; Fahri Tuna, *Aynalıkavak Yazıları*, Değişim Yayınları, Sakarya, 2011; Halil İnalcık, "Koca-Eli Yöresinin Fethi", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:1, Ko-

caeli, 2016; Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2014; Işıl Altın, *Kocaeli-Kandıra Türkmenlerinde (Manavlar) Geçiş Dönemleri (Doğum, Evlenme, Ölüm)*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2003; Muharrem Öçalan, *Sakarya İli Ağızları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2004; Orhan Türkdoğan, *Etnik Sosyoloji*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999; Osman Turan, "Süleyman Şah ", *İ. A.*, c. 11, İstanbul 1979, s. 218-219; Recep Yaşa, "Adapazarı ve Çevresindeki Manavlar", *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı, 1999, s. 289-290; Recep Yaşa, "Sakarya Yöresinde Türkmenler", *Sakarya İli Tarihi*, Cilt: 1, Sakarya, 2005, s. 213-214; Recep Yaşa, "Osmanlı Arka Planında Kocaeli ve Çevresinde Selçuklu Yerleşimi", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Cilt:1, Kocaeli, 2016, s. 111; Seda Yılmaz Vurgun, "Kocaeli Manavlarının Sosyo-Kültürel Hayatları", *Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu VI*, Cilt: 3, Kocaeli, 2020, s. 1514-1515; Şükrü Haluk Akalın-Recep Toparlı Vd., *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Resül NARİN

MANCAR YEMEĞİ (ÇİCEKLİ MANCAR)

Yemek Kültürü

İnsanlık tarihinde, tarım ve hayvancılığın henüz gelişmediği avcılık toplayıcılık döneminde beslenmenin önemli ayaklarından birini yabani otlar/bitkiler ve meyveler oluşturmuştur. Bu durum ilerleyen dönemlerde de devam etmiş ve insanlar kendi bölgelerinde yetişen, yenilebilen otları tespit ederek onları çiğ ya da pişirerek tüketmişlerdir. Kocaeli ve çevresinde yetişen yenilebilir yabani otlardan biri çiçekli mancardır. Asıl adı *bodan* olan bu bitki, çeşitli bölgelerde "odan, ıspıt, zılbıt, zirbit, zılbırık, kaldırık, kaldirik, kaldırak, kalındirek, burğı, burği, zembil çiçeği ve sığırdili" gibi adlarla da bilinir. Boyu yaklaşık 45 ila 75 cm arasında olan bu otun yapraklarının yanında küçük yıldız şeklinde çiçekleri bulunur. Çiçekler, nadir olarak pembe ve beyaz olsa da çoğunlukla mavidir. Bu çiçeklere istinaden Kocaeli ve çevresinde çiçekli mancar olarak anılır. Mayıs ayından eylül ayına kadar yetişen bu ot, içeriğindeki birçok önemli besin maddesi, mineral ve vitamin ile hem tıbbi amaçlı hem de çiğ ya da pişirilerek mutfaklarda kullanılır. Almanya, İtalya, İspanya gibi ülkelerin mutfaklarında da çeşitli şekillerde kullanılan bu ot, Türk mutfağında da yaygın olarak tüketilir. Yörelere göre bazı farklılıklar olsa da mancarın; salatası, yemeği, kavurması, kızartması, turşusu, sarması, diblesi, mücveri, gözlemesi, böreği, pidesi yapılır.

Kocaeli'nde de çiçekli mancar; salatada, çeşitli yemeklerde ve hamur işlerinde tüketilir. Tüm kullanımlarda mancar ayıklanıp yıkanır. Doğal ortamda yetişen otsu, tüylü ve çiçekli bir bitki olduğu için bir müddet suda bekletildikten sonra yıkanması tercih edilir. Kocaeli'nde yapılan çiçekli mancar yemeği/kavurması yapımında ilk aşama, ayıklanıp yıkanan mancarların haşlanmasıdır. Kısık ateşte gövdesi yumuşayana kadar haşlanan mancarlar sudan çıkarılır ve doğranır. Haşlama işleminden önce de doğramanın yapıldığı görülür. Diğer tarafta ince doğranmış soğanlar kavrularak içine haşlanmış mancarlar, tuz ve istenen baharatlar (çoğunlukla kırmızıbiber) eklenir. Bu şekilde servis yapıldığı gibi kavrulan mancarların üzerine yumurta kırılıp da

Mancarlı Pide

servis yapılabilir. Bazen haşlanan mancar, bol soğan ve salçayla kavrularak da tüketilir. (K1)

Kocaeli mutfağında mancarla hazırlanan lezzetlerden biri de mancarlı pidedir. Pidenin hamuru un, su ve tuz ile hazırlanır ve mayalanmaya bırakılır. İçi için ana malzeme mancardır. Ancak yıkanıp ince doğranmış mancara eklenen malzemeler farklılık gösterebilir. Pide içi mancara çiğce (çiğ sütün üzerinde meydana gelen yağ tabakasının toplanmasıyla elde edilir.), soğan, sıvı yağ, karabiber, pul biber, tuz eklenerek hazırlanabileceği gibi, mancara; dartı (pişmiş sütün kaymağının toplanıp iyice pişirilmesiyle rengi kahverengiye yakın tortulu bir yapıya dönüşmesiyle elde edilir.), köy peyniri, soğan, dartı yoğurt, kırmızıbiber ve tuz eklenerek de hazırlanabilir. Bunların dışında sadece mancar, soğan, kırmızıbiber ve tuz karıştırılarak da pide içine konabilir.

Pideyi hazırlamak için mayalanmış hamurdan yumurta büyüklüğünde parçalar kopartılarak bezeler hazırlanır ve oklava yardımı ile uzun oval şekilde açılır. Ortasına hazırlanan pide içi konularak kapatılır, taş ocak ya da fırında pişirilir.

KAYNAKÇA

Tülay Polat Üzümcü, Ömür Alyakut ve Nükhet Adalet Akpulat, "Coğrafi İşaretleme Kapsamında Kocaeli Gastronomik Ürünlerinin Değerlendirilmesi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 19 (28), Karaman 2017, s. 132-140; Ömür Alyakut ve Tülay Polat Üzümcü, (2017). "Gastronomi Turizmi Bağlamında Kandıra Beslenme Kültürü ve Unutulmaya Yüz Tutmuş Lezzetleri: Goncaaydın Köyü Örneği", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu-IV*, Cilt 3, Kocaeli 24-26 Mart 2017, s. 1837-1861; Ayla Ünver Alçay, "Hodan Otunun Faydaları ve Mutfakta Kullanımı", *Aydın Gastronomy*, Sayı 3(2), Aydın 2019, s. 101-117; Ali Yeşildal, Raşit Fidan, Hasan Yılmaz ve Hayriye Sözer, *Bilge Şehir Kocaeli Yemekleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2018; Kaynak Kişi: K1: Halise Tarcan, 1945, Kartepe.

Meriç HARMANCI

MANNESMANN-SÜMERBANK BORU FABRİKASI

Türkiye ile Almanya Ortaklığında Kurulmuş İktisadi Kuruluş

İlk borunun yaklaşık olarak milattan önce 3. yüzyılda bronz ve kurşundan imal edilmesiyle birlikte boru insan hayatındaki yerini almıştır. İnsanlığın gelişmesiyle birlikte 14. yüzyılda demirden üretilmeye

Mannesmann Sümerbank Boru Fabrikası

başlanan boru daha sonra yerini çelik boru üretimine bırakmıştır. Boru tarihinin dönüm noktası 1880'li yıllarda Mannesmann kardeşlerin dikişsiz boru üretim teknolojisini geliştirmesiyle olmuştur. Türkiye'de boru üretimi 1950'li yıllarda başlarken 1955 yılında Kocaeli'nde açılan Mannesmann Sümerbank Boru Fabrikası önemli bir sanayi yatırımı olmuştur.

Mannesmann Sümerbank Boru Fabrikası 13 Kasım 1955 tarihinde devlet ve Alman ortaklığı ile kurulmuştur. Kuruluşundaki sermayenin %30'u Sümerbank, %4'ü SEKA, %4'ü Demir Çelik fabrikası ve %62'si Mannesmann'a aittir. Fabrikanın kuruluşundaki ilk ismi Mannesmann Sümerbank Boru Endüstrisi Anonim Şirketi şeklindeydi. Fabrika özellikle 1950'li yıllarda Kocaeli bölgesine yapılan büyük sanayi yatırımlarının bir sonucuydu. Devlet ile Alman ortaklarının açtıkları fabrikanın kuruluş sermayesi 7.500.000 Türk Lirası'ydı. Fabrikanın açılışı 6 Temmuz 1957 tarihinde Kocaeli'de açılan diğer bir fabrika olan SEKA 4. Kâğıt Fabrikası ile aynı günde olmuştur. Açılış törenine dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes katılmıştır. 6 Temmuz 1957 tarihinde saat 17.45'de Ankara'dan Kocaeli'ye hava yoluyla gelen heyet Köseköy Hava Meydanı'na inmiş ve büyük bir kalabalık tarafından karşılanmıştır. Açılışta yapılan yatırımların önemi hakkında konuşmalar yapıldıktan sonra söz alan Mannesmann Sümerbank Boru Fabrikasının ilk müdürü Cevat Sümer konuşmasında, "İzmit Boru Fabrikası Türk Alman ortaklığı ile kurulan ve galvanizli su, hava gazı ve kalorifer tesisatı için boru imal eden bir fabrikadır. Senede 15.000 ton boru imal edecek olan fabrikanın temelleri 1953 yılında atılmış, 1955 yılında inşaat ve montaj işlemleri tamamlanarak 1956 yılında işletme devresine başlanmıştır. Bu sene fabrikada 4.000 tondan fazla boru imal edilmiştir. Fabrikada boru imalatının dört parmağa kadar çıkarılması planlanmakta olup bu yönde plan ve projeler hazırlanmaya başlamıştır. Bu fabrika ülkeye yılda 12.000.000 dolar döviz tasarrufu sağlayacaktır" ifadelerini kullanmıştır.

Mannesmann Sümerbank Boru fabrikası ilk kurulduğu yıl 1-2 ve 2-5 parmak boyutunda 736 farklı ebatta imalat yapan bir fabrika durumundaydı. 200 kişinin çalıştığı fabrikada 1958 yılında ek binalar yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası tarafından kurulan Sulama Boruları Aletleri ve Tesisleri İmal ve Satış A.Ş. binası da fabrikanın kapasitesinin artmasında büyük rol oynamıştır. Fabrikanın üretimde kullanmış olduğu demir veya çelik tel ile soğuk raddeli demir bantlar Almanya'dan ve Fransa'dan gelmekteydi. Fabrikanın artan kapasitesi doğrultusunda ikinci fabrika 13.000.000 TL'ye inşa edilerek 1964 yılında faaliyete geçmiştir.

Mannesmann Sümerbank Boru Fabrikası kurulduğunda Kocaeli İli için bir fabrika olmaktan çok öte kente yeni bir kültür ve yaşam biçimi katan, tesisleri, sosyal imkânları ile örnek bir durumdaydı. Fabrika Türkiye'de boru üretimi ve boru ustalığında bir okul durumundaydı. Türkiye'de üretime geçen birçok fabrikanın kurucusu (Kalibre Boru, Yücel Boru vb.) Mannesmann Sümerbank Fabrikası'nda çalışmış kişilerdir. 1955 yılında açılan ve 2011 yılına kadar aralıksız olarak üretime

devam eden fabrika 2011 yılında Kocaeli fabrikasında üretime son vermiştir. Günümüzde fabrikası üretime ara verdikten sonra Kocaeli halkına konferans salonu, fuaye alanı, kongre merkezi olarak hizmet vermektedir.

KAYNAKÇA

https://demokratkocaeli.com/haber/34197/boru-uretiminden-kultur-uretimine.html; https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1333793/mannesmann-boru-fabrikasi-da-tarih-oluyor; https://www.borusanmannesmann.com/anasayfa; Okan Yaşar, "Türkiye'de Çelik Boru Sanayi Ve Enerji Projelerinin Sektörün Gelişimine Etkileri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7 Sayı 96, 2019, ss. 1-15; Senem Özden Binici, İzmit'te 1936–1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretim*inin Kentin Gelişimine Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilimdalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2012; Bilal TUNÇ, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli (1950-1960)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sakarya, 2016.

Doğa Başar SARİİPEK

MANTAR YEMEKLERİ

Yöresel Yemek Kültürü

Doğada kendiliğinden yetişen mantarlar, yüzyıllardır insanoğlunun çiğ ya da pişirerek tükettiği besin maddelerinden biri olmuştur. Çok çeşitli türleri olan mantarların bazı türleri yemeye uygunken bazıları zehirlidir. Zehirli olan ve olmayanlarını ayırmak güç olsa da halk, yüzyıllarca süren deneyimleme ile kendi bölgesinde yetişen mantarları tanımış, hangisinin yenilebilir olduğunu öğrenmiş ve bu birikimi kendinden sonra gelenlere aktarmıştır. Doğal koşullarda yetişen bu mantarların dışında son yıllarda kültürü yapılan mantarlar da sıklıkla tüketilmektedir.

Mantarların doğal ortamda yetişebilmesi için uygun iklim özelliği gerekmektedir. Kocaeli ve çevresinin mantarların yetişmesi için gerekli olan sıcaklık ve neme sahip olması birçok mantar türünün yetişmesine olanak sağlamıştır. 2002 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlı olarak yapılan bir araştırmada, Kocaeli çevresinde yenilebilen ya da tıbbi değeri olan 89 mantar türünün tespit edilmesi bölgenin bu anlamda zenginliğini göstermektedir. Bu zenginlik Kocaeli'nde mantarla yapılan yemek çeşitliliğine yansımıştır. Mantar yemeklerinin yapımına başlamadan önce mantarlar temizlenir, yıkanır ve kurutulur. Gerekli görülmesi durumunda sirkeli suda bekletilir.

İzmit ve Gebze çevresinde yetişen kıkırdak mantarı, yöre halkı tarafından toplanır ve tuzlanıp yağlanarak yakılan ateşte pişirilerek tüketilir. Ayrıca kıkırdak mantarından, yumurtaya bulayıp kızartılarak da bir yemek yapılır. Mantarın şapkası gövdesinden koparılıp gövdesi uzunlamasına ikiye bölünür. Dilimlenmiş mantarın üzerine tuz ve karabiber eklenir. Bir kaba un, bir kaba çırpılmış yumurta konur ve mantarlar önce yumurtaya sonra una bulanır ve kızgın yağda her iki tarafı da kızartılır. Taze soğan ve maydanoz ince ince doğranıp, kızartılan mantarların üzerine serpilerek servis edilir.

Birçok mantar türü için yörede uygulanan pişirme yöntemlerinden biri soğanlı mantar kavurmasıdır. İstenen büyüklükte doğranan mantarlar ince doğranmış soğanla birlikte yağda suyunu çekip yumuşayana kadar

Kıkırdak Mantarı

pişirilir. Tuz ve karabiber eklenerek servis edilir. İsteğe bağlı olarak kavrulan mantarların üzerine yumurta da kırılabilir. Kuzugöbeği mantarı bu şekilde hazırlanabilen mantar çeşitlerinden biridir. (K1)

Bölgede yapılan mantar yemeklerinden biri de sebzeli mantar kavurmasıdır. Bir soğan, dört-beş yeşilbiber ve iki-üç kabuğu soyulmuş domates, ince ince doğranarak yarım kilogram küçük küçük doğranmış mantarla birlikte yağda kavrulur ve suyunu çekene kadar pişirilir. Pişmek üzere olan yemeğe tuz, tercihe göre kırmızıbiber ve karabiber eklenir. Bu yemek, isteğe göre üzerine iki-üç yumurta kırılarak da servis edilebilir. İzmit çevresinde yetişen diğer bazı mantar türleri gibi malkadın/balkadın mantarı da sebzeli mantar kavurması/yemeği şeklinde yapılmaktadır.

Mantar kavurması/yemeği için uygulanan bir başka teknik de önce ince doğranmış soğanı yağda kavurmak daha sonra orta büyüklükte doğranmış yarım kilogram mantarı ilave ederek suyu çekene kadar pişirmektir. Suyunu çeken mantara, doğranmış dört-beş yeşilbiber eklenir ve biraz kavrulduktan sonra iki-üç küçük doğranmış domates, tuz ve karabiber ilave edilerek yumuşadıktan sonra ocaktan alınır. (K2)

Bazı mantar yemeklerinde ise mantar önceden haşlanır. Yumurtalı Dılbıran/Hacı mantarı yemeği hazırlanırken bir kilogram mantar haşlanır. Bir yumurta, bir yemek kaşığı un, tuz ve isteğe uygun baharatlar bir kâsede çırpılarak koyu bir sos elde edilir. Haşlanıp doğranmış mantarlar ve bir doğranmış kırmızıbiber hazırlanan karışıma ilave edilip karıştırılır. Tavada önceden kızdırılmış yağa dökülüp kızartılmış şekliyle servis yapılır.

Döbelen/Öreke mantarı da haşlanarak hazırlanan bir mantar yemeğidir. Yarım kilogram mantar, tuzlu

suda haşlanır. Bir başka tencerede ince doğranmış bir soğan ve bir yeşilbiber kavrulup salça eklenir. Karışıma, haşlanıp doğranmış mantarlar eklenir, birkaç kez karıştırıldıktan sonra iki-üç bardak su, isteğe göre bir tatlı kaşığı kırmızıbiber ilave edilir ve kısa bir süre daha pişirilip servise hazır hale getirilir.

KAYNAKÇA
Ali Yeşildal, Raşit Fidan, Hasan Yılmaz ve Hayriye Sözer, *Bilge Şehir Kocaeli Yemekleri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2018; Ayhan Karakaya, *Kocaeli Yöresi Makrofunguslarının Belirlenmesi*, Çeşitli Yayınlar Serisi, Kavak ve Hızlı Gelişen Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü, No 20, Kocaeli 2002; Musa Dağdeviren, "Unutulmuş Halk Yemeklerinden Yedi Tarif", *Yemek ve Kültür*, Çiya Yayınları, İstanbul 2009, s. 38; Kaynak Kişi: K1: Süreyya Güntut, 1956, İzmit; K2: Ayşe Yılmaz, 1956, İzmit; https://kavakcilik.ogm.gov.tr/Yayinlar/Muhtelif%20Yay%C4%B1nlar/Kocaeli%20Y%C3%B6resi%20Makrofunguslar%C4%B1n%C4%B1n%20Belirlenmesi.pdf [23.07.2021]; https://yoresel.lezzetler.com/yumurtali-malkadin-mantari-kocaeli-vt102094 [23.07.2021]; https://lezzetler.com/yumurtali-dilbiran-mantari-kocaeli-vt102047 [23.07.2021].

Meriç HARMANCI

MARMARA

1938-1944 Yılları Arasında Yayımlanan Gazete

Marmara gazetesi, 29 Ekim 1938 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Sahibi İzmit'in ünlü doktoru Hasan Ömer Erim'dir. Gazetenin idarehanesi İzmit Demiryolu Caddesi, Dr. Hasan Ömer Apartmanı birinci dairedir. Gazete isminin altında "*Cumhuriyetçi, Halkçı Gazete*", 28 Aralık 1938'den itibaren ise "*Altıok izinde haftalık gazete*" ibaresi kullanılmıştır. Gazete ilk aylarda sadece Çarşamba günleri, daha sonra Çarşamba ve Cumartesi günleri, son olarak her gün yayımlanmıştır.

İlk sayıda Hasan Ömer'in kaleme aldığı "*Başlarken*" adlı yazıda, gazetenin ilham kaynağının Atatürk, yolunun da Atatürk yolu olduğu dile getirilmiştir. Hasan Ömer, topluma bireysel olarak bulunduğu katkıyı genişletmek ve bu yolla vatana, millete ve devlete daha faydalı olmak amacını taşıdığını belirtmiştir. Gazetenin olayları gerçekçi bir şekilde ortaya koyacağı, zengin bir tarihi olan Kocaeli'nin büyük bir boşluğunu dolduracağı sözünü vermiştir. Gazetenin ilk sayıları Adapazarı'nda bulunan Coşkun Matbaası'nda, daha sonra kendi adını taşıyan Marmara Matbaası'nda basılmıştır.

Dört sayfadan oluşan gazetenin ilk sayfasında ülke gündemine, Kocaeli'ye dair önemli gelişmelere ve özellikle Halkevi'nin etkinliklerine yer verilmiştir. Cevdet Yakup "Körfezli" adıyla "*Suya Sabuna Dokunmadan*" başlığı altında çeşitli konulardaki eleştirilerini dile getirmiştir. Cevdet Yakup'un gazeteden ayrılmasıyla birlikte bu köşede "Marmaralı" imzasıyla Hasan Ömer, M. Dalkılıç, Erem Çalıkoğlu yazılar kaleme almıştır. Başyazılar da Marmaralı, Kamil Tamer, Naci Sadullah gibi farklı isimler tarafından yazılmıştır. İlerleyen yıllarda hem baş sayfada hem iç sayfalarda K. F. Ozaner imzasıyla Kazım Feyzi Ozaner öne çıkmıştır. Ozaner, başyazılarında devam eden II. Dünya Savaşı'na ağırlık vermiş, "*Muhasebe*" adlı köşesinde ise toplumsal konulara yönelik yazılar yazmıştır. İlk

Marmara

ALTI OK İZİNDE HAFTALIK GAZETE

Milli Şef 19 Mayıs Stadında

BELEDİYE İNTİHABI BİTTİ

İntihabı ittifaka yakın bir ekseriyetle Kemal Öz ve arkadaşları kazandılar

Yeni Belediye Meclisi Toplanıyor

İzmiti temiz tutmak için ne yapmalı ?

Çocuk İslâhhaneleri

Müstakil Ressamlar Sergisi

Yerli kumaşlarımızı

Halkevi

EL ELE VERELİM

sayılarda gazete sayfalarının hevesli gençlere açık olduğu ve özellikle faydalı yazıların memnuniyetle yayımlanacağı duyurulmuş; bu nedenle gazetede siyaset, ekonomi, tarım, edebiyat ve sanat gibi farklı alanlarda yazan birçok isim yer almıştır.

İkinci sayfada "Şehir İçinde" başlığı altında yerel haberler verilmiştir. Körfezli adıyla Cevdet Yakup, bölgedeki köylerde halkla yaptığı röportajları aktarmıştır. Hasan Ömer kendi adı veya "Marmaralı" imzasıyla sağlığa dair bilgilendirici yazılar yazmıştır. Hakkı Dölen "*Zirai Tetkiklerden*" başlığı altında ipekböcekçiliği, arıcılık, ketencilik gibi konularda bilgi vermiştir. Ziraatla ilgili konulara özel bir önem veren gazetede, ileriki sayılarda "*Köylü ve Çiftçi Sütunu*" yayımlanmaya başlamıştır. Zaman zaman "*Marmaranın Hikâyesi*" başlığıyla tefrikalara da yer verilmiştir. Bunlardan biri Enver Güngör'in kaleme aldığı "*Kilitli Dudaklar*" adlı tefrikadır.

Üçüncü sayfada "Şehir ve Memleket Haberleri" kısmında, halktan gelen istek, şikâyet mektupları ve zabıta haberleri verilmiştir. Şevki Altun, sanata, özellikle de tiyatroya yönelik makaleler kaleme almıştır. Hakkı Dölen "*Seyahat Notları*" köşesinde yurdun değişik yerlerine yaptığı gezilerden izlenimlerini aktarmıştır. "*Kadın Köşesi*" adlı kısımda yemek tarifleri ve pratik bilgiler verilmiş; özellikle gazetenin ilk yılında kadınlara yönelik yazılarıyla Sevim Salahor ön plana çıkmıştır. Salahor "*İdeal Erkek Nasıl Olmalı*" adında bir anket yapmış ve sonuçlarını yazmıştır. Yine Salahor tarafından kaleme alınan "*Bir Genç Kızın İçyüzü*" adlı tefrika "*Marmaranın Edebi Tefrikası*" başlığıyla üçüncü sayfada yayımlanmıştır.

Diğer sayfalar gibi dördüncü sayfada da düzenli bir içerik olmamış; "çocuk köşesi", ilk sayfa haberlerinin devamı, Halk Sineması programı, tren tarifesi, ilan ve reklamlar yer almıştır. II. Dünya Savaşı'nın son yılında, her cumartesi "*Bu Harbin Resimleri*" adıyla savaşa ait fotoğraflar bu sayfada verilmiştir. Altı yıl boyunca yayımlanan gazete, 6 Şubat 1944 tarihindeki 525. sayısıyla yayın hayatını noktalamıştır.

KAYNAKÇA
Marmara gazetesi.

Meryem ORAKÇI

MARMARA DENİZİ

İzmit Körfezi; Tamamı Türkiye Sınırları İçinde Kalan İçdeniz

Yüzölçümü 11.352 km2 olan bu denizin doğu-batı doğrultusundaki büyük ekseni Gelibolu'nun kuzeyindeki Çankaya Burnu ile Marmara Denizi'nin en doğu ucundaki İzmit arasında 278 km kadardır. Genişliğine gelince, batıda Bolayır civarında iki kıyı arasındaki genişlik yaklaşık 9 km iken doğuya doğru bu genişlik artarak Şarköy'le karşısındaki kıyı arasında 19 km'yi bulmaktadır. Mürefte meridyeninin doğusunda daha da genişleyerek Tekirdağ ile karşı kıyı arasındaki genişlik 74 km'ye erişmekte ve en fazla genişliğe de Silivri meridyeni üzerinde ulaşmaktadır. Söz konusu kesimde iki kıyı arasındaki genişlik 76 km'yi bulur.

Marmara Denizi doğuya doğru dar ve derin körfezler (İzmit ve Gemlik körfezleri) halinde devam eder. Bunların dışında önemli olan iki körfez daha vardır ki bunlar, denizin güneyindeki üçgen biçimli Kapıdağ yarımadasının iki tarafında bulunan Erdek ve Bandırma körfezleridir. Marmara Denizi'nin kuzey kenarı doğu ve güney kıyılarına göre daha az girintili-çıkıntılı olup bu kesimde tipik körfezler yoktur. Birbirinden az belirgin Marmara Ereğlisi çıkıntısı ile ayrılmış olan Silivri ve Tekirdağ önlerindeki deniz girintileri tipik körfez karakterinde değildir. Buna karşılık çeşitli tipte irili ufaklı koylar vardır ki bunların en dikkat çekeni Büyükçekmece koyudur.

Marmara'da denizaltını gösteren (batımetri haritası) bir haritaya göz atılırsa ilk dikkati çeken husus olarak, bu denizde şelf alanının (denizin az derin kesimleri), derin kesimlere göre daha geniş yer kapladığı görülür. Şelf alanı özellikle güney ve güneybatıda geniştir.

Marmara Denizi'nin ortalarında derinliği 1.000 m'den fazla olan üç derin çukur vardır. Bu üç derin çukur denizin dibinde rastgele dağılmış değil, üçü bir çizgi üzerinde sıralanmış olarak bulunur. Batıdaki 1112 m'lik ortadaki 1220 m'lik derinlik ve en doğudaki 1238 m'lik üç derin çukurun sıralanmış bulunduğu batı-doğu doğrultulu çukurlar dizisi doğuya doğru izlenirse, bu doğrultu bizi İzmit Körfezi'ne ve onun devamı üzerinde de Sapanca Gölü –Düzce Ovası- Bolu Ovası çukur alanlar dizisine ulaştırır. Bu da batı-doğu doğrultulu bu çukurlar dizisinin tektonik olduğunu yani kırık (fay) hattıyla ilişkisi olduğunu anımsatır. Bu çizgi üzerindeki yerlerin tarih boyunca depremlerle sarsılması da bunun sonucudur: En sonuncusu olan ve Marmara Bölgesi'ni etkileyen 1999 Ağustos ayındaki deprem gibi.

Marmara Denizi sularının tuzluluğuna gelince; yüzey suları genellikle az tuzludur. Ortalama tuzluluk oranı binde 22 olan az tuzlu katmanın kalınlığı 15-20 m'dir. Derinlere doğru hızla artan tuzluluk oranı 30 m'de binde 37'yi geçer. 150 m derinlikten sonra denizin dibine kadar da binde 38,5 olarak değişmeden kalır. Marmara'nın az tuzlu katmanının ince olması sebebiyle bazı fırtınalı havalarda çok tuzlu sular yüzeye çıkarak balık kırımına neden olur.

Marmara Denizi'nde yüzey sularının sıcaklığı yazın 240-260 arasında değişir. Yüzey sularındaki mevsimlik sıcaklık değişiklikleri ancak 200-300 m. derinliklere kadar gözlenebilir. Daha sonra bu fark azalır ve sıcaklık dibe kadar 14,20 olarak her mevsimde sabit kalır.

Marmara Denizi'nde Karadeniz'den Ege'ye doğru bir yüzey akıntısı, ters yönde de bir dip akıntısı vardır. Yüzeydeki akıntı Karadeniz ile Ege Denizi arasındaki düzey farkından kaynaklanır. Bu yüzey akıntısı İstanbul boğazından çıkarken Marmara Denizi yüzeyinde yelpazeye benzer bir biçimde yayılır. Batıda yeniden toplanarak ve hızı daha da artmış olarak Çanakkale Boğazına girer. Türkiye'nin öteki denizlerinde olduğu gibi, Marmara Denizi'nde de "gelgit" nedeniyle önemli bir seviye değişikliği görülmez. Buna karşılık farklı istikamette şiddetli rüzgârların neden olduğu bir seviye değişikliği bazan deniz yüzeyini 1 m'ye erişen

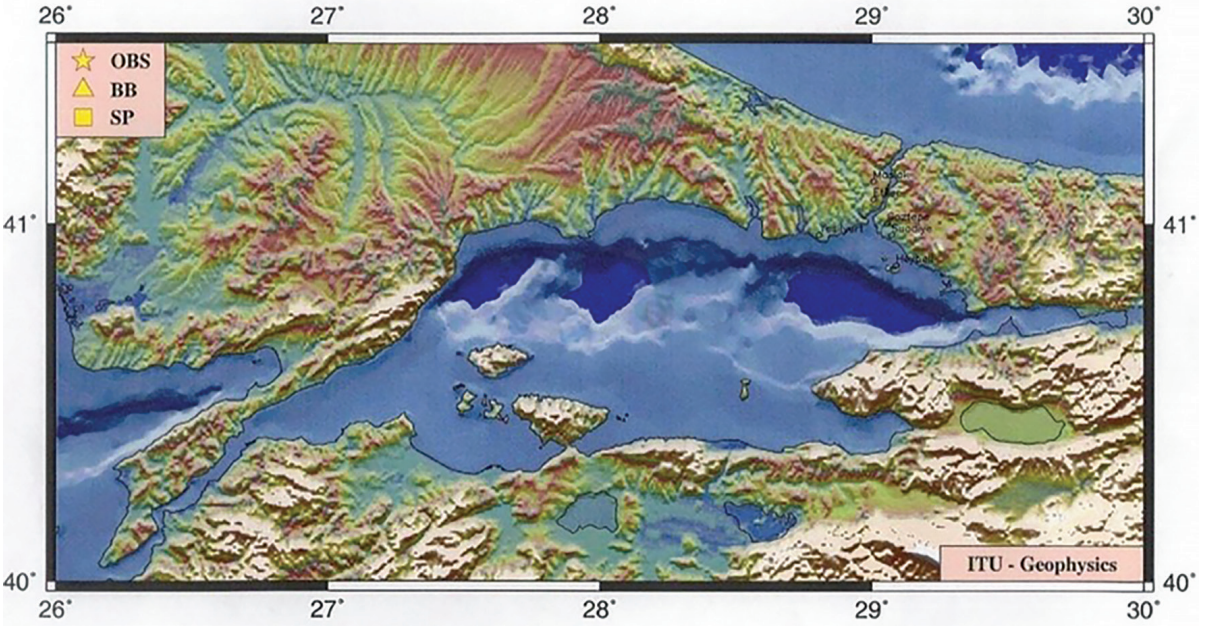

Marmara Denizi

yüksekliklere ulaştırır. Coğrafya biliminde kullanılan terimle buna "seş" olayı adını veriyoruz. Marmara Denizi'nin suları "seş" olayının etkisiyle kuzey rüzgârları (Karayel, yıldız, poyraz) estiğinde güney kıyılarında, güney rüzgârları estiğinde de (lodos, kıble, keşişleme) kuzey kıyılarında yükselir.

Marmara Denizi'nin suları 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren yoğun bir kirlenme sürecine girmiştir. Önceleri arıtma tesislerinden yoksun sanayi kuruluşlarının ve gemilerin bıraktığı atık sularıyla kirlenmeye başlayan deniz, çevresindeki kentlerin adeta çöplüğü haline geldi. Bu nedenle yüzey sularındaki oksijen miktarı azaldı, deniz canlılarının yaşamı önemli ölçüde zarar gördü. Marmara Denizi kirlenmesinin en yoğun olduğu kesim ise Kocaeli ilinin önemli bir parçası olan İzmit Körfezi'nde gerçekleşti.

KAYNAKÇA
Ahmet Ardel, *Hidrografya*, İstanbul 1975; Darkot, Besim-Tuncel, Metin: *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981; Hamit İnandık, "Türkiye Çevresindeki Denizlerin Başlıca Özellikleri", *İstanbul Ünv. Coğ. Enst. Derg*. Sayı: 14, İstanbul 1964.

Metin TUNCEL

MAŞUKİYE

Maşukiye Alabalık Vadisi, Aygır Deresi, Turistik Destinasyon

Kocaeli ili Kartepe ilçesine bağlı olan Maşukiye beldesi, kent merkezine 20 km, Kartepe zirveye ise 13 km uzaklıktadır. Geçmişte Voçbe Hable ismiyle anılan Maşukiye, günümüzde âşık anlamına gelen Maşuk kelimesinden türetilmiş ve Maşukiye Aşıklar köyü olarak anılmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde gözden uzakta vakit geçirmek isteyen âşıkların ziyaret ettikleri bir yer olan Maşukiye'de Kartepe eteklerine pek çok konak yapılmıştır.

Maşukiye beldesi, 1860'larda Rus savaşını engellemek ve Osmanlı Sarayı ile iyi ilişkiler yaratmak amacıyla Maşukiye'ye gelen Çerkez-Abaza asıllı bir grup tarafından kurulmuştur, 1864 yılında sona eren Kafkas-Rus savaşları sonucu Kafkasya'nın sahil kısmında yaşayan Çerkezler, bugünkü Soçi çevresinde yaşayan Ubıhlardan Öçbe Murat Bey'in önderliğinde bölgeye gelmiştir. Mahallede Çerkeslerin Ubıh-Adige ve Abhaz boyları yerleşmiştir. Ayrıca Maşukiye'ye 1893 savaşı sırasında Batum'dan kendilerine Mahde (Mohti) adı verilen Laz grup gelmiş, daha sonra Cumhuriyet döneminde 1950'li yıllarda ise Romanya'dan bir grup muhacir gelmiş ve Doğu Karadeniz'den de yoğun bir göç almıştır.

Maşukiyeli olan Türkiye'nin ilk kadın Belediye Başkanı Leyla Atakan (Ubıh-Pilohe), İzmit Belediye Başkanlığı yapmıştır. Leyla Atakan'ın babası Kurtuluş Savaşı'nda bağımsızlığımızın kazanılmasında önemli katkılarda bulunan Kurtuluş Savaşı komutanlarından Hasan Paşa da Maşukiye'nin yetiştirdiği önemli isimlerdendir. Maşukiye daha sonra 2 Mayıs 1986'da belediye statüsü almış, 12 Kasım 2012'de TBMM'de kabul edilen 6360 sayılı kanun ile mahalle olmuştur. Bugün Maşukiye Mahallesi'nde yaklaşık 2600 hane

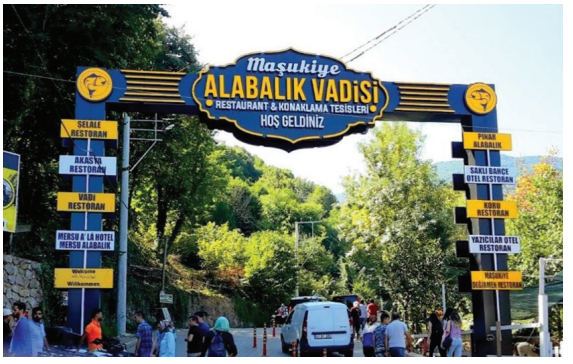

Maşukiye Alabalık Vadisi

ve 2007 nüfus sayımına göre 6483 kişi yaşamaktadır. Maşukiye İstanbul'a 120 kilometre ve Ankara'ya 327, Sakarya'ya 32 kilometre ve Sapanca'ya 13 kilometre uzaklıktadır. Maşukiye Samanlı Dağları'nın eteklerinde, Sapanca Gölü'ne kıyısında kurulu şirin bir turistik destinasyon olup, ana güzergahlara yakın olması ve ulaşımın da kolaylığı sebebiyle Kartepe ilçesinde turizmin gelişimine öncülük etmiştir.

Maşukiye denildiğinde akla ilk alabalık gelir ve destinasyon adını bu alabalık vadisinden almıştır. Maşukiye'de geçmişte Aygır Deresi üzerinde Alabalık çiftlikleri olduğundan alabalık restoranları açılmıştır. Maşukiye'den Kartepe'ye giden yol takip edildiğinde Alabalık Vadisi'ne ulaşılmakta ve vadinin her iki tarafında restoranlar bulunmaktadır. Vadide hem balık üretimi hem de restoranlarda yemek hizmeti veren belde halkından işletmeciler bulunmaktadır. Türkiye'de alabalık üretim sektörünün ilklerinden olan Maşukiyeli Mersu Alabalık Tesisi de 1972 yılında kurduğu 40 ton/yıl kapasiteli tesisleri ile üretime başlamıştır.

Maşukiye misafirlerini, Aygır Deresi'nden gelen su ve kuş sesleri eşliğinde, alabalık yanında fırında mantar, güveçte Abhaz peyniri, mıhlama ve pek çok yöreye özgü yemekle ağırlamaktadır. Maşukiye Alabalık Vadisi'nde restoranlarda; Kiremitte Alabalık, Tavada Alabalık, Alabalık İskender, Izgara Alabalık farklı pişirme yöntemleriyle ziyaretçilere sunulmaktadır. Ayrıca Maşukiye'de yiyecek ve içecek hizmeti yanında turistlere hediyelik eşya satışı yapılmakta, bu işletmelerden; Pişmaniye, Çerkez peyniri, Abhaz peyniri, eritme peyniri, acuka, kestane, ıhlamur, kestane balı, ıhlamur balı, elma ve armut pekmezi, dağ çileği, hurma, elma, ceviz, fındık vb. yöreye özgü ürünler alınmaktadır. Bölge halkının bir turistik ürün olarak geliştirip sunduğu alabalık, yörede gastronomi turizminin gelişmesinde etkili olmuştur.

Maşukiye'de Akdeniz ve Karadeniz ikliminin etkileri görülmektedir ve bu özelliği yörenin bitki örtüsü çeşitliliğine sahip olmasını sağlamaktadır. Maşukiye'de doğanın uyanmaya başladığı ilkbaharda, bir renk cümbüşü yaşanırken, hüznün mevsimi sonbaharda ise romantik görüntüler yöreye inanılmaz güzellikler katmaktadır. Kış mevsiminde Maşukiye'ye gelenlerin en çok ziyaret ettikleri yer Kartepe Kayak Merkezi olurken, yaz mevsiminde ise Maşukiye'nin Sapanca Gölü

Maşukiye Alabalık Vadisi

kıyısında su sporları yapılabilmektedir. Bu yönleriyle Maşukiye dört mevsim gidilecek çekim gücüne sahip bir turistik destinasyondur.

Maşukiye, haziran ayında meşhur Napolyon kirazı, ağustos ayında armudu, eylül ve ekim aylarında ise elma ve kestanesi, ıhlamuru vb. ile bir doğa harikasıdır. Her yıl Maşukiye'de, Kartepe Altın Armut Festivali, Maşukiye Dağ Çileği Festivali, Kuzu Yayla'da Yayla Şenlikleri ve her kış Karfest (Winterfest) etkinlikleri düzenlenmektedir.

Kartepe zirvesinden doğan Maşukiye Aygır Deresi, içerisinde irili ufaklı su kaynakları, dereler ve pınarlar barındırmaktadır. Aygır Deresi içerisinde bulunan Maşukiye Şelalesi ziyaretçilere görsel bir şölen sunmaktadır. Maşukiye yakınlarında Kartepe eteklerinde fundalıklar arasından çıkan Maşukiye Şifalı Suyu, saniyede 0,5 litre çıkmaktadır ve denizden 50 metre yüksekliktedir. Bu şifalı suyun sıcaklığı 20 C° olup, cilt ve mide hastalıklarına iyi gelmektedir. Ayrıca burada orman içerisinden çıkan derenin oluşturduğu çağlayanların çevresi piknik alanı olarak da yerel halk tarafından kullanılmaktadır.

Maşukiye'de son yıllarda; Bisiklet-Triatlon, Oryantiring, Kampçılık, Binicilik, Hava Sporları, Su Sporları, Motor Sporları ile ATV, Zipline, Trekking, Paintball, Foto Safari, Kuş Gözlemciliği gibi doğa sporları yapılmaktadır. Kartepe Kayak Merkezi'ne gidilen yol üzerinde olan Maşukiye, kış turizmine hizmet vermekte, kayak, snowboard gibi kış sporları olanağı bulunmaktadır. Ayrıca Kirazlı Yayla, Kuzu Yayla ve Samanlı Dağları eteklerindeki Çiğdem Yaylası, Soğucak Yaylası, Sultanpınar Yaylası ve Dikmen Yaylası'nda trekking, ata binme, dağ bisikleti, yamaç paraşütü gibi doğa sporları ile eko tesislerde konaklama yapılabilmektedir. İlaveten, Aygır Deresi boyunca yürüyüş yapılabilmektedir. Tüm bunların yanında Kartepe zirvesi 1601 m yüksekliktedir ve Maşukiye'nin dağ yolu muhteşem Sapanca Gölü ve Körfez manzarasına sahiptir.

Maşukiye'de, Kartepe zirvesinin 2008 yılında kış turizmine hizmet vermeye başlamasının ardından yörede tesis sayısı hızla artmıştır ve bugün yaklaşık 70 restoran hizmet vermektedir. Maşukiye'ye İstanbul'a yakınlığı sebebiyle en fazla İstanbul'dan, ardından Sakarya, Ankara, Bursa, Yalova ve çevre illerden ziyaretçi gelmektedir ve bu ziyaretçiler ağırlıklı olarak; hafta sonları, kışları kar yağdığında ve yazları tatil dönemlerinde gelmektedir. Son yıllarda yöreye Orta Doğulu (Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Dubai, Suudi Arabistan vd.) misafirler yöreye yoğun ilgi göstermekte, hem Maşukiye'den Sapanca Gölü manzaralı konut edinmekte, hem turistik tesislerden, hem de doğa sporlarından yararlanmaktadır.

Maşukiye bugün farklı kökenlere sahip halkların yarattığı zengin bir kültürel miras ve onun yarattığı yöresel ürünler, Aygır deresi, Alabalık vadisi, doğal güzellikleri, doğa sporları aktiviteleri ve muhteşem manzarası ile dört mevsim turist çekmektedir.

KAYNAKÇA

Adem Yavaş, Ömür Alyakut, Erkan Taşkıran., Emrah Özkul ve Tülay Polat Üzümcü, " Feasibility of Outdoor Sports İn Kartepe Within Alternative Tourism And Suggestions", *Uluslararası Turizm, İşletme, Ekonomi Dergisi (IJTEBS)*, 2017, 1(2), 01-11; Derman Küçükaltan, Ahmet Kubaş ve Tülay Polat Üzümcü, "Kartepe Kitabı, Turizm Potansiyeli Yönüyle Kartepe", *Kartepe Belediyesi-Kocaeli* Üniversitesi, *Kartepe Projesi*, Kocaeli, 2013; Kaynak Kişi: Mümin Tekgümüş, Emekli Öğretmen, 15 yıllık *Vadi Restoran Yöneticisi*, 2019; Ömür Alyakut ve Tülay Polat Üzümcü, "Turistik Ürün Çeşitlendirme Kapsaminda Gastronomi Turizmi: Maşukiye Alabalik Vadisi", *4. Uluslararası Gastronomi Turizmi Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*, Nevşehir, 2019; http://www.kartepe.gov.tr/masukiye Erişim Tarihi: 02.09.2021; https://turizm.kartepe.bel.tr/tr/icerikkategori/48/49/doga-turizmi.aspx Erişim Tarihi: 02.09.2021; https://turizm.kartepe.bel.tr/tr/icerikdetay/38/72/masukiye.aspx Erişim Tarihi: 02.09.2021; Kültür Portalı, 2019; https://gezimanya.com Erişim Tarihi: 02.09.2021; https://gezilmesigerekenyerler.com/kocaeli/kartepe/vadi-restaurant-nerede-nasil-gidilir-kahvalti-fiyatlari-masukiye-kocaeli.html Erişim Tarihi: 02.09.2021; https://www.etstur.com/letsgo/masukiye-gezilecek-yerler/ Erişim Tarihi: 02.09.2021; https://seyahatdergisi.com/masukiye-nerede-nasil-gidilir-gezilecek-yerleri/ Erişim Tarihi: 02.09.2021; https://kocaeli.ktb.gov.tr/TR-69227/termal-turizmi.html Erişim Tarihi: 03.09.2021; https://www.nenerede.com.tr/ilan/masukiye-aygir-deresi-2/ Erişim Tarihi: 03.09.2021; https://turizm.kartepe.bel.tr/tr/modul/icerikyonetimi/icerikdetay.aspx?ID=269&k_id=174&onzl=1 Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://turizm.kartepe.bel.tr/tr/icerikdetay/158/180/pinar-alabalik-restaurant.aspx Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://tr.wikipedia.org/wiki/Ma%C5%9Fukiye,_Kartepe Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://www.yaylaalabalikmasukiye.com/galeri.asp Erişim Tarihi: 05.09.2021; https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kocaeli/gezilecekyer/masukiye--kartepe Erişim Tarihi: 06.09.2021; https://gezipgordum.com/masukiye-gezilecek-yerler/ ; Erişim Tarihi: 06.09.2021

Tülay POLAT ÜZÜMCÜ

MATRAKÇI NASUH (1480-1564)

Bosnalı bir ailenin oğlu olarak doğdu. Kendi ifadesiyle baba adı Abdullah, dede adı Karagöz'dür. Muhtemelen dedesi veya babası devşirme olan Nasuh küçük yaşta saraya alındı ve II. Bayezid zamanında Enderun'da eğitim gördü. İyi bir silâhşor olarak da ün kazandı. Kendisinin bulduğu matrak oyunu sebebiyle "Matrakçı" (Matrakī), bazı kaynaklarda ise "Silâhşor" unvanıyla anılır. Kanûnî Sultan Süleyman'ın emriyle Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin ünlü İslâm tarihini Arapçadan Türkçeye çevirmeye başlayan Nasuh 936'da (1530) silâhşorlukla ilgili Tuhfetü'l-Guzât adlı bir eser kaleme aldı. Bu yılın Ağustos ayında padişahın oğulları Mustafa, Mehmed ve Selim için yapılan muhteşem sünnet düğünü münasebetiyle At Meydanı'nda düzenlenen şenliklerde içinde topları, darbezenleri ve bir hisar için gerekli olan bütün malzemesiyle kâ-

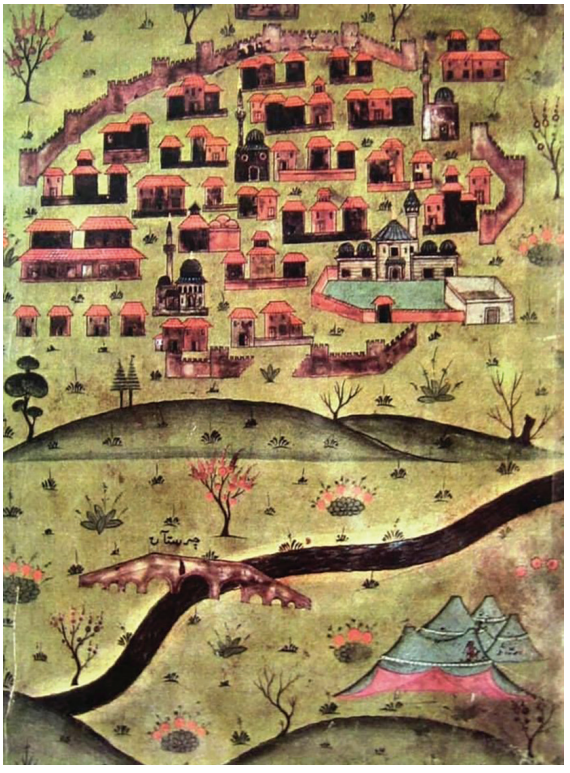

Matrakçı Nasuh, İzmit

ğıttan iki yürür hisar yaptı ve bu hisarlardaki askerler bir savaş gösterisi sundu. 1534 yılında Kanûnî Sultan Süleyman'ın çıktığı ilk İran seferine katılan Matrakçı Nasuh İstanbul'dan Tebriz'e, oradan Bağdat'a ve Bağdat'tan yine Tebriz üzerinden İstanbul'a kadar konup göçülen menzillerin minyatürlerini hazırladı. "*Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i Sultan Süleyman Han*" adlı eseri 1533-1536 yılları arasında yapılan İran seferi sırasında konulup göçülen, konak yerlerinin yani menzillerin resimleri yaparak Osmanlı sefer lojistiği yanında konaklanan şehir ve kasabaların durumlarına dair önemli bilgiler verir. Kanûnî Sultan Süleyman her iki İran seferinde de (1534 ve 1548) İzmit menzilinde konakladı. İstanbul'dan sonra önemli bir menzil olan İzmit'e giden yol iki araba geçecek kadar genişletildi. Bu dönemde şehrin eski tersanesi yeniden faal hale getirildi ve su yolları tamir edildi. Süleymaniye Cami-i'nin inşası esnasında İzmit'te kalıntıları bulunan veya toprak altında kalmış olan mermerlerin çıkarılarak kestirilmesi ve inşaatın temelinde kullanılmak üzere İstanbul'a gönderilmesi istendi. Kocaeli'nin fiziki görünümü hakkında fikir veren en erken tarihli görsel belge 1535 tarihli Matrakçi Nasuh'un minyatürüdür. Kanuni Sultan Süleyman ile iki Irak seferine katılmış olan Matrakçı Nasuh'un yol boyunca yer alan kent ve kasabaların minyatürlerini içeren Beyân-ı Menâzil-i Irakeyn adlı eserde, İzmit'in minyatürü de yer almaktadır. Söz konusu minyatürde kent, kimi kısımlarda duvarları yıkılmış surların içinde betimlenmiştir. Minyatürün sağında görülen, minareli ve yanlarda ikişer kubbesi olan cami, iç kale içindeki Orhan Camii olmalıdır. Bunun dışında minyatürde tek kubbeli üç cami daha betimlenmiştir. İzmit'i kuzeyden yer yer yıkılmış durumda olan surların içinde tasvir eden Matrakçı'nın eserinde, dört camiden birinin Orhan Camii diğerinin Akcakoca camii olduğu tespit edilmekte ancak Akcakoca Camii'nin alt kısmında yer alması gereken Süleyman Paşa Hamamı daha yukarıda gösterilmiştir. İzmit'in eski ticaret bölgesi olan Yukarı Pazar da doğuda bir sıra dükkanlı arasta olarak çizilmiştir.

İzmit'te de Kanuni devrinde Bağdat yolunun açılmasıyla İzmit'in önemli bir ticaret noktası olması ve tersanenin ihya edilmesi, kentteki ticari faaliyetlerin güneydeki düz alana yayılmasındaki başlıca faktörlerdir. Bunun sonucu olarak günümüzde İnönü Caddesi'nden geçen eski Bağdat yolu ile sahil arasında sayıları artan hanlar ve diğer ticaret yapıları, kentin güneydeki düz arazide, batı-doğu aksında gelişen ticaret bölgesini oluşturmuştur. İzmit'te 16. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen Pertev Paşa Külliyesi, menzil külliyelerine örnek teşkil etmesi yanında, kentin düz ovadaki ticaret bölgesinin doğuya doğru uzamasında rol oynamış olmalıdır. Pertev Paşa Külliyesi 16. yüzyıl İzmit şehrinin bu külliye etrafında şekillendiği; külliyeyi merkeze alan bir Müslüman şehrine dönüştüğünü göstermektedir. Osmanlı şehir hayatında camii toplumsal yaşamın merkezi konumundadır. Pertev Paşa Külliyesi yamaçlara uzanan şehrin aksını doğu-batı istikametine yöneltmiş şehir sahil boyunca doğu –batı yönünde genişlemiştir.

Matrakçı Nasuh'un hayatının daha sonraki yılları hakkında bilgi yoksa da kaleme aldığı Mecmau't-Tevârîh isimli tarihinin 968 (1561) yılına kadar gelmesi onun telifatla meşgul olduğuna işaret eder. 16 Ramazan 971'de (28 Nisan 1564) öldüğü zaman muhtemelen Istabl-ı Âmire kethüdâlığında bulunuyordu.

Eserleri: 1- *Tuhfetü'l-guzât*. 1530 yılında kaleme aldığı okçuluk ve silahşörlük ile ilgili eseridir. 2- *Cemâlü'l-küttâb ve kemâlü'l-hüssâb*. Müellifin 923'te (1517) yazdığı matematiğe dair bu eserin 966'da (1559) istinsah edilmiş bir nüshası günümüze ulaşmıştır. 3- *Mecmau't-Tevârîh*. Türk tarihi hakkındaki genel bir girişle birlikte Kanûnî Sultan Süleyman dönemini de içine alan Osmanlı tarihiyle ilgili kısmı, iltifat ve teşviklerinin sonucu olarak hazırlandığı için kendisine takdim edildiği anlaşılan Sadrazam Rüstem Paşa'ya atfedilerek Rüstem Paşa Tarihi adıyla tanınmaktadır. 4- *Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn-i, Sultan Süleyman Han* adlı eseri 1533-1536 yılları arasında yapılan İran seferi sırasında konulup göçülen, konak yerlerinin yani menzillerin resimleri yaparak Osmanlı sefer lojistiği yanında konaklanan şehir ve kasabaların durumlarına dair önemli bilgiler verir. 5- *Umdetü'l-hisâb*. Matrakçı Nasuh'un, 923'te (1517) telif ettiği *Cemâlü'l-küttâb* adlı risâlesini yeniden ele alıp sonuna bazı ilâveler yaparak meydana getirdiği matematiğe dair eseridir.

KAYNAKÇA

Şennur Kaya, "Görsel Belgelerde İzmit'in Kentsel Sunumu," *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Editör Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s 1609, 1624; Nasuhü's Silahi Matrakçi, *Beyan-ı Menazi-i Sefer-i 'Irâkeyn*,Yayına Hazırlayan Hüseyin Gazi Yurdaydın, Türk Tarih Kurumu yayınları , Ankara 2014, s 13b.

İbrahim ŞİRİN

MAVİ KOCAELİ
Yerel Gazete

7 Nisan 2010 tarihinde yayın hayatına başlayan Kocaeli bölgesi yerel gazetelerindendir. Gazetenin imtiyaz sahibi GK Gazetecilik Matbaacılık Reklam şirketi adına Özlem Sanal'dır. Art Matbaacılık tarafından basılan gazete ayrıca www.mavikocaeli.com.tr adresi üzerinden de güncel çevrimiçi haber portalı olarak yayın yapmaktadır. *Mavi Kocaeli* içeriğinde çoğunlukla güncel yerel haberlere yer vermekle birlikte önemli ulusal gelişmelere de yer vermektedir.

KAYNAKÇA
Bahar Çimen, *Kocaeli Basın Tarihi (1847-2017)*, Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Zonguldak 2017, s. 88-89.

Alim Alper CESUR

MAVYAN MATBAASI
İzmit'te Matbaacılık

Osmanlı devrinde İzmit'te matbaacılık faaliyetleri genel olarak Ermeniler tarafından yürütülmüştür. İzmit'teki ilk matbaacı Abraham Muradyan'dır. Muradyan 1844'te ailesiyle birlikte hac için gittiği Kudüs'te patrikhanede görüp tecrübe ettiği matbaacılığı İzmit'te devam ettirdi. Muradyan'ın matbaasından sonra 1864'te Armaş (Akmeşe) Çarkhapan Surp Asdvadzadzin Manastırı bünyesinde kurulan matbaa gelmektedir. Akmeşe'deki bu matbaa ilk olarak Başepiskopos Isdepanos Mağakyan döneminde matbaacı Rupen Kürkcüyan'ın matbaasının manastır tarafından satın alınmasıyla kurulmuştu.

Mardiros Mavyan 1879'da manastırda bulunan matbaa takımlarını kiralayarak matbaacılık faaliyetlerine burada Akmeşe Manastırı'nda başladı. 1884'te Episkopos Horen Aşıkyan ile birlikte Ermenice *Muhtasar İlm-i Mantık* ve çeşitli dini risalelerin basımı için ruhsat aldı. Bu matbaada ayrıca Ermeni harfleriyle Türkçe eserler ile Hâfız Ali Vasfi İzmidî'nin Arapça gramerine dair *Tasrifât* adlı eseri de basıldı. Mavyan 1885'te Dahiliye Nezareti'ne müracaat ederek Akmeşe Manastırı'nda yürüttüğü matbaacılık faaliyetlerini kendi adına yeni baştan bir matbaa kurarak devam ettirmek istediğini belirterek ruhsat talebinde bulundu. 6 Nisan 1885 tarihinde verilen cevapta kendisinin nizamen aranılan vasıflara haiz olduğu ve matbaa kurması için talep ettiği iznin verilmesine karar verildiği bildiriliyordu. Mardiros Mavyan böylece Akmeşe Manastırı'ndaki mevcut matbaa ile satın aldığı küçük bir baskı makinesini İzmit'e taşıdı. Ancak harflerin hepsi birden İstanbullu bir Ermeni'ye satılmıştı. Bu yüzden Mavyan önceleri harfleri olmadığından sadece sigara fabrikalarına has paket etiketlerini basabildi. Reji idaresinin kurulması ile birlikte harf satın alarak resmi kağıtların basım işleriyle ilgilenmeye başladı.

1890'lardan sonra Osmanlı Devleti'nde Ermeni tebaa arasında ihtilalci örgütlenmelerin artmaya başlamasıyla birlikte resmi makamlar, özellikle Ermenilerin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde Ermenilerce yürütülen matbaa çalışmaları ile basılan neşriyatın yakından takip edilmesi ve gerekli önlemlerin alınması hususunda daha titiz davranmaya başlamıştı. 5 Aralık 1891 tarihinde Zaptiye Nezareti, Mardiros Mavyan'ın matbaasını İzmit'e nakletmesi üzerine kanunların tayin ettiği vasıfları taşıyan herkesin hükümetten alacağı müsaade ile matbaa açabileceği ve mahalli yetkili kurumlara müracaat ederek bu matbaa için de ruhsat temin edebileceği hususlarını hatırlatarak, matbaaların gizlice muzır evrak basmaları ihtimaline karşı İzmit Mutasarrıflığı'nı uyarıyordu.

1892 Eylül'ünde Mavyan Matbaası iane bileti basımı konusu ile gündeme geldi. Matbaalar Müfettişi Avraam Vaporidis Efendi'nin Encümen-i Teftiş'e havale ettiği meseleye göre Mardiros İzmit'te ruhsatsız olarak matbaa açarak esasen basılması yasak olan iane biletlerini tabetmiş ve bunları belediye tarafından verilen ruhsat üzerine bastığını beyan etmişti. Encümen-i Teftiş matbaa şayet ruhsatsız ise faaliyetine devam etmesinin yasal olmayacağını ve usulüne göre Dahiliye Nezareti'nden ruhsat almadıkça yeniden açılmasına izin verilmeye-

تصريفات
مؤلفي
حافظ احمد افندي زاده حافظ علي وصفي ازميدي
معارف نظارت جليلهٔ سنك رخصتيله طبع اولنمشدر
حقوق مؤلفهٔ عائددر

Ahmedefendizâde Hafız Ali Vasfî İzmidî, Tasrifât, Mardiros Mavyan Matbaası, 1301, İzmit

ceğini bildirmiş, ayrıca yardım biletlerinin basımı için belediyelerden değil nezaretten izin alınması gerekliliğini hatırlatmıştı. Bunun üzerine Mardiros Mavyan 1892 yılı sonunda Türkçe, Rumca ve Ermenice eserler basmak üzere matbaasına ruhsat verilmesi için müracaat etti. Ancak böyle bir matbaanın açılmasının uygun olmayacağı gerekçesiyle talebi reddedildi.

Ruhsat talebinin uygun bulunmaması üzerine Mardiros 16 seneden beri matbaayı işletmekte olduğunu belirterek matbuat nizamnamesi hükmünce ruhsat verilmesi için yeniden müracaat etti. Bunun üzerine matbaanın beyan olunduğu gibi 16 seneden beri faaliyette olup olmadığı ve matbaada ne gibi yayınlar basılmakta olduğu hususları İzmit Mutasarrıflığı aracılığıyla soruşturulmaya başlandı. Sonuçta, 19 Temmuz 1893'te Dahiliye Nezareti Matbuaat Dairesince Mavyan Matbaası'nın 10 seneyi aşkın bir süreden beri faaliyette olduğu, matbaada basılanların ise resmi dairelere ait defterlerden ibaret olduğu, matbaa sahibi Mavyan'ın ise hüsn-ü hal sahibi bir kişi olduğu bu yüzden ruhsat verilerek matbaanın tekrar işlettirilmesinde mahzur görülmediği, matbuat nizamnamesine göre kefalete rabtıyla ruhsatnamenin verilmesi ve harcı olan 2 liranın alınmasına karar verildi. Bununla beraber Mavyan Matbaası'nın ruhsat meselesi nihayete ermiş değildi.

1898 yılında İzmit'te bulunan matbaalar müfettişi Rıza Efendi'nin gönderdiği raporda İzmit'te Hamidiye Caddesi'nde matbaacı Mavyan'ın matbaa ruhsatnamesini yenilemediği ve ruhsatsız olarak bazı küçük risaleler tabettiği bildirilmiş, gerekli incelemelerin başlatılması istenmişti. Matbaayı teftiş için görevlendirilen mekteb-i idadi müdürü ruhsatı yenilemediği takdirde matbaanın kapatılacağı hususunda kendisini uyardı. Bunun üzerine Mavyan, Hamidiye Caddesi'ndeki matbaasının ruhsatını yenilemek için gerekli müracaatları başlattı. Ruhsatnamenin yenilenmesi sırasında harç alınmaması emsaline uygun olarak 10 kuruşluk pul yapıştırılarak mahalli hükümetçe mühürlendikten sonra ruhsatnamenin yenilenmesi işlemi 1899 yılında tamamlanmıştı. Esasen bu durum, Mavyan Matbaası'na münhasır bir durum değildi. Bu dönemde Osmanlı hükümeti matbaalarda kullanılan aletlerin, basılan eserlerin denetimi ve kontrolü için tüm resmi ve özel matbaaları yakından takip etmeye çalışıyordu.

1905 yılında ise Mavyan Matbaası'nın adı bu kez ruhsat mevzusundan farklı olarak Amerikalı bir ilaç şirketinin temsilciliği ile gündeme geldi. Amerikalı şirket ile yaptığı yazışmalar ve ilaca dair Ermeni köylerine gönderdiği matbu evraklar ile şüphe uyandıran Mavyan'ın matbaası kapatılarak hakkında bir tahkikat başlatıldı. Söz konusu şirket, Washington merkezli Albay Mahlon Adolphus Winter tarafından kurulan bir ilaç şirketiydi. Yapılan tahkikat sonucunda Mavyan'ın pek çok hastalığa çare olacağı iddiasıyla Amerika'da ortaya çıkan bu ilaç şirketinden temin ettiği ilaçları hem satarak hem de ilaçların Türkçe, Ermenice, Rumca ilanlarını basarak bir miktar gelir elde etmek istediği anlaşıldı ve matbaasının yeniden açılmasına izin verildi. II. Meşrutiyet'in ilanının getirmiş olduğu matbuat dünyasındaki canlanma Mavyan'ı harekete geçirdi. 1908 yılında matbaacı Mavyan *İzmit* adında bir tarafı Ermenice, bir tarafı Türkçe, haftada iki defa yayınlanmak üzere siyasi, ticari, zirai, fenni ve edebi bir gazetenin yayınlaması için ruhsat talebinde bulundu. Ancak yayınlanması için ruhsat talebi almasına karşılık *İzmit* isimli gazete hiç yayınlanamadı.

Birinci Dünya Savaşı'nın koşulları altında alınan tehcir kararı gereğince İzmit Ermenileri göçe tabii tutuluncaya kadar Mavyan Matbaası 1915 yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiş, matbaa daha sonrasında yerel yönetim tarafından devralınmıştır. Devralınan matbaada Kocaeli vilayetinin ilk resmî gazetesi *Kocaeli*'nin ilk sayısı 30 Nisan 1918'de yayımlanmıştır.

KAYNAKÇA

T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi (BOA), Y. A. HUS. 495/55; Y. PRK. ZB. 9/58; BEO. 2707/202994; BEO. 2716/203685; DH. MKT. 2/7; 2038/107; 2212/9; 2269/22; 2683/54; 2646/10; 2729/86; 1275/75; MF. MKT. 84/105; 86/47; 149/86; 405/17; 436/47; 438/51; DH. TMIK. M. 211/5; HR. TH. 256/76; 259/115; Oğuz Polatel, "İzmit'te Ermeni Matbaaları ve Basın-Yayın Faaliyetleri (1847-1915), 1. Uluslararası *Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu Bildiriler (2-4 Mayıs 2012 Erzurum/Türkiye)*, Ed. Tolga Başak, Mevlüt Yüksel, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2014, s. 825-849; Sedat Şimşek, *Kocaeli Basın Tarihi (1848-2002)*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli, 2007; Teotig *Baskı ve Harf: Ermeni Matbaacılık Tarihi*, Çev. Sirvart Malhasyan-Arlet İncidüzen, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2012.

Zeynep İSKEFİYELİ

MAZHAR MÜFİT KANSU (1872-1948)

İzmit Mutasarrıfı, Vali, Siyasetçi, Milletvekili

Mazhar Müfit Kansu 1872 yılında Denizli'de doğdu ve 1948 yılında ise İstanbul'da vefat etti. Babası Edirne Vilayeti Defter-i Hakani Müdürü Süleyman Müfid Bey, annesi Fatma Hanımdır. Tahsiline İstanbul'da Fatih Rüştiyesinde başladı. Daha sonra babasının Edirne'ye tayini münasebetiyle tahsiline Edirne Rüştiye Mektebi ve Edirne Mülkiye İdadi'sinde devam etti. İdadi'den 1889 yılında mezun olduktan sonra İstanbul'da Mekteb-i Mülkiye'ye girdi ve 1891 yılında Mülkiye Mektebinden mezun oldu.

Gelibolu İdadisi Öğretmenliği, Edirne İdadisi Tarih Öğretmenliği ve Müdür Yardımcılığı, Edirne İl Maiyet Memurluğu, Havsa, Çorlu, Uzunköprü ve İskeçe Kaymakamlıkları, Gümülcine sancağı, Lazistan (Rize), Mersin, İzmit, Balıkesir Mutasarrıflıkları, Bitlis ve Mamüratü'l-Aziz (Elaziz) Valilikleri, Erzurum Kongresi Bitlis Delegeliği, Sivas Kongresi Hakkâri Temsilciliği, Heyet-i Temsîliye Üyeliği, Ziraat Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği, Osmanlı Meclis-i Mebûsan IV. Dönem Hakkâri Mebusluğu, TBMM I. Dönem Hakkâri, II., III., IV. ve V. Dönem Denizli, VI. ve VII. Dönem Çoruh (Artvin) Milletvekilliği, I. Dönem Dâhiliye, Nâfıa, Tetkik-i Hesâbât ve Divân-ı Muhâsebât Encümeni Reislikleri, Yozgat İstiklal Mahkemesi Üyeliği, II. Dönem 1. Şube Başkanlığı, Şark İstiklal Mahkemesi Başkanlığı, Tetkik-i Hesâbât Komisyonu, Divân-ı Muhasebât Komisyonu Başkanlığı,

Mazhar Müfit Kansu

VI. Dönem Meclis Hesaplarını Tetkik Komisyonu Başkanlığı, IV. Dönem Parlamentolar Türk Grubu Kurucu Üyeliği ve Saymanlığı yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Mezuniyet sonrasında Gelibolu'da ve 1892'den itibaren Edirne İdadisi'nde müdür muavinliği yanında Türkçe, tarih ve matematik öğretmenliği yaptı. 1899 yılına kadar öğretmenlik görevine devam ettikten sonra 1889 yılında kaymakamlığa terfi ettirilmiştir. İlk olarak idareci olarak Havsa, 1903 yılında Çorlu, ardından 1904-1910 tarihleri arasında 6 yıl Cisr-i Ergene (Uzunköprü) kaymakamlığında bulunmuştur.

1910-1912 yılları arasında Gümülcine, 1913 yılında Lazistan, Mersin, 1913-1917 yıllarında ise İzmit ve ardından Karesi (Balıkesir) mutasarrıflıklarında bulundu. Siyasi hayata İttihat ve Terakki Fırkası'na üye olmakla başlayan Mazhar Müfit Kansu, Erzurum Kongresi'yle millî mücadele hareketine katılmış, Sivas Kongresi'nde faal rol oynamış ve Anadolu-Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri arasında yer almıştır.

1918 yılında Bitlis valisi olarak tayin olundu. 25 Mayıs 1919'da Bitlis valisiyken İstanbul Hükûmeti tarafından görevinden alındı. 13 Haziran 1919'da Bitlis'ten İstanbul'a dönmeden Erzurum'a gitmeye karar verdi. Erzurum Kongresi'nde Mustafa Kemal'le birlikte çalıştı ve ardından Heyet-i Temsiliye üyesi olarak 2 Eylül 1919 Sivas'a geçerek Sivas Kongresi'ne katıldı. Sivas'ta kurulan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde yer alarak Heyeti Temsiliye'nin bazı üyeleri ile 2 Ekim 1919 da istifa eden Damat Ferit Paşa kabinesinin yerine millî mücadeleden yana olan Ali Rıza Paşa Kabinesi'ne katılmak üzere Ankara üzerinden İstanbul'a geçti.

12 Ocak 1920'de İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne Hakkâri'den mebus olarak katıldı. itilaf devletlerinin baskısıyla çalışamaz durumda kalan ve 11 Nisan 1920'de padişahın buyruğu ile kapatılan İstanbul'daki Meclis'in diğer Heyeti Temsiliye üyeleri gibi meşakkatli bir yolculuktan sonra Ankara'ya geçti. 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 1. Döneminde yine Hakkâri milletvekili olarak görev aldı. Meclis çalışmaları sırasında çoğunlukla Maliye Komisyonu'nda olmak üzere diğer birçok komisyonlarda üyelik ve başkanlık yapmıştır. Mebusluk görevi üzerinde kalması şartıyla Mayıs 1920'de Elazığ valiliğine tayin olundu. Sakarya Savaşı günlerinde Ankara'nın korunmasında herhangi zaafiyet karşısında Meclis çalışmalarının Kayseri'de yürütülebilmesi için tedbiren ve geçici bir zaman için TBMM tarafından Kayseri'de görevlendirildi.

Kansu, Büyük Millet Meclisi'nde milletvekili sıfatı ile bulunmasına rağmen milletvekilliği dışında çeşitli görevler de üstlenmiştir. Örneğin, Meclis çalışmalarına katıldıktan hemen sonra üç ay süre ile Elazığ valiliği görevini üstlenmiş, Meclis'in Kayseri'ye taşınması ihtimali karşısında Kayseri'ye giderek buradaki hazırlıkları organize etmiş, halkın topladığı yardımların cepheye ulaştırılmasını sağlamış ve Yozgat İstiklal Mahkemesi üyeliği yapmıştır. İlgili dönem Meclis dışı çalışmalarını 23 Temmuz 1922 tarihinde tamamlayarak tekrar Meclis çalışmalarına dönmüştür.

Hak ve adalet kavramlarını oldukça önemseyen Kansu, Meclis'te yaptığı birçok konuşmasında bu durumlara dikkat edilmesini, liyakat usulünün her alanda uygulanarak tüm idari sistemin bu çerçevede oluşturulmasını, çocukların eğitime eşit şekilde erişmesini ve eğitim sisteminin dikkatle uygulanmasını, öğretmenlerin ve memurların maaşlarının zamanında ödenmesini ve bu konuda bölgesel şartların göz önünde bulundurularak maaşların ilgili şartlara göre ayarlanmasını, kimsesiz çocukların daha iyi ve zanaat eğitimleri ile desteklenmesini, vergi sisteminin bölgenin sosyo-ekonomik durumuna göre ayarlanmasını, merkezi yönetimden ziyade yerel yönetimlerin ön plana çıkarılması ve bu yönetimlerin güçlendirilmesini, halkın mağdur olmasına neden olabilecek herhangi bir ayrımcı uygulamanın milletvekillerine dahi imtiyaz olarak tanınmamasını ve kadın-erkek eşitliğinin yaşamın her alanında sağlanması gerektiğini savunmuştur.

Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Diyarbakır ve Niğde İstiklal Mahkemesi üyeliklerinde ve başkanlığında bulundu. Cumhuriyet'in ilanından sonra da 5. Döneme kadar Denizli mebusu, 6. Dönem (1939) ve 7. Dönem'de (1943) ise Çoruh (Artvin) mebusu olarak görev yapmıştır. 1946 seçimlerinden sonra siyasi hayata veda etmiştir. Mustafa Kemal ile birlikte olduğu zamanlarda olaylarla ilgili özel notlar tutan Kansu'nun "Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber" adıyla 4 Mart 1948'de Son Telgraf gazetesinde yayımladığı anıları, 1966'da Türk Tarih Kurumu tarafından iki cilt olarak basıldı.

Mazhar Müfit Kansu, 12 Kasım 1948 tarihinde İstanbul'da öldü. Evli ve 3 çocuk babası idi.

Mazhar Müfit Bey'in İzmit Mutasarrıflığı

İzmit Mutasarrıfı olan Muhiddin Paşa, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın atamış olduğu bir mutasarrıftı. 1913 yılı Ocak ayında gerçekleşen Babıali baskınından sonra Dahiliye Nazırlığı'na getirilen Talat Bey (Paşa) İttihat ve Terakki karşıtı bir mülki idareci olan Muhiddin Bey'in mutasarrıflık görevinden uzaklaştırılması gerektiğini düşünüyordu. İzmit Mutasarrıfı Muhiddin Bey'in ittihatçı olan memurların İttihat ve Terakki'den istifa ettiklerine dair beyanname vermelerini istemesi büyük tepki çekmişti. Nitekim Talat Bey Dahiliye Nazırlığı görevine başladıktan sonra ittihatçı muhalifi olan bu mutasarrıfın vazifesine son vermiştir.

Mutasarrıf Muhiddin Paşa'nın çalışmalarından memnun olan İzmit halkı vazifesinde kalması için bir heyeti İstanbul'a gönderdiyse de Dahiliye Nazırı Talat Bey huzuruna kabul ettiği heyete "İzmit sancağı için çok çalışmak lazım. Ben oraya faal ve genç bir mutasarrıf gönderiyorum, Rize Mutasarrıfı Mazhar Müfit Bey'i atadım" diyecek ve Rize Mutasarrıfı Mazhar Müfit Bey'i Muhiddin Bey'in yerine İzmit'e Mutasarrıf olarak atayacaktı.

1913 yılı ortalarında İzmit Mutasarrıfı tayin edilen Mazhar Müfit Bey İzmit'te yapılan resmi ve milli teşebbüsleri, başlanmış ve başlanacak işleri benimseyerek devam ettirdi. Memleket Hastanesi, Yeni Turan İlkokul binası, Karamürsel ve İznik kazalarında yapılacak ilkokul onun zamanında tamamlandı. Mazhar Müfit Bey güzel sanatlara da önem verdi, İzmit İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yukarı Pazar Kulübü gençlerinden bir grup İzmit Musiki Heveskaran Cemiyeti adıyla bir kulüp kurdu. Mazhar Müfit Bey bu topluluğun kurduğu bando-muzika takımının gelişmesi için topluluğun gelişmesine katkı sağladı, koruyup gözetti.

Mutasarrıf'ın desteğini ve katkılarını arkasına alan bu musiki topluluğu, kentte adını duyurmaya ve Türk müzik topluluğu olarak törenlerde, etkinliklerde ve ulusal günlerde icra ettiği parçalarla İzmit kentinin müzik adına bilinçlenmesini ve çevresindeki olaylara karşı farkındalık geliştirmesini sağlar. Mazhar Müfit Bey döneminde yapılan icraatlar arsında yer alan Heveskâran Musikî Cemiyeti'ne 1330 Bütçesi'nden bir miktar tahsis yapılması da Meclis-i Umumi kararları içinde yer alır.

Onun zamanında sancak dâhilinde okulsuz kaza bırakılmaması için eğitim seferberliğine girişilmiş, Karamürsel, Hendek, İznik iptidai mekteplerinin açılması sağlanmış, İzmit Demiryolu Caddesi parkeye çevrilmiştir

Meşrutiyet döneminde milli şirket ve banka kurmak işlerine önem verildiği ve milli iktisat politikaları uygulanmak istendiğinden İzmit'te de bu milli siyasetin etkileri görüldü. İzmit'te ilk anonim şirket (Tütün Müstahsili Anonim Şirketi) Mazhar Müfit Bey zamanında kurulmuştur. Merkezi İzmit'te olmak ve İzmit Körfezi'nden İstanbul'a kadar olan mesafede vapurlarla nakliyat icra etmek üzere İkbal-i Bahri adı altında bir şirket kuruldu.

KAYNAKÇA

Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, *C.I*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004; Kemal Arıburnu, *Sivas Kongresi Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1997; Kemal Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, (Yay. Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C. I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1966; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, *Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923*, C.III, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları; Fahri Çoker, Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935, C. I,II, Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları; Kamil Erdeha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975; Sabahattin Selek, *Milli Mücadele (Ulusal Kurtuluş Savaşı)*, C.I, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2002; Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de Erzurum (1918-1923)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000; Ahmet Sezgin, *Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Kansu ve Siyasi Faaliyetleri (1923-1939)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli 2016; Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.II, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1974; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, C.I, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *İlk Meclis ve Milli Mücadele'de Anadolu*, Çağdaş Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1990; Gülşen Erdal, "İzmit Sancağı'nda Milli Mücadele Dönemi'nde Kurulan İlk Türk Müzik Topluluğu "İzmit Heveskâran Musiki Cemiyeti", *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD) 8*, Güz 2018; Haluk Selvi, "Balkan Savaşı Günleri'nde İzmit, *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V Bildirileri*, editörler Prof. Dr. Haluk Selvi vd., 9-10-11 Mart 2018, Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2019; Ahmet Sezgin, Zülal Keleş, "Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Kansu", *Belgi*, Yıl 2014, Sayı: 8, Denizli.

Osman AKANDERE

MEDİHA ELDEM (1906-1975)

Hükümet Tabibi

Mediha Eldem'in babası İzmit Uzuntarla köyünden Zefes Oğlu Raşit Eldem, annesi Hanife Hanım'dır. Ailenin ortanca çocuğu olarak 1906 yılında Nişantaşı'nda doğmuştur. 1924 yılında İstanbul Kız Lisesi'nden birincilikle mezun olan Eldem, üçüncü kuşak kız öğrencisi olarak başladığı İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki eğitimini 1930 yılında üstün başarı ile tamamlamıştır. Aynı yıl Türkiye'nin ilk kadın hükümet tabibi olarak Ankara Hükümet Tabipliği'ne atanmış, bu görevini üç yıl sürdürmüştür. Dr. Eldem, kadın hastalıkları ve doğum ihtisasını tamamlamasının ardından 1936 yılında Ankara Numune Hastanesi'ne klinik şef yardımcısı olarak görevlendirilmiştir. Bir süre çalıştıktan sonra Kayseri'ye tayininin çıkması nedeniyle görevinden ayrılmış, Ulus'taki Çıkrıkçılar Yokuşu'nda açtığı muayenehanede serbest hekim olarak mesleğini sürdürmeye devam etmiştir.

Mediha Eldem yaşamını yararlı ve üretken olmaya adamıştır. Kadın hastalıkları ve doğum uzmanı olarak kadınları tedavi etmenin yanı sıra kadınların aile planlaması hizmetlerine erişimlerini sağlayarak, kadın sağlığını korumaya ve geliştirmeye yönelik çalışmalarda görev almıştır. Tıp Fakültesi mezunları arasında iletişimi güçlendirmek amaçlı "30'lular Bülteni"nin basımını sağlayan Dr. Eldem, 1938 yılında Anadolu Kliniği Dergisi'nde "*Yumurtalık Kanaması ve Mucip Olduğu Dâhili Nezif*" başlıklı bir makale de yazmıştır. 15 Ekim 1950 tarihinde yapılacak İl Genel Meclisi

Mediha Eldem

seçiminde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından aday olarak gösterilen Dr. Eldem; elektrik, su ve yol hizmetlerinin getirilmesini sağlayarak baba ocağı İzmit Uzuntarla köyünün kalkınmasına önemli katkı sağlamıştır. 1960 yılında "*Yılın Kadını*" olarak davet edildiği Amerika'da iki ay kalarak, sağlık ve sosyal hizmet kuruluşlarını inceleme fırsatı bulmuştur.

Dr. Eldem, sosyal alandaki faaliyetleri ve katkılarıyla döneminin önder kadınlarından biri olarak gösterilmektedir. 1930'lu yıllarda Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay'da, 1942 yılında Türkiye Yardım Sevenler Derneği'nde yürütülen faaliyetlerde aktif görev almıştır. 1946 yılında ikinci başkan ve 1948'de genel başkan olarak seçildiği Yardım Sevenler Derneği'ndeki başkanlık görevini yaşamının sonuna kadar sürdürmüştür. Atatürk'ün kadınlara sağladığı hakları korumak ve kadının toplumsal konumunu yükseltmek amacıyla 1949 yılında ikinci kez kurulan Türk Kadınlar Birliği'nin kurucu üyelerinden olan Mediha Eldem, böylece Cumhuriyet döneminin en büyük kadın eylemlerinin birinde de görev almıştır. Dr. Eldem'in kurucu üyesi olduğu diğer dernekler; Ankara Soroptimist Kulübü, Türkiye Aile Planlaması Derneği ve Üniversiteli Kadınlar Derneği Ankara Şubesi'dir. Bununla birlikte 1954-1967 yılları arasında Kızılay'ın Genel Merkez üyesi olmuş, Ankara Jinekoloji Derneği ile Türkiye-Pakistan Dostluk Derneği tarafından yürütülen çalışmalarda da görev almıştır.

1956 yılında geçirdiği beyin kanaması ve sol hemiparezisi (vücudun sağ veya sol yarısını etkileyen hafif felç durumu) olmasına rağmen, yaşamını yoksul çocukların eğitimine, kadınların çalışma ve sosyal koşullarını iyileştirmeye adayan Dr. Eldem gayretli ve özverili çalışmalarıyla birçok kez ödüllendirilmiştir.

Ödülleri

Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Yılın Kadını Ödülü (1960); Üniversiteli Kadınlar Derneği Şeref Madalyası (1962); Yardım Sevenler Derneği Başarı Madalyası (1963); Türk Kızılay Derneği Onursal Üyeliği (1966); Türkiye Jinekoloji Derneği Onursal Üyeliği (1970); Kadınlar Birliği Yılın Kadını Ödülü (1970); Türkiye Anneler Derneği Onur Ödülü.

29 Temmuz 1975'te ölümünün ardından Yardım Severler Derneği tarafından Ankara Numune Hastanesi'nde Dr. Eldem adına iki yataklı hasta odası yaptırılmıştır. Ayrıca gönlünü verdiği ve yaşamını adadığı Türkiye Yardım Sevenler Derneği Genel Merkezi'nin bulunduğu sokağa Ankara Belediyesi tarafından Mediha Eldem Sokağı adı verilerek anısı yaşatılmaktadır.

KAYNAKÇA

Akis dergisi, 22 Mayıs 1964, s. 28; Berna Arda, 30'lular Kuşağının Önemli Bir Temsilcisi: Dr. Mediha Eldem", *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Cilt 55, Sayı 2, Ankara 2002, s. 109-114; *Cumhuriyet* gazetesi, 14 Mart 1966, s. 7; Gülsün Bilgehan, *Mevhibe-II*, Ankara 1998, s. 149.; İbrahim Yıldırım, Hakan Ertin, İbrahim Başağaoğlu. "Türk Tıp Tarihinde "Anadolu Kliniği" (1933-1954)", *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, İstanbul 2016, s. 4-41; *İlaç ve Eczacılık Terimleri Sözlüğü* Erişim tarihi: 01.09.2021 Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/; Türkiye Yardım Sevenler Derneği. Genel Başkanlar, Erişim tarihi: 01.09.2021 Erişim adresi: https://www.tysd.org.tr/genel-baskanlar/; Türkiye Yardım Sevenler Derneği. Tarihçe, Erişim tarihi: 29.08.2021 Erişim adresi: https://www.tysd.org.tr/tarihce/; *Zafer* gazetesi, 24 Eylül 1950, s. 6.

Rahime AYDIN ER

MEDRESELER

Osmanlı Devleti Döneminde Kocaeli'de Eğitim, Bilim, Sanat, Kültür

Osmanlılar kuruluş aşamasından itibaren Türk-İslam devletlerinden devraldıkları gelenek doğrultusunda medreseler inşa etmiştir. İzmit'in alınmasının ardından buraya yönetici tayin edilen Şehzade Süleyman Paşa adına açılan medrese bazı tarihçiler tarafından Osmanlının ilk medresesi olarak kabul edilmektedir. 19. yüzyıla kadar tedrisata devam eden Süleyman Paşa Medresesi'nin banisi bazı kaynaklarda Orhan Gazi olarak gösterilmektedir. Bazı kaynaklarda ise Süleyman Paşa tarafından babasının emri doğrultusunda kiliseden tebdil edildiği bilgisi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İzmit'te Osman Paşa Kethüdası Yusuf bin Abdulkerim tarafından 1702/3 tarihinde yaptırılan "Yusuf Efendi" adlı bir medrese daha mevcuttu. Medresede eğitim Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine kadar sürmüştür. "Hüseyin Paşa Medresesi" ise Kertil Mahallesi adıyla bilinen mevkide Hüseyin Paşa tarafından inşa ettirilen caminin karşısındaydı.

İzmit'teki medreselere ilişkin bilgi veren önemli bir kaynak da Maarif Salnameleridir. Buna göre 20. yüzyıl başlarında İzmit'in merkezinde üç medrese bulunuyordu. Bunlardan Mehmet Paşa tarafından kurulan ve müderrisliğini Hasan Fehmi Efendi'nin üstlendiği "Fevziye Medresesi" Hamidiye Caddesi'nde faaliyet göstermekteydi. Yukarı Pazar'da yer alan ve müderrisliğini Hacı Ahmet Efendi'nin yaptığı "Sultan Orhan Medresesi" kurucusu olan Orhan Gazi'nin adını taşıyordu. Pertev Mehmet Paşa tarafından inşa edilen "Pertev Paşa Medresesi" ise Hafız Rıfat

Efendi'nin müderrisliğinde Yeni Cuma'da hizmet vermekteydi.

İzmit sancağının kazalarından Geyve'de faaliyet halinde olan yedi medrese mevcuttu. Elvan Bey'in kurduğu "Elvan Bey Medresesi"nin müderrisi Hacı Yusuf Ziya Efendi'ydi. Köy ahalisi tarafından yaptılan "Elbilir Medresesi"nin müderrisliğini ise Hacı Ali Efendi yürütmekteydi. Diğer yandan Geyve'nin Taraklı nahiyesinde beş medrese vardı. Müftü Hafız Süleyman Efendi'nin kurduğu, müderris Hafız Hüseyin Efendi'nin sorumlusu olduğu medresenin adı "Cedid Medrese" idi. Hacı Hüseyin tarafından kurulan ve müderrisliğini Hafız Muhtar Efendi'nin yaptığı "Yunus Paşa" isimli medrese Yusuf Paşa Camii'ndeydi. Bunlara ilaveten Taraklı Çarşısı'nın arkasında da iki medrese mevcuttu. İlki Hacı Mehmet Ağazade Hacı Hüseyin Efendi'nin inşa ettirdiği ve Hakkı Efendi'nin müderrisi olduğu "Medrese-i Kebir", ikincisi ise kurucusu Hacı Efendi, müderrisi İsmail Efendi olan "Medrese-i Cedid" idi. Taraklı'da Hacı Efendi'nin banisi olduğu bir medrese daha bulunuyordu. Kurucusunun adını taşıyan medresenin müderrisi Mustafa Efendi'ydi.

Sancağın kazalarından Adapazarı altı medreseye sahipti. Bunlardan üçü Adapazarı merkezindeydi. İlki Orhan Gazi tarafından kurulan ve müderrisi İsmail Hakkı Efendi olan "Sultan Orhan Gazi", ikincisi müderrisliğini Mehmet Efendi'nin icra ettiği, Osman Efendi tarafından inşa ettirilen "Osman Efendi Medresesi", üçüncüsü de Gabarizade'nin yaptırdığı ve Hacı Mustafa Efendinin müderrisi olduğu "Gabarizade Medresesi" idi. Adapazarı'nın Sapanca nahiyesindeki medrese sayısı iki idi. Sapanca'nın merkezinde yer alan "Sapanca" adlı medreseyi nahiye ahalisi yapmıştı. Medresenin müderrisliğini ise Emin Sıdkı Efendi yürütmekteydi. Sapanca'daki diğer medrese Nailiye köyündeki "Şemsülmaarif Medresesi" idi. Hüseyin Vasfi Efendi'nin müderrisi olduğu bu medrese de köy halkının yardımlarıyla inşa edilmişti. Adapazarı kazasının Hendek nahiyesinde bulunan medresenin adı ise "Cami-i Kebir" idi. Yörük Hacı Mustafa Ağa'nın kurduğu medresenin müderrisi İsmail Efendi'ydi.

İzmit sancağının Kandıra kazasında sadece bir menderese faal haldeydi. Orhan Gazi'de yer alan "Hamidiye" isimli bu medrese ahali tarafından inşa edilmiş olup müderris Ali Rıza Efendi'nin sorumluluğunda hizmet veriyordu.

Sonuçta 20. yüzyıl başlarında İzmit sancağının merkezinde ve diğer idari ünitelerinde kayıtlara yansıyan 17 adet medrese bulunduğu anlaşılmaktadır. Sancaktaki medreselerin yedisi kurucularının adını almış, dördü yerli ahali tarafından inşa edilmişti. Sancaktaki medreselerin öğrenci sayısı 1.357 idi. Talebelerin 125'i İzmit, 602'si Geyve, 550'si Adapazarı ve 80'i Kandıra'daki medreselere devam ediyordu. Her medresede bir adet müderris görev yapıyordu.

KAYNAKÇA

Ahmet Dağlı, *19. Y.Y Adapazarı-Kocaeli Bölgesi Medrese ve Tekke-Zaviyeleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2002; Halim Demiryürek, "Maârif Salnamelerine Göre İzmit Sancağında Eğitim-Öğretim: 1898-1904", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. (02-04 Mayıs 2014). ed. Haluk Selvi - M. Bilal Çelik. 3: 1211-1228. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2015; Mehmet İpşirli, "Medrese", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.28, Ankara 2003; Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, Sene 1321.

Halim DEMİRYÜREK

Mehmed Ali Kâğıtçı

MEHMED ALİ KÂĞITÇI (1899-1982)

Türkiye'de Kâğıt Sanayisinin Kurucusu

Mehmed Ali Kâğıtçı 20 Ağustos 1899'da Heybeliada'da doğdu ve bütün yaşamını da burada geçirdi. İlk ve orta öğrenimini Heybeliada'da tamamladıktan sonra 1912'de İstanbul Sultanîsi'ne girdi. Mezuniyetinin ardından 1919'da girdiği İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Kimya Enstitüsü'nden 22 Ekim 1922'de kimyager olarak mezun oldu. Mezuniyetinin ardından 15 Nisan 1923'te Kimya-yı Sınaî ve Hayatî Müderrisi Dr. Cevad Mazhar Bey'in yanına 1.200 kuruş maaş ile asistan olarak atandı. Bu sırada Fen Fakültesi'ne devam ederek Umûmî Riyaziyât (Genel Matematik) ve Madeniyât (Mineraloji) sertifikalarını aldı.

1924'te kâğıtçılık eğitimi görmek üzere bir yıl için Almanya'ya gönderildi. Almanya'da Hannover'deki "Hannoversche Papierfabriken Alfeld – Gronau" kâğıt fabrikasının çeşitli bölümlerinde işçi olarak ve Hannover Yüksek Teknik Okulu'nda (Hannover Technische Hochschule) Prof. Dr. Herman Ost'un kâğıt labo-

ratuvarında çalıştı. Dönüşünde verdiği konferans ve derslerde kâğıt yapımını gösterdi ve Türkiye'de kâğıt yapılabileceğini savunmaya başladı.

Şubat 1926'da izinli olarak Fransa'ya giderek "Papeteries de France"ın Lancey – Isère ve Paviot – Voiron'daki selüloz ve kâğıt fabrikalarında işçi olarak çalıştı. Daha sonra kâğıtçılık konusunda Grenoble Üniversitesi Fen Fakültesi'nde öğrenim gördü ve burayı birincilikle bitirerek 30 Temmuz 1927'de "Kâğıt Mühendisi" diplomasını aldı. İki ay süreyle de Selüloz Araştırma Enstitüsü'nde çalıştı. Bu sırada izni uzatılmayarak 10 Nisan 1927'de Fen Fakültesi ile ilişkisi kesildi.

Mehmed Ali (Kâğıtçı) Bey bir yandan geçimini sağlamak için çeşitli işlerde çalışıp çeşitli okullarda kimya dersleri verirken öte yandan da verdiği konferanslar ve *Vakit* gazetesinde yazdığı yazılarla Türkiye'de kâğıt sanayiinin kurulmasını savundu. *Vakit* gazetesinde çıkan makalelerini topladığı *Selüloz ve Kâğıt – Selüloz Sanayiinde Müstehlik (Tüketici) Değil Müstahsil (Üretici) Olmalıyız* başlıklı kitapçığı 1928'de yayınladı.

İktisat Vekâleti tarafından 1929 yılı sonlarında üretimin arttırılması ve tüketimin yerli üretim ile karşılanması için bir sanayi programı hazırlanmasına karar verilmiştir. Bunu hazırlamak üzere kurulan komisyona kâğıtçılık raportörü olarak atanan Mehmed Ali (Kâğıtçı) Bey'in çabaları sonucunda kâğıt sanayiinin kurulması konusu da ele alınmıştır. Bunun ardından İş Bankası öncülüğünde bir araya gelen bankalar bir kâğıt fabrikası için girişimde bulunmuşlar ve 1933'te Mehmed Ali (Kâğıtçı) Bey'i teknik şartname hazırlamakla görevlendirmişlerdir. Bu çalışmalar sonucunda gerekli teknik şartnameler hazırlanarak firmalardan teklifler alınmış ve kuruluş yeri olarak İzmit seçilmiştir.

Bu sırada sanayileşmeyi tek merkezden belirli bir program çerçevesinde gerçekleştirmek için beş yıllık bir sanayileşme programı hazırlanmış ve bu sanayi programını uygulamak üzere 3 Haziran 1933'te "Sümerbank" kurulmuştur. Bunun ardından bütün bu hazırlıklar Sümerbank'a devredilmiş ve 1 Mart 1934'te Mehmed Ali Bey İzmit Kâğıt Fabrikası Müdürü olarak 350 lira maaşla burada göreve başlamıştır. Fabrikanın temeli 14 Ağustos 1934'te atılmış ve ilk kâğıt 18 Nisan 1936'da elde edilmiştir.

1938'de ithal edilen 250 ton selüloz reçine içermektedir ve işleme sırasında eleklere, hollanderlere ve giderek kâğıt makinesine bulaşan reçine çok büyük problemler yaratmaya başlamıştır. Mehmed Ali Kâğıtçı bu sorunun üzerinde çalışmaya başlamış ve bunun selüloza şap katılarak önlenebileceğini bulmuştur. Daha sonra yayınladığı bu buluş kâğıtçılık dünyasında büyük ilgi uyandırmıştır. Mehmed Ali Kâğıtçı bu buluşunun patentini 1945'te almıştır.

1939 yılına gelindiğinde bir yandan üretilen kâğıdın pahalı olduğu ve fabrikanın kötü yönetildiği konusunda basında yürütülen kampanyalar sürerken öte yandan da Umum Müdür Nurullah Esat Sümer'in görevinden ayrılmasından sonra Sümerbank yönetiminin değişen bakış açısı sonucunda Sümerbank Umum Müdürlüğü ile ilişkiler giderek gerginleşmiştir. Sürekli olarak konudan anlamayan müfettişler gönderilmekte ve yapılan denetlemeler sonucunda Mehmed Ali Kâğıtçı'nın devleti zarara soktuğu konusunda raporlar düzenlenmektedir. Bunlardan birinde Yunanistan'dan ithal edilen kaolinin kötü olup kullanılamadığı ileri sürülerek devleti zarara soktuğundan kendisine 194 lira 97,5 kuruş zimmet çıkartılmıştır. Mehmed Ali Kâğıtçı'nın üzerindeki baskı giderek arttırılmakta ve görevden almak için gerekçeler yaratılmaya çalışılmaktadır. Önce 1939 yılı ortalarında İktisat Vekâleti'nde oluşturulan heyet tarafından kuruluş aşamasına ve geçmişe yönelik 25 tane kapsamlı soru gönderilerek bunların acilen cevaplandırılması istenilmiştir. Bunların cevapları 18 Temmuz 1939'da verilmiş olmakla birlikte daha bu cevaplar gönderilmeden 3 Temmuz 1939'da 50 soru daha gönderilerek bunların da acilen cevaplandırılması istenilmiştir.

Mehmed Ali Kâğıtçı aleyhindeki bu kampanyanın ardından fabrikayı kötü yönettiği ve devleti zarara soktuğu gerekçesiyle 31 Mart 1941'de müdürlük görevinden alınarak "Fen Müşaviri" olarak görevlendirildi ve 20 Haziran 1941'de de Sümerbank'taki görevine son verildi. Görevi sırasında devleti zarara soktuğu, fabrikanın hatıra defterini ve planlarını alıp götürdüğü gibi uydurma gerekçelerle İzmit Selüloz Sanayii Müessesesi Müdürlüğü tarafından Haziran 1944'te hakkında dava açıldı. Bu davanın nasıl sonuçlandığı bilinmemektedir. Görevinden çıkartıldıktan sonra İstanbul'da bir biyokimya laboratuvarı açtığı anlaşılmaktadır. Mehmed Ali Kâğıtçı 16 Nisan 1942'de İstanbul Belediyesi Kimyahane Müdürlüğü görevine başladı,

1945'te yeni kurulan İstanbul Belediyesi Hıfzıssıhha Müessesesi'nde Kimya Şubesi şefi olarak çalışmasını sürdürdü ve 3 Temmuz 1963'te bu kurumun müdürlüğünden emekli oldu. Mehmed Ali Kâğıtçı 1 Ekim 1982'de Heybeliada'da öldü.

Uzun yıllar sonra Mehmed Ali Kâğıtçı'nın hakkı teslim edilerek SEKA Genel Müdürü Yaşar Başkaya tarafından 18 Nisan 1963'te İzmit Kâğıt Fabrikası'nda düzenlenen törene onur konuğu olarak çağırıldı. Daha sonra kendisi için 17 Şubat 1978'de düzenlenen törene davet edildi ve bunun ardından da SEKA'nın diğer işletmelerini dolaşarak konferanslar verdi. SEKA'nın 50. yılını kutlama törenleri sırasında 18 Nisan 1986'da SEKA'nın bahçesine büstü konuldu. Mehmed Ali Kâğıtçı yaşamının son döneminde Türkiye'de bir geleneksel kâğıthane ve kâğıt müzesi kurulması konusunda çok uğraşmasına rağmen bunu başaramadı. Ölümünden on iki yıl sonra 6 Kasım 1994'te SEKA Genel Müdürlüğü bünyesinde "Mehmed Ali Kâğıtçı Müzesi" açıldı.

Mehmed Ali Kâğıtçı 1937-1941 yılları arasında İzmit Halkevi Başkanlığı yaptı ve şehre katkılarından dolayı 13 Ağustos 1937'de kendisine "Fahri Hemşerilik Belgesi" verildi. 1937'de İzmit Kâğıtspor Kulübü'nü

kurarak başkanlığını üstlendi. Bu kulüp kürek, yelken, güreş ve basketbol gibi alanlarda önemli başarılar kazanan sporcular yetiştirdi.

Mehmed Ali Kâğıtçı Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni bir toplum yaratılmasına kendisini adamış idealist kuşağın önde gelen adlarından biriydi. Türkiye'de ulusal selüloz ve kâğıt sanayiinin kurulmasına öncülük eden ve Atatürk'ün "İşte idealist adam, büyük adam buna derler" diyerek övdüğü Mehmed Ali Kâğıtçı'nın kurduğu fabrikanın yönetiminden alınması ve ardından çeşitli suçlamalarla mahkemeye verilmesi kendisine yapılmış büyük bir haksızlıktı. Bununla birlikte yaşamının sonuna kadar kâğıt konusu ile ilgisini sürdürdü.

KAYNAKÇA

Sabih Alaçam, *İnkılâp Türkiyesinde Kâğıtçılık*, İstanbul 1940; Kâğıtçı, Mehmed Ali, *Modern Kâğıt İmalinin 30 ncu Yıldönümünde Hatırladıklarım ve Düşündüklerim*, İstanbul 1966; Sarıoğlu, Mehmet, *Bir Cumhuriyet Aydını: Mehmet Ali Kâğıtçı*, İstanbul 2008; Emre Dölen, *Dünyada ve Türkiye'de Kâğıtçılığın Tarihçesi*, Kocaeli 2015, s. 321-333.

Emre DÖLEN

MEHMED HAŞİM VE SEYAHATNAMESİ

Antik dönemden günümüze kadar pek çok seyyah Kocaeli ve çevresinden geçerek İstanbul'a ulaşmış ya da İstanbul'dan Anadolu'ya Kocaeli'ni gezerek geçmişlerdir. Bu gezginlerden birisi de şüphesiz Mehmet Haşim'dir. Seyyid unvanlı Şemsî Emir Efendi'nin oğlu olan Mehmed Haşim kitabetten yetişme bir Osmanlı bürokratıdır. Bir süre Maliye kaleminde görev yapmış olma ihtimali söz konusudur. Muhtemelen dönemin diğer bazı bürokratları gibi paşa kapılarında yetişerek merkezi bürokrasiye dahil olmuştur. Kesbi mahlasıyla şiirler yazdığı bilinmektedir. Mehmed Haşim 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kafkasya ile daha yakinen ilgilenmek ihtiyacını duyan Osmanlı merkezî idaresinin bölgeye muhafız olarak gönderdiği Ferah Ali Paşa'nın yanında kâtip olarak görev yapar. Mehmed Haşim'in bu görevi esnasında özellikle Ferah Ali Paşa'nın Kafkasya'daki faaliyetleri ve icraatı ile başta Nogaylar olmak üzere oradaki kabilelerin durumunu ve yerleşimini de içine alan başka bir eser daha yazdığı dikkati çekmektedir. *Fî Ahvâl-i Anapa ve Çerkes* adıyla bilinen ve yazma halinde bulunan bu eser, o dönem için Cevdet Paşa'nın da yegâne kaynakları arasında yer almakta ve XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Kafkasya'daki siyasî, askerî ve sosyal gelişmeler anlatması bakımından önemli bir başucu eseridir. Bu eserinden başka bir de *İbretnüma-i Devlet* isimli bir eseri mevcuttur.

Mehmed Haşim Efendi'nin Söz konusu *İmâ-i Törehâ-yı Büldenân* ismini verdiği seyahatnamesininin iki yazma nüshası mevcuttur. Mehmed Haşim'in kaleminden çıktığı anlaşılan bu yazmalardan birinin müsvedde, diğerinin ise temize çekilmiş nüsha olduğu anlaşılıyor. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (TSMK) Hazine, nr. 1564'te kayıtlı mecmuanın içinde yer almakta, müsveddesi ise Ali Emiri Kütüphanesi'nde bulunmaktadır

Mehmed Haşim, Seyahatnâmesi'ne Bahr-i Sefîd yani Akdeniz'deki adalardan başlar. Bu bağlamda önce cezîrelerin ekberi yani büyüğü olarak nitelediği Girit başta olmak üzere Kıbrıs'a kadar olan 40'a yakın büyüklü küçüklü ada ve yerleşim yerleri hakkındaki gözlem ve tespitlerini aktarır. Akdeniz adalarından sonra Berriyyetü'ş-Şam olarak adlandırdığı eyalete geçer ve eyaletteki yerleşim yerleri ve çevresi hakkındaki gözlemlerini aktarır. Bunu takiben Ayıntab/Antep üzerinden Anadolu'ya giren Haşim, birçok şehir ve kasabanın başta fizikî özellikleri ve görünümleri olmak üzere halk arasında yerleşmiş bazı örf, âdet ve gelenekleri, ziyaret yerleri, yetiştirilen ürünlerle ilgili gözlem ve tespitleri renkli bir üslupla anlatır. Bu yerlerden sonra Marmara bölgesinde önemli bir yerleşim merkezi olan İznik'ten bahseder. Mehmet Haşim, İznik'ten sonra Karamürsel'e geçer. Karamürsel'in dağlarında fındık, kestane, alıç ve koca yemiş ağaçları olduğunu, bu dağlarda olan bağ ve bahçelerde pek çok türden sebze, kiraz, vişne, elma, armut ve zeytin gibi ürünlerin yetiştiğini belirtir. Sapanca'yı takiben İzmit şehri hakkında bilgi verir. Burada şehrin adını, Osmanlı kaynaklarında yer aldığı üzere İznikmid olarak kaydeder. Şehrin fizikî konumunu, İstanbul'da Tophane'nin üst tarafında yer alan Cihangir semtine benzetir ve bu bağlamda şehri, batıya doğru taşlık (sengistan) bir alan üzerinde kurulmuş bir "şehr-i muazzam" diye tarif eder. Bunun yanında suları acı olduğundan Üsküdar fukarasının Çamlıca, Kısıklı ve Kayış Pınarı suyunu naklederek geçindikleri gibi, İzmit fukaralarının da "Çene suyu" olarak bilinen çeşmeden su getirerek sattıklarını ve geçimlerini sağladıklarını belirtir. Sattıkları mal ve eşyaların ise leblebi, tahin helvası, Çene suyu ve keresteden ibaret olduğunu ayrıca halkı arasında kayıkçılık, balıkçılık, sefinelerde kaptanlık, sürücülük, kerestecilik, hancılık, çerçilik ve komisyonculuk gibi mesleklerle uğraşanların olduğunda da bahseder. Mehmet Haşim Efendi, İzmit'ten sonra Hereke'ye uğrar. Hereke'nin harareti giderici sularından bahseder. Hereke'den sonra Mehmet Haşim Efendi Gebze'ye geçer.

Mehmet Haşim, 18. yüzyıl Anadolu ve Kocaeli'sine dair verdiği bilgiler özellikle sosyal ve kültürel hayatın yazılması noktasında önemli bilgilerdir. Evliya Çelebi'den bir asır sonra gezen Mehmet Haşim Efendi'nin seyahat gözlemleri 17 ve 18. yüzyıl arasında yaşanan değişim ve sabitenin tespit edilmesi açısından büyük değer ve önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulüp Yay. İzmit 2008; Feridun Emecen, İlhan Şahin, "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Bir Osmanlı Seyyahının Kocaeli ve Yöresi İle İlgili Tespit Ve Gözlemleri" *Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Editör Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2016, s 511-515; Feridun Emecen, "İbretnüma-i Devlet Adlı Eserin Yazarı Mustafa Kesbi midir? XVIII: Yüzyılın Bir tarihçisi Üzerine Notlar", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 2020/1 sayı 71, s. 197-221; Kesbî Haşim Mehmet Efendi, *Ahvâl-i Anapa ve Çerkes: Anapa ve Çerkesya Hatırları*, Hazırlayan Mustafa Özsaray, İstanbul 2012.

İbrahim ŞİRİN

MEHMED REŞAD, MEHMED V (1844-1918)

Osmanlı Padişahı

Sultan Abdülmecid ve Gülcemal Kadınefendi'nin çocukları olarak 2 Kasım 1844 tarihinde doğdu. Ağabeyi II. Abdülhamid tahta çıkınca onu sarayda gözetim altında tutarak, kendi yakınlarından başkasıyla görüşmesini hatta gazete okumasını bile yasakladı. Sadece Doğu kültürüne dair kitaplar okumasına izin verildi. Abdülhamid'in darbe ile indirilmesi üzerine 27 Nisan 1909'da tahta çıkarıldı. Otuz üç yıl kapalı ve korkulu bir mahpus hayatı yaşayan Sultan Reşad iktidar hırsından uzak apolitik bir karakter çizdi. İdareyi tamamen parlamentoya havale etti. Anayasa'nın kendine tanıdığı hakları bile kullanmayacak kadar politikaya uzak durdu. Bu tutumu, İttihat ve Terakki'nin her isteğine boyun eğmesinden değil, Meşrutiyet rejimine saygı duymasından ve politik kavgalarda taraf olmaktan çekinmesinden ileri gelmekteydi. Dokuz yıllık saltanatı boyunca on defa kabine değişikliği oldu. Çok partili hayata geçilmesi, partiler arası çekişmeleri kızıştırıp kaosu büyütmekten başka işe yaramadı. İlk gazeteci cinayeti, silahlı darbe ile kabine değişikliği, sadrazam suikastı, cihâd-ı ekber ve seferberlik ilanı onun zamanında gerçekleşti. Trablusgarp ve Balkan savaşlarından başka, Birinci Dünya Savaşı devleti siyasi ve ekonomik buhrana sürükledi. İmparatorluğun devamını sağlamak için yapılan son hamleler sonuç vermemiş olsa da, Sultan Reşad dönemi, millî birlik ve demokrasi fikrinin geliştiği, eğitimde, hukukta ve sosyal alanda önemli reformlar yapılarak millî Türk devletinin temellerinin atıldığı bir dönem oldu. Şeker hastalığı bulunan ve prostat ameliyatı geçiren padişah 3 Temmuz 1918 tarihinde vefat etti.

Sultan Mehmed Reşad dindar, uysal, zarif, cömert ve samimi bir Mevlevi idi. Sosyal siyasetini belirleyen temel faktörlerden biri, II. Mahmud'dan itibaren bazı padişahlarda görülen popülist uygulamalardır. O, halkla doğrudan temasa yönelik politikaları ön plana çıkardı. Cuma selamlığını her hafta başka bir camide yaparak yeni ve geniş kitlelere göründü. Hem halkla buluşmak hem de ayrılıkçı hareketleri dizginlemek amacıyla İstanbul dışına seyahatler düzenledi. Bursa, İzmit ve özellikle 1911'deki Çanakkale, Selânik, Üsküp, Priştine, Kosova ve Manastır şehirlerini kapsayan Rumeli seyahati büyük ses getirdi. Dindarlığının ve nezaketinin sevkiyle yaptığı ihsan ve yardımları geniş kitlelere ulaştı. Hediyeleşmeye ve bağış yapmaya önem veren kişiliğiyle halkçı bir hükümdar portresi çizdi. Paylaştırma konusunda bölgesel, etnik ve dinî ayrım gözetmemesi Osmanlılık düşüncesine ve Meşrutiyet felsefesine oldukça uygundu. Bu bakımdan "ittihâd-ı anâsır" ilkesine doğrudan hizmet etmiştir. Bağış ve yardımları payitahtla sınırlı kalmamış, Anadolu'daki selzedelerden, Afrika'daki ecdat yadigârı eserlere, Balkanlar'da zarara uğrayan çiftçilere kadar uzanmıştır. Musevi öğrenciler, Ermeni fukarası, Rum yetimleri, geçim güçlüğü çeken devlet adamları, Avrupa takımlarıyla yarışan futbolcular, şehit yakınları, sünnet olacak çocuklar, evlenecek gençler, maddi sıkıntı çeken tiyatrocular onun yardımları sayesinde hayata tutunmaya çalışmışlardır. Kolektif faaliyetlere ve sosyal etkinliklere verdiği destek, sivil toplum anlayışının yerleşmesine hizmet etmiştir.

31 Mart Vakası ve akabindeki siyasal buhran İzmit'i ve çevresini de etkilemişti. Birtakım kalkışma teşebbüsleri görüldüyse de bunlar Hareket Ordusu'na bağlı askerî birlikler tarafından bastırıldı. Meşrutiyet'in ilanından 1913 yılına kadar yaklaşık beş yıl yönetici krizi yaşandı. Musa Kazım Bey'in azliyle yerine bir süre Redif Kumandanı Cemal Paşa'nın vekâlet etmesinden sonra Ali Seydi Bey atandı. Ahali Kazım Bey'in sancağın çeşitli kadrolarına yerleştirilen Arnavut kökenli adamlarının uzaklaştırılması için nümayiş yaptı. Ali Seydi Bey onlara güvence verdiyse de, kendisinin yeni rejimin karşıtlarıyla işbirliği ortaya çıktığı için görevden uzaklaştırılarak Divan-ı Harp'te yargılandı ve mahkûm edildi. Ertuğrul (Bilecik) Mutasarrıfı Osman Paşa İzmit'e tayin edilerek idari düzen kuruldu. Fakat bir yıl sonra o da azledilerek Cemal Bey Meşrutiyet idaresinde Kocaeli'nin üçüncü mutasarrıfı oldu. 1910 Şubat'ında mutasarrıflık Gazimihalzâde Mehmed Nüzhet Bey'e, 1912 Eylül'ünde Muhyiddin Paşa'ya, 1913 Haziran'ında da Mazhar Müfit Bey'e verildi. Bu sonuncusu zamanında Balkan ve Dünya savaşlarının kaotik ortamına rağmen gözle görülür bir durgunluk hâkim oldu.

Sultan Reşad, saltanatının üçüncü ayında Hereke'yi ve buradaki fabrikayı ziyaret etti. 1909 Ekim'inin son haftasında ise İzmit seyahatini yaptı. Aralarında Veliaht Yusuf İzzeddin ve Şehzade Ziyaeddin Efendiler, Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa, Bahriye Nazırı Arif Hikmet Paşa, Ticaret ve Nafia Nazırı namına komiser Hayrettin Bey, Serkarin Lütfi ve Serkâtip Halid Ziya beyler, Seryaver Hurşid Paşa, Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin de bulunduğu geniş bir heyetin refakat ettiği yolculuk Almanya'dan getirilen vagonlarda demiryoluyla gerçekleşti. Padişah sivil elbise giymişti. Gebze ve Hereke'de treni durdurup halkı selamladı. Hereke Fabrikası'nı ziyaret etti. İzmit'e varınca bir süre Kasr-ı Hümâyûn'da dinlendi. İzmit erkânını, memurlarını, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerini ve eşrafı kabul etti. Geçit resmi ve gösteri yapan öğrencilere, mektebin ve irfanın önemini vurgulayan bir konuşma yaptı. Dört Müslüman okuluna 60, iki Ermeni okuluna 20, Rum ve Amerikan mekteplerine 15'er lira; Gureba Hastanesine 50 lira bağışladı. Akşamüzeri Tersane'de incelemelerde bulundu. Gittiği her yerde belirttiği üzere, burada da, tebaasıyla buluşmaktan duyduğu sevinci dile getirdi. İzmitliler durumlarını padişaha ve sadrazama açma fırsatı yakalamış, İttihat ve Terakki Cemiyeti şubesi de şehrin ihtiyaçlarını iletmişlerdi. Sultan Mehmed Reşad, İzmit seyahatinden on ay sonra, 15 Ağustos 1910 tarihinde yine gezme amacıyla Tütünçiftliği'ne geldi. Ertuğrul Yatı'yla gerçekleşen gezide kendisine, şehzadeler Ziyaeddin, Necmeddin ve Ömer Hilmi Efendiler, Harbiye Nazırı Mahmud Şevket Paşa ve mâbeyn erkânı refakat etmişlerdi.

Mehmed Reşad'ın İzmit Seyahati, 1909

Sultan Mehmed Reşad ve Alman İmparatoru II. Wilhelm

Sultan Reşad döneminde, bilhassa 1911 yılında mutasarrıflığa atanan Nüzhet Paşa sayesinde Kocaeli bazı bayındırlık faaliyetlerine sahne oldu. Nüzhet Paşa daha önce kaymakam olarak bulunduğu Adapazarı'nda başlatmış olduğu hükümet konağını tamamlattı. İzmit Hükümet Konağı'nı tamir ettirdi, bu sırada ahşap Hamit Turan evi geçici mutasarrıflık olarak kullanıldı. İskeleyi, rıhtımı ve belediye bahçesini elden geçirdi. İzmit-Kandıra, Kandıra-Adapazarı, Adapazarı-Hendek, İzmit-Karamürsel-İznik, Geyve-Taraklı yollarının eksik bölümlerini tamamlayarak eskiyen yerlerini tamir ettirdi. İzmit'te Yeni Turan İptidaisi'nin inşasına başladıysa da görevden alınması üzerine okul projesi yarım kaldı. Yerine atanan Muhiddin Paşa Memleket Hastanesi'nin inşaatına başladı. 1913 Ocak'ındaki hükümet değişikliği ile göreve getirilen Mazhar Müfit Bey projeleri devam ettirip büyük ölçüde tamamladı. Özellikle okulsuz kaza bırakılmaması için eğitim seferberliği başlattı. Yarım kalan Yeni Turan İptidaisi'nin temeli 1914'te atıldı. Törende Ermenilerin bandosuna muhtaç olmamak için Belediye Müfettişi İsmail Hakkı Bey yönetiminde Heveskarân Musiki Cemiyeti adıyla bir bando kurulmuştu. 1915 yılındaki Ermeni tehciri sırasında irili ufaklı hadiseler görülürken, Balkanlar'dan İzmit'e getirilen Rum göçmenlerinin yerleşmesi sağlandı.

Hereke Fabrikası Sultan Mehmed Reşad döneminde başka ziyaretçileri de ağırladı. Avusturya-Macaristan'dan İstanbul'a gelen ve aralarında ağırlıklı olarak tüccar, iş adamı, sanayici ve bankerlerin bulunduğu 79 kişilik grup 20 Nisan 1911 tarihinde Hereke Fabrikası'nı ziyaret ettiler. Atölyeleri gezdikten sonra Kaiser Köşkü'nde ağırlanan misafirlere çay, bisküvi, pasta ve şekerleme sunuldu. Ziyaretin anısına hazırlanan "Yadigâr-ı Hereke" ibaresiyle iki ülke bayraklarının işlendiği mendiller hediye edildi. Yerli malı kullanımının yaygınlaştırılması için faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan Mamulât-ı Dâhiliyye İstihlâkı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyyesi de Balkan savaşları yıllarında fabrikaya destek ziyareti düzenledi.

KAYNAKÇA

Abdülkadir Buluş, *Osmanlı Tekstil Sanayii Hereke Fabrikası*, İstanbul Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000; Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, KBB Yayınları, Kocaeli 2012; Haluk Selvi, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın İzmit Seyahati (27-28 Ekim 1909)", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Kocaeli 2016, II, 925-946; Kemalettin Kuzucu, "Kendine Nekes Halkına Mükrim Padişah: Sultan Mehmed Reşad", *Sultan V. Mehmed Reşad ve Dönemi*, TBMM Milli Saraylar Yayınları, İstanbul 2018, I, 42-81; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, haz. Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2007; Serkan Yazıcı, "Osmanlı Devleti'nin Bir Sanayi Merkezi Olarak Hereke", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2015, II, 707-725.

Kemalettin KUZUCU

MEHMED SUPHİ

Karamürsel Mensucat Fabrikası Kurucusu

Osmanlı dönemi Türk tekstil sektörünün en eski ve öncü kuruluşu olan Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın temelini oluşturan 'Karamürsel Fes ve Şayak Fabrikası Komandit Şirketi Osmaniyesi' adlı özel kuruluş, 25.000 Lira sermaye ile 1890 yılında İstanbul Bahçekapı'da kuruldu.

Taşlıca lakabıyla tanınan Bosna-Hersek kökenli, Saray-ı Hümayun Şayak ve Çuhacıbaşı Mehmed Suphi Sipahohiç ile birlikte aynı kökenden gelen Volçitrinli Yusuf Efendi, Çengiç Mustafa Bey, Mustafa Şakir Bey, Hacı Adem Efendi, Volçitrinli Ahmed Efendi ve Tüccar Ali Bey, bu şirketin kurucuları oldular.

Bu müteşebbis heyetin ilk etapta İstanbul Kâğıthane civarında dokuma tesisi kurma talepleri, kapitülasyonların yarattığı sıkıntılı ortam ile ülkeye kumaş ithalatı yapıp büyük kazançlar elde eden yabancı menşeli tacirlerin baskıları sarayı tedirgin ettiğinden, buna izin çıkmadı. Boşnakların yoğun bir şekilde iskân edildikleri Kocaeli'nin Karamürsel kazasından fabrika kurulması için arsa tahsisli davet gelince, müteşebbis heyet kaza merkezinde tesisi kurma kararı aldı. Ancak burası için de saraydan onay almak gerekiyordu. Girişimlere başlandı. Saray bürokrasisini aşmakta zorluk çekiliyordu. Padişahın onayını almak için çabalayanlardan biri de, şirketin kurucularından eski Saray-ı Hümayun çuhacıbaşısı Mehmed Suphi Bey'di. Yine sarayda aynı görevde bulunmuş şirket ortaklarından Yusuf Ağa ile Çengiç Mustafa Bey de

aynı çabanın içindeydiler. Sonunda saraya ulaşmayı başardılar ve padişah II. Abdülhamit'i ikna ederek, Karamürsel'de şayak fabrikası kurulması konusunda 'olur'unu aldılar.

Şirket, bu defa da, "Karamürsel Fes, Çuha ve Şayak Fabrikası" adıyla kuracağı tesis için, Karamürsel kazasının bağlı olduğu İzmit sancağının kapısına vardı. İzmit Sancağı Meclis İdaresi, başvuruyu kabul edip talebi Ticaret ve Nafia Nezareti'ne sevk etti. Mayıs 1892 tarihinde fabrikanın açılması için gerekli ruhsat verildi. Ancak ilgili şirket, fabrikanın kurulması için gerekli ruhsat yanında, o günkü yasalar gereği, işletmelerin ağır vergilerden korunmasına yönelik bazı imtiyazların da peşindeydi. Fabrika için yurtdışından şirketin ithal edeceği buharlı dokuma tezgâhlarının yüksek olan gümrük vergilerinden muaf tutulması isteniyordu. Uzun uğraşlardan sonra bu konuda da olumlu sonuç alındı. Ticaret ve Nafia Nezareti'nin yazısı üzerine, Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın başkanlığında toplanan Şura-yı Devlet tarafından Karamürsel Fes ve Şayak Fabrikası Komandit Şirketi Osmaniye şirketinin imtiyaz talepleri ele alındı. Talepler kabul edildi. Aynı gün Meclis-i Mahsus'un aldığı aynı doğrultudaki karar padişahın onayına sunuldu. Talep edilen ve ilgili makamlarca kabul edilen imtiyazların sağlanmasına, Padişah II. Abdülhamit böylece onay vermiş oldu. Sarayın, fabrikaya olumlu yaklaşımı bununla da kalmayacak, 1893 yılında, şirketin, piyasada büyük talep gören üretimini arttırmak için Ziraat Bankası'ndan talep ettiği 15.000 lira kredinin sağlanmasına da sıcak bakacaktı.

Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın tüm ülkede büyük ilgi gören yünlü kumaş üretiminin dokuma sanayiine getirdiği canlılık bir yandan da Padişah II. Abdülhamit'in takibinde olacaktı. Karamürsel Fes, Çuha ve Şayak Fabrikasının, ülkede sanayinin gelişmesine önemli faydalar sağladığı görülmekteydi.

Dikkat çeken bir husus da, şirketin mamullerinin satışlarında kullandığı faturalarda, Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın fotoğraf klişesi ile "Saray-ı Hümayun Şayak ve Çuhacıbaşı Taşlıcalı Mehmed Suphi ve Şürekâsı" yazılı antetin yer almasıydı. Hiç şüphesiz bu durum, Mehmed Suphi Bey'in, şirketin mali sorumluluğunu yürüttüğü anlamına geldiğini ortaya koymaktaydı.

Nitekim standardı yüksek kumaş üretimi ve başarılı faaliyetlerinden ötürü şirketin kurucuları ve yöneticileri 1897,1898 ve 1900 senelerinde, Padişah II. Abdülhamit tarafından sanayi madalyası, mecidi nişan, Osmani nişan gibi madalyalarla ödüllendirildi.

Şirketin ve mensucat fabrikasının kurucularından olan Mehmed Suphi (Sipahohiç) Efendi de, 21 Nisan 1898 tarihinde, "Rütbe-i Salise" madalyası ile taltif edildi.

Karamürsel Mensucat Fabrikası'nın, kaliteli ve yüksek seviyedeki üretimi ile ekonomiye sağladığı katkılarından ötürü sarayın takdirlerine mazhar oldu ve 16 Mart 1914 tarihi itibariyle toplam 5 altın, 11 gümüş, 33 nikel ve 34 Donanma madalyaya erişti.

KAYNAKÇA
Atilla Oral, *Türk Sanayinde Karamürsel Mensucat Efsanesi*, Araştırma, *Özgür Kocaeli* gazetesinin 4 Ağustos 2002 Tarihli Nüshası, s. 8; Yrd. Doç. Zeynep İskefiyeli, Karamürsel Mensucat Fabrikası (1890-1920), Bildiri, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-II*, Cilt II, Kocaeli 2016, s1119-1120-1121-1122-1123-1124-1125-1141; BOA-Başbakanlık Osmanlı Arşivi, BEO,7/517; Atilla Oral, Araştırma, *Karamürsel Fabrikası*, *Özgür Kocaeli* gazetesinin 30 Mayıs 2004 Tarihli Pazar Eki, s. 6; istanbulmuzayede.com/urun 2469453.

Erdoğan ÖZDEMİR

MEHMET AKİF YILMAZ (1975-...)

Milletvekili

1975 yılında Ankara'da dünyaya gelmiştir. Babasının adı Şevki, annesinin adı ise Ayşe'dir. Yılmaz, ilkokulu Kocaeli'nin Mehmet Ali Paşa Mahallesi'ndeki 27 Mayıs İlkokulu'nda, ortaokul ve lise eğitimini İstanbul Kartal Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde 1996 yılında tamamlamıştır. Aynı yıl Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yükseköğrenimine başlamış, 2000 yılında da buradan mezun olmuştur. Lisans eğitimini ardından aynı fakültede yüksek lisans eğitimine başlayan Yılmaz, yüksek lisansını tamamladıktan sonra Marmara Üniversitesi İslam Tarihi Bölümü'nde doktora eğitimine başlamıştır.

Lise ve üniversite yıllarında birçok siyasi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin içerisinde aktif olarak yer alan Mehmet Akif Yılmaz, bu yıllarda Kocaeli Mehmet Ali Paşa Millî Gençlik Vakfı (MGV) Başkanlığı, Kocaeli MGV İl Yönetim Kurulu Üyeliği, Sakarya MGV Üniversite Başkanlığı ve Sakarya İlahiyat Fakültesi Öğrenci Derneği Başkanlığı gibi görevlerde bulunmuştur. Bununla birlikte Yılmaz, aynı yıllarda söz konusu faaliyetleri kapsamında bir dönem de Kocaeli Anadolu FM ve Sakarya Hilal FM radyolarında tarih ve kültür programları yapımcılığı ile bu programların sunuculuğunu yürütmüştür. Bu tür faaliyetlerinin yanında sporla da ilgilenen Yılmaz, lise yıllarında Kocaeli Bağdat Spor Kulübü'nde lisanslı olarak futbol oynamıştır.

Yüksek ihtisasını devam ettirirken Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yaygın Eğitim Şube Müdürlüğü'nde işe başlamıştır. Bu görevde bulunduğu esnada Kocaeli'nde bir hayat üniversitesi haline gelen Kocaeli Meslek ve Sanat Eğitimi Kursları (KO-MEK)'nın kuruluşunda aktif rol almıştır. Ardından Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde çalışmaya başlamış ve sırasıyla Sakarya Şehit İbrahim Abanoz Lisesi, Bekir Paşa Vakıf İlköğretim Okulu ve Başiskele Misak-ı Milli İlköğretim okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yapmıştır. Öğretmenlik yaptığı esnada 2006 yılında merkezi Kocaeli'nde bulunan Manevi ve İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Yönetim Kurulu Başkanlığına seçilmiştir. Burada "Topluma Değer Katacak Nesiller Yetiştirme" projesiyle Kocaeli'nin bazı ilçelerinde anaokulundan üniversite çağına kadar birçok eğitim kurumunun tesis edilmesine öncülük etmiştir. Meslek hayatı boyunca çok sayıda sosyal sorumluluk ve eğitim projelerinde görev alan Mehmet

Mehmet Akif Yılmaz

Akif Yılmaz, gençlik, spor ve turizm sahalarında da faaliyetlerde bulunmuştur. Bu bağlamda adı geçen vakıf bünyesinde yerel, ulusal ve uluslararası çapta sosyal yardım organizasyonların gerçekleştirmesini sağlamıştır. Yılmaz ayrıca merkezi Ankara'da bulunan Cihannüma Derneği'nin Danışma Kurulu üyeliğinde de bulunmuştur.

7 Haziran 2015 tarihindeki genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti)'nden Kocaeli milletvekili olmuştur. Fakat 25. Dönemi başlatan bu seçimler sonucunda hiçbir siyasi parti tek başına iktidar olabilecek oy oranına ulaşamadığı için seçimlerin yenilenmesi yoluna gidilmiş ve 1 Kasım 2015 tarihinde seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Bu seçimlerde de Ak Parti'den Kocaeli milletvekilliği adaylığını sürdüren Mehmet Akif Yılmaz, seçimler sonucunda Kocaeli Milletvekili seçilmiştir. TBMM'ye iştirak ettikten sonra Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu üyeliklerine seçilmiştir. 26. Dönem olarak adlandırılan TBMM'nin bu döneminde Yılmaz, tamamı 2016 yılında olmak üzere Meclis Genel Kurulu'na gelen beş adet kanun teklifine imza atmak suretiyle desteklemiştir. Bunlar; Anayasada değişiklik yapılması, Ankara'ya Bağlı Kazan ilçesinin adının Kahramankazan şeklinde değiştirilmesi ile ulusal bayram ve tatil günlerinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilatı ve Görevleri Hakkındaki Kanun'da değişiklik yapılması, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki tüm milli ve resmi binaların üzerindeki tuğra ve methiyelerin kaldırılmasına dair kanunun ilgası gibi konulara ilişkin kanun teklifleridir. 2016 yılında vergi muafiyeti tanınmış vakıflara ilişkin bir de soru önergesi vermiştir. Bundan başka aynı yıl içerisinde ilki; 16 milletvekiliyle birlikte Kadastro Kanunu'na ve Medeni Kanun'a aykırı olarak mülkiyet hakkı elinden alınan tapu sahiplerinin sorunlarının araştırılması ve gerekli önlemlerin alınması, diğeri ise 56 milletvekiliyle birlikte çocuklara yönelik her türlü istismar olayının araştırılması ve önlem alınması amacıyla verilen soru önergelerine de katılmıştır.

26. Dönemde Meclis Genel Kurulu'nda bir kısım akademisyenlerin yayınladığı bildiri hakkında (2016), Ankara'daki terör eylemi hakkında (2016), 2016 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı ile 2014 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı (2016) ve 2018 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu Tasarısı hakkında (2017) Meclis Genel Kurulu'nda konuşmalar yapmıştır. Yılmaz, bunlardan başka Maarif Vakfı Kanunu Tasarısı, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevlerine dair Kanun Hükmünde Kararname, sanayinin geliştirilmesi ve üretimin desteklenmesi amacıyla çıkarılan Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması ve Yunus Emre Vakfı Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı gibi konularda da üyesi bulunduğu Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu adına konuşmalar yapmıştır.

2018 yılı genel seçimlerinde Ak Parti'den ikinci kez Kocaeli milletvekili olmuştur. 27. Dönem olarak adlandırılan bu dönemde de Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu kâtip üyeliklerini sürdürmüştür. Yılmaz bu dönemde; Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması (2019), Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Ekonomik ve Sosyal Hayata Etkilerinin Azaltılması (2020), 1924 Tarihli ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Bazı Hükümlerinin Kaldırılması ve Bazı Hükümlerinin Değiştirilmesi (2020), Lisanslı Harita Kadastro Mühendisleri ve Büroları Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılması (2021) hakkındaki kanun tasarılarına imza atmıştır. Yılmaz, bu dönemde ayrıca; yer altı ve yer üstü su kaynaklarındaki israfın önlenerek su potansiyelinin korunması hakkında gerekli tedbirlerin alınması (2020), Türkiye'de depremlerin neden olacağı zararların en aza indirilmesi için alınacak önlemlerin tespit edilmesi (2020) ve başta Marmara olmak üzere denizlerdeki müsilaj sorununun sebeplerinin araştırılarak alınması gereken önlemlerin tespit edilebilmesi hususlarında Meclis Genel Kurulu'na sunulan araştırma önergelerine de imza atmıştır.

Genel Kurul'da 2020 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi ile 2018 Yılı Merkezi Yönetim Kesin Hesap Kanunu Teklifinin 8. tur görüşmeleri münasebetiyle bir de konuşma yapmıştır. Yılmaz'ın, Komisyon konuşmaları ise; Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi, Sınıflandırılması ve Desteklenmesi Kanunu'nda değişiklik yapılması (2019), Millî Eğitim Bakanı Ziya Selçuk'un çalışmalarına dair sunumu (2019), bir milletvekilinin zorunlu din dersleriyle ilgili ifadeleri (2019) ve Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi (2020) gibi konular üzerine olmuştur. Halen Kocaeli milletvekilliği devam eden Mehmet Akif Yılmaz, iyi düzeyde Almanca, orta düzeyde Arapça bilmektedir. Yılmaz, evli ve 2 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
https://www.akparti.org.tr/ak-kadro/milletvekilleri/25-donem/kocaeli/mehmet-akif-yilmaz/ (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=27&p_sicil=7310 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_teklifi_s_sd.uyenin_teklifleri?p_donem=26&p_sicil=7310 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_sd.uyenin_soru_onergeleri?p_sicil=7310&p_donemkod=26 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.uyenin_onergeleri?-donem_kodu=26&p_sicil=7310 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.mv_komisyon_tutanaklari?pSicil=7310&pdonem=26 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanun_teklifi_s_sd.uyenin_teklifleri?p_donem=27&p_sicil=7310 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/meclis_arastirma_onergeleri.uyenin_onergeleri?-donem_kodu=27&p_sicil=7310 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); https://www5.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon_tutanaklari.mv_komisyon_tutanaklari?pSicil=7310&pdonem=27 (Son Erişim Tarihi: 10.12.2021); *TBMM Tutanak Dergisi*, 20. Birleşim (25 Aralık 2015), 28. Birleşim (14 Ocak 2016); 53. Birleşim (5 Mart 2016); 66. Birleşim (4 Nisan 2016); 24. Birleşim (22 Kasım 2016); 41. Birleşim (18 Aralık 2017); *TBMM Tutanak Dergisi*, 36. Birleşim (17 Aralık 2019).

Mevlüt YÜKSEL

MEHMET ALÂEDDİN ERİŞ (1908-1995)

Kırklareli Milletvekili, Vali, Belediye Başkanı

M. Alaeddin Eriş 1908 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Mehmet Hidayet Bey, annesi Fatma Lemiye Hanım'dır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Dahiliye Vekaleti Şifre Kalemi kâtipliği ve şefliği, Kızılcahamam Kaymakamlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü Müfettişliği, 1954-1955 yılları arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü 1. ve 6. şube müdür muavinlikleri, Tokat, Kırklareli, Bursa, İstanbul emniyet müdürlüklerinin ardından 1954-1955 yılları arasında Kocaeli Emniyet Müdürlüğü yapmıştır. Ardından Bolu, Denizli ve İzmir vali muavinliği yapmıştır. 30 Kasım 1956-11 Ağustos 1958 tarihleri arasında Kırklareli valiliği yapmış ve aynı zamanda da Kırklareli Belediye Başkanlığı görevini yürütmüştür. 1958-1959 yılları arasında Samsun, 11 Temmuz 1959-11 Haziran 1960 tarihleri arasında ise Kocaeli valisi olarak görev yapmıştır. Burada da valiliğin yanı sıra Belediye başkanlığı görevini de üstlenmiştir. Millet Meclisi'nde 1961-1965 yılları arasında XII. Dönem Kırklareli Milletvekilliği ve İçişleri Komisyonu Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra 12 Ağustos 1967-15 Ekim 1968 tarihleri arasında Sakarya'da valilik yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Farklı ülkelerde konsolosluk ve büyükelçilik yapmış Kadir Hidayet Eriş'in babasıdır. Alaeddin Eriş, 9 Ocak 1995'te vefat etmiştir.

Mehmet Alâeddin Eriş

KAYNAKÇA
Emre Şeyda, *Türkiye'nin Valileri (1920-2019)*, e-kitap, https://play.google.com/books/reader?id=_weKDwAAQBAJ&pg=GBS.PP6&hl=tr, 2019; *Millet Meclisi*, D. 1, C.21, B. 134, 10 Eylül 1963; *Milliyet*, 28 Mayıs 1954; 7 Haziran 1954; 2 Mart 1960; *TBMM Albümü 1920-2010*, c. 2 (1950-1980), TBMM Yayınları, Ankara, 2010; http://kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler; https://www.kirklareli.bel.tr/eskibaskanlar; http://www.sakarya.gov.tr/gorev-yapmis-valilerimiz

Dilara USLU

MEHMET ALİ OKUR (1973-...)

Milletvekili

Mehmet Ali Okur, 4 Ağustos 1973'te Tokat Turhal'da doğdu. Babasının adı Hüseyin, annesinin adı Hatice'dir. Newport Uluslararası Üniversitesi İşletme Fakültesi'ni bitirdi. Zemin kaplama ve otomotiv sanayi alanında birçok bayiliği olan ithalat ve ihracat yapan aile şirketinin ortaklığını yürüttü. Orta düzeyde İngilizce ve Arapça bilen Okur, evli ve 3 çocuk babasıdır. Okur, Gebze'de siyasi hayatına AK PARTİ ilçe başkanlığı ile başlamış 28 Haziran 2011-23 Nisan 2015 tarihlerini kapsayan 24. Dönem Kocaeli Milletvekili olarak görevini sürdürmüştür. Milletvekilliği esnasında TBMM'de aşağıda yer alan çeşitli yasama faaliyetlerinde bulunmuştur:

15.07.2014- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi.

10.01.2013- Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi

Meclis Soruşturması Önergesinin Başlığı ve Özeti

19.03.2014 tarihinde 7 Aralık 2013 tarihinden itibaren yasadışı yollarla elde edilmiş veya gizlilik çerçevesinde yürütülen bir soruşturmaya ait olduğu iddia edilen bir kısım bilgiler üzerinden atfedilen ithamlara konu eylemlerinin Türk Ceza Kanunu'nun 257'nci maddesinde düzenlenen görevi kötüye kullanma suçu

ile Türk Ceza Kanunu'nun 255'inci maddesinde düzenlenen nüfuz ticareti suçuna uyduğu iddialarıyla İçişleri Eski Bakanı Muammer Güler, Avrupa Birliği Eski Bakanı Egemen Bağış, Ekonomi Eski Bakanı Mehmet Zafer Çağlayan ile Çevre ve Şehircilik Eski Bakanı Erdoğan Bayraktar hakkında bir Meclis soruşturması açılmasına ilişkin önergesi.

Meclis Araştırması Önergesinin Başlığı ve Özeti

07.05.2013- Şanlıurfa Milletvekili Mahmut Kaçar ve 79 Milletvekilinin, inşaat sektöründe çalışan işçilerin sağlığı ve güvenliği ile ilgili sorunların araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi.

12.03.2013- Malatya Milletvekili Mustafa Şahin ve 82 Milletvekilinin, Doğu Anadolu Bölgesindeki maden kaynaklarının durumunun tespiti ve değerlendirilmesi konularının araştırılması amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi.

03.04.2013- AK Parti Grup Başkanvekilleri Kahramanmaraş Milletvekili Mahir Ünal, Giresun Milletvekili Nurettin CANİKLİ, Kayseri Milletvekili Mustafa ELİTAŞ, İstanbul Milletvekili Ayşenur Bahçekapılı, Adıyaman Milletvekili Ahmet AYDIN ve 187 Milletvekilinin, terör sorununun çözümüne yönelik sürecin bütün boyutlarıyla değerlendirilmesi amacıyla bir Meclis araştırması açılmasına ilişkin önergesi.

16.01.2013- AK Parti Grubu adına Grup Başkanvekilleri Giresun Milletvekili Nurettin CANİKLİ, Kayseri Milletvekili Mustafa ELİTAŞ, İstanbul Milletvekili Ayşe Nur Bahçekapılı, Adıyaman Milletvekili Ahmet AYDIN, Kahramanmaraş Milletvekili Mahir Ünal ve 135 Milletvekilinin, yasadışı telefon ve ortam dinleme iddialarının araştırılarak alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılmasına ilişkin önergesi.

14.12.2013 Bütçe Kanunları ile Kesin Hesap Kanunları ve Bu Kanunlarda Değişiklik Yapan Kanun Tasarıları

TASARILAR (Görüşülenler)

13.12.2011-Kocaeli Milletvekili Mehmet Ali Okur ve 6 Milletvekilinin; Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi.

Milletvekilliği sonrasında AK Parti Genel Merkez Teşkilatlanma Başkanlığı'nda koordinatör vekilliği, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanı Dr. Faruk Özlü'nün danışmanlığı görevi yanında TÜBİTAK Marmara Teknokent Yönetim Kurulu başkanlığı görevini de yürütmektedir.

KAYNAKÇA

Tbmm.gov.tr/Milletvekilleri/UyeGenelKurulKonusma?donemKod=24&sicil=MtWs0ZNjipo=; https://www.bizimyaka.com/haber/3103367/mehmet-ali-okura-onemli-gorev

İbrahim ŞİRİN

MEHMET ALİ ÜLGEN (1887-1952)

Oramiral, İlk Deniz Kuvvetleri Komutanı, Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanı

Oramiral Mehmet Ali Ülgen Rizeli bir ailenin çocuğu olarak 1887 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. 13 yaşındayken 1900 yılında girmiş olduğu Bahriye Mektebi sınavını kazanarak Bahriye Mektebi'nde okumaya hak kazanmış, başarılı bir eğitim hayatından sonra 1905 yılında mezun olmuştur. Mezun olduğunda Teğmen rütbesine sahip olan Ülgen, mühendislik eğitimlerini Heybetnüma Okul Gemisi ve Asar-ı Tevfik Zırhlısı'nda tamamlamıştır. Mühendislik eğitimine müteakip Bafra Gambotu, Peyk-i Şevket, Muin-i Zafer, Mesudiye, Barbaros ve Asar-ı Teşvik gemilerinde Topçu Subaylığı görevlerini icra etmiştir.

Ülgen, tarihin dönüm noktalarından birisi olan Yavuz zırhlısının Odesa ve Sivastopol bombardımanlarına katılmış, 1914 ile 1918 yılları arasında Mecidiye Kruvazörü Topçu Subaylığı görevinden sonra ilk komutanlık görevi olan Selman-ı Pak Gambotu Komutanlığı ve farklı karargâh görevlerini yerine getirmiştir. Sonraki dönemde 1918 yılından 1925 yılına kadar Giresun Gemisi 2. Komutanlığı, Mecidiye ve Yavuz zırhlıları Topçu Subaylığı, Hamidiye Kruvazörü 2. Komutanlığı ve Peyk-i Şevket Komutanlığı görevlerini yapmıştır. Ülgen 1925 yılında Binbaşı rütbesine terfi etmiştir. 1925 yılından 1934 yıllına kadar Bahriye Vekâleti'nde Şube Müdürlüğü ve Daire Başkanlığı, Filotilla Komodorluğu, İhtiyat Filosu Komutanlığı ve Marmara Üssü Bahri Komutanlığı görevlerinde bulunmuştur. 1934 yılında çıkarılan soyadı kanunu ile Mahrubel olan soyadı Ülgen olarak değiştirilmiştir. Kendisine bu soyadı İsmet İnönü tarafından verilmiştir.

Başarıyla yerine getirdiği görevlerden sonra 1936 yılında Tuğamiral, 1938 yılında Tümamiral, 1945 yılında Koramiral ve son olarak 1948 yılında Oramiral rütbelerine yükselmiştir. Bu rütbelerde sırasıyla Tuğamiral rütbesi ile Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı, Harp Filosu Komutan Vekilliği, Tümamiral rütbesi ile Harp Filosu Komutanlığı, Milli Savunma Bakanlığı Deniz Müsteşarlığı, Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Komutanlığı, Koramiral rütbesi ile Donanma Komutanlığı görevlerinde bulunmuştur. Oramiral rütbesine terfi ederek, 01 Temmuz 1949 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak atanmış ve kendi isteği ile emekli olduğu 06 Haziran 1950 tarihine kadar bu görevi başarı ile yerine getirmiştir. Oramiral Mehmet Ali Ülgen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak tarihe geçmiştir. Görevde bulunduğu sürede Sisam Vakası, Balkan Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'na katılmış, Filotilla Komodorluğu, İhtiyat Filosu Komutanlığı, Marmara Üs Komutanlığı gibi birçok önemli görevde bulunmuştur. Oramiral günümüzün çağdaş ve modern deniz kuvvetlerinin ilk kuvvet komutanı olarak donanmamızın gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır. Oramiral Ülgen evli ve iki çocuk babasıydı.

Oramiral Ülgen emekli olduktan iki yıl sonra 23

Mehmet Ali Ülgen

Temmuz 1952 tarihinde vefat etmiştir. Ülgen'in cenazesi Rumelihisarı'ndaki evinden alınarak Türk bayrağına sarılmış, müteakiben top arabasına konularak merasim bölüğüyle birlikte Beyazıt Cami'sine getirilmiştir. Cenaze namazından sonra Eyüp Sultan'da bulunan aile kabristanına defnedilmiştir. Cenaze törenine dönemin valisi, kuvvet komutanları, garnizon komutanı, askeri personel ve çok sayıda vatandaş katılmıştır.

KAYNAKÇA

https://www.gazeterize.com/turk-denizcilik-tarihinin-unutulmaz-rizelisi-1deniz-kuvvetleri-komutani-mehmet-ali-ulgen-makale,304.html, Erişim Tarihi: 25.07.2021; Türkiye Ansiklopedisi 2 (1974), Oramiral Mehmet Ali Ülgen (dzkk.tsk.tr, 9.6.2015). https://www.biyografya.com/biyografi/18506, Erişim Tarihi: 25.07.2021; https://www.dzkk.tsk.tr/Komutanlik/KomutanlarDetay/1-deniz-kuvvetleri-komutani-oramehmet-ali-ulgen, Erişim Tarihi: 25.07.2021

Doğa Başar SARİİPEK

MEHMET ARİF BEY

Ayıcı Arif

1882 yılında Adana'da doğan Mehmet Arif, Yusuf Ziya Bey'in oğlu olup hiç evlenmemiştir. Rüveyda Hanım ve Halit Bey adında iki kardeşi bulunmaktadır. 1899 yılında Harp Okulu'na giren Mehmet Arif bu okuldan teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve aynı yıl kurmay sınıfına ayrılmıştır. 1904 yılında mümtaz yüzbaşı rütbesiyle Harp Akademisi'nden mezun olan Mehmet Arif Bey'in kurmaylığı daha sonra girdiği bir sınavla onaylanmıştır. Mehmet Arif Bey'in ilk görev yeri İkinci Ordu olmuş, 1909 yılında Almanya'ya eğitime giderek 2 yıl Alman ordusunda staj yapmıştır. 1911 yılında Almanya'dan döndükten sonra Balkan Savaşı'na 7. Fırka emrinde girmiş, Üçüncü Kolordu kurmayında görev yapmıştır. 1915'te Çanakkale savaşlarına 5 ve 11. Fırka Kurmay Başkanı olarak katılmıştır. Eylül 1915'te binbaşı olan Mehmet Arif Bey, 1916'da 3. Ordu ve 1917'de 20. Kolordu kurmaylığına atanmıştır. Mehmet Arif Bey I. Dünya Savaşı'nın sonunda Kafkas cephesinde ve Suriye cephesinde görev almış olup, bu sırada yarbay rütbesindedir.

Mütareke döneminde, 1919'da Şark Orduları Menzil Müfettişliği Kurmay Başkanlığına getirilen Mehmet Arif Bey, Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile birlikte 9. Ordu Kıtaatı 2. Kurmay Başkanı olarak Anadolu'ya geçmiştir. Dolayısıyla kendisi Milli Mücadelenin ilk çekirdek kadrosu içinde yer almıştır. Nisan 1920'de 11. Fırka kumandanlığına atanmış ve fırkası ile birlikte Pozantı kuşatmasına, Düzce isyanının bastırılmasına, I. ve II. İnönü savaşlarına katılmıştır. I. ve II. İnönü savaşlarında üstün gayret ve fedakârlık göstermiş ve bu nedenle 10 Ocak 1921'de Miralaylığa (Albaylığa) terfi etmiştir. Mehmet Arif Bey 3. Grup Kumandanı olarak Kütahya ve Eskişehir muharebelerine katılmış, bu savaştan sonra Başkumandanlık Kalemi'ne atanmış ve Sakarya Savaşı sırasında burada görev yapmıştır. Daha sonra 3. Kolordu'ya atanan Mehmet Arif Bey, kolordu kumandanı ile uyum sağlayamadığından, kolordudan ayrılarak Milli Müdafaa Vekaleti emrine girmiş, daha sonra da hakkında yapılan kanuni kovuşturma nedeni ile Ankara'ya getirilmiş ve burada açığa alınmıştır. Dolayısıyla bu şekilde Mehmet Arif Bey'in askerlik serüveni sona ermiştir.

Askerlik hayatı bu şekilde sona eren Mehmet Arif Bey 1923'te Mustafa Kemal Paşa'nın talebi ile Eskişehir milletvekili olarak Meclis'e girmiş, Meclis'te Milli Müdafaa, Kütüphane ve Nafia Komisyonu üyeliklerinde ve Milli Müdafaa Komisyonu sözcülüğünde bulunmuştur. Bu dönemde mecliste 8 ayrı konuda 127 konuşması vardır. Siyasete Mustafa Kemal Paşa'nın isteği ile katılmasına rağmen mecliste muhalefet saflarında yer alan Mehmet Arif Bey, Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katıl-

Mehmet Arif Bey

mıştır. Mehmet Arif Beyin ismi 1926 İzmir Suikastı davasına konu olmuş, İstiklal Mahkemesi'nce suikast girişiminde bulunan grubun içinde olduğu gerekçesi ile yargılanmaya başlanmıştır. Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yapılan yargılamalarda Mehmet Arif Bey'in suikastın Ankara ayağında bulunduğu ve kendisinin evinde planlar yapıldığı tanıkların ifadeleri ile ortaya çıkmış, Mehmet Arif Bey suçlamaları reddetse de yargılama neticesinde kendisi suçlu bulunarak 13 Temmuz 1926'da idam edilmiştir.

Mehmet Arif Bey, 11. Fırka Kumandanı olarak cephede iken İnegöl dolaylarında Mezit ormanlarında üç aylık bir ayı yavrusu bulmuş, bunu yanına almış ve beslemiştir. Bundan ötürü sonraki yaşamında Ayıcı Arif olarak da anılmıştır. Fransızca, Almanca ve az derecede Sırpça bilen Mehmet Arif Bey'in 1919-1923 olaylarını anlatan anılarının yer aldığı *Anadolu İnkılabı* adlı bir kitabı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Adıvar Halide Edip, *Türk'ün Ateşle İmtihanı*, Cilt II, Yenigün, İstanbul 1998; Atay Falih Rıfkı, *Çankaya*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2012; Görgülü İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK Yayınları, Ankara 1993; Mehmet Arif Bey, *Anadolu İnkılabı*, Yayına Hazırlayan: Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul 1987; Özalp Kazım, *Milli Mücadele 1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1971; Tevetoğlu Fethi, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987.

Önder DUMAN

MEHMET ÂRİF EFENDİ (1853-?)

Seyyid, Bürokrat, Muallim

9 Zilhicce 1269/13 Eylül 1853 İzmit doğumlu olan Seyyid Mehmet Ârif Efendi, İzmid sancağı emlak tahrir memurluğunda bulunmuş Seyyid Abdülvâhid Efendi'nin oğludur. Dedesi Seyyid Ali İzzî Efendi aslen İstanbulludur.

Eğitim öğretim hayatında İzmit Sıbyan Mektebi'nde başlamıştır. Burada başlangıç seviyesinde Kuran-ı Kerim, Tecvid ve İlmihal bilgilerini öğrenmiştir. H. 1278/M. 1862 senesinde Rüştiye Mektebi'ne başlamıştır. Burada başta Sarf-Nahiv olmak üzere Mantık, Farsça, Tarih, Coğrafya, Matematik ve Hat dersleri almıştır. Rüştiye bitiminde H.1284/M.1867 senesinde İzmit Mutasarrıflığı Tahrir Kalemi mülazemet görevine atandı. Bir yıl sonra İstanbul'a gelip Bayezid Cami'nde dönemin alimlerinden İbrahim Hakkı Efendi'nin derslerine katıldı. H.1298/M.1880 yılında buradaki dersleri tamamlayıp İbrahim Hakkı Efendi'den icazet aldı. Aynı zamanda Dârülmuallimîn mülazemetine devam ederek fen ve matematik ilimlerini tahsil etmiştir. Bütün bunların yanında Kur'an-ı Kerim'i hıfzetmiş ve Feraiz ilmi icazetini almıştır. H.1308/M.1892 senesinde Fetvahâne imtihanını kazanmış ve iki yıl sonra Bayezid Camii'nde ders verme hakkını elde etmiştir.

Mehmet Arif Efendi'nin memuriyet hayatı otuz yaşında iken İzmid sancağı Adliye memurluğuna atanmasıyla başlamıştır. Burada Bidayet Mahkemesi icra memurluğu yaparken, bir yıl sonra aynı mahkemede mukavele muharrirliğine atanmıştır. 6 Zilkade 1304/27 Temmuz 1887 tarihinde sebep gösterilmeksizin bu görevine son verilmiştir. Yapmış olduğu müracaatlar neticesinde mezkur mahkemede 600 kuruş maaşla baş katipliğe getirilmiştir. Bu memurluk görevine ilaveten İzmit İdadi Mektebi'nde Kavanîn-i Hususîye muallimliği yapmaya başladı. 1892 yılında ders programının değişmesiyle Mektebin Tarih ve Osmanlıca derslerine girdi. Aynı zamanda kadrosu boş bulunan Matematik derslerine de girmiştir. İzmit'te bulunduğu dönem içerisinde sekiz yıl Maarif Komisyonu fahri âzalığı görevini üstlenmiştir.

1892 yılından itibaren İzmit ile irtibatı kalmayan Mehmet Arif Efendi, tekrar İstanbul'a giderek Fetvahâne'de bulunan Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye zabıt kâtibliğine tayin olunmuştur. 1893 yılından itibaren Sadreyn Müsteşarlığı Muavinliği görevini yapmaya başlamıştır. Bu arada kendisine 1882 yılında İbtidâ-i Dâhil Bursa Müderrisliği Ruûsluğu tevcih olunmuş, 1892 ve 1893 yılında sırasıyla Süleymaniye Medresesi'nde mûsıle-i Süleymâniyye, hâmise-i Süleymâniyye müderrislik rütbelerine ulaşmıştır. 1896 senesinde İzmir Mevleviyeti kendisine bir yıllık tevcih olunmuştur. 1896 yılında Dârülaceze fahrî azalığına atanmış, 1898 senesinde İstanbul Kadılığı muavini olmuştur. 1900 yılında ise Bilâd-ı Hamse pâyesi kendisine verilmiştir. 1909 yılı Eylül ayında tarihinde de Rumeli Kazaskerliği müşaviri olmuştur. Bundan sonra farklı müdürlüklerde görev alan Mehmet Arif Efendi son olarak Meşihat Makamı'na bağlı Meclis-i Tetkikat-ı Şeri'yye'de âzalık ile başkâtiplik görevlerini üstlenmiş, 1923 Şubat'ında buradan emekli olmuştur.

Bir alim ve bürokrat kişiliğe sahip olan Mehmet Arif Efendi, herhangi bir eser kaleme almamış ancak iyi derecede Türkçe ve Arapça yazabilen ve Farsça ve Arapçadan tercüme yapacak kadar bilgiye sahiptir.

KAYNAKÇA

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi (BOA); Yıldız Perakende Mâbeyn Başkitâbeti (Y..PRK.BŞK.), No: 29/ 17; Şûra-yı Devlet (ŞD), No: 3211/ 13; İrâde Taltifât (İ. TAL.), no.354/39; Meşihat Arşivi Ulema Sicil Dosyaları No. 197-01 (http://ktp.isam.org.tr/?url=ulemasicil/ erişim 10/09/2021); *İlmiyye Salnamesi : Osmanlı İlmiye Teşkilatı ve Şeyhülislamlar*, Editör: Ahmet Nezih Galitekin yay. haz. Seyit Ali Kahraman, Ahmet Nezih Galitekin, Cevdet Dadaş, İstanbul: İşaret Yayınları, 1998, Sadık Albayrak. *Son Devir Osmanlı Uleması : (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996. 1/305; Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ed.; Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli: Pelikan Basım, 2015, 3/1451.

Nevzat ERKAN

MEHMET BATUK (1963-2017)

Kocaeli Milletvekili

Mehmet Batuk, 1963 yılında Samsun-Terme'ye bağlı Hüseyinmescit Mahalles'inde doğdu. Babasının ismi Hüseyin, annesinin ismi Nebahat'tır. İlkokulu Bağsaray Köyü İlkokulu'nda, ortaokulu Evci´de, liseyi Çorum İmam-Hatip Lisesi'nde okuyan Mehmet Batuk; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi´nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Felsefesi bölümünde

Mehmet Batuk

yüksek lisans, Ürdün Üniversitesi'nde Arapça ihtisas yapmıştır. Çok iyi derecede Arapça ve Almanca bilen Mehmet Batuk, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Gebze Anibal Anadolu Lisesi'nde öğretmenlik, Eğitimciler Birliği Sendikası Gebze Şube Başkanlığı görevlerinde bulundu.

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan seçimlerde Fazilet Partisi'nden 21. Dönem Kocaeli milletvekili seçilerek meclise girdi. TBMM Başkanlık Divanı üyeliği yaptı. 2005 yılında Dünya Müslüman Parlamenter Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. *İslam*, *İlim-Sanat*, *Yeni Devir*, *Millî Gazete* gibi yayın organlarında yazıları yayınlandı.

2011-2012 yılında Numan Kurtuluş'un genel başkanı olduğu Halkın Sesi Partisi (HAS Parti) genel başkan danışmanlığı ve genel idare kurulu (GİK) üyeliği yaptı. 12 Haziran 2011 seçimlerinde HAS Parti'den Kocaeli milletvekili adayı oldu fakat seçilemedi. 19 Eylül 2012'de HAS Parti'nin Adalet ve Kalkınma Partisi'ne (AK Parti) katılmasının ardından siyasi faaliyetlerine Ak Parti çatısı altında devam eden Mehmet Batuk 2015 seçimlerinde AK Parti Ankara Milletvekili aday adayı oldu.

2000 yılında Gölcük'te karıştığı, kendisinin ağır yaralanması ve üç kişinin ölümü ile sonuçlanan bir trafik kazası nedeniyle Mart-Temmuz 2016 tarihleri arasında Ayaş Açık Cezaevi'nde 4 ay 3 gün tutuklu kaldıktan sonra denetimli serbestlikten yararlanarak serbest bırakıldı. 15 Mayıs 2017'de Ankara'da hayatını kaybetti. Cenazesi doğduğu yer olan Hüseyinmescit'te defnedildi. Mehmet Batuk'un Ömer Cahit ve Muhammet Talha isimli iki oğlu vardır.

KAYNAKÇA

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=21&p_sicil=5867 (e.t. 08.07.2020); https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4432689/mehmet-batuk-hayatini-kaybetti (e.t. 08.07.2020); https://www.bizimyaka.com/haber/3135105/eski-milletvekili-mehmet-batuk-serbest-kaldi (e.t. 08.07.2020); http://www.gebzegazetesi.com/m/?id=6872 (e.t. 08.07.2020); https://www.kocaelihaberi.com/haber-mehmet-batuk-un-oglu-evleniyor-16258.html (e.t. 08.07.2020); https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/1336599/mehmet-batuk-cezaevinde (e.t. 08.07.2020); http://termebilgigazetesi.com/haber/eski-vekil-mehmet-batuk-son-yolculuga-ugurlandi--2909.html (e.t. 08.07.2020)

Ersin KIRCA

MEHMET CEVDET SELVİ (1943-...)

Milletvekili

20 Mart 1943 tarihinde Eskişehir'de doğmuştur. Babasının adı İbrahim, annesinin adı Fatma'dır. 1959 yılında ilk ve orta öğrenimini Eskişehir'de tamamladıktan sonra bir kiremit fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlamıştır. Burada çalıştığı esnada Eskişehir Akşam Tekniker Okulu Makine Bölümü'nde yüksek tahsiline başlamıştır. 1963 yılında mezun olduktan sonra Eskişehir Hava İkmal Merkezi Tayyare Fabrikası'nda işçi olarak girmiştir. Burada çalışırken Harb-İş Sendikası Yönetim Kurulu Üyeliğine seçilen Selvi, vatanî görevini yaptıktan sonra 1971 yılında Türkiye Gübre Sanayi bünyesindeki Kütahya Azot Fabrikası'nda çalışmaya başlamıştır. Selvi, 1972 yılında Petrol-İş Kütahya Şube Başkanlığı'na, 1978 yılında ise aynı sendikanın Genel Başkanlığı'na seçilmiştir.

Sendikacılık yaşamı boyunca Türk-İş'in sosyal demokrat sendikacılık hareketini yürüten öncülerinden olmuştur. Sendikacılık faaliyetlerinin yanı sıra aktif siyasetle de ilgilenen Selvi, Erdal İnönü'nün liderliğinde kurulan ve kısa adı SODEP olan Sosyal Demokrasi Partisi'nin kurucular kurulu içerisinde yer almıştır. Partinin genel sekreterliğine seçilen Ahmet Durakoğlu'nun önerisiyle, Oktay Ekşi ve Yiğit Gülöksüz ile birlikte partinin genel sekreter yardımcılığına getirilmiştir. 1983 seçimlerinde bu partiden milletvekili adayı olmak istemiş fakat 12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında kurulan Milli Güvenlik Konseyi (MGK)'nin aldığı; partisinin seçimlere girme yasağı kararı neticesinde adaylığı boşa çıkmıştır. Cevdet Selvi, sonraki süreçte SODEP'in 1985 yılında Necdet Calp liderliğindeki Halkçı Parti (HP) ile birleşmesi sonucu teşkil edilen Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) kadrosuna katılmıştır. 1986 Mayıs ayından itibaren SHP'nin genel başkanlık koltuğunda oturan Erdal İnönü döneminde yapılan 1987 seçimlerinde partisinden Eskişehir milletvekili adayı olmuş ve seçilmiştir. Milletvekili olduktan sonra yasa gereği, sendikacılık görevinden ayrılan Selvi, 1988 yılındaki olağan kurultayında parti içi muhalefetin kendisine rakip olarak çıkardığı İsmail Cem'in karşısında oyların büyük bir çoğunluğunu alıp yeniden genel başkanlığa seçilen Erdal İnönü'nün yanında yer almıştır. İnönü'nün ikinci döneminde de SHP Merkez Yürütme Kurulu (MYK) içerisinde bulunmuştur. SHP'nin 1990 yılı Ocak ve Eylül aylarında toplanan olağanüstü kurultaylarında ismi parti meclisi üyeleri arasında yer alan Selvi, son kurultay sonrasında yeniden parti genel sekreter yardımcılığına getirilmiştir.

Cevdet Selvi, genel sekreter yardımcısı iken yapılan 1991 genel seçimlerinde yeniden Eskişehir'den milletvekili adayı olmuş, fakat seçilemeyerek parlamentoya

Mehmet Cevdet Selvi

girememiştir. 25 Ocak 1992 tarihinde düzenlenen 7. SHP Olağanüstü Kongresi'nde MYK üyeliği vazifesinin yanında parti genel sekreterliği görevini de üstlenen Selvi, aynı zamanda Türk-İş Başkanlar Kurulu Üyeliği, ILO Türkiye Delegesi ve Türkiye İş Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği gibi vazifeleri de yürütmüştür.

1985 yılı sonlarına kadar SHP içerisinde aktif siyasete devam eden Cevdet Selvi, siyasi yasaklı olan Bülent Ecevit'in eşi Rahşan Ecevit tarafından 14 Kasım 1985'te kurulan Demokratik Sol Parti (DSP)'nin kurucu kadroları arasında yer almıştır. 24 Aralık 1995 seçimlerinde DSP'den İstanbul Milletvekili seçilen Selvi, 1997 yılında DSP'den istifa edip kısa bir süre bağımsız kaldıktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne geçmiştir. Bu tarihten sonra aktif siyasete CHP saflarında devam etmiştir. 1999 seçimlerinin ardından Genel Başkanlıktan istifa eden Deniz Baykal'ın yerine 22 Nisan 1999 tarihinde CHP Genel Başkan Vekili olan Cevdet Selvi, 23 Mayıs 1999'da yapılan parti kurultayında bu makamı Altan Öymen'e devretmiştir. Bundan sonra da parti içerisindeki etkinliğini sürdüren Selvi, 3 Kasım 2002 Genel Seçimlerinde bir kere daha aday olduğu Eskişehir'den milletvekili seçilmiştir. 2003 yılında düzenlenen ve Deniz Baykal'ın Genel Başkanlığa getirildiği CHP'nin 29. Olağan Kongresi'nde Parti Meclisi ve MYK üyelikleri ile birlikte Genel Başkan Yardımcılığına seçilmiştir. Genel Başkan Yardımcılığı süresince partinin; Tarım Komisyonu, Çalışma Yaşamı ve Sendikalar ile Sosyal Güvenlik Masaları'nın başkanlığını yapmıştır. Selvi ayrıca; Sosyal Güvenlik Çalışma Grubu ile İstihdam ve Çalışma Yaşamını İlgilendiren Yasalar Çalışma Grubu üyeliklerinde de bulunmuştur. 2007 genel seçimlerinde partisi CHP'den Kocaeli milletvekili seçilmiştir. 11 Mayıs 2010 tarihinde CHP Genel Başkanlığı'ndan istifa eden Deniz Baykal'ın yerine bir kere daha Genel Başkan Vekili olan Selvi, bu göreve gelir gelmez derhal çalışmalara başlayarak partiyi kongreye taşımıştır. 22 Mayıs 2010 tarihinde yapılan kongre neticesinde de görevi CHP Genel Başkanlığı'na seçilen Kemal Kılıçdaroğlu'na devretmiştir.

Mehmet Cevdet Selvi, Kemal Kılıçdaroğlu'nun CHP Genel Başkanlığı'na seçilmesinden sonra aktif bir göreve getirilmemiştir. Milletvekilliği süresinin dolmasından sonra ismi 2012 yılındaki CHP mali denetimi sürecinde gündeme gelen Selvi, 2014 yılında CHP ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin ortak kararıyla ilan edilen Ekmeleddin İhsanoğlu'nun Cumhurbaşkanlığı çatı adaylığına itiraz eden ve bu amaçla bir bildiri yayımlayan eski CHP'liler arasında da yer almıştır. Günümüze kadarki süreçte bir daha aktif siyasette yer almayan Mehmet Cevdet Selvi, evli ve 3 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet, 11 Mayıs 2010; *Sabah*, 20 Eylül 2012; *Sabah*, 24 Haziran 2014; *Cumhuriyet Halk Partisi 30. Olağan Kurultay Parti Meclisi Çalışma Raporu* (23-24 Ekim 2003 Ankara); *SHP (Sosyal Demokrat Halkçı Parti) Program*, 1985; Abdullah Polat, *1980 Sonrası Türkiye Solu: SHP*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009; *TBMM Albümü 23. Dönem*, *TBMM Yayınları*, 1. Baskı, Ankara 2007; *TBMM Albümü 22. Dönem*, *TBMM Yayınları*, 1. Baskı, Ankara 2003; *TBMM Albümü 18. Dönem*, *TBMM Yayınları*, 1. Baskı, Ankara 1988; *TBMM Albümü 20. Dönem*, *TBMM Yayınları*, 1. Baskı, Ankara 1996; *TBMM Albümü 1920-2010*, 3. Cilt (1983-2010), TBMM Yayınları, Ankara 2010.

Mevlüt YÜKSEL

MEHMET ÇEVİK (1961-...)

Oyuncu, Sanat Yönetmeni

1 Aralık 1961'de Elbistan/Kahramanmaraş'ta doğdu. Çocukluk yılları İzmit'te geçti. 1986 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nden mezun oldu. Devlet Tiyatro-

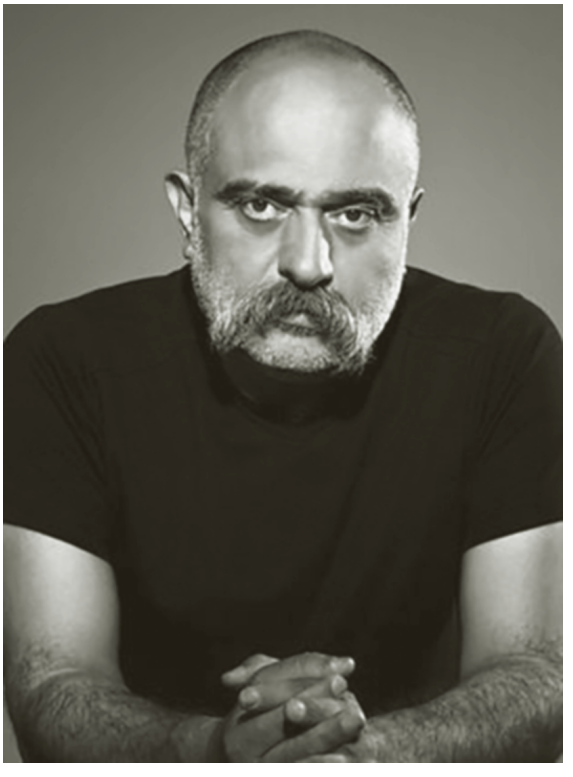

Mehmet Çevik

su Müdürlüğü tarafından Türkiye'deki tiyatro çalışmalarını aktarmak için bir süreliğine Kıbrıs Devlet Tiyatrosu'na gönderildi. 1997 yılından itibaren Kocaeli Şehir Tiyatroları'nda sanatçı ve sanat yönetmeni olarak görev yapmaktadır. Rol aldığı ya da yönettiği bazı tiyatro oyunları şunlardır: "Fareler ve İnsanlar" / Proje Tasarım- 2016, "Çıkmaz Sokak Çocukları" / Yönetmen - 2013, "Uzaktan Gelen Sandık" / Oyuncu – 1998. Rol aldığı bazı diziler şunlardır: "Diriliş" Ertuğrul (Deli Demir, 2014-2017), "İffet"- (Ahmet, 2011-2012), "Hanımın Çiftliği" - (Cemşir, 2009-2010), "Aynadaki Düşman"- (Tahir Baba, 2009), "Menekşe ile Halil"- (Hasan, 2007). Rol Aldığı sinema filmleri şunlardır: "Kardeşim İçin Der'a"- (Seyyid, 2018), "Şeytan-ı Racim"- (Bakırcı Mehmet, 2013)

KAYNAKÇA
https://www.biyografya.com/biyografi/21128 [10.08.2021]; https://www.sinemalar.com/sanatci/41174/Mehmet%20%C3%87evik [10.08.2021]; https://www.sabah.com.tr/mehmet-cevik-kimdir [30.08.2021]; https://tiyatro.kocaeli.bel.tr/tr/tiyatro/sanatcilar/mehmet-cevik/26 [30.08.2021]

Melih YİĞİT

MEHMET EŞREF EFENDİ (1841-1923)

Müderris, Mutasavvıf

Kayıtlarda doğum yerine nispeten Lüleburgazlı olarak zikredilen Mehmet Eşref Efendi'nin Kocaelili alimler arasında zikredilmesinin sebebi ahir ömrünü Kocaeli'nin Gebze ilçesinde geçirmiş olması ve kabrinin burada bulunmasıdır.

İsmi Mehmet, mahlası Hacı Hafız Eşref'dir. H.1257/M.1841 senesinde Edirne vilayetine bağlı Lüleburgaz'da doğmuştur. Babası Ahmed Kemalî Efendi ve annesi ise Pınarhisar eşrafından Mehmet Bey'in kızıdır. Babası aslen Lofçalı olup Fatih Camii'nde dersiam olan devrin önemli alimlerinden Giritli Süleyman Efendi'den icazet aldıktan sonra H.1253/M.1837 senesinde Lüleburgaz'da Kanuni döneminin sadrazamlarından Sokullu Mehmet Paşa'nın inşa ettirdiği külliye içinde bulunan medreseye müderris tayin olmuştur. Ahmed Kemalî Efendi burada yirmi yıl kadar talebe okutmuş, 1855 senesinde hac farizası esnasında kutsal topraklarda vefat etmiştir.

İlk eğitimini babasından almıştır. Başlangıç seviyesinde ilimleri okumuş ve Kur'an'ı hıfzetmiştir. Babasının vefatı üzerine İstanbul'a gelmiştir. Bundan sonra hem talebe hem hoca olarak İstanbul'da devam etmiştir. Burada devrin önemli alimlerinden Vidinli Mustafa Efendi'nin talebesi Tırnovalı Haşan Sıdkı Efendi'den ders almış H. 1290/M.1872' de icazetini aldıktan sonra Amasyalı Abdülkerim, Trabzonlu Hasan Sabri, Ahıskalı Şerif, Tikveşli Yusuf Efendi gibi alimlerin derslerine katılmıştır. Eğitim hayatının en önemli halkasını dönemin arif ve alim şahsiyetlerinden biri olan Ahmed Ziyaüddin Gümüşhanevî hazretlerinden almış olduğu Hadis ve Tasavvuf icazetleri oluşturmuştur.

Müderrislik hayatına 1871 yılında açılan üçüncü imtihanı ve İntihap Meclisi sınavını kazanarak Fatih Camii dersiamı olmuştur. Bu arada 1876 yılında Şeyhülislâm Hasan Hayrullah hazretlerinin tavsiyesi ve irade-i seniyye ile İbtidai Hariç İstanbul müderrisliğine nâil olmuştur. İlmi rütbesi terakki ile Süleymaniye ruûsuna kadar çıkmış ve devamında bilfiil Süleymaniye Medresesi'ne müderris tayin olunmuştur. Sabah akşam talebelerine ders okutmuş ve 1887 yılında icazetname vermeye başlamıştır. Müderrisliğinin yanında 1904 senesinde haftada bir defa Fetvâhâne'de toplanan "Şifâ-i Şerif" hey'etine tayin olmuştur. 1888 Ramazan ayında Huzur Dersleri muhataplığına tayin edilmiş ve 1909'da padişah emri ile Huzur Dersleri ikinci dersi mukarrirliğine tayin olunmuştur.

Ahmed Eşref Efendi bu gayretlerinin neticesinde 1888 senesinde dördüncü rütbeden Nişân-ı Âli Osmanî, yine aynı tarihte aynı rütbeden Mecidî Nişanı ihsan olunmuştur. 1908 yılında üçüncü rütbeden Mecidî Nişanı'na nâil olmuştur. Recep Kankal'ın bulmuş olduğu mezar taşından hareketle Mehmet Eşref Efendi 11 Şaban 1341/29 Mart 1923 yılında Kocaeli'nin Gebze ilçesinde vefat etmiştir.

Mehmet Eşref, II. Abdülhamid dönemi Çin'e gönderilen alimler arasında yer almıştır. Bunun yanında tasavvuf yolunda almış olduğu icazetler onu ulema olmanın yanında meşayih arasında zikredilmesine vesile olmuştur. Uzun yıllar müderrislik yapmış olmasına rağmen kaynaklarda herhangi bir eser kaleme almamıştır. Arşiv kayıtlarında eşi Faika Hanım ve Abdurrahman Lütfi adında bir oğlundan bahsedilmektedir. Bugün Lüleburgaz'da bazı kurumlara adı verilmiştir.

KAYNAKÇA
Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, Osmanlı Arşivi (BOA); Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterler (DH.SAİD d.), No. 77/65; Yıldız Perakende Mâbeyn Başkitâbeti (Y..PRK.BŞK.) no. 29/44; Maarif Mektubi Kalemi , (MF.MKT.) no. 551/8; Dosya Usulü İrâdeler (İ..DUİT.) no. 61/28; Meşihat Arşivi Ulema Sicil Dosyaları No. 3381_01 (http://ktp.isam.org.tr/?url=ulemasicil/ erişim 10/09/2021); Sadık Albayrak. *Son Devir Osmanlı Uleması: (İlmiye Ricalinin Teracim-i Ahvali)*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı, 1996. 1/305.; Selami Şimşek, "Kırklareli'de Tarikatlar ve Tekkeler"/ Tasavvuf: *İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, cilt VIII, Sayı 18, s. 205-220, Ankara, 2007.; Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Ed.; Haluk Selvi, M. Bilal Çelik, Kocaeli: Pelikan Basım, 2015, 3/1451; https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2020/02/10/sultan-2-abdulhamidin-cinli-hocasinin-kayip-mezar-tasi-bulundu=Erişim 10/09/2021

NEVZAT ERKAN

MEHMET EŞREF SAYİT BEY (1878-1948)

Devlet Adamı, Vali

Mehmet Eşref Sayit Bey, 1878 yılında Humus'ta dünyaya gelmiştir. Babası Beylerbeyi Bedevi Dergâhı şeyhi Mehmet Sait Efendi'dir. Beylerbeyi Rüşdiye ve İdadîsi'nde ortaöğrenimini tamamlamasının ardından yükseköğrenimini Mülkiye Mektebi'nde tamamlamıştır. Memuriyet hayatına 1905 yılında, önceki yıl staj yaptığı Sadaret-i Azami Mektubi Kalemi'nde kâtip olarak başlamıştır. İki yıllık kâtiplik görevinin ardından 1907 yılında ilk kaymakamlık görevi olan Kula

Mehmet Eşref Sayit Bey

kaymakamlığına atanmıştır. Daha sonra sırasıyla 1908 yılında Karaburun, 1909'da Salihli, 1910'da Kırkağaç, 1911'de Seydişehir, aynı yıl Urla ve 1913 yılında da Nazilli kaymakamlıklarına naklen tayin olunmuştur. Nazilli kaymakamlığı sırasındaki çalışmaları nedeniyle takdirname almıştır. 1914-1918 yılları arasında üçüncü ve ikinci sınıf mülkiye müfettişliği görevlerinde bulunmuştur. 1920 yılında Erzincan Mutasarrıflığı'na atanan Eşref Sayit Bey, aynı yıl birinci sınıf mülkiye müfettişliği görevine getirilmiştir. 6 Nisan 1921 tarihinde Lazistan Mutasarrıflığı'na tayin olunmuş ve 7 Eylül 1922'ye kadar bu görevini sürdürmüştür. Lazistan'ın ardından 1922 yılında Bozok (Yozgat) Mutasarrıflığı'na atanmış olsa da henüz görevini devralamadan görevini kötüye kullandığı ve yetkisi dışına çıktığı gerekçesiyle hakkında açılan bir soruşturma nedeniyle azledilmiştir. Eşref Sait Efendi bu duruma itiraz etmiş ve 1925 yılına kadar çalışmasına izin verilmemiştir. 11 Ocak 1925 tarihinde Ardahan valiliğine tayin olunan Eşref Sayit Bey, bu atamayla birlikte memuriyet hayatına geri dönmüştür. 1925-1926 yıllarında Ardahan Valisi olarak görev yapan Eşref Sait Bey, 3 Mart 1926 tarihinde Rize valisi olmuştur. Yaklaşık 1,5 yıl süren bu görevi, 13 Ekim 1927 tarihinde Kocaeli valiliğine tayin olunması ile son bulmuştur. Rize valiliği henüz sona ermeden, 1927 yılında milli mücadele dönemindeki faaliyetleri ve cesareti nedeniyle kendisine beyaz şeritli İstiklal Madalyası ödül olarak verilmiştir.

Eşref Sayit Bey'in en uzun memuriyeti Kocaeli valiliği olmuştur. Valiliği sürecinde Kocaeli şehrine pek çok alanda hizmet sunmuştur. Kocaeli'de çok fazla bataklık olması nedeniyle, Eşref Bey selefi gibi bataklık kurutma çalışmalarını sürdürmüştür. Ancak bataklık kurutma işinin beden gücü ile mümkün olmadığını görerek bir ekskavatör alınmasına karar vermiştir. Tarım ve hayvancılığa destek olan Eşref Bey, çiftçiler için ziraat aletleri alımına devam etmiş ve hayvanların ıslahı için de boğalar, damızlık atlar ve Kıbrıs eşekleri aldırmıştır. Onun zamanında Kocaeli'de başta Ulugazi İlkokulu olmak üzere pek çok okul inşa edilmiştir. Gebze'de belediye binasının yanına yapılan okula da valiye atfen Eşref Bey İlkokulu adı verilmiştir. Eşref Bey, İzmit'te Atatürk anıtının yapılmasını sağlamıştır. Aynı şekilde milli mücadele sırasında önemli hizmetlerde bulunan Yahya Kaptan adına da bir anıt yaptırmıştır. İzmit'te su sorununun çözülebilmesi amacıyla Paşa Suyu, uzun bir çabanın ardından 1933 yılında İzmit'e getirilmiştir.

Eşref Bey'in valiliği sırasında Kocaeli Maarif Müdürlüğü'nün girişimleri ile 20 Haziran 1931 tarihinde Kocaeli Maarif Kongresi düzenlenerek şehirde ve ilçelerdeki eğitim sorunlarının çözümlenmesine çalışılmıştır. Kongrede ders araç ve gereçlerinin tespiti, eksikliklerin giderilmesi, mevcut olanların kullanımı ve tam teşkilatlı okullarda elişi atölyelerinin açılması kararları alınmıştır. Kongre gerek toplanış amacı ve gerekse aldığı kararlarla Türkiye'deki eğitim seferberliğine iyi bir örnek teşkil etmiştir.

Eşref Sait Bey, Kocaeli valiliği sırasındaki çalışmaları nedeniyle 4 kez takdirname almaya hak kazanmıştır. Başarılı çalışmaları nedeniyle Kocaeli halkı tarafından sevilen ve hürmet gösterilen Eşref Bey, Kocaeli şehrinin fahri hemşerisi olmuştur. 1934 yılına kadar Kocaeli valiliğine devam eden Eşref Sayit Bey, bu görevinin ardından önce bakanlık emrine alınmış, 26 Eylül 1934'te de emekliye sevk edilmiştir. Eşref Sayit Bey, 1948 yılı Mart ayında hayatını kaybetmiştir.

KAYNAKÇA

Sinan Başaran, "Valiler", *Cumhuriyet Döneminde Rize-I (1923-1950)*, Ed. Zehra Aslan- Mustafa Arıkan, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2018; Betül Batır, "Kocaeli Maarif Kongresi'nin Müzakere ve Zabıtlarında Eğitim Sorunları", *Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi- Kültürü Sempozyumu VI Bildirileri*, II, Kocaeli, 2020, s. 967-985; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/ 5/28/6, 12 Eylül 1922; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-10-0-0/ 204/392/22; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/ 6/52/5; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-1/ 26/54/19; Süleyman Tekir, *1921-1927 Ardahan'da İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2010; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türkyolu Matbaası, İzmit, 1945.

Esin TÜYLÜ TURAN

MEHMET FAZLI GÜLEÇ (1891-1966)

Vali

Midilli sancağının Moluva kazasına bağlı Efsunde köyü muhtarı Helvacıoğlu Musa Efendi ile Zeynep Hanım'ın çocukları olarak 28 Mayıs 1891 tarihinde dünyaya geldi. Moluva'da başladığı eğitimini Beyazıt Rüştiyesi'nde sürdürdü. İstanbul'da medrese eğitimi

Mehmet Fazlı Güleç

gördüğü esnada Mercan İdadisi'ne kayıt yaptırdı. Barınma ve yemek imkânından mahrum kalmamak için medrese eğitimini uzattı fakat icazetname alamadı. Mercan İdadisi'ni pekiyi derece ile bitirdi. Ardından Mülkiye'ye girerek buradan da 1913 Ekim'inde pekiyi derecesi ile mezun oldu. 4 Aralık 1913 tarihinde Aydın vilayeti maiyet memuru olarak devlet hizmetine başladı. 3 Nisan 1914 tarihinde Ayazmend (Altınova) nahiye müdürlüğüne getirildi. Aynı görevle 24 Temmuz 1915'te Kınık, 14 Şubat 1917'de Bağarası'na (Söke) atandı. Sultan Reşad'ın 11 Temmuz 1917 tarihli iradesiyle Çal kaymakamlığına tayin edildi (BOA, İ. DUİT, 45/93; BEO, 4477/335731). Beş yıl bu görevde kaldıktan sonra 1922'den itibaren beş yıl boyunca Dinar, Adalar, Bayındır ve Bergama kaymakamlıklarını yürüttü. 1927 Ocak'ında 3. Sınıf mülkiye müfettişi yapıldı. 18 Ekim 1927 tarihinde İzmir, 19 Kasım 1928 tarihinde İstanbul vali yardımcılıklarına getirildi. 21 Haziran 1932 tarihinde Birinci Umumî Müfettişlik Başmüşaviri yapıldı. Başarıları ve ehliyeti takdir edilerek valiliğe yükseltildi. 20 Haziran 1934'te Bursa, 21 Ağustos 1935'te İzmir valisi olarak atandı. 1939 yılında Bursa milletvekili seçilerek parlamentoya girdi. Fakat kendi isteğiyle parlamenterlikten istifa edip mülkiye görevine döndü. Sırasıyla 3 Şubat 1942'de Bursa, 29 Ağustos 1945'te Balıkesir, 23 Şubat 1948'de Kocaeli, 29 Temmuz 1949'da Edirne valiliklerine tayin edildi. Bu son görevi sırasında 31 Mayıs 1950 tarihinde yine kendi isteğiyle emekli oldu. İstanbul'da 1 Ocak 1966 tarihinde kalp krizi neticesinde vefat etti. Bağarası nahiye müdürlüğünde iken Atiye Hanım'la evlenmiş ve Çiçek, Yıldız, Altıntaş ve Güvercin adlarını verdikleri dört kız evladı dünyaya gelmiştir. İleri derecede Arapça, Fransızca, Farsça ve Rumca bilmekteydi. Sivil Emekliler Derneği, Türk Devrim Ocakları, Mülkiyeliler Birliği, Mustafa Kemal Derneği ve Kalamış-Kızıltoprak Güzelleştirme Derneği gibi sivil toplum kuruluşlarının daimi üyesi idi.

Soyadı gibi güler yüzlü bir kişi olup tam anlamıyla halk adamı olarak tanınmaktaydı. Mülkiye yıllarında sarıklı ve cübbeli bir öğrenci iken, son sınavını verip mezun olduktan sonra başına fes, sırtına da redingot geçirerek modern bir devlet memuru oldu. Milli mücadele sırasında bölge halkını örgütledi, düşmanla bizzat çarpıştığı için Çal halkı tarafından "Kahraman Kaymakam" diye nitelendirildi. Hizmet anlayışı, halka ve halkla ilişkilere verdiği önem, tanıklarının ve çocuklarının dilinden derlenerek Çankaya tarafından uzun uzun anlatılmıştır. Örneğin İstanbul vali yardımcılığı sırasında odasının kapısına "Vurmadan giriniz" yazan levha astırmıştı. Yakın arkadaşı Ahmed Hamid Selgil "Onun kadar halk içinde, halk için çalışan bir vali görmedim," diye yazarak, İzmir, Bursa, Balıkesir, İzmit, Edirne valiliklerinde hep köylü için didindiğini; aklını hep köy yolu, köy mektebi, köyde halk odası, köye kitaplık, köye su gibi projelerin işgal ettiğini kaydetmiş; Atatürk'e bu kadar bağlı başka bir medreselinin zor bulunduğunu belirtmiştir. Fazlı Güleç dış Türkler konusuyla da ilgilenmiş, İran'da yaşayan Azeri Türkleri hakkında 1934 yılında bir rapor kaleme almıştır. O, İran Türklüğünü Orta Asya'daki diğer Türk kitleleriyle irtibat kurabilmek için bir araç, ayrıca Doğu bölgelerindeki Kürt vatandaşların yabancı devletler tarafından Türkiye aleyhine kışkırtılmasını önleyici bir unsur olarak görmekteydi. Entelektüel yönü gelişmiş olan Güleç'in, İçişleri Bakanlığı'nın 1928'den beri yayımlamakta olduğu *Türk İdare Dergisi*'nde ve Kocaeli Yüksek Tahsil Talebe Derneği'nin 1949 yılında çıkardığı *Pişmaniye* dergisinde makaleleri yayımlanmıştır.

Fazlı Güleç Kocaeli'nde göreve başlayınca halka hitaben bir beyanname yayımlayarak, başarılı olabilmesi için onların desteğine ihtiyaç duyduğunu, her hafta perşembe günleri Ticaret Odası'nda halkı dinleyeceğini belirtmişti. Halkevi salonunda düzenlenen 400 kişilik tanışma çayında ahali adına konuşma yapan Belediye Başkanı Kemal Öz, yeni validen umutlu olduklarını, şehrin su, elektrik, kanalizasyon ve yol eksiklerinin çözüleceğine inandığını dile getirmiştir. Güleç de İzmit'in coğrafi konumundan faydalanarak şehri Ankara ile İstanbul'un pazarı haline getirmek için çalışacağını, meyveciliğin geliştirilmesini öncelikli işler arasına aldığını belirtmiş, kendisinden yardım bekleyenlere ağabey gibi davranacağını ifade etmiştir. Ali Çankaya'nın Kocaeli valiliğinden alarak yayımladığı 13 Ekim 1966 tarihli yazıda, gerçekten de, halkla sık sık temas kurduğu, perşembe günleri Ticaret Odası'nda dertlerini dinlediği, özellikle köylülerin taleplerine önem verdiği belirtilmiştir. Görevi bir buçuk yıl sürdüğü için amaçlarını tam anlamıyla gerçekleştirme fırsatı bulamamıştır. İnşaatını Kocaeli Halk Bankası'nın üstlendiği, teknik donanımını Sağlık Bakanlığı'nın karşıladığı Verem Dispanseri ile 1947 Mayıs'ında temeli atılan İzmit Lisesi onun zamanın-

da hizmete girmiştir. Lise 11 Nisan 1949 tarihinde Vali Güleç'in açılış konuşması yaptığı törenle eğitime başlamıştır. Sonradan belediye ile aralarında ihtilaf çıkmış, Halkevi'nin de başkanı olan Kemal Öz valinin Halkevi'nde konferans düzenlemesine izin vermemiştir. Güleç laiklik konusundaki konferansını yeni lise binasında vermiştir. Bu hadiseden sonra Güleç'in tayini Edirne'ye çıkmıştır. Güleç bunu onur meselesi yaparak İzmit'ten ayrılmamak için direnmiş ise de mücadeleyi kaybetmiş, bir süre sonra da emekliye ayrılmıştır.

KAYNAKÇA
Resmî Gazete, sayı 3080, 14 Ağustos 1935, s. 5565; sayı 5024, 4 Şubat 1942, s. 2247; sayı 7265, 22 Temmuz 1949, s. 16633; *Akşam*, 26 Şubat 1949; 24 Temmuz 1949; *Yeni Sabah*, 10 Mart 1948; 3 Mayıs 1949; 10 Mayıs 1949; 12 Temmuz 1949; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. IV, Mars Matbaası, Ankara 1968-1969; Erol Akcan, "Mehmet Fazlı Güleç ve İran'da Yaşayan Azeri Türkleri ile İlgili Raporu", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, c. 4, sayı 2, Ağustos 2018, ss. 109-125; Fazlı Güleç, "İdare Teşkilatımız", *Vakit*, 27 Ocak 1947, s. 3; Özden Senem Binici, *İzmit'te 1936-1966 Yılları Arasındaki Yapı Üretiminin Kentin Gelişimine Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2012; Serap Tabak, *İzmir Şehrinde Mülkî İdare ve İdareciler (1867-1950)*, Ege Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1997.

Kemalettin KUZUCU

MEHMET FEHMİ TOKAY (1889-1959)

Besteci

1889 yılında İstanbul Üsküdar'da Tabaklar Mahallesi'nde doğdu. Babası Dîvân-ı Muhâsebât murakıplarından Hüsnü Bey, annesi Üsküdar'da Harmanlık Mektebi Müdiresi Şâdiye Hanım'dır. İlköğrenimini Üsküdar'da Ravza-i Terakkî Mektebi'nde tamamladıktan sonra Toptaşı Askerî Rüşdiyesi ve İdâdîsi'nden mezun oldu. 1907'de Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun içindeki Hendese-i Mülkiyye-i Şâhâne'ye kaydolduysa da araya giren Balkan ve I. Dünya savaşları yüzünden ancak 1920'de mezun olabildi. Kocaeli, Ankara, Bolu, Çankırı, Kütahya ve Trabzon'da Nâa Vekâleti müdürü, mühendisi, başmühendisi ve müşavirliği görevlerinde bulundu. 1938 yılı sonlarında Natia Vekâleti Şose ve Köprüler Dairesi reis muavini oldu. Aynı kurumun müşavirliğinden emekliye ayrılınca (1954) bir süre İstanbul Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nde sözleşmeli olarak çalıştı. Hayatının bundan sonraki kısmını mûsıkî çevrelerinde geçirdi. Hâfızasındaki dinî ve din dışı eserlerin zenginliğiyle bilinen Fehmi Tokay özellikle bestelediği şarkılarla dönemin mûsıkîşinasları arasında önemli bir yer edinmiştir. Küçük yaşlarında evlerinde düzenlenen, kemânî Aleksan, Ali Rifat (Çağatay), kemençeci Salih (Benli), Kemal Niyazi (Seyhun), Ûdî Nevres Bey, hânende Kaşıyarık Hüsamettin Bey gibi seçkin mûsıkîşinasların katıldığı mûsıkî toplantıları onun mûsıkîdeki ilk dönemini teşkil etmiş, ardından babasından aldığı derslerle mûsıkî çalışmalarına başlamıştır.1919'da babasının da hocası olan Yeniköylü Hâdi Bey'in evinde yapılan mûsıkî meşklerine iftirak etmiş, ondan pek çok klasik eserle birlikte ilâhi, tevşih

Mehmet Fehmi Tokay

ve durak meşketmiş, ayrıca dinî mûsıkî tavrı öğrenmiştir. Bu arada dergâhlara devam ederek dinî mûsıkî repertuvarını geliştirmiş, Rauf Yektâ Bey'den eserler meşketmiş, Yenişehirli Ferid Efendi'den edebiyat ve tasavvuf dersleri almıştır. Bestelerinde klasik üslûptan ayrılmamaya özen gösteren Fehmi Tokay özellikle güfte seçimindeki titizliğiyle tanınırdı. Beste, semâi, şarkı, durak, nefes ve ilâhi formlarında 100 civarında eser bestelemiş, on zamanlı Türkü evferi adlı bir usûl terkip etmiştir. İlk bestesi, "Ne durursun gal insan" mısrasıyla başlayan Hüzzam ilâhisi (1917), son eseri, "Ne neyim var ne meyim ne de bir sâkî-i dilcû" mısrasıyla başlayan Şehnaz şarkısıdır (1959). İlk şarkısı 1941'de bestelediği, "Gülle hem-bezm-i visâliz gerçi hâr olsak da biz" mısrasıyla başlayan Tâhir Bûselik eseridir. Ankara Mûsıkî Cemiyeti'nin kurucusu olan ve görevli bulunduğu yerlerde mûsıkî dernekleri kurarak öğrenci yetiştiren Fehmi Tokay nota öğrenmemiş, şarkılarını çoğunlukla Alâeddin Yavaşca, Cüneyt Orhon ve Nevzat Atlığ notaya almıştır. 28 Haziran 1959 tarihinde Fransız Hastanesi'nde kalp krizinden ölen Fehmi Tokay Karacaahmet'te aile mezarlığına defnedildi.

KAYNAKÇA
18 Ağustos 2021 tarihinde https://www.peramuzesi.org.tr/Images/pdf/etkinlikler/tmk-4ekim-2015.pdf adresinden erişildi.

Ümit Kubilay CAN

MEHMET FUAT CARIM (1892-1972)

Kaymakam, Teşkilat-ı Mahsusa, Diplomat, Elçi

Mehmet Fuat (Carım) 1892 yılında Halep'te doğdu. Babası Kafkasya'nın yüksek dağlarında yaşayan Çerkes Şapsığ aşiretine mensup Hacı Mustafa Raşit Bey'dir. ilköğrenime Trablusgarp'ta Mekteb-i İrfan'da başladı. Eğitimine Halep'te Frerler Fransız Mektebi'nde devam etti. Ancak bir müddet sonra ailesinden ayrılarak İstanbul'da Mercan İdadisi'nde eğitimini sürdürdü. 1910'da kayıt yaptırdığı Mülkiye Mektebi'nden 1913'te başarılı bir şekilde mezun oldu. 23 Ekim 1915'te İzmir/Bornova Nahiye Müdürlüğü'ne tayin edilerek bürokraside görev almaya başladı. 17 Haziran 1916'da Karesi sancağı Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne atandı. 12 Mayıs 1917'de Gönen ve ardından da 1

Aralık 1917'de de Adapazarı kaymakamlığına atandı. Fuat Carım, Adapazarı Kaymakamlığı görevini yürütürken Teşkilat-ı Mahsusa'da görev almaya başladı. Fuat (Carım), (Kıbrıslı) Sırrı ve diğer yüksek rütbeli Jön Türklerin önderliğinde Karakol çeteleri, Adapazarı'ndan İstanbul sınırlarına kadar uzanan geniş bir bölgede etkinlik kurdular. Pek çok vatansever Osmanlı aydını İzmit, Adapazarı üzerinden Ankara'ya geçiriliyordu. Halide Edip (Adıvar), Dr. Adnan (Adıvar) ve Cami (Baykut) beylerin geçirilmesinde Fuat Carım da etkili oldu.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra 11 Kasım 1917'den beri yürütmekte olduğu kaymakamlık görevinden azledilen Fuat Carım'ın yerine Recai Nüzhet Bey atandı. Fuat Carım, görevinden alındıktan sonra Kuvâ-yı Milliye'ye katılarak Adapazarı'nda kurulan İlk Müdafaa Hukuk Cemiyeti'nde Heyet-i Merkeziye üyesi olarak yer aldı. Milli mücadele yıllarında Adapazarı-İzmit bölgesinde Rum ve Ermeni çetelerine karşı mücadele ederek Kuvâ-yı Milliye teşkilatının kurulmasına katkı sağladığı gibi, Kafkas göçmenlerinin, özellikle de Çerkeslerin karşı hareketini önlemede ve milis kuvvetleri içinde yer almalarında da yardımcı oldu.

Fuat Carım, İstanbul'un işgali esnasında tutuklandı. 28 yaşında iken, 23 Nisan 1920'de açılan TBMM'de İzmit milletvekili olarak yerini aldı. Bu tarihte Batı Anadolu'daki Kuvâ-yı Milliye birlikleri de düşman karşısında zor anlara yaşıyordu. Fuat Carım, 26 Nisan 1920'de Umumi Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın yanında Adapazarı-Hendek bölgesindeki ayaklanmaların bastırılmasında görev aldı. Adapazarı-İzmit yöresinde çok sevilen Fuat Bey, Ermeni ve Rum çetelerine karşı Kuvâ-yı Milliye çetelerinin kurulmasına önayak oldu. Özellikle Düzce Ayaklanması'nın bastırılmasında etkin bir rol aldı. Mazbatası Temmuz 1920'de onaylanan Fuat Carım, yörede kaldığı süre boyunca yararlı hizmetlerde bulunmuş daha sonra Ankara'ya giderek 5 Haziran 1920'de TBMM'ne katılmıştı. Fuat Carım, Geyve, Adapazarı, Hendek, İzmit müsademelerine bilfiil ateş altında katılarak birçok yararlılık gösterdi. Bu nedenle TBMM Fuat Bey'in madalyasını kırmızı yeşile çevirdi.

Fuat Carım, 21 Kasım 1920'de Moskova Büyükelçiliğine tayin edilen Ali Fuat Paşa ile birlikte Moskova'ya giden heyet içinde görev aldı. 21 Temmuz 1922'de başkanlığa sunduğu milletvekilliğinden istifa dilekçesi 24 Temmuz'da genel kurulda okunarak kabul edildi. 8 Ağustos 1922 ile 29 Şubat 1924 tarihleri arasında Moskova ve Kazan bölgesi başkonsolosu olarak görev yaptı. Bu görevi esnasında Rus tiyatro sanatçısı Suhaçeva Yelena Georgiyeva ile evlendi. Mehmet Tarık (Carım) adında bir oğulları oldu. Ancak evliliğinin duyulması üzerine yabancı ile evlenme yasası nedeniyle 9 Aralık 1924'te konsolosluk görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Fuat Carım, uzun bir süre işsiz kaldıktan sonra 1926-1930 yılları arasında Muhtelit Mübadele Komisyon'un Ankara Samsun ve

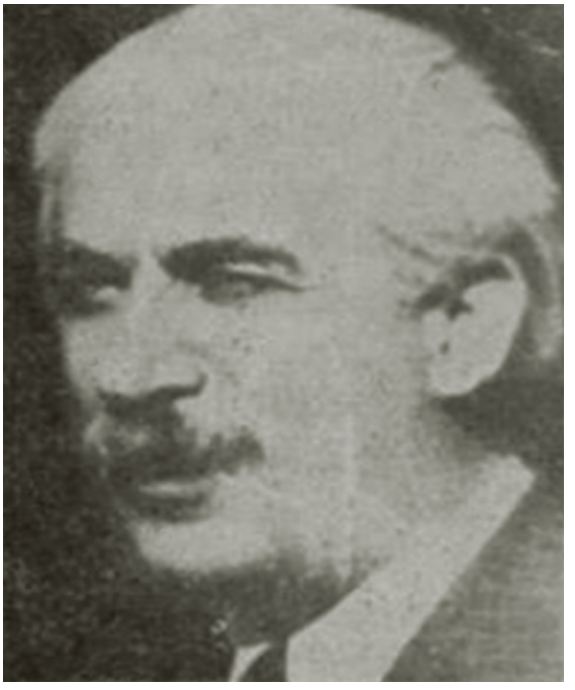

Mehmet Fuat Carım

1931'de de Gümülcine Tali Komisyonları'nda Türk Müşaviri (Delegesi) olarak çalıştı. 1930 yılında *Hür Adam* gazetesini çıkardı.

1935'de Hâriciye Vekâleti Umûmî Kâtiblik Refakatinde Başkonsolosluğu ve 16 Eylül 1936-2 Ağustos 1938 tarihleri arasında Barselona Baş Şehbenderliği görevini yürüttü. 3 Mayıs 1938-5 Ağustos 1939 tarihleri arasında Kopenhag Başkonsolosu, 9 Ağustos 1939-5 Mayıs 1940 tarihleri arasında ise Milano Baş Şehbenderliği, 1 Haziran 1943-20 Mayıs 1945 tarihleri arasına ise Marsilya Başkonsolosluğu görevlerini yürüttü. Fuat Carım eşi öldükten sonra 4 Ağustos 1945 Cidde'ye Büyükelçi olarak atandı. Bu görevde 20 Aralık 1946 tarihine kadar kaldı. 17 Ekim 1946 tarihide Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Türk Grubu'nun kurucularından biri oldu. 1947'de Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olan Feridun Cemal Erkin, Fuat Carım'ı yardımcısı olarak atadı. Carım, Feridun Cemal Erkin'in Roma'ya büyükelçi olarak görevlendirilmesinin ardından Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri olarak atandı. 1949'da genel sekreterlikten ayrılarak 23 Ağustos 1949 da Brezilya (Rio De Jenaryo) Büyükelçiliği'ne atandı. Bu son görevinden 13 Temmuz 1957'de yaş haddi dolayısıyla emekliye ayrıldı. Emeklilik sonrasında çevirilere yoğunluk veren Carım, geçirdiği bir kalp krizi sonucunda 9 Nisan 1972'de İstanbul'da öldü. Rumeli Hisarı'ndaki Aşiyan Mezarlığı'nda toprağa verildi. Carım'ın çeviri ve gezi notlarından oluşan çok sayıda eseri bulunur.

KAYNAKÇA

Funda Selçuk Şirin, "Halep'ten Rio de Jenaryo'ya I. Dönem TBMM İzmit Milletvekili Mehmet Fuat Carım (1892-1972)", *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 5, TBMM.100. Yılı Özel Sayısı, 2020, s. 107-151.

Funda SELÇUK ŞİRİN

MEHMET HİKMET BAYAR (1932-2019)

Orgeneral

9 Mart 1932'de Kocaeli'nin Gölcük ilçesine bağlı Saraylı köyünde dünyaya geldi. Öğrenimine 1939 yılında Akçakoca İlkokulu'nda başladı. İzmit Ortaokulu'ndan mezun oldu. Lise birinci sınıf eğitimini İzmit Lisesi'nde başladı. Daha sonra 1949 yılında Kuleli Askeri Lisesi'nin 2. sınıfına kaydolarak 47 yıl sürecek olan askerlik hayatının ilk adımını atmış oldu. 30 Ağustos 1953'te Kara Harp Okulu'ndan Topçu Asteğmen rütbesiyle subay çıktı. 6 Ağustos 1955'te topçu sınıf okulunu bitirdi. 7 Eylül 1955'te temel kurs sonrasında İzmit- Çuhane'de 2. bataryada ilk kıta görevine başladı. Burada 1956 Temmuzu'na kadar takım komutanı olarak görev yaptı. İlk şark görevini 10 Ağustos 1956'da 51 inci Tümen'in Tafta'da konuşlu Topçu Alayı 1'inci Taburu'nda yaptı. 1958 yılında Gebze'deki 551'inci Roket Taburu'na görevlendirildi. Gebze'de iki ayrı birlikte altı ay süren görevinden sonra Roket Taburu'ndaki görevini Çorlu'da sürdürdü. 1963 yılında ABD Topçu ve Füze Okulu'nda eğitim aldı. Dönüşünde 23 Eylül 1963 günü Topçu ve Füze Okul Komutanlığı'nda 15 ay kadar öğretmenlik yaptı. 1967 yılında Kara Harp Akademisi'ni bitirerek kurmay oldu. 1969 yılında Balıkesir Edremit 19. Piyade Tümeni'nde Hrk. Eğt. Ş. Müdürlüğü'nde bulundu. 18 Eylül 1969 - 15 Eylül 1971 tarihleri arasında İstanbul Yıldız'da Harp Akademileri'nde görev aldı. 1969-1971 yılları arasında Silahlı Kuvvetler Akademisi'ne ve NATO Savunma Koleji programlarına katıldı. 23 Eylül 1971- 30 Ağustos 1973 tarihleri arasında ise Brüksel'de NATO'daki MAS teşkilatında çalıştı. 17 Eylül 1973'te Elazığ 8. Kolordu Harekât Eğitim Şube Müdürlüğü'ne atandı. 1978 yılına kadar çeşitli karargâh ve birliklerde görev aldı. 1978'de Tuğgeneralliğe, 1986'da ise Korgeneralliğe yükseldi. Bu rütbe ile Genelkurmay Harekât Başkanlığı ve 4. Kolordu Komutanlığı görevlerinde bulundu. 1990'da Orgeneralliğe yükselen Bayar, 3. Ordu Komutanlığı, NATO Güneydoğu Avrupa Müttefik Kara Kuvvetleri Komutanlığı ve 1. Ordu Komutanlığı'na atandı. 24 Ağustos 1994 - 27 Ağustos 1996 tarihleri arasında Kara Kuvvetleri Komutanı oldu. Bu görevi sırasında temas ve görüşmelerde bulunmak üzere T.C. hükümetini temsilen Pakistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Hırvatistan, Arnavutluk, Güney Kore, ABD, Bosna-Hersek, Makedonya, Romanya ve Almanya'ya gitti.

Yaklaşık yarım asır (47) süren askerliğinde 27 ayrı görev yerinde komutan ve karargâh subayı olarak çalıştı. 47 yıllık üniformalı yaşamının 4 yılını askeri öğrenci, 25 yılını subay ve 18 yılını general olarak sürdürdü. Hizmetinin 7 yılı Genelkurmay Başkanlığı'nda karargâh subayı olarak, 3 yılı Kara Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nda, 11 yılı Birinci Ordu Komutanlığı karargâhı ve birliklerinde, 9 yılı Üçüncü Ordu Komutanlığı karargâhında, İki yılı Kara Kuvvetleri İhtiyatı ve 4 üncü Kolordu'da karargâh subayı ve komutan olarak görev aldı. 3 yılı NATO'da ve 12 yılı milli,

Mehmet Hikmet Bayar

yabancı ülke ve NATO askeri okullarında öğrenci ve öğretmen olarak geçti. 30 Ağustos 1996'da Kara Kuvvetleri Komutanlığından emekli oldu. Bayar emekliliğinden sonra İstanbul Fenerbahçe konutlarında yaşamını sürdürdü. 12 Temmuz 2019 tarihinde İstanbul'daki evinde, solunum yetmezliği nedeniyle 87 yaşındayken vefat etti. Cenazesi Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi. 6 Haziran 1960'ta hayatını Aysel Hanımla birleştiren Mehmet Hikmet Bayar İki çocuk sahibi idi. Hayatı boyunca sağlık, Kültür, Edebiyat, Eğitim, öykü ve anı gibi farklı konularda birçok eser kaleme aldı.

KAYNAKÇA

M. Hikmet Bayar, *Yarım Asırlık Asker: Askeri Öğrencilik Subaylık Dönemi*, Cilt I, O Kitaplar Yayınları, İstanbul 2006, s. 16-658; M. Hikmet Bayar; a.g.e., Cilt: II, s. 530-533; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Fon Kodu: 823-754-8, 541-817-8, 844-833-4, 849-850-7, 855-873-1; https://www.kocaeligazetesi.com.tr, Erişim tarihi: 10.10.2021.

Taner BİLGİN

MEHMET HİLAL KAPLAN (1959-...)

Tıp Doktoru, Siyasetçi, Milletvekili

Mehmet Hilal Kaplan, Hasan Bey ve Gülüzar Hanım'ın oğulları olarak 27 Temmuz 1959 tarihinde Tunceli'de dünyaya gelmiştir. İlk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni bitirmiş ve tıp doktoru unvanı almıştır. Meslek hayatına Gebze Hükümet Tabibi olarak 1983 yılında başlayan Kaplan, bir süre Gebze Devlet Hastanesi'nde çalışmıştır. Daha sonra Teklas Kauçuk AŞ'nin işyeri hekimliği görevini yürütmüştür. Kaplan, siyasî çalışmaları dışında Bilimsel Kültür Eğitim Kooperatifi'nin kurucu üyelerinden biri olmuş ve bir süre de başkanlığını yürütmüştür. İki dönem Gebzespor As Başkanlığı görevini sürdüren Kaplan, iki dönem Kocaeli Tabip Odası'nın Yönetim Kurulu Üyeliğini ve yine iki dönem Gebze Cezaevi İzleme Kurulu başkanlığı görevlerini de yerine getirmiştir. Gebze Briç İhtisas Kulübü'nün de başkanlığını yapan Kaplan, radyoda sağlık programları hazırlamıştır. Kaplan, İşyeri Hekimliği ve Hastane Yöneticiliği sertifikalarına sahiptir.

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen TBMM 24. Dönem milletvekili genel seçimlerinde Cumhuriyet

Mehmet Hilal Kaplan

Halk Partisinin Kocaeli'den ikinci sıra milletvekili adayı olan Kaplan, CHP'nin seçimde Kocaeli'den çıkardığı 3 milletvekilinden biri olmuştur. Meclis'in 28 Haziran 2011 tarihli toplantısında yemin ederek görevine başlayan Kaplan, 24. dönemin sona erdiği 23 Nisan 2015 tarihine kadar mecliste aktif bir milletvekili olmuştur. Farklı konularda, 27 kanun teklifinde ilk imzacı olan Kaplan, yine farklı konularda 54 kanun teklifinde de imzacı olmuştur. Kaplan, meclise çoğunluğu çevre sorunları hakkında toplam 82 yazılı soru önergesi sunmuştur. Kandıra'da yoğurt üretiminin teşvik edilmesi ve Gebze Meslek Yüksekokulu'nun Hereke'ye taşınması konularında iki sözlü soru önergesi de bulunmaktadır. Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmesi istenen 17 farklı önergede imzası bulunan Kaplan, çoğunluğu çevre kirliliği ve insan sağlığı konularında olmak üzere 25 meclis araştırma önergesinde ilk imzacı, farklı konularda 845 meclis araştırma önergesinde de imzacı olmuştur. Kaplan, 11 meclis gensoru önergesine ve 5 meclis soruşturması önergesine de imza atmıştır. Kaplan, meclis genel kurulunda, 63 açıklama yapmış, afet tedbirleri ile ilgili kanunda değişiklik teklifi ile ilgili Doğrudan Gündeme Alma Önergesi hakkında görüş bildirmiş, 16'sı gündem dışı, 31'i kanunlarla, 1'i meclis araştırması önergesiyle, 9'u siyasi parti grubu önerisiyle, 50'si görüşülen kanun tasarılarıyla ve 17'si de kanun teklifleri ile ilgili olmak üzere toplam 124 konuşma yapmıştır. Bunların yanı sıra meclisteki Çevre, Plan ve Bütçe ve Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji komisyonlarında 9 kez fikir ve görüşlerini bildirmiştir.

TBMM Çevre Komisyonu üyesi de olan Kaplan, milletvekilliği döneminde Kocaeli'nin sorunlarını da yakından takip etmiş ve bu sorunları dile getirmiştir. Özellikle Kocaeli'deki çevre kirliliği, afet riski ve insan sağlığını etkileyen konularla ilgilenen Kaplan, bu konularla ilgili meclise araştırma ve soru önergeleri sunmuştur. Özellikle Dilovası'ndaki çevre kirliliği konusuna dikkat çekmek için oldukça değişik bir yönteme başvuran Kaplan, düzenlediği basın toplantısında çevre aktivisti Ramazan Akpınar'ın söylediği rap müzikle Dilovası'nın sorunlarını dile getirmiştir. Kaplan, 16-17 Ocak 2016'da gerçekleşen CHP 35. Olağan Genel Kurulu'nda parti meclisi için adaylığını koymuş olsa da seçilen parti meclisi üyeleri arasında yer almamıştır. 7 Haziran 2015 tarihli milletvekili genel seçimlerinde yeniden Kocaeli milletvekili olabilmek için aday adaylığı başvurusu yapmış ancak kendisinin ismi seçime giren adaylar arasında yer almamıştır. 24 Haziran 2018 seçimleri için de yine CHP'ye aday adaylığı başvurusu yapan Kaplan, bu seçimde de partisi tarafından aday olarak gösterilmemiştir. Kaplan, buna rağmen partisine veya siyasete küsmemiş ve siyasi çalışmalarını sürdürmüştür. Bu çerçevede 31 Mart 2019 yerel seçimleri için partisi adına Çayırova'da faaliyetlerde bulunmuştur. Basit hesaplar içerisine girmeyen, dik ve muhalif duruşuna rağmen iyi insani ilişkileri ve beyefendiliği ile tanınan Kaplan, halen siyasi çalışmalarına devam etmektedir. İyi düzeyde İngilizce bilen Kaplan, evli ve 3 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

"2011 Türkiye Genel Seçimleri Adayları", *Yeni Şafak*, https://www.yenisafak.com/secim-2011/chp-kocaeli-milletvekili-aday-listeleri, Son Erişim Tarihi: 18 Mart 2022; "Mehmet Hilal Kaplan", https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz_sd.bilgi?p_donem=24&p_sicil=6683, Son Erişim Tarihi: 18 Mart 2022; "Son Dakika: CHP'nin Milletvekili Adayları Belli Oldu", *Habertürk*, 21 Mayıs 2018; "Mehmet Hilal Kaplan Aday Adayı", *Yeni Kocaeli*, 7 Mayıs 2018; "Kocaeli'nin Zehirli BHC'leri, Meclis Gündeminde", *Dünya* gazetesi, 2 Aralık 2011; "CHP Kocaeli Milletvekili Kaplan:", *Milliyet*, 20 Haziran 2014; "CHP Kocaeli Milletvekili Adayları – Genel Seçim 2015", *Sözcü*, 7 Nisan 2015; "CHP İl Başkanlarından Ortak Açıklama", *Haberler.com*, 14 Ocak 2016; "Kaplan, Kocaeli'den Başvurdu", *Çağdaş Kocaeli*, 27 Şubat 2015; "TBMM'de Rap Müzikli Basın Toplantısı", *Hürriyet*, 11 Mart 2015; "Mehmet Hilal Kaplan'ın Düğünü", *Kulis Haber*, 5 Aralık 2016; "Mehmet Hilal Kaplan Geri Döndü", *Kocaeli Koz*, 20 Ocak 2019; "Koç ve Kaplan Koordinatör Oldu", *Marmara* gazetesi, 21 Ocak 2019.

Tufan TURAN

MEHMET HİLMİ ARIKAN (1900-1943)

Tavşancıllı Milli Güreşçi. İzmit Güreş Monitörü, Yüzücü, Hereke Sümerbank Daire Amiri, Ödüllü Bağcı ve Tavşancıl Üzümcüler Kooperatifinin Kurucu Başkanı

Mehmet Hilmi Bey 1900 yılında Gebze kazasının Tavşancıl köyünde doğmuştur. Sırasıyla Tavşancıl Kuzat Mekteb-i İptidaiyesi'nde ve Hereke Rüştiyesinde eğitimini tamamlamıştır. Savaş yıllarında atalarından miras kalan üzümcülükle meşgul olmuştur. Ancak onun bir hayali daha vardı: Güreş… Yirmili yaşlarının başlarında köy düğünlerinde güreştiği için Hilmi Pehlivan olarak tanınmaya başlamıştır. 1923'de savaş bittiğinde bahriye askeriydi ve bu süreçte ordu takımında güreşiyordu. Askerlik dönüşü arkadaşlarının

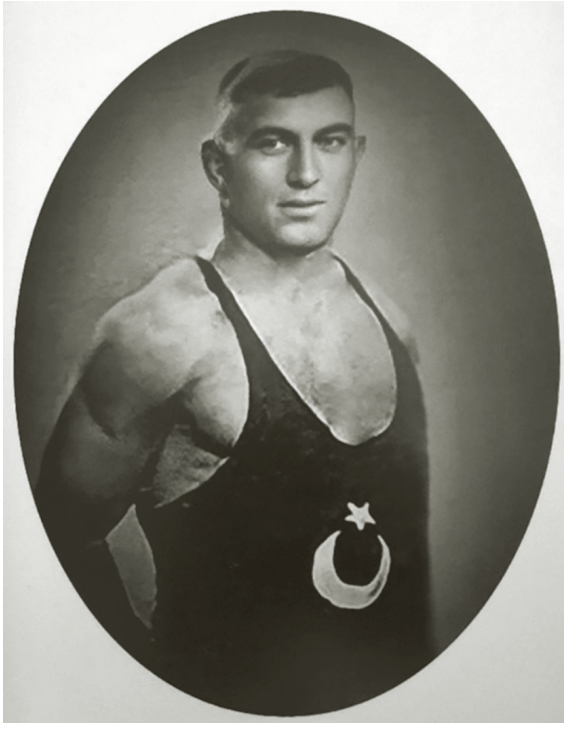

Mehmet Hilmi Arıkan (Turgut Özel Arşivi)

da yardımı ile Haliç İdman Yurdu'nda minder güreşine başlamıştır. M. Hilmi Arıkan'ın minder güreşine başladığı 1924 yılı, Türk güreş tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. 16 Ocak 1924 tarihinde Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in (Atatürk) başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu tarafından, 171 sayılı "1924 Paris Olimpiyatlarına katılım ve bu yönde hazırlıkların yapılması için bir ödenek ayrılmasına ayrıca elit sporcular yetiştirilmesi için Avrupa'dan spor uzmanları getirilmesi" kararı alınmıştır. Bu kararı takiben Macaristan'dan güreş antrenörü olarak Raul Peter Türk grekoromen takımının başına getirilmiştir. Raul Peter "Alafranga Güreş" denilen Grekoromen stilde Haliç ve Kumkapı kulüplerinde sporcu yetiştirmeye başlamıştır. Bu sporcular arasında Tayyar Bey (Yalaz), Seyfi Cenap Bey (Berksoy), Mehmet Çoban gibi güreşçilerin yanında, Mehmet Hilmi Bey (Arıkan) da yer almış, öncelikle ulusal karşılaşmalarda göz doldurmaya başlamıştır.

Hilmi Bey'in ilk uluslararası karşılaşması 3 Ekim 1927 tarihinde başlayan Budapeşte Avrupa Güreş Şampiyonası olmuştur. Orta (vasat) sıklette güreşmiştir. En meşhur oyunu saltodur. Ancak 1927 yılı Türk güreşi grekoromen stilde henüz emekleme safhasındaydı. Bu nedenle adı geçen müsabakada Türk güreşçileri ciddi bir başarı gösterememiştir. Hilmi Bey'in pehlivan sıfatıyla zaman zaman kulüplerden gizli yağlı güreşlere de çıktığı oluyordu. 1930'lu yılların başında muhtemel bir sakatlık neticesinde minderlere veda ederek aktif güreşi bırakmak zorunda kalmıştır. Bu süreçte yüzmeye önem vermiş ve 1935'den sonra Moda Yelken Kulübü'nde yüzme yarışlarına katılmıştır. Halk arasında Tavşancıl'dan, Hersek Dili'ne kadar yüzdüğüne dair rivayetler vardır.

Hilmi Arıkan Kabakçızâde Mustafa Bey'in kızı Eda Hanım'la evlendiyse de bu evlilik fazla uzun sürmemiştir. Hilmi Bey 1930 yılının başlarında itibaren Sümerbank Hereke fabrikalarında idari amir olarak çalışmaya başlamıştır. Bu arada fabrikanın güreş takımını da çalıştırmıştır. Yeğeni Orhan Arıkan'ı da güreşçi olarak yetiştirmek için çalışmalarda bulunmuştur. (*Rahmetli Orhan Arıkan ile1991 yılında yaptığım bir görüşmede amcası Hilmi Arıkan'ın Kuzat Mektebi diplomasının ve müsabakalarda aldığı madalyaların kendisinde olduğunu söylemişti. Ancak bunları görmeye fırsat*ım *olmadı*.) Hilmi Bey 1930 yılında Tavşancıl Bağcılar Zirai Kredi Kooperatifi'nin kurulmasında öncülük etti. Bu kooperatif yeni Türk devletinin 80 numaralı zirai kooperatifidir. Kooperatif başkanlığı bir süre Hilmi Arıkan tarafından yürütülmüştür. 1934 yılında Hilmi Arıkan'ın sporcu kimliğinin Tavşancıl Bağcılar Kulübü (Tavşancıl İdman Yurdu) kuruluşuna destek vermesinde de öne çıktığını görmekteyiz. Bu kulübün ilk başkanı Tavşancıllı Burhaneddin (Civelek) Bey'dir.

Sümerbank idari amirliği görevinde bulunduğu yıllarda, fabrika müdürlerinin ricasıyla, fabrika yemekhanesinde, Çoban Mehmet ve Tekirdağlı Hüseyin pehlivan ile minderde deneme güreşleri yapmıştır. Minder güreşi bilmeyen Tekirdağlı Hüseyin pehlivanı meşhur saltosu ile yendiği rivayet edilir. (Nazım Gür ile 1991 yılında yapılan mülakat.)

1930'lu yılların ikinci yarısı Tavşancıl çavuş üzümünün en çok tanındığı yıllar olmuştur. Hilmi Arıkan da her Tavşancıllı gibi bağcılık konusunda iddialıydı. Özellikle yetiştirdiği çavuş üzümleriyle övünürdü. Nitekim 4 Eylül 1938'de Kocaeli havalisinde ilk kez düzenlenen Hereke Üzüm Bayramı'nda Hilmi Arıkan'ın yetiştirdiği çavuş üzümü vilayet ikincisi ve Gebze kazasının birincisi olarak 55 lira ödüle ve bir takdirnameye layık görülmüştür. Bir yıl sonra 1 Eylül 1939'da Gebze-Eskihisar'da ikincisi düzenlenen Üzüm Bayramı'nda Hilmi Arıkan'ın yetiştirdiği çavuş üzümü vilayet birincisi seçilmiş 50 lira ödüle ve bir takdirnameye layık görülmüştür.

1938 yılının haziran ayında, Güreş Federasyonu tarafından İzmit Bölgesi Güreş Monitörlüğü'ne tayin edilmiştir. Beş yıl bu görevde bulunmuş, ancak Ağustos 1943'te geçirdiği bir kalp krizi sonrasında 43 yaşında yaşamını yitirmiştir. Mezarı Tavşancıl'dadır.

KAYNAKÇA

Nuri Boytorun, *Grekoromen Güreşte Oyunlar*, TC. Başvekâlet Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü Yayını, Ankara 1941; Türk Güreş Tarihinde Macar Antrenör, Rezsö Peter ve Türk Sporcuları Fotoğraf Sergisi Albümü, 28 Mayıs-8 Haziran Kuğulu Sanat Galerisi, Ankara 2008*; Cumhuriyet* gazetesi,18 Ağustos 1943; 1 Eylül 1939; *Son Posta* gazetesi, 2 Nisan 1938; 5 Nisan 1939. Turgut Özel, Nazım Gür İle Hereke'de 23 Şubat 1991 yılında yapılan mülakat; Turgut Özel, Hilmi Arıkan'ın yeğeni, İbrahim Arıkan ile 12.08.2021 tarihinde yapılan telefon görüşmesi; https://twitter.com/umut_1328/status/1279340801818980353(Erişim tarihi; 15.07.2021); https://web.archive.org/web/20120204203606/http://www.aafla.org/6oic/OfficialReports/1928/1928.pdf; https://spor.haber7.com/spor/haber/782366-dunden-bugune-turk-guresi-tarihi (Erişim tarihi; 17.07.2021);

Turgut ÖZEL

MEHMET KAZIM DİNÇ (1948-...)

Siyasetçi, Milletvekili, Bakan, Eczacı

1948 yılında Kocaeli ilinin Kandıra ilçesinde doğdu. Kandıra'nın yerli bir ailesine mensup olup, nüfus cüzdanındaki aile lakapları "Emir Hasanoğulları"dır. Babasının adı Fehmi, annesinin adı ise Dilber'dir. İlk ve orta öğretimi Kandıra'da tamamlayan Mehmet Kazım Dinç, o yıllarda Kandıra'da lise olmadığı için öğrenimini önce İzmit sonra Antalya Lisesi'nde tamamladı. 1967 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Eczacılık Fakültesi'ne girdi. Eczacılık Fakültesinden mezun olduktan sonra Kandıra'da 2005 yılına kadar serbest eczacılık yaptı.

Siyasete 1975 yılında Adalet Partisi'nde başladı. 1977 yılında yapılan yerel seçimlerde Kandıra belediye meclis üyesi seçildi. 1983 yılında DYP Kandıra ilçe teşkilatını kurdu ve kurucu başkanı olarak görev yaptı. 1984 yılında yapılan belediye seçimlerine Kandıra Belediye Başkanı adayı olarak girdi. Seçimleri kazanarak Kandıra Belediye Başkanı oldu. 1984-1989 yıllarında Kandıra Belediye Başkanlığı görevini yürüttü.

20 Ekim 1991 yılında yapılan seçimlerde Doğru Yol Parti'sinden 19. dönem Kocaeli milletvekili olarak parlamentoya girdi. 27 Kasım 1993 yılında Prof. Dr. Tansu Çiller'in başbakanlığında kurulan 50'nci hükümette (I. Tansu Çiller Hükümeti'nde) Rifat Serdaroğlu'nun yerine Sağlık Bakanlığı görevine getirildi. Görevi 1994 yılı Ağustos ayı sonuna kadar sürdü. 1995 yılı Aralık ayında yapılan genel seçimlerde Doğru Yol Partisi'nden Kocaeli milletvekili adayı oldu. Doğru Yol Partisi'nin yapmış olduğu ön seçimlerde partililerin teveccühü ile birinci sırada seçilmesine rağmen, parti merkezinin kontenjan adayı göstermesi üzerine ikinci sıradan milletvekili adayı oldu. Yapılan seçimlerde Doğru Yol Partisi'nden yeniden milletvekili seçilemeyerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) giremedi.

M. Kazım Dinç gerek milletvekilli olarak gerekse Sağlık Bakanı olarak hem ülkeye hem de memleketine yönelik önemli hizmetlerde bulundu. Çok sayıda sağlık ocağı ve devlet hastanelerinin açılışını sağladı. Sağlık Bakanı M. Kazım Dinç, bakanlığı döneminde ülkenin temel sağlık sorunlarının çözülmesine yönelik çalışmalar yaptı. Sağlıkla ilgili yaptığı çalışmalar arasında: Bugün hayata geçirilmeye çalışılan "sağlık reform paketinin" hazırlık çalışmalarını başlatmak; İlaç ve kozmetik ile ilgili yasa ve yönetmeliklerin değiştirilmesini sağlamak; Avrupa Birliği (AB) koordinasyon daire başkanlığının güçlendirilmesini ve mevcut yasa ve yönetmelikleri AB' ye uygun hale getirmek; Aile hekimliği ile ilgili çalışmaları başlatmak; Döner sermaye yasasını yeniden düzenlemek; Sağlık çalışanlarının özlük haklarında iyileştirmeler yapmak; Dünya Bankasında finansmanıyla yapılan ikinci sağlık projesinin başlatılmasını birinci sağlık projesinin ise tamamlanma çalışmalarının yapılaması; Türkiye genelinde birçok sağlık ocağı ve hastane açılmasını sağlamak; 112 sağlık hizmetleri ünitesini kurulması.

Mehmet Kazım Dinç

19. Dönem Kocaeli milletvekili olarak seçildiği memleketine yönelik yaptığı hizmetler de şöyledir: Kocaeli'nin Büyükşehir olması; Kocaeli Üniversitesi'nin Kurulması; -Demir yolu projesinin yeni baştan düzenlenmesi ve ihalesi; D100 yolunun şehir içi geçişinin düzenlenmesi ve ihalesi; Kartepe projesi; Çevre entegre tesislerinin kurulması; Gebze organize sanayinin bölgesinin kurulması; Sopalı Çiftlik Hastanesi'nin hizmete açılması; İzmit Körfezi kirliliğinin ortadan kaldırılması.

19. Dönem Kocaeli Milletvekili ve Sağlık eski Bakanı M. Kazım Dinç halen Sağlık Ürünleri Derneği (SURDER)'de Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini yürütmektedir. Reçetesiz ilaçlar, takviye edici gıdalar, self-medikasyon grubu tıbbi cihazlar, biyosidal ürünler ve kozmetik ürünleri üreten veya ithal eden, bu ürünlerin ticaretini yapan firmaları bünyesinde bulunduran ve sadece bu ürün grupları için kurulan ülkemizin ilk sektör derneğinin başında olan M. Kazım Dinç, bu sektörle alakalı konferanslara katılarak kurumları bilgilendiriyor.

M. Kazım Dinç evli ve bir çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

TBMM Arşivi; Kocaeli'nin Sesi gazetesi.

Osman AKANDERE

MEHMET NAZİF TÜYSÜZ

Kırtasiye ve Kunduracı

Nazif Tüysüz önce kırtasiye, 1916 yılında ise kundura dükkânını açtı. Nazif Bey'in evliliğinden iki erkek çocuğu dünyaya geldi. Çocuklarından Sedat Tüysüz 1917 yılında doğmuş, 1983 yılında vefat etmiş; diğer oğlu Nihat Tüysüz ise 1912 yılında doğmuş, 1985 yılında vefat etmiştir. Beş kuşaktan bu yana İzmitli olan aile, daima ilklere imza atmıştır. Nazif Tüysüz, İzmit'in ilk eski resimlerini Paris'te bastırmıştır. Bu fotoğraflar ve postkartlar şimdi ko-

Mehmet Nazif Tüysüz

leksiyonlarda bulunmaktadır. 1914 yılında Hoca Rıfat (Yüce) Efendizade ile ortak olarak Terakki Ticaret Anonim Şirketi'ni kurmuşlardır. Nazif Tüysüz ilk dükkanını Fevziye Camii karşısında, Demiryolu Caddesi'nde No. 168'de, hemzemin geçidin karşısına denk gelen mevkide açmıştı. İsmet İnönü'nün ziyaretini belgeleyen bir fotoğrafta dükkânın görüntüsü yer almaktadır. 1930 yılından itibaren oğlu Sedat Tüysüz ile İzmit, Değirmendere, Karamürsel, Hereke, Gebze ve bu ilçelerin köylerinde dolaşarak gızlavet (mes lastiği) sattı.

1936 yılında firmanın adının "Kocaeli Pazarı – Kavafiye ve Tuhafiye Ticarethanesi, Tüysüzzâde M. Nazif ve Mahdumları" idi. 1937 yılına gelindiğinde "Nihat ve Sedat Tüysüz, Nazif Tüysüzoğulları Kavafiye ve Tuhafiye"ye dönüştü. 1948 yılbaşında ise Sedat Tüysüz ortaklıktan ayrılıp ticaretini İstanbul'a nakletti. Dükkân 1968 yılında Fethiye Caddesi No.9 bugünkü yerine taşındı. 2017 yılına kadar burada hizmet verdikten sonra 101 yıllık firma kapanmak durumunda kaldı. Hacıhasan Mahallesi'ndeki evlerinin bulunduğu sokak, soyadlarını taşımaktadır.

KAYNAKÇA
Müzeyyen Ünal, *Yerel Gazete İlanlarına Göre Kocaeli'de Sanayi ve Ticaret (1923-1953)*, s. 1171, 1175; F. Yavuz Ulugün – Hüseyin Erol, İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi, İzmit 2013, s. 191.

F. Yavuz ULUGÜN

MEHMET NEVHER YILMAZ (1919-1984)

Milletvekili

12 Mart 1919 tarihinde Sakarya'nın Hendek ilçesinde doğdu. Babası Mehmet Efendi, annesi ise Hatice Hanım'dır. Mehmet Yılmaz, ilköğrenimini Cumhuriyet İlkokulu'nda tamamladı. 1932'de İstanbul Sultanahmet Sanat Enstitüsü'ne girdi. Mezuniyetinden sonra 1940'a kadar Sümerbank Nazilli Basma Fabrikası'nda teknik ve makina ressamlığı görevinde bulundu. 7 Ekim 1940'ta Eskişehir Belediyesi desinatörlüğüne tayin edildi. 5 Şubat 1941'de ise Harp sanayi askerî olarak Kırıkkale Top Fabrikası'nda makine ressamı sıfatıyla vatani görevini tamamladı. Askerlik dönüşü 5 Kasım 1942'de Sümerbank Genel Müdürlüğü Etüt ve Tesis Heyeti konstrüksiyon ressamlığına geçti. Bu görevinden 12 Kasım 1943'te sağlık sorunları nedeniyle ayrıldı. Memleketi Hendek'e dönerek Hendek Ortaokulu matematik ve resim öğretmenliği görevinde bulunduğu sıralarda Demokrat Parti ilçe müteşebbis kurulunda görev alarak aktif siyasete başladı. 1946 yılından 1950 genel seçimlerine kadar Demokrat Parti Hendek ilçe başkanlığı görevinde bulundu. Bu süre zarfında hukukî ve sosyal konularda araştırmalarda bulunarak işçi sorunları üzerinde durdu. Türkiye için devrim niteliğinde olan 1950 yılı milletvekili seçimlerine katıldı. Seçimde 10337 oyla Demokrat Parti listesinden Kocaeli milletvekilliğine seçildi. 22 Mayıs 1950'de seçim mazbatalarını alarak TBMM'de göreve başladı. 9. yasama döneminde genel kurulda 10 farklı konuda söz aldı. Ayrıca Yedek Subay ve Yedek Askerî Memurlar hakkındaki 1076 sayılı Kanun'un 3923 sayılı Kanunla Değiştirilen 3. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair ve Askerlik Mükellefiyeti Kanunu'nun 5673 sayılı Kanunla Değiştirilen 5. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun teklifinde bulundu. Mecliste Ekonomi İskân Bankası teşekkülü, yabancı sermayeye yatırım, İktisadî Devlet Teşekkülleri Kanunu ve Petrol Kanunu konularında kurulan geçici komisyonlarda görev aldı.

9. Dönem (22.05.1950-12.03.1954) yasama yılından sonra tekrar seçimlere katılmayan Mehmet Nevher Bey, milletvekilliği sonrasında ticaret alanında faaliyet göstermeye başladı. 1956 yılında Birsen Hanım'la evlendi. 12 Nisan 1968'de kendi adında Türkkan Sanayi ve Ticaret Organizasyonu şirketini kurdu. 29 Nisan 1984'te vefat eden Mehmet Nevher Bey, üç çocuk sahibidir. Mezarı bugün Sakarya sınırları içerinde olan Hendek Mezarlığı'ndadır.

KAYNAKÇA
Öztürk, Kazım, *Türk parlamento tarihi: TBMM-IX. dönem, (1950-1954)*, C. VII, Türk Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s. 712-713; Bilal Tunç, *Demokrat Parti döneminde Kocaeli*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s. 275; Bilal Tunç, "Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'nin Kocaeli'ndeki Seçim Faaliyetleri (1950-1957)" *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı 1, 2018, s. 250-264; Filiz Gemici, *Demokrat parti Dönemi Adapazarı-Sakarya (1950-1960)*, Demokrat parti Dönemi Adapazarı-Sakarya (1950-1960), Sakarya 2020, s. 225; TBMM Arşivi, *Millet Meclisi Üyelerine Mahsus Hal Tercümesi*, Sicil No: 1770.; TBMM Albümü, Cilt 2, Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s. 577-578; TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, Cilt: 3, Ankara 1951, s. 305; TBMM Tutanak Dergisi, IX. Dönem, Cilt: 4, Ankara 1951, s. 330.

Taner BİLGİN

MEHMET RAGIP AKÇA (1887-1945)

Siyasetçi

1887 yılında İzmit'te doğdu. 1910 yılında İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun oldu. 1910'dan 1913'e kadar Kosova Savcılığı'nda, 1913 ile 1914 arası da Çınar sancağı Bidayet Mahkemesi Başkanlığı'nda bulundu. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İstanbul Yedek Subay Okulu'na alındı. Buradaki eğitiminden sonra 3. Ordu'nun emrinde askerlik vazifesine başladı. Bu orduya bağlı Suşehri, Niksar, Erzurum ve Tokat talimgâhlarında ve sonra da 2. Ordu'ya bağlı Malatya talimgâhında bulundu. 1917 yılında Asker Alma Heyeti Adli Müşavirliği'ne getirildi. Mondros Mütarekesi'nin imzalanması sonrası Yedek Teğmen rütbesindeyken terhis edildi. Dolayısıyla bütün savaş boyunca askerlik vazifesindeydi. Askerlik sonrası, 1918 yılında Tekirdağ Bidayet Mahkemesi Hâkim Yardımcılığı'na getirildi. 1920 yılına kadar bu vazifeyi sürdürdü. 1921'de Kandıra Mahkemesi Başkanlığı'na getirildi. Devam eden millî mücadele için seferberlik ilanı üzerine yeniden orduya dâhil oldu ve millî mücadeleye destek verdi. Aynı zamanda 3. Grup Adli Müşavirliği görevi de kendisine verildi. Sakarya Savaşı sonrası bu grubun kaldırılması üzerine Kocaeli Adli Müşavirliği ve 4. Ordu'ya bağlı 2 numaralı Divan-ı Harp üyeliğiyle görevlendirildi. Daha sonra TBMM'nin devam etmekte olan II. dönem için yapılan ara seçimlere katıldı ve 13 Aralık 1926'da yapılan seçimde 449 oy alarak Kocaeli milletvekili olarak seçildi. Sonradan yapılan beş seçimde daha aynı şekilde milletvekili olarak seçilen Mehmet Ragıp Akça toplamda altı dönem Kocaeli milletvekilliği yaptı. İlk dönem milletvekilliği sırasında Adalet Komisyonu'nda görev yaptı. Yavuz Zırhlısı hakkında inceleme yapan karma komisyona ve Seçim Mazbatalarını İnceleme Komisyonu'na üye olarak seçildi. Sonraki vekillikleri dönemlerinde de Meclis'te kendi uzmanlık alanıyla ilgili çalışmalara katılmaya devam eden Akça, Adliye encümen ve komisyonlarında görevler aldı. Özellikle 1935 yılında Vakıflar Kanunu ile ilgili çalışmalarda aktif olarak çalıştı. Yine belediyeler ve memurlarla ilgili çalışmalarda da yer aldığı görülmektedir. Mecliste Kocaeli'ni en uzun süre temsil eden milletvekillerinden birisi olan Mehmet Ragıp Akça, TBMM'nin VII. dönem çalışmaları devam ederken 12 Ocak 1945 tarihinde vefat etti. Evli ve bir çocuk babasıydı.

Mehmet Ragıp Akça

KAYNAKÇA

Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. II. Dönem (1923-1927), III. Cilt*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 529-530; Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. III. Dönem (1927-1931), III. Cilt – Üyelerin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 399; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. IV. Dönem (1931-1935), II. Cilt – IV. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1996, s. 370; İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. V. Dönem (1935-1939), II. Cilt - Özgeçmişler*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2000, s. 474; Ş. Şenal Günay, *Türk Parlamento Tarihi, T.B.M.M. VI. Dönem (1939-1943), V. Cilt – VI. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 2004, s. 469; Cengiz Atlı, "Cumhuriyetin İlk Döneminde (1923-1931) Kocaeli Milletvekili Seçimleri ve Seçilen Milletvekillerinin Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Cilt: 2, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2017, s. 1245-1260.

Ramazan Erhan GÜLLÜ

MEHMET REFİK FENMEN (1882-1951)

VII. Dönem (1943-1946) Kocaeli Milletvekili

Mehmet Refik Fenmen 1882'de babasının görevli olarak bulunduğu, günümüzde Yunanistan sınırları içinde olan Preveze kasabasında doğdu. Babası, Ahmet Rasim Paşa'nın (1826-1897) oğlu Mustafa Vefik Bey ve annesi de Midhat Paşa'nın (1822-1884) kızı Memduha Hanım'dır. İlköğrenimini İstanbul'da Numune-i Terakki Mektebi'nde orta ve lise öğrenimini ise Saint Benoit Fransız Lisesi'nde tamamladı. Üniversite öğrenimi için İsviçre'ye giderek Lozan Üniversitesi Matematik-Fizik Bölümü'nü bitirdi. Daha sonra, Belçika'ya giderek Liège'de üniversite mezunlarına elektrik alanında bir yıllık uzmanlık eğitimi veren Montéfiore Elektroteknik Enstitüsü'ne devam ederek yüksek elektrik mühendisi olarak 1906'da mezun oldu. Türkiye'ye döndükten sonra bir süre çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı ve değişik görevler üstlendi.

Bir askeri okul olan Mühendishane-i Berrî-i Hümâyûn ve buna bağlı olarak kurulmuş olan Hendese-i Mülkiye Mektebi, Nafia Nezâreti'ne davredilerek Mühendis Mektebi adını aldı. Refik Fenmen 14 Mart 1910'da bu okulun fizik ve elektrik öğretmenliğine ve 2 Nisan 1910'de okulun müdürlüğüne atandı. Refik Fenmen Mühendis Mektebi'ni geliştirmek ve okulu çağın gereklerine uygun hale getirmek için çok çaba harcadı. Mühendis Mektebi'nin öğretim süresini de-

Mehmet Refik Fenmen

ğiştirmiş, ders programını yeniden düzenlemiş, ders vermek üzere yabancı hocalar getirtmiş ve öğrencilerin staj yapmalarını sağlamıştır. Ders kitaplarının hazırlanması konusunda öğretmenlerle iş birliği yaparak ders notlarının basılmasını sağlamıştır. Refik Fenmen'in öğrencilerle ilişkileri, onların özgür düşünceye sahip, kendini ifade edebilen, hakkını arayan bireyler olarak yetişmesini istemesi Nafıa Nezâreti'ndeki bazı yetkililer tarafından eleştirildi. Bu eleştirilere, okulda yaşanılan bir öğrenci olayı da eklenince, Nafıa Nezâreti öğrencilere ceza verdi ve Refik Fenmen'i 28 Eylül 1913'te görevinden aldı. Müdürlükten azledilen Refik Fenmen öğretmenlik görevinden de istifa ederek Mühendis Mektebi'nden ayrılmıştır.

1913'te Lamia Hanım ile evlenmiş, 1913-1919 yılları arsında elektrik tesisatı mühendisliği ile telefon ve elektrik malzemelerinin ticaretini yapmıştır. 1919'da Darülfünun Fen Fakültesi'nde Umûmî Fizik (Elektrik kısmı) muallimliğine ve bir süre sonra da müderrisliğine atandı. Fizikteki son gelişmeleri izleyerek bunları hem Darülfünun öğrencilerine hem de halka anlatma çabası içinde oldu. Albert Einstein'ın görelilik kuramını benimseyip ateşli bir biçimde savunmuş Türkiye'de bu konudaki ilk kitabı yazmıştır.

1925'te 20 Ekim 1924'te eğitime başlayan Zonguldak Maden Mühendis Mekteb-i Âlisi'ne müdür olarak atanmıştır. Bu okulu Türkiye açısından örnek oluşturacak bir mühendislik okulu haline getirmiştir. Refik Fenmen'in 1928'de Havza-yı Fahmiye [Kömür Havzası] Umum Müdürlüğü'ne de getirilmesi, okulun uygulamayla içiçe maden mühendisleri yetiştirmesine büyük katkıda bulunmuştur.

Zonguldak Maden Mühendis Mektebi 1931'de kapatılınca, 1932'de İstanbul Mıntıkası Sanayi Müdürlüğü'ne getirildi. Ardından da 1934'te, İktisat Vekâleti'ne bağlı Elektrifikasyon Bürosu'na başkan olarak atandı. Elektrifikasyon Bürosu'ndan sonra, 1935-1943 yılları arasında Ankara Belediyesi Otobüs İşleri Direktörlüğü görevinde bulundu.

Kocaeli ile doğrudan bir ilişkisi olmamakla birlikte o dönemdeki seçim yöntemlerine göre VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946) Kocaeli Milletvekilliği yapmıştır. 1946'dan sonra Ankara'da çeşitli okullarda matematik öğretmenliği yapmış ve 1948'de Etibank yönetim kurulu üyeliğine atanmış ve bu görevinden 1950 yılında yaş haddinden emekli olduktan sonra 4 Mart 1951'de Ankara'da ölmüştür.

Yaşadığı dönemin zorluklarına rağmen, hayatı boyunca fizik, mühendislik ve teknik konularda çok sayıda telif ve tercüme eserler vermiştir. 1925-1926 yılları arasında *Fen Âlemi* dergisini yayınlamış, fizikten matematiğe, elektrik mühendisliğinden makineciliğe, popüler nitelikli ya da ders kitabı tarzında 30 dolayında kitabı bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Füsun Oralalp, "Türkiye'de Mühendisliği Meslekleştiren Eğitim Dehası Refik Fenmen", *TÜBİTAK Bilim ve Teknik*, Sayı 338, 68-77 (Ocak 1996); Emre Dölen, "Zonguldak Mühendis Mekteb-i Âlisi (1924-1931)", *Zonguldak Kent Tarihi 05 Bienali Bildirileri*, Zonguldak 2006, ss. 21-31; Meltem Akbaş, "Elektrik Mühendisi Mehmet Refik Fenmen: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Yenilikçi ve Yorulmaz Bir Aydın", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 9 (1-2), 101-118 (2007-2008).

Emre DÖLEN

MEHMET REVNAK YENGİ (1973-...)

Kompozitör, Orkestra Şefi, Akademisyen

1973 doğumlu olan Yengi, ilk müzik eğitimini akordiyonist olan babasından aldı. Besteci Timur Selçuk ile solfej ve armoni, Gökçen Taşkıran ile klasik gitar çalıştı. İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Bölümü'nde Azeri besteci Emin Sabitoğlu ile kompozisyon çalışarak eğitimini sürdürdü.

2002 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Bölümü lisans programını, 2005 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Sanat Müziği Anabilim Dalı'nda *Perdesiz Gitarda Türk Müziği Üzerine Araştırmalar* adlı teziyle yüksek lisans programını ve 2012 yılında ise İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalında *Türkiye'de "Çağdaş", "Modern" Kavramları Ekseninde Bestecilik* adlı teziyle doktora programını tamamladı. İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Müziği Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Bölümü ve Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Kompozisyon Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2013-2014 yıllarında Karabük Üniversitesi Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda, 2012-2016 yıllarında ise Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzikoloji Bölümü'nde yardımcı doçent olarak görev yaptı. Halen Kocaeli Üniversitesi'nde Kompozisyon

Mehmet Revnak Yengi

alanında doçent öğretim üyesi olarak görevini sürdürmektedir.

Kompozisyon çalışmalarına Turgay Erdener ile devam etti. Orkestra şefliği çalışmalarını ise keman sanatçısı ve orkestra şefi Hakan Şensoy ile sürdürdü. Orkestra yapıtlarının ilk seslendirimleri KODA (Karşıyaka Belediyesi Oda Orkestrası), İstanbul Oda Orkestrası, Yaşar Oda Orkestrası, Mersin Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Akademik Oda Orkestrası, Muğla Büyük Şehir Belediyesi Orkestrası tarafından yapıldı. Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Çocuk ve İlk Gençlik Korosu ile DK Oda Orkestrası yanı sıra Kocaeli'de Nikomedia Gençlik Oda Orkestrasını kurdu ve yönetti. 2020 yılı Ocak ayında şehrin sanat yaşamının gelişimine katkıda bulunmak isteyen genç ve başarılı iş adamları Cem Gür ve Mehmet Cezayir ile sanatseverlerin periyodik olarak dinleyebileceği kurumsallaşmış ilk klasik müzik orkestrası olan "Kocaeli Gençlik Oda Orkestrası" kurdu.

KAYNAKÇA
Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; https://www.kocaelidenge.com/haber/6597313/kocaeli-genclik-oda-orkestrasi-kuruldu; https://avesis.kocaeli.edu.tr/revnak.yengi/egitim; https://www.turkpopmuzik.net/sanatci-revnak_yengi-813

Gülşen ERDAL

MEHMET SADIK EFE (1945-2003)

İş Adamı

Mehmet Sadık Efe, İzmit'in Kozluk Mahallesi'nde 1945 yılında doğmuştur. Çevresinde afacan, ele avuca sığmaz bir çocuk olarak tanınmıştır. İlkokul için İzmit merkezde yer alan Necatibey İlkokulu'na kayıt yaptırmış ve buradan 1956 yılında mezun olmuştur. Daha sonra İstanbul'da bulunan Robert Koleji'ne yazılmış ve burada eğitim almaya başlamıştır. Buradaki eğitimini tamamlayamayan Mehmet Sadık Efe, Şişli Koleji'ne geçmiş ve eğitimine burada devam etmiştir. Buradan da ayrılan Mehmet Sadık Bey, İstanbul'da yer alan bir diğer eğitim kurumu olan Işık Lisesi'ne geçiş yapmıştır. Kendi ifadesiyle afacan bir kişiliğe sahip olduğundan bu okuldan da ayrılarak kendi memleketi olan İzmit Lisesi'ne geçmiştir. Ancak burada da istediğini bulamayarak yeniden Şişli Koleji'ne geri dönmüştür. Bu kolejde biyoloji ve fizik derslerinden başarılı olamayınca lise eğitimini yarıda bırakarak Almanya'ya gitmiş ve burada bir yıl boyunca dil eğitimi almıştır.

1962 yılında Türkiye'ye dönen Mehmet Sadık Efe, daha 17 yaşında iken İzmit Halkevi'nde bulunan ve bugün de aktif olarak kullanılan bir akaryakıt şirketi kurmuştur. Efe Petrol olarak bilinen bu yer, günümüzde Halkevi'nin en işlek yerinde hizmet vermektedir. Efe Petrol'u açarak İzmit'e ciddi bir hizmet alanı açan ve yıllarca işletmeciliğini yapan Mehmet Bey, başka alanlarda da faaliyetler yürütmüş ve Kocaeli'nin son derece iyi bilinen bir esnafı durumuna gelmiştir.

Üç yıl boyunca akaryakıt istasyonu işleten Mehmet Sadık Efe, 1965 yılında askere gitmiştir. Acemi birliği olan İskenderun'da dalgıçlık eğitimi aldıktan sonra İstanbul Beykoz'da yer alan Çubuklu Dalgıç Okulu'na gelmiş ve askerliğini burada tamamlamıştır. Askerliğin bitiminden sonra İzmit'e dönen Mehmet Efe Bey, burada bir minibüs alarak şehiriçi

Mehmet Sadık Efe

taşımacılık yapmıştır. Uzun bir süre bu işle uğraşan Mehmet Efe Bey, İzmit'te şehiriçi ulaşımı sağlayan ve bu alanda çalışan önemli bir kişi durumuna gelmiştir.

Mehmet Sadık Efe, İzmit'te birçok iş alanında hizmet vermiştir. Bunlardan birisi de Kocaeli'nde Hac vazifesini görmek isteyenler için 1970 yılında Hac Organizasyonu Firmasını kurmasıdır. Uzunca bir süre bu işi yürüten Mehmet Sadık Bey, bu yönüyle halka büyük bir hizmet sunmuştur. Kocaelilere hizmeti bununla da sınırlı kalmayan Mehmet Sadık Efe, daha sonraları halıcılık ve mobilya sektörlerinde de hizmet yapmıştır.

Kocaeli'nde birçok sektörde hizmet üreten Mehmet Sadık Efe, sporcu kişiliğiyle de bilinmektedir. Özellikle motor sporlarına ilgi duyan Mehmet Sadık Bey'in bu alanda kupaları da bulunmaktadır. Aşağıda izah edileceği üzere spora olan ilgisi dolaysıyla çok uzun bir süre Kocaelispor'da idarecilik yapmıştır. 1974 yılında Adapazarlı olan Serap Hanım ile evlenmiştir. Bu evliliklerinden Fadıl ve Mesut olmak üzere iki çocuğu olan Efe ailesi, uzun süre İzmit merkezde bulunan Hürriyet Caddesi üzerinde bulunan Önvural Apartmanı'nda ikamet etmişlerdir.

İzmit'te uzun yıllar boyunca şehiriçi ulaşımında araçları bulunan Mehmet Sadık Efe, 1990 yılı başlarında Kocaeli için sembol olmaktan da ileri giderek marka olmuş çok önemli bir ulaşım firması olan Efe Tur'u kurmuştur. Bugün şehirlerarası ulaşım firmaları içerisinde çok önemli bir yer tutan Efe Tur, Kocaeli'nden çok sayıda vilâyete ulaşımı sağlamaktadır.

Mehmet Sadık Efe, iş dünyasının yanı sıra Kocaelispor ile yakından ilgilenmiş ve yönetiminde görev almıştır. Kocaelispor'un 23 dönem boyunca yönetiminde yer alan Mehmet Sadık Bey, bu yönüyle takımda en uzun süre yönetimde görev alan kişi ünvanına sahip olmuştur. Kocaelispor'da yöneticilik yaptığı sırada hiçbir karşılık beklemeden takımın başarılı olması için her türlü maddi ve manevi desteği sağlamıştır. Bunların dışında Kocaeli'nde KOSDER ve İzmit Balıkadamlar Derneği gibi sosyal alanda faaliyet yürüten çok sayıda derneğin kuruluşunda görev almıştır. Bu şekilde Kocaeli'nde çok sayıda alanda hizmet üreten ve İzmit Acısu'da kendisi adına park yaptırılan Mehmet Sadık Bey, 2003 yılında vefat etmiştir.

KAYNAKÇA
Hüseyin Erol ve Yavuz Ulugün, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, Kocaeli 2003, s. 283-285; Mehmet Sıddık Efe'nin oğlu olan Mesut Efe ile 7 Eylül 2021'de Yapılan Röportaj; *Özgür Kocaeli* gazetesi, 7 Aralık 2003, s. 4; *Sedef* dergisi, 16 Şubat 2004.

Bilal TUNÇ

MEHMET SEFA SİRMEN (1949-...)

Siyasetçi, İzmit Belediye Başkanı

Sefa Sirmen, 1949 yılında Gölcük'ün İhsaniye köyünde doğdu. Babası Hasan Selahattin, annesi Hatice Hanım'dır. İlkokulu İzmit'te, ortaokulu Gölcük'te, liseyi Gölcük Barbaros Hayrettin Lisesi, üniversiteyi

Mehmet Sefa Sirmen

Pacific Hill University Siyasal Bilimler Bölümü'nde okudu.

Eğitim hayatından hemen sonra siyaset ve iş hayatına atıldı. 1971-1977 yılında CHP Gençlik Kolu Başkanlığı, 1977-1980 yıllarında Gölcük Belediye Meclis Üyeliği yaptı. 1984 yılında SODEP Kurucu Üyesi oldu ve İkinci Başkanlık görevinde bulundu. 1989'da İzmit Belediye Başkanı seçildi. 1993'te İzmit Büyükşehir Belediye Başkanı oldu. 1994 ve 1999 yerel seçimlerinde, iki kez daha İzmit Büyükşehir Belediye Başkanlığına seçildi. 1989 yılında KEV Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptı. 1994-1999 Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Başkanlığı yaptı. 1989-2002 yılları arasında Kocaelispor Kulüp Başkanlığı ve aynı zamanda Kocaeli Belediyeler Birliği Başkanlığı görevlerinde bulundu.

2002-2007 yılları arasında 22. Dönem Kocaeli Milletvekili olarak TBMM'de görev yaptı. 2007 Temmuz seçimlerinde milletvekilliğine adaylığını koymayarak, Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçimleri için hazırlıklarını sürdürdü. Ocak 2008-Aralık 2008 arasında bulunduğu il başkanlığı görevinden, Belediye seçimleri dolayısıyla istifa etti. 2014 yerel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nden İzmit Belediye Başkanlığı'na aday gösterilmiştir. 2014 Türkiye yerel seçimlerinde %41.95 oy alarak İzmit Belediye Başkanlığını Nevzat Doğan'a karşı kaybetmiştir.

KAYNAKÇA
Sefa Sirmen, *Hayatım İzmit*, İstanbul 1998; Mutlu Kerem Kolcuoğlu, *Karye-i Darıca'dan Darıca İlçesine*, İstanbul 2013, s. 433; https://www.tbmm.gov.tr/Milletvekilleri/MilletvekiliDetay?donemKod=22&sicil=ZfQuB9w/bss=; https://www.haberler.com/sefa-sirmen/biyografisi/

Funda Selçuk ŞİRİN

MEHMET SELAHATTİN YARGI (SALÂH YARGI, SELAHADDİN YARGI, MEHMET SELAHATTİN ORER) (1889-1945)

Avukat, Siyasetçi, Milletvekili

Salâh Yargı'nın ismi kaynaklarda farklı geçmektedir. Meclisin III.-IV. dönemlerinde Kocaeli Mebusu Salâhaddin, V.-VII. dönemlerinde Salâh Yargı, özlük dosyasındaki nüfus cüzdanı örneğinde Mehmet Selahattin Yargı ve MERNİS'te ise Mehmet Selahattin Orer olarak kaydedilmiştir.

Salâh Yargı, 1889 yılında İstanbul'da doğmuştur. Plevne müdafilerinden Neşet Paşa'nın oğludur. Trabzon'da ilk ve orta öğrenimini tamamlamasının ardından İstanbul'a gelmiş ve lise eğitimini Üsküdar'da tamamlamıştır. 1908-1912 yılları arasında İstanbul Hukuk Mektebi'nde yükseköğrenimini tamamlamış ve altı aylık stajının ardından 1913 yılı eylül ayında baroya kayıt yaptırarak avukatlık mesleğini icra etmeye başlamıştır. Siyasete atılana kadar avukatlık mesleği dışında öğretmenlik de yapmıştır. 1915'te Cem Sultan Numune Okulu'nda, 1916-1919 yılları arasında Kasımpaşa Çırak Okulu'nda, 1921-1927 yılları arasında İstanbul Polis Okulu'nda 1924-1927 yılları arasında da kesintilerle Adliye Meslek Okulu'nda ders vermiştir.

Siyaset hayatına 1927 yılında atılmış ve TBMM'nin üçüncü dönem seçimlerine Kocaeli'den katılmıştır. 746 oy ile milletvekili seçilen Yargı, 6 Eylül'de mazbatasını almış ve 1 Kasım'da da meclise katılarak çalışmalarına başlamıştır. Avukatlık mesleğinden dolayı mecliste de Adliye Komisyonu'nda görev almıştır. 1927 yılında Yavuz zırhlısının tamirinde yolsuzluk yapılması ile ilgili Yavuz-Havuz Davasının soruşturmasında yer alan Yargı, Damga Kanunu'nun görüşüldüğü karma komisyonda da görevlendirilmiştir. Yargı, farklı konularda 62 kez söz alarak mecliste aktif bir milletvekili olmuştur.

TBMM'nin IV. Döneminde yine Kocaeli milletvekili olarak seçilmiş ve 4 Mayıs 1931 tarihinde meclis çalışmalarına katılmıştır. Bu dönemde de Adalet Komisyonu üyeliği devam etmiş ve komisyonun sözcülüğü görevini üstlenmiştir. Orman Kanunu tasarısı için 1933'te kurulan geçici komisyonun da üyeliğini yapmış ve mecliste genellikle kanunlaştırma çalışmaları sırasında 70 kez söz alarak kanun metinleri ile ilgili açıklamalar yapmıştır. Yargı, 6 Mart 1934 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkası Umumî Reislik Divanı kararnamesi ile 15 Lira maaş ile partinin Umumi İdare Heyeti üyeliğine tayin olunmuş ve XII. Büro işlerini idare etmekle görevlendirilmiştir. Yargı, 16 Mayıs 1935 tarihinde CHP'nin Dördüncü Büyük Kurultayında da partinin Genel İdare Heyeti'ne seçilmiştir.

1935 seçimlerinde de CHF tarafından yeniden Kocaeli milletvekili adayı olarak gösterilen Yargı, TBMM V. döneminde de milletvekili olmuş ve 1 Mart 1935'te meclise katılmıştır. 7 Mart 1935 tarihinde yapılan ihtisas encümeni seçimlerinde yeniden Adliye Encümeni'ne seçilen Yargı, ayrıca mazbata muharrirliği görevini de üstlenmiştir. 22 Mart 1937 tarihinde

Mehmet Selahattin Yargı

Adalet Bakanlığı Siyasî Müsteşarlığı'na atanan Yargı, müsteşarlık döneminde Jandarma Mektebi'nde rejim ve inkılâp tarihi hakkında konferanslar vermiştir. Aynı yıl kasım ayı sonlarında müsteşarlıkların kaldırılması sonucunda bu görevi son bulmuştur. Mecliste yine aktif bir rol oynamış ve Af Kanunu, Tağşişin Men'i ve İhracatın Kontrolü Kanunu, Bankalar Kanunu, Avukatlık Kanunu, Devlet Şurası Kanunu, Bina Vergisi Kanunu gibi pek çok kanunun hazırlanmasında rol almış ve bu kanunların mecliste görüşülmesi sırasında söz alarak açıklamalar yapmıştır. Yargı, Cumhuriyet Halk Partisi bünyesindeki iş bölümüne göre Birinci Büro'da yardımcı üye olarak tayin edilmiş ve parti işlerinin hukuki esaslara uygun olmasını sağlamakla görevlendirilmiştir.

Mart 1939 seçimlerinde 813 oyla yeniden Kocaeli milletvekili seçilen Yargı, 3 Nisan'da meclisin VI. Dönem çalışmalarına katılmıştır. Yargı, seçim çalışmaları kapsamında, halkı oy kullanmaya davet etmek üzere Konya'ya görevlendirilmiştir. Meclisin bu döneminde de Adliye Encümeni üyeliği ve mazbata muharrirliği görevlerini sürdüren Yargı, ayrıca Bütçe Encümeni üyeliği de yapmıştır. Bu görevlerinin yanı sıra kanun layihalarının görüşüldüğü birçok encümene üye seçilmiş ve belediye istimlakleri hakkındaki kanun ile Milli Korunma Kanunu'nda değişiklik yapılması ve köy okulları ve enstitüleri hakkındaki geçici encümenlerde de reislik görevini üstlenmiştir. Yargı, TBMM'nin 8 Mart 1943'te açılan VII. döneminde de Kocaeli milletvekili olarak yer almıştır. Yargı, meclisteki son dönemi olan VII. dönemde Beynelmilel Parlamentolar Birliği Türk Grubu'nda yer almış, Adliye Encümeni ve Muvakkat Encümen üyeliklerini sürdürmüş ve Varlık Vergisi ve

Tapu Kanunu gibi kanunların görüşüldüğü encümenlere de üye olarak katılmıştır. Milletvekilliği görevi hariç olmak üzere 1 Nisan 1945 tarihinde emekliye ayrılan Yargı, henüz milletvekilliği devam ederken 1 Ekim 1945 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir. Yargı, *Nizamat-ı Zabıta* adlı bir eser kaleme almıştır.

KAYNAKÇA
"Bu Sabah Yurdda Müntehibisani Seçimi Başlamış Bulunuyor", *Son Posta*, 15 Mart 1939, s. 1-2; "C. H. F. Saylav Namzetlerinin Adlarını Neşrediyoruz", *Milliyet*, 5 Şubat 1935, s. 5.; "Dördüncü Büyük Kurultay Kapandı", *Ulus*, 17 Mayıs 1935, s. 1; "Fırka Genel Sekreterliği", *Türk Dili*, 19 Mayıs 1935, s. 1-2; "İç İşler Bakanımızın Tetkikleri", *Ulus*, 14 Ağustos 1937, s. 5; "Kamutay Müzakereleri", *Tan*, 10 Haziran 1936, s. 3; "Kurultayda Müstakil Grup Azaları Bugün Öğleden Evvel Seçilecekler", *Son Posta*, 3 Haziran 1939, s. 11; "Namzed Listesini Aynen Neşrediyoruz", *Son Posta*, 5 Şubat 1935 s. 10; "Sanayi Mamulâtımızın Maliyet Fiyatları", *Kurun*, 8 Mart 1935, s. 2; Cengiz Atlı, "Cumhuriyetin İlk Döneminde (1923-1931) Kocaeli Milletvekili Seçimleri ve Seçilen Milletvekillerinin Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, c. 2, Kocaeli, 2017, s. 1245-1260; Yunus Şen, "'Bakan Mahkum Ettiren' İlk Dava Yavuz-Havuz Olayı", *Popüler Tarih*, 14 (Haziran 2001), Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 38-41; T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 490-1-0-0/ 383-1620-1, 5 Mayıs 1938; *TBMM Albümü- 1920-2010*, C: I (1920-1950), Ed: Sema Yıldırım – Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM – III. Dönem (1927-1931)*, I-III, Hazırlayan: Kazım Öztürk, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1994; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM – IV. Dönem (1931-1935)*, I-II, Hazırlayan: Fahri Çoker, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM – V. Dönem (1935-1939)*, I-II, Hazırlayan: İhsan Güneş, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2001; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM – VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*, I-V, Hazırlayan: Ş. Şenal Günay, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2004; *Türk Parlamento Tarihi*, *TBMM – VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, I-IV, Hazırlayan: İsmet Binark, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2009.

Esin TÜYLÜ TURAN

MEHMET SUPHİ ARTEL (1868-1952)

Hukukçu, Milletvekili

1868 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Ahmet Sadık Bey, annesi Fatma Libabe Hanım'dır. Mekteb-i Hukuk'tan mezun olmuştur. 1886'da Adliye Nezâreti Sicil Müdîriyyeti Kalemi'nde memuriyet hayatına başlamıştır. 1898 yılında Yemen Vilâyeti Islahat Heyeti Kâtipliği'ne kâtip olarak gönderilmiş sonrasında Başkâtip olarak atanmıştır. 1902'de Yemen'den İstanbul'a dönmüş ve aynı yıl Rumeli Vilayeti Umumi Müfettişliğinde görevlendirildiği için Rumeli'ye gitmiştir. 1907'de ise Selanik Mahkeme-i Fevkalâdesi Azâlığına nakledilmiştir. İkinci Meşrutiyet ile birlikte bu mahkeme lağvedilince Dâhiliye Nezâreti Evrak Müdür Muavinliği'ne, 1909 yılında ise bu nezarete müdür olarak atanmıştır. 1913'te Dâhiliye Müsteşarlığı'na ve Ağustos ayında da Sadâret Dîvân Âmedciliği'ne (Sadrazamlık Baş Kâtipliği) atanmıştır. 1918'de buradan azledilince emekliliğini istemiştir. Kısa bir süre ticaretle uğraşmış, 1924'te Halifeliğin kaldırılmasının ardından Yıldız Sarayı Eşyalarının Yazımı İle Görevlendirilen Komisyon Reisliği görevini yapmıştır.

1935'te yapılan genel nüfus sayımında İstanbul Bürosu Şefliği yapmıştır. Eminönü İstimlâk Komisyonu ve Belediye İstimlâk Takdiri Kıymet Komisyonu

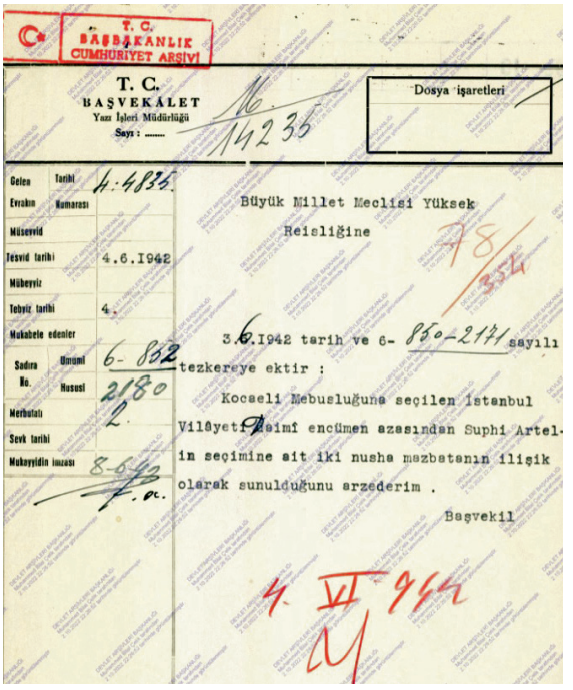
T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
BAŞVEKALET
Yazı İşleri Müdürlüğü
Sayı : .....

Dosya işaretleri

16
14235

Gelen Tarihi 4.4836
Evrakın Numarası
Müsevvid
Tasvid tarihi 4.6.1942
Müberriz
Tebyiz tarihi 4.
Mukabele edenler
Sadıra Umumî 6-852
No. Hususî 2180
2
Merbutatı
Sevk tarihi
Mukayyidin imzası 8-6-42

Büyük Millet Meclisi Yüksek
Reisliğine

78/354

3.6.1942 tarih ve 6-850-2141 sayılı tezkereye ektir :

Kocaeli Mebusluğuna seçilen İstanbul Vilâyeti Meclisi encümen azasından Suphi Artelin seçimine ait iki nusha mazbatanın ilişik olarak sunulduğunu arzederim .

Başvekil

4. VI. 942

Kemal Olpak'ın vefatı üzerine Kocaeli milletvekilliğine seçilen Suphi Artel

başkanlığı ve üyeliğini ifa etmiştir. Ayrıca, Beyoğlu İstînâf Komisyonu üyeliği ve 6 yıl İstanbul Ziraat Bankası Meclisi İdare Reisliği ile İstanbul Mebus Seçimi Heyeti Teftişiyyesi Azâlığında bulunmuştur. İki dönem milletvekilliği sonrasında, İstanbul Sular İdaresi Yönetim Kurulu Üyeliği görevini üstlenmiştir. 19 yıl aralıksız olarak, İstanbul Umûmî Meclisi Azası olmuş, Cumhuriyet Halk Partisi'nin İstanbul Kadıköy Caferağa Odası İdare Heyeti'nde çalışmış, ayrıca iki seçim döneminde İstanbul İl Yönkurul Yedek Azâlığına seçilmiştir. Yapılan ara seçim sonrası TBMM VI. Dönemde 3 Nisan 1939'da Kocaeli milletvekili olmuş ve 15 Ocak 1943'e kadar bu dönem devam etmiştir. 8 Mart 1943'te başlayan VII. Dönemde de yine Kocaeli milletvekili olarak görev yapmış ve 14 Haziran 1946'ya kadar bu görevini sürdürmüştür. Bu Meclis'te Suphi Artel, Meclis'in en yaşlı üyesi olduğu için ilk oturumuna başkanlık etmiştir.

İlk eşi Emine Emriye Hanım'dır. Daha sonra Fatma Fahriye Hanım'la evlenmiştir. Mehpare, Ali Tarık, Mehmet Efdalettin ve İsmail Melih adlarında 4 çocuğu olmuştur. Suphi Artel, 18 Şubat 1952'de İstanbul'da vefat etmiş ve Feriköy Mezarlığı'na defnedilmiştir.

KAYNAKÇA
Ahmet Demirel, *Tek Partinin* İktidarı: *Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul, 2013; *Ayın Tarihi*, c. 111-113, Dahiliye Vekâleti Matbuat Umum Müdürlüğü, Ankara, 1943; *Cumhuriyet*, 1 Haziran 1942; *Dördüncü Türk Dil Kurultayı 1942*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1943; *Kocaeli* İl *Yıllığı 1967*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul, 1970; Nihat Erim, *Günlükler 1925-1979*, c. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005; *Tan*, 20 Mayıs 1942; *TBMM Albümü 1920-2010*, c.1 (1920-1950), TBMM Yayınları, Ankara, 2010; *TBMM Zabıt Ceridesi*, D. 6, C. 26, İ. 3, B. 71, 10 Haziran 1942; *Türk Parlamento Tarihi TBMM VI. Dönem (3 Nisan 1939-15 Ocak 1943)*, c. 5, Haz. Ş. Şenal Günay, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara, 1943; *Vakit*, 1 Haziran 1942.

Dilara USLU

MEHMET ŞEFİK POSTALCIOĞLU (1954-2011)

Operatör Doktor

1954 yılında doğdu. Ankara'da sırasıyla Ulus İlkokulu, Cebeci Ortaokulu ve Gazi Lisesi'ni bitirdikten sonra 1971-1978 yılları arasında Hacettepe Tıp Fakültesi'nde öğrenim gördü. Eşi Zeynep Postalcıoğlu ile tanıştığı Güdül Ana Çocuk Sağlığı Merkezi görevi sonrasında Ankara Numune Hastanesi'nden kulak burun boğaz uzmanlığını aldı, İskenderun Deniz Hastanesi'nde askerliğini tamamladı.

SEKA Devlet Hastanesi'nde (eski adı SSK hastanesi) uzman hekim ve başhekim yardımcılığı görevini yürüten Postalcıoğlu, Temmuz 2001'de Kocaeli Devlet Hastanesi'nde başhekim oldu. Dört yıl süren başhekimlik görevinde çok önemli işler yaptı. Ekonomik sıkıntılara rağmen ne çok faaliyet gerçekleştirilebileceğini yaparak kanıtladı. Daha sonra ise tekrar SEKA Devlet Hastanesi'ne geçip Eylül 2008'de resmi görevinden ayrıldı. Kocaeli Tabip Odası'nda genel sekreterlik, Türk Tabipler Birliği delegeliği, Kocaeli Valiliği Kültür Müdürlüğü Türk Müziği Korosu Yönetim Kurulu Başkanlığı, Kocaeli Afyonkarahisarlılar Derneği Başkanlığı, Kocaeli Aydınlar Ocağı Yönetim Kurulu Üyeliği, Kocaeli Üniversitesi Vakfı kurucu üyeliği ve Kızılay hizmetlerine katkıları sosyal özelliklerinin başında sayılabilir.

Hacettepe'de öğrencilik yıllarında 1973'ten itibaren Türk Sanat Müziği çalışmalarında yer alması yanında Kocaeli'nde de İl Kültür Müdürlüğü Korosu'na solist, koro elemanı ve hemen her 10 Kasım konserine sunucu olarak katılması, ayrıca koro ekibiyle çeşitli sosyal etkinlikleri yıllarca sürdürmesi unutulmamış, adına Kocaeli Fuar alanında Dr. Şefik Postalcıoğlu Kültür Merkezi kurulmuştur. Çoğunluğun hızlıca yaptığı bazı şeylerde yavaşlığı ile dikkat çeker, başkalarının çok öfkeleneceği durumlarda hoşgörülü davranır, bazı konularda da kimilerinin "kararlılık" kimilerinin de "inatçılık" diyebileceği tutumları olurdu. Başhekimlik görevi boyunca makam aracı kullanmamak gibi.

Mehmet Şefik Postalcıoğlu

Ailesine, eşine, evlatlarına (Orhan, Merve, Melike) düşkünlüğü, dostlarına gösterdiği bağlılığı örnek denecek nitelikteydi. Geniş sosyal çevresinden dolayı tebrik ziyaretleri, hasta veya taziye ziyaretleri nedeniyle yalnızca sosyal amaçlı ziyaretlerine gece on veya on buçuktan sonra vakit ayırabilirdi. 1984 Mayıs ayından itibaren Kocaeli'nde çeşitli resmi kurum ve sivil toplum kuruluşlarında hizmet verip dostlar kazanarak şehrin unutulmaz simalarından biri oldu. 26 Ağustos 2011 tarihinde kalp krizi geçirerek vefat etti. Dostları her 26 Ağustos'ta kabri başında onu anmak için bir araya geliyor.

Bülent COŞKUN

MEHMET TÖREN (1937-2004)

Gazeteci ve Fotoğraf Sanatçısı

1937 yılında Kocaeli ilinin Karamürsel ilçesinde doğan Mehmet Tören, ilkokul ve ortaokulu Karamürsel'de, liseyi İzmit'te okudu. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi'nde bir süre eğitim gördükten sonra okuldan ayrıldı. Fotoğrafçılığa karşı duyduğu büyük bir merak onda bu yıllarda başlamıştı. 1960 yılında, yedek subay iken, Malatya'da bir köy ilkokulunda öğretmenlik yaptı. Burada Anadolu'yu ve Anadolu insanını daha yakından tanıma fırsatı bulan Mehmet Tören, bir süre görev yaptığı bu kırsal ortamı detaylarıyla fotoğrafladı. 1960'lı yıllarda Anadolu'nun yalın hayatını gözler önüne seren bu fotoğraflar, 16 yıl sonra 1976'da İstanbul ve Karamürsel'de sergilenecekti.

1960 yılında Bilen Hanım'la evlenen ve iki çocuğu olan Mehmet Tören, Karamürsel'deki Türk Amerikan Ortak Savunma Tesisleri'nde çalışma hayatını sürdürdüğü 1965 yılında *Milliyet* gazetesinin Karamürsel muhabirliğini de yapmaya başladı. 1969'da *Günaydın* gazetesine geçti. Bu süreçte yaşamını sürdürdüğü Karamürsel'in sosyal panoramasını, bir fotoğraf sanatçısı gözüyle resimlemeyi ihmal etmedi. Kocaeli Fotoğraf Sanatı Derneği (KASK) üyeliğinde de bulunan Tören'in, Anadolu ve Karamürsel ile ilgili aile arşivine alınmış 5000'nin üzerinde fotoğrafı mevcuttur.

1973 yılında TRT Karamürsel muhabirliğini üstlenen Tören, aynı dönemde *Kocaeli* gazetesinin ilçe temsilciliğine getirildi. Ayrıca ilçede günlük olarak yayınlanan *Karamürsel Ekspres* gazetesinde, yörenin sorunlarına ışık tutan köşe yazıları yazdı. Edirne Kırkpınar Yağlı Pehlivan Güreşlerini 36 yıl aralıksız yerinde izleyen gazeteci Mehmet Tören, izlenimlerini, temsilcisi olduğu bu yerel gazetelerde yayımladı. Yıllar boyu devam eden bu neşriyatıyla, Kırkpınar'da altın kemer kazanan Aydın Demir ve Ahmet Taşçı gibi Karamürselli baş pehlivanların en büyük destekçilerinden biri oldu.

1976 yılında, İstanbul Harbiye Sanat Galerisi'nde, "Anadolu Köyünden" konulu bir fotoğraf sergisi açan sanatçı Mehmet Tören, 50 fotoğraflık bu sergiyi, yaşadığı Karamürsel ilçesinde de fotoğraf severlere sundu ve

Mehmet Tören

Mehmet Tuğrul Arsever

her iki sergi de büyük bir beğeni kazandı. İstanbul basınının, "Sanatçı, fotoğraflarında, köylüsü, çiftçisi, insanı, kadını ve erkeğiyle Anadolu'yu yaşatıyor," spotuyla duyurduğu fotoğraf sergisi, ölümünden sonra 2008 yılında, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Sanat Galerisi'nde, "KASK'ın, 12. Kocaeli Fotoğraf Günleri" kapsamında yeniden sanatseverlerin beğenisine sunuldu.

1980 yılında, gazeteci Erdoğan Özdemir'le birlikte, "4 Temmuz-Karamürsel'in Sesi" adlı 8 sayfalık aylık yerel gazeteyi bir yıl süreyle yayınlayan Mehmet Tören'in aktif gazetecilik dönemi, ilçede sürdürdüğü ticari hayatıyla birlikte 2004 yılına kadar devam etti. Usta gazeteci ve fotoğraf sanatçısı, aynı yıl vefat etti.

KAYNAKÇA

Murat Tören' den, Mehmet Tören Ailesi Albümü ve Özgeçmişi ile ilgili Naklen Bilgi; 23 Ocak 1976 tarihli *Tercüman* gazetesi İnci Magazin Eki,1499 sayılı nüshası, s. 3; *Kocaeli* gazetesinin 25 Ocak 1976 tarihli nüshası, s. 5.

Erdoğan ÖZDEMİR

MEHMET TUĞRUL ARSEVER (1964-...)

Oyuncu, Ses Sanatçısı

27 Nisan 1964 tarihinde Kocaeli'nde doğan Arsever, şarkıcı, dansçı ve oyuncudur. Mimar Sinan Üniversitesi Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü'nden mezun olmuştur. Müzikal kariyeri 1992 yılında Tetris topluluğuna katılmasıyla başlamıştır. Şehir Tiyatrosu'nun da kadrosunda olan oyuncu, Bez Bebek, Yaşanmış Şehir Hikayeleri, Ayrılsak da Beraberiz, Dadı, Üvey Baba gibi birçok dizide rol almıştır. Türkiye'nin ilk elektronik müzik topluluklarından biri olan "Tetris" 30 Haziran 1993 tarihli ilk ve tek albümü "Oynasana"yı çıkarmıştır. Topluluğun dağılması ile Arsever müzik çalışmalarını 1995 tarihli "Bir Tanem" adlı solo albümüyle sürdürmüştür. Bu albümde yer alan Benden Günah Gitti, Neyleyim, Haram ve Acaba şarkılarına klip çekilmiştir.

KAYNAKÇA

20 Eylül 2021 tarihinde https://tr.wikipedia.org/wiki/Tu%C4%9Frul_Arsever adresinden erişildi.

Ümit Kubilay CAN

MEHMET ULUSOY (1942-2005)

Tiyatro Oyuncusu ve Yönetmeni

1942 yılında İzmir'de doğdu. İzmit/Maşukiye'ye Kafkasya'dan gelen ilk beylerden Murat Bey'in torunudur. Galatasaray Lisesi'nde öğrenci iken okul tiyatrosunda ve Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda oyunculuk yaptı. Zihni Küçümen Tiyatrosu'nda oyunculuğa başladı. Daha sonra İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda Yıldız Kenter'in öğrencisi oldu. Sermet Çağan ve Muhsin Ertuğrul ile çalıştı. 1963 yılında Fransa'ya gitti. Önce Paris'te Roger Planchon'un yanında sonra Berlin'de, Berliner Ensemble'da stajyer oldu. Paris Sorbonne Üniversitesi Tiyatro Bölümü'nde okudu. Aynı üniversitede öğretim görevlisi olarak çalıştı. 1968 yılında Türkiye'ye döndü. 1968-1971 yılları arasında Türkiye Öğretmenler Sendikası tiyatrosunda ve Devrim İçin Hareket Tiyatrosu adlı kendi kurduğu sokak tiyatrosunda yönetmen ve oyuncu olarak çalıştı. 1971 sonunda yeniden Fransa'ya gitti. Paris'te "Centre Americain" den gelen bir grup genç oyuncuyla "Théâtre de Liberté" adlı topluluğu kurdu. Gelecekten Destanlar, Sevdalı Bulut adlı oyunları Paris seyircisiyle buluştu ve beğenildi. 2000 yılında, Fransa'da sahnelediği son oyun Topor-Party yaklaşık 200 temsil gerçekleştirdi. Fransız Tiyatro Eleştirmenleri Birliği bu yapımı yılın en iyi oyunu seçti. Yazılı metne özgürce yaklaşımı, seyirlik oyunlardan ödünç alınmış esnek rol-oyun kişisi ilişkisi, grotesk içeren

1960-1961 ders yılı. Fotoğrafın sol yukarısında el sallayan Mehmet Ulusoy Galatasaray Lisesi'nde sınıf arkadaşlarıyla

mizah anlayışı ve en önemlisi halk tiyatrosu türlerine özgü sınırsız oyun coşkusu, Ulusoy'un tüm yapıtını belirleyen özelliklerdir. Avrupalılara Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Ataol Behramoğlu, Abidin Dino gibi özgün şair ve yazarları tanıtmıştır. Ulusoy, 7 Haziran 2005 tarihinde Paris'te akciğer kanseri nedeniyle vefat etti. Yönettiği bazı tiyatro oyunları:

"Topor-Party" - Roland Topor - 2000, "Simyacı" - Paulo Coelho - Dostlar Tiyatrosu – 1996, "İnsanlar Köpek Balığı Olsaydı" - Berthold Brecht - 1996, "Cambaz Ekvator" - Aimé Césaire - 1995, "Ortadirek" - Yaşar Kemal - 1991, "Sevdalı Bulut" - Nâzım Hikmet / Mehmet Ulusoy - Dostlar Tiyatrosu - 1991, "Benerji Kendini Niçin Öldürdü?" - Nâzım Hikmet - 1980, "Kafkas Tebeşir Dairesi" - Berthold Brecht - 1975.

KAYNAKÇA
https://www.biyografi.info/kisi/mehmet-ulusoy-(yonetmen) [12.08.2021]; http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/13/1647/17605.pdf [12.08.2021] s. 157.

Melih YİĞİT

MEHMET VECDİ GÖNÜL (1939-...)

Vali, Milletvekili, Bakan

29 Kasım 1939'da Erzincan'da doğdu. Annesi Lütfiye Hanım, babası Mustafa Saffet Bey'dir. Babası, Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurucularından olup askeri okullarda Türkçe ve edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni 1960 yılında bitirdi ve aynı yıl Erzincan İl Maiyet Memurluğu'na atandı. 37. Kaymakamlık döneminin birincisi oldu ve Araban, Tercan, Gerger, Doğanhisar, Çamardı, Hozat, Narman ilçelerinde kaymakam olarak görev yaptı. 1970 yılında İçişleri Bakanlığı Özlük İşleri Şube Müdürlüğü'ne tayin edildi. 1972 yılında açılan Mülkiye Müfettişliği imtihanını birincilikle kazanarak Mülkiye Müfettişi oldu. 1975 yılında Bakanlık Özlük İşleri Genel Müdürlüğü'ne getirildi. Güney Kaliforniya Üniversitesi'nde mülki idare amirliği konusunda master yaptı, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı'nda "Sanayileşme ve Batılılaşma Sürecinde Türkiye'de Teknolojik Belirlenmişlik: Bir Model Önerisi Olarak Offset Uygulaması" isimli tezle doktor unvanı aldı. 1975-1977 yılları arasında Kocaeli Valiliği yaptı ve buradaki başarılı performansından sonra 1977 yılında Emniyet Genel Müdürü olarak atandı. 1979 yılında Merkez Valiliği'ndeyken Ankara Valiliği'ne getirildi. 1981 yılında tekrar Merkez Valiliği'ne tayin edilen Gönül, aynı yıl Yükseköğretim Kurulu kurucu üyeliğine atandı.

13 Şubat 1984 tarihinde İzmir Valisi olarak göreve başladı. Dört yıla yakın süren İzmir Valiliği sırasında, eğitime ve köy ulaşımına önem verdi ve bu alanda başarı sağladı. 11 Ocak 1988 tarihinde de İçişleri Bakanlığı Müsteşarlığı'na tayin edildi. 1991-1998 yılları arasında Sayıştay Birinci Başkanlığı yaptı. Aynı dönemde Avrupa Sayıştaylar Birliği Denetmenliği, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ülkeleri Sayıştaylar Birliği Başkanlığı görevlerini yürüttü. İspanya "Beyaz Kurdeleli Büyük Askeri Liyakat Nişanı", Afganistan "Gazi Amir Amanullah Han Yüksek Devlet Madalyası", Ukrayna "Altın Takdir Madalyası" ve Kazakistan "Askeri Madalyası"na layık görüldü.

2001 yılında siyasete girerek Adalet ve Kalkınma Partisi'nin MKYK üyesi ve Genel Başkan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 21. Dönem'de (2 Mayıs 1999-1 Ekim 2002) Kocaeli'nden milletvekili olarak TBMM'ye girdi. Kocaeli milletvekili iken TBMM Başkanvekilliği görevini yürüttü, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Üyeliğine seçildi. 22. Dönem'de de (14 Kasım 2002-3 Haziran 2007) Kocaeli'nden tekrar milletvekili seçildi. Kocaeli Milletvekili olarak meclis, bütçeler ve Milli Savunma Sanayii üzerine aktif olarak çalıştı. 23. Dönem'de (23 Temmuz 2007- 23 Nisan 2011) İzmir'den, 24. Dönem'de ise Antalya'dan (28 Haziran 2011-23 Nisan 2015) milletvekili seçildi. 58. ve 59. Hükümet'te üstlendiği Millî Savunma Bakanlığı görevini 60. Hükümet'te 6 Temmuz 2011

Mehmet Vecdi Gönül

tarihine kadar sürdürdü. 24. Dönem'de NATO Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Üyesi oldu. 3 Temmuz 2015 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı'na yeniden atandı. Aynı dönemde Türksat'ın yönetim kurulu başkanlığını yaptı.

Yukarıda belirtilen görevlerine ek olarak, belediye başkanlıklarını tedvir etmiş, Basın İlan Kurumu'nda hükümet temsilciliği yapmış, yurt dışında Avrupa Konseyi, UN, WHO, UNICEF toplantılarına heyet başkanı veya delege olarak katılmış, değişik ülkelerle Türkiye Cumhuriyeti adına güvenlik anlaşmaları imzalamıştır. Ayrıca, Avrupa Konseyi Mahalli İdareler Daimi Konferansı, Milletlerarası Ahval-i Şahsiye Komisyonu Türk Delegasyonu başkanlıklarını yürütmüştür.

Evli ve üç çocuk babası olan Gönül iyi derecede İngilizce bilmektedir.

KAYNAKÇA

https://www.msb.gov.tr; https://www.akparti.org.tr; https://www5.tbmm.gov.tr; http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/; https://www.dogugazetesi.com/seyh-haci-fevzi-efendi-makale,914.html

Haluk SELVİ

MEHMET VEHBİ DEMİREL (1882-1941)

İzmit Mutasarrıfı, Kocaeli Valisi

Mehmet Vehbi Demirel, günümüzde Makedonya sınırları içerisinde ye alan Kırçova kazasında 1882 yılında dünyaya gelmiştir. Mehmet Vehbi Bey'in babası kazanın ileri gelenlerinden Naşit Efendi, annesi ise Dilber Hanım'dır. Mehmet Vehbi, Kırçova Mekteb-i İptidaî (ilkokul) ve Rüştiyesi'nden (ortaokul) mezun olduktan sonra, Manastır ve Mercan Mekteb-i İdadi-i Mülkiyelerini (lise) bitirerek Mekteb-i Mülkiye'ye girmiş ve bu okulun yüksek kısmından 30 Haziran 1905 tarihinde "iyi" derecede ile mezun olmuştur. Türkçenin dışında Fransızca ve Bulgarca konuşabilmekte ve yazabilmektedir.

Mehmet Vehbi Bey, ilk devlet görevi olarak 10 Ağustos 1905 tarihinde Manastır Vilayeti maiyet memuriyetine tayin edilmiş ve 3 Ağustos'ta vazifeye başlamıştır. Bu vazifesine devam ederken Eylül 1905'ten Ocak 1906'ye kadar 500 kuruş maaşla Manastır Vilayeti nüfus sayımı memurluğunda bulunmuştur. Mehmet Vehbi Bey, 1 Haziran 1909 tarihinde Osmancık kazası kaymakamlığına, 14 Kasım 1909 tarihinde ise Resne kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir. Yaklaşık üç yıl bu vazifede kalan Mehmet Vehbi Bey, 22 Mayıs 1912 tarihinde becayiş suretiyle Ohri kazası kaymakamlığına nakledilmiştir. 7 Ağustos 1913'te Karesi sancağı merkez kaymakamlığına tayin edilen Mehmet Vehbi Bey, 22 Mart 1914 tarihinde Haymana kazası kaymakamlığına, 2 Nisan 1914 tarihinde ise Burhaniye kazası kaymakamlığına tayin edilmiştir. Mehmet Vehbi Bey daha sonra sırası ile Ocak 1917'de Ayvalık, Eylül 1917'de Adapazarı kaymakamlıklarında bulunmuştur.

Bu görevlerindeki başarıları üzerine Aralık 1917'de Sinop Mutasarrıflığı vazifesine yükseltilen Mehmet

Mehmet Vehbi Demirel

Vehbi Bey, Nisan 1918'de Çanakkale, Aralık 1920'de Malatya, Ekim 1922'de Aydın ve Şubat 1923'te ise 7.000 kuruş maaşla İzmit'e mutasarrıf olarak tayin edilmiştir. 1924 yılında mutasarrıflıkların kaldırılması üzerine de Kocaeli Valiliği'ne terfi etmiştir. Bu vesile ile Kocaeli Vilayeti'nin ilk valisi Mehmet Vehbi Bey olmuştur.

Mehmet Vehbi Bey, daha önce Adapazarı kaymakamlığında bulunmuş olması nedeniyle vilayeti yakından tanımaktaydı. Vehbi Bey'in ilk işi daha henüz işgalden kurtulmuş olan bölgenin asayiş meselesini çözmek olmuştur. Daha sonra bir sene içinde işgalciler tarafından yakılan yıkılan köy ve kasabaların yeniden inşası tamamlanmıştır. Bunun dışında İzmit'in su ihtiyacını gidermek için Paşa Suyu'nun kente daha modern usullerle getirilmesine çalışmıştır. Ayrıca Mehmet Vehbi Bey zamanında Adapazarı, İzmit ve Geyye'de ilk elektrik tesisatı kurulmuştur.

Mehmet Vehbi Bey, vilayetteki okul yapma işlerine de önem vermiştir. Kandıra'da üç katlı ahşap bir bina okul haline getirilmiştir. Bunun dışında İzmit'te İstiklal, Bağçeşme, Değirmendere; Karamürsel'de Ereğli, Merdegöz, Çayırköy, Akmeşe, Eşme, Uzuntarla, Ketenciler, Sarımeşe, Solaklar, Kandıra'da Şeyhler, Hocaköy ve Gebze'de Naip köyünde mektepler yapılmıştır.

Mehmet Vehbi Bey, köylünün ihtiyaçlarını dikkate alarak vilayet özel bütçesine her yıl 50-100 bin liralık tahsisat koyarak halkın modern zirai aletleri daha uygun şartlarda elde edebilmelerini sağlamıştır. Bunun dışında küçükbaş ve büyükbaş hayvanların ıslahı için çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca damızlık hayvanlar alınarak çiftçilere dağıtılmıştır.

Mehmet Bey döneminde yapılan diğer bir iş ise İzmit Körfezi'nin ucundaki bataklığın kurutulması işidir. Bu işe 1927 yılında başlanılmış ise de aynı yıl

Vehbi Bey'in valilikten ayrılması nedeniyle bu iş yarım kalmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Yunanistan ile yapılan mübadele Mehmet Vehbi Bey'in valiliği döneminde gerçekleşmiştir. Kocaeli de mübadillerin iskân edildikleri yerlerden birisiydi. 1924-1925 yılları arasında 30.000'den fazla mübadil şehre gelirken bunların büyük bir çoğunluğu vilayetin değişik yerlerinde iskân ettirilmiş, bir kısmı da iskân edilecekleri diğer vilayetlere gönderilmişlerdir. Vehbi Bey, mübadillerin iskânları, iaşeleri ve sağlık durumları ile yakında ilgilenmiş, bu mesele için Ankara'ya giderek çözüm yolları aramıştır.

Vali Vehbi Bey, Kocaeli'nde yolların yapımı üzerinde de hassasiyetle durmuştu. Sırrı Paşa zamanında başlanılan Kandıra yolu 32 sene sonra Vali Vehbi Bey'in gayreti ile tamamlanabilmiştir. Ayrıca Adapazarı-Hendek yolu da onun zamanında bitmiştir. Bunların dışında Akyazı-Dokurcun, Kandıra-Kefken, Adapazarı-Karasu, Karamürsel-İznik, İzmit-Karyakublu, Yalova-Orhangazi, Geyve istasyon-Mekece, Adapazarı-Çortlan, Geyve-Taraklı ve Mudurnu yolları da yeniden yapılmaya başlanmıştır.

Vehbi Bey, vilayetin ilçe, nahiye ve köylerine ziyaretlerde bulunmuş, motorlu vasıta gitmeyen yerlere atlarla giderek incelemeler yapmış ve halkın dertlerini, ihtiyaçlarını toplu ya da tek tek dinlemiştir. Vali Vehbi Bey'e yaptığı bu işler nedeniyle İzmit fahri hemşehriliği verilmişti.

Kocaeli Vilayeti'nde başarılarla dolu 4 yıldan sonra Mehmet Vehbi Bey, 13 Ekim 1927 tarihinde Ankara Valiliği'ne tayin edilmiştir. Vehbi Bey bu vazifesinden sonra sırasıyla Eylül 1929'da Seyhan (Adana), Temmuz 1932'de ise Konya valiliklerine atanmıştır. Aralık 1933'te Dâhiliye Vekâleti Müsteşarlığı'na getirilen Mehmet Vehbi Bey, Ocak 1939'da da Başvekâlet Müsteşarlığı'na tayin edilmiştir.

Mehmet Vehbi Demirel Başvekâlet Müsteşarlığı görevinde iken rahatsızlanmış ve tedavi için İstanbul'a gitmiştir. Ancak burada 30/31 Aralık 1941 gecesi Pera Palas Oteli'nde vefat etmiştir. Vehbi Bey'in cenazesi Ankara'ya getirilerek Cebeci'deki Asrî Mezarlığına defnedilmiştir. Mehmet Vehbi Bey, 1910 yılında Sadiye Hanım'la evlenmiş ve bu evlikten üç erkek, bir kız çocuğu olmuştu. Kendisine milli mücadeleye katkılarından dolayı beyaz şeritli "İstiklâl Madalyası" verilmiştir.

KAYNAKÇA

Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler Mülkiye Şeref Kitabı*, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969, s. 1057; BCA, 30-18-1-1/ 26-54-19; BCA, 30-18-1-1/ 7-27-16; BCA, 30-18-1-2/ 4-34-14; BOA, DH.SAİDd, 168/ 329; *Dünden Bugüne Başbakanlık (1920-2004)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü, Ankara, 2004; *Hür Fikir*, 1 Aralık 1926, s. 4; *Hür Fikir*, 15 Haziran 1925, s. 1-2; *Hür Fikir*, 16 Şubat 1927, s. 1; *Hür Fikir*, 19 Mayıs 1926, s. 3; *Hür Fikir*, 7 Eylül 1925, s. 2; Mustafa Sarı, "Mübadele'de Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin Faaliyetleri: Kocaeli Örneği (Ocak-Haziran 1924)", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, C. 1, Kocaeli, 2016, ss. 481-496; Rifat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, Türk Yolu Matbaası, 1945, s. 236-241; *Kocaeli Meclis-i Umumisi 1927 Zabıtnamesi*, İzmit Vilayet Matbaası, Kocaeli 1928.

Mustafa SARI

MEMDUH AYTUĞAR (1924-2009)

Kebapçı Memduh, Esnaf, Siyasetçi

1924 yılında Bolu'da doğan Memduh Aytuğar, 1942 tarihinde İzmit'e geldi ve buraya yerleşti. Memduh Aytuğar'ın babası Mustafa Bey canlı hayvan alım-satımı işi yapmaktaydı. Babasının yanında Kapanönü'nde kasap olarak işe başladı. 1950 yılında Hikmet Hanım ile evlenerek Veliahmet Mahallesi, Alaca Mescit Sokak, No. 31 adresinde Saatçi Ali Efendi Konağı'nın yanında ikamet etti.

1953 yılında Sabahattin Danabay ile Kapanönü Meydanı No:2 adresinde ortak olarak işe başladı. 1979 yılında ortağından ayrılarak kebapçı dükkânını kendisi işletmeye başladı. Çocuklarından İlhan 1977 yılında, Osman ise 1979 yılında Ankara'da askerliklerini yaptıktan sonra babaları Memduh Aytuğar ile beraber dükkânda çalışmaya başladılar. Uzun yıllar babaları ile birlikte çalışmaya devam ettiler.

Kapanönü Çarşısı'nın 57 yıllık sevilen esnafı olan Rahmetli Memduh Aytuğar'ın eski dükkân komşuları ve dostları arasında manav Nebi Okan, kasap İrfan Çepni, kuyumcu Osman Şengil, ciğerci İsmail Buluş, Kasap Nusret Keser, kasap Mustafa Kesin ve rahmetli mimar Cengiz Sille sayılabilir.

Memduh Aytuğar 1960-1970 yılları arasında Adalet Partisi teşkilatlarında bulundu. Köfteci Memduh ismini taşıyan dükkânında 2009 yılına kadar çalıştı. 8 Ağustos 2009 tarihinde vefat etti. Memduh Aytuğar'ın beş çocuğu dünyaya geldi. Melih, Nihal, Adnan, İlhan ve Osman Aytuğar kardeşler. Bu kardeşler arasında Osman Aytuğar "Kebapçı Memduh" ismini devam ettirmektedir.

KAYNAKÇA

https://www.seskocaeli.com/haber/3712798/70-yillik-izmit-markasini-yasatiyor (14.08.2021); Hüseyin Erol, İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi, İzmit, 2013.

Resül NARİN

Memduh Aytuğar (ayakta sağdaki)

MEMLEKET HASTANESİ

Kocaeli'nin nüfus yoğunluğu ve hastalıklara neden olabilecek koşullarının varlığına oranla sağlık hizmetlerinin yetersizliği on dokuzuncu yüzyıldan beri belge ve yazılara konu olmuştur. Nitekim 1927 yılında üç yüz bine yakın nüfusu olan İzmit'te sivil halka hizmet verecek 25 yataklı bir hastane ve ilçe merkezlerinde birer dispanser bulunduğu, İzmit'te inşa edilen Memleket Hastanesi'nin ise 1928 yılında bitirilebildiği bildirilmiştir.

1911 yılında inşaatına başlanıp, 1917 yılında hizmet verdiği bilinen İzmit Gureba Hastanesi'nin 1920 yılında parasızlık yüzünden kapatıldığı bilinmektedir. Sözü edilen 25 yataklı hastanenin Gureba Hastanesi'nin hizmet verebilen bir bölümü olması, 1928 yılında maddi desteğin gelerek daha uygun bir bina hale getirilmiş olması mümkündür. Çünkü hastane adları siyasi döneme veya sağlık teşkilatlanmasına göre değişmektedir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren de yeni memleket hastaneleri kurulmuş veya var olanlar yenilenmiştir. Nitekim 8 Aralık 1935 tarihli *Ulus* gazetesinde Hastaneler ve Sıhhat İşleri başlığı altında "Evvelce 25 yataklı olan hastaneye 1924 yılında ayrıca 25 yataklı bir pavyon daha eklenmiştir. 1926 yılında bir röntgen laboratuarı, 1930 yılında oldukça iyi bir ameliyathanesi olan cerrahi bir pavyon yapılmış ve röntgen kısmı fennin son tekniğiyle mükemmel şekle sokulmuştur," yazmaktadır. Görüldüğü gibi başka bir hastane binası inşası değil, mevcut binaların yenilenmesi veya yenilerinin eklenmesi söz konusudur.

Memleket Hastanesi'nde ilk yangın, Dr. Nail Karabuda'nın başhekimliği sırasında 14 Şubat 1934 tarihinde sobaya bitişik bulunan halının alev almasıyla çıkar. Yangında hastanenin ameliyathane pavyonunun, eczane odasının, hasta bakıcılarına ait oda ve tuvaletlerin yandığı bildirilmektedir.

4 Ocak 1938 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde Kocaeli Vilayeti Daimi Encümeni tarafından hastaneye ecza ve alet alımı için ihaleye çıkıldığı haber verilmektedir. Hastanenin hizmet verdiği ya da vereceği hakkında bilgi veren bu ilandan yaklaşık bir yıl sonra, 4 Şubat 1939 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinde bir köşe yazısında İzmit Memleket Hastanesi'nin 350.000 nüfuslu İzmit'in ihtiyaçlarına cevap veremediği ve 100 en azından 75 yataklı bir hastane kurulması gerektiği vurgulanır. Hastanenin durumu hakkında da ayrıntılı bilgi bulunmaktadır:

"Şehrin kenar, sarp ve hayli uzak bir mahallinde dağınık ve üç pavyondan ibaret olan İzmit Memleket Hastanesi, otuz küsur sene evvel inşa edilmiştir. Eski tarzı mimarî üzerine olan bina, hastane olmağa elverişli taksimatı haiz olmadığı halde, mücbir sebebler, bunu zaruri kılmıştır. Hastanenin şehirle olan irtibatını temin eden dik yokuşlu bir yolu var ki, yol adı verilen yer her şeyden evvel berbad, bozuk bir patikadır. Nakil vasıtaları kış günleri kat'iyyen işliyemiyor. Yazın da naz ve niyazla gidilebiliniyor. Bu sebeble, halk, bu şefkat müessesesinden lâyık olduğu istifadeyi temin edememektedir."

Özellikle polikliniğe devam etmek zorunda olan hastaların çok sıkıntı çektiği, hastane binalarını yenileme ve bozuk yolu asfalt yaptırma istekleri olsa da bunun için gerekli olan yüz – yüz yirmi beş bin liranın şehirden uzak eski hastane binasına değmeyeceği ifade edilmiştir. Çünkü şehre uzak bir dağ tepesindeki hastaneye rağbet edilmeyecektir. "Bir misal söylemek için

Memleket Hastanesi

kaydedelim ki, İzmit'ten Ankara'ya gitmek ve gelmek, İzmit Memleket Hastanesi'ne tırmanmaktan daha çok kolay bir iştir."

Hastaneye ulaşım zorluğu da sıkça dile getirildiğinden bu tarihlerde mevcut hastanenin de yeterli olmayışı nedeniyle yeni bir hastanenin yapılması için arsa araştırmalarına başlanmıştır. Şartların zorluğuna ve yetersizliğine rağmen sunulan hizmetlere ilişkin aktarılan sayılar şaşırtıcıdır. 1940 yılında hastanede 1.724 hasta muayene edildiği, 390 hastaya cerrahi müdahale yapıldığı, başvuran hastalardan 122'sinin öldüğü aktarılmıştır.

Yeni bina hazırlıklarının devam ettiği ve başhekimin halen Dr. Nail Karabuda olduğu bu dönemde memleket hastanesi ikinci kez yanar (1 Şubat 1943). Aynı gün çıkan *Ulus* gazetesinin haberi şöyledir: "Bu sabah saat altıda çıkan bir yangın neticesinde şehrimiz Memleket Hastanesi tamamen yanmıştır. Maddi zarar yüz bin lira kadar tahmin edilmektedir. Yangının sebebi hakkında müddeiumumi muavini Fevzi Berker tarafından tatbikata başlanmıştır."

Bu durum yeni hastane inşaatını zorunlu kılsa da ilerleyen aylarda Kocaeli Vilayeti tarafından İzmit-Memleket Hastanesi tamirat ve onarım için ihalelere çıkıldığı haberleri sürecin uzadığını göstermektedir. Gazetelerde yeni bir hastane ihtiyacına dair çıkan pek çok haber yanında yangında eski hastanenin kullanılamaz hale gelmesi kısa sürede inşaata başlamayı zorunlu hale getirmiştir. Yeni hastane binasının inşasına 1945 yılında başlandığı ve 1949 yılına kadar tamamlanamadığı bildirilmiştir.

Eski hastane için 1948 yılında ilaç, 1949 yılında malzeme ihaleleri ile et, sabun, makarna, yağ, bulgur, mercimek gibi gıda ihalelerinin yapıldığına ilişkin haberler sınırlı şartlarda da olsa yeni hastane yapılana kadar hizmete devam edildiğini göstermektedir. Günümüzde, hastane binalarının olduğu Cedit Mahallesi Eski Hastane Sokak'ta Saraybahçe İlkokulu ve Anaokulu bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Atilla Oral, "Milli Mücadele'den Sonraki Yıllarda Cehaletle Savaş ve Kocaeli'nde Sağlık", *Özgür Kocaeli* gazetesi-*Pazar Eki*, 3 Ağustos 2000; Nermin Ersoy, Yüksel Güngör, Aslıhan Akpınar, "Tarih İçinde İzmit'te Hastaneler" *VIII. Türk Tıp Tarihi Kongresi Kitabı*, (16 - 18 Haziran 2004), Sivas 2006, s. 391-402; Oya Şenyurt, Özden Senem Erol, Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Cumhuriyet Dönemi Sağlık Politikaları ve Kocaeli Memleket Hastanesi, *Mimarlık* 2016 Eylül-Ekim sayı 391; *Ulus* gazetesi, 8 Aralık 1935, s. 6; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi: Yer no: 120.854.29, Dosya no: 99C93, Fon Kodu: 30.10.0.0, 19.2.1934; "İzmit'in hastane ihtiyacı", Safiye Kıranlar, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kocaeli'nin Sosyo-Ekonomik Durumu Üzerine bir İnceleme", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 2020 s. 1151-1181; *Ulus* gazetesi 1 Şubat 1943 s. 1; Güneş Karabuda, *İndim Zaman Bahçesine*, YKY, 1998; *Cumhuriyet* gazetesi, 5 Temmuz 1943, s. 4; 9 Eylül 1943 s. 4; 4 Şubat 1939; 4 Ocak 1938, s. 8; 12 Şubat 1948, s. 4; 25 Şubat 1948, s. 4; 8 Mart 1948; 8 Şubat 1949, s. 5; 10 Şubat 1949, s. 4; http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=405&RecID=4026

Aslıhan AKPINAR

MENEKŞE YAYLASI

Başiskele'de Bir Yayla

Kocaeli ili Başiskele ilçesi sınırları içerisinde yer alan Menekşe Yaylası kayın, gürgen ve çam ağaçları içerisinde ve nefis manzaralar eşliğinde doğal bir terapi alanıdır. Flora açısından zengin olan yaylada zengin ağaç türlerinin yanı sıra dağ kekiği, dağ çileği ve kantaron bitkileri görülmektedir. 1050 metre ra-

Menekşe Yaylası

kımda bulunan yayla, ismini çevrede çokça bulunan dağ menekşelerinden almıştır.

Menekşe Yaylası'nın 100 metre güneyinde Papaz Çayırı, kuzeyinde ise 1073 metre yüksekliğindeki Bayraktepe bulunur. Yaylada, eski bir kiliseye ait kalıntılar da mevcuttur.

Menekşe Yaylası sahip olduğu doğal fizyocoğrafik yapısı, bitki örtüsü, yaban hayatı özellikleri ve manzara güzellikleri ile açık hava rekreasyonu yönünden kaynak ve manzara bütünlüğü sağlayacak özelliklere sahiptir. Yeşilin hâkim olduğu doğasıyla görenlerin beğenisini kazanan yayla, şehir kalabalığından uzaklaşıp doğa ile iç içe vakit geçirmek, tertemiz bir nefes almak, doğaya doymak için harika bir alternatif niteliğindedir. Büyüleyici güzellikteki yayla, ziyaretçilerine farklı manzaralar ve deneyimler sunmaktadır.

Menekşe Yaylası, doğa sporları için de oldukça elverişlidir. Öyle ki, doğa severler tarafından sürekli ziyaret edilen yaylada trekking yapabilir, harika fotoğraflar çekebilir, bisikletle çevreyi keşfedebilirsiniz.

Menekşe Yaylası'ndan, Kırıntı ve Elmalı köyleri üzerinden İznik ve Bursa'ya gitmek mümkündür. İstanbul'a 135 km, İznik'e 34 km, İzmit'e 30 km ve Başiskele'ye 25 km mesafede yer alan doğa harikası yaylanın koordinatları ise; 40° 35' 57.43" N / 29° 53' 54.68" E şeklindedir.

KAYNAKÇA
Başiskele Kaymakamlığı, Gel Gez Gör Başiskele Projesi, 2019-2021; Ali Üzmez, Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli, 2008; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Doğa Kocaeli; https://basiskelegezi.com/menekse-menevse/

Emin ÖZTÜRK

MENODOTOS

Hekim ve Filozof

Nikomedialı Menodotos (Yunanca orijinali ile Μηνόδοτος) İS 100'li yıllarda doğmuş ve 124'lerde Bithynia'da yaşamış bir hekim ve pyrrhonist (şüpheci) bir filozoftur. Kendisi sözde Yunan ampirik okulunun doktorları arasında en önemlilerinden biri, aynı zamanda eski tanıklıklara göre, şüpheciliğin önde gelen bir figürü, modern deneysel bilimin öncüsü ve ilk bilimsel gözlem yöntemini geliştiren kişi olarak tanınmaktadır. Yunan ampirizminin bilim tarihindeki rolünü anlamak için Nikomedialı Menodotos oldukça önemli bir karakterdir.

Menodotos Laodikeialı Antiochus'un öğrencisi ve Tarsuslu Herodotos'un da hocasıdır. Kendisi İÖ 3. yüzyılın ortasında İskenderiye'de kurulmuş ampirik tıp okulunun (Ἐμπειρικοί) doktrinlerini benimsemişti. Menodotos kendi çağındaki çoğu hekim gibi tıbbı bir sanat olarak görmüş, şüpheciliğini koruyarak, sanatını kusursuzlaştırmaya çalışmıştır. Bir doktorun ün ve kâr için çabalaması gerektiğine inanarak, tıbbi rutine karşı çıkmıştır. Onun gözünde benzetme, gerçeğin değil, yalnızca mümkün olanın anahtarıydı. Ona göre basit deneyimler, daha gelişmiş deneyimlerle desteklenmelidir ve hafıza, duyusal algıyla birlikte tıbbın üçüncü bölümüydü. Atomculuğu ve kandaki hücreler arasındaki dengesizliğin hastalığa yol açabileceğini savunan Bithynialı Asklepiades'e (İÖ 129/124-40 yılları) karşı yazıları vardır ve onun bazı görüşlerini çürütmüştür. Ayrıca dogmatistlere karşı son derece sert tavırlar sergilemiştir. Zamanında hatırı sayılır bir üne sahipti ve ünlü hekim Bergamalı Galen tarafından birkaç kez alıntılanmış ve adı Galen'in eserlerinde geçmiştir. Ancak bazı araştırmacılar, Galen'un Menedotos'a ait ciltler tutan yazılarına sık sık değinmesini göz önünde tutarak, o dönemde aynı isimde iki farklı hekimin yaşamış olabileceğini ileri sürerler. Menodotos, İS 3. yüzyılda yaşamış ve Yunan felsefecilerinin tarihçelerini kaleme almış Diogenes Laertios tarafından da alıntılanan, ancak şu anda mevcut olmayan bazı eserleri yazmış gibi görünmektedir. Öldüğü tarih ve yer belli değildir.

KAYNAKÇA
Véronique Boudon-Millot, Ménodote de Nicomédie, şurada: Richard Goulet (yya.), *Dictionnaire des philosophes antiques*, 4. cilt, (Paris: CNRS Éditions, 2005), sf. 476-482. ISBN: 2-271-06386-8; Lorenzo Perilli, Ménodoto di Nicomedia. *Contributo a una storia galeniana della medicina empirica*, Beiträge zur Altertumskunde 206 (Münih; Leipzig: Saur Verlag, 2004).

Ergün LAFLI

MENZİLHANE HAMAMI

Gebze'de Orhan Camii Yakınındaki Osmanlı Hamamı

Gebze'de, Menzilhane Mahallesi'nde, Orhan Camii'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Hamam adını, Orhan Camii'ne yakınlığı ve bulunduğu yerin doğuya yapılan yolculuklarda bekleme, dinlenme ve hareket noktası olması dolayısıyla Menzilhane meydanından almış olmalıdır.

Üzerinde herhangi bir yapım kitabesi bulunmayan hamamın, Orhan Camii yakınında bulunması, bunun camiye gelir getirmesi amacıyla tek fonksiyonlu olarak Orhan Bey tarafından yaptırıldığı ihtimalini ortaya koyduğu gibi, daha sonraki tarihlerde yaptırılmış olması ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir.

Cami ve hamamın, malzeme ve yapım tekniğinin birbirine benzemesine rağmen, tarihi süreçte ve 1927'den itibaren, dört kez onarım geçirdiği bilinmektedir. Tek fonksiyonlu; soğukluk, ılıklık, sıcaklık ve külhan bölümlerinden oluşan Menzilhane Hamamı, tipolojik olarak "ortası kubbeli, enine sıcaklıklı, çift halvetli" Osmanlı hamamları grubunda yer alıyor. İlk kez, 1927 yılında Alman Khinghard tarafından ayrıntılıca incelenmiş ve yayınlanmıştır.

Dikdörtgen plan üzerine, kuzey-güney ekseninde uzanan yapının, kısa cepheleri 9-11 m. arasında değişirken uzun cepheler ortalama 29 m. ölçülerindedir. Ancak sonradan yapılan ilavelerle batı yöne doğru biraz daha genişlemiştir.

Günümüzde birkaç basamak aşağıda kalmış bir kapı ile batı uçta yer alan soğukluk kısmına girilmektedir. Kapının iki yanı kesme taştan örülmüş olup üzerinde, basık yay kemer bulunmaktadır. Kapı çerçevesi som yıllarda İznik çinileri ile kaplanmıştır. Kapı alınlığında,

Menzilhane Hamamı (güneybatıdan)

tuğla dizilerinin yatay ve dikey şekilde kullanılmasıyla oluşturulmuş Bursa kemeri bulunmaktadır. Kitabe olması gereken yerde, kitabelik boştur. Yapının ana malzemesi taş ve tuğla olup yer yer almaşık sistemde inşa edilmiştir. Ayrıca duvarlarda yontu taşlarına da yer verilmiştir.

Hamamın soğukluk kısmı, yaklaşık kare planlı olup batı ve güney duvarlarda açılmış dört pencere ile aydınlatılmıştır. Üst örtü, içten düz ahşap tavan, dıştan üzeri kiremit kaplamalı, basık piramidal çatı şeklindedir. Ilıklık-sıcaklık, tuvalet ve külhan bölümleri, kubbe ve tonozla örtülüdür. Orijinalde, soğukluğun dört yanını çevreleyen soyunma sekilerinin yerini, günümüzde ahşaptan iki katlı soyunma kabinleri almıştır. Muhtemelen ortada mermer havuzun yerinde, orjinalinde de bir havuz bulunuyordu.

Soyunmalıktan ılıklığa, basık kemerli bir kapı ile geçilmektedir. Üzeri kubbe ile bir kısmı da düz tavanla örtülü ılıklığın sağındaki kapı ile tuvaletlere, soldaki kapı ile de sıcaklığa geçilmektedir. Sıcaklığın da dikine dikdörtgen planının bir kısmı kubbe, kalan kısmı da beşik tonoz örtülüdür. Ilıklık ve sıcaklığın birleşim yerinde, doğu cepheye bitişik olarak konulmuş Roma dönemine ait bir lahit bulunmaktadır. Sıcaklığın diğer iki hücresine, kuzey duvarda açılmış iki kapı ile girilir. Birinci ve ikinci yıkanma bölümlerinin üzerlerini örten ve sekizgen kasnaklara oturan kubbelerde aydınlatma delikleri yer almaktadır. Üç yönde yıkanma kurnalarının yer aldığı sıcaklık bölümü ile bağlantılı kapılar da Bursa kemerlidir.

Kuzey-güney ekseninde planlanmış olan hamamın kuzeyinde su deposu ve külhan yer almaktadır. Sıcaklık duvarına bitişik, dikine dikdörtgen planlı su deposunun üzeri, beşik tonozla örtülmüştür. Su deposu ile külhan arasında, kuzey duvarda bulunan açıklıktan bağlantı sağlanmaktadır. Burada ayrıca külhanda yakılacak odunların depolandığı, üzeri meyilli çatı ile örtülü, dikine dikdörtgen planlı iki mekân daha bulunmaktadır.

Hamamda tuğla ve yontu taşı malzemeden başka, Bursa kemerli kapılar, soğukluğun girişinde bulunan rûmi motifleri, ılıklık ve sıcaklık duvarındaki Roma dönemine ait lahit, dikkat çeken özelliklerdir.

KAYNAKÇA

S. Eyice, "İznik'te Büyük Hamam ve Osmanlı Devri Hamamları Hakkında Bir Deneme", *Tarih Dergisi*, C. XI, S. 15, İstanbul 1960, s. 113-114; Yücel, E.- C. Soyhan, *Kocaeli İl Kültür ve Turizm Envanteri*, Kocaeli 1998, s. 28; K. Ahmet, Aru, *Türk Hamamları Etüdü*, İstanbul 1949, s. 123-128; A. Yavuzyılmaz, *Gebze ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2012, s. 179-184; Klinghardt, K., *Turkische Baeder*, Stutgart 1972; *Ord. Prof. Dr. A. S. Ünver'in Defter ve Dosyalarında (Kocaeli) İzmit-Gebze*, Haz. A. N. Galitekin, (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayını) İstanbul 2010, s. 155; E. H. Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri (630-805) (1230-1422)*, İstanbul 1966, s. 139; A.N. Galitekin, *Kocaeli Su Medeniyeti Tarihinden Birkaç Damla* (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları), İstanbul 2006, s. 272-273. s. 272-273; Y.. Baş, "Gebze Menzilhanesinin Fizikî Yapısı ve Müştemilatı (1700-1850)", *Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, s. 599 - 613. http://www.kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler/41.pdf

Hamza GÜNDOĞDU

MERAL AKŞENER (1956-...)

Akademisyen, Parti Genel Başkanı, İçişleri Bakanı, Milletvekili

18 Temmuz 1956'da Kocaeli'nin Gündoğdu köyünde dünyaya gelmiştir. Selanik mübadili bir ailenin mensubu olan Akşener'in hem annesi hem de babası Dramalıdır. Akşener, Sıdıka-Tahir Ömer Gürer çiftinin dört çocuğundan en küçüğüdür. Akşener'in babası devlet memuru annesi ise ev hanımıdır İlkokula Gündoğdu köyünde başlayan Akşener, eğitimine İzmit Mimar Sinan Ortaokulu'nda devam etmiştir. Öğretmenlik mesleğine ilgi duyan Akşener, liseyi yatılı olarak Bursa Öğretmen Lisesi'nde tamamlamış, sonrasında 1979 yılında İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun olmuştur.

Meral Akşener, 1980 yılında, hayatının her safhasında kendisine destek olduğunu sık sık vurguladığı makine mühendisi Tuncer Akşener ile evlenmiştir. Akşener, Yıldız Teknik Üniversitesi Kocaeli Mühendislik Fakültesi'nde asistan olarak akademisyenliğe başlamış ve öğretim görevlisi olarak devam etmiştir. Yüksek lisans ve doktora eğitimini ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. "*Drama Tarihi*" isimli master tezini hazırlayan Akşener, "*Kocaeli* Şer'iyye *Sicilleri*" başlıklı doktora tezi ile 1992 yılında doktor unvanını almıştır. Akşener'in "*Milli Mücadelede Türk Kadını*" isimli bir makalesi bulunmaktadır. Meral Akşener, Kocaeli Üniversitesi'nde bir süre İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı da yapmıştır.

Siyasi faaliyetleri: Meral Akşener'in siyasi görüşlerinin şekillenmesinde ailesinin rolü önemlidir. Özellikle ağabeyi Nihat Gürer, gerek fikirleri, gerekse de siyasi tecrübeleriyle, Akşener'in düşünce dünyasını yakından etkilemiştir. Akşener'in özellikle öğrencilik yıllarından itibaren en çok yakınlık duyduğu siyasetçi Alparslan Türkeş olmuştur. Akşener'in aktif siyasi hayatı, 1993 senesinde Kocaeli'nde, Doğru Yol Partisi (DYP)'ne üye olması ile başlamıştır. Akademik birikimi, sivil toplum kuruluşlarındaki çalışmaları, kendisinin ve ailesinin İzmit'te tanınan-sevilen kişiler olmaları onu siyasi mecrada ön plana çıkarmıştır. Sahip olduğu bu özellikler ona Kocaeli büyük şehir belediye başkan adaylığının yolunu açmışsa da Akşener, 27 Mart 1994 tarihinde yapılan yerel seçimleri kazanamamıştır. Ancak bu adaylık Akşener'in tanınırlığını arttırmış ve DYP Kadın Kolları Başkanı olarak parti saflarında mücadeleye devam etmiştir. Belediye başkanı adaylığından sonra 1,5 yıl Tansu Çiller'e danışmanlık yapan Meral Akşener, 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan genel seçimlerde, İstanbul 3 numaralı seçim çevresinden milletvekili seçilerek 20. Dönem meclisine girmeye hak kazanmıştır.

Siyasi gerginliklerin, hükümet krizlerinin ve ekonomik çalkantıların eksik olmadığı bu yıllarda, 28 Haziran 1996'da Necmettin Erbakan tarafından 54. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti kurulmuştur. Söz konusu Refah Partisi (RP)-DYP Hükümeti REFAHYOL Hükümeti olarak adlandırılmıştır. RP ile yapılan

Meral Akşener

koalisyon, DYP saflarında tepkilere yol açmış ve bazı istifaları da beraberinde getirmiştir. Ancak bu süreçte 3 Kasım 1986'da Susurluk'ta gerçekleşen bir trafik kazası, siyasi dengeleri altüst ettiği gibi ülke içindeki siyasi kutuplaşmayı da arttırmıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Mehmet Ağar, karşılaştığı ağır eleştiriler ve Çiller ile düştüğü anlaşmazlık neticesinde istifa etmiş ve bu göreve Meral Akşener getirilmiştir.

8 Kasım 1996'da Türkiye'nin ilk kadın İçişleri Bakanı olan Akşener, bakanlıkla birlikte, DYP Kadın ve Gençlikten Sorumlu Genel Başkan yardımcılığı görevini de birlikte yürütmüştür. Türk siyasi hayatının en kaotik günlerinde, İçişleri gibi hassas bir bakanlığa gelen Akşener, birçok krizi cesaretle göğüslemiştir. Ancak kamuoyunun hafızasında en çok yer eden 28 Şubat sürecinde sergilediği duruş olmuştur. 28 Şubat 1997'de -post-modern darbe olarak da nitelendiren – Milli Güvenlik Kurulu Bildirisi (MGK) etkileri yıllarca devam edecek gelişmelere sebebiyet vermiş ve Türk siyasi hayatı açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Netice itibarı ile REFAHYOL Hükümeti uzun ömürlü olmamış, Akşener'in bakanlık görevi de 30 Haziran 1997'de sona ermiştir.

Akşener, 18 Nisan 1999'da yapılan seçimler neticesinde 21. Dönem Meclisi'ne DYP Kocaeli milletvekili olarak girmiştir. Seçimler sonrasında bazı eleştirileri dile getiren ve birçok sebepten dolayı Çiller ile kopma noktasına gelen Akşener, 4 Temmuz 2001 tarihinde DYP'den istifa etmiştir. Akşener bu süreçte, "Erdemliler", "Yenilikçiler" olarak adlandırılan hareketin içerisinde yer almıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK PARTİ) kurulmadan önce ortaya çıkan ve Fazilet Partisi'nden kopan bazı isimlerle birlikte özellikle Recep Tayyip Erdoğan'ın ön planda olduğu bu hareket henüz partileşmeden Akşener, kamuoyuna bir açıklama yaparak ayrıldığını duyurmuştur. Ardından, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin daveti ile 5 Kasım 2001'de MHP'ye katılmıştır. 3 Kasım 2002 seçimlerine Kocaeli MHP adayı olarak katılan Akşener, MHP'nin seçim barajını aşamaması üzerine Meclise girememiştir. Bu süreçte Bahçeli'nin başdanışmanlığını yapmış 28 Mart 2004

yerel seçimlerinde MHP İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkan adayı olmuştur.

22 Temmuz 2007 yılında yapılan genel seçimlerde Akşener, MHP İstanbul Milletvekili olarak meclise girmiş, 10 Ağustos 2007 'de ise TBMM Başkanvekilliğine seçilmiştir. Bu görevini başarı ile yürüten Akşener tarafsızlığı ile dikkat çekmiş, hem kamuoyunun hem de muhalefet partilerinin takdirini kazanmıştır. Akşener, 12 Haziran 2011 ve 7 Haziran 2015 genel seçimlerinde de, Meclis'e MHP İstanbul milletvekili olarak girmeyi başarmıştır. MHP içerisinde Akşener'in adı Meclis Başkanlığı için telaffuz edilirken, parti içindeki huzursuzluklar ve çekişmelerle birlikte Akşener'e yönelik eleştiriler de artmıştır. 1 Kasım 2015'te yapılan erken genel seçimlerde Meral Akşener'in listeye alınmaması önemli bir kırılma noktası olmuştur. Seçimler sonrasında MHP'nin oy kaybını eleştiren Akşener, Genel Merkez'e Kurultay toplama çağrısında bulunmuş, akabinde genel başkan adayı olduğunu açıklamıştır. 15 Mayıs 2016'da yapılması planlanan kongre MHP Genel Merkezi tarafından tasvip edilmemiştir. MHP içinde giderek artan muhalefet, ilişkileri daha da gerginleştirmiş, netice itibariyle Akşener, 8 Eylül 2016'da partisinden ihraç edilmiştir.

Meral Akşener, MHP'li muhaliflerle birlikte 25 Ekim 2017 tarihinde İYİ Parti'nin kuruluşuna öncülük etmiş ve genel başkan olmuştur. İYİ Parti'nin 24 Haziran 2018 seçimlerine katılabilmesi için CHP'den destek isteyen Akşener, 15 milletvekilinin İYİ Parti'ye geçmesi üzerine seçimlere katılabilmiştir. Bu seçimlerde partisinin cumhurbaşkanı adayı olan Akşener, %7,29 oranında oy alırken İYİ Parti, 43 milletvekili ile parlamentoda temsil edilmiştir. İYİ Parti ve Meral Akşener'in ikinci seçim tecrübesi ise 31 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerdir. İYİ Parti, yerel seçimlere CHP ile oluşturmuş olduğu "*Millet* İttifakı" çatısı altında girmiştir. İYİ Parti, CHP ile 23'ü büyükşehir olmak üzere 53 ilde ittifak kurmuştur. Seçim sonuçlarına göre İYİ Parti, hiçbir il ve büyükşehir belediye başkanlığını kazanamamış, ilçe ve belde bazında ise 25 belediye başkanlığı almıştır.

Meral Akşener, akademisyenlik ve siyasetin yanı sıra çeşitli dernek ve yardım kuruluşlarında da aktif faaliyet göstermiştir. Soroptimist Kulüp, Türk Anneler Derneği, Yardım Sevenler Derneği, Kızılay, Ulusal Birlik ve Dayanışma Derneği bu kuruluşlardan bazılarıdır. Siyasete girdikten sonra Zübeyde Hanım Şehit Analarını ve Gazileri Koruma ve Yardımlaşma Vakfı'nın kurulmasında aktif rol oynamış ve beş yıl boyunca bu vakfın genel başkan yardımcılığını ve sonra da genel başkanlığını yapmıştır.

Halen İYİ Parti Genel Başkanı olan Meral Akşener, evli ve bir çocuk annesi olup İngilizce bilmektedir.

KAYNAKÇA
Cumhuriyet, 9 Kasım 2006.; 9 Eylül 2016; 13 Ekim 2016; 26 Ekim 2017, Hazal Duran, Nebi Miş, "İttifaktan Blok Siyasetine 31 Mart Yerel Seçimleri", *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9(2)*; s. 385-386; hürriyet.com.tr, 23 Nisan 2018 (erişim 02.02.2022); Kübra Par, *HT Gazete* (*Meral Akşener ile Röportaj*, *03.05.2015)*erişim(21.02.2022); Selim Saygın, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinde Görev Yapmış Akademisyen Kökenli İçişleri Bakanlarının Faaliyetleri", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 2021, 20(3), s. 1443-1445.; Sezin Özey, Meral Akşener: "Sağlamcı ve sürprizli", *http://www.platform24.org* (erişim20.02.2022); Sözcü, 16 Mayıs 2016; Temuçin Faik Ertan, Türk Parlamento Tarihi, *TBMM-XX. Dönem (1995-1999)*, c.I, TBMM Basımevi, Ankara, 2012,s. 66, 87; 681; Temuçin Faik Ertan, Türk Parlamento Tarihi, *TBMM-XX. Dönem (1995-1999)*, c. III,; TBMM Basımevi, Ankara,2012, s. 487; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:23, c.1, 3. Birleşim, 10 Ağustos 2007, s. 42; TBMM XX.ve XI. Dönem Milletvekilliği Tutanakları. (Örnek: 95), TBMM Albüm c. 3, 1983- 2010, Ankara, 2010, s. 1334, 1428, 1562; TBMM Milletvekilleri Tanıtma Formu, *(Meral Akşener,20, 21 ve 23. Dönem)*; Vedat Erbaş, Türk Siyasetinde Meral Akşener, Aygan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 77-89; 130-139; s. 165-185; ysk.gov.tr (erişim: 22.02.2012).

Sedef BULUT

MESUT CENGİZ (1958-...)

Ud İcracısı

1958 yılında İzmit'te doğdu. Müziğe ilgisi çocukluk yıllarında başladı. Sesleri güzel olan anne ve babasını dinleyerek büyüyen Cengiz'in, evlerinde devamlı radyo açıktı. Ailesi şarkı ve türkülere eşlik ettikleri için küçük yaşlardan itibaren birçok eser ezberledi. İlkokul yıllarında mahalleden bir arkadaşının elindeki mandolini, oyuncak tabanca ile takas eden Cengiz'in ortaokul yıllarında gitarı oldu fakat gitarın perdeli bir çalgı olması sebebiyle Türk müziğindeki koma sesleri elde edemiyordu. Daha sonraları Türk müziği çalgılarından olan cümbüş eline geçmesine rağmen onun da metalik sesi Cengiz'i tatmin etmedi. Sanat okulu yıllarında Türk müziği çalgılarından ud ile tanışması dönüm noktası oldu ve sonraları ud tek sazı oldu. İzmit Musiki Derneği'nde birçok ünlü hocayla çalışma şansı oldu. Bunlar sırasıyla Sadun Aksüt, Mustafa Sağyaşar, Mithat Özyılmaz, Erdinç Çelikkol'du. Ayrıca Sakarya Belediye Konservatuvarı icra heyetinde Erol Sayan hocadan feyz aldı. Halen, eşinin şeflik yaptığı Kocaeli Valiliği Kültür Korosu, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kadınlar Korosu, Hendek Türk Sanat Müziği Korosu, Ferahnak Korosu ve Neşe Sarısözen hocanın yönettiği Belediye Konservatuvarı Türk Sanat Müziği Korosu gibi kurumlarda uduyla eşlik sazı olarak görev yapmaktadır.

KAYNAKÇA
Mesut Cengiz'in kendisinden elde edilmiştir, 30.10.2021.

Ümit Kubilay CAN

Mesut Cengiz

METEOROLOJİ İSTASYON MÜDÜRLÜĞÜ

Kocaeli Rasathanesi

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (MGM), 29/10/2021 gün ve 85 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na bağlanmış olup, taşrada Bölge Müdürlükleri şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Söz konusu kurum, 08/01/1986 tarih ve 3254 sayılı "Meteoroloji Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun"a göre faaliyetlerini yürütmektedir. Türkiye genelinde 16 adet Bölge Müdürlüğü bulunmakta olup Kocaeli Meteoroloji Bölge Müdürlüğü, İstanbul 1. Bölge Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışmaktadır. Kocaeli'nde 21 adet otomatik ölçüm istasyonu bulunmaktadır.

Kocaeli sınırları içerisinde yer alan otomatik gözlem istasyonlarının adları ve fonksiyonları şu şekildedir: Başiskele, Başiskele/Yuvacık Orman, Çayırova, Darıca, Derince, Derince/Karagöllü köyü, Dilovası, Gebze, Gölcük, Gölcük/Ayvazpınar köyü, İzmit Orman Sahası, İzmit/Akmeşe, Kandıra, Kandıra/Akçaova, Kandıra/Kefken Adası, Karamürsel, Kartepe, Kartepe Kayak Merkezi, Kocaeli, Körfez. Yine Kocaeli ilinin Kartepe ilçesinde 1 adet Eumetsas H-SAF Otomatik Kar İstasyonu vardır. Otomatik Meteoroloji Gözlem Sistemi hem Cengiz Topel Havaalanı'nda uçuculuk faaliyetlerine destek için hem de Kefken Adası Batı Mendirek Feneri'nde denizcilik faaliyetlerine destek için kullanılmaktadır. Kocaeli Merkez (211) OMGİ Sinoptik, Günlük Klima (yağış, meteorolojik olaylar, buharlaşma ve güneşlenme süreleri) her sabah son 24 saati kapsayacak şekilde değerlendirilmekte ve iklimsel amaçlı gözlem türleri yapılmaktadır. Meteoroloji Sesi Radyosu için Kartepe'de verici sistemi kurulmuş, il genelinde FM 103.0 Mhz frekansından yayın yapılmaktadır.

Kocaeli Meteoroloji Müdürlüğü (211) OMGİ-Sinoptik istasyonunda; maksimum, minimum ve anlık hava sıcaklığı, yağışın devam saatleri, kuvveti ve miktarı, rüzgârın hızı ve yönü, atmosferdeki hava basıncı, günlük güneşlenme süresi/buharlaşma miktarı, 5-10-20-5 ve 100 cm derinlikteki toprak sıcaklıkları ve havadaki nem oranı ölçümleri yapılarak kayıtlara geçirilmektedir. Ayrıca, yatay görüş mesafesinin tespiti, bulut rasatları, pis, pus, kırağı, yağış cinsi, gök gürültüsü ve şimşek gözlemleri de kayıt altına alınarak internet üzerinden genel müdürlük birimlerine ulaştırılmaktadır.

Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü, kamu kurumları, özel kişi ve kuruluşlar ile öğrencilerden gelen meteorolojik veri taleplerini, belge ibraz edilmesi halinde ücretsiz bir şekilde verirken, özel şahıs ve kuruluşlara ise ücreti mukabilinde vermektedir. Meteoroloji Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Hava Tahmin Raporları, kamu kurum ve kuruluşlarına rutin olarak gönderilmektedir. Günlük yaşamı olumsuz etkileyebilecek önemli hava olaylarıyla ilgili meteorolojik uyarı ve değerlendirmelerin ilgili kurum ve kuruluşlara en kısa sürede iletilmesi görevi dikkatle sürdürülmektedir. 2007 yılından itibaren meteorolojik parametrelerin tamamı, otomatik ölçüm istasyonlarınca kayıt altına alınarak düzenli olarak internet üzerinden Meteoroloji Genel Müdürlüğü'ne gönderilmektedir. Kartepe otel bölgesinde (denizden yüksekliği 1.320 metre) kar yüksekliği ile bazı meteorolojik parametreleri ölçen kar ölçüm istasyonu 2008 yılında faaliyete geçmiş ve düzenli olarak ölçümleri gerçekleştirmektedir.

Meteorolji İstasyon Müdürlüğü

Türkiye genelinde uydu aracılığıyla 103.0 FM bandından yayın yapan meteoroloji Radyosu'nun Kocaeli'nde yayınlarını aktaran verici istasyonu, Kartepe Dağı zirvesinde TRT vericileri yanına 2008 yılında yerleştirilmiştir. Vericilerin arıza ve bakımları Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü tarafından düzenli olarak takip edilmektedir.

Kocaeli'ndeki meteorolojik ölçümler ilk olarak 1929 yılında başlamış olup İstanbul Bölge Müdürlüğü'ne bağlı iki ayrı Meteoroloji yerleşimi vardır. Bunlardan biri olan Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü, 1968'den beri İzmit ilçesinin merkezinde Akçakoca Mh. Sadettin Yalım Cd. No:58/A adresindeki iki katlı bir binada ve önündeki rasat parkı ile mevcut yerinde faaliyetlerine devam etmektedir. Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü, iki katlı 3 adet lojman binası ve 2500 m² alan üzerinde kurulu rasat parkına sahiptir. Diğer yerleşim yeri ise Cengiz Topel Meydan Meteoroloji Birimi'dir. Kartepe ilçesinde Deniz Hava Üs Komutanlığı içinde 1958-2001 yılları arası gün doğum-batım çalışma şeklinde hizmet sunmuştur. 2001 yılından itibaren 24 saatlik süreyle müdürlük olarak hizmet vermeye başlamıştır. 2014'te hizmet birleştirilmesi yapılıp Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü bünyesinde faaliyetlerini yürütmektedir.

Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü'nde 1 müdür, 7 mühendis, 2 fizikçi, 2 tekniker, 6 istidlalci, 2 rasatçı, 1 haberleşme teknisyeni, 1 memur, 1 teknisyen ve 1 yardımcı hizmetler olmak üzere toplam 24 personel çalışmaktadır. Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü ve Cengiz Topel Meydan Meteoroloji Birimi'nde dörtlü ekip düzeni halinde 24 saat mesai yapılmaktadır.

KAYNAKÇA
"Bazı Cumhurbaşkanlığı Kararnamelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi", *Resmî Gazete*, 29 Ekim 2021; http://www1.mgm.gov.tr/FILES/kurumsal/mevzuat/3254sayilikanun.pdf (Erişim Tarihi: 18.11.2021); Kocaeli Meteoroloji İstasyon Müdürlüğü'nden edinilen belge ve dokümanlar.

Mustafa Talha SAVAŞ

METİN KARAN (1959-...)

Gazeteci, Spor Yazarı, TSYD Kocaeli Temsilcisi

Kocaeli'de spor basının duayenlerinden olan Metin Karan 29.09.1959 İzmit doğumludur. Kocaeli'nin basın tarihinde önemli bir yeri olan *Kocaeli* gazetesinde çalışma yaşamına başlayan Metin Karan uzun yıllar Spor Müdürlüğü ve Genel Yayın Yönetmenliği görevlerinde bulundu.

1986 yılından beri TSYD-Türkiye Spor Yazarları Derneği Kocaeli Temsilciliği görevini sürdüren Karan; spor gazeteciliğine 1979 yılında amatör spor maçlarını izleyerek başlamıştır. İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İktisat Bölümü'nde eğitim gören; 1982 yılında askerlik görevini tamamladıktan sonra *Kocaeli* gazetesinde Spor Müdürlüğü görevini üstlenen Metin Karan, Kocaelispor'un 1979-1980 sezonunda şampiyonluğundan 1990 yıllardaki 1. Lig'de yaptığı çıkışlarla haftalarca lider kalıp zirveyi oynamasına ve iki Türkiye Kupası'nın kazanıldığı Türk futbolunda yeşil-siyah fırtınanın estiği sezonlara tanıklık etti.

Kocaeli'deki popüler spor branşları olan futbol, basketbol, voleybolun yanısıra amatör spor müsabakalarını da yakından izleyen ve spor kamuoyuna aktaran

Metin Karan

Metin Karan; Kocaeli'de amatör spor dallarında genç yeteneklerin Türk sporuna kazandırılmasına önemli katkılar vermiş bir spor insanıdır. 1994 yılında halen yayınlanan *Özgür Kocaeli* gazetesinin kurulmasıyla basın meslek yaşamını bu kurumda sürdüren Metin Karan, evli ve iki erkek çocuk babasıdır.

1988-1990 yıllarında Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığı'nı üstlenen Metin Karan; mesleki dayanışmaya önem vermekte ve TSYD Kocaeli Temsilcisi olarak spor basınının maçlara giriş akreditasyon ve kart işlemlerini özveriyle sürdürmektedir. TSYD üyesi olarak spor basınında 25'inci meslek yılını doldurduğunda teşekkür plaketi ile ödüllendirilmiştir. Spor basınında ve gazetecilik meslek yaşamında titizliği ile tanınan Metin Karan; Kocaeli'de spor basının gelişmesi için çaba göstermekte ve spor basınına emek veren meslektaşlarının bu yönde eğitilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Karan Uluslararası Spor Basın Birliği (AIPS) kartı sahibidir.

Süleyman DURAK

METİN KOZLUCA (1936-...)

Eğitimci

1936 yılının mart ayında Akmeşe'de doğdu. İlköğrenimini Akmeşe'de tamamladı. Öğrenimine üç yıl ara verdikten sonra, İzmit Endüstri Meslek Lisesi'nde başladı. Beşinci sınıfta başarısından dolayı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Ankara'ya alındı. Ankara'da 2. Endüstri Meslek Lisesi'ni bitirdi. 1956 yılında Erkek Teknik Lisesi yatılı bölümünü kazandı. 1960 yılında mezun olarak Zonguldak Endüstri Meslek Lisesi'nde göreve başladı. Aynı yıllarda Zonguldak Maden Fakültesi laboratuvar derslerinde öğretim üyeliği yaptı. 1965 yılında Avrupa Konseyi'nin açtığı seçme imtihanını 140 aday arasından birincilikle kazandı. Alman Kültür Merkezi'nde bir yıl Almanca kursu gördü. 1966 yılında Avrupa Konseyi bursiyeri olarak 3 yıl Almanya'da bulundu. Bu süre zarfında Bochum ve Dortmund üniversitelerinde elektrik dersleri alarak ihtisas yaptı. Bu arada konsey finansıyla, konsey üyesi ülkelerin önemli şehirlerini görme imkânı buldu. Gezilerinin bazılarını zamanın Avrupa Konseyi Parlamentosu Türk üyeleriyle gerçekleştirdi. Aynı tarihlerde Sovyetler Birliği başta olmak üzere birçok sosyalist ülkeyi gezdi. 1969-70 yıllarında 1. Ordu'da protokol subayı olarak askerlik görevini tamamladı. Askerlikten sonra Bakanlıkça Elazığ Mimarlık Mühendislik Akademisine tayini çıktı. Ailevi nedenlerden dolayı bu görevi kabul etmedi.

1970 yılında İzmit Teknik Lisesi'ne öğretmen ve idareci olarak atandı. 1980 yılında aynı binada olan fakat farklı okullar olan İzmit Endüstri Meslek, İzmit Teknik ve İzmit Anadolu Teknik liselerinin tek müdürü olarak 21 yıl görev yaptı. 1980-2001 yılları arasında bakanlık adına 7 kez Avusturya ve Almanya'daki 1-3 haftalık seminerlere katıldı. 1990 yılında yılın öğretmeni seçilerek Ankara'ya davet edildi. Başbakan

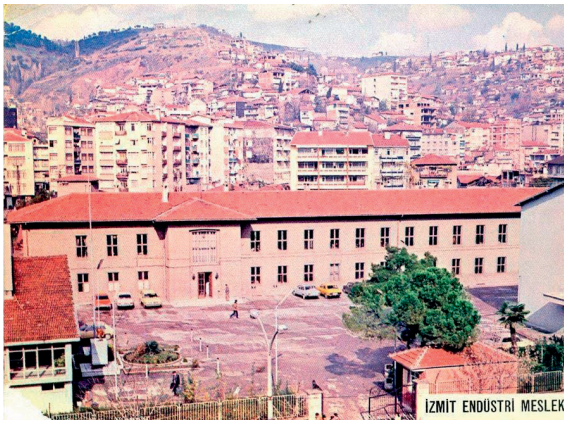

Metin Kozluca'nın 1980-2001 yılları arasında müdürlüğünü yaptığı Erkek Sanat Okulu

ve Cumhurbaşkanından ödül aldı. Meslek hayatı boyunca il ve bakanlık yetkililerinden otuzun üzerinde teşekkür ve takdir belgesi aldı. Üç okulun müdürlüğü ve okul bünyesindeki Çıraklık Okulu müdürü olarak 15.000'in üzerinde diploma imzaladı. Özel imkânlarıyla Irak, Mısır ve Amerika'ya seyahatlere gitti. Bir ara Saraybahçe Belediyesi'nde başkan yardımcılığı görevi yaptı.

İzmit Endüstri Meslek Lisesi'nin efsane müdürü Metin Kozluca, 41 yıllık Milli Eğitim hizmetine, 31 yıllık idareciliğe ve öğretmenlik hayatına, 2001 yılının Nisan ayında yaş haddinden emekli olarak nokta koydu.

KAYNAKÇA
https://tuncayakyuz.wordpress.com/2010/08/28/metin-kozluca/ (13.07.2021); https://www.yenisafak.com/yerel/saraybahcenin-karnesi-cok-iyi-96171 (15.07.2021)

Resül NARİN

METİN TEKİN (1964-...)

Milli Futbolcu

8 Mayıs 1964'te İzmit'te doğdu. Kanat forvet mevkiinde forma giyen "Sarı Fırtına" lakaplı milli futbolcu, Beşiktaş'ın sembol isimlerinden biridir. Futbolu bıraktıktan sonra spor yazarlıı ve teknik direktörlük yapan Metin Tekin, futbolculuk yaşamında forvet bölgesinde oynamasına rağmen çoğunlukla kanatlarda görev almıştır. Hızının yanı sıra gücü, tekniği ve kafa golleri ile de Beşiktaş'a hizmetini sürdürmüştür. Beşiktaş'ta 14 kupa kazanarak takımın en çok kupa kazanan isimlerinden birisi olmuştur. 2003'te 100 yılın en iyi futbolcularından seçilerek altın 11'e girmiştir. Birçok dergiye ve belgesellere konu olan Metin Tekin, hâlen NTV'de yayınlanan "N Futbol" programında futbol yorumcusu olarak görev yapmaktadır. Futbola avukat babasının desteği ile Kocaelispor altyapısında başladı. Genç yaşta fuleli deparları, sürati ve çalımlarıyla kısa sürede sivrilen Metin, ilgi çekti ve PAF Ligi'nin yıldız oyuncusu durumuna geldi. Henüz Kocaelispor'un A Takımı'nda oynayamadan Beşiktaş'a transfer oldu.

Türk Millî Takımı'nın 2-1 yenildiği Kuzey İrlanda maçında ilk defa A Millî formayı giydi. Toplam 37 kez A Millî olurken, A Millî Takım forması altında 2 gol kaydetti. 12 Kez U-18, 4 kez Ümit Milli ve 37 kez de A Milli olmak üzere toplam 45 kez Türkiye millî futbol takımı forması giyen Metin Tekin, bu maçlarda 2 gole imzasını atmıştır.

Futbolu bıraktıktan sonra teknik direktörlüğe başlayan Metin Tekin önce Erdoğan Arıca'nın yardımcısı olarak sırasıyla 1999-2000 Samsunspor, 2000-2001 Gaziantepspor, 2001-2002 Malatyaspor ve aynı sezon Gençlerbirliği'de görev aldıktan sonra 2002-2003 Çanakkale Dardanelspor ve 2003-2004 Altay'da teknik direktörlük yapmıştır. 2005 yılında Fatih Terim'in yardımcısı olarak A Milli Takım Antrenörü olarak Türkiye millî futbol takımında göreve başlamıştır. 2009 yılında Fatih Terim'in istifası üzerine bu görevini bırakmıştır.

26 Ekim 2011 tarihinde, Türkiye Futbol Federasyonu Yönetim Kurulu tarafından, Genç Millî Takımlar Direktörlüğü'ne getirildi. Futbol Federasyonu'nun kurumsal yapısının yeniden ele alınması çerçevesinde, futbol millî takımları ile ilgili bir yeniden yapılandırma çalışması kapsamında Türk Millî Futbol Takımları'nın tüm yaş kategorileri Genç Millî Takımlar Direktörlüğü adı altında Metin Tekin'e bağlandı. Genç Millî Takımlar Direktörlüğü görevinden istifa ettikten sonra spor yorumcusu ve köşe yazarı olarak Türk spor medyasında rol almaya başladı. 2016 yılının Ağustos ayına kadar NTV Spor ekranlarında 90+, Futbol Aktüel, Not Defteri adlı programlarında Rıdvan Dilmen, Mehmet Demirkol, Ercan Taner, Fuat Akdağ, Nebil Evren, Güntekin Onay, Önder Özen gibi isimlerle birlikte Türk futbolunu yorumladı. Beşiktaş tribünlerinin hâlâ dilinde olan "Metin-Ali-Feyyaz" üçlüsünün en renkli isimlerindendi.

KAYNAKÇA
https://www.tff.org/; https://tr.wikipedia.org/wiki/Metin_Tekin; https://bjk.com.tr/tr/oyuncu/366/metin_tekin.html

Levent ATALI

Metin Tekin

METİN TUNCEL (1933-...)

Coğrafyacı Akademisyen, Kocaeli Araştırmacısı

Yemen şehidi Yüzbaşı Şükrü Bey'in kızı Meveddet Hanım ile Yüzbaşı Şükrü Bey'in oğlu İ. Hakkı Tuncel'in çocukları olarak 8 Nisan 1933 tarihinde Malatya'da dünyaya geldi. İlkokulu İliç'te, ortaokulu Erzincan, Tokat ve Malatya'da, liseyi 1952 yılında Malatya Lisesi'nde tamamladı. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde coğrafya alanında yükseköğrenime başladı. Öğrenciliği sırasında Türk Coğrafya Kurumu'nun Coğrafya Haftası toplantılarına ve arazi çalışmalarına katıldı. Prof. Dr. Besim Darkot'un yönettiği *Türkiye Coğrafi Bölgelerinin Zirai Karakterleri* konusundaki tezini vererek 1958 Şubat'ında mezun oldu. Adı geçen hocasının teklifiyle Mayıs ayında Türkiye Coğrafyası Kürsüsü'nde asistanlığa başladı. Ocak 1959'da Gebze'de başlayan askerlik vazifesi Polatlı'da sürdü. Yedek subaylığını Milli Savunma Bakanlığı Araştırma ve Geliştirme Dairesi'nde tamamlayarak 30 Haziran 1960 tarihinde terhis edildi. *Bakırçay Vadisinin Monoğrafyası* başlıklı doktora tezini 1965 yılında pekiyi derece ile tamamladı. Doçentlik tezi olarak şehir coğrafyasını ve İzmit'i seçti. Yurt dışında uzmanlaşmak istediği için Sorbonne Üniversitesi'ne gönderildi. 1972 yılında tezi başarılı bulunarak doçent kadrosuna atandı. *Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler* adlı teziyle ve İtalyanca öğrenip ikinci dil şartını yerine getirerek 1978 yılında profesörlüğe yükseldi. 1982-1987 yılları arasında Erciyes Üniversitesi'nin ilk rektörü olarak vazife yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine döndü. 1991-2000 arasında Türkiye Coğrafyası Anabilim Dalı başkanlığı, 1996-1999 döneminde bölüm başkanlığı, 1999-2000 döneminde İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü müdürlüğü görevlerini yürüttü. Ayrıca 1999-2001 arasında Türk Coğrafya Kurumu başkanlığı yaptı. 2000 yılında emekli oldu. İslam Araştırmaları Merkezi'nde araştırmacı olarak akademik çalışmalarını sürdürmektedir. 1979 yılında psikolog Berrin Hanım'la evlenen Tuncel'in iki çocuğu, beş torunu vardır.

Metin Tuncel, hocası Besim Darkot gibi, fiziki ve beşerî coğrafyayı bütün olarak kabul eden Fransız ekolünün çizgisindedir. Öğrenciliğinden itibaren ilgi duyduğu "bölgesel coğrafya" konusundaki çalışmalarıyla, Türkiye'nin coğrafi bölgelerinde yöre ayrımını benimsedi. Darkot yöre ayrımında Ege ve Marmara bölgelerine yoğunlaşırken, Tuncel Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerini seçti. 1976'daki Çaldıran-Muradiye Depremi üzerine bölgeye giderek araştırma yapan ve daha önce hiçbir araştırmada bahsi geçmeyen 30 kilometre uzunluğundaki kuzeybatı-güneydoğu doğrultulu fay hattını belirleyen bilim adamlarından biridir. Taşova'daki Borabay Gölü'nün bir heyelan gölü olduğunu 1975 yılında bilim dünyasına tanıttı. Erdoğan Akkan ile yürüttüğü çalışmalar neticesinde dünya literatürüne "Traverten seddi gölü" terimini kazandırarak, bunun dünyadaki tek örneğinin Otlukbeli Gölü olduğunu kaydetti. Yer isimleri konusunda

Metin Tuncel

uzmanlaştı. Dışişleri Bakanlığı ve Seyir ve Oşinografi Dairesi'nin desteğiyle "*Ege Adalarında Geçmişten Günümüze Nüfus ve İsim Değişiklikleri ve Ege Denizi'nde İsimlendirmeler*" başlıklı bir proje hazırladı. Türkiye Diyanet Vakfı'nca hazırlanan *İslam Ansiklopedisi* için, aralarında İzmit ve Adapazarı'nın da bulunduğu 64 madde kaleme aldı.

Doçentlik tezi olarak İzmit'i seçmesinin sebebini önsözünde aşağıdaki cümlelerle ifade ederken, İzmit'in coğrafi, kentsel ve sosyal açıdan sahip olduğu ayrıcalığı da ortaya koymuştur: "Demiryolunun bir şehrin en faal yerini meydana getiren ve en büyük iş yerlerinin bulunduğu bir caddeden geçmesi herkes için enteresandır. Buradan geçen kimse ortaöğrenimini bir Anadolu şehrinde yapıp, yükseköğrenim yapmak üzere İstanbul'a geliyorsa ve o zamana kadar deniz görmemiş ise, İzmit o kimse için aynı zamanda denizi ilk gördüğü yer olarak da ayrı bir özellik taşır. İşte İzmit'i bana sevdiren bu iki değişik özelliği oldu. Mesleğe geçtikten sonra, senelerce önce bana sempatik gelen bu şehri etüt etmek arzusunu duydum." Tuncel, doktora tezini bitirdikten sonra her hafta çarşamba gününü İzmit'te geçirmiş, doçentlik tezinden sonra bu ziyaretini daha sıklaştırmıştır. *İzmit Şehir Coğrafyası* başlıklı doçentlik tezi Türkiye'de şehir coğrafyası alanında yapılan ilk tez çalışması olduğu için önemlidir. Tezi hazırlarken Sorbonne Üniversitesi Şehirsel Coğrafya Enstitüsü ve Şehircilik Enstitüsü'nde eğitim almıştır. Buralarda edindiği yöntem ve yaklaşım bilgisini araştırmalarında değerlendirmiştir. Şehirlerin kuruluş yeri koşullarıyla, biçimlenmeleri ve gelişmeleri arasındaki ilişkiyi açıklamış, iskânın en sık olduğu kesimlerde topoğrafyanın rolünü belirlemiştir. Nitekim tezinde, İzmit'in tarihte geçirdiği yaşama aşamalarının belirlenmesinde birbirini izleyen coğrafi şartların etkisi bulunduğunu ortaya koymuştur.

Tuncel, İzmit hakkındaki akademik çalışmalarını makale, tebliğ, konferans ve panel gibi etkinliklerle sürdürdü. *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi*'nde "İzmit Körfezinden İznik Gölüne" (sayı 10, 1959, s. 145-151); "İzmit Şehri ve Yayılış Sahası" (sayı 18-19, 1973, s. 167-188) ve "Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Deneme: İzmit" (sayı 22, 1977, s. 93-98) başlıklı üç makalesi yayımlandı. Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayımlanan *İslam Ansiklopedisi*'ne "İzmit" maddesini yazdı (c. V/2, İstanbul 1950, s. 1251-1256). Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nin 2014-2019 arasında düzenlediği altı sempozyumun hepsinde onur konuğu olarak ağırlandı. Bununla beraber sempozyumlardan birincisine "Tarihî Coğrafya Açısından İzmit Şehrinin Ayrıcalıkları"; ikincisine "Türkiye'de Ereğli Adlı Yerleşmeler ve Karamürsel Ereğlisi" başlıklı bildirisiyle destek verdi. Halen *Kocaeli Ansiklopedisi* için maddeler yazmakla meşguldür.

KAYNAKÇA
Ali Yiğit-Harun Tunçel, *Türkiye'de Coğrafyacılar: Türkiye Coğrafyacı Biyografileri (1915-2015)*, Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, Bilecik 2017; Suna Doğaner, "Coğrafyada Örnek Bir İnsan: Prof. Dr. Metin Tuncel", *Coğrafya Dergisi*, sayı 10, İstanbul 2002, s. 1-31.

Kemalettin KUZUCU

METİN YÜCE (1932-2000)

Doktor, Gazeteci

Metin Yüce, 1932 yılında İzmit'te doğdu. Rıfat Yüce'nin kızı Fatma Hanım'ın oğludur. Babasını Soyadı Kanunu çıkmadan önce kaybettiği için yasa çıktığında dedesinin soyadını aldı. Metin Yüce, ilkokulu Yenituran, Ortaokulu İzmit Ortaokulu'nda tamamladı. Liseyi o yıllarda yeni açılmış olan İzmit Lisesi'nde okudu. Metin Yüce, İzmit Lisesi'nin ikinci dönem mezunlarındandır. Üniversiteyi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde tamamlayıp mezuniyetten kısa süre sonra meslek hayatına atıldı. Metin Yüce, aynı zamanda dayısı Mehmet Yüce'nin çıkarmaya devam ettiği *Türk Yolu* gazetesinde de köşe yazarlığı yaptı. Askerliğini Yedek Subay doktor olarak Başkale'de yaptı. Terhisten sonra Adapazarı Kaynaşlı ilçesinde hükümet tabipliğine tayin oldu. Bir süre bu görevde çalışan Metin Yüce, tanıştığı ve görüşmeye devam ettiği Mürvet Hanım aracılığıyla Londra'ya gitti. Orada Mürvet Hanım ile evlenerek bir ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde çalışmaya başladı. Zeynep ve Aslı adında iki kız çocuğu oldu. Yaklaşık yirmi beş yıl bu hastanede çalıştıktan sonra emekli oldu. Emekli olduktan sonra dedesi Rıfat Yüce'nin hazırladığı kitabı "İzmit ve Çevresel Tarihi" adı ile sadeleştirip yeniden yayına hazırladı. *Pişmaniye Dergisi*'nde yazı işleri müdürlüğü yaptı. Metin Yüce, 2000 yılında 68 yaşında kalp rahatsızlığı nedeniyle öldü. Bağçeşme aile mezarlığına defnedilmiştir.

Metin Yüce

KAYNAKÇA
Nihat Durak, "Kaybettiğimiz Üyemiz Metin Yüce", *KYÖD Bülteni*, 2000, s. 3; Fatih Özçelik, "İzmit'in Sosyo-Kültürel Hayatına Hicivli Bir Bakış: Pişmaniye Dergisi (1949-1972)" *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2019, s. 2249-2267; Rıfat Yüce, *İzmit ve Çevresel Tarihi*, Sadeleştiren ve Kısaltan Metin Yüce, İstanbul 1998.

Funda SELÇUK ŞİRİN

MEVLEVÎ EVİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında kurulmuş en önemli sanayi kuruluşlarından birisi olan İzmit Kâğıt Fabrikası (SEKA), teknolojisinin eskimesi ve zarar etmeye başlamasından sonra 1991 yılında özelleştirme planına alınmış, ancak işçilerin direnişi nedeniyle özelleştirme gerçekleştirilememiştir. SEKA zaman içinde alınan tedbirlere rağmen sürekli zarar etmeye devam etmiştir. Sebep olduğu zararın katlanamaz boyuta gelmesi üzerine Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 8 Kasım 2004 tarihli kararıyla arazisinin Kocaeli Büyükşehir Belediye'sine devredilmesine ve işçilerin kıdem tazminatlarının da 18 Şubat 2005 tarihinde ödenmesi koşuluyla iş akitlerinin feshedilmesine karar verilerek işletmenin kapatılması kararı alınmıştır.

Yaklaşık 1.000.000 m²'lik bir alana sahip olan SEKA arazisinin büyük bir kısmı modern bir park haline getirilerek Sekapark adı altında Kocaeli halkının hizmetine sunulmuştur. SEKA arazisi üzerinde parkın yanı sıra kültür merkezleri de kurulmuştur. Bu kapsamda kurulan kültür merkezlerinden birisi de Mevlevî Evi'dir. Mevlânâ Celâleddin Rumî hazretlerinin dünyaya bıraktığı kültür mirasını korumak ve yaymak amacıyla Kocaeli Büyükşehir Belediyesi tarafından 2008 yılında Sekapark alanı içinde SEKA personel lojmanlarından birinin tahsisi yapılarak Mevlevî Evi olarak hizmet vermek üzere otantik tarzda tanzim ve tefrişi yapılmıştır. Açılışı 17 Aralık 2008 tarihinde Şeb-i Arus etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen Mevlevî Evi, Mevlevî kültürünü yaşatmak ve yaymak amacı ile bilimsel ve kültürel çalışmalara

Mevlevî Evi

mekân olmayı amaçlamakta ve bu sebeple Kocaeli'nde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen tasavvuf-edebiyat sohbetleri, anma-musiki geceleri gibi etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Ali Yeşildal, "Medeniyet Hamurundan Kültür Merkezine: Bir Endrüstriyel Dönüşüm Merkezi Olarak Seka", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, Kocaeli 2017, Cilt 3, s. 1090-1926; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/mevlevi-evine-yogun-ilgi/23175.

Serdar ÖSEN

MEVLEVÎHÂNE

İzmit'teki Dinî Yapı, Abdülfettah Efendi, Bağbaşı

XIX. yüzyılın son çeyreğinde kurulduğunu bildiğimiz İzmit Mevlevîhânesi hakkında elimizde çok az bilgi mevcuttur. 1912 yılında Veled Çelebi (İzbudak) tarafından hazırlanmış olan faal mevlevîhâneler, banîleri ve şeyhleri listesinde İzmit Mevlevîhânesi de yer almaktadır. Mevlevîhânenin kurucusu olarak ise "*ahali*" notu düşülmüş ve 1912 yılındaki şeyhinin de Abdüfettah Efendi olduğu bilgisi verilmiştir. Bu listenin sonunda Mücahidin-i Mevleviye alayına katılan mevlevîhane şeyhlerinin de bir listesi verilmiştir. Ancak İzmit Mevlevîhânesi şeyhi Abdülfettah Efendi'nin ismi Mücahidin-i Mevlevîye alayına katılan şeyhler listesinde yoktur. Veled Çelebi İzmit Mevlevîhânesi ve şeyhi ile ilgili olarak yukarıda vermiş olduğumuz bilgileri aktarmakla birlikte mevlevîhânenin kuruluş tarihi ile ilgili bilgi vermez. 1305 (1888) tarihli Konya Vilayet Salnamesi'nde Konya Mevlânâ Dergâhı'na mensup mevlevîhâneler listesinin sonuna İzmit Mevlevîhânesi de eklenmiştir. Listede İzmit Mevlevîhânesi'nin ahali tarafından kurulduğu ve şeyhinin de Abdülfettah Dede olduğu bilgisi yer almaktadır. Şeyh Abdülfettah Dede'nin İzmit Mevlevîhânesi'nde görev almadan önce Çankırı Mevlevîhânesi'nde görev yapmış olduğuna dair rivayetler mevcuttur.

30 Haziran 1888 tarihli bir arşiv belgesinde ise İzmit'te kurulmuş olan mevlevîhânenin zaman içerisinde harap olduğu ve tamirat masraflarının karşılanabilmesi için devletin yardımının talep edilmesi söz konusudur. Abdülfettah Dede'nin dergâhın tamir edilmesi için gerekli yardımın yapılmasına dair talepte bulunduğu ve bu gibi tamirat masraflarını kendi imkanları ile karşılamasının mümkün olmaması nedeniyle Şeyh Abdülfet-

tah Dede'ye yardım edilmesinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. İzmit Mevlevîhânesi'nin yeri hususunda ise rivayetler dışında kesin bir bilgi yoktur. İzmit tarihi üzerine önemli çalışmaları bulunan Ahmet Nezih Galitekin mevlevîhânenin İzmit'te Bağçeşme taraflarında olduğunu rivayeten duyduğunu ifade etmekle beraber kesin bir bilgisinin olmadığını ifade etmiştir.

Genç yaşta Mevlevîliğe intisab ettiğini bildiğimiz Sultan Mehmet Reşad padişah olduktan sonra çeşitli yurt gezilerine çıkmış ve bu gezilerinde gittiği şehirlerdeki mevlevîhâneleri de ziyaret etmiş ve bilgi almıştır. Sultan Reşad, 27 Ekim 1909 tarihinde gerçekleştirmiş olduğu İzmit seyahati esnasında İzmit Mevlevîhânesi hakkında bilgi almak istemiştir. *Tanin* gazetesinde yer alan bilgiye göre İzmit'te bulunan eski bir mevlevî tekkesi sorulmuş ve ilgililer İzmit Mevlevîhânesi'nin bulunduğu yer hakkında padişaha bilgi vermişlerdir. Ancak ne yazık ki, gazetedeki ifadelerde İzmit Mevlevîhânesi'nin nerede olduğu belirtilmemiştir. Bu ifadelerden padişahın İzmit'i ziyaret ettiği tarihte İzmit Mevlevîhanesi'nin faal olmadığı hükmünü çıkarmak mümkündür.

Sultan Mehmet Reşad'ın İzmit Mevlevîhânesi ile ilgili bilgi almak istemesi üzerine 21 Kasım 1909 tarihinde Sadâret tarafından İzmit'te Mevlevî tekkesi olup olmadığına dair bilgi istenilmiştir. İzmit'te mevlevîhânenin olup olmadığına dair livâ evkâf memuru tarafından hazırlanmış olan tahkikat varakasının gönderildiğine dair İzmit Mutasarrıflığı'ndan gelen tahriratın sunulmuş olduğu ifade edilmekle beraber bu cevabi tahkikat sonucuna ulaşılamamıştır.

İzmit Mevlevîhânesi'nin faaliyeti ile ilgili bize bilgi verebilecek bir başka husus da Birinci Dünya Savaşı esnasında teşkil edilen Mücahidin-i Mevleviye Alayı'dır. Sultan Reşad, kurulmasını arzu ettiği Mücahidin-i Mevleviye Alayı için bir alay bayrağı ve kılıç göndermiştir. Bu kılıç ve bayrağı Konya'ya götürme görevi de dönemin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Abdülbaki Efendi'ye tevdi olunmuştu. Abdülbâki Efendi'nin başkanlığındaki alay Harbiye Nezareti önünde toplandıktan sonra tören ve dualarla Konya'ya uğurlanmışlardır. Yol boyunca diğer tekke ve zaviyelerden bu alaya katılanlar olmuştur. Uğranılan istasyonlarda bu gönüllülere büyük bir ilgi gösteriliyordu. İzmit istasyonunda da Mücahidin-i Mevleviye Alayı'na bir karşılama töreni düzenlenmiştir. Bu törende İzmit Mevlevi şeyhine dair bir bilgi yer almadığı gibi yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Mücahidin-i Mevleviye Alayı'na katılan mevlevîhâne şeyhlerinin verilmiş olduğu listede İzmit Mevlevîhânesi şeyhinin ismi de yer almamaktadır.

İzmit Mevlevîhânesi ile ilgili olarak elimizde bulunan bilgiler değerlendirildiğinde İzmit ahalisinin mevlevîliğe olan ilgileri neticesinde şehirlerinde bir mevlevîhâne tesis etme girişiminde bulunmalarından sonra kesin tarihini veremesek de 1880'li yıllarda İzmit'te bir mevlevîhâne açıldığı sonucuna varıyoruz. Açılan bu mevlevîhânenin bilinen ilk şeyhi de Abdülfettah Dede'dir. Gerek dönemin ekonomik şartları gerekse vakıf gelirlerinden yoksun olması sebebiyle mevlevîhâne şeyhi Abdülfettah Dede ekonomik sıkıntı içerisindedir. İzmit'de kurulan bu mevlevîhâne muhtemelen kurucu şeyhin vefatından sonra faaliyetini devam ettirememiştir. Yine İzmit Mevlevîhânesi'nin bu kadar kısa sürede kapanması ve yeri hakkında dahi günümüze bir kalıntı ya da bilgi ulaşmaması her ne kadar arşiv belgesine *"İzmit Mevlevîhânesi"* olarak yansımış olsa da burasının müştemilatı ile bir mevlevî zâviyesi olmadığını belki şeyhin hanesinden ibaret olan ve mesnevî okunan bir mekân olarak düşünülmesini de hatıra getirmektedir.

KAYNAKÇA

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA) DH. MKT. 1517/89; DH. MUİ. 37/10; 44 Numaralı Çankırı Şer'iyye Sicili 275 no'lu kayıt; Konya Vilayet Salnamesi, Konya 1305; 1306; 1307; 1309; 1312; *Tanin* gazetesi, 15 Teşrin-i evvel 1325, No: 414; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâdan Sonra Mevlevîlik*, İnkılap Yayınları, İstanbul 2006; Halit Çal, "Çankırı Mevlevihanesi" *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2015 Güz sy. 23, s. 149-175; Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Mevleviler", *Belleten*, c. LV, Ağustos 1991, s. 351-358; Ahmet Cahit Haksever, "Çankırı'da Mevlevîler ve Mesnevîhanlar" *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.11, sy.22, s. 29-46; Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: "Mücahidin-i Mevleviye Alayı", X. Milli Mevlânâ Kongresi 2-3 Mayıs 2002 Konya, *Tebliğler*, C. 1, Konya 2002, s. 213-226; Mehmet Önder, "Konya'da Mevlânâ Dergâhı Merkez Arşivi ve Mevlevîhâneler" *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul 1994, sy. XIV, s. 137-142; Yakup Şafak, "Veled Çelebi'nin Menâkıbına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevîhaneler ve Şeyhleri", *Sanat Tarihi Araştırmaları, (Prof. Dr. Haşim Karpuz"a Armağan)*, Konya, 2007, s. 341-346. Erişim: http://akademik.semazen.net/author_article_detail.php?id=812 19.02.2016.

Serdar ÖSEN

M. HİKMET GÜLŞEN

Mülkiye Müfettişi, Vali

M. Hikmet Gülşen, Mehmed Hilmi Gülşen ile Refia Hanım'ın oğlu olarak 1924 yılında Antalya'da doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra Antalya Lisesi'ne kaydolmuş ve liseyi "Pekiyi" derece ile 1942 yılında bitirmiştir. Mezuniyetinin ardından Siyasal Bilgiler Okulu'na kaydolmuş ve dört yıllık eğitiminin ardından 1946 yılında yüksek tahsilini tamamlamıştır. Gülşen, mezuniyetini müteakiben, 31 Ekim 1946'da Tekirdağ Maiyyet Memurluğu İnecik Bucağı Müdürlüğü'nde staj yapmaya başlamıştır. 2 Temmuz 1947'de Maraş Maiyyet Memurluğu'na tayin olunmuştur. Staj süresini sırasıyla Beşiktaş Kaymakam Refikliği, Samatya Bucak Müdürlüğü, Sarıyer Kaymakam Vekilliği, Kartal Kaymakam Vekilliği ve Refikliği görevlerinde doldurmuştur. 1949 yılı Mayıs ayında 13. dönem kaymakamlık kursunu başarıyla tamamlayan Gülşen, kaymakamlık görevine 29 Eylül 1949'da atandığı Hekimhan Kaymakamlığı ile başlamıştır. Kısa süre sonra 12 Ağustos 1950'de Polatlı Kaymakamlığı'na tayin olunan Gülşen, 5 Kasım 1951'e kadar bu görevini sürdürmüş ve daha sonra askerlik vazifesini yerine getirmesi için silahaltına alınmıştır.

1952 yılı Kasım ayında yedek teğmen rütbesi ile ordudan terhis edilen Gülşen, 26 Ocak 1953 tarihinde evlenmiş ve 29 Ocak 1953 tarihinde de Siverek Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir. Kısa süre sonra 25 Ekim 1954'te Boğazlıyan Kaymakamlığı'na ve 17 Haziran

M. Hikmet Gülşen

1955'te ise Taşköprü Kaymakamlığı'na atanmıştır. Gülşen, 2 Eylül 1957 tarihinde Mülkiye Müfettişliğine tayin olunmuştur. 5 Aralık 1979 tarihine kadar Birinci Sınıf Mülkiye Müfettişliği ve Mülkiye Başmüşavir Müfettişliği görevlerinde bulunan Gülşen, bu tarihte ilk valilik görevi olan Ordu Valiliği'ne tayin olunmuştur. 8 Aralık'ta Ordu'ya gelerek görevine başlayan Gülşen'in ilk valilik görevi oldukça kısa sürmüş ve 12 Nisan 1980 tarihli kararname ile merkeze alınmış ve 17 Nisan'da da görev yerinden ayrılmıştır. Bu tarihten itibaren Kocaeli Valiliği'ne atandığı 6 Ocak 1981 tarihine kadar Merkez Valiliği görevinde kalmıştır. Gülşen, eski Kocaeli Valisi Fahri Görgülü'nün Emniyet Genel Müdürü olarak atanmasının ardından boşalan valilik görevine bu tarihte atanmış ve üç yılı aşkın süreyle bu görevini yürütmüştür. 12 Eylül 1980 darbesinin etkileri halen sürdüğü için Vali Gülşen, haftalık olarak Gölcük Donanma Bölge Sıkıyönetim Komutanlığı'nda yapılan toplantılara katılmıştır. Gülşen, 2 Kasım 1982'de Devlet Başkanı Kenan Evren'in Kocaeli'yi ziyareti sırasında komutanlar ve diğer yetkililerle birlikte kendisini karşılamış, Evren'in yaptığı konuşmadan sonra kendisini valilikte ağırlamış ve ona çeşitli hediyeler sunmuştur.

Gülşen, darbeyi müteakiben atandığı Kocaeli'deki valilik döneminde şehirde sükûneti sağlamıştır. Onun valiliği döneminde, Karamürsel'deki İpek Kâğıt Fabrikası'nın Atık Su Arıtım Tesisi açılmıştır. Vali Gülşen, açılış sırasında yaptığı konuşmada, sanayileşmenin İzmit'e büyük faydalar sağladığını ancak çevre kirliliği gibi bazı sorunları da beraberinde getirdiğini vurgulamış ve İpek Kâğıt Fabrikası'nın bu girişiminin diğer sanayi kuruluşlarına da örnek olması gerektiğini ifade etmiştir. Gülşen, Kocaeli Valiliği görevine 6 Şubat 1984 tarihinde kendisinin yerine Hüseyin Öğütçen'in vali atanmasına kadar devam etmiştir. Hikmet Gülşen, valiliği sırasında sessiz, kibar ve valilik yaptığı dönemin de etkisiyle insan ilişkilerinde mesafeli bir kişi olarak görülmüştür. Gülşen, Mülkiye'deki müfettişlik görevi sırasında, mesleği ile ilgili incelemelerde bulunmak amacıyla 1962 yılında 45 günlük süreyle İngiltere'ye gönderilmiş olup orta düzeyde İngilizce bilmekteydi.

KAYNAKÇA

"48 Vali Merkeze Alınırken 56 İl'e Yeni Vali Atandı", *Cumhuriyet*, 5 Aralık 1979; "Atama Kararları", *T.C. Resmî Gazete*, sayı: 16959, 13 Nisan 1980, s. 3; "Görev Yapmış Valilerimiz", *http://www.ordu.gov.tr/gorev-yapmis-valilerimiz*, Son Erişim Tarihi: 3 Mart 2022; "İlimizde Görev Yapmış Valiler", *http://kocaeli.gov.tr/ilimizde-gorev-yapmis-valiler*, Son Erişim Tarihi: 3 Mart 2022; "İstanbul'da Kaldı", *Cumhuriyet*, 3 Kasım 1982; "Yerli Su Arıtım Tesisi Yapıldı", *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1981; Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 392-68-6, 12 Nisan 1980; Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Son Asır Türk Târihinin Önemli Olayları ile Birlikde Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı)*, c. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969; M. Tanzer Ünal, "40. yılında 12 Eylül anıları (4)", *Kocaeli* gazetesi, 18 Eylül 2019.

Tufan TURAN

MİLLET BAHÇELERİ

Kocaeli'de Ekolojik, Açık ve Yeşil Alanlar

Park ve bahçeler, ait olduğu dönemdeki toplumun kamusal ve kentsel yaşam kültürünü, o toplumun bilinç düzeyini mimarisinde ve peyzajındaki taşıdığı sembolik ve simgesel değerleriyle yansıtan oldukça önemli destinasyonlardır. Park ve bahçelerin peyzaj düzenlemesi, kültürel nitelik kazanarak, o toplumun tarihsel, kültürel ve doğal değerlerinin sürdürebildiğinde önemli rol oynayan, kurulması, korunması ve yaşatılması gereken önemli yapılar olarak önem kazanmaktadır. Anadolu'ya gelen Selçuklular ve Osmanlılar kendilerine has doğu kültürlerini de beraberlerinde getirmişlerdi. "Bahçe Kültürü" de bu unsurlar arasında yer almaktadır. Osmanlı'da bahçe kültürünün öne çıktığı en önemli dönem, Edirne'nin başkent olduğu döneme rastlamaktadır. Edirne ve bütün Trakya'da bulunan kentlerde bahçelere çok önem verilmiştir. İstanbul'un başkent olması ve batının etkisiyle birlikte, Osmanlıların kendi bahçe kültürlerini terk ederek batıya ait park sistemlerine yöneldikleri görülmektedir. Yönetim biçiminde değişimin yaşandığı dönemde Avrupa'da ortaya çıkan park kavramı, Osmanlı'da Sultan Abdülaziz döneminde uygulanmış, "Millet Bahçesi" adı verilen halka açık, umumi bahçeler yapılmıştır. Fransa'daki halk bahçelerinden esinlenerek yapılan Millet Bahçeleri bireylerin ve toplumun sosyalleştirilmesi ve kontrol edilmesi amacıyla inşaa edilmiştir. II. Meşrutiyet dönemine kadar Millet Bahçeleri'ne bulunduğu semtin, bölgenin ismi verilirken, daha sonraları "Millet-Hürriyet" gibi isimler eklenerek yaygın kullanımıyla "Millet Bahçesi" şeklinde kullanım yaygınlaşmıştır.

İstanbul'daki ilk millet bahçesi, 1866 yılında Sultan Abdülaziz döneminde açılan Taksim Millet Bahçesidir. 1868-1869 yılında, Üsküdar'da Sarıkaya Millet Bahçesi yapılmıştır. 1871-1872 yılında Sultan Ahmet Meydanı'na yaptırılan Sultan Ahmet Millet Bahçesi İstanbul'daki üçüncü millet bahçesidir. Daha sonra

Tepebaşı Millet Bahçesi ve Kısıklı Millet Bahçesi yapılmıştır. Anadolu kentlerine doğru yaygınlaşan Millet Bahçeleri, Adana, Ankara, Aydın, Bursa, Edirne, Erzurum, Kars, Kayseri, Konya, Mersin, Sinop ve Sivas gibi illerde de yapılmıştır.

Kentsel dönüşüm ve kentlerde yeşil alan ihtiyacının karşılanması, deprem gibi olağanüstü durumlarda halk için toplanma alanlarının oluşturulmasına yönelik modern kentleşme hedefi kapsamında, 2018 yılında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı açıklama ile Cumhuriyetin 100. Yılı olan 2023'te "81 ilde 81 Milyon Metrekare Millet Bahçesi" kazandırma hedefiyle birlikte "Millet Bahçeleri" projesi başlamıştır.

Kocaeli Büyükşehir Belediye Başkanı Doç. Dr. Tahir Büyükakın'ın ülke genelindeki "Millet Bahçeleri" projesi kapsamında, Çevre ve Şehircilik Bakanı Murat Kurum ile gerçekleştirdiği istişare ve görüşmeler sonucunda Kocaeli'ye Millet Bahçeleri yapılması için adım atılmış, yaklaşık 2 buçuk milyon metrekare yeşil alanın Kocaeli'ye kazandırılması hedeflenmiştir. Daha sonra bu hedef, 23 milyon 569 bin metrekareye yükseltilmiş, böylece kentte kişi başına düşen yeşil alan miktarı hedefi 12,36 metrekareye yükselmiştir.

Darıca Millet Bahçesi

Kocaeli'deki millet bahçelerinin ilki olan Darıca sahilindeki millet bahçesinin yapımı Büyükşehir Belediyesi tarafından 2021 yılında tamamlandı. Darıca'daki Kocaeli Büyükşehir Belediyesi ve Darıca Belediyesi'ne devredilen ve yaklaşık 900 dönüm büyüklüğündeki askeri alan üzerine inşaa edilmiştir. Millet Bahçesinde spor alanları, yeşil alanlar, sosyal tesisler, kafeler ve günü birlik ziyaretçilere açık tesisler bulunmaktadır. Sahil uzunluğu 3 bin 325 metre olan park içerisinde bulunan hobbit evleri ve çocuk oyun alanları, sosyal tesisleri ile halka hizmet sunmaktadır. Sahil parkındaki bisiklet yolunun uzunluğu 3 bin 450 metre olup, 4 bin 450 metre uzunluğunda yürüyüş yolu bulunmaktadır. 3 bin 600 metrekare alanda 2 adet kumsal (plaj), 425 araç kapasiteli iki adet, 350 araç kapasiteli bir adet olmak üzere toplam üç adet otoparkı ile ziyaretçilerine hizmet sunmaktadır. Sahil parkında diş budak, çınar, manolya, vişne, kiraz, sarmaşık, yasemin, süs elması, leylak, alıç gibi pek çok türde toplamda 50 bin adet fidan dikilmiştir.

Derince Millet Bahçesi

Yapımına başlanacak olan Eski İsmetpaşa Stadyumu alanında yer alacak olan Derince Millet Bahçesi yaklaşık 72 bin metrekarelik bir alanda inşa edilecek olup, bahçenin içerisinde millet kıraathanesi, ahşap oturma platformu, çocuk oyun alanı, şifalı bitkiler bahçesi, biyolojik gölet, bisiklet yolu, koşu yolu, sağlıklı yaşam parkuru, etkinlik çayırı, millet çayırı, çok amaçlı spor alanı, koku bahçesi ve koruların yer alması hedeflenmektedir. TOKİ'nin ihalesini alarak yapımını üstlendiği Millet Bahçesi yapım sürecindedir. TOKİ'nin ihalesini alarak yapımını üstlendiği Millet Bahçesi yapım sürecindedir.

Gölcük Millet Bahçesi

Yaklaşık 56 bin m^2 alana kurulacak olan Gölcük Millet Bahçesi, Örcün Mahallesi sınırları içerisinde yer alacak olup, bir dönem enkaz döküm sahası olarak kullanılan, Gölcük Belediyesi Rahvan At Yarışı Tesisleri'nin altında, Koray Aydın Parkı'nın hemen üstünde konumlandırılacaktır. Kocaeli Gölcük Millet Bahçesi'nde millet kıraathanesi, çınar meydan, çocuk oyun alanı, fitness alanı, şifalı bitkiler bahçesi, lalezar bahçesi, gülizar bahçesi, etkinlik çayırı, bisiklet yolu, koşu yolu, sağlıklı yaşam parkuru, gezinti yolu, kame-

Derince Millet Bahçesi

Gebze Tatlıkuyu Vadisi Millet Bahçesi

riyeler, oturma basamakları, oturma noktaları, etkinlik çayırı, millet çayırı / afet toplanma yeri, meşe korusu, kayın korusu gibi birçok doğal, kültürel ve sportif alan yer alacaktır. Millet Kıraathanesi 560 metre kare kapalı alana sahip olacak ve bünyesinde kafetarya, kütüphane ve benzeri sosyal ihtiyaç alanları bulunacaktır. TOKİ'nin ihalesini alarak yapımını üstlendiği Millet Bahçesi yapım sürecindedir.

Gebze Millet Bahçesi

Gebze'de 65 bin metrekare büyüklüğünde bir alanda yapılacak olan Gebze Millet Bahçesi, iş merkezleri, toplu konut alanları ve yüksek hızlı tren istasyonunun ortasındaki bir alanda, Gebze merkezde hizmete açılacaktır. Gebze Millet Bahçesi içerisinde; cami ve külliye, millet meydanı, millet kıraathanesi, ziyaretçiler için otopark, orman kafe, futbol sahası, spor kafe, doğal gölet, göl kafe, yürüyüş ve bisiklet yolları, çocuk oyun alanı, sosyal tesisler ve tematik bahçelerin yapılması hedeflenmektedir. TOKİ'nin ihalesini alarak yapımını üstlendiği Millet Bahçesi yapım sürecindedir.

Körfez-İlimtepe Millet Bahçesi

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından Kocaeli Körfez'de 397 bin 581 metrekarelik alanda yapılması planlanan millet bahçesi, İlimtepe'de hizmete açılacaktır. Körfez-İlimtepe Millet Bahçesi'nde farklı işlevlere sahip açık hava fitness alanı, yürüyüş alanları, yürüyüş ve bisiklet yolları, çocuk oyun alanları, tenis kortu ve futbol sahası gibi birçok sosyal alan da yer alacaktır.

Dilovası Millet Bahçesi

Dilovası ilçesinde yapılacak olan Millet Bahçesi'nin yapımı TOKİ tarafından üstlenilmiş ve yapım süreci devam etmektedir. Dilovası'nda 218.652,51 metrekare alanda yapımı devam eden Dilovası Millet Bahçesi, yeşil alanları, yürüyüş alanları, yürüyüş ve bisiklet yolları, spor tesisleri, çocuk oyun alanları, sosyal tesisleri gibi donanımıyla imalat sanayiinin çok yoğun olduğu Dilovası'nda yaşayan halkın soluklanacağı,

Döngel Vadisi Millet Bahçesi

Eskihisar Millet Parkı

spor aktiviteleri gerçekleştirebileceği bir alan olarak hizmet sunacaktır.

Başiskele Seymen Millet Bahçesi, Kartepe Millet Bahçesi, İzmit Fuar Alanı Millet Bahçesi gibi birçok ilçeye yapılacak olan Millet Bahçeleri ile Kocaeli'de 23 milyon 569 bin metrekare alanda 9 adet Millet Bahçesi hedefi ile "81 ile 81 milyon metrekare Millet Bahçesi" projesine yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Toplumların gelişmişlik düzeyleri ile ilişkili olan Millet Bahçeleri günümüzde sosyalleşme; kent hayatının stresi ve gürültüsünden uzaklaşarak huzurlu ve sakin bir dinlenme, eğlenme; sağlıklı yaşam için açık havada spor yapabilme; halkın aile ve sevdikleriyle birlikte doğal ve göze hitap eden bir mekanda birlikte vakit geçirme gibi ihtiyaçların karşılanmasına önemli katkılar sağlama özelliğine sahiptir. Kocaeli ilinde yapımı halen devam eden Millet Bahçelerinin tamamlanarak hizmete açılması ile birlikte, toplumun yaşam kalitesine değer katması ve başta İstanbul olmak üzere yakın illerden ziyaretçi de alması bakımından önemli destinasyon alanları olacaktır.

KAYNAKÇA

T. Gürkaş."Bir Mimarlık Tarihi Alanı Olarak Türkiye'de Peyzaj Mimarlığı Tarihi ve Peyzaj Mimarlığı-Devlet İdeolojisi İlişkisi", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (2009), 7(13): s. 171-190; http://www.toki.gov.tr/illere-gore-projeler; Erişim Tarihi: 01.11.2021; https://emlakkulisi.com/kocaelinin-millet-bahceleri-icin-ilk-adim-atildi/646674; Erişim Tarihi: 20.092021; https://harmonigd.com.tr/tr/haber/kocaeli-2021de-9-millet-bahcesine-kavusacak/; Erişim Tarihi: 19.10.2021; https://m.dilovasi.bel.tr/icerik/4/14/dilovasi-millet-bahcesi.aspx; Erişim Tarihi: 02.11.2021; https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/kocaelinin-millet-bahceleri-icin-ilk-adimlar-/36835; Erişim Tarihi: 11.11.2021; Y. Memlük, *Bulvarın Yeşil Parçaları*, (ed. H. Çağatay Keskinok), Cumhuriyet Devrimi'nin Yolu: Atatürk Bulvarı, Ankara: Koleksiyoncular Derneği Yayını. 2009 Ankara; Y. Memlük, Anadolu'da Türk Bahçesi ve Bahçe Kültürü, *Plant Dergisi*, (2013). 51; F. Çelik, Geç Osmanlı Dönemi Kentsel Mekanda Batılılaşma Etkileri: Konya Millet Bahçesi, SUTAD, (2018), Güz (44):331-350; Y. Memlük, Osmanlı Modernleşmesi ile Ortaya Çıkan Bir Kentsel Mekan Olarak Millet Bahçeleri, http://www.skb.gov.tr/osmanli-modernlesmesi-ile-ortaya-cikan-bir-kentsel-mekan-olarak-millet-bahceleri-s25212k/; Erişim tarihi: 10.11.2021; Turgut, G. N., (2015). Batılılaşmanın Uzantısında Kent Bahçeleri; Giresun Memleket-Millet Bahçesi, *I. Ulusal Peyzaj Mimarlığı Kongresi*, 15-17 Ekim 2015, Ankara, 7-14.

Bilsen BİLGİLİ

Kumcağız Mesire Alanı Millet Bahçesi

MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ

Bakanlık Kocaeli İl Birimi

Kocaeli, 1920-21 yıllarında işgal altında kalmış, 28 Haziran 1921 tarihindeki kurtuluşunun ve Cumhuriyet'in ilanından sonra 1924 yılında, yeni bir il olarak kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Maarif Vekâlet'inin 1923 yılında kuruluşu ardından aldığı karara istinaden il milli eğitim müdürlüğü statüsünde eğitim hizmetleri almaya başlamıştır. İl Müdürlüğü, Başiskele, Çayırova, Darıca, Derince, Dilovasi, Gebze, Gölcük, İzmit, Kandıra, Karamürsel, Kartepe ve Körfez ilçelerinde hizmet veren, 12 İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü teşkilatı ile çalışmalarını sürdürmektedir. Kurulduğu tarihten 1971 yılına değin şu anki Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü binasında, 1971-2015 yılları arasında eski Valilik binasında hizmet vermiş, bugün ise Yeni Valilik Yerleşkesi Müdürlükler binasında 1 İl Müdürü, 6 Müdür Yardımcısı, 9 Şube Müdürü, 1 Eğitim Müfettişi Başkanı, 2 Eğitim Müfettişi Başkan Yardımcısı, 13 Eğitim Müfettişi, 162 personel ile faaliyetlerine devam etmektedir. Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a yakınlığıyla ticari anlamda değerli bir bölge olan Kocaeli, 19. yüzyıl sonlarında taşrada yaygınlaştırılmaya çalışılan eğitim faaliyetlerinde de başı çeken bölgelerden biri olmuştur. Bugün eğitim mirası İzmit Anadolu Lisesi tarafından devam ettirilen İzmit Lisesi'nin varlığı ile Kocaeli, Türkiye'nin en eski okullarından birine sahiptir. Kocaeli, ayrıca ülkenin en büyük ekonomilerinden birine sahip olması dolayısıyla en kalabalık nüfuslu iller sıralamasında bulunduğundan eğitim alan nüfus yoğunluğu ile de dikkat çekmektedir. 2021 yılı itibariyle 417.674 okulöncesi, ilk ve ortaöğretim öğrencisine sahip Kocaeli'nde 1602 eğitim ve kurum binası, 18.057 derslikte eğitim öğretim faaliyeti yürütülmektedir. Derslik başına 22 öğrenci ile hem ilk hem de ortaöğretimde Türkiye ortalamasını yakalamış durumdadır. Yine aynı şekilde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında da Türkiye ortalamasını belirler niteliktedir. Kocaeli ilinde öğretmen başına ilkokulda 17, ortaokulda 14, ortaöğretimde ise 12 öğrenci düşmektedir. Buna göre Kocaeli, 2018 TÜİK verilerine göre eğitim durumu en yüksek on il arasında yer almaktadır. 2020-21 Millî Eğitim Bakanlığı istatistiksel veriler tablosuna göre Kocaeli il sınırları dahilinde okul öncesi eğitiminde 440, ilkokul seviyesinde 354, ortaokul seviyesinde 372, ortaöğretim seviyesinde 300 olmak üzere toplam 1.466 örgün eğitim kurumunda ve yine okul öncesinde 1.743 ilkokul seviyesinde 6.413, ortaokul seviyesinde 4.650, ortaöğretim seviyesinde 5.251 olmak üzere toplam 18.057 derslikte eğitim öğretim devam etmektedir. İl milli eğitim müdürlüğüne bağlı eğitim binalarında okul öncesinde 26.105'i erkek - 24.658'i kız 50.763, ilkokulda 68.104'ü erkek - 61.661'i kız 129.765, ortaokulda 59.689'u erkek - 59.494'ü kız 119.183, ortaöğretimde 62.773'ü erkek - 55.190'ı kız 117.963 olmak üzere toplam 417.674 öğrenci eğitim almaktadır. Bu öğrencilere okul öncesinde 3.341, ilkokulda 6.612, ortaokulda 8.400, ortaöğretimde 10.135 olmak üzere toplam 28.488 öğretmen milli eğitime bağlı olarak eğitim vermektedir. Yatılı okul verilerine bakıldığında Kocaeli ilinde 25 adet yatılı okul bulunduğu görülmektedir. 3574 pansiyon kapasitesine sahip bu okullarda 623'ü erkek - 926'sı kız olmak üzere toplam 1.549 öğrenci misafir edilmekte ve eğitim hayatını sürdürmektedir. Kocaeli öğrenci artış istatistikleri sürekli artı yönde olmakla birlikte düzensiz bir grafik seyretmektedir. Son on yılda Kocaeli ilinde öğrenci sayısı toplamda yaklaşık %45 artış göstermiştir. Örgün ve programlı eğitim kurumları dışında yine milli eğitim müdürlüğü çatısı altında 12 ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 12 Halk Eğitimi Merkezi, 5 Rehberlik ve Araştırma Merkezi, 4 Bilim ve Sanat Merkezi, 5 Öğretmenevi, 44 işbirliği Protokolü Kapsamında Açılan Kurslar, 52 Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, 87 Özel Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursu, 194 Özel Muhtelif Kurslar, 63 Özel Öğretim Kursu, 1 Özel Uzaktan Eğitim Kursu, 53 Özel Yurt olmak üzere toplam 533 kurum faaliyetlerine devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Kocaeli İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 29.12.2021, https://kocaeli.meb.gov.tr/

Hülya ÇELİK

MİMAR SİNAN (ö. 1588)

Osmanlı Mimarbaşısı, İzmit'teki Eserleri

Yaptığı eserlerle Osmanlı mimarisini zirveye taşıyan Sinan'ın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kendi ağzından anlattıklarına ve daha sonraki yıllarda akrabalarıyla olan yazışmalarına ve ilişkilerine göre, Kayseri'ye bağlı Ağarnos (bugünkü: Ağırnas) köyünde doğdu. Baba adı Abdülmennân olan Sinan, Yavuz Sultan Selim döneminde (1512-1520) Kayseri'de devşirildi ve İstanbul'a getirildi. Bu durum onun dönme (mühtedi) değil, devşirme olduğunu gösterir. Sinan'ın devşirildiği bölge, Bizans döneminden itibaren Türkçe konuşan, Türkçe adlar taşıyan Ortodoks-Türk ailelerinin yoğun olarak yaşadığı Karaman bölgesi idi. Bu bağlamda Sinan'ın erken yaşlarda Türkçe şiirler yazması, konuştuğu dilin Türkçe olduğuna bir işarettir. Onun devşirildikten sonra Türk örf, âdet ve geleneğini öğrenmek üzere Osmanlı ailelerinden birinin yanına verildiğini dair bir bilginin olmaması, söz konusu kültür ortamında doğmasından ve yetişmesinden ileri gelmiş olmalıdır. Nitekim 1500 tarihli tahrirde Sinan'ın köyü olan Ağarnos'un sakinleri arasında Bayezid, Murad, Halil, Karyağdı, İvaz, Kaya, Sultanşa, Tanrıvermiş, Karakutlu, Aslan, Yağmur gibi adı veya baba adı Türkçe olanlar yanında Mihal, Vasil, Todor, Yorgi, Kostandin, Bedros gibi gayrimüslim adlar taşıyanlara da rastlanmaktadır. Bunlara istinaden Sinan'ın Karamanlı cemaatine mensup Ortodoks-Türk ailelerinden birinin çocuğu olması akla en yatkın ihtimal gibi görünmektedir (Mülayim, "*Sinan*", s. 224-225).

Yavuz Sultan Selim döneminin ilk yıllarında Kayseri sancağında devşirilen ve yirmi yaşlarında İstanbul'a gelen Sinan, ömrünün sonlarına doğru yakın

arkadaşı Mustafa Sâî Çelebi'ye yazdırdığı anılarında (*Tezkiretü'l-Bünyân ve Tezkiretü'l-Ebniye*, haz. Hayati Develi, s. 41-47, 96, 122-126) önce Yeniçeri Ocağı'na girdiğini belirtir. Burada dürüstlüğü ve işini düzgün yapmasıyla dikkati çeken Sinan, dülgerliğe (yapıların tahta ve ağaç işlerini yapan usta) heveslenir. Ustasının hizmetinde tıpkı bir pergelin ayağı gibi kararlı bir şekilde çalışır, merkezi ve çevreyi gözlemler. Yavuz Sultan Selim'in 1517 Mısır seferine katılır. Böylece Arap ve Acem diyarındaki her yüksek eyvandan bir köşe ve her viran tekkeden bir kırıntı alır ve elde ettiklerini bilgi dağarcığına katar. 1521 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Belgrad seferine, 1522'de Rodos seferine katılır. 1526 Mohaç Meydan Muharebesi'ne yeniçeri olarak gider ve gösterdiği başarılar sebebiyle yayabaşılığa ve zemberekçibaşılığa getirilir. Kanunî Sultan Süleyman'ın Irakeyn seferi (1533-1535) sırasında Van Gölü'nün Tatvan tarafından karşı sahile geçmek için üç adet kadırga yapar ve donatır. Sefer hali yüzünden elde gerekli malzeme ve alet edevat yokken kısa sürede üç kadırga inşa etmesi ve bu sayede Safevilerin durumunun öğrenilmesi, kendisine büyük bir itibar kazandırır. Bu bakımdan sefer dönüşünde kendisine Yeniçeri Ocağı'nda itibarı yüksek olan Hasekilik rütbesi verilir. 1537 yılında Haseki olarak Pulya (Korfu) ve 1538'de Kara Boğdan demekle meşhur olan Moldovya seferlerine katılır. Bu son sefer sırasında ordunun Prut Nehri'ni geçmesi için kurduğu köprü dillere destan olur. Bu arada asıl adı Abdülkerimoğlu Alaeddin Ali olan Mimar Acem Alisi'nin vefatıyla kendisine mimarbaşılık teklifi yapılır. Yeniçeri Ocağı'ndan ayrılacak olması kendisine elem verse de, camiler inşa edip dünya ve ahirette muradına vesile olacağı düşüncesiyle görevi kabul eder ve 1538 yılında "Sermi'mârân-ı hâssa" yani hassa başmimarı/mimarbaşı olarak tayin edilir. Sinan bu görevini Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim ve III. Murat zamanında 50 yıl süre ile yapar. 1584 yılında hacca giden Sinan, hac dönüşünde de görevini sürdürür. 1588 yılında 100 yaşı civarında iken vefat eder.

Hem yaşlılığından hem de bilgeliğinden dolayı "Koca" lakabıyla bilinen Sinan'ın hayatı boyunca inşa ettiği eserlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, bu sayının 350-450 arasında olduğunu verir. Sinan ise resmini çizip inşa ettiği eserlerin sayısını şu şekilde ifade eder: 80 cami, 400'den fazla mescit, 60 medrese, 32 saray, 19 türbe, yedi darülkura, 17 imaret, üç darüşşifa, yedi köprü, 15 su yolu kemeri, altı mahzen, 19 han ve 33 hamam (*Tezkiretü'l-Bünyan*, s. 48). Ancak o dönemlerde Osmanlı Devleti'nin geniş coğrafyasında ulaşım şartları da göz önüne alınacak olursa, Sinan'ın bazı yapıların sadece planını çizdiği ve maiyyetinde çalışanlarla inşaat süreçlerini denetlediği söylenebilir (Mülayim, "*Sinan*", s. 226).

Sinan'ın Mimarbaşı olduktan sonra verdiği üç büyük eser, onun mesleğindeki aşamaları göstermesi bakımından önemlidir. Bu eserlerden ilki, İstanbul'da bu yapıya istinaden Şehzadebaşı adıyla bilinen mevkide yer alan Şehzade Külliyesi'dir. Sinan'ın "Çıraklık eserim" dediği bu külliye, Kanunî Sultan Süleyman'ın Manisa sancağında vali iken 1543 yılında vefat eden oğlu Mehmed adına 1548 yılında yapıldı. Bu yapının tamamlanmasından birkaç yıl sonra Sinan, sultanın emriyle yeni bir cami ve külliyenin inşasına başladı ve yedi yıl içinde İstanbul'un ve bütün imparatorluğun en görkemli yapılarından biri olan ve on sekizden fazla yapıyı içine alan Süleymaniye Camii ve Külliyesi'ni tamamladı (1557). Sinan, Süleymaniye'yi "kalfalık eserim" diye nitelendirir. Bunun yanında II. Selim adına bu defa Edirne'de inşa ettiği Selimiye Camii, Sinan'ın hem en büyük eseri hem de "Ustalık eseri" olarak gösterilir.

Sinan'ın inşa ettiği eserlerden biri de İzmit'in merkezinde yer alan Pertev Paşa Külliyesi'dir. Külliye, Kanunî Sultan Süleyman ve II. Selim dönemlerinde vezirlik yapmış olan Pertev Paşa'nın vefatından (1572) sonra vasiyeti üzerine kethüdası Sinan Ağa tarafından Mimar Sinan'a yaptırıldı. Külliyenin inşası için lazım olan taş, ağaç ve kirecin İznikmid (İzmit), Kandıra ve Taşköprü; demirin Samakov ve kurşunun Kratova kazalarından; kireç yakıcılarının ise Üsküdar'a bağlı bazı köylerden getirildiği anlaşılıyor. 1579 yılında tamamlanan külliye, Mahkeme (Yenicuma) adıyla bilinen bir camiyle, mektep, imaret, kervansaray, hamam ve çeşmeden oluşmaktaydı. Bu tesislerle külliye, İstanbul'dan Anadolu'ya ve Anadolu'dan İstanbul'a doğru seyahat eden yolcuların, kervanların, hac kafilelerinin ve ordunun sefer yolu üzerinde konaklanılan ve ticarî fonksiyonu olan bir menzil külliyesi özelliğini taşımaktaydı.

KAYNAKÇA

Başkanlık Osmanlı Arşivi [BA], A.DVNSMHM.d. nr. 22, s. 243, hük. 474, nr. 23, s. 333, hük. 741; *1484 (Hicrî 888) Tarihli Kayseri Tapu-Tahrir Defteri*, Yay. Mehmet İnbaşı, Kayseri 2009, s. 46; Sâî Mustafa Çelebi, *Yapılar Kitabı: Tezkiretü'l-Bünyan ve Tezkiretü'l-Ebniye (Mimar Sinan'ın Anıları)*, Haz. Hayati Develi, İstanbul 2003; Selçuk Mülâyim, *Sinan ve Çağı*, İstanbul 1989; Selçuk Mülâyim, "Sinan", *DİA*, c. 37, 2009, s. 224-227; Zeynep Hatice Kurtbil, "Pertev Paşa Külliyesi", *DİA*, c: 34, 2007, s. 236-238.

İlhan ŞAHİN

MİSYONERLER

İzmit'te Katolik Misyonerler Assomptionnistler; Amerikalı Protestan Misyonerler; Amerikan Board, American Board of Commissioners for Foreign Missions

Latince "missio" kelimesinden gelen misyon, sözlükte "görev ve yetki", misyoner ise "görevli olan kişi" anlamına gelmektedir. Kilise tarafından resmen vaaz için görevlendirilmeyi ifade eden misyon terimi XVI. yüzyıldan itibaren Cizvitlerce daha özel bir anlamda kullanılmaya başlandı. Hristiyan milletlerin kolonilere kilise görevlileri göndermesini ifade eden misyon ve misyonerlik, sömürge bölgelerinin Hristiyanlaştırılması bağlamında kullanıldı. Katolik kilisesinin Hristiyanlığın yerliler arasında yayılmasını sağlamak amacıyla görevlendirdiği kilise temsilcileri-

ne misyoner, bunların gittikleri ülkelere ise misyon ülkeleri denildi. Misyonerlik faaliyetlerinde özellikle bazı tarikatlarla manastırların ve dinin yayılması amacıyla kurulmuş cemiyetlerin önemli rolü vardır. Orta Çağ'da önceleri Fransiskenler ve Dominikenler, XVI. yüzyıldan itibaren de Cizvitler gibi tarikatlar Hristiyan misyonerliğinde önemli rol oynamışlar, misyon bölgelerinde bu tarikatlara bağlı manastırlar misyonerlik faaliyetlerinde birer üs görevi üstlenmişlerdi.

Hristiyanlık propagandası yapmak amacıyla Osmanlı Devleti sınırlarına girmiş olan misyonerler için İzmit şehri büyük bir önem taşıdı. Osmanlı başkentine yakınlığı, geçiş güzergahları üzerinde bulunması, önemli sayıda gayrimüslim nüfusa sahip olması ve antikçağlarda Nicomedia'nın Hristiyanlık tarihindeki rolü misyonerler için bu şehri cazip hale getiriyordu. Bütün bu sebeplerden ötürü İzmit sancağında tarih boyunca Katolik tarikatlara mensup misyonerler başta olmak üzere farklı misyoner örgütleri aktif olarak görev yapmışlardı. Siyaset olarak Fransa'ya, mezhep olarak koyu bir şekilde Papa'ya bağlı olan Cizvitler, 1536'dan itibaren verilmeye başlayan imtiyazlardan yararlanarak Osmanlı İmparatorluğu'nda faaliyet gösteren ilk misyonerler olmuşlardı. Dolayısıyla İzmit'te faaliyette bulunan Fransız Katolik misyonerlerin çoğunlukla Cizvit olduğu sanılmıştı. Oysa İzmit'te faaliyet gösterenler Cizvitler değil Assomptionnistlerdi. Assomption tarikatı 1845'te Emmanuel D'Alzon tarafından Fransa'nın Nimes şehrinde kurulmuş, 1847'de Papa IX. Pie tarafından takdis edilmiş ve 26 Kasım 1864'te de Roma Katolik Kilisesi tarafından Assomption tarikatı resmen kabul olunmuştu. Katolik kilisesi Osmanlı topraklarında Hristiyanları kendi çatısı altında toplamak için harekete geçtiğinde Anadolu'dan Kudüs'e kadar olan topraklarda bu görevi Assomptionist misyonerler üstlendi.

İzmit'e Assomptionnist tarikatının yerleşmesi ve örgütün temellerinin atılması Rahip Dominique Chaurand sayesinde oldu. Rahip Dominique 29 Mayıs 1890'da İstanbul'dan vapurla yola çıkmış ve İzmit'te ulaşmıştı. Yolculuğunu anlatan 30 Mayıs tarihli mektubunda, "*Dün geceden beri İzmit'teyiz. Kartal'dan buraya yolculuğumuz çok iyi geçti. Yörenin en esaslı hanında kalıyoruz, gelişimizi haber alan birçok Katolik dün bizi karşılamaya geldi. Nicomedia'nın artık ne tiyatroları ne de sarayları var. Azize Barbara'nın ve özellikle de ziyaretne gittiğimiz, mezarı hala büyük bir saygıyla anılan Aziz Pantaleon'un hatırası dışında her şey yok olmuş. Nicomedia'nın nüfusu 40.000 kadar, dar ve dolambaçlı yolları olan ama hayranlık uyandıracak bir şekilde konumlandırılmış devasa bir köy. Burada sayıları bir düzineyi geçmeyen Latin kökenli aile var onları da ziyaret ettik.*" diyordu.

Assomptionnist örgütünün görevlendirdiği Rahip Dominique Chaurand, Mayıs-Haziran aylarında İzmit dışında Derince, Sapanca, Balaban, Geyve, Akhisar ve Adapazarı'nı ziyaret ederek buralarda da Katoliklerin durumunu tespit etmeye çalıştı. Bu ilk keşif gezisinin ardından İzmit bölgesine Assomptionnist tarikatının kalıcı olarak yerleşmesi için bir yıl sonra bölgeye yeniden gönderildi. Misyonerlerin İzmit'te başlattıkları faaliyetler Papa'nın desteğine de nail olmuş, "*Rum ve Ermeni Kiliselerinin Katolik Kilisesi ile birleşmeleri için*" tüm çabalarını ortaya koymaları isteniyordu. Önceleri kiraladıkları bir evde açtıkları gizli okulda faaliyetlerine başladılar. Okul olarak kullanmak üzere satın aldıkları eski bir konak 13 Ocak 1893'te çıkan bir yangın sonucunda yandı. Evin parası ödenmemiş, bu yüzden misyonerler ağır bir borçla karşı karşıya kalmışlardı. Üstelik son derece büyük olan konağın bu suretle elden gitmesi misyonerler için büyük bir üzüntü kaynağı oldu. Yanan konağın yakınında bir ev kiralandı. Ancak misyonerler bir an önce faaliyetlerini yürütecek bir kilise ve okul inşa etmek istiyorlardı. Bunun için yaptıkları müracaatların reddedilmesi üzerine, kapalı bir çarşı için ruhsat alarak çalışmalarına başladılar. Kendilerini denetlemeye gelen İzmit mutasarrıflığı ve belediye yetkililerine yaptıkları inşaatın okul ve kilise olmadığını söylemekte ısrar ettiler.

Ocak 1895'te İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın kaçak kilise inşaatının durdurulması için yaptığı girişimler misyonerlerin Fransız sefaretine yaptıkları şikayetlerle duruma müdahale edilmesine yol açtı. Fransa'nın İstanbul Sefiri Paul Cambon Babîali'ye verdiği bir nota ile Selim Sırrı Paşa'nın derhal görevden alınmasını, İzmit'teki yetkililerin özürlerini beyan etmelerini ve rahiplerin iade-i itibar için Pertel isimli sefaret gemisiyle İzmit'e geri götürülmesini istedi. Yeni İzmit Mutasarrıfı Musa Kazım Bey'in ilk işi misyoner rahiplerin gönlünü almak ve yıkılan kilise inşaatını onarmak oldu. Assomptionnist tarikatı kısa süre içinde inşaatı tamamlayarak hemen okul olarak kullanmaya başladı. Anadolu'daki en büyük okullardan biri olan okulun ismi Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip Azize Barbara'ya ithafen "*College Français Sainte Barbe-Ismidt/ Azize Barbara Fransız Koleji -İzmit*" oldu. Başrahip Dominique'in satın aldığı bir konağı da "*La Maison des Sceurs-Ismidt/Kızkardeşler Evi*" adıyla bir rahibe okulu olarak kullanmaya başladılar. Böylece Assomptionnistler erkek ve kızlar için İzmit'te iki ayrı okula sahip oldular.

Assomptionist tarikatının kurucusu Emmanuel D'Alzon'un ölümünden sonra örgütün lideri olan François Picard Ekim 1895'te Osmanlı ülkesine geldi. Fransa Sefiri Cambon ve Katolik ileri gelenlerinden oluşan bir heyet ile başkent İstanbul ve çevresini denetlemeye çıkan Picard, 19 Ekim 1895'te İzmit'te büyük bir ayini yönetti. Bu ziyaret Assoptionnist örgütünün artık gizlenmeye gerek duymadan faaliyetlerini açıktan açığa yürütmelerine sebep oldu. Rahipler misyonerlik faaliyetlerinin dışında antik çağlara ait kilise ve mezarlardan tarihi eserleri de toplamaya başladılar. Arkalarına Fransa sefaretinin korumasını alan misyonerlere hükümet herhangi bir müdahalede bulunamadı.

Rahip Dominique Chaurand İzmit'te yaklaşık 8 yıl görev yaptıktan sonra yerine 1900 yılında Herméné-

gilde Gayraud getirildi. Genç misyoner Gayraud, Santa-Barbe misyonu ile adeta bütünleşti. 1913'te öğrenci sayısı 38 Katolik, 55 Rum Ortodoks, 70 Gregoryen Ermeni ve 40 Müslüman olmak üzere 200'ü geçmişti. Başlangıçta 4-5 olan misyoner rahip sayısı 10'a kadar ulaşmıştı. Birinci Dünya Savaşı başladığında Osmanlı hükümeti, misyonerlerin Anadolu'da kurduğu birçok okul ve kilise binasına askeri ihtiyaçlar nedeniyle el koydu. Bu binalar ya askeri karargâh olarak yahut hastane olarak kullanıldı. Assomptionnist tarikatının İzmit'te kurduğu binalara askeri birlikler yerleştirildi. Rahibe Okulu alarak kullanılan konak ise 1917 yılında yandı. Misyoner rahip ve rahibeler de savaşın başlaması ile birlikte İzmit'ten ayrıldılar.

İzmit ve çevresinde yoğun olarak faaliyet gösteren bir başka misyoner grup Protestanlardı. Özellikle XIX. yüzyıl birçok Protestan misyonerlik teşkilâtının ortaya çıktığı, Hristiyanların bir bütün olarak dünyada aktif misyonerlik faaliyetine girişti̇ği, Hristiyanlığın kendisini evrensel bir dine çevirme konusunda büyük adımlar attıkları bir yüzyıl oldu. Bu dönemde İzmit ve çevresinde etkin olarak faaliyet gösteren kısaca ABCFM ya da BOARD diye anılan "*American Board of Commissioners for Foreign Missions*" adlı Amerikan Protestan misyoner örgütü idi. İzmit'teki ilk misyonerlik faaliyetleri 1832 yılında William Goodell ile Amerikan elçisi Amiral David Porter'ın Bursa'ya giderlerken İzmit'e uğramaları ve buradaki Ermeni din adamlarına Ermeni harfleriyle hazırlanmış "Yeni Ahit" ile "Sütçünün Kızı" isimli dini kitapları vermeleriyle başladı. Goodell İzmit ile ilgili ilk izlenimlerini şöyle anlatıyordu: "*Eski adıyla Nicomedia yeni adıyla* İzmit şehrine *gün batımında vardık.* Şehirde *30 hane Rum, 50 hane Yahudi ve 300 hane Ermenilere aitti. Nüfusun geri kalanını Müslümanlar oluşturuyordu.* Şehrin *boyutları göz* önüne *alındığında içerisinde 10'dan fazla camii vardı ve esasında nüfusun* çoğunluğu *Türk'tü.* Şehrin *etrafını herhangi bir yerde sıkça görülmeyen* çok *sayıda, geniş yemyeşil bahçeler* çevrelemişti." Misyonerlerin İzmit'te gelişlerini anlatan bir başka kişi ise babası ile birlikte İzmit'te Protestanlığı ilk kabul edenlerden biri olduğunu söyleyen Garabed Nergararian'dır. İzmit'te misyoner faaliyetlerinin başlangıcını şu şekilde anlatır: "*İzmit'te misyonerlerin ilk ziyareti bundan 50 yıl önce İncil'in birkaç kopyasını da yanlarında getiren Amerikan Board'a mensup misyonerler Goodell ve Dwight tarafından yapıldı… İlk inananlar gizli bir şekilde dua ayinleri yapabildikleri, İncil'i okuyup araştırabilecekleri ıssız yerlere, mağara, orman ve dağlara gitmeyi adet haline getirmişlerdi.*" Nergararian İzmit'te gelen ilk misyonerler arasında Goodell ile Dwight'ın da adını zikreder lakin misyoner kaynaklarında Dwight'ın adına rastlanmaz. Bununla beraber aynı kaynaklarda Goodell'in bu ziyareti ile Ermeniler arasında Protestanlığın yayıldığı ve İzmit'te bir misyoner istasyonu kurulması yolundaki ilk tohumun böylece atılmış olduğu sürekli olarak tekrarlanır. Ancak bu bölgede bir misyoner istasyonu kurulabilmesi için daha on yıl beklemeleri gerekecekti.

Onları başka misyonerler takip etti. Harrison G. O. Dwight ile Cyrus Hamlin 1838 baharında ve 1840 yazında İzmit'i ziyaret ettiler. Misyonerler burada İncil okumak için bir araya gelmeye alışmış 16 kişilik bir grup Ermeni ile karşılaştıklarında 6-7 sene önce Bursa'ya giderken Goodell'in bıraktığı dini metinlerin işe yaradığını düşündüler. 1842 Eylül ve Ekim aylarında Dwight bir kez daha İzmit ve Adapazarı'nı ziyaret etti. İzmit 1842 yılında İstanbul'a bağlı bir dış istasyon olarak, bir yerli yardımcı, bir okul ve on öğrenci ile faaliyete başlamıştı. 1846 yılının temmuz ayında İzmit'te 14 üyeli ilk Protestan kilisesi kuruldu. İkinci bir Protestan kilisesi bölgenin önde gelen Ermeni yerleşim yerlerinden biri olan Bahçecik'te açıldı, bunu Adapazarı takip etti. Böylece İzmit istasyonunda dini faaliyetler; İzmit, Adapazarı ve Bahçecik kiliselerinden yürütüldü. Osmanlı toplum yapısında özellikle gayrimüslimlerin hayatında önemli yenilikler getiren, kilise ve gayrimüslim okullarının sayısının artmasına izin veren ve mezhep değiştirmeyi gayrimüslimler için serbestleştiren Tanzimat ve Islahat fermanlarının ardından 1850 yılında Protestanların bir millet olarak tanınması misyonerlerin artık daha özgürce hareket edebilmeleri anlamına geliyordu. Öyle ki bu tarihten önce İzmit ve çevresine gelen misyonerler Ermenilerle görüşmek için gizli saklı mekânları tercih ederken bundan sonra çarşı, han, kahvehane gibi umuma açık yerlerde tebliğ yapmaktan kaçınmaz oldular. Misyonerlere bağlı seyyar kitap satıcıları köyden köye, sokaktan sokağa gezebiliyor üstelik "Kutsal Kitap!" diye, rahatça ve hiç korkmadan bağırabiliyordu. Misyonerlerin faaliyetleri sonucunda Ermenilerin kendi ana kiliselerinden ayrılarak Protestanlık mezhebine geçmeleri ise Gregoryen Ermeniler tarafından hoş karşılanmadı.

Kuruluş tarihinden 1856 yılına kadar İstanbul'a bağlı bulunan İzmit, daha önce kendisi gibi İstanbul'a bağlı bir dış istasyon olan ve 1856 yılında merkez istasyona dönüştürülen Bahçecik'e bağlandı. 1861 yılına kadar Bahçecik istasyonunun denetimi altında faaliyet gösteren İzmit dış istasyonu 1861'e gelindiğinde merkez istasyon haline getirildi ve Bahçecik tekrar İzmit'e bağlı bir dış istasyon konumuna getirildi. İzmit bölgesi son derece geniş bir sahaya hizmet etmekte ve genel olarak 15 dış istasyondan; Adapazarı, Bahçecik, Ovacık (Yuvacık), Arslanbey, Armaş (Akmeşe), Haskal, Tamluk (İhsaniye), Uncular, Kurtbelen, Kartsı, Çengiler, Yeniköy, Keremet, Ortaköy, Sarıdoğan (Serdivan) oluşmaktaydı. İzmit istasyonuna bağlı olarak faaliyet göstermiş olan dış istasyonlardan Bahçecik, Adapazarı, Ovacık, Tamlık ve Keremet sonradan dış istasyon olarak İzmit'e bağlanmış yerlerdir. Amerikan Board hızla çoğalan bu Protestan kiliseleri arasında irtibat kopukluğundan kaynaklanan sıkıntıları ortadan kaldırabilmek ve organizasyonu kolaylaştırmak amacıyla Ermeni bölge birliklerini oluşturdu. Bu çerçevede 1864'te Batı Türkiye misyonu içinde yer alan İstanbul, İzmit ve Bursa istasyonlarındaki kilise örgütlenmesi "The Union of the Evangelical Armenian Churches of

Bithynia/ Bithynia Evanjelik Ermeni Kiliseleri Birliği" tesis edildi.

1862'de İzmit istasyonu ile ilgilenen iki misyoner Justin W. Parsons ve Joseph K. Greene vardı. Yıl boyunca dış istasyonlara düzenledikleri misyoner turları ile meşgul oluyorlardı. İzmit için yıllardır beklenen iyileşme henüz gerçekleşmemişti. Amerikan Protestan misyonerleri Osmanlı Devleti içinde çalışmaları sırasında Katolikler, Gregoryenler ve diğer mezheplerin muhalefetiyle karşılaşmışlar, ilk çalışmaya başladıkları dönemlerde güçlüklerle yüzyüze gelmişlerdi. Tüm güçlüklere rağmen misyonerler çalışmalarını devam ettirmişler, önce kendi evlerinde okullar açmışlar daha sonra ücretsiz eğitim-öğretim veren okullar kurarak öğrencileri ve Ermeni ailelerini cezbetmeye çalışmışlardır. 1863 yılında İzmit misyonunda misyoner olarak Justin W. Parsons ve eşi Catherine Parsons ile birlikte üç papaz, bir vaiz, beş yardımcı ve dokuz öğretmen görev yapıyordu. İzmit istasyonunda kızlar için 4 küçük okul, Bahçecik'te karma bir okul faaliyet gösteriyordu. Misyonerler sık sık misyon bölgesinde turlar yapıyorlar, her alanı defalarca ziyaret ediyorlardı. 1870'li yıllara gelindiğinde ise açılan Protestan kiliselerinin ve okullarının varlığı azımsanamayacak boyutlara ulaştı. Bahçecik Ermeni Kız Okulu, Bahçecik Erkek Okulu (Bithynia Lisesi) ve Bahçecik Yetimhanesi, burada ön plana çıkan kurumlardı.

Justin W. Parsons ve eşi Catherine Parsons Bahçecik'te kaldıkları 15 yıllık süre içinde kızlar için Ermeni yatılı okulu açmak için girişimlerde bulunmuşlarsa da yöre halkının kızların yüksek öğrenime ihtiyaç duymadığı şeklindeki inancı yüzünden başarılı olamamışlardı. 1870'te Bahçecik'te kız okulunun açılması talebiyle Board'a sunduğu dilekçesi bir yıl sonra yanıt bulan Justin W. Parsons 1873 yazında Bahçecik'te eski bir kozahaneyi satın almış ve burayı okul ve personel için donanımlı hale getirmişti. Laura Farnham'ın gelmesi ile 1873 Eylül'ünde Bahçecik'te kız okulu üçü yatılı olmak üzere on altı öğrencisiyle eğitime başladı. Okulun açılışından itibaren kayıt sayısı hızla artmış, 1879 yılına gelindiğinde bir de erkek bölümü faaliyete geçti. 1885'te Bahçecik'teki kız okulu, eğitim kadrosu ve öğrencileriyle Adapazarı'na taşındı. 1891 yılında Bahçecik Erkek Lisesi'nin başına kıdemli Board çalışanı Robert Chambers getirildi. Chambers 1899 yılında Bithynia Amerikan Koleji olarak adlandırılan erkek okulu için yeni çok katlı görkemli binayı açtı. Beş yıl sonra erkek okuluyla bağlantılı olarak bir yetimhane kuruldu. Öğrenciler dört yıllık akademik derslere devam etmelerinin yanı sıra doğramacılık, terzilik, halı dokumacılığı gibi mesleki yeteneklerini de geliştirdiler. Aynı zamanda okul bahçesinde zirai deneyim de kazandılar. Bunları pek çok yapı izledi. Bahçecik kreş, bebek bakımevi, ilkokul, yetimhane ve meslek okul binalarıyla adeta bir kampüse dönüştü. XIX. yüzyılın son çeyreğinde Amerika tarafından yürütülen misyoner faaliyetleri çerçevesinde Osmanlı topraklarında hizmet vermeye başlayan YMCA (Young Men Christian Association/ Genç Hıristiyan Erkekler Kulübü) cemiyetinin teşkilatlandığı bölgelerden biri de Bahçecikti. YMCA, Bahçecik'teki gençler arasında haftalık dua toplantıları, on beş günde bir İncil çalışması ve kilise hizmetleri için koro çalışmaları.

İzmit'teki Amerikan misyonerleri Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölgede özellikle Ermenilerin eğitim ve kültür hayatlarında etkili olmuştur. Ancak savaşla birlikte koşullar değişmiş ABD hükümeti Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olmasıyla birlikte Amerikalıların Osmanlı topraklarını terk etmelerini istedi. Başlangıçta ülkeden ayrılmakta isteksiz de olsalar 1916 yılına gelindiğinde misyonerlerin sayısı yarı yarıya azaldı.

KAYNAKÇA

Garabed Nergararian, *A Brief History of the Beginning of the Mission Work in Nicomedia by the American Board of Foreign Missions*, Gazette Steam Printing House, Waynesboro, 1885, s. 11-12; Constantinople, Extracts From Mr. Goodell's Journal of a Tour Over Land to Broosa, In the Ancient Bithnynia", *The Missionary Herald*, Vol. 29, April 1833, s. 122-123; Joseph K. Greene, "The Bithynia Union – A Quaretr of a Century", *The Missionary Herald*, Vol. 85, December 1889, s. 524-527; "Western Turkey: Station Reports: Nicomedia", *The Missionary Herald*, Vol. 58, Sept. 1862, s. 273; Hülya Çelik, "Amerikan Misyonerlerinin Kocaeli'de Eğitim Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli, 2015, s. 1183-1191; Zeynep İskefiyeli, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Bir Amerikan Misyonerinin Gözüyle İzmit ve Çevresi", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi Kültürü Sempozyumu IV*, Cilt:1, Kocaeli, 2018, s. 653-672; Resül Narin, "19. Yüzyılda Kocaeli'nde Misyonerlik Faaliyetleri", *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 34, Yaz 2012, s. 67-76; Resül Narin, "Amerikan Board'un Osmanlı Ermenileri Üzerine Etkisi (1820-1870): Kocaeli Örneği", *Yeni Türkiye*, *Ermeni Meselesi* Özel *Sayısı II*, Sayı: 61, Eylül-Aralık 2014, s. 1509-1518; Özgür Yıldız, "İzmit'te (Nicomedia) Amerikan Misyoner Faaliyetleri", *Gazi Akademik Bakış*, Cilt: 5, Sayı: 10, Yaz 2012, s. 97-111; Oğuz Polatel, *İzmit Kazası Ermenileri'nde Dinsel Yapı ve Eğitim Faaliyetleri (1839-1915)*, Danışman: Mert Sunar, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Kocaeli, 2010; Ayşe Aksu, *Amerikalı Misyonerlerin Osmanlı Anadolusu'ndaki Eğitim Faaliyetleri (1820-1900) ve Bunun Osmanlı Toplum Yapısına Etkileri*, Danışman: Mehmet Faruk Bayraktar, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2010; Hilmi Tunahan Örs, *Sultan II. Abdülhamit Döneminde İzmit Sancağı'nda Eğitim (1876-1909)*, Danışman: Serkan Yazıcı, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2019.

Zeynep İSKEFİYELİ

MUAZZEZ ARUOBA (1916-2006)

Gazeteci, Şair, Yazar

Babası ve annesi Balkanlar'dan göç edip Karamürsel'e yerleşen Balkan göçmeni bir ailenin kızı olarak 1916'da Karamürsel'de dünyaya geldi. Birinci Dünya Savaşı'nın soluk soluğa devam ettiği günlerde çocukluk dönemini geçirdi. Yunan işgalini, milli, mücadeleyi, Cumhuriyet'in kuruluşunu çocuk olarak yaşadı. İlk Öğrenimini Karamürsel'de tamamladı. Bursa Kız Lisesi ve İstanbul Cumhuriyet Lisesi'nde öğrenim gördü. Lise öğreniminin ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğrenim gördü. Felsefe öğrenimine ara verip gazetecilik hayatına atıldı.

20 yaşında *Cumhuriyet* gazetesinde çalışmaya başladı. Cumhuriyet'ten sonra, *Vakit*, *Ulus*, *Gençlik*, *Demokrat Türkiye*, *Bugün*, *Ülke*, *Zafer*, *Hâkimiyet*, *Yeni İstanbul*, *Haber* ve *Kudret* gazetelerinde ve Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nde çalıştı. 1972'de emekliye ayrıldı.

Asker olan Fahir Aruoba ile evlendi. Eşinin mesleği gereği Türkiye'nin her yerini köşe bucak görme ve inceleme imkânı buldu. 16 yaşından itibaren *Türk Kadını Dergisi*'ni çıkarmayı kocasının tayini sonrası 1946'da gittiği Ardahan'da daha ciddi bir şekilde düşünmeye başladı. Ancak hayalini kurduğu dergiyi 1966 yılında çıkarabildi. Dergi 1977'e kadar yayın hayatına devam etti. *Türk Kadını Dergisi*'nin sahibi ve sorumlu yayın müdürü Fahir Aruoba'dır. Derginin yazı kurulu ise H. Nusret Zorlutuna, Tezer Taşkıran, Dr. Müjgan Cunbur ve Muazzez Aruoba gibi isimlerden oluşur. Dönemin muhafazakâr Cumhuriyetçi kadınlarının çıkardığı Türk Kadını Dergisi, ideal Cumhuriyetçi muhafazakâr ve Kemalist Türk kadının çerçevesini çizmeyi ilke edinir. Muazzez Kaplanoğlu İslami hassasiyetleri güçlü bir ailede doğar ve büyür. Oğulları Çelik Aruoba ve Oruç Aruoba anneannelerini tam bir anaerkil Türk kadını olarak tanımlarlar. Oruç Aruoba, annesinin ailesini de "anaerkil" bir aile olarak nitelendirir. Dini bütün bir Müslüman ve vatanına çok bağlı bir Türk kadını olarak tanımlanan Muazzez Aruoba'nın kimlik bilinci, içinde yetiştiği Balkan göçmeni ailenin etkisiyle biçimlenir. Hem Çelik Aruoba, hem de Oruç Aruoba tarafından, bugünün siyasi ortamında anlaşılması ve bir arada bulunması zor bir ikilik olarak görülecekse de "Müslüman Kemalist" bir kadın olarak nitelendirilir Muazzez Aruoba. Oğulları tarafından geleneğine çok bağlı bir devrimci, dinine çok bağlı bir Kemalist, tutucu değil koruyucu, gerici değil modern bir muhafazakâr olarak tanımlanır. *Türk Kadını Dergisi* Muazzez Aruoba'nın Müslüman Kemalist çizgisinde yayın hayatını uzun yıllar devam ettirir.

Şair, yazar ve gazetecilik mesleği yanına Muazzez Aruoba radyoculuk mesleğini de ekler. Ankara Radyosu'nda "Kadın ve Ahlak" isimli sohbet programı yapıp seslendirdi. Radyo programlarını daha sonra Kadın ve Ahlak başlığı ile kitaplaştırdı. Türkiye Kadınlar Konseyi'nin kurucu üyesi idi. Macar Gümüş Hürriyet Madalyası'yla taltif edildi.

Hasret (1943), Çile (1946), Alev (1946), Beni Kurtar (1958) adlı dört romanında kadın kahramanlar erken dönem Cumhuriyet modernleşmesinin karakteristik özelliklerini taşır niteliktedir. Vatansever olan bu kadınlar nesil yetiştiriciliği misyonlarının farkında olmakla beraber bunu bir görev olarak üstlenirler. Vatanın geleceği, yetişecek yeni nesillerin elindedir ve gelecek nesil, eğitimli ahlaklı, akıllı anneler tarafından yetiştirilecektir. Dolayısıyla yapılan inkılaplar sayesinde özgürlüklerine kavuşup kazanımlar elde eden kadınlar eğitimlerini akıllarını, ahlaklarını özelde kendilerini, genelde toplumun çocuklarına iyi örnek olmak adına kullanacaklardır.

Aruoba' nın "*Kadın ve Ahlak*" adlı bir fikir kitabı; Muazzez Kaptanoğlu adı ve altı tane şiiri ile dâhil olduğu Üç His Üç Âkis adlı bir şiir derleme çalışması vardır. Muazzez Aruoba 12 Mayıs 2006 tarihinde vefat etmiştir. 1942 doğumlu Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Çelik Aruoba (ölüm 2020), 1948 doğumlu felsefeci, şair Oruç Aruoba (ölüm 2020) ve Türk otomotiv sanayinin önde gelen isimlerinden ve köşe yazarlığı da yapan İskender Aruoba, Muazzez Aruoba'nın çocuklarıdır.

KAYNAKÇA

Ayşegül Ergül Arslan, *Türk Kadını Dergisi Bağlamında İdeal Kadın Tasarımı (1966-1973)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1919, s. 43; Ayşegül Ergül Arslan, Yazının Tarihüstü Gücü:Muazzez Aruoba, *Sanatın Gölgesindeki Kadınları*, Derleyen Özlem Belkıs ve Duygu Kankaystsın, İstanbul 2017 Ayrıntı Yayınları, s. 457-467; http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ismet-berkan/annem-muazzez-aruoba-780207/

İbrahim ŞİRİN

MUHAMMET ŞENGÖZ (1964-...)

Karikatürist, Çizer

1964 yılında İzmit'te doğdu. Ortaokul 2. sınıfta TRT'de yayınlanan bir çocuk programında karikatürünün yayınlanması ile okulda ve çevrede parmakla gösterilmenin büyüsü onu karikatüre daha çok yaklaştırdı. 1987'de Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl yüksek lisansa başladı. 1990'da "Tahta Oyma-Basma Tekniği" konulu tez çalışmasıyla yüksek lisansı bitirdi. 1995'te "Türkiye'de Yüksek Oyma-Basma Tekniği ile Eser Veren Sanatçılar" konulu tez çalışmasıyla

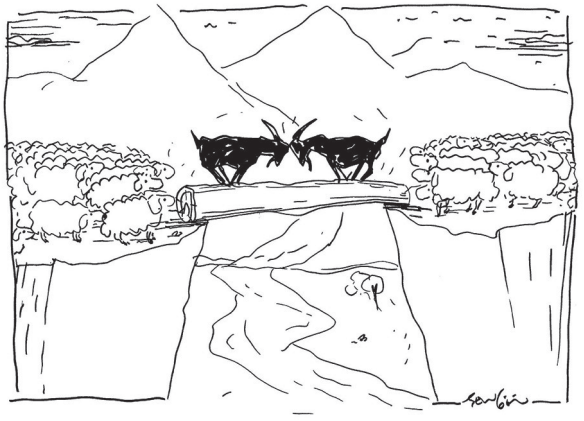

Muhammet Şengöz çizimlerinden

(Sanatta Yeterlik) doktorasını tamamladı. Karikatürleri çeşitli dergi ve yerel gazetelerde yayınlandı. Profesyonel anlamda ilk karikatürü 1979'da *Gırgır* mizah dergisinde yayınlandı. *Gırgır Dergisi*'nde "Çiçeği Burnunda Karikatürcüler'den, sonrasında "Taze Ustalar'dan" biri oldu.

İlk kez girdiği Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi Armağanı 185 Karikatür yarışmasında mansiyon ile ödüllendirilince yazısız karikatüre daha fazla yöneldi. Ulusal ve uluslararası Karikatür ve Baskıresim yarışmalarında 66 ödül kazandı. Kocaeli'de yerel bir gazetenin düzenlediği "Doruktakiler '95" seçiminde sanat alanında "Yılın Sanatçısı" seçildi. Karikatür Vakfı tarafından 1995'te "Yılın Karikatürcüsü" seçildi. Ödül olarak ilk karikatür kitabı basıldı. Kitabın önsözünü usta Turhan Selçuk yazdı. 17 Ağustos 1999 depremine ilişkin çizdiği karikatürlerini "*Orada Kimse Var mı*!" adlı kitapta toplayarak 17 Ağustos 2001 tarihinde yayımladı. 2001-2015 yılları arasında *Özgür Kocaeli* gazetesinde "Çizdim-Gitti" başlığı altında günlük karikatürler çizdi. Bu karikatürlerini 2003 Mart ayında bir araya getirerek "Çizdim-Gitti" adlı üçüncü kitabını Özgür Kocaeli Yayınları arasından çıkardı. 2016'da Aşk Çizisi adlı dördüncü karikatür kitabını çıkardı. Notos Öykü Edebiyat, Yemek ve Kültür dergilerine ve bir dönem de *Cumhuriyet* gazetesi Kitap Eki'ne karikatürler ve illüstrasyonlar çizdi. 1994-2009 yılları arasında Kocaeli İl Kültür Müdürlüğü'ne bağlı olarak kurulan Fikret Mualla Resim Atölyesi'ni yönetip, güzel sanatların çeşitli dallarını derecelerle kazanan öğrenciler yetiştirdi. Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Eğitim Bölümü'ne bağlı Özgün Baskıresim Atölyesi'nde 2014-2017 arası misafir öğretim üyesi olarak ders vermiştir. İstanbul Ayvansaray Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Grafik Bölümü'nde 2016'dan beri görev yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Gül Anasal, "Muhammet Şengöz ile Karikatür Tarihi Üzerine", Kocaeli gazetesi, 02. Temmuz. 2021; Tuncay Bilecen, *Gri Yeşil: İzmit*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018; Karikatür: "Muhammet Şengöz Karikatür Sergisi", Obur Karikatür ve Mizah Dergisi, www.oburmizah.com., 11. Temmuz. 2016.

Gülten MADENDAĞ

MUHAMMET TURHAN İMAMOĞLU (1960-...)

İktisatçı, Yönetici, Siyasetçi, Milletvekili

Muhammet Turhan İmamoğlu 01.05.1960 tarihinde Rize ilinin Fındıklı ilçesinde doğdu. Babasının adı Yakup, annesinin adı Fatma'dır. İlkokulu Samsun Kazım Paşa İlkokulu'nda, Ortaokulu Ankara Keçiören Ortaokulu'nda, liseyi Gümüşhane'de Gümüşhane Lisesi'nde okudu. Üniversite öğrenimini ise Malatya İnönü Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu'nda (4 yıllık lisans) tamamladı.

Muhammet Turhan İmamoğlu 1985-1987 yılları arasında Türkiye İş Bankası Cihangir şubesinde memur olarak çalıştı. 1987-1988 yılları arasında İstanbul'da Çırağan Sarayı A.Ş.'de muhasebe şefliği yaptı. 1988-1991 yılları arasında denetim, danışmanlık ve vergi hizmetleri veren PwC (Price Woter Hause) Türkiye'nin İstanbul ofisinde Muhasebe Müdür Yardımcısı olarak çalıştı. 1991-1994 yılları arasında Ata Menkul Kıymetler A.Ş.'de kurucu Muhasebe Müdürü olarak görev yaptı. 1994-1996 yılları arasında EKUR İnşaat San. ve Tic. A.Ş.'de Finansman Koordinatörlüğü görevini yürüttü. 1996-1999 yılları arasında ise EKURUS Dış Ticaret A.Ş Gebze'de Genel Müdürlük yaptı.

Siyasete Demokratik Sol Parti saflarında katılan Muhammet Turhan İmamoğlu 1994 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nden Eminönü/İstanbul Belediye Başkanlığına aday olmuştur. 1999'da yine Demokratik Sol Parti milletvekili adayı olmuştur. 1999 seçimlerini kazanan Muhammet Turhan İmamoğlu 21. Dönem Kocaeli Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir. 1999-2002 yılları arasında Kocaeli milletvekilliği görevini yürüten Muhammet Turhan İmamoğlu 2000 yılında Cumhurbaşkanlığına adaylığını koymuş ve adaylığı Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nca onaylanmıştır. Böylece Türkiye'de Cumhurbaşkanlığına aday olan en genç kişi olmuştur. Mecliste Cumhurbaşkanlığı için seçim turlarının henüz başlamadığı bir süreçte Cumhurbaşkanı seçilebilmenin ön şartı olan 40 yaşını henüz doldurmadığı için kendi isteğiyle adaylıktan çekilmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en hararetli ve açık sözlü milletvekillerinden birisi olarak bilinen Demokratik Sol Parti Kocaeli milletvekili Muhammet Turhan İmamoğlu Meclis'te görev yaptığı yıllarda kanun teklifleri sunmuş ve çok sayıda konuyla ilgili söz alarak yaptığı konuşmalarla partisinin ve kendisinin görüşlerini dile getirmiştir.

Muhammet Turhan İmamoğlu'nun söz alarak kendisinin ve partisinin görüşlerini dile getirdiği konuşma konularından bazıları şöyledir:

1-Sosyal Sigortalar Kanunu, Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, TC Emekli Sandığı Kanunu, Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu, Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu, Sosyal Güvenlik Kurumlarına Tabi Olarak Geçen Hizmetlerin Birleştirilmesi Hakkında Kanunun Bazı Madde-

Muhammet Turhan İmamoğlu

lerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanunlara Ek ve Geçici Maddeler Eklenmesi, İşsizlik Sigortası Kurulması ile 190 Sayılı Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Tasarısı ve Sağlık Aile Çalışma ve Sosyal İşler ve Plan ve Bütçe komisyonları raporları münasebetiyle,

2-Doğal Gaz Piyasası Kanunu Tasarısı ve Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabiî Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları münasebetiyle,

3-Millî Savunma Bakanlığı 2002 Malî Yılı Bütçesi ile Millî Savunma Bakanlığı 2000 Malî Yılı Kesin hesabı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı 2002 Malî Yılı Bütçesi ile Bayındırlık ve İskân Bakanlığı 2000 Malî Yılı Kesin hesabı ve Karayolları Genel Müdürlüğü 2002 Malî Yılı Bütçesi ile Karayolları Genel Müdürlüğü 2000 Malî Yılı Kesin hesabı münasebetiyle,

4-Kamu İhale Kanunu Tasarısı ve Plan ve Bütçe ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonları Raporları münasebetiyle,

5-Telgraf ve Telefon Kanunu, Ulaştırma Bakanlığı'nın Teşkilatı ve Görevleri Hakkında Kanun ile Telsiz Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Bayındırlık, İmar Ulaştırma ve Turizm ve Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları münasebetiyle,

İngilizce bilen Muhammet Turhan İmamoğlu evli ve 1 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

Osman AKANDERE

MUHİDDİN MEHMED İZMİDİ (1481-1504)

Osmanlı Devleti'nin İlk Hekimbaşısı

Hekimbaşılar, başta hükümdar olmak üzere, tüm padişah ailesinin sağlığını korumakla görevliydi. Kullanılacak ilaçları denetler, yemeği hazırlanmasına nezaret eder, hanım sultanların hastalıklarında, onları muayene ve tedavi ederdi. 22 Mart'ta (Nevruz Gecesi) Nevruziyeleri hazırlatır, saray hekim, cerrah, göz hekimlerinin başı olarak, seçimlerini ve tayinlerini yapardı. Padişahın katıldığı seferlerde ona eşlik eder, eğitimsiz kişilerin hekimlik, cerrahlık, ebelik yapmasının önlenmesi için gerekli önlemleri alırdı.

Protokolde önemli bir yere sahip olan hekimbaşılar, 19. yüzyıla kadar Topkapı Sarayı'nda Başlala Kulesi de denilen ve hekimbaşı dairesi/eczahane olarak kullanılan Hekimbaşı odasında otururlardı. Padişah ve yakınlarının ilâçları burada hekimbaşının tarifine göre, eczacıbaşı tarafından hazırlanır, daha sonra kâse, hokka veya kutuya konulup üzerine târifnâmesi yazılarak Başlala ve Hekimbaşı tarafından mühürlenirdi.

Hekimbaşılığın bir makam olarak teşkilâtlandırılması ve buraya ilk tayin edilen kişinin kimliği tartışmalı olmakla birlikte, sağlık hizmetlerinin idaresiyle de yükümlü ilk hekimbaşılık kurumu II. Bayezid döneminde (1481-1512) oluşturuldu. Hekimbaşılar, Ser Etibba, Ser Etibba-i Hassa, Reisü'l Etıbba-i Şehriyari, Ser Etibba-i Sultani, halk arasında da "Hekimbaşı Efendi" adıyla anılırdı. İlmiye sınıfına mensup olan hekimbaşılar, tıp ilmine vâkıf, çok iyi yetişmiş ehliyetli kişiler arasından seçilirdi. İlk hekimbaşı olarak Muhiddin Mehmed görevlendirilmişti.

Muhiddin Mehmed, Kocaelili olup medrese eğitimini doğduğu kentte tamamlamıştı. Tıbba olan ilgisi onu tıp eğitimine yönlendirmiş ve döneminin ünlü hekimlerinden biri olmayı başarmıştı. Fatih Darüşşifası'nın 1478 tarihli vakfiyesinin II. Bayezid dönemindeki (19 Temmuz 1496) kopyasında, Darüşşifa'da 30 akçe yevmiye ile hekim olarak çalıştığı kayıtlı olan Muhiddin Mehmed, Fatih Darüşşifası'nın başhekimi de oldu. Avni Öztüre ise İznikmit'li Muhiddin Mehmet Efendi'nin II. Beyazıt'ın oğlu Şehzade Ahmet'in Amasya Valiliği sırasında Amasya Darüşşifası'nın başhekimi olduğunu yazmaktadır.

Topkapı Sarayı'nda Hekimbaşı Odası olarak kullanılan Başlala Kulesi

II. Bayezid döneminde (1481-1512) saray hekimleri arasına girmiş olan hekim Muhiddin Mehmed'e 1503 tarihli saray defterlerine (İn'am ve Sadaka Defterleri) göre elbiselik kumaş bağışlanmıştı. Sanatkâr, hünerli, yetenekli, işinin ehli bir kişi olarak tanınan hekim Muhiddin Mehmed İzmidi, II. Bayezid'i başarı ile tedavi etmesi üzerine hekimbaşı olarak atandı. İstanbul'da bir medrese yaptırdığı da bazı kayaklarda geçmektedir. Öldüğü güne kadar (910/1504) hekimbaşılık yapmış olan Hekimbaşı Muhiddin Mehmed Efendi'nin Medine Kadısı olarak da görev yapmış olan ve Hekimzâde lakabı ile tanınan bir oğlu bulunmaktaydı.

KAYNAKÇA
Ali Haydar Bayat, *Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara, 1999; Cemil Akpınar, "Hekimbaşı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/hekimbasi; Nil Sarı, "Hekimbaşı, Osmanlı Dönemi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/hekimbasi; Ali Bakkal, "Osmanlı Döneminde Tıp Alanında Eser Veren Balkanlı Hekimler", *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 2020, C. 5, sayı. 4, ss. 661-684 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1371877; Recep Dikici, Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Kocaeli, 2014, ss. 1441-1457; Avni Öztüre, *Nicomedia* (İzmit) Tarihi, İstanbul 1981; http://kocaelitarihisempozyumu.com/bildiriler/88.pdf; Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmânî, I, Çeviren: Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 1996.

Nermin ERSOY

Hacı Mühittin Eren

HACI MUHİTTİN EREN (1896-1986)

Belediye Başkanı

1896 doğumlu olup Kırım Tatarlarının Kuvaş kolundandı. Çiftçilik yaparken, Stalin baskısı nedeniyle önce Romanya'ya sonra Türkiye'ye kaçtı ve çiftçiliğe devam etti. Belediye Başkan Yardımcılığı ve Kocaeli Halk Bankası Müdürlüğü yaptı. İzmit Ticaret Odası 30 Haziran 1945 seçimlerinde İhsan Akköseoğlu ile birlikte ikinci gruptan meclis üyesi seçildi. İzmit Ticaret Odası'nın İdare Meclisi'nin, 2 Temmuz pazartesi günkü toplantısında Oda İdare Heyeti'ne seçildi.

SSK'da çalışan Akif ve Belsa Plaza'nın oradaki eski hal mevkiinde bakkallık yapan Celal adlı iki kardeşi vardı. Muhittin Eren, İzmit'in Yukarıpazar Mahallesi yerlilerinden Zeliha Hanım ile evliliğinden olan tek evlatları Mustafa Nihat'in çocukları ise Avukat Uğurhan Öztüre ile evlenen İnci Hanım'ın yanı sıra Nevzat ve Mehmet Nejat kardeşler idi. Evleri Bağçeşme Yokuşu üzerindeki Ese Dede türbesi yakınlarındaydı. Nevzat Eren, kendisini dedesinin büyüttüğünü gururla söylüyor.

Kuvâ-yı Milliye'ye erzak yardımı yaptığı görülünce İngilizler tarafından esir alınarak Girit'e gönderildi. Dönüşünde çiftçiliğe ve kabzımallığa devam etti. Hem üretir, hem satardı. Ulugazi İlkokulu karşısında "Küçük Bostan", Anıtpark'ın karşısında da "Büyük Bostan" adını verdikleri arazileri vardı. Buradaki Eren Camii'ni de o yaptırmıştır. Çiftliği ise Kullar da Kavakçılık Enstitüsü'nün orada idi, ortasından Kiles Deresi geçerdi. Önceleri yarısında pirinç ekilirken daha sonra tamamıyla sebze ve meyve ekilmeye başlanmıştır.

Yardımsever bir kişiliği vardı. Bazı arazilerini çevresindeki kimi muhtaç kişilere yok fiyatına satar, kalkınmalarını isterdi. Örneğin, 25.01.1937 Pazartesi günü parti (CHP) binasında Vali ve Parti İl Başkanı Hamit Oskay'ın başkanlığı altında, fakirlere kömür verebilecek kaynakların belirlenmesi için yapılan toplantıya Belediye Başkan Vekili Galip Par, *Türk Yolu* gazetesi Yayın Müdürü Rıfat Yüce, Kızılay Başkanı Doktor Nuri, Çocuk Esirgeme Kurulu Başkanı, Maarif Müdürü Kemal Armat, Parti İlçe Başkanı Salih Kalemci, Halkevi Sosyal Yardım Şubesi üyelerinden Şevki Göksel, tüccarlardan Muhittin Eren katılmıştı. Toplantıda İzmit'teki çesitli kurum ve tüccarlar fakirlere kömür dağıtma konusunda söz vermişler ve bu sözün sonucunda fakir halkı soğuktan korumak için 600 aileye 3.500 kilo kömür dağıtılmıştı.

Belediye Çarşı İş Hanı'nın bulunduğu yerdeki Eski Hal'in İstiklal Caddesi tarafındaki kapıdan girildiğinde kabzımallardan biri de Muhittin Eren idi.

1941 yılında Ankara caddesinde zahirecilik yapmakta ve Kocaeli Halk Bankası Türk Anonim Şirketi İdare Meclisi üyeliğinde bulunurken, 1947 yılı sonlarında kurulan İzmit Çiftçiler Birliği'nin kurucu başkanı da Muhittin Eren'di. Daha sonraki yıllarda da başkanlığı devam etmiştir. *1948 Annuaire Oriental* adlı ticari yıllık almanakta adı, İzmit'teki müteahhitler listesinde geçmekte idi.

1950 yılında belediye meclis üyesi iken mayıs ayı başında CHP'den istifa etmiş DP'lilerin de desteğini alarak 31 Mart'ta milletvekili olmak üzere istifa eden Kemal Öz'ün yerine eylül ayındaki seçimlere kadar encümence belediye başkanı seçilmişti.

Evleri Hacıhızır Mahallesi, Kertil Çeşme Sokak'ta idi ama aile, 1954 yılında Soydan Konağı'nın yanında

yaptırdığı Eren Apartmanı'na taşındı ve hala burada yaşamaya devam etmektedir. Muhittin Eren, 18 Şubat 1986 günü vefat ederek aile mezarlığına defnedildi.

KAYNAKÇA
Torunu Nevzat Eren 17.08.2021; Torunu Yücehan Öztüre 11.09.2021; *Türk Yolu* gazetesi, 3 Temmuz 1945, s. 2; 11 Subat 1937; Müzeyyen Ünal, İkinci Dünya Savaşı Sırasında İzmit'te Ticaret Hayatı, *Karamürsel Alp Kocaeli Tarih Sempozyomu*, Kocaeli 2016, s. 1014; Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA,) 490.01/988.827.1, Belge 143- 180; Türk Yolu, 28 Ocak 1937, Türk Yolu,. Aktaran Berna Kaya, Bir Halk Eğitimi Kurumu Olarak İzmit Halk Evi (1932-1951), *SAÜ SBE YLT*, Sakarya, 2008, s. 126; *Resmî Gazete*, 26 Şubat 1945, s. 8336; *Resmî Gazete*, 19 Nisan 1945, s. 8526; *Cumhuriyet*, *1 Nisan 1950; Hürsöz* gazetesi, 9 Ağustos 1950

F. Yavuz ULUGÜN

MUHYİDDİN KOCEVİ (ö. 1543) / MUALLİMHANESİ

Şeyhzade Unvanlı Âlim

"Şeyhzade" ya da "Mevlana" unvanlarıyla zikredilen Muhyiddin Mehmed, XVI. yüzyılda yaşamış Osmanlı âlimlerinden olup, Şeyh Muslihiddin Mustafa Kocevi'nin oğludur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Devrinin âlimlerinden ders aldıktan sonra Efdalzâde'nin hizmetine girdi. İstanbul'da Hoca Hayreddin Efendi Medresesi'nde müderrisliğe başladı. Aynı zamanda amcası olan Muhyiddin Kocavi Efendi'nin kızıyla evlendikten sonra emekliye ayrıldı, kendisine maaş bağlandı. Bununla birlikte çeşitli eserler verdi. Babası gibi kendisi de Nakşibendî tarikatına bağlı olan Şeyh Muhyiddin, 1543 yılında vefat etti. Hoca Hayredin Mescidi haziresine defnedildi.

Osmanlı Arşivi'nde Şeyh Muhyiddin'e ait İstanbul'da ve İzmit sancağında bulunan vakıfları hakkında bilgiler mevcuttur. Bu vakıf türü "Vakf-ı Amm" ya da "Ulema Vakıfları" olarak nitelendirilir. Bu vakıflar içinde muallimhaneler de vardır. Nitekim XVI. yüzyılın özgün niteliklerinden biri bu tür vakıf kurumları üzerinden sosyal, ticari ve dini hayatın iç içe geçmesidir. Siyasi nüfusa da sahip ulemalar etkinliğini bu kurumlar üzerinden ifade etmeye çalışmakla birlikte kırsal ve kentsel alanlarda da hâkim konumunu göstermektedir.

Şeyh Muhyiddin muallimhanelerinin inşa tarihi kesin bilinmemekle birlikte arşiv kayıtlarındaki en erken tarih 1523'tür. 1530, 1535 ve 1561 yıllarında da zikredilen muallimhane, 1759 ve 1804 tarihli arşiv belgelerinde geçmektedir. XIX. yüzyıl sonlarında muallimhane kaydı görünmemekle birlikte Şeyh Muhyiddin Vakfı'nın devam ettiği anlaşılmaktadır. Şeyh Muhyiddin'in muallimhaneleri, arşiv kayıtlarında kayınpederi olan Şeyh Muhyiddin Mescidi Mahallesi vakıfları içinde "Vakfü'l-Merhûm Şeyh Muhyiddin" adıyla yer alır. Vakfiye metninde mütevellisi, vakfedilen para, ev, dükkân, mescid ve muallimhanelerin mevkileri, miktarı ve vakıf şartları hakkında bilgi vardır. Buna göre mualimhaneler İzmit, Kandıra, Samandıra Gebze, Taşköprü'de inşa edilmiştir. Buradaki muallimhanelerin vazifeleri olmadığı için, Sultan II. Bayezid, İzmit sancağına bağlı Emirhanlı ve Çit köylerini buraya vakfetmiştir. Nitekim vakfiye metninde

Şeyh Muhyiddin Kocevi'nin muallimhanelerini içeren vakfiye metni

de Sultan Bayezid Han'a atıf vardır ve muallimleri II.Bayezid'in emri ile tayin edilmiştir. Bu köylerle birlikte arşiv kayıtlarında Şeyh Muhyiddin'e Kandıra'da Karadivan ve Türkmen ile İzmit'te Çepni köyünün de vakfedildiği bilgisi olmakla birlikte bu vakıftaki kayıtlardaki vakıf sahibi "*Mevlana Şeyh Muhyiddin halife bin el-merhum Sofi Resul hazretlerine ve ondan sonra ondan olan evlatlarına*," şeklindedir.

Bu köylerden elde edilen gelirle Şeyh Muhyiddin, altmış bin akçeyi vakfederek, İzmit, Gebze, Kandıra ve Samandıra'daki muaallimhane ve muallimlerine günlüğü üçer akçe, Taşköprü'deki muallimhaneye ise iki akçe tahsis etmişti. İlim ehlinden altı kişiye ise bir cüz okumaları şartıyla günlük birer akçe verilmesi de vakfiye şartları arasındadır. Ayrıca on bin akçe daha vakfederek Uğraş kasabasında bir muallimhane yaptırılmasını üç bin akçe ile de muallimhanenin masraflarının karşılanmasını şart koymuştur. İzmit'teki muallimhanenin Süleyman Paşa Hamamı yakınlarında olduğu bilinmektedir.

KAYNAKÇA
BOA. AE. SMST. III. 350-28121; BOA. C.MF. 44-2179; BOA. İE. EV.59-6508; BOA. TT. d. 251, s. 462-463; BOA. TD.438.s.,765-767,797,802; BOA. MAD. 22.s. 83,187-190; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Yay. Haz. A. Fikri Yavuz- İsmail Özen, Meral Yay. İstanbul,1972, C. I, s. 445; Taşköprülüzade Ahmet Efendi, *Eş-Şekaiku'n-Numaniye*, *Fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, Yay. Haz. Muhammet Hekimoğlu, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. İstanbul, 2019, s. 644-648; Şükrü Maden, *Tefsirde Haşiye Geleneği ve Haşiye-ti Muhyiddin Şeyhzade Ala Tefsiri'l Kadi El- Beyzavi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, M.Ü. S.B.E., İslam Bilimleri Ana Bilimdalı, Danş. Ömer Çelik, İstanbul, 2013, s. 134-144.

Ayşegül YILMAZ

MUKATAALAR

Osmanlı Dönemi Mali Sisteminde Kocaeli

Sözlükte "kesmek" anlamındaki Arapça kat' kökünden türeyen mukataa sözcüğü, "kesişmek" manasına gelmektedir. "Belirli bir miktar üzerinde karşılıklı

olarak anlaşma" şeklinde tanımlanacak genel bir anlamı bulunmaktadır. Zamana ve mekâna göre değişen farklı kullanım türleri de bu sözlük anlamından kaynaklanmaktadır. Tarihsel geçmişi Abbasilere kadar uzanmakla beraber Selçukluların son dönemlerinde ve bilhassa İlhanlılar dönemindeki yaygın kullanım şekliyle mukataa, "vergilerin belli bir meblağ karşılığı iltizama verilmesi" anlamında kullanılmıştır. Osmanlılarda da ilk olarak daha ziyade bu anlamda "mukataaya almak / tutmak" veya yalnızca "mukataa" tabirleriyle devlete ait bir kısım vergilerin iltizama verilmesi kastedilmiştir. Bu dönemde mukataa kavramı aynı zamanda "sözleşmede kararlaştırılmış olan meblağ" anlamını da içermekteydi. Bu tabir, "devlete ait birtakım vergi ve resimlerin belirli bir meblağ karşılığında iltizama verilmesi" manasından zamanla "iltizamın konusuna dâhil olan vergi birimi" anlamına doğru kaymıştır.

Mukataa tabiri, devlet işletmesi ya da devlete ait bir gelir payının tahsili işi için de kullanılmaktadır. Mukataalar, devlete ait gelirlerin tahsili veya bir tekel haline getirilen herhangi bir kuruluşun işletme hakkı ya da yer altı zenginliklerinden devlet payına düşen kısmı toplamak veya gerektiğinde bu kaynakları işletenlerden çıkardıkları madeni satın alma tekeli (monopson) kurmak şekillerinde işletilen üretim birimleridir. Bir bakıma mukataaları günümüzdeki şekliyle "Kamu İktisadi Teşebbüsleri" olarak da nitelendirebiliriz. Kara ve deniz gümrükleri, darphaneler, madenler ve şaphaneleri buna örnek olarak verebiliriz. Devlet uygun gördüğü her türlü ziraî, ticarî ve sınaî kuruluşu mukataa konusu yapabilmekte ve bunlardan hissesine düşen gelirleri de çoğunlukla özel teşebbüs eliyle toplatabilmekteydi. Mukataa, evvela mukavele veya uzlaşma manasında kullanıldığı gibi, bir bölgenin veya bir vilâyetin vergi işlerini üzerine alan bir kimse tarafından ödenen vergiler manasına da gelmektedir.

Mukataa, Osmanlıların ilk dönemlerinden itibaren kullanılan malî bir terimdir. Tapu tahrir defterlerinde bunun yerinde "maktu", "maktu'a" "kat' olundu" gibi tabirlere de rastlanılmaktadır. Verginin miktarını, bazen icar bedelini, kesmek ve kesişmek manasında olan "mukataa vazetmek" tabiri, bazen doğrudan doğruya "vergi toplamak" manasına gelmekteydi. Bu kullanım şekli bazı klasik dönem Osmanlı kaynaklarında da görülmektedir. Bunun en açık örneği Tursun Bey'in eseri "*Târîh-i Ebü'l Feth*"de yer almaktadır. Tursun Bey, "Âsâr-ı Sultân Ebü'l-Feth Der İsti'mâr-ı Konstantiniyye" bahsinde, İstanbul'un ne şekilde şenlendiğini ve mamur hale geldiğini anlatmakta ve sonra çıkan bir emre göre şahıslara temlik olunan binalara mukataa vaz olunduğunu, yani vergiye bağlandığını bildirmekte ve bu işler için de o sırada Bursa Sancakbeyi olan amcası Cebe Ali Bey'in görevlendirildiğini nakletmektedir. Mukataa kelimesi burada tamamen vergi tarh etmek manasında kullanılmıştır. Yoksa bir gelir kaynağının muayyen süredeki gelirini maktu' bir şekilde tevcih ve iltizam manasını henüz almamıştır. Bu tür vergi, sonradan yalnız hâsılatı ve vâridatı değişebilen bağ, çiftlik, değirmen, memleha, şehir ve kasabalardaki gümrük, pazar vesaire resimlerine konu olmuştur. Ancak şunu da söylemek gerekir ki, bir yeri mukataaya vermek işi, yalnız devlet tarafından değil, şahıslarca da yapılmakta idi.

Görüldüğü üzere mukataa uygulaması erken dönem Osmanlı kaynaklarında, ilk defa II. Mehmed tarafından İstanbul'un fethinden (1453) sonra konutlar için uygulamaya konulan ancak gelen tepkiler üzerine daha sonra vazgeçilen bir yöntem olarak görülmektedir. Fethi takiben devletin diğer vilâyetlerinden gönüllü bir göç siyaseti uygulanmış, fakat gelen insan sayısı yeterli olmayınca zorunlu iskân ile İstanbul'un şenlendirilmesi yoluna gidilmişti. Bu iskân neticesinde İstanbul'a gelen halka evler verilip karşılığında bir kira (mukataa) ödemeleri istenmişti. Bu kavram çokluğu ve belirsizliği, tabirlerin anlamı ve birbirleriyle olan ilgilerinin karmaşıklığından ortaya çıkmaktadır. Bu durum, mukataa kavramı için tek bir tanım yapılmasını imkânsız hale getirmiştir.

Klasik Osmanlı malî sistemi içerisinde devlete ait gelirlerin önemli bir kısmı kırsal kesimde tarımsal üretimden alınan öşürden sağlanmaktaydı. Şehirlerde yaşayanlar ise, ihtisâb resmi olarak tabir edilen pazar vergilerinden başka tüketimleri dolayısıyla gümrük vergileri de ödemekteydiler. Devlet gelir kaynaklarının önemli bir kısmını mülk veya dirlik olarak şahıslara, vakıflara ve bazı kurumlara tahsis etmişti. Bu gelirlerden merkezî hazineye ayrılan kısımların tahsili için kalabalık bir malî bürokrasiye ihtiyaç bulunmaktaydı. Hâlbuki devlet gelirlerinin tahsil edilmesi işi mukataa sistemi içerisinde geliştirilen yöntemler ile kolaylıkla yapılmıştır. Fakat devlet bu şekilde gelirlerinin bir kısmını mültezimlerle paylaşmak mecburiyetinde kalıyordu.

Osmanlı coğrafyası genelindeki mukataaların sayısı bini aşmaktaydı. Bundan dolayı birbirinden farklı özellikler arz eden çok sayıdaki mukataaları kategorize etmek oldukça zordu. Mekân itibarıyla mukataalar değerlendirildiğinde, köy ve mezra gibi çok dar bir alanı kapsayan mukataalar bulunduğu gibi birkaç eyaleti içerisine alacak genişlikte mukataalar da bulunmaktaydı. Mekân itibariyle geniş alanları kapsayan mukataalar genellikle az unsurlu iken, nahiye ve kaza gibi orta dereceli mekânlarda bulunan mukataalar çok unsurlu birimlerden meydana gelmekteydi. Bundan dolayıdır ki, imparatorlukta tüm mukataaları kapsayacak tek bir örgütlenme modelinden bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Devletin iktisadî yaşamla ilgisi sadece vergi haklarından ibaret değildi. Mirî toprak rejimi ile ilgili olarak, ancak onunla sınırlı sayılamayacak iktisadî alaka ve faaliyetleri de bulunmaktaydı. Devlet, üretim faktörleri olan toprak, emek ve sermaye üzerinde etkin bir kontrol sağlamaktaydı. Bu çerçevede devlet, madencilik, ziraat, esnaflık ve ticaret alanlarında birçok işletme ve faaliyetin de doğrudan sahibi idi. Madencilikte, özellikle altın ve gümüş madenlerinin tamamı, bakır ve kurşun madenlerinin büyük bir bölümü, şap madenleri ile tuzlaların tamamı, pirinç ekimine gerekli

alt yapı tesislerinin hepsi, kumaş apre tesisleri (mengene), boya ve basma atölyeleri, mum imalathaneleri, kahve değirmenleri (tahmis) vb. pek çok işletmenin de sahibi devletti. Adı geçen tüm bu kuruluşların hemen hemen hepsi birer mukataa olarak örgütlenmişti.

Osmanlı maliyesinde mukataa gelirleri başlıca üç yöntemle toplanmaktaydı. Bunlar, emanet, iltizam ve malikâne idi. Osmanlı maliyesinde merkezî hazinenin gelirlerinin tahsili için devlet, dönemin şartlarına uygun vergi toplama metotları geliştirmişti. Devlet için vergilendirmenin temelde iki yolu bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, maaşlı memur kadroları ile vergilendirme yapılması, ikincisi ise vergilendirme vazifesinin özel teşebbüs gibi hareket eden kişilere belirli şartlarda devredilmesiydi. Bu iki uygulama, vergilendirmede devletin kullanabileceği mekanizmaların iki ideal şematik kutbudur. Uygulamada bu iki kutup arasında değişik şekiller her zaman için var olmuştur. Osmanlılar, "emanet" ve "iltizam" usulleri ismini verdikleri bu metotların her ikisini de kullanmışlardır.

Osmanlı merkezî idaresi mukataaların kayıtlarını tutmak ve muhasebesini yapmak için XVI. yüzyıl ortalarında Baş Mukataa (Mukataa-i Evvel) Kalemi'ni kurulmuştur. Bundan önce mukataalarla ilgili kayıtları tutan ve Hazine-i Amire kâtipleri arasında yer alan bir mukataacının varlığı bilinmektedir. Fatih'in teşkilat kanunnamesinde "mukâtaacı" unvanı geçmekte olup ismi hazine kâtibi ve muhasebeci ile bir arada zikredilmiştir. 1503 tarihli kayıtlara göre merkezde hazine kâtipleri arasında üç mukâtaacı bulunuyordu. 934/1527-1528 tarihli bütçede yer alan kâtipler listesinde Rumeli, Anadolu ve Arap Vilâyeti mukâtaacılarının isimleri kayıtlıydı. 969/1561-1562 tarihli bir listede Hazine-i Amire kâtipleri içerisinde mukâtaa-i evvel unvanlı bir görevliye rastlanması bu büronun hazineye bağlı olarak kurulduğunu akla getirmektedir. Ayrıca Osmanlı tarihlerinde de başmukâtaacı tabiri 1585 yılındaki bir tayin dolayısıyla zikredilmektedir. Bu büronun bir kalem olarak teşkilatlanması ve görevlerinin belirlenmesi ise muhtemelen XVII. yüzyılda gerçekleşmiş olmalıdır. Kocaeli'deki mukataaların kontrolü ve denetimi ise Bursa Mukataası tarafından yapılmaktaydı. Bu kalem Anadolu Defterdarı'na bağlı olup XVI. yüzyılda idarecisi mukataa-î evvel (birinci mukataacı) veya mukâta'â-i Bursa (Bursa mukataacısı) olarak adlandırılmaktaydı. Bursa (Hüdavendigâr), Biga, Balıkesir (Karesi), Bolu, Adapazarı, Kastamonu, Sinop, Kocaeli (İstanbul Boğazı'nın Anadolu tarafı) ve Ege Denizi'ndeki Limni ve Bozcaada'daki mukataaların gelirlerini denetlemekteydi.

Kocaeli Sancağındaki Mukataalar

Kocaeli sancağında; başhâne, bozahâne, meyhâne ve bezirhâne gibi sınaî işletmeler; iskele, gümrük ve dalyanlar; öşür ve çift resmi dışında ihtisâb, resm-i arus, bâd-ı hevâ, resm-i ağnam, resm-i keyl ve cürm-ü cinayet gibi vergiler; kapan ve bâc gibi çarşı veya tartı gelirleri başlıca mukataa konularını oluşturmaktaydı. Ayrıca bu mukataalar has, zeâmet ve timar olarak tahsis edilmiş bulunmaktaydılar. Arşiv kaynaklarındaki kayıtlara göre, Kocaeli sancağının çeşitli kazalarında yer alan bu mukataaların tamamının padişah ve Kocaeli Sancakbeyi'ne ait olduğu görülmektedir. XVI. yüzyılda Kocaeli sancağında bulunan ve içeriklerini yukarıda verdiğimiz mukataalar şunlardır:

İznik kazasında, padişahın sahibi olduğu "Kapan-ı meyve-i İznikmid" mukataası bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde büyük şehirlerde tüketimi yoğun olan gıda maddelerinin her biri için ayrı kapanlar tesis edilmişti. Mesela, başkent İstanbul'da Yağ Kapanı, Un Kapanı, Meyve Kapanı vs. gibi. Meyve üretiminin yüksek olduğu Kocaeli'de satılmak üzere şehre gelen meyvelerin tartılıp vergisinin alındığı bir meyve kapanı kurulmuştu. Kapan-ı Meyve-i İznikmid Mukataası, Kocaeli'nin yakın çevresi ile ilişkilerini belirlemesi açısından önem taşıyan mukataalardan birisiydi. Çünkü bu mukataa, muhtemelen çevrede yetişen ve Kocaeli'ye getirilip satılan ürünlerden alınan vergilere dayalı bir mukataa idi. Ankara, Bursa ve diğer şehirlerdekilere benzer şekilde, Kocaeli'ye satılmak üzere getirilen her ürün gibi, tarımsal ve ziraî ürünler de belirli mekânlara getirilir ve orada tartılarak satıldığı esnada vergilendirilirdi. Bu belirlenen mekânlarda kapan adı verilen büyük tartılır olup bu yerler özel pazar yerleri haline gelmişti.

İznik kazasında padişaha ait olan bir başka mukataa da "mukataa-i dalyan-ı göl-i Artık" idi. Bu mukataa balıkçılık sektörü ile ilgili bir işletmeydi. Yine İznik kazasında bu defa Kocaeli Sancakbeyi'ne ait olan "mukataa-i iskele", "bâc-ı bazar", "başhâne ve meyhâne", "resm-i arus", "bad-i heva-i nefs-i şehr", "resm-i ağnam-ı şehr-i Boyaca?", "mukataa-i bâc-ı bazar" "ihtisâb", "resm-i keyl-i nefs-i şehr" ve "bozahâne" mukataaları yer almaktaydı. Kocaeli sancağına bağlı diğer yerleşim bölgelerinden Kandıra kazasında, padişahın sahibi olduğu "mukataa-i iskele-i Keremiyye" ve "mukataa-i bozahâne an nefs-i Kandıra" mukataası bulunmaktaydı. Şile kazasında yine padişaha ait olan "mukataa-i gümrük-i iskele-i Şile" mukataası bulunurken, Gebze kazasında ise, Kocaeli Sancakbeyi'nin sahibi olduğu "Mukataa-i meyhâne ve bozahâne ve bac-ı bazar ve resm-i keyl ve resm-i arus ve cürm-ü cinâyet-i nefs-i şehr" mukataası Kocaeli sancağının bir diğer önemli gelir kaynağını oluşturmaktaydı.

KAYNAKÇA

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) II: Bolu, Kastamonu, Kengırı ve Koca-ili Livâları Dizin ve Tıpkıbasım, Defter-i Hâkânî Dizisi: 1, Ankara, 1994; Ahmet Tabakoğlu, *Gerileme Dönemine Girerken Osmanlı Maliyesi*, İstanbul, 1985, s. 120; Ahmet Tabakoğlu, *Türk İktisat Tarihi*, İstanbul, 1994, s. 177; Arif Bilgin, *Osmanlı Taşrasında Bir Maliye Kurumu, Bursa Hassa Harç Eminliği*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2006; Baki, Çakır, *Osmanlı Mukataa Sistemi (XVI- XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2003. s. 31-32; Deniz Karaman, "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Ankara Sancağı'ndaki Bazı Malikâne-Mukataalara Dair Bazı Bilgiler", *Bilig*, Bahar /2004, Sayı: 29, s. 139- 176; Fatih Sultan Mehmed, *Kânûnnâme-i Âl-i Osman (Tahlil ve Karşılaştırmalı Metin)*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Kitabevi Yay., İstanbul, 2003, s. 11; Feridun Emecen, "Başmukâtaa Kalemi", *DİA*, V, İstanbul, 1992, s. 135; Halil İnalcık, "İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi Üzerinde Arşiv Çalışmaları, İncelemeler*, Eren Yay., İstanbul, 1996, s. 15- 30; Harun

Şahin, "Osmanlı Tımar Sisteminin Menşei Meselesi", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 12, Eylül, 2013, s. 58- 74; Mehmet Ali Ünal, "XVII. Yüzyıl Başlarında Harput Mukataatına Ait Bir İcmal Muhasebe Defteri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Samsun, 1988, s. 93- 107; Mehmet Genç, "İltizam", *DİA*, XII, İstanbul, 2000, s. 154- 158; Mehmet Genç, "Mukâtaa", *DİA*, XXXI, İstanbul, 2006, s. 129- 132; Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesinde Mukataa Kavramı", *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler 1* (Haz. Mehmet Genç- Erol Özvar), Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul, 2006, s. 57- 64; Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-28) Malî Yılına Ait Bir Bütçe Örneği", İÜİFM, XV, Sayı: 1-4, İstanbul, 1953-54, s. 324; Ömer Lütfi Barkan, "H. 974-975 (M. 1567-1568) Malî Yılına Âit Bir Bütçe Örneği", İÜİFM, XIX, Sayı: 1-4, İstanbul, 1960, s. 320; Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu Bütçelerine Dair Notlar", İÜİFM, XVII, Sayı: 1-4, İstanbul, 1960, s. 206-207; Özer Ergenç, *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa, Yerleşimi, Yönetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma*, 2. Baskı, TTK Yay., Ankara, 2014; Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, I (971-1003/1563-1595), (haz. Mehmet İpşirli), TTK Yay., Ankara, 1999, s. 156; Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asırda Mukataa ve İltizam İşlerinde Kadılık Müessesesinin Rolü", *IV. Türk Tarih Kongresi* 10-14 Kasım 1948, TTK Yay., Ankara, 1952, s. 433- 444; Tursun Bey, *Târih-i Ebü'l-Feth*, (Haz. Mertol Tulum), İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul, 1977.

Hakan DOĞAN

MURAD III (1546-1595)

Osmanlı Padişahı, Sakarya-Sapanca Gölü-İzmit Körfezi Arasında Bir Kanal Açma Planını Sahibi

II. Selim ile Nurbanu Sultan'ın tek oğlu olarak Manisa'da doğdu. Küçük yaşta ilk görevi olarak Aydın Sancakbeyliği'ne getirildi. Böylece başladığı idarecilik tecrübesini babasının görev yerlerine yakın olarak Akşehir ve Saruhan sancakbeyliklerinde sürdürdü. Bu görevi padişah oluncaya kadar on iki yıl sürdü ve burada Safiye Sultan ile evlenerek oğulları Mehmed (III) ve Mahmud ile kızları Ayşe ve Fatma dünyaya geldi.

Babası II. Selim'in vefatı üzerine 1574'te padişah oldu. Tahta çıkışı sonrasında Venedik, Lehistan, Dubrovnik, İran gibi yakın ilişkide olduğu devletlerin elçi veya temsilcileri gelerek cülusunu tebrik etti ve hediyeler sundu. Saltanatının ilk yıllarında İran'da başlayan iç karışıklıklar, Anadolu'ya yönelik siyasi ve dini faaliyetlerin artması ve iki taraf arasında sınır çatışmalarının yoğunlaşması neticesinde bir sefer düzenlenmesine sebep oldu. Lala Mustafa Paşa'nın sefer serdarı olduğu Osmanlı ordusu Çıldır yakınlarında İran ordusunu yendi ve Gürcistan'ı fethetti. Ardından Şirvan taraflarına ilerleyerek pek çok şehri ele geçirdi. Osmanlı ordusu kışlamak üzere Erzurum'a çekildiğinde sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın ölüm haberi geldi (1579). Yeni sadrazam Semiz Ahmed Paşa zamanında Lala Mustafa Paşa'nın yerine Şark serdarlığı görevi Koca Sinan Paşa'ya verildi. Sinan Paşa İran'la bir anlaşma yaparak beraberinde bir elçi ile İstanbul'a döndü.

III. Murad, 1582'de oğlu şehzade Mehmed için yabancı elçilerin de katıldığı muhteşem bir sünnet düğünü tertip etti. O sırada Şirvan muhafızı olan Özdemiroğlu Osman Paşa, Safevi ordusunu Baştepe'de mağlup etti ve bölgede yeniden hakimiyet kurdu. Sonra Kırım'a giderek İslâm Giray'ı hanlık tahtına çıkardı. İstanbul'a döndüğünde III. Murad'ın iltifatını kazanarak önce ikinci vezir, sonra sadrazam oldu (1584). Şark seferi sırasında Tebriz'i ele geçirdi ve III. Murad adına hutbe okuttu (1585). Kısa süre sonra vefatı üzerine yerine serdar olan Ferhad Paşa Gence'yi alınca Şah Abbas, Osmanlıların fethettiği yerler onlarda kalmak şartıyla sulh yapmak zorunda kaldı ve böylece doğuda on iki yıl süren uzun savaşlar son buldu.

Batıda ise III. Murad döneminde İngiltere ile ilişkilerde gelişmeler oldu. 1580'de verilen ilk ticaret imtiyazı ile İngiltere Akdeniz'de kendi bayrağı altında ticaret yapmaya başladı. Osmanlı desteği ile Erdel Voyvodası Istvan Bathory Leh kralı oldu. Kuzey Afrika'da yayılmasını sürdüren Osmanlılar, III. Murad devrinde Fas'ta kurdukları nüfuz sayesinde Portekiz ve Fas ordularına karşı eski Fas sultanının kardeşi Abdülmelik'i Cezayir üzerinden güçlü bir ordu ile destekledi. Vâdis's-seyl/Kasrü'l-kebîr savaşında Portekiz ve Fas orduları hezimete uğradı. Üç Kral Savaşı adı verilen bu savaşta Fas ve Portekiz kralları hayatını kaybetti. Savaştan birkaç gün önce Abdülmelik de vefat ettiği için Fas tahtına Ahmed el-Mansur geçti (1578).

III. Murad devrinin Osmanlı Avrupası'ndaki en önemli savaş Habsburglarla yaşandı. On beş yıl sürecek savaş 1593'te Sadrazam Koca Sinan Paşa'nın ısrarı ile başladı. Osmanlı ordusu bazı başarılar elde etmesine rağmen, Avusturya kuvvetleri karşı koymada etkili oldu. Yanıkkale ele geçirildi ise de Avusturya ile iş birliği yapan Eflak, İbrail kalesini yakarak Silistre'ye kadar ilerledi. Bu sırada III. Murad vefat etti (1595).

III. Murad tarih ve edebiyata duyduğu yakın ilgi sebebiyle döneminde pek çok eserin telif ve tercümesini teşvik etti. Amerika'nın keşfine dair Mehmed Suûdî'nin kaleme aldığı *Târih-i Hind-i Garbî* başta olmak üzere onun adına hazırlanan Seyyid Lokman'ın *Şehinşahnâme* ve *Zübdetü't-tevârîh*'i, Feridun Ahmed Bey'in *Tevârîh-i Pâdişâhân-ı Fransa* gibi pek çok eser onun adına hazırlanmıştır. III. Murad'ın bir divanı olduğu, hat yazdığı bilinmektedir. En önemli eseri Manisa'da şehzadeliği sırasında yaptırdığı cami, medrese, imaret, han ve tabhaneden oluşan külliyesidir. Onun döneminde Sakarya-Sapanca Gölü-İzmit Körfezi arasında bir kanal açılarak bölgede deniz ulaşımının kısa yoldan sağlanmasına teşebbüs edildi.

Sakarya-Sapanca Gölü-İzmit projesinin asıl amacı Osmanlı donanmasının merkez üssü olan Tersâne-i Âmire'ye gerekli olan kerestenin ve ayrıca odun ihtiyacının Kocaeli bölgesinden Düzce'ye kadar uzanan dağlardaki ormanlardan en kısa zamanda ve en kısa yoldan temin edilerek İstanbul'a taşınmasıydı. Bu sebeplerle Sakarya Nehri'ni Sapanca Gölü'ne, Sapanca Gölü'nü de İzmit Körfezi'ne bağlayarak Marmara Denizi'ne ulaşmak mümkün olacaktı.

Bu proje için ilk teşebbüs, Kanuni devrinde Mimar Sinan'ın görevlendirilmesi ile başladı. Ancak uzunluğu 16 km olan yerin kazılması gerçekleşmeden projeden vazgeçildi. III. Murad devrinde 1591 senesinde İzmit/Kocaeli sancakbeyi ve kadısı ile Sapanca kadısına gönderilen hükümlerde bu kanalın açılması için aradaki mesafenin ölçülmesi, bunun için mimar ve

mühendisler görevlendirildiği, hafriyat için 30.000 amele bulunması gerektiği ve bu işi yürütmekle Sokulluzade Hasan Paşa'nın görevlendirildiği bildirildi. Kanal eminliğine Budin eski hazinedarı Ahmed Efendi ve kâtip olarak Mustafa Efendi tayin edildi. Kanal güzergahında bazı istimlakler yapıldığı gibi bir kısım çiftlikler de başka yerlere taşındıysa da çalışmalar uzun sürmedi. Sakarya-Sapanca Gölü arasında dört buçuk kilometrelik bir bölüm, Sapanca Gölü-İzmit arasında ise uzaklığın üçte biri yani yaklaşık 6 kilometrelik bir bölüm kazıldı. Bu kanalın genişliği 40 m, derinliği ise 20 m kadardı. Fakat bazı devlet adamları arasındaki anlaşmazlıklar ve halkın şikâyette bulunması yüzünden III. Murad'ın bütün çabasına rağmen kanal projesi uygulamadan kaldırıldı. Daha sonraki dönemlerde proje 1654'te, I. Mahmud devrinde (1730-54), 1759, 1761, 1813, 1845 ve 1870 senelerinde yeniden düşünüldü ise de uygulanma imkânı olmadı.

Bugün uydu fotoğraflarında Sakarya-Sapanca Gölü-İzmit arasında kazılan yerlerin belirgin bir şekilde görüldüğü yapılan araştırmalarla ortaya konmuş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Bekir Kütükoğlu, "Murad III", *DİA*, c. 31, s. 172-176; *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, ed. Ersin Gülsoy, Bursa 2021; Beş Asırlık Sakarya-Sapanca-Marmara Kanal Projeleri, haz. Ö. F. Yılmaz, İstanbul 2010; Caroline Finkel-Aykut Barka, "The Sakarya River, Lake Sapanca, İzmit Bay canal project. A reappraisal of the historical record in the light of new morphological evidence", *Istanbuler Mitteilungen*, 47, (1997), s. 429-442.

İdris BOSTAN

MURAD IV (1612-1640)

Osmanlı Padişahı

Sultan I. Ahmed ile Mâhpeyker (Kösem) Sultan'ın çocukları olarak 27 Temmuz 1612 tarihinde dünyaya geldi. Amcası Sultan Mustafa'nın devleti yönetmekteki zaafı üzerine annesi Kösem Sultan'ın yönlendirdiği devlet adamları tarafından on bir yaşında tahta çıkarıldı. Çocuk yaşından dolayı saltanatının ilk dokuz yılında annesinin kontrolündeki kişiler yönetimde etkili oldu. Irak'ın elden çıkması, İstanbul'daki ve taşradaki isyanlar, kanunların bozulup devlet dairelerini ehliyetsiz kişilerin doldurması, bütün bunların ahaliyi perişanlığa sürüklemesi psikolojisini olumsuz etkiledi. Annesinin vesayetini yirmi yaşında kırarak 1632 yılından sonra kendi gücünü gösterebildi. Getirdiği yasaklarla ve giderek artan bir şiddetle İstanbul'da sıkıyönetim uyguladı. İstanbul'un en büyük felaketlerinden biri olan 1633 tarihli Cibali yangınına eğlence mekânlarında içilen tütün artıklarının sebep olduğu ortaya çıkınca, kahvehaneleri yıktırıp tütünü yasakladı. Bir yıl sonra da içki yasağı getirdi. Ara sıra kıyafet değiştirip şehirde dolaşarak olup biteni bizzat tespit etmeye çalıştı. Bazı Batılı kaynaklar, şehirlerde ajan bulundurduğunu ve onların gönderdikleri raporlarla bütün ülkeyi gözetim altında tuttuğunu yazarlar. Seferleri sırasında gittiği yerlerde bazı kimseleri derhal öldürtmesi de bu raporlara dayandırılır. En yakınındakini bile gözünü kırpmadan öldürmesi yönüyle Yavuz Sultan Selim'e benzetilir. Üç kardeşini boğdurdu, av vesilesiyle uğradığı İznik'te yollara gerekli bakımı yaptırmadığı gerekçesiyle kadıyı idam ettirdi. İlmiyelilerin bundan rahatsızlığını dile getiren Şeyhülislam Ahizâde Hüseyin Efendi'yi azledip Kıbrıs'a sürdü, fakat öfkesini yenemeyerek yoldayken yakalatıp boğdurdu. Yakın adamlarından Abaza Paşa'yı ve Şair Nef'î'yi öldürttü. En önemli siyasi başarıları Revan ve Bağdat seferleridir. Bunlardan ikincisi kendisine Bağdat Fatihi unvanını kazandırdığı gibi, Safevîlerle savaşı sonlandıran Kasr-ı Şirin Antlaşması hala Türk-İran sınırının belirleyicisi olması bakımından mühimdir. İmparatorluğu muhtemel bir dağılmanın veya çöküşün eşiğinden döndürüp, 1699 tarihli Karlofça Antlaşması'na kadar sürecek bir ihtişam devrine kavuşturdu. Revan seferi esnasında başlayan gut hastalığı giderek ilerledi, Bağdat seferi sırasında bazen tahtırevanla yolculuk etmek zorunda kaldı. Bu seferden dönüşünde baş ağrısı ve titreme şikâyetiyle yatağa düştü. İçkiyi de bırakmasına rağmen hastalıktan kurtulamadı ve 8 Şubat 1640 tarihinde öldü.

IV. Murad askerin başında savaşa katılan son Osmanlı padişahlarındandır. Bunca iç ve dış sorunun arasında İstanbul'un imarıyla da ilgilenmiştir. Payitahtı Kazak hücumlarına karşı koruyabilmek için Anadolu ve Rumeli kavaklarına kaleler yaptırmış, Cibali yangınında zarar gören kamu yapılarını ayağa kaldırmış, Üsküdar ve İstavroz saraylarına bazı ilavelerde bulunmuş, Kandilli'de bugün yerinde olmayan bir saray inşa ettirmiştir. Topkapı Sarayı'nda Mimar Hasan Ağa'ya yaptırdığı ve Doğu'ya düzenlenen iki sefere nispetle birine Revan diğerine Bağdat Köşkü adı verilen kasırlar 17. yüzyıldan günümüze ulaşan en zarif eserlerdir. Sultan Murad güçlü bir iradeye ve hafızaya sahipti. Bedensel bakımdan da çok kuvvetliydi. Devrin meşhur pehlivanlarıyla güreşir, 200 okkalık gürz kullanırdı. Kılıç ve ok kullanmakta ustaydı. Arapça ve Farsça bilmekteydi. Murâdî mahlasıyla şiirler yazmış, musikiyle ilgisi besteler yapacak düzeye ulaşmıştı. Özellikle ta'lik hattında mahirdi. Döneminde çok sayıda âlim, şair ve sanatkâr yetişti. Evliya Çelebi, Kâtib Çelebi, Nef'î, Şeyhülislâm Yahya, Veysî, Koçi Bey, Hezarfen Ahmed Çelebi ve ayrıca İstanbul folklorunun önemli tiplerinden Meddah Tıflî ve Bekrî Mustafa bunlardan birkaçıdır.

IV. Murad zamanında Kocaeli, Kaptan Paşa eyaletine bağlı bir sancak statüsündeydi. Evliya Çelebi, sancak merkezi İzmit'te yönetici olarak birer yeniçeri serdarı, sipahi kâhyası, müftü ve nakibü'l eşraf bulunduğunu kaydetmiştir. Şehir, İstanbul'dan Anadolu'ya yapılan askerî ve ticarî yolculukların başlangıç noktası, Anadolu'dan gelen kervanların da dağılma yeri olarak kilit konumunu sürdürmekteydi. 1625 tarihinde 24'ü Müslümanlara ve ikisi gayrimüslimlere ait olmak üzere 26 mahallesi vardı. 835 hanede yaklaşık 4.200 nüfus yaşamaktaydı. Nüfusta 15. yüzyılın başlarına göre yaklaşık yüzde 70'e varan artışın sebebi, şehrin ticari kapasitesinin büyümesiydi. Celali hareketleri yüzünden insanların kırsaldan kente göç etmesi de

IV. Murad

artışta rol oynamış olmalıdır.

Dünyaca ünlü Türk seyyahı Evliya Çelebi yolculuğuna IV. Murad devrinde başlamıştı ve İstanbul'dan doğuya giderken ilk durağı olan İzmit'i bolca dolaşma imkânı bulmuştu. Katip Çelebi gibi o da Kocaeli'ni, içinde insanların kaybolduğu "ağaç denizi" olarak betimlemiştir. Orman varlığından dolayı kereste ticareti ilerlemişti. İzmit mamur, bakımlı, büyük bir liman şehriydi. Tersaneye ve büyük bir iskeleye sahipti. Çarşıları, bedestenleri ve değirmenleri boldu. Tüccarı, ayanı, eşrafı çoktu ve tüccarlar çeşit çeşit ipekli elbiseler giymekte idiler. Evleri bağlı, bahçeli ve gösterişli, üzerleri kırmızı kiremitlerle kaplıydı. Cami çeşmelerinden akan suları abıhayat gibiydi. Beyaz kirazı ve kızıl elması meşhurdu. Horlika rakısı ve şarabı eşsizdi. İzmit'in çevresini de dolaşan Evliya, Tavşancıl'da her yıl kiraz mevsiminde, yani Temmuz'da İstanbul'dan ve diğer kentlerden binlerce insanın çadırlar kurup dinlendiklerinden, eğlenceler düzenleyip düğün yaptıklarından bahseder. Padişahın Bostancıbaşısı Mustafa Ağa 1638 tarihinde Diliskelesi'nde bir çeşme yaptırmıştır.

Kocaeli Sultan IV. Murad'ın sevdiği ve önem verdiği bir bölgeydi. İzmit'i daha şehzadeliğinde tanımıştı ve burada avlanmaktan büyük keyif duymaktaydı. 1633 Aralık'ında ise teftiş amacıyla gelmiş ve üç gün geçirmişti. Fırsat buldukça avlanırken devlet işleriyle de ilgilenmiş; bir yandan sadrazamla birlikte doğu seferinin ayrıntılarını planlamış, diğer yandan bölgede türeyen eşkıyayı sindirmiş ve şehirde tütün yasağına uymayanları cezalandırmıştır. İzmit doğuya düzenlenen seferlerde ordunun konaklayıp iaşe temin ettiği bir yerdi. Sultan Murad da 1635'te Revan, 1638'de Bağdat seferleri esnasında İzmit'i menzil olarak kullandı. Bunlardan ilkinde şehirde üç gün kaldı. Kazıklı Derbendi'nde elim bir hadise de yaşandı. Kıdemli solakbaşılarından Galatalı Çelebi'nin bir askeri İstanbul'da bıraktığını öğrenince onun emektarlığına dahi bakmadan boynunu vurdurdu. Padişah kışın yaklaşması ve hastalığı nedeniyle seferden geri dönüşünde şehirde yine mola verdi. Buradan kadırgalarla İstanbul'a hareket etti ve payitahta büyük bir alayla girdi. Bağdat seferine giderken bir kez daha konakladığı İzmit menzilinde, kadılık sınavlarını yönetti. Adaylara sorularını bizzat kendisi sordu. Kazananların atamasını yaptırdı. Ayrıca sürgün avları düzenledi. Tebdil-i kıyafet ederek halkın arasında dolaştı, bol bol bahşiş dağıttı. Sefer dönüşünde Sivas ve Ankara üzerinden gelerek 8 Haziran 1839 tarihinde İzmit'e ulaştı. Devlet adamları İzmit'te toplanmış ve kendisine büyük bir karşılama töreni yapılmıştı. Padişah biraz da ağrılarından dolayı bu defa iki gün dinlendi.

IV. Murad zamanında İzmit'i ziyaret eden dünyaca ünlü bir başka seyyah Jean Baptiste Tavernier'dir. Fransız seyyah, İzmit'i kısmen bir tepenin eteğine, kısmen denize kadar uzayan ovada kurulmuş bir şehir olarak betimler. İzmit'in Sultan Murad için hayli çekici geldiğini belirtir. Bunun sebeplerinden biri şehrin çevresinde bolca av hayvanı bulunması, diğeri ise bahçelerindeki ender meyveler ile çok güzel şaraplar üretilmesiydi. Padişah şaraba ve ava düşkünlüğü nedeniyle buraya sıkça uğramaktaydı. Bu yüzden şehrin hem denize nazır hem de kır manzaralı noktalarından birine bir saray inşa ettirmişti. Bugünkü Av Köşkü'nün yerinde bulunan saray ahşaptı. Evliya Çelebi sarayın bağlı, bahçeli, büyük ve muntazam bir yapı olduğundan ve içerisinde 200 kadar usta bostancının çalıştığından bahseder. IV. Murad zamanında İzmit'in en parlak devirlerinden birini geçirdiğini belirten Tuğlacı, sarayın Yeniçeri Ağası Muslihiddin Ağa tarafından yaptırıldığını ve Sultan Murad'ın 1635 seferine giderken otağını burada kurduğunu yazar. Bizans devrinden sonra şehirde inşa edilen ilk imparatorluk sarayı olan bu yapı şehrin imarına da etki etmiştir. Sultan Murad, Revan kuşatması sırasında kaleyi kendisine teslim eden Emirgûne'yi istirahat etmesi için İzmit'teki sarayına göndermiştir. Fransa'nın İzmir Konsolosu Charles de Peyssonel 1745 tarihli İzmit izlenimleri arasında saraydan, tepenin yamacında bir terasın üzerine oturtulmuş, sağ tarafta eski bir kare kule, sol tarafta ise Türk tarzı büyük bir köşkten ibaret bir yapı olarak bahseder. Binanın etrafı küçük bir servi ormanı ve yüksek gövdeli birkaç ağaçla çevriliydi. Saray 1766 depreminde yıkılacak, daha sonra II. Mahmud aynı arsaya yeni bir saray inşa ettirecektir (Bkz. Kasr-ı Hümayun, Av Köşkü).

KAYNAKÇA

Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, KBB Yayınları, Kocaeli 2012; Feridun Emecen, *İmparatorluk Çağının Osmanlı Sultanları: II. Selim'den Sultan İbrahim'e (156-1648)*, c. II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2016; F. Yavuz Ulugün, *Seyahatnamelerde Kocaeli ve Çevresi*, İzmit Rotary Kulübü, Kocaeli

2008; Harun Selçuk, "IV. Murad'ın İzmit ve Çevresindeki Faaliyetleri", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V Bildirileri*, Kocaeli 2019, I, 635-640; İdris Bostan, "İzmit", *DİA*, İstanbul 2001, XXII, 536-541; İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. III, Doğu Kütüphanesi, İstanbul 2011; Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, c. IV, TTK Yayınları, Ankara 2011; Pars Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.

Kemalettin KUZUCU

MURAT CANKAT (1886-1963)

Tabip, Asker

Murat Cankat 1886 yılında Karaman'da doğmuştur. İlkokul öğrenimi Karaman'da tamamladıktan sonra, orta ve lise öğrenimini Kuleli Askeri Rüştiyesi ve Tıbbiye İdadisi'nde yapmıştır. 1910 yılında yüzbaşı olmuş, bir sene Gülhane'de staj yapmış, daha sonra burada cerrahi asistanı olmuştur. Uzmanlığını kazandıktan sonra bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi için Almanya'ya gönderilmiş, Hamburg'da Eppendorf hastanesinde patolojik anatomi ve cerrahi asistanı olarak çalışmıştır. Balkan Savaşları nedeniyle ülkesine dönen Dr. Cankat, Edirne Müstahkem Mevki Hastanesi operatörlüğü, sonradan da tümen cerrahi müşavirliğinde, seyyar hastane başhekim ve operatörlüğünde çalışmıştır.

Dr. Cankat, Birinci Dünya Savaşı'na da katılmış, 2. Kolordu Komutanlığı Cerrahi Müşavirliğinde bulunmuş, Çanakkale Savaşı sonuna kadar da cephede başhekim ve operatörlüğünde, son olarak da Kafkas Cephesi'nde görev yapmıştır. Daha sonra bir süre Halep'te görev yapan Dr. Cankat, savaş sonrasında 1918 yılında Gülhane'de harp cerrahisi, "2. Seririyat-ı Hariciye Kliniği ve Ortopedi" muallimliğine getirilmiştir. Bir müddet burada çalıştıktan sonra İstiklal Savaşı nedeniyle Anadolu'ya geçmiş, milli mücadeleye katılmıştır. İstiklal Savaşı'nda bir süre "Batı Cephesi Başkomutanlık Cerrahi Müşavirliği" görevini üstlendikten sonra Gülhane'deki görevine geri dönmüştür. 1940 yılında kurulan "Gülhane Askeri Tıp Tatbikat Okulu Klinikleri"nin 2. Hariciye Profesörü olmuştur. Genel cerrahinin yanı sıra, plastik cerrahi ve periferik sinir cerrahisi konuları ile ilgilenmiş, savaş cerrahisi konusunda Mim Kemal ile birlikte otör olmuştur. 1944 yılında aktif çalışma hayatını bırakarak emekli olmuştur. 13 Aralık 1963 tarihinde vefat etmiştir.

Katıldığı ulusal ve uluslararası kongreler: Milli Türk Tıp Kongreleri, Cerrahi Cemiyeti Kongreleri, Uluslararası Askeri Hekimlik ve Eczacılık Kongresi (Bükreş/Romanya), Uluslararası Askeri Hekimlik Kongresi (Philadelphia-ABD), Balkan Tıp Haftası.

Üyesi bulunduğu kuruluşlar: Etibba Muhadenet Cemiyeti Kurucu Üyeliği, Etibba Odası Üyeliği, Katipliği, Reisliği, Uluslararası Cerrahi Derneği Üyeliği, Yüksek Sağlık Şurası Üyeliği, İstanbul Genel Şehir Meclisi Üyeliği.

Sahip olduğu madalyalar ve nişanlar: Birinci Dünya Savaşı Gümüş Liyakat Nişanı, Alman Harp Madalyası, Kılıçlı Mecidi Nişanı, İstiklal Harbi Madalyası, Askeri Tıp Akademisi Nişanı, Amerikan Ordusu Fahri Nişanı.

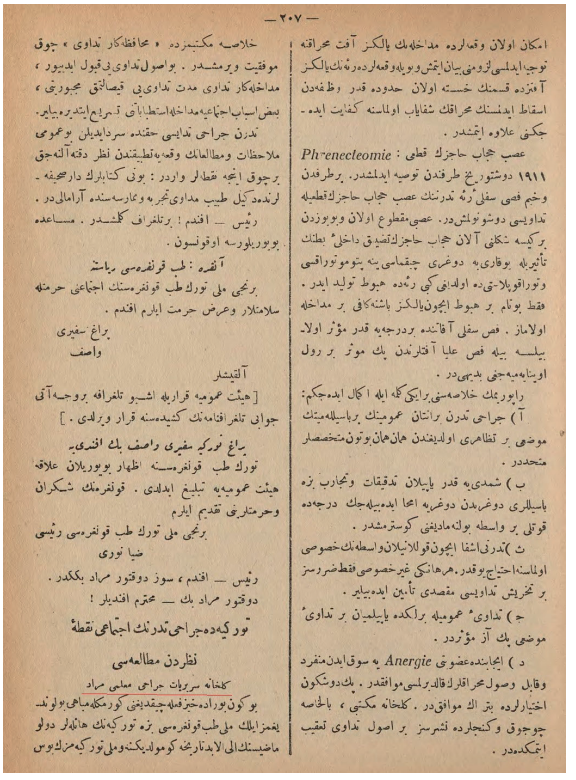

Birinci Milli Tıp Kongresi Tutanakları

Makaleler: Cüruh-ı Nariyeden Mütevellid Azım ve Ümmüssülbe Ziyai Maddelerinin Plastik Suretiyle Tamiri. Askeri Tıp Mecmuası 51 (8): 229-238, 1338 / 1922; Dai Pot'un Tababet-i Askeriye Nokta-i Nazarından Mütalâası. Askeri Tıp Mecmuası, 52 161-172, 1339/1923; Kise-i Safraviye Taşını İltibas Eden İltihab-ı Pankreas, Askeri Tıp Mecmuası 54 139-141, 1341/ 1925; Türkiye'de Cerrahi Tederrünün İçtimai Nokta-i Nazarından Mütalâası. Birinci Milli Tıp Kongresi Tutanakları. S: 207-218, 1927; Asab-ı Muhitiye Cüruhunun Tedavi-i Cerrahisi Hakkında Bazı Mütalaat ve Müşahadat-ı Zatiye. Türk Cerrahi Mecmuası 2 (7): 323-330, 1928; Mideye Fistülize Olmuş Kolesistit Kalküloz Neticesi Kay ile Huruc Eden Safra Kesesi Vakası. Askeri Tıp Mecmuası 57 271-273, 1928 (Mustafa Şaban Erden ile birlikte); Harbdeki Cerrahlığın Telakkisi. Sıhhat Almanakı. 1933, ss: 652-656; Eski Mirfak Çıkıklarında Osteo-Tandinöz Plastik Usulü ile Tedavi, Dördüncü Milli Türk Tıp Kongresi Tutanakları. ss: 276-286; Bir Had Pankreas Nekrozu Vakası. Askeri Tıp Mecmuası 66 (17): ss. 57-60, 1937 (İzzet Birant ile birlikte; Fahiz Kist İdatiği: Şirürji 1(3 veya 5): ss. 152-153, 1947

Kitaplar: Harpde İlk Yara Tedavisi, Ahmet İhsan Basımevi, Ankara, 1935; Türk Cerrahi Cemiyetinin İkinci Kurultayına Sunulan Rapor; Muhit Sinirler Cerrahisi, M. Sadık Kağıtçı Matbaası, Ankara, 1946; Dördüncü Türk Cerrahi Kongresi'ne Sunulan Rapor. Dr. Murat Cankat *Servet-i Fünûn Dergisi*'nin sahibi Ahmet İhsan Tokgöz'ün damadı, Hakkı Devrim'in eşi Gülseren Devrim'in babasıdır.

KAYNAKÇA
Sait Naderi, "Gülhane'den Ayrılışının Kırkıncı Yılında Prof. Dr. Murat Cankat ve Nöroşirürjikal Uygulamaları", *Tıp Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2004, (12), ss. 58-62; Bilge Ercülasun, *Ahmet İhsan Tokgöz*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996; https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sevenleri-gulseren-devrim-i-son-yolculugunda-yalniz-birakmadi-8796779.

Burhan SAYILIR

MUSA HİLMİ EFENDİ (1845-1903)

Hereke Fabrika-i Hümayunu'nda Muallim

Musa Efendi, Yemenici Ahmed Ağa'nın oğludur. Şöhreti Yemenicizade'dir. 1845/1846 (H.1262) senesinde Gebze kazasına tabi Hereke köyünde doğmuştur. Hereke'de yer alan sıbyan mektebinde mukaddemât-ı ulûmu okumuştur. Türkçe okuryazardır. Dokuma işleminde kullanılacak ipeklerin türlerini tayin göreviyle, Hereke Fabrika-i Hümayunu'nda 20 Ocak 1855'ten 14 Mart 1873'e kadar istihdam olunmuştur. 15 Mart 1873'te 15 guruş yevmiye ile bu fabrikada muallim muavinliğine tayin edilmiştir. 15 Mart 1875'te yevmiyesi 20 guruşa çıkmıştır. 14 Kasım 1876'da fabrikanın faaliyetlerini durdurmasından dolayı yevmiyesi bu sırada 10 guruşa düşmüştür. 13 Mart 1877'de 750 guruş maaşla muallim-i evvelliğe (birinci öğretmen) terfi edilmiştir. 14 Mart 1880'deki düzenlemelerde maaşının zammında kısılma yapılarak, maaşı 600 guruşa indirilmiştir. 14 Mart 1881'den 13 Ocak 1883'e kadar fabrikanın yine işlevini durdurmasından dolayı yarım maaş aylık almıştır. 14 Ocak 1884 tarihinde maaşı 1000 guruşa doldurulmuş ise de fabrikanın kapalı bulunmasından dolayı 13 Mart 1881 tarihine kadar maaşını 500 guruş olarak almıştır. Musa Efendi'nin maaşı 13 Ocak 1891'de 1250 guruşa, 5 Nisan 1892'de 1400 guruşa, 1 Temmuz 1893'te 1500 guruşa çıkmıştır.

29 Ocak 1884 tarihinde 4. rütbeden Mecidî Nişanı ile taltif edilmiştir. 16 Ağustos 1886'da rütbe-i salise tevcihi, 13 Eylül 1887'de 4.rütbeden nişan-ı âli-i Osmanî, 9 Mart 1891'de gümüş iftihar ve 26 Mart 1893'te gümüş liyakat madalyaları almaya layık olmuştur. 21 Ocak 1893'te sâniye sınıf-ı sanîsi ve 22 Aralık 1895'te sâniye sınıf-ı mütemâyizi rütbelerine terfi edilmiştir. Ayrıca 1887'de, Peygamber Efendimize ait kisve-i saadetin imalinde kullanılan ipeğin temininde gayretli çalışmaları görülen Musa Efendi 4. rütbeden Mecidi Nişanı'na layık görülmüştür.

13 Mart 1897'deki genel düzenlemelerde maaşında kısılmaya gidilerek aylığı 1425 guruşa indirilmiştir. 13 Aralık 1897'de maaşı 1625 kuruşa yükselmiştir. 17 Kasım 1898'de çalışma ve gayretlerinden dolayı rütbesinde değişikliğe gidilerek 3. rütbeden Nişan-ı âli-i Osmanî ihsan buyrulmuştur. Musa Efendi rütbe ve terfilerin yanı sıra Fransa Devleti tarafından verilen Officier d'Académie nişanını da almaya layık görülmüştür. 9 Kasım 1901'de maaşı 1900 guruşa yükselmiştir. Vazifesindeki başarısına mebni 14 Mayıs 1905'te 2. rütbeden Mecidî Nişanı almıştır. Başarı ve çalışmalarına bağlı olarak ayrıca 5 Nisan 1903'te

Musa Hilmi Efendi

rütbe-i ula sınıf-ı sanîsi rütbesine terfi edilmiştir. 19 Ekim 1903 tarihinde vefat ettiği belirtilmiştir. Hereke Fabrikası müdüriyetince yapılan incelemelerde Musa Efendi'nin vazifesini ifada gayretli olduğu ve iyi halini koruduğu ifade edilmiştir.

Musa Efendi'nin Ahmed Hayri ve Mehmed isminde iki oğlu vardır. Oğlu Ahmed Hayri Efendi de Hereke'de görevde bulunmuştur. Ahmed Hayri, 1882/83 (H. 1300) tarihinde Hereke kasabasında doğmuştur. Hereke Fabrika-i Hümâyûnu İbtidâi Mektebi'nde temel dini dersleri, resim, kumaş dokuma ve imali konularını tahsil ederek diploma almıştır. Türkçe okuyup yazmaktadır. Fabrikanın resimhanesine çalışmıştır. Bir zaman sonra fabrika muallim muavinliğine tayin edilmiştir. 20 Kasım 1903 (29 Şaban 1321) tarihinde sanayi madalyası verilmiştir. Diğer oğlu Mehmed ise Yemenici Ahmet Usta'nın torunu olarak bilinir. 1879/1880 (H.1297) tarihinde Gebze kazasına tabi Hereke köyünde doğmuştur. Hereke Fabrikası iptidai mektebinde mukaddemat-ı ulumu tahsil edip, şahadetname aldıktan sonra fabrikanın resimhanesine dâhil olmuştur. Bir buçuk sene kadar resim tanzimi ile kumaş imali üzerine nazari ve ameli olarak eğitim almış ve 19 Ağustos 1892 tarihinde 1,5 guruş yevmiye ile Hereke fabrikası resimhanesine çıraklık için kayıt olmuştur. 20 sene burada çalıştıktan sonra 12 Ekim 1902 tarihinde aylık 400 guruş maaşla kemha muallimliğine tayin edilmiştir. Görevi sırasında gümüş sanayi madalyası ile taltif edilmiştir Hereke Sümer Camii girişinde yer alan Musa Efendi'nin mezartaşı üzerinde şunlar yazmaktadır:

"Allah kerim ve muindir. Sanatını icra için, devlete hizmet için gayretle çalışarak bütün ömrünü feda etti. Bu erdemli ve fen bilgileriyle bezenmiş işte burada gömülü. Ruhunu memnun eyle. İhlâs okuyarak ziyaretçiler eğer günahı varsa Allah'ım sen bağışla, yok başka sığınak. Sığınılacak yer ancak sensin. Şakir kulun hüzünle dedi tam tarihi. Şu dünyadan çekdi elini, tecelliye mazhar olmak için Musa. Ula sınıf-ı sanisi ricalinden Hereke Fabrika-i hümayunu muallim-i evveli Musa Efendi'nin ruhuna Fatiha. Sene 1319 (1901/1902)"

12.02.1907 tarihinde ailesine maaş bağlanmıştır. Fabrika civarında Yalıbağları denilen yerde mutasarrıf olduğu vakıf arazi üzerine ruhsatsız iki hane yaptığı için, ceza olarak kendisinden iki misli öşür alınması kararlaştırılmıştır. Musa Hilmi Efendi'nin 1895 yılında bir tarihçe yazdığı ve fabrikanın kuruluşu hususunda ilginç bilgiler verdiği belirtilmektedir.

KAYNAKÇA
BOA, HH.İ., 67/48, 19 Zilhicce 1304; Alpaslan Demir, Sicill-i Ahval Kayıtlarına Göre Herekeli Devlet Memurları, *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu –II*, cilt 2, Kocaeli, 2016, sayfa 1211; Recep Kankal, *Sicill-i Ahval Defterlerine Göre Osmanlı Bürokrasisinde Gebzeli Memurlar (1879-1909)*, Gebze Belediyesi, Kocaeli, Ekim-2017, sayfa 27-28 ve 52; Ahmed Nezih Galitekin, *Kocaeli'nin Dünyaca Ünlü Beldesi Hereke*, Körfez Belediyesi Kültür Yayınları, Kocaeli 2015, sayfa 217, 218, 511; Emre Dölen, Osmanlı Döneminde Kocaeli'ndeki Sanayi Kuruluşları, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli 2015, cilt 2, s. 676; İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II.Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, Hereke Dokuma Fabrikası:Hereke Fabrika-i Hümayunu Muallim-i Evveli Musa ve Sermakinisti Rıza Efendi Kulları, Yerel Yer Numarası: NEKYA90453/32, 1891.

Recep KANKAL

MUSA KAZIM (1834-?)

Mutasarrıf

Yanya vilayetinin Koniçe kasabası eşrafından Nureddin Bey'in oğludur. 1834 yılında Yanya'da dünyaya geldi. Öğrenimini buradaki mekteplerde tamamlamasının ardından 17 Kasım 1857 tarihinde Tırhala sancağına bağlı Kardiçe (Ağrafa ile beraber) kazası müdürü olarak memuriyet adım attı. Müteakiben Rumeli'nin dört farklı şehrinde ikişer yıl kaza müdürlüğü/kaymakamlık yaptı. Bunlar Selanik'in Kesendire (1860-1862), Manastır'ın Ohri (1862-1864) ve İlbasan (1864-1866), Yanya'nın Mağlıç (1866-1868) kazalarıdır. 1870 Mart'ında Dersaâdet Umûr-ı Zabıta Müdüriyeti muavinliğe getirildi. 14 Eylül 1872 tarihinde Yanya vilayetinin Temyiz Divanı başkanlığına atandı. Bir yıl sonra bu meclislerin ilmiye kökenlilere verilmesi kararı alınınca açıkta kaldığından İstanbul zabıtasındaki görevine iade edildi. 25 Haziran 1878'de Yanya'ya bağlı Ergiri sancağı mutasarrıflığına atanmak suretiyle tekrar Mülkiye'ye dönmüş oldu. 1880'de Preveze mutasarrıflığına getirildi. Bir yıl sonra padişahın iradesiyle Çanakkale'ye çekildi. Burada 23 ay zorunlu ikametten sonra, 18 Nisan 1883 tarihinde Bayezid mutasarrıflığına atandı. Altı yıl sürdürdüğü bu görevi sırasında hudut ve aşiret meseleleriyle uğraştı. Soruşturmaları artınca 1889'da azledildi (Y. PRK. DH, 8/61). Uzun bir aradan sonra 4 Şubat 1895 tarihinde İzmit sancağı mutasarrıflığına atandı. Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 tarihine kadar on üç yıl bu makamda kaldı. Bir yıl sonra Nisan 1909'da emekliye ayrıldı. Dâhiliye Müsteşarı Ahmed Refik'in belirttiğine göre kendisi Arnavut'tu. Güçlü bir kalemi ve yeterli düzeyde bilgisi olmamakla beraber gelişkin bir retoriğe sahipti. Kazım Bey'in akrabalık ilişkileri ilginçtir. Abdülhamid döneminde Sivas, Selanik ve Ankara gibi yerlerde valilik yapmış olan Abidin Paşa ile kardeşi Veysel Paşa'nın eniştesiydi. Veysel Paşa da Kazım Bey'in kardeşiyle evliydi. Kazım Bey'in Nureddin, Hüseyin ve Firdevs adında üç çocuğu dünyaya gelmişti. Kızı Firdevs Hanım 1900 yılında, yine Abdülhamid döneminin ünlü valilerinden Giritli Sırrı Paşa ile Şaire Leyla (Saz) Hanım'ın oğlu Mimar Vedat (Tek) Bey ile evlenmiştir.

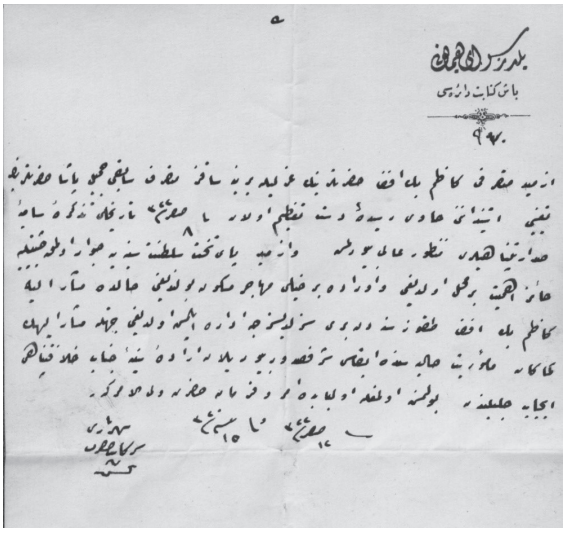

Musa Kazım Bey'in İzmit'i dokuz yıldır sorunsuz biçimde yönettiği için görevden alınmasına gerek olmadığına dair Sultan II. Abdülhamid'in 1904 tarihli iradesi.

Musa Kazım Bey'in İzmit'e atandığını duyuran gazeteler, kolera salgınının bölgeyi tamamen terk ettiğini, yine de tedbiri elden bırakmayan hükümetin inceleme yapması amacıyla bir doktoru oraya gönderdiğini de yazmışlardı (*İkdam*, nr. 187, 9 Şaban 1312; *Sabah*, nr. 1972-1973, 9-10 Şaban 1312). Kazım Bey iki gün sonra terfi ettirilerek ûlâ sınıf-ı sânîsi rütbesi ve üçüncü rütbe Mecidî Nişanı ile ödüllendirildi (İ. TAL, 72/36; *Sabah*, 1975; *İkdam*, nr. 189, 11 Şaban 1312). Misyonerlerin inşaatı yüzünden Fransa ile yaşanan diplomatik kriz üzerine görevden alınan Selim Sırrı Paşa'nın yerine getirilen Musa Kazım Bey vazifeye başladığında kendini tartışmanın ortasında buldu. Misyonerlerin gönlünü almaya çalıştı. Onların temsilcileri ve İzmitli Hıristiyanların önde gelenleriyle mutasarrıflıkta bir araya geldi. Kilisenin inşaatına destek verdi. Bu arada ailesini ve eşyalarını almak için İstanbul'dan İzmit'e gelen Sırrı Paşa'nın dostu Naib Tevfik Bey'le beraber ahali arasına etnik nifak sokarak Ermenilerle Müslümanları birbirlerine karşı kışkırtmaları kısa süreli gerilime yol açtı. Ancak

Bâbıâli'nin müdahalesiyle herhangi bir olaya meydan verilmedi. Göreve gelişinin dördüncü ayında İstanbul gazetelerinden biri baş sayfasında, Musa Kazım Bey'in yaratılıştan gelen dürüstlüğü, ehliyeti, zekâsı ve becerikliliği sayesinde İzmit'te işleri arzu edildiği gibi düzene koyduğunu, özellikle kamu hukukunun korunması konusunda azami gayret gösterdiğini ve böylece halkın gönlünü kazandığını yazdı. Gazetenin kaynağı, Kazım Bey'i mutasarrıflığa atadığı için padişaha şükran duygusunu dile getiren bir okuyucu mektubuydu ve böyle övgüye değer yöneticilerin kamuoyuna tanıtılması gerektiği bilinciyle bu haberi yapmıştı (*İkdam*, nr. 310, 14 Zilhicce 1312).

Kazım Bey Yalova'da zuhur eden Yunanlı eşkıya ve Kandıra'da bölgesindeki genel eşkıyalık olaylarının üzerine gitti. Redif Fırkası Kumandanı Sadeddin Bey'in kararlılığı ve taburun genç askerlerinin olağanüstü çabası neticesinde düzen karşıtları 1896 yılında etkisiz hale getirildiler. Yalova'daki eşkıyaların sindirilmesi, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın sebeplerinden birini oluşturması bakımından önemlidir. Kazım Bey İstanbul'da kanlı çatışmaların yaşandığı bu tarihlerde Ermenilerin Adapazarı, Geyve ve sair yerlerdeki taşkınlıklarını yine askerin yardımıyla bastırarak kitlesel olayların önünü kesti. Kazım Bey zamanında İzmit kamu yatırımları almaya devam etti. Sultan Abdülhamid'in cülusunun 25. yıldönümünü kutlama etkinlikleri kapsamında İzmit'e belediyece bir saat kulesi inşa edildi. 1904 yılında belediye rıhtımı ile ahşap Belediye Oteli yapıldı. Gümrük binası da aynı yıllarda inşa edildi. Bu işlerin yapılmasında eski Belediye Reisi Edhem Efendi'nin büyük katkısı görüldü. Yukarı Pazar'a bir okul yapıldı. Şehirdeki Rum cemaati rıhtım ve otel arsasının kilise vakfına ait olduğu iddiasıyla dava açmışlar ise de Kazım Bey gereken parayı ödemek suretiyle inşaatları tamamlatmıştır. Fakat Rumlar yapıları yine de boykot etmişlerdir.

Kazım Bey uzun görev süresi boyunca resmî icraatlarından ziyade aleyhindeki şikâyetler ve kovuşturmalar nedeniyle gündeme geldi. İstanbul'a şikâyet yağdıranlar arasında ahalinin yanı sıra askerî yöneticiler de bulunuyordu. Defalarca soruşturma açılmakla beraber hepsinden de beraat etti. Daha göreve gelişinin üçüncü ayında, yolsuzluğundan dolayı görevden el çektirilmiş ve altı ay hapse mahkûm edilmiş olan Geyve Belediye Reisi Semercioğlu Ata Efendi'yi kollamakla ve görevine iade etmekle suçlanmıştı (Saâdet, nr. 3344, 2 Haziran 1895). Kazım Bey sıkı bir kontrol altında olmakla beraber yöneltilen suçların çoğu mesnetsizdi. Örneğin Redif Kumandanı Sadık Paşa, Saray'a yazdığı 17 Temmuz 1899 tarihli jurnalde, Kazım Bey'in satın alacağı çiftliği görmek ve ahaliye baskı yapmak üzere Değirmendere'de bulunduğunu ihbar etmişti. İhale zamanı olmasından dolayı muhasebeciyi de beraberinde götürmesi Sadık Paşa'ya şüpheli bir hareket olarak görünmüştü. Kazım Bey aleyhtarları, isnatların boşa çıkması üzerine onu idarede gevşeklik göstermek ve bazı usulsüzlükler yapmakla suçladılar. 1902 yılında Dâhiliye Nazırı Memduh Bey'in, Kocaeli sancağının stratejik öneminden dolayı mutasarrıflığın daha muktedir birine verilmesi talebi üzerine Kazım Bey'in azli gündeme geldi. Değişikliğe sıcak bakan Sultan Abdülhamid önce Kazım Bey'e uygun bir yer bulunmasını istedi. Memduh Paşa onun Yozgat Mutasarrıfı Cemal Paşa, Menteşe Mutasarrıfı Galip Paşa yahut Kırşehir Mutasarrıfı Said Bey'den biriyle becayiş edilebileceğini bildirdi (İ. DH, 1401/35). Fakat değişiklik gerçekleşmedi ve padişahın 28 Eylül 1902 tarihli emriyle görevinde kaldı. Kazım Bey beklenenin aksine yerini daha da sağlamlaştırınca, rakipleri bu defa Gölcük'teki ve İzmit ovasındaki mülkü üzerinden şikâyet edildi. Çiftliklerinin etrafındaki tarlaların sahiplerini bir şekilde ikna ederek yahut nüfuzunu kullanarak arazisini genişlettiği ileri sürüldü. Hayvanlarının yararlanması için ahalinin arazisine tecavüz etmekle, köylülere sürülerini otlatacak mera bırakmamakla, kamuya ait suya el koymakla, mahsulün kurumasına sebep olmakla, şikâyete yeltenenleri tehdit etmekle suçlandı. Ama bunların hiçbiri kanıtlanamadı. Kazım Bey ile Ferik Sadık Paşa arasındaki ihtilafın araştırılması için İstanbul'dan muhakkik gönderildi. 1904 yılında, Sakız eski mutasarrıfı Cemil Paşa ile becayişi önerildi. Fakat Sultan Hamid 8 Nisan 1904 tarihli iradesiyle bunu da reddetti ve Kazım Bey'in yerinde kalmasının uygun olacağını bildirdi. Padişahın "İzmit payitaht-ı saltanat-ı seniyyeye civar olmak hasebiyle hâiz-i ehemmiyet bir mahal olduğu ve orada bir hayli muhacir meskûn bulunduğu cihetle Kazım Beyefendi dokuz seneden beri sızıltısızca idare eylemiş olduğu" şeklindeki gerekçesi hayli dikkat çekiciydi (İ. HUS, 116/51).

Kazım Bey'in her soruşturmadan güçlenerek ve adeta konumunu pekiştirerek çıkması rakiplerinin ve hasımlarının öfkesini dindirmedi. Şikâyetlerin arkası kesilmedi. Kendisinin kökeninden dolayı bazı Arnavutlar bunu kullanarak yolsuzluk yapmaya kalkmışlar ise de Kazım Bey bu gibi istismarlara göz yummamış, fakat kadrolarda Arnavutlara öncelik vermişti. 1908'de Kanun-ı Esasî ilan edildiğinde, görevden uzaklaştırılması için öne sürülen gerekçelerin başında bu tutumu yer aldı. Saraya çekilen telgraflar ve yeni rejime geçilmesinin coşkusuyla galeyana gelen bir grubun yaptığı gösteriler neticesinde azledildi. Kazım Bey İstanbul'a gitti. Önce mazuliyet maaşı bağlanmasını istedi, ardından kendi isteğiyle emekli oldu. İzmit'teki mülkünü satışa çıkardı. Hakkında şikâyetler yağmaya devam etti. Bazı köylüler, arazilerini zorla ellerinden alındığı iddiasıyla iadesini talep ettiler.

KAYNAKÇA

BOA, BEO, 2338/175302; 2393/179463; DH. MKT, 377/12; DH. SAİD.d, 10/551; ŞD, 1090/38; Y. PRK. ASK, 153/27; Atilla Oral, *Misyonerlerin ve Fransa'nın Baskısıyla Görevinden Azledilen Selim Sırrı Paşa*, Demkar Yayınları, İstanbul 2010; Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, KBB Yayınları, Kocaeli 2012; Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih ve Rehberi*, haz. Atilla Oral, Demkar Yayınevi, İstanbul 2007.

Kemalettin KUZUCU

MUSİKİ DERNEĞİ

Kocaeli Büyükşehir Musiki Derneği

Ali Koç Demirören başkanlığında bir heyet tarafından İzmit Valisi Rükneddin Nasuhioğlu'na bir dilekçe verilerek müzik çalışmalarının resmi bir dernek çatısı altında toplanması talep edilir. Ali Koç Demirören, Kazım Kamay, Süreyya Biyenç, Ahmet Sakızlı, Osman Çakar, Fahir Birim, Salih Yağmuroğlu, İsmet Durmuş, İbrahim Baysal ve Nedim Tekercioğlu kurucu üye olurlar. Dernek kurucuları arasında İzmit'in daha o yıllarda yoğun bir sanayi kenti olduğunun kanıtı olan işletmelerde görev alan şahıslar yer almaktadır. Türk müziği çalışmalarının artık dernekleşerek daha düzenli ve programlı yürütülmesinin her kesimden İzmit halkının talebi olduğu (Erdal, 2019, s. 109) 5 Mart 1947 tarihinde dönemin valisi Rüknettin Nasuhioğlu ve 6. Kolordu Komutanı Nurettin Baran'ın teşvik ve himayeleriyle bugünkü İzmit Türk Musikisi Derneği resmen kurulmuş olur. 1973 yılına kadar dernek binin üzerinde konser vererek ve yetiştirdiği yirmi elemanını radyo ve televizyona göndererek çok büyük bir başarı göstermiştir.

Dernek, Türk musikisini Türk toplumuna sevdirmek ve yaymak; bu amaçla ses ve Türk müziği enstrümanları yönünden yetenekli kişileri dernek çalışmalarına alıp, yeteneklerinin gelişmesine katkıda bulunmak; koro, solo ve enstrüman çalışmalarını yürütecek şeflerin yetişmesine çalışmak ve şeflik yeteneği olan öğretmenler temin ederek çalışmaları yürütmek ve çalışmaları toplu sunmak ve duyurmak için konserler vermek amacıyla hizmet vermektedir. Derneğin ilk başkanı beş buçuk ay süreyle Kırbaş lakaplı Ahmet Sakız'dır. İkinci başkan Kanuni Hacı Arif Bey'in oğlu Zeki Arif Ataergin'dir ve görevi altı ay sürer. Daha sonra görevi devralan Osman Çakar ise, 6 Eylül 1961 tarihinde bir dernek çalışması sırasında kalp krizi geçirip yaşamını yitirir. (Atılgan, 2015, s. 38-39) 10 Eylül 1961 tarihinde Ali Koç Demirören başkanlığa seçilir ve (Enül, 2008),18 Aralık 1979'a dek bu görevi sürdürür. 1979 sonunda görevi Hüseyin Çağlayan devralır. Dernek Türkiye'nin tanınmış üstatlarının görev yaptığı parlak bir çalışma dönemi geçirir. Sadun Aksüt, Mustafa Sağyaşar ve Erdinç Çelikkol İzmit Musiki Derneği'ne çok emek verir ve katkı sağlarlar. Derneğin adı 14 Mayıs 1994'te İzmit Büyükşehir Musiki Derneği olarak değiştirilir. Belediyenin katkılarıyla daha etkin hale gelen dernek, 2004 Mayısında Hüseyin Çağlayan'ın 25 yıllık görev süresi ardından başkan olan Dr. Cemallettin Palaz'ın görev almasıyla faaliyetlerine devam eder. 2004 yılından bu yana Vehbi Hopalı dernek başkanlığı yürütmektedir. (Atılgan, 2015, s. 38)

5 Mart 1947 tarihinde "İzmit Musiki Cemiyeti" adıyla kurulan dernek, 14 Mayıs 1994 tarihinde dönemin İzmit Büyükşehir Belediye Başkanı Sefa Sirmen'in önerisiyle "İzmit Büyükşehir Musiki Derneği" adını alarak bir anlamda belediyenin bünyesine katılır. 2008 yılında ise, 5747 sayılı yasayla Büyükşehir kapsamı ve belediyenin Kocaeli Büyükşehir Belediyesi statüsünü alması nedeniyle Başkan İbrahim

İzmit Turk Musiki Derneği. İstiklal Caddesi Gül İş Merkezi'nin olduğu yer, 1945 - 1950

Karaosmanoğlu ile görüşülerek ilk kongrede derneğin adı "*Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Musiki Derneği*" olarak değiştirilir. 2010-2012 yılları arasında AB projesi kapsamında kırk kişilik ekip ile Türk müziğini ve kültürünü Avrupa'ya tanıtmak amaçlı bir projede yer alınır ve İtalya, İspanya, İngiltere, Fransa, Danimarka, Romanya gibi altı Avrupa ülkesini kapsayan konserler verilir. Projenin paydaşları ise, dernekler ve konservatuvarlar olur.

Derneğin 24 yıldır görev yapan şefi Erdinç Çelikkol'dan önce Ali Koçdemiröen, Sadun Aksüt, Mithat Özyılmazer ve Murat Büyükkaya şeflik yapar. (Şefkatli, 2016, s. 2) Güz ve bahar konserleri düzenleyen dernek pek çok sanatçıyı konserlerine konuk eder. Avni Anıl, Müzeyyen Senar, Serap Kuzey, Melihat Gürses, Elif Güreşçi, Ayşe Taş, Serap Mutlu Akbulut, Alaaddin Yavaşça, Melda Kuyucuer, Ahmet Özhan bu konuklardan bazılarıdır.

KAYNAKÇA

Büşra Şefkatli, "Bahar Konserine Hazırlık Başladı", *Bizim Kocaeli* gazetesi *Yaşam Eki*, 9 Ocak 2016, s. 2; Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; KYÖD, *50. Yıl Özel Sayısı*, 1997, s. 92; Mustafa Enül, "Ali Koç Demiröen İzmit Türk Musikisi Derneği Kurucusu", *Özgür Kocaeli* gazetesi, 20.04.2008; Salih Gül vd., *Kocaeli 1973 Yıllığı: Cumhuriyetimizin 50. Yılında Kocaeli*, Kocaeli Valiliği Yayını, Kardeşler Matbaacılık 1973; Vural Atılgan, "Kocaeli Büyükşehir Musiki Derneği", *Pişmaniye KYÖD Düşünce, Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı: 36, Ekim 2015, s. 38-39.

Gülşen ERDAL

MUSİKİ HEVESKARAN CEMİYETİ (İZMİT)

1908 yılında bando, Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinde yaygın bir hale gelir. Sancak merkezlerinde, ordu merkezlerinde hatta bazı belediyelerde bandolar kurulur. Osmanlı Devleti'nin genel portresi böyle iken, İzmit'te Fransız misyoner okulunun mutasarrıflıktan izin almadan bando eşliğinde tören yaparak Fransız bayrağını göndere çekmesi, İzmit'te yaşayan Türk halkını rencide eder, bu hareket sonucunda olaylar meydana gelir. Bu olayın ardından 1914 yılında Mutasarrıf Mazhar Müfit Bey zamanında, Yeni Turan (Numune) İlkokulu'nun temel atma töreni için bando-mızıkaya ihtiyaç duyulur. Ancak bu dönemde kentte Fransız misyoner okulunun dışında yalnızca İzmitli Ermenilerden kurulan bando bulunmaktadır. Her türlü etkinlik ve temel atma törenlerinde bu bandodan faydalanılmaktadır. Kısaca Meşrutiyet Devrimi'nden sonra İzmit'te Ermeniler tarafından oluşturulan bando mızıka ile Firerier Mektebi'nin mızıkaları bulunmaktadır.

İlkokulunun temel atma töreninde Ermenilerin bandosunu talep etmemek için ilk bandoya kuruculuk yapacak olan Mızıka-yı Hümâyun mezunu İsmail Hakkı Dinçer askerlik terhisi için İzmit'e geldiğinde, bandonun oluşumu için bir müzisyene duyulan ihtiyaçtan ötürü terhisi ertelenir ve belediye başkanı ile görüştürülür. Bandonun kurulması için gerekenler belediye başkanının neye ihtiyaç olduğunu sorması üzerine İsmail Hakkı Bey, "Çalgılar ve Hevesli Gençler" yanıtıyla karşılık verir. Belediye başkanı gerekli maddi alt yapıyı oluşturmak için kentin ileri gelenlerini biraraya getirir ve toplantıda ilk katkıyı hem maddi hem de manevi olarak oğlunu bando elemanı vererek kendisi yapar. Ve diğer kişilerin de katkılarıyla gerekli para ve insan kaynağı toplanır. Ardından İzmit İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Yukarıpazar Kulübü gençlerinden bir bölümü Dere Cami karşısında Yukarıpazar Hamamı civarında büyük bir evde "İzmit Musiki *Heveskâran Cemiyeti*"ni 1914 yılında kurarlar. Bu cemiyetin kurduğu İsmail Hakkı Dinçer'in yönetiminde 60 kişilik bando-mızıka takımının gelişmesi için Mutasarrıf Mazhar Müfit Bey, teşkilatı himayesine alarak gelişmesine yardım eder. İlk bandoya çalışmaları için kulüp binası olarak tahsis edilen Yukarıpazar'da evde gizliden çalışmalara başlanır. Bu evin adı uzun süre kulüp evi olarak kalır. Portakal Hafız ve arkadaşlarının katkılarının yanı sıra çalgılar İstanbul Uzunçarşı'daki Rüştü ve Ömer kardeşlerin mağazasından (onlar da Fransa'dan) temin eder. İlk öğrencilerinden bazıları, Ferit Aral, İhsan Akköseoğlu, Kemal Selçuk, Sabri Akçam'dır. Birçok genç bu kulübün müdavimlerinden olurlar. Kulübün ilk açılışında belediye çalışanlarından Mehmet Çavuş da görev yapmaktadır. Cemiyet üyeri hayatları boyunca kulübe devam ederler. İzmitli meraklı gençler türlü yerlerde görev alırlar ve bugün askeri bandolardan emekli ve halen görevde olanları vardır. Bando zaman içerisinde önce Halkevi başkanlığı, ardından İzmit Belediyesi katkılarıyla yaşatılır.

Heveskâranı M. cemiyeti yıllık toplantısını yapdı

Bundan kırk dört yıl önce, İzmitte teşekkül etmiş bulunan, heveskâr anı Musiki cemiyeti halen varlığını devam ettir mektedir.

İzmit Belediyesinin yar dımlarile, hizmet gören ş hir bandosu ile İzmitli ler iftihar edebilirler.

Her yıl Umumi toplantısını yapmakta olan, bu tarihi teşekkül, bu yılda Umumi toplantısını Hal binasındaki salonunda yapmıştır. Ekseriyetle ya pılan kongre gayet iyi bir hava içinde cereyan etmiş, bandonun tekâmü lü hususunda müsbet kararlar alınmıştır.

(Devamı 3 de)

İş Bankası İkinci Müdürü işe başladı

İş Bankası İzmit Şube si İkinci müdürlüğüne ta yin edilen, Orhan Orpak Sehrimize gelmiş ve ik

İzmit Musiki Heveskâran Cemiyeti Bandosu Yeni Turan (Numune) İlkokulu'nun temel atma merasimine bir marş ile katılımda bulunur. Bando milli mücadelenin her evresine tanıklık yapan bir müzik topluluğudur. Heveskâran-i Musiki Cemiyeti'nin kuruluş amacı, milli mücadele sürecinde söylenen bağımsızlık içerikli marşlar ile günün ve yaşanılanların bir anlamda tanığı olması ve bu tanıklık müessesesini müzik yoluyla yapması dönemin ruhunu anlamak açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Atilla Oral, "Milli Mücadeleden ve Cumhuriyet Döneminde İzmit'te Bando", *Özgür Kocaeli* gazetesi-*Pazar Eki*, 2003, s. 6; Hayrettin Ekmel Dinçer, "İzmit Belediye Bandosu Kurucusu İsmail Hakkı Bey", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler*, Sayı-49-50, Haziran 2001; Ahmet Oğultekin, "Cumhuriyet'in 10. Yılı'nda İzmit'te Bayram Kutlamaları ve Resmi Açılışlar", *Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler*, Sayı: 78, Ekim 2003; Gülşen Erdal, "İzmit Tarihi'nin Sesli Tanığı: İzmit Kent Müzik Kültüründe Tarihi Bir İmge Olarak Bando", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Cilt:3, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2017, s. 2733-2741; Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de* Müzik Kültürü, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; Nail İnal, İzmit Sancağı 1333 *Büdcesi*, Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Yayını, Kocaeli, 2010, s. 55; Salih Gül vd., *Kocaeli 1973 Yıllığı: Cumhuriyetimizin 50. Yılında Kocaeli*, Kocaeli Valiliği Yayını, Kardeşler Matbaacılık 1973, s. 131; Rıfat Yüce, "Şehir Bandosu Nasıl Kuruldu?", *Türk Yolu* gazetesi, 24 Aralık 1949.

Gülşen ERDAL

MUSLİHÜDDİN MUSTAFA EVKÂFI

Hacı Kıssahan İsmiyle Maruf Kişinin Vakıfları

Fatih Sultan Mehmed Han'ın Kıssahanı ve muhtemelen Şeyh Yavsî'nin tasavvuf ve tarikat hocası olan Muslihüddin Kacavî ile aynı kişidir. Hacı Kıssahan olarak bilinen Muslihüddin Mustafa'nın hayatı hakkında ayrıntılı bilgi yoktur. Babasının adı Cüneyd, anne bir kardeşinin adı Mevlana Abdülcelil ibn-i Ali, zevcesi (eşi) Emirdağlı Mevlana Muhiyüddin'in kızı Zeynep Hatun, kızı ise Mükerreme Hatun'dur. Onun Çavlu Hacı köyünde kurduğu mescid, muallimhane ve zaviye, Büyük Kaynarca köyünde Cuma camisi olarak kullanılan bir mescid bina ettirdiği anlaşılmaktadır.

Sultan Bayezid, İzmit'e bağlı Ayangünay köyü ve Göçkün mezrasını, Hacı Kıssahan'ın Kandıra'daki Çavlu Hacı köyünde bina ettirdiği mescid-i camiin ve diğer mescidin ve Kavize yanında Kalamiç deresinin üzerinde bina ettirdiği müteaddit odaları havi muallimhane ve zaviyede pişirilen yemek masrafına, Hacı Kıssahan'ın kendisine ve evlâdına "vakf-ı sahih-i şer'i ve habs-i sarih-i mer'i" ile vakfetmiştir. Sultan Bayezid, köy ve mezrâdan hâsıl olan meblağın beşe bölünüp, birinci sehminin köprünün rakabesine sarf olunmasını ve ikinci sehminin iki mescidin, odaların, mahzenlerin rakabesine ait olmasını, üçüncü sehmin beşe bölünüp, bir hissesinin müezzine, kalan dört hissenin ise hatip ve imam olacak kişiye verilmesini, dördüncü sehminin de beşe bölünüp bir hissesinin Kur'an'dan cüz okuyanlara, kalanının buk'âda sakin olan talebenin ve inen misafirlerin yemek masrafına ait olmasını, beşinci sehmin de Mevlâna Hacı Muslihüddin'in şahsına ve sonra erkek ve kız evlâdına ait olmasını şart etmiştir.

Vakfın tevliyeti Hacı Muslihüddin evlâdına meşrut olup, tevliyete hiçbir pay ayrılmamıştır. Evladın nesli kesilirse, onlar için ayrılan pay iki kısma ayrılıp, birinci sehmi Çavlu Hacı köyünden, iki hamam ve dükkânların mütevellisine verilecek, diğer yarısı ise iki mescidde görevli müezzin ve cüz okuyanlara verilecektir. Bu vakfiyenin şahitleri Ali Paşa (Atik), Mustafa Paşa (Koca), Yahya Paşa (Damat, Malkoçoğlu), Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Defterdâr Kasım bin İsa, Cemâlüddin Aksarayî'nin soyundan gelen Pirî Mehmed Paşa ve Ebussuud Efendi'nin amcası Nişancı Ca'fer bin Naci'dir.

Hacı Kıssahan adına düzenlenen ikinci vakfiye, Kazasker Ali bin Şeyh Ahmed (Fenarî) ve Kazasker Mehmed bin Mustafa Efendi'nin imzalarını taşır. Bu vakfiyede vakfedilen yerler; Çavlu Hacı köyü ve bu köye bağlı Bağdaş/Yağdaş, Tepeköy ve Kaygana, Bozburun, Alahana ve Büyükköy kışla ve arazileridir. Bunlardan ilkinde bina ettirdiği bina ve altlı-üstlü odaları, ahırları, buğday anbarları, fırın ve kenifleri ve diğer yapıları muhtevi mensubatı kendisine ve evladına vakfetmiştir. Bina ettiği yapının ahşaptan olan "Ulağu" denilen duvar içindeki kısmını, caminin hatibinden ders okuyan talebe ve gelen misafirler için vakfetmiştir. Tahta avlu kısmını ise evladına vakfeden Hacı Kıssahan, köyün gelirlerini bina ettirdiği iki mescid için vakfetmiştir. Gelirin beş kısma ayrılıp bir hissesinin vakıf evlerin rakabesine, bir hissenin imamet, hitabet ve tedrisat ile iştigal edip, her sene Kur'an hatmeden imama, kalan üç hissenin ise evlada verilmesini şart etmiştir. 15 sehimden üçü rakabeye, beşi imama, ikisi talebenin yemeğine ve kalan beşi evlada meşruttur. Mescid ve evlerin tamamen ortadan kalkması durumunda hâsılın fukaraya dağıtılması da şartlar arasında zikredilir. İmamın âlim ve fâzıl olmaması durumunda 15 sehmin üçü rakabeye, üçü imama

ve kalan dokuzu köyün fukarasına yemek verilmek üzere ayrılması istenmiştir.

Hacı Kıssahan, medresesi için çok sayıda kitap da vakfetmiştir. Bunlar; Kur'an-ı Âzim'in tamamını müştemil biri küçük, diğeri büyük kıt'alı iki Mushaf-ı şerif, hat resmi hakkında bir risale, Reşidüddin-i Pezdî'nin Farsça üç büyük cild olarak Keşfü'l-Esrar isimli tefsiri; Küvaşî'nin bir cild tefsiri, Şeyh Şehabüddin-i Rûmî'nin iki cild tefsiri, Ebü'l-Kasım Kuşeyrî'nin bir cild tefsiri, Hakayîk-i Sülemî'nin bir cild tefsiri, bir cild Aynü'l-Ayan fi Keyfiyyet-i Tefsirü'l-Kur'an, Şeyh Necmüddin-i Daye'nin Meşayih tariki üzere iki cild tefsiri, İmam Razî'nin Tefsir-i Kebir'inden Bakara suresinin evâhirine ve Âl-i İmran'ın evailine ait bir cild, Tefsir-i Kebir'in muhtasarından Kur'an-ı Kerim'in evvelinden Ben-i İsrâil suresinin sonuna kadar bir cildde nısf-ı evvel ve mezkûr tefsirden Amme sûresinin evvelinden Kur'an'ın ahirine kadar bir cild, Mirsad-ı İbad ve diğer bir risaleyi muhtevi bir cild mecmua, Fıkıh hakkında Farça Kifaye ve müteaddit risaleler, Bagevî'nin dört cild Mealimü't-Tenzil adlı tefsiri, Tefsir-i vecizden Rum sûresinin evâilinden Kaf sûresinin sonuna kadar bir cild, bir cild Keşşaf tefsiri, Mevlâna Sadüddin'in Keşşaf üzerine haşiyesi, Kaşanî'nin bir cild içeresinde Kur'an'ın sonuna kadar te'vilatının ikinci kısmı, beş cild içerisinde Sahih-i Buharî'nin tamamı, iki cild içerisinde Zemahşerî'nin Dekaikulluğa fi Şerhi'l-hadisi, iki cild içerisinde Ezhar adında şerh-i Mesabih, bir cild kenarı metinli hadis şerhi, bir cild içerisinde Mesabih, bir cild içeresinde Bidayetü'l-Hidâye ve Esmâ-i Hüsna şerhi, Hattabî'nin Şerh-i Muhtasar üzerine haşiyesi, bir cild içerisinde ibn-i Melek'in Meşarık şerhi, bir cild içerisinde Saganî'nin Meşarikü'l-Envâr'ı ve bunun hutbesinin şerhi, bir cild içerisinde Nevadiri'l-Usûl fî Şerhi'l Hadisi'r-Resul, İbni'l-Eşârî Cezerî'nin altı cild içerisinde Câmiü'l-Usûl fi Ahadis-i Resul isimli kitabı, bir cild içerisinde Camiü'l-Usûl muhtasarı, üç cild içerisinde Tirmizî'nin Cami'i, bir cild içerisinde bazı hadislerin Farsça şerhi, bir cild içerisinde Münzirî'nin Kitabü't-Terkib ve't-Terhib-i Muhiyüddün'i, Nevevî'nin Sahih-i Müslim şerhinin evvelinden Tahrimü'z-Zebih li-gayrillah babının sonuna kadar cildi evvelin tekrarı ile dört cild, Fihimafih nam kitabın bazısını ve Ehadis-i Nebeviye'den bazısını ve Müsameretü'l-Ebrar'dan bazısını ve Mevlâna Celâlüddin-i Rûmî'nin eş'arından bazısını muhtevi bir cild, Kadı İyaz'ın Şifa'-i Şerif'i, İmam Gazalî'nin dört cild içerisinde İhyâi'l-Ûlum kitabının tamamı, bir cild içerisinde Farsça Kimyaü's-Saâdet adlı kitap, bir cild içerisinde Kimyâ'nın muhtasarı, bir cild içerisinde Abdurrahman Câmî'nin Farsça Sevahidü'n-Nübüvve'si, Şazîî'nin bir cild içerisinde Kitabü'd-Davat ve'r-Resâil'i, bir cild içerisinde Gazzalî'nin Cevahirü'l-Kur'an ve Usulü'l-Erbain ve diğer risaleleri, bir cild içerisinde Ravzatü'l-Ulemâ adlı kitabı, bir cild içerisinde Şeyh İbrahim Kayserî'nin Türkçe ve manzum Gülizar nam kitabı, bir cild içerisinde Şeyh Ebu Said ibn-i Ebu'l-Hayr'ın Farsça menâkıbı, üçü bir cild içerisinde Ravzatü'l-Müridin ve Eyyühe'l-Veled ve diğer bir risale, bir cild içerisinde Celalüddin-i Rûmî'nin Mesnevi'si, iki cild içerisinde Hüseyin Zemini'nin Farsça Mesnevî şerhi, bir cild içerisinde Farsça Tühfetü'r-Ruh ve Nefhatü'l-Fütûh, bir cild içerisinde Şeyh Muhiyüddin-i Ârabî'nin Müsameretü'l-Ebrar ve Muhazeretü'l-Ahyar'ı, Şeyh Muhiyüddin-i Arabî'nin bir cild içerisinde Füsusü'l-Hikem'i, bir cild içerisinde Davud-i Kayserî'nin Füsus şerhi, bir cild içerisinde Şeyh Muhiyüddin'in ve başka meşayihin müteaddid risaleleri, bir cild içerisinde Seyyid-i Nurbahş'ın ve Said Ali Hemedanî'nin Farsça risaleleri ve âher risaleler, bir cild içerisinde Farsça ibare ile yazılı Şeyh Hoca Attar'ın Mantıkü't-Tayr ve Musibetnâme ve Vuslatnâme'si, Hüseyin Ahlatî'nin Nüzhetü'l-Ervah'ı ve diğer risaleler, bir cild içerisinde Hoca Attar'ın Cevherü'z-Zat'ı, bir cild Farsça Mevlûdü'n-Nebi Aleyhisselâm, bir cild içerisinde tasavvuftan bir risale ile beraber Faslü'l-Hitab, iki cild Rebiü'l-Ebrar, bir cild içerisinde Şeyh Muhiyüddin'in Füsus ve diğer risaleleri muhtevi mecmuası, bir cild Telhisü'l-Meani, bir cild içerisinde İzzi ve Merah ve Maksud şerhleri, bir cild içerisinde Seyyid Abdullah'ın Kitabü'l-Lüb şerhi, bir cild içerisinde Kuşeyrî'nin Arapça Tezkiretü'l-Evliyâ kitabı, bir cild içerisinde Fıkıh hakkında Künyetü'l-Münye, bir cild Miftah şerhi, bir cild içerisinde Seyyid Şerif Cürcanî'nin Tecrid haşiyeleri, bir cild Şerh-i Mevakıf, bir cild Tecrid şerhi, bir cild Fahrüddin-i Râzî'nin Şerh-i İşaret'i, bir cild İşaret haşiyesi, bir cild içerisinde Akaid üzerine Hayalî haşiyesi ve şerhi ile birlikte Adabü'l-Bahs, bir cild içerisinde Yafiî'nin Şeyh Abdülkadir-i Geylânî'nin menâkıbı hakkında Hulasatü'l-Mefahir hakkında tercümesi, bir cild Miftahü'l-Gayb ve bir cild içerisinde İbn-i Kutbüddin'in Miftahü'l-Gayb şerhi, bir cild Envarü'l-Âşıkîn Türkçe, bir cild Nehcü'l-Belaga, bir cild içerisinde Ziyaret-i Kubur hakkında Ahadis-i Erbaîn ve Mişkâtü'l-Envar ve Menâzilü's-Sâyilin şerhi ve aher risaleler, bir cild içerisinde yalnız Menâzil-i Sayîrin şerhi, bir cild içerisinde Farsça Saye'l-Fütuhati'l-Mekkîyye tercümesi, bir cild içerisinde Farsça Tezkiretü'l-Evliyâ kitabı, bir cild içerisinde Istılâhat-ı Kâşanîyye ve diğer risaleler, bir cild Farsça Mirsadü'l-İbad, Menâkıbü'l-Meşayih, Fihimafih, Hülâsatü'l-Hakayîk ve Hazret-i Ali'ye nisbet olunan Kelime namındaki risale, bir cild içerisinde Şeyh Necmüddin-i Kübrâ'nın ve gayrilerin risaleleri ve Fezâil-i Ramazan, Şerh-i Fıkhi'l-Ekber ve bazı ferâiz şerhleri, bir cild fıkıh hakkında Vikaye, bir cild içerisinde Sadrü'ş-Şer'i-a'nın Vikâye'si, bir cild Muhtasar-ı Kudûrî, bir cild el-Muhtasar min Muhtasar-i Kudûrî, bir cild içerisinde Mahmud ibni Ebubekir Buhârî'nin ferâiz şerhi ile beraber İmam Alâüddin-i Semerkandî'nin muhtasar Kudûrî şerhi, bir cild içerisinde İmam Abdullah oğlu Mahmud-i Nesefi'nin Vafi şerhi hakkında Kâfi kitabın tamamı, bir cild içerisinde Mukaddemetü's-Salavât ve'l-Ahadisü'l-Kudsîyye diğer risaleler, bir cild Türkçe Şiratü'l-İslâm tercümesi, Kavaidü'l-Kur'an ve bazı Ahadis-i Nebevîyye ve fıkıh hakkında Farsça kitap, bir cild içerisinde noksansız olarak Fetava-yi Bezzaziye,

fıkıh hakkında bir cild Hidâye, fıkıh hakkında bir cild Muhtar, fıkıh hakkında bir cild Kenz, bir cild içerisinde İmam Hasirî'nin İlm-i Usûl hakkında Muğnî şerhi, bir cild içerisinde ibn-i Saatî'nin İlm-i Usûl hakkında Bedî' şerhi, bir cild içerisinde Farsça Kabusnâme ile beraber Arapça İlm-i Usûl hakkında bir kitap, bir cild içerisinde İsmail Bey'in Türkçe ibare ile yazılı Celeviyyet namında Kitabü's-Selât'ı, Fıkıh'tan bir cild içerisinde Mecmeü'l-Bahreyn, bir cild içerisinde İbni Feriştah'ın Mecmeü'l-Bahreyn şerhi, bir cild içerisinde Şiratü'l-İslâm ve Minhacü'l-Âbidin ve aher bir risale, Nahiv hakkında bir cild Misbah, bir cild içerisinde Nahiv'den Kâfiye-i Avâmil, bir cild içerisinde Nahiv'den ün-muzec, bir cild içerisinde lügat hakkında Fıtyan nam kitab, nahiv hakkında Kâfiyesi'nin Mütavassıt namındaki şerhi, bir cild içerisinde Nahiv hakkında Misbah-ı Şerh-i Zavi, bir cild içerisinde Kutlu Arazî'nin Şemsiye Tasavvurat şerhi, bir cild içerisinde Razî'nin Şemsiyye şerhi üzerine Seyyid Şerif'in Havass-ı Suğra'sı, bir cild içerisinde Taftazanî'nin Akaid-i Nesefiye şerhi, bir cild içerisinde Seyyid-i Ubra'nın ilm-ü kelâm hakkında şerh-i tevalı'ı, bir cild içerisinde İsfahanî'nin şerh-i tevali'i, bir cild içerisinde Kutbüddin Razî'nin şerh-i Metali'den Tasavvurat kısmı, bir cild içerisinde Seyyid Şerif'in şerh-i Metali üzerine haşiyeleri, bir cild içerisinde Ali Kuşçu'nun İlm-i Kelâm hakkında Tecrid şerhi, bir cild içerisinde Taftazanî'nin Mutavvel namındaki Telhisü'l-Miftah şerhi, bir cild içinde Telhisü'l-Miftah'ın şerhinin haşiyeleri, bir mücelledde Taftazanî'nin Muhtasar namındaki Telhisü'l-Miftah şerhi, bu kitabın ayrı bir nüshası, Cevherî'nin bir cild Muhtasar Sıhahü'l-Lüğası, bir cildde Kur'an ve hadis lügatlerinin müşkülatı hakkında Kitabü'l-Garbiyyin, iki cildde Muribü'l-Luga, bir mücelledde Zemahşeri'nin Esmâ ve Ef'al namındaki kitabı, bir mücellede Farsça Sıhahü'l-Lugatü'l-Arabiyye, bir mücelledde lugat halimi adıyla meşhur Müserrehatü'l-Esmâ, bir mücelledde Mesadirü'l-Luga, bir mücelledde Kitabü'l-Ediyetü'n-Nebeviyye, bir mücelledde ilmi tasavvuf hakkında Kitab-ü Avarifü'l-Maarif, bir mücelledde Kuran-ı Âzim'in ayetinden nasıh ile mensuh, bir mücelledde sebiyyat bir mücelledde Behcetü'l-Esrar risalesi ve diğer risalelerle beraber Kitabü'l-Envar, bir mücelledde Farsça Şeyh Alaüddevle-i Semtani'nin risaleleri, bir mücelledde Ömer-i Nesefi'nin Farsça risaleleri, bir mücelledde Farsça manzum Gülşenzar ve Kenzü'r-Rumuz kitapları, bir mücelledde Şeyh Zeynüddin-i Hafî'nin başka risalelerle beraber Kitabü'l-Vesaya'sı, bir mücellede Farsça Zübdetü'l-Ezkâr'ı, bir cildde Farsça Reyhanü'l-Kudüs, bir mücelledde Farsça Rubab, bir mücelledde Şeyh İbrahim-i Irakî'nin Farsça Terciat ve diğer risalelerle beraber Kitabü'l-Lemeat'i, bir cild Gülistan, bir mücelledde Fürsî lugatı hakkında risale ile beraber Bostan nam kitabı, bir mücelledde Celâlüddin-i Rûmî'nin Müraselât'ı, bir mücelledde Mesnevî'nin evvelki üç cildi, bir mücelledde Mesnevî'nin cild-ü Rabî'i, bir mücelledde Farsça Enisü'l-Vahide, bir mücelledde Şeyh Ebu'l-Kasımü'r-Ragıb-i İsfahanî'nin Muhazeretü'l-Üdeba'sından bazı kısmı, bir mücelledde Tahrir-i Kitab-ı Öklidis ve Tahrir-i Kitabü'l-Eshar ve Kitabü'l-Küre, bir mücelledde ilm-i Hey'et hakkında şerh-i Çağmini, bir mücelledde Ali Kuşçu'nun ilm-i hesap hakkında risalesi, iki cild içerisinde Hacı Paşa'nın ilm-i Tıb hakkında Kitabü'ş-Şifa'sı, bir cildde Ferşi'nin Kitab-ı Mucizi'l-Kanun'u, bir cildde Aksarayî'nin mucez üzerine şerhi, bir cildde Farsça Kitabü'z-Zahire'si, Farsça el-Harzemşahîyye, bir cildde Türkçe Müfredatü'l-Edviyye hakkında bir kitab, bir cildde Tıp hakkında Türkçe teshil, bir cildde Kanuçe nam kitab, bir cildde Farsça Kavaid-i Tıbbiyye hakkında Fevaid-i Sultaniyye, bir cildde Tıbb-ı Nebevî, bir cildde tarikat tasavvuf üzere Ulü'l-Âzim peygamberlerin tevarihi, bir cildde Muhammed bin Cerir-i Taberi'nin Farsça Mütercim Tarihi, bir cildde Abdülkerim Kuşeyri'nin Esmâ-i Hüsna şerhi, bir cildde başından Şehid ism-i şerifine kadar Esmâ-i Hüsna şerhi, bir mücelledde Kurtubî'nin Kitabü't-Tezkâr fi Asli'l-Ezkâr nam kitabı ile beraber şeyh Muhammed Ensarî Endülisî'nin Esmâ-i Hüsnâ şerhinin diğer yarısı, bir cildde Miftahü'l-Gayb, ibn-i Kutbüddin'in bir cildde Mifttahü'l-Gayb şerhi.

Kıssahan'ın üçüncü vakfiyesinde, Kazasker Halil ibn-i Mahmud ve Seyyid Yahya Üveys Efendilerin nişanları olup, Sultan Selim'in tuğrası bulunur. Bu belgede İstanbul'daki Yavuzer Mahallesi'ndeki evkâfı hakkında bilgi verilirken, vâkıfın eşi Zeynep Hatun'un türbesinin Ebû Eyyüb Ensarî Türbesi civarında olduğu, Hacı Kıssahan'ın anne-babası, evlâdı, kızkardeşi ve cariyerlerinin türbelerinin ise Kandıra'da bulunduğu belirtilir. Gebze'de Kızlarpınarı, Tekke tarlası ve Yusufçu yeri adlı üç arazinin muallimhanenin talebesine vakfolduğu anlaşılmaktadır.

Hacı Kıssahan'ın dördüncü vakfiyesinde de Sultan Bayezid'in tuğrası vardır. Burada Fatma bint-i Hacı Mustafa'nın, Hacı Kıssahan'ın ana bir kardeşi Abdülcelil bin Ali'ye olan borcundan dolayı sattığı hamam, Kandıra çarşılarından Taşrapazar adlı çarşıdaki iki dükkân, İshak Paşa'nın oğlu Şadî Bey'den güneyindeki su kuyusu ile beraber satın alınan yeni hamamın Çavlu Hacı köyünde yaptırdığı zaviyede ilim tahsil eden talebe ve gelen-giden misafirin ihtiyaçlarına vakfedildiği belirtilmektedir. Kandıra'nın Umurlu köyündeki Kaldırık Suyu üzerinde dönen değirmeni evlâdına, Gebze'deki Taşköprü Suyu üzerinde dönen değirmeni ise mütevelli için vakfetmiştir. Eski Hamam'ın geliri üçe ayrıldıktan sonra birinin imama, birinin müezzine ve diğerinin rakabeye sarfedilmesi istenmiştir. İki dükkânın geliri beşe ayrılıp iki hissesi rakabeye, birinin mescidin hasır, kandil yağı ve sirac bahasına, birinin abdest almak için su bardağı ve taş musluklara su dökmeye mahsus ağaç destilere, birinin ise kayyıma verilmesi şarta bağlanmıştır. Yeni hamamın mahsulü ise dört sehim yapılıp, ilkinin rakabeye, ikinci sehmin erkek evlada ve inkırazları durumunda kız evladının oğullarına, diğer iki hissenin ise zaviyede ilim tahsil eden talebeye sarf olunması

şart edilmiştir. Vakıfta şeyhlik, tabbahlık ve yemek pişirme görevlerinin evlattan en sâlih olanına meccanen verilmesi de vakıf şartları arasındadır. Umurlu Değirmeni'nin mahsulü evlada, neslinin kesilmesi durumunda rakabeden sonra zaviyeye sarf olunması, Taşköprü Değirmeni'nin mahsulünün ise rakabeden sonra mütevelli olan evlada cihet olması şart edilmiştir. Vakfın nâzırının mescidin imamı olması, bu görevi için bir ücret almaması istenmiştir. Şeyh için de Yeni Hamam'ın dört hissesinden birinin ayrıldığı ayrıca belirtilmektedir. Tahrir defterinde de evkâf hakkında özet bilgiler yer alır. Çavlu Hacı köyünde meskûn bulunan 101'i evli olan 125 vergi mükellefinin yanında köye hariçten 28 kişinin daha geldiği ve bunlardan vakıf adına 8843 akçe hâsıl sağlandığı anlaşılmaktadır. Köhne hamamdan 1000, yeni hamamdan 2000 ve dükkânlardan ise 222 akçe gelir elde edildiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA
VGMA, D. 579, s. 212/103; s. 217/104; s. 229/105; s. 231/106; VGMA, D. 1767, s. 47/57; TADB. TTD. EV. 579; Turgut, Vedat, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Kocaeli Sancağı'nda Demografik ve İktisadi Vaziyet", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, I, (Kocaeli: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2016), s. 379; Tülin Çoruhlu, "Kocaeli Yarımadasında Erken Osmanlı Camilerinden Şeyh Muslihiddin Camii", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu*, I, Kocaeli, 2016, s. 1609-1633.

Vedat TURGUT

MUSTAFA ASIM EFENDİ (1829-1896)

Osmanlı Âlimi, Müderris

1245/1829 yılında İzmit'te doğmuştur. 1287/1870'de Fatih Camii'nde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris olmuştur. Bir yıl sonra da medrese sisteminde ilk kademesini oluşturan İstanbul hâriç medresesinde müderrislik yapmaya başlamıştır. 1311/1893'de de Hamise-i Süleymaniye müderrisliğine terfi etmiştir. 1314/1896'de vefat etmiştir.

KAYNAKÇA
Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Haluk Selvi, M. Bilal Çelik. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 1453; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, 1980, 3/176.

Hüseyin OKUR

MUSTAFA BATGÜN (1935-2019)

Milletvekili

Mustafa Batgün, 1935 yılında Kocaeli Karamürsel'de dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet Bey, annesinin adı Safiye Hanım'dır. Mustafa Batgün, İstanbul Üniversitesi Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Mimarlık Bölümü'nden mezun olmuştur. Mezuniyetinden sonra serbest mimar olarak çalışan Batgün, toplu konut inşaatlarıyla ön plana çıkmıştır.

Mustafa Batgün 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan XVII. Dönem milletvekilliği seçimlerinde Anavatan Partisi'nden Kocaeli milletvekili adayı olmuştur. 1983 Genel Seçimleri, 1980 darbesinden sonra demokrasiye geçiş sürecindeki ilk seçimler olması nedeniyle önemi büyüktür. Seçimlere Turgut Özal'ın lideri olan Anavatan Partisi, Necdet Calp'in lideri olduğu Halkçı Parti ve daha çok askerler tarafından desteklenen ve Turgut Sunalp'in lideri olduğu Milliyetçi Demokrasi Partisi girmiştir.

Mustafa Batgün

1983 seçimlerimde Kocaeli'nde 5 milletvekilliği kontenjanı bulunmaktadır. Yapılan seçimlerde Anavatan Partisi'nden Abdulhalim Aras 81.625, Mustafa Batgün 47.872, Osman Nuri Akyol 22.894 oy alırken Halkçı Parti'den Orhan Otağ 62.801 ve Yusuf Salih Güngörmez 24.342 oy almışlardır. Seçimlerdeki üçüncü parti olan Milliyetçi Demokrasi Partisi'nin Kocaeli'nde hiçbir adayı seçimi kazanamamıştır.

Mustafa Batgün TBMM'de bulunduğu sürede Genel Kurul'da 2 kez söz alarak görüşlerini meclis kürsüsünden açıklamıştır. Bu konuşmalar mimar olması nedeniyle bayındırlık ve imar işleri ile alakalıydı. Batgün, 15 Aralık 1986 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü ve Devlet Su işleri Genel Müdürlüğü'nün 1987 Malî Yılı Bütçeleri ile 1985 Malî Yılı Kesin hesapları münasebetiyle Anavatan Partisi grubu adına konuşma yapmıştır. Mustafa Batgün bu konuşmasında özellikle karayolları alanında yapılan faaliyetlerden bahsetmiş ve imar-iskan meselelerindeki sorunları dile getirmiştir.

Mustafa Batgün TBMM Genel Kurulu'ndaki diğer konuşmasını ise 15 Nisan 1987 tarihinde İstanbul Milletvekili Hayrettin Elmas ve 14 arkadaşının bir kanun teklifi ile Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu münasebetiyle yapmıştır. Batgün bu uzun konuşmasında özetle otuz yıldır hızla gelişen sanayileşmenin doğal neticesi olarak kentlere göçün önlenememesi, mevcut yasa ve düzenlemelerin yetersiz

oluşu, ülkeyi planlı şehirleşmeye kanalize edememiş olmasının bugünkü durumu meydana getirdiğini ifade etmiştir. Mustafa Batgün daha sonra bu meselelerin çözüm yollarını detaylı bir şekilde aktarmıştır.

TBMM'deki konuşmalarının dışında Mustafa Batgün milletvekili maaşlarının durumu ile alakalı gündeme gelmişti. Milletvekilliği maaşlarının ne kadar olacağı Meclis çalışmalarına yaklaşık üç yıllık ara vermesinden dolayı tartışma konusu olmuştu. Bu tartışmalara Mustafa Batgün de katılmış, diğer bir Anavatan Partisi Kocaeli milletvekili Osman Nuri Akyol ile "*117 bin liralık milletvekili maaşının yeterli olduğu, bu maaşın artırılmasına ilişkin verilecek önergelere karşı çıkacakları*" şeklinde demeç vermişlerdi. Ancak bu demeç bazı milletvekilleri tarafından tepkiyle karşılanmıştı.

Mustafa Batgün TBMM soruşturma komisyonunda da çalışmış ayrıca Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu üyelerinden birisi olmuştur. 29 Kasım 1987 tarihinde yapılan TBMM Genel Seçimlerinde Mustafa Batgün ve arkadaşı Osman Nuri Akyol Kocaeli'nden Anavatan Partisi'nden aday olsa da seçilememişlerdir. Bunun en önemli nedeni, Kocaeli'ne ait 7 milletvekillik kontenjanının 4'ünü SHP adaylarının 2'sinide Anavatan Partisi adaylarının kazanmasıdır. Bu seçimlerde 1 milletvekili de DYP'den kazanmıştır. Böylece Mustafa Batgün'ün TBMM Milletvekilliği XVII. Dönem ile sınırlı kalmıştır.

Mustafa Batgün milletvekilliğinden sonra İzmit'te mimarlık ve müteahhitlik yapmaya devam etmiştir. Mustafa Batgün 30 Ocak 2019 tarihinde beyin felcine bağlı organ yetmezliği nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Batgün, Fevziye Camii'nde kılınan cenaze namazına ailesi, siyasiler ve çok sayıda sevenlerinin katılımıyla son yolculuğuna uğurlanmıştır Cenaze namazının ardından, Mustafa Batgün'ün cenazesi Karamürsel Çamçukur Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.

KAYNAKÇA

https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/4527017/eski-milletvekili-batgun-son-yolcuguna-ugurlandi; https://www.yenisafak.com/secim-1983/kocaeli-ili-milletvekili-dagilimi; https://www.yenisafak.com/secim-1987/kocaeli-ili-secim-sonuclari; *Milliyet*, 1 Aralık 1983, s. 7; *Milliyet*, 1 Aralık 1987, s. 13; *Milliyet*, 10 Mart 1985, s. 8; TBMM Zabıt Tutanakları (https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/td_v2.sorgu_ekrani); *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü*, C. III (1983-2010), TBMM Yayınları, 2010 Ankara, s. 1152; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonları*, Dönem: 17, Yasma Yılı: 3, Ocak 1986, TBMM Basımevi, s. 6.

Mustafa SARI

MUSTAFA CEMAL BABAÇ (1904-1963)

Devlet Adamı, Vali, Milletvekili

Mustafa Cemal Babaç, 1904 yılında Akka'da dünyaya gelmiştir. Babasının memuriyeti nedeniyle orta ve lise öğrenimini Kastamonu, Ankara, Kayseri ve Edirne olmak üzere 4 şehirde tamamlamıştır. 1927 yılında Mülkiye'den mezun olmasının ardından 1 Ağustos 1927'de Çankırı ve 9 Mayıs 1828'de İstanbul vilayetleri maiyyet memurluklarında stajını tamamlamış ve kaymakamlığa yükselmiştir. İlk kaymakamlık görevini 10 Kasım 1828 tarihinde tayin edildiği Dikili'de yap-

Mustafa Cemal Babaç

mıştır. Yaklaşık iki buçuk yıl süren görevinin ardından 26 Şubat 1931 tarihinde Viranşehir kaymakamlığına atanmıştır. 12 Nisan 1936'da Adıyaman kaymakamlığına tayin edilen Babaç, birkaç aylık görevinin ardından aynı yıl 14 Eylül tarihinde bu kez Elmalı kaymakamlığı görevine nakledilmiştir. Elmalı'daki görev süresi içerisinde yürüttüğü imar faaliyetleri ve bu faaliyetlerin neticesinde 15 köyün mahsullerini su baskınlarından kurtarması vesilesiyle halkın sevgisini kazanmıştır.

Babaç, 15 Kasım 1940 tarihinde Çatalca kaymakamlığına tayin edilmiştir. Babaç, bu atamadan iki hafta sonra, henüz görevine başlayamadan 29 Kasım 1940 tarihinde yine naklen olmak üzere Babaeski kaymakamlığına tayin edilmiştir. Son kaymakamlık görevi olan Babaeski kaymakamlığı yaklaşık iki yıl devam etmiş ve 20 Eylül 1942 tarihli ve 17616 sayılı Dahiliye Vekâleti kararnamesi uyarınca bu kez münhal bulunan Dahiliye Vekâleti Üçüncü Sınıf Mülkiye Müfettişliğine naklen tayin edilmiştir. Yeni görevinin hemen başında vekaleten ilk valilik görevini de ifa etmiştir. Kırklareli valisinin izinde olması nedeniyle valilik vekaleti kendisine verilmiş ve 23 Ekim 1942 tarihinde bu görevine başlamıştı. Babaç, mülkiye müfettişliği görevi sırasında "*İdare San'atı*" başlıklı bir eser kaleme almış ve yayınlatmıştır.

Yaklaşık 14 yıllık kaymakamlık görevi ve müteakiben 7 yıllık mülkiye müfettişliği görevinin ardından, 29 Temmuz 1949 tarihinde asaleten ilk valilik görevi olan Çoruh (Artvin) Valiliği'ne tayin edilmiştir. İlk valilik süresi oldukça kısa sürmüş ve Babaç, Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından 28 Haziran 1950 tarihinde naklen İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Mü-

şavirliği'ne atanmıştır. Babaç'ın ikinci valilik görevi 22 Şubat 1952-11 Ağustos 1953 tarihleri arasında yürüttüğü Maraş Valiliği'dir. Babaç, bu tarihte Uşak Valiliği'ne nakledilmiştir. Uşak'taki görevi de oldukça kısa süren Babaç, 16 Şubat 1954 tarihinde naklen son valilik görevini yürüteceği Kocaeli Valiliği'ne tayin edilmiştir.

Valilik görevi sırasında Kocaeli vilayetinde tavuk hastalığı nedeniyle gerilemeye başlayan kümes hayvancılığını geliştirmek için çalışmalar yürütmüş ve başarılı sonuçlar almıştır. Tarım ve hayvancılığı geliştirmek için faaliyetlerde bulunan Babaç, balıkçılığın geliştirilebilmesi amacıyla balıkçıları Marshall yardımlarından faydalandırmıştır. Ankara nezdinde girişimlerde bulunarak Kocaeli'de madenciliği geliştirmeye çalışan Babaç'ın çalışmaları sonucunda Kandıra ve Geyve'de kömür, Karasu'da demir, Adapazarı ve Hendek'te linyit, Karamürsel'de altın, gümüş, bakır ve kalay, Kandıra'da kurşun, Gebze'de manganez ve cıva yatakları tespit edilmiştir. Babaç'ın valilik döneminde, Kocaeli'de ceza ve tevkif evi inşa edilerek açılmıştır. Onun döneminde Kocaeli İmam Hatip Okulları Yaptırma Derneği kurulmuş ve Babaç bu derneğin fahri başkanlığına getirilmiştir. Yine Esnaflar Birliği Derneği ile Şoför ve Otomobilciler Derneği de onun zamanında açılmıştır. Babaç, Kocaeli şehrine kültürel alanda da katkılarda bulunmuş ve umumi kütüphaneyi genişleterek kütüphanedeki kitap sayısını arttırmıştır.

Babaç, Kocaeli valiliğinin ardından 30 Haziran 1956 tarihinde İller Bankası Yönetim Kurulu Üyeliği'ne yükseltilmiştir. Kendisinin bu görevi de oldukça kısa sürmüş ve Babaç, 7 Mart 1957 tarihinde bu görevinden emekliye sevk edilmiştir. Emekliye ayrıldıktan sonra yaklaşık 4 yıl devlet kademelerinde görev almayan Babaç, bu süre içerisinde Adalet Partisi'nin Kocaeli İl Başkanı olmuştur. Ekim 1961'de partisinin Kocaeli milletvekili olarak seçilmiş ve TBMM'nin XII. döneminde Kocaeli milletvekili olarak görev almıştır. Babaç, milletvekilliği görevini sürdürürken 19 Mayıs 1963 tarihinde geçirdiği kalp krizi sonucunda hayatını kaybetmiş ve ertesi gün cenazesi kaldırılmıştır. Adalet Partisi Genel Başkanı Ragıp Gümüşpala bir bildiri yayınlayarak üzüntülerini dile getirmiş ve ailesine başsağlığı dilemiştir. Vefatının ardından 12 Haziran 1963 tarihinde mecliste kendisi adına saygı duruşunda bulunulmuştur. Camal Babaç, milletvekilliği döneminde TBMM Maliye Komisyonu Başkanlığı görevini de yürütmüştür. Maliye Komisyonu Başkanlığı sırasında bütçe tasarıları ile ilgilenmiş ve 1963-1967 kalkınma planının hazırlanmasında ve kabulünde etkili olmuştur.

KAYNAKÇA

"Elmalıda İmar Faaliyeti", *Son Posta*, 10 Mayıs 1938; "Kaymakamlar Arasında Tayin ve Nakiller", İkdam, 29 Eylül 1942; Kırklareli Valiliği", *Son Posta*, 23 Ekim 1942; "Kocaeli Milletvekili Cemal Babaç Öldü", *Milliyet*, 20 Mayıs 1963; "Tayinler", *Son Posta*, 29 Eylül 1942; Babaç, Cemal, *İdare San'atı*, Halk Matbaası, İstanbul, 1951; Çankaya, Mücellidoğlu Ali, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, c. V (1924 (1340 R. - 1949), Mars Matbaası, Ankara, 1968-1969; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, c. 18, Dönem: 1, Toplantı: 2, 94. Birleşim, 12 Haziran 1963; *Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, c. 9, Dönem: 1, Toplantı: 2, 8. Birleşim, 18 Kasım 1962; *T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-11-1/ 143/36/16, 15 Teşrinisani 1940; *T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-11-1/ 143/37/16, 29 Teşrinisani 1940; *T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-11-1/ 156/30/3, 20 Eylül 1942; *T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-11-1/215/21/19, 28 Haziran 1850; T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, 30-18-1-2/ 134/117/4, 16 Şubat 1954; *T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi*, 30-18-1-2/ 145/116/17, 7 Mart 1957; *T. C. Resmî Gazete*, sayı: 7546, 30 Haziran 1950; Bilal Tunç, *Demokrat Parti Döneminde Kocaeli*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2020.

Esin TÜYLÜ TURAN

MUSTAFA ÇULCU (1960-...)

Uluslararası Futbol Hakemi, Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği Kocaeli Şube Başkanı

1960 yılında Balıkesir Gönen'de doğdu. Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nda Hava Trafik Subayı olarak görev yaptı. Yüzbaşı rütbesindeyken 2002 yılında emekli oldu. 1975-1977 yılları arasında Gönenspor'da amatör futbol oynadı. 1978 yılından itibaren Deniz Kuvvetleri Komutanlığı ve Donanma Komutanlığı bünyesinde askeri takımlarda futbol oynadı. Spor subaylığı ve amatör çalıştırıcılık yaptı.

1983 yılında Kocaeli'de katıldığı kurs ile futbol hakemliğine başladı. 1984 yılında İl Hakemi 1987 yılında Milli Hakem oldu. 1985 yılında C Klasman yardımcı hakemliğine, 1987 yılında C klasman orta hakemliğine terfi etti, 1989 yılında B Klasman hakemliğine yükseldi. Bu klasmanda 3 yıl görev yaptıktan sonra 1991-1992 sezonunda Süper Lig hakemliğine başladı. Süper Lig de aralıksız 15 yıl düdük çaldı.

1997-1998 sezonunda FİFA kokartı takmaya hak kazandı ve aralıksız 8 yıl UEFA ve FİFA organizasyonlarında FİFA kokartlı hakem olarak 50 maç yönetti. Amatör kümelerde 1000 dolayında, profesyonel liglerde toplam 430 maç, Süper Lig'de 22 derbi yönetti. Türkiye Kupası finalleri, Başbakanlık Kupası ve zorluk derecesi yüksek pek çok müsabaka yönetti. İran'da

Mustafa Çulcu

Tahran derbisi (Persopolis-İstiklal) ve Mısır'da Kahire derbisi (El-Ehli-Zamalek) yöneterek Asya, Avrupa ve Afrika'da olmak üzere 3 kıtada derbi yönetmiş hakem unvanı kazandı. 1 Ocak 2006 tarihinde FİFA yaş sınırı olan 45 yaşını doldurması nedeniyle futbol hakemliğini bıraktı. Hakemliği bıraktıktan 20 gün sonra Merkez Hakem Kurulu (MHK) Başkanı oldu. MHK Başkanlığı'nda bulunduğu 1,5 yıllık süre içinde genel temayülleri yok edip devrim niteliğinde uygulamalarla ülke hakemliğine pek çok yeni isim kazandırdı. 2006 yılında ülke hakemliğinin UEFA ve FİFA'da önünün açılmasına ve etkin rol oynamasına büyük katkı sağlayan UEFA Hakem Konvansiyonu'na girişin temellerini atarak tarihi bir olaya imza attı. Bu görevinden 2007 Haziranı'nda istifa etti.

2006-2009 yılları arasında Süper Ligde ve aynı zamanda UEFA ve FİFA'da pek çok müsabakada hakem gözlemciliği yaptı. 2002-2004 ve 2004-2006 yıllarında iki dönem Türkiye Faal Futbol Hakemleri ve Gözlemcileri Derneği (TFFHGD) Kocaeli Şube Başkanlığı yaptı. 2004-2006 yıllarında bir dönem TFFHGD Genel Başkanlığı yaptı. 2009 yılında TFF, UEFA, FİFA ve TFFHGD bünyesindeki tüm görevlerinden istifa ederek basın alanında yer almaya başladı. 2009-2019 yılları arasında görsel ve yazılı basında hakem kararları, futbol oyun kuralları ve futbol üzerine yorumculuk yaptı. TRT'de İşte Gol ve Teknik Analiz, ATV'de Santra, ASpor'da Takım Oyunu, Bursa Olay TV'de Final programlarında yorumculuk, *Hürriyet*, *Sabah*, *Fotomaç*, *Bursa Olay* ve *Özgür Kocaeli* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı.

2019 Haziranı'nda kısa bir süre MHK Başkan Vekilliği ve Basın Sözcülüğü görevine getirildi. Halen TFF bünyesinde Süper Lig hakem gözlemciliği ve eğiticiliği yapmaktadır. Evli ve bir kız bir erkek olmak üzere 2 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
Mustafa Çulcu ile yapılan görüşme.

Levent ATALI

MUSTAFA DEDE TÜRBESİ, KARAYAKUPLU-MARTILAR KÖYÜ

Mustafa Dede Türbesi, Kocaeli'nin Körfez ilçesine bağlı Karayakuplu köyü, Martılar köyü/Mahallesi'ndedir. Karayakuplu köyünde Manav Türkleri vardır. Halk arasında Mustafa Dede'nin evliya ve keramet sahibi bir zat olduğuna inanılmaktadır. Rivayetlere göre savaş sırasında Mustafa Dede'nin Kıbrıs'a gidip geldiği söylenir. Bir rivayet de Mustafa Dede'nin harmanlıkta iken eline kıymık battığını görenlere, "*düşmana ait bir gemi batırdığını*" söylediği misaldir. Bu açıdan kutsanan türbeye ziyaret önemlidir. Nitekim Manavlar için Ocaklık olarak da değerlendirilen türbeler, halk tarafından şifa verici, dileklerin kabul edildiği kutsal bir mekân olarak görülür. Yatan zatın bir veli ya da ermiş kişi olduğu düşüncesi hâkimdir. Bu nedenle dua edilir, adak adanır. Mustafa Dede Türbe'si Körfez Belediyesi tarafından restore edilerek yenileştirilmiştir.

Mustafa Dede Türbesi

KAYNAKÇA
https://www.haberturk.com/kocaeli-haberleri/66955843-korfez-de-turbelere-bakim-calismalari-suruyor; Ali Aktaş, "İzmit Sancağı'nda Yaşayan Manavlarda Halk Hekimliği ve Ocak Kültü", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu*, *IV*., *24-26 Mart 2017*, *Bildiriler*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Kocaeli, 2018, s. 1875-1904.

Ayşegül YILMAZ

MUSTAFA ENÜL (1935-...)

Koro Şefi

İzmit'in Cedit Mahallesi'nde 5. Bostanlar Sokağındaki baba evinde 2 Ocak 1935 tarihinde doğdu. Halk Eğitim'in ilk Türk Sanat Müziği hocalarındandır. Halen kendisi ve iki kardeşi doğdukları evde oturmaktadırlar. Mustafa Enül (Suzidil Mustafa) ilkokulu İzmit Akçakoca İlkokulu'nda okudu. Ardından İzmit Erkek Sanat Okulu'ndan mezun oldu. Mezuniyetinin ardından Seka Kâğıt Fabrikasında çalışmaya başladı. Bir taraftan da Kocaeli'nin amatör kulüpleri olan Baçspor, Yukarıpazar Gençlerbirliği ve Ateşspor da forma giydi. Daha sonra Kırklareli'nde askerliğini yaptı. Seka'dan sonra İpraş Rafinerisi'nde, Kocaeli Derince Koruma Fabrikası'nda, Kocaeli Philips farikasında çalışarak erken yaşta emekli olduktan sonra musiki hayatına geçiş yaptı.

5 Mayıs 1947 yılında kurulan ve 1950'de başkanlığını merhum sanatçı Osman Çakar'ın yaptığı İzmit Türk Musiki Derneği'ne girerek, sanat hayatı sürecine ilk adımını attı. Musiki topluluğuna başladığında, doğduğu gün ismini koyan ve kendisinden çok şeyler öğrendiği merhum Ali Koç Demiröreen topluluğun hocalığını yapmaktadır. Ali Koç Demiröreen'den yirmiye yakın fasıl musikisini öğrendi, onunla çalışarak icraatlarında bulundu ve Türk sanat musikisinde yetişmeye başladı. 1968 yılında udi Rıdvan Aytan'dan usul dersleri aldı. Bunun dışında Sadun Aksüt, Mustafa Sağyaşar, Abdullah Yüce, Avni Anıl, Münir Nurettin Selçuk, Şükrü Tunar, Yusuf Nalkesen, Safiye Ayla, Müzeyyen Senar, Hamiyet Yüceses Behiye Aksoy, Muzaffer Akgün gibi sayısız isimle çalışarak sanat hayatını ve ustalığını birçok çalışma ve eserle taçlandırdı. Çeşitli topluluklara şeflik yapan Enül, İzmit'te alaylı fasılcı hoca olarak tanındı. Müzik sevdalısı, Türkiye çapında denebilecek bir müzik arşivine sahip nadir kişilerdendir. Davudi sesli Mustafa Enül, aynı zamanda Türkiye çapındaki en büyük birkaç arşivden

Mustafa Enül

birini yıllar içinde oluşturdu. Kocaeli'nde 50 yılı aşkın bir zamanda var olan Suzidil Plak'ın da kurucusudur. Eserleri, nota bilgisi, sanat ve musiki birikimiyle Mega Star Tarkan'dan, Şevval Sam'a ve Kayahan'a kadar birçok ismi yetiştirdi.

Endüstri Meslek Lisesi, Gazi Lisesi, Karamürsel İleri Musiki Derneği, Kandıra Musiki Derneği, Gebze Musiki Derneği, Karamürsel Musiki Cemiyeti, Değirmendere Belediyesi Türk Sanat Müziği Korosu, Sabancı İzmit Şirketleri Türk Müziği Korosu, Brisa Lastik Sanayi Türk Müziği Korosu ve Gebze ve Kandıra belediyelerinin Türk Sanat Müziği korolarını, İstanbul Üsküdar Musiki Derneği Cemiyeti ve Kocaeli Büyükşehir Musiki Derneği gibi koroları çalıştırdı. Korolarının repertuvarlarının notalarını kendi yazmasıyla ünlüdür. Çok geniş bir nota arşivi bulunmaktadır. Son dönemlerde ilahi grupları ile tasavvuf üzerine çalışmalarda bulundu. Mustafa Enül son olarak Kocaeli Büyükşehir Türk Sanat Müziği Korosunu yetiştirdiği öğrencisi Erdinç Çelikkol'a devretti.

KAYNAKÇA

Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tımlar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; http://www.tekkocaeli.com/yazar/mustafa-goksel/yasayan-bir-efsane-mustafa-enul-(suzidil-mustafa)/19277.html; https://ahsenokyar.com/?p=135305

Gülşen ERDAL

MUSTAFA KANDIRALI (1930-2020)

Müzisyen, Klarnetçi, Klarnet Üstadı

Ailesi Selanik'ten gelmedir. Büyük dedesi Bayram Usta Selanik'ten Kandıra'nın Tekeli köyüne gelir ve yerleşir. Bayram Usta, çaldığı zurna ile çevresinde hemen fark edilir ve aranan bir müzisyen olur. İbrahim Kaplan, Recep Kaplan ve Bayram Kaplan adında üç erkek çocuğu vardır. Kandıra'da Kandıralılar sülalesinin temellerini atan kişi olarak Recep Kaplan bilinmektedir. Recep Kaplan zamanla Tekeli köyünden Kandıra'ya taşınır. Düğünlerde ve toplantılarda klarnet çalarak ailesine katkı sağlayıp geçindirmektedir. Recep Usta, bir gün Şile'nin köylerinden görüp sevdiği Fahriye Hanım ile evlenir. Bu evlilikten İsmail Kaplan, Dilber Kaplan, İhsan Kaplan, Mustafa Kaplan/Kandıralı, Refik Kaplan, Şeref Kaplan adlı beş erkek bir kız evladı dünyaya gelir. Beş erkek evladı da klarnet sazını seçer ve baba mesleğini devam ettirirler. Baba Recep Kaplan, soyadını değiştirerek "Çalgıcı" soyadını alır. Bütün Kandıra ve köy havalisi Çalgıcı Recep Usta'yı bu yeni unvanı ile anmaya başlar. Uzun yıllar sonra oğlu Mustafa Çalgıcı, İstanbul'a gelip çalmaya başlayınca soyadı olan "Çalgıcı"yı değiştirerek "*Kandıralı*" soyadını alır ve bu soyadı ile tanınmaya başlarlar.

Kocaeli'nin Kandıra kazasında 1930 yılında doğan Mustafa Çalgıcı/Kandıralı, ilkokulu bitirir ancak altı kardeş olmanın getirdiği dezavantajlardan ve ailesinin ekonomik şartlarının bozuk olmasından dolayı ortaokula devam edemez. Klarnet çalan babası bir uğraş edinmesi için Mustafa Kandıralı'yı, Kandıra Halkevine yazdırır. Musiki evine gittiğinde kendisine seçme hakkı bırakılmadığından eline ud verilir. Radyoda Şükrü Tunar'ın Klarnet Taksimini dinlerken klarnete sempati duyar ve o zamandan sonra klarnet çalmaya başlar. Kendi sazı olmadığı için babasının klarnetini gizli gizli çalar. Artık Halkevi'nin kendisine yetmediğini yavaş yavaş idrak etmeye başlar ve ailesinin onayını alamayacağını bildiğinden henüz 15 yaşındayken müzik aşkı uğruna Kandıra'dan İstanbul'a yürüyerek gelir. Mustafa Kandıralı kendine bir iş bulabilmek için müzisyenler kahvesine gider ve orada Keman sanatçısı *Amâ Recep* ve *Kanuni Sıtkı Bey* ile tanışarak kendisine bir iş bulur. Babası Çalgıcı Recep Usta bunu hazmedemez ve İstanbul'a gelir, Mustafa'nın elinden klarnetini alır ve Kandıra'ya döner. Bunu gurur meselesi yapan Mustafa, bu yola baş koyar ve çalışmaya başlar. Kara Mustafa adıyla İstanbul'un müzik ortamında kendine yer bulan Kandıralı, Şevki Şakrak Tiyatrosu, İsmail Dümbüllü Tiyatrosu gibi yerlerde çaldı. 1955 yılında "Çalgıcı" olan soyadını değiştirerek "*Kandıralı*" olarak anılmaya başlar. Bundan sonraki müzik yaşantısında Mustafa Kandıralı olarak sahne alır. Bir süre sonra dönemin ünlü gazinolarında da çalmaya başlayan sanatçı,

Mustafa Kandıralı

1945 yılında Tepebaşı'ndaki Kibar Gazinosu'nda 4 lira yevmiye ile çalışmaya, para biriktirmeye başlar. Biriktirdiği paralarla Akopos Alyanak'tan dersler almaya başlar. Bu dersler sayesinde tekniğini ve repertuarını geliştirir. Mustafa Kandıralı, 1953 yılında Müm Çakıl Gazinosu'nda çalışır, burada Esma Engin'e eşlik eder. Ardından Aksaray'daki Çakır Gazinosu'nda, sonrasında 1956 yılında Üsküdar'daki Salacak Gazinosu'nda Perihan Altındağ Sözeri'ye, 1957 yılında Taksim Maksim Gazinosu'nda Mediha Demirkıran'a yine aynı yıl içinde Taksim Belediye Gazinosu'nda Behiye Aksoy'a ve daha nice gazinoda nice ses sanatçısına eşlik eder.

1957 yılında İstanbul Radyosu'na giren sanatçı ayrıca çeşitli gazinolarda klarneti ile ünlü seslere eşlik eder. Radyoda Klasik Türk müziği ve oyun havaları programlarında çaldığı sıralarda bazı plak şirketlerinin dikkatini çeker. 1957 yılında Pate-Odeon Plak Şirketi'nin isteği üzerine "*Salon Çiftetellisi*" adlı ilk plağını çıkarır. Plakları rekorlar kırar. Türk musikisinin en ünlü sanatçılarına eşlik edip yurtdışı turnelerine katılır.

1960'lı senelerde ABD'de konser turu yapar. Artık dünyaca ünlü bir klarnetçidir. Yalnızca Türkiye'de değil yurtdışında da bir klarnet ustası olduğunu ispat eder, hayranlar edinir. Louis Armstrong ile beraber çalar. Dünyanın dört bir tarafında yapılan konserler ve resitallere katılır. Mustafa Kandıralı Türk Müziği âleminde Şükrü Tunar'dan sonra gelen en büyük klarnet virtüözüdür.

Mustafa Kandıralı İstanbul Radyosu'nda çalıştığı yıllarda Klasik Türk Müziği ve oyun havalarının yanı sıra 1964 yılında Küçük Orkestra'da şef Orhan Borar ile Batı müziği tarzında çalışmalar yapar ve beğeni kazanır.

1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca birçok plak çıkartan sanatçı, Zeki Müren, Behiye Aksoy, Mediha Demirkıran, Perihan Altındağ Sözeri, Safiye Ayla, Muazzez Abacı, Emel Sayın, Bülent Ersoy gibi dönemin ünlü isimleriyle beraber çalıştı. Müzik hayatında 150 kadar plak, 20'den fazla kaset çıkartan virtüöz, yaklaşık 20 yıl süren TRT'deki bayram programları ile de ülke çapında tanındı. Yıllarca emek verdiği TRT kurumundan emekli oldu. Arkasında çoğu müzisyenin imreneceği bir kariyer bırakarak, sağlığı elvermediği için 1990'lı yıllardan itibaren klarnet çalmaya son verdi ve 24 Aralık 1996'da Büyük Kulüp'te jübilesini yaptı. Ümmü Gülsüm'den, Louis Amstrong ve Feyruz'a kadar birçok ünlü sanatçı ile birlikte çalışır, Amerika'da albümler yapar. Ardından gelecek klarnetçiler için örnek olur.

Mustafa Kandıralı sanat yaşamında birçok ödüle lâyık görülür. Bu ödüller içinde kendisine 10 Mart 1981 yılında Boğaziçi Musiki Vakfı tarafından Şeref Kurulu Üyeliği; 1984 yılında Ankara'da 1952 Hava Ordusu Mezunları tarafından özel ödül; 12 Mayıs 1985 yılında Kandıra'da bir hastanenin yapımına yardımcı olduğu için kendisine Kandıra Belediyesi tarafından düzenlenen Kandıralılar Gecesi'nde ödül; 1992 yılında 500. Yıl Vakfı tarafından Büyük İzak Türk Müziği Şarkı ve Kompozisyon Yarışması'na katkılarından dolayı kendisine ödül verilir. Türkiye'de aldığı ödüllerin yanı sıra 1992 yılında Almanya'da katıldığı Caz Festivali'nde Nefesliler Kategorisi'nde birinci olur. Ödül olarak Mustafa Kandıralı and Ensemle Caz Roman adlı CD yapılır. Mustafa Kandıralı, müzisyenliği yanı sıra, Nisan Yağmuru (Tv Dizisi, 2001), Alışırım (Klarnetçi, Sinema Filmi 1987), Tantana Kardeşler (Klarnetçi,

Mustafa Kandıralı (oturan-2), Ahmet Sakızlı (oturan-3), Faruk Özdemir (sağ1), Necmi Pehlivan, Ahmet Barut (ayakta-4)

Sinema Filmi 1976), Niyet Niyet (Klarnetçi, Sinema Filmi 1973), Köyün Beş Güzeli (Mustafa, Sinema Filmi 1970), Başkent Ankara (TV Filmi 1964), Gurbet (Klarnet Çalan Boyacı, Sinema Filmi 1959), Çalsın Sazlar Oynasın Kızlar/Oyna Kızım Oyna (Kendisi, Sinema Filmi 1954) gibi dizi ve filmlerde rol alır ve genelde kendisini canlandırır.

Mustafa Kandıralı, Fahrünisa Hanım'la evlenir ve ondan Necla (1950 doğumlu), Jale (1954 doğumlu), Mukadder (1957 doğumlu) ve Kısmet (1962 doğumlu) adlarında dört kızı olur. Yaklaşık 1,5 yıl kalp ve astım gibi çeşitli rahatsızlıklardan dolayı hastanede tedavi gören sanatçı 27 Aralık 2020'de vefat etmiştir.

KAYNAKÇA
Gülşen Erdal, *Osmanlı'dan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de Müzik Kültürü*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019; Mustafa Enül, "Gönül Bahçesinden Nağmeler", *Özgür Kocaeli* gazetesi, 17 Temmuz 2005; Kandıralı, Tahtını Yeğenine Bıraktı (timeturk.com, 22 Ağu 2011); Mustafa Kandıralı; O Hâlâ Zirvede (evrensel.net, 29 Kasım 2015); Mustafa Kandıralı (kayseriehaber.com, 12 Haziran 2018); Bir Nefes Bir Mustafa Kandıralı Kimdir Hayatı (beyoglu.net, 23 Mayıs 2020); Mustafa Kandıralı (Uzelli.com,18.07.2020); Mustafa Kandıralı (imdb.com,18.07.2020); Mustafa kandıralı (sinematurk.com,18.07.2020); Mustafa Kandıralı kimdir? 28 Aralık Pazartesi, https://www.gazeteduvar.com.tr/mustafa-kandirali-kimdir-haber-1508555; https://www.trthaber.com/haber/kultur-sanat/klarnet-sanatcisi-mustafa-kandirali-vefat-etti-541789.html; https://www.biyografya.com/biyografi/24902; https://tr.wikipedia.org/wiki/Mustafa_Kand%C4%B1ral%C4%B1

Gülşen ERDAL

MUSTAFA KEBENÇ (1908-1981)

Gebeşler Mağazası Sahibi

Mustafa Kebenç (Gebeş), 1908 yılında İzmit'e bağlı Eseler köyünde doğdu. Babası, İzmit'in düşman işgalinden kurtulmasında aktif rol oynayan Milis Kuvvetleri komutanlarından Gebeşoğlu Mehmet Ağa, annesi Ayşe Hanım'dı. Mehmet Ağa ve oğlu Mustafa Gebeş, Eseler köyünde tarım ve hayvancılıkla uğraştı. Gebeş Muhtar veya Gebeş Ağa olarak anılırdı.

Mütareke döneminde Gebeşoğlu Mehmet Ağa, Göller Boğazı havalisindeki Kandıra'ya bağlı Büberoğlu, Eseler, Hasanoğlu ve Sofuoğlu köylerinde mücadele etmiş, Yunan ve Ermeni çetelerinin imhalarına da muvaffak olmuştur. Gebeşoğlu Mehmet Ağa; ilk önce İngilizler tarafından Kuvâ-yı Milliye'ye yardım suçundan tersane bahçesinde tel örgü içerisinde 15 gün tutuklu kalmış ve 180 lira parasını kaptırmıştı. Yunanlılar İzmit'e geldiklerinde daha fazla kötülük olacağına kanaat getiren Gebeşoğlu, bunun önüne geçmek amacıyla 300 kişilik bir milis kuvveti oluşturmuştu. İzmit'in düşmandan kurtuluşunun ardından Gebeşoğlu Mehmet Ağa, milis erlerinden seksen kişiyi düzenli orduya göndermiş, 72 eri de İzmit teşkilatına teslim etmişti. Beraberine aldığı 50 kişi ile Lefke'ye giderek Süvari Fırkası Kumandanı Hacı Arif Bey'in hareketine katılmışsa da İzmit bölgesindeki savaşın bitmesi üzerine köyüne dönerek İstiklal Savaşı süresince asker toplamak ve sevk etmek görevini üstlenmişti.

Gebeşoğlu Mehmet Ağa, vefat ettiğinde babasının vasiyetini yerine getiren Mustafa Gebeş, İzmit'e yerleşmek üzere Eseler köyünden ayrıldı. 1943 yılında Postahane karşısında İstiklal Caddesi, No.116 adresindeki dükkânı satın aldı. 1945 yılında bu adreste manifatura ve tuhafiye dükkânı açtı. Evi, dükkânın üst katındaydı. 1960 yılına kadar dükkânda aktif olarak çalışan Mustafa Kebenç daha sonra dükkânı çocuklarına bırakarak, kendisini emekliye ayırdı. Vasfiye Hanım'la olan evliliğinden, Beratiye (Uğurlu), Mehmet İlhan, Meliha (Umurdağ), Nevin (Küpçü) ve Ertuğrul adlarında beş çocuğu dünyaya geldi. 13 Mart 1981 tarihinde vefat etti.

Mustafa Gebeş dükkanında, 1968

1945 yılından bu yana, üç nesil boyunca hizmet veren Gebeşler Mağazası binlerce müşteriye ürün sattı. Birçok genç çift, mağazadan aldıkları çeşitlerle evlendiler. 2002 yılında Mehmet İlhan ve Ertuğrul kardeşler ortaklıklarına son verdiler.

KAYNAKÇA
Rıfat Yüce, *Kocaeli Tarih Rehberi*, s. 71-82; Avni Öztüre, İzmit Tarihi, s. 162; Enver Behnan Şapolyo, *Kuvâ-yı Milliye Tarihi Gerilla*, s. 125–128; BOA, DH-KMS, 60–2/11, Lef: 19. Aktaran Hasan Ali Polat, *Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler 1918-1922*, Selçuk Ünv. Konya 2008, s. 86-89; Yusuf Çam, *Milli* Mücadelede İzmit Sancağı, İzmit 1993.

F. Yavuz ULUGÜN

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

İzmit Ziyaretleri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Kocaeli gezilerinin, daha doğru bir ifadeyle geçişlerinin sayısını tam olarak tespit edebilmek mümkün değildir. Zira Ankara-İstanbul yol güzergâhının ana istasyonlarından birisi olan ve Anadolu'nun denizle buluştuğu mekân durumundaki İzmit, bu iki büyük kent arasında adeta sürekli mekik dokuyan Mustafa Kemal Paşa'nın geliş-geçişlerine sayısız kez aracılık ve ev sahipliği yapmıştır. Bu yönüyle millî mücadele ve özellikle Cumhuriyet devrinde neredeyse tek ulaşım aracı durumunda olan demiryolu vasıtasıyla Paşa bu güzergâhtan sayısı tespit edilemeyecek kadar çok geçiş

Mustafa Kemal Atatürk İzmit'te

yapmıştır. Bu seyahatlerinin az bir kısmında otomobil kullanılmış, mecburî olarak daha çok tren tercih edilmiştir. 1927 yılına değin her ne kadar İstanbul vilayeti sınırlarına ayak basmasa da, Kocaeli yarımadası güzergâhında ve çevresindeki seyahatlerini hep sürdürmüştür. 1 Temmuz 1927 sonrası ise Ankara-İstanbul geçişlerinin sayısını tespit edebilmek pek imkân dahilinde değildir. Bazı kaynaklarda (dönemin gazeteleri, yerel gazeteler ve *Ayın Tarihi* mecmuası) bu geçişlerle ilgili 44, 48, 52 vb. sayılar verilse de bunların toplam geçiş sayısını yansıtıp yansıtmadığı da tartışmalıdır. Tebdil-i kıyafet geçişlerini tespit edebilmek mümkün olamayacağına göre, sayının çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Burada zaten üzerinde durulacak husus, Paşa'nın İstanbul ile Ankara arasındaki veya yakın bölgelere yönelik olarak yaptığı bu transit geçişleri değil, doğrudan Kocaeli'ne gerçekleştirdiği seyahatlerin incelenmesidir. Yani bu maddede, Gazi Paşa'nın planlı ve programlı bir şekilde İzmit ve Kocaeli bölgesine yaptığı ve İzmit'te konakladığı gezilerin ayrıntıları ele alınmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919 öncesinde Anadolu'ya geçmek üzere ilk olarak Nisan 1919'da gizlice İzmit'e geldiği, dostu İbrahim Süreyya (Yiğit) Bey ile görüşerek, kendisini Anadolu'ya kaçırması için yardım istediği söylenmişse de, bu bilginin doğruluğu kesin değildir. Ayrıca Paşa'nın yine kesin olmamakla birlikte Temmuz 1920 tarihinde Mekece'ye geldiği de bazı kaynaklarda ifade edilmektedir.

Bilinen hadiseler içerisinde Paşa'nın Kocaeli ve mülhakatına ilk gelişleri 12-22 Haziran 1922 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Bu ziyaretin temel amacı, Büyük Taarruz'dan önce Kocaeli mıntıkasındaki askerî birlikleri denetlemek, Claude Farrere ile müzakere etmek ve annesi Zübeyde Hanım ile görüşebilmekti. Paşa maiyetiyle birlikte 11-12 Haziran 1922 tarihinde Sarıköy'e kadar trenle, sonrasında otomobille olmak üzere Sarıköy yoluyla Beypazarı, Nallıhan, Göynük yolu ile gece karanlığında Geyve'ye gelmiş (13 Haziran), geceyi Geyve'de geçirmişti. Beraberinde Bolu Mebusu Cevat Abbas (Gürer) Bey, Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir (Ertegün) Bey, Başyaver Salih Bey, Yaver Muzaffer Bey, Erkân-ı Harbiye İrtibat Zabiti Şükrü Ali Bey ve Riyaset-i Kalem-i Mahsusu'ndan Memduh Bey bulunuyorlardı. Ertesi günü Kocaeli Mutasarrıflığı'na bağlı Adapazarı kazasına gelmiş, şehrin esnaf ve sanatkârlarıyla temas etmiş ve diğer bazı temaslarda bulunmuştur. Annesi Zübeyde Hanım, bu seyahatten önce gizlice ve değişik bir isimle Adapazarı'na getirilmiş ve askerlik şubesi eski başkanı Binbaşı Baha Bey'in şimdiki Sakarya Müzesi olan evinde misafir edilmişti. 14 Haziran'da Adapazarı'na ilk gelişini gerçekleştiren Gazi Paşa, 15 Mayıs 1919'dan beri göremediği annesiyle Baha Bey'in evinde buluştu ve ana-oğul hasret giderdiler. O gece Baha Bey'in evinde birlikte kaldılar.

Gazi Paşa, şehirdeki ikinci günü olan 15 Haziran 1922 tarihinde kaza merkezinin çarşı ve pazarını sıradan bir fert gibi gezmiş, muhtelif mağaza ve dükkânlara uğrayarak, herkesten kendi sanatlarına dair izahat almıştı. Özellikle, sattıkları yabancı malların nereden geldiği, hangi fabrikanın mali olduğuna dair sorduğu sorular, Adapazarı esnafı tarafından tatminkâr bir şekilde cevaplandırılmış, Başkumandan'ın halk arasındaki tabii davranışları ve alçak gönüllü tavırları oldukça beğenilmiş ve takdir toplamıştı. Ziyaretinin üçüncü gününe rastlayan (16 Haziran) Cuma namazını şehrin

cami-i şerifi olan Orhan Camii'nde kılan Gazi Mustafa Kemal Paşa, öğleden sonra şehre gelişi nedeniyle Çark'ta şerefine düzenlenen müsamereye katılmıştır. Müsamerede "Kurtuluş Günlerine Doğru" üç perdelik millî bir piyes oynanmış, sahra hastanesini gösteren son sahnedeki bir yaralının görünümü, Gazi Paşa'nın gözlerini yaşlarla doldurmuştu. Müsamereyi düzenleyenlere memnuniyetini ve takdirlerini bildiren Paşa, öğrencilerin omuzlarındaki "Ya İstiklâl Ya Ölüm", "Hakkıdır Hakka Tapan Milletimin İstiklâl" levhalarıyla duygulanmıştı. Müteakiben öğrencilere tekrar tekrar teşekkür ederek kendilerine şeker dağıttırmış, o sırada asker için hazırlanan karavanadan bir kaşık yemek tadarak, halkın coşkun tezahüratı arasında ikametgâhına yönelmiştir. Bilindiği üzere geceyi yine annesiyle birlikte Adapazarı Askerlik Şubesi eski başkanı Binbaşı Baha Bey'in istasyon civarında ikametlerine ayrılan evinde geçirmişlerdir. Ertesi gün (17 Haziran) Anadolu'da *Yeni Gün* gazetesinin Adapazarı hususî muhabirine özel bir demeç veren Gazi Paşa, mevcut siyasî ve askerî vaziyeti değerlendirmiştir. Öğleden sonra ise kompartımanına değerli halıların serildiği, çınar dalları ve bayraklarla süslenmiş özel bir trenle, Adapazarı'ndan İzmit'e hareket etmişti. Lokomotifinin önünde eski harflerle "Aleyke Avnullah / Allah'ın yardımı senin üzerine olsun" levhasının bulunduğu treni uğurlamak üzere istasyona gelen şehrin ahalisi, Başkumandan'a büyük bir teveccüh göstermişti. Adapazarı Demir ve Ahşap Malzeme Fabrikası da sürekli düdük çalmak suretiyle, istasyondaki uğurlamaya iştirak etmişti. *Vakit* ve *Anadolu'da Yeni Gün* gazetelerinin muhabirleri de o andan itibaren gezinin bitimine kadar Mustafa Kemal Paşa'ya refakat etmeye başlamışlardır.

Gazi Paşa'nın başında bulunduğu heyete, Sapanca'da da güzel bir karşılama ve uğurlama töreni yapılmıştır. O günlerde, Türk dostu Fransız yazarı Claude Farrere, Paşa ile ısrarla görüşme talebinde bulunmuş, bu talep kabul edilerek, kendisine 18 Haziran 1922 tarihi için İzmit'te randevu verilmişti. Bu amaçla 17 Haziran günü Sapanca'dan hareket eden tren, aynı gün saat 18 sularında İzmit tren garına ulaşmıştı. Sakarya Zaferi'nin muktedir başkumandanı Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'e gelişi sebebiyle, şehir baştan başa bayraklarla donatılmıştı. İzmit halkı coşku dolu saatler yaşıyor, halk akın akın istasyona doluşuyordu. Paşa'nın ziyareti halka önceden haber verilmiş olduğundan şehirde iki gündür fevkalade hazırlıklar yapılmış, eşsiz bir karşılama töreni düzenlenmişti. Şehir halkı kadın, erkek ve çocuk olmak üzere caddelerde yerlerini almışlar, sokaklar ve resmî binalar al bayraklarla ve çiçeklerle süslenmişti. Bir yıl önce düşman işgalinden kurtulan İzmit halkı, evlerinden getirdikleri halıları Paşa'nın akşam konaklayacağı Saray Köşkü ile İzmit istasyonu arasına yerlere döşemişler, köşkten istasyona inen yol neredeyse tamamen kadınlar tarafından doldurulmuştu. İstasyonu bir köprü ile kasra ulaştıran uzun ve dik yol ile etrafındaki meydanlarda bütün İzmit'in heyecanı canlı bir şekilde görülebilmekteydi. Şehre on dakika mesafeden itibaren mızraklı süvariler Başkomutan'ı selamlamaya başlamışlardı. İstasyon tamamen millî ordunun kahraman ve bahadır askerleriyle dolmuştu. Paşa ve maiyetini İzmit'te karşılayanlar arasında Mutasarrıf Sadettin Bey, İzmit Komutanı Kaymakam (Yarbay) Hüseyin Hüsnü Bey, Belediye Reisi Abidin Bey, Müdafaa-i Hukuk reisi, Mülkiye Müfettişi Emin Bey ve İstihbarat Müdürü Cevdet Bey gibi ileri gelenler bulunuyordu. Bu suretle büyük bir karşılama töreni düzenlenmişti.

Karşılanan Paşa ve maiyeti İzmit Kasrı'na hareket ettiler. Kasra devam eden yol insan seliyle dolmuştu. Her yerde halkın alkışları görülüyor ve duyuluyordu. Dik ve uzun yolun etrafında bütün halk heyecanla, gelen misafirlerini karşılıyorlardı. Saat kulesi önünden çıkan yokuşun başında defne dallarıyla bir tak yapılmıştı. Yokuşun yarısına gelindiğinde İzmit meşayihinin yaptığı etkinlikler ve Müftü Efendi'nin millî ordunun zaferine, Mustafa Kemal Paşa'nın sıhhat ve ikbaline, bütün İslam ülkelerinin her türlü afet ve musibetten korunmasına yönelik duaları ve üç adet kurbanın kesilmesi, törene ayrı bir anlam ve derinlik kazandırmıştı. Paşa ve beraberindekiler, güneşte süngüleri pırıl pırıl yanan iki saf asker arasında yollara serilmiş halılar üzerinde yürürlerken, saat kulesinden yokuş başına kadar olan sırtları dolduran asker nineleri, anaları, eşleri ve kızlarının "Yaşa" sesleri, "Bugünleri gördüm, ölsem de gam yemem" sözleri, kalplere sönmeyecek bir neşe ve bir iman getiriyordu. Kasrın bahçesinde İzmit'in tertemiz giyinmiş kız öğrencileri, aralarında kırmızı entariler giymiş şehit yavruları da olduğu halde millî ve vatanî şarkılar söyleyerek, gelen büyük başkumandanı karşılamışlardı. Paşa, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan ve ikametine tahsis edilen kasrda kısa bir istirahatten sonra çeşitli misafirleri ve heyetleri kabul etmişti. Bu arada Paşa'ya, Naciye adlı küçük bir kız yeni ürün başaklarından yapılan bir hediye sunmuştu. Bu hediye, İzmit çiftçileri levhası altında başaklardan birer hâle ile çevrilen bir ay yıldız ve bir çiftçi armasından oluşuyordu ve kasrın bahçesinde uzun süre kalacaktı. Naciye adlı küçük kız ise, siyah bol ve uzun şalvarı, alnında bir altın bulunan beyaz baş örtüsüyle Anadolu çiftçi kadınlarının timsaliydi. Çiftçileri temsil eden heyette günlük çiftçi kıyafetinde olanlar vardı. Paşa bunlara iltifat etmiş, kendilerine "Ben çiftçileri severim" demişti. Müteakiben kız okulları adına öğretmen ve öğrencilerden oluşan bir heyet kabul edilmiş ve bu kabuller geç vakte kadar sürmüştü. Bu arada Paşa'ya Bahçecik gibi yakın yerlerden "hoş geldiniz" telgrafları iletilmişti. Mustafa Kemal Paşa bunu müteakiben bazı yazışmalar yapmış ve istirahate çekilmişti.

Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'teki önemli temaslarından birisi, Türk dostu olarak bilinen Fransız yazar Claude Farrere ile yapılan görüşmedir. İzmit'e kendi inisiyatifi ile değil, siyasî bir görevle gönderilen Farrere'in vazifesi, yeni Türk devletinin ileride kurmayı düşündüğü rejim üzerine bilgi almak, ba-

rış konferansında itilaf devletlerinin teklif edeceği Anadolu'ya bir araştırma komisyonu gönderilmesi hususunu kabul ettirmek ile ilgiliydi. Gazi Paşa bunu anlamış, yine de Fransız konuğuna randevu vermekten imtina etmemiş, tüm iyi niyetiyle onu karşılayarak, yeni Türk devletinin amaçlarını onun vasıtasıyla Avrupa kamuoyuna ulaştırmayı amaçlamıştı. Claude Farrere daha evvel kararlaştırıldığı ve randevu verildiği üzere Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Tuareg adlı bir Fransız torpidosuyla 18 Haziran pazar günü saat 11 sularında İzmit limanına gelmiş, burada şehrin ileri gelenleri ve Paşa'nın özel temsilcilerini taşıyan iki ayrı sandalla bizzat geldiği gemiye çıkılarak samimi bir ortamda karşılanmıştı. Karaya çıkışı müteakiben yapılan karşılama konuşmalarından sonra, Mutasarrıf Sadettin Bey ve ileri gelenlerle otomobille kalacağı yere hareket edilmişti. Farrere'ın ikametine tahsis edilen yer, İzmit'in en güzel konaklarından birisi olan Portakalzade Hafız Ali Rüştü Bey'in eviydi. İkametgâhına ulaşıncaya kadar halkın coşkun karşılama ve alkışlarına konuşmalarıyla mukabele eden Farrere, konağa varıp kısa bir dinlenmeyi müteakiben, Mustafa Kemal Paşa ile yapacağı randevusu için kasra hareket etti. Saat 12.30'da Paşa'nın huzuruna çıkarılan Farrere, orada hazır bulunan *Anadolu'da Yeni Gün* muhabirinin ifadesine göre, o kadar heyecanlanmıştır ki, bir an için kendisini kaybetmiş, sendeleyerek diz çözmüş, aşırı heyecandan uzun süre konuşamamış ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı duyduğu hürmeti elleriyle ve vücudunun hareketleriyle ifade edebilmiştir. Mustafa Kemal Paşa bir yandan kendisini saygıyla yerden kaldırmaya çalışmakla beraber Claude Farrere'ın bu ilk karşılaşmadaki sözleri ve Mustafa Kemal Paşa'nın cevabı bir hayli soğuk bir hava esmişti. Nitekim Farrere, Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik olarak, "Padişah ve eski rejim aleyhinde yaptıklarının kendisi gibi büyük bir adamı başarısızlığa sevk edeceği ve bunları yapmaması" konusundaki sözleri sarf edince ortam gerilmiş, bunun üzerine Paşa söz alarak, kendisini Türk dostu olarak bilinen Pierre Loti'ye benzetmiş ama konuşmasının özellikle son kısmında şu ifadelerle kendisinin bu sözlerine hayret ettiğini net bir şekilde ortaya koymuştur: "… Sizin bana söylediklerinizi esasen kafanızın içinde yeri olmayan ve affınızı rica ederek söylüyorum ki, benim kafamdakilerini anlamaktan çok uzak bulunduğunuzu anlatır tarzda size yakışmayan, sizin vasıflarınızla mütenasip görünmeyen sözlerin kaili olmanız, beni size karşı ne vaziyet alacağımda mütehayyir kıldı". Bunun üzerin Farrere, sözlerini şunun bunun tavsiyeleriyle söylediğini itiraf ederek af dilemiş, Türk dostluğunda hakiki yolu takip edebilmek için Mustafa Kemal Paşa'dan en doğru hattı hareketi göstermesini rica etmişti. Bu yumuşama üzerine Paşa da gerginliği daha fazla sürdürmemiş, Türklüğün menfaatine hareket eden herkese olduğu gibi Claude Farrere'den de iltifatlarını esirgememiş, mükâlemeyi müteakiben Fransız konuk kaldığı konağa geri dönmüştü.

Mülakatın olduğu gün şehrin en büyük meydanlarından biri olan Tersane'de Claude Farrere şerefine askerî oyunlar düzenlenmiş, misafirler için büyük bir çadır kurularak yerlere halılar serilmiş ve koltuklar konulmuştu. Meydan, halk ve öğrenciler tarafından doldurulmuş, program Fransız marşı ve dualarla devam etmişti. Etkinlik çeşitli halk oyunları ve yarışmalarla sona ermiş, akşam saat 18.30 sularında kasrın büyük bahçesinde İzmit halkı tarafından 120 kişilik bir çay ziyafeti verilmişti. Gazi Paşa, Claude Farrere ve diğer ileri gelenler de oradaydı. Aralarında kırmızı elbiseli, beyaz baş örtülü, mahzun çehreli Türk kızlarının dikkati çektiği halk ve öğrencilerden oluşan bir kalabalık, masanın etrafında toplanmıştı. Kırmızı elbiseli olanlar şehit çocuklarıydı. Mustafa Kemal Paşa bu çocukları Farrere'e göstererek, "Zannediyorum ki şu kırmızı elbiseli kız çocukları, babaları Yunanlılar tarafından öldürülen biçarelerdir" sözlerini söylemesiyle Farrere heyecanlanmış ve üzülmüştü. Bunu müteakiben Mustafa Kemal Paşa irticalen uzun bir konuşma yaparak, Türk Millî Mücadelesi'nin kudsiyetinden ve Türk Milleti'nin bu mücadeleyi ne amaçla gerçekleştirdiğinden ayrıntılı bir şekilde bahsetti. Bu uzun konuşmaya, halkça hararetli ve şiddetli alkışlarla mukabele edildi. Bunun üzerine Fransız edip, Hariciye Vekâleti Hukuk Müşaviri Münir Bey tarafından Türkçeye çevrilen bir konuşma yaptı. Farrere bu konuşmasında Türk Millî Mücadelesi ve Türk Milleti'ne ve büyük başkumandana övgüler yağdırmıştı. Bu konuşma da binlerce kişinin alkışlarıyla tamamlanmış ve çay ziyafeti akşam sekiz sularında sona ermişti. Müteakiben yemeğe geçilmiş ve sofranın ana gündem maddesini biraz evvel karşılıklı olarak yapılan konuşmalar oluşturmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'ten Adapazarı'na döneceği 19 Haziran günü İzmit'te yer yerinden oynamıştı. Fransız misafir Farrere de Paşa ile birlikte Adapazarı'na gidecek ve aynı gün geri dönecekti. Bütün İzmit halkı istasyon ve civarında toplanmıştı. İki gün önce gülen, sevinen yüzlerin şimdi üzgün oldukları görülüyordu. Kararlaştırıldığı üzere Farrere ve beraberindekiler saat 9 sularında köşke gitmişler, orada Paşa ile buluşmuşlar, hep birlikte sabahın erken saatlerinden beri köşk çevresini ve yolları dolduran binlerce kişinin coşkun tezahüratı arasında saat 10'a doğru istasyon binasına ulaşmışlar ve orada askerî birlikler tarafından "hazır ol" vaziyetinde karşılanmışlardır. Mustafa Kemal Paşa kendisini selamlayan askerî birliklere mukabele ederek, subayların ve diğer zevatın ellerini birer birer sıkmış, tören duygusal anların yaşanmasıyla tamamlanmıştır. Tren hareket etmeden İzmit halkı adına Kılıçzade Hakkı Bey Gazi Paşa'ya hitaben bir uğurlama konuşması yaparak, kendisine milletin sadakat ve bağlılığını bildirmiş ve muvaffakıyet temenni etmiştir. Paşa bu konuşmaya, kısa bir konuşmayla mukabele etmiştir. Tren hareket edince, halk trenin arkasından bayraklarla koşmuş, "Yaşasın Farrere", "Yaşasın Türkiye-Fransa" diye bağırarak sevgi ve hürmetlerini gösterince, Farere

de aynı suretle Yaşa Yaşa Yaşa Türkiye – Fransa" diyerek karşılık vermiş ve şiddetli şekilde alkışlanmıştır. Bu tezahüratın İzmit şehrinin dışına kadar devam etmesi, coşkunun boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Adapazarı'na dönen heyet dahilinde Farrare'a ilaveten il mülkî erkânından ve gazetecilerden başta Mutasarrıf Sadettin Bey olmak üzere Hamid, Macid, Ercüment, Ahmed Emin ve Velid Beyler de bulunuyordu. Tren hareket eder etmez, daha önce kararlaştırıldığı üzere gazeteciler Velid ve Ahmet Emin Beylerin Mustafa Kemal Paşa ile mülakatları başlamıştır. Adapazarı'na dönmeden önce, çok önemli bir millî mesajı, haziruna, gazetecilere ve İzmit halkına şu şekilde vermiştir: "*Efendiler! Türkiye halkı asırlardan beri hür ve müstakil yaşamış ve bağımsızlığını hayatî bir ihtiyaç olarak görmüş bir kavmin kahraman evlatlarıdır. Bu millet bağımlı yaşamamıştır, yaşayamaz ve yaşamayacaktır*". Bu mesaj, Kurtuluş Savaşı'nın da ana fikridir. Tren Derbent, Sapanca ve Arifiye istasyonlarını takiben 19 Haziran 1922'de öğlene doğru tekrar Adapazarı'na dönmüştür. Adapazarı halkı, Gazi Paşa'yı yine büyük bir teveccühle ve heyecanla istasyonda karşılamıştı. Kalabalık şehir halkının yanı sıra, düzenli askerî birlikler de yolun iki yanına dizilmişler, etraf yeşillikler ve bayraklarla donatılmıştı. Paşa ve İzmit'ten gelen misafirleri istasyondan köşke geçmişler, buradaki kısa bir istirahatten sonra, Farrare, beraberinde bulunan İzmit Mutasarrıfı Sadettin Bey ve diğer misafirlerle birlikte Sabiha Hanım Kız Okulu'nu ziyaret etmiştir. Oradaki karşılama ve müsamereden sonra öğlen yemeği yenilmesi için Gazi Paşa'nın bulunduğu binaya geçilmiş, yemeğin yenilmesini müteakiben Başkumandan, İzmit'ten gelen misafirlerini Adapazarı'ndan uğurlamıştır. Uğurlama pek samimi bir ortamda gerçekleşmiştir. Gazetecilerden bir kısmı, cepheyi ziyaret etmek üzere Adapazarı'nda Başkumandan ile birlikte kalmışlardı.

Geceyi yine Adapazarı'ndaki ikametinde geçiren Mustafa Kemal Paşa, ertesi gün 20 Haziran 1922 tarihinde sabah saatlerini bazı kabuller ve istirahatle geçirmesini müteakiben, öğleden sonra Adapazarı Demir ve Ahşap Malzeme Fabrikası'nı ziyaret etmiş, neredeyse her tarafını dikkatle inceledikten sonra, bu güzel tesisle ilgili memnuniyetlerini ifade etmişti. Nihayet Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekiler saat 14.30 sularında halkın coşkun tezahüratı arasında istasyona gelmiş, beraberinde annesi Zübeyde Hanım, maiyeti ve gazeteciler olduğu halde özel tren Adapazarı'ndan Geyve istikametine doğru şehirden ayrılmışlardır. Geyve'ye saat dört sularında varılmış ve Paşa o gün ve ertesi günü bazı ziyaretler ve askerî denetlemelerle geçirerek Ankara'ya dönüş hazırlığını başlatmıştır. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit Mutasarrıflığı ve kazalarına yönelik bu ilk ziyareti toplamda 11 gün, Adapazarı-İzmit kazaları için ise 8 gün sürmüş ve 21 Haziran 1922'de tamamlanmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'e ikinci büyük gelişi, ilkinden yaklaşık altı ay kadar sonra, Büyük Zafer'in kazanılmasını ve Lozan'da barış müzakerelerinin başlamasını müteakiben 16 Ocak 1923 Salı günü gerçekleşmiştir. Bu seyahat çok özel bir amaca yönelikti. Başından beri Türk Millî Mücadelesi'ni yazılarıyla ve düşünceleriyle destekleyen bazı İstanbul gazetelerinin başyazarları, Mustafa Kemal Paşa ile görüşme isteğinde bulunmuşlar ve Paşa bu istek için 16 Ocak 1923 tarihinde bu gazetecilere randevu vererek, büyük bir basın toplantısı yapmayı arzu etmişti. Özel bir trenle Eskişehir'e gelen (14 Ocak) Paşa, ertesi sabah annesinin İzmir'de vefat ettiğini öğrendi. Ancak İzmit'te yapacağı basın toplantısına çok önem veriyor ve ertelemek istemiyordu. Bu nedenle Başkumandanlık Seryaveri olan Salih (Bozok) Bey'e, "Verdiğiniz elîm haber beni çok müteessir etti. Merhumenin münasip bir tarzda merasim-i tedfiniyesini ifa ettiriniz. Cenab-ı Hakk, millete hayat ve selamet versin" diye talimat verecek ve cenaze törenine katılamayacaktır. Mustafa Kemal Paşa'nın cephedeki askerî birlikleri teftiş etmek ve aynı zamanda halkı, yapılması düşünülen seçimlere hazırlamak maksadıyla Batı Anadolu gezisine çıkması ve Ankara'dan ayrılmasının ertesi günü, 15 Ocak 1923'te Afyonkarahisar Mebusu Hoca Şükrü imzasıyla "Hilafet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi" başlıklı 78 sayfalık, millî egemenlik ve millî irade kavramlarıyla bağdaştırılamayacak risalenin yayınlanması, Paşa'nın bu seyahatinin ve yapacağı basın toplantısının çok kritik bir noktaya gelmesine neden oldu. Bu seyahat sırasında ayrıca Hoca Şükrü risalesiyle uğraşmak zorunda kaldı.

Gazi Paşa bu yolculuğunu kalabalık bir maiyetle gerçekleştirmiştir. Şark Ordusu Kumandanı Kâzım Karabekir ile Millî Müdafaa Vekili Kâzım (Dirik) paşalarla birlikte TBMM Özel Kalemi, mebuslardan Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Cevat Abbas, Muhiddin Baha (Pars) Beyler, bazı gazeteciler ve diğer bazı zevat da beraberinde bulunuyordu. Eskişehir'den İzmit'e hareket ettiği sırada kendisine Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa da katıldı. Eskişehir'den kalabalık maiyetiyle hareket eden Başkumandan, 16 Ocak 1923 tarihinde İzmit istasyonuna ulaştı ve şehrin mülkî ve askerî erkânı tarafından karşılandı. İzmit Mutasarrıfı, İstanbul'dan gelen gazeteciler, İzmit ayan ve eşrafıyla birlikte I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa da karşılayanlar arasındaydı. Havanın yağışlı olmasına rağmen, okullar ve kalabalık bir halk kitlesi istikbal merasiminde hazır bulundu. Karşılamadan sonra Gazi Paşa doğruca İzmit Kasrı'na giderek, resmî kabullerini orada gerçekleştirdi. Akşam yemeğini müteakiben matbuat erkânını kabul ederek, gece saat dokuz buçukta kendilerine kasrda beyanatta bulunacağı vaadinde bulundu.

İstanbul'dan gelen ve Millî Mücadele'ye destek veren bu gazeteciler arasında şu önemli isimler vardı: *Tevhid-i Efkâr* gazetesi Başyazarı Velit Ebuzziya, *Vakit* gazetesi Başyazarı Suphi Nuri (İleri), *İkdam* gazetesi Başyazarı Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), *Tanin* gazetesi Başyazarı İsmail (Mayakon), İsmail Müştak, *Akşam* gazetesi Muhabiri Falih Rıfkı (Atay), o zamanlar

Ankara Hükümeti'nin İstanbul'da siyasî temsilciliğini yapan Kızılay / Hilâl-i Ahmer İkinci Başkanı Hamit (Kızılaycı), İstanbul Mebusu Dr. Adnan (Adıvar) ve eşi Halide Edip (Adıvar), İzmit'ten gazeteci ve *İleri* gazetesi Muhabiri Hakkı (Kılıçoğlu-Kılıçzâde Hakkı). Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'e bu ikinci gelişindeki ilk toplantı, adı geçen bu gazeteciler ve ileri gelenlere yönelik olarak İzmit Kasrı'nda 16-17 Ocak 1923'te saat 21.30 ile 03.30 saatlerinde gerçekleştirildi. Paşa, toplantının başlangıcında öncelikle gazetecilerin öğrenmek istedikleri en önemli sorunların neler olduğunu sordu ve bunları belirledikten sonra, "burada gayet samimi ve açık surette fikir alışverişi" yapacaklarını ifade etti.

İzmit Kasrı Mülakatı'nda sorulan ve açıklama yapılan belli başlı hususlar şunlardı: Mudanya Mütarekesi, Cihan Harbi, Millî Mücadele'nin gayesi, Lozan Konferansı, Musul Meselesi, Boğazlar, Azınlıklar, Mübadele, Patrikhane, Kapitülasyonlar, İstanbul'un Müdafaası, Rus-Fransız-Türk siyaseti, Türk-Afgan ve Türk-İran münasebetleri, Rusya Türkleri, Pontus meselesi, Çiftçilere yardım, Maliye, İçki, Merkezî Hükümet, Nüfus Meselesi, Ermeni Meselesi, TBMM'de siyasî fikirler, ilk hükümetin oluşumu, Müdafaa-i Hukuk grubunun teşkili, İkinci grup, Taarruzdan evvel ordu, İkinci grubun amacı ve muhalifler, Şeriata göre hükümetin esasları, Hilafet meselesi ve dinî kurumlar, Yeni hükümet ve din, Hakimiyet-i Milliye ve hükümdarlar, Meclis başkanı ve halife, Şeriye ve Evkaf Vekâleti, Hilafet ve vaziyetinin düzeltilmesi, hocalar, askerler, hükümet ve din, kuvvetler birliği-kuvvetler ayrılığı, vekiller, iki meclis, Şurâ-yı Devlet, seçimler ve Halk Fırkası, fırkanın programı, eski fırkalar, Meclisin yenilenmesi, temsil kurumu, kadın mebuslar ve siyaset-i hariciye. Bunun dışında günlük bazı hususlar da görüşüldü. Bu açıklamalar, TBMM'nin yeminli dört sekreteri tarafından kayıt altına alınmıştı ki, konuşmaların tam metni hemen yayınlanmayacaktı. Nitekim Atatürk'ün izni ile 1929 yılında neşredilebildi. İzmit Kasrı'nın alt katındaki büyük salondaki bu karşılıklı mükâleme, 17 Ocak'ta sabaha karşı 03.30'da tamamlanabildi ve müteakiben gazeteciler veda ederek ayrıldılar. O gün öğlene kadar istirahat eden Gazi Paşa, öğleden sonra çeşitli heyetleri kabul etmiş ve akşam yemeği sonrasında konutuna çekilmiştir.

Ertesi gün (18 Ocak) I. Ordu Kumandanı Nurettin Paşa ile Yarımca ve Hereke'deki askerî birlikleri denetlemiş, Yarımcalılar "büyük misafir"lerini ellerinden geldiğince ağırlayarak, "hemşehrilik beratı" takdim etmekten büyük bir gurur duymuşlardı. Müteakiben şehre dönen Mustafa Kemal Paşa, İzmit Sineması'nda halkla karşılıklı olarak konuşulan bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bir gün önce, gece geç vakitte sona eren toplantının tamamlayıcısı olan, güncel meseleler hakkındaki açıklamaları ihtiva eden ve ayrıca halkın sorularını cevaplayan Gazi Paşa, burada doğrudan doğruya halka hitap etti. İzmit kentinin ayrıcalıklı konumunu ve olağanüstü önemini belirttikten sonra, kendilerine söylemek üzere önceden hazırlanmış bir planı olmadığını, ancak "kardeşçe, arkadaşça ve halkça fikir alışverişinde" bulunmak istediğini ifade etti. "Benden bir konferans beklemeyiniz. Musahabenin tek taraflı olmaması için istisnasız hepinizden rica edeceğim. Bugünkü durum ve koşullara göre kalbinizden, fikrinizden neler geçiyor? Neleri öğrenmek istiyorsunuz? Hangi noktalarda tereddüdünüz vardır? Bugüne ve yarına ait düşünceleriniz ve soracağınız nelerdir? Siz bana istediğiniz şeyleri soracaksınız ve ben de size bildiğimi söyleyeceğim. Ancak bu suretle samimi hasbihal yapmış oluruz. Sorularınızı bekliyorum" diyerek toplantıyı başlatmıştır. Bunun üzerine salonda toplanmış olan halk arasından birçok kimseler söz alarak sorular yönelttiler. Böylece son toplantı da diğeri gibi memleketin o günkü ve gelecekteki sorumları ile ilgili soru ve cevap biçiminde karşılıklı konuşmalarla geçti.

İzmit Sineması'nda halka açık bir surette gerçekleştirilen bu mülakatta sorulan ve cevaplanan belli başlı hususları şu şekilde sıralamak mümkündür: Lozan Konferansı, eski antlaşmalar ve vahim sonuçları, hükümdarların anlayışı, kapitülasyonların nasıl verildiği, Misak-ı Millî'nin fiilen temin edildiği, millî hakimiyet için tehlike olmadığı, yeni hükümetin mahiyeti, Rusya, Türkler ve İslam, Osmanlı Devleti, tarihte Türk ve İslam hükümetleri, Hindistan Türk İmparatorluğu, yeni Türk devleti ve hizmetleri, yeni hükümetimizin saadet verici özelliği, Hilafet ve millî hakimiyet, Hilafetin manası, şeriata göre hükümet esasları, Halifenin mana ve kapsamı, İslâmiyet'in genişlemesi ve İslâm memleketlerinin durumu, Halife Müslüman memleketleri kurtarabilir mi, Halifenin vazife ve salahiyetlerinin artırılmasının mahiyeti, Hilafete Osmanlı hanedanından birinin getirilmesinin mahzurları, bağımsız İslâm devletlerinin seçeceği halife, irtica ve tedbirler, iktisadiyatımızın gerilemesi, askerî hizmet süresi, makine, yollar ve demiryolları, Ziraat Bankası, hayvanların ıslahı, zanaat, ticaret ve sermaye, iktisadî hayatın esas olduğu, matbuat, maarif programlarının gayesi, tahsilde gaye, adliye sistemimiz, Halk Fırkası, genel af ve ihtiyat zabitleri. Gazi Paşa'nın bu ikinci toplantısının konularının daha çeşitli hususlardan oluşması, halka açık olarak yapılmasından kaynaklanmaktaydı.

TBMM Başkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa bu iki önemli toplantısını bitirdikten sonra, annesinin vefatından dolayı taziye mesajı gönderenlere İzmit'ten göndermiş olduğu bir yazıyla cevap verebilmiştir (19 Ocak 1923). Bu mesajında; "Validemin vefatından dolayı birçok kişi ve düşünceli pek çok heyetten her gün taziye masajları alıyorum. Dostlarımın kederime iştirakini görmek, benim için teselli kaynağı oluyor. Orduları teftiş için sürekli seyahatte bulunmak ve bunlara ayrı cevap yazmaya durumum engel olduğundan, ajans vasıtasıyla bu durumu bildirmeye mecburum. Özel teşekkürlerimi lütfen kabul ediniz" şeklinde, kendisine yakışan son derece nazik ve ince bir üslup kullandığı görülmektedir. 19 Ocak Cuma gününü de İzmit'te geçiren ve Çerkeşli, Tavşancıl ve Gebze yöresindeki askerî birlikleri denetleyen Paşa, akşam

üzeri trenle Bilecik'e hareket etmiş, oradan İnegöl üzerinden Bursa'ya gitmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit'e geldiği ve bu şehirde bulunduğu zaman dilimleriyle alakalı en önemli iki seyahati, yukarıda ayrıntıları verilen Haziran 1922 ve Ocak 1923 tarihli ziyaretleridir. Bunun dışında önem arz eden ve kalmadan sadece bir "soluklanma" ânını geçirdiği ziyaretlerini ise şöyle sıralamak mümkündür: 3. ziyaretini 12 Eylül 1924 tarihinde yapmış, eşi Latife (Uşaklıgil) Hanım ve arkadaşları ile çıktığı uzun yurt gezisinde İzmit'e gelmiş, şehirde kalmayarak limandaki Hamidiye Zırhlısı ile İstanbul Boğazı'nı geçerek Karadeniz'e açılmıştır. 4. ziyareti ve bir gün konakladığı seyahati 21-22 Eylül 1925 tarihlidir. Ankara'dan özel bir trenle İzmit'e gelmiş, Bursa'ya gitmek üzere limanda bekleyen Ertuğral Yatı'na binmiş ve geceyi limanda geçirmiştir. Ertesi gün ise Mudanya'ya geçmiştir. 1 Temmuz 1927 tarihinde 1919'dan sonra ilk kez bulunacağı İstanbul'a gitmek üzere İzmit'e gelmiş, tren garında kısa bir dinlenmeden sonra Ertuğrul Yatı'na binerek İstanbul'a hareket etmiştir. Bu Paşa'nın İzmit'e 5. ziyareti idi. 6. ziyaretinde İzmit'e değil, Karamürsel'e yapmıştır (24 Temmuz 1933). Atatürk'ün İzmit'e sağlığında yaptığı ve bilinen son seyahat 6 Mayıs 1934 tarihlidir ve şehirde kısa bir süre kaldıktan sonra Ankara'ya hareket etmiştir. Bundan sonra da birkaç kez daha geldiği bilinmekle birlikte, bu seyahatlerle ilgili bilgi eksikliği söz konusudur. Son geçişi ise vefatı ve naaşının Ankara'ya intikal ettirilmesi sebebiyledir. Yavuz Zırhısı'nın getirdiği naaş, 19 Kasım 1938 tarihinde İzmit Garı'nda bekleyen özel trene bindirilerek, son kez olmak üzere İzmitliler tarafından Ankara'ya ebedi istirahatgâhına uğurlanmıştır.

KAYNAKÇA

Dursun Ali Akbulut, "Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İki İzmit Seyahati", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – II*, ed. H. Selvi, M. B. Çelik, A. Yeşildal, c. II, Kocaeli, 2016, s. 1323-1344; Cemal Güven, "Millî Mücadele Döneminde Fransız Yazar Claude Farrere", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – II*, ed. H. Selvi, M. B. Çelik, A. Yeşildal, c. II, Kocaeli, 2016, s. 1388-1403; Sabahattin Özel, "Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın Adapazarı ve İzmit Gezisi (12-24 Haziran 1922)", *Türk Dünyası Araştırmaları 54* (Haziran 1988), s. 145-175; Akın Ülkü Sevinç, "Atatürk'ün İzmit Ziyaretleri", *Time Kocaeli*, 1 Kasım 2021; Galip Ataman, "Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmit'e Son Kez Gelişi ve Gidişi", *Bizim Yaka Kocaeli*, 11 Kasım 2016; Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Ankara, 1998, s. 264-268; "Kocaeli" maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, c. VII, İstanbul, 1982-1983, s. 5006; Enver Konukçu, "Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Bolu ve Sakarya Gezileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XIII/37 (Mart 1997), s. 294-317; Turan Çakır, "Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Claude Farrere ile Görüşmesi ve Adapazarı'nı Ziyaretleri", *Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan*, ed. Enis Şahin, Adapazarı, Aralık 2004, s. 225-231; Fahri Tuna, "Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Adapazarı Günleri", *Adapazarı Yazıları*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007, s. 63-74; Sabahattin Özel, *Millî Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yayınları, İstanbul, 2009; s. 255-290; Sabahattin Özel, *Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele (1919-1922)*, İstanbul, 1987, s. 171-175; Yusuf Çam, *Millî Mücadele'de İzmit Sancağı*, İzmit, 1993, s. 209-211; Arı İnan, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir – İzmit Konuşmaları*, Ankara, 1982, s. 41-124; , s. 191-196; Muharrem Giray, "Büyük Türk Dostu Claude Farrere'in Atatürk'ü Ziyareti", *Yakın Tarihimiz Dergisi*, II/25, İstanbul, 1962, s. 356-357; *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, c. I-III, Ankara, 1989, c. II, 36-41, 43; Avni Öztüre, *Nicomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Kocaeli, 2012, s. 194-202; *Hakimiyet-i Milliye* gazetesi, 18-19 Ocak 1923; Atilla Oral, "İzmit Körfezi Tarihinden Bir Sayfa: Atatürk'ün Yakın Arkadaşı, İzmit Mutasarrıfı ve Kocaeli Milletvekili İbrahim Süreyya Yiğit", *Özgür Pazar Eki*, *Özgür Kocaeli* gazetesi, İzmit, 29 Nisan 2007; Yavuz Ulugün, "İzmit Körfezi Tarihinden Bir Sayfa: Büyük Zaferin Kazanılmasından Sonra İlk Kez: Mustafa Kemal Paşa Kocaeli'de, Kocaeli'nin Bu Mutlu Gününün 80. Yıldönümü Dolayısıyla (16-19 Ocak 1923)", *Özgür Pazar Eki*, *Özgür Kocaeli* gazetesi, İzmit, 19 Ocak 2003; Yavuz Ulugün, "İzmit Körfezi Tarihinden Bir Sayfa: Büyük Zaferin Kazanılmasından Önce ve İlk Kez: Mustafa Kemal Paşa İzmit'te, İzmit'in Bu Mutlu Gününün 81. Yıldönümü Dolayısıyla (13-23 Haziran 1922)", *Özgür Pazar Eki*, *Özgür Kocaeli* gazetesi, İzmit, 15 Haziran 2003.

Enis ŞAHİN

MUSTAFA KEREM (1874-1940)

Milletvekili

Mustafa Kerem, 1874'te Adapazarı'nda dünyaya gelmiştir. Babası Keremzade Hacı Ali Bey, annesi Feride Hanım'dır. 1894'te Mühendishane'yi tamamladıktan sonra, önce Çanakkale I. Alayı'nda, ardından 1895'te Çanakkale II. Topçu Alayı'nda, 1896'da Karadeniz Boğazı II. Topçu Alayı'nda görevlendirilmiştir. 1898'de yüzbaşı olan Mustafa Kerem, 1907'de binbaşılığa terfi etmiştir. 31 Mart Vakası'nda İstanbul Boğazı'nda Örfi İdare Komutanlığı'nı üstlenen Kerem, 1910'da topçu birliklerindeki askeri eğitim usullerini tetkik amacıyla Almanya'ya gönderilmiştir. Dönüşüne müteakip 1911'de III. Kolordu'da Ağır Sahra Topçu Taburu Kumandanlığı görevine getirilmiş, bu esnada Edirne'den hareketle Akdeniz'de Trablusgarb Savaşı'na katılmıştır. Balkan Savaşları'nda Garp Cephesi Topçu Kumandanı olan Kerem, Edirne'nin işgalinde esir edilmiş, esaretinin sona ermesinin ardından Ağır Topçu Atış Okulu'nda öğretmenlik yapmıştır. 1914'te kaymakamlığa yükselen Mustafa Kerem, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, geçici süreyle Çatalca Ağır Topçu III. Liva Kumandanlığı görevine getirilmiş, 1914-1915 yılları arasında bu görevinden ayrı Hafif Obüs Alayı Kumandanlığı, Akpınar Sahil Topçu Kumandanlığı ve Garp Mevkii Müstahkem Kumandanlığı yapmıştır. Ayrıca İstanbul Boğazı'ndan Terkos Gölü'ne kadarki sahilin savunmasını üstlenen Topçu Tugay Komutanı olan Kerem, bu vazifelerinden dolayı Harp Madalyası ile taltif edilmiştir. Mart 1917'de Garp Cephesi'ndeki savaşları görmesi amacıyla ikinci kez Almanya'ya gönderilmiştir. Bu süreçte kendisine Alman Harp Madalyası verilen Kerem, Mart 1918'de V. Ordu VI. Liva Kumandanı olmuş ve Ağır Topçu Talimnameleri Tetkik Encümeni Başkanlığı yapmıştır. 1919'da Ağır Topçu Atış Okulu Müdürlüğü'ne getirilen Mustafa Kerem, 1921'de miralaylığa yükselmiş, aynı yıl Kars Müstahkem Mevkii Kumandan Yardımcılığı, ardından Erzurum Müstahkem Mevkii Kumandanlığı yapmış, 1922'de ise Şark Cephesi Topçu Müfettişi olmuştur. 1923'te Milli Müdafaa Vekaleti Özlük İşleri İdaresi Başkanlığı'na vekalet etmiş, Milli Müdafaa Vekaleti Zatiye Dairesi Reisliği yapmıştır. Mustafa Kerem, 1923 seçimleriyle İkinci Dönem Kocaeli milletvekilleri arasında yer almıştır.

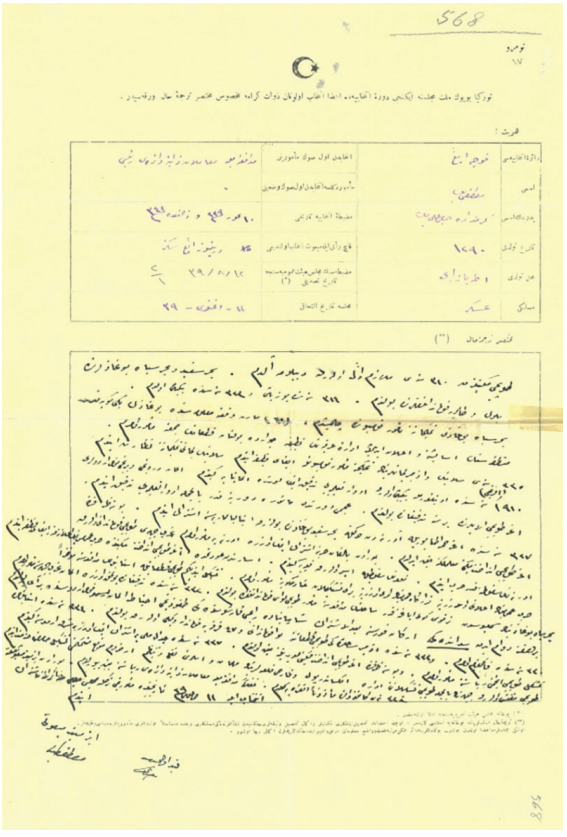

Mustafa Kerem-TBMM Tercüme-i Hal

Mazbatası 12 Ağustos 1923'te tasdiklenen Mustafa Kerem'in milletvekilliği oldukça aktif geçmiş; 23 farklı konuda söz almış, altı takrir, bir teklif sunmuştur. 22 Eylül 1923 tarihinde sunduğu teklifle milli mücadelede başarı gösteren erkân, ümera, zabitan ile mensubini askeriyeden Teşkilat-ı Hazariye nedeniyle zorunlu açığa çıkarılacaklara 1923 mali senesinin sonuna kadar yarım veya üçte iki oranında maaş (6 Ekim'de bir defalığına tam maaş ve tam ödenek şeklinde değiştirmiştir) verilmesini gündeme taşımış ve bu teklifi kabul edilmiştir. Mustafa Kerem'in ilk takrirleri ise 1924'ün Mart ayında sunduğu Şura-yı Askeriye'nin acilen teşkili ile cephanelerle harp malzemelerinin depolara kaldırılıp tasnif edilmesi ve sonucunun TBMM'ye bildirilmesine dairdir. Eş zamanlı olarak hurda topların demir-çelik kısımlarının satılmasına yönelik de takrir sunmuştur. 30 Mart 1925 tarihli takriri ise Karadeniz Boğazı sahillerindeki can kurtarma görevlilerinin I. Dünya Savaşı yıllarına ait birikmiş temettü vergilerinin affına dair Muvazene-i Umumiye Kanunu'na yeni madde eklenmesiyle ilgilidir. 13 Nisan 1925 tarihli takririni Saruhan Mebusu Reşat Bey ile birlikte sunan Mustafa Kerem, Saruhan'a bağlı Akhisar ilçesiyle Kocaeli'ne bağlı Akhisar kasabası arasındaki isim karışıklığının giderilmesi için ikincisine "Geyve Akhisar'ı" adının verilmesini önermiştir. 27 Ocak 1926 tarihli takririnde ise Sakarya Köprüsü'nün yeniden onarılmasını istemiştir. Milletvekilliği sürecinde askeri konulara yoğunlaşan Kerem, Sakarya ile ilgili meseleleri de gündeme taşımıştır. Mustafa Kerem, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından sonra Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan istifa ederek bağımsız milletvekili olmuş, 1927 Genel Seçimlerinde aday gösterilmemiştir. 5 Ekim 1940'ta vefat eden Mustafa Kerem, Hikmet Hanım'la evlenmiş ve Reide (Berköz), Hasan, Neşide, Vedat isimli dört çocuğu olmuştur.

KAYNAKÇA

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi; *TBMM Albümü (1920-2010)*, C.1 (1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010. TBMM, Mustafa Kerem'e Ait Tercüme-i Hal ve Seçim Mazbatası; TBMM Zabıt Cerideleri; Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı: Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014; Cengiz Atlı, "Cumhuriyet'in İlk Döneminde (1923-1931) Kocaeli Milletvekili Seçimleri ve Seçilen Milletvekillerinin Faaliyetleri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli 2017, s. 1245-1260; Esma Torun Çelik, "Çok Partili Hayatın İlk Yıllarında Kocaeli'nde Siyasal Hayat (1945-1960)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 63, Güz 2018, s. 301-342; Esma Torun Çelik, Vasfi Korkmaz, Sıdıka Cebeci, Emin Çaycı, İzmit Milletvekilleri (1920-1927), Kocaeli Üniversitesi Matbaası, Kocaeli 2006. *Kocaeli Cumhuriyet* gazetesi; *Milliyet* gazetesi https://tbmm.chp.org.tr/milletvekiliDetay.aspx?ID=7052 (Erişim: 17 Ağustos 2021)

Selma GÖKTÜRK ÇETİNKAYA

MUSTAFA MAHFİ EFENDİ (1836-?)

Osmanlı Âlimi, Müderris

Mehmet Tahir Ağa'nın oğlu olup 1252/1836 yılında İzmit'te doğmuştur. İslami ilimlere dair ilk derslerini İzmit'te Reisu'l-kurrâ Mehmet Tahir Efendi'den almış, hafızlığını burada tamamlamıştır. Sonra İstanbul'a gelip Ahi Çelebi Camii Hatibi Hacı Hafız Niyazi Efendi'den kıraat ilmi icazeti almıştır. Süleymaniye dersiamlarından Kozlucalı İbrahim Efendi'den "Şerh-i Akâid" ve Çankırılı İbrahim Efendi'den "Mültekâ" dersleri okumaya başlamışsa da İzmit'e dönmek zorunda kalmış ve İzmit Müftüsü Ömer Hulusi Efendi'den tahsilini tamamlayıp 1285/1868'de icazet almıştır. 1298/1880'de İzmit Rüştiye Mektebi muallimliğine tayin olunmuş ve 1307/1889'de İzmit Livası Müftüsü olmuştur. 1287/1870'de İzmit Reisu'l-Kurrâlığına seçilmiştir. 1309/1891 yılında ise Musıla-i Sahn Medresesi Bursa Müderrisliğine tayin olmuştur.

KAYNAKÇA

Recep Dikici, "Osmanlı Döneminde Kocaelili (İzmitli) Âlim ve Edipler", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Editörler: Haluk Selvi, M. Bilal Çelik. Kocaeli: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, 2015, s. 1453-1454; Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, 1980, 4/429-430.

Hüseyin OKUR

MUSTAFA SABRİ YALIM (1941-1999)

1941 yılında İzmit'te doğdu. Babası, İzmit'in eski belediye başkanlarından ve DP Kocaeli milletvekili Saadettin Yalım'dır. Ankara Bahçelievler Deneme Lisesinden mezun olduktan sonra yükseköğrenimini Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Fakültesi İktisat ve Ticaret Bölümünde tamamladı. İzmit'in kültür hayatına önemli hizmetleri olmuştur. "Kültür Yu-

M. Sabri Yalım

vası" ve "Yalım Kırtasiye" İzmit'te herkesin bildiği, entelektüel sohbetlerin ve çalışmaların olduğu bir merkezdi.

Çok renkli bir kişiliği vardı, Ankara'da öğrencilik yıllarında başlayan aktif yaşamı onu çok farklı aktiviteler içerisine çekti. 1959-1960 yıllarında Ankara'da Durul Gence ve Mete Kuraner ile birlikte Top Melodi adlı müzik dergisini çıkardı. 10 sayı çıkan dergi kapandıktan sonra İstanbul'da da 12 sayı yayınlandı. Aynı yıllarda *Ankara Hâkimiyet* gazetesinde basketbol yazıları yazdı. Daha sonra *Haber* gazetesi Yazı İşleri Müdür Yardımcılığı yaptı. Ünlü gazetecilerden Yılmaz Çetiner, Ercan San ve Necdet Onur ile birlikte çalıştı.

1960-1961 yıllarında sinemaya ilgi duydu. 1966 yılında Türk Sinematek Derneği (SİNEMATEK)'in başında bulunan Onat Kutlar ile görüşmek üzere İstanbul'a gitti, İzmit'te SİNEMATEK'i kurdu. 1966-1970 yılları arasında yelken sporu yaptı. 1981-1982 yıllarında Faruk Ertunç'un ısrarıyla Kocaeli Amatör Fotoğraf Sanatçıları Derneği'nin kurslarına devam etti. 1984-1985 yıllarında İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği (İFSAK)'ın kurslarına İzmit'ten gidip gelerek devam etti. Daha sonra üye oldu, İFSAK yarışlarında ödüller aldı.

İzmit'te yayıncılık yaptı; Yusuf Çam'ın milli mücadelede İzmit sancağı, Naci Girginsoy'un Gençlik Çıkmaz Öyküleri, Ruşen Hakkı'nın Sokağın Ucu Deniz ve Irmak, Şakir Balkan'ın İzmit'te Zaman kitaplarını yayınladı. Üyesi olduğu ve bir süre başkanlığını yürüttüğü İzmir Rotary Kulübünde Rıfat Yüce'nin İzmit Tarihi, milli mücadeleyi anlatan bir tiyatro oyununu ve İzmit Tarihinin öğrenci edisyonu kitaplarını yayınladı.

İzmit Atlı Sporlar Kulübü üyeliği, Kocaeli Yüksek Öğrenim Derneği kuruculuğu ve üyeliği, İzmit Evlerini Yaşatma Derneği üyeliği, İzmit Dokümantasyon Merkezi kuruculuğu ve başkanlığı, İstanbul Yelken Kulübü üyeliği, yelken hakemliği, Yelken Federasyonu Pirat Sekreterliği, Türk Pirat Birliği Başkanlığı yaptı.

1954 yılında kurulan İzmit Yelken Kulübü'nün 1970 yılında bir dönem başkanlığını yaptı. 1972'de kapanan kulübün 1994 yılında tekrar kurulmasını sağladı, 1972'den beri yapılmayan Cumhurbaşkanlığı Yelken yarışmalarının, Cumhurbaşkanının da katılımıyla, 1996 yılında İzmit'te gerçekleştirilmesini başardı. 1984 yılında masa takvimleri işine başladı. Yalım, masa takvimlerinin sadece reklam malzemesi olmadığını gösterdi. Kendi işletmesinin fotoğraflarını da çekerdi. Her ay yeni çıkan kitaplar listesi hazırlar, İzmit'teki ailelerin evlerine gönderirdi.

1970 yılında kurduğu Kültür Yuvası adındaki müessese kitap ve dergi satışı yapmanın yanı sıra yazarlarla imza günleri ve söyleşiler düzenlenen çok faydalı bir kültür merkezi niteliğini kazandı. 1980 yılında "Kocaeli Müzeleri Anıtsal Yapılar ve Ören Yerleri" isimli kitabını yayınladı. Bu kitabın fotoğraflamasını kendisi yaptı.

Bu faaliyetlerinin yanı sıra Mali Müşavirler Odası Meclis Başkanlığı ve Ticaret Odası Meclis üyeliğinde bulundu. 1999 depreminde vefat etti. 2000 yılında üç ayaktan oluşan Türkiye çapındaki yelken yarışlarına Sabri Yalım adı verilerek merhumun hizmetleri anıldı. Adı bugün İzmit'te, eskiden dükkânının bulunduğu binanın karşısında, Belsa Plaza önündeki parkta yaşıyor.

KAYNAKÇA

M. Sabri Yalım'a Armağan, Yayına Hazırlayan: Müzeyyen Ünal, İzmit, 2001; https://www.seskocaeli.com/haber/4117925/o-ne-guzel-insandi

Haluk SELVİ

MUSTAFA SİRMEN (1920-1978)

Kurucu Meclis Kocaeli Temsilcisi (06.01.1961 – 25.10.1961)

1920 yılında İhsaniye'de doğdu. Babası Ali Rıza Bey, annesi Asiye Hanım'dır. Yükseköğrenimini Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamlayarak resmi göreve başladı. İzmit Lisesi Öğretmenliği, Yüksek Ziraat Enstitüsü İlmi Yardımcılığı, Gölköy, Karasu ve Düzce Hâkimliği görevlerinden sonra serbest avukatlık yaptı. 1959 yılında CHP Kocaeli İl Başkanı olan Avukat Mustafa Sirmen, DP'ye karşı CHP'nin haklarını koruma konusunda aktif siyaset takip etti.

27 Mayıs darbesi sonrası 1961 Anayasası'nı yapmak için 6 Ocak 1961-24 Ekim 1961 tarihleri arasında toplanan özel yasama meclisi olan TBMM Kurucu Meclisi'ne Kocaeli üyesi olarak seçildi. Yeni anayasayı yapmakla görevlendirilen "Kurucu Meclis", Milli Birlik Komitesi ile Temsilciler Meclisi'nden oluşmaktaydı. İllerin, siyasi partilerin ve çeşitli kuruluşların (barolar, basın, esnaf ve gençlik kuruluşları, sendikalar vb.)

Mustafa Sirmen

Milli Birlik Komitesi müdahalesi olmaksızın doğrudan seçtiği üyeler bu meclis içinde çoğunluğu oluşturmaktaydılar. Mustafa Sirmen bu meclise CHP'den Kocaeli il temsilcisi olarak seçilmişti. Kurucu Meclis'te daha çok kurumların bütçeleri görüşülmüş ve Sirmen de bu toplantılara fiilen katılmıştı. 25 Şubat 1961 tarihinde Sağlık Bakanlığı'nın bütçe görüşmeleri sırasında Mustafa Sirmen ve arkadaşları, tabip ve diğer sağlık personeline, aylıklarından başka, Bakanlar Kurulunca tespit olunacak miktarda tazminat verilmesini teklif etmişlerdi. Bu konuda yetkinin Milli Birlik Komitesi ile Senato'da olduğu ifade edilerek teklif kabul edilmemişti.

1961 seçimlerine CHP'den Kocaeli milletvekilliği için aday oldu. 27 Eylül 1961 tarihli ve 10914 sayılı *Resmî Gazete*'de yayınlanan Yüksek Seçim Kurulu Kararlarına göre; 15/10/1961 günü yapılacak olan Cumhuriyet Senatosu üyelikleri ve milletvekillikleri seçimleri için aday gösterilmiş veya adaylığını koymuş olan kimselerin geçici listesinde Kocaeli milletvekilliği adayları içerisinde "Avukat, Kurucu Meclis Üyesi, Kocaeli CHP İl İdare Kurulu Üyesi" olarak adı geçmekteydi. Ancak bu seçimde milletvekili olarak seçilemedi. Partisinden Nihat Erim ve Şahabettin Bilgesu milletvekili olarak seçilmişlerdi. 1961-1965 yılları arasında Kocaeli Barosu Başkanlığı yaptı. 23 Mayıs 1964 tarihinde SEKA İdare Meclisi'ne üye olarak seçilmiş ve kısa bir süre sonra SEKA Genel Müdür Yardımcısı olmuştur. Bu görevi 25 Aralık 1965 tarihinde sona ermiştir. Evli ve 4 çocuk babası olan Sirmen 28.10.1978 tarihinde vefat etmiştir.

Milliyet gazetesinin 30.10.1978 tarihli nüshasının ikinci sayfasında Mustafa Sirmen'in vefatı ile ilgili ailesi tarafından yayınlanan vefat haberinde şu bilgiler yer almaktadır:

"Kocaeli eşrafından merhum Ali Rıza Sirmen ile merhume Asiye Sirmen'in oğulları, Güzin Sirmen'in eşi, Güzide Angılı, Jülide Sirmen, Jale Soydaner ve Mahir Sirmen'in babaları, merhume Saadet Polat'ın kardeşi, Selahattin Sirmen'in ve Leman Ulusoy'un ağabeyleri Merhem Hüseyin Polat'ın Nizamettin Ulusoy'un kayınbiraderleri, Muzaffer Gündoğan, Marsha Gündoğan ile Şule Ayyıldız ve İlhan Gündoğan'ın biricik enişteleri, Erdal Angılı ve Savaş Soydaner'in kayın pederleri, Rıza Sirmen, Sefa Sirmen ile Filiz Uygun ve Yıldız Çürüksulu'nun dayıları, kurucu meclis üyesi ve Kocaeli barosu eski başkanlarından Mustafa Sirmen'i 28.10.1978 günü kaybetmiş bulunuyoruz. Aziz naaşı 30 Ekim 1978 Pazartesi günü Gölcük İhsaniye köyünde kılınacak öğle namazından sonra aynı yerde defnedilecektir."

KAYNAKÇA

https://www.kocaelibarosu.org.tr; https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10914.pdf; *Kurucu Meclis Tutanak Dergisi*, cilt 1, Altıncı Birleşim (25.2.1961); *Milliyet* gazetesi; TBMM Albümü, 4. Cilt (1960-1983), Ankara, 2010.

Haluk SELVİ

MUTASARRIF PAŞALAR

Kocaeli Sancağını Arpalık Olarak Tasarruf Eden Vezir veya Beylerbeyi Rütbeli Görevliler

Kocaeli sancağı örfi bakımdan 17. yüzyılın ortalarına kadar sancakbeyleri tarafından yönetilmiş ve tasarruf edilmiştir (Bkz. Kocaeli Sancakbeyleri). 17. yüzyılın ortalarından sonra sancak idaresinin örfi bakımdan sancakbeylerinden, *Mirimiran/Beylerbeyi* veya *Vezir* rütbeli paşalara geçtiği görülür. Bu durum Osmanlı Devleti'nin genel idari uygulamaları bağlamında değerlendirilmelidir. 17. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı bürokrasisinde *Beylerbeyi* veya *Vezir* rütbesindeki paşa sayısı haddinden fazlalaşmış ve bunların rütbelerine uygun görevlere atanması konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Mevcut eyaletler paşa sayısına yetmeyince, sancakların da paşaların tasarrufuna veya idaresine verilmesi uygulaması başlamıştır. Önceleri *Beylerbeyi* rütbeli paşalar sancaklara tayin edilmeye başlanmış, 18. yüzyıldan itibaren ise *Vezir* rütbeli paşalar da büyük oranda sancak tasarruf etmişlerdir. Daha önceki plansız ve yanlış uygulamalar 18. yüzyılda sonuçlarını belirgin bir şekilde göstermiştir. Sancaklar paşaların tasarrufuna veya idaresine verilince, bunlara rütbeleri itibariyle *sancakbeyi* denilemeyeceği için *Mutasarrıf* tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Bu tabir *sancağı tasarruf eden* manasındadır. Mesela, Kocaeli sancağını paşa rütbeli birisi yönetecek veya tasarruf edecekse, "Kocaeli sancağına mutasarrıf … Paşa" şeklinde bir ibare kullanılıyordu. Bu durum sancakbeylerinin yerine mutasarrıf diye tabir edilen bir görevlinin geçtiği anlamına gelmemelidir. Mutasarrıf ve mutasarrıflıklar 19. yüzyılda kurumsallaşmış ve mutasarrıflık artık idare ve tasarruf şeklini almıştı.

Paşaların sancakları tasarrufları altına alması ve çoğu kere uhdelerinde bulundurdukları sancağın başında bulunamamaları, yeni birtakım idari uygulamaları zorunlu kılmıştır. *Has* suretiyle idarede, bey ve paşalar kendilerine *has* olarak tahsis edilen ayni ve nakdi vergilerden oluşan gelirleri tasarruf ediyorlardı. Kanuni'nin vezir-i azamı Rüstem Paşa zamanında başlayan havass-ı hümayunun *miri mukataa* haline getirilerek *iltizam* suretiyle toplanması işi daha sonraları vezir, beylerbeyi, sancakbeyi ve saray kadınlarına ait paşmaklık haslara da sirayet etmiş ve bu has sahiplerinin gelirleri de iltizam usulüyle toplanmaya başlanmıştı. 17. yüzyılın ortalarından sonra artık klasik manada has tasarrufu yok denecek kadar azdır. Bunun yerine miri mukataaları tasarruf eden ve bunları bir şekilde toplayan yönetici zümreleri bulunmaktadır. Miri mukataalar iltizama verilebildiği gibi *kayd-ı hayat şartıyla* tasarrufu anlamına gelen *malikâne* sistemi içerisinde de değerlendirilebiliyordu. Sancakları tasarrufta klasik has sisteminden vazgeçilmemekle birlikte bu has gelirlerinin nasıl tahsil edileceği hususunda bir değişim ve gelişim yaşandığı söylenebilir.

Sancakların tasarrufunda görülen bir diğer uygulama *arpalık* suretiyle yönetimdir. Arpalık, memurlara verilen bir çeşit tahsisat olup, azil veya emekli edilen mülki ve ilmi memurlara mazuliyet veya emeklilik maaşı mukabilinden tahsis edilen gelir manasındadır. Ancak muvazzaf paşalara arpalık suretiyle sancak tevcih edildiği de sıkça uygulanan bir tasarruf şeklidir. Başka görevlerde özellikle de muhafaza hizmetinde olan paşalara mahallinin dışında bir sancak tevcih ediliyor ve bu yerin geliri arpalık suretiyle tahsis ediliyordu. Paşaların kendilerine verilen sancakların başında bulunmaması, onların adına ilgili sancağı yönetecek ve vergilerini toplayacak bazı görevlilerin varlığını gerektirmiştir. Bu bağlamda özellikle 17. yüzyılın ortalarından itibaren paşaların kendilerinin tayin ettiği ve merkezi yönetimin tasdik ettiği *Mütesellimler* vasıtasıyla uhdelerinde olan sancakları yönettikleri görülür (Bkz. Kocaeli Mütesellimleri mad.).

1650-1814 yılları arasında tespit edebildiğimiz kadarıyla, 59 beylerbeyi rütbeli ve 21 vezir rütbeli paşa Kocaeli sancağını tasarruf etmiştir. Mevcut bilgilerimize göre, sancağın *beylerbeyi* rütbeli ilk tasarruf sahibi paşası Mustafa Paşa'dır. Hasekilikten çıkma Mustafa Paşa'ya 22 Haziran 1650 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilmiştir. Kocaeli sancağına ilk *vezir* rütbeli atama ise sabık Musul Valisi Mustafa Paşa'nın şahsında olmuştur. 1 Temmuz 1739 tarihinde Kocaeli sancağı *arpalık* suretiyle Vezir Mustafa Paşa'ya tevcih edilmiştir. Mustafa Paşa'dan sonra Kocaeli sancağı uzun bir süre yine beylerbeyi rütbeli paşalara verilmiş ve bu durum 17 Eylül 1773 tarihinde Vezir Süleyman Paşa'ya kadar kesintisiz devam etmiştir. Vezir rütbeli paşaların sancağın tasarrufunda etkin hale gelmesi 16 Ekim 1787 tarihinden sonraya rastlar. Sancak bu tarihte Karaman valisi olan Vezir Mustafa Paşa'ya ilhaken tevcih edilmiştir. Kocaeli sancağı, Mustafa Paşa'dan sonra 6 Temmuz 1789 tarihinde beylerbeyi rütbeli Muhtar Paşazâde Abdurrahim Paşa'ya tevcih edilmiş ondan sonraki süreçte 25 Eylül 1791 tarihine kadar iki yıldan daha az bir süre, yedi vezir rütbeli paşaya tevcih edilmiştir. Bu tarihten 1800 yılına kadarki süreç içinde sancağı tasarruf eden beş paşanın dördü beylerbeyi sadece bir tanesi vezir rütbelidir. 1801-1814 yılları arasında sancağı tasarruf eden 18 paşanın 8'i beylerbeyi, 10'u ise vezir rütbelidir.

Kocaeli sancağını tasarruf eden paşaların sancağı tasarruf süreleri, genel atama prosedürüne bağlı olarak bir yıllıktır. Bu sürenin bitiminde sancağı tasarrufuna devam etmelerine karar verilirse *ibka* suretiyle birer yıllık sürelerle uzatılabiliyordu.

Kocaeli sancağının kesintisiz en uzun süre tasarruf eden paşa, Seyyid Mustafa Paşa'dır. Seyyid Mustafa Paşa'nın 1751-1760 yılları arasında en az 8,5 yıl Kocaeli sancağını tasarruf ettiğini söyleyebiliriz. 1796-1799 yıllarında fiilen sancağı tasarruf ettiğini tespit ettiğimiz ancak göreve tam olarak ne zaman başladığı ve hangi tarihte bıraktığına dair bilgiden mahrum olduğumuz Seyyid Hüseyin Paşa'nın sancağı en az 5 yıl uhdesinde tuttuğuna dair bir kanaatimiz vardır. 29 Ocak 1726 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen Halil Paşa'nın da 5 yıl civarında sancağı tasarruf ettiği söylenebilir.

Kocaeli sancağını yöneten paşaların içerisinde çok kısa süre sancağı uhdesinde bulunduranlara da rastlanmaktadır. Mesela, sabık Yeniçeri Ağası Mahmud Paşa 8 gün, sabık Özi Muhafızı Seyyid Mehmed Paşa 13 gün, Muhtar Paşazâde Abdurrahim Paşa 18 gün, Mihriban Paşazâde Abdi Paşa 1 ay, Ömer Paşa ise 1 ay 18 gün, sancağı tasarruf edebilmişlerdir. Bu kısa süreli tevcihler muhtemelen fiili bir tasarrufa dönüşmemiştir.

Tersane-i Amire'nin ihtiyacı olan kerestenin temini taahhüdü sadece sancağı tasarruf eden sancakbeyleri için değil, 17. yüzyılın ortalarından itibaren Kocaeli sancağını tasarruflarına alan paşalar için de geçerliydi. İbrahim Paşa'nın 21 Eylül 1736 tarihinde Kocaeli sancağını tasarruf süresi; Tersane-i Amire'ye gönderilmesi gereken gerek mübayaa ve gerek ocaklık olan kerestenin kesimi, tahsili ve nakli şartıyla ve sefere katılmaktan muaf tutulmak üzere uzatılmıştır. Bu uzatma kararı ile sancağı tasarruf eden paşanın sefere gitmemesi, ancak donanma için elzem olan kereste temini ile ilgilenmesi istenmiştir.

Emekli olanlar hariç, Kocaeli sancağını arpalık suretiyle tasarruf eden paşaların neredeyse tamamına yakını donanma kökenli oldukları için muhafaza veya sefer hizmeti için çoğunlukla Rumeli'de bulunuyorlardı. Ya bizatihi kendileri herhangi bir bölgenin veya kalenin muhafızı oluyorlar ya da bir seraskerin maiyyetinde sefer hizmetini yerine getiriyorlardı. Bu sefer veya muhafaza hizmetlerinin hakkıyla yerine getirilmesi ve kendileriyle birlikte götürdükleri asker efradının eksiksiz olarak görevde bulunmaları gereki-

yordu. Kocaeli sancağını tasarruf eden paşaların 150 mükemmel, muntazam ve silahlı kapu halkı ile sefere çıkması gerekiyordu.

Kocaeli sancağına mutasarrıf olan paşaların tespit edebildiğimiz eski görev yerleri ise şöyledir:

İdari ve askeri bürokrasiden gelenler: Kaptan-ı Derya, Anapoli muhafızlığı, Özi muhafızlığı, Van muhafızlığı, Varna muhafızlığı, Misuri muhafızlığı, Rumeli Valisi Abdullah Paşa'nın kapıcılar bölükbaşılığı, Yeniçeri Ağalığı, Rikâb-ı Hümâyûn Kaymakamlığı, Bahr-i Siyah Boğazı Nazırlığı, Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılığı (3) ve Akdeniz Başbuğluğu.

Başka bir sancaktan Kocaeli sancağı tevcih edilenler: Kılburun, Hüdavendigâr, Kayseriyye (5), Selanik (2) ve Kavala (3), Bender, Bozok, Sultanönü, Hüdavendigâr, Resmo, Hanya, Beğşehri, Kırşehri, İçil (2), Ankara (3), Çirmen (2), Karesi, Prizrin, Ohri, İlbasan, Aksaray, Niğde (4) ve Akşehir (3).

Beylerbeylik veya valilikten Kocaeli sancağı tevcih edilenler: Musul, Trabzon (2), Van, Şehrizor, Trablusşam, Rumeli, Adana (2), Silistre (2) ve Diyarbekir.

Kocaeli sancağı bazı zamanlarda bir paşaya tasarrufunda olan bir başka göreve ilhaken de verilmiştir. Bir paşanın birden fazla sancağı veya bir eyalete ilave olarak bir sancağı tasarruf ettiğine 18. yüzyılda sıkça rastlanıyordu.

15 Mayıs 1761 tarihinde Ahmed Paşa'ya tasarruf ettiği Kocaeli sancağına ilave olarak Hüdâvendigâr sancağı da tevcih edilmiştir. Niğde sancağına mutasarrıf vezir Süleyman Paşa'ya 17 Eylül 1773 tarihinde ilhaken Kocaeli sancağı da verilmişti. 16 Ekim 1787 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen vezir Mustafa Paşa Karaman valisi olup Bahr-i Siyah Boğazı'na muhafız tayin olunmuştu. Bunun yanı sıra Karaman Eyaleti ve Kocaeli sancağı; Şile, Kocaeli ve sair Anadolu sahillerini muhafazaya ikdam şartıyla kendisine tevcih edilmişti. 4 Haziran 1791 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen vezir Ahmed Paşa ise fiilen Tuna Kaptanı olup Kocaeli sancağı da ilhaken kendisine verilmiştir.

28 Ocak 1803 tarihinde Kocaeli sancağı da kendisine tevcih edilen Seyyid Osman Paşa aynı zamanda Adana valisi idi ve 17 Şubat 1803 tarihinde Sultanönü sancağı da kısa bir süreliğine tevcih edilmiştir. Osman Paşa aynı zamanda İsmail muhafazasında bulunuyordu. 16 Ekim 1803 tarihinde sancağı uhdesine alan Seyyid Abdurrahman Paşa'ya Kocaeli sancağı ile birlikte Sultanönü sancağı da tevcih edilmiş ancak Sultanönü 17 Ocak 1804 tarihinde başkasına tevcih edilmiştir. 7 Eylül 1807 tarihinde İçil sancağını tasarruf eden Seyyid Ahmed Paşa'ya mezkûr tarihte Kocaeli sancağı da ilhaken tevcih edilmiştir.

25 Ağustos 1808 tarihinde sancağı alan Seyyid Abdullah Ramiz Paşa Kaptan-ı Derya idi ve Kocaeli sancağı kendisine ilhaken tevcih edilmişti. 27 Ocak 1810 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen Hüsrev Mehmet Paşa'ya 16 Mart 1810 tarihinde ilhaken Bolu sancağı da verilmişti. Bolu sancağı voyvodalıktan çıkarılmış ve *mâl-ı mukayyedini vakt ve zamanında Darphane-yi Amire'ye tediye etmek şartıyla ber-vech-i muhassıllık* olarak Hüsrev Mehmed Paşa'ya verilmiştir.

Kocaeli sancağı, 22 Ağustos 1812 tarihinde Trabzon valisi Ahmed Aziz Paşa'ya ilhaken tevcih edilmiştir. Ahmed Aziz Paşa'dan sonra sancağın tevcih edildiği Elhac Mustafa Paşa ise Kocaeli sancağını o anda tasarrufu altında olan Hüdâvendigâr sancağına ilhaken uhdesine almıştır.

Bunun dışında özellikle muhafaza hizmetinde olan paşaların veya herhangi bir devlet görevinde olan bir paşanın Kocaeli sancağını tasarruf ettiği durumlar oldukça fazladır. Aslında emekli olmuş paşaların dışında Kocaeli sancağı tevcih edilen bütün paşaların bir dış görevi olduğu bu sebeple de mütesellimlik uygulamasının yerleştiği söylenebilir. Bundan dolayıdır ki Kocaeli sancağı neredeyse 17. yüzyılın ilk yarısı ile 18. yüzyılın tamamında *arpalık* suretiyle tasarruf edilmiştir. Özellikle muhafız paşalara yapılan tevcihlerde Kocaeli sancağı'nın kendilerine hizmette bulundukları caniblerin muhafazası şartıyla verildiği vurgulanıyordu.

Mesela, 21 Eylül 1716 tarihinde Kocaeli sancağı Mizistre muhafazası şartıyla Süleyman Paşa'ya tevcih edilmiştir. 10 Ocak 1698 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen Osman Paşa aynı zamanda Anadolu tahririne memur idi. 8 Kasım 1717 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen Ahmed Paşa Anapoli Kalesi muhafazasında olup kaleyi muhafaza şartıyla Kocaeli sancağı kendisine tevcih edilmişti. İsmail Paşa'ya 30 Aralık 1783 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilirken 70 nefer müsellah tüfenkci ve dairesi halkıyla Birezden (?) Adası'nı muhafaza etmek şartına bağlanmıştı. 31 Temmuz 1786 tarihinde Kocaeli sancağı ibkâ suretiyle kendisine verilen Osman Paşa, Bender'e memur olup İbrail muhafızlığı ile sancağın tasarruf süresi uzatılmıştı. Fethü'l-İslam muhafızı Canikli Vezir Süleyman Paşazâde Mehemmed Paşa'ya 26 Şubat 1787 tarihinde *mahal-i mezbûrede muhafazaya kıyam eylemek şartıyla* Kocaeli sancağı tevcih edilmişti. 6 Temmuz 1789 tarihinde Kocaeli sancağı verilen Muhtar Paşazâde Abdurrahim Paşa aynı zamanda Maçin'de muhafaza hizmetindeydi. 24 Temmuz 1789 tarihinde Kocaeli sancağı tasarrufuna verilen Vezir Silahdar Mustafa Paşa Karadeniz Boğazı muhafızı idi. 21 Ekim 1790 tarihinde kendisine Kocaeli sancağı tevcih edilen Ferhad Paşa aynı zamanda Varna muhafızı idi. 4 Haziran 1791 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen Vezir Ahmed Paşa ise fiilen Tuna Kaptanlığı görevini yürütüyordu.

1795-1796 yıllarında Kocaeli sancağını tasarruf eden Hasan Paşa, Hakkı Paşa'nın maiyetinde bulunup sonradan Boğaz muhafızı olmuştu. 12 Kasım 1801 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen Osman Paşa, Anapa muhafızı, 28 Ocak 1803 tarihinde atanan Seyyid Osman Paşa İsmail muhafızı, 8 Mart 1807 tarihinde sancağı tasarrufuna alan İnce Mehmed Paşa Karadeniz Boğazı Nazırı ve Varna'ya kadar olan sahillerin muhafazı, 15 Mayıs 1809 tarihinde atanan Çepni Mustafa Paşa ise İsmail muhafızı idi.

Kocaeli Sancağı Mutasarrıf Paşaları (1650-1814)	
Adı	**Atandığı veya Fiilen Görevde Olduğu Tarih**
Mustafa Paşa (B)	22 Haziran 1650 (T)
Ahmed Paşa (B)	12-21 Haziran 1658 (T)
Ahmed Bey/Paşa (B)	Eylül/Ekim 1659-Haziran/ Temmuz 1660 (F)
Osman Paşa (B)	10 Ocak 1698 (T)
İsmail Bey/Paşa (B)	21 Ağustos 1714 (F)
Süleyman Paşa (B)	21 Eylül 1716 (T)
Ahmed Paşa (B)	8 Kasım 1717 (T)
Galib Paşa (B)	14 Ekim 1720 (F)
Halil Paşa(B)	14 Ocak 1724'ten önce (F)
Mehmed Bey/Paşa (B)	14 Ocak 1724 (T)
Halil Paşa (B)	29 Ocak 1726 (T)
İbrahim Paşa (B)	21 Eylül 1736 (İ)- 17 Kasım 1738 (İ)
Mustafa Paşa(V)	1 Temmuz 1739 (T)
Mustafa Paşa (B)	8 Eylül 1743 (F)
Seyyid Mustafa Paşa (B)	25 Mayıs 1752 (F)
Mısrî Ahmed Paşa (B)	16 Ekim 1760 (T)
Seyyid Mehmed Paşa (B)	22 Ağustos 1762 (T)
Hasan Paşa (B)	5 Eylül 1762 (T)
Okanlızâde Seyyid Mustafa Paşa (B)	14 Ocak 1764 (T)
Abdurrahim Paşa (B)	5 Aralık 1764 (T)
Ömer Paşa (B)	30 Ekim 1767 (T)
Mehemmed Paşa (B)	21 Aralık 1767 (T)
Abdurrahim Paşa (B)	20 Haziran 1768 (T)
Muhtar Paşazâde Mehmed Bey/Paşa (B)	20 Ekim 1768 (T)
Ömer Paşa (B)	12 Mart 1769 (T)
Kethüda Mustafa Paşa (B)	6 Mart 1771 (T)
Süleyman Paşa (V)	17 Eylül 1773 (T)
Süleyman Paşa (B)	16 Nisan 1775 (T)
El-hac Kasım Paşa (B)	28 Şubat 1776 (T)
Okanlızâde Seyyid Mustafa Paşa (B)	19 Kasım 1776 (T)
Kadı İbrahim Paşa (B)	24 Eylül 1777 (T)
Ömer Paşa (B)	27 Ağustos 1778 (T)
Abdurrahim Paşa (B)	15 Ekim 1778 (T)
Osman Paşa (B)	6 Şubat 1779 (T)
İsmail Paşa (B)	21 Ekim 1779 (T)
Meze Murtazazâde Muhammed Said Paşa (B)	16 Ocak 1780 (T)
Ali Paşa (B)	23 Mart 1780 (T)
Osman Paşa (B) 2. kez	16 Şubat 1781 (T)
Hamid Hüseyin Paşa (B)	25 Aralık 1781 (T)
Ebu Bekir Paşa (B)	14 Mayıs 1782 (T)
Şemseddin Bey (Ümeradan)	12 Eylül 1782 (T)
Ahmed Paşazâde İsmail Paşa (B)	31 Mayıs 1783 (T)
İsmail Paşa (B)	30 Aralık 1783 (T)
Mahmud Paşa (B)	28 Mayıs 1785 (T)
Mihriban Paşazâde Abdi Paşa (B)	6 Haziran 1785 (T)
Osman Paşa (B)	7 Temmuz 1785 (T)
Süleyman Paşa (B)	17 Eylül 1786 (T)
Canikli Vezir Süleyman Paşazâde Muhammed Paşa (B)	26 Şubat 1787 (T)
Mustafa Paşa (V)	16 Ekim 1787 (T)
Muhtar Paşazâde Abdurrahim Paşa (B)	6 Temmuz 1789 (T)
Silahdar Mustafa Paşa (V)	24 Temmuz 1789 (T)
El-hac Salih Paşa (V)	10 Eylül 1789 (T)
Kürd Osman Paşa (B/V)	4 Ocak 1790 (T)
Örgüli Ömer Paşa (V)	8 Temmuz 1790 (T)
Ferhad Paşa (V)	21 Ekim 1790 (T)
Ahmed Paşa (V)	4 Haziran 1791 (T)
Halil Paşa (V)	24 Temmuz 1791 (T)
Treboliçeli Nakibzâde Seyyid Mustafa Paşa (B)	25 Eylül 1791 (T)
Tahir Paşa (B)	23 Nisan 1792 (T)
Abdullah Paşazâde Abdullah Nebi (?) Paşa (B)	23 Eylül 1792 (T)
Hasan Paşa (V)	1795-1796 (T)
Seyyid Hüseyin Paşa (B)	11 Nisan 1796 (İ)
Ali Paşa (B)	17 Şubat 1801 (İ)
Mehmed Paşa (V)	3 Temmuz 1801 (T)
Osman Paşa (V)	12 Kasım 1801 (T)
Tahir Paşa (B)/Loskonlu	10 Ekim 1802 (T)
Seyyid Osman Paşa (V)	28 Ocak 1803 (T)
Seyyid Abdurrahman Paşa (V)	16 Ekim 1803 (T)
Ahmed (Ağa) Paşa (B)	2 Ekim 1804 (T)
Asım (Ağa) Paşa (B)	12 Ağustos 1805 (T)
Hasan Paşa (B)	18 Kasım 1806 (T)
İnce Mehmed Paşa (B)	8 Mart 1807 (T)
Seyyid Ahmed Paşa (V)	7 Eylül 1807 (T)
Seyyid Abdullah Ramiz Paşa (V)	25 Ağustos 1808 (T)
Seyyid Alaüddin Paşa (V)	27 Kasım 1808 (T)
Çepni Mustafa Paşa (B)	15 Mayıs 1809 (T)
Elhac Mustafa Paşa (V)	2 Aralık 1809 (T)
Hüsrev Mehmed Paşa (V)	27 Ocak 1810 (T)
Ahmed Aziz Paşa (B)	22 Ağustos 1812 (T)
Elhac Mustafa Paşa (V)	12 Ocak 1814 (T)

(T): Tevcih/Atama, (F): Fiili olarak sancağı tasarruf ettiği tarih, (İ): Görevinin bir yıl uzatıldığı tarih, (V): Vezir, (B):Beylerbeyi

Tanzimat'la beraber müstakil mutasarrıflık sistemi yaygınlık kazanmıştır. Bir eyalete bağlı bulunmayıp, *mutasarrıf* tarafından yönetilen ve doğrudan merkeze bağlı olan sancaklar ihdas edilmiştir. 1864 Vilayet Nizamnamesi'ne kadar muhtelif tarihlerde Sivas, Amasya-Çorum, Rumeli, İşkodra, Üsküp, İzvornik,

Hersek, Tuzla, Niş, İskenderiye, Tırhala, Ankara, Biga, Karesi, Canik, Bozok, Kudüs, Basra, Lazistan, Musul, Bağdat, Kars, Kıbrıs, Maraş, Yemen, Filibe, Sofya, Kocaeli, Rakka, Edirne, Cezâyir-i Bahr-i Sefîd, Adana, Kastamonu, Harput, Şehrizor, Tulçı, Van, Vidin, Yenipazar, Erzincan, Bingazi, Prizren ve Hudâvendigâr müstakil mutasarrıflık olarak yönetilmiştir.

KAYNAKÇA

BOA, *A.{DVN.MHM.d 177*, 47/147; BOA, *A.{DVN.MHM.d* 177. 15/46; BOA, *A.{DVN.MHM.d 92*, hük no: 4; BOA, *A.{DVN. MHM.d 93*, 28/161, 60/294; BOA, *A.{DVN.MHM.d 95*, 7/43, 79/535; BOA, *A.DVNSNŞT.d 53, s. 71*; BOA, *A.DVNSNŞT.d. 16*, s. 235, 236; BOA, *A.DVNSNŞT.d. 2*, s. 14, 27, 52, 63; BOA, *A.NŞT.d 1355, s. 21;* BOA, *A.NŞT.d 1386*, s. 2, 3; BOA, *A.NŞT.d 1390*, s. 3; BOA, *A.RSK.d 1520*, s. 9; BOA, *A.RSK.d 1551*, s. 66; BOA, *A.RSK.d 1560*, s. 149; BOA, *A.RSK.d 1568, s. 27*; BOA, *A.RSK.d 1572*, s. 47; BOA, *A.RSK.d 1573, s. 2;* BOA, *A.RSK.d 1593*, s. 18; BOA, *A.RSK.d 1601*, s. 39, 42, 43, 51; BOA, *İE. TCT. Dosya No: 22, Gömlek No: 2331*; BOA, *İE. TCT. Dosya No: 25. Gömlek No: 2698*, s. 2; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihatı (1717-1730)*, TTK yay., Ankara 1997, s. 65; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III/2, 2. Baskı, Ankara, 1977, s. 292-293; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt I, 3. Baskı, İstanbul 1983, s. 84; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara 1991, s. 21; Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997, s. 32-41; Orhan Kılıç, "18. Yüzyıl Osmanlı Eyalet ve Sancak Tevcihatının Sistematik Tetkiki", XV. Türk Tarih Kongresi (XVth Turkish Congress of History), 11-15 Eylül 2006, *Kongreye Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 1025-1044; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani-Osmanlı Ünlüleri*, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayar, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yurt yay., Cilt 2, İstanbul Mayıs 1996, s. 633-634; Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Gözlemler", *Belleten*, XXVII/152 (1974), s. 657-708; Ali Fuat Örenç, "Mutasarrıf", *DİA*, Cilt 31, İstanbul 2006, s. 377-379.

Orhan KILIÇ

MUZAFFER BAŞTOPÇU (1948-...)

Kocaeli Milletvekili

20 Haziran 1948'de Ankara'da doğdu. Babasının adı Mümtaz Ömer, annesinin adı Züleyha Melahat'tir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kimya Bölümü'nü bitirip aynı üniversitede yüksek lisansını tamamladı. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Kimya Teknik Lisesi ve Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu'nda öğretim elemanı olarak çalıştı. PETKİM Holding AŞ'de İşletme ve Proje Başmühendislikleri ile müdür yardımcılığı yaptı. 1994 yılında Refah Partisi'nden Körfez Belediye Başkanı seçildi. Belediye başkanlığı sırasında düzenlenen mahalle meclisleri ile sorunların yerinde tespiti ve çözüm önerileri tüm detaylarıyla masaya yatırıldı. Kısa sürede bu toplantılardan sonuç alındı. Bu çalışmaları ile başarılı bir belediye başkanı oldu. Aynı zamanda Körfez Eğitim ve Kültür Vakfı Başkanlığı ile birçok sivil toplum kuruluşunun yönetiminde bulundu. Belediye başkanlığı görevi 1999 yılına kadar devam etti. AK Parti'nin Kocaeli kurucu il yönetim kurulu üyesiydi.

3 Kasım 2002'de yapılan 22. Dönem TBMM milletvekili seçimlerinde Kocaeli'nden, AK Parti listesinden milletvekili seçildi. Bu görevini 23. ve 24. Dönemde de sürdürdü. Böylece parlamento hayatı 2002-2015 yılları arasında 13 yıl sürdü. 2007-2015 yılları arasında NATO Parlamenter Asamblesi (NATOPA) Türk Grubu üyeliğinde bulundu. 2011-2015 yılları arasında NATO Parlamenter Asamblesi Türk Grubu Başkanvekili oldu. Bu görevi boyunca NATO Parlamenter Asamblesi Ortak Komite Toplantılarında Türkiye'yi temsil eden heyetler içinde yer aldı.

Muzaffer Baştopçu

Baştopçu'nun TBMM'de ilk imza sahibi olduğu iki kanun teklifi olmuştur. Bu kanun teklifleri trafik ve orman kanunları ile ilgiliydi. Bunun dışında 12 kanun teklifinde de imzası bulunmaktadır. Bunların önemli bir bölümü Anayasa'da değişiklik yapılması üzerinedir. İmzasının bulunduğu bir meclis genel görüşme önergesi vardı. Bu konu Irak halkına yöneltilen şiddet ve işkence olaylarının ulusal ve uluslararası düzeydeki yansımaları konusunda mecliste bir genel görüşme açılmasına ilişkindi. Bu önerge kabul edilerek Irak'taki gelişmeler meclis gündeminde ele alınmıştır. Baştopçu'nun ilk imzasının bulunduğu bir meclis araştırması önergesi vardır. 22 Temmuz 2008 tarihli bu önergede; ülkemizdeki deprem riskinin araştırılarak deprem yönetiminde alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla bir meclis araştırması açılması talep ediliyordu. Baştopçu'nun meclis araştırması açılması önergesi kabul edildi ve kendi seçim bölgesi de dahil olmak üzere Türkiye'nin deprem riski ve alınan tedbirler üzerine meclis araştırması yapıldı.

24. Dönem TBMM'nde Plan ve Bütçe Komisyonuna seçilen Baştopçu, 14 Aralık 2012'de TBMM Genel Kurulu'nda 2013 Yılı Merkezî Yönetim Bütçesi ve

2011 Yılı Merkezî Yönetim Kesin Hesap Kanunu Tasarısı içerisinde Kalkınma Bakanlığı'nın bütçesi üzerine AK Parti Grubu adına bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, Türkiye'de planlı kalkınmanın tarihsel sürecini özetle verdikten sonra, Avrupa Birliği ile çalışmalar yürüten, GAP, KOP, DAP, DOKAP gibi büyük proje ve eylem planları ile KÖYDES, SUKAP, SEP, SODES ve çevreye duyarlı cazibe merkezleri projelerini uygulayan ve denetleyen Kalkınma Bankası'nın sosyal, ekonomik ve kültürel başarılarından ve çalışma alanlarından bahsedip bütçesinin hayırlı olmasını dilemiştir.

Ayrıca Meclis Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmalarda, ekonomik krizde başta bankalar olmak üzere çok sayıda kurumun stres testinden başarıyla çıktığını belirtti. Hükümet tarafından bütün sorunların çözüldüğünün söylenemeyeceğini ancak sorunları çözüme kavuşturmak için azami gayret sarf edildiğini vurguladı. Terör sorunun artık çözülmesi gerektiğini söyledi. Milletvekilliği boyunca Kocaeli'nin sorunları üzerine sahadaki gelişmeleri de yakından takip etti.

Parlamento hayatı 2015 yılında sona eren Baştopçu, siyasi hayatına meclis dışında devam etmektedir. Çok iyi düzeyde İngilizce bilen Baştopçu, evli ve 2 çocuk babasıdır.

KAYNAKÇA
https://www.aa.com.tr/tr/politika/butce-tasarisi-komisyonda-gorusuldu/404477; https://www5.tbmm.gov.tr//develop/owa/milletvekillerimiz, Erişim Tarihi: 31.08.2021; http://www.resmigazete.gov.tr; https://ahmetberatconkar.com/nato-pa-ortak-komite-toplantilari-brukselde-yapildi/

Bülent CIRIK

MUZAFFER ELMAS (1956-...)

Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi Rektörü, Mühendis

Muzaffer Elmas, Fatma ve Dursun çiftinin oğlu olarak 1 Temmuz 1956 yılında dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Giresun'da tamamladı. 1980 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) İnşaat Fakültesi'ni bitirdi. Aynı üniversitede, 1983 yılında yüksek lisans ve 1988 yılında doktora eğitimini tamamladı.

1980 yılında Sakarya Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nde asistan olarak göreve başladı.1988 yılında İTÜ Sakarya Mühendislik Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nde yardımcı doçent, 1994 yılında doçent ve 2000 yılında profesör unvanını aldı.

1984 yılından itibaren Meslek Yüksekokulu Müdürlüğü, İnşaat Mühendisliği Bölüm Başkanlığı, Dekanlık görevlerini yapmıştır. 2002 yılında başladığı Rektör Yardımcılığı görevinde "üniversitede stratejik planlama, kalite, eğitim öğretim ve yatırımlar" alanında çalışmalar yaptı. 2010 yılında girdiği rektörlük seçiminde ilk sırayı alarak Sakarya Üniversitesi'ne Rektör olarak atandı. 2014 yılında aynı üniversitede %85 oy alarak ikinci kez rektör olarak atandı.

Bu süre içinde Yükseköğretimde Kalite, Üniversitelerde Kurumsal Değerlendirme ve Akreditasyon

Muzaffer Elmas

süreçlerini ulusal ve uluslararası alanda kolaylaştıracak Üniversite Yönetim Sistemi kurulmasına öncülük etti. Çalıştığı kurumda Türkiye Mükemmellik Ödülü, EFQM Excellence Award, Global Excellence Award ödül süreçlerini, EUA IEP ve YÖKAK'ın dış değerlendirme süreçlerini ve ulusal/uluslararası akreditasyon ajansları ile elliye yakın program akreditasyon süreçlerini yönetti.

2009 yılından itibaren ABD'nin en büyük Yükseköğretim Kalite Kurulu olan the higher learning commision (HLC)'nin yıllık toplantılarına katıldı. Burada Yükseköğretimin Planlanması, Yükseköğretim Yönetimi, Eğitim Öğretim Süreçlerinin Yönetimi ve kalite konularında ortak çalışmalar yaparak iyi uygulamaları Sakarya Üniversitesi'nde ve YÖKAK'da hayata geçirdi. Ayrıca AFAD Deprem Danışma Kurul Üyesi, YÖK Mesleki Yeterlilikler Kurumu Başkan Vekilliği, Üniversitelerarası Kurul Eğitim Komisyonu Başkanlığı görevlerini yürüttü. 2018-2022 yılları arasında Yükseköğretim Kalite Kurulu Başkanlığı görevini yapmıştır.

Türkiye Bilimsel Akademisi Asil Üyesi ve TÜBA konsey üyesi olan Elmas, 2022 Mart ayından itibaren Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi Rektörlüğü görevini yürütmektedir. Elmas'ın yükseköğretim, deprem ve yapı alanlarında yayınlanmış yüzden fazla makalesi ve bildirisi bulunmaktadır.

1980 yılında Nadire Hanım ile evlenen Muzaffer Elmas'ın Ahmet Zahit ve Mehmet Cahit adında iki oğlu vardır.

Haluk SELVİ

MUZAFFER OKUMUŞ (1958-...)

Kanun İcracısı ve Yapımcısı

Muzaffer Okumuş

11.04.1958 tarihinde Kandıra Akçaova köyünde doğdu. İlkokula Akçaova'da başladı ve ikinci sınıfta iken 1965'te ailesiyle birlikte İzmit'e taşındı. Ortaokul ve liseyi İzmit'te tamamladı. Lise öğrenimini İzmit Sanat Okulu'nda Torna-Tesviye Bölümü'nde görmesi, kanun çalgısı imal etmesinde büyük kolaylık sağladı. 1977 yılından bu yana müzikle uğraşmaktadır. Müziğe 1977-1978 döneminde İzmit Musiki Derneği'nde başlamıştır. Kandıralı sanatçı İsmail Şenoğlu'nun öğrencisidir. Kanun yapımını eski bir kanunu inceleyerek kendi çabaları ile öğrenmiş, zamanla bu işte ustalaşmış ve aranan bir isim haline gelmiştir. TRT sanatçıları ve yurt dışında birçok ünlü kanun sanatçısı için çalgı imal etmektedir. Birçok ünlü müzisyenin çalgısı Muzaffer Okumuş imzasını taşımaktadır. Halen İzmit Merkezi'nde kanun yapım atölyesi bulunmaktadır.

KAYNAKÇA
Hakan Bağcı, Muzaffer Okumuş ile Röportaj, Kocaeli 25.09.2021

Hakan BAĞCI

MUZAFFER UYGUNER (1923-2002)

Şair, Yazar

"Selmin Güneyli", "Emin Recepoğlu", "Borga Ozan" ve "Gözde Ozan" imzalarını da kullanan Muzaffer Uyguner 7 Şubat 1923 tarihinde, Makbule Hanım ile çiftçi Emin Bey'in oğlu olarak, Kocaeli'nin Kandıra ilçesinde doğmuştur. İlkokulu Kandıra Merkez İlkokulu'nda, ortaokulu ise İzmit'te okumuştur. Doğan Hızlan'ın verdiği bilgilere göre, bu dönemde, 1936 yılında, *Türk Yolu* gazetesinde yayınlanan *"Mehmet Akif Üzerine"* başlıklı yazısı ile yazarlık yaşamına adım atmıştır. Aynı dönemde *İnkılapçı Gençlik*, *İstanbul*, *Yaratış*, *Kaynak*, *Hisar*, *Varlık*, *Türk Dili* gibi süreli yayınlarda şiir ve yazıları yayınlanmıştır. Lise öğrenimini Trabzon Lisesi'nde (1941) tamamlamış, ardından girdiği Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni 1945 yılında bitirmiştir. 1947'de girdiği Ticaret Bakanlığı'nda "müfettiş yardımcısı" olarak çalışmış; ardından 1955-1957 yılları arasında Küçük Sanat Kooperatifleri'nde şube müdürlüğü yapmıştır. Bu dönemden itibaren *Çağdaş Türk Dili*, *Kıyı*, *Defne*, *Çağrı*, *Yeni Defne*, *Çağdaş*, *Mülkiyeliler Birliği*, *Beş Sanat*, *Yazko*, *Oluşum*, *Sesimiz*, *Kemalist Ülkü*, *Yenilik* ve *Cumhuriyet Kitap* dergilerinde yazıları yayınlanmıştır. Uyguner 1957-1960 yılları arasında Sınai Mülkiyet müdürlüğü, 1960-1966 yılları arasında Sanayi Dairesi başkan yardımcılığı, 1966-1970 yılları arasında Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi üyeliği, 1970-1978 yılları arasında ise İmar ve İskân Bakanlığı Teftiş Kurulu başkanlığı görevlerini yürütmüş, bu görevinin sonunda emekliye ayrılmıştır.

Ekseriyetle eleştiri, inceleme, derleme ve biyografi türünde edebi metinler kaleme alan Uyguner, bunların yanı sıra görev aldığı devlet kurumlarında kullanılmak üzere mesleki kitaplar da hazırlamış ve çeviriler yapmıştır. *Sait Faik Abasıyanık (1964)*, *Yahya Kemal Beyatlı (1965)*, *Cahit Sıtkı Tarancı (1966)*, *Orhan Veli Kanık (1967)*, *Reşat Nuri Güntekin (1967)*, *Halide Edip Adıvar (1968)*, *Karacaoğlan (1989)*, *Yunus Emre (1989)*, *Pir Sultan Abdal (1989)*, *Âşık Veysel (1990)*, *Dadaloğlu (1990)*, *Ömer Seyfettin (1990)*, *Salâh Birsel (1990)*, *Cahit Külebi (1991)*, *Seyrani (1991)*, *Dertli (1991)*, *Şinasi (1991)*, *Mehmet Âkif Ersoy (1991)*, *Memduh Şevket Esendal (1991)*, *Mehmet Emin Yurdakul (1992)*, *Ziya Gökalp (1992)*, *Sabahattin Ali (1992)*, *Halit Ziya Uşaklıgil (1992)*, *Yaşar Kemal (1993)*, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1993)*, *Muzaffer İzgü (1994)*, *Necip Fazıl Kısakürek (1994)*, *Neyzen Tevfik (2000)* ve *Sabahattin Kudret Aksal (2000)* üzerine biyografiler kaleme alan yazar, bu eserlerinin yanında çok sayıda edebiyat derlemesi ve *Kayın Ağacı (1953)* başlıklı bir şiir kitabı da yayınlamıştır.

Muzaffer Uyguner

Biyografilerinden haricen çok sayıda eser incelemesi de kaleme alan yazar, aralarında *Octavio Paz*, *Alessio Bombaci*, *Bertold Brecht*, *Jean-Paul Sartre*, *Franz Kafka*, *Philipp Hotz*, *Simone de Beauvoir*, *Federico García Lorca*, *Maksim Gorki*, *Orson Welles*, *Iris Murdoch*, *Oktay Rifat*, *Tarık Buğra*, *Orhan Kemal*, *Sait Faik Abasıyanık*, *Cavit Orhan Tütengil* gibi isimlerin eserleri üzerine metinler yayınlamıştır.

Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS), *Edebiyatçılar Derneği*, *Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Mesleki Birliği (İLESAM)* ve *Mülkiyeliler Birliği* dergisinin yayın kurulu üyeliğini de yapmış olan yazar; *Memduh Şevket Esendal*, *Sait Faik Abasıyanık* ve *Ceyhun Atuf Kansu*'nun eserlerini yayıma hazırlamıştır. 1955'te *Varlık* dergisinin tertiplediği bir yarışmada ikincilik ödülü alan Uyguner, 1997'de *Edebiyatçılar Derneği Ödülü*'ne layık görülmüştür.

Yaşamı boyunca birçok farklı edebi türde toplam 53 kitabı yayımlanmış olan Uyguner, Burhaniye'de (Balıkesir), 16 Eylül 2002 Pazartesi günü geçirmiş olduğu kalp krizi neticesinde, 79 yaşında yaşamını yitirmiş ve burada defnedilmiştir.

KAYNAKÇA

"Yazar ve Eleştirmen Muzaffer Uyguner 79 Yaşında Kalbine Yenik Düştü", *Cumhuriyet*, 18.09.2002, ss. 14; Doğan Hızlan, "Muzaffer Uyguner de Aramızdan Ayrıldı", *https://www.hurriyet.com.tr/muzaffer-uyguner-de-aramizdan-ayrildi-98739*, 20.09.2002 (Erişim Tarihi: 18.08.2021); Hande Karapınar, "Cumhuriyet Dönemi Edebiyat ve Sanat Dergilerinde Şiir Kuramı ve Şiir Eleştirisi: 1950-1970", *Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosya Bilimler Enstitüsü, 2013; Kolektif, "Uyguner, Muzaffer", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi: Cilt II (K-Z)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, ss. 1075-1076; İsa Koyuncu, "Muzaffer Uyguner", *http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/muzaffer-uyguner*, 15.11.2019 (Erişim Tarihi: 18.08.2021); Behçet Necatigil, "Balkan Ülkeleri Edebiyatlarından Türkçeye Çeviriler", *Türk Dili*, Sayı 322 (Çeviri Sorunları Özel Sayısı), 1978, ss. 126-154; Behçet Necatigil, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, İstanbul: Varlık Yayınları, 1998, ss. 376-377; Atilla Özkırımlı, "Uyguner, Muzaffer", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, Cilt 3, İstanbul: Cem Yayınevi, 1982, ss. 1187-1188.

Sinan VARDAR

MÜEYYET AKARSU (1907-?)

Avukat

Müeyyet Akarsu H 1324 (M 1907) yılında Tekirdağ'da doğmuştur. Baba adı Cafer ve anne adı Lütfiye'dir. Yeni Türk devletinin ilk hukuk fakültesi olan Ankara Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırmış ve buradan 1948 yılında mezun olmuştur. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Ankara Adliyesi'nde avukatlık stajını yapmıştır. Bu bağlamda, Ankara Barosu'na kayıtlı avukatlardan Osman Karaca'nın yanında 27 Temmuz 1948 tarihinde başlamış olan stajını 25 Ocak 1949 tarihinde tamamlamış ve serbest avukatlık yapma hakkını kazanmıştır.

Müeyyet Akarsu, Ankara'da avukatlık stajını tamamladıktan sonra Kocaeli'ye gelmiş ve 27 Ocak 1949 tarihinde 570 sicil numarasıyla Kocaeli Baro Başkanlığı'na kayıt yaptırmıştır. Hemen akabinde 5 Şubat 1949 tarihinde avukatlık bürosu açmak için ruhsatnamesini almış ve İzmit'in merkez mahallelerinden birisi olan

Müeyyet Akarsu

Hacı Hasan Mahallesi No: 12/A'da avukatlık bürosunu açmıştır. Bu tarihten itibaren burada avukatlık yapmaya başlayan Müeyyet Akarsu, kısa zamanda İzmit'in tanınan avukatlarından birisi olmuştur.

Müeyyet Akarsu, avukatlığının yanı sıra gazetelerde yazılar da yazmış ve İzmit'in önemli sorunlarını köşe yazılarında dile getirmiştir. Bu bağlamda ilk olarak 1951 yılında *Hürsöz* gazetesinde yazılar yazmaya başlayan Akarsu, 1957 itibaren de *Hedef* gazetesinde yazılar yazmıştır. *Hürsöz* gazetesinde yazılar yazdığı dönemde Akarsu, aynı zamanda gazetenin hukuk danışmanlığını da yapmıştır. Gazetenin önemli yazarlarından birisi olan ve güçlü bir kaleme sahip olduğu anlaşılan Müeyyet Akarsu, Demokrat Parti yanlısı yazılar kaleme alırdı. Bu arada 1950 ve 1954 arası dönemde Demokrat Parti'den belediye meclis azalığı yapmıştır.

1954'te Demokrat Parti'den ayrılan Müeyyet Akarsu, Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin Kocaeli'ndeki yönetiminde görev almış ve milletvekili adayı olarak seçimlere katılmıştır. Bu kapsamda Müeyyet Akarsu, Saadettin Hazar, Nuretin Sipah, Ali Rıza Arslanalp, Yusuf Ziya Kösemen, Sefer Arıtan, Vahdettin Aytan, Kamil Kodal ve Orhan Bekir Günsay ile adı geçen partinin milletvekili adayları arasında yer almıştır. Ancak yapılan seçimleri Kocaeli'nde Demokrat Parti kazandığı için Müeyyet Akarsu milletvekili olarak seçilmemiştir.

Müeyyet Akarsu, bu seçimlerden sonra yeniden Demokrat Partisi ve Başbakan Adnan Menderes'i öven yazılar yazmaya başlamıştır. 1957 yılında *Hedef*

gazetesine geçen Akarsu, derginin yazı işleri ve mesul müdürlüğünü yapmıştır. *Hürsöz*'den sonra *Hedef*'te de ciddi yazılar kaleme alan Akarsu, bu gazetenin en bilinen köşe yazarı duruma gelmiştir. *Kocaeli* gazetesi yazarlarından Adnan Filiz'e göre; Müeyyet Akarsu, *Hedef* gazetesinde özellikle Demokrat Parti lehine olan yazılar kaleme almıştır.

1958 yılında Müeyyet Akarsu, yeniden Demokrat Parti'ye geçmiştir. Bu tarihlerde iktidar partisi tarafından partiyi güçlendirmek adına kurulan Vatan Cephesi'ne üye olan Akarsu, Demokrat Parti'de yeniden siyasi faaliyetlerine başlamıştır. Parti çalışmaları ve gazete yazarlığı dışında aktif olarak avukatlık yapan Müeyyet Akarsu'nun babası İzmit'in tanınmış simalarından ve Kocaeli Tekel Başmüdürü olarak görev yapan Cafer Akarsu'dur. Ayrıca Müeyyet Akarsu'nun Betül Akarsu adında bir erkek kardeşi vardı ve Kocaeli Sosyal Sigortalar Kurumu'nda şef olarak çalışmıştır.

1907 doğumlu olan Müeyyet Akarsu, oldukça geç bir yaşta 55 yaşında evlenmiştir. 5 Şubat 1962 tarihinde Enver Paşa'nın yaveri Mümtaz Tarhan'ın kızı olan Emire Türhan ile İzmit Belediye Salonu'nda nikâhını kıymıştır. İzmit'in önemli ve tanınmış ailelerinden birisinin kızı olan Emire Hanım'dan Sırrı Mert adında bir erkek çocuğu olan Akarsu, 1968 yılından itibaren Noter olarak çalışmaya başlamıştır.

1 Nisan 1972 tarihli *Resmî Gazete*'ye göre Müeyyet Akarsu, 8 Temmuz 1968 tarihinde Kocaeli 1 Nolu Noterliğine bağlı olarak çalışmaya başlamıştır. 1968'den itibaren noter olarak görev yapan Akarsu'nun yeri İzmit merkezde olan Demiryolu Caddesi olmuştur. Uzun yıllar boyunca noterlik yapan Müeyyet Akarsu, bu yönüyle İzmit'te halen bilinen kişilerden birisidir.

KAYNAKÇA

Demokrat gazetesi yazarlarından Adnan Filiz ile 6 Eylül 2021 tarihinde yapılan görüşme; Bilal Tunç, Demokrat Parti Dönemi Kocaeli (1950-1960), *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya 2016, s. 543; Bilal Tunç, "Kocaeli'nde Vatan Cephesi", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/2, (2015), s. 745; Fatih Özçelik, " Kocaeli'nde Vatan Cephesi", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, (Cilt III), Kocaeli 2016, s. 2063; Hülya Koç, Hür Söz Gazetesi Çerçevesinde İzmit Şehrinin Siyasi, Ekonomik ve Sosyal Yapısı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya 2010, s. 13; Kocaeli BARO Başkanlığı 131 Nolu Arşiv Defteri; Müzeyyen Ünal, "Kocaeli Basın Tarihinde Selahattin Telser ve Hürsöz Gazetesi", *Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu VI*, Kocaeli 2019, s. 125; *Resmî Gazete*, 1 Nisan 1972, Sayı: 14.146, s. 10.

Bilal TUNÇ

MÜFİT SANER (1903-?)

Esnaf ve Tüccar

1903 doğumlu olup, memur babasının tayini ile 1921'de İzmit'e geldi. Baba adı Fethi, anne adı Nazmiye idi. Müfit Saner'in Asaf ve Memduh (ayakkabıcı) adında iki kardeşi vardı. İzmit'in işgal günlerine tanıklık etti. Ortaokul mezunu olan Müfit Saner, bir süre Maliye'de memurluk yaptı. Daha sonra terziliği öğrenen Müfit Saner, Demiryolu Caddesi'nde, günümüzde Merkez Ziraat Bankası'nın olduğu mevkide bir terzi dükkânı açtı. Tuhafiye ve manifatura malzemeleri de satmaya başladı. Dükkânı daha sonra, oğlu Feridun'a bıraktı.

Müfit Saner, Müfit- Şükran Saner ve kızları Güzin, 1932

Aralarında Müfit Saner'in de bulunduğu İzmit Esnaf ve Tüccarları 1924 yılında "İttihadspor" adlı bir spor kulübü kurmuşlardı. Ancak İttihadspor, varlığını 1932 yılına kadar sürdürebildi. Müfit Saner'in bulunduğu kırk kişi ayrılarak İzmit İdmanyurdu'nu kurdular. Kulübün başkanlığını yaptı. Güreş'i de çok severdi. Müfit Saner, 1928 yılında İzmit-Bağçeşmeli Şükran Hanım'la evlendi. Bu evliliğinden Güzin (d.1929), Feridun (d.1931) ve Tülay (d.1942) adında üç çocuğu dünyaya geldi. Hacıhızır Mahallesi'nde ikamet eden Saner Ailesi, küçük kızları Tülay'ın doğumu ile birlikte Tepecik Mahallesi, İmaret Yokuşu'na taşındı. İlerleyen yıllarda, ailenin büyük kızı Güzin, Doktor Tahsin Özbek'le, küçük kızı Tülay ise Şahabettin Bilgisu'nun oğlu Nurtan Bilgisu ile evlendi. Dünürü Şahabettin Bilgisu ile çok iyi bir dostluk ve ortaklık kurmuşlardı. Müfit Saner, 1945-1949 ve 1962-1963 yılları arasında İzmit Ticaret Odası başkanlığı yaparak, Oda'nın ilk Meclis Başkanı oldu. İzmit ticaret ve sosyal yaşamının önemli figürlerinden olan Müfit Saner, CHP İl Başkanlığı görevini de üstlendi. 1989 yılında vefat etti.

Çok hayırseverdi, "Sağ elin verdiğini, sol el görmeyecek" derdi. Çok kişiye yardım eder ama kimseye duyurmazdı. Değirmendere'de Müfit Saner İlkokulu'nu yaptırarak, eğitime de katkıda bulunmuştu.

Müfit Saner, *Güneş* gazetesi yazarlarından Zeynep Atikkan'ın, 23 Aralık 1987 yılında Müfit Saner ile yaptığı röportajda kendini şu sözlerle anlatmıştı:

"Ailem, işgal sırasında İzmit'e yerleşmişti. O günleri iyi hatırlıyorum. O dönemlerde Kocaeli, Dahiliye Vekaletine bağlı müstakil mutasarrıflıktı. 35 bin nüfuslu bu bölgede, ticaret büyük çapta Musevi ve Ermenilerin elindeydi. Terzi olarak biz, tenekeci olarak Şahin Yılmaz vardı. O daha sonra müteahhit oldu. Ayakkabıcılık Türklerin elindeydi. İstiklal Savaşı'ndan sonra Musevi ve Ermeniler gitti. Nüfus altı bine indi. Türklerin zenginleri ise İstanbul'a gitti. İzmitli zengin ve toprak sahibi ailelerin çocukları genellikle devlet kapısında memur olmak istiyorlardı, sebebi ise o yıllarda arazinin çok para etmemesi idi. Bu nedenle İzmit'te, başta müteahhitlik olmak üzere dışardan gelip zengin olanların sayısı yüksektir. Lassa Fabrikası, İzmit Mutasarrıfı Saadettin Bey'in iki çiftliği üzerine inşa edildi. Saner'in de Lassa'nın kurulduğu yerde arazisi vardı. Bunu işletmecilere verirdi. Kent büyüdü. İzmit'te yer kalmadı, arazi de elden çıktı."

Müfit Saner'in de dahil olduğu ağırlıkla bu bölgede oturan ailelerin erkekleri, "İmaretliler" adı altında dini bayramların ikinci günleri toplantı geleneği başlatmışlar ve on yıllardır yürütmüşlerdir. Her bayramda, içlerinden birinin ev sahipliğinde toplanıp sohbet ediyorlardı. Bunlardan birinde Leyla Atakan'ı ağırlamışlardı. İmaret Yokuşu'nda, Redif Dairesi'nin arkasında bulunan bölgeye verilen "İmaret" ismi, Abdulselam Efendi tarafından orada yaptırılan "külliye"nin imarethanesinden gelmektedir.

CHP'de politika yaparken tanışan Müfit Saner ve Şahabettin Bilgisu diğer ortakları Saadettin Dinçbaş'ın düşüncesinde birleşerek, 1949 yılında daha önce Soydan ailesi tarafından işletilen "Ege Yağ Fabrikası" ve Osman ve Halil Ege tarafından Ayçiçeği deposu olarak kullanılan Kullar'daki milletvekili Ali Dikmen'in çiftliğini kiraladılar. Çiftliğin içinde 25 beygirlik bir su turbini vardı. Orada bent yanındaki değirmeni basit elemanlarla takviye edip, piyasaya un verdiler. Ancak içinden taş vs. çıkınca, işi daha modern hale getirmeyi düşündüler. Ancak paraları yetmedi. Fransızca bilen ortak Şahabettin Bilgisu aracılığıyla Fransızlarla anlaşarak, çevredeki illerin de ihtiyacını karşılayacak, günde 30 ton kapasiteli bir değirmeni vadeli olarak satın aldılar. 1950 yılında 150 bin liraya alınan bu yeni değirmen makinesi ile aynı çiftlikte un üretimine devam ettiler.

1954 yılında Şahabettin Bilgisu ve Müfit Saner CHP'den aday olarak politikaya girdikleri için isimleri kullanılmadı. Şirketin ismini Saadettin Dinçbaş ve Ortakları Koll. Şti. olarak koydular. Saadettin Bey'in dedesi Kırım göçmeni kendisi ise İzmit doğumlu idi. Fabrikada günde elli ton buğday işliyorlardı. İki yıl sonra yörenin un ihtiyacı artınca büyüme kararı aldılar. Derince sahilinde Petrol Ofisi'nin yanında bir arsa alarak, buraya un fabrikası inşa ettiler. Bilgisu'nun "su"su, Saner'in "san"ı, Dinçbaş'ın da "baş"ını alarak şirket adını Susanbaş A.Ş. olarak belirlediler. İzmitli girişimciler tarafından birlikte kurulan ilk ciddi özel sektör kuruluşu idi. Bu un fabrikasının inşaatını yapan Şarık Tara ve Sadi Gürçelik de fabrikaya ortak oldu. Susanbaş yatırımında başarılı olan ortaklar daha sonra da 1968'de Yem Sanayi Fabrikası'nı kurdular.

KAYNAKÇA
F. Yavuz Ulugün, İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi, İzmit 2013, s. 123.

F. Yavuz ULUGÜN

MÜFLİZDERE KANYONU

Başiskele'de Bir Kanyon

Müflizdere Kanyonu 8 kilometrelik uzunluğu ile Kocaeli'nin en önemli kanyonlarından biridir. Kanyonu besleyen dereler Samanlı Dağları'ndan doğar. Kanyona ismini veren Müflizdere; Erikli ve İnönü yaylalarından gelen iki kolun Çavuşoğlu Yaylası'na yakın bir mesafede birleşmesiyle oluşur. Birleşen iki kol, vadi tabanında Karpuz Çatlatan Deresi ile birleşip Serindere'yi oluşturmakta ve nihayetinde bu derenin suyu Yuvacık Barajı'na can suyu olmaktadır.

Müflizdere Kanyonu'ndaki parkura Serinlik köyünden giriş yapıldıktan 1,5 km sonra su kolları ikiye ayrılmaktadır. Kızkalesi'nin alt tarafından sağa dönüldüğünde, sol tarafta Karpuz Çatlatan Deresi yer almakta; ileriye devam edildiğinde ise eski bir değirmene ulaşılmaktadır. Parkur, kimi bölümlerde dere yolundan çıkıp patikadan ilerlemektedir. Parkur sonunda karşılaşılacak şelaleye ulaşmadan önce, bir diğer güçlü su kaynağının uğultusu duyulabilir. Bu kaynağın sonunda yol bulunmakta fakat kolayca görünmemektedir. Parkurun sonuna ulaşıldığında ise ziyaretçileri harika bir şelale karşılamaktadır.

KAYNAKÇA
Başiskele Kaymakamlığı, Gel Gez Gör Başiskele Projesi, 2019-2021.
Ali Üzmez, *Her Yönüyle Başiskele İlçesi-Kocaeli*, 2008, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, *Doğa Kocaeli*, https://basiskelegezi.com/muflizdere-serindere-kanyonu/

Emin ÖZTÜRK

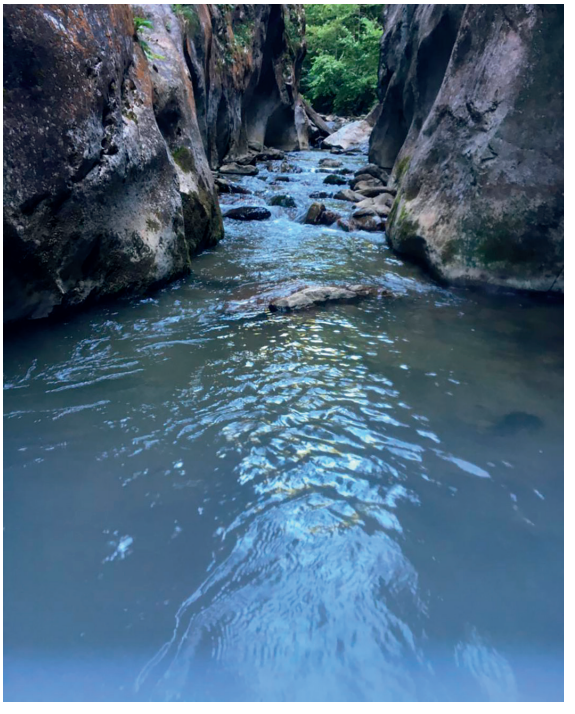

Müflizdere Kanyonu

MÜFTÜLÜK ve MÜFTÜLER

Diyanet İşleri Başkanlığı Kocaeli İl Birimi/ Hizmetleri

Osmanlı Devleti'nde başkentte bulunan şeyhülislamın yanında vilayet, sancak ve kazalarda halkın sorduğu sorulara cevap vermek üzere müftülükler kurulmuştur. Tespit edilmiş olunan ilk Kocaeli müftüsü 1898 yılında atanmıştır. 1898 ile 2021 yılları arasında hala görevde bulunan il müftüsüyle birlikte 14 müftü görev almıştır. Bu isimler, Hasan Fehmi Moralı (1898-1930), Eyüp Atay (1930-1934), Mehmet Emin Sayın (1934-1962), Mehmet Eren (1962-1967), M. Cevat Durceylan (1967), Abdullah Saraçoğlu (1968-1974), Mehmet Kuzu (1974-1986), Fahri Kayadibi (1987-1998), Hikmet Kutlu (1998-2003 / 2003-2009), Ahmet Zeki Elturan (2003), Mehmet Sönmezoğlu (2009-2015), Yusuf Doğan (2015-2019) ve Sinan Cihan (2019-devam ediyor)'dır.

Osmanlı Devleti döneminde atanan müftüler iyi birer dini eğitim almış kişilerdi. Fakat ehil olmayan kişilerin din hizmetleri alanındaki görevlere atanmasını önlemek amacıyla da 1 Ekim 1800'de yayınlanan fermanla sınav usulü getirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulmasından sonra ise 14 Haziran 1935 tarihinde teşkilat kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla taşra teşkilatının müftü, müsevvit, vaiz ve dersiamlardan oluştuğu ifade edilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra hem görev yapmakta olan hem de görevi başında olan müftü / müftü adayları birer sınava tabi tutulmuşlardır. Soruların genel mahiyeti dini bilgiyi tespite yöneliktir. Ancak bununla beraber her sınav kâğıdında görülmemekle birlikte ülke ve şehirlerle ilgili sorular da bulunmaktadır. Ayrıca bir ayet-i kerime ya da hadisi şeriften tercüme yapılması da istenmiştir.

1925 yılında İzmit'te imamlık sınavına giren Reşit Bey'in sınav soruları şunlardı: Cenazeyi gusül etmek nedir? Cenaze kabire nasıl konulur? Kocası vefat eden bir kadının bekleyeceği süre ne kadardır? Karadeniz'in etrafında hangi ülkeler vardır?

Sınavda sosyo-kültürel konular ile ilgili sorular dikkat çekmektedir. Örneğin: "*Türkiye'nin şimalinde ve cünubünde hangi denizler vardır?*, *Hasta olan bir adam ne yapmalıdır?*, *Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezi neresidir*, *dahilde midir?*, *İzmit hangi tarihte ve kimin tarafından fethedilmiştir?*, *İyi yanmamış kömürden insana ne zarar gelir?*, *Bağdat'ta kimler hükümet icra etmektedir?*, *Meşhur Türk hükümdarlarından kimler gelmiştir?*, *Hıfzıssıhha ne demektir?*, *Türkiye Cumhuriyeti'nin meşhur vilayetlerini sayın*, *Türkiye Cumhuriyeti'nin merkezi neresidir ve miktarı nüfus ne kadardır?*, *Türkler hangi kıtada ve nerelerde sakin olurlar*?" gibi sorular yöneltilmiştir.

Halka verilecek vaazlar öğüt niteliği taşıdığı için önemlidir. Vaizlerin iyi yetişmesini sağlamak için 1911 yılında yüksek vaiz okulu (Medresetü'l Vâizîn) açıldı. Bu nedenle 1924 yılında cami ve mescitlerde vaaz edeceklere yönetmelik hükümlerine göre işlem yapılmasının üzerinde ciddiyetle durulmuştur. Hariçten vaaz verecek kişilerle ilgili de çeşitli tedbirler alınmıştır. 1934 yılında Ramazan ayında vaaz verecek belgeli hocaların isim ve memleketlerini gösterir çizelgelerle Emniyet Müdürlüğü'ne başvuru yapılması istenmiştir. 1939 yılında da kadrolu veya geçici olarak istihdam edilecek vaizlerin durumları valiliklerce incelenip tespit edildikten sonra müftülüklerce vaaza izin verileceği bildirilmiştir. Vaizlerin ay içinde yaptıkları vaazların özetlerini her ay düzenli olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na göndermeleri istenmiştir. En az haftada iki ve ayda sekiz vaazın özetinin gönderilmesinin ihmal

Hasan Fehmi Moralı

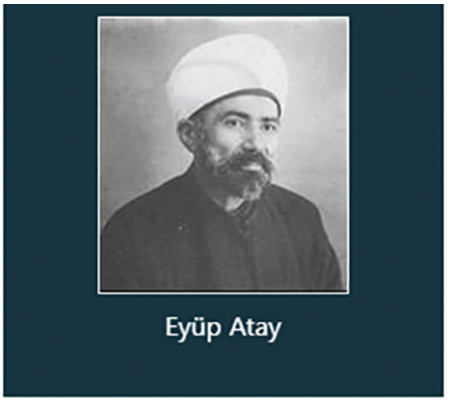
Eyüp Atay

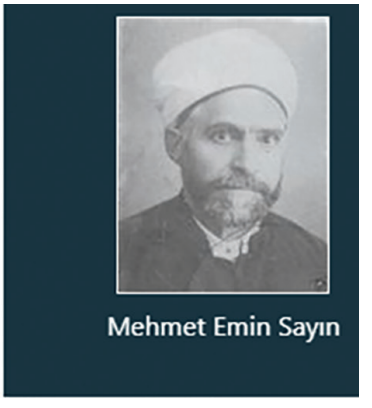
Mehmet Emin Sayın

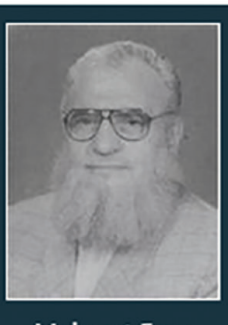
Mehmet Eren

M. Cevat Durceylan

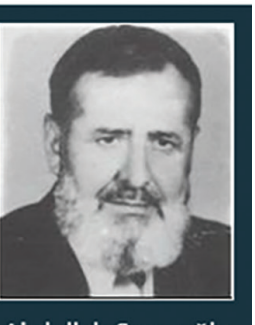
Abdullah Saraçoğlu

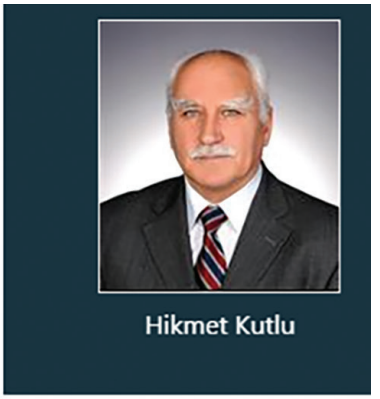

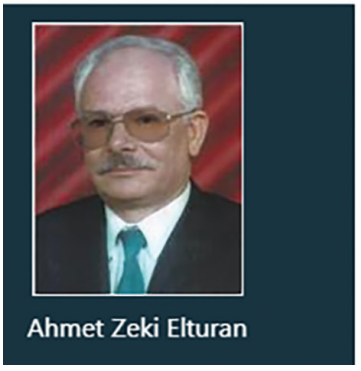

edildiği durumlarda hem müftü hem de vaiz hakkında kanuni işlem yapılmaktaydı.

1924 yılında vaizler, vaaz ve hutbe esnasına siyasi konulara girmemeleri konusunda uyarılmışlardır. Bu uyarıların yanında halkın dikkatinin çekilmesi için bazı konular vaizlere verilerek bu konulardan bahsetmeleri kendilerinden istenmiştir. Keza millî mücadele döneminde İzmit Müftüsü Hasan Fehmi Efendi milleti, hükümete ve orduya yardıma çağıran bir beyanname yayınlamıştır.

Nisan 1925 tarihinde gerçekleştirilen yeniliklerle ilgili olarak vaazlarda uçağın öneminden bahsedilmesi ve "Tayyare Cemiyeti"ne üye olunması için teşvikte bulunulması istenmiştir. Ramazan ayında yapılan vaazların ise cemaatin ruhuna hitap etmesi, Allah korkusu, Allah ve peygamber sevgisi, hak ve vazife, vatan ve millet sevgisinin gönüllere yerleştirilmesine çalışılması talep edilmiştir. Vaaz ve nasihatle görevli olanların her hafta toplanarak zaman ve zemine uygun ve halkı aydınlatacak konular seçmesi istenmekteydi.

1952 yılında vaizlerle ilgili olarak bir düzenleme yapılmıştır. Herhangi bir müftülükten daha önce vaizlik belgesi verilmiş ya da izin verilmiş ve o zamana kadar sınavsız vaaz vermekte olanların sınava alınmasına karar verilmiştir. Geçici vaizlik yapmak üzere müftülüklere müracaat eden kişilere müftülüklerin başkanlığı altında dersiam ve vaizlerden, yoksa yeterliliği olan imam ve hatiplerden oluşan ilmi bir heyet huzurunda ayet-i kerime ve hadis-i şerif tercüme ettirilmesi, akâid ve fıkıhdan da üçer sorunun cevaplarının kendi el yazılarıyla yazdırılması ve ayrıca vaaz anlatımı yaptırılması ve yeterlilikleri sabit olanların Emniyetçe durumları incelendikten sonra yalnız o bölgede ve üç aylarda fahri olarak vaaz ve nasihatte bulunabilmelerine karar verilmiştir.

1935 yılı ağustos ayında Kocaeli'nde bir camide verilmiş olan vaazların konuları şunlar olmuştur:

Birinci Cuma: Ahiret gününde mümin ve kâfir ve münafıkların ahali ve mevkilerinden bahsedilmiştir. İkinci Cuma: Yemin ile nezrin ahkâm-ı şeriyyeleri hakkında vaaz verilmiştir. Üçüncü Cuma: Fakirler ve öksüzlere yardım hakkında vaaz verilmiştir. Dördüncü Cuma: Ahkâm-ı ilahiye uyanlar ile uymayanların durumlarına dair vaaz verilmiştir.

1936 yılı kasım ayında Eşme köyü vaizi ise şu konular hakkında vaaz vermiştir:

Birinci Cuma: Güzel ahlaka sahip kişilerin maddi manevi sahip oldukları yararlardan bahsedilmiştir. İkinci Cuma: Recep ve Şaban aylarında ve diğer günlerde nafile oruç ve ibadetlerin ecir ve sevabından bahsedilmiştir. Üçüncü Cuma: İslam dininde yardımın önemi ve maddi manevi faydalarından bahsedilmiştir. Dördüncü Cuma: Askerliğin maddi manevi faydalarından bahsedilmiştir.

Karşımıza çıkan diğer vaaz ve nasihat konuları ise şunlardır: Dini İslam'da iktisat ve tasarrufun ehemmiyeti, vatan müdafaasının maddi ve manevi faydasından, Mücahitlere yardımda bulunmanın maddi manevi mükâfatından, Dini İslam'da ilim öğrenmenin derece ve ehemmiyetinden, Cihat için ianede bulunmak ve bunun maddi manevi faydalarından, Tayyare Cemiyeti'ne yardım ve ba-husus vatan uğrunda gerek mal gerek can fedakârlığı hakkında olup bunun maddi ve manevi faydalarından, İslamiyet'te maddi ve manevi çalışmanın ehemmiyetinden, ağaç ve bağcılık hakkında olup bunun maddi ve manevi faydalarından, Tedavi hakkında olup bunun maddi ve manevi faydalarından,

Ahiret gününde mümin, kâfir ve münafıkların ahali ve mevkilerinden, Yemin ile adaklar hakkında dinen yapılmaması gerekenler, Fakir ve öksüzlere yardım ve dinen yapılmaması gerekenlere uyanlar ve uymayanlardan bahsedilmiştir.

Müftülüğe bağlı olarak dini hizmetleri gerçekleştiren görevlilerin aldıkları ücretlere baktığımızda, 1929 yılında Merkez Müftüsü Hasan Fehmi Bey 63.65 lira ücret almaktaydı. Merkez vaizi ise 22.12 lira ücret alıyordu. Müezzin, müftü müsevviti, imam, hatip, hafız, kayyım ve hademe ücretleri de 17.10 ile 6.18 lira arasında değişmekteydi. 1948 yılında Kocaeli Sofular ve Davulcular camilerinde görev yapan iki imam kendileri ve halkın isteğiyle maaş almak yerine mahsul toplamak suretiyle kazanç sağlamaya karar vermişlerdir. Çalköy Köyü Camii hatibi ise yine kendi isteğiyle dörder kilo buğday almak suretiyle kazancını elde etmiş olacaktı.

KAYNAKÇA

BOA. DİR. 51.000/6.53.1/ 01.09.1925; 51.000 / 6.55.1 / 31.12.1948, 51.000 / 6.49.1 / 12.12.1938; 51.000 / 4.31.30 / 25.04.1952; 51.000 / 4.31.29 / 24.03.1952; 51.000 / 4.30.20 / 01.04.1947; 51.000 / 4.30.17 / 20.06.1946; 51.000 / 12.103.71 / 30.11.1945; 51.000 / 4.30.09 / 15.08.1944; 51.000 / 4.36.10 / 21.04.1939; 51.000 / 12.101.18 / 27.11.1934; 51.000 / 13.114.26 / 13.04.1925; 51.000 / 5.43.9 / 22.07.1924; 51.000 / 5.43.5 / 03.04.1924; 51.000 / 12.98.44 / 31.08.1925; Tuğba Çalışkan, "Kocaeli Müftülüğü (1923-1938)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Taribi-Kültürü Sempozyumu V Bildiri Kitabı*, Kocaeli 2019, s. 1025-1031; Mehmet Bulut, "Osmanlı'dan Günümüze Müftülerin Seçimleri, Atanmaları ve Seçimlerinde Esas Alınan Eğitim Kriterleri", *Dini Araştırmalar Dergisi*, Temmuz-Aralık 2012, Cilt: 15, Sayı: 41, s. 91; Ahmet Sinan Kara, *Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Müftülük: Müftülerin Eğitim, Tayin, Azil ve Sosyal Hayattaki Konumları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s. 176; Tuğba Yalçın Aydeniz, Osmanlı'da İlk Vaiz Yüksek Okulu: Medresetü'l-Vâizîn, Osmanlı İstanbul'u, III: *III. Uluslararası Osmanlı İstanbul'u Sempozyumu Bildirileri*, Editörler Feridun M. Emecen, Ali Akyıldız, Emrah Safa Gürkan, İstanbul 2015, s. 604; Özel, Sabahattin, *Millî Mücadelede İzmit-Adapazarı ve Atatürk*, Derin Yay., İstanbul 2005, s. 240; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=92&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=91&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=89&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=88&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=87&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=86&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=85&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=84&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=83&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=81&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?ContentId=1059&MenuCategory=Kurumsal, Erişim Tarihi: 26.07.2021; https://kocaeli.diyanet.gov.tr/Sayfalar/persondetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal2&PersonelID=il-muftumuz, Erişim Tarihi: 26.07.2021.

Tuğba ÇALIŞKAN

MÜHİMME DEFTERLERİNDE KOCAELİ

Kocaeli'ne Ait Divan-ı Hümayun Hükümleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde saklı defter serisidir. Divan-ı Hümayûn kararlarının zapt edildiği defterler, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkez ve taşra idaresi hakkında malumat ihtiva eden en önemli kaynak türlerinden biridir.

Divan-ı Hümayûn'da ülke meseleleri ile ilgili görüşülen konular varak üzerine not edilir, sonra bunlar tarih sırasına göre deftere geçirilirdi. Osmanlı arşiv malzemesinin saklandığı üç ana arşiv bulunmaktadır. Birisi İstanbul'daki Başkanlık Arşivi, diğeri Ankara'daki Kuyud-ı Kadime Arşivi, bir diğeri ise Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'dir. Mühimme defterlerinin büyük kısmı Başkanlık arşivinde bulunmakta ise de az sayıda mühimme defteri münferiden Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndedir. Tüm kurumsal arşiv serilerinde olduğu üzere, Mühimme Defterleri de Osmanlı Devleti'nin merkezi nitelik kazanmasına bağlı olarak ancak XVI. yüzyıl ortalarında ortaya çıkmıştır. En erken tarihli olanı, TSMA'da saklı 951/1544 tarihli Mühimme Defteri'dir.Tahrir, Sicil, Mühimme gibi temel defter serilerinin en erken tarihli olanlarının yaklaşık XV-XVI. yüzyıllara rastlaması, Osmanlı Devleti'nin bürokrasi, hukuk, diplomatika formlarının tarihsel gelişimi hakkında açık bir kanaat edinme imkanı veriyor. Osmanlılar ancak bu tarihlerde merkezi bir devlet niteliği kazandılar. Defter serilerinin kurumsal anlamda bu tarihlerde ortaya çıkması, onlara ihtiyaç duyan devlet yapısının oluşmuş olması ile ilgilidir.

Divan-ı Hümayûn'un görev sahası Osmanlı Devleti'nin hükumet işleriyle alakalı tüm alanlarını kapsadığı gibi, günümüzde yargı alanına giren üst mahkemelere ait hukuk işlerini de kapsardı. Bu bakımdan Mühimme defterleri Osmanlı Devleti'nin idari olduğu kadar hukuki niteliği hakkında da bilgi edinilecek en temel kaynak olma özelliği taşımaktadır. Osmanlı'ya tabi iç vilayetler ile İran, Kafkasya, Balkanlar, Kuzey Afrika, Irak, Suriye gibi uzak eyaletlerde hükümet işi olarak ortaya çıkan yürütme sorunları Divan-ı Hümayûn'da görüşülür, karara bağlanır ve ilgili vilayete padişah emri olarak gönderilirdi. Diğer yandan, Divan-ı Hümayûn, taşra mahkemelerinin görev alanında kalan pek çok adli olay hakkında merkezden amir hükmünde direktifler, emirler verebilirdi. Özellikle katl davalarında, kısas davalarında Divan-ı Hümayûn'un amir hükmü esas alınırdı.

Osmanlı Devleti'nin Avusturya sınırından Arabistan'a, Ukrayna sınırından Kuzey Afrika'ya uzanan üç kıta üzerindeki geniş alanı merkezden yönetmesini sağlayan yegâne kurum Divanı-ı Hümayûn idi. Divan-ı Hümayûn'da görüşülen ve karara bağlanan hükümler Mühimme serilerini ortaya çıkarmıştır. Bu noktada sorulması gereken soru, Divan-ı- Hümayûn'un en hızlı vasıtanın beygir, haber aracının mektup olduğu çağda böylesine geniş bir coğrafyada iletişimi nasıl kurabildiğidir. Divanı-ı Hümayûn Afrika'nın uzak köşesindeki hükumeti ilgilendiren meselelerden nasıl haberdar oluyor, bunlarla ilgili çözümleyici kararları almasını

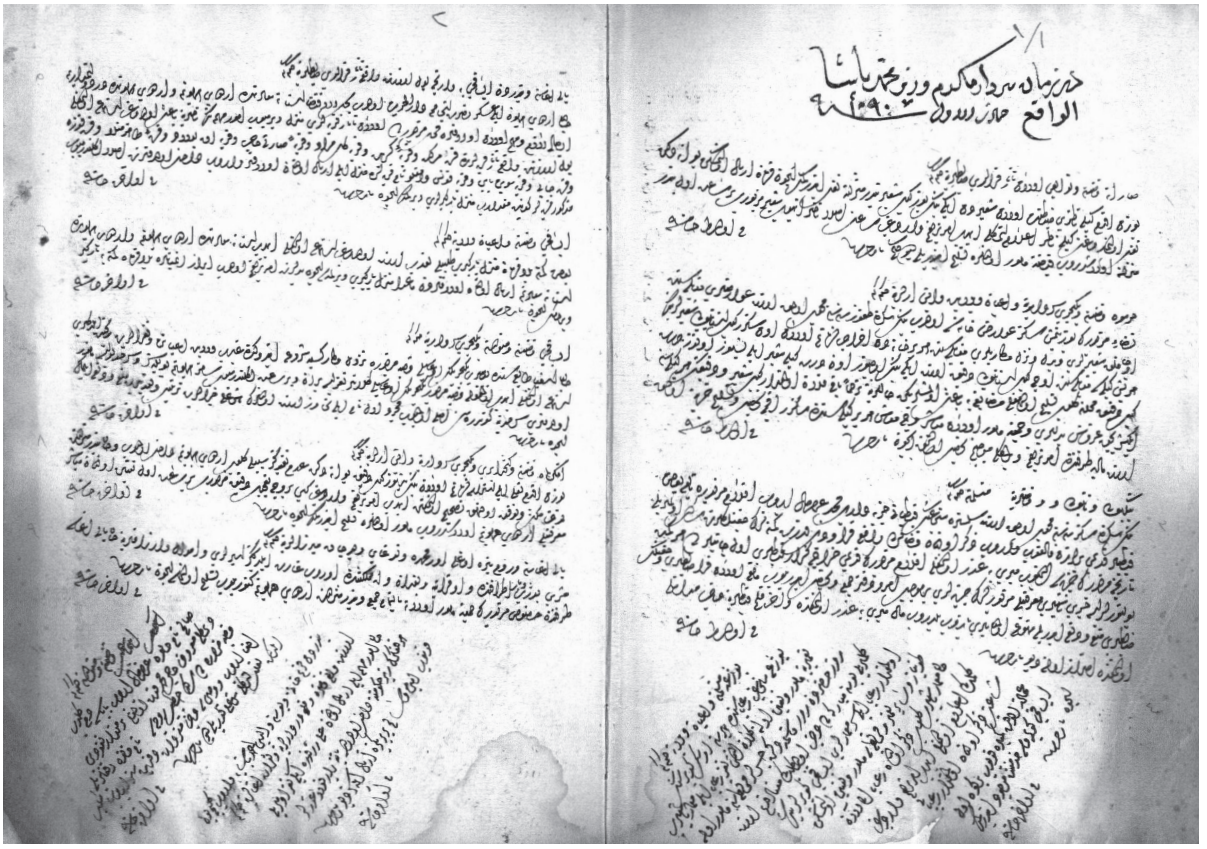

Mühimme Defterlerinde Kocaeli

sağlayan bilgileri hangi kaynaktan temin ediyordu? Afrika'nın uzak bölgesindeki bir problem İstanbul'a nasıl ulaşıyor, İstanbul'da sonuçlandırılan değerlendirme tekrar Afrika'ya nasıl iletiliyordu? Mühimme defterleri analiz edildiğinde bu soruların cevapları net olarak bulunabilir. Mühimme defterinde görüşülen bir konu, yakın veya uzak vilayetlerden Divan-ı Hümayûn'a sunulan arzlara istinad ederdi. Divan-ı Hümayûn bürokrasisi bu arzları mektup olarak nitelendirmiştir. Vilayetlerden merkeze sunulan arzlar, merkezden tayin edilen sancakbeyi, kadı, dizdar, hassa harç emini, defterdar, defter emini, vs. gibi üst düzey memurların sunduğu arzlardan oluşurdu. Merkezden tayin edilen bu memurlar merkeze görev yerleriyle ilgili muntazam arz sunmakla yükümlü idiler. Arz sunmakta geciken, ihmalkâr davranan yetkililer sert ihtarlara muhatap olur, uyarıya uğrardı. Nadiren olmakla beraber, taşradaki reaya, bazı şikayetlerini veya sorunlarını çözüme kavuşturmak üzere merkeze arz sunabilirdi. Divan-ı Hümayûn'un görüşüp çözüme kavuşturduğu bu tür hükümlere rastlanmaktadır. Eyaletlerde her üst düzey görevlinin merkezle iletişimini sağlayan ulağı mevcuttu. Ulaklık sistemi, Divan-ı Hümayûn'un taşra ile iletişiminde rol oynayan en temel kurum olmalıdır. Ulaklar taşradan merkeze arzları ulaştırır, bunlar görüşülünceye kadar merkezde bekler, hükümler hasıl olduktan sonra ilgili yerin amirine gönderilirdi. Belgenin "der-kenâr" adı verilen sayfa kenarlarına veya bitimine konulan şerhlerde "ademine verildi", "…..çavuşa verildi" gibi ibarelerden ulaklık sisteminin işleyişi hakkında bilgi edinilebilmektedir. Taşraya gönderilen hükümler kadının tuttuğu Şeriyye Sicili'ne işlenirdi. Bu bakımdan şeriyye sicilleri de merkez-taşra arasında kurulan muhaberatın ürünüdürler.

Mühimme defterinde yer alan hükümler önce taşradan merkeze gönderilen raporu özetler müteakiben raporun içeriğindeki konular hakkında vardığı kararı belirtirdi. Bu bakımdan, Mühimme defteri, merkezden daha çok taşrada olup bitenler hakkında zengin malumat içermektedir. Anlaşılacağı üzere Kocaeli ile İstanbul merkezi yönetimi arasındaki iletişimin niteliği, farklı zamanlarda Kocaeli'de olup biten sosyal, ekonomik, hukuk, güvenlik, asayiş, askeri meselelerin merkeze rapor edilmiş şekli hakkında birinci elden bilgi edinme imkânı vermektedir. Aşağıda, merkeze sunulmuş bir arz ve ona istinaden yazılmış emir için örnek teşkil etmek üzere bir hüküm aynen verilmiştir.

"Muslihuddîn'e hüküm ki: Hâliyâ mektûb gönderüp Koca-ili vilâyetinde Kandırı ve Şili ve Gekbuze kazalarında ba'zı çiftlikler[e] ellişer ve yüzer ve yüz ellişer akça resm ta'yîn olınup sipâhîlere hâsıl yazılup tasarruf olınur imiş. Hâliyâ ol çiftlikler re'âyâya satılup akçası mîrî içün kabz olınup reâyâdan hâsıl olan öşr ta'yîn olınan rüsûmdan ziyâde olmak mukarrer olup ve re'âyâ[ya] satılup alınmasına rağbet iderler diyü arz eylemissin.

İmdi, buyurdum ki: Vardukda, ol çiftlikler ne mikdârdur ve bey' olındugı takdîrde ne mikdâr akça olur, aslı ve tafsîli üzre yazup arz eyleyesiz." Yazıldı. Arz getüren Mustafa'ya virildi. Fî 15 Muharrem [sene 967]

Kâtip olduğu anlaşılan Muslihuddin'in merkeze sunduğu arza istinaden yazılan bir emir söz konusu-

dur. Yine, Kocaeli ile İstanbul arasındaki iletişimi sağlayan Mustafa isimli ulak arzı getirmiş, yazılan cevabı da Kocaeli'ye ulaştırmıştır. Hükmün konusu, maliye, vergi uygulamasıdır. Belirtilen tarihte miri arazi statüsündeki arazilerin reaya çiftliklerine dönüştürülmesinin altında yatan iktisadi dinamikleri anlamak açısından hayli değerli ve önemlidir. Çiftlik olgusu kemale erdikten sonra malikane olgusu başlayacak, ondan sonra ise merkezin toprak üzerindeki denetimi sembolik mevkiye inecek, ayanlık devri, Osmanlı merkezi yapısını iyice zayıflatacaktır.

Belirtildiği üzere zaman zaman halk da merkeze arz sunabilirdi. Bununla ilgili bir örnek aşağıdadır. "Koca-ili sancağını müceddeden kitâbet iden mevlânâ (bosluk) *zîde fazluhû*'ya hükümki: İznik kazâsında vâkı' olan merhûm ceddüm Sultân Orhân *aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân*'un evkafından Sögüd ve Dânismendlü nâm karyeler re'âyâsı Südde-i sa'âdet'üme ruk'a sunup zikr olınan karyeler ra'iyyetleri defter-i cedîd-i hâkanîde avârız-ı dîvâniyyeden ve tekâlif-i örfiyyeden mu'âf ü müsellem olup elimüzde mu'âf-nâmelerimüz var diyü bildürdiler. İmdi, vilâyet defteri senün yanunda olmagın buyurdum ki: Varduklarında zikr olınan karyeler ra'iyyetleri, defter-i atîk ve cedîdde görüp ne vechile kayd olınmış ise sûretlerin sıhhati üzre ihrâc eyleyüp mühürleyüp gönderesin." "Yazıldı. Ruk'a sunan Sögüd nâm karyeden Hamza'ya virildi. Fî selh-i Zi'l-hicce sene 966" (Mühimme 3, 170-171).

Ele alınan hüküm, tahrir defterinin hükumet ve halk arasındaki sorunların görüşülmesinde nasıl bir rol oynadığı hususunda da aydınlatıcı bir hükümdür. Diğer yandan, gerek vakıf sistemi, gerek reayanın muafiyet statüsü hakkında kıymetli malumat sunuyor. Ruk'a sunan Hamza, kesin olarak muaf reayanın sözcüsü olarak İstanbul'a köylü tarafından gönderilmiştir. Devlet onu reayanın sözcüsü olarak muhatap kabul ediyor, eline padişah emri olan Divan-ı Hümayûn hükmünü veriyordu. Hamza bu belgeyi herhalde ilgili bölgenin kadısına sunacak, merkezden gelen emrin uygulanmasını talep edecekti. Kanaatimizce Osmanlı hukuk sisteminin nadir görülen örneklerinden birisiyle karşı karşıyayız, hukuksal açıdan farklı boyutlarıyla analiz edilmeye muhtaçtır.

Kocaeli sancağı, Osmanlı denizciliğinin merkezi omurgasını teşkil eden bir sancak olması bakımından Kocaeli sancakbeyine gönderilen hükümler büyük çoğunlukla denizcilik, kaptanlık konularıyla ilgilidir. Bu hususta bir örnek hüküm şöyledir: "Kocaili sancağına mutasarrıf olana hüküm ki: Livâ-i mezbûra mutasarrıf olanlarun vürdinar ve kırk bin varul tahtası uhdelerine kadîmden ta'ahhüd olunup ve zikrolunan mühimmâtun Tersâne-i Âmire'ye irsâl ü îsâl olunması mühimmâtdan olmağla; 'Vürdinar ve varul tahtasın mu'accelen tedârük ü tahsil eyleyüp yalıya indürmeğe sa'y ü dikkat eyleyüp taş gemileri vardukda zikrolunan kerâsteyi yükledüp getürdüp ihmâl ü müsâhele ve avk u te'hîrden ziyâde hazer idesin.' diyü düstûr-ı mükerrem, müsîr-i mufahham, nizâmü'l-âlem vezâretle Kapudânum olan Mustafâ Paşa *edâma'llâhü te'âlâ iclâlehû* tarafından âdem ta'yîn olunup ve mühürlü mektûb virilmeğin, mûcebince amel eylemen fermânum olup ve livâ-i mezbûr bi'l-fi'l üzeründe olmağla kemâ-kân mutasarrıf olman emridüp buyurdum ki: Vusûl buldukda, bu bâbda sâdır olan emrüm üzre amel idüp dahı livâ-i mezbûra kemâ-kân mutasarrıf olup ve müşârun-ileyh tarafından virilen mektûb mûcebince amel idüp zikrolunan vürdinar ve varul tahtaların ber-vech-i isti'câl tedârük ü ihzâr ve Tersâne-i Âmirem'e irsâl ü îsâl eyleyüp ihmâl ü müsâheleden ziyâde ihtirâz ü ihtiyât eyleyüp husûs-ı mezbûr içün emr-i âhar varmalu eylemeyesin."

Mühimme kayıtlarında nadiren, merkezde olup biten bazı vakalar hakkında taşradaki vilayetlerle temas zarureti doğardı. Bu durumlarda hükmün sadır olması taşradan gelen arza istinat etmez, merkezdeki vakaya istinad ederdi. Bu hususta merkezden Kocaeli kadısına yazılan bir hüküm iyi bir örnek teşkil ediyor. Buraya alıyoruz: "Koca-ili sancagı kadîlarına hüküm ki: Hâliyâ Dîvân-ı Hümâyûn'um kâtiblerinün re'îsi olan Mehmed'ün Hüseyin nâm Rûsu'l-asl tirâs bir deveci kulı, ba'zı devecileri mecruh idüp gaybet itmegin buyurdum ki: Hükm-i serîfümle âdemi Ahmed vardukda,her kangınuzun taht-ı kazâsında ele gelürse mukayyed ve mahbûs, mezbûr âdemîsine teslîm idüp gönderesin ve taht-ı kazânuzda olan yavacılara ve halka tenbîh idesin ki, dâ'imâ gözedüp anun gibi râst geldüklerinde aslâ mecâl virmeyüp dutup kayd ü bend ile hıfz idüp dahı her kangınuzun taht-ı kazâsında bulınursa habs idüp yazup bildüreler. Şöyle ki, taht-ı kazânuzda yavacılar ve gayrıları ele getürüp, bildürmeyüp ya bey' ideler ve yâhûd gaybet itdüreler, özrleri makbûl olmayup ana olacak anlara olmak mukarrerdür. Ana göre mukayyed olalar." (Mühimme 3, 41)

Yukarıda verilen hükümler, Mühimme defterlerinin ne kadar mikro, detay içeren bir yapıda olduğunu da ortaya koyuyor. Arşivlerde saklı 300 civarında Mühimme defterleri serisi, birer mikro tarih kaynağıdır. Sadece bunlar esas alınmak suretiyle en az 300 ciltten oluşan bir Osmanlı mikro tarihi yazılabilir.

Mühimme defterleri, 1699 tarihine kadar devletler arası ilişkiler hakkında da malumat içermektedir. Bu tarihten itibaren padişahın dış ülke imparator, şah veya krallarına gönderdiği nameler, ayrı defter serileri halinde Name-i Hümayûn defterlerinde toplandı (Kütükoğlu). Bu bakımdan, Mühimme defterleri, sadece Osmanlı iç işleriyle alakalı meseleleri kapsar hale getirildi.

Mühimme defterleri, kronolojik sıraya göre tertip edilmiştir. Defterler, bir veya birbuçuk yıl içindeki hükümleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Defterlerin baş kısmında ilgili tarihte görev yapan sadrazam ve reisülküttabın isimleri yazılmıştır. Defterlerin düzenlenmesinin kitabet ve tertibinden reisülküttabın sorumlu olduğunu gösteriyor. Siyasi, hukuki amir ise şüphesiz sadrazamdır. Reisülküttablığın dış işlerine dönüştürülmesinden sonra Sadrazam'dan sonraki amir Hariciye Nazırı olmuştur.

Divan- ı Hümayûn'da yazılan hüküm suretlerinin defter haline getirilişi ilk dönemlerde divan katipleri tarafından yapılırken, bürokrasinin gelişmesine bağlı olarak Beylikçi Kalemi ismiyle bir kurum ortaya çıkmış, tüm diplomatika formları burada neşredilmiş ve tertip edilmiştir (Kütükoğlu). Divan-ı Hümayûn'da müzakere edilip karara bağlanan hükümler önce müsvedde olarak katipler tarafından yazılır, reisülküttap tarafından kontrolden geçirilir, gerekli görülen düzeltmeler yapılarak son şekil verilir, tuğra çekilerek ilgili birime yollanırdı. Defterde yer alan kayıtlar müsveddelerin defter şekline getirilmiş olanlarından ibaretti. Divan toplantısı esnasında deftere kayıt işinin yapılması hem imkânsız hem de belgenin kullanılır olmasına engeldi. Bunlar tek varak halinde zarfa konularak ilgili birimlere gönderiliyordu. Daha sonra belli zaman aralığına ait müsveddeler defter haline getiriliyordu.

KAYNAKÇA
3 Numaralı Mühimme Defteri, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: I, Ankara 1993; *85 Numaralı Mühimme Defteri*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Divan-ı Hümayun Sicilleri Dizisi: VIII, Ankara 2003; Mübahat Kütükoğlu, "*Mühimme Defteri*", Mad. *DİA*, C. 31, (2006), s. 520-523; Feridun M. Emecen, "Osmanlı Divanının Ana Defter Serileri: Ahkâm-ı Mîrî, Ahkâm-ı Kuyûd-ı Mühimme ve Ahkâm-ı Şikâyet", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 3, Sayı 5 (2005), s. 107-139; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara 1984.

Yücel ÖZTÜRK

MÜJDAT AFŞİN (1955-1998)

Kaleci

1955 yılında İzmit Çocuk Parkı arkasındaki Hacıhasan Çeşme Sokak'taki aile binasında dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlardan itibaren göze çarpar zeki, çevik hareketleri mahalle arasındaki futbol maçlarıyla perçinlenmiş, betonda, toprakta yaptığı plonjonlarla hafızalarda kalmıştır. Ortaokul ve lise takımlarıyla turnuva maçlarında kalesini koruduğu takımlar hep şampiyon olmuştur. Babası Ahmet Afşin'in tavla arkadaşı olan efsane Avni Kalkavan küçük Müjdat'ın ellerini görmüş ve babasına oğlunun ileride çok iyi kaleci olacağını söylemiştir.

Nezih Gündem'in futbol takımı ile devam eden günleri Ferruh Duygu'nun genç takımı ile devam etmiştir. Esas kariyeri Sabri Kiraz hocanın Kocaeli'ne gelmesiyle değişmiştir. Kendisi de eski bir kaleci olan Sabri Kiraz, Müjdat Afşin'i resmen elleriyle yoğurur, farklı çalışma sistemleriyle eğitir. Defalarca genç milli olan Müjdat Afşin, Kocaelispor kalecisi olan Metin Uzuner'in jübilesiyle 15 yıl aralıksız Kocaelispor takımı kaleciliği yapmıştır. Bu arada B Milli ve Ümit Milli Takımı'na seçilmiştir.

Bu süreç 1979-1980 yılında yaşanan Kocaelispor'un ilk şampiyonluğuna kadar devam etmiştir. O sene talihsiz bir sakatlık yaşamış, iyileşme süresi sonunda 2. Milli Ligde mücadele eden Ata Spor'da kaptan kaleci olarak görev yapmıştır. Askerlik vazifesini Ankara'da yaparken Petrolofisi Kulübü teknik ekibi milli kaleciye

Müjdat Afşin

teklif getirmiş, böylelikle kaptan kaleci ve askerlik bir arada Petrolofisi yılları başlamıştır. Bu süreçte birçok İzmitli futbolcuyu da takıma önermeyi ihmal etmemiştir. Bu arada bu takımdayken Olimpiyat Milli Takımı'na seçilip Uzakdoğu'da şampiyonluk yaşamıştır. 4 yıl sonra Kartalspor'dan gelen teklifi kabul etmiş ve 4 yıl başarılı bir sezon geçirmiştir. Sonrasında Ankara PTT Kulübü ile kaptan kaleci günleri başlamıştır.

Ankara'daki yakın çevresinden antrenörlük yapması tavsiyesi gelmiş ve tüm kursları başarı ile bitirerek kaleci antrenörlüğüne başlamıştır. 90'lı yıllarda fırtına gibi esen Güvenç Kurtar'ın teknik direktörlüğündeki Kocaelipor'da görev almış, daha sonra Alman Safting ve Mustafa Denizli ile birlikte görev yapmıştır. 95-96 sezonu Yılmaz Vural ile birlikte Trabzonspor'da ve 97-98 sezonunda aynı ekiple Gençlerbirliği'nde görev yapmıştır. 1998'in ilk haftasında takımı ısındırırken fenalaşmış, bir daha kendine gelememiş vefat etmiştir. Cenazesi İzmit Bağçeşme Mezarlığı'na defnedilmiştir.

KAYNAKÇA
Kardeşi Murat Afşin ile yapılan görüşme.

Levent ATALI

MÜLKÎ YAPILANMA

Kocaeli'nin Tarih İçinde Geçirdiği İdari Değişim

Kocaeli Sancağı/Livası

Osmanlı ülkesi taşra örgütlenmesinde birtakım idari ünitelere ayrılmıştır. Bu idari üniteler kuruluştan itibaren bir değişim ve dönüşüm içerisinde olmuştur. Osmanlı sancaklarının veya livalarının bu değişimden en az etkilenen temel idari taksimat ünitesi olduğu söylenebilir. Belli bir coğrafi mıntıka veya bölgenin bir sancakbeyinin idaresinde teşkilatlanması halinde, buraları *liva/sancak* olarak anılmıştır. *Sancak*, Türkçe kökenli bir kelimedir. Osmanlı uygulamasında; sancaklar Farsça bir kelime olan *livâ*, sancakbeyleri ise *mirlivâ* olarak da kaydedilmişlerdir. Sancaklar kuruluş devrinde subaşılıkların bir alt birimi olarak görülür. Daha sonra kurulan Osmanlı vilayetlerinin alt ünitesi sancaklar/livalar olmuştur.

Osmanlı sancakları idari-askeri bir mıntıkayı ifade ederler. Bir iskân yerini ifade etmek için *sancak* tabirini kullanmak doğru değildir. Ancak sancakların bünyesinde aynı adla veya başka adlarla anılan iskân yerleri bulunabilmektedir. Bazı sancakların adıyla anılan iskân yerleri olduğu durumlar da vardır. Yani merkez durumunda olan iskân yeri (kaza/kasaba/şehir), sancağın adıyla anılabilmektedir. Mesela; Harput, Amasya, Çorum, Aksaray, Kastamonu vb. sancaklar, isimlerini sancak sınırları içerisindeki en önemli iskân yerlerinden almışlardır. Menteşe, Aydın, Kocaeli, Canik, Teke, İçel ve Hüdâvendigâr gibi sancaklarda ise aynı adı taşıyan iskân yeri bulunmamaktadır.

Kocaeli ve havalisinin Osmanlı hâkimiyetine girişi 1337 yılında gerçekleşmiştir. İznikmid (İzmit)'in Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle birlikte *Kocaili Sancağı* adıyla anılan idari bir ünitenin Osmanlı idari sistemi içerisindeki ilk izleri görülür. Orhan Bey devrinde gelişen bu fetih hareketi sonucunda merkezi İzmit olan Kocaeli sancağı teşekkül ettirilmiştir. 15. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Oruç b. Adil, Kocaeli'yi Akça Koca'nın fethettiğini ve bu sebeple oraya *Kocaili/Kocaeli* denildiğini kaydeder. *El* veya *il*; yöre, memleket, diyar anlamında bir kelimedir ve Türkçedir. El/Eli'nin Selçuklu dönemi vilayetini karşılayan bir anlamı vardır. Bu bakımdan şehir dışındaki alanı ve orada oturan halkı içine alan geniş bir anlamı da söz konusudur. Rumeli, Kocaeli, Karlıili, Tekeli bunlara örnek olarak verilebilir. Bu çerçevede değerlendirdiğimizde Kocaeli isminin Akçakoca'nın fethettiği yöre, diyar veya bölgeden geldiği söylenebilir.

Orhan Bey devrinde İzmit-Yalova hattındaki Marmara sahilini koruma görevi Kara Mürsel'e verilmiş bu mıntıka da *Karamürsel* olarak anılmıştır. Bizans'tan gelmesi muhtemel saldırıları önlemek için Akça Koca'nın merkezi Kandıra olan uç gazileri buraya getirilmiştir. Böylelikle Bizans'ın *Mesothania* bölgesi Akça Koca ile bölgeye gelmiş olan gaziler tarafından bölüşülmüştür. Orhan Bey, Erminili (Akmeşe) bölgesini Yahşilü'ye (Yahşi Bey), boşalan Kandıra bölgesini ise Ak Baş'a vermiştir. Orhan Gazi; Konuralp ve Akça Koca gibi gaziler ölünce İzmit havalisini *sancağıyla* Süleyman Paşa'ya bırakmıştır. Dolayısıyla bu dönemlerde Osmanlı idari üniteleri içerisinde *Sancak* kavramının kullanıldığı ilk yerlerden birisi Kocaeli olmuştur. Oruç b. Adil, Orhan Bey'in Kocaeli'ni amcası oğlu Gündüz Bey'e, Tarakcı ve Yenice (Taraklı-Yenice), Bolu ve Mudurnu'yı ise oğlu Süleyman'a verdiğini yazar. Bu bilgileri Hüdavendigâr Livası tahrir defterleri de teyit eder. Bahse konu defterler, Süleyman Paşa'ya ait emlâk ve temlikler ile onun *vali* veya *sancakbeyi* olarak bulunduğu yerler hakkında da bir kanaat sahibi olmamızı mümkün kılmaktadır. Buna göre Taraklı Yenicesi, Geyve, Akyazı, Akhisar, Göynük, Kite, Biga, Ezinepazarı, Lapseki, İznik, Yalakâbâd, Bolayır, Seydikavağı, Malkara, İznikmud (İzmit) kazaları Süleyman Şah'ın idaresinde idi.

Osman Gazi devrindeki idari uygulamaları ve gelişmeleri de göz önünde bulundurarak Orhan Gazi zamanında Osmanlı ülkesinde Bursa, Karesi, Kocaeli, Sultanönü ve Ankara sancaklarının varlığından bahsedilebilir. Bu bağlamda, Kocaeli sancağının ilk Osmanlı sancaklarından birisi olduğunu söylemek mümkündür. İlk Osmanlı sancaklarının alt üniteleri olarak başlarında görev ve yetki alanları ayrılmış kadı ve subaşıların bulunduğu vilayet ve eyaletlerin bulundukları söylenebilir. Kuruluş devrinde vilayetler ve eyaletler sancakların alt birimleriydi.

Venedikli Lauro Quirini tarafından verilen ve 1430 yıllarına ait olduğu anlaşılan Osmanlı sancaklarını gösteren bir listede, Anadolu'da on altı sancak dikkat çekmektedir. Bu listede Batı Anadolu'daki beylikleri de içine alan Menteşe, Saruhan, Aydın, Karesi, Bursa, Biga, Bergama ve Kütahya'nın adları zikredilmektedir. Bu bilgilerden hareketle II. Murad devrinin ilk yıllarında Batı Anadolu'daki sancak sistemin iyice kurumsallaştığı söylenebilir. 15. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Anadolu Beylerbeyliği bünyesinde olup Batı Anadolu'da yer alan bu sekiz sancağın dışında Sultanönü, Bolu, Hamid, Ankara, Karahisar-ı Sahib, Kocaeli, Alaiyye ve Teke sancaklarını da II. Murad devri için Anadolu beylerbeyliği sınırları içerisine dahil etmek gerekir.

16. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı taşra idari taksimat üniteleri daha da belirginleşmiştir. Sancaklardan müteşekkil üst idari taksimat üniteleri *Vilayet* olarak anılmaya başlanmıştır. 16 yüzyılın başlarında Osmanlı ülkesinde Rumeli, Anadolu, Rum ve Karaman vilayetleri bulunmaktaydı. Kocaeli sancağı ise, Anadolu Vilayeti bünyesinde bir sancaktı.

Yavuz Sultan Selim'in son yılları ve Kanuni Sultan Süleyman devrinin ilk yıllarına ait 1517 (BOA, *TS.MA. d. 9772*), 1522-1523 (BOA *MAD. d 23981*), 1526-1527 (BOA, *TS.MA. d. 10057*, *TS.MA. d. 5246*) 1527-1530 (BOA, *TS.MA. d. 8303*) tarihli sancak tevcih defterlerinde, Kocaeli sancağının Anadolu Vilayeti bünyesinde olduğu görülmektedir.

1527 tarihli defterde Kocaeli sancağı farklı bir idari ünite içerisinde de *sancak/liva* olarak kaydedilmiştir. Zira bu yıllarda Anadolu Vilayeti'ndeki *müsellem* ve *piyade* sancakları ayrı ayrı yazılmıştır. Buna göre Kocaeli sancağı, *Anadolu Müsellemleri Vilayeti* içerisinde *Liva-i Müsellemân* başlığı altında *Aydın*, *Saruhan*, *Menteşe*, *Sultanönü*, *Hüdâvendigâr*, *Karesi*, *Biga ve Elliciyân-ı Saruhan*'la birlikte tek bir sancak itibar edilmiştir. Bu durum daha sonraki süreçte de bir müddet devam etmiştir. Mesela 1550-1551 tarihli sancak tevcih defterinde Kocaeli sancağı, Anadolu Vilayeti içerisindeki müsellem sancağı olma durumunu ayrıca devam ettirmektedir.

Kanuni dönemi başlarında hazırlandığı ifade edilen ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Kitaplığı 1969 numarada kayıtlı bir merkezi kanunnâmeye göre, Anadolu Vilayeti içerisindeki Kocaeli sancağı; Gegibize (Gebze), Yalak-âbâd, Görele, İznik, İznikmid (İzmid), Şile, Kandırı (Kandıra) ve Yorâs kazalarından oluşuyordu. Osmanlı döneminde de bugün olduğu gibi bir mıntıkayı ifade eden Kocaeli

sancağının merkez kazası İznikmid (İzmit) idi. Kanuni devrinde tertip edilen mufassal tahrir defterlerinde (BOA, *TT.d 436*, *438*) sancağa bağlı kazalar; Kandıra, Şile, Gebze Yoros, İznik, Ada ve İznikmid olarak kaydedilmiştir. Bu kazalar I. Ahmed döneminde de tertip edilen mufassal ve icmâl defterlerde de (BOA, *TT.d 732*, *733*) değişmeden devam etmektedir.

1548-1574 (H. 955-982) yıllarına ait kayıtları ihtiva eden bir diğer sancak defterine (BOA, *MAD. d 563*) göre Kocaeli sancağı Anadolu Vilayeti bünyesindeki bir sancak olma hüviyetini devam ettirmektedir. Ayrıca daha önce olduğu gibi *Müsellemân-ı Vilayet-i Anadolu* içerisinde Aydın, Saruhan, Menteşe, Karesi, Biga, Hüdavendigâr ve Sultanönü sancakları ile birlikte tek bir sancak kabul edilerek yazılmıştır.

1548-1574 yıllarına ait sancak tevcih defteri, Kocaeli sancağının idari manada önemli değişime uğradığı bir gelişmeyi de içermektedir. Defterdeki kayıtlara göre, Balî Bey'in sancakbeyliği zamanında Kocaeli sancağının *Cezayir-i Bahr-i Sefid Beylerbeyliği*'ne yani Derya Kaptanlığı'na ilhak olunduğu belirtilmektedir. Balî Bey'in, Kocaeli sancakbeyliğine 20 Ocak 1567 tarihinde atandığını biliyoruz. 22 Haziran 1568 tarihinde ise boşta kalmadan Rodos sancakbeyliğine atanmıştır. Bu bilgilerden hareketle, Kocaeli sancağının 1567 yılı içerisinde veya en geç 1568 yılı ortalarından önce Anadolu Vilayeti bünyesinden çıkıp Cezayir-i Bahr- Sefid Vilayeti'ne dahil olduğu söylenebilir. Cezayir-i Bahr-i Sefid veya Derya Kaptanlığı (Kaptan Paşalık), sahil sancakları ve ağırlıklı olarak Ege adalarından müteşekkil bir vilayet özelliğindeydi. Kaptan-ı Derya bu vilayetin en üst derecedeki askeri amiri durumundaydı. Kocaeli sancakbeylerinin çoğunun donanma ile bağlantılı görevlerinin olması, bir anlamda bu sancağın Kaptan-ı Deryalığa bağlanmasını zorunlu kılmıştır.

1577-1587 yılları arasındaki sancakbeyi atamalarını içeren bir deftere göre (BOA, *KK. d 262*) Kocaeli sancağı, *Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti* (Derya Kaptanlığı) bünyesindedir. Derya Kaptanlığı'nın merkezi Gelibolu sancağıdır. Bu yıllarda Eğriboz, Karlıili, İnebahtı, Rodos, Midillü, Sığla, Mizistre (Mora'ya bağlı), Sakız, Nakşa, Magosa (Kıbrıs'a bağlı), Biga ve Fenike sancakları da Kocaeli sancağı ile birlikte Derya Kaptanlığı'na bağlıydı.

Kocaeli sancağının Derya Kaptanlığı bünyesinde yazılma durumu 17. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. Kocaeli'ye dair 1629-1633 yıllarına ait sancakbeyi atamalarının işlendiği sancak-tevcih defterine göre (BOA, *KK. d 266*), Kocaeli sancağı *Kapudanlık* diye yazılan askeri ve idari üst üniteye bağlı bir sancak olarak gözükmektedir. Bu idari ve askeri ünite, sancakları bakımından diğer yıllara nazaran farklılık gösterir. Kapudanlığın paşa sancağı önceden olduğu gibi Gelibolu olup Rodos, Mora, Sakız, İnebahtı, Andıra, Sığla, Mizistre, Karlıili, Eğriboz, Nakşe Berre, Midillü, Kocaeli, Biga, Limni, İskenderiye, Dimyâd, Süveyş Kaptanlığı, Kastel, Anabolı, Kavala, Tuzla ve Limoson sancaklarından ibaretti.

Mevcut arşiv kaynakları Kocaeli sancağının 17. yüzyılın ortalarından sonra muhtemelen de son çeyreğinden itibaren Süveyş Kaptanlığı'na bağlandığını işaret etmektedir. 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başları ile ilgili tevcihat kayıtlarının bulunduğu bir sancak tevcih defteri (BOA, *A.RSK. d 1551*) Derya Kaptanlığı ile ilgili olarak 1688-1702 yıllarına ait kayıtları içermektedir. Bu defterdeki bilgilere göre paşa sancağı Gelibolu olan Derya Kaptanlığı içerisinde Kocaeli ve Karlıili sancakları bulunmamaktadır. Tevcihat kayıtlarından anladığımız kadarıyla 1702 yılına kadar Kocaeli sancağı Karlıili sancağı ile birlikte Süveyş Kaptanlığı bünyesindedir. Nitekim Kocaeli sancağının Ocak başları 1698 tarihinde Süveyş Kaptanlığı bünyesinde ve muhtemelen *arpalık* suretiyle Osman Paşa'nın uhdesinde olduğunu biliyoruz. 4 Mayıs 1702 tarihinde Süveyş Kaptanlığı'nın *ber vech-i te'bîd* yani hayatta olduğu sürece Mahmud Paşa'ya verilmesi bu tarihten itibaren donanma içerisindeki üst yönetim birimi olma durumunu kaybettiğini düşündürmektedir. Bundan dolayı Kocaeli sancağı yine Derya Kaptanlığı'na aktarılmıştır. 1702 yılından sonra Kocaeli sancağının artık Derya Kaptanlığı bünyesinde olduğu sancak tevcih defterlerinde de görülür. Bu durumu yani Kocaeli sancağının Derya Kaptanlığa bağlı bir sancak olduğunun daha yerleşmiş ve somut halini 1717-1730 yıllarındaki arşiv kayıtlarında net bir şekilde görmek mümkündür.

1717-1730 yıllarını ihtiva eden tevcihat defterinde (*BOA*, *KK. d 523 Mükerrer*), Kocaeli sancağı yeniden Derya Kaptanlığı bünyesindedir. Bu defterdeki bilgilere göre, Süveyş Kaptanlığı da Derya Kaptanlığı'na bağlıdır. Derya Kaptanlığına bağlı diğer sancaklar ise Kavala, Eğriboz, İnebahtı, Sığla, Karlıili'dir. Arşiv belgeleri (BOA, *A.RSK. d 1572*) 1731-1740 yılları arasında Kocaeli sancağının Derya Kaptanlığı'na bağlı bir sancak olma durumunu devam ettirdiğini göstermektedir.

Kocaeli sancağı 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Derya Kaptanlığı'ndan ayrılmış ve yeni bir üst idari ünite olarak teşkilatlandırılan *Mora Eyaleti Muhassılığı*'na bağlanmıştır. 1756-1792 yılları arasındaki eyalet ve sancak atamalarını yansıtan bir deftere göre (BOA, *A.DVNSNŞT. d 16*) *Mora Eyaleti Muhassılığı* denilen bu idari ünitenin içerisinde daha önce Derya Kaptanlığı bünyesinde gördüğümüz Mizistre, Mısır İskenderiyesi, Dimyat (Reşid ile birlikte) ve Kocaeli sancakları bulunmaktadır.

19. yüzyılın başlarından itibaren Kocaeli sancağının farklı zamanlarda Anadolu ve Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletleri içerisinde olduğu görülür. Çünkü çıkan isyanla Mora 1821 yılında Osmanlı hâkimiyetinden çıkmıştı. Bu süreçte Mora Eyaleti ile ilgili idari tasarrufta bulunulmuş olmalı ki 1821 tarihli olan ancak 1820 yılı öncesine ait bilgileri içeren bir yazma eserdeki kayıtlara göre Kocaeli sancağı, Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti içerisindedir.

1826 yılı sonrasında Kocaeli sancağının statüsünde önemli bir değişiklik olmuştur. Bu tarihte Anadolu

Eyaleti resmen dörde bölünmüş, bu dört idari mıntıkanın her biri bir paşaya verilmiş ve halka ılımlı yaklaşacak mutedil mütesellimler eliyle buraların idarelerine karar verilmiştir. Bu idari mıntıkalardan birisinin içerisinde Kocaeli sancağı da bulunmaktaydı. İstanbul, Dokuz Kale Muhafızlığı, Kocaeli, Hüdavendigâr, Karesi ve Menteşe sancakları Kocaeli ile beraber bu idari mıntıkayı oluşturuyorlardı. Bu idari mıntıka Serasker Hüseyin Paşa'ya verilmişti.

13 Eylül 1836 tarihinde Takvim-i Vekâyi'de ilan edilen yeni bir idari-askeri teşkilatlanmaya göre müşirlikler kurulmuştur. Müşirlikler idari-askeri teşkilatın en üst birimi olmuş ve başlarında rütbeli bir asker olan "müşir"ler bulunmuştur. Bunun bir alt birimi ise sancağa karşılık gelecek şekilde feriklikler olmuştur. Ferikliklerin başında ise "ferik" rütbeli askerler bulunmuştur. Bu teşkilatlanmaya göre eyaletlere bağlı sancaklar tamamen değişmiş daha farklı bir şekilde teşkilatlandırılmıştır. Mesela daha önce Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti içerisinde olan Kocaeli sancağı, Bursa merkezli Hüdavendigâr Müşirliği ve Eyaleti bünyesinde yazılmıştır. Kocaeli ile birlikte Bolu, Karesi ve Eskişehir sancakları da birleştirilip müşirliğine Ahmed Fevzi Paşa getirilmişti.

Abdülmecid devrinde 1843 yılında oluşturulan Redif Askeri teşkilatının dört bölge merkezinden birisi ise İzmit olmuştur. Bu askeri birliğin İzmit'te bulunması, bugünkü kolordu binasının inşa edilmesine vesile olmuştur.

Kocaeli sancağı, 1849 tarihli olup Rumeli ve Anadolu'daki sancakların hasılatlarını gösteren bir belgeye göre, Kastamonu Eyaleti içerisine alınmıştır. 1850 yılı Devlet Salnâmesi'ndeki bilgiler 1849 tarihli belgeyi teyit eder niteliktedir. Bu salnamedeki bilgilere göre, Kocaeli sancağı; Bolu, Viranşehir, Kastamonu ve Sinop sancakları ile birlikte Kastamonu Vilayeti'ne bağlıdır. Bu yıllarda idari bakımdan Osmanlı ülkesinin eyalet ve sancak teşkilatlanmasına devam edildiği görülmektedir.

H 1273/M 1856-1857 tarihli Devlet Salnâmesi'ne göre Kocaeli sancağı/Livası'nın Hüdâvendigâr Eyaleti'ne bağlı olduğu görülmektedir. Bu salnamedeki bilgilere göre Kocaeli sancağında 23 kaza bulunmaktadır. Bu kazalar şunlardır: İzmid (Ayvacık, Bağçecik ve Yeniköy nahiyeleri ile birlikte), Karamürsel, Gebüze, Kartal (Aydos ile birlikte), Yoros (Beykoz), Şile, Taş Köprü, Beşdivan, Ağaçlu, Akabad, Kaymas, Kandıra (Gençlü ile birlikte), Şeyhler, Karasu (Pazarsuyu), Adapazarı (Sapanca ile birlikte), Hendek (Akyazı ile birlikte), Absafi, Sarıçayır, Todırgı (Dodurga), Taraklı Yenicesi, Geyve, Akhisar-ı Geyve, Yalakabâd.

1861-1862 tarihli bir masraf defterinde, Kocaeli bir *eyalet* olarak kaydedilmiştir. 1863 tarihli bir başka defterde ise Kocaeli yerine İzmit Eyaleti tabiri kullanılmıştır. Ancak 1862-1864 arasındaki devlet salnâmeleri bu durumu teyit etmemekte ve Kocaeli sancağını Hüdavendigâr Eyaleti içerisinde göstermektedir. Bu kayıtlar, Kocaeli'nin salnâmelere sirayet etmeyen iki yıllığına eyalet olduğunu düşündürse de masraf defterlerinin daha ziyade mali konularla ilgili teşkilatlanmayı yansıtabileceği fikrinden hareketle, bu yıllarda da Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlı bir sancak olabileceği ileri sürülmektedir. 1850-1864 yılları arasındaki devlet salnamelerinde bu durum belirtilmemiş ve Kocaeli sancağının Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlı olduğu kaydedilmiştir.

Osmanlı taşra idari taksimatı için önemli gelişmelerden ve düzenlemelerden birisi olan 1864 Vilayet Nizâmnâmesi'ne göre eyaletler vilayetlere dönüştürülmüştür. Sancak/liva idari üniteleri ise mevcut durumlarını korumaktadır. 1864 ve 1871 düzenlemelerinde Kocaeli sancağı, Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlıdır. Hüdavendigâr Vilayeti'nin merkez sancağı *Bursa* olup diğer sancakları Karesi, Kütahya, Karahisar-ı Sahip ve Kocaeli idi. 1864-1880 yılları arasındaki devlet salnâmelerinde, Hüdavendigâr Vilayeti'nin sancakları arasında; Hüdavendigâr, Kütahya, Karahisar-ı Sahib, Erdek, Karesi, Kocaeli, Biga, Ayvalık ve Bursa sancakları zikredilmektedir. Bu süreçte 1870-1875 yıllarında Kocaeli sancağının Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne bağlandığı kısa bir dönemin olduğunun da altını çizmek gerekir.

Salnâme kayıtlarına göre Kocaeli sancağı 1880 yılından sonra herhangi bir vilayete bağlı olmadan doğrudan merkeze bağlı mümtaz eyaletler ve mümtaz sancaklar içinde zikredilmiştir.

H 1326/M 1908 tarihli Halep Vilayet Salnamesi'nde Osmanlı ülkesindeki vilayet, liva/sancak ve kazaların tam listesi mevcuttur. Bu listede Kocaeli ismi kullanılmamış, İzmid tercih edilmiştir. Bu salnamedeki kayıtlara göre İzmid müstakil bir vilayettir. Aynı adla anılan merkez livası ve kazası bulunmaktadır. Bunun dışında vilayete bağlı olarak Adapazarı, Kara Mürsel, Kandıra, Geyve ve Yalova kazaları kaydedilmiştir.

Sancak ve livalar 1921 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kaldırılmış ve idari taksimatta bu üniteleri ifade etmek için vilayet kelimesi kullanılmaya başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra yani 1923 sonrasında müstakil mutasarrıflıklar da vilayet haline getirilmiş ve bu düzenleme sırasında merkez kazası İzmit olan Kocaeli Vilayeti resmen kurulmuştur.

KAYNAKÇA

438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, Hazırlayanlar: Ahmet Özkılınç, Ali Coşkun vd., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 1994, s. 2.; BOA, *A.DVNSNŞT.d 16*. s. 231-236; BOA, *A.RSK.d 1572*, s. 43-47; BOA, *A.RSK.d 1551*, s. 62-66, BOA, *KK.d 262*, s. 12-16; BOA, *KK.d 266*, s. 10 BOA, *KK.d 523 Mükerrer*; BOA, *MAD.d 563*, s. 71, 119; BOA, *MAD.d 23981*, vr. 2/b; BOA, *TS.MA.d 10057*, vr. 4/a; BOA, *TS.MA.d 5246*, vr. 4/a, 8/a; BOA, *TS.MA. d 8303*, vr. 3/a; BOA, *TS.MA. d 9772*, vr. 2/b; Ela Özkan, *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı (1839-1914)*, Hiperyayın, İstanbul 2020, s. 48-49, 67-68, 101, 154, 155, 196, 233; Fahameddin Başar, *Osmanlı Eyalet Tevcihatı (1717-1730)*, TTK yay., Ankara 1997, s. 62-67; Feridun M. Emecen, "Beylikten Sancağa Batı Anadolu'da İlk Osmanlı Sancaklarının Kuruluşuna Dair Mülâhazalar", *Belleten*, LX/227 (1996 Nisan), s. 81-92; Feridun M. Emecen, "Rumeli Fâtihi Süleyman Paşa'ya Dair Bazı Meseleler ve Notlar", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VI/1 (2017), s. 1-8; Feridun M. Emecen-İlhan Şahin, "Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynakların-

dan 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcîh Defteri", *Belgeler*, XIX/23 (1998), TTK yay., Ankara, 1999, s. 66-68, ss. 53-98; *Halep Vilayet Salnâmesi*, Hicri 1326/M. 1908, Def'a: 35, s. 511-526. Halil İnalcık, "Orhan", *DİA*, Cilt 33, İstanbul 2007,s. 375-386; Hasan Basri Karadeniz, *Osmanlılar ve Rumeli Uç Beyleri*, Yeditepe yay., İstanbul, Mayıs 2015, s. 54; *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Giriş: Ömer Lütfi Barkan- Yayına Hazırlayanlar: Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, TTK yay., Ankara, 1988; İdris Bostan, "İzmit", *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 536-541; İlhan Şahin, "Sancak", *DİA*, Cilt 36, İstanbul 2009, s. 97-99; *Kanunnâme-i Sultan Süleyman Han*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyüddin No: 1969, vr. 113/b, 119/b; Metin Tuncel, İzmit-Bugünkü İzmit", DİA, Cilt 23, İstanbul 2001, s. 541-542; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK yay, Ankara 1991, s. 14; Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, İmge yay., Ankara 2007, s. 115-117; Orhan Kılıç, "İlk İdarî Uygulamalar Bağlamında II. Murad Devrine Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı ve Teşkilatı", *Sultan II. Murad ve Dönemi*, Editör: İsmail Yaşayanlar, Osmangazi Belediyesi Yayınları, Gaye Kitabevi, Bursa 2015, s. 231-254; Orhan Kılıç, "Orhan Gazi Devrinde Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı ve Teşkilatı", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu-V*, Cilt 1, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 47, Kocaeli 2019, s. 331-338; Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ, 1997, s. 216-217; Orhan Kılıç, Kuruluşundan 18. Yüzyılın Sonuna Kadar Kocaili Sancağı'nın Osmanlı İdari Taksimatı İçerisindeki Yeri ve Yöneticileri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Cilt 3, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38, Kocaeli 2017, s. 1515-1540; *Oruç Beğ Tarihi*, Hazırlayan: Necdet Öztürk, Çamlıca yay., İstanbul 2007, s. 16-22; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, Hicri 1266/Miladi 1850; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, Hicri 1273/Miladi 1856-1867; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 86, Ankara 1988, s. 29, 32, 85, 116, 120, 121, 127, 141, 231-232.

Orhan KILIÇ

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Kocaeli'nin İdaresi

Osmanlı Devleti'nin XIV. yüzyılda fethettiği Kocaeli ve yöresi, mülkî taksimatta uzunca bir dönem genellikle sancak olarak yer almıştır. Bu ifadenin yanısıra bölgedeki idari birim için, liva ve mutasarrıflık gibi terimler de kullanılmıştır. Erken döneme dair tutulan kayıtlar bu bilgileri doğrulamaktadır. XV. yüzyıl boyunca ve XVI. yüzyılın muhtelif dönemlerine ait kanunname, muhasebe defteri ve mufassal tahrir defterlerinde Kocaeli, mülkî taksimatta yine bir sancak olarak geçmektedir. Bağlı yerler olarak da şu yerleşim yerleri kayıtlıdır: İzmit, Kandıra, Şile, Gebze, Yoros, İznik, Ada (-pazarı), Yalakabad (Yalova) kazaları. Ama bazı mülkî değişikliklere de uğramamış değildir. Nitekim erken sayılabilecek bu dönemlerde bir ara Kaptan Paşa Eyaleti livaları arasında görünürken, sonraları zaman zaman Kastamonu Vilayeti, Bolu Eyaleti ve Cezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti sınırları içerisine alınmıştır. Bölgenin stratejik önemi, bataklıklarının çokluğuna rağmen verimli toprakları ve bir geçiş bölgesinde bulunması nedeniyle mülkî taksimatta sürekli bir hareketlilik içerisinde olduğu gözlemlenmiştir.

Bu idarî yapının XVIII. yüzyıun başlarında yine sancak olduğu, ancak yüzyılın başlarında 1704-1705 tarihli bir belgede, bir ara sancaklığının kaldırılıp, tersaneye ocaklık olarak tahsis edilmesinin düşünüldüğü, ancak hemen arkasından bundan vazgeçildiği anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın ilk çeyreği sonundaki kayıtlarda, H. 1237/M. 1821-1822 tarihlerinde Kocaeli sancağının mülhakatı olarak İzmit, Ada, Yalakabad, Şile, Kandıra, İznik ve Gebze kazalarının isimleri zikredilmektedir. Tanzimat öncesine dair bu kayıtlardan anlaşıldığına göre, Kocaeli Yarımadası'ndaki en büyük idarî mekanizma sancaktır ve sancağın bağlı yerleri de İzmit, Adapazarı, Yalova, Şile, Kandıra, İznik ve Gebze olarak kaydedilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde modern manada yapılan ilk nüfus sayımı olarak kabul edilen ve 1831'de başlatılıp, 1847 tarihinde tamamlanarak sonuçları ilân edilen nüfus tahririnde, yazımı yapılan yerlerden birisi de Kocaeli sancağıdır. Bu sayım sırasında Kocaeli sancağının, Biga ve Cezayir-i Bahr-i Sefid sancaklarıyla birlikte Cezayir-i Bahr-ı Sefid Eyaleti'nin sınırları içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Sayım sonuçlarına bakıldığında, 1831 yılında Kocaeli sancağının mülkî taksimatını oluşturan kazalar şu şekilde sıralanmaktaydı: İzmit, Adapazarı ve Sapanca, Akhisar (Pamukova), Geyve, İznik, Pazarköy, Yalakabad, Karamürsel, Kaymas, Şeyhler, Kandıra ve Gençli, Ağaçlı, Hendek ve Akyazı, Karasu, İbsafi (Âb-ı Sâfî), Sarıçayır, Beşdivan, Akabad, Şile ve Taşköprü kazaları. Görüldüğü üzere sancağın mülkî sınırları İzmit'ten Yalova'ya, Kandıra'dan Karasu'ya, Hendek'ten İznik'e kadar uzanan geniş bir coğrafyayı kapsıyordu. Söz konusu sancak, 1836 tarihinde yeni bir mülkî değişiklikle, Hüdavendigâr Müşirliği olarak oluşturulan yeni bir idarî yapı içerisine dahil edilmişti. Kocaeli sancağı, Tanzimat dönemini bu şekilde karşılıyordu.

Ancak bu durumun uzun süre devam etmediği, 1844-1845 tarihli temettuat defterlerinden edinilen bilgiye göre, bu tarihlerde Bolu Eyaleti kapsamına alındığı anlaşılmaktadır. Yeni durumun birtakım uygulama zorluklarını içermesi sebebiyle, Kocaeli'nin tekrar Hüdavendigâr Eyaleti bünyesinde sancak olarak yer alma gayretleri de olmuştur. Nitekim 24 Nisan 1849 tarihinde İzmit Muhassılı Şerif Osman Bey'in Maliye Nezareti'ne gönderdiği bir yazıdan, Kocaeli sancağı Meclisi'nin almış olduğu karar doğrultusunda, yeniden teşkil edilen Hüdavendigâr Eyaleti'ne bağlanmak için izin istediği anlaşılıyordu. Muhassıl Osman Bey, sancak meclisinin konuyla ilgili olarak aldığı kararı, bir mazbata ile vesikanın ekinde İstanbul'a göndermişti. Osman Bey'in sancağın muhassılı olduğu dikkate alınırsa, bu bağlılığın sadece mülkî değişiklik talebi ihtiva etmediği ve vergilerin daha kolay toplanması amacıyla düşünülen bir çözüm yolu olduğu da dikkate alınmalıdır. Mülkî taksimat konusunda sıkça yaşanan bu gelişmeler, Tanzimat döneminin başlarında sancağın mülkî durumunun biraz da olsa karışıklık ihtiva ettiği şeklinde değerlendirilebilir.

Aynı dönemde kısa bir süreliğine Kastamonu Vilayeti'ne bağlanan Kocaeli, 1856 tarihinde, önceki taleplerin de dikkate alınmasıyla olacaktır ki, tekrar Hüdavendigâr Vilayeti kapsamına alınmıştır. Bu dönemde genel olarak liva, sancak ve mutasarrıflık bölgesi olarak tarihî kayıtlarda bulunmakla birlikte,

daha çok İzmit sancağı şeklinin kullanılmasının tercih edildiği anlaşılmaktadır. Yöneticilerine de "mutasarrıf" adıyla tesadüf edilmektedir. 1861 tarihli bir arşiv belgesinde, "geniş bir arazisi bulunan İzmit sancağında işlerin daha kolay yürütülebilmesi için," sancağın Hüdavendigâr Eyaleti'nden ayrılarak mutasarrıflık haline dönüştürülmesinin düşünüldüğü anlaşılıyordu. Bununla ilgili talebin uygun görülmesi üzerine, Kocaeli'nin tarihte ilk kez olmak üzere merkeze bağlı müstakil mutasarrıflık statüsüne geçişi söz konusu olmuştur. Statü değişikliği sonrası mutasarrıflığın mülkî yapılanma süreci başlamıştır. Kasım 1861 tarihli bir belgede, Bolu'nun bağlı olduğu Kastamonu Eyaleti'nden ayrılarak, Kocaeli Mutasarrıflığı'na bağlanması hususu üzerinde durulmuş, bu durumun onaylanmasıyla değişiklik gerçekleşmiştir. Nitekim hızlı bir şekilde gerçekleşen bu mülkî statü değişikliğiyle, Bolu sancağı, bağlı olduğu Kastamonu'ya uzaklığı, İzmit'te bulunan tersaneye kerestelerin Bolu'dan getirilmesi ve bununla ilgili olarak kerestelerde ilgili olarak sürekli bir şekilde Kastamonu'dan izin alınmasının gecikmelere yol açması gibi gerekçelerle Kocaeli Mutasarrıflığı bünyesine dahil edilmiştir.

Tanzimat döneminde Kocaeli'nin mülkî taksimatıyla ilgili gelişmelerin ardı arkası kesilmedi. Nitekim 15 Nisan 1863 tarihli bir belgeye göre, Kocaeli Mutasarrıflığı'nın 27 kazalı mülkî taksimatında büyük bir tensikata gidilerek, mutasarrıflık 11 kazalı bir konuma indiriliyordu. Bu kazalar şunlardı: Lefke ma'a Gölpazarı, Kartal ma'a Gekbuze (Gebze) ve Taşköprü, Şile ma'a Beykoz ve Akova, Kaymas ma'a Adapazarı, Pazarköy, İznik, Yalakabad (Yalova) ma'a Karamürsel, Kandıra ma'a Beşdivan ve Ağaçlı, İbsafi (Âb-ı Safî) ma'a Sarıçayır, Dodurga ma'a Taraklı ve Geyve, Akhisar-ı Geyve. Bu mülkî değişiklik ve eksiltme, mutasarrıflığın kazalarını başka yerleşim yerlerine bağlamak yoluyla değil, mutasarrıflık içerisindeki yakın kazaları birbirleriyle birleştirmek suretiyle gerçekleştirilmişti. Bu düzenlemeyle, Kocaeli Mutasarrıflığı adeta yeni baştan organize edilmiş oldu.

Taşra yapısını 1864 yılına kadar bu doğrultuda ve ilkelerle şekillendiren merkezî yönetim, 7 Kasım 1864 tarihinde bir Vilayet Nizamnamesi yayınlayarak, vilayet ideresinde birtakım yeni esaslar belirledi. Buna göre taşra birimleri genel olarak vilayet, sancak, kaza ve köylerden oluşmakla birlikte, bunların dışında bir ara birim olarak nahiyeler kuruldu. Bu nizamnameyle Osmanlı devletinde eyelet sisteminden vilayet sistemine geçiliyor, Osmanlı memâliki livaların ilişkilerine göre dairelere taksim ediliyor ve her daire vilayet ismiyle anılıyordu. Bundan böyle her vilayet bulunduğu sancakla beraber livalara ayrılacak ve her sancak bir mutasarrıflık dairesine dönüştürülerek, livanın başşehri bu merkez olacaktı. Sancak ise kazalara ayrılmakta, her kaza bir kaymakamlık ve kazanın başkasabası da kaymakamlığın merkezi durumuna getirilmekteydi. Kazalar ise köylere ayrılmakta ve her köyde bir belediye idaresi kurulmaktaydı. Bazı köylerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan küçük daireler ise müstakil kazalar olmayıp, diğer bir kazaya bağlanarak idare edilmekte ve adına nahiye denilmekteydi. Kasaba ve şehirlerde en az elli hanelik birimler mahalle olup, her mahalle bir köy hükmünde bulunacaktı. Kanunun yeniliklerinden birisi de vilayet ve sancak meclislerinin hayata geçirilmesiydi. Bu ilk Vilayet Nizamnamesi 1867 tarihine kadar bir pilot bölge seçilerek uygulanmaya çalışıldı ve bu tarihte (Haziran 1867) resmî gazete durumundaki *Takvim-î Vekâyi*'de yayınlanan bir talimatnameyle, memleketin tamamında uygulanmaya geçildi. Bu yeni talimata göre, vilayetler livalardan, livalar kazalardan, kazalar ise nahiye ve köylerden oluşuyordu. Vilayet vali, liva mutasarrıf, kaza kaymakam ve nahiye ise müdürün idaresi altında olacaktı. Vilayette vuku bulacak tüm işlerin mercii, nazırı ve muhatabı vali olup, mülkî ve malî meselelerde mutasarrıflar valinin, kaza kaymakamları ile nahiye müdürleri de mutasarrıfın maiyyetinde idiler. Yine bu kapsamda yeni meclisler ve idare sistemi vilayet merkezli olarak Osmanlı mülkî yapısındaki yerini alıyordu. Bu talimatnameden dört yıl sonra 1871'de yeni bir nizamname yayınlanarak, 1864 Nizamnamesi'nde zikredilmeyen bazı memurlar ve meclislere de burada yer verildi. Bu gelişmelerle birlikte, Osmanlı devletinde 1864-1871 tarihlerinden itibaren modern vilayet sistemine geçilmiş oldu.

Vilayet Nizamnamesi'nin yayınlanmasıyla birlikte, bu kanunun emareleri Kocaeli sancağında görülmeye başlandı. Nitekim Gebze'ye bağlı olarak teşkil edilen Taşköprü, kısa bir zaman diliminde Bâb-ı Zabtiye idaresi dahiline alındı ve ona bağlı durumdaki Akabad, Beşdivan ve Ağaçlı nahiyeleri ise Kocaeli sancağı dahilinde bırakıldı. Taşköprü yerleşim yerinin adı, Cumhuriyet döneminde Tavşancıl olarak değiştirilecektir. Taşköprü ile birlikte Şile ve Gebze kazaları da bu yeni düzenlemeyle Kocaeli sancağından ayrılarak, Zabtiye Nezareti kapsamına alınmış oldu. Böylece sancak, batı ve kuzeybatı yönünde yüzölçüm olarak oldukça küçülmüş bir duruma geliyordu. Yine aynı Vilayet Nizamnamesi kapsamda kısa bir süreliğine de olsa Büyükada, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Sefaadası, Sivriada, Yassıada, Kaşıkadası ve Tavşanadası'ndan oluşan ve merkezini Büyükada'nın oluşturduğu Adalar kazası da Kocaeli sancağına bağlandı. Bu kaza, 1866'da Dersaadet (İstanbul) dahiline alınacaktır. Bu uygulamalar sırasında sık sık halk oylamasına başvurulması, mülkî teşkilat yapılandırmaları sırasında bölge insanlarının iradelerine ve düşüncelerine saygılı olunduğunu da ortaya koymaktadır. Bununla ilgili uygulamaların, sancağın birçok yerinde uygulanması, Tanzimat ve sonrasındaki Meşrutiyet dönemindeki zihniyet farklılığının gelişimi olarak da değerlendirilebilir. Tüm bu idarî değişiklik ve gelişmeler, Kocaeli sancağının adı geçen iki Vilayet Nizamnamesi ile büyük bir sancak olarak teşkil edildiğini, ancak uygulamada bazı aksaklıklar olması sebebiyle zaman içerisinde kendisine uzak bazı mahallerin ayrılarak, daha küçük bir yapıya dönüştürüldüğünü göstermekteydi.

Bununla ilgili olarak Kocaeli sancağında aynı dönemde gerçekleştirilen diğer bazı uygulamalara değinilmesi, sancağın mülkî yapısının anlaşılmasına önemli katkılar yapacaktır. Yalova kazası, 1863 tarihine kadar Kocaeli sancağı kapsamında müstakil bir müdürlükle idare ediliyordu. Aynı tarihte yapılan bir değişiklikle Karamürsel kazası dahiline alındı. Bölge halkının müstakillik konusundaki taleplerine ragmen, Vilayet Nizamnamesi'nin yayınlanmasından sonra bu durum bir süre daha devam etti. Aynı şekilde 1871 tarihinde Yenice-i Taraklı kazasının Geyve'den ayrılarak müstakil kaymakamlık ile idare edilmesi talebi merkezî yönetime iletilmişti. Yine 1875 tarihli bir arşiv belgesine göre, İzmit sancağı dahilinde bulunan Adapazarı Kaymakamlığı bünyesindeki Karasu nahiyesinin Kandıra Kayamakamlığı'na bağlanması talep edilmişti. Bu tür talepler, Meşrutiyet dönemiyle birlikte önemli bir artış göstermektedir.

Bu dönemde söylenmesi gereken en önemli husus, 1885 tarihinde müstakil mutasarrıflık konumundaki İzmit Livası'nın, müteakiben kısa bir süreliğine Şehremaneti'nin kontrolüne bırakılması, 1887 yılına gelindiğinde oradan ayrılarak, daha önce birçok kez bünyesinde bulunduğu Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlanmasıdır. Bu değişikliğin üzerinden çok kısa bir süre geçtikten sonra mülkî durumu tekrar değiştirilmiş ve doğrudan merkeze bağlı müstakil mutasarrıflıklardan birisi haline dönüştürülmüştür (Aralık 1887). Salnamelere bakıldığında bu süreç uzun olmuş ve tam anlamıyla müstakil mutasarrıflık dönemi 1890 yılında başlamıştır. O tarihten 1909'a kadar statüsü bu konumda olan İzmit Mutasarrıflığı, Ağustos 1909'da ihdas edilen İstanbul Vilayeti kapsamına dahil edilecektir. 1911 yılında tekrar müstakil sancak olma özelliğini kazanacak ve bu konumunu millî mücadeleye kadar sürdürecektir.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde, Kocaeli Mutasarrıflığı'nın sınırlarının özellikle batı yönünde oldukça genişlemiş olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki bu genişlik Karadeniz Boğazı'na kadar ulaşmış ve Beykoz kazasını dahi kapsamıştı. Beykoz kazasının Anadolu Feneri ve Poyraz köyleri dahi, kendisinden oldukça uzak bir konumda bulunan Kocaeli'ye bağlanmıştı. Bu uzaklık, merkezî yönetime bununla ilgili olarak sürekli bir şekilde mülkî değişiklik taleplerinin gitmesine sebebiyet veriyordu. Belli dönemlerde bilhassa Kandıra ve Adapazarı kazalarından bu tür taleplerin geldiği bilinmektedir. Bu sayede pek çok yeni köyün ihdas edilmesi de söz konusu olabiliyordu.

Mutasarrıflık bünyesinde köylerle birlikte birtakım yeni nahiye yapılanmaları da dikkat çekmekteydi. Bunlardan birisi Ermeşe'de ve Kandıra'nın Ağaçlı ve Akabad köylerinin birleştirilerek, Ermeşe ve Akçaova adıyla iki nahiyenin teşekkülüydü. Bu mülkî değişiklikle birlikte nahiyenin hükümet konağının inşaatı için de 1899 tarihinde harekete geçilebilmişti. Yine aynı yılın mart ayında Karasu nahiyesi, Kandıra'dan ayrılarak Adapazarı'na bağlanmıştı. Katırlı nahiyesinin Yalova kazası bünyesinde oluşturulması da başka bir idarî değişikliği muhteviydi. Bu mülkî değişikliklik ve hareketlilikler sonraki dönemde de artarak devam etti. Cihan Harbi öncesinde köyden terfi ettirilerek nahiyeye yükseltilen Derbend'in durumu da bu cümledendir.

Mutasarrıflık bünyesinde bu dönemde bazı kaza yapılanmaları da olmuştur. Bunlar genel olarak şu şekilde özetlenebilir. 1895'te Akhisar'ın kaza, kaza merkezi Geyve'nin nahiye merkezine dönüştürülmesi gerçekleştirildiyse de, kısa bir süre sonra Geyve tekrar kaza merkezi konumuna terfi ettirilmiştir. Adapazarı kazasına bağlı Hendek nahiyesi, 1902 yılında başlatılan süreçle kaza yolculuğuna başlamış ve bu süreç kanunî olarak ancak 20 Ocak 1918 tarihinde onaylanabilmiş ve Hendek kazası teşkil olunmuştur. 2 Haziran 1914 tarihinde Karamürsel'e bağlı iken kazaya dönüştürülen İznik'in katılımıyla, Kocaeli sancağının kaza sayısı yediye ulaşmıştı.

Kocaeli Mutasarrıflığı bünyesinde II. Meşrutiyet öncesinde meydana gelen mülkî değişikliklerin çok önemli bir sebebi de göçler ve bölgeye yönelik muhacir ve mülteci hareketlilikleridir. Merkezî konumu, topraklarının verimliliği, bölgedeki bataklıkların fazlalığı ve merkezi yönetimin bu soruna yönelik politikaları, yöreyi hükümet ve gelen göçmenler açısından önemli bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Bunların neticesi olarak bölgede önemli bir nüfus artışı olmuş ve yeni yerleşim yerleri ihdas edilmiştir. Mesela 29 Temmuz 1901 tarihli bir Osmanlı arşiv belgesi, İzmit merkeze bağlı oluşturulan 11 adet yeni köyün isimlerini ve hane sayılarını şu şekilde haber veriyordu: Hamidiye 90, Mecidiye 25, Orhaniye 35, Kadiriye 25, Rahimiye 50, Sultaniye 60, Cevherağa 40, Kâzımıye 100, Hakimiye 50, İsmailiye 55 ve Asilbeyli 50. Bazen köylerin büyümesiyle oluşan mahalleler, köy konumuna dönüştürülüyordu. Bu dönemde mesela Yalova'ya bağlı Katırlı karyesinin ikiye bölünerek ayrı muhtarlıklarla idare edilmesi bu yönde önemli bir örnek oluşturmaktadır. Hatta mezkûr nahiyenin göçlerle büyümesi o denli büyük bir boyuta ulaşacaktır ki, bir süre sonra nahiyeye dönüştürülecektir. Bu arada Yalova kazasındaki bu mülkî değişiklikler neredeyse hiç bitmeyecek, mülkî yapılanmada Hüdavendigâr Vilayeti ile müstakil mutasarrıflık arasında sürekli gidip gelen bu idarî birim, bu dönemde Kocaeli sancağına dahil edilecek ve uzun müddet bu statüde kalacaktır.

Cihan Harbi'nin hemen öncesinde merkezî hükümet tarafından gerçekleştirilen genel bir mülkî düzenleme, İzmit sancağı bünyesindeki nahiyelerin nihayi durumunu şu şekilde gösteriyordu: "İzmit Merkez kazası bünyesinde İzmit Merkez, Bahçecik ve Ermeşe nahiyeleri, Adapazarı kazası bünyesinde Adapazarı Merkez, Sapanca ve Karasu nahiyeleri, Hendek kazası bünyesinde Hendek Merkez ve Akyazı nahiyeleri, Kandıra kazası bünyesinde Kandıra Merkez, Kaymas, Şeyhler ve Akçaova nahiyeleri, Karamürsel kazası bünyesinde Karamürsel Merkez, İznik ve Yalova nahiyeleri, Geyve kazası bünyesinde ise Geyve Merkez ve Akhisar nahiyeleri". Nahiye yapılanmasıyla ilgili olarak Osmanlı Devleti dönemine ait son gelişme,

Aralık 1919 tarihinde merkezi Saraylı köyünün olduğu Değirmendere nahiyesinin teşkil edilmesidir.

Cihan Harbi'nin başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin olağanüstü şartlar içerisine girmesi, etkilerini mülkî yapılanmada göstermiş, yeni düzenlemelere gidilmiş, gayrimüslim Osmanlı tebasıyla ilgili olarak dolaylı ya da dolaysız bazı kararlar alınmıştır. Nitekim devletin mücadele ettiği itilaf devletleriyle hareket etmeye başlayan bir kısım tebaasıyla ilgili olarak kısıtlayıcı tedbirlere gittiği görülmektedir. Mesela mutasarrıflık bünyesindeki Ermeşe nahiyesine bağlı iki köy durumundaki Mahmudiye ve Eceldere (Yeşildere), mezkûr nahiyeden alınıp, Adapazarı kazası bünyesine dahil edildi. Dolayısıyla merkezin kontrolü doğrudan doğruya Ermeşe nahiyesine dayanmış oldu. 9 Nisan 1916 tarihinde Kocaeli Mutasarrıflığı bünyesindeki gayrimüslimlerle ilgili olarak çok önemli bir karara daha varıldı. Bu adım, mutasarrıflık dahilinde bulunan ve dönüşü olmayan bir yola giren gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarıyla devlet arasındaki ilişkinin boyutunu göstermesi bakımından önemliydi. Bu hamle, gayrimüslimlerin oturduğu ve kendi kültürlerine ait yer isimlerini bünyesinde bulunduran mahalle, köy ve nahiye isimlerinin, Türk ve İslâmi özellik taşıyan yenileriyle değiştirilmeleriyle alakalıdır. Mutasarrıflık dahilinde bağlı olduğu birim ile yerleşim yerinin eski ve yeni isimleri şu şekildedir: İzmit'te; Ermeşe-Altınova, Mihaliç-Güzelbend, Rum Mahallesi-Alsancak, Yahudi Mahallesi-Hanlariçi, Adapazarı'nda; Ermeni Subaşı-Subaşı, Avedis-Alemdar, Tekeler Gayrimüslim-Tekeler Mahallesi, Rum Mehmet Efendi-Teşvikiye, Seleciler-Sofular, Hocazade Gayrimüslim-Hocazade Mahallesi, Kirpikoğlu Gayrimüslim-Kirpikoğlu Mahallesi, Etyân-Enveriye, Ermeni Yeniköy-Cedidiye, Karasu-Karadeniz, Sapanca Ermeni Mahallesi-Fahriye, Sapanca Rum Mahallesi-Mihalgazi, Ermeni Cedid-Umran-ı Cedid, Karamürsel'de Ereğli-i Zir-Reşadiye, Geyve'de: Geyve-Gazili/Süleymanlı, Akhisar-Abdurrahman Gazi, Etekrazi-Kirazlı, Eşme-Sinan Bey, Terese-Kemaldede, Orare-Kara Ali, Yortan-Bahariye ve Zatnur-Çamlık. Bu isim değişiklikleri, Osmanlı Devleti'nin Mayıs 1915 tarihli "Sevk ve İskân Kanunu"nu çıkarmasından sonraki "nazik" döneme tekabül etmekte ve müracat ettiği yöntemleri göstermektedir. Ancak listede Karasu, Sapanca, Ereğli, Geyve, Akhisar, Eşme gibi Türk kültüründe yer etmiş isimlerde dahi değişikliğe gidilmiş olması, burada amacın sadece gayrimüslimler olmadığını, genel bir değişiklik gayesi güdüldüğünün de göstergesidir. Ayrıca Sapanca Rum mahallesinin yerine Mihalgazi adının tercih edilmesi, Osmanlı devletinin kuruluş aşamasındaki birleştirici felsefesini hatırlatması bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin yıkılma arifesinde bulunduğu böyle nazik bir dönemde ve savaş sırasında dahi İzmit Mutasarrıflığı dahilindeki mülkî değişikliklerin tüm hızıyla sürmesi, bölgedeki nüfus hareketlerinin ve bölgenin yapısından kaynaklanmaktadır. Zira İzmit Mutasarrıflığı'nın kapladığı alan, stratejik konumu nedeniyle millî mücadelede hep ön plânda oldu. Deniz ve karanın birleşme yeri, merkez ile taşranın bağlantı noktası, tarihî yol güzergâhının başlangıcında olması, itilaf devletlerinin Boğazlar bölgesini içine alan bi-taraf bölge uygulaması gibi nedenlerle, İzmit ve çevresi bu mücadele sırasında alınan tüm hayatî kararların hemen hepsinde etkin bir şekilde yer aldı. 16 Mart 1920'de başkent İstanbul'u zabteden itilaf devletleri, İngilizlerin öncülüğündeki bu işgal faaliyetlerini genişleterek, Doğu ve Güney Marmara havzasını, özellikle demiryolu güzergâhı boyundaki İzmit, Adapazarı, Geyve, Lefke, Bilecik, Eskişehir hattına ve Marmara Denizi'nin güneyindeki önemli yerleşim merkezlerine kadar kontrol altına aldılar. Bu geniş bölgenin işgali, Türk Milleti'nin kaderini eline alan TBMM'yi önemli adımlar atmaya sevketti. Nitekim bu işgal süreciyle ilgili olarak, İzmit Mebusu Hamdi Namık (Gör) Bey, TBMM Riyaseti'ne çok önemli bir takrir verdi ve bu takrirle Bakanlar Kurulu bünyesinde Adapazarı, Geyve, Kandıra ve İznik kazalarındaki bidayet mahkemelerinin merkezlerinin Geyve'ye taşınması kararlaştırıldı.

Bu hamle, itilaf devletleri işgallerinin genişlemesi karşısında alınan bir ihtiyatî tedbirdi. Ancak gelişmelerin devamında, sadece mahkemelerin değil, mülkî kurumların da taşınmasını gerektirecek durumların oluşması gecikmemiştir. TBMM'nin bu suretle süreci başlatmasını müteakiben, mezkûr bölgede bu işgal tehlikesinin artması, Meclisi yeni ve çok daha önemli bir karara doğru yöneltmiştir. Nihayet 7 Haziran 1920 tarihinde, Heyet-i Vekile (Bakanlar Kurulu) konuyla ilgili çok önemli bir mülkî karara imza attı. Altında başta Büyük Millet Meclisi Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Umur-ı Şer'iye, Müdafaa-i Milliye, Adliye, Dahiliye, Hariciye, Maliye, Maarif, Nafia, Umur-ı İktisadiye, Sıhhiye ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Vekillerinin imzalarının bulunduğu kararname imzalandı. Bu kararnameyle, İngilizler tarafından işgal edilmiş olan İzmit Livası'na bağlı Adapazarı, Geyve, İznik, Kandıra ve Karamürsel kazaları mülkî mercilerden mahrum kalmış ve bu da hükümet işlerinin karışmasına sebebiyet vermiş olduğundan, İzmit Livası'nın merkezinin Geyve'ye nakli ve Adapazarı, İznik, Karamürsel ve Kandıra kazalarının da oraya bağlanması kararlaştırılmıştı. Bu kararnamenin yürürlüğe sokulmasıyla, İzmit'ten bir taraftan Eskişehir ve diğer taraftan Yalova yönüne yapılan işgallerle mülkî idareden mahrum bulunan yerler, başıboş kalmaktan kurtarılmış oluyor ve Geyve mülkî merkez konumuna yükseltiliyordu. Bu kararnamenin asıl dikkat çekici yanı, İzmit Livası merkezi olan İzmit'in bu sırada henüz işgal edilmemiş olmasına rağmen, kısa bir süre içerisinde işgal edileceği gerçeğinin TBMM tarafından göz ardı edilmeden buna çözüm getirilmesiydi. İzmit merkez kazası hakikaten bu kararnamenin kabulünden tam bir ay sonra İngilizler tarafından işgal edilecek ve bir süre sonra da Yunanlılara devredilecekti. Dolayısıyla böyle bir karar, işgal altında olan mezkûr mıntıkaların mülkî

bir idare ve disiplin altında bulundurulmasına sağlayacaktır. Ayrıca XX. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'nın bu bölgedeki faaliyetleri, Geyve merkezli olarak oluşturulan bu yeni idarenin işini kolaylaştıran faktörlerden birisi oldu.

İzmit Mutasarrıflığı ile ilgili olarak Osmanlı Devleti zamanındaki son mülkî icraat, İzmit'in önce vilayete çevrilmesi ve hemen ardından bu kararnamenin iptal edilerek, tekrar müstakil mutasarrıflığa geri dönülmesi sürecidir. Bununla ilgili gelişmeler Eylül 1920 tarihinde başlamış ve 16 Ekim 1920 tarihinde vilayet olmayla ilgili kararname yayınlanmıştır. Bu konuda o kadar acele edilmiştir ki, daha vilayet olmayla ilgili kararname çıkarılmadan, İzmit Vilayeti'ne önce Muhyiddin Paşa (3 Ekim) ve sonra ani bir değişikliğe gidilerek Kastamonu eski valisi Sami Bey'in (13 Ekim) atamaları yapılmıştır. Valilikle ilgili atama işleminin tamamlanmasından sonra, kararnemenin hazırlanmasıyla süreç tamamlanmıştır. Nitekim Damat Ferit Paşa Hükümeti döneminin son icraatlarından olan 16 Ekim 1920 tarihli bu gelişmeyle, livanın mülkî yapısı en üst düzeye, yani vilayete dönüştürülmüştür. Kararnamede bu kararın gerekçesi olarak, "asayiş ve mahallî düzenin temin edilmesi" ibaresi zikredilmişti. Mezkûr kararnameye göre, Bolu'nun Düzce ve Göynük kazalarıyla Mudurnu kazasının bazı köyleri, Bursa'nın Orhangazi kazasıyla Gölpazarı nahiyesi ve Mihalgazi nahiyesinin bazı köylerinin ilave edilmesiyle İzmit Livası vilayet haline dönüştürülüyordu. Bu suretle oluşturulan vilayet iki livadan; İzmit Merkez Livası ile Adapazarı Livası'ndan oluşmaktaydı. İzmit Livası, Kandıra, Karamürsel, İznik, Orhangazi, Yalova kazalarından, Adapazarı Livası ise, Düzce, Göynük Kazalarıyla Mudurnu kazasının bazı köylerinden ve Mihalgazi nahiyesinin Sakarya nehrinin sağında bulunan köyleriyle Gölpazarı nahiyesinden ve Geyve kazasından meydana geliyordu. Bu kararnameye göre, Bursa ve Bolu'dan bazı yerlerin katılmasıyla teşkil edilen İzmit Vilayeti, tarihinde ilk kez mülkî yapıda en yüksek irtifaya çıkarılmış oluyordu. Sınırları da oldukça genişletilmişti.

Ancak Kocaeli ve çevresi için son derece önemli olan böyle bir kararnamenin uygulamaya geçirilmesi mümkün olamamıştır. Bunun birtakım sebepleri olmakla birlikte, en önde gelen nedenlerinin siyasî olduğu anlaşılmaktadır. Zira 16 Ekim 1920 tarihli bu kararname, Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın dördüncü ve son iktidar evresinin son gününe tekabül ediyordu. Paşa, İzmit ile ilgili kararnamenin kabulünün ertesi günü Sadaret görevinden ayrılmak zorunda kaldı. Dolayısıyla fazla bir etkinliği kalmamış bir hükümetin imzalamış olduğu böyle bir kararname, halefi olan Ahmed Tevfik Paşa Hükümeti tarafından yerine getirilmesi gereken bir vasiyet veya tavsiye gibi muamele görmemiştir. Nitekim 21 Ekim'de kurulan ve İzmit ile ilgili kararı 26 Ekim'de gündemine alan Sadrazam Ahmed Tevfik Paşa Hükümeti, konuyu araştırtmış ve sonuçta yeni bir kararname hazırlatmıştı. 26 Ekim tarihli kararname layihasından anlaşıldığına göre, 16 Ekim 1920 tarihli ve İzmit Vilayeti'nin kuruluşunu sağlayan kararname iptal edilecekti. Nitekim 26 Ekim'de İdare-i Umumiye-i Dahiliye Müdüriyeti'nce hazırlanan ve Şurâ-yı Devlet tarafından da kabul gören iptal kararnamesinin esbâb-ı mucibe layihasında, 16 Ekim tarihli kararnameyle kabul edilen kararın, yani İzmit Vilayeti'nin kurulması için kendisine Bursa ve Bolu'dan katılan yerlerin aslî bağlantılarının değişmesinin, idarî ve özellikle malî işlerde daimî mahzurlara sebebiyet vereceğinden bahsediliyordu. Layihada özellikle sınırları çok genişleyen böyle bir vilayetin idaresinin özellikle asayiş açısından zorluğundan ve bunun getireceği malî yüklerden bahsedilmesi, meselenin en can alıcı yönünü ortaya koyuyordu. Dolayısıyla bu gerekçe, 16 Ekim kararının kolaylıkla uygulanamayacağını ve İzmit Vilayeti düşüncesinin gerçekleşmesi için bir süre daha beklenileceğini işaret ediyordu. Netice itibariyle mezkûr kararname, yukarıdaki gerekçelere dayanılarak 3 Kasım 1920 tarihli yeni kararnameyle iptal edilmiş ve İzmit tekrar mutasarrıflık konumuna iade edilmişti.

İzmit Mutasarrıflığı bu kararnamenin yürürlüğe girmesiyle millî mücadelenin sonuna kadar aynı mülkî konumunu korudu. Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesinden çekilmesi aşamasında, yerini alan yeni Türk hükümeti ve devleti durumundaki TBMM, 1922 yılı sonuna doğru İzmit Mutasarrıflığı ile ilgili çok önemli bir karara imza attı. Bu kararla Osmanlı devletinin yarım bıraktığı İzmit ile ilgili icraatı, Cumhuriyet'in hemen öncesinde TBMM hükümeti tamamlamış oluyordu. Nitekim Dahiliye Vekâleti'nin 8 Ekim 1922 tarih ve İdare-i Umumiye Müdüriyeti'nin 1902/23746 sayılı tezkereleri doğrultusunda, 21 Ekim 1922 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nce alınan karara göre, bundan böyle "İzmit Livası merkezinin isminin, eskiden olduğu gibi İzmit şeklinde kalması, livanın tamamının ise eski ve resmî ismi olan Kocaeli adıyla anılmaya başlanması" kararlaştırılmıştı. Kararnamenin altında Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Reisi Hüseyin Rauf Bey başta olmak üzere, Şer'iye, Müdafaa-i Milliye, Adliye, Dahiliye, Hariciye, Maliye, Maarif, Nafıa, İktisad, Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye ve Erkân-i Harbiye-i Umumiye Vekillerinin imzası bulunuyordu. Sonuç itibariyle Kocaeli Livası/Vilayeti oluşturuluyor ve İzmit adı bu tarih itibariyle sadece livanın merkezi anlamında kullanılmaya başlanıyordu. Artık bu mülkî birimden sancak veya müstakil mutasarrıflık olarak değil, dönemin geçerli terimi olan liva olarak bahsedilecektir ki, bu tabir bir süre sonra tamamen vilayete dönüştürülecektir. Burada şu bilginin verilmesi de önemlidir ki, Osmanlı dönemi evrakında o zamana kadar bölge Kocaeli ve İzmit sancağı şeklinde isimlendiriliyordu. Ancak 1922 yılındaki karardan itibaren Kocaeli, vilayetin tamamı için kullanılan bir tabir olurken, İzmit adı sadece Kocaeli Vilayeti'nin merkez ilçesini ve merkez şehrini nitelemek için kullanılan bir ibareye dönüşecektir. Bu son kararnameyle ilgili haberler, İstanbul basınına mensup gazetelerin sayfalarından kamuoyuna duyurulmuştu.

Bu isim değişikliğine gidilmesinde, doğal olarak bölgenin fatihi Gazi Akçakoca'nın aziz hatırasını yaşatma amacı başlıca faktör olmuştu. Bu, Kocaeli bölgesi için son derece önemil bir gelişmeydi. Zira Osmanlı Devleti dönemindeki pek çok mülkî gelişmeye rağmen, Kocaeli ve çevresini oluşturan bölgede bir vilayet hayata geçirilememiş, en ileri adım müstakil mutasarrıfalığa geçilebilmesi olmuştu. Son dönemde yukarıda değinildiği üzere Ekim 1920 tarihinde Osmanlı Devleti İzmit sancağının vilayete dönüşmesine dair çok önemli bir kararnameye imza atmış, ancak bu kararname kısa zaman içerisinde bazı sıkıntı ve imkânsızlıklar nedeniyle iptal edilmişti. Böylece Kocaeli vilayeti adıyla bölgede yeni bir idari yapının hayata geçirilmesi onuru, ilk kez olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ait olacaktır. 1922 yılından itibaren mutasarrıflık adı terk edilmeye başlanacak ve vilayete dönüşüm başlayacaktır. Ancak Kocaeli bölgesi, Cumhuriyet dönemini müstakil mutasarrıflık olarak karşılayacaktır.

KAYNAKÇA

Mehmet Kaya, "XIX. Yüzyılda İzmit (Kocaeli) Sancağı'nın Demografik Durumu ve İskân Siyaseti", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVI/41 (2007), s. 61-62; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* (BOA), Cevdet Maliye, No. 12187; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830 – 1914), Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul, 2003, s. 154, *BOA*, Y.EE, 1279.L.26/15 Nisan 1863, No. 0033/001; "Kocaeli" maddesi, *Yurt Ansiklopedisi*, c. VII, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1982-1983, s. 4997-4998; Enis Şahin – Sinan Demirağ, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kocaeli ve Çevresindeki Mülkî Yapılanma Çalışmalarına Genel Bir Bakış", *Uluslararası Kara Mürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – II*, ed. H. Selvi, M. B. Çelik, A. Yeşildal, c. I, Kocaeli, 2016, s. 563-602; Resul Narin, "Temettuat Defterlerine Göre Adapazarı Kazası", *Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Dergisi*, X/1 (2008), s. 221-222; *BOA*, A.MKT, 1265.C.1/24 Nisan 1849, No. 193/30; *BOA*, A.MKT.NZD, 1278.Ca.13/17 Kasım 1861, No. 379/4; *BOA*, Y.EE, 1279.L.26/15 Nisan 1863, No. 0033/030/001; Mehmet Güneş, *Osmanlı Vilayet İdaresinin Esasları*, İstanbul, 2015, s. 7-24, 27-57; Mehmet Güneş, "Osmanlı Döneminde İstanbul'da Vilayet İdaresinin Teşekkülü", *Selçuk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 37 (Bahar 2015), s. 183-184; *BOA*, İ.MVL, 2 Şevval 1282/20 Aralık 1865, No. 544/24466; *BOA*, A.MKT.MHM, 1283.M.13/28 Mayıs 1866, No. 357/1; *BOA*, ŞD, 1288.Ra.25/14 Haziran 1871, No. 2859/36; Mehmet Güneş, *Osmanlı Döneminde Muhtarlık ve İhtiyar Meclisi (1829-1871)*, İstanbul, 2014, s. 125-130; *BOA*, DH.MKT, 1306.Ra.16/20 Kasım 1888, No. 1566/46; 1307.Ş.19/10 Nisan 1890, No. 1716/70; *BOA*, DH.TMIK.S, 1315.M.30/30 Haziran 1897, No. 11/32; *BOA*, BEO, 1313.C.12/30 Kasım 1895, No. 710/53183; *BOA*, ŞD, 1326.Ca.3/2 Haziran 1908, No. 1581/1; 1586/19; Salname-i Devlet, sene 1289, s. 247-248; *BOA*, DH.MUİ, 1328.S.25/8 Mart 1910, No. 72/18; 48/31; *BOA*, DH.İ.UM.EK, 1333.Ca.22/7 Nisan 1915, No. 76/11; 1335.S.9/5 Aralık 1916; *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, No. 030.11.1.12.15.16; 030.18.01.01.1.2.3; 030.18.01.01.5.32.8; *BOA*, DH.SN.THR, 1335.Ca.2/24 Şubat 1917, No. 73/75; *BOA*, MV, 211/33; 252/114; 252/131 Sabahattin Özel – Safiye Kırbaç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sakarya İlinde Mülkî Yapı", *Sakarya İli Tarihi, c. II*, Sakarya, 2005, s. 850-852; *Salname-i Hüdavendigâr*, Feraizcizâde Matbaası, 1302/1885, s. 340; 1306 *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, Dersaadet, 1306, s. 709-711; *BOA*, BEO, 1327.B.18/5 Ağustos 1909, No. 361/279818; *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, devre 1, ictima senesi 1, 26 Nisan 1336/1920, s. 78-79; Hamdi Namık Gör, İstiklâl Mucizesi, Ankara, 1956, s. 21-28; Haluk Selvi, II. Meşrutiyet Döneminde Adapazarı ve Çevresi (1908-1918), *Sakarya İli Tarihi*, c. I, s. 457-459; *BOA*, DH.D.UM, 1339.S.25/8 Kasım 1920, No. 10-3/2-49; *Enver Konukçu Özel Arşivi, Sakarya Araştırmaları Dosyası*; Avni Öztüre, *Nicomedia* Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi, İstanbul, 1981, s. 149; Enver Konukçu, "Sakarya'nın Tarihî Coğrafyaskı", *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı, 1999, s. 19.

Enis ŞAHİN

Cumhuriyet Dönemi'nde Kocaeli'nin İdaresi

Cumhuriyet'in ilânının hemen öncesinde, Ağustos 1923 tarihli bir arşiv belgesinden anlaşıldığına göre, İzmit Mutasarrıflığı ülkenin idarî taksimatında, şu 6 kazadan ve onlara bağlı 17 adet nahiyeden meydana geliyordu: İzmit Merkez kazası: Merkez nahiyesi, Bahçecik nahiyesi, Ermişe (Akmeşe/Budaklar) nahiyesi; Adapazarı kazası: Merkez nahiyesi, Sapanca nahiyesi, Karasu nahiyesi; Hendek kazası: Merkez nahiyesi, Akyazı nahiyesi; Kandıra kazası: Merkez nahiyesi, Kaymas nahiyesi, Şeyhler nahiyesi, Akçaova nahiyesi; Karamürsel kazası: Merkez nahiyesi, İznik nahiyesi, Yalova nahiyesi; Geyve kazası: Merkez nahiyesi, Akhisar nahiyesi. Görüldüğü üzere, Kocaeli ve çevresi, mülkî taksimatta Cumhuriyet dönemini müstakil mutasarrıflık olarak karşılıyordu.

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye'de Cumhuriyet ilan edildiğinde, yeni Türk devletinin idarecileri, millî hakimiyet prensibine göre hareket ederek, TBMM'den çıkardıkları kanunlar, kararnameler ve anayasalarla büyük mülkî atılımlar yapılmasını sağladılar. Bu sayededir ki, memleketin mülkî çehresi hızla değişmeye başladı. Osmanlı Devleti'nin idarî taksimatı, vilayet sayısı az ve sancak sayısı çok prensibi üzerine inşa edilmişti. Öyle ki devletin sona erme aşamasında dahi vilayet sayısı 15 idi. Genç Cumhuriyet'in idarecileri mevcut vilayetlere, müstakil mutasarrıflıkları ve livaları vilayete çevirerek ilaveler yaptılar. Bununla da yetinilmeyerek, birçok sancak da doğrudan vilayete tahvil edilerek, ülkenin vilayet sayısı yeni Anayasa ile beş katına ulaştı. Nitekim 20 Nisan 1924 tarihli ikinci Anayasa olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, vilayet sayısını 74'e çıkardı. Bu, Anadolu ve Trakya coğrafyasının, vilayet sayısı açısından o zamana kadar ulaşılan en yüksek sayısıydı ve bu vilayetlerden bir tanesi de Kocaeli vilayeti idi. Bu değişiklikle birlikte mutasarrıflık döneminde "İzmit Mebusları" olarak anılan vekiller, bundan böyle "Kocaeli Mebusları" olarak zikredilmeye başlandı. Bu vekiller, Şükrü, Mustafa Zeki, Safvet, İbrahim Süreyya ve İbrahim Beylerden oluşuyordu. Vilayetin kazaları ise şu şekildeydi: İzmit (merkez), Karamürsel, Kandıra, Hendek, Geyve ve Adapazarı. Kocaeli, Cumhuriyet'le birlikte altı kazalı bir vilayet konumuna yükseltilmişti.

Öyle ki, 1926 yılı sonlarında basılan 1925-1926 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi'ndeki kayıtlar, vilâyet konumuna yükseltildikten iki yıl sonrasında bile Kocaeli vilâyetinin mülkî yönden önemli değişiklikler sergilediğini ortaya koymaktadır. Mezkûr salnameye göre 1926 yılı sonunda vilâyetin mülkî birimleri şu şekilde tezahür etmiştir: Kocaeli vilâyeti; merkez İzmit kazası da dahil olmak üzere Karamürsel, Yalova, İznik, Hendek, Adapazarı, Geyve ve Kandıra adlarında sekiz kazadan oluşmaktadır. Yani kuruluşundan sonra Yalova ve İznik kaza konumuna yükseltilerek Kocaeli'ne bağlanmıştı. Vilâyetin nahiye durumu ise şu şekildeydi: İzmit kazasında Bahçecik, Uzuntarla ve Akmeşe nahiyeleri; Adapazarı kazasında Akpazarı, Sapanca, Karasu ve Söğüdlü na-

hiyeleri; Geyve kazasında Akhisar ve Taraklı nahiyeleri; Kandıra kazasında Şeyhler, Kaymas ve Akçaova nahiyeleri. Yani vilâyetin sekiz kazası ve 12 nahiyesi mevcuttu.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve yapılanma sürecinde, hükümetlerin mülkî taksimat konusunda da çok önemli değişiklikleri ve çalışmaları olmuştur. Bu konudaki en önemli kanunlardan birisi de, 877 sayılı Teşkilat-ı Mülkiye Kanunu'dur. 30 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilen ve 26 Haziran tarihli *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe giren bu kanunla, bazı vilâyetler kazaya ve bazı kazalar nahiyeye dönüştürülürken, bazı nahiyeler kaldırılmış, yeni kazalar teşkil edilmiş ve bazı kazaların da bağlı oldukları vilâyetler değiştirilmiştir. On maddelik kanunun ekinde bulunan beş cetvelden iki numaralı cetvele göre; Kocaeli Vilâyeti'ne bağlı iki kaza olan Yalova ve İznik, yine Kocaeli bünyesinde kalarak nahiyeye dönüştürülüyorlardı. Aynı kanunun beş numaralı cetveline göre ise, Üsküdar Vilâyeti'nin kaldırılmasıyla, bu vilâyete bağlı Gebze kazası Kocaeli vilâyetine bağlanıyordu. Sonuç itibariyle mezkûr kanundan önce sekiz kazaya sahipken, Yalova ve İznik'in nahiyeye çevrilmesiyle altı kazalı bir vilâyete dönüştürülen Kocaeli, aynı kanun dairesinde Gebze'nin kendisine bağlanmasıyla, kaza sayısı altıdan yediye yükselmiş oluyordu. Ama değişiklik hep sürdüğünden dolayı, Temmuz 1929 tarihinde Yalova nahiyesi Kocaeli'nden ayrılarak kaza konumuna yükseltildi ve İstanbul vilayetine bağlandı. Böylece vilayetten mülkî idare anlamında "kopma" dönemi yavaş yavaş da olsa başlamış oldu. Ki, bunun en büyük örneği, 1954 yılında vilayetin ikiye bölünerek, içerisinden Sakarya vilayeti adıyla yeni bir ilin ihdas edilmesi olacaktır. Bu arada 1933-1935 döneminde Karasu, 1936-1943 döneminde Gölcük ve 1944-1953 döneminde Akyazı'nın ilçe haline getirilmesiyle, vilayet kendi içinde mülkî yapılanmasını sürdürmüş ve ilçe sayısı yediden 10'a yükselmiştir.

1954 yılına kadar Kocaeli vilayeti dahilindeki mülkî taksimat gelişmelerini, mahalle ve köyler ile nahiye ve kazalara yönelik olanlar şeklinde iki kısımda izah etmek mümkündür. 1924 Anayasası ve daha sonra yapılan düzenlemelere göre köy, mülkî taksimat içerisindeki en önemli yapılardan birisi durumundaydı. 1928-1929 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı verilerine bakıldığında, mülkî taksimatta Kocaeli Vilâyeti, İzmit kazası ve nahiyelerinde 180, Adapazarı kazası ve nahiyelerinde 245, Kandıra kazası ve nahiyelerinde 482, Gebze kazası ve nahiyelerinde 117, Karamursal ve Yalova (Yalva) nahiyelerinde 77, Geyve kazası ve nahiyelerinde 191 ve Hendek kazasında ise 59 parça olmak üzere, vilayetin toplam köy sayısı 1.351 gibi yüksek bir rakama ulaşıyordu. Görüldüğü gibi köy sayısı açısından son derece kalabalık bir durumda olan Kocaeli vilâyeti, idareciler açısından kolay yönetilebilen bir idarî durumda bulunmuyor, kurulan yeni köyler, her geçen yıl bu zorluğu daha da artırıyordu. Bu dönem içerisinde pek çok köy, uzaklık-yakınlık gibi sebeplerle bazı nahiye değişikliklerine uğruyordu. Mesela 1934 yılında Gebze'ye bağlı Yarımca köyü halkının talebi doğrultusunda, bu idarî birim vilayet merkezi konumunda olan İzmit kazasına bağlanmıştı. Aynı doğrultuda 1935 tarihinde Geyve'ye bağlı Doğançay nahiyesi bünyesindeki İkramiye köyü, oradan alınarak Adapazarı'nın Sapanca nahiyesine bağlandı. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Kocaeli vilayeti mülkî yapılanmasıyla ilgili imzasının bulunduğu en son kararnamelerden birisi yine Gebze kazası ile ilgili oldu. Nitakim 22 Ekim 1938 tarihli üçlü bir kararnameyle Gebze'nin Tavşancıl nahiyesine bağlı Karayakuplu ve Alihocalar köyleri, İzmit merkez kazasına bağlandı. Bu dönemde vilayetin doğu sınırlarında da benzer değişiklikler yapılarak, Bolu vilayeti bünyesinden bazı köyler, Akyazı'ya bağlanmış oldu.

1946 yılına ait bir arşiv belgesinde, vilayetin Uzuntarla nahiyesi dahilindeki Suadiye köyünde belediye teşkilatı kurulmuş oldu. Bir yıl sonra Geyve ilçesinin Pakumova bucağına bağlı Sultaniye köyü, üçlü kararnameyle merkez ilçenin Derbent (Uzuntarla) Bucağı'na bağlandı. 1948 yılında Kocaeli vilayeti dahilindeki köylerle ilgili yeni bir düzenlemeye gidilerek, Geyve'ye bağlı İstasyon köyü ve Geyve İstasyonu'nun ismi değiştirildi. Millî mücadele döneminde Ali Fuat Paşa'nın o yörede yapmış olduğu hizmetlerin anısına, aynı sırada TBMM başkanı olan Ali Fuat Paşa'nın da onayı alınarak, köyün adı Alifuatpaşa köyüne tahvil edildi. Aynı yıl Bolu'ya bağlı Düzce ilçesinin Kadifekale köyü, Hendek kazasına bağlı Karadere bucağına bağlandı.

1951 yılında Derince köyü İzmit Belediyesi sınırları dahiline alındı, Kocaeli'nin merkez ilçesine bağlı Akmeşe bucağının Alandüzü, Hayrabat, İnamiye, Kayrancı, Kızılcıklı ve Resuldivanı köyleri, İzmit'e uzak oldukları gerekçesiyle ve köylerin halkının müracaatlarıyla gerçekleşen muameleler neticesinde Adapazarı ilçesine bağlandı. 1953 yılında Kandıra ilçesine bağlı bazı köyler, yine Adapazarı ilçesi dahiline alındı. 1954 yılının hemen başında Gebze'ye bağlı iki köy, İstanbul ilinin Kartal kazasına dahil edildi.

Kocaeli vilayeti kapsamında Cumhuriyet'in ilanından 1954 yılına kadar nahiye ve kazalarla ilgili olarak da önemli değişiklikler oldu. 1925 yılında İzmit'e bağlı Derbent nahiyesinin adı Uzuntarla'ya dönüştürüldü. 1930 yılında Gebze kazasına bağlı Mollafenari nahiyesinin merkezi Cuma köyünden alınarak, aynı kazanın Akviran köyüne nakledildi. Kararın altında yine Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın imzası vardı. Aynı yıl vilayetin Adapazarı kazası dahilindeki Kayalar ve Karapürçek ile Hendek kazasındaki Açmabaşı, Geyve kazası dahilindeki Doğançay ve Karamürsel kazası dahilindeki Yaylakdere köylerinde, bu isimlerle anılmak üzere birer nahiye kuruluyordu. Böylece vilayetin beş yeni nahiyesi olmuş oluyordu. Aynı yıl, Uzuntarla nahiyesinin merkezi Büyük Derbent İstasyonu'na nakledildi. 1930 yılının sonunda yapılan yeni bir düzenlemeyle Kocaeli vilayetinin dört nahiyeye sahip olduğu anlaşılmaktadır: İhsaniye, Karadere, Taşağıl ve Kâzımpaşa. 1933 yılında ise Açmabaşı, Taşağıl,

Kayalar ve Karasu nahiyeleri kaldırılarak, merkezi İncirli kasabası olmak üzere Karasu kazası kuruldu.

1936 yılında İhsaniye nahiyesi lağvedilerek, oraya bağlı köyler Gölcük kazasına ilhak edilmiştir. Hatta Karamürsel ve Bahçecik nahiyelerinin bazı köyleri de Gölcük dahiline alınmıştır. Aynı yıl Gebze kazasına bağlı Taşköprü nahiyesi kaldırıldı ve yerine Tavşancıl nahiyesi teşkil edildi. 1947 yılında başlayan bir düzenlemenin 1954 tarihinde neticelenmesiyle ise nahiye merkezi Aşağı Hereke köyüne nakledildi.

1954 yılında Kocaeli vilayeti ile ilgili mülkî yapılanma ve değişiklikler oldukça yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. Esasında tüm bu hazırlıklar, bölgede pek yakında ortaya çıkacak olan yeni bir vilayetin doğumuyla alakalı yapılanma çalışmaları niteliğini muhtevidir. Bu da, Kocaeli vilayetinin ikiye bölünmesiyle hayat bulacak "Sakarya" adındaki yeni vilayetle ilgilidir. İşte 1952-1954 arasında bölgede yapılan mülkî çalışmaların önemli bir bölümü, bu vilayetle ilgili alt yapı çalışmaları niteliğindedir. Bu mülkî faaliyetlere bakıldığında şu ayrıntılar dikkat çekicidir: 28 Ekim 1954 tarihli üçlü kararnameyle Döğdüren, Küçükhataplı, Büyükhataplı, İmamlar ve Karadere köyleri Kandıra'dan alınıp, Adapazarı kazasına bağlanmıştır. Bu gelişmelerin ötesinde Kocaeli vilayeti batı yönünden de bazı daralmalar yaşamıştır. Nitekim aynı yıl Orhanlı ve Tepeören köyleri Gebze'den alınarak, Kartal kazası Merkez nahiyesine bağlanmıştır. 1954 yılının hemen başında Kocaeli vilayeti 1950 nüfus sayımına göre nüfusu yarım milyonun üzerine çıkmış ve 10 ilçeye sahip bir il durumundaydı. Bu nüfus, Sakarya vilayetinin kurulmasından sonra her iki ilin toplamı olarak 550.282'ye yükselecektir.

1954 yılında vilâyetin doğu kısmında meydana gelen büyük idarî değişiklik, Kocaeli ve çevresinde meydana gelen en önemli mülkî düzenlemelerden bir tanesini, belki de en önemlisini ihtiva etmekteydi. Kocaeli vilâyeti için son derece önemli bir alana sahip olan Adapazarı, Hendek, Akyazı, Geyve ve Sapanca, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet'in erken evresinde Kocaeli mülkî sahası içerisindeydi. Bunlardan en büyüğü durumunda olan Adapazarı kazasının idarî durumuna bakıldığında, 1563'te köy, 1573'te kadılık merkezi, 1742'de nahiye ve 1837 yılından itibaren ise kaza merkezi olarak tarihi kayıtlarda yer almaktaydı. Ayrıca 1869 yılından itibaren kazada belediye teşkilatı mevcut idi. Bu gelişim şekli ve hızıyla Adapazarı kazası, vilayetin merkez kazası durumundaki İzmit ile başa baş hatta bazı zamanlarda ondan daha büyük bir gelişim sergilemiş ve nüfus olarak da çoğunlukla ondan daha kalabalık bir durum arz etmişti. Bu durumun farkında olan Adapazarı kamuoyu, vilayet olmayla ilgili talep ve beklentilerini sürekli dile getirmişler ve basın vasıtasıyla duyurmuşlardır. Hatta bununla ilgili olarak yayınlanan bir yazı, böyle bir vilayetin kurulmasını ve adının "Sakarya" olacağını dahi 1943 gibi erken bir tarihte duyurmuştu. Bu arzu o yıllarda sürekli dile getirildi ve bununla ilgili olarak hem Adapazarı Belediyesi tarafından çalışmalar yapıldı ve hem de vilayet olmakla ilgili bir komite kuruldu. 11 Mart 1954 tarihinde mezkûr yerleşim yerlerinin "Sakarya" adıyla vilâyet olma isteği Bakanlar Kurulu'nda görüşülmüş, Başbakan Adnan Menderes'in imzası ile ertesi gün TBMM'ne sunulması kararlaştırılmıştır. Bu husus 27 Mayıs 1954'te Meclis gündemine alınmadan evvel Dâhiliye ve Bütçe encümenlerine havale edilmiş, burada yapılan görüşmelerin ardından aynı gün vilâyetin kurulmasının önünde herhangi bir engel olmadığı sonucuna varılmış, yasa tasarısının görüşülüp oylanması amacıyla konu, TBMM gündemine alınmıştır. 14 Haziran 1954 tarihli toplantıda, 1 Aralık 1954 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi şartıyla Adapazarı merkez ilçe olmak üzere Sakarya isminde yeni bir vilâyet kurulması ittifak ile kabul edilmiştir. Mecliste alınan bu karar, 17 Haziran 1954 tarihinde Cumhurbaşkanlığı'nca da onaylanmıştır. Bu karar Adapazarı kamuoyunda bayram havasında bir etki yapmış ve mezkûr karar 21 parça top atışıyla kutlanmıştır. Bu mülkî düzenleme, benzer idarî kararlardan çok farklıdır. Zira oluşturulan yeni vilayetin tüm kaza, nahiye ve köyleri Kocaeli vilayetinden alınmış, vilayet resmen ikiye bölünmüş, hatta daha büyük parçası Sakarya vilayeti adıyla kurulan yeni mülkî birime verilmiştir. Öyle ki Kocaeli vilayetinin 8.436 kilemetrekarelik yüzölçümünün, yarıdan fazlası olan 4.487 kilometrekarelik kısmı yeni kurulan vilayet dahiline aktarılmıştır. Bu, benzerine tarihte zor rastlanılacak bir durumdur. Yeni vilayetin merkez kazasını Adapazarı oluşturulurken, Akyazı, Geyve, Hendek ve Karasu kazaları da merkez dışındaki mülkî birimleri göstermekteydi. Sonuç itibariyle yeni vilayetin 5 kazası, 9 adet nahiyesi ve 400 tane de köyü bulunuyordu.

Kocaeli'nin ikiye bölünmesi ve Sakarya vilayetinin ortaya çıkmasıyla meydana gelen kopuşlar bununla da bitmedi. Bununla ilgili ilk gelişme 1957 yılında oldu. Nitekim Kandıra-Adapazarı yolu arasında bulunan Kandıra'ya bağlı Şeyhler nahiyesinin köylüleri bilhassa kış aylarında ulaşımla ilgili büyük sorunlar yaşıyorlardı. Bu durum, vatandaşların mağduriyetine sebebiyet veriyordu. 1950 yılı nüfus sayımına göre kalabalık bir nüfus yapısına sahip bulunan Şeyhler nahiyesi, yeni bir düzenlemeyle bu mağdiriyetten kurtarılabilirdi. Bu adımın atılması geciktirilmedi ve Şehler Hocaköy merkez olmak üzere yeni bir mülkî düzenlemeye gidilerek Kocaeli vilayeti kapsamında Kaynarca ilçesi kurulmuş oldu. 1959 yılındaki bu gelişmeden sonra başka adımlar da atıldı. Kaynarca merkez nahiyesine bağlı Bekirli, Nal ve Sarıahmetler köyleri Sakarya merkez kazası Söğütlü nahiyesine bağlanmış, böylece Kaynarca'nın Sakarya dahiline alınması süreci başlatılmıştır. Neticede 1966 yılında Kaynarca ilçesi tüm köleriyle birlikte Sakarya vilayetine bağlanmış oldu. Vilayetin Kandıra ilçesi dahilindeki Kadıköy, Geredeli ve Bucaklı köyleri 1967 tarihinde Ağva bucağı dahiline alındı. 1968'de Karamürsel merkez bucağına bağlı Denizçalı köyü, mülkî değişikliğe gidilerek, Yalova'nın Kılınç bucağına dahil edildi. Arkasından İlyas köyü de bazı itirazlar neticesinde Kılınç Bucağı kapsamına

alınmıştır. 1970 yılında ise yine Kandıra'nın Akçaova bucağına bağlı Çelebi köyü, İstanbul vilayeti Şile ilçesinin Ağva bucağına bağlandı. 1971 yılında yapılan bir düzenlemeyle Kocaeli Merkez ilçesine bağlı Akmeşe bucağının Aşırlar köyü, Sakarya merkez ilçe merkez bucağına dahil edildi. 1992'de ise aynı merkeze bağlı Karadavutlar köyü aynı vilayetin merkez bucağına bağlanacaktır.

Kocaeli vilayeti için alışılagelmiş düzenlemeler o yıllarda İstanbul ve Sakarya vilayetleri yönünde gelişirken, 1982'de yapılan yeni bir mülkî değişiklik, Kocaeli ve Bursa vilayetlerinin sınırlarıyla ilgiliydi. Buna göre 6 Aralık 1982 tarihinde ayrı ayrı kararlar ile Karamürsel İlçesi Merkez bucağına bağlı Mahmudiye ve Selimiye köylerinin Bursa'nın Orhangazi ilçesi Merkez bucağına bağlanmaları kararlaştırılmıştır. O yıllarda Karamürsel'in batı sınırında yer alan Altınova ile ilgili önemli gelişmeler oldu. Köy ihtiyar heyetinin girişimleri neticesinde önce 1986 yılında köyde belediye teşkilatı kuruldu. Gelişimini hızla sürdüren Altınova, belediyenin de etkisiyle yaklaşık on yıl sonra teşkil edilen Yalova vilayetinin bir ilçesi konumuna yükseltildi. Bu yönde yapılan mülkî düzenlemenin içerdiği alanda bulunan 15 köyün tamamı yine Karamürsel ilçesinden alındı. Ancak kanun hükmünde kararname metnine bağlı ekli listede Geyikdere köyünün metne eklenmesinin unutulması, mizahî durumların ortaya çıkmasına neden oldu. Zira Geyikdere köyünün Karamürsel ilçesi ile herhangi bir sınır komşuluğu bulunmuyordu ve diğer 14 köy arasında ada şeklinde kalmıştı. Bu durum 1998 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle ortadan kaldırılabildi.

Kocaeli vilayeti nüfusunun artması ve bazı mahallerde idarî ve yerel hizmetlerin yetersiz kalması üzerine, vilayet dahilinde yeni ilçe merkezleri teşkil edilmeye devam edilmiştir. 2000'li yıllara kadar vilayet dahilinde üç yeni ilçe merkezi kurulacaktı. Bunlardanbirisi Yalova dahiline aktarılan Altınova idi. Diğer ilçe merkezleri ise Körfez ve Derince'dir. Körfez ilçesi, Yarımca Belediyesi merkez olarak kurulmuş ve Yarımca isminin Körfez olarak adlandırılması ile bundan sonra burası için kullanılan bir isme evrilmiştir. Yarımca Belediyesi de Kocaeli'nin diğer yerleşim alanları gibi hızlı bir gelişim göstermiş ve zamanla vatandaşa verilen hizmetler açısından yetersiz kalmaya başlamıştır. Bunun üzerine sosyal yapısındaki hızlı gelişim, sanayinin, kara, deniz ve demiryolu ulaşımının ortaya çıkardığı problemlerin daha hızlı çözülebilmesi amacıyla, Köfez adıyla bir ilçenin kurulması gereği ortaya çıkmıştır. Bununla ilgili olarak hazırlanan ve 4 Temmuz 1987 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanan kararnameye göre; Yarımca Belediyesi merkez olmak ve adı Körfez Belediyesi olarak değiştirilmek, Hereke bucağına bağlı olan Çerkeşli ve Tavşancıl köyleri Gebze ilçesi Merkez bucağına bağlanmak üzere Körfez adıyla yeni bir ilçe kuruluyordu.

Bu konumdaki üçüncü yerleşim yeri de Derince'dir. Henüz bir köy halindeyken 1951 yılında İzmit Belediyesi sınırları içerisinde alınarak buradaki gelişmelere adeta hız verilmiştir. Bu tarihten sonra mütemadiyen gelişim kaydeden bu bölgede, Dumlupınar, Yavuzsultan, Çenedağ, Çınarlı, Deniz ve Sırrıpaşa mahalleleri birleştirilerek, Derince adıyla belediye teşkil edilmiştir. Belediyenin kurulmasından sonra bölge halkı hizmetler noktasında kısmen rahatlasa da, nüfusun yoğun artışında ciddi bir değişiklik olmamıştır. Bunun sonucunda belediye teşkilatının yanında idarî bir teşkilatın kurulması yönünde bazı taleplerin olduğunu, bölgeden TBMM'ye sunulan muhtelif yasa tasarılarından anlamak mümkündür. Bu doğrultuda Derince'nin ilçe merkezi olması için 1999 yılının farklı tarihlerinde iki kez yasa önerisi verilmişti. Ancak mezkûr yörenin ilçe merkezi olmasını hızlandıran asıl gelişme, "asrın felaketi" olarak bilinen 17 Ağustos 1999 depremi olmuştur. Çıkarılan kanun hükmünde kararname ile depremin yaralarının sarılması ve vatandaşlara daha kısa ve kolay yoldan hizmet verilebilmesi düşüncesi, Derince ilçesinin hayata geçirilmesindeki temel gerekçe olmuştur. Kocaeli ve çevresi yeni yüzyılı ne yazık ki son derece büyük acılar içerisinde karşılamıştır. Tarihen en büyük yıkımlarından birine sebep olan 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremleri direkt olarak bu bölgeyi etkilemiş ve büyük yıkımlara sebebiyet vermiştir. Ancak bu olumsuzluklara rağmen gelişen sanayi kolları ve iş imkânları Türkiye'nin büyük şehirlerine göçü hızlandırmış, en azından bu bölgelerden büyük göçler meydana gelmemiş ve tabii olarak Kocaeli de bundan olumlu manada istifade etmiştir. Neticede İstanbul yönünde Anadolu'nun son durağı durumundaki Kocaeli, geçen yüzyılın ortalarından beri sürdürdüğü gelişiminde daha ileri bir konuma ulaşmış, Türkiye'nin en büyük sanayi kentlerinden birisi haline gelmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Kocaeli vilayeti yeni yüzyılı nüfusu bir milyonu aşkın bir şehir olarak karşılamıştır.

Kocaeli vilayeti kapsamında 1954 ilâ 2004 yılları arasında kurulan belediyelerin dökümünü vermek, mülkî yapının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır: 1963 yılı Yarımca köyü, 1964 yılı Yuvacık köyü, 1966 yılı İhsaniye köyü, 1967 yılı Kullar köyü, 1970 yılı Arslanbey, Şevkatiye ve Tütünçiftliği köyleri, 1971 yılı Nefsi Balcı köyü, 1971-1972 yıllarında Köseköy, Kızderbent ve Yenimahalle köyleri, 1979 yılı Çiftlikköy ve Uzunbey köyleri, 1983 yılı Hikmetiye ve Çınarlı köyleri, 1985 yılı Ulaşlı, Halıdere, Döngel, Bekirdere, Kirazyalı (Gebze) ve Gündoğdu köyleri, 1986 yılı Maşukiye, Yeniköy, Ereğli, Alikâhya, Çerkeşli, Muallim ve Altınova köyleri, 1987 yılı Tavşancıl, Eskieşme, Yenieşme ve Kaytazdere köyleri, 1988 yılı Kirazyalı (Körfez) köyü, 1991 yılı Güzeltepe, Hisareyn, Yalakdere ve Subaşı köyleri, 1992 yılı Derince ve Karaağaç köyleri, 1993 Uzuntarla ve Sarımeşe köyleri, 1996 yılı Kirazyalı Mahallesi, 1997 yılı İbrikdere köyü, 1998 yılı Şekerpınar, Akçat, Dereköy, Akmeşe ve Yazlık köyleri, 2003 yılı Şirince ve Saraylı köyleri ve 2004 yılı Kanalboyu köyü.

Kocaeli ve çevresindeki mülkî hareketlilik 2000'li yıllarla birlikte de herhangi bir kesintiye uğramamış-

tır. Yeni gelişmeler doğrultusunda bölgenin nüfus dengesinde bazı önemli değişiklikler meydana geldi ve bu durumun da önemli sonuçları görüldü. İstanbul'a sınır olan Gebze ilçesi yüzyılın ilk yıllarından itibaren önemli bir cazibe merkezi haline dönüşmüş, kırsal alandan yoğun şekilde yapılan göçlerin odağı haline gelmiştir. Öyle ki bu göçler, Gebze'yi pek çok vilayet merkezinden daha kalabalık bir nüfus oranına ulaştırmıştır. Bu artışın sonucu da bu yerleşim yeriyle ilgili birtakım mülkî düzenlemeleri, en azından düzenleme taleplerini gündeme getirmiş ve bununla ilgili olarak TBMM'ye bazı yasa önerilerinde bulunulmuştur. Hatta 2008 yılına kadar Gebze ile ilgili üç teklifinde bulunulmuş, bunlarla Gebze'nin vilayet merkezine dönüştürülmesi dahi önerilmiştir. Bunlardan ilki Derince için verilen yasa önerisinde olduğu gibi, 8 Temmuz 1999 tarihinde Kocaeli milletvekilleri Halil Çalık, Turhan İmamoğlu ve Ahmet Arkan tarafından TBMM'ye sunulmuştur. Bunu takiben iki yasa önerisi daha hazırlanmış ve kısa aralıklarla TBMM'ye takdim edilmiştir. 8 Ağustos 1999 tarihindeki yasa önerisi Mehmet Batuk tarafından yapılırken, sonuncusu bundan dört gün sonra Kemal Köser'in girişimleriyle gerçekleştirildi. Ancak mezkur önerilerin kabul görmemesi sebebiyle, Gebze'nin vilayet olması girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Bunda, Gebze'nin İstanbul ve Kocaeli illerine yakınlığı şüphesiz ki önemli bir rol oynamıştır.

Kocaeli ili ile ilgili en büyük ve sonuncu mülkî yapılanma, 2008 tarihini taşımaktadır. Bu kanun, 18 Şubat 2008 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından hazırlanmış ve dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından "Büyükşehir Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun Tasarısı" adıyla TBMM'ye sunulmuştur. Bu tasarı, ülke genelinde büyük çapta genel bir düzenleme getirirken, tasarının 27 ila 32. maddeleri direkt olarak Kocaeli ili ile alakalıydı. Kocaeli ilinde altı adet yeni ilçenin kurulduğu ve 6 Mart 2008 tarihinde TBMM gündemine alınarak uzun tartışmalardan sonra kabul edilen bu kanunun ilgili maddeleri şu şekildeydi: 27. madde ile Yeniköy, Bahçecik, Yuvacık ve Kullar ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleriyle birlikte Karşıyaka ilk kademe belediyesine katılıyorlar ve bu belediyenin adı Başiskele olarak değiştiriliyor ve aynı adla Kocaaeli ilinde bir ilçe kuruluyordu. 28. madde ile Şekerpınar ilk kademe belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleleriyle birlikte Çayırova ilk kademe belediyesine katılıyorlar ve il dahilinde Çayırova ilçesi adıyla yeni bir idarî birim teşkil ediliyordu. 29. madde ile Darıca ilk kademe belediyesi ve bağlı yerlerle birlikte Kocaeli ilinde Darıca ilçesi hayata geçiriliyordu. 30. madde ile Tavşancıl ilk kademe belediyesinin tüzel kişiliği kaldırılarak, mahalleleriyle birlikte Dilovası ilk kademe belediyesine katılıyorlar ve bağlı yerlerle birlikte vilayet dahilinde Dilovası ilçesi kuruluyordu. 31. madde ile Kuruçeşme, Bekirpaşa, Alikâhya ve Akmeşe ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleriyle birlikte Saraybahçe ilk kademe belediyesine katılıyorlar, Saraybahçe merkez olmak üzere bağlı yerler ve köylerin bağlanmasıyla oluşan Saraybahçe Belediyesi'nin adı İzmit olarak değiştiriliyor ve il dahilinde İzmit İlçesi teşekkül ediyordu. Ve kanunun 32. maddesi ile Uzunçiftlik, Uzuntarla, Eşme, Acısu, Maşukiye, Büyükderbent, Arslanbey, Sarımeşe ve Suadiye ilk kademe belediyelerinin tüzel kişilikleri kaldırılarak mahalleleri ile birlikte Köseköy ilk kademe belediyesine katılıyor ve bu belediye merkez olmak üzere bağlı yerler ve köylerin katılımıyla Köseköy Belediyesi'nin adı Kartepe olarak değiştiriliyor ve Kocaeli ilinde Kartepe ismiyle bir ilçe kuruluyordu.

Genel olarak TBMM'deki muhalefetin karşı geldiği bu kanun, 6 Mart 2008 tarihli 73. birleşimde uzun müzakerelerden sonra kanunlaşmış ve Kocaeli vilayeti'ne Başiskele, Çayırova, Darıca, Dilovası, İzmit ve Kartepe adlarında altı yeni ilçe kazandırmıştır. Bu ilçelerin beş tanesi ilk kez teşkil ediliyor, İzmit'in ise sahası genişletilip yeniden adlandırılıyordu. Böylece Kocaeli'nin ilçe sayısı, var olan Derince, Gebze, Gölcük, Kandıra, Karamürsel ve Körfez ilçeleriyle birlikte 12'ye yükseliyordu. Kocaeli vilayeti, XXI. yüzyılın hemen başında gerçekleşen bu önemli mülkî hamle ile ilçe sayısını ikiye katlıyor ve idarî yönden daha güçlü bir hale gelmiş oluyordu. Bu önemli gelişme, Kocaeli ve çevresinin geçmişte olduğu gibi istikbalde de ciddi mülkî değişikliklere maruz kalabileceğinin ve idarî yapısını sürekli güncelleyip geliştireceğinin habercisi durumundadır. Zira Kocaeli yarımadasının geçmişte olduğu gibi, taşımış olduğu özellikleriyle gelecekte de ülkenin çok önemli bir cazibe merkezi olma hususiyetini sürdüreceğinden şüphe yoktur.

KAYNAKÇA

BOA, DH. İ.UM.Ek, 1341.Z.29/12 Ağustos 1923, No. 66/37; *Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye*, 1333-1334, Dersaadet, 1334/1918, s. 476-814; Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi 1925-1926, İstanbul, 1926, s. 314-872, s. 1086-1099; *TBMM Zabıt Ceridesi*, 3 Mart 1340/1924, s. 113; BCA, No. 030.18.01.01.5.32.8; Enver Konukçu, "Sakarya'nın Tarihî Coğrafyası", *I. Sakarya ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Adapazarı, 1999, s. 19; *Resmî Gazete*, 26 Haziran 1926, No. 4040; 31 Ekim 1938, No. 4050; 20 Ekim 1934, No. 2833; 7 Ekim 1935, No. 3125; 4 Kasım 1948, No. 7045; 9 Ocak 1952, No. 8003; 8 Mart 1930, No. 1439; 3 Temmuz 1947, No. 6648; 30 Nisan 1930, No. 1484; 12 Eylül 1936, No. 3407; 29 Haziran 1954, No. 8741; 23 Mart 1992, No. 21185; 6 Aralık 1997, No. 23192; 7 Ağustos 2003, No. 25192; 16 Ocak 2004, No. 25348; 31 Ağustos 1956, No. 9395; 8 Ocak 1971, No. 13717; 25 Nisan 1992, No. 21209; 6 Ocak 1971, No. 13715; 6 Haziran 1995, No. 22305; *Kanunlar Dergisi*, 30 Mayıs 1926, Kanun No. 877, s. 932-935; BCA, Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No. 90.33.4; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer No: 124.35.5; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 184.21.12; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 201.27.1; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 228.45.8; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 11.9.11-4; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 54.7.3; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 54.10.11, Fon Kodu: 030.11.1.0, Yer Kodu: 360.53.2; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 107.31.4; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 191.15.17; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 247.34.12; Fon Kodu: 30.11.1.0, Yer Kodu: 245.22.9; *TBMMZC*, c. XV, 15 Mayıs 1933, s. 70, 215, 216, 219, 249, 250; Enis Şahin – Sinan Demirağ, "Kocaeli Vilayeti'nin Teşekkül Süreci", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu – III*, ed. H. Selvi, M. B. Çelik, İ. Şirin, A. Yeşildal, c. II, Kocaeli, 2017, s. 1461-1505; Enis Şahin – Sinan Demirağ, "Cumhuriyet Dönemi Kocaeli Vilayeti Mülkî Yapılanma Tarihi – I (1924-1954)", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli*

Tarihi-Kültürü Sempozyumu – IV, ed. H. Selvi, İ. Şirin, M. B. Çelik, A. Yeşildal, R. Narin, c. III, Kocaeli, 2018, s. 1555-1594; Enis Şahin – Sinan Demirağ, "Cumhuriyet Dönemi Kocaeli Vilayeti Mülkî Yapılanma Tarihi – II (1954-2012)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu – V*, ed. H. Selvi, İ. Şirin, M. B. Çelik, A. Yeşildal, R. Narin, c. III, Kocaeli, 2019, s. 1365-1395; Enis Şahin, "*Cumhuriyet Dönemi Sakarya Basını*", Sakarya İli Tarihi, c. II, Sakarya, 2005, s. 1127-1166; Hasan Muzaffer Balcıoğlu, "Önsöz", *Sakarya Aylık Kültür ve Sanat Dergisi*, 1 Mart 1943, No. 1; Enis Şahin, "Sakarya Vilayeti'nin Oluşumu, *Sakarya İli Tarihi*, *c. II*, Sakarya, 2005, s. 907-943; *TBMMZC*, c. I, 14 Haziran 1954, S. Sayısı: 13; Nilüfer Kas, "Koskoca Köy Unutuldu" *Milliyet* gazetesi, 7 Ağustos 1995; *TBMMZC*, c. LXI, 30 Temmuz 1998, s. 181-186; Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Müdürlüğü, *23 Ekim 1955 Genel Nüfus Sayımı*, c. LXVII, İstanbul, 1961, s. 5; TBMMZC, c. XV, tarih: 4-5-6 Mart 2008; Enis Şahin – Vedat Turgut, "Derbend ve Çevresinde Mülkî Yapılanma Çalışmaları ve Kartepe İlçesinin Teşekkülü", *Kartepe Kitabı I*, *Coğrafya*, *Tarih*, *Turizm*, *Tarım*, *Mimarî-Miras*, *Kültür*, *Sosyoloji*, ed. Işıl Altun, Kocaeli, 2013, s. 399-418.

Enis ŞAHİN

MÜLTECİLER

Osmanlı Döneminden Günümüze Kocaeli'ne Gelen Mülteciler

Bir kişinin veya bir insan topluluğunun uluslararası bir sınırı geçerek veya bir ülke içerisinde yer değiştirmesine göç denir. Göçün, süresi, nedeni her ne olursa olursan insanların yer değiştirdiği bireysel yahut kitlesel nüfus hareketleridir. Genellikle zorunlu sebeplerle yerinden edilmiş kişilerin, mültecilerin yahut ekonomik göçmenlerin ve hatta aile birleşimi gibi amaçlardan kaynaklanan sebeplerin tümünün ortaya çıkardığı hareketlilik de göç kavramına dahildir. Göçler farklı disiplinler tarafından (ekonomi, demografi, sosyoloji, sosyal antropoloji, tarih, coğrafya vb.) ele alınmaktadır. Göçün sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi doğası gereği; antropologlar, sosyologlar, şehir plancıları, idareciler ve benzeri çeşitli profesyoneller tarafından incelenme konusu olduğunu bilinmektedir.

Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişiye mülteci denilmektedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi, Madde 1(2)'deki mülteci tanımına ilaveten, 1969 Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi bir mülteciyi "kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler" olarak tanımlar. 1984 Cartagena Bildirisi de benzer şekilde, mültecilerin "yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için" ülkesinden kaçan kişileri kapsadığını belirtir.

Mültecilik esasen uluslararası hukukun çeşitli sebeplerle yer değiştirmek zorunda kalmış kişilere sağladığı ve sığınma talebenin kabul edildiğine dair verilen bir statüdür. Başka bir deyişle "geçici koruma altına alınma" durumuna verilen isimlendirmedir. Mültecilik kelimesi Arapça kökenli "iltica" kelimesinden türetilmiştir. Dolayısıyla mültecilik kapsamında herhangi bir ülkede misafir olan mülteciler, zaman içerisinde geri gönderilmek üzere koruma altına alınmıştır.

Günümüzde göç konusu sadece göç alan devletlerde değil, küreselleşmenin hissedildiği veya yoğun olarak yaşandığı tüm coğrafyalarda gündemin ilk sıralarında yer almakta, herkesi ve her yapıyı ilgilendirmektedir. Dünya genelinde hemen hemen her ülke göçten etkilenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında toplu nüfus hareketlerine şahitlik edilmiş, göçmen nüfusu son yarım yüzyılda hızlı bir artış göstermiştir. Nitekim Birleşmiş Milletler verilerine göre son 20 yıldaki hızıyla artmaya devam ederse, dünyadaki uluslararası göçmenlerin sayısının 2050'de 405 milyona ulaşması beklenmektedir.

Türkiye, coğrafi konumu itibariyle göçmenlere kapılarını açan, ihtiyaç duyanları koruma altına alan ve dünya kamuoyu tarafından da saygı duyulan bin yıllık köklü bir göç geleneğine sahiptir. Bu anlamda; 1492 yılında on binlerce Yahudi'nin İspanya'dan gemilerle kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi,1709 yılında İsveç Kralı Şarl'ın beraberindeki yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'na sığınması, Macar Özgürlük Savaşı'nı kaybeden Prens Lajos Kossuth ve beraberindeki 3 bin Macar'ın 1849'da Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleri, 1917 Bolşevik İhtilali'nin ardından Vrangel'in yaklaşık 135 bin kişiyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu'ndan koruma talep etmesi, Cumhuriyet döneminde 1922-1945 yılları arasında Yunanistan, Balkanlar ve Almanya'dan yaklaşık 1 milyon 185 bin kişinin Türkiye'ye gelmesi, 1988-2000 yılları arasında Irak, Bulgaristan, Bosna ve Kosova'dan yaklaşık 900 bin kişinin konuk edilmesi Türkiye'nin mevcut göç tarihinin en somut örnekleri arasında yer almış, özetle Türkiye milyonlarca kişiye ev sahipliği yapmıştır.

Türkiye'de 1934 tarihli ve 2510 sayılı İskân Kanunu, göçmen, serbest göçmen, münferit göçmen ve toplu göçmen gibi çeşitli göçmen türlerini tanımlamış ise de soydaş odaklı düzenlemelerle sınırlı bir yapı öngörülmüş olup 2006 yılında yapılan değişiklikle 5543 sayılı Kanun halini almıştır. İskân Kanunu kapsamı dışında kalan yabancılara ilişkin iş ve işlemler ise 1950 yılında çıkarılmış olan 5682 sayılı Pasaport Kanunu ve 5683 sayılı Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun ile yürütülmüştür.

Yukarıda bahsi geçen çeşitli ülkelerden gelerek sığınmacı (mülteci) statüsüne sahip olunmasının yanı sıra özellikli 2000'li yıllardan sonra yaşanan Ortadoğu coğrafyasındaki siyasal ve iktisadi krizler kitlesel göç hareketlerini de tetikleyerek mülteci statüsünde Türkiye'de koruma altına alınan kişilerin sayısında ciddi bir artışa neden olmuştur. Mültecilik özellikle kitlesel göç hareketleri neticesinde ortaya çıkan bir konu olduğundan coğrafi konumu itibariyle çevresinde yaşanan çeşitli krizlere sessiz kalmayan Türkiye'nin de bu krizlerden etkilenmesi kaçınılmazdır.

Yıl	İranlılar (%)	Iraklılar (%)	Diğer Milletler (%)	Genel Oran	Toplam Kabul Edilen	
					Dosya	Kişi
1997	52	25	24	35	578	-
1998	56	30	30	40	891	2230
1999	59	18	31	43	841	1903
2000	57	27	28	49	1186	2726
2001	70	34	56	61	1287	2867
2002	72	38	35	63	1344	2885
2003	79	-	45	76	1600	3300
2004	75	-	31	69	934	1748
2005	67	-	36	59	736	1368
2006	90	-	39	79	1051	1878
2007	88	100	72	85	3588	7121

Tablo 1.: Avrupalı Olmayan Mültecilerin Kabul Oranları (1997-2007)
Kaynak: http://www.egm.gov.tr/daire.yabancilar.asp

Yukarıdaki tabloya göre 1997 yılından 2007 yılına kadar Türkiye'ye gelen mülteciler içinde Irak ve İran kökenli vatandaşların çoğunluğu oluşturduğu açıkça görülmektedir. Türkiye'nin bir geçiş ülkesi olmasının yanı sıra Irak ve İran'a komşu ülke olmasından dolayı, bu kişiler tarafından ilk başvurulan ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'nin raporlarında da değindiği gibi siyasi sebepler, savaş, mezhepler arasındaki çatışmalar insanları vatanlarında baskı altına soktuğundan mültecilik statüsüne başvurular artmaktadır. Ayrıca yukarıdaki verilere göre bu insanlar en yakın komşu ülkelere mülteci ya da sığınmacı olarak zorunlu yahut isteğe bağlı olarak sığınmaktadırlar. Öte taraftan, Türkiye'de coğrafi konumu ve bölgede diğer komşu ülkelere nazaran daha istikrarlı olması nedeniyle yabancı hareketliliğinin boyutu tarih boyunca etkili olmuştur.

Yıllar	Giriş Sayısı	Çıkış Sayısı
2000	9,748,327	9,393,355
2001	10,912,771	10,530,600
2002	12,906,274	12,606,264
2003	13,461,420	13,180,903
2004	16,854,377	16,503,781
2005	25,262,380	24,736,280
2006	27,085,138	26,649,373
2007	31,106,833	30,865,912
2008	23,923,963	24,069,800

Tablo 2: Yabancıların Türkiye'ye Giriş- Çıkış Sayıları.

Yukarıdaki tabloya göre 2000-2008 yıllarında Türkiye'deki yabancı hareketliliğini gösteren sayılardan görülebileceği üzere 2000 yıllarında yaklaşık 10 milyon olan yabancı hareketliliği yedi yıl sonra yaklaşık 30 milyona kadar yükselmiştir.

15 Mart 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı nedeni ile ortaya çıkan zorunlu göçler Türkiye'yi yakından etkilemiştir. Yıllara göre geçici koruma kapsamındaki Suriyeli mülteci sayısı Tablo 3'teki gibidir.

Yıllar	Giriş Sayısı
2011	Veri yok
2012	14,237
2013	224,665
2014	1,519,286
2015	2,503,549
2016	2,843,441
2017	3,426,786
2018	3,623,192
2019	3,576,370
2020	3,641,370
2021	3,737,369
2022	3,768,716

Tablo 3: Suriyeli Mülteci Sayısı(2011-2022)

Krizin başladığı 2011 yılının hemen ertesinde yani 2012 yılında mülteciler gelmeye başlamış, 2015 yılına kadar nispeten daha sınırlı sayıda kabul söz konusu iken 2015 yılından sonra 4 milyona yakın bir nüfustan bahsedilebilmektedir.

Geçici koruma kapsamında en fazla kişiye ikamet sağlayan ilk 10 il sırasıyla İstanbul, Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Adana, Mersin, Bursa, İzmir, Konya ve Kilis'tir. Kocaeli ili ise sahip olduğu nüfusa oranla 52'inci sırada yer almaktadır. Kocaeli Göç İdaresi'nin sunduğu verilere göre, kaydedilen Suriyeli mülteci sayısı 56,822 kişidir. Şehrin toplam nüfusu 2,033,441 kişi olarak hesaplandığında kayıtlı Suriyeli mülteci nüfusu ilin sahip olduğu nüfusun yüzde 2,79'unu oluşturmaktadır. Öte yandan düzensiz göçmenler (Düzensiz göçmen, yasadışı giriş, giriş koşullarının ihlali veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişiye verilen isimdir. Bu terim, diğerlerinin yanı sıra, bir transit veya ev sahibi ülkeye meşru yollarla giriş yapan, ancak izin verilen kalış süresini aşan veya akabinde yetki verilmeden çalışmaya başlayan kişileri de içermektedir) kategorisinde yer alan ve yakalanarak ülkelerine geri gönderilen Suriyeli göçmen sayısı 2022 yılında 9,498 kişidir. 2015 yılından 2022 yılına kadar ise sadece Suriye uyruklu düzensiz göçmen sayısı toplamı 349,662

kişidir. Toplam düzensiz göçmen sayısı 2022 yılında ülkemizde 55,627 kişi olup ilk sırayı 27,185 kişi ile Afganistan uyruklu kişiler oluşturmaktadır.

Kocaeli İl Göç İdaresi, Ayazma Mah. Gemici Sk. No: 6 İzmit adresine yaptırdığı büyük kompleks bina ile geçici koruma sağlanan mültecilerin idari, mali ve sosyal işlemlerini yürütmektedir. Çeşitli sebepler nedeniyle statüsü iptal edilerek geri gönderilecek kişilere geçici ikamet sağlanan Geri Gönderme Merkezi de inşa edilmiştir. İl Göç İdaresi'nin telefon numarası: 0 262 322 30 66-67, faks numarası: 0 262 322 30 68 ve mail adresi kocaeli@goc.gov.tr'dir.

KAYNAKÇA

https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638, Erişim Tar. 21.4.2022, https://www.goc.gov.tr/guncel-veriler, Erişim Tar: 21.4.2022, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf, Erişim Tar: 20.4.2022, https://www.goc.gov.tr/raporlar, Erişim Tar: 21.4.2022; Kara, P.-Korkut, R. "Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler" *Türk İdare Dergisi*, S. 467, 2010, sa, 153-162; Kollektif, *Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü*, (Ed. Richard Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath) Uluslaraası Göç Örgütü (IOM), 2004; Palabıyık, Âdem, Yunus Koç, "*Zorunlu Göç ve Fakirliğin Diğer Adı: Mülteciliğin Dünya'da ve Türkiye'deki Gelişimi (2004-2007)*" Session 5B: Büyüme ve Gelişme, s.a 325-334. (https://www.avekon.org/papers/314.pdf, Erişim Tar. 20.4.2022) UNHCR Statistical Yearbook (2004) http://www.UNHCR.org/statistics/STATISTICS /44e96c842.pdf, Erişim Tar: 20.4.2022 , UNHCR Statistical Yearbook (2005) http://www.UNHCR.org/statistics/STATISTICS /464478a72.html, Erişim Tar: 20.4.2022, UNHCR Statistical Yearbook (2006) http://www.UNHCR.org/statistics/STATISTICS /478cda572.html, Erişim Tar: 20.4.2022, UNHCR Statistical Yearbook (2007) http://www.UNHCR.org/statistics/STATISTICS /4852366f2.pdf, Erişim Tar: 20.4.2022.

Ekrem Mücahit SARI

SEZAİ MÜMTAZ KAVALCIOĞLU (1912-1989)

Milletvekili

1912 yılında Kavala'da doğdu. Babası Ahmet Mümtaz Efendi, annesi Bedriye Hanım'dır. İngiltere'de Bennette Koleji İktisat ve Ticaret Bölümü'nü bitirdi. İstanbul'a gelerek tütün ticaretine başladı. Tütün ithalatçısı olarak İstanbul Galata'da Bahtiyar Han'da bir işyeri açtı. İktisat ve Ticaret Vekâletleri ile Türk Ofis'te tütün müşaviri olarak görev yaptı. 1934 Ankara Tütün Kongresi'nin toplanmasını ve 2506 sayılı Ekiciden Tütün Alma Kanunu gibi çok önemli bir kanunun çıkarılmasını sağladı. İktisat Vekâleti Türk Ofis Memuru ve Üst Raportörü, Türk Ofis İstanbul Şubesi Üst Raportörlüğü yaptı. 1937'de İngiltere'den gelen Karabük Demir Çelik Fabrikası'nı kuracak olan heyeti İktisat Vekili adına karşılayarak onlara mihmandarlık yaptı. 2 Şubat 1940'da resmi görevinden istifa etti, Türkiye'den geniş miktarda tütün almaya başlayan ve İngiliz sermayesiyle kurulan G. A. Baker şirketinin Marmara mıntıkası tütün işlerini yönetmek vazifesini üzerine aldı. İstifasına rağmen Ticaret Vekâleti kendisine fahri tütün müşaviri unvanını verdi. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den Kocaeli milletvekili oldu, bu görevi 12 Mart 1954 tarihine kadar sürdürdü.

Milletvekilliği sırasında Gümrük ve Tekel Komisyonu Başkanlığı yapmıştır. Meclis'teki teklifleri ve konuşmaları bu konular üzerine yoğunlaşmıştır. 11 Haziran 1950'de meclise tütüncülükle ilgili bir soru önergesi verdi. 1951 yılı Bütçe Kanun Tasarısı görüşmeleri esnasında söz alarak, DP Hükümeti'nin Meclis'e sunduğu bütçenin iki bölümden meydana geldiğini bunun ilk bölümünün Milli Savunma Bakanlığı Bütçesi olduğunu ve 1950'ye göre 37 milyon artış yapıldığını fakat bunu yeterli bulmadığını açıklamıştır. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı bütçesinin 453. bendinde bulunan milletlerarası kurum ve derneklere katılma payı ayrıldığını fakat iki yıldır üye olunan İslam Ekonomi Teşkilatı'na borçlu olunduğunu, 36.500 liranın bütçeye konulmadığını belirtmiştir. Kavalcıoğlu, bu teşkilata 1949 yılında üye olduğumuzu ve dönemin iktidarının da bu meblağı bütçeye koymadığını ve görevinin sadece bunu hatırlatmak olduğunu söylemiştir. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı bütçesi ile ilgili olarak da 1950 yılına göre 1951 yılında 195 bin liralık tasarruf yapıldığını, bu tasarrufun da yabancı ülkelerde bulunan ataşelerin maaşlarından yapılan kesintiler ile sağlandığını fakat bu bakanlığın iyi işlemediğini ve muhakkak ele alınarak kendi amaçları doğrultusunda çalışması gerektiğini belirtmiştir. Bakanlıklar arası koordinasyon eksikliğinin giderilmesini, yabancıların yatırım yapmasının sağlanmasını, Tekel bütçesinin de tekrar görüşülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kavalcıoğlu, Gümrük ve Tekel Bakanlığı ile Tekel Genel Müdürlüğü'nün 1951 yılı bütçeleri gündeme alındığında tekrar söz alarak Tekel konusundaki bütün maddelerin tek tek bütçede yer alarak gündeme getirilmesini, hem Tekel Bakanlığı'nın hem de Tekel Genel Müdürlüğü'ndeki kadroların tekrardan gözden geçirilmesini Tekel Bakanı'ndan rica etmiştir. Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1952 Yılı Bütçesi hakkında konuşulurken ülkenin pamuk satışları konusundaki sorunların çözülmesini istemiştir.

2 Ekim 1950 tarihinde Tahran'da toplanacak olan İslam Devletleri İktisat Kongresi'ne Sanayi Birliği Genel Kâtibi Halid Güleryüz ile birlikte Türkiye delegesi olarak katıldı. İslam Memleketleri Ticaret ve Sanayi Odaları Federasyonu 2. Başkanı ve Genel Sekreteri oldu. 1951 yılı başında Devlet Bakanı Lütfi Karaosmanoğlu ile Almanya'ya gidecek olan Türk Tütün Heyeti içerisinde yer aldı. 1951 yılında gazetelerde Pakistan'dan buğday almak için giden kişinin Kavalcıoğlu olduğu ile ilgili haberler çıktı. CHP milletvekilleri onun bu seyahatini ve yaptığı masrafları sorgulayarak Anayasa'ya aykırı bulmuşlardır. 21 Kasım 1950'de Çankaya Köşkü'ndeki kimya laboratuvarındaki malzemeler Van ve Burdur Liseleri'ne gönderilmiş, bu konuda mecliste yapılan tartışmalarda söz almıştır. Kavalcıoğlu 27 Aralık 1989'da vefat etti. Evli ve bir çocuk babasıydı, iyi derecede İngilizce ve Fransızca bilmekteydi.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet; *Milliyet*; Dilşen İnce Erdoğan, "Demokrat Parti Kocaeli Milletvekillerinin 1950-1957 Dönemi Bütçe Görüşmelerinde Ekonomi Politikalarına Bakışı", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve*

Kocaeli Tarihi-Kültürü Sempozyumu IV, *Bildirileri*, Kocaeli 2018, ss. 1431-1447; *TBMM Tutanak Dergisi*, IX. Dönem, cilt V, IX, XIII; *TBMM. Albümü* 2. CİLT (1950-1980), Ankara, 2010; *Trade with Turkey, a Businessman's Guide and Directory, USA Economic Cooparation Administration*, Ankara, 1951.

Haluk SELVİ

MÜNECCİMBAŞI ARİF EFENDİ/SEYYİD MEHMED ARİF EFENDİ (1853-1932)

Müneccimlik, Arapçada yıldız anlamındaki *Necm* kelimesinden türetilmiştir. Müneccim yıldızlara bakıp gelecekteki olayları tahmin etmeye çalışır. Ayrıca imsakiye, takvim gibi gereçler de müneccimlerin mesleklerini icra ederken kullandıkları materyallerdendir. Namaz vakitleri, Hac zamanı, Ramazan ayının başlangıcı gibi önemli zaman dilimlerini belirleyebilmek için astronomi biliminin kullanıldığını, bu kuruma Müslümanlar tarafından son derece önem verildiğini görmekteyiz. İlk zamanlar bilimsel gerçekliğe dayanarak tarih ve saatleri belirlemek gibi ciddi bir ihtiyacı karşılayan müneccimlik, Müslüman toplumu oluşturan tüm unsurların ortak görüşüyle son derece faydalı idi. Ancak aynı teknikleri kullanarak gelecekten haber verme olgusu zaman içerisinde öne geçtikçe rahatsızlıkları da beraberinde getirmişti. Bu iki yönlü durumun oluşmasında müspet ve doğa bilimlerinin arasında kalan, özgün bir konuma sahip olmasının da payı vardır. En önemli görevleri arasında takvim hazırlamak olan müneccimlerin çalışma ve eğitim alanları olan *muvakkithaneler* (vakit belirleme evi) genellikle büyük cami avlularında kurulmuş olan eğitim merkezleridir.

İlk müneccimbaşı Seydi İbrahim (?1540) iken, İstanbul Gözlemevi gibi gökbilim alanında en önemli çalışmaları ortaya koyan ismin Takiyüddin Râsıd (ö:1585) olduğunu görmekteyiz. Bu gözlemevinde 16.yy'ın en mükemmel gözlem araçları inşa edilmiştir. Gözlemevi önemli çalışmaların yapılmasına öncülük etmiş, din adamları tarafından 1580 yılında kuyruklu bir yıldızın geçişinin arkasından baş gösteren veba salgını ve hemen akabinde meydana gelen depremin sebebi olarak gösterilince III. Murat'ın emriyle yıktırılmıştır.

Saray içerisindeki varlığı ve tayin ettiği zamanlar her dönemde ciddi tartışma ve ihtilafları beraberinde getiren müneccimbaşılığın kaldırılma süreci XX. yüzyıla kadar devam etmiş, en son müneccim olan Hüseyin Hilmi Efendi'nin ölümünden sonra (ö.1924) yerine herhangi bir tayin yapılmayarak bu müesseseye son verilmiştir. Arif Efendi, 35.inci müneccimbaşıdır. Osmanlı'da toplam 37 müneccimbaşı görev yapmıştır.

İzmit Tahrir-i Emlak Seyyar memuru ve Müneccim Abdülvacid Efendi'nin oğlu olan Arif Efendi İzmit'te Eylül 1853 tarihinde doğmuştur. Dedesi Ali el-İzzi aslen İstanbulludur. İlk eğitimine İzmit'te başlayan Arif Efendi, Sıbyan Mektebi ve Rüştiye tahsilini (1861 – 1867) tamamlayarak İzmit Tahrir Kalemi'ne mülazım olmuştur. Temmuz 1968'de İstanbul'a gelmiş ve Beyazıt Camii'nde, Meşihat Müsteşarı İbrahim Hakkı Efendi'nin derslerini takip ederek ulûm-u âliye

Müneccimbaşı Arif Efendi

eğitimini tamamlamış, Nisan 1881'de Kur'an, vücuh, feraiz dersleri icazetini almıştır. İyi derecede Arapça, biraz da Farça öğrenmiştir.

İlk vazifesine 1881'de 29 yaşında İzmit sancağı Bidayet Mahkemesi'nde (İlk mahkeme, davaları birinci derecede gören ve çözümleyen mercii) icra memurluğu ile başlamıştır. Bir yıl sonra Temmuz 1887'de görevden ayrılmış ancak daha sonra aynı mahkemenin baş katipliğine atanmıştır. Aynı anda İzmit İdadisi'nde önce kavanin hususiye (özel kanunlar) daha sonra tarih ve Osmanlı dili, ayrıca ilm-i hesap (matematik) gibi dersleri okutmuştur. Sekiz sene boyunca İzmit Eğitim Komisyonu fahri üyeliğinde bulunmuştur. 1892'de İstanbul Fetvahane'de bulunan Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye zabıt katipliğine atandığında İzmit'ten ayrılarak Süleymaniye'deki konağına yerleşmiş ve ölene kadar orada oturmuştur. 1890 tarihinde Fetvahane'de açılan sınavı kazanarak 1893'ten başlayarak Bayezid Camii'nde ders okutmaya başlamıştır. 28 Ekim 1892'de İzmit Bidayet Mahkemesi baş katipliğinden ve lise öğretmenliğinden ayrılarak Temmuz 1893'ten itibaren Sadreyn (Rumeli ve Anadolu Kazaskerliği) Müsteşarlığı Muavinliği'ne atanmıştır. 24 Şubat 1894'te Huzur-ı Hümâyun dersleri muhataplığına atanmış, 1896'da da İzmir Mevleviyeti'ne (büyük kadılık) atanması ile bu görevden ayrılmıştır.

Mart 1892'den Nisan 1896'ya kadar devam eden Ruus (tayin defteri) maaşı 2 Nisan 1896'da bir yıllığına İzmir Mevleviyeti'ne dönüştürülmüştür. Eylül 1896'da Darülaceze fahri üyeliğine atanmıştır. Haziran 1898'de İstanbul Kadı Yardımcılığı'na getirilmiştir. Bu görevde beş yıldan sonra 26 Aralık 1903'te azledilerek müneccimbaşılığa atanmıştır. Yaklaşık beş yıl sonra azledilmiş, yerine Naşid Efendi müneccimbaşı olarak atanmıştır.

Şubat 1909'da Sadreyn Müsteşarlığı'na, Eylül 1909'da Rumeli Kazaskerliği Müşavirliği'ne yükselmiş, Ocak 1911'de ise Mahkeme-i Evkaf (Evkaf Müfettişliği Dairesi) Kalemi Müdürü olmuştur. Ancak vazifesini iyi yürütemediği için Temmuz 1914'te azledilmiştir. Bir süre açıkta kalan Arif Efendi Mayıs 1917'de yeni oluşturulan Mahkeme-i Temyiz-i Şer'iyye Dairesi Baş Mümeyyizi tayin edilmiştir. Daha sonra adı Meclis-i Tahkikatı Şer'iyye olacak bu daire Meşiat (Şeyhüslamlık) makamına bağlanmış ve bu meclise üye ve baş kâtip olarak atanmıştır. Ekim 1922'de baş katiplikten alınınca sadece üye olarak devam etmiştir. Şubat 1924'te bu meclisten emekli olmuştur.

Astroloji, astronomi, matematik, meteorolojide oldukça birikimli olup Greenwich ve Mısır rasathaneleri ile irtibatlı imiş. Kandilli Rasathanesi'nin yapılışında emeği geçmiş, ayrıca kütüphanesine Takiyüddin Râsıd'a ait Risali fi Sebeb-i Taahhur-i Gurub el Şems ve Durakpaşazade Efendi'nin Ruzname-i Cedide adlı eserini hediye etmiş ve hediye mesajını "Esbak Müneccimbaşı İzmidli Arif Efendi" olarak imzalamıştır. Rasathane'nin altında Vahdettin'in bağışladığı yazlık evi varmış. Altı sene sürdürdüğü müneccimbaşılığı görevinde hazırladığı takvimlerin tümü basılmıştır. Padişahın danışmanı olarak günlerce odasına kapanıp gelecek günlerdeki olayları tahmin etmeye çalışır, Padişah için hazırlanan yıllık bilgileri içeren Nevruziye hazırlarmış.

Tahmin yapmak ya da yeni bir giysi giymek için uygun ve hayırlı zaman nedir şeklindeki sorulara cevap bulmak için "Eşref Saatini" beklermiş. En sonunda aileye nedenini açıklamadan, şu gün şu saat hazır olun demiş ve o an geldiğinde, 79 Yaşında, 23.10.1932 tarihinde vefat etmiş. Konak satıldığında Arif Efendi'nin kitapları İslam Eserleri Müzesi'ne bağışlanmış olup Türk Tarih Kurumı Kütüphanesi'nde kendisinin hazırladığı ve Monosyan Matbaası'nda basılmış 1323-1324 ve 1325 yıllarına ait Takvim-i Sâl'lar bulunmaktadır. Ailenin kolları bugün İzmit ve İstanbul'da Kaman soyadı ile yaşamaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA
Salim Aydüz, *Osmanlı Devleti'nde Müneccimbaşılık ve Müneccimbaşılar*, İU SBE, Tarih Böl. YLT, İstanbul 1992; Esma Özçelik Morkoç, *Osmanlı Devleti'n'de Müneccimbaşılık*, Hacettepe Ünv., SBE – TAD, YLT, Ankara 2018; http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/ie_arif/ie_arif.htm, 1941 İstanbul doğımlu torunu Arif Kaman ile Öner Döneş tarafından yapılan röportaj, 02.09.2021; https://www.youtube.com/watch?v=wDQ1QXqQD9c; 35. Müneccimbaşı Seyyid Mehmet Arif Efendi, 02.09.2021.

F. Yavuz ULUGÜN

MÜRSEL BAKÜ (1882-1945)

Tümgeneral, Savaş Kahramanı, Milletvekili

1882 yılında Erzurum'da Dervişağa Mahallesi'nde doğdu. Annesi Gülsüm Hanım babası ise Kolağası İsmail Bey'dir. 1904 yılında Harbiye Okulu'nda tahsilini tamamlayarak mümtaz yüzbaşı oldu. 1905 de Erzincan Süvari Alay 22. Bölük 2. komutanlığına, 1908 de Erzincan Harbiye Okulu süvari muallimliğine,

Mürsel Bakü

1910 senesinde mülga 4. Ordu Kurmay Dairesi ikinci şubesine tayin edildi. 15 Eylül 1910'da Almanya'ya gönderilen Mürsel Bakü, merkezi Kassel şehrinde bulunan 11. Kolordu 22. Süvari Tugayı 14. Hussar Alayı'nda görev yaptı. Almanya'da bulunduğu esnada 1911'de binbaşılığa terfi etti. 1912'de Almanya'dan döndükten sonra Bağdat'a giderek 8 ay süre ile mülga 4. Ordu Müfettişliği kurmay subaylığında bulundu. Mürsel Bakü 1913 senesinde Erzurum'da 25. Süvari Alayı binbaşılığına, 1914'te ise 11. Süvari Tugayı Komutanlığına tayin edildi. 1914'te başlayan Birinci Dünya Harbi esnasında önemli başarılar gösteren Bakü, Kafkas Cephesi'ndeki kahramanca hizmetlerinden dolayı mükâfat olarak 11 Aralık 1914'te yarbaylığa terfi ettirildi. Bu terfiinin akabinde Piyade 34. Tümen komutanlığına, Sarıkamış Muharebesi'ni müteakip yapılan komuta değişikliklerinde ise Nizamiye Süvari 2. Tümen Komutanlığına getirildi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Nisan 1917 de Piyade 32. Tümen Komutanlığı'na, aynı yıl içerisinde piyade 12. Tümen Komutanlığı'na bir yıl sonra ise 5. Kafkas Tümeni Komutanlığı'na tayin edildi. Bu tümenle Azerbaycan'dan Bakü'ye ileri harekât yapan Mürsel Bakü, Gence'de İslam Ordusu Kumandanı Nuri Paşa'nın emrine girdi. Bu harekât esnasında Ermeni ve Rus birliklerinin yakıp yıktığı Müslüman-Türk köylerini düşmandan temizledi. Bu faaliyetleri sırasında Temmuz 1918'de albaylığa terfi etti. O tarihteki usullere göre Azerbaycan'da bulunan subayların bir derece yüksek rütbe almalarından dolayı fahri olarak tuğgeneral rütbesini taşıdı. 15 Eylül 1918 günü Bakü'nün kurtuluşunda gösterdiği üstün başarıdan dolayı Altın Liyakat Madalyası ile taltif edildi.

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'nın ardından Mürsel Bakü, Azerbaycan'daki 9.

Ordu Kumandanlığı'na bağlı Türk birliklerini Batum üzerinden Anadolu'ya sevk etmekle görevlendirildi. 23 Şubat 1919'da gerek Bakü'deki faaliyetleri gerek Nuri Paşa'yı desteklemesi gerekse de tahliyeyi geciktirdiği iddiaları ile Batum'da İngilizler tarafından hapsedildi. Mürsel Bakü, 7 ay sonunda Çanakkale'ye götürülerek 5,5 ay boyunca çok ağır koşullarda Mecidiye Tabiyesi'nde tutuldu. Buradan da Malta adasına götürüldü. 18 aylık bir tutukluluğun ardından İngilizler ile yapılan genel esir mübadelesi çerçevesinde 25 Ekim 1921'de İnebolu'ya geldikten sonra milli mücadeleye katılmak üzere Ankara'ya geldi. 1922'de 6. Süvari Tümen Komutanlığı'na getirildi. 5. Süvari Kolordusu'na bağlı olarak Fahrettin (Altay) Paşa'nın kumandası altında Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Muharebesi'ne katıldı.

İzmir'e doğru yapılan genel taarruzda 1. Süvari Tümen Komutanlığı ile birlikte Afyon, Dumlupınar, Salihli, Manisa, İzmir, Urla, Çeşme muharebelerini yaptı. 9 Eylül 1922'de 2. Süvari Tümeni ile birlikte İzmir'e ilk giren tümen komutanı olarak müjdeli haberi telsizle ilgili makamlara duyurdu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da önemli askeri hizmetlerde bulundu. 1924 yılında Mardin bölgesinde Nasturi İsyanı'nın bastırılmasında önemli rol oynadı. 1925 tarihinde ise gerek Şeyh Said İsyanı'nın bastırılmasında gerekse de sonrasında bölgede yapılan tenkil harekâtlarında görev yaptı.

11 Şubat 1931'de Süvari Umum Müfettişliğine atanan Bakü görevi esnasında atlı binicilik sporunun gelişmesine yönelik faaliyetlerde bulundu. 27 Temmuz 1938'de askeri temyiz mahkemesi azalığına tayin edildi ancak sağlık durumunun elverişsizliği nedeniyle 23 Ağustos 1938'te emekli oldu. 1943 yılında 824 oy alarak CHP Kocaeli milletvekili olarak parlamentoya girdi. Kocaeli'nin sorunları ile ilgili olarak çalışmalarda bulunan Bakü, Adapazarı-Mudurnu suyunun taşkınlığının bu bölgede yapmış olduğu tahribat hakkında Bayındırlık Bakanına bilgi verdi ve alınması gereken önlemleri belirtti. Parlamento'da olduğu kısa süre içerisinde sıtma hastalığı, Türkiye'de at yetiştiriciliği ve askerlik gibi konularla ilgili alanlarda teklifler hazırlayan ve çalışmalarda bulunan Mürsel Bakü, 22 Eylül 1945 tarihinde İstanbul'da vefat etti. Ölüm haberi bir gün sonra İçişleri bakanının üzüntülerini ifade ettiği bir resmi yazı ile Başbakanlığa arz edildi. İstiklal Harbi komutanlarının naaşlarının Devlet Mezarlığı'na taşınmasını öngören "*6 Kasım 1981 gün ve 2549 Sayılı Devlet Mezarlığı Hakkında Kanun*" gereği naaşı, 29 Kasım 1988'de Ankara'ya Devlet Mezarlığı'na nakledildi.

Aldığı nişanlar: Harp Madalyası- Kılıçlı Gümüş Liyakat- Kılıçlı Gümüş İmtiyaz Madalyası- Kılıçlı Üçüncü Rütbeden Mecidi- Kılıçlı Altın Liyakat Madalyası – Avusturya Hükümetinin Kılıçlı Leopold Nişanı- İstiklal Savaşında İstiklal Madalyası.

Almanca ve Fransızca bilen Mürsel Bakü 3 çocuk babası idi.

KAYNAKÇA
(TBMM Mebusları için Tercümeihal 22.03.1943); *Cumhuriyet*, 23.09.1945; 9.11.1988, s. 6; Ferruh Kayalan, *Mürsel Paşa(Bakü)'nün Askeri ve Siyasi Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi Antalya, 2013; Mehmet Okur, "Mütareke Sonrası İngilizlerin Türk Ordu Kumandanlarını Sindirmeye Yönelik Bir Uygulaması: Ali Rıfat ve Mürsel Beylerin Tutuklanması", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* S. 61, s. 195 Sadık Emre Karakuş, *Mürsel Bakü (1882-1945)*, Atatürk Ansiklopedisi, (9 Temmuz 2021), ataturkansiklopedisi.gov.tr; TBMM Zabıt Ceridesi, Devre VII., Cilt: 2, 28. Birleşim 26.05.1943, s. 270.

Sedef BULUT

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞ ADAMLARI DERNEĞİ

İş Adamları Tarafından Kurulan Sivil Toplum Örgütü, Kocaeli Şubesi

Müstakil Sanayici ve İş adamları Derneği (MÜSİAD), 5 Mayıs 1990'da bir grup Türkiye sevdalısı iş adamı tarafından kurulan sivil toplum örgütüdür. Bu iş adamlarının temel hedefi Türkiye'yi bölgesinde etkin, dünyada saygın, müreffeh bir ülke haline getirmektir. Merkezi İstanbul'da olan MÜSİAD'ın genel başkanı Abdurrahman Kaan'dır.

Yurtiçi ve yurtdışında birçok şube, temsilcilik ve irtibat noktaları olan MÜSİAD'ın Kocaeli'nde de şubesi bulunmakta olup, Kemalpaşa Mah. Cumhuriyet Cad. No: 8 Metropol İş Mrk. K:3 İzmit adresinde faaliyet göstermektedir. MÜSİAD'ın ilk teşkilat kurduğu illerin başında Kocaeli gelmektedir. Büyük bir sanayi ve ticaret şehri olan, İstanbul gibi metropol bir şehrin hemen yakınında konumlanan Kocaeli'nde 1993 yılında kurucu başkan Mehmet Sait Yavuz öncülüğünde faaliyetlerine başlayan MÜSİAD Kocaeli Şubesi, ilk günlerden bu günlere kadar aktif bir misyon üstlenmekte ve her geçen gün üye sayısını arttırmaktadır.

19 Mart 2021'de 21. Olağan Genel Kurul Toplantısı'nı gerçekleştiren Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) Kocaeli Şubesi'nde yeni yönetimin görev dağılımı yapılmıştır. Bundan önceki süreçte 15 kişiyle faaliyetlerini yürüten derneğin üye sayısı bu dönemle birlikte 20'ye çıkmıştır. Kurul sonrası başkan seçilen İsmail Uslu ile birlikte çalışacak ekip arkadaşları şu kişilerden oluşmaktadır:

Emre Doğan (Yerel Yapılanmadan Sorumlu Başkan Yardımcısı), İzzet Tanrıkulu (Projelendirme ve İş Geliştirmeden Sorumlu Başkan Yardımcısı), Ali Aydemir (Markalaşma, Eğitim, Mevzuat ve Pazarlamadan Sorumlu Başkan Yardımcısı), Hasan Çakır (Global Sahadan Sorumlu Başka Yardımcısı), Mehmet Dilber (Bütçe ve Mali İşlerden Sorumlu Başkan Yardımcısı) Salih Balcıoğlu (Ekonomi Güvenliği ve Regülasyon Komitesi Başkanı), Hüseyin Pancar (Gastro Ekonomi ve Türk Mutfağı Sanatları Komitesi Başkanı), Serkan Otman (Tekstilde Yenilik Yönetimi ve Tasarım Komitesi Başkanı), Coşkun Karakadılar (Yeni Turizm Kaynakları ve Yatırımları Komitesi Başkanı), Yakup Küçük (Ulaşım Araçları Endüstrisi Komite Başkanı), Ferit Kuzgun (Yurtiçi Yapı Geliştirme ve Projelendirme Komitesi Başkanı), Ramazan Aycan, Mehmet

Gökduman, Yusuf Tursun (Makine ve Metal Sanayinde Dönüşüm Komitesi), Murat Yıldız, Ali Karslı (Yurtdışı Alt ve Üst Yapı Projeleri Komitesi), Serkan Seyhan, Emre Yıldız (Kurumsal Pazarlama ve Ticari İşbirlikleri Komitesi), Samet Pala (Kocaeli Genç MÜSİAD Başkanı).

19 Mart 2021 tarihinde Kocaeli'nde yapılan genel kurula katılan MÜSİAD genel başkanı Abdurrahman Kaan, Kocaeli'nin ülkemiz için önemini açıkça vurgulamıştır. Yaptığı konuşmasında Kocaeli'nin 3.502 km²'lik yüzölçümü ile Türkiye'nin en küçük şehirlerinden biri olduğunu belirten Kaan, üretim payı açısından bakıldığında ise Kocaeli'nin ülkenin en büyük 4 ilinden biri olduğunu ifade etmiştir.

MÜSİAD olarak Türkiye'de 89 noktada, dünyada ise 95 ülkede faaliyet gösterdiklerini ifade eden Kaan, Türkiye'de 2 milyon kişiye istihdam sağladıklarını beyan etmiştir. Türkiye ekonomisine ve milletine faydalı olmak için her gün daha fazla çalışan bu değerli yapıyı üyelerin gayretiyle bu noktaya getirdiklerini belirtmiştir. 2020 yılının yaşanan Covid-19 salgını nedeniyle zorlu geçtiğini belirten Kaan, MÜSİAD olarak tekrarlanması muhtemel salgınlar ve afetler için üretim üsleri kurmak zorunda olduklarını ifade etmiştir.

MÜSİAD olarak yaptıkları çalışmaların yanında geleneklerini de sürdürdüklerini belirten Kaan, bu geleneğin en güzel uygulamalarından "*Karz-ı Hasen*" ve "*Zimem Defteri*" uygulamalarını da devam ettirdiklerini ifade etmiştir. MÜSİAD'ın bir aile, bir yuva, bir okul olduğunu vurgulayan Kaan, MÜSİAD'ı özgün kılan özelliğin de bunlar olduğunu belirtmiştir. Bu maksatla Kocaeli şubesinin genel kurulunda bulunmasının kendisinin çok mutlu ettiğini belirten Kaan, MÜSİAD Kocaeli Genel Kurulu'nun hayırlar getirmesini ve iş dünyamıza yaptığı katkılarının artarak sürmesini temenni ettiğini ifade etmiştir.

Bilindiği gibi Sivil Toplum Kuruluşları (STK) bir şehrin gelişiminde olmazsa olmaz unsurlardan biridir. MÜSİAD, tüm Türkiye'de olduğu gibi Kocaeli'nde de önemli çalışmalar yapmaktadır. Ekonomik alanda gerçekleşen bu faaliyetler sadece Kocaeli şehrinin iktisadi hayatının gelişmesine katkı yapmamaktadır. Ekonomik faaliyetler aynı zamanda huzurun, sosyal barışın ve yardımlaşma kültürünün de şekillenmesine imkân tanımaktadır. Başkan ve yönetim kurulu üyeleri yaptıkları çalışmalar hakkında zaman zaman ilgili makamları ziyaret etmekte ve yaptıkları faaliyetler hakkında bilgi vermektedir. Kocaeli'deki sanayici ve iş adamları kentin daha ileri seviyeye ulaşması için katkı vermekte ve istihdam yaratmaktadır. MÜSİAD Kocaeli Şubesi de bu çalışmaların merkezinde bulunmaktadır.

Kocaeli MÜSİAD'ın bünyesinde faaliyetlerini yürüten Genç MÜSİAD Kocaeli Şubesi de etkinlikleriyle gençlere yeni iş fırsatları sunmakta, genç girişimcilerin önünü açmaktadır. Çeşitli seminerler, konferanslar ve üniversitelerle beraber yürütülen projelerle gençlere iş ahlakı ve yeni sektörel gelişmeler hakkında bilgiler verilmektedir. 2 milyonluk büyük bir şehir olan Kocaeli'de, nüfusun önemli bir bölümünü genç nüfus olarak kabul edilebilecek 20-35 yaş grubundaki vatandaşlar oluşturmaktadır. Bu durum Kocaeli kentinin dinamik yapısını ve potansiyelini göstermektedir. Bugünün gençleri, yarının büyük iş adamları ve sanayicileri olmaya namzettir. Bunun farkında olan Kocaeli MÜSİAD, bünyesinde oluşturduğu Genç MÜSİAD ile gençlerle daha hızlı ve etkin bir iletişim kurabilmektedir. Gençlerin gelişiminde eğitimin en önemli unsur olduğunun bilinciyle hareket eden MÜSİAD Kocaeli Şubesi, genç girişimcilere gerekli desteği sunmakta ve çeşitli faaliyetlerle gençleri bilinçlendirmektedir.

KAYNAKÇA

https://tr.wikipedia.org/wiki/Müstakil_Sanayici_ve_İş adamlari_Derneği (Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.musiad.org.tr/icerik/musiadla-tanisin-2 (Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.bulurum.com/details/7g6_d_a_4_1f2h4i75ckdf100i0b_c01 (Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.enkocaeli.com/haber/6874312/musiad-kocaelide-gorev-dagilimi-tamam (30 Mart 2021 tarihli haber, Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.kocaeligazetesi.com.tr/haber/6874400/musiad-kocaelide-gorev-dagilimi-yapildi (30 Mart 2021 tarihli haber, Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.ozgurkocaeli.com.tr/haber/6877937/musiad-kocaeli-gorev-dagilimi-yapti (31 Mart 2021 tarihli haber, Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.musiad.org.tr/uploads/baskan/konusmalar/ak-kocaeli-sube-genel-kurulu.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2021); https://www.nufusu.com/il/kocaeli-nufusu (Erişim Tarihi: 13.09.2021); Kocaeli Müsiad Derneği Özel Arşivi.

Cengiz KESKİN

MÜTESELLİMLER

Arpalık Suretiyle Kocaeli Sancağını Tasarruf Eden Paşaların İdari ve Mali Alanda Yerlerine Vekil Olarak Bıraktıkları Görevliler

Mütesellim kelimesi sözlükte "teslim edilen şeyi alan, kabul eden" anlamındadır. Bu kelime, Osmanlı uygulamasında çeşitli idari görevliler için kullanılmıştır. Önceleri sancakbeylerinin küçük bir kısmı herhangi bir sebeple sancakta bulunmadıkları zamanlarda yerlerine nadiren de olsa vekil olarak mütesellim bırakabiliyorlardı. Mütesellimliğin yaygınlaşması, sancaklara *vezir* veya *beylerbeyi* rütbeli paşaların atanmaları ile başlamıştır. Paşalar sancakları çoğu zaman *arpalık* suretiyle tasarruf etmişlerdir. Yani bizzat atandıkları sancaklara gitmeyip yerlerine merkezin de tasdikini alarak mütesellim veya voyvoda tayin ederek idareyi ve vergi toplamayı bu görevliler eliyle gerçekleştirmişlerdir.

Arpalık ise memurlara verilen bir çeşit tahsisat manasındadır. Emekli ve azlolunan mülki ve ilmi memurlara, mazuliyet veya emeklilik maaşı mukabilinden tahsis edilen gelire *arpalık* denilirdi. Ancak fiilen görev yapan muvazzaf paşalara arpalık suretiyle sancak tevcih edilmesi de sıkça görülen bir idari ve mali uygulama-

dır. Belli bir devlet hizmetinde gösterilen başarıya mükâfaten arpalık sancak verilebiliyordu. Başka görevlerde özellikle de muhafaza hizmetinde olan paşalara mahallinin dışında bir sancak tevcih ediliyor ve bu yerin geliri arpalık olarak tahsis ediliyordu. Böylelikle vazife başındaki görevlilerin geçimlerini sağlamak için alacakları maaşları veya ücretleri, arpalıklarının gelirleri ile karşılanmış oluyordu. Arpalık uygulamasının başlamasının en önemli gerekçesi, 17. yüzyılın ortalarından itibaren vezir ve beylerbeyi sayısının artıp, eyalet sayısının aynı kalması sebebiyle, paşalara zorunluluktan dolayı sancak verilmesidir.

Kocaeli sancağının paşalara tevcih edilmesi uygulaması başlamadan önce, yani sancakbeylerinin sancağın en üst dereceli örfi yöneticisi olduğu zamanlarda Kocaeli sancakbeylerinin bir kısmı donanma ve tersane hizmetinde bulunuyor, zaman zaman da kara seferlerine katılıyorlardı. Mütesellimliğin kurumsallaşmadığı zamanlarda, sancakbeylerinin sancakta herhangi bir sebeple bulunmaması halinde yerlerine vekâleten birini bıraktıkları görülmektedir. Bu konudaki birkaç örnek şöyledir:

1560 yılında Cezayir Beylerbeyi (Kaptan Paşa) Piyale Paşa, donanma ile tersaneye girdiğinde donanmanın muhafazası için ayrılan gemilerine Kocaeli Sancakbeyi Ali Bey *serdar* tayin edilmişti. Ali Bey, donama muhafazası için Tersane'de kaldığından, yerine Kocaeli sancağının birçok bakımdan idaresi ve muhafazası için adamı Sinan'ı vekil olarak bırakmıştır. Sinan adlı kişinin asıl görevi tam olarak belirtilmese de sancakbeyinin maiyetindeki görevlilerden birisi olduğunu söyleyebiliriz. Ali Bey'in sancağın muhafazası için yerine bıraktığı ve kendisinin belirlediği adamı, merkez nezdinde bilinip tasdik edilmiş olmalı ki, 16 Haziran 1560 tarihinde Ayangölü kenarındaki batak yerler ve Sapanca yakınındaki kaldırımın tamiri için gönderilen hüküm, *Sapanca kadısına ve Koca-ili sancağıbeğinin sancağı hıfzı için ta'yîn itdüği Sinan'a hitaben yazılmıştır* diye başlamaktadır. Bu uygulamanın mütesellimliğe giden ilk örneklerden birisi olduğu söylenebilir. Hükümdeki ibareler, bu vekâletin sadece vergi toplamakla sınırlı olmadığını, sancağın veya sancağın merkez kazası olan İzmit'in beledi manadaki sorunlarını çözme konusunu da içerecek şekilde geniş bir görev alanı olduğunu göstermektedir.

20 Ocak 1567 tarihinde Kocaeli sancakbeyliğine atanan Balî Bey, 1568 yılında deniz seferine katılmış ve sancağın muhafazası için Kocaeli Alaybeyi Salih'i yerine vekil olarak bırakmıştır. Kocaeli sancağındaki eşkıyanın yakalanıp toprak kadıları eliyle davalarını görüp suçu sabit olanlar hakkında ne gerekiyorsa icra etmesi hakkında yazılan 9 Mayıs 1568 tarihli bir hüküm de önceki örneğimizde olduğu gibi doğrudan sancakbeyinin vekil olarak bıraktığı kişiye yani Kocaeli Alaybeyi Salih'e yazılmıştır.

Bazen yakın sancaklardan birisinin sancakbeylerinden birinin de Kocaeli'de bir müddet vekil olarak bulunduklarına dair bilgiler vardır. Mesela, 18 Kasım 1571 tarihinde Kocaeli sancakbeyliğine atanan Ali Bey, atamanın gerçekleştiği tarihte Tersane-i Amire'de hizmette bulunduğu için, Vize Sancakbeyi Hasan Bey'den Kocaeli'ye gidip bölgede inşa edilen gemiler için gerekli olan malzemelerin tedarikini görmesi istenmişti.

Sancakbeylerinin sancağa vekil olarak bıraktıkları kişiler için *sancakbeyi kai'm-makamı* nitelendirilmesi yapıldığına da rastlanmaktadır. 18 Temmuz 1580 tarihinde Kocaeli sancağında idam gerektiren suç işleyen cürüm sahibi kişilerin idam edilmesi, idam edilmeyip mahpus olanların ise küreğe gönderilmesi için "*Kocaeli sancağında olan kadılara ve beğinin ka'im-makamına*" hüküm yazılmıştı.

Bütün bu örnekler, adı veya görevi ne olursa olsun sancakbeylerinin yerlerine tayin ettikleri vekillerin merkez nezdinde bilinip kabul gördüğünü ve bu vekillerin görev alanlarının sancakbeylerinin görev alanı kadar geniş olduğunu göstermektedir. Kocaeli sancağı için özel bir durum olarak nitelendirilebilecek bu yönetim uygulamaları daha sonra devletin genel idari uygulamaları bağlamında ortaya çıkacak bir durum olsa bile, sancağın mütesellimler eliyle yönetilmesi konusuna da önemli bir tecrübe olmuştur.

Donanmanın ihtiyacı olan kerestenin Kocaeli havalisindeki ormanlık alanlardan reayadan ve kesicilerden alınarak İzmit İskelesi'ne getirilmesi ve buradan da Tersane-i Amire'ye gönderilmesi işi Kocaeli'yi tasarruf eden bey ve paşaların en önde gelen mükellefiyetleri idi. Ancak bu mükellefiyetlerini yardımcıları pozisyonunda olan kapu halkından birileri veya paşaların tasarrufu ele aldıktan sonra varlıkları belirginleşen mütesellimler eliyle yerine getirdikleri görülmektedir.

Kocaeli sancakbeylerinin çoğu zaman sefer ve donanma hizmeti sebebiyle sancakta bulunamaması, 17. yüzyılın ortalarına doğru sancakların tasarrufunda yeni bazı uygulamaların yapılmasını gerektirmişti. Mahiyeti hakkında yukarıda kısaca bilgi verdiğimiz *arpalık* suretiyle sancak tasarrufu aslında paşaların sancakları tasarruf etmesiyle başlayan bir idari uygulama olmasına rağmen, Kocaeli sancağını son tasarruf eden sancakbeylerinden olan Mehmed Bey'in 1638-1639 yıllarında *arpalık* suretiyle sancağı tasarruf ettiğini görmekteyiz. Bu uygulama esasta arpalık suretiyle sancağı uhdesine alan *bey* veya çoğunlukla *paşaların* ilgili sancakta bulunamaması esasına dayandığı için yerlerine sancağı idare edecek ve kendilerine tahsis edilen miri mukataaları tahsil edecek mütesellimlerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Nitekim Mehmed Bey'den sonra arka arkaya beylerbeyi rütbeli iki ayrı paşa sancağı tasarruf etmişlerdir. Onlardan sonra *bey* rütbesi ile sancağı tasarrufuna alan ve daha sonradan *beylerbeyi* rütbesi ile emekli sıfatıyla Kocaeli sancağını tasarruf eden Ahmed Paşa'nın (1658/1659-1665) mütesellimi Ömer vasıtasıyla Kocaeli sancağını idare ettiğini tespit edebilmekteyiz. Ancak Ahmed Paşa'nın emekli bir paşa olması ve sancağı mütesellim marifeti ile yönetmesi bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Kandıra nahiyesi halkına Ahmed Paşa'nın adamlarının yaptıkları zulmün haber alınması üzerine, Divan-ı Hümayûn'da konu görüşülmüş ve Üsküdar

kadısı eliyle bu işin incelenmesi ve halka yapılan zulmün önlenmesi kararlaştırılmıştır.

Kocaeli sancağında 17. yüzyılın ortalarında başlayan *arpalık* uygulamasının 18. yüzyılın sonlarında devam ettiğini takip edebiliyoruz. Bu süreçte Kocaeli sancağı *arpalık* olarak *vezir* veya *beylerbeyi* rütbeli paşalar tarafından yönetilmiş, onlar da çeşitli sebeplerle sancağın başında bulunmadıkları için idareyi mütesellimlerine bırakmışlardır. Özellikle muhafız paşalara yapılan tevcihlerde, Kocaeli sancağının kendilerine hizmette bulundukları tarafların muhafazası şartıyla verildiği vurgulanıyordu. Mesela, 27 Ağustos 1778 tarihinde Rumeli Valisi Vezir Abdullah Paşa'nın iltiması ile Kocaeli sancağı tevcih edilen Ömer Paşa'nın seraskerin maiyetindeki köprü muhafazası işine devam etmesi ve sancağı mütesellim ile zapt ve hizmet etmesi şartı özellikle vurgulanmıştır. Ömer Paşa'ya ataması gerçekleştikten sonra gönderilen hükümde, mütesellimine *"liva-i mezburu zabt ve himayet ve sıyânet-i fukarayı raiyyete ikdam eylemesini"* sıkıca tembih etmesi istenmişti. Emekli olmuş paşaların dışında, Kocaeli sancağı tevcih edilen bütün paşaların bir dış görevi olduğu, bu sebeple de 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra mütesellimlik uygulamasının yerleştiği söylenebilir. Kocaeli sancağını 17. yüzyılın ortalarından sonra kesintisiz olarak arpalık suretiyle paşaların uhdesinde ancak mütesellimlerin yönetiminde olan bir sancak olarak nitelendirmek mümkündür.

16 Ekim 1787 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen ve fiilen Karaman Eyaleti'ni tasarruf eden Mustafa Paşa'nın sancağı bir mütesellim eliyle tasarruf ettiği sancakla ilgili birtakım hükümlerin de Kocaeli sancağı mütesellimine hitaben yazıldığını biliyoruz. sancağı arpalık suretiyle tasarruflarına alan paşaların istisnasız olarak buraya bir mütesellim tayin ettiklerini söylemek mümkündür.

19. yüzyılın başlarında da Kocaeli sancağının mutasarrıf paşaların uhdesinde ancak mütesellimler eliyle idare edildiği görülmektedir. Vezir Seyyid Osman Paşa, İstanbul'da mazul durumda görev beklerken 28 Ocak 1803 tarihinde kendisine Kocaeli sancağı tevcih edilmiştir. 4 Mart 1803 tarihinde Kocaeli sancağına ilave olarak mütesellim eliyle yönetme şartı ile Adana Eyaleti de kendisine arpalık olarak verilmişti. 8 Mart 1807 tarihinde Kocaeli sancağı verilen İnce Memed Paşa, sancak kendisine tevcih edildiğinde Bahr-i Siyah Boğazı Nazırı ve Varna'ya kadar olan sahilin muhafazasından sorumluydu. İnce Memed Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliği payesi olup, Kocaeli sancağı kendisine, mütesellim ile zapt etmek şartıyla arpalık olarak verilmiştir. 15 Mayıs 1809 tarihinde Kocaeli sancağı tevcih edilen eski Silistre valisi ve eski sadrazam Çepni Mustafa Paşa, İsmail muhafazasında bulunmak kaydıyla sancağı uhdesine almış ve atama beratında Kocaeli sancağını mütesellim eliyle idare etmesi istenmiştir.

Mütesellimlerin tayini, 19. yüzyılın başına kadar paşaların mahallinden seçtikleri bir kişiyi merkezin onaylaması ile gerçekleşiyordu. Mahallinden seçilen mütesellimlerin halka yaptıkları baskılar ve yolsuzlukları ile ilgili şikâyetler çoğalınca, 19. yüzyılın başlarından itibaren atamaları merkezden yapılmaya başlanmıştır. Yeni düzenleme ile birlikte mütesellimler İstanbul'dan özellikle de Dergâh-ı Ali kapıcıbaşıları ve diğer büyük rütbeli görevliler arasından seçilmişlerdir.

Mütesellimler çoğunlukla mahallinden tayin edildiği için halkla aralarında sürtüşmelerin yaşandığı ve bu olumsuz durumun mütesellim eliyle yönetilen bütün yerler için geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bunun en önemli sebebi mütesellimlerin 19. yüzyılın başlarına kadar mahallinden nüfuzlu kişiler arasından seçilmesinden kaynaklanmıştır. Mütesellimlerin idareyi ellerinde bulundurdukları zamanlarda uygulamanın yapıldığı bütün eyalet ve sancaklarda bu huzursuzlukların görüldüğü, Koceli'nin de genel duruma uygun olarak bu huzursuzluktan nasibini aldığını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

BOA, *A. DVNSNŞT.d 16*, s. 235, 236; BOA, *A. DVNSNŞT.d 53*, s. 71, 235; BOA, *A.RSK.d 1601*, s. 51; BOA, *A.{DVN.MHM.d 3*, hüküm no: 1255, 1517, 1527; BOA, *A.{DVN.MHM.d* 7, hüküm no: 1387; BOA, *A.{DVN.MHM.d 16*, s. 47/89, 48/92, 49-50/94, 50/95; BOA, *A.{DVN.MHM.d 43*, s. 85/173; BOA, *A.{DVN.MHM.d 93*, s. 15/101, 28/161, 57/280; BOA, *A.{DVN.MHM.d 95*, s. 7/43, 79/535; BOA, *A.{DVN.MHM.d 177*, s. 15/46; BOA, *A.{DVN.MHM.d 190*, hüküm no: 199; BOA, *A.{DVN.MHM.d 213*, s. 82/129-130; Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt I, 3. Baskı, MEB yay., İstanbul 1983, s. 8; Orhan Kılıç, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı-Eyalet ve Sancak Tevcihatı*, Elazığ 1997, s. 37-41; Orhan Kılıç, Kuruluşundan 18. Yüzyılın Sonuna Kadar Kocaili Sancağı'nın Osmanlı İdari Taksimatı İçerisindeki Yeri ve Yöneticileri", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu-III*, Cilt 3, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları No: 38, Kocaeli 2017, s. 1515-1540; Orhan Kılıç, "Kocaili Sancağı'nın Paşalara Tevcihi Bağlamında Ortaya Çıkan İdari Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Taribi-Kültürü Sempozyumu IV Bildirileri*, Editörler: Haluk Selvi vd., Cilt: III, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2018, s. 1525-1538; Yaşar Yücel, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona Dair Gözlemler", *Belleten*, XXVII/152 (1974), s. 677-678; Yücel Özkaya, "Mütesellim", *DİA*, Cilt 32, İstanbul 2006, s. 203-204; Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1985, s. 185.

Orhan KILIÇ

MÜZE MÜDÜRLÜĞÜ

Kocaeli, Müze, Tarihi Gar Alanı, İzmit Gar Binası/ Otto Ritter

Kocaeli Müze Müdürlüğü; Kocaeli ili, İzmit ilçesi, Kozluk Mahallesi, Oramiral Salim Derviş caddesi üzerinde bulunmaktadır. 63-64 Pafta, 42 Ada, 1 parselde bulunan Eski İzmit Gar Alanı Kompleksi alanında istasyon ve Ambar binaları dışında lojman binası (Müze Müdürlüğü), tamir atölyesi (hangar), su deposu, yemekhane (uzman personel ofisi) ve iki adet Tekel Binası (Müze Teşhir Salonu) yer almaktadır. Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 06.12.2001 tarih ve 8839 sayılı kararı ile korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiş, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 23.10.2003 tarih ve 10122 sayılı kararıyla da alanın Koruma grubu I. Grup olarak belirlenmiştir. Söz konusu binaları içine alan 11.500 dönümlük bahçe, taş kaplamalı ve üstü döküm ferforjeli bahçe duvarı

Kocaeli Arkeoloji ve Etnografya Müzesi

ile çevrilmiş olup, yol cephesinde girişi kontrol etmek, binaları ve açıkta sergilenen tarihi eserleri korumak amacı ile gişe ve kontrol binası yapılmıştır.

Kocaeli'nde arkeolojik eserleri toplama ve sergileme hareketi ilk olarak 1889–1892 yıllarında İzmit Mutasarrıfı Sırrı Paşa (1844–1895) zamanında başlamıştır. Sırrı Paşa Konağı inşa edilirken, Roma dönemi kartal süslemeli mermer ostothek, Medusa başı bezeli mermer sütun başlığı ve benzeri mimari parçalar, konak bahçesinin güney istinat duvarı içine bilinçli olarak, sergileme amaçlı yerleştirilmiştir. İzmit'te müze kurulması gerekliliği ilk olarak 1930'lu yılarda ortaya çıkmış, bu tarihten önce yapılan kazılarda ortaya çıkan buluntular ise İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüştür. 1934-1936 yıllarında SEKA fabrikası inşaatı sırasında ortaya çıkan buluntuların çokluğu ve boyut itibariyle İstanbul'a taşıtılmalarının zorluğu nedeniyle, İzmit'te bir müzede sergilenmeleri gerekliliği düşünülmüş, ancak uzun süre gerçekleştirilememiştir. SEKA fabrikasının Kurucu Müdürü Mehmet Ali Bey, temel kazma çalışmaları ile ortaya çıkan eserlerin bir kısmını "Müze Dairesi" adını verdiği bir salonda koruma altına almıştır. Büyük boyutlu eserlerin bir kısmı ise Hükümet Konağı bahçesinde sergilenmiştir. İzmit Halkevi, Tarih ve Müze Şubesi, SEKA kazılarından çıkan eserlerin hem kaydını tutmuş hem de 1935 yılında İzmit'te müze kurulması adına girişimde bulunmuştur. Kocaeli'den çıkan eserlerin büyük bölümü İstanbul Arkeoloji müzelerine naklolmuş, bir bölümü SEKA'da, müze dairesinde, bir bölümü ise İzmit Milli Eğitim Müdürlüğü'nün gayretleri ile Necatibey İlkokulu'nda muhafaza edilmiş, okul adeta bir tür depo-müze olarak kullanılmıştır. 1947 yılında taşıma güçlüğü olan büyük boyutlu eserler dışındaki diğer küçük buluntular, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ne götürülmüştür. 1947 yılından sonra Necatibey İlkokulu bahçesi; çevreden toplanan yeni eserler ile daha da zenginleşmiş, bir anlamda büyük boyutlu eserler için bahçe teşhiri olan ancak küçük eserlerin bina içinde saklandığı, depo işlevi gören bir yapıya dönüşmüştür. Cumhuriyet'le birlikte Vilayet Konağı olarak kullanılmaya başlanan ve ancak daha sonraki yıllarda, mimari ve sanatsal değeri düşünülerek müze yapılmasına karar verilen Kasr-ı Hümayun (İzmit Sarayı), Milli Eğitim Bakanlığı'nca, 1964 yılında Müze-Kütüphane olarak kullanılmak üzere onarıma alınmış, Necatibey İlkokulu'ndaki eserler Kasr-ı Hümayun bahçesine nakledilmiştir. Müzeler Genel Müdürlüğü'nden Arkeolog Mahmut Akok tarafından üst katı Atatürk'ün yatak odası, alt katı arkeolojik eserler sergisi şeklinde düzenlenen Kasr-ı Hümayun, 28 Haziran 1967'de "İzmit Arkeoloji Müzesi" olarak açılmış ve nihayet şehir gerçek anlamda bir müzeye kavuşmuştur. İzmit'te günümüze kadar ayakta kalabilmiş en erken tarihli Türk evi olan (inşa tarihi 1776 yılı) Saatçi Ali Efendi Konağı, Kültür Bakanlığı tarafından 1976 yılında kamulaştırılıp, 1987 yılında Etnografya Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Böylece müze sayısı ikiye çıkmıştır. Kasr-ı Hümayun, 1992 yılında restorasyona alınıncaya kadar müze olarak hizmet vermiş, restorasyon devam ederken de müze bir yıl daha burada kalmış, 1993 yılında ise taşınmak zorunluluğu doğmuştur, Teşhirde bulunan orta büyüklükteki arkeolojik eserler, daha önceki yıllarda Kasr-ı Hümayun'un onarımını üstlenmiş müteahhitler tarafından, köşkün bahçesine inşa edilmiş 3x5 metre ebatlı iki odalı ahşap

depo için alınmış, envantere kayıtlı küçük boyutlu eserler ise (kandiller, koku şişeleri, testiler, takılar, sikkeler. vb.), Saatçi Ali Efendi Konağı (Etnografya Müzesi) bodrum katında oluşturulan depoda geçici olarak muhafaza altına alınmıştır. Ancak, Kasr-ı Hümayun'un, tekrar arkeoloji müzesi şeklinde planlanmayıp, "Saray Müze" olarak düzenlenmesine karar verilmesi nedeniyle küçük boyutlu eserlerin aynı depoda zorunlu muhafazasına devam edilmiştir. Kasr-ı Hümayun bahçesinde bulunan büyük boyutlu eserler ise, 1998 yılında yeni müze mekânı yapılacağı gerekçesi ile İzmit Fuar Müdürlüğü bitişiğindeki açık hava deposuna taşıtılmış ve 2006-2007 yıllarına kadar burada kalmıştır. Restorasyonu tamamlanmak üzereyken, 17 Ağustos 1999 depreminde ağır hasar alması sebebiyle yeniden restorasyona alınan ve 2005 yılında onarımı tamamlanan Kasr-ı Hümayun, 16 Ocak 2006 tarihinde itibaren "Saray Müze" adı ile Kocaeli Müze Müdürlüğü'ne bağlı bir birim olarak ziyarete açılmıştır.

İzmit Müze Müdürlüğü, kurulduğu 1967 yılından itibaren bölgede yapılan kurtarma kazılarından, temel hafriyatı çalışmalarından birçok eser edinmiştir. Ayrıca vatandaş bağışları ve satın alma yolu ile kazanılan, kolluk kuvvetlerince istirdat (zor alım-müsadere) usulüyle getirilen ve müzenin ilk açılışında başka müzelerden (İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden 97 adet eser, Ankara Arkeoloji Müzesi'nden 119 adet eser olmak üzere toplam 216 adet eser) devredilen eserlerden oluşan bir koleksiyonu vardır. 1975 yılında Avni Öztüre'nin şartlı bağışladığı koleksiyonları ile açılmış, Yarımca Belediyesi binasında 14 yıl hizmet verdikten sonra, 1998 yılında kapatılan Yarımca Müzesi'ne ait 153 adet arkeolojik eser de bunlar arasındadır. Ancak müze koleksiyonuna kazandırılan ilk eser (Envanter No: 1) mermer bir lahit teknesi olup, "müzeye geliş tarihi" 16.07.1965 yılı olmakla birlikte, envanter kayıt tarihi, fiş bilgilerine göre 11.07.1991'dir. Kocaeli Müze Müdürlüğü koleksiyonunda 2020 yılı itibariyle, 2442 adet arkeolojik eser, 5483 adet sikke ve 1958 Adet etnografik eser olmak üzere toplam 9883 eser kayıtlıdır. İzmit ve çevresi çok zengin bir arkeolojik potansiyele sahip olduğundan, bölgede yapılacak bilimsel araştırma ve kazı çalışmaları ile eser koleksiyonu daha da zenginleşecektir. Ayrıca birçok bilimsel çalışma ve 2021 yılında "*Geçmişe Yolculuk-Kocaeli Müzelerimizi Keşfediyoruz*" ve "*Sualtı Kültürel Mirasımızı Keşfediyoruz*" adlı iki adet çocuk kitapları yayımlamıştır.

Günümüzde Kocaeli Müze Müdürlüğü'ne bağlı dört müze bulunmaktadır. Bunlar; Arkeoloji Müzesi, Kasr-ı Hümayun (Saray Müze), Atatürk, Redif ve Etnoğrafya Müzesi ve Gebze Osman Hamdi Bey Evi Müzesi ve Müştemilatıdır.

KAYNAKÇA

Ahmet Nezih Galitekin, *Tarihte ve İzmit Tarihinde Bir Eşraf Ailesi Soydan'lar*, Seçil Ofset, I. Baskı, İstanbul, Nisan 2011, s. 48, 230; Avni Öztüre, *Nikomedia Yöresindeki Yeni Bulgularla İzmit Tarihi*, Çeltüt Matbaacılık, İstanbul 1981, s. 118; Ayşe Okvuran, Ceren Karadeniz, "Müze Eğitiminde Dönüşümler: Kocaeli Müzesi'nde Eğitimcilerin Eğitimi", *Millî Eğitim*, Sayı 214, Kocaeli 2017, s. 46-47; Hüseyin Erol, *İzmit Esnaf ve Ticaret Tarihi*, 1. Baskı, Sesim Ofset, Kasım 2013, s. 48; İzmit Tarihi ve Turistik Değerler Kitapçığı, Art Nicomedia Kültür ve Sanat Derneği, Kocaeli 2017, s. 10, 14; *Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Arşivi*, Dosya No: 41.00.416, PDF No: 1536, s. 7; Dosya No: 41.00.416, PDF No: 1015, s. 30; Dosya No: 41.00.416, PDF No: 1014, s. 4-1:7; Dosya No: 41.00.416, PDF No: 451, s. 11, 57; Dosya No: 41.00.416, PDF No: 424, s. 2, 4; Dosya No: 41.00.416, PDF No: 427, s. 9, 72, 73, 79-88; Dosya No: 41.00.416, PDF No: 446, s. 30-40; Ömer Polat, Ali Yeşildal vd., (Haz), *Açıkhava Müzesi Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları:23, YGADV Reklam Ajansı, 2. Baskı, Kocaeli 2010, s. 173, 174; Ömer Polat, Ali Yeşildal vd.,(Haz),*Açıkhava Müzesi Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları:3, Tor Ofset, Kocaeli 2008, s. 149; Tan Serimer, *Tarihi İzmit Garı Restorasyonu*, KYÖD Dergi, Kocaeli Mayıs 2005, s. 102-103; Taner Aksoy, *Kocaeli Kültür Envanteri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı Yayınları, Kocaeli 2011, s. 125; TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı, *Kocaeli Müze Müdürlüğü*, *Arkeoloji ve Etnografya Müzesi*, *Müze Broşürü*, https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=MRK&SectionId=KOC01; Nurcan Yazıcı, *Osmanlılar'da Mimarlık Kurumunun Evrimi ve Tanzimat Dönemi Mimarlık Ortamı*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2007, s. 241; Serkan Gedük, "Kocaeli'nin Tarihine Tanıklık Eden Müzeler", *Tourmag Turizm Dergisi*, Sayı 21, İstanbul, s. 3 3; Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, *Zaman Aynasında Bir Ulu Şehir Kocaeli*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı Yayınları-9, FSF Printing, İstanbul 2009, s. 24; Şennur Kaya, *Tanzimat'tan Günümüze İzmit Şehri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları-13, Düzey Matbaa, I. Baskı, Kocaeli 2009, s. 89-92

Serkan GEDÜK

MÜZEYYEN ÜNAL (1948-...)

Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Çalışma Gurubu Başkanı

Kaya tuzu mağaraları ile ünlü Çankırı'da 1948 yılında doğdu. Afife (Solakoğlu) Başbuğ ve ayakkabıcı Şaban Başbuğ'un kızıdır. Mustafa adlı bir kardeşi vardır.

Yazları çocukluğunun geçtiği Karaköprü'deki bahçe evinde, Tatlıçay ve ona paralel geçen Ankara-Zonguldak treninin sesi daha ilk günden fark edilmez olurdu. Okul zamanı diğer Çankırılılar gibi şehir merkezinde yaşadı. Oyun alanı, PTT arkasındaki Çankırı Hapishanesi'ne bakan çıkmaz sokaktı. Askerlik Şubesi'ne bitişik dede evi, iki ayrı taş aslan heykelinin girişte beklediği çocuk kütüphanesi ve ünlü Halk Kütüphanesi'ne çok yakındı. Evin karşısındaki Kurtuluş İlkokulu'nda Remziye Tanju'nun sınıfından ve Taş Mektep olarak anılan Çankırı Lisesi orta kısmından mezun oldu. Konya Kız Öğretmen Okulu'nu parasız yatılı okudu. Bugün Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü'nün yer aldığı tarihi binada dershanelerden başka müzik odası, tiyatro salonu, resim ve elişi atölyeleri, fotoğraf karanlık odası, banyolar, çamaşırhane ve mutfak; bahçesinde de havuzlu tören alanı, tenis kortu ve tarım uygulama bahçesi yer alıyordu. 1966 yılında Çankırı Yolkaya (Hıcıp) Köyü İlkokulu'na öğretmen olarak tayin oldu. Öğretmen lojmanı olmasına karşın eşi İstanbul'da çalışan beş çocuklu yüce gönüllü Bedriye Yeşil'in evinde altıncı çocuğu gibi iki yıl kaldı.

O yıllarda eşler genelde Almanya, Ankara ve İstanbul'da çalışır, yazın kısa bir tatil için ailelerinin yanına

Müzeyyen Ünal

köye dönerlerdi. Çamaşırı derede yıkanan, ocakta ve sobada tezek, çalı çırpı ve odun yakılan; kadın, çocuk ve yaşlı hep birlikte gülüp ağlanan günlerdi. Çarşamba günleri kurulan pazar için Çankırı'ya bir kamyonla gidip gelinirdi. Köyün yakınından geçen Zonguldak-Ankara treni, Ildızım'da dururdu. Ildızım köyü uzaktı. Kayıçivi köyünde trenden atlarsan beş dakikada okula gelinirdi. İlk maaşla alınan makine ile çekilen fotoğraflardaki tokaç ve ayakla yıkanıp, fokurdayan kazandan çıkarıldıktan sonra karlı dere suyunda durulanıp daha asarken taşlaşan çamaşırları; kışın derede çamaşır yıkayan, fırın için çalı çırpı bulup taşıyan güleç kadınları, ayaklarına taktıkları ağaç kızaklarla karlı bayırlardan kayan buluş sahibi çocukları hiç unutmadı.

İki yıl öğretmenlikten sonra 1968 yılında Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler Bölümü'ne parasız yatılı öğrenci olarak başladı. Üç yıllık okul Sami Öngör, Ferruh Sanır, Selahattin Tansel, Tarık Asal gibi değerli hocaların dönemiydi. Daha sonraki yıllarda verilen bir haktan yararlanarak Eskişehir Anadolu Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde lisans derecesini tamamladı.

1971 yılında gazeteci ve Almanca öğretmeni Tanzer Ünal ile evlendi. Eş durumundan İzmit'e tayin oldu. Kaldırılan Baç Mezarlığı alanına yeni inşa edilmiş olan Mimarsinan Ortaokulu'nda görev aldı. Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi, Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi, Atatürk İlke ve İnkılapları derslerine girdi. İzmit'te Kozluk Mahallesi'nde oturdu. 1971'de Kozluk taraçalarındaki iki, üç, en fazla dört katlı bahçeli evler, arkasındakinin deniz manzarasını kesmezdi. Kıyıdaki çay bahçeleri, vapur iskelesi, Saat Kulesi ile yanında İzmit Müzesi, pencereden de sokaktan da görünürdü. SEKA'nın zaman zaman salıverdiği ağır selüloz kokusu dışında şikâyet edilecek bir durum yoktu. Çok sayıda hanenin ekmek kapısı olduğundan kimse de bunu dillendirmezdi.

Çocukları Erkan ve Esra bu mahallede iken dünyaya geldiler; sokakta rahatça oynanılan bir dönemde büyüdüler. Yazlar Kerpe'de geçti. Kerpe kayalıklarında yüzmenin tadına vardılar. Kerpe'de tek telefonun Ata Efendi'nin kulübesinde olduğu günlerde yağan yağmur, batağı kabartıp, evler sular altında kaldığında kızı Esra'nın: "Anne, deniz evimize gelmiş" diye seslenişini sıkça hatırlattı. O yıllarda balıkçı dostların hediyesi anforalar, fırtınadan sonra kumsalda denizin soyduğu ağaç kalıntıları, midye kabukları, ormandan toplanan kozalaklar evlerin en güzel süsleriydi.

Erkan, eski Protestan Kilisesi binasında öğretime açılan İstiklal İlkokulu'nda, Esra da Cumhuriyet'in 50. yılı anısına eski İttihat ve Terakki binası yıktırılarak yaptırılan 50. Yıl İlkokulu'nda öğrenime başladılar.

Evine yakınlığı nedeniyle eski Askeri Hastane karşısındaki İnkılap Ortaokulu'na tayin istedi. Bu okuldan 1997 yılında emekliye ayrıldıktan sonra Eskişehir Anadolu Üniversitesi iki yıllık Turizm Otelcilik Bölümü'nden mezun oldu. Bir dönem Fikret Mualla Resim Atölyesi'nde Muhammet Şengöz'ün kursuna katıldı. 1996 yılında Vali Kemal Nehrozoğlu'nun daveti ile Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nin kuruluşunda görev aldı. M. Sabri Yalım ve tarihçi Dr. Yusuf Çam'dan sonra 2000 yılında Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Çalışma Gurubu Başkanlığı'na getirildi.

Yazmaya, eğitim ve demiryolları konulu iki ayrı dizi ile *Kocaeli* gazetesinde başladı. Yeni konularla devam etti. 115 kadar köy incelemesi "Kocaeli'nin en güzel köyleri" başlığı ile iki yılı aşkın gazetenin haftalık "*Pişmaniye*" ekinde dizi olarak yer buldu. Yerel tarihle ilgili araştırmaları KYÖD *Pişmaniye* ve *Aydili* dergilerinde "Kocaeli Dokümantasyon Merkezi'nden Haberler" bülteninde, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi sempozyum bildirileri ve Kocaeli Dokümantasyon Merkezi armağan kitaplarında yayımlanmıştır. 2001 Kocaeli İl Yıllığı hazırlama komitesinde görev almıştır.

1993 yılı "Kocaeli Gazeteciler Cemiyeti Basın Onur Ödülü" sahibidir. *İzmit Antik Su Sistemleri ve Paşasuyu* adlı bir kitabı vardır. Nikomedia Kazıları İzmit Kültür Sanat ve Eğitim Vakfı Yönetim Kurulu Üyesi ve Kocaeli Dokümantasyon Merkezi Çalışma Gurubu Başkanı'dır.

Makaleleri: "II. Dünya Savaşı Sırasında İzmit'te Ticaret Hayatı", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu II*, *Bildiriler*, c: 2, ss. 1001-1068 (2016); "Yirminci Yüzyıl Başında Kocaeli Bölgesi'nde Sanayi (1901-1918)", *Uluslararası Gazi Süleyman Paşa ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu III*, c: 3, ss. 1875-1907 (2017); İzmit Sancağı'nda Yabancı Sermaye", *Uluslararası Çoban Mustafa Paşa ve Kocaeli Tarihi -Kültürü Sempozyumu -IV*, c: 1, ss. 625-651, (2018); "Yerel Gazete İlanlarına Nazaran Kocaeli'de Sanayi ve Ticaret (1923-1953)", *Uluslararası Orhan Gazi ve Kocaeli Tarihi -Kültürü Sempozyumu-V Bildirileri*, c: 2, ss. 2129-2180 (2019); "Kocaeli Basın Tarihinde Selahattin Telser ve Hürsöz Gazetesi", *Uluslararası Milli Mücadelede Servetiye Cephesi ve Kocaeli Tarihi -Kültürü Sempozyumu VI. Bildirileri*, c: 2, ss. 1005-1052

(2020); "Kocaeli'nin İdari Taksimatı ve Yer İsimleri, *Nail İnal Armağanı*, İzmit, 2019, ss. 382-416; "Tarihte İzmit Depremleri", *M. Sabri Yalım'a Armağan*, İzmit, 2001, ss. 200-216.

Gazete Yazıları: "Sinemanın makine dairesinden Kamera Arkasına Kazım Ertek", 06.02.2005, *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "Kefken Adası Bir İspanyol Sefaretnamesi'nde", 08.08.2004, *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "Kurtuluş Savaşı'nda Midilli Adası'nda İzmitli Esirler", 28.06.2006, *Kocaeli*, s. 2; "Üsküdar Talebe Vapuru Faciası'nın Acısı Silinmiyor", 27.02.2005, *Kocaeli (Pişamaniye)*, s. 2; "Mustafa Kemal Atatürk İzmit'te", 10.11.2007, *Kocaeli*, s. 15; "Saray Resepsiyonlara Açılabilir mi?", 20.01.2007, *Kocaeli*, s. 2; "Meşrutiyet Dönemlerinde İzmit Sancağı", 29.10.2007, *Kocaeli*, s. 2; "Kefken Fenerleri", 02.08.2004, *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "Kuşçalı Telgrafhanesi", 28.06.2003, *Kocaeli*, s. 6; "Birinci Devre TBMM'de İzmit Sancağı Temsilcileri", 23.04.2003, *Kocaeli*, s. 13; "Çınarlarda Hüzün Var", 29.11.2004, *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "M. Ali Kağıtçı Müzesi Ne Oldu?", 16.01.2005, *Kocaeli Pişmaniye*, s. 2; "Seka Tarih Olmasın", *Kocaeli Pişmaniye*, 27.06.2004, s. 2; "İzmit'te Bir Sürgün: Tökeli ve eşi İlona", *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "İskele Alabanda", 13.03.2005, *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "İzmit Çeşmeleri", 19.12.2004, *Kocaeli (Pişmaniye)*, s. 2; "Fevziye Camii'nin eski kapısı yeniden eski yerine Konmalıdır", 05.12.2004, *Kocaeli Pişmaniye*, s. 2.

KAYNAKÇA

Müzeyyen Ünal ile 15.06.2022 tarihli görüşme.

Muhammed Bilal ÇELİK

MÜZİK EĞİTİMİ

Kocaeli ilinde müzik eğitimi veren kurumlar: Kocaeli Güzel Sanatlar Lisesi, Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuarı (Müzik Bölümü, Müzikoloji Bölümü, Türk Müziği Bölümü) ve Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik ve Bale Ortaokulu ve Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi'dir.

Kocaeli Güzel Sanatlar Lisesi

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2000-2001 eğitim ve öğretim yılında İzmit merkezde Yahya Kaptan bölgesinde 3917 sayılı onayıyla Kocaeli'de Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi'nin açılması uygun görülür. Bu amaçla okul 37 öğrenciyle eğitim ve öğretime başlar. İlk mezunlarını 2004 yılında verir. 2008-2009 Eğitim ve Öğretim Yılı'nda Güzel Sanatlar ile Spor liseleri birleşerek Kartepe İlçesi Uzuntarla'da yeni binasına taşınır. Güzel sanatlar ve spor liseleri 2012-2013 eğitim ve öğretim yılında tekrar ayrılarak Kocaeli Güzel Sanatlar Lisesi olarak çalışmalarına aynı okul bünyesinde resim ve müzik bölümü dahil olarak eğitim ve öğretim faaliyetine devam eder. Bu lise 5 Aralık 2016 tarihinden itibaren Başiskele ilçesindeki yeni binasında eğitim öğretim hizmeti vermeye devam etmektedir. Tam gün eğitim veren Kocaeli Güzel Sanatlar Lisesi yetenek sınavlarıyla 30 müzik 30 görsel sanatlar öğrencisi almaktadır.

Kocaeli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü

Kocaeli Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü fakültenin kurucu dekanı Prof. Dr. Ünal Demirarslan'ın çabalarıyla 1997 yılında kurulmuştur. Fakültenin ilk etapta eğitime başlayan üç bölümünden biridir. 1997-98 eğitim öğretim yılında ilk öğrencilerini alan bölümün kurucuları arasında Doç. Dr. Ramazan Akkuş, Öğretim Görevlisi Gülşen Erdal yer alır ve 1999 depremine dek Kocaeli Üniversitesi Arslanbey Kampüsü'nde eğitim verilir. 1999 depreminde Arslanbey Kampüsü'nün aldığı ağır hasar ile fakülte eğitimine, 1999 yılı Kasım ayından itibaren Hereke'deki eski Sümerbank lojmanlarının onarılmasıyla oluşturulan Borusan Kampüsü'nde ve Hereke Borusan Yerleşkesi'nde sürdürmeye başlar. Güzel Sanatlar Fakültesi 2011 yılına dek burada kalır, 2011 yılında İzmit'te bulunan Anıtpark Yerleşkesi'ne taşınır. 2011-2012 akademik yılı itibariyle eğitim faaliyetlerini İzmit'te, sürdürmeye başlar.

Müzik Bölümü, 1997-1998 yılında eğitim-öğretime başlar. 2002-2003 eğitim-öğretim yılında, Dr. Yılmaz Aydın'ın çabalarıyla Müzikoloji Anabilim Dalı kurulur. Böylece bölüm "*Müzik Toplulukları Anasanat Dalı*" ve "*Müzikoloji Anabilim Dalı*" olmak üzere iki farklı program ile eğitimine devam eder. Aynı yıl "*Müzikoloji Yüksek Lisans Programı*" da Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde açılır. 2012-2013 yılından itibaren "*Müzik Toplulukları Anasanat Dalı*" isim değiştirerek "*Performans Anasanat Dalı*" ismiyle eğitim vermeye başlar.

Bölüm, lisans düzeyinde eğitim verilmekte olan "*Performans Anasanat Dalı*" ve "*Müzikoloji Anabilim Dalı*" programlarından oluşmaktadır. Sekiz yarıyıllık eğitim veren bir lisans programıdır. Öğrenciler özel yetenek sınavı ile bölüme girerler. Lisansüstü düzeyde ise Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde "Performans Yüksek Lisans Programı" eğitimi verilmektedir. Performans Anasanat Dalı lisans programının kontenjanı 25 kişi, Müzikoloji Anabilim Dalı lisans programı kontenjanı ise 10 kişidir. Performans Yüksek Lisans Programı kontenjanı ise 5 kişidir.

Müzikoloji Anabilim Dalı bilimsel değerlere önem veren, araştırmacı, müzisyen ve akademik bir disipline sahip bilim adamları yetiştirme amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda program öğrencilerine hem bilimsel hem de sanatsal bir kimlik kazandırma çabası içindedir. Programda genel müzikoloji eğitiminin yanı sıra öğrencinin yönelimine göre müzikolojinin alt dallarının öğretildiği seçmeli dersler bulunmaktadır. Müzikoloji ile ilişkili sanat tarihi, felsefe gibi yan disiplinler ve üniversitenin uygulaması olan üniversite seçmeli dersleri ile öğrenciler program dışı alanlarda da bilgi sahibi olabilmektedirler. Programda temel müzikoloji alan derslerinin yanı sıra, müzik teorisi, müziksel işitme okuma ve yazma, armoni, kontrpuan,

form bilgisi, çalgı bilgisi, kompozisyon gibi temel müzik alanı dersleri de yer almaktadır. Ayrıca çalgı eğitimi almak isteyen öğrencilere yönelik çalgı - performans (Piyano, Gitar, Flüt, Klarnet, Trompet, Trombon, Şan, Keman, Viyola, Viyolonsel, Kontrabas, Basgitar, Elektrik Gitar ve Davul) ve oda müziği dersleri ile öğrencilerin performansa yönelik eğilimleri de desteklenmektedir.

Performans Anasanat Dalı müziği iyi bilen, özellikle icra ve teorik yönden iyi bilgiye sahip müzisyenler yetiştirme amacını taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda program öğrencilerine hem teorik bilgi verilmekte hem de icracı olarak sanatsal bir kimlik kazandırılmaktadır. Programda genel müzik alan derslerinin yanı sıra öğrencilerin yönelimine göre müziğin çeşitli alanlarında seçmeli dersler bulunur. Programda anadal eğitimi olarak çalgı - performans (Piyano, Gitar, Flüt, Klarnet, Trompet, Trombon, Şan, Keman, Viyola, Viyolonsel, Kontrabas, Bas gitar, Elektirk Gitar ve Davul) ve oda müziği dersleri yer alır. Öğrenciler, seçtikleri ana çalgıyı 8 yarıyıl boyunca çalışmaktadır. Müzik teorisi (armoni, kontrpuan, form bilgisi, çalgı bilgisi, kompozisyon), müzik tarihi, solfej gibi dersler, programda yer alan temel müzik alanı dersleridir. Üniversitemizin uygulaması olan Üniversite Seçmeli Dersleri ile öğrenciler program dışı alanlarda farklı disiplinlerden ders seçme hakkına da sahip olabilmektedirler.

Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuarı

2005 yılında Kurucu Müdür Doç. Dr. Yılmaz Aydın öncülüğünde kuruluşu gerçekleştirilen Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Lisans ve Tam Zamanlı (Ortaokul-Lise) düzeylerde eğitim vermektedir. Konservatuvarın temel amacı müzik kültürünün akademik düzeyde kentle bütünleşmesini sağlamaktır. İlk lisans öğrencilerini 2006 yılında alan konservatuvar, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında lise ve ortaokuluna kavuşur ve konservatuvarda bu düzeylerde de öğrenci yetiştirmeye başlanır. Konservatuar önce Anıtpark Kampüsü'nde eğitim verirken, günümüzde Başiskele Şehit Ömer Halisdemir Kampüsü'nde eğitim vermektedir.

Kocaeli Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı mevcut üç lisans bölümü ile sanatın evrenselliği doğrultusunda, kendi kültürünü ifade yönünden yetkinliğe sahip, aynı zamanda dünya üzerindeki diğer seslere de hâkim olmayı başarabilmiş olan nesillerin yetiştirildiği bir kurum olma çabasındadır. Bölgesel çalgılar ile uluslararası müziklerde var olan çalgıların bir çatı altında eğitiminin verildiği Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı'nda, öğrencilerin farklı bölümlerde, (Türk Müziği, Müzik, Müzikoloji) farklı yapılara ait müzik kültürlerine sahip olan arkadaşları ile birlikte, aynı ortamı paylaşarak, tek çatı altında, bilgi alışverişini sağlayıp, kendilerini geliştirmeleri planlanmakta olup, bu planın uygulamada başarılı sonuçlar verdiği, kuruluşundan bu yana geçen yıllar içerisinde tespit edilmiş bulunmaktadır.

Doğu ve Batı'yı aynı çatı altında analiz ve icra etme çalışmalarını başarı ile yürütmekte olan Devlet Konservatuvarı, seminer, sempozyum, kongre, panel, çalıştay, festival, konser, resital, dinleti…gibi etkinlikler ile mevcut öğrencilerin yanı sıra, çevre halkının kültür sanat gelişimine de katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzik Bölümü

Yaylı Çalgılar, Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar, Piyano-Arp-Gitar Ana Sanat Dalları ile eğitim veren Müzik Bölümü, çok sesli müziğin, çalgıları ve teorisi ile birlikte tüm ayrıntılarıyla ele alındığı "Müzik Bölümü" uluslararası sistem ile birlikte yürüyen aynı zamanda geleneksel birikime sahip öğretim kadrosunun elinde şekillenen bir müfredat ve anlayış çerçevesinde çalışmalarına 2006 yılından beri eğitimine evrensel bir program ve anlayış kapsamında devam etmektedir. Tüm dünya müzik okulları ile yapılan bilgi alışverişinin sayesinde eş zamanlı bir müfredat ve öğretim yapısı ile alana hâkim öğrenciler yetiştirmiş ve yetiştirmeye devam etmektedir.

Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuarı Müzikoloji Bölümü

Müzikoloji biliminin gerekliliğini, müziğin performans ve teorik bakış açısına kazandırdığı katkıları önemseyen bir anlayış ve evrensel müzikbilim değerleri ile programlarını senkronize oluşturan Müzikoloji Bölümü, yazılı kaynakların analizi, Doğu ve Batı anlayışını ayırmadan ve analiz edilmiş geleneğin yazıya aktarılması, tarihsel müzikoloji, sistematik müzikoloji ve etnomüzikoloji alanlarının her birinde öğrencilerine eğitim veren bir bölümdür. Konusu üzerinde ciddiyetle duran ve öğrenciyi "*Müzikolog*" olma yolunda itina ile eğiten bir bölümdür. Halen "*Genel Müzikoloji*" Anabilim Dalı'nda eğitim veren bölüm, Etnomüzikoloji Anabilim Dalı'nı açmayı hedeflemekte, düzenlediği seminer, konferans ve toplantılarla müzik bilime katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Müzikoloji biliminin gerekliliğini, icracıya ve sese kazandırdığı katkıları önemseyen bir anlayış ile kurulan Müzikoloji Bölümü, yazılı kaynakların analizi, Doğu ve Batı anlayışını ayırmadan ve analiz edilmiş geleneğin yazıya aktarılması hususu üzerinde ciddiyetle duran ve de öğrenciyi "müzikolog" olma yolunda itina ile eğiten bir bölümdür. Aktif eğitime Müzikoloji Anabilim Dalı adı ile devam eden birim, uluslararası yayınlar ve toplantıların takip edilmesi hususuna özen göstermektedir. Müzikoloji Bölümü himayesinde yürütülen Geleneksel Kültürler ve Müzikler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı 2021 yılı itibariyle öğrenci alımına başlanır.

Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuarı Türk Müziği Bölümü

Türk Müziği kavramının altında Halk Müziği ve Geleneksel Türk Müziği'nin birbirinden ayrılmaz iki

değer olduğu anlayışının özellikle vurgulanmaya çalışıldığı, ders programları ile de bu birlikteliğin tavizsiz ifade edilmeye çalışıldığı bölümdür. Türk Müziği Bölümü'nde Halk Müziği eğitiminin devam ettiği bölüm, Geleneksel Türk Müziği Ana Sanat Dalında 2019 /2020 öğretim yılında öğrenci alımına başlanır. Türk Müziği Bölümü himayesinde yürütülen lisansüstü çalışmalar çerçevesinde Türk Müziği Anabilim Dalı Türk Müziği Tezli Yüksek Lisans Programı 2019 yılından itibaren öğrenci alımına başlamıştır.

Kocaeli Üniversitesi Müzik ve Bale Ortaokulu ile Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi

2013-2014 Eğitim Öğretim Yılı'nda, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu arasında düzenlenen özel protokolle kurulur. Okula girişin yetenek sınavları ile yapıldığı okula, 2013-2014 yılında öğrenci alınarak eğitim başlatıldı. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan lise ve ortaokulda, eğitim MEB müfredatıyla beraber, konservatuvara hazırlık için enstrüman ve solfej eğitimi de eş zamanlı olarak verilmektedir. Okulun yönetsel süreçleri Kocaeli Üniversitesi tarafından sağlanmaktadır. Müzik ve Bale Ortaokulu ve Müzik ve Sahne Sanatları Lisesi, önce Anıtpark Kampüsü'nde eğitim verirken, günümüzde Başiskele Şehit Ömer Halisdemir Kampüsü'nde eğitim vermektedir.

KAYNAKÇA

Gülşen Erdal, *Osmanlıdan Günümüze Kulaktaki Tınılar: Kocaeli'de* Müzik Kültürü, Cinius Yayınları, İstanbul, 2019.

Gülşen ERDAL